CLARISSIMO PRÆSIDI GRATIANOPOLIS AC MEDIOLANI, IAFREDO CAROLO, Iuris ciuilis & Pontificij prudentissimo,

IOANNES MARIA CATANAEVS felicitatem.

INTERPRETANDI munus apud veteres vtile probatúmque, nunc difficilimum & necessarium eruditorum nemo dubitat: cùm multa ex historiis & priscorum moribus interciderint, dicendarúmque causarum ritus, & habendi senatus, denique ferè omnia nunc immutata, quæ difficulter ab autoribus colligi possunt. Adhæc tot inter deprauationes, quas bonæ literæ passæ sunt, scriptorum nullum magisquam solutæ orationis huiusmodi calamitas inuasit: quæ difficilius animaduertitur, & tollitur. nam carminis menda metri ratione facilius deprehenditur & restituitur: à prosa verò, & dictiones, & totæ clausulæ sæpius deciderunt, quas in integrum reficere, nisi alicuius fidi exemplaris testimonium subueniat, nec ipsi qui peperere, si ad nos redirent, conseque-

rentur. Nos autem peculiares quædam in hoc opere difficultates circumſtetere. nam primū elaborandum fuit, vt multa cum impreſſis vetuſta exemplaria conferremus, quibus Plinium Cæcilium ſupra cæteros ſcriptores depra[illegible]atum ex Hippolyto, ſi fieri poſſet, Virbium faceremus: tot errores, & in Latinis & Græcis curandi fuerūt. plura inſuper de legibus diſcutienda veniebant iam abrogata & deſueta, quæ vix à prudentibus diſcerni poterant. nec ille mediocris ſcrupulus nos offendebat, Neruæ Traianíque Cæſarum res, quæ ſæpius explicandæ occurrebant, iam ferè conclamatæ: nam compendia quæ ſuperſunt, non ſingula, ſed ſummam illuſtrium rerum vix denotant. præterea ſtylus preſſior & emunctior, qui lectori multa per ſe excogitanda relinquit, ita frequenter acuti ſenſus enodandi ſunt. Quare factum crediderim, vt ſuperiorum nemo hoc opus quamuis maximè deſideratum attigerit, præſertim cùm nondum ab alio præoccupatis autorum marginibus vnicuique liberum eſſet deligere quencunque interpretari placuiſſet: ſed poſteris difficilimos ex[illegible]uerint, Scyllas ſcilicet & Gorgonas nobis domandas. nauigarunt illi per aperta pelagi: nos ſcopulis, & fretis commiſerunt. Itaque nonnulli paruō labore illuſtrati ſunt. fit enim plerunque, vt multorū nomina temporū felicitas & occaſio à tenebris educat: at quoſdam maximā meritos laudem fortunæ malignitas opprimat, ingentéſque vigilias minima comitetur gloria. Neque tamen iccirco magnum aliquid feciſſe credimus: ſed cùm Plinianas epiſtolas adoleſcentes admodum legeremus, mirúmque in modum earum venuſtate ac lepôre caperemur, poſtmodum vtilitate

publica ducti existimauimus operam nostram non perdituros, si ab omnibus prouinciam desperatam, vberrimos tamen fructus subactam reddituram, primi aggrederemur, & emendando & interpretando, non vt plerique, qui à præceptoribus suis quæ exceperunt, vel doctoribus elaborata surripuerunt, ea sibi vendicantes pro suis publicant: sed hæc qualiacunque sunt, studio nostro lucubrauimus, sublatis innumeris erroribus, præter vnum aut alterum, quos sine fide veteris exemplaris velle reponere, fuisset temerare non emendare: & restitutos si vbique enumerauissemus, legentibus fastidium, nobísq; iactantiæ notam contraxissemus. in quibusdam verò visus sum mihi non sine suspicione mēdæ quasi per sentes & inculta aratrum trahere: quæ ita excoluimus, vt suspensa manu stilum duceremus. neque annotationes quasdam hinc inde tantùm decerpsimus, reliqua dissimulantes, sed vberrimè singula videmur attigisse, aut saltem tentauimus. multis enim, non paucis cōsulebamus: vt credatur, si alius tantundem laboris, vel inertiæ in Plinium contulerit, nihil postea lectorem desideraturum. quanquam impossibile sit omnibus satisfacere. nam qui sibi doctiores videbuntur, nos interdum tanquam nimios arguent: alii fortasse in quibusdam parcos fuisse dicent: etsi non desperamus alia alios detentura. sunt enim quædam in nostris non vulgaria, multa mediocria, plura notissima: quæ singula stilo humili, ac sermoni proximo referre consultò studuimus. nam qui eloqui in commentariis quærunt, hi mihi videntur in alieno foro litigare, cùm sæpius vtēdum verbis de medio petitis: & ea data lex interpreti sit, ne indigeat interprete. Quòd

ſi in hac prius inacceſſa prouincia aliquod minus domitum, quàm vt eruditi iudicauerint, occurret, ipſi opem ferant. quicquid enim ad vtilitatem omnium inſuper publicabitur, modò non fiat detrahendi ſtudio, id nos plurimum iuuabit: neque enim ii ſumus qui omnia ſciamus: neque aliis bonum quo nos caremus, inuideamus: etiam ſi alius inſurgat, quia viderit à nobis primum aſpera complanata, manca reſtituta, vberiores in Plinium commentarios tranſcripturus, agat quomodo lubet, & qualibet appendice legentium vtilitati conſulat: admoneãtur tamen ſtudioſi in quo huius operis lectione profecerint, id nobis imprimis debendum. Præterea addidimus rerum ac verborum electorum indicem, vt (quod plerunque fit) eadem annotatio pluribus locis ſatisfaceret, & quaſi digito monſtraretur. ad hæc fortaſſe quidam in laboribus noſtris requirent ſibi, & librorum numerum, & caput autorum quos pro commodo noſtro citamus, repræſentari. alii talem modum improbabunt, tanquam neque ad ornatum faciendum, neque nobis vſquequaque conceſſum. Quare neſcio quod temperamẽtum ſtuduimus obſeruare, vt interdum proprium locum monſtraremus: ſæpius verò contenti autorem tantùm nominaſſe. quòd ſi curioſius aliquis vlteriora requiret, inquirendo experiatur, an cum fide teſtes produxerim. Et tamẽ in hac noſtra diligentia non deerunt inuidi, qui longas, & intenſas vigilias vel antequam viderint, rabido morſu feriant, carpant, ſiue inſito obiurgandi ingenio: ſiue dum ſic putant ſe alicuius nominis apud ineruditos eſſe, vt conſueuere, qui vix primas literas egreſſi ſtatim ſapiunt, arrogantes & tumidi, nihil præter caninam

rabiem secum ferentes, quod præstare nequeunt, maledicendo reprehendunt: hos tamen facilè contemnimus. non enim ab ingratis gratia requirēda est, & maledicum legimus à bonorum cœtu primo statim limine repellendum. Est aliud hominum genus, qui cùm possint studia sua proferre, nec faciant, sinisteritate conciti summa, in alienis scriptis ingeniosi, si vnum aliquid minus benedictum deprehendunt, omnia damnant, aucupio tali famam sibi aucupantes. hi vt aliquando reprimantur propter eorum iam apud multos autoritatem, confugiendum duximus ad præsidium amplitudinis tuæ, qui non minus eloquentiæ, quàm iustitiæ Præses omnes bene literatos (quorum maximus in hac vrbe numerus) sano iudicio in sententiam tuam ducturus es. ostende modò te velle, non deerunt qui quod velis cupiant. diligeris, coleris, frequentaris, nec immeritò. nam aliquid in studiis præstantes tueris, foues, ornas: vt sub te spiritum & sanguinem, patriámque recipiant bonæ literæ. adhæc cum pari ferè itinere tu & Plinius ad summas virtutes & dignitates perueneritis, iure dicandæ tibi fuerunt elucubrationes nostræ: nam vterque senator optimus. tu iurisconsultus subtilis, & orator eloquens: ille summus dicendi artifex, nec iuris ciuilis inscius: humanus, liberalis, iucundus vterque: grauissimarum rerum iudex, & moderator vterque. ille amicis gratuitum patrocinium: tu plerunque vel inimicis operam tuam præstitisti: & quos fortunæ turbo perculserat: releuasti. publica enim priuatis anteponis. ille rebus honestè partis honestissimè vsus est: tu virtute tua comparatas pari prudentia dispensas, & quæ meruisti, benemeritis erogas. vter-

que ſub feliciſſimis regibus per bonas artes ad ſumma prouectus. illum Traiani felicitas clariorem reddidit: te Gallorum Regum benignitas ad ampliſſimos magiſtratus extulit: & ſub feliciſſimo Rege Carolo ſublatam dignitatem tuam ſub Ludouico feliciore in maius auxit. ille à peſſimo Domitiano inchoatos honores, ſub Traiano optimo perfecit. poſt conſulatum Bithyniæ & Ponti Præſes, tu prouinciæ Narbonenſi & Inſubriæ ſumma cum integritate ſummam cuiuſque ordinis hominum rationem ſeruans: hoc illo maior, quòd diuerſiſſimas terras velociſſimi ſyderis more tu regis. ille proximas & coniūctas adminiſtrauit. Proinde aliis affectata virtus, tibi ingenita. ita cæteris ignoſcis tanquam ipſe quotidie pecces: ita peccatis abſtines, tanquam nemini ignoſcas. non caſtigas errantes, ſed emendas. abeſt ſuperbia, aſperitas: in quorum loco humanitas, comitas eminet. malè enim veneratio terrore acquiritur. ſi adſunt amici, dulciſſimi & honeſtiſſimi ſermones explicantur. nam ſeueritatem iucunditate miſcere, ſummæque grauitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile quàm laudabile eſt: vt qui ex admiratione ingenii tui diligere te cœpit (quod euenire contrà ſolet) magis te admiretur, poſtquam penitus inſpexit. Plinius doctos venerabatur, tu vndique conquiris: & inuentos, ſtipendiis publicis, ſacerdotiis honeſtiſſimis, de tuo muneraris, eruditorúmque conſpectu libentiſſimè frueris. ſcis enim eſſe verā felicitatem, perpetuò cum ſapiētibus verſari: quod tu pertinaciſſimè ſeruas. nā peractis rebus maximis cum ampliſſimis ſenatoribus, quod reliquum datur ocii inter tot occupationes, aut diſputantes de

diſcipli-

disciplinis auscultas, aut ipse cum audientium admira tione disséris. nam omnes qui in aliqua literarum facultate excellunt, admittis humanissimè. Sed & scriptorum veteres non minori studio reparas, & à mortalitate tueris, cùm tibi maximam librorum supellectilem comparas: erraui scio. non enim tibi tantùm, sed studiosis, quibus exemplarium tuorum spectatæ in multis fidei copiam facis. Imprimis tamen veluti genium Plinianas epistolás veneraris, ita morum similitudine ferente, quæ generis eius sunt, vt nisi ab acutissimo ingenio, vt à tuo, probari, & intelligi possint: quia huius autoris dictio sit elaborata, perpensa, recisa, non effluens, non redundans, veruntamen plena, eloquens, in suo genere copiosa, etsi multum ei temporum iniuria nocuerit, magis Atticorum salem, & Romanam grauitatem, quàm Asiaticam latitudinem effingens, neque ad Laconicam breuitatem concidens. nam sicut M. Tullio in epistolis copia, paratáque dicendi facultas elucet, ita Plinio exculta, pensitata, amputata: vtque illius reliqua diuini eius ingenii opera maximam Familiaribus epistolis cõmendationem adferunt, sic Plinio tum rerum, tum verborũ, & splendor & dignitas & ordo faciunt, vt quæ nõ extant eius scripta, summo cum desiderio requiramus, quem cùm deponere constitueris, iterum resumes. tot illecebris lectorem tenet & afficit, vt cupidum vlteriora legendi rerum nouitate faciat, nolentemque aculeis trahat & ducat, neque breuitate officiat, sed magis lectorem capiat. M. Tullium subinde satietas comitatur, vt iam legere paratum plerunque nimia copia deterreat: ille quem sensum intendit,

explicat optimè, & nouitate sententiarum, ac rerum acumine non opprimit lassum, sed reparat: pungit enim tanquam Chia ficus, neque aliquid absque sale condit: quódque in eo non spernendum, in hoc opere talia complexus, quæ nostris temporibus ad imitationem apprimè faciant. maior in illo granditas: in hoc cura, & diligentia: par nitor. summum vtrisque acumen, & facetiæ non inurbanæ. commendandi ordo dispar. nam Cicero multa, & ferè eadem repetit: Plinius perdiuersa, nihil tamen dicendum præterit. acrius enim contendit, colligit astrictius. in hoc plus lacertorum & curæ: in illo plus carnis & naturæ. huic nihil demi: illi nihil adiici potest: quanquam propositum nostrum sit alterum laudandi, non accusandi alterum. Cæcilianus stilus floridus, iucundus, venustus, grauis, castigatus, temporibus suis proprius, verbis parcior, rebus plenior. Omnes sanè numeros in familiaribus epistolis absoluit, quas Septitii hortatu recognitas in nouem libros distinxisse Sidonius Apollinaris tradidit, disciplinam maturitatémque in ipsis commēdans, opus sanè compositum & abstersum, in quo mirificè affectus exprimuntur. amat (ipsius enim verbis vtar) vt qui verissimè, dolet vt qui impatientissimè, laudat vt qui benignissimè, ludit vt qui facetissimè: omnia denique tanquam singula absoluit. Habes hîc clarissime Præses, de publicis & priuatis rebus multa de principatu, nec minora de republica, frequentiora de munificentia, & ad bene viuendum conducentia. Quæris quomodo studeas? immortalitatem virtutibus consequaris? hic vnus satis tibi faciet. exornat virtutes, insectatur vitia, non verbis turpibus, sed turpia honestè

nos vidimus Romæ Ant. Pio Domini præfationem. Quęret (ſcio) aliquis cur hîc quàm alibi remiſſiore vęl clariore ſtylo ſit vſus: quia ſcilicet ad Imperatorem Traianum non doctiſſimum, ſi Dioni credimus, ſcribebat, illas ferè ad eruditiſſimos. Principis ergo ſui dicendi genus effingere conabatur. & oratoris virtus præcipua ſit dicere quæ videat lectoribus placere. Nunquam enim arbitrarer quod Martialis de Gallicis & Hiſpanis ſuis verſiculis: ideo minus politos, quia in prouincia non in vrbe nati eſſent: idem accidiſſe, in Bithynia Cæcilianis epiſtolis, ſiue eas fecerit non conſilio publicandi, ſed poſt eius obitum ab amicorum aliquo, quod ad Lentulum Ciceronis literis contigit, editæ ſint, & ideo minus preſſę: quia ab autore ſuo non caſtigatę. an potius, quod & ipſe fatetur, vt libellorum ſuorum vario filo diuerſa lectorum ingenia detineret. Neque tamen interdum diſſimulare potuit, quin pleraque multa in præcedentibus vſurpata iſtis inſerat, quale illud, qua publicè, qua priuatim. nam ad Romanum ſcripſerat, Qua fœminæ, qua viri. Et ad Marcum, Qua officiis maximis, qua principum amicitia. Item verba, qualia ſunt, alioqui, durum, diſpice, in melius, ad exemplum pertinens, omnia integra aduocationibus renunciaui delegato mihi officio. Cùm patronum me optaſſent, prouinciales contra Marium Priſcum conſtare rationem ab ineunte ætate condiſcipulus & contubernalis, fundos emancipauit. ſub ſigno, natalium ſplendor, de mora queri. Et ne minima quæque colligamus, pares etiam ſenſus & res hinc inde occurrent vt ad Traianum, vbi gratulatur deos feſtinaſſe ad gubernacula reip. admouere illum: & in Panegyrico aſſerit breui poſt adoptionem Traiani, Neruam è vita migraſſe. Et mox indicat apud eundem ſe expertum duo matrimonia, id quod etiam in epiſtolis ad familiares apertè colligitur, vt taceam quòd hic Iulij Seruiani optimi viri, cuius alibi iam mentionem fecerat, meminerit. & in ſequenti epiſtola teſtetur ſe egiſſe contra Marium pro Afris, quam rem libro ſecundo pluribus complexus eſt. Quid dicam de præfectura ærarij, de qua præter ad Traianum ſæpe ſcribit in præcedentibus & in Panegyrico. Item quòd latum clauum pro Voconio Romano, quem alibi ferè iiſdem verbis commendauit, ab Imperatore

petat, ſicut Actio Suræ præturam. denique iter ſuum ab vrbe in Bithyniam Traiano nunciet, vt omittam eundem ſcribere ad Septitium in præfatione præcedentium ſe collecturum epiſtolas quæ negligebantur, tanquam minus politę: & additurum quas poſtmodum ſcriberet: proinde ad Traianum dixerit, Diem domine quo ſeruaſti imperium, dum ſuſcipis. Et in Panegyrico. Expectatum eſt tempus in quo liqueret non tam accepiſſe te beneficium, quàm dediſſe. Confugit in ſinum tuum concuſſa reſpub. ruénſque imperium ſuper Imperatorem Imperatoris voce tibi delatum eſt. Item, Hic ego, inquit, quia ſciebam acta Baſſi Procos. reſciſſa, dictúmque à Senatu ius omnibus de quibus ille aliquid conſtituiſſet, ex integro agendi duntaxat per biennium. illic verò eandem rem breuius, & ideo minus apertè vt loco conueniebat tractans: O veri dixerat principis intercedere iniquitatibus magiſtratuum, infectúmque reddere quicquid non oportuerit. Ad hæc ad Priſcum, Nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quanquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam liceret indulſit. Quare Traianus Secundo reſcribens idem ius pro Tranquillo roganti, quàm parcè, inquit, hæc beneficia tribuam, vtique mi Secunde chariſſime tibi ſatis eſt exploratum. In fine harum epiſtolarum, quanuis ſuppreſſo nomine, Fabati proſoceri obitum memorat. Denique illa Cęcilij ad Traianum epiſtola quam Paulus Oroſius, Euſebius in Chronicis, Tertullianus in apologetico Secundo tribuunt, ſatis ſupérque ſola noſtram ſententiam comprobat. Eam enim in hoc libello offendes, cui ſubeſt Traiani reſcriptum in eundem ſenſum à prædictis autoribus recitatum. At dicet aliquis, Sidonius tamen Apollinaris refert Plinium nouem duntaxat epiſtolarum libros poſteris reliquiſſe. Sed quos ipſe ſibi imitandos propoſuerat, ſed quos eruditiores arbitrabatur, quóſque ad amicos ſcripſerat. Nam ad Traianum epiſtolas, vtpote res grauiſſimas complexas, nulla ſibi oblata ſimili facultate ſcribendi, conſultò ſubticuit. Proinde potuit Sidonius eas ignoraſſe, ſcriptor ſanè ſui ſeculi contentus eruditione, & qui non omnes bibliothecas in illa librorum caritate diſcuſſerat. In ſumma qui negant has ad Traianum epiſtolas eſſe Plinij Secundi,

confitentur ex professo neutras bene legisse. Fatear tamen necesse est primùm nobis in animo fuisse has intactas relinquere: & quia vno tantum exemplari præter impressa, nec illo admodum vetusto adiuti fuimus: & ne idcirco ansam maledicis obiurgandi daremus. Sed cùm altius considerauissemus, nullam nó quamlibet oblatrandi occasionem, quamuis iniquam detractores aucupaturos: & puritatem Latini sermonis in hoc opusculo intueremur, ex eiúsque lectione multarum rerum commodum multos consecuturos, quibúsque priorum stylus pressior & emunctior non placuisset posse hoc solutiore vel faciliore detineri: adhibuimus eam quam potuimus diligentiam & emendando, & interpretando spreta inuidorum maliuolentia, imprimis illud Secundi laudatissimum reputantes, oportere priuatis vtilitatibus publicas anteferre: tum etiam patrocinio tuo freti, qui soles nostra lata prædicatione circunferre: nec fauoris minus in nos collaturus sit Iason vir consultissimus legum moderator & illustris interpres, quodam prouidentiæ dono mortalibus datus, subsequatúrque patrui vestigia passu robustissimo: quanuis adolescens Thomas filius tuus, quem speramus, si virtutes eius & ingenium maturuerint, pariter ab illo adoptatum iri, eiúsque doctrinæ ac bonorum aliquando successorem futurum, vt propemodum in domo vestra tale quoddam conspecturi simus, quod olim in Curia perpetua serie. Nam tu, etsi non effectè præceptis oratorum fueris institutus: ita tamen à natura quodam dicendi flumine exuberas, vel rebus maximis exercitatus, vt dicendi artes edoctos longè præuenias. ad hoc proceritas & habitudo corporis, & bona fortunę, quæ largè tibi supercurrunt, animi bonis plurimum ornamento sunt. Vestro igitur præsidio tutus sinam per ora virûm volitare ad Traianum, epistolas iam meliores, iam faciliores: ex quibus, si aliquid ad vos gloriæ perueniet, certum habeo tantundem honoris vos suscepturos, contra maledicos, pro Secundo, pro interprete charissimo.

CAII PLINII CÆCILII SECVNDI VITA PER IOANNEM MARIAM CATANAEVM composita.

SCRIPTORVM illustrium duo in Vrbe secula imprimis felicissima fuere: Augusti scilicet & Vespasianorum fratrum, cùm inter alios duo Plinij floruere: è quibus iunior quo die & anno natus sit adhuc quæritur, sub Nerone non ambigitur, patria Nouocomensis, L. Cæcilio patre, & historici Plinij ex sorore genitus, à quo per adoptionem familiæ eius insertus, auunculi bonorum & studiorum alio scribendi genere successor: præceptores habuit Fabium Quintilianum, & Niceam sacerdotem. in Syria tribunus militum, Euphratem philosophum audiuit. vbertate Liuiana plerunque capiebatur. Græca in Latium, nostra in Græciam transferens, studium suum adolescens intendebat. puer admodum comœdiam Græcam composuit: elegos & heroicos aliquando pangens. suos etiam hendecasyllabos, quorum libellum emisit, à Græcis probari gloriatur. nonnunquam enim versiculos parum seueros, ipse tamen integerrimus vita, lusit non sine summorum virorum exemplo. vndevicesimo ætatis anno dicere in foro cœpit, & in senatu plures grauissimas causas egit. Prætor ludos dedit, vix Domitiani callidam immanitatem declinans, cùm omnem virtutem excindere conaretur. Cæsaris Quæsturam, Tribunatum plebis, Præfecturam ærarij, Æmiliæ viæ, & aluei Tyberis curam, Auguratum, Consulatum, summâ famâ

famâ & pari integritate adminiſtrans:In Tribunatu militum, & Quæſtura Caleſtrium Tyronem collegam: in conſulatu & præfectura Cornutum Tertullum ſortitus: augurali dignitate Iulio Frontino ſucceſſit. Ponti & Bithyniæ ad ſtatum ordinandum miſſus proconſulari poteſtate non minorem prudētiæ gloriam, quàm moderationis & diligentiæ ſecum retulit. Traiano gratiſſimus, & ſumma cum autoritate, à quo amicis ſuis honores ſæpius impetrauit: ſibi verò quot optauerat vnquam. In ſigillo quadriga vtebatur. diuitias quas patrimoniis & honeſtis hæreditatibus largas comparauerat, liberaliter diſpenſauit. nam & nutrix eius, & Quintilianus præceptor, ac interdum quàm plurimi munificentiam Plinij ſunt experti. in municipio ſuo bibliothceam dedicauit: & annuos ſumptus in alimenta ingenuorum pollicitus erogauit: tertiámque ſalarij partem publico præceptori obtulit. Romanum & Firmū cenſu equeſtri iuuit. Caninium ad bonas artes reuocauit. in agendis cauſis abſtinuit non modò pactione, dono, munere, verùm etiam xeniis. Laurentinum rus, & alterum in Thuſcis, quibus mirè afficiebatur, epiſtolis celebrauit. de multis autem quas iuxta Larium poſſedit villas, dilexit imprimis quam fere in plano conditam Comœdiam: & quam Tragœdiam vocat, quia in edito ſita. Romæ habitauit in Exquiliis. vxores duas habuit: poſteriorem nomine Calphurniam Calphurnij, & Pompeiæ Celerinæ filiam, cum qua iucundiſſimè quamuis ſine prole vixit: & eius ſtudiorum miniſtram quidam teſtantur. Ex doctiſſimis amicorum referam Virginium Rufum, Veſtricium Spurinnam, Silium Italicum, Pompeium Saturninū, Valerium Martialem, Cor. Tacitum, Suetonium Tranquillum, Voconium Romanum, Antoninum: Martialem etiam viatico ſecedentem proſecutus: Tacitū vt rectorem & magiſtrum ſuſpiciens: Tranquillum contubernalem ſuum fouens & ornans. fuit illi cum Ariſtone, Corœlio, Frontino, Neratio, Arriano iuriſconſultis amicitia ſumma. Inter libertorum prędilectos habuit Zoſimum, & Encolpum. gloriæ appetens, & immortalitatis ſummus aucupator, quod reliquum temporis dabatur à rebus ciuilibus & domeſticis, id totum ſtudiis impartiens: quorum variis generibus nulli ſatis confiſus experiebatur: nam præter iudiciales, quibus Demoſthenem imi-

batur, demonstratiuas scripsit orationes: historias incertum. hunc potissimùm crediderim Fabium per ista demonstrasse. sunt hodie summa, quibus illustratur forum ingenia. nanque & consummati iam patroni veteres æmulantur, & eos iuuenum ad optima tendentium imitatur, ac sequitur industria. Nullum emendandi genus omittebat, ac primùm quæ scripserat, secum ipse pertractabat: deinde duobus aut tribus legebat: mox aliis tradebat annotanda: notásque eorum si dubitabat, cum vno rursus aut altero pensitabat: nouissimè pluribus recitabat.

CAII PLINII CÆCILII NOVOCOMENSIS VITA, Ex Eivs Epistolis, breuiter à Conrado Lycosthene èxcerpta.

Caius Plinius iunior, ex Como nouo Italiæ Transpadanæ oppido natus, patrem habuit Cæcilium, virum eo tempore pietate ſimul & eruditione in primis clarum: auunculum verò, Plinium Veronenſem, Græcæ & Latinæ linguæ peritiſſimum: (cuius triginta ſeptem Rerum naturalium libri tanto ſtudio & labore conſcripti ſunt, vt doctorum omnium calculis digni iudicati ſint, qui ob multifarias hiſtorias ex Græcis ſimul & Latinis philoſophis depromptas, raræque eruditionis theſaurum, non obiter tantùm legantur, ſed euoluantur, omniúmque ſtudioſorum aſſiduis conterantur manibus) à quo adoptatus, non tantùm ampliſſimorum auunculi bonorum, ſed ſtudiorum quoque, ac nominis ſucceſſor factus eſt. Puer adhuc, cùm egregiam præ ſe ferret indolem, vt liberalibus artibus imbueretur, Fabio Quintiliano, omnium fidiſſimo puerorum informatori, & in oratoria profeſſione nulli ſecundo, datus, artes humaniores mira ingenij felicitate perdidicit. Aliarum diſciplinarum auidus, paulo pòſt Nicetem Smyrnæum ſophiſtam, & præclarum eo tempore oratorem, audiuit: qui adeo ingenium ad vtramque rationem accommodabat, vt iudiciale ſophiſtica quadam facultate exornauerit, ſophiſticum verò & vmbratile forenſibus

aculeis roborauerit,& cuius ſententiæ ac paradoxa quaſi bacchantes Thyrſi, mellis lactíſque copiam præbere videbantur. quibus artibus cùm Plinium probè inſtituiſſet, annuente auunculo in Syriam tanquam ad præclariſſimarum artium omníſque philoſophiæ mercaturam miſit, vbi Euphratem philoſophum naturæ arcana explicantem audiuit. Verùm cùm poſt multos in ſtudiorum curriculo exantlatos labores, iam ſine cortice natare didiciſſet, & optimos quoſque ſibi autores legendos propoſuiſſet, Liuium tamen Romanæ hiſtoriæ anteſignanum & principem cùm toties à Quintiliano præceptore laudibus celebrari audiuiſſet (qui Patauinum in concionibus ſuprà quàm narrari poteſt eloquentiſſimum vocare ſolitus eſt, & ob id inter cæteros ſcriptores in ſcholis quàm diligenter legendum in oratoriis ſuis inſtitutionibus præcipit) eius hiſtorias lactea eloquentia deſcriptas, raró de manu depoſuit, ex quibus eam etiam hauſit eloquentiam, quam in doctiſſimis ſuis epiſtolis & Traiani imperatoris Panegyrico, magno verborum & ſententiarum ornatu, orationíſque fœcunditate abundè ſatis oſtendit. Græca in Latinam, noſtra in Græcam transferens, ingenium exercuit. Ad poeticæ ſtudiũ furore quodam naturali raptus, comœdias aſſiduè audiuit, inſpexit mimos, legit Lyricos: quibus adoleſcentiæ ſtudiis cùm animum excoluiſſet, iámque ad grauiora altioráque ſtudia animum intenderet, vndeuigeſimo ætatis ſuæ anno dicere in foro cœpit, ac in ſenatu plures grauiſſimáſque cauſas magno audientium ſtupore egit. Beticis námque contra Bebium Maſſam, & iiſdem de Cæcilio Claſſico quærentibus adſtitit. Marium Priſcum repetundarum accuſauit, Iulium Baſſúm & Varenum in capitalibus cauſis defendit & liberauit. Si quid verò temporis à ciuilibus negociis, quibus totum iam intenderat animum, ſuffurari potuit, colendis agris conſumpſit: priſcos illos Romanos, Numam Pompilium, C. Licinium, Catonẽ, Cincinnatum, Piſones, Fabios, Cicerones, alióſque virtute claros viros imitatus, qui in magno honore conſtituti, vites putare, ſtercorare agros & irrigare nequaquam turpe & inhoneſtum putarunt. Laurentinum ſuum rus, & alterum in Thuſcis (in quo templum principum ſtatuis mirificè ornatum ædificauit) doctiſſimis epiſtolis celebrauit, vt agricultur ę

se studiosissimum ostenderet. Cui cùm venatio cognata esset, sæpenumero calores, pluuias, sudorem, frigora, niues, & id genus alia compluscula, quæ venatoriæ voluptates continent, perpessus, ad venabula sedens, spumantes, & à canibus in furorem conuersos apros propria manu confodit. Ad administrandá remp. aptissimus iudicatus, celeriter ad summos honores, amplissimásque in vrbe dignitates, euectus est. Æmyliç nanque viæ, quæ ab Æmylio Scauro post Ligures bello subactos, à Placentia Ariminium vsque structa & strata erat, curam administrauit. Quæsturá cum Calestrio Tirone, cum quo stipendia antè fecerat, & Præturam cùm eodem consecutus est. Cornutum Tertullum, præfectus ærarij salutatus, collegam habuit. In Pontum & Bithyniam missus proconsul, non minorem prudentiæ, quàm moderationis & diligentiæ gloriam retulit. Consulatum summâ famâ, paríque integritate cum Tertullo, amicitiarum familiaritate semper coniunctissimo, gessit. In auguratu sacerdotio prisco, quod viuenti nunquam adimebatur, Iulio Frontino viro principi successit, quibus, aliisque multis dignitatibus, cùm sua industria Romanorum Rempublicam mirum in modum auxisset, in tantam apud bonos & claros viros existimationem venit, vt iuueni ex clarissimis familiis in vrbe vxores offerrent. Habuit autem duas, ex quibus posterior erat Calphurnia, Pompeiæ clarissimæ fœminæ filia: cum qua multos annos honestissimè, sine prole tamen, vixit. Vitæ suæ innocentia, & omni scientiarum eruditione principum multorum animos sibi conciliauit: inprimis tamen Traiani, inuictissimi imperatoris, à quo non tantùm sibi ipsi, sed amicis quoque multa impetrare potuit. Voconio quippe Romano, condiscipulo & contubernali suo, multas dignitates: Accio Suræ præturam: Harpocrati Iatraliptæ peregrinæ conditionis homini, Chrysippo Mithridatis, Stratonicæ Epigoni, & vxori Chrysippi, Posthumij demum Marini propinquis aditum in vrbem impetrauit: libertis Antoniæ Maximillæ ornatissimæ matronæ, præterea Hediæ, Antoniæ, Harmeridíque citra omnem difficultatem ius Quiritum obtinuit. Tanta fuit opulentia, vt ducenta millia nummûm pro accessione precij agrorum contempserit, emptrice Cornelia hoc petente. eas tamen facultates quas partim hęre-

ditario iure à parentibus & auunculo partim Traiani mecœnatis sui munificentia habuit, ab omni alienus auaritia, bene meritis, & quouis præmio dignis, summa liberalitate distribuit, & erogauit. His Caninium Ruffum municipem suum, studiis iam valedicentem, ad artes, humanioráque studia reuocauit. Valerium Martialem poetam secedentem ab vrbe, honestissimo viatico iuuit. Romano condiscipulo tria millia nummûm ad equitis facultates implendas obtulit, & dedit. Fabium Quintilianum primæ pueritiæ præceptorem, senem iam, & pecunia carentem, dote, & omni impensa maritandæ filiæ necessaria ornauit, & quinquaginta millia nummûm, vt secundum mariti conditiones vestitu simul ac comitatu instrueretur, quasi parens alter contulit. Patriæ suæ annua sestertia tricena, quæ à nobis 750 aureis æstimantur, donauit. Vt ad bonarum artium studia iuuentutem incitaret, in municipio suo bibliothecam optimis libris refertam, ad communem studiosorum vsum dedicauit: annuos sumptus in alimenta ingenuorum erogauit, amplissimáque præceptoribus constituit stipendia. Gentilis licèt fuerit, Christianorum tamē in maxima persecutione acerrimus propugnator extitit. Cū enim variis tormentis eos qui in Christū crederēt, cruciari videret, vt à fide desciscerent, misericordia & interēptorū multitudine motus, eos apud Traianū defendit, dū scribit, nihil omnino sceleris in his deprehendi, aut quippiam cōmitti quod Romanis legibus contrarium esset: quandoquidem adulteria, & cætera eius notæ crimina illicita arcerent, & tantum antelucanos hymnos Christo cuidam Deo canerent. Ob morum studiorúmque similitudinem præcipuè viros doctrina excellentissimos sibi amicitiarum societate deuinxit. ex poetis quidem Virginium Romanum, hominem (vt ipse appellat) probitate morum, ingenij elegantia, operúmque varietate monstrabilem: Valerium Martialem, Epicuri sectatorem, & Silium Italicum, in carmine heroico post Vergilium facilè principem. Ex historicis verò, Suetonium Tranquillum, & Cornelium Tacitum: Iurisperitis autem, Pomponium Saturninum causidicum, Arrianum, Titum Aristonem, & Cornelium Minutianum, rectissimos iudices, & fortissimos aduocatos: quos sæpe cum Frontino, si quando de rebus ar-

duis agendum esset, consuluit. Inter prædilectos autem libertorum suorum, præcipuè Zosimum, hominem vt probum & officiosum, ita maximè literatum, habuit. Vt nomen suum immortalitati consecraret, non tantùm Cornelij Taciti historiis laudari voluit, sed ipse quoque multa scripsit, quæ tamen ad posteros non venerunt: vtpote Tragœdiam Græcam, De maris Icarij tempestatibus elegos, Hendecasyllaborum librum, Demonstratiuas orationes, in quibus Demosthenem summum oratorem secutus est: De Heluidij vltione libros aliquot, quos Quadratus studiosissimè semper legere solitus est. & multa quidem alia, quæ temporis iniuria, magno Musarum mœrore ita interierunt, vt ne fragmenta quidem hodie extent. Ex his tamen omnibus singulari diuini numinis beneficio ad posteros venerunt, decem epistolarum libri mira eloquentia scripti, Libellus de viris in re militari & administranda Republica illustribus, & Panegyricus Traiani Romanorum inuictissimi imperatoris, qui post Neruam, iuxta Eusebij supputationem, vsque ad annum Christi saluatoris nostri CXIX. regnauit: quo tempore, vel paulo pòst, Plinium nostrum è viuis exemptum esse, & coniicere & diuinare licet.

COMI IN EXTERIORE STRVCTVRA TEMPLI MAXIMI.

C. PLINIO L. F. O. V. F. CAECILIO SECVNDO. COS. AVG. CVRAT. TIBER.

MEDIOLANI IN ÆDE D. AMBROSII in arca lapidea ex tabulis confractis.

C. PLINIVS L. F. O. V. F. CAECILIVS AVGVR LEGAT. PROPR. PROVINCIAE. PON. CONSVLARI POTESTA. IN EAM PROVINCIAM ET IMP. CÆSAR. NERVA TRAIANO AVG. GERMAN. CVRATOR ALVEI TIBERIS ET RIPARVM ET PRAEF. AERARI. SATVRNI PRAEF. AERARI. MIL. QVAESTOR IMP. SEVIR EQVITVM TRIB. MILIT. LEG. VI. GALLICÆ. XVIR. STLITIB. IVDICAND. ADIECTIS THERM. IN ORNATVM HS. CCC. ET HOC AMPLIVS IN TVTELAM HS. CC. T. F. I. ET IN LIBER. TOR. SVORVM NOMIN. HS. XVIII. LXVI. D. CLVI. REI. INCREMEN. POSTEA AD EPVLVM. PLEB. VRBAN. VOLVIT PERTINERE HOC AMPLIVS DEDIT IN ALIMENTA PVERORVM ET PVELLARVM. PLEB. VRBAN. HS CCC. IN TVTELAM BIBLIOTHECÆ. HS. C.

IN SEMIDIRVTA ÆDE D. IVLIANI apud Fegium agri Mediolanensis.

C. PLINIO. L. F. O. V. F. CAECILIO SECVNDO COS. AVGVR. CVR. ALV. TIBER. ET CLOAC. VRB. PRAEF. AER. SAT. PRAEF. AER. MILI. QV. IMP. SEVIR. EQ. R. TR. M. LEG. VI. GALL. XVIRO. STLIT. IVD. FL. DIVI. T. AVG. RCELIENS.

VIRO CLARISSIMO,

IVSTO RVBERO,

PAVLVS STEPHANVS S.

CLARORVM virorum doctissimos perire Commentarios, aut, si omnino non pereant, neglectos iacere, dolendum certè est, vir Clarissime: & nescio quæ mala temporum nostrorum incusanda sors: quòd ea nobis inuidere videtur rariora & præstantiora quæ sunt. Quare nos, si Deus dederit, aliis post alios in lucem emittendis doctorum virorum Commentariis, malo isti mederi enitimur. Et sanè hæc ipsa temporum conditio in hoc Catanæo nostro dolenda quoque erat. Nam qui hũc librum in manus sumet, frequentius eum neque tractari neque legi, miretur necesse est: neglectúmque tandiu iacere tanti ingenij, tantæ doctrinæ, támque va-

ipſas Plinij Cæcilij epiſtolas, quæ te inter curas & negotia Principis recreare poſſint, quas tibi commendare, plus quàm mihi notas, certè non ſim ſapienter facturus: offero tamen, memor veteris ac etiam recentis amicitiæ, qua parentem meum, dulcis memoriæ parentem, complexus olim es: & quã ante annum circiter ipſe teſtatus es, quum in idem hoſpitium Argentinę diuertere contigiſſet: vbi ſuaui alloquio tuo frui, & benignitatis plenos generoſo in pectore vultus intueri licuit. Qualecunque igitur hoc eſt, vt ſuſcipias, & tuæ erga parentem beneuolentiæ hæredem me quoque ſcribas rogo.

Vale, vir Clariſſime, & Principum & literatorum amor. XV. CAL. SEPT. ANNO MDC.

Typographus Lectori.

SI Basiliense quod desiderabam exemplar, non defuisset, lector beneuole, stabat animo iam ante annos aliquot editionem horum Commentariorum aggredi. sed necesse fuit editiones aliquot inter se cõferre. & sanè Basiliensis vt est recentior, à mendis etiã est repurgatior. Ascensianam quidẽ & alteram vetustissimam inter se nihil differentes comperi. Quoniam autem Basiliensis editio pleraque truncata habet, quæ in vetustioribus leguntur, queritur verò deprauatos codices vetustos, quos integritati suæ restitutos abs se profitetur, quanquam videtur multa, & meritò sustulisse, & tamen sunt (ni fallor) quæ lectorum iudicio permittenda potius videantur quàm tollenda, mihi in his angustiis, ea quæ ex Ascensiano exemplari seu altero vetustiore, sublata fuerant, aut quæ doctè superaddita essent in Basiliensi editione, etsi multa (vt fatear) sunt deprauatissima in vetustis codic. notis tamen inclusiuis inserere visum est, vt liberum es-

ſet lectori iudicium. Ad Plinij epiſtolas quod attinet, erat animus ſimul excerpere tot varias hinc inde lectiones, quæ tam frequentes & crebræ ſunt in hoc quãuis anguſto libello, vt vix reperias editiones duas quæ vnum & idem, ſex ſubſequentibus lineis, ſcribant, quum nec Baſilienſes ipſæ inter ſe, multo minus aliæ alijs locis editæ, concordent: non quidem quod ad ſenſum, ſed quod ad verba & ordinationem vocabulorum, aut voculas immutatas, de linea in lineam (vt ita dicere liceat) diſcrepantes. Quod vt attentius conſideraui, & has ipſas, ſaltem maiori ex parte, varias lectiones, margini noſtræ in minore forma editionis adnotatas, eas verò quæ maioris momẽti eſſent, ab ipſo Catanæo doctiſſimè exagitatas: quum ſciam etiam vix vnum eſſe aut alterum qui has in minori forma epiſtolas non tractet legátve, exſcriptor eſſe ſuperuacaneus deſij. cœperam enim. Tu libellum noſtrum, quæ tua eſt humanitas, gratum habe, Lector Candide, & vale.

CLA-

C. PLINI CAECILI SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER PRIMVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS SEPTITIO SVO S.

FREQVENTER hortatus es vt epistolas, siquas paulò accuratius scripsissem, colligerem, publicarémque. Collegi, non seruato temporis ordine (neque enim historiam componebam) sed vt quæq; in manus venerat. Superest vt nec te consilij, nec me pœniteat obsequij. Ita enim fiet vt eas quæ adhuc neglectæ iacent, requiram: &, siquas addidero, non supprimam. Vale.

FREquenter] Primum præfari libet inscribendum esse ex veteribus marmorum titulis, C. Plinij Cæcilij Secundi: ad hoc Tranquillo & Dione in Augusto tradente, lege cautum fuisse, vt adoptatus adoptantis appellationem sumeret, id est nomen familiámque: sua etiam retenta. vnde Octauius à Iulio adoptatus C. Iulius Cæsar Octauius est appellatus. & P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus, L. Pauli filius & Africani per adoptionem nepos: neque refert vtra familia præcedat. ¶ Septitius Clarus, cui hoc opus epistolare dedicat, & hortatu eius susceptum emittit, vir fuit, iudicio Secundi, ab omni fraude remotus. Euritij Clari auunculus: Præfecto Prætorij Turboni, Adriano volente, successit, deinde tamen illi successorem dedit Imperator: quòd apud Sabinam vxorem iniussu eius familiarius ageret quàm reuerentia domus Cæsareę postulabat: moxque eum loco hostis habuit. *Accuratius*] diligétius, [cura maiore. sicut etiam in codice antiquo scriptum fuit.] à cura sua facit lectorem attentum. *Colligerem*] in vnum redigerem. Seruauit ordinem: nam prius necesse est colligere: deinde publi-

care. *Non seruato temporis ordine*] non consideraui tempus, quo vnaquæque epistola composita fuerat: quod non tam seruandum ijs qui epistolas emittunt, quàm historicis: quibus proprium, quo tempore singula gesta sint, explicare: vnde subiecit, *Neque enim historiã componebã*] quod credo fecisse Secundum ad exemplũ Tyronis [Ciceronis] liberti: qui nullo certo cõpositionis ordine M. Tullij congessit epistolas. at in historia rerum ordo requiritur, plerumque tamen transmutatur: quod Tranquillus est secutus, per species, nõ per tẽpora dimẽsa Cæsarum vitas monumẽtis tradendo, nõ sine ratione, & excusatione.

Sed) collegi. *Vt quæq; in manus venerat*] casu & forte. notandũ, In manus venire nõ solùm significare inuentionem, verùm etiã recognitionem: sicut dicitur in mentem venire, nõ recordationis causa tantum sed recognitionis, considerationisque. *Consilij tui*] quo me ad epistolas publicandas incitasti. *Obsequij*] vt tibi morẽ gererem. Sensus est, restat igitur vt vterque hoc opus comprobet, & placeat lectoribus. *Ita*] si placuerint, incitabor requirere, quæ sunt in obscuro: & deinde quas scripsero in volumẽ redigam. *Addidero*] composuero. *Non supprimam*] non contineam apud me sed publicem.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

QVIA tardiorem aduentum tuum prospicio, librum, quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo. Hunc rogo ex consuetudine tua & legas & relegas & emendes: eo magis, quòd nihil antè peræquè eodémque stilo scripsisse videor. tentaui enim imitari Demosthenem semper tuum, Caluum nuper meum dumtaxat figuris orationis. Nam vim tantorum verborum pauci, quos æquus amauit,

QVIA *tardiorem*. Hîc me ferè confundit diuersitas exemplarium: nam Adriano alia, alia rursus Ario, plura Arriano scriptã, fidem faciunt, sed Arriano omnino contenderim: Arriano inquam Maturio Altinati equiti, cuius familiarite & iudicio in litteris Secundus vtebatur. eodem lib. iij. mentionem ad Maximum faciente. Fuit & Arrianus philosophus ex Nicomedia Romæ clarus, Adriano & M. Antonino imperantibus nouus Xenophon cognomento, [Epicteti discipulus, qui auctore Luciano vitam Tilibori latronis scripsit.] Et Arriani iurisconsulti mentiò fit ab Vlpiano: vt alios alijs temporibus Arrianos vigentes omittam. nam & Iabolenus de iure fisci, scribit, Arrianum Seuerum præfectum ærarii: cum eius qui tacitè rogatus fuerat non capienti fidei commissum reddere, bona publicata erant: pronuntiasse nihilominus ius deferendi ex constitutione diui Traiani habere eum, cui fidei commissum erat relictum. Potest etiam videri scripta Arrio Antonino, ad quem alibi. Antonini inquam Pij auo materno, qui Neruam miseratus, quòd imperare cœpisset, homo sanctus & bis consul semel cum Mario Celso. authores habeo Spartianum & Tacitum. Mittit libros suos pro Accia Variola emendandos: rogátque vt intendat limam & iudicium, consilio eius in editione vsurus. *Aduentum*] in vrbem. *Librum*] actionẽ pro Accia Variola: quam testatur scripsisse ad imitationem Demosthenis, pro Ctesiphonte. *Prioribus epistolis*] quæ non sunt in hoc volumine, nam alius liber est de quo nono scribit. *Ex consuetudine tua*) diligenter. *Peræquè*] pariter. Cæsar lib. vij. Peræquè è regione castrorum castra ponebat. Videtur tamẽ superfluum aut peræque aut eodem stilo: idem enim significãt: [quare placet vt legas, eodem libro, id est, nihil antea scripsi quale eodẽ libro.] Qui pro stilo legunt στύλῳ, non rectè iudicant, & si Græci dicant στύλον ac interdum nostri: è quibus Ausonius & Seneca in Prouer-

uerbiis: vbi etiam verbum zelari vsurpauit: nisi fortasse volumus interpretari zelū pro nimia decoris affectatione: & vt obseruatur apud Cyprianum: & à Grammaticis dicitur cacozelia nimia decoris affectatio corrupta sententia. [Quamuis Hammonius zelum esse voluerit imitationem boni: verumtamen etiam de malo dici idem asserit. Possumus insuper respicere sequentia: quod scilicet in nulla alia oratione tot authores sit imitatus, Demosthenem, Caluum, & M. T.] *Stilo*] dicendi genere. Stilus ferrum acutum [& obtusum: illo, vt notarent: hoc, vt expungerent. nam vtrumque stilo fiebat:] quo in pugillarib' scribitur: sæpe tamen pro compositione sumitur verba sūt ex primo de Oratore, Stilus optimus & præstantissimus dicendi effector & magister. & tardum & diligentem Quintilianus stilum probat at [Donatus, vt alii] Euanthius, voluit stilum verbis, orationem sensu constare. *Semper tuum*] quo maximè delectaris: quéq; tibi proposuisti imprimis imitandum. *Nuper meum*) quem in hoc libro imitatus sum primum. [Scio in aliquibus exemplaribus circumferri, Caluum nuper meum dumtaxat figuris orationis. nam vim tantorum virorum pauci quos æquas, assequi possunt. vt sit sensus, in nulla alia oratione imitatum esse Caluum oratorem, quàm in hac: & pauci in oratores tibi pares possunt assequi vim tantorum virorum. Sed vt hanc lectionem non admittam: præter alia imprimis efficit, quòd ipse alibi eiusdem mentionem faciens, testatur tantùm se imitari Demosthenem, nulla Calui recordatione habita: de quo in sequentibus plura. & credibile sit, semper optima Plinium imitanda sibi proposuisse, Demosthenem scilicet & M. Tullium. quanquam fuerint qui Caluum omnibus oratoribus præferrent. Quare sincerior lectio elicitur ab eo exemplari, in quo sunt illi tres libri Corn. Taciti nup. publicati. nam vim tantorum verborum, pauci, quos æquus amauit, assequi possunt. cum Plin. gaudeat suis epistolis interponere Virgiliana carmina, vt sit sensus, pauci quos æquus amauit Iuppiter, possunt assequi vim verborum Demosthenis.] *Figuris orationis*] dicendi genere. est enim figura conformatio quædam orationis remota à cōmuni, & qua diuersa sermonis forma coniungitur. Figuris igitur sententiarum, quibus Fabio referente plurimum oratio insignitur, à quo lib. xij hæc pro Demosthene traduntur. Nonne, inquit, cunctos illos teretes oratores, sublimitate, vi, impetu, cultu, compositione, superauit? non insurgit locis? non figuris gaudet? non translationibus nitet? nam penè lex orandi fuit. Tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam neruis intenta sunt. *Vim verborū*] Quæ solet Æschines monstra inuidiosè appellare. Fuit enim egregius verborū fabricator. *Pauci*] summi oratores.

assequi possunt. Nec materia ipsa huic (vereor ne improbè dicam) æmulationi repugnauit. Erat enim propè tota in contentione dicendi, quod me longæ desidiæ indormientem excitauit, si modo is sum ego, qui excitari possim: non tamen omnino Marci nostri λη κύθους *fugimus, quoties paulùlum itinere decedere non intempestiuis amœnitatibus admonebamur, acres enim esse non tristes volebamus. Nec est quòd putes me sub hac exceptione veniam postulare. immò quo magis intendā limam tuam,*

Materia ipsa] nostra causa, argumentum rei. *Improbè*] insolenter, à modestia commendat opus suum. *Nec repugnauit*] nec fuit aliena, conuenit. *Huic æmulationi*] Demosthenicæ. Aduerte, æmulatorem poni pro eo qui de pari loco contendit: secus imitatorem. Hic idem alibi, Non vt æmularer, sed tamen imitarer & sequerer tantum. Aliquando cum inuidia ponitur, vt apud Apuleium in tertio Floridorum. Marcellus sic distinguit, Æmulus, inquit, similitudinem vitæ vel instituti repræsentat. Item æmulatio ab imitatione hoc distat, quòd imitatio simplex est & li-

uorem atque inuidiam non admittit: æmulatio habet quoddam imitandi studium, sed cum malitiæ operatione. M. Tullius pro sectatore indifferenter vsurpat. Æmulo, dicens, atque imitatore studiorũ meorum ac laborum. *In contentione dicendi*) concertatione, animi intensione, quæ maxime consistit in confirmatione & confutatione: cum sit oratio ad confirmandum & confutandum accommodata. Eam Cicero in continuationem & distributionem diuisit: neque hic locum habet exornatio eiusdem appellationis, quæ fit ex contrariis verbis. *Longa desulta*) desuetudini à forensibus causis. *Excitanis*) plurimum valet si Fab o credimus acumen in altercatione. quod sine dubio à natura veniens arte adiuuatur & exercitatione. *Si modo*) Correctio. *Marci nostri*) Ciceronem sign. Quem nostrum, id est Latinum appellat, respectu græci Demosthenis. [quem, interrogatus quomodo tantum in dicendo profecisset, respondisse ferunt, Quia plus olei quàm vini consumpsisset.] λημύθους lepores, suauitatem, lucubrationes. [Cic. ad Atticum, Et facerem diutius, nisi me lucerna desereret, id est, lucubratio.] Sic lucernam vsurpat Martialis. [idem Cic. ad eundem, Quid multa? totum hunc locum, quem in aristocratia ego variè meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo fingere de flamma, de ferro nosti illas λη κύθους valdè grauiter prætexuit. id est pigmenta, exornationes, quòd palæstritæ oleo peruncti lucentes & nitidi fiebant.] Est enim lecythus vas olearium: & plerumque ex alabastro vnguentum continens, dictum quasi ἀγγεῖον, id est, receptaculum: quòd capacissimum sit, παρὰ τὸ κύπε à vase λάκυνος, aut quod planum habet fundum vel labrusculum, aut quod oleum celat. Lecythos quidam metaphoricè accipiunt pro gymnasio, authore Polluce, vt sit sensus, Pli. non declinasse à Cic. schola: ideoque in numero plurium dixisse Lecythos, quoniam M. T. cyclicam noscebat pædiam. authores habeo Suidam, Hammonium, Athenæum. & Sophocles Euphoniæ causa Lecythismum dixit. Possemus etiam interpretari pro commiseratione. nam Aristoph. vsurpat in Pluto. [...] oleum non est in lecytho i. nõ mouemur misericordia *Non fugimus*] imitati sumus. *Itinere*] à proposita causa. *Decedere*] vti digressionibus. sæpe vtile est digredi ab eo quod proposueris, permouendorũ animorũ causa. itaq; vel narratione exposita sæpe datur ad cõmouendos animos digrediẽdi locus, vel argumẽtis confirmatis, vel cõtrariis refutatis, vel vtroq;, vel omnibus, si habet causa dignitatem atq; copiã, sed maximè cum cõcitamus animos: nã ibi plurimũ potest, eaque laus vna oratoris est, & propria secundum Crassum apud Ciceronẽ de oratore: modo nõ sit lõgior, in qua, cũ fuerit delectatio, debet etiã reditus ad rẽ aptus & concinnus esse. *Nõ intẽpestiuis amœnitatibus*] opportune ad demulcendas iudicum aures. Quintil. Orator erit egressionibus amœnus, in quibus M. Tullius excelluit: laudes suas, vel aduersarij vitia, notans. *Acres*] acuti ingenio & mente, seueri disputando. quod nisi librum digressionibus exhilarasset, tristis & seuera fuisset oratio. *Nec est*) pro non opus est, peculiare Secundo dicendi genus, quod interdum deprehendes apud Martialem, quale illud, Non est quod timeas Candide. *Exceptione*] quod acres esse volebamus. [An quia materia constabat in cõtentione dicendi.] *Veniam*) errorum, si quos in digrediendo cognoueris. *Intendam limam tuam*) acuam & excitem tuum iudicium, ac emendationem in hunc librum. *Lima*) translatio pro censura, & emendatione. sicut etiam solent fabri superflua abradere. vnde Martialis iudicium & correctionem eiusdem Plinij ac Seueri commendans lib. v. scripsit, Quem censoria cum meo Seuero docti lima momorderit Secundi, & limatum vario togæ vsu idem retulit Auctum (vt in hoc quoq; Martiali opem feramus) quod optime calleret omnia quæ Togato viro conuenirent. Sane verbum frequens apud vtrosque. [& ante eos M. Tullius dixerat, Veritas ipsa limatur in disputatione.]

Contubernales) meos amicos, familiares. propriè tamen de his qui militiæ sub vno tentorio vitam degunt, & contubernium pro decem militibus vna militantibus,

confitebor & ipsum me & contubernales ab e-

litantibus, & conuiuentibus: nam tabernæ appellatio declarat omne vtile ad habitandum ædificium, non ex eo quòd tabulis claudatur: inde tabernacula & contubernales. hæc Iurisconsultus de verborum significatione. Festus tamen Pompeius contubernales à tabernis, quæ fiebant ex tabulis, dictos opinatur. Hîc simpliciter pro conuictoribus & domesticis è quibus erat Tranquillus, Voconius Romanus, & liberti non illiterati, accipiuntur. sic libro 1. Columella, Villico mulierem contubernalem ex Celsi sententia assignauit.

ditione non abhorrere: si modò tu fortasse errori nostro album calculum adieceris. Est enim planè aliquid edendum, atque vtinam hoc potissimum, quod paratum est, (audis desidiæ votum) edendum autem ex pluribus caussis: maximè quòd libelli quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamuis iam gratiam nouitatis exuerint. Nisi tamen auribus nostris bibliopolæ blandiuntur. Sed sanè blandiantur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale.

Errori nostro) sententiæ contubernaliû. vbique modestiam suam prætendit: innuens posse iudicio decipi se & suos. *Album calculum adieceris*) approbaueris, assenseris, dignum editione iudicaueris. Sidonius in epistolis. Ego tamen huiusmodi consilio album calculum minime apponam. id est non comprobabo. mos erat per album calculum suffragari. Agathias lib. iij. epigrāmatum, λευκὴν ψῆφον ὧδ' ἑλόμεθα, album calculum suscepimus, dum ostendit Theodoti & vxoris innocentiam comprobatam, & absolutos à crimine. per nigrum autem condemnare. Ouidius, Calculus immitem demittitur ater in vrnam. & Apuleius decimo, Manum vrnali opponit orificio, ne calculus ater intrudatur. *Edendum*) publicandum. Vlpian. Edere est, vel dictare, vel tradere libellis, vel codicem proferre. *Hoc potissimū*) hoc quod sum emissurus opus, sit optimum. *Vt editionem mereatur*) ne, si editione indignum fuerit, aliud de integro mihi sit elaborandum: hoc enim desidiosi hominis votum. *Desidiæ votum*) hominis ignaui desiderium, optantis sua scripta esse præstantissima. *Libelli quos emisimus*) intelligerem libellos de vltione Heluidij, quos temporibus Neruæ scripsisse se, ac mox emisisse testatur alibi. *In manibus esse*) laudari, probari, placere. *Gratiam nouitatis exuerint*) si iam pridem sint publicati, neque legantur, tanquā noui, placent enim qualiacunque sint noua scripta. *Blandiūtur auribus*) adulātur, falsa referūt. *Studia nostra commendēt*) & per hoc incitent me ad potiora publicanda.

C. PLINIVS CANINIO RVFO SVO S.

QVID agit Comum, tua, meaque deliciæ: quid suburbanum amœnissimum: quid illa porticus verna semper: quid πλατανὼν opacissimus: quid Euripus viridis, & gemmeus: quid subiectus, & seruiens lacus: quid illa mollis, & tamen solida ge-

QVID agit Comum) Caniniū Rufum municipem suū hortatur, vt se monumentis literarum à mortalitate vindicet, omissa rerum vulgarium cura. Fuit enim studiosus carminum, præsertim quibus bellum Dacicum Traiani scribere orsus est. ¶*Comum*) patria nostra. olim mediocre oppidum. cæterùm Pompeius Strabo, Pompeij Magni pater colonos ab incumbentibus Rhetis vastato resti-

tuit: cui Cn. Scipio tria millia hominum insuper adiecit. Post modum Iulius Cæsar quinque inquilinorum millia ad habitandum deduxit, è quibus quingenti illustres fuere Græci. Hos etiam ciuitate donatos in habitatorum numero descripsit: haud tamen ibidem domicilium habuere, sed oppido nomen relinquentes, & Nouum Comum appellantes, Nouocomenses oppidanos vocauere. Nobilitatur Comum, Plinio referente, aqua ad temperaturam ferri. Interpres Appiani deceptus est, vbi tradit Cæsarem Nouum Comum condidisse, cùm Grecè scribatur κατῴκισε. id est coloniam deduxisse *Tuæ meæque deliciæ)* vtrique nostrum magna oblectamenta præstans. *Quid)* repete agit. *Suburbanum)* rus iuxta vrbem Comum. *Vernu)* aprica æstate & hyeme, vbi sit perpetuum ver. *Platanus opacissima)* legitur etiam Platanon opacissimus. nam platanon locus est platanis consitus, cuius accusatiuum platanona Martialis protulit lib. iij. & Sidonius octauo. Est autem forma Græca. Sicut daphnon lauretum à Latinis dictum. Platanus arbor est vmbræ gratia tantum expetita. & adeo postea honoris increuit, vt mero infuso enutriretur: nam præter Plinij testimonium accedit Martialis authoritas de Platano Cordubensi talia scribentis, Creuit & effuso lætior vmbra mero. Commendatio arboris non alia maior, quàm solem ęstate arcere, hyeme admittere. vnde tradit Cicero in suo Oratore disputasse commode Scæuolam cum Crasso & reliquis in Platanone quem sanè Tacitus li. xi. suarum historiarum signauit, dum inquit, Ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. *Euripus)* vt diei æstum redderent leniorem, aquam deriuabant per varias semitas fluentem: riui autem huiusmodi obliqui & reciproci, qui fluūt & refluunt, Euripi appellantur: de quorum instabilitate extant apud Suidam Græca prouerbia, quale illud ἄνθρωπος εὔριπος. homo euripus. aduersus homines facile se mutantes, & instabiles: & illa ad idem τύχη εὔριπος, καὶ δίαιτα εὔριπος. Fortuna euripus, & sententia euripus. Esse aquarum ductus euripos satis constat Senecæ testimonio li. xiiii. epistolarum referētis, Qui euripos subito aquarū impetu implet aut siccat. Lampridius in Heliogabalo, Fertur in euripis vino plenis nauales circenses exhibuisse. Plinius, Cæsar dictator in elephantorum munere euripis arenam circumdedit: ne, vt prius, cum populi vexatione eruptionem tentarent. abhorret enim aquam id genus belluæ. ex quibus apparet non satis veram illorum sententiam, qui riuulos per prata defluentes, si paulo murmuratiores essent, euripos: alios maiusculos, nilos appellarunt: nam M. Tullius lib. I. de Legibus indifferenter posuit, Ductus inquit aquarum, quos isti nilos euriposque vocant, quis cum viderit, non irriserit? Sed magis ridicula illorum opinio, qui euripum vitem malleolis circunquaque ductis in formam lacus esse crediderunt. Neque assentior dissentientibus euripos manu factos per fossas & cuniculos, dictos à similitudine Chalcidici freti septies in die reciprocantis, authoribus Iustino & Suida: à quo Euripus fretum, locus aquosus inter duas terras Bœotiæ & Atticæ interpretatur Liuius tamen, Non septies die, sicut fama fert, temporibus statutis reciprocat euripus: sed temere in modum venti nunc huc nunc illuc verso mari, velut monte præcipiti, deuolutus torrens rapitur: & Pausanias lib. 2. testatur Euripum circunfluere in circuitu regionis Platanistæ: quæ quia multis platanis consita, inde traxit appellationem. & lib. 6. Mitylenam, inquit, dupliciter euripi diuidunt. Appellati euripi παρὰ τὸ εὖ ῥιπίζειν à latitudine per contrarium, quòd non sint lati sed angusti: sic scriptum reperies apud magnum etymologicum. *Viridi)* refertur ad herbas, quas alluit *Gemmeus)* ad splendorem aquæ, & calculorum. *Subiectus)* demissus: nam villa iuxta lacum surgebat. *Seruiës)* vsibus tuis. *Lacus)* Larius. *Gestatio)* locus quo gestabantur sanitatis vel voluptatis gratia. Idem ad Gallum, Gestatio buxo, aut rore marino, vbi deficit buxus, ambitur: de qua locutus satyra septima Iuuenalis, Bālnea sexcētis, & pluris porticus, in qua Gestetur dominus quoties pluit. Et quarta, Quid refert igitur quantis iumenta fatiget Porticibus? quanta nemorum vectetur in vmbra? Et Paulus gestationem confici ex arboribus asserit, sed pro ipsa succollatione interdum vsurpatur.

patur. nam Celsus inquit, Lenis in naui, in lacu gestatio est: vehementior in alto, vel lectica, aut scamno: acrior vehiculo. *Mollis & tamen solida*) vt lectica sensim lata. [delicata scilicet, & tamen virilis.]

statio: quid balineum illud, quod plurimus sol implet & circumit: quid triclinia illa popularia: quid illa paucorum: quid cubicula diurna nocturnáque? possident ne te, & per vices partiuntur? An vt solebas, intentione rei familiaris obeundæ, crebris excursionibus auocaris: si te possident, felix beatusque es: sin minus, vnus ex multis. Quin tu (tempus est enim) humiles & sordidas curas aliis mandas: & ipse te in alto isto pinguique secessu studiis adseris. Hoc sit negocium tuum hoc ocium, hic labor, hæc quies, in his vigilia, in his etiam

Balneum) legitur in multis codicibus balineum, sicut apud alios: quod non abhorret à ratione, cum græci βαλανεῖον vocent: de cuius verbi deriuatione, Suidam & magnum etymologicum lege. enimuero in monumentis antiquorum balineum potius quàm balneum annotauimus: poetæ tamen balnea & nō balinea vsurparunt. Balneas verò P. Victor, [si tamen ille libellus qui circumfertur de regionibus Vrbis, ipsius est:] sæpius interdū Plinius historicus, & Iurisconsulti. Varro tradit balneas, publicas significare: ac neutro, priuata. *Plurimus sol implet ac circuit*) in quod Seneca sic in epistolis inuehitur. At nunc blactaria vocāt balnea, si qua nō ita apta sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauentur simul & colorentur, nisi ex solio agros ac maria prospiciant. *Triclinia*) triclinium neminem adeo ineruditum puto qui nesciat locum esse conuiuii. dictum authore Seruio à tribus lectis stratis: quod etiam vocabuli interpretatio ostendit, & Varro in re rustica, Triclinium sterni cœnandi causa dixit: sicut Apuleius comessatoribus inquietum id Porphyrius Latinè cœnaculum sentit. Lectos eius pares & altitudine & materia, & figura Varro fieri solitos asseuerat: qui triclinaria æstiua ad frigus orientis, hyberna ad solem occidentem construi præcipit: à quo non dissentit Vitruuius, nisi in quantum ad septētrionem: præterea verna, & autumnalia, ad orientem vergi mandat: rationésque insuper explicat talis positus, & tricliniorum, quæ conclauia siue cœnatoria dici possunt: quanta latitudo fuerit, bis tanta longitūdo: sicut altitudo dimidio latitudinis, & longitudinis fieri debebit. *Popularia*) multorum, & communia multis vnde quidam Græcorum popularia appellarūt populi congregationem: interdum populare, populo gratum, sicut apud eundem ac plerosque sæpius: popularis etiam eiusdem populi vir, & conditionis: aliquando amicus. & popularitas in omnis rei consortium sumitur, quæ secundum Plutarchum in opere Politicorum ratione orationeque populo persuadet. [Tranquil. pro fauore & aura populi, Popularitate, inquit, efferebatur. Sic Statius, Et gratum popularitate magnum. Posthæc in quibusdam exemplaribus scriptum fuit: quid popinæ, sed etsi huic scripturæ fidem vetustas afferat, tamen non satis conuenire videtur, vt Caninium & occupari popinis, id est tabernis, scribat: nam superiora, & quæ sequuntur, etiam viri summi fecere: hoc nisi perditæ luxuriæ.] *Popinæ*) tabernæ, inde popinones luxuriosi, qui oblectantur tabernis.] *Diurna*) in quibus quiescere solemus interdiu: nam nocturna proprie dicuntur dormitoria. *Partiuntur*) sortiuntur, in secunda tamen lectione patiuntur fuit. [vt modò in vnum te transferas, modò in aliud] *Auocaris*) distraheris, remoueris ab huiusmodi commodis. [*Excursionibus*) motibus, perturbationibus, inquietudinibus: nam illi dicuntur excurrere, qui causa rei familiaris obeundæ, vt negociatores, modò huc modò illuc ad cōficiēda negocia currūt. *Obeundæ*) curādæ, componendæ. *Si possident*) si occuparis

tot voluptatibus, & isto pinguissimo ocio. *Felix beatusque es*) Felix, qui recipit à fortuna felicitatem: aliquando tamen, vt apud Virgilium, ponitur pro eo, qui dat. Beatum verò esse scribit Seneca, quem nulla res minorem facit, & summam tenet: ne vlli quidem nisi sibi innixus est: nā ille beatus videtur, cui & bona suppetunt, & quemadmodum carere vitiis debeat, callet. Felicem minus esse, quàm beatum Apuleius indicat. Felix, inquit, & certius beatus. [Sic Valerius.] Vnde seruauit ordinem Secundus quem libro tertio mutauit, postponēs minus, beatum & felicem Silium dicens. Plato felicitatem quinque partitam definit, & beare Vlpianus interpetatur prodesse. Inde bona, quòd prosint. *Sin minus*) si non te possident. *Vnus ex multis*) plebeius es, & vulgaris [Cic. 2. de finibus.] Hic dicendi mos apud græcos vsitatissimus: nam cum volunt ostendere aliquem nulla virtute eminere, inquiunt, εἷς τῶν ἐν πολλοῖς: hic est ex multis. [*Vel vnus ex multis*) id est infelix.] *Tempus est enim*) Iam peruenisti ad ætatem studiis aptam. *Humiles curas*) administrationem rei familiaris conuenientem vulgaribus: neminem enim excelsi ingenii virum humilia delectant & sordida: magnarum rerum spiritus ad se vocat, & extollit, & præter dicta Senecæ Mamertinus pro consulatu, Non potest quicquam abiectum & humile cogitare, qui scit de se semper esse loquendum. *Sordidas*) deformes, auaras. *Aliis*) dispensatoribus tuis, siue hominibus auaris, & præsentia tantum cogitantibus. [*Pingui*) vbere, ocioso, quieto.] *Asseris*) liberas, vendicas, quod etiam in aliquibus exemplaribus offendi. *Negocium*) in hoc insuda. *Hoc otium*) hoc oblectare. nam intentione studii summa, corpus & animum fatigamus: remissa, fouemus. est autem contrarium, exornatio [in verbis.]

somnus reponatur. Effinge aliquid & excude, quod sit perpetuò tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur. Hoc nunquam tuum desinet esse, si semel cœperit. Scio quem animum, quod horter ingenium. Tu modo enitere, vt tibi ipse sis tanti, quanti videberis aliis, si tibi fueris. Vale.

Somnus reponatur) Studendo somnum expectes. *Effinge & excude*) illud ad inuentionem & compositionem, hoc ad emendationem refertur: [tracta similitudine à statuariis, qui formis statuas effingūt, & lima poliunt. *Perpetuo tuum*) semper circūferatur sub tuo nomine. Fere similibus eundē hortatur li. iii. Nos certe studiis proferamus, & quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur. *Reliqua rerum tuarum*) bona fortunæ. *Hoc*) opus litterarum. *Semel cœperit*) merito laudatum fuerit. Vnde apud Athenæum legimus, Hæc habeo quæcunque didici & studui, adhæc quæ proba sensi: reliqua quæuis cum voluptate omnia præteriere. *Scio quē animū*) noui te stimulis non egere: [cum sis ingenio sublimi.] *Vt tibi ipse sis tanti*) vt aliquod opus edas, quod à te probetur: nam si id laudabile credideris, cæteri tuā sententiam sequentur: tāti facit iudicium Caninii. [*Si tibi fueris*) si iudicio tuo virū doctū te putaueris.]

C. PLIN. POMPEIAE CELERINAE SOCRVI S.

QVANTVM copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in Carsulano, in Perusino tuo, in Narniensi verò etiam balineum, ex epistolis meis [nam iam tuis

QVANTVM copiarum) Laudata prius rerum copia in villis Pompeiæ Celerinæ socrus suę, & seruorum diligentia, inuitat illam ad sua prædia. ¶ *In Ocriculano*) prædio. Ocriculani populi, si Plinio credimus, in Gallia togata: Ocriculam Strabo refert ad viam Flaminiam Ariminum versus: & Dionysius

Dionysius inquit, Ocricula ciuitas Tyrrhenorum: cuius gentile Ocriculanus tradente Stephano. *Narniensi*) prædio tuo: est autem Narnia Ocriculo vicina ciuitas Sannitum, per quam Nar amnis labitur. vnde etiam Narnia dicta cum antea Nequinium vocaretur, colonia à Tito Flaminio aduersus Vmbros eò missa. autores sunt Liuius, Strabo, Plinius, & Stephanus, vt omittam Martialem lib. vii. & Claudianum in laudibus Honorii asserentes, Narniam in edito conditam, & in Narniensi agro siccitate lutum fieri: imbre autem puluerem, lib. xxxi. prodidit Pli. quod admirandis suis inseruit M. Cic. *Carsulano*) Carsulani, quos Strabo Carsulos nominat, populi sunt, & ipsi parum à Narnia distantes. At Columella li. iiii. Carseolanum scribit: & ita in quibusdam Secundi codicibus legere memini. Nam & Ouidius Fast. iiii. Carseolos oppidum fuisse testatur qua via ab vrbe in Pelignos itur. agrosque inibi frumento fertiles, oliueto steriles. Carseolanæ quoq; vulpis fabellam recitat [sed cũ Carseolani sint iuxta Marsos, illi vero in Vmbria prope Nursiam, Carsulani legerim. *Perusino*) tuo fundo. Perusia iuxta Clusiũ ciuitas, illustrata Augusti obsidione aduersus L. Antonium, M. Antonii fratrem.

opus non est) *vna illa breuis & vetus sufficit: Non, me hercule, tam mea sunt, quæ mea sunt, quàm quæ tua: hoc tamen differunt, quòd solicitius & intentius tui me, quàm mei excipiunt. Idem fortasse eueniet tibi, si quando in nostra diuerteris: quod velim facias, primum vt perinde tu nostris rebus, ac nos tuis, perfruaris: deinde, vt mei expergiscantur aliquando, qui me secure, ac prope negligenter expectant. Nam mitium dominorum apud seruos ipsa consuetudine metus exolescit: nouitatibus excitantur, probarique dominis per alios magis, quàm per ipsos laborant.* Vale.

Sufficit) subaudi probare. *Tuis*) epistolis ad probandum hoc. *Non me hercule*) hęc verba vsque, *hoc tamen differunt*, fuerunt in principio illi' breuis & veteris epistolę Secũdi: quorũ sensus, amo magis tua, quàm mea: [vel, magis familiariter vtor rebus tuis, quã meis.] est autem traductio: quæ facit, vt cum idem verbum sæpius ponatur, non modo non offendat animum auditoris, sed etiam orationem concinnioré reddat. *Tui*) serui domestici. *Excipiunt*) diuertentem hospitantur. *Idem*) quòd serui mei diligentius te suscipiant, quàm tui. *Nostra*) prædia. *Ac nos tuis rebus*, scilicet perfruimur, .i. domesticis [& vsus est verbo perfruaris, quod plus est quàm fruaris, quia accuratius excipieris. *Mei*) serui. *Mitium*) nam si essent crudeles magis gliscceret. in secunda lectione vitium fuit. [*Exolescit*) paulatim recedit.] *Nouitatibus*) cum nouus hospes accedit. *Per alios*) amicos domini quibus student gratificari, vt per eos studium suum apud dominos commendetur. *Quam per ipsos*] quàm per dominos solertes ipsis se monstrando. Vel legas, Quam per seipsos scilicet seruos: vt sit sensus, cupiunt magis apud dominos ab aliis laudari: quàm ipsos facere laudanda à dominis.

C. PLINIVS VOCONIO ROMANO SVO S.

VIDISTI ne) Mores subdolos & malos M. Reguli causidici Voconio per epistolam ostendit. is enim post malos principes, quorum temporibus vsus fue-

VIDISTI ne quenquam Marco Regulo timidiorem, humiliorémque post Domitiani mortem: sub quo non minora flagitia cõmiserat, quàm sub Nerone, sed rat, cœpit timere ne Secundum, quem in

causis agendis læserat, iratum haberet: quare ambibat illius amicos, vt se reconciliarent. Erat enim cum timebat, omnium timidissimus: cum audebat, audacissimus. ¶ Voconius autem Romanus equestri familia ex citeriore Hispania, Flamen Dialis, & Secundo contubernalis, ac orationum castigator fuit: mira in sermone ipsoque vultu suauitate, adhæc fidelis, & iucundus, causidicus eruditus, cuius epistolas musæ dictare videbantur, sub Adriano interiit: & tumulo eius, dum velut amicum, & poetam imperator veneraretur, ita scripsit secundum Apuleium: Lasciuus versu, mente pudicus erat. Fuit & Voconius Saxa, ad quem diuos fratres rescripsisse testatur Vlpianus. Cótinet hæc epistola duas exornationes, notationem, & sermocinationem. *M Regulo,* qui captator testamentorum, ex paupere & tenui, ad maximas opes per flagitia processerat: huius loquentiam, & temeritatem sæpe mordet Secundus: nam interdum in hac epistolarum scena occurret: quem Martialis more suo blandiendo, tãquam summum causidicum carminibus inseruit. *Domitiani mortem*) de qua alibi commodius dicetur: fuit autem Regulus Domitiano acceptus, quia malus. *Non minora flagitia*) maxima scelera. Flagitium more militari dicitur res flagitatione hoc est increpatione digna. nam flagitatio ad strepitum refertur: vnde [flammam &] flagellum & flagitare [id est] personare intelligimus, author Donatus. [*Quàm sub Nerone*) M. Aquilium Regulum subuersa Crassorum & Orphiti domus in summum odium exulcerat. sponte ex Senatusconsulto accusationem subisse iuuenis admodum, non depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. quinimmo ei Curtius Montanus imperãte Vespasiano obiecit: post cædem Galbę datã interfectori Pisonis Crassi fratris pecuniã à Regulo, & appetitũ Pisonis caput morsu, Neronẽ cęde nobili imbutũ ipsũ ex funere reip. raptis cõsularib' spoliis septuagies sextertio signatũ & sacerdotio fulgẽtẽ innoxios pueros, illustres senes, conspicuas fœminas eadẽ ruina prostrauisse. cum segnitiem Neronis incusaret, quòd per singulas domos seq; & delatores fatigaret. Posse vniuersum Senatũ vna voce subuerti. hæc Tac.]

tectiora. Cœpit vereri ne sibi irasceret: nec fallebatur, irascebar. Rustici Aruleni periculum fouerat, exultauerat morte, adeò vt librum recitaret publicarétque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam stoicorum simiam appellat. Adiicit Vitelliana cicatrice stigmosum. Agnoscis eloquentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem tam intemperanter quidem, vt dixerit ei Metius Carus, Quid tibi cum meis mortuis? Numquid ego aut

Tectiora) secundum imperatorum ingenium: sub Nerone in propatulo peccabat, sub Domitiano, malitiã dissimulabat. *Rustici Aruleni periculum fouerat*) adiuuit Rustici accusationem Regulus sub Domitiano, quòd philosopharetur, & Thraseam laudasset, virumque sanctum dixisset: neque in ipsum modo authorem, sed in libros quoque eius sæuitum est, delegato triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in foro vrerentur. hæc sumpta ex Dione Græco & Tacito, apud quem insuper scribitur, Arulenum sub Nerone Tribunum pl cupidine laudis flagrantem, obtulisse se intercessurum senatusconsulto quod fieret contra Thraseam, nisi eius ingentes spiritus Thrasea cohibuisset, ne vana & reo non profutura intercessori exitiosa inciperet. Hunc iam interfectum ad se cum ense accedentem vidit per quietem Domitianus paulo antequam trucidaretur referente Dione. *Stoicorum simiam*) falsum imitatorem Stoicæ sectæ. [Sic Titianus appellatus est simia temporis sui quòd omnia imitaretur: cum simia sit animal imitatiuum.] *Vitelliana cicatrice stigmosum*) Notatum cicatrice ex vulnere, quod tumultu Vitelliano acceperat. Victor namque Vitellius (vt scribit Tacitus) legatos pro concordia & pace suadenda ad duces Vespasiani misit, sed varia legatorum sors fuit: nam qui

qui Petilio Cereali occurrerunt, extremum discrimen adiere, vulnerato prætore Aruleno Rustico, auxit inuidiam super legati, prætorisque nomen, propria dignatio viri. [Sunt qui referant Vitellianam cicatricem ad mores, quòd cum Vitellio conspirasset. M. Tullius de officiis, non stigmosum: sed stigmatiam, notis hominem compunctum dixit.] *Eloquentiam*) ironice. nam erat vir malus dicendi imperitus. *Herennium Senecionem*) hic in Bætica natus. & ibi Quæstor, accusante Metio Caro, interficitur à Domitiano: quòd nullum magistratum post Quæsturam longo tempore medio petiisset, quòd Heluidii Prisci vitam composuisset, acceptis à Fannia vxore commentariis. Nos, inquit Tacitus, innocenti sanguine Senecio perfudit. *Metius Carus*) cui videbatur Regulus exprobrare necem Senecionis, quem reum impietatis se fecisse testatur libro septimo Secundus, & summum delatorem sub Domitiano fuisse constat, Iuuenalis & Martialis testimonio. *Quid tibi cum meis mortuis?*) Fuit mos antiquis secundum Aristophanem grammaticum non accusare defunctos. hoc etiam nos monet Homerus libro septimo Iliados, dicens, nullum esse odium cum hominibus vita functis. vnde prouerbium, ἐκ ὅσιον φθιμένοισι λοιδορεῖν, impium defunctis conuiciari: super quo, libro octauo à Secundo allegato, plura explicabimus. *Meis* autem dixit, vt qui delatione sua oppresserat Senecionem.

Crasso aut Camerino molestus sum? quos ille sub Nerone accusauerat. Hæc me Regulus dolenter tulisse credebat: ideóque etiam cum recitaret librum, non adhibuerat. Præterea reminiscebatur quàm capitaliter ipsum me apud centumuiros lacessisset. Aderam Arrionillæ Timonis vxori, rogatu Aruleni Rustici: Regulus contrà: nitebamur nos in parte caussæ sententia Vectij Modesti optimi viri: is tunc in exilio erat à Domitiano relegatus. Ecce ibi Regulus. Quæro, inquit, Secunde, quid de Modesto sentias. Vides quod periculum si respondissem benè: quod flagitium, si malè. Non possum dicere aliud tunc mihi quàm deos adfuisse. Respondebo inquam quid sentiam, si de hoc centumuiri iudicaturi sunt. Rursus ille, Quæro quid de Modesto sentias. Iterum ego, Solebant testes in reos, non in damnatos interrogari. Tertiò ille, Non iam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias, quæro. Quæris inquam quid sentiam? at ego

Crasso) Pisonis fratre, Regulo accusante, interfecto [à Nereno] *Camerino*) Scribonio Camerino. vtriusq; fit mentio apud Tacitum. *Ille*) Regulus. *Hæc*) scripta in Rusticum. *Non adhibuerat*) non inuitauerat me. *Capitaliter*) cum periculo vitæ. *Centumuiros*) apud quos Secundus plurimum excelluit. solet enim arenam suam appellare. in causis centumuiralibus, vsucapionum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, fluminum, stillicidiorum, testamentorum, ruptorum, aut ratorum, cæterarumque rerum innumerabilium causæ versabantur. Ante Secundum, & Tacitum, centumuirales causæ adeo splẽdore aliorũ iudiciorum obruebãtur, vt neq; Cicer. neq; Cæsaris, nõ denique vllius magni oratoris liber apud centumuiros dictus legatur, exceptis orationibus Asinij pro hæredibus Liburniæ. Omittimus quando primum institutæ, & iudicum numerum, alio loco opportunius. *Arrionillæ Timonis*) neque vxoris Arrionillæ mentio, neque Timonis mariti apud vllum scriptorum, qui fuerint illa tempestate, mihi occurrit: prius enim fuerat Timon cognomento μισάνθρωπος, & alius Timon Phliasius philosophiam professus. *Rogatu*) precibus. *Rustici*) Aruleni antequam

damnaretur. *Regulus contra*) nitebatur aduersum me, & contrarias partes tuebatur. *Nitebamur*) argumenta iaciebamus. *In parte causæ*) in ea parte controuersiæ super qua iam lata fuerat sententia de Modesto. *Vectij Modesti*) Modestum præfectum Ægypti tradit Suidas: & Martialis Modesti acumen circa difficilia poetarum commendat: Vectij declamatoris meminit Iuuenalis, & Iulium Modestum recenset Gellius. *Ibi*) in hoc loco defensionis, cũ insisterem sententiæ Modesti. [Melius tamen vt more Plautino legatur ecce tibi: quo dicendi genere Cicero etiam lib. iii. Officiorum vtitur: & in epistolis ad Atticum.] *Quod periculum*) imminebat mihi. vnde lib. iiii. conqueritur periclitatum fuisse sua eloquentia. *Si respondissem bene*) si dixissem me bene sentire de Modesto exule: verùm si male respondissem, magnam infamiam mihi inussissem: vt qui damnarem, cuius sententiam comprobarem. *Tum*) dum respondeo. *Quid sentiam*) de Modesto. *Ille*) Regulus. *Solebant*) apud iustos iudices: vt tacite ostenderet temporibus Domitiani solere testes etiam in damnatos iniustè produci. *In reos*) aduersus eos, qui in iudicium citantur: Verum Modestus non reus amplius est, sed damnatus: ergo frustra super hoc me interrogas. M. Tullius de oratore, Reos, inquit, appello non eos modò qui arguũtur, sed oẽs quorũ de re disceptatur. Iustinian⁹, Re⁹ est, q̃ facere aliqd conatur: actor q̃ desiderat, ne quid fiat: q̃ diffinitio sane apud oratores nõ seruatur. [*Ego*) dixi. *Interrogare*) quid sentiam.] *Pronunciatum*) iudicatum. nam pronunciare ij dicuntur, qui habent ius cognoscendi. Vlpianus de rerum significationibus, pronũciatum & statutum idem dici potest. Promiscue enim & pronunciasse, & statuisse solemus dicere eos, qui ius habẽt dicendi, vel cognoscendi. Alias M. Tullius pronunciatum vocat axioma. Interdũ pronunciare absolute pro dicere: inde pronunciatio oratori conueniens. *Conticuit*) Regulus obmutuit. *Laus*) iudicum & auditorum. *Famam*) bonam. *Vtili*) si respondissem me male sentire de Modesto. *Inhonesto*) turpi, si de viro bono male locutus fuissem. [*Laqueis*) dolis. *Nunc*) sub Traiano.] *Conscientia*) exterritus Regulus: nam mali quodam latenti cruciatu semper flagellantur. vnde Satyricum illud, Cur tamen hos tu Euasisse putas, quos diri conscia facti Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit, Occultum quatiente animo tortore flagellum? *Cæcilium Celerem*) gentilem Secundo: ambiguum anis sit, quem Martialis libro septimo fuisse testatur in Hispania cum imperio: & integre prouinciam administrasse. *Iustum Fabium*) cui Tacitus opus de causis corruptæ eloquentiæ inscripsit, & Secundus interdum literas mittit. Iusti scriptoris meminit Eusebius in rebus Neruæ. *Apprehendit*) detinet prætereuntem. *Nec contentus*) rogasse illos. *Spurinam*) Vestricius Spurina vir rebus gestis præclarus, vt opportuniori loco dicemus, & eius vitam per epistolam paucis absoluit Secundus libro tertio: vixit ad multum ætatis cum vxore Coccia, sed filium Coccium admodum iuuenem amisit, in

ne interrogare quidem fas puto de quo pronuntiatum est. Conticuit. me laus, & gratulatio secuta est, quod nec famam meam aliquo responso vtili fortasse, inhonesto tamen læseram, nec me laqueis tam insidiosæ interrogationis inuolueram. Nunc ergò conscientia exterritus apprehendit Cæcilium Celerem, mox Fabium Iustum rogat, vt me sibi reconcilient: nec contentus peruenit ad Spurinam. Huic supplicíter (vt est, cum timet abiectissimus) Rogo, inquit manè videas Plinium domi, sed planè mane. (neque enim diutius ferre solicitudinem possum) & quoquo modo efficias ne mihi irascatur. Euigilaueram. Nuncius à Spurina: Venio ad te: Immò ego ad te. Coimus in porti-

misit, in cuius laudem Secundus quædam composuit: nam Spurina amicissime vtebatur. *Abiectissimus*) vilissimus. *Videas*) visites. *Plane*) omnino, [nec vlterius differas.] *Mane*) notat metum Reguli Spurinæ instãtis, ne vlterius procrastinaret cõgressum suum. *Euigilaueră*) surrexerã ad lucubrãdũ. *Nũcius Spurina ad te venio*) Nuncius internuncius, & pacis interpres, ac medius. Immo ego ad te, inquit Secundus, venio, nam dignior erat Vestricius, [vel hoc potius referas ad amicitiam.]

In porticum Liuiæ) porticum Liuiæ in tertia regione vrbis, iuxta castra Misenatium non procul à Suburra, & via sacra, vbi domus C. Cæsaris erat, construxit Augustus tradente Dione, demolita Ouidii Pollionis liberti crudelissimi simul, & ditissimi domo sibi testamento relicta, in quam nomen Liuiæ vxoris inscripsit. Hinc Ouidius in Fastis, Disce tamen veniens ætas, vbi Liuia nunc est Porticus: immensæ tecta fuere domus. authores sunt Plinius senior, Tranquillus, Victor, [si tamen is libellus Victoris qui de vrbe circumfertur, est dignus fide.] & Ouidius in amoribus. *Alter ad alterum tenderemus*) conuenissemus vna obuiam. *Exponit*) Narrat Spurina. *Suas*) suo nomine honestas. *Virum*) Spurinam. *Dissimillimo*) Pessimo Regulo. [nam alibi laudatus Spurina tanquam optimus.] *Ego*) respondi. *Dispicies*) cognosces. sic libro tertio idem, & Iustinianus vtuntur: Seruius & Donatus dispicere dicunt esse disquirere consilium. *Renunciandum*) remittendum, vel recusandum: nam renunciatio, vt refert Asconius, dicitur eius rei, quæ in placito venerat, recusatio: & aliter declaratio, qualis consulum renunciatio. Tantum, inquit Secundus, ex renunciatione consulum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. *Te decipi à me non oportet*) tibi consilium meum detegam, simpliciter tecum agam. *Mauricum*) Iunium Mauricum Rustici Aruleni fratrem, virum grauem, & constantem, qui Neruæ Catullum Messalinum sæuissimum Senatorem quòd foueret, exprobrauit. Apud Tacitum, & Secundum, scriptum indifferenter offendi Maricum & Mauricum. Martialis Mauricorum æquitatem laudat. *Ab exilio*) in quod fuerat actus à Domitiano. *Alterutram in partem*) an remittam, an magis irascar. *Ille*) Mauricus. *Huius consilij*) super venia concedenda, vel secus. *Comitem*) sequi illius sententiam. *In prætoris officio*) in prætorio, vbi prętor officiũ suum exercet: vel, apud prætorem, quo cõueneram officii causa: [an potius, quòd tunc ego in prætura officium prætoris agerem.] *Secretum petit*) quærit mecum secretò colloqui: quo dicendi genere Suetonius interdum vtitur. *Penitus hæreret*)

cum Liuiæ. cum alter ad alterum tenderemus, exponit Reguli mandata: addit preces suas: vt decebat optimum virum pro dissimillimo: Parce inquiens. Cui ego, Dispicies ipse quid renunciandum Regulo putes. te decipi à me non oportet. Expecto Mauricum (nondum enim ab exilio venerat) ideo nihil alterutram in partem respondere tibi possum, facturus quicquid ille decreuerit. Illum enim esse huius consilij ducem, me comitem decet. Paucos pòst dies ipse me Regulus conuenit in prætoris officio. Illuc persecutus secretum petit. ait timere se, ne animo meo penitus hæreret, quod in Centumuirali iudicio aliquando dixisset, cùm responderet mihi & Satrio Rufo, Satrius Rufus, cui est cum Cicerone æmulatio: & qui contentus non est eloquentia seculi nostri. Respondi nunc me intelligere malignè dictum quia ipse confiteretur: cæterum potuisse honorificum existimari. Est enim inquam mihi cum Cicerone

valdè in eum irascerer. [Hærere animo dicuntur maledicta, & iurgia, ac iniuriæ: quando à memoria nostra nunquam recedũt.] *Satrio Rufo*) aduocato: quem libro octauo commemorat pro Publio Certo quædam dixisse in Senatu ambigua: & aquis publicis præfectum testatur Iulius Frontinus [L. Satrium legi in monumentis Mediolani.] *Aemulatio*) contentio ex æquo in eloquentia. *Non contentus eloquentia nostri seculi*) summæ facultatis orator. Ironicè dictum. Scribunt pariter Catonem non fuisse contentum eloquentia suæ ætatis, id est superasse omnes oratores sui temporis: erant autem seculo Plinii oratores in eloquentia minores, quàm ante: quod Tacitus lucubratissimè disserit de causis corruptæ eloquẽtię. *Maligne dictũ*) iniquo animo ꝓlatũ in Satriũ. *Honorificũ*) honore dignũ, ꝙ esset Ciceronis æmul'. Martialis in eũdẽ sẽsũ, Si quid honorificũ pagina nostra sonat. *Enim*) at. sic Terentius, Enim nõ sinã: pro at nõ sinã. & Diomedes, inquit, enim esse interiectionem cũ intẽtius aliquid demõstramus: ex quibus apparet nõ semper reddere causã.

æmulatio: nec sum contentus eloquentia seculi nostri. Nam stultissimum credo ad imitandum non optima quaque proponere. Sed tu qui huius iudicij meministi, cur illius oblitus es, in quo me interrogasti, quid de Metij Modesti pietate sentirem? Expalluit notabiliter: quamuis palleat semper. Hæsitabundus, Interrogaui, non vt tibi nocerem, sed vt Modesto. Vide hominis crudelitatem: qui se non dissimulet exuli nocere voluisse. Subiunxit egregiam caussam. Scripsit inquit in epistola quadam, quæ apud Domitianum recitata est, Regulus omnium bipedum nequissimus. Quod quidem Modestus verissimè scripserat. Hic ferè nobis sermonis terminus. neque enim volui progredi longiùs: vt mihi omnia libera seruarem, dum Mauricus venit. Nec me præterit esse Regulum δυσκαθαίρετον. Est enim locuples, factiosus, curatur à multis, timetur à pluribus: quod plerunque fortius amore est. Potest tamen fieri, vt hæc concussa labantur. nam gratia malo-

Non optima quaque proponere) secutus est iudiciũ præceptoris sui Quintiliani præcipientis in Institutionibus optimos authores imprimis imitandos: prius tamen hoc scripserat Seneca, & ante eum M. Tullius de oratore libro secundo, Quæ, inquit, maximè excellunt: imitanda sunt. *Palleat semper*) sic libro sexto de eodem. Timebat, pallebat: nam pallor est malorum morum index: rubor bonorum. [*Notabiliter*) apertè.] *Hæsitabundus*) cunctabundus, ambiguus quid responderet. *Egregiam*) similis ironia apud Virgilium. Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis. *Causam*) Excusationem. *Bipedum nequissimus*) virorum pessimus. satis modeste locutus est Modestus: at M. Tullius pro domo sua asperius. Hoc ministro, inquit, omnium non bipedum solum, sed etiam quadrupedum nequissimo Rempub. perdidisti. *Libera*) integra. [*δυσκαθαίρετον*) difficilem ad subuertendum. alij legunt] *δυσκαταμάχητον*. ineluctabilem. *Factiosus* factionum & discordiarum fautor. Factio enim pro diuisione ciuium in malum legitur apud Liuium & Tacitum. *Curatur à multis*) idem ad Clementem, Conuenitur ad Regulum mira celebritate, [cuncti detestantur, oderunt, & quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant. Martialis, Cinctum togatis pòst, & inde Saufellum Quanta reduci Regulus solet turba. *Fortius*) sensus est, interdum timore maiora obsequia præstantur, quàm amore. *Fieri*) euenire. *Vt hæc concussa labantur*) vt Reguli fortuna, si oppugnabitur, ruat. *Nam gratia*) Sententiæ exornatio.

Insi-

Infida) instabilis. *Quàm ipsi*) mali sunt infidi. *Eruditus*) edoctus: est autem eruditio multarum rerum exculta cognitio: & quanquam de literis sæpius dicatur, vt Tranquillus in Caligula, Ex disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit: tamen aliquando etiam de rebus aliis. [Plin libro xj. de araneis, Erudita operatione conspicuum. *Experimentis*) experientia enim rerum magistra est: inde præcepta Catonis oracula sunt habita, quod proficiscebantur ab vsu.] *Tentandi*) aduersus Regulum. *Ratio constabit*) erit legitima causa. Constat enim ratio, quando æqua & legitima reddi potest. [Valeri⁹, Liberalitatis duo maximè probabiles fontes, verum iudicium, & honesta beneuolentia: nam cum ab his oritur, tunc demum eius ratio constat.] Quod dicendi genus frequenter inuenies apud Secundum. [*Consilia*) quid cogitem & moliar.]

rum tam infida est, quàm ipsi. Verùm, vt idem sæpiùs dicam, expecto Mauricum. vir est grauis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura posit ex præteritis prouidere. Mihi & tentandi aliquid, & quiescendi illo authore ratio constabit. Hæc tibi scripsi: quia æquum erat, te pro amore mutuo, non solùm omnia mea facta dictáque, verumetiam consilia cognoscere. Vale.

C. PLINIVS CORN. TACITO SVO S.

RIDEBIS, *& licet rideas. Ego Plinius ille, quem nosti, apros treis, & quidem pulcherrimos, cepi. Ipse, inquis? Ipse, non tamen vt omnino ab inertia mea, & quiete discederem. Ad retia sedebam. Erant in proximo non venabulum, aut lancea, sed stylus & pugillares. meditabar aliquid, enotabámque: vt si manus vacuas, plenas tamen*

RIDEBIS) Tacitum scriptorem grauissimũ sibique arctissima familiaritate coniunctum monet in syluis exemplo suo posse & studere, & venari commodè: verùm ab hac opinione multum recessit Quintilianus, qui libro decimo penitus tale studendi genus improbat, & rationibus confutat: cui sententiæ Tacitus accedens, epistolam rescripsit quæ in hoc volumine extat, non posse simul Dianæ & Mineruæ operam dare. *Licet*) concedo. *Quem nosti*) totum studiis deditum, & venationi ineptum. *Ipse inquis*, cum admiratione pronunciandum est. *Ipse*) inquam Plinius, venatus sum. [Alij sic coniungunt. ipse non scilicet cepi. & tunc inertia & quiete accipietur pro cameraria sedentatione, cum studiosi homines sint genus ignauum, quod tecto gaudet & vmbra.] *Inertia mea*) ocio literario. *In proximo*) iuxta me. in eundem sensum libro octauo scribit. Venor aliquando, sed non sine pugillaribus: vt quamuis nihil ceperim, nonnihil referam *Venabulum*.) telum ad venandũ. in quod illud Martialis distichon. Excipient apros, expectabuntque leones: Intrabunt vrsos, sit modo firma manus. *Lancea*) hispanicum verbum est, referente Gellio longius telum. græci vocant λόγχην. *Stilus*) ferreus quo scribebat antiquitas in pugillaribus. & apud Tranquillum legimus Domitianum muscas stilo præacuto configere solitum. *Pugillares*) tabulæ de ligno siue alia materia ceratæ: dicti à pugno videntur quòd eo contineri possent: de quibus Mart. Secta nisi in tenues essemus ligna tabellas, Essemus Libyci nobile dentis onus. sed Gellij verba,

quomodo fierent, clarius exprimunt. Asdrubal, inquit, epistolam scriptam super rebus arcanis hoc modo abscondit: pugillaria noua nondum etiam cera illita accepit, literas in lignum incidit, postea tabulas, vti solitum est, cera colliuit. Plinius ex authoritate Homeri asserit pugillarium vsum fuisse ante Troiana tempora. Ex præcedentibus ergo colligitur dici pugillares & pugillaria numero plurium. *Meditabar enotabámque*) secutus est ordinem. nam cogitata scribimus. *Vacuas*) præda.

ceras reportarem. Non est, quod contemnas hoc studēdi genus. Mirū est, vt animus hac agitatione, motúque corporis excitetur. Iam vndiq; syluæ, & solitudo: ipsúmque illud silentium quod venationi datur, magna cogitationis incitamēta sunt. Proinde, cum venabere, licebit authore me, vt panarium & laguunculam sic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus quàm Mineruam inerrare. Vale.

Ceras) tabulas ceratas. [*Cogitatione*) Fuit in prima lectione pro cogitatione, agitatione.] *Iā*) præterea. Tacitus. Iam opes tot victoriis quæsitæ. Et statim, Iam aqua priuatorum licentia intercepta. Ipse in oratione panegyrica, Iam quis adeò dissolutus. Et Pl. auunculus lib. vij. Iamquidem & in Italia tales partus esse vitales.] *Datur*) seruatur inuestigando [Pli. li. x. Ideo & silentium in mari piscantibus.] *Proinde*, quare. Liuius lib. primo belli punici. Proinde omitte Sagunti mentionem facere. *Panarium*] panis receptaculum, sicut granarium grani [Mar. Cum panariolis tribus redisti: & Statius. Iam panaria sordidæque mappæ.] *Laguunculam*) vas vinarium diminutiuum à lagena quæ tumorem in medio extendit secundum Iuuenalem. græci λάγυνοι vocant per tria genera indiscretè. sicut Atheneus in suis cœnis notat plurimorum testimonio. *Dianam*] venationis deam. *Mineruam*) disciplinarum præsidem.

C. PLINIVS OCTAVIO RVFO SVO S.

VIDE, in quo me fastigio collocaris, cùm mihi idem potestatis, idémque regni dederis, quod Hom. Ioui Opt. Max. τῷ δ᾽ ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ᾽ ἀνένευσε. *Nā ego quoque simili nutu, ac renutu, respondere voto tuo possum. Etenim sicut fas est mihi, præsertim te exigente, excusare Bæticis contra vnum hominem aduocationem: ita nec fidei nostræ, nec constantiæ: quam diligis, conuenit ad-*

VIDE in quo) Roganti Octauio vt vellet adesse Gallo contra Bæticos, pollicetur saltem ab aduocatione Bæticorum se destiturum, quos etiam cum suo periculo sæpe iuuisset: & in fine petit sibi fieri copiam carminum, quæ Octauius componebat. extat enim epistola lib. ij. qua conatur Octauij versus publicari. *Fastigio*) altitudine, maiestate. τῷ δ᾽ ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ᾽ ἀνένευσε, huic autē alterū quidem pater dedit: alterum verò renuit. carmen ex sextodecimo Iliados: vbi Achilles precatur Iouem vt Patroclus pugnaturus à nauibus pugnam remoueret, & ad se incolumis rediret: cui prius Iupiter concessit: vt rediret incolumis, non dedit. Sic inquit Secundus, ego tanquam Homericus Iupiter, alterum, quod petis vt desistam ab aduocatione pro Bæticis, tibi concedam: quod verò exigis, vt Gallo adsim, renuam. Hoc carmen imitatus est Virgilius libro vndecimo, Audiit & voti Phœbus

bus succedere partem Mente dedit, partem volucres dispersit in auras. Et Stratonicus citharœdus in rem suam aliter vsus est: nam inuitatus olim audire canentem citharœdum, postquam finiuit, inquit, τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσε. hoc est, male quidem pulsare dedit, benè autem cantare renuit: Athenęus author. [*Idem*) potestatis annuendi & renuendi.] *Optimo*) ad naturam. *Maximo*) ad potestatem refer.] *Nutu*) assensu, dum promitto non agere aduersus Gallum. *Renutu*) dum nolo adesse Gallo contra Bethycos. *Excusare*) honestis rationibus non suscipere [patrocinium.] *Baticis*) Hispanis à flumine Bæti defluente à monte Castaone: qui naturam oceani erga fluxum refluxumque imitatur. lege plura apud Philostratum. est autem Bætica pars Hispaniæ. *Nec fidei nostræ*) non conuenit mihi, qui soleo fidem constanter tueri. *Prouinciam*) Bæticam *Tot officijs*) non semel enim pro Bæticis egit, vt aduersum Cæcilium Classicum: in qua caussa magnos labores passus est, vt aduersum Bebium Massam, vbi ferè periclitatus est. *Temperamentum*) modestiam. *Studio*) amori *Iudicio*) rectę rationi. *In præsentia*) & impræsentiarum: auctores indiscrete vtuntur, Vlpianus ferè semper impræsentiarũ: [sic Apuleius in Floridis.] alij interdum in pręsens, [ac in præsẽte,] & ad præsens: contenderim impræsentiarum legi debere coniunctim. *Probaturus*) cum ille ardor tuus subsederit: nam primo quæ probabamus, postquam refrixit impetus, aliquando improbamus, remota animi perturbatione. *Idus Octobres*) quintum decimum Octobris diem. [*Tua meáq; fide*) vt expetit tua fides & mea, an magis fide vtriusq; nostrũ illi data.] *Aquilio Gallo*) Aquiliũ Gallũ fuisse iurisconsultũ testantur Scæuola & Florent. ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. O dixit, & cęruleis superciliis annuit Saturnius. versus ex primo Iliados & libro decimoseptimo eiusdem repetitus, dum ostendit Iouem annuisse. *Vsquequaque*) semper. Idem libro septimo, Vsque quaq; narrabitur qua concordia vixerimus. & Columella. Sed neque eodem modo, neq; iisdem temporibus, vsquequaque fieri placet. [M. Tullius, Aut vndique religionem tolle, aut vsquequaque conserua.] *Tuis agere non pateris*) non facis mihi copiam tuorum versuum: nam alibi tanquã nimium patientem, vel potius durum, Octauium increpat, qui tam insignes libros tam diu retineret nec ederet. *Hac sola mercede*) tuorum carminum. *Corrumpi*) flecti in malum. iocatur cum amico. *Adsim.* agam pro Gallo *Cariotas*) palmæ fructus. Scribit Plin. sua tempestate celebratas fuisse in cibo, cum succo vberrimæ sint: ex quibus præcipua vina orienti, iniqua capiti vnde etiam pomo nomen est à capi-

esse contra prouinciam, quam tot officijs, tot laboribus, tot etiam periculis meis aliquando deuinxerim. Tenebo ergo hoc temperamentum, vt ex duobus, quorum alterutrum petis, eligam id potius, in quo non solùm studio tuo, verùm etiam iudicio satisfaciam. Neque enim tantopere mihi considerandum est, quid vir optimus in præsentia velis, quàm quid semper sis probaturus. Me circa idus Octobreis spero Romæ futurum: eadémque hæc præsentem quoque tua meáque fide Gallo confirmaturum: cui tamen iam nunc licet spondeas de animo meo, ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. *Cur enim non vsquequaque Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris: quorum tanta cupiditate ardeo, vt videar mihi hac sola mercede posse corrumpi, vt vel contra Bæticos adsim. Penè præterij, quod minimè prætereundum fuit, accepisse me cariotas optimas, quæ nunc cum ficis & boletis certamen habent.* Vale.

te: verùm nobilitas in Hierecunte Iudææ: sunt & succo pingui lactentes, quodamque vini sapore in melle prædulci. Diodorus in interiore Syria fieri Cariotas aliis excellentiores tum dulcedine, tum magnitudine, ac humore, testatur: his maiores multo Arabia fert ac Babylonia: quarum magnitudo est sex digitorum. colore sunt quædam subæreo, nonnullæ puniceo: aliæ porphyreo aspectu, amœnæ & suaues gustu. Deaurari solitas, & Calendis Ianuariis mitti, tradit Martialis, apud quem legitur fuisse pauperis munus: cui sententiæ conuenit illa lectio, certamen nondum habent. verùm, si sublato nondum, vt in multis codicibus scriptum offendi, videtur Secundus auunculi opinioni propiùs accedere. *Ficis*) inter quas Martialis Chiam extollit, quæ merum & salem sapit. *Boletis*) quanti fecerit boletos antiquitas, idem notat in distichis, asserens, facilius donare Romanos aurum & argentum quàm boletos. & Satyricus Iuuenalis, boletos lautissimum ciborum regi, & domino apponi pulsat. Pli. Boletos suillosque gulæ nouissima irritamenta vocat.

C. PLINIVS POMPEIO SATVRNINO SVO S.

PEROPPORTVNE *mihi redditæ sunt literæ tuæ, quibus flagitabas vt tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, cum ego idipsum destinassem. Addidisti ergo calcaria sponte currenti, pariterque & tibi veniam recusandi laboris, & mihi exigendi verecundiã sustulisti. nam nec me timide vti decet eo quod oblatum est, nec te grauari quod depoposcisti. Non est tamen quod ab homine desidioso aliquid noui operis expectes. petiturus sum enim vt rursus vaces sermoni, quem apud municipes*

PE Ropportunè) Mittit Pompeio Saturnino singulari doctrina viro orationem, quã habuerat apud municipes suos, dedicaturus ibidem bibliothecam, & annuos sumptus in alimenta ingenuorum filiorum pollicitu: excusat quòd in ea maiores suos, & se quoq; laudet. tantum denique Pompeio defert, vt de editione pro illius arbitrio sit facturus. Fuit autem Pompeius Saturninus acer causidic⁹, siue ex tempore, siue meditata proferret: tum prosa, tum versu clarus: in orationibus & historia mirabilis. Alterius Saturnini historici meminit Tranquil. Saturninum nominat Lucianus. vbi de morte Seueriani agit. & Q. Saturninum iurisconsultum Pomponius citat. Hic igitur Pompeius Saturninus moriens Secundum reliquit hæredẽ. [*Idipsum*) mittere aliquid ex scriptis meis.] *Addidisti calcaria*) trãslatio. ab equo, id est, iam paratum ad id magis incitasti. [Ouidius, Acer & ad palmæ per se cursurus honores, Si tamen horteris fortius ibit equus.] *Laboris*) emendandi. *Exigendi*) Petendi à te vt limam adhiberes. *Eo*) opera tua in corrigendis meis libellis, quam tu vltrò mihi obtulisti. *Ab homine desidioso*) sẽper de se parcè loquitur, extenuando facultatẽ suam, & se desidem appellando. *Rursus*) Iam enim Saturninus eam orationem legerat. *Sermoni*). Orationi: an ideo sermonem appellauit, quia secundum Porphyrionem ad præsentes dicitur: an quòd oratio illa esset remissa, & finitima quotidianæ locutioni: nam præter M. Tullii testimonium, Seneca tradit sermonem esse orationem voce demissa, & tenui figura prolatam. Accedit authoritas Fabii scribentis, parum admodum sermonem ab oratione differre, & interdum esse idem ostendit. Seruius inquit, Sermo est consertio orationis, & confabulatio duorum, vel plurium, à serendo dictus. Antisthenes apud Diogenem primus ita diffiniuit, Sermo est qui quid sit aut fuerit, exprimit. *Municipes*) Nouocomenses sunt autem Municipes ciues Romani in oppidis municipalibus

suo-

suo iure, & suis legibus vtentes, muneris tantum honorarii cum populo Rom. participes, à quo munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neque vlla populo Romano lege astricti. Satis constat municipium fuisse in meliori conditione, quàm coloniam. hæc Gellius. Vlpianus Iurisconsultus, Propriè quidem municipes appellantur muneris participes, recepti in ciuitate, vt munera nobiscum facerent: sed nunc abusiuè dicimus municipes suæ cuiusque ciuitatis ciues, vt puta Campanos, Puteolanos: sic Iurisconsulti, nisi in quantum Paulus apertius videtur vocabulū interpretari de significatione verborum, Municipes, inquit, dicti, quòd munera ciuilia capiant. [Siculus Flaccus, Municipia, inquit, quidam putant, à munitionibus dicta, alii à munificentia: eo quòd munificæ essent ciuitates.] Festus tres municipiorum species facit, sed authorem satis est indicasse.

meos habui bibliothecam dedicaturus. Memini quidē te iam quædam adnotasse, sed generaliter: ideò nunc rogo, vt non tantùm vniuersitati eius attendas, verumetiam particulas quæ soles lima persequaris. erit enim & post emēdationem liberum nobis, vel publicare, vel cōtinere. Quinimmo fortasse hanc ipsam cūctationem nostram in alterutram sententiā emendationis ratio deducet: quæ aut indignum editione, dum sæpius retractat, inueniet: aut dignum dum idipsum experitur, efficiet: quanquam huius cunctationis meæ causæ non tam in scriptis quàm in ipso materiæ genere consistunt. Est enim paulò quasi gloriosius & elatius. onerabit hoc modestiam nostram, etiam si stilus ipse fuerit pressius demissúsque, propterea quòd cogimur, cùm de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra disputare. anceps hic & lubricus locus est, etiam cùm illi necessitas

Dedicaturus) assignaturus titulo & nomini alicuius consecraturus, oblaturus: & Pomponio tradente, quasi dicendo deserturus. [nam etiam nūc Mediolani est videre in tabula licet confracta, Plin. in tutelam bibliothecæ quædam sestertia contulisse] Ostendit libro tricesimo quinto Plin. consueuisse Romanos, bibliothecas, id est librorum repositoria, quas Latinorum aliqui librarias vocant, cōsecrare. *Generaliter*) summatim per genera. *Vniuersitati*) argumēto. [toti operis summæ]. *Particulas*) minima quæq;. *Quæ soles lima*) acri tua emendatione. *Erit liberum nobis*) in facultate nostra erit. *Publicare*) in publicum mittere. *Cunctationem*) edendi moram. *In alterutrā*) in vnum duorum, dum sæpius recognoscitur, aut videbitur indignum opus editione, vel emendando frequenter elaborabitur, vt merito emitti poterit. *Efficiet*) crebra emendatione. *In scriptis*) in verbis. *Materiæ*) sensus rerum. *Elatius*) iactantius. legimus etiam latius, & in aliquibus exemplaribus lautius, id est vberius, vt quod digrediatur. [placet prima lectio.] *Modestiam*) cum alias soliti simus de nobis loqui modestè: quod non fecisse in his reprehendar. *Pressius*) in tenui figura. quare potius sermonem quàm orationem appellauit. *Parentum*) maiorum, qui vsi fuerant liberalitate erga patriam Comum: ex quibus apparet non solum Cæcilium fuisse Comensem, sed etiam maiores suos inde oriundos. *Anceps locus*) dubius, periculosus tractatus & argumentatio: anceps enim pro mortifero & periculo proximo Plinius senior vsurpat. Voluptas inquit tanta ancipitis cibi. & Liuius, Quia reuocare, aut vi retinere eos anceps erat: & Virg. ferrum anceps. quod grammatici interpretantur vtrinque acutum. *Lubricus*) qui facilè ad malū flecti potest. [Periculosus cum periculum sit in eo consistere, vt sunt loca humore cōspersa.] *Etiam*) quamuis alibi interdum consentientis aduerbium, quan-

lenocinetur. Etenim si aliena quoque laudes parum æquis aurib. accipi solent, quàm difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se aut de suis disserentis. Nam cùm ipsi honestati, tum aliquanto magis gloriæ eius prædicationíque inuidemus: atque ea demum rectè facta minus detorquemus & carpimus, quæ in obscuritate & silentio reponuntur. Qua ex causa sæpe ipse mecum: nobis ne tantum quicquid est, istud composuisse, an & aliis debeamus vt nobis. admonet illud quoque, quòd pleráque quæ sunt agendæ rei necessariæ eadem peracta nec vtilitatem parem, nec gratiam retinent. Ac ne longiùs exempla repetamus, quid vtilius fuit, quàm munificentiæ rationem etiam stilo prosequi? Per hoc enim assequebamur, primùm, vt honestis cogitationib. immoraremur, deinde vt pulchritudinem illarum longiore tractu peruideremus: postremò vt subitæ largitionis comitem pœnitentiam caueremus. Nascebatur ex his exercitatio quædam contemnendæ pecuniæ. Nam cum omnes homines ad custodiam eius natura restrinxerit, nos contrà multum ac diu pensitatus amor liberalitatis communibus auaritiæ vinculis eximebat: tãtóque laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quòd ad illam non impetu quodam, sed consilio trahebamur. Accedebat his caussis, quòd non ludos aut

doque pro adhuc & præterea. *Lenocinetur*) blandiatur. translatum verbum à lenonibus, quo præceptor eius Quintilianus vsus plerunque. *Aliena*) quę de aliis dicuntur. *Aequis auribus*] benignè *Accipi*) audiri, admitti. *De se*) de sua laude. *Nam cum ipsi honestati*] inuidemus honestis viris, sed præcipuè eorum gloriæ & laudi: quę verò bene gesta latent, & à nullo prædicantur, minus reprehendimus. *Tum*) maximè. [*Prædicationi*)] laudi. M. Tullius pro Archia, Ipsi illi philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda morte scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso in quo prædicationem, nobilitatémque despiciunt, prædicari volunt.] *Mecum tractaui*) consideraui. *Tantum composuisse nobis*) continere apud me, & mei gratia scripsisse. *Quicquid est istud*, siue bona siue mala sit oratio. *Aliis*) aliorum causa composuisse: & ideo emittere. *Agendæ rei necessariæ*) dum rem agimus, necessaria sunt, sicut commendare liberalitatem suam, & maiorum. *Parem*] necessitati. *Gratiam*) commendationem. *Stilo*] scriptis *Honestis cogitationibus*] munificentiæ laudibus, quæ est tribuere merentibus, amore & studio honestatis, vt patriæ, propinquis, affinibus, amicis, pauperibus. *Tractu*) Placet magis, vt legatur tractu, quàm tractatu, nam præter fidem exemplarium ipse ad Capitonem de oratione scribens, inquit: Illa tractu placet. & M. Tullius de Oratore, tractum verborum in Antonio laudat. Tacitus, tractum belli pro mora & productione: & libro quinto decimo pariter vsurpat, Durante, scribit, tractu & longitudine mortis. *Comitem*) subsecutricem. [*Pœnitentiam*) Seneca, Sera parsimonia in fundo est. [*Largitionis*] liberalitatis. improprie vsus: nam largitio est nimia & immoderata pecuniarum profusio: & alij sic vsurpant. [*Exercitatio*) legitur etiam excitatio.] *Ex his*] scriptis. [*Contemnendæ pecuniæ*,] spernendæ auaritiæ. *Ad custodiam eius*] ad conseruandam pecuniam. *Restrinxerit natura*) pecuniarum auidi sumus à natura. De auaritia sic loquutus est Seneca in epistolis, Admirationem parentes auri atque argenti fecerunt, & teneris infusa cupiditas altius sedit, creuítque nobiscum, deinde totus populus in aliis discors,

cors, in hoc conuenit, hoc suscipiunt, hoc suis optant. *Communibus Vinc.*) Naturali vitio *Non impetu.*) Non inconsideratè, nec sine ratione. [Dicebat Seneca, se malle iudicia Augusti, quàm dona Claudii] *Ludos*) qui euanescunt, [nō relicto aliquo vtilitatis in posterum exemplo] spectacula: erant enim ludorum varia genera.

Gladiatores] Quos in funerib. illustrium dari populo notum, & post cœnam interdum, referente Athenæo, qui ex authoritate Hermippi asserit, Mantinēses inuenisse gladiatores, Demea ostendente. in vrbe primum Brutum in honorem patris defuncti, sed Valerium in foro boario primum munus dedisse testatur. cur exhiberentur, opportunius dicetur in Panegyrica oratione. *Annuos sumptus*) Vt ex reditu agri, quem actori publico emancipauerat, & imposito vectigali conduxerat, pueri pauperes ingenui alerentur & educarentur. meminit huius rei latius libro septimo ad Caninium. Audio adhuc Comi extare vestigium liberalitatis Plinianæ. [Satis constat Mediolani in lapide, quanquam fracto, legi Plinium in alimenta puerorum & puellarum multa sestertia dedisse.] *Porro*) Præterea: vt apud Terentium in Hecyra: aliàs affirmantis aduerbium. significat etiam minus, interdum postea quandoque temporis aduerbiū: aliàs expletiua, nonnunquam procul: aliàs hortantis. commodè exempla sumes à Terentio, & Virgilio. *Oculorum Voluptates*) Quæ per oculos percipiuntur [& aures, vt ludi scenici & gladiatorii] *Commendatione*) Laudari oratione. *Incitari*) Intendi, augeri. *Reprimi.*) Sedari, [emēdari, tolli. *Aliquis*) orphanotrophus] *Educationis*) Alendi alienos filios. *Exquisitis*) Elaboratis, egregiis. *Prosequuntur*) Commendant. *Vtilissimum*) Educationem ingenuorum. *Non perinde pop.*) Non multum vel æquè populo gratum: nam perinde multum significat [& æquè.] Tranquillus, Quare aduentus eius non perinde gratus fuit *Comitate*) Orationis benigno sermone. *Inducere*) Instituere, persuadere per inductionem, quæ secundum rhetores, est oratio rebus non dubiis captans assensionem eius rei quæ instituta est. *Enitendum haberemus*) Opus esset eniti. *Parentibus dab.*) Quod in laudem maiorum meorum disertabam, & nobis præpararetur, qui eramus apud posteros gloriam ex hoc munere cōsecuturi. In alia lectione est, *datatur, etiā orbis probaretur.* vt scilicet intelligatur, hoc munus parentibus oblatum, & ideò ab illis probādum esse: ab his, expectādum, donec filios susciperēt.] *Paucorū*) Meorū *Cæteri*) Municipes. [*Spectarēt*) intuerētur] *Imitarētur*) incitarentur ad imitandū exemplo nostro. legitur etiam mererentur *Tunc*) Cum diximus orationem. *Priuatæ iactantia*) No-

gladiatores, sed annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porrò & aurium voluptates adeo non egent commendatione, vt non tam incitari debeant oratione, quàm reprimi. Vt verò aliquis libenter educationis tædium laborémque suscipiat, non præmiis modo, verumetiam exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate carentes, cibos blandioribus alloquiis prosequuntur: quanto magis decuit publice consulentem vtilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere: præsertim cum enitendum haberemus, vt quod parentibus dabatur, etiam nobis probaretur, honorémque paucorum cæteri patienter & spectarent & mirarentur. sed vt tunc communibus magis commodis quàm priuatæ iactantiæ studebamus, cum intentionem effectúmque muneris nostri vellemus intelligi: ita nunc in ratione edendi veremur, ne fortè non aliorum vtilitatibus, sed propriæ

stræ laudi *Aliorum*) Municipum, id est, vereor ne si emisero hunc sermonem, ideò videar fecisse, vt me laudarem, non vt Nouocomenses hortarer ad simile.

laudi seruisse videamur. præterea meminimus quanto maiore animo honestatis fructus in cōsciētia quàm in fama reponatur. sequi enim gloria, non appeti debet: nec si casu aliquo non sequatur, iccirco quod gloriam meruit, minus pulchrum est. ij verò qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare quia fecerint: sed vt prædicarent fecisse creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit. homines enim cum rem destruere non possunt, iactationē eius incessunt: ita si silenda feceris, factum ipsum: si laudanda, quòd non sileas, ipse culparis. Me verò peculiaris quædam impedit ratio: etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud Decuriones habui, nec in propatulo, sed in curia. Vereor ergo ne sit satis congruens, cum in

Quanto maiore animo) Esse indiciū excellentioris animi, cōtētos esse potius sua conscientia pro bene factis, quàm laude: vnde M. Tullius in Tusculanis, Quinetiam, inquit, mihi laudabiliora videntur omnia, quæ sine venditatione & sine populo teste fuerint: non quod fugiendum sit: omnia enim benefacta in luce se collocari volunt: sed tamen nullum virtutis theatrum, virtutis conscientia maius est vnde Secundus Aristonem commendans, Ornat hæc, inquit, magnitudo animi: quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert, rectéque facti non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit [Videtur Plinius imitatus fuisse eundem Tullium in Philippicis, Satis, inquit, in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat. *Fructus honestatis*) præmium quod prouenit ex honestè factis. *Maiore animo*] generosius.] *Sequi*] Per se comitari benefacta. nam etsi (vt idem refert Cicero) nihil in se habeat gloria cur expetatur, tamen virtutem tanquam vmbra sequitur. *Appeti.*] Affectari *Nec ideirco est minus pulchrum.*] Nec ideò est minus gloriosum, quod gloriam meruit: & dignus est laude, quamuis eam non sit consecutus. *Prædicare*] Vulgare. [laudare, commendare. Sic Valerius libro octauo.] *Fecisse*] Benefecisse famæ causa. Secus laudat Traianum in panegyrica oratione: Non ideo dixit vicisse videaris vt triumphares, sed triūphare, quia viceris. *Referente.*] Narrante. [eo qui non fecit.] *Vanescit.*] Non creditur, mendax existimatur, [deperit.] *Rem.*] Factū per se laude dignum, vt præbere alimenta ingenuis. *Destruere.*] Demoliri: cum veritate notare. *Iactationem.*) Quod nimium applauserit sibi author. *Incessunt*] Infamāt, [vellicant, lacerant] inuehūtur. *Silenda*) Turpia. *Factum ipsum*) Culpatur. *Non sileas*) Sed iactes & glorieris. *Decuriones*) Senatores in municipiis, in quibus idem erat decurio, qui Romæ senator, quod in senatu & conciliis municipalibus interesse poterat, si habuisset censum centum millium nummum. & decuriones quidam dictos aiunt ex eo, quòd in initio coloniæ cum deducerentur, decima pars eorum qui deducerentur, concilii publici gratia cōscribi solita sit. porrò decurio ordo in militia, & qui suam quisque curiam tuebatur, decurionem appellatum Dionys. asserit. decuriones quinquennales Apul. vsurpat pro sacerdotibus Isidis in quinquennium cæteris præfectis. fuisse autem Comum municipium præter Cæcilii testimonium confirmant antiquorum memoriæ. [*Ne*) alii legunt, vt, pro quomodo.] *Populum*) Coram populo, vt in foro. *Curia*) Senatu. *Acclamationem*) Laudem cum assensu. quod iuniores historici frequenter vsurparunt, & ipse in oratione panegyrica. interdum tamen pro conuicio accipitur, vt apud Lampridium & Tranquillum. Reclamationes autem contrariæ sunt accla-

acclamationibus: nam reclamare, est ingenti voce reprobare. at acclamare, assentiri, cum clamore probare. *Eadem illa*) Assentationem & plausum. *Cui consulebatur*) In cuius vtilitatem hæc fecimus. *Discreuerim*) Excluserim. *Ambitionis*) Immoderatæ laudis cupiditate. est autem ambitio, cum ad publicos honores, & magistratus turpibus atque inhonestis artibus & blãdiciis, precibus, largitione, contendimus: at secũdum Dionysij sententiam est inanis gloria sequens imaginem decoris, & desiderium exitialium voluptatum. Claudianus cecinit, ambitionem esse auaritiæ nutricem fœdissimam, quæ vestibulis foribúsque potentum excubat, & preciis commercia pascit honorum Pulsa simul. *Eos*) Extraneos. *Exemplum*) Imitationem. *Obuia*) Manifesta. *Cunctationis*) Moræ: cur tantum contineam. *Authoritas*) Fama, & fides ex virtute quæsita.

dicendo assentationẽ vulgi acclamationémque defugerim, nũc eadẽ illa editione sectari: cúmq; plebem ipsam cui consulebatur, limine curiæ parietibúsque discreuerim, ne quam in speciem ambitionis inciderem, nunc eos etiam ad quos ex munere nostro nihil pertinet præter exemplum, velut obuia assentatione conquirere. Habes cunctationis meæ causas, obsequar tamen consilio tuo, cuius mihi authoritas pro ratione sufficiet. Vale.

C. PLINIVS MINVTIO FVNDANO SVO S.

Mirum est quàm singulis diebus in vrbe ratio aut constet, aut constare videatur. pluribus cunctísque non constet: nam si quem interroges, hodie quid egisti? respondeat, officio togæ virilis interfui, sponsalia aut nuptias frequentaui: ille me ad signandum testamentum, ille in aduocationem, ille

Mirum est) Minutium Fundanum hortatur ad secessum & studium, cum in vrbe occupati sint homines rebus inanibus, rure nihil audiant, quod audisse pœniteat. Minutius Fundanus, cui alibi in proximum annum consulatum auguratur, eruditus & sapiens fuit, vt qui se ab ineunte ætate altioribus studiis dederat: ex duabus natis alteram vix pubertatem ingressam amisit. proconsul Asiæ ex Adriani rescripto monitus ne sine obiectu criminum Christianos condemnaret. authores Eusebius & Orosius. *Constet ratio*) Aliqua ratio adduci possit transacti diei non ignaue. *Aut constare*) Correctio. *Non constet*) Nulla etiam falso adduci ratio possit, cur sint occupati in vrbe. [*pluribus*) diebus vel potius nominibus] *Quem*) Aliquem. *Officio togæ virilis*) [officiose comitatus sum aliquem] Præstiti officium meum dum amicus togam virilem sumeret: quæ, authore iurisconsulto, ad septimum decimum annum sumebatur, quam ætatem militarem appellauit antiquitas. legimus tamen apud Tranquillum, sextodecimo ætatis anno sumpsisse Augustum togam virilem, argumentum, scilicet transeundi à pueris in virum: cui sententiæ Dion astipulatur, [Et Seneca inquit, Pueritia deponitur, sed non puerilitas in plerisque hominibus.] Ferè in eundem sensum Martialis ad Potitum conquerentem quòd vix vno anno librum emitteret, scribit. *Sponsalia*) Pacta antè nuptias, & sponsio nuptiarum futurarum, à spondendo dicta. *Signandum testamentum*) Tria testamentorum genera Gellius nixus Lęlij Felicis authoritate tradit, sed postquam in

vnum ius ciuile & prætorium iungi constitutum est, septem testibus adhibitis, & subscriptione testium signacula testamentis sunt imposita ex edicto prætoris, sicut subscriptiones ex sacris constitutionibus. non enim olim vt nunc publici notarij stipulabantur, sed domini, vel alij eorum nomine tabulas scribebant, quas à septem testibus subscriptas, lineo vinculo claudebant, notatas testium sigillo Testamentum compositum ex testatione mentis Sulpitius arbitratur : quod reprehendit Gellius arguens esse simplex verbum. [*In aduocationem*) vt ipsi adessem.]

in consilium rogauit. hæc quo die feceris necessaria, eadem si quotidie fecisse te reputes, inania videntur: multo magis cum secesseris. tunc enim subit recordatio, quot dies quàm frigidis rebus absumpseris. quod euenit mihi postquam in Laurentino meo aut lego aliquid, aut scribo, aut etiam corpori vaco, cuius fulturis animus sustinetur. nihil audio quod audisse, nihil dico quod dixisse pœniteat. Nemo apud me quemquam sinistris sermonibus carpit: neminem ipse reprehendo, nisi vnum me, cum parum commode scribo: nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis rumoribus inquietor, mecum tantum & cum libellis loquor. O rectam synceràmque vitam: ò dulce ocium honestúmque, ac penè omni negotio pulchrius. ô mare. ô litus, verum secretúmque μουσεῖον. quàm multa inuenitis, quàm multa dictatis. proinde tu

In consilium rogauit (vt cognoscerem, & iudicarem: vel, vt ipsi consulerem. *Inania*) nullius momenti. *Multo magis*) videntur superuacua talia officia. *Secesseris*) vacuus eris à curis vrbanis. *Frigidis*) inutilibus. Fabius frigidum inane vocat & momentarium. *Laurentino*) rure. quod Laurẽs etiã appellari posse libro sequenti indicat, vbi totum graphicè describitur. *Corpori vaco*) curo corpus. *Fulturis*) adminiculis. tunc enim animus maximè intenditur, & vires suas operatur, cum nullo dolore corpus vexatur. Ausonius, Ampliat ætatis spatium sibi vir bonus, hoc est Viuere, & his vita posse priore frui. *Sinistris*) maledicis, iniquis. *Inquietor*) rarum inuentu verbum apud antiquos, quo tamen Cyprianus frequenter vtitur. *O rectam*) alij legunt o regiam. i. fœlicem: quia reges putantur fœlices: verùm priorem lectionem probo. *Ocium*) studium literarium. *Negotio*) opere. μουσεῖον) est autem musẽu Musarũ locus, qualis bibliotheca: nam Athenæus testatur, Ptolemæi Philadelphi bibliothecam vocatam musęum: & Strabo in descriptione Alexandriæ, Pars inquit regiarum est musæum, quod ambulacrum habet & exedram & maximam domum, in qua cœnaculum est eorum qui museo participant, hominum circa disciplinas versantium. hic conuentus communes pecunias habet: & sacerdotem, qui museo præest: olim à regibus, deinde à Cæsare constitutum, & alterum veteri museo astructum sub Claudij nomine. eius historiarum causam tradit Suetonius: institutúmque, vt quotannis in altero Cyrenaïcῶν libri, altero Carchedoniacῶν diebus statutis velut in auditorio recitarentur toti, à singulis per vices. [Libanius in monodia, Nicomediæ ædificiorum ruinam deplorans. Vbi inquit fora, vbi musea, vbi templa? Lucianus in symposio multorum virorum sapientium conuiuium, asserit esse museum.] Ad hæc scribit Athenæus, museum Græciæ vrbem Athenarum fuisse, magis ad disciplinam doctrinámque, quàm ad ædificia respiciens: quanquam Pausanias libro primo referat Demetrium Antigoni filiũ muro cinxisse Athenarum vrbem, musẽúmque appellatum quod erat intra antiquum ambitum è regione arcis, vbi dicunt Museum cecinisse, & in senectute mortuum ibi extructo monumento sepultum. Plinius senior, Musea, inquit, in ædificiis vocant dependentia

dentia ad imaginem specus arte reddendam. *Inueniendi*) datis facultatem inueniendi. *Dictatis*) suggeritis. sensus est, multa per vos excogito & repono. *Proinde*) quare, alibi præterea. *Istum*) vrbanum [*Inanem discursum*) excursionem vanam, sine fructu, quæ fit in vita orbica. discursionem esse vitam orbicam dixit Seneca: & Martialis, discursus varios] *Ocio*) quieti. *Attilius noster*) plures extitisse Attilios eo tempore lego Plinius duos nominat, Spartianus totidem, Tacitus treis. dubitari forsitan posset quem Secundus monstrasset, nisi ad Priscum scribens diceret, Nosti Attilij Crescentis facetias: inibique multis necessitudinem cum illo arctam testatur. *Facetissime*) Facetum non tantum circa ridicula opinor consistere: neque enim diceret Horatius facetum Virgilio genus natura concessum. hanc magis excultæ cuiusdam elegantiæ appellationem puto, ideóque in epistolis M. Tullius hæc Bruti verba refert, Ne vlli sint pedes faceti, ac deliciis ingredientes mollius. & quidam facetum dictum arbitrantur eum, qui facit verbis quod vult. M. Cicero De perfecto oratore, dicacem acrioris ingenij esse vult, facetum maioris artis: habent autem facetiæ in narrando vim maximam. *Ociosum esse*) Quiescere, vacare ab officiis. [vel esse in ocio literario, quod honestum, iucundum & fructuosum est.] *Quàm nihil agere*) Quàm multis rebus inanibus implicari. In eundem sensum Mart. in Attalum, Est non est quod agas, Attale semper agis. [Nam secundum Senecam qui futilia facit, nihil agit.]

quoque strepitum istum, inanémque discursum, & multum ineptos labores, vt primum fuerit occasio relinque, téque studijs vel ocio trade. Satius est enim, vt Attilius noster eruditissimè simul & facetissimè dixit, ociosum esse, quàm nihil agere. Vale.

C. PLINIVS ATRIO CLEMENTI SVO S.

SI quando vrbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maximè floret. multa claráque exempla sunt. suffecerit nobis vnũ Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria cũ a-

SI quando) Duo intendit in hac epistola Secundus, Euphratem philosophum laudare à doctrina & humanitate, & Atrio Clementi persuadere, vt quàm primùm ad vrbem veniat, séque Euphratis præceptis expoliendum tradat. est insuper nescio quod tertium, vbi conqueritur non licere sibi occupatissimo circa quæsturam ærarii eadem facere. Clementes penè innumeros ex diuersis authoribus colligo floruisse Secundi temporibus, sed hunc Atrium Clementem, ad quem alibi scripsit, ex testimonio Martialis opinor fuisse Patauinum, à quo vxor eius Atestina Sabina pro docta epigrammate celebratur. *Quando*) Vllo tempore. *Liberalibus studijs*] Scientiis & disciplinis quas vocant liberales, quòd homine libero dignæ sunt. cæterum Seneca solam philosophiam sentit esse liberalem disciplinam, quòd liberum facit hominem, hoc est sapientem, sublimem, fortem, magnanimum, cætera pusilla ac puerilia esse. Vlpianus titulo De variis & extraordinariis cognitionibus, liberales artes appellat rethoricam, grammaticam, geometriam, medicinam, iurisperitiam. *Nunc*] Sub Traiano, cùm studia propè extincta refouerentur. *Clara*] Virorum clarorum [vt Taciti, Iuuenalis, Silii, Martialis, Saturnini, Voconij, Tranquilli.] *Vnum*) Exemplum vnius viri doctissimi, qualis Euphrates est, [qui Dinone patre genitus (quanquam pro Euphrate apud

Lucianum Eutrates mendosè legatur] Stoicam sectam professus, Vespasianum ab imperio deterrere conatus est, sub quo vsque ad Adrianum vixit, comparatis maximis diuitiis contra professionem suam. nam vt omittamus Apollonium Tyaneum, multis illum immodicum mercatorem & arrogantem increpantem, Philostratus tradit, comparasse sibi diuitiarum fontes: iam enim inter fœneratorum mensas nuncupabatur caupo quæstuarius, fœnerator, publicanus, nummularius, ad omnia venalia se conuertens, foribus potentiorum magis affixus quàm ianitores. voluntaria morte excessit è vita. veniam dederat ei Adrianus citra ignominiam & infamiam: vt cicutam senectute & morbo ingrauescente bibere posset. hoc refert Dion. *Militarem.*) Tribunus militum essem. *In Syria.*) Vbi etiam Artemidorum philosophum arcta familiaritate complexus est. Syria late littora tenet: terrásque etiam latius introrsus aliis aliisque nuncupata nominibus: nam & Cœle dicebatur, & Mesopotamia, & Damascena, & Adiabena, & Babylonia, & Iudæa, & Sophena. eadem ferè Plinius, ex Asia Pomponii mutuatus. Strabo ita determinat. Syria septentrionem versus Cilicia & Amano terminatur: à mari ad Euphratis pontem stadia intersunt ab Issico sinu vsque ad pontem, qui est iuxta Comagenam, dictum latus terminantia non pauciora quadringentis. orientem versus terminatur Euphrate & Arabibus Scænitis, qui cis Euphratem sunt: austrum versus felici Arabia, & Ægypto: occidentem versus, Ægyptio pelago Issicum vsque. Homerum Syrum insulam Syriam appellasse, idem libro decimo protulit.

dolescentulus militarem penitus, & domi inspexi, amarique ab eo laboraui, & si non erat laborandum. Est enim obuius, & expositus, plenúsque humanitate quam præcepit. Atque vtinam sic ipse, quam spem tunc de me concepit, impleuerim, vt ille multum virtutibus suis addidit. At ego nunc illas miror, quia magis intelligo: quanquam ne nunc quidem satis intelligo. Vt enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex iudicare: ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Quantum mihi tamen

Penitus) Circa omnia eius studia *Domi.*) Familiarius. *Obuius*) Paratus, qui se vltrò offert, quod signum est maximæ humanitatis. *Humanitate.*) Quæ vetat superbum esse aduersus socios, vetat austrum: verbis, rebus, affectibus, cō munem se facilémque omnibus præstat, nullum alienum putat. bonum autem suum ideò maxime, quod alicui bonum est, amat. & præter hæc quæ recitantur à Seneca, Plato humanitatē triplicem inducit: aliā quippe per salutationem fieri, vt cum forte obuium quemlibet humanè quis salutat, & dextrā porrigens comiter excipit: aliam, cum in casus varios ærumnásque iactato quis opem clementer impendit. tertiam, qua cœnas & conuiuia inter se homines celebrant. aut igitur salutationis officio, aut ope, aut auxilio, aut cōuiuio, frequentíque congressu constare humanitatem. at Gellius humanitatē non esse putat, amorem erga homines, quem φιλανθρωπίαν Græci vocant, & si significet dexteritatem quandam beneuolētiámque erga omnes homines promiscuam: sed humanitatem, quam iidē Græci παιδείαν vocant, nos eruditionem, institutionémq; in bonas artes, dicimus: quas qui sinceriter cupiunt appetúntque, ij sunt vel maxime humanissimi [quam videtur Cicero pro Archia iis verbis expressisse, Etenim omnes artes quæ ad humanitatem pertinent habent quoddam commune vinculum & quasi cognatione quadam inter se continentur.] *Præcepit.*) Docet. philosophorum enim dogmata dicuntur. *Atque vtinam.*) Sensus est. Euphrates tunc de me bene sperabat, sed vtinam tantum postea profecissem, vt ille suas virtutes sublimiores reddidit *Nunc*) Iam vir & prudentior effectus. quanquā hoc addidit vt vitaret arrogantiam: vbique enim minuit facultatem suā. *Pictore.*)

Non iniucundum fuerit referre hoc loco, Apellem pictorem perfecta opera proponere solitum transeuntibus, atque post ipsam tabulam latentem iudicium vulgi experiri: ferúntque à sutore notatum quòd in crepidis pauciores ansas vna intus fecisset: eodem postero die superbè ob emendationem pristinæ annotationis cauillante circa crus, indignatum Apellem denunciasse, ne supra crepidam sutor iudicaret. quod & ipsum in prouerbium venit, quo admonemur ne supra nostram artem iudicemus, & conuenit cum Cæcilio, ne scilicet iudicemus rem quam non nouimus. *Sculptore.*) Marmorario, statuario, & qui pocula facit ἀγαλματοποιόν [quanquam sint qui distinguát vt sculptor sit qui scapello statuas effingit: statuarius, qui alio modo: quia apud Plinium caput sit de sculptoribus & statuariis. *Fictore*) Qui & figulus dicitur, ex creta & argilla vasa componens.

cernere datur, multa in Euphrate sic eminent & elucent, vt mediocriter quoque doctos aduertãt, & afficiãt. Disputat subtiliter, grauiter, ornaté. frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem & latitudinem effingit. Sermo est copiosus, & varius: dulcis in primis, & qui repugnantes quoque ducat & impellat. Ad hoc proceritas corporis & decora facies, demissus capillus, ingens & cana barba: quæ licet fortuita & inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirunt. Nullus horror in vultu, nulla tristitia: multum seueritatis, reuereraris, vt occursum non reformides. Vita san-

Multa) Laudanda. *Aduertant.*) Admoneant, alliciant: se cognoscenda præstent etiam medioeri doctrina viris. *Afficiant.*) Delectent. *Platonicam sublimitatem & latitudinem.*) De qua sic loquitur Fabius. Quis dubitet Platonem esse præcipuum, siue acumine disserendi, siue loquendi facultate diuina quadam, & Homerica: multum enim supra prosam orationem, quam pedestrem Græci vocant, surgit, vt mihi non hominis ingenio, sed Delphico videatur oraculo instinctus. diuinũ appellat Columella: & Diogenes Platonicę orationis geminũ stilũ, sed vtrunque summum tradit. *Subtiliter*) Refertur ad argumenta. *Grauiter*) Ad sententias. *Ornate*) Ad eloquium. *Latitudinem.*) Vbertatem, amplam facundiam. respexit ad nomen: nam quidam aiunt fuisse exercitatum apud Aristonem palæstritam, à quo Platonem pro egregio corporis habitu cognominatum, cum prius Aristocles ex aui nomine vocatus esset. sunt qui ob orationis vbertatem & miram latitudinem, sic appellatum putent, siue quòd ampla fuerit fronte, vt Neanthes, authore Laërtio, scribit. *Effingit.*) Exprimit. repræsentat. *Varius.*) De rebus diuersis. sic enim declinatur fastidiũ. *Dulcis*) Lenis. mitis. [Dulcedo orationis maximè audientes delectat.] *Repugnantes*) Vitio laborantes, dissentientes. *Ducat*) Persuadeat, attrahat. *Ad hac*) Præterea, accedit illi. post animi bona enumerat etiam corporis & fortunæ. *Demissus*) Planus: quod est indicium facilis ingenii, secundum philosophos. *Ingens & cana barba*) Apollonius Tyaneus in epistolis quas scripsit aduersus Euphratẽ, inquit, Baculus erat tibi tunc, & barba cana & ingens, præter hæc nihil. *Fortuita*) Fortunæ bona, quæ Stoici negligunt: putántque veram felicitatem in sola virtute cõsistere. *Acquirunt*) Astruunt. [*Vultu*) legitur etiam in cultu: pulchritudo corporis donum dei secundum Homerum gloriosissimũ est.] *Nulla tristitia.*] Tristitia & seueritas vicinæ sunt res, sed hæc datur laudi, illa vitio: seuerum appellant grammatici à sequenda veritate. *Reuerearis*) Ita Euphratem veneraberis, vt non timeas illi occurrere. *Vita sanctitas*) Integer vitæ, scelerisque purus. sanctitas & sanctimonia pariter Latine dicuntur: nam & illo Fabius, & hoc M. Cicero vsus est verbo: sed sanctitudo vocabulum Apuleianum nescio quid maioris dignitatis habet. sanctum interdum quod sacrum &

religiosum, interdum incorruptum. cui sententiæ videtur accedere Martianus primo.ff.Sanctum, inquit, est quod ab iniuria hominum defensum est atque munitum: dictum autem à sagmine quadam herba, quam legati Romanorum ferre solebant, ne quis eos violaret. [Aggenus Vrbicus, sanctum est plerumque vt incorruptum, & à sanciendo sanctum dicitur.] & Vlpianus: sancta proprie dicimus, quæ nec sacra nec prophana sunt, sanctione enim quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt sanctione quadam subnixæ. quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, & si deo non sit consecratum. & Donatus sanctum dixit esse quod est omni obseruatione inuiolatum. *Par comitas*) Summa facilitas.

ctitas summa, comitas par. Insectatur vitia, non homines. Nec castigat errantes, sed emendat. Sequaris monentem attentus, & pendens: & persuaderi tibi, etiam cum persuaserit cupias. Iam verò liberi tres, duo mares, quos diligentissimè instituit. Socer Pompeius Iulianus, cùm cætera vita, tum vel hoc vno magnus & clarus, quòd ipse prouinciæ princeps hunc inter altissimas conditiones generum non honoribus principem, sed sapientia elegit. Quanquam quid ego plura de viro, quo mihi frui non licet? An, vt magis angar? quod non licet. Nam distringor officio, vt maximo,

Insectatur vitia, non homines) Taxat vitia, non vitiosos: parcit enim nomini malorum. in quam sententiam scripsit de suis libellis ad Numatium Martialis. Hunc seruare modum nostri nouere libelli, Parcere personis, dicere de vitiis. [Et Lucianus, Demonactem dicit reprehendere vitia, peccantibus veniam dare, more boni medici qui curat morbos, neque irascitur ægris.] *Nec castigat*) Minis & verberibus. *Emēdat*) Corrigit verbis blādis. *Sequaris*) Necesse sequaris. modus dicendi gratior & compendiosior. *Pendens*) Suspensus. expectans etiam postquam dixerit. [Ouidius. Narrantis coniunx pendet ab ore viri.] *Persuaderi.*) Vlterius dicendo progredi, & amplius satisfacere: tanta erat orationis suauitas in eo. *Iam*) Præterea. *Liberi tres*) Sunt illi tres filii. liberi pro filiis secundum Caium semper proferuntur numero plurium: liberorum appellatione etiam fœminæ intelliguntur: authores sunt Iurisconsulti, & sequētia indicant, cùm post liberos tres, subdiderit duos mares & fœminam. quinimmo referēte Callistrato, nepotes & pronepotes cæterique qui ex his descendunt, continentur: hos enim omnes liberorum appellatione lex duodecim tabularum cōprehendit. *Duo mares*) Subaudi & tertiam fœminam. [Lucianus in Dialogo qui inscribitur Philopseudes, memorat Euphratem habuisse filios duos, quorum alter iuuenis Mnason, & minor Euphratides nomine, quindecim annis natus, in palæstra se exercebant, eorúmque matrem nomine Demaneten tunc mortuam visam ab Euphrate, dum libellum Platonis de anima legeret.] *Instituit*) Docet. format. hinc institutiones, primæ inductiones ad bonos mores & disciplinas, vt Fabij & Iustiniani. *Socer*) Euphratis. *Pompeius Iulianus*) Extant in.ff. frequentissimè responsa Iuliani Iurisconsulti celeberrimi. *Cætera vita*) Qui in cætera vita sua vir clarus extitit, sed in hac re præcipuè, quòd cùm esset inter Syros authoritate & opibus princeps, elegit sibi generum Euphratem, non dignitate, sed sapientia illustrem. *Prouinciæ.*) Syriæ. *Altissimas conditiones*) Diuitias, nobilitatem, honores quibus Iulianus excellebat: an quod magis placet cū essent multi & natalibus & opibus ac cæteris fortunæ bonis præstantes, qui nuptias filiæ suæ studiose peterēt. *Plura*) Scribam. *Viro*) Euphrate *Frui*] Propter occupationes publicas. *An*) Plura dicam. *Magis angar.*) Magis crucier cùm sæpius illius, quo non vt volo frui licet, mentionem faciam. *Distringor*) Occupor. *Officio*) Præfectura ærarij, in qua collegam habuit Cornutum Tertullum. *Vt maximo sic molestissimo*)

Eadem repetit in fine orationis panegyricæ: nondu, inquit, biennium compleueramus in officio laboriosissimo & maximo.

sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. Soleo nonnunquam

Præfecti ærario, & ante hos, Quæstores, Prętores, Tribuni (sic enim inuenio mutata nomina pręfectorum ærario) pecunias quoquomodo expensas & acceptas in tabulis publicas reponebant. nam inter cætera legatis sumptum dabant, & quæ ad rempublicam spectare videbantur, distrahebant. *Pro tribunali.*) In suggestu. tribunal est vbi iudex sedet populo ius dicturus. pro tabulatis excrescentibus Plinius senior vtitur. Fabius notat eos, qui tribunale quàm tribunal malunt dicere. *Libellos*) Quos vulgò supplicationes appellamus. quare supplices & querulos interdum Martialis vocat. Secundus pro accusationibus alibi posuit. & Vlpianus pro denunciatione, ferè in idem concurrente Apuleio: qui tamen in Asino suo pro forma præconij vsus est. Fabius etiam fieri libellos breui annotatione memoriæ causa testatur: at libella fabrorum & agri diuisorum & instrumentum. *Subnoto*) Subscribo, confirmo. *Tabulas*) in quibus rationes ærarij reponebant. quanquam legerim apud Capitolinum, præfectos ærario tabulas publicas habuisse, quibus nomina ingenuorum puerorum referebant, vt si fortè aliquis causam liberalem diceret, testationes inde produceret, quod Antoninus philosophus etiam per prouincias instituit. *Illiteratissimas literas*) Inornatas, forenses, vulgares, stilo infimo, quibus vtuntur rationarij [in] nominibus: quem locum minus feliciter Sidonius conatus est mutuari. Illiteratissimis, inquit, literis vacant. videamus: si placet, non importunè, an omnes tunc Latinè loquerentur, & quid sit Latinè loqui: quod sane nihil aliud est, quàm vti lingua Latia, & Romana: nam Cicero inquit, non tam præclarum est scire Latinè, quàm turpe nescire: neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium videtur. & Pollionem legimus iussisse filios loqui Latinè, adeo vt Græcè vel difficile, vel rarò loquerentur. Liuius libro primo ab Vrbe condita, Magna pars Fidenatium, vt qui coloni additi Romani essent, Latinè sciebant. & à Varrone Fabióque, vbi de analogia disputatur, quæritur, an aliud sit Latinè loqui, aliud grammaticè: nullam enim loquendi legem, sed obseruationem quidam voluere, vt ipsam analogiam nulla res alia fecerit, quàm consuetudo. quare Vitruuius se excusat, si quid cótra grammaticam locutus sit, quasi Latinè scripserit, & non grammatice: vtitur enim interdum verbis quę grammaticus non admitteret. quamuis interdum Latinè loqui, sumatur pro eleganti sermone vti: hinc Iuuenal. dixerat: Cùm sit turpe magis nostris nescire Latinè. & Seneca Epistolarum quinto: Nunc vulgò breuiarium dicitur, olim cum Latinè loqueremur, summarium vocabatur. Ex verbis M. Tullij colligitur, grammaticam paulo ante suum seculum in vrbem inuectam: cùm sit, inquit, quædam certa vox Romani generis, vrbísque propria, in qua nihil offendi, nihil animaduerti possit, nihil sonare aut olere peregrinum. hanc sequimur: neque solùm rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus equidem cùm audio socrum meam Læliam (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant, quòd multorum sermonum expertes ea tenent semper, quæ didicerunt prima) sed etiam sic audio, vt Plautum mihi, aut Neuium videar audire. sono ipso vocis ita recto & simplici est, vt nihil ostentationis, aut imitationis afferre videatur: ex quo sic locutum eius patrem iudico, sic maiores: & sunt præcepta Latine loquendi quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio, ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani, ac domestici libri cōfirmant, & lectio veterum oratorum. Cæsar quidem solum, & quasi fundamentum oratoris. vides elocutionem emendatam & Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Mitto C. Lælium, P. Scipionem: ætatis illius ista fuit laus tanquam innocen-

tiæ, Latinè loquendi, nec omnium tamen: nam illorum æquales Cælium & Pacuuium, male locutos videmus: sed omnes tum ferè, qui nec extra vrbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries in domestica infuscauerat, rectè loquebantur: sed hanc certè rem deteriorem vetustas fecit & Romæ & in Grçcia. confluxerunt enim Athenas & in hanc vrbem multi inquinatè loquentes ex diuersis locis: quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda quàm abstersa ratio, quæ mutari non possit, nec vtendum prauissima consuetudinis regula. T. Flaminium, qui cum Q. Metello consul fuit, pueri vidimus, existimabatur bene Latinè loqui sed literas nesciebat. Cæsar autem rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam pura & incorrupta consuetudine emendat. declaratur ergo Latinè loqui, nihil aliud fuisse, quàm vti verbis Romanis, propriis, & incorruptis, etiam non adhibita grammaticæ ratione, & fuisse tempus, quo omnes Romani sine vlla regula Latinè loqui poterant, & assueuerant: postea in vrbem confluentibus aduenis, & priscorum lingua perturbata paulatim deflexisse ad vernaculam nostram. quod qui tunc erant ingenio acutissimo cernentes, de grammatica & Latinitate certas regulas tradidere: nam & Tranquillus in libello De grammaticis, edisserit sero grammaticam in vrbem Romam inuectam, scilicet inter secundum & tertium bellum Punicum, & vulgares sermones fuisse meminit [ibidem, ac etiam in Augusto vbi scribit eundem dicere solitum betizare pro languere, quod vulgò lachanizare dicitur:] ac Plinius Latine Græcos edoctos. conquerítúrque Iuuenalis linguam peregrinam in vrbem introductam. & Apuleius in limine suæ Metamorphoseωs, asserit se linguam Latinam didicisse nullo præeunte magistro, verum labore ęrumnali. quòd si omnes tunc Latinè locuti fuissent, quid opus erat summo cum labore per se literas discere, cum in vrbe versaretur? verum quia tunc non cósuetudine, vt prius, sed grammaticorum præceptis literas discebant Romani, dixit ærumnali labore: neque tamen id admodum mirabile, si Apuleius per se literas Latinas didicit, cum nostra tempestate Benedictus Iouius Comi natus per se Græcas edidicerit. quòd autem Marcus Tullius secundo Tusculanarum refert, suas orationes iudicio multitudinis approbatas, popularem enim facultatem esse, & effectum eloquentiæ: non ideo crediderim, omnes dicendi vim sensúmque percepisse, sed alios aliqua, quosdam pauca admodum, vt nunc assolet in concionibus pro fide, plerosque insuper nihil intelligẽtes laudasse supra cæteros. *Quandoque*) Raro. *His*) Meis. *Hanc partem*) Negocia publica tractare, quæ moralis philosophia dicitur: pertinet ea ad ciuiles actiones, qua vtuntur qui rempublicam administrant. nam illam sapientes in treis partes diuiserunt, moralem, naturalem, rationalem. Epicurus in canonicam, physicam, ethicam: alij in physicam, ethicam, dialecticam. Plato primus triparti tam philosophiam copulauit, sibíque inuicem necessarias partes asseruit, neque inter se tantummodo non pugnare, sed etiam mutuis se adiuuare auxiliis ostendit. hæc sumpta ab Apuleio. *Agere negotium publ.*) Tractare res ad vtilitatem publicam spectantes. [Quare Cato apud Lucanum dicebat, non sibi sed toti genitũ se credere mundo.] *Cognoscere*) Audire disceptantes, exami-

(nam idipsum quandoque contigit) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me consolatur. affirmat etiã esse hanc philosophiæ, & quidẽ pulcherrimam partem, agere negotiũ publicum, cognoscere, iudicare, promere, & exercere iustitiam, quæque ipsi doceant in vsu habere. Mihi tamen hoc vnum non persuadet: satius esse ista facere, quàm cum illo dies totos audiendo, discendóque consumere. Quo magis te, cui vacat, hortor: cùm in vrbem proxime veneris (venias autem ob hoc maturius) illi

examinare. *Promere*) Discernere, explicare, declarare. *Ipsi*) Philosophi. *In vsu h.*) Agere: quod maius est quàm docere. *Non persuades hoc vnum*) Vt credam melius esse ius dicere, quàm illum audire: tanto desiderio teneor fruendi illo viro. *Cui vacat*) Est ocium, qui vacuus est à negociis publicis. *Proxime*) Quàm primum. *Ob hoc*) Vt audias Euphratem. *Maturius*) Celerius quàm decreueras. *Limandúmque*) Emendandum à vitiis per philosophiæ præcepta. *Vt multi*) Solent inuidere aliorum bonis. Multi autem, mali, more Græcorũ. *Inuideo bonum*) Elegãtius: quàm inuideo bono. *Sensum*) Titillationem, cognitionem cum delectatione. *Superesse*) Licere: vel potius abundare tradente Gellio.

te expoliendum limandúmque permittas. Neque enim ego (vt multi) inuideo aliis bonum, quo ipse careo: sed contrà sensum quendam, voluptatemque percipio, si ea quæ mihi denegantur, amicis video superesse. Vale.

C. PLINIVS IVSTO S.

Olim nullas. Cõqueritur familiariter de Fabio Iusto, quod tamdiu nihil scriberet. *Olim.*) Iampridem. *At hoc ipsum scribe*) Æmulatus est M. Cic. qui ad Atticum inquit: Tu mihi & si nihil erit quod scribas, tamen idipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes. *Priores*) Veteres: quos ex testimonio M. Tullii licet cognoscere solitos in epistolis præponere, Si vales bene est, ego quidem valeo: quinimo Seneca libro Epistolarum secundo inquit, Mos antiquis fuit vsque ad meam ætatem seruatus, primis epistolæ verbis adiicere, Si vales bene est, ego valeo. *Hoc*) Vt significes te bene valere. [Imitatio Ciceroniana qui libro quarto ad Atticum vbi inquit, nihil erit quod scribat, vel ipsum scribat.] *Maximum*) Plurimi facio scire tuam bonam valetudinem. *Serio*) Grauiter, verè. serium enim triste & sine risu dixit antiquitas. extat Afranij authoritas apud Nonium. non ego te noui, tristem, seuerum, serium. sed iuniores etiam hoc vsi sunt, qualis Capitolinus, referens Antoninum philosophum, virum serium & grauem. serium etiam substantiuum in frequenti vsu. Fabius, Aut aliquod iocis serium quoque esset admixtum. & Curtius, itaque res in serium versa est. at serius comparatiuum à sero diuersæ significationis est. *Nescire*) Non admoneri.

Olim nullas mihi epistolas mittis. Nihil est inquis, quod scribam: at hoc ipsum scribe, nihil esse quod scribas: vel solum illud, vnde incipere priores solebant, Si vales bene est, ego valeo. Hoc mihi sufficit. est enim maximum. Ludere me putas? seriò peto. fac sciam quid agas: quod sine sollicitudine summa nescire non possum. Vale.

C. PLINIVS CALESTRIO TYRONI S.

Acturam) Corælii Rufi voluntariũ obitum propter lõgám, & intolerandam pedum ægritudinem in sinu amici Calestrii deflet, séque ideò maxime affligi testatur,

Iacturam grauissimam feci, si iactura dicenda est tanti viri amissio. decessit Corellius Rufus, & quidem sponte, quod dolorem

quòd amiserit vitæ suæ testem, rectorem, & magistrum. fuerunt iisdem temporibus Tyrones tres, Calestrius Tyro, ad quem alibi Cæcilius, qui etiam meminit Iunii Tyronis: tertius Aponius Tyro. *Feci iacturam*) Passus sum damnum, quòd amisi Corœlium meæ vitæ moderatorem. *Si iactura*) Dubitat an hoc verbum iactura conueniat tantæ calamitati, perinde ac si aliud verbum perquirat, quo significantius atrocitatem mali ostenderet. *Corœlius Rufus*) Corœlium equitem Ro. Ateste genitum, suomet surculo castaneam inseruisse in Neapolitano agro scribit Plinius auunculus, quæ ab ipso nomen inter laudatas accepit. fuit Corœlius Rufus, iurisconsultus spectatissimus, à Cæcilio cum admiratione dilectus: à quo in petendis honoribus suffragator & testis assumptus, in inchoandis deductor, ingerendis consiliarius: vnde Plinius vt paria Corœlio faceret, post eius obitum Corœlii sororem & filiam semper tuitus est. dum Corœlius viueret, fuit summæ authoritatis apud Neruam imperatorem: moritur autem sub Traiano.) *Spõte*] Volútaria morte decessit. *Exulcerat*) Exasperat, auget, [recrudescit] renouat. sic dum mortem Auiti deflet apud Marcellum, quod, inquit, vel maximè dolorem meum exulcerat. sæpius vtimur testimonio Cæcilii, vt ostendamus quàm sibi similis vbique sit. Vlpianus ex autoritate Neratii respondit: Qui manus sibi intulerint tædio vitæ, lugeri solent, nequaquam qui mala conscientia. *Quæ non ex n. n. f. v.*) Volunt

meum exulcerat. Est enim luctuosissimum genus mortis, quæ non ex natura, nec fatalis videtur. Nam vtcunque in illis qui morbo finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solatium est: in iis verò quos accersita mors aufert, hic insanabilis dolor est, quòd creduntur potuisse diu viuere. Corællium quidem summa ratio, quæ sapientibus pro necessitate est, ad hoc consilium compulit: quanquam plurimas viuendi causas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam autoritatem: præterea filiam, vxorem, nepotem, sorores,

tribus humanam contineri vitam, natura, fato, fortuna: naturæ c. & xx. annos concessos esse, fato lxxxx. fortunæ omnes alios casus, vt sunt ruina, incendia, naufragia, venena, voluntariæ mortes. vnde Virg. de Didone dixit. Nam quia nec fato, merita nec morte peribat, Sed misera ante diem, subitoque accensa furore. M. Tull. in Philipp. Multa mihi imminere videbantur præter naturam, præterque fatum. *Vtcunque*) Quomodocunque, aliqua ratione Apuleius lib. vi. certè calculo cunctorum, vtcunque mors ei fuerat destinata. *Finiuntur*) Intereunt. *Necessitate.*) Fato: quo mortales ægritudine & morbo intereunt citra lxxxx annum, modò serius, modò velocius secundum fata, quæ refert Sene. ius suum peragere, nec vlla commoueri prece, non misereri, non flecti gratia. seruant cursum irreuocabilem, ingesta & destinata fluunt, quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superueniens præcipitat. sic ordinem fati æterna series regit, cuius hæc prima lex est, stare decreto. quod enim intelligis fatum, existimo necessitatem rerum omnium, actionúmq;, quam nulla vis rumpat. *Quos accersita m. a.*) Qui manus sibi inferunt, & sponte moriũtur. *Potuisse*) Si voluissent ipsi. *Summa r.*) Libro Epistolarum x. quærit Sen. mors occupanda ne sit, an expectanda: & demũ pluribus concludit potius esse occupandã. *Pro n.*) Loco fati. *Hoc con.*) Sponte moriendi. *Optimam c.*) Laudat Corœlium à bonis animi & quæ ab his descendunt, vt à fama & authoritate. deinde à bonis fortunæ. *Filiam*) Corœliam Hispullam. *Vxorem*) Hispullam. *Nepotem.*) Filium Corœliæ Hispullæ bonæ indolis *Sorores*) Quarum altera Corœlia Fusco erat matrimonio coniuncta. *Pignora*) Cognationes: in quem sensum bis in oratione panegyrica,

negyrica vſurpat, hoc vocabulo latius vſus quàm apud alios, præter vnum Tacitum, inuenerim:hic enim lib.xvi. Hiſtoriarum, inquit, ne in cætera pignora ſæuiret:non ſolùm filiam, ſed & generum, & alios cognatos intelligens:ideo pignora appellata, quia ſunt amoris hypothecæ. ſed propriè liberos pignora dicimus, táquam vinculum certiſſimum inter maritum & vxorem. aliâs pignus ſecundum Vlp. eſt quod ad creditorem tranſit: at Caius dicit, pignus propriè rei mobilis conſtitui.

intérque tot pignora, veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, vt hæc tanta precia viuendi mortis rationibus vincerentur. Tertio & triceſimo anno (vt ipſum audiebam) pedum dolore correptus eſt. Patrius hic illi. Nam plerumque morbi quoque per ſucceſſiones quaſdam, vt alia, traduntur. Hunc abſtinentia, ſanctitate, quoad viridis ætas, vicit & fregit. nouiſſimè cum ſenectute ingraueſcentem, viribus animi ſuſtinebat. cùm quidem incredibiles cruciatus, & indigniſſima tormenta pateretur. Jam enim dolor non pedibus ſolis, vt prius, inſidebat: ſed omnia membra peruagabatur) veni ad eum Domitiani temporibus, in ſuburbano iacentem. Serui è cubiculo receſſerunt. habebat enim hoc moris, quoties intraſſet fidelior amicus: quinetiam vxor, quanquam omnis ſecreti capaciſſima, digrediebatur. Circumtulit oculos, & cur (inquit) me putas hos tantos dolores tandiu ſuſtinere? vt ſcilicet iſti latroni vel vno die ſuperſim. Dediſſes huic animo par corpus, feciſſet quod optabat. Affuit

Longa) Per tertium & trigeſimum annum. *Iniqua*) Dura, crudeli. *Conflictabatur*) Cruciabatur. *Precia*) Prædicta pignora. *Pedum d.*) Podagra. *Vt a.*) Narrantem, ſume extrinſecus. *Patrius h. i.* Hic morbus erat in patre Corœlii, vnde non ſua intemperantia, ſed ex genitura parentis podagra correptus eſt: nam Galenus aſſerit, quoſdam morbos, veluti podagram & artericam ex hæreditate tradi: quia ſperma in parente vitiatum neceſſariò filiorum pedes debilitat. Auicenna etiam ſuperioribus addidit phthiſin & lepram. *Nam p. m.*) Quod etiam Columella lib viij. notauit, paternæ inquit notæ plerunque natis inhærent. [Et Plinius ſeptimo, vulgatum eſt ſigna quædam næuóſque & cicatrices etiam regenerari] *Vt alia*) Effigies, geſtus, mores, patrimonia tranſmittuntur filiis. *Hunc*) Morbum. *Abſtinentia*) Parce viuendo. ad cibos refertur. *Sanctitate*) Modeſtia, à rebus venereis. *Viridis ætas*) Iuuenis & fortis. *Ingraueſcentem*) Inualeſcentem, crudeſcentem. *Cum ſenectute*) Qua multæ ægritudines magis augētur. *Viribus animi*) Conſtantia. *Incredibiles*) Immenſos. *Inſidebat.*) Occupabat. *Omnia membra*) Totam corporis compáginem. *Iacentem*] Laborantem podagra. *Domitiani temporibus*) Imperante Domitiano. nam cùm hæc ſcriberet, Traianus regnabat. [*Habebat is*) Corœllius. legitur etiam loco is, enim] *Hoc moris*) Vt iuberet ſeruos faceſſere è thalamo. *Intraſſet*) Cubiculum. *Fidelior*) Cóparatiuū pro poſitiuo. *Vxor*) eius, Hiſpulla. *Secreti capaciſſima*) Cui omnia arcana tua committeres. *Circumtulit oculos*) An alij adeſſent præter quàm Cæcilius, viſurus. *Iſti latroni*) Male intelligunt qui de podagra locutum ſentiunt, quòd ſcilicet hic morbus etiam latera inuaſerat. nullum enim id ſecretum, ſed potius Domitianum indicaſſe dicimus, ſe auarè & crudeliter in principatu gerentem. optabat igitur Corœlius tandiu viuere donec interitum Domitiani videret:

sic postea libenter moriturus. *Dedisses*) More suo subtraxit, si: quod etiam Martialis in tertio fecit, Audieris; dices esse Maronis opus: pro si audieris. & alij iuniores. sensus est, si ita corpore sicut animo valuisset, superuixisset Domitiano, quod optabat, & deus præstitit. nam libro octauo ad Quadratum, vbi de vltione Heluidii tractat, vero verius ostenditur Corœlium superfuisse Domitiano: vt omittam per quæ alibi significat, non solũ se vixisse sub imperatore Nerua, sed etiã honores gessisse. *Cuius ille compos*) Quod votum consecutus: nam voti compotem dicimus eum, qui quod intendit obtinuit. *Securus*) Relicta republica melioribus auspiciis. *Liber.*) Sub Traiano optimo principe, qui libertatem per Neruam reductam, in melius & maius augebat. *Illa multa retinacula*) Cognationes, amicos, bonam conscientiam, & reliqua. Retinacula. quæ retinere potuissent Corœlium in vita, sed minora quàm rationes quæ contrà occurrebant. *Abrupit*) Intercidit. neglexit. *Valetudo*) Podagra. *Constantia fugit.*) Non potuit vlterius pati quamuis contrà niteretur. *Quartus*) Erat quo. *Hispulla*) Hispullæ meminit Iuuenalis, & Cæcilii amitam fuisse lego. *Geminium.*) Ad quem plures extant Cæcilii epistolæ, [& ad Traianum idem inquit, Rosianum Geminium sibi beneficiis in eum collatis arctissimè deuinctum: nã quæstor Plinius in consulatu fuit, summámque illi reuerentiam in eo officio & pòst præstitis: commendat itaque illum Imperatori ab integritate, probitate, industria: tum quòd eius commilito fuit.] Papinius insuper ad legem Iuliam de adulteriis, retulit Adrianum rescripsisse C. Rosiano Geminio. [Geminii fit mentio in memoriis Mediolanensibus & apud Forum Iulii L. Geminii Mesii curatoris ærarii Mediolanensis.] *Communem*) Meum & Corœlii. *In proximum*) In propinquũ ædium. *Ab Hispulla*) Nomine Hispullæ. *Iulius Atticus.*) Cuius eloquentiam & Græcam facundiam cum familia laudat Martialis libro vii. Attice, facundæ renouas qui nomina gentis, Nec sinis ingentẽ conticuisse domum Te pia Cecropiæ comitatur turba Mineruę, Te secreta quies, te sophos omnis amat. Atticum eximiè cœnasse tetigit Iuue. Iulius Atticus tempestate Columellæ laudem meruit, quòd de vna specie culturæ pertinentis ad vites, singularem librum edidit. *Induruisse*) Omnino mori decreuisse. [Imitatio Catulliana, iam Catulle obstinatus obdura.] *Admouenti.*) Porrigenti. *κέκρικα*) Vixi cum labore. sustinui mortuus suum: *κεκμηκότας* enim secundum Pollucem mortuos appellat Thucydides, & Aristoteles in Ethicis:] præteritum irregulare à verbo *κάμνω* id est laboro. alia exemplaria habent *κέκρικα* id est decreui, scil. mori *ἀπὸ τοῦ κρίνω.* *Desiderij*) Expectationis Corœlii absentis & amissi. *Robustissimi*) Sano corpore vigentibus, nullo morbo concus-

tamen deus voto, cuius ille compos, vt iam securus libérque moriturus, multa illa vitæ, sed minora, retinacula abrupit. increuerat valetudo, quam temperantia mitigare tentauit, perseuerantem constantia fugit. Iam dies alter, tertius, quartus, abstinebat cibo. misit ad me vxor eius Hispulla communem amicum C. Geminium cum tristissimo nuncio, destinasse Corellium mori: nec aut suis aut filiæ precibus flecti, solum superesse me, à quo reuocari posset ad vitam. Cucurri: perueneram in proximum, cùm mihi ab eadem Hispulla Iulius Atticus nunciat, nihil iam ne me quidem impetraturum: tam obstinatè magis ac magis induruisse. dixerat sanè medico admouenti cibum, κέκρικα quæ vox quãtum admirationis in animo meo, tantum desiderij reliquit. Cogito quo amico, quo viro caream. Impleuit quidem annum septimum & sexagesimum, quæ

ætas etiam robustissimis satis longa est. Scio, euasit perpetuam valetudinem: Scio, decessit superstitibus suis: florente republ. quæ illi omnibus suis charior erat, & hoc scio. Ego tamen, tanquam & iuuenis & fortissimi morte doleo: doleo autem, licet me imbecillum putes, meo nomine. Amisi enim, amisi vitæ meæ testem, rectorem, magistrum. in summa dicam, quod recenti dolore contubernali meo Caluisio dixi, Vereor ne negligentius viuam. Proinde adhibe solatia mihi: non hæc, Senex erat, Infirmus erat (hæc enim noui) sed noua aliqua, sed magna, quæ audierim nunquam, legerim nunquam. Nam quæ audiui, quæ legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur. Vale.

sis. *Euasit*) Mortè, quæ malorum finis est, omnia abscidit & deuorat: mors adeò extra omne malum est, vt sit extra omnem malorum metum. author Seneca. *Florente republ.*) Sub Traiano. *Et hoc scio*) Repetitio. [dolorem exprimens] *Imbecillum*) Inconstantem, minus fortem aduersus calamitates. *Meo nomine*) Mea causa. *In summa*) Quod [M Tullius &] Martialis, ad summam omnium dixit. hoc dicendi genere vtimur, cùm aliquid concludimus *Recenti*) Nuper mortuo Cornelio. *C. Caluisio*) Cuius in memoriis marmoreis fit mentio: fuit is Secundo arctissima familiaritate coniunctus, vnde hic & alibi suum contubernalem appellat. validissimè etiam amauit Caluisium nepotem, C. Caluisium arcta propinquitate complectentem: erat enim filius sororis [C. Caluisij Ianuarii Pontificis monumentum extat adhuc Mediolani, quod ei Caluisia Rufina filia fecerat. Caluisianæ actionis Iurisconsulti meminere. *Negligentius*) Ociosius: minori cura. *Proinde*) Quare. *Noua*) Inusitata, incognita.

C. PLINIVS SOSIO SENECIONI S.

Magnũ prouentũ poëtarũ annus hic attulit. Toto mẽse Aprili nullus ferè dies, quo nõ recitaret aliquis. Iuuat me quòd vigẽt studia, proferunt se ingenia hominum, & ostentant: tametsi ad audiendum pigrè coitur. plerique in stationibus sedent, tempúsque audiendi fabulis conterunt, ac subinde sibi nũ-

Magnum) Laudat sua tempora, quibus ingenia longè proferebantur, sed auditorum ignauiam notabiliter taxat. se verò asserit omnium recitationibus adfuisse, inde tardius quàm decreuerat in vrbe restitisse. Hic Sosius Senecio, alius fuit ab Herennio Senecione. ad eum scripsit Plutarchus Dionis vitam, quanquam pro Sosio mendosè legatur Socio. *Prouentum.*) Copiam. *Nullus fere dies fuit.*) Accedit Cæcilianæ sententiæ Martialis eo carmine, Auditur toto sæpe poeta die. & Iuuenalis longa recitatione columnas ruptas exaggerat. *Proferunt*) Extendunt. *Ostentant*) Frequenter recitando. *Coitur*) Conuenitur. *Plerique*) Auditorum *Stationibus*) In locis publicis, in quæ post negocia solent ciues conuenire confabulandi, vel potius desidendi gratia. dicta statio, quod ibi ad tempus statur, de qua locutus Iuuenalis, omnes conuictus, thermæ, stationes: item locus in quo naues stant ad tempus, & vbi milites ad tutelam stant, siue castro-

rum, siue oppidorum. interdum pro custodia, vt apud Tranquillum, abducta statione militum. aliquando pro statu & conditione. Secundus in Panegyrica oratione, Non te læta & prospera stationis huius, sed aspera & dura ad capessendam eam compulerunt. Vlpianus titulo de Fluminibus, cum Seruio grammatico conuenit, stationem, inquit, dicimus à stando. is locus demonstratur vbicunque naues tutæ stare possunt. [*Audiendi* legitur etiam audiendis.] *Subinde*) Frequenter. in qua significantia præter ipsum alibi [Valerius de Marcello scribens, Castrorum subīde locū mutauit: &] Columella interdum vtitur, Stabula boum subinde emundanda, & equas subinde respicientes scribendo. Martialis pariter, vt libro primo, Interponis aquam subinde Rufe. & quarto. Quid me Thai senem subinde dicis. Tranquillus in Iulio Cæsare, subinde se obseruandum admonens. quinetiam Liuius prædictis antiquior, Ni subinde auro principum animi concilientur. [Plinius libro octauo. Atque in recentem subinde transfertur. Et eodem capite, Ex eo subinde cernitur. Item, ad arborem subinde experientes. Et capite de Chameleonte, Mutat namque colorem subinde & oculis & cauda & toto corpore.]

tiari iubent an iam recitator intrauerit, an dixerit præfationem, an ex magna parte euoluerit librum: tum demum, ac tunc quoque lentè, cunctantérque veniunt, nec tamen permanent, sed ante finem recedunt: alÿ dissimulanter & furtim, alii simpliciter & liberè. At hercule memoria parentum, Claudium Cæsarem ferunt, cum in Palatio spatiaretur, audissétque clamorem, causam requisisse: cúmque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti inopinatúmque venisse. Nunc ociosissimus

Intrauerit) Auditorium. *Præfationem.*) Est præfatio, quæ ante opus præponitur, consilium scriptoris, & summam totius operis breuibus explicans: nec est pars operis, vt quidā existimant, cùm dicatur omnino opus esse perfectum sine præfatione. ideò inuentæ secundum Caium Iurisconsultum præfationes, quòd libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducant, & cùm illuc venerimus, eius euidentiorem præstant intellectū. *Euoluerit*) Recitauerit. *Tunc*) Post dimidiam operis recitationem. *Veniunt*) Ad audiendum. *Permanent*) Vsque ad finem recitationis. *Dissimulanter*) Cum aliqua stropha & falsa excusatione) *Furtim*) Lectore non vidente. *Alÿ simpliciter*) Quidam palàm discedunt sine vllo prætextu profectionis. *Memoria parentum*) Temporibus nostrorum parentum, paulò supra ætatem nostram [ita solebant maiores nostri dicere.] *Claudium Cæsarem*) Quem Tranquillus asserit fuisse pertinaciter liberalibus studiis deditum, ac multa scripsisse Græcè & Latinè. *In Palatio*) Vocatur Palatium, authore Dione, domus regia Romanorum imperatorum, vbi Cæsares pretorium habebant [quod] olim Romuli domus, non procul à Tiberi, ferè in media vrbe. P. Victor in decima regione locat. antea Pallantium siue Pallanteum dictum, à Pallanteo vrbe Arcadiæ, vel à Palatio vrbe in agro Rheatino: alii quòd palantes illuc cum Euandro venerunt: quidam à Palantia vxore Latini: siue quòd ibi pecus pascens balare, vel palare, idest errare consueuit. alii à Palantia Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum peperit. alii quòd Pallas ibi sepultus sit: quam opinionem Dionysius arguit, tradens, Palantinum collem palatium dictum, confundente tempore certitudinem, & multis inconuenientium etymologiarum materiam præbente. *Nonianum*) Fuit Seruilius Nonianus, quem Plinius senior consulem vidit, & Quintilianus audiuit, ingenio clarus, & sententiis creber, minus pressus quàm historiæ authoritas postulabat. *Inopinatum*) Præter expectationem. Laudatur Augustus à

Suetonio, quòd recitantes & benignè & patienter audiuerit. *Recitanti*) Suas historias. *Identidem*) Sæpius. Liuius ab vrbe condita, Identidem, nequis violaret, Thassalio ferri clamitatum est. Apuleius, Identidem boaui, non, non. Curtius illa malis fatigata: identidem mulieris adhibere blanditias. Cato in re rustica, Quassato supplendóque identidem. & Columella, locus identidem runcandus. M. Tullius pro Roscio, illum identidem monere. Tranquillus: Caligula inuocare identidem atque expectare lucem consueuerat. [Valerius, non fatigabor eiusdem facta identidem referendo. Et paulò pòst, Profectionem identidem exprobrante, & alibi interdum.] *Queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse.*) Sensus est, vnusquisque ignauus lamentatur, si adfuit recitationibus, perdidisse diem in re inutili; cùm verè non perdiderit recitantes audiendo, sed potius perdidisset si desedisset, & totum diem fabulis contriuisset. nam desides interpretabantur se perdere diem, dum illum audiendo transmitterent: verùm Secundus, dum ociosi nugantur: clarior tamen scriptura quem non perdiderit. *Defui nemini*) Audiui omnes. *Qui amet studia*) Qui sit eruditus. *Simul*) Cum studiis. id est, omnes ferè docti me amant. est alia lectio ad idem fere. qui non nos amet, vt studia non simulet: scilicet modò sit verè studiosus, neque simulet doctrinam: & per hæc monstrari posset Regulus. *Repetere secessum*) Secedere in villam [*Scribere*) cauere mihi & Musis.] *Creditor*) Ne audiendi mutuum ab illis repetere videar. *In audiendi officio*) Quod facerem si mea recitarem.

quisque multò antè rogatus, & identidē admonitus aut, nō venit, aut, si venit, queritur se diē, quia nō perdiderit, perdidisse. sed tantò magis laudandi probandíque sunt quos à scribendi recitandíque studio hæc auditorum vel desidia vel superbia non retardat. Equidem propè nemini defui. erāt sanè plerique amici. Neque enim est ferè quisquam qui studia, vt non simul & nos amet. His ex causis longius quàm destinaueram, tempus in vrbe consumpsi. Possum iam repetere secessum & scribere aliquid, quod non recitem, ne videar, quorum recitationibus affui, non auditor fuisse sed creditor. Nam vt in cæteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia si reposcatur. Vale.

C. PLINIVS IVNIO MAVRICO SVO S.

Petis.) Maurico suadet vt filiam fratris despondeat Aciliano, iuueni formoso & honestissimo, quem à parentum splendore commendat, & honores gessisse, opibúsque abundare, præter virtutes, adfirmat. *Prospiciā*) Deligam. *Fratris tui*) Aruleni Rustici. *Summū*) Arulenum, ob virtutes & do-

PEtis, vt fratris tui filiæ prospiciam maritum: quod meritò mihi potissimum iniungis. Scis enim quantopere summum illum virū suspexerim dilexerímq;: quibus ille adolescentiam meam exhortationibus fouerit, quibus etiam laudibus vt laudandus viderer effecerit. Nihil est quod à te mandari mihi aut maius aut gratius, nihil quod honestius à me

ctrinam præclarum. *Quibus laudibus*) Dũ me laudat: nam magnum laudari à laudato viro. *Viderer*) Crederer. *Laudandus*) Laude dign'. *Nepotes*) Filios filiæ. *Deceat*) Decens sit & decorum.

suscipi possit, quàm vt eligam iuuenem ex quo nasci nepotes Aruleno Rustico deceat: qui quidem diu quærendus fuisset, nisi paratus & quasi prouisus esset Minucius Acilianus, qui me, vt iuuenis iuuenem (est enim minor pauculis annis) familiarissimè diligit, reueretur vt senem. nam ita à me formari & institui cupit, vt ego à vobis solebam. Patria est ei Brixia, ex illa nostra Italia, quæ multum adhuc verecundiæ, frugalitatis, atque etiam rusticitatis antiquæ retinet ac seruat. Pater Minucius Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil altius voluit, allectus à Diuo Vespasiano inter prætorios, honestam quietem huic nostræ ambitioni dicam an dignitati, constantissimè prætulit. Habet auiam maternam Serranam Proculam è municipio Patauio. nosti loci mores. Serrana

Municius A.) Hunc Cor. Munitium Acilianum appellatum, & ornamentum regionis suæ, seu dignitate, seu moribus, natum splendidè, & facultatibus abundantem libro septimo scripsit Secundus. *A vobis*) Maurico & Aruleno. *Brixia*) Ciuitas in agro Cenomanorum sita, vt Plinius & Ptolemæus scribunt, à Gallis Iustino authore, condita, quam gentis Cenomanorum caput fuisse Liuius asserit. *Nostra*) Transpadana. sicut Veronenses alibi suos appellat. *Verecundiæ*) Continentiæ à vitiis. *Frugalitatis*) Abstinentiæ à cibis superfluis: nam hi remotis ab vrbe municipiis seueram adhuc atque antiqui moris, secundum Tacitum, retinebant Italiam. fuerunt enim (vt omittam Latinos) authore Athenæo, frugales Romani, & in omnibus optimi, quibus tolerantia & tenuis victus patrius erat & indigena, quod Iuue. satyra quartadecima pluribus laudat. *Rusticitatis*) Simplicitatis, iustitiæ. [Virum bonum cùm laudabant antiqui, ita laudabant, bonum agricolam bonúmque colonum. Amplissimè laudari existimabant, auctore Catone qui ita laudabantur. Quare pro Roscio Amerino inquit Cic. Vita hæc rustica quam tu agrestem nominas, parcimoniæ, diligentiæ, iustitiæ, magistra est.] *Munitius Macri*) Fuit is ad quem Persius scripsit. Macrinum virum prætoriũ refert Plin. li. xi. cap. de sanguine, statuto tẽpore passum sanguinis profluuium per os. [M Nonii Macrini sæpe fit mentio in memoriis Brixianorum & Mogũtiacorum & Mediolanensiũ.] *Princeps.*) Authoritate, scientia, diuitiis: non solũ qui rerũ dominus est, princeps appellatur: sed qui in ciuitate præstat authoritate, prudẽtia, [scientia,] dignitate, opibus. alibi enim dixit, acuẽt principes viros ad liberos suscipiendos & de Quadratilla loquens, fouebat effusius quàm principi fœminæ conueniebat. Silium præterea inter principes ciuitatis, sine potentia, sine inuidia fuisse testatur [M. Tullius vltima Philippica, Vtinam illi principes viuerent, qui me post meum consulatum cùm ipsis cederem, principem non inuiti videbant. & , Princeps prælium inibat dixit. Item de Diui. Et princeps illi Diodorus Philo Antiochus. Et de finibus, Vt æqualium principes sint.] Liuius item, prodita multitudine à principibus. & Frontinus, aquarum præfecturam per principes viros solitam ministrari scripsit. & Tranquillus. Principes ciuitatis viginti sibi delegit Tiberius. & pro primo sæpe vsurpatur. Plinius senior: princeps classe depugnauit Minos. Macrobius, Qui gradus princeps habebatur. & Virgilius, Cum princeps medióque Gyas in gurgite victor. nam princeps, secundum Pompeiũ, est qui primum cepit, & primo loco est, vt principes in acie. *Equestris ordinis*) Quę dignitas

dignitas

dignitas inter patres & plebem fuit. Seuerus imperator cõsueuit equestrem ordinem appellare senatorum seminarium. iudicandi ius aliquando habuit: vnde equites iudices appellati: deinde authoritas nominis vario seditionum euêtu substitit circa publicanos lege Roscia ius sedendi in quartodecimo gradu theatri habebant. & quia gerendorum annulorum authoritatem tenuerunt, illustres ab historicis appellati: olim sexcenti numero fuere. *Nihil altius.*) Nullam maiorem dignitatem. *Allectus à diuo Vespasiano*) Qui amplissimos ordines cæde varia exhaustos, & veteri negligentia contaminatos, repurgauit, suppleuitque recensito senatu, summotis indignissimis, & honestissimo quoque Italicorum ac prouincialiũ allecto. *Allectus.*) [electus, annumeratus, adscitus.] In locum indignioris electus. *Pratorios*) Qui ius gestandi prætoria ornamenta habent. prætorius etiam dicebatur qui præturam gesserat, sicut quæstorius qui quæsturam. [quare possemus interpretari, inter prætores, Allecti enim, Festo referente, propriè dicebantur, qui propter inopiam ex equestri ordine in senatorum numero assumpti erant.] *Quietem*) Vacationem à rebus publicis. *Nostræ ambitioni*) Dignitatibus, quas nos ambire solemus. *Prætulit*) Elegit. amplexus est. *E municipio Patauio*) Nata Patauii: quod olim inter eius regionis vrbes excellebat. nam in eo cẽsiti sunt quingenti equestris ordinis viri. antiquis annis centum & viginti militum millia emisisse constat. quàm verò ciuitas ipsa, & virorum probitate, & artium bonitate floruerit, magnitudo cùm aliarum rerum quæ in vrbẽ mittebantur, tum verò pannorum & vestimẽtorum omnifaria mercatura declarat. *Mores*) Seueros: cuius pudicitiam per transitum Martialis commendat eo versiculo, Sis Patauina licet. & Petum Thraseam Patauii genitum, virũ & seuerum & grauem fuisse scripsit Tacitus.

tamen Patauinis quoque seueritatis exemplum est. Contigit & auunculus ei P. Acilius, grauitate, prudentia, fide propè singulari. In summa, nihil erit in domo tota quod non tibi tanquam in tua placeat. Aciliano verò ipsi plurimum vigoris, & industriæ: quanquam in maxima verecundia quæsturam, Tribunatum, præturam honestissimè percurrit, ac iam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa. Est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam Senatorius decor: quæ ego nequaquam arbitror neglig ẽda. debet enim hoc castitati puellarum quasi præmium dari. Nescio an adiiciam esse patri eius amplas facultates. nam

Seueritatis exemplum) Sanctissima, quam aliæ sequantur in seueritate. exemplum est quod sequamur, aut vitemus. est enim ipsa res quam imitamur, aut si sors ita tulerit, euitamus. Pompeius author. sed de hoc alibi commodius. *P. Acilius*) ambiguum an pater Acilii Glabrionis, quem collegam in consulatu Traiano Domitianus interfecit, authore Dione, quòd cum feris pugnaret, re vera propter inuisum robur: nam in Albano leonem confecit. an ipse Acilius Glabrio: vtrunq; notauit Iuuenalis satyra quarta. Proximus eiusdem properabat Acilius æui, Cum iuuene indigno quem mors tam sæua maneret, Et domini gladiis iam festinata. quanquam interpretes aliter sentiant. Iisdem etiam temporibus Acilium Rufum consulem designatum Secundus recitat, & Acilii Glabrionis sub Antonino & Seuero imperatoribus meminit Vlpianus. *Singulari*) Cui similis non reperiatur. *Domo*) Cognatione Aciliani. *In tua*) [in qua] omnia tibi placent *Aciliano*) Commendat à bonis animi, corporis, & fortunæ Acilianum. *Vigoris*) Robusti spiritus. Curtius libro nono: Vigor quoque, qui constat ex spiritu, non destitue-

rat vultum. *Industria.*) Diligentis curæ. *Verecundia*) Modestia [cùm si voluisset ambire plures & maiores dignitates gessisset.] *Honestissime p*] Cum summo honore peregit. *Percucurrit*) Ante ætatem administrauit: *Remisit u. a.*) Absoluit se à cura ambiendi tribus, & amicos pro se, cum multis honoribus functus sit. *Liberalis*) Libero homine digna, qualis decet ingenuum. *Senatorius d.*) Aspectus venustus, qualis conuenit senatori. *Quæ*) Bona corporis. *Hoc*) Pulchritudo. *Nescio*) Dubitat an laudet Acilianum à copia rerum. *Amplas facultates*) Satis constat habuisse saltem quadringenta sextertia, quoniam erat eques, sed si diligentius consideramus Plinii scripta, longè plura dicemus Macrinum possedisse. *Vos*) Qui non censum in marito, sed virtutes respicitis. [Themistoclis consilium sequentes qui vnicæ filiæ patri, se consulenti, vtrum eam pauperi, sed ornato, an locupleti, sed parum probato collocaret: respōdit, malo virum pecunia quàm pecuniam viro indigere.] *Generum*) Impropriè dixit: non enim Maurico, sed Aruleno gener futurus erat Acilianus: verùm quia Mauricus natam fratris, loco filiæ habuit, ideò cum Aruleno socerum Mauricum appellat. *Publicos mores*) Consueuisse omnes in genero quærere amplas facultates. quod sic indignatur Iuuenalis. Quis gener hic placuit censu minor: atque puellæ Sarcinulis impar? quis pauper scribitur hæres? Quando in consilio est ædilibus. Vnde Ouidius primo Fastorum, In precio precium núc est, dat census honores, Census amicitias: pauper vbique iacet. [& Plautinum illud, Nullum vitium vitio vortitur dum dos sit comes.] *Leges ciuitatis*) Quæ vetabant quemquam sedere in quartodecimo gradu, nisi habuisset censum quadringentorum millium: neque iudices esse, nisi eadē summa censerentur: vel saltem ex constitutione diui Augusti, ducenta sestertia possiderent, qui ducenarii iudices vocabantur, quòd ducentûm millium censum haberent, vnde hi de leuioribus summis iudicabant. senatorum verò census erat octingentorum, dimidio plus quàm equitum. quare legimus apud Tacitum, multos ob angustias familiares ordine senatorio sponte cessisse: & motos, qui remanendo impudentiam paupertati adiicerent. in quas leges Plinius senior sic inuectus, Postquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum, ducémque nihil magis exornare quàm census, omnésque à maximo bono liberales dictæ artes in contrarium cecidere. *Census*) Opes, quæ omni quoque lustro à censoribus recensebantur & examinabātur. *Hic calculus deligendi*) Illa ratio & suffragatio plurimum potest in electione: vel legitur, in deligendis conditionibus. *De posteris*) Nepotibus. *Et his pluribus*) Et abnepotibus ac pronepotibus, id est, respectu descendentium. vnde præcipit Vlpianus, maximè necessarium esse dotatas fœminas ad sobolem procreandam, replendamque liberis ciuitatem. *Indulsisse amori meo*) Scripsisse de iuuene quem amo, plura quàm essent. *Supra extulisse*) Auxisse per amplificationem. *Ista*) Bona. *Res*) Veritas epistolæ, quæ nudas res

cùm imaginor vos quibus quærimus generum, silendum de facultatibus puto, quum publicos mores, atque etiam leges ciuitatis intueor, quæ vel in primis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem prætereundum videtur. & sanè de posteris, & his pluribus, cogitanti, hic quoque in conditionibus deligendis ponendus est calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo: supráque ista quam res patitur sustulisse: at ego fide mea spondeo futurum vt omnia longè ampliora quàm à me prædicantur, inuenias. Diligo quidem adolescentem ardentissimè, sicut meretur. Sed hoc ipsum amantis est, non onerare eū laudibus. Vale.

res tantùm narrare consueuit. *Fides mea*) Integra & incorrupta, vt consueui. *Amātu est*) Officium amici est, amicum mediocriter commendare.

C. PLINIVS SEPTITIO CLARO SVO S.

HEus tu, promittis ad cœnam, nec venis. Dicitur ius, ad assem impendium reddes, nec id modicum. parata erant lactucæ singulæ, cochleæ ternæ, oua bina, alica cum mulso &

HEus tu) Septitius Clarus promiserat se venturum ad cœnam, nuémque fefellerat: Secundus itaque enumerat paratos cibos, eúmque in ius damni dati vocat. *Heus*) Significationem habet ad intentionem considerationémque reuocantis. [Vel, *Reus tu*) scilicet es impendii facti. & accusaris à me quòd pacta fregisti vi.] *Dicitur ius*) Vel subtractum est, si, more suo: vel interrogatiuè pronunciandum. sensus est, si ius redditur damni dati: cautum enim lege, vt damni dati sit actio. *Ad assem impendiū reddes*) In solidum restitues impēsam cœnæ. assem enim pro vniuersa hæreditatis summa vsurpant Iurisconsulti: sicut hic pro tota conuiuii expensa. vel ad assem, minimam quamque particulam. nam assem pro minimo precio poni auctor est Catullus, scribens, Rumorésque senum seueriorum Omnes vnius æstimemus assis. & Virgilius in Priapeis, Non assis faciunt. [Non placet quòd cum superioribus coniungatur, sic, dicitur ius ad assem: vt sit sensus, accuso te quòd inutiliter assis sit impensus à me in paranda cœna quam contempseris.] Impendium, secundum Varronem, significat pecuniam quæ in fœnore sorti accedit, hoc est vsuram ipsam, quòd inter se iungat vtrunque, fiatque quasi compendium: dicitur non minus Latine impensum, à pendendo. Apuleius, impendio, pro enixè vsus est. *Lactucæ singulæ*) Vnicuique conuiuæ vna fuit lactuca apposita, quæ principio cibi paratur, non tantum ex consuetudine nostra, sed testimonio Martialis, ad excitandum stomachum: sicut apud antiquos, eodem referente, in fine cœnæ ad sedandam ebrietatem: est enim frigida. quod etiam Athenæus testatur asserens lactucam in principio cœnæ nequaquam apponi solitam. quam à lacte dictam nemo ambigit. *Cochleæ*) Hæc tanquam vilia spreuit Martialis hoc disticho, Dum pinguis mihi turtur erit, lactuca valebit, Et cochleas tibi habe, perdere nolo famem. ab Hesiodo φέροικος dicitur, quòd secum domum portet. Hammonius παρὰ τὸ κόχλαι, id est, circundo, vel à conuertendo, cochleam dictam deducit. est autem id animalis, quod vulgo limacha appellatur. quòd si quis mihi parum fidei adhibet, legat Plinium hæc scribentem. cochleæ, inquit, aquatiles & terrestres se domiciliis exerūt, binaque ceu cornua protendentes, cōtrahentésque, oculis carent, ideóque corniculis prætentant iter. eas saginari docet Cato, & eum secutus Plinius: generaque multa vterque recenset. *Oua bina*) Sorbilia: hæc dabantur in cœnæ procemio, Horatio in Sermonibus dicente, si collibuisset ab ouo Vsque ad mala citaret. similiter oua Iuuenalis Persico pollicetur. Naucratitas scribit Athenæus in conuiuiis apponere solitos bina oua: quæ in secunda mensa dari: sicut leporem & turdum, cum mellitis, apud eundem legimus. *Alica cum mulso*) Præstantissima fiebat alica in Italia, præcipuè in parte Campaniæ, si Theophrasto credimus, ex quodam genere ordei syluestris: sicut ex eodem panis optimus fit. vnde quidam apud Homerū ζείδωρον interpretātur zeam, ex qua alica conficiebatur, ferentem. tundebatur, autore Plinio, granum eius in pila lignea, & excussis inde tunicis, iisdem armamentis nudata medulla concidebatur. tria alicæ genera numerat, minimum, secundarium, grandissimum, quod apherema appellant. dicta alica ab alendo, vt Pompeius refert. mulso vino

Niue. Nam hanc quoque computabis, immò hanc in primis quæ perit in ferculo oliuæ Bæticæ, cucurbitæ, bulbi, alia mille nõ minus lauta. Audisses comœdũ, vel lectorẽ vel lyristen, vel,

eluebatur: quod Martialis tetigit, dicens, Nos alicam, mulsum poterit tibi mittere diues: Si tibi noluerit mittere diues, eme. illud addam, genus placentæ ex melle, oleo & alica confici, subitallum nomine. autores sunt Festus & Athenæus. [*Mulso*) quo vsos antiquos testatur Plinius libro septimo, vbi refert Vallam interiisse dum mulsi potionem hauriret: & Sauseium è balneo reuersum dum mulsum bibisset, ouúmque sorberet. Seuerus imperator, auctore Lampridio, lacte, pane, ouis, mulso reficiebatur. conficiebatur autem ex vino & melle secundum Caium de acquirendo rerum dominio. Mel verò recentissimum & Hymettium, vinum vetustissimũ, si Macrobio credimus, esse decet.] *Et niue*) Qua in potu & ferculis refrigerandis est vsa antiquitas. erant enim Romæ officinæ niuis reponendæ, cuius saporem paleis, quibus custodiebatur, inquinabant. in quam luxuriã disticho Martialis inuehitur, Nõ potare niuẽ, sed aquam potare rigẽtem De niue commenta est ingeniosa gula. sed pluribus Seneca libro quarto Naturalium quæstionum: & Plinius senior libro decimonono. eam Macrobius ex autoritate Aristotelis scribit esse corporibus noxiam. non omittam, Athenæum tradere, vinum ex niue reddi frigidissimum, & antiquam Græciam eam bibisse: atque magno æstu ab Alexandro seruatam. *Computabis*) Numerabis inter impensam cœnæ. *Perit*) Liquescit, resoluitur in aquam posita in cibis. *Oliuæ*) Quæ inchoant & claudunt cœnam. autor Martialis. *Bethicæ*) Hispanæ, à flumine Bethi Hispaniæ. pars Bethicæ maria prospicit, ad occidentem Atlanticum, ad meridiem nostrum. Commendatas fuisse olim Bethicas oliuas, præter Plinii testimonium, Martialis libro duodecimo tradit, amatum scilicet Bethin à Pallade vltimo epigrammate: cui initium, Bethis oliuifera crinem redimite corona. hodie etiam maiores ab Hispania mittuntur oliuæ, aptiores esui, sed oleo, secundum Columellam, inutiliores. quare non admitto legentes oliuę, betacei, vt duo ciborum genera intelligantur. legimus etiam beta loco bethicæ,

bebat: cuius rei caussam idem refert libro septimo Saturnalium, & in hoc distabat à melite, auctore Plinio, quòd fiebat illud è vino veteri, hoc è musto. Reuocat mulsum auiditatem cibi, aluum mollit. frigido potu, calido sistit, corpus auget. vnde Pollio Romulus interrogatus à Diuo Augusto qua ratione vigorem animi & corporis conseruasset supra centesimum annum, respondit, intus mulso, foris oleo. Martialis de mulso, Attica nectareum turbatis mella falernum Miscer[e] decet hoc à Ganymede merum. Paulus Ægineta, mulsum hoc modo præparatur, octoplum aquæ melli adiicitur, ac donec spumare desierit, coquitur. Spumam verò simulatque orta est, iugiter auferre oportet. quod est olus satis obuium. *Cucurbitæ*) Sunt & hæ non minus gratæ, & salubres in cibo, præcipuè primus caulis: & quò longiores tenuioresque, eò gratiores, & ob id salubriores, referente Plinio, quæ pendendo creuere. *Bulbi*) Eorum radix optima etiam cruda esui. tria bulborum genera quidam faciunt, Plinius verò plura: libenter enim vtor eius testimonio in confirmandis & declarãdis nepotis scriptis. incitãt multum Venerem, teste Martiale. *Alia*) Fercula. *Mille*) Innumera. *Non minus*) Quàm priora. *Comœdum*) Comœdiæ actorem: nam comicus autor est operis: sic octauo ad Fuscum: post cœnam, inquit, comœdus, aut lyristes: & ad Genitorem, Cùm lector, aut lyristes, aut comœdus inductus est: nam solebant in conuiuio Romani audire poemata: quod Persius notabiliter taxat, ne tam sępe Martialis nostram paginam impleat. *Lyristes*] Est qui lyram scit: instrumentum ab antiquis receptum, sicut tibiæ reiectum. quod etiam Athenæus comprobat ex testimonio Nicostrati: & multis ostendit Gellius libro decimooctauo, vbi explicat post edulia & pocula adolescentes voce canentes, & psallentes: qui postquam introducti sunt, Anacreontis versus, & sapphica, & elegos, & amatoria

quædam dulcia cecinerunt: & Suidas asserit, musicam interiisse postquàm symposia introiit. *Quæ mea liberalitas*) Est. *Omnes*) Lectores, cantores, citharœdos. *Nescio quem*) Ignobilem virum & contemnendum. *Ostrea*) Horum viuaria primus in Lucrino instituit Sergius Orata, auaritiæ, non luxuriæ causa. crescunt luna crescēte, deficiente verò minuuntur. vnde Lucretius ait, Luna alit ostrea. multa eorum genera tradit Athenæus nasci

quæ mea liberalitas, omnes. at tu apud nescio quem, ostrea, vuluas, echinos, Gaditana maluisti. Dabis pœnas, non dico quas. durè fecisti. inuidisti nescio an tibi, certè mihi, sed tamen & tibi. Quantum nos lusissemus, risissemus, studuissemus. Potes apparatius cœnare apud multos: nusquam hilarius, simplicius, incautius: in summa, experire. Et nisi postea te aliis potius excusaueris, mihi sēper excusa. Vale.

in paludibus, fluminibus, mari: optima marina, vbi fluuius exoneratur. ac Græcorum antiquos ostrea tantùm dixisse, satis constat, in numero vnius, fœminini generis: at in plurali neutrius esse. celeberrima sunt in lacu Baiano ex disticho Martialis: & Circeis, testimonio Horatij. *Vuluas*) Vulua ex papillis porcarum, quam lege censoria interdictam fuisse meminit Plinius: erat autem eiectitia, quę fiebat enecto partu, & ante tempus eiecto melior sanè quàm edito: hæc porcaria dicebatur. vnde Hipparchus apud Athenæum, vuluæ pulcher aspectus eiecticiæ: sed pulchrior, eodem referente, vulua primipara eiectitia, quod etiam Martialis sensisse videtur. Te fortasse magis capiet de virgine porca, Me materna graui de sue vulua capit. inde Horatio ampla vulua placuit. Græci μήτραν vocant, suauissimam quippe carnem: quam condiri aceto & iure secundum Lynceum Athenæo scribente discimus: vbi etiam legimus, nō omnes antiquos apposuisse in principio cœnæ vuluam, neque aliud quid eorum quæ tempore illius apponebantur. [Vulua item proprie est muliebris folliculus seminalis, de quo Celsus & Seruius.] *Echinos*) Optimi qui iuxta Misenum capiebantur, Horatio autore: fuisse eorum vsum in cibis Martialis asserit. Iste licet digitos testudine pungat acuta, Cortice deposito mollis echinus erit. sunt his spinæ pro pedibus: includuntur enim echinato calice. est & aliud genus quod echinometra appellatur, cui spinæ longissimę calices minimi: sed plura de eorum generibus Aristoteles libro quarto de animalibus: & Athenæus in suis libris. echinum quidam dictū putant παρὰ τὸ συνέχειν id est, à contrahendo seipsum in rotunditatem: nam in vlciscendo ingruentem aduersarium restrictus spinarum circumferentiam obiicit veluti munimentum: aut quòd habeat carnes spinis contectas: vel per contrarium, quòd non possit tangi propter spinas. enimuero echinus apud Athenæum pro genere placentæ sumitur, autoritate Lyncei Samij: & prō ventre bouis apud Suidam. Hammonius ventrem tantùm significare scripsit, apud quem lege plura de echini significantia. *Gaditana*) Cantica, gesticulationes, quibus puellæ Gaditanæ plurimum præstabant: vnde Martialis libro v. vbi Torannio conuiuium parat, pollicetur non se introducturum illas. Nec de Gadibus improbis puellæ Vibrabunt sine fine prurientes Lasciuos docili tremore lumbos. & in distichis commendans puellæ Gaditanæ titillationes & motus. Tam tremulum crissat, tam blandum prurit, vt ipsum Masturbatorem redderet Hippolytum. ac alibi interdum. pariter & Iuuenalis, Scilicet expectas vt Gaditana canoro Incipiat prurire choro. est enim pulchra exaggeratio ad finem clausulæ seruata. neque me præterit passim legi, echinos Gaditanos, vtpote qui apud Gades Hispaniæ præcipui nascerentur. *Non dico quas*) Puto latenter innuere velle, sibi parari cœnam à Septitio, cùm iam dixerit, ad assem impendium reddes [an potius reddit eum suspectum ne veneno in cibis lautis intercipiatur, quod in vulgaribus non est timendum.] *Durè*) Inur-

bane. *Inuidisti*) Sensus est, malè fecisti qui vtrunque tanta lætitia priuaueris, qua functi essemus si venisses. *Apparatius*) Lautius, sumptuosius. *Nusquam hilarius*) id est iucundius, cœnare potes quàm apud me. *Te aliis excusaueris*) Cum expertus fueris quàm suaue sit cœnare apud me, nisi ab aliis inuitatus causam aliquam inueneris vt cœnare possis apud nos, concedo vt semper causam afferas mihi quare non veneris: perinde ac si diceret, cum captus fueris vrbanitate meæ cœnæ, facile omnibus aliis repulsam dabis vt sis mecum, quod nisi feceris, volo semper admittere tuam excusationem. *Mihi*) Apud me. sic Ouidius De tristibus, Excusem ne te semper amice mihi.

C. Plinivs Evritio Svo S.

Amabam Pompeiū Saturninū, hunc dico nostrum: laudabámque eius ingenium, etiam antequam scirem quàm varium, quàm flexibile, quàm multiplex esset: nunc verò totum me tenet, habet, possidétq; audiui causas agentem acriter & ardenter, nec minus polité, & ornatè, siue meditata, siue subita proferret. Adsunt aptæ, crebræq; sententiæ, grauis & decora constructio, sonantia verba & antiqua. Omnia hæc mirè placent. cum impetu quodam, & fulmine.

A*mabam*) Euritium Clarum hortatur legere Pompeii Saturnini scripta, cuius acumen in causis agendis, & splendorē in historiis more suo, id est, amicissimè, commendat, versuum leporem admiratur, & epistolas vxoris eius vetustatem redolentes exosculatur. Erutius: siue Euritius (sic enim apud varios authores scriptū inuenio) vir sanctus, antiquus, disertus patronus & cōstans, morū literarúmq; veterū studiosissimus, præfecturá vrbis gessit: bis cōsul fuit: sub altero eius cōsulatu nascitur Seuer⁹, q̄ postea imperauit: ambiguum an is fuerit, quem multo post tempore interfecit idem Seuerus ob crudelitatem, cum tamen videri vellet clementissimus: an eius filius, sicut haud dubie constat ipsum fuisse, ad quem Iulianus libro primo ff. refert diuum Antoninum scripsisse, quanquam ibi pro Euritio Claro, corrupte legatur Euriptio Claro, vt in illis libris multa priscorum nomina sunt inuersa. hæc collecta ex Spartiano, Gellio, & ipso Secundo. *Nostrum*) [amicum familiarem.] Sic in septimo ad Priscum, nostrum appellat: ex quibus adducor, alios fuisse Pompeios Saturninos iisdem temporibus. Volusium Saturninum vrbis præfectum, qui nonagesimum excesserat annum, omniū quos in consulatu sententiam rogauerat, superstitem nominat Plin. senior. *Varium*] Cognitione & facultate diuersarum disciplinarum. *Flexibile*) Facile ad alia transire. *Multiplex*) Fertile. multarum rerum capax. *Possidet*] Quod maius est quàm tenet, & habet. *Causas a.*] Fuit enim causidicus summus. *Acriter*) Cum acrimonia & vehementia: quæ potissimum conuenit iudicialibus causis. *Ardenter*] Cum calore & incitatione corporis, vt solet fieri in contentione. *Polite*) Eloquenter. *Meditata*) lucubratam orationem proferret.] *Subita*) Ex tempore ageret. *Aptæ*) Conuenientes materiæ: legitur etiam, acutæ. *Crebraque s.*] Sententia varie apud oratores accipitur, cum. s. ex scripto & sententia nascitur controuersia, vbi videtur scriptoris voluntas cum scripto dissentire: de qua sanè non loquitur Cæcilius: sicut nec de qua Fabius. Sententia est decretum quoddam atque præceptum, quod de reo idest de iudicio quæri potest. sunt & sententiæ translatiuæ, quas propriè sententias dicimus, quæ nihil habent cum ipsa controuersia implicitum,

sed satis apte aliò transferuntur, si Senecæ credimus, tanquam de fortuna, de crudelitate, de seculo, de deliciis, dicuntur. hoc genus sententiarum Porcius Latro supellectilem vocabat, & M. T. sententia, inquit, est oratio sumpta de vita, quæ aut quid sit, aut quid esse oporteat in vita, breuiter ostendit. hoc modo, Liber is est existimandus, qui nulli turpitudini seruit. vnde idem De perfecto oratore, Nihil est aliud pulchre & oratorie dicere, nisi optimis sententiis, verbisque lectissimis dicere. & nec sententia vlla est quæ fructum oratori ferat, nisi apte exposita atque absolute: has igitur Secundus intellexit. sed cum dicit, crebræ, à præceptis Cic. discessit, qui in Rheto. iubet sententias interponi raro, vt rei actores, non viuendi præceptores videamur esse. *Granis*) Plena, non fluxa, non vulgaris: comparatur hoc maxime per accusatiuos. *Decora*) Splendida, apta rebus grauibus: est enim componendum quomodo pronunciandum: nam compositione velut amentis quibusdam neruis ve intendi & concitari sententiæ videntur: ideo eruditissimo cuique persuasum est, valere eam quamplurimum, non ad delectationem modò, sed etiam ad motum animorum. *Constructio*) Compositio, ordo verborum: nam sunt verba verbis quasi coagmentanda. *Sonantia Verba & antiqua*) In oratore debent esse verba propria, sonantia, antiqua, non insolentia, non sordida, non audacius translata, non poetica licentia sumpta, non inaudita. *Antiqua*) Latina, non peregrina, neque tamen obsoleta vetustate. in verbis intuenda est elocutio, in rebus inuētio, in vtrisq; collocatio. *Flumine*) Magis placet fulmine, ex antiquo codice. ad hæc paulo post Periclem laudat oratorem, quòd fulguraret, tonaret, totámque Græciam conuolueret: quanquam non inconuenienter legetur, flumine, idest copia, propter sequentia. [tāquam ex tempore diceret copiosè & ardēter] *Si retractentur*) Si superuacua amputentur, si meditata proferantur. [si ab illo impetu retardentur.] *Senties quod ego*) Eris eius sententiæ, cuius sum ego, de orationibus Saturnini. *AEmulus*) Par in dicendo, antiquarius sine vitio [quorum imitatur stilū,] *In historia*) Scribenda. *Magis*) Quàm in orationibus. *Breuitate*) Historia, Victorino præcipiente, breuis esse debet: quod quidem Tacitus obseruauit, nisi electa, & ad exemplum pertinentia tradens. *Luce*) Vt sit aperta: fit autem lucida, si causas ob quas mirabilia, prætérque opinionem publicam opera perfecta sunt, explicuerimus. *Suauitate*) Quæ fit, si verbis liberioribus, & remotioribus figuris narrandi tædium vitabimus: suauitatem magis quam dulcedinem commendat Macrobius. nam omne quod dulce est, citò satiare, nec diuturnam desiderij sui fidem tenere, sed in locum satietatis succedere horrorem, vinum cum infantia esse dulce, cum pubertate suaue: vnde Homerus mel dulce, & vinum suaue vocat. hanc igitur suauitatem pertinere ad historicum confirmat M. Tullius, Xenophontis ore musas esse locutas existimans. *Splendore*) Elegantia: & Fabius in Liuio iucunditatem & candorem probat. *Narrandi sublimitate*) Præstantia. elatum enim abunde spiritum, ac audaces sententias miramur in Tacito, sicut bellicum canorem in Thucydide, autore Cicer. *Concionibus*) Quibus vtuntur historici. concio autem idem significat, quòd apud Græcos ἀγορά. locus est in quem populus conuenit ad audiendum. ipsa multitudinis congregatio & oratio. stilus, ia-

prauehuntur: placent si retractentur. Senties quod ego, quum orationes eius in manus sumpseris, quas facilè cuilibet veterum, quorum est æmulus, comparabis. Idem tamen in historia tibi magis satisfaciet vel breuitate, vel luce, vel suauitate, vel splendore, etiam & sublimitate narrandi. Nam in concionibus eadem quæ in orationibus vis est: pressior tamen, & circumscriptior, & adductior. Præterea facit versus, quales Catullus meus aut Caluus.

quit, est in concionibus par orationibus. *Pressior*) Demissior, strictior, vt poscit locus. *Circumscriptior*) Breuior. *Adductior*) Compendiosior: non enim latius euagatur, neque digressionibus gaudet. *Catullus meus*) Scio in aliquibus exemplaribus non legi meus, sed sanè legatur, & dicamus meum vocasse, quod eius hendecasyllabo caperetur: an sicut paulò antè, Brixiam suam appellauit: tanquam in regione transpadana, in qua Comum: sic Catullum suum, quòd patriam Veronam habeat [sic Plinium auunculum Catullum suum conterraneum appellasse.] in eo laudatur maximè suauis literarum appellatio: fuit enim poetarum mundissimus & elegantissimus, plurimum leporis & gratiæ scribendo adeptus. *Caluus*] C. Licinius Caluus, qui in adolescentia excessit eruditior Curione: tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquisitius attulit genus: quod quanquam scienter eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese obseruans, metuénsque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdit: atque eius oratio nimia religione attenuata, doctis, & attentè audientibus, erat illustris: à multitudine autem & à foro, cui nata eloquentia est, deuorabatur. & præter Ciceronis verba Tacitus de Caluo loquens, quod opus inquit esset oratori intellexit, sed ingeniũ & vires ei defuerunt, in dicendo nimium astrictus [&] M. Tullio in Epistolis, visus est tenuis & exanguis: cum quo tradit iamborum acerbum poetam fuisse. *Leporis*) Gratiæ, venustatis. *Amaritudinis*) Notando vitia, & infelices casus scribendo. *Inserit*) illis. variat suos versiculos distinctione multarum rerũ. *Data opera*) Sponte, ex industria, non casu & natura cogente. *Molliusculos*) Amabiliores. *Leuiusculos*) Ludit de re ludicra & inani, vt sit sensus; quosdam versus facit lasciuiores, nonnullos minoris succi, alios asperiores: sicut Catullus & Caluus suos libellos variarunt: quam sententiam videtur Martialis hoc disticho comprobasse. Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt

eum Seneca habuisse iniquissimam litem de principatu eloquentiæ: quare Fabius memorat inuenisse qui Caluum præferrent omnibus oratoribus, & qui contrà crederent: [eum nimia contra se calumnia verum sanguinem perdidisse] sed sanctam, & breuem orationem, & castigatam in eo fuisse, & frequenter vehementem, imitatorémq; Atticorum. compositionem eius in actionibus ad exemplum Demosthenis egere, nihil in illa placidum, nihil lene, omnia & excitata & fluctuantia. vsque eò violentus accusator & concitatus fuit, vt in media actione eius surgeret Vatinius reus, & exclamaret: rogo vos iudices, nunquid si iste disertus est, ideo me dãnari oportet? Visa in quiete venerea spõte naturæ erũpentia vsq; in morbi genus, laminis plũbeis cohibuisse traditur, viresque corporis studiorum labore custodisse. autor Plinius. Lusisse epigrammata multi testantur: præter vnum & viginti orationum libros. Tranquillus in Cæsarem notissimos versus emisisse, Bithynia quicquid, & pædicator Cesaris Vnquam habuit. & Pedianus scripsisse hendecasyllabum elegantissimè in Curium notissimum aleatorem, & Ouid. illis versibus, Par fuit exigui similisque licẽtia Calui, Detexit variis qui sua furta modis. ipse præterea Secund⁹ libro quĩto, & Catullus Calui facetias & iocos carmine persequuntur. Quintiliam amicam ex testimonio Propertii adamauit. memini etiam legisse Bibaculum pro Caluo in quibusdam codicibus, quem scimus

Quantum illis leporis, dulcedinis, amaritudinis, amoris inserit. sanè sed data opera molliusculos leuiusculósque, duriusculos quosdam: & hoc, quasi Catullus meus aut Caluus. Legit mihi nuper epistolas quas vxoris esse dicebat.

mala plura, Quæ legis: hic aliter non fit Auite liber. *Duriusculos quosdam*) Versus facit. *Quasi Catullus*) Ad imitationem Catulli, quem Plinius in præfatione Naturalis historiæ asserit composuisse versus duriusculos quàm natura carminis pateretur, in primo hendecasyllabi pede iambo vsum: ille enim, inquit [vt scis] per-

mutatis prioribus syllabis duriusculum se fecit, quàm volebat existimari à Veranniis suis & Fabullis. verùm Terentianus testatur, iambum & trochæum in primo hendecasyllabi pede rectè poni, vel quia in Catullo non semper carmen bene fluit. nostri tamen hic Secundum reprehendunt, quòd duriusculos versus notet illum scripsisse, cõtendúntque molles esse: quod nos non negamus subinde:

Plautum, vel Terentium metro solutum legi credidi. Quæ siue vxoris sunt (vt affirmat) siue ipsius, vt negat, pari gloria dignus est, qui aut illa componat, aut vxorem quam virginem accepit, tam doctam, politámque reddiderit. Est ergo mecum per diem totum, eundem antequam scribam, eundem quum scripsi, eundem etiam quum remitto, non tanquam eundem lego. Quod te quoque, vt facias & hortor & moneo. neque enim debet operibus eius obesse quòd viuit. An si inter eos quos nunquã vidimus floruisset, non solùm libros eius, verùm etiam imagines conquireremus: eiusdem nunc honor præsentis & gratia quasi satietate languescet? At hoc prauum malignúmque est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, alloqui, audire, complecti: nec laudare tantùm verùm etiam amare contingit. Vale.

præsertim in rebus, interdũ tamen & in verbis. *Vxoris*) Suæ. *Metro solutum*) Si redigantur in prosam, & legibus metri liberentur [Plautinas vel Terentianas crederem. nam solui metrũ dicitur quando redigitur in orationem pedestrem.] an quòd hi duo comici, Prisciano & Rufino autoribus, in effusum licentiæ spacium dilatauere metrum: & Terẽtius vsque ad imaginem prosę orationis resoluerit, & comminuerit. videtur autem imitatio Tulliana, apud quem scriptum De oratore perfecto est. Equidem cùm audio socrum meam Læliam, sic audio, vt Plautum mihi aut Neuium videar audire. *Illa*) Tam admiranda. *Politam*) Limatam, perfectam. omnes enim perfectiones antiqui politiones dicebant. *Est mecum*) Sẽper Saturnini scripta in manib⁹ teneo. *Remittor.*) Recreor. *Non tanquam eundẽ*) sẽper enim aliquid noui in illo inuenio. [ita vernantibus eloquij flosculis. *Neque enim.*) non debet minus laudari quòd viuus est.] *Quòd viuit*) Nam viuentes scriptores comitatur inuidia. Martialis, Esse quid hoc dicam, viuis quòd fama negatur? Et sua quod rarus tempora lector amat? Hi sunt inuidiæ nimirum Regule mores, Præferat antiquos semper vt illa nouis. *Quos nunquam vidimus*] Qui ante ætatem nostram fuerunt. *Imagines*) Picturas similes viuenti Saturnino: scriptorum enim imagines, inuentore Asinio Pollione, solebant in bibliothecis locare, & quæ non erant, fingebantur: pariebántque desideria traditi vultus, quo maius nullum erat felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis: hęc Plinius: at M. Tullius De perfecto oratore, testatur, Brutum imaginem Demosthenis ex ære inter suas & suorum coluisse. *Præsentis*) Viuentis. *Languescit*) Decrescit, vilet. [euanescit.]

C. PLINIVS CORN. TITIANO SVO S.

EST adhuc.) Varia exemplaria diuersimode ad quem scripta sit epistola ostendunt: quę-

EST adhuc curæ hominibus fides & officium. Sunt qui defunctorum quoque amicos agant. Titinius Capito ab Imperarore nostro im-

dam Icciano, alia Riciano: nonnulla Cythiano, aliqua Titiano: magis approbo Titiano missam: cuius nominis crebra fit mentio ab historicis qui res illorum temporum monumentis mandarunt: vt omittam Tacitum & Tranquillum, Lucianus & Spartianus Titiani meminere. nam Atilium Titianum, vt conscium tyrannidis, Adrianus & argui passus est, & proscribi: quem olim præfectum & tutorem suum, cùm potentiam eius ferre non posset, nisus est obtruncare: sed reuocatus inuidia quattuor consularium occisorum à se, coactum successorem petere magistratu priuauit. is postea sub Antonino Pio senatu punienti tyrannidis affectatæ reus concidit. ad eundem libro octauo scribit Cæcilius: hic verò commendat Titinnium Capitonem, quòd consensu imperatoris L. Syllano statuam posuerit, & clarorum virorum imagines domi habeat. Titinnij Capitonis bis factam memoriam apud Plinium inuenies: & Lactantius in Diuinis institutionibus tradit, Titinnium Capitonem scripsisse spectaculorum libros. [Alibi enim Plinius Minutiano scribens plurimum Titinium Capitonem commendat, quòd studiosos amaret, foueret, studia coleret, proueheret, ipsas denique literas iam senescentes reduceret ac reformaret. nam exitus virorum illustrium scribebat Capito vir optimus & inter præcipua illius seculi ornamenta numerandus.] Lucium Capitonem historicum Suidas refert. *Fides & officium*) Ex fide procedit officium, dictum, authore Donato, quasi efficium, ab efficiendo, eo quod quæritur quid efficere in eo vnumquenque conueniat pro conditione personarum: dicimus enim, seruum officium suum facere, quando bene seruit domino, & officium oratoris est, dicere apposité ad persuasionem. de officiorum ordine lib. quinto cap. xiij. Gellius multa differit: & Seneca De beneficiis, non satis probare videtur illorum sententiam, qui ita distinguunt, quædam beneficia esse, quædam officia, quædam ministeria: beneficium esse quod alienus det: alienus autem est, qui potuit sine reprehensione cessare: officium esse filij, vxoris, & earum personarum quas necessitudo suscitat, & ferre opem iubet: ministerium esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, vt nihil eorum quæ præstet, imputet superiori. Asconius, officium ad virtutem pertinere memorat: quod sanè cōuenit huic loco. Seneca aliquādo videtur officio ꝓ magistratu vsus, Sexagesimus, inquit, annus ab officio me dimittet: hinc Apuleius officialem deduxit, pro eo qui magistratum gereret, vel potiùs pro lictore [& ministro] & Trebellius Pollio palatina officia: ac Lampridius, in animo habuit omnibus officiis genus vestium proprium dare: dixerunt in ea significatione qua nunc vulgò vtimur: vnde Apuleius, modò officia feralia, modò inferalia dicit, quæ inferis ac mortuis fiunt. *Agant amicos defunctorū*) Se agāt amicos, in defunctos, i. seruent amicitiam etiam in mortuos. in re non dispari laudatur Melior [apud Martialem] quod Blesum amicum etiam post vitam coleret. *Imperatore*) Traiano, scripsit enim suas epistolas sub eo Cæcilius: quanquam interdum de rebus Domitiani loquatur, sed tanquam de præteritis. *L. Syllani*) Duos L. Syllanos viros claros tradūt historici. alterum insignem triumphalibus ornamentis, & gladiatorij muneris magnificentia vulgò acceptum, & Octauiæ sponsum Claudius stimulante Agrippina abdicare pretura se ante quartum calendas Ianuarias, moríque initio anni die nuptiarum Agrippinæ coëgit: alterum eximia nobilitate, disciplináque C. Cassii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatum Nero senatu mouit, ac municipio Apuliæ, cui nomen est Barium, clausum, Cēturio iussu imperatoris tanquam in pugna, quanquam inermem obnitentem, confecit. hunc igitur potius intelligo, cui potuit cū Titinio Capitone fuisse amicitia. *In hoc*) In amicis defunctis exornandis. *Aliorum honoribus*) Conferendo honores in alios. neq; enim minus decorum est dare

petrauit, vt sibi liceret statuam L. Syllani in foro ponere. Pulchrum, & magna laude dignum amicitia principis in hoc vti, quantúmque gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Est

omnino Capitoni in vsu, claros colere. mirum est, qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi, vbi potest, habeat. Idem clarissimi cuiusque vitam egregiis carminibus exornat. Scias ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est L. Silano debitus honor, cuius immortalitati Capito prospexit pariter, & suæ. Neque enim magis decorum & insigne est, statuam in foro populi Romani habere, quàm ponere. Vale.

est dare magistratus, quàm gerere. *Est Capitoni in vsu*) Consueuit Capito. *Vbi potest*) Quamuis loco publico tyrannicidarum statuas ponere non licet, eas tamen in priuato, hoc est domi, vbi potest, habet, quia difficulter inueniebãtur. nã Caligula Romanorum fax statuas virorũ illustrium ab Augusto in Martium campum collatas ita subuertit atque disiecit, vt restitui saluis titulis non valuerint. & legimus Cassium damnatum, quòd Cassij effigiem domi haberet. [An, *Vbi potest*) Quando potest, quia non licebat ponere statuam in foro alicui sine nutu Imperatoris.] *Brutorum*) Scio multos Brutos fuisse, sed hic præcipuè intelligi L. Brutũ, qui Tarquiniis expulsis libertatem Romanis asseruit: item L. Brutum plebeium, cuius consilio populus tribunos plebis à patribus impetrauit. item D. & M. Brutos, inter principes coniuratorum in necem Cæsaris dictatoris. *Cassiorum*.] Nobis occurrit agmen Cassiorum, tum rebus bellicis, tũ doctrina & iuris scientia pręstantium: sed hoc loco tyrannorum interfectores audiendos imprimis opinor, qualis C. Cassius, Iulii Cæsaris, & Cassius Chęrea, Caligulæ, interfectores: de quibus locutus est Iuuen. satyra quinta, Brutorum & Cassii natalibus. legimus apud Tranquillum, quendam historicum vltimos Romanorum appellasse Brutum & Cassium: & Athenienses decreuisse statuas æreas Bruto & Cassio, tanquam libertatis propugnatoribus, iuxta Harmodium & Aristogitona. latenter autem indicat Secundus, Capitonem fuisse libertatis amatorem, qui hos coleret: sicut Iuue. Thraseam & Heluidium. *Catonum*) Censorini & Vticensis. fuerunt & alii plures, sed obscuriores Catones, quos Gellius libro duodecimo sigillatim enumerat. *Egregiis carminibus*) Exitus enim virorum illustriũ scribebat Titinius Capito, autore Secundo libro octauo, vbi pluribus eundem commendat.] Capitonem poëtam citat Athenæus, sed Alexandrinum fuisse meminit. *Redditus*) Vel compositum pro simplici vsurpauit: vel restitutus, cũ olim statua ei fuisset data, sed postea disiecta. *Prospexit*) Cauit, consuluit. *Suæ*) Vt per hoc & ipse Capito esset immortalis. *Statuam in foro populi Romani h*.] Prius effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa: ex membris ipsorum similitudine expressa. excepta deinde res à toto orbe terrarum humanissima ambitione: & iam fori ornamentum statuæ esse cœperunt, prorogaríque memoria hominum, & honores legi, & basibus inscribi: mox forum & in domibus priuatis factum, atque in atriis. honos clientum instituit sic colere patronos.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

SCribis te perterritum somnio, vereri nequid aduersi in actione patiaris. Rogas, vt dilationem petam, & pauculos dies: certè proximum excusem difficile est, sed

SCribis) Deterritum Tranquillum ne quam acturus erat in senatu causam, diceret, exemplo sui monet agendam: quod si veretur, saltẽ

pollicetur operam suam, vt in aliud tempus transferatur. Suetonius Tranquillus scriptor historiæ emendatissimus, & candidissimus, sub Adriano epistolarum magister fuit: vir, Secundi iudicio, probissimus, honestissimus, eruditissimus: quem ob morum elegantiam, & studia, in contubernium suum assumpsit, & ardenter dilexit: cui, quòd parum felix in prole esset, ius trium natorum ab imperatore Traiano impetrauit: in summa, sicut Tacitum Secundus, ita Tranquillus Secundum suspexit, & magistro vsus est. *In actione*) In causa quam acturus es. *Dilationem*) Aliud tempus agendi, [vt differatur ad alios dies causa tua] *Certè*) Haud dubiè, saltem. *Proximum*) Crastinum. *Excusem*) Honesta causa impetrem. *Difficile est*) Obtinere dilationem. [Experiar) faciam periculum, pro impetranda dilatione. καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστι) id est, etenim somnia à Ioue mittuntur. ita enim scripserat Tranquillus Secundo. est autem ex principio Iliados, vbi Achilles instinctu Palladis concionem habet apud Græcos. nam quæ vera sunt somnia, ea fieri ab Ioue creduntur. quod testatur Seruius libro sexto Æneidos, idem carmen Homericum allegans. & Macrobius ὄνειρον somnium interpretatur, quod tegit figuris, & velat ambagibus non nisi interpretatione intelligendam significationem rei quæ demonstratur: eiúsque species quinque.

experiar: καὶ γὰρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν. Refert tamen, euentura soleas, an contraria somniare. Mihi reputanti somnium meum, istud quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. Susceperam causam Iulij Pastoris cum mihi quiescenti visa est socrus mea aduoluta genibus, ne agerem, obsecrare. Et eram acturus adolescentulus adhuc: eram in quadruplici iudicio: eram contra potentissimos ciuitatis, atque etiam Cæsaris amicos: quæ singula excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi tamen λογισάμενος illud, εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Nam mihi

Euentura) Vera somnia. *Meum*) Quod olim mihi occurrit, ne scilicet agerem, & tamen egi prosperè: sequentia meliùs declarabunt. *Quod times*) Quo somnio deterreris. *Egregiam*) Cum victoria & laude. *Iulij Pastoris*) In conspectu Iulij Pastoris, testatur Seneca, C. Cæsarem filium eius occidisse: apud quem etiam fit mentio Pastoris, declamatoris. crediderim Cæcilium sensisse Pastorem, ad quem libro nono scripsit Martialis. [In quibusdam exemplaribus non Iulij, sed Iunij legitur.] *Socrus mea*) Pompeia Celerina. *Quiescenti*) Dormienti. *Adolescentulus adhuc*) Nam vndeuicesimo ætatis anno dicere in foro cœpit. *In quadruplici iudicio*) In centumuirali iudicio. alibi hic locus declaratur: quadruplici, inquit, iudicio bona paterna repetebat: sedebant iudices centum & octoginta. tot enim quatuor consiliis conscribuntur. nam de vna re in basilica Iulia fiebant quatuor iudicia apud totidem tribunalia. & libro quarto, Cum apud centumviros in quadruplici iudicio dixissem. vnde Fabius Trachali oratoris vocem commendans duodecimo libro: certè, scribit, cùm in basilica Iulia diceret Trachalus primo tribunali: quatuor autem iudicia, vt moris est, cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent: & auditum eum, & intellectum, & quod agentibus cæteris contumeliosum fuit, [&] laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. dicta sunt centumviralia iudicia à centumviris secundum Festum: nam cum essent Romæ triginta & quinque tribus, terni ex singulis tribubus sunt electi. & licet quinq; amplius fuerint, tamen quo faciliùs nominarentur, centumviri sunt appellati: dein procedente tempore aucti vsque ad centum octoginta, seruata semper priori appellatione. Martialis. Dum centum studet auribus virorum, de Secundo scribens. Ouidius De tristibus. Nec mala commissa est nobis fortuna reorum, Vsque decem decies inspicienda viris. post-

patria, et si quid charius patria, fides videbatur. prosperè cessit: atque ideò illa actio mihi aures hominum, illa ianuam famæ patefecit. proinde dispice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud in bonum vertas: aut, si tutius putas illud cautissimi cuiusque præceptũ. Quod dubitas ne feceris, idipsum rescribe. Ego aliquam stropham inueniam, agámque causam tuam, vt ipsam agere, cùm tu voles, possis. Est enim sanè alia ratio tua, alia mea fuit. nam iudicium centumuirale differri nullo modo, istud ægrè quidem, sed tamen potest. Vale.

ea à Vespasiano electi, qui iudicia centumviralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur, extra ordinem diiudicarent, redigeréntque ad breuissimum numerum. fuerunt institutæ centumvirales causæ à Cor. Sylla, Carbone oratore agente admodum iuuene. authores sunt M. Tullius & Pomponius. *Cæsaris*) Domitiani [*Amicos*) qui iure victi vix possunt superari] *Excutere mentem*) Remouere animum ab actione. *Λογιζόμενος*) Considerans, reputans. *Illud*) Carmen εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. vnum augurium optimum, pugnare pro patria sententia simplex, quam Aphthonius in suis Præexercitamentis recitat: & M. Tullius ad Atticum citat. Lucianus Homero ascribit, [nam est libro duodecimo Iliados vbi Hector Polydamanta alloquitur, & grammatici interpretantur vnum, id est solum & non aliud.] Athenæus Metagenis comici recognoscit: tantum mutata vltima dictione ab Vlpiano interlocutore pro commodo suo. εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ δείπνου. Non dissimile Homericum illud ex libro decimoquinto Iliados. οὔ οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης τεθνάμεν. id est, non illi indecens pugnanti pro patria mori. quod in suis carminibus ita transtulit Horatius, Dulce & decorũ est, pro patria mori. *Nam mihi patria*) Ordo & sensus est, nam fides quam dederam Iulio Pastori, videbatur mihi esse patria, vt eam caram haberem tanquam patriam, si quid tamen mihi carius est patria: perinde ac si diceret, nihil amo supra patriam. [M. Tullius in officiis, Prima Diis immortalibus, secunda patriæ, tertia parentibus, & deinceps reliqua reliquis deberi arbitratur.] *Prospere cessit*) Egi feliciter. habuit bonum euẽtum actio mea. *Ideo*) Quod tantum sim ausus, & benè. *Aures*) Fauorem, gratiam. [ad audiendùm me beneuolos fecit.] *Ianuam*) Initium. *Proinde*) Quare. *Dispice*) Disquire, cognosce. *Somnium istud*) Tuum. *Hoc*) Meo. *Vertas*) Interpreteris, experiaris secus quàm appareat. *Illud preceptum c. c.*) Quod sequitur videlicet, ne feceris quod dubites. *Idipsum*) In quo dubitas. *Stropham*) Excusationem dolosam ἀπὸ τοῦ στρέφω quod significat verto. hac dictione vsus interdum Martialis, iam stropha talis abest. & libro tertio, nihil stropharum est: & Prudentius, impunè tantas furcifer strophas. *Agam*) Disponam, ita accommodabo, vt tu possis agere ipsam cùm voles. *Alia*) Diuersa. *Differri*) In aliud tempus protrahi. *Istud*) Tuum. *Ægre*) Cum labore, differri potest.

C. PLINIVS ROMANO FIRMO SVO S.

M*Vniceps tu meus, & condiscipulus, & ab ineunte ætate contubernalis: pater tuus & matri, & auunculo meo, mihi etiam quantum ætatis diuersitas passa est, familiaris:*

M*Vniceps*) Firmo municipi pro liberalitate sua dono promittit tercentum sestertia ad explendum censum equestrem. *Municeps meus*) Ex eodem municipio Como. Firmum sub Antonino im-

peratorē memorat fuisse Modestinus. alios insuper Firmos recitāt Tacitus & Secundus. [Firminū prætereà lego in memoriis Comensium] *Cōdiscipulus*) Vna in schola ab eodē præceptore institutus. durāt enim à teneris annis amicitiæ ad senectutem vsque firmissimæ, religiosa quadam necessitate imbutæ: neque enim est sanctius, sacris iisdem, quàm studiis initiari. *Ineunte*) Tenella. *Contubernalis*) Conuictor sub eodem tecto. *Auunculo*) C. Plinio Secundo historico, cui per adoptionem factus est Cæcilius filius. [multum ista confirmant illorum opinionem, qui scripsere Plinium auunculum fuisse Nouocomensem, quòd Firmi pater cum illo familiaris in ipso municipio fuerit.] *Diuersitas*) Disparilitas: quia ego adolescens eram, ille grandæuus. magis enim par parē delectat. secundum Græcum prouerbiū, ἧλιξ ἥλικα τέρπει. *Magnæ & graues causæ*) Prædictæ magni momenti rationes. *Suscipere*) Defendere. *Censum*) Æstimationem, opes. *Centum millium*) Nummûm: nam tanti erant mille nummi, quāti vnum sestertium: ergo centum millia nummûm erant cētum sestertia. *Decurio*) Senator in municipio. *Nos*) Nouocomenses. facultates [enim] decurionum fuere olim centum milliū nummûm. *Equestres facultates*) Censum equitum Romanorum, qui quadringentis sestertiis, vel quadringentis millibus nummûm (nam idem id est) constabat. vnde subtiliter illum locum Horatius in Epistolis executus, Si quadringentis sex, septem millia desunt, Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidésque, Plebs eris. cuius sensus: si quadringentis sex sestertiis septem millia nummûm, id est, septē sestertia deerunt: videlicet vnum sestertium, vel mille nummûm, quod tantundē est, si deerit tibi de quadringentis, eris plebeius, quamuis habeas cætera equitis. Ad id allusit Martialis libro quinto, Ingeniū, studiúmque tibi, morésque, genúsque Sunt equitis, fateor, cætera plebis habes. fuisse autem equestris census hāc causam scriptum reliquit Plinius libro trigesimo tertio capite secundo: cùm C. Sulpitius Galba, dum venalem famam apud principem Tiberium popinarum pœnis aucuparetur, occupatúsque in his esset, questus in senatu institores eius culpæ defendi annulis: hac de causa cōstitutum, ne cui ius esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auoque paterno sestertia quadringenta census fuisset: & lege Iulia theatrali in quatuordecim ordinibus sedendi. postea gregatim id appeti cœptum: passímque ad ornamenta ea etiam seruitute liberati transilierunt. ita dum separaretur ordo ab ingenuis, communicatus est cum seruitiis. *Diuturnitas amicitiæ nostræ*) Vetus inter nos & perpetua amicitia promittit te fore memorē meæ liberalitatis. *A me data*) Quam per me consecutus es. *Sollicitius*) Diligentius. *Beneficium amici*) Etiam respectu amici, cuius beneficium tuberis, si te modestè gesseris in eo. nam secus periret, si videlicet in arrogantem & indignum contulisset.

magnæ & graues causæ, cur suscipere & augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi centum millium censum, satis indicat, quòd apud nos decurio es. Igitur, vt te non decurione solùm, verùm etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates. CCC. millia nummûm. Te memorem huius muneris amicitiæ nostræ diuturnitas spondet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi te scirem sponte facturum, vt dignitate à me data, quammodestissimè, vt à me data, vtare. Nam solicitius custodiendus est honor, in quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

Frequens)

C. PLINIVS COR. TACITO SVO S.

FRequens mihi disputatio est cum quodam docto homine & perito, cui nihil æquè in causis agendis, vt breuitas placet: quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat, alioqui prævaricatio est trāsire dicēda. prævaricatio etiā, cursim & breuiter attingere, quæ sint inculcāda, infigēda, repetēda. nā plerisque longiore tractu vis quædam & pondus accedit. Vtque corpori ferrum, sic oratio animo

FRequens) Corn. Tacitus eloquentissimus & grauissimus rerum scriptor, tantæ fuit apud posteros authoritatis, vt Tacitus, qui postea imperauit, eundem parentem suum diceret, & in omnibus bibliothecis collocari: ac ne exemplorum raritate interiret, librum per singulos annos decies transcribi à vicorū principibus iusserit: sed ne solerti quidē ista diligētia potuit omnino periculo occurrere. nā quod extat (proh dolor) mancū, inuersum, neq; caput, neque pedes habens, vt vix Cornelij maiestatem deprehendas. hunc puto Quintilianum per hæc intellexisse: Superest, inquit, adhuc & exornat ætatis nostræ gloriam vir seculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. habet amatores, nec imitatores: vt libertas, quanquam circumcisis quæ dixisset, ei nocuerit: sed elatum abunde spiritum, & audaces sententias deprehendas, etiam in his quæ monent: nisi tamen malimus de Plinio historico dicta. [quoniam statim post commemoratam Aufidij Bassi historiam hæc subdidit Fabius, constétque ex testimonio Cæcilii, Plinium exorsum suam historiam à fine Aufidii Bassi] consulit ergo Tacitum per epistolam, an magis probet dicēdi genus amplum, copiosum, in quo profectò vis magna est: an breuius & circumscriptius, quod placere cuidam ex disputatione narrat, sibi verò nequaquam. est autem epistola longissima, & magnæ frugis: hoc enim in se habent Secundi literæ, vt longiores sint fructuosiores, breuiores gratiosiores. *AEque*) Tam. *Permittat*) Exigat. *Prævaricatio*) Prævaricatio, est ab officii sui præscriptione deflexio atque aberratio, siue malitia, siue imprudētia. vnde Marcell⁹ inquit, Prævaricari est vera crimina abscondere: nam prævaricatorem eum sentimus, qui colludit cum reo, & translatiue munere accusandi defungitur, quòd proprias probationes dissimularet, falsas excusationes admitteret. Vlpianus, prævaricator est quasi varicator, qui diuersam adiuuat partem prodita causa sua. causam aduersariis donat, & ex parte actoris in partem rei concedit. Labeo à varia concertatione tractum ait: nā qui prævaricatur, ex vtraque parte consistit, quinimmo ex aduersa. alii à prætergrediendo prævaricatores dictos. Fabius asserit, in vniuersum nunquam oratoris esse prævaricari. qui prævaricationes fecisse, quive ob accusandum, negociúmve cui faciendum pecuniam accepisse iudicatus erit, ius accusandi non habet. *Transire*) Omittere. *Cursim*) Leuiter. *Inculcanda*) Ingerenda: cui sententiæ Fabius accedit, Repetere dicens, & diu inculcare vtilius esse: quod consequemur, si interpretatione vtemur nam per hanc necesse est animum auditoris commoueri: cum grauitas prioris dicti renouatur interpretatione verborum. *Infigenda*) Memoriæ & animo iudicum committenda: quod fit per commorationem, maxime in loco firmissimo, quo tota causa continetur. Immorandum diutius præcipit M. Tullius, & eodem sæpius redeundum, idque boni oratoris valde proprium: neque eam exornationem esse tanquam membrum, sed veluti sanguinem profusum per totum corpus orationis. *Repetenda*) Quod fiet commodissime per conduplicationem quæ vehementer auditorem commouet, & vulnus maius efficit verborum, vt rerum reintegratio, quasi aliquod telum sæpius per-

non ictu magis quàm mora imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit, ac mihi ex græcis orationes Lysiæ ostentat, ex nostris, Gracchorum Catonisque, quorum sane plurima sunt circumcisæ & breues. Ego Lysiæ Demosthenem, AEschinem, Hyperidem, multósque præterea Gracchis, & Catoni, Pollionem,

ueniat in eandem partem corporis. *Pondus*) Autoritas pressura. *Tractu*) Spacio, mora. nonnulli legunt, tractatu. [quamuis Plinius senior dixerit libro decimo, & alioqui vnum par aquilarum magno ad populandum tractu indiget vt satietur. Et Virgilius, Tractúsque maris.] *Ferrum*) Telum ex ferro. *Imprimitur*) Infigitur, intromittitur. *Hic*) Hoc loco, cum rationibus conuincitur. *Ille*) Vir doctus. *Authoritatibus*) Testimonio veterum oratorum. *Græcis*) Scriptoribus. *Orationes Lysiæ*) Lysias orator Syracusanus Cephali filius, Tisiæ & Niciæ auditor, Socrati reo orationem obtulit qua se defenderet. Subtilis sanè oratio atq; elegans, & quo nihil, si oratori satis sit dicere, quæras perfectius: nihil enim in illo est inane, nihil accersitum: puro tamen fonti quàm magno flumini propior. habet autem textum tenue atque rarum. maxima in eo est gratia simplicis atque inaffectati coloris, fides summa: scribebat aliis, non ipse dicebat. si ex eius oratione verbum aliquod demas, mutésve, atque id commodissimè facias, de sententia tamen detraxeris: & præter Suidæ, Diogenis, Fabii & Gellij testimonium, M. Tullius de optimo genere oratorum, tenuem notat Lysiam, quia & priuatas, & paruarum rerum causas scripsit, inde ieiunior esse videtur & De perfecto oratore, tenuitatem in eo reprehendit, quod nihil insolens aut ineptum dixerit probat. quanquam idem alibi: fuit Lysias quidem in causis forensibus non versatus, sed egregiè subtilis scriptor, atque elegans, quem iam propè audeas oratorem perfectum dicere, [Plato secundum Plutarchum in Lysia inuentionem & ordinem improbabat, accusationem & verborum splendorem ac acumen laudabat.] *Nostris*) Latinis oratoribus. *Gracchorum*) Caij & Tiberij fratrum tri. pl. apertè quantum dicendo vterque valeret, Plutarchus in vitis eorundem ostendit: præcipuus sui temporis orator fuit C. Gracchus Catone sene plenior, & vberior secundum Tacitum & Fabium *Catonis*) Censorini, quem quamuis non contentum eloquentia sui temporis, & Romanum Demosthenem dictum, Cicero tamē non putat imitandum. nam omnis generis orationes, & pro se multas, & pro aliis, & in alios reliquit, non solùm accusando, sed etiam dicendo fatigans inimicos. Illarum sæpe meminit Gellius. quantum autem præstiterit ingenio circa res gerendas, si quis scire intendit, legat præter eundem Gellium, M. Tullium De oratore lib. iij. Liuium in bello Macedonico, & Plutarchum cum Nepote. *Oppono.*) Monstro maiorem, & copiosiorem. *Demosthenem*) Lysia, in dicendo: de quo M. Cicero De claris oratoribus: planè quidem perfectum, & in quo nihil admodum desit, Demosthenem facilè dixerim. nihil acutè inueniri potuit in eis causis quas scripsit, nihil subdolè. nihil versutè. quod ille non viderit: nihil subtiliter dici, nihil pressè, nihil enucleatè, quo fieri possit aliquid limatius: nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatum, vel verborum grauitate, vel sententiarum, quo quicquam esset clarius. & Fabius: Decem simul Athenis oratores magnos ætas vna tulit, quorum longè princeps Demosthenes, ac penè lex orandi fuit. tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam neruis intenta sunt, tamen nihil ociosum. is dicendi modus, vt nec quod desit in eo, nec quod redundet inuenias. magna ex parte Ciceronem fecit, si Fabio credimus, in inuentione facilis, eloquendo densus, concludit astrictè, pugnat acumine: cura in eo summa, vt nihil detrahi possit, quanquam libro duodecimo dicat. quod si mihi des consilium iudicum sapientum, per quam multa recidam ex orationibus non Cice-

Ciceronis modò, sed etiam eius qui est strictior multò, Demosthenis. *Æschinem*) De quo idem Fabius, Demosthene plenior Æschines, & magis fusus, & grandiori similis, quo minus strictus: carnis tamen plus habens, lacertorum minus. in summa, inter Atticos oratores palmam Demostheni, proximum verò locum Æschini tribuerim. vterque ex orationibus suis notus. *Periclem*) Scio quosdam legere Hyperidem: nam vtrique summi fuerunt oratores: fortasse qui pro Pericle Hyperidem reposuerunt, ducti sunt testimonio Quintiliani libro duodecimo scribentis, Periclis eloquentiæ nulla ad nos monumenta venisse: & non multò pòst tradit, nihil posteritati mansurisque mox literis reliquisse Periclem. hic quò me vertam? cùm M. Tullius libro secundo de Oratore prodiderit, antiquissimos ferè esse, & quorum scripta constent, Periclem & Alcibiadem: & De claris oratoribus, ante Periclem neminem mandasse monumentis orationem: & eius quædam scripta circumferri: Sed non nostrum, inter duo Latinæ linguæ lumina iudicium interponere [cũ præsertim Lucian. in laudatione Demosth. cũ Marco Tullio conueniat] Periclis fulmen mox ostendemus. [Hyperides verò Atheniensis orator postulante Alexandro Macedonum rege, vnà cum Demosthene, Lycurgo, Charidemo oratoribus, ab Atheniensibus capite damnatur: qui mortis metu vrbe cessit: sed cum postea Archias actor tragœdiarum cùm in Æginam ad Æacum confugisset, detractum in Cleonas misit, ibíque euulsa ab Antipatro lingua, necatus est. Fuit autem orator dulcis in primis & acutus, sed minoribus causis vt non dixerim vtilior, ita magis par in illa oratione quam admirabiliter egit pro Phryne meretrice. putant eam liberasse conspectu corporis speciosissimi, quod illa reuelauerat deducta tunica.] *Pollionem*) C. Asinius Pollio Trallianus, philosophus & orator summa diligentia vsus, adeo vt quibusdam etiam nimia videatur: & consilij & animi nitore, & iucunditate Ciceroni proximus, cui & æmulus & infensus fuit: orationibus suis multum vrbanitatis, & antiquorum poëtarum inseruit. at Seneca eius compositionem tanquam salebrosam & exilientem notat, & vbi minimè expectes relicturam: apud quem omnia cadant, exceptis paucissimis. non enim, inquit, fortis est oratio eius, quamuis elata sit: non est violenta, nec tonans, quamuis effusa: non est perspicua, sed pura. verùm longè plura in prologo Declamationum libri quarti. nunquam admissa multitudine declamauit: primus omnium Romanorum aduocatis hominibus scripta sua recitauit, primus bibliothecam dicando instituit, in ea scriptorum prestantissimorum imagines collocari. eum Asinius Gallus filius ausus est Ciceroni conferre, & præponere. aduersus Catoné causas egit.

Cæsarem) C. Iulius Cæsar summis oratoribus æmulus testimonio M. Tullij, orationem elegantem, splendidam, magnificam, generosámque præ se tulit: sententiis acutus & creber. quod nisi magnitudine rerum gerendarum occupatum diuinum eius ingenium fuisset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur. *Cælium*) In Cælio maximè laudatur indoles, nitor, & altitudo, & pręcipuè in accusando multa vrbanitas: sed asperitatem, & sordem verborum in eo

Cæsarem, Cælium, & imprimis Marcum Tullium oppono, cuius oratio optima fertur esse, quæ maxima. Et hercule, vt aliæ bonæ res, ita bonus liber quisque melior est, quo maior. Vides vt statuas, signa, picturas, hominum denique, multorúmque animalium formas, arborum etiam si modò sunt decoræ, nihil magis quàm amplitudo commendet. Idem orationibus euenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quandam & pulchritudinem adiicit magnitudo. Hæc ille, multáque alia, quæ à me in eandem sententiam solent dici, vt est in disputando incomprehensibilis & lubri-

rus, ita eludit, vt contendat hos ipsos, quorum orat onibus nitar, pauciora dixisse, quàm ediderint. Ego contrà puto. Testes sunt multæ multorũ orationes, & Cic. pro Murena, pro Vareno: in quibus breuis & nuda quasi subscriptio quorundam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixisse, cum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait se totam

damnant: nam hians compositio, & inconditi sensus redolebant antiquitatem. *M. Tullium*) Quo nemo tam multa oratore, ne in Græco quidem ocio scripsit: vim cuius in dicendo & copiam, à Fabio libro decimo, & Seneca suasoriarum primo, commendatam pluribus, quàm vt deceat in commentarios conferre, satis habemus lectorem admonuisse. *Quæ maxima*) Qualis est pro Cluentio, & pro domo sua apud Pontifices. *Alia bona res*) Sũt meliores, quo sunt maiores. [*Quisq;*) cum comparatiuo contra opinionẽ Laurentii.] *Signa*) Opera sculptilia, & ad alicuius animalis effigiem formata à signo diminutiuum fit sigillum. in commune, signum est per quod aliqua res significatur. *Ille*) Aduersarius. *Eludit*) Hæc. frustratur, ludendo euitat. Tacitus, Parthos vna ciuitas tam diu eluserat. & alibi, Eludi Parthus tractu belli poterat. [Cicero in Verrem, Te verò Cæcili, quemadmodum sit elusurus videre iam videor.] *Lubricus*) Subterfugiens stratis prioribus argumentis ad alia, ansam & stropham ex aduersarii verbis colligens. lubricum secundum grammaticos dicitur, quod labitur dum teneri creditur, vt piscis, serpens. *Contendat*) Certet, asserat. *Hos ipsos*) Demosthenem, & reliquos. *Dixisse*) Dum agerent causas: nam illud propriè est dicere. *Ediderint*) Publicauerint, emiserint, vt scilicet multa postea addiderint, & in maius aucta vulgauerint scripta sua. Quintilianus li. xij. multis tractat, non semper oratorem scribere quæ dixit: cum plerunque tempora breuitate impediant, & multum ex eo quod oportuit dici, reciderit: huiusmodi enim casus efficiunt, vt aliquando dicatur aliter quàm scribitur, cùm dicere quomodo scribendum est non licet, quæ si non interuenerint, semper aget orator vt scribit, si melius scilicet scribat. *Multorum*) Oratorum. *Murena*) L. Murenam accusauit Cato crimine ambitus, Cicero defendit, absolutus consul creatus est. extat pro Murena oratio, sicut pro Vareno (cuius sæpe fit mentio apud Fabium) intercidit. *Subscriptio*) Denunciatio, notatio, [accusatio] super quo verbo plura libro v. *Nuda*) Nullis argumentis, nullis signis fulta. *Titulis*) Inscriptionibus breuibus [solis titulis subsignata sine amplificatione.] officium scriptoris, inquit Secundus, existimo vt titulum suum legat. Martialis, Addita per titulos sua nomina rebus habebis. est enim titulus, index cuiusque operis: vnde in statuis & in picturis titulum dicimus literas, quæ vel artificis, vel eius cuius statua, siue imago est, nomen demonstrant: sicut apud Plinium legimus, Appio Claudio, qui consul cum Seruilio fuit, placuisse in excelso titulos honorum legi. & Liuius insignes imaginum titulos scribit [Valerius, Titulus nanque datur.] sed tituli milites appellati, quasi tutuli: quòd patriam tuentur: vnde & Titi prænomen ortum. tituli etiam debitorum nomina dicuntur, præsertim in his debitis, quibus debitorum nomina scripta sunt. *Per multa*) Plura. *Dixisse*) Dum ageret causas. *Ederet*) Emendaret, limaret vt emitteret. *Omisisse*) Permulta. *Cluentio*) Aulus Cluẽtius Habitus Larinas per multos annos inuidia flagrauit, quòd per eius pecuniam Oppianicus innocens condemnatus esset, cúmque ideo & aliis criminibus impiæ matris impulsu accusaretur, à Cicerone longissima oratione protectus est. *Ait*) Verba sunt ex fine eiusdem orationis, Meum laborem, qui totam hanc causam vetere instituto solus perorauí, mater oppugnat. nam veteri instituto poterat orator dicere [solus sine alio patrono] quot horis libuisset. author Tacitus, ante Cn. Pompeium consulem neminem intra paucissimas horas perorare coactum,

ctum, & liberas comperendinationes fuisse, & modum dicendi sibi quenque sumpsisse, & numerum neque dierum neque patronorum cautum. vnde testatur Secundus, Tullium totam actionem pro Cluentio egisse sine auxilio alterius patroni. *Perorasse.*) Totam causam dixisse. *Cornelio*) L. Cornelio Balbo. hunc ciuitate Romana à Gn. Pompeio donatum [rebus] in Hispania multis præclarè gestis iudices accusarunt: quòd contra leges & fœdera vteretur. *Quatriduo*) Quod extat, facile vno die, vel paucis horis dici potuit: hinc igitur apparet, ex actione quatriduana multa recisa antequam publicaret. *Latius*) Copiosius. *Recisa*) Limata, amputata. *Repurgata*) Emendata sublatis superuacuis, quæ lectorem offendissent, iudicem tamen mouere poterant. Fabius, Quod libris dedicatur, & in exemplum redigitur,

causam veteri instituto solum perorasse, & pro Cornelio quatriduo egisse: ne dubitare possimus quæ per plures dies, vt necesse erat, latius dixerit, postea recisa, ac purgata in vnum librum, grandem quidem, vnum tamen, coarctasse. At aliud est actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri, sed ego (forsitan fallor) persuasum habeo, posse fieri, vt sit actio bona, quæ non sit bona oratio: non posse non bonam actionem esse, quæ sit bona oratio. est enim oratio actionis exemplar, & quasi ἀρχέτυπον. Ideo in optima quaque mille figuras extemporales inuenimus. in his etiam, quas tantùm editas scimus, vt in Verrem, Artificem, quém nam? rectè admones, Polycletum esse dicebant.

tersum, ac limatum, & ad legem ac regulam compositum esse oportet: quia veniat in manus doctorum, & iudices artis habeat artifices. vnde Secundus ad Celerem scribens de recitatione orationis: Superuacuum tamen est, recitare quæ dixeris. est: si eadem omnia, si iisdem omnibus, si statim recites: si verò multa inseras, multa commutes, non. Ex quibus apparet, non satis constare sibi, cùm illic scribat: multa inseri solita pro editione. *Vnum librum*) Vnam orationem. *Grandē*) Amplam. non enim tantum ad ætatem pertinet, sed etiam ad alias res: vnde apud Senecam Senecio cognominatus est Grādio, quòd rebus grandioribus vteretur. & Cato, grandire dixit fruges, pro in maius crescere. *At aliud est*) Proponit quæ possent obiici, vt ea confutet. sensus igitur: quibusdam videri actionem bonam aliud esse quàm orationem: Fabius libro duodecimo testatur, bene dicere & bene scribere, idem esse: neque aliud esse orationem scriptam, quàm monumentum actionis habitæ. est autem actio, quasi sermo corporis, ex motu eius & gestu consistens, quo magis menti congruens esse debet. hæc M. Tullius, verum iurisconsultus Celsus, Nihil aliud, inquit, est actio, quàm ius quod sibi debeatur in iudicio persequendi, & Vlpianus de Actionibus, duo earum genera facit. *Ita videri*) Aliud esse actionem, aliud orationem bonam. Fabius vult actionem bonam, eandem debere esse bonam orationem: quod si contingat malè agere, omnino benè scribendum esse. vnde cautè dixit Secundus, bonam actionem. faciliùs enim ex bona actione fiet bona oratio, quàm ex mala. *Bona actio*) Respectu auditorum & temporis. nam illa bona est actio quæ persuadet, etiamsi non sit tersa & culta: quæ sanè debent esse in oratione. potest ergo fieri vt sit bona actio, & non bona oratio. *Non posse non esse bonam actionem*) Omnino necesse esse, illam fuisse bonam actionem, quæ sit bona oratio. *Et quasi ἀρχέτυπον.*) Primitiuum, & primam formam retinens. sic interpretatur Suidas. & Martialis nugas archetypas dixit, manu authoris scriptas. sic Iuuenalis archetypos Cleantes, primas Cleantis statuas & imagines. *Optima*) Oratione. *Mille*) Innumeras. *Figuras*) Dicendi modos in vsu-

tatos, non vulgares. *Extemporales*) Non præmeditatas. *Hi*) Orationibus. *Tantùm editas*) Non actas, sed solùm publicatas. *Vt in Verrem*) Verrinarum genus est admirabile, [quarum primã] quas Ciceronem egisse contra Secundi opinionem testatur Asconius, [sed quare prima est de accusatore constituendo, & non directè contra Verrem, sed Cæcilium, vterque autor non est falsus, cùm post illud Verres in exilium voluntarium iuerit, neque quæ sequuntur actiones à Cicerone actæ sint, sed tantùm editæ.] sunt autem libri in Verrem emissi, quòd prætor in Sicilia totã illam insulam expoliasset. *Quemnam artificem*) Verba sunt ex sexto Verrinarum actionum. præterea, inquit, erant æñea duo signa, non maxima, verum eximia vetustate, virginali habitu atque vestitu, quæ manibus sublatis sacra quædam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. canophoræ ipsæ vocabantur: sed earum artificem: quemnam? rectè admones: Polycletum esse dicebant. cuius sensus: sed quis eas virgines fabricauerat: tanquam si per hæc M. Tullium aduersarius interrogaret: rectè igitur, inquit, hoc loco me admones: dicebatur Polycletus ille optimus statuarius effigiasse. vel ea referantur ad Ciceronem interrogantem pragmaticum, vel à quo didicerat causam, quisnam esset artifex. & cum audiuisset, esse Polycletum, subiunxerit, rectè admones. in illis etiam plerunque sunt nuda crimina, qualia illa, Nolite expectare dum ego hoc crimen ostitum agam: à Tersehilo Tindaritano pateram abstulisti: à Thrasone item Tindaritano patellam: à Nymphodoro Agrigentino thuribulum. *Sequitur*) Concluditur. *Actio*) Illa. *Expressit*) Repræsentauit. *Similitudinem orationis*) Typũ & formam dicendi absolutam. *Iustum & debitum.*) Ex lege & re. i. conueniens causæ. nã autore Quintiliano, causæ frequenter breuitate tẽporis impediuntur, tunc nulla actoris, sed iudicis culpa. *Adsunt.*) Fauent. *Leges.*) Consuetudine veterum iudiciorum nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur: & liberæ comperendinationes erant: & modum dicendi sibi quisque sumebat: & numerus neque dierum neque patronorum cauebatur: primus istam libertatem cõsul Cn. Pompeius astrinxit, imposuítque veluti frenos eloquentiæ: & accusatori duas, reo autem tres horas ad dicendum dedit. Cæcilius accusatori sex horas, reo verò nouem ex lege datas: ita tamen, vt omnia ex foro, omnia ex legibus, omnia apud prætores gererentur: vnde Martialis Cæcilianum irridet, qui contra legem maius temporis spacium impetrauerat, cùm esset ad dicendum ineptus. Asconius testatur, viginti dies legitimos accusatori, & totidẽ defensori ad respondendum concessos. hinc alibi sua tempora Secundus vellicans, An nos, inquit, sapientiores maioribus nostris? nos legibus ipsis iustiores? quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? quibus postea motus Antoninus imperator, oratoribus permisit quantum aquæ actioni petiuissent, & iudicia longius protraxit. *Copiam*) Dicendi vbertatem: quam rem per exornationem, quæ interpretatio dicitur, declarauit. *Diligentiam*) f. ostendens oratori per longum temporis spacium concessum. *Angustissimis*) Minoris probationis: & vnius tantum, vel paucorum criminum citò transigendorum. *Breuitas*) Dicendi. *Vsus magister*) Sic libro sexto: quod tamen multi ante eum dixerant: imprimi M. Tullius, vsum esse dicendi magistrum frequenter præcepit, & omnium magi-

Sequitur ergo, vt actio sit absolutissima, quæ maximè orationis similitudinem expresserit, si modò iustum & debitum tempus accipiat: quod si negetur, nulla orationis, maxima iudicis culpa est. Adsunt huic opinioni meæ leges, quæ longissima tempora largiuntur, nec breuitatem dicentibus, sed copiam, hoc est diligentiam, suadent: quam præstare nisi in angustissimis causis non potest breuitas. Adiiciam, quod me docuit vsus, magister egregius;

strorũ præcepta superare. hinc pro Corn. Balbo, Assiduus, inquit, vsus vni rei deditus, & ingenium & artem sæpe vincit. est enim ratio loquendi, & regula sermonis. at omnium etiam rerum magistrum vsum esse scribit Cæsar in Commentarijs: quod latius explicuit Columella, quid. s. inter vsum & artem intersit: scriptorum dicens monumenta magis instruere, quàm facere artificem: vsum & experientiam dominari in artibus, neque esse vllam disciplinam, in qua non peccando discatur. nam vbi quid perperam administratum cessit improsperè, vitatur quod fefellerat: illumináatque rectam viam docentis magisterium. Manilius, Per varios vsus artem ex-

frequenter egi, frequenter iudicaui, frequenter in consilio fui. aliud alios mouet: ac plerunque parua res maximas trahunt. variæ sunt hominum iudicia, variæ voluntates: inde qui eandem causam simul audierunt, sæpe diuersum, interdum idem, sed ex diuersis animi motibus sentiunt. Præterea sua quisque inuentioni fauet, & quasi fortissimum complectitur, quum ab alio dictum est, quod ipse præuidit. Omnibus ergo dandum est aliquid, quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mihi Regulus, quum simul adessemus. Tu omnia, quæ sunt in causa, putas exequenda: ego iugulum statim video, hunc premo (premit sanè quod eligit, sed in eligendo frequenter errat.) Respondi, posse fieri, vt genu esset aut tibia aut talus, vbi ille iugulum putaret. At ego (inquam) qui iugulum perspicere non possum,

perientia fecit Exemplo monstrante viá) *Frequenter egi.*) Plures causas dixi. *Iudicaui*) Iudex fui. *In consilio fui*) Assumptus fui iudex extra ordinem pro cõsultatione rei dubiæ: nam in consilio esse dicitur aliquis, cùm super re ambigua consulitur. M Tullius, Vt haberet in cõsilio & fratrẽ: & in Panegyrico Constantini, quisquis illius autor. qui tibi in consilio erant, hærebant. Apuleius in consilio iudices esse dixit, quòd potestatem iudicij haberent. & principem dicimus bonos in consilio habere, quòd est decernere ex consilio bonor. neque me præterit, Quintil. scribere, iudiciũ à cõsilio parũ differre, quòd illud ostendentibus rebus adhibeatur, hoc latẽtibus, & aut omnino nódũ repertis, aut dubiis. & iudicium frequentissimè certum esse, consilium verò rationem quandam altè repetitam, & plerunque plura perpendentem & comparantem, habentémque in se & inuentionem & iudicationem. *Aliud alios mouet*) Vna res mouet alium, alia alium. *Variæ sunt hominum iudicia.*) Nam sicut ingeniorum plurimæ sunt formæ, sic iudiciorum, vt autor est Quintilianus. *Variæ voluntates*) Imitatio Persiana, Velle suum cuique est, nec voto viuitur vno. quod & imitatus est Terentius in Phormione, Verum ita est, quot homines, tot sententiæ. suus cuique mos. *Diuersum sentiunt*) Diuersam habent sententiam ab aliis autoribus. *Idem*) Simile alijs: sed diuersis effectibus. *Sua inuentioni*) Quod præuidit & excogitauit, antequam orator diceret & ageret, id tanquam verissimum seruat. *Fortissimum.* Certissimum, irreprehensible. *Alio.*) Ab actore. *Teneant.*) Credant. *Agnoscãt.*) Tanquam suum inuentum. *Adessemus*] Causã ageremus. *Quæ sunt in causa,* [Quę pertinẽt ad causam dicẽdã.] *Vt genu esset*) Lucianus in libro qui inscribitur oratorum magistri, apertè carpens malos oratores, inquit, non referre vt pro fronte suram, pro sura verticem accipiant.) *Iugulum.*) Firmissimum argumentum, causæ constitutionem: nam iugulus in homine maxime lætalis: inde per translationẽ iugulatum literis dixit, in Verrem M. Cicero [& in Philippicis Iugulatam causam Pompeianorum] & Terentianus Maurus, Iugulasti hominem verbis. *Hunc premo.*) Vrgeo, & in summa totius causæ

persto non euagando. *Premit.*) instat vbi credat esse cardinem rei, sed sæpe fallitur in eligendo. *Respondi.*) Regulo. *Fieri.*) Euenire. *Genus.*) Pars leuior causæ. perstat in translatione, cùm iam præmiserit iugulum. *Iugulum.*) Firmissimum argumentum minuendo suam facultatem, Reguli subsannat arrogantiã.

omnia pertento, omnia experior, πάντα *denique* λίθον κινῶ. *Vtque in agricultura nõ vineas tantũ, verùm etiã arbusta: nec arbusta tãtum, verùm etiam campos curo, & exerceo: vtque in ipsis campis non far, aut siliginem solam, sed ordeum, fabam, cæteráque legumina sero: sic in actione plura quasi semina latius spargo, vt quæ prouenerint, colligam. Neque enim minus imperspicua, incerta, fallaciáque sunt iudicum ingenia, quàm tempestatum, terrarúmque. Nec me præterit summum oratorem Periclem sic à comico Eupolide laudari;*

Πρὸς δέ γ' αὖ τούτῳ τάχ' ἤ
Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων,
Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

Verùm huic ipsi Pericli nec illa πειθὼ, *nec illud* ἐκήλει *breuitate, vel velocitate, vel vtraque (differunt enim) sine facultate summa conti-*

Omnia Omnes partes causæ. πάντα λίθον κινῶ.) id est, omnem lapidem moueo: huius prouerbij multi meminere. Nicarchus in epigrammate πάντα λίθον κινεῖ. Basilius ad Monachos πάντα λίθον, κατὰ τὴν παροιμίαν, κινοῦντες, & q Græcè vitã Augusti scripsit. πάντα λίθον κινῶν, τὸ τῆς παροιμίας. simile illud πάντα κινῶν πέτρον, quod à Suida pariter scribitur. eius originem inde tractã inuenio. Polycrati Thebano ementi locum, vbi Mardonius castrametatus fuerat, respondit oraculum, vt inibi foderet, & omnem lapidem moueret: futurum vt magnam auri copiam offenderet. quidam tractum putant à venatoribus, qui feras indagantes, magna diligentia omnia perlustrant. *In cultura agri*) In colendis agris. *Arbusta*) Loca arborib⁹ cõsita, vel arbores quibus vites maritantur: vnde Plinius nobilia vina non nisi in arbustis gigni confirmat: & vlmum, populum nigram, fraxinum, ficum, oleam, cornum, tiliam, acerem, ornum, carpinum, quercum, salicem, inter arbusta connumerat: secutus Varronem, qui præcipit arbusta serenda in spacium quincuncis, & vineas ac arbusta putanda. sic docet Columella, arbustum faciendum, & arbustiuam vitẽ arbusto coniunctam retulit. Palladius similiter. Plinius etiam arbustare agros, pro arbustis conserere vsus est. Arbustum Cato, & eum imitatus Seruius pro loco arbusculis referto vsurpauerat. at arbutum inter semper virentes arbores enumerat Theophrastus. *Exerceo.*) Colo, aro. *Siliginem.*) Theophrasto & Plinio authoribus, siligo genus grani nunquam pariter maturescit, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem: matura grana protinus decidunt, sed minus quàm cætera frumenta periclitatur in stipula: quoniam semper rectã habet spicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. tria eius genera, bromos, siligo exceptitia, & tragos. *Semina.* Argumenta. *Prouenerint*) Prouentum, & messem bonam reddiderint, iuuerint. *Imperspicua*) Incognita, dubia. *Incerta fallacia*) Incerta ad cognoscendum an fallant: an magis disiunctiũ legatur, incerta, fallacia. *Ingenia tempestatum*] Naturæ temporum, qualitates bonæ siue malæ: nam tempestas vocabulum medium est. *Summum oratorem Periclem*) De cuius dicendi cõpia sic accepimus, vt cùm contra voluntatem Atheniensium loqueretur pro salute patriæ, seuerius tamen idipsum, quod ille

contra populares homines diceret, populare omnibus & iucundum videretur: cuius in labris veteres Comici, etiam cùm illi maledicerent, quod tum Athenis fieri licebat, leporem habitasse dixerunt: tantámque in eo vim fuisse, vt in eorum mẽtibus qui audissent, quasi aculeos quosdã relinqueret. præstitit igitur Pericles doctrina, consilio, eloquentia per quadraginta annos, quibus in patria, & vrbanus eodem tempore, & bellicis rebus præfuit, quòd Anaxagoræ physici auditor fuit. hæc sumpta ex M. Tullio & Valerio Maximo. de illo tamen longè plura Thucydides & Plutarchus, quem asserunt ob eloquentiam cognominatum Olympium. meminit sequentium verborum [Lucianus in laudatione Demosthenis, &] Suidas: sed breuibus τοία δή τις ἐπεκάθητο πειθὼ τοῖς χείλεσι τοῦ ἀνδρὸς, id est, talis autem quędam insidebat suadela labris viri. πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν, οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις. id est, ad hoc suadela quædam insidebat labris, adeo demulcebat, & solus rhetorum aculeum relinquebat auditoribus: quæ verba Eupolidis, veteris comœdiæ scriptoris sæpe Cicero transtulit ad nos, vt De claris oratoribus, de Pericle scripsit Eupolis: cum delectatione etiam aculeos relinquebat in animis eorum à quibus esset auditus. Et, Vberius veteris comœdiæ maledica lingua, quamuis potentiam viri perstringere cupiebat, tamẽ in labris hominis melle dulciorem leporem fatebatur habitare, atque animis eorum qui illum audierant, quasi aculeos quosdam relinqui prædicabat.] Ac Fabius libro decimo: quod de Pericle vetus testimonium est, in Platonem transferri potest iustissimè, in labris eius sedisse quandam persuadendi deam: sic enim interpretatur πειθώ: quæ sanè ab antiquis colebatur. nam tradit Pausanias, Thebis in Templo Veneris fuisse eius deæ imaginem, opus Praxitelis: & templum Pithus sine statua. Herodotus libro octauo testatur, apud Andrios dixisse Themistoclem duas deas Suadelam, & Necessitatem. Suidas asserit, nihil aliud esse Pithus templum, quàm orationem. M. Tullius cum libro tertio De oratore, leporem πειθώ appellasset: De claris oratoribus idem suadelam vocauit, cuius effectorem dicit esse oratorem: quam Suadam dixit Ennius. eius autem Cethegum medullam fuisse vult, vt quam deam in Periclis labris sedisse, huius hic medullam Romanum oratorem fuisse dixerit: alii Flexanimam, & dicendi præsidem. Horatius etiam poeticam mellam vocauit: & Cebetes, In solio, inquit, sedet suauibus moribus & formosa indole mulier, quæ poculum manu tenet, Suada vocatur, mortales omnes seducens. Syracusium quendam Apollonius Pithonem appellabat, oratione sua persuadere conantem: de quo Philostratus libro vii. ἐκήλει) Demulcebat. Differunt enim breuitas, & orationis velocitas. nam breuitas est dicere citra causam: velocitas etiam copiosè, sed nimium festinanter, & sine mora ac tractu. Hermogenes diffinit, velocitatem esse compositionis accelerationem, qua viua & mobilis oratio videtur. *Facultate*) Facili potestate dicendi.

gisset. nam delectare, persuadere, copiam dicendi spatiúmque desiderant: relinquere verò aculeum in audientium animis is demum potest qui non pungit, sed infigit. Adde, quæ de eodem Pericle comicus alter, ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. Non enim amputata

Delectare) Quod includit in se floridum dicendi genus: est autem proœmii proprium, quamuis etiã in aliis orationis partibus opportunè fiat. *Persuadere*) Persuademus grãdi & robusto genere dicẽdi, authore Quintiliano, præsertim argumentis tam ex arte, quã sine. Persuasionis loci sunt cõfirmatio & refutatio, ac peroratio, quamuis etiam & secundum rhetores, in narratione debebamus persuadere. *Copiam*) Vbertatem orationis. *Spatium*) Temporis moram. *Aculeum*) Persuasionem & fidem facere. *Pungit*) Leuiter tangit, & breuibus agit. *Infigit*) Multis immoratur, & persua-

det. *Comicum a.*)Scribit:is est Aristophanes pariter comœdiæ veteris scriptor: ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν ἑλλάδα, id est, fulgurabat, tonabat, & conuoluebat omnia. M. Tullius De perfecto oratore, nunquam inquit, ab Aristophane poeta fulgurare, tonare, permiscere Græciam dictus esset Pericles, si tenui genere vsus fuisset. & Fabius lib. xii. Quid Periclea? similem ne credimus Lysiacæ gracilitati? qué fulminibus, & cœlesti fragori comparant comici: dum illi conuicientur. ad quæ videtur Martianus allusisse, vbi de rhetorica agit. At verò quid cùm commotus publici nominis attestatione clamauerat? fulgurare, permiscere, ardere omnia videbantur. quod adeo illi placuit, vt repetat hæc cú in progressu arma côcusserat, velut fulgoreæ nubis fragore colliso, bóbis dissultantibus fracta diceres crepitare tonitrua: denique creditum, quod instar Iouis posset etiam fulmina iaculari: hanc totam ferè Græciam miscuisse ferebant: vnde quidam codices apud Secundum pro τὴν ἑλλάδα habent, id est, Græciam. iisdem ferè verbis Suidas de Salmoneo vtitur, ἤστραπτεν, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὰς τῶν ὑπηκόων ψυχάς, id est, fulgurabat, tonabat, perturbabat subditorum animos. *Amputata*) Breuis, circumcisa. *Abscissa*) Manca. *Lata*) Copiosa. *Magnifica*) Sublimis. *Excelsa*) Illud dicendi genus admirabile continens. *Optimus tamen modus est*) Respondet quæ possent obiici. tenendum esse modum in oratione, ne sit nimium redundans. *Non minus*) Pariter. *Infra rem.*) [quæ] dicit nimium breuiter, & ieiunius quàm causa exigit. *Supra rem*) Redundanter, & extra causam. *Qui astrictius*) Non minus non seruat modum qui dicit minus, quàm ille qui dicit immodestius. *Redundanter*] Excessiuè dixisse. *Hoc*) Alicuius actionem. *Ieiunè*) Aridè. *Infirmè*) Infra causam.

oratio & abscissa, sed lata, & magnifica, & excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est, quis negat? sed non minus non seruat modum qui infra rem quàm qui supra: qui adstrictius quàm qui effusius dicit. Itaque audis frequenter, vt illud immodicè & redundanter, ita hoc ieiunè & infirmè Alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse: æquè vterque, sed ille imbecillitate, hic viribus peccat. quod certè etsi non limatioris, maioris tamen ingenij indicium est. Nec verò cùm hæc dico, illum Homericum ἀμετροεπῆ probo, sed hunc, καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν: non quia non & il-

vnde M. Tull. de perfecto oratore vtrunq; genus improbat, Meæ, inquit, aures & perfecto completóque verborum ambitu gaudent, nec curta sentiunt, nec amant redundantia. nam sicut cauenda est oratori presso inopia & ieiunitas: ita amplo inflatum & corruptum dicendi genus. nam copia autore Fabio, modum habet, sine quo nihil nec laudabile, nec salutare est. hinc De claris oratoribus tradit Cicero, Apollonium Molonem summum oratorem dedisse operam, vt nimis redundantem, & superfluentem iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentem coerceret. *Materiam*) Propositam causam. *Non implesse*) Ieiunè dixisse. *AEquè peccat*) Excedendo regulam & præscriptum: an quia peccata paria, vt alibi latius docebimus. *Ille*) Qui infrà dixit. *Hic*) Qui suprà. Aduerte, hic & ille, positum à Secundo contra multorum vsum, apud quos, ille respicit longiora, hic propinquiora. sunt tamen authores probati, qui similiter vtuntur: quod nos in sequentibus latius annotauimus. *Viribus*) Nimiis. *Limatioris*) Absolutioris. *Vitium.* [peccatum, sed quod peccatú maius in eo ingeniú esse indicet. Hinc aliqui nó vitiú sed indiciú legût: quod magis probo. Nullú enim ingenium limatú eò quòd est limatú vitiosum est] *Maioris*) Copiosioris. in quam senten-

etiam pedibus iuit Fabius, de Stesichoro loquens: sed redundat atque effunditur: quod vt est reprehendendum, ita copiæ vitium est. etiam libro secundo dixerat: peius vitium sterilitatis esse, quàm quod ex copia veniret: facilè remedium vbertatis, sterilia nullo labore vinci. quam rem M. Tullius libro secundo De oratore sic tractauit: Volo se efferat in adolescente fœcunditas: nam facilius reuocantur ea quæ sese facilius profuderunt. quod si nihil valet materies, noua sarmenta cultura exputantur. ita volo esse in adolescente, vnde aliquid amputem. non enim potest in eo esse succus diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem assecutum. Sic fortasse nos, aridiores quidam notabunt, tanquam copiosius Secundum interpretantes: sed hæc multis, non delicatis scripsimus. *Illum Homericum*) Illum Homeri versum ex secundo Iliados, Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἐκολῴα, Ὅς ῥ' ἔπεα φρεσὶν ᾗσιν ἄκοσμά τί πολλά τι ᾔδη Μάψ. id est. Thersites autem adhuc solus sine verborum mensura tumultuabat. qui certè verba mentibus suis incomposita: multáque nouerat frustrà. *Hunc*) versum ex tertio Iliadis in laudem Vlyssis. καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν, id est, & verba niuibus similia hyemalibus. nã eius oratio copiosè fluebat instar niuiũ. M. Tull. De claris oratoribus, vim dicendi tradit assignatam Vlyssi ab Homero.

le mihi validissimè placeat, παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως. Si tamen detur electio, illam orationẽ similẽ niuibus hybernis, id est crebrã, assiduã & largã, postremò diuinã & cælestẽ volo. At est gratior multis actio breuis. Est quidem, sed inertibus, quorum delicias desidiámque, quasi iudicium respicere, ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solùm satius est breuiter, sed omnino non dicere. Hæc est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu. Sed planè cur dissentias, explices rogo. Quanuis enim cedere autoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror in tanta re, ratione quàm autoritate superari. Proinde, si non errare videor, id ipsum quàm voles breui epistola, sed tamen scribe. confirmabis enim iudicium meum. si verò errare, longissimam para. Non corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, breuis epistolæ necessitatem: si dissentires, longissimæ, imposui. Vale.

Ille) Versus super oratione Menelai ex eodem Iliadis libro: παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος, id est, pauca quidem, sed valdè acriter: quia non multiloquus erat. de quo Cicero, Menelaum dulcem illum quidem refert Homerus, sed pauca dicẽtem. breuitas autem laus est interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa eloquẽtia laudem non habet. omisit Secundus tertium dicendi genus, ab eodem poëta sub oratione Nestoris designatum. Ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητὴς Οὗ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή, id est, suauiloquus surrexit acer Pyliorũ concionator: cuius etiam à lingua melle dulcior fluebat vox. quod etiam asserit Cicero, & Plutarchus pleraque Homeri exponẽs, Nestorem refert suauiloquum introduci & gratum auditoribus: Menelaum breuem, & elegantem, necessaria perorantem: Vlyssem vehementem, & copiosum. quod apud nos Quintilianus ita scripsit. Homerus breuem quidem animi iucunditatem, & propriam (id enim est non errare verbis) & carentem superuacuis eloquentiam Menelao dedit: ex ore Nestoris dixit dulciorem melle profluere sermonem: qua certè delectatione nihil fingi maius potest. Vlyssi facundiam & magnitudinem iniunxit: cui orationem niuibus hybernis copia verborum, atque impetu parem tribuit. *Crebram*) Velocem, instantem.

Largam) Copiosam. *Diuinam*) Qualis fuit Pericli. *Multis*) Vulgaribus, idiotis. more Græco. *Est quidem*) Confirmat obiecta. *Inertibus*) Delicatis & malis auditoribus, qui grauantur audire necessaria. *Iudicium respicere*) Velle dicere, illos habere iudicium in eloquentia. *In consilio*) Iudicis. *Sed omnino*) Melius est. *Hac sententia*) Orationem debere esse copiosam, *Cur*) Rationes & causas, quibus potius breuiter dicendum sit. *Cedere*) Parere. credere. *Tanta re*) Tanti ponderis & difficultatis. *Proinde*) Quare. *Non errare*) Vera sentire de modo dicendi. *Idipsum*) Meam sententiam scribe. *Sed tamen*) Sed omnino rescribe. *Iudicium meum*) Scribendo tibi placere copiam. *Si errare*) Videor: alia lectio, si errauero: placet superior. *Longissimam para*) Multa argumēta & rationes quibus nostra confutes. *Non corrupi te*) Imponendo necessitatem longioris epistolæ, si dissentires, & breues literas approbando, si mecum sentires. Alii legunt *num*. [An cùm longam epistolam peto, te à vero iudicio remoui, ne haberes necessitatem scribendi longiorem epistolam si diuersa sentires?) solent enim plerunque vel nimium occupati amico sententiā facilè concedere, ne, si secus senserint, cogātur animū intēdere refellēdo.

C. Plinivs Paterno Svo S.

Vt animi tui iudicio, sic oculorum plurimum tribuo: nō quia multum, ne tibi placeas, sed quia tantum quantum ego sapis: quāquam hoc quoque multum est. Omissis iocis, credo decenteis esse seruos qui sunt empti mihi ex consilio tuo: superest vt frugi sint: quod de venalibus, melius auribus quàm oculis iudicatur. Vale.

VT) Commendat seruos iudicio Paterni emptos esse decoros: superesse vt sint frugi. Et Paterno, vel Materno scriptam epistolam in variis exemplaribus notatur. Paternum Præfectum Prætorij à Commodo trucidatū legimus. Dion Maternū militē scribit. Vtriusq; meminit Martial. nā lib. 10. municipē suū testatur dicēs Iuris & æquarum cultor sanctissime legū, Veridico Latium qui regis ore forum: Municipi Materne tuo veterique sodali Galliacum mandas si quid ad occeanum. Et. xij. ditissimum ostendit fuisse Paternum, Nummi cum tibi sint opésque tantæ, Quantas ciuis habet Paterne rarus. Dion refert Domitianum occidisse Paternum Declamatorem, quòd contra tyrannos declamasset. Et de re militari scripsisse Paternum tradit Martianus Iurisconsultus, ac Iulium Maternum nominat Vlpianus. *Animi iudicio*) vel literarum, vel prudētiæ. libro quarto super suis hendecasyllabis iudiciū eius requirit. *Nō*) tribuo tibi plurimum quia multum sapis: & hoc facio. *Ne tibi placeas*) ne efferaris, surgant tibi in vertice cristæ ex laudatione. Martialis, Ne tibi regali placeas Cleopatra sepulcro. & Fabius pariter. *Multum est*) sapere quantum ego. Iocatur cum amico Secundus: vnde postea omissis iocis serio loquitur. *Decentes*) formosos. decoros. *Mihi*) id vsum meum, mea causa. *Frugi*) fructuosi, vtiles, necessarij: in quibus sit aliquid quo fruamur. vnde etiam deductum frugalitatis vocabulum putat Quintilianus, quòd fruges humano generi sint necessariæ. Author est Marcus Tullius, frugi hominem significare non solum vtilem, sed moderatum & temperantem & parcum. ac in Epistolis ad Atticum, referri ad seruos & libertinos. quod cognomen in L. Pisone maximè laudatum fuit. quanquam idem pro Deiotaro frugalitatis verbo laudari Regem non solere dicat: & frugi hominem non multum habere laudis in Rege. Frugi secūdum Grāmaticos aptoton est à prima sui positione non cadens. *Venalibus*] seruis venum expositis. *Auribus*] dum loquuntur. Potest allusisse ad Æsopum deformem qui ob scommata emptus potiusquam cæteri formosissi-

mosissimi conserui. An *auribus*, si malè audiant an bene. *Oculis*] quibus tantùm intuemur pulchritudinem.

C. PLINIVS CATILIO SEVERO SVO S.

Diu iam in vrbe hæreo, & quidem attonitus. Perturbat me longa & pertinax valetudo Titi Aristonis, quem singulariter & miror & diligo. nihil est enim illo grauius, sanctius, doctius: vt mihi non vnus homo, sed literæ ipsæ omnésque bonæ artes in vno homine summum periculum adire videantur. Quàm peritus ille & priuati iuris & publici? quantum rerum? quantum exemplorum? quantum an-

Diu) Reddit causas Catilio suo tam diutinæ in vrbe moræ, quo Titus Ariston, cuius peritiam iuris ita laudat, vt admiretur: vitam probat, vt supra philosophicam extollat: graui valetudine premebatur. quòd si deus (sic medici spõdebãt) meliora annuisset, se statim Laurentinum suũ ad ocium literarũ petiturum, scribit. Catilius Seuerus à Traiano Consul, iterum ab Adriano creatus: dein Syriæ præpositus: mox præfectus vrbis sub eodem, cum Antonini Pij adoptionem factam doluisset, re prodita quo sibi imperium præpararet, accepto successore dignitate priuatus est: prius tamen grauiter ab Imperatore obiurgatus. Fuit autem Catilius maternus proauus Antonini Philosophi, qui postea imperauit. Et si sciam apud Spartianum, Catalium scribi: & paulò pòst Attilium. ac Iurisconsultus Florentinus, & eum secutus Iustinianus in Institutionibus prodiderint Statilio Seuero diuum Adrianum rescripsisse. *Hæreo*) maneo inuitus, [detineor, implicitus sum.] *Attonitus*) stupidus, & mentis inops. nam attonitus propriè is dicitur, cui casus vicini fulminis, & sonitus tonitruum dant stuporem. *Pertinax*) nimium perseuerans, continua. *Titi Aristonis*) cuius officia grata & iucunda erant Secundo. Aristonem Iurisconsultum fuisse Traiani temporibus: & eius consilio Imperatorem vsum testatur Papinianus. & Vlpianus plerunque illius mentionem facit. Fuit & Saluius Aristo quem Iuliano rescripsisse Iulianus, titulo de Legatis refert. *Nihil est illo grauius*) modus dicendi elegantissimus, pro nemo est illo viro prudentior & circumspectior ac venerabilior. vnde leues contemnendos & vanos dicimus. *Sanctius*) morum integritate. *Doctius*) multiplici scientia. *Literæ ipsæ*) omnis res litteraria. *Vno homine*) perinde ac si diceret, omnes bonæ artes periclitantur ægrotante Aristone: qui si interierit, videntur mihi cũ illo morituræ. *Iuris publici & priuati*) quod Iustinianus ita diffiniuit, Publicum ius est quod ad statum rei Romanæ spectat. Priuatum quod ad singulorum vtilitatem. [Quare Cæcilius alibi ad Aristonem scribens, Cum sis, inquit, peritissimus & priuati iuris & publici. cuius pars Senatorium est.] Caius Iurisconsultus describit, publicum esse quod ratio naturalis inter omnes gentes constituit: id apud omnes peræque custodiri, vocaríque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes vtuntur. quod quisque populus sibi constituit, id ipsius proprium ciuitatis esse, vocaríque ius ciuile quasi ius proprium ipsius ciuitatis. [Quod sumptum videtur à M. Tullio, aliud esse ius gentium aliud ius ciuile in Officiis designante.] Iurisprudentiam Vlpianus inquit esse diuinarum atque humanarũ rerum notitiam. de cuius partitione latius habes primo. ff. & apud Philosophos. *Rerum*) quarum obseruationem quadruplicem esse tradunt. an magis historiarum, cum passim pro historiis res ponantur. *Exemplorum*) quorum vsus si cum materia iungatur, pluri-

tiquitatis tenet? nihil est, quod dicere velis, quod ille docere non possit mihi certè quoties aliquid abditum quæro, ille thesaurus est. Iam quanta sermonibus eius fides: quanta authoritas: quàm pressa & decora cunctatio? quid est quod non statim sciat? & tamen plerunque hæsitat. dubitat diuersitate rationum: quas acri magnóque iudicio ab origine causisque primis repetit, discernit, expendit. Ad hoc quàm parcus in victu? quàm modicus in cultu? Soleo ipsum cubiculum eius ipsúmque lectum, vt imaginem quandam priscæ frugalitatis, aspicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert: rectéque facti, non ex populi sermone mercedē, sed ex facto petit. In summa, non facilè quis quenquam ex istis qui sapientiæ studium habitu corporis præferunt, huic viro compararit. Non quidem gymnasia sectatur,

mum potest. *Antiquitatis*) seueritatis antiquæ. an rerum & verborum veterum gnarus [vel potius quòd ius XII. tabularum optime norat, cum id esset antiquũ ius.] *Nihil est*) nulla disciplina est. Hic mihi videtur Cęcilius, dũ laudat Aristonem, demonstrare illum summum oratorem. quem Crassus apud M. Tullium quærit: omni laude cumulatum, qui naturas & hominum mores sciat, & historias, antiquitates, reip. administrationem, denique ipsum ius ciuile cognoscat. *Thesaurus*) arca custos, rerum reconditarum. *Abditum*) incognitum, non vulgare: [nam lib. IX. subtiliter disputat & quærit ab Aristone de Senatorio iure.] *Autoritas*) fides ex fama quæsita. *Pressa cunctatio*) diligens mora & emuncta. Apuleius pressiorem cautelã pro vigilantiore & diligentiore dixit. Sic pressiores cogitationes, id est, intentiores. Et pressum, pro apprime. Nec Quintilianus pressum ac limatum dicendi genus improbat. Video etiam pressum pro attenuato vsurpari. Secundus lib. VII. Pressus sermo & purus ex epistolis petitur. *Decora*) non nimia nec sine gratia. *Hæsitat*) moratur antequam respondeat: non quòd ei rationes desint, sed multitudine earum & diuersitate dum illas diligenter expendit. *Ab origine*) à principio, à causis, & primis motibus: quod philosophorum propriũ est. vnde fit vt non decipiatur. *Discernit*) partitur. nam ex diuisione res illustrantur. *Expendit*, ad amussim & diligenter examinat. *Ad hæc*) præterea. Post doctrinam, mores Aristonis commendat. *Parcus*) abstinens, temperatus. *Cultu*) vestitu. *Priscæ frugalitatis*) Magnæ parsimoniæ. Fuerunt enim antiqui parcissimi. *Magnitudo*) fortitudo: nam Seneca autumat magnanimitatem & fortitudinem idem esse, nihilque aliud in rebus humanis magnũ, nisi animum magna despicientem. Diogenes magnanimitatem describit esse scientiam, quæ habitum facit excelsiorem omnibus quę contingere possint ęqualiter bonorum ac malorum. *Ad conscientiam*) in qua voluerunt veram tranquillitatem consistere, non in ostentatione. Aristo igitur cum quid benefactum à se fuisset, ex conscientia sola, non ex populari aura præmium petebat: quibus virtutibus sui temporis philosophos longè anteibat. *Ex facto*) re bene gesta. *Præferunt*) simulant, prætexunt. *Studium sapientiæ*) Philosophiam. *Habitu corporis*) barba & pallio. Athenæus pariter libro nono, & pluribus decimo, insectatur simulantes philosophum baculis & intonsis barbis. *Non facilè comparabit*] quia multo superior illis est. Is enim qui studet, secundum Ciceronem, omnium rerum diuinarum atque humanarũ vim, naturam, causásque nosse, & omnem bene viuendi rationem tenere & persequi, nomine Philosophi appellatur: quanto magis qui illa optimè norit, & persequitur?

Gymnasia) scholas, exercitationes. Suidas academiam, lyceum, cynosarges, tria Atticæ gymnasia fuisse tradit: in quibus non solùm corporis vires, sed etiam animi exercebant. vnde & quandam Dialecticæ partem, quæ in exercitatione constabat, Gymnasium dixere: & Gymnosophistas Indorum philosophos ad respondendum acutè & promptè exercitatos. Hic faciunt illa Ciceronis verba ex secundo Oratoris. Sæculis multis antè gymnasia inuēta sunt, cum in his Philosophi garrire cœperunt, & hoc ipso tempore teneant: tamen eorū auditores discum audire quàm philosophum malunt: qui simulac increpuit in media oratione, de maximis rebus & grauissimis disputantem philosophum omnes vnctionis causa relinquunt. Ex quibus apparet gymnasia in vsu fuisse & corpori & ingenio exercendo.

aut porticus, nec disputationibus longis aliorum ocium, suúmque delectat: sed in toga, negociisque versatur: multos aduocatione, plures consilio iuuat. Nemini tamen istorum castitate, pietate, iustitia fortitudine, etiam primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, qua patientia hanc ipsam valetudinem toleret, vt dolori resistat, vt sitim differat, vt incredibilem febrium ardorem immotus opertúsque transmittat. Nuper me, paucósque mecum, quos maximè diligit, aduocauit, rogauítque vt medicos consuleremus de summa valetudinis, vt, si esset insuperabilis, sponte exiret è vita: sin tantum difficilis, & longa, resisteret, manerétque. Dandum enim precibus vxoris, dandum filiæ lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne spes nostras, si modo non essent inanes, voluntaria morte desereret. Id ego arduum in primis, & præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam, & instinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare verò, & caussas eius expendere, vtque suaserit ratio, vitæ mortísque consilium suscipere, vel ponere, ingentis est animi. Et medici quidem secunda nobis pollicentur: Superest, vt promissis deus adnuat, tandémque me hac solicitudine exoluat. qua liberatus, Laurentinum meum, hoc est libellos & pugil-

Porticus publicas) (quo solet frequens turba conuenire.) Stoicos designat quorum princeps Zeno orationē formabat ad porticum pœcilen quę & pesianacta dicebatur. Eò igitur discipuli confluebāt: atque ideo Stoici vocati, quòd Græcè στοὰ, latinè porticus appelletur. *Aliorum*) auditorum *Toga*) officio. *Aduocatione*) patrocinio, aduocatos accipere debemus omnino omnes, qui causis agendis quoquo studio operantur Consilio, respondendo. Consilia etiam nunc vulgò responsa prudentiū dicuntur. Duo tetigit quæ iurisperitus facit, agere & consulere. *Istorum*) philosophorum. *Etiam primo loco*) qui principatū inter Philosophos obtinent. *Opertus*) pannis intectus, vt facilius sudorē exprimat. *Transmittat*) prætereat (sufferat) *Summa*. articulo, periculo.] *Insuperabilis*) insanabilis. *Sponte*) præueniendo mortem. *Difficilis*) dura & pertinax. *Maneret*) viueret, duraret. *Dandum precibus vxoris*) ratio qua vitam protraheret, nisi medici desperassent respectu vxoris & filiæ & amicorum. *Dandum*) concedendum hoc. Sic ad Hispanum scribit, Demus hoc tūis, demus optimi adolescentis honestissimis precibus. *Inanes*) frustrà sperando eum posse conualescere. *Arduum*) difficile inuentu in vno alio. Laudabile cùm virtus circa difficilia consistat. *Impetu*]

furore. *Multis*) vulgaribus. Gladiatores & seruos sæpe vidimus mortem constanter appetere, inquit Seneca, & belluas in ferrum irruere. *Expendere*] rationes examinare. *Consilium vitæ*) viuendi deliberationem. *Ponere*] omittere. *Secunda* bonam valetudinem. *Deus*] sine cuius nutu & consilio nostræ spes irritæ. *Laurentinum*] rus: cuius loci & situs amœnitate captus plurimum oblectabatur ocio literarum. *Pugillares*] tabellas in quibus scribitur. *Studiosum ocium*] quia potest esse alterius rei ocium vt ignauiæ. *Assidenti*] coram Aristone ægrotante. *Vacat*] cùm sim occupatus circa remedia valetudinis. *Anxio*] absenti sed cum dolore & cura. *Quid timeam*] mortem Aristonis *Optem*] sanitatem. *Destinem*] studium in secessu.

lares, studiosúmque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil scribere, aut assidenti vacat, aut anxio libet. Habes, quid timeam, quid optem, quid etiam in posterum destinem. Tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, inuicem nobis, sed latioribus epistolis, scribe. Erit confusioni meæ non mediocre solatium, si tu nihil quereris. Vale.

Ista obtinent vicem epilogi. *Latioribus* non tristia, sicut meæ, sed læta continentibus. nonnulli legunt latioribus. *Confusioni*] perturbationi, dolori. *Nihil quereris*] nihil querulum & triste in illis scripseris.

C. PLINIVS POMPEIO FALCONI SVO S.

Consulis]. Pompeius Falco, ad quem diuum Adrianum epistolam de casibus infecti testamenti Vlpianus scripsisse tradit, sub Pertinace consul liberè imperatorē pupugit: sed nec minus acriter quàm prudenter ab imperatore remorsus est, cui postea Falco imperare volens, parauit insidias: de quo conquestus est in senatu imperator: Falconi tamen pepercit, & à senatu impunitatem eius petiit. denique Falco in rebus suis securus vixit, & hærede filio periit, quamuis multi Falconem nescisse dixerint, Imperium sibi parari. Huic igitur consulenti an in tribunatu plebis causas ageret: respondet Secundus, se dum tribunatum ageret ab aduocatione abstinuisse: causásque, quibus motus fuerit, enumerat. *Te decere*) Legitur etiam debere. *In Tribunatu causas agere*) dum geris Tribunatum defendere reos oratione. Paulus tertio. ff. Qui magistratum initurus est, idoneus defensor non intelligitur. *Quid esse Tribunatum*) Tribunatus dignitas plebeia, L. Iunio Bruto [& Spurio Sicinio instantibus] instituta: cuius dignitatis officium erat, læsis plebeiis contra potentiores auxilio esse, quódque hi plebem rogassent, id ratum esset. In summa, ius Tribunitiæ potestatis magis ad impediendum, quàm ad agendum introductum. *Vmbram*) magistratum. *Inanem*] sine potestate, tanquam circulum ad tabernam. *Sine honore*) nam etiam quidam tradunt Tribunatum plebis non esse magistratum. vnde creato Dictatore cæteri magistratu abibant præter Tribunos. Satis tamen constat [Tribunatum] fuisse summam potestatem, post Dictatorem: qui si abfuisset,

Consulis an existimem te in Tribunatu causas agere decere. Plurimum refert quid esse tribunatum putes: inanem vmbram, & sine honore nomen, an potestatem sacrosanctā, & quam in ordinem cogi vt à nullo, ita ne à se quidem deceat. Ipse cùm Tribunus essem, errauerim fortasse, qui me esse aliquid putaui, sed

in vrbe primam ac ferè solam. *Sacrosanctam)* venerabilem, tanquam rem diuinã, & deo consecratam: cuius contrarium prophanum. M Tullius pro Cor. Balbo, Sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plébsve sanxisset: & sanctiones sacrandæ sunt aut genere ipso, aut obtestatione, & consecratione legis aut pœnæ: cum caput eius qui contra fecit, consecratur. Nam creati Tribuni primi hanc legem tulerunt, Tribunum inuitum tanquam vnum è multis nemo cogito agere, neque verberare, neque alteri vt verberet imperato, neque occidito, neque occidi iubeto. si quis autem prohibitorum horum aliquid fecerit, impius execrabilisque esto: bonáque eius publicanto ad sacra Cereris. & qui aliquem hæc agentium occiderit, cædis expiatus esto, ac ne fiat potestas deinceps populo abrogandi hanc legem, sed in omne tempus reliquum immobilis permaneat: Sit statutum omnes iurare nobis per sacra: hac se lege ipsos, & eorum posteros vsuros esse perpetuò: préxq; adiecta sit iuraméto stabilientibus legem ipsam deos esse propitios cælestes, geniósque & manes: transgredientibus verò, numina aduersa fieri: tanquam maximè pollutioni obnoxiis: ex hisque constitutus Romanis mos sacrosancta esse Tribunorum corpora. *In ordinem cogi)* [redigi, emendari, corrigi,] impediri, negligi, inter viles & abiectos authore Prisciano, numerari. Quod ex prædictis apparet non licuisse. Nullus enim alius magistratus compescere aut prohibere Tribunum poterat. vnde apud Liuium Fuluius Consul Tribunis inquit, Videtisne vos in ordinem coactos esse, & rem ad seditionem spectare? Et Tranquil. scribit Vespasianum altercationibus insolentissimis ab Heluidio pene in ordinem redactum Erat etiam Imperator potestate Tribunitia. [Pariter Claudius apud eundem conscripsit se in ordinem coactum ab Ostiensibus, quia subeunti Tyberim schaphas non misissent.] *A nullo)* alio quàm à Tribuno. nam cæteros collegas vnum aliquod volentes, vnus tantum Tribunorum impedire potest. Hinc Secundus, decear, id est, decorum sit, dixit, non liceat. *Ad se)* sua sponte submittere se imperio alterius. *Errauerim fortasse)* corrigit dictum ne videatur iactantiæ crimen incurrere. *Aliquid)* alicuius potestatis & honoris. sunt qui legant *aliquem.*

tanquam essem, abstinui causis agendis: primùm, quòd deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare: & qui iubere posset tacere quemcunque, huic silentium clepsydra indici: & quem interfari nefas esset, hunc etiam conuitia audire: & si inulta pateretur, inertem: si

Tanquam essem) exempli gratia ac si fuissem Tribunus cum verè fuerit: sed hoc prętextu verborum declinat arrogantiam. Assurgere, honorem pręstare, aperire caput. *Stare)* pedibus stantem agere: sic etiã dicebant. quam consuetudinem etiam apud Græcos fuisse ostendit Home. in Iliad. *Clepsydra)* vase quo defluente guttatim aqua, sicut nunc puluere, horarum spatia designabantur, vel etiam quæque temporis momenta. Apuleius lib. iij, sui asini, Rursum præconis amplo boatu citatus accusator, quidam senior exurgit, & ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem colli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim defluo, infusa aqua, populum sic adorat. Et tertio Epistolarum Seneca, Clepsydra non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid antè defluxit. Suidas scribit Clepsydram esse vas angustissimo ore circa fundum, ad quod in iudiciis aqua plenum propositum dicebant oratores, sicut innuit Æschines in Ctesiphontem quam consuetudinem imitati postea Romani: nam & M. Tullius Aulum ad clepsydram vocat. Accipitur interdum pro instrumento astronomico horas metiente, & pro iudicio græcis autoribus hæc asserentibus. Pausanias insuper in vertice Ithoniæ arcis Messenensium fontem clepsydram oriri tradit. Inditum & meretrici cognomentum nomine prius Metichæ, postquam ad clepsydram concubuit tota aqua defluente. Inde Euboli

poëma Clepsydra appellatum. Athenæus autor, Et apud Suidam super verbo clepsydra quædam prouerbia explicantur. Fuisse illam pro horologio, & ad alios vsus sequentes scriptores indicant. Vegetius lib. iij. Quia impossibile videbatur per totam noctem vigilantes singulos in speculis manere, ideo in quatuor partes ad clepsydram sunt diuisæ vigiliæ. Censorinus, P. Cornelius Nasica Censor ex aqua fecit horarium: quod & ipsum ex consuetudine noscendi à sole horas, solarium cœptum vocari. Vitruuius testatur horologiorum ex aqua comparationem Ctesibium primum explicuisse. Et li. vij. Athenæus inquit, Hydraulicum instrumentum videtur esse Clepsydra: vnde ferunt Platonem paruam quandam instrumenti excogitationem excogitasse, dum nocturnum horologium fingit simile hydraulico, referens clepsydram admodum capacem. Satis constat clepsydram deduci ἀπὸ τοῦ κλέπτειν τὸ ὕδωρ, id est, à subducendo aquam. *Interfari*) loquentem interrumpere, impedire, obstrepi. *Conuicia*) ab aduersariis iurgia: qualia nostri temporis in foro strepunt. *Inulta*) conuitia impunita. *Inertem*) nimium patientem, qui non exerceret suam potestatem.

vlcisceretur, insolentem videri. Erat hic quoque æstus ante oculos, si fortè me appellasset vel ille cui adessem, vel ille quem contra intercederem, auxilium ferrem, an quiescerem silerémque, & quasi eiurato magistratu priuatum ipse me facerem. His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere, quàm paucis aduocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum interest, quid esse tribunatum putes: quam personam tibi imponas, quæ sapienti viro ita aptanda est, vt perferatur. Vale.

Vlcisceretur) detrudendo conuiciantem in carcerem, vel ab aduocatione repellendo. *Insolentem*) arrogantem. *Æstus*) sollicitudo, [mentis agitatio.] *Ante oculos*) coram. *Appellasset*) prouocasset, auxilium me orasset. Appellandi ius quàm sit frequẽs, quámq; necessarium, qui nesciat, nemo est: quippe quòd iniquitatem iudicãtium vel imperitiam corrigit. lege Iurisconsultum. ff. 49. tit. de Appellationibus. Est autem autore Asconio appellatio minoris ad potiores prouocatio. Significat etiam appellare, blanda oratione alterius pudicitiam attentare, secundum Vlpianum. *Cui adessem*) pro quo agerem, cuius causam tuerer. *Ille*) Aduersarius appellasset. *Intercederem*) occurrerem, obstarem. Intercedere est prohibere, cuius extremum ius erat apud Tribunos plebis. *Auxilium ferrem*) perinde acsi diceret, vtri eorum opem tulissem, aduocati partes excessissem: si siluissem, videbar me Tribunatu priuare. *Eiurato*) deposito, abrogato. [M.T. in Philippicis, Sic me iniqui eiurabant, de me querebantur. Valerius, Ignominiosa Consulum eiuratione.] Eiurare, Pompeio referente, significat id quod desideratur non posse præstare. Quare Secundus dixit eiuratum Tribunatum, vt qui in eo deductus esset, nõ posset præstare honestè quod iure debuisset. *Priuatum*) sine potestate. *Omnibus*) pop. Rom. exercendo ius tribunitium & opem dando pressis. *Paucis*) ad vsum paucorum aduocare. *Personam tibi imponas*) qualitatem & mores dignitati tuæ competentes. Sic M.T. pro Sylla, Denique inquit, istam personam vehementem & acrem quam mihi tunc tempus, & resp. imposuit, iam voluntas & natura detraxit. [Idem in Philippicis, Vt meminissem quam personam impositam à vobis sustinerem.] Et Ouidius, Cum tibi contingat formam Iunonis adire, Fac scis personæ quam tueare memor. In qua significatione ipse alibi, & Fabius vsurpant. Neque ignoro accipi interdum personam pro scenico habitu vel histrione, à personando dictam: & pro corpore, vt sæpius apud Iurisconsultos, [& interdum Ciceronem:] & quale illud Traiani in epistolis, Quid in persona statuendum sit. *Perferatur*) [ad finem vsque Tribuna-

tus. In multis exemplaribus legi præferatur id est præponatur, & ostentetur, prohibetur, nullo prætextu deformetur.]

C. PLINIVS BEBIO HISPANO SVO S.

TRanquillus, contubernalis meus, vult emere agellum, quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures quanti æquum est emat. Ita enim delectabit emisse. Nam mala emptio semper ingrata est, eo maximè quòd exprobrare stultitiam domino videtur. In hoc autem agello (si modò arriserit precium) Tranquilli mei stomachum multa solicitant, vicinitas vrbis, opportunitas viæ, mediocritas villæ, modus ruris, qui aduocet magis quàm distringat. Scholasticis porro studiosis, vt hic est, sufficit abundè tantùm soli, vt releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, vnámque semitã terere, omnésque viticulas suas nosse & numerare arbusculas possint. Hæc tibi exposui, quò magis scires, quantũ ille esset mihi, quantũ ego tibi debiturus, si prædiolũ istud quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, vt pœnitentiæ locum non relinquat. Vale.

TRrãquillus) Hispanum rogat vt pro Tranquillo suo agellum iusto pretio comparet, ne sit pœnitentiç locus. Bebius Macer Hispanus postmodũ Consul designatus sub Adriano Præfectus vrbis fuit. In quibusdam exẽplaribus scriptum est Vipsano nam Vipsanum Messalam legimus Tribunum legionis, cui præerat Aponius Saturninus, virum egregiũ, & qui solus ad id bellũ artes bonas attulisset: alioquin sub Vespasiano pietatis eloquentiæque famã adeptus nondum ætate Senatoria pro fratre Aquilio Imperatorem ausus deprecari. cuius lauretum Martialis carminibus memorat. *Venditare*) cupere vendere & quærere præstinatorem, [exponere venui.] *Mala*) pluris. *Domino*) emptori. *Stultitiam*) ignorantiam qui pluris emisset quod minoris esset. *Arriserit*) placuerit, honestum fuerit. *Stomachum*] appetentiam. *Solicitant*) instigant, augent. *Vicinitas vrbis*) censet Columella in propinquo agrum mercari, quo frequenter dominus veniat: & frequentius, quàm sit venturus denunciet. sub hoc enim metu cum familia villicus erit in officio. *Opportunitas viæ*) Multum confert agris iter commodum: primum quod est maximum, ipsa præsentia domini qui libentius commeaturus sit si vexationem viæ non reformidet. deinde aduehenda & exportanda vtensilia, quæ res frugibus conditis auget precium & minuit impensas rerum inuectarum: quia minoris apportentur eò quod facili nisu perueniatur. necnon nihil esse etiam paruo vehi, si conductis iumentis iter facias: seruos quoque qui secuturi patrem familiæ sint, non ægrè iter pedibus ingredi. *Mediocritas villæ*) ædificij in agro, ne scilicet villa sit adeo ampla, vti inde secundum Catonis præceptum exire nequeas. *Modus ruris*) mediocritas agri. huc pertinet illa præclari poëtæ sententia, Laudato ingentia rura: Exiguum colito. quid vir eruditissimus traditum vetus præceptum numeris signauit: ne maiorem quàm ratio calculorum patiatur emere agrum velimus: quippe acutissimam gentem Pœnos dixisse cõuenit, imbecilliorem agrum quam agricolam esse debere. Modus autem erit, vnicuique voluntas facultásque neque enim satis est possidere, velle, si co

lere non possis. *Aduocet*) delectet, alliciat, consoletur [à curis vrbanis remoueat.] Aduocamentum autem consolatio. *Distringat*) occupet. *Scholasticis*] qui adhuc instituuntur, & in schola versantur: an quòd in declamando se exercebat Tranquillus. [Fuit in alia lectione *domini* scilicet ruris. & sine parentibus.] *Porrò*) sanè, præcipuè. *Releuare*) recreare. *Caput*] studiis fessum. *Reficere*) restaurare. In secunda lectione refigere fuit, hoc est aliò diuertere. *Reptare*] lentè & quasi testitudinis passu ire, vt consueuere qui spatiantur. Sic Horatius, An tacitum syluas inter reptare salubres. *Per limitem*) Limites in agris duo maximi sunt, cardo & decumanus. limes decumanus est, qui agrum ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem secat. Cardo autem à meridie ad septentrionem. reliqui limites angustiores sunt, distántque inter se paribus interuallis. Semita est arcta, & quasi dimidia via. *Arbusculas*) Columella de oliuis paruis loquens, arbusculas dixit. [*Dotibus*) donis, commodis. (*Salubriter*) iusto precio. *Vt non relinquat locum pœnitentiæ*) vt semper emptio placeat: nam is non relinquit locum pœnitentiæ, quem nullius rei pœnitet.

C. PLINII

C. PLINII CAECILII SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER SECVNDVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS VOCONIO ROMANO SVO S.

POST aliquot annos insigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Virginij Rufi, maximi & clarissimi ciuis, & perinde fœlicis. Triginta annis gloriæ suæ superfuit.

POST) Voconium Romanum admonet Virginio Rufo publicè factũ funus honestissimum, virúmque summum & amicissimum pari laude celebrat: & quamuis senem tamen vt iuuenem deflet. *Spectaculum)* rem spectandam. *Publicum funus)* Qui viri insignes, & memorabiles strenuè pro patria pugnãdo occubuissẽt, aut reip. operam suam promptè nauassent, publicè funerabantur, tracta consuetudine à Bruto, qui à Collega Valerio publicè tumulatus est. Erat autẽ publicũ funus, sicut Plutarchus in vita Publicolæ ostendit, cùm quis propter sua in remp. beneficia publicis sumptibus sepeliebatur. comitabantur præterea [si Tacito credimus prę cedentibus familiarum imaginibus] Consules, Tribuni ac Senatores, denique omnis magistratus vsque in forum vbi vir aliquis laudatissimus orationem pro laudibus defuncti habebat: deinde ad locum sepulturæ profectis omnibus, quidam incensam facem accipiens quàm maximè altè poterat efferebat, re testans licere quidem, sed honori parcendum. Funus authore M. Tullio fiebat imaginibus, exequiis, pompa, laudatione, cantu, ludis, lamentationibus, rogo. Sic Tranq. L. Vitellium Auli Vitellii Imperatoris patrem publico funere à Senatu honoratum asserit. *Maximi ac clarissimi)* rebus gestis. *Perinde)* pariter [nõ minus.] *Fœlicis)* dum Cæsares quibus suspectus erat euasit. *Superuixit gloriæ suæ)* post victoriam adeptam contra Vindicem vixit insuper triginta annis. Virginius Rufus equestri familia ignoto patre, cùm omnes à Nerone

ad Galbam deficerent: ipse in Gallia Germanicum ducens exercitum per sese agebat: præerat enim potentissimis legionibus. cùm venisset Besontiona, id oppidum est deprædatus, quòd se non recepisset. Vindice ad auxilium vrbis occurrente, & non procul castra metante, missis vltro citróque quibusdam: tandem soli inter se duces collocuti contra Neronem coniurarunt: deinde Vindice vrbem cum exercitu occupare quærente, Rufi milites hostium aduentum edocti, ac opinantes aduersus se exercitum duci sine præcepto Præfecti, Vindicianos inopinatos & inordinatos adorti omnes interficiunt: quibus Vindex consternatus sibi mortem consciuit: multi postea militum cadaueri illius insultantes, conati sunt in se gloriam facti transferre. Rufus occisum vehementer defleuit, & imperiũ quamuis sæpius instantibus militus, suscipere noluit, cùm facilè illud cõsequi potuisset. Strenuus.n. vir erat, & robur magnũ & promptũ habebat, militésq; Neronis imagines demoliebãtur ipsũ Cęsarẽ & Augustũ appellãtes. Verũ postquã renuebat, militũ vnus in vexillo, vt imperaret, scripsit, quod ille pertinaciter repudiauit, vix tumultuãtes sedãs, persuadensq; fore in Senatus & populi Romani potestate dare imperiũ cuicunque voluissent. Omnino magnificus, vt pote non appetens principatum pro quo alij omnia subeunt pericula, mox tradito exercitu in potestatẽ Galbæ, ab eo non debito susceptus honore, inuidia Titi Iunij nesciẽtis virũ illũ miti ingenio à bellis & malis quoscũq; duces alios occupãtibus in securã vitã & senectã pacis ac quietis plenã se subducere. Hęc sumpta ex Tacito, Dione & Plutarc.

uixit. Legit scripta de se carmina, legit historias, & posteritati suæ interfuit. perfunctus est tertio consulatu, vt summum fastigium priuati hominis impleret, cùm principis noluisset. Cæsares, quibus suspectus, atque etiam inuisus virtutibus fuerat, euasit. reliquit incolumem

Legit historias) quas scripserunt Cluuius Rufus, Plinius senior, Corn. Tacitus. *Posteritati suæ interfuit*) vidit literarum monuméta. per quæ victurus erat apud posteros, & pręter aliorũ scripta ipse insuper Virginius reliquit Rhetoricæ libros. meminerunt Tacitus & Quintil. qui lib. 3. Institutionum per hæc apertè ostendit opus suum emisisse sub Traiano. Accuratius inquit Gallione scripsit Celsus & Lenas, & ætatis nostræ Virginius, & Plinius Tutilius. Sunt & hodie clari eiusdem operis authores. Ex quibus apparet cùm hæc scriberet, siue potius ederet, iam Virginium è vita migrasse: eum autem Traiano imperante concessisse præter huius epistolæ testimonium etiam illa ex panegyrico verba significant. Erat in Senatu ter Consul. Sicut ibidem enarrabimus, Virginium manifestè designant. Hic dicet aliquis, Si Fabij Institutiones contendis Traiano imperante emissas, cur in quibusdam præfationibus Domitianum cõmendat? Ea sanè fuit scriptoris constantia & magna sub Traiano libertas, vt quæ viuo scripserat, mortuo non detraheret: & licebat sub optimo principe impunè scribere. Quare crediderim Domitiano imperante multa ac ferè omnia quæ in Institutionibus continentur cõposita, & quædam etiam publicata, vel eo inuito, vt ipse testatur: postea diu limata sub Traiano emissa. *Perfunctus est tertio Cõsulatu*) primum Consulatum gessit cum Memmio Regulo, alterum cum Pompeio Vopisco, referente Tacito: tertium cum Nerua Imperatore. autor Iulius Frõtinus de aquæductibus. Et Dion inquit, Nerua Virginium sæpius Imperatorem nominatum non timuit in Consulatu suo Collegam asserere. In cuius mortui tumulo hoc epithaphium incisum est, Hic situs est Rufus pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi sed patriæ. Non ideo intellige Virginium mortuum sub Nerua, sed vt in transitu tam memorabile facinus tangeret, hoc addidisse Dionem. quod tamen apud eum metro non constat. *Perfunctus*) explens. quia quartum, cui à Traiano fuerat destinatus non potuit gerere, obitu intercedente. *Summum fastigium*) tot Consulatus: & in Senatu esset ter Consul, cùm

Traianus Imperator tertium Consulatum vt nimium recusabat. *Priuati*) non principis. Sic in Panegyrica oratione, priuatum dixit respectu principis. & Tacitus in eundem sensum vsurpauit. Ex quibus apparet non tantùm priuatum dici qui sine magistratu est. *Cùm principis*) fastigium implere noluisset, delatum ei à milite imperium contemnebat. sed dubium fuit an pro Galba imperare voluisset, imparem ratus si accepisset: tutum, si recusasset. hæc Tacitus pro commodo suo. *Cæsares euasit*] Neroni, Galbæ, Othoni, Vitellio, Domitiano superuixit: & eorum immanitatem vitauit. nam præcipuę opes erant bonis artibus inoffensa tot principum malitia. Et in coniuratione Pisoniana scribit Tacitus Virginium Rufum claritudine nominis in exilium pulsum, quod studia iuuenum eloquẽtia foueret.

optimum atque amicissimum, tanquam ad hunc ipsum honorem publici funeris reseruatus. Annum tertium & octogesimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Vsus est firma valetudine, nisi quòd solebant ei manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tamen mortis durior longiórque, sed hic ipse laudabilis. Nam cum vocẽ præpararet, acturus in consulatu principi gratias, liber, quem fortè acceperat grandiorem, & seni & stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum consequitur colligitque, per læue & lubricum pauimentum fallente vestigio cecidit, coxámque fregit, quæ parum aptè collocata, reluctante ætate, malè coiit. Huius viri exequiæ magnum ornamentum principi, magnum seculo, magnum etiam foro & rostris attulerunt. Laudatus est à con-

Optimum) Traianum cognomento optimum, quo maximè gloriabatur tradente Dione. & Secundus in oratione panegyrica hoc cognomentum pluribus extollit. *Reseruatus*) Conuenit cum Plutarcho quẽ diximus scripsisse Virginiũ inuidia Iunij ad meliorem vitam reseruatum: nam sub pessimo principe nunquam talem honorem fuisset consecutus. *Altissima tranquillitate*) summo ocio & quiete. *Pari*) maxima. *Firma*) perpetua. *Manus tremere*) Celsus tremorem manuum inter genera paralysis: eiusque curationẽ ponit. *Citra dolorem*) sine pœna & tortura. *Aditus*] præludium, principium, accessus. *Longior*) longioris temporis. *Laudabilis*) ex causa laudabili contractus fuit. *Vocem præpararet*) orationem componere vellet panegyricam. [& ideo lectioni operã daret.] *Consulatu*) quarto: cui fuerat designatus à Traiano. *Et seni, & stanti, ipso pondere*) Tria ponit, senium Rufi, & quod pedibus staret, ac magnitudinem libri, quibus ostendat in maius luxatam illius coxam. *Consequitur*) dispactum, [*Colligit*) manibus iterum corripere nititur.] *Læue*) lithostratũ: & ideo lubricum, læuigatum, politum.

Pauimentum) solum stratum. *Fallente*] titubante, labante, instabili. *Coxámque fregit*) Ad quod videtur Iuuena. Satyr. decima respexisse, mala senectutis enumerans, vbi inquit, hic coxa debilis. *Collocata*) coniuncta, in locum suum reposita.

Reluctante ætate] quia difficilius senes in fracturis curantur. *Coijt*] coiuit, conglutinata est. *Exequiæ*] indifferenter pro funere: quanquam funus maiora complectatur: sicut alio loco dicemus. *Principi*] Traiano sub quo tantus vir honoratus est. *Foro & rostris*) [vbi agebat causas & concionabatur an] in quibus laudatus est: nam Romani omnes claros viros (autor Dionysius) siue quod illi bellorũ ducatum acceperint, siue ciuilium negociorum magistratus, & sua prudentiã cõsilia actionésque pulchras ediderint, neque tantùm bello morientes sed & cæteros qualicunque functos vitæ fine laudari in foro instituerunt, sumpto initio à Publicola, qui Bruti corpus ibi proponens ornatum decenter in lectulo, aduocata

populi concione pro rostris funebrem orationem habuit. [Inde Tacitus libro tertio scribit, Tiberium non prohibuisse quo minus Iuniæ C. Cassij vxoris & M. Bruti sororis laudatione pro rostris cæterísque solemnibus funus cohonestaretur.] Nec me præterit rostra pro magistratibus sumi, quòd in his concionarentur. & Cornelium Seuerum dum laudat Ciceronem pro eloquentia posuisse. Rostra, inquit Liuius, ex nauibus Antiatum, ex quibus suggestum in foro extructum adornari placuit, rostráque id templum appellatum, ad Comitium prope iuncta curiæ, sed postea loco mota. Et M. Tullius in Vatinium, Produxeris iudicem in rostris: illo inquam inaugurato templo. Rostra in regione octaua iuxta forum locat Victor: quem locum ad statuas clarissimum fuisse docet Cicero pro Deiotaro. Hinc Iuuenalis cùm forum nominauit, statim subdit triumphales statuas. Tranquillus bina rostra fuisse indicat, Augustum laudatum pro rostris veteribus referendo. Et M. Tullius in Legibus, inquit, Honoratorum virorum laudes in concione memoranto, eásque ad cantus, ad tibicinem prosequuntor.

sule Cornelio Tacito. Nam hic supremus fælicitati eius cumulus accessit, laudator eloquentissimus, & ille quidem plenus annis abijt, plenus honoribus, illis etiam quos recusauit. Nobis tamen quærendus ac desiderandus est, vt exemplar aui prioris: mihi verò præcipuè, qui illum non solùm publicè sed etiam priuatim quantum admirabar tantum diligebam. Primùm quòd vtrique eadem regio, municipia finitima, agri etiam possessionésque coniuncta. Præterea quòd ille tutor mihi relictus, affectum parentis exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornauit, sic ad omneis honores meos

Supremus calculus) maximum suffragium. Legitur etiam cumulus, id est copia, *Laudator eloquentissimus*) fuit enim in Tacito grauis & eloquens oratio, cuius scripta quò magis leguntur, eò plus ponderis & admirationis cum multiplici copia habere creduntur. Dicam quod sentio, nemo historicorum magis diligentem lectorem tenet & alit modò robur & vim dicendi, non leuia tantum consectetur. *Plenus annis*) senex admodum, sepultus est in Alsiēsi villa. *Quos recusauit*) Immo maiorem meruit gloriam, quòd principatum quem virtutibus meruerat, recusauerat: laudabilius enim honores mereri, & non gerere, quàm immeritos suscipere. *Quærēdus*) optandum vt viueret. *Exemplar vitæ prioris*) tanquam vnus ex antiquis Romanis, qui nobis esset imitandus. In alia lectione fuit, *aui prioris*. *Mihi*) desiderandus est.

Publicè) boni publici causa. *Priuatim*) respectu meo. [Est & alia lectio, qui illum non modò publicè, sed etiam priuatim quantum adiuuabat, tantum diligebam) *Eadem vtrique regio*. Insubria. [*Municipia finitima*] Sumus & ex municipiis quæ sunt in eadem regione. Et cùm Ptolomæus inter Insubres quattuor tantū municipia ponat, Nouariam, Ticinum, Mediolanum, Nouumcomum. addendo municipia finitima & contermina, necesse est Virginium Mediolanensem Satis enim constat Secundum fuisse Nouocomensem, neque vllum prædictorum oppidorum quàm Mediolanum Como conterminum. & addiderit agros possessionésque coniunctas. [quod vt firmiter credam, facit elogium de Plinio nuper inuentum in candidissimo marmore in eorundem finibus] Gaude igitur Italicarum præstantissima ciuitas tanto ciue reperto, non indigna tam clarissimi viri alumna, nec ille tam florentissimam patriam sibi restitutam dedignetur. Vtraque autem fuisse municipia testimonio Secundi ac Taciti, & antiquarum memoriarum vero verius confirmatur. *Relictus*) testamento à patre. *Affectum*) amorem. *Sic*) tanta beneuolentia. *Candidatum*) petentem honores. Mos erat magi-

ſtratum petituris, vt abſque interiore tunica in comitium candida operti veſte deſcenderent, ſiue vt eo habitu ad ſupplicandum humiliores accederent, ſiue innocentiam ſuam per album indicantes colorem, ſiue vt qui cicatrices haberent manifeſtè ſigna fortitudinis apeſirent. [Quare apud Valerium leges, Scipionis Africani filium ignobilem Præturæ petitorem candidam togam adeo turpitudinis maculis obſoleſactam in campum detuliſſe, vt, niſi gratia Ciceri qui patris eius ſcriba fuerat adiutus eſſet, honorem à po. impetraturum non videri] Nec ſolùm magiſtratus petitores dicebantur candidati, ſed etiam aliarum rerum. nam Tranquillus in Veſpaſiano diſpenſationis candidatum dixit, petentem diſpenſationem. Candidati item Cæſaris appellati, qui Principis epiſtolas in Senatu legebant. Et milites principales candidatos teſtatur Vegetius priuilegiis muniri. *Suffragio*) auxilio, voce. *Sic*) tanto ſtudio.

ex ſeceſſibus accurrit, cum iam pridem eiuſmodi officijs renunciaſſet, ſic illo die quo ſacerdotes ſolent nominare quos digniſſimos ſacerdotio iudicant, me ſemper nominabat. Quinetiam in hac nouiſſima valetudine veritus, ne fortè inter quinqueuiros crearetur, qui minuendis publicis ſumptibus iudicio ſenatus conſtituebantur, quum illi tot amici ſenes, conſularéſque ſupereſſent, me huius ætatis, per quem excuſaretur, elegit, his quidem verbis: Etiamſi filium haberem, tibi mandarem. Quibus ex cauſis neceſſe eſt tanquam immaturam mortem eius in ſinu tuo defleam: ſi tamen fas

Ex ſeceſſibus accurrit) tametſi abeſſet, nec amplius ſe huiuſmodi officiis implicaret, tamen cùm preſenſerat me petere magiſtratus, ſtatim properabat in vrbem vt mihi adeſſet. *Officijs renunciaſſet*) modus dicendi elegantiſſimus, renuncio ſtudio, pro non amplius ſtudeo, & à literis ceſſo. à quo renunciatio id eſt ceſſatio. *Illo die*) calendis Ianuariis. lege Ouidium in Faſtis, & Cor. Tacitus Quindecimuirale ſacerdotiū ſcribit principio anni ſolenne iuſiurandum ſolitum iurare: & nuncupationibus votorum adeſſe. [Iam autē libro quarto dixerat ſolennia incipiētis anni calēdas Ianuarias] Et Secūdus libro quarto Frontinum, cui in Auguratu ſucceſſit, teſtatur ſe per multos annos ante obitum ſui inter ſacerdotes nominaſſe, tanquam in locum ſuum cooptaret. [Puto intelligere Auguratum de quo M. Tullius in. ij. Philippica, Quo enim tempore me Augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Q. Hortenſius nominauerunt: neque enim licebat à pluribus nominari. Et in. xij. Imprimis paternum auguratus locum, in quo ego eum, vt quod à patre accepi, filio reddam mea nominatione cooptabo.] *Me*) dignum ſuo ſacerdotio. *Nouiſſima*) qua interiit. *Quinqueuiros*) Erant quinqueuiri magiſtratus extraordinarii: primò creati ſunt de legibus imperio Conſulari ſcribendis: deinde agris diuidendis: quibus aliquando Triumuiros præponebant. tertio de muris turribúſque conficiendis, nonnunquam minuendis ſumptibus, cum Imperatorum liberalitate, cum ciuitas grauari videretur. *Minuendis publicis ſumptibus*) vt ſuperfluos & nimios reip ſumptus detraherēt. *Iudicio Senatus*) Senatuſconſulto & electione: cui Traianus multum tribuit. *Conſulares*) qui Conſulatum geſſerant [Cicero in Philippicis. Ego ſine vlla controuerſia Conſularis. Vt igitur intelligeretis qualem me eſſe Conſularem profiterentur, obiicit mihi Conſulatum meum. Et ad Plancum, Complures in perturbatione reip. Conſules dicti, quorum nemo Conſularis habitus, niſi qui animo extiterit Conſularis] Conſulares etiam fœminas dicimus Conſularium vxores. Adijcit Saturninus matres, quod nuſquam relatum eſt neque repertum

autore Vlpiano. At Senatores aliud erãt. nam omnes Consulares Senatores erant, non omnes Senatores, Consulares: hoc aperte colligitur ex lib. ij. belli Punici secundi apud Liuium. *Huius ætatis*] iuuenem admodum. *Excusaretur*) apud Senatum. quòd se valetudine excusarem ne inter Quinqueuiros eligeretur, [quia nimium senex & impotẽs. *Tibi mandarem*) [Te tutorem relinquerem] vel hoc munus excusandi iniungerem. *Immaturam*) ante tempus, respectu desiderij Secundi: nam si respexeris ad tertium & octogesimum annum, erat matura. *In sinu tuo*) apud te.

est aut flere, aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita quàm vita est. Viuit enim, viuétque semper, atque etiam latius in memoria hominum & sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus in hac vna contemplatione defixus est. Virginium cogito, Virginium video, Virginium iam vanis imaginibus, recentibus tamen audio, alloquor, teneo: cui fortasse ciues aliquos virtutibus pares, & habemus & habebimus: gloria neminem. Vale.

Mortalitas) corpus quod solum morti obnoxium erat. conditio moriendi. nam: vita duplex est: vna cum anima cõiuncta corpori est, altera cum apud posteros memoria nominis viuit rebus præclarè gestis [vnde de morte Reguli Valerius Max. dixit, si quisquam interit qui sic extinguitur.] *Viuit*] Mart. in obitu Salonini, Viuit qua voluit viuere parte magis. *Viuet*] fama illius erit immortalis. *Ab oculis recessit*] remota inuidia: rarò enim ante cineres gloria venit. *Multa alia*] propter Virginij interitum. *Video*] videre videor, imaginor. *Vanis*] falsis. *Recentibus*] actibus paulò antè cum illo habitis. *Gloria*] laude, qui cum possit imperare, id recuset.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

IRascor, nec liquet mihi an debeam, sed irascor. Scis quàm sit amor iniquus interdum, impotens sæpe, μικραίτιος semper. Hæc tamen caussa magna est, nescio an iusta: sed ego tanquam non minus iusta, quàm magna sit, grauiter irascor, quòd à te tandiu literæ nullæ. Exorare me potes vno modo, si nũc saltem plurimas, & longissimas miseris. hæc

IRascor) Paulinum monet vt aliquid scribat, cùm tamdiu nihil ab vrbe literarum miserit. Valerius Paulinus circumiectas Galliæ Narbonensi ciuitates Vitelliana tempestate in verba Vespasiani, cuius ante fortunam amicus erat, adegit: concitisque omnibus qui exauthorati à Vitellio, bellum sponte sumebant, Foroiuliensem coloniam claustráque maris præsidio tuebatur: eo grauior autor quòd Paulino patria Forumiulij. & honos apud Prætorianos, quorum quondam Tribunus fuerat, ipsique pagani fauore municipali & futuræ potentiæ spe iuuare partes annitebantur. Plures sunt ad eum epistolæ. Moriens ius libertorum suorum Secundo reliquit. Paulinum Tribunum in bello Iudaico

Iosephus, & alterum Præfectum Alexandriæ refert. Martialis pedum pernicitatem in Paulino admiratur, & Paulinum à Seuero Imp. interfectum legimus. *Nec loquet mihi*) nullam adhuc certam rationem habeo an debeam irasci. *Iniquus*) qui iniustè cogat irasci. *Impotẽs.*) ad comprimendos affectus iniquos. Μικραίτιοι) pro minima quaque re irascibilis, quique parua causatur. [Lucianus in Fugitiuis, vbi philosophos sui temporis notat supra, infantulos iracundos ὀξυχόλους & μικραιτίους appellat: & in dialogo Merc. & Maiæ ὀξυχόλους amantes.] *Causa*) qua irascor. quod nihil scriberet. *Non minus*) æquè. *Literæ nullæ*) veniunt, mittuntur. *Exorare*) placare. *Plurimas*) literas.

mihi sola excusatio vera, cætera, falsa videbuntur. Non sum auditurus. Non eram Romæ, vel occupatior eram. Illud enim nec dij sinant, vt infirmior. Ipse ad villam partim studijs, partim desidia fruor, quorum vtrunque ex ocio nascitur. Vale.

Non sum auditurus) non admittam tales excusationes, quales si diceres, non eram Romæ, vel negociis occupabar. *Enim*) certè. *Nec dij sinant*) nec velint. *Illud*) vt afferas hanc causam moræ à scribendo. *Vt*) si diceres, eram infirmior. *Vtrunque*) studere & desidere. *Ocio*) quiete: difficilè enim lucubramus [& pigri sumus] in tumultu & animi perturbatione.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

MAgna Isæum fama præcesserat, maior inuentus est. Summa est facultas, copia, vbertas. Dicit semper ex tempore, sed tãquam diu scripserit. Sermo Græcus, immò Atticus. Præfationes tersæ, graciles, dulces, graues interdum, & erectæ. Poscit

MAgna) Duos inuenio fuisse Isæos præstantissimos rethores Atheniensium: vnum Demosthenis præceptorem, vt Philostratus tradit: alterum Assyrium declamatorẽ, quẽ Suidas viguisse sub Adriano & plurima scripsisse refert, Lolliani Ephesij Declamatoris magistrũ. Et Iuuenalis illius dicendi torrentem veneratur per transitum. Vnde prouerbium illud, Tantali hortos vindemiari, traxisse originem Philostratus & Suidas enarrant: cum prius intemperanter viueret, mox ad modestiam conuersus interrogaretur, quisnam piscium & auiũ optimus esset? Explicata Isęi summa facultate & eloquẽtia hortatur Nepotẽ vt eũ auditum veniat, cùm viua vox magis afficiat. Licinius Nepos diu orbus suscepta filia captatores frustratus domum habuit apud sacellũ Florę ad veteres Ficelias, autore Martiale, in Prætura summa vsus constantia & seueritate. Fuit & Caluisius Nepos, Cæcilij contubernalis. Nepotem Adrianus loco hostis habuit. Et Nepotis Pistoris meminit Iuuenalis. *Præcesserat*) ante aduentum eius in vrbem. *Maior*) maioris facundiæ quàm crederętur. *Facultas*) facilis potestas dicendi alibi pro diuitiis. *Vbertas*) fertilitas cum delectu. Sic pingue dicendi genus Cæcilio assignat Macrobius, sicut copiosum Ciceroroni. Et Philostratus Isæo non aridum sed immensum ac naturale & rebus sufficiens. *Ex tempore*) imparatus, ex improuiso. nam maximus studiorum fructus est, & velut præmium quoddam amplius longi. laboris ex tempore dicendi facultas, quam qui non erit consecutus Fabij sententia, ciuilibus officiis renunciabit. *Diu scripserit*) stylo elaborauerit. Quintilianus præcipit multo ac fideli stylo elaborandam orationem, vt scriptorum co-

lorem etiam ea quæ subitò effusa sunt, reddant. extemporalis enim garrulitas nec expectata excogitatio, & vix surgendi mora circulatoriæ iactationis similis est. *Atticus*) optimus. nam atticè dicere est optimè dicere: quia Attici inter alios Græcos pressi & integri sunt. & Xenophon pro dulcedine eloquij & incredibili facilitate, Attica musa appellatus. M. Tullius de Optimo Gen. Orat. Atticè dicere tradit esse, ornatè, appositè, eleganter, in vnoquoque dicendi genere probato differere. Sale & facetiis vti vel maximè atticum est. sciátque si quis Demosthenem imitetur, eum & Atticè dicturum & optimè: quo oratore ne Athenas quidem ipsas magis credo fuisse Atticas. Et de Claris Orat. Atticè dicere, est ad similitudinem Demosthenis dicere, vt non omnes qui Atticè, iidem benè: sed vt omnes qui benè, iidem etiam Atticè dicant. *Præfationes*) quæ ante opus ponuntur breuibus consilium scriptoris explicantes. *Tersæ*) limatæ, accuratæ, politæ. *Graciles*) pressæ, acutæ. *Dulces*) suaues, delectabiles, non asperæ, non tetricæ. *Graues*) sententiis refertæ. *Erecta*) stylo grandiori Antitheton. graciles & erecta, graues & dulces. *Poscit*) sibi dari ab auditoribus. lego tamen melius, proponit.

controuersias plureis, electionem auditoribus permittit, sæpe etiam partes: surgit, amicitur, incipit. Statim omnia, ac pene pariter ad manum. Sensus reconditi, occursant verba, sed qualia: quæsita, & exculta. multa le-

Plures) controuersias quas tractet ex tempore. [M. T. l. ij. de Finibus, Leōtinus Gorgias primus ausus est in conuentu poscere quæstionem, id est iubere dicere, qua de re quis vellet audire. audax negocium dicerem, impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad philosophos nostros esset: nam] ante controuersiam præfationem dicebant. Non solum hoc ex Cæcilii verbis probatur, sed etiam Gellii dicentis, Introit adolescens & præfatur arrogantius & elatius quàm ætati eius decebat: ac deinde iubet exponi controuersias. Quid autem sit controuersia, Seneca inquit, Declamabat Cic. non quales nunc controuersias dicimus, nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebant, quas theseis vocabant. Hoc autem genus materiæ quo nos exercemur adeo nouum est, vt nomen quoque eius nouum sit: controuersias nos dicimus, Cicero causas vocat. Hoc verò alterum nomen, hoc est thesis, græcum est: sed in Latinum ita translatum, vt pro Latino sit Scholastica cõtrouersia multo recentius est, sicut ipsa declamatio. Artem tractandæ controuersiæ Aphthonius præbet. & plures Seneca exponit, quas Silo Pompeius apud eundem, quoties commodum erat existimabat, sumi posse de hominibus legis verbis. *Electionem*) vt eligerent quam diceret. *Paratus*) domi præmeditata oratione. Sensus est, Isæus aliquando accedit ad declamandum præmeditata oratione, cum alias ex tempore declamaret: oblata auditoribus facultate vt sibi proponerent plures controuersias, eligeréntque quam à se tractari vellent Si autem leges *partes* loco *paratus*, vt est in codice antiquo, tunc sic interpretaberis: sæpe etiam *partes* controuersiæ permittit auditoribus & discipulis, vt siue defensionem siue accusationem tractandam sibi sumant. *Exurgit*) stantes enim dicebant. *Amicitur*) pallio, quia Græcus [se componit. Sic enim li. iiij. de Liciniano declamaturo scribit, Cum, inquit, Græco pallio amictus intrasset postquam se composuit, circumspexítque habitum suum, Latine, dixit, declamaturus sum.] Nam si Romanus, toga: cuius formam in Oratore Quintil. optimè describit. Alii codices habent, iam ergo loco amicitur, quod minus probo. *Omnia*) succurrunt necessaria dicenti. *Pariter*) eodem momento. *Ad manum*) in promptu. *Reconditi*) rari, admirabiles. *Occursant*) fluunt, suggeruntur, vberant *Verba*) vtrumque tetigit ex quibus oratio conficitur ex verbis & rebus. In rebus intuenda inuentio, in verbis elocutio, in vtrisque collocatio. Verba aut singula aut coniuncta sunt, in singulis intuendum est vt

est vt sint latina, perspicua, ornata, & ad id quod efficere volumus accommodata: in coniunctis, vt emendata, vt collocata, vt figurata. *Quæsita*) electa. *Exculta*) emendata, vt alterum ad singula, alterum ad coniuncta referatur. *Multa lectio in subitis*] Cùm dicit Isæus ex improuiso, apparet multa legisse. Comparatur enim facultas extemporalis ex multa lectione, & longo stylo ac fideli. vnde lib. ij. de Oratore M. Tullius, Qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit hanc affert facultatem: vt etiam subitò si dicat, tamen illa quæ dicuntur similia scriptorum esse videantur.

ctio in subitis, multa scriptio elucet. proœmiatur aptè, narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelsè: Postremò docet, delectat, afficit, (quod maximè dubites) crebra ἐνθυμήματα καὶ νοήματα, syllogismi circumscripti &

Multa scriptio) multum scripsisse. nulla. n. res tantū ad dicendū proficit quātū scriptio. autor Cic. de claris Orat. Multa lectio refertur ad res, hoc ad verba. nā perspicuitas in verbis præcipuā habet ꝓprietatē. cōparauit itaq; delectū rerū ex multa lectione: at stylo diutino perspicuitatē verborū. *Proœmiatur aptè*) sumit proœmiū subiectæ rei congruū. vult n. principiū esse accommodatū causæ & materię insitū. vnde Hermogen. inquit, difficillimū esse inuenire proœmiū causæ cōueniens: quo reperto commodè facilius cætera tractātur, cùm aliæ orationis partes ab illo dependeant. *Narrat apertè*) Narratio debet esse lucida, breuis, verisimilis. erit aperta si fuerit exposita propriis verbis & significantibus distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis: ipsa etiā pronunciatione in hoc accommodata.

Pugnat acriter) dum sua argumentis cōprobat, & aduersarij partes confutat. ibi enim vis & acrimonia dicentis tota effunditur. *Colligit*) concludit vt in peroratione, vbi validissima quæque per orationem sparsa colligimus. an potius non tam perorationem intelligit quàm vniuscuiusque syllogismi vel enthymematis conclusionem. Cùm colligere sit ex duobus pluribúsve pronunciatis concludere. inde Persius, Mendosè colligis, inquit Stoicus. *Ornat excelsè*) oratio eius magnifica & excelsa est. hoc pertinet ad vniuersam orationem: nam de elocutione intelligit qua omnes partes sunt exornandę. *Docet*) quod proprium est narrationis & argumentationis. *Delectat*) quod est proœmij proprium, sicut afficere perorationis: quāquam per omnes orationis partes præcipiat Fabius mouendos affectus, maximè tamen in ingressu & fine. *Afficit*) mouet. fidem facit. *Maximè dubites*) vix credas fieri posse extemporali oratione. *ἐνθυμήματα crebra*) frequentes syllogismi. enthymema Latinè commētum interpretamur, rethoricus est syllogismus: ab aliis pars dicitur syllogismi, vt à diuo Thoma, syllogismus detruncatus procedens ex præcognito. sicut enim syllogismus est oratio in qua quibusdam positis & concessis per ea necesse est aliud euenire: si verò fuerit imperfectus, hoc est ex duobus assumptis, alterum desit, enthymema dicitur, vt omnis homo est animal, ergo homo est substantia. Aristoteles inquit enthymema esse syllogismum ex probabilibus & signis. Fabius concurrit ferè cum Thoma. Syllogismus, scribit, habet conclusionem rationem & propositionem, & per omnes partes efficit quod proposuit: enthymema solum intenta contentum intelligi: habet enī rationē & propositionē, nō habet cōclusionē: ita est imperfectus syllogismus, vt bonum est virtus, qua nemo malè vti potest. syllogismus talis. solum bonum virtus. nam id demum bonum est, quo nemo malè vti potest, bonum est ergo virtus. Hermogenes in Rhetoricis, Enthymemata rotūdè & per comparationem prolata, acrimoniæ maiorem existimationem afferunt. ad quod videtur Iuuenalis respexisse cùm Satyra sexta inquit, Curtum sermone rotato Torqueat enthymema. Et fortasse de epenthymemate intellexit, id quod Hermogenes testatur esse pręueniēti enthymemati aliud excogitatum enthymema, in quo maximè verborum breuitas laudetur. Accedit Quintiliani autoritas dicentis, Et illud esse decorum compressis tribus digitis, quo nunc Græci plurimum vtuntur, etiā vtraque manu, quoties enthymemata sua gestu velut corrotunda, cessim manus læuior promittit

& assentatur, citatior hortatur, interim laudat. (Nō est ἐνθυμήματα in codice antiquo, sed tantùm νοήματα quod placet: quia sequitur crebri syllogismi, cùm ἐνθυμήματα & syllogismi pene idem sint.] *Νοήματα*) intellectus, excogitationes [conceptus.] *Syllogismi*) prædictis addam, syllogismum esse instrumentum ad manifestandum aliquam rem obscuram manifestis & cognitis. de quo & enthymemate lege latius apud Fabiū & Hermog. lib. iij. Rhetoricorum. *Circumscripti*] [picturati, fabrefacti] breues, & quadam æquabili circumactione deuincti. nam secundum Philostratū breuibus interpretabatur Isæus, & vniuersum argumentum paucis colligebat.

effecti: quod stylo quoque assequi magnum est. Incredibilis memoria, repetit altius quæ dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. ad tantam ἕξιν studio & exercitatione peruenit. Nā diebus & noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagesimum excessit, & adhuc scholasticus tantum est. quo genere hominum nihil aut simplicius aut sincerius aut melius. Nos enim qui in foro verísque litibus terimur, multum malitiæ, quamuis nolimus, addiscimus. Schola & auditorium, vt ficta caussa, ita res inermis innoxia est: nec minus fœlix, senibus præsertim. Nam quid in senectute fælicius, quàm quod dulcissimum est in iuuenta? Quare ego Isæum non disertissimum tantùm, verùm etiam beatissimum iudico, quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus ferreúsque es. Proinde si non ob alia, nósque ipsos, at certè vt hunc audias veni. Nunquamne legisti Gaditanum quendam Titi Liuij nomine gloriáque commotum ad visendum eum ab vltimo terrarum orbe venisse, statímque vt viderat abiisse? ἀφιλόκαλον, illiteratum, iners, ac penè etiam turpe est, non pu

Effecti) elaborati & arte perfecti. *Stylo*) meditatione, tēpore, scriptione, cura, diligentia. *Incredibili*) admiranda. exempla raræ memoriæ Plinius libro vii & Iulius Solinus referunt, & Seneca tradit se in hac floruisse, vt non tantùm ad vsum sufficeret, sed in mirandum vsque procederet: quæ sanè thesaurus est rerum omnium, & nisi custos inuentis cogitatísque verbis & rebus adhibeatur, intelligimus etiam si fuerint præclarissima in oratore peritura. Eam Suidas sic diffinit, Memoria est obseruatio eorum quæ didicisti. M. Tullius verò, Memoria est firma animi rerum & verborum dispositionis perceptio. *Repetit altius*) multa recitat ex tempore quæ iam dixerat. Seneca duo millia nominum recitata quo ordine erant dicta referebat, & ab iis qui ad audiēdum præceptorem conuenerant, singulos versus ad singulos datos cùm plures quàm ducenti efficerentur, ab vltimo incipiens vsque ad primum recitabat. *ἕξιν*] habitum. *Exercitatione*) consuetudo & exercitatio facilitatem maximè parant: cùm enim memoria sit naturæ munus, maximam tamen efficit exercitatio & labor: multa ediscere, multa cogitare, & si fieri potest quotidie, potentissimum est: nihil æquè augetur cura, vel negligentia intercidit. Nihil aliud quàm studere & se exercere. *Sexagesimum*) alia scriptura septuagesimum. *Scholasticus*) declamator solùm in fictis causis & ociosis versatus, non in veris litibus. *Nos*) causidici. *Foro*) forensi eloquentia tuendis ciuibus: & in ipsa arena. *Terimur*) distrahimur, ætatem consumimus. *Multum malitiæ addiscimus*) simus subdoli & versuti. *Quamuis nolumus*) necessariò & inuitò. *Auditoriū*) & pro ipsis auditoribus, & loco in quem

auditurí conueniût, frequenter vsurpatur. *Ficta causa*) vbi declamationes & fictæ controuersiæ tractantur. *Inermis*) syncera, [innoxia]. *Fœlix*) recipiens fœlicitatem & prosperum successum. *Dulcissimum*). s. declamare est, iucundissimű iuuenibus & præsertim ducere classem. *Saxeus ferreúsque*) durus, inexorabilis, rusticus, qui negligas tanti viri cognitionem [M. Tullius ad Quintum fratrem dixit, Ferű ferreúmque, & ad Treboniű. Ferreus inquit essem si te non amarem. *Proinde*) quare. *Si non*) vis in vrbem venire. *Ob alia*) aliis causis instantibus. *Nósque ipsos*) respectu nostro. *Hunc*) Isçű. *Gaditanum*) Bæticum virum: Gades enim in Bætica. Hoc latius tractat Diuus Hieronymus in præfatione Bibliorum. Legimus, inquit, in veterum historiis quosdã lustrasse prouincias, nouos adiisse populos, maria transisse: vt quos ex libris nouerant, coram quoque viderent. ad Titum Liuium lacteo eloquentiæ fonte manantem de vltimis Hispaniæ Galliarúmque finibus quosdam venisse nobiles inuenimus, & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, vnius hominis fama perduxit. habuit illa ætas inauditum omnibus seculis celebrãdúmque miraculum, vt vrbem tantam ingressi aliud extra vrbẽ quærerent. *Ab vltimo terrarum orbe*) à Gadibus vltra quas est mare Oceanum. *Κακόζηλον*) inelegans, rude. *Illiteratum*) viri idiotæ est & rudis. *Turpe*) indecorum.

...are tanti cognitionem, qua nulla est iucundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices, Habeo hîc quos legam, non minus disertos. Etiã: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Multo magis, vt vulgò dicitur, viua vox afficit. Nam licèt acriora sint, quæ legas, altius tamen in animo sedent, quæ pronunciatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis adfigit. Nisi verò falsum putamus illud AEschinis, qui cum legisset Rhodijs orationem Demosthenis, admirantibus cunctis, adiecisse fertur, τί δὲ εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου ἀκηκόειτε. *& erat*

Tanti) vt venias. *Cognitionem*) eruditionẽ. *Nulla est iucundior*) cùm cæteræ voluptates sint momentaneæ, hæc pene diuina. vnde interrogatus Zeno Citieus quomodo quis fœlicem vitam duceret? respondit, si cum mortuis immoraretur: apertè significans si libris & eruditioni studuisset. *Hic*) ruri. *Quos*) autores. *Non minus disertos*) ita eloquentes qualis est Isæi sermo. *Vt vulgò dicitur*) vt iam in prouerbiű receptű est. *Multò magis viua vox afficit*) magis mouemur audiendo, quàm legendo. quod celebratű à Seneca Fabius his verbis retulit. licèt satis exẽplorű ad imitandű ex lectione suppeditet, tamen viua (vt dicitur) vox alit plenius, præcipuéque præceptoris. [Signanter addidit præceptoris. nam Cic. ad Atticum vbi inquit se à Curione audiuisse Clodium factum Tribunum, idque melius se cognouisse ex litteris Attici, addidit, vbi sunt qui aiunt viua voce.] *Acriora*) ãbsolutiora, vehementiora. *Altius sedent*) memoriç diutius mandãtur. *Pronũtiatio.*) Val. Max. Eloquẽtiç ornamẽta in pronũciatione apta & conuenienti motu corporis consistunt, & reliqua. In quẽ sensum M. Tullius de Perfecto Oratore, Carent, inquit, libri spiritu illo propter quem maiora eadem illa cùm aguntur, quàm cùm leguntur videri solent. pronunciatio à voce nomen accepit, cui in toto genere dicendi Demosthenes palmam dedit, eidem secundum ac tertium locum, donec ab eo quæri desineret, vt eam videri posset non præcipuam, sed solam iudicasse. *Vult.*) qui maximè dominatur in actione, hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc submissi sumus: hoc pendent homines, hoc intuentur, hoc spectant etiam antequam dicamus, hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus: hic est sæpe pro omnibus verbis. [M. Tull. de legibus lib. 1. Is qui appellatur vultus, qui in nullo animante est præterquã in homine potest iudicare mores: cuius vim Græci norũt, nomen omnino nõ habẽt.] *Habitus*) corporis qualitas à M. Tullio ita describitur,

Corporis habitus est commoditas aliqua non natura data sed studio & industria parata. Et Fabius li. xi. Pleraque multa de eo disserit. *Gestus*) motus corporis, qui debet esse magis ad sensus quàm ad verba accommodatus. nam flexus ille & (vt sic dixerim) motus dat actum quendam ad id quod factũ est. *Affigit*) imprimit] *Illud AEschinis*) dictũ, cuius Fab. & Pli. senior meminere. Æschines Atheniensis orator cũ accusationẽ qua fuerat vsus Rhodi, legisset, legit & defẽsionẽ Demosth. ob quã in illud depuls⁹ fuerat exiliũ: mirãtibúsq; Rhodiis, cũ magis miraturos fuisse dixit, si ipsũ orantẽ audiuissent, in calamitate testis ingens factus inimici. Hanc rẽ M. Tul. lib. iij. de Oratore clarius est executus, Mihi melius etiam ab Aesch. illud dictum videri solet, qui cum per ignominiam iudicij cessisset Athenis, & se Rhodum cõtulisset, rogatus à Rhodiis legisse fertur orationẽ illam egregiam quam in Ctesiphontem contra Demosthenem dixerat: qua perlecta, petitum est ab eo postridie vt legeret illam etiam quæ erat contra à Demosthene pro Ctesiphonte edita: quã cum suauissima & maxima voce legisset, admirantibus omnibus, quanto, inquit, magis miraremini si ipsum audiuissetis. Valerius Maximus cum eadem de Aeschine narrasset cap. de pronunciatione, Tantus ait orator, & modo tam infestus aduersarius, sic inimici vim ardorémque suspexit, vt se scriptorum eius parum idoneum lectorem esse prædicaret: expertus acerrimum vigorem oculorum, terribile vultus pondus, accommodatum singulis verbis sonum vocis, efficacissimos corporis motus. ergo & si operi illius nihil adiici potest, tamen in Demosthene magna pars Demosthenis abest quæ intelligitur potiusquam auditur. Hæc omnia breuius videtur Cæcilius expressisse. τί δὲ εἰ αὐτοῦ θηρίου ἀκηκόειτε, quid autem si ipsam belluam audiuissetis, scilicet quid dixissetis.

AEschines, si Demostheni credimus, μεγαλοφωνότατος: fatebatur tamen longè melius eadem illa pronunciasse ipsum, qui pepererat. Quæ omnia huc tendunt, vt audias Isæum: vel ideo tantùm vt audieris.

Idem Aeschines in Ctesiphontem appellat Demosthenem belluam, Operæpretium dicens, existimo, mentionem huius belluæ facere. Λαμπροφωνότατος) splendissimæ & clarissimæ vocis, siue μεγαλοφωνότατος id est, maximæ vocis. Malè quidam codices habent μικροφωνότατος idest minimæ vocis. nã præter quod prædictis & sequentibus nõ conueniat, Æschines in eadem oratione testatur solitum Demosthenem comparare vocis suæ suauitatem sirenum cantilenæ. Et Demosthenes in oratione pro Corona, scribit Aeschinẽ fuisse splendidissimè vocalem, etiam dum puer in sacris caneret: qui postquam in virum euasit, splendore vocis tragœdus factus, multas tragœdias recitauit. Et ibidẽ λαμπροφωνότατον appellat, sicut alibi εὔφωνον & μεγαλόφωνον: pręsertim de trãsgressa legatione magnitudinem vocis eius pluribus commemorãs. *Ipsum qui pepererat*) Demosthenem autorẽ. *Vel ideo tantum vt audieris*) iccirco hæc scripsi, & omnia in illo expressi, vt per ea cognoscas Isæi ingenium & eloquentiam tanquam si eum audiuisses [hic sensus magis placet quàm vel dumtaxat audias vt possis gloriari te audiuisse illũ.]

C. PLINIVS CALVINAE S.

SI pluribus) Persoluto ære alieno quo premebatur Caluinæ pa-

SI pluribus pater tuus, vel vni cuilibet alij quàm mihi, debuisset, fuisset fortasse dubitandum, an adires hæreditatem etiam viro

grauem: cum verò ego ductus adfinitatis officio, dimissis omnibus qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant, creditor solus extiterim: cúmque viuente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, præter eam summam, quam pater tuus, quasi de meo dixit (erat enim soluenda de meo) magnum habes facilitatis meæ pignus, cuius fiducia debes famã defuncti pudorémque suscipere, ad quod te ne verbis magis quàm rebus horter, quicquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi ferri iubeo. Nec est, quod verearis, ne sit mihi ista onerosa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates: dignitas sumptuosa, redditus propter conditionem agellorum, nescio minor, an incertior, sed quod cessat ex reditu, frugalitate suppletur, ex qua velut à fonte liberalitas nostra decurrit. Quæ tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat: sed temperanda in aliis, in te verò facile ratio constabit, etiamsi modum excesserit.

Vale.

ter, eo mortuo Cæcilius hortatur filiam vt adeat hæreditatem, quam propter grande debitum recipere timebat. Caluinas tres fuisse lego, Iuniam Caluinam originem ab Augusto trahentem, quę Vespasiano superuixit: aliam meretricem: tertiam Caluini ad quem scribit Iuuenalis, parentẽ: quanquam & Caluillæ epistolam missam legimus, quæ maritum habuit Annium Verum Prętura functum, ex quo filiũ suscepit M. Antoninum nomine, virum in omni vita philosophantem, qui Imperator creatus vitæ sanctitate omnes principes superauit. *Si pluribus*) sensus est, si pater tuus debitor fuisset multorum; vel saltem alterius vnius, potuisses fortasse dubitare hæreditatem suscipere, difficilem aditu viro propter æris alieni magnitudinem, nedum fœminæ, vetu es. *Adires hæreditatẽ*) necessariis hęredibus permittit Prętor volẽtibus se abstinere ab hæreditate, vt potius parẽtum quàm ipsorum bona similiter à creditoribus possideantur. Caluina igitur patris necessaria hæres verebatur hæreditatem parentis recipere pressam multo ære alieno. *Affinitatis officio*) videtur innuere C. Caluisium parentem Domitiæ Caluillæ Cæcilio arcta propinquitate cõiunctum. *Affinitatis officio*) quo tenemur pressos subleuare magis quàm externos. *Dimissis omnibus*) persolutis pecuniis omnibus creditoribus. quibus pater tuus eas debuerat. *Molestiores*] creditores in exigenda pecunia.] *Creditor solus extiterim*) summam totius crediti in me transtulerim. *Eo*) patre tuo. *Centum millia nummum*) id est centum sestertia. fuit enim munificentissimus in suos Cæcilius. *Præter eam summam*) Contuli tibi centum millia nummum præter eam summam nummorum quos pater tuus promisit tibi in dotem. *Quasi de meo*] nã omnia illius bona erant mihi obligata, nec quicquam inuito me poterat distrahere. *De meo*) de rebus iure mihi spectãtibus. *Facilitatis*] liberalitatis. *Pignus*] argumentum, testimonium. *Famam defuncti*] debes quam primum adire hæreditatem paternam: hoc pacto tutaberis famã & pudorem patris tui mortui: sin minus declarares omnia sua dilapidasse, quod summo dedecore & infamia illum inureret. *Verbis*] inanibus & speciosis. *Acceptum ferri iubeo*] [volo vt procurator meus vel dispensator eam summam rationibus ferat, me tibi donasse scilicet] remitto & condono tibi omne debitum quod pater tuus mecum contraxerat [modus dicendi apud antiquos elegans & frequens. Plin. senior li. viij. Magnitudini fatorum accepta ferri æquius quàm ferarum naturæ arbitror. Et Cæcilius, an potius Domit. in epist. ad Terent. Max. Summam expen-

ſam liberalitati meæ feres. vbi ſubticuit acceptam: tamen commode intelligi poteſt] *Onerosa*) immenſa, nimia. *Modica*] mediocres. *Dignitas*] ſenatoria. *Sumptuoſa*] quæ magnos ſumptus expetat. *Conditionem agellorum*] ſterilium admodum, quales poſſedit iuxta Larium: nam in Thuſcis ſoli vbertatem commendat. *Incertior*] qualitate temporum. Alibi conqueritur Thuſcos ſuos grādine excuſſos, in Tranſpadana regione ſummam abundantiam, ſed parem vilitatem. *Sed quod ceſſat*) ſenſus eſt, quando redditus, & annona fuerit minor quàm vt noſtra dignitas poſtulet, tunc viuemus parcè & temperatè. *Ex qua*) ex victu frugali. *Ex fonte*) ex perenni copia. *Decurrit*) diffunditur in amicos. *Inareſcat*] extinguatur nimium largiendo, & pauperes ſiamus: [cùm ſecundum M. Tul. Largitio quæ fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhauriat: & ita benignitate benignitas tollatur. Itaq; res familiaris nec ita claudatur, vt eam benignitas aperire non poſſit: nec ita reſeretur, vt pateat omnibus. modus adhibeatur, iſque reſeratur ad facultates.] *Inareſcat*] perſtat in trāſlatione, cùm præmiſiſſet fontem. *In te*) liberalitatis meæ effuſæ in te. *Ratio conſtabit*) in promptu erit cauſa, quòd tibi affinis, quòd famam parentis tui protexerim. *Modum exceſſerit*) donauerim plura quàm deberem.

C. PLINIVS LVPERCO SVO S.

Ctionem & à te frequenter efflagitatam, & à me ſæpe promiſſam exhibui tibi, non tamen totam. adhuc enim pars eius perpolitur. Interim quæ abſolutiora mihi videbantur, non fuit alienum iudicio tuo tradi. His tu rogo, intentionem ſcribentis accommodes. nihil enim adhuc inter manus habui, cui maiorem ſolicitudinem præſtare deberem. Nam in cæteris actionibus exiſtimationi hominum diligentia tamen, & fides noſtra, in hac etiam pietas ſubiicietur. Inde & liber creuit, dum ornare patriam & amplificare gaudemus, pariterque & defenſioni eius deſeruimus, & gloriæ. Tu tamen hæc ipſa, quantum ratio exegerit, reſeca. Quoties enim ad faſtidium legentium, deliciáſque reſpicio, intelligo

Ctionem) In dedicatione bibliothecæ in patria ſua orationem habuit de laudibus ſuorum, & ſoli natalis apud municipes. eius partem corrigendam Luperco deſtinat: quem rogat vt ſuperflua amputet: concedat tamen aliquas digreſſiones, præſertim in deſcriptione locorū. Mutius Lupercus Legatus legionis aduerſus Ciuilem inclytus fama, & potior. Lupercum refert Martialis librum ſuum ſæpe exegiſſe: ſed diſpari euentu à Cæcilio. nam ille ſemper negauerat, hic pollicitus mittit. *Actionem*) orationem quam egi apud municipes meos. [*ſemper*) quoties illam petiuiſti. Si legitur *ſæpe*, manifeſtus eſt ſenſus.] *Perpolitur*) elimatur, emendatur. *Abſolutiora*) correctiora. *Non fuit alienum*) [non fuit abſurdum, nec extra propoſitum] placuit in primis vt tu ea iudicares. *Tradi*) demandari. *Intentionem*) mentem, animum, phantaſiam. Intentio eſt animaduerſio & diligentia qua animus ad quod intenditur, dirigitur. aliâs eſt ex qua ſtatus principium habet, quæ depulſione conficitur. de hac non intelligit cùm laudatiuum genus nullum habeat ſtatum. *Scribentis*) mei, [ac ſi tu illa ſcriberes.] *Accommodes*) induas, ſumas

Inter manus) non solùm per hoc significatur inuentio, sed etiam recognitio. *Existimationi hominum*) diligens & fidelis fui clientibus, vt bonam mihi apud homines existimationem pararem.] *Fides nostra*) veritas subijcitur. *Pietas*) amor in patriam & maiores. *Subijcietur*) pro argumento, & subiecto erit. *Liber*) oratio. Sic in prioribus librum dixit orationem Ciceronis pro Cornel. Balbo. *Amplificare*) vti amplificatione, quæ potissimum quatuor constat. incremento, comparatione, ratiocinatione, cōgerie. *Defensioni*) in quibus criminabatur & vituperabatur. *Gloriæ*) vt à conditoribus ab opportunitate situs, à rebus gestis. *Reseca*) amputa, dele superflua. *Delicias*) ignauiam, [fastidium.] *Respicio*) considero. sæpius enim oportet scribere secundum lectorum opinionem.

nobis commendationem etiam ex ipsa mediocritate libri petendam. Idem tamen, qui à te hanc austeritatem exigo, cogor id quo diuersum est postulare, vt in plerisque frontem remittas. Sunt enim quædam adolescentium auribus danda, præsertim si materia non refragetur. Nam descriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non historicè tamen, sed propè poeticè prosequi fas est. Quòd tamen si quis extiterit qui putet nos latius fecisse quàm orationis seueritas exigat: huius, vt ita dixerim, tristitiam reliquæ partes actionis exorare debebunt. Adnisi certè sumus, vt quamlibet diuersa genera lectorum per plures dicendi species teneremus. Ac sicut veremur, ne quibusdam pars aliqua secundum suam cuiusque naturam non probetur: ita videmur posse confidere, vt vniuersitatem omnibus varietas ipsa commendet. Nam & in ratione conuiuiorum, quamuis à plerisque cibis singuli temperemus, totam tamen cœnam laudare omnes solemus: nec ea quæ stomachus noster recusat, adimunt gratiam illis quibus capitur. Atque hæc ego sic accipi volo, non tanquam assequutum esse me credam, sed tanquam assequi laborauerim, fortasse non fru-

Commendationē) laudē. *Petendam*) quærendam. *Austeritatem*) seueritatem, asperitatem. Græcum vocabulum, cuius contrariū est suaue. *Diuersum*) non tam suauitatem quàm licentiam hilaritatémque intellige. *Frontē remittas*) in lætitiam resoluaris, rugas dissoluas: nam seueriores sunt fronte contractiore & caperatiore. Hinc Martialis in seueros, Triste supercilium durique seuera Catonis Frons. *Adolescentium auribus*] lætioribus viris, quales sunt adolescentes. tenentur enim suauioribus. *Refragetur*) repugnet, obstet. *Descriptiones locorum*) agro Comensi erectorum. tangit chorographiam. *Historicè*) verè. quod adeo probat, vt lib vij dicat. Sæpe in oratione quoque non historicæ modò, sed propè poeticæ descriptionis necessitas incidit. *Poeticè*) fabulosè, more poetarum. *Prosequi.*) tractare. *Facultas*) norma. Sunt exemplaria in quibus seueritas est: quod fortasse non inconueniens. *Latius fecisse*) pluribus complexos. [Non displicet lautius, hoc est, vberius & copiosius. Verùm si leges lætius, id opponetur, tristitiæ accommodatius.] *Tristitiam*) nimiā seueritatem *Reliquæ partes*) seueræ & circūscriptæ. *Exorare*) mitigare [lectores.] *Qualibet diuersa*] legitur etiā quālibet diuersa, i. multū distātia. *Lectorum*) quorū alij seueri, quidam tristes, nonnulli iucundi, interdum acres, aliàs delicati sensus est: cùm variæ sint hominum species, sic & dicendi, studuimus aspergere totam orationem dicendi varietate, vt vnusquisque pro inge-

dixit, Cur here quod dederas, hodie puer Hyle negasti? Et Fabius heri apud Teren. tanquam antiquũ recognoscit, & suis tẽporibus here scribi ostẽdit. *A Senatu*) Senatusconsulto. *Autore Principe*) ita volẽte Traiano. *Triumphalis statua*) in habitu triumphãtis. lege Plin. lib. xxxiiii. cap. iiij. de honore statuarum. *Vestricio Spurinnæ*) qui Othoniani exercitus dux ad occupãdas Padi ripas præmissus, Placentiã coloniam aduersus Cecinnam strenue & prudenter tutatus est: nam indomitum militem & belli ignarum, neque imperio parere volentem intra mœnia continuit: summo tamen sui ipsius discrimine, ne à suis proderetur, sed ipse volentes mœnibus eduxit: deinde noctis interuentu, cũ Cecinna venire nunciaretur, timentes introduxit, strenuéq; coloniã tũc maximè florẽtem tutatus est: ibi relicto modico præsidio, Macro cum cohortibus subuenit: vir sanctissimus qui ex longa senectute nihil præter solam prudentiam habebat, vtraque lingua doctissimus, & in ordine vitæ dispositus. *Decreta*) constituta. nam decreta, Principũ & Senatus cõstitutiones dicuntur. *Vt multis*) quibus passim in foro pro libidine principũ statua dabatur: in quod Iuue. satyricũ fulmen torquet Satyra prima nõ sine sũma indignatione. *In acie*) in pugna. *Vt illis*) viris statuæ decernũtur. *Decus istud*) honorẽ triũphalis statuę.

guine & factis assequebantur. Nam Spurinna Bructerum regem vi & armis induxit in regnum: ostentatóque bello, ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriæ genus) terrore perdomuit. Et hoc quidem virtutis præmium, illud solatium doloris accepit, quòd filio eius Cottio quem amisit absens, habitus est honor statuæ. Parum id in iuuene, sed pater hoc quoque merebatur, cuius grauissimo vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Præterea Cottius ipse tam clarum specimen indolis dederat, vt vita eius breuis & angusta debuerit hac veluti immortalitate proferri. Nam tanta ei sanctitas, grauitas, autoritas etiam, vt posset senes illos prouocare virtute, quibus nunc honore adæquatus est. Quo quidem honore, quantum ego interpreter, non

Factis) præclarè gestis. sumpto initio ab Atheniensibus qui primi Harmodio & Aristogit[one] tyrannicidis statuas posuêre.

Bructerum) pro Bructerorum: sunt autem Bructeri Germaniæ populi secundum Claudianum, syluę Hercynię accolę: qui quondam vicinarum consensu nationum super sexagita mill. ceciderũt: deinde cùm nouos motus in Germania aduersus Romanũ nomen excitassent, & aliquando superiores facti mortua regina, Velleda nomine, imperiũ sub Domitiano recusarunt. pòst ea eorum Regem, qui ad Romanos confugerat, Vestricius Spurinna Traiani iussu in regnũ introduxit sine sanguine & cæde, sed terrore solo domitis Bructeris: quos pariter sub Nerone à bello metu deterritos per Iuliũ Auitum, tradit Tacitus. & procedente tempore à Constantino Constantii ad internecionem vsque deletos, in laudibus eiusdem legitur. [*Induxit*) reduxit expulsum.] *Vi & armis*) dum metuunt copias Romanorum armatas. *Ostentato bello*) tanquam omnino esset acie cum Bructeris decertaturus. *Terrore*) sine cæde. *Pulcherrimum victoriæ genus*) sine sanguine & pugna hostem superare. ii autem merebantur ouationem minorem triumpho. *Hoc*) statuam triumphalem accepit in præmium rei bene gestæ. *Doloris*) quem interitu filii conceperat. *Absens*) in expeditione contra Bructeros. *Habitus est honor statuæ*) Donatus est Cottius statua honoris gratia. *Parum id in iuuene*) rarò accidit vt statua ponatur iuueni in foro. *Vulneri*) dolori. *Fomento*) medela, solatio. *Cottius*) cuius mater Cottia & auus maternus Cotteianus. *Specimen indolis*) indicium futuræ virtutis. *Breuis*)

quia raptus est in flore ætatis. *Hac immortalitate*) hoc honore diu mansuro. *Proferri*) vlterius celebrari, prorogari. *Vt* *senex*) si diutius vixisset. *Prouocare*) æquare. *Illos*) viros illustres : qui ob virtutes statuam in foro meruerunt.

modò defuncti memoriæ, dolori patris, verumetiam exemplo prospectum est. acuent ad bonas arteis iuuentutem adolescentibus quoque (digni sint modò) tanta præmia constituta : acuent principes viros ad liberos suscipiendos, & gaudia ex superstitibus, & ex amissis tam gloriosa solatia. His ex causis statua Cotti publicè lætor, nec priuatim minus. Amaui consummatissimmum iuuenem tam ardenter, quàm nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem eius subinde intueri, subinde respicere, sub hac consistere, præter hanc commeare. Etenim si defunctorum imagines domi positæ dolorem nostrum leuant, quanto magis eæ, quibus in celeberrimo loco non modò species & vultus illorum, sed honor etiam & gloria refertur? Vale.

Exemplo) imitationi cæterorum iuuenum. *Prospectum*) cautum. *Bonas artes*) bonos mores. *Acuent*) Inde Augustus in publicis decorus, opera cuiusque ducis manentibus titulis restituit, & statuas omniũ triumphali effigie in vtraque fori sui porticu dedicauit. *Acuent*) incitabunt. *Digni sint his præmijs*) modò tales honores mereantur. & latenter Traianum laudat, sub quo meritis honores decernerentur. *Principes*) proceres, summates. *Liberos suscipiendos*) ad vxorem ducendam: multi enim sub malo principe cœlibem vitam malebant, cùm viderent in perniciem sui plerunque filios tolli : quosdã auaritia detinebat, orbitatis munera aucupantes : nam lex illa de maritãdis ordinibus iam exoleuerat, qua locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia & pares pœnæ cohortabantur. *Publicè*) respectu vtilitatis publicæ. *Priuatim*) causa ipsius Cottii. *Effigiem*) iconam formatam ad exemplar Cottii. *Subinde*] frequenter, in quem sensum Liuium, Columellam, Martialem, plerunque vsos annotauimus: sed in primis Tranquillum. *Præter*] iuxta. *Commeare*) spatiari cum aliquo. *Domi positæ*] In atrio supertabulino. qui locus erat atrio proximus authore Festo: [sed Vitruuio referẽte pars erat atrii.] *Celeberrimo loco*] vrbis, id est in foro. *Species & Vultus*] species est totius corporis.] nam authore Plinio solebant effigiem exprimere, & imaginem viuentis quantum per artem poterant reddere. *Refertur*) repræsentatur.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

STudes] Si quãdo poterit occupationibus vrbanis dissolui, promittit Caninio se venturum ad Larium, vbi & studere & piscari, venarique commodè liceat. *Simul*)eodem die. *Larium*

STudes: an piscaris: an venaris: an simul omnia? possũt.n. omnia simul fieri ad Larium nostrum. nam lacus piscem, feras syluæ quibus lacus cingitur, studia altissimus iste secessus affatim suggerunt. Sed siue omnia

sed ne ius esset recusandi. Et aliud sibi & nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet) aliud suis nostrisque libertis. Animaduertit qui mihi proximus recumbebat, & an probarem, interrogauit. Negaui. Tu ergo, inquit, quam consuetudinem sequeris? Eadem omnibus pono, ad cœnam enim non ad notam inuito: cunctisque rebus exæquo, quos mensa & toro æquaui. Etiam ne libertos? etiam: conuictores enim tunc non libertos puto. Et ille, Magno tibi constat: Minimè. Qui fieri potest: Quia scilicet liberti mei non idem quod ego bibunt, sed idem ego quod liberti. Et Hercule, si gulæ temperes, non est onerosum quo vtaris ipse communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi in ordinem redigenda est, si sumptibus parcas, quibus aliquanto rectius tua continentia quàm aliena contumelia consulas. Quorsum hæc? Ne tibi optimæ indolis iuueni quorundam immensa luxuria specie frugalitatis imponat. Conuenit autem amori in te meo quoties tale aliquid inciderit sub exemplo præmonere, quid debeas fugere. Igitur memento, nihil magis esse vitandum, quàm istam luxuriæ & sordium nouam societatem: quæ cùm sint turpissima discreta ac separata, turpius iunguntur. Vale.

iisdem quibus Secundum temporibus floruisse. & diuum Antoninum Martio Auito Prætori rescripsisse, ac Auitum Stertinium monumẽtis à Mart. celebratum, vt omittam Lollianum Auitum virum Consularé, cuius Capitolinus & Apuleius meminêre. Sed Iulio Auito, aut Iunio scriptam fuisse hanc epistolam crediderim: nã Iunii Auiti Ædilitatis candidati obitum lib. viii. amarissimè deflet. vt Iulii lib. v. vbi sui amantissimũ, summa fuisse consecuturum asserit si maturuissent eius virtutes. Fuit & sub Nerone IuliusAuitus Germanicis copiis præfectus, quamquam apud Tacitũ parum diligentes legant Dubium Auitum. [*Longum*) fastidiosum, extra rem.] *Altius*) à principio, à causis. *Nec refert*) narrare. *Homo*) ego Plinius *Minime familiaris*) non solitus foris cœnare, vel illi amico non domesticus. *Lautum*) splendidum, copiosè viuentem. *Diligentem*) parcum. nam diligentia, iudicio M. Tul. ex lib. ij. de Oratore, virtutes reliquæ continentur. *Vt mihi*) videbatur. *Sordidum*) auarum. *Sumptuosum*) magna impendentem, & plura quàm credebat. *Paucis*) chrarioribus conuiuis. *Optima*) Legitur etiam opima, ferè ad idem. *Egregios*) scilicet cibos. *Minuta*) minima. an forsan respexit ad pisciculos: quod Iuuena. damnat non secus in Varrone. *Cæteris*) minoribus amicis. *Lagunculis*] diminutiuum à lagena: super quo verbo in præcedentibus. *Descripserat*) diuiserat, denotauerat. M. Tul. pro Milone, Cum me latronem ac sicarium abiecti homines & perditi describebant. At Iulius Cæsar vir tantus pistorem alium panem quàm sibi conuiuis subiicientem compedibus vinxit: facinus haud dissimile rebus vitæ suæ gestis. erant etiam quidam diuites sibi, pauperes amicis. atrociter hoc Iuuenale insectante. Et Plinius senior frugalitatem Catonis redeuntis ab Hispania cum triũpho laudans, Non aliud inquit, vinum bibit quàm remiges: in tantum dissimilis istis, qui etiam conuiuis alia quàm sibimetipsis ministrant, aut procedente cœna subiiciunt. [*In tria genera descripserat*) distinxerat per tres conuiuarum species: primos, medios, imos. an tres species vini apposuerat conuiuis, quos in tres ordines distinxerat. Apud Valer. dem. j.

fecit: cùm non liceret nobilioribus eam dignitatem petere: quem modum potuit ſeruaſſe Euritius. Sequentia faciunt vt credam fuiſſe Tribunatum plebis, magis quã legionũ: quamquã Tranquillus tradat Auguſtum ſtatim poſt virilem togam liberis Senatorum latumclauum indulſiſſe, & curiæ intereſſe permiſiſſe, militiámque auſpicantibus non Tribunatum modò legionum, ſed etiam præfecturas alarum dediſſe. *In Senatu*) cui creandorum magiſtratuum poteſtatem conceſſerat Cæſar [an magis eligendorum & populo confirmãdorũ]. *Decepiſſe*) ſi reijciatur tanquam indignus, & Traiano dignũ omni dignitate perſuaſerim. *Talem*) dignum. *Omnes*) quibus datum eſt ius creandorum Tribunorum. *Incitaret*) accenderet. *Studium*) diligentiã. *Adiutum*) adiuuari. *Iuuenem*) Euritium. *Et quidem*) digniſſimum. *Tota domo*) affinibus eius omnibus. *Euritius clarus*) quem ſcribit Gellius fuiſſe præfectum vrbis: morum literarúmque veterum ſtudiodioſiſſimum.

ſanctus, antiquus, diſertus, atque in agendis cauſis exercitatus) quas ſumma fide, pari conſtantia, nec verecundia minore defendit. Habet auunculum C. Septitium, quo nihil verius, nihil ſimplicius, nihil candidius, nihil fidelius noui. Omnes me certatim, & tamen æqualiter amant: omnibus nunc ego in vno referre gratiam poſſum. Itaque prendo amicos, ſupplico, ambio domos, ſtationéſque circumeo: quantúmque vel autoritate vel gratia valeã, precibus experior. Te quoque obſecro, vt aliquam oneris mei partem ſuſcipere tanti putes. Reddam vicem, ſi repoſces: reddam, & ſi non repoſces. Diligeris, coleris, frequentaris. oſtende modò velle te, nec deerunt qui quod tu velis, cupiant. Vale.

Sanctus) ad mores perfectiſſimos & vitæ integritatem. *Antiquus*) tã ad vitę ſeueritatẽ, quã ad cognitionẽ rerum antiquarum. *Diſertus*) ad eloquẽtiam refertur. *Pari*) ſumma. *Verecundia*) modeſtia. magis enim in ſtudiis timor quàm fiducia homines decet. *C. Septitium*) Septitium [Clarum]: cuius conſilio epiſtolas publicauit. *Certatim*) ſedulò. *Aequaliter*) maximè. *In vno*) Euritio: ſi meo auxilio Tribunatum adipiſcetur. *Stationes*) vbi conſident ciues in ocio fabulandi cauſa. *Precibus*) ad preces vſque deſcendo. *Muneris*) officii. [Fuit in alia lectione oneris, ad idẽ ferè.] *Tanti*) quanti ego puto. i. maximi *Vicem*) beneficium par. *Si non repoſces*) non rogatus. *Diligeris*) à poſſibili nititur perſuadere. *Oſtende*) à facili. nam vt ſolum cognoſcatur hoc tibi placere, ſtatim multi ſuffragatores occurrent. *Quod velis*) creari Euritiũ Tribunũ.

C. PLINIVS OCTAVIO SVO S.

NOminem te patientem, vel potius durum, ac penè crudelem, qui tã inſignes libros tam diu teneas. Quouſque & tibi & nobis inuidebis? tibi, maximam laudem: nobis, voluptatem? Sine per ora hominum ferantur, iis

NOminem) Octauium admiratur poſſe tádiu continere verſus ſuos, hortatúrque [ad] editionẽ. Sic Martialis Fauſtinum lib. j. *Nominem*) vera lectio, non *hominem*: vt Laurentium

denique quibus lingua Romana spatiis peruagentur: magna etiam longáque expectatio est: quam frustrari adhuc & differre non debes. Enotuerũt quidam tui versus, & inuito te claustra tua refregerunt: hos nisi retrahes in corpus quandoque vt errones, aliquem cuius dicantur inueniant. Habe ante oculos mortalitatem, à qua asserere te hoc vno monimento potes. nam cætera, fragilia & caduca, non minus quàm ipsi homines, occidunt desinúntque. Dices, vt soles, Amici mei viderint. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laboriosos, vt tantum curæ intentionísque suscipere & possint & velint. sed dispice ne sit parũ prouidum, sperare ex alijs quod tibi ipse non præstes. Et de editione quidẽ interim, vt voles, recita saltẽ, quò magis libeat emittere: vtq; tandẽ percipias gaudiũ, quod ego olim pro te nõ temerè præsumo. Imaginor enim qui concursus, quæ admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat: quo ego, quum dico vel recito, non minus quàm clamore, delector. sit modò silentium acre & intentum & cupidum vlteriora audiendi. Hoc fructu tanto, tam parato, desine studia tua infinita ista cunctatione fraudare: quæ quum modũ excedit, verendum est ne inertiæ & desidiæ vel etiã timiditatis nomen accipiat. Vale.

Vallam, & alios video legere. *Durum*) asperum, nimium seuerum, inurbanum. pariter Vlpianus titulo de Furtis, & idem in panegyrico, Papinianus etiam pro inhumano: sicut M. Tul. de Perfecto Oratore pro agresti. *Libros*) metro constantes *Teneas*) cohibeas, apud te supprimas. *Quousque*) perinde ac si diceret, semper ne? *Inuidebis*) per inuidiam auferes. *Laudem*) quam publicatione illorũ cõsequeris. *Voluptatem*) ex lectione, & tua laude. *Per ora*) in publicum, in celebrationem. Virg. Volitare per ora, in eundẽ sensũ dixit, [& Epigrámatarius, Quòd volito docta per ora virûm] *Iisdem spatiis*) per imperiũ Romanum: nã Latinitatẽ conati sunt Romanorum prisci vnà cũ imperio diffundere. Testatur Valerius Maximus libro secundo, cap. de institutis *Magna expectatio*) multũ desiderantur. *Frustrari*) deludere. *Enotuere*) in notitiam & publicum venerũt. *Claustra*) scrinium. *Refregerunt*) exierũt. *In corpus*) in opus integrum. *Errones*) vagabundi serui, fugitiui. sic enim interpretatur Vlpianus titulo de seruis fugitiuis: quamquam Arrianus de re militari velit erronis crimen in seruo leuius esse quã fugitiui. Inde Labeo pusillũ fugitiuum erronem appellat, vt ex diuerso fugitiuum magnum erronem. In summa, erro est, qui non equidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur, & temporibus in res nugatorias consumptis serius domũ redit. Hinc Columellæ erronẽ apum ducem censet detractis alis velut quadam compede domi retinendum. P. Nigidius stellas erraticas, autore Gellio, errones appellabat, quas Apuleius erronias & vagas vocat. *Cuius dicantur*) qui sibi illos vendicet. *Asserere*) liberare, remouere. *Monumento*) literarum. *Cætera*) bona. *Caduca*) citò interitura. *Viderint*) prouidebunt, edent post me. *Intentionis*) diligentiæ. *Dispice*) considera. *Parum prouidum*) imprudens, [inconsultum.] *Quod*) publicationem tuorum librorum., *Interim*) postea. discernit rem quę ad narrationem superiorẽ pertinet. *Vt voles*) facito vt lubet. *Recita*) Recitare, est librum, vel suũ, vel alienum repetere. Cicero pro Cluentio, Tris

& ipse

simul, siue aliquid facias, non possum dicere, inuideo: angor tamen non & mihi licere, quæ sic concupisco, vt ægri vinum, balinea, fonteis. Nunquam ne hos arctissimos laqueos si soluere negatur, abrumpam: nunquam puto. Nam veteribus negociis noua adcrescunt, nec tamen priora peraguntur, tot nexibus, tot quasi catenis maius in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

nostrum) Larium lacum ad Comum patriam nostrã: ex quo Abdua fluuius exit. Polybius tamen historicus, referente Strabone, contra omnium opinionẽ rescriptum reliquit, Larium longitudine ferè stadiorum tercentum, latitudine triginta, amnem eiicere Ticinum, Verbanum verò Abduam. Quod quidam parum diligentes, tanquam menda esset interpretis siue Strabonis, corrigunt: non anteriora respicientes, vbi Strabo Polybium dicit hoc afferere: quæque vsque ad finem lib. iiij. referuntur ex eius sententia dici. & alibi sæpius Strabonem sentire Larium emittere Abduam, non Ticinum. Appianus tamen nisi menda est [quoniam opinor scribendum Lirim] scribit lib. primo bellorum ciuilium flumen Larium ad Linternum defluere. [Appellatus est Larius à Larone, qui lingua Hetrusca nobilis prĩceps dicitur, autore Catone & Sempronio.] *Altissimus*) maximè idoneus. [*Secessus*) locus remot' à reb' vrbanis: & secedere est ab vrbe rus proficisci ocii causa.] *Affatim*) largiter] *Suggerunt*) subministrãt. *Aliquid*) vnũ horum. *Inuideo*) quod virum bonum non decet præsertim aduersus amicum. *Angor*) afficior molestia. *Licere*) eadem quæ tibi licent. *Ægri*) desiderant vinum balnea, aquam. [Martialis, Setinum dominæque niues, densique trientes Quando ego vos medico non prohibente bibam?] *Fontes*] quibus haustis æstum febris mitigent. *Hos arctissimos laqueos*) vrbanas curas instantissimas. *Soluere*) perficere, absoluere conuenienter. *Abrumpam*) saltem relinquam imperfectos, [vel incidam tanquam nodum Gordianum.] *Noua accrescũt*) alia coaceruantur. *Peraguntur*) absoluuntur. *Nexibus*) annulis. *Catenis*) sicut catenas annuli connexi efficiunt in maius. Et Martialis catenatos labores appellat multiplices & coniunctos lib. 1. Expectant curæque catenatíque labores. *Agmen*) cumulus. *Extenditur*] augetur. in secunda lectione est ostenditur, id est, exurgit, apparet.

C. PLINIVS APOLLINARI SVO S.

A Nxium me & inquietum habet petitio Sexti Euritij mei. afficior cura: & quam pro me solicitudinem non adij, quasi pro me altero patior: & alioquin meus pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen adducitur. Ego Sexto latumclauum à Cæsare nostro, ego quæsturam impetraui:

A *Nxium*) Apollinari Euritiũ commendat, vt eum in petitione Tribunatus adiuuet: exponens quot in illum beneficia contulerit, quibus virtutibus & parentum laudibus ornetur. Claudium Apollinarem præfectum classis Tacitus, Apollinarem tragœdum Gellius, Cesennium Apollinarem Iurisconsultus Paulus memorant. Fuerunt & alii plurimi Apollinares, antiquiores, & Secundo posteriores. Sed suspicor scriptam epistolam Domitio Apollinari Cõsuli designato, cuius Secundus libro ix.

& ipse excitauit recitatores cum singulis libellis. *Præsumo*) quibusdam signis intelligo ante tempus. *Imaginor*) in animũ & phantasiam induco, ac per imaginem intueor. *Concursus*) auditorum. *Clamor*) laudantium. *Silentium*) intentio, stupor. [*Quo*) silentio.] *Duco*) causas ago. *Acre*) vigilans, [intensum, diligens.] *Fruitu*) gaudio, [præmio.] *Fraudare*) priuare. *Studia*) tuas lucubrationes. *Qua*) mora. *Inertia*) nimia cunctatio, solet non modò pigritię, sed timiditati ascribi: & ipsa emendatio finem habet autore Quintiliano: apud quem plura lege lib. x. capite de emendatione.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

Solet esse gaudio tibi, si quid actũ est in senatu dignum ordine illo. Quãuis enim quietis amore secesseris, insidet tamen animo tuo maiestatis publicæ cura. Accipe ergo quod per hos dies actum est persona claritate famosum, seueritate exempli salubre, rei magnitudine æternũ. Marius Priscus accusantibus Afris, quibus Proconsul præfuit, omissa defensione iudices petit. Ego & Cornelius Tacitus adesse prouincialibus iussi, existimaui-

Solet) Marius Priscus Africę Procõsul à prouincialibus cũ suis ministris accusatus repetundarum, agente Secũdo damnatus est. Hoc senatusconsultum [Plinius] laudat, ac Iuuenalis carpit. *Illo*] Senatorio. *Quietis*) ocij. *Secesseris*) ab administratione rerum publicarum, & vrbe abieris [in prædia tua.] *Insidet*) remanet. *Maiestatis*) publicæ Senatus dignitatis, & amplitudinis, quæ maioribus insunt: vnde Ioui maiestatem ascribunt poëtæ, & Imperatoribus rerum scriptores, de qua Valerius, Est & illa quasi priuata censura maiestas clarorũ virorũ, sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in amplitudine sua obtinenda: grato enim & iucundo introitu animis hominum illabitur, admirationis prætexta velata. quam rectè quis diceret longũ & beatũ honorẽ esse sine honore. Dicta (autore Festo) à magnitudine. Hinc Curtius hominibus barbaris in corporũ maiestate venerationẽ esse dixit. *Famosum*) clarum, cognitum: vocabulum medium quo Apuleius cum laude vtitur. [& Iuuenalis: etsi nonnulli legant fumosos, non famosos equites.] secus alij. *Persona*) Marij Prisci. *Claritate*) quia consularis & septemuir epulonum fuit. *Exempli*) quo cæteri, qui præfuturi sunt prouinciis deterrebuntur à rapinis, ne & ipsi pariter damnentur. *Rei*) causæ. habent ista locum procemij, sicut sequẽtia narrationis. *Accusantibus Afris*) Marium Priscum ex Bætica Proconsulem Africæ vna ciuitas publicè, multique priuatim reum peregerunt. hæc Secundus libro tertio. *Proconsul præfuit*) Proconsulatu suo rexit Africam [an magis loco Cõsulis. M. Tullius in Philippicis, Nam Sertorianum bellum à Senatu priuato datum est: quia Coss. recusabant: cùm L. Philippus Proconsulem se eum mittere dixit non Proconsule. ita vt Proconsul sit, qui finito Cõsulatu mittitur in prouinciam: at Proconsule qui loco illius.] *Omissa defensione*) Non enim poterat dicere hanc causam non cõstare, neque factum negare, neque non esse quod obiiciebatur, neque vt rectè factum defendi poterat. quare contentus erat Priscus, vt relictis cęteris criminibus, de repetundis tantùm iudicarent: ne dum se defendere conatur in Senatu atrociora detegerentur: & Iudices facilius quàm Senatores putabat posse corrumpere. *Iudices petijt*) postulauit vt sibi darentur iudices. Primùm iudicia in manu Equitum fuerunt: deinde per Syllam ad Senatum

traducta: postea lege Aurelia ad Equites Senatores, Tribunos Ærarios. Iulius Cæsar ad duo genera iudicum redegit, Equestris ordinis & Senatorij: Tribunos Ærarios, quod erat tertiũ, sustulit[Tẽporibus Domitiani à Senatu Iudices dari ex ordine Senatorio inceptum est. nam in eius vita scribit Tranquil. illum autorem fuisse Tribunis plebis Ædilem sordidum repetundarum accusandi, & in eũ Iudices à Senatu petendi. *Iussi*) à Senatu,[vt apud Iudices Afris adessem'] solitos dari patronos publicè præter Secundum ostendit M. Tullius pro Murena[an quia tunc Pli. erat præfectus ærario Saturni,& ideo omnibus aduocationibus renunciauit, vt toto delegato sibi officio vacaret. vnde ipso ad Traianum referente, cùm patronum se prouinciales optassent contra Marium Priscum, petiit huius muneris veniam, & impetrauit. nam iussit Senatus vt ageret.] *Adesse*) opem ferre. *Prouincialibus*) Afris. fuit enim Africa post deletam Carthaginem redacta in formam prouinciæ, scilicet sublatis Regibus & aliorum principatu, paruit Romanis legibus & iudicibus, tributis insuper impositis. quod ne Paulum Orosium & Tacitum citemus, Cæsar lib. vij. belli Gallici docet: nam commutatis legibus illarum gentium, securibus fiebat subiecta prouincia,& à Proconsulibus regebatur iure Romano[Maiores orbem in partibus diuiserunt, partes in prouinciis, prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis, territoria in agris ac deincept.

mus fidei nostræ conuenire, notum senatui facere, excessisse Priscum immanitate & sæuitia, crimina quibus dari iudices possent, quum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius, deprecatúsque est: ne quid vltra repetundarum legem quæreretur, omniáque actio-

Excessisse crimina) maiora patrasse scelera quàm vt iudicibus ordinariis excutienda. *Immanitate*) crudelitate. *Dari iudices*) demandari: quos iudicij causa delegisset Senatus. [nam iudices dabantur à senatu in rebus tenuioribus & ambiguis] Libró sexto idem testatur accusasse Marium Priscum: qui lege repetundarum damnatus, vtebatur clementia legis, cuius seueritatem immanitate criminum excesserat. *Condemnandos*) in exilium detrudendo: vt Equitem Romanum vnum. *Interficiendos*) vt septem eius amicos, & alterum Equitem Ro. *Respondit*) mihi & Tacito pro Mario. *Fronto Catius*) Frontones multos fuisse lego: nam Frontonis cum Tito amicitia coniuncti bis meminit Iosephus, & Tacitus. Iulij Frontonis in rebus Othonis: & Licinium Frontonem monstrat Vlpianus fuisse sub Imperatore Antonino. Frontonem Consulem sub Nerua Dion, quem Martialis & bello & pace clarum prædicat. Fuit igitur Cornelius Fronto Catius orator nobilissimus, Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus (quanquam illi Macrobius siccum dicendi genus ascribat) Antonini Philosophi præceptor. Dion testatur in Adriano plurimum floruisse, & primas in agendis causis partes habuisse: cuius Cæcilius alibi,& Iuuenalis in prima Satyra mentionem faciunt. Neque ignoro Vlpianum de Pœnis, tradere Iulio Frontoni rescripsisse Adrianum. Catiorum cognomina vetustissima testantur scriptores & sepulchrorum antiqua epitaphia: quæ nos Veronæ interdum, sed inter Insubres frequentius annotauimus, hodiéque Nouariæ amplissima familia parili cognomento durat. *Deprecatúsq; est*) vsus est deprecatione sicut locus poscebat. Fabio enim referente lib. vij. In senatu,& apud principem,& vbicunque iuris clementia est, habet locum deprecatio: in qua plurimum valent pro ipso qui reus est, hæc tria, in anteacta vita si innocens fuit, si bene meritus, si spes in futurum innocenter victuri, & in aliquo vsu futuri. præterea, si vel aliis incommodis, vel præsenti periculo, vel pœnitentia, videatur satis pœnarum dedisse. Extra nobilitas, dignitas, propin-

quitas amici. M. Tullius tamen libro. ij. de Oratore, deprecationem opinatur infimum obtinere locum. sed nonnunquam vtilem esse. *Repetundarum legem*) [ne de rebus capitalibus ageretur, sed tantùm de repetundis.] Lata repetundarum lex primùm à L. Pisone Tribuno ple. alij à Manlio Acilio Glabrione. demum à Iulio Cæsare lex Iulia repetundarum appellata, quæ pertinet ad eas pecunias quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio munere ministerióve publicò acceperit: vel ex cohorte cuius eorum est, vel quo magis aut minus quid ex suo officio fecerit. Hæc secundum Marcellum & Venuleium. Alij breuius circumscripsere dicentes, legem repetundarum latam esse contra eos qui in magistratu pecunias, vel vi vel fraude abstulissent Gratianus & Val. imperator. repetundarum damnatum quadruplum eius quod accepit persoluere iubent. ergo. *Vltra legem*) vltra quadruplum ex lege constitutum. quanquam Marcellus. ff. xlviij. dicat non fuisse certam pœnam damnatis repetundarum constitutam. sed puniri, vel exilio, vel etiam durius prout admisissent, quid enim si ob hominem necandum pecuniam acceperint: vel licet non acceperint, calore tamen inducti interfecerint? vel innocentem, vel quem punire non debuerant: capite plecti debent, vel in insulam deportari. [Quare Catius vtebatur deprecatione quæ apud Senatum locum habet.] Inde exorta illa Iuuenalis indignatio, quod homicidam non necassent, vel deportassent: non ob pecuniam priuati viri in ærarium relatam, vt quidam opinantur.

nis suæ vela vir mouendarum lacrymarum peritissimus, quodam velut vento miserationis impleuit. Magna contentio, magni vtrinque clamores: alijs cognitionem senatus lege conclusam, alijs liberam solutámque dicentibus: quantúmque admisisset reus, tantum vindicandum. Nouissimè Consul designatus Iulius Ferox, vir rectus & sanctus Mario quisset.

Mouendarum lacrymarum peritissimus) sciens auditores & iudices ad misericordiam commouere. *Vento*) turbine, impetu, copia vehementi. *Impleuit vela*) amplificauit orationem. perstat in translatione sumpta à vento, conat autem ista oratio opportunè. *Contentio*) lis, altercatio orta est inter patronos, an magis Senatores diuersa sentientes. *Cognitionē senatus*) ius inquirendorum criminum per Senatum, [quod tamen iudicibus permissum est.] Cognoscere enim est disquirere & examinare crimina: vnde Virgil. de Minoe tanquam de iudice dixit, Vitásque crimina discit: Et Iuuenalis, Iam cognitione peracta. *Lege*) repetundarum: quia Senatus secundum eam censuerat vt mulctaretur. an magis lege, qua cautum erat ne bis de eadem re agere liceret. quare qui fauebant Mario, dicebant Senatum iam decreuisse vt repetundarum tantum damnaretur, neque posse iam peracta cognitione amplius retractare. Secus alij sentiebant: liberum patribus esse cognoscere quicquid voluissent. nam sicut Princeps non subiacet legibus: ita nec Senatus illius vices sustinens. *Solutam*) legibus non obnoxiam. *Admisisset*) peccasset. *Tantum vindicandum*) parem pœnam decernendam. *Nouissimè*) postremò. *Iulius Ferox*) Feroci scripsisse Proculum meminit Iurisconsultus Paulus. Iulium Ferocem clarissimum virum & plurimæ autoritatis testantur Traiani literæ. hunc Secundus alibi doctissimum memorat, & Tiberis curatorem antiquus in lapide titulus adhuc extans. Ex autoritate Imperatoris Cæs. Diui Neruæ Traiani Aug. Germanici. pont. Max. Trib. pot. v. Coss. iiij. pp. Ti. Iulius Ferox curator aluei & riparum Tyberis, & cloacarum vrbis terminauit ripam, P. R. ad prox. cip. p. xxii. scientiam ii. *Consul designatus*) qui proximis Calendis Martiis creati fuerant Consules, sequentibus Calendis Ianuariis Consulatum inibant: quamuis etiam prius initum legamus, vt apud Liuium Calendis

Martiis: qui verò postea creabâtur in sequentem annum, ii designati dicebantur autore Flauio Vopisco. Postremo adeo creuit ambitio sub Imperatoribus, vt vno anno tradat Lampridius sub Commodo fuisse vigintiquinque Consules designatos. Cùm igitur res aliqua relata fuerat ad senatum, Consules qui præsidebant, primùm designatos Consules super ea sententiam rogabant, ac deinceps cæteros Senatores. *Rectus*) ad iustitiam refertur. *Sanctus*) ad vitæ integritatem.

dem iudices interim censuit dandos: euocandos autem quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Quæ sententia non præualuit modò, sed omnino post tantas dissentiones fuit sola frequens: adnotatúmque experimentis, quòd fauor & misericordia acres & vehementes primos impetus habent, paulatim consilio & ratione, quasi restincta, considunt. Vnde euenit vt quod multi clamore permixto tuentur, nemo tacentibus cæteris dicere velit. Patescit enim cum separaris à turba, contemplatio rerum quæ turba teguntur. Venerunt qui adesse erant iussi, Vitellius Honoratus, & Flauius Martianus: ex quibus Honoratus trecentis millibus exilium equitis Romani, septémque amicorum eius vltimam pœnã: Martianus vnius equitis Romani septingẽtis millibus plura supplicia arguebatur emisse. Erat enim fascibus cæsus, damnatus in metallum,

Iudices dandos) qui de repetundis iudicarent. *Interim*) dum euocantur cõscij: an interim, id est statim dandos iudices: vt Terentius in Hecyra, Interim miris modis odisse cœpit Sostratam. *Euocandos*) introducendos in Senatum [vel à prouincia accersendos.] *Innocentium*) reorum immeritorum. *Pœnas*) supplicia. *Vendidisse*) Marium subaudi. *Præualuit*) superior fuit & potior. *Sola frequens*) ab omnibus comprobata. *Misericordia*) M. Tullius ex autoritate rethoris Apollonij, Lacryma inquit, nihil citius arescit. Et Fabius lib. vi. Nec sine causa dictum est, nihil facilius quam lacrymas inarescere: nam cùm etiam veros dolores mitiget tempus, citiùs euanescat necesse est illa quam dicendo effinximus imago. *Impetus*) motus, affectus. *Relicta*) præsidio destituta. Est alia lectio satis cõmoda restincta. *Considunt*) minuuntur, cessant. *Permixto*) cõfuso. *Patescit*) detegitur. *Contemplatio rerum*) cõsideratio & cognitio causarum. *Cum separaris à turba*) cùm solus sententiam dicis attentis cæteris. *Turba*) strepitu & clamore multorum. *Adesse iussi*) postulati apud Patres. *Vitellius Honoratus*) Fabium Honoratum in antiquis memoriis reperio. Spartianus in Seuero Honorati cuiusdam mentionem fecit. & Plutarchus in vita Galbæ Antonini Honorati, vbi etiam Vitellium Martianũ nominat. Diuus Hieronymus Honoratum Præfectum Prætorio Galliarum primum. *Flauius Martianus*) Martiano lib vi. scribit Martialis. & Martianum Iurisconsultum fuisse lego. & Ælium Martianum Vticæ Proconsulem imperante Antonino Pio refert Vlpianus, vt omittam Icelium libertum cognomento Martianum, ac virum eruditissimum Martianum Capellam. Satis constat ex testimonio Calistrati. ff quarto Martianum sub Traiano fuisse accusatum. *Trecentis millibus*) nummûm, videlicet trecentis sestertiis. *Arguebatur*) conuincebatur, probabatur. *Vltimam pœnam*) necem [quam Iurisconsulti interdum summum, modò vltimum supplicium appellant.] *Plura*) quæ statim sequuntur. *Fustibus*) nodosis stipitibus, & virgis [Sunt qui legant fascibus: sed fustibus est in fre-

quentiori vsu. iuxta illud, Virgis cædi.] *In metallum*) Qui ad effodienda metalla damnati erant, cum die noctúque in labore perseuerarent, continua defatigatione moriebantur: cùm nulla eis ab opere daretur requies aut laboris intermissio: sed verberibus coacti raró diu viuerent. robustiori quidam corpore & animi vigore, plurimum temporis in illa versabantur calamitate: quibus tamen ob miseriæ magnitudinem mors erat vita optabilior. Hæc sumpta ex Diodoro. Inter eos autem qui in metallum, & qui in opus metalli damnantur, differentia est tantùm in vinculis, secundum Iurisconsultum: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus. Præfecto plané vrbis specialiter competere ius in metallum damnandi, & exempla diui Seueri, & Antonini ad Fabium Cillonem exprimunt, tradente Vlpiano: quo autore. ff. primo, Qui vniuersas prouincias regunt, ius gladii habent, & in metallum dandi eis potestas permissa est. Metalli quidem supplicium tã ad personas liberas, quàm ad seruiles pertinet conditiones. sed veterani & eorum liberi, nec in metallum damnabantur, nec in opus publicum, vel ad bestias, nec fustibus cædebantur. Eadem ferè Vlpianus titulo de Decurionibus & eorum filiis. Prima Semiramis captiuos isti supplicio destinauit. Quod notauit Suidas in dictione Semiramis: id quod etiam videtur intellexisse in [illegible] superbus.]

strangulatus in carceres. sed Honoratũ cognitioni senatus mors opportuna subtraxit: Martianus introductus est absente Prisco. Itaq; Tutius Cerealis consularis iure senatorio postulauit, vt Priscus certior fieret: siue quia miserabiliorem, siue quia inuidiosiorem fore arbitrabatur, si præsens fuisset: siue (quod maximè credo) quia æquissimum erat, commune crimen ab vtroque defendi: &, si dilui non potuisset, in vtroque puniri. Dilata res est in proximum Senatum, cuius ipse conspectus augustissimus fuit. Princeps præsidebat (erat enim

Strangulatus) suffocatus laqueo. quæ omnia patrauerat contra legem Iuliam de repetundis: qua præcipitur, ne quis ob hominem in vincula publica cõiiciendum, vinciendũ, vincirive iubendum, exve vinculis dimittendum, néve quis ob hominem cõdemnandum, absoluendúmve, néve ob litem æstimãdam, iudiciúmve capitis faciendum, pecuniæ aliquid accipiat. *Opportuna*) in tempore: nam morte declinauit dedecus & supplicia, quæ subiuisset si vixisset. & dãnatus nemo videri possit, antequã de eo forte iudiciũ redditũ & pronunciatum esset: neque cuiusque mortui bona, antequam de eo Romæ pronunciatũ sit, publicata sunt: eáq; bona hæredes possidere debent. Vnde Martianus titulo de bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consciuerint, inquit, Qui rei criminis non postulati manus sibi intulerunt, bona eorum fisco non vendicentur: non etiam facti scelus obnoxium, sed conscientiæ metum in reo veluti confesso teneri placuit. ergo aut postulati esse debent, aut in scelere deprehensi, vt si se interfecerint, bona eorum confiscentur. Opportunè igitur mortuus est Honoratus antequam postularetur. nam bona eius ad hæredes pertinebant. *Cognitioni Senatus*) vt partes discuterent, & examinarent eius crimina. *Introductus*) intromissus in Senatum. *Tutius Cerealis*) Cereales multos circa illa tempora fuisse notaui: Mimum Cerealem & Iunium filium sub Adriano. Ad Vellium Cerealem alibi Secundus. Sicut Martialis ad Iulium Cerealem libro vndecimo, qui bellum giganteum heroico scripsit. Turullii Cerealis & Petilii Tacitus cum Iosepho & Dione meminere. Suidas insuper Primum Cerealem citat. *Consularis*) qui consulatum gesserat. *Iure Senatorio*) Ius Senatoris erat, si Gellio libro quarto credimus, vt sententiam rogatus

antè quicquid,vellet, & quoad vellet de alia re diceret. *Inuidiosiorem*) maiori inuidiæ obnoxium Priscũ. *Commune crimen*) Marii vendentis plura supplicia Equitis Romani, & Martiani ementis. *Dilui*) tolli, falsum argui, [excusari, purgari.] *Vtroque*) Mario & Martiano. *In proximum Senatum*) vsque in eum diem quo primùm Senatores in curiam conuenirent. non enim omni quoque die Senatus habebatur, vt est videre apud M. Tullium. *Augustissimus*) maiestatis plenus, venerandus. Pausanias, Augustus idem est quod venerandus. Dion, Octauius Augusti cognomen recepit, tanquam maius aliquod supra mortales. omnia enim veneranda & sacra, Augusta Romani appellant. quod luculentius Tranquillus exequitur, Octauium dicens ex Munacii Planci sententia accepisse cognomen Augusti, quòd loca religiosa, in quibus augurato quid consecraretur, augusta dicantur ab auctu vel ab auium gestu, gustúve: sicut etiam Ennius docet scribens, Augusto augurio postquam inclyta condita Roma est. Ab illo igitur secundum Dionem omnes deinceps Imperatores Augusti cognomentum sibi vendicauerunt, quo significatur omnium rerum potestas. Quare Secundus non iniuria præsente Imperatore augustissimum conspectum dixit. *Princeps præsidebat*) Traianus cæteros Senatores præibat, quòd princeps Senatus erat & Cos. nam Consulum alter interdum vel Senatus princeps vniuerso Senatui præerat, habebátque potestatem rogandarum sententiarum. Principem Senatus à Romanis προέχοντα à Græcis appellatum quidam prodidere. Sciendum præsidis nomen, Martiano. ff. primo attestante generale esse, eo quod & Proconsules & Legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes licet Senatores sunt, Præsides appellantur: [qui nimo Pli. senior lib. vii diuum Augustum Præsidem appellauit.]

Consul) ad hoc Ianuarius mensis cùm cætera, tum præcipuè Senatorum frequentia celeberrimus: præterea causæ amplitudo, auctáque dilatione expectatio, & fama, insitúmque mortalibus studium magna & inusitatã noscendi, omnes vndique exciuerat. Imaginare, quæ solicitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re, in illo cœtu, præsente Cæsare, dicendũ erat. Equidem in Senatu non semel egi: quinimmo nusquam audiri benignius soleo. tunc me tamen, vt noua omnia nouo metu permouebant.

Ad hoc) præterea. *Ianuarius*) quo solebant Cõsulatum inire, autore Ouidio in Fastis. *Cùm cætera*) aliorum virorum frequentia. *Senatorum frequentia*) qui in principio anni plures quã aliis tẽporibus solẽt interesse Senatui, tum celebritate Consulum ineuntium magistratum, tum rebus rusticis exoluti. *Causæ amplitudo*) respectu accusatorum & reorum ac criminum. [M. Tullius in Diuin. Iam nunc mente & cogitatione perspicio, quæ tum studia hominũ, qui cõcursus futuri sint, quantã expectationẽ magnitudo iudicii sit allatura, quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura] *Expectatio*) desiderium. *Fama*) diuulgatio causæ. *Insitum*) natiuum ac proprium. *Inusitata*) tunc temporis insolita. Raro, inquit, alibi Secundus, incidebat causa, vel personarum claritate, vel negocii magnitudine insignis. *Exciuerat*) suscitauerat, conuocauerat. *Omnes*) Senatores, respiciunt enim hæc frequentiam patrum. *Imaginare*) reputa. *Sollicitudo*) M. Tullius de oratore testatur eum optimè dicere, qui maximè dicendi difficultatem variósque euentus orationis, expectationémque hominum pertimescat. *Nobis*) aduocatis. nam causa vna à pluribus defendebatur. quod introductum temporibus Ciceronis videtur, qui lib. de Claris oratoribus hanc consuetudinem multis reprehendit. raro tamen supra quatuor vtebantur patronis, post bella ciuilia ante legem Iuliam vsque ad duodenos est prouentum: dein-

de quot Senatui placuissent. *Super*) de. *Cætu*) Senatorum conuentu. Priscis temporibus tercentum Senatores fuisse legimus. M. Tullius quadringentos & decem connumerat in ea oratione quam in Senatu pro reditu suo dixit. Tranquillus imperante Augusto supra mille per gratiam & præmium allectos scribit: quos tamen idem princeps ad modū pristinū & splendorē redegit duabus lectionibus. *Cæsare*) Traiano. *Non semel*) pluries, frequēter. *Nusquā*) apud nullos iudices. *Præmouebant*) antequam inciperem perturbabant: vel permouebant, admodū turbabāt.

Obuersabatur prater illa quæ suprà dixi, causæ difficultas, stabat modò Consularis, modò Septemuir Epulonum, iam neutrum. Erat igitur perquam onerosum accusare damnatum, quē, vt premebat atrocitas criminis, ita quasi peractæ damnationis miseratio tuebatur: vtcunque tamen animum, cogitationémque collegi. Cœpi dicere, non minore audientium assensu, quàm solicitudine mea. Dixi horis penè quinque. Nā decē clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. adeo illa ipsa, quæ dura & aduersa dicturo videbantur, facerent instituti.

Obseruabatur) considerabatur. Legitur etiā obuersabatur, scilicet occursabat mihi. *Causæ difficultas*) non circa crimina quę satis arguebātur, sed ꝓpter Prisci dignitatē. *Illa*) frequentiam Senatorum, & præsentiam Cęsaris, & reliqua. *Stabat*) occurrebat Priscus in animo, quod fuisset Consul & Septemuir Epulonum: & rursum mihi videbatur omni honore priuatus. Hoc solet euenire in metu. Sic ad Fundanium de seipso, Me Consularem inquit esse non sentio, rursus mihi videor. *Epulones*) quos antiqui Epulonos autore Festo, dixerunt, Iouis Optimi Maximi parasiti erant: datum his nomen quòd epulas indicendi Ioui, cæterísque diis potestatem haberēt. Vnde Martialis Capitolinas & Pontificum dapes, Epulonum vocat, quas puto Tranquillum notasse in Augusto, vbi refert sex deos & totidem deas in Capitolio discubuisse, & Varronem de Agricultura, Collegiorum cœnas, quæ tunc innumerabiles excandefaciebant annonam macelli. In hos diuus Augustinus lib. vi. de ciuitate dei, tanquam in parasitos Iouis & mimos, Varrone dictante, inuehitur: & tertio eiusdem voluminis helluones atque sacrificiorum adipibus inhiantes, & fallacium diuinationum caliginem appellando. M. Tullius de Responsis Aruspicum, testatur si quid in ludis esset prætermissum aut commissum, Epulones solitos ad Pontifices referre, quorum de sententia illi iidem renouati & instaurati celebrabantur. Et tertio de Oratore. Pontifices, inquit, veteres propter sacrificiorum multitudinem tres viros Epulones esse voluisse, cum essent ipsi à Numa, vt etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent instituti. Postea auctus est numerus & septem creari cœpti. Hinc Lucanus, Septemuírque epulis festus. & Iuuenalis, Quis fercula septem Secreto cœnauit auus? Erant autem Epulones summæ auctoritatis, Flaminibus, Auguribus, Quindecimuiris pares. & cuius pater, secundum Gellium, Septemuir Epulonum fuisset, eam excusationem merebatur ne in consortium Vestæ legeretur. Plura lege apud Macrob. & recentiores. *Iam neutrum*) iam priuatus vtroque magistratu. *Damnatum*) repetundarum. an quod omissa defensione suo se iudicio obnoxium criminibus reddiderat. [an potius iudicio omnium.] *Atrocitas*) immanitas. non enim solum lege repetundarum, sed etiam Cornelia de sicariis tenebatur, qua cauetur contra eos qui cum in magistratu essent eorum quid fecerint aduersum hominis necem quod legibus permissum non sit. Legis Corneliæ de sicariis & veneficis, pœna est in insulam deportatio, & omnium bonorum ademptio, nisi honestiore loco positi fuerint, vt pœnam sustineant, sicut mox interdictum Mario vrbe Italiáque. *Quasi peractæ damnationis*) signatè locutus addendo quasi: nam & si iudices petierat, nondum

tamen pronunciauerant de eo. *Vtcunque*) aliquantulum difficulter inter tot perturbationes. *Collegi animum*) vires cepi ad agendum. *Assensu*) fauore. *Solicitudine*) quæ nescio quomodo magis oratorem decet. *Viginti clepsydris sunt addita quatuor*) Clepsydra poterat distingui, per quodcunque temporis spatium libuisset. vnde legimus apud Philostratum in Adriano declamatore fuisse clepsydram dispositam ad mensuram centum versuum. hîc sanè quinque clepsydræ spatium vnius horæ complectebantur. vnde inquit, Dixi horis pene quinque cum præmisisset vigintiquatuor clepsydras impetrasse. si enim quinque & viginti accepisset, quinq; solidas horas egisset. [Quòd si leges decem vt est in codice antiquo loco xx. tunc tres clepsydræ vnam horam continebunt.] *Acceperam*) impetraueram, cùm ex lege accusatori sex horæ, reo verò nouem essent concessæ. Senatus autem permitteret dicenti quot sibi placeret. *Illa ipsa*) iam prædicti obices. [*Dura*) difficilia.] *Secunda*) vt accusationem meam iuuerint.

secunda dicenti fuerunt. Cæsar quidem mihi tantum studium, tantam etiam curam (nimium est enim dicere solicitudinem) præstitit, vt libertum meum post me stantem, sæpius admoneret, voci laterique consulerem, quum me vehementius putaret intendi, quàm gracilitas mea perpeti posset. Respondit mihi pro Martiano Claudius Marcellinus. Missus deinde Senatus & reuocatus in posterum. neque enim iam inchoari poterat actio, nisi vt noctis interuentu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Saluius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus, in illa verò causa o-

Solicitudinem) quod maius est quàm studium & cura: fuit enim Traiano charissimus Secundus. *Voci*) curanda in oratore vox est. neque vltra vires vrgenda. nam & suffocata sæpe & maiore nisu minus clara est: & fatigatio vt corpora non ad præsens modò, sed etiam futurum, vocem destruit. Quare non immeritò reprehenditur apud Senecam Portius latro, quod nihil vocis causa faceret, non illam paulatim ab imo vsque ad summum perduceret, non rursus à summa contentione paribus interuallis descéderet. Sed lib. ij. Epistolarum hunc locum latius tractauit. *Lateri*) viribus. nam lib. iij. Ne latera deficerent, dicit. Et Iuuenalis, nec queritur quòd Et lateri parcas, nec quantum iussit anhelans. Apuleius, Et meis iam defectis lateribus consulas. Mart. Rumpis Basse latus: sed in comatis. Consulere ergo lateri est prouidere ne viribus deficiamus, dum nimium intendimus vocem. nam qui volunt exclamare in maius, secundum Cicer. latera, fauces, linguam intendunt: è quibus elici vocem & fundi videmus toto corpore, atque omnibus vngulis contentionis voci asseruiunt. Seneca præcipit latus balneo reparandum. [Cicero in Verrem, pro latere viribus dixit, Credo, inquit, si meis horis in accusando vti voluissem, vererer ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vox virésque deficerent. Idem iiij. Acti. Nam me dies, vox, latera, deficiant.] *Intendi*) vocem augere. Siue incendi, id est efferuescere. *Gracilitas*) tenuitas. Fuit enim Secundus corpore non admodum robusto [nec procero, quod etiam testatur Traianus in rescriptis ad eundem, Superem inquit, & sine querela corpusculi tui & tuorum peruenire in Bethyniam potuisses.] *Claudius Marcellinus*) cuius alibi fit mentio, & Martialis duobus epigrammatis Marcellinum à mortalitate vendicauit. *Missus*) dimissus, dissolutus. Senatus dissoluebatur his verbis, Nihil vos moramur Patres Conscripti. Hæc sumpta ex Capitolino. *Actio*) Saluii. *Scinderetur*) impediretur, non perficeretur. *Interuentu noctis*) superueniente nocte, cum neque post occasum solis, neque ante ortum liceret Senatum habere, Gellio tradente. Veruntamen non vsquequaque

quaque lex ista seruabatur. *Saluius Liberalis*) qui sub Domitiano accusatus est, cúmque Secundus asserit fuisse vehementem, & disertum oratorem: nam si Tranquillum audimus, in defensione Diuitis ausus est dicere, Quid ad Cęsarem, si Hipparchus sestertium millies habet? Quod dictum quamuis audacius Vespasianus laudauit. Saluio Legato Aquitaniæ rescripsisse Adrianum refert Calistratus titulo de accusationibus. Seneca Liberali patriam Lugdunum assignat. Item Liberalis sub Tito Centurionis Iosephus meminit. *Subtilis*) in inuentione. *Dispositus*) in coaptando singula locis suis. Est enim dispositio, rerum inuentarum per locos distributio. Siue, Fabio scribente, Est vtilis rerum ac partium in locos distributio. Quæ quanquam sit communis toti orationi, præcipuè tamen narrationi attribuitur, sicut subtilitas principio. *Acer*) vehemens, quod proprium est confutationi & confirmationi: disertus verò omnibus actionis partibus.

mnes artes suas protulit. Respondit Cornelius Tacitus eloquẽtissimè &, quod eximium orationi eius inest, σεμνῶς. Dixit pro Mario rursus Fronto Catius insigniter: vtque iam locus ille poscebat, plus in precibus temporis, quàm in defensione consumpsit. Huius actionem vespera inclusit: non tamen sic, vt abrumperet. itaque in tertium diem probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrum & antiquum, senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo contineri.

Artes suas) vehementiam imprimis, quamuis & reliquæ in eo virtutes essent laudabiles. Qui autem repetundarum insimulabitur crimine, an teactam vitam, & quibus de causis per prouinciam vniuersam, vel accusatorem, vel testem offenderit, non inutiliter præcipiente Fabio exponet. *Respondit*) Saluio. *Eloquentissimè*) optimè. *Σεμνῶς*) grauiter & venustè: nam proprium oratoris est dicere grauiter & ornatè, & hominmum sensibus ac mentibus accommodatè. Cicero primo de Oratore testatur. *Eximium*) præcipuum. & profectò is fuit historiæ grauissimus autor, vtpote qui nisi ad exemplum pertinentia, & magna non referat verbis, & sententiis paribus. *Insigniter*) egregiè. *Locus ille poscebat*) Vltimum causæ genus est deprecatio, cùm nulla alia ratione tueri reum possumus. ea in Senatu & apud populum, principémque, & vbicunque iuris clementia est, locum habet: [in qua plurimum valent ex ipso qui reus est, hæc tria: in vita præcedente, si innocens, si benemeritus, si spes in futurum innocentis victuri, & in aliquo vsu futuri, pręterea si vel aliis incommodis, vel præsenti periculo, vel pœnitentia videatur satis pœnarum dedisse. extrà nobilitas, dignitas, propinquitas, amici] *In precibus*) in deprecatione. [*Vt abrumperet*) perinde ac si diceret cum die finem actioni imposuit. *Vespera*) serum diei. *Probationes exierunt*) sunt exhibitæ tabulæ & testes. quas inartificiales probationes rethores appellant, de quibus lege plura apud Fabium Quintilianum. Præterea. ff. xxij. titulus est de probationibus & pręsumptionibus. [Asconius lege Pompeia de vi cautum scribit, vt priusquam causa ageretur, testes per triduum audirentur: deinde vno die & ab accusatore & ab reo perorari iubebatur: rursus postera die sortitio iudicum fieret.] *Antiquum*) simile antiquis patribus. [*Senatum*) id etiam interdum ab vno factum. nam Manlius Torquatus de filio cognitione suscepta domi consedit] solúsque vtrique parti per totum biduum vacauit: ac tertio die plenissimè & diligentissimè auditis testibus pronunciauit. *Nocte dimitti*) interuentu noctis dissolui. Hoc iudicium Marii factum Traiano imperante testatur Secundus in oratione panegyrica: non solùm rem eandem referens, sed etiam verbo-

rum multa. vbi Traiani patientiam in audiendis causis commendat. cribit enim, Iam quàm antiquum, quàm consulare, quòd triduum totum Senatus sub exemplo tui sedit, cùm interea nihil præter Consulem ageres, interrogauit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicii sui reip. facere licuit: consulti omnes atque etiam dinumerati sumus: vicitque sententia non prima, sed melior. Dicemus igitur, Iuuenalem qui 1. satyra carpit hoc Senatusconsultum, quod satis constat factum sub Traiano, suum opus composuisse, & emisisse sub eodem. proinde tanquam pœnitentia ductus, quòd statim in principio viuos notasset, promittit se dicturum de mortuis. hinc in Domitianum iam occisum apertè inuehitur: immo iam mortuum testatur. nō enim eo viuente ausus fuisset talia dictare, gnarus quidem multis experimentis solitum minima quæque in se dicta atrociter punire. Traiani verò imperium raram temporum fœlicitatem, vbi sentire quæ quis voluisset & quæ sensisset, dicere licebat, ac omnia studiorum genera iam liberius quæ prope sub Domitiano fuerant extincta, resouerentur. Inde Iuue. Traianum super hoc laudans (fuit enim poetarum fautor) inquit, Et spes & ratio studiorum in Cęsare tantum, Solus enim tristes hac tempestate Camœnas Respexit. Et multis argumentis comprobatur Secundum scripsisse suas epistolas post necem Domitiani. Adde quòd Mart. dū post obitum illius secessit in Hispaniam, scripsit carmen ad Iuuenalem in vrbem, occupatum circa salutationes potentiorum. Pari scribendi libertate Tacitus & Tranquillus in historiis suis sub eodem vsi sunt. Quòd autem Suidas (nam quæ de Iuuenale ex Probi auctoritate referuntur, tanquam non legitima illius probatissimi grammatici Probi reiicimus) scribit Iuue. poëtam Romanum fuisse temporibus Domitiani, & Paridem histrionem Prasinæ factionis ab Imperatore dilectum conuiciis à Senatu & Iuuenale notatum: hinc principem relegasse poëtam Pentapolin Libyæ ciuitatem: histrionem verò ditatum misisset in Antiochiam, qui domum & balineum extra oppidum ædificans ibidem interiit: non ideo refert sub eo scripsisse satyram. Nam potuit sola voce, vel epigrammate Paridem incessere. neque quid prohibet post obitum Domitiani, clementia Neruæ in vrbem reduisse. hinc iniuriarum memor Satyram exorsus immanissimum principem cum suo histrione carminibus meritò proscidit. Nolo dicere Prasinam factionem in histrionibus insolitam, sed in aurigis circensibus frequentem, nec Paridis sepulchrum in Antiochia, sed via Flaminia auctore Mart. fuisse. hoc tamen addidero, Suidam Græcum non Secundo Romano conferendum, qui rem sui temporis, & agente se tractat, immo repetit. *Triduo*) per tres dies. Cornutus Tertullus in Præfectura ærarii, & Consulatu, Secundo collega, vir sanctus & in omni laude similis antiquis, Æmiliæ viæ curator fuit: summo necessitudinis vinculo pariter coiuncti. Tertul. & Maximi consulatus meminit Vlp. ad legem Iuliam de adulteriis. Sequens tamen epistola demonstrat Tertullium fuisse designatum COS. cum Nerua, & Tertullianus Senatusconsulto quod factū est tēporibus diui Adriani. Iustinianus asserit traxisse appellationē à Tertullo. Diuus August. irridendo auctor est, Tertullum virum grauem, & philosophum, Ædilem futurum clamasse in auribus ciuitatis, inter cætera sui magistratus officia sibi Floram matrem ludorum celebritate placandam. nam quæ Iul. Capitolinus de Tertulo scribit, non de Cornuto, sed eius filio, vel alio dicta autumo: inquit enim, Crimini datū est Ant. philosopho, quòd adulteros vxoris suæ Tertullum, Vtilium, Orfitium, Moderatum: promoueret ad varios honores: Tertullum etiam cum vxore prandentē deprehenderit, de quo mimus in scena præsente Antonino dixit, cùm stupidus nomen adulteri vxoris à seruo quæreret, & ille diceret, Tertullus: & adhuc stupidus quæreret, respondit, iam tibi dixi, Tertullus dicitur.

Consul designatus) cum Iulio Feroce. *Vir egregius*) de quo alibi Secundus, Cor-

tineri. Cornutus Tertullus Cos. designatus, vir egregius, & pro veritate firmissimus, censuit

septingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda, Mario vrbe Italiáque interdicendum: Martiano hoc amplius, Africa. In fine sententiæ adiecit, Quod ego & Tacitus iniuncta aduocatione diligenter fortitérque functi essemus, arbitrari senatum, ita nos fecisse, vt dignum mandatis partibus fuerit. Assenserunt consules designati, omnes etiam consulares vsque ad Pompeium collegam: ille & septingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda, & Martianum in quinquennium relegandum, Marium repetundarum pœnæ, quam iam passus esset, censuit relinquendum. Erant in vtraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore vel molliore. nam quidam ex illis quoque, qui Cornuto videbantur assensi, hunc qui post ipsos censuerat, sequebantur. sed quum fieret discessio, qui sellis consulum astiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. Tum illi, qui se collegæ adnumerari patiebantur, in diuersum trãsierunt, collega cum paucis relictus. Multum postea de impulsoribus suis, præcipuè de Regu-

nuto quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? *Septingenta millia*) nummûm. *Acceperat*) à Martiano. nam trecenta non potuerant satis probari Honorato morte intercepto. *Ærario*) inferenda. in pecuniam publicam reponenda: non enim erant restituenda Martiano obnoxio maioribus suppliciis, quòd ea summa necem equitis Rom. emisset. Aerarium erat quò publica pecunia per Præfectos referebatur, sicut Fiscus quò Principis tantum. Secundus in Panegyrico, At fortasse fiscum non eadem seueritate qua ærarium cohibes? immo tanto maiore quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Et Spart. Vetuit Adrianus damnatorum bona in fiscum priuatum redigi, omni summa in ærario publico recepta. Dictum ærarium ab ære: nam ante argentum, ac pene etiam aurum, in precio fuit æs. Erat autem Saturni ædes, quòd tempore, quo Italiam incoluit, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum, & quòd sub illo nihil erat cuiusque priuatum. ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis vniuersa communia. an quòd fructuum inuentor & agricolationis autor fuisse credatur? fructuum verò copia ac venditio pecuniam gignat, hæc sumpta à Plinio seniore, Macrobio, Plutarcho. *Interdicendum Mario*) inhibendum & submouendum Marium. vsitatius dicitur interdico Mario vrbe Italiáque, quàm vrbem Italiámque, sicut, interdico tibi aqua & igni. quàm te aqua & igni. interdum tamen accusatiuo iungimus diuersis modis: nam idem lib. v. interdicendum ei aduocationem dixit. Et Tranquillus Neronem interdixisse vsum amethystini Tyriique coloris. Et Ouidius Iunonem interdixisse orbem. Apud Senecam ter idem dicendi genus annotauimus, possessionem interdico tibi, & illi domum meam interdicam, & non interdicit sibi ac suis admirationem. At Iulius Cæsar, Ariouistum inquit omni Gallia Ro. interdixisse. Edico & interdico differunt: quòd edicimus quæ iubemus: interdicimus, quæ vetamus fieri. itaque Prætoris edicta & interdicta dicuntur. [Tacitus insuper pro interdici aqua & igni, vsus est arceri.] *Hoc amplius*) præter vrbem, & Italiam. *Africa*) patria. nam constitutum est eum cui patria interdictum est, etiam ab vrbe abstinere debere: contra autem si cui vrbe fuerit interdictum, patria sua interdictum videtur. & ita multis constitutionibus cauetur autore Vlp. de Interdictis. *Fortiter*)

constanter, pari industria, fide, constantia, laudatus est Secundus plenissimo testimonio dum pro Bethicis egit aduersus Classicum. *Iniuncta aduocatione*) accusatione demandata à Senatu. nam Aduocatus commune verbum est tam accusatoris quàm defensoris, qui si inutilis foro extitisset, vulgò Causidicus dicebatur. hoc Fabius. At Pedianus qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur si orator est: aut aduocatus, si aut ius suggerit amico, aut præsentiam suam: aut procurator, si absentis negocium susceperit: aut cognitor, si præsentis causam nouit, & sic tuetur vt suam. Apud quem desideratur dictio absentis restituenda ex testimonio Festi. *Arbitrati*) censere. *Dignum*) conueniens. *Mandatis partibus*) officio imposito nobis. nam tutabantur partes Afrorum iussu Senatus [an commendatis Afris. *Designati*) electi, creati, destinati. *Consulares*) qui Consulatum gesserant nā hi præcedebant cæteros Senatores ordine. *Pompeium Collegam*) apud Iosephum libro septimo falso legitur Colligas pro Collega. Vix, inquit, motus eorum potuit reprimere Collega adhuc iuuenis, Legatus, postulans sibi præmitti ad Cæsarem gesta. Nam paulò pòst præter Secundum idem scribit. Habita diligenti ratione Collegam reperisse veritatem. *In quinquennium*) per quinque annos tantum relegandum. *Repetundarum pœna*) vt quadruplum ablati persolueret, nec exularet. *Passus esset*) nam de suo iudicio condemnauerat, dum iudices peteret. *Vtraque*) Tertullij & Collegæ. *Hac*) Collegæ sententia. *Solutiore*) mitiore. *Quidam*) Senatorum. *Assensi*) annuisse, consensisse. nam assentior & assentio dicimus. *Hunc*) Collegam. *Sequebantur*) mutata priore sententia. *Discessio*) Fiebat referente Gellio Senatusconsultū duobus modis, aut per discessionem, si cōsentiretur: aut si res dubia esset, per singulorū sententias exquisitas. Ad illam consuetudinem alludens Apuleius dixit, Nō pedibus, sed totis animis latrones in eius vadunt sententiam. At Cicero rem ipsam notauit. Prospiciebatur, inquit, in Hortensij sentētiam multis partibus plures ituros. Sed Flauius Vopiscus manuum eleuationem superioribus modis addidit, Post hæc interrogati plerique Senatores sententias dixerunt: deinde aliis manum porrigentibus, aliis pedibus in sentētiam euntibus, plerisque verbo consentientibus cōditum est Senatusconsultum. [Qui pedibus sententiam ferebant, erant viliores, & ij Pedarij Senatores vocabantur. Tacitus libro tertio, Sed omnes Consulares magna pars eorum qui Pretura functi, multique etiam Pedarij Senatores certatum exurgerent.] Suffragia per elationem manuum pluribus Suidas exequitur. *Sellis Consulum*) iuxta Consules, qui in sellis sedebant curulibus, aut tribunalibus. hi maiora iudicia secundum Asconium exercebant, vt Consules & Prætores, sicut qui in subselliis, minora, vt Tribuni, Triumuiri, Quæstores. Erant autem sellæ quatuor pedum. Vopiscus in Firmo dicitur habuisse duos dentes elephanti pedum denum, è quibus Aurelianus ipse sellam constituerat facere, additis aliis duobus. Sellarum inuentores fuerunt Ethrusci. Erant præterea sellæ familiares, quibus ad vsum domesticum vtebantur, vt Varro in agricultura scribit. *Annumerari Collegæ*) assensi fuerant Pompeio Collegæ. *In diuersum*) in sententiam Cornuti. *Impulsoribus*) subornatoribus, persuasoribus.

Dictauerat) composuerat, suggesserat. nam dictare quantum ex libro quinto Epistolarum Senecæ colligere possumus, hoc differt à dicere, quòd illud est tardè, & diuulsè enunciare, quę alius excipiat: & hoc est cōtinuè, & vno tenore orare: quāquā etiā dictare pro continenter dicere vsurpetur, sicut Trebellius Pollio, Nō scribo, sed dicto, & dicto cum ea festinatione vt respirandi non habeam facultatem. Quod Fabius sic reprehendit, Quid do-

lo, questus est, qui se in sententia quam ipse dictauerat, deseruisset. Est alioqui Regulo tam mobile ingenium, vt plurimum audeat, plurimum timeat. Hic finis cognitionis amplissimæ, superest tamen λιτούργιον non leue, Hosti-

illis dictandi delitiis sentiam? eius manũ cui dictamus vrget, atque interim pudet etiam dubitare aut resistere, aut mutare, quasi conscium infirmitatis nostræ timẽtes. Dictare etiam pro suggerere vsus est Columella libro quinto, Modus, inquit materiarum is erit quem dictabit humi, atque ipsius stirpis lætitia. Et Dictata sũt quę ludi magister de aliquo autore pueris tradit interpretamenta, vt perdiscantur: eadémque ipsis post paulum ita reddantur vt tradita sunt. Omissis igitur Varrone, Persio & Horatio, solo Ciceronis testimonio contenti erimus, qui ad Quintum Fratrem inquit de Caluenti Marij oratione, Quod scribit, miror tibi placere eidem rescribere: præsertim cùm illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri omnes tanquam dictata perdiscant. Tranquillus etiam pro regulis & præceptis vsurpat, Iulium Cæsarem asserens enixum vt tyronum singulorum disciplinam Romani Equites & Senatores armorum periti susciperent,& dictata exercentibus darent, id est præcepta vitãdi & inferendi vulnera. *Alioquin*) insuper. *Plurimum audeat*) cùm audebat, omnium audacissimus, cùm timebat, omnium timidissimus erat. Idem in primo, Vt est cùm timet abiectissimus, Et libro sexto, Timebat, pallebat. *Amplissima*) maximi momenti.

lius Firminus, legatus Marij Prisci, qui permistus causæ, grauiter vehementérque vexatus est. Nam & rationibus Martiani & sermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatúsque de Martiano quinquaginta millia denariûm

Λειτούργιον) officium pertinens ad temp. inde recentiores λειτουργίαν sacrificiũ publicum, quam missam vulgo Christiani appellant. [Potius facit vt λειτούργιον scribatur, & interpretentur quidam tenue & leue ministerium] *Hostilius Firminus*) neminem legimus Hostilium Firminum circa illa tempora. *Legatus*) qui Proconsulis imperio parebat, sicut magister Equitum Dictatoris. Quare Apuleius Consularem in Legato autoritatem dixit. is enim si aberat Proconsul, vicarias vices agebat. Aliæ autem sunt Legati partes, aliæ Proconsulis. ille omnia agere ad præscriptum, hic liberè ad summam rerum consulere debet. nam Legatus secundum Vlpianum accipit iurisdictionem à Proconsule suo: si quid tamen erit quod maiorem animaduersionem exigat, remittere Legatus ad Proconsulem debet: neque enim animaduertendi, vel coercendi, vel atrociter verberandi ius habet. immo Pomponius scribit, Legatum Proconsulis nihil proprium habere, nisi à Proconsulé mandata fuerit ei iurisdictio. At Caius Cæsar æquata Legati potentia, suo Proconsuli, Proconsulare ius minuit, & Legatorum auxit *Permixtus causa*) conscius & minister rapinarum Marij. nam in comites iudicum, qui repetundarum rei sunt, lege Iulia iudicium datur. auctor Marcellus Iurisconsultus. *Rationibus Martiani*) calculis & computis septingẽtorũ millium, dũ per hæc Romani Equitis plura supplicia emeret. *Sermone*) oratione remissa simillima quotidianæ locutioni. *Ille*) Marius Priscus *Ordine*) decurionum. *Leptitanorum*) Leptis in Africa, Tyriis, vt Carthago, vt Vtica condita: immunis ac libera Hirtio tradente. Neapolin dictam testatur Strabo. Prius in ditione Carthaginensium fuit, quibus singula talenta quotidie pendebat. post ad Masinissam, deinde ad Romanos peruenit. Hæc Liuius. *Probabatur*) arguebatur, conuinciebatur. *Operam suam*) proxenetæ & pecuniæ componendæ. *Turpissimum*) [detestabile,] vilissimum, & personarum abiectarum. *Prisco*) ad vtilitatem Prisci. *Stipulatúsque de Martiano*) obligasse Martianum nomine Marij. nam stipulari est obligare alium interrogando. Seneca, Vtinã nulla stipulatio emptorẽ venditor obligaret Pomponius de verborũ obligationibus; Stipulationũ alias iudiciales, alias prętorias, alias conuentionales, alias communes tam prętorias quàm iudiciales

esse refert erat autem ista cõuentionalis. Sed interprete Vlpiano generaliter nouimus turpes stipulationes nullius esse momenti. possumus igitur exponere stipulatum Firminum de Martiano quòd obligationem scriptis notasset, quam Martianus fecerat Prisco ad summam quinquaginta millium denariûm. Stipulari enim interrogare significat, quod obseruant etiam núc notarij in obligationibus. Varro stipulandum, id est, interrogandũ plerumque vsurpat. Et stipulatio, Pomponio teste, est verborum conceptio: quibus is qui interrogatur, daturum factúrúmve se id quod interrogatus est, respondet. *Quinquaginta millia denarium*) *Sestertium decem millia*) Opinor millia tollendum: nam fidem excedit: nisi secundum Festum velimus dicere sestertium quartam partem denarij dictam. & Pli. scriptum reliquit scrupulum olim valuisse sestertiis vicenis, quod efficit in libras ratione sestertij qui tunc erat, sestertios nouenos. Neque negauerim sestertium in masculino fuisse longè minoris quàm neutro genere, quod declaratur sequentibus auctoritatibus. [Valerius equitibus singulas libras argenti & quingentos sestertios dari imperauit.] Tráquillus in Cæsare Dictatore scribit eundem annuam habitationem vsque ad bina millia nummûm (quæ proculdubio faciunt duo sestertia) in Italia non vltra quingenos sestertios remisisse. Sic Fabium Valentem tradit Tacitus addidisse tricenos singulis militibus sestertios, vbi sanè longè minoris est. Iustinianus in Institutionibus pro re minima sestertium posuit, vt pro mille sestertiis vnus aureus computetur, & Plutarchus in M. Antonio (nisi menda est) cuidam ex amicis dari iusserat millia viginti quinq;. hoc Romani decies sestertium appellant, quanquam Aruntius apud Priscianum inquit, sestertius olim dupondius & semis, id est, duæ libræ & semis, quasi semistertius, quo denariûm pro denariorum vsitata dicendi forma. Denarius, inquit Plutarchus, ex decem æreis erat. Pariter Varro de latinitate, & Festus & Pli. ac Priscianus inquit, Denarius olim decussis valebat, & decẽ librarum nummus erat. Vitruuius in denarios denos æris constituisse antiquitatem asserit, & ea re compositionem nominis ad suam vsque ætatem denarium retinere: quamuis statim subijciat, æreum denarium habuisse. XVI. asses. Gellius denarium valuisse quanti drachmam ostendit. Lais inquit decem millia drachmarũ poposcit: hoc facit nummi nostratis decem millia. Celsus denarium in sex vncias diuidit, sed hoc magis ad medicos facit.

probabatur: ipse præterea accepisse sestertiûm decem millia, fœdissimo quidem titulo, nomine vnguentarij, qui titulus à vita hominis compti semper & pumicati, non abhorrebat. Placuit censente Cornuto referri de eo proximo Senatu: tunc enim casu, incertum an conscientia, abfuerat. Habes res vrbanas: inuicem rusticas scribe, quid arbusculæ tuæ, quid vineæ, quid segetes agunt, quid oues delicatissimæ. In summa, nisi æquè longam epistolam reddes, non est quòd postea nisi breuissimam expectes. Vale.

tempore denarius decussis valebat: hoc est post duos sequens tertio loco est semis. duobus enim & semis antiquus sestertius est. & veteris consuetudinis vt retro æra dicerent, ita vt semis quintus, semis quartus, semis tertius nunciarent: ab semis tertius sestertius dictus: cui astipulantur Varro, Seneca, & Festus. Vitruuius Pollio ex duobus assibus & tertio semisse sestertium antiquos vocitasse testatur. Quare multorũ testimonio Horatij, Martialis, & Macrobii, præsertim sestertium vnum tanti erat quanti mille nummi. tametsi à Varrone & cæteris Lampridius videantur dissentire in Heliogabalo, referens nunquam minus centum sestertiis, hoc est, argenti

libris triginta cœnasse. Vopiscus in ære sestertium quinquagies, & in Bonoso æris sestertium dixit. Quibus omnibus colligitur sestertium fuisse pecuniam certi ponderis auri, argenti, æris. Nec me præterit sestertium apud Columellam & Frontinum esse mensuræ genus, è quibus illum sestertios adiectiuum protulisse & Martialem sestertiolum diminutiuum pro re maxima. Fœdissimo titulo, sub prætextu infami & probroso Lex enim Iulia de repetundis iubebat magistratus se ab omni sorde abstinere. Viles autem habiti sunt vnguentarii, nec mirum, quippe cùm vnguentum sit materia luxus Maximè superuacui. Vnde P. Licinius Crassus & Iulius Cæsar Censores edixerunt ne quis venderet vnguenta exotica. sic enim peregrina appellauere. Et Augusto à M. Antonio exprobratum legimus proauum habuisse, qui modò vnguentariam tabernam modò pistrinum exercuisset. [M. Tullius lib. 1 de Officiis scribens, nihil ingenuum posse habere officinam, & artes blandas quæ ministræ sunt voluptatum, vnguentariam inter eas connumerat.] Seneca etiam lib. iiij. Natur. Quæst. tradit vnguentarios à Lacedæmoniis expulsos, & propere cedere finibus iussos, quia oleum disperderent. Athenæus hoc amplius addidit præter vnguentarios tinctores eiecisse vrbe Lacedæmonios illos tanquam olei, hos tanquam lanæ corruptores. vbi multa de vnguento explicantur, & Aristotelem pharmacopolam notat. Pariter Horatius collegia pharmacopolarum. *Nomine Vnguentarij*) tanquam si Martiano vnguentum vendidisset: quod hodie faciunt honestiores fœneratores, nomen rei, non rē ipsam vendentes. Cauetur autem principalibus constitutionibus, ne qui prouinciam regunt, quive circa eos sunt, negocientur, mutuámve pecuniam dent, fœnúsve exerceant. Apuleius modò vnguedinem modò vnctulum pro vnguento vsurpat: quod Grammaticus Seruius dempto v post g, sicut vngo pręcipit scribi. Secus verò vnguen. *Titulus*) famosum nomen vnguentarij. *Pumicati*) mollis, pumice læuigati. *Referri*) poni in consultationem. *Eo*) Firmino. *Proximo Senatu*) quamprimum Senatus haberetur. *Conscientia*) qui se participem rapinarum Marij sciret: ideo cùm hoc cognosceretur sponte abfuerit à disquisitione. *Delicatissime*) quales sunt Tarentinæ.] *Aequè longam*) parem meæ. *Non est*) non opus est. Frequens dicendi modus apud Secūdum, quo etiam Mart. vtitur. Nō est crede mihi sapientis dicere viuam. Et alibi, Non est quòd timeas Candide.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

AEItύργιον illud, quod superesse Marij Prisci causæ proximè scripseram, nescio an satis circuncisum tamen & abrasum est. Firminus inductus in Senatum respondit crimini noto. Secutæ sunt diuersæ sententiæ Consulum designatorum. Cornutus Tertullus censuit ordine mouendum: acutius Nerua, in sortitione prouinciæ rationem eius non habendam: quæ sententia, tanquam mitior, vicit, cùm sit alioqui durior tristiórque. Quid enim

Illud) Noto iam per superiorem epistolam argumento, significat quem finem cognitio Firmini habuerit. *Ἀειτύργιον*) ministerium publicum. nam λῆιτον publicum, siue prytaneum, & ἔργον opus Græci dixerunt, ex quibus λειτουργὸν ministrum procuratoris: hinc λειτούργιον deduci Suidas & Hammonius in etymologico declarant. Longè tamen melius hîc vt in præcedenti epistola legamus λειτούργιον, id est negociolū, paruū opus. hoc enim conuenientius. *Circumcisum*) emendatum, purgatum. *Abrasum*)

læuigatum, deletum. *Noto*) præcedentibus literis, an multorum testimonio comprobato. *Ordine mouendum*) prohibendum ne ingrederetur Senatum, dignitate Senatoria priuandum. *Acutius*) subtilius censuit. *Nerua*) Consul designatus, non Imperator. Traianus ipse enim præsidebat. Fuerunt autem plures Neruæ, quorum quietem Martialis commendat. *In sortitione prouinciæ*) dum Senatus sortiretur prouincias: quarum sortitione Senatorij viri ad eas regendas mittebantur. *Rationem*) respectum in quem sensum Varro primo rei rusticæ rationem cum orco haberi scribit. *Mitior*) quia nō mouebatur ordine, & sanè erat mitior: nam si motus Senatu fuisset ex Cassij Longini sententia propter turpitudinem, iudicare vel testimonium dicere non poterat, quia lex Iulia repetundarum hæc fieri vetat. Hinc non mirum, si tantum hæc sententia à Secundo reprehenditur, tanquam contra Iuliam legem. *Vicit*) obtinuit, superior fuit.

miserius quàm exactū & exēptum honoribus senatoriis, labore & molestia non carere? quid grauius quàm tanta ignominia affectū, non in solitudine latere? sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandúmque prabere? Præterea, quid publicè minus aut congruens, aut decorū, notatū à Senatu in Senatu sedere: ipsisq; illis, à quibus sit notatus, æquari? summotū à Proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de Proconsulibus iudicare? dānatúmq; sordium, vel damnare alios vel absoluere? Sed hoc pluribus visum est. numerantur enim sententiæ, non ponderantur: nec aliud in publico consilio potest fieri: in quo nihil est tam inæquale quàm æqualitas ipsa. nam cum sit impar prudentia, par omnium ius est. Impleui promissum, priorísque epistolæ fidem exolui, quam ex spatio temporis iam recepisse te colligo. nam & festinanti & diligenti tabellario dedi, nisi quid impedimenti in via passus est. Tuæ nunc partes, vt primùm illam, deinde hanc remunereris literis, quales istinc redire vberrimæ possunt. Vale.

[*Alioqui*) si diligentius cōsideretur.] *Durior*) Asperior, seuerior. *Exactum*) priuatum, [exclusum,] remotum. *Honoribus Senatoriis*) sortitione prouinciarum. *Laboribus*) negociis & causis, quæ in Senatu agebantur. [*Affectum*) iniustum.] *Solitudine*) loco remoto & secreto. *Altissima specula*) curia, quam propter frequētiam & dignitatem Senatorum trāslatiuè altissimam speculam appellauit. *Monstrandum*) designandum digito. *Notatum*) ignominia affectū: *Aequari*) habere æquale ius dicendæ sententiæ. *A Proconsulatu*) à sortitione prouinciarum, quas Proconsules & Legati eorum comites sortiebantur. *Turpiter*) auare. [*Iudicare*) dicere sententiam suam *Sordium*) rapinarum, auaritiæ. *Pluribus*) maiori parti Senatorum: nā quod maior pars curiæ efficit, pro eo habetur, ac si omnes egerint. hoc asserit Scæuola. *A pluribus*) impudentioribus. sapiētes enim rariores sunt. Vnde Liuius in præfatione secundi belli Punici dicit, vt plerunque fit, maior pars meliorem vicit. Et Græcum ad hoc prouerbium, τῶν πλειόνων ψῆφος νικᾷ, id est, Plurium suffragium vincit. *Non ponderantur*) non consideratur, quæ sit melior. *In consilio publico*) in Senatu. *Nec aliud potest fieri*) quàm per suffragia decernere, & quod pluribus placuit tenere. *Inæquale*) iniquum, quia alij prudentes, alij insipientes. *Aequalitas*) quod vnusquisque Senator æquale ius suffragij habeat: erat in Senatoribus idē ius, sed dispar

sed dispar prudentia. *Fidem*) nam dixerat superesse quoddam negocium, & per hoc videbatur pollicitus se scripturum finem & euentum illius. *Colligo*) computo. *Partes*) officium. *Illam*) priorem epistolam. *Istinc*) à te eloquentissimo.

C. Plinivs Prisco Svo S.

Et tu occasiones obligandi me auidissimè amplecteris, & ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de causis à te potissimum petere constitui quod impetratum maximè cupio. Regis exercitum amplissimum: hinc tibi beneficiorum larga materia: longum præterea tempus, quo amicos tuos exornare potuisti. Conuertere ad nostros, nec hos multos. Malles tu quidem multos, sed meæ verecũdiæ sufficit vnus aut alter, ac potius vnus. Is erit Voconius Romanus: pater ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus, immò pater alius. nam huic quoque nomine & pietate successit materè primis citerioris Hispaniæ. Scis quod iudicium prouinciæ illius: scis quanta sit grauitas: ipse

Et tu) Voconiũ Romanum, maioribus clarum & virtutibus suis, præsertim eruditione, Prisco commẽdat summa arte & gratia. Sunt qui Iulium Priscum, qui per Vitellium ad Præfecturam cohortis peruenit, intelligant: qui propius verò accedunt, Neratium Priscum temporibus Traiani Iurisconsultum celeberrimũ, autore Pomponio, & Papiniano ac Secundo amicitia coniunctum, à quo lib. iij. fatetur se impetrasse Tribunatum militarẽ. Hunc igitur Priscum Neratium Marcellum Traianus vnicè dilexit: adeo vt frequens opinio fuerit id animi fuisse Traiano relinquendi illũ, nõ Adrianũ successorẽ imperii, multis amicis in hoc cõsentiẽtibus: vsque eo, vt Prisco aliquando dixerit, Cõmendo tibi prouincias si quid mihi fatale cõtigerit. hunc postea Adrianus in cõsilio habuit, quem gessisse Consulatũ cum Antonino testatur Venuleius ad legem Corneliam de sicariis: & Pomponius de origine iuris, Consulatus Neratii meminit. Neratium etiam Atticilinum inter Iurisconsultos memorat Paulus, sicut Aristonem legimus Neratio Appiano rescripsisse. Neq; crediderim Statio Prisco missam hanc epistolam: per quem sub Antonino Philosopho res prosperè sunt gestæ, & bellum Parthicum adiuuantibus aliis duobus confectum est. *Amplecteris occasiones*) suscipis, & quæris causas & opportunitates, quibus me obliges. [*Duabus*) prædictis.] *Nemini*) quàm tibi. *Impetratum cupio*) impetrare & consequi desidero. *Regis exercitum*) imperator & dux exercitus es. *Beneficiorum*) conferendorum beneficiorum in amicos ampla potestas. *Longum tempus*) quo rexisti exercitum. *Exornare*) promouere ad dignitates. *Conuertere*) animum intende. *Nostros*) amicos, & quia numero multorum deterreri potuisset, per correctionem emendat vnũ tantum esse. *Multos*) esse quos tu ornares ob tuum in me singularem amorem. *Verecundia*) modestiæ. *Vnus aut alter*) duo. *Ac potius*) correctio. *Voconius Romanus*) repete quæ in præcedentibus de eo diximus. *In Equestri gradu*) inter equites. *Gradu*) dignitate. respexit ad id quòd Equites lege Roscia in quartodecimo Theatri gradu sedebant. *Clarus*) sume extrinsecus, fuit. Claros & illustres equites appellant historici, respicientes ad fulgorem auri, quo illustrantur. [Sed potius puto clarum dixisse, quia vt alibi refert, fuit natalibus & facultatibus clarus.] *Vitricus*) cuius correlatiuum priuignus.

& quia nomen est inuisum sicut nouerca, correxit patrem alterum dicendo. Modestinus vitricum, nouercam & priuignũ ita circunscribit. Ex alia vxore natis, nouerca dicitur matris vir, ex alio viro natis, vitricus appellatur: eorum vterque natos aliunde, priuignos priuignásque vocant. Item alio modo, Priuignus est vxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illius vitricus. & in contrarium, vxor mea liberis, quos ex alia vxore habeo, nouerca dicitur. liberi mei illi priuigni sunt. *Nam huic quoque nomine*) sensus est, ex vitrico condignè pater dici potest respectu pietatis & amoris in priuignum Voconium, [quem adoptauit & in filium assumpsit. quod ipse ad Traianum testatur: & tunc sic legetur, nam huic quoque nomine & pietate successit. Mater è primis citerioris Hispaniæ.] *Successit huic nomine*) nomen patris meruit. [Verùm si legatur, nam huic quoque nomine matris pietate successit, erit sensus, Voconius accepit etiam nomen vitrici, quia ab eo fuerat adoptatus: vnde meritò alterum patrem vitricum appellauit. & hoc consecutus est pietate eximia erga matrem: dum enim illum Plinius petit promoueri in Senatum, Summa inquit pietate liberalitatem sestertij quadringenties à matre meruit, & statim patris hæreditatem & adoptionem à vitrico.] *Citerioris Hispaniæ*) Tarraconensis, cuius veterem formam sicut aliarum prouinciarum scribit Plinius mutatam fuisse. lege plura apud eundem & Strabonem, Diodorum, Iustinum, qui ab Hispallo cognomentum sumpsisse asserit, neque probo, quæ à Stephano super ea re citantur, nisi quis diceret ex sententia Pliniana mutatam eius prouinciæ formam, dedisse occasionem, vt ille à cæteris dissentiret: inquit enim, Hispaniæ, duæ Italiæ præfecturæ: altera magna, altera parua, dicta est Iberia, & Pannonia. *Iudicium illius prouincia*) nam ab ea plurimi viri clarissimi fuerunt oriundi. Inde Pacatus vbi Hispaniam laudat, Hæc ait durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit: hæc iudicum mater, hæc principum est. Et sanè sunt Hispani ingenio excusso.

flamen proximè fuit. Hunc ego, cum simul studeremus, arctè familiariterque dilexi. ille meus in vrbe, ille in secessu contubernalis. cum hoc seria, cum hoc iocos miscui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale iucundius? mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultúque suauitas. Ad hoc, ingenium excelsum, subtile, dulce, facile, eruditum in causis agendis. Epistolas quidem scribit, vt musas ipsas latinè loqui credas. amatur à me plurimum, nec tamen vincitur. Equidem iuuenis statim iuueni quantum potui per ætatem auidissimè contuli, & nuper ab optimo principe trium liberorum ei ius impetraui. quod quamquam

Flamen) dialis, quem maiorem flaminem Patricij generis appellabát: minorẽ verò plebei. ná inter quindecim flamines dialis maximæ dignationis erat: super quo apud Liuium, Plutarchum, Gellium, diuum Augustinum (vt omittam Seruium & Macrobium) multa offendes. *Studeremus*) oratoriæ facultati. *Contubernalis*) domesticus, familiaris. [Ad Traianum scribens suum condiscipulum & contubernalem appellat.] *Cum hoc seria*) Sidonius libro quarto húc locum sed minus fœliciter mutuatus, Sæpe, inquit, cum hoc seria, sæpe etiam ioca miscui. *Amico*) in rebus seriis. *Sodale*) in iocosis & hilarioribus. *Ore*) aspectu, forma. *Ad hoc*) præterea. *Excussum*) elaboratum, exactum. Alia lectio habet excelsum. *Dulce*) potest referri hoc verbum sicut præcedens & subsequens ad epigrammata, quorum scriptorem fuisse testatur Apuleius: inde Adrianum Imperatorem tumulo illius inscripsisse hoc carmen, Lasciuus versu, mente pudicus erat. *Eruditum*) mul-

tarum rerum cognitione doctum, instructum arte ad causas agendas [Quare alibi, Mores, inquit, Rom. liberalia studia exornant.] *Musas ipsas loqui credas*] Cùm volumus ostendere orationem alicuius suauem, doctam, absolutam, dicimus musas disciplinarum prçsides per os illius locutas: nam ex Ælij Stilonis sententia refert Fabius Plautino sermone locuturas fuisse musas, si latinè loqui voluissent, quod dubium exemit Secundus à Voconij scriptis, Latinè dicens, loqui credas. *Nec vincitur*] quia pares in amore vices reddit. *Per ætatem iuuenilem*) quæ minus auctoritatis habet quàm senilis ad conferendos honores in alios. *Optimo principe*) Traiano cognomento Optimi, quod additum à Senatoribus idem scribit in panegyrico *Trium liberorum ius*)quod impetrabatur ab iis qui parum fœlices in prole fuissent, de quo plerunque Martialis vt libro Secundo, Quod fortuna vetat Cæsar permitte videri, Natorum genitor credar vt esse trium. & Secundus ad Traianum, dum pro Tranquillo ius idem petit, Parum, inquit, fœlix matrimonium expertus est, impetrandúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. Qui ergo id impetrassent, in dignitatibus & muneribus anteponebantur carentibus liberis, Tranquillo& Iurisċõsulto auctoribus. Et Dion inquit in Augusto, Ius trium natorum dabatur mulieribus, quæ tres peperissent, etiã si statim mortui fuissẽt, tradẽte Gellio, ad retribuendam partem aliquam gratiæ: fruebantur enim per id honoribus & priuilegiis, à quibus steriles arcebantur. Ideo institutum, vt sterilitatis pudore deterritæ, fœcunditatis præmia amplecterentur. & primum dari cœptum patribus, postea Imperatorum liberalitate & filiis carentibus, [vt essent pares in petendis magistratibus iis qui filios haberent, cùm referente Tacito, numerus liberorum ex lege in candidatis præpolleret.] Et post Drusi obitum legimus Liuiam matrem in solatium, ius trium liberorum percepisse. Dionysius in suis Antiquitatibus inquit, Qui tres liberos habebant, pro eis alimẽta vsque ad puberem ætatem accipiebant ex publico : lege lata in honorem & gloriam Tergeminorum, quam Romanos vsque ad tempora sua seruasse refert. Appianus libro secundo bellorum ciuilium, Qui trium liberorum ius habuissẽnt, neque esset vnde alerent: iis legem agrariam promulgari solitam. Quare Cæsar in Cõsulatu suo (vt gratiam popularem iniret) agrum Stellatem viginti millibus ciuium, quibus terni, pluresve liberi essent, diuisit. Quæ lex secundum Aristotelem videtur sumpta à Lacedæmoniis, apud quos, qui tres suscepisset filios, à custodia immunis erat: qui quatuor, ab omnibus oneribus. Ius quatuor natorum fœminis concessit Claudius, Tranquillo scribente vbi notauimus qui ius trium liberorum habuisset, ab officio iudicandi vacare potuisse. Eusebius in Chronicis, Matronæ quæ liberos haberent, lecticis & margaritis vtebantur, aliæ prohibitæ. Et Iustinianus in Institutionibus scribit matrem ingenuam, quæ idem ius habuisset : & libertinam quæ quatuor: potuisse adire hæreditatem filij mortui, aliâs non. quod idẽ Imperator sustulit : & permisit æquè omnibus etiam si ius triũ vel quatuor natorum non habuissent, posse adire hæreditatem liberorũ suorum Et Impe. Theodosius ac Honorius codice de iure liberorum, Nemo inquiunt, posthac ius liberorum petat, quod simul hac lege omnibus concedimus.

Parce & cum delectu) raris & bonis. Extat Traiani epistola, qua Secundo ius trium liberorum pro Tranquillo petenti respõdit, se fauere illius desiderio: sed nolle excedere numerum concedẽdi ius triũ natorum quẽ professus fuerat apud Senatum. Quare iã dixerat Secundus, Scio

parcè & cum delectu daret, mihi tamẽ tanquã eligeret, indulsit. Hæc beneficia mea tueri nullo modo melius quàm vt augeam, possum. præsertim cùm ipse illatã gratè interpretetur, vt dum priora accipit, posteriora mereatur. Habes qualis, quàm probatus charúsque sit nobis. Quem rogo pro ingenio, pro fortuna tua

exornes. in primis ama hominem. nam licet tribuas ei quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua: cuius esse eum vsque in intimam familiaritatem capacẽ, quò magis scires, breuiter tibi studia, mores, omnem denique vitam eius expressi. Extenderem preces, nisi & tu rogari diu nolles, & ego tota hac epistola fecissem. Rogut enim & quidem efficacissimè qui reddit causas rogandi. Vale.

quantum beneficium petam. *Liceret*) etiam supra professum numerum. Legitur etiam eligeret. id est tanquam cum delectu daret. *Vt augeam*) cum sit ita comparatum codẽ ad Macrinum referente vt antiquiora beneficia subuertas, nisi ista posterioribus cumules. *Grate*) grato animo *Ingenuo*,) natura [benigna & liberali] Terentius, Bonum ingenium narras adolescẽtis. Et Tacitus, Ingenium loci cælique. M. Tullius de Finibus, Vno ingenij nomine appellatur docilitas, & memoria: eásque virtutes qui habent, ingeniosi vocantur. Nec me præterit ingenium accipi à Martiale pro subtili inuentione, sicut apud Tacitum, Obtulit ingenium Anicetus libertus, id est, subtilem viam & artem.

Pro fortuna) Quia præerat exercitui, ei facultas erat dilargiendi Tribunatum, centurionatum, primipilatum, & reliquos in militia ordines. *Amplissimum*) Tribunatum. *Potes*) tribuere. *Eum*) Voconium *Expressi*) posui ante oculos *Vitam*) quod vitæ genus sequatur. *Extenderem preces*) pluribus rogarem.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

VErũ opinaris, distringor centũuiralibus causis, quæ me exercẽt magis quàm delectãt. sunt enim pleræq; paruæ & exiles. Raro incidit vel personarum claritate, vel negotij magnitudine insignis. Ad hoc, perpauci, cum quibus iuuat dicere. cæteri audaces, atque etiam magna ex parte adolescentuli obscuri ad declamandum huc transeunt, tam ir-

VErum opinaris) Centumuirales causas, de quibus multa prædiximus, tanquam obscuras, & veterem formam nõ seruantibus actoribus, per epistolam apud Max. notat. Interdum alibi ad Maximum scribit: vt vbi hortatur edere libros, quos in Blateram composuerat. siue is fuerit Gauius Maximus vir seuerissimus Præfectus prętorij vsq; ad vicesimum annum: cui postea Tatius Max. successit. quod vero proximum videtur. nam Secundus eundem in Achaia Legationem Proconsulari imperio gerentem monet libro viij. vt mollius & clementius subditos tractaret. Scio tamen multos fuisse Maximos: ad quos potuit scripsisse, vt ad Claudium Maximum Stoicum inter præceptores diui Antonini, & Albium Max. virum doctum Mart. cõmemorat. Item Secundi extant epistolæ quib' testatur Domitianũ scripsisse Terẽtio & L. Appio Maximis: refert Dion aduersum Antonium rebellantem eundem imperatorem misisse L. Maximum & Traianum. Idem autor est, Maximũ præfectum, cùm ipse ad oceanum nauigaret, destinasse aduersum deficientes: à quibus pugna victus interijt. Vibio Maximo diuos fratres rescripsisse Vlpianus mentionem facit. *Verum opinaris*) non faller is. respondet enim Maximo scribenti quod

existimabat Secundum occupatum in Centumuiralibus causis. [*Exercent*) fatigant.] *Parue*) parui momenti. *Exiles*) obscurarum personarum. ná illud, ad causas, hoc, ad personas refertur. Vel legatur ex illis scilicet causis, & tunc sensus clarior erit. *Insignis*) illustris causa. *Adhoc*) insuper. [*Cæteri*) cum quibus non iuuat dicere.] *Perpauci*) sunt patroni. *Obscuri*) sine nomine. *Ad declamandum*) tanquam ad fictas causas agendas vt fieri solet in scholis. *Huc*) apud Centumuiros.

reuerenter & temerè, vt mihi Attilius noster expreßè dixiße videatur, Sic in foro pueros à centumuiralibus cauſsis auſpicari, vt ab Homero in ſcholis. Nam hîc quoque vt illic primum cœpit eſſe quod maximum eſt. At herculè ante memoriam meam, (maiores natu ita ſolebāt dicere) ne nobiliſsimis quidē adoleſcentibus locus erat, niſi aliquo conſulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus celebrabatur. Nunc refractis pudoris & reuerentiæ clauſtris, omnia patent omnibus.

Attilius noster) amicus facetissimus. Sic decimo libro Martialis, nostrum dixit. de eo pleraque in superioribus. *Expresse*) apposité, propriè. *Auspicari*) incipere. *A Centumuiralibus*) difficillimis & magnis. *Homero*) poetarū maximo. *Hic*) Quorundam authoritates faciunt, vt referatur ad scholas: sicut illic, ad Centumuiros: quod est proximius. quod etiam interdum alibi annotauimus. Vt Liuius vltimo belli Punici, Melior tutiórque est certa pax, quàm sperata victoria: hæc in tua, illa in deorum manu est. Apuleius lib. xi. sui asini, Vidi asinum pinnis adglutinatis adambulantē cuidam seni debili, vt illum quidem Bellerophontem, hunc autem diceres pegasum. Ouidius, Vtque sit hic somno proditus, ille dolo. Nam, hic, ad Rhœsum refertur, ille, Dolona respicit verbum propius. Et lib. I. Metamor. Vt canis in vacuo leporem cum gallicus aruo Vidit, & hic prædam pedibus petit, ille salutem. Et loco pronominis hæc, Seneca in Quęstionibus posuit ista. Fulguratio, inquit, ostendit ignem: fulminatio emittit: illa, vt ita dicam, comminatio est, & tonatio sine ictu: ista, iaculatio cum ictu. [Valerius insuper hoc posuit cum superioribus, ille verò cum inferioribus. nam cum narrasset exempla parentum indulgentium erga liberos, & mox de eorum seueritate dicturus esset, Comicæ dixit lenitatis hi patres: tragicæ asperitatis illi. Item, Vehementius hoc, illud consideratius exemplum pudicitiæ.] *Primum cœpit*) primum aggrediuntur. *Maiores natu*) seniores. *Locus erat*] licebat dicere apud Centumuiros. *Consulari producente*) viro summæ autoritatis & dignitatis in forum comitante. Sic legimus Augustum amplissimo præditum magistratu Caium & Lucium filios suo quenque tyrocinio deduxisse in forum: sic Tiberium Romam reuersum filium suum Drusum. Hanc rem Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ latius exequitur. Ergo inquit, apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in ciuitate tenebat: hunc sectari, hūc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse, vtque (sic dixerim) pugnare in prælio disceret. *Producente*) Producere autem est aliquem in publicum assignare. quo modo Curtius etiam in historiis vtitur. Aliquando de re turpi dicitur, vt apud Iuuenalem, Vtile porro Filiolam turpi vetulæ producere turpem id est publicè prostituere. *Pulcherrimum opus*) Centumuirale iudicium [agēdi officium.] *Refractis claustris pudoris*) prostituto pudore, abiecta omni reuerentia. Quare non immeritò legimus apud M. Tullium Rhetores Græcos dicēdi magistros vrbe pulsos à Crasso Censore edicto, quòd noluisset ille vir tantus ingenia obtundi & impudentiam corroborari: nam illos nouos magistros nihil

intelligebat posse docere, nisi vt auderent. quod etiam cum bonis rebus coniunctũ, per se ipsum est magnopere fugiendum, hoc cum vnũ traderetur. & cum impudẽtiæ ludus esset, putauit esse Censoris ne lõgius id serperet prouidere. *Omnibus*) malis etiam.

Nec inducuntur, sed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti & redempti mancipes: conuenitur in media basilica, vbi tam palàm sportulæ, quàm in triclinio dantur. Ex iudicio in iudiciũ pari mercede transitur. Inde iã non inurbanè Φοκλεῖς vocantur: iisdem latinum nomen impositum est,

Irrumpunt) cum impetu & vi ingrediuntur. *Actoribus*) causidicis. *Redempti mancipes*) oratores cõductores seruorum precio conducti ad agendum & ipsi. Plin. Manceps tonstrinæ.] Manceps autem quicquid à populo emitur condicitúrve dici putat Festus: apud quem tamen sic legendũ puto. Qui aliquid à populo emit cõducítve, quia manu sublata significat se autorem emptionis esse. quãquã alibi apud eundẽ legatur. Mãceps est quod manu capitur. Quo loco significare seruum videtur. Asconius, mancipes, scribit, sunt publicanorum Principes, Romani homines, qui quæstus sui causa decimas redimunt: sic pastum aut pecora publica suo periculo & reipub. repræsentant. Quos non intelligit Secundus, sed seruos [qui precio conducti erant ad audiendũ. nam redemptores sunt qui precium accipiunt: & manceps à Ci. in Prætura vrbana sic accipitur, Si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe quem ipse apposuisset, sibi nullã prædam esse videt.] nam mãcipia credidit appellata Donatus quòd manu capta sunt, seruos scilicet reseruatos cùm eos iure belli licuisset occidi. Hinc Iustinianus capite de iure personarum, Serui etiam mancipia dicti sunt eo quòd ab hostibus manu capiuntur. [*Conuenitur*) à conductis seruis & redemptis oratoribus.] *Basilica*) Iulia. vbi causæ Centumuirales agebantur. testatur ipse alibi, Descenderam, inquit, in Basilicam Iuliam auditurus quibus proxima comperendinatione responderem. Et Fabius lib. xij. Iuliæ basilicæ dedicationis meminit Eusebius in Chronicis. quam Vitruuius eodem referente faciẽdam curauit. Erat autem locus capacissimus vbi sæpius consilia publica & priuata iudicia arbitriáque conficiebantur. Inde Seneca, Fremitu iudiciorum basilicæ resonant. Extructæ enim sunt in vrbe præter Iuliã, aliæ basilicæ: vt Portia & Vlpia, de quibus omnibus fit mentio à P. Victore. *Sportulæ*) munuscula, quæ dabantur amicis officij causa, vt centum quadrantes: de quibus frequentius Martialis. & interdum pro minori summula: nam Secundus de diuisione sportularum. Qui virilẽ inquit togam sumunt vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totum Senatum atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binósque denarios, vel singulos dare. Et Claudium scimus gladiatorium munus appellare cœpisse sportulam, velut ad subitam conditam cœnulam inuitantem populum. Sportæ autem & sportulæ ac sportellæ, quo verbo Tranquillus vtitur, sunt nummorum receptacula, sicut sacci, sacculi, sacelli, autore Pediano. Dion frequenter narrat sportulas fuisse tesserulas ligneas, quas ex vertice theatri in populum spargebant Imperatores: quibus signa inerant esculenti, aut vestis, aut argenti, præterea vasis, aut auri, equorum domitorum, pecorum, seruorum: eas qui excepissent, oportebat ad distributores afferre: à quibus quod inscriptum erat, accipiebant. Et Traianum idem autor, dona per tesserulas separatim viris ac mulieribus in Theatro & circo dedisse. *Dantur*) distribuuntur clientibus [*Ex iudicio primo*) nam quatuor vt antè diximus iudicia fiebant in Basilica Iulia, vbi erant totidem tribunalia. Quare inquit, Ex primo iudicio & tribunali, in aliud & deinceps transitur.] *Pari mercede*) ternis denariis. *Non inurbanè*) facetè, salsè. *Σοφοκλεῖς*) ἀπὸ τοῦ σοφῶ καὶ τοῦ καλεῖσθαι, id est, ab eo quod Sophi dicun-

tur: nam qui dicentibus solebant adulari, clamabant Sophos: perinde ac si dicerent sapienter dictum. quod testatur Martialis libro. VI. Quod tam grande sophos clamat tibi turba togata, Non tu Pomponi, cœna diserta tua est. Et primo, Meretur alius grande & insanũ sophos. cùm iã dixisset, Audieris cũ grãde sophos. Claudianus, En moueo plausus: & pallidus omnia laudo. Et clarum repeto térque quatérque sophos. [Plut. inquit, καλῶς καὶ σοφῶς suis temporibus ferè desueuisse, & iam à quibusdam dici diuinè & phanaticè.] Quare Secundus inquit eos, qui dicebantur sophi, facetè appellari Sophocles, non tantum respiciens ad tragicos Sophocles (tres enim legimus fuisse) quantum ad compositionem nominis. Superfluè additum fuerat in codice post Σοφοκλεῖς. ὅτι τὸ σοφὸς καὶ τὸ καλεῖσθαι, hoc ex fide veteris exemplaris, & Pliniana insita breuitate. Fuerat enim cujusdam interpretatio fortè superinducta. & postea à rudi scriptore inter codicis verba inserta ac annumerata.

laudicœni. Et tamen crescit indies fœditas vtraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei, (habent sanè ætatem eorum, qui nuper togas sumpserunt) ternis denarijs ad laudandum trahebantur. tanti constat, vt sis disertissimus. Hoc precio quamlibet numerosa subsellia implentur, hoc ingens corona collectior adhibitus.

Laudicœni) quia laudarentur ob cœnam. quod conuenit cum Martiale. Sunt qui σοφοκλεῖς & laudicœni referãt ad auditores: non ad oratores: quòd illi cœnarum causa sapientes vocarẽt, & laudarẽt causidicos. [Hunc morem tetigit Lucianus malum oratorem instruens: iubet enim vt dũ agit, amici exultẽt, & cœnę preciũ exoluãt. quòd si ille defecerit, interim auditores laudando tẽpus occupẽt: qui si nõ aderĩt, serui aduocẽtur: nã & hi multũ oratorię facultati cõferũt.] *Fœditas*) malus mos, & copia pessimè dicentium. *Notata*) demonstrata, data crimini. *Vtraque lingua*) græco vocabulo eos appellando σοφοκλεῖς, & laudicœnos. *Nomenclatores*) Nomenculator siue nomenclator per syncopen à nomine calando id est citando dicitur, qui vel Principi vel magistratui vel candidato nomina suggerit & notat. Spartianus in Adriano, Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit: quę semel & coniecta simul audierat vt nomẽclatores sępius errãtes emẽdauerit. M. Tullius pro Murena, Quid? quòd, habes nomẽclatorẽ, in eo quidẽ fallis & decipis. nã si nomine appellari abs te ciues tuos honestũ est, turpe est eos notitiores esse seruo tuo quã tibi: si & noris, tamen per monitorẽ appellandi sunt. Cùm Romani seruorum legiones domi alerènt, necesse erat habere qui eos nomine citarent. in quod Plinius senior sic inuehitur, Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa acta: seruorum quoque causa nomenclator adhibitus. Tranquillus, Misit Caius circa fora & basilicas nomenclatores ad inuitandos ad libidines iuuenes senésq;. Extat Augusti scomma de nomenclatore obliuioso, dicente Imperatori, Nunquid ad forum mandas? accipe inquit commendatitias, quia illic neminem nosti. Et illud pariter Fabii, de ingrato litigatore causidici conspectum vitante in foro per nomenclatorem missum ad eum, Amas me, inquit, quia te non vidi. Hunc prius fartorem dictum, veluti qui clam infarciret nomina in aurem domini, Porphyrio & Festus scribunt. Martialis qui piscem mugilem nomine citabat, per translationem nomenclatorem appellauit. ac nomenclaturam Plinius & Columella nomenclationem dixerunt. *Nuper togas sumpserunt*) qui septimum decimum ætatis annum ingressi sunt. Placet intelligere virilem togam, quæ eo ætatis sumebatur referente Iurisconsulto. *Trahebantur*) precio non sponte addicti. *Tanti*) tam paruo. *Sis*) videaris. *Quamlibet*) vel maxima quantumuis. Quintilianus, Quamlibet multa legerimus, quodam tamen modo recentes sumus ad id quod incipimus. *Numerosa*) magnum auditorum nume-

rum capientia. vnde numeroſiſſimos fœtus, copioſiſſimos & multiplices dixit Columella. proinde ſcio à M. Tullio numeroſam orationem appellari. quæ numeris conſtet. *Subſellia*) ſedes promiſcuas. ſic Tranquillus vocat ad ſpectandos ludos in Theatro comparata ſedilia. Et Cor. Celſus ſubſellium pro ſella priuata poſuit. Aſconius tamen ſubſellia prodidit eſſe Tribunorum, Triumuirorum, Quæſtorum, & huiuſcemodi iudicia minora exercentium. qui non in ſedibus curulibus & tribunalibus, ſed in ſubſelliis conſidebant. *Corona*) audientium circulus, concio. Significat enim circulum vniuſcuiuſque rei: hominum præſertim ſtantium. Ouidius, Conſedere duces, & vulgi ſtante corona. Virgilius, Vt fera quę denſa venantum ſepta corona. M. Tullius de Claris Oratoribus, Si à corona relictus ſim, non queam dicere. Seneca in Naturalibus, Fulgorem, qui ſidera circunnectit, Græci ἅλω vocăt, id eſt aream, nos coronam. quia ferè terendis frugibus loca deſtinata rotunda ſint. nam ſicut arcus ſolares lunaréſque omnes ſunt, ita coronæ omnium ſiderum. Palladius, In faſtigiis murorum Prætorii iuſſit coronas prominentes fieri. Demum Cato in re Ruſtica, extremitates agrorum coronas poſſe dici demonſtrat, cùm circum coronas & vias, vlmos ſeri præcipit.

tur: hoc infiniti clamores commouentur, cum μεσόχορος dedit ſignum. Opus eſt enim ſigno apud non intelligentes, ne audientes quidem: nam plerique non audiunt, nec vlli magis laudant Si quando tranſibis per Baſilicam, & voles ſcire quomodo quiſque dicat, nihil eſt quòd tribunal aſcendas, nihil quòd prabeas aurem, facilis diuinatio. Scito eum peſſimè dicere, qui laudabitur maximè. Primus hunc audiendi morem induxit Largius Licinius, hactenus tamen, vt auditores corrogaret. Ita certè ex Quintiliano, præceptore meo, audiſſe memi. narrabat ille, Aſſectabar Domitium Afrum, quum apud centumuiros diceret grauiter &

Infiniti clamores) Iuuenalis Feſſidium tangens, hunc agendi modum notauit, Quanto Feſſidium laudat vocalis agentem Sportula. *μεσόχορος*) qui in media turba eſt, compoſitum vocabulum, ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ τοῦ χόρου, id eſt, à medio choro. *Signum*) laudandi. *Non audiunt*) vel intenti aliis, vel procul ſtantes. *Baſilicam*) regiam Iuliam. *Tribunal*) Reprehendit Fabius, qui audent dicere tribunale. *Prabeas autem*) attendas. *Facilis*) eſt. *Dicere*) agere cauſam. *Præ cæteris*) ſupra cæteros. *Induxit*) inſtituit. *Largius Licinius*) qui Plinii auunculi commentarios quadringentis millibus emere voluit: vir Prætorius, & poſt Præturam Legatus: cui iura reddenti Carthagine accidit mordenti tuber, vt deprehenſus inde denarius primos dentes inflecteret. hæc ex xix. Plinii: apud quem legitur Lartius Licinius: pariter libro. xxx. Latinum Largum Paulus Iuriſconſultus commemorat. *Hactenus*) tantum vt auditores haberet ſine precio. *Corrogaret*) rogando conuocaret. *Quintiliano*) M. Fabio Quintiliano ſummo oratore, operibus ſuis & præconio Iuuenalis celeberrimo. Hic ex Calagura Hiſpaniæ oppido oriūdus inter Patricios Romanos inſertus: ſiue iure latii, ſeu Principum liberalitate, quod multis factitatum videmus: vt Secundo noſtro, ne longius diſcedamus: nam ille, authore Auſonio, Conſularia ornamenta per Clementem adeptus eſt: vnde non mirum ſi Iuuenalis eum nobilem per lunata calciamēta deſignauit: [immo vt magis probem fuiſſe Romanum ciuem, addam Trebellii Pollionis dictum: vbi Poſthumii iunioris eloquentiam laudat, adeo probatam aſſerens vt eius controuerſiæ Quintiliano dicantur inſertæ, quem declamatorem Romani generis acutiſſimum, vnius capitis lectio prima ſtatim fronte demonſtret. Romani ergo generis appellauit,

appellauit, vel ob eloquentiam, vel quorum maiores vrbe donati fuerant.] nam alterius Quintiliani declamatoris Seneca plerunque meminit. *Praeceptore meo*) libro vi. repetit Quintilianum & Niceam audiuisse. *Assectabar*) comitabar cum ad agendum iret [Domitium Afrum, qui recens Prætura modicus dignationis, & quoquo facinore festinans clarescere, sub Tiberio, si Tacito fidem adhibemus Claudiam pulchram & Furnium reos peregit: inde primoribus oratorũ additus, diuulgato ingenio & assecuta Cæsaris asseueratione, qua suo iure disertum eum appellauit: mox capessendis accusationibus, aut reos tutando prosperiore eloquẽtiæ quàm morum fama fuit: nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam.] Fabius confitetur lib. v. Domitium Afrum, senem se adolescentulum coluisse, cùm adhuc causas ageret: quo tempore multum de pristina authoritate perdidit, prius fori princeps creditus: inde ęmulatione quadam sub Caio reus. (Conabatur enim is Imperator omnes oratores, Domitium imprimis acerrimum & summum dicendo superare) pręter spẽ absolutus est: quod nihil Caio accusanti responderit, neque se defenderit: simulabat autem vereri & Imperatoris vim admirari. quare ad preces conuersus tremebundus dicebat se magis Caium oratorem, quàm Cæsarem expauescere. quibus princeps captus persuadens dicendi acrimonia vicisse (Callisto liberto insuper adiuuãte) Domitium iudicio liberauit, & Consulem renũciauit, abrogatis qui tunc in eo fuerant honore. hæc Dion. Mortis eius meminit Tacitus, sed adeo circumcisẽ, vt nemini dubium esse possit, quin pars aliqua historiæ interciderit: nam nec causas nec modum, quod alibi assolet, ibi explicat. Eusebius in Chronicis tradit mortuũ fuisse Afrum in cœna ex cibi redundantia. Liberandus est Iulii Frontini libellus de aquęductibus errore manifestissimo, vbi inquit, Galloq; Veranio, Pompeio Longino Coss cui Comitius Afer. tu, monente Tacito, repone Galloque Qu. Veranio & C. Pomp. Longino Coss Domitius Afer. nam is post Didium Gallum aquis publicis præfectus est. Scripsit autem libros duos de testibus. quos Fab. non dissimulat se fuisse imitatum: & dictorũ quoque, præter multas orationes, ab eodem vrbane sunt editi libri.

lentè (hoc enim illi actionis genus erat) audiit. ex proximo immodicum insolitúmque clamorem, admiratus reticuit: vbi silentium factum est, repetit quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit: & post silentium cœpit idem tertiò. Nouissimè quis diceret, quæsiuit. responsum est, Licinius. Tum intermissa causa, Centumuiri, inquit, hoc artificium periit. quod alioqui perire incipiebat, quum perisse Afro videretur: nunc verò propè funditus extinctum, & euersum est. Pudet referre, quæ quàm fracta pronunciatione dican-

Granìter) mature. nam Fab. Afro maturitatem in agẽdo tribuit. *Ex proximo loco*) propinquo. dicebat enim Licinius in Basilica Iulia apud aliud tribunal. erant autem quatuor tribunalia: ideo Centumuiralis hasta appellatur, alibi quadruplex iudicium à Secundo. *Reticuit*) destitit Afer ab agendo. *Silentium*) à laudantibus Licinium. *Repetit*) actionem. *Abruperat*) intermiserat. *Clamor*) applaudentium exortus est. *Reticuit*) secundo Afer. *Idem*) fecit. *Intermissa causa*) digrediens à re quam tunc agebat. *Centumuiri*) ô iudices. *Artificium*) dicendi ars. Paulus & Modestinus Iurisconsulti pro scientia cuiuscunque artis accipi volunt artificium. *Perijt*) potius quàm perit: sicut sequentia indicant, & fides exemplaris manuscripti astipulatur. *Alioquin*) re vera. *Quæ*) insulsa & puerilia. multum enim obcæcantur à scholis in forum trãseuntes: & quem in dicendo non pudet, hunc Cicero non

reprehensione solùm sed etiam pœna dignum putat. *Fracta*) eneruata, molli, scenica. in quod acerrimè Fabius inuehitur post multa pronunciationis enumerata vitia. Sed quodcunque, inquit, magis tulerim quàm quo nunc maximè laboratur in causis omnibus scholisque cantandi: quod inutilius sit an fœdius nescio. quid enim minus oratori conuenit quàm modulatio scenica? & nonnunquam ebriorum, aut comessantium licentiæ similis?

tur: quibus, quàm teneris clamoribus excipiantur. Plausus tantùm, ac potius sola cymbala & tympana illis canticis desunt. vlulatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi,) theatris quoq; indecora laudatio largè supersunt. Nos tamen adhuc & vtilitas amicorum, & ratio ætatis moratur, ac retinet. Veremur enim ne fortè non has indignitates reliquisse, sed laborem fugisse videamur. Sumus tamen solito rariores, quod initium est gradatim desinendi. Vale.

Quibus) lasciuis. *Teneris*) libidinosis. *Excipiantur*) illis desinentibus suscipiatur ab auditoribus: nam excipere, est rem ab aliis prænunciatam pariter referre vel scribere, & notare: per translationem dicimus excepta vulnera: interdum tamen simpliciter pro suscipere. vt Curtius, Legatos ab Alexandro exceptos, id est admissos. apud Virgil. interficere significat, cùm inquit, Excipit incautum. & Plin. senior excipulas vocat nassas, quibus anguillæ capiuntur. *Plausus*) adulantium strepitus. Petronius abigit hoc genus hominum, Nec plausor, dicens, sedeat redemptus, histrionea addictus. *Cymbala*) dicta à concauitate & curuatione, sicut cymbia pocula. κυμβὸς enim curuum, quasi ergo κυμβαλὰ, id est curua aliqua. Hinc Lucretius, Tympana tenta tonant palmis & cymbala circum Concaua raucisonóque minantur cornua cantu. Nam cymbala tinnitum sicut tympana sonitum edunt autore Apuleio. & in epigrammate Alexidis cymbala acuti soni vocata. Athenæus scribit in tibiis bombum, in cymbalis tinnitum, & tympanis sonitum dici. Erant autem cymbala tutelæ matris deorum ascripta, quòd similia sunt hemicyclis cæli quibus terra deorum mater cingitur. Extat Martialis distichon de cymbalis, Aera celenços lugentia matris amores Esuriens Gallus vendere sæpe solet. Et Diodorus scribit, Cybelen inuenisse cymbala & tympana. Et cymbalistam dicimus qui cymbalis, sicut tympanistam qui tympanis vtitur. *Tympana*) bellica Indorum instrumenta pro tubis: ea in aëre suspensa scuticis diuerberabant. vnde horrendus quidam sonitus emittebatur. Conficiebantur autem ex trunco abietis cauato orichalci tintinabulum in eo collocantes, & taurino corio circumtegentes: hæc in pugnas elata ferebant: cùm verò strepitum maximum, aut signo aliquid significare volebant, conuertentes ad os, ligneum vas concutiebant: at quæ in eo erant tintinnabula multa, & magna in arcto resonantia, intus obscurum quendam sonitum faciebant: quem mugitu non dissimilem huius rei ignari difficile poterant discernere instrumenti an beluę ruditus esset. & Hammonius, tympanum pellibus contectum pulsatur. à verbo τύπω tympanũ, & interpositione (m) deductũ: baccharum instrumentum, & in sacris Dionysij ferri solitum refert Athenæus. Tranquillus, Gallum tympanizantem dixit, quòd tympanum pulsaret, & masculino genere prolatum Suidas non sine authore scripsit. Iulius Pollux tympana vasorum nomina esse, quæ & cymbala dicuntur, asserit. Plinius, Tympanas margaritas, quibus vna facies rotunda, & planicies auersis esset. Tympana præterea vehiculorum tecta legimus. Et apud Celsum tympanitem genus hydropis: cùm ventre vehementer intento creber intus ex motu spiritus sonus est. Et tympanum carnificis lignum, quo noxios torquet.

Inde τυμπανίζεται, id est flagellat, excoriat, deductum. *Vlulatus*) mulierum lamentatio. Cæsar etiam barbaris aduersum se pugnantibus hunc sonum dedit. *Indecora theatris*) vbi spectatores licenter Cæsaribus & victoribus solebant applaudere. Martialis, Quæque sonant pleno vocésque manúsque theatro, Cùm populus subiti Cæsaris ora videt. *Ratio ætatis*) nondum enim peruenerat ad sexagesimum annum, vel septuagesimum, secundum alios: cùm licebat se excusare à ciuilibus officiis. *Indignitates*) indecora, digno homine indigna. *Rariores*) rarius quàm consueueramus apud Centumuiros agimus. *Gradatim*) paulatim.

C. PLINIVS VALERIO SVO S.

Qvomodo te veteres Marsi tui? Quo modo emptio noua? placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem, nihil tamen æquè gratum est adeptis quàm concupiscentibus. Me prædia materna parum commode tractant: delectant tamen, vt materna. Alioqui longa patientia obcallui. Habent hunc finem assiduæ querelæ, quod queri pudet. Vale.

Qvomodo) Interrogat Valerianū quātum veteribus, & nuper comparatis agris oblectetur. Valeriani Pollionis meminit Martialis. *Quomodo?*) placent tibi. *Veteres*) agri auiti & maiorum tuorum. *Marsi*) quos in Marsis possides. Marsi à velocitate pedum dicti populi vltra Picenum in secunda regione terrori sunt serpentibus, referente Plinio & Dionysio. nec quenquam fugiat à Strabone & Tacito etiam Marsos assignari Germaniæ. *Emptio noua*) agri à te nuper empti. *Rarum id quidem*) rarò euenit, vt quod eminus placeat. [*Nihil tamen*) quāquam potest euenire vt emptio noua cùm desideratur placeat. Sunt qui velint, nihil tamen vsque ad me, fuisse quandam glossulam & epistolæ insertam. quid si ademptis, pro emptis.] *Adeptis quàm concupiscentibus*) si rem quam summopere desiderauerant adepti sint. *Prædia materna*) quæ iuxta Larium à matre, sicut paterna, à patre possedit. *Parum commode*) admodū infructuosa & sterilia sunt. *Vt materna*) quia fuerūt meæ matris, sororis inquam senioris Plinii. *Alioquin*) adhæc. *Occallui*) obdurui, assueui, callum feci. *Queri*) multum lamentari de eadem re, [quare impetret prudentia quod dies impetrabit.]

C. PLINIVS ANNIANO SVO S.

Tv quidem pro cætera tua diligentia admones me, codicillos Aciliani, qui me ex parte instituit hæredem, pro non scriptis habendos: quia non sint confirmati testamēto. Quod ius ne mihi quidem ignotum est, cùm sit iis etiam notum, qui nihil aliud sciunt: sed ego propriam quandam legem mihi dixi, vt de-

Tv quidem) Annianum hortāté, Aciliani codicillos, quia non essent testamento cōfirmati, irritos habendos, monet se pluris facere defuncti voluntatem quàm ius ipsum. [Vidi in monumentis Brixianorum, C. Lucretium Annianū. Præ-

functorum voluntates, etiam si iure deficerentur, quasi perfectas tuerer. Constat autem codicillos istos Aciliani manu scriptos. Licet ergo non sint confirmati testamento, à me tamen vt confirmati obseruabuntur. præsertim cùm delatori locus non sit. Nam si verendum esset, ne quod ego dedissem, populus eriperet, cunctatior fortasse, & cautior esse deberem. Cum vero liceat hæredi donare, quod in hæreditate subsedit, nihil est quod obstet illi meæ legi, cui publicæ leges non repugnant. Vale.

terea in quibusdam exemplaribus] memini legere ad Annium scriptam epistolam: siue is fuerit Annius Gallus ab Othone peditum rector destinatus, & cum Vestritio iterum copiarum rector ad occupandas Padi ripas præmissus: deinde à Mutiano dux cum Petilio Cereale electus. Siue Annius Verus, qui postea ascito nomine Antonini imperauit. Potuit & mitti T. Annio Flauiano aquarũ curatori Vespasiano quinto, & Tito Coss. Frontino autore. Nimiam mensarum lautitiam Martialis etiam in Annio notat. *Pro cætera tua diligentia*) vt in cæteris rebus diligens es, & inter cætera, in quibus vteris diligentia. *Codicillos*) epistolas. Fabius, Codicilli dubium ad quem scripti. Plinius tradit Homerum scripsisse Bellerophonti codicillos datos. Tranquillus autem Othonem scripsisse ad sororem codicillos consolatorios. Deriuatio tamen verbi aliud quàm epistolas importare videtur, referente Seneca: nam caudex, siue codex, à quo codicilli, plurimarum tabularum contextus est. *Acilianus*) Cor. Minutij Aciliani Brixiensis. *Ex parte*) sui peculij: nam alios Secundo cohæredes scripserat. *Non scriptis*) irritos, inutiles. *Confirmati testamento*) ante Augusti tempora constat codicillorum ius in vsu non fuisse, sed primus L. Lentulus codicillos introduxit: cuius authoritatem multis sequẽtibus idem Imperator Trebatio suadente constituit codicillos iure optimo esse. & cùm ante testamentum codicilli facti erant, Papinianus ait, Iustiniano referente, non aliter vires habere: quàm si speciali post eius voluntate confirmentur: nam quæ postea sequuntur prioribus derogant. Inde libro vicesimonono, Idem inquit ante tabulas testamẽti codicilli facti non aliter valent, quàm si testamento, quod postea factum est, vel codicillis confirmentur. *Ius*) vetus, quod postea fuit emendatum sicut mox ostendemus. *Propriam*) conuenientem. Sunt qui legant proximam [non inconuenienter.] Iulianus, De quibus causis scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est: & si qua in re hoc defecerit, túc quod proximum, & consequens est. *Dixi*) constitui. Defunctorum voluntates, quod sæpe mandant Iurisconsulti titulo de militari testamento. & postea secundum Iustinianum Seuerus & Antoninus rescripserunt, Ex his codicillis, qui testamentum præcedunt, posse fideicommissum peti: si appareat eum, qui testamentum fecit, à voluntate quam in codicillis expresserat non recessisse. hinc Iulianus. ff. xxix. Codicillorum ius singulare est, vt quæcunque in his scriberentur, perinde haberentur, ac si in testamento scripta essent. & testamento facto etiam si codicilli in eo confirmati non essent, vires tamen ex eo capiunt. Ex quibus sanè colligitur Iurisconsultum imitatum fuisse Secundi sententiam. *Manuscriptos*) Martianus & Paulus, Codicillos, neque sua manu scribere, neque signare licet, valent tamen. Conficiuntur autem quatuor modis: aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommissum, aut sine testamento. *Vt confirmati*) respiciendo ad eius voluntatem. *Delatori locus non sit*) [quadruplator non habeat opportunitatem deprædandi,] non autem præbeat delatori Imperator Traianus, per quem legimus id genus hominum exactum in exilium. *Dedissem*) donassem alii. [iam enim Plinius eam hæreditatem donarat.] *Populus*) ærarium

publicum, quod sub Traiano silens & quietum fuit, relegatis delatoribus, qui omnia testamenta prius irrita faciebant. [an populus Brixiensis qui hæres erat eorum qui sine hærede legitimo moriebantur.] *Cautior*) in donatione. [*Hæredi*) legatario. *In hæreditate*) in computatione assis.] *Subsedit*) relictum est, remansit. Virg.. Extremus galeáque ima subsedit Acestes. Interdum subsidere est dolo possidere, à quo subsessores qui tauros insidiis necant. *Mea legi*) constitutæ à me, vt voluntates defunctorum tuerer. *Publica leges*) quibus cauebatur, vt codicilli, & si non essent confirmati testamento, tamen vires ex eo caperent.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

Miraris, cur me Laurentinum, vel si ita mauis) Laurens meum tantopere delectet? desines mirari, cum cognoueris gratiam villæ, opportunitatem loci, litoris spatium. Decem & septem millibus passuum ab vrbe secessit: vt peractis, quæ agenda fuerint, saluo iam & composito die possis ibi manere. Aditur non vna via: nam & Laurentina & Ostiensis eodem ferunt: sed Laurentina à quartodecimo lapide, Ostiensis ab vndecimo relinquenda est. Vtrinque excipit iter aliqua ex parte arenosum, iumentis paulo grauius & longius, e-

Mirari) Respondet Gallo admiranti cur tantopere Laurentino agro detineretur. Loci opportunitatem & villæ structuram mirus tanquam architectus describens: hortatúrque vt villam tot rebus ornatam contubernio suo magis commendet. Siue is fuerit Didius vel Annius Gallus, de quo nuper disseruimus: an ille Gallus cuius fauore Adrianus Traiano fuit acceptus. Galli Præfecti vrbis fit mentio apud Iuuenalem Satyra xvi. Rubriú Gallum cum Cælio Pisone Consulem, per quos subuentum libertatibus est Senatusconsulto, testatur Vlpianus fuisse temporibus diui Traiani. Possumus etiam intelligere Numatium Gallum, quem Martialis libro decimo scribit fuisse simplicitate prisca, & bonitate Socrati parem. *Laurens*) nam Seruius super illud Virgilii libro decimo, Multósque palus Laurentia sylua Pastus arundinea, inquit, Laurentia pro Laurens: recta enim deriuatio hæc est. Quare Secundus vt rectè loqueretur per correctionem Laurens appellauit: quanquam alibi semper Laurentinum dicat: non sine analogia, vtpote à Laurento oppido deductum: tametsi ab eo Laurentes vocemus. [An quia vsus fuerat diminutiuo, ne tam egregium opus minueretur, grandiori vocabulo dictum correxerit.] *Gratiam*) elegantiam, ornatum. *Opportunitatem loci*) facilitatem adeundi: vel commoda ædificij, & situs. *Vrbe*) Roma. *Secessit*) nam & secessus villa dicitur. *Peractis*) completis negociis in villa. *Saluo*) integro, recondito. *Composito*) finito. Virgilius, Ante diem clauso componet vesper olympo. *Aditur non vna via*) itur in Laurentinnm duabus viis. *Laurentina*) quæ Laurentum ducit: sicut Hostiensis, quæ Hostiam. [*Tibi relinquenda est*) si voles in rus meum diuertere.] *Eodem*) ad Laurentinum meum. *Lapide*) miliario, vnum enim quodque miliarium signabant ab vrbe lapide in via erecto: & nunc quoque plurimis vicis mansit appellatio, à numero lapidum. & Martialis inquit, Ad lapidem Torquatus habet Prætoria quartum. Ad quartum breue rus emit Otacilius. *Iter*) quod minus est quàm via, quæ in se continet iter & actum. secundum Vlpianum. Pomponius autem, Via inquit angusta, per quam neque iumentum, neque vehiculum ire potest, iter siue actus est: sed si iumentum de-

duci,non autem vehiculum, poterit actus appellari. Et Modestinus, Iter est quò quis pedes vel eques commeare potest. Actus, vbi & armenta trahere, & vehiculum ducere liceat. *Excepit*) diuertentes in Laurentinum meum suscipit. *Iunctis*) equis coniugatis. Tranquillus in Dictatore, post solis occasum mulis è proximo pistrino ad vehendum iunctis. Sequentium tamẽ scriptorum autoritas facit, vt magis credam legendum iumentis, quod etiam in quibusdam codicibus receptum video. Idem Tranquillus in Nerone, Sed & in viæ Appiæ vico repentè puerum citatis iumentis haud ignarus obtriuit. Vlp. ff. xxxij. Legato continentur mancipia, puta lecticarij: qui solam matremfa. apportabãt: item iumẽta, vel lectica, vel sella. Et Marcellus, iumentis legatis boues non continentur. Inde Pompon. de verb. signific. Boues magis armentorum quàm iumentorum nomine appellantur. *Grauius*) propter arenas & viæ longitudinem.

quo breue & molle. Varia hinc atque inde facies. nam modò occurrentibus syluis via coarctatur: modò latissimis pratis diffunditur & patescit. multi greges ouium, multa ibi equorum, boúmque armenta: quæ montibus hyeme depulsa, herbis & tepore verno nitescunt. Villa vsibus capax, non sumptuosa tutela. Cuius in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidum: deinde porticus in O literæ similitudinẽ circumactæ, quibus paruula, sed festiua area includitur: egregium hæc aduersum tempestates receptaculum. nam specularibus, ac multo

Breue) quia facilius equo viarum conpendia rapiũtur. & Columellæ præceptum extat, Iter commodum, in fundum multum conferre. rationesque inibi explicantur. *Molle*) facile. [*Varia*) adscribitur etiam grata.] *Facies*) rerum aspectus. *Hinc atque inde*) à dextera & sinistra. *Occurrentibus*) quas itinere offẽdimus. *Coarctatur*) restringitur. *Diffunditur*) aperitur, dilatatur. *Greges*) propriè loquitur. *Montibus*) in adiacentibus iugis. *Depulsa hyeme*) transacto tempore hyberno: an quod magis probo, quæ tempore brumali à montibus in planum deducta: nam illic tunc stridet boreas [tẽpore verno, calore temperato. vt assolet fieri vere. & licet videre in multis locis hyeme ad littus aurã apricari. Nec ignoro depellere apud Varronem & Virgilium esse à lacte remouere] *Nitescunt*) pinguescunt. Virgil. quæ cura nitentes Pascere equos. *Vsibus capax*) sufficiens ad vsum. *Non sumptuosa tutela*) non cõstat magni custodia, & cura eius. *Frugi*) moderatum, non sumptuosum: [quamuis nõ luculentũ.] *Atrium*) quod erat in prima parte domus: inde quidam opinatur dictum, quod esset anterius. Varro ab Atriatibus Tuscis appellatum credidit: illinc enim exemplum sumptum. At Festus inquit, Atrium propriè est genus ædificij ante ædẽ continens mediam aream: in quã aqua collecta ex omni tecto descẽdit. dictum autem atrium quòd à terra oriatur quasi atrarium. Ideo non inconcinnè poeta dixerat, Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat. Et Appianus, Atrium quoque templo veneris circumduxit, quod Romanorum forum esse voluit [Ac Ouidius, Atria nobilium valuis celebrantur apertis.] In atrio solebant maiorum stemmata collocare super tabulinum. Locus salutandi proprius, & ianuis propius atrium fuit, si Vitruuio credimus, monenti pauperibus non necessaria magnifica vestibula, nec tabulinum, nec atria: quòd in aliis officia præstent ambiendi. Gellius & Macrobius eius æmulator pleraque insuper de atrio prodidere. *O litera*) in rotunditatem ad typum literæ O. fuit etiam in secunda lectione in Δ literæ. vt scilicet porticus illæ triangulares essent. *E quibus*) porticibus. *Area*) locus in ædibus sub dio. Florenti-

mus, Area locus in vrbe sine ædificio: in rure ager appellatur: idémque ager cum ædificio fundus dicitur. At Paulus, Area pars insulę est, & quidem maxima. Festus, Area locus vacuus quasi exaruerit, & non possit quicquam generare. Apollinaris pro eminentiore loco videtur accepisse: In quorum inquit aream siue suggestum à subiecta porticu sensim gradibus ascenditur. Est & trituræ locus, quam aream Varro fieri præcipit circularem. Celsus pro morbo aream ponit. *Festina*) elegans. *Receptaculum*) confugium, sunt illæ porticus. *Tempestates*) malas temporum qualitates. *Specularibus*) sicut nostra tempestate vitreis orbibus conglutinatis frigus & ventos arcemus: sic olim lapidibus specularibus in quamlibet tenues crustas fissis. Hispania & Cappadocia multitudine & magnitudine Cyprum & Ciliciam superant. Sunt tamen obscuriores. vt in agro Bononiensi breues, & maculosi. Candido speculari mira natura inest: cum neque senescat, faciléque solem & frigus sustineat. Seneca quædam scribit, Nostra demum memoria prodiisse scimus, vt specularioru vsum perlucente testa clarum transmittentium lumen, & balneorum luxuriam vellicans. Pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis ac preciosis orbibus refulserint. Quantæ nunc aliquis rusticitatis damnat Scipionem quòd non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat. In quem fuerint vsum sequentia monstrabunt exempla. Iuuenalis, Quæ vehitur clauso latis specularibus antro Vlpian⁹, Neq; specularia, neq; vela frigoris causa vel vmbræ, esse domus instrumenta sed ornamenta. Sunt enim cõparata voluptatis gratia. Verum idem putat specularia esse partem domus, siue sint affixa ædificio, siue ad tempus detracta. Martialis ad frigus remouendum & ventos testatur, Hybernis obiecta notis specularia puros Admittunt soles & sine fece diem. Item, Condita perspicua viuit vindemia gemma, Et tegitur fœlix, nec tamen vua latet. Nam & rosas eodem authore specularibus à tempestate defendebat antiquitas. Et Columella cucumeres ostendit fieri præmaturos, si vasis maioribus rotulæ subducantur, quo tecti specularibus hyeme serenis diebus tutò producantur ad solem, rursus intra tecta recipiantur. Sic Tiberio ferè toto anno cucumis oblatus. Et Palladius iubet cellam olearem contra frigus specularibus, vt lumen admittat, muniendam. [*Multo magis*, quia melius resistunt tempestatibus.]

magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cauædium hilare: mox triclinium satis pulchrum, quod in litus excurrit: ac siquando Africo mare impulsum est, fractis iam, & nouissimis fluctibus leuiter adluitur. Vndique valuas, aut fenestras non minores valuis habet: atque ita à lateribus, à fronte quasi tria maria prospectat. A tergo cauæ-

Muniuntur) defenduntur. *Medias*) porticus, [quidam legunt mesaulas non medias. de quibus Vitruuius, Inter duo autem pistyla itinera sunt, quæ mesaulæ dicuntur: quod inter duas aulas media sunt interposita.] *Cauædium*) Vitruuius & Varro disiũctum protulere, caua ædium appellantes. erat autem intra parietes locus tectus & patulus ad vsum omnium maximè salutantium relictus. nam etiam non inuitati illuc commeare poterant, sic ad vestibulum & peristylia. ædificabantur autem iuxta triclinium in quinque genera distinctum Thuscanicum, Corinthiũ, Tetrastylum, displuuiatum, testudinatum. quare statim subnectit triclinium. Hic dicet aliquis Secundum non ex arte locum describere. præcipit enim Aphthonius in suis Præexercitamentis incipiendum à rebus circumiacentibus in locorum descriptionibus: quem sanè ordinem seruauit idem, dum alteram in Thuscis villam repræsentat. Sed hic non mirum si statim membra domus aggressus est, cum nihil circa præter mare & litus haberet. Illic verò longè alia, vt agrorum & montium, colliúmque varias facies, à quibus non inartificiosè principiũ

fecit. *Excurrit*) extenditur, porrigitur. *Africo*) vento ab Africa spirante, qui & Lybs dicitur. *Fractis*) lassis & desinentibus. *Alluitur*) madefit. *Quasi tria maria*) nam re vera mare Tyrrhenum tantum prospectabat, sed cum à tribus locis, à fronte scilicet & duobus lateribus prospectum haberet, quasi tria maria dixit propter diuersam faciem. Inde Pollij Surretinum sic laudatur à Statio, Sua cuique voluptas. Atque omni proprium thalamo mare, transque iacentem Nerea diuersis seruit sua terra fenestris. *Fronte*) anteriore triclinii parte: sicut in homine, ac etiam in acie prima Decurionum ordinatio in aduersos hostes spectans frons dicitur. *A tergo*) ab occipitio, respicit illud triclinium. *Porticum rursus*) alteram porticum: an præcedentis partem.

dium, porticum, aream: porticum rursus, mox atrium, syluas, & longinquos respicit monteis. Huius à læua retractius paulo cubiculum est amplum: deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet. Hæc & subiacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Huius cubiculi, & tricliniј illius obiectu includitur angulus, qui purissimum solem continet, & accendit. Hoc hybernaculum, hoc etiam Gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis, qui nubilum inducunt, & serenum ante quàm vsum loci eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in apsida curuatum, quod ambitum solis fenestris

Longinquos) remotos. *Huius*) triclinii. *Retractius paulo*) aliquantulum remotius. *Cubiculum*) dictū autumat Festus à cuba Sabinorum lingua, quam militares lecticam vocant. cubicula etiam Vitruuius solet appellare tignorum & asserum sustentacula. *Aliud*) cubiculum. *Orientem*) solem. nam cubicula sicut bibliothecæ orientem spectare debent: cùm illa matutini luminis vsum postulent, in his libri non putrescant. *Retinet occidentem*) calescit sole occiduo & teporem in nocte reseruat. *Hæc*) fenestra occidentalis. *Subiacens*) propinquum. *Illa*) orientalis. *Securius*) minori fragore. *Obiectu*) positu & occursu. *Huius*) cubiculi minoris. *Illius*) maioris. *Includitur*) fit in recessu. [*Angulus*) angulare membrum.] *Accendit*) auget in maius ex repercussione parietum. *Hybernaculum*) locus hyberno tempore idoneus: sicut hybernacula militum statiua per hyemem solemus appellare. Hybernaculum igitur secundum Vitruuii normam hybernum occidentem spectare debet: apparatus minimè sumptuosus & vtilis vsus Græcorum hybernaculorum fuit: adeo vt qui ministrantes ibi versabantur, & si nudis pedibus fuissent, non reciperent frigus, propter quoddam pauimenti genus ex carbonibus, sabulone, calce, & fauilla mixta confectum. mandat autem fodi hybernaculum intra libramentum triclinii. *Gymnasium*) locus vbi exercebantur: propriè tamen de athletis, quoniam nudi contendebant: postquam primum nudus Orsitus cucurrit in Olympia: fuerat enim antiquis consuetum subligaria ferre circum pudenda in gymnasiis: Orsito verò Lacedæmonio certanti soluta fibula causam doloris incussit: vnde lex constituta, vt nudarentur. Nouimus publicas etiam balneas gymnasia dici: quare Suidas vnctuaria, & lauacra appellat. Immo etiam certamina equestria, & venationes, quòd corpus exerceant, quidam dixere gymnasia. & Baleares gymnasias Græci vocarunt: quòd nudi æstate incederent. autor Diodorus. *Silent*) non sentiuntur. *Nubilum inducunt*) tempus nubilum faciunt quales sunt australes, notus, aphricus, libonotus, & eurus plerunque. *Ante, quàm vsum loci*) prius sol obducitur nubibus: quàm calor facessat. *Vsum*) teporem. In sole vngi & currere priscos, tangit Aristophanes. *In apsida curuatum*) in formam aspidis circumactum. Aspis autem serpentis species, & scutum interpretatur: & locus eiusdem cognominis apud Argos fuit. Legitur etiam in apsida, id est in cur-

in curuaturam rotę siue testudinis. Hoc enim significat ἀψὶς, familiaris dictio Pli. seniori, vbi de astronomicis rebus tractat. Et cameras ἀψῖδας dictas Suidas interpretatur. Recentiores scribunt in Baiano & Lucrino adhuc apsidas extare celsi superbíque operis: quarum partem balnea, partem sacella, partem cubicula, & villarum aulas occupare: in earum aliquibus ferramenta semicorrosa supernè adhuc pendere. *Ambitum solis*) ab oriente in meridiem, & occasum.

omnibus sequitur. Parieti eius in bibliothecæ speciem armarium insertum est quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhæret dormitorium membrum transitu interiacente, qui suspensus & tabulatus conceptum vaporem salubri temperamento huc illuc digerit & ministrat. Reliqua pars lateris huius seruorum libertorúmque vsibus detinetur, plerisque tam mundis vt accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimũ, deinde vel cubiculum grande, vel modica cœnatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet. Post hanc cubiculum cum procœtone, altitudine æstiuum, munimentis hybernum. est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud, & procœton communi pariete iunguntur. inde balinei cella frigidaria, spatiosa & effusa, cuius in contrariis parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuantur, abundè capacia.

Armarium) rerum receptaculum. veluti vestiarium, in cuius formam vidimus bibliothecas comparatas interdum. *Insertum*) adnexum. *Parieti*) muro cubiculi. *Capit*) cõtinet, inuitat. *Membrum*) pars domus. nam Columella [cum Apuleio] sic nominat, & Vlpianus de manumissionibus, Quæri inquit potest si fabris duobus vel pictoribus templum, vel membrum depictum esset. Videtur autem fuisse dormitorium membrum, quod ipse libro quinto in alterius villæ descriptione dormitorium cubiculum dixit. & Sidonius pariter Secundũ imitatus. *Suspensus*) eleuatus. [lege Vitruuium de suspensuris caldariorum] *Tabulatus*) tabulis vbique interpositis, per quas vapor huc & illuc digeratur. quod magis placet, quàm sublatus subulonibus, id est, tibicinibus suffultus. Subulones enim tibicines Thusci, autoribus Festo & Varrone, dixerunt. ad cuius similitudinem vnicornes ceruos appellauere subulones. & translatiuè Ausonius pædiconem. nam subula instrumentum ferreum peracuti mucronis ad calceos consuendos: de qua Seneca: Pudet in aciem descendere pro diis hominibus suscepta subula armatum. Et Desubulare, Marcello tradente, perfodere, à subula tractum. Legimus etiam quod suspensum & tabulatum, vt ista referantur ad dormitoriũ tãta exemplariũ varietate.

Vaporem) solis. *Huc illúcque*) ad contigua loca. *Lateris*) parietis. *Detinetur*) occupatur plerisque membris *Mundis*) politis, cultis. *Hospites*) amicos. [*Vel*) poterat enim vtroque nomine appellari.] *Modica*) mediocris. *Cœnatio*) locus ad cœnam sumendam. Sidonius pro diæta indifferenter ponit. Ex hoc triclinio, inquit, fit in diætam, siue cœnatiunculam transitus. De qua Iuuenalis, Parte alia longis Numidarum fulta columnis Surgit, & algentem rapiat cœnatio solem. Columella præcipit cœnationes in villa hyberni temporis æquinoctialem occidentem, sed æstiuas hybernum orientem spectare. Cœnatorium autem vestis est qua in cœnis vtebantur: & ex disticho Martialis quo vsu esset significata, Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota. Hoc opus est pictis accubuisse toris. At cœnacula in superiore domus parte erant, ad quæ scalis ascendebatur,

solita inquilinis locari. autoribus Iuuenale, & Pompeio. & Vlpianus cœnaculariam exercere vsurpat pro eo quod est cœnacula locare. [& cœnaculum medianum pro eo loco, qui est communis cum inquilinis domus conductæ.] *Plurimo mari lucet*) ex plurima maris repercussione & prospectu. *Procestrio*) quo proceditur in muro. Ælius etiam referente Festo ædificia esse dixit extra portam: Artorius quæ sunt ante castra procestria scripsit. Cæsar erycium videtur appellare. Sunt qui legant procœtone, id est, antithalamo: quod satis congruè facit, & Columella hoc vocabulo vsus est Nec putant, inquit, se habere villam nisi multis vocabulis retineāt Græcis: quin vocent particulatim procœtona, palæstram, apodyterion. *Altitudine*) expositam auræ. *Munimentis*) parietibus specularibus. *Hybernum*) aptum ad vsum hyemis. *Huic*) cubiculo. *Aliud*) cubiculum. προκοιτὼν, antithalamum. κοιτὼν cubiculum. & πρὸ ante. *Cella frigidaria*) vbi aqua frigida, si pœnituisset teporis, lauabantur. nam balinei cellæ tres erant: caldaria, vbi calida: tepidaria, vbi tepida: frigidaria, vbi frigida seruabātur. ipse alibi hoc enarratius explicuit. Vitruuius in balnearum dispositione cùm calidariam & tepidariam memorauit, statim frigidarii aheni memoriam facit: nam præfurnio tria ahena imponebantur, caldarium, tepidarium, frigidarium, vt ex tepidario in caldarium, quantum aquæ exierit, influat, de frigidario in caldarium. Et Paulus tepidarium secundum parietem in balneo fuisse testatur. Antonius Musa & frater eius Euphorbius instituerunt à balineis multa frigida corpora astringi: cùm prius consuescerent tantum calida lauari. *Effusa*) expansa. *Baptisteria*) lauacra. ἀπὸ τοῦ βαπτίζειν, à lauando. de quo Sidonius, Si apricari mauis, baptisterium piscinæ connectitur ab Oriente: quod viginti circiter modiorum millia capit: huc è lucis calore venientibus triplex medii parietis aditus per arcuata interualla reseratur. vbi tria cellarum genera iam prædicta demonstrantur. *Velut eiecta*) tanquam à pariete eminentia, laudat ab artificio. *Sinuantur*) circumuoluuntur, in orbem dispartiuntur. nam [extra parietem] hemicycli formam retinebant.

si innare in proximo cogites. Adiacet vnctuarium hypocauston. adiacet propnigeon balinei. mox duæ cellæ magis elegātes quàm sumptuosæ. cohæret calida piscina mirificè, ex qua natantes mare aspiciunt. Nec procul sphæristerium, quod calidissimo soli, inclinato iam die, occurrit. Hîc turris erigitur, sub qua diætæ

Proximo) loco. *Vnctuarium*) vbi seruabatur oleū vnctui opportunum. *Immo hypocaustum*) per correctionem. legitur etiam sine verbo immo. Vitruuius, Quod hypocaustum græcè, nos latinè succēsum appellamus: erat autem locus in thermis concameratus & fornicatus, habēs ante præfurnium quo igne imposito illas calefaciebant: nam ὑπὸ sub, & καυστικὸν ardens vaporarium à quibusdam vocatur, quia vaporandis cubiculis adhibebatur. Papinius in syluis vsus est vocabulo Græco, Et tenuem voluunt hypocausta vaporem. *Propnigeon*) Suida interprete πνιγεὺς caminum & furnum significat: & propriè vbi carbones accenduntur. quod Latinè dici potest Præfurnium. sic Vitruuius vtitur: apud quem propignéum inuersum vocabulum offendes. magnus etymologicus πνῖγος æstum interpretatur. *Elegantes*) gratiosæ. *Sumptuosæ*) magnæ impensæ. *Mirifice*) mira arte connexa cellis. vel mirifica id est admirabilis. *Piscina*) non piscandi sed natandi causa sine fructu, vt inquit Varro de piscinis. Palladius, Piscinales cellæ in æstiuis balneis à Septentrione lumen accipiant, in hyemalibus à Meridie. Et Sidonius, Basilicæ appendix piscina forinsecus in quam fluentum de supercilio montis elicitum, canalibúsque circumactis per exteriora natatoriæ littora curuatum. Aquæ calidæ piscinam Mœcenas primus in vrbe struxit: & nimiam piscinarum luxuriam Seneca taxat. Pauper inquit sibi videtur, nisi thasius lapis quondam rarum in aliquo spectaculum tem-

duæ, totidem in ipsa. præterea cœnatio, quæ latissimum mare, longissimum littus, amœnissimas villas prospicit. Est & alia turris: in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditúrque: lata pòst apotheca & horreum. Sub hoc triclinium, quòd turbati maris non nisi fragorem

plo, piscinas nostras circundedit, in quas multa sudatione corpora examinata demittimus. *Sphæristerion*) locũ putãt à ludo sphæræ quam pilam possumus appellare: nam σφαιρίζειν & σφαιρομαχεῖν, est pila ludere: & σφαιριστὴς qui pila ludere scit, qualis Lycon Peripateticus, autore Athenæo. Lampridius non pro loco, sed ludo vsus est. Post lectionem, inquit, palęstræ, aut sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus operam dabat. [inde Papinius libro quarto Syluarum, in præfatione. Sed & inquit Sphæromachias spectamus, & pilaris lusio admittitur. Tam & [si] fortasse non erit alienum à rotunditate ædificij deductum videri. plures enim circulos, pluraque genera exercitationum capiebat. Et Tranquillus scriptũm reliquit Vespasianum fuisse solitum in sphæristerio fauces & cætera membra distringere. Pausanias vbi de gymnasiis Lacedæmoniorum agit, Est, inquit, & statua antiqua Herculis, cui sacrificant sphæris qui ab ephebis in viros transeunt. Fit autem gymnasium in cursu. *Diæta*) diæta locus erat in quo per diem versari solebant à verbo Græco, διαιτάομαι, quod est viuo & dego, deductũ: siue vocabulum diætæ à die, & edendo tractum videatur: quod in ea de die cœnaretur: nam fuisse idem quod cœnaculum Vlpianus de extraordinariis criminibus innuit. Qui diætarij inquit appellantur, hoc est, qui in aliena cœnacula degunt. quamquam alibi diætarium vocet, qui curam diætæ sustineat. Athenæus diætas tetraclinias scribit suscepisse triginta viros, & nautarum diætam in Hieronis naui lectos habuisse quindecim. Et Sidonius, Ex triclinio fit in diætam siue cœnationem transitus. Fuisse autem diætas superiores & inferiores ostendit Scęuola de donationibus: & Pollux. ἐνδιαιτήματα delectationis causa construi tradit. quare sæpius apud Iurisconsultum vt Africanum ex autoritate Marcelli in hortis ædificatam legimus diætam. Ipse Secundus lib. vij. ad vxorem scribens monstrat fuisse vbi per diem commoraretur. Ad diætam, inquit, tuam ipsi me pedes ducunt. Et Imperator Alexander in palatio struxit diætas nomine matris suæ. Diæta etiam cibum vnius diei significari receptum est, & speciem medicinæ quæ victu medetur, diæticam appellatam Celsus in limine sui operis testatur: de qua Rufus Ephesius scripsit libros quinque, vnum de diæta scilicet nauigantium. Suidas diætas vocat iudicia, quæ non fiunt pro tribunali: qualia sæpe audiuimus hodie fieri apud Germanos. & diætatas iudices ad hoc electos. nam διαιτᾶν est iudico. *Sub qua*) in loco inferiori.

Totidem in ipsa) in loco superiori. *Cœnatio*) locus eminens & patulus, quãles sæpius est videre in Genuensium villis, vbi & cibum capiunt, & littus ac mare prospectãt: terratias vulgo appellant: quòd sunt patenti cęlo & planæ, quãquam summo instar ęquatæ terræ. *Possidet*) circumspicit tanquam domina. Adscribitur etiam prospicit. *Nascitur conditúrque*) altera fenestra Orientem, altera Occidentem solem admittit. [Lucianus domum commendat quæ patentibus fenestris solem Occidentem excipit.] *Apotheca*) cella vinaria. nã quamuis apotheca possit esse locus, quo res seruandæ reponuntur ἀπὸ τοῦ ἀποτιθέναι, à reponendo & condendo dictus: tamen pro cella vinaria accipi solet autoribus Plinio auunculo & Columella. Sic Vlpianus tradit, Sicut fructus cæteros in horreum condi, & vela in apothecis extendi. ff. xxxiij. & xlvij. de furtis. Si præponas in apotheca amphoras esse vini, easque subtractas, singularum furtum fit, non totius apothecæ. *Horreum*) granarium ab hordeo, quod in eo seruabatur, quidam dictum autumant. debet autem esse siccissimum, & sicut cella vinaria ad Septentrionem spectare, auersum omnino ab au-

stro.autores sunt Vitruuius, Plinius, Palladius, Columella, qui in horreum, id est, in erectum, vitem firmari vsurpat. *Sub hoc*) horreo. nam debet esse pensile. *Triclinii*) est.

Patitur) sentit. *Languidum*) iam fractum. *Videt*) illud triclinium. *Gestationem*) locum. quo gestabatur, quamplurimum sub dio ambulacrum. *Buxo*) aut rore marino. sunt isti frutices notissimi. *Defenditur*) contegitur ab aspergine maris. *Abundè*) fertiliter. *Aperto cælo*) sereno & ventis exposito. *Longinqua aspergine*) vt vix possit conspergi rore salso. fit enim aspergo maris ex concussione vicini scopuli. hinc Virg. Obiectæ salsa spumant aspergine cautes. *Inarescit*) moritur. In secūda lectione fuit marcescit. *Interiore circuitu*) magis horto propinqua. *Tenera*) nouella. & præsertim more Romano cùm vites ibi sint breues & humiles. *Morus*) arbor Palladi dicata, quòd serò

& sonum patitur, eúmque iam languidum ac desinentem. hortum & gestationem videt qua hortus includitur. gestatio buxo aut rore marino, vbi deficit buxus, ambitur. Nam buxus qua parte defenditur tectis, abundè viret aperto cælo, apertóque vento: & quanquam longinqua aspergine maris, inarescit. Adiacet gestationi interiore circuitu vinea tenera & vmbrosa, nudísque etiam pedibus mollis & cedens. Hortum morus & ficus frequens vestit, quarum arborum illa vel maximè ferax est terra, malignior cæteris. hac non deteriore quàm maris facie cœnatio remota à mari fruitur. Cingitur diætis duabus à tergo, quarum fenestris subiacet vestibulum villæ, & hortus alius pinguis & rusticus. Hinc cryptoporticus propè publici operis instar extēditur.

germinat: ideo nullis vernis subiecta tempestatibus. *Vestit*) ornat, & contegit. *Illa*) terra Laurentina littoralis. *Vel maxime*) supra cæteras arbores has nutrit. *Malignior*) infensior, sterilior. *Cæteris*) arboribus. *Hac non deteriore*) sensus est. alia quamuis procul à mari cœnatio, tamen fruitur aspectu tam amœno quàm illa quæ mari adiacet, de qua suprà. *Cingitur diætis*) coniunguntur duæ diætæ cœnationi continentem versus. [Ad idem fere legitur, vincitur.] *A tergo*) ab ea parte cœnationis, qua mare non aspicit, à septentrione. *Vestibulum*) ingressus. Ex authoritate Cæcilii Galli Gellius, & eadem ad verbum transcribens Macrobius, refert non in ipsa domo nec partem ædium, sed locum ante ianuam esse per quem de via aditus accessúsque ad ædes fit, cum dextra sinistráque inter ianuam & tecta, quæ sunt viæ iuncta, spatium relinquitur. fiebat autem in ædibus amplissimæ fortunę. Vestibuli deriuationē aliam refert Ouid. in Fastis à Gellio & Macrobio, à Vesta deduci more poëtarum fingens his versibus. Hinc quoque vestibulum dici reor, vnde precamur. Qua famur Vestam quæ loca prima tenet. Vitruuius & Vlpianus vocabulo Græco vtentes prothyrum appellarunt: alii propylæon, vt Maximus & Thucydidis interpres. *Villæ*) domus in agro. *Rusticus*) rerum rusticarum refertus. non ad vmbram & voluptatem, vt ille superior. *Cryptoporticus*) occulta & latens porticus. κρύπτω enim abscondo & Crypta locus abditus, & concameratus, quam pro cryptoporticu reor Vitruuiū posuisse: In ædibus, ait, cryptæ, horrea, apothecæ. Iuuenalis pro subterranea cauerna fornicata, id est, cloaca, vsurpauit; Et solitus mediæ cryptam penetrare suburræ. Apud Sidonium de cryptoporticu hæc traduntur, A parte vestibuli longitudo tecta interius patet, mediis non interpollata parietibus: quæ quia nonnihil ipsa prospectat, etsi non hippodromus,

saltem cryptoporticus meo mihi iure vocitabitur. *Propè publici operis*) instar publici operis tam magnifica & ampla vt ferè operibus publicis sit similis: publica enim ampliora, honestiora, sumptuosioráque quàm priuata sunt. *Extenditur*) in longum porrigitur.

Vtrinque) à Meridie & Septentrione. Illinc enim mare, hinc ortum spectabat. *Singula*) non gemellæ & binæ, vt à mari. [*Et altius pauciores*) Sed in eminentiore parte sunt pauciores quàm in inferiore. Legitur etiam.] Sed alternis pauciores: vt sit sensus, ab horto habet paucio res fenestras dimidio quã à mari. Potest etiam legi alterius, vt multi codices habent, in eundem sensum, scilicet fenestris alterius partis. *Hæ patent*) aperiuntur fenestræ. [*Iniuria*) offensione.] *Immotus*) quietus à vento. *Hinc vel inde*) à Meridie vel Septentrione. *Iniuria*) ventorum molestia.

Vtrinque fenestræ, à mari plures, ab horto singulæ, & altius pauciores. Hæ cum serenus dies & immotus, omnes: cum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quiescũt, sine iniuria patẽt. ante cryptoporticũ xystus violis odoratus, teporémque solis infusi repercussu cryptoporticus auget. inde area, quæ vt tenet solẽ, sic aquilonẽ inhibet, summouétque, quãtúmque caloris antè, tantũ retrò frigoris, similiter Africũ sistit, atque ita diuersissimos ventos alium alio à latere frangit & finit. Hæc iucunditas eius hyeme, maior æstate. Nam ante meridiem xystũ, post meridiẽ gestationes, hortíque proximam partem vmbra sua temperat, quæ vt dies cre-

Xystus) Vitruuius xystum ampla latitudine porticum, in qua athletæ per hyberna exercebantur, esse voluit Græca appellatione nostrósque hypæthras sub dio ambulationes xysta vocare, quæ Græci paradromidas dicunt: sed lib. v. à superioribus in quibusdam idem autor discrepat. Hæc inquit porticus xystus apud Græcos vocitatur, quòd athletæ per hyberna tempora intectis stadiis exercentur. [Vnde Pollux antiquos testatur dixisse xystos dromos, & Xenophontem in Oeconomico sine dromo scripsisse xystum.] Faciunda autem xysta sic videntur vt sint inter duas porticus syluæ, aut platanus, & in his perficiantur inter arbores ambulationes quas Græci paradromidas, nostri xysta appellant, in quas per hyemem è xysto sereno cælo athletæ prodeuntes exercentur. Nam modò xystum vocabulum esse Græcum, modò Latinum dicit: & xystum tam neutro quàm masculino genere vsurpat: cum apud cæteros masculino proferatur. quem puto M. Tul. per hæc intellexisse. Num tandem locus hic non idoneus videtur? in quo porticus hæc ipsa vbi inambulamus & palæstra, & tot loci. sessiones, gymnasiorum & Græcarum disputationum memoriam quodammodo commonent. Et idem alibi dixerat palæstritas in xysto spatiari. Secundus lib. v. Est ante porticum xystus concisus in plurimas species, distinctúsque buxo. Apud Tranquillum in Augusto accipimus in eundem sensum dici xystum. Vlpianus Xysticos appellat palæstritas in xysto se exercentes. Quidam Græcorum xystum interpretantur esse locum politum & æquatum, significare etiam paruum hastilè seu iaculum. hinc Arrianus inquit, Signa electi exercitus, aquilæ, imagines regiæ coronæ, omnes aureæ super xystis argenteis. Xystis autem vestis Tragicorum crocea. Et Xystion vulgarem quandam gemmam ex India mitti refert auunculus Secundi. *Odoratus*) odore repletus. Odoratum est quod aliunde accipit odorem, vt odoratum templum. Odorum, quod per se habet. Martialis, Tantus veris honos, & odoræ gratia Floræ. Hæc tamen poetarum licentia confunduntur. *Auget*) maiorem habet. *Repercussu cryptoporticus*) obiectu parietis australis cryptoporticus. *Area*) diffunditur. *Tenet solem*) qui austro expo-

sita. *Inhibet*) arcet cryptoporticu intermedia ab aquilone. *Frigoris retro*) si opus fuerit apertis cryptoporticus fenestris: & perflante aquilone. *Africum sistit*) clausis cryptoporticus fenestris non permittit incrudescere. *Diuersissimos ventos*) Africum & Aquilonem [à diuersa cæli regione venientes.] *Alio latere*) aquilonem à septentrionali pariete, africum à meridionali. *Finit* comprimit, extinguit. *Hac iucunditas*) talis cryptoporticus vtilitas teporem in anteriori area continere & frigora arcere. *Ante meridiem xystum*) quia æstate sol habet ortum magis septentrionalem, sic & occasum. vnde mane xystum: quippe qui iuxta frontem orientalem ad meridiem situs erat. *Post meridiem gestationem, & orti proximam partem*] vt quæ iuxta frontem occidentalem iacebant, sua vmbra refrigerabat. [*Temperat vmbra*) mollificat & habitabilē facit vmbra, quā sui parietes causant.]

uit decreuítque, modò breuior, modò longior hac vel illac cadit. Ipsa verò cryptoporticus tūc maximè caret sole, cum ardentissimus culmini eius insistit. Ad hoc patentibus fenestris fauonios accipit, transmittítque: nec vnquam aëre pigro & manente ingrauescit. In capite xysti deinceps cryptoporticus, horti diæta est, amores mei: re vera amores. ipse posui. In hac

Breuior) vergente die ad hyemem vel meridiem. *Longior*) æstate, recedente sole ad septentrionem vel ad occidentem. *Hac*) à septentrione. *Illac*) à meridie. *Caret sole*) non sentit æstum: nam per æstatem mediam culmini imminet, nec penetrat sol aliis superimpositis membris. *Ad hoc*) insuper. *Fauonios*) zephyros ab occidente.

Transmittit) per alias fenestras: sic moto aere, impigróque refrigeratur. *Manente*) quieto, nec exitum reperiente. *Ingrauescit.* grauior fit inhabitantibus. nam vbi aer silet densior & pestilentior. Deinceps cryptoporticus: & pariter in capite cryptoporticus, deinceps enim ordinem denotat. *Orti diæta*) structa in orto. nam testimonio Iurisconsulti ostendimus diætam in ortis fieri. *Legitur etiam Zeta*) super qua dictione videtur mihi operæprecium referre, quid hactenus compererim. Lampridius in Heliogaballo, Odores indicos sine carbonibus ad vaporandas zetas iussit incendi. Sidonius libro nono, Quòd supradicto tamdiu potes vti libello, vt eum non amplius zetecula tua quàm memoria includat. Et octauo. Nam per armariola & zeteculas nostras non remanserunt digna prolatu. Ex posterioribus colligi potest zetam pro bibliotheca vsurpari. nec Sidonii autoritatem in hoc magnifacio: quòd nec Vlpianus Iurisconsultus eruditissimus lib. xxxij. vbi de bibliothecis multa differit, vllam zetæ mentionem facit. Quidam arbitrantur zetam esse locum, quem antiqui deducta per parietes aqua frigida refrigerabant, vel feruenti calefaciebant. Neratius hunc modum deducendorum riuulorum per parietes notat. & Vlpianus de cuniculo inquit instituendo per quem vapor traditur in balneariis vaporibus. Et alibi, Balneis vaporibus cùm Quintilla cuniculum per gentem in ortis induxisset. Alii propter sequentia zetam locum esse voluerunt vnius lecti cum sellis duabus, qui velis obductis & reductis modò adiiciebatur cubiculo, modò auferebatur: & traxisse nomen, quoniam tribus è partibus fenestras & prospectus habeat, atque solem multipliciter accipiat. ἀπὸ τοῦ ζεῖν, quod est feruere. nam Homerus inquit: ὡς δὲ λέβης ζεῖ id est vt autem lebes feruet: quando & heliocaminus in ipsa zeta ponebatur. vel ἀπὸ τοῦ ζῆν, quòd in ea commodissimè viuatur. Alii omnino mendam vbique inoleuisse & diætam legendum. nām præter fidem veterum exemplarium hac vtuntur ratione, quòd cùm prius diæta & ziæta scriberetur, indifferenter. d. in z mutatis, vt Medentius Mezentius autore Prisciano: postea ex ziæta scriptum esse zeta eorum inscitia, qui nesciebant ziætam & diætam idem esse. nec obstat quòd aqua calefieret. nam hoc commodissimè fieri poterat in diæta in quam se recipi solitum

Saturnalibus ad studia testatur Secundus. *Amores*)delitiæ & solatium. *Posui*)struxi. Faciundam curaui.

Heliocaminus)concameratus locus totus soli expositus, ac hyberno tempore calorem ex illo recipiens & continens diætæ pars: nostri vaporarium solare vocant [siue solariũ vt apud Plautum in milite glorioso. nam heliocaminus græcum est. ἥλιος enim sol & κάμινος fornax. Eius meminit Vlpianus octauo. ff. de seruitutibus vrbanorum prædiorum, cùm scribit, Si arborem ponat vt lumini officiat, dicendum erit contra impositam seruitutem eum facere: nam & arbor officit, quominus cœlum videri possit. si verò heliocamino vel solario: similiter dicendum erit quia vmbram facit in loco cui sol fuit necessarius. Miror quosdam perdere ausos olim caminos non fuisse in membris domus, cùm Sidonius secus apertissimè ostendat his verbis, A crypporticu in hyemale triclinium venitur: quod arcuatili camino sæpe ignis animatus pulla fuligine infecit. Tranquillus in Vitellio. Nec antè in Prætorium rediit, quã flagrãte triclinio ex cõceptu camini. tunc quidem consternatis,& quasi omine aduerso anxiis omnibus,inquit, bono animo estote, nobis illuxit. M. Tullius ad Atticum luculento camino vtendum dixit. Horatius, Per brumam Tyberis sextili mense caminus. Et Athenæus, Carnes coctas in caminis ad differentiam earum quę clibano coquuntur.[Lucianus ad hoc in Saturnalibus, vbi hyemem describit, Multi inquit circum caminum versantur. Et Didymus in re Rustica præcipit, faciundum caminum in balneis.] *Alia*)parte. *Solem*)quem vt exciperet,ideo struebatur heliocaminus: vnde meritò Iurisconsultus respondet, arbores quæ illum inumbrarent succidi & tolli debere. *Valuis*) à foribus. *Prospicit*) heliocaminus. *Medium parietem*) scilicet cryptoporticus à fronte. *Recedit*)disiungitur. non enim diæta contignabatur cum cryptoporticu:sed suis per se parietibus surgebat. *Eleganter*) summa architectura & gratia. *Specularibus*) lapidibus transflucentibus, eundem quem nunc vitrum, in fenestris vsum præstantibus. *Adiicitur cubiculo*)auget cubiculum remotis velis,& minuit eisdem obductis Seneca Natura. iiij. scripsit cœnationem velis & specularibus muniri solitam. *Capit*)illud cubiculum tantæ capacitatis est, vt lectum & duas cathedras contineat. [*A pedibus*)lecti. Seneca de beneficiis, Pedem & nostrum dicimus,& lecti,& veli,& carminis,an ab ea parte lecti vbi stant pedes hominis dormientis.] *Mare*)est. *Villæ*)circumuicinæ. nam Laurentino vicus adiacebat. *Latere*) orientali *Facies*) diuersos aspectus,mare, villas, syluas. *Miscet*)quia à quacunque fenestra tria ista videri poterant:an,quod magis probo, quòd angustia loci per tres fenestras vno aspectu omnia licebat intueri. *Distinguit*) separat: diuersitate luminum. *Iunctum*)connexum priori cubiculo est aliud, quod abditum & obscurum, vocat noctis & somni,id est tenebrarum

heliocaminus quidem,alia xystum,alia mare, vtraque solem: cubiculum autem valuis, cryptoporticum fenestra prospicit: quà mare contra parietem medium diæta perquam eleganter recedit: quæ specularibus & velis obductis reductísve modo adiicitur cubiculo, modò aufertur. lectum & duas cathedras capit, à pedibus mare, à tergo villæ, à capite syluæ: tot facies locorum, totidem fenestris & distinguit & miscet. Iunctum est cubiculum noctis & somni. non illud voces seruulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditíque secreti illa ratio, quòd interiacens andron parietem cubiculi, hortíque distinguit, atque ita omnem sonum

& quietis. Martia. pariter lib. x. Et in profundo somnus, & quies nullis offensa linguis, nec dies nisi admissus. *Sentit*) videt. *Abditi*) remoti. *Intericens*) inter hortum & cubiculum. *Andron*) locus domicilij appellatur angustior longitudine, in quo viri plurimum morantur, sicut Gynęcium vbi mulieres. autores sunt Festus, Suidas, Pollux, [qui androna etiam libro sexto pro loco conuiuii interpretatur.] Ad hæc inquit Aristophanes iudicia omnia & porticus andronas faciam. Athenæus, Maiores domus heroum Homerus μέγαρα vocat, & δώματα, & κλισίας: nos verò ξενῶνας & ἀνδρῶνας. Et vbi de conuiuiis Cretensium agit, Sunt, inquit, vbique in domibus duo loca conuiuiis celebrandis assignata, quorum alterum vocant ἀνδρεῖον, alterum, in quo hospites dormiunt, κοιμητήριον, ἀπὸ τοῦ κοιμᾶσθαι, quod est dormio. Idē autore Pyrgione ἀνδρεῖον dictum asserit ξένιον à Ioue hospitali. Herodotus magnam domum vocat andreona. Leonidas in epigrammate, & alij Græcorum pro triclinio vsurpant, sicut legimus geminos extra androna vocasse Simonidem, & statim corruisse. Vitruuius scribit Græcos appellare andronas œcos, id est, domos vbi conuiuia virilia solent esse, quòd eò mulieres non accedant, quanquā iā dixisset, Græci mesaulas inter duas aulas positas nominant, eas nostri andronas. Vt per hæc andron modò Latinum, modò Græcum sit, quod non potest conuenire, nisi dicamus cùm testatur andron esse Græcum vocabulum respexisse originem & deriuationem ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, id est à viro: cùm verò Latinum, quòd à nostris iam receptum esset, & pro suo vterentur: quæ ratio locum habere debet in recitatis super verbo xystus testimonio eiusdem Vitruuij. satis autem constat andron & andreon indifferenter pro eodem vsurpari. *Somnum*) intercurrentem strepitum.

media inanitate consumit. Applicitum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, vt ratio exigit, aut effundit, aut retinet. Procœton inde & cubiculum porrigitur in solem, quem orientem statim exceptum, vltra meridiem, obliquum quidem, sed tamen seruat. In hanc ego diætam cùm me recipio, abesse mihi etiam à villa mea videor. magnámque eius voluptatē præcipuè Saturnalibus capio, cum reliqua pars

Media inanitate) spatioso androne interposito. *Consumit*) disperdit. *Hypocaustum*) vaporarium. *Angusta fenestra*) spiraculo, vnde ex hypocausto calor in sudatorium ingrediebatur. *Ratio*) temporis, si calor est retinet, si frigus, effundit. *Procœtrium*) legitur etiam προκοιτών. de vtroque paulo antè. *Obliquum*) non ex directo. *Seruat*) admittit, sentit. *Abesse*) adeo ocio fruor, vt ciuili ornatáque habitatione. *Saturnalibus*) à Saturno saturnalia dicta: & in eius honorem inchoata nemo dubitat. quo autem tempore & à quibus instituta, magna inter eruditos concertatio: nam alij à Iano, quidam ab Hercule tradidere, Plutarchus à Numa. Liuius etiam Consulibus A. Sempronio & M. Minutio ædem Saturno dicatam: Saturnalia diem festum institutum prodidit. Martialis à Ioue initium cepisse. Sed quid agam potius madidis Saturne diebus, Quos tibi pro cœlo Iuppiter ipse dedit? Athenæus apud Græcos longè multa explicat, Saturnalibus inquit libertate vtebantur serui apud Romanos, quam consuetudinem traxere à Græcis: nam Mercurialibus in Creta simile festum celebratur referente Carystio, & discumbentibus seruis domini ministrant. In Trœzena congregatio populorum fit per multos dies: sed eorum vno serui talis ludunt, & à dominis cibantur. Berosus apud eundem Athenæum tradit de mense Augusto, die vndecimo agi festum, cognomento Saceam, diebus quinque, quibus moris erat regi dominos à seruis, & eorum vnum deduci regia stola indutum, quem vocarent zoganem. Baton Sinopensis rhetor significat Saturnalium festum Græcum esse, & apud Thessalos Peloria dici, vbi ab Athenæo longa fabula super hoc enarratur.

ratur. Seruis autem concessa licétia, quòd Saturno rege nemo seruitio vel libertate discriminabatur, vt scilicet vita illa simplex & antiqua per saturnalia repræsentaretur, primo per diem celebrata qui est quartus decimus Cal. Ianuarij. quamquam Acron primo die mensis Decembris Saturnalia fieri referat, sed postea edictis C. Iulii Cæsaris duobus diebus huic mensi adiectis. & Augusti edicto, trium dierum feriæ saturnalibus sunt additæ, & sigillariorum adiecta celebritas in septem dies discursum publicum & lætitiam religionis extendit. Nonnulli tamen nulla sigillariorum habita mentione septem dierum saturnalia fuisse scribunt. M. Tullius ad Atticum, secundis & tertiis saturnalibus, pro secundo & tertio saturnalium die dixit. Martialis quinque dierum tantum eo disticho, cui Lemma est Flagra, Ludite lasciui, sed tantum ludite serui. Hæc signata mihi quinque diebus erunt. Nemo illis diebus officiis publicis occupabatur, neque toga seu trabea vel paludata veste, prætextatáque vtebatur: verùm sola synthesi.

recti licentia dierum, festísque clamoribus personat. nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. Hæc vtilitas, hæc amœnitas, deficitur aqua salienti, sed puteos ac potius fontes habet. sunt enim in summo, & omnino litoris illius mira natura. quocunque loco moueris humum, obuius & paratus humor occurit, ísque syncerus, ac ne leuiter quidem tanta maris vicinitate salsus. Suggerunt affatim ligna proxima sylua. cæteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini

Licentia dierum) saturnalibus licebat seruis sumptis pileis non modò vesci cum dominis, sed pares honores illis in domo gerere, ius dicere, & omni ludorum genere remitti: cuius rei vestigia in aliquibus Italiæ oppidis publicè adhuc restant post natalem redemptoris nostri. *Obstrepunt*) strepitu impedimento sunt, interturbant. *Vtilitas*) dixta, ex qua hanc capio vtilitatem. Sunt qui legànt, nec vtilitas nec amœnitas deficit aqua salienti. vt sit sensus, ex aqua salienti comparamus vtilitatem & amœnitatem. *Salienti*) scaturienti. *Habet*) solum Laurentinum. *Potius fontes*) non multum profundos latice statim occurrente effossa humo, sicut in multis Mediolanensis agri locis. *In summo*) vt possint facile deduci ad inferiora, an non in profundo, sed superficie terræ, quod sequentia probant. *Mira*) est. *Obuius*) subitus, expositus. *Sincerus*) purus, illimis. *Salsus*) In secúda lectione corruptus fuit. *Suggerunt*) ministrant ad vsum necessariũ. *Affatim*) abundè. quod dictum credit Festus à copia fandi. & Terentium affatim id est ad lassitudinẽ protulisse. Columella affatim paleas dixit, & plerumque eo dicendi genere vsus est. Ammianus referẽte Gellio putat prima acuta pronũciandum. *Ostiensis*) colonia. Ostiam coloniam maritimis commeatibus opportunam à Septentrionali parte ad ostium Tyberis Ancus Martius Romanorum Rex deduxit testimonio Cor. Nepotis, Plinii auunculi, & Stephani. quamquam is, vt scriptorum alii ab eo conditam fuisse tradat, eam Strabo neutro protulit. Appellatam Ostiam Dionysius autumat, quòd in ostio Tyberis sita sit, quondam Romanorum nauale, quamuis antea importuosum, sed Imperatore Claudio portum extruẽte ægrè tamen, vt quod post vndecim annos triginta hominum millibus sine intermissione laborantibus hospitale factum est. Colonia est quæ ab vrbe propagata secundum Siculum Flaccum ad ipsos propinquiores municipiorum populos cohercendos vel hostium incursus repellendos, iura institutáque populi Romani habet, non sui arbitrii: quæ conditio cùm sit magis obnoxia & minus libera quam municipij, potior tamen ac præstabilior existimatur propter amplitudinem maiestatémque pop. Rom. cuius quasi effigiẽs parua, simulacrúmque esse

videtur:& simul, quia obscura oblitera-táque sunt municipiorum iura, quibus vti iam per innotitiam non queunt. Coloniarum genera duo Asconius esse voluit: municipium scilicet & coloniam intelligens: quorum illud extrinsecus in ciuitatem venit, hoc ex ciuitate in alium locum mittitur: hinc autore Dionysio coloniæ in vrbe patronos habebant, qui colonos tanquam filios gratis defendebant. Mittebantur autem coloniæ ad exonerandam vrbem multitudine oppressam, & vt socios haberent tanquam eiusdem generis nomini Romano fideliores. [Charax historicus apud magnum etymologicum refert Silenorum statuas cum vtribus quos vitium cultores Bacchus ad bellum iturus senescentes in Italia reliquerat, solitas poni in Coloniis, vt his sacrorum communicatio denotaretur: sed quia erant in compedibus, voluisse per hoc demonstrare eas Colonias populo Romano fuisse subiectas, & legibus Romanorum vixisse.] *Cæteras*) necessarias. Martialis loci penuriam notans, scribit omnem cœnam venire in Laurentinum ab vrbano macello. *Vicus*) In oppidis constat ex plurimis domibus, in agris ex villis, cuius incolas, vicanos Liuius appellauit. neque ignoro Vicanos populos esse, quos Coriolanus debellauit. Vicinia autem est ipsa vicinitas. & vicinales vias propinquas dixit Frontinus. *Frugi*) modesto.

sufficit etiam vicus, quem vna villa discernit, in hoc balinea meritoria tria. Magna commoditas, si fortè balineum domi, ni vel subitus aduentus, vel breuior mora calefacere dissuadeat. Littus ornant varietate gratissima nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quæ præstant multarum vrbium faciem, siue ipso mari, siue ipso littore vtare. quod nonnunquam longa tranquillitas mollit, sæpius frequens & contrarius fluctus indurat. Mare non sanè preciosis piscibus abundat: soleas tamen & squillas optimas suggerit. Villa verò nostra etiam mediterraneas copias præstat, lac in primis. Nam illuc è pascuis pecora conueniunt, siquando aquam, vmbrámve sectantur. Iustísne de caussis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum: quem tu nimis vrbanus es, nisi concupiscis: atque vtinam concupiscas, vt tot tantísque dotibus villula nostra maxima commendatio ex tuo cõtubernio accedat. Vale.

Vna villa) media inter Laurentinum meum & vicum. *Meritoria*) mercedis causa structa. sic Iuuenalis seu balnea siue diuersoria mercede conducta intellexerit Satyra tertia. nam quæ meritoria somnũ Admittunt. Et Iulianus vetat vsufructuariũ meritoria facere in domo legata. Quòd autem inquit dixi meritoria non facturum: ita accipi volo, quæ vulgo diuersoria vel fullonica appellãtur. Tranquillus meritoriam rhedam vocat mercede conductam: vt meritoriæ dicuntur mulieres, quæ mercedis gratia prostituuntur. M. Tullius in Philippicis, Ingenui pueri cum meritoriis. *Domini*) alicuius villæ Laurentinæ. *Subitus*) improuisus. *Breuior mora*) quam sit facturus in villa, vt nequeat priuatum balineum pati calefieri, [an momentaneum balnei tempus.] *Continua*) parietibus coniuncta. *Intermissa*) disiuncta. *Multarum vrbium faciem*) in vnum sæpius surgentia. cum quibusdam interuallis. qualis prospectus ferè per totam porciferam offertur Genuam tendentibus. *Siue mari vtare*) siue per mare nauiges, siue per littus spatieris. *Nonnunquam*) rarius. *Mollit*) quietum reddit. *Frequens*) fluctuosus, asper. *Indurat*) ex-

asperat. *Preciosis piscibus*) quorum venationem per hæc poetarum nasutissimus irridet, An Laurentino turpes in littore ranas, Et satius teneros ducere credis acos. *Soleas*) Solea piscis genus. translatum verbum autore Fabio à solea pedis tegumento: ex genere planorum, vt rhōbus est & passer. [*Squillas*) Mart. Cæruleus nos liris amat, quem sylua Miricæ Protegit, hinc squillæ maxima curba sumus.] Iuuenalis táquam preciosum piscē squillam introducit, Aspice quam longo distendat pectore lancem, Quæ fertur domino squilla, & quibus vndique septa Asparagis, qua despiciat conuiuia cauda. De qua lege Plinium seniorem lib. ix. & M. Tullium de Natura deorū. Horatius, Affertur squillas inter murena natantes. *Suggerit*) subministrat. In secunda lectione fuit egerit, id est, emittit. quod minus probo. *Mediterraneas*) quæ solent prouenire in locis mediterraneis. *Illuc*) in Laurentinum. *Vrbanus*) amicus vrbis. *Commendatio*) laus. *Accedat*) addatur. *Contubernio*) cohabitatione.

C. PLINIVS MAVRICO SVO S.

QVid à te iucundius mihi potuit iniungi, quàm vt præceptorem fratris tui liberis quærerem? Nā beneficio tuo in scholam redeo: & illam dulcissimam ætatē quasi resumo. Sedeo inter iuuenes vt solebam: atque etiam experior quantum apud illos autoritatis ex studiis habeam. Nam proximè frequenti auditorio inter se coram multi ordinis nostri clare loquebantur. intraui, conticuerunt. Quod non referrem nisi ad illorum magis laudem quàm ad meam pertineret, ac nisi sperare te vellem, posse fratris tui filios probè discere. Quod superest, cum omnes qui profitentur audiero, quod de illis quoque sentiam, scribam: efficiámque, quantum tamen epistola consequi potero, vt ipse omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriæ fratris tui hanc fidem, hoc studium, præsertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra, quàm vt liberi, dicerem tui, nisi nunc illos magis amares, digni illo patre, te patruo reperiantur: quam curam mihi etiam si non mandasses vindicassem. Nec ignoro suscipiendas offensas in eligendo præceptore. Sed oportet me non modò offensas, verumetiam simultates pro fratris

QVid à te) Pollicetur Maurico, cùm omnes rethores audiuerit, se rescripturum ad quē mittat fratris filios. Inuenio non Maurico sed Mario: in quibusdam etiam codicibus Martio inscriptam epistolam. *Dulcissimam ætatem*) adolescentiam. *Vt solebam*) dum discipulus eram. *Ex studijs*) quantum mihi deferant propter eloquentiæ studia. *Frequenti auditorio*) in magna auditorum copia. nam frequēter auditorium pro auditoribus vsurpat. vt li. iiij. Ingens auditorium. Et sexto, Alienum auditorium. Auditores aliorum causa congregatos Tranquil Cum primum frequenti auditorio commisisset, .i. multis auditoribus. Neque interdū negauerim accipi pro loco in quem conueniūt ad audiendum, vt auditorium publicum in quod promiscuè venituri sicut Marcellus titulo de statu defunctorum, videtur accepisse. *Ordinis nostri*) Patricii. *Loquebantur*) Alia lectio ha-

tui filijs tam æquo animo subire, quàm parentes pro suis. Vale.

bet iocabantur. *Claro*) alta voce. *Ad illorum laudem*) qui tanti viri præsentiam silétio sunt venerati. *Epistola*) nam viua mox magis afficit. *Memoriæ*) quia tunc defunctus erat. Sic enim de mortuis solebant fari. Apuleius, Cum fratre optimæ memoriæ viro dixit. Est adhuc videre in epitaphiis antiquorum, B. M. id est beatæ memoriæ: quem dicendi modum pariter de mortuis vulgo vsurpamus. *Studium*) diligentiam. *Tanta re*) tanti momenti. circumspiciendus enim diligenter pueris magister est, à quo mores primum, mox eloquentiam hauriant. *Magis amares*) quàm si tui essent. *Illo*) summo viro. *Vendicassem*) vltro suscepissem. *Offensa*) quia omnes præceptores hanc prouinciam ambibant. *Simultates*) inimicitias. *Quam parentes*) subire decet.

C. PLINIVS CEREALI SVO S.

Hortaris vt orationem amicis pluribus recitem. faciam, quia hortaris: quamuis vehementer addubitem. neque enim me præterit actiones quæ recitantur, impetum omnem caloremque, ac propè nomẽ suum perdere: vt quas soleant commendare, simul & accendere iudicum consessus, celebritas aduocatorum, expectatio euentus, fama non vnius actoris, diductúmque in partes audientium studium: ad hoc, dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibúsque motibus animi consentaneus vigor corporis. vnde accidit vt hi qui sedentes agunt, quamuis illis maxima ex parte supersint eadem illa quæ stantibus, tamen hoc quòd sedent quasi debilitentur & deprimantur. Recitantium verò præcipua pronunciationis adiumenta, oculi, manus præpediuntur: quominus mirum est si auditorum intentio

Hortaris) Cereali petenti vt quandam orationem recitaret, multas causas proponit quibus desistere debeat: postremò tamen asserit se iudicium eius secuturum. *Vehementer addubitem*) sim in maximo dubio recitandi illam. *Nomen suum*) quia cùm agebantur, actiones dicebantur, sed recitatæ iure videbantur appellandę recitationes. *Quas*) actiones. *Iudicum*) Cẽtumuirorum. *Consessus*) nam in Tribunali iudices sedebant, aduocati verò astabant. *Accendere*) augere, impetum dare. *Aduocatorum celebritas*) causidici laudati [& frequentes.] *Euentus*) finis causæ, qui non est in manu oratoris. *Non vnius*) multorũ. nã plures aduocati vnã eandémq; causam agebant. *Actoris*) litigatoris. Actor est qui agit causã vel tragœdiam, & similia. Varro putat actorem tantum dici, qui aliquid agit motu corporis. potest enim aliquis facere, non agere, vt poëtæ comœdiam: & agere, non facere, vt comœdus tragœdiam. *Studium*) fauor. *Diductum*) diuisum. *In partes*) diuersas: nam id solet fieri vt disceptantium vni magis faueat auditor: & si neuter nec beneficio, nec iniuria sit incognitus. *Ad hoc*) præterea. Secundo peculiaris particula. *Gestus dicentis*) oratoris motus: nam omnis actio in duas partes diuiditur, in vocem & gestum. hic oculos, illa aures mouet: per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus. *Incessus*) M. Tullius rarum in actione incessum, neque

admodum longum probat. *Discursus*) modò sit breuis & moderatus, aliâs improbandus. quare tradunt Virginium Flauium interrogasse quendam suum antisophistam [in actione frequenter discurrentem,] quot millia passuum declamasset. *Vigor*) robur, firmitas. *Consentaneus*) commodatus magis ad sensus quàm ad verba. *Agunt*) causam dicunt. *Eadem illa*) vox, caput, vultus, oculi, supercilia, & reliquæ corporis partes: gestus etiam & motus: non autem incessus & discursus. *Stantibus*) pedibus innitentibus. *Hoc*) propter hoc. *Deprimantur*) inferiores sint stantibus. [*Recitantium*] quos sedere oportet. *Oculi*) de quibus vndecimo Fabius, Sed in ipso vultu plurimum valent oculi, per quos maximè animus emanat, vt citra metum quoque & hilaritate nitescant, & tristitiæ quoddam nubilum ducant: quin etiam lacrymas iis natura mentis indices dedit, quæ aut erumpunt dolore, aut lætitia manant. motu verò intenti, remissi, superbi, torui, mites, asperi fiunt. *Manus*) sine quibus trunca esset actio ac debilis. vix dici potest quot motus habeant, cum pene ipsam verborum copiam prosequantur: nam & cæteræ partes loquentem adiuuant. hæ (prope est vt dicam) ipsæ loquuntur, an non iis poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? supplicamus? abominamur? timemus? interrogamus? gaudiũ, tristitiã, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? nam eadem concitant, supplicant, inhibent, probant, admirantur, verecundantur. Quare non immeritò Secundus oculos, & manus præcipua pronunciationis adiumenta appellat. *Præpediuntur*) multum disturbantur ab officio suo.

tio languescit, nullis extrinsecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. His accedit quòd oratio de qua loquor pugnax & contentiosa est. Porro ita natura comparatum est, vt ea quæ scripsimus cum labore, etiam cum labore audiri putemus. Et sanè quotusquisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia hæc & sonantia, quàm austera & pressa delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia, est tamẽ, quia plerunque euenit vt aliud auditores, aliud iudices exigant, cum alioqui præcipuè auditor iis affici debeat, quibus idem, si foret iudex, maximè permoueretur. Potest tamen fieri vt quanquam in his difficultatibus libro isti nouitas lenocinetur. nouitas apud nostros: apud Græcos enim est quiddam quamuis ex diuerso, non tamen omnino dissimile. Nam vt illis erat moris, leges quas vt contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione conuincere, ita nobis, inesse repetundarum legi quod postularemus, cùm hac ipsa lege, tũ aliis colligendũ fuit: quod nequaquã blandum auribus imperitorũ, tãto maiorẽ apud doctos habere

Languescit) minuitur. *Capta*) pellecta, [delinita.] *Extrinsecus blandimentis*) motu corporis opportuno. *Aculeis*) stimulis. *Pugnax*) in genere iudiciali. *Contentiosa*) in qua opus est contra aduersarium vocem intendere. nam contentio est oratio acris ad confirmandum & confutandum accommodata, quæ in continuationem & distributionem diuiditur: quarum illa est orationis enunciãdæ acceleratio clamosa, hæc autem in contentione oratio frequens cum raris & breuibus interuallis, acri vociferatione. *Comparatum*) constitutum. *Sic*) cum labore. *Quotus quisque*) cuiuscunque sit conditionis & ordinis. quota enim & ordinem dignitatis & minimum significat. hoc inuenio apud M. Tullium, Plinios vtrosque, Tacitum, Senecam, Martialem. In fœminino genere hucúsq; tantum pro re minima an-

gratiam debet, quanto minorem apud indoctos habet. nos autem si placuerit recitare, adhibituri sumus eruditissimum quemque: sed planè adhuc an sit recitandum, examina tecũ, omnésque quos ego noui in vtraque parte calculos pone: ídque elige, in quo vicerit ratio. à te enim ratio exigetur, nos excusabit obsequium. Vale.

notauimus, præterquam apud Horat. in Sermonibus, vbi hora quota significat ordinem. & Cic. in Rethorico, Quota noctis hora. *Dulcia hæc*) qualia sunt epigrammata & orationes demonstratiuæ. *Sonantia*) in iucundioribus vocaliora verba esse debent, Sonantia ergo simplicia, quę maximè exclamãt, aut sono sunt iucũdissima: nam sicut syllabæ è litteris melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magis vocalia: & quò plus quæque spiritus habet, eo auditu pulchrius: & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, vt aliud alij iunctum melius sonet. *Austera*) seuera, grauia, quibus paria auditu verba referente Quintiliano conueniunt. *Pressa*) astricta, diligentia, remissa. rebus tamen minoribus apta. *Turpis*) vituperanda. *Est tamen*) repetitio eiusdem verbi maiorem vim habet. *Exigant*) appetant. *His*) rebus. *Affici*) moueri. Est enim affici trahi ad vnamquanquam rem ex aliqua animi perturbatione. Seneca affectus esse voluit motus animi subitos, improbabiles & concitatos, [quanquam Maximus egregium humani animi affectum dixerit.] Gręci πάθη vocãt, de quibus plura Quintilianus & Macrobius. Mouentur autem & dicendo, & faciendo, vt M. Antonius Cæsaris Dictatoris prætextam in funere proferens. Maximè fiunt in procemio & epilogo: alibi breuiores. satis cognitum est in illis esse vim eloquentiæ. *Lenocinetur*) blandiatur, gratiam addat. *Nouitas*) noua dicendi species. *Non dissimile*) in genere. *Conuincere leges*) sensus est in constitutione legitima ex contrariis legibus, quas leges probabant esse contrarias aliis legibus, Græci consueuerunt comparatione aliarum meliorum legum confutare. Scias autem necesse est iure ipso nullam esse legem legi contrariam: quia si diuersum iussisset, alterum altero abrogaretur: sed eas casu & euentu collidi, & diuersas videri. *Ita nobis*) ordo est, ita fuit argumentandum & probandum nobis cum ipsa lege repetundarum, tum aliis legibus inesse legi repetundarum, id est, contineri ea lege quod accusaremus: videtur autem ista fuisse oratio, qua Mariũ Priscum accusauit. *Blandum auribus imperitorum*) gratum auditoribus imperitis. *Gratiam*) fauorem. *Placuerit*) tibi videbitur. *Planè*) diligenter. *Calculos*) difficultates, rationes: qui enim computabant, calculis vtebantur. vnde Vegetius Calculare. & Mart. calculatorem, quem vulgò ratiocinatorem dixerunt. & ratio pro calculo sicut calculus pro ratione vsurpatur. Columella calculos pro sumptu & reditu accipit, cùm præcipit ne maiorem agrum quàm ratio calculorum patitur, emere velimus. *Ratio exigetur*) petent auditores rationem à te quare suaseris, vt recitarem. *Obsequium*) quia parui tuis imperiis.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

Assem para, & accipe auream fabulam: fabulas immò, nam me priorum noua admonuit: nec refert à qua potissimum incipiam.

Assem para) Caluisium contubernalé suum tribus de M. Regulo fabellis delectat, latenter tempora sua pul-

Verania Pisonis grauiter iacebat. (huius dico Pisonis, quem Galba adoptauit.) Ad hanc Regulus venit. primùm impudentiam hominis qui venerit ad ægram, cuius marito inimicissimus, ipsi inuisissimus fuerat. Esto, si venit tantùm. at ille etiam proximus toro sedit, quo die, qua hora nata esset, interrogauit. vbi audiuit, componit vultum, intendit oculos, mouet labra, agitat digitos, computat nihil, nisi vt diu miseram expectatione suspendat. Habes (inquit) climatericum tempus, sed euades. quod vt tibi magis liqueat, aruspicem consulam,

sans, quibus mali multò maiora quàm boni præmia consequebantur. [*Assem*) As antiquitus libralis, id est duodecim vnciarum fuit. autores sunt Donatus, Priscianus, Gellius. L. Fabio Dictatore vncialis factus: mox lege Papyriana semiuncialis. Prius non fuit pecunia numerata, vt postea. Dionysio & Festo autoribus æreus erat as. Plutarchus argenteum scribit. Varro & eum secutus Pompeius ab ære dictum censent. *Auream fabulam*) eximiam, preciosam, pulcherrimam. sic Venerem, & mala aurea appellare solemus. nam aurum reliquis metallis pulchrius & preciosius. Quare suum Apuleius asinum dici aureum voluit, quasi admirandum & supra cæteros. quamuis aurum tradant in precio fuisse non propter colorem, sed quòd rerum vni nihil igne deperit. *Assem para*) hoc verbo vtuntur circumforanei, & circulatores etiam nunc fabellas populo vendituri. *Fabulas immo*) Correctio. *Noua*) nuper facta. *Verania Pisonis*) vxor, quæ maritum post cædem composuit quæsito capite, quod venale interfectores seruauerant. meminit Tac. *Grauiter iacebat*) graui morbo pressa lecto se continebat. *Huius Pisonis*) nam fuit & C. Piso, qui in Neronem coniurauit, ac alij plures. *Galba adoptauit*) Imperator Galba, cùm Germaniæ legiones duce Aulo Vitellio defecissent, se verò non tam propter senectutem quàm orbitatem despici intelligeret, L. Pisonem Frugi Licinianum egregium iuuenem, generosum, nutem, prudentem, M. Crasso ex Scribonia genitum, vultu habitúque moris antiqui recta interpretatione seuerum, deterius interpretantibus tristiorem adoptauit: cuius adoptionem à Galba secreto habitam cùm in castra protulisset, milites nullo donatiuo dignati ægrè tulerũt. quod indignanti Othoni, quia non se adoptasset, materiam præbuit deficiendi. Piso postea in vestibulo Vestæ ab Othonianis militibus interficitur sexto post adoptionem die. Hanc rem copiosius tractant Tacitus, Tranq. Plutarchus, Dion. *Inimicissimus*) viuo Nerone. [neque minus post mortem Galbæ. nam Montanus Regulo obiecit Pisonis mortui caput morsu appetitum.] *Ipsi*) Veraniæ. *Esto*) concedentis aduerbium, quale Virgilianum illud. Esto, ægram nulli quondam flexere mariti. *Componit vultum*) in grauitatem & dubitationem format. *Intendit*) immobiles tenet obtutúque hæret defixus in vno. quod est signum cogitabundi, sicut agitare digitos vt computaret siderum calculos. *Nihil*) facit. *Suspendat*) excutiat ambiguã & suspensam teneat. [fuit in alia lectione, Computat nihil, diu miseram expectatione suspendit.] *Climatericum tempus*) arduum, difficile, contrarium Suida interprete: & Sidonius lib. viij. pleraque de climaterico, quod per hebdomadas fiebat. septenarium enim annum ætatis Chaldæi periculosum putabant, sed maximè sexagesimum tertium: vnde climatericum quasi scalarium dixere Græci. quare Augustus apud Gellium gratulatur Caio nepoti quòd euasisset climatericum: cum iam quartum & sexagesimum natalem ageret, periculosum profectò senibus si fides adhibenda scriptoribus: sed Censorinus in eo opusculo quod de natali composuit explicatiùs quàm superiores super climaterico scripsit: annum referens quadragesimum nonum longè letalissimum: minus verò suspectum tertium & sexagesimum, ac vnum & nonagesimum: quam-

quam & ipsi letales sint. Plinius senior quintum & quadragesimum suspectum tradidit, sed per nouem annorum numerum procedens. *Enades*) valitudinem recuperabis. *Liqueat*) manifestum sit. *Aruspicem*) qui victimarum exta introspiciebat aruspex dictus. Dionysius quos Græcè hieroscopos Romanos vetusti nominis parum custodes dixisse putat aruspices. at Fabius à spectando à posteriore parte dictos asserit. Donatus ab aruga, quæ & hostia: vel ab ara in qua seruatur, nomen sumpsisse. Aruspicinæ inuentum Delpho Plinius tradit, alij à Tage Thusco ad Romanos transiisse.

quem sum frequenter expertus. Nec mora: sacrificium facit. affirmat exta cum siderum significatione congruere. Illa vt in periculo credula, poscit codicillos, legatum Regulo scribit: mox ingrauescit, clamat moriens, O hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quàm periurum qui sibi per salutem filij peierasset. Facit hoc Regulus non minus scelerate quàm frequenter, quòd iram deorum quos ipse quotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur. Velleius Blæsus ille locuples consularis nouissima valetudine conflictabatur, cupiebat mutare testamentum. Regulus qui speraret aliquid ex nouis tabulis, quia nuper captare eum cœperat, medicos hortari, rogare, quoquo modo spiritum homini prorogarent. postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit allocutionē, iisdémq; medicis quousque miserū cruciatis? quid inuidetis bonā mortē, cui dare vitam nō potestis? moritur Blæsus: & tāquam omnia audisset, Regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duæ fabulæ, an scholastica lege ter-

[*Expertus*] veridicum.] *Nec mora*) fuit. *Exta*) præcordia vno nomine in homine dicuntur. *Congruere*) eadem significare vt liberaretur. *Significatione siderum*) astrologia collecta ex climaterica ratione. *Vt*) solet fieri. *In periculo*) qui in aliquo periculo sūt: vnde in morbo nulli statim magis quàm medico credimus. *Codicillos*) tabulas. *Legatum*) hæreditatis partem. Est autem legatum, deliberatio quædam hæreditatis, qua testator ex eo quod vniuersum hęredis foret, alicui quid collatum voluit. hæc Florentinus. At Modestinus breuius, Legatum, inquit, est quædam donatio testamē to relicta. Iustinianus, Legatum est donatio quædam à defuncto relicta ab hærede præstanda: sed olim Legatorū genera quatuor fuerunt quæ ibi explicantur. *Ingrauescit*) Verania magis premitur morbo. *Nequam*) malum, alii pro inutili accipiunt [monstrum nulla virtute redemptum.] *Plusquam periurum*) impium & prophanum. *Peierasset per salutem filij*) periurium fecisset iurando per salutem filii sui Veraniam conualituram. *Fallit*) peierando & viuendo. *In caput*) in vitam. *Pueri*) cuius ingenium Mart. epigrammate prosequitur, & Secundus non vituperat lib. iiij. vbi illius obitum refert. [*Detestatur*) testando retorquet.] *Velleius Blæsus*) crediderim hunc esse Blæsum, qué idem poeta lib. viij. ad Meliorem scribens nominat, & si sciam Pedium Blæsum Sabinum à Nerone Senatu motum, Cyrenensibus accusantibus violatum ab eo thesaurum Æsculapii, delectúmque militarem precio & ambitione corruptum, cui postea ab Othone locus senatorius restitutus. Legimus etiam Iunium Blæsum Lugdunensis Galliæ rectorem genere illustrem largum animo & parem opibus, qui accusatus apud Vitellium veneno interiit, vir natalium & morum elegantia clarus. Velleium Paulum Bithyniæ Proconsulem recitat Secundus in Epistolis ad Traianum. *Nouissima*) qua postea

stea interiit. *Ille*) omnibus notus & admirandus. vt Tu ne ille Æneas. *Conflictabatur*) cruciabatur, vincebatur. *Testamentum*) de quo verbo suprà. *Nouis tabulis*) extremo testamento, nam posteriora derogant prioribus. [secundum enim Iurisconsultum licet homini vsque ad mortem mutare testamentum, quia ambulatoria est voluntas eius vsque ad mortem.] Testamenti tabulas secundum Vlpianum accipere debemus omnem materiæ figuram. siue igitur tabulæ sint ligneæ, siue cuiuscunque alterius materiæ, siue chartæ, siue membranæ, siue corium animalis alicuius, tabulæ rectè dicuntur. *Captare*) præmiis & donis spe maiorum aucupari. *Hortari*) infinita pro præteritis imperfectis more vsitato. *Spiritum*) vitam. *Homini*) Blæso. *Signatum est testamentum*) Vlp. titulo de testamentis, signatas tabulas accipi docet, si & lintheo, quo tabulæ inuolutæ sunt, signa impressa fuerint, &, singulos testes, septem secundum Paulum, qui in testimonio adhibentur, proprio chirographo annotare conuenit, quis & cuius testamentum signauerit. *Personam*) sumit habitum miserantis. *Allocutionem*) sermone dicendi formam. *Iisdémque medicis*) Dicit. nota hominis impudentiam, qui quos paulo antè hortabatur, vt vitam Blæso protraherent, nunc dehortatur. *Bonam*) laudabilem, [citam.] *Omnia*) quæ Regulus dixerat legati causa. *Tantulum*) minimum. subaudi reliquit. *Scholastica lege*) sunt qui nullo autore dicant fuisse moris olim scholasticis, vt expositis duabus controuersiis tertiam exponendam postularent. Nos secus interpretandum duximus, Scholastica lege, id est, more ociosorum: quibus consuetudo fabellis oblectari. & tertiam dixit, non respiciens ad vllum antiquum morem, nec ad numerum ternarium, sed perinde acsi diceret aliam: erat enim tertia post secundam. respexit autem ad significatum verbi: nam σχολαστικὸν ociosum significat & fictum. Quid autem aliud est scholastica controuersia quàm ficta causa? & ab ociosis tractari solita: vnde Secundus lib. ix. Nisi fortè volumus scholasticas atque (vt ita dicã) vmbraticas literas mittere, id est fictas, quales ab ociosis scribi solent. Et scholasticum ingenium dixit eodem libro pro ocioso, Quare Petronius Arbiter scholasticorum ocium deludens, controuersiam vmbrantibus sententiolis pictam dicit.

tiam poscis? est vnde fiat. Aurelia, ornata fœmina, signatura testamentum sumpserat pulcherrimas tunicas: Regulus quum venisset ad signandum, Rogo, inquit, has mihi leges. Aurelia ludere hominem putabat, ille seriò instabat, nec multa, coegit mulierem aperire tabulas, ac sibi tunicas, quas erat induta, legare. obseruauit scribentem, inspexit an scripsisset. Et Aurelia quidem viuit, ille tamen istud tanquam morituram coegit. & hic hæreditates, hic legata, quasi mereatur, accipit. ἀλλά τι διατείνομαι *in ea ciuitate, in qua iampridem non minora præmia, immò maiora, nequitia & improbitas, quàm pudor & virtus habent. Aspice Regulum, qui ex paupere & tenui, ad tantas opes per flagitia processit, vt ipse mihi dixerit quum consuleret, quàm citò sestertium*

Est) materia. *Aurelia*) duas lego Aurelias per illa tempora, Aureliam Messallinam, Clodium Albinum, qui postea imperauit, genitam: alteram Aureliam, diuitem & orbam: de qua Iuuen. Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat. Posteriorem Secundus intelligit. *Ornata*) honoribus & claris natalibus illustrata. *Has*) tunicas. *Leges*) legato mihi relinquas. *Nec multa*) nec plura, sed summam rei dicam. *Aperire tabulas*) Vlpian. de testamentis, Si, inquit, testamentum quod resignauerit testator, iterum signatum fuerit septem testium signis non erit imperfectum: sed vtroque iure valebit, tam

ciuili quàm Prætorio. *Obseruauit scribentem*) annotauit Aureliam, dum legatum scriberet, ne sicut à Blæso deciperetur. *Inspexit*) an scripsisset. ad quod videtur Martialis mutatis nominibus libro xij. allusisse, Hæredē tibi me Catulle dicis. Non credam, nisi legero Catulle. *Viuit*) adhuc superstes est. *Coegit*) ad scribendum sibi legatum. *Morituram*) mox. *Hæreditates*) totum patrimonium. nam hæreditas est tanquam genus, cui legatum species subest: maior enim res est hæreditas quàm legatū. ἀλλά τι διατείνομαι, id est, sed quid extendo, videlicet, quid plura dicam. *Nequitia & improbitas*) nequam & mali. *Pudor & virtus*) pudici & boni. Idem notat Mart ad Fabianum scribens, & Iuuena. Saty. prima, scelestis pręmia dari pulsans, bonos iacere algentes. *Paupere & tenui*) parua re & exiguis facultatibus. *Per flagitia*) bonorum citationes & testamentorum captationes. *Processit*)ad ampliores diuitias & dignitates peruenit.

sexcenties impleturus esset, inuenisse se exta duplicata, quibus portendi millies & ducenties habiturum. & habebit, si modò, vt cœpit, aliena testamenta, (quod est improbissimum genus falsi) ipsis, quorum sunt illa, dictauerit. Vale.

Sestertium sexcenties) sexcenta millia nummum. *Impleturus*) summæ additurus. *Exta duplicata*) dum sacrificaret, inuenit geminata exta in hostia, & duo capita habentia, quod erat signum admodum lætum. Hinc Valerius Marcelli sacrificium laudans, scribit iecur cum duobus capitibus ei apparuisse. [Etiam Trāquil. tradit immolanti Augusto omnium victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra apparuisse, & responsum per hæc lęta & magna portendi.] Legitur etiam duplicia. *Portendi*) significat prædici. Portenta sunt propriè ostenta, quæ aliquid imminere significant. Monstra deorum monita. *Prodigia*) iræ & minæ. *Millies & ducenties*) bis tot. *Dictauerit aliena testamenta*) quæ ad alios iure deberent peruenire, pro suo arbitrio disposuerit. iam dictum est quid sit dictare.

C. PLINI CAECILI SECVNDI EPISTOLARVM

Liber Tertius.

Cum doctissimis Ioannis Mariae Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS CALVISIO SVO S.

NESCIO, an vllum iucundius tempus exegerim, quàm quo nuper apud Spurinnam fui: adeo quidem vt neminem magis in senectute, (si modò senescere datum est) æmulari velim. nihil est enim illo vitæ genere distinctius. me autem vt certus syderum cursus, ita vita hominum disposita delectat, senum præsertim.

Nescio) Tertium epistolarum librum ad Caluisium contubernalem suum inchoans, Vestricii Spurinnæ & vitam & mores breuibus explicat: spondétque cum primùm ad senium peruenerit, se vsurum eo vitæ genere. [*Exegerim*) dispensauerim. exigere tempus, est disponere & transmittere, interdum expellere. vt Iurisconsultus in proœmio.ff. & Teren. An exigendæ sint nobis. Ac Historici, Post exactos Reges.] *Vllum*) meæ vitæ. *Quo*) tempore. *Adeo*) in tantum iucunditatis prouectus. *Distinctius*) ordinatius: vt qui incipiat & definat vbi conueniat. *Certus syderum cursus*) vt sol & luna, cæteráque sidera: quæ certa & firma mēsura motus suos dispartiuntur. Sidus à Græcis ἄστρον dictum, & pluribus stellis conficitur: quod pro sole & luna sæpius positum non modò apud poetas, sed & rerum scriptores inuenimus. Sidus præterea genus morbi qui partem corporis tactam facit immobilem, vt qui fulmine feriuntur: à quo verbum sideratus de-

duxit Plinius auunculus, & siderata membra, ac siderationem legimus.

[*Vita hominum*) vita adolescentis dicitur esse in salo, senis in portu.]

Nam iuuenes adhuc confusa quædam & quasi turbata non indecent: senibus placida omnia & ordinata conueniunt, quibus industria sera, turpis ambitio est. Hanc regulam Spurinna constantissimè seruat. quinetiam parua hæc. parua, si non quotidie fiant, ordine quodam, & velut orbe circumagit. Manè lectulo continetur hora secunda calceos poscit, ambulat millia passuum tria: nec minus animum quàm corpus exercet. Si adsunt amici, honestissimi sermones explicantur: si non, liber legitur: interdum etiam præsentibus amicis: si tamen illi non grauantur. Deinde considet, & liber rursus, aut sermo libro potior, mox vehiculum ascendit: assumit vxorem singularis exempli, vel aliquem amicorũ, vt me proximè. Quàm pulchrum illud, quàm dulce secretum: quantũ ibi antiquitatis: quæ facta, quos viros audias, quibus præceptis imbuare. quamuis ille hoc temperamentum modestiæ suæ indixerit, ne præcipere videatur. Peractis septem millibus passuum, iterum ambulat mille, iterum residet, vel se cubiculo ac stylo reddit. Scribit enim, & quidem vtraque lingua, lyrica doctissimè. mira illis dulcedo, mira suauitas, mira hilaritas, cuius gratiam cumulat sanctitas scribentis. Vbi hora balinei nunciata est (est autem

Confusa) inordinata *Industria sera*) diligentia tarda, ingenium importunũ. commodissimè Seneca exagitatæ mentis concursationem non industriam appellat. *Ambitio turpis*) honorum indecora affectatio in senibus. nam licèt per se vitium sit ambitio: sæpe tamen in iuuene causa virtutum fit. *Regulam*) ordinem. *Parua si non continuè fiant*) parua essent per se considerata: sed si continuè fiant, magna sunt. instar solis, qui certa mensura semper se circumagit, vitam disponebat Spurinna. *Orbe*) ordine, circulo in se recurrente. *Hora secunda*) diei naturalis, id est, ab oriente sole ad solis occasum: quãuis autoribus Plutarcho, Gellio, Macrobio, Varronem secutis, diem Romani inciperent à sexta noctis hora, Athenienses autem ab occasu, Thusci à meridie, vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur. ciuilis hic appellatus à Censorino in libro de Natali: sicut ille naturalis, vbi pluribus explicatur. Varia diei apud varias gentes obseruatio. Rerũ scriptores quãplurimum de naturali die loquũtur. Sic Mart. illo epigrammate, Prima salutantes atque altera continet hora, & quæ deinceps. Iuuenalis, Ipsa dies pulchro distinguitur ordine rerum, vt Græcum epigramma conticeam, cui est initium Ἕξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται. Paulus de verborum significatione, Cuiuscũque diei maior, inquit, pars, est horarum septem, primarum diei non supremarum: per quod designatur diem tãtum fuisse xij. horarum. In quam sententiam apertius totis pedibus iuit.

Pædianus, & eandem libro octauo Secundus reperit. [*Mille passus*) Quidam codices habent, millia passuũ tria.] *Honestissimi*) de rebus honestissimis. *Si non*) adsunt amici. *Liber rursus*) legitur. [nam ocium sine literis mors est, & hominis viui sepultura] *Sermo*) oratio Spurinnæ demissa: quam tamen ita laudat, vt scriptis anteponat. *Vxorem*) Cocciam nomine. *Singularis exempli*) vnicæ & præcipuæ virtutis, quæ posset aliis exemplo esse. *Proximè*) nuper vna assumpsit. *Illud secretum*) vehi-

culo[eodem]cum Spurinna vehi. *Quantum antiquitatis*) quanta refert de antiquis illustria. [*Quibus*) Socraticis, optimis.] *Indixerit*)posuerit, .i. ea modestia moneat. *Praecipere*) tanquam eruditior. *Peractis*)transactis vehiculo. *Iterum*)Iam enim dixerat ambulasse mille passus anteuam vehiculum conscenderet. [*Cubiculo* (studio, [*Stilo*) compositioni. *Vtraque lingua*)Graeca & Latina.[nam cęteræ linguæ credebantur esse barbaræ præter Latinam & Græcam. & sanè si disciplinas in vtraque scriptas considerabis, & verborum copiam,harum altera longè reliquas anteibit.] *Lyrica*)carmina: dicta à lyra, quæ latinè fidis, cuius concentu lyrica cantabātur: quorum princeps apud Græcos Pindarus,apud nos Horatius.Lyricis aut heroum laudes, aut olympionicarum scribebantur: & amores eodem in arte dicente,Musa dedit fidibus diuos,puerosque deorum, Et pugilem victorem, & equum certamine primum. Et iuuenum curas, & libera vina referre. *Suauitas*) nam potest aliquid esse dulce non suaue. *Hilaritas*)lætitia. hilarus vel hilaris(vtroque enim modo dicitur)lætus. & hilariæ festa matris deûm octauo Cal. Aprilis lætitiæ & festiuitatis: Lampridius & Macrobius prodidere.*Sanctitas*) incorrupta vita.

hyeme nona, æstate octaua)in sole: si caret vento, ambulat nudus. Deinde mouetur pila vehementer & diu. nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus accubat, & paulisper cibum differt. interim audit legentem remissius aliquid & dulcius. per hoc omne tempus liberum est amicis, vel eadem agere vel alia si malint. Apponitur cœna non minus nitida quàm frugi in argento puro & antiquo. Sunt in vsu & Corinthia, quibus

Hyeme nona) Martialis palęstræ & balineo nonam ascripsit, nulla hyemis & æstatis distinctione. Spartianus in Adriano tradit neminem nisi ægrum lauari in publico passũ ante octauam horam. Latius Vitruuius lauandi tempus complexus est, constitutum fuisse referens à meridiano ad vesperum. Hic autem non tam publicum lauandi tempus, quàm Spurinnæ consuetum designat Secundus. *Mouetur pila*)exercetur lusoria pila cuius inuētor Pythus.sequentia monstrant trigonalem intelligendam: in qua sinistra manus plurimum erat adiumento: ex testimonio illius distichi,Si me nobilibus scis expulsare sinistris,Sum tua: si nescis,rustice redde pilam. Minus enim mirandum fuisset, si folle senectuti dato lusisset Spurinna: de quo Martialis pariter, Folle decet pueros ludere, folle senes. De variis pilæ ludis lege Pollucem libro nono. *Hoc genere exercitationis*)trigonalis pilæ. *Pugnat cum senectute*) senex opus iuuenile exercet. *Accubat*)lecto. *Liberum est*)conceditur, possunt. *Nitida*)splendida: quod ad vasa & ciborum mundiciem, frugi ad cibos refertur. *Puro*)defæcato, precioso, expurato, emaculato, excocto, candefacto.quod putum dixit antiquitas, Græci ἄπυρον. *Antiquo*)meliore, *Corinthia*)vasa: postquam Critolaus Corinthiorum dux, dubium an manu, certè oratione Legatos Romanos violauit, à Metello fusus prælio est: Mummius Metelli successor vrbem ab incolis desertam post alterius ducis Diæi cladem diripuit,deinde deleuit. Quid signorum,quid vestium, quidve tabularum raptum, incensum atque proiectum est, quantas opes & abstulerit & cremauerit,hinc scias:quod quicquid Corinthij æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus: nam & æris notam preciosiorem ipsa opulentissimæ vrbis fecit iniuria, quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris æris,auri argentique venæ in commune fluxere, quod à multis assertum Plinius senior supputata temporum ratione falsum probat. nam ante Corinthi ruinas nobiles in ære fictores esse desierant. hinc Græcorum aliqui in vrbis excidio statuarum & picturarum mentionem facientes,reliqua

silentio præteriere. obtinuit tamen vsus, vt quicquid notabile siue in signis æris, siue in vasis antiquum inueniretur, pro Corinthio haberetur. & notatum legimus Augustum, vt preciosæ supellectilis, Corinthiorúmque percupidum. Pausanias author est, æs Corinthium ignitum tingi aqua fontis Corinthi Pirenes, qua temperatura fieri elegans & celebre Corinthium æs, cum tamen ibi non nascatur.

delectatur, & afficitur. Frequenter comœdi cœna distinguitur, vt voluptates quoque studiis condiantur. Sumit aliquid de nocte & æstate. Nemini hoc longum est, tanta comitate conuiuium trahitur. Inde illi post septimum & septuagesimum annum aurium oculorúmque vigor integer, inde agile & viuidum corpus, soláque ex senectute prudentia. Hanc ego vitam voto & cogitatione præsumo, ingressurus auidissimè, vt primùm ratio ætatis receptui canere permiserit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi & solatium, & exemplum est idem Spurinna. nam ille quoque, quoad honestum fuit, obiit officia, gessit magistratus, prouincias rexit, multóque labore hoc otium meruit. Igitur eundem mihi cursum, eundem terminum statuo, ídque iam nunc apud te subsigno: vt si me longius euehi videris, in ius voces ad hanc epistolam meam, & quiescere iubeas quum inertiæ crimen effugero. Vale.

Afficitur) detinetur, affectus capit. *Distinguitur*) variatur, interpolatur. *Comœdi*) comœdiarum actoribus: quod Persius carpit. ecce inter pocula quærunt Romulidæ saturi quid dia poemata narrent. *Voluptates*) ciborum gratia. *Studijs*) vrbano sale, quo respergitur comœdia. *Condiantur*) perficiantur. *Sumit*) cœna occupat aliquam noctis partem etiam in æstate: nam in hyeme non erat mirum, cùm post nonam inciperet. Hic iure quæri posset, an omnes antiqui semel tantum in die cibum, quam cœnam dixere, sumerent. Satis constat multorum testimonio circa Secundi secula cibum semel capi ab omnibus ferè solitum. vnde legimus in cœnarum luxum, non prandij leges promulgatas. Veteres bis in die cibum cepisse Secundus non multo pòst ostendit, auunculum suum scribens consueuisse cibum interdiu leuem & facilem veterum more sumere, mox habita eiusdem cœnæ mentione. Tranquillus asserit Augustum solitum meridianum cibum sumere: sed cœnam fuisse meridianum cibum tradit Pompeius. quod per hæc Cor. Celsus demonstrasse videtur. Si autem vomitus fauces exasperauit, qui vomuit, si mane id fecit, ambulare debet: tum vngi, deinde cœnare. Et Pompeius tradit, quod nunc prandium appellamus, antiquos cœnam dixisse: vespernam, quam nunc cœnam. Quare fuisse crediderim nonnullos tunc temporis, qui prandium sumerent: ad quod in hyeme hortatur idem Celsus. nam Seneca in Naturalibus inquit, Sed prandia cœnis in lucem vsque perductis ingesta sunt. Lampridius Seuerum Imperatorem scribit egressum balneas multum lactis & panis sumere solitum: & oua, deinde mulsum, atque his refectum aliquando ad prandia iuisse, aliquando cibum vsque ad cœnam distulisse. Vitellium, insuper Tranquillus memorat epulas trifariam semper, quadrifariam interdum dispertitire solitum: in ientacula, & prandia, & cœnas, & comessationes. Athenæus Platonis testimonio nixus refert in Sicilia & Italia bis cibum sumere solitos: & alibi, Græcorum antiquos ter in die. irridétque, qui quater epulatos opinantur. Nec

mirum si tanta sumendi cibi varietas olim fuit: cùm hodie quoque plerique semel tantum, plurimi bis, nonnulli & ter quater in die id faciant. Græcorum luculentissimi scriptores arbitrantur, quod nos prandium, suos ἄριστον: & quod cœnã, δεῖπνον dixisse. Festus tamen prandium ex Græco dictum autumat. Trebellius Pollio appellatum, quòd ad bellũ milites paret. *Hoc*) sumere de nocte. *Comitate*) facetiis, [benignitate. nã comis, benignus, facilis, suauis.] *Trahitur*) pducitur. *Inde*) ob istas causas. *Vigor aurium & oculorum*) virtus audiendi & videndi. *Agile*) expeditum, promptum. *Prudentia*) quæ longo rerum vsu comparatur. Scientia autem est intelligendorum bonorum & malorum, eorum etiam media quæ dicuntur: multarum scilicet rerum memoria, & vsus plurium negociorum. *Hanc*) talem. *Voco*) inuoco, opto. Melius tamen voto legetur. *Præsumo*) prædestino, præoccupo mente. *Ingressurus auidissime*) initurus eam maximo desiderio. *Ratio ætatis*) senectus: qua excusantur à ciuilibus officiis. *Receptui canere*) consulere quieti & recipere me in secessum ab administratione rerum publicarum. translatum verbum à re militari, cùm pugnando, fessis vel interuentu noctis, seu alia ratione recipiendi signum tuba datur. *Obiit officia*) dixit in foro pro amicis, interfuit Senatui. *Magistratus*) dignitates, honores. *Prouincias rexit*) Transpadanam regionem bello Othoniano: in qua cùm in imperio esset, strenue tutatus est Placentiam, postea missus à Traiano in Germaniam aduersum Bructeros, populos eos solo terrore domuit. *Subsigno*) subscribo, sigillo obligo, affirmo. Callistratus de iure immunitatis, Sed ne extenuentur facultates eorum, quæ subsignatæ sint fisco. Sic Iustinianus de administratione tutorum. Secundus etiam ad Traianum, Non sine magna fiducia subsigno. *Longius euehi*) supra rationem ætatis versari ciuilibus negociis. *Ad hanc epistolam*) per hanc epistolam, qua fidem meam astrinxi. *Cum effugero crimen inertiæ*) cum iure non potero accusari inertiæ: quòd ideo desistam à causis agendis, cum expleuero sexagesimum annum, tunc enim licebat ab officiis vacare. subsidium enim bellissimum existimabant esse senectuti ocium: quamquam de numero annorum aliqua sit inter autores varietas. nam Seneca libro de Vitæ breuitate, tradit Senatorem sexagenarium ab officiis vacare solitum. At idem in Declamationibus, Senator post sexagesimum quintum annum in curiam venire non cogitur nec vetatur. Alibi superiori sententiæ conuenit. Lex à quinquagesimo anno militem non legit, à sexagesimo Senatorem non citat. Inde Secundus lib. quarto in eundem sensum inquit, Quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipiunt, vt ipsæ leges monent quæ maiorem annis sexaginta ocio reddunt. Iurisconsulti tamen Vlpianus & Modestinus septuagesimum annum assignarunt, interdũ quinque amplius vt vacationem haberent à tutelis & curationibus, denique à muneribus tantùm ciuilibus. nam si honores coniuncti sunt patrimonio non excusantur. quod latius tractat idem Vlpianus de iure immunitatis. Varro sexagesimum ætatis annum à negociis publicis liberum & expeditum esse referens, inde tradit prouerbium natum, Sexagenarios per pontem mittendos, quia suffragium non ferebant, quod per pontem ferebatur: ideo dictum sexagenarios de ponte eiici oportere, non vt popularitas malè intelligit, necandos. Extat tamen in prouerbiis Græcis, Sardiniæ incolas supra septuaginta annos Saturno sacrificari.

C. PLINIVS GAVIO MAXIMO SVO S.

Quod ipse) Gauiũ Maximum precatur vt aliquid dignitatis Arriano Maturio inopinanti conferre velit: quod vt libentius faciat, quanta sit

Quod ipse amicis tuis obtulissem si mihi eadem materia suppeteret, id nunc iure videor à te meis petiturus. Arrianus Maturius Altinatium est princeps. Cùm dico

princeps, non de facultatibus loquor quæ illi largè supersunt: sed de castitate, iustitia, grauitate, prudentia. Huius ego consilio, in negocijs: indicio, in studijs vtor. Nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intelligentia præstat. Amat me (nihil possum ardentius dicere) vt tu. caret ambitu, ideo se in equestri gradu tenuit cùm facile posset ascendere altissimum. Mihi tamen ornandus excolendúsque est. itaque magni æstimo dignitati eius aliquid adstruere inopinantis, nescientis, immò etiam fortasse nolentis: adstruere autem quod sit splendidum nec molestum: cuius generis quæ prima occasio tibi, conferas in eum rogo: habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamuis enim ista non appetat, tam gratè tamen excipit quàm si concupiscat.

cum illo deuinctus amicitia breuibus tangit. *Eadē materia*) occasio, facultas: nam fuit missus ad ordinandum Achaiæ statum, postmodū Præfectus Prætorio. *Meis*) pro meis amicis. *Arrianus Maturus*) supra de Arriano latius. *Altinatium est princeps*) primū locum obtinet inter altinates. Princeps enim generale vocabulum eorum qui in aliqua facultate excellunt. Altinum oppidum Venetiæ in palude similem Rauenæ sitū habens, ab Attila dirutū seu incensum. eius lanę tertium inter italas locū obtinent ex Martialis Disticho, Velleribus primis Apulia, Parma secundis Nobilis, Altinū tertia laudat ouis. *Facultatibus*) diuitiis. *Iudicio in studiis*) emendatore meorum scriptorum. *Ambitu*) honorum cupiditate. *Equestri gradu*) dignitate equestri: cui concessum lege Roscia in quartodecimo theatri gradu sedere. *Tenuit*) substitit ad exemplum Mecœnatis. *Altissimum*) Consulatus dignitatem. *Astruere*) addere. *Inopinantis*) ex improuiso, præter spem. *Astruere*) resumptio eiusdem verbi quæ commodè fit cum aliqua sunt interposita. *Astruere autem*) repete extrinsecus magni æstimo. *Splendidum nec molestum*) dignitatem aliquam honorificam & quietam. *Quæ prima occasio*) quàm primum simile aliquid tibi occurret.

C. Plinius Corelliae Hispullae S.

Cvm patrem tuum, grauissimum & sanctissimum virum, suspexerim magis an amauerim dubitē: téque & in memoriā eius & in honorem tuum vnicè diligam, cupiam necesse est: atque etiam, quantum in me fuerit, enitar, vt filius tuus auo similis existat: equidē malo materno: quanquam illi paternus etiam clarus spectatúsque contigerit. Pater quoque & patruus illustri laude conspicui, quibus omnibus ita demum similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas plurimum refert, à adhuc

Cvm patrē) Corellia Hispulla, Corellio & Hispulla genita, adolescentem filium domi erudiebat. Secundus olim Corellio patri amicissimus eam monet iam rethori excolēdum tradere, Iulium Genitorem inter cæteros professores vnicè probans. *Patrem*) Corellium. *Suspexerim*) veneratus sim vt rectorem & magistrū. *In memoriam eius*) cùm post Corellii obitum

quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritiæ ratio intra contubernium tuum tenuit, præceptores domi habuit. vbi est erroribus modica, vel etiam nulla materia. iam studia eius extra limen proferenda sunt, iam circumspiciendus rhetor Latinus, cuius scholæ seueritas, pudor in primis, castitas constet. Adest enim adolescenti nostro cum cæteris naturæ fortunæque dotibus, eximia corporis pulchritudo, cui in hoc lubrico ætatis non præceptor modò, sed custos etiam rectórque quærendus est. Videor ergo demonstrare tibi posse Iulium Genitorem. amatur à me, iudicio tamen meo non obstat charitas hominis, quæ ex iudicio nata est. vir est emendatus & grauis: paulo etiam horridior & durior vt in hac licentia temporum. quantum eloquentia valeat pluribus credere potes. nam dicendi facultas aperta & exposita statim cernitur. Vita hominum altos recessus, magnásque

adhuc illius memor sim. *In honorem tuum*) cùm te honorem. vel vbi agitur de honore tuo. Alii legũt, quod non improbo, & in memoriam eius & honorem tuum vnicé diligam. [illegible] enim fit clarior sensus. *[illegible]aterno*) Corellio patri tuo & illi auo. *Paternus*) à patre auus. *Spectatus*) probatus. tametsi maioris vis sit spectatus. In Philipp. tamen M Tull. dicit, Quàm porro spectatus ciuis, quàm probatus. *Adolescet*) par fiet. *Plurimum refert*) Fabius enim mandat eligendum præceptorem sanctissimum, cuius rei præcipuam prudentibus curam esse asserit, cùm & moribus & dicendi genere plerunque discipuli præceptoribus similes fiant. *Contubernium*) consuetudinem, familiaritatem *Domi*) tuæ. *Modica vel nulla materia*) si boni sint præceptores, aliàs non minor peccandi in secreto quàm inter multitudinem datur, secundum Quintilianum. *Extra limen*) in scholas publicas, extra Grammaticam. *Circumspiciendus*) deligendus. *Rhetor*) dicendi magister. Græci indifferenter pro eo qui artem exercet, vsurpant. *Seueritas*) disciplinam, quæ maximè seuera fuerit, ex præcepto Fabii decet eligere. *Pudor*) Abstinentia vitiorum, pudicitia: in quem sensum etiam Græci vtuntur. Valerius autem plerunque pro verecundia. *Castitas*) incorrupta vita. *Fortunæ dotibus*) diuitiis. *Lubrico ætatis*) in adolescentia, quæ facilè potest ad malum declinare. *Custos etiam rectórque*) rhetor, à quo non solum instituatur sed etiam regatur. nam intelligere pædagogum, quem Fabius esse voluit amicum, virum grauem, liberum, aut fidelem libertum, sequentia non patiuntur. [*Videor*) possum. *Non obstat*) ad iudicandum acriter.] *Iulium Genitorem*) rhetorem: ad quem alibi Secundus. *Charitas*) amor. *Ex iudicio nata*) iudicaui ex moribus eum virum bonum antequam amarem. *Horridior*) formidolosior. *Durior*) seuerior. qui inuitatus ad cœnam quamuis lautissimam, tamen grauatus est: quia scurræ, cinœdi, moriones mensæ inerrabant. *Vt in hac licentia temporum*) respectu nostrorum temporum, quibus magna vtimur licentia: nam si respicimus antiqua, non horridus haberi potest. *Facultas*) Copia & potestas facilius dicendi. pro diuitiis sæpe accipitur alibi, quæ multa faciendi facilitatem præbent. *Aperta*) facilis cognitu, prompta. nam vitandus à puero præceptor aridus, ne fiat humilis & velvti terram spectans. *Altos recessus*) maxima secreta & abdita inuolucra, vt non statim dignosci possit. Videtur sumptum à M. Tullio pro Marcello cùm scribit, In animis hominum tantas latebras & tantos recessus esse. Et ex prima ad Brutum epistola, Non soleo, inquit, mi Brute, (quod tibi notum esse arbitror) temerè affirmare de altero: est enim periculosum propter occultas hominum voluntates, multiplicésque naturas. Clodij animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum.

Idem ad Q. fratrem, Multis inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusque natura: frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur, oratio verò sæpissimè. Lucianus de calumnia, refert in tenebris esse vniuscuiusque voluntatem. Secundum verò Nazarius in Panegyrico Constantij hoc loco conatus est imitari, Humanæ, scribit, mentes profundos gerunt cogitationum recessus.

Sponsorem) vadem, fideiussorem, nihil nisi virtuti congruum te in homine depræhensurum. *Profuturum*) vtile. *Audiet*) Vnde Iuuenalis monet per ista puerum ad nihil turpe admittendum, Nil dictu fœdum, visúq; hæc limina tangat, Intra quæ puer est: nam sequitur maximam puero reuerentiam habendam. *Nescisse*) & in moribus & literis. at potius moribus: nam si quidem studiis scholas prodesse, moribus autem

latebras habet, cuius pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet nisi profuturum: nihil discet quod nescisse rectius fuerit: nec minus sæpe ab illo quàm à te méque admonebitur, quibus imaginibus oneretur, quæ nomina & quanta sustineat. Proinde, fauentibus diis, trade eum præceptori, à quo mores primùm, mox eloquentiam discat: quæ malè sine moribus discitur. Vale.

nocere constaret: potior mihi ratio viuendi honestè, quam vel optimè discendi videretur. *Quibus imaginibus*) præclaris maioribus: quorum imagines iuxta atrium super tabulino collocabat antiquitas, & in funere gentilitio efferebantur, vt posteri exemplo incitarentur, & maiorum nobilitas ostentaretur. Quare Sallustius arguens Marium ignobilem fuisse, refert sine maiorum imaginibus, & pariter Tranquillus gentem Flauiam. *Oneretur*) nisi fuerit illis similis: maius enim dedecus inuritur nobilium filiis degeneribus, quàm obscuro loco natis. *Nomina*) maiorum illustria. Iurisconsulti frequentius pro debitoribus vsurpant. *Sustineat*) habeat ad imitationem proponenda. *Eloquentiam*) quæ sine moribus iure non potest dici eloquentia, sed loquentia. *Quæ malè sine moribus*) Neque enim Fabius inquit, esse oratorem nisi bonum virum iudico: & si fieri potest, nolo: ideo non dicendi modo eximiam in eo facultatem, sed omnes animi virtutes exigimus.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

Quamuis) Macrino familiariter vtebatur Secundus: testes sunt multæ ad eundem epistolæ. huic igitur exponit causas, quibus aduocationem pro Bæticis contra Cæcilium Classicum sumpsisset: & post factum consulit, an rectè fecerit.

Quamuis & amici quos præsentes habebam, & sermones hominum factum meum comprobasse videantur, magni tamen æstimo scire quid sentias tu. Nam cuius integra re consilium exquirere optassem, huius etiam peracta iudicium nosse mirè concupisco. Cum publicum opus mea pecunia inchoaturus in Thu-

Re integra) antequam aduocationem aggrederer. *Peracta*) finita causa. *Publicum opus*) templum in Tifernio Tiberino, ad quod rus possedit Secundus. meminit ædificationis & dedicationis illius lib. iiij.

scos excurrissem, accepto, vt Præfectus ærarij, commeatu, legati prouinciæ Bæticæ questuri de Proconsulatu Cæcilij Classici, aduocatū me à senatu petierunt. Collegæ optimi, meique amantissimi de communis officii necessitatibus prælocuti, excusare me & eximere tentarunt. Factum est Senatusconsultum perquàm honorificum, vt daret prouincialibus patronus si ab ipso me impetrassent. Legati rursus inducti, iterum me iam præsentem aduocatum postulauerunt, implorantes fidem meam quam essent contra Massam Bæbium experti, allegantes patrocinij fœdus. Secuta est Senatus clarissi-

Excurrissem) properanter iuissem. *Accepto commeatu*) impetrata profectione. commeatus enim & discessum ab officio & annonam significat. *Vt præfectus ærarij*) vt qui tunc eram Præfectus ærarij: ideò fuit discessus ab vrbe impetrādus à Cæsare. Præfectus generale vocabulum est: nam & legionum, alarum, cohortium, vrbis, ærarij, castrorum, fabrorum, prætorii, annonæ, vigilū præfecti iure dicuntur. & Prefectos pro Prætoribus cōstitutos, qui res vrbanas tractarent, legimus. Præfectus autem ærarij publicas pecunias curabat: proscriptorum damnatorúmque bona in ærarium redigebat: denique omnia vectigalia reip. spectantia. Hinc Apuleius dixit, Quæstores vectigalium habebant. Nam hi prius curam ærarij habebant, à quibus Augustus ad Prætorios, Prætorésve transmisit. postea translata fuit ad Præfectos. Tacitus, Dein Nero curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transtulit. Variè habita & sæpe immutata eius rei forma. *Bætica*) pars Hispaniæ Bætica, à fluuio Bæti cognominata, nunc regnum Granatæ. *De Proconsulatu*) Cæcilij Classici. quòd Cæcilius Classicus In Procōsulatu suo malè Bæticam tractasset. *Proconsulatu*) quantum ex M. Tullio & Liuio colligimus, constitutum erat, vt qui priore anno Consul fuisset, in seuqenti Proconsul esset: qui prouinciam sortitus pari Consulibus imperio in eam mittebatur. Vlpianus insuper. ff. primo. Proconsul vbique quidem proconsularia insignia habet statim atque vrbem egressus est: potestatem autem non exercet, nisi in prouincia quæ ei decreta est. sed Martianus hoc latius tractat. postquam vrbem egressi sunt Proconsules, iurisdictionem habent non contentiosam, sed voluntariam, vt ecce manumitti apud eos possunt tam liberi quàm serui & adoptiones fieri. Subdit Vlpianus, cū plenissimam iurisdictionem Proconsul habeat, omnium partes, qui Romæ, vel quasi magistratus, vel extra ordinem ius dicunt, ad ipsum pertinent: & ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus post principem, nec quicquam est quod non per ipsum expediatur, non amplius sex fascibus vtitur, vrbem ingressus deponit imperium. *Cæcilius Classicus*) vir apertè malus Proconsulatum in Bætica non minus violenter quàm sordidè gesserat eo anno, quo in Africa Marius Priscus: erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus: in quem cùm tota prouincia incubuisset, ille accusationem morte præuenit, Bætica tamen in accusatione perstabat. Classici Tacitus & Martialis meminere. *A Senatu*) qui plerunque dabat aduocatos litigatoribus. *Collegæ*) qui Præfecti mecum fuerant ærario, è quorum numero vnus erat Cornutus Tertullus. *Necessitatibus*) negociis instantibus & necessariis, à quibus non poteram aduocationibus distineri. *Communis officij*) Præfecturæ ærarij. *Prælocuti*) præfati apud Senatum. *Eximere*) liberare ab aduocatione Bæticorum. *Honorificum*) in magnam mei commendationem. *Prouincialibus*) Bæticis. *Ab ipso me*) à me ipso, id est si hoc me exorassent. [*Inducti*) in Senatum. *Fidem*) fidele auxiliū.] *Massam Bæbium*) Senatus Bæticis iam dederat Secundum & Senecionem aduocatos contra Babium Massam adhuc viuo Domitiano: quare damnatus Massa & bona eius publicè custodita: nam & Tacitus in vita Agricolæ

reum fuisse tradit: Iuuenalis delatorem, Martialis furem scripsêre. Satis constat per hunc interfectum Pisonem: nam è procuratoribus Africæ iam tum optimo cuique exitiosus, & in causas malorum, quæ sub Domitiano viri boni perpessi sunt, sæpius interfuit. *Patrocinij fœdus*) aduocationis vinculum ex longa consuetudine. multis enim officiis, & laboribus, periculis etiam, eam prouinciam deuinxerat. [an quia se in omnibus fore illius prouinciæ patronum promiserat.]

ma assensio, quæ solet decreta præcurrere. Tu ego, Desino inquam P.C. putare me iustas excusationis caussas attulisse; placuit & modestia sermonis & ratio. Compulit autem me ad hoc consilium, nō solùm consensus Senatus (quanquam hîc maximè) verùm & alij quidem minores, sed tamē innumeri. Veniebat in mētem priores nostros etiam singulorum hospitum iniurias accusationibus voluntariis executos, quo deformius arbitrabar publici hospitij iura negligere. Præterea cùm recordarer,

Assensio) consensus & fauor pro Bæticis [ad Traianum scribens testatur se in Præfectura ærarij patronum fuisse prouincialibus contra Marium Priscum.] *Decreta præcurrere*) qualis consensus solet fieri, cùm aliquid Senatores decernunt. Decernere est de magnis rebus certam proferre sententiam, vnde Senatus decretum. Fabius, Consulta Senatus, decreta principum & magistratuum esse voluit. Inde Secūdus in Panegyrico, decreta coloniarum & ciuitatum dixit. & Tullius pro Roscio, Decurionum decretum. Tranquillus frequentius monstrat decretum esse partem Senatusconsulti & speciem, genus autem Senatusconsultum. Seneca, cuiuscunque professionis decreta & præcepta: sed hoc differre quòd illa generalia & tanquam elementa, hæc specialia & tanquam membra. *P.C*) Senatores quos Romul⁹ Patres appellauit, siue quòd alios ætate præcederent, siue quòd filij eis essent, siue ob similitudinem curæ, siue ob nobilitatem, quòd poterāt suos patres ostendere, siue propter hæc omnia. authores sunt Liuius, Eutropius, Dionysius, & alij Græcorum. Patres Festus scribit vocatos, qui essent Patricij generis. Tranquillus in Augusto indicat potuisse fieri, vt aliquis Patricius fuisset & non Senator. [nā Iustinianus etiam in Institutionibus hoc apertè declarat,] & Tacitus, vt aliquis Senator, & non Patricius. Erant autem Patricij, qui à Patribus, quos centum Romulus creauerat, nati sunt, quasi bonis parentibus orti essent dicti, Plutarcho tradente: qui scribit contra aliorum sententiam, Publicolam, cùm bello & regis Tarquinij crudelitate exhaustum Senatum videret, conscripsisse centum & sexaginta quatuor: & ideo conscriptos appellatos. alij id institutum Bruto assignant, cum post exactos reges, quo plus virium in Senatu frequentia ordinis faceret, cædibus Tarquinij etiam diminutum patrum numerum, primoribus Equestris grādus electis (quanquam Plutarchus è plebe tradat) ad trecentorum summam expleuisse: traditúmque deinde fertur, vt in Senatum vocarentur, qui Patres, quique conscripti essent, conscriptos videlicet nouum Senatum appellantes, vt per patres maiorum familias, quos Romulus Senatores creauerat, intelligeremus: per conscriptos, minorum gentium Senatores. Festus simpliciter conscriptos refert, qui in Senatu essent scriptis annotati: allectos postea, qui propter inopiam Senatorum ex Equestri ordine in Senatum assumpti sunt. *Iustas*) iustè me excusare: id est, quamuis possem iure hanc prouinciam deprecari, tamen parebo vestræ sententiæ. *Ratio*) quæ sequitur [multiplex.] *Hoc consilium*) vt pro Bæticis agerem. *Hîc maximè*) consensus Senatus in primis me mouerit. *Minores*) cōsensus, rationes. *Innumeri*) multi. [Quidam legunt minoris numeri, minoris effectus & ponderis. vel quod magis placet, minores numeri, debiliores calculi &

rationes.] *Priores nostros*) oratores veteres, vt fecit Tul. [vnde libro 1. in Verrem, Adductus, inquit, sum iudices officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine, institutóque maiorum, vt onus huius laboris que officij, non ex meo, sed ex maiorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem. semper hæc causa plurimum valuit: semper hæc ratio accusandi honestissima pro sociis, pro salute prouinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere. Clarissimi viri nostræ ciuitatis temporibus optimis hoc sibi amplissimum pulcherrimúmque ducebant, ab hospitibus, clientibúsque suis, ab exteris nationibus, quæ in amicitiam pop. Ro. ditionémque essent, iniurias propulsare, eorúmque fortunas defendere. Quod probat exemplo Catonis & Domitij. *Voluntarijs*) non rogantibus hospitibus, quibus erat illata iniuria.] *Hospitum*) amicorum, clientum. *Executos*) vltos. *Publici hospitij*) vnius prouinciæ amicæ, & meo patrocinio confisæ.

quanta pro ijsdem Bæticis priore aduocatione, etiam pericula subiissem, conseruandum veteris officij meritum nouo videbatur. Est enim ita comparatum vt antiquiora beneficia subuertas, nisi illa posterioribus cumules. nam quamlibet sæpe obligati, si quid vnum neges, hoc solum meminerunt, quod negatum est. ducebar etiam quòd decesserat Classicus, amotúmque erat quod in eiusmodi caussis solet esse tristissimum periculum Senatoris. Videbam ergo aduocationi meæ non minorem gratiam, quàm si viueret ille propositam inuidiam nullam. In summa, computabam, si munere hoc tertio fungerer, faciliorem mihi excusationem fore, siquis incidisset quem non deberem accusare. Nam cùm est omnium officiorum finis aliquis, tum optimè libertati venia obsequio præparatur. Audisti consilij mei motus, superest alterutra ex parte iudicium tuum. In quo mihi æquè iucunda erit simplicitas dissentientis, quàm cõprobantis autoritas. Vale.

Priore aduocatione) contra Bębium Massam. *Etiam pericula*) cùm Senecionem Massa impietatis reum postulasset, Secundus aduocationis particeps, ne præuaricator crederetur, interrogauit Massam cur etiam non postulasset se reũ impietatis, ausus malis temporibus esse vir bonus. *Comparatum*) constitutum, consuetum. *Posterioribus*) recentioribus beneficiis. *Cumules*) augeas, suffulcias. *Quamlibet*) multum, quantumuis. *Quid vnum*) aliquod beneficiũ.] [*Ducebar*) trahebar ad hãc aduocationem suscipiendam.] *Decesserat Classicus*) fortè an voluntaria morte incertum, suspectam voluisse infamiam obitu fugere. *Eiusmodi*) repetundarum. *Periculum*) exilium vel relegatio. *Propositam non minorem gratiam*) non minus gratam fore meam aduocationem Bęticis. *Inuidiam nullam*) maleuolentiã nullius me subiturũ. *Iã tertio*) nam contra Massam pro Bæticis iam bis adfuerat. Idem lib. sexto memorat ter pro illis egisse. *Nam cùm est*) sententia. *Tum optimè*) tum maximè veniam cõsequi meremur, vt liberi simus, si multa beneficia præcesserint. *Obsequio*) alio recenti beneficio. *Motus*) causas. *Superest*) reliquum est vt promas. *Alterutra ex parte*) approbando quòd bene fecerim, vel reprehẽdendo quod malè. *Dissentientis*) improbãtis hoc meum consilium [*Autoritas*) pondus, graue testimonium.]

C. PLINIVS MACRO SVO S.

PErgratum est mihi, quòd tam diligenter libros auunculi mei lectitas vt habere omnes velis, quarásque qui sint omnes. Fungar indicis partibus: atque etiam quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim hæc quoque studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri vnus, hunc, cum præfectus alæ militaret, pari ingenio curáque composuit. De vita Pomponij Secundi duo, à quo singulari-

PErgratū) Marcus, librorum Plinij senioris studiosus, requisierat quot edidisset: omnes enim cupiebat habere: cui Secundus non solum numerum & ordinem recenset, verumetiā diligentiam illius circa studia, quum alioquin esset occupatissimus, repræsentat. Marcos plures multorum testimonio per illa tēpora fuisse lego. incertum tamē, ad quē sit scripta epistola. Antoninum suspicari licet: quædam verò exemplaria Macrum habent, quem Secundus alibi testatur fuisse Consulem designatum. Philostratus insuper Marcum Declamatorem Bizantium ab Adriano dilectum scripsit. *Auunculi*) Plinij senioris, cuius soror Cæciliū Secundum genuit. *Partibus*) officio. *Indicis*) tabulæ quæ præponitur libris, vt & numerum & ordinem, tam librorum quàm rerum, per capita indicet: an magis inscriptio intelligenda, qua vnusquisque summatim liber demonstratur: nam & Martialem comperio pro inscriptione vsum, Et cocco rubeat superbus index. Est præterea, qui alicuius facinoris particeps coniurationem detegit: & digitus post pollicem primus. *Hæc*) cognitio, ordo librorum. *Iaculatione equestri*) quomodo quis vtatur iaculo in equo aduersus hostem. Huius libri octauo suarum historiarum idem meminit, in quo etiam videtur scripsisse de generositate equorum. *Iaculatione equestri*) Ferentarii equites ij dicuntur, qui eminus solent dimicare, quorum alii iaculis, alii arcu vtuntur, iaculantur: quos Tarentinos vocamus. arcu vtuntur, qui equites sagittarii, & à nonnullis Scythæ vocantur. Tarentinorum duo sunt genera. nam alii longius iaculantur, & ob eam rem equites iaculatores dicuntur, & Tarētini speciali vocabulo: alii cùm semel aut bis iaculum miserint (quo leuiori vtuntur) manus de cætero cum aduersario conserunt, & comminus pugnare incipiunt. Hæc Ælianus. *Vnus*) liber compositus est. *Alæ*) equitum, quòd ad similitudinem alarum protegant acies ab vtraque parte, Vegetio, Modesto, & Seruio tradentibus. Et alarios milites Cæsar, quos Vegetius alares appellat. [Tranquillus de Viris illustribus. C. Plinius Secundus Nouocomensis equestribus militiis industriè functus est, quam militiam idem Plin. lib. xvi designat.] *Pari*) sūmo. *Quinti Pomponij Secundi*) Tacitus non Quintum, sed Publium, interdum Lucium prænomine vocat, tanta scripturæ varietate, sicut mendosè apud Fabium legitur fuisse controuersiam inter Pompeium & Senecam, an gradus eliminat, in tragœdia dici opportuisset: pro inter Pomponium & Senecam. Fuit enim in tragœdia omnium, quos Quintilianus vidisset, longè princeps: quem senes eruditione, ac nitore Pindarum tragicum putabant. Si quid fortè in tragœdiis familiarior amicus tolleret, quod ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, ad populum prouoco: ita ex populi vel silentio vel applausu, aut amici, aut suam sententiam sequebatur, vir sanè dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, quanuis diuerso scribendi genere, Afro Domitio comparandus. nam cum Saturnillo, quibus Consulibus Caius trucidatur, Collega fuit: & in Germania superiore deuictis Cattis triumphalia ornamenta ex decreto Senatus est adeptus. modica fama eius apud posteros, in quis carminum gloria præcelluit.

Huius igitur vitam conscripsisse, & cœnam, quam ille C. Cæsari Germanici filio dederat, libro quartodecimo Plinius senior asserit, séque vidisse Tiberii Caiíque Gracchorum literarum manus monumenta, quæ apud eundem vatem ciuémque clarissimum seruabantur, [quem lib. vij. testatur nunquam ructasse.] *Memoriæ*) æternitati, quáquam hoc opus cum multis interciderit in Germania, quam militiam Plinius senior libro decimo sexto designat.

ter amatus, hoc memoriæ amici quasi debitum munus exoluit. Bellorum Germaniæ viginti, quibus omnia, quæ cum Germanis gessimus bella, collegit: Inchoauit, cum in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit ei quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniæ latißimè victor ibi perijt: commendabat memoriam suam, orabátque, vt se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres in sex volumina propter amplitudinem diuisi: quibus oratorem ab incunabulis instituit, &

[*Bellorum*) eadem refert Tranquillus.] *Militaret*) Præfectus alæ esset sub Pomponio. *Adstitit*) apparuit. *Quiescenti*) in somno. *Drusi Neronis*) Drusus Nero Tiberij Neronis & Liuiæ Drusillæ filius, quam peteti Augusto, iam Tiberium, qui postea imperauit, enixàm, & tunc grauidam, maritus concessit: non abfuit tamen suspicio ex vitrico per adulterij consuetudinem procreatum. is in Quæsturæ Prçturęq; honore dux Rhetici, deinde Germanici belli, Oceanum septentrionalem primus Romanorum ducum nauigauit, trans Rhenum fossas noui & immensi operis effecit, quæ Drusinæ vocatæ sunt: hostem etiam frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quàm species Barbaræ mulieris humana amplior, victorem tédere vltra sermone Latino prohibuisset, Quo festinas Druse non contentus rebus à te gestis? non tibi omnia dii dederunt intueri, quare abi: nam & gestorum tuorum, & vitæ iam tibi finis adest. Ouandi ius & triumphalia ornamenta percipiens, ac post Præturam confestim inito Consulatu, atque expeditione repetita supremum diem morbo obiit in æstiuis castris, quæ ex eo appellata sunt scelerata. Nonnulli putant veneno interemptum, Augusto consentiente. quod non verisimile videtur, cùm tantopere & viuum dilexerit, vt cohæredem semper filiis instituerit, & defunctum ita pro cócione laudauerit, vt deos precatus sit, similes illi Caium & Lucium suos Cęsares facerent, sibíque tam honestū quandoque exitum darent, nec contentus elogium tumulo eius versibus à se composítis exsculpsisse, nisi etiam vitę memoriam prosa oratione composuisset, & Tiberiū fratrem cum ægrum audiuisset, magnis itineribus vt contenderet, misit. qui adhuc trahentem animam Drusum offendit, cuius cadauer magna pompa Romam delatum in sepulchrum C. Cæsaris conditum est: qui Liuii epitomen fecit, contra cæterorum opinionem, fractura, equo super crus eius collapso, mortuum tradit, trigesimo die quàm id acciderat. *Latißimè victor*) ad Albin vsque fluuium domuit Germanos. Illius gesta Strabo & Liuii abbreuiatores enumerant: sed longè plura Ouidius, Liuiam matrem longo carmine solando prosecutus. [*Assereret*) prouideret, ne obliuio sepeliret nomen & facta sua.] *Studiosi tres*) libri tres quos studiosos vocauit, quod iis maximum studium impenderat, & lectores non minus adhibere deberent. Est enim studium animi assidua occupatio ad aliquam rem applicata magna cum voluntate, sic nuncupatos Fabius & Gellius testantur, quos hic libro octauo summè probat: in eis multa ad oblectandas eruditorum aures asserens, vitium tantum vellicans. *In sex Volumina*) liber maiora complectitur, volumen minora: nam pars libri est volumen, vt sic dixerim, Tranquillum scripsisse librum duodecim Cæsarum, iure totum opus librum appellauerim: at sin-

gulorum vitas, volumina. Quare Ouidius de sua Metamophorsi dixit. Sunt mihi mutatæ bis quinque volumina formæ. [Valerius, Quis enim omnis æui gesta modico voluminum numero comprehenderit?] ea Græci τμήματα, id est, sectiones dixerunt, scias tamen interdum confundi. Volumen à voluendo, & implicando dictum, quòd antiqui schedas cõplicabant: & Iuuenalis per complicatos Cæsaris anticatones figuram obscœnam describsit. *Ab incunabulis*) ab infantia, [à rudimentis. Cunabula lectuli in quibus infantuli iacere consueuerunt, vel loca in quibus nascũtur, quasi cynabula cùm κύειν sit prægnantem esse & parere.] Hunc secutus est Fabius (nam interdum Plinium citat) Institutiones suas vberius lucubrãdo. *Instituit*) inducit, instruit à principi vnde Institutiones Iustiniani, quæ legum rudem & inscium per principia ad maiora introducant.

perfecit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cùm omne studiorum genus paulo liberius & erectius periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Baßi triginta vnus. Naturæ historiarum triginta septem, opus diffusum, eruditum, nec minus varium quàm ipsa natura. Miraris quòd tot volumina, multáque in his tam scrupulosa homo occupatus absoluerit: magis miraberis, si scieris, illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno sex-

Dubij sermonis) de Grãmatica, in quo esset loquẽdi ambiguitas. Diomedes & Priscianus in hoc opere Plinium interdum citãt. ipse præterea in præfatione Naturalis historiæ suum recognoscit. Nam de Grammaticis, inquit, semper expectaui partu ziri aduersus libellos, quos de Grãmatica edidi: quorum fragmenta nostro seculo Ioannes Tortellius asserit ad manus suas peruenisse. *Nouissimis annis*) imperii: tunc iam magis atque magis sæuiente Nerone. *Seruitus*) tyrannis. *Paulo liberius*) quale satyricum, historicum, comicum, tragicũ. *A fine Aufidij Baßi*) non à morte Aufidii Bassi, sed à fine historiarum eius: nam & ipse historias composuit, egregiè vtique in libris belli Germanici præstitit. Extant adhuc quædam illius verba de morte Ciceronis. Vir fuit optimus, sed infirmi & exhausti corporis, in quem senectus maximo pondere incubuit: verùm eam alacri animo, quoad defecit, sustinuit. Illum Seneca vidisse testatur, & constantiam eius epistola commendat. Videtur illa historia Plinius Vespasiani tempora complexus. Nos quidem, inquit, in præfatione Natur. histo. omnes patrem te fratrémque diximus opere iusto temporum nostrorum historiam orsi à fine Aufidii Bassi, vbi sit ea quæres: iãpridem peracta sancitur, & alioqui statutum erat hæredi mandare, ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. *Triginta*) liber historiarum Romanarum, quas Tacitus & Tranquillus interdum citant. *Naturæ historiarum*) de naturali historia, quo vno opere Græcos eruditione vincimus: ibi enim omnem naturæ vim & potentiam explicat, quo si latinitas careret, non à fonte perenni, sed à riuulis sæpe deficientibus rerum cognitionem hauriret: quãta in eo eruditio & varietas, quanta rerum copia, quæ segetis fertilitas & apotheca, vt mihi innumerabiles & Græcorum, & nostrorum thesauros in vnum composuisse videatur, & esse maris instar, in quod omnia decurrant flumina, & vnde emergant [historiarum. Suetonius, Nat. hist. xxxvii libros absoluit, in quibus xx. millia rerum dignarum ex lectione voluminum circiter duum millium complexus est: primus autem liber quasi index. xxxvi librorum sequentium consummationem totius operis & species continet titulorum.] *Diffusum*) amplum, spatiosum. *Eruditum*) refertum rerum cognitione. *Varium*) diuersitate rerum. *Scrupulosa*) difficilia, ardua. *Occupatus*) officiis distentus. [nam procurationes, autore Tranquillo, splendidissimas atque continuas

nuas summa integritate administrauit, & tamen liberalibus studiis tantùm operam dedit, vt non temerè quis plura in ocio scripserit.] *Homo*) non deus. Idem in præfatione, Homines enim sumus, & occupati officiis. *Causas actitasse*) sæpius dicendo patrocinium suum præstitisse clientibus.

to & quinquagesimo. medium tempus distentum impeditúmque, qua officiis maximis, qua amicitia principum, egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilãtia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi, statim à nocte multa: hyeme verò ab hora septima. vel cum tardissimè octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi: nonnunquam etiam inter studia instantis & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem. Nam ille quoque noctibus vtebatur: inde ad delegatum sibi officium. reuersus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. post cibum sæpe (quem interdiu leuem & facilem, veterum more, sumebat) æstate, si quid otij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat, excerpebátque. nihil .n. vnquam legit quod non excerperet. Dicere eti

Medium tempus) dimidium vitæ, interdiu. *Distentum*) implicitum, [occupatum, districtum, vt in quibusdam legitur exemplaribus.] *Qua*) partim. Libro sexto. Qua fœminę, qua viri. Et ad Traianum, Qua priuati, qua publicè. In Panegyrico, Qua ciuium, qua sociorum voluntatibus. Ideo plura exempla huc adduximus, quòd in multis exemplaribus legebatur quàm: & ne vno Secundo contenti simus, Apuleium audiamus libro nono dicentem, Qua pugnis, qua cubitis, qua morsibus conuerberat. Et Pacatũ in laudibus Theodosij, Iam teipsum qua publicè, qua priuatim videret priscorum luxuria ducum viuentem. Denique Mamertinum pro Consulatu, Qua sacra, qua prophana rapiebant. [Et Cic. ad Atticum, Qua dominus, qua aduocati sibilis conscissi ludis Apollinaribus. Et lib. xv. Qua de Buthrotis, qua de Bruto.] *Amicitia principũ*) Vespasiani præsertim & Titi, quod ipse confitetur, Subcisiuis, inquit, temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quid vestris putes cessatum horis, dies vobis impendimus. *Acre*) acutum, vehemens. *Lucubrare*) studere. nam lucubratio est studium nocturnum non solum circa literas, sed etiam alias res. Fabius, Ideóque lucubrantis silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen vnum velut tectos maxime teneat. Et lib. xi. Oratori vigilandæ noctes, & fuligo lucubrationum bibenda. Apuleius, Verum perpeti etiam nocte prorsus instabili machinarum vertigine lucubrabant peruigilem farinam. Columella, Item ad lucubrationem vespertinam palos decem vel ridicas quinque conficere potest, totidémque per antelucanam lucubrationem, & salix decissa pridie ad lucubrationem expurgari potest. Tranquillus lucubratoriam lecticulam appellat, in qua lucubrare solebat Augustus. *A Vulcanalibus*) festis Vulcano dicatis, ridicula illorum interpretatio, qui accipiunt tempora nocturna, quibus surgunt fabri ad opus antelucanum. De mense Augusti fuisse Vulcanaliorum diẽ autoritate Plinij & Columellæ comprobatur. ille enim lib. xvij. fici, cùm Vulcanalibus tonuerit, cadent. [Libro xi. dixerat, Huic vindemiæ Attici signum dedere initium caprificialem diem Vulcano sacrum.] At hic xij. libro inquit, Decimo Calendas Septẽbres sol in Virginem transitum facit, hoc & sequenti die tempestatem significat, interdum & tonat. Et paulo pòst, Cæterum Augusto circa Vulcanalia tertia satio est, eáque optima radicis & rapæ, item napi. Idem mox, Atrum olus iubet serere à Vulcanalibus

vsque in Calend. Septembres: & raphanum Augusto mense circa Vulcanalia, cum maturius. De quibus in cultu hortorum sic mentionem fecit, Quin & Tardipedi sacris iam rite peractis Nube noua seritur, cœli pendentibus vndis Gongylis. Ex præcedentibus igitur colligo, Vulcanalia fieri ad decimum Calend. Septemb. cui sententiæ accedit fragmentū vetustissimi Calēd. Romæ repertū: sic enim incisum fuit in mense August. C. X. VOLCAN. N P. VOLCANO. IN CIRCO. FLAM. Nam P. Victor ædem Vulcani in Circo Flaminio nona Vrbis regione locat. Postridie Vulcanalia mundum patere tradit Festus. Nec me fugit insuper Vulcani lustra fieri solita circa xi. Cal. Iunias, Ouidio in Fastis referente: quem si totum haberemus, non profecto elaborauissemus in Vulcanaliorum die inquirendo. Solitos autem fuisse veteres in fine autumni, quod etiam nunc in publicis gymnasiis obseruatur, lucubrationem antelucanam incipere, testatur Iuuenalis, at nunc Post finem autumni media de nocte supinum Clamosus iuuenem pater excitat, accipe ceras, Scribe puer. Vnde nimium laudatur à Secundo auúculus, quòd soleret inchoare lucubrationem autumni initio. *Non auspicandi*) non auspicii capiendi. Mos erat ante diluculum luminibus & lychnis apertis auspicia capere, Plut. in Quæstionib. referente, priusque auspices, postea augures nominatos. Valerius Max. Prima luce Tiberium Gracchum auspicia domi petiisse scribit. Et Metellū Pont. Max. vetuisse post Augustum inaugurare, Gellius Varronis auctoritate innixus tradit. nam magistratus, quando vna die eis auspicandum erat, & super auspicato agendum, post mediam noctem auspicabantur: & post meridiem sole magno. Diuersum fuisse auspiciū ab augurio Pli. senior ostēdit: cū inquit, Auguria ex auibus Car. [à quo Caria appellata] auspicia auiū Tiresias inuenit. Auspiciū n. ab auiu aspectu & augurium ab auium garritu dictum scribit Festus. *Statim*] à Vulcanalibus) sic ordinandum. Sequenti die post Vulcanalia. Est alia lectio pro statim, vt legas æstate tanquam si annum in duo diuideret tantum, in æstatem & hyemem: ac priorem autumni partem & veris posteriorem pro æstate intelligeret: nam sequitur, hyeme vero. & ipse Secundus lib. viij. ad Fuscum, vbi quomodo studeat, scribit, annum tamen in æstatem & hyemem partitur. *A nocte multa*) ad multum temporis spatium ante diei exortum. *Septima*) noctis. *Cum tardissime*) repete incipiebat lucubrare. *Somni parcissimi* tantū enim dorbat, quantum ad tuendam valetudinem satis erat. vnde in præfatione inquit, Cum somno valetudinem computamus. *Instantis*) grauantis eius oculos. *Deserentis*) abeuntis ipso tractu, & resistētis. [Alii legunt somni paratiss. & deferentis, vt statim dormiret, & inter studendum caput demitteret. an potius differentis, quòd esset somni dominus: vt cum dormire vellet, & somno instante illum differret.] *Ante noctibus vtebatur*) vigilabat ante diem. Memorat Tranquillus Vespasianum multum de nocte vigilasse: deinde perlectis epistolis, officiorúmque omnium breuiariis, amicos admittere solitum. Et Philostratus non multum disparia refert, postridie summo mane Apollonium venisse ad Vespasianum, percunctatúmque ianitores, quid Imperator ageret, audiuisse illum iam pridem surrexisse, & scribendis epistolis vacare: quo audito dixisse Apollonium Damidi, Iam vir regnat. *Delegatum*) commissum, demandatum à Vespasiano. *Reuersus*) post peractum officium. *Leuem cibum*) mediocre prandium. *Interdiu*) de die, in quem sensum. Cato, Terentius, Varro, Marcellus accipiunt: nomen etiam interdius ab aduerbio deducentes. *Veterum more*) qui bis in die cibum sumebant, id quod à quibusdam Secundi temporibus obseruabatur: maior tamen pars cœna contenta erat. *In sole*) ad sudores excitandos Iuuenalis, Nostra bibat vernum cōtracta cuticula solē. [*Excerpebat*) notabilia extrahebat.]

Frigida) aqua, quam antiquos gustare consueuisse Athenæus testatur. Conuenit itaque Cæcilianæ breuitati, vt frigida tan-

solebat, Nullum esse librum tam malum, vt non aliqua parte prodesset. Post solem plerunque frigida lauabatur, deinde gustabat, dor-

tùm legatur, more antiquorum: nam in Mustellaria dixit Plautus, Frigida non laui. Et Columella greges armentorum frigida lauari iussit. Pari modò li. xxviij. Os calida. Mart. in distichis. Frigida non desit, non deerit calda potanti. Non abnuerim plerunque frigidam & calidam cum additione aquæ apud auctores inueniri. Fabius tradit sæpius reperiri caldum quàm calidum: rarenter enim hoc vti probatos. Sic in epistolis ad C. Cæsarem emendatius executum Augustum, non quia calidum non sit latinum, sed quia odiosum. *Lauabatur frigida*) ad restringendum corpus.

miebátque minimũ. Mox, quasi alio die, studebat in cœna tẽpus: super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidẽ cursim. Memini quendã ex amicis quum lector quædam perperam pronuntiasset, reuocasse, & repeti coegisse, huic auunculum meum dixisse, Intellexeras nempe? quũ ille annuisset. Cur ergo reuocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus, tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate à cœna, luce: hyeme, intra primam noctis, sed tanquam aliqua lege cogente. hæc inter medios labores, vrbísque fremitum. secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergitúrque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere, quasi solutus cæteris curis, huic vni vacabat, ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus

Quasi alio die) post somnum tanquam alia nox præterisset. *In*) vsque ad. *Legebatur*) ab aliquo lectore. *Cursim*) raptim, properanter. *Perperam*) male, barbare. vocabulum historicorum, quod Liuius interdum vsurpat, Hirtius tamen aut Oppius non vsquequaq; in eũdẽ sensum. Capti inquit tabellarij, qui à Corduba ad Pompeium missi erant, perperámq; castra nostra peruenerãt, i. temere, & errore viarũm decepti. *Reuocasse*) iussisse lectorem, quæ dixerat repetere. [Repetũtur autem malè intellecta.] Nempe *cùm ille annuisset*: cùm amicus respondisset, se quæ lector malè pronunciauerat, intellexisse. *Versus*) an quia liber ille metro constabat: an, quod magis probo, ordines verborũ, quas vulgò lineas vocamus Fabius, Quippe cum in Bruto M. Tullius tot millibus versuum de Romanis tantum oratoribus loquatur. Secundus lib. iiij. Non paginas tantum epistolæ, sed etiam versus syllabásque numero. Tranquillus in Augusto, Non diuidere verba, non ab extrema parte versuum abundantes literas in alterum transferre solitus erat. Virg etiam remorum & vitium ordines versus vocat. Cẽsorinus nominatum versum ab eo quòd fluat, séque ipse circumeat putat. *Interpellatione*) interruptione. Est autem interpellare secundum Asconium mediam alterius orationem interrumpere, vel actioni alterius se interponere. [M. Tullius, In studiis sine interpellatore versor.] Interdum ad alia transfertur, vt apud Liuium, morte alterius Censoris religionem interpellatam legimus. Idem valet interpollare frequens apud Q. Curtium tradentem epularum satietatem Alexandrum ludis interpollasse. Et, Ocio bellum interpollandum. Alibi, Si quis arti tuæ intentum, & extra spectantem sic interpollet. Aliquando differre significat, vt illud, Non vltra interpollandum ratus. *Parsimonia*) diligentia non abutendi temporis. *Surgebat*) ordo & sensus: æstate surgebat à cœna luce, id est æstatis tempore finem cœnæ suæ faciebat adhuc lucente die: at hyeme intra primam noctis horam cœnam terminabat. *Lege*) necessitate. *Hæc obseruabat*) prædictum vitæ ordinem. *Vrbis fremitum*) strepitum, perturbationem vrbanam. *In secessu*) in villa. *Interioribus*) locis balinei:

secretioribus, vt de thermis, baptisterio, piscina frigidaria & caldaria. *Distringebatur*) strigilibus raditur. de quibus Martialis. Pergamus has misit curuo distringere ferro. Consueuere antiqui ad sudorem excitandum strigilibus radi leuiter. Erat autem strigilis instar eius, qua equi strigilantur, sed minor & leuior. Apuleius strigileculam nominauit. Hippias inquit sophista sibimet fabricauerat honestam strigileculã recta fastigatione clausulæ, flexa tubulatione ligulæ, vt & ipsa in manu capulo moraretur, & sudor ex ea riuulo laberetur. Et strigilibus aureis vsos Græcorum quosdam tradit Athenæus. nam fricatio si vehemens sit, corpus durat: si lenis, mollit: si multa, minuit: si modica, implet. in hac Asclepiades maximam partem voluminis, cui titulus communium auxiliorum, consumpsit. *Audiebat aliquid*) intẽdebat legenti aliqua. *Dictabat*) dicebat, quæ notarius exciperet. *Hunc & ...*) compositionis. *Ad latus*) iuxta erat, adhærebat. *Notarius*) qui notis quibusdam breuibus citissimè notabat, quæ Plin. dictasset. de quo Martialis Currant verba licet, manus est velocior illis: Nondum lingua suum, dextra peregit opus. Seneca, Quid verborum notas? quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur. Sed pluribus notarij velocitatem Ausonius exequitur eo carmine, cui initium, Puer notarum præceptum. Huius inuenti exordium Plutarchus Ciceroni ascribit, Hanc solam, dicens, Catonis orationem seruatam, M. Tullio Consule velocissimos scriptores deponente atque docente, vt per signa quædam & paruas breuésque notas multarum literarum vim habentes dicta colligerent: nondum enim reperti erant ij, qui notarij appellantur: sed tunc primum huius rei vestigium ferunt extitisse. nam postea Mæcenas notas quasdam literarum breuissimas excogitauit, & eas per Aquilam libertum multis publicauit. Notarios Tranquillus & Seneca actuarios appellãt, quòd in acta referrent actiones, quæ dicebantur in Senatu, & ad populum. Longo tempore pòst dicti sunt notarij, quibus publica cura stipulandorum instrumentorum ab Imperatore commissa fuit. Lampridius, Eum notarium qui falsum causæ breue in consilio imperatorio retulisset, Seuerus incisis digitorum neruis, ita vt nunquam posset scribere, deportauit. Dictos notarios à notis Hammonius credidit. & Paulus de testamento militari innuit. L. inquit, Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictauit.

hyeme manicis muniebantur, vt ne cœli quidem asperitas vllum studii tempus eriperet: qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur. Repeto me correptum ab eo cur ambularem; Poteras, inquit, has horas non perdere. nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, Electorúmque commentarios

Manicis) tegumentis manuum contra frigus. Palladius, tunicas verò pellicias cum cucullis & ocreis, manicásque de pellibus, quæ vel in syluis vel in vepribus rustico operi, & venatorio possint esse communes, parari iubet. Fiunt interdum manicæ ferreæ, quibus vtuntur milites in bello ad tutelam manuum. harum mentionem fecit Iuuenalis, Balteus & manicæ. Et Flauius Vegetius monet sinistra brachia sagittariorum manicis munienda. Sunt præterea manicæ vincula ad constringendas captiuorum manus. Verg. Manicis post terga reuinctum. Apuleius, Manicis etiam cunctos coarctant. Pedicæ autem ad cõtinendos pedes. Idẽ autor, Quid si manus manicis constringantur? quid si pedes pedicis coarctentur? Verg. Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis. *Asperitas cœli*) frigiditas aëris intoleranda. *Sella*) lectica, quam cubiculum viatorium Plinius vocat. in ea solitos legere Romanos testatur Iuuenalis, Atque obiter leget, aut scribet, vel dormiet intus. *Repeto*) reminiscor.

Ambularem) spatiarer ociosè. *Perire omne tempus*) Varro dum studeret, pluribus horis viuere arbitrabatur: nostra enim vita, vigilia est. Sallustius in præfatione Catilinarij, indoctorum vitam & mortem iuxta existimat. *Impartiretur*) daretur. Legitur etiam impenderetur. *Intentione*) perseueranti solicitudine. *Commentarios*) Commentarij sunt non eloquentiæ causa scripti, sed memoriæ summam rerum complectentes, & id præcipuè agentes, vt si quis eloquens vellet maiorum gesta referre, materiam ex commentariis eloquij ministris haberet. vnde multos Imperatorum legimus commentarios rerum suarum reliquisse, vt Tiberium, tradente Suetonio: nam de vita sua commentarios summatim, breuitérque composuit, & Cæsarem Dictatorem commentarios suos tam eleganter composuisse, vt prærepta, non præbita facultas scriptoribus videatur. Pudet referre, quæ dicantur super illud Modestini. ff., quarto, In commentarium Principis deferri: nos in diurnalem & rationalem in quem Princeps acta sua refert, interpretandum ducimus. *Electorum*) rerum electarum.

centum sexaginta mihi relinquit, opistographos quidem & minutissimè scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse potuisse se, cum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Lartio Licinio, quadringentis millibus nummûm: & tunc aliquãto pauciores erant. Nónne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis vllis, nec in amicitia principum fuisse? rursus quum audis

Opisthographos) in tergo scriptos. ὄπισθεν enim pòst, γραφὴ scriptura. fuit enim moris antiqui tantum in anteriore pagina scribere, quod Martialis monstrat de suo libro scribens, Inuersę pueris arande chartæ. Et Iuuenalis longissimam tragœdiam taxans in prima Satyra notat, Et in tergo nec dum finitus Orestes [Lucianus in vitis philosophorum, Plena, inquit, sit pera lupinis, & libris opisthographis] Porphyrionem Acro secutus hoc verbo vtitur, opistographas epistolas appellans. Et Vlpianus de bonorum possessione secundum tabulas. chartæ appellatio etiam ad nouam chartam refertur, & ad deletitiã. proinde si in opistographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio. Vis ridere? lege inibi Iurisconsultorum glossemata. Opisthonomos boues in Libya dici à quibusdam testatur Athenæus, quòd retroeuntes pascuntur. *Qua ratione*) quòd erant in tergo scripti & literis minutissimis. *Multiplicatur*) geminatur. fiunt c c c x x. *Referebat*) narrabat. *Procuraret* (Procurator Cęsaris esset, cuius acta gestáque sic comprobabantur, acsi à Cæsare gesta essent: nam Claudius à Senatu impetrauit, vt quæ sui procuratores statuissent, eandem vim haberent, ac si ipse statuisset: si tamen venditionis, vel trãsactionis, vel donationis causa, quasi rem propriam tradant, nihil agunt: non enim alienare rem Cæsaris inuito Principe licet, sed diligenter gerere commissum. Est autem procuratoris officium, rationes omnium redituum, qui ad Cæsarem spectarent, procurare diligenter cum facultate defendendi, & acquirendi, non alienandi & distrahendi. Lampridius in Seuero procuratores interpretatur rationales, in quorum similitudinem, qui rem priuatam curant, procuratores Columella nominauit. *Largio Licinio*.) de quo in præcedẽtibus. *Quadringentis millibus nummûm*) quadringentis sestertiis. Potius nummûm dicimus quæ forma in ponderibus frequentius obseruatur. Nummorum quidam ferrei, vt apud Spartanos, quorum auctor Lycurgus: quidam ærei, quorum inuentor Saturnus secundum Eutropium. Plinius tamen Seruium regem, primum signasse

ęs asserit) quidam argentei, quorũ Phœdon excogitator, [vel Erichthonius, vel alij secundum Pollucem.] Aureorum nummorum inuentorem Plinius nesciri putat. Plutarchus scripsit quatuor nummos valuisse drachmam vnam atticam: ita vt mille nummi, drachmas atticas ducentas & quinquaginta conficerent. [νόμοι secundum Suidam Dorienses numismata appellant: à quo Romani nummum trãsmutati sunt: quanquam secus putat libro nono Pollux, vbi refert vocabulum nummi videri esse Romanum: esse etiam Græcorum, qui in Italia & Sicilia habitant, vbi de nummo æreo & argenteo, ac eius inuentoribus & signis plura explicantur.] *Pauciores*) minores numero. *Principum*) Vespasiani ac Titi, superorũmque ætati suæ Cæsarum. *Nec in officijs vllis*) tanquam si studio tantùm vacasset.

quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis nec legisse. Quid est enim, quod non aut illæ occupationes impedire aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere cùm me quidam studiosum vocant: qui si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantùm, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt. Quis ex istis, qui tota vita literis adsident, collatus illi, non quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extendi epistolam, quamuis hoc solum quod requirebas scribere destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quàm ipsos libros futura, quæ te non tantũ ad legendos eos, verùm etiam ad simile aliquid elaborandum possunt æmulationis stimulis excitare.

Nec scripsisse satis) respectu studij intentissimi. *Illæ occupationes*) circa diuina officia: quæ omnia studia impedire debuissent. *Instantia*) continua studiorum intentio, & assiduitas. *Ego autem*) sum desidiosissimus in comparationem illius, sed aliorum non, cùm sim occupatus publicis & priuatis officiis. *Collatus illi*) si comparetur auunculo meo. *Tota vita*) totum vitæ tempus. *Literis assident*) in ocio literario sunt. *Somno*) quòd scripserit & studuerit minus, quàm ille. *Extendi epistolam*) longiorem feci quàm institueram. *Hoc*) quot essent Plinij libri. *Hæc*) de studio eius. *Elaborandum*) excolendum, [cum] labore perficiendum. *Stimulis*) irritamentis.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

EX hæreditate quæ mihi obuenit, emi proximè Corinthium signũ: modicum quidem, sed festiuum & expressum, quantum ego sapio: qui fortassis in omni re, in hac certè perquam exiguum sapio. Hoc tamen signum ego quoque intelligo. Est enim nudum, nec aut vitia, si qua

Ex hæreditate) Seuerum municipem suum rogat, vt signũ æreum Comi in templo Iouis ponendum procuret, basimque cum suo & honorum nomine incidẽdam: se breui in patriam venturum promittens. *Ex hæreditate*) siue Saturnini, siue aliorum: nam multorum hæres fuit Secundus. *Proximè*) nuper. *Corinthium signum*) statuam ex ære Corinthio olim in maximo precio: vt Verres potius voluerit exulare, quàm Corinthia tradere Antonio. De Corinthio ære & statuis supra historiam altius repetiuimus. *Modicum*) mediocre. *Festiuum*) gratiosum, e-

legans, amœnum. *Expressum*) faberrimè signatum & excussum ad archetypum. *In omni re*) sæpio perexiguum. *In hac*) fabrili & statuaria.

Celat vitia) Vestit, contegit: multo enim præstantius facere signum nudum ad vnguem, quàm vestitũ. *Parum*) obscurè, sed arctè. *Effingit*) format, exprimit, repræsentat per effigiem. *Stantem*) erectum, pedibus nitentem. *Musculi*) ex neruis & cartilagine condensati, quibus robur ostenditur. Itaque Columella equum lato, & musculorum toris numeroso pectore commendat. Rutilius Taurus Æmilianus apud eundem omne corpus musculorum, densitate nodosum cęteris anteponit. Et Vegetius tyrones musculosis humeris compactos mauult eligi. Hic quęret aliquis, cur Seneca in Naturalibus medullas & musculos ossibus attribuerit, tãquam essent medullis connexi musculi. sed, non ita est: nam sicut medulla est tanquam ossis anima, ita musculi catena illius, an magis extrinsecus roboris ministri. Musculus insuper bellicũ instrumentum à marinis bellis auctore Vegetio. de quo pluribus Cæsar & Hirtius in Commentariis. Et diminutiuum à mure, auctores sunt Plinius & Apuleius. *Venæ*) sanguinis receptacula, arteriæ, spiritus, Seneca tradente. at Gellius scribit venam receptaculum sanguinis, & spiritus commixti: in quo minus spiritus sit, plus sanguinis: arteriam verò eiusdem commixturæ, sed in qua spiritus plus, sanguinis minus. Magnus etymologicus sententiam Senecæ comprobat: & arteriã, quòd spiritum seruet, vel quòd contra eleuetur tremores faciens, more suo, dictam putat. Aristoteles de venis multa libro tertio de animalibus. *Ruga*) tenues sulci: nam crispatur pellis ex senio deficiente sanguine. *Vt spirantis*) tanquam si viueret. [Virgilius, Excudent alii spirantia mollius æra.] *Cedentes*) demissi, plani. [*Contracta*) rugosa, macra, edentula. *Exile collum*) & quæ sequuntur signa sunt præmaturi senis. *Papillæ*) mammæ. abusus tamen est vocabulo: nam mamilla est omnis eminentia vberis: papilla breue

sunt, celat: aut laudes parum ostentat. Effingit senem stantem: ossa, musculi, nerui, venæ, rugæ etiam vt spirantis apparent: rari & cedentes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum: pendent lacerti, papillæ iacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, vt à tergo æs ipsum, quantum verus color indicat, vetus & antiquum. talia denique omnia, vt possint artificum oculos tenere, delectare imperitorum. quod me quanquam tyrunculum, solicitauit ad emendum. Emi autem, non vt haberem domi (neque enim vllum ad huc Corinthium domi habeo) verùm vt in patria nostra celebri loco ponerem, ac potissimùm in Iouis templo. Videtur enim dignum templo, dignum deo donum. Tu ergo, vt soles omnia quæ à me tibi iniunguntur, suscipe hanc curam. Et iam nunc iube basim fieri, ex quo voles marmore, quæ nomen meum, honorésque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego signum ipsum, vt primum inuenero aliquem, qui non grauetur, mittam tibi: vel ipse, quod mauis, adferam mecum. destino enim, si tamen officij ratio permiserit, excurrere istò. Gaudes, quòd me venturum esse polliceor, sed contrahes frontem, cùm adiecero, ad paucos dies: neque enim diutius abesse me eadem hæc, quæ nondum exire, patiuntur. Vale.

illud, vnde lac trahitur: quantum à Columella colligitur. *Iacens*) dependent. *Recessit*) fugit, diminutus est. *Eadem*) senilis videtur. *Vt à tergo*) apparet, vel est. *Artificum*) peritorum, excussorum. *Tenere oculos*) in contemplationem sui adducere. *Tyrunculum*) rudem in hac arte. Tyro enim in quacunque re nouus translatiuè dicitur. [*Quod*) quæ præstantia signi.] *Corinthium*) signum. *In patria nostra*) Comi. *Celebri*) frequenti. *Dignum templo*) quod maximum in municipio erat. sicut Iupiter inter deos maximus credebatur. [*Deo*) quia absolutissimum. *Vt qua*) diligentia.] *Basim*) firmamentum, suppedaneum. *Capiat*) incisos habeat. *Honores*) magistratus, qui à nobis in eius vita enumerantur. *Quod mauis*) quod erit tibi gratius. *Officij*) præfecturæ ærarij. *Isto*) Comum. *Contrahes frontem*) tristaberis, quod monstratur ex corrugatione frontis, quæ modò tristitiam, modò lætitiam apertè indicat. *Adiecero*) addidero me futurum tecum. *Eadem hac*) officij negocia & occupationes. *Exire*) proficisci ab vrbe.

C. Plinius Caninio Svo S.

Modò nunciatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia vitam finisse. Causa mortis, valetudo. erat illi natus insanabilis clauus, cuius tædio ad mortem irreuocabili constantia decurrit, vsque ad supremum diem beatus: & fœlix, nisi quòd minorem è liberis duobus amisit, sed maiorem melioremque, florentem, atque etiam Consularem, reliquit. Læserat famam suam sub

Modo nunciatus) Silii Italici mortem Caninio Rufo municipi suo significans de breuitate vitæ conqueritur: inde sumpta occasione, cùm res humanæ futiles & caducæ sint, eum hortatur, vt aliquo studiorum opere perfecto mortalitatem fugiat. Silius Italicus orator & poeta, qui secundum bellum Punicum metro complexus. Italicum autem existimo cognominatum non ab Italia, neque ab Italica colonia in Hispania, cuius gentile secundum Stephanum Italicensis est: sed à Corfinio Pelignorum metropoli, quam Samnites communem vniuersis Italis ciuitatem demonstrantes, eámque traslato nomine Italicam appellantes contra pop. Romanum receptaculum propugnaculúmque constituerunt autore Strabone. Stephanus præterea Italicum Siciliæ oppidulum esse testatur: nam si fuisset Hispanus, profectò Mart. illius vnicus admirator & laudator, auidissimè tantũ virũ, & dignitate, & [ingenio, &] carminibus celeberrimũ inter suos recensuisset, vbi Hispanorum scriptorũ summa cũ voluptate meminit. Addo ex autoritate Taciti, Italicum Sueuorum Regem iisdem temporibus fuisse. *Inedia*) abstinentia edendi. *Neapolitano*) prædio, quod iuxta Neapolim possedit. *Valetudo*) morbus fuit. *Clauus insanabilis*) secundum medicos clauus vocatur exitus tunicæ vueæ oculi: & tunicæ oculi exitus ab vlcere ἧλος Græcè dicitur. [Secundum Pollucem est contractio callosa, rotunda, subpallida, densa: ideo dictus clauus, quia in superficie dilatatur, in carne vero restringitur,] incurabilis aliquando & ad perniciem trahens. Inquit autem, Paulus libro sexto, Clauus, callus est rotundus, albus, similis claui capiti, per omnem corporis partem consistens, sed præsertim in planta pedum & digitis, dolorem, & difficultatem ingressu inurit. Morticinum vulgo appellatum scribit Plinius. Et Corn. Celsus tradit, Clauus verucæ non dissimilis, nonnunquam alibi, sed in pedibus maximè nascitur, præcipuè ex contuso, quamuis interdum aliter: dolorémque, si non alias, ingre-

ingredienti tamen mouet: sine curatione vix vnquam desinit. Nascuntur & in albo oculi callosa tubercula, quos clauos à similitudine figuræ idem vocat. Et Vlpianus de edicto ædilitio, qui clauum habet, morbosum censet. Boum etiam ceruicem & ouium vngulas infestare clauos tradit Columella. Et clauum in arboribus morbum refert Theophrastus, & eum secutus Plinius. Nec me preterit, Columellam clauiculos in vite solitum nominare exiles nepotes exeuntes à palmite, quos Capreolos vulgus appellat. *Beatus & fœlix*) de quibus copiosè libro primo. *Minorem*) filium Seuerum nomine, cuius obitu Martialis libro nono patrem solatus est carmine, cui initium, Festinata sui gemeret cum fata Seueri Silius, Ausonio non semel ore potens. *Meliorem*) præstantiorem filium. *Florentem*) ætate & fortuna. *Reliquit*) superstitem post se. *Consularem*) iam Consulatu functum. *Laeserat famam*) infamis fuerat, & mali nominis Silius.

Nerone, credebatur sponte accusasse. Sed in Vitellij amicitia sapienter se, & comiter gesserat. Ex Proconsulatu Asiæ gloriam reportauerat: maculam veteris industriæ laudabili ocio abluerat. Fuit inter principes ciuitatis sine potentia, sine inuidia. Salutabatur, colebatur: multúmque in lectulo iacens, cubiculo semper nō ex fortuna frequenti. Doctissimis sermonibus dies transigebat, cùm à scribendo vacaret. scribebat carmina maiore cura quàm ingenio,

Sponte accusasse) sua sponte & non metu Neronis viros bonos accusasse. *In Vitellij amicitia*) Tacitus Cluuium Rufum & Silium Italicum testatur fuisse verborum testes, quæ Sabinus & Vitellius in æde Apollinis simul pepigere. *Proconsulatu Asiæ*) quem sub Domitiano fuerat adeptus. *Gloriam reportauerat*) laudatus fuit, quia in ea prouincia se integrè gesserat. *Maculam*) infamiam. *Veteris industriæ*) dum alios accusationibus insectatur sub Nerone [ob quæstum: an] ne ipse periret. *Laudabili ocio*) studioso secessu. *Principes*) primarios viros diuitiis & autoritate. *Sine potentia*) sine imperio & factione [nolebat posse,] vnde sine maleuolentia. *Salutabatur*) quod erat potentiorum Mart. testimonio. *Cubiculo semper*) se continebat, cubiculo inquam. *Non frequenti ex fortuna*) id est, non ea multitudine salutantium frequentato, sicut Silii fortuna exigebat: multos Silii cubiculum frequentasse non fortunam sequentes, vt solet vulgus, sed eius spectatos mores: nam homo dicitur transigere dies doctissimis sermonibus & frequenti hominum conuentu, non ex fortuna, quando sua virtute frequentatur à probissimis viris, & non fœlicitate data à fortuna. Alia lectio est, non ex fortuna præsenti: non scilicet cubiculo se continebat propter præsentem rerum statum, qui optimus est Traiano principe, sed propter morbum. [*Cùm à scribendo vacaret*) vt referantur ad præcedentia, sed si legatur cùm ad scribendo, id est, stilo vacaret, tūc connecte cum sequentibus.] *Scribebat carmina*) secundum bellum Punicum metro componebat Martialis, Sili Castalidum decus sororum. Qui periuria barbari furoris Ingenti premis ore. Nam cùm foro renunciasset, ad versus transit, eodem libro Epigrammaton Sexto referente, Emeritos musis & Phœbo tradidit annos, Próque suo celebrat nunc Helicona foro. *Cura*) labore, arte. *Ingenio*) natura. nam oratores fi[illegible]s, poetæ nascimur: & poeta natura magis quàm arte constat. hic faciunt Diogenis verba, Ita se, inquit, habet res, vt poetæ quidem, si prosa oratione scribere velint, efficiant, qui verò prosa scribere consueuerunt, si poetæ sibi partes vendicare velint, non consequantur. Ex quo liquet alterum naturæ, artis alterum opus esse. M. Tullius pro Archia, Atqui sic à summis hominibus eruditissimisque accepimus, cæterarum rerū studia, & doctrina & preceptis

& arte constare, poetam natura ipsa constare, & mentis viribus excitari. [id quod prius autore Luciano Socrates sensit.]

nonnumquam iudicia hominum recitationibus experiebatur. Nouissimè ita suadentibus annis ab vrbe secessit, seque in Campania tenuit, ac ne aduentu quidem noui principis inde commotus est. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit: magna illius qui hac libertate ausus est vti. erat φιλόκαλος vsque ad emacitatis reprehensionem. plures iisdem in locis villas possidebat, adamatisque nouis, priores negligebat: multum vbique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verum etiam venerabatur: Vergilij ante omnes, (cuius natalem religiosius, quàm suum celebrabat:) Neapoli maximè, vbi monumentum eius adire, vt templum, solebat. In hac

Iudicia) quid de scriptis suis iudicarent. *Recitationibus*) nam Secundus asserit recitationem esse optimum emendandi modum. *Suadentibus annis*) post sexagesimum ætatis annum: cùm liberum erat Senatori vacare ab officiis publicis. *Campania*) de qua Plin. suo loco. & lib. xviij. ac cæteri rerum scriptores plura in laudem eius. vnus tamen nobis Lucius Florus his satisfaciet: toto orbe terrarum pulcherrimam Cãpaniæ plagam scribens, non modò Italiæ: nihil mollius cœlo, nanque bis floribus vernat: nihil vberius solo, ideo summum Liberi patris cum Cerere certamen. nihil hospitalius mari, hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus, & tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus, & Auernus, quædam maris ocia: hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuuius Ætnei ignis imitator: vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeij, & ipsa caput vrbium Capua, quondam inter tres maximas Romam, Carthaginémque numerata, Romani imperij æmula, & propter agri fertilitatem, ne destrueretur reseruata. *Aduentu noui principis*) Traiani in vrbem, qui dum esset in expeditione contra Germanos à Nerua sene adoptatus, & Cæsar factus in vrbem rediens habenas imperii sumpsit. Huius reditus Martialis, sed latius Secundus in Panegyrico, meminere. vbi nos historiam melius explicabimus. *Commotus*) vt occurreret Traiano venienti. nemo enim Traiani aduentum expauit. *Cæsaris*) Traiani. *Liberum*) permissum impune, ne Senator aduenienti principi officium suũ præstaret. *Illius*) Silii, qui non est veritus iram Traiani ocio suo. φιλόκαλος) elegans, amator pulchritudinis. Est alia lectio non dissona propter sequentia, καινόφιλος, id est, nouarum rerum cupidus. *Emacitatis reprehensionem*) emendi vitium. rarum vocabulum inuentu emacitas, quod apud vnum alium annotauimus, Quosdam, inquit Columella, emacitas in comparandis armentis exercet, de tuendis nulla cura tangit. Ab emace rectè deduci potest, quo M. Cato vsus est. *Nouis villis*) quas nuper coemerat. *Priores*) prius præstinatas. *Statuarum*) virorum illustrium & doctrina præstantium. *Imaginum*) picturarum, quas in bibliothecis locabat antiquitas, vt illarum stimulis ad studia incitarentur. *Cuius natalem*) Virgilii natalis Idibus Octobris fuit. Mart. Octobres Maro consecrauit Idus. Cui sententię [Donatus] accedit. Seruius opinatur natalem tantùm antiquos dixisse, iuniores addidisse diem, viderit ipse & eum secuti. ego autem non Horatium, quem inter antiquos putat, sed Terentium potius antiquum reor. antiquum Nestorem & Vlyssem intelligit Secundus apud Tacitum, Quid ergo dixit comicus ille? nempe Virg. & Horatius natalem tantùm: & iuniores, vt Martialis

plerunque fine additione diei, & longè recentior eo Vegetius. quid ipse Secundus? quinimmo sæpius apud iuniores, quibus, [vt superius quoque notaui] est amica breuitas, natalem tantummodo inuenies, præsertim soluta oratione: nam poëtas suo commodo suo non dissentio consuncte. *Neapoli*) Palæpolis olim vicina Neapoli, postea ex duabus vna facta ciuitas, & dicta Neapolis Chalcidensium colonia: & ipsa Parthenope à tumulo Syrenis appellata, ad quam plurimi ab vrbe secedebāt quietis gratia, vt quos senectus, vel aduersa valitudo conflictabat. maximè autem qui eruditioni dabant operam: nec iniuria igitur à Martiale docta appellatur. *Monumentum eius*) quod testatur idem autor libro. xi. Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis. Et mox, Iam propè desertos cineres & sancta Maronis Nomina qui coleret pauper & vnus erat. *Monumentum eius*) cùm Brundusij [vel Tarenti, vt alij volunt] mortuus esset, translata sunt eius ossa Neapolim, & sepulta via Puteolana intra lapidem secundum. *Vt templum*) tanquam rem sacram & diuinam.

tranquillitate annum quintum & septuagesimum excessit, delicato magis corpore quàm infirmo. Vtque nouissimus à Nerone factus est Consul, ita postremus ex omnibus, quos Nero Consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile, vltimus ex Neronianis Consularibus obijt, quo Consule Nero perijt. Quod me recordantem fragilitatis humanæ miseratio subit. Quid enim tā circumcisum, tā breue, quàm hominis vita longissima? An non videtur tibi Nero modò fuisse, cum interim ex ijs qui sub illo gesserant Consulatū, nemo iam superest? quanquā quid hoc miror? nuper Lucius Piso, pater Pisonis illius, qui à Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat, Neminem

Tranquillitate) ocio literario [& vitæ.] *Excessit*) transgressus est. *Delicato*) eneruí, fluxo. *Factus est Consul*) Creatus est Consul à Nerone Silius, cum Galerio Trachallo. Plinius senior libro octauo, æui sui Consulatus Appij Iunii & Publii Silii meminit. *Neronianis Consularibus*) quos Nero Coss. fecerat. *Quo Consule*) dum Silius gereret Cōsulatum, [idquod Martialis etiam demonstrat libro septimo, Postquam bissenos ingentem fascibus annum Rexerat, asserto qui sacer orbe fuit. Sane dignum notatione, quòd Silius fuerit à Nerone vltimo loco creatus Consul, & sub eo Consule Nero interierit: ille autem vltimus omnium Consulum, & Consularium Neronianorū, obierit. Nero enim hostis ab Senatu adiudicatus in suburbanum Phaontis liberti confugiens, cum milites sentiret aduenientes, seipsum adiuuante Epaphrodito confecit, anno ætatis suæ trigesimosecundo, vt alij vno minus, quidam trigesimo, mensibus quinque, diebus viginti. *Fragilitatis*) instabilitatis, caducitatis. [is demum profectò vitam æqua lance pensabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.] *Circumcisum*) contractum. *Longissima*) vt centum annorum: nam respectu immortalitatis vita hominū quamuis longissima, tamen breuis est. *Nero*) legimus etiam Neronem. [*Interim*) hoc paruo temporis interuallo.] *Lucius Piso*) qui cum Nerone Secundo Consul fuit: deinde ab eodem Imperatore vectigalibus publicis cum Ducennio Geminio, & Pompeio Paulino præpositus, Vespasiano & Tito Consulibus Africæ præfectus, eius filius ingenio quietus Legatum habuit Valerium Festum sumptuosæ adolescentiæ, neque modica cupientem, sed affinitate Vitellii anxium, qui par imperium Proconsuli gerens, incertum, an Pisonem tentauerit ad res nouas, an tentanti restiterit, quoniam secreto eorum

nemo affuit. Claudius Sagitta prospera nauigatione præuenit Papyrium Centurionem missum à Mutiano: asseuerauitque mandata interficiendi Pisonis Centurioni data: multa præterea addens, quibus Pisonem ad res nouas moliendas impelleret. Nihil ad ea moto Proconsule Centurio à Mutiano vbi portum Carthaginis intrauit, magna voce, læta Pisoni omnia tanquam Principi continuare, ad similia obuios hortari: vulgus credulum in forum ruere, præsentiam Pisonis exposcere: ille indicio Sagittæ, vel insita modestia, domi se continens Centurionem percontatur. postquam quæsitum sibi crimen cędémque comperit, animaduerti in eum iussit non tam spe vitæ quàm ira in percussorem, quòd idē Clodiū Macrū Legatū interfecisset. anxio deinde edicto Carthaginensibus increpitis intra domū clausus solita munia haudquaquā obibat. Festus igitur consternatione vulgi, & supplicio Centurionis audax, Pœnos auxiliares & Mauros in necem Pisonis misit qui domum Proconsulis obscura luce ingressi haud procul cubiculo seruum, qui se interrogantibus egregio mendacio Pisonem esse responderat, obtruncant. nec multo post indicio Bebii Massæ Piso interficitur. Hæc Tacitus. *Neminem*) Senatorum. nam omnes decesserant.

se videre in Senatu, quem COS. ipse sententiā rogauisset. Tam angustis terminis, tanta multitudinis viuacitas ipsa concluditur, vt mihi non venia solùm dignæ, verum etiam laude, videantur illæ regiæ lacrymæ. Nam ferunt Xerxem, cum immensum exercitum oculis obisset, illacrymasse, quòd tot millibus tam breuis immineret occasus. sed tanto magis hoc, quicquid est temporis futilis & caduci, si non datur factis, (nam horum materia in aliena manu) nos certè studijs proferamus: & quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus

Consul ipse) cum Nerone secundo. *Sententiam rogasset*) Consul enim Senatui præsidebat, & ius rogandarum sententiarum habebat: primùm Consules designati, deinceps cæteri censebant. *Tam angustis*) sensus est, tam breui spatio tot homines viuūt, & moriuntur. Exclamatio opportuna, qua mouet indignationem & miserationem. *Viuacitas*) vita. Fabius pro cupiditate viuendi ponit, impiam viuacitatem dicens. Apuleius verò pro vigore & robore vitæ, Virum, inquit, magnanimum magnanimæ viuacitatis volentem volentes accipire. Ac Val. pro longa vita, Et ipse, inquit, numerosæ viuacitatis haud paruum exemplum. *Xerxem illacrymasse*) Diuus Hieronymus ad Heliodorum, Xerxes ille magnus Rex, potentissimúsque, qui subuertit montes, maria constrauit, cùm de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, & innumerabilem vidisset exercitum, fleuisse dicitur, quòd post centum annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superfuturus esset. sed Herodotus libro historiarum septimo latius hoc tractauit: Xerxes, inquit, cùm intueretur omnem Hellespontum nauibus obductum, omnia litora, atque Abydenorum plana hominibus referta, se beatum iactauit: & post hæc lachrymas fudit. quod animaduertens Artabanus eius patruus interrogauit, Quàm diuersa Rex inter se facis? dudum te beatum esse dixeras, nunc lachrymas fundis. Et ille, reputantem me, inquit, quàm breuis est omnis humana vita, subiit horum miseratio, quorum cùm tot sint, nemo ad centesimum annum superefit. [Seneca tamen hoc Xerxis dictum carpit, vt qui hominum calamitatem lugeret, quos ipsemet ad macellum duceret. At Vale. Max. alia ratione, quoniam mihi specie aliena, re vera suam conditionem deplorasse videretur, opum magnitudine, quàm altiore animi sensu felicior. Quis enim etiam mediocriter prudens mortalem se natum fleuerit?] *Tot millibus*) Septingenta millia de regno, & trecenta millia de auxiliis armasse traditur: vt non immerito proditum sit, flu-

mina ab exercitu eius siccata. Nauium quoque decies centena millia numero habuisse dicitur, nisi menda est apud Iustinum. Plinius refert Xerxem in Dorisco centum viginti millia hominum tantum dinumerasse. *Obijsset*) lustrasset. *Hoc temporis*) vita nostra. *Quicquid est*) quantulacunque est. *Futilis*) fluxi, vani: ab effundendo. & futile vas, quod patulo ore, & acuto fundo in sacris erat. autores sunt grammatici. *Si non datur factis*) nisi dispensatur circa praeclarè gesta. *Horum*) factorum. *In aliena manu*) in facultate aliorum, non nostra. q. d. materia bene gerendarum rerum est in manu Imperatoris, ac eorum, qui praesunt exercitibus. nos, quod vnum possumus, aeternitatem studiis comparemus. nam & qui fecere, & qui facta aliorum scripsere, multi laudantur. *Proferamus*) extendamus viuendo post mortem.

aliquid, quo nos vixisse testemur. Scio te stimulis non egere. me tamen tui charitas euocat, vt currentem quoque instigem, sicut tu soles me. ἀγαθὴ δ᾽ ἔρις, cùm inuicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Vale.

Aliquid) aliquod opus memoratu dignum. *Stimulis*) incitationibus, exhortationibus. *Euocat*) impellit. *Currentem*) pronum ad studia. Perstat in verborum metaphora. *Me*) instigare. ἀγαθὴ δ᾽ ἔρις) sumptum ab Hesiodi Georgicis, quibus scribit, ἀγαθὴ δ᾽ ἔρις ἥδε βροτοῖσι, id est bona autem contentio haec mortalibus. Hic enim poeta duas facit contentiones inter mortales: quarum altera est laudanda, cùm inuicem certamus honoris, & virtutis causa: altera perniciosa, cùm malorum gratia cõtendimus. [Quare Galenus in praefatione eius libri, qua tradit viam curandi, scribit olim inter medicos fuisse illam, cuius meminit Hesiod. bonam concertationem augendae medicinae, sed suis temporibus interiisse.]

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

FAcis pro caetera reuerentia, quam mihi praestas, quòd tam solicitè petis, vt tribunatum, quem à Neratio Marcello, clarissimo viro, impetraui tibi, in Caesennium Syluanum propinquum tuum transferam. Mihi autem, sicut iucundissimum, ipsum te Tribunum, ita non minus gratum, alium per te videre. Neque

FAcis) Suetonius Tranquillus per Secundum impetrauerat sibi à Neratio Marcello Tribunatum militum: deinde rogauerat vt in Caesenniũ Syluanũ transferretur: quod consilium summè probat Secundus, & pollicetur se facturum. *Pro caetera reuerentia*) inter reuerentiam, quam mihi praestas in caeteris rebus hoc quoque reuerenter facis. *Tribunatum*) militarem. Asconius duo genera facit eorum qui Rufuli dicuntur, vel secundum alios Rutuli: quia Rutulus Rufus legem primò tulit de iure Tribunorum ab exercitu creandorum. alij sunt comitiati, qui comitiorum causa designantur. Vegetius maiorem Tribunum militum tradidit per epistolam sacram Imperatoris iudicio destinari: minorem Tribunum prouenire ex labore. & cum vnaquaeque legio decem cohortes haberet, primae, quae miliaria vocabatur, praeerat Tribunus armorum scientia, virtute corporis, morum honestate praecipuus: reliquae cohortes prout principi placuisset, à Tribunis vel à Praepositis regeban-

tur. Ælianus, cohorti quingentariæ, quã hominũ quingenti duodecim cõponunt, Tribunum minorem: & milliariæ, quam hominum mille viginti quatuor, Tribunum maiorem præficit. Tribunum vocatum à tribu scribunt: præest enim militibus, quos ex tribu primus Romulus legit. Vel à tribuendo iure. lege Marcellum de re militari, quod Tribuni officium esset. *Clarissimo viro*) Priscus Neratius Marcellus imprimis Traiano clarissimus, & summus Iurisconsultus. de quo non multo anté. *Tibi*) pro te. tua causa. *Cæsennium Syluanum*) Syluinum rhetorem ab Heliogabalo Lampridius tradit interfectum, & Cæsonium à Seuero Spartianus, si tamen alter horum fuit, verisimilius eum potuisse ad Seueri tempora, quàm Heliogabali peruenire.

enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulos inuidere, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, cùm sit egregium & mereri beneficia, & dare, vtranque te laudem simul assecuturum, si quod ipse meruisti, alij tribuas. Præterea intelligo mihi quoque gloriæ fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum amicos meos non gerere tantum Tribunatus posse, verumetiam dare. quare ego verò honestissimæ voluntati tuæ pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est. Ideóque liberum est nobis Syluanum in locum tuum subdere: cui cupio tam gratum esse munus tuum quàm tibi meum est. Vale.

Titulos) laudes. *Pietatis*) amoris in propinquum. *In numeros relatum*) tuum nomen nondum relatum est in ordinem Tribunorum: erat enim adhuc integrum alium subrogare: secus si fuisset ascriptum numero cæterorum. dicimus milites nondum relatos in numero, cum delecti quidem sunt, nondum tamẽ in suos ordines peruenere. quod Iurisconsultus plerunque testatur, vt Vlpianus de bonorũ possessione ex testamento militari. Si quis, inquit, militum ex alio numero translatus sit in alium quemuis, & hinc exemptus sit, & illò nondum peruenerit, tamen poterit iure militari testari. est enim miles quamuis in numeris non sit, sed nomen ipsius tantum. Quare Traianus Plinio quærenti de modo pœnæ seruorum, qui reperti fuerant inter tyrones, & si sacramentum acceperant, tamen nõdum fuerant distributi in numeros: respondet si conditionis suæ conscij ad militare sacramentum peruenerunt, animaduertendum in illos esse: neque enim multum interesse, quòd nondum per numeros distributi essent: illum enim diem, quo primum probati fuerant, veritatem ab iis originis suæ exigere. Cassiodorus libro primo historiæ tripartitæ, inquit, Romanorum cohortes, quæ nunc numeri nuncupantur. *Subdere*) substituere. *Munus tuum*) Tribunatum illi à te concessum. *Meum*) per me tibi impetratum.

C. Plinivs Minvtiano Svo S.

Possum iam perscribere tibi, quantum in publica prouinciæ Bæticæ causa laboris exhauserim. Nam fuit multiplex, actáque est sæpius

Possum) Cor. Minutiano Macrino singulos actus accusationis Classici per epistolam narrat, & quem euen-

tum actio sortita, quótque labores perpessus sit. quamuis L. Albinum in dicendo copiosum, socium haberet, assueuranter contenderem hunc esse Minutianum, quem suprà roguaerat an approbaret susceptam Classici accusationem: & nono libro huius actionis orationem mittit. *Perscribere*) totam rem literis significare. *In publica prouinciæ Bæticæ causa*) in negocio publico Bæticorum. hoc enim pertinebat ad illorum rem publicam. *Exhauserim*) sustinuerim. *Multiplex*) quia multi criminum participes accusati sunt.

cum magna varietate. Vnde varietas? vnde plures actiones? Cæcilius Classicus, homo fœdus & apertè malus, Proconsulatum in ea non minus violenter quàm sordidè gesserat, eodem anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus. Inde dictum Bæticorum, (vt plerunque dolor etiam venustos facit) non illepidum ferebatur. Dedi malum, & accepi: sed Marium vna ciuitas publicè, multíque priuati reum peregerunt: in Classicum tota prouincia incubuit. Ille accusationem vel fortuita, vel voluntaria morte præuertit. nã fuit mors eius infamis: ambigua tamen. Vt enim credibile videbatur voluisse exire de vita cùm defendi non posset, ita (mirum) pudorem damnationis morte fugisse, quem non puduisset damnanda committere. Nihilominus Bætica etiam in defuncti accusatione perstabat: prouisum hoc legibus, intermissum tamen, & post longam intercapedinem tunc reductum. addiderunt Bætici, quot

Varietate) alij enim absoluti, alij reorum damnati. *Vnde*) ex quibus causis euenit tanta varietas. *Fœdus*) auarus. *In ea*) prouincia Bætica. *Violenter*) crudeliter. *Sordide*) auare. *Priscus*) pariter Consulatum violenter & sordidè gesserat. *Dictum*) scomma, adagium. *Venustos*) Qui cum gratia quadam, & venere loquuntur, ij venusti appellantur. Fabius autor, Imitatus est Secundus M. Tullium, qui sexta in Verrem actione, inquit, Nũquam tantum malum est Siculis, quin aliquid facetè & commodè dicant velut in hac re aiebant, in labores Herculis, nec minus hunc immanissimum Verrem, quàm illum aprũ Erymanthium referre oportere. [Et in tertia, Hinc illi homines erant, qui etiã ridiculi inueniebantur ex dolore: quorũ alij, vt audistis, negabant mirandum esse ius tã nequã esse Verrinũ, alij sacerdotẽ execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset.] *Non illepidum*) non insulsum, vrbanum, cum lepore. *Dedi malum*) Marium Priscum malum virum in Africam Proconsulem misi. *Accepi*) Classicum Afrum Proconsulem in Bætica habuimus. *Reum peregerũt*) condemnari fecerunt. sic interpretatur Vlpianus. Nam peregisse reum non aliter quis videtur, nisi condemnauerit. *Prouincia*) Bætica. *Incubuit*) fecit impressionem, accusationem intendit. *Ille*) Classicus. *Præuertit*) declinauit, subterfugit. *Infamis*) turpis, non sine suspicione mortis vltroneæ. *Ambigua*) an voluntaria, an fortuita. [*Non posset defendi*) nõ haberet rationem facti, esset afflata.] *Mirum*) est hominem fœdum, & sordidum. *Damnanda*) atrocia scelera animaduersione digna. *Prouisum hoc legibus*) cauent leges, vt mortuos liceat accusare. Scæuola ad legem Iuliam repetundarum, Datur ex hac lege, & in hæredes actio intra annum duntaxat à morte eius qui arguebatur. Marcellus ad Senatusconsultum Turpilianum, morte rei iudicium soluitur: nisi tale crimen fuerit, cuius accusatio aduersus hæredes durat, veluti maiestatis. idem in accusatione repetundarum est, quia hæc quoque morte non soluitur. Modestinus de accusationibus, & inscriptionibus ex iudiciorum publicorum admissis, Non alias transeunt aduersus hæredes pœnæ

bonorum ademptionis, quàm si lis contestata, & condemnatio fuerit secuta, excepto repetundarum & maiestatis iudicio: quæ etiam mortuis reis, cum quibus nihil actum est adhuc, exerceri placuit, vt bona eorum fisco vendicentur: adeo vt diui Seuerus & Antoninus rescripserint, Ex quo quis aliquod ex his causis crimen contraxit, nihil ex bonis suis alienare, aut manumittere eũ posse. Martianus de publicis iudiciis, Defuncto eo, qui reus fuit criminis, pœna corporalis extincta est. In quacunque causa criminis extincti debet is cognoscere: cuius de pecuniaria re est cognitio. *Intermissum*) per aliquod tempus leges istæ siluere: nã per longam desuetudinem tacito omniũ consensu illas abrogari receptum est. sed Senatus & abrogatas reducere, & nouas inducere potest. *Intercapedinem*) temporis spatium, & loci plerunque. vt apud Ciceronem, Festus ait esse tempus intercœptum. Ille vocabulum obscœnum esse voluit in Epistolis ad Pætum, & pariter Fabius: contrarium eius diuisionem esse dicentes: sicut illa coniunctio aliâs appellari posset. Est autem intercapedo interstitium, & spatium inter anum, & vuluam: quod scilicet duo foramina intercapiat, & sepiat. Inde translatiuè pro spatio ad alia transfertur. *Addiderunt*) accusationi.

simul socios, ministrósque Classici detulerunt: nominatímque in eos inquisitionem postulauerunt. Aderam Bæticis: mecúmque Luceius Albinus, vir in dicendo copiosus, ornatus, quem ego cum olim mutuò diligerem, ex hac officij societate amare ardentius cœpi. Habet quidem gloria, in studijs præsertim, quiddam ἀκοινώνητον*: nobis tamen nullum certamen, nulla contentio: cùm vterque pari iugo, non pro se, sed pro caussa niteretur. Cuius & magnitudo, & vtilitas visa est postulare, ne tantũ oneris singulis actionibus subiremus. Verebamur, ne nos dies, ne vox, ne latera deficerẽt: si tot crimina, tot reos vno velut fasce cõplecteremur. deinde ne iudicum intentio multis nominibus multísq; caussis nõ lassaretur modò, verum etiã confunderetur. mox ne gratia singulorum collata, atque permista, pro singulis quoque vires omnium reciperet: postremò, ne potentissimi vilissimo quoque quasi piaculari*

Socios) conscios & scelerum participes. *Detulere*) reos fecere. [*Nominatim*) per singulorum nomina, non gregatim, & nominatim suo proprio nomine.] *Inquisitionem*) cognitionem criminũ, quod solet fieri, si præcesserint iudicia. *Aderam*) aduocatus eram. *Lucius Albinus*) quo socio etiam vsus est in causa Iulii Bassi, & Iosephus tradit ante Hierosolymarum captiuitatem illic Albinum iudicem Romanũ fuisse. Dion in Traiano meminit Lucium fuisse profectum aduersus Dacos. & contra Parthos multa memorãda gessisse. *Officij*) aduocationis. ἀκοινώνητον, incommunicabile. nam, Qui velit ingenio cedere, rarus erit. *Iugo*) labore, cõcordia. *Pro se*) pro gloria propria. *Pro causa*) ad vtilitatem Bæticorum. *Postulare*) exigere. *Tantũ oneris*) si omnes reos simul complexi fuissemus. *Singulis actionibus*) nam plures actiones in vna causa habebantur: quod vidimus factum aduersus Priscum. [Quare visum est postulare, ne singuli patroni sua actione vniuersali omnia reorum crimina complecterentur.] *Dies*) quia interuentu noctis Senatus soluebatur. *Latera*) vires, spiritus. [Tulliana imitatio. nam in Verrem, Me, inquit, dies, vox, latera deficient.] *Nominibus*) reorum. *Ne gratia singulorum collata*) sensus est, verebamur, si omnes simul accusarentur, ne gratia, quam vnusquisque reorum habebat apud vnum aliquem Senatorum,

natorum, si simul conferretur, prodesset etiam omnibus, respectu huius & illius. *Omnium*) nam aliqui inuisi absoluti fuissent fauore gratiosorum reorum. *Potentissimi*) Rei vel gratia vel diuitiis.

dato, alienis pœnis elaberentur. Etenim tum maximè fauor, & ambitio dominatur, cùm sub aliqua specie seueritatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud exemplum, qui robustissimum & infirmissimum militem iussit caudam equi: reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse superare, si per singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum ostendere nocentem: hic aptissimus ad socios eius, & ministros transitus erat, quia socij ministríque probari, nisi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos statim Classico iunximus, Bæbium Probum, & Fabium Hispanum: vtrumq; gratia, Hispanum etiam facundia validum. Et circa Classicum quidem breuis, & expeditus labor: sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque caussa accepisset. Miserat etiam epistolas Romam ad amiculam quandam, iactantes & gloriosas, his quidem

Dato) exposito, damnato. *Vilissimo*) conditionis infimæ. *Quasi piaculari*) tanquam ad expurgationem cæterorum reorum. Piacularia auspicia arbitrabatur antiquitas, quæ sacrificantibus tristia portendebant, & Seruius piaculum duo significare credidit, purgationem & contaminationem. *Ambitio*) fauor quæsitus blanditiis & precibus. [*Potest*] cum sunt in vno seueri, in cæteris negligentes, & indulgentes.] *Extat in consilio*) accedebat ad nostrū consilium: & nos non mediocriter mouebat. *Sertorianum illud exemplum*) Sertorius corporis robore atque animi consilio parem naturæ indulgentiam expertus, proscriptione Syllana dux Lusitanorum fieri coactus, cùm eos ratione plectere non potest, ne cum Romanis vniuersa acie confligere vellent, statuit ita obiicere, nostri vt periclitarentur: ipse verò cum reliquis copiis in tempore subueniret. Quare multis vulneribus confectos, qui iniussu suo pugnam inierant, suppetiis opportunè latis in castra reduxit, nec multos post dies vafro consilio in suam sententiam perduxit. Duos enim in conspectu eorum constituit equos: alterum validissimum, alterum infirmissimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi: infirmi à iuuene eximiarum virium vniuersam conuelli iussit. obtemperatum imperio est: sed dum adolescentis dextera irrito se labore fatigaret, senio confecta manus ministerium est executa. Tunc barbaræ concioni quorsum res ea tenderet cognoscere cupienti, subiecit Sertorius: equi caudę consimilem esse nostrum exercitum: cuius partes aliquis aggrediens opprimere possit: vniuersum conatus prosternere, celerius tradiderit victoriam, quàm occupauerit Ita gens barbara aspera & regi difficilis in exitiú suú ruēs: quam vtilitatem auribus respuerat, oculis peruidit Hæc Valerius Maximus, Plutarchus, & Iulius Frontinus in suo strategematico, [at Horatius breuius hanc historiam illo metro tetigit, Caudæ setas quod equinas Paulatim vello.] *Equi caudam*) simul totam conuelli. *Reliqua*) reliquum historiæ de equis. *Agmen*) multitudinem. translatum verbum ab historicis nec immeritò, cùm sermo per comparationem ab historia dependeat. *Carperetur*) vellicaretur, exciperetur. nam carpi agmen dicitur, cùm aliquis intercipitur, militum. *Nocentem*) obnoxium criminibus tanquam principem. *Aptissi-*

mus) iustissimus, commodissimus. *Transitus*) descensus ad accusandum *Gratia*) beneuolentia Senatorum. Legitur etiam genere, id est, nobilitate. *Expeditus*) facilis ad comprobanda crimina. *Sua manu*) manus non tantum corporis membrum, sed & proprias literas significat, quod etiam nunc vulgo vsurpamus. & amanuenses scribendi ministri à manu dicti sunt. In masculino manus bonum significat. vt in carmine saliari, cerum manum, creatorem bonum dixerunt. *Amiculam*) meretriculam. [Caius autore Tranquillo quoties vxoris, vel amiculæ collum exosculabatur, addebat, tam bona ceruix simul ac iussero, demetur.] Massurius libro memorabilium scribit pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cùm vxor non esset, cum aliquo viuebat: quam nunc vero nomine amicam, paulo honestiori vocabulo concubinam appellari Paulo referente. Amiculum verò diminutiuum ab amictu. [& si Valerius pro amico vtatur.]

verbis, Io io, liber ad te venio: iam sestertium quadragies redegi, parte vendita Bæticorum. Circa Hispanum & Probum multum sudoris. Horum antequam crimina ingrederer, necessarium credidi elaborare, vt constaret ministerium crimen esse. quod nisi effecissem, frustrà ministros probassem. Neque enim ita defendebantur, vt negarent, sed vt necessitati veniam precarentur. Esse enim se prouinciales, & ad omne Proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus & vigilans, & quamlibet subitis paratus, nunquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis offusum, quàm cum ea prærepta & extorta defensioni suæ cerneret, in quibus omnem fiduciam reponebat. Consilij nostri exitus fuit: bona Classici, quæ habuisset ante prouinciam, placuit Senatui à

Io io liber ad te venio) instar rhythmi. io io lætantium vox. [Plautus in Pseudolo, Io io te tyranne te rogo, qui imperas Pseudolo. Et Ouidius, Dicite io pæan, & io bis dicite pæan.] *Liber*) à debitis solutus & à paupertate, diues. *Sextertium quadragies*) quadringenta millia nummûm. *Redegi*) accumulaui, expleui. *Vendita parte*) distracta & alienata bonorum parte. An potius Classicum iactanter scripsisse Bæticorum hominum partem vendidisse, quod maioris criminis fuit, quàm eorum bona vendidisse. *Sudoris*) laboris perpessi sumus: ab eo, quod sequitur. *Ingrederer*) attingerem, ordirer. [*Elaborare*) eniti, contendere] *Ministerium*) turpe ministrorum officium. *Crimen esse*) perinde teneri, ac si ipsi autores forent. Marcellus, ff. xlviij. In comites quoque iudicum, qui repetundarum rei sunt, iudicium datur. Gratianus & Valentinianus Augusti, non solùm ministros præsidum prouinciarum, repetundarum teneri censuerunt: sed etiam in quadruplum, quæ rapiunt, exoluere cogunt, codice ad legem Iuliam repetundarum. *Defendebantur*) ab aduocatis, vt Claudio Restituto. *Negarent*) non fuisse ministros scelerum Classici. *Necessitati*) quòd coacti imperio ea patrassent. *Prouinciales*) Bæticos. *Claudius Restitutus*) orator eloquentissimus, & Cæcilio amicus: ad quem alibi epistolæ eiusdem. Valerius Mart. quátæ autoritatis esset, natalem eius celebrás ostendit ibi, Octobres age sentiat calendas Facundi pia Roma Restituti Linguis omnibus, & fauete votis, Natalem colimus, tacete lites. *Vigilans*) prouidus, intentus. *Quàmlibet subitis*) ad quamtumuis improuisa & inexpectata. *Caliginis*) cæcitatis, ignorantiæ. [*Offusum*) iniectum. *Prærepta*) anticipata: quibus cogitauerat

iudices flectere.] *Extorta*) conuersa in rem nostram. *In quibus*) iam enim parauerat Restitutus probare ministerium non esse crimen: in hoc omnem defensionis suæ fiduciam collocans, neque in eo existimans aduersarium elaboraturum. *Exitum consilij nostri*) euentus nostræ actionis, quam ex consilio ceperamus. *Ante prouinciam*) antequàm Proconsul in Bæticam iret.

reliquis separari, illa filiæ, hæc spoliatis relinqui. Additum est, vt pecuniæ, quas creditoribus soluerat, reuocarentur. Hispanus & Probus in quinquennium relegati. Adeo graue visum est, quod initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post paucos dies Clauium Fuscum, Classici generum, & Stillonium Priscum, qui Tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusauimus, dispari euentu. Prisco in biennium Italia interdictum: absolutus est Fuscus. Actione tertia commodissimum putauimus, plures congregare: ne si longius esset extracta cognitio, satietate & tædio quodam iustitia cognoscentium seueritásque languesceret: alioqui supererant minores rei, data opera hunc in locum reseruati: excepta tamen Classici vxore, quæ sicut implicita suspicionibus, ita non satis conuinci probationibus visa est. Nam Classici

Illa) bona, quæ habuisset ante Proconsulatum, placuit Senatui relinquere filiæ Classici. *Hæc*) quæ in Proconsulatu comparauerat relinquenda Bæticis spoliatis. *Additum est*) huic sententiæ. *Soluerat*) Classicus. *Reuocarentur*) redimerentur, à creditoribus retraherentur. *Graue*) ministerium, res atrox apparuit. [*Clauium*) inuenies etiam passim Claudium.] *Chilonium Priscum*) Alij legunt Tilonium: nonnulli, Stilonium: tanta exemplarium varietate confundente. *Tribunus cohortis*) vna quæque legio decem cohortes continebat: prima cohors reliquas & numero militum, & dignitate præcedebat: pedites habebat mille centum quinque, equites loricatos centum triginta duos: cui præerat Tribunus maior: ac deinceps cæteræ sequebantur: quorum militum numerum Flauius Vegetius, & eum secutus ad verbum Modestus tradiderunt. Indicabo tamen apud Vegetium mendosè legi secundam cohortem, quæ pedites quingentos quinquaginta quinque, equites loricatos septuaginta sex continebat, appellatam quinquagenariam: cùm & ratione maioris numeri, & aliorum autoritate quingenariam norimus appellandam. Non minori censura indiget locus Seruij Grammatici, vbi legionem scribit sex tantum cohortes habuisse: cùm præter superiorum scriptorum sententiam Gellius libro. xv. decem cohortes in vna quaque legione fuisse asserat. Accepimus à Liuio Turmam equitum esse cohortem peditũ. Adde quòd apud Græcos interdum non diuersus militum in cohorte numerus fuit: nam Plutarchus cohortem quingentos habuisse viros confirmat, sic Curtius Rufus: sed ab Alexandro in mille vsque viros creuisse, Antea, inquit, quingenariæ cohortes erant. Quamuis passim corrruptè legatur quinquagenariæ: nisi tantùm apud veriora exemplaria manu scripta. in quibus sana lectio adhuc extat. Cohors insuper: & per syncopen cors, locus est ad pullos educandos idoneus. *Interdictum*) vetitum, relegatum. *Plures*) reos. *Congregare*) simul complecti. *Iustitia cognoscentium*) iusti Senatores crimina examinantes. *Languesceret*) refrigeret, debilitaretur. *Alioquin*) insuper. *Hunc in locum*) in tertiam actionem: ad hunc finem, vt vnà complecteremur. *Excepta*) quia non erat minor, vt alij: nam & Proconsulum vxores coguntur ad reddendam rationem. Iulianus. ff. primo, proficisci autem Proconsulem melius quidem est sine vxore, sed & cum vxore po-

test, dummodo sciat Senatum Cotta & Messala Coss. censuisse futurum, vt si quid vxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio & vindicta exigatur. *Non satis conuinci*) non sufficienter posse ostendi noxiam. *Probationibus*) quæ ab Hispanis contra illam producebantur.

Herebat) detinebatur. nulla in ea suspicio erat, non modò probatio. *Extrema actione*) in vltima actionis parte potius, quã in tertia actione. erat enim is locus contra Classici filiam in extrema tertiæ actionis parte. *Pro hac*) gratia filiæ Classici. *Ipsum*) quòd putabã turpe innocentem vrgere. *Dixi*) tractaui. [*Liberè*) ingenuè] *Legatos*) Bæticos. *Docuissent*) instruxissent. *Reprobari*) refelli, dilui[an potius ream probari, id est noxiã.] *In iugulum*) in perniciem. *Intendere*) dirigere, infigere. *Totum locum*) illam causæ partem pertinentem ad filiam Classici. *Dicet aliquis*) Fabius libro nono inter figuras prosopopœiæ, & hanc connumerans, inquit, Est & incertæ personæ ficta oratio: vt hic, Dicat aliquis. *Datum*) solitos dari aduocatos litigantibus à Senatu iam suprà memorauimus. [*Ex iudicibus*) ex numero iudicum. quare quamuis sim aduocatus, tamen reseruo authoritatem grauitatémque iudicialem.] *Numerosissimæ*) multiplici. magnum reorum numerũ continenti. *Terminus*) finis. *Eodem*) quo pronunciatum est in Classicum & ministros eius. *Par*) æquale meritum comprobari testimonio Senatus. *Precio*) nam abstinebat Secundus in agendis causis ab omni pecunia & munere, contentus sola laude. Si leges precium, interpretaberis munus. *Altercandum*) contendendum. *Testes interrogandi*) Circa testes, vt eius præceptor inquit, maximus patronis sudor est, nam summis artibus interroganti opus est: timidus enim terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus inflari, longus protrahi potest: prudens & constans, vel tanquam inimicus, & peruicax dimittendus statim vel aliqua facetia refrigerandus. *Subleuandi*) adiuuandi, si quid titubauerint, opportuna rursus eius, à quo producti sunt, interrogatione. velut in

filia, quæ & ipsa inter reos erat, ne suspicionibus quidem hærebat. Itaque cum ad nomen eius in extrema actione venissem (neque enim vt initio sic etiam in fine verendum erat, ne per hoc totius accusationis autoritas minueretur) honestissimum credidi non premere immerentem: idque ipsum dixi & liberè & varié. Nam modò legatos interrogabam, docuissentne me aliquid, quod reprobari posse confiderent: modò consilium à Senatu petebã, putarétne debere me, siquam haberem in dicendo facultatem, in iugulum innocentis, quasi telum aliquod, intendere: postremò totum locum hoc fine conclusi. Dicet aliquis, Iudicas ergo? Ego verò non iudico. Memini tamen me aduocatum ex iudicibus datum. Hic numerosissimæ caussæ terminus fuit, quibusdam absolutis, pluribus damnatis, atque etiam relegatis: aliis in tempus, aliis in perpetuum. Eodem Senatusconsulto industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata est: dignum, solúmque par precium tanti laboris. Concipere animo potes, quàm simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi testes interrogandi, subleuandi, refutandi. Iam illa quàm ardua, quàm molesta: tot reorum amicis secretò rogantibus negare,

gradum reponendi. Quare secundum Archadium, quorum testium fides non vacillat, frequens vsus adhibendus est. [Aliud est eleuare testes, quàm subleuare: immo è directo eius contrarium, id est, imminuere, & deprimere: nam libro. vi Fabius in refutatione collocat eleuationem. & affert duplicem eleuandi rationem, vt aut veniam quis, aut iactantiã minuat: Et libro. v. Iam dixerat gentium simul vniuersarũ eleuata esse ab oratoribus testimonia. Ad hæc libro xij. Non vendendam eloquentiæ operam, neque eleuandam tanti beneficij autoritatem, id est, minuendam. Sic M. Tullius scribit, Lucius solicitudines eleuandas esse prudentia Liuius. iij. ab vrbe condita, Vos, inquit, authoritatem eleuatis. Et Valerius lib. viij. Tot eleuatis testibus. Et primo, Ille eleuat autoritatem. Tranquil. Iidem eadem hæc eleuant.] *Refutandi*) imprimis conditio cuiusque testis exploranda: an Decurio, an Plebeius: an honestæ vitæ & inculpatæ, an notatus & reprehensibilis: an locuples, vel egenus: an inimicus, an amicus: nam si careat suspicione testimonium vel propter personam, à qua fertur, quòd honesta sit: vel propter causã, quòd neque lucri, neque gratiæ, neque inimicitiæ causa sit, admittendum est. Lege Iulia de vi, cauetur ne liceat in reum dicere testimonium ei qui se ab eo, parentéve eius liberauit: quive impuberes erunt, quique iudicio publico damnatus erit: qui eorum in integrum restitutus nõ erit: quive cum bestiis, vt depugnaret, se locarat: quive in vinculis custodia publica erit: quæ palam quæstum faceret feceritve: qui ob testimonium dicendum pecuniam accepisse iudicatus, vel conuictus erit. hæc Callistratus. *Negare*) quæ pro reis petebant, neque velle desistere ab accusatione.

aduersantibus palàm obsistere? Referam vnũ aliquid ex ijs, quæ dixi. Cum mihi quidam è iudicibus ipsis pro reo gratiosissimo reclamarent, Non minus, inquam, hic innocens erit, si ego omnia dixero. Coniectabis ex hoc quantas contentiones, quantas etiam offensas subierimus, duntaxat ad breue tempus. Nam fides in præsentia eos, quibus resistit, offendit: deinde ab illis ipsis suspicitur, laudatúrque. Non potui magis te in rem præsentem perducere. Dices, Non fuit tanti. quid enim mihi cum tam longa epistola? Nolito ergo identidem quærere, quid Romæ geratur: & tamen memento esse non epistolam longam, quæ tot dies, tot cognitiones, tot denique reos, caussásque complexa sit. Quæ omnia videor mihi non minus breuiter quàm diligenter persecutus.

Vnum aliquid) vnam quandam rem. *Gratiosissimo*) fauorabili admodum, charissimo, [qui multorum gratiam habet. M. Tullius pro Cælio, Qui hominibus potentibus, gratiosis, disertis vltro se offerre soleant. Et ad Q. Fratrem, tamen species ipsa tũ gratiosi liberti, aut serui dignitatem habere nullam potest.] *Reclamarent*) improbarent cum clamore, quæ dicerem. *Non minus inquam*) Sensus est: si ego omnia in illum dicã quæcumque potero, non ideo erit magis nocens: nã mea accusatio non faciet eum magis nocentem, quàm est. *Non erit minus innocens*) id est non erit nocẽs, & crimini obnoxius: qui enim minus innocens est, nocens est. *Ex hic*) actionibus. *Offensas*) inimicitias. *Suspicitur*) veneratur. Legitur etiã suscipitur id est approbatur [patroni constantia. *Illis*) offensis.] *In rem præsentem perducere*) rem totam cognoscendam tibi tradere, tanquam si præsens fuisses [in loco disceptationis & controuersiæ. Idem ad Traianum, Nunc videor commodissimè posse in rem præsentem excurrere.] *Non fuit tanti*) hæc causa non tanti erat, vt epistola me tam

longa obtunderes. *Longa*) respectu rerum quas complexa est.

Temerè dixi, diligenter: succurrit quod præterieram, & quidem serò: sed quanquam præposterè, reddetur. Facit hoc Homerus, multique illius exemplo. Est alioqui perdecorum: à me tamen non ideo fiet. E testibus quidam siue iratus, quòd euocatus esset inuitus, siue subornatus ab aliquo reorum, vt accusationem exarmaret, Norbanum Licinianum legatum, & inquisitorem reum postulauit: tanquam in caussa Castæ vxor hac Classici præuaricaretur. Est lege cautum, vt reus antè peragatur, tũc de præuaricatore quæratur: videlicet quia optimè ex accusatione ipsa accusatoris fides æstimatur. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquisitionis officium præsidio fuit: tanta conflagrauit inuidia, homo

Temerè dixi) Correctio. *Serò*) extra locum. *Præposterè*) conuerso ordine. *Facit hoc Homerus*) vt multa præposterè referat. immo suum opus à decimo Troiani belli anno inchoauit: quem posteriores [boni] poetæ æmulantes pariter obseruarunt. *Alioqui*) præterea. *Perdecorum*) venustum, mutato ordine rem narrare: sed poetis hoc concessum, oratoribus interdum, historicis nunquam. [De poetis Horatius in Arte, Pleraque differat & præsens in tempus omittat.] *Ideo*) vt sit perdecorum, *Euocatus*) ante iudices postulatus. *Subornatus*) iam domi instructus, vt hoc faceret, quod Fabius damnat. Illæ verò inquit pessimæ artes testem subornatum in subsellia aduersarii mittere: vt inde excitatus plus noceat, vel dicendo contra reum cùm sederit, vel cùm adiuuisse testimonio videbitur, faciendo ex industria multa immodestè & intemperanter: per quæ non à se dictis tantum detrahat fidem, sed cæteris quoque qui profuerant, auferat autoritatem. *Exarmaret*) infirmaret, debilitaret. Exarmatos leones, pardos, & vrsos dicit Lampridius cicures, mansuetos, edentulos, exungues. [Claudianus, Et amissa redit exarmatus arena.] *Norbanum Licinianum*) fuit alius Norbanus Præfectus Prætorij, qui in necem Domitiani coniurauit. *Legatum*) in numero Legatorum Bæticorum. *Inquisitorem*) præfectum inquirendis criminibus. *Causa*) accusatione. *Præuaricaretur*) deflecteret à præscriptione sui officii, & aduersario Castæ faueret. Præuaricari autore Marcello est vera crimina abscondere. Tergiuersari in vniuersum ab accusatione desistere. Is autem secundum Vlpianum præuaricator, propriè dicitur, qui publico iudicio accusauerit, cæterùm aduocatus non propriè præuaricator dicitur. *Cautum*) sancitũ, prouisum. Vlpianus de publ. iudiciis, Is qui reus factus est purgare se debet: nec antè potest accusare, quàm fuerit excusatus. constitutionibus enim obseruatur, vt non relatione criminum, sed innocentia reus purgetur. *Reus peragatur*) accusatio perficiatur antequam de præuaricatione quæratur. *Optimè*) cum ratione laudat hanc legem. *Fides*) veritas: quia æstimatur non audere accusare, nisi perficere intenderet accusationem. *Ordo legis*) vt prius peragatur reus, quàm de prçuaricatore quæratur. *Legati nomen*) quod semper sacrosanctũ habitum est, & eius iniurias populus Ro. seuerè vltus est. Vlpianus, Legati non compellũtur se Romæ defendere, quamdiu Legationis causa hìc morantur. quod & Iulianus scribit, & diuus Pius rescripsit. Quare Paulinus censuit apud Secundum lib. iiij. referendum de Theophane Legato, cùm Legationi renunciasset. Venuleius de accusationibus, Nos accusare non licet Legatum Imperatoris, id est Præsidem prouinciæ ex sententia Lentuli Dict. Sylla & Tyrone Coss. Item Legatum prouincialem eius duntaxat crimi-

nis, quod antè commiserit, quàm in Legationem veniret: item magistratum populi Romani, eúmve, qui reipublicæ causa abfuerit, dum non retractandæ legis causa abfuerit. *Inuidia*) maleuolentia.

alioqui, flagitiosus, & Domitiani temporibus vsus, vt multi, electúsque tunc à prouincia ad inquirendum non tanquã bonus & fidelis, sed tanquam Classici inimicus. Erat ab illo relegatus: dari sibi diem ad diluenda crimina postulauit. Neutrum impetrauit, coactus est statim respondere: respondit: malum prauúmque ingenium hominis facit, vt dubitem confidenter, an constanter, certè paratissimè. Obiecta sunt multa, quæ magis quàm præuaricatio nocuerunt. Quinetiam duo Consulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, læserunt eum testimonio, tanquam apud iudicem sub Domitiano Saluij Liberalis accusatoribus adfuisset: damnatus, & in insulam relegatus est. Itaque cũ Castam accusarẽ, nihil magis pressi, quã quòd accusator eius, præuaricationis crimine corruisset. Pressi tamen frustrà. Accidit enim res contraria & noua, vt accusatore præuaricationis damnato, rea absolueretur. Quæris quid nos dum hæc aguntur? indicauimus Senatui ex Norbano didicisse nos publicam caussam, rursúsque debere ex integro discere, si ille præuaricator probaretur. Atque ita dum ille peragitur reus, sedimus. Postea Norbanus

Alioqui) in aliis rebus. *Domitiani temporibus vsus*) delator. & bonorum accusator sub Domitiano. *Vt multi*) alii fuere, quia talia videbant placere Principi. numerantur inter delatores Carus, Massa, Veiento, Publicius, Regulus. *Prouincia*) Bætica. *Inquirendum*) reos. *Fidelis*) Bæticis. *Ab illo*) Classico. *Dari diem ad diluenda crimina*) decerni præfixum diem ad defendendum quæ obiiciebantur. *Neutrum*) nec vt reum prius perageret, nec vt in aliud tempus defensionem protraheret. *Confidenter*) audacter, in malam partem: quod mali plerunque faciunt, & tamen à multis iustam causam tueri creduntur. Iuuenalis, Nam cum magna malæ superest audacia causæ, Creditur à multis fiducia. *Multa*) crimina. *Pomponius Rufus*) sic legẽdum ex vetusto codice, & quòd lib. iiij. eundem peritum & vehementem in dicendo fuisse afferat. *Libo Frugi*) Annium Libonem Consulem M. Antonini philosophi patruum Capitolinus recitat: & Libonem eiusdem Imperatoris Legatum in Syria interiisse non sine veneni suspicione. *Læserunt eum testimonio*) contra Norbanum testimonium dixerunt. *Adfuisset accusatoribus*) adiuuisset accusatores. *Saluij Liberalis*) de quo in præcedentibus. *In insulam*) incertum in quam insulam. Consueuerant Romani in asperrimas insularum, vt Cyclades & Sporades, deportare nocentes atrocium scelerum: si autem mollius daretur exilium, in humaniores vel insulas vel prouincias. *Pressi*) institi, dicendo immoratus sum. *Corruisset*) damnatus esset. *Accusatore præuaricationis*) Norbano accusatore Castæ damnato, quòd præuaricaretur ab officio suo, & Castæ faueret. *Rea absolueretur*) Casta iudicio liberaretur. *Quid nos*) fecimus. *Hæc aguntur*) accusatio Norbani peragitur apud iudices. *Ex integro discere*) nam si damnandus erat Norbanus, quòd causam eo modo, vt erat, non ageret, Secundus, qui à Norbano prius fuerat illam edoctus, iure petiit à Senatu, vt ab alio rursus instrueretur, ne & ipse præuaricari crederetur. *Publicam causam*) ad remp.

Bæticorum pertinentem, non autem Norbanum me docuisse de suis priuatis criminibus: quare non posse agere nos de re quam non cognouimus. *Rursus*) indicauimus Senatui nos debere. *Peragitur reus*) examinatur, vt condemnetur. Reum facere, est accusare: reum peragere, est condemnare. *Postea*) nam per multos dies Norbani cognitio habita est.

omnibus diebus cognitionis interfuit: eandémque vsque ad extremum vel constantiã, vel audaciam pertulit. Interrogo ipse me, an aliquid omiserim: rursus & rursus penè omisi. Sũmo die Saluius Liberalis reliquos legatos grauiter increpuit, tanquã non omnes, quos mandasset prouincia, reos peregissent. Atque, vt est vehemens, & disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdémque gratissimos: mihi certè debere se prædicant, quòd illum turbinem euaserint. Hic erit epistolæ finis, re vera finis: literam non addam, etiamsi adhuc aliquid præteriisse me sensero. Vale.

Extremum) cognitionis diem, quo relegatus est. *Audaciam*) in malum. Ambigit enim malè an bene de illo sẽtiat. *Pertulit*) sustinuit. *Interrogo me rursus & rursus*) frequenter mecum discutio. *Summo die*) die extremo. *Mandasset*) iussisset condemnandos. *Vehemens*) impetuosus, à vi mẽtis. *Disertus*) eloquentia populari imbutus. minus est disertus, quàm orator, Fabio referente. M. Tullius de Perfect. Orat. Doctis eloquentia popularis, disertis elegans doctrina defuit. *Turbinem*) impetum, tempestatem. Fuit in dicendo acer & liber: est autem translatum verbum. turbo enim aqua circumacta eundem ambiens locum, ac se ipsa vertigine concitans: in cuius similitudinem ventus in se contorquens turbo dicitur, qui repugnantior si est, ac diutius volutatus, inflammatur: & efficit, quod præstera Græci vocant. Mendosè tamen legitur apud Senecam postera. Distat turbo à vortice meandro, quo fragor à stridore. Apud Horatiũ & Spartianum, Turbo Turbonis viri proprium.

C. PLIN. SPVRINNAE SVO ET COCCIAE S.

Compos uisse me quædam de filio vestro non dixi vobis, quum proximè apud vos fui. Primùm, quia non ideo scripseram, vt dicerem: sed vt meo amori, meo dolori satisfacerem. Deinde, quia te Spurinna cùm audisses recitasse me (vt mihi ipse dixisti) quid recitassẽ, si-

Composuisse) Vestritius Spurinna rebus bellicis & doctrina excellens Cocciam Saluij Cocciani à Domitiano interfecti filiam duxit vxorem. ex qua filium Cocciũ singularis indolis suscepit, qui iuuenis admodũ mortuus triumphali statua donatus est ab Imperatore in solatium orbitatis paternæ, & victoriæ præmium deuictis Bructeris. In laudem igitur filij Secundus quædam lucubrauerat parentibus insciis: ea nunc per epistolam præter cæteras familiarem legenda illis transmittit. *Deinde*) ordo & sensus est: ô Spurinna, deinde, cùm audisses me recitasse illa, vt tu ipse mihi dixisti: quia simul etiam credebam audisse, & cognouisse, quid recitassem, id est totam summam rei.

Festiñ)

Festis) lætis, vt Saturnalibus, & natali suo vel Principis. *Confunderem*) perturbarem. *Reduxissem*) vos legentes scripta de Coccio. *Grauissimi luctus*) quem habuistis in obitu filij. *Id solum*) eam solam partem. nam hanc consolatoriam duobus voluminibus distinguere decreuerat. *Adijcerem*) mitterem etiam illa. *Affectibus*) amori. *Prosequi memoriam*) honestis scriptis memorare Coccium. *Latius*) diutius. *Dispensata*) limata, vulgata, distributa. *Digesta*) per ordinem disposita. *Amicius*) non a micitius: nam ab amico comparatiuum fit amicior: quo Ouidius vtitur. ac Cic. frequenter ad Atticum & Lentulum, & Liuius libro secundo ab vrbe condita, ac Valerius libro v. *Intra vos*) apud vos secreta. *Indicetis*) placet magis, quàm si legatur iudicetis. *Difficile est hucusque*) verba sunt, quæ dici possent à Spurinna, & Coccia. *Intendere*) dirigere ad inquisitionem rerum. *Difficile*) Secundi verbum concedentis superiora. *Sculptorem*) marmorarium, statuarium. *Quid exprimere*) quem gestum, & habitum referre. *Immortalem*) literarum enim monumenta statuis diuturniora. Nec magis expressi vultus per ahenea signa, Quã per vatis opus mores animíque virorum Clarorum apparent. *Vt vos putatis*) dicta hæc vt iactantiam declinaret. *Hoc*) tanto magis.

mul audisse credebam. Præterea veritus sum ne vos festis diebus confunderem, si in meo mriam grauissimi luctus reduxissem. Nunc quoque paulisper hæsitaui, id solum, quod recitaui, mitterem exigentibus vobis, an adijcerem, quæ in aliud volumen cogito reseruare. Neque enim affectibus meis vno libello charissimam mihi & sanctissimam memoriam prosequi satis est: cuius famæ latius consuletur, si dispensata & digesta fuerit. Verùm hæsitanti mihi, omnia, quæ iam composui, vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, simplicius & amicius visum est, omnia: præcipuè cùm affirmetis intra vos futura, donec placeat emittere. Quod superest, rogo, vt pari simplicitate, si qua existimabitis addenda, cõmutanda, omittenda indicetis. Mihi difficile est hucusque intendere animum in dolore. difficile, sed tamen vt sculptorem, vt pictorem, qui filij vestri imaginem faceret, admoneretis, quid exprimere, quid emendare deberet: ita me quoque formate, regite, qui non fragilem & caducam, sed immortalem, vt vos putatis, effigiem conor efficere: quæ hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior fuerit. Vale.

C. PLINIVS IVLIO GENITORI SVO S.

EST omnino) Artemidorus philosophus à Secundo bene affectus, beneficiorum memor, apud Iulium Genitorem, copiosum & grauem in dicendo magistrum, maximis laudibus illum cumulauerat: quod pie Genitorem edoctus Secundus, eidem re-

EST omnino Artemidori nostri tam benigna natura, vt officia amicorum in maius extollat: inde etiam meum meritum, vt vera,

scribit nō esse mirandū, cū eius naturæ sit Artemidorus, vt amicorum facta inmaius extollat: explicat tamen, quod pro eo periculū subierit. *Nostri*) amici Artemidori. fuit Artemidorus Daldianus (Daldis autem ciuitas Lydiç) philosophus: qui somniorum interpretamenta libris quatuor, & augurandi disciplinam, ac chiromanticam scripsit. Alium Artemidorum cognomento Pseudaristophanium legimus coquinariarum dictionum collectorem. Artemidori meminit Martialis.

ita supra meritum prædicatione circumfert. Equidem cùm essent philosophi ab vrbe summoti, fui apud illum in suburbano: & quo notabilius, hoc est, periculosius esset, fui prætor. pecuniam etiam qua tunc illi ampliore opus erat, vt æs alienum exsolueret, contractum ex pulcherrimis caussis, mussantibus magnis quibusdam & locupletibus amicis, mutuatus ipse, gratuitam dedi. Atque hæc feci cùm septem amicis meis aut occisis aut relegatis: occisis, Senecione, Rustico, Heluidio: relegatis, Maurico, Cratilla, Arria, Fannia. Tot circa me iactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque im-

In maius) supra veritatem. *Circumfert*) omnibus narrat, diuulgat. *Philosophi ab vrbe summoti*) Domitiano iubente philosophi sunt eiecti non solùm vrbe, sed etiam Italia. Autores habeo Tranquillum, & Gellium, qua tempestate Epictetus quoque philosophus ob eandem causam Roma Nicopolim concessit. Quidam insuper Græcorum tradunt multos philosophorum Domitianum necasse, reliquos verò relegasse: philosophis etiam mathematicos addidisse. Eusebius in Chronicis bis per edictum vrbe philosophos interdictos testatur. *Suburbano*) villa iuxta vrbem. [*Notabilius magis*) magis notari possem, vt criminari apud Domitia.] *Fui prætor*) tunc gerebam Præturam: cuius rei mentionem facit libro septimo. Duo Prætores creabantur in vrbe, qui præessent iuridicendo. alter qui vrbanis, alter qui peregrinis ius diceret. Liuii abbreuiator refert numerum Prætorum ampliatum, vt essent quatuor. M. Tull. in Miloniana connumerat septem Prætores suæ salutis autores. Captis deinde prouinciis totidem Prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creati sunt secundum Pōponium Iurisconsultum, partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præessent. Deinde Cor. Sylla quæstiones publicas constituit: veluti de falso, de parricidio, de sicariis, & Prætores quatuor adiecit. Deinde C. Iulius Cæsar duos Prætores instituit: ita vt fierent duodecim numero Idem tradit sexdecim Prætores creasse Augustum: & Tranquillus ab eo Prætorum numerum ampliatum, perinde ac si prius tantum octo fuissent. Diuus Claudius duos Prætores adiecit, qui de fideicommissis ius dicerent: ex quibus vnum diuus Titus detraxit. Nerua vnum adiecit qui inter fiscum & priuatos ius diceret. ita decem & octo Prætores in vrbe ius dicebant. Cùm Prætorem qui fideicommissis ius dicebat, fideicommissarium appellatum scribit Iustinianus. Liuius in monumentis reliquit creatos Prætores, qui præessent prouinciis ad bellicas res tractandas, vt ex ordine belli, exercitúsque, quemadmodum Consules haberent potestatem: erant enim velut minores duces, quibus vna legio mixtis auxiliis. x. millia peditum & duo millia equitum dabantur. Horat. in Epistolis, Prætorem, quòd militibus præesset, Imperatorem vocat. M. Varro, quòd populis præsit prætorem dictum putat. [*Fui prætor*) quia nulla persona Principem offendere debet, tanto minus publica.] *Ampliore*) maxima: comparatiuum pro superlatiuo. *Aes alienum*) quod aliis debebat. *Contractum*) comparatum, mutuo sumptum. *Pulcherrimis caussis*) honestissimis rationibus. *Mussantibus*) dubitantibus, verentibus. nam mussare interdum vereri

& dubitare: quandoque tacere, nonnunquam obmurmurare significat. Sic mussitare opinor verbum deductum, sicut mutus, ab m litera quam dubitantes & muti exprimunt imprimis. *Amici*) Artemidori. *Magni*) magnæ autoritatis. *Mutuatus ipse*) cùm mutuo ab aliis accepissem, quantú debebat Artemidorus. *Dedi gratuitam*) largitus sum ei. *Senecione*) Herennio Senecione, de cuius interitu repete quæ lib. I. retulimus. Fuit & Sossius, & Sempronius Senecio iisdem temporibus, & alij prius Seneciones. Senecio insuper herba quæ à Græcis erigeron vocatur. *Rustico*) Iunio Aruleno Rustico, de quo pariter supra. Fuit & Iunius Rusticus tradente Iulio Capitolino Stoicus præceptor Antonini Philosophi, domi militiæque pollens, quem idem imperator in primis reuerebatur, cui omnia consilia & publica & priuata communicabat, & ante Præfectos Prætorio osculum dabat, quem Consulem iterum designauit, ac ei post obitum statuas à Senatu postulauit. *Heluidio*) Heluidius Priscus municipio Tarracinæ, patre Cluuio, ingenium illustre philosophiæ dedit, quam totam ad animi bona exercuit: adhuc quæstorium Pætus Thrasea generum assumpsit desponsata ei Fannia. is omnibus virtutibus preditus, libertate præsertim, ruina soceri ab Italia relegatus, Galbæ principatu restitutus, cuius cadauer permissu Othonis sustulit: dein Prætor designatus in eo honore præeunte Plauto Heliatio Pontifice, fundamenta Capitolii restituendi iecit. quem ex Syria reuersum nunquam Vespasianum Imperatorem salutantem, & in Prætura omnibus edictis sine vlla mentione ac honoris præfatione transmittentem æquo animo passus est Imperator, donec Thraseæ audaciam importune imitans, & insolentissimis altercationibus pene Cæsarem in ordinem redigens, à Tribunis plebis comprehensus ministris traditur, conturbato Vespasiano, & cum lachrymis è Senatu egresso, tantum hoc prælocuto, Mihi filii succedent aut nemo: sed prius illum relegauit, deinde iussit interfici: mox pœnitentia ductus, magni æstimauit seruare quoquomodo missis, qui percussores reuocarent: & seruasset vtique nisi iam periisse falso nunciatum esset. Huius filius nomine Heluidius postea à Domitiano occiditur: quòd quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium Imperatoris cum vxore tractasset: quem nunc Secundus signat: nam cum patre nulla propter ætatem potuit fuisse amicitia. Altius tamen patris historiam repetiuimus, quòd video Tranquilli interpretem scripsisse, Heluidium patrem à Domitiano morti datum: quinimmo hoc statim sic repetet. Sanguinarius Princeps non contentus interfecisse virum sanctissimum Heluidium patrem, occidit & filium. Poterat sanè admoneri ex recenti lectione in Vespasiani vita, vbi legerat illum percussum iussu Vespasiani. Sed demus veniam alienis erroribus, vt & nostris aliquando impetremus. *Maurico*) Iunio Maurico in exilium pulso: de quo pariter lib. I. *Gratilla*) Pomponia Gratilla Aruleni Rustici vxore, quæ postea exhæredato filio Assudio Curiano, legatum Secundo & cohæredibus reliquit. *Arria*) Arrias tres celebratas comperio. primam Cecinnæ Pæti vxorem, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit: secundam filiam prioris, & vxorem Pæti Thraseæ, quæ cognito Senatusconsulto aduersus maritum, & ipsa exemplum matris sequi voluit, ni à Thrasea esset admonita, vt viueret, & Fanniæ filiæ subsidium vnicum esset, quam Secundus libro octauo testatur cum Fannia post interitum Domitiani ab exilio rediisse: tertiam Arriam Fatidillam Antonini Pii, qui postmodum imperauit, matrem. secundam Arriam nunc intelligit. *Fannia*) duæ fuerunt Fanniæ, vna quæ C. Marium captum iussu Minturnensium detinuit in domo, altera Thraseæ & Arriæ filia Heluidio desponsata, quæ bis maritum secuta in exilium, tertiò ipsa propter maritum relegata. nam cum Senecio reus esset, quòd de vita Heluidii libros composuisset, & in defensionem sui dixisset se rogatum à Fannia, vt hos scriberet: quærente minaciter Metio Caro an rogasset, respondit, rogaui: an commentarios scripturo dedisset, dedi: an sciente matre Arria, nesciente: postremo nullam vocem qua periculum euitaret emisit, quin etiam illos ipsos libros quamquam ex necessitate & metu temporum

abolitos Senatusconsulto publicatis bonis seruauit, habuit, tulitque in exilium exilii causam. *Fulminibus*) hanc rem tangit in fine panegyrici, Vtrunque, inquit, nostrum ille optimi cuiusque spoliator & carnifex stragibus amicorum in proximum iacto fulmine afflauerat. *Fulminibus*) suppliciis violentis.

pendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen eximiam gloriam meruisse me, vt ille prædicat, credo: sed tantùm effugisse flagitium. Nam & C. Musonium socerum eius, quantum licitum est per ætatem, cum admiratione dilexi, & Artemidorum ipsum iam tum cum in Syria tribunus militarem, arcta familiaritate complexus sum: idque primùm nonnullius indolis dedi specimen, quòd virum aut sapientem, aut proximum, simillimúmque sapienti intelligere sum visus. Nam ex omnibus qui nunc se philosophos vocant, vix vnum aut alterum inuenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto qua patiētia corporis, hyemes iuxtà, & æstates ferat, vt nullis laboribus cedat, vt nihil in cibo, in potu voluptatibus tribuat, vt oculos animúmque contineat. Sunt hæc magna, sed in alio: in hoc verò, minima, si cæteris virtutibus comparentur: quibus meruit, vt à C. Musonio ex omnibus

Idem exitium) vel necem, vel exilium. *Notis*) signis. *Ideo*) quòd me exposuerim periculo, & mutuatam pecuniam donauerim. *Tantum flagitium*) ne amicum ab omnibus derelictum in calamitate, & ipse negligerem. [an tantùm, duntaxat.] *C. Musonium*) C. Musonius Rufus, genere Thuscus, equestris ordinis, studium philosophiæ & Stoicorum placita æmulatus, & Plautum ad constantiam mortis hortatus, studia iuuenum præceptis sapientiæ fouebat. bello Vitelliano legatis ad Antonium se miscuit: & in Publium Celerem, à quo Baream Soranum, falso testimonio circumuentum arguebat, inuectus est. Miror Suidá tradere Musonium Capitonem Thuscum ex oppido Vulsinio dialecticum & Stoicũ philosophum Apollonii Tyanei familiarem: quorum inuicem multas extare epistolas propter audaciam & arguendi libertatem summam à Nerone interfectum: cum Philostratus libro septimo prodiderit Musonium in insula Gyaro relegatum fecisse fontem ad quem omnes visendi causa concurrebant. Dion æque referat Musonium philosophum à Nerone in exilium pulsum. Aut igitur apertè inter se dissentiunt, aut plures fuere Musonij, quod ex sequentibus magis suspicamur: nam Philostratus libro quarto scriptum reliquit Musonium Babyloniũ ab Apollonio sapientia secundum iussià Neronis in carcerem detrusum, in summo vitæ discrimine versatum, & nisi valido robustóque corpore fuisset, in carcere proculdubio moriturum. Idem in vita Herodis Declamatoris, asserit Musonium fuisse Tyrrhenum: quanquam mendosè legatur τυρίῳ pro τυῤῥηνῷ. Ad hæc Eusebius in Chronicis recitat Musonium philosophum insignem Nerone imperante: dein à Tito reuocatum ab exilio, cùm Dion & alij Græcorum adfirment Mutiani accusatione impulsum Vespasianum philosophos ab vrbe submouisse præter Musonium. Scripsit Musonius Tyrrhenus sermones ex professo, philosophiam continentes & epistolas si Suidæ credimus. *Per ætatem*) Secundus enim Musonio sene admodum iúuenis erat. *Tribunus militarem*) Tribunus militum essem, & in Tribunatu militiam exercerem. *Specimen*) indicium, speciosum signum. *Indolis*) futuræ virtutis. *Proximum*) sapienti, philósophum, vel quia solus sapiens Socrates ab

oraculo iudicatus. *Sinceritate*) simplicitate. Sincerum authore Donato purum, sine succo, & simplex dicitur, vt mel sine cera. *Mitto*) missum facio. *Hyemes*) frigora. *Iuxta*) pariter. in qua significatione frequentissimè Tacitus vtitur. & Liuius libro quinto ab vrbe condita, Se iuxta hyeme atque æstate bella gerere posse. Plin. lib. viij. Iuxta cornua mobilia. *Voluptatibus*) non ad voluptatem bibit, neque comedit, sed ad necessitatem. *Oculos*) per quos multæ voluptates in animum penetrant. *In hoc*) Artemidoro.

omniũ ordinum assectatoribus gener adsumeretur. Quæ mihi recordanti est quidem iucundum, quòd me cùm apud alios, tum apud te tãtis laudibus cumulat. vereor tamen ne modum excedat, quẽ benignitas eius (illuc enim vnde cœpi reuertor) nõ solet tenere. Nam in hoc vno interdum vir alioqui prudentissimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quòd pluris amicos suos, quàm sunt, arbitratur. Vale.

Ordinum) conditionum.

Assectatoribus) discipulis. proprie locutus est, nam sectæ philosophorum dicuntur.

Alioqui) in aliis.

Honesto errore) laudare supra modum.

Pluris) maiori laude dignos.

C. PLINIVS CATILIO SVO S.

VEniam ad cœnam, sed iam nunc paciscor, sit expedita, sit parca, Socraticis tantùm sermonibus abundet: in his quoque teneat modum. Erunt officia antelucana in quæ incidere impunè, ne Catoni quidem licuit. Quem tamen C. Cæsar ita reprehendit vt laudet. De-

VEniam) A Catilio Seuero inuitatus ad cœnam Secundus breui epistolio respondet, iis conditionibus se venturum, vt sit breuis & frugi: nec in seueris sermonibus modum excedat, cùm sit iturus ante lucem ad officia. *Expedita*) succincta, breuis. *Socraticis*) [moralibus, amatoriis, iucundis,] honestis, [philosophicis.] Socratis bonitatem, vt Laertium Diogenem omittam, & reliquos per illud carmen, Cecropium superas qui bonitate senem, in lib. x. Mart. repræsentauit: quamuis interpres Epicurum sentiat. primus enim Socrates introduxit ethicam philosophiam ad officia vitæ necessariá: [eius verò amores & iucũdos sermones, qui viri ingenium scripsere quis omisit.] *Antelucana*) ante lucem. Varro in re rustica antelucanum tempus vocat gallicinium. sic Apuleius, apud quẽ legitur, Antelucio volo ire, pro ante lucẽ diei. [*In quæ*) ad quæ officia antelucana dum Cato maximæ auctoritatis vir accederet, inuoluto capite à petulantibus iuuenibus fuit deprehensus. *Impune*) sine reprehensione.] *Catoni*) Vticensi. *C. Cæsar*) C. Iulius Cæsar dictator. nam post necem Catonis, qui semet Vticæ confecit, M. Tullius laudem eius complexus est libro qui Cato Maior dicitur. hunc autem librum & propter ingentes viri virtutes & oratoris summam eloquentiam cùm Cæsar videret amplecti, exorsus est duos anticatones, quibus crimina Catonis colligens (fuerat enim illi Cato in rep. hostis, vt qui Cæsaris tyrannida præfigiret) magnam in tantum virum iracundiam effudit. Sunt tamen qui vrbanitatis [magis] gratia, vt cum Cicerone contenderet, quàm odio aduersus defunctum, scriptos opinentur. Anticatonum meminere Fabius, Tranquil. Iuuenalis,

Plutarchus & Seruius. Cicero præterea his verbis ad Atticum, Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. Et eodem libro, Id enim ipsum putaram, quod scribis: vt cum ingenium Cæsaris nostri probaretur, argumentum vituperandi Catonis irrideretur.

scribit enim, eos, quibus obuius fuerat, cùm caput ebrÿ retexissent, erubuisse. deinde adÿcit, Putares non ab illis Catonem, sed illos à Catone deprehensos. Potuítne plus autoritatis tribui Catoni quàm si ebrius quoque tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ vt apparatus & impendÿ, sic temporis modus constet. neque enim ÿ sumus quos vituperare ne inimici quidē possint, nisi vt simul laudēt. Vale.

Ita reprehendit, vt laudet) reprehensio Catonis laudi coniungitur. *Eos*) petulantes iuuenes. *Obuius*) Cato. *Ebrÿ*) nam vino incaluit, & noctes bibendo amicis impartiebatur, cū toto die circa negocia publica occupatus esset: vnde Memmius quidam totas noctes Catonem ebrium esse dicebat: cui Cicero, Num addes eum dies totos ad aleam ludere? Non video cur Acron in Odis apud Horat. super illud, Narratur & prisci Catonis, Sæpe mero caluisse virtus: priscum interpretetur Censorinum, cùm historia repugnet. nam Secundus hic & Seneca cum Plutarcho, non Censorinum, sed Vticensem merum amasse tradunt. Prisci ergo venerandi & sancti. liberalior autem potio vigorem dat: hominis nanque defatigati atque defecti, Homero referente, suaui vino mirè & animus excitatur, & robur exurgit. & nonnunquam vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, sed deprimat curas, quas profectò trudit & ab imo animam mouet, morbísque vt quibusdam, ita tristitiæ medetur. ideóque vini inuentor Liber dictus, non ob licentiam linguæ, sed quia liberum à seruitio curarum animum asserit, & audaciorem in omnes conatus facit. *Erubuisse*) verecundia confusos cùm agnouissent esse Catonem. [*Adÿcit*) Cæsar in suis anticatonibus.] *Deprehensos*) inuentos in aliquo crimine. nam secundum Senecam, quisquis obiecit Catoni crimen, facilius eum fecit honestum quàm turpem. *Venerabilis*) reuerendus, dum esset ebrius. *Constet*) sit. *Modus*) honesta mēsura. *Is*) talis conditionis. *Nisi vt simul laudent*) nisi vituperationi laus sit annexa, quod Catoni eueniebat.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

Librum, quo nuper optimo Principi Consul gratias egi, misi exigenti tibi, missurus etsi non exegisses. In hoc consideres velim vt pulchritudinem materiæ, ita difficultatem. In cæteris enim lectorem nouitas ipsa intentum habet: in hac, nota, vulgata, dicta sunt omnia, quo fit, vt quasi ociosus securúsque lector tan-

Librum) Panegyricam orationē, qua Traiano Cōsulatus accepti gratias egit, Voconio Romano emendandū mittit: & difficultatem in ea propter vulgatam iam materiam excusat. *Librum*) orationem in genere demonstratiuo omniū pulcherrimam. *Optimo principi*) Traiano, qui ob morum probitatem à Senatu Optimi cognomen meruit. *Consul*) cum Cornuto Tertullo. *Gratias egi*) Senatus

iussu. *Exigenti*) petenti. *Hoc*) libro. *Pulchritudinem materia*) singulares in Principe virtutes: exemplum vnicum futuris Imperatoribus. *Cæteris*) rebus dicendis. *Ipsa nouitas*) noua materia & causa inaudita.

Habet) tenet. *Nota*) iam prioribus dicta principibus. *Omnia*) quæ laudanda Imperatores faciunt. *Ociosus*) non occupatus circa inuentionem, vtpote iam vulgatam.

tùm elocutioni vacet: in qua satisfacere difficilius est, cùm sola æstimatur. Atque vtinam ordo saltem & transitus, & figuræ simul spectarentur. Nam inuenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari solent: disponere aptè, figurare variè, nisi eruditis negatum est. Nec verò affectanda sunt semper elata & excelsa. Nam vt in pictura lumen non alia res magis quàm vmbra commendat, ita orationem tam summittere, quàm attollere decet. Sed quid ego hæc doctissimo viro? Quin potius illud, adnota quæ putaueris corrigenda. Ita enim magis credam cætera tibi placere, si quædam displicuisse cognouero. Vale.

Elocutioni vacet) intentus sit rationi bene & aptè dicendi. est autem elocutio idoneorum verborum & sententiarum ad inuentiones accõmodatio, quæ suauitatem & grauitatem plurimam affert: in oratore difficillima pars, vbi plurimum studij est adhibendum. debet enim perfecta elocutio habere tres res in se, elegantiam, compositionem, dignitatem. M. Tul. & eum secutus Fabius, quartam elocutioni virtutem addit, vt apta & accommodata rebus ac personis sit. *Cum sola æstimatur*) cùm per totam orationem nulli alij rei attenditur, immo preceptor eius voluit elocutionem esse difficillimam, etsi reliquæ spectarentur. *Ordo*) qui rectus esse debet: nam vt quæque gesta sunt prius, ita narranda præsertim in genere demonstratiuo: in coniecturali non semper: & sententiosè dicere sine verborum & ordine & modo, infantia est autore M. Tullio de Oratore. *Transitus*) qui in eo mirabilis est, cùm scilicet ab vna re ad aliam transitur: debet autem fieri vt præcedens sequentem trahere videatur, & oratio sit quasi corpus vna superficie contentum, ne commissura perluceat. Transitio alioqui exornatio cùm orator breuiter ostendit quid dictum sit, & proponit quid consequatur. *Figuræ*) tria illa dicendi genera graue, medium, attenuatum: quæ ita in oratione mutari debent, vt graue medium, & medium attenuatum suscipiat. Figuræ præterea omnes exornationes dicuntur, quæ suo loco dispositæ afferunt lumen: vt clauus purpuræ insertus. *Simul*) cum elocutione. *Inuenire præclarum*) excogitare res opportunas causæ. conuenit in hoc cum præceptore Fabio, Inuentio, inquit, cum imperitis sæpe communis est.

Enunciare magnificè) vel magna & præstanti pronunciatione. cui in toto genere dicendi Demosthenes summam dedit: consistit autem in voce & gestu. *Barbari*) imperiti non callentis oratoriam. *Disponere aptè*) ordinare & distribuere res suis locis, vt inter se iunctæ & cohærentes sint: quod fiet si verba quæ se inuicem complectantur, verbis applicemus: ita res priores sequentibus consimiles: sic videbitur oratio non solùm composita, sed etiam continua: quæ si dispositione caruerit, tanquam nauis sine rectore fluctuabit. [*Apte*) vt verba sint apta & accommodata rebus & personis.]*Figurare variè*) mutare dicendi figuram prout res exigit. *Eruditis*) arte instructis. *Affectanda*) nimiũ curiosè quærenda. Quintilianus, Resistam necesse est his, qui omissa rerum diligentia, (qui sunt nerui causarum) quodam inani circa voces studio senescunt: idque faciunt gratia decoris, qui est in dicendo mea quidem opinione pulcherrimus: sed cùm sequitur, non cùm affectatur. Nam affectare est conari aliquid contra naturam rei: vnde putatur Virgilius locutus affectatè, dicendo pinguem ari-

stam: quòd dicta sit arista ab ariditate. *Elata*) sublimis, grauis stylus & magnificus: debet enim orator interdum erigi & attolli, nonnunquam deprimi, & per plana incedere. *Vmbra*) extrema circumlita corporibus, cùm nec pictura in qua nihil circumlitum est, emineat: idcóque artifices etiam cùm plura in vnam tabellam opera contulerunt, spatiis distingunt, ne vmbræ in corpore cadant. præter hoc color ipse dicendi quamlibet clarius, multis tamen variis velut maculis conspergitur. Hunc locum Fabius lib. viij. capite de generibus sententiarum latius tractat. *Lumen*) colorem, splendorem. *Submittere*) ad figuram attenuatam. *Attollere*) ad grauem, quod vtrunque per mediam commodissimè fit. *Hæc*) commemoro. *Doctissimo*) iam prædiximus Voconium fuisse oratorem & poetam præstantissimum. *Adnota*) veru signa.

C. PLINIVS ACILIO SVO S.

Rem atrocem) Exéplo Macedonis monet non debere dominos erga seruos truces esse, à quibus ille penè in balineo necatus, non multo pòst interiit: verùm priùs vltus est mortem suam, comprehensis & occisis interfectoribus. Acilios plures fuisse constat, sed maximè celebratum, qui nauali ad Massiliam prælio iniecta in puppem hostium dextra, & abscissa, memorabile illud apud Græcos exemplum imitatus transiluit in nauem, vmbone obuios agens. Item Aciliū poetam, & Aciliū Glabrionem Consulem cū Traiano à Domitiano relegatum, & interfectum: vt Aciliū Steneleum omittam, & quos iam alibi prænotauimus.

Rem atrocem, nec tantùm epistola dignam, Largius Macedo, vir prætorius, à seruis suis passus est, superbus alioqui dominus & sæuus, & qui seruisse patrem suum parum, immò minimum meminisset. Lauabatur in villa Formiana. repentè eum serui circumsistunt: alius fauces inuadit, alius os verberat, alius pectus & ventrem: atque etiam (fœdum dictu) verenda cōtundit: & cum exanimem putarent, abyciunt in feruens pauimentum, vt experirentur, an viueret. Ille, siue quia non sentiebat, siue quia se non sentire simulabat, immobilis, & extentus, fidem peractæ mortis impleuit. tum demum quasi æstu solutus effertur: excipiunt serui fideliores: concubinæ cum vlulatu & clamore concurrunt. Ita

Epistola) sed tragœdia. *Prætorius*) prætura functus, vel ius habens gestandi prætoria ornamenta. *Macedo*) apud Iurisconsultos lego Macedonem fuisse virum scelestum: & cęteris malis, quæ illi natura administrabat, etiam æs àlienum adhibuisse: vnde decretum Senatusconsultum Macedonianum, ne sæpe materiam peccandi hominibus malis præstaret. *Seruisse*) seruum fuisse. *Minimum meminisset*) non respiceret natales suos: sed insolentius se gereret, quàm parentum obscuritas pateretur. *Formiana*) quam in agro Formiano habebat. Formiæ oppidū antiqua Læstrigonū sedes, cuius Lacones conditores prius Hormias à statione frequenti appellantes: deinde aspiratione in F mutata, dictæ sunt Formiæ. Eius littoris amœnitatem & crebras stationes Martialis libro decimo multis cōmendat. sic exordiens. O temperatæ dulce Formiæ littus. [*Circumsistunt*) circumueniunt.] *Inuadit*) repentè constringit. [*Fœdum*) cùm præfatione protulit rem verendam.] *Verenda*) inguina, genitalia. *Feruens pauimentum*) perustum solum balinei.

linei. Pauire antiqui ferire dixerunt, à quo pauimentum ex crebra percussione. [*Extentus*) tanquam mortuus.] *Fidem peracta mortis impleuit*) cùm non se moueret, fecit fidem tanquam si verè mortuus esset. *Æstu solutus*) nimio feruore necatus. *Effertur*) extra balineum portatur à consciis tanquam mortuus: nam efferri propriè dicuntur cadauera ad sepulturam. *Excipiunt*) ab interfectoribus Macedonem tollunt. *Vlulatu*) lugubri voce.

Excitatus) expergefactus. *Frigore*) quod modicum astringit corpora, & excitat. *Et iam erat tutum*) nũquam enim ausi fuissent mali quicquam, serui nequam, præsentibus bonis. *Refocillatus*) reparatus, restauratus. *Vltionis*) quia serui sunt puniti. Apud Iurisconsultos multis quęritur, qui seruorum veniant puniendi occiso domino: vbi Vlpianus Iurisconsultorum pręstantissimus, respondet, pariter condemnandos, qui ei auxilium non tulerunt, quoties potuerunt aduersus vim opem ferre. *Vindicatus*) sumptum supplicium de complicibus adhuc eo viuente. *Obnoxij*) subiecti. [*Nec est*) nulla causa est.] *Quisquã*) dominus. *Iudicio*) iure, merito, ratione. *Scelere*) immanitate seruorum.

Hæc) dicta sint. *Quid præterea*) dices noui est. *Quid*) repetit quæ dicere potuisset Acilius: & infert nihil noui esse. *Feriatus*) ociosus, festus. [Marc. Tullius in epistolis ad Lentulum, Ab his studiis, inquit, feriarum.] *Contexi*) scribi. *Publico*) balineis publicis. *Ominosa*) malum omen portendens. *Eius*) Macedonis. *Vt daret transitum*) vt liberaret ingressum, & spatium transeundi præberet. [*Palma percussit*) diuersum ab exemplo Diogenis, qui cum vidisset adolescentem lasciuum, percussit pædagogum tanquam huius intemperantiæ auctorem.] *Contumelia*) despectus, dum manu percutitur. *Gradus*) ascensus, incrementa. minor enim contumelia quàm mors.

& vocibus excitatus, & recreatus loci frigore, sublatis oculis agitatóque corpore, viuere se (& iam tutum erat) confitetur. Diffugiunt serui, quorum magna pars comprehensa est, cæteri requiruntur: ipse paucis diebus ægrè refocillatus, non sine vltionis solatio decessit, ita viuus vindicatus vt occisi solent. Vides quot periculis, quot contumelijs, quot ludibrijs simus obnoxij, nec est quòd quisquam possit esse securus, quia sit remissus & mitis. Non enim iudicio domini, sed scelere perimuntur. verùm hæc hactenus. Quid præterea noui? Quid? nihil, alioqui subiungerem. Nam & charta adhuc superest, & dies feriatus patitur plura contexi. Addam, quod opportunè de eodem Macedone succurrit, Cum in publico Romæ lauaretur, notabilis, atque etiam vt exitus docuit, ominosa res accidit. Eques Romanus à seruo eius, vt transitum daret manu leuiter admonitus, conuertit se, nec seruum à quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam grauiter palma percussit, vt penè concideret. Ita balneum illi, quasi per gradus quosdam, primùm contumeliæ locus, deinde exitij fuit. Vale.

C. PLINIVS PROCVLO SVO S.

PEtis ut libellos tuos in secessu legam, examinem, an editione sint digni: adhibes preces, allegas exemplum. Rogas etiam vt aliquid succisiui temporis studijs meis subtraham, impertiam tuis. Adycis M. Tullium mira benignitate poetarum ingenia fouisse. Sed ego nec rogandus sum nec hortandus. nam & poeticen ipsam religiosissimè veneror, & te validissimè diligo. Faciam ergo, quod desideras, tam diligenter quàm libenter. Videor autem iamnũc posse rescribere esse opus pulchrum, nec supprimendum, quantum æstimare licuit ex ijs quæ me præsente recitasti: si modò mihi non imposuit recitatio tua. legis enim suauissimè & peritissimè. Confido tamẽ me non sic auribus duci, vt omnes aculei iudicij mei illarum delinimentis refringantur: hebetentur fortasse & paululum retundantur, reuelli quidem, extorqueríque non possunt. Igitur non temerè iam nunc de vniuersitate pronuncio: de partibus experiar legendo. Vale.

Etis) Roganti Proculo vt versus suos emendaret, & an publicandi essent iudicaret: respondet se libentissimè suscepturum tale onus, iámque videri dignos editione, nisi deceptus fuerit suaui eius recitatione. *Secessu*) ruri. *Exemplũ*) Ciceronis, qui fouit poëtas. *Succisiui*) subcisi, sub tracti à rebus vrgentibus. Plinius senior in præfatione suæ historiæ, Succisiuis temporibus ista curamus. Vocabulum Apuleianum: quo Marc. Tullius, Tranquillus, Gellius etiam vtuntur. Succisiuum interdum significat reliquum, superfluum, inutile. *Marc. Tulliũ*) Extat adhuc oratio, pro Archia poëta, præceptore, qua eum ciuitate Romana donatum, & dignum, quia poeta, probat. Fuit enim Cicero puer ad carmen non mediocriter inclinatus, vt libellis quibusdam versibus editis ingenium eius primùm eluxerit, postmodum in secessu hæc studia exercuit: & in vrbe interdum non pauciores quingentis versibus per singulas noctes componere solitum tradiderunt, [vnde in epistolis ad Lentulum testatur se scripsisse quædam carmina, ac ab orationibus disiunxisse, séque ad mansuetiores musas retulisse, quæ maximè se sicut à prima adolescentia delectarunt.] nam multa transtulit ex Demetrio, & Aratum Latinum fecit. Balchionas, Vxorium, Nilum metro panxit. [libros treis de temporibus] sed quanto maiorem laudem soluta oratione meruit, tanto minorem versu inuita (vt inquit Martialis) minerua. *Poeticen*) artem scribendæ poeseos: est enim fictæ veræque narrationis congruenti rhythmo, vel pede composita metrica structura ad vtilitatem, voluptatémque accommodata. distat autem à poemate & poesi, quòd poetica ars ipsa intelligitur: poema autem pars operis, vt descriptio armorum Achillis: poesis contextus & corpus totius operis effecti: vt Ilias, Odyssea, Æneis: autores habeo Marcellum, Aphthonium, Diomedem, Ephestionem. Donatus autem putat poesin esse vnius carminis plures libros. *Religiosissimè*) tanquam rem diuinam & sanctam: nam quasi diuino quodam spiritu afflantur poetæ. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat: quòd quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur. hæc Cicero pro Archia. *Nec supprimendum*) non con-

tinendum domi, sed publicandum. *Mihi non imposuit*) non me decepit. *Suauissimè*) miro cum lepore. *Peritissimè*) cum maxima arte. *Auribus duci*) oblectamentis audiendi trahi & affici. *Aculei*) igniculi, stimuli, diminutiuum ab acu, à quo aliud aculeolus deducitur, in vsu apud Martialem. *Delinimentis*) blanditiis. *Restringantur*) reprimantur, minuantur. [refringantur, vt est in aliquibus exemplaribus.] *Hebetentur*) debilitentur. *Retundantur*) refringantur. *Extorqueri*) per vim extrahi. *Temerè*) frustrà, inconsultè. Tranquillus pro ferè posuit. Nec temerè, inquit, vnquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens. & in Tito, Pestilentia, quanta non temerè alias. in quem sensum pariter Plinius senior frequentius vsurpauit. *Vniuersitate*) toto opere.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

ADnotasse videor facta, dictáque virorum fœminarúmque alia clariora esse, alia maiora: confirmata est opinio mea hesterno Fanniæ sermone. neptis hæc Arriæ illius, quæ marito & solatium mortis & exemplum fuit. Multa referebat auiæ suæ non minora hoc, sed obscuriora: quæ tibi existimo tam mirabilia legenti fore, quàm mihi audienti fuerunt. AEgrotabat Cæcinna Pætus, maritus eius. AEgrotabat & filius, vterque mortiferè, vt videbatur. Filius decessit eximia pulchritudine, pari verecundia, & parentibus non minus ob alia charus, quàm quòd filius erat. huic illa ita funus parauit, ita duxit exequias vt ignoraret maritus. quinimmò quoties cubiculum eius intraret, viuere filium atque etiam commodiorem esse

A*dnotasse*) Probat exemplo alia esse clariora, alia maiora facta. nam Arria non minora fecit, dum viueret, quàm dum moreretur: & tamen magis laudatur vox eius porrigētis marito gla[di]um, Pæte non dolet: quàm dum mortuum filium viro ægrotanti viuum simulat, & exulem nauicula prosequitur. *Adnotasse*) animaduertisse. *Clariora*) illustriora, magis cognita. [*Maiora*) reipsa plus virtutis habentia, sed minus nominis] *Illius*) ad differentiam filiæ Arriæ, quæ Thraseæ vxor fuit. *Marito*) Cæcinnæ Pæto. *Exemplum*) quia se prius interfecit. Martialis, Casta suo gladiū cùm traderet Arria Pæto, Quem de visceribus traxerat ipsa suis. Si qua fides, vulnus, quod feci, non dolet, inquit. Sed quod tu facies, hoc mihi Pæte dolet. *Multa*) fortiter gesta. *Auia*.) prioris Arriæ Cæcinnæ vxoris. *Hoc*) se interficere & maritum ad idem impellere. *Obscuriora*) minus vulgata. *Cæcinna Pætus*) decipiuntur, qui existimant Arriam istam in morte sua & mariti constantia celeberrimam Pæti Thraseæ vxorem, cùm non hæc, sed eius filia pari nomine Arria fuerit. illos autem fefellit, quòd vterque & Cæcinna & Thrasea cognominatus est Pætus, opinantes vnum tantum fuisse Pætum. apud Dionis abbreuiatorem mendosè scriptum est de Arria γυνὴ κακίνα ὑπάτου pro γυνὴ κακίννα παίτου, id est, vxor Cæcinni Pæti. *Filius*) Cæcinnæ & Arriæ. *Mortifere*) cum periculo mortis. Legitur etiam vtrique. pro vterque. *Ob alia*) propter bonam indolem & morum elegantiam. [*Filius*) quem parentes etiam rudem & malum solent amare] *Huic*) filio. *Funus*) exequiarum pompam, aliquando ipsum officium significat, vt apud Terentium: interdum cadauer, vt apud Virgilium, sic appellatum, autoribus Donato & Seruio, à Funalibus, quæ intra

ceram sunt. nam funes incensos maiores nostri mortuis præferebant. generalius est funus quàm exequiæ. est enim tota pompa tam domestica quàm extrinseca: exequiæ verò tantùm in via, dum funus procedit. [*Ita*)cautè,& simulatè,]*Eius*) mariti.

simulabat. Ac persæpe interroganti quid ageret puer, respondebat, Bene quieuit, libenter cibum sumpsit. Deinde cum diu cohibitæ lacrymæ vincerent prorumperéntque, egrediebatur. tunc se dolori dabat. satiata siccis oculis, composito vultu redibat tanquam orbitatem foris reliquisset. Præclarum quidem illud eiusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac penè diuinam, Pæte non dolet. Sed tamen ista facienti dicentíque gloria & æternitas ante oculos erant: quo maius est sine præmio æternitatis, sine præmio gloriæ abdere lachrymas, operire luctum, amissóque filio matrem adhuc agere. Scribonianus arma

Commodiorem) validiorem, conualescentem. *Interroganti*) marito. *Vincerent*) patientiam Arriæ. *Prorumperent*) cum impetu exirent. *Egrediebatur*) à cubiculo Pæti. *Dolori dabat*) fletus spargebat,& tristabatur. *Satiata*) flendo. *Composito*) formato in lætiorem habitum. *Redibat*) ad maritum. *Orbitatem*) filij obitum. *Illud*) facinus. *Eiusdem*) Arriæ. *Stringere ferrum*) gladium denudare. ab eo quod præcedit. strictam aciem ferri pro nuda Virgilius posuit. Stringere item amplecti significat, vt apud Senecam, Adulteram strinxit. Et defrondare ac læuigare: nam stricta folia ex arboribus dixit Cæsar,& Virgilius.frondes ac remos. Marcellus insuper stricturas appellari voluit scintillas, quæ de feruenti ferro emittuntur. *Perfodere pectus*) Arria Messalinæ familiaris cùm maritum Cæcinnam morti destinatum intueretur: deliberauit & ipsa mori, immo virum meticulosum confirmauit ense primum se confodiens: deinde illi tradens his quidem verbis. I, feri te, non doleo: qua re multis celebrata fuit. Pæte non dolet vulnus, quod ego feci, sed quod tu facies. hæc est illa vox immortalis ac pene diuina. Neque moueatur aliquis præter literarũ regulas Secundum dixisse, dolet vulnus, cũ Martial. idẽ argumentũ tractãs pariter dixerit: & lib. 11. dẽtes dolere Glyceræ: & 12. non aures dolere sed capillos. [Plinius in mustellaria, Cor dolet.] quod imitatus est scribens Ouidius Cor dolet: atque ira mittus abundat amor. & alibi, id ipsum indoluit Iuno. Iuuenalis. Protinus ante meum quicquid dolet, exue limen. Prudentius, Hic omne quicquid lancinamur non dolet. Dolet quòd cruor pectori insedit tuo. *Æternitas*) famæ immortalitas. quare in hoc non tantùm admiranda, cùm præmium constantiæ intueretur. [*Æternitas*)immortale præconium sui facinoris.] *Quo*)idcirco. [*Maius*)celebratione dignius.] *Abdere*)supprimere. *Sine præmio*) quia nemo aderat qui talia posset monumentis mandare. *Matrem agere*) simulare illum adhuc viuere, monstrare se matrem, [agere amicum, præstare officium amici.] agere autem fabulam repræsentare significat, agere interdum audire, alibi dicere, item tractare, impellere, mouere. Donatus sic distinguit. agere est aliquid necessarium facere, agitare voluptuarium, vt agitator equorum. *Scribonianus arma*)Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus bellum ciuile molitus legiones multas fortissimásque ad sacramenti mutationem pellexerat, & cùm non dubitasset citra bellum Claudium imperatorem posse terreri, contumeliosa & minaci epistola eum cedere imperio iubet, vitámque ociosam in priuata re gerere. Dubitauit Claudius adhibitis principibus viris, an obtemperaret: sed die dicto vt in vnum vndique

ad nouum imperatorem conueniretur: neque aquilę ornari, neque conuelli quoquomodo signa, mouerive potuerunt: exercitus tanta & tam inusitata fide miraculi motus & in pœnitentiam versus imperatorem Scribonianum quinto statim die destitutum interfecit: seséque sacramento prioris militiæ continuit. Hæc sumpta à Paulo Orosio, & Tranquillo. Alij hunc motum altius repetentes longius etiam exequuntur. Cùm Romani de moribus Claudij desperarent, à multis insidiis petitus est, præsertim ab Annio Vinitio: qui ad Furium Camillum Scribonianum Dalmatiæ legatum misit, & persuasit, vt arma aduersus Claudium sumeret, ac militibus non parentibus, manu propria se transverberauit. Claudius hac defectione consternatus plurimum sibi metuebat: tamen illius morte cognita confirmatus est: & donatiuo militibus distributo, qui in partes Scriboniani fuerant conquisitos & eorum plurimos deprehensos occidit: multi inter quos Vinitius, sibi manus intulerunt. Messalina & Narcissus libertus cum reliquis hac oblata occasione nulli potentum pepercere, nisi quis aut pecunia aut gratia, quamuis nocentissimus periculũ subterfugit: nam non viri tantùm, sed & mulieres trucidatæ sunt. Ad hęc Tacitus Scriboniani filius inquit clementia Claudij reseruatus, postea quasi finem principis per Chaldæos scrutaretur, in exilium actus est.

Illyrico contra Claudium mouerat: fuerat Pætus in partibus, & occiso Scriboniano, Romam trahebatur. Erat ascensurus nauem, Arria milites orabat, vt simul imponeretur. Nempe enim (inquit) daturi estis consulari viro seruulos aliquos quorum è manu cibum capiat, à quibus vestiatur, à quibus calcietur. Omnia sola præstabo. Non impetrauit. Conduxit piscatoriam nauiculam, ingénsque nauigiũ minimo secuta est. Eadem apud Claudium, vxori Scriboniani, cũ illa profiteretur indicium, Ego (inquit) te audiam, cuius in gremio Scribonianus occisus est: & viuis? Ex quo manifestũ est, ei consilium pulcherrimæ mortis non subitum fuisse. Quinetiam cum Thrasea gener eius deprecaretur, ne mori pergeret: intérque alia di-

Illyrico) Illyris prouincia Pannoniam septentrionem versus, meridiem verò Adriaticum mare disterminat: optimis portubus propter adiacẽtes insulas illustrata. Aduerte ab aliis scriptoribus dici mota esse arma in Dalmatia: à Secundo in Illyrico: sunt autem prouinciæ contiguæ. [quare probata lectio est arma Illyrico mouerat vt ex Dalmatia, quã obtinebat, Illyricum inuaserit.] *Fuerat in partibus.*) fauerat Scriboniano & secutus erat illum contra Claudium. *Occiso*) per se, vel milites. Secundus à militibus scribit occisum. Trahebatur ab Illyrico. *Arria*) vxor eius, quæ vna in puincia fuerat. *Imponeretur*) in eandẽ nauẽ. *Consulari*) Cecinnæ, qui gesserat Consulatũ. *Omnia*) prædicta. *Vxori*) Iuniæ: quæ defectionis Scriboniani conscia, relegata est. quare impatiens annexa est etiam crimini: quo deinde filius in exilium actus est. *Profiteretur indicium*) sponte indicaret coniurationis mariti conscios contra Claudium. *Et viuis*) neque tu vnà occubuisti? [*Ex quo*) ex quibus præludiis.] *Non subitum*) sed multo antè præuisum, & ex rebus anteactis decretum. *Thrasea gener*) Thrasea Pætus, Patauij ortus, vir egregius, & malis temporibus clarus. Nam exercebantur miris modis inter Neronem & Thraseam inimicitiæ: verùm cuidam multa criminosè iactanti, atque causam suam perperam iudicasse dicenti, obstitit Nero, tantúmque abfuit criminibus de inimico contra veritatem assentiri, vt exclamauerit, vtinam tam me Thrasea diligat, quàm iudex æquus & rectus est. huic Cecinna filiam Arriam desponsauit: ex qua Fanniam suscepit.

xiſſet, Tu vis ergo filiam tuam, ſi mihi pereundum fuerit, mori mecum? Reſpondit, ſi tamdiu, tantáque concordia vixerit tecum, quàm ego cum Pæto, volo. auxerat hoc reſponſo curam ſuorum. Attentius cuſtodiebatur, ſenſit, Et, nihil agitis, inquit. Poteſtis enim efficere vt malè moriar; ne moriar, non poteſtis. Dum hæc dicit, exiluit cathedram, aduerſóque parieti, caput ingenti impetu impegit & corruit. Focillata, dixeram, inquit, vobis, inuenturam me quamlibet duram ad mortem viam, ſi vos facilem negaſſetis. Videntúrne hæc tibi maiora illo, Pæte non dolet. ad quod per hæc peruentũ eſt. Cum interim illud quidem ingens fama, hæc nulla circunfert. Vnde colligitur, quod initio dixi, alia eſſe clariora, alia maiora. Vale.

Filiam) Arriam. *Pereundum*) violenter. Nero virtutem ipſam exſcindere concupiſcens Thraſeæ inſenſus, accedentibus cauſis quòd Senatu egreſſus, antequam aliud decerneretur, quum legeretur epiſtola de matris Agrippinæ nece, & de natali eius, vt inter nefeſtos eſſet, referretur, quòd in municipio ſuo egiſſet Tragœdiam more patrio in quodam feſto, quod celebrabatur trigeſimo quoque anno, quòd Iuuenalium ludicro parum expectabilem operam præbuerat, quòd mitiora in Prætorem Antiſtiũ ob ꝓbroſa in Neronẽ cõpoſita carmina cenſuerat, & obtinuerat: & ſpõte abſens, cũ diuini honores Poppeæ decernerẽtur, fuerat: neq; funeri interfuerat. ea renouauerat Capito Conſutianus flagitioſus, & Thraſeæ inimicus: quòd autoritate eius repetũdarum concidiſſet: deinde illa obiiciebat, quòd principio anni ſolitus eſſet ſolẽne iuſiurãdũ vitare, nuncupationibus votorũ nõ adeſſe, nunquã pro ſalute principis immolaſſe, nunquã pulſantẽ citharam audiuiſſe, neq; laudaſſe, neq; pro ſacra illius voce ſacrificaſſe, & triennio non introiiſſe curiam: ſolitus olim adſiduus adeſſe vulgaribus patrum conſultis, tãquam præſentibus oſtenderetur. Quare cùm ei mortis arbitrium datum eſſet, Quæſtor conſulis ad eum in hortis agentem miſſus, etiam tum maximè intentum Demetrio, cynicæ inſtitutionis doctori, donec aduenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & illi, quid Senatus cenſuiſſet, expoſuit. Vocato igitur propius Quæſtore, & vtriúſque brachij venis inciſis effuſo cruore humum ſpargens, Libemus, inquit, Ioui liberatori. Dicere ſolebat, parcere Neronis adulatoribus, ſi ideo poſſent crudelitatem eius fugere: ſed cum pariter & ipſi trucidarentur, melius eſſe non ſeruiliter perire, cum fama poſt ſe duratura eſſet: illorum verò tantum, quòd iugulati eſſent. Illud præterea frequenter ſecũ vſurpabat, Me Nero interficere poteſt, lædere nequaquam. Alij ſcripſerunt Thraſeam mori iuſſum ob vultus triſtitiam & aſperitatem. hiſtoriam collegimus ex Tacito, Dione & Plutarcho. *Mori mecum*) Thraſea, referente Tacito, vxorem Arriam tentantem mariti ſuprema, & exemplum Arriæ matris, ſequi: monuit retinere vitam, filiæque Fãniæ communi ſubſidium vnicum nõ adimere, quæ viri dicto obediens vſque ad Traiani tempora ſupervixit. *Auxerat curam*) intenderat diligentiam. *Cuſtodiebatur*) ne ſe interficeret. *Senſit*) animaduertit Arria cuſtodiri ne ſibi manus inferret. *Nihil agitis*) exemplo Catonis & Portiæ: ille enim ſecundum Plutarchum dixit, ſi caput parieti illiſero, aut ſpiritum præcluſero, facilè mori poſſum. De hac autem Martialis, Coniugis audiſſet fatum cùm Portia Bruti, Et ſubtracta ſibi quæreret arma dolor. Nondum ſcitis, ait, mortem non poſſe negari. Credideram ſatis hoc vos docuiſſe patrem. Dixit & ardentes auido bibit ore fauillas. I nunc & ferrum turba moleſta nega. *Male*) dolentius. [cũ maiori cruciatu.] *Impegit*) impulit, percuſſit. *Refocillata*) reparata, reſtaurata: [recreata à ſuis.] *Duram*) difficilem, longiorem. *Illo*) dicto. *Per hæc*) con-

ſtantiæ & fortitudinis præludia. *Illud*) Pæte non dolet. Hæc præexercitamenta. *Circumfert*) vulgat. *Colligitur*) comprobatur.

C. PLINIVS SERVIANO SVO S.

*R*Ecténe omnia quòd iampridem epiſtolæ tuæ ceſſant, an non omnia rectè? ſed occupatus es tu, an tu non occupatus? ſed occaſio ſcribendi vel rara vel nulla? Exime hunc mihi ſcrupulum, cui par eſſe non poſſum. Exime autem vel data opera tabellario miſſo, ego viaticum, ego etiam præmium dabo, nuntiet mihi modò, quod opto. Ipſe valeo, ſi valere eſt ſuſpenſum & anxium viuere, expectantem in horas, timentémque pro capite amiciſſimo, quicquid accidere homini poteſt. Vale.

REcténe) Anxius pro ſalute Seruiani, quòd iampridem nihil ſcriberet, rogat vt ſtatim tabellario miſſo nunciet quid faciat. Non mediocriter dubitandum Seueriano, an Seruiano ſcripta fuerit epiſtola, nam vtrunque nomen legitur in exemplaribus etiam manu ſcriptis. Secundus libro octauo Seruianum virum exactiſſimum nominat. Spartianus ſæpius in Adriano refert Seruianum virum ſummę autoritatis. nam Iulius Seruianus legatus Pannoniæ ſub Traiano fuit, & eo imperante bis cõſulatũ geſſit, ſemel cum Subſurano: illi Adriani ſoror Paulina nupſit. cui is Imperator tantum detulit vt venienti de cubiculo ſemper occurrerit: tertium conſulatum ne eſſet ſecundæ ſententiæ non petenti, ac ſine precatione conceſſit. filiam habuit, quam Fuſco Salinatori deſtinauit. Cùm incidiſſet Adrianus in morbum lethalem, factus de ſucceſſore ſolicitus primùm de Seruiano cogitauit: poſtea quaſi affectatorem imperii: quòd ſeruis regis cœnam miſiſſet, quòd in ſedili regio iuxta lectum poſito ſediſſet, quòd erectus ad ſtationes militum ſenex nonagenarius proceſſiſſet, mori coegit: re vera ne ſibi ſuperſtes eſſet. Flauius Vopiſcus recitat epiſtolam Adriani ſcriptam Seruiano conſuli. Gellius Seruilianum virum ſuæ ætatis doctiſſimum teſtatur. At Dion Seuerianum vocat. Eum, inquit, Traianus ſucceſſorem aliquando, & dignum imperio iudicauit: nam in conuiuio olim quæſiuit ab amicis, vt decem nominarent viros quibus ſumma reipubl. & rerum faſtigium demandari poſſet: tum verò compreſſo aliquantulum ſermone, nouem dixit per vos diſcere cupio, vnum ego Seuerianum habeo. hunc cum Fuſco eius nepote, quòd Commodi adoptionem ægrè ferre viderentur ſuſpectos & inuiſos occidi iuſſit Adrianus. Seuerianum nonagenarium, alterum decem & octo annos natum. ſed Seuerianus priuſquam iugularetur, ignem popoſcit atque incẽſo thure, Vos, inquit, deos teſtor, me nihil mali commiſiſſe: Adriano hoc tantum imprecor, vt cùm mori cupiet, non poſſit. Seueriani Africę proconſulis meminit Apuleius & Lucianus in ſermone, cui titulus quomodo hiſtoria ſcribenda ſit, Seuerianum refert. item Vlpianus Seuerianum conſulem Adriano imperante, apud quem. ff quinto menda inoleuit, vbi commemorat Adrianum reſcripſiſſe Seriano. aut igitur Seruiano, aut Seueriano ex præcedentibus legendum. *Omnia*) tua ſe habent. *Scrupulum*) dubiũ, difficultatem. Terentius in Andria, At mihi etiam vnus ſcrupulus reſtat. tranſlatio à ſcrupulo lapillo, qui nos in calceo latens plerunque offendit. Vnde idem comicus alibi, Inieci ſcrupulum. Et aſperas ſalebroſáſque vias ſcrupuloſas dicimus. Scrupulus pręterea ponderis genus. Mart. libras ſcrupulos ſextuláſque dicit. at neu-

tro genere. Iugeri pars minima eſt decem ſcilicet pedes & longitudine & latitudine quadratum. *Par*) non poſſum pati hanc difficultatem, neque mea conſtantia tolerare. *Data opera*) ob hanc ſolam rationem. *Viaticum*) viæ neceſſariam impenſam, quæ proficiſcenti erogatur. Græci ἐφόδιον dixere: ſed interdum pro facultate & paratu Latini ſunt vſi: ſicut illi ἐφόδιον παιδείας ὁ πλοῦτος καὶ κακίας· id eſt, facultas virtutis diuitiæ & vitii. viaticulum per diminutionem dixit Caius. ff. v. & pariter Apuleius qui lib. vij, viagium pro itinere vſurpauit. *Præmium*) laboris mercedem præter viaticum. *Quod opto*) te benevalere. *Si valere*) correctio: non enim bene valet qui aliquibus animi moleſtiis perturbatur. *Capite amiciſsimo*) vita tua mihi amiciſſima. *Quicquid*) omne malum quod.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

Officium Conſulatus iniunxit mihi, vt Reip. nomine principi gratias agerem. quod ego in Senatu cum ad rationem & loci & tẽporis ex more feciſſem, bono ciui conuenientiſſimum credidi, eadem illa ſpatioſius & vberius volumine amplecti. primùm, vt imperatori noſtro virtutes ſuæ veris laudibus commendarentur: deinde vt futuri principes non quaſi à magiſtro, ſed tamen ſub exemplo præmonerentur, qua potiſsimum via poſſent ad eandem gloriam niti. Nam præcipere qualis eſſe debeat princeps, pulchrum quidem, ſed oneroſum, ac propè ſuperbum eſt: laudare verò optimum principẽm, ac per hoc poſteris, velut è ſpecula, lumen quod ſequantur oſtendere, idem vtilitatis habet, arrogantiæ nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem, quòd hunc

Officium) Seuero ſcribit in Senatu orationẽ Panegyricã dixiſſe, deinde recitaſſe quibuſdam amicis cum ſumma auditorum attẽtione: quare & principem Traianum & ſua tempora laudat, quibus ſpretis adulationibus grauia & ſeuera placerent. Seueros per ea tempora multos fuiſſe cõperio, Curtium Seuerum præfectum recitat Tacitus. Septimi Seueri doctrinam laudat Statius in ſyluis. Seuerum doctum fuiſſe Martialis libro xi. teſtatur. & Decium Seuerum imperante Seuero claruiſſe Iuriſconſultus, ſicut idẽ Iulii Seueri meminit, qui Dione tradente, à Britannia in Iudæos deficientes ab Adriano miſſus eſt, vir iuſtus, & ſapiens, dignitate & autoritate inſignis, poſtmodum regendæ Bithyniæ deſtinatus. *Officium conſulatus*) quia Conſul creatus eram, ideo Traiano gratias egi, quod ſecutus eſt Auſonius pro Conſulatu ſuo Gratiano principi gratias agens. *Reip. nomine*) ex autoritate reip. & imperio Senatus, ſicut ipſe refert in eadem oratione. *Ad rationem*) ſecundum reſpectum. *Loci*) Senatus immo Senatorum, apud quos breuius dicendum erat propter reuerentiam. *Temporis*) ſeculi noſtri, quo liberius fari licebat. *Ex more*) ad imitationem aliorũ. *Spatioſius*) pluribus verbis. [Hoc repugnat illi epiſtolæ ex lib. primo, qua aſſerit oratores plura egiſſe quàm edidiſſe. quod tamen hac ratione poteſt excuſari, quoniam illis oratoribus priſcis datæ erant liberæ perendinationes, ita vt quantum voluiſſent dicere, potuiſſent. at Plinii ſeculo intra conſtitutum tempus dicebant. an quòd alia erat apud iudices, alia apud ſenatum agendi ratio?] *Vberius*) eloquentius. *Suæ*) propriæ. ſolius Traiani. fuerunt enim in eo virtutes fere diuinæ. *Magiſtro*) rectore, doctore. nam Plato

librum de regimine principum scripserat, & Xenophon dialogum de tyrannide. *Sub exemplo*) ad imitationem Traiani: exemplo enim magis quàm verbis mouemur. *Niti*) contendere. *Onerosum*) magni ponderis, ne prætermittenda dicamus, & dicenda omittamus. *Superbum*) vt inferior superiori præcipiat, & tantum sibi arroget. *Per hoc*) hac ratione, ductu figurato. *Lumen*) speciosum exemplum. *Specula*) loco edito è turri, translatio à nauigantibus, qui solēt dirigere cursum suum ad lampadem, in specula portus accensam. *Arrogantia nihil*) habet. sic enim vitatur superbia, & par vtilitas sequitur.

librum cùm amicis recitare voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed si commodum esset, & si valdè vacaret, admoniti. nunquam porro, aut valdè rarò, vacat Roma, aut commodum est audire recitantem. fœdissimis insuper tempestatibus per biduum conuenerunt. Cúmque modestia mea finem recitationi facere voluisset, vt adiicerem tertium diem, exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem, an studiis? studiis malo, quæ propè extincto refouentur. At cui materiæ hanc sedulitatem præstiterunt? nempe quam in Senatu quoque, vbi perpeti necesse erat, grauari tamen vel puncto temporis solebamus. eadem nunc & qui recitare, & qui audire triduo velint, inueniuntur: non quia eloquentius quàm priùs, sed quia liberius, ideóque etiam libentius scribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quòd res antea tam inuisa quàm falsa, nunc vt vera, ita amabilis facta est. Sed ego cùm studium audientium, tum iudicium mirè probaui. Animaduerti enim seuerissima quæque vel maximè satisfacere. Memini quidem me non multis recitasse quod omnibus scripsi: nihilominus tamen, tanquam sit eadem

Librum) orationē panegyricam. *Codicillos*) epistolas [ad illos missas. *Libellos*) supplicationes. *Vacat Roma*) vacui sunt ab officiis in vrbe. id quod lib. x. Mart. conqueritur *Fœdissimis tempestatibus*) turbidis & tempestuosis diebus. Fœdum est plus quam turpe, interdū crudele significat. idcirco Sallustius, fœdos oculos dixit. *Tertium diem*) vt totam orationem recitarē: relinquebatur enim tertia pars eius recitanda. *Mihi*) mea causa. *Honorem*) audiendi diligentiam. *Studiis malo*) crediderim id factum potius propter studia. *Extincta*) deperdita superiorum principū sæuitia præsertim liberiora studia: vt vetus comœdia, &] satyra, & historia. *Refouentur*) respiciuntur sub Traiano: nam Iuuena. sub eo suū opus publicauit & composuit: quod non dissimulat identidem, sed in primis. vii. saty. Tacitus verò & Trāquill suas historias. *Cui materiæ*) demonstratiuo generi & solutæ orationi quæ minus tenet auditorem. an potius qua solebāt imperatores commendare. *Sedulitatem*) per triduum audiendi diligentiā. *Nēpe*) præstiterūt ei materiæ hanc sedulitatem, quā quoque prēstiterant in Senatu, cum primum dixi: perinde ac si inferret quòd non tantum deberent capi in recitatione eius orationis, quam semel audiuerant. *Perpeti*) totam audire. *Necesse erat*) propter præsentiam Cæsaris, quamuis esset molestum & graue audientibus. *Puncto*) momento, quantulo spatio. M. Tullius pro Cluentio, Neque postea Larini punctum temporis moratus est. *Solebamus*) sub malis imperatoribus. *Quàm prius*) nunc dicantur. iam enim adulatio omnia noua excogitauerat.

Liberius) verius. cùm sub Domitiano capitale fuerit laudare bonos, id est verum dicere. *Accedet laudibus*) ad alias eius laudes addetur hæc etiam. *Res*) laudatio panegyrica. *Antea*) sub malis imperatoribus. *Nunc*) Traiano principe. *Vera*) continens veras laudes. *Amabilis*) grata. *Studium*) attentam operam. *Seuerissima quaque*) scripta admodum austera & grauia. *Satisfacere*) placere. *Non multis*) paucis doctis, quibus solebat sua committere. *Omnibus*) pro communi vtilitate.

omnium futura sententia, hac seueritate aurium lætor. Ac sicut olim theatra malè musicos canere docuerunt, ita nunc in spem adducor posse fieri vt eadem theatra bene canere musicos doceant. Omnes enim qui placendi causa scribunt, qualia placere viderint, scribent. At mihi quidem confido in hoc genere materiæ lætioris styli constare rationem cum ea potius, quæ pressius & adstrictius, quàm illa quæ hilarius & quasi exultantius scripsi, possint videri accersita & inducta. Non ideo tamen segnius precor, vt quandoque veniat dies: vtinámque iam venerit, quo austeris illis seuerísque dulcia hæc blandáque vel iusta possessione decedant. Habes acta mea tridui, quibus cognitis volui tantum te voluptatis absentem, & studiorum nomine, & meo capere, quantum præsens percipere potuisses. Vale.

Hac seueritate aurium) iudicio audientium libenter seuera scripta. *Olim sub Nerone*) qui cantu & musica oblectatus adeo, vt in certamen sæpius descenderit, & aduersarios quasi plane eiusdem conditionis obseruarit, captarit, infamarit, maledictis incesserit: ac si qui arte præcellerent, corrumpere etiam solitus fuerit: inde pessimum cantandi genus, dum principi male cantanti cedunt, introductum. fuit enim exiguæ & obscuræ vocis. quare non immerito Aristoxenus apud Athenæum, inquit, postquam theatra in barbaros mores fluxere, & multum à prioribus desciuere, publicè ipsa musica defecit: paucíque sciunt, qualis olim fuerit: nunc musicæ modi pessimi introducti, quibus qui vtuntur pro humanitate molles fiũt, pro tẽperãtia libidinosi. [Plutar. in libello de musica refert antiquos Græcos nesciuisse theatralem musam: sed eius scientia vsos tantùm ad honorem deorum, & heroum laudem, ac institutionem iuuenum, quod prius Horatius in poetica tetigisse videtur per illud. Musa dedit fidibus diuos puerosque deorum. idem Plutarchus, cum colligat theatrum fuisse post: quoniam θεωρεῖν, vnde theatrum deductum est, ὑπὸ τοῦ θεοῦ denominationem traxerit, asseritque, ad pueros erudiendos olim musica in vsu erat: eam suis temporibus fuisse sublatam, omnésque ad theatralem conuersos.] *Theatra*) quæ instituta sunt ad deorum immortalium ludos, & populi voluptatem, id græcorum inuentum, vnde etiam nomen Latinè arena dicitur. nulla fermè Italiæ ciuitas fuit nobilis, quæ theatro careret. Instituto igitur quinquennali ludicro Romæ à Nerone secundum Tacitum ad morem Græci certaminis variam famam fuisse constat. quippe erant qui Cn. quoque Pompeium incusatum à maioribus ferrent, quòd mansuram theatri sedem posuisset: proceres Romani specie orationum & carminum scena (nam & ea in theatro constituebatur) polluantur? an decurias equitum egregium iudicandi munus expleturas, si fractos sonos & dulcedinem vocum perite audiuissent? *Eadem theatra*) translatio à theatris adscripta, cuius sensus sicut olim mali principes coegerunt oratores ad malè dicendum, dum volunt adulari sibi, ita nunc confido optimum imperatorem nostrum fieri autorem benè dicẽdi. [*Qualia*) veras laudes.] *Musicos*) oratores metaphoricè. *Materia lætioris*) legi-

tur etiam latioris in eandem sententiam, quam scilicet latius & copiosius diffudi quàm priores. *Constare rationem*) posse me reddere manifestam rationem. *Pressius*) humilius, [castigatius, grauius.] *Astrictius*) breuius, compendiosius. *Hilarius*) delectabilius, lætius. *Exultantius*) diffusius, copiosius. *Accersita*) affectata, extra rem inserta. *Segnius*) supina prece [minus.] *Austeris illis, seuerisque*) veris scriptis sed auditu superioribus, qualis satyra & antiqua comœdia, cuius sub Traiano scriptor extitit Virg. Romanus. Austero contrarium est dulce. *Blanda*) adulatoria. *Iusta*) debita austeris & seueris, [quæ iusto tit. occupare deberent locum dulcium.] *Et meo*) & mea causa.

C. PLINIVS CALVISIO RVFO SVO S.

ASsumo te in consilium rei familiaris, vt soleo. Prædia agris meis vicina, atque etiam inserta venalia sunt: in his me multa solicitant, aliqua nec minora deterrent. Solicitat primùm ipsa pulchritudo iungendi: deinde, quod non minus vtile quàm voluptuosum, posse vtraque eadem opera, eodem viatico inuisere, sub eodem procuratore, ac penè iisdem actoribus habere, vnam villam colere & ornare, alteram tantum tueri. Inest huic computationi sumptus supellectilis, sumptus atriẽsium,

ASsumo) Hæsitabundus an prędia suis vicina emeret, Claudium Rufum amicum cõsulit: exponens, quæcunque ad emendum illa solicitarent, & quæ deterrerent. Multi codices habent Clausiũ Rufum, alii Caluisium, quem supra legimus contubernalem Secundi. *Assumo te in consilium*) te consulo, & participem consilij mei facio. Idem lib. vi. euocatus in consilium à Cæsare nostro. [M. Tullius, Adhibuit sibi in consilium. xv. principes. cum quibus causas cognouit Max. nisi eo in cõsilium adhibito.] Spartianus, Adriano mos erat, vt cum princeps causas cognosceret, & Senatores & Equites Romanos in consilium vocaret & alios, quos Senatus probasset. *Familiaris*) domesticæ. *Prædia*) rura, prædia sunt res ipsæ, prædes homines, id est fideiussores. *Vicina*) contigua. *Inserta*) interiacentia. *In his*) emendis. *Solicitant*) prouocant, incitant. *Deterrent*) retrahunt ab emptione. *Pulchritudo*) decorus prospectus agrorum perpetuorum. *Vtraque*) prædia vetera & noua. [*Opera*) excursu.] *Viatico*) viæ impẽdio. *Inuisere*) ire ad videndũ. *Procuratore*) rei rusticæ curatore, cuius imperio subiacet villicus: verũ & pro custode alicuius rei necessariæ, vt fœtus apũ, Columella posuit: at Lampridius & multi pro eo qui rationes vectigaliũ principũ seruat, super quo iam multa præscripsimus. [*Actoribus*) quod probo, cùm apud Iurisconsultos actor pro villico accipiatur. quale illud, actori suo Antiocho data libertate. quinimmo etiam Columella in eundem sensum accepit cùm inquit, Sed nec conditum cura, fide, rationibus inferunt: ita vt & actor & familia peccent, & ager sæpius infametur.] *Villam*) domum in agro. *Tueri*) [rusticam villam] reparare, ne corruat. nam villarum alia ciuica, in qua ciues æstatis tempore, alia rustica, in qua cultores agrorum inhabitant. Item fructuaria in qua fructus & reditus agrorum reponuntur. *Inest*) numeratur, miscetur. *Computationi*) calculo. *Supellectilis*) rerum mobilium ad vsum domesticum Pomponius de supellectili. Supellex est domesticum patris familiæ instrumentum: quòd neque argento auróue facto, vel vesti annumeraretur. vbi Paulus recenset quæ supellectilis appellatione con-

tinentur. Tubero hoc modo demonstrare supellectilem tentat, dicens esse instrumentum quoddam patrisfamilias rerum ad quotidianum vsum paratarum, quod in aliam speciem non caderet. Celsus ibidem autor. Columella appellatione supellectilis, etiam vestem comprehendit *Atriensium*) qui habebant curam atrij & supellectilis. nam ianitores atrienses dixit. Apuleius lib. de mundo, & Columella. Tum insistere iubet atriensibus vt supellectilẽ exponant. Vlp in familia atriẽsem numerat, & asserit fuisse in villa cultiori: sicut scoparios, viridarios, & topiarios. [Siculus Flaccus etiam ostiarios, cùm scribit villis portas dominos villarum facere, ianuásque imponere, & seruos huic negocio ad transmittendum populum applicare. Plau. in Asinaria his verbis declarat, quod esset officium atriẽsium. Iussin', inquit, sceleste hac ianua hoc stercus hinc auferri? iussin' columnis deiici operas aranearum? Iussin' in splendorem dari bullas has foribus nostris?]

topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorij instrumenti: quæ plurimum refert, vnum in locum conferas, an in diuersa dispergas. Contrà, vereor ne sit incautum, rem tam magnam iisdem tempestatibus, iisdem casibus subdere. Tutius videtur incerta fortunæ possessionum varietatibus experiri. Habet etiam multum iucunditatis soli cælique mutatio, ipsáque illa peregrinatio intersita. Iam, quod deliberationis nostræ caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi. Constant campis, vineis, syluis,

Topiariorum) artificum traducendarum & formãdarum arborum, ac herbarum in varias formas & circinnos Plin. senior lib. xij. ficus inquit, Indica vastis diffũditur ramis, quorum pondera adeo in terram curuantur, vt annuo spatio figantur, notámque sibi propaginem faciant circa parentem in orbes quodam topiario opere. & Africanus cum Vlpiano topiarium vsurpant pro seruo parato arborum ornandarum causa. fortasse à funiculis dictus est topiarius, quibus in opere vtitur. nã restes Pausan. ait topia dici. topiarium opus non in viridiis tantùm, sed & in scenis satyricis antiquitas struxit, quæ ornatæ arboribus, speluncis, montibus, reliquisq; agrestibus rebus in topiarij cœli speciem transformabantur. Topiariorum autem cura fuit post flatum Fauonij. *Fabrorum*) lignariorum & ferrariorum, [dendrophororum.] *Venatorij*) comparati ad venationem, quæ propriè ferarum est: nam aucupium minus virile. Vlp. ff. xxxiij. Si in agro venationes sint, puto venatores quoque & vestigatores, & canes, & cætera quæ ad venationes sunt necessaria, instrumenti vocabulo contineri: maximè si ager ex hoc reditum habet, vnde iure Secundus venatorium instrumentum dixit. est autem instrumentum, secundum Vlpianum de fundo instructo, apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri nequiret possessio: ibi insuper idem Iurisconsultus exequitur de instrumento rurali diligenter. Tranquil. in Augusto, instrumentum regium pro apparatu & supellectili regia posuit. *Conferas*) componas: nam in vnum melius custodiuntur. [*Rem*) prædia.] *Tam magnam*] magni momenti, [tam magno emptam.] *Tempestatibus*) malis temporum qualitatibus. vocabulum, quòd vtroque versus dici potest, vt valitudo, facinus, dolus: poeta enim claram tempestatem dicit, & pro tempore antiquos accipere solitos Pompeius testatur. *Incerta fortuna*) incertitudinem fortunæ, ac temporum mutationes. *Possessionum varietatibus*) habere possessiones in diuersis locis: vt si calamitas vnam aliquam opprimat, alia diuersitate cœli grãdinem euitet. [*Experiri*) an possimus euitare.] *Soli*) loci, regionis. *Cæli*) aëris. *Peregrinatio*) peregre secessus. *Intersita*) interposita, vicissitudinaria. *Caput*) summa, maxima propositio. *Fertiles*) non seruauit ordinem. nam præponere debuit pingues, vnde descendit fertilitas. *Aquosi*) vligino-

si, irrigui, abundantes aqua [qua possint irrigari,] qui ex se aquam fundant. Cato in re rustica per gradum superlationis dixit.

qua materiam & ex ea redditum sicut modicum, ita statum præstant. Sed hæc felicitas terra, imbecillis cultoribus fatigatur. Nã possessor prior sæpius vendidit pignora: & dum reliqua colonorum minuit ad tẽpus, vires in posterum exhausit, quarum defectione rubus & reliqua incõmoda creuerunt. Sunt ergo instruendi complures frugi mancipes. Nam nec ipse vsquam

Materiam) ligna. ὕλη apud Græcos materiam & syluam significat, & nostri pro ligno sæpe vtuntur, vt Cato: Columella etiam pro pampinis, qui relinquuntur vitis constituendæ vel substituendæ causa. Vlp. ff. xxxij Ligni appellatio nomen generale est, sed sic separatur, vt sit aliud materia, aliud lignum: materia est, quæ ad ædificandum fulciendúmque necessaria est: lignum, quicquid cõburendi causa paratum est. Plato insuper materiam voluit esse rem improcreabilem, incorruptã, non de principiis absolutis elementis, sed ex omnibus primam figurarum capacem, factionísque subiectam, adhuc rudem & figurationis qualitate viduatam. stoici duo esse in rerum natura voluerunt, ex quibus omnia fiunt, materiam & causam. materia iacet iners, res ad omnia parata cessatura, si nemo moueat: eam autem ratio format, & quocunque vult versat: ex illa varia opera producit. hæc autem omnium rerum prima substantia, causa verò deus *Modicum*) mediocrem. *Statum*) certum, firmum. nã statæ obseruationes, & feriæ certis diebus constitutæ dicuntur. sunt autem syluæ minus subiectæ tempestatibus, quàm reliqua ruris. status verò substantiuum est conditio vnuscuiusque rei, & constitutio causæ apud Rhetores. *Felicitas* fertilitas, vbertas. *Imbecillis*) pauperibus, debilibus. *Fatigatur*) colitur, exercetur [eneruatur, exinanitur. *Possessor*) dominus.] *Pignora*) seruos, & bona, ac instrumenta rei rusticæ, quæ colonis adiumento dominus dederat. nã ea sunt obligata creditori, quinimmo secundum Catonem in re rustica. quicquid illatum fundo erit, donec colonus satisfecerit, pignori esto. *Reliqua colonorum*) debita contracta à colonis. sic enim Iurisconsulti vsurpare solent [vt] Pomp. de statu lib. Rationem reddere iussus, reliquum, quod apparet, soluit: de eo quod obscurius est, satisdare paratus est. Iulianus, Si quis testamento libertatem accepit sub conditione, si rationem reddiderit, debet pro hæreditaria parte hæredibus reliqua soluere. [Et Paulus, Offidius quidam instituta filia Valeriana hærede, actori suo Antiocho data libertate prædia certa, & peculium, & reliqua legauerat. Vlpianus. Siquis libertatem dederit seruis duobus, si rationes reddiderint. Iulia enim tractat si alter reddere sit paratus, alter non sit, an alter per alterum impediatur. & rectissimè ait. si quidem separatim rationes gesserant, sufficere ad libertatem adipiscendam ei qui rationes suas reddiderit. si verò simul, non alias videri alterum paruisse, nisi vtriusque reliqua exolueerit. in reliquis accipere debemus, vt & ipsa rationum volumina reddantur. Callistratus, Quid ergo conuenitur his verbis, si rationes reddiderit. quidam hoc aiunt, si reliqua reddiderit, quasi nihil interfit vtrum sub hac conditione, si reliqua: vel sub hac, si rationes reddiderit. Scæuola demum. ff. de fundo instructo bis repetens in eadem lege reliqua colonorum, innuit esse, quæ coloni debent dominis.] quod nos admonuit Baptista Tetonus, qui sine magistro ius ciuile summa cum laude profitetur. Hoc etiam vocabulo vsus est M. Tullius ad Atticum. Id inquit reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quódque idem in Asia sua manu scriptum dedit, id si præstaret, & quæ ibi sequuntur. Plautus in Cist. Nunc quod reliquum restat, volo persoluere, vt expungatur nomen, ne quid debeam. & paulo pòst, Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum est, non dabo.] *Ad*

tempus) ante tempus. nam ad interdum præter, & ante significat. *Vires*) excolendi prædij. *Exhausit*) absumpsit. dum partis malè vtitur, ita in futurum facultatem contriuit, vt incultos agros reliquerit. *Rubus*) arbor mora producens. namque curuatus gracilitate nimia simul proceritate defigit rursus in terram caput, iterúmque nascitur ex sese repleturus omnia, nisi resistat cultura prorsus, vt possint videri homines terræ causa geniti, ita pessima atque execranda res propaginem docuit, atque radicem acquiri viridem. Eius autem plura genera, inter quæ illud, quòd Theophrastus canis rubum, Palladius rubum caninum appellat. Plinius rubum arborem esse dicit, Theophrastus fruticem. [Fuit in alia lectione rursus reliqua creuerunt, scilicet debita in maius aucta fuere: quam magis probo.] *Sunt ergo*) quòd scilicet ager incultus esset & pignora distracta, ideo instruendi & muniendi erant instrumentis necessariis complures frugi mancipes. *Mancipes*) coloni qui agros mercede conducant. [Cic. ad Rufum, Docuerunt me periti homines in his cùm omnium peritissimus, tum mihi amicissimus C. Camillus ad Volusium transferri nomen à Valerio non potuisse, prædes Valerianos teneri, neque id erat. xxx. sest. vt scribis, sed. xix. erat enim curata nobis pecunia Valerij mancipis nomine, ex qua reliquum, quod erat in rationibus rettuli. vbi manceps pro præde, & reliquum pro debito.] *Frugi*) fructuosi, vtiles.

vinctos habeo, nec ibi quisquam superest, vt scias quanti videantur posse emi. Sestertio tricies, non quia non aliquando quinquagies fuerint, verùm & hac penuria colonorum & communi temporis iniquitate, vt redditus agrorum, sic etiam precium retrò abijt. Quæris, an hoc ipsum tricies facilè colligere possimus. Sum quidem propè totus in prædijs, aliquid tamen fœnore: nec molestum erit mutuari. accipiam à socru, cuius arca non secus ac mea vtor. Proinde hoc te non moueat si cætera non refragantur: quæ velim quàm diligentissimè examines. Nam cùm in omnibus rebus, tum in disponendis facultatibus plurimum tibi & vsus & prouidentiæ superest. Vale.

Vinctos) in compedibus: quibus vincti serui ad agriculturam destinabantur: eos autem oportebat secundum rei rusticæ præcepta non esse formidolosos, non animosos, non secordes, neque somniculosos: id genus culturæ Plinius senior libro decimooctauo, capite tertio reprehendit: At nunc inquit agros, vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent. *Quisquam*) seruus est. *Ibi*) in illis prædiis. *Superest*) reliquum est in hoc consilio. *Sestertio tricies*) sume extrinsecus emi possunt. nam amico omnia detegit, vt melius consulat. *Sestertio tricies*) tricies centenis milibus nummū. tricies autē syncopatū pro triginties profertur. *Quinquagies*) sestertio, id est, quinquagies centenis milibus nummum fuerint vænales. *Penuria*) paucitate, caritate. *Iniquitate*) malignitate: qua inculti per Italiam iacebant agri: [an potius sterilitate & crebris tempestatibus.] *Retro abijt*) viluit, minutum est. *Tricies*) sestertium. *Colligere*) comparare, cogere. *Prope totus in prædijs*) ferè omnes meas pecunias contuli emendis prædiis. *Fœnore*) fœnus non ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι: sed à fœtu deductum est, quasi à fœtura quadam pecuniæ parientis: nam propriè fœnus est naturalis terræ fructus: ob quam causam & nummorum fœtus fœnus est vocatum: sors autem summa, cui extrinsecus requiritur fœnus. Autore Appiano, veteres Romani abhorruisse videntur fœnoris consuetudinem, quemadmodum & Græci: non secus ac cauponandi quæstum quendam existimantes grauem intolerabilémque pauperibus, &

inimicitias vltro procreantem, qua ratione commoti Persæ commodari deceptibile quoddam mendacissque refertum credidere. [& Cæsar dict. aduersus fœneratores legem tulit, qua de modo credendi cauebatur. *Mutuari fænore*) accipere mutuo cum fœnore. *Asteru*) mea, Pompeia Celerina. *Arca*) pecunia. positum continens pro contento. *Hoc*) quod non habeam integram summam pecuniarum pro emendis his prædiis.] *Refragantur*) resistunt, aduersantur.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

MEminiſtíne te ſæpe legiſſe quantas contentiones excitarit lex tabellaria? quantúmque ipſi latori vel gloriæ, vel reprehenſionis attulerit? At nunc in Senatu ſine vlla diſſenſione

MEminiſti) Monet amicū Messium comitiorum ordinem immutatum: neque per aperta suffragia: sed tacitam tabellam creari magistratus: & verendum, ne inde vitia oriantur. quod postea euenisse, per epistolam ad eundem Messium lib. iiij. significat, in primis seculi malas artes taxans, & Traiani curam circa publica non mediocriter commendans. Paulus de iure fisci refert Messium fuisse Iurisconsultum: marmoreæ veterum inscriptiones Messium Rusticū curatorē aluei, & riparum Tyberis, & cloacarum vrbis Romani populi Adriano Augusto Imperante: [at in monumentis Brixianorum legi T. Messium Licinianum. sicut apud Forumiulii L. Geminium Messium curatorem ærarii Mediolanensis] in vetusto codice Metium Maximum inuenio. Tranquillus Metium recitat in quem fuit illud notabile dictum Domitiani, Vellem tam formosus esse, quàm Metius sibi videtur. *Lex tabellaria*) qua populus per tabellam suffragium ferebat: cum prius non viritim, sed per curias conuocatus magistratus crearet: & quod pluribus visum esset curiis, ad Senatum referebatur. Lex autem tabellaria, quæ & Cassia dicta est, quòd Cassius Longinus hanc tulit, C. Mario Cn. Flacco Coss cauebat non voce, sed puncto debere fieri suffragia: quæ antiqui non scripto, vt postea in cistam tabellas suas coniicientes, eásque candidati cui fauebant insculptas literas habentes, sed puncto in tabellam facto notabant: quod M. Tullius pro Planco ostendit: & Horatius in arte tetigit, Omne tulit punctum id est omnium tribuum suffragium habuit. nam tribus conuocatæ per tabellam ferebant suffragia, quibus latis sortitio fiebat, præco renunciabat, quem tribus creasset. autores sunt M. Varro in re rustica, & Cicero pro eodem Planco. [& de lege agraria idem inquit, Meis comitiis non tabellam vindicem tacitæ libertatis, sed vocem vnam præ vobis indicem vestrarum erga me voluntatum & studiorum tulistis.] *Latori*) L. Cassio Longino. *Gloriæ*) si bene cessisset. *Reprehensionis*) si malè. vel pro hominum diuerso iudicio. nam M. Tullius legum secundo, In ea sum inquit sententia qua te fuisse semper scio, nihil vt fuerit in suffragiis voce melius. quis autem non sentit omnem autoritatem optimatum tabellariam legem abstulisse? quā populus liber nunquam desiderauit: oppressus dominatu, & potentia principum efflagitauit. Itaque grauiora iudicia de potentissimis hominibus erant voces quā tabellæ: quamobrem suffragandi nimia libido, in non bonis causis eripienda fuit potentibus: non latebra danda populo, in qua bonis ignorantibus, quid quisque sentiat, tabella vitiosum occultaret suffragium. itaque isti rationi neque lator quisquam est inuentus, neque autor vnquam bonus: sunt enim quatuor leges tabellariæ quarum prima de magistratibus mandandis: ea est Gabinia, lata ab homine ignoto & sordido: secuta biennio pòst Cassia est de populi iudicio, ista ab homine nobili lata L. Cassio. Garbonis est ter-

tia de iubendis legibus ac vetandis seditiosi atque improbi ciuis. vno in genere relinqui videbatur vocis suffragiũ, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis. dedit huic quoque iudicio Cælius tabellam, eámque optimam remp. esse dico quam hic Consul constituerit, quæ sit in potestate optimatum: sic enim recitata est de suffragiis, Optimatúmque plebi libera sunto: quæ lex hanc sententiam continet, vt omnes leges tolleret quæ postea latæ sunt, quando tegunt omni ratione suffragium, ne quis inspiciat tabellam, ne roget, ne appellet: dummodo hæc optimo cuique & grauissimo ciui ostendatur, vltroque offeratur.

hoc idem, vt optimum placuit. Omnes comitiorum die tabellas postulauerunt. Excesseramus sanè manifestis illis apertísque suffragiis licentiam concionum. non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedenti dignitas custodiebatur. magni vndique dissonique clamores. Procurrebant omnes cum suis candidatis. multa agmina in medio, multique circuli & indecora confusio: adeo desciueramus à consuetudine parentum, apud quos omnia

Hoc idem) lex tabellaria sine vlla defensione. Legitur etiam dissensione in eundem sensum, id est, omnibus sententiis, sine controuersia. *Omnes*) senatores. *Comitiorum die*) quo die populus coibat ad creandos magistratus. inde comitiales dies sunt dicti, quibus cũ populo agi licebat: nundinis enim comitia haberi non poterât, neque mundo patente. solebant autem auspicari de mense Martio, secundum alios etiam alio tempore: consularia sequebantur prætoria & ædilitia: quidam etiam testantur consularia comitia aliquando facta. vi. Cal. Augusti. Et comitiorum alia calata dicebantur, quæ pro collegio pontificum, aut regis sacrorum, aut flaminum inaugurandorum causa habebantur: alia curiata, cùm ex generibus omnium suffragium ferebatur, quæ per lictorem curiatim vocabantur: alia centuriata, cùm ex censu & ætate, ea per cornicinem vocari solebant. hæc Gellius. At Liuius ab vrbe condita. Curiata dicit comitia quæ rem militarem continerent: & centuriata, quibus Consules Tribunique militares creabantur. Tributa comitia sunt cùm ex regionibus & locis suffragium fertur: ea minoribus creandis magistratibus dantur: maioribus autem centuriata, quæ iusta haberi & dici voluisse maiores Cic. tradit. Curiata, vt alii arbitrantur, pontificibus arbitris præbentur. Consules, Dictatores, Tribuni militares indicẽdorum comitiorum potestatem habebant. Bina autem fieri comitia solebant de eisdem candidatis: priora domi, quo facilius concordia populi firmaretur: posteriora vel in loco comitii, vel in campo Martio. Comitium autem locus iuxta Senatum à coëundo dictum, quòd illuc populus coiret comitiis centuriatis & litium causa: erat enim foro connexum, secundo bello punico tectum: in quo ruminalis arbor, quæ Remi Romulíque infantiam texerat supra octingentos & quadraginta annos fuit. Significat etiam comitium tempus coeundi & actum: in quem sensum nunc Secundus vsurpat: à quo verbum comitiare & incomitiare deducitur secundum Festum. *Comitiorum die*) hanc rem in Panegyrico breuius tetigit, Nam quod, inquit, precatus es, vt illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eueniret nobis, reip. *Licentiam*) nimiam libertatem. *Concionum*) dicendi publicè. prænotauimus cõcionem tria significare. *Manifestis suffragiis*) viua voce & sententiis palam dictis. hoc enim primum in vsum venerat apud Romanos, vt in creatione magistratuum sententiæ ferrentur viritim, eadem vi, eodémque iure promiscuè ab omnibus. à Seruio rege postea gradus facti, vt neque exclusus quisquam suffragio videretur, & vis omnis penes primores ciuitatis esset. equites namque vocabantur primi octuaginta: inde primæ

classis

classis centuriæ vocabantur : ibi si variares, quod rarò incidebat, vt secundæ classis vocarentur, nec ferè vnquam ita descenderent vt ad infimos peruenirent. Dissentit Dionysius Halicarnasseus [à Liuio.] Ille enim sub Romulo populum per centurias vocatum, hic secus scribit. Appianus innuit, aliud esse suffragia ferre in creandis magistratibus, aliud participem esse in legum creatione. *Non sedendi dignitas*) non locus honestior dabatur dignioribus, [non displicet etiam sedenti, vt qui etiam sedendo interfari loquentes vellet.] *Dissoni*) discordes. *Cum suis candidatis*) Lege Fabia à Fabio lata adiecta est pœna illis, qui non certo numero, vt antè fuerant definiti, deducerent & sectarentur in comitia candidatos. Iam memorauimus rationes cur petituri magistratum alba veste induerentur. *Agmina*) globorum motus. *Circuli*) conuenticuli hominum. coronæ. *Indecora confusio*) inhonesta perturbatio & commixtura. *Desciueramus*) defeceramus. *Parentum*) maiorum.

dispositá, moderata, tranquilla, maiestatem loci, pudorémque retinebant. Supersunt senes, ex quibus audire soleo hunc ordinem comitiorum, Citato nomine candidati, silentium summum. Dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat : vel eum sub quo militauerat, vel eum cui quæstor fuerat, vel

Disposita) ordinata. *Maiestatem*) amplitudinem, dignitatem. *Loci*) comitij vel campi Martij. [*Senes*] qui fortasse sub Augusto hoc viderant. nam is referente Tranquillo quoties magistratuum comitiis interesset tribus cum candidatis suis circuibat supplicabátque more solenni. ferebat & ipse suffragium in tribus vt vnus è populo.] *Hunc*) talem olim fuisse. *Citato*) vocato per præconem. *Silentium*) attentio, subaudi erat. *Ipse*) cādidatus. *Pro se*) quæ arbitrabatur ad causam suam. *Explicabat* narrabat. *Vitam suam*] M. Tullius pro Planco tradit in candidato virtutem, probitatem, integritatem inquiri solere. *Testes*) Idem in Panegyrica oratione, [N æ] suffragiis consularium virorum vrbes, populi, gentes inseruntur. *Dabat*) producebat.. *Legatus*) Proconsulis vicarius. placet etiam legi militauerat. nouimus Romanos auspicari solitos honores à militia. sic Cæsar Dictator sub Seruilio Isaurico primum meruit. sic Secundus Tribunatum militum gessit. [nam primò ad militiam, deinde ad quæsturam procedebant antiqui.] *Quæstor*) quæstura enim fuit primus honorum [vrbanorum] gradus. quæstor autem Latinum nomen est Pomponio Iurisconsulto referente, eo quòd inquirendæ & conseruandæ pecuniæ causâ crearetur. Quæstorum alii erant vrbani, qui pecunias publicas in ærarium referebant, alii Prouinciales Proconsulibus & Prætoribus dati ad pecuniam publicam conseruandam : nam & Consules in bello Quæstores habebant ad curam prædæ &, spoliorum : at vrbani damnatorum bona accipientes in publicum referebant, publica funera de publico locabant, ærarij pecunias expensas & acceptas] in tabulas referebant, quæstores enim aliquando Tribuni & præfecti ærarij appellati : à recentioribus referēdarij, vocabulo non incongruo. Origo quæstoribus creandis antiquissima est, & pene ante omnes magistratus. nanque Vlpianus asserit ex testimonio Iunij Gratiani lib. vij. de potestatibus ipsum Romulum & Numam Pompilium binos quæstores habuisse, quos iidem reges non sua voce, sed populi suffragio crearunt sed sicut dubium est, an Romulo & Numa Pompilio regnantibus Quæstor fuerit, ita à Tullo Hostilio rege quæstores fuisse creatos certum est, & sanè crebrior apud veteres opinio est. Tullum Hostilium primum in remp. induxisse quæstores à genere quærendi initio sic appellatos, & Iunius, & Trebatius ac Fenestella scribunt. Idem Vlpianus ibidem inquit, Ex Quæ-

storibus quidam solebant prouincias sortiri ex Senatusconsulto: quod factum est D. Druso & Porcinna Coss. Non autem omnes Quæstores prouincias sortiebantur: nam excepti erant Candidati principis: hi etenim solis libris principalibus in Senatu legendis vacabant. posteáque obtinuit Quæstores creari indifferenter, tam Patricios quàm plebeios. ingressus est enim quæstura, vt iam prædiximus, & quasi primordium gerendorum honorum. Quæstor item frumenti erat qui in summa caritate, vt vrbs abundaret annona, curare debebat, & esse negociatoribus comis, mercatoribus iustus, municipalibus liberalis, sociis abstinens: & quia de capite ciuis Ro. iniussu populi non erat permissum lege Consulibus ius dicere, propterea Quæstores constituebantur à populo qui capitalibus rebus præessent: ij appellabantur Quæstores parricidij. vnde pro Sylla M. Tullius, Quæstiones, inquit, nobis seruorum ac tormenta accusator nobis minitatur: in quibus quamquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque, tum animi, tum corporis, regit quæstor.

vtrunque, si poterat. Addebat quosdam ex suffragatoribus: illi grauiter & paucis loquebantur. Plus hoc quàm preces proderat. Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat Senatus grauitate censoria: ita sæpius digni, quàm gratiosi præualebant. Quæ nunc immodico fauore corrupta, ad tacita suffragia, quasi ad remedium, decurrerunt. quod interim planè remedium fuit. erat enim nouum & subitum. Sed vereor, ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum, ne tacitis suffragijs impudentia irrepat. Nam quoto cuique eadem honestatis cura secreto, quæ palam? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis citò de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magistratus, qui maximè fieri debuerunt. Nam vt in

Vtrunque) sub quo militauerat, & quæsturã gesserat. *Addebat*) pducebat in testimonium sui. *Suffragatoribus*) fautoribus [qui sibi fauebant perparcè, iuxta illud, Lauda parcè, vitupera parcius.] *Natales*) obscuros parentes, conferendo suos cum natalibus competitoris. tale quid Cicero pro Murena declarat, Summam, inquit, video in te esse Serui Sulpici dignitatem generis, integritatis, industriæ, cæterorúmque ornamẽtorum omnium, quibus fretum ad Consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena, atque ita paria, vt neque ipse dignitate vinci potuerit, neque te dignitate superarit. contempsisti L. Murenæ genus, extulisti tuum, & quæ sequuntur. *Competitoris*) eundem magistratum petentis. *Annos*) nimium teneros, vel præmaturos: nam lege annaria, quæ annorum modum in petendis honoribus definiebat, cautum ne omnis ætas ad dignitates admitteretur: interdum tamẽ vt in Scipione Africano propter summam indolem & virtutem non obseruata. *Censoria*) castigata, iudiciaria, magna. [*Digni*) propter virtutes, mores, nobilitatem. nam potest esse quispiam gratiosus absque virtute, cùm sit potius fortunæ nomen.] *Gratiosi*) gratia validi, & fauorabiliores. *Præualebant*) creabantur, eligebantur. *Immodico*) nimio. *Tacita*) per tabellam. *Interim*) statim. discretio huius rei quæ ad narrationem pertinet superiorem. *Subitum*) inopinatum. nam vbi vsitata remedia non procedunt, contraria tentanda sunt autore Seneca. *Ipso remedio*) lege tabellaria, quod sequentibus comitiis euenit eodem lib. iiij. ad eũdem significante. *Irrepat*) latenter & paulatim ingrediatur. *Quoto cuique*) cuiuscunque

ordinis. *Cura*) est. *Multi famam*) Sententia verissima prius à Seneca prænotata, Plerique, inquit, famam: conscientiam pauci verentur. *De futuris*) malis conqueror. *Qui*) quales. boni scilicet. in Panegyrico enim multis laudat Consules his comitiis declaratos. [*Maxime*) in primis.]

recuperatorijs iudicijs, sic nos in his comitijs quasi repentè apprehensi, sinceri iudices fuimus. Hæc tibi scripsi, primùm vt aliquid noui scriberem, deinde vt nonnunquam de Rep. loquerer, cuius materiæ nobis quanto rarior quã veteribus, occasio tanto minus omittenda est. Et Hercule quousque illa vulgaria? Eho quid agis? ecquid commodè vales? Habeant nostræ quoque literæ aliquid non humile, nec sordidum, nec priuatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta sub vnius arbitrio, qui pro vtilitate communi solus omnium curas, laboresque suscepit: quidam tamen salubri temperamento ad nos quoque, velut riui ex illo benignissimo fonte decurrunt, quos & haurire ipsi, & absentibus amicis, quasi ministrare epistolis possumus. Vale.

Recuperatorijs iudicijs) Recuperatores iudices dabantur edicto Prætorio iniuriis æstimandis, quòd per illos ius nostrum recuperemus, [vnde in lege Roscia Peducea de terminis agrorum scriptum extat, deque ea re curatores, qui hoc lege egerit iurisdictio recuperatorúmque datio additio esto: erant autem huiusmodi quãdo legibus aliquibus, quibus parua admodum pecunia delinquentes mulctabantur, propter exiguam pœnam oriebatur contemptus, tũc recuperatores iudices prouinciis æstimandis reo dabantur.] M. Tullius in Verrem innuit tres dari solitos. & pro Flacco inquit à recuperatoribus causa cognoscitur. Tranquil. in Nerone, Cautum vt rerum actu ab ærario causæ ad forũ, ac recuperatores transferrentur. Idem in Vespasiano, Flauia Domicilla ingenua, & ciuis Romana recuperatorio iudicio pronunciata. [Postremo in Domitiano recuperatores, ne se semper persuasoriis assertionibus accommodarent, identidem admonuit.] Fiebant autem recuperatoria iudicia extra ordinem. *Repentè*) ex improuiso. *Veteribus*) vt Ciceroni, aliisque qui apud eundem plura de rep. per epistolas locuti sunt. *Quousque*) scribemus, quasi diceret semper ne? *Eho*) interiectio est principium vel animaduersionem in se poscẽtis, aut repentè cernentis, interdum admirantis, aliàs ad se vocantis, vt eho dum ad me aliquando intentionem audientis exposcit. nonnunquam interiectio est ponẽtis aurem propiorem. vt eho nunquidnam accusat virum? plerunque ehone ridiculè additur apud comicos. *Sordidum*) vulgare. *Inclusum*) continens, [insistens, inhærens.] *Vnius*) Traiani. *Arbitrio*) nutu, imperio. *Quidam riuuli*) aliqua munia publica. [*Salubri*) vtili. *Nos*) Senatores. *Riui*) negociorum paruæ materiæ.] *Temperamento*) modestia. *Benignissimo fonte*) principe humanissimo, quia libertatem Nerua cũ imperio mixtam quotidie augebat, & imaginem pristinæ reip. repræsentabat. *Haurire*) perstat in translatione sumpta à fonte.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

AVdio Valerium Martialem decesſiſſe, & moleſtè fero. Erat homo ingenioſus, acutus, acer, & qui plurimum in ſcribendo & ſalis haberet, & fellis, nec candoris minus. Proſecutus eram viatico ſecedentem, dederam hoc amicitiæ, dederā etiam verſiculis, quos de me compoſuit. Fuit moris antiqui, eos qui vel ſingulorum laudes, vel vrbium ſcripſerant, aut honoribus vt pecunia ornare: noſtris verò temporibus, vt alia ſpecioſa & egregia, ita hoc in primis exoleuit. Nam poſtquam deſiimus facere laudanda, laudari quoque inepti putamus.

AVdio) Apud Cor. Priſcum, ordinis Senatorii virum, Martialis poetæ obitum luget, cuius ingenium plurimum admiratur. fuit enim illi amicus Secundus, & ab eo hendecaſyllabo laudatus. *Deceßiße*) in patria Bilbili: nam tædio vrbis feſſus iam ad ſenium vergens cùm ſub Traiano nullus eſſet adulationi locus in Hiſpaniam reuerſus non multos poſt annos migrauit ab humanis, relicto epigrammatico libro laudatiſſimo: adeo vt Ælius Verus, qui Cæſar ab Adriano eſt appellatus, Martialem, ſuum Virgilium diceret. Martiales tamen plures fuiſſe lego. Cor. Martialem Tribunum. Iulium Martialem. item Martialem, cuius impulſu Caracalla occiditur. & Gargilium Martialem ſcriptorem temporum Seueri imperatoris. ad Martialem amicum idem poëta ſcripſit. *Ingenioſus*) qui poterat ex his quæ didicerat, inuenire quæ non didicerat. *Acutus*) celeriter per diſcurſum mentis cognoſcens. *Acer*) vehemens. *Salis*) lepôris, gratiæ, facetiarum. Salſum inquit Fabius in conſuetudine tantùm pro ridiculo accipimus. ridicula enim oportet eſſe ſalſa. & Cicero, omne quod ſalſum ſit, ait eſſe Atticorum, quia ſunt maximè ad riſum compoſiti. & Catullus cum dicit, Nulla eſt in toto corpore mica ſalis: hoc dicit, nihil in corpore eius eſſe ridiculum. Salſum igitur erit quod non erit inſulſum, velut quoddam ſimplex orationis condimentum, quod ſentitur latente iudicio, & velut palatum excitat, quod & à tædio defendit orationem. *Fellis*) amaritudinis, morſus. *Candoris*) elegantiæ, Latinitatis. *Proſequutus*) proſequi eſt aliquem officio vel munere afficere. Secundus libro quinto proſequutus eſt quibus offenſior erat. Martialis. Aut quæ proſequitur non alienus eques. Tranquillus. Ex reliquo quoque ordinum genere vel inuitatos, vel ſponte ad ſe commeantes vberrimo congiario proſequebatur. [& ſi Valerius libro quinto pro inſectari vſus ſit, Leui inquiens querela proſequenda eſt. Et nono, Licentiam furoris ægre reip. gemitu proſequendam.] *Viatico ſecedentem*) diſcedenti ab vrbe in Hiſpaniam viaticum dederam. *Hoc*) viaticum. *Amicitiæ*) gratia amicitiæ quæ mihi cum illo fuit. *Verſiculis*) hendecaſyllabis. *De me*) in laudem meam. *Antiqui*) aliàs antiquis, in eundem ſenſum. *Honoribus & pecunia*) Tranquil. Virtutem ac merita cuiuſque Auguſtus dignè proſequutus eſt. quare miror Ouidium vetera, non ſua tempora laudare: inquit enim, Cura ducum fuerant olim regúmque poetæ: Præmiáque antiqui magna tulere chori: Sanctaque maieſtas, & erat venerabile nomen Vatibus, & largæ ſæpe dabantur opes: Ennius emeruit Calabris in montibus ortos Contiguos penè Scipio magne tuis. Nunc hederæ ſine honore iacent, operatáque doctis Cura vigil muſis nomen inertis habet. *Vrbium*) multorum. continens pro contento *Honoribus*) dignitatibus, ſtatuis in publico. quod multis Græcorum datum autore Pauſania: & in monumento Scipionum extra

portam Capenam. tradit Cicer. pro Archia. Ennium sepultum. In libro de claris oratoribus recitat eundem donatum ciuitate à Q. Nobiliore M filio. quot præterea dignitates & opes Seneca per disciplinas comparauit? Quintilianus cõsularia ornamenta, & vt altius repetam Aristo. & Isocrates, ac alii pro scriptis suis, multis talentis plerunq; donati sunt. *Speciosa*) laudabilia, exoleuerunt *Exoleuit*) deleuit. *Laudanda*) Claudianus pro Stilicone. Gaudet enim virtus testes sibi iũgere musas. Carmen amat quisquis carmine digna gerit.

Gratiam) viaticum, premium. *Volumen*) indifferenter vsurpat volumen pro libro, quamquam alterum ab altero differre suprà admonuimus. *Tenerem*) memoria haberem. *Hi*) quos recitabo versus. *Alloquitur musam*) proponit argumentum carminis ex lib. x. Mart. cui initium, Nec doctum satis, & parum seuerum: Sed non rusticulum nimis libellum Facundo meo Plinio Thalia, I, perfer & reliqua. *Exquiliis*) exquiliæ vicus in vrbe ab exquilino colle: à quo porta exquilina, secundum Dionysium. P. Victor campum exquilinum, & lucum in quinta vrbis regione describit. *Tempore non tuo*) matutino. *Ebria*) lasciua, impudens. *Caueto*) videto. quod etiam receptum est in quibusdam codicibus. *Dat*) impendit. *Tetricæ Mineruæ*) seueræ musæ, id est, iudicialibus causis. Tetricus autem mons in Sabinis asper & difficilis, quem Maro Tetricam, fœminino protulit. *Studet*) quærit placere. cum accusatiuo maiorẽ intentionẽ significat. *Auribus centumuirorum*) iudicibus causarũ centumuiralium. *Hoc*) tale genus orationum *Secula*) futura tempora seculum [iuxta quosdam] triginta annorum spatium continet, alii putant centum viginti, quidam mille: at Cẽsorinus inquit, seculum est spatium vitæ humanæ longissimum partu & morte definitum: quare qui annos triginta seculum crediderunt, multum videntur errasse: hoc enim tempus γενεὰς vocari Neratius autor est, quia orbis ætatis in eo sit spatio. ibique plura de sęculo enarrantur, pariter capite de gradibus ætatum. *Arpinis chartis*) orationibus, & scriptis Tullianis: nam Cicero traxit originem ex municipio Arpinati. *Seras*) vinosas, lætiores in cœna. *Lucernas*) lectiones nocturnas.

Quæris qui sint versiculi quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem: Tu, si placuerint hi, cæteros in libro requires. Alloquitur musam, mandat vt domum meam in Exquiliis quærat, adeat reuerenter:

> *Sed ne tempore non tuo disertam*
> *Pulses ebria ianuam, videto.*
> *Totos dat tetricæ dies Mineruæ,*
> *Dum centum studet auribus virorum,*
> *Hoc, quod secula posterique possint*
> *Arpinis quoque comparare chartis.*
> *Seras tutior ibis ad lucernas,*
> *Hæc hora est tua quum furit Lyæus.*
> *Quum regnat rosa, quum madent capilli,*
> *Tunc me vel rigidi legant Catones.*

Meritóne eum qui hæc de me scripsit, & tunc dimisi amicissimè, & nunc vt amicissimum defunctum esse doleo? Dedit enim mihi quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari maius, quàm gloria, & laus, & æternitas? At non erunt æterna quæ scripsit. Non erunt fortasse, ille tamen scripsit tanquam essent futura. Vale.

nas. *Tua*) commoda, conueniens tibi. *Lyeus*) Bacchus, vnum ex cognominibus ipſius, ἀπὸ τοῦ λύω à ſoluo, quaſi λυσιμέριμνος, .i. curarum ſolutor. vel ἀπὸ τῆς λύσεως τοῦ ῥάμματος, id eſt, à ſolutione fili. aſſutus eſt enim Iouis femori: vel quòd ſoluat vino ebrios. Sunt autem illius plura cognomina epigrammate Græco per ordinem literarum annotata. *Furit*) bullit, exultat. *Roſa*) corona roſacea, qua conuiuæ coronabantur. ſanè pro voluptate vſurpatur. *Madent*) vnguento. *Catones*) viri graues: quales fuerunt duo Catones, Cenſorinus, & Vticenſis. *Rigidi*) ſeueri, triſtes. *Amiciſſimè*) donato viatico. *Amplius*) maius donum: erat enim pauper. *Tametſi*) correctio. *Fortaſſe*) nam ſcripta quamuis eloquentiſſima ſubiecta ſunt fortunæ caſibus. *Futura*) quod multis in locis apertè Martialis gloriatur.

TERTII LIBRI FINIS.

C. PLINI CAECILI SECVNDI EPISTOLARVM

Liber Qvartvs.

Cum doctissimis Ioannis Mariae Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS FABATO PROSOCERO SVO S.

CVPIS post longum tempus neptem tuam, méque vnà videre. Gratum est vtrique nostrûm quod cupis, mutuò mehercule. Nam inuicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non vltrà differemus. Atque adeo iam sarcinulas alligamus, festinaturi quantum itineris ratio permiserit. Erit

Cupis) Certiorem facit prosocerum Fabatum de aduentu suo in patriam, seu in itinere docet biduo se moraturũ Tifernij, in dedicatione templi, quod sua pecunia extruxerat. [*Post longum tempus*) quo nos non videris.] *Neptem tuam*) Calphurniam filiam filij tui & vxorem meam. [L. autẽ Calphurnius] Fabatus Eques Romanus accusatus fuit tanquam Lepidæ incesti conscius: & instantem damnationem frustratus est: mox Neronem circa summa scelerum distentum, quasi minor euasit: demum annis grauis se Comum recepit, vbi nostra tempestate in templo diui Carpophori extat illius memoria in vetusto saxo: quamuis multis literis detruncata: sed latius honores eius alio postmodum Comi reperto lapide perleguntur. *Mutuo*) æquè nos cupimus videre te. *Nos*) ego & Calphurnia. *Desiderio vestri*) cupidine videndi vos. [illegible] desiderium rerum absentium. *Non vltra*) non longius. *Sarcinulas*) onera, itineris impedimenta. *Festinaturi*) accelerature ad te. *[illegible]*, quia longum est.

una sed breuis mora: deflectemus in Thuscos, non ut agros, rémque familiarem oculis subijciamus (id enim postponi potest) sed ut fungamur necessario officio. Oppidum est prædijs nostris vicinum. nomen Tifernum Tyberinum, quod me penè adhuc puerum patronum cooptauit: tanto maiore studio quanto minore iudicio aduentus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego ut referrem gratiam (nam vinci in amore turpißimum est) templum pecunia mea extruxi, cuius dedicationem, cum sit paratum, differre longius irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse, & sequenti die, sed tanto magis viam ipsam corripiemus, contingat modò te filiámque tuam fortes inuenire: nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

Deflectemus) à recta via declinabimus. *In Thuscos*) vbi cum speciosissima villa paria prędia possidebat. *Oculis subijciamus*) coram intueamur & examinemus. *Oppidum*) locus mœnibus cinctus & munitus. dictum oppidũ ab ope, quod munitur opis causa, vt opem præbeat, vbi sint quæ opus erunt ad vitam reparandam tuta: & vbi homines opes suas condant, vel quod opere muniebant. Oppidum item locus in Circo, vnde quadrigæ emittuntur. *Tifernum Tyberinum.*) legitur etiam Tiferni Tyberini. Tyberinum autem iuxta Tyberim situm, ad differentiam Tiferni, quod incolunt Dauni, auctore Pomponio Mela. Ptolemęus Tiphernum in Vmbria collocat ad Apenninum. Apud Plinium seniorem vbi refert Tifernates tiburinos, puto mendam inoleuisse, & legendum tyberinos. *Pene puerum*) nam vndeuigesimo anno dicere in foro cœpit. *Patronum*) oratorem, defensorem. patronus etiam dicitur dominus tradente Valerio Martiale, & subinde Iurisc̃osultis. ff. lib. xxxvij, titulo de iure patronatus. *Cooptauit*) asciuit, assumpsit, elegit. *Minore iudicio*) facultatem suam extenuat, se indignum referens tãta cura & celebritate. *Celebrat*) tanquam rem solennem prosequitur. *Angitur*) affligitur, tristatur. *Profectionibus*) discessu meo. hoc enim solent facere qui vehementer amant. *Hoc*) oppido. *Templum arbitror illud esse*) de quo scripserat decurionibus, vt sibi solum assignarent, in quo templum sua pecunia extrueret, & illi electionem loci Plinio obtulerant. Huius autem extructionis causa, vt Traiani indulgentia principum statuas per agros dispersas in vnum locum venerandum colligeret, Neruæque & Traiani illis adderet. Singulorum deorum locum dicimus templum, quod tribus modis intelligitur, à natura, ab auspicando, à similitudine: à natura, in cœlo: ab auspiciis, in terra: à similitudine, sub terra: in cœlo templum dicitur, vt magna cœli templa, tum commixta stellis splendidis, quia initium erat oculi à tuendo primo templum dictum. sic in terra, vt saxa rupea saxa, bacchi templa prope aggreditur. sub terra, vt Acherusia templa, alta orci saluete infera. Templi cœlestis partes quatuor appellantur. sinistra ab oriente, dextra ab occasu. antica ad meridiem, postea ad septentrionem. Liuius testatur in terris locum augurij & auspicij causa quibusdam conceptis verbis finitum vocari templum. Significat ad hæc templum tignum quod in ædificio deo sacrato ponitur transuersum. *Dedicationem*) consecrationem dedicare. & dicare propriè est dicendo differre, & obsequio dare alicui numini, ac in perpetuũ constituere. Fiebat autem dedicatio templi, aut per Consulem aut Imperatorem præeuntibus verbis Pont. Max. ex auctoritate Senatus lata lex est ne quis templum arámve in-

ve iniussu Senatus aut Trib. pl. partis maioris dedicaret. Et Varro de ling. latina, Ædis, inquit, sacra à magistratu pontifice prǽeunte dedicatur quibusdam verbis, dicendo. hinc dedicatio dicta. hanc consuetudinem primus Flauius ædilis curulis scriba Libertino patre, humili fortuna ortus, interrupit in dedicatione Concordiæ in area Vulcani. Multa de dedicatione Marcus Tullius pro domo sua, vbi quid intersit inter consecrare & dedicare colligi potest, & in restauratione Capitolii morem extruendi templi pluribus tangit. *Paratum*) templum absolutum: an nomen positum sit pro aduerbio: & dicas in promptu & expedito. *Epulo publico*) conuiuio lauto & decenti apparatu: ad deos plerunque refertur, vt apud diuũ Augustinum de ciuitate dei. Velut suis epulis immunda dæmonia pascerentur. [*Celebrare*) celebrem reddere.] *Sequenti*) die. *Magis*) velocius. *Corripiemus*) festinabimus, accelerabimus. *Filiam tuam*) Pompeiam Celerinam, socrum meam. *Fortes*) sanos. *Certum est*) pro comperto habeo vos esse hilares in aduentu meo.

C. PLINIVS CLEMENTI SVO S.

Regulus filium amisit: hoc vno malo indignus, quod nescio an malum putet. Erat puer acris ingenij, sed ambigui: qui tamen posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regulus emancipauit, vt hæres matris existeret. Mancipatum (ita vulgò

Regulus) M. Regulum malum causidicũ morte filij dolorem simulantem apud Clementem notabiliter taxat. Clementes per ea tempora plures inuenio. sub Nerone Salienum Clementem & Suedium Clementem ab Othone classi præfectum. item Aretinum Clementem domus Vespasiæ per affinitatem coniunctum à Mutiano Prætorianis præpositum: & prius Domitiano gratissimum, familiarémque, & mox ab eo necatum, quemadmodum idem tyrannus Flauium Clementem patruelem suum iugulari iussit, quamuis apud Dionem mendose legatur Fabius pro Flauio. Clementis Patauini Mart. mentionem facit, & cum Theophilo Clementem gessisse Consulatum sub Seuero refert Vlpianus, sicut Pomponius Pacuuium Clementem Iurisconsultum testatur. Fuit & Coruinus Clemens eruditissimus, & poetarum suauissimus metro Alexandri Macedonis gesta complexus, & Apuleio familiaris. ego tamen crediderim epistolam scriptam Cælio Clementi. quem sibi in Proconsulatu successorem alibi recitat Secundus. nisi me impediret vetus inscriptio ex lib. primo, vbi legimus Atrio Clementi eundem scripsisse, Clementi inquam Patauino. *Filium*) Regulum nomine, de quo Mart. lib. sexto. Aspicis vt paruus, nec adhuc trieteride plena, Regulus auditum laudet & ipse patrem. *Indignus hoc*) sensus est, merebatur Regulus mortem filij si eam malum putaret. sed cum timendum obitum eius optasset, vt hæres filii existeret, ideo indignum censeo hoc malo, quia malum non credit, sed vtile. *Acris*) acuti. *Ambigui*) qui poterat tam ad malũ quàm ad bonum vergere. [*Patrem*) malũ.] *Referret*) repræsenteret, nam fortes creantur fortibus. *Emancipauit*) manumisit, liberauit, liberum est ei, qui filium habet de potestate patria dimittere: emancipari tamen non poterat, nisi erat in imaginariã seruilem causam deductus. emancipatione autem desinunt liberi esse in patria potestate, sed emancipatio antea quidem, vel per antiquam legis obseruationem procedebat, quæ per imaginarias venditiones & intercedentes manumissiones celebrabatur, vel ex imperiali rescripto, verùm Iustiniani constitutione hoc in melius reformato. Eadem tamen iura à libe-

ris emancipatis præstantur parenti, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti. Emancipati auctore Pompeio duobus modis intelliguntur, aut qui ex patris iure exierunt, aut qui aliorum fiunt domini. vtrunque fit emancipatione. *Captabat*) mãcipatum, muneribus solicitabat vt se hæredem relinqueret: non placebat vxori Reguli, vt filius esset in patria potestate. quare eum reliquerat hæredem sub hac conditione, si pater eum manumisisset. Itaque timens Regulus cùm in filium emancipatum iura patroni tantum haberet, ne alium relinqueret hæredem, blanditiis & largitione eum captabat. Tranquillus ferè eadem memorat de Vitellio, qui filium suum altero oculo captum & hæredem à matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manumisit, breuíque interemit, vt ipse filij hæres fieret, à quo non abest illa constitutio Ant. Imp. Si mater inquit vos filios sub conditione emancipationis reliquisset. *Mancipatum*) emptũ hac fraude, non manumissum, nam dum illum muneribus captaret, vulgus non emancipatum sed mancipatum dictabat. *Fœda*) indecora, auara indulgẽtiæ simulatione. simulabat omnia filio indulgere tan quã filio: cũ id faceret hæreditatis causa, quod erat insolitum & turpe parentibus.

ex moribus hominis loquebantur) fœda & insolita parentibus indulgentiæ simulatione captabat. Incredibile, sed Regulum cogita. Amissũ tamen luget insane. Habebat puer manulos multos, & iunctos & solutos: habebat canes maiores minorésque: habebat luscinias, psittacos, merulas: omneis Regulus circa rogum trucidauit. nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Conuenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt: & quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant, vtque breuiter, quod sentio, enunciem, in Regulo demerendo, Regulum imitantur. Tenet se trans Tyberim in hortis, in quibus latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis suis occupauit:

Ex moribus hominis) ex coniectura malorum morum Reguli. *Insolita*) qua parentes in filios vti non solent. *Incredibile est*) vt pater filium deciperet, sed si Regulum omnium bipedum nequissimum cogitaueris, omnia nefaria in patre verisimilia videbuntur. *Tamen*) quamuis non verè doleat. *Insane*) stulte, multum. *Mannulos*) equos pusillos, quos vulgo suo seculo Buricos appellatos testatur Porphyrio, de quibus Mart. xij. mannuli tacebunt: & Horatius, terruit mannos, [ac Ouidius in amoribus, Rapiẽtibus esseda mãnis.] *Iunctos*) currum trahẽtes, iugatos. *Solutos*) vehiculis insuetos. *Luscinias*) philomelas, quæ victæ sępe vitam morte finiunt, spiritu prius deficiente quàm cantu. Plin. li. x. capite. xix. miranda admodum de voce illarum: ex c. xlij. prodidit Cæsares Titum & Domitianum habuisse luscinias Græco, Latinóque sermone dociles: præterea meditantes in diem, & assiduè noua loquentes longiore etiam contextu. *Merulas*) aues, nomen etiam piscis & viri. de aue Pli. Merula ex nigra rufescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitium muta est, rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur duntaxat maribus. circa Cyllenem Arcadiæ, nec vsquam aliubi candidæ nascuntur bis anno pariunt. merulis & turdis amicitia. *Psittacos*) super omnia humanas voces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit, psittacen vocant, viridem toto corpore, torque tantum miniato in ceruice distinctam: Imperatores salutat: hinc illud distichon, Psittacus à vobis aliorum nomina disco. Hoc didici per me dicere, Cæsar aue. Quę verba accipit, pronunciat, in vino præcipuè lasciua. capiti eius duritia eadem, quæ rostro. Hæc cùm loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. cũ deuolat, rostro se excipit, illi innititur, leuiorémque se ita pedũ infirmitate

facit. paria Plinio, & pleraque plura recitat Apuleius in secundo Floridorum, vbi inuersa lectio, sed & capitis eadem durities quæ rusticum, sic emendanda ex verbis Plinij præscriptis, sed & capiti eadem duritia quæ rostro. *Rogum*) filij. *Celebritate*) frequentia. nam à multis colebatur. *Detestantur*) Regulo imprecantur. Detestatio, Pompeio tradente, vocatur in deteriorem partem, obtestatio in meliorem. detestabiles enim quorum testimonium malum & execrandum est. Apuleius non sine ratione detestationem vsurpat pro castratione. *Demerendo*) obligando. [nam demereri est valde mereri. Fabius, Simul vt pleniori obsequio demererer amantissimos mei.] *Regulum imitantur*) falsum ostentant dolorem, simulant. *In hortis*) rus habuit Regulus trans Tiberim ad tertium lapidem, ad hæc in Vmbria, Thuscia, Thusculi autor Mart.

vt est in summa auaritia sumptuosus, in summa infamia gloriosus. Vexat ergo ciuitatem in saluberrimo tempore, & quòd vexat, solatium putat. dicit se velle ducere vxorem: hoc quoque, sicut alia, peruersè. audies breui nuptias lugentis, nuptias senis: quorum alterum, immaturum, alterum, serum est. Vnde hoc augurer quæris? non quia affirmat ipse, quo mẽdacius nihil est: sed quia certum est Regulum esse facturum, quicquid fieri non oportet. Vale.

In summa auaritia sumptuosus) acutè dictũ quãuis fatuè videatur. nam in multis accidit aliquem esse auarum, in aliquibus prodigum: quæ cùm turpissima separata sunt, turpius tamẽ iunguntur. [*Infamia*) quoniam per vrbem malè audiebat.] *Vexat*) turbat. *Ciuitatem*) Romanos. *Saluberrimo tempore*) Traiano optimo temp. administrante. *Solatium*) mali sui remediũ, quia delectatur aliena molestia. *Hoc*) faciet. *Peruerse*) perperam, importunè [præposterè.] *Sicut alia*) facit. *Lugentis*) nunc obitum filij. *Alterum immaturum*) inducere vxorem nuper mortuo filio. *Alterum serum est*) ducere vxorem in senectute. [an potius lugere filium amissum quem debuerat amittere ante emancipationem vel antequam fieret hæres. Non auguror.]

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

QVòd semel atque iterum Consul fuisti, similis antiquus, quòd Proconsul Asiæ, qualis ante te, qualis post te, vix vnus aut alter. non sinit enim me verecundia tua dicere, nemo: quòd sanctitate, quòd autoritate,

QVod semel) Vnicè probat Antoninum in rebus grauioribus & facetis. nam argutum epigramma & iambum in eo admiratur. tanto magis, quòd Græce Latinus ipse mira cum venustate scribat. Non Adriano scribitur epistola, sed M. Arrio Antonino, Antonini Pii auo materno, à quo sua carmina diligi Martialis testãtur apud Atticum. Marcus amat nostras Antonius Attice musas. Hic igitur Iulio Capitolino & Spartiano referentibus, bis Consul fuit, homo sanctus, & qui Neruam miseratus est, quòd imperare cœpisset. [Scio in quibusdam exemplaribus legi hanc epistolam Adriano non Antonino scriptam, etsi ex testimonio præsertim Spartiani scimus illum fuisse doctissimum & vtraque lingua carmina scripsisse, tamen hac potissimum ratione non potuit sub Traiano scribi Adriano, qui tunc non erat princeps ciuitatis

ἀεγὸ ἀυτμαραθώνιος οὗ τάδε πάντα κεῖται τῷδε τάφῳ, πάντοθεν εὐδόκιμος, id est Attici Herodes Marathonius, cuius hæc omnia ponuntur hoc ſepulchro, in omnibus probatus. Epiſtolas, diſputationes, ephimeridas, orationes, enchiridia opportune ſcripta reliquit. quatuor equos deauratos præter arma eburnea in templo Neptuni Iſthmiaci ſtatuit, ac pleraque admiranda ſtruxit. Antoninum Pium diſcipulum habuit. Reſtituenda dictio in ſanam lectionem apud Iulium Capitolinum, vbi legitur Herode Atrio pro Attico, ex auctoritate Philoſtrati, Suidæ & Gellii. *Si quid extat*) metro ſcriptum. *His editis*) à Callimacho ac Herode cæteriſque. *Vtrunque*) epigramma, & iambum.

Abſoluit aut attigit. Hominémne Romanum tam Græce loqui? Non mediusfidius ipſas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? inuideo Græcis, quòd illorum lingua ſcribere maluiſti: neque enim coniectura eget, quid ſermone patrio exprimere poſſis, cùm hoc inſititio & inducto, tam præclara opera perfeceris. Vale.

Abſoluit) perfecit, ita vt Antoninus, hoc refertur ad Callimachum, qui vtroq; metri genere eſt vſus. *Attigit*) Herodem reſpicit, qui alterum tãtùm tetigit. *Hominémne*) credibile ne eſt Latinum ſcribere Græca adeo abſoluta? *Mediusfidius*) iurat per Iouis nuncium, Mercurium ſcilicet, qui creditur vocis ac ſermonis præſes. quare appoſitè interponitur iuſiurandum, cùm de elegantia ſermonis loquatur. Scimus etiam Herculem intelligi ſolitum, quoniam is à Sabinis ſanctus Fidius, ac Semipater appellaretur, auctoribus Propertio, Ouidio, Silio. *Tam atticas*) tam eloquentes. nam atticè loqui eſt eleganter, & ſumma cum eloquentia dicere. Athenienſes enim limati & emuncti, nihil inane, nihil redundans ferebant. Repete quæ in præcedentibus ſuper attico ſermone collegimus. *Quid*) dicam. *Neque eget coniectura*) non eſt ambiguum, ſed manifeſte comprobatur. *Patrio*) Romano. *Quid exprimere laudabilius*) ſcilicet carmen Latinum tanquam natiuum eras editurus. *Inſititio*) Græco, aliũde accerſito, aduena. Apuleius inſititium dicit ad inſerendum idoneum, quod Varro inſititioſum. [*Inducto*) acceſſorio.]

C. PLINIVS SOSSIO SVO S.

CAluiſium Nepotem validiſſimè diligo, virũ induſtrium, rectum, diſertum, quod apud me vel potiſſimum eſt. Idẽ C. Caluiſium cõtubernalem meum, amicum tuum, arcta propinquitate complectitur. Eſt enim filius ſoro-

Caluiſium) Rogat Soſſium vt conferat Tribunatũ semeſtrem Caluiſio Nepoti cõiuncto affinitate. *C. Caluiſio contubernali ſuo*) C. Soſſium Antonius Syriæ præfecit. hic vero Senatorij ordinis Soſſius Papus, cuius amicitia vſus eſt Adrianus, cùm tempore expeditionis Parthicæ legatus à Traiano deſtinatus eſt, adiuuante Plotina. eũ imprimis dilectum ab eodẽ Imperatore tradit Dion honeſtatum ſtatua publica. Soſſio vitam Demoſthenis Plutarchus ſcripſit. [*Nepotem*) ad differ etiam alterius Caluiſii, ex cuius ſorore hic natus erat.] *Induſtrium*) diligentem & intentum circa res neceſſarias. nam tumultu gaudentes non ſunt induſtrii, ſed exagitatæ mentis concurſatores. *Rectum*) iuſtitiæ cultorem. *Potiſſimum*) prima cauſa. [legitur etiam potentiſſimum, ſcilicet vin-

culum ad amandum. *Arcta*) gradu propinquiore. *Sororis*) Caii Caluisii.

Tribunatu) militum. *Semestri*) non placet hoc loco intelligere quòd Tribuni annulo aureo vtantur circulari, & semestrem Tribunatum dixisse annulatum, vt respiciamus Iuuenalis illud, Semestri vatum digitos circumligat auro. sed semestri interpretaberis sex mẽsium. Vnde Cæsar conquerebatur semestre imperiũ sibi eripi, & semestrem sationem Columella vernalem dixit, sicut semestrium spatium sex mensium. Vlpianus titulo de migrando semestrem pensionem vocat sex mensium, & annum diuidi in duas semestres pensiones interdum idem refert. *Sibi*) sua causa. *Auunculo*) Caio Caluisio matris fratre. *Nostrum*) contubernalem. *Idoneum debitorem*) aptum & gratum in referenda gratia. [*Nos*) ex disciplina Iurisconsultorum sponsor efficitur secundus debitor, quia potest grauari tanquam primus: sic translatiuè in conferendis beneficiis spõsor habetur pro debitore.] *Nullum*) beneficium contulisse in vnum aliquem. *Melius*) quàm in Caluisium Nepotem. *Vnum aut alterum*) duo beneficia.

ris. Hunc rogo semestri Tribunatu splendidiorem, & sibi & auunculo suo facias. obligabis me, obligabis Caluisium nostrum, obligabis ipsum nõ minus idoneum debitorem, quàm nos putas. Multa beneficia in multos contulisti. ausim contendere nullum te melius, æquè bene vnum, aut alterum collocasse. Vale.

C. PLINIVS SPARSO SVO S.

AEschinem aiunt petẽtibus Rhodijs legisse orationem suam: deinde Demosthenis, summis vtranque clamoribus. Quod tantorum virorum contigisse scriptis non miror, cum orationem meam proximè doctissimi homines hoc studio, hoc assensu, hoc etiam labore per biduum audierint. quamuis intentio-

AEschinem) Latenter comparat assensũ auditorum in recitatione orationis facto quod accidit Æschini, suam & Demosthenis orationem apud Rhodios repræsentanti. Ad eundem Sparsum Mart. lib. xii. mittit epigrãma. *AEschinem aiunt*) Laertius Æschines octo refert. hic verò Atheniensis fuit, filius Atrometi & Leucotheæ [siue Glaucotheæ] primùm scriba, deinde orator, discipulus Alcidamantis, plenior Demosthene & magis fusus, grandiori similis, quo minùs strictus, carnis tamen plus habet, minus lacertorum. cùm Ctesiphontem accusasset, quòd diceret Demosthenem dignum coronari, recriminatione tanti oratoris, cui titulus pro Corona, acriter accusatus & exilio mulctatus, Rhodum sibi sedem elegit, vbi oratoriam professus est, & cùm rogassent Rhodii vt vtranque orationem exilii causam recitaret, magno auditorum assensu auditus est. *Suam*) contra Ctesiphontem. *Demosthenis*) pro corona. *Clamoribus*) laudibus, applausu. *Tantorum virorum*) Demosthenis & Æschinis summorum oratorum. *Orationem meam*) Marii Prisci accusationem, quam li. ij. Cereali promittit recitare. nam nulla ratione credo hic intellexisse librum quem. ix. tradit idem recitasse summo audientium assensu, cùm liber ille opusculis & metris varius esset, neque iure dici posset oratio: sicut enim oratio li-

storibus quidam solebant prouincias sortiri ex Senatusconsulto: quod factum est D. Druso & Porcinna Coss. Non autem omnes Quæstores prouincias sortiebantur: nam excepti erant Candidati principis: hi etenim solis libris principalibus in Senatu legendis vacabant. posteáque obtinuit Quæstores creari indifferenter, tam Patricios quàm plebeios. ingressus est enim quæstura, vt iam prædiximus, & quasi primordium gerendorum honorum. Quæstor item frumenti erat qui in summa caritate, vt vrbs abundaret annona, curare debebat, & esse negociatoribus comis, mercatoribus iustus, municipalibus liberalis, sociis abstinens: & quia de capite ciuis Ro. iniussu populi non erat permissum lege Consulibus ius dicere, propterea Quæstores constituebantur à populo, qui capitalibus rebus præessent: ij appellabantur Quæstores parricidij. vnde pro Sylla M. Tullius, Quæstiones, inquit, nobis seruorum ac tormenta accusator nobis minitatur: in quibus quamquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque, tum animi, tum corporis, regit quæstor.

vtrunque, si poteram. Addebat quosdam ex suffragatoribus: illi grauiter & paucis loquebantur. Plus hoc quàm preces proderat. Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat Senatus grauitate censoria: ita sæpius digni, quàm gratiosi præualebant. Quæ nunc immodico fauore corrupta, ad tacita suffragia, quasi ad remedium, decurrerunt. quod interim planè remedium fuit. erat enim nouum & subitum. Sed vereor, ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum, ne tacitis suffragijs impudentia irrepat. Nam quoto cuique eadem honestatis cura secreto, quæ palam? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis citò de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magistratus, qui maximè fieri debuerunt. Nam vt in

Vtrunque) sub quo militauerat, & quæsturã gesserat. *Addebat*) pducebat in testimonium sui. *Suffragatoribus*) fautoribus [qui sibi fauebant perparcè, iuxta illud, Lauda parcè, vitupera parcius.] *Natales*) obscuros parentes, conferendo suos cum natalibus competitoris. tale quid Cicero pro Murena declarat, Summam, inquit, video in te esse Serui Sulpitii dignitatem generis, integritatis, industriæ, cæterorúmque ornamẽtorum omnium, quibus fretum ad Consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena, atque ita paria, vt neque ipse dignitate vinci potuerit, neque te dignitate superarit. contempsisti L. Murenæ genus, extulisti tuum, & quæ sequuntur. *Competitoris*) eundem magistratum petentis. *Annos*) nimium teneros, vel præmaturos: nam lege annaria, quæ annorum modum in petendis honoribus definiebat, cautum ne omnis ætas ad dignitates admitteretur: interdum tamẽ vt in Scipione Africano propter summam indolem & virtutem non obseruata. *Censoria*) castigata, iudiciaria, magna. [*Digni*) propter virtutes, mores, nobilitatem. nam potest esse quispiam gratiosus absque virtute, cùm sit potius fortunæ nomen.] *Gratiosi*) gratia validi, & fauorabiliores. *Præualebant*) creabantur, eligebantur. *Immodico*) nimio. *Tacita*) per tabellam. *Interim*) statim. discretio huius rei quæ ad narrationem pertinet superiorem. *Subitum*) inopinatum. nam vbi vsitata remedia non procedunt, contraria tentanda sunt autore Seneca. *Ipso remedio*) lege tabellaria, quod sequentibus comitiis euenit eodem lib. iiij. ad eũdem significante. *Irrepat*) latenter & paulatim ingrediatur. *Quoto cuique*) cuiuscunque

ordinis. *Cura*) est. *Multi famam*) Sententia verissima prius à Seneca prænotata, Plerique, inquit, famam: conscientiam pauci verentur. *De futuris*) malis conqueror. *Qui*) quales. boni scilicet. in Panegyrico enim multis laudat Consules his comitiis declaratos. [*Maxime*) in primis.]

Recuperatoriis iudiciis) Recuperatores iudices dabantur edicto Prætorio iniuriis æstimandis, quòd per illos ius nostrum recuperemus, [vnde in lege Roscia Peducea de terminis agrorum scriptum extat, déque ea re curatores, qui hoc lege egerit iurisdictio recuperatorúmque datio additio esto: erant autem huiusmodi quãdo legibus aliquibus, quibus parua admodum pecunia delinquentes mulctabantur, propter exiguam pœnam oriebatur contemptus, tũc recuperatores iudices prouinciis æstimandis reo dabantur.] M. Tullius in Verrem innuit tres dari solitos. & pro Flacco inquit à recuperatoribus causa cognoscitur. Tranquil. in

recuperatoriis iudiciis, sic nos in his comitiis quasi repentè apprehensi, sinceri iudices fuimus. Hæc tibi scripsi, primùm vt aliquid noui scriberem, deinde vt nonnunquam de Rep. loquerer, cuius materia nobis quanto rarior quã veteribus, occasio tanto minus omittenda est. Et Hercule quousque illa vulgaria? Eho quid agis? ecquid commodè vales? Habeant nostræ quoque literæ aliquid non humile, nec sordidum, nec priuatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta sub vnius arbitrio, qui pro vtilitate communi solus omnium curas, laborésque suscepit: quidam tamen salubri temperamento ad nos quoque, velut riui ex illo benignissimo fonte decurrunt, quos & haurire ipsi, & absentibus amicis, quasi ministrare epistolis possumus. Vale.

Nerone, Cautum vt rerum actu ab ærario causæ ad forũ, ac recuperatores transferrentur. Idem in Vespasiano, Flauia Domicilla ingenua, & ciuis Romana recuperatorio iudicio pronunciata. [Postremo in Domitiano recuperatores, ne se semper persuasoriis assertionibus accommodarent, identidem admonuit.] Fiebant autem recuperatoria iudicia extra ordinem. *Repentè*) ex improuiso. *Veteribus*) vt Ciceroni, aliisque qui apud eundem plura de rep. per epistolas locuti sunt. *Quousque*) scribemus, quasi diceret semper ne? *Eho*) interiectio est principium vel animaduersionem in se poscẽtis, aut repentè cernentis, interdum admirantis, aliàs ad se vocantis, vt eho dum ad me aliquando intentionem audientis exposcit. nonnunquam interiectio est ponẽtis aurem propiorem. vt eho nunquidnam accusat virum? plerunque ehone ridiculè additur apud comicos. *Sordidum*) vulgare. *Inclusum*) continens, [insistens, inhærens.] *Vnius*) Traiani. *Arbitrio*) nutu, imperio. *Quidam riuuli*) aliqua munia publica. [*Salubri*) vtili. *Nos*) Senatores. *Riui*) negociorum paruæ materiæ.] *Temperamento*) modestia. *Benignissimo fonte*) principe humanissimo, quia libertatem Nerua cũ imperio mixtam quotidie augebat, & imaginem pristinæ reip. repræsentabat. *Haurire*) perstat in translatione sumpta à fonte.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

Audio Valerium Martialem decessisse,& molestè fero. Erat homo ingeniosus,acutus, acer, & qui plurimum in scribendo & salis haberet, & fellis, nec candoris minus. Prosecutus eram viatico secedentem,dederam hoc amicitiæ,dederã etiam versiculis, quos de me composuit. Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes,vel vrbium scripserant, aut honoribus vt pecunia ornare : nostris verò temporibus, vt alia speciosa & egregia,ita hoc in primis exoleuit. Nam postquam desiimus facere laudanda, laudari quoque inepti putamus.

Audio) Apud Cor. Priscum, ordinis Senatorii virum, Martialis poetæ obitum luget,cuius ingenium plurimum admiratur. fuit enim illi amicus Secundus, & ab eo hendecasyllabo laudatus. *Decessisse*) in patria Bilbili: nam tædio vrbis fessus iam ad senium vergens cùm sub Traiano nullus esset adulationi locus in Hispaniam reuersus non multos post annos migrauit ab humanis,relicto epigrammatico libro laudatissimo: adeo vt Ælius Verus, qui Cæsar ab Adriano est appellatus,Martialem, suum Virgilium diceret. Martiales tamen plures fuisse lego. Cor. Martialem Tribunum.Iulium Martialem.item Martialem, cuius impulsu Caracalla occiditur. & Gargilium Martialem scriptorem temporum Seueri imperatoris. ad Martialem amicum idem poëta scripsit. *Ingeniosus*) qui poterat ex his quæ didicerat,inuenire quæ non didicerat. *Acutus*) celeriter per discursum mentis cognoscens. *Acer*) vehemens. *Salis*) lepôris,gratiæ, facetiarum. Salsum inquit Fabius in consuetudine tantùm pro ridiculo accipimus.ridicula enim oportet esse salsa. & Cicero, omne quod salsum sit, ait esse Atticorum, quia sunt maximè ad risum compositi. & Catullus cum dicit, Nulla est in toto corpore mica salis:hoc dicit,nihil in corpore eius esse ridiculum. Salsum igitur erit quod non erit insulsum, velut quoddam simplex orationis condimentum, quod sentitur latente iudicio, & velut palatum excitat, quod & à tædio defendit orationem. *Fellis*)amaritudinis, morsus. *Candoris*)elegantiæ, Latinitatis. *Prosequutus*) prosequi est aliquem officio vel munere afficere. Secundus libro quinto prosequutus est quibus offensior erat. Martialis. Aut quæ prosequitur non alienus eques. Tranquillus. Ex reliquo quoque ordinum genere vel inuitatos, vel sponte ad se commeantes vberrimo congiario prosequebatur.[& si Valerius libro quinto pro insectari vsus sit, Leui inquiens querela prosequenda est.Et nono, Licentiam furoris ægre reip. gemitu prosequendam.]*Viatico secedentem*) discedenti ab vrbe in Hispaniam viaticum dederam. *Hoc*)viaticum. *Amicitiæ*) gratia amicitiæ quæ mihi cum illo fuit. *Versiculis*)hendecasyllabis. *De me*)in laudem meam. *Antiqui*) aliàs antiquis, in eundem sensum. *Honoribus & pecunia*) Tranquil. Virtutem ac merita cuiusque Augustus dignè prosequutus est. quare miror Ouidium vetera, non sua tempora laudare : inquit enim, Cura ducum fuerant olim regúmque poetæ : Præmiáque antiqui magna tulere chori : Sanctaque maiestas, & erat venerabile nomen Vatibus,& largæ sæpe dabantur opes : Ennius emeruit Calabris in montibus ortos Contiguos penè Scipio magne tuis.Nunc hederæ sine honore iacent, operatáque doctis Cura vigil musis nomen inertis habet. *Vrbium*) multorum. continens pro contento *Honoribus*)dignitatibus, statuis in publico. quod multis Græcorum datum autore Pausania: & in monumento Scipionum extra

portam Capenam.tradit Cicer. pro Archia. Ennium sepultum. In libro de claris oratoribus recitat eundem donatum ciuitate à Q. Nobiliore M filio. quot præterea dignitates & opes Seneca per disciplinas comparauit? Quintilianus cõsularia ornamenta, & vt altius repetam Aristo. & Isocrates, ac alii pro scriptis suis, multis talentis plerunq; donati sunt. *Speciosa*) laudabilia, exoleuerunt *Exolenit*) deleuit. *Laudanda*) Claudianus pro Stilicone. Gaudet enim virtus testes sibi iũgere musas. Carmen amat quisquis carmine digna gerit.

Quæris qui sint versiculi quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem: Tu, si placuerint hi, cæteros in libro requires. Alloquitur musam, mandat vt domum meam in Exquiliis quærat, adeat reuerenter:

Sed ne tempore non tuo disertam
Pulses ebria ianuam, videto.
Totos dat tetricæ dies Mineruæ,
Dum centum studet auribus virorum,
Hoc, quod secula posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas,
Hæc hora est tua quum furit Lyæus.
Quum regnat rosa, quum madent capilli,
Tunc me vel rigidi legant Catones.

Meritóne eum qui hæc de me scripsit, & tunc dimisi amicissimè, & nunc vt amicissimum defunctum esse doleo? Dedit enim mihi quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari maius, quàm gloria, & laus, & æternitas? At non erunt æterna quæ scripsit. Non erunt fortasse, ille tamen scripsit tanquam essent futura. Vale.

Gratiam) viaticum, premium. *Volumen*) indifferenter vsurpat volumen pro libro. quamquam alterum ab altero differre suprà admonuimus. *Tenerem*) memoria haberem. *Hi*) quos recitabo versus. *Alloquitur musam*) proponit argumentum carminis ex lib. x. Mart. cui initium, Nec doctum satis, & parum seuerum: Sed non rusticulum nimis libellum Facundo meo Plinio Thalia, I, perfer & reliqua. *Exquiliis*) exquiliæ vicus in vrbe ab exquilino colle: à quo porta exquilina, secundum Dionysium. P. Victor campum exquilinum, & lucum in quinta vrbis regione describit. *Tempore non tuo*) matutino. *Ebria*) lasciua, impudens. *Caueto*) videto. quod etiam receptum est in quibusdam codicibus. *Dat*) impendit. *Tetricæ Mineruæ*) seueræ musæ, id est, iudicialibus causis. Tetricus autem mons in Sabinis asper & difficilis, quem Maro Tetricam, fœminino protulit. *Studet*) quærit placere. cum accusatiuo maiorẽ intentionẽ significat. *Auribus centumuirorum*) iudicibus causarũ centumuiralium. *Hoc*) tale genus orationum *Secula*) futura tempora seculum [iuxta quosdam] triginta annorum spatium continet, alii putant centum viginti, quidam mille: at Cẽsorinus inquit, seculum est spatium vitæ humanæ longissimum partu & morte definitum: quare qui annos triginta seculum crediderunt, multum videntur errasse: hoc enim tempus γενεὰς vocari Neratius autor est, quia orbis ætatis in eo sit spatio. ibique plura de seculo enarrantur, pariter capite de gradibus ætatum. *Arpinis chartis*) orationibus, & scriptis Tullianis: nam Cicero traxit originem ex municipio Arpinati. *Seras*) vinosas, lætiores in cœna. *Lucernas*) lectiones noctur-

nas. *Tua*) commoda, conueniens tibi. *Lyeus*) Bacchus, vnum ex cognominibus ipsius, ἀπὸ τοῦ λύω à soluo, quasi λυσιμέριμνος, .i. curarum solutor. vel ἀπὸ τῆς λύσεως τοῦ ῥάμματος, id est, à solutione fili. assutus est enim Iouis femori: vel quòd soluat vino ebrios. Sunt autem illius plura cognomina epigrammate Græco per ordinem literarum annotata. *Furit*) bullit, exultat. *Rosa*) corona rosacea, qua conuiuæ coronabantur. sanè pro voluptate vsurpatur. *Madens*) vnguento. *Catones*) viri graues: quales fuerunt duo Catones, Censorinus, & Vticensis. *Rigidi*) seueri, tristes. *Amicissimè*) donato viatico. *Amplius*) maius donum: erat enim pauper. *Tametsi*) correctio. *Fortasse*) nam scripta quamuis eloquentissima subiecta sunt fortunæ casibus. *Futura*) quod multis in locis apertè Martialis gloriatur.

TERTII LIBRI FINIS.

C. PLINI CAECILI SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER QVARTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS FABATO PROSOCERO SVO S.

CVPIS post longum tempus neptem tuam, méque vnà videre. Gratum est vtrique nostrûm quod cupis, mutuò mehercule. Nam inuicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non vltrà differemus. Atque adeo iam sarcinulas alligamus, festinaturi quantum itineris ratio permiserit. Erit

Cupis) Certiorem facit prosocerum Fabatum de aduentu suo in patriam, seu in itinere docet biduo se moraturũ Tifernij, in dedicatione templi, quod sua pecunia extruxerat. [*Post longum tempus*) quo nos non videris.]*Neptem tuam*) Calphurniam filiam filij tui & vxorem meam. [L. autẽ Calphurnius] Fabatus Eques Romanus accusatus fuit tanquam Lepidæ incesti conscius: & instantem damnationem frustratus est: mox Neronem circa summa scelerum distentum, quasi minor euasit: demum annis grauis se Comum recepit, vbi nostra tempestate in templo diui Carpophori extat illius memoria in vetusto saxo: quamuis multis literis detruncata: sed latius honores eius alio postmodum Comi reperto lapide perleguntur. *Mutuo*) æquè nos cupimus videre te. *Nos*) ego & Calphurnia. *Desiderio vestri*) cupidine visendi vos. Est enim desiderium rerum absentium. *Non vltra*) non longius. *Sarcinulas*) onera, itineris impedimenta. *Festinaturi*) acceleraturi ad te. *Ratio itineris.*) quia longum est.

vna sed breuis mora: deflectemus in Thuscos, non vt agros, rémque familiarem oculis subijciamus (id enim postponi potest) sed vt fungamur necessario officio. Oppidum est prædijs nostris vicinum. nomen Tifernum Tyberinum, quod me penè adhuc puerum patronum cooptauit: tanto maiore studio quanto minore iudicio aduentus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego vt referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum est) templum pecunia mea extruxi, cuius dedicationem, cum sit paratum, differre longius irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse, & sequenti die, sed tanto magis viam ipsam corripiemus, contingat modò te filiámque tuam fortes inuenire: nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

Deflectemus) à recta via declinabimus. *In Thuscos*) vbi cum speciosissima villa patria prędia possidebat. *Oculis subijciamus*) coram intueamur & examinemus. *Oppidum*) locus mœnibus cinctus & munitus. dictum oppidũ ab ope, quod munitur opis causa, vt opem præbeat, vbi sint quæ opus erunt ad vitam reparandam tuta: & vbi homines opes suas condant, vel quod opere muniebant. Oppidum item locus in Circo, vnde quadrigæ emittuntur. *Tifernum Tyberinum.*) legitur etiam Tiferni Tyberini. Tyberinum autem iuxta Tyberim situm, ad differenciam Tiferni, quod incolunt Dauni, auctore Pompomo Mela. Ptolemęus Tiphernum in Vmbria collocat ad Apenninum. Apud Plinium seniorem vbi refert Tifernates tiburinos, puto mendam inoleuisse, & legendum tyberinos. *Pene puerum*) nam vndeuigesimo anno dicere in foro cœpit. *Patronum*) oratorem, defensorem. patronus etiam dicitur dominus tradente Valerio Martiale, & subinde Iuriscõsultis. ff. lib. xxxvij, titulo de iure patronatus. *Cooptauit*) asciuit, assumpsit, elegit. *Minore iudicio*) facultatem suam extenuat, se indignum referens tãta cura & celebritate. *Celebrat*) tanquam rem solennem prosequitur. *Angitur*) affligitur, tristatur. *Profectionibus*) discessu meo. hoc enim solent facere qui vehementer amant. *Hoc*) oppido. *Templum arbitror illud esse*) de quo scripserat decurionibus, vt sibi solum assignarent, in quo templum sua pecunia extrueret, & illi electionem loci Plinio obtulerant. Huius autem extructionis causa, vt Traiani indulgentia principum statuas per agros dispersas in vnum locum venerandum colligeret, Neruæque & Traiani illis adderet. Singulorum deorum locum dicimus templum, quod tribus modis intelligitur, à natura, ab auspicando, à similitudine: à natura, in cœlo: ab auspiciis, in terra: à similitudine, sub terra: in cœlo templum dicitur, vt magna cœli templa, tum commixta stellis splendidis, quia initium erat oculi à tuendo primo templum dictum. sic in terra, vt scrupea saxa, bacchi templa prope aggreditur. sub terra, vt Acherusia templa, alta orci salucte infera. Templi cœlestis partes quatuor appellantur. sinistra ab oriente, dextra ab occasu. antica ad meridiem, postea ad septentrionem. Liuius testatur in terris locum augurij & auspicij causa quibusdam conceptis verbis finitum vocari templum. Significat ad hæc templum tignum quod in ædificio deo sacrato ponitur transuersum. *Dedicationem*) consecrationem dedicare. & dicare propriè est dicendo differre, & obsequio dare alicui numini, ac in perpetuũ constituere. Fiebat autem dedicatio templi, aut per Consulem aut Imperatorem præeuntibus verbis Pont. Max. ex auctoritate Senatus lata lex est ne quis templum arámve in-

ve iniussu Senatus aut Trib.pl.partis maioris dedicaret. Et Varro de ling. latina, Ædis, inquit, sacra à magistratu pontifice prȩeunte dedicatur quibusdam verbis, dicendo. hinc dedicatio dicta. hanc consuetudinem primus Flauius ædilis curulis scriba Libertino patre, humili fortuna ortus, interrupit in dedicatione Concordiæ in area Vulcani. Multa de dedicatione Marcus Tullius pro domo sua, vbi quid intersit inter consecrare & dedicare colligi potest, & in restauratione Capitolii morem extruendi templi pluribus tangit. *Paratum*) templum absolutum: an nomen positum sit pro aduerbio: & dicas in promptu & expedito. *Epulo publico*) conuiuio lauto & decenti apparatu: ad deos plerunque refertur, vt apud diuũ Augustinum de ciuitate dei. Velut suis epulis immunda dæmonia pascerentur. [*Celebrare*) celebrem reddere.] *Sequenti*) die. *Magis*) velocius. *Corripiemus*) festinabimus, accelerabimus. *Filiam tuam*) Pompeiam Celerinam, socrum meam. *Fortes*) sanos. *Certum est*) pro comperto habeo vos esse hilares in aduentu meo.

C. PLINIVS CLEMENTI SVO S.

***R**Egulus filium amisit: hoc vno malo indignus, quod nescio an malum putet. Erat puer acris ingenii, sed ambigui: qui tamen posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regulus emancipauit, vt hæres matris existeret. Mancipatum (ita vulgò*

R*Egulus*) M. Regulum malum causidicũ mortem filii dolorem simulantem apud Clementem notabiliter taxat. Clementes per ea tempora plures inuenio. sub Nerone Salienum Clementem & Suedium Clementem ab Othone classi præfectum. item Aretinum Clementem domui Vespasiæ per affinitatem coniunctum à Mutiano Prætorianis præpositum: & prius Domitiano gratissimum, familiarémque, & mox ab eo necatum, quemadmodum idem tyrannus Flauium Clementem patruelem suum iugulari iussit, quamuis apud Dionem mendosè legatur Fabius pro Flauio. Clementis Patauini Mart. mentionem facit, & cum Theophilo Clementem gessisse Consulatum sub Seuero refert Vlpianus, sicut Pomponius Pacuuium Clementem Iurisconsultum testatur. Fuit & Coruinus Clemens eruditissimus, & poetarum suauissimus metro Alexandri Macedonis gesta complexus, & Apuleio familiaris. ego tamen crediderim epistolam scriptam Cælio Clementi. quem sibi in Proconsulatu successorem alibi recitat Secundus. nisi me impediret vetus inscriptio ex lib. primo, vbi legimus Atrio Clementi eundem scripsisse, Clementi inquam Patauino. *Filium*) Regulum nomine, de quo Mart.lib. sexto. Aspicis vt paruus, nec adhuc trieteride plena, Regulus auditum laudet & ipse patrem. *Indignus hoc*) sensus est, merebatur Regulus mortem filii si eam malum putaret. sed cum timendum obitum eius optasset, vt hæres filii existeret, ideo indignum censeo hoc malo, quia malum non credit, sed vtile. *Acris*) acuti. *Ambigui*) qui poterat tam ad malũ quàm ad bonum vergere. [*Patrem*) malũ.] *Referret*) repræsenteret, nam fortes creantur fortibus. *Emancipauit*) manumisit, liberauit, liberum est ei, qui filium habet de potestate patria dimittere: emancipari tamen non poterat, nisi erat in imaginariã seruilem causam deductus. emancipatione autem desinunt liberi esse in patria potestate, sed emancipatio antea quidem, vel per antiquam legis obseruationem procedebat, quæ per imaginarias venditiones & intercedentes manumissiones celebrabatur, vel ex imperiali rescripto, verũm Iustiniani constitutione hoc in melius reformato. Eadem tamen iura à libe-

ris emancipatis præstantur parenti, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti. Emancipati auctore Pompeio duobus modis intelliguntur, aut qui ex patris iure exierunt, aut qui aliorum fiunt domini. vtrunque fit emancipatione. *Captabat*) mãcipatum, muneribus solicitabat vt se hæredem relinqueret: non placebat vxori Reguli, vt filius esset in patria potestate. quare eum reliquerat hæredem sub hac conditione, si pater eum manumisisset. Itaque timens Regulus cùm in filium emancipatum iura patroni tantum haberet, ne alium relinqueret hæredem, blanditiis & largitione eum captabat. Tranquillus ferè eadem memorat de Vitellio, qui filium suum altero oculo captum & hæredem à matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manumisit, breuíque interemit, vt ipse filij hæres fieret, à quo non abest illa constitutio Ant. Imp. Si mater inquit vos filios sub conditione emancipationis reliquisset. *Mancipatum*) emptũ hac fraude, non manumissum, nam dum illum muneribus captaret, vulgus non emancipatum sed mancipatum dictabat. *Fœda*) indecora, auara in dulgẽtiæ simulatione. simulabat omnia filio indulgere tan quã filio: cũ id faceret hæreditatis causa, quod erat insolitum & turpe parentibus.

ex moribus hominis loquebantur) fœda & insolita parentibus indulgentiæ simulatione captabat. Incredibile, sed Regulum cogita. Amissũ tamen luget insane. Habebat puer mannulos multos, & iunctos & solutos: habebat canes maiores minorésque: habebat luscĩnias, psittacos, merulas: omneis Regulus circa rogum trucidauit. nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Conuenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt: & quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant, vtque breuiter, quod sentio, enunciem, in Regulo demerendo, Regulum imitantur. Tenet se trans Tyberim in hortis, in quibus latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis suis occupauit:

Ex moribus hominis) ex coniectura malorum morum Reguli. *Insolita*) qua parentes in filios vti non solent. *Incredibile est*) vt pater filium deciperet, sed si Regulum omnium bipedum nequissimum cogitaueris, omnia nefaria in patre verisimilia videbuntur. *Tamen*) quamuis non verè doleat. *Insane*) stulte, multum. *Mannulos*) equos pusillos, quos vulgo suo seculo Buricos appellatos testatur Porphyrio, de quibus Mart. xij. mannuli tacebunt: & Horatius, terruit mannos, [ac Ouidius in amoribus, Rapiẽtibus esseda mãnis.] *Iunctos*) currum trahẽtes, iugatos. *Solutos*) vehiculis insuetos. *Luscinias*) philomelas, quæ victæ sępe vitam morte finiunt, spiritu prius deficiente quàm cantu. Plin. li. x. capite. xix. miranda admodum de voce illarum: ex c. xlij. prodidit Cæsares Titum & Domitianum habuisse luscinias Græco, Latinóque sermone dociles: præterea meditantes in diem, & assiduè noua loquentes longiore etiam contextu. *Merulas*) aues, nomen etiam piscis & viri. de aue Pli. Merula ex nigra rufescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitium muta est, rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur duntaxat maribus. circa Cyllenem Arcadiæ, nec vsquam aliubi candidæ nascuntur bis anno pariunt. merulis & turdis amicitia. *Psittacos*) super omnia humanas voces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit, psittacen vocant, viridem toto corpore, torque tantum miniato in ceruice distinctam: Imperatores salutat: hinc illud distichon, Psittacus à vobis aliorum nomina disco. Hoc didici per me dicere, Cæsar aue. Quę verba accipit, pronunciat, in vino præcipuè lasciua. capiti eius duritia eadem, quæ rostro. Hæc cùm loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus. cũ deuolat, rostro se excipit, illi innititur, leuiorémque se ita pedũ infirmitate

facit. paria Plinio, & pleraque plura recitat Apuleius in secundo Floridorum, vbi inuersa lectio, sed & capitis eadem durities quæ rusticum, sic emendanda ex verbis Plinij præscriptis, sed & capiti eadem duritia quæ rostro. *Rogum*) filij. *Celebritate*) frequentia. nam à multis colebatur. *Detestantur*) Regulo imprecantur. Detestatio, Pompeio tradente, vocatur in deteriorem partem, obtestatio in meliorem. detestabiles enim quorum testimonium malum & execrandum est. Apuleius non sine ratione detestationem vsurpat pro castratione. *Demerendo*) obligando. [nam demereri est valde mereri. Fabius, Simul vt pleniori obsequio demererer amantissimos mei.] *Regulum imitantur*) falsum ostentant dolorem, simulant. *In hortis*) rus habuit Regulus trans Tiberim ad tertium lapidem, ad hæc in Vmbria, Thuscia, Thusculi autor Mart.

vt est in summa auaritia sumptuosus, in summa infamia gloriosus. Vexat ergo ciuitatem in saluberrimo tempore, & quòd vexat, solatium putat. dicit se velle ducere vxorem: hoc quoque, sicut alia, peruersé. audies breui nuptias lugentis, nuptias senis: quorum alterum, immaturum, alterum, serum est. Vnde hoc augurer quæris? non quia affirmat ipse, quo mēdacius nihil est: sed quia certum est Regulum esse facturum, quicquid fieri non oportet. Vale.

In summa auaritia sumptuosus) acutè dictū quāuis fatuè videatur. nam in multis accidit aliquem esse auarum, in aliquibus prodigum: quæ cùm turpissima separata sunt, turpius tamē iunguntur. [*Infamia*) quoniam per vrbem malè audiebat.] *Vexat*) turbat. *Ciuitatem*) Romanos. *Saluberrimo tempore*) Traiano optimo remp. administrante. *Solatium*) mali sui remediū, quia delectatur aliena molestia. *Hoc*) faciet. *Peruersè*) perperam, importunè [præposterè.] *Sicut alia*) facit. *Lugentis*) nunc obitum filij. *Alterum immaturum*) inducere vxorem nuper mortuo filio. *Alterum serum est*) ducere vxorem in senectute. [an potius lūgere filium amissum quem debuerat amittere ante emancipationem vel antequam fieret hæres. Non auguror.]

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

QVòd semel atque iterum Consul fuisti, similis antiquis, quòd Proconsul Asiæ, qualis ante te, qualis post te, vix vnus aut alter. non sinit enim me verecundia tua dicere, nemo: quòd sanctitate, quòd autoritate,

QVod semel) Vnicè probat Antoninum in rebus grauioribus & facetis. nam argutum epigramma & iambum in eo admiratur. tanto magis, quòd Græce Latinus ipse mira cum venustate scribat. Non Adriano scribitur epistola, sed M. Arrio Antonino, Antonini Pii auo materno, à quo sua carmina diligi Martialis testātur apud Atticum. Marcus amat nostras Antonius Attice musas. Hic igitur Iulio Capitolino & Spartiano referentibus, bis Consul fuit, homo sanctus, & qui Neruam miseratus est, quòd imperare cœpisset. [Scio in quibusdam exemplaribus legi hanc epistolam Adriano non Antonino scriptam, etsi ex testimonio præsertim Spartiani scimus illum fuisse doctissimum & vtraque lingua carmina scripsisse, tamen hac potissimum ratione non potuit sub Traiano scribi Adriano, qui tunc non erat princeps ciuitatis

ætate, sed admodum iuuenis. quare viderint qui nuper epistolas impressere Plinii, & hanc Adriano scriptam voluere: an ille suus antiquissimus codex fuerit temporibus Plinii scriptus, vt taceam, quod hoc ipso libro ad eundem Antoninum scribens excellentiam versuum eius Græcorum admiratur. sed hoc leue peccatum si reliqua diligenter considerabis.] *Semel*, primum cum Mario Celso, quanquam apud Tacitum mendosè legatur Archio Antonio, non Arrhio Antonino & Mario Celso Coss. *Iterum*) cum Neratio. autor Venuleius ad legem Corneliam de sicariis. *Antiquæ*) optimis. nam postmodum ad luxuriam & Imperatorum libidinem corripiebant Consulatum & Flauius Vopiscus testatur factum esse, vt iam diuitiarum, non hominum Consulatus esset *Proconsul Asiæ*) Capitolinus in Pio per transitum huius Proconsulatus mentionem facit, Pius, inquit, Proconsulatum Asiæ sic egit, vt solus auum vinceret: auum scilicet maternum, Antoninum demonstrans. *Asiæ*) intra Taurum, quam iuniores Asiam, quo nomine totam continentem vocarunt dicta Asia à matre Promethei & Atlantis, siue ab vxore, vt Herodotus existimat, Promethei Lydi: [siue] ab Asio Manei filio. quidam quia habeat multum cœni nam ἄσις limus appellatur. Strabo & Apollonii interpres Lydiam dictam putant Asiam freti illo Homerico, ἀσίῳ ἐν λειμῶνι: & Vergilius in Georgicis, Asia prata vocat à Caystro irrigata. Nusquam enim pro palude, nisi apud vnum Seruium offendi. nam Asiam vicum in agro Megalopolitano inter duos fontes lego: & ciuitatem Lydiæ, ac insulam Æthiopiæ. Diodorus Asiam fluuium in Æthiopia ponit. vnde autem dicatur Asia prouincia, Stephanus quædam insuper refert. *Vnus aut alter*) duo. *Verecundia*) modestia. *Nemo*) fuit. tanquam inferat neminem fuisse Proconsulem Asiæ digniorem te, sed tua modestia non patitur me sic dicere.

ætate quoque princeps ciuitatis, est quidem venerabile & pulchrum, ego tamen te vel magis in remissionibus miror. Nam seueritatem istam pari iucunditate condire, summæque grauitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile quàm magnum est: id tu cùm incredibili quadam suauitate sermonum, tum vel præcipuè stilo assequeris. nam & loquenti tibi illa Homerici senis mella profluere, & quæ scribis complere apes floribus, & innectere videntur. Ita certè sum refectus ipse cum Græca epigrammata tua, cum iambos proximè lege-

Ætate) maximus Senator natu. *Princeps*) primus. [*Est venerabile*) quod semel & reliqua. sic enim ordinabis.] *Vel*) etiam, aliquando correptionem si significat, sæpius coniunctio disiunctiua est. *Remissioribus*) lenioribus, hilarioribus, [remissionibus etiam legitur.] *Condire*) concinne miscere. *Pari*) opportuna, [non minore.] *Non minus*) æque. *Magnum*) magni viri. *Id*) iocunditatem. *Stilo*) scriptis. *Mella Homerici senis*) Nestoris, cuius ore dixit Homerus fluere mel propter dulcedinem sermonis. versus est ex primo Iliad. ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητής τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή, id est, suauiloquus surrexit acer Pyliorum concionator. Cuius etiam à lingua melle dulcior fluebat vox. Apuleius de deo Socratis, Pylius orator eloquio comis, experimentis cautus, senecta venerabilis, cui omnes sciebant corpus annis abire, animum prudentia vigere, verba dulcedine affluere. *Loquenti*) sermocinanti. *Apes complere floribus*) videntur tua scripta condita luminosa dulcedine, & te more apum flores eloquentiæ colligere. Sic Horatius de se, Ego apis Matinæ more modóque, Grata carpentis thyma per laborem. *Innectere*) componere instar coronæ. *Affectus*) oblectatus, [an potius refectus, recreatus à laboribus fori.] *Epigrammata*) versus ad voluptatem & acumen ingenii. *Iambos*) metra contumeliosa. nam ἰαμβίζω conuicior significat, Suida & Hammonio

contestantibus, vel appellatus iambus, ἀπὸ τοῦ ἰαμβάζειν, quòd tanquā telū vadāt verba: an ἀπὸ τοῦ ἰαμβάζειν quòd cōmunis hominū līgua, id, vocetur: aut à baccha Iābe illiꝰ inuētrice, filia Echus & Panis, quę Cererē dolentē ludēs & inutilia dicēs, figurásque absurdas formás ad risū coegit. Ephestiō altius fabulam repetit. Iambum scribens dictum ab Iambe Celei ancilla, quū Ceres mœrens in raptu Proserpinæ errabunda à Celeo suscepta sit hospitio, & ab vxore eius Nere, cuius ancilla Iambe saltans & cantans tali rhythmo deam solata sit: aut Iambus denominationem traxit ab Iambe puella turpiter conuicio affecta, & ideo laqueo enecta, aut à vetula quadam nomine Iambe, cui se lauanti fortè occurrit Hipponax, & solium in quo anus illa lauabatur, contingens, audiuit dicentem eam, Homo abi, solium euertis. aut quòd ἰαμβίζειν, id est, conuiciari dicitur ab ὑβρίζειν quòd est sermones acerbos profero. Diomedes qui ferè eadem in sua grammatica refert, non Neren vxorem Celei, sed Megamiram scribit. Ouid in Fast. Menalinam vocat, neque saltasse Iamben, sed malè tractasse, & quosdam credidisse Iambum quasi triambum à triumphatore Libero cognominatum. alios ab Iambo strenuo duce, qui cùm crebrò pugnas iniret, & telum cum clamore torqueret, παρὰ τὸ ἰὸν βάλλειν, Iambū appellatum: iccirco ex breui, & longa pedem hunc esse compositum: quòd qui iaculantur, & breui accessu intensum passum proferunt, vt fortiore nixu telis ictū confirment: quamuis Suidas rationem proferens cur à conuiciis dicatur: sicut inquit iambus ex breui & longa constat, ita conuicium ex paruo principio procedit in maius: à quibusdam iambus appellatur Daunius & gradarius. tumidum & concitatum Fabius vocat: non solum quòd sit è duabus syllabis, eo quòd frequentiorem quasi pulsum habet: quæ res lenitati contraria est: sed etiam quòd omnibus pedibus insurgit, & à breuibus in longas nititur & crescit: cuius impetum pluribus expressit Ausonius. Iambe Parthis, & Cydonum spiculis. vbi in omnibus quæ viderim exemplaribus corruptè legitur Sidonum. nam & metri ratio vulgatæ lectioni repugnat. longam enim habet primam, at in Cydonum corripitur: sunt autem Cretenses populi quos nouimus sagittandi peritia celeberrimos. vnde non immeritò illo carmine coniunguntur Parthus & Cydon, vt apud Virgilium, Parthus siue Cydon telum immedicabile torsit. quod sanè crediderim æmulatum fuisse Ausonium. *Proximè*) nuper.

rem. quantum ibi humanitatis, venustatis. quā dulcia illa? quàm amantia? quàm antiqua? quàm arguta? quàm recta? Callimachum me, vel Herodem, vel si quid his melius, tenere credebam. quorum tamen neuter vtrunq; aut

Humanitatis) eruditionis. *Venustatis*) leporis & gratiæ. *Illa*) epigrammata. *Amantia*) quę amores tractant. In alia lectione fuit antiqua, id est antiquorum stilum referentia. *Arguta*) acuta, facetiarum prurigine conspersa. *Recta*) ad normā condita. *Callimachum*) Callimachus Cyrenæus Batti & Mæsatmæ filius, Hermocratis discipulus: adeo studio intentus fuit, vt per omne genus metri poemata ediderit, quorum plurima à Suida numerantur: sed inter cætera composuit Ibin, poema sanè obscurum, & conuiciosum, in quendam inimicum Ibin, Apollonium nomine. claruit autem Ptolemæi Philadelphi & Euergetis temporibus. Fuit & alius Callimachus Cyrenæus poeta, filius sororis prioris Callimachi. *Herodem*) Iulius Herodes [cuius meminit Lucianus in Demonacte] summa facundia præditus secundum aliquos patricius, quidam etiam Consularem tradiderunt, filius Attici qui thesauro inuento ab Imperatore Nerua donatus est. quanquam in vita Herodis quæ scribitur à Philostrato mendosè legatur περόνα pro νέρουας, id est Nerua, in summis opibus declamator, & poeta insignis, altiloquúsque, Traiano & Adriano imperantibus. moritur sexto & septuagesimo ætatis anno, cui tale inscriptum tumulo epitaphiū. Ἀττικοῦ

ἀττίδης μαραθώνιος οὗ τάδε πάντα κεῖται τῷδε τάφῳ, πάντοθεν εὐδόκιμος, id est Attici Herodes Marathonius, cuius hæc omnia ponuntur hoc sepulchro, in omnibus probatus. Epistolas, disputationes, ephimeridas, orationes, enchiridia opportune scripta reliquit, quatuor equos deauratos præter arma eburnea in templo Neptuni Isthmiaci statuit, ac pleraque admiranda struxit. Antoninum Pium discipulum habuit. Restituenda dictio in sanam lectionem apud Iulium Capitolinum, vbi legitur Herode Atrio pro Attico, ex auctoritate Philostrati, Suidæ & Gellii. *Si quid extat*) metro scriptum. *Hi editi*) à Callimacho ac Herode cæterísque. *Vtrunque*) epigramma, & iambum.

absoluit aut attigit. Hominémne Romanum tam Græcè loqui? Non mediusfidius ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? inuideo Græcis, quòd illorum lingua scribere maluisti: neque enim coniectura eget, quid sermone patrio exprimere possis, cùm hoc insititio & inducto, tam præclara opera perfeceris. Vale.

Absoluit) perfecit, ita vt Antoninus, hoc refertur ad Callimachum, qui vtroq; metri genere est vsus. *Attigit*) Herodem respicit, qui alterum tãtùm tetigit. *Hominémne*) credibile ne est Latinum scribere Græca adeo absoluta? *Mediusfidius*) iurat per Iouis nuncium, Mercurium scilicet, qui creditur vocis ac sermonis præses. quare apposité interponitur iusiurandum, cùm de elegantia sermonis loquatur. Scimus etiam Herculem intelligi solitum, quoniam is à Sabinis sanctus Fidius, ac Semipater appellaretur, auctoribus Propertio, Ouidio, Silio. *Tam atticas*) tam eloquentes. nam atticè loqui est eleganter, & summa cum eloquentia dicere. Athenienses enim limati & emuncti, nihil inane, nihil redundans ferebant. Repete quæ in præcedentibus super attico sermone collegimus. *Quid*) dicam. *Neque eget coniectura*) non est ambiguum, sed manifeste comprobatur. *Patrio*) Romano. *Quid exprimere laudabilius*) scilicet carmen Latinum tanquam natiuum eras editurus. *Insititio*) Græco, aliũde accersito, aduena. Apuleius insititium dicit ad inserendum idoneum, quod Varro insititiosum. [*Inducto*) accessorio.]

C. PLINIVS SOSSIO SVO S.

Caluisium Nepotem validissimè diligo, virũ industrium, rectum, disertum, quod apud me vel potissimum est. Idẽ C. Caluisium cõtubernalem meum, amicum tuum, arcta propinquitate complectitur. Est enim filius soro-

Caluisium) Rogat Sossium vt conferat Tribunatũ semestrem Caluisio Nepoti cõiuncto affinitate. *C. Caluisio cõtubernali suo*) C. Sossium Antonius Syriæ præfecit. hic vero Senatorij ordinis Sossius Papus, cuius amicitia vsus est Adrianus, cùm tempore expeditionis Parthicæ legatus à Traiano destinatus est, adiuuante Plotina. eũ imprimis dilectum ab eodẽ Imperatore tradit Dion honestatum statua publica. Sossio vitam Demosthenis Plutarchus scripsit. [*Nepotem*) ad differẽtiam alterius Caluisii, ex cuius sorore hic natus erat.] *Industrium*) diligentem & intentum circa res necessarias. nam tumultu gaudentes non sunt industrii, sed exagitatæ mentis concursatores. *Rectum*) iustitiæ cultorem. *Potissimum*) prima causa. [legitur etiam potentissimum, scilicet vin-

culum ad amandum. *Arcta*) gradu propinquiore. *Sororis*) Caii Caluisii.

Tribunatu) militum. *Semestri*) non placet hoc loco intelligere quòd Tribuni annulo aureo vtantur circulari, & semestrem Tribunatum dixisse annulatum, vt respiciamus Iuuenalis illud, Semestri vatum digitos circumligat auro. sed semestri interpretaberis sex mẽsium. Vnde Cæsar conquerebatur semestre imperiũ sibi eripi, & semestrem sationem Columella vernalem dixit, sicut semestrium spatium sex mensium. Vlpianus titulo de migrando semestrem pensionem vocat sex mensium, & annum diuidi in duas semestres pensiones interdum idem refert. *Sibi*) sua causa. *Auunculo*) Caio Caluisio matris fratre. *Nostrum*) contubernalem. *Idoneum debitorem*) aptum & gratum in referenda gratia. [*Nos*) ex disciplina Iurisconsultorum sponsor efficitur secundus debitor, quia potest grauari tanquam primus: sic translatiuè in conferendis beneficiis spõsor habetur pro debitore.] *Nullum*) beneficium contulisse in vnum aliquem. *Melius*) quàm in Caluisium Nepotem. *Vnum aut alterum*) duo beneficia.

ris. Hunc rogo semestri Tribunatu splendidiorem, & sibi & auunculo suo facias. obligabis me, obligabis Caluisium nostrum, obligabis ipsum nõ minus idoneum debitorem, quàm nos putas. Multa beneficia in multos contulisti. ausim contendere nullum te melius, æquè bene vnum, aut alterum collocasse. Vale.

C. PLINIVS SPARSO SVO S.

AEschinem) Latenter comparat assensũ auditorum in recitatione orationis facto quod accidit Æschini, suam & Demosthenis orationem apud Rhodios repræsentanti. Ad eundem Sparsum Mart. lib. xii. mittit epigrãma. *AEschinem aiunt*) Laertius Æschines octo refert. hic verò Atheniensis fuit, filius Atrometi & Leucotheæ [siue Glaucotheæ] primùm scriba, deinde orator, discipulus Alcidamantis, plenior Demosthene & magis fusus, grandiori similis, quo minùs strictus, carnis tamen plus habet, minus lacertorum. cùm Ctesiphontem accusasset, quòd diceret Demosthenem dignum coronari, recriminatione tanti oratoris, cui titulus pro Corona, acriter accusatus & exilio mulctatus, Rhodum sibi sedem elegit, vbi oratoriam professus est, & cùm rogassent Rhodii vt vtranque orationem exilii causam recitaret, magno auditorum assensu auditus est. *Suam*) contra Ctesiphontem. *Demosthenis*) pro corona. *Clamoribus*) laudibus, applausu. *Tantorum virorum*) Demosthenis & Æschinis summorum oratorum. *Orationem meam*) Marii Prisci accusationem, quam li. ij. Cereali promittit recitare. nam nulla ratione credo hìc intellexisse librum quem. ix. tradit idem recitasse summo audientium assensu, cùm liber ille opusculis & metris varius esset, neque iure dici posset oratio: sicut enim oratio li-

AEschinem aiunt petẽtibus Rhodijs legisse orationem suam: deinde Demosthenis, summis vtranque clamoribus. Quod tantorum virorum contigisse scriptis non miror, cum orationem meam proximè doctissimi homines hoc studio, hoc assensu, hoc etiam labore per biduum audierint. quanuis intentio-

ber appellari potest, non pariter omnis liber est oratio. Neque accipi debet hoc loco panegyrica oratio quam lib. iij. testatur per triduum recitasse: nisi velimus arbitrari hìc mendam inoleuisse, & potius triduum quàm biduum legendum, quod placet. *Proxime*) nuperrime. *Hoc*) simili. *Labore*) vel quia nunquam fere vacat Romæ, & respicit orationem panegyricam ad quam audiendam conuenerunt per biduum fœdissimis etiam tempestatibus.

Hinc & inde collatio) quia panegyrica oratio nullum habet aduersarium: sed Demosthenis & Æschinis contentio suscitabat audientium attentionem. *Certamen*) contentio, pugna. nam sunt forēses causæ similes duello. *Virtutibus*) est enim vtraque pulcherrima. *Aculeis*) stimulis. *Comparationis*) vtra melior foret. *Æmulationis*) quia laudatiua, ergo sine æmulo & aduersario. *An merito*) probaretur. *Librum*) suprà eandem orationem librum appellauit. *Amplitudo*) quòd sit diffusissima orationum demonstratiuarum. *Praloqui*) præfationem facere. *Hac*) epistola. *Extendimus amplitudinem causa*) ampliorem fecimus latam virtutum Traiani materiam.

nem eorum nulla hinc, & inde collatio, nullũ quasi certamen accenderet. Nam Rhodij cùm ipsis orationum virtutibus, tum etiam comparationis aculeis excitabantur: nostra oratio sine æmulationis gratia probabatur. an meritò, scies, cùm legeris librum, cuius amplitudo non sinit me longiore epistola præloqui. oportet enim nos in hac certè, in qua possumus, breues esse: quo sit excusatius, quòd librum ipsum, non tamen vltra causæ amplitudinem, extendimus.

C. PLINIVS NASONI SVO S.

Thusci) Cõqueritur agros suos partim grandine concussos, & vbi summam fructuum copiam collegerat, vili precio vænundari, solum sibi reliquum esse ait, Laurentinum, studiorum suorum museum. Hic Iulius Naso singulari amicitia deuinctus Secundo & Tacito fuit. non placet epistolam scriptam fuisse Nanio, quod in quodam exemplari vidimus. Thusci iuxta Tifernium Tyberinum vbi Tusculanum rus possedit. testatur Pli. senior à rege Lydorum Tyrrhenos dictos, mox à sacrifico ritu lingua Græcorum Thuscos appellatos. Strabo potius hoc nomen à Latinis inditum tradit. Tyrrhenos inquit Romani Ethruscos dicunt atque Thuscos.

Thusci grãdine excussi, in regione Transpadana summa abundantia, sed par vtilitas nunciatur: solum mihi Laurentinum meum in reditu. nihil quidem ibi possideo præter tectum & hortum, statímque arenas, solum tamen mihi in reditu. ibi enim plurimum scribo, nec agrum quem non habeo, sed ipsum me studijs excolo, ac iam possum tibi, vt aliis in locis horreum plenum, sic ibi scrinium, ostendere. Igitur tu quoque si certa & fructuosa prædia concupiscis, aliquid in hoc litore para. Vale.

Thusci exensi) fructus decussi sunt in prędio quod in Thuscis teneo. *Transpadana regione*) Comum intelligit, in cuius territorio latos agros tenuit. Transpadana regio Italiæ nona, tota mediterranea, cui maria cuncta important, dicta transpadana respectu commorantium Romæ, quòd sita sit trãs Padum. *Parum vtilitatis*) alia lectione par vilitas, in eundem tamen sensum: quamuis magna fructuum copia sit, tamẽ precij vilitas facit, vt parũ vtilitatis habeamus. vt sit par. i. summa. *Laurentinum*) rus lib. ij. iã descriptum. *In reditu vtile*) fructuosum. *Tectum*) villam. *Hortum*) duos enumerauit in Laurentino hortos, delicatiorem vnum, pinguiorem alterum. *Arenas*) littus arenosum. *Exceolo studijs*) exerceo, & orno studendo. *Horreum granarium*) ab horrore spicarum cognominatum, prius à farre farreum dictum. *Scrinium*) arcam librorum & epistolarum. *Certa*) non subiecta casibus fortunæ.

C. PLINIVS LEPIDO SVO S.

SAEpe tibi dico inesse vim Regulo. mirum est quàm effigiat in quod incubuit. Placuit ei lugere filium: luget vt nemo. placuit statuas eius & imagines quàm plurimas facere, hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cera, illum ære, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipse verò nuper adhibito ingenti auditorio librum de vita pueri recitauit. Tamen eundem librum in exemplaria transcriptum mille, per totam Italiam prouinciásque dimisit. Scripsit publicè, vt à decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis, qui

SAEpe) Reguli ingenium ita laudat vt vituperet, qui cũ multa in obitu filii faceret, librum de vita pueri etiam edidit, tam ineptum vt à puero scriptus videretur. Largium Lepidum decimæ legionis præfectum in expugnatione Hierosolymarum adducit Iosephus, quanuis sint exemplaria, quæ significent hanc epistolam scriptam Luperco, ad quem alibi Secundus. *Vim*) potẽtiam, impetum. *Incubuit*) intẽdit animum. *Filium*) suum defunctum. *Vt nemo*) tam bene lugeret. *Imagines*) quæ notæ sunt, quibus ea, quæ ediscenda sunt notamus, vel imago est collatio formæ cum forma cum quadam similitudine. tu verò hic imagines refer ad picturam & ceram; statuas ad ea, quæ fiunt ex marmore, ære, argento & similibus. *Officinis*) tabernis fabrorum & pictorum *Auro, ebore, marmore*) Magis placet quàm illum auro, illum ebore, illum marmore, nam mutatur dicendi modus, & vitatur nimium crebra repetitio, qua si mediocriter vtimur, plurimum gratiæ: si frequentius inculcamus, fastidii tantundem affert. nisi velimus putare voluisse per hoc immodestiam Reguli demonstrare. *Effingit*) exprimit, per effigiem repræsentat. *Ipse*) Regulus. *Ingenti auditorio*) multis conuocatis auditoribus: annotabis auditorium pro auditoribus frequentius vsurpari. *Prouincias*) regna subiecta Romanis legibus & securibus, quibus præerant Proconsules cum exercitu. *Dimisit*) vulgauit, transmisit. *Publicè*) rebus publicis, an potius impetrata publica iubendi facultate. *Decurionibus*) Senatoribus in municipiis. Insuper decurio est ordo in militia, qui præerat turmæ triginta duorum equitum, si Modesto credimus. Ælianus decurionem à decuria dictum asserit. Decuriæ autem numerum à diuersis autoribus variè traditum à duce

vno, vel in octauum, vel in duodecimum, vel in decimum sextum. *Vocalissimus*) maximæ & splendidissimæ vocis. *Ex ipsis*) decurionibus, vt maior autoritas libro accederet.

legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim, (seu quo alio nomine vocãda est intẽtio quicquid velis obtinendi) si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset? quanquam minor vis bonis quàm malis inest, ac sicut ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, *ita recta ingenia debilitat verecundia, peruersa confirmat audacia. Exemplo est Regulus, imbecillum latus, os confusum, hæsitans lingua, tardissima inuentio, memoria nulla: nihil denique præter ingenium insanum: & tamen eò impudentia ipsoque illo furore peruenit, vt à plurimis orator habeatur. Itaque Herennius Senecio mirificè Catonis illud de oratore in hunc econtrario vertit, Orator est vir malus dicendi imperitus. Non me Hercule Cato ipse tam bene verum oratorem, quàm hic Regulum expressit. Habésne quo tali epistolæ parem gratiam referas? habes, si rescripseris, num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis: num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli li-*

Legeret) recitaret.

Factum est) impetratum quod scripserat: nam per prouincias diuulgatus est. *Ille*) Regulus. *Vim*) quia potius vis ad laudẽ refertur, infert Secundus, appellandam magis intentionem obtinendi quicquid voluisset. ordo est, si Regulus vertisset ad potiora hanc vim (seu quo alio nomine vocãda est intentio obtinẽdi quicquid velis) quantum boni efficere potuisset? *Vis*) impressio, celer impetus. ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει. Inscitia quidem audaciam, consideratio autem tarditatem fert. Thucydidis dictum lib. ij. in oratione funebri quã dixit Pericles, cui initium, οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἐνθάδε ἤδη εἰρηκότων. Quã sententiam Seneca in prouerbiis latinè transtulit, Recta ingenia debilitat verecundia, praua confirmat audacia. Quare Lucianus dum malũ oratorem instruit, iubet imprimis comparet inscitiam, deinde audaciam, & impudentiam, verecundiam autem & mansuetudinẽ domi relinquat. *Peruersa*) mala, dictum Euripidis, vt pessimi melius causam suam dicere norint. *Imbecillum latus*) debiles vires. *Os confusum*) perturbatus sermo. *Hæsitans*) blæsa. Inuentio rerum verarum, aut verisimiliũ excogitatio, qua continentur sex illæ orationis partes, exordium, narratio, diuisio, confirmatio, confutatio, conclusio. *Memoria*) qua omnis disciplina constat, frustráque docemur, si quod audimus, præterfluit. *Ingenium*) acrem naturam. [*Insanum*) modum excedens.] *Eo*) ad eam existimationem. [*Impudentia*) Idem Lucianus, Sit inquit oratori impudentia, mendacium promptum & iusiurandum in summis labris, & in omnes inuidia, odium, blasphemia & calumniæ verisimiles. hæc te breui celebrem & illustrem reddent, hæc in publico ac domi omnia prophana exercebis.] *Habeatur*) credatur. *Orator*) vir bonus & dicendi peritus. *A plurimis*) à malis. *Herennius Senecio*) iam vita functus cùm hæc scriberet Secundus. *Illud Catonis de oratore.*) M. Cato diffiniuit oratorem esse virum bonum & dicendi peritum. *In hunc*) Regulum. *Orator est vir malus*) respectu Reguli, orator est vir malus dicendi imperitus, cùm Regulus esset malus & dicendi imperitus. *Hic*) Herennius. *Expressit*) diffiniuit. *Regulum*) malum & imperitum. *Habésne*) aliquid simile. *Habes*) quo referas parem gratiam.

brum, vt circulator in foro legeris: scilicet, vt ait Demosthenes, ἐπάρας τὴν φωνὴν καὶ γεγηθὼς, καὶ λαρυγγίζων. Est enim tam ineptus, vt risum magis possit exprimere, quàm gemitum. credas non de puero scriptũ, sed à puero. Vale.

Circulator) qui lucri causa circuit fora & plateas, ac sibi nouitate aliqua coronam audientium comparat. Paulus de extraordinariis criminibus, In circulatores, qui serpentes circumferunt & proponunt, si cui ob eorum metum damnum datum est, pro modo admissi actio dabitur. Eos circumforaneos vocat Apuleius. & M. T. pharmacopolam circumforaneum pariter protulit. Trãquil. lanistam circumforaneum, qui circuit fora vendendi vel emendi gratia. & Seneca circulatores sophistas qui philosophiam vendunt, & circulis autoritatem quærunt. Fabius verò circulatoriam voluptatem oratoriam appellauit, quæ gaudet circuitione. At circitor militiæ gradus est, qui vigiliis circumit, & renunciat siqua emerserit culpa. Verg. in carmine obscœno pro custode posuit. ἐπάρας scilicet vt ait Demosthenes, τὴν φωνὴν καὶ γεγηθὼς καὶ λαρυγγίζων. verba Demosthenis ἐν τῷ περὶ στεφάνου, quæ sic transferri possunt, extollens vocem & lætus & exultans. Sunt autem dicta contra Æschinem. ea vt melius intelligantur, repetemus ex eadem oratione priora quædam. Multa igitur, ô viri Athenienses, etiam alia accusauit, & mentientem vnum maximè admiratus sum omnium, quòd quæ mala acciderant ciuitati tunc memorans, non tanquam beneuolus, neque iustus ciuis, sensit, neque collacrymatus est, neque quid tale in animo passus est, sed extollens vocem & lætus & exultans existimauit scilicet me accusare. λαρυγγίζειν propriè est vocem intendere, neque naturaliter loqui, sed gula præclusa. *Exprimere*) inuito eximere, educere. *De puero, sed à puero*) traductio, color, puerilem & fatuum librum monstrat.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

GRatularis mihi, quòd acceperim auguratum. iure gratularis: primùm quòd grauissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est: deinde quòd sacerdotium ipsum cùm priscum & religiosum, tum hoc quoque sacrum planè & insigne est quod

GRatularis) Respondet Arriano, iure pro auguratu suo gratulari, tum iudicio grauissimi principis, tum auguratus dignitate, & quòd successerit tanto viro Iulio Frontino, demum scribit potuisse M. T. dignitates consequi, eloquentiam verò impossibile. *Iure*) iusta causa. *Principis*) Traiani, qui me fecit augurem. [Extat eius ad Traianum epistola, qua sibi auguratum vel Septemuiratum petit. *Minoribus*) magistratibus *Sacerdotiũ*) auguratus. [nam de cæteris etiam dicitur. cùm & Valerius Max. Pont. sacerdotio vsus fuerit.] *Priscum*) nam à Tarquiniis Romam translatum testatur Strabo: at Dionysius in antiquitatibus à Numa rege constitutum collegium augurum, qui interpretarentur signa à diis missa tam publica, quàm priuata: & ab vna specie speculationum artis augures vocarunt Romani, id est, ab auibus & gerendo, vel ab auium garritu. Primus Actius Nauius hanc artem commendauit apud Tarquinium Priscum nouacula cotem discindens: postea tantus honor collegio augurum accessit, vt nihil foris domíque nisi auspicato gereretur, concilia populi, id est, magistratuum creatio, exercitus vocatio, summa rerum, vbi aues non annuissent, dirimerentur. & diu hic honor patri-

cius fuit, & principibus vrbis destinatus: primò tres tribus, Rhamnenses, Titienses, Luceres, sex augures crearunt: deinde hoc sacerdotium cum populo communicatum est, & ius sacerdotum subrogandorum à collegiis ad populum transtulit Cn.Domitius Trib.plebis. Sylla augurum collegium ampliauit, vt essent quindecim, adeo creuit hæc ars, vt ex araneo etiam auguria fierent, quæ Plin. memorat, scribens ex periculis artem esse factam, & per aues (nam aliis modis fiunt) primus Car, à quo Caria dicta est, inuenit. Seneca tamen illa deridens fortuita, & vaga sine ratione dicit non recipere diuinationem. quod bellissimè Mossolanus apud Iosephum facto memorando ostendit. *Religiosum*) maiestatis venerationisque plenum. nam nec Senatus cogi nec conueniendi locum poterat habere, nisi quando & vbi augures præscripsissent, qui à summis imperiis, à summis potestatibus comitia tollere, consilia vel instituta dimittere, vel habita repudiare poterant. Quid grauius quàm rem susceptam dirimi, si vnus augur aliter dixerit? quid magnificentius quàm posse discernere, vt magistratu se abdicent Coss. quid religiosius quàm cum populo, cum plebe, agendi ius dare? aut non dare? quid legem, si non iure rogata sit, tollere? omnibus magistratibus auspicia dantur & iudicia. *Hoc*) ob hanc caussam. *Sacrum*) diuinum, venerabile, consecratum.

non adimitur viuenti. Nam cætera, quanquã dignitate propemodum paria, vt tribuuntur, sic auferuntur: in hoc fortunæ hactenus licet, vt dari possit. Mihi verò etiam illud gratulatione dignum videtur, quòd successi Iulio Frõtino, principi viro, qui me nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tanquam in locum suum cooptaret: quod nunc euentus ita comprobauit, vt non fortuitum videretur. Te quidem (vt scribis) ob hoc maximè delectat auguratus meus, quòd Marcus Tullius augur fuit. Lætaris enim quòd

Non adimitur viuenti) semel factus augur nunquam priuatur hoc honore, etsi in iudicium ductus damnetur, cùm aliis sacerdotibus cõdemnatis substituatur alius. augur, donec vita suppetat, licèt maximorum criminũ conuictus sit, sacerdotio non priuatur, quia scilicet iureiurando adactus sit res augurum nemini enunciare: ergo factum priuatum sacramento liberari nolunt. an quòd non honoris nec magistratus, sed potius cuiusdam scientiæ & artis est nomen augur? simile igitur esset siquis medicum medicandi arte prohibeat, musicum musica, diuinum diuinatione. His enim appellatio detrahi potest, vis & facultas nequaquã. *Alia officia insignia*) sacerdotia magistratus. legitur etiam cætera. *Paria*) augurattui. *Vt*) à fortuna ad breue tempus. *Hactenus*) in hac re tantùm. *Fortunæ licet*) fortuna dominatur, vt dari possit, non vt adimatur. *Iulio Frontino*) Sextus Iulius Frontinus vir Consularis Præturam vrbanam gessit, Vespasiano iterum, ac Tito Coss. & eo eiurante Domitianus Præturam cepit. Frontinus igitur curam Britanniæ, ac molem sustinens magnã quantum licebat validam, & pugnacem Silurum gentem armis subegit super virtutem hostium locorúmque difficultatem eluctatus: aquarum præfectus à Nerua creatus libellum de Aquæductibus vrbem influentibus edidit. auguratum gessit, secessu Tarracinensi oblectabatur, rei militaris peritus. Traiano libros stratagematicos dicauit, scripsit longè plura, quæ simul cum aliis communi literarum iactura olim intercidêre. summus Iurisconsultus Secundo interdum respondit, Martialem ac cæteros scriptores fouit, moriens vetuit sibi sepulchrum construi. Fuit & Iulius Fronto Tribunus vrbanarum cohortium ab Othone exautoratus, & Claudius Frontinus sub Antonino Pio. Principem ergo virum appellauit Frontinum, scilicet dignitate, autoritate, disci-

plina,& rebus præclarè gestis. *Nominationis die*) principio anni autore Tacito, quo sacerdotes solent nominare, quos dignissimos suo sacerdotio iudicent. *Hos*) proximos neci suæ, an verius. quibus Frontinus augur fuit. *Inter sacerdotes*) inter eos quos dignos tali sacerdotio credebat. *Cooptares*) eligeret. Tranquillus in cooptandis per collegia sacerdotibus neminem nisi iuratus nominauit. M. Tullius de Claris Oratoribus, scribit nouos augures ab aliis auguribus in collegium cooptari,& inaugurari:& augurū institutis,qui inaugurasset, ab inaugurato loco parentis coli debere. [Et in epistolis ad Appium, refert non modò nefas fuisse in collegio augurum violare amicitiam, sed ne cooptari quidem sacerdotem licuisse, qui cuiquam ex collegio esset inimicus.] *Euentus*) quòd mortuo ei in auguratu successi. *Non fortuitum*) sed diuinum. *Tullius augur fuit*) post Crassi interitum Cicero factus est augur.

honoribus eius insistam, quem æmulari in studÿs cupio. sed vtinam, vt sacerdotium, idem & Consulatum, multò etiam iuuenior quàm ille, sum cōsecutus: ita senex saltem ingenium eius aliqua ex parte assequi poßim. Sed nimirum, quæ sunt in manu hominum, & mihi, & multis contigerunt: illud verò, vt adipisci arduū, sic etiam sperare nimium est, quod dari nonnisi à dÿs potest. Vale.

Insistam) Sequar. vterque enim Quæsturā, Prę turam, Auguratum, Consulatum gessere. *Sacerdotium*) auguratum. *Iuuenior*) ita habent omnes codices præter vnum, quos viderim. Iunior enim secūdum grammaticos, sed iuuenior secundum analogiam *Ingenium*) eloquentiam, vim & copiā dicendi. *Aliqua ex parte*) in eloquēdi studio. nam & metra scripsit, ac philosophiam primus. Cic. Latinè loqui docuit. an magis in aliqua parte oratoriæ. *Quæ sunt in manu hominum*) dignitates quas homines cuilibet conferre possunt. *Illud*) ingenium Cic *Nisi à diis*) natura primum atque ingenium ad dicendum vim afferunt maximam. nam animi atque ingenij celeritas quid im motus esse debent, qui ad excogitandum acutè: & ad explicandum, ornandúmque sunt vberes, & ad memoriam firmi atque diuturni. sed quis est qui hæc putet arte accipi posse? Præclare enim res se habet, si hæc accendi, aut commoueri arte possint: inseri quidem & donari ab arte non possunt omnia. Sunt enim illa dona naturæ. Quidam ita rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati, vt non nati sed ab aliquo deo facti esse videantur. Quare non possum non ingenio primas partes concedere. Hæc M. T. diuinum & inauditum lumen eloquentiæ ac sapientiæ, parens profectò nostrarum literarum, immortalis ingenij beatissima vbertas dono quodam prouidentiæ, in quo totas virtutes suas experiretur eloquentia.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

Causam per hos dies dixit Iulius Bassus, homo laboriosus, & aduersis suis clarus. Accusatus est sub Vespasiano à priuatis duobus: ad Senatum remissus diu

Causam) Iulius Bassus sæpe in iudiciis periclitatus, deinde Bithyniam sortitus, rediit reus, quòd quædam accepisset à prouincialibus. princeps accusationis fuit Theophanes, legatorum vnus: defensus tamen acriter à Secundo & Albino, tandem absoluitur. Quòd Vrsum amicum admonet, ad Vrsum alibi Secundus

super eadẽ re scribit. Dionis abbreuiator refert Vrsum fuisse in aula Domitiani autoritate prędituũ. à quo Domitiani Imp. vxorẽ adulterij accusatã. Ad Vrsum mittit epicedion Statius in syluis pro morte Pileti: apertè ostẽdẽs fuisse causidicũ. *Iulius Bassus*) Bassos plerosque notauimus per ea tempora. Galbium Bassum Præfectum oræ Ponti, virum integrum & probum. Salei Bassi poëtæ excellentissimi suorum temporum meminere Tacitus, & Iuuenalis. Iulium Bassum declamatorem recitat Senec. in controuersiis, non Ionium vt interdum scriptum offendes. Facit tamen Fabij testimonium legi debere Iunium Bassum, quem hominem dicacem & cognomento Asinum album, ac à se puero cognitum, idem testatur. in Bassum interdum Mar. Aurelio Basso prodit Vlpia. diuum Pium rescripsisse. Pli. senior Iulium Bassum qui de medicinis Græcè scripsit, nominat. Secundus ad Traianum asserit acta Iulij Bassi rescissa: dictúmque à Senatoribus ius omnibus: de quibus ille aliquid constituisset ex integro agendi duntaxat per biennium. *Laboriosus*) qui multos labores sustinuit. *Aduersis*) propter res aduersas. nihil enim est in omni vita Cicerone referente ad laudem illustrius, quàm calamitas ipsa. *Priuatis*) sine dignitate. *Remissus*) à Vespasiano. *Ad Senatum*) ad iudicium Senatus.

pependit: tandémque absolutus vindicatúsque est. Titum timuit, vt Domitiani amicus: à Domitiano relegatus est, reuocatus à Nerua: sortitúsque Bithyniam, redit reus. accusatus nõ minus acriter, quàm fideliter defensus: varias sententias habuit: plures tamen, quasi mitiores. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus & vehemens. Rufo successit Theophanes, vnus ex legatis princeps, & fax accusationis & origo. Respondi ego. Num mihi Bassus iniunxerat vt totius defensionis fundamenta

Pependit) antequam absolueretur, in ambiguo fuit. *Vindicatus*) liberatus. *Vt Domitiani amicus*) tanquam suspectus quòd Domitianum foueret: inter quem & Titum erant simultates. *Reuocatus à Nerua*) restitutus in patriam generali edicto Neruę qui autoritate Senatus censuit decreta à Domitiano rescindenda. quare multi ab exilio rediere, inter quos Ioannes Apostolus ex Patmo. *Sortitus*) per sortem adeptus. *Bithyniam*) prouinciam in Ponti exordio ad partem solis orientis, Thraciæ oppositam, opulentam sanè & vrbium diuitem. Læta quidem regio est, atque omni referta vbertate, testamento alterius Nicomedis filij Romanis relicta. Traxere Bithyni originem à Thracibus, qui cum Rheso ad Ilion castrametati sunt: nam rege suo interfecto vltra Byzantium transgressi prope Bithyn fluuium, vnde nomen accepere, consederunt: deinde fame compulsi, in Bebryciam rediere, & Bithyniam pro Bebrycia à fluuij nomine, iuxta quem habitauerant, appellarunt. Herodotus, inquit, Thraces transgressi in Asiam vocati sunt Bithyni, prius appellati Strymonij, quòd Strymonem accolerent. Quidam græcorum à Bithyno Iouis & Thraciæ filio cognominatam prouinciam tradiderunt: quibus astipulatur Solinus, tantum nomine parentum suppresso. Strabo verò hæc refert, Bithyni cùm prius Mysij essent, à Thracibus Bithynis & Thynis, qui ibi habitauerunt, postea sunt appellati. Eadẽ fere sentit Pli. quo autore Thyni omnem oram Bosphori tenẽt, interiora Bithyni. *Varias sententias*) cẽsuit enim Bebius Macer Cos. designatus lege Repetundarum teneri, Cepio Hispo salua dignitate iudices dandos, Senatus decreuit vt acta Bassi rescinderentur. *Pomponius Rufus*) vir Consularis. *Peritus*) in secunda lectione fuit paratus. *Vehemens*) acer. *Theophanes*) alius Theophanes poeta, quem Græcè Pompeij gesta scripsisse Tullius asserit. hodie quoque Theophanis extat Græcum epigramma. *Legatis*) Bithynis. *Fax*) vehemẽs causa. *Stimulus*) causa. Valerius, Cn. Carbo orientium ciuilium malorum fax ardẽtissima. *Fundamẽta*) argumẽta fortiora.

iacerē? dicerem de ornamentis suis, quæ illi & ex generis claritate, & ex periculis ipsis magna erant: dicerem de conspiratione delatorum, quam in quæstu habebant: dicerem causas, quibus factiosissimum quemque vt illum ipsum Theophanem offendisset. eundem me voluerat occurrere crimini, quo maximè premebatur. in alijs enim, quanuis auditu grauioribus, non absolutionem modò verumetiam laudem merebatur. Hoc illum onerabat, quòd homo simplex & incautus quædam à prouincialibus, vt amicus, acceperat. Nam fuerat in prouincia eadem Quæstor. Hæc accusatores furta ac rapinas, ipse munera vocabat. Sed lex munera quoque accipi vetat. Hîc ego quid a-

Iacerem) collocarem, scilicet in deprecatione: quę & in Senatu & apud populum principémque, ac vbicunque iuris clementia est, habet locum: in qua plurimum valent ex ipso qui reus est hæc tria in vita præcedere, si innocens, si bene meritus, si spes in futurum innocenter victuri, & in aliquo vsu futuri. Pręterea si vel aliis incommodis vel præsenti periculo vel pœnitentia videatur satis pœnarum dedisse, extra nobilitas, dignitas, propinqui, amici, in iudiciis etiam ex magna parte hic locus sæpe tractatur nã & diuisio frequens est, etiã si fecisset ignoscendũ fuisse: idq; in causis dubiis præualuit. & epilogi oẽs in eadẽ sæpe materia versari solẽt. *Ornamẽtis*) nobilitate, dignitate. *Generis claritudine*) Bassorum familia peruetusta clarissimos viros protulit. Nobile autem id est quod ex bono prodit genere, generosum, quod à sua natura non degenerauit. *Periculis*) quibus vita mortalium illustratur, & auditores commouentur ad misericordiam, & ex quibus vt insons euaserat. *Conspiratione*) malo consensu. *Delatorum*) iniquorum accusatorum. *Quæstu*) nam quartam bonorum confiscatorum partem habebant: inde quadruplatores dicti. *Factiosissimum*) factionum principem. *Causas*(dũ æque prouincialibus iustitiam administrat. *Illum*) primum & acerrimum accusatorem. *Me eundem*) me Secundum. *Occurrere*) satisfacere. *Crimini*) furto, & rapinæ. *Alijs*) quæ obiiciebantur tanquam crimina. *Simplex*) ad delatores effugiendos. *Quædam*) munera. *Prouincialibus*) Bithynis. *Quæstor*) inde non mirum si multos habebat amicos. *Furta & rapinas*) controuersia de nomine, & constitutio diffinitiua. Furtorum duo esse genera refert Caius: manifestum & non manifestum. manifesti conuictus tenetur in quadruplum, quòd rapi quidem sine vi non potest secundum Vlpianum. furti non manifesti tenetur in duplum, vi bonorum raptorum in quadruplum Paulo contestante. *Lex*) Acilia, quam Manilius Acilius Glabrio de pecuniis repetundis seuerissimam tulit: ne comperendinari quidem reum sinens. Tacitus tamen, inquit, Magistratuum auaritia Calphurnia scita peperit. nam secundum Modestinum plebescito continetur, ne quis præsidum munus, donúmque caperet: nisi esculentum, potulentúmve, quod intra dies proximos prodigatur. Non enim in totum xeniis, Vlpia. autore, abstinere debet Proconsul, sed modum adiicere, vt neque modo se in totum abstineat, neque auare modum xeniorum excedat. Quam rem diuus Seuerus & Imperator Antoninus elegantissimè epistola sunt moderati: cuius epistolæ verba hæc sunt, Quantum ad xenia pertinet, audi quid sentimus: vetus prouerbium est, Valde inhumanum esse, à nemine accipere. sed passim, vilissimum: & per omnia, auarissimum. & quod mandatis continetur, ne donum, vel munus ipse Proconsul, vel qui in aliquo officio est, accipiat, emátve quid, nisi victus quotidiani causa, ad xenia non pertinent, sed ad ea quæ edulium excedent vsum. sed nec xenia producenda sunt ad munerum quantitatem. Lege etiam Iulia de repetundis, Marcello respondente, nulla quantitas pecuniæ permittitur capi ab his, qui eo capite commemorantur: tametsi in præce-

dentibus ex autoritate Venulii permittitur summa aureorum centum dono, munerève. *Hic*)hoc loco ancipiti, contra legem *Ego*)legitur etiam ergo.

gerem? quod iter defensionis ingrederer? Negarem? verebar ne planè furtum videretur, quòd confiteri timerem: praeterea rem manifestam inficiari, augentis erat crimen, non diluentis: praesertim cùm reus ipse nihil integrũ aduocatis reliquisset. Multis enim, atque etiam principi dixerat, sola se munuscula, duntaxat natali suo, aut Saturnalibus accepisse, & plerisque misisse. Veniam ergo peterem? iugulassem reum, quem ita deliquisse concederem, vt seruari, nisi venia, non posset. Tanquam rectè factum tuerer? non illi profuissem, sed ipse impudens extitissem. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere. Videor tenuisse. Actionem meam, vt praelia solet, nox diremit. Egeram horis tribus, & dimidia, supererat sesqui hora. Nam cùm è lege accusator sex horas, nouem reus accepisset, ita diuiserat tempora reus inter me, & eum qui dicturus pòst erat, vt ego quinque horis, ille reliquis vteretur. Mihi successus actionis silentium, finémq; suadebat. Temerarium est enim secundis non esse contentum. Ad hoc verebar, ne me corporis vires iterato labore desererent, quem difficilius est repetere quàm iungere. Erat etiam periculum, ne reliqua actio mea & frigus vt deposita, & taedium vt resumpta, pateretur.

Iter)modum, rationem. *Negarem*) vt praecipit M. Tullius de Oratore, Plerunque inquit causae infitiatione defendũtur: nam & de pecuniis repetundis, quae maximę sunt, neganda ferè omnia. *Planè*) nimium manifeste. *Inficiari*) negare. *Augentis crimen*) potius ad crimen augendum pertinebat. *Diluentis*)defendentis. *Integrum*) in facultate & arbitrio negandi. *Aduocatis*) mihi & Albino. *Principi*) Traiano. *Natali suo*) nam priuatorum natalibus solebant amici munera mittere, vt saepe testatur Martialis. *Saturnalibus*) Saturni diebus, quibus xenia munera mittebantur amicis eodem autore, & apophoreta remittebantur. *Iugulassem*) enecassem, causa cecidissem. *Rectè factum*) quòd iure accepisset munera. *Impudens*) qui contra leges niterer. *Mediũ quiddam*) vt nec concederem nec tuerer rectè factum. *Tenuisse*) seruasse. *Nox diremit*) interuentu noctis interrupta est. Ciceroniana imitatio. sic enim ad Quintum fratrem scribit, Sed inquit vt praelia solet. quia historici hoc dicendi genere vtuntur cum nocte superueniẽte vterque exercitus intermissa pugna receptui canit. *Sesquihora*)vna & dimidia. nã Tacitus sesquiplagam pro vna & dimidia dixit. sic Persius, Sesquipedalia verba. & Columella, sesquiculearia dolia, sesquimodiũ, sesquioperam, sesquimenses pullos. *Ex lege*) quae longissimum spatium ad agendum largitur, sed maius reo cui semper fauorabilior est. nam M. Tullius pro domo sua tradit multa ad placandum atque ad miserendum reis concessa. & Apuleius asserit reũ amplum dicendi spacium habuisse. *Reus*) Bassus. *Eum*) L. Albinum coaduocatum. *Reliquis*)quatuor. *Successus*)bonus euentus. *Finem*) vt actioni finem imponerem. *Temerarium*)sententia, color. *Iterato*)redintegrato. *Repetere*) intermissum resumere. *Iungere*)cõtinuare *Reliqua actio*) reliqua pars actionis. *Frigus auditorũ*)negligẽtiã. sicut plerũq; M. T. ad Q. fratrẽ, vel etiã mei iã deposito feruore. *Taediũ vt resumpta*) nã repetita res fastidiũ affert, vtpote iã pręcognita: vnde illud δὶς ἢ τρὶς τὰ καλά.

Vt enim

Vt enim faces ignem aſsidua concuſsione cuſtodiunt, dimiſſum ægerrimè reparant: ſic & dicentis calor, & audientis intentio continuatione ſeruatur, intercapedine & quaſi remiſſione langueſcit: ſed Baſſus multis precibus, penè etiam lacrymis, obſecrabat, implerem meũ tempus. Parui, vtilitatémq; eius prætuli meæ. Bene ceſsit: inueni ita erectos animos Senatus: ita recentes, vt priore actione incitati magis quàm ſatiati viderentur. Succeſsit mihi Lucius Albinus, tam aptè, vt orationes noſtræ varietatem duarum, contextum vnius habuiſſe credantur. Reſpondit Herennius Pollio inſtanter & grauiter. Deinde Theophanes rurſus. Fecit enim hoc quoque vt cætera, impudentiſsimè, quòd poſt duos, & Conſulares & diſertos, tempus ſibi, & quidem laxius, vindicauit. Dixit in noctem, atque etiam nocte illatis lucernis. Poſtero die egerunt pro Baſſo Titius Homulus, & Fronto, mirificè: quartum diem probationes occupauerunt. Cenſuit Bæbius Macer, Conſul deſignatus, lege repetundarum Baſſum teneri. Capio Hiſpo ſalua dignitate iudices dandos: vterque rectè.

Vt enim faces) ſimilitudinem infert per collationem quæ ſumitur ante oculos negócii ponendi cauſa. Certamen fuit apud Athenienſes currendi ab ara Promethei in vrbem cum facibus ardentibus, ſimul in curſu ſeruare facem accẽſam, quę ſi fuiſſet extincta quãuis curſu pręueniſſet, nullam victoriam reportabat.] hinc illud, Vidi ego cõcuſſas mota face creſcere flammas.] *Concuſſione*) motu. *Dimiſſum*) ſopitum. *Intercapedine*) intermiſſione. *Langueſcit*) debilior fit. *Meum tempus*) dicendi ſpatium mihi ex lege datum. *Meæ*) quia multum vires intendi, & laboris ſuſtinui. *Erectos*) attentos. *Recentes*) integros, indefeſſos. *Senatus*) Senatorum. *Priore actione*) priore actionis parte. *Incitati*) ad vlteriora audiendum. [*Aptè*) conuenienter, opportunè.] *Varietatem duarum*) nã quiſque diuerſis argumentis, & ſtilo nitebatur. *Contextum vnius*) [ordinem. Valerius. an abigi debet Pontius ab horum exemplorum contextu?] quia exceperat actionem vbi Secundus deſiuerat: ita vt videretur vnum & idem corpus. *Herennius Pollio*) quo cum Flauio Conſulatum gerente Dion aſſerit Titum interiiſſe. nec ignoro Marcellum Iuriſconſultum referre Pollionem fuiſſe Conſulem cum Pudente ſub Antónino. Annotauimus alios Polliones per eadem tempora, quos conſultò omittimus. *Inſtanter*) acriter, cum inſtantia cõtra conantem. *Duos*) Albinum, & Pollionem: nam de ſe non ita magnificè loqui ſólet. *Vendicauit*) aſſumpſit ad dicendum. *Laxius*) ſpatioſius. *In noctem*) poſt ſolis occaſum contra maiorum inſtituta. *Titius Homulus*) in quibuſdam exemplaribus ſcriptum fuit C. Titius Homulus, ſed Iulii Capitolini teſtimonio probabilior eſt lectio, Valerius Homulus, qui Secundo familiaris pro Vareno Rufo cauſam egit. Eius multos iocos Antoninus Pius ſemper patienter tulit. vt cùm domum Homuli viſens admiránſque columnas porphyriticas requiſiſſet, vnde eas haberet: reſpondit Homulus, cùm in domum alienam veneris, & mutus & ſurdus eſto. Idem Lucillam matrem M. Antonini philoſophi in viridio venerantem ſimulacrum Apollinis videns, Pio inſuſurrauit: Illa nunc rogat, vt diem tuum claudas, & filius imperet: quod verbum omnino apud Pium nihil valuit. *Probationes*) teſtes, tabulæ, rumores, [quòd Rufus deliquiſſet.] *Bæbius Macer*) cui Appiæ viæ cura demandáta, cùm Proconſul rexiſſet

Hispanos: eodem imperio missus in Dalmatiam integrè & iustè prouinciam continuit: eum præfectum vrbis seruauit Adrianus, quamuis ab Actiano per epistolas admonitus, vt si reniteretur Imperio, necaretur. Bæbium item Macrum testatur Flauius Vopiscus Prætorii præfectum sub Aureliano *Teneri repetundarum*) obnoxium esse pœnæ: qua tenentur damnati repetundarum. *Hispo*) siue is fuerit in quē iaculatus est Iuuenalis satyricum illud fulmen, Hispo subit iuuenes, & morbo pallet vtroque, siue alius. *Salua dignitate*) non adempta Senatoria dignitate, & perseuerante in ea Basso: nam mox sequitur: negant enim congruens esse retinere in Senatu, cui iudices dederis. *Iudices dandos*) seligendos iudices qui cognoscerent accusationem. *Vterque*) consul designatus Macer, & Hispo. *Rectè*) censuit.

Quî fieri potest, inquis, cū tā diuersa cēsuerint? quia scilicet & Macro legem intuenti, consentaneum fuit damnare eum, qui contra legem munera acceperat: & Cæpio cum putaret licere Senatui, sicut licet, & mitigare leges, & intendere, non sine ratione veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inusitato. Præualuit sententia Cæpionis. Quinimmò consurgenti ei ad censendum acclamatum est, quod solet residentibus. Ex quo potes æstimare, quanto consensu sit exceptum cum diceret, quod tam fauorabile fuit, cum dicturus videretur. Sunt tamen vt in Senatu, ita in ciuitate, in duas partes hominum iudicia diuisa. Nam quibus sententia Cæpionis placuit, sententiam Macri vt rigidam durámque reprehendunt: quibus Macri, illam alteram dissolutam, atque etiam incongruentē vocant. Negant enim congruens esse, retinere in Senatu, cui iudices dederis. Fuit & tertia sententia. Valerius Paulinus as-

Qui) quomodo. *Diuersa*) vnus secundū legem, alius cōtra. *Cēsuerint*) senserint. *Consentaneum*)] consequens, conueniens. *Intuenti*) respicienti, consideranti. [*Vim legis*) quæ prohibebat accipere munera. *Mitigare leges*) minuere pœnam legibus constitutam. nam Marcello referente, etsi nihil facile mutandum est ex solennibus: tamen vbi æquitas euidens poscit, subueniendum est: & summum ius antiqui summam putabāt crucem, vt asserit Columella, [præsertim cum Senatus sit eas tollere, cuius est condere.] *Intendere*) si reus meretur atrociora supplicia inferre, quàm leges præcipiant. *Sicut licet*) sustinet enim personam principis Senatus, qui nullis legibus tenetur. *Vetito*) lege prohibito. *Inusitato*) insolito. nam multis iam repetundarum reis seruata est dignitas Senatoria. Inueterata enim consuetudo pro lege non immerito custoditur, & hoc est ius quod dicitur moribus constitutum. *Præualuit*) superior & frequens fuit. *Censendum*) dicendam sententiam. *Acclamatum*) assensum, laudatum, applausum: hinc acclamationes imperatorum laudationes. *Solet*) fieri. *Residentibus*) post sententiam pronunciatam, & comprobatam. *Consensu*) confirmatione, concordia. *Exceptum*) admissum *Fauorabile*) summo fauore præsumptum. *Iudicia*) sententiæ, opiniones. *In ciuitate*) inter ciues: quorum alii populares, alij nobilium partes fouentes. *Rigidam*) nimis seueram. *Quibus Macri*) sententia placuit. *Illam alteram*) dicendi modus apud scriptores obseruatus, [vt apud M. Tullium de prouinciis consularibus, & Valerium libro octauo,] sic apud Apuleium ille alius, & illa alia: & libro quinto Secundus dixit ille alter. *Dissolutam*) nimiùm mitem, & indulgentem. *Retinere*) in Senatu. Reseruare dignitatem senatoriam. [*Cui*) tanquam nocenti.] *Valerius Paulinus*) Paulinum Tri-

bunum lego missum à Vespasiano ad Iosephum latitantem : & postea præfectum Alexandriæ. Valerius autem Paulinus accusatus est, & à pluribus proditionis insimulatus, dum Celso otiosè auxilium fert, quòd propter religionem non esset functus ducis officio : prædia in Foroiuliensi agro possedit : famæ ac immortalitatis vnicus amator Consul creatus est : & Secundo arcta familiaritate coniunctus: nam moriens ei ius libertorum suorum reliquit.

sensus Cæpioni, hoc amplius censuit referendum de Theophane cùm legationem renunciasset. Arguebatur enim multa in accusatione fecisse, quæ illa ipsa lege, qua Bassum accusauerat, tenerentur. Sed hanc sententiam Consules quanquã maximæ parti Senatus mirè probabatur, non sunt persecuti. Paulinus tamẽ & iustitiæ famã, & constantiæ tulit. Misso Senatu Bassus magna hominũ frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Fecerat eum fauorabilẽ renouata discriminũ vetus fama, notúmque periculis nomen, & in procero corpore mœsta & squalida senectus. Habebis hãc interim epistolam πρόδρομον: expectabis orationem plenam, onustámque expectabis diu. neque enim leuiter & cursim, vt de re tanta, retractanda est. Vale.

Referendum) ponendum in consultatione. *De Theophane*) an Theophanes reus peragendus esset. *Legationem renunciasset*) postquam functus esset legatione : nec amplius ageret legatum. nam legatus iure nõ poterat accusari : quod testantur Iurisconsulti, & nos libro tertio recitauimus. [Legitur etiam legationem renunciasset.] *Illa ipsa*) quo dicendi modo vtitur Seneca in epistolis. Est enim remissius, & de medio petitus, epistolari stilo conueniens. *Lege*) repetundarum, qua cauebatur puniri eum, qui iniustè accusasset. [*Maximæ*) maiori. superlatiuum pro comparatiuo.] *Non sunt persecuti*) non comprobarunt. nam Consules designati, quod referebatur primi censebant, ac deinceps reliqui Senatores : verùm Consules qui tunc consulatum gerebant, senatui præsidebant: & quicquid placuisset, decernebant. *Tulit famam*) summè laudatus est. *Fauorabilem*) gratiosum, charum. *Vetus fama*) discriminum. dum referebatur olim sæpius periclitatum. *Renouata*) reducta in recentem memoriã hac Bithynorum accusatione. *Nomen*) Bassi. *Squalida*) situ obsita. vocabulum secùs ab antiquis acceptum Gellio, & Macrobio autoribus. *Πρόδρομον*) præcursatricem, prænunciam. *Plenam*) copiosam. *Onustam*) multas res complexam. *Tanta re*) tanti ponderis, & momenti. *Retractanda*) emendanda.

C. PLINIVS SABINO SVO S.

SCribis mihi, Sabinam, quæ nos reliquit hæredes, Modestum seruum suum nusquam liberum esse iussisse: idem tamen sic adscripsisse legatum, Modesto, quem liberum esse iussi.

SCribis) Monet Sabinum, & libertatem & legatum deberi Modesto seruo: cui Sabina legatum dederat tanquam liberum esse iussisset: quod

tamen nusquam apparebat relictis sibi hæredibus Sabino & Secundo. Occurrunt nobis ex diuersis scriptoribus per illa tempora quibus Secundus claruit, multi Sabini, vt ambiguitas oriatur ad quem scripserit. nam Iustinianus refert Iulium Sabinum malè tractantem seruos, in quem rescripsit Antoninus Pius. eundem imperatorem autor Vlpianus Iubētio Sabino rescripsisse. Sabinus item Antonius matrem habuit Iuniam Valerianam & filium Antoninum. Callistratus tradit Sabinum Maximum fuisse sub Adriano. & eodem imperante Suidas Sabinum declamatorem. Crediderim tamen magis fuisse Cæsium Sabinum, quem Secundus ad præsidium & ornamentum sui sumpserat. Auli Pudentis municipem totius Vmbriæ decus ad eum librum septimum Martialis mittit, & nono post laudem lacus eiusdem, rosaceam coronam. quamuis Pomponio memorante, Cassio Iurisperito successit Cæsius Sabinus, qui plurimum potuit Vespasiani temporibus, ad quem rescripsisse Adrianum retulit Vlpianus. *Iussisse*) legale verbum. *Ascripsisse legatum*) institutis vniuersalibus hæredibus testamento, legatum postea Modesto reliquisse his quidē verbis: Modesto quē liberū esse iussi, legatum relinquo.

Quæris quid sentiam? Contuli cum prudentibus. conuenit inter omnes nec libertatem deberi, quia non sit data: nec legatum, quia seruo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur: ideóque puto nobis quasi scripserit Sabina faciendum quod ipsa scripsisse se credidit. Confido accessurum te sententiæ meæ, cùm religiosissimè soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis hæredibus intellexisse pro iure est. Neque enim minus apud nos honestas quàm apud alios necessitas valet. Moretur ergo in libertate sinentibus nobis, fruatur legato, quasi omnia diligentissimè cauerit. Cauit enim quæ hæredes bene elegit. Vale.

Contuli) communicaui. In eundem sensum Papinianus inquit. Nicostratus cùm de ea re mecum contulisset, dixi posse defendi. *Cum peritis iuris*) Legitur in multis exemplaribus cum prudentibus in eundem sensum: nam responsa prudentium sunt sententiæ & opiniones eorum, quibus permissū fuit iura publicè interpretari, & à Cæsare ius respondendi datum est, qui iurisconsulti appellantur. horū omnium sententiæ & opiniones eam autoritatem tenebant, vt iudici ex constitutionibus non liceret à responso eorum recedere. *Conuenit inter omnes*) consentiunt omnes. Similis locutio in sensu apud Iuuenalem, sæuis inter se conuenit vrsis. & Martialis, [Cùm sitis similes paréśque vita, Vxor pessima, pessimus maritus: Miror non bene conuenire vobis. & Tranquillus in Claudio, Veneno quidem occisum conuenit.] *Libertatem deberi*) liberum esse debere. *Non sit data*) nusquam enim apparebat eum liberum esse iussisse. *Nec legatum*) deberi. *Seruo suo*) ergo Modestus hoc iure priuabatur libertatis fauore: & legati iure habendi, & omne beneficium redibat ad hæredes Sabinæ, Sabinum scilicet & Secundum: nam serui nostri ex quacunque causa acquirunt, id nobis acquiritur. Ipse enim seruus, qui in potestate alterius est, nihil suum habere potest: ideo conuenienter legatum nobis per eundem acquiritur. [*Error*) Sabinæ.] *Quasi scripserit Sabina faciundum*) concedendam libertatem, & legatum Modesto: tanquam si apertè hoc cauisset Sabina, [sicut iuris est secundum Iustinianum in institutionibus, seruum etiam sine libertate hæredem institutum liberum fieri, & pariter seruo à domino liberis tutori dato nulla facta libertatis mentione, tamen libertatem intelligi datam. His multum non dissimile Labeonis illud titulo de conditionibus, Hæres inquit meus Sticho, seruo meo, quem in testamento liberum esse iussi, aur

reos quinque quos in tabulis debeo, dato: nihil seruo legatum esse, quia dominus seruo nihil debere potuit. Ego puto secundum mentem testatoris naturale magis, quàm ciuile debitum spectandum esse, & eo iure vtimur. Quamuis illa verba, quem liberum esse iussi, sint enunciatiua, quibus non ostenditur libertas data, sed tamen disponunt: quia Caio de regulis iuris referente libertas omnibus rebus honorabilior est. *Scripsisse*) scriptis libertatem dedisse. *Voluntatem*) vltimam. *Intellexisse*) si non expressè: tamen tacitè. *Boni*) vt nobis. *Pro iure*) loco iuris. *Necessitas*) summum ius. *Moretur*) esto, maneat Modestus. *Cauerit*) prouiderit Sabina. vtitur autem verbis Iurisconsulti propriis. *Caute*) diligentissimè. *Bene*) quia nos boni sumus.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

AVdistine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? Nondum te puto audisse. Est enim recens nuncius. Prætorius hic modò inter eloquentißimos causarum actores habebatur: nunc eò decidit vt exul de Senatore, rhetor de oratore, fieret. Itaque ipse in præfatione dixit dolenter, & grauiter, Quos tibi fortuna ludos facis? Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores. Cui sententiæ tantum bilis, tantum amaritudinis inest, vt mihi videatur ideo professus vt.

AVdisti) Minutiano Liciniani exilium narrat, in quod pulsus fuerat à Domitiano reus incestus cum virgine Vestali: simul & illius vitia taxans, & fortunæ mobilitatem notans. *Valerium Licinianum*) Liciniani Hispani municipis Martialis mentio fit apud eundem poetam. Vir Celtiberis nō tacende gentibus: Nostræque laus Hispaniæ. Videbis altam Liciniane Bilbilim & mox, Te Liciniane gloriabitur nostra: Nec me tacebit Bilbilis. *Profiteri*) oratoriam docere. *Sicilia*) olim Italiæ coniuncta, mox interuentu freti diuulsa: omnium insularum fertilitatis claritudine celebrata. Italia superiorem diceres frumento, melle, croco, aliisque permultis: & meritò Romanorum horreum appellatam. Trinacria & Triquetra à pluribus nominata est, à tribus angulis & promontoriis, quibus in diuersa procurrentibus Δ literam efficit. Thucydides Sicaniam cognominat ab incolis, quos quidam putarunt indigenas: postremò ab Italis, qui Siculi dicebantur in eam vulgo profectis, Sicilia vocata: siue (vt alij) à Siculo rege. Sunt qui credant à Sicano Iberiæ flumine nomen traxisse. Eius autem Insulæ ambitum stadiorum quatuor millium trecentorum sexaginta Siculus Diodorus protulit: maiorem facit Plinius ex autoritate Agrippæ. circuitu scilicet patentem septingentis centum decem octo miliariis. Siciliam etiam minorem Strongylen appellatam idem autor. *Nuncius Prætorius*) à Prætore missus: sicut dicimus prætoriā portam, & prætorium præconem. [nam Sicilia à prætoribus regebatur.] Vel prætorius, prætoria dignitate præditus. Nam per Suetonij verba colligitur Licinianum fuisse virum prætorium. *Recens*) nuper à Sicilia in vrbem qui venerat. *Hic*) Licinianus. *Modo*) aliquot ante annos. *Causarum actores*) causidicos. *Rhetor*) artis dicendi magister, orator qui eam exercet. Græci tamen rhetorem pro oratore passim vsurpant. *Præfatione*) qua breuibus explicari solet scriptoris intentio antequam opus aggrediatur: aliquando etiam pro excusatione absolutè ponitur. *Grauiter*) quod explicatur per sequentia: quibus multum ponderis verbis inest. *Fortuna ludos facis*) [homines tanquam pilas habens.] Sunt qui in

fortunæ iam casibus omnia ponunt, Et nullo credunt mundum rectore moueri, Natura voluente vices, & lucis, & anni. hæc Iuuenalis, qui ambiguum an imitatus sit Secundum satyra. vij. an Secundus Iuuenalem. fuerunt enim contemporanei: nam inquit, Si fortuna volet, fies de rhetore Consul. Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor: Valerium Licinianum sanè monstrans. *Professoribus*) hac epistola sermocinatio absoluitur, cæterarum exornationum pulcherrima. nihil autem in vrbe fuit eloquentia, vel ad vtilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius: nam plurimos ex obscuro genere ad opes & magistratus summos illa præduce peruenisse testantur Fabius, Tacitus, & Ausonius. *Bilis*) virus fellis, & quia Plinii verba satis apposite isti loco faciũt, ea trãscribã. Sed in felle nigro insaniæ causa, [homini] mórsque toto reddito, hinc & in mores crimen bilis nomine: adeo magnum est in hac parte virus, cùm se effundit in animum. *Ideo*) ob hanc tantùm causam.

hoc diceret Idem cùm Græco pallio amictus intrasset (carent enim toga iure, quibus aqua & igni interdictum est) postquam se composuit, circumspexitque habitum suũ, Latinè inquit, declamaturus sum: dicens tristia & miseranda. Dignum tamen illum qui hæc ipsa studia incesti scelere maculauerit. Confessus est quidem incestum: sed incertum, vtrum quia verum erat, an quia grauiora metuebat, si negasset. Fremebat enim Domitianus, æstuabátque ingenti inuidia destitutus. Nam cum Corneliam Vestalium Maximam defodere viuam concupisset, vt qui illustrari seculum suũ eiusmodi exemplo arbitraretur, Pontificis maximi iure, seu potius immanitate tyranni,

Hoc) hanc sententiam grauissimam. *Græco pallio*) quo vestis genere Græci philosophi vtebãtur, quinimmo mortui amiciebantur: descendebat autem vsque ad calceos. *Iure toga carent*) non possunt togam ferre veterum Romanorum indumentum: vtpote qui iure ciuium Romanorũ priuati sint: nam cui aqua & igni interdictum est, nec testamentum valet quod ante fecerit, nec quod postea fecerit: bona quoque quæ tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur: & libertatem, & ciuitatem, cognationes, affinitates omnes, quas ante habuit, amittit: & eius existimatio consumitur: ac demũ vltimo supplicio secũdum Iurisconsultos affici dicitur. Ideo autẽ quẽ Romana ciuitate pellebãt, aqua & igni interdicebant, cõmunione omni ciuitatis priuatũ significãtes, quòd duobus his elemẽtis maximè humana indiget vita. vnde nouę nuptæ quamprimũ mariti domum ingrediebatur, aqua & ignis à sponso per manus tradebatur. *Composuit*) sumpsit habitum dicturi, [pallium amicuit. sicut de Isæo recitauit.] *Habitum*) Græcum. *Latine*) Siculi primum lingua barbara, deinde Græca, postremo Latina vsi sunt: quare trilingues Apuleius vocat. *Declamaturus*) fictam causam acturus. Est enim declamatio, exercitatio, & imago iudiciorum & consiliorum: vt per eam possimus peruenire ad veram actionem causarum. quare debet esse similis veritati. & declamare est mediocriter orare: dicere verò, bene. *Dignum*) putem ne dignum hoc supplicio? [quidam volunt illa verba esse Liciniani: vt sit sensus, illum esse dignum dicere tristia & miseranda, qui studia literarum incesto maculauerit. alii potius Plinio ascribunt.] *Studia*) eloquentiæ. *Incesti scelere*) quòd putabatur cum Vestali concubuisse. *Incertum*) in ambiguo est, an Licinianus confessus sit incestum, quia id verè patrasset, an quia grauiora supplicia quàm exilium timebat, si negasset. *Grauiora*) virgas & necem. *Inuidia*) hominum maleuolentiæ. *Corneliam Vestalium Maxi-*

mam) Cornelia ex familia Cossorum capta in locum Læliæ defunctæ, Nerone imperante olim absoluta, ac multo pòst repetita accusatione conuicta à Domitiano defodi iussa est, autore Tranquillo, & Eusebio in Chronicis: quamquam is paulo suprà in rebus Domitiani iam dixerat tres virgines Vestæ ob stuprum damnatas. Dionis abbreuiator ibidem inquit, Ne suppliciis quidem Vestalium abstinuit post mortes & exilia multorum procerum, sed tanquam incestas puniuit: vt cùm dura asperáque de illis inquisitio fieret, & multis insimulatis ac interfectis, Ælius Agrippa vnus ex pontificibus non sustinuerit vltra, sed deterritus in ipso concilio expirauerit. Alii codices habent Corneliam Maximillam Vestalem. *Defodere viuam*) quam consuetudinem mox diffusè tangemus. *Illustrari seculum suum*) celebrari in posterum tempora Imperij sui. *Einsmodi*) notabilibus, punitione Vestalium, quam neglectam à Vespasiano & Tito Domitianus seuerè coercuit. Ocellatis sororibus & Varonillæ Vestali liberum mortis arbitrium permisit, & corruptores earum relegauit. Hoc Papinius laudat. Tacitus circa finem fragmentatæ historiæ, Cerealem patrasse stuprum cum Claudia sacrata muliere refert. *Pontificis Max iure*) cui licebat inquirere Vestalium crimina & vindicare. denique omnes sacras causas diiudicare. Fuit autem pontifex Max. domitianus, quod testantur ærea ipsius numismata. & Iuuenalis satyra quarta de eo loquens, Destinat hoc monstrum cymbæ linique magister Pontifici summo. *Immanitate tyranni*) crudelitate mali principis.

Licentia) iniusta potestate. *Domini*) se dominum & deum appellari iussit, tradente Tranquillo, & Martiale sic adulante, sed post eius interitum exprobrante. *Pontifices*) minores, qui in potestate maximi erant. *Regiam*) palatium. *Albanam villam*)

licentia domini, reliquos Pōtifices nō in regiā, sed in Albanam villam cōuocauit. Nec minore scelere quàm quòd vlcisci videbatur, absentē inauditámq; dānauit incesti, cū ipse fratris filiā incesto nō polluisset solùm, verūetiā occidisset. Nam vidua abortu periyt. missi statim Pontifi-

quò sæpissimè conuocabat patres in consilium. Iuuenalis carmen extat de re consulta super Rhombo in secessu Albano: vbi asserit Suetonius confixisse eundē Imperatorē multas feras, & Martialis quinquatria singulis annis Mineruæ celebrasse. Sed non sine ratione, si tamē ea ratione motus, de nece Vestalis deliberaturus pōtifices in Albanum acciuit, quòd scilicet sacerdotium Vestalium institutum esset à Troianis, qui Albam condidere. Fuerant igitur Vestales primo Albę, inde Romam translatæ. *Nec minore*) sensus est, condemnauit Corneliam indicta causa, quod erat non minus scelus. quàm quòd ira videbatur illam trahere ad vltionem. *Vlcisci*) non punire. *Absentem*) in vrbe. *Inauditam*) indicta causa. *Incesti*) stupri. nam incestus committitur inter sacras personas & affines. *Fratris filiam*) Iuliam Titi filiam, quam adhuc virginem oblatam in matrimonium recusauerat, & Sabino collocatam corrupit, mox interfecto marito ardentissimè & palàm dilexit, vt causa mortis illius extiterit, cùm coëgisset abortum facere: vnde in illum Satyricum fulgur strinxit Iuuenalis, Cùm tot abortiuis fœcundam Iulia vuluam Solueret, & patruo similes effunderet offas. Statuam amoris indicium è lygdo marmore, & manu tenentem ceston ei fieri iussit Domitianus. vnus tamen Philostrati interpres libro sexto mendosè traduxit Iuliam Domitiani ex filia neptem: Nonnulli inquit laudabant Domitianum, quòd Romæ templum Vestæ purgasset, virginibus tribus zonarum causa interemptis, & quia rem cum viris habuisse culparentur: cùm oporteret eas castas atque intactas Iliensem Palladem, & ignem perpetuum custodire: at ipse agnato suo Sabino interfecto Iuliam duxerat vxorem: erat autem Iulia Domitiani ex filia neptis, cùm Græcè legatur illam fuisse fratris Titi filiam. *Abortu*) infante ante legitimum nascendi tempus excusso ab vtero.

ces, qui defodiendam necandámque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad cæteros deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissimè clamitabat, Me Cæsar incestam putat: qua sacra faciente vicit, triumphauit. Blandiens hæc, an irridens, ex fiducia sui, an ex contemptu principis dixerit, dubium est: dixit donec ad supplicium nescio an innocens, certè tanquam nocens ducta est. Quinetiam quum in illud subterraneum cubiculum demitteretur, hæsissétque descendenti stola, vertit se, ac recollegit. Cúmque ei carnifex manum daret, auersata est, & resiluit: fœdúmque contactũ quasi planè à casto puróque corpore, nouissima sanctitate

Defodiẽdam necandámque) quæ Vestalium virginitatem prodiderat, viua ad portam Colinam defodiebatur tumulo, qui sceleratus campus appellabatur intra vrbem: vbi subterranea domus mediocris erat, in quam è loco superiore descendebatur. Iacebat in eo stratus lectulus, & lucerna ardens: primitiæque rerum earum, quæ sunt ad victum breues quædam, panis, aqua in vase, lac, & oleum: quasi caueret ipsa domus ne fame eius corpus interiret, quæ maximis expiationibus dedicata esset: ipsam verò pœnę obnoxiã feretro impositam: & exterius, obtectam, lorisque ligatam: quo neque vox queat etiam audiri. per forum vehebant deflentibus eam ac præmittentibus amicis, atque cognatis. cæteri cum silentio accedebant: & sine voce graui cum mœrore quodam deducebant. neque aliud spectaculum horribilius erat, neque alium diem ciuitas mœstiorem agebat: cùm verò ad iam prædictum locum feretrum delatum erat, solutis vinculis à ministris, sacerdotum Princeps precatus arcana quædam, sublatisque ad deos manibus, ad supplicium adducebat eam capite opertam, cõstituebátque in scalis in domicilium deferentibus: deinde ipse cum aliis sacerdotibus auertebatur: cùm autem illa descendidisset, & scalæ tollebantur: ac multa desuper iniecta humo domicilium operiebatur, adeo vt is locus reliquo tumulo æqualis esset. hoc modo scelus detestantes: verùm ne religionem quidem fugiebant: nam sacerdotes eum locum postea adeũtes parentabant. Ideo autem conuictas incesti alia pœna non afficiebant, quòd cadauera comburebantur. Illis igitur id tribuere iniustum iudicabant, quæ negligenter sacrum ignem obseruassent: an magis quòd corpus maximis ac sanctissimis religionibus consecratum interficere, & mulieri sacræ manus inferre nefas putantes rationem inierunt, qua subterraneo specu defosso obrutæ per se morerentur. Dionysius, à quo & Plutarcho maiorem prædictorum partem mutuati sumus, scribit Vestales corruptas virgis cæsas occidi solitas: postea institutum Romanorum, vt quidam ferunt, Tarquinii Superbi, vt viuæ defoderentur, quem morem Iuuenalis monstrat Satyra quarta. cum qua nuper vittata iacebat Sanguine adhuc viuo terram subitura sacerdos. sed apertius in Fastis Ouidius, Nulláque dicetur vittas temerare sacerdos Hoc duce, nec viua defodietur humo. Sic incesta perit, quia quam violauit, in illa Conditur, & Tellus Vestáque numen idem est. *Vestam*) quam alii flammam, alii terram esse volunt, ideo mulierem fingunt terram tympanum ferentem, quia terra ventos in se concludit. *Cæsar*) Domitianus. *Qua*) me. *Sacra faciente*) pro eo sacrificante: Vestalium sacra nulli cuipiã fas est scire. Legimus tamen vti consueuisse in sacrificiis muria, sale scilicet in pila tonso & in ollam fictilem coniecto, ac in furno præcocto, deinde in aquam misso. *Vicit*) triũphauit. nam de Cattis & Dacis post varia prælia duplicem triumphum egit. de Sarmatis lauream tantùm Ioui Capitolino rettulit. bellum ciuile motum à L. Antonio superioris Germaniæ præside confecit absens mira felicitate. hæc Tranquillus. quæ Martialis sæpius suis scriptis inseruit.

seruit. vt libro nono, Cornua Sarmatici ter perfida contudit Histri. Sudantem Getica ter niue lauit equum. *Blandiens*) Domitiano quòd vicisset, & triũphasset. *Irridens*) quia victus potius à barbaris fuit ille, & simulatum triumphum egit. *Sui*) quòd se puram sciret. *Dixerit*) hæc, me Cæsar & reliqua. *Innocens & nocens*) annominatio. *Cubiculum*) antrum ad portam Colinam, repete præcedentia. *Demitteretur*) per scalas *Stola*) vestis muliebris rugosa, autore Varrone, Martiale, Nonio: at Olympiacæ stolæ forma, teste Apuleio, talis fuit, picta vestis ex humeris pone tergum dependens, talorum tenus vario colore visenda: circumnotatis animalibus insignita: hinc dracones Indici, inde gryphes hyberborei. *Recollegit*) cõposuit stolam ne pudenda detegeret: quod fecere Pompeius, & Cæsar in nece sua. Recolligere alias est confirmare & reficere animum. M. Tullius, Manifesto furto perturbatus vbi se recollegit. Tranquillus, Reuocato rursus impetu aliquid secretioris latebræ ad colligendum animum desiderauit. *Carnifex*) minister iustitiæ. *Daret*) porrigeret in descensu. *Resiliit*) refugit. *Fœdum*) obscœnum, turpem. *Contactum*) Alia scriptura contagium habet, id est, pollutionem. *Planè*) manifestè. *Sanctitate*) integritate vitæ. [*Nouissima*) vltimo actu vitæ suæ sanctitatẽ præ se ferẽs.

reiecit: omnibúsque numeris pudoris, πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν. *Præterea Celer, eques Romanus, cui Cornelia obiiciebatur, cũ in comitio virgis cæderetur, in hac voce perstiterat, Quid feci? nihil feci. Ardebat ergo Domitianus & crudelitatis & iniquitatis infamia. Arripit Licinianum, quòd in agris suis occultasset Corneliæ libertam. Ille ab iis, quibus erat curæ, præmonetur, si comitium & virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam. fecit. Locutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam, quale est illud,* κεῖται Πάτροκλος. *Ait enim, Ex aduocato nuncius factus sum. Recessit Licinianus. gratũ*

Reiecit) repulit, respuit. *Numeris*) gradibus. apud Martialem pro nummo libro quarto ponitur numerus, Et centum numeros nouæ monetæ. πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν, verba Taltybii ex Euripidis Hecuba, narrantis Polyxenæ necem. ἡ δὲ καὶ θνήσκουσ' ὅμως πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν, κρύπτειν θ' ἃ κρύπτειν ὄμματ' ἀρσένων χρεών. id est, hæc autem & moriens tamen multam prouidentiam habuit honestè cadere, celare autem quæ celare oculos marium opus est. Quam sententiam transtulit Ouidius libro decimotertio Metamorphoseos, vbi Polyxenæ immolationem describit. Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas, Cùm caderet: castique decus seruare pudoris [Et apud Græcos Quintus Calaber libro primo derelictorum ab Homero: Penthesileæ necem explicando accepit.] *Celer*) In Celerem plerunque Martialis. fuit & P. Celer accusator Bareæ damnatus accusante Musonio. *Cui Cornelia obiiciebatur*) qui accusabatur quòd cum Cornelia incestum commisisset. *Virgis cæderetur*) fustibus cædi liberos, flagellis seruos innuit Paulus de incendio, & ruina. Tranquillus autor Domitianum stupratores virginis in comitio ad necem cædi iussisse, excepto prætorio viro: cui dubia etiam tunc causa, & absque quæstionibus, atque tormentis de semet professo exilium indulsit: sanè Licinianum monstrans. *Comitio*) loco iuxta Senatum, quò populus coibat comitiorum & litium causa. *Perstiterat*) perseuerauerat vsque ad extremum. *Ardebat*) cruciabatur. *Infamia*) non displicet infamia, id est maleuolentia & inuidia: cui manifestè expositus erat, si Celer tanquã innocens occisus videretur. *Arripit*) comprehendi iubet. *Agris*) villa. *Quibus erat curæ*) qui tuebãtur illũ. *Comitiũ & Virgas*)

necem in publico. *Confessionem*) obiecti criminis. *Confugeres*) in rebus afflictis confugimus ad aliquem subsidij causa. *Fecit*) paruit monitis. *Absente*) Liciniano. *Tale quiddam*) simile dictum κεῖται Πάτροκλος. iacet Patroclus, id est, iudicatum, & actum est. Carmen ex lib. xxij. Iliados. κεῖται παρὰ νήεσσι νέκυς ἄκλαυστος ἄθαπτος Πάτροκλος, id est, iacet apud naues mortuus, indefletus, insepultus Patroclus. [sequentia tamen apertè monstrant in Pliniano codice legendum κεῖται νεκύς] Melior tamen est sensus, cùm deberem agere causam pro Liciniano, [quoniam desperata est,] tanquam nuncius affero vobis illius confessionem, sicut Nestoris filius Achilli necem Patrocli libro. xviij Iliados. ὤμοι Πηλέος υἱὲ δαΐφρονος. ἦ μάλα λυγρῆς. Πεύσεαι ἀγγελίης, ἣ μὴ ὤφελλε γενέσθαι. Κεῖται Πάτροκλος, νέκυος δὲ δὴ ἀμφιμάχονται Γυμνοῦ. ἀτὰρ τά γε τεύχε' ἔχει κορυθαίολος Ἕκτωρ. Hei mihi Pelei fili peritu in bello, profectò valdè triste nuncium accipies, quod nunquam vtinam fuisset. Iacet Patroclus, pro mortuo sanè pugnant nudo. verùm hæc arma habet galeatus Hector. Cuius narrationis breuitatem Fabius mirum in modum probat. *Recessit*) ab vrbe.

hoc Domitiano, adeo quidem, vt gaudio proderetur, diceretque, Absoluit nos Licinianus. Adiecit etiam, non esse verecundiæ eius instandum: ipsi verò permisit si qua posset, ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur, exiliúmque molle, velut præmium dedit. Ex quo tamen postea clementia diui Neruæ translatus est in Siciliam, vbi nunc profitetur, seque de fortuna præfationibus vindicat. Vides quàm obsequenter paream tibi, qui non solùm res vrbanas, verumetiam peregrinas tam sedulò scribo, vt altius repetam. & sanè putabam te, quia tunc abfuisti, nihil aliud de Liciniano audisse, quàm relegatum ob incestũ. Summam enim rerum nunciat fama, non ordinem. Mereor vt vicissim quid in oppidò tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quædam incidere) perscribas. Denique quicquid voles: dummodo non minus longa epistola nuncies. Ego non paginas tantùm, sed etiam versus syllabásque numerabo. Vale.

Hoc) quòd Licinianus iudicio abierit. & eius causam Herennius fatenti similis sit complexus.] *Proderetur*) [exultaret.] detegeretur. *Absoluit*) liberauit ab inuidia. Martialis, Absoluit Phrygium vestra rapina Parin. *Adiecit*) sententiæ. *Non instandum verecundiæ*) non occidendum Licinianum, qui pudore criminis aufugisset. *Ipsi*) Liciniano. *Rapere*) secum auferre. *Publicarentur*) à præfectis in ærarium referrentur. *Exilium molle*) apud gentes humaniores. Exilium, Marcello tradēte, triplex est, aut certorũ locorum interdictio, aut lata fuga, vt omnium locorum habitatio præter certum locum, aut insulę vinculum. sed Callistratus significat aliud fuisse in insulam relegari, aliud in insulam deportari. In exulibus, inquit, gradus pœnarum constituit edictum diui Adriani, vt qui ad tempus relegatus est, si ante præscriptum redeat, in insulam relegetur: sed qui relegatus in insulam excesserit, in insulam deportaretur: qui deportatus euaserit capite puniatur. Vlpianus de interdictis, Relegatorum duo sunt genera: quidam qui in insulam relegantur: sunt qui simpliciter, in prouinciis eis interdicatur nõ etiam insula assignetur. & mox, hæc est differentia inter deportatos & relegatos. quòd in insulam relegari, & ad tempus & in perpetuũ quis potest. [Paulus tamen de publicis iudiciis, Exilium inquit est aquæ & ignis interdictio. nam cætera exilia, sed relegationes propriè

dicuntur.] *Praemium*) quòd se liberasset ab inuidia fatendo crimen. *Diui Neruae*) cùm hæc scriberet Secundus, iam Nerua excesserat ab humanis, & inter deos à Traiano relatus fuerat. *Altius*) iam pridem gesta, à principio rei. *Tunc*) cùm inquisitio facta est in illum. *Summam*) argumentum. *Oppido*) Brixia. *Finitimis*) vt Bergamo, Veronæ, & Cremonæ. *Notabilia*) notatu digna. *Versus*) ordines verborū.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

AMas Egnatium Marcellinum, atque etiam mihi sæpe commendas: amabis magis, commendabisque, si cognoueris recens eius factum. Cùm in prouinciam Quæstor exisset, scribámque qui sorte obtigerat, ante legitimū salarij tempus amisisset, quod acceperat scribæ daturus, intellexit, & statuit subsidere apud se non oportere. Itaque reuersus, Cæsarem, deinde Cæsare autore, senatum consuluit, quid fieri de salario vellet. Parua quæstio, sed tamē quæstio. Hæredes scribæ sibi, præfecti ærarij populo vindicabant. Acta causa est, dixit hæredum aduocatus, deinde populi: vterque percommodé. Cæcilius Strabo ærario censuit inferendum: Bæbius Macer hæredibus dandum, obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, vt ego statim feci. quamuis enim abundè sufficiat illi quòd est & à principe & à Senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo. Omneis enim qui gloria famáque ducuntur, mirum in modū

AMas) Marcellini factū laudat, quòd Quæstor cùm ante tempus salarium scribæ recepisset, eo mortuo Traianum super hoc consuluerit, & Senatum hortatur. itaque Arrianum ideo Marcellinum commendat epistola. P. Egnatium aduersus Soranum testimonium dixisse recitat Tacitus. Macrobius Egnatium citat in libris de rerum natura. Egnatium Festum Ædilem duumuirum, cui ludos sub Antonino Pio publicè edenti plebs vrbana ad statuam ponendam, pecuniam obtulit, referunt antiqua monumenta: verùm is honore contentus impensam remisit. Ad Ignatium Dextrum scripsit Herennius Modestinus librum de excusatione tutelæ. Ignatium Antiochiæ episcopum sub Nerua & Traiano, autores sunt Græci scriptores. Vlpianus testatur. Ignatium Taurinum fuisse Proconsulem Vticæ, Adriano imperante. *Quæstor*) prouincialis, qui dabatur Proconsuli vel Prætori eunti in prouinciam, vt pecuniam principalem, vel publicam, inquireret & curaret. *Sorte*) quæstores enim sortiebantur scribas, sicut Procoss. prouincias & legatos. *Amisisset*) morte perdidisset. *Ante legitimum tempus*) laudat per transitum tempora sua, quibus publicis officialibus ante diem suam satisfieret. *Salarij*) salarium merces annua laborum dicitur: at salarius qui salsamenta vendit. *Quod*) salarium. *Intellexit*) obitum scribæ. *Subsidere*) salarium remanere. *Reuersus*) à prouincia in vrbem. *Quæstio*) disputatio fuit super hac re. *Præfecti*) quæstores vrbani. *Populo*) quia ærarium reipub. erat. *Vendicabant*) asserebant. proprium faciebant. *Pop.*) aduocatus dixit. *Cælius Stra.*) legitur etiam Cæcilius Stra. sed nullius apud alium quempiam mentionem habitam memini. hoc tantùm velim admonuisse, & Strabonem & Bebium fuisse consules designatos qui ius censendi habebant, & in causa Iulij Bassi Secundum designatos consules nominasse Bebium Ma-

crum, & Cepionem Hispanum, non Cælium Strabonem. *Statim*) nam interfuit illi Senatusconsulto. *Fecit* laudauit. Facio verbum late patet multorum locum explens. Pli. senior lib. ij. & vtranque paginam facit, id est implet. Cato dixit munditias facere, pro mundare. & facere manipulos, pro colligere in manipulos. Varro factum olei, quòd vno tempore conficitur: & ad victimas faciunt, id est conueniunt, & idonei sunt sacrificio. sicut Mart. non facit ad stomachum. & Columella, Rectè faciunt ad eam rem syluestres pinus. & lib. ix. Pariter maximè facit ad hanc rem. Sic. x. Optime facit. Interdum pro causare, vt apud Mar. Frigus enim magnum synthesis vna facit. Terentius pro composuit, vel transtulit, nonnunquam pro tacere vsus est. & fac te huc, pro veni huc. In infinitum procederem si singula persequi vellem.

assensio & laus à minoribus etiam profecta delectat. Te verò Marcellinus ita reueretur, vt indicio tuo plurimum tribuat. Accedit his, quòd si cognouerit factum suum istò vsque penetrasse, necesse est laudis suæ spatio & cursu & peregrinatione lætetur. etenim nescio quo pacto vel magis homines iuuat gloria lata quã magna. Vale.

Assensio) approbatio. *Minoribus*) qualis erat Arrianus. respectu principis dixit, vel magis sit generale dictum. *Isto*) Altinum, Arriani municipium. *Peregrinatione*) profectione peregre. *Lata*) diffusa. *Magna*) ampla sed restricta, Macrobius, In appetenda, inquit, gloria duo sunt maximè quæ probari possunt, vt & quàm latissimè vagetur, & quàm diutissimè perseueret.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

SAluum te in vrbem venisse gaudeo, venisti autem siquando alias, nunc maximè mihi desideratus. ipse pauculis adhuc diebus in Thusculano commorabor, vt opusculũ quod est in manibus, absoluam. Vereor enim, ne si hanc intentionem iam in finem intermisero, ægre resumam: interim nequid festinationi meæ pereat, quod sum præsens petiturus, hac quasi præcursoria epistola rogo, sed prius accipe causas rogandi, deinde ipsum quod peto. Proximè cùm in patria mea fui, venit ad me salu-

Saluum) Fuerat in patria Secundus, vbi quum audiuisset municipes suos Mediolanum petere, studiorum causa, quòd nullos Comi præceptores haberent, hortatus est parentes vt liberis magistrum conducerent de suo, promittens tertiam salarij partem. quare in Thusculanum reuersus, vbi opusculum quoddam erat absoluturus, interim rogat Tacitum vt aliquem conquirat, qui sibi fidens iudicio Nouocomensium se subiiciat. *Vrbem*) Romam. *Quando*) aphæresis, pro aliquando. *Desideratus*) id est expectatus. *Thusculano*) agro iuxta Tiphernium. *Intentionem*) excitatam diligentiam. *Iam in finem*) quæ iam spectat finem. *Intermisero*) in secunda lectione fuit laxauero: magis placet intermisero scilicet aduentu meo vrbem, per tempus deponam. *Ægrè resumam*) difficulter repetam. *Quid*) aliquod tempus. *Festinationi*) festinanti desiderio. *Præcursoria*) præcedente & officio cursoris fungente. Legitur etiam præceptoria, quod minus probo. *In patria mea*) in Nouocomo.

tādum municipis mei filius prætextatus. Huic ego, Studes? inquam. Respondit, Etiam. Vbi? Mediolani. Cur non hîc? & pater eius? (erat enim vnà atque etiam ipse adduxerat puerum) quia nullos hîc præceptores habemus. Quare nullos? Nam vehementer intererat vestra qui patres estis (& opportunè cùm plures patres audiebant) liberos vestros hîc potissimum discere. Vbi enim aut iucundius morarentur, quàm in patria? aut pudicius continerentur, quàm sub oculis parentum? aut minore sumptu, quàm domi? Quantulum est ergo collata pecunia conducere præceptores? quódque nūc in habitationes, in viatica, in ea quæ peregrè emuntur (omnia autem peregrè emuntur) impenditis, adiicere mercedibus. Atque addo ego qui nondum liberos habeo, paratus sum pro republ. nostra quasi pro filia vel parente tertiam partem eius, quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem, ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur: vt accidere multis in locis video, in quibus præceptores publicè conducuntur. Huic vitio vno remedio occurri potest, si parentibus solis ius conducendi relinquatur, iisdémque

Prætextatus) toga prætexta indutus: iam. xiiij. annos natus: nam prætexta cùm prius esset regum vestis, vt postea consulum fuit, permissa est nobilioribus pueris cum bulla aurea ad excitandam in eis virtutem memorando facto Tarquinij Prisci filij: qui dicitur in bello aduersum Sabinos, cùm xiiij. annum ageret, hostem manu percussisse: inde à patre pro concione laudatus, & bulla aurea prætextáque toga donatus est, suprà annos fortis præmia virilitatis & honoris meruit. sicut enim prætexta magistratuū, ita bulla gestamen erat triumphantium: hinc deductus mos, vt prætexta & bulla in id ætatis à pueris vsurparetur nobilibus. Sunt qui credant eundem regem cū ciuium statum ordinaret, instituisse etiam patricios pueros, quorum duntaxat patres curulem gesserant magistratum, bulla aurea & toga, cui purpura prætexitur, vti: cæteros autem prætexta tantùm quorum parentes equo stipendia iusta meruissent, libertinos verò & peregrinos nullo modo: sed postea quoque libertinorum filiis, qui ex iusta matre familias nati fuissent concessum prætextam & lorum gestare. quamquam sint qui hoc institutum ad Romulum referant in Hostilium inchoatum. Trebellius Pollio etiam sacerdotes vsos prætexta retulit, & honestorum indumentum fuisse Pædianus autor est, sumíque solitam lætitiæ signum abbreuiator Liuij tradit: eam autem supra tunicas induebant. *Etiam*) consentientis aduerbium. *Mediolani*) Ptolomæus Mediolanum in Germania iterum refert. Stephanus Aquitaniæ vrbem scribit. hic verò Mediolanum Galliæ cisalpinæ (vt omittam quæ sub nomine Catonis circumferuntur) à Gallis conditum Plin. & Strabo testātur: qui Liuio autore trāsgressi Alpes haud procul Ticino flumine, fusis Thuscis, cū agrum Insubrium, in quo cōsederant, appellari audiuissent cognomine In subribus pago Heduorum, ibi omen sequentes loci, vrbem Mediolanum condidere: sic appellatam à porca lanata in media fronte vt quidam autumant: alij ab vrbe Senonum in Gallia eodem cognomento. Olim omnes vicatim habitabant, deinde Italicarum populosissima & metropolis, quam Strabo tempestate sua dignitatis eximiæ testatur. clara sanè vrbs vtraque fortuna, & ab historicis nostri seculi celebrata monumentis, vt taceam illud Ausonii carmen, cui initium, Et Mediolani mira omnia. *Hic*) Comi studes.

Pater) inquit, retinet hic locum dialogi. *Praceptores*) fuit enim Mediolanum olim professorum celebritate illustre. nam & ibi Virgilius oratoriam didicit: & Albutius Nouariensis rhetor declamauit. Augustinus qui postea suis virtutibus inter diuos relatus est, liberales disciplinas professus. [hic etiam nos clarissimos præceptores habuimus, Georgium Merulam in Latinis: in Græcis Demetrium Chalcondilum ac Valerium.] *Quare nullos*) habetis præceptores, verba Secundi sunt alloquẽtis patres Nouocomenses vsque ad hæc, putaui. nam tunc conuertit sermonem ad Tacitum. *Pudicius*) hæc melior lectio seruata forma analogiæ quàm pudicitius. nam à pudico rectè pudicius fit: absurdum autem esset à pudicitia deductum credere pudicitius. *Quantulum*) erit minimum. in quam significationem vsum inuenio Tacitum in libello de moribus Germanorum, & Iuuenalem Satyra. vi. Quantulum in hoc. & paulo pòst, Nam quantula nostra voluptas. sic apud Pliniũ auunculum libro septimo, Quantulo serpentis ictus dente. & Apuleium. ix. Quantulum ferentes auxilium. sic Curtium. vij. Quantulo contenti esse deberent. & ne singulos excutiam authores, redeo ad ipsum Secundum in panegyrico, Nam quantulum refert deponas, an partiaris imperium. *Collata*) publicè in vnum collecta. *Habitationes*) conductas domos. *Viatica*) vitæ necessarias impensas. *Adijcere mercedibus*) superaddere salario, quod impenditis præceptori Mediolanensi, vt in patriam nostram alium conducatis. vel addicere mercedibus, id est assignare impensas prædictas salario præceptoris. *Eius*) salarij. *Ambitu corrumperetur*) nam sæpe accidit in oppidis præceptores indignos publica stipendia consequi, quia sciunt ambire principes & decuriones. inde salaria dicuntur corrumpi ambitu, cùm indoctis destinantur, quòd sint fauorabiliores. *Publicè*) stipendio publico. *Occurri*) prouideri.

religio rectè iudicandi necessitate collationis addatur. Nam qui fortasse de alieno negligentes, certè de suo diligentes erunt: dabúntque operam ne eam à me pecuniam non nisi dignus accipiat, si accepturus & ab ipsis erit. Proinde consentite, conspirate, maiorémque animum ex meo sumite, qui cupio esse quamplurimum, quod debeam conferre. Nihil honestius præstare liberis vestris, nihil gratius patriæ potestis. Edoceantur hic qui hic nascuntur, statímque ab infantia natale solum amare, frequentare consuescant: atque vtinam tam claros præceptores inducatis, vt à finitimis oppidis studia hinc petantur. vtq; nunc liberi vestri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant. Hæc putaui altius, & quasi à fonte repetenda: quò magis scires, quàm gratum mihi foret, si susciperes, quod iniũgo. iniungo autem, & pro rei magnitudine rogo, vt ex copia studiorum quæ ad te ex admiratione ingenij tui

Religio) diligens metus. solicita cura. *Rectè*) digni an indigni sint qui conducantur. *Addatur*) augeatur. *Collationis*) pro duabus partibus. *Alieno*) de repub. *Eam*) tertiam partem. *Dignus*) bonus & literatus. *Accepturus*) duas stipendii partes. *His*) parentibus. Videntur hæc ad Tacitum directa verba. *Conspirate*) conuenite ad hoc. nunc in bonam partem, alibi in malam dicitur. *Ex meo*) exemplo meo. *Quàmplurimum*) salarium, quod fiet si conduceretis optimum preceptorem. *Nihil*) quàm dignum professorem literarum. *Edoceantur*) legitur etiam educentur. *Natale solum*) patriam. *Studia*) liberales disciplinæ. *Confluant*) vndique conueniant. *Fonte*) primordio negocii. *Foret*) esset futurum. [*Studiosorum*) si legis studiorum, ipsa stu-

cta pro studiosis accepit.] *Admirationem ingenij tui*) fuit enim Tacitus vir admirabili ingenio, vt quidam eius dicendi genus supra cæteros scriptores extollant.

conuenit, circunspicias præceptores quos solicitare poßimus: sub ea tamen conditione, ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus seruo. Illi indicent, illi eligant: ego mihi curam tantùm, & impendium vindico. Proinde si quis fuerit repertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege, vt hinc nihil aliud certum, quàm fiduciam suam ferat. Vale.

Circumspicias) deligas. *Solicitare*) ex suo loco mouere, quasi ex solo citare. *Obstringam*) obligem. *Libera*) intacta, indicio meorum municipum. *Curam*) quærendi præceptorem. *Impendium*) tertiam stipendij partem. *Illuc*) Comum. *Hinc*) à me. *Fiduciam*) doctrinæ suæ.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

TV fortasse orationem, vt soles, & flagitas, & expectas: at ego quasi ex aliqua peregrina delicatáque merce lusus meos tibi prodo. Accipies cum hac epistola hendecasyllabos nostros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus ocium temporis. his iocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irascimur: describimus aliquid modò pressius, modò elatius: atque ipsa varietate tentamus efficere, vt alia alijs, quædam fortasse omnibus placeant. Ex quibus tamen si nonnulla tibi paulo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuæ cogitare summos illos & grauißimos

Tu fortasse) Excusat lasciuiam hendecasyllaborum suorum apud Paternum, & carminis genere, & exemplo antiquorum: deinde liberum facit ei imponendi suis versiculis quod nomen libuerit, rogátque vt quicquid in illis displicuerit, se velit admonere. *Orationem*) aliquam ex meis. *Peregrina*) externa, preciosa, & chara. *Lusus*) epigrammata, iocos complexa: sic idem libro septimo appellat & Martialis sæpius, iocósque vocat. *Prodo*) edo, publico. *Hendecasyllabos*) vndecim syllabarum mensuram continentes. quibus admodum claruit Catullus, & Valerius Mart. & Statius in syluis. Ausonius tria hendecasyllaborum genera enumerat. Alibi Secundus testatur emisisse librum hēdecasyllaborum, decantatum non modò à nostris, sed etiam à Græcis. *Oblectamus ocium*) vel oblectamur ocio. vtraque lectio conuenit. oblectamus ergo ocium temporis, id est tempus ociosum & vacuum à rebus seriis, deducimus in voluptate scribendo iocosa. Oblecto enim trahitur à lacto lactas, quòd est animos in aliquam voluptatem inducere, in quam significationem interdum Terentius vsurpauit: quare non placet sententia Festi, qui à verbo lacit deductum autumat: nisi respexerit quòd lactat frequentatiuum tractum sit à verbo lacit olim in vsu, à quo allicit, pellicit, illicit, *Iocamur*) & quæ sequuntur monstrant quam materiam habeant hendecasyllabi. nam in iocis, lusibus, amore, dolore, querimonia, ira versantur. iocari autem refertur ad res verisimiles, quæ risum prudentem & liberalem excitant: nam iocum accipimus quod est contrarium serio: fingere enim, ac terrere & promittere, interdum iocus est.

Pressius) humiliori stylo. *Elatius*) grandiori. ad idem tendit si legatur altius. *Varietate*) vario dicendi genere & materiarum: nam sicut verborum varietas, ita rerum pulchra est: & quemadmodum in orationibus variare figuram commendatur, sic in epigrammate diuersitas styli & argumenti plurimum appetitur. *Alia*) quædam epigrammata. *Aliis*) aliquibus. *Petulantiora*) lasciuiora. nam pætum lasciuum dicunt à petendo, à quo petulans & petulcus. *Erit eruditioni tuæ*) conueniet tuæ excultæ doctrinæ.

viros qui talia scripserunt, non modò lasciuia rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse. quæ nos refugimus, non quia seueriores (vnde enim?) sed quia timidiores sumus. Scimus alioqui huius opusculi illam esse verissimam legem quam Catullus expressit,

Nam castum esse decet pium poëtam
Ipsum, versiculos nihil necesse est:
Qui tunc denique habent salem & leporem,
Si sunt molliculi, & parum pudici.

Ego quanti faciam iudicium tuum, vel ex hoc potes æstimare, quòd malui omnia à te pensitari, quàm electa laudari. Et sanè quæ sunt commodissima, desinunt videri cùm paria esse cœperunt. Præterea sapiens subtilisque lector non debet diuersis conferre diuersa, sed singula expendere: nec deterius id alio putare quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura?

Viros) quorum plurimos Secundus libro quinto ad Aristonem, & Apuleius prima apologia commemorant. & Martialis in præfatione octaui, asserit epigrammata à seuerissimis & supremæ fortunæ viris ita scripta, vt nimiam verborum licentiam affectasse videantur. *A lasciuia rerum*) lasciua materia. *Nudis*) turpibus, propriis, sine circumlocutione, quę Latina vocat idem epigrammatarius, & lasciuam verborum licentiam interpretatur linguam epigrámatôn. *Refugimus*) vitamus. *Vnde enim*) qua ratione fieri potest vt simus grauissimis illis viris seueriores? *Alioqui*) insuper. *Huius opusculi*) hendecasyllaborum. *Catullus expressit*) carmen ex libro primo Catulli ad Aurelium & Furium. Pædicabo ego vos & irrumabo Aureli pathice & cinæde Furi. Qui me ex versiculis meis putastis, Quòd sint molliculi, parum pudicum Nam castum, & quæ sequuntur. in quam sententiam multos ire totis pedibus cerno. nam Ouidius secundo de Tristibus, inquit, Crede mihi distant mores à carmine nostro: Vita verecunda est, musa iocosa mea est. Et diuus Adrianus Voconii poetæ tumulum hoc carmine incidendum iussit, Lasciuus versu, mente pudicus erat. Et Martialis, Lasciua est nobis pagina, vita proba. Quem versum Apuleius tanquam Secundi recognoscit his verbis, Nec fortasse mores meos spectent de carmine. Lasciua est nobis pagina, vita proba, vt Plinius dicit. Meminerint quippe eruditi, probatissimo viro Plinio in poematis lasciuiam, in moribus constitisse censuram: sciamus tamen verisimilius esse Secundum hoc carmē mutuatum à Martiale: cuius scripta prius edita fuerant, quàm Secundi. *Versiculos*) esse castos. *Salem*) vrbanitatem. *Leporem*) gratiam *Molliculi*) lasciui. idem Mart. ad Cornelium scribit. Lex hæc carminibus data est iocosis, Nec possunt nisi pruriant iuuare *Omnia*) mea carmina tam bona quàm mala. *Electa*) digniora. sicut alibi refert quosdam solitos tantum electa recitare, vt placeant, non vt emendent [*Et*) præterea.] *Commodissima*) optima. *Videri*) esse optima. *Paria*) omnia optima, & simili figura descripta. quare liber distinguendus est & varietate rerum & styli, ad quod respexisse videtur Martialis illo disticho,

Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura. Quæ legis hic, aliter non fit Auite liber. *Diuersa epigrammata*) diuersam complexa materiam: nam alia materia stylum grandiorem, vel acutiorem, alia humiliorem, vel simpliciorem expetit. *Alio*) respectu alius epigrammatis melioris.

Nam longiore præfatione vel excusare, vel commendare ineptias, ineptissimum est. Vnum illud prædicendum videtur, cogitare me has nugas meas ita inscribere, Hendecasyllabi, qui titulus sola metri lege constringitur. Proinde siue epigrammata, siue idyllia, siue eclogas, siue (vt multi) poemata, seu quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tantùm Hendecasyllabos præsto. A simplicitate tua peto, vt quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas. neque est difficile, quod postulo. Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset, aut solum, fortasse posset durũ videri dicere, Quære quod agas. molle & humanum est. Habes quod agas. Vale.

Præfatione) prælocutione. *Ineptias*) lusus meos. *Titulus*) inscriptio. *Constringitur*) colligitur. legitur etiam conscribitur. *Edullia*) siue idyllia: nam commodè Græca dictio εἰδύλλια, vtroque versus trásferri ad nos potest: quæ lectio melior est quàm elegidia, quanquam id significet paruas elegias: verùm Secundi carmen non erat elegum, & lugubre: sed iocosum hendecasyllabum. εἰδύλλια autem parua poemata. Sic Catullus suum hexametrum, sic prius Theocritus suas eclogas, proinde statim subdit siue placet vocare *Eclogas*) instar Virgilianæ bucolicæ, tãquam delectum aliquod. *Poemata*) partes operis. *Præsto*) inscribo. *Simplicitate*) synceritate. *Aliis*) cum quibus liberius loquimur de alieno opere: quàm cum autore *Potissimum*) aliorum meorum optimum. *Solum*) quòd nullum aliud edidissem: nam plura iam publicauerat in facultate dicendi. *Fortasse*) sume extrinsecus iure, vel merito. *Durum*) rusticum, impolitum. nam cùm diffideret Secundus facere vnum aliquod opus excellens, pluribus se experiebatur: quare. viij. dicet, Cùm hoc, vel illud leges: ita singulis veniam, vt non singulis dabis. [*Dicere*; quod aliis es dicturus. an potius legas posse videri durum dicere.] *Quare*) vide. *Quid agas*) iocando monet quid iudicandum sit. *Molle & humanum*) respexit ad genus carminis: quod lasciuum & vrbanum est. *Quod agas*) quomodo iudices.

C. PLINIVS FVNDANO SVO S.

Siquid omnino, hoc certè iudicio facio, quòd Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius, & bonorum amantissimus. Cur enim non me quoque inter bonos numerem?

Siquid) Fundano in proximum annum consulatum ominatur. quare petit, vt suffragio & testimonio suo Asinium Bassum quæstorem sibi assumat. quem more suo in cæteris commendationibus obseruato laudat à parentibus & animi bonis. *Facio*) adiunctio, color. *Eximius*) electus, egregius. *Me*) quia mei est amantissimus.

Idem Cornelium Tacitum (scis quem virum) arcta familiaritate complexus est. Proinde si vtrunque nostrûm probas, de Rufo quoque necesse est idem sentias, cùm sit ad connectendas amicitias vel tenacissimum vinculum, morum similitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi ciuis officio, quòd fœcunditate vxoris largè frui voluit eo seculo, quo plerisque etiã singulos filios orbitatis præmia graues faciunt: quibus ille despectis, aui quoque nomen assumpsit. Est enim auus & quidem ex Saturio Firmo, quem diliges, vt ego, si vt ego propius inspexeris. Hæc eò pertinent, vt scias, quàm copiosam, quàm numerosam domum vno beneficio sis obligaturus: ad quod petendum, voto primùm, deinde bono quodam omine adducimur. Optamus enim tibi, ominamúrque in proximum annum Consulatum. Ita nos virtutes tuæ & iudicia Principis augurari volunt. Concurrit autem, vt sit eodem anno quæstor maximus ex liberis Rufi Asinius Bassus, iuuenis: nescio an dicam, quod me pater & sentire & dicere cupit, adolescẽtis

Quem) grauissimum, eloquentissimum, denique omni virtute absolutissimũ. *Idem)* quod nos, id est, optimè. *Similitudo morum)* Sententia à multis celebrata. nam traditur à M. Tullio in Lælio morum similitudinem esse tenacissimum vinculum ad amicitiam. [& Officiorum primo, Nihil autem est amabilius nec copulatius quàm morum inquit similitudo bonorum: in quibus enim eadem studia sunt: eædem voluntates. in his fit, vt æquè quisque altero delectetur, ac se ipso: & mox, Estque ea iucundissima amicitia, quam similitudo morum coniugauit.] quam rem idem orator pluribus libello de amicitia complexus est, Nihil, inquit, quod ad se rem vllam tam alliciat, & tam attrahat, quàm ad amicitiam similitudo. conceditur profectò esse verum, vt bonos boni diligant, asciscántque sibi quasi propinquitate coniunctos atq; natura. Philost.l.6. similia similes amant. Apul. lib. de philosophia, Æqualitas non aliter prouenit, nisi similitudo in vtroque amico parilitate, charitatéque conueniat: pares enim paribus insolubili nexu iunguntur. vnde Isocrates ad Demonicum, bonorum amicitias nullum seculum potest abolere. tantam vim habet similitudo morum, vt etiam pessimi facilè conueniant: Nam Othonem, qui postea imperauit, docet Tranquillus apud Neronem inter amicos congruentia morum summum locum obtinuisse. & Cor. Nepos in epitomate rerum Romanarum, Feroces, inquit, similitudo morum coniunxit: sic ex moribus contrariis nascitur odium, autore Philostrato in vita Æschinis. *In hoc)* in hac re. *Frui largè fæcunditate, vel de fæcunditate vxoris)* suscipere multos filios. *Eo)* nostro. *Quo plerisque)* ordo est, quo præmia orbitatis faciunt graues etiam singulos filios [quòd si eximes de: Latinitas melius procedet] graues plerísque. præmia ergô orbitatis, id est, munera quæ mittebantur orbis: adeo creuerat auaritia, vt patri vnicus filius videretur molestus, quia scilicet per eum priuabatur muneribus, quæ dabantur orbis à captatoribus: quod Iuuenalis notat, Tollere dulcem Cogitat hæredem cariturus turture magno, Mullorúmque iubis, & captatore macello. Legimus apud Tranquil. Tiberium Cæsarem Lepidam fœminam generosissimam cõdemnasse in gratiam Quirini Consularis prædiuitis, & orbi. Et Marcellinus scribit orbos, & cælibes à captatoribus cultos. Et. vi. Mar. hortatur patres ad vitam contra quorundam nimiam parsimoniam. Cecuba non solos vindemia nutriat orbos. Possunt &

patres viuere crede mihi. At in panegyrico refert Secundus in causa fuisse sæuitiā principum, ne ciues oblectarentur prole. [cùm verè secundum naturam orbitas sit res misera.] *Quibus*) præmiis. *Assumpsit nomen aui*) factus est auus suscepto per filium nepote. *Ex Saturio Firmo*) opera Saturij Firmi filii sui. *Propius*) penitius, fami liarius. *Inspexeris*) cognoueris à præcedenti tractum. *Ominamur*) nam omen plerunque fit causa victoriæ: sicut Locrensibus petentibus auxilium à Lacedæmoniis aduersum Crotoniatas. *Principis*) Traiani, qui dignis honores & dignitates distribuere solet. *Concurrit*) accedit.

verecundia vetat, ipso patre melior. Difficile est, vt mihi de absente credas, quanquam credere soles omnia. tantùm in illo industriæ probitatis, eruditionis, ingenij, studij, memoriæ denique esse, quantum expertus inuenies. Vellē tam ferax seculum bonis artibus haberemus, vt aliquos Basso præferre deberes. Tum ego te primus hortarer, monerémque, circunferres oculos, ac diu pensitares, quem potissimum eligeres. Nunc verò, sed nihil volo de amico meo arrogantius dicere, hoc solum dico, Dignum esse iuuenem, quem more maiorum in filij locum assumas. Debent autem sapientes viri, vt tu, tales à rep. liberos accipere, quales à natura solemus optare. Decorus erit tibi consuli quæstor patre prætorio: propinquis consularibus: quibus iudicio ipsorum, quanquam adolescentulus adhuc, iam tamen inuicem ornamento est. Proinde indulge precibus meis, obsequere consilio: & ante omnia, si festinare videor, ignosce: primùm quia votis suis amor plerunque præcurrit: deinde quòd in ea ciuitate, in qua omnia quasi ab occupantibus aguntur, quæ legitimum tempus expectant, non matura sed sera sunt: in summa, quòd rerum, quas assequi cupias, præsumptio ipsa iucunda est. Reuereatur iam te Bassus vt consulem: Tu dilige illum, vt quæstorem. Nos denique vtriusque vestrum amantissimi, duplici lætitia perfruamur. Etenim cum sic te, sic Bassum diligamus, vt & illum cu-

[*Verecundia*) optimæ indolis specimen in adolescente verecundia est, autore Seneca.] *Absente*) Basso, tibi incognito. *Ferax seculum bonis artibus*) copiam bonorum, qui præstarent circa bonas artes. [Sic M. Tul. de Imperatore deligendo, Vtinam tam ferax esset ætas nostra, ac tot essent Pompeio conferendi, vt elaborandum esset in aliquo deligendo.] *Nunc vero*) diminutio, exornatio. *More maiorum*) qui dignos adoptabant. nam à filio P. Scipionis Aphricanum minorem ad optatum fuisse legimus. *Vt tu*) sapiens debes. *Liberos*) quæstores, qui sunt consulibus vice liberorum. Cicer. in Verrem, Sic enim à maioribus nostris accepimus, prætorem quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neque iustiorem, neq; grauiorem causam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quàm officii, quàm publicam muneris societatem, neque ferè venit in contentionem de accusando qui quæstor fuisset, quin repudiaretur.] *Decorum*) legitur etiam decorus, id est, ornamento. *Patre prætorio*) genitus. *Quibus*) propinquis. *Inuicē*) sicut illi cōsulares sunt ei ornamento, sic ipse illis. *Festinare*) ante tempus petere. *Præcurrit*) præoccupat tempus. *Votis*) desiderio. *Occupantibus*) præuenientibus. *Quæ legitimum*) si expectasset Secundus, quòd consul creatus fuisset Fundanius, quòd erat tempus legi-

timum petendi quæsturam, in periculo erat, ne iam præoccupanti dedisset. *Quòd*) quia. *Præsumptio*) diuinatio, votum. *Illum*) Bassum.

Cuiuscunque) consulis.

Quæcunque) quicunque esset, siue Bassus, siue alius.

Adiuturi) respectu tui. idem erit si legas iuuaturi.

Si ratio tui cõsulatus) quia consul futurus es, & potes ipsum eligere quæstorem.

Mea) erga te.

Studium nostrum) fauorem, quem nos enixè postulamus.

Eundem) Bassum.

Suffragio) auxilio.

iuscunque, & tuum quemcunque quæstorem in petendis honoribus omni ope, omni labore, gratia simus iuuaturi, perquàm iucundum nobis erit si in eundem iuuenem studium nostrum & amicitia mea & consulatus tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissimus adiutor accesseris, cuius senatus & suffragio libentissimè indulgeat, & testimonio plurimum credat. Vale.

C. PLIN. VALERIO PAVLINO SVO S.

Gaude) Hortatur Valerium Paulinum ad studium, cùm sit adhuc literis honor. nam quum esset acturus, tanta auditorum corona tribunal circundatum erat, vt per ipsos iudices vix accesserit, & auditus sit maximo assensu. *Gaude*) legitur etiã gaudeo. [*Tuo*) qui doctus es, & foues studia: quæ cùm honorantur, illorum gloriæ aliqua portio venit ad nos.] *Nomine*) causa. *Studijs*) eloquentiæ. *Proximè*) nuperrimè. *Dicturus*) causam acturus. *Non fuit*) non patuit. *Adeundi*) ad dicendum.

Gaude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor studijs durat. Proximè cùm dicturus apud Centumuiros essem, adeundi mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos iudices, non fuit: tanta stipatione cætera tenebantur. Ad hoc quidam ornatus adolescens, scissis tunicis, vt in frequentia solet, sola velatus toga perstitit, & quidem horis septem. Nam tamdiu dixi, magno cum labore, sed maiore cum fructu. Studeamus ergo, nec desidiæ nostræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant, nos modò dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus.

Tribunali) iudicum sede. *Stipatione*) frequentia auditorum, densa corona. *Ad hoc*) insuper. [*Ornatus*) egregius, laudatus.] *Adolescens*) qui præsens actioni meæ fuerat, quamuis scissis tunicis, & sola velatus tunica, tamen astitit vij. horis, vt me audiret. *Tunicis*) Romani primò sine tunicis sola toga amicti fuerunt. deinde substrictas & breues tunicas citra humerum desinentes habebant sine manicis. quod genus Græci ἐξωμίδας appellabant. quare P. Africanus P. Sulpitio Gallo obiectauit, quòd vteretur tunicis manus totas operientibus. & apud Vir. Itali exprobrant Troianis manicatas tunicas: Marcellus ex autoritate Titinij tunicam dixit esse vestimentum sine manicis. vbi manicatas tunicas testimonio multorum notat. Apul. ij. floridorum tenuissimo textu tunicam interulam refert. & Mar. in distichis magno fuisse precio. Det tunicam diues. Muliebrem & virilem fuisse vestem Var-

ro in libris analogiæ declarat. Tunicam molestam Mart. lib. x. accipit pro ignito thorace. antiqui insuper tunicam nominarunt velamẽtum illud neruosum quod superinducitur vlceribus subiecto iam vetustiore pure *Frequentia*) multitudine virorum. *Fructu*) victoria de aduersariis. *Prætendamus*) excusemus. *Alienam*) quòd non sint auditores & laudatores. *Legant*) scripta. *Auribus*) auditu. *Chartis*) memoria. *Elaboremus*) excudamus.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

ET admones, & rogas vt suscipiam absentis Corelliæ causam contra C. Cæcilium, consulem designatũ. Quòd admones, gratias ago: quòd rogas, queror, admoneri enim debeo, vt sciam: rogari non debeo vt faciam: quod mihi non facere turpissimum est. An ego tueri Corelli filiã dubitem? Est quidem mihi cum isto, contra quem me aduocas, non planè familiaritas, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipse cui destinatus est honor. Cuius nobis hoc maior agenda reuerentia est, quòd iam illo functi sumus. Naturale est enim vt ea quæ quis adeptus est, ipsa quàm amplissima existimari velit. Sed mihi cogitanti adfuturum me Corelli filiæ, omnia ista frigida & inania videntur. Obuersatur oculis ille vir, quo neminem ætas nostra grauiorẽ, sanctiorẽ,

ET admones) Admonente Gallo pollicetur omnem suam operam Corelliæ Corelli filiæ aduersum C. Cæciliũ, à qua defensione quum deterreri posset, & quia erat Secundo amicus, & cõsul designatus, tamen quũ recordabatur patris Corelli, cui plurimum debebat, sperat nullam reprehensionem, sed laudem etiam ab ipso Cæcilio consecuturum. Quidam codices Antonino, non Gallo scriptam epistolam significant. *Corelliæ*) filiæ Corelli Rufi, & sororis Corelliæ à Secundo summa reuerentia dilectæ, quæ Fuscũ Minutiũ maritũ habuit. *C. Cæcilium*) multos Cæcilios per illa tempora fuisse lego, vt Cæcil. Secũd. de quo Martialis, Dum mea Cæcilio formatur imago Secundo. Cæcilium Simplicem creatum consulem à Vitellio. Cæcilium Celerem, cuius suprà Secundus mentionem fecit. nam Cæcilium Classicum hìc intellexisse omnino negauerim. Cæcilium Rufinum senatu mouit Domitianus censor, quòd saltasset. Cæcilio Proculo rescripsisse diuum Pium testatur Vlpianus. Cæcilij rhetoris meminit Athenæus, & plurimi adhuc extant in monumentis Insubrium. *Designatum*) decretum, constitutum in sequentem annum. nam designare est rem nouam facere, & in bonum & in malum accipi solet: quare dixit Apuleius, Contra fas sanctæ religionis designasset aliquid. & Terentius, Modò quid designauit, id est cum ignominia fecit. Qui ludis funebribus præerant designatores dicebantur. in quẽm sensum leges apud Hor. in epist. & Sen. vi. de beneficiis. *Non facere*) si non facerem. *Isto*) C. Cæcilio. *Me aduocas*) aduocationem meam pro Corelia petis. aduocamur enim daturi patrocinium Agrestio tradente. Familiaritas plus est quam amicitia. *Huc*) ad eius amicitiam. *Dignitas*) quia senator. *Adhoc ipse*) non displicet atque hic ipse. *Honor*) consulatus. *Hoc*) ob hanc causam. *Functi sumus*) gessi consulatum. fuit enim cum Tertullo Consul. *Ea*) eos honores & magistratus. *Existimari*) credi esse. *Adfuturum*) causam suscepturum. *Corelli*) Rufi. cuius interitum lib. I. epistol. ii. iij.

deplorauit. *Frigida*) inefficacia, imbecillia. nam frigus orationis dicimus cùm inutilis est oratio. & frigidum ac inane dicendi genus Fabius. x. carpit. Donatus frigidum non adhærens interpretatur, translatum afferens à picatione vasorum, quæ frigidam picem non tenent. frigidũ plerunque nocens. *Obuersatur*) frequenter occurrit.

subtiliorem denique tulit : quem ego cùm ex admiratione diligere cœpissem, quod euenire contrà solet, magis admiratus sum, postquam penitus inspexi. (Inspexi enim penitus) Nihil à me ille secretum, non ioculare, non serium, non triste, non lætum. Adolescentulus eram, etiam mihi ab illo honor, atque etiam, (audebo dicere) reuerentia, vt æquali habebatur. Ille meus in petendis honoribus suffragator, & testis: ille in inchoandis deductor & comes: ille in gerendis consiliator & rector: ille denique in omnibus officiis nostris, quanquam & imbecillus & senior, quasi iuuenis & validus conspiciebatur. Quantum ille famæ meæ domi, in publico, quantum etiam apud principem adstruxit? Nam cùm fortè de bonis iuuenibus apud Neruam imperatorem sermo incidisset, & plerique me laudibus ferrent: paulisper se intra silentium tenuit, quod illi plurimum autoritatis addebat: deinde grauitate quam noras, Necesse est (inquit) parcius laudem Secundum, quia nihil nisi ex consilio meo facit. Qua voce tribuit mihi, quantum petere voto immodicum erat, nihil me facere non sapientissimè, cùm omnia ex consilio sapientissimi viri facerem. Quinetiam moriens filiæ suæ (vt ipsa solet prædicare) multos quidem amicos tibi in longiore vita paraui, præcipuos tamen

Subtiliorem) acutiorem. Fuit enim prudentissimus iurisconsultus, & ætatis suæ sapientissimus. Sic de Aristone Iurisc. locutus est suprà, Quid illo grauius? sanctius? doctius? *Sanctiorem*) meliorem probitate morum. *Contra*) vt familiaritas multum reuerentiæ detrahat. *Admiratus*) veneratus. *Inspexi*) cognoui. *Ille*) habuit. *Ioculare*) iocosum. ioci causa dictum factúmve. Tranquil. in Nerone. Paulatim verò inualescentibus vitiis iocularia & latebras omisit. & post iocularia in defectionis duces carmina lasciuéque modulata super abundantissimam cœnam gesticulatus est. *Serium*) graue sine tristitia. *Contentio*) color. *Vt æquali*) tanquam si fuissem illi æqualis & tempore & autoritate. *Suffragator & testis*) sic prius dixerat, suffragio & testimonio. *Deductor*) in comitium. *Consiliator*) cuius fœmininum cõsiliatrix protulit Apuleius. is autem est qui ratione altè petita plura perpendens & comparãs habet inuentionem & iudicationẽ in se secundum mores. *Rector*) conquestus est in obitu eius amisisse rectorem & magistrum vitæ suæ. *Imbecillis*) valetudine lõga podagræ. *Senior*) nã lxvij. annum expleuit. *Domi*) inter domesticos. *Adstruxit*) addidit. *Iuuenibus*) per transitum monstrat se fuisse iuuenem imperante Nerua. *Intra silentium tenuit*) cõticuit, vt sententiæ suæ maiorem autoritatem adderet. *Quam*) summam. *Secundum*) C. Plinium. [*Parcius*) ne me laudare videar.] *Voce*) dicto. *Quantum*) laudis. *Immodicum*) nimium. *Nihil non*) omnia. *Moriens*) dixit. *Filiæ*) Corelliæ. *Prædicare*) publicè narrare dixisse ista patrem suum.

men Secundum, & Cornutum. Quod dum recordor, intelligo mihi laborandum ne qua parte videar hanc de me fiduciam prouidentissimi viri destituisse. Quare ego verò Corelliæ adero promptissimè, nec subire offensas recusabo: quanquam non solùm veniam me, verumetiam laudem apud istum ipsum, à quo, vt ais, noua lis fortasse vt fœminæ intenditur, arbitror consecuturũ, si hæc eadem in actione latius scilicet, & vberius, quàm epistolarum angustiæ sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

Cornutum) Tertullum, de quo in præcedentibus copiose. *De me*) quam de me Corelius habuit. *Offensas*) inimicitias. *Istum ipsum*) C. Cæcilium. *Noua*) insolita. *Intenditur*) mouetur, infertur. *Vt fœminæ*) quæ se nesciat defendere: vel quia quibusdam priuilegiis muniuntur fœminæ. *Epistolarum angustiæ*) non enim diffundi tantum epistola debet quantum oratio. *Commendationem*) quòd defendam tãti viri filiam. [& amico defuncto aliquam gratiam referam. nam secundum M. Tullium vtendum est excusatione aduersus eos, quos inuitos offendas quacumque possis. quare id quod feceris necesse fuerit, nec aliter facere potueris. In aliquibus exẽplaribus peruetustis est loco *contigerit mihi dicere, dixero.*]

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

QVemadmodum magis approbare tibi possum quantopere miror Epigrammata tua Græca, quàm quòd quædam æmulari Latinè, & exprimere tentaui? In deterius tamen accidit hoc primum imbecillitate ingenij mei, deinde inopia: ac potius, vt Lucretius ait, egestate patrij sermonis. Quòd si hæc, & quæ sunt Latina, & mea habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiæ, quæ & à te, & Græcè proferuntur? Vale.

QVemadmodum) Antonini epigrãmata Græca laudat, quæ cùm Latinè Secundus conatus esset exprimere, multum ab illis decidit. *Latinè æmulari*) traducere in linguam nostram. *In deterius*) multum defeci ab archetypo. nam longè tua meliora quàm mea. accidit autem hoc plerunque vt imitator minor sit imitato. *Egestate*) maius est quã inopia: nam hęc impotentiã, illa necessariorũ penuriã significat. Inops .n. qui sine ope, egens verò quasi exigens, cui ne gens quidem sit reliqua. (vt Lucretius ait) lib. i. de rerũ natura, vbi de anima agit, inquit. Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperta Difficile illustrare Latinis versibus esse. Multa nouis verbis præsertim cum sit agendum Propter egestatem linguæ & rerum nouitatẽ. [ac eodem lib. vbi de ὁμοιο-μερείας agit. Quam Græci memorant nec nostra dicere lingua Concedit nobis patrii sermonis egestas. & Seneca statim lib. viij. epistolarũ. Quanta inquit nobis verborum paupertas immo egestas sit nunquam magis quàm hodierno die intellexi. mille res inciderunt cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarent nec haberent.] T. Lucretius autem præcepta sapientiæ versibus complexus & amatorio poculo in furorem versus,

cùm aliquot libros, quos postea Cicero emendauit, per interualla insaniæ conscripsisset, propria se manu confecit, anno ætatis. xliij. Cn. Pompeio & M. Licinio Crasso coss. qua die Virg. poeta sumpsit virilem togam. Eius lectionem probat Quintilianus, sed non vt corpus eloquentiæ faciat. Vitruuius vim verborum laudat. *Patrij sermonis*) Latinæ linguæ: Græcis enim longe maior verborum copia ac licentia, præsertim poetis: quibus licet & noua fingere: & breuibus pro longis, ac contrà vti. nam Latini magis seueri. quod notat hendecasyllabo Martia. Dicunt Earinon tamen poetæ, sed Græci quibus est nihil negatum. Et quos [Greek] decet sonare, Nobis non licet esse tam disertis, Qui musas colimus seueriores. *Hæc*) carmina. *Venustatis*) gratiæ, leporis à Venere deductum verbum. *Proferuntur mihi*) mittuntur ad me. legitur & sine *mihi*). *A te*) viro doctissimo. *Græce*) propriè.

C. Plinivs Hispvllae Svae S.

Cvm sis) Gratulatur sibi & Hispullæ, quòd vxor Calphurnia se dignam maioribus suis ostenderet: nam & lætabatur Secundi laudibus. nec corpus sed gloriam illius exosculabatur. *Pietatis*) pietas est per quam sanguine coniunctis, & patriæ & beniuolis, cultus officium diligens tribuitur: pars sanè iustitiæ proxima æquitati. *Charitate*) amore alibi etiam pro penuria cuiuscunque rei. *Filiam*) Calphurniam vxorem meam. *Affectum*) amorem. latini imitatione Græcorum affici dicunt moueri aliqua passione, siue bona siue mala. [sũt qui legant effectum, id est officium.] *Auo*) Fabato. *Acumē*) ingenij perspicacitas. *Frugalitas*) temperantia ciborum. *Concepit studium*) facta est studiosa, quia me sequitur. *Habet*) amat, tenet. *Qua*) maxima. *Acturus*) causam dicturus. *Disponit*) collocat per interualla, vel mittit auditores.

Cvm sis pietatis exemplum, fratrémque optimum & amantissimum tui pari charitate dilexeris, filiámque eius vt tuam diligas, nec tantùm amitæ eius verum etiam patris amissi affectum repræsentes, non dubito maximo tibi gaudio fore, cùm cognoueris dignam patre, dignam te, dignam auo euadere. Summum est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indicium est: Accedit his studium literarũ, quod ex mei charitate concepit. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa sollicitudine cum videor acturus, quanto cum egi gaudio afficitur? Disponit qui nuncient sibi, quem assensum, quos clamores excitarim, quem euentum iudicij tulerim. Eadem siquando recito, in proximo discreta velo sedet, laudésque nostras auidissimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat, formátque cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam adducor, perpetuam nobis maiorémque in dies futuram esse concordiam. Non enim ætatem

Assensum) fauorem. *Clamores*) applausus. *Euentum*) fortunam, quæ plurimum in iudiciis dominatur. *Discreta*) seclusa ab aliis auditoribus. Adde quod Sidonius viij scribit, Calphurniam legenti Plinio & meditanti candelas & candelabra tenuisse. *Excipit*) audit, attendit. *Formátque cithara*) ad sonum citharæ cantat,] & concordat.

cordam. Statius, Discendum musis sonat, & mea carmina flectit. Est alia lectio formae ad citharam, id est concordat cum cithara. *Artifice*) magistro musico. *Magister est optimus*) longè enim amor valentior ad obtinendum quòd velis quàm timor. nam timor abit si recedas, manet amor ac sicut ille in odium, hic in reuerentiam vertitur.

Corpus) quod tantum amplectuntur scorta & libidinosæ mulieres. *Occidunt*) minuuntur. hinc Ouidius in Fastis, Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis: Et fugiunt freno non remoráte dies. *Tuis*) sanctissimis. *Contubernio*) conuictu, familiaritate. *Prædicatione tua*) cõmendatione & laude tua de me. *Parentis*) matris tuę: sunt qui legant, parentis loco venerere.] *A pueritia*) dum puer essem. *Formare*) instituere. *Ego*) ago gratias. *Illam*) Calphurniã vxorem. *Elegeris*) nos, egregium par.

meam aut corpus quæ paulatim occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis præceptis institutam: quæ nihil in contubernio tuo viderit, nisi sanctum honestúmque: quæ denique amare me ex tua prædicatione consueuerit. Nã quum matrem meam parentis loco venerêre, méque à pueritia statim formare, laudare, talémque qualis nunc vxori meæ videor, ominari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus. Ego, quòd illam mihi: illa, quòd me sibi dederis, quasi inuicem elegeris. Vale.

C. Plinius Maximo Suo S.

Quid senserim) In genere indicat quid sentiat de libris Nonij Max. in quibus ingenium, sublimitatem, elegantiam, varietatem, ac pulchritudinem probat. De Max. alibi plura recitauimus. Nonium à Seuero interfectum refert Spartianus. hic autem Nonius Max. siue Nauius. (vtraque enim scriptura circũfertur) scripsit libros in Blateram Secundo lib. viij. tradẽte. *Generaliter*) summatim & vniuersaliter. cuius contrarium specialiter, pro quo speciatim. M. Tullius, Spartianus, Ouidius, Lampridius certatim vsurpant: nam & Columella pro generaliter prius generatim dixerat, quod interdum per singula genera accipi solet. *Validum*) neruosum, robustum, non flaccidum. *Acre*) vehemens. *Sublime*) grande, elatum, in figura graui. *Varium*) diuersa complexum. [an quod secundum res sciuerit figuram variari.] *Elegans*) latinum, & remotum ab omni vitio. Elegantia est quæ facit, vt vnumquodque verbum purè & aptè dici videatur. elegans tamen vocabulum apud

Quid senserim de singulis libris tuis, notũ tibi, vt quemque perlegeram feci. Accipe nunc, quid de vniuersis generaliter iudicẽ. Est opus pulchrum, validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratũ, spatiosum etiam, & cum magna tua laude diffusum. In quo tu ingenij simul, dolorísque velis latissimè vectus es, & horum vtrunque inuicem adiumento fuit. Nam dolori sublimitatẽ & magnificentiam, ingenio vim & amaritudinem dolor addidit. Vale.

antiquos in vitio fuit, ex testimonio M. Catonis, referente Gellio: illo enim significari hominem, qui nimis læto amœnóque cultu ac victu esset, & concertantis ac fastidiosi iudicij: nam & Terentius in Eunucho, Chæream dixit, elegantem formarum spectatorem, cui non facilè quæuis mulier quamuis formosa placeret: postea inter laudem & vituperationem vsu venit elegans, demum totum in laudem receptum est. *Purum*) apertum, dilucidum, explanatum: quod duobus comparatur, verbis vsitatis & propriis. *Figuratum*) figuris opportunè illustratum & variatum. *Spatiosum etiam & diffusum*) copiosum, alterum longitudinem, alterum latitudinem respicit. *Velis*) instrumentis, adminiculis. metaphora à nauibus. *Vtrunque*) ingenium & dolor. *Inuicem*) sibi mutuo. *Magnificentiam*) quæ rerum magnarum & excelsarum est, cùm animi ampla quadam & splendida propositione cogitatio atque administratio. [*Vt scilicet parta reddat*) nam cùm scripsit ingenium addidisse dolori sublimitatem, & magnificentiam, subdit dolorem addidisse vim & amaritudinem ingenio.] *Vim*) potentiam, celerem impetum.

C. Plinivs Velio Cereali Svo S.

Tristem & acerbum casum Heluidiarum sororum. vtraque à partu, vtraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modum doleo, ita mihi luctuosum videtur, quòd puellas honestissimas in flore primo fœcunditas abstulit. Angor infantium sorte, quæ sunt parentibus statim, & dum nascuntur, orbatæ. Angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseuerantissimè diligo, vt actione mea, librísque testatum est. Cui nunc vnus ex tribus liberis superest, domúmque pluribus adminiculis paulo ante fundatam desolatus fulcit, ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus acquiescet, si hunc saltem fortem & incolumem, parémque illi patri, illi auo fortuna seruauerit. Cuius ego pro salute, pro moribus, hoc sum magis anxius, quòd vnicus factus est. Nosti in amore mollitiam animi mei, nosti metus. Quo minus te mirari oportebit, quòd plurimũ timeam, de quo plurimum spero. Vale.

Tristem) Deflet apud Veliũ Cerealem interitum Heluidiarum sororum, quæ à partu mortuæ fuerant. Primùm dolet mortis genere, deinde conqueritur prolem Heluidij quem summè dilexerat, in dies minorem fieri. *Tristem & acerbum*) ô subaudiendum, dolentis aduerbium. *Acerbum*) ante tempus immaturum. *Casum*) malum euentum. *Heluidiarum sororum*) filiarum non Heluidij Prisci à Vespasiano occisi, sed Heluidii filii à Domitiano interfecti, qui tres liberos superstites reliquit, duas puellas & puerum Heluidium. *A partu*) partus causa. vel post partum, interdum præpositio à significat causam. vt apud Iuuenalem, Iram atque animos à crimine sumunt. Aliquando post. Tranquillus, Augustus à cœna in lecticulam lucubratoriam se recipiebat. [Plinius cap. de ceruis A conceptu separant se. & mox, A partu duas habent herbas. & ibidem, Ab eo tempore similia reuiuiscunt. Item cap. de mulis, Fœminas à partu optime septimo die impleri.] *Enixa*) ad partum refertur. Virgilius. Triginta capitum fœtus e-

nixa. *Supra modum*) nam respectu causarum quæ maximæ sunt mediocriter doleo. *Fœcunditas*) properus partus. *Honestissimas*) nobilissimas. *Flore primo*) adolescētia. *Infantium*) filiarum vtriusque. *Nomine*) causa. *Maritorum*) causa. *Patrem*) Heluidium filium. nam cum Prisco propter ætatem diuersam nulla potuit cum Secundo fuisse amicitia. *Actione mea*) aduersum Publicium Certum : quod latius declaratur lib. ix ad Quadratum. *Libris*) editis ad imitationem Demosthenis contra Midiam. *Ex tribus liberis*) liberorum appellatione etiam fœminæ intelliguntur: vnde ex tribus liberis, id est ex duabus fœminis & mare Pliniana lectio interpretanda. & alibi iam dixerat tres liberos pro duobus maribus & fœmina. *Adminiculis*) adiumentis, auxiliis, appendicibus, affinitatibus. *Desolatus*) solus relictus. *Fomento*) remedio. *Hunc*) liberorum reliquum & superstitem. *Illi*) optimo. *Patri*) Heluidio occiso à Domitiano. quòd quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium imperatoris cum vxore tractasset. *Auo*) Heluidio Prisco omni virtute prædito, sed præsertim libertate dicendi.. *Pro moribus*) vt bonis imbuatur: nam sunt & mali. Mos insuper Varro inquit, est iudicium animi, quem sequi debeat consuetudo. Iulius Festus de verborum significationibus morem testatur esse institutum patrium pertinens ad religiones cerimoniásque maiorum. At Horatius, Columel. Mart. morem pro modo posuere. *Vnicus*) solus in domo Heluidiorum. *Mœstitiam*) passionem.

C. PLINIVS SEMPRONIO RVFO SVO S.

INterfui principis optimi cognitioni in consilium assumptus. Gymnicus agon apud Viennenses ex cuiusdam testamento celebraba-

Interfui) apud Viēnēses cū celebraretur certamē gymnicū: quod Trebonius tollendum curabat, aduocatus est in consilium Secundus ab Imperatore Traiano cum multis. Mauricus sententiam rogatus censuit omnino tollendum: addens, vtinam Romæ quoque remoueri posset: inde transgrediens non importunè ad Imp. Neruam fortitudinem Maurici multum laudat. *Cognitioni*) discussioni, examinationi. *Optimi*) Traiani cognomēto optimi. *In consilium*) assumptus, accitus, vt & ipse super hoc consulerem. *Agon gymnicus*) certamen, quo nudi exercebantur, & maximos labores perpetiebantur. prima olympiade agon gymnicus actus, in quo Chorebus Heliensis victor extitit: deinde complures per Græciam celebrati, quorum Gręca epigrammata sæpe meminerunt. constituti autem in honorem mortuorum ad imitationem Mausoli: cui Artemisia constructo monumento Mausoleo & diis manibus dicato, agona laudibus eius dicundis fecit, proposuitque præmia pecuniæ, aliarúmque rerum bonarum amplissima. Græcos, Itali, & multæ prouinciæ postea secutæ sunt. ἀγὼν græca dictio, qua vtuntur Latini, & certamen significat, & γυμνικὸς nudus: deducitur ἀπὸ τοῦ συνάγεσθαι, vel παρὰ τὸ ἄγω, ἀγὼν, quòd ferat multam molestiā, & mœrorē. quinque significat, locum, multitudinem spectatorum, congregationem cuiusque rei, certamen, templum. In commentariis Iliadis inuenisse refert Hammonius esse locum rotundum sine angulis: nam Homerus & Thucydides agona intelligi etiam volunt pro gymnasio. Agon præterea sacrorum verbum quo sacerdos percussurus victimam vtebatur. Asinius Pollio apud Senecam, Filius inquit ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem, & dicat, Agon? quod fieri solet victimis, id est ago ne? hinc agonales dies credit Varro denominatos, per quos rex in regia arietem immolat, eo quòd interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. *Viennenses*) Vienna Allobrogum metropolis, iuxta Rhoda-

num sita ciuitas mediterranea, olim vicus, postea in ciuitatis formam redacta, à e'aritissimis Allobrogum habitata, facta est colonia, & vetustate & dignitate clara. Vitellij principatu ob iram Lugdunensium fere euersa. Stephanus ab vrbe in Creta eiusdem denominationis appellatã Viennam refert: siccitate olim vniuersam insulam occupante, in aliena loca incolæ coloniam deduxerunt accepto oraculo, vt habitarent vbi vidissent locum paludosum. Delati igitur ad Rhodanum Galliæ fluuium paludibus stagnantem, ciuitatem Viennam condidere. vel ita cognominatam ab vna cum eis virgine Vienna nomine, quæ choream ducens hiatu terræ absorpta fuit. Aduertant lectores mendosè scribi apud Stephanum Viennam esse ciuitatem Galilææ iuxta fluuium Rhodam. cum pro ἐπὶ τὸν ῥόδαν ποταμὸν τῆς γαλιλαίας, legendũ sit, ἐπὶ τὸν ῥοδανὸν ποταμὸν τῆς γαλατίας. Laudatur à Valerio Mar. tanquam studiosa suorum librorum. Fertur habere meos, si vera est fama, libellos, Inter delicias pulchra Vienna suas.

tur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius, nobísque amicus, in duumuiratu suo tollendum, abolendúmque curauit. Negauit ex autoritate publica fecisse. Egit ipse causam non minus feliciter quàm disertè. Commendabat actionẽ, quòd tanquam homo Romanus & bonus ciuis in negocio suo maturè & grauiter loquebatur. Quũ sententiæ rogarentur, dixit Iunius Mauricus (quo viro nihil firmius, nihil verius) non esse restituendum Viennensibus agona: adiecit, Vellem etiam Romæ tolli posset: Constanter, inquis, & fortiter. Quídni? Sed hoc Maurico nouum non est. Idem apud Neruam Imperatorem non minus fortiter. Cænabat Nerua

Trebonius Rufinus) occurrunt nobis plures Rufini per illa tempora. Fabius Rufinus vir egregius: Cæcilius Rufinus tradente Dione: Iunius Rufinus, quem Vlpianus meminit præfectum vigilum sub Seuero & Antonino, & Callistratus Proconsulem Macedoniæ sub Adriano. fuit & Apuleius Rufinus. Licinium Rufinum rescripsisse Iulio Paulo Iurisconsultus Paulus recitat. *Duumuiratu*) in oppidis, quibus datum ius Latii, fuit magistratus duumuiratus dictus, quòd scilicet duo tantum essent in eo officio. Spartianus in Adriano, Per latina oppida Dictator, & ædilis, & duumuir fuit. Paulus titulo de actionibus, & Vlpianus de damno infecto testantur duumuiratum fuisse magistratum municipalem: iidem alibi autores sunt extitisse dignitatem proximam decurionatui, qua nisi decuriones fungi nulli poterant. duumuiri locabant publica: quod respondet Vlpia. de iniuriis, potestatem habebant dimittendi è carcere vel custodia captos. Idem de furtis. Erant enim municipiorum defensores & eius fere dignitatis, qualis in vrbe censura à decurionibus creabantur. Græci syndicos appellant, Iurisconsulto prodente. In vrbe duumuiratus fuit, qui de rebus capitalibus inquireret. primùm creatus ab Hostilio rege, postea factus triumuiratus. Alii duumuiri creati ad ædes sacras locandas & faciendas, ad aquas in vrbem educendas, ad classem ordinandam & reficiendã: hi dicebantur duũuiri nauales creati, & alii duumuiri qui præessent sacris faciundis: carminum sibyllæ ac fatorũ populi Ro. interpretes & antistites Apollinis sacri ceremoniarúmque aliarũ, quibus additi octo & facti decemuiri, deinde quamuis quinque adderentur vt. xv. essent, tamen remansit nomen decemuirorum. *Abolendum*) obliterandum in perpetuum *Ex autoritate publica*) ex consensu publico decurionum, qui erat maximus magistratus in municipiis. *Feliciter*) quia bene cessit. *Tanquam Romanus*) eius enim oratio grauis & libera.

fuit, more priscorum Ro. vel tanquam Romanus, quia Vienna fuit Romanorum colonia. *Ciuis*) Viennensis. *Bonus*) boni publici studiosus. *Rogarentur*) à Consulibus. *Firmius*) constantius. *Adiecit*) sententiæ suæ. *Tolli*) gymnica certamina, quæ vrbem infecerant. *Fortiter*) constanter & animosè dixit. Dictio fortiter hunc in sensum à multis vsurpata, [Nam M. Tullius dixit, Animi non minoris fortiter ferre. Et alibi, Constanter quidem & fortiter.] Et Mart. inquit, Fortiter ille facit, qui miser esse potest. Canace apud Ouid. Scimus & vtemur violento fortiter ense. Idem alibi, Nostra per has leges audacia fortiter isset. Secundus lib. vij. Quasi nimis fortiter incautéque progressum. In Panegyrico pro vehementer, Nolo illum quia Cæsarem fortiter amat. Martianus, Sed fortiter defenditur. Pomp. non puto fortiter posse defendi. *Quidni?*) quinimmo certè. *Idem*) Mauricus. *Fortiter*) locutus est, [*Hoc*) fortiter, quod etiam in contextu epistolæ legitur.]

cum paucis: Veiento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominaui. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui luminibus orbatus, ingenio sæuo mala cæcitatis addiderat. Non verebatur, non erubes-

Veiento) Fabricius Veiento Senator, Domitiani temporibus, adulator & delatorum defensor, testimonio tamen Iuuena. prudens, quòd adulando euitaret Tyranni crudelitatem. sub Nerone à Talio Geminio accusatus, quòd multa probrosa in patres & sacerdotes composuisset, iis libris quibus nomen codicillorum dederat, & vendita ab eo munera principis adipiscendorúmque honorum ius: quæ causa Neroni fuit suscipiendi iudicii, conuictúmque Veientonem Italia expulit, & libros exuri iussit conquisitos lectitatósque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi obliuionem attulit. Veientonis vxor fuit Hippia, quæ relictis omnibus suis, Sergium Gladiatorem mœchum in Ægyptum vsque secuta est. *Recumbebat*) sedebat. *Sinu*) Neruæ. *Omnia dixi*) monstraui omnia vitia & mala. *Hominem*) Veientonem. *Incidit*) fortè factus est. *Catullo Messalino*) is Senator delationibus pollens, nec minus adulatione Domitiano charus. vnde nimirum vtrosque coniunxit Iuuen. saty. iiij. cæcum Catullum demonstrans, Et cum mortifero prudens Veiento Catullo, Qui nunquam visæ flagrauit amore puellæ: Grande, & conspicuum nostro quoque tempore monstrum, Cæcus adulator, dirúsque à ponte satelles. Hic Libyæ rector sub Vespasiano, & Tito multa crudelia commisit: sed eorum clementia quamuis depræhensus pœnam fugit, non multo pòst multiplici morbo & insanabili correptus acerbissimè, non corporis tantum cruciatus sustinebat. nam erat illi maior animi morbus & grauior, terroribus expauescebat, & crebro videbat sibi instantes occisorum manes: quare exclamans, cùm se continere non posset, exiliebat stratis tanquam tormentis sibi & flammis adhibitis: quo magis inualescente malo extísque defluentibus, ac intestinis exhaustis, moritur. Hunc igitur & crudelitatis indicio, & quòd sub Domitiano plurimum potuit, luscum, nec penitus cæcutientem, Iuuenalis repræsentatũ in tragœdia à Damasippo, cuius natales fuerant clari, taxat Satyra. viij. dicens, Clamosum ageres cum phasma Catulli. Quid enim aliud accipi debet, clamosum phasma? quàm tragœdia de Catullo Messalino, qui terroribus expauescebat, & instantes manes exhorrebat. vnde phasma dixit hanc tragœdiam ex apparitione manium. clamosum verò, quòd mimus exclamans in personam illius introducebatur. Nam Satyra. xiij. hoc repetens, inquit, Mimum agit ille Vrbani qualem fugitiuus scurra Catulli. Alium credo fuisse, quem Plin. tradit Messalinum ex Consularibus Patriciis: qui cùm admisisset hirudines ad genua extrahendi sanguinis causa, quòd podagris laboraret, interiit: propterea quòd adfixa sanguisugarum relicta capita fecissent vulnera incurabilia: sed Messalinum Cottam Messalæ orato-

ris filium designasse virum gulosum & culinæ condimentorum repertorem. Messalinum insuper Iulius Frontinus tradit gessisse Consulatum cum Valerio. quæ lectio sanè referri potest ad Catullum Messalinum. *Captus*) orbatus. fuit in secunda scriptura luscus: & cæcutientem puto, non omnino cæcum: vt Secundus & Iuuenalis, vitium corporis in maius extollentes, ad animum referunt. quamuis cæcus pro alio postulare non possit: tamen & Senatorium ordinem retinet & iudicandi officio fungitur, & magistratum acceptum retinet, sed nouum aspirare prohibetur. autor Vlpianus. *Mala cæcitatis*) sicut erat corporis luminibus captus, ita cognitione intellectus & iustitiæ. quare malum corporis addiderat animo. *Ingenio sane*) naturæ crudeli.

cebat, non miserebatur. Sæpius à Domitiano non secus ac tela, quæ & ipsa cæca & improuida feruntur, in optimum quenque contorquebatur. De huius nequitia, sanguinariisque sententijs, in commune omnes super cœnam loquebantur. Tum ipse Imperator, Quid putamus passurum fuisse, si viueret. & Mauricus, Nobiscum cœnaret. Longius abij, libens tamē. Placuit agona tolli, qui mores Viēnensium infecerat, vt noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra latè vagantur. Vtque in corporibus, sic in imperio grauissimus est morbus, qui à capite diffunditur. Vale.

A Domitiano) autore & fauente Domitiano. *Improuida*) temeraria, commissa casui. *In optimum*) in perniciem cuiusque viri optimi, criminando eum apud principem. *Nequitia*) malitia. *Sanguinarijs*) mortiferis, crudelibus. *In commune*) In medium, inter conuiuas. *Imperator*) Nerua, vir bonus inquit. *Passurum*) Catullum Messalinum. *Si viueret*) si foret nostris temporibus. nam iam sub Domitiano excesserat. *Mauricus*) respondit. *Cœnaret nobiscum*) id est, esses conuiua tuus Imperator quemadmodū Veiento malus. quod fuit liberè dictum, aduersus tamen principem mitem & despectui habitum propter senectutem & debilitatem autore Dione. *Longius abij*) digressione longiore vsus sum. *Libens*) vt laudarem Mauricum amicum & optimè meritum. *Placuit*) decretum est. *Tolli*) aboleri. *Hic noster*) agon gymnicus. nam scena & theatrum mores Ro. corrupere. Liuii abbreuiator, cùm locatum à Censoribus theatrum extrueretur, P. Cor. Nasica autore tanquam inutile & nociturum publicis moribus ex S.C. destructum est. quam rem latius tractat diuus Augustinus primo de ciui. dei. & Tertullianus asserit Theatra stuprandis moribus nata. Tacitus refert quosdā incusasse Cn. Pompeium quòd mansuram theatri sedem posuisset, dum in theatro considet populus, totos dies ignauia consumere, & patrios mores paulatim abolitos funditus euerti per accitam lasciuiam, vt quod vsquam corrumpi & corrumpere queat, in vrbe visatur, degenerétque studiis externis iuuentus, gymnasia, & ocia, & turpes amores exercendo. [Seneca. Ætas subsequens ludicra priscorum iuuenta traxit ad vitia: & quod honestæ causa delectationis inuentum est, ad voluptates corporeas præcipitatis mentibus impulerunt. Cassiodorus spectacula & ludi scenici nihil aliud quàm incestus, adulteria, crudelitates, & quæque flagitia repræsentando edocuerint.] Hinc Plin. senior iuuenes exercendo se & vngendo animi vires perdidisse reprehendit. Similiter Iuuenalis multis gymnasia carpit. *Omnium*) mores infecit. propter concursum & imitationem omnium gentium. *A capite*) ab vrbe Roma gentiū principe.

C. PLINIVS POMPONIO BASSO SVO S.

MAgnam cepi voluptatem, cum ex communibus amicis cognoui, te, vt sapientia tua dignum est, & disponere ocium, & ferre, habitare amœnissimè, & nunc terra, nunc mari corpus agitare: multum disputare, multum audire, multum lectitare: quúmque plurimum scias, quotidie tamen aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum, qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totúmque se Reip. quandiu decebat, obtulerit. Nam & prima vitæ tẽpora, & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, vt ipsæ leges monent, quæ maiorem annis lx. ocio reddunt. Quando mihi licebit? quando per ætatẽ honestũ erit imitari istud pulcherrimæ quietis exemplũ? quando secessus mei non desidiæ nomen, sed tranquillitatis accipient? Vale.

MAgnam) Laudat Pomponiũ Bassum, quòd iam ingrauescentibus annis secessum suum prudenter disponat: optátque sibi aliquando dari parem occasionem, qua sine dedecore possit transigere vitam ociosam. Pomponii Mar. meminit, pariter & Bassi, cuius pueri Vrbici mortem immaturam defleт. *Ocium*) vacationem ab officiis ciuilibus. *Amœnissimè*) respicit ædes, [viridia] & loca lauta, quæ incolebat. *Agitare*) exercere. *Terra*) venando, ludendo: dum veheris lectica & equo. *Mari*) natando, nauigando. *Magistratus*) dignitates. magistratus aut personã ipsam demonstrat, vt cùm dicimus magistratus iussit: aut honorem, vt si dicatur Mario datus est magistratus Vlpianus. ff. secundo inquit, Magistratus est vel is qui in potestate aliqua sit, vt puta Proconsul, vel Prætor, vel qui prouincias regunt. omnino hi dicuntur esse in magistratu, qui per imperia potentiores fiunt quàm priuati. Magistrare enim regere & moderari significat. Tacitus inter magistratus tantum recenset, quæsturam, ædilitatem, tribunatum, præturam, consulatum. Tranquillus etiam aliis vtitur, scribens Augustum diuisisse vrbem in regiones & vicos, ac instituisse vt illas annui magistratus sortito tuerentur, & ad hoc magistros è plebe cuiusque viciniæ electos. Nam magistri dicuntur non sólùm doctores artium, sed pagorum, societatum, vicorum, collegiorum, equitum. Inde Paulus de verborum significatione, Quibus ait, præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt, debent, hi magistri appellantur: quin ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur: hinc cuiuslibet disciplinæ præceptores magistros appellari à monendo vel monstrando: & quem posteritas dictatorem vocauit, magistrum populi prius nuncupatum quidam tradunt, à quo magistrum equitum dictum. autores sunt Seneca & Varro, qui putant reliquos prẹter dictatorem & magistrum equitũ, magistratus dictos, ita vt ab albo albatus. *Amplissimos*) quales sunt Cõsulatus, Procõsulatus, Prẹtura. *Reip.*) ad vsum pub licũ & cõmunẽ vtilitatẽ. Curiales oẽs interminatione moneri iubet Imperator ne ciuitates fugiant, aut deserant, rus habitandi causa: fundum, quem ciuitati prętulerint scientes fisco esse sociandum, cóque iure se esse cariturOS, cuius causa impios se patriam vitando demonstrauerint. *Quamdiu*) per ætatem legitimam. *Prima vitæ tempora*) iuuentæ [Tradit Seneca hominem in freto viuere debere, in portu autem mori: quo dicto significat, homi-

nem in iuuenta semper negociari debere, in senectute autem ociari.]*Media*)virilitatis. *Extrema*)senectutis. nam ætatem hominis in tria tantum distinguit. *Nobis*) quieti,& honesto ocio. *Annis.lx.*)lib. iij. ostendimus Senatorem sexagenarium, neque in curiam cogi, neque repelli. *Per ætatem*)excusante ætate,non morbo:optat enim sibi vitam longã & ociosam. *Exemplum*)quod tu facis. *Quando*)scilicet:nam sibi respondet. *Desidia*)quod eueniret, si ante tempus legitimum publica officia desererem.

C. PLINIVS VALENTI SVO S.

PRoximè cùm apud centumuiros in quadruplici iudicio dixissem, subiit recordatio egisse me iuuenẽ, æquè in quadruplici. processit animus, vt solet, longius: cœpi reputare, quos in hoc iudicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus eram, qui in vtroque dixissem: tantas conuersiones, aut fragilitas mortalitatis, aut fortunæ mobilitas facit. Quidam ex iis, qui tunc egerant, decesserunt, exulant alij: huic ætas, & valetudo silentium suasit: hic sponte beatissimo ocio fruitur: alius exercitum regit: illum ciuilibus officiis principis amicitia exemit. Circa nosipsos quã multa mutata sunt, studiis processimus, studiis periclitati sumus:

PRoxime)Quum dixisset apud cẽtumuiros, vbi nullos habebat in dicendo socios eorum, quos primo habuerat, cõqueritur de fragilitate humana & mutabilitate fortunæ, exemplóque sui docet quàm varia, quàm lubrica sit. Fabius Valens, cui hæc scribitur epistola, Consul cum Vetere fuit: cùm resp. diu pressa tandem in Neruam respirasset: illo Antoninus Pius quòd erat vir peritus vsus est familiariter. Valentis Iuriscõsulti meminit Paulus titulo de fideicommissariis hæreditatibus. Aliũ Fabium Valentem leges apud Tacitum, legatum, Vitellianas partes secutum, cui agmen agenti præcessit aquila clangore læto: is non multo pòst Vrbini in custodia interfectus est, & caput Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam vltra spem fouerent *In quadruplici iudicio*)vbi sedebant iudices centum & octoginta, tot enim quatuor consiliis conscribebantur. *Dixissem*)egissem causam. *Subijt recordatio*) venit in mentem. *Iuuenem*)vndeuicesimo anno. *In quadruplici*)iudicio apud centumuiros. *Animus processit longius*) consideraui vlteriora. *Hoc iudicio*)hac causa proximè dicta. *Illo*) cùm primùm cœpi. *Socios*) participes, coadiutores in dicendo: nam plures eandem causam tuebantur & accusabant. *Laboris*)actionis. *Eram*)supereram. *Solus*) aduocatus,[extinctis cæteris qui tunc dixerunt vel absentibus.]*Vtroque*)primo & postremo. *Conuersiones*)mutationes. *Fragilitas mortalitatis*) vita mortalium fragilis. Iurisconsulti frequenter vsurpant mortalitatem pro morte. Vlpianus, Is qui in reatu decedit, integri status decedit: extinguitur enim crimen mortalitate. [Et semel vt annotarim Tranquil. In vltima inquiens cognitione pro tribunali accessisse Neronem ad finem mortalitatis pronunciasse. Et Valerius pro ipsis mortalibus lib. ix. Cùm tot refert cruciatus sibimetipsa mortalitas impulsu crudelitatis excogitauerit.] *Tunc*) cùm primam causam dixi. *Huic*) alicui. *Ætas*) sexagenaria. *Silentium*) vacationem fori. *Hic*) alius. *Amicitia principis*) à Traiano ob amorem in consilium rerum suarum adhibiti nequibant tractare causas ciuiles, quales erant centumuirales. *Studijs processimus*) sub Domitiano: cùm egit pro

Iulio

Iulio Pastore in centumuirali iudicio aduersum potentissimos ciuitatis, & Domitiani amicos: qua actione quia bene cessit, summam famam est adeptus & magistratus, quod in fine Panegyrici obscurius complectitur. Vos, inquit, patres conscripti credite, si cursu quondam prouectus ab illo insidiosissimo principe, antequam profiteretur odium bonorum, postquam professus est, substiti, cùm viderem quæ ad honores compendia paterent, longius malui. *Studijs periclitati sumus*) vel dum fauit studiosis, vt Artemidoro philosopho, & cæteris: vel dum Bæbium Massam reum peregit: proinde lib. viij testatur se futurum reum, si Domitianus diutius vixisset: nam in scrinio eius post interitum datus à Caro in Secundum libellus inuentus est.

Rursúsque processimus) sub Nerua & Traiano: quibus imperantibus, dignitate, gloria, diuitiis plurimum creuit. *Exiguum tempus*) non multi anni. nusquam enim comperio Secundum peruenisse ad senium, quod tantopere votis petierat. *Vices*) tot mutationes. *AEuum*) æternitatem. dictum æuum ab æternitate omnium annorum: hinc æuiternum, & per syncopen æternum. Et Censorinus, inquit, Cæterum de æuo, quod est tempus vnum & maximum, non multum est quod in præsentia dicatur. est enim immensum, sine origine, sine fine: quod eodem modo semper fuit, semper futurum est, neque ad quemquā hominum magis quàm ad alterum pertinet. Hoc in tria diuiditur, præteritum, præsens, futurum. æuum neque annorum neque sæculorum numero, nec denique vllo finito temporis modulo metiri conabor. Secundum vero Hammonium παρὰ τὸ αἰὼν deductum videri potest, quod quinque significat, vitam hominis, mille annorum numerum, æternitatem, autore Gregorio Nazanzeno, & septem secula à principio mundi vsque ad resurrectionem mortalium, & tergoris medullam Hippocrate tradente, [sed longè plura de æuo in quodam opusculo disseruit Ioannes Damascenus.] *Documento*) exemplo. *Nihil desperare*) in nulla re desperandum esse. [*Nulli rei fidere*) propter vices rerum, & quoniam multa obsunt, quæ prodesse videntur. *Volubili*) fortuito.] *Orbe*) reuolutione. *Circumagi*) rotari. *Familiare*) consuetum. *Ratio*) causa.

rursúsque processimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiæ, bonorum obfuerunt, iterúmque prosunt. Si computes annos, exiguum tempus: si vices rerum, æuum putes. Quod potest esse documento, nihil desperare, nulli rei fidere, cùm videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdémque te vel præceptis vel exemplis monere, quibus ipse me moneo, quæ ratio huius epistolæ fuit. Vale.

C. PLINIVS MESIO MAXIMO SVO S.

Scripserā) Reuocata lege tabellaria de suffragiis, prius factum laudauerat, quia repentinum, sed scripserat verendum ne procedente tempore vitia aliqua nascerentur. quod cùm euenisset, impudentiam suffragatoris taxat. nam pro candidatis in

Scripseram tibi verendum esse, ne ex tacitis suffragiis vitium aliquod existeret. Factum est. proximis comitiis in quibusdam tabel-

tabula reperti sunt suffragatores. *Scripseram tibi*) lib. iij. ad eundem Maximũ. *Ex tacitis suffragiis*) quæ per tabellam ferebãtur sine voce. iam enim dixerat, Sed vereor ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. est enim periculum tacitis suffragiis ne impudentia irrepat. aliqui legunt, extractis. *Factum est*) natum est. *Proximis comitiis*) cùm nuperrimè congregati sunt ad magistratus creãdos, [cùm proximè habita sunt comitia.]

lis multa iocularia, atque etiam fœda dictu: in vna verò pro candidatorum nominibus, suffragatorum nomina inuenta sunt. Excanduit Senatus, magnóque clamore ei qui scripsisset, iratum principem est comprecatus: ille tamen fefellit, & latuit, fortasse etiam inter indignãtes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam serio tempore, tam scurriliter ludat? qui denique omnino in Senatu dicax, & vrbanus, & bellus est. Tantum licentiæ prauis ingenijs adijcit illa fiducia. Quis enim sciet? poposcit tabellas, stylum accepit, demisit caput, neminem veretur, se contemnit. Inde ista ludibria, scena & pulpito digna. Quò te vertas? quæ remedia conquiras? vbique vitia remedijs fortiora. ἀλλὰ τῶν τε τῆς ὕπερ ἡμᾶς, ἄλλῳ μελήσει. *Cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adijcit hæc nostra iners, sed tamen effrænata petulantia.* Vale.

Iocularia) ludibria, [inscripta fuere.] *Fœda dictu*) inhonesta silentio inuoluenda. *Vna*) tabella. *Candidatorum nomina*) in tabellis non suffragatorum, sed candidatorum nomina, quibus suffragium ferebant, scribere debebant. hæ autem literæ secundum Ciceronem de Oratore in dandis suffragiis subscribebantur. A. F. P. R. id est actum fide Publij Rutilij. *Excanduit*) [subitò] iratus est. *Scripsisset*) illa iocularia. *Principem*) Traianum. *Comprecatus*) precibus contendit vt inquireret & puniret. [*Ille*) qui hæc scripserat.] *Latuit*) non deprehensus est. *Fuit inter indignantes*) ipse cum aliis indignationem simulauit, & in numero indignantium fuit. *Domi*) clàm & secreto. *In tanta re*) in creatione magistratuum. *Seriò*) quo seria & grauia tractãtur. *Scurriliter*) nequiter, petulanter. *Dicax*) qui iocosis salibus ludit. sine dubio dicax à dicendo dicitur: sicut dicacitas, quæ significat sermonem cum risu aliquos incessentem. ideo Demosthenem vrbanum fuisse dicunt, dicacem negant: de quo Cicero de Oratore, Demosthenes non tam dicax fuit quàm facetus. est autem illud acrioris ingenii, hoc maioris artis. Idem dicacem appellat, qui risus magnos mouet: etenim cùm duo genera sint facetiarum, alterum æquabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum & breue: illa à veteribus superior cauillatio, hæc altera dicacitas nominatur. Leue nomen habet vtraque res, quippe leue est totum hoc, risum mouere. alibi in narrando consistere facetias putat, dicacitatem in faciendo. *Vrbanus*) nouum ostendit M. Tullius vrbanum esse vocabulum: vrbanitas autem dicitur qua significari videtur sermo præ se ferens in voce, sono, visu, proprium quendam gustum vrbis, & sumptam ex conuersatione doctorum tacitam eruditionem. Cui contraria rusticitas. Idem pro Cælio, Maledictio, si facetius iactatur vrbanitas nominatur. *Bellus*) Festiuus. Mart. Bellus homo, & magnus vis idem Cotta videri. Sed qui bellus homo est Cotta, pusillus homo est. Fabius lib. vi. Raro bellè respõdent, id est festiuè & cum venere. Cicero de Oratore, Bella est familiaris responsio quasi errantis. Idem, Magnum risum mouent magis, vt bellè & literatè dicta laudantur. *Fiducia*) latendi: quæ stimulus est

peccandi. *Quis enim sciet*) ethopœia. nam finguntur quæ dici possent à dicace [illo & prauo homine.] *Stylum*) acutum ferrum ad scribendum in ceratis tabulis. *Demisit*) incuruauit consuetudine scribentium. *Ludibria*) iocularia. *Scena*) quæ in theatro excitabatur agendarum fabularum gratia. & sicut tria fabularum genera, totidem scenarum fuerunt tragicum, comicum, satyricum. Placidus grãmaticus scenam esse dicit cameram hinc inde compositam, quæ vmbræ loco in theatro erat, in quo ludi actitabantur: itẽ scenam vocari arborum in se incubantium quasi concameratam densationem, vt subterpositos tegere possit. Item compositionem alicuius criminis quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Iurisconsultus diffinit scenam esse ludorum faciendorum causa quolibet loco vbi quis consistat, moueatúrque, spectaculum sui præbiturus, positam in publico priuatóque vel vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur. nam Secundus pro auditorio, & Apuleius pro spectaculo & motu vsurpant. *Pulpito*) in proscenio fiebat pulpitũ, quod Græci λογεῖον appellant: ideo quòd eo tragici & comici actores in scenam pergũt. Pro recitantium cathedra Mart. posuit. [*Quo te vertas*) quod remedium parabis.] *Vitia remedijs fortiora*) Tacitus felicitatem Ro. sub Traiano commendans inquit, Natura tamen infirmitatis humanæ tardiora sunt remedia quàm vitia. ἀλλὰ ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται [illegible]. sed hæc alij qui supra nos est curæ erunt, id est, verùm hæc mala imperator noster Traianus curabit. Potest hoc dictum respicere illud Apollinis, ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ λευκαῖς κόραις, id est, mihi curæ erunt hæc & candidis puellis. [*Iners*) inutilis.] *Petulantia*) procax lasciuia.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S.

Etis) Pollicetur se emendaturum libellos, quos Nepos iturus in prouinciam comites profectionis suæ petierat, quinimmo nouos cõpositurum. *Studiosissimè*) diligentissimè. *Comparasti*) emisti, conquisisti. *Recognoscendos*) castigandos, ab eo quod præcedit: vel primò relegendos, deinde castigandos. [*Faciam*) cum cura & diligentia emendandos suscipiam.] *Te*) tanto viro & amico. *Super*) ad, præter, siue in primis. vt, Super omnia vultus Accessere boni. *Prouinciæ*) incertum cui propter illorum temporum interceptam historiam. *Præfuturus*) cum imperio recturus. *Tanti putes*) plurimi facias. *Sarcinarum*) libellorum meorum. *Superuacua*) inemendata. *Comites*) libellos iter tecum facturos. *Commodissimos*) emaculatissimos: qui si viuo autore deprauabantur, quantum nunc defecisse ab archetypo post tot secula, & in tanta barbarie

PEtis, *vt libellos meos, quos studiosissimè comparasti, recognoscendos, emendandósque curem: faciam. Quid enim suscipere libentiùs debeo, te præsertim exigente? Nam quum vir grauissimus, doctissimus, disertissimus, super hæc occupatissimus, maximæ prouinciæ præfuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum, quantopere mihi prouidendum est, ne te hæc pars sarcinarum, tanquã superuacua offendat? Adnitar ergo primùm, vt comites istos quàm commodissimos habeas: deinde, vt reuersus inuenias, quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad noua opera tu lector hortaris.* Vale.

putamus? quare tanto magis nobis elaborandum fuit, vt quod in manibus extat, ab ipsis orci faucibus liberaremus. *Reuersus in Vrbem*) finito Proconsulatu. *Quos*) nouos aliquos. *Tu* doctissimus, cùm videam nostra conquiri à te.

C. PLINIVS FALCONI SVO S.

TErtius dies est, quòd audiui recitantem Sentium Augurinum cũ summa mea voluptate, immò etiam admiratione (poematia appellat) multa tenuiter, multa sublimiter, multa venustè, multa temerè, multa dulciter, multa cũ bile. Aliquot annis puto nihil generis eiusdẽ absolutius scriptũ, nisi fortè me fallit aut amor eius, aut quòd meipsum laudibus euexit. Nam lemma sibi sumpsit, quod ego interdum versibus ludo. Atque adeo iudicij mei te iudicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit. nam cæteros teneo, & iam explicaui:

Canto carmina versibus minutis,
His olim quibus & meus Catullus,
Et Caluus, veteresque. Sed quid ad me?
Vnus Plinius est mihi, priores
Mauult versiculos, foro relicto,
Et quærit quod amet, putátque amare.

TErtius) Falconi commẽdat Sentij Augurini poemata. inde sumpta occasione recitat quæ in laudem sui scripserit: non esse tamen mirandum si talia faciat, cùm grauissimorũ & eruditissimorũ virorum contubernio vtatur. *Sentium Augurinum*) filium Cn. Sentij Galli viri illustris, qui multa in Britannos & Iudæos gessit. *Poëmatia*) parua poemata. *Appellat*) inscribit. *Multa*) sunt in illis scripta. *Tenuiter*) in figura tenui: cui opponitur sublimiter, id est, grandiori stylo. *Temerè*) molliter, amabiliter. *Bile*) amaritudine. *Amor eius*) meus amor in eum, qui cùm sit animi passio, interdum obstat vero iudicio. *Lemma*) argumentum. Mart. in distichis, Lemmata si quæris cur sint ascripta, docebo, Vt si malueris, lemmata sola legas. Alibi, Viuida cùm ponis epigrammata: mortua ponis Lemmata. Scribitur enim duplici m. apud Aristotelem pro positione, id est, interrogatione sumitur. nam interrogatio causa responsionis est, ex qua syllogismus, eam etiam assumptum dicũt. ex monolemmatis propositio: vt respiras? viuis igitur. nam manifestum est assumptum: quòd omne quod spirat, viuit. Lemma insuper dicimus quod sumitur ratione doni: item prophetiam, & ex proprio corde apophthegma. simplici verò m dignitatem, fortitudinem, elationem animi, superbiam, lucrum: quamuis alij ducti errore scripturæ aliter interpretentur. *Iudicij mei*) an rectè iudicem. *Occurrerit*) memoriæ se obtulerit. *Teneo*) memini. *Explicaui*) reuocaui in mentem [etiam secundum versum.] *Minutis*) breuibus, quales sunt hendecasyllabi, an magis humili filo. *Meus*) municeps, siue quo delector. de vtroque abundè iam dictum. *Veteres*) scriptores. quorum plurimos non multo post nominabimus. *Sed quid ad me*) nihil illi faciunt mihi ad exemplum. *Vnus Plinius est mihi*) detineor hendecasyllabo mei Plinij. *Mauult priores versiculos*) magis capitur scribendis versiculis, & hos præponit studio orationũ. vel magis sic distingue, & dic, vnus Plinius est mihi priores, id est, pro Catullo & Caluo, ac aliis veteribus, studeo Plinij hendecasyllabo. *Relicto foro*) omissis actionibus forensibus. *Quod amet*) amicam vel puerum.

Ille Plinius, ille. quid Catones?
I nunc qui sapias, amare noli.
Vides quàm acuta omnia, quàm apta, quàm expressa? Ad hunc gustum totum librum repromitto, quem tibi, vt primùm publicauerit, exhibebo. Interim ama iuuenem, & temporibus nostris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Viuit cum Spurinna, viuit cum Antonino: quorum alteri affinis, vtrique contubernalis est. Possis ex hoc facere coniecturam quàm sit emendatus adolescens, qui à grauissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum, γιγνώσκων ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών. Vale.

Ille) admirandus in moribus & eloquentia. *Quid*) opus est mirari seueros illos Catones respectu Plinij? an potius referendum ad scripta Catonis iocosa: de quibus Ouidius libro secundo de Tristibus, Et leue Cornifici, párque Catonis opus. *Amas*) oblectaris lusibus & amoribus, scribendo iocosa. Sunt qui legant, qui sapias, nô quisquis amas. *Amare noli*) cû talia ludant seuerissimi, & supremæ fortunæ viri. est autem concessio prohibitiua. *Apta*) materiæ congruentia. *Expressa*) explicâtia quod intêdit. *Gustû*) gratiam, lepôrem. *Moribus*) malè enim habitat scientia cum vitio. *Spurinna*) Vestricio Spurinna doctissimo & prudentissimo viro. *Antonino*) Arrio Antonino auo materno Antonini Pij. quare non audiendi qui Antonino Pio legunt, cùm is natus sit imperante Domitiano. nec sub Traiano potuerit esse senex: mox enim Spurinnam, & Antoninum, grauissimos senes appellat: de vtroque enarratius iam præscripsimus. *Contubernalis*) conuictor. [*Ornatur*) Instituitur, formatur. *Illud*) dictum. γιγνώσκων, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών: cognoscens quòd talis est vnusquisque, quibus delectatur côuersans.

Iambica) Demosthenes in oratione de transgressa legatione hæc adducit tanquam ex Phœnissis Euripidis, si quibusdam exemplaribus credimus. ὅστις δ' ὁμιλῶν ἥδεται κακοῖς ἀνήρ, οὐ πώποτ' ἠρώτησα, γιγνώσκων, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών, id est, quicunque autem conuersans delectatur malis vir, nunquã inquisiui, cognoscês quòd talis est vnusquisque quibus delectatur conuersans. Hanc etiam sententiam Aphthonius recitat suppresso autore: nos illam Euripidis tragœdiam diligenter recognouimus. neque vllibi talia carmina deprehendimus. aut igitur ab exemplaribus periere, aut alterius autoris sunt.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

Herennius Seuerus, vir doctissimus, magni æstimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum, Cornelij Nepotis, &

Herennius) Nomine Herennij Seueri rogat Iulium Seuerum, vt per aliquem summum artificem curaret imagines Cor. Nepotis, & Titi Cassij, quam simillimas archetypo depingendas, quas Herennius in sua bibliotheca positurus erat. *Bibliotheca*) quæ latinè libraria dicitur, sicut bibliopola librarius: qui etiam scriptor & custos librorum est apud Varronem, qui libros rationum curat. sed libralia frusta sunt vnius libræ Columella referente. *Cornelij Nepotis*) hic vir sanctus, Ciceroni familiaris & amicus: cuius vitam conscripsit Clarus historicus habitus est. nam insuper vitam Titi Attici, librum de illustribus viris, item de saginatione auiû edidit: ac Daretem Phrygium latinitate.

donauit, chronica conscripsit, item epigrammata lusit. Tranquillus asserit composuisse librum, quo distinguit literatum ab erudito. moritur principatu diui Augusti Plinio authore.

Titi Cassij) Fuit Titus Cassius Seuerus Parmensis orator, qui primùm flexit ab illa veteri atque dicendi via directa: non infirmitate ingenii, nec inscitia literarum, sed iudicio & intellectu, si Tacito credimus. Vtrosque coniunxerunt duo religionis nostrę professores eloquétissimi Tertullianus & Lactantius: quorum ille inquit, Neque Cassius Seuerus aut Cor. Nepos, neque vllus commentator eiusmodi antiquitatũ aliud quàm hominem promulgauerunt. hic verò Nepotem & Cassium lib primo diuinarum institutionum connectit. Fateamur ergo ex verbis Cæcilii Cor. Nepotem fuisse Parmensem, cùm constet Cassium Parmensem: neque obstat quod Veronenses viri sanè illustres asserunt, ideo Nepotem Veronensem, quòd illi tãquam amico scripserit Catullus. Leuis hæc & minimi cõiectura. aut, quod alii scribunt, Padi accolam: tunc enim iure consurgent Cremonenses siue Placentini ac alii innumeri, & melius sibi hac ratione vendicabunt. proinde longè magis proxima Pado Parma, quàm Verona. [Non negauerim tamen in aliquibus antiquissimis exemplaribus legi Titi Catij non Titi Cassij. [*Istic*) in municipio tuo. *Delegem*) mandem, committam. *Studiorum*) literarum. *Patriam*) Parmam. *Nomen*) famam. *Auxerunt*) vt omittam Parmensium lanarum celebritatem, & Cassio centurione, ac Macrob. ciuibus secundum quosdam honestatam Parmam. refert Plutar. in vita C. Marii, cùm inter eius milites, & Catulli, de Cimbrorum victoria contentio oriretur, in hæc pacta ventum esse, vt legati Parmensium, qui tunc aderant de hac re iudicium ferrent: qui ducti per cadauera hostium à militibus, conspexerunt iaculis militum Catulli barbarorum corpora perforata: quod dignoscebatur ex literis, quæ nomen Catulli in telis designabant ex quibus sanè coniici potest, quanta tunc temporis esset Parmensium autoritas, qui super tanta re disceptatores electi fuerint. *Ex vero*) ex archetypo, à viuo homine. *Imitatio imitationis*) effigies, quæ deducitur ab alia pictura, quæ & ipsa transcripta fuit à prima & vera forma. nam imitator semper deficit ab imitato *In melius*) in maiorẽ decorẽ quàm Nepos & Cassius dum viuerent, fuerunt.

Titi Cassij: petitq; si sunt istic, vt esse credibile est, exscribendas, pingendásque delegẽ. Quam curam tibi potissimum iniungo: primùm, quia desiderijs meis amicissimè obsequeris: deinde, quia tibi studiorum summa reuerentia, summus amor studiosorum: postremò, quòd patriã tuam, omnésque qui nomen eius auxerunt, vt patriam ipsam, veneraris, & diligis. Peto autem vt pictorem quàm diligentissimum assumas. Nam quum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longè difficillima est imitationis imitatio. A qua rogo, vt artificem, quem elegeris, ne in melius quidem sinas aberrare. Vale.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

Eia tu) Romanũ monet vt in curiam veniat cùm proximè iudices cogentur. nam Nepos Prætor cessanti mul-

Eia tu, quum proximè res agentur, quoquo modo ad iudicandum veni. Nihil est, quòd in dextram aurem fiducia mei dormias: non im-

ctam indixerat, & nisi cum venia absolutus fuerat. *Eia*) interdum hortantis aduerbium, quandoque corripientis. hic commodè in vtraque significatione accipi potest. *Proximè*) primum. *Res agentur*) causæ tractabuntur. *Quoquo modo*) omnino. *Iudicandum*) nam erat iudex Voconius Romanus. *Nihil est*) non prodest, non opus est. Virg. Si ad vitulam spectas, nihil est quod pocula laudes. *Dormias in dextram aurem*) securus sis, prouerbium in eos qui securè viuunt. *Dextram*) à nobiliori. nam etiam dicimus dormire in vtranque aurem. [quod testatur Iulius Pollux lib. ij.] *Fiducia mei*) quia fidis quòd te excusem. *Cessatur*) vacatur ab officio suo.

punè cessatur. Ecce, Licinius Nepos, prætor, acer, & fortis vir, mulctam dixit, etiam Senatori. Egit ille in Senatu causam suam: egit autem sic, vt deprecaretur. Remissa est mulcta, sed timuit, sed rogauit, sed opus venia fuit. Dices, Nō omnes prætores tam seueri. Falleris. Nam vel instituere, vel reducere eiusmodi exemplū, non nisi seueri: institutum, reductúmve exercere etiam leuissimi possunt. Vale.

Ecce) hoc aduerbium pro maiori parte affert aliquid nouì, interdum demonstrat. *Licinius Nepos*) cuius constantiam & seueritatem in Prætura postmodum laudat. Fuit alius Licinius Nepos declamator, autore Seneca. *Prætor*) qui iuridicundo præerat, & in potestatem habebat tabellas omnium iudicum. *Fortis*) constans. *Mulctam dixit*) vsus veterum præualuit, vt ita loqueremur, mulctam dixit. quamuis Cato, mulctam facit protulerit non sine ratione, vt inquit Gellius. *Mulctam*) pecuniariam pœnam. instituto antiquo ex bobus & ouibus mulcta dicebatur, & maximam mulctam quam Gellius appellat supremam duarum ouium & triginta boum instituerūt: sed cùm eiusmodi mulcta à magistratibus dicta erat, adigebantur boues ouésque alias precij parui, aliàs maioris: eáque res faciebat inæqualem mulctæ pœnam: idcirco lege Aterina constituti sunt in oues singulas æris deni, in boues æris centeni. Vlpianus de verb. significatione, inter mulctam & pœnam, inquit, multum interest, cùm pœna generale nomen sit, & omnium delictorum coertio, mulcta specialis peccati: cuius animaduersio hodie pecuniaria est, pœna autem non tantùm pecuniaria, verùm capitis & æstimationis irrogari solet. & mulcta quidem ex arbitrio eius venit, qui mulctam dicit. pœna non irrogatur, nisi quæ quacunque lege, vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est quinimmò mulcta ibi dicitur vbi specialiter pœna non est imposita: item mulctam is dicere potest, cui adiudicatio data est. magistratus enim solos & præsides prouinciarum posse mulctam dicere mandatis permissum est Pœnam autem vnusquisque irrogare potest, cui huius criminis siue delicti, executio competit. super quibus Labeo ibidem pleraque multa. Tacitus mulctari exilio plerunque vsurpat, [ac quod mai' est, Valerius mulctare pro capitali supplicio afficere, libro sexto vsus est. sicut libro nono morte mulctata est, dixit] & mulctare significat interdum lacerare, mutilare, mollire, dissoluere: itaque Terentianus Demea dixit omnem familiā mulctassē vsque ad mortē. Vnde Mulciber, quasi mulctiber deductus creditur. *Ille*) Senator. *Deprecaretur*) precib' obsecraret. nā deprecatio & in Senatu, & apud principem locum habet. *Sed timuit*) quamuis absolutus tamen extimuit, & opus fuit precibus ac venia, quæ vitasset si ad officium conuenisset. *Instituere*) introducere primum. *Reducere*) iam perlata lege ne quis cessaret, ab officio suo sine legitima causa, postmodum desueta, quæ tunc per Nepotem reduci videbatur. *Seueri*) Prætores, qualis erat Licinius Nepos. *Institutum*) receptum.

C. PLINIVS LICINIO SVO S.

Attuli tibi ex patria mea pro munusculo quaestionem, altissima ista eruditione dignissimam. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur coenatiuncula manu facta. Ibi paululum retentus in Larium lacum decidit. Huius mira natura. Ter in die statis auctibus, ac diminutionibus crescit, decrescitque. Cernitur id palàm, & cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis & vesceris: Atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas: interim ille certis dimensísque momentis vel subtrahitur vel assurgit. Annulum, seu quid aliud ponis in sicco, alluitur sensim, ac nouissimè

Attuli) Miram fontis sui naturam in agro Comēsi refert. nam statis horis crescebat, & decrescebat. causas ergo tanti miraculi nititur inuestigare, & post multas rationes iudicio Surræ plura scrutanda relinquit. Licinio Surræ scriptam epistolam in vetusto codice lego, qui diues admodum testimonio historicorum, pariter à Iuuenale per hæc demonstratur, Dispositis prædiues hamis vigilare cohortem Seruorum noctu Licinus iubet, attonitus pro Electro, signísq; suis, phrygiáque columna, Atque ebore, & lata testudine. Eò enim diuitiarum processit, vt gymnasium Ro. pop. suis impensis extruxerit. Fuit autem vir alti ingenij & profundæ doctrinæ, quod epigrammate ex lib. vij. testatur Mar. Doctorum Licini celeberrime summe virorum. Cuius prisca graues lingua reduxit auos: ambiguum cùm idem poëta scribat ad Licinianum, Dum Surra laudatur tuus: & alibi, Quique videt propius magni certamina Circi, Laudat Auctinæ vicinus Surra Dianę: an significauerit Palphurium Surram pulsum olim à Senatu, & Domitiano imperante de oratoribus coronatum: an Licinium Surram: omitto enim Manlium Surram causidicum, cuius meminit Fabius. Maxima fuit cum Traiano & Licinio Surra amicitia, quod ostendemus in panegyrico commodius. *Patria*) Como. *Quaestionem*) disputationem. Quæstio latius intelligitur omnis de qua in vtranque partem, vel in plures dici credibiliter potest, in quem sensum hic est accipienda: at in iuridiciali materia dupliciter vsu venit: altero modo, quo dicimus multas quæstiones habere controuersiam: quo etiam minores omnes complectimur: altero, quo significamus illam summam, in qua causa vertitur, scilicet controuersiam ex conflictatione constitutionis causarum natam. *Ista*) tua profunda rerum [sublimiū] cognitione. *Fons*) ab incolis etiam nunc cognomento Plinianus, ferè eandem naturam seruans: quod prius monumentis mandarat Plinius auuunculus. In Comensi, inquit, agro iuxta Larium lacum fons largus, horis singulis semper intumescit, ac residet. quare dici posset anapauomenos ad instar Iouis fōtis, qui nascitur in Dodone: meridie deficiēs, & ad mediū noctis exuberās. *Coenatiuncula*) loco paruo ad coenandū apto. *Manu facta*) artificiali, nō natiua. *Retentus*) remoratus. *Ter*) auūculus eius dixerat singulis horis *Statis*) dimensis, certis, vt stata sacra, quæ certo die fiunt. ergo non placet legere statutis. *Auctibus*) aquarum incrementis. *Palam*) manifestè, non obscurè. *Recumbis*) sedes cibum sumpturus. *Vesceris*) comedis. *Potas*) misces vinū. *Ille*) fons. *Dimensis*) æqualibus. *Momentis*) breuibus spatiis. nam momentariam vitam breuem dixit Apuleius: & momentarium maritū in eundem sensum. sic momentarium venenum, quod statim interficeret, & momentariam salutem quantulamcunque.

Subtrahitur) decreſcit. *In ſicco*) in ripa & margine. *Senſim*) paulatim. *Alluitur*) madeſit creſcente fonte. *Nouiſſimè*) demum.

operitur: detegitur rurſus, paulatímque deſeritur. Si diutius obſerues, vtrunque iterum ac tertiò videas. Spiritúſne aliquis occultior os fontis & fauces modò laxat, modò includit, prout in latus occurrit, aut deceſſit expulſus? Quod in ampullis cæteríſque generis eiuſdem videmus accidere, quibus non hians, nec ſtatim patens exitus. Nam illa quoque, quanquam prona & vergentia, per quaſdam obluctantis animæ moras crebris quaſi ſingultibus ſiſtunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quáque ille ratione aut impellitur aut reſorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis ſupprimitur vel egeritur? An vt flumina quæ in mare deferuntur, aduerſantibus ventis, obuióque æſtu retorquentur, ita eſt aliquid quod huius fontis excurſum per momenta repercutiat? An latentibus venis certa menſura, quæ dum colligit quod exhauſerat, minor riuus eſt & pigrior: cùm collegit,

Operitur) aqua contegitur. *Detegitur*] aperitur decreſcente aqua. *Deſeritur*) in ſicco. *Vtrunque*) operiri & detegi. *Iterum*) ſecundò. *Spiritus ne aliquis*) nunc incipit cauſas facti inquirere, an ſcilicet aliqua lenis aura obſtruat os fōtis, qua remiſſa, aperiatur, prout illata occurrit, aut decidit expulſa. [Hic loquitur Secundum philoſophos, & præſertim Plin. auunculum, qui credit orbem terrarum ita habere ſpiritum & anhelitum ſicuti homines: & quando ſpiritum emittit, tunc maria creſcere, cùm recipit, decreſcere.] *Illatus*) ori obiectus. *Incurrit*) legitur etiam occurrit. *Expulſus*) à contrario ſpiritu vel vi aquæ. *Cæteris eiuſdem generis*) vt amulis. *Hians*) manifeſtus, apertus. *Illa*) vaſa collo anguſto. *Prona*) in os conuerſa. *Siſtunt*) remorantur. *Moras*) interualla. *Animæ*) ſpiritus. *Obluctantis*) reſiſtentis. *Singultibus*) tranſlatum verbum. *Quæ*) eadem eſt natura. *Quæ Oceano eſt*) mare Oceanum quod vniuerſum terrarum orbem ambit, & medium ſcindit dictum, ſcribente Theone, & magno etymologico, vel quia ὠκέως νάει, id eſt, celeriter fluit, vel quia celeriter expeditur, an quod celeriter fertur. Dicitur autem comes lunæ, quòd cū ea ſimul ſeneſcit adoleſcitque. Incremento ſuo hunc ordinem ſeruat: primo naſcentis lunæ die fit copioſior æſtus ſolito, minuitur pauliſper ſecundo, minorémque videt eum tertius quàm ſecundus, & ita decreſcendo ad diem ſeptimum peruenit, rurſus octauus dies manet ſeptimo par, & nonus fit ſimilis tertio, decimus quinto, & vndecimus fit quarto par, tertio quoque duodecimus, & tertiuſdecimus fit ſimilis ſecundo, quartuſdecimus primo, tertia verò hebdomas eadem facit quæ prima: quarta eadem quæ ſecunda. excitatur autem bis in die, ſemper horarum. xij. ſpatio. Luna verò creſcente maiores fiunt, vt refert Cæſar in Commentariis. Plinius ſenior etiam in ſole cauſam æſtus ponit. apud quem libro ſecundo, & naturam Oceani & æſtus modum leges, quam rem Curtius libro octauo ante oculos manifeſtiſſimè ponit, vt Strabo, Cenſorinus, Philoſtratus. nos verò quæ à Mela dicuntur ſuper hoc tantùm referemus. Modò, inquit, Oceani æſtus inundat campos, modò latè nudat ac refugit: nec adhuc ſatis cognitum eſt anhelitu ne ſuo id mundus efficiat, retractámque cum ſpiritu regerat vndam vndique, ſi (vt doctioribus placet) vnum animal eſt: an ſint depreſſi aliqui ſpecus, quo reciproca maria reſidant, atque vnde ſe rurſus exuberantia attollant: an luna cauſas tantis meatibus præbeat. ad ortus

certè eius occasúsque variantur, nec eodem assiduè tempore, sed vt illa surgit, ac demergitur, ita recedere atque aduentare comperimus. *Impellitur*) exæstuat. *Resorbetur*) refluit. *Hac*) ratione. *Hic humor modicus*) hic fonticulus respectu maris. nam largum fuisse testatur auunculus. *Alternis*) vicissitudinariis. *Supprimitur*) retinetur. *Egeritur*) emittitur. asserit Plinius, Gadibus iuxta templum Herculis fontem inclusum ad putei modum, aliàs simul cum Oceano augeri & minui, aliàs vtrunque contrariis temporibus. *Æstu obuio*) aqua maris, obluctante vi ventorum. *Retorquentur*) remouentur à mari. *Momenta*) breuia spatia. *Repercutiat*) sistat, remoretur. *Latentibus*) terra obductis. *Quod*) humoris. *Exhauserat*) emiserat. *Riuus*) aqua.

agilior maiórque profertur? An nescio quod libramentum abditum & cæcum, quod cùm exinanitum est, suscitat & elicit fontem: quum repletum, moratur, & strangulat? Scrutare tu causas (potes enim) quæ tantum miraculum efficiunt. mihi abundè est, si satis expressi quod efficitur. Vale.

Agilior) excitatior, crescente humore. *Profertur*) exit. *Libramentum*) mensura certa. nam librare est libra metiri. Libra autem siue libella mensorum instrumentum, & librator mensor dicitur. *Suscitat*) commouet, [aliàs suscitatur.] *Elicit*) sensim & latenter educit. *Fontem*) aquam. *Strangulat*) retinet spiritum, occupat exitum. *Satis*) manifestè. *Expressi*) descripsi. *Quod efficitur*) effectum, & rem ipsam.

QVARTI LIBRI FINIS.

C. PLINI CAECILI SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER QVINTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS SEVERO SVO S.

LEGATVM mihi obuenit modicum, sed amplissimo gratius? Cur amplissimo gratius? Pomponia Gratilla exhæredato filio Assudio Curiano, hæredem reliquerat me: dederat cohæredes Sertorium Seuerum, prætorium virum, aliósque equites Romanos splendidos: Curianus orabat, vt sibi donarem portionem meã, séque præiudicio iuuarẽ: eandem

Legatum) Pōponia exhæredato filio Curiano hæredes reliquerat Secundum & quosdam alios: filius post matrís obitum voluerat secretò cum Secundo se componere: sed re infecta, & ad Iurisconsultos delata, est Curiani causa visa iniqua: Is tamen postulauit vt cæteros cohæredes, qui temporibus metuentes quærebant rem sine lite transigere. itaque accepta quarta hæreditatis parte destitit ille à iudicio. Huius facti Secundus autor postea à Curiáno legatum capiens, nō fine exultatione rem commemorat apud amicum Seuerum: quanquam non Seuero, sed Arrinio, alii Annio scriptam epistolam codicesindicant. *Legatum*) quod legauit mi himoriens Curianus. *Amplissimo gratius*) longè charius quàm si alius mihi amplissimum reliquisset, propter Gratillæ amicitiam, vel quòd postea laudandum contigit. *Pomponia Gratilla*) Rustici Aruleni vxor: [quare potius probo vt legatur Gratilla quàm Galla.] *Splendidos equites*) Hirtius aut Oppius appellauit splendidos ac illustres equites (vt

mm. ij.

opinor) à splendore auri, quo radiantur: nam pariter Tacitus in rebus Claudii vocat illustres. *Præiudicio*) Secundum oratores præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur: rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur: aut de rescissis patrum testamentis, vel contrà in filios confirmatis iudiciis ad ipsam causam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum est: aut cùm de eadem causa pronunciatum est, vt in partibus centumuiralium, quæ in duas hastas diuisæ sunt. Confirmantur autem præiudicia duobus præcipuè, autoritate eorum qui pronunciarunt, & similitudine rerum de quibus quæritur. quod intendebat nunc Curianus, existimans, si Secundus suam hæreditatis partem donasset, posse hoc præiudicio repetere à cohæredibus alias partes: sed fallebatur.

tacita conuentione saluam mihi pollicebatur. Respondebam, non conuenire moribus meis aliud palam, aliud agere secretò. Præterea, non esse satis honestum donare & locupleti & orbo. In summa, non profuturum ei, si donassem: profuturum, si cessissem. Esse autem me paratum cedere, si iniquè exhæredatum mihi liqueret. Ad hoc ille, Rogo cognoscas. Cunctatus paulum, Faciam, inquam. Neque enim video, cur ipse me minorem putem, quàm tibi videor. Sed iam nunc memento, non defuturam mihi constantiam, si ita fides duxerit secundum matrem tuam pronunciandi. Vt voles, ait: voles enim quod æquissimum. Adhibui in consilium duos, quos tunc ciuitas nostra spectatissimos habuit, Corellium & Frontinum. His circumdatus, in cubiculo meo sedi.

Tacita) secreta inter nos. *Saluam mihi*) totam rediturá ad me. *Moribus meis*) qui erant sinceri & integri. *Palam*) donare. *Secreto conuenire*) vt portio mea restitueretur mihi. *Locupleti & orbo Curiano*) ne videretur captare hæreditatem. *Si donassem*) si dedissem ea mente, vt statim voluissem accipientis fieri: nec vllo casu ad me reuerti: & propter nullam aliam causam fecissem, quàm vt liberalitatem & mũificentiam exercerem. nam hæc propriè Vlpiano tradente, donatio appellatur. *Si cessissem*) Curiano tanquam potiora iura habenti. Sciamus tamen Paulo respondente, per minorem causam maiori cognitioni præiudicium fieri non oportere. maior enim quæstio minorem causam ad se trahit. & Modestinus tit. de exceptionibus inquit, Res inter alios iudicata, aliis non obest, nec si is contra quem iudicatum est, hæres extitit, ei contra quem nihil pronunciatum est hęreditariam litem pręscribi ex ea sententia posse. *Exhæredatum*) hæreditate priuatum. non enim quæuis exhæredatio summouet filium à contra tabulas possessione bonorum, sed quę ritè facta est. Vlp. de bonorum posses. scribit, vnde filiis querela superest de inofficioso testamento. *Ille*) Curianus respondit. *Cognoscas*) examines an iure sim exhæredatus. *Cunctatus*) remoratus, vt rectè considerarem antequam responderem. *Minorem putem*) credam me inferiorem æquitate, & iustitia, quàm tu me putas. *Non defuturam mihi constantiam*) me futurum constantem, & fortem. *Fides*) veritas. *Duxerit*) traxerit in sententiam. *Pronunciandi*) iudicandi. *Vt voles ait*) facies, inquit, Curianus vt lubet. *Adhibui in consilium*) participes cõsilii mei feci. Spartianus, Erat mos, vt cùm Adrianus causas cognosceret, & Senatores & Equites Ro. in consilium adhiberet. *Tunc*) Domitiani temporibus. nam hanc epistolam sub Traiano scripsit. *Ciuitas nostra*) Roma, quia donatus fuerat vrbe Romana Secundus. *Spectatissimos*) probatissimos, vocabulum sanè ad Iurisconsultos relatum. *Corellium*) Corellium

Rufum. *Frontinum*) Iulium Frontinum, relege vtrosque in præcedentibus. *Hic circundatus*) medius inter hos duos, an magis consilio horum munitus.

Dixit Curianus, quæ pro se putabat. Respondi paucis ego. Neque.n.aderat alius qui defunctæ pudorem tueretur. Deinde secessi, & ex consilij sententia, Videtur, inquam, Curiane, mater tua iustas habuisse causas irascendi tibi. Post hoc ille, cum cæteris subscripsit centumuirale iudicium, mecum non subscripsit.

Pro se) in rem suam. *Pudorem*) honestatem, decus. omnes enim hæredes, vel eos qui loco hæredum sunt, officiosè agere circa defunctos conuenit. testatur Paulus Iurisc. *Defunctæ*) Pomponiæ Gratillæ. *Et ex consilij sententia*) id est vt consuluerant mihi Corellius & Frontinus, dixi, quæ sequuntur. Legitur etiam. Hæc consilii sententia, fuit scilicet: in eundem sensum, in quē superior lectio. *Multas* (vel vt alii legūt) *iustas causas*) in authentica, titulo, vt cū de appellatione cognoscitur. cap, aliud quoque, Iustinianus cauit ne cui patri vel matri, auo vel auiæ, proauo vel proauiæ, liceret suum filium vel filiam vel cæteros liberos exhæredare, nisi si probabantur ingrati: & ingratitudinis causas parentes in suo testamento inseruissent: quarum primam dicit esse, si quis parentibus manus intulisset: si grauem & inhonestam iniuriam eis ingessisset: si eos in criminalibus causis, quæ non sunt aduersus principem, siue remp. accusasset: si cum maleficis vel maleficiis versaretur: vel vitæ parentum suorum per venenum, aut alio modo insidiari tentauerit: si nouercæ aut concubinæ patris sese permiscuerit: si delator contra parentes extiterit, & per suam delationem, grauia eos dispendia sustinere fecerit: si fideiussionem incluso præstare noluerit: si prohibuit parentem suum condere testamentum: si præter voluntatem illius inter arenarios & mimos se filius sociauerit & permanserit: & reliqua quæ ibi latius referuntur. *Ille*) Curianus. *Hoc*) nostrum factum. *Subscripsit centumuirale iudicium cum cæteris*) citauit & accusauit cæteros cohæredes apud Centumuiros. nam scribere siue subscribere significat accusare & denunciare: quare Terentius dixit, Tibi scribam dicam, id est, denunciabo tibi accusationem. [quod prius in Aulularia Plautus scriptum reliquerat. & in Pœnulo, Cras subscribam dicam homini.] Mart. in præfatione libri primi, Nec epigrammata mea scribat, id est, accuset. Apuleius in defensione magiæ, docet accusatores porrecto libello solitos fuisse se subscribere, causidicos se ascribere. Sed apertius Paulus de accusationibus & inscriptionibus, vbi præbet ordinem libellorum inscribendorum, Subscribere inquit debebit is qui dat libellum se professum esse, vel alius pro eo si literas nesciat. Vlpianus ibidem, Si cui crimen obiiciatur, præcedere debet in crimine subscriptio, quæ res ad id inuenta est, ne facilè quis prosiliat ad accusationem, cùm sciat inultam sibi accusationem non futuram: & de furtis, Meminisse oportebit, nunc furti plerunque criminaliter agi, & eū qui agit in crimine subscribere: & de priuatis iudiciis, si extra ordinem eius rei pœnam exercere velit, tunc subscribere crimen oportebit. [Valerius Maximus subscribere iudicio pro approbare vsus est. Huic inquit, animi iudicio Fabius Gurges, C. Numerius, Fabius Pictor, Q. Ogolinus se subscripsere. Idem, Loquatur nunc Græcia nefandis Thesea Pirithoi amoribus subscribentem.] Athenæus vbi de Phasianis agit, δημοσίᾳ σε γράψομαι, Id est, publicè te accusabo. Alex. imp. ad legem Flauiam, Subscriptio & accusatio & sententia necessaria est. Seneca lib iij. de beneficiis manifestè subscriptionem pro accusatione posuit, ibi, & delatoriam subscriptionem componeret. Pædianus subscriptores vocat, qui adiuuare accusationem causidici solent, quos oportet submissius agere, quàm dicit ille quem sequuntur. Secundarium igitur munus exequuntur.

non solùm chartarum causa atque iuuandi accusatoris, sed etiam vt non facilè corrumpantur. indifferenter autem omnis, qui aliquid scripsisset, vel cuius nomine scriptum fuisset, scriptor à veteribus dicebatur. quare inuenies Horatium scribere vsum pro mutuo accipere: & rescribere pro restituere. nam qui mutuo accipiunt solent chirographum creditori scribere, qui recipiunt, creditam pecuniã subscribere. Tranquillus pro subnotare vsus est, Cum Pinarium, inquit, equitem subscribere quędam animaduertisset Augustus. Et M. Tullius pro Cluentio sæpenumero censorias subscriptiones pro notis & iudiciis censoriis. Marcellus. ff. primo pro consentire. Non enim aliter voluntati eius, qui arrogare pupillum volet etiam, & si causam eius ob alia probauerit, subscribendum erit. in quem sensum frequenter vsurpat Vlpianus [& Alexander Ro. Imperator more principum, qui subscribere solent quæ rata habent, subscriptioni operam dabat, & lectioni epistolarum post horas meridianas. sic Caius. x. quoque die numerum puniendorũ ex custodia subscribebat.]Columella autem lib. primo pro fauere, Quòd si voto, inquit, fortuna subscribit: agrum habebimus salubri cœlo. *Cæterũ*) cohæredibus meis. *Mecum non subscripsit*) me non citauit, mihi non denunciauit.

Appetebat iudicij dies. Cohæredes mei cõponere & trãsigere cupiebant: non diffidẽtia causæ, sed metu temporũ. Verebantur, quod videbant multis accidisse, ne ex centumuirali iudicio capitis rei exirent. Et erant quidam in illis, quibus obijci & Gratillæ amicitia & Rustici posset: Rogant me, vt cum Curiano loquar. Conuenimus in ædem Concordiæ. Ibi ego, Si mater

Appetebat) adueniebat, appropinquabat. Liuius, Iam ver appetebat, cùm Annibal ex hybernis mouit. *Componere*) concordare, conuenire sine strepitu & figura iudicij. *Transigere*) conficere rem, [litem finire ex compositione. titulus est apud iureconsultos de transactionibus, &] Vlpianus ad Senatusconsultum Tertullianũ, transacta debemus accipere bona fide [possessa,] vt valeat transactio. Paulus de Verb. sig. transacta non solùm de quibus controuersia fuerit, sed etiam quæ sine controuersia sunt possessa. *Causæ*) suæ, quæ bona erat. *Temporum*) Domitiani. *Exirent rei capitis*) audax locutio pro dimitterentur rei, id est, ex centumuiralibus causis, quæ erant ciuiles traherentur in iudicium capitale. *Capitis rei*) accusarentur capitaliter. Labeo existimat capitis accusationem eam esse, cuius pœna mors aut exilium esset, Terentio auctore de iure patronatus. Nam capitalia iudicia dicimus quæ vltimo supplicio afficiunt, veluti aquæ & ignis interdictione, vel deportatione, vel metallo secundum Iustinianum quarto Institutionum. *Multis accidisse*) qui diffidebant causæ suę, aduersarios alicuius atrocis criminis reos trahebant in aliud iudicium, quod permittebatur, etsi contra leges erat, sub auaro & sæuo tyranno, rem gratam illi facturi, si quouis modo fiscum repleuissent. *Ex illis*) ex illorum cohæredum numero. *Gratillæ & Rustici amicitia*) qui fuerant amici Rustici & Gratillæ eius vxoris. Hanc Domitianus relegauerat, illum occidi iusserat. *In ædem Concordiæ*) [In curia fuisse, &]ibi aliquando Senatum habitum testantur Lampridius, Varro, [M. Tullius] ac Liuius in area Vulcani summa nobilium inuidia ædem Concordiæ à Flauio dedicatam prodidit, ex mulctatitia pecunia fœneratoribus condemnatis aream fecisse, cùm ad id publica non daretur, quam vouerat, si populo reconciliasset ordines, incidítque in tabula ærea. eam ædem trecentis quatuor annis post capitolinam dedicatam fuisse autore Plinio. Liuius tamen secundo bello Punico asserit L. Manlium Prætorem in Gallia vouisse ædem Concordiæ, & biennio post à Cn. Pompeio & Quintio Flaminio Duumuiris in arcem faciendam locatam fuisse, & per M. [& Cn.] Attiliũ dedicatam. Plutarchus tradit Camillum

in tumultu patrum & plebis ædem Concordiæ vouisse, & post reconciliationem ex decreto in foro erectam. Idem tamen post necem Gracchorum refert ædem Concordiæ ab Opimio extructam, tanquam si de cæde Romanorum triũphasset. quare noctu parieti eius ascriptum, opus vecordiæ templum Concordiæ. Appianus scribit post necem Gracchorum Senatum iussisse ædem Concordiæ in foro erigi. Tranquillus testatur Tiberium ædem Concordiæ dedicasse. In monumẽtis vrbis hoc reperitur S.P.Q.R. ædem Concordiæ vetustate collapsam in meliorem faciem opere & cultu splẽdidiore restituerunt. aut igitur necesse est diuersas Concordiæ ædes in vrbe constructas & dirutas interdum reparatas: aut apertissimè inter se dissentiunt scriptores. *Scripsisset*) reliquisset testamento sua manu scripto. absolutè tamen scribere de testamentis accipitur tantùm pro relinquere: nam alius pro testatore poterat scribere ipso consentiente.

inquam te ex parte quarta scripsisset hæredẽ, num queri posses? Quid si hæredem quidem instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset, vt non amplius apud te quàm quarta remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si exhæredatus à matre, quartam partem ab hæredibus eius accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse mecum, & iam biennium transisse, omniáque me vsu cepisse. Sed vt te cohæredes mei tractabiliorem experiantur, vtque tibi nihil abstulerit reuerentia mei, offero pro

Ex quarta parte) ex quadrante. sub assis nomine tota hæreditas notabatur, cuius partes sunt: vncia ab vno dicta: sextans sexta pars assis: quadrans quarta pars: triens tria: quincunx quinque partes assis: semis dimidium assis: septunx septem vnciæ. bes, octo: dodrans, nouem: decunx vel dextans decem: deunx vndecim. autores sunt Vlpianus, Iustinianus, Priscianus. *Ex quarta parte*) Paulus ad legem Falcidiam, Lex inquit Falcidia lata est, quæ primo cap. liberam legandi facultatem dedit vsque ad dodrantem: secundo capite modus legatorum constituitur his verbis, Quicunque ciuis Ro. post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique ciui Ro. pecuniam in rep. dare, legare volet, ius potestásque esto: dum ita detur legatum: ne minus quàm quartam partem hæreditatis ex eo testamento hæredes capiant. Vlp. ff v. de inofficioso testamento scribit quartam partem debitæ portionis sufficere ad excludendam querelam. quarta autem accipitur, deducto ære alieno & funeris impensa. Iustinianus in Instit. eodem titulo. Quartam quis debet habere, vt de inofficioso agere non possit, siue iure hæreditario, siue legati, vel fidei commissi, vel si mortis causa ei donata quarta fuerit, vel inter viuos siue vnus hæres institutus sit, vt idem de lege Falcidia testatur, siue plures apud eum, eósve pars quarta remaneret. Falcidia lex de hæreditatibus lata à Publio Falcidio Tribuno inter bella ciuilia Augusti & Antonii, Dione memorante, sed Curianus in nullo prædictorum casuum fuit. nam omnino à matre erat exhæredatus. quare nisi ille habuisset iustas exhæredandi causas, poterat agere de inofficioso testamento. Illud addam ex constitutione diui Pii quartam partem arrogantis concedi. *Num queri posses*) perinde ac si diceret, non, quia id iure fecisset. hoc autem agit interrogatio vt neges. *Ex asse*) ex vniuersa hæreditate. *Exhausisset*) extenuasset, alienasset. *Quarta*) legitima pars. nam si totam hæreditatem legatis assumpsisset, profuisset Curiano doli exceptio, quod respondet Paulus de iure codicillorum. *Quarta*) repete, num queri posses? *Augebo*) Volebat Secundus vt Curianus acciperet quartam bonorum partem à suis cohæredibus. nam suam portionem iam sibi vsucapione vendicauerat, tamen pro liberalitate sua pollicetur se daturũ quartã suæ partis. Augebo igitur hoc pacto, si

me vnum ex illis quos in iudicium vocasti, putauero, & mea cum illis communicauero. sic enim fiebat quarta maior. *Non subscripsisse mecum*) non denunciasse, neque me citasse. nam sic interrumpitur vsucapio. *Biennium*) Iustinianus in instit. titulo de vsucapionibus, Iure ciuili constitutum olim fuisse tradit, rem mobilem anno vbique vno, immobilem biennio tantùm in Italico solo vsucapi. quod sequentes Imperatores emendarunt longius tempus vsucapionibus constituendo. *Vsucepisse*) mihi vendicasse vsu lege cauto. nam vsucapio bono publico introducta est, ne scilicet quarundam rerum diu, & ferè semper incerta dominia essent, cùm sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. Est autem vsucapio secundum Modestinum acquisitio vel adiectio dominii per continuationem possessionis lege definiti. *Tractabiliorem*) minus grauem. quod fiebat cómunicata Secundi portione cum cæteris. *Reuerentia mei*) quia dum me venerans non vocasti in iudicium. & sic processit vsucapio. *Nihil abstulerit*) nullum præiudicium iuri tuo, id est, quartæ parti fecerit.

mea parte tantundē. Tuli fructū non conscientia modò, verū etiam fama. ille ergo Curianus legatum mihi reliquit: & factum meum (nisi fortè blandior mihi) antiquorum notabili honore signauit. Hæc tibi scripsi, quia de omnibus quæ me vel delectant vel angunt, non aliter tecum quàm mecum loqui soleo. Deinde, quòd durum existimabam, te amantissimum mei fraudare voluptate quam ipse capiebam. Neque enim sum tam sapiens, vt nihil mea intersit, an iis, quæ honestè fecisse me credo, testificatio quædā, & quasi præmiū accedat. Vale.

Tantundem) quartam cum cæteris cohæredibus, vt scilicet computata vniuersa hæreditate quarta pars detraheretur & Curiano daretur. *Tuli fructū*) sensus est, non solum gaudium in animo sensi, quòd rem honestissimam feceram, sed etiam à multis laudatus sum. *Legatum mihi reliquit*) quia in hoc negocio tam modestè me gesseram, moriens legato modico prosecutus est. nam in limine epistolæ dixerat, Legatum mihi obuenit, modicum, sed amplissimo gratius. *Signauit*) monstrauit elogio de me in testamento scripto. *More antiquorum*) quo modo solebant antiqui facere, [vel legas honore, quo prosequebantur antiquos.] *Blandior mihi*) mihi applaudo. mea nimium laudo. *Durum*) inurbanum, rusticum. *Tam sapiens*) quin ducar gloria. verus enim sapiens contentus est conscientia rectè facti, non fama. *Vt nihil mea intersit*) vt credam non interesse mea. *Testificatio*) laus præsertim à te amicissimo.

C. PLINIVS FLACCO SVO S.

ACcepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum ponere, nec vllis copiis ex Laurentino, nec maris tam turbidis tempestatibus possum. Recipies ergo e-

ACcepi) Flacco agit gratias pro turdorum corona. Annium Flaccum Senatorem apud eundem inuenies. Ad hæc scimus Valerium Flaccum poetam per illa tempora claruisse. crediderim tamen, cùm hæc scriberet Secundus, ab humanis excessisse. In quibusdam exemplaribus non Flacco, sed Calphurnio scriptam epistolam nota-

notauimus: siue is fuerit Calphurnius Piso, cuius paulo pòst fit mentio: siue Calphurnius Agricola, ab Antonino philosopho missus aduersum Britannos. Calphurnio Rufo scripsit Adrianus: & Calphurnio Flacco, secundum Paulum, quem constat peruenisse vsque ad Antonini & Seueri tempora. Calphurnium Macrum Secundus testatur sua tempestate virum clarissimum. Vlpianus Calphurnium Rufum Proconsulem Arcadiæ sub Adriano: sic Calphurnium Celerianum. Marcellus, Calphurnio diuum Pium & Antoninum rescripsisse, & Calphurnium Longinum fisci aduocatum recitat. *Turdos*) fuerunt inter aues turdi gratissimo sapore, autoribus Horatio & Martiale. Tria genera facit Aristoteles libro nono de animalibus. *Ponere*) reddere. *Parem calculum*) par munus. [tracta similitudine à calculatoribus, qui parem calculum, id est parē rationē ascribunt.] *Nec vllis copiis ex Laurentino*) cùm ibi nihil præter tectum & arenas statim possideret, vt alibi refert: nullæ ergo erant in Laurentino copiæ. [Plures legunt, nec vrbis copiis ex Laurentino, id est, ex vrbanis copiis, quas iussi exportari in Laurentinum, sed durior dicendi modus.] *Turbidis tempestatibus*) quibus non licet piscari. id autem mare sæpius contrariis fluctibus incrudescebat, soleas & squillas optimas producebat, in cæteris non admirabile.

pistolas steriles, & simpliciter ingratas: ac ne illam quidem solertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quæ facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quòd se non mereri fatentur. Vale.

Steriles) sine apophoretis. *Simpliciter*) apertè. *Imitantes solertiam Diomedis*) nullo quantulocunque munere te dignantes. In vi. Iliados rapsodia tradit Homerus Glaucū & Diomedem post congressum inter se mutasse arma: Glaucum aurea, quæ centum bobus: Diomedem ferrea, quæ nouem tantum æstimabantur, dedisse: quod indicat sequens versus, χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. Huius rei meminere insuper Plinius libro. xxxiij. cap. primo, & Gellius lib. secundo cap. xxiij. & Martialis libro nono expressit. Homeri carmen Marcus Tullius ad Atticum libro sexto recitat, Habes inquit ad omnia non vt postulasti, χρύσεα χαλκείων, sed paria paribus respondimus. Et prouerbium inde ortum in sagaces: χρύσεα ἀντὶ χαλκείων διαμείβεσθαι νοεῖς, id est, aurea pro æreis permutare nosti. *Quæ facilitas tua*) tua solita facilitate. *Mereri veniam*) id est, apertè suum crimen fatentur literæ meæ.

C. PLINIVS ARISTONI SVO S.

CVm plurima officia tua mihi grata & iucunda sunt, tum vel maximè quòd me celandum non putasti, fuisse apud te de versiculis meis multum copiosumque sermonem eúmque diuersitate iudiciorum longius processisse: extitisse etiam quosdam, qui scripta quidem ipsa

CVm) Dum legerentur Secūdi epigrammata apud Aristonem præsentibus multis, quidam laudarunt, alij damnarunt, quòd vir tantus lasciua talia publicaret. ex quibus ab Aristone cognitis scribit Secundus se honestas animi laxationes sequi, præsertim in componendis versiculis, nec id facere sine multorum ac maximorum virorum exemplo, quos plurimos commemorat: deinde cur epigrammata recitet, prudenter explicat. *Versiculis*) hendecasyllabis. *Diuersitate iudiciorum*) varia enim hominum iudicia. *Longius*) in multum temporis & verborum.

non improbarent, me tamen amicè simpliciterque reprehenderent, quòd hæc scriberem recitarémque. Quibus ego, vt augeam meam culpam, ita respondeo. Facio nonnunquam versiculos seueros parum, facio comœdias, & audio & specto mimos, & lyricos lego, & satyricos intelligo: aliquando præterea rideo, iocor, ludo, vtque omnia innoxiæ remissionis genera breuiter amplectar, homo sum. Nec verò molestè fero hanc esse de moribus meis existimationem: vt qui nesciunt talia doctissimos, grauissimos, sanctissimos homines scriptitasse, me scribere mirentur. Ab illis autem, quibus notum est, quos quantósque auctores sequar, facilè impetrari posse confido, vt errare me, sed cum illis sinant, quorum non seria modò, verumetiam lusus exprimere, laudabile est. An ego verear (neminem viuentium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) ne me non satis deceat, quod decuit M. Tulliū, Caium Caluum, Asiniū Pollionem,

Non improbarent) laudarent. *Hæc*) lasciua. *Scriberem*) componerem. *Recitarem*) emitterem, publicarem, auditorum iudiciū experirer. *Seueros parum*) molliusculos, tenellos, prurientes. *Comœdias*) xiiij. natus annos comœdiam Græcam composuit, vt alibi refert. *Mimos*) omniū gesticulatores, vnde & Pātomimi appellati. eos qui spectasse, Apuleio tradente, ridere opus erat. mimographi autem mimorum scriptores, è quibus Laberius palmam tulit. *Satyricos*) qui turpia versu notant & carpunt. [non displicet sotaodicos scilicet versus, de quibus alibi. Qui socraticos legunt, videntur respicere Socratis amatorios sermones, cùm tamen ferè alibi Socratici sermones pro sapientibus & moralibus accipiantur.] Intelligo dixit non tam propter difficultatem, & figuratum dicendi genus, quod illis peculiare est, quàm propter turpia, Intelligo igitur lego. *Innoxia*) concessa, vel legatur innoxiæ remissionis, in eundem sensum. *Homo sum*) trahor affectibus. *Vt*) tanquam. *Talia*) lasciua. *Doctissimos*) in secunda lectione fuit ditissimos, id est, supremæ fortunæ viros. *Doctissimos*) conuenit autem cum illo Papinij ad Stellam, Nec quisquā inquit est illustriū poetarū, qui non aliquid operibus suis stilo remissiore præluserit. *Grauissimos*) Sic procedit Apuleius in oratione prima contra accusatores, enumerans viros grauissimos, qui scripserant epigrammata. *Errare*) scribere talia, si tamen error est. *Cum illis*) exemplo illorum. *Exprimere*) explicare, referre. *Seria*) res graues. nam vt in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimū existimo seueritatem comitatémque miscere. *An ego vereor*) quæ illi non veriti sunt. *Neminem viuentium*) multi enim tunc viuebant, qui in scribendis epigrammatibus excellebant, quos dicit se omittere: ne tanquam grauissimis & sanctissimis viris videatur adulari. *Marcum Tullium*) quem idem libro septimo testatur lasciuos versus composuisse, & ad exemplum eius commotum, vt similes pangeret. *Caium Caluum*) oratorem & poetam. De versibus vtriusque satis iam prædiximus. *Asinium Pollionem*) Longum esset recensere omnia, quæ ab historicis de istis scriptoribus referantur: quare contenti erimus tantum allegare, quibus probentur fuisse summi & oratores & poetæ. Asinius igitur Pollio vir consularis & triumphalis, orator ac historicus insignis, & secundum aliquos declamator philosophúsque. nam temporibus Pompeii Magni declamauit in vrbe, & Timagenis scholæ successor fuit. lxxx. ætatis suę anno in villa Tusculana moritur. eum Sen. poetam appellat. nam tragœdias composuisse Tacitus & Horatius meminêre, & illius carmen mirum in modum Vergilius in

Bucolicis extollit. scripsit autem multa, quorum aliqua recitantur à Suida. Alios Polliones plures annotauimus, quos nunc consulto omittimus.

Marcũ Messalã, Quintũ Hortensiũ, M. Brutũ,

Marcum Messalam) Hic patre M. Messala natus iisdem Coss. quibus T. Liuius historicus, minor natu quàm Cic. orator nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum, prudens, acutus, minimè incautus patronus, in causis cognoscendis componendisque diligens, magni laboris, multæ operæ multarúmque causarum. secundum alios nitidus & candidus, quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suã. quare dignitatem in eo probat Fabius. Fuit ingenio exactissimo & Latini sermonis diligentissimus obseruator. vnde quosdam totos libellos non de rebus modò singulis, sed etiam de literis edidit. Illi vertere Græca in Latinum placuit, multæque fuerunt ad hunc modum scriptæ orationes: adeo vt etiam cum illa Hyperidis pro Phryne difficillima Romanis subtilitate contenderit. Senem adolescens Octauius obseruauit, & in oratione Latina sequi conatus est. Hic ille Messala quem triumuiri morte proscripserant, pecuniam, libertatémque interfectori polliciti. Verùm ad Brutum & Cassium confugiens cum bellicosissima militum parte in cornu Bruti collocatus aduersus Antoninum multa fortiter gessit. defunctis partium ducibus exercitum per inducias Antonio tradidit, & Octauium se proscribentem in tanta clade nactus in potestatem suam, tamen vt Imperatorem iuuit, salutíque restituit. tradúntque ab Augusto laudatum, quòd licèt in cãpis Philippicis Bruti gratia hostis acerrimus ei fuisset, in Actio promptissimum sese præbuisset. Iam autem illi aduersum Sext. Pompeium Dicæarchiam promiserat, & primam legionem ad Hipponium ducere impetrauerat: ad illa igitur Messala inquit, Ego tibi ô Cæsar semper melioris atque iustioris partis, honorisque fui. Bis Coss. per annos. lv. auguratum gessit. aquarum præfecturam primus ab Augusto accepit, à quo præfectus vrbis primò factus sexto die magistratu se abdicauit, inciuilem potestatem esse contestans. Ante biennium quàm moreretur, ita memoria excidit ac sensu, vt vix pauca verba coniungeret, & [nominis] sui obliuisceretur: ad extremum vlcere sibi circa sacram spinam nato inedia se confecit, anno ætatis. lxxij. Agere in foro cœpit iam Cicerone arcem eloquentiæ tenente. in iudicio pro Aufidio Ser. Sulp. contradixit. Causam Phaselli & Herodis accusantibus Iudæis apud M. Ant. defendit. Tibullus panegyricum scripsit, in quo Messalam à rebus bellicis & eloquentia laudat. & eius natalem suprema elegia celebrat. Liuius & Macrobius Messalæ cognomentũ pluribus exequuntur. *Q. Hortensium*) Hic Consularis vir clarus & humanus Prætor Pompeianas partes secutus in Macedoniam. *M. Brutum*) Orator plurimùm actione valens, cuius rei fides est, quòd eius scripta tantùm intra famam fuerunt. diu oratorum princeps: aliquando æmulus Ciceronis existimatus est: nouissimè quoad vixit secundus: nam omnibus ferme ætatis suæ oratoribus, nisi M. Tullio clarior. fuit multa cum munditia indutus amictúsque, piscinarum & pauonum amator. Cicero de Claris Oratoribus, & Valerius Max. lib. viii. plurimùm actione valuisse tradunt. Catone familiariter vsus, cuius vxorem Martiam ad prolem impetrauit. Pompeii bona defendit. Pomponio Attico amicus, & Sisennæ historico, Lucullóque, vt inter se sortem proponerent, quis poemate, quis oratione Græca pariter & Latina aliquod opus componeret. Ouid. ij. Tristium ostendit in versibus Hortensii non defuisse lasciuiam. eius tamen carmina, si Gellio credimus, invenusta quidam Græcorum putarunt. Tradit Plutarchus in Bruti vita, Cùm Hortensius C. Antonium M. Antonii in in vindictam Ciceronis occidisset, comprehensus postea in Philippis à M Antonio iugulatur. at Q. Serenus inquit, Sic est Hortensius olim Absumptus: causis etenim confectus agendis Obticuit, cùm vox domino viuente periret, Et nondum extincti moreretur lingua diserti.

M. Brutum) philosophos ferme omnes Brutus, sed præsertim Platonicos attigit. quare in his egregius & multo quàm in orationibus præstantior, suffecit ponderi rerum. scias eum sentire quæ dicit. nam grauitatem quandam præ se fert, virtutibus suis à plerisque amatus, ab amicis desideratus, ab optimis admiratus, hostibus non inuisus, clemens & magnanimus, inflexibilem mentem ad bonum & æquum conseruans. Eius eloquentiam pluribus M. Tullius de Claris Oratoribus commendat. Epistolas scripsit Laconico stilo, breuis enim & astrictus fuit: quibus simpliciter & ingenuè iudicium animi sui detexit. Librum de virtute composuit. orationem pro Deiotaro rege adolescens dixit, sed pro Milone scripsit, exercitationis causa. Brutum septem libellos de iure ciuili fecisse Pomponius de origine iuris autor est. Puerum à se dilectum illustrauit, qui postea in sigillis celebratus. Meminere Plinius & Mart. in eius amorem condita in bibliothecas carmina retulit: non melius quàm Cicero, sed fœlicius, quia illum fecisse pauciores sciunt. Ouidius lib. primo de Ponto, si tamen is est [credo tamen alium fuisse,] nam multi per ea tempora Bruti fuere. testatur Brutum poetam doctum, Doctus, & in promtu carmina Brutus habet. In Brutum etiá edita carmina prodit Seneca lib. vi. Controuersiarum. M. Bruti vita luculentissimè à Plutarcho describitur.

L. Sullam, Q. Catulum, Quintum Scæuolam,

L. Syllam) Sullam quidam legunt, quòd facilis transitus sit àb y in u. Syllam à colore nomen traxisse credit Plutarchus: alii, vt Macrobius, dictum quasi Sibyllam. L. igitur Sylla cognomento Fœlix, salibus & scommate oblectatus commentarios rerum suarum reliquit, post captas Athenas allatam Apelliconis bibliothecam [in vrbem] transtulit, in qua fuerant Aristotelis & Theophrasti libri, qui publicati multum Romanis ad philosophiam contulerunt. Fuit enim Sylla literis Græcis & Latinis pariter doctissimè eruditus, facundus ac ingenio incredibili, vt in historiis memorat Salustius. quare illud C. Iulii Cæsaris apud Tranquil. {Syllam nescisse literas cum stomacho prolatum est, quòd dictaturam deposuisset, tanquam non legisset in historiis, Dionysium sæpe vsurpasse hanc vocem, Tyrannum pedibus tractum non insidentem equo relinquere tyrannidem debere. *Q. Catulum*) Q. Catulus Luctatius Consul cum Mario de Cimbris triumphauit. Censuram cum Crasso gessit, ciuilibus negociis, quàm rei militari commodior, Syllanæ factionis aliquando princeps, in summo honore apud optimates & multitudini non inuisus, omnium verò Romanorum mansuetissimus, autoritatis, integritatis, æquitatis primus, post dedicatum à se Capitolium, qui somniauit Iouem in gremium suum Augustum puerum reposuisse, atque reip. signum, quod manu gestaret, in sinum eius collocasse. Catulo non solùm nos Latini, sed etiam Græci ipsi (Cicero refert) solent suæ linguæ subtilitatem elegantiámque concedere. Epigrammata lusisse Gellius autor, apud quem sequentes versus Q. Catuli recognoscuntur, Aufugit mi animus, credo (vt solet) ad Theotimum Deuenit. sic est, perfugium illud habet. Quid si non interdixissem ne illuc fugitiuum Mitteret ad se intro, sed magis eiiceret? Ibimus quæsitum, verum ne ipsi teneamur, Formido, Quid ago? da Venus consilium. M. Tullius primo de natura deorum tradit à Catulo Roscium quendam in deliciis habitum, in quem pulcherrimum illius epigramma recitat. Constiteram exorientem auroram fortè salutans, Cùm subitò à læua Roscius exoritur. Pace mihi liceat cœlestes dicere vestra. Mortalis visus pulchrior esse dea est. Plutarchus & Appianus testantur interiisse postquam Marius pro Catulo, rogantibus respondit, Mori oportere Inclusum domi accensis carbonibus se suffocantem. Plinius tamen libro xxxv. scribit interfectum ab Amphione. Satis constat quem Plutarchus & Appianus recitát non fuisse Capitolini templi dedicatorem, cùm is post Syllam perierit: at ille viuo adhuc Sylla, cuius fœlicitati non obtigit vt Capitolium dedicaret, cùm id maximè cuperet. *Q. Scæuolam*) Q. Mutius

Scæuola, P. filius, & L. Craſſi ſocer, princeps Romæ in ædilitate ſua leonum ſimul plurium pugnam dedit, collega Craſſo oratori in Conſulatu. & iterum cum L. Cæcilio Metello, cùm vterque de Dalmatis triumphauit, pontifex Max. Romanorum vnus & ingenio & induſtria præſtantiſſimus. nam fuit orator ac Iuriſconſultus inſignis, qui Ciceronem in iure ciuili inſtituit. vnde merito Quintũ Scæuolam libro primo de Oratore vocat omnium doctiſſimum, & diſciplina iuris ciuilis eruditiſſimum, & ingenio prudentiáque acutiſſimum, & oratione maximè limatum: ſubtilem atque iuriſperitorum eloquentium iuriſperitum eloquentiſſimum. Plura lege apud eundem in libro de Claris Oratoribus. Fabius ſanè facundiam in Scæuola probat. Hunc Marius filius interfici iuſſit: & in Tiberim deiici. Alterum Scæuolam Iuriſconſultum recitat Iulius Capitolinus, cuius autoritate & periculo Antoninus philoſophus ſemper iura dictauit: & ſub eo Papinianus, & Seuerus Iuriſconſultus profeſſi ſunt.

Ser. Sulptium, Varronem,

Seruiũ Sulpitium) Seruius Sulpitius vir princeps, qui interrex Pompeium vnicum Cõſulem creauit in adoleſcentia verbis redundantibus, & efferueſcentibus: poſt Lucii Craſſi auditor magnificum illud dicendi genus expreſſit: tantam facultatem aſſecutus, vt non æqualibus ſuis ſolùm anteponeretur, ſed cum maioribus natu cõpararetur. Nemo enim nec motu corporis, nec ipſo habitu, atque forma fuit aptior, nec voce plenior, aut ſuauior, cuius tanta erat in dicendo grauitas, tanta iucunditas, tanta breuitas, vt poſſet, vel vt prudentes errarent: vel vt boni minus bene ſentirent, dicendo perficere. & cum M. Tullius de Claris Oratoribus eloquentiam Sulpitii pluribus proſequatur: contenti erimus, quæ ab eodem pro Murena dicuntur. Seruius inquit Sulpitius forum ſecutus eſt, ius ciuile didicit, multum vigilauit, laborauit, præſto multis fuit, magna laus & gratia hominibus, vnum hominum elaborare in ea ſcientia, quæ ſit multis profutura. Pomponius de Origine iuris, cum Seruius Sulpitius in cauſis orandis primum locum obtineret, aut certè poſt Ciceronem, traditur de re amici Q. Mutium conſuluiſſe: qui quanuis ſæpius reſpondiſſet, Seruium tamen parum de iure intellexiſſe. quare à Mutio obiurgatus, quòd turpe eſſet patricio, & nobili viro cauſas oranti, ius, in quo verſaretur, ignorare: ea velut contumelia Seruius tactus, operam dedit iuri ciuili ſub Albo Lucillio. Sed maximè inſtructus ab Aulo Aquilio. Fabius iuriſconſultiſſimum appellat: at Gellio aſſerente iuris ciuilis autor, & bene literatus, nec minus facundus orator, Marco Varrone familiariter vſus. Cùm in legatione periiſſet, eius ſtatuam populus Romanus pro roſtris poſuit: & ſecundum Euſebium in Chronicis publico funere elatus eſt. Antequam diceret, commentariis cauſas mandabat, & in libros digerebat, cuius ſe tres orationes vidiſſe teſtatur Quintilianus, quarum vna erat pro Aufidia, cui contradixit Meſſala. Hi de quibus loquor commentarii, ita extabãt exacti, vt ab ipſo in memoriam poſteritatis viderentur eſſe compoſiti. Reliquit autem propè centum & octoginta libros, autore Pomponio: hoc ſolo exercitationis genere ſe exercere ſolebat in componendis carminibus. nam & ſublimis ſpiritus attollere orationem poterat, & verba poetica libertate audaciora præſumũt eandem dicendi facultatem. quare Ouidius, ſecundo Triſtium monſtrat Seruiũ, aliquando verſibus laſciuiſſe. Nec minus Hortenſi, nec ſunt minus improba Serui.

Varronem) Hic mihi concedent lectores ita profunda Varronis doctrina poſtulante pluribus agere, nec moleſtum erit illis legere, quæ nos hinc inde inquirendo non grauarunt: Omiſſis igitur rebus bellicis: nam foris pariter ac domi clarus extitit. M. Terentius Varro ſecundum Sidonium alius ab eo qui natus in vico Attace Narbonenſis prouinciæ [ille] xxxv. agens annum literas Græcas ſummo ſtudio edidicit: in Latinis præceptorem habuit Lælium virum doctum, & ſocerum C. Fundanium, vir ingenio omnique doctrina ſpræſtans. L. Ælium equitem eruditiſſimum, & Græcis literis & Latinis, antiquitatiſque noſtræ

penitus literatum imitatus: eam scientiam per sese etiam auctam pluribus & illustrioribus literis explicuit: quem sensum voluit, optimè expressit: omnium Rom. doctissimum, linguæ Latinæ peritissimum, & omnis antiquitatis, & rerum Grecarum nostrarúmque, testantur Seneca & Fabius: plus tamen scientiæ collaturum, quàm eloquentiæ: nam philosophū accuratissimè doctum atque eruditum scribit Apuleius. Macrobius in omnibus imitatorem Homeri: Gellius doctrinarum multiformium, variarúmque artium, quibus humanitas erudita est, culmen habuisse. Dionysius in antiquitatibus, suæ ætatis omnium florentium longè peritissimum. Appianus philosophum, & historiarum scriptorem egregium. Eius viuentis imago posita fuit in bibliotheca: quæ prima in vrbe ab Asinio Pollione de manubiis publicata Romæ, haud minore gloria principe oratore, & ciue: ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit multitudine, vni hanc coronam dante, quam cùm eidem Magnus Pompeius pyratico ex bello naualem dedit. Iulius Cæsar bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximè posset publicare destinans, M. Varroni curam dedit comparandarum, ac digerendarum: qui cùm esset vndecunque doctissimus, tamen contumeliosè à Quinto Rhemnio Palemone porcus literarum appellatus est. Pręcepta autem sapientię versibus Latinis tradidit, rhetoricorum libros rerum humanarum, de vita populi Romani, epistolarum, de liberis educandis, Promethei libros, disciplinarum libros nouem, pro Gallio & Fundanio de rebus admirandis, rerum diuinarum, de vita patrum, de legibus periplum, imagines septingentorum illustrium voluminibus suis inseruit: non passus intercidere figuras, aut vetustatem æui contra homines valere. Pompeio in Consulatu commentarium introductoriū, quæstiones epistolicas, de Aboriginibus libros, vnum de architectura, nauales libros, quos diligēter excoluit: comedias, satyras, quas alij cynicas, ipse appellauit Menippeas, à Menippo philosopho, cuius libros æmulatus est: de compositione satyræ, de æstuariis, & plures, quos longum esset recensere: nunc de agricultura tres extant, quos fecit cùm octogesimumprimum vitæ annum ageret: de libris linguæ Latinæ, siue sermonis Latini, quid sentiamus consultò nunc supersedimus. Vnum addam Varronem Argonautica conscripsisse, quod colligitur ex primo Nasonis amorum. Varronem, primámque ratem quæ nesciet ætas, Aureáque Æsonio terga petita duci. Et idem immo: quod hic optimè facit libro secundo Tristium satis signanter expressit. Is quoque Phasiacas Argon qui duxit in vndas, Non potuit Veneris furta tacere suæ. Nam & Varronis Argonautica & epigrammata monstrauit. In Triumuiratu & Tribunatu clarus, & prætura functus propè nonagenarius moritur: se condi iubens fictilibus doliis Pythagorico modo in myrthi & oleæ atque nigræ populi foliis. Quidam prodiderunt Varronem eiusdem nominis cuidam à Triumuiris proscriptorum veritum ne ideo mali aliquid quale Cinna pateretur, proposuisse scriptum, quo id ipsum admoneret. Erat autem tunc Trib. pl. quare impetum carnificum à se repulisse & risum excitasse. Appianus tamen refert inter proscriptos relatum, apud Calenum clàm retentum in villa, in quam Antonius deambulationis causa aliquando veniebat.

Torquatum, immò Torquatos, C. Memmium,

Torquatum immò Torquatos) primum Torquato cognomentum indidisse accepimus torquē ex auro hostis Galli induuias, quē singulari certamine prouocatus occiderat, & torquē detractū collo suo imposuerat: inde cognomen in familiam receptum. Igitur Torquatos eloquentes adducit: quorum primus L. Torquatus, M. Tullio referente, elegans in dicendo: in æstimando admodum prudens orator: quem non tam citò rhetorem dixisses, & si non deerat oratio, quàm (vt Græci dicunt politicon: verùm in eo erant plurimæ literæ, nec vulgares, sed interiores quædam, & reconditæ: diuina memoria, summa verborum & grauitas, & elegantia: atque hæc omnia vitæ decorabat grauitas & integritas. Fuit autem Pomponij Attici & Ciceronis condi-

scipulus, bello pyratico &'ciuili implicitus. Eius ac Iuliæ epithalamium celebrauit Catullus. L. Torquatum tamen Gellius subagresti ingenio & infestiuo fuisse testatur: & dum contra Hortensium apud consilium iudicum (quamquam legatur iudicium Consulum) ageret, appellasse eum Dionysiam gesticulariam. Eius filius, T. Torquatus doctus vir ex Rhodiana disciplina Molonis, & à natura ad dicendum satis solutus atque expeditus: cui si vita suppeditauisset, sublato ambitu Consul factus esset: plus facultatis habuit ad dicendum, quàm voluntatis: itaque studio huic non satisfecit, officio verò nec in suorum necessariorum causis, nec in sententia Senatoria defuit. At Aulus Torquatus Cassij & Bruti partes secutus, post quorum interitum metu perculsum Atticus tuendum instituit: ad hunc scripsit Horatius epistolam libro primo. *C. Memmium*) C. Memmius, L. filius, perfectus literis, sed Græcis: fastidiosus sanè Latinarum: argutus orator, verbisque dulcis: sed fugiens non modò dicendi, verùm etiam cogitandi laborem: tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriæ. hæc Cicero de claris Oratoribus. & quæ sequuntur, Tum etiam C. & L. Memmij fuerunt oratores mediocres, accusatores acres atque acerbi. Itaque in iudicium capitis multos vocauerunt, pro reis non sæpe dixerunt. nam C. Memmius Tribunus plebis, Marcum Luculli fratrem reum fecit, & cùm iudicium Marcus euasisset, conuertit accusationem in L. Lucullum, sed conspiratione nobilium defensus est. Hic est ille Memmius, qui dixit Catonem totas noctes ebrium esse, & orationibus asperrimis insectatus est Iulium Cæsarem, à quo non mindre acerbitate repressus, sed mox Cæsar in petitione Consulatus Memmio suffragator fuit. Memmij dura epigrammata notat Gellius, Ouidius Latina libro secundo Tristium, Quid referam Tindæ? quid Memmi carmen? apud quos Nomen adest rebus, nominibúsque pudor. Vbi tamen quidam pro Tindæ legunt Ticidæ.

Lentulum, Gætulicum, Annæum Senecam,

C. Lentulum) C. Lentulus Marcellinus Censorinus, nec vnquam indisertus, & in Consulatu pereloquens visus est: non tardus sententiis, non inops verbis. Legitur etiam Cn. Lentulus, qui testimonio M. Tullij multo maiorem opinionem dicendi actione faciebat, quàm quanta in eo facultas erat: non peracutus, quanquam & ex facie & ex vultu videbatur: nec abundans verbis, & si fallebat in eo ipso, sic interuallis, exclamationibus, voce suaui & canora, admirando irridebat: calebat agendo, vt ea quæ deerant non desiderarentur. Cicero alios Lentulos oratores in libello de claris Oratoribus nominat. Fuêre præterea alij Lentuli autoribus Cæsare, Liuio, Plinio, Plutarcho, quos consultò præterimus. *Gætulicum*) cum Caio Gætulico inimicitias gessisse, libro quarto naturalium quæstionum adfirmat Seneca, apud alium quempiam nihil adhuc de illo comperi. præter vnum Martialem, qui in præfatione libri primi asserit Gætulicum epigrammata scripsisse. *Annæum Senecam*) Lucius Annæus Seneca Cordubensis: cuius si singula exequi vellem, formam interpretis excederem, Cyrum Maryllium Eserninum rhetorem præceptorem, & condiscipulum Portium Latronem declamatorem habuit: & Phocionem Stoicum in philosophia audiuit, & Attalum: siue, vt alij scribunt, Plotium: Alfio insuper Flauio, & Asinio Pollione, ac ferè omnibus sui temporis declamatoribus vsus: nam superuixit ad multum ætatis, vt potuerit ipso contestante M. Tullium audiuisse. Primus scholam frequentabat, & vltimus exibat: memoria vsque in admirationem. Neronem puerum iam à Claudio adoptatum ab exilio reuocatus Senator præceptis eloquentiæ instruere conatus est: per aliquod temporis apud Agrippinam, & mox, Neronem, cum Burro potens. Plurimum studij in eo fuit, multarúmque rerum cognitio: in qua tamen aliquando ab his, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est. natus ingenio amœno, & temporis illius auribus accommodato: tractauit omnem ferè studiorum materiam: nam plura scripsit

quàm nunc extent. In dicendo copiam præ se tulit: at in philosophia parum diligens, egregius tamen vitiorum insectator: multæ in eo claræque sententiæ, multa etiam morum gratia legenda, sed in eloquendo corrupta pleraque. Velles eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. Sanè fractum dicendi genus habuit, ac ab antiquis defluxit. Potiores se nimium incessit. Lege Gellium libro duodecimo cap. secundo. Poemata Fabio prodente scripsit: nam ad gratuita carmina deflexit, quod ansam dedit delatoribus, tanquam laudem sibi asciscceret, postquam Neroni amor eorum euenisset. Moriens sibi hoc epitaphium condidit, Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores Ite, alias post hac solicitate animas. Me procul à vobis deus euocat, illicet actis Rebus terrenis hospita terra vale. Corpus auara tamen solennibus accipe saxis. Namque animam cælo reddimus, ossa tibi. Sidonius Apollinaris hendecasyllabo ad Felicem ex professo docet tragœdias ab altero Seneca scriptas. Vitam & mores, fortunam, mortis causas & genus cum vxore Paulina, si quis requirit, legat Tacitum, Dionem & diuum Hieronymum à prioribus dissentientem.

Luceium, & proximè Virginium Rufum: & si non sufficiunt exempla priuata, Diuum Iulium, Diuum Augustum, Diuum Neruam,

[*Et*] *Lucanum*) Annæus Lucanus Mella, Gallionis & Aciliæ filius coniurauit in Neronem, quòd famam eius carminum Imperator vanus ostentatione premebat, prohibuerátque ostentare. Scriptor in dicendo ardens, & concitatus, & sententiis clarissimus. Quintiliano iudice magis oratoribus, quàm poetis connumerandus: Martiale secus sentiente, & libro decimo attestante lusisse interdum epigrammate, cùm ad vxorem illius Pollam scribit, Contigeris regina meos si Polla libellos, Non tetrica nostros excipe fronte iocos. Ille tuus vates Heliconis gloria nostri, Pieria caneret cùm fera bella tuba: Non tamen erubuit lasciuo dicere versu, Si nec pædico, Cotta, quid hic facio? [In quibusdam exemplaribus non legi Lucanum, quod magis probo, quoniam non memini legere eum fuisse Senatorem.] *Proximè*, quia non multo antè Virginius decesserat, de quo suprà copiosè. *Priuata*) respectu imperatorum. sic vsurpat in panegyrico: nam aliàs omnes fuerant in magistratu. *Diuū Iulium*) C. Iulius Cæsar Dictator poema reliquit, cui titulus, iter, puer, & adolescentulus: quædam scripserat, vt laudes Herculis, OEdipi tragœdiam, dicta collectanea. Tacitus asserit eum fecisse carmina & in bibliothecas reposuisse. apud quem & Ciceronem, Hircium, Fabium, Tranquil. Plut. Gellium multa de illius eloquentia, & ingenio disseruntur. *Diuum*) relatus est in deorum numerum, non ore modò decernentium, sed & persuasione vulgi: siquidem ludis quos primò consecratos ei Augustus edebat stella crinita per septem dies continuos fulsit exoriens circa xi. horam: creditúmque est animam esse Cæsaris in cælum recepti, & hac de causa simulacro eius in vertice additur stella. *Diuum Augustum*) de cuius deificatione, & sequentium (nam & Titus apotheosim meruit) in panegyrico referemus. Augustus autem Cæsar iocos affectauit, saluo tamen maiestatis pudorísque respectu, nec vt caderet in scurram. Aiacem tragœdiam scripsit, quam, cùm displicuisset, deleuit. Suidas etiam Achillis tragœdiam addidit. Extat adhuc carmen illius hexametrum, quo vetuit Æneida comburi. Nam fuit poeticæ studiosus Horatij testimonio musas alloquentis, Vos Cæsarem altum militia simul Fessas cohortes addidit oppidis. Finire quærentem labores Pierio recreatis antro. Item hexametris librum edidit, cui argumentum & titulus Sicilia. & epigrammaticum librum modicum quidem, quem ferè balnei tempore meditatus est. vnde Valerius Mart. excerpta sex carmina suo volumini inseruit eo epigrammate, cui initiū, Cæsaris Augusti lasciuos liuide versus Sex lege qui tristis verba Latina leges. *Diuum Neruam*) Cocceius Nerua qui post Domitianum imperauit, & nunquam visus est ridere,

dere, neq; ludere inter amicos, epigrámata scripsit, & ad eũ Nero opus suum misit, ac Tibullum alterum appellauit. Ex libro nono referam Mart. carmen. ad eundem Neruam. Audet facundo qui carmina mittere Neruæ, Pallia donauit glaucina Cosme tibi, Pęstano violas, & cana ligustra colono, Hyblęis apibus corsica mella dabit. Sed tamen & paruæ nonnulla est gratia musæ, Appetitur posito vilis oliua lupo. Nec tibi sit mirum modici quòd conscia vatis Iudicium metuat nostra Thalia tuum. Ipse tuas etiam veritus Nero dicitur aures, Lasciuum iuuenis cùm tibi lusit opus. Facit hoc loco & illud ex octauo libro. Quanta quies placidi tanta est facundia Neruæ. Sed cohibet vires ingeniúmque pudor, Cùm siccare sacrum largo Parmesida posset Ore verecundam maluit esse sitim. Pieriam tenui frontem redimite corona, Contentus famæ nec dare vela suæ. Sed tamen hunc nostri scit temporis esse Tibullum, Carmina qui docti nota Neronis habet. Nec mirum Tito Neruam præpositum, cùm tamen ille prior imperauerit. Non enim hoc respicit Secundus, sed quis natu prior.

T. Cæsarem. Neronem enim transeo, quamuis sciã nõ corrũpi in deterius, quæ aliquando etiã à malis, sed honesta manere quæ sæpius à bonis fiunt. inter quos vel præcipuè numerandus est P. Vergilius, Cornel. Nepos, & prius Ennius,

Titum Cæsarem) Amor ac deliciæ generis humani Titus Cæsar Latinæ Gręcæque linguæ, vel in orando vel in fingendis poematibus ad extemporalitatem vsque promptus & facilis: quod præter Tranquillum Suetonium, Plinius senior in præfatione naturalis historiæ tetigit ad eundem scribens, Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in poetica es? ô magna fœcunditas animi. Iam autem monstrauerat oblectatum scriptis iocosis versu Catulliano, quanquam nõnulli referant ista ad Domitianum [sed falsò: placet magis vt legamus Titum quàm Tiberium, vt Plinius ordinem Imperatorum seruauerit. & sciam Tiberium composuisse carmen Lyricum & Gręca poemata fecisse.] *Neronem*) Domitius Nero Cæsar puerilibus statim annis aliquando carminibus pangendis animum exercuit, ita vt inesse sibi elementa doctrinæ ostenderet. Imperator quoque carminum studium affectauit. Contracti sunt quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis ætatis: qui considere simul, vel allatos, vel ibidem repertos versus connectere solebant, atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere: quod species ipsa carminum docuit, non impetu & instinctu, nec vno ore fluẽs, sed Tranquill' diuersa à Tacito sentit. Namque ad poeticã pronũ fuisse, & carmina libenter ac sine labore scripsisse, neque aliena pro suis edidisse. Venisse enim in manus suas pugillares & libellos refert cum quibusdam notissimis versibus ipsius chirographo scriptis, vt facilè appareret non translatos, aut dictante aliquo exceptos, sed planè quasi à cogitante exaratos: ita multa & deleta & inducta, & superscripta inerant. Philostratus libro. iiij. scriptum reliquit Neronem hymnos scripsisse, & multas tragœdias transtulisse. Suetonius Neronis carmina in theatro recitata, tanta vniuersorum lætitia, vt supplicatio decerneretur, atque pars carminum aureis literis Ioui Capitolino dicata sit. Dion addit, poemata troica à se composita in theatro spectante populo recitasse, & destinasse res Romanorum, [carminibus mandare. Trãquil. inquit in Domitiano, Extat poema Neronis in Clodium Pollionem prætorium virum,] quod inscribitur Luscio. Tacitus autem, Nero Quintianum molli corpore infamem probroso carmine diffamauit. *Transeo*) omitto. *Corrumpi*) maculari *Malis*) hominibus. *Sæpius*) frequentius. ab vsu bonorum firmatur argumentum, [Bene dicta & bene præcepta à malis corrumpi non debent. hinc Lacedæmonii cùm malus Senator sententiam vtiliter dixisset, iusserunt vt alius bonus illam diceret, & subinde obseruarunt, vt quibus dictum non autor placuisset. [*Quos*) bonos] *P. Virgilius*) poeta Latinorũ maximus: cuius hæc [ingens laus, quòd auditis illius in theatro versibus surrexerit populus, &

fortè præsentem, spectantémque Virgilium veneratus sit, sic quasi Augustum. Reliquit autem Priapeia lasciuum admodum carmen, quod Angelus Politianus vir magni nominis ad Ouidium tráſferre conatus: non tamen pro comperto, sed in ambiguo vbique legentium iudicio rem ipsam relinquens, & Senecæ vnicum exemplar mendosum significans, quòd scilicet in controuersiis illius recitetur iste versus tanquam Ouidii, Dum timet alterius vulnus inepta loci. Qui sanè extat in carmine, cui titulus est Priapus. Hic lectorem admonebo vt conferat libri. vii. præfationem in declamationibus cum illa, quam eandem libro quarto cõtrouersiarum repetit, ex hoc facilè iudicaturus, quantum cæteris scriptis confidere possit: nam non solùm verba immutata, vocabula manca, sed multos vtrinque versus abesse deprehendet. Quare illic corrigendum censeo Virgilianum illud, nec legendum Ouidianum. Addo insuper Fabium Quintilianum li. x. scribere, Senecam falsum in cognitione rerum aliquando ab iis quibus inquirẽda quædam mandabat. Nec in hac re minor est apud me Secundi autoritas, quàm Senecæ, cùm ex præcedentibus apertè colligatur Virg. publicasse lasciua epigrammata, vt omittam Donati & Seruii testimonium non spernendum. Adhæc in antiquo Diomedis codice, vbi de variis carminum generibus agit, referatur Virg. in prælusionibus suis vsum carmine Priapeio. & pro comperto habeam si huius oratoris exactissimi sententiam animaduertisset Politianus, totis pedibus in nostram concessurum, quanquam apertissimè hoc professus sit illa sylua: cui titulus est Manto, eo carmine [cum refert] Nec te Lampsacium pudeat lusisse Ithyphallum. ita vt suo gladio semet confoderit. Leuia enim illa, & facilè transeunda, quòd dictus sit Parthenius à verecundia oris: nihil enim probibet (vt refert Pli.) sanctissimos viros talia scriptitasse. Neq; inficias eo Ouidium scripsisse epigrammata, quæ si intercidêre (nusquam namque apud vllum Nasonis iustum volumen reperitur) cur hac ratione Priapi lusus illi ascribunt? cuius stilus grauior, & absolutior magis Virgilianæ maiestati & plenitudini, quàm Ouidianæ exuberantiæ, ne dicam redundantiæ, conuenit. Est enim absolutum, quod in suo genere perfectum est. Neque illud, Ride si sapis ô puella ride, sit in priapeis: sed, Insulsissima quid puella rides? cuius sensus diuersus est à superiori, [Neque placet illorum opinio, qui volunt carmina de priapo à diuersis autoribus composita postmodum in vnum libellum redacta, cùm sint diuersi stili, & in principio illorum, vt qui vnus autor extiterit veniam petat lasciuię suæ, & deinceps dicat se non inuocasse musas in limine sui operis, vt solent cæteri poetarum, quia illæ virgines, & ipse esset scripturus res libidinosas.] *Cor. Nepos*) relege in præcedentibus ex indice quæ volueris facilè inuenturus. *Prim*] quia antiquiores sunt, Ennius, & Actius Virgilio & Nepote. *Ennius*) Q. Ennius oriundum fuisse à Rhudiis vrbe Græca iuxta Tarentum lib. vi. notat Strabo. Sic Pomponius Mella, quem locum Pli. singulari numero protulit, Eutropius Tarenti natum. Quam rem videtur indicasse Gellius lib. xii. cap. ii. Mendam apertissimam video apud Apuleium, prima oratione Apologię, vbi scribit Quintum Ennium Hædeum phagitica versibus complexum, & innumerabilia piscium genera, quæ scilicet curiosè cognorat, enumerasse. Nam Rhudinum, aut Rudiensem, reponendum arbitramur. Editus igitur Ennius, M. Tullio referente, sequenti anno, quo C Clodius Cæci filius, & M. Tuditanus consulatum gessere, statim post primum bellum Punicum: contentus vnius ancillæ ministerio: super qua, & Ennio, ac Nasica Cicero libro secundo de Oratore rem iocosam narrat. Donatus ciuitate à Q. Nobiliore, se habere tria corda prædicabat. quod loqui Græcè, osce, Latinè sciret. Virum certè magnum fuisse prodit Seneca, sed eius verborum situm reprehendit. M. Tullius de optimo genere oratorum, summum epicum poetam asserit, qui Annalibus suis Romanorum gesta metro complexus, primus Latinorum, si Porphyrioni credimus, ad Heroici versus imitationem aspirauit. Vino incaluit, & sic ad carmen prodibat. Autor Horatius in epistolis. Etiam Satyras edidit. Eum propter antiquitatem su-

spiciendum putat Fabius. Ex testimonio Gellii, T. Aelius Sulo dicere solebat fuisse Ennium mensæ & sermonis, ac rerum suarum liberalem: post maxima officia quibus in Senatu & in foro toto die distringebatur, solitum vespera non modò de rebus magnis, sed etiam paruis ac iocosis, eloqui, interdum carmen cum bile plerunque bonum & cum voluptate & gaudio euomuisse, suaui facundia (vt illa ætas tulit) præditum, suo contentum, & opportunè locutum, virum paucorum verborum, antiquorum morum, quàm nouorum scientem. humanum diuinúmque ius callentem, qui multa loqui tacerévé posset. Moritur M. Cornelio Cethego. & P. Tuditano Coss. quanquam Varro diligentissimus antiquitatis inuestigator existimet in hoc erratum, Ennii vitam longius producens. nam Prætore C. Sulpitio Gallo ludos Apollini faciente cùm Thyesten fabulá docuisset, Q. Martio & Cn. Seruilio Coss. mortem obiit secundum Q. Serenum articulari morbo dum nimium vino indulget. cuius epitaphium recitat Cicero in Tusculanis. Aspicite ô ciues senis Ennii imaginis vrnam, Hic vestrum pinxit maxima facta patrum. Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu Faxit. cur? volito viuus per ora virûm. Tranquil. alium Ennium scriptorem posteriorem à poeta, & M. Tullius pro Cluentio Ennium quendam egentem commemorant.

Actiúsque. non quidem hi Senatores. sed sanctitas morum non distat ordinibus. Recito tamen: quod illi, an fecerint, nescio etiam, sed illi iudicio suo poterant esse contenti: mihi modestior constantia est quàm vt satis absolutum putem, quod à me probetur. Itaque has recitandi causas sequor. Primũ quòd ipse qui recitat,

Actius) L. Actius, siue Accius (nam vtraque lectio frequens circumfertur) poeta tragicus Pacuuio iunior, iisdem tamen temporibus: quorum congressum Tarenti enarrat Gellius libro. xii. cap. secundo, vtrique scriptores clarissimi grauitate sententiarum, verborúmque pondere, autoritate personarum: cæterùm nitor, & summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus ipsis defuisse: virium tamen Actio plus tribuitur, Pacuuium videri doctiorem, qui esse docti affectãt, volunt. Quare inquit Horatius in epistolis. aufert Pacuuius docti famam, senis Accius alti. Fuit enim in Accio ingenii altitudo, & sublimitas verborum: cuius carminibus, qui studiosè delectarentur, non modò verborum virtutes, sed etiam figuram eius videntur secum habere. Tanto honore habitus apud Romanos, vt P. Mutius eum, qui L. Actium poetam sine præfatione honoris nominauerat, condemnauerit In camœnarum æde maximam statuam sibi posuit Actius, cùm breuis admodum esset. Vtrorumque nimiam & obsoletam antiquitatẽ Mart. irridet. Attonitúsque legis terrai frugiferai Actius & quicquid Pacuuiúsque vomunt. Omitto alios Actios domi fortísque claros, ne legentium aures multitudine rerum opprimam. *Hi*) P. Virg. & reliqui non fuerunt Senatores, vt qui Senatum ingrediendi & sententias dicendi ius haberent: quidam tamen autumant Pacuuium & Cor. Nepotem fuisse Senatores. *Sanctitas morum*) honesta, & integra vita. *Non distat*) par est. *Ordinibus*) illis qui gesserunt magistratus certo ordine dari solitos. propriè tamen in dignitatibus ordo equestris, & Senatorius dicitur: [vt in militia primipilatus.] Vitruuius in structione murorum lapidum ordines, & Columella ordines angulares in agris. Virg. de remis dixerunt. de ordinibus in militia libro. vi. referemus [latius.] *Recito*) committo iudicio auditorum, legendo ea. *Fecerint*) recitauerint. *Iudicio*) quod optimum erat, nec indigebat aliorum censura. *Constantia*) fiducia. *Modestior*) timidior, cautior. *A me*) solo, & non ab aliis, quasi diceret, non sum iudicio meo contentus, nisi etiam aliorum experiar. *Has recitando causas sequor*) moueor his rationibus ad recitandum.

aliquãto acrius scriptis suis auditorũ reuerẽtiæ intẽdit: deinde quòd de quibus dubitat, quasi ex cõsilij sentẽtia statuit. Multa etiam à multis admonetur, & si nõ admoneatur, quid quisque sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio, quæ satis apertis notis iudicium ab humanitate discernunt. Atque adeo, si cui fortè eorum qui interfuerunt, curæ fuerit eadem illa legere, intelliget me quædam aut commutasse, aut præterisse, fortasse etiam ex suo iudicio, quamuis ipse nihil dixerit mihi. Atque hæc ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos aduocarim, quos plureis habere, multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

Intendit acrius reuerentiam auditorum scriptis suis) diligentius scripta sua examinat, quia reueretur auditores: nam auditorum reuerentiam passiuè accipi volo. Hoc magis placet, quàm quòd recitando facit auditores magis reuereri scripta sua. *Intendit*) auget. *Ex consilij sententia*) ex certa auditorum sententia, quos adhibuerat in consilium. Quare Mart. xii. inquit, si quid est in meis libellis, quod placeat dictauit auditor. legimus etiam ex consiliariorum sententia. *Perspicit.*) animaduertit recitator. *Ab humanitate*) ab homine. sicut diximus antiquitatem pro antiquis, mortalitatem pro morte: ita humanitatem pro hominibus, quod dicendi genus probat Quintilianus in suis institutionibus. *Adeo*) tantùm per ea signa cognosco auditorum iudicium. *Eadem illa*) quæ audiuit recitari à me. *Præteriisse à libro*) exemisse. *Disputo*) examino, considero. *Populum*) omnimodam multitudinem. *Auditorium*) locum publicum ad audiendum structum. *Amicos*) præcipuos quosdam. *Quos*) amicos. *Habere*) iudices suorum scriptorum.

C. PLINIVS VALERIANO SVO S.

Res parua, sed initium non paruum. Solers vir prætorius à Senatu petijt, vt sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur. Contradixerunt

Res) Thuscilli Nominati & auaritiã fœdam, & inconstãtiam notat, quòd cùm à Vicentinis pro aduocatione pecuniam accepisset, fidem fefellit. Valeriano scribitur epistola: inuenio Valerianũ Seruilianum, Valerianum Pollionem, Valerianum ducem militum prætorianorum, ac eiusdem nominis Imperatores duos recentiores. *Solers*) proprium viri, aliàs quasi totus arte consistens, & in omni re prudens *In agris suis*) ruri, vbi suos agros habebat. *Nundinas*) nona die Romani fora, quas nundinas vocant, constituere: quarum conuentus manifesta ratio, vt nonis tantummodo diebus vrbanæ res agerentur, reliquis administrarentur rusticæ: inde nundina Romanorum dea à nono die nascentium, qui lustricus appellatur, nuncupata. Priscis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur: & cùm consilium publicum desiderabatur in Senatum à villis accersebantur. Plut. tradit nundinas Saturno consecratas, quòd custos & fœlicitatis causa ille deus esset, & nihil aliud esse, nisi conuentum ex agro in vrbem emendi, vendendíve gratia, quem mercatum vulgo nominant. Nundinarũ institutum alij ad Romulum referunt: alij exactis iam regibus celebrari cœpisse, quia plerique de plebe repetita Seruij

Tullij memoria parentarent ei nundinis, quas primùm instituisse Seruium Tulliũ regem prodiderunt, vt octo quidem diebus rustici operas facerent, nono autem intermisso rure ad mercatum legésque accipiendas Romam venirent, & vt scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita à singulis & vniuersis facilè noscebantur. vnde etiam mos tractus vt leges trinundino die autore Dionysio promulgarentur. ea re etiam candidatis vsus fuit in comitium nundinis venire, & in colle consistere: vnde coràm possent ab vniuersis videri, sed hęc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, postquam trinundino etiam ob multitudinem plebis adesse cœperunt frequentes. Si cecidissent in anni principem diem, vel in nonas vtrunque perniciosum Reip. putabatur. Nundinis concio aduocari, neque agi cum populo poterat. Sacræ enim Ioui erant, ideo omnibus nundinis flaminica in regia Ioui arietem immolabant. Vt autem liceret ius nundinarum in priuatis prædiis habere, id priuilegium, vel à Senatu vel à Principe impetrabatur, quod Claudius quamuis Imperator tamen à Consulibus petiit.

Vicentinorũ legati: adfuit Thuscillus Nominatus: dilata caussa est. alio Senatu Vicentini sine aduocato intrauerunt: Dixerunt se deceptos, lapsine verbo, an quia ita sentiebãt. Interrogati à Nepote Prætore, quẽ docuissent: responderũt, quẽ prius. Interrogati, an tunc gratis adfuisset: responderunt, Sex millibus nũmûm an rursus aliquid dedissent: dixerũt, mille denarios. Nepos postulauit vt Nominatus induceretur. Hactenus illo die. Sed quantum auguror longius res procedet. Nam pleraque tacita tantum ex minimo commota, latissimè serpunt. Erexi aureis tuas, quandiu nunc oportet: quàm blandè roges vt reliqua cognoscas, si tamen non antè ob hæc ipsa veneris Romam, spectatórque maluerìs esse quàm lector. Vale.

Vicentinorum legati) Vicentia in regione Venetiæ municipium à Gallis conditum: prius pulsis Ethruscis à veteri sede. olim paruum: deinde sub Veneto Imperio vt cætera nobile & illustre, vbi tamen ortus Cæcinna Vitelliani exercitus dux: & Q. Rhemmius Palæmon grammaticus summus testimonio Tranquilli in libello de Grammaticis. *Thuscillus Nominatus*) de quo paulo pòst fit mentio: cùm exitum totius causæ rescribit. *Adfuit*) pro Vicentinis aduocationem suscepit. *Alio Senatu*) cùm primùm haberetur Senatus. Nam non omnibus diebus cogebantur Senatores. Augustum legimus apud Tranquillum sanxisse ne plusquàm bis in mense legitimus Senatus ageretur, scilicet Calendis & Idibus, neque Septembri Octobrive mense vllos adesse alios necesse esset, quàm sorte ductos. *Intrarunt*) curiam proximo Senatu. *Aduocato*) Thuscillo. *Deceptos*) à Thuscillo. *Lapsi ne verbo*) est ambiguũ an imprudenter, & inconsideratè dixerint se deceptos ab aduocato suo. *Nepote*) Licinio Nepote. *Quem docuissent*) cui aduocato causam suam exposuissent: vnde M. Tullius inquit, aduocatos totam causam solitos à cliẽtibus discere. *Quem prius*) docuerát. scilicet Thuscillũ Nominatũ. *Interrogati*) iterũ Vicẽtini à Prætore. *Gratis adfuisset*) patrocinium gratuitum, & sine mercede Nominatus præstitisset. *Sex millibus nummum*) suscepisse causam sestertiis sex. *Rursus*) pro secunda aduocatione qua Vicentinos fefellerat. *Postulauit*) Coss. petiuit. Vlpianus autem de damno infecto, Postulare, inquit, dicitur pro tribunali petere, non alibi. latius tamen. ff tertio declarauerat, quid esset Postulare scilicet est desiderium suum, vel amici sui in iure apud eum, qui iurisditioni præest, exponere, vel alterius desiderio contradicere. *Induceretur*) in Senatum vocaretur.

Hactenus) hucusque processit causa. *Augurer*) coniecto. *Res*) Tuscilli causa. *Minima*) non maximi momenti, tacita, & cõmota, minima, & latissimè exornatio cõtrarium. Est alia lectio non improbanda. *Ex minimo commota*) id est, ex causa leui detecta, vt respiciatur ad illud Liuianum, Parua scintilla plærunque incendium ingens exuscitat. *Serpunt*) paulatim extenduntur, diffunduntur, augentur. *Erexi aures tuas*) te intentum ad futura reddidi. Translatio à brutis quæ intentionem dirigentes intendunt aures. Virg. arrectisque auribus astant. sic Terentius translatiuè dixerat, arrige aures Pamphile. *Quando*) ad tempus refertur. *Quàm blande*) ad modum, ludit Secundus cum amico. *Reliqua*) secutura in hac causa. *Si non*) nisi. Virgil. Si non pertæsum thalami. Martialis, Si non sit Næuia mutus erit. Ouidius libro primo Metamorphoseos, Si non Corneus huic arcus, si non foret aureus illi. *Antè*) quã proximus Senatus cogetur. *Lector*) per epistolam meam cognoscere.

C. Plinius Maximo Suo S.

Nunciatum mihi est, C. Fannium decessisse: qui nuncius graui me dolore confudit. Primùm, quòd amaui hominem elegantem, & disertum: deinde, quòd iudicio eius vti solebam. Erat enim natura acutus, vsu exercitatus, varietate promptissimus. Angit me super ista casus ipsius. Decessit veteri testamento. Omisit quos maximè diligebat: prosecutus est quibus offensior erat. Sed hoc vtcunque tolerabile: grauius illud, quòd pulcherrimum opus imperfectum reliquit. Quamuis enim agendis causis distringeretur, scribebat tamen exitus occisorum, aut relegatorum à Nerone: & iam treis libros absoluerat subtileis, & diligenteis, &

Nunciatur) Fannij obitum luget in sinu Maximi ob amicitiam, ingenium, egregios illius mores [commemorans,] & quòd testamento reliquerat hæredes suos inimicos, quódq; imperfectis libris quos de Neronis sceleribus inchoauerat, decesserat. Fannios ante Secundi tempora multos annotaui, eius verò ætate nullum præter hunc. *Confudit*) perturbauit, cõcussit, affecit. *Elegantem*) egregium, circa mores, & scripta. *Disertum*) acrem in disputando, eloquentia populari instructũ. *Iudicio*) in emẽdatione meorũ librorũ. *Natura acutus*) ingeniosus. quod primũ in oratore credidit Tull. *Vsu*) qui est dicendi magister. *Varietate*) multarũ rerum cognitione, qua maxima facultas paratur. *Super ista*) præter iam prædicta. *Casus*) euentus malus. *Veteri testamento*) olim condito, multo antequam obiret. *Omisit*) præteriuit, nullo legato dignatus est. *Prosecutus est*) beneficio affecit, reliquit bonorum hæredes. Tranquil. in Claudio, Qui tamen moriens & in tertiis hæredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato, & circa sestertium vicies prosecutus. *Quibus offensior erat*) quos tum maximè oderat. nam dum scripsit testamentum, hæredes instituerat sibi amicos, sed postea inuisus prioribus, alios sibi comparauerat amicos: verùm non timens mortem, neque ideo testamentum vetus mutans hæredes reliquit inimicos. *Vtcunque*) quomodocunque, aliqualiter. *Grauius*) molestius, damnosius est. *Distringeretur*) detineretur, occuparetur. *Occisorum aut relegatorum à Nerone*) qui Claudii Imperatoris necis conscius, Germanici fratris Agrippinæ parentis, amitæ Lepidæ, Octauiæ, Poppeiæ Sabinæque vxorum, autor extitit: præterea Antoniæ Claudii, Ac-

tici Vestini Consulis, Auli Plautii priuigni, Rufi Crispini, Tusci nutricis filii, Senecæ præceptoris, Lucani, & multorum: quorum nomina apud Tranquil. & Tacitum referuntur: præsertim coniuratione Pisoniana, & Vinciana, in quibus etiã damnatorum liberi vrbe pulsi, & enecti veneno aut fame. *Subtiles*) refer ad acumen ingenii. *Diligentes*) ad curam veritatis.

Latinos) ad elegantiam. *Inter sermonem historiámque medios*) styli neque grandioris, neque infimi. Est autem sermo (quod iam prædiximus) oratio remissa & finitima quotidianæ locutioni: historia minor quidem oratione, sed maior sermone. Non multo pòst dicetur in quo differat historia ab oratione. *Lectitabantur*) placebant, in manibus erant. *Acerba*) intempestiua, lugubris. *Immortale*) perpetuum, quod fit per scripta probata. *Nam qui*) est duplex sententia, prior magis apparet per contrariam posteriorem. *In diem*) ad præsens & instans commodum, nulla habita ratione futurorum. quod Columella libro quarto apertè declarat. Fructum inquit plerique quàm vberrimum præsentem consectantur, nec prouident futuro tempori, sed quasi planè in diem viuant, sic imperant vitibus, & eas ita multis palmitibus onerant, vt posteritati non consulant. At in dies cum augumento dicitur, vt in dies debilitantur mortalium corpora. *Viuendi causas quotidie finiunt*) faciunt ea per quæ quotidie morte digni sint, id est voluptatibus inuoluti nullam habent iustam viuẽdi causam. Inde illud Iuuenalis Satyricum, Dignus morte perit, cœnet licèt ostrea centum Gaurana, & Cosmi toto mergitur aheno. nam horum vita & mors iuxta est. *Posteros cogitant*) posteritatem & immortalitatem ante oculos habent. *Extendunt*) prorogant, & quàm maximè longam efficiunt. *Operibus*) laudandis, præsertim ingenij. *Nulla mors*) etiam si extrema moriantur senectute. *Aliquid*) præclari. *Abrumpat*) intercidat. *Quod accidit*) sibi, mori scilicet. *Per nocturnam quietem*) dormiens in insomniis. *Compositus*) conformatus. *Scrinium*) capsam librorum, & armarium scriptorum. Theophrastus, Taxus tenuiter secta, conglutinamenta capsis, scriniis, subselliis: atque in totum similibus præstat. Iuuenalis, Quæ scripta, & quot lecture tabellas, Si tibi zelotypæ retegantur scrinia mœchæ. Horatius in epistolis, Calamum & chartas, & scrinia posco. Libris legatis Sabinus & Cassius scripserunt non contineri bibliothecas, neque scrinia, neque armaria, neque cætera in quibus libri continentur. Fuisse etiam scrinium vnguentorum apothecam docet Plin. vbi scribit Alexandrum expugnatis Darii castris cepisse scrinium vnguentorum. *Prompsisse*) Neronem exemisse à scrinio. *Ediderat*) Fannius iam publicauerat. *De sceleribus*) scelus est, cuius species plures

Latinos, atque inter sermonem historiámque medios. Ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto frequentius hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba semper & immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti, quasi in diem viuunt, viuendi causas quotidie finiũt: qui verò posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, vt quæ semper inchoatum aliquid abrumpat. Caius quidem Fannius, quod accidit, multo antè præsensit. Visus est sibi per nocturnam quietem iacere in lectulo suo compositus in habitu studentis, habere ante se scrinium (ita solebat.) mox imaginatus est venisse Neronem, in toro sedisse: prompsisse primum librum, quem de sceleribus eius ediderat, eúmque ad extremum reuoluisse: idem in secundo

sunt, vt libido, auaritia, prodigalitas, crudelitas, & vitiorum reliqua quæ in Nerone fuerunt. *Reuoluisse*) voluendo inspexisse à principio vsque ad finem [est alia lectio in antiquo codice ad idem, cúmque ad extremum reuoluisset, & idẽ in secundo ac tertio fecisset.] *Secundo*) libro. appellatione librorum secundum Vlpianum continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quauis alia materia.

ac tertio fecisse, tunc abiisse. Expauit, & sic interpretatus est, tanquam idem sibi futurus esset scribendi finis, qui fuisset illi legendi: & fuit idem. Quod me recordantem miseratio subit quantum vigiliarum, quantũ laboris exhauserit frustra. Occursant animo mea mortalitas, mea scripta. Nec dubito te quoque eadem cogitatione terreri pro istis quæ inter manus habes. Proinde dum suppetit vita, enitamur vt mors quàm paucissima quæ abolere possit, inueniat. Vale.

Abiisse) euanuisse ab imaginatione Fannii. *Expauit*) extimuit hoc visu. *Illi*) Neroni. *Et fuit idem*) nam mortuus est antequã inciperet quartum. *Subit miseratio*) misereor, & doleo. *Exhauserit*) sustinuerit, exantlauerit. *Frustrà*) quia opus tanquam imperfectum decidet. *Mea mortalitas*) ne penitus inteream. *Mea scripta*) quæ imperfecta adhuc contineo domi. *Istis*) libris, quos in Blatteram componebat: nam libro octauo inquit, Sæpe te monui, vt libros quos vel pro te in Blatteram: immo pro te & in illum composuisti, quàm maturissimè emitteres. *Suppetit*) restat, & facultatem præstat, inde suppetiæ, auxilium. *Abolere*) interrumpere, de medio tollere, quasi dicat, hoc fiet si absoluerimus inchoata opera.

C. PLINIVS APOLLINARI SVO S.

AMaui curam & solicitudinem tuam, qui cùm audisses me æstate Thuscos meos petiturum, ne facerem suasisti, dum putas insalubres. Est sanè grauis, & pestilẽs ora Thuscorũ quæ per litus extenditur: Sed hi procul à mari

Amaui) Apollinaris, vir doctissimus, intellexerat Secundũ in Thusculanum suum secessurum: quare studio motus amicitiæ, quum audiuisset oram Thuscorum esse pestiferam, admonuerat literis vt periculum fugeret: inde Secundus scribendi oblita materia opportuna, & regionis in qua ius erat, salubritatem & villam vniuersam per membra describit. *Amaui curam*) probaui, & amplexus sum tuam de me diligentiam. *Meos*) in quibus agrum possideo, & mihi ob patrocinium charos. *Grauis*) infesta, malè sana. quòd sit insalubris, apud nullum alium memini legisse. *Thuscorum ora*) Strabo lib. quinto, Thusci campos vsque ad amnem Tyberim possident: quos ad solis ortum maximè fluuius alluit, donec pelagus intret: parte autem ex altera Tyrrheno atque Sardonico mari sunt cõfines. Thuscorum finis sub ipsis est montibus, qui ex Liguria in Adriaticum sinum eos quaque versum includunt, à proprio autem mari capiunt initium, atque Tyberi. Thusciæ longitudinem maximam à Luna vsque Ostiam per littus stadiorum mille duorum & quingentorum esse dicunt: Polybius verò non

non iam mille. cccc. xxx inquit. *Per littus extenditur*) à Macra fluuio vſque ad Tyberim. [Placet potius intelligere maritimam Vmbriam. quæ ſecundum antiquorum deſcriptionem inter Thuſcos recenſebatur ſicut Bononia. nam illa ora ad Picenum etiam tunc inſalubris. Quare Catullus, inquit, Præterquam iſte tuus moribunda à ſede Piſauri Hoſpes inaurata pallidior ſtatua.] *Hi*) Thuſci, quos ſumus adituri.

receſſerunt. Quinetiam Apennino ſaluberrimo montium ſubiacent. Atque adeo, vt omnem pro me metum ponas, accipite temperiem cœli, regionis ſitum, villæ amœnitatem, quæ & tibi auditu, & mihi relatu iucunda erunt. Cœlum eſt hyeme frigidum, & gelidum. Myrtos, oleas, quæque

Receſſerunt) poſiti ſunt. verbum hiſtoricũ, & idoneum. *Subiacent*) adhærẽt, accolæ ſunt. *Apennino*) [à tranſitu Pœnorum dictum quidam opinantur Apenninum, quod confutat Liuius, ab vno vel acri incola iugi eius cognomentum inditum aſſerens.] Eſt autẽ mons Italię ampliſſimus perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. de quo præter Stephanum Claudianus in laudibus Honorij. Quos Apenninum perhibent tunc eſſe, ferebat Incola: qui ſiculum porrectus aduſque Pelorum, Finibus ab Ligurum populos amplectitur omnes Italiæ, geminum littus ſtringentia longè, Vtraque perpetuo diſcriminat æquora tractu. Strabo libro tertio, Per ipſam Italiæ extenditur in longitudinem mons Apenninus ad ſeptem vſque ſtadiorum millia. Latitudo verò eius inęqualis. Ad Genuam Liguſticum emporium rupes Apenini coniunguntur Alpibus eodem autore libro quinto: nam & Ptolemæus, inquit, Apennini iuga ferè Liguriæ imminent, & ab Alpibus incipiunt: deinde vſque ad Anconam protenduntur: hincque verſa dum ad Adriaticum inclinantur vſque ad montem Garganum ducuntur: pòſt ad meridiem inclinata in Leucopetra fines habent. Strabo etiam libro quarto videtur appellare montem Apenninum, qui ab Iſtro diſcriminat Italiam à Germania, ſuper Carnos ſcribens Apenninum incumbere. *Saluberrimo*) quod etiam teſtatur Plinius, propter ventum Boream, qui cæteris purior & ſanior eſt. *Ponas omnem metum*) ſecurus ſis penitus, neque amplius in vlla re mihi timeas. *Temperiem cœli*) habent iſta locum narrationis: nam proponit quæ deſcripturus eſt. *Temperiem cœli*) aeris æqualitatem, vbi æſtus non admodum intenditur. *Regionis ſitum*) loci formam. ſanè regio maior eſt quàm locus. Virgilius in ſexto, Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? [Vnde antiqui prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis diuiſere. & Siculus Flaccus de conditionibus agrorum ſcripſit, regiones dictas intra quarum fines ſingularum coloniarum, aut municipiorum magiſtratibus ius dicendi, coercendique eſt libera poteſtas.] Sunt qui opinantur regionem à regno dictam, quòd ſit magnitudine regni: ſed Plinius cùm Italiam in plures regiones diuidat: oſtendit hoc non obſeruari: nam & Tranquillus refert diuiſam fuiſſe vrbem in regiones, & vicos. & apud Secundum pro tractu illius partis Thuſciæ, in qua idem rus & agros habuit intelligatur. *Villæ*) Domus in agris. [quidam putant villam à valle dictam, id eſt ab aggere terræ, quòd pro limite conſtitui ſolet.] *Amœnitatem*) delectationem. Amœna dicunt, quæ ſolùm amorem præſtant: ſolius voluptatis plena, quaſi amunia, quòd nullus fructus exoluitur: vnde nullum vectigal pendentes, immunes vocantur: vt Varro, & Carminius docent, autore Seruio. *Gelidum*) plus eſt quàm frigidum: nam gelu aquas ſiſtit. *Myrtos*) hanc arborem gaudere littoribus ſatis conſtat, Seruii teſtimonio: & illo, Littora myrtetis gratiſſima. Habet autem natura præcipuam admirationem ſuccorum in myrto: quando ex vna omnium olei vinique bina genera fiant. Græcum ei nomen remanet, quo peregrinam eſſe apparet. lege plura apud Plin. lib. xv. capite

xix., vbi Hermolaus Barbarus vir aliàs doctissimus, cùm tria myrti genera prodidisse Catonem citat Plinius, candidam, nigram, coniugalem: coniugulum non coniugalem apud Catonem scriptum tradit obseruasse. Nos tamen in vetusto Catonis codice coniugalem, non coniugulum legimus. Hinc Plinius statim repetit, Coniugalem existimo nunc nostratem dici. Illud magis adnotandum, Columellā libro xiij. duo myrti genera tantùm fecisse. tanquam Catonis verba sint aliter accipienda quàm Plin. senserit: coniugalem scilicet myrti albæ & nigræ epithetum, quòd esset idonea ad connubia, & non tertium myrti genus. nam coniunctioni præerat Venus, cui hæc arbor sacra: quin & ara vetus fuit Veneri myrteę, quam Murtiam ideo appellabant.

alia assiduo tepore lætantur, aspernatur ac respuit: laurum tamen patitur, atque etiam viridissimam profert interdum: sed non sæpius, quàm sub vrbe nostra, necat. Aestatis mira clementia. Semper aër spiritu aliquo mouetur, frequentius tamen auras quàm ventos habet. hinc senes multos videas auos, proauósque. Iam iuuenum audias fabulas veteres, sermonésque maiorū. Cúmq; veneris illò, putes alio te seculo natum. Regionis forma pulcherrima, imaginare Amphitheatrū aliquod immēsū, &

Alia) arborum vt citrus, cedrus. *Lætantur*) virent, crescunt, luxuriant. *Tepore assiduo*) continuo [ac] moderato calore. hæc melior lectio quàm æstiuo tempore. *Nitidissimam*) fertilissimam, egregiam, comantem. Nitidos enim dicimus vberes & pingues. *Necat*) in secunda lectione fuit negat, id est respuit, in eundem tamen sensum. *Non sæpius*) pariter. *Vrbe nostra*) aut Como, aut Roma. nam meritò se Romanum facit, & in Auentino Lauretum fuit. de quo Plinius libro decimosexto, capite trigesimo. Scimus per vrbis appellationem sine additione alterius verbi intelligi Romam. Quare non video cur addiderit, nostra, si de Roma loquitur, nisi tollatur nostra, quod etiam in vno codice manu scripto sublatum vidimus. *Clementia*) caloris temperies. *Auras*) leniter spirantes ventos & secunde. apud Ouidium auram in æstu optari à venatoribus legimus. *Hinc*) ob hanc temperiem cæli. *Multos*) si legitur multos, sensus per se manifestus: si verò multis, sic ordinanda verba. Hinc videas senes auos & proauos multis, id est multos habere auos & proauos grandæuos. [legitur etiā. Hinc senes multi, videas, &c. quæ lectio æquè plana atque prima.] *Proauos*) anteauos. *Iam iuuenum audias fabulas veteres*) iuuenes narrabunt tibi veteres fabulas, quas à maioribus suis audiuerunt. quomodo quidam rerum scriptores putant historias traditas posterioribus ante inuentum literarum. *Iam*) pręterea. *Iuuenū*) à iuuenibus) alii cōiungunt. iam iuuenum cum præcedentibus, legentes auos proauósque iam iuuenum, non tantùm puerorum: quod est testimonium maioris æuitatis. *Illò*) in Thuscos. *Alij seculo*) priscis temporibus, respectu morum antiquis similium & longæ vitæ. *Regionis forma*) dispositio & situs illius tractus. Ingreditur secundam diuisionis partem. *Imaginare*) præsume animo & phantasia. *Amphitheatrum*) Dion in rebus Cæsaris, Amphitheatrum appellatum est, quia circumquaque sedilia habet sine scena, ædificium sanè compactum circum circa, quod indicat ipsius verbi interpretatio. & Secundus expressè monstrat, & Suidas refert Amphitheatrum dici locum vndique speculas habentem. Theatrum pariter fuisse semirotundum indicat Vitruuius libro quinto. & Virgilii hemistichium, Mediáque in valle theatri. [hanc autem autumo differentiam inter theatrum & amphitheatrum, quòd hoc habebat illo amplius circulum exteriorem, qualem cernimus fuisse Veronensi arenæ, adhuc aliqua ex parte superstitem, quam incolæ alam vo-

cteant.] Apertius tamen Plinius libro xxxvi.cap decimoquinto, monstrat theatrum habuisse formam hemicycli, cùm refert Curionem theatra duo iuxta fecisse amplissima, è ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento, in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis ne inuicem obstreperent scenæ, & repentè circumactis, vt contrà starent incedentibus lignis & cornibus inter se coeuntibus fecisse amphitheatrum & gladiatorum spectacula edidisse & quæ sequuntur. nam per hæc etiam colligitur Amphitheatri forma corrotunda, [præsertim accedente testimonio Cassiodori. cùm inquit, Theatrum Hemisphærium Græcè dicatur, Amphitheatrum quasi in vnum iuncta duo visoria constat esse nominatum, quòd speciem eius arena concluderet, vt & currentibus aptum daretur spatium, & spectantes omnia facilius viderent, dum quædam prolixa rotunditas vniuersa colligeret.]

quale sola rerum natura posit effingere. Lata & diffusa planities montibus cingitur: Montes summa sui parte procera nemora & antiqua habent. Frequens ibi & varia venatio: Inde cadua syluæ cum ipso monte descendunt: has inter pingues, terrenique colles, (neque enim facile vsquam saxum, etiam si quæratur, occurrit,) planissimis campis fertilitate non cedunt: optimámque messem serius tantùm, sed non minus percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, vnámque faciem longè latéque contexunt. Quarum à fine, imóque quasi margine, arbusta nascũtur: prata inde, campiq. Campi, quos nõnisi ingẽtes boues & fortissima aratra perfringũt: tãtis glebis tenacissimũ solũ

Quale) an hoc verbum respicit variam montium & syluarum faciem, an ad immensam amplitudinem caueæ, & tunc necesse erit, quale pro quantum vsurpatum fuisse. *Rerum natura*) deus ipse. *Sola*) nam ope humana impossibile esset tantum spatii ædificio complecti. *Summa parte sui*) in vertice. *Procera*) alta. *Frequẽs*) copiosa. *Varia*) diuerso ferarum genere. *Syluæ*) minorum arborum. seruat ad vnguem præcepta describendorum locorum, quæ iubent primùm attingenda extrinseca, & circumvicina: deinde id quod intendimus, vt præcipit & obseruat Aphthonius in progymnasmate arcis Alexãdrinæ. [secũda lectio nõnihil variat, quæ habet, inde cæduæ syluæ. quod ita possit commodè intelligi, vt summa tantùm nemora venationi seruiant, media verò & ima lignationis vsum præstẽt. *Descendunt*) pendent, demittuntur: translatum verbum elegantissimè, vt videatur rem ante ipsos oculos ponere. *Has inter*) in medio harum syluarum. *Non cedunt*) pares sunt. [Hoc dixit quia secundum rei rusticæ scriptores campi ferunt fructus vberiores, sed viliores quàm montes: nam natura in montibus operatur preciosius, in cãpis vberius.] *Optimam*) fertilem, vberẽ. *Serius*) tardius quàm alibi. *Non minus*) pari mensura. *Percoquunt*) ad maturitatem perducunt. *His*) collibus. *Latus*) ad radices. *Contexunt*) connectunt. inter se enim coniunctæ erant. *Faciem*) aspectũ, apparentiã: nam etiã de rebus inanimis dicitur. vt Virg. de mari, Quibus aspera quõdam Visa maris facies. Et Tacitus libro. xiiij. Aliam ferè littore faciem. Et in legione facies, quæ & frons. denique Gellius scribit faciem esse omnem formam, & modum, facturámque quandam totius corporis, à faciendo dictam: vnde errare qui faciem hominis esse putant os tãtùm & genas, & oculos: & non solùm in hominum corporibus, sed etiam in rerum cuiusque modi faciem dici: nam montis, & cæli, & maris facies si opportunè dicatur, probè dicitur. Marcellus tamen exemplis nititur monstrare, faciem esse õris speciem: & Cornel. Celsus ita faciem terminauit, Facies futuram habet maxi-

cùm primùm prosecatur, assurgit, vt nono demum sulco perdometur. Prata florida & gemmea, trifolium, aliásque herbas, teneras semper & molles, & quasi nouas alunt. Cuncta enim perennibus riuis nutriuntur. Sed vbi aquæ plurimum, palus nulla: quia deuexa terra quicquid liquoris accepit, nec absorbuit, effundit in Tyberim. Medios ille agros secat: nauium patiens, omnésque fruges deuehit in

mam, quæ à tempore incipiens per medios oculos narésque transuersa peruenit ad alterum tempus. at Aristoteles libro primo de animalibus, Faciem, inquit, partem eam nominamus duntaxat in homine, quæ caluæ subiecta est. nam piscis aut bouis faciem dicere non solemus. *Margine imo*) à radice. dicitur etiam fœminino genere ab autoribus probatis. *Arbusta*) paruæ arbores maritandis vitibus opportunæ. [Apuleius in re rustica commemorat arbusta quę locis aquosis lætantur, & quæ aridis] *Campi*) frumentarij) resumpsit idem verbum ornatus, & maioris euidentiæ causa. Sic Virgil. Sequitur pulcherrimus Astur, Astur equo fidens. Præposuit prata campis exemplo Catoniano in re rustica. *Ingentes*) robusti, valentissimi. *Perfringunt*) proscindunt.

Cùm primùm prosecatur) cùm primùm rumpitur, quod fit æquinoctio verno in frigidioribus locis densa terra quàm soluta, pingui quàm macra. Plinius lib. xviij. ca. xix. vbi multas alias rationes proscindendi adducit; monet altum & graue solum etiam moueri hyeme. legitur aliàs, *proscinditur*. nã Columella, Plinius, Palladius, cùm primùm campus aratro rumpitur, proscindi appellant. *Nono sulco*) nona aratione. Plinij verba sunt ad hoc quàm opportuna, Quarto seri sulco, Virg. existimatur voluisse, cùm dixit optimam esse segetem quæ bis solem, bis frigora sensisset: spissius solum sicut plerunque in Italia quinto sulco seri melius est: in Thuscis verò nono. *Prata*) agricolis necessarius prati cultus, cui veteres primas in agricolatione partes tribuerunt. nomen quoque indiderunt ab eo, quòd protinus esset paratum ad fructum dandum, nec magnum laborem desideraret. huius duo genera siccaneum & riguum: siccaneum, quod suapte natura succoso solo gignit fœnum: riguum, quod aquis irrigatur: de quo nũc loquitur. *Gemmea*) lucida propter flores, an propter interlabentes riuulos, quibus numerare lapillos posses. *Trifolium*) herba notissima à tribus foliis dicta, pratis conueniens. Pli. Herba optima in prato trifolij. *Molles*) recentes, succosas. *Nouas*) non duras, & vetustate ac siccitate exangues. *Perennibus*) perpetuis. nam perenne ex per & amne componitur. alij à per & anno deductum opinantur. *Palus nulla*) Columella autore, campus vbi pratum fieri libet, neque concauæ positionis, neque collis prærupti esse debet. ille ne collectam diutius contineat aquam: hic ne statim præcipitem fundat: potest tamen mediocriter accliuis, si aut pinguis est, aut riguus ager, pratum fieri. at planicies maximè talis probatur, quæ exiguè prona non patitur diutius imbres, aut influentes riuos immorari: quippe aquarum abundantia atque penuria graminibus æquè est exitio. *Tyberim*) Tyberis fluuius cæterorum omnium princeps & imperator à solis ortu maximè Thuscos alluens: ex Apennino autem defluit, pluribus verò augetur amnibus, partímque per Etruriam excurrit: deinceps ipsam disterminans primùm ab illa diuidit Vmbriam, postea Sabinos & Latinos Romæ ad littus vsque finitimos. hæc Strabo & Dionysius. sed longè melius & latius senior Plin. cuius verba, quia multum ad rem nostram faciunt, non erit importunum recitare. Tyberis, antea Tybris inquit appellatus, & prius Albula, è media ferè longitudine Apenini, finibus Aretinorum profluit, tenuis primo, nec nisi piscinis corriuatus emissúsque nauigabilis, sicuti Tinnia & Glanis influentes in eum nouenorum ita conceptu dierum, si non

adiuuent imbres: sed Tyberis propter aspera & confragosa, nec sic quidem præterquàm trabibus veriùs quàm ratibus lógè meabilis fertur. per C.L.M. passuum, non procul Tiferno, Perusia, & Ocriculo. Ethruriam ab Vmbris, & Sabinis, mox citra. xiij. M. p. vrbis Veientem agrum à Crustumino, dein Fidenatem, Latinúmque à Vaticano dirimens: sed intra Tinniam & Glanim duobus &. xl. fluuiis auctus: præcipuis autem Nare & Aniene, qui & ipse nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in vrbem perductis, & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus: & quæ sequuntur apud eundem libro tertio capite quinto. *Secat medios agros*) fluit per mediam planiciem. *Fruges*) Plinius facit duo genera frugum, frumenta scilicet & legumina, inter frumentum, milium, panicum & similia recensens. à Columella frugiferæ arbores dicuntur, vt oleæ. Iulianus de verború signifi. retulit frugem pro reditu appellari, non solùm pro frumentis aut leguminibus, verùm etiam quòd ex vino, vel ex syluis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur. A frumine, id est, ab eminente sub mento gutturis parte nomen traxisse Seruius credidit. Donatus à fruendo, quòd his fruamur, & fruor à frumine. quam sententiam prior Varro dixerat. Frux frugis declinauit antiquitas, Festo tradente.

urbem, hyeme duntaxat, & vere. æstate summittitur, immensiq́ fluminis nomen arenti alueo deserit, autumno resumit. Magnam capies voluptatem, si hunc regionis situm ex mõte prospexeris. Neque enim terras tibi, sed formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam videberis cernere. ea varietate, ea descriptione, quocunque inciderint oculi, reficiẽtur. Villa in colle imo sita prospicit quasi ex summo, ita leuiter & sensim cliuo fallente consurgit, vt cùm ascendere te non putes, sentias ascendisse. A tergo Apenninum, sed longius habet. Accipit ab hoc auras quamlibet sereno & placido die, non tamen acres, & immodicas, sed spatio ipso lassas & infractas,

Vrbem) Romam. *Submittitur*) decrescit. *Deserit*) deponit, ad tẽpus perdit. *Arenti alueo*) sicco receptaculo fluminis. *Resumit*) iterum dicitur flumen cũ incipit fluere plenior. *Situm*) positum, typum. *Formam*) modulum fabrerimè compactum. *Varietate*) quæ si decora fuerit, multũ afficit & tenet. *Descriptione*) conuenienti positura colorum *Inciderint*) respexerint, se contulerint. *Reficientur*) reparabuntur, instaurabuntur longo respectu. *Villa*) domus in agro nunc accedit ad tertiá propositionis partem: suprà enim pollicitus se descripturũ villæ amœnitatẽ. *Imo colle*) radice collis. *Quasi ex summo*) tãquam si esset in vertice sita [ex Catonis præcepto villa ædificanda est in edito, vt totus fundus prospectari possit, & sic melius sit sub tutela.] *Prospicit*) in longum speculatur & prospectum habet quod est hominum venustè ad rem inanimem transtulit. *Sensim*) paulatim. *Fallente*) ita molli & accliuo, quem conscendentes non intelligant, vt ne quidem cliuus esse videatur *Consurgit*) simul cum colle eleuatur. *Non putes*) propter facilitatem. *Ascendisse*) peruenisse in editum. *Longius*) non tergo imminentem sed procul, comparatiuum pro positiuo, quod subinde apud idoneos reperitur. *Accipit ab hoc auras*) afflatur villa leni võto ab Apennino. *Quamlibet sereno*) quantúlibet: perinde ac si diceret, alibi pigro & quiescẽte aere: hic molliter agitatur. q̃ maximè salubre & exoptatũ in æstu. *Acres*) vehementes, molestas. *Infractas*) debilitatas. Virg. Turn⁹ vt ĩfractos aduerso Marte Latinos. *Spatio ipso*) quia remota est villa ab Apẽnino, vnde venti excitãtur. nã quo ex ꝓpinquiore loco spirãt eo fortiores sunt.

magna sui parte meridiē spectat, æstiuūq; solē ab hora sexta, hybernum aliquanto maturius, quasi inuitat in porticum latam, & pro modo longam. Multa in hac membra: atrium etiam ex more veterum, ante porticum: xystus concisus in plurimas species, distinctúsque buxo, demissus inde, pronúsq; puluinus, cui bestiarum effigies inuicē aduersas buxus inscripsit.

Magna sui parte) id est ferè tota ad meridiem est exposita, qui villæ situs maximè probatur. *Hybernum*) resume solem & spectat. *Maturius*) ante horam sextam. *Inuitat*) allicit incolam ad apricandum in sole hyemali, qui diffundebatur in porticum latam, & respectu amplitudinis longam. *Modo*) mensura, proportione latitudinis: [in exemplari vetusto non est & pro modo longam, sed & prominulá, vt porticus illa aliquantulum promineret.] *Membra*) partes domus. Apuleius lib. vij. Ianuæ claustra sedulo explorauerat, & ipsa mēbra, in quibus omne patrimonium condi solebat, curiosè perspexerat. *In hac porticu*) per quam ad illa membra ibatur. *Atrium*) locus ianuis proximus, de quo suprà. *More veterum extructum*) ad imitationem antiquorum. *Porticum*) iam prædictam. *Xystus*) locus consitus arboribus in plurimas species non animalium modò, sed nauium & aliarum rerum distinctus concisúsque. *Concisus*) legitur etiam confissus. placet prior scriptura. *Buxo*) buxus magnitudine non excellit, folio myrto similis: nascitur secundum Theophrastum, locis algentibus, atque asperis: Plinio autore amat frigida & aprica: quipe Olympus Macedonicus frigidus est, & in eo gignitur: maxima autē pulcherrimáque in Corsica est, procera enim crassitudinéque cæteris longè præstantior. referente Seruio buxum etiam neutro genere profertur pro arbore. *Puluinus*) sedes mollis. M. Tullius de oratore, Afferri iussit puluinos, & omnes in suis sedibus sederunt. Iuuenalis. Et de puluino surgat equestri. Fiebat autem puluinus ex terra tumulus, siue saxo, vel ramento, vel pluma, aut tomento, postremis tela vel corio circumsitis: nam Varro in re rustica scribit necesse fieri puluinos in violariis: & Palladius inquit, caulis cliuis delectatur, & ideo ponendæ sunt plantæ per puluinos, id est eminentes tumulos arearum. Columella libro. xii. Puluinis positæ allii spicæ minus infestantur hyemis aquis: & sexto, pro eminentiore parte arearum: in primo verò, pro instrumento quo parietum & soli iuncturæ fibulantur. Seruius ait, Durior arena, quæ remeantibus fluctibus & euntibus densatur, & in modum saxi durescit, à nautis puluinus vocatur, à Virgil. dorsum, quod videtur significasse Vitruuius de structuris in aqua faciendis scribens, quomodo puluinus quàm firmissimè struatur: sed libro primo, vbi columnas puluinatas nominat, columnas intelligit. quibus subest puluinus marmoreus: nam decimo minorem columnam, cui supersit altera, chelonium, siue puluinum appellat. Tranquillus scribit puluino iniecto spiritum Tiberio interclusum. pro lectica, siue sede ex plumis, Seneca ad Martiam vsurpauit. equestri insidens statuæ in sacra via celeberrimo loco Chlœlia exprobrat iuuenibus nostris puluinum ascendentibus, in ea illos vrbe sic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus. Cuius diminutiuo puluillo pro lecto & ceruicali vtitur Apuleius. Dii boni, fatur, qualis ille quámque præclarus apparatus, quatuor eunuchi confestim puluillis compluribus ventosè tumentibus, pluma delicata, terrestrem nobis concubitum præstruunt: sed & stragula veste, auro & murice tyrio depicta, probè consternunt, ac desuper breuibus admodum, sed satis copiosis puluillis, aliis nimis modicis: quis maxillas & ceruices delicatæ mulieres suffulcire consueuerunt, superstruunt. Puluinaria pro lectis, qui sterni diis in templis solebant passim occurrunt apud historicos. Liuius, Curatum lectisternium, & per triduum habitum Decemuiris sacrorum curantibus, & puluinaria in conspectu fuere, Ioui & Iunoni vnū, alterū Neptuno

& Mineruæ. *Inuicem aduersas*) ex opposito inter se. *Buxus inscripsit*) buxus habet inscriptas. nam incisæ sunt in buxo, [circa illas humiles sedes.]

Acanthus in plano mollis, & penè dixerim liquidus. ambit hunc ambulatio pressis, variéque tonsis viridibus inclusa: ab his gestatio in modum circi, quæ buxum multiformem, humiléisque, & retentas manu arbusculas circumit. omnia maceria muniuntur: hanc

Acanthus) herba topiaria. audi libro vigesimosecundo Plin. acanthus est topiaria & vrbana herba, vallato longóque folio, crepidines marginum adsurgentiúmque puluinorum toros vestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum & crispum, quod breuius: alterum lene, quod aliqui pedærota vocant, alii melamphyllũ. semper frõdet si Virgilio in Georgicis credimus, in bucolicis semper ridere scripsit. Seruius modò herbam, modò arborẽ, interdum virgultum vocat. in vestibus describebatur. [curuari acanthum libro nono docet Pli. cùm inquit, Concham acanthi modo carinatam inflexa puppe, prora rostrata.] Acanthus insuper oppidi nomen Libyæ, vel Macedoniæ, vel vtriusque. autores habeo Thucydidem, Strabonem, Liuium, Plin. Hammonium. Diodorus tamen Acantham in Libya, si fidus est interpres, nominat. *Mollis*) tenellus, topiarius. *Plano*) humili loco. *Ambulatio*) locus ad spatiandum constructus: qui, Iuliano tradente, arboribus infœcundis ferè vestiebatur. nam ff. vij. inquit, Si fortè voluptuarium fuerit prædium, viridia, vel gestationes, vel deambulationes, arboribus infructuosis opacas, atque amœnas habens non debet deiicere. Columella libro primo, Ambulationes meridionali æquinoctiali subiectæ sint, vt & hyeme plurimum solis, & æstate minimum recipiant. Amplissimas & ornatissimas ambulationes sub dio collocari præcipit Vitruuius, & modum lib. v. explicat. Dictæ sunt ambulationes quasi circuitiones. Flauius tamen Vegetius ambulare, pro exercere dixit, In mense tam equites, quàm pedites educantur ambulatum. hoc enim verbo, hoc exercitij genus nominant. libro tertio simpliciter pro ire posuit, & Cato in re rustica ambulare naues dixit. Varro melius familiam feriatam ambulare, cùm desidet. *Viridibus*) arboribus semper virentibus. Viridia cùm pro adiectiuo accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, vt viridium pratorum: cùm verò ipsam loci viriditatem significare volumus, viridiorum dicimus, vt formosa facies viridiorum. hæc Macrobius libro primo, ex quibus constat, & Vitruuio lib. vi. ac Secundo circa finem huius epistolæ, viridia etiam dici, quæ interdum à probatis viridiaria appellantur: ea Iabolenus esse scribit loca virentibus arboribus consita: & Paulus de significatione verborum, viridaria duntaxat ad voluptatem respondet. quinimmo M. Tullius Viridaria colles steriles & sola gratos voluptate refert. & Vlpianus de fundo instructo, viridarios vocat seruos præpositos ad curam viridiorum. *Pressis*) densis, mutilatis. *Tonsis*) mangonizatis, concisis. *Variè*) in diuersas effigies. *Ab his*) post hæc consequitur. *Gestatio*) media inter arbores. *In modum Circi*) ad similitudinem & formam Circi, qui erat locus spatij oblongi muris septus hinc inde extructis gradibus. in eius principio carceres & meta. vnde signo dato emittebantur equi, qui cùm ad summum peruenissent, circumacti metam, recurrebant ad priorem. hic erat finis cursus. Circum Maximum Tarquinius inter Auentinum & Pallantium extruxit, in lõgitudinem trium stadiorum, in latitudinem verò quatuor iugerum, Dionysio libro tertio suarum antiquitatum referente, vbi latius & melius quàm vsquam viderim Circi forma describitur. priora sumpsimus ex Liuio, Varrone & Iuuenale. *Humiles*) nanas. *Retentas*) ne altius excrescerent. *Manu*) arte, data opera *Maceria*) pariete. Liuius libro tertio secundi belli punici, Gladium in publicum trans maceriam horti abiecit. Terentius, Atq; hãc in horto maceriã iube dirui. Seruius, Ma-

ceriæ, quibus vineta clauduntur, fiunt de ſiccis lapidibus. Palladius libro primo, luto & lapide excitari macerias tradit: plerique tamen ſine luto congeſta in ordinem ſaxa componunt. pro pariete abſolutè Columella libro nono accepit. Cato maceriam ex calce, cæmentis, ſilice fieri docet. Varro ſepimentum eſſe maceriam dixit, cuius ſpecies quatuor, quod fit ex lapide, vt in agro Thuſculano: quod de lateribꝰ coctilibus, vt in agro [Gallico quòd è lateribus crudis, vt in ago] r Sabino: quod ex terra & lapillis compoſitis informe, vt in Hiſpania & in agro Tarentino. Pro maceratione vſurpauit Afranius Marcello tradente.

gradata buxus operit & ſubtrahit. Pratū inde non minus natura quàm ſuperiora illa, arte viſendum. Campi deinde, porrò multáque alia prata & arbuſta. A capite porticus triclinium excurrit, valuis xyſtum deſinentem: & protinus pratum, multúmque ruris videt feneſtris. Hac latus xyſti & quod proſilit villæ, ac adiacentis hippodromi nemus, comáſque proſpectat. Contra mediam ferè porticum diæta paulum recedit, cingit areolam, quæ quatuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat, circumiectáſque platanos, & ſubiecta platanus leni aſpergine fouet. Eſt in hac diæta dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem, ſonúmque excludit: iunctáque ei quotidiana, amicorúmque cœnatio. Areolam illam porticus alia, eandémque omnia quæ porticus aſpicit. Eſt & aliud cubiculum à proxima platano, viride & vmbroſum,

Gradata) quia per gradus quoſdam ſurgit. *Subtrahit*) abſcondit ab oculis ne videatur eſſe vlla maceries. *Natura*) per ſe non arte. ſicut iam prædicta. nam erat ſiccum. *Viſendum*) laudabile, admirandum. *Excurrit*) eminet, extra porrigitur. *Porticus*) iam prædictæ. *Valuis*) ab oſtiis. *Videt*) triclinium. tāta gratia fuiſſe diſpoſita monſtrat omnia domus membra, vt ſingulis [illegible] videndi præbe[illegible]. *Xyſtum*) repete in præcedentibus. *Feneſtris*) à feneſtris triclinij. *Proſilit*) excurrit. *Adiacentis*) propinqui. commendat enim triclinium ab aſpectu vario. *Hippodromi*) cuius formam mox Secundus exprimit: erat autem locus rectus: qui intrantibus ſtatim ſe offerebat, hinc inde arboribus conſitus, ad curſum & agitationem equorum inſtructus: ſicut ipſa vocabuli interpretatio oſtendit. De quo Sidonius libro ſecundo. & Hom. xxiij. plura, quædam Philoſtratus. v. Hippodromi Mar lib. xii. meminit Puluereúmque fugax hippodromon vngula plaudit. [Pollux hippodromon inter publica ædificia recenſet.] At Peridromus fiebat in ædificiis ſupernè in circuitu, vt legimus apud Herodianum peridromum pleno amphitheatro exædificatum Commodo fuiſſe: per quem decurrere in orbem poſſet, ne comminus cum beſtiis pugnans periclitaretur: ſed ſupernè ac de tuto loco tela iaciendo iaculandi potius ſcientiam, quàm fortitudinem oſtentaret, [proinde apud Pollucem, Peridromus eſt funiculus in extrema & ſuperiori parte retis impoſitus, qui contrahit & extendit retia. Quidam etiam Epidromum dixere, nonnulli autem volunt epidromum tantùm eſſe funem ſuperiorem.] *Diæta*) ſuper qua dictione prædictis illud addam, diætas calefieri igni ſolitas, autore Vlpiano lib. ff. xxxii. Lignis, inquit, legatis, quod comburendi cauſa paratum eſt, ſiue ad balinei calefactionem, ſiue diætarum hypocauſtorum contineri ſcripſit Offilius. *Recedit*) ſita eſt. *Paulum*) non procul. *Areolam*) ſpatium terrenum, vt plurimum quadratum ſub dio. *Exundat*) exuberat. in ſecunda lectione fuerat exudat. *Labro*) vaſe. Papinius in deſcriptione balinei

Ethrusci. argento fœlix propellitur vnda, Argentóque cadit labrísque nitentibus instat. Cato labrum vinarium & aquarium dixit, & Vitruuius labrum in balineis sub lumine faciundum præcipit. Columella diminutiuo vtens, quod etiam nunc vulgo vsurpant, censet in labello mustum de feria sumi, qui lib. xiij. capite de oleo conficiendo, labrorum plures species describit. nam aliud rotundum, aliud quadratum & plumbeum, aliud fictile, tré que labrorum ordines in cella vinaria locat vt vnus sit primæ notæ, alter secundæ, tertius tertiæ. Cæsar in commentariis pro limbo, & extremitate sumpsisse videtur, Cornua, inquit, studiosè conquisita ab labris argento circumcludunt. *Subiecta*) loca. *Leni aspergine*) modica irroratione, [alii codices pro leni habent lenta.] *Fontes*) alit. fistulæ & canales & crateres & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria, magis domus portio secundum Vlp. quàm domus instrumenta sunt. *Cubiculum dormitorium*) thalamus somnum prouocans. *Diem*) lucem. *Excludit*) non sentit. *Quotidiana*) amicorum familiarium & domesticorum amicorum. *Areolam illam*) in qua sunt platani. *Qua porticus*) illa superior lata & pro modo longa. *A proxima platano*) surgens iuxta platanum. *Viride & vmbrosum*) ob vicinitatem platani.

marmore exculptum podiotenus: nec cedit gratia marmoris, ramos, insidentésque ramis aues imitata pictura: cui subest fonticulus. In hoc fonte crater, circa siphunculi plures miscent iucundissimum murmur. In cornu porticus amplissimum cubiculum à triclinio occurrit: aliis fenestris xystum, aliis despicit pratum. Sed antè piscina, quæ fenestris seruit ac subiacet, strepitu visúque iucunda. Nam ex edito desiliens aqua, suscepta marmore albescit. Idem

Marmore exculptum) cuius paries marmoreus variis figuris exculptus est. [legitur etiam exculptum id est exornatũ.] *Podio tenus*) præpositio tenus post ponitur casui suo. & genitiuo, interdũ accusatiuo, & pro maiori parte ablatiuo construitur. Podium autem locus extra ædificium porrectus: vnde spectamus si quid foris fiat: huius crebra mentio apud Vitruuium. nam lib. ii. podium circa ædem faciendum & vi. columnas in podio positas scrib. Spar. victoriam ictam decidisse de podio, & humi prostratam: sed præcipuus locus erat in theatro, cui inhærebat imperator, vel senatores ludos spectantes. quare nobiles indicare volens satyricus dixit, omnibus ad podium spectantibus. Tranquil. Cæterum accubans Nero primum paruis foraminibus, deindé toto podio adaperto spectare consueuerat. sub eo præcipuè retia fuisse arcendis feris, nodata succinis & podium protegentia, autor est Pli. lib. xxxvii. pro quo sepimine surgente à tabulato videtur accepisse Pallad. cùm de apum castris præcipit podia ternis pedibus alta excitanda testaceo & albario opere læuigata inter ea loca, quæ muniri mandat. at podia fœminino genere funis est quo tenditur velum, nisi Ser. fallitur. *Nec cedit*) ordo, nec pictura imitata ramos & aues insidentes ramis cedit gratiæ marmoris id est tantam elegantiam habet & dignitatem quantam imagines marmoreæ: nam vtraque res laudabilis erat. *Aues insidentes*) depictæ aues, quæ ramis insidere videbantur. *Crater*) marmoreum vas in formam crateris amplissimi, vt assolet fieri in fontibus elegantioribus. *Siphunculi*) canales, fistulæ æreæ, siue ex alia materia, per quas aqua effluit à cratere. mox enim dicet aquam è siphunculis exilire, siphones alii appellant, vt Celsus. & Pli. lib. ii. Iuuenalis translatiuè pro muliebri vrina emissa è vuluis vsurpauit. *Cornu*) flexura, an magis extremo, sicut acierum extremitates cornua dicimus. *Occurrit*) propè surgit. *Despicit*) cubiculum illud ab eminentiori loco. *Piscina*) natatoria est: [si legeris piscinam iucundam, vt est in vetusto codice, tunc verbum despicit resumendum est.] *Fenestræ seruit*) oblectat intuentes à fenestris.

Strepitu) murmure ingredientis aquæ. *Edito*) ab alto loco. *Marmore*) piscina strata, & circundata marmore. *Albescit*) spumescit. minus placet si referatur ad candorem marmoris.

cubiculũ hyeme tepidißimũ, quia plurimo sole perfunditur. Cohæret hypocauston, & si dies nubilus, immisso vapore, solis vicem supplet. Inde apodyterium balinei laxum & hilare excipit cella frigidaria, in qua baptisterium amplum atque opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est, in proximo puteus, ex quo poßis rursus astringi si pœniteat teporis. Frigidariæ cellæ connectitur media, cui sol benignißimè præsto est, caldariæ magis: prominet enim. in hac tres descẽsiones: duæ in sole, tertia à sole longius, à luce non longius. Apodyterio superpositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Nec procul à balineo scalæ, quæ in cryptoporticum ferũt, priùs ad diætas treis. harum aliæ areola illi, in qua platani quatuor, alia prato, alia vineis imminet, diuersásque cæli parteis, vt prospectus habet. in summa cryptoporticu cubiculum, ex ipsa cryptoporticu excisum: quod hippodromum, vineas, montes intuetur. Iungitur cubiculum obuium soli maximè hyberno. hinc oritur diæta, quæ villæ hippodromum adnectit. hæc facies, hic visus à fronte, à latere æstiua cryptoporticus in edito posita, quæ non aspicere vineas sed tangere videtur. In media triclinium

Cubiculum) amplissimũ. *Tepidißimum*) id est apricum. *Hypocaustum*) locus concameratus ante præfurnium, per quem cubicula hodie quoque calefieri solent. *Nubilus*) sit, & per id frigidus. *Apodyteriũ*) in quo loturi vestes deponebant. nam ἀποδύω significat exuo. M. Tullius ad Quintum fratrem, Inde apodyterio nihil altius, nihil muscosius. Et alibi, In balneariis hypocausta in alterum apodyterii angulum promoui. Latinè Spoliatorium dici solet, [Lucianus dum Hippiæ balineum laudat, membra refert fuisse quibus loturi spoliabantur: sicut frigidarii & caldarii situm magis in eo commendat. Apodyterii etiam Plato meminit.] *Laxum*) amplum, capax. *Excipit*) sequitur & coniuncta est. *Frigidaria*) aquæ frigidæ, qua restringebantur corpora. iam notauimus in balneo fuisse tres cellas, frigidariam, tepidariam, caldariam. *Baptisterium*) lauacrum. *Latius*) maiori spatio & liberiori. *Tepidius*) quia piscina fuerat exposita soli. *Astringi*) refrigerari. nam calore laxantur corpora, frigore contrahuntur. *Media*) tepidaria cella, quæ media erat inter frigidariam & caldariam, & situ & qualitate. *Benignißimè est præsto*) amicus & expositus statim tepefacere. *Caldaria magis*) sed cellæ caldariæ magis est præsto & vehemens. *Prominet*) excurrit. *Discesßiones duæ*) quibus apricatur in sole. Legitur etiã descẽsiones, quã lectionem probo. *Tertia*) discessio non est in sole: tamen non in obscuro. *Sphæristerium*) repete à nobis prænotata. *Circulos*) rotunda membra: vnde nomen inditum demonstratur: nam sphęra rotunditas est. *Cryptoporticum*) occultã à sole porticum. *Prius*) ferunt hæ scalæ. *Alia*) vna trium diætarum. *Platani quatuor*) consitæ fuerant. *Habet*) vnaquæque illarum diætarum. *Vt prospectus*) vt habet diuersos prospectus. *In summa*) in capite. *Iungitur*) annexum est cubiculo in summa cryptoporticu. *Obuium*) expositum. *Adne-*

ſtis)copulat: niſi enim fuiſſet hæc diæta, hippodromus videbatur diſiunctus à villa & ædificiis. *Facies*)eſt cryptoporticui hybernæ. nã ſequitur, Æſtiua ſtructa ad arcendos æſtus: & ideo in edito poſita vt facilè poſſit auras recipere & tranſmittere. *Tangere*)propter vicinitatem. *Media*) cryptoporticu.

ſaluberrimum afflatum ex Apenninis vallibus recipit. Pòſt latiſsimis feneſtris vineas, valuis æquè vineas, ſed per cryptoporticum quaſi admittit. à latere triclinij, quod feneſtris caret, ſcalæ conuiuio vtilia, ſecretiore ambitu ſuggerunt. In fine cubiculum, cui non minus iucundũ proſpectum cryptoporticus ipſa quàm vineæ præbent. Subeſt cryptoporticus ſubterraneæ ſimilis, æſtate incluſo frigore riget: contentáque aëre ſuo nec deſiderat auras nec admittit. poſt vtranque cryptoporticum, vnde triclinium deſinit, incipit porticus: ante medium diem, hyberna, inclinato die, æſtiua: hac adeũtur diætæ duæ, quarum in altera cubicula quatuor, altera tria, vt circuit ſol, aut ſole vtuntur, aut vmbra. Hanc diſpoſitionem, amœnitatémque tectorum longè latéque præcedit hippodromus, medius pateſcit, ſtatímque intrantium oculis totus offertur, platanis circuitur. Illæ hedera veſtiuntur: vtque ſumma ſuis, ita ima alienis frondibus virent. Hedera truncum & ramos pererrat, vicináſque platanos tranſitu ſuo copulat, has buxus interiacet. Exteriores buxos circumuenit Laurus, vmbrámque platanorum ſuam confert. Rectus hic hippodromi limes, in extrema parte hemicyclo frangitur, mutátque faciem: cupreſsis ambitur, & tegitur: denſiore vmbra opacior, nigriórque: interioribus circulis (ſunt enim plures)

Saluberrimum)quia ventilatur auris ex Apennino ſaluberrimis. *Pòſt*)retrò. *Per cryptoporticum*) quia illud triclinium intercurrebat per mediam cryptoporticum. *Conuiuio vtilia*) dapes, totam denique mẽſam. *Secretiore aditu*)legitur etiam ambitu, quod non diſplicet, vt inſtar cochleæ fuiſſe intelligamus eas ſcalas, quales nũc interdum videmus conſtrui. *In fine*)cryptoporticus calce. *Subeſt*) æſtiuæ cryptoporticui. *Subterranea ſimilis*)tanquam effoſſa. *Riget*)alget, friget *Suo*) frigido & immoto. *Vtranque*)ſuperiorem & inferiorem. *Triclinium*) aliud. *Hyberna*)frigida. *Hac*)porticu. *Cubicula*)diurna: nam in diæta de die verſabatur antiquitas. *Aut ſole*)alia cubicula modò ſole, alia vmbra vtebantur. prout ſol ſe reuoluebat: verbi cauſa quæ erant expoſita orienti, ſolem matutinum excipiebant, quæ a uſtro, meridianum, quę occidenti occiduum. *Longè*)quia in lõgitudinem excurrebat *Latè*)quia in latitudinem pro portione lõgitudinis. *Præcedit*)in conſpectu eſt. *Medius pateſcit*) à lateribus arboribus ſeptus viam patentem in medio oſtendit.

Totus) quia ad lineam directus. *Circuitur*)munitur. *Illæ*)platani. *Summa*)in cacumine & ramis. nam platanum ſcribit Cicero comparatam ad opacandum locum ramis patulis. *Ima*)in trunco. *Alienis*)hederaceis. *Et*)etiam. *Ramos*)platanorum. *Copulat*) connectit. adiungit ad inuicem. *Interiacet*)has, ſita in medio platanorum. dixit autem iacet, quia humilis buxus. *Confert*)miſcet. *Hemicyclo*)ſemicirculo circa reflexum metarum. [Hemicyclium Pollux in ſcena vocat locum iuxta orcheſtram à forma nominis cuius vſus vt ſignificet locum aliquem procul ab vrbe, aut in mari natantes. idem libro ſexto hemicyclia ſedes vocat.] *Frangitur*)

interrumpitur. *Faciem*) aspectum. *Mutat*) diuersitate arborum. *Cupressus*) arbor notissima cupressus: de qua Cato, Varro, Theophrastus, & plura. Plin. libro. xvi. Nigrior enim habet hæc arbor folia spissa & nigrantia. *Interioribus*) minoribus. *Plures circuli*) nam statim sequitur finito illo multiplicíque curuamine.

purissimum diem recipit. Inde etiam rosas effert, vmbrarúmque frigus non ingrato sole distinguit. Finito vario illo, multiplicíque curuamine, recto limiti redditur, nec huic vni. Nam viæ plures intercedentibus buxis, diuiduntur, alibi pratulum, alibi ipsa buxus interuenit in formas mille descripta, literis interdum quæ modò nomen domini dicunt, modò artificis: alternis metulæ surgunt, alternis inserta sunt poma: & in opere vrbanissimo subita velut illati ruris imitatio medium in spatium breuioribus vtrinque platanis adornatur. Post has, acanthus hinc inde lubricus & flexuosus, deinde plures figuræ, pluráque nomina. in capite stibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columellæ capit, veniat quisquis amicus erit.

Purissimum diem) lucidissimam lucem: quia interiores circuli constabant rosariis, per quæ facilè sol admittitur. sequitur enim, inde rosas offert. *Vmbrarum frigus*) quod fit per cupressos consitas in exterioribus circulis. *Limiti*) in agro propriè limes dicitur, de quo suprà. *Redditur*) in rectum dirigitur. respicit quod iam antea dixerat, rectū scilicet hippodromi limitem. *Vni*) limiti redditur sed pluribus. *Intercedentibus*) intercurrentibus, & per id separantibus vnam viam ab altera. *Pratulum*) cùm non amplius viæ sunt perpetuæ arboribus, sed alia facies à priore occurrit. *Mille*) innumeras. *Descripta*) picta transformata. *Domini*) Traiani, cùm in epistolis eundem dominum appellet Secundus, an domini, id est Secundi: nam Tranquil. in Tiberio possessores insularum dominos dicit. *Artificis*) topiarij. *Alternis*) vicissitudinariis buxis in medio duarum buxorum. *Metulæ paruæ*) metæ instar areolarum. *Surgunt*) extolluntur. erant enim eminentiores quàm stipites buxi. *Inserta*) in medio plantata. *Poma*) in neutro pro arboribus nusquam alibi annotauimus: sicut pomaria contra grammaticorum præcepta apud Columellam, Palladium Martialem, Statium. pro locis consitis pomis legimus subinde. *Vrbanissimo*) consito ad voluptatem, & vrbi conuenienti. *Illati ruris*) intromissis arboribus pomorum: quæ in agris seruntur. *Medium spatium*) limes rectus post metas. *Breuioribus*) respectu illarum, quibus hippodromus in ingressu vestiebatur. *Lubricus & flexuosus*) nam est herba topiaria. *Figuræ*) ambiguum ex acantho, an buxo: an magis quæ erant stibadio inscriptæ: de quo Mart. Accipe lunata scriptum testudine sigmum Octo capit, veniat quisquis amicus erit. *Stibadium*) mensa, torus. sic interpretatur Suidas asserens stibades esse toros humi positos, & lignis ramísque structos. Athenæus lib. vij. (nisi mendosus est illius codex in librorum ordine) Primùm inquit scenas faciebant, & in his stibades ex herba: super quas dapes struebant, & illis inuitati vescebantur: nec solùm municipes, sed etiam peregrinos hospites conuiuio admittebant. nam & libro xiij. idem testatur discumbentes in stibadibus vesci. & Prouerbium in parcos ortum refert Suidas. Stibades Phormionis. Fuit enim hic Phormio miles parcus: quin etiam in militia humi solent discumbere & recumbere. Seruius negat antiquos habuisse stibadia. Theocritus tamen in Adonidis epitaphio dixerat ἐν δ' ἀγαθοῖ στιβάδεσσιν ἀδώνιδι στρώμ' ἔπιμμα. Animaduertendum apud Græcos dici ἡ στιβὰς τῆς στιβάδος, apud nos hoc stibadium. nam Sidonius lib. ij. stibadium & abacum in cœnatiuncula ponit. & fieri interdum ex marmore verba Secundi monstrant. *In capite*) in fine recti limitis.

carystiæ subeunt. E stibadio aqua velut expressa cubantium pondere sipunculis effluit, cauato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, atque ita occultè temperatur, vt impleat, nec redundet. Gustatorium grauiórque cœnatio margini imponitur, leuior nauicularum & auium figuris innatans circuit. contrà fons egerit aquam & recipit: nam expulsa in altum in se cadit, iunctísque hiatibus & absorbetur & tollitur. è regione stibadij aduersum cubiculum tantum stibadio reddit ornatus quantum accipit ab illo. à marmore splendet, valuis in viridia prominet, & texit: alia viridia superioribus inferioribúsque fenestris suspicit, despicítque. Mox

Carystiæ) ex Carysto oppido Euboiæ si Ptolomæo credimus. at inquit Plin. nobilis Carystus: notior tamen marmore carystio ante vocitata Chalcodotis aut Macris vt Dionysius & Ephorus tradũt: vt Aristides, Macra: vt Callidemus, Chalcis, ære ibi reperto: vt Menæchmus Abantias: vt poetæ, vulgo Asopis. carystio marmore ingentis magnitudinis & tabulæ excindebantur priuatim & publicè ad ornatum vrbis Romæ. nam in ripa montis Salomini consistit Carystus, tradente Strabone, cui vicina sunt Styra & Marmarium, in quo Carystiarum columnarum latomia est. Ad Carystum verò lapis nascitur quem pectunt, nent, texunt: inde mantilia conficiuntur egregiè contexta. ea vbi sordescunt, in flammas proiecta non secus emundantur quàm si maculas elueris. hæc Strabo & eum secutus Stephanus, qui tamen in hoc dissentit, Carystum scilicet vrbem scribens sub monte Ocho Eubœę, & Carystum locum Ægyos iuxta Arcadiam, à quo Carystium vinum, cuius gentile Carystius. & in eo lapidicinas carystiarum columnarum. verùm Strabo protulit Carystium etiam in Laconica fuisse, vnde vinum Carystium ab Alcmane celebratum. Straboni libentius crediderim. Addam Plinium Caryston locare in sinu Ægeo, & ciuitatem ex aduerso Eubœæ. eam si Diodoro fidem præstamus, Dryopes pulsi ad Eubœam condidere, tanta scriptorum varietate lectorem perturbante. *Expressa*) eiecta. hinc apparet pro sponda, & toro stibadium intelligi. *Sipunculis*) canaliculis, fistulis. *Cauato lapide*) labello cauo ex lapide, quod erat in propatulo. *Gracili marmore*) alio labello subtiliter ex marmore elaborato, sed latente. nam duo erant vasa, alterum sub stibadio, vnde aqua defluebat, alterum in quo confluebat. *Occultè*) nulla apparente causa. *Impleat*) vas illud quo aqua suscipitur.

Redundet) effluat. *Gustatorium*) mensa contecta putaminibus testudinum, quam primus Carbilius Pollio prodigi ac sagacis ingenii ad instrumenta luxuriæ fertur excogitasse. quare epigrammaticus poeta deinceps post stibadium in distichis gustatorium locauit, Fœmineam nobis cherson si credis inesse Deciperis: pelagi mascula præda sumus. Diodorus & Pli. scribunt in mari Indico testudines inueniri tantæ magnitudinis, vt singularum superficie habitabiles casæ contegantur. *Grauior*) amplior: sicut leuior, minor & restrictior. *Imponitur*) excitatur [figuris nauicularum & auium. tessellata & vermiculato pauimento in quo variæ erant figuræ nauicularum & auium sicut hodie diuersorum piscium. Romæ in ædibus saxorum cernimus, ita vt imposita aquæ innatare videantur.] *Margini*) iuxta fontem. *Contra*) è regione. *Egerit*) eiaculatur. *Iunctis*) sub terra concurrentibus. *Hiatibus canalibus*) quibus aqua effunditur & recipitur. *Absorbetur*) subducitur per alterum hiatum. *Tollitur*) emergit per alterum. *E regione*) ex opposito. *Aduersum*) occurrens stibadio. *Tantum ornatus*) tanto ornamento cubiculum est stibadio, quanto stibadium cubiculo. nam inuicem se exornant. *A marmore splendet*) quia cu-

biculum de marmore constat, ideo renidet. *Texit*)sibi connectit. [si legatur exit, exponas, excurrit.] *Suspicit*)inferioribus fenestris. *Despicit*)superioribus *Viridia*)arbores virentes.

Diatula) parua diæta. *Refugit*) latet, reducitur: mirum architecti ingenium commēdatur. *Idem*) iam prænotatum. *Aliud*) & tamen diuersum. *Premente*) intercedente, obstante. *Latissima*) multiplici palmite, maxima. vites quoque apud priscos inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe Populonia ex vna cōspectum vite tot æuis incorruptum. Metaponti tēplum Iunonis vitigineis columnis stetit. tectum Ephesiæ Dianæ scalis scādebatur vite vna cypria. Plin. autor. *Nititur*)tendit, adhæret. *Ibi*) in cubiculo. *Subducitur*)absorbetur. *Sedilia*)sedes dispositæ: quales scribit Cicero fuisse sub platanis. *Cubiculum ipsum*)iuuat, reparat. *Fistulis*) canalibus plumbeis, quibus aqua deducitur hinc inde. *Manus duxit*) eas quilibet aperuerit. *Lauantur*) irrigantur, [non improbo iuuantur, scilicet ad retinendam viriditatem suam in æstu, quamuis pontificius codex habeat lauantur.] *Vitassem*) destitissem. *Argutior*) affectare nimiam diligentiam, & subtilitatem in describendo singula. *Proposuissem*) describere promisissem villæ amœnitatem, & per id omnia membra & angulos. *Tecum*)apud te. *Residere*) respicit ad verbum visenti. *Indulsi*, euectus sum longius, quia mea amo. *Percolui*) ornaui, supremam imposui manum. *Iudicium*) veras causas, quibus sim motus, vt tam diligenter omnia exequerer. *Errorem*)si deceptus sum, neque rectè iudicaui. extenuat enim facultatem suam, per correctionem, vt modestiæ laudem consequatur. *Identidem*) frequenter. *Titulum*)argumentum materiæ. *Materiæ*) propositæ. *Accersit*) affectat extra causam. *Homerus*) qui lib. xviii. Iliados pluribus Achillis arma describit, cuius exemplo Virgilius

diatula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hic & vndique fenestræ, & tamen lumen obscurum vmbra premente. Nam latissima vitis per omne tectum in culmen nititur & ascendit. Non secus ibi quàm in nemore iaceas: imbrem tantùm tanquam in nemore non sentias. Hîc quoque fons nascitur, simúlque subducitur. Sunt locis pluribus disposita sedilia è marmore, quæ ambulatione fessos vt cubiculum ipsum iuuant. Fonticuli sedilibus adiacent, per totum hippodromum inductis fistulis strepunt riui, & quà manus duxit sequūtur. His nunc illa viridia, nunc hæc, interdum simul omnia iuuantur. Vitassem iamdudum ne viderer argutior, nisi proposuissem omnes angulos tecum epistola circumire. Neque enim verebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod visenti non fuisset: præsertim cùm interquiescere si liberet, depositáque epistola, quasi residere sæpius posses. Præterea indulsi amori meo. amo enim, quæ maxima ex parte ipse inchoaui, aut inchoata percolui. In summa (cur enim non aperiam tibi vel iudicium meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris existimo, titulum suum legat, atq; identidem interroget se, quid cœperit scribere: sciátque, si materiæ immoratur, non esse longum: lōgissimum, si aliquid accersit atque attrahit. Vides quot versibus Homerus, quot Virgilius, arma, hic Æneæ, Achillis ille, describat: breuis tamē vterque est, quia facit quod instituit. Vides vt

pariter lib. viii præsertim in describendo Æneæ scuto multis immoratur. *Breuis*) nam multa ibidem breuibus exequuntur.

Aratus minutissima etiam sidera consectetur & colligat, modum tamen seruat. Non enim excursus hic eius, sed opus ipsum est. Similiter nos, vt parua magnis conferamus, cùm totam villam oculis tuis subÿcere conamur, si nihil inductum & quasi deuium loquimur, non epistola quæ describit, sed villa quæ describitur magna est. Verùm illuc, vnde cœpi, ne secundum legem meam iure reprehendar, si longior fuero in hoc in quod excessi. Habes causas cur ego Thuscos meos Thusculanis, Tyburtinis, Prænestinisque meis præponam. Nam super illa quæ retuli, altius ibi ocium, & pinguius, eóque securius: nulla necessitas togæ, nemo accersitor ex proximo. Placida omnia & quiescẽtia, quod ipsum salubritate regionis, vt purius cælum vt aër liquidior accidit, ibi animo, ibi corpore maximè valeo. Nam studÿs animum, venatu corpus exerceo. Mei quoque nusquam salubrius degunt, vsque adhuc certè neminem ex ÿs quos eduxeram mecum (venia sit dicto) ibi amisi. Dÿ modò in posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco seruent. Vale.

Aratus) hic Athenodoro patre genitus, secundum alios Mnasea & matre Lenodora. magna de præceptoribus inter Suidam, & eum qui Arati vitam conscripsit, dissensio. Constat tamen viguisse Ptolomæi Philadelphi temporibus, & claruisse apud Antigonum cognomento Gonatam Macedonum regem. patriam habuit Solos Ciliciæ. plura literarum monumenta reliquit, tradente Suida, inter quæ Phænomena scilicet lucentes stellas: quod opus ad nostros transtulit M. Tullius. vtrunque extat: sed Latinum detruncatum initium habet admirabile, & totum Homero simile. Sunt tamen qui sentiant magis Hesiodum secutum. illum Cicero primo de Oratore asserit fuisse ignarum astrologiæ, verùm ornatissimis atque optimis versibus de cælo stellísque dixisse. Fabius materiam Arati motu carere iudicat, vt in qua nulla varietas, nullus affectus, nulla persona, nec cuiusquam sit oratio: sufficere tamen operi, cui se parem crediderit vel æqualem. *Colligat*) numeret, non omittat. nam minima & obscura exornat quadam grauitate. *Modum*) rectam mensuram scribendi. *Hic*) colligere minima. *Excursus*) excessus, digressio à proposito. *Opus*) materia, quæ ita exigit. *Parua*) hanc villæ descriptionem. *Magnis*) prædictis. *Inductum*) accersitum. *Deuium*) extra rem. *Illuc*) redibo ad propositum. *Legem meam*) quam mihi dixi, non digredi à materia: nam paululum euagatus erat. *Thuscos meos*) villam quam in Thuscis possideo. *Thusculanis*) villis, quas in Thusculano agro habeo, & Tyburtino, & Prænestino. Thusculum ciuitas in conspectu Romæ est egregiis ornamentis insignis, eam vineta coronant tectáque magnifica: præsertim ea regione quæ in Romanum descendit aspectum, videre licet villas variis decoratas apparatibus. à Thuscia Thuscus, à Thusculo, Thusculanus deducitur. Præneste & Tybur pariter in conspectu vrbis fuere. autor Strabo. *Super*) præter. *Ibi*) in Thuscis. *Altius*) remotius à curis. *Pinguius*) copiosius. *Eo*) ob id. *Togæ*) officii. Sæpe enim toga pro officio ponitur. Mart. raram togam, id est officium rarum in beata optat vita & ad Iuuenalem idem, Ignota est toga, pro nemo est in officio. & togatus officiosus, vt idem, Mane vel à media nocte togatus ero: nam togati, sicut refert Lampridius,

ad munera conueniebant. *Proxime*) loco, vt ex Tybure & Præneste. *Quod ipsum*) accidit vt omnia quiescant. ordo est. quod ipsum accidit salubritate regionis, quia cælum purius & magis serenum quàm in aliis locis sit. *Ibi*) illic. nam cùm hæc scriberet erat in vrbe. *Animo*) vacuo à curis. *Vsque adhuc*) hucusque. *Venia sit dicto*) modus dicendi, qualis, malum absit omen, ne scilicet excitaret Nemesin aduersum sua, quæ petulantes & superbos vlcisci solet, & elatum ceruice premit: nam tradunt Nemesin implacabilem admodum contumacibus, & pẽnatam: quia celeriter delinquentes consequitur. inde prouerbium *νέμεσις δ' γε παρὰ πόδας βαίνει* id est Nemesis quidem ad pedes graditur. nam prædicit brachio & freno, ne immensa facias, neque effrenata dicas: vnde illud distichum lib. iiij. Græcorum epigrammatum, *ἡ νέμεσις προλέγει τῷ πήχει τῷ τε χαλινῷ, Μήτ' ἄμετρόν τι ποιεῖν, μήτ' ἀχάλινα λέγειν.* Nemesis prædicit brachio & freno, neque immensum quid facere, neque effrænata dicere. Item aliud ad idem, *ἁ νέμεσις πᾶχυν κατέχω. τίνος οὕνεκα; λέξεις, Πᾶσι παραγγέλλω μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτρον.* Nemesis brachium teneo. cuius causa dices? omnibus prænuncio, nihil supra mensuram. Ibidem alia leguntur de Nemesi: & apud Ausoniũ tetrastichon, & quædam ex primo Pausaniæ: sed plura apud Suidam. *Amisi*) morte perdidi. *Gloriam*) salubritatis.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

Nec hæredem institui, nec percipere posse Rempub. constat: Saturninus autem qui nos reliquit hæredes, quadrantem Reipub. nostræ, deinde pro quadrante præceptionem quadringentorum millium dedit.

Nec) Pompeius Saturninus Secundum hæredem reliquerat ex dodrante, remp. Comensium ex quadrante: & quia tunc secundum leges resp. non poterat institui hæres, scribit Secundus, tamen velle vt voluntas Saturnini rata sit, nec infringatur. *Constat*) nulla est controuersia. *Remp.*) nec posse institui hæredem, aut ius istud municipale fuit, aut leges, quibus tunc vtebantur, postea sunt abrogatæ: nam hodie omnes iurisconsulti intendunt vtilitati reipub. vt Marcellus. ff. xxx. de legatis & fideicommissis: siquid, inquit, relictum sit ciuitatibus omne valet, siue in distributionem relinquatur, siue in opus, siue in alimenta, vel in eruditionem puerorum, siue in quid aliud. & Paulus ibidem latius, an dicamus de legatis tantùm loqui, non de hæreditatibus: an vt scribit Vlpianus. xxviii. ff. quia resp. incerta res est: hæres autem institui nemo potest, nisi vt certus demonstretur, an quia litis causa & calumniæ non possumus imperatorem, nec remp. hæredem instituere Paulo lib. xxviii. titulo de hæredibus instituendis asserente. nam & Vlpia. xxxviii. refert nos hoc iure vti, vt in rebus publicis, cùm de donatione quæritur, illud solùm spectandum, vtrum ob causam aliquam iustam reip. promittat quis, vel polliceatur, an non: an magis hoc pertinet ad sententiam Iuliani, qui. xxx. ff. putat non permittendum legari domum suam ad opus reip. faciendum, si in alio territorio est. Saturninum autem non fuisse Comensem, & prædia sua alibi habuisse. *Nec posse percipere*) nec posse adire hæreditatem. est enim cõsequens, vt si respub. non potest institui hæres, nec etiam possit percipere fructus, & commoda hæreditatis. verùm si legamus non posse præcipere, tunc interpretabimur, non habere priuilegium protopraxiæ, id est, primæ exactionis: de qua latius in epistolis ad Traianum: & hac ratione mox legendum ducimus præceptionem. cccc. millium, quod etiam magis probamus. *Quadrantem*) quartam patrimonii partem, quæ erat. cccc. millium. *Nostræ*) Comensi. nam & Caluisius Nouocomensis fuit. *Præceptionem quadringentorũ milliũ*) vt im-

vt imprimis daretur reip. summa, cccc. millium nummû, id est quadringenta sestertia.

Hoc, si ius aspicias, irritum: si defuncti voluntatem, ratum & firmum est. Mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iurisconsulti, quod sum dicturus, accipiant) antiquior iure est, vtique in eo quod ad communem patriam voluit peruenire: an cui de meo sestertium vndecies contuli, huic quadringentorum millium paulo amplius tertiam partem ex aduentitio denegem. Scio te quoque à iudicio meo non abhorrere, cùm eandem Remp. vt ciuis optimus diligas. Velim ergo cum proximè decuriones contrahentur, quid sit iuris indices, parcè tamen & modestè: deinde subiungas nos quadringenta millia offerre, sicut praeceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius liberalitas, nostrum tantùm obsequium vocetur. Haec ego scribere publicè supersedi: Primùm, quòd memineram pro necessitudine amicitiae nostrae, pro facultate prudentiae tuae, & debere te, & posse perinde meis, ac tuis partibus fungi: deinde quia verebar ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est, tenuisse in epistola non viderer. Nam sermonem vultus,

Hoc irritum) est nullum praedictis rationibus. *Defuncti*) Saturnini. *Defuncti voluntas*) omnino puto seruandam defunctorum voluntatem, etiam si lege prohiberemur: neque enim strictè illorum voluntates interpretandae sunt, Vlpiano respondente: nam idem libro. xxviii. titulo de haeredibus instituendis asserit imprimis testatoris voluntatem inspiciendam. & Iustinianus constituit se cupere, defunctorum voluntates validiores esse, & non verbis sed voluntatibus eorum fauere: quinimmo voluntas militis testamentum est: quod sola perficitur voluntate. Papinianus autor. *Antiquior*) venerabilior, sanctior, charior. Liuius secundo ab vrbe condita, Id antiquius consuli fuit. Tranquillus in Vitellio, Coegit iurare caeteros nihil sibi antiquius quiete publica fore. Et in Vespasiano, Nihil habuit antiquius, quàm propè afflictam nutantémque remp. stabilire. Paulus titulo de captiuis, Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quàm charitas liberorum. Secundus in panegyrico, Adeo nihil amore ciuium tibi antiquius. Virgil. Troiam antiquam, id est venerabilem, dixit, quoniam senes venerandi sint. *Iure*) rigiditate iuris, summum ius (vt dicitur) plerunque summa crux. *Vereor quam in partem*) sensus est, timeo ne iurisconsulti meam sententiam reprehendant, cùm in vniuersum dixerim extremas voluntates non infringendas: sed intelligo in rebus honestis. nam statim subdit, vtique in eo quod ad communem patriam voluit pertinere, censeo seruandam Saturnini voluntatem. *Vtique*) praesertim. [M. Tullius ad Equites Ro. Vtique siue hinc abiero, siue hic ero oppressus, ea maneat opinio & existimatio.] Fabius, Vtique si aliqua sententia blanditur. Ipse libro septimo, Vtique si latior scena, & corona diffusior. *Communem*) mihi, & tibi. [*Vndecies*) Centum sestertium: nam cùm pollicitus esset quingenta sestertia in alimenta ingenuorum Nouocomensium, agrum de suis precij mille centum sestertiorum longè pluris quàm promiserat, actori publico mancipauit: eundem impositō vectigali recepit, daturus in id mun⁹ tricena millia annua pro foenore. hanc rem latius tractat. libro 7. ad caninium scribens. legitur in aliquibus exemplaribus sestertiûm sedecies cōtuli. *Meo*) patrimonio, peculio. *Contuli*) erogaui reip. [diuersimodè & multiplici liberalitate.] *Huic*) nostrae

reip. *Paulo amplius tertiam partem*) nam quadringenta sestertia sunt paulo amplius tertia parte vndecies centum. *Denegem*) hinc apparet Caluisium non fuisse cohæredem. *Ex aduentitio*) ex eo quòd ad me peruenit ex hæreditate Saturnini. Sensus est, si de meo peculio reip. obtuli vndecies centum sestertiûm, quanto magis concedere debeo, vt habeat quadraginta, quæ iure hæreditario mihi debebantur, cùm ea sint ex peculio aduentitio, & non iure agnationis. Est enim aduentitia pecunia, quæ non accedit, & relinquitur successionis causa, sed ab extraneis & insperato. aduentoria autem res vt epistola, quæ amico aduenienti occurrit. *Contrahentur*) conuocabuntur in Senatû. *Quid sit iuris*) remp. hæredē nō posse institui, & reliqua. [*Dicas*) Aliâs iudices.] *Parce*) paucis & modestis verbis. *Offerre*) illi ante me, tanquam si resp. haberet ius protopraxiæ. *Præcepit*) propria locutio Iurisconsultorum: nam veterum testamenta imperatiuis referta sunt verbis. *Illius*) Saturnini. *Obsequium*) beneficium, lenitas. nam obsecuti sumus reip. cùm iure possemus contendere. *Publicè*) decurionibus, qui vices publicas gerunt. *Partibus*) officio. *Ac tuis*) tanquam si tua interesset. nam fuit Secundo contubernalis. *Sermone*) quem habiturus es apud decuriones pro me. *Vultus*) quo minas, blanditias, lætitiam, tristitiam, preces effingimus.

gestus, vox ipsa moderatur. epistola omnibus commendationibus destituta malignitati interpretantium exponitur. Vale.

Gestus) motus corporis, qui debet esse magis accommodatus ad sensus quàm ad verba. *Vox*) si submissa. *Commendationibus*) actionis laudibus, in quibus Demosthenes summam locabat. *Malignitati interpretantium exponitur*) subiacet epistola, neque se defendet ab his qui eam malignè interpretari velint.

C. PLINIVS CAPITONI SVO S.

SVades, vt historiam scribam, & suades non solus: multi hoc me sæpe monuerunt: & ego volo: non quia commodè facturum esse confido (id enim temerè credas, nisi expertus) sed quia mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur, aliorúmque famam cum sua extendere. Me autem nihil æquè, ac diuturnitatis amor & cupido solicitat: res eo homine dignissima, præsertim

S*uades*) Capitoni vt historiam scriberet suadenti, rescribit idem cupere: & causas quibus ad hoc incitaretur, quibúsque retardaretur, enumerat: vbi pleraque multa, quid historia ab oratione differat, breuiter tractat, cognitu quidem non inutilia. Admonemus lectorem Sidonium Apollinarem lib. iiij. voluisse hanc epistolam non Capitoni, sed Tacito scriptam. namque inquit, Et antiquitus cùm C. Cornelius Tacitus C. Plinio Secundo vt historiam scriberet, suasisset: & ipse postremò quod iniunxit, arripuit. *Commodè*) scitè, bene. *Nisi expertus*) nisi experiaris, & prius periculum scribendi facias. nam tunc facilius poteris comprehendere, quid in reliquis præstare possis. *Occidere*) aboleri nomen illorum, & facta interire, [pro non pati occidere, fuit in vetusto codice posteris tradere.] *Æternitas*) immortalitas, rebus præclarè gestis. *Sua*) historici. Sallustio in præfatione contestante, & qui facta aliorum scripsere, & qui fecere multi laudantur. *Diuturnitatis*) posse diu viuere. *Res dignissima*) amor immortalitis, qua multi incitantur ad illustria.

qui nullius sibi conscius culpæ, posteritatis memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus cogito, si qua me quoque possim Tollere humo. Id enim voto meo sufficit: illud supra votum, Victórque virum volitare per ora. Quanquam ô. Sed hoc satis est, quod propè sola historia polliceri videtur. orationi enim & carmini est parua gratia, nisi eloquentia est summa: historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines natura curiosi, & quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, vt qui sermunculis etiam fabellísque ducantur. Me verò ad hoc studium impellit domesticum quoque exemplum. Auunculus meus, idémque per adoptionem pater,

Culpæ) criminis. nam vbique se prædicat integerrimæ vitæ: quod etiam testimonio Ausonii comprobatur. *Posteritatis memoriam*) vt de se posteri malè loquantur: nam qui rectè vixerunt, non timent vt posteri sua repræhendant. *Si qua me quoque possim Tollere humo*) si quo modo possim vendicare me à mortalitate: sumptú est ex. iij. Georgicorum Virg. vbi hæc scribuntur, Tentanda via est, qua me quoque possim Tollere humo, victórque virum volitare per ora. vnde statim subiunxit reliquum carminis. *Id*) liberari à mortalitate. *Supra votum*) inexpectatum, παράδοξον. *Victor*) voti cópos. *Volitare per ora*) laudari & legi ab omnibus. *Quanquam ô*) optat tamen suis scriptis illustrari & excellere, sumens initium ex v. Æneid. vbi Mnestheus hortatur socios ad remigandum in nauali certamine. Non iam prima peto Mnestheus, nec vincere certo: Quanquam ô. sed superent, quibus hoc fortuna dedisti. *O*) optantis aduerbium. interdum irascentis. vt ô callidos homines nonnunquam expauescentis. vt, ô salue Pamphile. *Quod*) mediocrem laudem. *Gratia*) amor, commendatio. *Eloquentia summa*) nisi tractantur summa eloquentia & arte. *Quoquo modo*) etiam sine eloquentia, & tantùm res nudas commemorans. [Inde ad Lucceium M. Tullius, Ipse inquit etiam annalium ordo nos mediocriter retinet, quasi enumeratione fastorum: & de finibus, quid historia delectet, quam solemus persequi vsque ad extremum, prætermissa repetimus, inchoata persequimur. & cum sequatur, Nec verò sum inscius esse vtilitatem in historia, non modò voluptatem, quid cùm fictas fabulas è quibus vtilitas nulla duci potest cum voluptate legimus? & reliqua deinceps: vt Cæcilius videatur hunc locum à Cicerone accepisse.] nam secundum Vitruuium historia per se tenet lectores, quia habet nouarum rerum varias expectationes. Et vetustissimi Ro. Cato, Pictor, & Piso, condiderunt historias nisi ex annalibus: quam similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine vllis ornamentis monumenta solùm temporum, hominum, locorum, gestarúmque rerum reliquerunt. *Curiosi*) cupidi scire noua & inaudita. nam omnes homines natura scire desiderant. *Nuda*) inculta, sine affectibus, rem ipsam tantum dicente, vt annales & commentarii. *Capiuntur*) oblectantur. *Sermunculis*) quotidianis, & familiaribus verbis. *Ducantur*) afficiantur. *Ad hoc studium*) scribendarum historiarum. *Auunculus meus*) C. Plinius Secundus frater matris meæ. quidam opinantur auunculum traxisse appellationem ab eo, quod æquè tertius à matre, vt auus est: sed non eiusdem iuris, ideóque vocabuli fictam diminutionem. siue auunculus appellatur, quòd aui locum obtineat, & proximitate tueatur sororis filium. *Per adoptionem pater*) ius adoptionis est, vt is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit: & cùm potuerit, sit expertus, & adoptatus sit minor adoptante, legitimo & pontificio iure procedat adoptatio, & ita fiat, vt ne quid aut de dignitate, aut de sacrorum religione minuatur: in primis ne qua calumnia, ne quis dolus adhibeatur. Euenit

autem secundum Iurisconsultum, vt is qui in adoptione datus est, tam in familia naturalis patris iura cognationis retineat, quàm in familia adoptiua nanciscatur: sed eorum tantùm cognationem in adoptiua familia nanciscitur, quibus fit agnatus, in naturali autem omnium pertinebit. Paulus. ff primo, Per adoptionem dignitas non minuitur, sed augetur. vnde Senator si à plebeio adoptatus est manet & Senator. similiter & Senatoris filius in familia adoptantis manet, nisi mancipetur. Iustinianus codice de adoptionibus, Adoptatus inuitus transire ad alienam familiam non cogitur: si verò homo sui iuris per arrogationem ex augusta liberalitate se dederit in adoptionem, tunc familiæ eius aggregatur. Appianus scribit Romanorum more adoptiuos filios adoptantium nomina sumere solitos, & Dion pariter lege cautum, si quis adoptetur, vt adoptantis appellationem reciperet, vnú tamen priorum nominum reseruaret. Hinc noster Cæcilius ab auunculo adoptatus, dictus est, C. Plinius Cæcilius Secũdus. Et cùm de adoptione multa Iurisconsulti scribant, vt Iustinianus in Institutionibus, & Codice de adoptionibus, Diocletianus, & Max. Impera. Vlp ff. primo, & Modestinus ibidem: longè tamen plura Gellius lib. v. Tantùm addam quæ à Caio traduntur, Quòd generalis adoptio duobus modis fit, aut principis autoritate, aut magistratus imperio: principis autoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt: quæ species adoptionis dicitur. Arrogatio, quia & is qui adoptat rogatur, id est interrogatur, an velit eum qué adoptaturus sit, iustum sibi filium esse, & is qui adoptatur interrogatur, an id fieri patiatur. Imperio magistratus adoptamus eos, qui in potestate parentis sunt, siue primum gradum liberorum obtineant, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos proneptis. Apud Barbaros mos fuerat in adoptionibus lectum ascendere, & adoptandum sumptum iuxta ab adoptaturo per vestes, inferius in terram demittere, vt verum partum imitaretur. *Adoptionem*) assumptionem in filium: nam Marcellus adoptionem vendicationem interpretatur. & Varro referẽtibus centurionibus, adoptatos in cohortes dixit. hoc est, ascitos.

historias, & quidem religiosissimè, scripsit. Inuenio autem apud sapienteis honestissimum esse, maiorum vestigia sequi, si modò recto itinere præcesserint. Cur ergo cunctor? Egi magnas & graueis causas. Has (etiamsi mihi tenuis ex eis spes) destino retractare, ne tantus ille labor meus, nisi hoc quod reliquum est studÿ addidero, mecum pariter intercidat. Nam si rationem posteritatis habeas, quicquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices, Potes simul & rescribere actiones, & cõponere historiam. Vtinã. Sed vtrũque tam magnum est, vt

Historias) bellorum Germaniæ. xx. libros. à fine Aufidii Bassi. xxxi. naturæ historiarum. xxxvij. *Religiosissimè*) verissimè, cum fide. *Sapientes*) philosophos. *Sequi*) imitari. *Vestigia*) studia, artes. *Recto itinere*) per virtutis callem. *Tot*) lib. sexto ad Quadratum numerat actiones suas honorificas. [aliqua exemplaria habent, cur ergo autore scilicet tanto tardo ad scribendam historiã, quia prius volo actiones meas emendare.] *Tenuis spes ex eis*) sperem consequi paruam admodum laudem ex orationibus meis. *Retractare*) superuacua amputare, emendare. *Labor meus*) quem perpessus sum componendo, & illas agendo. *Quod reliquum est studÿ addidero*) extremam manum imposuero. *Mecum*) me moriente. *Rationem posteritatis*) considerationem & respectum memoriæ tuæ apud posteros. *Peractum*) absolutum, per enim compositum finem rei significat. *Pro non inchoato est*) tanquam si nunquam incœpisses. nam imperfecta negliguntur, & citò intereunt. *Rescribere*) emendare. *Vtinam*) possem simul vtrunq; præstare. *Magnum*) magni oneris & in-

genii. Lucianus testatur historiæ compositionem difficilem & arduam, orationum verò vt nondum aliquis perfectus orator reperiatur. *Alterum*) aut perficere orationes, aut historiam conscribere.

abundè sit alterum efficere. Vndeuicesimo ætatis anno dicere in foro cœpi, & nunc demum, quid præstare debeat orator, adhuc tamẽ per caliginem video. Quid si huic oneri nouũ accesserit? habet quidem oratio & historia multa communia, sed plura diuersa in his ipsis quæ communia videntur. Narrat illa, narrat hæc, sed aliter. huic pleraque

Abundè) maximũ. *Vndeuicesimo*) decimonono, dempto vno de vicesimo, sicut duodeuicesimo, decimooctauo: demptis duobus de vicesimo: sic vndetrigesimo, & duodetrigesimo, ac deinceps vsitato & eleganti dicendi genere. Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ tradit, L. Crassum nonodecimo ætatis anno statim parem vnicuique causæ. Fabius Demosthenem puerum actiones pupillares habuisse: Tranquillus Augustum auiam duodecimo anno pro rostris laudasse. *Præstare*) efficere, quod sit oratoris officium. M. Tullius de perfecto oratore inquit, Oratoris officium, vt subtilis in probando sit, mediocris in delectando, vehemens in flectendo. Fabius, tria præstare debet orator, vt doceat, moueat, delectet: nam virum cùm ingenij natura præstantem, tùm verò pulcherrimas artes penitus mente complexum, datum tandem rebus humanis, qualem nulla antea vetustas cognouerit: singularem, perfectúmque, vndique optima sentientem, optiméque dicentem (non enim sufficit honestè dicere scire, nisi & audere) hunc iure perfectum oratorem appellauerim. *Per caliginem*) difficulter, vix. *Quid*) fiet? *Nouum*) componendæ historiæ. *Multa communia*) vt delectet, afficiat, auditores rerum nouitate attentos reddat, exemplis instruat, & moueat digressionibus opportunis, vtatur exornationibus ferè omnibus quibus orator, & elegantia, & flumine orationis, & varietate. [Vnde non absurdè dixit Cicero de legibus, Historiam scribere maximè minus esse oratorium.] est autem quædam historia perpetua, quæ continet alicuius populi res gestas, & quomodo quid singulis annis actum sit, ita scripsit Liuius & Tacitus in historia augusta. aliud præterea genus historiæ, quæ solùm ad vnum pertinentia continet. ea propria dici potest, & seclusa, vt scripsere Tranquillus apud nos, Plutarchus apud Græcos: de priori genere nunc differit Secundus. *Plura diuersa*) Lucianus in libello scribendę historiæ, Diuersa, inquit, est historicorum ratio scribendi ab oratoribus. historici enim ordinem rei seruant, & materia præparata vtuntur: oratores verò multa inuertunt & fingunt. procœmium historicorum, duabus tantùm rebus, attentione & docilitate constare debet, omissa beneuolentia, quam in primis orator captat. Hinc Fabius plures historiæ virtutes oratori vitandas præcipit. cùm sit proxima poetis, & quodammodo carmen solutum, verbisque liberioribus ac remotioribus figuris narrandi tædium euitet. demum neque contineatur quibus oratio partibus, exordio, narratione, confutatione, confirmatione, peroratione: sed eius lex sit incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem vsque perducere, explicando quo consilio, qua ratione gestæ sint. Hinc de perfecto oratore Cicero, Declamatoribus historia finitima est, in qua narratur ornatè, & regio sæpe aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones & hortationes, & tracta quædam ac fluens expetitur eloquentia, non hæc contracta & acris oratio. De oratore libro secundo, Quis nescit primam esse historiæ legem, ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid veri tacere, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis? Hæc fundamenta nota sunt omnibus, ipsa autem exædificatio posita est in rebus & in verbis, rerum actio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem, consilia primùm, deinde a-

ctus, postea euentus expectantur. Vult etiam de consiliis significari quid scriptor probet, & in rebus gestis declarari: non solùm quid actum, aut dictum sit, sed etiam quæ: & cùm de euentu dicatur, vt causæ explicentur omnes, vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis: omniúmque ipsorum: non solùm res gestæ, sed etiam qui fama & nomine excellat, de cuiusque natura atque vita, quæ plerunque ab oratore omittuntur, vel secus tractantur pro commodo suo. Si quis plura desiderat, in quo vtrunque differat, legat præcepta dicendi, & Lucianum in eo opusculo, cui titulus est, πῶς δεῖ ἱστορίαν γράφειν. *Illa*) oratio. *Hæc*) historia. *Narrat*) immò ferè consumitur tota in narrando. nam post præfationem rebus conuenientem, & rectè introductam fit ad narrationem transitus. omne enim sine artificio, si Luciano credimus, reliquum historiæ corpus est longa narratio, quæ tamen narrationis virtutibus ornabitur. *Alter*) scribitur enim historia ad narrandum, non ad probandum, & inter species narrationum à Fabio numeratur, at quę oratori conuenit narratio interdum subtrahenda, neque semper prooemio substituenda: sed pro conditione causarum mutanda. nanque non in hoc reperta est, vt tantùm cognoscat iudex, sed aliquanto magis vt consentiat. neque necesse est narrationem in oratore esse veram, sed verisimilem: in qua aliqua neganda, aliqua adiicienda, aliqua mutanda, sicut aliqua etiam tacenda, quæ omnia ab historico respuuntur. *Huic*) historiæ.

humilia & sordida, & ex medio petita: illi omnia recondita, splendida, excelsa, conueniunt. Hanc sæpius ossa, musculi, nerui: illam

Humilia & sordida) Assentiri videtur Secundo Diodorus. Libro inquit vi. Omnia in quibus historia versatur complecti rerum scriptores decet: tū verò maximè quomodo quæque res sigillatim describendæ sint, cura videtur suscipienda. non enim tantummodo hæc notatio particularis diligentiáque priuatis hominibus ad conseruandas augendásque fortunas proficit. verùm historicis etiam plurimum decoris atque ornatus affert. videmus quot Liuius bella obscura, & ad nullum exemplum facientia percenseat: sed illi ita faciendum fuit omnes Ro. res scribere aggresso. neque me præterit Iunium Cordum historicum à Iulio Capitolino reprehendi, quòd multa de voluptatibus domesticis, cæterísque infimis rebus historiæ suæ inseruit: quot seruos vnusquisque principum, & quos amicos habuerit, quot penulas, quótve chlamydas: quorum scientia nulli prosit: si quidem ea debeant in historia poni, quæ aut fugienda sint, aut sequenda: nam leuia prætereunda. Itaque Flauius Vopiscus notat Aurelium Festiuum cùm Firmum referret inter crocodilos vnctum crocodilorum adipibus natasse, & elephantum rexisse, & hippotamos edidisse, & sedentem struthionibus vectum, ac quasi volitasse: non enim scimus quales mulos Clodius habuerit, aut mulas T. Annius Milo: aut vtrum Thusco equo sederet Catilina an Sardo: vel quali in chlamyde Pompeius vsus fuerit purpura: quorum vitas scribendas Liuius & Sallustius arripuerunt. Dicamus igitur aliud esse vitas, aliud perpetuam historiam quam intendit Secundus, scribere: in illis enim electa dicenda. quam regulam tenaciter obseruasse Tranquill. videmus. sed in omnimoda historia licet interdum vulgaria complecti. *Petita ex medio*) trita, vulgaria, communia. possumus ista etiam referre ad verba. nam autore Luciano, historia coloranda est dictione clara: inde sæpius inuenies apud rerum scriptores de medio petita vocabula: qualia sunt carrus, induratus, castellanus, ferraria, lignatum, aquatum, rebellatum, & similia: existimo tamen de rebus hic loqui, cum sequantur mox alia verba. *Illi*) orationi. *Recondita*) cognita paucis, electa: opponuntur enim tritis & vulgaribus. *Splendida*) illustria, cuius contrarium sordida. *Excelsa*) eius antitheton humilia. *Sæpius*) interdum ex præcepto Luciani vim eloquentiæ licet ostentare, vbi copia rerum exigit: laudare tamen & vituperare parce. *Hanc*) historiam. *Ossa*) nudæ res. *Musculi*) à corpore ad historiam

hæc commodè translata. sunt autem musculi ex neruis & cartilagine condensati, quibus robur ostenditur sicut neruis. Licet igitur historico vires ostendere. quod Quintilianus permittit in declamationibus, quibus similis est historia, Ostendenda inquit ossa & nerui controuersiæ ac declamationis: at oratori secus faciendum. nam vires dissimulandæ, & illius præcipuum artificium cùm ex arte loquatur, ne ars vlla videatur.

tori quidam & quasi iubæ decent. Hæc vel maximè vi, amaritudine, instantia: illa tractu & suauitate, atque etiam dulcedine placet. Postremò alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert, vt Thucydides

Tori) pulpæ. M. Tullius succum orationis appellat, vt apud Terentium in Phormione; culpam vt Antipho in se admiserit: nam bono ornatu addidit in se, cùm & sine hoc planũ videri possit. Tacitus inquit, Oratio sicut corpus hominis esse debet, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur: sed temperatus & bonus sanguis implet membra & exurgit toris, ipsos quoque neruos robur tegit, & decor commendat. *Iubæ*) exultantia & decor orationis per iubas monstratur, sicut per toros plenitudo & vbertas. quãquam Fabius moneat orationi non debere inesse athletarum toros, sed militum lacertos: nec versicolorem illam qua Demetrius Phalereus dicebatur vti, vestem bene ad forensem puluerem facere. Verùm aliud est posteritati consulere, aliud vtilitati præsenti. [In alia lectione fuit tubæ, id est eminentiæ.] *Hæc*) historia. *Vi*) impetu & concitata oratione. nam M. Tullius Xenophontem notat tanquam dulciorem & minus vehementem quàm historico conueniat. in Tacito verò vis, amaritudo, instantia ex professo apparet. Scio tamen vim conuenire oratori, modò ne transeat in violentiam. In hoc autem eloquentiæ vis, vt iudicem non in id tantùm compellat, in quod ipsa rei natura ducetur, sed aut qui non est, aut maiorem quàm est faciat affectum. omnis vis consistit in augendo minuendóve. *Amaritudine*) liberè narrando vitia, & crimina ac infortunia. *Instantia*) rerum frequentia, breuitate: quam Secundus in Saturnino commendat. qualis Thucydides & Tacitus, vt verborum prope numerum sententiarum numero sequantur. nam vterque historiæ grauissimus autor. *Illa*) oratio. *Tractu*) amplificatione: cùm inter alias oratoris virtutes hæc non minima sit, parua augere, magna minuere, & immorari diutius vbi opus sit, vt melius animis auditorum insigatur. Cicero tamen de oratore iubet in historia genus orationis fusum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabiliter profluens sine illa iuridiciali asperitate, & forensibus aculeis sententiarum prosequendum esse, & alibi historiam leni æquabilique tractu distinguendam existimat. & Fabius in Herodoto omnia leniter fluere. tum ipsam linguam habere iucunditatem vt latentes in numeros complexa esse videatur. *Suauitate & dulcedine*) quibus alliciat animum auditorum: nam huic soli intendit orator, quoquo modo iudices mouere, non veritatem explicare: vnde sæpe dulcibus & suauibus eos fallit, neque respicit si in futurum sit obnoxius repræhensioni quòd falsa dixerit: sed si persuasibilia & fidem facientia. Iam prædiximus differentiam suauis & dulcis. *Alia verba*) diuersa sunt quædam historicorum verba ab oratore. nam illis peculiare est dicere, palare, facere impressionem, canere receptui, centuriare, lapidare, castrametari, expedire aciem, antesignanos, vicanos, classiarios, suppetias, & alia multa quibus orator nunquam nisi per translationem vtitur. *Sonus*) historico præterquam in concionibus vnus & perpetuus debet esse sonus: oratori secus. nã si lugubria tractat verbis & voce querula, si læta lætis, si grauia grauibus vtetur, & exornationibus ac clausulis ad rem accommodatis: in concionibus similiter cadentia & antitheta plurimum faciunt: in iudiciis parum admodum lenia omnia & profluentia: apud historicum acria, &

aculeata apud oratorem. Ad hæc historia non tam finitimos numeros, quàm obicem quandam contextúmque desiderat, cùm omnia eius membra connexa sint, & quoniam lubrica est ac fluit, vt homines manibus inuicem appræhensis gradum firmant, continent & continentur. quare diuersam verborum constructionem historiæ ab oratione dicit Secundus, & Lucianus autor historiæ stylum non debere esse hiantem & asperum, neque rhythmo diffluentem. illud enim culpabile, alterum audientibus iniucundum: monétque vehementem acrimoniam, & ambitu crebram ac perplexam argumentis dictionem, non conuenire historico, sed dispositam & ordinatam. sit autem clara & ciuilis, quæ possit insigniter declarare subiectum. signum enim historici laudabilis, primùm lucidè & splendidè rem tractare non abstrusis, & extra calcatam viam nominibus, neque forensibus & cauponariis. sed vt vulgus intelligat, eruditi laudent, modestus sit in compositione nominum.

ait, κτῆμα sit, an ἀγώνισμα quorum alterum oratio, alterum historia est. His ex causis non adducor, vt duo dissimilia, & hoc ipso diuersa, quòd maxima, confundam, misceámque: ne tanta quasi colluuione turbatus, ibi faciam, quòd hic debeo. Ideoque interim veniã. (ne à forẽsibus verbis recedam,) aduocandi peto. Tu tamen iam nunc cogita, quæ potissimùm tẽpora aggrediamur. Vetera & scripta aliis, parata inquisitio, sed onerosa collatio, intacta & noua, graues offensæ, leuis gratia. Nam præterij quòd

Κτῆμα sit, an ἀγώνισμα) [possessio sit an concertatio.] Hæc est sana lectio, quam in omnibus, quos vidimus codicibus mancam & inuersam restituimus in integrum sumptã ex proœmio Thucydidis κτῆμα μᾶλλον ἐς ἀεὶ ἤπερ ἐς τὸ παραχρῆμ' ἀγώνισμα, id est, monumentum potius in perpetuum quàm ad præsens tempus pugna. Hæc repetit ad verbum Lucianus in præceptis scribendæ historiæ. Et Fabius Quintilianus libro decimo sic transtulit, Totum historiæ opus non ad intuitum rei pugnámque præsentem, sed ad memoriam posteritatis & ingenii famam componitur. vnde Lucianus in fine eiusdem opusculi, Memento inquit, non ad præsens, vt qui nunc sunt, te laudent, te honorent: sed æternitatem respiciendo, historiam sic conscribe, vt à posteris præmium laboris expectes: dicántque, profectò vir ille dicendi libertate præditus erat. nihil in eo adulatorium est, neque seruile: sed in omnibus veritas, κτῆμα ἐς ἀεὶ, vt sit perpetua possessio, non composita ostentationi, sed fidei veritatíque. [*Agona*) scribit Cicero ad Atticum à Græcis appellari contentionis studium.] *Quorum alterum*) oratio scilicet exigit vt sit momentanea oblectatio & concertatio auditoribus grata. *Alterum*) historia exigit, vt posteris placeat, [si legis historia est. interpretaberis vt sit perpetua possessio. M. T. de legibus quod Plin. orationi tribuit, id poeticæ dat, Intelligo inquit, alias in hist. leges seruandas, alias in poemate: quòd in illa ad veritatem referantur, in hac ad delectationem plæraque.] *Duo*) orationem & historiam. *Maxima*) maximi ponderis, constantia ex multis maximisque, & ideo in quibusdam diuersa. *Confundam*) componam, eodem tempore perturbem. Colluuione commixtura, confusione. colluuies propriè est permixta immundicies ex confluuio alicuius rei: quare dixit quasi. *Ibi*) in oratione *Faciam*) conuenientia historico. *Veniam aduocandi peto*) scripturus historiam quietem ab actione causarum petit (ne à forensibus verbis recedam) docet [veniam & aduocandi dictionem fuisse verbum causidicorum, & in foro vsitatum [ex verbis M. Tullij pro Archia cognoscimus, aliud fuisse genus dicendi in iudiciis, aliud in forensi sermone. in peruetusto exemplari pro forensibus est meis, id est forensibus. ad idem Lucianus etiam de componenda historia inquit,

quit, Historicus non abstrusis verbis, nec extra calcatam viam, neque forensibus ac cauponariis vtetur.] *Quæ tempora*) quorum temporum historias scribendas aggrediamur. *Vetera*) veterum historiæ. *Scripta alijs*) mandata monumentis literarum, ab aliis sunt. *Parata inquisitio*) materia & inuentio facilis ac in promptu, vtpote iam tractata. *Onerosa collatio*) difficilis comparatio, quia oportet superare scribendo summos viros, qui prius illa tractarunt. *Intacta*) tempora non descripta ab vllo, qualia erant Vespasianorum, Neruæ, & Traiani: nondum enim Tacitus & Tranquillus suas historias conscripserant, cùm hæc destinaret Secundus. *Graues offensæ*) sunt futuræ molestæ inimicitiæ scripturo. arduum videtur, refert Sallustius, res gestas scribere. primum quòd facta dictis exæquanda sunt: deinde quia plerique delicta, quæ repræhenderis, maleuolentia & inuidia dicta putant. *Leuis gratia*) parua laus est describere noua. *Propterea quòd*) quia hoc nos deterrere potest à scribendo noua, [an potius placet, nam præterij quod dicendum in primis erat.]

in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt, quàm laudanda: tum si laudaueris, parcus: si culpaueris, nimius fuisse dicaris: quamuis illud plenissimè, hoc restrictissimè, feceris. Sed hæc me non retardant: est enim mihi pro fide satis animi. Illud peto præstruas, ad quod hortaris, eligásque materiam, ne mihi iam scribere parato, alia rursus cunctationis & moræ iusta ratio nascatur. Vale.

In tantis vitiis) quibus versantur nostris temporibus: nam tunc omne in præcipiti vitium steterat, si Iuuenali credimus. potuit tamen respexisse mala Domitiani tempora. *Parcus*) diceris fuisse ab his qui laudantur. [*Quamuis illud*) Quod laudaueris. *Hoc*) quod culpaueris.] *Fide*) veritate, in qua tota versatur historia. *Satis animi*) maximè autem & ante omnia historicus liber sit mente, neque pertimescat aliquem, neque speret aliquid: alioquin similis erit malis iudicibus ad gratiam, aut inimicitiam iudicantibus. *Præstruas*) præpares. [*Tam*) alij legunt iam.] *Ratio*) causa iusta.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

Variè me affecerũt literæ tuæ: nam partim læta, partim tristia continebant. Læta, quòd te in vrbe teneri nunciabant. Nollem, inquis: sed ego volo, propterea quòd recitaturum statim, vt venissem, pollicebantur. Ago gratias, quòd expector. Triste illud, quòd Iulius Valens grauiter iacet: quanquam ne hoc quidem triste, si illius vtilitatibus æstimetur, cuius

Variè) Dolet Iulium Valẽtem grauiter iacere, sed molestius fert quòd Auitus decesserit. *Affecerunt*) si alicui fuisset ambiguum, afficere esse affectus mouere tam lætos quàm tristes, hîc omnino tollitur dubium. *Nollem esse in vrbe*) occurrit his quæ dici poterant à Saturnino. *Propterea quòd*) quia sic in præcedenti epistola vsus est [& M. Tullius in epistolis, Propterea quòd dies magna ex parte consumptus est. Sic in oratione ad equites Romanos.] *Recitaturum*) te. nam scripsit Saturninus orationes, historias, hendecasyllabos. *Vtilitatibus æstimetur*) reputemus quid vtile sit Iulio.

interest quammaturissimè inexplicabili morbo liberari. Illud planè non triste solùm, verumetiam luctuosum, quòd Iulius Auitus decessit, dum ex quæstura redit. Decessit autem in naui procul à fratre amantissimo, procul à matre, à sororibus. Nihil ista ad mortuum pertinent, sed pertinuerunt, quum moreretur. Pertinent ad hos qui supersunt. Iam quidem in flore primo tantæ indolis iuuenis extinctus est, summa consecuturus, si virtutes eius maturuissent. quo ille studiorum amore flagrabat? quantum legit? quantum etiam scripsit? quæ nunc omnia cum ipso sine fructu posteritatis abierunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non maxima est. Finem epistolæ faciam, vt facere possim etiam lachrymis, quas epistola expressit. Vale.

Interest) expedit. *Maturissimè*) quàm primùm & opportunè. *Inexplicabili*) incurabili. *Liberari*) morte. *Iulius Auitus*) alius à Iunio Auito, cuius interitum lib. viii. lugubriter dolet: [æstimetur tristitia cum vtilitatibus illius.] *Nihil ista*) dicet aliquis. *Hos*) eius necessarios. *Iam*) præterea. *Indolis*) iudicii futuræ virtutis. *Summa*) summam laudem & dignitatem. *Si maturuissent*) si vixisset diutius, [in pontificio codice, cuius copiam nobis fecit Philippus Beroaldus, est ista lectio. maxima consecuturus. amabam virtutes eius maturitatémque.] *Quo*) quanto. *Sine fructu posteritatis*) quia nullam vtilitatem capient posteri ex studio illius immaturo. *Nulla*) non quælibet etiam parua, quanto magis maxima.

C. Plinivs Antonino Svo S.

Cvm versus tuos æmulor, tum maximè, quàm sint boni, experior. Vt enim pictores pulchram, absolutámque faciem rarò, nisi in peius, effingunt: ita ego ab hoc archetypo labore & decido. Quò magis hortor, vt quamplurima proferas, quæ imitari omnes concupiscant, nemo aut paucissimi possint. Vale.

Cvm) Iambos Antonini tantum admiratur, vt sibi imitabiles neget: & hortatur ad similes identidem emittendos. *Æmulor*) vt transferam in Latium, cùm ille Græcè scripserit. *Experior*) cum nequeam consequi illorum dignitatem. *Absolutam*) perfectam. *In peius fingunt*) deficiunt ab exemplari. *Effingunt*) transcribunt, depingunt. *Archetypo*) à prima positura, quales sunt tui versus Græci. *Labor*) inferior sum, [aut, quod non improbo, archetypo labore. à tuis primum elaboratis carminibus: vel magis, vt est in antiquo exemplari, ab hoc archetypo laboro & decido. nitor scilicet assequi maiestatem tuorum carminum, sed frustrà.] *Concupiscant*) quia optima. *Possint imitari*) propter summam illorum excellentiam.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

Libera tandem hendecasyllaborum meorum fidem, qui scripta tua communibus amicis spoponderunt, appellantur quotidie & flagitantur: ac iam periculum est, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere. Sum & ipse in edendo hæsitator: tu tamen meam quoque cunctationem tarditatémque vicisti. Proinde aut rumpe iam moras, aut caue ne eosdem illos libellos, quos tibi hẽdecasyllabi nostri blãditijs elicere non possunt, conuicio scazontes

Libera) Secundus hendecasyllabo pollicitus fuerat amicis Trãquillum emissurum quædam: quæ cum diutius is contineret, & amici in dies promissa repeterent, eundem monet vt publicet: sin minus, comminatur in illum versus conuitiosos. *Libera fidem*) præsta quod polliciti sunt de te. *Communibus*) mutuis, nostris. *Appellantur*) expetuntur, vocantur tanquam debita. Seneca de beneficiis, Nec auarus exactor ad horam & diem debitorem appellat. Interdum salutare significat, vt apud Apuleium appellata Byrrhena. Appellare interdum prouocare, à quo appellatio prouocatio: vt ff. ix. titulo de appellationibus: à grammaticis insuper pro nomine sumitur. [*Cogant formulam accipere*) Aliâs, cogantur ad exhibendum formulam.] [*Exhibendum*) Vlp. Exhibere est in publicum producere, & videndi, tangendíque hominis facultatem præbere. propriè autem exhibere est extra secretum habere. est ergo sensus, ne actione dictata cogantur exhibere se.] *Formulam*) libellum, modum, & formam procedendi post litem contestatam. Tranquil. in Claudio, Et iis qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent restituit actiones. Fabius, Neque ignoro multa transferri, cum in omnibus ferè causis, in quibus cecidisse quis formula dicitur: hæ sint quæstiones, an huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore liceat agere: [aliâs pro regula.] Idẽ lib. iij. Priuata quoque iudicia sæpe vnum iudicem habere multis & diuersis formulis solent. Plin lib. ix. Et damni dati formula ex edicto condemnatum. M. Tullius secundo de Oratore, Hæc enim in ludo causarum ferè formula, [& tertio Officiorum, Formula quædam constituenda est.] Petronius Arbiter, tabulas fœderis signatas ex formula asserit. Frontinus in præfatione de aquæductibus pariter pro regula & norma. & Varro in agricultura pro exemplari. quod etiam nunc sequuntur notarij in stipulando. In stipulatione ouium prisca, inquit, formula, stipulatur emptor. Columella & Palladius formas & formulas caseorum tradiderunt. *Hæsitator*) cunctabundus, secundum Horatii præceptum, qui iubet ne præcipitetur editio. *Tuo si tamen*) Satietatem importat ô si, sicut ô he. ô si tamen in vetustis exemplaribus Secundi legitur, tu tamen absque interpositione ô si. *Rumpe moras*) ede tua scripta. *Blanditijs*) conueniunt enim hendecasyllabi rebus lætis. *Scazontes*) iambi: sed quia legem Iambi non seruant, meritò scazontes, id est claudicantes, dicũtur sic Ausonius appellauit, ἀπὸ τοῦ σκάζω, id est claudico. Diomedes, Qui in vltima, inquit, oratiuncula vel syllaba fraudantur, vel tempore deficiunt, Græcè scazontes vocantur. Ephæstion Græcus, quem in multis sequitur idem Diomedes, Iambus ait claudus notandus in fine: quem alii Hipponactem, alii Ananium excogitasse ferunt. in hoc differt à recto Iambo: nam hic iambum vel pyrrhichium finalem suscipit indifferenter, ille verò spondeum vel trocheum: & hic quidem in penultima dissyllabos iambos & spondeos suscipit, & trissyllabos, dactylum, tribrachum, anapæstum. claudus verò non admittit trissyllabos vltimos pedes, sed maximè iam-

bum: quando fit ad decorum: interdum spondeum, quando exasperatur. Scazonta Martial. libro primo & septimo alloquitur.

extorqueant. Perfectum opus, absolutúmque est, nec iam splendescit lima, sed atteritur. Patere me videre titulum tuum, patere audire, describi, legi, vænire volumina Tranquilli mei. AEquum est, nos in amore tam mutuo eandem percipere ex te voluptatẽ, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

Extorqueant) per vim cogant edere. *Splendescit*) elucet, emendatur. *Lima*) correctione. *Atteritur*) absumitur. obscuratur. nam emendatio finem habet. sunt enim qui ad omnia scripta tanquam vitiosa redeant, & quasi nihil fas sit rectum esse quod primum est, melius existiment quicquid est aliud, idque faciant quoties librum in manibus resumpserunt, similes medicis integra resecantibus. accedit itaque vt cicatricosa sint, & exanguia, & cura peiora. sit ergo aliquando quod placeat, aut certè quod sufficiat, vt opus poliat lima, non exterat. *Titulum tuum*) inscriptionem tui nominis in principio voluminis. *Vanire*) exponi venalia apud bibliopolas. *Volumina*) Suida teste scripsit Tranquil. de Græcorum lusibus librum vnum, de Romanorum spectaculis & certaminibus duos, de anno Romano vnum, de signis quæ in libris reperiuntur, vnum, de Rep. Cic. vnum, vbi contradicit Didymo: de nominibus propriis, & speciebus vestimentorum, ac aliorum quibus induimur: de dictionibus ominosis, & maledicis, & vnde vnaquæque dicta: de Roma, & eius institutis, ac moribus libros duos, cognationem Cæsarum continentes, & vitas, & successiones eorum à Iulio vsque ad Domi. libros octo. seriem virorum Romanorum illustrium, nos opinamur esse libellum, qui nunc de claris rhetoribus, & grammaticis circunfertur, de prætoribus vnum: cuius, sicut de poetis & triumphis. Priscianus meminit, & Ser. de vitiis corporalibus. reliquos libros, qui eiusdem Tranquil. creduntur, sponte omittimus. *Nobis*) nostris opusculis.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

ACcepi literas tuas, ex quibus cognoui speciosissimam te porticum sub tuo filiique tui nomine dedicasse, sequenti die in portarum ornatum pecuniam promisisse, vt initium nouæ liberalitatis esset consummatio prioris. Gaudeo primùm tua gloria, cuius ad me pars aliqua pro

ACcepi) Quia Fabatus Prosocer. porticum extruxerat, & in ornatum portarum pecuniam promiserat: ideo Secundus munificentiam illius commendat, incitátque. *Filij*) soceri Secundi: nam eius filiam duxerat: verum cùm hæc scriberet, iam vita functus erat. *Dedicasse*) obsequio dedisse: inscripsisse titulo tuo, & filii. *Portarum*) municipii Comi. porta vrbis proprie dicitur ab importando & exportando. *Consummatio*) finis. sensus est vt finita priore liberalitate extruendæ porticus: statim sine intermissione initium à promissione pecuniæ ad ornandas portas sumeres. quod erat secundæ liberalitatis principium.

Necessitudine) sanguinis coniunctione
Soceri mei) & filii tui.
Patria) Comum.
Florescit) illustratur ædificiis publicis.
Excoli) exornari.
Istum) liberalem.
Tempus) vitam.
Liquet) constat.
Peracto) opere.
Maximè) laudabiliter.
Stare) remorari, finem habere. Nazarius: iā certe quiescere virtuti integrum non est. *Vsus*) consuetudo.

necessitudine nostra redundat: deinde quòd memoriam Soceri mei pulcherrimis operibus video proferri. Postremò quòd patria nostra florescit, quam mihi à quocunque excoli iucundum, à te verò lætissimum est. Quod superest, deos precor, vt animum istum tibi, animo isti tempus quàm longissimum tribuant. Nam liquet mihi futurum, vt peracto, quod proximè promisisti, inchoes aliud. Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cuius pulchritudinem vsus ipse commendat. Vale.

C. PLINIVS SCAVRO SVO S.

RECitaturus) orationem quam apud municipes suos habuerat, paucis amicis recitatam iudicio Scauri subdit. Colligimus ex lib. vi. Attihum Scaurum amicitia Secundo coniūctum, & Gellio tradente, de Caselij erroribus plura composuisse Terentium Scaurum grammaticum in primis nobilissimum temporibus Adriani, cuius filium eiusdem cognomenti grā maticum Latinum. refert Capitolinus auditum à Vero Imperatore. Seneca tamen lib. 1. suasoriarum afferit in Scauro Mamerco Scaurorum familiam extinctam. *Publicare*) in publicum mittere. *Vererer*)

RECitaturus oratiūculam, quā publicare cogito, aduocaui aliquos, vt vererer paucos, vt verū audirē. Nā mihi duplex ratio recitādi: vna, vt solicitudine incēdar: altera, vt admonear, siquid fortè me, vt meum fallit. tuli quod petebā: inueni, qui mihi copiā consilij sui facerent. Ipse præterea quædam emendanda annotaui. Emendaui librum, quem misi tibi. Materiam ex titulo cognosces, cætera liber explicabit: quem iam nunc oportet ibi consuescere, vt sine præfatione intelligatur. Tu velim, quid de vniuerso, quid de partibus sentias, scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel constantior in edendo, si huc vel illuc autoritas tua accesserit. Vale.

quia timor est emendator optimus. *Verum*) iudicium illorum, an bona, an mala esset. *Hic*) hanc orationem. Legitur etiam mihi, & tunc sensus expositus. *Solicitudine accendar*) intendam animum, cùm sim solicitus ne amici malè de meis iudicent scriptis: nam securitas facit hominem negligentem. *Vt meum*) quia nostra solemus amare, & vnusquisque suæ inuentioni fauet, meliusque de alienis, quàm de suis iudicat. In secunda lectione fuit vt mecum idest per meipsum, & sine alieno iudicio: longè tamen melior, vt meum. *Tuli*) consecutus sum. *Consilij sui*) quid sentirent de meis scriptis. *Ipse*) nam iam dixit in recitatione perspicere lectorem quod quisqs

sentiat ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio: & ideo multa commutare, præterire. *Consuescere*) in consuetudinem habere. *Huc*) vt edam. *Illuc*) vt supprimam.

C. PLINIVS VALERIANO SVO S.

ET tu rogas, & ego promisi, si rogasses, scripturum me tibi, quem habuisset euentum postulatio Nepotis circa Thuscillum Nominatum. Inductus est Nominatus, egit ipse pro se nullo accusante. Etenim legati Vicentinorum non modò non presserunt eum, verumetiam subleuauerunt. Summa defensionis, non fidem sibi in aduocatione, sed constantiam defuisse: descendisse vt acturum, atque etiam in curia visum: deinde sermonibus amicorum perterritum, recessisse. monitum enim ne desiderio Senatoris non iam quasi de nundinis, sed quasi de gratia, fama, dignitate certantis tam pertinaciter, præsertim in Senatu repugnaret: alioqui maiorem inuidiam, quàm proximè passurus erat. Sanè priùs tamen à paucis acclamatum exeunti subiunxit preces, multúmque lachrymarum: quinetiam tota actione homo in dicendo exercitatus operam dedit, vt deprecari magis (id.n. & fauorabilius & tutius) quã defendi videretur. Absolutus est sentẽtia designati cõsulis Afranij Dextri: cuius hæc summa, Melius quidẽ Nominatũ fuisse facturũ, si causam Vicentinorũ eodẽ animo quo susceperat,

ET tu) Notum argumẽtũ præcedente iam epistola ad Valerianum, qua illum incitauerat audire quid futurum esset de accusatione Thuscilli Nominati: quo aduocato vsi fuerant Vicentini contra Solertem. *Promisi*) iocatus fuerat cũ eo, dicens quamdiu nunc oportet, quàm blandè roges, vt reliqua cognoscas. non promiserat se scripturum, nisi hac conditione vt rogaret. *Postulatio*) accusatio. *Inductus*) admissus in Senatum. *Legati*) quos cum aduocatione sua tutari deberet, deseruerat. *Presserunt*) acriter accusarunt. *Subleuarunt*) adiuuarunt, excusarunt. *Summa*) compẽdium hoc fuit. *Aduocatione*) pro Vicent. *Descendisse*) in curiam venisse. *Desiderio*) voto. *Senatoris*) Solertis, qui ius ingrediendi Senatum & sententiam dicendi habebat. *Nundinis*) quas instituere in agris suis procurabat. *Gloria*) ascribitur etiam gratia. siquis gratiosior esset Senatui, an Solers, an Vicentini. *Repugnaret*) contradiceret. *Proximè*) statim. *Inuidiam*) maleuolentiam. *Prius*) in principio defẽsionis suæ. *Paucis*) à quibusdam Senatoribus. *Acclamatum*) approbatum, laudatum. [*Exeunti*) egredienti, digressionibus vtenti. Clarior lectio est, deinde, sed quia illam inuenio in codice antiquo, facit vt potior videri possit.] *Subiunxit preces*) cœpit vti deprecatione, quæ in Senatu & apud principem locum habet. *Deprecari*) veniam precibus petere. *Afranij Dextri*) cũ Dextro habuisse amicitiam Mart. vij. testatur. [hic postea in Consulatu suo incertum, sua, an suorũ manu, scelere an obsequio perẽptus est. id quod Plin. l i. refert. & Spartianus Seuerũ Imperatorem vrbi præfecisse Domitium Dextrum, & Cassio Dextro rescripsisse diuum Pium. Vlpian. ff. xl. *Summa*) fuit.

pertulisset: quia tamen in hoc genus culpæ non fraude incidisset, nihilque dignum animaduersione admisisse conuinceretur, liberandum ita vt Vicentinis, quod acceperat, redderet. Assenserunt omnes, præter Flauium Aprum. Is interdicendum ei aduocationibus in quinquennium censuit: & quanuis neminem autoritate traxisset, constanter in sententia mansit: quinetiam Dextrum, qui primùm diuersum censuerat, prolata lege de Senatu habendo, iurare coegit è Rep. esse, quod censuisset: cui quanquam legitimæ postulationi, à quibusdam reclamatum est: exprobrare enim censenti ambitionem videbatur. Sed priusquam sententiæ dicerentur, Nigrinus, Tribunus plebis, recitauit libellum disertum & grauem, quo questus est vanire aduocationes, vanire etiam præuaricationes:

Pertulisset) executus fuisset. *Conuinceretur*) probaretur. *Quod acceperat*) primò sex millia númûm, deinde mille denarios. [*Præter Flauiū Aprū*] Flauios multos nominat Tacitus. Apri grammatici Antonini Philosophi mētio fit per Iulium Capitolinum: item Apri Trib. mil. per Spartianum, vt prætercam quos Mart. suo sale aspergit.] alij legunt, *præterquā Licinium* [Licini⁹ Nepos prętor, à quo postulatus fuerat Thuscillus.] *Interdicendū ei adu.*) ꝓhibendū ab officio aduocādi: nā Iurisconsulti scribunt, esse genus pœnæ iuris studiosis interdicere aduocatione & foro. Monendū tamē inter dicere foro, plus esse quàm aduocationibus interdicere: si quidē huic omnimodo forensibus negociis accōmodare se nō permittitur. ff. xlviij. Vlpianus titulo de pœnis. *Traxisset*) in sententiam suam. *Autoritate*) quia Prætor erat. *Sententia*) sua. *Prolata lege de Senatu habendo*) Cn. Pompeius Consulatum primò cum M. Crasso initurus, quoniam per militiæ tempora Senatus habendi consulendique rerum humanarum expers fuit, M. Varronem rogauit, vti commentarium introductorium faceret, ex quo disceret, quid facere diceréque deberet, cùm Senatum consuleret: sed is liber adhuc viuente Varrone intercidit: vnde multa ad eam rem pertinentia in literis ad Oppianum docuit. primùm qui fuerint, per quos more maiorum Senatus haberi soleret, Dictatorem scilicet, Consules, Prætores, Tribunos pleb. Interregem, præfectum vrbi. Igitur qui Senatum haberet, poterat iureiurando Senatores adigere quicquid censuissent è Rep. censuisse. vnde Licinius Prætor cùm Senatum habuisset, iure coëgit Dextrum iurare quicquid censuerat è Rep. censuisse. *Prolata lege*) non nunc primùm proposita, sed allegata, & in rem suam producta. *E Rep. fuisse*) vtile & expediens reip. Fab. lib. xij. Ad hoc nemo dubitabit, quin si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse interdum conceditur, saluos esse eos magis è Rep. quàm puniri. *Legitimæ*) secundum legem. *Quibusdam*) Senatoribus. *Reclamatum*) cum clamore contradictum. *Ambitionem*) quòd Thuscillus ambisset Afranium Dextrum priusquam ingrederetur Senatum, & ideo pro illo censuisset. *Nigrinus*) hic inter optimates postea tantum potuit apud Adrianum vt sibimet successorem Imperator destinasset, nisi insidias cum multis sacrificanti parasset. quare Fauentiæ interficitur inuito Adriano, vt ipse in vita sua dixit. quod videtur credibile. nam Ceionium Commodum Nigrini generum Adrianus adoptauit. autores sunt Spartianus, & Dion. Traiani autem & Secundi epistolæ testantur Auidium Nigrinum gessisse Proconsulatum sub Domitiano. *Libellum*) quam supplicationem vulgò dicunt. *Grauem*) res graues & magnas continentem. *Vanire aduocationes*) causas agi precio, & aduocatos pecunia duci Fabius laudat, qui sine mercede agebant, Gratis, inquit, ne ei semper agendum tractari potest. quis i-

gnorat quin id longè sit honestissimum & liberalibus disciplinis, & illo quem exigimus animo dignissimum, non vendere operam? nec eleuare tanti beneficij autoritatem? cùm pleraque hoc ipso possint videri vilia, quòd precium habent. cæcis hoc (vt aiunt) satis clarum est: nec quisquam, qui sufficientia sibi (modica autem hæc sunt) possidebit, hunc quæstum sine crimine sordium fecerit. nam Cn. Titius legem tulit, qua cauebatur antiquitus, ne quis ob causam orandam, donum, pecuniámue acciperet: sed lex ista iam exoleuerat, & in desuetudinem venerat: quanquam sæpius reuocata. Tacitus, Cuncta legum & magistratuum munia in se trahens, materiam prædandi patefecerat Claudius: nec quicquam publicæ mercis tam venale fuit, quàm aduocatorum perfidia: adeo vt Samius insignis Eques Romanus quadringentis nummorum millibus Suillio datis: & cognita præuaricatione, ferro in domo eius occubuerit. quare princeps oratione C. Silii Cos. des. cõmotus capiendis pecuniis modum posuerit, vsque ad dena sestertia, quæ egressi repetundarum tenerentur. in quem sensum postea Licinius breue edictum proposuit: peractis tamen negociis capere permittebat. *Præuaricationes*) dissimulationes verorum criminum, admissiones falsarum excusationum: nam præuaricari est vera crimina abscondere. Respexit Thuscillum, quem credebat præuaricatum esse in causa Vicentinorum, promittentem primùm operam suam, deinde non protegentem illos, sed dissimulantem se admonitum ab amicis ne ageret.

in lites coirì: & gloriæ loco poni, ex spoliis ciuium magnos & statos reditus. Recitauit capita legum, admonuit Senatusconsultorũ: in fine dixit petendum ab optimo principe, vt quia leges, quia Senatusconsulta contemnerentur, ipse tãtis vitiis mederetur. Pauci dies, & liber principis seuerus, & tamen moderatus. leges ipsum, est in publicis actis. Quàm me iuuat, quòd in causis agendis non modò pactione,

In lites coiri) contestari causas, data opera lites suscitari inter litigandum cum aduersarii aduocato conuenire. *Gloria loco*) pro re gloriosa & laudanda. *Statutos*) certos, annuos. hodie quoque nonnulli prestant salaria annua causidicis. *Capita*) principia, summam. *Legum*) Titiæ & Cintiæ. *Senatusconsultorũ*) pertinentiũ ad hanc causam: nam præter iam prædicta Tacitus libro. xiij. tradit multa arbitrio Senatus constituta, vt ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur. & ibidem repeti tum Senatusconsultum, pœnáque Cintiæ legis aduersus eos, qui præmio causas orassent. Nam lib xv. inquit, Oratorum licentia Cintiam rogationem peperit. Senatusconsulta sunt decreta patrum, & quicquid Senatus constituit Pomponio scribente. Est autem Senatusconsultum tanquam genus, decretum verò species. *Fine*) libelli. *Optimo principe*) Traiano, cui inditum optimi cognomen à moribus. *Pauci dies*) post hæc interfuerunt. *Liber*) decretum contra vænales aduocatos exiuit. *Seuerus & tamen moderatus*) non vsque quaque summum ius persequens, sed veterem illam legem molliens, quæ vetabat aliquid accipere. nam diximus post aduocationem permitti. x sestertia: idcirco qui seuerum à sequenda veritate dictum autumant, non falluntur. *Actis publicis*) Senatusconsulta coram patribus scribebantur, & ab iisdem subscribebantur, & cum Trib. pl sedens ad fores Senatus. T. litteram subscripsisset, deferebantur ad ærarium, vbi in libris elephantinis ad id institutis scripta conseruabantur. Acta igitur pro libris & tabulis continentibus publica ciuitatis acta, id est negocia, quæ & pro legibus plerunque intelliguntur, & acta Cæsaris Dictatoris non rescissa legimus apud Tranquil. *Pactione*) Paulus secundo. ff. Pacta quæ turpem causam continent, non sunt obseruanda. Et Vlpianus. Qui transigit,

ſigit, quaſi de re dubia, & lite incerta, neque finita tranſigit : qui verò paciſcitur donationis cauſa, rem certam & indubitatam liberalitate remittit, & pacis nomen à pactione deductum eſt.

dono, munere, verumetiam xeniis ſemper abſtinui. Oportet quidem, quæ ſunt inhoneſta, non quaſi illicita, ſed quaſi pudenda vitare: Iucundum tamen ſi prohiberi publicè videas, quòd nunquam tibi ipſe permiſeris. Erit fortaſſe, immò non dubiè, huius propoſiti mei & minor laus, & obſcurior fama, cùm omnes ex neceſſitate facient, quod ego ſponte faciebam. Interim fruor voluptate, cùm alij diuinum me, alij meis rapinis, meæ auaritiæ occurſum, per ludum ac iocum dictitant. Vale.

Dono, munere) donum ad breuiſſimum tempus, munus ad multos dies. Secundum iuriſconſultũ munus tribus modis dicitur: vno donum:& inde munera dici dari mittive. Altero onus, quod cùm remittitur, vacationem militiæ muneriſque præſtat. vnde immunitatem appellari. Tertio officium, vnde munera militaria & quoſdam milites munificos vocari. Paulus de verborum ſignificatione, inter donum & munus hoc intereſt quod inter genus & ſpeciem. nam genus eſſe donum Labeo ait: vel à dando vel à donando dictum: munus ſpeciem. nam munus eſſe donum cum cauſa, vt puta natalitium, nuptiarum. Martianus ibidem, Dona propriè ſunt, quæ nulla neceſſitate iuris officióve, ſed ſponte præſtantur, quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio eſt : & ſi præſtentur plerunque laus ineſt : ſed in hoc ventum eſt, vt non quodcunque munus, idem donum accipiatur : at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur. Non facit hic Donati & Seruii opinio tradentium, donum eſſe quod datur diis, munus quod datur hominibus, neque magis Agretii, donum dantis eſſe, munus accipientis. Ex verbis Taciti lib. xvii. colligi poteſt quòd donamus noſtra, largimur aliena. *Xeniis*) amicorum donis, quæ mittebantur amicis, & ab amicis, ab Vlpiano. ff. primo monſtrantur eſſe, quæ victus quotidiani cauſa mittuntur: munera, quæ in longius producuntur : eorum plurima Martialis libro primo diſtichorum enumerat. Vitruuius libro ſexto, Greci hoſpitibus poſtero die mittebant pullos, oua, olera, poma, reliquáſque res agreſtes: ideo piſtores ea quæ mittebantur picturis imitantes xenia appellarunt. ξένος enim amicus & hoſpes. Suidas tantum interpretatur xenium donum ab amicis datum, ξένιον inquit δῶρον περὶ ξένοις διδόμενον. Apuleius ſecundo ſui aſini. Mittit mihi Byrr hena xeniola, porcum optimum, & quinque gallinulas, & vini cadum in ætate precioſi. Appianus in rebus Libycis: Phanea à Senatu xeniis condonatus plurimis, purpurea veſte & fibula aurea, equo phaleris aureis ornato, & inſignibus pariter armis, ad hæc argenti drachmas decem mille, & minas centum argenti contulit: Xenius autem præfectus hoſpitii & Iupiter Xenius, id eſt quòd præſit hoſpitibus. [*Iubenda*) quæ poſſunt iuberi ne fiant. non diſplicet prohibenda, quod in vno tantùm exemplari legere memini : quòd ſi leges pudenda, videtur opponi illi verbo inhoneſta.] *Permiſeris*) indulſeris. *Immo*) correctio. *Propoſiti*) noluiſſe pro patrocinio aliquid accipere. *Neceſſitate*) lege cogente. *Diuinum*) non tam ex ſtirpe deorum, & immaculatum, quàm vatem, & hoc præuidentem. *Occurſum*) lege prouiſum. *Per ludum acceptum*) ioci cauſa, quod pro ludo accipitur: ſic enim mecum iocantur amici, cùm norint me à rapinis abſtinentiſſimum, & integrum [ad idem tendit ſi leges per ludum ac iocum dictitant.]

C. Plinivs Pontio Svo S.

Ecesseram in municipium, cùm mihi nunciatum est, Cornutum Tertullum accepisse AEmiliæ viæ curam. Exprimere non possum, quanto sim gaudio affectus, & ipsius & meo nomine. Ipsius, quòd sit licet, sicut est, ab omni ambitione longè remotus, debet tamen ei iucundus esse honor vltrò datus. Meo, quòd aliquanto magis me delectat, mandatum mihi officium, postquam par Cornuto datum video. neque enim augeri dignitate, quàm æquari bonis gratius. Cornuto autem quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? quod mihi cognitum est non fama, qua

Ecesseram) Lætatur curà viæ Æmiliæ demãdatam Cornuto Tertullo amicissimo & optimo viro: cum quo præfecturã ærarii, deinde Consulatum gesserat: nec minus exultit temporum fœlicitate, qua boni dignitates consequantur: demum enarrat quibuscum fuisset in municipio suo, cùm intellexit hanc nouam dignitatem Tertullo traditam. Ad Pontium alibi scribit Secundus, & fatetur eius nomine munera accepisse. Sceutno Pontio nobili adolescentulo ab Othone redditum locum senatorium testatur. Cornelius Tacitus Pontio Proconsuli rescripsit diuus Pius, autor Vlpian. ff. xlviii. titulo de accusationibus: & ff. xxiii. legitur Imperatorem Seuerum rescripsisse Pontio Luciano. *Secesseram*) Roma discesseram relictis vrbicis negociis, gratia quietis, & relaxandi animi. *Municipium*) Comum. *Curam*) præfecturam quam primum instituisse Augustum refert Tranquillus, sed Pomponius de origine iuris innuit hunc magistratum vetustiorem fuisse, cùm inquit, Constituti sunt & Quatuoruiri, qui curam viarum agerent. *Via AEmilia*) Æmilius Scaurus, qui subegit Ligures, viam à Placentia, vt Flamminiæ committeret, Ariminum perduxit, deductis ex Pado vsque in Parmensium agrum fossis, nauigationibus commodis. paludes ipsas exsiccauit è campis per Placentiam, siquidem Trebia Padum ininfluens, aliique item complures ante flumii vltra modum stagnabant. Hæc Liuius & Strabo, apud quem insuper hæc leguntur lib. v. Hic ille Scaurus est, qui per Pisas & Lunam vsque Sabatios viam strauit Æmiliam. & hinc per Dertonen. Alia verò est Æmilia, quæ Flaminiam excipit. eodem enim in Consulatu M. Æmilius Lepidus, & C. Flaminius collegæ fuerunt, victores autem Ligurum strauère. hic quidem Flaminiam è Roma per Thusciam, & Vmbriam Ariminum vsque. Alter Æmiliam Bononiam vsque, & ex ea in Aquileiam prope Alpium radices ducto per gyrum circa paludes opere, [M. T. in vndecima Philippica inquit, Tres esse vias ab vrbe ad Mutinam: à supero mari Flaminiam, ab infero Aureliam, mediam Cassiam. & idem Cicero statim subdit, Possum Cassiam vitare, tenere Flaminiam? Quid si Anconam, vt dicitur, Ventidius venerit, potero ne Ariminum tutò accedere?] *Ipsius nomine*) Tertulli causa. [*Quòd sit licet*) quòd licet sit remotus, sicut est.] *Ambitione*) honorum cupiditate. *Vltrò*) non quæsitus. *Meo*) nomine gaudeo. *Mandatum mihi officium*) cura viæ Æmiliæ ab Imperatore mihi commissa. *Par*) eadem cura *AEquari bonis*) consequi quæ bonis, sicut Tertullo, tribuuntur: sententia color. *Ad exemplar antiquitatis*) vt in omnibus antiquos sequatur virtute præstantes & repræsentet. Festus, inquit, Exemplum est quod sequamur, aut vitemus, exemplar à quo simile faciamus, illud animo æstimatur,

iſtud oculis conſpicitur. Libro. vi. de Romano Secundus comœdiam dixit ad exemplum veteris comœdiæ ſcriptam, vt eſſe quandoque poſſit exemplar, ſcio tamen exemplum inuicem vſurpari, quod facit Mart. in præfatione primi libri, & Gellius, Ouidius, ac multi.

alioqui optima & meritiſsima fruitur, ſed longis magníſque experimentis. vnà diligimus, vnà dileximus omnes ferè, quos ætas noſtra in vtroque ſexu æmulandos tulit: quæ ſocietas amicitiarum arctiſsima nos familiaritate coniunxit. Acceßit vinculum neceßitudinis publicæ. Idem enim mihi, (vt ſcis) collega quaſi voto petitus in præfectura ærarij fuit: fuit & in Conſulatu. Tũ ego qui vir, & quantus eſſet, altiſsimè inſpexi, cùm ſequerer vt magiſtrum, vt parentem vererer: quod non tam ætatis maturitate, quàm vitæ merebatur. His ex cauſis, vt illi, ſic mihi gratulor, nec priuatim magis quàm publicè, quòd tandem homines non ad pericula, vt priùs, verùm ad honores virtute perueniunt. In infinitum epiſtolam extendam, ſi gaudio meo indulgeam. Præuertor ad ea quæ me agentem hic nuncius deprehendit. eram cum proſocero meo, eram cum amita vxoris, eram cum amicis diu deſideratis, circumibam agellos, audiebam multum ruſticarum querelarum: rationes legebam inuitus & curſim (alijs enim chartis, alijs ſum literis initiatus) cæperam etiam itineri me præparare: nam includor anguſtijs commeatus, eóque ipſo, quòd delegatum Cornuto audio officium, mei admoneor. Cupio te quoque ſub idem tempus Campania tua remittat, ne quis, cùm in vrbem rediero, contubernio noſtro dies pereat. Vale.

Alioqui) præterea. *Dileximus omnes*] inter quos Senecionem, Ruſticum, Heluidium, Mauricum, Gratillam, Arriam, Fanniam. eos lib. iij. ad Genitorem enumerat in eandem ſententiam. de ſe, & Tertullo loquitur in panegyrica oratione, iiſdem inquit, amicis gloriabamur, eoſdem amiſſos lugebamus. *Æmulandos*) ſequendos *Vtroque ſexu*) tã fœminas, quàm mares. *Quæ ſocietas amicitiarum*) quòd eoſdem vnà diligeremus. *Neceßitudinis pub.*) coniunctionis in gerendis ſimul publicis honoribus. *Collega fuit in præfectura ærarij &, Conſulatu*) vtriuſque meminit in panegyrico. nõdum enim compleuerant Secundus & Tertullus præfecturã ærarii, quam antequam deponerent, Traianus eos Conſules vnà renunciauit, miris laudibus illorum virtutem prædicans, & antiquis Conſulibus æquiparans. *Altißimè*) penitus. *Ætatis maturitate*) ſenio. *Vitæ maturitate*) morum integritate & perfectione. Maturitas ſi ad ætatem refertur, pro longo vitæ ſpatio ſumi debet: ſi ad mores, pro ſanctitate, & perfectione. *Illi*) Tertulli cauſa. *Priuatim*) vtriuſque reſpectu. *Publicè*) vtilitatis publicæ. *Non perueniunt ad pericula virtute vt priùs*) ſub ſæuiſſimis Imperatoribus vt Domitiano homini periculum fuit eſſe bono: nam oderant virtutem, tanquam ſibi ſuſpectam: quare in panegyrico Traiani tempora commendans ait, Sicut nunc ſpes gaudiúmque, ita tunc communis nobis dolor, & metus erat. *Præuertam*) digrediar à propoſito. [Codex antiquiſſimus habet præuertor.] *Hic*) Comi. *Nuncius*) Tertulli præfecturæ

Æmiliæ. *Pro socero*) Fabato. *Amita*) cuius meminit in fine epist. ad Traianum, suppresso tamen nomine, sed lib. iiij. ad eundem scribens apertè docet Hispullam appellatam. *Querelarum rusticarum*) rusticos conquerentes, vt eorum moris est. *Rationes*) calculos expensarum, & redituum. *Inuitus & cursim*) sensus est, coactus tanquam & properè legebam rationes rerum rusticarum: nam cùm sint ineptè scriptæ, & (vt ita dicam) vernaculis literis confectæ, eas fastidiebat Secundus, qui elegantioribus oratorum literis assuetus erat. Nam, inquir, institutus sum floridis scriptis, non pessimis & laniariis. quibus vtuntur calculatores, & qui rationes conficiunt. *Initiatus*) institutus. pariter per translationem Fabius dixit, Neque enim sanctius esse sacris iisdē, quàm studiis initiari. quod est introduci in aliquam rem: propriè tamen de sacris dicitur. Varro præcipit initiari pueros Eduliæ & Potulicæ & Cubæ, deabus edendi, & potandi, & cubandi. Præterea legimus in insula Samothracum certo tempore pueros initiari. quomodo autem quis sacris initiaretur, Apuleius xi. pluribus persequitur. *Includor angustijs commeatus*) breue secessus spatium mihi permittitur. commeatus duo significat: & facultatem discedendi ab officio per aliquod tempus: & pro annona subinde reperitur. *Mei*) officii. *Idem*) quo venturus sum in vrbem. *Campania tua*) in agro Campano Pontius agros possidebat. *Remittat*) permittat te venire Romam. *Contubernio*) consuetudine, conuictu.

C. PLINIVS MARCELLINO SVO S.

Tristissimus) E duabus, quas habebat Fundanus filias, minor obierat: puella supra ætatem omni virtute prædita. Quare monet amicū Marcellinum, vt si quas ad Fundanum literas consolatorias scribet, potius mitiget eum, quàm castiget, cùm impatienter nouum vulnus ferat. *Tristissimus*) mœstissimus, [& luctuosissimus] *Nostri*) amici. *Minor*) ætate respectu alterius grandioris. *Festiuius*) lætius. *Nihil dignius*) nullā puellam vidi digniorem, vsitata Secundo dicendi figura. *Anilis prudentia*) qualis solet contingere interdum grandæuis matronis: nam in iuuene non dicitur cadere, cùm sit rerum bonarum, & malarū scientia, quorum videtur iuniorem ætatem non posse temporis angustia experientiā & cognitionem habuisse. [à prouidendo prudentiam dictam putat M. T. lib. i. de legibus.] *Matronalis*) matronę conueniēs. *Suauitas*) festiuitas. *Vt qua*) gratia. *Honestè*) pudicè. additum, ne quis secus suspicaretur. Legitur etiam modestè. *Pædagogos*) qui curam morum habebant, & dabantur custodiæ puerorū puellarúmque. *Præceptores*) diuersarum rerum & scientiarum. *Pro suo officio*) vt pertinebat ad officium vniuscuiusque: magis enim diligendi sunt literarum præceptores quàm cantus & lyræ. *Custodite*) castigate, cum respectu.

Tristissimus hæc tibi scribo. Fundani nostri filia minor est defuncta: qua puella nihil vnquam festiuius, amabilius, nec modò longiore vita, sed propè immortalitate dignius vidi. Nondum annos quatuordecim impleuerat, & iam illi anilis prudentia, matronalis grauitas erat: & tamen suauitas puellaris cum virginali verecundia. Vt illa patris ceruicibus inhærebat? vt nos amicos paternos & amanter & modestè complectebatur? vt nutrices & & pædagogos, vt præceptores, pro suo quenque officio diligebat? quàm studiosè, quàm intelligenter lectitabat? vt parcè custoditéque ludebat? qua illa temperantia, qua patientia, qua etiam constantia

nouißimam valetudinem tulit: medicis obsequebatur, sororem, patrem adhortabatur, ipsámque se destitutam corporis sui viribus, vigore animi sustinebat: durauit hic illi vsque ad extremum, nec aut spatio valetudinis, aut metu mortis infractus est, quò plures grauiorésque nobis causas relinqueret, & desiderij & doloris. O triste planè, acerbúmque funus: ô morte ipsa mortis tempus indignius. Iam destinata erat egregio iuueni, iám electus nuptiarum dies, iam nos vocati. Quod gaudium, quo mœrore mutatum est? Non possum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, cùm audiui, Fundanum ipsum (vt multa luctuosa dolor inuenit) præcipientem, quod in vestes, margaritas, gemmas fuerat erogaturus, hoc in thura & vnguenta, & odores impenderetur. Est quidem ille eruditus & sapiens, vt qui se ab ineunte ætate altioribus studijs artibúsque dediderit: sed nunc omnia, quæ audijt, quærit: sæpe quæ dixit, aspernatur, expulsísque virtutibus alijs, pietatis est totus. Ignosces, laudabis etiam, si cogitaueris quid amiserit. Amisit enim filiam quæ non minus mores eius, quàm os vultúmque referebat, totúmque patrem mira similitudine

Nouißimam) qua periit. *Vigore*) Vigor est robur & firmitas. Apuleius vigorosum pro robusto posuit. *Hic*) vigor. *Spatio*) longitudine. *Causas*) vt superioribus virtutibus adderet cōstantiam. *Acerbum*) immaturum. *Mortis tempus*) quo erat destinata rebus lætis. *Destinata*) designata, sponsa, vxor. *Electus*) vt boni ominis. *Aduocati*) inuitati ad nuptias. [aliter vocati, eodem sensu.] *Multa ad augendam tristitiam*) nam qui dolent, ingeniosi sunt perquirere doloris causas. *Margaritas*) vniones. dicitur margarita, margaritum, & margaris pro maiori parte. Inuenitur in mari Indico & Rubri littoribus autore Curtio. culmen omnium rerum precij margaritæ tenent Plinio prodente, qui libro ix. capite trigesimoquinto plura super his scripsit. *Gemmas*) Pomponius. ff xxxiiij. titulo de auro & argento legato, Gemmæ, inquit, sunt perlucidæ materiæ velut smaragdi, chrysolithi, & amethisti: lapilli autē contrariæ superioribus naturæ, vt Abasiani, Veientani: Margaritæ autem nec gemmis nec lapillis continentur. Gemmas pariter Curtius à margaritis distinguit. sic vterque Plin. apud seniorem multa de gemmis disseruntur lib. xxxvij. translatiuè gemma in vite dicitur à rerum rusticarum scriptoribus. *Vnguenta & odores*) quibus mortui respergebantur. Mart. Vnguenta & casias, & olentem funera myrrham, Thuráque de medio semicremata rogo: Et quæ de stygio rapuisti cinnama lecto. Ausonius, Sparge mero cineres & odoro perlue nardo Hospes, & adde rosis balsama puniceis. ac deinceps. *Ab ineunte ætate*) ab adolescentia. *Altioribus studijs*) philosophiæ. [*Quærit*) dememinit.] *Audenit*) à præceptis philosophorum. [legitur in quibusdam aliis exemplaribus, sed nunc omnia quæ audiit, sæpéque dixit, aspernatur.] *Dixit*) monuerat obseruanda. nam quamuis recordetur, constantiam in aduersis seruandam, patientiam retinendam: tamen dolore superatur, & affectui indulget repulsis aliis virtutibus, & sola pietate seruata. *Talis pietas*) tam honestæ sunt causæ, vt amet filiam, & ideo afflictæ mœreat, vt possis Fundano ignoscere: immo cum laudabis, si consideraueris quam filiam perdiderit. *Os*) lineamenta faciei. *Vultum*) motum in affectibus.

Exscripserat) effinxerat, reddiderat, effigiauerat. *De dolore*) cohibendo. *Castigatorium*) non quòd sit eius generis, vt qui castiget, & reprehendat tanquam nimium dolori indulgentem, sed quòd demulceat & leniat. [si legatur castigatorium ad idem tendit. *Admittat*, suscipiat, approbet, exequatur. *Faciet*) legitur etiam fauet. *Medij temporis spatium*) Longum interuallum à morte filiæ. Nullus enim dolor secundum Sulpitium est, qui longitudine temporis non minuatur & molliatur. *Crudum*) recens vulnus: translatiuè refertur ad dolorem, vt apud Papinium in syluis, Abruptis etiam nunc flebile venis Vulnus hiat, magnæque patet via lubrica plagæ. *Requirit*) manus medentium petit. [*Vehementer*] legitur & clementer.] *Acquiescit*) contentatur. *Admotis*) adhibitis consolationibus.

exscripserat. Proinde si quas ad eundem de dolore tam iusto literas mittes, memento adhibere solatium, non quasi castigatorium & nimis forte, sed molle & humanum. Quod vt facilius admittat, multum faciet medij temporis spatium. Vt enim crudum adhuc vulnus, medentium manus reformidat, deinde patitur, atque vltrò requirit: sic recens animi dolor consolationes reijcit ac refugit, mox desiderat, & vehementer admotis acquiescit. Vale.

C. PLINIVS SPVRINNAE SVO S.

Scio) Calphurnij Pisonis opus de amoribus in auditorio frequenti recitatum, non vulgari laude commendat apud Vestricium Spurinnam, vtraque lingua eruditum: deinde fratris Calphurnij pietatem probat, optátque tempora sua illustrari ingeniorum claritudine. *Bonis artibus*) rei literariæ. *Dignum maioribus suis*) vt per res præclaras non videantur degenerare à maioribus suis illustribus. *Festinantius*) cupide, & per id misso tabellario properè: neque dilata re in crastinum. *Auditorio Calphurnij Pisonis*) in eo loco, quò auditores conuenerant, vt audirent Calphurnium Pisonem. ἐρωτοπαίγνιον) ad hæc legitur, περὶ νόμων, id est de legibus, [quod facit cum Aristotele, qui refert νομικῶν νόμων inter genera poeticæ, ac cum Iulio Polluce, vbi de poematibus libro tertio mentionem facit, νόμους & παίγνια inter poemata recensens. & Tranquillus scribit Neronem non destitisse cantare etiam cócusso motu terræ theatro quã inchoatum absolueret nomũ. νόμον Suid melodiæ modum citharœdicum interpretatur cóplexum harmoniam ordinatam & rhythmum definitum. & Terpandrum νόμους inuenisse Plutarchus in libro musicæ refert. vbi etiam plura leges [περὶ νόμων] Legitur etiam apposite, ἐρωτοπαίγνιον, opus scilicet de ludo amoris. ἔρως enim amor, & παίγνιον ludus: an potius amoris festum. nam ἡ παιγνία Suida interprete festum significat: & Aratum scripsisse τὰ παίγνια retulit: Idem Athenæus tradit eadem Mnaseam composuisse: apud quem Nymphodorus Lesbiam Salpen fuisse dicit, quæ παίγνια monumentis mandauit, sed Alcimus testatur Botryn cognomento Salpen inuentricem τῶν παιγνίων. Idem Athenæus Gnesippum παίγνια χάριν memorat. Au-

SCio quanto opere bonis artibus faueas, quantum gaudium capias, si nobiles iuuenes dignum aliquid maioribus suis faciant: quo festinantius nuncio tibi fuisse me hodie in auditorio Calphurnij Pisonis. Recitabat ἐρωτοπαίγνιον, *eruditam sanè*

sonius prodidit Lælium antiquissimum poetam conscripsisse erotopægnia. Quid inquit antiquissimi poetæ Lælij erotopægnion libros loquar? vbi mendosè legitur Lennij erotopægnion. Et libro 19. Gellij cap. xxiiij. erotopæginis pro erotopægniis. Huius scribit legis Lælius poeta meminit in erotopægniis. Apuleius in prima apologia. Vnum etiam poetam attingam, versus quos agnoscent, qui Lælium legere, philtra omnia vndique erunt. Nonnulli tamen freti testimonio Prisciani qui li. xi. tradit Liuium in quarto erotopægnion vsum esse participio meminens, in præcedentibus legendum credunt, non Lælium, sed Liuium, qui poetarum antiquissimus primus Fabulam dedit. Eadem forma dicitur erotopægnion, qua technopægnion, cuius fit mentio apud Ausonium.

luculentámque materiam (scripta elegis erat) fluentibus, & teneris, & enodibus, sublimibus etiam verbis, vt poscit locus. Altè enim & variè nunc attollebatur, nunc residebat: excelsa depressis, exilia plenis, seueris iucunda mutabat: omnia ingenio pari. Commendabat hac voce suauissima, vocem verecundia, multum sanguinis, multum solicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim nescio quo pacto magis in studiis homines timor, quàm fiducia decet. Ne plura, (quanquam libet plura, quòd sint pulchriora de iuuene, rariora de nobili) Recitatione finita, multum ac diu exosculatus adolescentem, qui est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitaui, pergeret, qua cœpisset, luménque quod sibi

Luculentam) splendidam & luce plenam. *Scripta elegis*) constabat versu elego, qui paulatim à rebus lugubribus transiit ad amores. *Verbis fluentibus*) currentibus: nam ex consonantibus multis constantia verba carmen exasperant, sicut crebræ collisiones amatorium igitur fluere debet, è diuerso satyricum. *Enodibus*) mollibus, dulcibus. nodosa enim sunt aspera, enodia verò lenia & leuigata. *Etiam*) interdū. *Sublimibus*) grandibus, altiloquis. *Vt poscit locus*) vt res exigebat, & opportunè: verbi causa si exclamasset contra amorem, ac vim eius ac potentiam descripsisset, commodè vsus fuisset sublimioribus verbis: Nam tristia mœstum Vultum verba decent, iratum plena minarum, Ludentem lasciua, seuerum seria dicta: & quæ leguntur deinceps in poetica Horatij *Altè*) erectè, reconditè. [Est alia lectio Aptè. n. & variè nunc attollebatur nunc residebat: & sic referendum erit ad materiā.] Sententiæ autē sumuntur modò ab opinione hominum, modò à veritate. Hæ breuiter ostēdūt, aut quid sit, aut quid esse oporteat. *Variè*) fastidium legentium varietate rerum & verborum vitari solet. *Attollebantur*) insurgebant grandioribus verbis. *Residebant*) demittebantur. Sententiarum enim vt verborum aliæ elatæ, aliæ mediocres, aliæ submissæ, quæ rebus de quibus scribitur aptandæ sunt. *Excelsa depressis*) nam plerunque altis & excelsis adiacent abrupta: & maximè mirabilia sunt, quæ maximè inexpectata. Antitheton exornatio est admodum suauis auditori. [Si leges aptè & variè nunc attollebatur, nunc residebat, ea referuntur ad Calphurnij pronunciationem.] *Mutabat*) variabat contraria contrariis. *Ingenio*) subtili inuentione. *Commendabat*) gratiora faciebat audientibus *Suauissima*) dulci & amabili pronunciandum est quomodo scribendum: itaque lætis in rebus vox plena, simplex, & ipsa quodammodo hilaris fluit: ac in certamine recta intenditur, atrox in ira, & aspera, ac densa, in inuidia breuior: at in blandiendo, fatendo, satisfaciendo, rogando, lenis, submissa: suadendo, monendo, pollicendo, consolando grauis, in metu & verecundia contracta. miseratione flexa & flexibilis. *Voce Verecunda*) si legeris, vocem verecundia,

resume, commēdabat. *Solicitudinis in ore*) curæ, vt ex signis in ore videretur solicitè dicere. *Timor*) vt timeant ne sua scripta improbentur, tanquam non satis absoluta. *Nec plura*) dicam. *De iuuene*) Calphurnio Pisone. *Libet*) dicere. *Rariora de nobili*) rarò similia nostris temporibus cōtingunt nobilibus, qui se pro maiore parte voluptatibus dedunt.][an honestius est scripta Pisonis extollere, quàm nostra. legitur etiam in quibusdam exemplaribus pro, rariora de nobis, denique, vt cum sequentibus sic coniungatur, denique recitatione finita, quæ quidem lectio clarior est.] *Stimulus*) incitatio, scilicet laudare adolescentes. vnde Fabius optat sibi dari puerum, qui laudibus & gloria excitatur. nam laudibus haud minus quàm præmiis gaudent generosi. & scripsit Plutarchus Spartanos voluisse ab ineuntibus statī annis aliquo affectionis stimulo ad gloriā duci: ita vt & vituperatos dolor angat, & laudes ad maiora prouehant. *Qua*) via studiorum. *Lumen*) decus, famam, splendorem.

maiores sui prætulissent, posteris ipsis præferret. Gratulatus sum optimæ matri, gratulatus & fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam, quàm ille alter eloquentiæ tulit. tam notabiliter pro fratre recitante primùm metus eius, mox gaudium eminuit. Dij faciant vt talia tibi sæpius nunciem. Faueo enim seculo, ne sit sterile & effætum: miréque cupio, ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum, nisi imagines habeant: quæ nunc mihi hos adolescentes tacitè laudare, adhortari, & quod amborum gloriæ satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

Maiores sui prætulissent) Fuit Calphurnia domus virorum gestis mirum in modum celebris: nam C. Piso Calphurnio genere ortus, ac multas insignésque familia paternas nobilitate complexus: claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutis similes: nanque facundiam tuendis ciuibus exercebat. Hæc Tacitus lib. xv. Fuit & Calphurnius Piso victis in Sicilia fugitiuis præclarus, vt super Calphurniæ domus splendore omittamus Liuium, Plutarchum ac alios: & quanquam de nobilitate Pisonum multa prædiximus, quædam tamen addam: nam Valerius Max. lib. iiij. cap. de constantia, C. Pisonem Cos. laudat, L. Pisonem historicum Liuius, Dionysius, Plutarchus citant. & P. Piso orator & Consularis de Hispania triumphauit. M. Pisonem tradit Cicero Græca doctrina doctissimum omnium, qui antè fuerunt. Item L. Piso Trib. pleb. legē primus de repetundis tulit, orationes reliquit, multarum legum suasor ac dissuasor fuit. alius L. vrbis custos, & studiorum liberalium antistes, ad quem & eius fratrem Horatius scripsit poeticam. Augustus graui morbo pressus nullum sibi successorem declarans, Pisoni exercitus, & publicos redditus in libello scribens dedit. Cælius Piso Consul cum Rubrio Gallo sub Traiano tradente iurisconsulto. ff. xl. de fideicommissariis libertatibus, fortasse Calphurnii frater. [*Posteris proferret*) id est, ad posteros protenderet. Secunda lectio præferret. scilicet vt ipse posteris lumen præferret, quemadmodum sibi maiores prætulissent.] *Pietatis*) amoris in fratrem. *Ille alter*) Calphurnius Piso. vulgaris locutio ille alter, qua Secundus alibi est vsus, illam alteram dicens, quod expostulat stilus epistolaris. [*Nobiliter*) ad idem legitur notabiliter.] *Metus*) dum incertus erat, quid sensuri essent auditores de scriptis fratris. *Gaudium*) postquam vidit recitata laudari. *Eminuit*) apparuit manifestò. *Seculo*) nostris temporibus. *Sterile*) rude, imperitum, infructuosum circa literas. *Effætum*) inutile. idem quod sterile. [*Ne nihil*) ad imitationem Græcorum duæ negationes magis negant.] *Imagines*) maiorum

maiorum illustrium, quas solebant locare in atriis super tabulino, & in funeribus suorum producere. *Hos adolescentes*) Pisones fratres. *Cognoscere*) veros suos nepotes.

C. PLINIVS MACRO SVO S.

Bene) Macro cõgratulatur ꝙ in secessu Tarentino multis fruatur commoditatibus, se verò in Thuscis scribit vel venari, vel studere. [In vno vetustissimo exemplari non Macro, sed Spurinnæ fuit epistola scripta, vt cum vxore sua Coccia & filio Coccio.] *Quia tibi*) nam omnia amicorum communia, siue bona, siue mala. *Mari*) ad quod villa sita fuerat. *Viridibus*) circũ uicinis. Legitur etiam vitibus. ad hæc in quibusdam codicibus scriptum vidimus, Viribus, id est prospera valitudine. [Placet tamen magis viridibus, de quibus in præcedentibus. [*Fælicior*) Nerua, quem cùm Orphitus & Rufus ad imperium vocari dicerent, eos Domitianus paratarum contra se insidiarum insimulans, in insulam deportauit, Neruam quoque Tarentum secedere iussit, vbi tanquam vitam transacturus ocium suum disposuerat, quanquam Apollonius ei prædixisset omnino imperaturũm. *Fælicior*) comparatiuum maius significatum habens superlatiuo: vult enim ostendere vitam Neruæ priuati fuisse beatiorem quàm postquam princeps est creatus. *Fælicissimus*) Imperator maximus & augustissimus. *Alternis*) horis vicissitudinariis.] *Simul*) eodem tempore ad Tacitum scripsit se cepisse tres apros, & inter venandum plura scripsisse. *Difficilius*) quia vtrunque delectabile, an quia magni laboris.

Bene est mihi, quia tibi bene est. Habes vxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amœnißima. neque enim dubito esse amœnißimam, in qua se composuerat homo, felicior antè quàm felicißimus fieret. Ego in Thuscis & venor & studeo: quæ interdum alternis, & interdum simul facio: nec tamen adhuc possum pronunciare, vtrum sit difficilius, capere aliquid, an scribere. Vale.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

Video) Petit vt Paulin' villam suam commodet liberto Zosimo, nec curatus sit à tussi, quam recitando contraxerat, & inde sanguinem euomuerat. Erat autem recitator, [bonus] & litteratus, cithara callens, & domino suo multa præstans officia. Eius memoria adhuc Comi extat in templo diui Andreæ tribus verbis notata. ZOSIMVS CONIVGI INCOMPARABILI. Pariter Veronæ legimus, Zosimum Viriatium extantem in curru triumphali. Zosimum Alexandrinum & philosophum, & alium Gazæum siue Ascalonitam declamatorem recitat Suidas. Ad Zosimum pri-

Video quàm molliter tuos habeas, quo simplicius tibi confitebor, qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo & Homericum illud, πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν, & hoc nostrum, paterfamilias. Quòd si essem natura

matem scripsit in epistolis Æneas rhetor. *Molliter*) benignè, humanè. *Habeas*) tractes. [Greek]) Socer autem pater quàm mitis erat. sumptum ex vltimo Iliad. vbi Helena conqueritur, Priami filios sibi aliquando infensos extitisse: socerum verò Priamum semper se mitem præstitisse memorat. [magis tamen placet, vt legas. [Greek], pater aût vt mitis erat, sumptum ex secundo Odysseæ vt repetitum lib. v.) *Hoc nostrum paterfamil.*) resume semper in animo est. *Nostrum*) patronorum proprium, an quia Romanum est vocabulum. nam paterfamiliæ ideo appellatus quòd curare debet familiam ea mansuetudine, quasi pater esset.

asperior & durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi: cui tanto maior humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget. est homo probus, officiosus, literatus, & ars quidem eius, & quasi inscriptio, comœdus, in qua plurimum facit. Nam pronunciat acriter, sapienter, aptè, decenter, etiam vtitur & cithara peritè vltrà quàm comœdo necesse est. Idem tam commodè orationes, & historias, & carmina legit, vt hoc solum didicisse videatur. Hæc tibi sedulò exposui, quò magis scires, quàm multa vnus mihi, & quàm

Asperior) immitior. *Frãgeret*) moueret ad lenitatem. *Quanto illa magis eget, est homo probus*) in secunda lectione fuit, quanto nunc maior venit debilitas, iam angitur homo probus. Fuit tertia scriptura, non absurda, quanto nunc vtilior [humanitas] ægrotanti. *Probus*) bonus quasi probatus: sicut improbus, malus. *Officiosus*) qui se immiscet officiis iuuandi gratia: & nõ officiosus, id est quietus & domi residens. interdum pro eo quod nocet intelligimus officiosum ab officiendo. Mart. Omnes prosequeris Prætorum Cotta libellos: Accipis & ceras, officiosus homo es. Apud Apuleium in primo Asini, Aduentores pristinos in fæce submissis officiosis roncis raucus appellat. *Literatus*) literis excultus. Apuleius. x. Dominus ædium habebat iuuenem filium probè literatum: & per id consequenter pietate modestiáque præcipuum. Tranquil. de Grammaticis, Sunt qui distingunt literatum à literatore, vt Græci grammaticum à grammatista, & illum quidem absolutè, hunc mediocriter doctum existiment: quorum opinionem etiam Orbilius exemplis confirmat. nam apud maiores, ait, cùm familia diuitis venalis produceretur, non temerè quem literatum in titulos, sed literatorem inscribi solitum, quasi non perfectè literis imbutum. Apuleius tamen nono literatum pro seruo inscripto vsurpauit, Frontes, inquit, literati, [id est inscripti:] nam notis in fronte quibusdam inscribebantur. *Eius*) propria. *Comœdus*) comœdiæ actor. *Inscriptio*) nam vænales serui scriptis monstrabantur, in qua præstarent arte. *Facit*) excellit. *Aptè*) accommodatè. vt vox conueniat ei rei quam agit. *Cithara*) dicta. [Greek] quòd facile moueatur, aut quòd auditores in amorem moueat. Seruius testudinem dictam credit: Est autem vocabulum græcum, & pro lyra à Suida interpretatur. Apuleius in secundo Floridorum, Cithara baltheo caelata apta structim sustinetur: manus eius tenera procerule læua distantibus digitis neruos mouet: dextra psallentis gestu pulsabulum citharæ admouet, ceu parata percutere cùm vox in cantico interquieuit. *Quàm comœdo necesse est*) nam inter actus comœdiarum concinebatur, quod Horatius in arte præcipit, vt opportunè fiat. neu quid medios intercinat actus. Quod non proposito conducat. & mox, Tibia non vt nunc oricalcho iuncta, tubæque Æmula, sed tenuis simpléxque foramine pauco Aspirare, & adesse choris erat vtilis. Diomedes, Pantominus & choraules in co-

mœdia canebant inter actores comœdiarum pro facultate: & arte potiores principatum sibi artificij vendicabant. In- super legimus Flaccum modulasse tibiis terentianas comœdias. *Legit*)recitat. *Sedulò*)diligenter.

Iucunda) mihi grata. *Charitas*)amor. *Comparatum*) datum consuetum. *Hoc*)Zosimo. *Semel*)nunc. *Intentè.*) acriter, altè. *In AEgyptum*) vbi Zosimus natus erat: ideo remittebatur in patriam, & ad suos, cùm valetudinarij curentur mutatione aëris, præsertim si transferantur in consuetudinem prioris victus, & cœli: sic enim restituuntur veluti nutrici ac parenti. alioquin Ægyptius aer purior & minus pestilens: inde multitudine hominum ferè cæteras orbis partes superauit. autores sunt Diodorus & Iosephus. *Confirmatus*)liberatus, curatus. *Imperat voci*) nititur supra vires enunciare. [legitur & minus imperat.] *Tussicula*) parua & modica tussi. *Veteris infirmitatis*) reiectionis sanguinis. *Prædia*) quæstio est fundus à possessione, vel agro, vel prædio quid distet: [quidam sic diffiniunt, Possessiones sunt agri latè patentes publici priuatique, quos initio

iucunda ministeria præstaret. Accedit huc longa iam charitas hominis, quam ipsa pericula auxerunt. Est enim à natura comparatum, vt nihil æquè amorem incitet & accendat, quàm carēdi metus, quem ego pro hoc non semel patior. Nam ante aliquot annos, dum intentè instantérque pronunciat, sanguinem reiecit, atque ob hoc in AEgyptum missus, à me post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper. deinde dum per continuos dies, nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit. Qua ex causa destinaui eum mittere in prædia tua, quæ Foroiulij possides. audiui enim te sæpe referentem esse ibi, & aera salubrem, & lac huiusmodi curationibus accommodatissimum. Rogo ergo scribas tuis, vt illi villa, vt domus pateat: offerant etiam sumptibus eius, siquid opus erit: erit autē opus modico. est enim tam parcus & continens, vt non solùm delitias, verumetiam necessitates valetudinis frugalitate restringat. ego proficiscenti tantum viatici dabo, quantum sufficit eunti in tua. Vale.

non mancipatione, sed quisque vt potuit, occupauit atque possedit. vnde & nuncupati fundus dictus, quòd in ea fundatur, vel stabilitur patrimonium Fundus autem & vrbanum ædificium & rusticum intelligendum. Est prædium quod ex omnibus patrisfamilias maximè prouidetur, id est apparet, quasi præuidium: vel quòd antiqui agros quos bello ceperant, vt prædæ nomine habebant. Alij,] Fundus est omne quicquid solo continetur. Ager est species fundi, quæ ad vsum hominis comparatur. Possessio ab agro iuris proprietate distat. Quicquid enim apprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, hoc possessionem appellamus: possessio ergo vsus est, ager proprietas loci est, prædium vtriusque suprascriptæ rei generale nomen est. nam & ager, & possessio huius appellationis species sunt. Hæc Modestinus, & præter eum Asconius, Prædia, inquit, sunt res ipsæ, prædes homines, id est fideiussores, quorum res, bona, prædia non vno nomine dicuntur. Iustinianus in Inst. Prædia omnia ædificia vrbana appellamus, & si in villa ædificata sunt. Iulius Frontinus de agrorum qualitate, Ager inquit, est mensura comprehensus. cuius modus vniuersus ciuitati est designatus.] *Foroiulij*) Foroiulienses cognomine Concubienses locat Plinius in sexta

Italiæ regione, quæ Vmbriam, & agrum Gallicum circa Ariminum complectitur; de quibus nunc loquitur Secundus. Scio tamen Strabonem nauale Cæsaris Augusti, quòd Forumiulii vocant, posuisse inter Olbiam & Antipolim, vt distet à Massilia stad. sex millibus, & Ptolemæum Forumiulii in Histria. sed diuersa oppida eodem nomine appellata quis nescit? nam & Pli. Forumiulii in Hispania refert. *Lac*) Lacte tussi per hyemem locis maritimis, per æstatem locis mediterraneis opus est. tussientem minimè oportet lectione vti vehementi. vtilis in omni tussi peregrinatio est, cibus vt lac in allio coctum. magis terreri potest aliquis cùm sanguinem exspuit. sed id modò minus, modò plus periculi habet: exit enim modò ex gingiuis: modò ex ore & copiosè: nónunquam autem is à summis faucibus fertur, aut ore venæ alicuius adaperto, aut tuberculis quibusdam natis, & ex his sanguine erumpente, aliquando gutture & arteriis exulceratis, frequens tussis. sanguinem extundit. interdum etiam fieri solet, vt aut ex pulmone, aut ex pectore, aut ex latere, aut ex iocinore feratur. Præter ista à Celso prædicta, Plin. ad exulcerationem stomachi lactis asinini potus, item bubuli, plúrimum prodest. Lege plura lib. xxvi. cap. v. & xxviij. cap. x. apud eundem. [Est alia lectio, & in huiusmodi curationibus accommodatissimum, vt totum hoc ad aërem referatur.] *Necessitates valitudinis*) quæ necessaria sunt valitudinario. *Restringat*) amputet, minores faciat, id est abstineat à necessariis. *Ego*) sensus est, dabo ei tantum nummorum, quantum opus erit in via: nam domi tuæ nihil opus erit: ergo nihil vlterius addam.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

ITerum Bithyni (breue tempus à Iulio Basso) & Rufum Varenum Proconsulem detulerunt: Varenum, quem nuper aduersus Bassum aduocatum, & postularant, & acceperant. inducti in Senatum, inquisitionem postulauerunt: tum Varenus petit, vt sibi quoque defensionis causa euocare testes liceret:

Iterum) Accusauerant Bithyni Iulium Bassum repetundarum, qui in ea prouincia Proconsulatũ gesserat: contra quem à Senatu impetrauerant aduocatum Rufum Varenum: is postea sortitus eãdem prouinciam, repetundarũ pariter reus fit. Pro Vareno egit Secundus, cui contradixit Fonteius, Græcus homo. Concessa est Bithynis inquisitio, & Vareno postulatio. *A Iulio Basso*) Libro quarto legimus Iulium Bassum reum fuisse repetũdarum sub Traiano, quòd prouinciam Bithyniam expilasset: sed illic scriptum Pomponium Rufum aduersus Bassum egisse, nunc verò Rufum Varenum, nisi malimus intelligere appellatum Pomponium Rufum Varenum. *A Iulio Basso*) post accusationem Iulii Bassi. *Detulerunt*) accusauerunt apud Senatum. *Proconsulem*) Bithyniæ. *Varenum*) dico illum Varenum: nam erant in vrbe alii eiusdem appellationis, & repetitio talis reficit auditorem, & magis rem declarat. *Acceperant*) impetrauerant à Senatu, à quo diximus aduocatos peti solitos *Inquisitionem*) Inquisitio est alicuius criminis manifesti saltem per famam ex bono & æquo iudicis competentis facta inuestigatio. nam cùm in ius ventum erat, dicebat accusator reo, quòd iniuriam prouincialibus fecerat: si tacuisset, lis ei æstimabatur vt victo: si negasset, petebat accusator à magistratu dies inquirendorum criminum. *Euocare testes*) è prouincia testes in rem suam vocare: & expectandum donec in vrbem venirent. In rem nostram faciunt Taciti verba ex lib. xiii. Pomponium inquit Sylluanum magna vis accusatorum circum-

ſteterat, poſcebátque tempus euocandorum teſtium ex Africa prouincia, vbi proconſulare imperium habuerat. Sed reus illico defendi poſtulabat, valuítque pecunioſa orbitate & ſenecta. ſed ſicuti fauore & gratia quorundam Syluanus obtinuerat ſtatim pronunciari, ita iure Varenus impetrauit, vt poſſet euocare teſtes.

recuſantibus Bithynis, cognitio ſuſcepta eſt. Egi ego pro Vareno non ſine euentu. nam bene an malè, liber indicabit. In actionibus enim vtranque in partem fortuna dominatur: multum commendationis & detrahit, & adfert memoria, vox, geſtus, tempus ipſum: poſtremò vel amor, vel odium rei: liber offenſis, liber gratia, liber & ſecundis caſibus & aduerſis caret. Reſpondit mihi Fonteius Magius, vnus ex Bithynis, plurimis verbis, pauciſſimis rebus. Mos eſt pleriſque Græcorum, vt illis ſit pro copia volubilitas: tam longas, támque rigidas periodos vno ſpiritu quaſi torrente

Recuſantibus) nolentibus vt euocaret teſtes contra obiecta crimina. *Cognitio*) diſcuſſio, examinatio. *Suſcepta*) à Senatu. *Egi*) dixi cauſam. *Euentu*) bono & malo: nam & Vareno conceſſum eſt teſtes euocare, & Bithynis data fuit inquiſitio. *Fortuna dominatur*) domina eſt, & plurimum poteſt. Fortunæ omnia Tullus rex aſcripſit. exoculata ab Apuleio dicitur: nam vaga, inconſtans, incerta, varia, indignorúmque fautrix: huic omnia expẽſa, huic omnia feruntur accepta, ſola laudatur, ſola arguitur, & in tota ratione mortalium ſola vtranque paginã facit. μηδὲν ἄνευ τύχης, id eſt nihil ſine fortuna, dixit Pauſanias in primo. Et Saluſtius, ſed profectò fortuna in omni re dominatur. Hiſtorici autem plurimum in bello poſſe tradiderũt. *Vtranque*) accuſatoris & rei. *Commendationis*) laudis in actionibus. *Memoria*) ſi mala fuerit, detrahit: ſi tenax, affert. *Tempus*) ſi inopportunum. *Amor rei*) cauſa quę agitur, an grata iudicibus. Quare non abſurdè Cæſar apud Saluſtium ſuam orationem ſic orditur, Omnes homines, patres conſcripti, qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amicitia, atque ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet. *Liber*) oratio mea quæ nullis affectibus tangitur, nulla etiam fortuna mouetur, ſiue bona, ſiue mala. *Fonteius Magius*) aduocatus Græcus à Bithynis in Senatum ductus: cuius fit mentio ab eodem lib. vij. *Plurimis verbis, pauciſſimis rebus*) Secutus eſt Ciceronem in Oratore dicentem, Verbi controuerſia, tam diu torquet homines Græculos contentionis cupidiores, quàm veritatis. Et de Claris Oratoribus, Aſiaticis quibuſdam oratoribus fuit genus orationis non tam ſententiis frequentatum. quàm verbis volucre, vt Æſchylo Gnidio, ac Mileſio Æſchini, quibus erat admirabilis orationis curſus, erudita ſententiarum concinnitas non erat. neque inſcitia illius cui res non ſuppetant, verba non deſint, laudanda eſt: quorum ſi alterum ſit optandum, malim equidem indiſertam prudentiam quàm ſtultam loquacitatem. *Volubilitas*) ſermo rotatus, facilis circùmductio, currens oratio. *Periodos*) in lectione. plena ſententia periodus dicitur: cuius partes ſunt, commata, & cola. Fit autem in extrema clauſula, nec longior eſſe debet, quàm vt vno ſpiritu proferatur: modum eius Cicero quatuor ſenariis pedibus terminauit. vnde libro octauo Secundus data opera longiorem periodum fecit, vt oſtenderet ſe Tacito inferiorem. Nonnulli duo illius genera eſſe dicunt, vnum ſimplex, cùm ſenſus vnius longiore ambitu circumducitur: alterum quod conſtat ex membris, ſiue inciſis, quod plures ſenſus habet, vt, Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris. Adhæc Fabius ſic diſtinguit, At illa connexa ſeries tres habet formas: inciſa, quæ commata dicuntur: membra, quæ cola: periodon

quæ est vel ambitus, vel circumductum, vel continuatio, vel conclusio. nam M. Tullius periodo plurima nomina dat, ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, circumscriptionem. *Frigidas*) sine neruis: quibus si strepitum dempseris, nihil boni restabit: vel rigidas, duras. *Vno spiritu*) quo periodon comprehendi præcipit M. Tullius.

contorquent. Itaque Iulius Candidus non inuenustè solet dicere, aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix vni aut alteri, immò si Marco Antonio credimus, nemini: hac verò, quam Candidus loquentiam appellat, multis atque etiam impudentissimo cuique maximè contingit. Postero die dixit pro Vareno Homullus

Contorquent) iaculantur tanquam telum aliquod in aduersarium. Sic Iuuenalis de enthymemate, Et curtum sermone rotato Torqueat enthymema. *Iulius Candidus*) Iulius Vespronius Candidus, qui Consulatum cum Quadrato gessit quo tempore Adrianus Tribunatum plebis. Hic postea missus est Iulius à Senatu legatus ad Septimium Seuerum, qui in Syria cum exercitibus, quibus præerat, à Iuliano desciuerat. Erat autem Candidus, vetus Consularis olim militibus inuisus ob durum, & sordidum Imperium. Candidi vxorem tanquam adulteram poeta Martialis epigrammate momordit. Iulio Candido rescripsisse diuum Pium memorat Vlp. ff. xlviij. titulo de accusationibus. *Non inuenustè*) eleganter, vrbanè, scitè. *Aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam*) Valerium Probum grammaticum illlustrem refert Gellius Sallustianum illud ex Catilinario satis eloquentiæ, sapientiæ parum, breui antequàm decederet, sic legere cœpisse, & sic à Sallustio relictum affirmasse, satis loquentiæ, parum sapientiæ, quòd eloquentia cum insipientia minimè conueniret. nam alibi idem Sallustius dixerat loquax magis, quàm facundus. *Eloquentia*) ornatus verborum sententiarúmque cum prudentia. Is enim eloquens est, qui cum sapientia dicit humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè. nam cùm orator sit vir bonus dicendi peritus, impossibile est eum esse oratorem qui imprudenter dicit. *Alteri*) duobus contigit. Possumus intelligere Demosthenem, & Ciceronem. *Non sumus Antonij*) M. Tullius primo de Oratore refert M. Antonium, cui vel primas eloquentiæ partes superiorum tribuerat ætas, virum natura peracutum & prudentem, in eo libro, quem vnum reliquit, disertos se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. Insidebat videlicet in eius mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipsa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa, & in se, & in aliis desiderans neminem planè, qui rectè appellari eloquens posset, videbat. Eum verò statuebat disertum, qui posset satis acutè atque dilucidè apud mediocres homines ex communi quadam opinione hominum mirabiliter dicere: sed eloquentem, qui mirabilius, & magnificentius augere posset atque ornare quæ vellet: omnésque omnium rerum, quæ ad discendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. [Verùm Secundus fatetur non esse eius sententiæ cuius Antonius, vt putet neminem eloquentem: nam inquit non sumus Antonii. Clarior lectio, Immo si Marco Antonio credimus, nemini.] *Nemini*) contigisse eloquentiam. *Loquentiam*) disertam facundiam sine prudentia. *Impudentissimo cuique*) Quid enim tam furiosum quàm verborum, vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia, nec interdum scientia? videas quosdam scatere verbis sine vllo iudicii negocio cum securitate multa & profunda, vt loquentes plerumque videantur loqui sese nescire. quare Thersiti audacissimo verba

ἄμετρα Homerus attribuit, & Eupolis vetus poeta consignatissimè, id genus hominum retulit, Λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν, id est blatterare optimus, dicere ineptissimus. Hæc sumpta partim ex Oratore M. Tullii, partim à Gellio. Addo Euripidem in Hyppolito, malos dicere, populo videri eloquentiores. οἱ γὰρ ἐν σοφοῖς φαῦλοι παρ' ὄχλῳ μουσικώτεροι λέγειν.

Callidè, acriter, cultè: contrà Nigrinus pressè, grauiter, ornatè. Censuit Acilius Rufus, Consul designatus, inquisitionem Bithynis dandam: postulationem Vareni silentio præteriit. Hæc forma neganda fuit, Cornelius Priscus Consularis, & accusatoribus, quæ petebant, & reo tribuit, vicitque numero. Impetrauimus rem, nec lege comprehensam, nec satis vsitatam, iustam tamen. Quare iustam non sum epistola executurus, vt desideres actionem. Nam si verum est Homericum illud, τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι, Ἥπερ ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται, *apud te prouidendum est, mihi ne gratiam nouitatis & florem, quæ oratiunculam meam vel maximè commendat, epistolæ loquacitate præcerpam.* Vale.

Callidè) astutè. *Acriter*) intensè, δεινῶς. *Cultè*) verbis ornatis. *Contra*) Homullum dixit. *Pressè*) emunctè, strictè. *Forma*) modus, scilicet nullam mentionem facere, vt Vareno liceret testes euocare. *Cornelius Priscus*) Consulum designatorum vnus, apud quem Secundus luxit obitum Valerii Martialis. *Accusatoribus*) Bithynis. *Quæ petebant*) inquisitionem. *Reo*) Vareno facultatem testium euocandorum. *Vicit numero*) sententia Prisci comprobata est, à maiori Senatorum parte. *Rem*) vt liceret testes euocare. [*Negligenter*) Aliàs nec lege.] *Comprehensam lege*) lege aliqua sancitam. [Approbatam: intellectam à senatoribus] *Subsistentem*) probabilem, non displicet Vsitatam. *Iustam tamen*) consistentem: nam erant personæ, & res notæ: ergo causa consistebat, sed vix subsistentem dixit, quia ex altera parte rationes erant validiores ad faciendam fidem. quod optimè Hermogenes, & eum secutus Fortunatianus in primo Rhetoricorum tractant. *Executurus*) dicturus. *Actionem*) orationem quam pro Vareno dixi. [τῷ οὔτι χρὴ μύθων ὀφέλλειν.] Idcirco, nullo modo oportet sermones augere. verba Patrocli ad Merionem ex xvi. Iliados. In quibusdam codicibus leguntur hi versus, Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται, illam enim cantilenam magis concelebrant homines, quæ audientibus recentissima existat. [Verba sunt Telemachi ex libro primo Odysseæ.] *Nouitatis gratiam*) quia noua magis placent. *Florem*) musteum decorem, illibatam lectionem, pulchritudinem. *Quæ*) nouitas. *Loquacitate*) si summam totius orationis longa epistola comprehenderem. *Perdam*) nam non tanquam nouam legeres illam: an potius præcerpam, [deflorem, delibem.]

C. PLINIVS RVFO SVO S.

DEscenderam in Basilicam Iuliam auditurus, quibus proxima comperendinatione respondere debebam. Sedebant iudices, centumuiri venerant, obseruabantur: aduocatis silentium longum, tandem à Prætore nuncius. Dimittuntur Centumuiri: eximitur dies, me gaudente, qui nunquam ita paratus sum, vt non mora læter. Causa dilationis, Nepos Prætor, qui legibus quærit. Proposuerat breue

Descenderã) dicturi erant aduocati apud cẽtumuiros, ad quos audiendos Secundus conuenerat, sed Licinius Nepos iudicia soluit, edicto monens, vt Senatusconsultũ seruaretur: quo cauebatur, ne quis ante actionem pecuniam acciperet, vel pacisceretur: quod Nepotis factum à quibusdam reprehendebatur, ab aliis laudabatur. *Descenderem*) ab Esquiliis, loco edito, vbi domum habuit. *Basilicam Iuliam*) in qua iudicia publica & priuata conficiebantur. relege à nobis prænotata. *Proxima comperendinatione*) actione, quam primùm eram acturus. Comperendinatio enim vtriusque partis actio. Secundum alios comperendinatio est secunda actio. Item comperendinatio est ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendinum diem: namque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem qui dabatur post trigesimum diem. quo dato deinde inter se comperendinum diem denunciabãt, vt ad iudicium venirent: quò cùm esset ventum, antequam causa ageretur, quasi per iudicem rem exponebant: quod ipsum dicebatur causæ coniectio, quasi causæ suæ in breue coactio Secundum alios inter comperendinationem & ampliationem hoc interest, quòd comperendinatio ex vna tantùm repetitur parte, cùm antè iudex non intelligeret vt omnino suadebatur. Iudices, si bona causa, absoluebant eam: si mala, non statim damnabant Sed hac excusatione parcebant. nam cùm condemnandi nota esset Θ, litera. A, absoluendi, ampliandi signum. N.L. quod significabat non liquere, inde ampliatio nascebatur. hæc Asconius. Tacitus comperendinationes liberas olim fuisse memorat. Postea restrictæ sunt legibus: nam tertia actione, inquit Cicero, vt his ludorum diebus interpositis, nemo iustum comperẽdinatum iudicaret. Adimo enim comperendinatum, quod habet lex in se molestissimum, bis vt causa dicatur: verùm vt opinor Glaucia primus tulit, vt comperendinaretur reus: antea, vel iudicari primò poterant, vel amplius pronunciari. Alibi Secundus dixerat, leges, tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur. *Iudices*) sorte ducti. *Centumuiri*) numero centum octoginta: tot enim quatuor Tribunalibus scribebantur. *Obseruabantur aduocati*) simul aderant aduocati. legitur etiam obseruabantur, scilicet ab aduocatis & auditoribus. Centumuiri venerabantur: nam obseruatio ad honorem refertur, & in duabus rebus est, obsequio, aut speculando. Aliàs obseruatio est callida, & diligens annotatio. deinde sequitur. *Aduocatis silentium longum*) scilicet fuit, donec Prætor adueniret. *Nuncius*) aduenit. Dissolutio, exornatio, quæ coniunctionibus verborum è medio sublatis, partibus separatis effertur. *Eximitur dies*) interdictum est eo die litibus, vt iudiciis vacarent: sic enim diem credit eximi, cùm iustitium indicitur, & iura silent. [Contra illorum opinionem qui volunt diem eximi vel tolli dicendo, cùm hic silendo sit exemptus.] *Paratus*) ad dicendum. *Morer*) desistam à causis agendis. alia lectio, mora læter. *Nepos*) Licinius Nepos. *Legibus quærit*) secundum leges cognoscit: nam ius cognoscendi autore Pediano,

diano, erat apud Prætorem. & Paulus de Regulis iuris inquit, Vbicunque causæ cognitio est, ibi prætor desideratur, iudicandi verò ius apud equites fuit. Prætor autem Vrbanus iuri dicundo præerat, & in potestate habebat omnium iudicum tabellas.

edictum, admonebat accusatores, admonebat reos, executurum se quæ Senatusconsulto continerentur. Suberat edicto Senatusconsultum hoc, Omnes, qui quid negocij haberent, iurare priùs quàm agerent, iubebantur, nihil se ob aduocationem cuiquam dedisse, promisisse, cauisse. His enim verbis, ac mille præterea, & venire aduocationes, & emi vetabant. Peractis tamen negocijs, permittebat pecuniam duntaxat decem millium dare. Hoc facto Nepotis commotus prætor, qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus, an sequeretur exemplum inopinatum, nobis ocium dedit. Interim tota ciuitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. Multi, Inuenimus qui curua corrigerent. Quid? ante hunc Prætores non fuerunt? Quis autem hic est, qui emendet publicos mores? Alij contrà, Rectissimè fecit,

Edictum) edicta Prætoris sunt, Dictatorum etiã Imperatorumque, autore Dionysio in suis antiquitatibus, & Lampridio historico, adhæc Secundo dicente, edictum Augusti & Traiani, & Martiale Domitiani. Edicimus enim quod iubemus, & vni generi edicimus secundum Donatum, & præcepta, præceptionésque iustorum & iniustorum Romani edicta vocant. vt quidam scribunt propter eam quæ tunc fiebat dictionem, in qua diffinitione complectuntur interdicta, quibus vetatur aliquid fieri. *Senatusconsulto*) quod suprà principis librum dixerat, decretum à Senatoribus, referẽte Traiano *Suberat*) subscriptum fuerat. *Senatusconsultum*) quo reducebatur, ne quis ob causam orandam pecuniam acciperet. *Omnes*) hoc est principium illius Senatusconsulti, quod durat vsque ad, his enim verbis. *Quid*) Negocij causam, litem aliquam. *Agere*) ante litem contestatam iurare cogebantur. *Cauisse*) aliqua cautela prouidisse, vt aduocatus pecuniam haberet. *His*) prædictis. *Mille*) alijs innumeris. *Venire*) vendi ab aduocatis. *Emi*) à litigantibus. *Peractis negocijs*) finitis controuersijs. *Decem millium*) secutus est Nepos exemplum Claudij, quem legimus apud Tacitum, posuisse modum aduocatis pecuniæ capiendæ vsque ad dena sestertia. Idem enim quod decem millia nummûm, quæ egressi repetundarum tenerentur. *Qui Centumuiralibus præsidet*) decem enim & octo Prætores fuisse in vrbe, alibi probauimus. Centumuiralibus, igitur causis vnus præerat. *Deliberaturus*) spatium ad deliberandum sumpturus. *Sequeretur exemplum*) faceret idem quod Nepos. *Inopinatum ocium*) insperatam ab agendo vocationem. [quidam, inopinatum referunt ad præcedentem dictionem, exemplum.] *Carpitur*) tanquam nimis seuerum à nonnullis laceratur. *Laudatur*) à plerisque tanquam honestum, & vtile: nã vt in Senatu, ita in ciuitate hominum iudicia diuisa sunt. [*Multi*) dicebant.] *Cuncta corrigerent*) vniuersum edictum reprehenderent, & arbitrarentur permittendum vnicuique dare, & accipere pro aduocatione quantum libuisset: [Alij legunt, vt curua, iniqua: quod magis probo, vt sit ironicè dictum. Nam & Seneca in ludo Claudij, Hic nobis, inquit, curua corrigit.] *Quid*) dicentes. Prætores seueri, qui si hoc fuisset faciundũ ipsi prius fecissent. *Hic est*) amara ironia: perinde ac si dicerent, nũ Cato? nũ Fabritius? nũ Fabius? *Contrà*) dicunt, laudantes Nepotis factum.

initurus magistratũ: iura recognouit: Senatusconsulta legit, reprimit fœdissimas pactiones: rem pulcherrimam turpissimè venire non patitur. Tales vbique sermones, qui tamen alterutram in partem ex euentu praualebunt. Est omnino iniquum, sed vsu receptum, quòd honesta consilia, vel turpia prout malè aut prosperè cedunt, ita vel probantur, vel reprehenduntur. Inde plerunque eadem facta, modò diligentiæ, modò vanitatis, modò libertatis, modò furoris nomen accipiunt. Vale.

Initurus magistratum) gesturus Prætoris officium. ex quibus apparet in præcedentibus emendatè legi, Nepotem Prætorem designatũ. *Iura recognouit*) Pomponius Iurisconsultus asserit Prætorem habuisse facultatem adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi ius ciuile. *Nouissimas*) immensas, vltra modum. Magis probo fœdissimas, [id est turpissimas, maximè indecoras.] *Turpissimè*) per quæstum. nam accusatoriam vitam viuere, & ad defendendos reos præmio duci, proximum latrocinio est. Paciscendi quidem ille pyraticus mos, & imponentium periculis precia, procul abominanda negociatio, etiam à mediocriter improbis abierit. *Rem pulcherrimam*) patrocinium. Orandi maiestatẽ, qua nihil dij immortales melius homini dederunt, & qua remota muta sunt omnia. Illa nihil in vrbe, vel ad vtilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad vrbis famam pulchrius, vel totius Imperij, atque omnium gentiũ notitiẽ illustrius. Non aliundè maiores honores, opes, amicitiæ, laus præsens, & futura hominibus contingit. *Alterutram*) bonam siue malam. *Ex euentu*) si bonum euentum sortietur edictum Nepotis, pariter bonam famam: sin minus, malam: nam ab euentu sæpenumero res iudicantur, vt testatur Ouidius, Exitus acta probat. Et Liuius septimo belli Punici, Ex euentu quo nihil iniquius est, famam homines habent: à quo idem trahens argumentum inducit Hannonem dicentem, Euentum esse veluti iustum belli iudicem. Nero dicere solebat, euentum in manu fortunæ constare. Hinc Liuius scribit, euentum in manu stultorum versari. Nam plerumque vis oratoris, & cæterarum rerum ab imperitis exitu & victoria iudicatur. Quare secundum Isocratem cùm euentus sit in manu fortunæ, non laudandus is cui res prosperè cedunt, sed qui quantũ consilio humano licebat eas multo antè prævidit, & prouidit: tametsi secus quàm intenderat euenirent: sapiẽtes enim & docti fortuita debent excludere. M. Tullius in Rhetoricis, cuiuscunque negocij finem euentum diffinit. Donatus tantum bonorum exitum: contra tamen probatissimorum autoritatem. *Iniquum*) sine ratione. *Vsu receptum*) consuetum. *Procedunt*) laudantur, admittuntur, lego probantur. *Eadem facta*) eodem consilio gesta. *Diligentiæ*) [nomen, si rectè interpretentur: vanitatis, id est inconstantiæ, si malè, opponitur vanitas diligentiæ, & furor libertati.] *Libertatis*) si bene cedunt. [*Vanitatis & furoris*) si malè.

QVINTI LIBRI FINIS.

C. PLINI CAECILI SECVNDI EPISTOLARVM

Liber Sextvs.

Cum doctissimis Ioannis Mariae Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS Tyroni Svo S.

QVANDIV ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebam. Postquam ego in vrbe, tu adhuc in Piceno, multo magis: seu quòd ipsa loca, in quibus esse vnà solemus, acrius me tui commonent, seu quòd desiderium absentium nihil perindę, ac vicinitas acuit. Quóque propius accesseris ad spem fruendi, hoc

EGO) [Contulerat se Secũdus in patriã Comũ, Tyro in Picenum: sed recursus in vrbem, vbi consueuerat Tyroni, tunc cœpit desiderium amici: quare hortatur vt Romam veniat.] Transpadana regio dicitur, quæ nobis est cis Padum, cispadana quæ vltra Padum. Habetur enim respectus scriptorum, qui erant in vrbe: nam illis qui nobis cispadanus ager, transpadanus erat. *Trans Padum*) Comi, vbi sua plurima tenuit prædia. Padus ab imis radicibus Vesuli montis exortus, siue à remio, vt testatur Plinius. Ptolemæus etiam Padi caput iuxta Larium paludem refert, qui submersus cuniculo, rursus in agro Vibonensi extollitur, secundum Solinum. At Plinio tradente in Forobiuiensium agro, nulli amni claritate inferior: nam à poeta, fluuiorum rex dicitur. Lucanus non minorem Nilo scribit, & Strabo cunctus Europæ flu-

uios, præter Histrum magnitudine superare: dictus à Græcis Eridanus, nota Phaethontis pœna. Fons eius mediis diebus æstiuis semper aret: canicula liquatis niuibus flumen augetur, atque vbi liquit agros, vbertate largior: nam subiectus Alpibus campus admodum felix & fructuosis collibus varius: hunc medium ferè Padus diuidit: eáque regio hinc cispadana hinc transpadana dicitur. Cispadana quidem montibus adiacet, atque Liguriæ: reliqua verò transpadana. multis igitur amnibus auctus, iuxta Rauennam mare irrumpit per septem ostia: sed vnum maximè memorabile, quod Padusa dicitur, efficit. hęc sumpta ex Mela, Strabone, Plinio, Solino, Diodoro: qui dissentiens à cæteris scriptoribus, tradit quinque tantùm ostiis in fretum se exonerare. *Piceno*) agro eras. Picenum post Vmbriæ ciuitates, quæ inter Ariminū Anconémque iacent, extenditur. Profecti sunt autem Piceni à Sabinorum terra, qui cum ductu, & auspicio Pici iter facerent, nomen inde nacti fuere. E montibus vsque in plana & pelagus eorum incipiunt dominia: quorum ager in longum magis quàm in latum excrescit: bonus ad omnia: cæterùm lignariis quàm frumentariis fructibus longè præstat. inter cæteras vrbes insignem habet Anconem, in quinta Italiæ regione locatur à Plinio, & hominum multitudine abundasse idem autor. A Piceno deducitur Picens: à Picentia verò Picentini, qui & ipsi populi sunt Italiæ. *Multo magis*) te requiro. *Ex quo tempore*) id est postquam. [aliter, seu quòd, quæ lectio cum sequētibus aptè congruit.] *Me commonent tui*) memorem me tui faciunt, te in mentem meam reducunt. [*Desiderium absentium*) propriè desiderium rerum absentium est. [*Perinde*) tam.] *Acuit*) incitat, accendit.

Impatientius) ardentius. *Careas*) ad idem, si leges cupias. *In causa*) huius desiderii est. *Tormento*) solicitudini, affectui *Veni in Vrbem*) vt medearis dolori meo. *Illuc*) Comum. [*Consulto*) non temerè: quamuis etiam legatur, inconsultò.] *Similes*) conquerentes de absentia mea, & efflagitantes aduentum in vrbem.

impatientius careas. Quicquid in causa, eripe me huic tormento: veni, aut ego illuc, vnde inconsultè properaui, reuertar, vel ob hoc solum, vt experiar an mihi, cum sine me Romæ cœperis esse, similes his epistolas mittas. Vale.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

Oleo) Taxat notabiliter actionem M. Reguli, cùm videatur probare, & apertè modum agendi suo tempore improbat: postquam publicos mores notauit, ad suos & Arriani amici reuertitur. *Iudicijs*) Centumuiralibus causis. *Desiderare*) quod maius est quàm quærere. *Habebat studijs honorem*) honorabat studia. *Timebat*) nam timor est optimus studiorum emendator. *Pallebat*) libro primo de eodem dixerat, Expalluit notabiliter, quamuis palleat semper. Pallidi enim studiosi creduntur nimia vigilia & vini parsimonia. quare iocus est Valerii Mart. in Opianum, qui cùm esset mali coloris, cœpit scribere versus vt videretur poeta, & illa Iuue. vellicatio. Tunc vtile multus

SOleo nonnunquam in iudicijs quærere Marcū Regulū: nolo enim dicere desiderare. Cur ergo quæro? habebat studijs honorē, timebat, pallebat, scribebat: quamuis non posset dediscere illud ipsum, quod oculum modò dex-

Pallere,& vinum toto neſcire Decembri. *Scribebat*) ſuprà legimus Regulum recitaſſe librum in Ruſticum, & alium de obitu filii ſui diuulgaſſe. *Dediſcere*) obliuiſci, deſueſcere. nam de compoſitum verbi ſignificationem cum quo iungitur interdum deſtruit, ſicut apud Græcos κατά. verbi cauſa μανθάνω id eſt diſco, καταμανθάνω, dediſco.

trum, modò ſiniſtrum cirumlinebat: dextrum, ſi à petitore, alterum, ſi à poſſeſſore eſſet actuarius, quòd candidum ſplenium in hoc aut illud ſupercilium transferebat: quòd ſemper aruſpices conſulebat de actionis euentu animi ſuperſtitione, ſed tamen à magno ſtudiorum honore veniebat. Iam illa perquàm iucunda vnà dicentibus, quòd libera tempora petebat, quòd audituros conrogabat. Quid denique iucundius, quàm ſub alterius inuidia, quamdiu velis, & in alieno auditorio quaſi deprehenſum cõmodè dicere? Sed vtcunque ſe habent iſta, benè fecit Regulus quòd eſt mortuus, melius ſi antè. Nũc etiã ſanè poterat ſine malo publico viuere ſub eo principe, ſub quo nocere nõ poterat. Ideo fas eſt, nonnunquam eum quærere. Nam poſtquam obijt ille, increbuit paſſim, & inualuit conſuetudo, binas vel ſingulas

Circumlinebat) quidam frontem linebant vnguento vel ceruſa, deinde panniculum ſiue faſciam imponebant: quod ſplenium dicebatur: à quibuſdam exiſtimatum oculorum operimentum ad arcendam nimiam lucem. eius meminit Mart. lib. ij. Et numeroſa linunt ſtellantem ſplenia frontem: item. viii. Talia lunata ſplenia fronte ſedent. lib. x. pro petiola videtur vſurpaſſe. Cur ſpleniato ſæpe prodeam mento, Albáve pictus ſana labra ceruſa. Secundum Pollucem (numeratur inter medicorum inſtrumenta. etiam) caput ſplenis dicitur ſplenium, quia σπληνιᾶν eſt ſplenem dolere Plin. teſtatur herbam ſplenion lienibus mederi. *Alterum*) ſiniſtrum. damnabat Fabius eos, qui in dicendo opertos compreſſóſque oculos tenebant, neque niſi planè rudes, & ſtultos tales haberi poſſe. *A poſſeſſore*) pro reo. *Candidum ſplenium*) faſciam albam. *Hoc*) vnum. *Aruſpices*) qui per introſpectionem victimarum ariolabantur. *De actionis euentu*) antequam ageret an proſperè ſibi ceſſura eſſet actio. *Superſtitione*) superuacua religione. nam ſuperſtitio eſt timor ſuperfluus & delirus: aut ab aniculis dicta ſuperſtitio, quæ multum ſuperſtites per ætatem delirant, & ſtultæ ſunt. Aut ſecundum Lucretium, ſuperſtitio eſt ſuperſtantium rerum, id eſt cæleſtium, & diuinarum, quæ ſuper nos ſtant, inanis & ſuperfluus timor. & ſuperſtitioſi, qui deos nimis timent. Autores habeo Seruium & Donatum. Alii ſuperſtitionis verbum originem habuiſſe volunt ab iis, qui filios ſuperſtites eſſe nimis importunè à diis efflagitarent: cùm tamen omnis importuna ineptáque religio poſſit ſuperſtitio appellari, quæ à Romanis olim tanquam peſtis ab vrbe ſæpius euulſa fuit: *Veniebat*) id conſulere aruſpices procedebat ex ſumma reuerentia, quam ſtudiis habebat: nam niſi de magnis deum conſulere non debemus. *Iam*) præterea. *Vnà*) cum Regulo. *Libera tempora*) ſpatioſa, & ampla, quanta orator voluiſſet: intra tempus lege conſtitutum tantùm cauſidicis licebat agere, niſi longius dicendi ſpatium à iudicibus impetraſſent. *Audituros corrogabat*) congregabat qui ſe agentem audirent. *Alterius inuidia*) Reguli maliuolentia, qui tam impudenter peteret ad

dicendum longissima tempora. *Auditorio*) auditoribus quos Regulus corrogauerat. *Deprehensum*) ex insperato. *Commodè*) liberè, quantum, & quæ voles. *Vtcunque*) bene an malè. *Benefecit*) quia malus. *Melius*) fecisset. *Si ante*) si mortuus esset ante Domitianum, sub quo multa scelesta patrauit. *Principe*) Traiano, qui falsas accusationes non admisit: in quibus Regulus pollebat. *Ideo*) cùm non posset nocere. *Abijt*) obiit. [*Illa*) aliàs ille. vtraque lectio bona, si distinctionem transferas.] *Increbuit*) inoleuit, in vsum venit, & recepta est.

clepsydras, interdum & dimidias, & dandi & petendi. Nam & qui dicunt, egisse malunt, quàm agere: & qui audiunt, finire quàm iudicare. tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique irreuerentia studiorum, periculorúmque est. An nos sapientiores maioribus nostris? nos legibus ipsis iustiores, quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? Hebetes illi, & supra modum tardi? Nos apertius dicimus, celerius intelligimus, religiosius iudicamus, quia paucioribus clepsydris præcipitamus causas, quàm diebus explicari solebant. O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas, quod fidei paucissimi præstant. Equidem quoties iudico, quod vel sæpius facio quàm dico, quantum quis plurimum postulat aquæ do. Etenim temerarium existimo diuinare, quàm spatiosa sit causa inaudita,

Clepsydras) repete annotata in præcedētibus. *Dandi*) concedendi aduersariorum aduocatis. *Egisse*) finisse actionem suam. *Finire*) finem imponere actioni. *Quàm iudicare*) quàm rectam sententiam pronunciare. Perinde ac si diceret, aduocati fastidiū capiunt agendo: iudices non audiendo malè iudicant. Quare omnes quamprimum finem imponi quærunt officio suo. *Studiorum*) artis dicendi. *Periculorum*) reorum quos patroni cunctis artibus debent tutari. *Tot horas*) idem autor est accusatori sex horas, reo nouem ex lege constitutas, super qua re iam multa annotauimus. *Tot dies*). xx. iuridicos Asconio memorante. *Comperendinationes*) dilationes. *Illi*) maiores. *Hebetes*) cæcutientes, & ingenio debili. *Nos apertius*) amara derisio. *Religiosius*) iustius. *Paucioribus*) minoribus. xx. nam si clepsydra pro dimidia hora sumitur, & reo decem & octo, quando plures concedebantur: respectu illius rectè dixit paucioribus clepsydris. *Præcipitamus*) in hoc loco faciunt verba Taciti de Oratoribus, Festinandum, inquit, est apud iudices, qui non accipiunt tempora, sed constituunt. Nec expectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipso negocio dicere: sed sæpe vltro admonent, atque aliò transgredientem reuocant, & festinare se testantur. *O Regule*) extrinsecus sumendum tale quid, si nunc viueres, quid diceres? *Obtinebas*) impetrabas à iudicibus tempus orandi liberum. *Ambitione*) quod tamen faciebas, non ad vtilitatem clientum, sed honoris tui affectatione. *Paucissimi*) rarissimi aduocati. *Præstant*) concedunt clientibus, [quibus summam debent fidem.] *Iudico*) dum sum iudex. *Dico*) ago causam. [*Aquæ*, i. tēporis. Nam clepsydris aqua refertis (vt dictum est suprà) horas dimetiebantur veteres.] [*Qui docet*) iudicem intelligit. nam priusquam causa ageretur, per iudicem, qui olim dabatur, post trigesimum diem rem exponebant. Iudicem ergo intelligit per eum qui docet: sensus est, si disceptantes petunt à me plurimum temporis, concedere soleo: sed tantundem do ei qui causam exponit, vt sigillatim, & commodè possit me docere. Est autem docere, narrare, & argumentis confirmare. Legitur etiam qui dicis non absurdè. Sunt tamen

qui non legunt, quantum quas plurimum temporis postulat tamen de eo qui docet, sed quantum quis plurimum postulat aquæ do. vt sit sensus, concedo totum illud spatium ad dicendum, quod intelligit per aquam defluentem clepsydra quantum quis me postulat.] *Diuinare*) velle cognoscere antequam intelligant causam: cuius momenti sit, quod faciunt iudices, qui tempus debitum acturo non permittunt.

tempúsque negotio finire, cuius modum ignores: præsertim cùm primam religioni suæ iudex patientiam debeat, quæ pars magna iustitiæ est. At quædam superuacua dicũtur etiam: sed satius est & hæc dici, quàm non dici necessaria. Præterea, an sint superuacua, nisi cùm audieris, scire non possis. Sed de his melius coràm, vt de pluribus vitijs ciuitatis. Nam tu quoque amore communium soles emendari cupere, quæ iam corrigere difficile est. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua rectè? in mea noui nihil. mihi autem & gratiora sunt bona, quòd perseuerant: & leuiora incommoda, quòd assueui.

Tempúsque negotio finire) præstituto tempore concludere rem cuius magnitudinem nescias. *Finire*) ascribere, determinare. *Debeat patientiam*) scilicet præstare: debet enim iudex esse patientissimus ad audiendum. Iurisconsulti frequenter dicunt, patientiam præstare, vt Marcellus ff. xxxix de operis noui nunciatione, & Vlpianus. xliii. titulo quod vi aut clam: & libro quadragesimosexto de solutionibus. Item. ff. xxxix. de operis noui nunciatione, & ibidem Paulus. *Primam religioni suæ*) quam obseruare imprimis debet inter cætera suæ fidei conuenientia: nam Seneca capite de iustitia inquit. de fide, & religione scias agi, vbicunque de veritate tractatur. Pars magna iustitiæ: cùm enim iustitia sit constans, & perpetua voluntas secundum Iustinianum, non immeritò patientiam iustitiæ magnam partem nominauit. *At quædam*) occurrit obiectioni. *Dicuntur*) à causidicis. *Etiam*) sic est. concedo superuacua dici. etiam enim consentientis aduerbium est. *Hæc*) superuacua. *Non dici*) angustia temporis. *Coràm*) viua voce tractabimus. *Communium*) Reip. nostræ, Romanæ: [vel communium scilicet tibi mecum, quemadmodum communem amicum dicimus quo vtrinque æquè fruimur. *Emendari*) plus est corrigere, quàm emendare: nam, qui corrigit in rectum reducit: qui emendat, vitium operit, & mendæ superinducere conatur velamen aliquod. *Difficile*) quia inueterata vitia difficile curantur. *Nostra*) nostros mores: primùm enim cognoscere seipsum. [legitur etiam nostras domos, sicut mox, in tua.] *Et quid*) nunquid. *In tuá rectè*) se habent. *Nihil*) noui est. *Bona*) quæ sunt in rebus meis, si qua tamen sunt. *Perseuerant*) quòd non abscedunt. *Quod assueui*) nam ab assuetis si fit affectus, non tãtus si r.

C. PLINIVS VERO SVO S.

GRatias ago, quòd agellum quem nutrici meæ donaueram, colendum suscepisti. Erat, cum donarem centum millium nũmûm: po-

GRatias) Vero agricolationi intento commẽdat agrum, quẽ nutrici suæ dono dederat. Veros plures Spartianus,

stea decresc̄ete reditu, etiam precium minuit, quod nunc te curante, reparabit. Tu modò memineris commendari tibi à me non arbores & terram (quanquam hæc quoque) sed munusculum meum, quod esse quàm fructuosissimum non illius magis interest, quæ accepit, quàm mea, qui dedi. Vale.

& Capitolinus monumentis tradunt. Huius autem tanquam obscurioris nulla apud alios fit mentio. *Erat*) æstimabatur precio. *Curante*) excolente. nam diligenti cultura precia prædiorum ampliantur, quia reditus supercurrit: ita si negligentius habita sint, minui ea necesse est, quod rescripserunt diui fratres autore Callistrato de iure fisci. *Reparabit*) resumet. restituetur in precium centum millium nummûm. *Hæc quoque*) commendantur. *Munusculum meum*) quia ego donaui. *Illius*) nutricis. *Quàm mea*) vt videar donasse rem preciosam.

C. PLINIVS CALPHVRNIAE SVAE S.

NVnquam sum magis de occupationibus meis questus, quæ me nō sunt passæ, aut proficiscentem te ualetudinis causa in Campaniam prosequi, aut profectam, è vestigio subsequi. Nunc enim præcipuè simul esse cupiebam, vt oculis meis crederem, quid viribus, quid corpusculo acquireres, & qui denique secessus voluptates regionisque abundantiam inoffensa transmitteres.

NVnquam) Conqueritur nō sibi licuisse per occupationes in Campaniam cum vxore Calphurnia secedere: inibíque multa amabiliter disserit, & hortatur vt saltem pluribus epistolis timori suo prouideat. Calphurniam Secundi vxorem testantur tres eiusdem epistolæ, & Sidonius libro secundo. *Valetudinis bonæ*) recuperandæ. *In Campaniam*) vbi Fabatus Secundi prosocer villam Camillianam possedit. *E vestigio*) statim post digressum tuum. *Viribus acquireres*) astrueres firmitati tuæ: erat enim debilis. & ideo in Campaniam Italiæ regionem apricam secesserat. *Corpusculo*) per hoc colligitur Calphurniam fuisse paruæ staturæ, & exilis [Quidam legūt adpareres: vsitatius est acquireres.] *Et qui*) & quomodo. *Secessus voluptates*) secundum Eutropium nulla magis regio ad ocium & voluptatem accommodata, quàm Campania. Siquidem non modò Italiæ, sed pene toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga est: nihil hospitabilius mari. Hic illi nobiles portus Caieta, Misenus, tepentésque fontibus Baiæ, & ad voluptatem, & ad sanandos morbos commodissimæ, Lucrinus, & Auernus, quædam maris ostia: hic amici vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus cunctorum Vesuuius: vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Herculanium, Pompei, & ipsa caput vrbium Capua: quæ quondam intra tres maximas Romam, Carthaginémque nominata: nam rosam fert odoratiorem satiua, vnde vulgò dictum plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Est enim amœnissimus Campaniæ tractus, si quis vbertatem soli, cæli temperiem, aprica collium, opaca nemorum, innoxios saltus, vitium olearúmque prouentus, nobilia pecuaria cogitauerit: ibi summum Liberi patris cum Cerere certamen. hæc littora fontibus calidis rigantur:

gantur: prætérque cætera in toto mari conchylio, & pisce nobilitantur: nusquã generosior oleæ liquor. & hoc quoque certamen humanę voluptatis tenuere Osci, Græci, Vmbri, Thusci, Campani. *Regionis(que abundantiam)* Campania seritur toto anno, panico semel, bis farre. sed campus, qui circa Capuam est, & Laboriæ vocatur, à Græcis Philegræus, cæteras terras fertilitate superat, & in delitias alicæ politur messis. *Inoffensa*) sana.

Equidem etiam fortem te, & non sine cura desiderarem. Est enim suspensum & anxium de eo, quem ardentissimè diligas, interdum nihil scire. Nunc verò me cũ absentia, tum infirmitatis tuæ ratio, incerta & varia solicitudine exterret. Vereor omnia: imaginor omnia: quæq; natura metuẽtiũ est, ea maximè mihi, quæ maximè abominor, fingo. Quo impensius rogo, vt timori meo quotidie singulis, vel etiam binis epistolis consulas. Ero enim securior, dum lego: statimque timebo, cùm legero. Vale.

Equidem) ego quidem, more Virgiliano. *Fortem*) bene valentem. quamuis sana esses, & absens tamen tibi timerem, quanto magis inualidæ. *Est suspensum, & anxium*) facit hominem ambigere, & dubitare, neque parum æstuare. *Nihil scire*) nullum nouum intelligere. *Ratio*) causa respectus. *Omnia*) mala. *Metuentium*) qui omnia aduersa suspicantur. *Quæ abominor*) quæ omine abiicio, vt puta mortem. Abominetur, inquit Columella, arator herbam, tanquam omen triste expuat. *Fingo*) imaginor. *Consulas*) subuenias. *Securior*) cùm legam tibi bene esse, timebo: ne post missas literas nouimali aliqd te presserit.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

Scripseram tenuisse Varenum, vt sibi euocare testes liceret, quod pluribus æquum, quibusdam iniquum, & quidem pertinaciter, visum, maximè Licinio Nepoti, qui sequenti Senatu, cùm de rebus aliis referretur, de proximo Senatusconsulto disseruit, finitámque caussam retractauit. Addidit etiam, petendum à Consulibus, vt referrent sub exemplo legis ambitus, de lege repetundarum, an placeret in futurum ad

Scripserã) Licinius Nepos postquã Varenus obtinuerat, vt sibi testes pro defensione liceret euocare: cœpit petere, vt legi repetundarum adiiceretur licere reis denunciare testes: cui relationi multi contradixerunt, sed præsertim Iubentius Celsus: inter quos orta contentione ad lites vsque processum est. *Tenuisse*) impetrasse à Senatu. quod paulo antè legimus. *Euocare*) ex Bithynia in vrbem conuocare. & milites euocati auxiliares dicuntur subito tumultu à Consule conuocati ad opem Reip ferendam: ea militia dicitur euocatio verùm apud Macrobium euocatio appellatur, quando dij euocantur ab aliqua vrbe excidenda. *Sequenti Senatu*) cùm primùm Senatus habitus est. *Referretur*) poneretur in consultationem. *Proximo*) nuper facto, vt Vareno liceret testes euocare. *Finitam*) iam decretam. *Retractauit*) renouauit, reuisit, recogno-

uit: est enim retractare, quod omiseris repetere & mutare. sic ferrum retractatum, sic scripta iam omissa: deinde emendata dicimus retractata. *Sub exemplo legis ambitus*) Ad imitationem legis ambitus, qua cauebatur, vt sicut accusatoribus licebat inquirere, & testibus denunciare: ita reis pariter ius esset. De ambitu Liuius vij. ab Vrbe condita, [tunc primum] refert à Cn. Petilio Tribuno pl. autoribus patribus ad populum relatum fuisse, eáque rogatione nouorum maximè hominum, qui nundinas & conciliabula obire soliti erant, compressa credita, haud æquè patribus læta. M. Tullius in Vatinium tradit se tulisse legem de ambitu ex Senatusconsulto, id quod pro Murena repetit: sed Liuij abbreuiator lib. xlvij. ante Ciceronem, legem de ambitu latam testatur. Fuit autem ea lex constituta Reip. causa sicut repetundarum: Tacitus tamen inquit, Candidatorum ambitus Iulias leges peperit. Sub principe verò cessat lex ambitus: testes sunt Iurisconsulti. *Placeret*) Senatui. cui liberum est intendere leges, & mollire.

Eam) repetundarum. *Denunciandi*) denunciare est futurum aliquod nunciare. Quo verbo frequenter vtitur Cicero in Orationibus: & Secũdus mox inquit, Quid denunciationibus & quasi minis ago? Nam ferè in partem sumitur hostilem. *Præpostera*) inuersa. *Contradicendi tempore*) cùm de ea agebatur, & nondum esset decretum Senatuscõsultum. *Peractum*,) iam transactũ.

eam legem adiici, vt sicut accusatoribus inquirendi, testibúsque denunciandi potestas ex ea lege esset: ita reis quoque fieret. Fuerunt quibus hæc eius oratio, vt sera & intempestiua, & præpostera, displiceret: quæ omisso contradicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset occurrere. Iubentius quidem Celsus Prætor, tanquam emendatorem Senatus, & multis, & vehementer increpuit. Respõdit Nepos,

nam præterita, dicente apud Liuium Annibale, magis reprehendi quàm corrigi possunt. *Occurrere*) in tempore contradicere. *Iubentius Celsus prætor*) Vlp. ff. v. pridie Idus Martias, Q. Iulius Balbus, & P. Iubentius Celsus Coss. verba fecere de his, quæ Imperator Cæsar Adrianus Traiani Parthici filius proposuit. Idem lib. ff. xxxviii de operis libertorum scribit Iubentium Celsum fuisse Iurisconsultum: sic Pomponius de iuris origine Celsos patrem, & filium Iurisconsultos tradit, & Marcellus. ff. xxxii. filium Consulem ponit, & libro. xxix. extat Plotianæ epistola ad Iubentium Celsum, & eiusdem ad illam. Iubentius Celsus cum primoribus vrbis coniurationem iniens contra Domitianum, ideóque accusatus, admirabiliter vitauit periculum: nam cùm iniicerent ei manus, dixit se quædam secretò velle Domitiano deferre, & supplex dominum deúmque sæpius inuocans, inquit, Nihil tale admisi, verùm si mihi dilationem dederis: quorum particeps non sum, omnia explicabo, multósque manifestabo, ac conuincã: inde dimissus nullum detexit, aliquando alias causas prætexens, distulit confessionem vsq; in Domitiani necem. post quæ Dion in Traiano hæc addidit, Celsum Traiano charum, & statuam ei in publico iussu Imperatoris erectam, virúmque optimatem fuisse, & inuito Adriano ex decreto Senatus Baiis interfectum, quòd necem Imperatori moliretur. Autores habeo Spartianum, & Dionem. quanquam mẽdosè apud Spartianum legatur, Adrianum in consilio habuisse Iulium Celsum Iurisconsultum: Tu repone Iubentium Celsum. proinde is fuit rhetor eloquentissimus: quod etiam Iuuenalis indicat, Celso dictare paratæ: tametsi interpretes significasse velint Cor. Celsum, cùm is fuerit mediocris orator, nec temporibus satyrographi: inde pariter decepti sunt. viij. Satyra super illud Nec dubitant Celsi Prætoris vendere ludis. Vbi neque Cor. Celsum, neque pro adiectiuo positum celsum, vt quidam ariolantur, vel vno Secundi testimonio satis constat ac-

cipi posse: sed Iubentium Celsum Prætorem sub Traiano, quo principe satyram suam poeta condidit. [ex codice Plinij transcriptus fuit antiquus hic libellus, siue supplicatio manu Campani. Cùm ante hos dies coniugem & filium amiserim oppressus necessitate, corpora eorum fictili sarcophago commendauerim, donec is locus, quem emerã, ędificaretur via flaminia, inter miliarium ij. &. iij. parte læua. Rogo domine Imperator permittatur mihi in eodẽ loco in marmoreo sarcophago, quem mihi modò comparaui, ea corpora colligere, vt quando esse desiero, pariter cum eis ponar. Secretum fieri placet. Iubentius Celsus promagister subscripsi. III. Non. Nouembr. Antio Pollione & Opiminio. Coss. Ordinales Seuero & Subinniano Coss.] Celsi qui curam equitum in bello Othoniano sumpsit meminit Tacitus. alij prodidere Titum Iuuentium oratorem fuisse in dicendo lentum ac pene frigidum, sed callidum, & in capiendo aduersarium, versutum, prætere a nec indoctum, & magna cum Iurisciuilis intelligentia. Sabino Iubentio rescripsisse diuum Pium retulit Vlp. pariter Cęcilio Iubentiano. [Iuuentij Secundi Coss. in Brixianorum monumentis interdum mentio fit.]

rursúsque Celsus: neuter contumelijs temperauit. Nolo referre, quæ dici ab ipsis molestè tuli: quo magis quosdam è numero nostro improbaui, qui modò ad Celsum, modò ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant: & nunc, quasi stimularent & accenderent, nunc quasi reconciliarent, componeréntque: frequentius singulis, ambobus interdum propitium Cæsarem, vt in ludicro aliquo, precarentur. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit, quòd sunt alter alteri, quid pararent, indicati. Nam & Celsus Nepoti ex libello respondit, & Celso Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum, vt homines iurgaturi, idipsum inuicem scirent, tanquam conuenisset. Vale.

Rursúsque Celsus) respondit Nepoti. *Temperauit*) abstinuit. *E numero nostro*) Senatorii ordinis. *Ad*) iuxta, in partes. *Accenderent*) incitarent, irritarent. *Frequentius*) ordo est, frequentius precabantur Cæsarem Traianum propitium singulis: interdum precabantur ambobus, vt assolet fieri in ludicro aliquo. dicam apertius. Qui modò stimulabant, modò reconciliabant Celsum & Nepotem, Traianum tunc in Senatu precabantur, vt vellet fauere Celso, vel Nepoti, tanquam si ageretur aliqua res ludicra. Ludicra autem ars, quæ ludi gratia fit, vt scenica, & histrionica. Possidonius, autore Seneca, quatuor esse ait genera artium. nam sunt vulgares, & sordidæ, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Ludicræ sunt, quæ ad voluptatem oculorum auriúmque tendunt, qualis scenica & histrionica, vnde tibiam eius causa comparatam Plinius ludicram vocat. His annumeres licet machinatores, qui pægmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacitè in sublime crescentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiscentibus quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte cohærentibus, aut quæ eminebant paulatim in se residentibus: quibus imperitorum feruntur oculi. qui omnia subita, quia causas non nouere, mirantur. Et qui artem ludicram exercuisset, ius non habebat sedendi in xiiij. gradu. *Alter alteri*) implicita prolepsis. *Libello*) supplicatione, accusatione. *Pugillaribus*) libris lineis ceratis illitis. *Amicorum loquacitas*) vtriusque familiarium delatio. nam amici Nepotis significarunt Celso, quid Nepos pararet: & Celsi, quid ille Nepoti. *Conuenissent*) constituissent inter se id facere: [vel conuenisset, inter eos decretum esset.]

C. PLINIVS FVNDANO SVO S.

SI quando, nunc præcipuè cuperem esse te Romæ, & sis rogo. Opus est mihi voti, laboris, solicitudinis socio. Petit honores Iulius Naso, petit cum multis, cum bonis, quos vt gloriosum, sic est difficile superare. Pendeo ergo, & exerceor spe, atque afficior metu, & me consularem esse non sentio. nam rursus mihi videor omnium quæ decucurri Candidatus. Meretur hanc curam longa mei charitate: est mihi cum illo non sanè paterna amicitia: neque enim potuit esse per meam ætatem. Solebat tamen vixdum adolescentulo mihi pater eius cum magna laude monstrari. erat non studiorum tantùm, verumetiam studiosorum amantissimus: ac propè quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianũ & Niceten Sacerdotẽ, vẽtitabat: Vir alioqui clarus & grauis, & qui prodesse filio memoria sui debeat. Sed multi nunc in senatu, quibus ignotus ille, multi, quibus notus, sed non nisi viuentes reuerentur: quo magis huic, omissa gloria patris, in qua magnum

SI quãdo) Quàm diligenter pro amicorum dignitate debeamus operam nostram ac nostrorum præstare, satis alibi: sed præsertim hac epistola monet Secundus, qui pro Iulio Nasone honores petituro rogat Fundanum suum, vt ideo veniat Romam, quia susceperat candidatum: & verebatur si repulsam pateretur, ne sibi illuderetur. *Siquando*) optaui. *Voti socio*) te adiutore vt votum meum consequar. *Petit cum bonis*) habet bonos viros competitores. *Pendeo*) suspensus sum inter spem & metum. *Consularem*) iam functum consulatu, & per id aliqua gratia & autoritate apud senatores, aliquando non. *Videor mihi*) rursus esse candidatus cùm timeo. *Candidatus omnium*) dignitatum, magistratuum, potestatum, tanquam si omnes dignitates iam à me gestas nunc primùm pro me peterem. *Quæ decucurri*) quibus functus sum: sunt etiam qui sic distinguant, rursus mihi videor consularis, id est alicuius autoritatis: quia prædixerat, exerceor spe. deinde sequentia ordinent, candidatus, id est Naso, meretur hanc curam omnium quæ decucurri, dignus est vt exercear spe, afficiar metu in petitione omnium honorum, quos ego gessi. *Mei charitate*) amore suo erga me. *Paterna*) respectu patris eius: non enim initium sumpsit ab illo. *Ætatem*) quia puer ego, ille iam natu grandis. *Monstrari mihi*) tanquam vir admirabilis digito ab aliis mihi demonstrari. *Quintilianum*) quem suprà testatus est habuisse præceptorem. *Nicetam*) nullum temporibus Traiani alibi legere memini: nam Nicea Atheniensium imperator, & Megarensis alter vetustiores fuerunt. [quare libentius legerem Nicetem: quo Seneca lib. i. Suasoriarum, Memini vnà nos ab auditione Nicetis ad Messallam venisse. Nicetes suo impetu valdè Græcis placuit: quærebat à Gallione Messalla, quid illi visus esset Nicetes. Gallio ait, plena deo: quoties audiuerat aliquem ex his declamatoribus quos scholastici caldos vocant, statim dicebat plena deo. Addubito tamen eum non tantùm vixisse, vt à Cæcilio audiri potuerit.] *Alioquin*) insuper. *Filio*) Nasoni. *In senatu*) nam commendatione senatus interdum candidati præferebantur. Q. Cicero ad M. Fratrem

pro petitione Consulatus monet comparandos & confirmandos magistratus ex ciuibus, maximè Consules, deinde Tribunos pleb ad conficiendum centurias. Admonendi sumus suffragia iudicio senatus commissa à Traiano, & populo adempta, quod apertè taxat Iuuenalis dicens, nam pridem ex quo suffragia nulli Vendimus, effugit curas, nam qui dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia: nunc se Continet. *Viuentes*) dum viuunt, tanquam abeat amor cum vita.

ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum & laborandum est. Quod quidē semper quasi praeuideret hoc tempus, sedulò fecit, parauit amicos, quos parauerat, coluit: me certè, vt primùm sibi aetas iudicare permisit, ad amorem imitationémque delegit. Dicenti mihi solicitè adsistit, adsidet recitanti: primus etiam & cum maximè nascentibus opusculis meis interest, nunc solus, antè cum fratre, cuius nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim & illum immatura morte indignissimè raptum, & hunc optimi fratris adiumento destitutum, solísque amicis relictum. Quibus ex causis exigo vt venias, & suffragio meo tuum iungas, permultum interest mea, te ostētare & tecum circuire. ea est autoritas tua, vt putem me efficacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, si qua te retinent. hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi Candidatum. & suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor. In summa, si datur Nasoni quod petit, illius honor: si negatur, mea repulsa est. Vale.

Ornamentum) collocatū est Nasoni. *Ipsi enitendum*) ipsi elaborandum. membra paria. *Hoc tempus*) petendorum honorum. *Parauit amicos*) Faciunt hîc Q. Ciceronis verba ad M. Fratrem, Amicorum studia beneficiis & officiis & vetustate & facilitate, ac iucunditate natura parta esse oportet: sed hoc nomen amicorum in petitione latiùs patet quàm in cętera vita: quisquis est enim qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet: is in amicorum numero habendus est. Mamertinus pro Consulatu. Quis ignorat tum quoque cùm honores populi Rom. suffragiis mandabantur, multos fuisse candidatorum labores. ediscenda omnium nomina tribuum, omnes atque etiam singuli salutandi: prensandae obuiorum manus, omnibus arridendum: non solùm cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda. *Me certè*) ordo est, certè delegit me ad amorem & imitationem, vt primùm permisit sibi iudicare, id est, profectò elegit vt me amaret & imitaretur, quamprimùm iudicium fecit de me. *Dicenti*) agenti. *Cum maximè*) praesertim. *Amissi*) mortui. *Raptum*) rapi propriè dicuntur iuuenes, quorum funera sunt immatura. scatent huius verbi innumera apud autores exempla. *Ostentare*) demonstrare Nasoni velle suffragari: nam multi sequentur exemplum tuum. *Circuire*) ambire suffragia. *Tecum*) te duce. *Abrumpe*) interpone. *Meum*) pignoratum est vsui meo. *Dignitas*) mea dignitas exigit vt adiuues, ne periclitetur ex repulsa [Nasonis.] *Suscepi*) tuendum: nam suscipimus confugientes ad nos opis gratia. *Ambio*) conquiro suppliciter hunc magistratum. *Periclitor*) nam maximo amori maximus timor iunctus est. *Repulsa*) dedecus, contumelia. qui enim patiebantur repulsam, despecti & contempti credebantur.

C. PLINIVS CALPHVRNIAE SVAE S.

SCribis te absentia mea non mediocriter affici: vnúmque habere solatium, quòd pro me libellos meos teneas, sæpe etiam in vestigio meo colloces: gratum est, quòd nos requiris, quòd his fomentis acquiescis. inuicem ego epistolas tuas lectito, atque identidem in manus quasi nouas sumo: sed eo magis ad desiderium tui accendor. Nam cuius literæ tantum habent suauitatis, huius sermonibus quantum dulcedinis inest? tu tamen frequentissimè scribe, licet hoc ita me delectet vt torqueat. Vale.

SCribis) Respōdet vxori Calphurniæ, quæ tunc erat in Campania, se non minori desiderio pro illa teneri, quàm illa pro se. *Affici*) lædi, tristari. *Vestigio*) lecti. ea scilicet cubilis parte qua soleo iacere. *Fomentis*) solatiis, medelis. *Acquiescis*) reficeris. *Identidem*) frequēter. *Eo*) quòd epistolas tuas lectito. *Hoc*) legere tua scripta suauia. *Torqueat*) quia tunc magis subit recordatio, non licere mihi coràm frui tanta voluptate.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ATtilium Crescentem & nosti & amas. quis enim illum spectatior paulo, aut non nouit, aut non amat? hunc ego non vt multi, sed arctissimè diligo. oppida nostra vnius diei itinere dirimuntur, ipsi amare inuicem, qui est flagrantissimus amor, adolescentuli cœpimus. mansit hic postea, nec refrixit indicio, sed inualuit.

ATtilium) Prisco suo enarrat amicitiam suam ab adolescentia cum Attilio Crescente: quod eò tendit vt Priscus solicitet Maximum Valerii Vari hæredem reddere cum vsuris pecuniam, quam Varus Attilio debuerat. *Paulo spectatior*) dignior, & paulo clarior. tanquam si diceret, notus & prædilectus est omnibus viris autoritate præditis, qualis tu es. *Oppida nostra*) patria vtriusque. oppida iuxta Comum sunt, quæ vno die inde possunt adiri, Bergomum, Laus Pompeia: Nouaria: sed præcipuè Mediolanum, [quare adducor Attilium Crescentem potius fuisse Mediolanensem, vel ob illam vetustatam memoriam in cœnobio Diui Ambrosij Mediolani, ATTILIUS A. F. CRESCENS. V. P. TABVLARIO PALATI. illæ autem literæ V. P. significant virum perfectissimum: qui dignitatis gradus repetitur in Institu. Iustiniani.] *Ipsi adolescentuli*) nos à teneris annis: tunc enim amor vehementior, & inchoatus pertinacius durat. *Hic mansit*) amor durauit. *Nec refrixit iudicio*) postquam peruenimus ad eam ætatem qua iudicare potuimus, non diminutus est amor, quòd alius alium indignum amicitia iudicaret: sed potius creuit.

Sciunt qui alterutrum nostrum familiarius intuentur. Nam & ille amicitiam meam prædicatione circumfert, & ego præ me fero, quàm sit mihi curæ modestia, quies, securitas eius. Quinetiam cùm insolentiam cuiusdam tribunatum plebis inituri vereretur, idque indicasset mihi, respondi, Οὔ τις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει. *Quorsus hæc? Vt scias non posse Attilium, me incolumi iniuriam accipere. Iterum dices. Quorsus hæc? Debuit ei pecuniam Valerius Varus: huius est hæres Maximus noster: quem & ipse amo: sed coniunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro iure amicitiæ, cures, vt Attilio meo salua sit non sors modò, sed etiam vsura plurium annorum. homo est alieni abstinentissimus, sui diligens, nullis quæstibus sustinetur. nullus illi, nisi ex frugalitate redditus. Nam studia, quibus plurimum præstat, ad voluptatem tantùm & gloriam exercet: grauis est ei vel minima iactura, quia reparare quod amiserit grauius est. Exime hunc illi, exime hunc mihi scrupulum: sine me suauitate huius, sine leporibus perfrui. neque enim possum tristem videre, cuius hilaritas me tristem esse non patitur. In summa nosti facetias hominis: quas velim attendas, ne in bilem & amaritudinem vertat iniuria. quam vim habeat offensus, crede ei, quam in amore habet. non feret magnum & liberum ingenium cum contumelia damnum. Verùm*

Sciunt) norunt quantum nos amemus. *Prædicatione*) laudatione. *Circumfert*) vulgat. *Præ me fero*) ostendo *Insolentiam*) contumeliam, superbiam. οὔ τις ἐμεῦ ζῶντος, id est nullus me viuente. sume extrinsecus, tibi manus inferet. principium carminis ex primo Iliados, vbi talibus Achilles Calchanta vatem alloquitur. οὔ τις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει· id est, nullus me viuente & super terram intuente, tibi cauas apud naues infestas man⁹ inferet. *Quorsus hæc?*) cuius gratia hæc verba præmisi? *Valerius Varus*) Vari Syriæ præfecti meminit Iosephus. *Noster*) vtriusque amicus. *Sors*) prima pecunia, cui supercurrit Fœnus, vulgò Capitale dicitur non absurdè. *Vsura*) reditus & fructus, qui percipitur ex vsu alicuius rei. Papinianus de vsuris & fructibus cùm in iudicio bonæ fidei disceptatur arbitrio iudicis, vsurarum modus ex more regionis vbi contractum est, constituitur, ita tamen vt legi non offendatur. [Fœnus cohibitum est ab antiquis. nam primo duodecim tabulis sancitum, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret, deinde rogatione tribunitia ad semiuncias redactũ. postremò vetita versura, multisque plebiscitis obuiã itum. postremò insecuta est lex dictatoris Cæsaris si Tacito credimus, qua de modo credẽdi possidẽdique intra Italiã cauebatur.] Vlpia. Cùm patrifamilias mora facta sit, iã in hæredibus eius nõ quęritur mora: nã tũc hęredi ꝓximo, hęreditario iure ea cõpetit: sufficit n. semel mora filii, vt vsurę vel vsufructus ꝑpetuò debeãtur: ideóq; ad cæteros quoq; deinceps trãsmittetur. *Frugalitate*) parsimonia: q̃ viuit parcè. *Præstat*) excellit. *Ad voluptatẽ*) delectationis gratia nõ lucri. *Reparare*) restaurare, recuperare. *Scrupulũ*) difficultatẽ. sic lib. iii dixerat, exime hũc mihi scrupulũ. *Leporib⁹*) facetiis, venustate: lepôs. n. autorib⁹ Donato & Cicerone, venustas &

cit.] Nam Alsium si Dionysio in antiquitatibus credimus, Pelasgi cũ Aboriginibus incoluere. [olim sic dictum, postea Agilla scribente Plinio. Alsium autem ab Aleso conditore nomen accepit Silio dicente libro. viij. Nec non Argolico dilectum littus Aleso, Alsion.] *Socrus mea)* Pompeiæ Celerinæ. *Optimi)* propter mores. *Maximi)* propter res gestas. vide vtraque libro secundo.

Hunc) villam Alsiensem.

hunc enim incolere secessum, atque etiam senectutis suæ nidulum vocare consuerat. Quocunque me contulissem, illum animus, illum oculi requirebant. libuit etiam monimentum eius videre, & vidisse pœnituit. Est enim adhuc imperfectum, nec difficultas operis in caussa modici, ac potius exigui, sed inertia eius, cui cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione: post decimũ mortis annum reliquias, neglectúmque cinerem sine titulo, sine nomine iacere, cuius memoria orbem terrarum gloria peruagetur. At ille mandauerat, cauerátque, vt diuinum illud & immortale factum versibus inscriberetur,

Hîc situs est Rufus, pulso qui Vindice quõdã,
Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.

Nidulum) requiem senectutis, sepulcrum suum. *Monumentum)* Vlp. ff. xi. sepulchrum est vbi corpus mortui ossáue hominis cõdita sunt: monumentum autem dicitur, quod memoriæ seruandæ causa existat. Marcellus titulo de sumptibus funerum. Monumentum sepulcri id esse diuus Adrianus rescripsit, quod munimenti, id est muniendi eius loci causa factum sit, in quo corpus impositum sit. Florentinus ibidem. Monumentum generaliter res est memoriæ causa in posterum prodita, in qua corpus vel reliquiæ si inferantur, fiet sepulcrum: si verò nihil eorum, monumentum erit, quod Græci cenotaphium appellarunt. alij monumentum ad memoriam posteritatis, & quicquid ad memoriam alicuius factum est, vt fana, porticus, scripta & carmina [Paulus lib. v. sententiarum latè diffinit quid sit monumentum: esse referens multis de causis constitutum. primum quod ad itinera publica propter testimonium perennitatis est constitutum, vel quod rationem finium non recipit, nisi forte inter conuenientes ager diuisus pactione fuerit. est & aliud quod proximis ædibus vix vnusquisque miles vel census condidit in portionibus suis vel ad progeniem futuram hæredibúsve suis testis loco vice instrumentorum villarúmve possessionis demonstrauerit. quod æque nullam limitum recipit rationem. est & aliud quod non longè ab ædibus vel itinere publico constitutum, id est iuxta legem Semproniam & Iuliam, quod cardinibus & decumanis constitutum esse monstratur, quod rationem finium recipere videtur, id est concurrentium linearum atque secantium se inuicem & ordinem in vtrosque custodit, limitum rationem discernens.] *Decimum mortis annum)* per hoc apparet multorum annorum epistolas collegisse Secundum, & diu fuisse sub Traiano, cùm alibi Virginii funus celebret, & mortem epistola lugêat. *Memoria)* rerum gestarum. *Illud factum)* quod cũ sæpe à legionibus quibus præerat dictus esset imperator, præsertim post interitum Iulii Vindicis abnuit, palámque professus sit non passurum se quenquam impetrare nisi quem Senatus elegisset. *Hic situs est)* Huius distichi sensum leges apud Dionem, ex quo nos ista traduximus. Nerua Virginium sæpius imperatorem nominatum non timuit in Consulatu collegam sibi assumere. in Virginii mortui tumulo tale incisum fuit epitaphium, quòd cùm vicisset Vindicem, imperium non sibi asseruit, sed patriæ. *Pulso Vindice)* omnibus à Nerone ad Galbam deficientibus, Virginius Rufus, qui in Gallia Germanicis copiis præerat cum

Iulio Vindice conflixit: vtrique duces à suis exercitibus, veluti aurigæ qui frenis dominari non possunt, ad bellum acti: Vindice autem seipsum interimente inter xx. millia Gallorum qui ceciderant, exiuit rumor perinde atque omnes vellent ob huiusmodi victoriam vt Virginius imperium admitteret: at is tunc iisdem quibus initio cogitationibus insistens, electionem Imperatoris Senatui reseruabat: sed mortuo Nerone multi rursus, & quidam ex iis Tribunis, qui erant in tabernaculo, districto ense iubebant Virginio, vel imperium, vel ferrum admittere: sed postquam à Senatu Galba imperator creatus est, vix persuasit militibus, vt eundem principem dicerēt, Flaccóque Ordeonio legionem tradidit. hæc Plutarchus. *Asseruit*) liberam tradidit & comparauit. *Etiam conditoria extruere*) in quod inuehitur Plin. senior. Vni, inquit, homini sepulturæ cura, atque etiam post se defuturæ. Conditorium pro sepulcro Tranquil. vsurpat, scribens conditorium & corpus magni Alexandri oculis Augusti subiectum fuisse. Et Petronius Arbiter, In conditorium prosecuta est defunctum. Et mox, Descendit in conditorium. & iterum, præclusis conditorii foribus, [Pli. lib. vii. Quorum corpora eius miraculi gratia in conditorio Salustianorum asseruabantur oratorum. Iterum in Caio Tranquil. refert thoracem magni Alexandri repertum è conditorio eius.]

Tam rara in amicitijs fides, tam parata obliuio mortuorum, vt ipsi nobis debeamus etiam conditoria extruere, omniáque hæredum officia præsumere. Nam cui non est verendum, quod videmus accidisse Virginio? cuius iniuriam vt indigniorem sic etiam notiorem ipsius claritas facit. Vale.

Tam parata obliuio mortuorum) Cui malæ consuetudini occurrens Menedemus philosophus post defunctum Asclepiadem amicissimum sibi cùm eius amicus ad conuiuium venisset, arceréntque illum ianuis adolescentes, memor etiam post fata Asclepiadis iussit hospitem introduci, dicens, Asclepiades etiam sepultus ei ianuas aperit. *Hæredum officia*) titulus est lib. xi. ff. vbi cauetur ex dignitate funerati ab hærede funera fieri. nam etiam si quid impensæ in marmore factum sit, funeris est. Orta autem hæc actio ex bono & æquo. Papinia. ff. v. quamuis stricto iure nullâ teneantur actione hæredes ad monumentum faciendum, tamen pontificali autoritate compellūtur ad obsequium supremæ voluntatis. *Præsumere*) præoccupare, vt nobis viuis sepulcra condamos. *Non est verendum*) vt hæredes negligant curam sepulturæ. *Virginio*) viro tam præclaro.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Diem lætū: adhibitus in cōsilium à præfecto vrbis audiui ex diuerso agentes summæ spei, summæ indolis iuuenes, Fuscū Salinatorē, &

Diem) Gratulatur Fuscū Salinatorem, & Numidiū Quadratum iuuenes apud præfectum vrbis egisse ad imitationem sui cum summa laude & gloria. *Adhibitus in consilium*) electus ad iudicandum. *A præfecto Vrbis*) [Tacit. lib. v. testatur primò sub regibus móxque sub magistratibus, ne vrbs sine imperio foret, deligi solitos qui ius redderent ac subitis mederentur. Cæterùm Augustum bellis ciuilibus Cilinium Mecœnatem, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuisse: mox ipso rerum potito primum Messalam

Coruinum eam potestatem paucos intra dies quasi nescium exercendi tenuisse. Tum Taurum Statilium quanquam prouecta ætate egregiè tolerasse dein. L. Pisonem per viginti annos eam præfecturam gessisse.] Vlpian. ff. i. omnia crimina præfectura vrbis sibi vindicauit: nec tantùm ea quæ intra vrbem admittuntur, verùm ea quoque quæ extra vrbem intra Italiam. Initio epistolæ diui Seueri, missæ ad Fabium Chilonem præfectū vrbis, Ita scriptum fuit, Cùm vrbem nostrā fidei tuæ commiserimus, quicquid intra vrbem admittitur, ad præfectū vrbis pertinere videtur. [sed & si quid intra centesimum milliarium admissum sit, ad præfectum vrbis pertinet. si vltra ipsum lapidem egressum est, præfecti vrbis cognitio non est: quies quoque populorum & disciplina spectaculatorū ad præfecti vrbis curam pertinere videtur:] idem potest vrbe interdicere & negociatione & professione & aduocationibus & foro ad tēpus & in perpetuum, & quæ ab eodem Iurisconf. recitantur præfecto vrbis secūdum aliquos quoties reip. magistratus proficiscebantur, vnus relinquebatur, qui ius diceret vnde Sene. lib. xii. episto. præfectum vrbis custodem appellat. & Iuue. Saty. iiij. villicum. M. T. pro Planco magistratus reip. Villicos appellatos scripsit. Præfectura vrbis cūctis quæ intra vrbem sunt, antecellit dignitatibus & potestatibus: tantum ex omni parte deriuans, quātum sine omni iniuria atque detrimento alieni honoris vsurpat. maximæ autoritatis illam fuisse Treuellius Pollio indicat, cùm in Vale. vita tradat censorem, qui ius iudicandi de præfectis eminentissimis habuit, nullam in præfectum vrbis potestatem habuisse, Senator tamen non erat: ideo Mutius negauit Latinarum causa relictum, Senatum habere posse: sed M. Varro & Atteius Capito referente Gellio dicunt ius fuisse præfecto Senatus habēdi. *Ex diuerso*) diuersarum partium aduocatos. *Fuscum Salinatorem*) quem in epist. Traianus testatur virum clarissimum, & plurimum autoritate apud se valuisse. Hic est ille Salinator, cui postea Seruianus filiam destinauit: & domo patricia genitus, parentes habuit honestissimos, vir eruditus & eloquens, puer simplicitate, comitate iuuenis, grauitate senex. Fuscum refert Spartianus in summa detestatione habitum, quòd imperium præsagiis & ostentis agitatis speraret. Ad Fuscum lib. viii. Secundi leges binas epistolas scriptas. Salinatori primum cognomen inditum M. Liuio, quia in censura nouum vectigal ex salaria annona statuit.

Numidiū Quadratum, egregiū par, nec modò temporibus nostris, sed literis ipsis ornamento futurum. Mira vtrique probitas, constātia salua, decorus habitus, os Latinum, vox virilis,

Numidium Quadratum) cuius alibi fit mentio. hic dilectus familiarissimè à Secundo hæres relictus ex besse à Numidia Quadrātilla auia conspicuus forma fuit, & omnes sermones malignorum puer & iuuenis euasit: intra xx. annum maritus apud auiam tanta seueritate vixit, vt pantomimos illius nunquam spectauerit. Lego apud Spar. Quadratum cum Candido gessisse Consulatum. Quadrati historici meminit Dion in vita Ant. Pii & Capitolinus cū Vulcatio. Quadratū grauiter insecutus est Adrianus, in cuius vita, quam Spart. Latinam scripsit, legendum arbitramur. Numidium Quadratum, non Vinidium. sic in Ant. philosopho apud Iulium Capitolinum non Mummium: cui sororis suæ filio Antoninus Pius moriens bonorum maternorum partem reliquit. [In monumentis Brixianorum legi, L. Anto. Fab. Quadratum donatum torquibus & armillis.] Lampridius à Commodo occisum Quadratum memorat, quòd de eo interficiendo consilium iniisset: sed hanc historiam melius explicat Herodianus, vbi asserit Quadratum nobilissimum locupletissimúmque iuuenē incitatum à Lucilla ad necem imperatoris, cum qua consuetudinem stupri habere existimabatur: hunc tamen opinor filium illius Numidii Quadrati. *Probitas*) laudabiles mores. *Decorus habitus*) cultus in oratore debet esse splendidus & virilis. nam toga

calceus & capillus, tam nimia cura quàm negligentia sunt reprehendenda. lege quæ sequútur apud Fab. lib. xi. Habitus etiam ad corpus refertur. *Os planum*) experta pronunciatio: nam Fab. præcipit os facile & expeditum oratori habendum, & Secundus in Regulo notauit in actione os cõfusum, [Si leges os Latinũ, interpretaberis Romanũ sermonẽ.] *Vox virilis*) fortis & durabilis, nõ mollis & effœminata.

Tenax memoria) qua omnes disciplinæ continentur. hinc non immeritò thesaurus eloquentiæ dicitur. Si quis vnam maximámque artem memoriæ quærat, exercitatio est & labor, multa ediscere, multa quotidie si fieri potest cogitare. *Æquale*) magnum. *Iudicium*) secundum Diomedem iudiciũ est quo omnem orationem rectè, vel minus quã rectè pronunciatam specialiter iudicamus. vel est æstimatio, qua poema cæteráque scripta perpendimus, adeo partibus omnibus orationis iudicium connexum est ac mixtum, vt ne sententiis quidem, aut verbis saltem singulis possit separari: nec magis arte traditur, quàm gustus aut odor.

tenax memoria, magnum ingenium, iudicium æquale: quæ singula mihi voluptati fuerunt: atque inter hæc illud quòd & ipsi me vt rectorem, vt magistrum intuebantur: & ij qui audiebant me æmulari, meis instare vestigiis videbantur. O diem (repetam enim) lætum, notandúmque mihi candidißimo calculo. Quid enim aut publicè lætius quàm clarißimos iuuenes nomen & famam ex studijs petere: aut mihi optatius, quàm me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum. Quod gaudium, vt perpetuò capiam, deos oro: ab ijsdem teste te peto, vt omnes qui me imitari tanti putabunt, meliores esse quàm me, velint. Vale.

Meis instare vestigijs) tenere eundem actionis modum quem ego. *Candidißimo lapillo*) mos deductus à Thracibus, qui dies fœlices albo lapillo, infœlices nigro notabant. *Publicæ*) vtilitatis publicæ causa. *Studijs*) eloquentiæ. *Tendentibus*) à Salinatore & Quadrato. *Tanti putabunt*) quanti faciunt Salinator & Quadratus. *Meliores*) eloquentiores.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

TV verò) Binis Fabati Prosoceri literis respondet: prioribus, quòd suscipiet defendẽdum Priscũ apud cẽtumuiros: posterioribus, quòd libenter recordatur conuiciorum in se, quamuis iniustorum. *Suspensa manu*) timidè, dubiè.

TV verò non debes suspensa manu commendare mihi, quos tuendos putes. Nam & te decet multis prodesse, & me suscipere quicquid ad curam tuam pertinet. Itaque Vectio Prisco quantum plurimum potuero præstabo, præsertim in arena mea,

Vectio Prisco) de Vectio, & Prisco alibi diximus. Legitur etiam Bettio Prisco, quem vidimus in memoriis antiquis agri Comensis. *In arena mea*) translatiuè arenam suá dixit agẽdi vsũ frequentatũ apud centũuiros. sic Iuuenalis, Lentáq; fori pugnamus arena. Nã plurimas causas egit apud centumuiros suo & Martialis testimonio.

hoc est apud centumuiros. Epistolarum, quas mihi, vt ais, aperto pectore scripsisti, obliuisci me iubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel præcipuè sentio quanto opere me diligas, cùm sic exegeris mecum vt solebas cum tuo filio. Nec dissimulo, hoc mihi iucundiores eas fuisse, quòd habebam bonam causam, cùm summo studio curassem, quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, vt mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor, (nunquam enim cessabo) conuitium facias. Quod & ego intelligam à summo amore proficisci, & tu non meruisse me gaudeas. Vale.

Hoc est apud centumuiros) interpretatio, color.

Aperto pectore) simpliciter, liberè.

[*Egeris*) antiqua exemplaria habent exegeris, hoc est debitum petieris. nam exigere pecuniam dicimus quæ nobis debetur.]

Tuo filio) socero meo tunc vita functo.

Hoc) ob hoc.

Bonam causam) honestam excusationem.

Non meruisse) tale conuicium, cum intellexeris me fecisse quæ mandaras.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

VNquámne vidisti quenquam tã laboriosum & exercitum, quàm Varenum meum? cui, quod summa contentione impetrauerat, defendendum, & quasi rursus petendum fuit. Bithyni Senatusconsultum apud Consules carpere & labefactare sunt ausi, atque etiam absenti principi criminari: ab illo ad Senatum remissi, non destiterunt. Egit Claudius Capito irreuerenter magis quàm constanter, vt qui Senatusconsultum apud Senatum accusaret. Respondit Fronto Catius grauiter & firmè: Senatus ipse mirificus. Nam illi quoque qui prius negarant Vareno quæ petebat, eadem danda, postquã erant data, censuerunt.

VNquámne) Notum argumentum iam prioribus epistolis. nam cùm obtinuisset Varenus vt sibi liceret euocare testes, Bithyni conati sunt inuertere Senatuscõsultum per Traianum, à quo remissi fuerunt ad Senatum. *Tam laboriosè exercitum*) cum tanto labore vexatum. Legitur etiam tam laboriosum, tam exercitum. *Contentione*) vi, altercatione. [*Impetrauerам*) aliàs impetrauerat.] *Quod*) vt testes liceret sibi euocare. *Apud Coss*) nota impudentiam Bithynorum, qui quod Consules & Senatus decreuissent, auderent apud eosdem carpere. *Absente*) qui tunc à Senatu aberat. Legitur non absurdè, Absenti principi: vt sit sensus, cùm reiecti fuissent à Consulibus: confugerunt ad Traianum, qui tunc non interfuerat Senatui, verùm ab illo ad patres remissi sunt, [Quidam legunt absentem, scilicet Varenum, qui dum accusaretur apud Traianum, non aderat.] *Non destiterunt*) quamuis multiplicem passi fuissent repulsam, tamen non veriti sunt iterum Senatores pulsare. *Mirificus*) admirabilis fuit. *Illi*) senatores. non pauci enim dissenserant: quod lib. v. cognouimus. *Data*) concessa à pluribus.

Singulos enim integra re dissentire fas esse, peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum. Acilius tantùm Rufus, & cum eo septem an octo: septem immò, in priore sententia perseuerarunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria grauitas, vel potius grauitatis imitatio ridebatur. Tu tamen æstima quantum nos in ipsa pugna prælij & certaminis maneat, cuius quasi prælusio atque præcursio has contentiones excitauit. Vale.

Singulos) nam existimabant vnicuique senatorum fas esse. *Integra re*) nondum decreto senatusconsul. *In priore sententia*) vt non liceret Vareno testes euocare. *Paucitate*) senatorum dissentientium. *Temporaria*) momentanea, & ad breue tempus. annotauimus hoc verbum bis apud Asinum Apuleij poni in eundem sensum: nam lib. vij. temporariam sedem, & xi. larem temporarium dixit: Secundus pariter in panegyrico, Non ergo temporarium & subitum est. & Seneca primo epistolarum temporarias amicitias ad tẽpus breue cõparatas. & Vlp. de tutoribus, & curatoribus datis temporarium tutorem. sic Paulus de vsu fructu, indictiones temporarias. & temporarium exilium, non in perpetuum, sed ad tempus aliquod irrogatum. item Vlp. de aqua quotidiana temporariam possessionem. ac alibi effractores in opus publicum, vel perpetuum, vel temporarium dari solere. *Pugna*) contentione. [in vetusto exemplari legitur, Tu tamen existima quantum prælium, quanta pugna certamini maneat] *Prælusio*) præmeditatio, præcentio, vt assolent citharœdi antequam cantum exordiantur, præludium emerendi fauoris gratia præmittere: sic tyrones priusquam in veram pugnam descendant, præexercent se ad palum & cursum: quo verbo Virg. vtitur in tauro se ad pugnam incitante, Aut sparsa ad pugnam præludit arena. Iuuenalis iurgia præludunt, id est incipiunt antequam ad veram pugnam veniant. Hinc prælusio à quibusdam pro procœmio antequam rem attingamus accipitur.

C. PLINIVS MAVRICO SVO S.

Solicitas me in Formianum. veniam ea conditione, nequid contra commodum tuum facias: qua pactione inuicem mihi caueo. neque enim mare & littus, sed te, ocium, libertatem sequor: alioqui satius est in vrbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium, aut ad suum facere: mei certè stomachi hæc natura est, vt nihil nisi totum & merum velit. Vale.

Solicitas) Promittit aduentum suum Maurico in prædiũ Formianum, modò nihil incommodetur. *Solicitas in Formianum*) procuras literis vt secedam in tuum Formianum, quod rus erat in agro Formiano. *Inuicem*) ne quid contra commodum meum faciam. *Mare & littus*) loci amœnitatem, quæ pluribus à Mar. celebratur. sunt autem Formiæ iuxta [Caietam. &] Terracinam in littore ad mare Tyrrhenum. *Te*) amicum & virum singularem. *Alioquin*) nisi istic essem liber. *Alienum*) vt in vrbe. *Suum*) vt in secessu. *Merum*) solum. sensus est, sum ea natura, vt vellem nisi vno occupationis genere teneri: verbi causa in vrbe amicis inseruire, ruri ociari.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

Mirifica rei non interfuisti: ne ego quidem, sed me recens fabula excepit. Passienus Paulus splendidus eques Romanus, & inprimis eruditus, scribit elegos. gentilium hoc illi. est enim municeps Propertij, atque etiam inter maiores suos Propertium numerat. is cùm recitaret, ita cœpit dicere, Prisce iubes? Ad hoc Iabolenus Priscus, (aderat enim vt Paulo amicissimus) Ego verò non iubeo. Cogita qui risus hominum, qui ioci. Est omnino Priscus dubiæ sanitatis: interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius ciuile publicè respondet: quo magis quod tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. tam solicitè recitaturis prouidendum est, non solum vt sint ipsi sani, verumetiam vt sanos adhibeant. Vale.

M*irifica*) Exẽplo Passieni monet Voconium recitationibus nõ adhibendos nisi sanę mentis auditores ille enim dũ elegos recitaret, intempestiuè à Iaboleno est interpellatus. *Ne ego quidem*) interfui.[*Recens fabula excepit me*) audita nuper fabula me excitauit. fuit in secunda lectione, Mirificæ rei interfuistíne? ego quidem, sed mœrens. vt cum tristitia huic fabulæ interfuisset Plinius.] *Paßienus Paulus*) vir optimus & honestissimus, qui veteres in literis æmulabatur. elegos scripsit ad imitationem Propertii, vnde genus trahebat: demum ad lyrica se conuertit, in quibus Horat. effinxit. patrẽ habuit Passienũ nobilẽ declamatorem: cuius Eusebius in chronicis, & frequenter Sene. meminere. Gellius L. Paulum poetam memoria sua doctissimum nominat, & alibi Iulium Paulum poetam virum bonum literatúmque ac veterum impensè doctum. Iabolenum autem fuisse Pauli præceptorẽ idẽ ff. xl. de manumiss. testatur. *Gentile*) magis probo gentilium, quod vidimus in antiquo cod. nam gẽtile est, quod ex eadem familia est, gentilitiũ quod pertinet ad ius familiæ: sicut familiæ Propertianæ proprium erat elegos scribere. & gentilitia sacerdotia à priscis appellata, quod ædis aut sacelli iuris essẽt à patre familias, ea ratione erecti dedicatíque vt & sacrorum cura, & fructuum ipsius sacerdotij perceptio ad solam gentem familiámque suam perpetuis successionibus deuolueretur. M. T. de responsis haruspicum, Multi sunt etiam in hoc ordine qui sacrificia gẽtilitia illo ipso in sacello statuto anniuersali factitarunt. *Municeps Propertij*) ex Meuania oppido Vmbriæ, patria Propertij. Papinius in Syluis. Vmbróque Propertius antro *Prisce iubes*) principium operis Passieni. *Iabolenus Priscus*) in. ff. vbique scribitur Iabolenus non Iauolenus, pariter apud Capitolinum. fuit enim Iuriscon. quo vsus est cum multis aliis Antoninus Pius, & Pomponius de origine iuris, Priscus, inquit, Iabolenus Sabino successit in scientia iuris. *Paulo*) Passieno. *Non iubeo*) nimium scurriliter & importunè respondit Iabolenus, tanquam si Paulus eum interrogaret. *Qui ioci*) exorti sint inter præsentes. scribit Tranquil. Claudium Imp. cùm initio recitationis historiæ suæ defractis compluribus subselliis obesitate cuiusdam risus exortus esset, ne sedato quidem tumultu tẽperare potuisse, quin ex interuallis subinde facti reminisceretur, cachinnósque reuocaret. *Dubiæ sanitatis*) non satis sanæ mentis. *Interest*) operam suam præstat. *Consiliis*) rebus decernendis. *Respondet*)

dicit. nam responsa prudentum dicimus iurisperitorum consilia. *Quo magis*) propter claritudinem personæ. *Aliena deliratio*) Iaboleni insania. Lirare autem, autore Varrone, est cùm tertiò arant iacto semine boues, idest cum tabellis ad vomerem simul & satum frumentum operiunt in porcis, & sulcant fossas, qua pluuialis aqua dilabatur. Columella inquit, lirantur iugera cum in subacta iam terra latiores porcæ sulcantur: lira verò est similis ei porcæ, quam in sationibus campestribus rustici faciunt. A verbo igitur lirare delirare componitur, quod est non recto sulco incedere. vnde per translationem, qui insaniunt, delirare dicuntur. *Frigoris*) timiditatis, tarditatis, hæsitationis.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

PEtis vt tibi auunculi mei exitum scribam, quò verius tradere posteris possis. gratias ago. Nam video, morti eius, si celebretur, à te, immortalem gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes memorabili casu, quasi semper victurus occiderit: quamuis ipse plurima & mãsura cõdiderit, multũ tamẽ perpetuitati eius scriptorũ tuorũ æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorũ munere datũ est, aut facere scribẽda aut scribere legẽda: beatissimos verò quibus vtrũque: horũ in numero auũculus meus & suis libris & tuis erit. Quo libẽtius suscipio, deposco etiã quod iniũgis. Erat Miseni,

PEtis) Corn. Tacito historias scripturo, petentique obitũ auunculi sui, etiã causam eius altius repetit, vbi illius constantiam, ac animi fortitudinem mirum in modum probat. nam à Vesuuio monte exurgentem nubem intuitus, propius accessit, rem totam intellecturus: & vndique flamma instante dum perseuerantius incœptum exequitur, crassiore caligine spiritu intercluso concidit in medio seruorum duorum. *Auunculi mei*) C. Plinij Secundi. *Tradere posteris*) monumentis literarum mandare. *Immortalem gloriam*) cùm scripta tua sint futura perpetua. nam alibi auguratur eius historias immortales futuras. *Quamuis enim*) ordo est, tamen æternitas tuorum scriptorum addet plura perpetuitati eius: quamuis quasi semper victurus occiderit memorabili casu, vt populi, vt vrbes occidũt clade pulcherrimarũ magis terrarũ. *Quamuis ipse plurima scripserit*) sensus autẽ, quãuis tali casu memorando interierit, quali interdum populi, aut vrbes pulcherrimæ concidunt: vt perpetuò victurus videatur: quamuis multa scripserit, per quæ sibi immortalitatem comparauit: tamen tu tuis scriptis facies eum æternum. *Vt populi, vt vrbes*) nam populorum, & vrbium excidia diutius memorantur, quàm alicuius viri interitus, [an quia in eo incendio populi & vrbes interiere.] *Plurima*) volumina libro tertio enumerata ab eodem. *Scribenda*) laudanda. *Legenda*) electa, egregia. Salustium imitatus est, qui in præfatione Catilinarij inquit, Et qui fecêre, & qui facta aliorum scripsêre, multi laudantur. nam pulchrum est benefacere Reipub. etiam benedicere haud absurdum. *Tuis*) quibus complecteris fecisse scribenda. *Deposco*) obsecro. *Quod*) exitum auunculi mei scribere. *Miseni*) Promontorium & oppidum Misenum Cumis proximum. Strabo à Miseno socio Vlyssis dictum asserit, ab eo Prochytam, & Pithecusam crediderunt abruptam. Mela à milite Phrygio, sicut Dionysius à quodam illustri Troiano cognomen traxisse tradunt, Virg. à tubicine Æneæ Miseno sub eminenti monte sepulto,

pulco, qui nunc Misenus ab illo Dicitur, æternúmque tenet per secula nomen. & Solini par sententia inter autores ab Æneæ tubicine Miseno Misenum appellatum.

classémque imperio præsens regebat. nono Cal. Septemb. hora diei ferè septima, mater mea indicat ei, apparere nubem inusitata & magnitudine & specie. Vsus ille sole, mox frigidâ gustauerat iacens, studebátque: poscit soleas, ascendit locum, ex quo maximè miraculum illud conspici poterat. nubes (incertũ procul intuentibus ex quo monte: Vesuuium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cuius similitudinem & formam non alia magis arbor quàm pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. credo quia recenti spiritu euecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cinerémve sustulerat. Magnum propiúsque noscendum vt eruditissimo viro visum. Iubet

Classémque præsens imperio regebat) præerat classi, quæ stabat ad tutelam maris inferi, non per legatum, sed coràm. Legimus apud Tranquil. & Tacitum, instituisse Augustum, classem vnam Miseni, alteram Rauennæ: hanc ad superi, illá ad inferi maris tutelá. hic Tacitus memorat Misenensem classem à Galba ad Vespasianũ trásiisse. sed Veget. lib. iiij. hanc rem luculentius tractat, Apud Misenum, inquit, & Rauennam singulæ legiones Romani nominis cum classibus stabant, ne longius à tutela vrbis abscederent: & cum ratio postulasset sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes nauigio peruenirẽt. nam Misenatium classis Galliam, Hispanias Mauritaniam, Aphricam, Ægyptum, Sardiniam atque Siciliam habebat in proximo: classis autem Rauennatium, Epirum, Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cyprum petere directa nauigatione consueuerat, quia in rebus bellicis celeritas amplius solet prodesse, quàm virtus. *Mater mea*) soror Plinii. [nono cal. Septẽbris legitur etiã cal. Nouẽbr.] *Ei*) fratri suo. [*Vsus ille*) alii legunt surgit ille è sole, vt solebat frigida gustata. iacens enim studebat. *Gustauerat*) aquam frigidam libauerat.] *E sole*) vsus sole. in præcedentibus dixerat de eodem scribens, post solem plerunque frigida lauabatur, deinde gustabat. *Soleas*) tegumenta plantæ pedis, quas nunc suberes, à ligno intersuto vulgo dicimus, & Columella soleas sparteas de sparto confectas appellauit. à solea soleatus deducitur, quo Mart vtitur Solea autem ex genere planorum piscium vnde nomen traxisse id genus calciamenti autumo.

Vesuuium) quem alij Veseuum, alij Vesbium, nonnulli Vesubium nominant, mons est Campaniæ cunctorum pulcherrimus, amœnissimis habitatus agris, excepto cacumine. id magna ex parte planiciem habet fructum omnino nullum ferentem, verùm secundum Dionem arbores & vites habet: & cineres in prospectu ostentans: cauernosáque monstrat antra combustis ex petris, vt color indicat, quas ignis abroserit: quare coniecturis assequare plagam istam prioribus annis ardere solitam, & ignis habere crateras. restinctam autem esse, cessante materia. hæc Strabo & Eutropius. *Pinus*) in formam pinus arboris quæ incipit à trunco. deinde diffunditur in latum, postremò in acutum. *Efflata*) eiecta nubes illa vel elata. *Recenti*) valentiori. *Senescente*) subsidente, decrescente. *Destituta*) subsidio venti deserta. *Victa*) concussa. *Vanescebat*)

effugiebat, disparebat. *Terram*) si sordida. *Cinerem*) si candida: vtrunque si maculosa. *Magnum*) res magnæ contemplationis. *Eruditissimo Viro*) qualis erat Plinius, qui cognitionem multarum rerum tenens insuper noua & magna conquirebat.

liburnicam aptari: mihi si venire vnà vellem, facit copiam. respondi, studere me malle: & fortè ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinæ classiarij imminenti periculo exterriti (nam villa ea subiacebat, nec vlla nisi nauibus fuga) vt se tanto discrimine eriperet, orabant. Non vertit ille consilium, sed quod studioso animo inchoauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Retinæ modò, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium. properat illuc, vnde alij fugiunt: rectúmque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, vt omnes illius mali motus, omnes figuras, vt deprehenderat oculis,

Liburnicam) nauem, diuersæ prouinciæ mari plurimum potuerunt quibusdam temporibus: & ideo diuersa eis genera nauium fuerunt: sed Augusto dimicante Actiaco bello, cùm Liburnorum auxilio præcipuè victus fuisset Antonius: experimento tanti certaminis patuit Liburnorum naues cæteris aptiores: ergo similitudine & nomine vsurpato earundem instar classem Romani principes texuerunt. hinc lib. iiij. Vegetius dixit liburnicis, quæ ad Campaniam stabant præfectus classis Misenatium erat. Eutropius liburnicas rostratas appellauit. Liburnia autem Dalmatiæ pars est Andecrinæ subiacens ciuitati, cuius exemplo nunc naues bellicæ fabricantur, & appellantur liburnicæ, remorum singulos ordines habentes paulò maiores, binos idoneæ mensuræ, ternos vel quaternos, interdum quinos, Actiaco etiam prælio senos octonósque. Appianus lib. ij. Liburni finitima quæque citis nauibus inuadebant. [Lucianus in amoribus, biremem velocissimam instruo, quo nauium genere Liburni, gens Ionij sinus accola, plurimùm vtuntur,] & à celeritate nonnullæ à Romanis naues liburnicæ dictæ, cum quibus primùm ad pugnam veherentur. *Facit copiam*) dat facultatem. [*Scriberem*) excerperem. nam mandarat auunculus Cæcilio vt quædam ex Liuio annotaret.] *Codicillos*) tabellas. *Classiarij Retinæ*) milites qui erant Retinæ: est autem hæc villa subiecta Miseno: cùm cognouissent iussu præfecti parari Liburnicam ad inspiciendum Vesuuij incendium, orabant Plinium, vt non solùm desisteret ab incœpto, sed etiã Miseno subterfugeret. Sunt autem classiarij milites comparati ad tutandam classem: de quibus li. xv. Tacitus, Primorum classiariorum Misenensium labore connixa est. Cæsar iij. commentariorum. equites prohibuerunt classiarios aqua. quanquam sciam à Modesto classiarios appellari buccinatores, qui cornu ducunt exercitum, non à classe dictos, sed à classico, quod canitur imperatori. in quem sensum Tranquil. in Vespasiano scribit classiarios, qui ab Ostia & Puteolis pedibus, per vices commeabant, petentes constitui aliquid sibi calciarij nomine, quasi parum esset sine responso abegisse, iussisse posthac excalciatos cursitare: quanuis interpres nauales milites accipiat. *Retinæ*) villa subiecta Miseno, cuius nomen adhuc extare prodidit Hermolaus, vir clarissimus, & eruditissimus. *Fuga*) erat. *Nauibus*) mari. *Consilium*) incœpt. *Studioso*) summo. *Obit*) peragit. *Maximo*) Frãciscus tamẽ Petrarcha in triumphis suis, tanquã incautũ in obitu suo Pliniũ monstrat. *Deducit*) immittit mari: at subducit, extrahit. cõtraria enim sũt inter se. *Quadriremes*) nauigia habẽtia quatuor remorũ ordines in singulis trãstris. *Multis*)

villis maritimis. *Frequēs*) habitata multũ, & plurimis prætoriis consurgens. Liuius, Puteolos cœptum frequentari emporium communiit. *Amœnitas ora*) deliciæ littoris & tractus Campaniæ. *Cursum*) nauigationem. *Tenet*) dirigit. *In periculum*) nubem & Vesuuium versus. *Illius mali*) nubis malignæ.

dictaret enotarétq. Iã nauibus cinis incidebat, quò propius accederent calidior & dẽsior, iam pumices etiã, nigriq. & ambusti, & fracti igne lapides. Iã vadũ subitũ, ruinaq. montis littora

Dictaret) diceret quæ notarius exciperet: nã illi sẽper ad latus erat, & quæ à Plin. scribẽda dicerẽtur enotabat. *Enotaret*) ministro notario. *Pumices*) autore Plin. appellãtur & cætera saxa erosa annis, quibus vtũtur, & ad læuiganda corpora, Græci pumicẽ cisserim vocant, si Suidæ credimus, leuem & exuccum perforatúmque lapidem ponti. Vitruuius ex incendio Visuuii pumicem Pompeianum excocto lapidis genere in pumicis qualitatem redactum tradit. Pompeii autem oppidum non procul à Vesuuio. Plin. lib xiij. tradit nasci frutices lauro & thymo similes, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. Emaculandus est error apud eundem lib. xiiii. cap. xxii vbi inquit, Aliis pumicis farinam, & quæ referendo putet docere. nos sic restituendum censemus. aliis pumicis farinam, & quæ refrigerando putant nocere: nixi testimonio Theophrasti, & ipsius Plinii. Ille enim lib. ix. de plantis vbi de cicuta, & pumice agit, pumici scribit vim adeo magnam inesse, vt si in vrceum bullientem eum inieceris, feruorem extinguas: non solum parte aliqua temporis, sed etiam ex toto: pumicem enim exiccare vehementissimè, atque spumam totam ad se recipere voluit: idque extinguendi causam esse. quod pene ad verbum transtulit Plin. lib. xxxvi. cap. xxi. tantam referens pumici refrigerandi naturam inesse, vt musta feruere desinant pumice addito. *Vadum*) maris vnda breuis. ex ruina montis littus certè processerat, & mare in se resorberi, & tremore terræ quasi repelli videbatur, multáque maris animalia siccis arenis detinebantur. Dion, Montes subsilibant, sonitus à cauernis subterraneis tonitruis persimiles supernè retróve in terra mugire videbantur. mare verò fremebat, & cœlum resonabat: post hæc fragor immensus subitò ceu concidentium montium audiebatur. exilibant primum lapides ingentes quasi ad summa montium exirent. *Montis*) Vesuuii quem scire debemus, non tantũ cõflagrasse sub Tito, autoribus Orosio, Martiale, Eusebio in chronicis. Tranquil. in Tito, Papinio in syluis. & Silio Italico, ac Dione in primis: sed sæpius antè, secundum Strabonem ac Vitruuiũ. verùm quia incendium Vesuuii maximum omnium sub Tito fuit, ideo Dion historicus hanc rem luculenter tractat, Horrenda, inquit, & miranda quædam in Campania obtigerunt. magnus enim ignis per autumnũ subitò exarsit: mons namque Vesuuius, qui iuxta Neapolim ad mare vergit, abũdantes ignis fontes habet, olim vndique altus, ab cuius medio ignis exoritur, quæ pars solum igne compræhensa fuit, extra hæc omnia sine igne etiam nunc manent. ex hoc cùm cætera essẽt combusta: media verò exusta, & in cinerem redacta, iuga circumstãtia ab antiquo vsque nunc manent. quodcunque ambustum est, atque consumptum, tempore concauum factum est, vt mons omnis (si licet magnis parua conferre) similis sit venatorio theatro. vertex arbores & vites habet: circulus ab igne latior factus per dies fumum, noctu flammam emittit, vt videantur in eo odores euaporari & sacrificia fieri. hæc quidem semper, interim verò magis, interim minus, sæpe verò cineres effundit: quãdo scilicet aliquid coactum subsederit, lapides sursum emittit: quoties verò à spiritu, & vento violatur, sonat & stridet, ceu non coacta & constructa, sed rara & occulta spiracula habẽs. Talis igitur est Vesuuius, & hæc in eo per annũ plurimũ fiunt, quæcunque tamen antea accidere, quamuis magna, & præter solitũ visa sint, parua tamen si comparentur iis quæ sub Tito acciderunt, etiam si omnia in vnum conferantur, existimari possunt. nam huius mali contagio non modò Campaniã

peruasit, & duas insuper ciuitates, Herculaneum & Pompeios combussit, sedente populo in theatro, sed inde puluis vis ingens in Africam, Syriam, Ægyptúmque penetrauit, & Romam vsque diuertit, & quæ latius ibi scribuntur, [inde lib. vlti. Silius, Sic vbi vi cæca tandem deuictus ad astra Euomuit pastos per sæcla Vesuuius ignes, Et pelago & terris fusa est Vulcania pestis. Videre Eoi monstrum admirabile Seres Lanigeros cinere Ausonios canescere lucos.]

obstantia, cunctatúsque paulum, an retrò flecteret, mox gubernatori, vt ita faceret monenti, Forteis, inquit, fortuna iuuat. Pomponianum pete, Stabiis erat, diremptus sinu medio. Nam sensim circumactis curuatísque littoribus mare infunditur. Ibi, quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, & cùm cresceret proximo, sarcinas contulerat in naues certus fugæ, si contrarius ventus resedisset: quo tunc auunculus meus secundissimo inuectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: vtque timorem eius, sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet, lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut, quod est æquè magnum, similis hilari. Interim è Vesuuio monte pluribus locis latissimæ flammæ, altáque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. ille agrestium trepidatione ignis relictas desertásque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat: tum se quieti dedit & quieuit verissimo: quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter

Obstantia) ne terram peteret obstabant æstu & montis ruina. *Flecteret*) nauigationem. *Gubernatori*) suę quadriremis. *Fortes fortuna iuuat*) imitatio Virgiliana qui lib. x, dixerat, Audentes fortuna iuuat. an magis æmulatio Liuiana. nam lib. viij belli punici refert. fortes fortunam iuuare. *Pomponianum pete*) dirige cursum Stabias versus, vbi erat Pomponianus Plinii amicus, qui fugam parabat. *Stabijs*) Plin. in descriptione Italiæ. Stabiæ, inquit, in agro Campano oppidum fuit vsque ad Cn. Pompeium, & L. Carbonem Coss. à pridie Calen. Maii, quo die Sylla legatus bello sociali id deleuit quod nunc in villas abiit. eius ex agro decurrunt amœnissimi fluuii. quare Columella in cultu hortorum dixit. fontibus Stabias celebres & Vesuuia rura. Et Plin. lib. xxxi. In stabiano, inquit, agro aqua, quæ vocatur dimidia, calculosis medetur. Lib. vi. naturalium quæstionum apud Senecam corruptè legitur litus scabianum. tu restitue stabianum à Stabiis. *Peruenerátque sinu medio*) ingressúsque fuerat maris sinum Pomponianus [Legitur etiam diremptus sinu medio, diuisus scilicet & securus à tempestate ob portum quem fuerat ingressus.] *Nam sensim*) non mirum si in tuto erat Pomponianus quáuis in mari, cùm illa loca habeant littora curua, quæ sinum tutum ab æstu reddant, & in ea paulatim mare infundatur. nam Seneca monumentis reliquit ab altera parte Pompeiorum Surrentinum Stabianúmque littus, ab altera Herculanense conuenire, & mare ex aperto circumductum amœnissimo sinu cingere. *Periculo*) incendio. *Proximo*) iam vicino. *Sarcinas*) vtensilia, quæ ad cultum pertinent. interdum pro onere sumitur indiscretè. *Certus*) Pomponianus. *Quo*) in quem sinum vbi erat Pomponianus. *Secundissimo*) plerunque enim qui est contrarius egredienti ventus, secundus est ingredienti. *Trepidantem*) Pomponianum timentem. *Accubat*) quiescit, dormit, an discumbit. paulo

enim pòst in alia epistola inquit, balineum, cœna. *AEquè magnum*) dissimulare dolorem. *Similis hilari*) simulans lætitiam. *Latißimè*) in amplum spatium. *Noctis*) caliginis, obscuritatis. [duplex lectio. tenebras noctis pellebat, vel tenebris noctis excitabatur, vt fulgor & claritas obscuritate cresceret.] *Ille*) ordo & sensus. Auunculus, cùm videret illucescere, in remedium formidinis, vt se & circunstantes cōfirmaret, dictitabat, villas relictas desertásque igni metu agrestium virorum qui aufugerant ardere per solitudinem, quòd nemo remansisset incendiis opem laturus. [Si legis ignis, iunge cum trepidatione.] *Verißimo*) non simulato. *Meatus animæ*) reciprocatio spiritus.

amplitudinem corporis grauior & sonantior erat, ab ijs qui limini obseruabantur, audiebatur. Sed area ex qua diæta adibatur, ita iam cinere, mixtísque pumicibus oppleta surrexerat, vt si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, séque Pomponiano, cæterísque qui peruigilarant, reddit. In commune consultant, an intra tecta subsistant, an in aperto vagentur. Nam crebris vastísque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub diuo rursus, quanquam leuium exesorúmque pumicum casus metuebatur. quod tamen periculorum collatio elegit, & apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit, ceruicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum aduersus decidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiórque: quam tamen faces multæ, variáque lumina soluebant. Placuit egredi in litus, & è proximo aspicere, ecquid iam mare

Amplitudinē corporis) ostenditur fuisse Plinius corporatura læta & habiliori. *Limini*) ostio cubiculi. *Surrexerat*) excreuerat, impleta fuerat, [missis, eiaculatis. non displicet mixtis loco missis.] *Mora*) facta fuisset ab illo. *Procedit*) egreditur cubiculo. *Peruigilarant*) per totam noctem insomnēs steterant. Mart. Nam vigilare leue est, peruigilare graue. *Tremoribus*) terræmotibus. Dion, vehementes terræmotus subitò facti sunt, vt planicies illa vniuersa aquis scaturiret, & montes subsilirent. causam, qua terra concutitur, alii in aqua, alii in ignibus, alii in ipsa terra, alii in spiritu putauere, alii in pluribus, alii in omnibus. quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam dixerunt, sed non liquere quæ esset. Democritus & eum secutus Seneca post longam disputationem crediderunt nullam esse causam motus maiorem, quàm spiritum, quo nihil est in rerum natura potentius: sine quo nec illa quidem, quæ sunt, vehementissima pollent. ignem spiritus concitat, aquæ si ventum detrahas inertes sunt. multa ferè in eandem sententiam differit Lucretius lib. vltimo. *Nutabant*) mouebantur. duo genera sunt, vt Posidonio placet, quibus mouetur terra: succussio dicitur, cùm terra quatitur, & sursum atque deorsum mouetur: altera inclinatio, qualis nunc cùm in vtranque partem nutat nauigii more. tertium genus addit Seneca, & tremorem terræ appellat, vtrique dissimilem: cùm succutiuntur omnia nec vibrantur, perniciosior est inclinatio: nam nisi ex altera parte subueniat motus, qui inclinata restituat, ruina necessariò sequitur. *Dio*) aere. *Rursus*) cōsidunt. *Malorum* vel *periculorum collatio*) quòd scilicet minus periculum erat in

aperto stare, quàm in tecto. quod si corruisset, omnes certè oppressisset. *Ratio rationem*) id est, quòd exierit, id fecit sano mentis consilio: quia etsi in cubiculo tutus erat à pumicibus, tamen maius periculum imminebat, tanquam si diceres excessit, non timore, sed ratione. *Timor maior*) si restitissem sub tecto. *Vicit timorem*) fecit illos confugere in apertum, vbi minus timebant. *Constringunt*) ligant. *Ceruicalia*) sunt quæ dormituro ceruici supponuntur. Mart. Tinge caput nardi folio, ceruical olebit. Inuehitur Plin. in ceruicalium vsum, Eò inquit deliciæ processere, vt sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem ceruices possint. *Capitibus*) ad munimentum capitum. *Linteis*) fasciis, & sudariis lineis. *Incidentia*) saxa. *Soluebant*) fugabant lato splendore.

admitteret, quod adhuc vastum & aduersum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans semel, atque iterum frigidam poposcit, hausitque: deinde flammæ, flammarumque prænuncius odor sulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum, innixus seruis duobus assurrexit, & statim concidit: vt ego coniecto, crassiore caligine spiritu obstructo, clausóque stomacho, qui illi natura inualidus & angustus, & frequenter inter æstuans erat. Vbi dies redditus is, ab eo quem nouissimè viderat, tertius, corpus inuentum est integrum, illæsum opertúmque vt fuerat indutus. habitus corporis quiescenti, quàm defuncto similior. Interim Miseni ego & mater. sed nihil ad historiam, nec tu aliud, quàm de exitu eius scire voluisti. Finem ergo faciam: vnum adiiciam, omnia me quibus interfueram, quæque statim, cùm maximè vera memorantur, audiueram, verè persecutum: tu potissima excerpes. aliud est enim epistolam, aliud historiam: aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

Admitteret) suaderet, an fluctus posuisset. *Vastum*) vndosum præter solitum. *Excitant*) quiescentem suscitant. [*Innixus*) quid si innitens, vt est in codice antiquo, sicut statim colligo pro coniecto.] *Concidit*) cadens interiit anno sexto, & quinquagesimo. [Tranquil. de viris illustribus, C. inquit Plinius Secundus Nouocomensis cùm Misenensiũ classi præesset, & flagrante Vesuuio ad explorandas propius causas Liburnicas prætẽdisset, neque aduersantibus ventis remeare posset, vi pulueris ac fauillæ oppressus est: vel vt quidam existimant, à seruo suo occisus, quem deficiens æstu vt necem sibi maturaret, orauerat.] *Obstructo spiritu*) inclusa & suffocata anima. *Inualidus*) nimia studii intentione. nam omnes pene studiosi stomachi difficultate laborant. præsertim qui post cibum statim meditantur: quem domestica, vel ciuilia officia tenent occupatum. quæ omnia cùm Plinio inessent, non mirum si stomacho erat inualido. *Angustus*) exigui cibi patiens. *Intus æstuans*) ebulliens cruditate, quod solet euenire iis qui non bene concoxerunt: vnde aqua frigida frequenter vtebatur ad id opportuno remedio, si Celso credimus. *Tertius ab eo*) tertius post obitũ illius. *Vt fuerat indutus*) ea veste, qua fuerat indutus antequã moreretur. *Habitus*) qualitas, facies, forma. *Ego & mater*) eramus. *Nihil*) hoc pertinet ad historiam componẽdam. *Persecutum*) diligenter scripsisse. *Epistolam*) quæ minima quæque complectitur. *Historiam*) quæ diligit res præsertim ad exemplum facientes. *Amico*) cui omnia familiariter scribimus.

C. PLINIVS RESTITVTO SVO S.

In dignatiunculam, quam in cuiusdam amici auditorio cepi, non possum mihi temperare, quò minus apud te, quia non contingit coràm, per epistolam effundam. Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo, aut tres, vt sibi & paucis videntur, diserti, surdis mutisque similes audiebant. Non labra diduxerunt, non mouerunt manum, non denique assurrexerunt saltem lassitudine sedendi. Quæ tanta grauitas? quæ tanta sapientia? quæ immò pigritia, arrogantia, sinisteritas, ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, vt offendas, vt inimicum relinquas: ad quem tanquam amicissimus veneris? disertior ipse es? tanto magis ne inuideris. Nam qui inuidet, minor est. Denique siue plus, siue minus, siue idem præstas, lauda, vel inferiorem, vel superiorem, vel parem. Superiorem, quia nisi laudandus ille non est, non potes ipse laudari: inferiorem, aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quàm maximum videri, quem præcedis, vel exæquas. Equidem omneis, qui aliquid in studijs faciunt, venerari etiã, mirariq; soleo. Est enim res difficilis, ardua, fastidiosa, & quæ eos à quibus contemnitur, dedignatur. Nisi fortè aliud iudicas tu. quanquam quis vno te reuerentior huius operis, quis benignior æstimator? Qua ratione ductus, tibi potissimum indignationem meam prodidi, quem habere socium maximè poteram. Vale.

In dignatiunculam) apud Restitutum, præclarum causidicum, exponit indignationem suam, quam conceperat per quosdam auditores, qui recitanti amico nullum signum lætitiæ dederunt [Lege Plutarchum in libro περὶ τοῦ ἀκούειν, vbi multa reperies ad hanc epistolam facientia.] *Coràm*) nam aberat Roma Restitutus *Effundam*) aperiam penitus. *Diserti*) acres in disputando. disertus minus est, quàm eloquens. *Surdis mutisque*) surdus est, qui caret auditu: mutus, qui non potest loqui, à litera (m) dictus, quã exprimit dum conatur effari. *Diduxerunt*) mouerunt. *Assurrexerunt*) honoris causa finita recitatione, vt autorem honestarent. *Grauitas*) ironicè dictum, vnde statim per correctionem emendat. *Sinisteritas*) malignitas, iniquitas. *Impendere*) absumere. *In hoc*) in hac re. *Disertior ipse es*) si tu es disertior quàm recitator, tanto magis non debes inuidere, cùm qui inuideat alicui, necesse est vt sit minor illo. summum enim petit inuidia, alienis incrementis inimicissima: alit liuorẽ infelix inertia, & omnes destrui cupiunt, quia se non potuerunt prouehere: nam potentes sequitur inuidia, miseros contemptus. *Plus præstas*) excellentior & præstantior es illo quem audis. *Superiorem*) te lauda. [*Quia*) nam si superior non meretur laudem, tanto minus tu, qui es inferior, non potes laudari, ergo lauda vt tu sis aliqua laude dignus.] *Pertinet*) confert multum. *Faciunt*, scribunt, componunt. latè patet verbum facio [*Res*) gloria. [*Dedignatur*) spernit. in secunda lectione fuit, inuicem contemnat.] *Huius operis*) alienæ gloriæ & laudationis.

C. Plinius Sabino Suo S.

Ogas) Sabino suum patrocinium pollicetur. id enim exegerat pro patria Firmo. *Firmanorum*) Firmum Piceni castellum, autore Plinio, secundum Strabonem oppidum. [M. Tullius in Philippicis, tanquam municipes Firmanos laudat: quòd contra M. Antonium principes pecuniæ pollicendæ fuerint.] In quibusdam exemplaribus leges Formianorum, possessiuum à Formiis deductum. *Publicam*) pertinentem ad Remp. *Coloniam*) Romanam. *Nostris*) quos tuendos suscepi. *Splendor*) gloria. *Talis*) tam admirabilis & probatus.

Rogas vt agam Firmanorum publicam causam: quod ego, quanquam plurimis occupationibus distentus, adnitar. Cupio enim & ornatissimam Coloniam aduocationis officio, & te gratissimo tibi munere obstringere. Nam cùm familiaritatem nostrã, vt soles prædicare, ad præsidium ornamentúmq; tibi sumpseris, nihil est quod negare debeam, præsertim pro patria petẽti. Quid enim precibus aut honestius piis, aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis, ac iam potius nostris, obliga fidem meam, quos labore & studio meo dignos, cùm splendor ipsorum tum hoc maximè pollicetur, quòd credibile est optimos esse, inter quos tu talis extiteris. Vale.

C. Plinius Nepoti Suo S.

Cis) Petituri magistratus consueuerãt suffragatores inuitare, muneribus deuincire, deposita pecunia suffragia præstinare: hoc igitur referente Homulo ad senatum, vt Traianus adiretur ad remedium petendum, Imperator lege lata candidatorum sumptus restrinxit, & cauit vt tertiam patrimonij partem conferrent in ea quæ solo continerentur. quare cùm multi essent emptores, admonet Nepotem amicum, si cupit Itala prædia vendere, & in prouinciis comparare, nunc esse tempus idoneum. *Accessisse*) auctum esse. *Suburbanis*) iacentibus iuxta vrbem. *Caritatis*) precij difficultatis. *Caussa*) fuit. *Proximis comitiis*) cùm nuper conuenissent

Scis tu accessisse precium agris, præcipuè suburbanis. Caussa subitæ charitatis, res multis agitata sermonibus, proximis comitiis honestissimas voces Senatus expressit. Candidati ne conuiuentur, ne mittant munera, ne pecunias deponant. Ex quibus duo priora tam apertè quàm immodicè fiebant: hoc tertium, quanquam occultaretur, pro comperto habebatur. Homulus deinde noster vsus vigilanter hoc consensu Senatus, sententiæ loco postulauit, vt Consules desiderium vniuersorum notum principi facerent, peterẽntque sicut aliis vitiis, huic quoque prouidentia sua

uenissent ad creandos magistratus. [*Expressit*) significauit.] *Immodicè*) supra modum. *Tertium*) deponere pecunias, vt suffragator esset cautus. *Occultaretur*) in occulto fieret. *C. Homulus*) C. Valerius Homulus iam à nobis demonstratus. *Vigilanter Vsus*] cùm vidissent omnes Senatores conuenire vt candidatorum sumptus reprimerentur: tali occasione impigrè vsus, cùm rogatus esset dicere sententiam suam super ea re, loco sententiæ postulauit à Coss. vt imperatorem huius Senatus consensus admonerent.

occurreret: occurrit. Nam sumptus candidatorum, fœdos illos & infameis ambitus lege restrinxit. Eosdem patrimonij tertiam partem conferre iussit in ea quæ solo continerentur, deforme arbitratus (vt erat) honorem petituros, vrbem, Italiámque, non pro patria, sed pro hospitio, aut stabulo quasi peregrinantes habere. Concursant ergo candidati certatim, quicquid venale audiunt, emptitant: vt sint quoque plura venalia, efficiunt. Proinde, si pœnitet te Italicorum prædiorum, hoc vendendi tempus, tam Hercule, quàm in prouincijs comparandi, dum ijdem candidati illic vendunt, vt hic emant. Vale.

Occurreret) obstaret, prouideret. *Infames*) immodestos, manifestos. *Restrinxit*) repressit. *Eosdem*) candidatos. *Patrimonij*) census sui. *Solo continentur*) solum dicitur quod subest alicui rei. Festus solum terram dicit & locum Iustinianus de interdictis, & Scæuola, Quæ in fraudem, sic alij solum ponunt pro re immobili: nam appellatione soli intelliguntur prata, agri, nemora, pascua, vineæ, horti, domus, areæ, & similia: apud Iurisconsultos circunferuntur hi duo versus, Quicquid plantatur, seritur, vel ædificatur, Omne solo cedit, radices si tamen egit: vt per hos comprehendatur quod appellatione soli continetur. *Stabulo*) tantum standi gratia. *Hospitio*) diuersorio, non habitandi sed ad tempus commorandi causa. *Peregrinantes*) peregre existentes, & aliena loca peragrantes, nam peregrinus est aduena. *Pluris*) quia certatim emptitant prædia Italica. [legitur & vt sint quoque pluris] [an plura quòd cum maius precium polliceantur, quàm valeant prædia, multi domini incitantur ad sua vendenda.] *Tempus*) est. *Comparandi*) acquirendi, emendi. Tranquillus, Magisteria sacerdotij ditissimus quisque & ambitione & licitatione maxima vicibus comparabant. Cato, Prædium cùm comparare cogitabis, sic in animo habeto, vti ne cupidè emas. Secundus ad Traianum, Nam prædiorum comparandorum, aut nulla, aut rarissima occasio est. *Idem*) quod solo continetur. *Illic*) in prouinciis. *Hic*) in Italia.

C. PLINIVS CORNELIO TACITO SVO S.

AIs te adductum literis, quas exigenti tibi, de morte auunculi mei scripsi, cupere cognoscere, quos ego Miseni relictus (id enim ingressus abruperam) non solùm metus verumetiam casus pertulerim:

AIs) Incitauerat Secũdum Tacitum ad perquirendũ quos metus & casus sustinuisset ardente Vesuuio, dum Miseni cum matre relictus fuit ab auunculo. nam cupidi sumus co-

gnoscere, quæ nobis proposita non explicantur. prosequitur igitur noto iam argumento quæcunque passus sit in illo turbine & caligine. [*Relictus*) ab auúculo. *Id enim litus ingressus abruperā* Ingressus. Campaniæ litus Misenum mihi pro secessu delegeram. [cùm id narrare incepissem alia epistola ad eundem intermiserat. dixerat enim interim Miseni ego & mater, sed nihil ad historiam. nec tu aliud quàm de exitu eius scire voluisti.]

quanquam animus meminisse horret, incipiam Profecto auunculo, ipse reliquum tempus studiis (ideo enim remanseram) impendi, mox balineum, cœna, somnus inquietus & breuis. præcesserat per multos dies tremor terræ minus formidolosus, qui Campaniæ, non solùm castella, verumetiam oppida vexare solitus: illa verò nocte ita inualuit, vt non moueri omnia, sed euerti crederentur. Irrumpit cubiculum meum mater surgebam inuicem, si quiesceret, excitaturus. resedimus in area domus, quæ mare à tectis modico spatio diuidebat. dubito constantiam vocare, an imprudentiam debeam: agebam enim duodeuicesimum annum. Posco librum Titi Liuij, & quasi per ocium lego, atque etiam vt cœperam, excerpo: Ecce amicus auunculi, qui nuper ad eum ex Hispania venerat, vt me, & matrem sedentes, me verò etiam legentem videt, illius patientiam, securitatem meam corripit: nihilo segnius ego intentus in librum. iam hora diei prima, & adhuc dubius, & quasi languidus dies, iam quassatis circumiacentibus tectis, quanquam in aperto loco, angusto tamen magnus & certus ruinæ metus. Tum demum excedere oppido visum. Sequitur vulgus attonitum, quódque in pauore simile prudentiæ, alienũ consiliũ suo præfert, ingentique agmine

Quanquam animus meminisse horret) Virgilianum carmen ex secundo Æneidos, vbi introducitur Æneas dicturus Iliense excidium: sic exordiés, Quanquam animus meminisse horret, luctúque refugit, Incipiam. *Ideo*) vt studerem. Iam enim dixerat mihi, si venire vnà vellem, facit copiam: respondi studere me malle. *Balineum* initum est. *Campaniæ non solùm castella, verumetiam oppida vexare solitus*) Scribit Seneca, Campaniam nunquam securam à terræmotu: attamen indemnem ante Reguli & Virginii Consulatum: vexantur enim terræ motu magis propinqua mari. nam spiritus intra terram per occulta foramina intrat. deinde cùm obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, huc illuc fertur, & sibiipsi occurrens terram labefactat. Inde Neptuno hæc assignata mouendi potentia apud Homerum. legimus [eum] ἐνοσίγαιον, id est quatientem terram, vocari. [*Irrumpit*) antiquissima lectio habet, inuasit in.] *Excitaturus*) eam si dormiret expergefacturus. *Tectis*) ædificiis domus *Constantiam*) quia nimium perstabat in aperto periculo. *Duodeuigesimum*) decimumoctauum. *Librum*) historias. nam & epistolas & sermones composuit Liuius, sermones inquam ex professo philosophiam continentes. *Excerpo*) enoto *Intentus in librum*) eram defixus in Liuium. *Dubius*) incertus, inter crepusculum. *Circumiacentibus*) circum aream in qua eramus. *Aperto*) sub dio. *Oppido*) Miseno. *Visum*) est nobis. *Attonitum*) stan-

quam fulmine afflatum. *Praefert*) approbat magis.

Abeunteis)nos migrantes. *Ibi*) extra tecta oppidi. *In contrarias partes*) retro. *Fulta*) septa. *Resorberi*) retrocedere. *Processerat*) se extenderat decrescente mari. *Animalia*) pisces. *Ab altero latere*) Vesuuium versus. *Porrectis*) excurrentibus; [an potius tortis.] *Dehiscebat*) scindebatur. *Figuras*) formas. *Fulgoribus*) Seneca in naturalibus quæstionibus, Horum, inquit, aliqua non patiuntur moram, sed transcurrunt, aut extinguntur subinde quæ reluxerant: hi fulgores dicuntur, quia facies illorum, & candida est, nec sine iniuria decidens. Heraclitus fulgurationem existimat apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modò intereuntem, modò exurgentem. *Ex Hispania*) qui venerat ex Hispania. *Frater tuus*) sororem Plinii, & Cæcilii matrem alloquitur. *Tuus auunculus*) vertit sermonem ad Secundum. *Superstites voluit*) quia vos reliquit. *Commissuros*) passuros. *Proripit se*) in fugam vertit se ille Hispanus. *Descendere, operire*) infinitiua pro indicatiuis more historico. *Capreas*) insulam iuxta Neapolim: cuius se cessu delectabatur Tiberius Cæsar. Hanc prius Augustus permutauerat cum Rep. Neapolitanorum Ænaria data distat à Surrēto octo millibus passuū. à Stephano Capria dicta, vel etiam Capriæ. *Quod procurrit*) promontorium quod in mare porrigitur. *Abstulerat*) condiderat ab aspectu nostro. *Posse enim iuuenem*) dicebat me iuuenem commodius posse fugere. *Bene*) libenter. *Mihi*) dum eius causa retardor à fuga. *Ego*) dicebam. *Vna*) cum matre. *Addere gradum*) accelerare. *Cinis*) decidebat.

abeunteis premit & impellit. Egressi tecta consistimus, multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula, quæ produci iusseramus, quanquam in planissimo campo, in contrarias parteis agebantur: ac ne lapidibus quidem fulta, in eodem vestigio quiescebant. Præterea mare in se resorberi, & tremore terræ quasi repelli videbatur. Certè processerat littus, multáque animalia maris in siccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra & horrenda ignei spiritus tortis vibratísque discursibus rupta, in longas flammarum figuras dehiscebat, fulgoribus illæ & similes & maiores erant. Tum verò ille idem ex Hispania amicus acrius & instantius, Si frater, inquit, tuus, tuus auunculus, viuit, vult vos esse saluos: si perijt, superstites voluit. Proinde quid cessatis euadere? Respondimus, Non commissuros nos, vt de salute eius incerti, nostræ consuleremus. Non moratus vltrà proripit se, effusóque cursu periculo aufertur: nec multo pòst, illa nubes descendere in terras, operire maria, cinxerat Capreas, & absconderat: Miseni quod procurrit, abstulerat. Tum mater orare, hortari, iubere quoquo modo fugerem. Posse enim iuuenem, se & annis & corpore graue benè morituram, si mihi caussa mortis non fuisset. Ego contrà, saluum me, nisi vnà, non futurum: deinde manum eius amplexus, addere gradum cogo: paret ægrè, incusátque se quod me moretur. Iā cinis adhuc tamen rarus, respicio, densa caligo, tergis imminebat, quæ nos, torrentis modo infusa terræ, sequebatur.

Deflectamus(inquam,)dum videmus, ne in via strati, comitantium turba in tenebris obteramur. Vix consederamus, & nox non qualis illunis, aut nubila, sed qualis in locis clausis lumine extincto. Audires vlulatus fœminarum, infantium quiritatus, clamores virorum: alij parentes, alij liberos, alij coniuges vocibus requirebant, vocibus noscitabant: hi suum casum, illi suorum miserabantur: erant qui metu mortis mortem precarentur. Multi ad deos manus tollere: plures nusquam iam deos vllos: æternámque illam & nouissimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt qui fictis mentitisque terroribus vera pericula augerent. Aderant qui Miseni illud ruisse, illud ardere falsò, sed credentibus, nunciabant. Paulum reluxit, quod non dies nobis, sed aduentantis ignis indicium videbatur: & ignis quidem longius substitit: tenebræ rursus, cinis rursus multus & grauis: hunc identidem assurgentes excutiebamus, operti alioqui, atque etiam oblisi pondere essemus. Possem gloriari, non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidisse, nisi me cum omnibus, omnia mecum perire misero, magno tamen mortalitatis solatio credidissem. Tandem illa caligo tenuata quasi in fumum, nebulámue decessit: Mox dies verè, sol etiam effulsit, luridus tamen: qualis esse,

Deflectamus) declinemus à via. *Comitantium*) Misenensium consequentium. [*Consederamus*] extra viam publicam gressum firmaueramus. Legitur etiam, viam deserueramus] *Illunis & nubila*) [id est vel in nocte non lucente luna, vel nubibus obtecta. Et alia lectio, illunis aut nubila. Cũ luna inter nubila lucet. *Vlulatus fœminarum*) Cæsar in commentariis vlulatum etiam ad viros retulit, scribens Gallorum vlulatu confirmari animos in prælio. Magis cõuenienter Tacitus locutus in libello de moribus Germanorum, Vlululatus inquit fœminarum, & vagitus infantium Secundus tamen, Quiritatus infantium dixit à verbo quirito, quod est quiritium fidem implorare, autore Varrone. M. Tullius epistolarum. x. Et illi misero quiritanti, ciuis Ro. natus sum: responderet, abi nũc, populi fidẽ implora. [Valer. Max. Quarum lamentabiles quiritatus trepidæ ciuitatis aures acceperũt] Apuleius. viii. simpliciter pro inuocare vsurpauit. Ille inquit deum fidem clamitans, & cruorem vxoris abstergens, altius quiritabat. *Mortem precarentur*) vt fit in summa rerum desperatione, cùm tamen viuere optamus. *Tollere*) tollebant. *Æternam noctem mundo*) Dion, Putabant alij aduenisse chaos, vel per ignem mundum absumi: atque fugiebant partim ex domibus in vias, alij ex mari in terram. & rursus ex terra in mare. *Noctem*) finem extremum mundi, quem quidam æternum, alij interiturum dixerunt. *Fictis terroribus*) nam existimabantur gigantes insurrexisse, & effigies illorum apparuisse in fumo, præterea tubarum sonitus auditi. *Miseni illud*) quòd in mare excurrit. *Tenebræ rursus*) Dion, tantus fuit ignis & fumus, vt aëra totum obumbraret, totum verò solem occultaret ceu defectum: nox verò ex die, nox & tenebræ ex luce factæ sunt. eructabat immensus cinis. & occupabat terram, mare, aera: lędebantur homines: regiones, pecora, pisces, præterea aues absumebantur. *Hunc*) cinerem. *Identidem*) frequenter. *Da*

cælo pondere) ex cinere immenso deciden te ex aere. *Oblisi*) valdè læsi. *Parum fortem*) inconstantem, impatientem. *Magno sola tio*) cùm putarem esse omnes mecum in terituros: sola enim necessitate consola bar. *Luridus*) liuidus, decoloratus, squalidus. Apuleius, lurore Socratem deformatum: & alibi, lurore ac illuuie collapsa membra dixit. Ouidius aconita lurida ab effectu nominauit.

cùm deficit, solet. Occursabant trepidantibus adhuc oculis mutata omnia, altóque cinere tanquam niue obducta. Regressi Misenum, curatis vtcunque corporibus, suspensam dubiámque mentem, spe ac metu exegimus: metus prævalebat. Nam & tremor terræ perseuerabat, & plerique lymphati terrificis vaticinationibus, & sua & aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, quanquam & expertis periculum, & ea spectantibus, abeundi consilium donec de auunculo nuncius veniret. Hæc nequaquam historia digna, non scripturus, leges, & tibi scilicet, qui requisisti, imputabis, si digna ne epistola quidem videbuntur. Vale.

Cùm deficit, solet) Legimus etiam cùm deficere solet: id est cùm patitur eclipsin ex interpositione & obiectu Lunæ. [*Verè*) verus est in antiquo exemplari.] *Occursabant*) frequenter obiectabantur. *Obducta*) tecta. *Curatis*) balineo, veste, & cibo. *Vtcunque*) mediocriter, vt assolet in re tristi. [*Dubiámque mentem*) fuit in secunda lectione, dubiámque noctem.] *Metus prævalebat*) Dion, Nec paruus metus fuit per multos dies: nesciebant homines quid factum esset, nec coniectare vnde factum: existimabant enim quæ suprà & infrà erant euerti, solem in terram descēdere. *Lymphati*) phanatici, laruati, insanientes: quod vulgò creditum fuit, vt quicunque nympham vidisset, furendi finem non faceret. Seneca vbi de terræmotu agit, nanque tradit, aliquos insanos, attonitísque similes discurrere fecit metus. Quid mirum est animos inter dolorem & metum destitutos aberrare? non est difficile inter magna mala desipere: itaque leuissima ingenia ferè in tantum venere formidinis, vt sibi exciderent. inde inter bella errauere lymphatici. nec vsquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percussit. [Plinius de boue Api. Hi greges repentè lymphati futura præcinunt.] *Ludificabantur*) ludibrio fallebant. *Ea spectantibus*) terræmotum, & ludificationes lymphaticorum] legitur etiam, & expectantibus.] *Consilium*) fuit. *Abeundi*) Miseno. *Non scripturus*) Sensus est. Tu non scripturus, quia non sunt historia digna, tantummodo leges hæc nostra. *Imputabis tibi*) te accusabis, tibi ascribes & obiicies. Plinius in præfatione totius operis. Hanc igitur tibi imputabis. Seneca in declamationibus, Imputabitur mihi si quid acciderit. Et de beneficiis. Multi sunt tam malæ naturæ, vt malint perdere quæ præstiterunt, quàm videri recepisse, superbi, & imputatores. Mart. Imputet ipse deus nectar mihi, fiet acetum. Secundus ad Traianum, Eidem ciuitati imputata sunt terna millia. Tacitus de Germanis, Gaudent muneribus: sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Columella, Longe plus imputant seminis iacti, quàm quod seuerint. Vlpianus de tutelis & rationibus, imputare pro referre etiam vsurpauit.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

SVm) In Virginio Romano & morum probitatem & doctrinam laudat, præsertim in comœdia scribéda tam noua quàm prisca, temporum suorum ingenia non despiciens. Hinc Tacitus de oratoribus damnat qui soli antiquitati innixi sua tempora negligunt, vitio asserens malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. *Effœta*) sterilis. [quanquam sterile ab effœto aliud sit. illud quod nunquam potuit parere, hoc quod propter senium desiit. Quare Valerius inquit, nubis effœta.] *Tam laudabile*) vt olim. perinde ac si diceret, inueniuntur etiam nostris temporibus ingenia similia antiquis: quod probat exemplo Virginij Romani, [vel legamus iam.] *Veteris comœdia*) antiqua illa comœdia cum synceram sermonis Attici gratiam propè sola retinet, tum facundissimæ libertatis. eius inuentor pater Eupolis cùm Cratino Aristophanéque esse creditur: non penitus ficta argumenta, sed res gestas à ciuibus magna dicendi libertate incessens, & admirans. inde Satyra exordium sumpsisse fertur. quare non absurdè Suidas interpretatur comœdiam detractiones contumeliosas. est enim in persequendis vitiis præcipua. *Exemplar*) quod cæteri sequantur. *Operum varietate*) nam scripsit in diuersis generibus. *Mimiambos*) Mimum comœdiam constantem versibus iambis, qua Laberius excelluit. Mimus autem sermonis est cuiuslibet motus sine reuerentia, vel factorum cum lasciuia imitatio. Mimus dictus hoc genus comœdiæ, quasi solus imitetur, cùm & alia poemata idem faciant: sed solus quasi priuilegio quodam quod fuit commune possedit. *Tenuiter*) attenuatè vt poscit mimiamborum stylus. *Argutè*) callidè, subtiliter. *Nullum est enim*) nam omne id laudatur secundum Cic. iij. de oratore, quod est in suo genere perfectum: id enim perfectum est autore Caio de iuris origine, quod omnibus suis partibus constat. *Comœdias nouas*) noua comœdia argumento communi magis & generaliter ad omnes homines qui mediocribus fortunis aguntur, pertinet, mitigata veteri comœdia, vt minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret, concinna argumento, consuetudine congrua, vtilis sententiis, grata salibus, apta metro. Diomedes, Comœdia inquit, noua est priuatæ ciuilisque fortunæ sine periculo vitæ compræhensio: cuius autores tradit Menandrum & Philemona: apud Athenæum sæpius fit mentio mediæ comœdiæ, scilicet inter veterem & nouam existentis: eius autores interdum citat. *Menandrum*) Menandros plures lego. nam fuit Menander Atheniensis comicus antiquus, & Menander alius Atheniensis Diopithi, & Hegesistratæ filius, qui à cunctis celebratur, scriptor nouæ comœdiæ, luminibus

SVm ex ijs, qui mirer antiquos: non tamen, vt quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa & effœta natura nihil iam laudabile parit. atque adeo nuper audij Verginium Romanum paucis legentem comœdiam ad exemplar veteris comœdiæ scriptam, tam bene, vt esse quandoque posit exemplar. Nescio an noris hominem, quanquam nosse debes. Est enim probitate morum, ingenij elegantia, operum varietate monstrabilis. Scripsit mimiambos tenuiter, argutè, venustè, atque in hoc genere eloquentissimè. Nullum est enim genus, quod absolutum, non possit eloquentissimum dici. Scripsit comœdias, Menandrum

ſtrabo, ſed ingenii acumine oculatus, in mulieres pronior, cuius comœdiarum numerus à Gellio lib. xvi. recenſetur, & à Suida. quo autore alia etiam ſcripſit. eius ſepulcrum ex Pireo venientibus offerri Pauſanias rettulit. Menander autem Laodicenſis declamator in Hermogenem commentarios excudens, & Menander hiſtoricus, de quo plura Suidas, ac Menander Iuriſconſultus autore Marcello. ff.xlviij.

aliósque ætatis eiuſdem æmulatus. licet has inter Plautinas Terentianáſque numeres. Nunc primùm ſe in vetere comœdia, ſed non tanquam inciperet, oſtendit: non illi vis, non granditas, non ſubtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. ornauit virtutes, inſectatus eſt vitia, fictis nominibus, decenter, veris vſus eſt aptè. Circa me tãtùm benignitate nimia modum exceſſit, niſi quòd tamen poetis mentiri licet. In ſumma extorquebo ei librum, legendúmque, immò ediſcendum mittam tibi. neque enim dubito futurum, vt non deponas, ſi ſemel ſumpſeris. Vale.

Alios item) Philemona præſertim, quem Gellius afferit ſæpius de Menandro palmam retuliſſe. *Non tanquam inciperet*) non rudis, & nouus in ea facultate, ſed exercitatus. *Vis*) impetus, acrimonia. *Granditas*) grandis oratio pro magna, tranſlatiuè tamen ſicut minutum amicum pro paruo dicimus. nam grandis & elegans, & venuſta eſt vet' comœdia, & neſcio an vlla, poſt Homerum, inquit Fabius, aut ſimilior ſit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. *Inſectatus eſt vitia*) rem pro homine poni tranſlatiuè orationem plerunque exornat, ſicut patientiam pro patiente, vitium pro vitioſo. maius enim quid dici videtur ſic Mar. Non vitioſus homo es Zoile, ſed vitium. ſic Romanum Secundus inſectatum eſſe vitia, id eſt homines deperditos. nam ipſa comœdia moribus multum profuit ciuitatis, cùm vnuſquiſque caueret culpam, ne ſpectaculo cæteris eſſet, & domeſticis probro. *Me*) legitur etiam meum. ſcilicet nomen. *Modum*) laudandi. *Mentiri*) fingere. *Extorquebo*) ab inuito abſtraham. *Non deponas*) captus illius elegantia.

C. PLINIVS TYRONI SVO S.

MAgna res acta eſt omnium, qui ſunt prouincijs præfuturi, magna omnium, qui ſe ſimpliciter credunt amicis. Luſtricus Brutianus cùm Montanum Atticinum

MAgna) Cælestriũ Tyronẽ, Proconſulatũ Bæticæ ſortitum, monet exemplo Bruttiani ne cui ſuorum facilè credat. is enim dum eſſet in prouincia, & de flagitiis ſocii ſui Attacini Cæſari ſcripſiſſet, accuſatus ab eo eſt abſolutus, damnato Atticino. *Magna res*) magni momenti & exempli. *Luſtricus Bruttianus*) hic eſt ille Bruttianus quem tantopere laudat Mart. quarto libro. Dum tulenta nimis diúque quæris. Quis primus tibi quíve ſit ſecundus, Gratum quiſve epigrammata comparabit: Palmam Callimachus Thalia de ſe Facundo dedit ipſe Bruttiano, Qui ſi Cecropio ſatur lepore Romanæ ſale luſerit Mineruæ, Illi me facias precor ſe-

cundum. *Montanum Attacinum*) Montanos multos comperio. Iulium Montanum, Montanum Votienum, Montanum Hisponem declamatores, Montanum Traulum, Montanum Alpinum, Curtium Montanum, ad quem alibi Secundus, Iuue. & Tacitus Senatorem fuisse memorat. L. præterea Titium Montanum. vj. vir. ædil. ij. vir. in memoriis municipii Ticini.

comitem suum in multis flagitiis deprehendisset, Cæsari scripsit: Atticinus flagitiis addidit, vt quem deceperat, accusaret. Recepta cognitio est. fui in consilio, egit vterque pro se, egit autem carptim, κατὰ κεφάλαια: quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Bruttianus testamentum suum, quod Atticini manuscriptum esse dicebat. Hoc enim & arcana familiaritas, & quærendi de eo, quem sic amasset, necessitas indicabatur. Enumerauit crimina fœda manifestáque. Ille quum diluere non posset, ita recessit, vt dum defenditur, turpis: dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim scribæ seruo, interceperat commentarios, intercideratque, ac per summum nefas vtebatur aduersus amicum crimine suo. Fecit pulcherrimè Cæsar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino pronunciauit. damnatus & in insulam relegatus: in Bruttiano iustissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam constantiæ gloria secuta est. Nam defensus expeditissimè, accusauit vehementer nec minus acer quàm bonus & sincerus apparuit. Quod tibi scripsi, vt te sortitum prouinciam præmonerem, plurimum tibi credas, nec cuiquam satis fidas: deinde scias, si quis forte te, quod abominor, fallat, paratam vltionem, qua tamen ne sit opus, etiam atque etiam attende. Neque enim tam iucundum est vindicari, quàm decipi miserum. Vale.

Comitem) Legatū. [postea hoc nomen Comitis transiit in nomen dignitatis. nam loco legati & procos. sæpius iuniores comites appellauere. deinde se diffudit ad alia officia, vt pro vicariis comites dicerentur. demum dignitatis nomen obtinuit, sicut primicyrius.] *Cæsari*) Traiano. *Quem*) Bruttianum. *Recepta cognitio est*) examinata accusatio à iudicibus. *Fui in consilio*) electus sum inter iudices huius causæ. *Vterq;*) Bruttianus & Attacinus. *Carptim*) breuiter, summatim, κατὰ κεφάλαια, per capita rerum & criminum. nam ἀνακεφαλαίωσις, peroratio dicitur, quando scilicet orator latius per totam orationem dispersa, in fine colligit necessaria & vrgentia. *Quo genere*) rem breuibus ostēdere. *Suum*) à se conditum. *Attacini manu*) sua vel amicorum manu testamenta scribebant: nā Tranquill. refert Tiberium scripsisse duplex testamentum ante bienniū quàm obiret, alterum sua, alterum liberti manu. *Ille*) Montanus. *Diluere*) refellere crimina. [*Secessit*) Legitur etiam recessit, scilicet à proposito, & defensione: an quod magis probo, abiit in insulam ab vrbe] *Turpis*) vitiosus. *Scribæ*) cum in rationibus monumentisque publicis versari testatur M.T. pro domo sua: hodie cancellarium non inusitato vocabulo appellamus. & autor est Vopiscus in Carino: fortasse à delendis & superinducendis literis dictum. Scæuola. ff. ij. cancellato pro deleto posuit. Dionysius libro. iiij. antiquitatum, & Iulius Capitolinus in Gordianis, testantur

ſtantur ſcribas rerum geſtarum ſummam complecti. [quanquam Suidas cancellos ianuas fori iudiciarij vel templorum eſſe ſcribat. vnde cancellarios dictos qui arcli-rata curant.] *Interciderat*) ex illis commentariis ea quibus videbatur Brutianum poſſe redarguere. Paulus ad legem Corneliam de falſis, Quid ſit falſum quæritur: & videtur id eſſe falſum, ſi quis chirographum alienum immutet, aut libellum vel rationes intercidat. *Crimine ſuo*) quòd defraudaſſet amicum intercidendo commentarios eius per fraudem. *De*) contra. *Pronunciauit*) iudicauit. [Legitur etiam perrogauit, id eſt ſtatuit, quanquam Apuleius in Floridis perrogare vſus ſit pro diligenter interrogare. Valerius tamen Maximus non perrogare, ſed prærogare, niſi menda eſt lib. i. ferè ad idem quod eſt pronunciare protulit. Minos, inquit, traductas ſibi leges prærogabat.] *Inſulam*) incertum in quam. ſolebant autem damnatos relegare ad tempus in quam libuiſſet Imperatoribus inſularum. *Integritatis*) virtutis. [*Teſtimonium*) vetus ſcriptura habet præmium.] *Conſtantia*) quòd fortiter ſe defendiſſet. *Prouinciam*) Bæticam. hoc habes lib. vij. *Quod abominor*) cuiûs omen deprecor. *Etiam atque etiam*) diligentiſſimè.

C. PLINIVS TRIARIO SVO S.

IMpenſè petis, vt agam cauſam pertinentem ad curam tuam, pulchram alioquin & famoſam: faciam, ſed non gratis. Quî fieri poteſt (inquis) vt non gratis? tu potes. exigam enim mercedem honeſtiorem gratuito patrocinio. Peto atque etiam paciſcor, vt ſimul agat Cremutius Ruſo, ſolitum hoc mihi, etiam in pluribus claris adoleſcentibus factitatum. Nam mirè concupiſco bonos iuuenes oſtendere foro, aſsignare famæ. Quod ſi cui, præſtare Ruſoni meo debeo: vel propter natales ipſius, vel propter eximiam mei charitatem:

IMpenſè) Triario promittit ſe defenſurũ cauſam, quam ſibi commẽdauerat: hac conditione, vt ſecum ageret Cremutius Ruſo, nobilis iuuenis, ſed in agendo tyro, quem in forum producere cupiebat. Triarius Maternus, ſi Capitolino fidem præſtamus, Senator nobilis extitit: eum milites ſeditione mota aduerſus Pertinacem, in caſtra ducere voluerunt, vt rebus Romanis præficerent: ſed ille nudus fugit, atque ad Pertinacem in Palatium venit, inde ex vrbe deceſſit: verùm miles Triarius is dicitur, qui in tertia acie collocatur, id eſt vltima, cum ſcutis. vnde ceſſit in prouerbium, Rem perueniſſe ad triarios, cùm in extremum periculum deducta eſt. *Impenſe*) enixè. *Famoſam*) claram. nam alibi refert egiſſe cauſas tantùm illuſtres, & ad exemplum pertinentes, ac amicorum gratia. *Qui*) quomodo fieri poteſt, vt non agas gratis, cùm in cauſis agendis ſemper abſtinueris ab omni pecunia, dono, munere. *Tu potes*) tu in cauſa es. *Gratuito patrocinio*) quàm ſi gratis defenderem. patrocinium enim defenſio. *Cremutius Ruſo*) cuius nullibi inuenio factam mentionem, ſed tantùm Ruſonis liberti Cæſaris Dictatoris: & alterius fœneratoris. Cremutium Cordum commemorat Tranquillus. *Factitatum*) vt eos foro aſſignem dicendi tyrocinio. *Natales ipſius*) quia nobilis [claritas namque natalium autoribus Euripide & Plutarcho ſolet afferre audaciam & bonos mores: contrà obſcuritas.] Natales enim pro nobilitate poni receptum eſt: nam Tranquillus ſcribit Lectorium deprecatum adulterij pœnam propter natales, id eſt maiorum ſuorũ nobilitatem. Hermogenianus, Conſideranda eſt origo

natalium. Et codice de iure annulorum Natales antiquos, & ius ingenuitatis nō ordo præstat decurionum, sed à nobis petitur, Imperator ait. Iuuenalis, Palmam inter dominas virtus natalibus affert. Et alibi, Quis Catilina tuis natalibus atque Cethegi Inueniet quicquam præclarius? Tertullianus, Fuerunt leges, quæ honestorū nataliū insignia non temerè vsurpare sinebant. Tacitus, Cornelius Fuscus ingens ætate, claris natalibus. pro quo dicendi genere lib. xii. dixit claris maioribus ortus. nam omnes boni semper nobilitati fauemus: & quia vtile est reip. nobiles esse homines dignos maioribus suis: & quia valet apud nos clarorum hominum senex de rep. meritorum memoria, etiam mortuorum. Hæc M. T. Pro P. Sestio, Natales etiam interdum offendes pro diebus natalibus vsurpari. *Mei charitatem*) ipsius amorem erga me. nam mei passiuè positum.

quem magni æstimo in ijsdem iudicijs, ex ijsdem etiam partibus cōspici, audiri. Obliga me, obliga antequam dicat nam cùm dixerit, gratias ages: spondeo, solicitudini tuæ, spei meæ, magnitudini causæ suffecturum. Est indolis optimæ, breui producturus alios, si interim prouectus fuerit à nobis. Neque enim cuiquam tam clarum statim ingenium est, vt possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam commendatórque contingat. Vale.

Quem) Rusonem. *Ex ijsdem partibus*) vt mecum causam defendat. plures enim causidici ab vtraque parte eandē causam tuebantur. *Gratias ages*) quia bene dicet. [*Suffecturum*) Fuit in secunda lectione satisfacturum.] *Indolis*) indicii, virtutis. *Producturus*) foro assignaturus. sic legimus apud Tranquil. Sæpius principum filios die virilis togæ productos in forum ad causas agendas. *Statim*) à principio.

C. PLINIVS MACRO SVO S.

QVàm multū interest, quid à quoq; fiat. eadem enim facta claritate vel obscuritate facientiū, aut tollūtur altissimè, aut humillimè deprimuntur. Nauigabam per Larium nostrum, cùm senior amicus ostendit mihi villam, atque etiam cubiculum quod in lacum prominet. Ex hoc (inquit) aliquando municeps nostra cum marito se præcipitauit. Causam requisiui. Maritus ex diutino morbo circa velanda corporis vlceribus putrescebat: Vxor, vt inspiceret, exegit: neque enim quenquā fidelius iudicaturū, possétne sanari. vidit, desperauit. hortata est, vt moreretur, coméśque ipsa mortis, dux, immò & exemplū, & necessitas fuit. Nam se cū marito ligauit, abiecítque in lacum. Quod factum,

QVàm) Rem verissimam exēplo Arriæ & municipis cuiusdam suæ comprobat, multa esse fama & gloria digna, quæ iacent in obscuro, quædā minora extolli, & per ora hominum ferri. *A quoque*) à claro viro an obscuro. *Eadem*) paria, & ex æquo præstantia. Agathia de Zenone, scribens monstrat vilium hominum facta iacere, principum etiam minima quæque extolli [illegible] εἰ καὶ μέγα ῥέξαιμεν ἔργον, οὔ τινος εἰς μνήμην [illegible]. οἱ δ' ἀγαθοὶ κἂν μηδὲν, [illegible] .i. obscuri homines, etsi magnū gerimus opus, nullius ad memoriā diu deuenimus: verū clari, etsi nihil, respirauerint solùm, Vt dixit vir Libs, hoc

adamante manet. *Tolluntur*) si clari sunt qui fecère: deprimuntur, si humiles. *Larium*) lacum iuxta Comum. *Nostra*) quia vterq; Nouocomensis erat. Velanda corporis, vt testiculi & penis, quæ etiam verenda corporis dicuntur. [Plin. lib. ij. Obscœnis autem motibus in verendis partibus.] vnde veretrum, quasi verendum. qua dictione Tranquillus & Lucilius autore Marco, vsi sunt. Celsus tradit pus multũ & cum malo odore è cole profluere: & interdũ ad neruos vlcus descendere, interdũ per ipsa vlcera colis sub cute exesus est: sic vt glans excidat. circa testiculos verò, nam & ipsi verẽda appellãtur, ex ictu ferè pus increscit. horũ omniũ remedia idẽ prębet. [*Indicaturũ*) melior lectio ex sequentibus, quàm indicaturum.] *Necessitas*) quia ligatum traxit secum in lacum.

Proximè) de recenti, nuperrime. *Minus*) laudabile sit. *Arriæ facto*, quæ se cõfodiens Pæto marito pugionem porrexit, vt suum exemplum sequeretur. *Minor ipsa*) obscurior municeps mea, quàm Arria.

ne mihi quidem, qui municeps, nisi proximè, auditum est: non quia minus illo clarissimo Arriæ facto, sed quia minor est ipsa. Vale.

C. PLINIVS HISPANO SVO S.

Scribis) Robustus Ocriculũ cũ Scauro tẽdẽs postea nusquã cõparuerat: quare Vipsanus rogauerat Secundũ, vt à Scauro de omnibus certior fieret, itaq; per epistolã pollicetur se Scaurũ aduocaturũ & omnia diligẽter interrogaturum: vereri tamẽ ne idẽ acciderit Robusto, quòd Metilio Crispo, qui post impetratos ordines nusquã cõparuerat. [Sũt qui volũt hãc epistolã scriptã Hispano nõ Vipsano. *Robustũ splendidũ equitẽ*) Equites Hirtius hoc titulo insigniuit ab auri fulgore, & virtutibus: Cecidere inquit, eo prælio splẽdidi, ac illustres viri, nõnulli Equites Romani. quẽ secutus in historiis Tacitus illustres equites pariter appellauit. *Ocriculũ*) Vmbriæ oppidũ. [*Fecisse*) in quibusdã exẽplaribus etiã antiquis legitur, peregisse. [*Inquisitionis vestigia*) signa & indicia inquirẽdi Robustũ. *Veniet*) cõcedit quòd Scaurus ideo veniat. *Vereor*) tamen timeo. *Ne frustrà*) veniat. *Municipi*) ex eadem patria Como. *Impetrauerã*) obtinuerã ab imperatore. *Ordines*) qui decuriis præerãt ordinarii dicebãtur, & principes, quòd primos ordines ducebãt. Ælianus cẽturionẽ qui præficitur duabus quadruplaribus à nõnullis dictũ ordinariũ asserit. Ordinẽ autẽ Liuius in bello refert habuisse sexagenos milites, duos cẽturiones, vexillariũ vnũ: is lib. vii. ab vrbe condita tradit latã esse legẽ militarẽ, quæ sacrata appellaretur: & in ea cautũ, ne quis vbi Trib. mil. fuisset, postea ordinũ ductor esset. vbi ductor ordinũ nihil aliud est, quàm primipilaris dignitas, [sicut apud M. T. in Philippicis scribitur.] Et Tacitus inquit, Redditi plerisque ordines: & mox, adimendis assignandísve militiæ ordinibus. [Tranquil. in Cæsare, quibus ex commendatione Põpeii ordines dederat potestatẽ trãseundi ad eum omnibus fecit.] *Instruendum*) rebus necessariis, vt armis & equis.

Scribis, Robustũ, splendidũ equitẽ Ro. cũ Attilio Scauro amico meo Ocriculũ vsque cõmune iter fecisse: deinde nusquã cõparuisse: petis vt Scaurus veniat, nósq., si potest, in aliqua inquisitionis vestigia inducat. Veniet, vereor ne frustrà. suspicor enim tale nescio quid Robusto accidisse, quale aliquãdo Metilio Crispo, municipi meo. Huic ego ordines impetrauerã, atque etiam proficiscẽti quadringẽta millia nũmûm ad instruendum se ornandúmque donaueram: nec postea aut epistolas eius, aut aliquem de

exitu nuncium accepi. interceptus ne ſit à ſuis, an cum ſuis, dubium: certè non ipſe, non quiſquam ex ſeruis eius apparuit. vtinam ne in Robuſto idem experiamur, tamen accerſamus Scaurum. demus hoc tuis, demus optimi adoleſcentis honeſtiſſimis precibus, qui pietate, mira etiam ſagacitate patrem quærit: dij faueant, vt ſic inueniat ipſum, quemadmodum iam cum quo fuiſſet, inuenit. Vale.

Exitu) illius Criſpi. *Interceptus*) interfectus. mortuus. Tranquil. in Auguſto, Intercepto communis filii pignore. Eſt enim intercipere quaſi totum capere. Terentius in Eunucho. Quod nos capere oportet hæc intercipit. *Experiamur*) inueniamus. *Demus hoc*) concedamus hoc. tale illud dandum precibus vxoris. dandum filiæ lachrymis, dandum etiam nobis amicis. *Adoleſcentis*) filii eius. *Sagacitate*) aſtutia, induſtria. De canibus ſagacitas propriè dicitur, qui aduenientem ſagaciter adoriantur. Seneca prudentiam à ſagacitate ſic diſtinguit, Laqueis captare feras & fallere viſco: Atq; etiam magnos canibus circundare ſaltus omnia iſta ſagacitas hominum, non ſapientia inuenit. *Cum quo*) cum Attilio Scauro.

C. Plinivs Serviano Svo S.

Gaudeo & gratulor, quòd Fuſco Salinatori filiam tuã deſtinaſti. Domus patritia, pater honeſtiſſimus, mater pari laude. Ipſe eſt ſtudioſus, literatus, etiã diſertus, puer ſimplicitate, comitate iuuenis, ſenex grauitate: neque enim amore decipior. Amo quidem effuſè (ita officijs, ita reuerentia meruit) iudico tamen, & quidem tanto acrius, quanto magis amo: tibíque, vt qui explorauerim, ſpondeo habiturum te generum, quo melior fingi, ne voto quidem potuit. Supereſt, vt auum te quàm maturiſſimè ſimillimum ſui faciat. Quàm fœlix tempus illud quo mihi liberos illius, nepotes tuos vt meos vel liberos vel nepotes ex veſtro ſinu ſumere, & quaſi pari iure tenere contingat. Valc.

Gaudeo) Seruiano principi viro gratulatur, quòd filiam ſuam Fuſco Salinatori vxorem dare decreuiſſet, cuius virtutes plurimùm probat, optátque filios ſimiles ei naſci. *Deſtinaſti*) ſponſam decreuiſti. *Domus patritia*) eſt Salinatori domus Senatoria, cuius maiores patres, id eſt Senatores, fuerunt. *Honeſtiſſimus*) honoribus auctus & decoratus. *Comitate*) facetiis. *Officijs*) in me præſtitis. *Iudico*) examino diligenter cauſas cur eum laudo: nec amore decipior: neque enim ſoli maligni iudicant. *Vt qui explorauerim*) tanquam is qui penitus eum inſpexerim. *Auum te faciat*) ſuſcepto filio. *Simillimum ſui*) [te] optimum virum ſicut ipſe Fiſcus eſt. *Pari iure*) [tanquam ſi mei eſſent, quia amo te] tanquam parentem, & illum tanquam filium.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

Rogas, vt cogitem, quid designatus Consul in honorem principis censeas. Facilis inuentio, non facilis electio. Est enim ex virtutibus eius larga materia, tamen quod sentiam, indicabo, si priùs hæsitationem meam ostendero. Dubito num idem tibi suadere, quod mihi debeam. Designatus ego Consul, omni hac, & si non adulatione, specie tamen adulationis abstinui: non tanquam liber & constans, sed tanquam intelligens principis nostri: cuius videbam hanc esse præcipuam laudem, si nihil quasi ex necessitate decernerem. Recordabar etiam plurimos honores pessimo cuique delatos, à quibus hic optimus separari non alio modo magis poterat, quàm diuersitate censendi: quod ipsum non dissimulatione & silentio præterij, ne fortè non iudicium illud meum, sed obliuio videretur. Hoc tunc ego, sed non omnibus eadē placent, nec conueniunt quidem. Præterea, faciendi aliquid vel non faciendi vera ratio, cùm hominum ipsorum, tum rerum etiam ac temporum conditione initur. Nam recentia opera maximi principis præbent facultatem, noua, magna, vera, censendi: quibus ex causis (vt suprà scripsi) dubito an idem nūc tibi, quod tunc mihi suadeam. Illud non dubito, debuisse me in partes consilij tui ponere, quid ipse fecissē. Vale.

Rogas) Seuerum Cos. à Traiano designatū consulentem quid censeret in laudem principis, docet Secundus exemplo suo quid faciendum, sed illi datam materiam censendi, & noua & maiora rebus nuper ab Imperatore præclarioribus gestis. *Censeas*) decernas: nam Consules designati in honorem principis aliquid decernebant. *Malo*) magīs probo. [Duplex lectio circunfertur, scribam tamen quod sentiam, vel quod malo indicabo. altera, tamen quod sentio indicabo.] *Quod*) mihi suasi. *Hac adulatione*) qua cæteri vtuntur voce, & gestu promerendi fauoris gratia: & quanquam Seneca plura interdum alibi de adulatione scribat, eum tamen libro sexto epistolarum dicentem audiamus, Adulatio, inquit, similis est amicitiæ: non imitatur illam tantùm, sed vincit, & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur, & in præcordia vna descendit: eo ipso gratiosa, quo lædit: vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt: temeritas sub titulo fortitudinis latuit: moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur: adulamur etiam brutis, si Columellæ credimus, præcipienti ad boues illigatos cum quadam adulatione accedendum. *Specie*) forma, apparentia. *Non tanquam liber & constans*) non abstinui adulatione, quòd libertate dicendi & constantia vsus sim: sed quia intelligebam Traiani virtutes eas esse, quæ non indigerent blanditiis. *Intelligens principis nostri*) sciens hanc esse laudem Imperatoris. *Necessitate*) tanquam coactus ab eo, quod fit sub malis principibus. *Decernerem*) censerem *Pessimo cuique*) Imperatori, non princeps enim Caligula, sed monstrum, cognominatus est Pius, castrorum filius, pater exercituum, & optimus maximúsque Cæsar. *Optimus*) quod cognomentum Tra-

iano inditum est ab optimis moribus. *Diuersitate censendi*) vt vnus vnum, alius aliud in honorem principis decerneret, neque idem omnes. *Non præterij dissimulationem*) apertè dixi. [*Illud* si silentio præterij, sic non videretur factum meo iudicio, sed obliuione.] *Iudicium*) recta animi examinatio: nam qui veris rationibus mouetur, bene meminit: qui adulatione, facilè, obliuiscitur. *Hoc tunc ego*) censui cùm Consul designatus eram. *Conueniunt*) decora sunt. *Conditione*) hominum: si fiunt clariores, vel obscuriores, ac deinceps. nam nisi hominum, rerum, temporum conditionem rectè considaueris, antequam negocia aggrediaris, facilè decipieris. [*Initur*) quid si mutatur, vt est in pontificio exemplari.] *Recentia opera*) bellum Dacicum deuicto rege Decibalo, de quo libro octauo commodius. *Noua*) nouos honores. nam secundum Tacitum noua in rempublicam merita non vsitatis vocabulis sunt honoranda. *Tunc*) cùm gessi Consulatum. *In partes consilij tui*) adiuuare consilium tuum scribendo, quid ipse consul fecissem.

C. PLINIVS PONTIO SVO S.

SCIO quæ tibi causa fuerit impedimento, quominus præcurrere aduentum meum in Campaniam posses: sed quanquam absens totus huc migrasti, tantum mihi copiarum tam vrbanarum quàm rusticarum, nomine tuo oblatū est, quas omnes improbè, accepi tamen. Nam me tui, vt ita facerem rogabāt: & verebar ne & mihi & illis irascereris, si non fecissem. In posterum nisi adhibueris modum, ego adhibebo. Etiam tuis denuntiaui, si rursus tam multa attulissent, omnia relaturos. Dices oportere me tuis rebus vt meis vti. etiam: sed perinde illis ac meis parco. Vale.

SCio) Admittit Pontij excusationem, quòd sibi non occurrisset: & fructus quos miserat scribit recepisse, denuntians in futurum vt modum donis imponeret. *Præcurrere*) præuenire vt me susciperes. *Huc*) in Campaniam. [*Quæ*) tum ex codice antiquo, de qua dictione alibi vberius tractatum est.] *Improbè*) rusticè feci accipiendo eas. *Illis*) tuis. *Fecissem*) accepissem. *Adhibebo modum*) nihil accipiam, vel parcè. *Etiam*) confirmantis aduerbium, vt alibi.

C. PLINIVS QVADRATO SVO S.

AVidius Quietus, qui me vnicè dilexit, & quo non minimum gaudeo, probauit, vt multa alia Thraseæ (fuit enim familiaris) ita hoc sæpe referebat, præcipere solitum suscipiendas esse causas, aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes.

AVidius) Numidium Quadratum, quem iam foro assignauerat, exemplo sui monet quas causas agere debeat: imprimis vt multum studeat, vt quoties opus fuerit, sit paratus ad dicendum: interdum tamē standum necessitati, quod ipse quandoque fecisse testatur, dum mandatis Senatus paret: cuius iussu refert orationes à se habitas. *Auidius Quietus*) Auidij fit mentio apud Africanum iuris-

consultum. Auidium Nigrinum Procos. sub Domitiano testantur epistolæ Secundi & Traiani: & Ventidium Quietum lego fuisse Seuero imperante. Lusius verò Quietus, quanquam apud Eusebium in Chronicis corruptè legatur Lisias, Iudæos rebellantes Mesopotamia exterminauit: nam aduersum eos aciem struens infinita millia interfecit, ob quæ Iudeæ procurator à Traiano decernitur: postea sublatis Mauris, quos regebat, quia suspectus imperio fuerat, ab Adriano est exarmatus, autore Spartiano. *Quò*) quòd multa Thraseæ & dicta & facta probaret: [an potius quòd gauderet consuetudine Auidii. nam legitur etiam, quo non gaudeo.] *Non minus gaudeo*) scilicet quàm me diligeret. *Thraseæ*) Pæti Thraseæ. *Familiaris*) amicus, quasi ex eadem familia eius Thraseæ. *Præcipere solitum*) Thraseam consueuisse hoc iubere.

Cur amicorum? non eget interpretatione. Cur destitutas? quòd in illis maximè & constantia agentis, & humanitas cerneretur. Cur pertinentes ad exemplum? quia plurimum refert bonum an malum induceretur. Ad hæc ego genera causarum, ambitiosè fortasse, addam tamen claras & illustres. æquum enim est agere nonnunquam gloriæ, & famæ, id est suam causam: hos terminos, quia me consuluisti, dignitati ac verecundiæ tuæ statuo. Nec me præterit, vsum & esse, & haberi optimum dicendi magistrum. Video etiam multos paruo ingenio, literis nullis, vt bene agerent agendo consecutos. Sed & illud quod vel Pollionis, vel tanquam Pollionis accepi, verissimum experior, Commodè agendo factum est, vt sæpe agerem: sæpe agendo, vt minus commodè: quia scilicet assiduitate nimia facilitas magis, quàm facultas: nec fiducia, sed temeritas paratur. Nec verò Isocrati, quò minus haberetur summus orator,

Cur amicorum) cur præciperet amicorum causas suscipiendas. *Non eget interpretatione*) satis enim manifestum omnia pro amico facienda, modò non excedant verecundiæ terminos. *Destitutas*) causas periculosas, & derelictas ab aliis propter difficultatem, putabat suscipiendas. *Cur pertinentes ad exemplum*) causas futuras bono exemplo legentibus & audientibus. nam exemplorum quædam comparata sunt, vt nos instruant ad bonum: quædam ad malum declinandum. *Hæc*) tria. *Ambitiosè*) faciā ambitionis & honoris causa. *Claras*) causas famosas. *Gloriæ*) respectu laudis. *Idem*) vtagas illa quatuor causarum genera. [Est enim in pontificio codice. loco idē huiusmodi lectio, id est suam causam: hos terminos, quia me consuluisti] *Vsum optimum dicendi magistrum*) quod frequenter Marcus Tullius testatur, vt primo & tertio de Oratore: item de perfecto oratore: ac pro Cor. Balbo. *Illud*) dictum. *Vel tanquam Pollionis*) quanuis circunferatur, tanquam Pollionis dictum, dubitat tamen an illius sit. *Commodè* bene. *Assiduitate*) dicendi continuatione. *Facilitas*) secutus est præceptorem Fabium, qui lib. x. inquit, Scribendo dicimus diligentius, dicendo scribimus facilius. [*Facultas*] legitur etiam doctrina, sed magis placet facultas, id est copia.] *Nec verò Isocrati*) non obfuit Isocrati quo minus haberetur summus orator, quòd non auderet in publicum prodire ad causas agendas debilitate vocis & pudore. Isocrates Atheniensis rhetor, vt Plutarchus in eius vita scripsit, sui temporis insignis, in cuius labris siren insederat, si Philostrato credimus, in compositione plusquam diligens, nitidus, comptus, & palęstræ quàm

pugnæ magis accommodatus, omnes dicendi veneres sectatus est, cuius è ludo, tanquam ex equo Troiano innumeri principis exierunt. Lege vitam eius apud Plutarchum, Philostratum & Dionysium.

offecit, quòd infirmitate vocis, mollitie frontis, ne in publico diceret, impediebatur. Proinde multū lege, scribe, meditare, vt possis, cùm voles dicere: dices, cùm velle debebis. Hoc ferè temperamentum ipse seruaui, nonnunquam necessitati, quæ pars rationis est, parui. Egi enim quasdam à Senatu iussus, quo tamen in numero fuerunt ex illa Thraseæ diuisione, hoc est ad exemplum pertinentes. Adfui Bæticis contra Bæbium Massam. quæsitum est an danda esset inquisitio: data est. Adfui rursus, iisdem quærentibus de Cæcilio Classico. quæsitum est an prouinciales vt socios ministrósque Proconsulis plecti oporteret: pœnas luerunt. Accusaui Marium Priscum, qui lege repetundarum damnatus vtebatur clementia legis, cuius seueritatem immanitate criminum excesserat: relegatus est. Tuitus sum Iulium Bassum, vt incustoditum nimis & incautū, ita minimè malum: iudicibus acceptis in Senatu remansit. Dixi proximè pro Vareno postulante, vt sibi inuicem euocare testes liceret: impetratum est. In posterum opto vt ea potissimùm iubeat, quæ me deceat vel sponte fecisse. Vale.

Offecit) obstitit. *Infirmitate vocis, mollitie frontis*) Fuit enim exiguæ vocis, & verecundi pudoris. Cicero. ij. de Oratore, Vt ille, inquit, pater eloquentiæ de se Isocrates scripsit ipse, pudore à dicendo, & timiditate ingenua refugisti. nam Isocrates in oratione, cui titulus, παναθηναϊκός talia de se fassus, Scio naturam ad res gerendas infirmiorem & debiliorem, quàm opus sit. nam ad orationes neque exactam, neque omnino inutilem, sed iudicare quidem de vnaquaque re veritatē magis potentem, quam scire pollicentem: verùm agere de his in concione multorum audacter hominū omnibus (vt verum dicam) inferiorem: nam adeo mancus vtriusque rei sum, quę vim habent apud vos vocis, & audaciæ, vt nesciam si quis alius ciuiū sit. Hæc ad verbum traduximus suppressis Græcis verbis, ne in his videamur nimium insolescere. *Meditare*) te declamādo exerce. μελέτη enim declamatio dicitur. *Cùm debebis velle*) cùm occurret tibi vna prædictarum causarum. *Temperamentum*) modestiam, cōtinentiam. *Quæ pars est rationis*) nullis enim subiacet legibus, & feriis caret, tradente Palladio: demum ἀνάγκῃ οὐδὲ θεοὶ μάχονται, id est necessitati ne dii quidem repugnant, nam cogit ad effectum, quæ à fato dependent: vnde in officiis scripsit Cicero Necessitati esse parendum. In Græco epigrammate πάντολμος ἀνάγκη appellata, quòd omnia audeat: fit autem sæpius virtutis causa. *Iussus*) prædiximus interdum dari litigantibus aduocatos à Senatu. *Fuerunt*) aliquæ causæ. *Ex illa diuisione Thraseæ*) ex ea diuisione causarum, quas Thrasea præcipiebat suscipiendas: hoc est id genus quod pertinebat ad exemplum, vt adesse Bæticis, quòd expilati essent à Bebio Massa & Cæcilio Classico. *Exemplum*) vt bonos tueri, & malos opprimere debeamus. *Bebium Massam*) Hanc rem latius complectitur lib. vij. ad Tacitum scribens: illic tamen nulla expressè de inquisitione fit mentio, sed cùm referat fuisse damnatum, sequitur vt præcesserit inquisitio. *Rursus*) secundò. nam ter egit pro Bæticis, quod lib. iij ad Macrinum testatus est: tertio se munere functum

functum pro illis scribens, vnde subiungit iisdem Bæticis lamentantibus, quòd Classicus prouinciam spoliasset. contentio fuit an ministri eius venirent puniendi, quòd operam suam ad turpe ministerium præstassent. res ista iam longa, & præcedenti epistola cognita. *Prouinciales*) Bæticos, qui se implicauerant rapinis Proconsulis: neque enim ita defendebantur, vt negarent, sed vt necessitati veniam deprecarentur. esse enim se prouinciales, & ad omne Proconsulum imperium metu cogi. verùm Secundus probauit ministerium esse crimen, & ideo multi damnati. *Marium Priscum*) Proconsulem Africæ. luculenta epistola hoc iudicium iam enarratum, vt Iuuenalem eundem bis vellicantem omittamus. *Clementia legis*) quæ iubebat vt ablata restitueret, verùm maiore pœna digna flagitia commiserat, quibusdam crudeliter excarnificatis. *Immanitate*) crudelitate, dum accepta pecunia punit Equitem Romanum exilio, & septem eius amicos morte. Item alium Equitem Romanum multis cruciatibus dilacerat. *Relegatus*) in exilium actus interdicta vrbe Italiáque. *Tuitus*) vocabulum raro inuentu. Paulus tamen. ff. quinquagesimo titulo de vacatione, Qui publicum, inquit, negocium tuitus sit: & cæteri Iurisconsulti frequenter dixère, tuitionem, vt Vlp. ff. xliij. Verbum sanè illinc deductum, vt secundum aliquos æditus. *Iulium Bassum*) qui sortitus Bithyniam rediit reus. relege ex libro quarto super hoc epistolam, ad Vrsum. *Incustoditum*) simplicem, improuidum, dum munera contra legem accipit. *In Senatu*) in ordine Senatorio: veruntamen eius acta rescissa testatur in Epistolis ad Traianum. *Impetratum est*) hoc vidimus libro quinto ad Vrsum. *Iubeant*) Senatores: nam prædictas causas egerat iubente Senatu. *Quæ*) ea genera causarum quæ mihi decori sint, ac si sponte fecissem & elegissem.

C. PLINIVS FABATO SVO S.

Debemus me Hercule natales tuos perinde ac nostros celebrare, cùm lætitia nostrorum ex tuis pendeat, cuius diligentia & cura hîc hilares, istic securi sumus. Villa Camilliani quam in Campania possides, est quidem vetustate vexata, ea tamen, quæ sunt pretiosiora, aut integra manent, aut leuissimè læsa sunt. Attendimus ergo vt quàm saluberrimè reficiantur. Ego videor habere multos amicos, sed huius generis, cuius & tu quæris, & res exigit, prope neminem. Sunt enim omnes togati & vrbani: rusticorum autem prædiorum administratio poscit

Debemus) Quassata prosoceri sui villa ex vetustate, quærit præficere prædio aliquem virum durum & agrestem, qui intersit operi reficiendo. *Natales tuos*) nobilitatem tuam manifestam per Camillianam villam, quam maiores tui tibi reliquerunt: an potius, quòd ibi natus erat Fabatus. Sunt qui legant nouales tuos, scilicet agros, propter sequentia, præsertim illud, rusticorum autem prædiorum administratio. *Nostrorum*) natalium. *Cuius*) Fabati consuetum apud Græcos non modò poetas, quibus maior licentia, sed oratores etiam, à plurali transire ad singularem. quod nostri imitati non tamen sine ratione, vt hic, nam in illo pronomine, tuis, intelligitur ex te Fabato. *Hic*) Romæ. *Istic*) Comi. *Camilliana*) quæ quondam Camilli fuerat. *Vexata*) excisa, comesa. [concussa.] *Reficiantur*) restituantur, resarciantur. *Togati*) officiis ciuilibus assueti.

durum aliquem & agrestem, cui nec labor ille grauis, nec cura sordida, nec tristis solitudo videatur. Tu de Rufo honestißimè cogitas. Fuit enim filio tuo familiaris. quid tamen nobis ibi præstare poßit, ignoro, velle plurimum credo. Vale.

Durum aliquem & agrestem) Columella libro I. præmoneo ne villicum ex eo genere seruorum, qui corpore placuerunt, instituamus, nec ex eo quidem ordine, qui vrbanas ac delicatas artes exercuerint. Socors & somniculosum genus id mancipiorum ociis, campo, circo, theatris, aleæ, popinæ, lupanaribus consuetum. vt enim qui in villis intra consepta morarentur, quàm qui foris terram molirentur, sic [eos] qui sub vmbra ciuitatis intra mœnia desides cunctarentur, quàm qui rura colerent, administraréntve, segniores visos. Eligendus est rusticis operibus ab infante duratus, & inspectus experimentis, si tamen is non erit de iis præficiatur, qui seruitutem laboriosam tolerauerunt: mediæ sit ætatis & firmi roboris, peritus rerum rusticarum: aut certè maximæ curæ, quò celerius addiscat: *Sordida*) vilis. *Solitudo*) quòd solus & sine vrbanorum contubernio viuat: hinc Columella vetat nundinas villicum frequentare, vt semper in opere sit. *Honestißimè*) cum honore tuo. est enim vir tibi amicus. *Familiaris*) domesticus. *Nobis*) in rem nostram. *Ibi*) in rebus rusticis. [*Poßit præstare*) possit facere. Est alia lectio, Quid tamen noui sibi præstare possit ignoro. vt sit sensus, nescio quid noui præterquam consueuerat, quod non facit in re præsenti, sibi deposcat, & assumat præstandum, quanuis credam habere bonam mentem præstandi plurima. in antiquo codice pro credo legitur scio.]

C. PLINIVS CORNELIANO SVO S.

EVocatus in consilium à Cæsare nostro ad Centumcellas (hoc loco nomen) longè maximam cepi voluptatem. Quid enim iucundius quàm principis iustitiam, grauitatem, comitatem, in secessu quoque vbi hæc maximè

Euocatus) Secesserat Traianus ad Centumcellas, quò consilii gratia Secundum cum multis Senatorum euocauerat: ibique Claudius Aristo ab inuidis accusatus absoluitur. Gallita adulterij rea cum adultero condemnatur, tertio die cognouerunt codicillos Iulij Tyronis, sed hæc iudicia remissiones variabant: nam senatores adhibebantur cœnæ iucundissimi principis, & xeniis donabantur. Hæc Secundus amico suo Corneliano scribit: ac postremò portum à Traiano iam semistructum summa cum euidentia repræsentari. *Euocatus*) ab vrbe accersitus. *In consilium*) ad sententiam dicendam, ad iudicandum. *Centumcellas*) abest à Corneto passuum milia decem, portus celebris arcem habens munitissimam, cui ciuitati veteri nomen est: olim Centumcellensis portus: paruo enim spatio abest Centumcellensis oppidi locus à Barbaris dirutus, in quo diuum Augustinum libros de trinitate tradunt scripsisse. Neque in hoc [Gaspar] Blondus est audiendus. cùm refert Plinium dicere Adrianum Imperatorem centum iudicibus ad audiendas publicè causas se præsente institutis cellas totidem ædificasse, cùm neque Adrianum, sed Traianum, neque centum cellas totidem iudicibus excitasse tradat. Centumcellas oppidum fuisse Italiæ sæpe fit mentio in libello Gottico, quem Leonardus Aretinus latinitate donauit. hodie quoque [ad Grauiscas] portus vetustissimus extat, in cuius ostio insulæ

forma cum dimidiata turri. [Ptolemæus iuxta Populoniam Rusellas locat. Strabo post Grauiscas regis villam, Maleoti Pelasgi regiam. *Hoc nomen*) est. *Loco illo*) Centum cellarum. *Iustitiam, grauitatem*) in cognoscendo & iudicando. *Comitatem*) in conuiuiis.

recluduntur, inspicere? Fuerunt variæ cognitiones, & quæ virtutes iudicis per plures species experirentur. Dixit causam Claudius Aristo princeps Ephesiorum, homo munificus, & innoxiæ popularitatis: inde inuidia, & ab dissimillimis dissimilis delator immissus. Itaque absolutus vindicatúsque est. Sequenti die audita est Galitta adulterij rea. Nupta hæc Tribuno militum honores petituro, & suam & mariti dignitatem centurionis amore maculauerat. maritus Legato Consulari, ille Cæsari scripserat. Cæsar excussis probationibus, centurionem exautorauit, atque etiam relegauit. Supererat crimini, quòd nisi duorum esse non poterat reliqua pars vltionis, sed maritum non sine aliqua reprehensione patientiæ, amor vxoris retardabat: quã quidem etiã post

Recluduntur) ostenduntur, aperiuntur hæ virtutes *Iudicis*) Traiani. *Ephesiorum princeps*) primus in vrbe Epheso. Ephesus ciuitas Ioniæ celeberrima, & portus in sinu. Herodot. Lydiæ esse dicit, vocatur & Smyrna, ab Amazone Smyrna appellata, & Sermona, & Ortygia, & Ptelea. ibi erat tẽplum Dianæ. vrbs in cauo loco condita, tempestate submersa fuit multis interemptis. Lysimachus ciuitatem transtulit, vbi nunc est, quam ab vxore sua Arsinoen nominauit, sed eo mortuo priorem appellationem resumpsit. Hæc Stephanus. *Innoxiæ popularis.*) populo gratus sine damno alicuius, vel innoxiæ popularitatis, ad idem. *Inde*) quia populo erat acceptus *Inuidia*) orta est in eum *Delator*) accusator. [*Dissimilis*) malus. *Immissus*) subornatus & instructus in illius accusatione. *Ab dissimillimis*) à pessimis & populo ingratis. *Vindicatus*) irrogata accusatori merita pœna. *Honores*) magistratus. *Suam dignitatem*) nam mariti honor ad vxores redundat. Vlpianus. ff. i. Fœminæ nuptæ clarissimis personis clarissimarum personarum appellatione tenentur, fœminis enim dignitatem clarissimam mariti tribuunt. *Centurionis amore*) capta desiderio centurionis cum quo adulterium committebat. *Maritus*) Galittæ coniux scripserat. *Legato Consulari*) nam centurio Tribuno, Tribunus Legato paret. Tribunus igitur Legato Consulari rem scripserat, ille verò Traiano. *Excussis probationibus*) diligenter examinatis testibus. *Centurionem exauctorauit*) remouit à primipilatu secundum leges. Arrianus de re militari, adulterio vel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non sunt recipiendi. Auctorare autem est pecunia addicere sibi aliquem: exauctorare verò, à mercede constituta remouere. aliquando tantummodo pro repudiare sumitur. Macrobius, Exauctorata, inquit, verba iam desueta & abolita: sic Seruius dixerat sententiam exauctorari. seruauit legis ordinem Traianus, quæ præcipit ab adultero accusationem incipiendam: neque aliter ad mulierem perueniendum, nisi illo reo peracto. Et præter Vlpianum Marcellus, Nupta, inquit, non potest accusari non tantùm ab eo, qui adulterum accusauit, nec obtinuit, sed nec ab alio quidem si adulter absolutus est: proinde si per collusionem cum adultero constituerit, fueritque absolutus, dedit mulieri nuptæ aduersus omnes securitatem. *Crimini*) adulterio. *Nisi saltem*) ad minus. nam adulterium non potest esse vnius tantùm. *Reliqua pars vltionis*) vt Galitta puniretur. *Retardabat*) ab accusatione. Domitianus Equitem Romanum ób reductam in matrimonium vxorem, cui dimissæ adulterii crimen intenderat, con-

demnauit. *Non sine reprehensione*) criminis lenocinij. Seuerus & Antoninus Imperatores, Crimen lenocinij contrahunt, qui deprehensam in adulterio vxorem in matrimonio retinuerunt. Marcellus ad legem Iuliam de adulteriis, & stupro, Mariti lenocinium lex coercuit, qui deprehensam vxorem in adulterio retinuit, adulterúmque dimisit: debuit enim vxori quoque irasci, quæ matrimonium eius violauit.

delatum adulterium domi habuerat, quasi contentus æmulum remouisse. Admonitus, vt perageret accusationem, peregit inuitus, sed illam damnari etiam inuito accusatore necesse erat: damnata, & Iuliæ legis pœnis relicta est. Cæsar & nomen centurionis, & commemorationem disciplinæ militaris sententiæ adiecit, ne omnes eiusmodi causas reuocare ad se videretur. Tertio die inducta cognitio est multis sermonibus, & vario rumore iactata Iulij Tyronis codicillis, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. Substituebatur crimini Sempronius Senecio Eques Romanus, & Eurythmus, Cæsaris libertus, & procurator. Hæredes, cùm Cæsar esset in Dacia, communiter epistola scripta petierant vt susciperet cognitionem: susceperat. reuersus diem dixerat: & cùm ex hæredibus quidam quasi

Delatum) accusatum. *Adulterium*) Papinianus ad legem Iuliam de adulteriis & stupro. Lex Iulia stuprum & adulterium promiscuè appellat, sed propriè adulterium in nuptam committitur, propter partum ex altero conceptum composito nomine. *Æmulum*) riualem cẽturionem. *Remouisse*) relegasse. *Admonitus*) à Traiano. *Vt perageret accusationem*) vt vxorem Galittam condemnandam curaret. Peregisse autem, vt Iurisconsultus. ff. quadragesimooctauo ad legem de adulteriis asserit: non aliter quis videtur, nisi & condemnauerit. Adulterij autem accusatio ex consensu Iurisconsultorum imprimis ad maritum pertinet: & marito iure mariti accusanti illi præscriptio obiicitur: si lege prodidisse dicatur, ob hoc quòd aggressus accusationem adulterij, accusare destitit, quíque in adulterio deprehensam retinuerit, in eum pœna statuta. cuius metu quanquam inuitus Tribunus vxorem ream peregit. *Inuito accusatore*) nã adulterium publicum crimen est, & reip. causa constitutum. Vlp. enim de publicis iudiciis, Non omnia inquit iudicia in quibus crimen vertitur, publica sunt, sed ea tantùm, quæ ex legibus iudiciorum publicorum veniunt, vt Iulia maiestatis, Iulia de adulteriis. vnde non in manu mariti erat ab accusatione desistere, verùm ponamus aliquo casu destitisse, alium exercere vtile erat: nam & pater adulteræ & alii accusare poterant, si prius adulterum condemnassent. *Relicta pœnis*) damnata pœnis lege Iulia de adulteriis constitutis, quæ temeratores aliarum nuptiarum gladio punit. *Sententiæ adiecit*) postquam pronunciauit de supplicio, adiecit huic sententiæ se suscepisse hanc cognitionem adulterii propter disciplinam militarem, quam corrigere pertinebat ad se: nam post Augustum iam collapsam militarem disciplinam Traianus seuerissimè restituit. *Eiusmodi*) adulterii. flagrabat enim orbis innumeris adulteriis. quod Iuuenalis notabiliter flagellat. *Reuocare*) ab ordinariis magistratibus, vt à Prætore sibi vendicare. *Iactata*) priusquam introducerentur vulgata. *Codicillis*) de testamento. *Substituebantur crimini*) accusabantur, agebantur rei tanquam id crimen fecissent. *In Dacia*) dum bellum gereret contra Decibalum Dacorum regem, cui bis intulit bellum. *Communiter*) ex

consensu omnium. *Diem dixerat*) dederat diem quo in ius conuenirent, citauerat partes ad constitutum diem.

reuerentia Eurythmi remitterent accusationem, pulcherrimè dixerat, Nec ille Polycletus est, nec ego Nero. Indulserat tamen petentibus dilationem, cuius tempore exacto consederat auditurus. A parte hæredum intrauerunt duo: omnino postularunt, vt omnes hæredes agere cogerentur, cùm detulißent omnes, aut sibi quoque desistere permitteretur. Locutus est Cæsar summa grauitate, summa moderatione: cúmque aduocatus Senecionis & Eurythmi dixisset suspicionibus relinqui reos, nisi audirentur, Non curo (inquit) an isti suspicionibus relinquantur, ego relinquor. Dein conuersus ad nos, Ἐπιστασθε quid facere debeamus? Isti enim queri volunt quòd sibi licuerit non accusare: tum ex consilij sententia iußit denunciari hæredibus omnibus, aut agerent, aut singuli approbarent causas non agendi, alioqui se vel de calumnia pronunciaturum. Vides quàm honesti, quàm seueri dies, quos iucundißima

Reuerentia) respectu Traiani, quòd eius libertus esset. *Remitterent accusationem*) iudicio absoluerent, & ab accusatione liberarent. *Dixerat*) Traianus. *Polycletus*) quem scribit Tacitus vnum ex libertis magna Neronis spe [missum in Britanniam] ad gignendam autoritate sua inter legatum & procuratorem concordiam, & ad rebelles barbarorũ animos pace cõponẽdos: nec defuit Polycletus quo minus ingenti agmine, Italiæ Galliæque grauis, postquam Oceanum transmiserat militibus quoque Ro. terribilis incederet. sed hostibus irrisui fuit apud quos flagrante etiam tum libertate, nõdum cognita libertinorum potentia erat: mirabãtúrq; quòd dux & exercitus tanti belli confector seruitiis obediret. Et Dion inquit, Seorsum à Nerone Polycletus agebat, populabatur, rapiebat omnia quæcunque poterat. Hinc apud Tacitum legimus libertum Vitellii Asiaticum potentia æquasse Polycletos, Patrobios & vetera odiorum nomina. Non erat igitur Traianus alter Nero, qui tantum libertis suis permitteret rapinarum. amauit quidem ille suos libertos. sed vt eos libertos non dominos haberet. vnde in Panegyrico scripsit, Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tanquam libertis habes: abundéque sufficere his credis, si probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium non magni principis magnos libertos. *Dilationem*) comperendinationem. *Petentibus*) Senecioni & Eurythmo. *Exacto tempore*) cùm aduenisset dies designatus cognitioni. *Consederat*) pro tribunali cum Senatoribus, quos habebat in consilio auditurus vtrasque partes. *Intrauerunt*) ad dicendam causam venerunt. *Agere*) dicere causam. quia hæredum quidam Eurythmo accusationem remittebant. *Detulissent omnes*) vno consensu accusationem omnes inchoassent: aut si illi desisterent ab accusatione, sibi quoque liceret abire. *Suspicionibus relinqui reos*) quòd omnes suspicarentur reos nõ carere crimine, si respectu Cæsaris contra illos agere desisterent. *Isti*) Senecio & Eurythmus. *Ego*) quòd videntur desistere mea causa non reorum. *Nos*) Senatores. *Ἐπίστασθε*) scitis, vel *κατασήσατε*) constituite, decernite. *Isti*) hæredes. *Volunt queri*) volunt vt quæramus. *Quòd sibi licuisse non accusare*) quòd possint iure desistere ab incœpta accusatione. *Consilij*) Senatus. *Agerent*) persequerentur.

accusationem. *Pronunciaturum*)damnaturum hæredes. *De calumnia*)quæ est vexatio alicuius in litibus per fraudem & frustrationem. nam calumniari est morari, & frustrari à verbo caluo: & calumniari est falsa crimina intendere secundum Marcellum ad Senatusconsultum Turpilianum. & calumniatoribus pœna lege Rhemia irrogatur, contra quos Imperatores Honorius & Theodosius hæc constituerunt. Quisquis inquiunt crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cùm calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicij. Lege enim duodecim tabularum cautum erat, vt calumniator idem pateretur quod reus, si cōuictus esset. Imperatores, Valēs & Valentinianus, Fallaciter incusantibus maximè post exhibitionem accusati nullus iuris color, velut deriuata excusatione proficiat, non publica abolitio, non priuata, non specialis indulgentia, ne beneficium quidem publicum. Plura. ff. tertio. & Codice de calumniatoribus.

remißiones sequebantur. Adhibebamur quotidie cœnæ. erat modica, si principem cogites: interdum acromata audiebamus, interdum iucundißimis sermonibus nox ducebatur. Sūmo die abeuntibus nobis (tam diligens in Cæsare humanitas fuit) xenia sunt missa. Sed mihi vt grauitas cognitionum, consilij honor, suauitas simplicitásque conuictus, ita locus ipse periucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridißimis agris: imminet littori, cuius in sinu quàm maximus portus, velut amphitheatrum. Huius sinistrum brachium firmißimo opere munitum est: dextrum elaboratur. In ore portus insula assurgit, quæ illatum vento mare, obiacens frāgat, tutúmque ab vtroq; latere decursum nauibus præstet. Assurgit autem arte

Remißiones)voluptates, solatia. *Cœna*) principis Traiani. *Modica*)cœna frugi[exemplo diui Augusti, qui cœnam ternis ferculis, aut cùm abundantissimè senis præbebat, vt non nimio sumptu, ita summa comitate, vt qui tacentes vel summissum fabulantes ad comitatē sermonis prouocaret.] *Si principem cogites*)respectu maiestatis Cæsareę. Solent enim propter summā fortunā principes viuere lautissimè. In Panegyrico Traianum laudat, quòd cœnæ Romanos adhiberet, & quam frugalitate contraheret, humanitate extēderet. *Acroamata*) integrum est acromata, sed per contractionē fit acromata, quæ secundum Suidā & Gellium interpretes, sunt auscultationes. Antisthenes dixisse traditur, cùm vidisset adolescentem luxuriosum acromatibus deditum, Miserum te adolescens, qui nunquam audisti summum acroma, id est tuam laudem. Facit hic opportunè vt acromata intelligamus histriones & mimos. Marcus Tullius pro Publio Sestio, Ille ipse maximè ludius, non solùm spectator, sed actor, & acroama [Tranquil. in Augusto. Et aut acromata & histriones cœnis interponebat. Plutarchus in symposiis acromata refert solita esse introduci in conuiuium.] Lampridius in Alex. omnia acromata populo donauit. Athenæus tradit Antiochum regem in conuiuiis acroamatibus illusisse: & in acroamatibus fuisse voluptatem, Cleopatrámque cum Antonio celebrasse Athenis bacchanalia in theatro, ministrātibus ei acroamatibus consuetis ex Italia accersitis ad spectaculum omnium Græcorum, vnde Antonium seipsum edicto iussisse per omnem Græciam appellari Dionysium. Vbi Antiochi regis nimiam comitatem in conuiuio ostendit. Degustabat, inquit, rectus, aliquando stans ante alios simul etiam cum acroamatibus colludens, id est mimis. sequitur enim, Saltabat tanquam mimorum vnus. Interdum pro choris ac lusibus idem vsurpauit. Adhæc vocabantur acroamatica in quibus philosophia re-

motior, subtiliórque agitabatur: quæque ad naturæ contemplationes disceptationésve dialecticas pertinebat. lege Gellium libro decimonono, capite quarto. *Iucundissimis sermonibus*) conuenit cum illo panegyrici, Tua benigna inuitatio, & liberales ioci & studiorum honor. *Xenia*) munera hospitalia. *Consilij honor*) quia constituit Cæsar, quæ Senatores consuluerant. habitus ergo consulentibus honor. *Villa*) Centumcellæ tunc villa, postea extructo portu in oppidum auctum propter opportunitatem commeatuum. *Velut amphitheatrum*) in formam rotundam quale fit amphitheatrum: cuius modum alibi expressimus. *Firmissimo opere*) solido munimine, & mole. *Elaboratur*) labore summo construitur. *Insula*) non admodum magna, sed quæ incurrentes fluctus frangat, & arceat. *Obiacens*) obstans. *Vtroque*) habebat enim portus ille duo ostia.

visenda, ingentia saxa latissima nauis prouehit. Contra hæc alia super alia deiecta ipso pondere manent, ac sensim quodam velut aggere construuntur. Eminet iam, & apparet saxeum dorsum, impactósque fluctus in immensum elidit, & tollit. Vastus illic fragor, canúmque circa mare. Saxis deinde pilæ adiiciuntur, quæ procedente tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus etiam nomen autoris, eritque vel maximè salutaris. Nam per longissimum spatium littus importuosum hoc receptaculo vtetur. Vale.

Visenda) mirabili: nam & insula manufacta erat. *Latissima nauis*) pōtonem intelligit, hodie quoque sic appellatum: quo, loco pontis in traiiciendis fluminibus vtuntur. Cæsar, Ad reliquos milites equitésque transportandos: pontones, quod est genus nauium Gallicarum, Lyssi reliquit. Autor est Papinianus flumen traiici pontonibus. & huius generis nauium meminit Gellius. Adhæc Ausonius in monosyllabis dubitat, Pontonem nauem esse contabulatam in duabus lintribus extructam, an pontem [lintribus in geminis constratus ponto sit, an pons.] *Prouehit*) in altum vehit ad augendum insulam. *Hæc*) saxa. *Aggere*) coaceruatione. *Dorsum*) tumulus. sic Virgilius, Dorsum immane mari summo. *Impactos*) impulsos. *Elidit & tollit*) secutus est ordinem. *Canum*) spumosum. euagatur hîc Secundus. *Pilæ*) maiores lapides. Dionysius Pilam fuisse angularem monstrat libro tertio historiarum: Petra inquit est angularis in foro: super qua posita sunt spolia tergeminorum Albanorum, sed arma quidem collapsa sunt vetustate: petra verò appellationem seruat: Pila dicta Oratia. Apuleius vocat pilam mediam, quæ stabuli trabes sustinet, & Vitruuius pilatim agere ædificia, per pilas struere. *Enatam*) genuinam, naturalem. *Portus*) appellatur conclusus locus, quò importantur merces, & inde exportantur, Vlpiano de verborum significationibus tradente. *Nomen autoris*) dicitur Traianus portus, & Ptolemæus post Populoniam Traianum locat portum: nam Traianus Anconitanum portum ex pecunia sua tutiorem reddidit: sicut testatur vetus elogiū, quod adhuc illic extat. sed Centumcellarum portum primus ipse construxit, & appellationem à conditore accepit: vtrunque ferè in medio Italiæ, vt ille mari Adriatico, hic Tyrrheno seruiret. [quem sanè puto, Iuuenalem monstrasse per illa, tandem intrat positas inclusa per æquora moles, Tyrrhenámque Pharon, porrectáque brachia rursus, Quæ pelago occurrunt medio, longéque relinquunt Italiam: non sic igitur mirabere portus Quos natura dedit] nisi quis potius respiceret Hostiensem portum: nam & ipse in mari Tyrrheno, quem memorat Tranquillus Claudium struxisse, circumducto dextrò sinistróque brachio, & ad introitum profundo iam solo mole obiecta, quam quo stabilius fundaret, nauem antè demersit, qua magnus o-

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

Ollite cuncta, inquit, cæptósque auferte labores. seu scribis aliquid, seu legis, tolli, auferri iube, & accipe orationem meam, vt illi arma diuina. Num superbius potui? reuera, vt inter meas pulchram. Nam mihi satis est certare mecum. Est hæc pro Accia Variola & dignitate personæ, & exempli raritate, & iudicij magnitudine insignis. Nã fœmina splendide nata, nupta prætorio viro, exhæredata ab octogenario patre, intra vndecim dies, quã ille nouercam ei amore captus induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sedebãt Iudices centũ & octoginta. (Tot enim quatuor

Ollite) Gloriatur se egisse apud centumuiros pro Actia Variola in magna auditorum corona, & vario euentu. Præmittit igitur amico Romano quicquid in causa acciderit, & artes suæ orationis detegit, quam refert à quibusdam incomparari ei quam dixit Demosthenes pro Ctesiphonte. iudicémque huius Romanum facit. *Tollite cuncta inquit*) carmen ex octauo Æneidos, vbi Vulcanus Æneæ fabricaturus arma, iubet vt Cyclopes, quæ in manibus habebãt, deponerent, cùm magis vrgentia forent elaboranda. *Illi*) Vulcani ministri Brontes & Steropes, & nudus membra Pyragmon, arma diuina, summa, & Vulcani iussu decocta in manus acceperunt. *Num superbius potui?*) loqui de me & rebus meis, cum me Vulcano, mea verò scripta comparem diuinis Æneæ armis? Neque omnino iocatur cum amico, sed ridendo putat vera dicere: nam sequitur re vera, vt inter meas orationes existimo hanc pulchram: *Vt inter meas*) respectu mearum orationum, quæ non sunt comparandæ aliorum diuinis orationibus. *Certare mecum*) contendere vt efficiam meliores orationes, quàm antea fecerim, & nõ superare Demosth. vel Cicer. *Accia Variola*) Sidonius Apollinaris lib. octauo ad Rusticum scribẽs, huius actionis mentionem fecit. C. Plin. inquit, pro Accia Variola plus gloriæ de Centũuirali suggestu domũ retulit, quàm cum M. Vlpio Traiano incomparabili principi incomparabilem panegyricum dixit. Variam verò Heliogabali auiam Lampridius monumentis protulit. [*Iudicij magnitudine*) M. Tullius in Verrem, Iam nunc mente & cogitatione perspicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint: quantum magnitudo iudicii sit allatura.] *Splendide nata*) ex equestri familia edita. *Quam*) postquam. *Ille*) pater Variolæ. *Captus amore*) damnandus amor in iuuene, sed in sene detestandus. *Induxerat nouercam ei*) sibi vxorem in domum introduxerat, & nouercam Variolæ. *Quadruplici iudicio*) apud Centumuiros, vbi fiebant quatuor iudicia, ideo erant totidem Tribunalia. Hoc indicatur, non solùm testimonio Secundi, dicentis, tot enim quatuor consiliis conscribũtur, sed etiã Fabii cõtestãtis quatuor iudicia cõgregari moris fuisse apud Centũuiros. Hęc tamẽ alibi melius enarrata. *Centum & octoginta*) [Opinor legẽdũ centũ quadraginta.] nã primũ terni ex singulis tribubus Iudices electi sunt: [cũ decuriæ iudicum tres tantùm essent,] ita vt essent numero centum quinque, [postea aucti, vsque ad centum octoginta] obtinuit tamen vsus, vt Centumuiri dicerentur, Varro enim in Re rustica] inquit, Centumuiralis iudicii numerus non fuit ad amussim, vt cùm dicimus mille naues iisse ad Troiam [postea quarta decuria ab Augusto addita, & quinta à Caligula, creuit iudicum numerus ad centum septuaginta quinque: qua deinde sublata, restitit numerus intra centum quadra-

ginta, seruata semper priore appellatione centumuirorum. tametsi legerim apud Ciceronem pro Planco c xxv. iudices equestris ordinis principes sedisse, nisi mendam illic existimaret volumus. tunc enim equitum decuriæ tres tantùm erant.

consiliis colliguntur) ingens vtrinque aduocatio, & numerosa subsellia: præterea densa circumstantium corona, latissimum iudicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc stipatum tribunal, atque etiam ex superiore Basilicæ parte, qua fœminæ, qua viri, & audiendi, quod difficile, & quod facile visendi studio imminebant. Magna expectatio patrum, magna filiarum, magna etiam nouercarum. Secutus est varius euentus. Nam duobus consiliis vicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus res & mira eadem in caussa, ijsdem iudicibus, ijsdem aduocatis, eodem tempore tanta diuersitas accidit casu, quòd non casus videretur. Victa est nouerca: Ipsa hæres ex parte sexta, Victus Suburranus, qui exhæredatus

Consilij.) iudiciis, decuriis. *Conscribuntur*) in antiqua lectione fuit, colliguntur. *Ingens vtrinque aduocatio*) magnus aduocatorum numerus aduenerat, qui pro vtraque parte aderat, & erant innumeræ minorum Iudicum sedes, ingénsque auditorum corona. [*Præstantium*) Auditorum existentium ante magna subsellia, quæ sunt minorum iudicum sedes. in aliquibus exemplaribus habetur, prehensantium. *Latissimum iudicium*) propter multitudinem Iudicum. *Multiplici circulo*) multiplicata corona. *Ad hoc*) præterea *Stipatum*) septum auditorum frequentia *Basilicæ*) Iuliæ, in qua Centumuiralia iudicia agebantur, quod alibi notauimus, & Martialis testatur, Iam clamor, centúmque viri, densúmque corona Vulgus, & infanti Iulia tecta placent. Vbi deceptus interpres Iulia templa Capitolium exposuit. *Qua*) partim. dicendi modus ornatus: erant tamen discreta sexuū loca. *Quod difficile*) erat ex superiori parte *Et visendi*) quod facilius erat. *Patrum*) an exemplo huius iudicij possent liberos exhæredare. *Filiarum*) ne possent instinctu nouercarum exhæredari. *Nouercarum*) an liceret institui hæredes à marito præteritis priuignis. *Consilijs*) iudiciis. *Vicimus*) superiores fuimus. pro nobis pronunciatum est. Paulus. ff. xlij. de re Iudicata. Inter pares numero Iudices, si diuersæ sententiæ proferantur, in liberalibus quidem causis secundum quod à diuo Pio constitutum est, pro libertate constitutum obtinet: in aliis autem casibus, quod in publicis iudiciis obtinere oportet. [*Iudicibus*) Centumuiralibus. nam in quatuor tribunalia discreti erant Centumuiri. Aduocatis nobis & compatronis aduersarijsque, accidit tanta diuersitas casu & insperato: quæ res tamen non videtur fortuita] *Diuersitas*) sententiarum. *Casu*) nam fortuna plurimum in iudiciis dominatur. *Victa est*) nouerca. hoc videtur factum contra leges quibus nunc vtimur: nam Martianus ff. quinto, Si pars, inquit, iudicantium de inofficioso testamento contra testamentum, pars secundum testamentum sententiam dederit, quod interdum fieri solet: humanius erit sequi eius partis sententiam, quæ secundum testamentum spectauit: nisi apertè iniquè secundum scriptum hæredem pronunciasse apparebit, quod fortasse iudices in hoc sunt intuiti. *Sexta parte*) assis, in quem tota hæreditas diuiditur. *Suburranus*) filius nouercæ, & priuignus senis illius octogenarii. Non tamen credo eundem esse: cuius paulo pòst fit mentio. Et Spartianus refert sub Traiano bis Consulatū gessisse. [In quibusdā exēplaribus legitur Suberinus. sed de nomine quod alibi nō reperitur, nō contēdo. Quanuis in epistolis apud Ciceronē legatur, C. Suberinus Calenus]

à patre, singulari impudentia alieni patris bona vindicabat, non ausus sui petere. Hæc tibi exposui. primùm, vt ex epistola scires, quæ ex oratione non poteras: deinde (nam detegam artes) vt orationem libentius legeres, si non legere tibi, sed interesse iudicio videreris. Quàm sit licet magna, non despero gratiam breuissimè impetraturam. Nam & copia rerum, & arguta diuisione, & narratiunculis pluribus, & eloquendi varietate renouatur. Sunt multa (non auderem nisi tibi dicere) elata, multa pugnantia, multa subtilia. Interuenit enim acribus illis, & erectis frequens necessitas computandi, ac penè calculos, tabulámque poscendi, vt repentè in priuati iudicij formam Centumuirale vertatur. Dedimus vela indignationi, dedimus iræ, dedimus dolori: & in amplissima causa, quasi magno mari pluribus ventis sumus vecti. In summa, solent quidam ex contubernalibus nostris existimare, hanc orationem (iterum dicam) præcipuam, vt inter meas, ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος esse. an verè, tu facillimè iudicabis, qui tam memoriter tenes omnes, vt conferre cum hac, dum hanc solam legis, possis. Vale.

A patre) suo vero, & naturali. *Alieni*) patris. *Actia Variola*) sui autem vitrici. *Sui*) bona legitimi sui patris, quæ non audebat petere, quia iure fuerat exhæredatus. *Non poteras*) scire. *Artes*) artificium meum, & astutiam: cur hæc sim præfatus. *Quam*) orationem. *Arguta diuisione*) subtili partitione, quamuis sit aliqua differentia, inter partitionem & diuisionem. Est autem diuisio rerum plurium in singulas: partitio, singularum in partes discretio. Valet diuisio plurimum in causis: namque per illam consequimur modum, & finem, & qui rectè diuiserit, non poterit in rerum ordine errare. *Narratiunculis pluribus*) hæc oratio plures status complectebatur: vnde necesse fuit plures habere narrationes. *Varietate*) prout res exigebant, interdum graui, nonnunquam mediocri, quandoque attenuato dicendi genere, quotiesque admonebatur digressionibus, & non intempestiuis amœnitatibus, ab itinere discessit. *Renouatur*) delectat tanquam noua. licet enim in medio orationis attentos auditores facere. *Elata*) excelsa, grandia. *Pugnantia*) acria, vehementia, nam tota prope in contentione dicendi erat. Eam opinor fuisse, quam libro primo Arrio emendandam miserat. *Subtilia*) propter computandi necessitatem, quod facit M. Tullius in Verrem, vbi de Siciliæ decimis agit. *Calculos tabulámque*) quibus computare solemus: vnde libro nono apertiùs, calculo dixit ostendam. Tabulam autem intelligit calculatoriam. [*Centumuirale*) iudicium.] *Priuati*) pertinentis tantùm ad Actiam, & aduersarios, non ad exemplum. *Dedimus vela indignationi*) vsi sumus exaggeratione, & totis nixi viribus, dum indignabamur nouercas, & priuignos aliena inuadere. *Mari*) perstat in translatione verborum, cùm prius dixisset vela. *Ventis*) affectibus, motibus animi, indignatione, ira, dolore. hîc excedit stilum epistolarem: grandior enim est, & hoc satis elucet, quàm vt magis probetur. *Hanc orationē ὡς ὑπὲρ κτησιφῶντος*, id est optimam, & similem ei orationi quam Demosthenes dixit pro Ctesiphonte. Hic cùm Demostheni coronam pro reparatione murorum vrbis Athenarum decreuisset, Æschines inuidia motus Ctesiphontem accusauit, tanquam id iniustè fecisset, & pariter in Demosthenem inuectus est acerrimè: verùm Demosthenes elegantissima & copiosissima

oratione Ctesiphontem defendit, & accusatorem vicit. *Vt inter meas*) si reliquas meas orationes consideraueris: nam sicut Demosthenis pro Ctesiphonte oratio aliarum pulcherrima, sic ista mearum. *Iterum dicam*) quia iam dixerat, vt inter meas pulchram. *An verè*) illi iudicent. *Omnes*) meas orationes. *Conferre*) comparare alias. *Has*) pro Variola, scilicet potes iudicare ex sola lectione huius, an sit potissima aliarum.

C. Plinivs Maximo Svo S.

Recte fecisti, quòd gladiatorum munus Veronensibus nostris promisisti, à quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. Inde etiam vxorem charissimam tibi probatissimam habuisti: cuius memoriæ aut opus aliquod, aut spectaculum, atque hoc potissimum, quod maximè funeri debeatur. Præterea tanto consensu rogabaris, vt negare non constans, sed durum videretur. Illud quoque egregiè, quòd tam facilis, tam liberalis in edendo fuisti. Nā per hac etiā magnus animus ostenditur. Vellem Africanæ, quas coëmeras plurimas, ad

Recte) Maximi munus gladiatoriū Veronēsibus editū in funere vxoris commendat: dolet tamen Pantheras non aduenisse in tempore, vt pariter daret spectaculo. *Gladiatorum munus*) quod in funere illustrium dari populo notum: est tanquā lugubre spectaculum. *Veronensibus nostris*) in Transpadana regione, in qua & Comum patria nostra, sic Brixiam libro primo appellauit, ex illa nostra Italia, vel quos patrocinio suo tuendos susceperat. Sic ad Sabinum Firmanos suos dixerat: an cum quibus propter vicinitatem, & elegantiam ingeniorum, multæ necessitudines intercessissent: nam & filiam Quintiliani, quam ornandam susceperat, suam appellauit: an quia erant maxima necessitudine coniuncti: Minutio enim scribens dicet, quo amicus tuus, immò noster vteretur. Quid enim non commune amicis? nam ridiculum esset per hoc dicere Cæcilium Veronensem, cùm vbique se Comensem fateatur. *Suspiceris*) veneraris. *Inde*) ex Verona. *Funeri*) in quo consueuerat antiquitas dare munus gladiatorium. *Consensu*) conspiratione Veronensium, vbi amphitheatrum adhuc extat spectaculorum gratia constructū. *Durum*) rusticū, improbū. *Egregiè*) fecisti. *Facilis*) citus. *Liberalis*) multis paribus datis. *Africanæ*) Pātheræ, quas Africanas dici Plin. lib viij. capite decimooctauo tradit. Senatus, inquit, consultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam vehere: contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitque Circensium gratia importari. Celeberrimæ sunt in Africa, viuacitatis adeo lentæ, vt eiectis interaneis diu pugnent. [Et apertius lib. tricesimosexto, Accidit, inquit, Praxiteli, vt cum in naualibus, vbi fere Africanæ erant, per caueam intuens leonem cælaret: ex alia cauea panthera erumperet non leui periculo diligentissimi artificis,] Dion in Caligula lybicas feras, quas nostri Africanas dicunt, appellauit. & Tranquillus in vita eiusdem testatur venationem Africanarum datam, & in Claudio ista refert. Exhibuit & Africanas conficiente turma equitum prætorianorum, ducibus, Tribunis, ipsóque præfecto. Varro libro tertio rei Rusticæ, Tanta circumfluxit mox ceruorum, aprorum, & cæterarum quadrupedum multitudo, vt non minus formosum mihi sit visum spectaculum, quàm in Circo maximo ædilium sine Africanis bestiis cùm fiunt venationes.

præfinitum diem occurrissent, sed licet cessauerint illa tempestate detenta, tu tamen meruisti vt acceptum tibi fieret, quod quò minus exhiberes, non per te stetit. Vale.

Præfinitum) constitutum. *Tempestate*) aduersis ventis. *Vt fieret acceptum tibi*) vt omnes tibi haberent gratias, perinde ac si illas dedisses. *Exhiberes*) in spectaculo dares Vlpianus ff.xliij. de libero homine exhibendo. Exhibere est in publicum producere, & videndi tangendíque rei facultatem præbere. Propriè autem exhibere, est extra secretum habere. [& alibi exhibere est materiæ ipsius apprehendendæ copiam facere.] *Non per te stetit*) tu non fuisti in causa.

C. PLINII CAECILII SECVNDI EPISTOLARVM

Liber Septimus.

Cum doctissimis Ioannis Mariae Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS Restituto Suo S.

TERRET me hæc tua tam pertinax valetudo, & quanquam te temperatissimũ nouerim, vereor tamen, nequid illi etiam in mores tuos liceat. Proinde moneo, patienter resistas. Hoc laudabile, hoc salutare admittit humana natura. Quod suadeo, ipse certè sic agere sanus cum meis soleo. Spero quidem, si fortè in aduersam valetudinem incidero, nihil me desiraturum vel pudore, vel pœnitentia dignum: Si tamen superauerit morbus, denuncio, nequid mihi detur, nisi permittentibus medicis: sciántque, si dederint, ita vindicaturum, vt solent

TERRET me) Hortatur [Restitutum vel] Geminium: [nam vtrunque codices habent: ægrotantem.] vt valetudinem patienter ferat: exemplóque suo docet, non indulgendum appetitui in morbo, sed medicis parendum. *Pertinax*) continua. *Liceat illi*) serpat in peius. *In mores tuos*) quáuis sis temperatissimus. *Hoc*) resistere patienter. *Agere cum meis*) hortari meos infirmos, vt fortiter ferant. *Nihil desideraturum*) omnia facturum viro forti conuenientia. *Denuncio*) præmoneo meos.

alij, quæ negantur. Quinetiam cùm perustus ardentissima febri, tandem remissus, vnctúsque acciperem à medico potionem, porrexi manum vtque tangeret, dixi, admotúmque iam labris poculum reddidi. Postea cùm vicesimo valetudinis die balineo præpararer, mussantéisque medicos repentè vidissem: caussam requisiui: responderunt, posse me tutò lauari: non tamen omnino sine aliqua suspicione. Quid inquam necesse est? atque ita spe balinei, cui iam videbar inferri placidè lenitérque, dimissa, ad abstinentiam rursus, non secus ac modò ad balineum, animum vultúmque composui. Quæ tibi scripsi primùm, vt te non sine exemplo monerem: deinde, vt in posterum ipse ad eandem temperantiam astringerer, cùm me hac epistola quasi pignore obligauissẽ. Vale.

Alij) ægri vindicare. *Perustus*) signatè locutus. *Remissus*) sedato febris ardore. *Reddidi*) restitui intactum, iubente medico: cùm me vidisset adhuc febre detineri. *Balineo præpararer*) destinassent me lauare. *Mussantes*) hæsitantes, dubitantes, commurmurantes. *Tuto*) sine mortis periculo. *Suspicione*) alicuius mali. *Quid*) cur. *Necesse est*) ingredi balineum, tanquam diceret, si suspitio mali est in balineo, non opus est illud ingredi. *Videbar inferri*) phãtasiam desiderantis exprimit. *Rursus*) legitur etiam versus, quod non displicet. *Composui animum & vultum*) Lætitiam resumpsi, & hilaris fui, vt paulo antè cùm videbar inferri balineo. *In posterum*) si incidero in ægritudinem. *Pignore*) debita obligatione.

C. PLINIVS IVSTO SVO S.

QVemadmodum congruit, vt simul & affirmes te assiduis occupationibus impediri, & scripta nostra desideres, quæ vix ab otiosis impetrare aliquid perituri temporis possunt. Patiar ergo æstatem inquietam nobis, exercitámque transcurrere: & hyeme demum, cùm credibile erit noctibus saltem vacare te posse, quæram quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam. Interim abundè est, si epistolæ non sunt molestæ. Sunt autem, & ideo breuiores erunt. Vale.

Quemadmodum) Promittit Iusto aliquid scriptorum suorũ, cùm æstas transmissa fuerit. *Congruit*) conuenit, concordat. *Perituri*) vacui & inertis, quòd aliâs periret. *Inquietam*) occupationibus plenam. *Vacare noctibus*) vacuum esse à negociis, & de nocte scriptis meis meis attendere *Nugis*) scriptis leuibus, fortasse versibus: nam & hi nugæ, & lusus interdum dicuntur. *Et ideo breuiores*) [*erunt.*] quare scriptę sunt à me compendiosè, ne tibi molestæ sint [nimium.]

C. PLINIVS PRAESENTI SVO S.

Tantáne perseuerantia tu modò in Lucania, modò in Campania? Ipse enim, inquis, Lucanus, vxor Campana. Iusta caussa longioris absentiæ, non perpetuæ tamen. Quin ergo aliquando in vrbem redis: vbi dignitas, honor, amicitiæ tam superiores quàm minores? Quousque regnabis? quousque vigilabis, cum voles? dormies quandiu voles? quousque calcei? nusquã toga feriata? liber totos dies? tempus est te reuisere molestias nostras, vel ob hoc solùm ne voluptates istæ satietate languescant. Saluta paulisper, quò sit tibi iucundius salutari: terere in hac turba, vt te solitudo delectet. Sed quid imprudens, quem reuocare conor, retardo: fortasse enim his ipsis admoneris, vt te magis ac magis ocio inuoluas. Quod ego non abrumpi, sed intermitti volo. Vt enim si cœnam tibi facerem, dulcibus cibis acreis acutósque miscerem, vt obtusus illis, & oblitus stomachus his excitaretur: ita nunc hortor, vt iucundissimum genus vitæ nonnullis interdum, quasi acrioribus condias. Vale.

Tanta) Reuocat à longo secessu amicum præsentem, hortatúrque vt tandem velit vrbem repetere: sic enim fieri iucundius otium aliquando laboribus intermissum. Hic Brutius Præsens tantæ autoritatis postea fuit, vt Antoninus philosophus Imperator eius filiam Commodo filio suo, qui deinceps imperauit, matrimonio iunxerit, celebratis exemplo priuatorum nuptiis [autor Iulius Capitolinus.] *In Lucania)* ocium dispensas. Lucania inter Tyrrhenum Siculúmque littus iacens, incipit post Silaris ostium, & vrbe Talao secundù Strabonem terminatur. Lucani autem genus ducunt à Samnitibus. *Ipse)* ego sum *Vxor)* mea est. *Longioris)* dum modò tuum, & vxoris natale solum visitas. *Nõ perpetua)* non ideo semper ab vrbe debes abesse. *Amicitia tam superiores quàm minores)* amici vniuscuiusque ordinis, & qui te dignitate præcedunt, & qui sunt inferiores. nam in agris minores habebat. [*Regnabis?*] dominus eris, & superior omnibus qui sunt in Lucania & Campania.] *Cùm voles)* cùm non sit tibi surgendum ante lucem officii causa. Hinc Mart. cùm in patriam secessisset, scripsit sibi licere quantum voluisset quiescere. *Calcei)* quibus vtebantur in secessu: nam Romæ frequentior erat solearum vsus lectica succollatis. [Horatius lib. secundo sermonum, & soleas poscit. Mart. in Ligurinum, Deposui soleas. quem locum interpres surda aure præteriit.] Quare Secundus in præcedentibus dixerat de secessu Spurinnæ loquens. Hora secunda calceos poscit. Idem tamen libro. viij. calceos poscunt: cùm ambiguum sit, an in vrbe, an ruri. *Nusquam toga feriata)* eadem semper veste ruri vteris. immò si Iuuenali credimus, pars magna Italiæ fuit, in qua nemo togam sumebat nisi mortuus verum si legatur, *Quousque toga feriata?*) sensus erit, quousque eris in ocio, & feriis, semper ne? *Liber)* à curis, & negociis vrbanis. [Alia lectio habet, liber totos dies, scilicet occupabis. Eris ne semper in studiis?] *Nostras)* quas in vrbe patimur. *Satietate languescant)* nimia copia, & assiduitate fiant viliores. Seneca. xi. epistolarum: nulla tibi voluptas noua est: nulla non iam odiosa ipsa satietate. *Saluta)* veni in vrbem, & saluta potentiores. nam nobiles, & salutabant

lutabant,& salutabantur. Nota res longo Iuuenalis carmine. *Terere*) lassare, exercere, vt in foro & litibus: nam mox de se inquit, in foro & amicorum litibus conteror. *Turba*) vrbana frequentia. *Solitudo*) secessus. *Imprudens*) dum librorum recordatione potius persuadeo, vt velis ocio vti. *Reuocare*) in vrbem. [aliâs euocare] *Retardo*) in secessu. *Hi*) ipsis salutationib' & officiis vrbanis. *Abrumpi*) penitus tolli. *Acutos mordaces*) falsos, stomachum suscitantes. *Obtusus*) hebes, sopitus, [fastiditus.] *Oblitus illi*) contectus dulcibus. *Iucundissimum genus vitæ*) ociosum secessum. *Acrioribus*) negociis vrbanis.

C. PLINIVS PONTIO SVO S.

AIs) Admiranti Pontio, quòd hendecasyllabos scripsisset, respondet Secundus, se à teneris annis poeticæ studiosum fuisse: nam puerum Græcam tragœdiam scripsisse, & elegos ac epigrammata ad imitationem Ciceronis: postremò volumen hendecasyllaborum, quod à Latinis, & Græcis lectitari plurimùm gloriatur. *Meos*) à me factos. *Seuerus*) grauis. scimus enim Secundo in poematibus non defuisse lasciuiam, in moribus seueritatem. *Non ineptus*) habilis ad studia liberalia. *Quatuordecim nat' annos*) mirum hoc etiam illis melioribus annis puerum xiiii. annorum composuisse tragœdiam Græcam, etsi simplicem. *Qualem*) scripsisti bonam an malam? *Tragœdia*) qualiscunque erat, tragœdia dicebatur. *E militia*) à Syria, vbi Tribunatum militum adolescens adhuc gessit: cuius rei fit mentio ab eodem ad Genitorem libro iii Et primo ad Clementem. *Icaria insula*) iuxta Samum deserta si Straboni credimus, quæ tamen egregia continet pascua à Samiis vsurpata: sit rogo celeberrima, nomen habet ab Icaro Dædali filio, quem dicunt paternæ fugæ comitem è Creta fugientem via non seruata huc cecidisse: à qua mare Icarium appellationem accepit. Stephanus autem inquit, Icaria populus Ægeidis tribus. Icarus vna Cycladum insula: vocatur autem Macris, & Dolicha, & Ichthioessa: secũda, ciuitas: tertia, insula iuxta mare rubrum, cuius ciuis Icarius, & fœmininum Icaria. *In illud*) argumentum elegorum fuit Icaria insula, & mare Icarium. *Heroico*) non sequenti, sed alio longiori, qui non extat. *Nunc primum*) me expertus sum, non quòd sequentes versus sint hendecasyllabi: sunt enim hexametri, sed cùm legisset M. Tullium oblectatum epigrammatibus componendis, incitatus est ad elegos: prius tamen eis heroico præludens. *Hic natalis*) hæc origo, & principium. *Laurentino*) rure meo. *Asinij Galli*) C. Asinius Gallus magnus

AIs legisse te Hẽdecasyllabos meos: requiris etiam quemadmodum cœperim scribere, homo, vt tibi videor, seuerus, vt ipse fateor, non ineptus. Nunquam à poetice (altius enim repetam) alienus fui: quinetiã quatuordecim natus annos græcam tragœdiam scripsi. Qualem? inquis: nescio, tragœdia vocabatur. Mox cùm è militia rediens, in Icaria insula ventis detinerer, latinos elegos in illud ipsum mare, ipsámque insulam feci. Expertus sum me aliquando & heroico, hendecasyllabis nunc primùm: quorum hic natalis, hæc causa est. Legebantur in Laurentino mihi libri Asinij Galli de comparatione patris & Ciceronis: Incidit epigramma Ciceronis in

orator: nisi illum magnitudo patris obruisset, libros scripsit, in quibus eloquentiam & doctrinam patris sui Asinii Pollionis & Ciceronis comparat: superiorémque patris conatur ostendere. contra eos libros defensionem M. Tullii satis eruditam composuit Claudius Imperator. Dion tradit Asinium Gallum paterna visum audacia rupisse patientiam, cum Tiberius ambiguis responsis, & callida cunctatione suspenderet Senatum, precantem vt susciperet Imperium, & in tumultu proclamasse, aut ageret, aut desisteret, cùm post obitum Augusti confestim neque agere dubitasset: cuius facti meminit. Tranquil. suppresso Galli nomine, qui cùm multa grauia perpessus esset tandem iussu Tiberii iugulatur. Eusebius in Chronicis rem breuius complexus solum retulit, diris à Tiberio suppliciis necatum.

Tyronem suum. Dein cùm meridie (erat enim æstas) dormiturus me recepissem, nec obreperet somnus: cœpi reputare, maximos oratores hoc studij genus, & in oblectationibus habuisse, & in laude posuisse. Intendi animum, contráque opinionem meam post longam desuetudinem, perquam exiguo temporis momento, idipsum quod me ad scribendum solicitauerat, his versibus exaraui,

Cùm libros Galli legerem, quibus ille parenti
Ausus de Cicerone daret palmámque, decúsque,
Lasciuum inueni lusum Ciceronis, & illo
Spectandũ ingenio, quo seria cõdidit, & quo
Humanis salibus multo, varióque lepore
Magnorũ ostendit mentes gaudere virorũ.
Nã queritur, quòd fraude mala frustratus a-
Paucula cœnato sibi debita sauia Tyro (mãtẽ
Tẽpore nocturno subtraxerit. His ego lectis,
Cur post hæc, inquã, nostros celamus amores?
Nullũque in mediũ timidi damus? atque fate-
Tyronisque dolos, Tyronis nosse fugaces (mur
Blãditias, & furta, nouas addẽtia flãmas?

Tyronem suum) Tullius Tyro M. Ciceronis alumnus, & libertus, ingenio quidem eleganti, & haud quaquam rerum literarúmque veterum indoctus, quo ab ineunte ætate liberaliter instituto adminiculatore, & quasi administratore, in studiis vsus est Cicero: libros scripsit complures de vsu & ratione linguæ Latinæ. Item de variis atque promiscuis quæstionibus, & præcipuè pandectas, id est promiscua, & omnimoda continẽtes libros, treis de visu: quanquam Fabius super his in ambiguo sit. M. Tullii commentarios aptatos idem contraxit, eius [ad Lentulum] [familiares] epistolas collegit, & publicauit. *Patrũ*) Asinii Pollionis. *Obreperet*) sensim adueniret. *Maximos oratores*) non modò Ciceronem, & Pollionem: sed alios quorum plærosque libro quinto enumerat. *Hoc genus studij*) componendi epigrammata. *In laude posuisse*) arbitratos rem laudabilem *Intendi*) direxi ad cogitationem. *Desuetudinem*) intermissionem pangendi carminis. *Idipsum*) Ciceronis carmen in Tyronem suum. *Exaraui*) composui, scripsi, translatum verbum ab aratione, qua sulcos aratro ducimus, sic nos scribendo calamo versus trahimus. *Ausus*) [Gallus] tanquam rem magnam. *Dares*. *palmam parenti de Cicerone*) vt probaret Pollionem parentem suum fuisse doctrina & eloquentia superiorem Cicerone. Sunt qui legant dare, quod ratione commatis rectè admittitur, & sensum habet expeditiorem. *Lusum*) legimus etiam versum. *Illo*) magno. *Seria*) scripta grauia. *Salibus*) scommatibus, vrbanitatibus. *Humanis*) homini propriis. *Lepore*) venere,

suauitate dicendi. *Magnorum*) in eloquentia & dignitate. *Amantem*) se Ciceronem. *Suauia*) basia quasi suauia, & sauia basiare. Frequens verbum apud [Plautum &] Apuleium. *Nullúmque in medium timidi damus*) quasi timore correpti non publicamus omnibus nostros lusus amorum Ciceronis exemplo. *Furta*) concubitus.

Transii ad elegos) ab hexametris ad elegos componendos animum intendi. *Non minus celeriter*) credo melius feliciter, quia magis laudati. *Facilitate corruptum*) incitatus quòd priores facilè explicuissem. *Plura*) metra. plura carminum genera. *Multorum*) vt Calui, & Catulli. *Cantatur etiam*) nam sequitur nunc cithara, nunc lyra personatur. *Latinè docuit*) Latinas literas ediscere fecit. *Furiosè*) est alia scriptura gloriosè, sume extrinsecus de meis versiculis loquor. *Furere poetas concessum est*) furore quodam duci: nam Plato veros poetas credit, qui insaniunt: vnde in Syluis Statius de Lucano loquens scripsit. Docto pectora concitatus œstro, & Iuuenalis trahi Nysa & Cirrha. & M. Tullius pro Archia, quasi diuino quodam spiritu afflari. Lucianus in laude Demosthenis, Multo, inquit, furore opus est poetis, & diuino quodam spiritu: nisi volunt humiles, & obscuri videri. Apuleius in quarto floridorum laudans illud sapientis viri super mensam celebre dictum, Prima, inquit, cratera ad sitim pertinet, secunda ad hilaritatem, tertia ad voluptatem, quarta ad insaniam: prima cratera litteratoris rudato eximit, secunda grammatici doctrina instruit: tertia Rhetoris eloquentia armat: quarta poetarum commentis incitat. *Indicant Vera*) dicunt de nostris scriptis. *Errant*) credunt hendecasyllabos meos esse bonos, & si non sint. *Iudicent*) veris rationibus inducti cognoscant esse bonos.

Transii ad elegos, hos quoque non minus celeriter explicui: addidi alios facilitate corruptos: Dein in vrbem reuersus, sodalibus legi. Probauerunt. Deinde plura metra, siquid otij, maximè in itinere tentaui. Postremò placuit exemplo multorum vnum separatim hendecasyllaborum volumen absoluere, nec pœnitet. Legitur, describitur, cantatur etiam, à Græcis quoque quos Latinè huius libelli amor docuit, nunc cithara, nunc lyra personatur. Sed quid ego tam furiosè? quanquam poetis furere concessum est, & tamen non de meo, sed de aliorū iudicio loquor, qui siue iudicant, siue errant, me delectant. Vnum precor, vt posteri quoque aut errent similiter, aut iudicent. Vale.

C. PLINIVS CALPHVRNIAE SVAE S.

INcredibile) similli, vt suprà argumēto scribit ad vxorem Calphurniā absentē, se magno eius desiderio teneri. *Inde*) ob amorē & cōsuetudinē. *Vigil*) insōnis, quod fit nimia cura. *Diatā tuā*) vbi tu de die solebas versari.

INcredibile est, quanto desiderio tui tenear. In causa amor primùm: deinde, quòd non consueuimus abesse. Inde est, quòd magnam partē noctium in imagine tua vigil exigo. Inde, quòd interdiu, quibus horis te visere solebam, ad diætam tuam ipsi me,

vt verißimè dicitur ,pedes ducunt : quòd denique æger metu,& similis excluso à vacuo limine recedo. Vnum tempus his tormentis caret,quo in foro, & amicorum litibus conteror. AEstima tu, quæ vita mea sit, cui requies in labore, in miseria curisque solatium est. Vale.

Vt dicitur) vt est receptum in dicendi consuetudine. *AEger metu*) affectus metu, quæ animi ægritudo est. metuebat enim Calphurniæ vxori, ne quid mali accideret. Potius probo æger & mœstus *Similis excluso*) tristis, tanquam ab amica foribus exclusus. *Tormentis*) solicitudinibus. *Requies*) vacatio curarum de te. *In labore*) in agendis causis. *Solatium*) requies.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

RAra, & notabilis res contingit Vareno, sit licet adhuc dubia. Bithyni accusationem eius, vt temerè inchoatam, omisisse narrantur: adest prouinciæ legatus: attulit decretum concilij ad Cæsarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos Vareni aduocatos. Perstat tamen idem ille Magius, quinetiam Nigrinum optimum virum pertinacißimè exercet. Per hunc à Consulibus postulabat, vt Varenus exhibere rationes cogeretur. Aßistebam Vareno iam tantùm, vt amicus, & tacere decreueram. Nihil enim tam contrarium, quàm si aduocatus à Senatu datus defenderem, vt reum, cui opus esset, ne reus videretur. Cũ tamen finita postulatione Nigrini, Cõsules ad me oculos retulissent, Scietis, inquam, constare nobis silentij nostri rationem, cùm veros legatos prouinciæ audieritis

RAra) Bithyni decretum miserant legatis suis in vrbe agẽtibus, quo & accusationem Vareni omittebant, & causas abolitæ accusationis declarabant. Fonteius tamen Magius, vnus ex Bithynis, non destitit petere in Senatu, vt rationes administratæ prouinciæ reddere cogeretur: verùm Polyænus petiit vt res integra ad Traianum deferretur: quod à Coss. impetrauit. quæ dum agebantur, scribit Secundus Macrino, se rarò interlocutum, exemplis monens, interdum melius esse paucis, quàm pluribus agere. [*Narrantur*) dico Perinde ac si inferret, nondum tamen pro comperto habeo.] *Legatus*) Polyænus. *Prouinciæ*) Bithyniæ. *Concilij*) conuentus Bithynorum. *Principes*) optimates Rom. *Nos*) me, & Homullum. *Ille idem*) Magius. *Fonteius Magius*) quem refert libro quinto pluribus contra Varenum dixisse. *Nigrum*) aduocatũ Bithynorum. *Optimum*) in dicendo oratorem: fuit enim illius oratio pressa, [grauis,] ornata. An potius bonis moribus. *Exercet*) turbat, solicitat, stimulat. *Rationes*) Procõsulatus sui in Bithynia. *Vt amicus*) non tanquam aduocatus, quia iam remtransactam opinabar. *Ne reus videretur*) ne posset iure accusari. *Constare*) optimam esse. *Veros*) vt Polyænum: nam veros legatos appellat eos qui attulerant decretum abolitæ accusationis, & Magium, qui antea missus fuerat accusatum, non vocat verum legatum, quia posteriora prioribus derogant.

contra Nigrinum, ad quem missi sunt: Ego ad me quoque habeo decretum prouinciæ. Rursus ille, potest tibi liquere. Ad hoc ego, Si tibi ex diuerso liquet, potest & mihi, quod est melius, liquere. Tum legatus Polyænus causas abolitæ accusationis exposuit, postulauitque, ne cognitioni Cæsaris præiudicium fieret. Respondit Magius: Iterúmque Polyænus: ipse raró & breuiter interlocutus. Multum me intra silentium tenui. Accepi enim, non minus interdum oratorium esse tacere quàm dicere: atque adeo repeto, quibusdam me capitis reis vel magis silentio, quàm oratione accuratissima profuisse. Mater amisso filio (quid enim prohibet, quanquam alia ratio scribendæ epistolæ fuerit, de studijs disputare?) libertos eius, eósdémque cohæredes suos, falsi & veneficij reos detulerat ad principē, iudicémque impetrauerat Iulium Seruianū. Defenderā reos ingenti quidē cœtu: erat enim caussa notissima. præterea vtrinq; ingenia clarissima. Finē cognitioni quæstio imposuit, quæ secūdū reos dedit. Postea mater adijt principē: affirmauit se nouas probationes inuenisse. Præceptum est Seruiano vt

Contra Nigrinum) quæ scilicet dicent contra ea, quæ nunc petit à vobis Nigrinus, ad quem missi sunt à Bithynis. [alia lectio habet, contrà Nigrinus, ad quemquam.] *Apud me*) iam enim dixerat veros Bithyniæ legatos attulisse decretum aduocatis Vareni, [vel legas ad me scilicet missum.] *Ille*) Nigrinus respondit. *Liquere*) cognitum esse. *Ex diuerso*) è contrà. *Et mihi*) ex diuerso liquere. *Quod est melius*) [cùm sim Vareni aduocatus vt mihi constet ex decreto prouinciæ accusationem eius omissam.] *Causa*) huius decreti & abolitæ accusationis. *Liqueret*) constaret: nam in decreto Bithynorum nulla fuit expressa causa cur Vareni accusationem abolerent, sed Polyænus legatus, qui illi interfuerat, omnia exposuit in Senatu, quibus moti Bithyni id decreuissent. *Polyænus*) de magistratu ad Polyænum scriptas epistolas testatur Seneca. Fuit & Polyænus Sardianus declamator sub Iulio Cæsare. item Polyænus orator Macedo. lego Polyænum Prusæ domum diuo Claudio legasse. alium Polyænum ab Adriano mori adactum. ad hæc Polyæni meminit Seneca de dote prælegata. Polyæni epitheto Homerus Vlyssem donat tanquam multarum laudum virum. *Abolita*] decreto sublatæ. *Ne cognitione*] sensus, vt omnia integra Traiano reseruarentur, qui tunc Senatui non intererat. *Intra silentium*) quod est secundum Philostratum sermonis magister. inde cùm libro sexto hoc scripsisset, retulit octauo inter primas orationis virtutes enumerandam videri dicendi moderationem: tacere autem in iudicio quartam virtutem percepisse. quare subiunxit Secundus non minus oratorium esse tacere quàm dicere. nam cùm orator sit vir bonus dicendi peritus, sequitur, vt & tacendi gnarus sit. [quamquam Plutarchus in symposiis, scribat oratores oratoriam dicendo, philosophos verò philosophiam tacendo exercere: sed cùm vtraque facultas iuxta sit, vt qui optimus orator idem sit optimus philosophus, non mirum si interdum orator philosophi partes agit. Quare Cic: ad Atticum scripsit, Hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia: nam tacui.] *Studijs*) artificio dicendi. *Falsi*) estamenti. *Reos detulerat*), accusauerat. *Iulium Seruianum*) summæ autoritatis virum. *Cœtu*) corona auditorum.

Notißima) hinc multi auditum conuenerant. *Vtrinque*) ad patrocinium vtriusque partis. *Ingenia clarißima*) summi in eloquentia oratores. *Quæstio*) seruorum tortura. *Dedit*) fuit. *Secundum reos*) in fauorem reorum.

Vacaret) operam præstaret, ocium accommodaret. *Retractanti*) matri recognoscenti. *Iulij oratoris*) qui & ipse Africanus cognominatus erat: & quem vadisse testatur Fabius: Fuit autem concitatus orator: sed in cura verborum & compositione nimius: nonnunquam longior: & translationibus parum modicus. Hic est ille Africanus, cuius inopinata insigniter sententia apud Neronem de morte matris profertur, Rogant te Cæsar Galliæ tuæ, vt fœlicitatem tuam fortiter feras. *Paßienus Crißus*) bis Consul & orator insignis, [cuius illud apud Tacitum scitum de C. Cæsare dictum, cùm immanem animum sub Tiberio subdula modestia tegeret, non damnatione matris, non exilio fratrum vocem rumperet. qualem Tiberius diem induisset pari habitu haud multum

vacaret finitam caussam retractanti, siquid noui afferret. Aderat matri Iulius Africanus, nepos Iulij Oratoris: quo audito Paßienus Crispus dixit, Bene me Hercule bene: sed quò tam bene? Iulius Nepos iuuenis ingeniosus, sed parum callidus, cùm multa dixisset, adsignatúmque tempus implesset, Rogo, inquit, Seruiane, permittas vnum verbum adiicere. Tum ego, cùm omnes me, vt diu responsurum intuerentur, Respondissem, inquam, Si vnum illud verbum Africanus adiecisset, in quo non dubito omnia noua fuisse. Non facilè me repeto tantum consecutum adsensum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc & probatum & exceptum est, quòd pro Vareno hactenus non tacui. Consules vt Polyanus postulabat, omnia integra principi seruauerunt, cuius cognitionem suspensus expecto. Nam dies ille nobis pro Vareno, aut securitatem & ocium dabit, aut intermissum laborem renouata solicitudine iniunget. Vale.

distantibus verbis, Neque meliorem vnquam seruum neque deteriorem dominum fuisse.] Agrippinæ matrimonio, & Nerone priuigno clarior. moriens amplissimam Neroni hæreditatem reliquit: cùm tamen dicere cœperat, statim fuga fiebat ad epilogum. non tam bene declamauit, quàm causas egit, non tam bene suasorias, quàm iudiciales controuersias dixit. Testatur Seneca hoc se nouisse subtilius nihil in in omnibus rebus, sed maximè distinguendis & curandis vitiis. vir quidem eloquentissimus, & sui temporis primus orator: quamuis idem Seneca alibi aridum more suo notet. Eius insignes orationes pro Voluseno Catulo Fabius tradit se puero circumlatas. Eusebius in Augusto, Paßienus, inquit, pater declamator insignis diem obiit: pater inquam illius Paßieni Crispi, qui cùm audiuisset Iulium Africanum dicentem, laudauerat his verbis actionem eius, Bene me hercule bene dixisti: sed quid opus fuerat hoc tam bene dicere, cùm id caussa non exigeret? *Huius Nepos*) ergo nepos huius Iulij Africani, eiusdem nominis, cuius fuerat auus: nam repetit quod iam dixerat ad maiorem declarationem: quia quædam interposuerat. *Callidus*) astutus exercitatus. versutia enim & astutia plurimum oratori confert. *Aßignatum*) datum à iudice. *Verbum*) paucula, vsitato dicendi modo. verbum ex legibus accipiendum est tam legum sententia quàm ex verbis secundum Vlp. de verborum significatione. [alij legũt. versum. super quo alibi.] *Diu*) longa oratione. *Respondissem*) ironicè dictum. *Quo*)

dicto. *Noua*) insperata, inexpectata audientibus. *Ad sensum*) laudem alias consecutum. *Agendo*) dicendo totam causam. *Non agendo*) sed paucis iocando. *Exceptum*) admissum tanquam optimum. *Hactenus*) breuiter interloquendo [locutus sum hæc pauca.] *Suspensus*) anxius. *Ille*) quo princeps causam cognoscet. *Laborem*) agendi.

C. Plinius Saturnino Suo S.

Et proximè Prisco nostro) Gaudet amicitia inter Priscum & Saturninum: quem hortatur ad se reuerti. *Gratias egi*) quòd tecum bene conueniret. *Inuicem*) dum alter alteri deseruit. *Ipsum tempus*) cùm in dies magis vestras virtutes cognoueritis. *Si tamen*) duas lites habebat Saturninus inter manus, quarum alteram beneficio iudicis, alteram sua diligentia breui sperabat componere. *Istic*) in municipio tuo. *Ad nos*) Romam.

Et proximè Prisco nostro, & rursus, quia ita iussisti, gratias egi, libentissimè quidem. est enim mihi periucundum, quòd viri optimi mihique amicissimi adeo cohæsistis, vt inuicem vos obligari putetis. Nam ille quoque præcipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur, certátque tecum honestissimo certamine mutuæ charitatis, quam ipsum tempus augebit. Te negocijs distineri, ob hoc moleste fero, quòd deseruire studijs non potes: si tamen alteram litem per iudicem, alteram, vt ais, ipse finieris, incipies primùm istic ocio frui, deinde satiatus ad nos reuerti. Vale.

C. Plinius Prisco Suo S.

Periucundum sibi esse ait, quòd Prisco cum Saturnino summa intercederet familiaritas: hortatúrque Priscum vt in ea pergat, cùm Saturninus maximam haberet in amore constantiam.

Exprimere non possum, quàm iucundum sit mihi quòd Saturninus noster summas tibi apud me gratias aliis super alias epistolis agit. perge, vt cœpisti, virúmque optimum quàm familiarissimè dilige, magnam voluptatem ex amicitia eius percepturus, nec ad breue tempus. nam cùm omnibus virtutibus abundet, tum hac præcipuè, quòd habet maximam in amore constantiam. Vale.

C. Plinius Cornelio Fusco Suo S.

Quæris) Fuscum monet vt in secessu Græca in Latinum, nostra in Græcum transferat. esse enim optimum

Quæris quemadmodum in secessu, quo iandiu frueris, putem te studere oportere: vtile in primis, & multi præcipiunt, vel

studendi genus, cùm ad imitationem bonorum de eisdem contendimus: consulit vt quæ legerit, repetat, interdum oratoris studia intermittat, & se ad historiam vel poeticam conuertat: quia non modo facultas, sed remissio & laus comparatur.

ex Græco in Latinum, vel ex Latino vertere in Græcum: quo genere exercitationis proprietas, splendórque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum similia inueniendi facultas paratur. simul quæ legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt. intelligentia ex hoc & iudicium acquiritur: nihil obfuerit, quæ legeris hactenus, vt rem, argumentúmque teneas, quasi æmulum scribere, lectísque conferre, ac sedulò pensitare: quid tu, quid ille commodius. magna gratulatio: si tu nonnulla: tum magnus pudor, si cuncta ille melius. licebit interdũ & notissima eligere & certare cum electis: audax hæc, non tamen improba, quia secreta contentio: quanquam multos videmus eiusmodi certamina sibi cũ multa laude sumpsisse, quósque subsequi satis habebant, dũ non desperãt, antecessisse. Poteris & quæ dixeris, post obliuionem

Ex Græco in Latinum vertere) vertere Græca in Latinum veteres nostri oratores optimum iudicabãt. id se L. Crassus in illis Cic. de Orat. libris dicit factitasse: id Cicero sua ipsa persona frequentissimè præcipit: quin etiam libros Platonis atque Xenophontis edidit hoc genere translatos: [& Homeri quædam, vti ipse libro vltimo de finibus testatur.] Marco id Messallæ placuit, multæque sunt ab eo scriptæ ad hunc modum orationes: adeo vt etiam cum illa Hyperidis pro Phryne, difficillima Romanis subtilitate contenderet. & manifesta est exercitationis huiusce ratio: nam & rerum copia Græci autores abundant: & plurimum artis in eloquentia intulerunt: & horum scripta transferentibus, verbis vti optimis licet. Tranquil. præter Fabium inquit, Consueuerunt magistri dicendi interdum Græcorum scripta conuertere. *Ex Latino vertere in Græcũ*) cui rei assentitur Quintilianus his verbis, Sed etiam illa ex Latinis conuersio multum contulerit: nam ex vtroque copia, & facilitas maximè venit. Splendor verborum, translata verba opportunè, quæ splendoris multum afferunt orationi. transferendo enim assequimur, vt optimis verbis vtamur, & non modò vsitata, sed etiam quædam imitanda exprimamus, quæ noua nostris sint dummodo idonea. hæc M. Tul. de Orat. *Copia figurarum*) quæ transferentibus excogitanda est: nam figuras quibus maximè ornatur oratio multas & varias excogitandi etiam necessitas quędam est, quia plerunque à Græcis Romana dissentiũt. *Vis explicandi*) potentia dicendi quod intenderis. *Optimorum*) optima enim semper imitanda. *Fefellissent*) latere potuissent. vbique præceptorem suum sequitur dicentem super hoc, quòd autores maximi diligentius cognoscuntur: non enim scripta lectione secura transcurrimus sed tractamus singula, & necessariò introspicimus. *Intelligentia*) maior cognitio. *Hoc*) transferendo. *Hactenus*) ad hunc finem. *Quasi æmulum scribere*) neque ego, inquit, paraphrasim esse interpretationem tantum volo: sed circa eosdem sensus certamen atque æmulationem: itaque ab illis dissentio, qui vertere orationes Latinas vetant: quia optimis occupati, quicquid aliter dixerimus, necesse sit esse deterius: nã neq; semper desperãdum est aliquid illis quæ dicta sunt, melius posse reperiri: neq; adeo ieiunam ac pauperẽ natura eloquẽtiã fecit, vt vna de re bene dici nisi semel non

non possit. *Ille*) quem æmularis. *Commodius*) melius dixerit is. *Nonnulla*) aliqua tantùm commodiora. *Ille*) dixerit. *Melius*) quàm tu. *Certare cum electis*) sicut Brutum legimus composuisse defensionem Milonis ad æmulationem Ciceronis. *Non improba*) decora. *Secreta*) soli scribenti cognita. *Multos*) dixit Sextius contra M. T. orationem pro se habitam. proinde Caligula solebat prosperis oratorum actionibus rescribere, & magnorum in Senatu reorum accusationes defensionésque meditari. *Subsequi*) illorum vestigiis inhærere. *Non desperant*) ducuntur in spem. *Antecessisse*) superasse.

retractare, multa retinere, plura transire: alia interscribere, alia rescribere. laboriosum istud, & tædio plenum, sed difficultate ipsa fructuosum recalescere ex integro, resumere impetum fractum, omissúmque: Postremò noua velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse præcipuum studium orandi: sed non ideo semper pugnacem hunc, & quasi bellatorium stylum suaserim. Vt enim terræ varijs mutatísque seminibus, ita ingenia nostra, nunc hac nunc illa meditatione recoluntur. Volo interdum aliquem ex historia locum apprehendas: volo epistolam diligentius scribas, volo carmina: nam sæpe in orationes quoque non historica modò, sed propè poetica descriptionũ necessitas incidit: &

Retractare) emendare, retractatio pars studiorum longè vtilissima: neque enim sine causa creditum est stylum non minus agere cùm delet: huius autem operis est adiicere, detrahere, mutare: sed facilius in iis simpléxque iudicium, quæ repellenda, vel deiicienda sunt. Premere verò tumentia, humilia extollere, exultantia coercere, duplicis est operę: nam & damnanda sunt quæ placuerant: & inuenienda quæ fugerant: nec dubium est optimum esse emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponantur: vt ad ea post interuallum velut noua atque aliena redeamus. *Trãsire*) omittere. *Interscribere*) inducere, inserere: membra (vt mox dicet) intexere. *Rescribere*) mutare. *Difficultate fructuosum*) ipsa denique secundum rhetores vtilissima est exercitationi difficultas. *Recalescere*) intentionem renouare. *Membra*) clausulas, partes. *Corpori*) operi. *Priora*) vt illa intersita conueniant præcedentibus & sequentibus. *Pugnacem*) iudicialem. [*Quasi*) quia erat vsurus vocabulo translato, quodammodo petit veniam.] *Bellatorium*) concertatorium, forensem. alitur enim atque enitescit velut pabulo lætiore facundia, & assidua concertationum asperitate fatigata renouatur. *Meditatione*) studio. *Recoluntur*) expoliuntur, nouantur. *Ex historia locum*) quapropter, inquit Fabius, historiæ nonnunquam vbertas in aliqua exercendi styli parte ponenda est. *Locum*) non tam communes locos intelligit, qui omnino diligenter tractandi sunt ab oratore, & magnam abundantiam suggerunt, quàm partem historiæ, vt, de paucis multa benè dicamus, & quæ natura sunt contracta diffundamus, & voluptatem expolitis demus. *Epistolam*) qua figuram dicendi attenuatam comparabimus. *Poetica descriptionũ*) dixerat de quadam sua oratione loquens, descriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non historicè tantùm, sed propè poeticè prosequi fas est. M. Tull. in oratore, Poeta oratori finitimus est, numeris astrictior paulo: verborum autem licentia vberior, multis verò ornandi generibus socius ac pene par: in hoc quidem certè propè idẽ, nullis vt terminis circũscribat ius suũ: quo minus ei liceat eadem illa facultate & copia vagari qua velit [ad idem tẽdit, non historica modò, sed propè poetica descriptionũ necessitas incidit: q̃ scriptura in aliquib⁹ exẽplarib⁹ circũfertur.

pressus sermo purúsque ex epistolis petitur, fas est & carmine remitti, nõ dico cõtinuo, & longo (Id enim perfici nisi in ocio non potest) sed hoc arguto & breui: quod aptè quantaslibet occupationes curásque distinguit. Lusus vocantur, sed hi lusus non minorem interdum gloriam, quàm seria consequuntur: atque adeo, (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)

Vt laus est cera mollis, cedénsque sequatur,
Si doctos digitos, iussáque, fiat opus.
Et nunc informet Martẽ, castámque Mineruã,
Nũc Venerẽ effingat, nũc Veneris puerum.
Vtque sacri fontes non sola incendia sistunt,
Sæpe etiam flores, vernáque prata iuuant:
Sic hominum ingenium flecti, duciq́ per artes
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant, aut delectabant: immò delectabant, exercebántque. Nam mirum est vt his opusculis animus intendatur, remittaturq́; recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiam, vrbanitatẽ, omnia denique quæ in vita atque etiã in foro causisq́; versantur. Inest his quoque eadem quæ alijs carminibus vtilitas, quod metri necessitate deuincti soluta oratione

Pressus) attenuatus, succinctus. *Petitur*) comparatur. *Remitti*) recreari, nec carmine quidem ludere contrarium fuerit, sicut athletæ remissa quibusdam temporibus ciborum atque exercitationum certa necessitate ocio & iucundioribus epulis reficiuntur. *Continuo ac longo*) operi aliquo metrorum immenso: nam adolescentes non debent nimium in falsa rerum imagine detineri, & inanibus simulacris: ne verum solem cùm oportuerit reformident. *Arguto*) epigrammatico, in quo argutiæ & sales expetuntur. *Aptè*) modò fiat opportunè. *Distinguit*) intermittit, separat, amouet. *Quantaslibet*) maximas. *Lusus vocantur*) Mar. subinde sua epigrammata lusus, & iocos vocat: quia circa leuiora consistant. *Hi lusus*) scriptores epigrammatũ. *Seria*) autores rerum grauium, vt philosophiæ, historiarum, orationum. *Vt laus*) ordo est. sic decet ingenium hominum flecti. & reliqua. *Mollis*) quæ tenella. *Si sequatur doctos digitos*) si ab artifice docto elaboretur. sic M. T. de oratore dixit orationem, sicut mollissimam cæram, ad nostrum arbitrium formamus & fingimus. Et Ouid. x. metamorphoseos, Vt hymettia sole Cæra remollescit, tractatáque pollice multas Flectitur in facies, ipsóque fit vtilis vsu. Iuuena. vi. Satyra Exigite vt mores teneros ceu pollice ducat. Vt si quis cæra vultum facit. Et antea Persius dixerat. Et premitur ratione animus, vincíque laborat, Artificémque tuo ducit sub pollice vultum. [*Fiat*) non improbo fingat, sicut mox iuuant. quanquam in secunda lect[io]ne sit lauant.] *Informet Martem*) f[igur]am & imaginem Martis sumat. *P[ueru]m*) Cupidinem. *Ingenium flecti*) volui in quascunque partes. *Non rigidas*) humaniores. *Mobilitate*) mutatione. *Summi viri*) extremæ fortunæ, vt Imperatorum quidam, & multi grauissimi, quod Martial. Gellius, Apuleius in apologia, testantur. nam & Plato (vt alios omittam) versibus lusit. *Exercebant*) vtilitatis gratia. *Delectabant*) voluptatem capiebant, & ocium suum oblectabant. *Intendatur*) acuatur, suscitetur. *Recipiunt amores*) per hæc monstratur materia in qua versantur epigrammata. *Vrbanitatem*) gustum vrbis, scomma. *In vita*) circa viuendi modum: hinc Mart. l. x. tale genus scribẽdi probãs, supra fabulosa scribit. Non hic centauros

non Gorgonas Harpyiásque Inuenies, hominem pagina nostra sapit: id est memorat quæ ad vitam humanam faciunt. *In causis versantur*) tractant aliquando pertinentia ad causas forenses, vt illud Martial. acutissimè simul & facetissimè dictum de tribus capellis. *Metri*) syllabarum certa mensura. *Soluta oratione*) prosa metro soluta & libera.

Lætamur) quòd non astringimur metri necessitate. *Scribimus libentius*) id est prosam. ordo est, & illa vtilitas inest, quòd libentius scribimus id quod comparatio ostendit esse facilius. *Quæ scribenda*) scilicet optima. *Eligere*) secernere meliores. Ego inquit Fab. optimos quidem & statim & semper legendos censeo. Sen. ad Lucilium, Probatos semper lege, & si quando ad alios diuerti libuerit, ad priores redi. Hoc Latius M. Tullius secundo de Oratore complexus est. Quæ maximè, tradit, excellunt, imitanda sunt, & diligentissimè persequenda: tum

lætamur, & quod facilius esse comparatio ostēdit, libentius scribimus. Habes plura etiam fortasse quàm requirebas: vnum tamen omisi: non enim dixi, quæ legenda arbitrarer. quanquam dixi, cùm dicerem, quæ scribenda. tu memineris, sui cuiusque generis autores diligenter eligere. Aiunt enim, Multum legendum esse, non multa. Qui sint hi, adeo notum prouocatúmque est, vt demonstratione non egeant: & alioqui tam immodicè epistola me extendi, vt dum tibi quemadmodum studere debeas, suadeo, studendi tempus abstulerim. quin ergo pugillares resumis, & aliquid ex his, vel istud ipsum quod cœperas scribis?

accedat exercitatio qua illum quem elegerit imitando effingat, atque ita quàm maximè exprimat. *Non multa*) nō omnes bibliothecas excùtiendas. multorū enim autorum lectio, & omnis generis voluminum habet aliquid vagum & instabile: certis ingeniis immorari, & innutriri oportet. distrahit animum librorum multitudo, & fastidientis stomachi est multa degustare. *Hi*) autores probati. *Prouocatum*) examinatum, iudicatum, cognitum. nam causæ sæpius prouocatæ melius intelligūtur. Prouocare significat appellare, & indifferenter ponitur. M. Tullius, Cùm alter ad Senatum prouocasset, alter verò appellasset tribunos. Tacitus, Auxit patrum honorem statuendo, vt qui à priuatis iudicibus prouocassent, eiusdem pecuniæ periculum facerent: cuius ij qui imperatorem appellauere. Sic Iurisconsultus. ff. xlvii. de appellationibus. sic Plinius in præfatione naturalis historiæ. Prouocare item significat lacessere. Columella, Plerique tamen in tantum prouocant, vt curuata & præcipitata per iugum nequeant terram attingere. quidam tamen non prouocatum legunt, sed prouulgatum, id est, proculcatum & tritum est. [clarior tamen lectio probatur, vt est in pontificio codice.] *Alioqui*) præterea. [*Extendi me epistola*) ad idem est epistolam extendi: quod in vulgatis legitur exemplaribus.] *Ex his*) quæ te monui scribenda.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

QVia) Macrinū paucis docet quem finē habuerit Traiani cognitio de Vareno & Bithynis. *Iungere extrema*)

QVia ipse cùm prima cognoui, iungere extrema quasi auulsa cupio: te quoque existimo velle de Vareno & Bithynis reliqua cognoscere. Acta causa

prioribus:nā paulo antè scripserat ad eundē in casa Vareni. *Auulsa*)nisi coniungātur.

hinc à Polyano,inde à Magio. Finitis actionibus,Cæsar,Neutra, inquit, pars de mora queretur.Erit mihi cura,explorare prouinciæ voluntatem.Multum interim Varenus tulit. Etenim quàm dubium est, an meritò accusetur, qui an omnino accusetur incertū est ?Superest, ne rursus prouincia quod dānasse dicitur, placeat,agátq; pænitentiā pænitentiæ suæ. Vale.

Hinc) quia Polyænus, quamuis Bithynorum legatorum vnus: tamen decreto prouincialium nixus arbitrabatur desistendum ab accusatione Vareni. *De mora*)quia intendebat cognoscere à conuentu Bithynorum, an decreuissent vt Vareni accusationem persequerentur. *Explorare*) diligenter inquirere. *Prouincia*) Bithyniæ. *Multum tulit*) magnam commendationem est cōsecutus. *Quo nomine*)quo accusante. nam iam Bithyni remiserant accusationem, & tamen Magius perstabat illorum nomine. An magis, qua causa, [placet potius an omnino, ex antiquissimo exemplari.] *Placeat prouincia*) accusare illum. *Agatque pænitentiam*) & neque agat pœnitentiam pœnitentiæ suæ, id est, neque renocet illud decretum, quo pœnituit Varenum accusasse.

C. Plinivs Fabato Svo S.

Miraris, quòd Hermes libertus meus hæreditarios agros, quos ego iusseram proscribi, non expectata auctione pro meo quincunce ex septingentis millibus Corelliæ addixerit: adijcis posse eos nongentis millibus vænire, ac tāto magis quæris, an quod gesserit ratū seruē. Ego verò seruo: quibus ex causis accipe.cupio enim & tibi probatū & cohæredibus meis excusatū esse, quòd me ab illis

Miraris)Succensēti Fabato pro socero, quòd Hermes minori precio Corelliæ vendidisset agros hæreditarios, respondet Secundus id factum ex sententia sua, cùm pluribus causis illam diligat. *Hermes*) Hermetem longo carmine Martial extollit. alterius medici libro. x. meminit. *Proscribi*)exponi venales. hinc proscriptus seruus [M. Tul. de offi. Ille quod non placebat proscripsit, tu quod placebat emisti. Item ibidem, Claudius ædes, quas in Cælio monte habebat proscripsit, insulam vendidit: emit Publius Calphurnius Lanarius.] Aliquando etiam proscribi est in exilium mitti: quia publicè in tabella scripti exponebantur. Apud Tacitum significat proponi & prætendi, cùm narrat lib. xi. frustrà Armenium proscribi. At præscribere interdum est iubere, vt Cæsar nō ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consueuerat: interdum prohibere. Quintilianus in declamationibus, Accusator prescribit, quòd bis de eadem re agere non licet: & præscriptio secundum Iurisconsultos, est quoddam ius ex tempore congruens, autoritate legum vim capiens, pœnā negligentibus inferēs, & litibus finem imponens. differt autem præscriptio & vsucapio: quoniam hæc est in rebus mobilibus & se mouentibus, illa verò in immobilibus & iuribus incorporalibus. lege plura de præscriptione apud Fabium & Plutarchū in problematibus. *Auctione*) in publico venditione, aucto gradatim ab emptoribus precio, cùm res proponitur plus offerenti. *Meo quincunce*) semisse minus vncia, quæ pars peruenit ad me. *Addixerit*)vendiderit. *Septingentis millibus*)nummū. id est septingētis sestertiis. *Tāto magis*)quòd vili precio vēdiderit. *Ratum seruem*. confirmē, pro rato habeam. Celsus. ff. xxj. titulo de exceptione

rei venditæ, Si quis, inquit, rem meam vendiderit minoris quàm ei mandaui, videtur alienata. *Probatum*) iri, laudari factum meum. *Secerno*) diuido, separo, non simul cum illorum partibus mea vendiderim.

Maiore officio) iure amicitiæ quæ est mihi cũ Corellia: maius enim amicitiç vinculum quàm hæreditatis. *Sacrosancta*) venerabilis, tanquam res diuina & deo cõsecrata. vide in primo Corellii Rufi obitũ, & cum Secundo amicitiam. *Minutio Fusco*) in vetusto codice habetur Militio Fusco [in aliquibus etiã Minutio Iusto.] *Vetera iura*) antiqua vincula amicitiæ. *Filio*) Fusci. *Ludis meis*) Circensibus, quos prætor edidi: nam Iuuenalis docet Prætores dare solitos Circenses. Interea Megalesiacæ spectacula mappç Idæũ solenne colunt, similisque triumpho Prædo caballorum prçtor sedet. Et Martialis in Proculeiam scribens [libro decimo,] Prætor, inquit, maritus tuus ergo erat, dissidium cum eo fecisti cũ purpura Megalensis fuisset constatura centum millibus, & populare sacrũ bis millia dena tulisset. *Præsederit*) prçsens fuerit, & faciendos curauerit. *Hæc*) Corellia. *Istic*) Comi. *Lariũ nostrũ*) lacum iuxta patriam nostram Comũ. *Maternis, paternisque*) quę in agro Comensi tenuit. *Paternis*) relictis à patre naturali, vel adoptiuo, siue ab vtrisque. nam duos patres habuit Secũdus. *Corelia* quamuis mihi amicissimæ *Ista*) erãt. *Ei*) Coreliæ. *Tulit*) ad Corelìã *Addiceret*) vẽderet. *Meis moribus*) meo cõsensu liberaliter. *Licuit*) sine illis vẽdere. *Exemplũ meũ*) vt & ipsi vendãt suã portionẽ Coreliæ. *Eadẽ iura*) paria amicitię quę mihi cũ illa vincula sunt. *Fuit amicitia*) æstimaui amicitiã, quã vtilitati præposui.

maiore officio iubente secerno. Corelliam cum summa reuerẽtia diligo: primùm vt sororẽ Corellij Rufi, cuius mihi memoria sacrosancta est: deinde vt matri meæ familiarißimã. Sũt mihi & cũ marito eius Minutio Fusco, optimo viro, vetera iura: fuerũt & cum filio maxima: adeo quidem, vt Prætore me ludis meis præsederit. Hæc cũ proximè istic fui, indicauit mihi cupere se, aliquid circa Lariũ nostrũ poßidere: ego illi ex prædijs meis, quod vellet & quãti vellet obtuli, exceptis paternis maternisq́; his enim cedere ne Corelliæ quidẽ poßũ. Igitur cũ obuenisset mihi hæreditas in qua prædia ista, scripsi ei venalia futura. has epistolas Hermes tulit, exigentiq́; vt statim portionẽ meã sibi addiceret, paruit. Vides quàm ratũ habere debeã, ꝙ libertus meus meis moribus geßit? superest, vt cohæredes æquo animo ferãt separatim me vẽdidisse, ꝙ mihi licuit omnino vẽdere: nec verò cogũtur imitari meũ exẽplũ. nõ enim illis eadẽ cũ Corellia iura sunt. poßunt ergo intueri vtilitatẽ suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

C. PLINIVS MINVTIO SVO S.

Libellũ) Annotauimus libellos significare, quas nũc supplicationes vocãt. libellus insuper pro accusatione, siue defẽsione scripta breuib⁹, & ꝑ capita rerũ, apud Fabiũ accipitur: hũc igitur à se formatũ Minutio mittit, quo eius amicus vteretur, iocatúrq; ꝙ quadã superindidisset, & pressa, & exilia se vereri

Libellũ formatũ à me, sicut exegeras, quo amicus tuus, immò noster (quid enim nõ cõmune nobis?) si res posceret, vteretur, misi tibi ideo tardius, ne tẽpus emendandi eum, id est

dicens ne tanquam tumidus notaretur, reposcitque viaticum pro cursore misso.

Nobis) veris amicis, quibus omnia sunt communia.

disperdendi haberes. habebis tamen an emendandi, nescio, vtique disperdēdi. (ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι) optima quæque si detraxeris. quod si feceris, boni consulam. Postea enim illis ex aliqua occasione, vt meis vtar. & beneficio fastidij tui ipse laudabor, vt in eo, quod adnotatum inuenies, & suprascripto aliter explicitum. Nam cùm suspicarer futurum, vt tibi tumidius videretur, quod est sonantius & elatius, non alienum existimaui, ne te torqueres, addere statim pressius quiddam & exilius, vel potius humilius & peius, vestro tamen iudicio rectius. Cur enim non vsquequaque tenuitatem vestram insequar & exagitem? Hæc vt inter istas occupationes aliquid aliquando rideres: Illud serio. vide, vt mihi viaticum reddas, quod impendi data opera, cursore dimisso. Næ tu, cùm hoc legeris, non parteis libelli, sed totum libellum improbabis, negabisque vllius precij esse cuius precium reposceris. Vale.

Disperdendi) destruendi & optima delendi. *Vtique disperdendi*) sanè tempus habes inuertendi illum: facilius enim corrumpuntur bona quàm expoliuntur. ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι) [vos enim corrupti affectatores. legitur etiam ὑμεῖς οἱ ἄζηλοι. vos boni imitatores, [& belli illi æmuli] vt ironicè dictum sit. Fuit in tertia lectione. ὑμεῖς γὰρ ἀεὶ ἰσχνοί.] id est vos enim semper tenues. nam ἰσχνὸν est humile dicendi genus. *Optima*) grandia, elata, sonantia. *Detraxeris*) ab alienis scriptis tanquam tumida, & nimium inflata. *Boni consulam*) bonum iudicabo, secundum Fabium lib. i. qui est dicendi modus [rarissimus, &] elegantissimus. [Ouid. lib. i. de Ponto, Munus tua grande voluntas Ad me peruenit, consuluitque boni.] Columella in præfatione cultus hortorum, Quicquid, inquit, est istud quod lucubrauimus, ideo propriam laudem sibi non vendicat, vt boni consulat, si non sit dedecori prius editis à me scriptorum monumentis. [Plin. in præfa. lib. xxxiij. boni consuluit interim inuenisse minium pariter. viij. c. de leonibus. sic Macrobius. & in prima apologia Apuleius. Si boni consulis me de isto distortissimo vultu tuo dicere. ac in sua metamorphosi, Boni ergo & optimi consules. & iam dixerat libro sexto, optimi consule. Virg. in priapeis, Consule poma boni.] *Vt meis*) cùm tamen tua sint, quia tibi donaui: sed si nihil illis fueris vsus, opportunè illis optimis & grandioribus in aliquam rem nostram vtar. *Beneficio fastidij tui*) quæ tu, tanquam turgida fastidisti, cedent mihi beneficio. *Laudabor*) à doctioribus te. *Vt in eo*) sensus est, sicut inuenies in eo quod arbitrabar annotatum iri à te veluti nimium elatum, aliud supra annotatum quod erat exile & pressum. *Et explicitum aliter*) attenuata figura expressum. *Suprascripto*) ex suprascriptione nostra. [Sunt quibus non placet ista scriptura, vt in eo quod adnotandum annotatum quoque inuenies, & suprascripto aliter explicitum: sed legant, vt in eo quod adnotatum inuenies ex suprascripto aliter explicetur, vt sit sensus, quod ego obelo annotaui, tanquam non vobis placiturum quod videretur nimium tumidum per tenuem dicendi formam aliter superscribendo explicui. nam ea Tranquil. superscripta appellat. ita inquit in Nerone, Multa & deleta & inducta & superscripta inerant.] *Tumidius*) quod vitio datur. credo hunc Minutium fuisse, quem suppresso nomine. ix. ad Lupercum scribens damnat. Dixi inquit de quodam oratore seculi nostri recto quidem & sano, sed parum grandi. *Sonantius*.

& elatius) quàm tu soleas dicere: debet autem orator erigi, attolli, interdum etiam efferuescere, efferri. nihil enim magis eloquentiam, quam ancipitia commendant. & plurimum refert reprehendendenda annotes, an insignia. multi aduertunt quod eminet & extat, sed acri intentione iudicandum est immodicum sit an grande, altum an enorme. *Torqueres*) te vexares optima tanquam inania notando. *Addere*) suprascribere. *Humilius*) quod dicendi genus vituperandum: nam pressius & exilius interdum laudatur. *Rectius*) melius existimatum, sed falso. *Tenuitatem*) stilum attenuatum. [*Hac*) scripsi ridicula.] *Occupationes*) vrbanas: cùm enim Secundus scripsit aberat ab vrbe. *Vide*) scito, intellige. *Viaticum*) impensam itineris. *Cursore dimisso*) tabellario ad te misso. Cursor est, qui pedibus celeriter literas defert. Alexandrum scribit Lampridius cursorem nunquam nisi seruum suum fecisse. dicebat enim ingenuum currere, nisi in sacro certamine non debere. & Paulus. ff. xxxxii. cursores in familia recenset. Ælius Verus suos cursores nominibus ventorum appellabat, & exemplo Cupidinum alas apponebat. Papyrio Cursori cognomen inditum à præcipua pedum pernicitate, & quòd victorem cursu omnium ætatis suæ fuisse ferunt. *Ne*) certè affirmantis est: & ideo cum diphthongo scribendum. *Partes*) elata membra & sonantia. *Precium*) viaticum.

C. PLINIVS FEROCI SVO S.

EAdem epistola & studere te & non studere significat. ænigmata loquor. ita planè donec distinctius quod sentio enuntiem. negat enim te studere: sed est tam polita, quæ nisi à studente non potest scribi: aut es tu super omnes beatus, si talia per desidiam & otium perficis. Vale.

Eadem) Habet hoc Secundi epistola, vt quo longior eo eruditior: quo breuior, eo argutior: tali nunc ostendit Iulium Ferocem elegantissimam & politissimam epistolam scripsisse. *Ænigmata*) obscuras quæstiones. *αἰνίσσω* enim in parabolis & obscurè loquor. veteres Rom. ænigmata scirpos appellauère. aliquando oratori conueniunt, sed poetæ sæpius. *Negat*) legimus etiam negat, vt respiciat, tua epistola.

C. PLINIVS CORELLIAE SVAE S.

TV quidem honestissimè quod tam impensè & rogas & exigis vt accipi iubeam à te precium agrorum non ex septingentis millibus, quanti illos à liberto meo, sed ex nongentis, quanti à publicanis partem vicesimam emisti. Inuicem ego & rogo & exigo vt non solùm quid te, verumetiam quid me deceat aspicias, patiarisque me in hoc vno tibi eodē animo repugnare, quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

Tu) Remittit ducenta sestertia Corelliæ volenti Secundo tradere pro quincunce hæreditatis nongenta, quanti vigesimā partem eiusdem emerat à publicanis. *Honestissimè*) facis. *Liberto*) Hermete. *A publicanis*) ab his qui vectigalia publica redimunt, & rem publicam tractant: nam siue quis verbi gratia frumen-

tum, & alias reip. res necessarias transportandas, siue decimas ac vigesimas redemisset, siue testamenta, quæ reip. relinquebantur, siue quouis modo vectigalia & alios populi redditus exigendos certo precio conduxisset, is publicanus dicebatur. Caius de sig. verb. qui vectigal populi Ro. conductum habet, publicanum appellamus: nam publica appellatio in compluribus causis ad populum Ro. respicit. Vlp. de publicanis. Publicani, inquit, sunt qui publico fruuntur: nam inde nomen habent, siue fisco vectigal pendant, vel etiam tributum consequantur: & omnes qui aliquid a Fisco conducunt, rectè appellantur publicani. *Paulus ibidem*) publicani dicuntur, qui publica vectigalia habent conducta. *Eodem*) amico.

C. Plinius Satvrnino Svo S.

Requiris) Exponit Saturnino postulanti quid ageret, monétque remp. curare, esse honestissimam rem, ac Priscum gaudet esse officiorum memorem. *Distringor*) occupor, detineor. *Officio*) incertum quo. *Amicis deseruio*) in agendis causis. *Rectius*) quia optima philosophiæ pars est, agere negocium publicum, exercere iustitiam, amicis deseruire, & tempora nostra reip. impartiri. *Beatius*) iucundius. *Reipubl. suæ*) patriæ suæ: erat enim in municipio suo Saturnin. *Disceptare*) decernere, iudicare. *Officiorum nostrorum*) Beneficiorũ susceptorum à nobis.

Requiris quid agam? quo nosti, distringor officio, amicis deseruio, studeo interdum, quod non interdum, sed solum, sempérque facere, non audeo dicere rectius, certè beatius erat: te alia omnia, quàm quæ velis agere, molestè ferrem, nisi ea quæ agis, essent honestissima. Nam & Reipublicæ suæ negocia curare, & disceptare inter amicos, laude dignissimum est. Prisci nostri contubernium iucundum tibi futurum sciebam, noueram simplicitatem eius, noueram comitatem: eundem esse, quod minus noram, gratissimum, experior, cùm tam iucundè officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

C. Plin. Fabato Prosocero Svo S.

Calestrium) Causas explicat veteris amicitiæ cũ Tyrone Proconsule, vt proficiscentem in prouinciam non vereatur Fabatus Comum reuocare ab itinere recto seruorum liberandorum causa. *Necessitudinibus implicitum*) vinculis amicitiæ connexum. *Militauimus*) Tribuni mil. fuimus in Syria. *Quæstores Cæsaris candidati principis*) qui libris principalibus in Senatu legendis vacabant. *Tribunatu*) plebis, cuius in primo meminit. *Præcessit liberorum iure*) nam qui ius trium natorum habebant in honoribus præcedebant carentes: vt. ff. de immunitatibus. An potius intelligamus Calestrium habuisse liberos postquam soboles ciuitati necessaria visa

Calestrium Tyronem familiarissimè diligo, & priuatis mihi & publicis necessitudinibus implicitum: simul militauimus, simul quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in Tribunatu liberorum iure præcessit, ego illũ in prætura sũ cõsecutus, cũ mihi Cæsar annũ

cia visa est, ad prolem frequentandam præmiis atque inuitamentis opus fuit: cum antelati qui liberos haberent senioribus liberos non habentibus. Sic cap. vij. legis Iuliæ de maritandis ordinibus, priori ex Coss. fasces sumendi potestas fuit. Pli. enim, vt ad Traianum asserit, ab Imperatore vt ipse ius trium liberorū adeptus est.] nullos enim legimus liberos Secundū suscepisse. *Consecutus illum*) eodé anno fui prætor, quo Calestrius. per ordinem enumerauit dignitates: quo quæque prius daretur: à Tribunatu enim militum ad Quæsturā, à Questura ad Tribunatum ple. à Tribunatu ad Præturam, inde ad Consulatum. mox ad Proconsulatum certo quodam instituto procedebāt: sed hîc omisit Consulatum, in quo multò ante Calestrium præcesserat.

Remisisset) concessisset posse petere præturam ante annum legitimum. *Ticinum*) oppidum Insubriæ à Leuis & Maricis conditum, non procul à Pado, distans à Placentia sex & xxx. miliariis si Straboni credimus. simili vocabulo præterfluens amnis, quem Verbanus lacus exonerat, Padum ingreditur. A Plinio dissentiens Eutropius conditum scribit ab Insubribus Boiis. clara sanè ciuitas multiplici fortuna, nunc mutato nomine Papia appellatur, vbi omniū liberalium disciplinarum celeberrimum gymnasium.

remisisset. ego in villas eius sæpe secessi, ille in domo mea sæpe conualuit. Hic nunc Proconsule prouinciam Bæticam per Ticinum est petiturus. Spero, immò confido, facilè me impetraturum, vt ex itinere deflectat ad te, si voles vindicta liberare, quos proximè inter amicos manumisisti. nihil est quòd verearis ne sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum circumire non erit longum mea caussa. Proinde nimiam istam verecundiam pone, téque quid velis, consule. illi tam iucundum est quod ego, quàm mihi quod tu iubes. Vale.

Ad te) Comum. *Vindicta liberare*) iussu eius in veram libertatem constituere: [nam vindicta liberari dicuntur serui à prætore, vel eo qui par prætori ius habebat à Vindice seruo seu Vindicio, qui Vitelliorum, & Aquiliorum coniurationem detexit, vt innuunt Liuius & Plutar.] serui à dominis sæpe manumitti solent: adeo vt vel in transitu manumittantur: veluti cùm Prætor, aut præses, aut proconsul in balineū, vel in theatrum eat. inde Caius. ff. xl. de manumissionibus, Non est, inquit, omnino necesse pro Tribunali manumittere. itaque plerunque in transitu serui manumitti solent: cùm aut lauandi, aut gestandi, aut ludorum gratia prodeat prætor, aut proconsul legatúsve Cæsaris. Ibidem Pauli verba melius in rem nostram faciunt. apud proconsulem postquam vrbem egressus est, vindicta manumittere possumus, sed & apud legatum eius manumittere possumus: vindicta ergo interuentu &, autoritate proconsulis. non enim sat erat seruum liberari à domino, nisi autoritas prætoris, vel præsidis, vel proconsulis interuenisset. Inde sequitur. *Quos proximè inter amicos manumisisti*) cuius manumittendi forma talis fuit, vt dominus caput serui, aut aliud membrum tenens diceret, Hunc hominem liberum esse volo, & sic eum è manu emittebat. Hoc amplius addit Appianus, fuisse morem Romanis in liberandis seruis dextrā apprehensos ad se conuertere, nam manumissio est datio libertatis, & quamdiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, & manumissus liberatur à domini potestate. Lege plura de manumissione in institutionibus titulo de libertinis: & lib, vii. Codicis de libertate Latina tollenda. *Illi*) Tyroni.

C. Plinius Nonio Celeri Svo S.

Sva cuique ratio recitandi: mihi, quod ſæpe iamdixi, vt ſiquid me fugit, vt certè fugit, admonear. Quo magis miror quòd ſcribis fuiſſe quoſdam qui reprehenderent quòd orationes omnino recitarem: niſi verò has ſolas non putant emendandas. A quibus libenter requiſierim, cur concedant (ſi concedũt tamen) hiſtoriam debere recitari, quæ non oſtentationi, ſed fidei veritatíque componitur: cur tragœdiam, quæ non auditorium, ſed ſcenam & actores: cur lyrica, quæ non lectorem ſed chorũ & lyram poſcunt. At horum recitatio vſu iam recepta eſt: num ergo culpandus eſt ille qui cœpit? quanquam orationes quoque &

Sva) De recitatione plura differit, ac rationes exponit: quibus ſint orationes recitandæ, ſicut hiſtoriæ & carmina, & in tranſitu docet quomodo emendanda ſcripta: imprimis monet iudicio multorum credẽdum: exemplo Pomponii Secundi, qui iudicio populi multum tribuit. *Sua*) ſuo modo: & pro arbitrio ſuo. *Mihi*) hæc eſt recitandi ratio. *Admonear*) ab auditoribus. *Emendandas*) quod conſequimur recitando. *Hiſtoriam debere recitari*) teſtatur Tranquil. hæc antea in vſu fuiſſe: nam tradit Auguſtum benignè & patienter audiſſe, non tantum carmina & hiſtoriam recitantes: ſed etiam orationes & dialogos. *Non oſtentationi*) non ad pompam & gratiam præſentium, ſed vt ſit κτῆμα μᾶλλον ἐς ἀεὶ ἤπερ εἰς τὸ παρὸν ἀγώνισμα ſecundum Thucydidem. *Sed fidei veritatíque*) Lucianus in libello, cui titulus quomodo oporteat hiſtoriam ſcribi, Si aliquam inquit adulationem ſumat hiſtoria, quid aliud quàm pedeſtris quædam poeſis ſit? hiſtoriæ vnum officium & finis: vtile, quod ex vero ſolo colligitur. parum de pulchritudine curabit, dum modo abſolutam veritatem habeat. hiſtorici autem officium vnum, vt geſta ſunt dicere, neque enim hiſtoria debet tranſgredi veritatem. *Cur tragœdiam*) concedunt recitandam. *Scenam*) locum in theatro agendis fabulis excitatum: & ſicuti tria fabularum genera, ita totidem ſcenarum tragicum, comicum, ſatyricum. *Actorem*) hiſtrionem. *Lyrica*) carmina. *Chorum*) induci chorum in lyricis monſtrat Horatii ſeculare carmen, quod à pueris & puellis in Capitolio cantabatur. in choris iunctim omnes loquebantur, quaſi voce confuſa, & concentum in vnam perſonam reformantes, [lege Iulium Pollucem libro quarto quotnam chorum ingrederentur, & quæ eſſent eius partes.] Seneca decimotertio epiſtolarum, & eum Macrob. lib. 1. Saturn. ad verbum ſecutus, Non vides quàm multorum vocibus chorus conſtet, vnus tamen ex omnibus ſonus redditur: aliqua eſt illic acuta, aliqua grauis, aliqua media, accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ, ſingulorum illic latent voces, omnium apparent, & fit concentus diſſonus. de choro dico quem veteres philoſophi nouerant, in comeſationibus noſtris plus cantorum eſt quàm in theatris olim ſpectatorum fuit. Columella decimotertio vbi chorus canentium non ad certos modos, neque numeris præeuntis magiſtri conſenſit, diſſonum quoddam & tumultuoſum audientibus canere videtur: at vbi certis numeris ac pedibus velut facta conſpiratione conſenſit atque concinuit, ex eiuſdem vocum concordia non ſolùm ipſis canentibus amicum quoddam & dulce reſonat, verùm etiam ſpectantes audientéſque latiſſima voluptate permulcentur. *Horum*) hiſtoriæ, tragœdiæ, lyricorum. reſpondet obiiciendis. *Recepta*) comprobata. *Cœperit*) illa recitare.

nostri quidem, & Graeci lectitauerunt. Superuacuum tamen est recitare, quae dixeris, etiam si eadem omnia iisdem omnibus, si statim recites: si verò multa inseras, multa commutes: si quosdam nouos, quosdam eosdem, sed post tempus assumas, cur minus probabilis sit causa recitandi quae dixeris quàm edendi? Sed difficile est vt oratio dum recitatur, satisfaciat. Iam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi: nec verò ego dum recito, laudari, sed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto: ac primũ quae scripsi, mecũ ipse pertracto: deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado annotanda, notásque eorũ si dubito, cum vno rursus aut altero pensito, nouissimè pluribus recito. Ac si quid mihi credis, tunc acerrimè emendo. Nam tanto diligentius, quanto solicitius intendo. Optimè autem reuerentia, pudor, metus iudicant. Idque adeo sic habe. Nónne si loquuturus es cum aliquo quamlibet docto, vno, tamen minus commoueris, quàm si cum multis vel indoctis? Nónne quum surgis ad agendum, tum maximè tibi ipse diffidis? tum commutata, non dico plurima, sed omnia cupis? Vtique, si latior scena, & corona diffusior. Nam illos quoque sordidos pullatósque reueremur. Nónne si prima quaeq; improbari putas, debilitaris & concidis?

Nostri) Romani [scribit Suetonius Augustum audiuisse benignè & patienter non tantum carmina & historias recitantes, sed orationes & dialogos.] *Lectitauerunt*) recitauerunt. *Dixeris*) apud iudices peroraueris. verba sũt aduersariorum. *Etiam*) concedentis aduerbium. clarior lectio si reponatur est. *Eadem omnia*) quae dixeras. *Iisdem omnibus*) auditoribus. *Statim*) quia post tempus [aliquod] alia auditor cognoscit. *Multa inseras*) quod fit dum emendamus [alii legũt inferas.] *Nouos*) auditores legitur etiam alios, scilicet quàm primò habueras. *Post tempus*) quo poterunt quae probauerant improbare, mutata priori sentẽtia. *Quàm edendi*) tãquam diceret, si edẽdę orationes, sunt etiã recitãdae: nã recitando publicamus. *Satisfaciat*) placeat auditoribus. *Hoc*) vt curam habeat placendi. *Non ad rationem*) ratio non obstat quo minus recitentur. *Legor*) post omissum opus, & me absente. *Emendandi*) emendatio est qua singula prout ipsa res postulat dirigimus aestimantes vniuersorum scriptorum sententiam diuersam, vel correctio errorum, qui per scripturam dictionémve fiunt, autore Diomede. *Pertracto*) repeto, & non solùm verba sunt emendanda, sed numeri & sententiae. *Annotanda*) emendanda. *Pensito*) diligẽter examino. *Tunc*) cùm recito. *Nam*) emendo. *Quanto solicitius intendo*) [cùm] quanta maiori solicitudine & cura sum intentus in recitando respectu auditorum reuerentiae, quam in emendando per me, aut cum paucis. *Reuerentia, pudor, metus*) quae omnia insunt mihi recitanti propter auditorum frequentiam. *Iudicant*) iudicium augent & acuunt. *Sic habe*) melius intellige sequenti exemplo. *Quantumlibet*) maximè. *Commouereris*) timeres, perturbareris. *Agendum*) publicè causam dicturus. *Tunc*) cùm multi audiunt. *Omnia*) tua scripta tanquam deteriora. *Vtique*) praesertim cupis. *Scena latior*) spectantium ingens numerus. *Corona*) multitudo circumstantium. *Sordidos*) agrestes. *Pullatos*) atratos, imperitos, [lacernatos. Tranquillus in Augusto, Ac visa

quondam pro concione pullatorum turba indignabundus & clamitans, En ait, Romanos rerum dominos gentémque togatam: negocium ædilibus dedit, ne quem posthac de cætero paterentur in foro circóve, nisi positis lacernis togatum consistere.] Fabius vi. Imperitis ac sæpe pullatæ turbæ relinquunt. Et secundo, Iam collidere manus, terræ pedem incutere, femur, pectus, frontem cædere. mirè ad pullatum circulum facit. *Concedis*) animo cadis, & deficis.

Opinor, quia in numero ipso est quoddam magnum collatúmque consilium, quibúsque singulis iudicij parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius Secundus, hic scriptor tragœdiarum, si quid fortè familiarior amicus, tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, Ad populum prouoco: atque ita ex populi vel silentio, vel assensu, aut suam, aut amici sententiam sequebatur. Tantum ille populo dabat. Rectè, an secus, nihil ad me. Ego enim non populum aduocare, sed certos, electósque soleo, quos intuear, quibus credam, quos denique, & tanquam singulos obseruem, & tanquam non singulos timeam. Nam quod M. Cicero de stilo, ego de metu sentio. Timor est emendator acerrimus. Hoc ipsũ quod nos recitaturos cogitamus, emẽdat: quod auditoriũ ingredimur, emẽdat: quod pallemus, horrescimus circumspicimus, emendat. Proinde nõ pœnitet me consuetudinis meæ, quam vtilissimam experior. Adeóque non deterreor sermunculis istorum, vt vltrò te rogem, monstres aliquid, quod his addã. Nihil enim curæ meæ satis est. Cogito quàm sit magnum dare aliquid in manus hominum, nec persuadere mihi possum, non & cum multis & sæpe tractandum, quod placere, & semper, & omnibus cupias. Vale.

Opinor) sic fieri puto. *Numero*) multitudine. *Omnibus plurimum*) respectu omnium est summum. nã si parua multa in vnum contuleris, surgent in maximum cumulum, & Ciceronis testimonio orator vulgi assensu, & populari approbatione iudicari solet. itaque nunquam de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo dissensio fuit. id enim ipsum est summi oratoris summum oratorem populo videri. *Pomponius Secundus*) cuius vitam scripsisse Plinium seniorem suprà retulit. *Tollendum*) de tragœdiis suis delendum tanquam minus aptum. *Retinendum*) reseruandum in scriptis, veluti opportunum. *Ad populum prouoco*) eligo populi iudicium. silentio populi amici sententiam retinebat, assensu verò suã. *Populo dabat*) deferebat iudicio populi. quare Cicero de claris Oratoribus inquit, Tibicen Antigenidas discipulo dixit sanè frigenti ad populum, mihi cane & musis. ego Bruto dicenti apud multitudinem, mihi cane & populo. *In summa*) qui vulgi opinione disertissimi habiti sunt, eosdem intelligentium quoque iudicio fuisse probatissimos crediderim. *Rectè*) faceret. *An secus*) malè tantùm iudicio populi tribuendo. *Nihil ad me*) nõ pertinet ad propositum nostrum. *Certos*) doctos viros, qui nõ falluntur iudicio suo. *Tanquam singulos*) propter summam eruditionem & autoritatem vnumquemque reuerear. *Et tanquam non singulos*) tanquam cœtum clarorum virorum. *De stilo*) sensit. nam libro primo de Oratore, Stilus, inquit, est optimus & præstantissimus dicendi effector atque magister. neque iniuria. nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipsam profectò assidua & diligens scriptura supe-

rabit. *De metu*) quod ſit emendator optimus. *Hoc ipſum*) Imaginatio, phãtaſia. *Circumſpicimus*) frequentiam auditorum, & quòd ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, ſilentio cognoſcimus quid quiſque ſentiat. *Iſtorum*) qui repræhendunt quòd omnino orationes recitarẽ. *Aliquid*) aliquod aliud emendandi genus. *His*) à me prędictis. *Satis*) ad emendationem. *Dare in manum hominum*) publicare. *Non*) eſſe.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

DEliberas mecum quemadmodum pecunia, quam municipibus noſtris in epulum obtuliſti, poſt te quoque ſalua ſit. honeſta conſultatio, non expedita ſententia. Numeres reipublicæ ſummã, verendum eſt ne dilabatur. Des agros, vt publici negligantur. Equidem nihil

DEliberas) Epulũ perpetuum Comenſibus promiſerat Caninius: ſed verebatur, ne ſi ſummam numeraſſet reip. procedente tẽpore [diſperderetur &] ad ſacerdotes tranſiret] quare exemplo ſuo monet Secundus, vt ſe imitetur in eo munere, quod patriæ donauerat pro alendis ingenuis. *Municipibus*) Nouocomenſibus. colligitur enim ex libro primo Caninium fuiſſe Comenſem: vbi ad eundem ſcribens inquit, Quid Comum, tuæ meæque delitiæ. *Epulum*) publicum cibum [huius Plinianæ liberalitatis mentio extat Mediolani in marmoreo lapide.] *Poſt te*) poſt obitum tuum, [vel poſtquam eam reip. noſtræ donaueris. placet prior ſententia.] *Salua ſit*) integra ſit: reſeruetur ad hoc, neque transferatur ad alia. *Non expedita*) nõ in promptu, obſcura, difficilis. *Numeres*) ſi numeres. *Summam*) ex qua quotannis fiat epulum. *Dilabatur*) tranſeat, diffugiat, ſi quia legatam municipio pecuniam in aliam rem quàm defunctus voluit, conuertere, citra principis autoritatem non licet, autore Iuriſconſulto: fit tamen interdum vt ad alia tranſeat procedente tempore, cùm non ſit qui illam tueatur. *Ad ſacros*) ad ſacerdotes: qui ideo ſacri dicti, quòd ſacra & res deorum curent. Virg. Cererſque ſacrum Polybœtem, id eſt ſacerdotem Cereris. Prudentius, O Chriſti Valeriane ſacer. Nam quicquid deſtinatum eſt diis, ſacrum vocatur: vt Plautus ſacros porcos ad ſacrificium idoneos [Pli. ſacros planos piſces appellatos, quòd nũquam ſint vbi maleficæ beſtiæ:] & ſacerdotes à ſacris dictos, quòd rebus diuinis præeſſent Varro tradidit. Fuit igitur epulum illud ad res diuinas conſtitutum, quibus die ſolenni populus epularetur: erat ideo verendum ne poſt mortem Caninii traduceretur ad ſacerdotes. [Hi & agros ſecundum Siculum Haccum habuere, cùm, inquit, colligere ſacerdotum, item quos virgines habent agros & territoria quædam etiam determinata, & quædam aliquibus ſacris dedicata ſunt. an ad ſacros, id eſt mortuos, id quod ex Pli ſeniore & Plut. colligitur.] Neque obſtat quod Seruius ſcribit, epulas hominum eſſe, quod & nos fatemur, modò cõcedatur eas etiam inter ſolennia ſacrorũ dari. & alioquin Apuleius ix. refert dominum ædium ſacrificales epulas cum ſacerdotibus deæ cœnitaſſe. Varro. iij. rei ruſticæ, Quotus quiſque eſt annus, quo non videas epulum, aut triumphum, aut collegia non epulari? Sacri item & Sacrani populi ſunt. In codice non admodum recenti ſcriptum adnotaui de ſacro, id eſt de ærario. [habet ſecunda lectio, Des agros, vt publici negligentur, quæ verba cum ſequentibus, non inconcinnè congruunt.] *Vt publicè negligantur*) timendum eſt ne reſp. non curet id [epulum,] vt ſolet fieri in oppidis, vbi publica negliguntur, & hinc inde occupantur. [clarior tamen lectio. des agros, id eſt ſi reip. agros aſſignaueris, timendum eſt ne negligantur, & inculti iaceant, immò à vicinis occupentur tanquam publici. nam publica ciuitatum bona ſolent negligi & diſperdi.]

cõmodius nihil inuenio quã quod ipse feci. Nã pro quingentis millibus nummûm, qua in alimenta ingenuorum ingenuarúmque promiseram, agrum ex meis longè pluris actori publico mancipaui: eundem vectigali imposito recepi.ccc. millia annua daturus. Per hoc enim & Reipublicæ sors in tuto, nec reditus incertus, & ager ipse propter id quod vectigali largè supercurrit, semper dominum à quo exerceatur inueniet. Nec ignoro me plus aliquanto, quàm donasse videor, erogauisse, cùm pulcherrimi agri precium necessitas vectigalis infregerit. Sed oportet priuatis vtilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre: multóque diligentius muneri suo consulere, quàm facultatibus. Vale.

Commodius) tutius, vt sors & redditus diu duret. *Quingentis millibus nummum*) quingentis sestertiis. hæc erat sors, ex qua triginta singulis annis, vt mox explicabit, pro alimentis ingenuorum redimebantur. *In alimenta ingenuorum*) vt pueri liberi, sed egeni alerentur: quod lib.1 copiosè tractauit. Ingenui autem sunt qui libera matre nati, nec postea serui facti sunt. Iustinianus latius explicat, Ingenuus inquit, est, qui statim vt natus est, liber est, siue ex duobus ingenuis matrimonio editus, siue ex libertinis duobus, siue altero libertino, & altero ingenuo. sed & siquis ex matre nascitur libera, patre verò seruo ingenuus nihilominus nascitur: quemadmodum, qui ex matre libera, & incerto patre natus est, quoniam vulgo conceptus est. *Longè pluris*) maiori precio quingẽtis millibus. erat enim mille centum sestertiis. *Actori*) curatori qui reip. bona curat, & rationes reddituum impensarúmque facit. Eius fit mentio. ff.l. titulo de administratione reip. *Mancipaui*) [vendidi,] distraxi, alienaui, [facta imaginaria venditione reip. nostræ] nullo tamen ab illo precio recepto. *Recepi*) resumpsi apud me ab actore publico. *Eundem*) agrum. *Vectigali imposito*) vt tenerer quotannis tricena millia reip. numerare. Vectigales agri vocantur, qui in perpetuum locantur hac lege, vt quamdiu pro iis vectigal pendatur, tamdiu neque ipsis qui conduxerint, neque iis qui in locum eorum successerint auferri eos liceat. Et alibi idem Iurisconsultus Paulus, Agri publici, qui in perpetuum locantur à curatore reip. sine autoritate principali reuocari non possunt. habet autem horum vectigalium agrorum possessor aliquod ius in eis. vnde Vlp. xxx. de legatis, Fundus inquit, municipum vectigalis ipsis municipibus legatus, valere legatum scribit Iulianus, quia aliquod ius in eo is qui legauit habet. *Per hoc*) hac ratione & via. *Sors*) quingenta millia nummûm erant in tuto, neque enim poterant interire. *Incertus*) fallax. *Vectigali*) triginta sestertiis. *Largè supercurrit*) longè in reditu excellit. xxx. sestertia, nam maiores fructus inde colligebantur. *Dominum*) sentit Paulus qui maximos fructus ex redemptione vectigalium consequuntur: si tanti postea locari non possint, ea prioribus pensionibus suscipere compelli. *Exerceatur*) excolatur. [*Nec ignoro me plus*) legitur etiam, nec ignoro melius aliquanto, quàm donauisse, videor cauisse.] *Aliquando plus*) nam respectu redditus nihil amplius donauerat: quia quod reliquum erat ipsius dominium erat, sed hoc aliquanto plus donauerat. si enim dominus agrum voluisset alicui vendere, minoris vendidisset reditus suos qui supercurrebant vectigali, quia totus ager erat obligatus reip. [Alia scriptura satis probata, nec ignoro melius aliquanto quàm donasse videor cauisse. scio inquit diligentius prouidisse ne ager meus negligeretur, quàm vt donum videretur tanti quanti est.] *Infregerit*) minuerit. *Necessitas vectigalis*) necessitas pendendi reip. perpetuò xxx. millia nummum. *Æternas vtilitates*) perpetuam memoriam huius libe-

ralitatis, cuius vestigium adhuc extare audio. *Muneri suo*) vt perpetuò duret. *Facultatibus*) præsenti vtilitati.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

ANgit me Fanniæ valetudo. Contraxit hanc dum adsidet Iuniæ Virgini sponte primùm: est enim affinis: deinde etiam ex autoritate pontificum. Nam virgines, cùm vi morbi atrio Vestæ coguntur excedere, matronarum curæ custodiaque mandantur: quo munere Fannia dum sedulò fungitur, hoc discrimine implicita est. Insident febres, tussis increscit, summa macies, summa defectio, animus tantum & spiritus viget, Heluidio marito, Thrasea patre dignissimus. Reliqua labuntur, neque non metu tantùm, verumetiam dolore conficiunt. Doleo enim maximam fœminam eripi oculis ciuitatis, nescio an aliquid simile visuris. Quæ castitas illi: quæ sanctitas: quanta grauitas? quanta constantia? Bis maritum sequuta in exilium est, tertiò ipsa propter maritum relegata. Nam cùm Senecio reus esset, quòd de vita Heluidij libros composuisset, rogatúmque se à Fannia in defensione dixisset, quærente minaciter? Mettio Caro an rogasset: respondit, rogaui: an commentarios scripturo dedisset, dedi: an sciente matre, nesciente. Postremò nullam vocem

ANgit) Fanniæ valetudinẽ honestissima causa contractam apud Priscum dolenter fert: ibique multa de illius sanctitate, grauitate, constantia enumerat, quantáque cum eius matre fuerit sibi amicitia, sanctissimis verbis prosequitur, & filiæ longiorem vitam precatur. *Fannia*) quæ fuit Heluidij vxor & Thraseæ filia. *Assidet*) officii causa astat. *Virgini*) Vestali. *Affinis*) eius Iuniæ, nec mirum si sponte assedit. *Autoritate*) iussu. *Pontificum*) qui curabant Vestales, vnde Gellius lib. primo, Virgo Vestalis simul est capta, & in atrium Vestæ deducta, & pontificibus tradita est. *Ex atrio Vestæ*) ex domo Vestalium templo Vestæ coniuncta inter Capitolium & Palatium. *Discrimine*) valetudine. *Insident*) continuant latenter. *Orexin*) nausea, vomitus. Iuuenalis, Rabidam facturus orexim. sed is ab eo quod præcedit, ad id quod sequitur sumpsisse potuit pro appetentia, vt Satyra. xi. Hinc surgit orexis, hinc stomacho bilis. Lampridius in Heliogaballo, orexim conuiuio hanc esse asserente. nam ὀρέγω à quo orexis, non modò appeto, sed excito plerunque significat. [In multis tamen exemplaribus Plinianis non legitur orexis.] *Dignissimus*) simillimus & per id maximus. *Heluidio marito*) Fannia maritum habuit Heluidium Priscum, & patrem Pætum Thraseam. *Reliqua*) corporis vires & habitudo. *Labuntur*) absumuntur. *Oculis ciuitatis*) à conspectu Romanorum, quibus erat exemplum virtutis. *Simile*) tam laudabile. *Bis*) primò sub Nerone, secundò sub Vespasiano. *Senecio reus*) nos inquit Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ, innocenti sanguine Senecio perfudit. accusatus enim fuit à Caro delatore sub Domitiano, quòd vitam Heluidii

Prisci conscripsisset, mox reus quòd nullum magistratum post Quæsturam petiuisset damnatus est, referente Dione. *Dixisset*) Senecio. *Rogatum*) vt vitam mariti scriberet. *In defensione sui*) vt per id se defenderet. *Metio Caro*) delatore notissimo sub Domitiano. *Quærente*) interrogante Fanniam. *Respondit*) Fannia. *Commentarios*) indices rerum à marito suo gestarum. *Scripturo*) Senecioni. *Matre*) Arria: quæ tunc viuebat. *Nesciente*) respondit Fannia se id fecisse inscia matre.

cedentem periculo emisit, quinetiam illos ipsos libros, quanquam ex necessitate, & metu temporum abolitos, Senatusconsulto publicatis bonis, seruauit, habuit, tulitque in exilium exilij caussam. Eadem quàm iucunda, quàm comis, quàm denique (quod paucis datum est) non minus amabilis, quàm veneranda: nec erit quam postea vxoribus nostris ostentare possimus: à qua viri quoque fortitudinis exempla sumamus: quam sic cernentes audientésque miremur, vt illas quæ leguntur: ac mihi domus ipsa nutare, conuulsáque sedibus suis ruitura suprà videtur, licet adhuc posteros habeat. quantis enim virtutibus, quantísque factis assequētur, vt hæc non nouissima occiderit: Me quidem illud etiam adfligit & torquet, quòd matrem eius, illam (nihil possum illustrius dicere) tantæ fœminæ matrem rursus videor amittere, quàm hæc, vt reddit ac refert nobis: sic auferet secum, méque & nouo pariter, & rescisso vulnere adficiet. Vtranque colui, vtranque dilexi: vtram magis, nescio, nec discerni volebant. Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in aduersis. Ego solatium relegatarum, ego vltor reuersarum. non feci tamen paria, atque eo magis hanc cupio seruari, vt mihi soluendi tempora supersint. In his eram curis, cùm scriberem ad te, quas si deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

Cedentem periculo) per quam videretur velle imminens periculum vitare. *Libros*) editos à Senecione de vita mariti. *Abolitos*) sublatos, dato triumuiris ministerio vt monumenta clarissimorum virorum in foro comburerentur. nam fuit Domitianus, quamuis in principatus initio poeticæ studiosus videretur, [postea] studiis inimicus, primùm philosophis vrbe submotis, & Hermogene propter quasdam in historia figuras occiso: librariis etiam qui eam descripserant crucifixis. *Publicatis*) redactis in ærarium. *Exilij caussam*) Heluidij vitam editam à Senecione. *Eadem*) Fannia. *Comis*) faceta. *Quod paucis datum est*) vt possint simul amari & venerari. *Nec erit*) nulla mulier postea in vrbe inuenietur. *Sic*) quemadmodum Fanniam. *Leguntur*) monumentis literarū celebrantur. *Domus*) Heluidij liberi. *Nutare*) minari ruinam. *Posteros*) siue hæc epistola scripta fuerit ante illam ex libro quarto, vbi meminit duas Heluidij filias interiisse, & intelligamus tres liberos duas fœminas & marem, siue tantùm marem nomine Velium Heluidium, cui Fannia nouerca fuit. *Quantis enim virtutibus*) Sensus est, Licèt in familia Heluidii adhuc supersint posteri: tamen necesse est vt hi summis virtutibus nitantur, ne ista videatur fuisse extrema in sua domo. *Nouissima*) quæ sola ob virtutes post maritum & maiores nominetur. nam verè dici possunt suæ domus nouissimi, qui virtute

tute præditi nullos sibi suorum similes reliquerunt. *Illam*) Arriam admirandam. *Illustrem*) magis famosum & celebratum. *Fœminæ*) Fanniæ. *Rursus*) quia cùm hæc Secundus scriberet ex humanis excesserat Arria. *Hæc*) Fannia. *Vt reddit*) sicut in omnibus virtutibus matrem repræsentat. *Auferet*) iterum collet à nobis. *Nono vulnere*) morte Fanniæ, & per eam matris interitus recordatione. *Rescisso*) renouato dolore Arriæ. *Discerni*) cognosci. quia pari charitate certabant. *In aduersis*) nam relegatarum solatium fuit, & reuersarum vltor: cùm Publicium Certum Heluidii accusatorem reum peregit. *Non feci tamen paria*) non reddidi illis paria beneficia quæ mihi contulerunt. [id est quæ merebantur] modus dicendi elegans & circumcisus. Idem in Panegyrico, Solus ergo adhuc qui pro munere tanto paria accipiendo fecisti. Nazarius, Ambo benigni ratiocinatores officiorum paria fecistis, Scæuola de statu liberis quærit quid sit paria facere: & post multa, paria facere interpretatur reddere iustas rationes, & totum debitum soluere. Callistratus de iure immunitatis, accipit paria fisco fecisse, pro satisfecisse & satisdedisse. *Seruari*) diutius viuere.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

Librum tuum legi, & quamdiligentissimè potui, adnotaui quæ commutanda, quæ eximenda arbitrarer. Nam & ego verum dicere assueui, & tu libenter audire. neque enim vlli patientius reprehenduntur, quàm qui maximè laudari merentur. Nunc à te librum meum cum annotationibus suis expecto. O iucundas, ô pulchras vices, quàm me delectat. Quòd si qua posteris cura nostri, vsquequaque narrabitur, qua cõcordia, simplicitate, fide vixerimus. Erit rarũ & insigne, duos homines ætate, dignitate propemodũ æquales, nõnullius in literis nominis, (Cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico) alterũ alterius studia fouisse. Equidẽ adolescentulus cũ iam tu fama, gloriáque floreres, te sequi, tibi longo sed proximus interuallo, & esse, & haberi cõcupiscebã. Et erãt multa clarissima ingenia, sed tu mihi (ita similitudo naturæ ferebat) maximè imitabilis, maximè imitãdus videbaris. Quo magis gaudeo, q̃ si qs de studijs sermo,

Librum) Quãuis sæpius alibi testentur epistolæ Secundi quanta coniunctus Tacito fuerit amicitia, nulla tamen magis vtriusque familiaritatem & coniunctionem, quàm ista recludit, vt & studia & famam communem habuisse cognoscatur, séque totum ab ineunte ætate ad imitandum Tacitum dederit. *Commutanda*) aliter dicenda. *Eximenda*) penitus tollenda. *Annotationibus*) emendationibus. *Librum*) quem pariter Tacito miserat emendandum. *Quàm me delectat*) ista emẽdãdi vicissitudo. *Vsquequaque*) sẽper. *Insigne*) præclarum. *Ætate propemodum*) nam Secundus iunior erat *Nominũ*) famæ. *Parcius*) quia dixerat non nullius, & non magni nominis, vt debuisset de Tacito loqui: sed cùm se quoque complexus esset, arrogantiæ vitandæ gratia vtriusque facultatem minuit. [*Tua fama*) Aliter, tu fama gloriáque florens.] *Fouisse*) excoluisse, emendasse. *Tibi longo*) gaudet Secundus suis epistolis inserere Virgiliana carmina. Hic enim libro. v.

inquit, Primus abit, longéque ante omnia corpora Nisus Emicat, hinc longo, sed proximus interuallo Insequitur Salius. Proximus igitur Tacito Secundus erat in eloquentia, sed longo interuallo. Talis fuit Alcinoi sententia de eo poeta, qui futurus erat Virgilio proximus. Inquit enim, Longè erit à primo quisque secundus erit. *Proximus*) propter imitationem tui, non quòd tunc non essent clariores me. *Similitudo naturæ*) quæ multum facit ad conciliandam amicitiam: nam autore Columella, similia similibus faciliora fecit natura: bonum bono aptissimũ, & malũ malo, [& Græcũ ad hoc prouerbiũ ὅμοια χαίρειν τοῖς ὁμοίοις πέφυκε. similia gaudere similibus natura fecit.] Hinc Aruns Tarquinius & Tullia minor ingenio truci breui conuenere. *Imitabilis*) facilis ad imitandũ *Imitãdus*) imitari dignus *Si quis de studijs sermo*) si quis loquitur, qui in vrbe sint eloquẽtissimi, & studiorũ amãtissimi.

Vnà nominamur) libro ix. hunc locum declarat. Narrabat, inquit, mihi Cor. Tacitus sedisse Circensibus proximum Equiti Ro. hunc post varios eruditósque sermones requisisse, Italicus es? an prouincialis? se respondisse, nosti me, & quidẽ ex studiis. ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? [*Et ego de te*) Alii legunt, quòd de te loquentibus, statim occurro.] *Nec desunt*) sunt in vrbe nostra. *Præferantur*) præponantur nobis tanquam doctores. [*Hoc iungimur*) vna nominamur, quo autem loco non refert] *Hoc primus*) si doctior te ab aliquibus credor, tunc me omnium, qui sunt in vrbe doctissimum credo, quia te secundum [faciunt: si verò te primum alii putant, tunc secundum] doctum me existimo, quia tua vestigia penitus sequor. tanti facit Taciti doctrinam, latenter tamen innuit se fuisse doctissimos, qui tunc erant Romanorum. [Quędam exemplaria breuius legunt hoc pacto, nam mihi primus, qui à te proximus, quinetiam] *Testamentis*) [subscribendis & signandis, quibus tibi primum, mihi secundum locum concedunt: an in legatis, quibus primi nominamur, &] quibus eadem legata, & pariter ac ex æquo accipimus, nisi aliquis est alterutri nostrum amicissimus, & ideo amiciori maiora legata scribit. *Amicissimus*) qui alterum alteri pro amicitia præponat. *Spectãt*) tẽdũt, cõueniũt. *Suprema iudicia*) testamẽta, vltimæ volũtates.]

vnà nominamur, quòd de te loquẽtibus statim occurro: nec desunt qui vtrique nostrûm præferantur. Sed nihil interest mea, quo loco iungimur. Nã hoc ego primus, quia tu proximus, & ego proximus, quia tu prim⁹: quinetiã in testamentis debes adnotasse, nisi quis fortè alterutri nostrûm amicissimus, eadem legata & quidem pariter accipimus, quæ omnia huc spectant, vt inuicem ardentius diligamus, cùm tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum iudicia constringant. Vale.

C. PLINIVS CORNVTO SVO S.

Areo) Cornuto monenti vt infirmitati oculorum consuleret, ordinem vitæ suæ enumerat, & pro gallinis missis cum amico iocatur. *Collega*) vel in præfectura ærarij, vel in Consulatu: nam vtrunque magistratum simul gessere. *Huc*) in Thuscos. [sunt qui legant.

PAreo collega clarissime, & infirmitati oculorum, vt iubes, consulo. Nam & huc tecto vehiculo vndique inclusus, quasi in cubiculo perueni, & non stylo modò, verùm etiam lectionibus difficulter,

tunc, cùm discessi ab vrbe.] *Tecto vehiculo inclusus*) circuncluso recubans vehiculo, ac si essem in cubiculo. *Stylo*) compositione, scriptura.

sed abstineo, solisque auribus studeo, cubicula obductis velis opaca, nec tamen obscura facio. Cryptoporticus quoque adopertis inferioribus fenestris, tantum vmbra, quantum luminis habent. sic paulatim lucem ferre condisco. Balineum assumo, quia prodest: vinum, quia non nocet, parcissimè tamen. Ita assueui, & nunc custos adest. Gallinam, vt à te missam libenter accepi, quam satis acribus oculis, quanquam adhuc lippis, pinguissimam vidi. Vale.

Sed abstineo) sed tamen abstineo quamuis difficulter. *Auribus*) alio legente. *Opaca*) aliquantulum inumbrata, subobscura. Celsus præcipit in lippitudinis curatione primo die loco obscuro cubare, & à sermone abstinere. *Cryptoporticus*) latentes porticus in quibus versor. *Inferioribus*) inferiori parte. *Tantum vmbra*) à dimidio inferiori. *Luminis*) à dimidio superiori, vbi fenestrarũ pars fuit adaperta. *Balineum*) curatur lippitudo secundum Celsum balineo, vino, quiete, abstinentia. *Custos*) qui prohibet ne supra modum bibam. *Te*) amicissimo. *Acribus*) intentis acutis. *Lippis*) cæcutientibus, ab oculis lacryma distillante.

C. PLINIVS FALCONI SVO S.

Minus miraberis, me tam instanter petisse, vt in amicum meum conferres Tribunatum, cùm scieris, quis ille, qualisque. Possum autem iam tibi & nomen indicare, & describere ipsum, postquam polliceris. Est Cornelius Minutianus, ornamentum regionis meæ, seu dignitate seu moribus: natus splendidè. abundat facultatibus, amat studia, vt solent pauperes. Idem rectissimus iudex, fortissimus aduocatus, fidelissimus amicus. Accepisse te beneficium credes, quum propius inspexeris hominem omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

Minus) Indicat Falconi Minutianũ, pro quo impetrauerat tribunatum, esse virum dignitate, natalibus, facultatibus, & studiis summum. *Petisse*) fortasse coràm: nam non extant vllæ literæ, quibus hunc petierit. *Regionis meæ*) transpadanæ: erat enim Cor. Minutianus Acilianus Brixiensis. *Amat studia*) studiosus est. *Vt solent pauperes*) qui vrgente rerum inopia student ardentissimè, nec vllis voluptatum illecebris emolliuntur, sed per ardua quæque prorumpunt. ad hoc extat Græcum illud elogium, ἡ πενία σοφίαν ἔλαχεν, id est paupertas sapientiam sortita est. quandoquidem pauperes multis artibus student. & secundum Senecam, immò quotidianam experientiam, hominem experiri multa paupertas docet. Iuuen. Saty. viij. inquit, Pauperes ad studia perspicaciores. tamen ima plebe quiritem Facundum inuenies: solet hic defendere causas Nobilis indocti, veniet de plebe togata Qui iuris nodos, & legum ænigmata soluat. *Credes*) transferendo in eum Tribunatum. *Propius*) melius, familiarius. *Titulis*) laudibus. *Elatius*) gloriosius, magnificentius.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

Audeo) Monet Fabatū vt domi præstoletur Tyronis aduentum, neque in itinere ei occurrat. *Tyroni*) Calestrio Tyronij Proconsuli proficiscenti in Hispaniã. *Perseueres*) conserues hãc tuam fortitudinem quiete. *Ætatis*) admodum senilis. *Domum*) tuam priuatam. *Ab eo*) à te *Officium*) occurrendi obuiam in itinere. *Remisisset*) condonasset, noluisset.

Gaudeo quidem esse te tam fortem, vt Mediolani occurrere Tyroni possis. Sed vt perseueres esse tam fortis rogo, ne tibi contra rationem ætatis tantum laboris iniungas. Quinimmò denuncio, vt illum & domi, & intra domum, atque etiam intra cubiculi limen expectes. Etenim quum à me vt frater diligatur, non debet ab eo, quem ego parentis loco obseruo, exigere officium, quod parenti suo remisisset. Vale.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

Vmidia Quadratilla) Quadratillum nepotem modestissimum tanta reuerentia educauit [Commidia] vt quoties vellet spectare pãtomimos, siue ludere calculis, iuberet illum abire: quod post mortem auiæ quum resciisset Secundus, cum magna admiratione, & gaudio rem totam Geminio per epistolam exposuit. *Commidia*) frequentior lectio habet Numidiæ. *Viridis*) robusta, fortis. *Compacto*) neruoso. *Honestissimo testamēto*) cōdito suo testamento cum prudentia, vnde maximum retulit honorem. *Besse*) duabus tertiis. *Tertia parte*) assis, id est ex triente: nam besse & triente vniuersa hæreditas exhauritur. [*Paruam*) non displicet parum.] *Nec amandum*) nepos Quadratillæ, nec tantùm est amandus inter propinquos quos attingit sanguine, sed ab aliis etiam. *Propinquos quos attingit sanguine*) nam sunt & aliarum rerum propinqui, vt ædium, vt agrorum. *Malignorum*) maledicorum, quia lis est cum forma magna pudicitiæ. *Maritus*) ducens vxorem. *Si deus annuisset*) nam vxor eius fecit abortum. *Auia*) Quadratillæ. *Delicatè*) in victu & vestitu. *Seuerissimè*) in morum cura.

Vmidia Quadratilla paulo minus octogesimo ætatis anno decessit, vsque ad nouissimam valetudinem viridis, atque etiam vltra matronalem modum compacto corpore, & robusto, decessit honestissimo testamento. Reliquit hæredes, ex besse nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum noui: nepotem familiarissimè diligo, adolescentem singularem, nec iis tantùm, quos sanguine attingit inter propinquos amãdū: ac primùm conspicuus forma, omneis sermones malignorū & puer & iuuenis euasit: intra quartū & vicesimū annū marit⁹, & si deus annuisset, pater vixit in cōtubernio auiæ delicatè, seuerissimè, & tamen

obsequentissimè. Habebat illa pantomimos, fouebatque effusius, quàm principi fœminæ conueniret. Hos Quadratus non in theatro, non domi spectabat, nec illa exigebat. Audij ipsam cùm mihi commendaret nepotis sui studia, solere se vt fœminam in illo ocio sexus laxare animum lusu calculorum, solere spectare pantomimos suos: sed cum factura esset alterutrũ, semper se nepoti suo praecepisse abiret, studerétque: quod mihi non amore eius magis facere, quàm reuerentia videbatur. Miraberis, & ego miratus sum Proximis sacerdotalibus ludis productis in commissione pantomimis, cùm simul theatro ego, & Quadratus egrederemur, ait mihi, Scis me hodie primùm vidisse saltantem auiæ meæ libertum. Hoc nepos. At Hercule alienissimi homines in honorem Quadratillæ (pudet me dixisse honorem per adulationis officium) in theatrum

Obsequentissimè) libentissimè. *Illa*) Quadratilla. *Pantomimos*) omnium gesticulatores. *Fouebat effusius*) supra modum horum gesticulationes amplectebatur. *Principis fœminæ*) inter primas vrbis fœminas dignitate, diuitiis, autoritate. *Quadratillus*) nepos Quadratillę. *Exigebat*) permittebat vt spectaret. *Ocio senij*) in illa ætate confecta, quæ senibus ocium composuit. *Vt fœmina*) quæ ciuilibus negociis, neque externis illis distringitur. [quare libentius legerim sexus quàm senij. [*Calculorum*) scacorum,] vt vulgo dicimus] de quibus Martialis, Insidiosorum si ludis bella latronum Gemmeus iste tibi miles & hostis erit. Ouidius in arte, Siue latrocinij sub imagine calculus ibit: Fac pereat vitreo miles ab hoste tuus. *Reuerentia*) vt se reueretur. *Productis*) theatro assignatis. *Commissione*) certamine. *Proximis*) nuper editis. *Sacerdotalibus ludis*) sacris certaminibus. Tacitus in Nerone, Quia redditi quamquam scenæ pantomimi certaminibus sacris prohibebantur, eis faciundis præerant ædiles Dicti autem sacerdotales, & sacri, quòd diis sacri essent, in quos sic inuehitur diuus Augustinus. Veniebamus nos etiam aliquando adolescentes ad spectacula, ludibriáque sacrilegiorum: spectabamus arreptitios, audiebamus symphoniacos ludis turpissimis, qui diis deabúsque exhibebantur: oblectabamur cœlesti virgini, & berecynthiæ matri deorum omnium. ante cuius lectum die solenni lauationis eius, talia per publicum cantabantur à nequissimis scenicis, qualia nec matrem ipsorum scenicorum deceret audire: cur ergo ludi scenici, vbi hæc lasciua dictitantur, cantitantur, actitantur, deorum honoribus exhibentur? inter res diuinas à doctissimis conscribuntur? [Massiliensis ciuitas secundum Valerium seueritati custos acerrima fuit, nullum aditum in Senatu mimis dando: quorum argumenta maiore ex parte superiorum continent actus, ne spectandi consuetudo imitandi licentiam sumat. A Luciano tamen in libello Saltationes, hæc ars pluribus commendatur.] Nota historia Titi Latini Rustici, cui cùm sæpius in somnis dictum esset in Senatu nunciaret, vt ludi Romani instaurarentur: nec statim paruisset, amisso filio ipse æger, tandem rem in curia exposuit, statim recuperata valetudine: quo commotus Senatus quadruplicata pecunia ludos censuit instaurari: in quibus poetica numinum crimina frequentabantur, corruptorem pudicitiæ Iouem turpissimi histriones cantabant, agebant, placabant. Originem horum ludorum pluribus refert Liuius. vi. ab vrbe condita, & ab sano principio venisse suis temporibus in. vix opulenti regni tolerabilem insaniam. *Libertum*) mimum. *Nepos hoc*) dixit hoc Quadratillus. *Alienissimi homines*) nullo vinculo affinitatis Quadratillæ coniuncti pantomimi. *Per adulationis officium*)

cùm verè potius adularentur Quadratillæ imitando omnia illius.

cursitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde singulos gestus dominæ cum canticis reddebant, qui nunc exiguißima legata theatralis operæ corollarium accipient ab hærede, qui non spectabat. Hac scripsi, quia soles, si quid incidit noui, non inuitus audire: deinde quia iucundum est mihi, quod ceperam gaudium, scribendo retractare. Gaudeo enim pietate defunctæ, honore optimi iuuenis: Lætor etiam, quòd domus aliquando C. Caßij, huius, qui Caßianæ scholæ princeps & parens fuit, seruiet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus, vt decebit, rursúsque ei pristinam dignitatem, celebritatem, gloriámque reddet, cum tantus orator inde procedet, quantus iuris ille consultus. Vale.

Cursitabant) per hæc monstratur pantomimorum ars: quorum erat in omni ludorum varietate suam operam præstare. nam scenæ seruientes omnes edocti ludos fuerant: inde nomen traxisse ab imitatione omnium, παντὸς enim omnia, & μίμησις imitatio: namque idem corpus Herculem designat, & Venerem fœminam repræsentat, & martem regem facit & militem senem reddit, & iuuenem vt in vno referente Cassiodoro credas esse multos tam varia imitatione discretos. quæ etiam diffusius sed cum laude Lucianus refert. & vt alia omittam, dicam tantùm barbarum quendam Romæ vidisse quinque personas, tot enim actus erant: & admiratum vnum duntaxat saltatorem omnes sustentatum, vt qui non norat vnum corpus multas animas habere. Quare Itali non absurdè saltatorem pantomimum appellarunt.] Duo eorum genera: aliqui scenici, alii mythici. exactum id genus hominum sæpius ab vrbe & frequenter reductum. *Mirabantur*) durat adhuc nescio quid tale nostris temporibus, cùm producuntur inter se mirantes, stupentes, subsannantes, cursitantes viri fœminæque cum cymbalis. *Reddebant*) repræsentabant, effigiabant, imitabantur. autor est Tranquillus. Mimos in funeribus solitos reddere omnes defuncti gestus. sed, inquit, in funere Vespasiani archimimus personam eius ferens imitánsque, vt mos est, facta ac dicta viri: interrogatis palam procuratoribus quanti funus, & pompa constaret, vt audiit sestertium centies, exclamauit centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim proiicerent. *Exiguißima legata*) paruam pecuniam relictam sibi testamento. *Theatralis operæ*) artis suæ histrionicæ, quam præstiterunt in theatro in honorem Quadratillæ: sic Tacitus theatrales artes scenicas & histrionales appellauit. *Corollarium*) appendicem, id quod additur præter debitum vocabulum fictum à corollis, quòd actoribus in scena qui placuerant dari solitæ forent. Plinius senior Corollarium cœnam Cleopatræ quotidianam dixit, eò quòd esset tanquam superflua sponsioni centum sestertium cum Antonio duos illos vniones absumptura. Apuleius secundo sui asini, Modò corollarium idoneum compares. id est modò dones aliquod munus idoneum vltra pactam mercedem. Et tertiò, Foris puerile obtulit Corollarium. Tranquillus, Corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis, & crebra & grandia de suo offerebat. *Retractare*) renouare. *Caßianæ scohlæ princeps*) C. Cassius Longinus, qui iurisperitia successit Sabino, & in ea facultate sui temporis facilè

princeps natus ex Tuberonis filia, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij & ideo Proauũ suum Seruium Sulpicium appellabat: is & & Consulatum gessit cum Quinto Aterio temporibus Tiberij: à Nerone cùm maximę autoritatis in ciuitate esset expulsus in Sardiniam, & à Vespasiano reuocatus diem suum obiit. Menda inoleuit apud Pompo. Iurisconsultum. ff. i. vbi non à Nerone, sed à Tiberio Cassium deportatum in Sardiniam scribitur. quî fieri hoc potuit? cùm eundem legamus apud Tacitum præfectum Syriæ sub Claudio legum peritia præeminentem: priscum morem reuocantem, regiones exercentem, cura, prouisu, perinde agentem, ac si hostis ingrueret: ita dignum maioribus suis, & familia Cassia ratum, missum sub Nerone ad sedandum tumultum populi: sæpe tùnc in Senatu sententiam dixisse: demum prohibitum ab officio exequiarum Poppeæ, & à Senatu motum nullo crimine, nisi quòd vetustis opibus, & grauitate morum præcellebat: obiectúmque quod inter imagines maiorum etiam C. Cassij effigiem coluisset ita inscriptam, duci partium: & quòd L. Syllanum ad discordias sibi assumpsisset, tandem Senatusconsulto exilium decretum, & in Sardiniam deportatum. *Implebit*) honoribus & fama. *Et excedet*) superabit gloriam Longini Alia lectio non importuna habet, vt decebit, id est vt dignum maioribus suis, & sibi erit. *Reddet*) restituet. *Tantus*) tanti nominis. *Ille*) C. Cassius Longinus iurisperitia excellens.

C. PLINIVS RVFO SVO S.

QVantum eruditorum aut modestia ipsorum, aut quies operit & subtrahit famæ. At nos eos tãtùm dicturi aliquid, aut lecturi, timemus, qui studia sua proferunt: quum illi, qui tacent, hoc amplius præstent, quòd maximum opus silentio reuerentur. Expertus scribo quod scribo. Terentius Iunior equestribus militijs, atque etiam procuratione Narbonensis prouinciæ integerrimè functus,

Quantum) exemplo Terentii Iunioris Rufum monet quandoque doctrinam & eloquentiam latere in habitu pagano. hospitio enim ab illo ruri susceptus, cùm de rebus rusticis Secundus loqui cœpisset, statim sermone vtroque purissimo à Terentio reuocat⁹ est ad studia. *Quantũ*) magnum numerum. *Modestia*) reticentia, non iactatio. *Quies*) secessus. *Operit*) obscurat, incognitum reddit. *Dicturi*) acturi causas. *Lecturi*) recitaturi. *Proferunt*) ostendunt, publicant. *Illi*) docti. *Amplius præstant*) plus faciunt. *Maximum opus*) studia. *Terentius Iunior*) Terentium Max. Cæsaris in Bithynia procuratorem ex epistola Domitiani coniectare licet. Apud Iosephum inuenio Terentium Rufum cum Tito in oppugnatione Hierosolymarum. Terentium Gentianum Adrianus detestatus est, quòd [ipsũm] videret diligi à Senatu, tanquam imperatorem futurum. Terentium Priscum Mart. carmine celebrat, tanquam poetarum præsidium. Ad Iuniorem lib ix. & viij. scribit Secundus. *Equestribus*) quod erat honestius quàm pedestribus. *Procuratione Narbonensis*) fuit procurator Cæsaris in Gallia Narbonensi. Narbonensis prouincia pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, bracchata antè dicta, amne Varo ab Italia discreta, Alpiúmque iugis, à reliqua verò Gallia latere septentrionali Gebenna & Iura, agrorum cultu, virorum, morúmque dignatione, amplitudine opum nulli

prouinciarum postferenda. breuitérque Italia verius quàm prouincia. in ea Narbon emporium & ciuitas: vnde illa prouincia denominationem accepit.

recepit se in agros suos, paratísque honoribus tranquillissimum otium prætulit. Hunc ego inuitatus hospitio, vt bonum patremfamiliæ, vt diligentem agricolam intuebar: de his locuturus, in quibus illum versari putabam & cœperam, cùm ille me doctissimo sermone reuocauit ad studia. Quàm tersa omnia? quàm Latina? quàm Græca? Nam tantum vtraque lingua valet, vt ea magis videatur excellere, qua cum maximè loquitur. Quantum ille legit? quantum tenet? Athenis viuere hominem, non in villa putes. Quid multa? auxit solicitudinem meam, effecitque, vt illis, quos doctissimos noui, non minus hos seductos, & quasi rusticos verear. Idē suadeo tibi. Sūt enim vt in castris, sic etiam in literis nostris plures cultu pagano, quos cinctos & armatos, & quidem ardentissimo ingenio, diligentius scrutatus inuenies. Vale.

Recepit) secessit ab officiis ciuilibus *Paratis*) certis & omnino futuris. vel speratis, [quos ob virtutes suas assequi sperare potuisset.] [*Tam l.*) Aliter quàm Latini.] *Prætulit*) maluit. *His*) rebus rusticis & cura familiari. *Cœperam*) iam loqui de his. *Ad studia*) ad colloquium studiorum. *Tersa*) nitida, splēdida, limata. *Tenet*) meminit. in promptu habet *Athenis*) quę cunctas Gręcię vrbes doctrina & eloquentia superauit. *Quid multa?*) dicam. *Vt illis*) vt in literis verear hos seductos, & quasi rusticos non minus illis quos noui doctissimos. *Seductos*) remotos à cognitione vulgi secretos. *Nostris*) eloquentiæ. *Cultu pagano*) viliori vestitu. paganus enim militi opponitur, & correlatiua sunt. Secundus ad Traianum, Apud me & milites, & pagani. Paulus. Filiusfamilias miles, similiter vt paganus. Vlp. Videtur iure militari fecisse testamentum, qui cùm esset paganus, fecit testamentum, mox militare cœpit. Scæuola pariter, Miles si dum paganus erat, fecerit testamentum. Iuue. vltima Satyr. Contra paganum possis quàm vera loquentem, Contra fortunam armati. Tranquil. in Augusto, Admissa paganorum turba apud milites. Et in Galba. Ibi equites quibus mandata cædes erat cùm per publicum dimota paganorum turba equos adegissent. Vegetius, Nam si doctrina cesset armorum, nihil paganus distabit à milite. paganus igitur erit, qui non militat. interdum paganus pro rustico, & vulgari sumitur, vt apud Ciceronem pro domo sua: quod etiam Macrobius in Satur. interpretatur. ad hæc Vlpianus, inquit, Diuus Marcus facultatem dedit ingrediendi, tam in Cæsaris, quàm in Senatorum & Paganorum prædia volentibus fugitiuos inquirere. Fortasse dictus paganus à pagis vrbis, quam Dionysius in antiquitatibus scribit in pagos, hoc est regiones, diuisam: siue à pagis, .i. vicis. Diuinarum literarum scriptores paganos vocant omnes extra cultum Christianæ fidei, tanquam extra militiam veri dei, neque veris initiatos militiis. *Vt in castris*) vt multi sunt in castris vestitu à militia alieno, tamen fortissimi sunt: ita in literis multi sunt obsiti panno, & tamen eruditissimi. *Cinctos*) expeditos, paratos. *Armatos ardentissimo ingenio*) duo miscuit, militiam & doctrinam, & quanquam cinctos & armatos transferri possint ad posterius: tamen melius est vt militiam respiciant, & ardentissimo ingenio doctrinam, vt aliquid proprii vnicuique assignetur.

C. PLIN.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Nuper) morbo amici scribit se admonitū, dū sumus infirmi, nullis nos vitiis detineri, quare hortatur se & Maximum, vt tales velint esse sani, quales infirmi se futuros spondent. *Langor*) morbus, mala valitudo. ἠθικῶς, moraliter. in quibusdam exemplaribus abest Græca dictio, quod non improbo. verum si legerimus ἑκτικὸς langor, id est hectica febris: quę quia diutius durat, maximè molesta est, tunc lectio melius procedet. *Et satis habet quantulumcunque*) contentus est paruo minimóque. *Vt relicturus*) tanquam omnia mox sit morte relicturus. *Hominem*) moriturum. *Malignis*) obtrectantibus. *Alitur*) gaudet. *Summa*) maxima. *Euadere*) sanitatem recuperare. *Destinat*) constituit, voto prę sumit. *Quod*) viam rectè viuendi *Philosophi*) nam philosophia medetur animis, inanes solicitudines detrahit, pellit timores, à cupiditatibus liberat. Pluribus voluminibus M. Tullius in Thusculanis librorum multitudinem à philosophis conscriptorum notat. [Et Lucianus in suis dialogis.] *Tales*) temperati, boni.

Nuper me cuiusdam amici langor admonuit, optimos esse nos, dum infirmi sumus. Quem enim infirmum aut auaritia, aut libido solicitat, non amoribus seruit, non appetit honores, opes negligit, & quantulumcunque, vt relicturus, satis habet: tunc deos, tunc hominem esse se meminit: inuidet nemini, neminem miratur, neminem despicit, ac ne sermonibus quidem malignis, aut attendit, aut alitur, balinea imaginatur, & fontes. Hæc summa curarum, summa votorum, mollémque in posterum, & pinguem si contingat euadere, hoc est, innoxiam beatámque destinat vitam. Possum ergo, quod pluribus verbis, pluribus etiam voluminibus philosophi docere conantur, ipse breuiter tibi, mihíque præcipere, vt tales esse sani perseueremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

C. PLINIVS SVRAE SVO S.

Et mihi) Quęrit à Sura an veræ sint apparitiones, quæ Græcè phantasmata dicuntur, & exemplo Curtij Rufi, ac Athenodori philosophi, postremò suorum confirmat esse vera. sed dum quærit, amicum docet. *Per quam*) maximè. *Esse phantasmata*) an proculdubio sint apparitiones, & visiones vmbrarum. Diogenes, Plutarchus, Suidas & Macrobius, tradunt, phantasmata esse, cùm inter vigiliam & adultam quietem, in quadam (vt aiunt) prima somnij nebula adhuc vigilare se existimans, qui dormire vix cœpit, irruentes in se, vel passim vagantes formas, & à natura, seu magnitudine, seu specie discrepantes, variásque tempestates rerum vel lætas, vel turbulentas cernit,

Et mihi discendi, & tibi docendi facultatem ocium præbet. Igitur perquàm velim scire, esse phantasmata, & habere

cui sententiæ videtur accedere, Ouidius, more suo fingens phantasmata esse filium somni. nam libro xj. inquit, Regibus hi ducibúsque suos ostendere vultus Nocte solent: populos alij plebémque pererrant. Alij phantasma voluerunt esse ostentum prodigiosum: phantasiam verò impressionem formæ in animo. M. Tullius phantasma visum vocauit, quoties opus ei hoc nomine fuit. Deducitur autem ἀπὸ τοῦ φαντάζεσθαι, quod est appareo. Aristophanes etiam pro decipio vsurpauit. *Esse phantasmata*) Lucretius lib. iiij. multis explicat esse phantasmata, & volitare vltro citróq; per auras quasdā sc. tenuissimas omnium formarū exuuias: & Philostrat refert Apollonio, & sociis, lucente noctu Luna, Lamię phantasma occurrisse, modò in hanc, modò in aliam figuram sese conuertentem, quandoque ab oculis repentè euanescentem: Apollonium autem quidnam id esset quamprimùm nouisse, grauibúsque verbis & conuiciosis illud increpuisse: socios, vt idem facerent hortatum. id enim contra huiusmodi inuasiones optimum sciebat esse medicamentum. eius dictis cùm paruissent comites, stridens phantasma celeriter tanquam idolum aufugisse. [At Lucianus in Philopseudo cum plurimorū testimonio differat esse phantasmata, demū more suo hanc opinionē damnat.]

propriam figuram, numénque aliquod putes. an inania & vana ex metu nostro imaginem accipere. Ego vt esse credam, in primis eo ducor, quod audio accidisse Curtio Rufo. Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat. inclinato die spatiabatur in porticu: Offertur ei mulieris figura, humana grandior pulchriórque: perterrito Africam se futurorum prænunciam dixit. iturum enim Romam, honoréſque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eādem prouinciā reuersurū, ibique moriturū. Facta sunt omnia. Præterea accedēti

Propriam) vt vnumquodque phātasma suam figuram habeat, neque pro arbitrio possit aliam sumere. *Numen*) deum. *Inanem*) āëreū, corporeum. [Cicero de Finibus, inanes imagines idola vocat.] *Vanam*) falsam. *Ex metu nostro*) pro vt timemus, ita credamus vidisse, quæ non vidimus. nam metus falsas oculis nostris imagines plerunque obiicit. *Esse*) phantasmata. *Curtio Rufo*) de origine Quinti Curtij Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere: neque falsa prompserim, & vera exequi pudet: postquam adoleuit, sectator Quæstoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeti vacuis per medium diei porticibus secretus agitat: oblata ei species muliebris vltra modum humanum, & audita est vox, Tu es Rufe, qui in hanc prouinciam pro Consule venies: tali omine in spem sublatus, digressúsque in vrbem, & largitione amicorum, singulari ingenio Quæsturam, & mox, nobiles inter candidatos, Præturam Tiberij principis suffragio assequitur: cum hisce verbis Imperator dedecus natalium eius velauisset. Curtius Rufus videtur mihi ex se natus: longa post hæc senecta, & aduersus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia: ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus fatale præsagium impleuit. [hæc Tacitus] Lego in fide digno exemplari historiam de gestis Alexandri compositam à Q. Curtio Rufo, qui inibi fatetur se fuisse [sub Augusto & Tiberio, &] sub Vespasiano [quantum coniectura assequi possumus.] *Tenuis*) pauper. *Obscurus*) incognitus, quia obscuro loco natus. *Obtinenti*) Quæstori. *Comes*) assecla. *Inclinato die*) iam vergente ad vesperam. secus tamen Tacitus. nam ad medium diei scripsit. *Perterrito*) Curtio ob visum. *Se Africam*) Se esse Africam, quæ sub imagine mulieris apparuisset [Tradit Plin. lib. vii. in Africæ solitudinibus hominum species obuias subinde fieri, momentóque euanescere. Hæc & talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis mi-

raculà, ingeniosam fecisse naturam.] *Pronunciam*, vatem. *Cum summo imperio*) cum Proconsulari potestate, vbi triũphalia insignia [est] adeptus. nam in agro Machaico recluserat specus quærendis venis argenti, vnde tenuis fructus, nec in longum fuit. At legionibus cum damno labor erat fodere riuos, quæque in aperto grauia humũ infra moliri quibus subactus miles: & quia plures per prouincias similia tolerabantur, componit occultas literas nomine exercituum precantium Imperatorem, vt quibus permissurus esset exercitus, triumphalia antè tribueret. *Accedenti*) Curtio ab vrbe proficiscenti cum summo imperio.

Carthaginem : egredientique nauem, eadem figura in littore occurrisse narratur. Ipse certè implicitus morbo, futura præteritis, aduersa secundis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, proiecit. Iam illud, nónne & magis terribile, & non minus mirum est, quod exponam vt accepi? Erat Athenis spatiosa & capax domus, sed infamis & pestilens: per silentium noctis sonus ferri, &, si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde proximo reddebatur. mox apparebat idolon, senex macie & squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat, quatiebátque: inde inhabitantibus tristes diræque noctes per metum vigilabantur: vigiliam morbus & crescente formidine mors sequebatur. Nam interdiu quoque quanquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inhærebat: longiorísque causa timoris timor erat. Deserta inde & damnata solitudine domus, totáque illi monstro relicta: proscribebatur tamen seu quis emere, seu quis conducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit

Carthaginem) veterem. *Implicitus morbo*) post aliquod tẽpus. *Futura*) mortem. *Præteritis*) prosperis quæ vera fuerat expertus. *Aduersa*) obitum. *Secundis*) ex rebus prosperis. *Illud*) factum. *Idolum*) vmbrosa imago, phantasia corporis, quædam vmbra diuersiformis. nam Hammonius, idolum, inquit, à corpore vmbrosa defluxio, aut apparitio, vmbrosa similitudo, aut phantasia corporis, vmbra quædam aerea secundum Bacchylidẽ. Scire autem debemus quòd phantasiam corporũ præbet intuentibus non substantiam veram. Idolon deducitur ἀπὸ τοῦ εἴδω, appareo aut assimilo. similitudo enim corporis alicuius est idolum, quod Fulgentius dictum autumat quasi idonin, id est, speciem doloris, dum verbi deriuationem narratæ à se fabulę conatur accõmodare *Squalore confectus*) immũditia & fœtore confectus *Promissa*) longa, protensa. *Horrenti*) impexo. *Compedes*) quibus pedes continentur. *Diræ*) graues vel diræ, [acerbæ.] *Morbus sequebatur vigiliam*) ex nimia vigilia morbum contrahebant domestici. *Interdiu*) per diem. *Inerrabat*) obuersabatur, in secunda lectione fuit, inhærebat *Longior*) magis perpetuus & assiduus. *Causis timoris*, idoli visio tãtum per noctem. [Legitur etiam longinquiorísque causa timoris timor erat. Timor conceptus ex spectaculo idoli causabat longiorem timorem nam postquam imago illa recesserat, adhuc tamen restabat domesticis timor] *Damnata solitudine*) neglecta sola sine vllis inquilinis. *Proscribebatur*) hac scripta in tabella proponebantur. *Seu*) legitur si *Athenodorus*) Athenodorus Tarsensis stoicus philosophus insignis, acri ingenio,

vir, secundum Lucianum Augusti Cæsaris præceptor] cuius scripta ad Octauiam Augusti sororem citat Plutarchus, cùm sciret Augustum ad res venereas proniorem iubere quascumque libuisset fœminas curru intecto ad se deduci, quas ipse solus educeret, & fortè occurrisset amico cum vxore admodum tristi, quòd ea pariter ad cubiculum Imperatoris deducenda foret: iussit vtrosque bono animo esse, ipséque pro muliere ensem manu tenens currum ingressus (nullo enim vidente fœminæ currum ascendebant) adoperto vehiculo ad Augustum deducitur, quem vela detegentem, repente gladio adortus, his quidem verbis, Deinde non times, ne aliquis hoc pacto te trucidet? quo tamen facto nihil in eum Augustus excanduit, sed magis de cætero continentior, gratias admonitori retulit. Fuit & Athenodorus Solensis Zenonis discipulus, & alius Rhodius, qui de arte scripsit.

titulum, auditóque precio, quia suspecta vilitas, percunctatus, omnia docetur, ac nihilominus, immò tanto magis conducit: vbi cœpit aduesperascere, iubet sterni sibi in prima domus parte, poscit pugillares, stylum, lumen: suos omnes in interiora dimittit, ipse ad scribendum, animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita simulacra & inanes sibi metus fingeret. Initio, quale vbique silentium noctis, deinde concuti ferrum, vincula moueri: ille non tollere oculos, non remittere stylum, sed obfirmare animum, auribúsque prætendere, tum crebrescere fragor, aduentare etiam, ac iam vt in limine, iam vt intra limen audiri: respicit, videt, agnoscítque narratam sibi effigiem: stabat innuebátque digito similis vocanti: hic contrà, vt paululum expectaret, manu significat, rursúsque ceris & stylo incumbit: illa scribentis capiti catenis insonabat: respicit rursus

Titulum) propositam vendendi vel locandi inscriptionem. [Lucianus in Philopseudo, vbi hanc rem fere per eadem recitat, non Athenodorum Athenis hoc fecisse, sed Arignotum Pythagoricũ Corinthi in domo Eubandæ recẽset.] *Precio*) quod erat vile respectu magnitudinis domus. *Suspecta*) ne mali quid inesset, cùm tam paruo proponeretur. *Omnia*) quæ noctu videbantur. *Tanto magis*) vtpote philosophus intelligendi cupidus an vera essent, & causas huius mali cognoscendi. *Sterni*) parari torum. *Pugillares*) ceratas tabulas. *Stylum*) ferreum ad scribendum in pugillaribus. *Interiora*) secretiora domus. *Oculos*) ne aliud agere mentem cogerent oculi: ideóq; lucubrantes silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen vnum velut rectos maximè teneat. omnia, quæ impediant, vincat intentio, quam si tota mente in opus ipsum direxeris: nihil eorum quæ oculis vel auribus incursant, ad animum peruenit: inde libro octauo Secundus inquit, Oculi eadem quæ mens vident, quoties non vident alia: nec immeritò à Plinio seniore cor hominis dicuntur. *Vacua*) ociosa, non occupata in alia re. *Audita*) iam prænarrata. *Initio.*) cùm primùm cœpit lucubrare. *Concuti*) concutiebatur. Sic sequentia Infinitiua pro indicatiuis. *Ille*) Athenodorus. *Obfirmare*) obdurare. *Prætendere*) opponere ne tumultum aduentantis idoli audiret. [Sunt tamen exemplaria in quibus non legitur, auribúsque manum prætendere, sed auribúsque prætendere, scilicet animum præferre auribus, & magis credere animo quàm auribus.] *Crebrescere*) in maius cre-

scere. *Stabat*) illa effigies pedibus inhærebat. *Digito*) manu. *Hic*) Athenodorus. *Ceris & stylo*) scripturæ lucubrationi.

Idem) vt ad se veniret. *Delapsa*) deorsum euanescens. *Deserit comitem*) solum reliquit Athenodorum. *Concerpta*) in vnum coaceruata. *Loco*) quo defugerat. *Magistratus*) Atheniensiũ præfectos. *Vinculis*) circundata. *Publicè*) impensa publica. *Conditis*) tumulatis parentatis. *Manibus*) Secundum Plutarchum manes sunt dii terrestres, & vocari manes ait post sepulcra facta, illo tempore scilicet quo de alijs recedentes corporibus nondum in alia tranierunt: innoxios, & quia non sint boni per antiphrasin dictos à mane, quo quid melius? Marcellus deos manes bonos & prosperos appellari voluit à mane, quòd melior mors sapiẽtibus quàm vita probetur: inde immanes non bonos. At Festus, manes inquit dii ab auguribus vocabantur, quòd per eos omnia manare credebant, eósque deos superos inferósque dicebant. Apuleius verò, Cùm incertum est vtrum lar sit, an larua, nomine manem, deum nuncupant: & honoris gratia dei vocabulum additum est. Tacitus Manum Tuistionis dei filium refert. *Rite*) sacrorum more, & factis iustis. *Marcus*) nomen seruis consuetum. Persius, Marcus, Dama. *Frater*) Marci. *Is*) frater

idem quod priùs innuentem: nec moratus tollit lumen, & sequitur. Ibat illa lento gradu quasi grauis vinculis. Postquam deflexit in aream domus, repentè dilapsa deserit comitem, desertus herbas & folia concerpta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet, vt illum locum effodi iubeant. Inueniuntur ossa inserta catenis & implicata, quæ corpus æuo terráque putrefactum nuda & exesa reliquerat vinculis: collecta publicè sepeliuntur: domus postea rite conditis manibus caruit. Et hoc quidem affirmantibus credo: illud affirmare alijs possum. Est libertus mihi Marcus, non illiteratus, cum hoc minor frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quendam in toro residentem, admonentémque capiti suo cultros, atque etiam ex ipso vertice amputantem capillos. Vbi illuxit, ipse circa verticem tonsus, capilli iacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, & rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in pædagogio mistus pluribus dormiebat: venerunt per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantémque detonderunt: & qua venerant, recesserunt. Hunc quoque tonsum, sparsósque circa capillos dies ostendit. Nihil notabile secutum, nisi fortè, quòd non fui reus: futurus, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutius vixisset. nam in scrinio eius datus à Caro de me libellus inuentus est, ex quo coniectari potest, quia reis moris est

Marci. *Admonentem*) appropinquantem. *Cultros*) rasorios. *Illuxit*) dies aduenit. *Iacentes*) in lecto sparsos. *Exiguum temporis medium*) id est non multo post. *Simile*) factum. *Pædagio*) membrum est, pædagium, domus, in quo serui commorantur: hic pro cubiculo seruorum. Sunt tamen qui legant pædagogio, [in eundem sensum.] *In tunicis albis*) induti tunicis candidis. *Secutum*) mihi per hæc. *Futurus*) reus omnino. *Libellus*) accusatio. *Datus à Caro*) porrecta Domitiano à Metio Caro

delatore aduersum me. *In scrinio eius*) in armario arcanorum Domitiani scriptorum. *Vel in crimen eius*) sicut passim habetur, quòd scilicet Carus Secundum accusasset tanquam raritati capillorum Imperatoris illusisset: nam Domitianus autore Tranquillo Caluitio offendebatur.

submittere capillum, recisos meorum capillos, depulsi, quod imminebat periculi signum fuisse. Proinde rogo eruditionem tuam intendas. Digna res est quam diu multúmque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiæ tuæ facias. Licet etiam vtranque in partem, vt soles, disputes: ex altera tamen fortius, ne me suspensum incertúmque dimittas, cùm mihi consulendi causa fuerit, vt dubitare desinerem. Vale.

Submittere) in longitudinem dimittere: olim enim viri non habebant comam, sed breuibus admodum capillis contenti, nisi tantùm in mœrore: tunc barbam & capillum promittebant. *Recisos capillos*) Suidas tondere capillos de vertice, vult portendere detrimentum rerum: sic capillum decidere magnum periculum. *Meorum*) puerorum. *Depulsi*) cuitati morte Domitiani. *Intendas eruditionem*) cùm sis eruditus, diligenter & acriter pensites.] *Copiam scientiæ*) non improbo sententiæ. *Altera*) qua negabis esse phantasmata.

C. PLINIVS SEPTITIO SVO S.

AIs quosdam apud te reprehendisse tanquam amicos meos ex omni occasione vltra modum laudem. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpa benignitatis? qui sunt tamen isti, qui amicos meos melius norint? Sed vt norint, quid inuident mihi fœlicissimo errore? vt enim non sint tales quales à me prædicantur, ego tamen beatus quòd mihi videntur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant: nec sunt parum multi, qui carpere amicos suos iudicium vocant: mihi nunquam persuadebunt, vt meos amari à me nimium putem. Vale.

A*Is*) Notabant Secundum nõnulli, quòd amicos suos ex quantalibet occasione supra modum laudaret: qua re per Septitiũ intellecta, respondet neminem magis cognoscere suos quàm se: neque peccare dum maximè amat, quos amandos putat. *Reprehendisse*) me. *Agnosco crimen*) intelligo errorem meum, si tamen error est. *Amplector*) libenter in hoc pecco. *Culpa benignitatis*) peccare quod nimium benignus sis. *Melius norint*) quàm ego nouerim, & ideo dicant me illos nimium commendare. [altera lectio non improbanda, sic habet, melius norint? sed vt norint, quid inuident.] *Fœlicissimo*) qui tales amicos habeam, vel putem habere :? [an potius felicissimo errore: quo peccato, si tamen peccatum est, ego sum fœlicissimus.] *Vt*) quamuis. *Tales*) tanta digni laude. *Sinistram*) malam, iniquam. [*Nec sunt parum multi*) inueniuntur plurimi, Seneca dixit parum benè.] *Conferant*) transferant. *Carpere*) vellicare, notare. *Iudicium*) quod ostendentibus causis dignoscitur, quanuis re vera non sit iudicium, sed odium & maleuolentia.

C. PLINIVS MONTANO SVO S.

Ridebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris, quod nisi legeris, non potes credere. Est via Tiburtina intra primum lapidem (proximè adnotaui) monimentum Pallantis, ita inscriptum, Huic Senatus ob fidem pietatémque erga patronos ornamenta pratoria decreuit, & sestertiûm centies quinquagies: cuius honore contentus fuit.. Equidem nunquam sum miratus, quæ sæpius à fortuna, quàm à iudicio proficiscerentur. Maximè tamen hic me titulus admonuit, quàm essent mimica & inepta, quæ interdum in hoc cœnum, in hæs sordes abijcerentur: quæ denique ille furcifer, & recipere ausus est, & recusare, atque etiam, vt moderationis exemplum posteris prodere. Sed quid indignor? Ridere satius est, ne se magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitate perueniunt, vt rideantur. Vale.

Ridebis) Epitaphium in Pallantis sepulcro, tanquam nimis honorificum, apud Montanum indignatur, postremò deridet & negligit. Curtius Montanus senator, cuius ventrem Iuuenalis exagitat. *Tiburtina*) quæ ab vrbe Tibur ducit. *Lapidem*) miliarium: nam antiquitas per certa spatia lapidibus erectis miliaria signabat. *Pallantis*) qui seruus, deinde Claudii Cæsaris libertus, tantum gratia valuit apud principem, vt ipso & Narcisso impellentibus Appium Syllanũ nobilissimum iusserit interfici, Domitium Neronem adoptauerit. erat autem obstrictus Agrippinæ, vt conciliator nuptiarum, & mox stupro eius illigatus. huic quia repertor relationis fuisset de pœna fœminarum, quæ seruis coniungerentur, vt Cæsar edideraт, prætoria insignia, & centies quinquagies sestertium censuit Consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio grates publicè agẽdas ei, qui regibus Arcadiæ ortus veterrimam nobilitatem vsui publico postponeret: seque inter ministros principis haberi sineret. Asseuerauit Claudius contentum honore Pallantem intra priorem paupertatem subsistere. & fixum est ære publico Senatusconsultum, quo libertinus sestertii ter millies possessor, antiquæ parsimoniæ laudibus cumularetur: verùm cùm sub Nerone tristi arrogantia modum liberti egressus odiũ sui moueret, primò à rerum cura, quibus à Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat, dimouetur, ferebatúrque digrediente eo: magna persequentium multitudine, non absurdè dixisse Neronem ire Pallantem vt eiuraret, sanè pepigerat Pallas, ne cuiusque facti in præteritum interrogaretur, paresque rationes cum republica haberet. creditum postea est à Nerone veneno sublatum, quòd immẽsam pecuniam longa senectute detineret. Hunc Plinius senior locupletissimum Claudii principatu se vidisse testatur. & Iuuen. in transitu monstrat, Ego possideo plus Pallante & Licinis. *Patronos*) Claudium & Agrippinam. *Ornamenta pratoria*) ius ferendorum insignium, quæ Prætoribus concessa fuerant. *Cuius honore*) habito à Senatu. *Contentus*) spretis sestertiis centum quinquaginta. Sic enim asseuerauit Claudius. *A fortuna*) quæ indignis maxima quæque tribuit. *Iudicio*) quo digna dignis redduntur. *Titulus*) epitaphium honorificum. [Plin. naturam terræ describens, Etiam inquit monumenta ac titulos gerit, nomen

prorogans nostrum, & memoriam extendens contra æui breuitatem. *Mimica*) histrionica, ridicula, vt quidam ex fide antiqui codicis legendum putant, cum in vulgatis esset,] *Inimica*) repugnantia, iniusta. absurda. [quid si mimica pro inimica deridicula videlicet & vrbana.] *Cænum*) vilissimos homines & extremæ conditionis. *Abijcerentur*) disperderentur. Sanior lectio quàm adiicerentur. *Ille furcifer*) Pallas, qui seruus in furto, aut eiusmodi aliquo flagitio deprehensus fuerat, aut improbitatis scelere conuictus, duplex lignum quod currui subiicitur, & cui temo affigitur attollere iubebatur, & intuente vicinia circumferre, vt fidem in posterum ei non haberent, & ab eo tanquam infido cauerent: ideo furcifer appellabatur à Latinis. Quod enim Græci φουρκα, hoc Romani furcam nominant. Hæc Plutarchus in Quæst. & Coriolani vita *Recipere*) ornamenta prætoria, cùm esset indignissimus. *Recusare*) sestertium centum quinquagies tanquam modestus, cũ esset rapacissimus. *Atque etiam*) illa est ausus [recusare] [prodere, & monumento inscribere.] *Moderationis*) dũ intra priorẽ paupertatem se subsistere contentatur. Hoc igitur epitaphio motus Secundus illud Senatusconsultum adiit, quod repetit adeo copiosum & effusum, vt in illo titulo visus fuerit Pallas parcissimus. *Satius*) melius est. *Huc fœlicitatis*) ad tantam fortunam. si legimus huc fœlicitate, sic interpretaberis. *Huc*) ad hunc honorem. *Fœlicitate*) fortuna fauente.

C. PLINIVS GENITORI SVO S.

TOrqueor quòd discipulum vt scribis, optimæ spei amisisti, cuius & valetudine & morte impedita studia tua quid nesciam? cùm sis omnium officiorum obseruantissimus, cúmque omnes quos probas effusissimè diligas. Me huc quoque vrbana negocia persequuntur. Non desunt enim, qui me aut iudicem, aut arbitrum faciant. Accedunt querelæ rusticorum,

Torqueor) dolet impedita Iulij Genitoris studia morte discipuli summæ indolis: séque fatetur quanuis in secessu à rusticis occupari, interdum tamen studere: verùm sentire quàm malè scribat ex comparatione veterum, tametsi Genitor sua scripta summo oratori compararet. *Quid*) cur vel qui, id est, quomodo. tanquam diceret satis est mihi exploratum. *Huc*) in Thuscos. *Vrbana*) molesta quæ solent in vrbe tractari. *Iudicem aut arbitrum*) iudex est, qui vel inuitus potest cogi ad cognoscendam litem, vt prætor, & reliqui magistratus ordinarij. arbiter verò qui quasi vir bonus disceptator electus est ab vtrisque litigantibus: vnde nemo potest cogi à Prætore ad arbitrum suscipiendum, quoniam hæc res est libera & absoluta, & extra necessitatem iurisdictionis posita, vt testatur Vlpianus. ff. quarto, titulo de arbitris, Sed vbi semel quis in se reciperet compromissum, quod ad similitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet, ad curam & solicitudinem suam hanc rem Prætor pertinere putat: si quis verò iudex sit, arbitrium recipere eiusdem rei de qua iudex est, & in se recompromitti iubere, prohibetur lege Iulia: & si sententiam dixerit, nõ est danda pœnæ persecutio. Seneca de beneficiis, Melior videtur conditio causæ bonæ, si ad iudicem quàm ad arbitrum mittitur, quia illum formula includit, & certos, quos non excedit, terminos ponit: huius libera & nullis astricta vinculis religio: & detrahere potest & adiicere, & sententiam suam, non prout lex, vt iustitia suadet, sed prout humanitas aut misericordia impulit, regere. Lege Marcum Tullium in oratione pro Murena quæ dicantur de arbitro.

Abutun-

qui auribus meis post longum tempus suo iure abutuntur. Instat & necessitas agrorum locandorũ perquàm molesta. Adeo rarũ est inuenire idoneos conductores, quibus ex causis precario studeo: studeo tamẽ.nã & scribo aliquid & lego: sed cùm lego, ex comparatione sentio quàm malè scribam, licèt tu mihi bonũ animũ facias, qui libellos meos de vltione Heluidij, orationi Demosthenis κατὰ Μειδίου confers: quam sanè cũ componerẽ, illos habui in manibus, nõ vt æmularer (improbũ enim, ac penè furiosum) sed tamen imitarer & sequerer, quantum aut diuersitas ingeniorum maximi & minimi, aut caussa dissimilitudo pateretur. Vale.

Abutuntur auribus meis) dicunt me patienter audiente quicquid volunt. *Suo iure*) rusticorum licentia impudentissima & molestissima. *Agrorum locandorum*) prope finito lustro, quo temporis spatio agri locabantur. *Idoneos*) quia non persoluunt quæ debent: & tamen fructus absumunt, super qua re libro nono apud Paulinum pluribus conqueritur. *Precario studeo*) cum precibus impetrandũ est, vt possim studere. nam precarium id est, quod precibus petentis conceditur, quamdiu is qui concessit patitur. Qui enim precario concedit, sic dat, quasi tunc recepturus cùm sibi libuerit. quod genus liberalitatis ex iure gentium descendit, & est simile commodato. nam qui commodat suam rem, sic commodat, vt non faciat rẽ accipientis, sed vt ei vti re accommodata permittat. Tacitus de Germanis, Vnus imperitat, nullis iã exceptionibus nõ precario iure parendi. Apuleius, Nam per deũ fidẽ quadrupes nequissime licèt precariam vocis vsuram sumeres, cui tandẽ vel ineptissimo persuadere posses atrocitatẽ istam culpa vacare? precarios milites dixit Seneca, qui militiam precibus obtinuerant. & Tranquil. Claudium precario à Senatoribus exegisse, vt rata essent quæ procuratores sui in iudicando statuerent. Pacatus, Regij nominis inquit Brutus osor precariæ redditus vitæ. Ouid. tamen. ix. formam precariam dixit precio comparatam. [Fuit in alia lectione non precario, sed raro.] *Ex comparatione*) veterum scriptorum meliorum, & meorũ deteriorum. *Libellos*) de quibus. ix. latius. *κατὰ Μειδίου*) contra Midiã oratio sanè pulcherrima, cuius tale est argumentum, Midias Atheniensis cùm videret Demosthenẽ parare vestes, & alia multa ad festũ celebrãdũ, ardens inuidia omnẽ apparatũ fœdauit, quinimmò oratorẽ ipsum verberauit, in quẽ idcirco dixit orationem apud iudices Demosthenes, cui titulus κατὰ Μειδίου. *Illos*) libellos de vltione Heluidij. *Aemularer*) contenderem esse par Demostheni. *Furiosum*) insani officium credere assequi tantũ in dicẽdo virum. *Imitarer*) sequerer eius vestigia tanquam minor. nam imitator nunquam par est autori, & artifex proculdubio sapientior est quàm imitatio. Hæc enim solũ quod videt operatur, phãtasia etiã quod nũquã vidit. *Maximi*) Demost. grauissimi & vehemẽtissimi. *Minimi*) mei. Similitudo, quia vterque vlcisci iniuriã intẽdebat, Demost. suã, Secũdus amici sui Heluidij. verũ multa in vtraq; causa fuerãt diuersa. [aliter dissimilitudo legitur.]

C. PLINIVS CORNVTO SVO S.

CLaudius Pollio amari à te cupit. dignus hoc ipso quod cupit: deinde, quòd ipse te diligit. (neque enim ferè quisquam exigit

Claudius) Tertullũ hortatur, Claudium Pollionẽ in amicitiam suam admittat, & eũ commendat ab integritate vitæ, deinde ab animi robore, postremò à fide in amicos etiam post mortem.

istud, nisi qui facit, vir alioqui rectus, integer, quietus, ac penè vltra modum: si quis tamen vltra modum verecundus. Hunc cùm simul militaremus, non solùm vt commilito inspexi: nam præerat alæ militari. Ego iussus à Legato Consulari rationem alarum & cohortium excutere, vt magnam quorundam fœdámque auaritiam, negligentiam parem. ita huius summam integritatem, solicitam diligentiam inueni. Postea promotus ad amplissimas procurationes nulla occasione corruptus, ab insito abstinentiæ amore deflexit, nunquam secundis rebus intumuit, nunquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit, eadémque firmitate animi laboribus suffecit, qua nunc ocium patitur. Quod quidem paulisper cum magna sua laude intermisit, & posuit, à Corelio nostro ex liberalitate Imperatoris Neruæ emendis diuidendísque agris adiutor assumptus. etenim quæ gloria dignum est, summo viro in tanta eligendi facultate præcipuè placuisse? idem quàm reuerenter quàm fideliter amicos colat multorum supremis iudiciis, in his

Istud) amari ab alio. *Integer*) nullo concussus crimine. *Verecundus*) bonum in adolescente signum verecundia, testimonio Senecæ, quanto magis si in viro perseuerat. *Militaremus*) essemus in prouincia Syria, vbi Secundus Tribunus militum fuit. *Commilito*) socius in militia, & commilitium ipsa militia. *Præerat alæ*) præfectus erat equitum. [*Militari*) quidam legunt miliariæ à numero mille, sicut Varro miliarios greges vocat: nec ignoro miliarias aues ab eodem attestari alias esse à coturnicibus, & à Plin. seniore miliariam herbam milio inimicam: miliarium autem esse genus vasis. sed quia nondum legi alam habuisse equites mille, magis placet vt legatur militari: & hoc additum sit ad tollendam æquiuocationem.] *Legato consulari*) qui vices Procos. gerit. *Rationes*) calculos pecuniarum, armorum, equorum, militum. *Excutere*) disquirere, cognoscere. *Promotus*) productus, [sublatus] nã promouere est aliquẽ ad maiores dignitates extollere, quasi vltra mouere. hinc promotiones Hammonius interpretatur progressiones. Lampridius in Heliogaballo voluit & per singulas vrbes lenones præfectos vrbis facere, & vt essent in vrbe. xiiii. & fecisset si vixisset: promoturus omnes turpissimos, & vltimæ professionis homines. pariter vsurpauit in Alexandro: apud Terentium tamen promouere pro differre sumitur. *Insito*) ingenito, naturali. *Nunquam infregit humanitatis laudem*) Semper fuit humanissimus. *Corælio nostro*) Corœlio Rufo vtrique nostrum amantissimo. *Liberalitate*) Nerua restituit quæcunque à Domitiano iniustè sublata fuerant: egenis verò Romanorum mille & quingentas myriadas donauit, præpositis quibusdam Senatoribus, referente Dione, qui agros emerent, & diuiderent, & apud iurisc. inuenio diuum Neruam legem agrariam tulisse: qua cauetur vt si seruus seruáve insciente domino terminos statutos extra agrum suum finésve mouerit dolo malo, ei capitale esse, nisi dominus domináve mulctam, [quinquaginta] aureorum sufferre maluerit. *Diuidendis agris*) florente repub. Romana deligi solebant Triumuiri ad hoc negocium. Autores sunt Liuius & Appianus. *Dignum*) Pollionem iudicas. *Summo*) *viro*) Corœlio prudentissimo, & maximæ autoritatis. *Eligendi facultate*) cùm in vrbe

multi essent digni, quos sibi socios potuisset eligere.

Musonij Bassi grauissimi ciuis, credere potes, cuius memoriam tam grata prædicatione prorogat & extendit, vt librum de vita eius (nam studia quoque sicut alias artes bonas veneratur) ediderit pulchrum. Istud & raritate ipsa probandum, cùm plerique hactenus defunctorum meminerint, vt querantur. Hunc hominem appetentissimum tui, (mihi crede) complectere: apprehende immò & inuita, ac sic ama, tanquam gratiam referas. neque enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio, qui prior cœpit. Vale.

Musonij Bassi) philosophi sapientissimi, & grauissimi tùc defuncti. [Quidam non Musonij, sed Annij legunt.] *Prædicatione*) laude. *Librum de vita eius ediderit*) vitam Musonij literarum monumentis mãdatam publicauerit. *Veneratur*) excolit, amat, tanquam rem sacram. *Styli varietate*) in hoc maximè liber ille laudabilis est, quòd, prout res exigit, dicendi figuram mutat. [Sũt tamen exemplaria quæ non habent, & styli varietate probandum,] sed secunda lectio habet,] istud & raritate ipsa probandum, [quòd scilicet mortuos colat, cùm raro inueniantur qui mortuorum curam gerant.] *Vt querantur*) vt solùm lamententur de amicis defunctis: nec aliud vltra pro mortuis faciant. [an magis, vt de mortuis conquerantur, quòd non fuerint in se liberales. *Neque non obligandus*) omnino deuinciendus. quanuis alij legunt, Neque enim obligandus, sed remunerandus est. aperto sanè sensu.] *Cœpit*) amare.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

Delector iucundum tibi fuisse Tyronis mei aduentum. Quod verò scribis oblata occasione Proconsulis plurimos manumissos, vnicè lætor. Cupio enim patriam nostram, omnibus quidem rebus augeri, maximè tamen ciuium numero. Id enim oppidis firmissimum ornamentum. Illud etiam me non vt ambitiosum, sed tamen iuuat, quod adijcis. Me téque & gratiorum actione & laude celebratos. Est enim vt Xenophon ait, ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος, *vti si te mereri putes.* Vale.

Delector) Aduenisse Calestriũ Tyronem Comum, & plurimos manumissos lætatur, præsertim cum Fabato & Secundo publicè super hoc sint actæ gratiæ. *Manumissos*) nam secundum Pauli sententiam. ff. primo: apud Proconsulem etiam, in ea prouincia, quam sortitus non est, manumitti potest. *Patriam nostram*) Comum. *Ciuium numero*) libertini originem patronorum, respondente Vlpiano, vel domicilium sequuntur: item ex his nascuntur, nam municipem aut natiuitas facit, aut manumissio. ex constitutione Iustiniani libertinis eadem concessa libertas, quam manumissor habuit, cùm prius Augustus manumittendi modum terminasset, præsertim ne vinctus vnquam tortusve quis vllo libertatis genere ciuitatem adipisceretur. *Ambitiosum*) honoris cupidum.

Gratiarum actione) quòd nostra causa manumissi fuerint *Celebratum*) à municipibus. (ἥδιστον ἀκρόαμα ἔπαινος) dulcissima auditio laus. [quidam codices habent οὐδεμία ἀνθρωπίνη ἡδονὴ ἐστι τοῦ θείου ἐγγυτέρω, ἢ περὶ τὰς τιμὰς εὐφροσύνη, id est, Nulla humana voluptas est numini propior, quàm per honores gaudium. Hoc Xenophon ait. In libello de Tyrannide, [Lucianus inquit: Laus enim quædam res liberalis est.] Is Xenophon Apis Attica propter suauitatem eloquentiæ cognominatus, cuius ore musas locutas existimat Cicero. Lege diffusius Diogenem. *Vtique*) præsertim. *Putes*) sentias. *Mereri*) dignum hoc gaudio.

C. Plinivs Tacito Svo S.

Auguror (nec me fallit augurium) historias tuas immortales futuras. Quo magis (ingenuè fatebor) inseri cupio. nam si esse nobis curæ solet, vt facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur, nónne debemus optare, vt operibus nostris similis tui scriptor prædicatórque contingat? Demonstro itaque, quanquam diligentiam tuam fugere non possit, cùm sit in publicis actis, demonstro tamen: quò magis credas, iucundum mihi futurum, si factum meum, cuius gratia periculum creuit, tuo ingenio, tuo testimonio, ornaueris. Dederat me Senatus cum Herennio Senecione aduocatum prouinciæ Bæticæ contra Bæbium Massam: damnatóque Massa censuerat vt bona eius publicè custodirentur: Senecio cùm explorasset Consules postulationibus vacaturos: conuenit me, & qua concordia, inquit,

Auguror) Quærit Secundus inseri historiis Taciti, quas immortales auguratur, monstrat igitur quid de se scribere possit, illam scilicet vocem liberam & fortem in Senatu emissam aduersus Massam, contra quem aduocatus pro Bæticis datus erat cum Senecione socio. *Historias*) actiones diurnales augustæ historiæ. *Immortales*) perpetuas. huic tamen augurio Secundi non rectè aues addixerunt. nam [maior & melior] pars earum intercidit, quódque reliquum est, satis intercisum & exulceratum. *Inseri*) in illis commemorari, & locum aliquem habere. *Exprimatur*) effigietur, reddatur. *Artifice*) statuario vel pictore. *Prædicator tui*) laudator rerum tuarum. an magis similis tibi, id est excellentissimus. *Operibus*) rectè factis. *Non possum*) sensus est, tu debes annotasse hoc meum factum, cùm sis diligentissimus in inuestigandis publicis actis: in quibus scriptum fuit. Sunt autem acta publica libri in quibus publica, vt Senatusconsulta, edicta, acclamationes, illustria gesta referuabantur: vnde Taciti historiam diurnales actus appellamus, quòd singulorum dierum acta contineat, [vnde idem Tacitus libro tertio dixeras exequi sententias haud institui: nisi insignes per honestum, aut notabile dedecus, quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sileátur, vtque prauis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit] *Periculum creuit*) dum nimium liberè loquor malis Domitiani temporibus, cùm sequentia gesta fuerunt. [In secunda lectione fueras, periclitatus sum.] *Ingenio*) eloquentia. *Creuerit*) illustrius fuerit [aliâs ornaueris.] *damnato*) relicto pœnæ repetundarum. *Censuerat*) Senatus. *Publicè*) ab iis qui curam

ærarii habebant, & pecunias publicas custodiebant. nam publicare Vlpianus ad legem Iuliam de adulteriis sæpe vsurpat pro ad ærarium deferre & seruos publicos, qui reipublicæ sunt. *Postulationibus vacaturos*) [audituros supplices libellos.] Senatus enim aliquando aliis intentus erat, vt [expediendis postulatis per libellos,] legationibus audiendis, tractandis principalibus rebus.

iniunctam nobis accusationem executi sumus, hac adeamus Consules, petamúsque, ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent. Respondi, Cùm simus aduocati à Senatu dati, dispice num peractas putes partes nostras Senatus cognitione finitas? Et ille, Tu quem voles, tibi terminum statues, cui nulla cum prouincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recenti: ipse & natus ibi, & Quæstor in ea fui. Tum ego, Si fixum tibi istuc ac deliberatum, sequar te: vt si qua ex hoc inuidia erit, non tua tantùm sit. Venimus ad Coss. dicit Senecio quæ res ferebat, aliqua subiungo: vix dum conticueramus, & Massa questus Senecionem non aduocati fidem, sed inimici amaritudinem implesse, impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem, Vereor, inquam, clarissimi Consules, ne mihi Massa silentio suo præuaricationem obiecerit, quòd non & me reũ postulauit. Quæ vox & statim excepta, & postea multo sermone celebrata est. Diuus quidẽ Nerua (nã priuatus quoque attendebat his quæ rectè in publico fierent) missis ad me grauissimis literis, nõ mihi solùm, verũetiã seculo est gratulatus, cui exemplũ (sic enim scripsit)

Iniunctã) delegatã nobi à Senatu. *Accusationẽ*) Massæ. *Dissipari*) distrahi, depilari ab his qui conseruare ea debent. at potius, ne Consules permitterent bona distrahi à Massa, sed à se reseruari [à consulibus,] sub quorum custodia illa esse debebant. *Dispice*) diligenter inquire. *Partes nostras*) accusandi officium. *Senatus cognitione*) dum Massam damnauit. *Ille*) Senecio. *Prouincia*) Bætica. *Hoc recenti*) hac nouella tua aduocatione. nam deinceps pro Bæticis egit Secundus. *Natus ibi*) mater me peperit in Bætica: non ideo tamen intellige Senecionem fuisse Bæticum, cùm potuerit eius mater maritum in magistratu profectum secuta illic Senecionem parere. *Fixum*) decretum, certum. *Istuc*) accedere ad Cõsules. *Inuidia*) nascatur. *Ex hoc*) tuo facto. *Non tua tantùm*) sed communis vtrique nostrûm. *Dicit*) in Senatu. *Ferebat*) exigebat. *Inimici tia amaritudinẽ impl.sse*) tanquam hostem amarum exercuisse inimicitias aduersus se. *Impietatis*) crudelitatis: nam cùm pietas sit officium & cultus quem præstare debemus, non solùm patriæ parentibus necessariis, sed etiam pressis & reis: eius contrarium erit impietas, cuius crimini is obnoxius videri poterat, qui peracto accusandi officio adhuc damnatum Massam premeret: id crimen fuit sub malis imperatoribus frequens, à Nerua verò & Traiano sublatum. *Horror omnium*) Senatorum pectora peruasit, Massa accusante Senecionem impietatis. *Silentio suo*) cùm me præteriisset, nec similiter impietatis reum postulasset. *Præuaricationem obiecerit*) per hoc ostenderit quod vellem adiuuare eius causam: diximus enim præuaricationem esse diuersæ partis opitulationem prodita causa sua, quam aduocatus susceperat defendendam. *Vox*) fortis cùm tunc nullus esset ciuis, qui libera posset verba animi proferre. *Excerpta*) notata, mandata publicis

ſcriptis. *Diuus Nerua*) Cùm hæc Secundus ſcriberet, Nerua iam cœlo donatus fuerat: ſed cùm in Senatu acta ſunt, nondum erat Imperator, nam tunc Domitianus viuebat quare cùm diuum nominat, reſpicit ad Traiani tempora. *Nam priuatus* [*quaſi attendebat*]) placet magis vt legamus iam priuatus his quæ attendebat, id eſt, iam ab officio Senatorio & publica cura remotus [excuſatione ætatis, de qua in præcedentibus.] Refert enim Philoſtratus ſeptimo, Domitianum iuſſiſſe Neruam ſecedere Tarentum: vbi cùm intellexiſſet Secundi vocem fortiſſimam in Senatu, ſcripſit ad eum literas grauiſſimas, quibus cõgratulabatur temporibus ſuis adhuc inueniri, qui liberè loquerentur.

ſimile antiquis contigiſſet. Hæc vtcunque ſe habent, notiora, clariora, maiora tu facies: quanquam non exigo, vt excedas acta rei modum. Nam nec hiſtoria debet egredi veritatem & honeſtè factis veritas ſufficit. Vale.

Simile antiquis) tam laudabile & conſtans qualia tradunt antiquorum dicta, de quibus lege Valerium. *Egredi veritatem*) Hæc prima hiſtoriæ lex ne quid falſi dicat: deinde ne quid veri taceat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

C. PLINI CAECILI SECVNDI EPISTOLARVM

Liber Octavvs.

Cum doctisimis Ioannis Mariae Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS Septitio Svo S.

ITER commode explicui, excepto quòd quidam ex meis, aduersam valetudinem feruescentibus æstibus contraxerunt. Encolpus quidem lector ille, seria nostra, ille, delitiæ, exasperatis faucibus puluere sanguinẽ reiecit. Quã triste hoc ipsi, quã acerbum mihi: si is, cui omnis ex studijs gratia, inhabilis studijs fuerit, quis deinde libellos meos sic leget? sic amabit? quẽ aures meæ sic sequẽtur? Sed dij

ITer) Secesserat in Thuscos, sed in itinere libertinorum aliqui valetudinem contraxerant, præsertim Encolpus lector, Secundi delitiæ. Scribit tamen de illo bene sperare. *Encolpus*) libertus quasi in sinu tenendus & amplectendus. nam ἐν in κόλπος sinus. nomen amato puero conueniens. vnde Mart. bis meminit Encolpum dilectum ab Aulo Pudente. Lampridius refert Encolpum qui vitas Imperatorum scripsit, sub Alex. Seuero claruisse, & illo familiariter vsum. *Seria nostra*) quo vtimur in rebus seriis & grauibus. *Exasperatis faucibus puluere*) puluere fauces exasperari & lædi, inde tussim oriri, ac sanguinem reiici testatur Celsus, vide libro quinto super ea à nobis enarrata. *Omnis gratia*) est illi apud me, quòd est mihi gratus, id est studiorum causa. *Sic leget*) tam bene recitabit. *Quem*) lectorem. *Sic*) tanta attentione.

Lætiora) iucundiora, prosperam valetudinem. Fuit in secunda lectione, sed dulciora promittunt medici. *Ad hoc*) præterea. *Salubritas cæli*) in descriptione villæ in Thuscis salubritatem regionis laudauit, quòd ibi esset aër purior & liquidior.

lætiora promittunt. stetit sanguis, resedit dolor. Præterea continens ipse. Nos soliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas cæli, secessus, quies, tantum salutis quantum otij pollicentur. Vale.

C. Plinivs Calvisio Svo S.

Lij) Vendiderat emptorib' vindemias, cùm maxima spes in vitibus appareret, sed cœli intemperies graciles fructus præstitit: liberalitate tamen sua Secundus negociatoribus subuenit, remittendo aliquibus octauam partem, quibusdam decimam: quod non sine gloria Caluisio exponit. *Ego*) proficiscor Vt re uertar. *Vindemias*) vitium fructus, ius demendi vuas à meis vineis. *Pretium*) quod tunc erat à me propositum, non graue. *Et quod videbatur fore*) si vindemia peruenisset illæsa ad maturitatem, sperabant se illam vendituros longè maiori precio. *Fefellit*) nam cùm sperarent vbertimas colligere, falsi sunt. *Expeditum*) facile, promptum. *Aequaliter remittere*) æquam summam condonare & detrahere. *Forū*) in rebus publicis. *Domi*) in rebus domesticis & priuatis. *Si paria peccata*) sunt secundum opinionem Persæ, & Zenonis Stoicorum, qui paria peccata existimant. Dicunt enim si verum vero maius non est, nec falsum falso maius erit, ita nec fraus fraude, nec peccato peccatum: vt qui centum stadiis abest Mediolano, & qui vno æquè Mediolani non est: ita qui minus peccat, & qui amplius, æquè in recto opere non sunt. Hinc M. Tullius pro Murena, Dicunt Stoici omnia peccata esse paria, omne delictum scelus esse nefarium, nec minus delinquere eum qui gallum gallinaceum cùm opus non fuerit, quàm qui patrem suffocauerit. Hanc rem latius idem tractat tertio Paradoxo, multis obnitens argumentis peccata esse paria. Heraclides autẽ Tarsensis, & Athenodorus, imparia esse peccata dixêre. Quod etiam idem Cicero libro quarto de Finibus, multis prosequitur: séque excusat cur contra dixerit

Alij in prædia sua proficiscuntur, vt locupletiores reuertantur. Ego vt pauperior. Vendideram vindemias certatim negociatoribus ementibus: inuitabat pretium, & quod tunc, & quod fore videbatur, spes fefellit. Erat expeditum omnibus remittere æqualiter, sed nõ satis æquum. Mihi autem egregium in primis videtur, vt foris, ita domi: vt in magnis, ita in paruis: vt in alienis, ita in suis agitare iustitiam. Nam si paria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, ne quis mihi non donatus abiret, partem octauam precij, quo quis emerat, concessi: deinde ijs, qui amplissimas summas emptionibus occupauerant, separatim consului. Nam & me magis iuuerant, & maius ipsi fecerant damnũ. Igitur ijs qui pluris quàm decem millibus emerant, ad illam communem, & quasi

dixerit in oratione pro Murena. *Ne quis mihi non donatus abiret*) Virgilii carmen ex libro quinto. Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. *Concessi*) remisi. *Summas*) nummorū. *Emptionibus*) emendo plurimas vineas. *Separatim*) speciatim, seorsum ab his qui minoris emerant. *Magis iuuerant*) quia maioribus summis mecum conuenerant.

publicam octauam addidi, decimam eius summæ, quæ decem millia excesserat. Vereor, ne parum expresserim, apertius calculos ostendam, si qui fortè quindecim millibus emerant, hi & quindecim millium octauam, & quinque millium decimam tulerunt. Præterea cùm reputarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse: nequaquam iustum arbitrabar, quos nō æquasset fides solutionis, hos benignitate remißionis æquari. Rursus ergo ijs, qui soluerāt, eius quod soluerāt, decimā remisi. Per hoc enim aptißimè, & in præteritū singulis pro cuiusque merito gratia referri, & in futurum omnes, cùm ad emendum, tum etiam ad soluendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc, seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione tota, & nouitas remißionis, & forma laudatur: ex ipsis etiam, quos non vna (vt dicitur) pertica, sed distinctè, gradatimque tractaui. Quanto quis melior & probior, tanto mihi, obligatior abit, expertus non esse apud me, ἐν δ᾽ ἰῇ τιμῇ ἠ μὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός. Vale.

Publicam) omnibus æquè concessam. *Decumanimus*) decimam detraximus. Vocabulum frequens apud historicos, cùm volunt ostendere decimum quenque ab Imperatoribus interfectum: quorum aliqui vt erant mitiores vicesimabant, quidam etiam centesimabant. Autor Iulius Capitolinus. Quidam tamen non legunt decum auimus eius summam quæ decem millia excesserat, sed addidi decimam eius summæ, quæ decem millia excesserat. *Expresserim*) factum meum demonstrauerim. *Calculos*) supputationem, rationem pecuniæ: lapillis enim cōputabant, quod nunc aliqui obseruant. Et ideo. ff. quarto Paulus calculi rationem. & Valerius, Si ad calculos reuocetur. ac Iuuenalis Satyra nona, Ponatur calculus. & Columella libro primo, Composito calculo perfecti operis rationem computant. dixerunt Hinc calculatores ratiocinarios dicimus. testatur Modestinus de excusationibus tutelarum *Si qui fortè*) qui vindemias emerant quindecim millibus: remisi illis octauam quindecim millium, deinde remisi decimam quinque millium, qui numerus excedebat decem millia. *Aliquantum*) maius. *Aliquid*) minus. *Reposuisse*) soluisse, delesse. *Non æquasset*) qui non fuissent æquales in solutione debiti: tractare eos æqualiter in remissione, iustum non putaui. *Gratia referri*) videbatur à me, dum remitterem decimam eius debiti, quod persoluerant. *Emendum*) propter remissionem octauæ & decimæ. *Absoluendum*) detracta alia decima à soluto. *Magno stetit*) constitit mihi caro, siue id fecerim ratione, siue bonitate. *Sed fuit tanti*] sed famam & gloriam mihi comparaui, hoc enim retuli ex liberalitate nostra. *Ex ipsis*) ordo & sensus est. Quanto quis melior & probior ex ipsis, quos non vna pertica, vt est in prouerbio, tractaui: sed tractaui distinctè & gradatim: tanto abiit obligatior mihi, cùm sit expertus se non esse obligatum mihi ex remissione

debiti Distinctè gradatímque magis placet quàm destinatè: quoniam illos per gradus debiti separatim donauerat. *Non vna pertica*) non pari mensura, sed quemque secundum suam summam & soluendi alacritatem. *Pertica*) ergo mensura: ita enim cesserat in prouerbium vna pertica, pro eadem portione, & conditione. Pertica à portando, dicta quasi portica. Omnes autem mensuræ, vt palmus, pes, passus, & reliqua, in corpore sunt, sola pertica portatur: habet enim passus duos, id est decem pedes: vnde etiam à quibusdam decempeda vocatur: nam in diuisionibus agri pro maiori parte per perticas dimetiebantur. Quod testatur qui de mensuris agrorum, ex diuersis autoribus compendia fecit. Et Lucianus ad idem plerunque dicit, eodem cubito, & eodem digito. *Obligatior*) mihi magis gratus & deuinctus mihi amore. *Expertus*) recognoscens *Non esse apud me*) illud carmen non curasse, ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός. verba sunt ex libro nono Iliados. Achillis ad Vlyssem, quæ sic ad nos transferri possunt. In eodem autem precio, & malus atque bonus.

C. Plinivs Sparso Svo S.

Librum quem nouissimè tibi misi, ex omnibus meis, vel maximè placere significas. Est eadem opinio cuiusdam eruditissimi, quo magis adducor, vt neutrum falli putem, quia non est credibile vtrumque falli, & quia tantùm blandior mihi. Volo enim proxima quæque absolutissima videri, & ideo iam nunc contra istum librum faueo orationi, quam nuper in publicum dedi: communicaturus tecum, vt primùm diligentem tabellarium inuenero. Erexi expectationem tuam, quam vereor, ne destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen tanquam placituram (& fortasse placebit) expecta. Vale.

Librum) lætatur Sparso placuisse librum suum, contra quē monet fauere orationi iam publicatæ: sed iterum emendandæ resumptæ. *Cuiusdam*) viri. *Neutrum*) nec te, nec illum. *Vtrumque*) cùm sitis doctissimi. *Blandior mihi*) mihi placeo, mea amo: idcirco facilè credo placere tibi. *Proxima*) nouissima mea scripta. *Alium foueo*) excudo alium librum. *Contra istum librum*) diuersæ materiæ ab isto quem tibi misi, & in publicum dedi: nam alter grauia, alter iocosa cōtinebat. Est alia lectio, & ideo iā nūc cōtra istū librū faueo orationi, quam nuper in publicum dedi. vt sit sensus, ideo ad æmulationem istius libri faueo orationi absolutissimæ quam nuper publicaui, & quamprimùm ad te mittam, vt te iudicem faciam. *Erexi*) intēdi, excitaui. *Destituat*) frustretur, protrahat. oratio eadem quam emiserat, sed iterum emendare volebat. *In manus*) vt eam recognoscam. *Placituram*) bonam.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

*O*Ptimè) Caniniũ incitat paratũ ad scribendum bella, quæ Traianus confecit contra Dacos: latenter indicans modum, quem in scribendo seruare deberet: vnum imprimis petit, vt rudia & impolita carmina ad se mittat, quod iudicabit amoris singulare testimonium.

Optimè facis, quòd libellum Daciců scribere paras. Nam quæ tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ deniq; tã poetica, & (quamquam in verißimis rebus) tam fabulosa materia: dices immissa terris noua flumina, nouos ponteis fluminibus iniectos, insessa castris

Bellum Dacicum) quod Romani contra Dacos gessere, sub Domitiano inchoatum, & à Traiano confectum. Decibalus enim Dacorum rex, acer in re militari ac rebus gerendis: opportunè hostem inuadens, tempora se recipiendi discernens, insidiarum artifex, & pugnæ magister: rectè victoria vti, & cladem ferre sciens: quamuis à Romanis hostis iudicatus multo tempore legionibus restitit. Aduersus eum Iulianus Domitiani legatus hoc stratagemate vsus, vt militum & centurionum nomina hastis inscriberet, ex hoc cogniturus qui hostem percussisset: quare iuxta Tapas multos occidioni dedit: inter cadauera Vezenas Decibali regis legatus, postquam viuus statim fugere nequiuit, tanquam mortuus iacens sequenti nocte aufugit. Tum veritus Decibalus ne Romani ex recenti victoria, regnum quoque suum inuaderent: àrbores concidit, arma instruxit, vt procul armatorum faciem redderent: quibus deterriti Romani recesserunt victi, vt Dion in Traiano tradit. Tranquil. & eum secutus Eutropius, scripsere Domitianum bello Dacico, passum multas calamitates, in eos sumptis duabus expeditionibus: prima Oppio Sabino oppresso, tametsi Appius Sabinus apud Eutropium legatur. secunda Cor. Fusco Præfecto cohortium Prætorianarum: cui belli summam commiserat quam rem Orosius aliter complexus, inquit, Domitianus bellum aduersum Dacos per legatos gessit, pari Reip. pernicie: cùm & in vrbe ipse Senatum populúmque laniaret, & foris exercitum assidua hostes cæde conficerent: nam quanta fuerint Diurpanei regis cum Fusco duce prælia, quantæque Romanorum clades, longum esset enumerare. Domitianus tamen prauissima elatus iactantia, sub nomine superatorum hostium, de extinctis legionibus triumphauit: cædem Cor. Fusci Mart. & Iuuenalis tradidere. Dacos postea Traianus superauit, quod Iuuenalis per transitum Satyra ij tetigit: ibi vulneribus crudis populus modò victor. *Recens materia*) nuper confectum bellum à Traiano. *Copiosa*) multitudine rerum gestarum. *Poetica*) magnifica. *Fabulosa*) miranda & fabulis proxima. Huius expeditionis præter alios meminere Eusebius in Chronicis, & Claudianus in laudibus Honorii: quorum posterior inquit, Nec tali publica vota Consensu tradunt atauí caluisse per orbem, Dacica bellipotens cùm fregerit Vlpius arma: Atque indignantes in iura redegerit arctos, Cùm ei nxêre faces Hypanin: miratáque leges Romanum stupuit Mœotica terra tribunal. Iulius etiam Frontinus in præfatione ad Celsum, de mensurarum ratione huius expeditionis meminit. Postquam, inquit Max. Imperator victoriam Dacicam proximè reserauit: statim ad Septentrionalem plagam transire permisit. *Immissa*) commissa, per pontes. Nam noui & mirandi operis Pontem struxit super Danubium; cùm eum non posset propter cœnum diuertere. *Vel immissa*) in nouum alueum traducta. Sargetiam enim flumen, iuxta Decibali regiam, per alia deduxit quòd mortuo rege compererat sub illo thesauros conditos: quamuis per quosdam captiuos flumen Decibalus diuertisset: & solum eius effodisset, ac ibi maximá auri & argenti copiam cæterarúmque rerum preciosarum, quæ corrumpi ab aqua non

poterant congessisset, ac lapidibus antrũ conclusisset: deinde fluentem superinduxisset. At Bicilis quidam regis amicus facti conscius à Romanis captus rem detexit. *Pontes*) Danubium ponte mirabili vinxit: de cuius substructione lege plura apud Dionem.

montium abrupta: pulsum regia, pulsum etiam vita regem nihil desperantem. Super hæc actos bis triumphos, quorum alter ex inuicta gente primus, alter nouissimus fuit. Vna, sed maxima difficultas, quòd hæc æquare dicendo, arduum immensum etiam tuo ingenio, quanquam altissimè adsurgat, & amplissimus operibus increscat. Nonnullus & in illo labor, vt barbara & fera nomina, in primis regis ipsius Græcis versibus non resultent. Sed nihil est, quod non arte curáque, si non potest vinci, mitigetur. Præterea, si datur Homero & mollia vocabula, & Græca ad lenitatem versus

Montium abrupta) ardua præcipitia, rupinas. Dion, postquam ipsa prærupta, & montium cacumina conscendere aggressus est, tumulos ex tumulis, cum maximis periculis occupans, & ad ipsam Dacorum regiam impulit, & à tergo Lucius hostes aggressus, multis interfectis plures captiuos fecit. *Regia*) nomine Sarmisegetusa secundum Ptolemæum. *Pulsum*) priuatum: nam Decibalus vt regiã suam, & vniuersim regionem captam ab hostibus vidit: parúmque abesse quin caperetur, sibi manus intulit, eiusque caput Romam delatum est: inde tota Dacia Romanis paruit imperiis. *Nihil desperantem*) antequam regia caperetur. Veruntamen Græci tradunt extimuisse Traiani in se motum: vtpote non ignarum prius non Romanos, sed Domitianum vicisse: tunc verò bellum gesturum, & contra Romanos & Traianum Imperatorem: cuius virtutes, præsertim bellicas admirabantur omnes. Victus igitur primum pacem petitam impetrauit, iussus arma, machinas, & earum opifices, transfugásque tradere, & castella demoliri, abstinere à regione capta, amicos, & hostes Romanis suos putare eosdem. In has tamen conditiones inuitus concessit: deinde Traianum adiens, & humi procumbens, adorauit. legati ab eo ad Senatum missi, & pacem, & arma impetrarunt, pro quibus Traianus triumphauit, & Dacici cognomen accepit. sed postquam renunciabatur Decibalum contra fœdera multa patrare, arma parare, legationes ad finitimos mittere, non parentes imperiis depopulari, Iazygibus partem agri ademisse, Senatus hostem iudicauit. & Traianus non per legatos, sed ipse exercitus dux secundo bellum intulit: in quo post multa discrimina hoste ad internecionem deducto iterum triumphauit: cuius pompam Claudianus tetigit in Panegyrico Honorij. Alta quòd inuectus fractis Capitolia Dacis. *Inuicta*) indomita ante Traianum: nam ab ipso in formam prouinciæ redacta est. Inde dicit Traiani secundum triumphum fuisse nouissimum, suis scilicet temporibus: nam postea alij de Dacis triumpharunt. *Hæc*) tam præclarè gesta. vel super hæc, id est præter prædicta. *Amplissimus operibus*) in ampla materia amplissimè tuum ingenium accrescit, vt illi par sit, vel. *Amplissimis operibus*) à te editis præclaris scriptis. Nam sequitur non multo pòst, etsi quando aliâs, toto ingenio vehere. Legitur etiã amplissimè *Barbara*) qualia Vezenas. Sarmisegetusa. Mella testatur barbara posse vix eloqui Romano sermone: & Nazarius, Immanitas, inquit, barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem. *Ipsius regis*) hoc fecit vt autoritate Orosij, qui in multis secutus est Tacitum: credã ipsum Dacorum regem appellatum Diurpaneum, postea aliqua ratione Decibalum vocatũ: sic enim & Græci, & Secundus ad Traianum nominãt. *Græcis versibus*) quibus erat scripturus hoc opus. *Non resultent*) non

conueniant, non respondeant. *Mitigetur*) Molliatur, mansuescat. *Datur*) permitteretur, concedetur. in alia lectione est negetur. *Molliatur & Graeca*) tanto magis dura & barbara & mollienda sunt. Contrahi nanque & molliri verba non vsus causa, sed aurium praecipit Cicer. *Ad bonitatem versus*) ad meliorem metri sonum.

quare magis probo qui legunt lenitatem. vnde Seruius Sicarbam à Virg. appellatum putat Sichęum: tanquam mollius nomen. Nam secundum Senecam, poetæ non putant ad rem pertinere verum nomen dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti: id quenque vocari iubent, quod belle facit aduersum.

Contrahere) abbreuiare, vt versum exasperet, pro qualitate rei, quam tractat. Sunt enim in illo quę verborum monstra litteratoribus videntur. Hæc autem contractio fit per syllabarum naturam longarum si breuiantur, vel per litterarum & syllabarum defectum. *Extendere*) per additionem protrahere: quod consequemur geminatione, productione, epectasi, diæresi, parenthesi, diaplasmo, paremptosi, proschematismo. *Inflectere*) mutare in aliam declinationem, quæ prædicta ab Homero factitata non mediocriter grammaticos exagitant, dum conantur illa ratione aliqua tueri. *Non detur tibi audentia similis*) non permittitur tibi paranti scribere Græcis versibus maximum bellũ: quale Homerus cecinit. In quibusdam codicibus pro

contrahere, extendere, inflectere: cur tibi similis audentia, præsertim non delegata, sed necessaria negetur? Proinde iure vatum inuocatis Dijs, & inter Deos, ipso, cuius res, opera, cõsilia dictaturus es, immitte rudentes, pande vela, ac si quando alias, toto ingenio vehere. Cur enim non ego quoque poeticè cum poeta? Illud iam nunc paciscor, prima quæque vt absolueris, mitte, immò etiã antè quàm absoluas, sic vt erunt recẽtia & rudia, & adhuc similia nascentibus. Respondebis nõ posse perinde carptim, vt contexta, perinde inchoata placere, vt effecta. Scio. Itaque & à me æstimabuntur, vt cœpta: spectabuntur vt membra, extremámq; limam tuam operientur in scrinio nostro. Patere hoc me super cætera habere amoris tui pignus, vt ea quoque norim, quæ nosse neminem velles. In summa, potero fortasse scripta tua magis probare, laudare, quanto illa tardius cautiúsq; sed ipsũ te magis amabo, magisq; laudabo quãto celerius & incautius miseris. Vale.

non detur, scriptum est negetur, item simile audenti. *Contrahere*) extendere, inflectere vocabula. *Delegata*) arbitraria. *Accersita*) affectata. *Necessaria*) quia nimium horrida. *Proinde*) quare. *Iure vatum inuocatis Dijs*) poetas inuocare Deos, in limine sui operis nemo dubitat. Inuocantur autem musæ etiam ad concentum adiuuandum, quas tres tantùm esse voluit Varro. vnam quæ ex aqua nascitur: alterã quam aëris ictu sonus efficit: tertiã quę mera tantũ voce cõsistit. Alii à precationibus deorũ incipiẽdũ, quòd nihil rite nihilq; prouidenter homines sine deorũ immortaliũ ope, cõsilio, honore auspicarentur. *Ipso*) Traiano inuocato. sic Lucanus Neronẽ, & Maximus Tiberiũ: quãquam Liuius neget historico conuenire deorũ inuocationẽ. *Dictaturus*) scripturus. *Immitte rudentes*) intẽde neruos, inchoa, cõfirma te futuro labori. *Pãde vela*) bellũ ipsum totis ingenii viribus decanta. *Si quando alias*) si vnquam vectus es toto ingenio, nũc præcipuè vehere. *Poeticè*) grãdiloquis verbis agam? quia dixerat immitte rudentes, pande vela, per quæ videbatur spiritum poeticum induisse. Non enim per se res gestæ versibus comprehendendæ sunt, quod longè melius historici faciunt, sed per ambages deorúmque mysteria, & fabulosum sententiarum tormentum præcipitandus est liber spiritus,

vt potius furentis vaticinio appareat, quàm religiosæ orationis sub testibus fides. Hæc Petronius Arbiter. Quare à plerisque Lucanus versificator, & non poeta existimatur. *Illud, Iam nunc paciscor prima*) Iam tecum conuenio, vt mihi principium operis mittas. & partes deinceps quas perficies. *Rudia*) impolita. in alia lectione fuit, & rudia, & adhuc similia nascentibus. *Perinde*) tam. in libello de Germanis Tacitus, Aliæque gentes haud perinde memoratæ. *Carptim*) particulatim, diuulse. *Contexta*) coniuncta, continuata. *Effecta*) elaborata, emendata. *Scio*) ita esse. *Cœpta*) non perfecta. *Spectabuntur*) considerabuntur. *Membra*) partes. *Limam*) emendationem. *Sermo*) quędam exemplaria habent sinu. *Hoc pignus*) hoc testimonium. *Cautiusque*) emiseris. *ne audius*) confidentius.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

GRaue vulnus Macrinus noster accepit, amisit vxorem singularis exempli, etiamsi olim fuisset. Vixit cum hac triginta nouem annis sine iurgio, sine offensa. Quam illa reuerentiam marito suo præstitit, cùm ipsa summam mereretur. quot, quantásque virtutes ex diuersis ætatibus sumptas collegit, & miscuit. Habet quidem Macrinus grande solatium, quòd tantum bonum tandiu tenuit: sed hoc magis exacerbatur, quòd amisit. Nam fruenti voluptatibus crescit carendi dolor. Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum admittere auocamenta, & cicatricem pati possit: quam nihil æquè, ac necessitas ipsa, & dies longa, & satietas doloris inducit. Vale.

G*Raue*) Dolet apud Geminium Macrinum angi pro obitu vxoris: quam omni laude dignissimam prædicat. nã vxorem viuam amare voluptas est, defunctam religio. *Noster*) amicus, ex eadem regione. nam fuit Brixiensis. *Singularis*) solius, cui similis non inueniebatur. *Olim*) priscis temporibus & melioribus annis. *Iurgio*) conuicio, vt tria sunt tempora: ita ordo rerum tribus momentis cõfectus est. Habent enim omnia exordium, incrementum, summam. vt iurgium deinde cædes: demum strages. quem ordinem Iuuenalis Satyra. xv. ad vnguem seruauit, vbi inquit, Sed iurgia prima sonare Incipiunt animis ardentibus, hæc tuba rixæ: Dein clamore pari concurritur, & quæ sequuntur. Marcellus inter iurgium & litem hoc differre putat, quòd iurgium leuior res est. Siquidem inter beniuolos aut propinquos dissensio, vel contentio iurgium dicitur, inter inimicos dissensio lis appellatur. hæc tamen pro commodo scriptorum confunduntur. Festus iurgationem iuris actionem interpretatur. *Ex diuersis ætatibus*) ex pueritia simplicitatem, ex iuuenta comitatem, ex virilitate & senectute grauitatem & prudentiam. *Hoc*) propter virtutes illius. *Exacerbatur*) incrudescit, molestatur, perturbatur. *Nam fruenti voluptatibus*) dum fruimur diu voluptatibus: tanto magis dolor crescit cùm priuamur. Quanto enim maius fuit gaudium: tanto maior sequitur tristitia. Fruendis voluptatibus in aliquibus legitur exemplaribus, dum eis scilicet fruimur. *Suspensus*) anxius. *Homine*) Minutio Macrino viro Prætorio. *Auocamenta*) solamina animum à mœrore auocantia. alibi etiã pro illecebris. *Cicatricem*) signum vulneris, memoriam mali. nam recenti

dolore homo est medelæ impatiens: vnde Papinius in syluis dixit, Abruptis etiam nunc flebile venis Vulnus hiat, magnæque patet via lubrica plagæ. *Et dies longa*) Seruij Sulpitij trita sententia, dolorem tempore minui, & Diodori pariter in v. & Plutarchi in consolatoria ad Apollonium. sed ante hos Euripides dixerat, χρόνος μαλάξει, tempus molliet, scilicet dolorem. *Inducit*) contegit, curat, delet. quo verbo vtuntur Iurisconsulti, vt. ff. de his quæ in testimonio delentur [& inducuntur.] & Tranquil. In Cæsare Dictatore inducto priore decreto id est abolito. Valerius, Obducta, inquit, cicatricibus vulnera. Plin. lib. xi. mox obducitur tenui membrana: quare sunt qui apud Cæcilium legunt, obducit, non inducit.

C. PLINIVS MONTANO SVO S.

COgnouisse iam ex epistola mea debes, annotasse me nuper monimentum Pallantis sub hac inscriptione, Huic Senatus ob fidem, pietatémque erga patronos, ornamenta prætoria decreuit, & sestertiûm centies quinquagies, cuius honore contentus fuit. Postea mihi visum est precium curæ, ipsum S. C. quærere. Inueni tã copiosum & effusum, vt ille superbissimus titulus modicus, atq; etiã demissus videretur. Cõferant se, nõ dico illi veteres Africani, Achaici, Numãtini: sed hi pximi Marij, Syllæ,

Cognouisse) Pallantem Claudij libertum à Senatu Prætoriis ornamentis donatum, libro. vij. Montano scripserat: nunc perlecto de eo senatusconsulto adeo honorifico vt illud iam prædictum Pallantis epitaphium videretur humile: contra temporum Claudianorum calamitatem multum inuehitur, senatusconsultum per capita narrans, & reprehendens. *Monumentum*) via Tyburtina, intra primum lapidem. *Patronos*) Claudium, Agrippinam, Neronem. *Ornamenta Prætoria*) insignia quibus vtebantur Prætores, & imprimis aureorum annulorum vsum. *Honore*) Prætoriorum ornamentorum spretis sestertiis. *Operæpretium*) vtile. non improbo, precium curæ, scilicet aliquam me ex hac cura vtilitatem capturum. *Ille superbissimus titulus*) illa sepulcri inscriptio nimium arrogans, si Pallantem respicias, si verò Senatusconsultum modesta & humilis. *Conferant*) si compararentur Senatusconsulta Mariorum, Syllarum, Pompeiorum, vincerentur honore & laude. *Non dico illi veteres*) pro quibus quamuis magnificis, tamen Senatusconsulta decernebantur intra honestatem. *Veteres Africani*) auus & Nepos, ille deuicto Annibale: hic pro deleta Carthagine, cognomenq; Africani meruere: Veteres, inquit, respectu Syllæ, & Marij, ac Cæsarum. *Achaici*) vt L. Mũmius, cui Achaico à deuictis Achæis cognomentum inditum est, in quo bello se abstinentissimum præstitit: nec quicquam ex iis opibus ornamentísve, quæ prædiues Corinthus habuit, in domum eius peruenit. Fuit etiam belli Achaici particeps Q. Cęcilius Metellus victis Achæis, apud Thermopylas, nec non Lucius Manlius Consul Draco Achæorum duce superato, L. tamẽ Mummius de Achæis triumphare meruit. *Numantini*) Numantiam in Hispania ciuitatem, Scipio Africanus deleuit: & inde Numantinus est appellatus. *Proximi*) iuniores Imperatores. *Marij*) quamuis legam multos Marios: imprimis tamen respiciendum puto C. Marium, qui septies Consul fuit, & de Cimbris triumphauit. *Syllæ*) Sylla cognomẽto Felix, Marij hostis, & Põp. amicus: immò magister, primus ex omnib' secũdũ Appianũ inuentus est, qui tyrãnidẽ deponeret: dicerétq; se eorũ pœnas subire velle pro quib' cõdẽnaretur. Priuatus quoque intuẽtib' cũctis per forũ ãbularet, & domũ

absque iniuria rediret. Tanta inspicientibus cum dignitatis reuerentia, & metus inerat, aut depositi muneris stupor, aut inferendæ pœnæ verecundia, aut alia benignitatis ratio, quasi ad vtilitatem publicam conduceret tyrannis.

Pompeij, nolo progredi longius: infrà Pallantis laudes iacebunt. Vrbanos, qui illa censuerunt, putem? an miseros? Dicerem Vrbanos, si Senatum deceret vrbanitas. Miseros ergo? sed nemo tam miser est, vt ad illa cogatur. Ambitio ergo, & procedendi libido? Sed quis adeo demens, vt aut per suum aut per publicum decus procedere vellet in ea ciuitate, in qua hic esset vsus potentissimæ dignitatis, vt primus in Senatu laudare Pallantem posset? Omitto, quòd Pallanti seruo prætoria ornamenta offeruntur, quippe offeruntur à seruis: Mitto quòd censent, non exhortandum modò, verumetiam compellendum ad vsum aureorum annulorum. Erat enim contra maiestatem Senatus, si ferreis Prætorius vteretur. Leuia hæc, & transeunda. Illa memoranda, quòd nomine Pallantis Senatus, nec expiata postea curia est. Pallantis nomine

Pompeij) Pompeius Strabo Pompeij Magni pater viri illustres: & filij Pompeij Magni, quem hic potius intelligẽdum arbitramur, fuere: qui quoniam apud Plutarchum, Appianum, Cæsarem, Dionem, ac pene innumeros memorantur: satis habemus lectorem admonuisse. *Longius*) inferius ad Cæsares. *Iacebunt*) minus nominabuntur, laude inferiores erunt. *Vrbanos*) iocosos cum sale. *Miseros*) infelices, qui ad hanc censendi necessitatem cogerentur. *Vrbanitas*) nam Senatum decent seria & grauia. Maledictio autem si facetius iactatur, vrbanitas nominatur. *Illa*) talia. *Procedendi libido*) fuit in causa, vt per id essent chari Imperatori, & promouerentur ad maiores dignitates: dum quos vident Claudio placere sententiis honorificis honestant. *Procedere*) ascendere ad maiores dignitates. *Dignitatis*) designati Consulis. *Potẽtissimæ*) quia primus censebat [aliter florentissimæ.] *Primus in Senatu*) Barea Soranus Consul designatus, princeps in dicenda sẽtẽtia. *Mitto*) taceo, occupatio. *A seruis*) à Senatoribus coactis Imp Cæs. nam illis Claudius sententiam dictauerat. *Exhortandum*) alij legunt exorandum. *Compellendum*) cogendum Pallantem *Ad vsum aureorum annulorum*) qui ius annulorum impetrauerat in ordinem ingenuorum transibat. Longo certè tempore ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos annulos manifestum est: siquidem iis tantum, qui legati ad exteras gentes ituri erant annuli publicè dabantur. Postea virtutis bellicæ factum est insigne. Nemo tamen nisi equitum primores id gerebant: annuli igitur distinxere alterum ordinẽ à plebe, sicut tunica ab annulis Senatũ, & tertiũ ordinẽ plebi patribúsq; inseruere. Hæc Plin. auunculus, sed insequẽtium Imperatorum facilitate libertis id ius promiscuè concessere. *Prætorius*) Pallas Prætoriis insignitus ornamentis. *Ferreis vteretur*) quos gestabant serui. Verum Plin. Memoria, inquit, auorum multi prætura functi in ferreo consueuerunt. & Dion, Nulli Romanorum antiquorum non modò libertinorum, sed ne ingenuorum quidem præter Senatores & equites annulis aureis vti licet, nisi Imperator concesserit. & codice ad legem Iuliam Viscelliam libertini non poterant aggredi magistratus, neque Decurionatum arripere, nisi ab Imperatore impetrassent ius aureorum annulorum: per hoc enim tutò ad magistratus accedere poterant, cùm per id imaginem ingenuitatis obtinerent: adde eundem Plinium tradere in ferreo annulo equites iudicésque

que intellectos primitus, & annulum triumphanti ferreum in digito fuisse: æqua fortuna triumphantis, & serui sustinentis coronam. sic triumphauit de Iugurta C. Marius. *Nec expiata postea cu-ria*) fuit in secunda lectione nec expiata postea ea iniuria: tanquam piaculum in curia ea iniuria facta commisisset Senatus.

Senatus gratias agit Cæsari, quòd & ipse cum summo honore mentionem eius prosecutus esset, & Senatui facultatem fecisset testandi erga eum beneuolentiam suam. Quid enim Senatui pulchrius, quàm vt erga Pallantem satis gratus videretur? Additur vt Pallas, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, singularis fidei, singularis industriæ fructum meritissimò ferat: prolatos Imperij fines, redditos exercitus Reipub. credas. Astruitur his, cùm Senatui populóque Romano liberalitatis gratior repræsentari nulla materia posset, quàm si abstinentißimi fidelißimique custodis principalium opum facultates adiuuare contigisset. Hoc tunc votum Senatus, hoc præcipuum gaudium populi: hæc liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adiuuare publicarum opum egestione contingeret. Iam quæ sequuntur, voluisse quidem Senatum censere

Senatus gratias agit Cæsari) nõ gratias actas Claudio Cæsari à Senatu tradit Tacitus, sed Scipionem Cornelium censuisse grates publicè agendas Pallanti, qui regibus Arcadiæ ortus veterrimam nobilitatem vsui publico postponeret: seque inter ministros principis haberi sineret. Nam Claudius ante omnes libertos suspexit Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus: quos decreto quoque Senatus, non præmiis modò ingentibus, sed & quæstoriis prætoriísque ornari libenter passus est: tantum præterea acquirere ac rapere, vt querente eo quõdam de fisci exiguitate, non absurdè sit dictum, abundaturum, si à duobus libertis in consortium reciperetur. *Ipse*) Claudius. *Eius*) Pallantis. *Facultatem fecisset*) dedisset liberum arbitrium. *Beneuolentiam erga eum*) amorem suum erga Pallantem. *Pulchrius*) cum derisione. *Additur*) Senatusconsulto ascriptum est, quod sequitur. *Omnes*) Senatores. *Singularis industriæ*) erga patronos suos: an quia repertor relationis fuisset fœminarum, quæ seruis coniungerentur. *Meritißimò*) condignè. vel à Claudio & Senatu, qui hæc meruere. *Credas*) putares per hoc Senatusconsultum, tam honorificum, à Pallante imperio Romano additos aliquos populos, vel liberatos exercitus ab hostibus circumsessos industria illius. *Astruitur ijs*) additur prædictis in illo Senatusconsulto. *Cum Senatus*) ordo est. Cùm nulla materia liberalitatis possit repræsentari gratior Senatui populóque Rom. quàm vt contingat adiuuare facultates Pallantis abstinentissimi fidelissimíque custodis principalium opum. Erat enim custos imperatorium pecuniarum: huic muneri à Claudio præpositus, postmodum à Nerone dimotus, cum quo olim pepigerat, ne cuiusquam facti in præteritum interrogaretur, sed pares cùm Rep. rationes haberet. *Principalium*) Imperatoris: frequens dictio apud Iurisconsultos, & interdum apud Secundum in Panegyrico. Dependent ista à prædictis vt sic coniungas: additur vt Pallas, cui se omnis pro virili parte obligatus fateretur, singularis fidei, singularis industriæ fructum meritissimo ferat, cum Senatui populoque liberalitatis gratior repræsentari nulla materia possit, quàm si abstinentissimi fidelissimíque custodis principalium opum facultates adiuuare contigisset:

nam cætera sunt interposita à Secundo ad rem redarguendam. *Tunc*) sub Claudij dominatione. *Egestione publicarum opum*) euacuatione, & impensa publicæ pecuniæ. dum illi offertur ex ærario sestertium centies quinquagies. *Iam*) præterea quæ memoranda sunt. *Quæ sequuntur*) in Senatusconsulto. *Voluisse* sensisse *Censorem*) huius rei iudicem. an potius censere, id est decernere: cùm censere Senatus sit, populi iubere.

dandum ex ærario sestertiûm centies quinquagies, & quanto ab eiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto impensius petere à publico parente, vt eum compelleret ad cedendum Senatui. Id vero deerat, vt cum Pallante autoritate publica ageretur: Pallas rogaretur, vt Senatui cederet, vt illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse patronus aduocaretur, ne sestertiûm centies quinquagies sperneret. Spreuit, quod solum potuit, tantis opibus publicè oblatus: arrogantius fecit, quàm si accepisset. Senatus tamen id quoque similis querenti, laudibus tulit, his quidem verbis, Sed cùm princeps optimus, parénsque publicus rogatus à Pallante, eam partem sententiæ, quæ pertinebat ad dandum ei ex ærario centies quinquagies sestertiûm, remitti voluisset: testari Senatum, & se libenter ac meritò hanc summam inter reliquos honores ob fidem diligentiámque Pallantis decernere cœpisse: voluntati tamen principis sui, cui in nulla re fas putaret repugnare, in hac quoque re obsequi. imaginare Pallantem velut intercedentem Senatusconsulto: moderantémque honores suos, & sestertiûm centies quinquagies, vt nimium recusantem: cùm prætoria ornamenta, tanquam minus recepisset. Imaginare Cæsarem liberti precibus,

Dandum) donandum Pallanti *Ex ærario*) ex publico. nam ærarium publicæ pecuniæ receptaculum, fiscus autem principalis *Eiusmodi cupiditatibus*) auaritiæ desiderio habendi. *Eius*) Pallantis. *Tanto impensius*) eo ardentius voluisse Senatum, vt illa sestertia acciperet. *Petere à publico parente*) rogare Senatum principem Claudium. *Eum*) Pallantem. *Cedendum Senatui*) contentum esse quod Senatus sentiret, vt acciperet quæ Senatus dono daret. *Id vero deerat*) ironia cum indignatione. *Publica autoritate*) imperatoria: immò Senatoria. cùm Dion referat, illa Senatusconsulta, quæ fiebant extra ordinem solita appellari, publicam autoritatem. *Superbissimæ*) abstinentiæ. *Pallantis*) qui superbia abstineret à munere oblato. *Aduocatus*) internuncius, prosoneta, vel patronus aduocaretur, ne Pallas pecuniam à Senatu decretam sperneret. *Quod solum potuit*) facere, spernere sc. sestertiûm centies quinquagies. *Arrogantius*) cùm videretur id fecisse modestiæ gratia: quod tamen fuit arrogantius, quàm si accepisset. *Id*) quod spreuit. *Similis querenti*) tanquam lamentaretur, quòd non accepisset. *Tulit laudibus*) maximè laudauit. *Eam partem*) caput illud sententiæ noluit Claudius tolli, quo Senatores decernebant dare de publico Pallanti sestertium centies quinquagies. *Ob fidem*) erga patronos, & Rempub. *Pallantem*) libertum, & vilem. *Intercedentem*) interpellantem, resisten-

tem. *Minus*) cùm maius esset recipere dignitates immeritas, quàm pecunias. Si legeris munus,;scilicet tanquam debitum.

vel potius imperio, coram Senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in Senatu rogat. Imaginare Senatum, vsquequaque testantem meritò libentérque se hanc summam inter reliquos honores Pallanti cœpisse decernere, & perseueraturum fuisse se, nisi obsequeretur principis voluntati, cui nō esset fas in vlla re repugnare. Itáne sestertium centies quinquagies Pallas ex ærario referret, verecundia ipsius, obsequio Senatus opus fuit, in hoc præcipuè non obsecuturi, si in nulla re putasset fas esse non obsequi? Finem existimas? Mane dum, & maiora accipe. Vtique cùm sit vtile, principis benignitatem promptissimam ad laudem, præmiaque merentium illustrari vbique, & maximè iis locis, quibus incitari ad imitationem præpositi rerum eius cura possent, & Pallantis spectatissima fides, atque innocentia exemplo prouocare studium tam honestæ æmulationis posset, ea quæ quarto Calendas Februarij, quæ proximè fuissent, in amplissimo ordine optimus princeps recitasset, Senatúsque consulta de his rebus facta in æs inciderentur, idque æs figeretur ad statuam loricatam diui Iulij. Parum visum tantorum dedecorum esse curiam testem? Delectus est celeberrimus locus, in quo legenda præsentibus, legenda

Vel potius imperio) vera correctio: paruit enim Claudius libertis suis. inde Iuuenalis. Indulsit Cæsar cui Claudius omnia, cuius Paruit imperiis, vxorem occidere iussus. *Imperat*) est tanquam imperium: cùm libertus audet in Senatu imperatorem patronum suum rogare. *Vsquequaque*) frequenter. *Summam*) pecuniarum. *Perseueraturum fuisse.*) omnino decreturum fuisse. *Verecundia ipsius*) fuit opus verecundia Pallantis, & obsequio Senatus. vt Senatores obsequerentur principi asseueranti Pallantem contētum honore intra priorem paupertatem velle subsistere: nec tamen in hac re obsecuti fuissent, si putassent, licere sibi contradicere Cæsari in aliquibus, neque semper voluntati eius morem gerere. *Finem*) hunc esse finem Senatusconsulti. *Mane dum*) ausculta paulisper: tamen *dum* potest esse dictio expletiua. *Vtique*) præsertim verba Senatusconsulti. Est autem ordo & sensus, Cùm sit vtile principis benignitatem tam promptissimam in Pallantem illustrari, & publicari in laudem virorum,;vt Pallantis, merentium prœmia locis amplissimis, vt in foro: quibus rebus reliqui præpositi curæ imperialium rerum possent incitari ad imitationem: & fides Pallantis spectatissima in patronos, atque innocentia possit prouocare exemplo suo aliorum studium, tam honestæ æmulationis: est visum ea quæ optimus princeps recitasset in amplissimo ordine, &c. *Calendas Februarij*) multi legunt ante decimum Calendas Februarii, [nonnulli quarto Calend. Februarii.] *Quæ proximè fuissent*) qui dies proximus fuit isti Senatusconsulto, facto super his rebus, inciderentur in ærea tabula, & id affigeretur, iuxta statuam loricatam diui Iulii, qui autore Tranquillo, primus omnium in consulatu suo instituit, vt tam Senatus quàm populi

diurna acta conficerentur, & publicarentur. Statuæ loricatæ, quæ in foro locata fuerat diuo Iulio, meminit Plinius, his quidem verbis, Cæsar Dictator loricatam sibi statuam dicari in foro suo passus est. *Celeberrimus locus*) forum Cæsaris Dictatoris: de quo Tranquil. Forum de manubiis inchoauit: cuius area super sestertium millies constitit. *Præsentibus*) uiuentibus.

futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipij: quósque repudiasset, quósque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset, incisa & insculpta sunt publicis æternisque monimentis Prætoria, sic quasi fœdera antiqua, sic quasi sacræ leges. Tanta principis, tanta Senatus, tanta Pallantis ipsius, quid dicam? nescio, nisi vellet in oculis omnium figi, Pallas insolentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem Senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere. Egregiam quidem, pulchrámque rationem, vt exemplo Pallantis præmiorum ad studium æmulationis cæteri prouocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Inueniebantur tamen honesto loco nati, qui peterent, cuperéntque quod dari liberto, promitti seruis videbāt. Quàm iuuat, quòd in tempora illa non incidi, quorum sic me, tanquam illis vixerim, pudet. Non dubito similiter affici te. Scio quàm sit tibi viuus & ingenuus animus. Ideóque facilius est, vt me (quāquam indignationem quibusdam in locis fortasse vltra epistolæ modum extulerim) parum doluisse, quàm nimis credas. Vale.

Futuris) posteris. *Fastidiosissimi mancipij*) Superbissimi serui. *Quosque*) & placuit signari ære eos honores, quos neglexisset. *Pecuniam de publico oblatam*) quod illi cedebat honori. *Decernentes*) Senatores: per quos non stetit, quin pecuniam reciperet Pallas. *Monumentis*) actis diurnalibus. *Fœdera antiqua*) vt Latinorum & Carthaginensium. *Sacræ leges*) quæ in albo positæ fuerant. Sacrum est, quicquid deorum habetur: nā Iustinianus, Sacræ, inquit, res sunt, quæ rite per Pontifices deo cōsecratæ sunt, veluti ædes sacræ, donaria, quæ rite ad ministerium dei dedicata sunt. Leges igitur sacræ dictæ, quòd ante eas conditas referente Dionysio, quædam erant in sacris libris reposita, vímque legis habentia: quorum cognitionem sóli patricii habebāt, & pro legibus vtebātur. Sāctę verò dicūtur secundū Donatū, & Macrobium, quòd pœnæ sanctione à nullo corrumpi, & violari debeant: & ideo sanctione confirmatæ respondente Vlpiano: quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi deo non sit consecratum. Scio leges per Decemuiros x. tabulis annotatas, populo confirmante in bases æneas incisas, & in foro positas, illustrissimum eligente locum: fontem omnis publici priuatíque iuris: cui mox duæ tabulæ additæ. In procemio tamen. ff. scriptum extat, decem tabulis eburneis leges primùm pro rostris propositas. *Tanta principis*) patientia erat. *Tanta Pallantis*) insolentia. *Quid dicam?*) dubitatio, exornatio. *Figi in oculis omnium*) inspici à cunctis. *Humilitatem*) animi vilitatem. Legimus, & quid dicam nescio: nisi & reliqua. *Obtendere rationem turpitudinis*) velle turpe factum ratione excusare. *Obtendere*) opponere tanquam præstigias. *Egregiam*) ironia, qualis apud Virgil. Egregiam verò laudem. Est autem ratio quæ sequitur, vt scilicet cæteri prouo-

caerentur, & incitarentur ad studium æmulationis exemplo præmiorum Pallantis. *Ea vtilitas*) vt exemplo suo alios incitaret. Legitur etiam vilitas, id est contemptus. *Quos non dignabatur*) quos non accipiebat, immò fastidiebat. *Honesto loco*) claris natalibus. *Dari*) Prætoria ornamenta. *Promitti*) sestertium centies quinquagies. *Serui*) Pallanti, qui olim seruierat. *Illis*) temporibus. an cum Senatoribus illorum temporum. *Affici*) disponi, perturbari. *Verus*) alia lectione iustus. Item viuus, id est promptus, subitus. *Ingenuum*) liber. *Quibusdam in locis*) vt illic, Conferántque se non illi veteres Africani. Item, Prolatos Imperii fines, nec procul imaginare Pallantem velut intercedentem Senatusconsulto. Et totum illud, Parum visum est, quia epistolaris stylus debet esse remissior.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

NEque vt magistro magister, neq; vt discipulo discipulus (sic enim scribis) sed vt discipulo magister. Nam tu magister, ego contrà. Atque ideo tu in scholam reuocas, ego adhuc Saturnalia extendo, librum misisti. Non potui longius hyperbaton facere, atque

NEque) Miserat Tacitus librum suum Secundo corrigendū, qui vt probaret ne meritò quidem posse dici Taciti discipulus, de industria fecit longum hyperbaton, quod sanè vitio datur, cum oratio, vt hîc, obscuratur. nam non est numerosa oratio, sed absona, & interrupta. permutato enim recto verborum ordine ad nihilum omnia decidunt. Collocabis igitur verba vt melius intelligatur, Neque misisti librum tuum, vt solet magister mittere magistro, id est, vt eruditus erudito: neque misisti vt solet discipulus, .i literarum candidatus mittere alteri discipulo scripta sua emendanda (nam sic scribis) sed misisti vt solet magistro, hoc est maior, & doctior mittere discipulo suo. tu enim magister es, ego verò contrà sum, scilicet discipulus tuus. Ideo me literis ablegatum reuocas, tanquam discipulum ad studia, cùm essem intentus lusibus, quibus Saturnalia luxuriant. *Extendo*) exerceo vltra constitutum, intentus sum iocis diutius quàm oportebat: nam post Saturnalia discipuli à ludo in ludum clamoso reuocabantur à magistro, si Martiali credimus. *Hyperbaton*) transgressionem, prima enim perspicuitatis virtus est rectus ordo, non in longum dilata conclusio. Est autem Hyperbaton perlonga dictionis dilatio, & transgressio quædam verborum ordinem turbans: cuius species quinque, anastrophe. dacope, vel vt quidam tmesis, dialysis, siue parenthesis, hysterologia, siue hysteronproteron, synchesis. Sed luculentius Diomede Fabius. Plus tamen, inquit, est obscuritatis in textu, & continuatione sermonis, & plures modi: quare nec sit tam longus, vt eum prosequi non possit intentio: nec transiectio tarda, vt in hyperbaton finis eius differatur, quibus adhuc peior est mixtura verborum, qualis in illo versu. Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus aras. Et de tropis scribens, Hyperbaton quoque, id est verbi transgressionem, quoniam frequenter ratio comparationis, & decor poscit, non immeritò inter virtutes habemus. Fit enim frequentissimè aspera, & dura, & dissoluta, & hians oratio, si ad necessitatem ordinis sui verba redigantur: quare cùm verba per se clara perturbantur, erit vitiosum hyperbaton, quod data opera fecit Secundus. Aliud hyperbaton libro nono idem Fabius describit, Parenthesi, inquit, adiiciunt hyperbaton, non illud quod inter tropos esse

voluerunt, sed alterum quod ei figuræ sententiarum, quæ apostrophe dicitur, simile, & non sensum mutat, verùm formam eloquendi: quale illud, Decios Marios magnósque Camillos Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar. Acutius etiam in Polydoro. Fas omne abrupit, Polydorum obtruncat, vi & auro potitur, quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames? Hermogenes, vbi de puritate orationis agit, testatur hyperbaton esse contrarium perspicuitati: quare si orationem illustrare intendimus omnino fugiendum est: non enim splendida comparatur oratio membris prolixis & circuitu. Pari ratione reprehendit M. Tullius in Rhetoricis hyperbaton, præcipiens fugere oportere longam verborum continuationem, quæ & auditoris aures, & spiritum lædit: quam sententiam libro tertio de Oratore repetit.

Hoc ipso) quod vitiosum hyperbaton feci. *Personam*) qualitatem, & habitum. *Exeram*) exercebo, a sibi extrahere significat. Ouidius. Ter. Neptunus aquis cum toruo brachia vultu, Exerere ausus erat. Virgilius, Ora exertantem. Item. Exertæ cingula mammæ. Claudianus, Exerta manus armata bipenni. Plinius vndecimo, dentes exerti sunt apro, hippopotamo, elephanto. Et libro nono de Perdicibus. hiantes exerta lingua, per id tempus æstuant. *Eo liberius*) emendabo librum tuum. *Meis*) scriptis. *Vlciscaris*) confodias, annotes, expungas, mihi vices reddas.

hoc ipso probare eum esse, qui non modò magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici. Sumam tamen personam magistri: exerámque in librum tuum ius, quod dedisti: eo liberius, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te vlciscaris. Vale.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

V*idisti*) Clitúni fontis miram naturam exprimit, petitq; si quid simile habet, sibi rescribat. *Clitumnum fontem*) Vibius Sequester. Clitumnus Vmbriæ fluuius vbi Iupiter eodem nomine est. Plinius, In Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit. Virg. Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus Victima: sæpe tuo perfusi flumine sacro Romanos ad templa deûm duxere triumphos. Nam triumphantes petitis bobus ex Clitumno Ioui Capitolino sacrificabant: quod Iuuen. interpres surda aure præteriuit. Satyra. xij. ibi, Pinguior Hispulla traheretur taurus, & ipsa Mole piger, nec finitima nutritus in herba, Læta sed ostendens Clitumni pascua, sanguis Iret, & à grandi ceruix ferienda ministro. Hinc Lucanus, Est qui tauriferis vbi se Meuania campis Explicat. Papinius in Syluis. Aut pressant niueos Clitumna noualia tauros. Silius, Et lauat ingentem perfundens flumine sacro Clitumnus taurum. Claudianus, Non tales Clitumne lauas in gurgite tauros, Tarpeio referunt quos pia sacra Ioui. In laudibus Honorii ad hæc miram fluminis naturam explicat. Quin & Clitumni sacras victoribus vndas, Candida quæ latiis præbent armenta triumphis, Visere cura fuit. *Et puto nondum*) te vidisse illum: nam aliàs narrasses mihi. ergo

V*idistine aliquando Clitumnum fontem? si nondum, & puto nondum, alioqui narrasses mihi: vide, quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi. Modicus collis assurgit, antiqua cupressu nemorosus & opacus: hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus*

illum vide. *Nemorosus*) densus, obscurus. Nemus iuxta Clitumnum testatur Tranquil. vbi memorat Caligulam ad visendum nemus, fluménque Clitumni Meuaniam processisse. Et Propertius inquit,

Qua formosa suo Clitumnus flumina luco Integit, & niueos abluit vnda boues.
Exprimitur) exilit veluti onere superimpositi collis.

venis, sed imparibus, eluctatúsque facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus & vitreus, vt numerare iactas stipes & relucenteis calculos possis. Inde non loci deuexitate, sed ipsa sui copia, & quasi pondere impellitur. Fons adhuc & iam amplissimum flumen atque etiã nauium patiens, quas obuias quoque & contrario nisu in diuersa tendenteis, transmittit & perfert: adeo validus vt illà quà properat, ipse tanquam per solum planum remis non adiuuetur, idem ægerrimè remis contísque superetur aduersus. Iucundum vtrunque per iocum, ludúmque fluitantibus, vt flexerint cursum, laborem ocio, ocium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur: quas perspicuus amnis velut mersas viridi imagine annumerat. Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit. Adiacet templum priscum & religiosum. Stat Clitumnus ipse amictus, ornatúsque prætexta-

Venis) foraminibus. *Eluctatus*) exprimens, emitt ens. *Gurgitem*) Gurges est in flumine locus profundus, vbi aqua vertitur: quòd gulæ instar ad se trahat & deuoret. solet hoc fieri iuxta fontes maximos, ex quibus flumina defluunt. *Patefacto gremio Latè*) extenso fluminis alueo. in multis exemplaribus legi, quem facit gurgitem lato gremio patefacit. item non displicet hæc lectio, eluctatúsque facit gurgitem, qui lato gremio patescit. *Vitreus*) transllucidus. *Stipes*) nummos *Calculos*) lapillos. *Deuexitate*) descensu, quo modicus etiam humor celeriter decurrit. *Copia*) abundantia aquæ. *Impellitur*, vrgetur. *Fons adhuc*) est. *Nauium patiens*) profundus. *Obuias*) contra defluxum lateralem nitentes *Nisu*) remigantium contentione. *In diuersa*) ad alteram ripam. *Transmittit & perfert*) patitur se superari. *Validus*) pronus ad decursum *Illa*) ea via. *Properat*) velociter defluit. *Non adiuuetur remis*) non opus sit nauigantibus remigatione, quia labantur per se amne secundo. *Aduersus*) decurrens, si quis ad superiora niti voluerit. Sic Virg. in Georgicis. Qui aduerso vix flumine lembum Remigiis subigit. *Contis*) Contus sudex est siue hasta longior duriórque sine ferro, quo nautæ in fluminibus non admodum profundis vtuntur ad impellendas scaphas. eo etiam antiquos in bello vsos Virg. testatur hoc versu, Assueti longo muros detrudere conto. & qui eos gerebant qui de re militari scripsere, contatos appellauere. *Vtrunque*) aduersus flumen niti, & mox secundo flumine deferri *Fluitantibus*) nauigantibus. *Vt fluxerint cursum*) postquam decurrere. *Ocio*) labendo in pronum *Labore*) nitendo ad fontem *Fraxino*) arbor est fraxinus & campestris & montana, procera & teres, Homeri præconio & Achillis hasta plurimum nobilitata Theophrastus in duo genera distinxit. & Plinius lib. xvi. in quatuor, vbi etiam cap xxiiii. leges multa de populo, quæ fluminibus lætantur. *Vestiuntur*) teguntur, ornantur. *Adnumerat*) fluuius lucidus reddit spectatoribus arbores numerandas ea imagine viridi, vt sunt in ripa, tanquam essent sub aqua mersæ. Conuenit cum præcedentibus. vbi inquit, posse Romanum numerare iactas

ſtipes & relucentes calculos. *Rigor*) frigiditas eſt par niuibus. *Nec color cedit*) ad albedinem niuis accedit. *Priſcum*) nam vetuſta templa magis religioſa, maieſtatis venerationiſque plena. *Clitumnus*) deus. omnis enim fluuius ſuum numen habebat. *Prætexta*) veſte ſiue fraxinea vel populea. Nam Virgil lib. viij. fingit deum Tyberinum Æneæ viſum, populeas inter frondes amictum, tenui carbaſo glauco, & crines intectum vmbroſa arundine.

Præſens numen, atque etiam fatidicum. indicant ſortes. Sparſa ſunt circa ſacella complura, totidémque Dei ſimulacra: ſua cuique veneratio, ſuum nomen: quibuſdam verò etiam fontes. Nam præter illum quaſi parentem cæterorum, ſunt minores capite diſcreti, ſed flumini miſcentur quod ponte tranſmittitur. Is terminus ſacri profanique. In ſuperiore parte nauigare tantùm, infrà etiam natare conceſſum. Balineum Hiſpellates, quibus illum locum diuus Aug. dono dedit, publicè præbent & hoſpitium. Nec deſunt villæ, quæ ſecutæ fluminis amœnitatem, margini inſiſtunt. In ſumma, nihil erit ex quo non capias voluptatem. nam ſtudebis quoque, & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inſcripta, quibus fons ille, Deúſque celebratur. Plura laudabis, nõnulla ridebis, quanquam tu verò, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

Præſens) propitium, auxiliare. *Fatidicum*) fata canens, quod videtur Claudianus indicare, vbi de Clitumno memorãs ſcribit, Nec te miracula fontis Prætereunt tacito paſſu, quem ſi quis adiret, Lentus erat: ſi voce gradũ maiore citaſſet, Commixtis feruebat aquis, cúmque omnibus vna Sit natura vadis, ſimiles vt corporis vmbras Oſtendant: hæc ſola nouem iactantia ſortem Humanos properant imitari fluminis mores. Nam Plin. Cæcilius ſtatim ſubiicit. *Indicant ſortes*) eum ſcilicet Clitumnum fatidicum eſſe per ſortes quæ multiplices erant. vt Gordi & Anxij, & referente Tacito apud Germanos. Plautus etiam cuiuſdam ſortis meminit: ſed hæc omnia vana extitiſſe Apuleius lib. ix, declarat, vbi recitat ſacerdotes Iſidis commentos nouum quæſtus genus: euocata enim ſorte vnica de pluribus caſulis conſulentes, de rebus variis plurimos eſſe cauillatos. Sors hæc erat: ideo coniuncti terram proſcindunt boues, vt in futurum læta germinent ſata. tum ſi matrimonium ſorte cooptantes interrogarent rem ipſam, reſponderi dicebant connubio iungendos, & liberos procreandos, ſi poſſeſſiones & ſata præſtinaturus quæreret, meritò boues, & iugum & arua ſementis florentia pronunciari. Si quis de profectione ſolicitus diuinum caperet auſpicium iunctos iam paratóſque quadrupedum cunctorum manſuetiſſimos, & lucrum promitti de glebæ germine. Si prælium capeſſiturus, vel latronum factionẽ perſecuturus, vtiles nec ne proceſſus ſciſcitaretur, additam victoriam forti præſagio contendebant: quippe ceruices hoſtium iugo ſubacturi, & prædam de rapinis vberrimam fructuoſámque capturi. *Circa*) Templum illud Clitumni. *Priſcum*) quod erat ad fontem ſitum. *Simulacra*) imagines ad ſimilitudinem ipſius Dei [quædam exemplaria non habent hanc vocem, quæ non incommodè poteſt abeſſe.] Romæ ſimulacrum ex ære factum Cereris primum reperio: tranſiit à diis ad hominum ſtatuas multis modis, nam ex deſiderio orta videntur, vt quæ intueri non dabatur, cerni per ſimulacra viderentur: quæ Seruius grammaticus diis ſolùm aſſignat. *Numen*) poteſtas. eſt in alia lectione nomen, id eſt cognomen.

& epitheto

& epitheto ficut Ioui varia cognomenta poetæ afcripfere pro diuerfis muneribus, quæ mortalibus præftitit. *Fontes*) infunt vel oriuntur. *Illum*) Clitumni maximum fontem. *Minores*) fontes. *Capite difcreti*) diuifi ab illo maximo. *Immifcent*) confluunt. *Transmittitur*) traiicitur ponte infirato. *Sacro profanique eft*) illud fpatium quod durat à templo & facellis vfque ad finem pontis, facrum eft: à fine pontis ftatim incipit effe profanum. quod omnes ferè confentiunt id effe, quod extra fanaticam caufam fit, quafi porrò à fano & religione fecretum: interdum etiam quòd ex religiofo vel facro in hominum vfum proprietatémque conuerfum eft. vtrunque Macrobius Virg. autoritate comprobat: pofterius etiam Agenus vrbicus. *Terminus*) dictus eft fecundum Siculum Flaccum, quòd terræ menfuras diftinguat. hoc enim teftimonia finium intelliguntur, agrorúmque contentio ac certamen aufertur. *Parte pontis*) vergentis ad fontem. *Hifpellates*) Plin. & Vmbriæ intus Hifpellum: Strabo, altera parte confinium Picentinorum ad montana Hifpellum eft. in Vmbria pariter locus: quamuis corruptè legatur Hifpollũ. *Illum locum*) iuxta fontem Clitumni. *Publicè præbent balineum*) fubminiftrant impenfam omnibus loturis ibidem gratuitò. [aliter præbent non repetitur.] *Et hofpitium*) & pariter gratuitò hofpitantur. *Secuta*) quod eft animati dedit inanimato: non enim villæ fequi poffunt, fed villarum ædificatores. *Infiftunt margini*) conftructæ funt in ripa, & fundamentis ad aquam pofitis infiftunt. *Multorum*) diuerforum hominum vota foluentium, quod tabellis & infcriptionibus vbique difpofitis fignificatur. *Ridebis*) vt rudia vel fuperftitiofa. *Tua*) ingenita. *Nulla ridebis*) quia vtcunque funt, in bonam partem accipias.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

Olim non librum in manus, non ftylum fumpfi: olim nefcio quid fit ocium, quid quies, quid denique illud iners quidem, iucundum tamen nihil agere, nihil effe: adeo multa me negocia amicorum, nec fecedere, nec ftudere patiuntur. Nulla enim ftudia tanti funt, vt amicitiæ officium deferatur: quod religiofiffimè cuftodiendum ftudia ipfa præcipiunt. Vale.

Olim) Conqueritur apud Vrfum, quòd nequeat ftudere ob amicorum negocia, quæ tamen ftudiis proferenda funt. *Librum*) vt legerem. *Stylum*) vt fcriberem. *Ocium*) à negociis vrbanis, vel ftudium. nam alibi cùm dixiffet fe in feceffu cum libellis loqui, fubdidit dulce ocium. Et ad Caninium, Quin te in alto ifto pinguíque feceffu, ftudiis afferis: hoc fit negocium tuum, hoc ocium, hic labor, hæc requies. Iners quidem effe ruri in ocio, neque patrocinium amicis fuis præftare, neque fama celebrari: fed in obfcuro & feceffu fibi viuere. *Studia*) philophiæ præcepta.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S.

Vo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc triftior audies, neptem tuam abortum feciffe: dum fe prægnantem effe,

Quo magis) Fabatum profocerũ monet Calphurniam vxorem fuam feciffe abortũ, & ideo in fũmũ difcrimẽ

adduci: sed hortatur, quia à periculo libera potest adhuc parere liberos, cùm iam eius rei dederit experimentum. *Nebis*) me & Calphurnia. *Pronepotes*) filios neptis tuæ & mei eius mariti. *Fecisse abortum*) quòd conceperat ante tempus natū.

puellariter nescit: ac per hoc quædam custodiēda prægnantibus omittit, facit omittenda: quē errorem magnis detrimentis expiâuit, in summum periculum adducta. Igitur vt necesse est, grauiter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam; sic debes agere Dijs gratias, quòd ita tibi in præsentia pronepotes negauerunt, vt seruarent neptem, illos reddituri, quorum nobis spem certiorem hæc ipsa quanquam parum prosperè explorata, fœcunditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me hortor, moneo, confirmo. neque enim ardētius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus videor à meo, tuóq; latere pronū ad honores iter, & ad audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus. Nascantur modò, & hunc nostrū dolorē gaudio mutent. Vale.

Puellariter) simpliciter, ignorāter, more puellarū. à verbo puellaris, quo vtitur Ouidius. Alta puellares tardat arena pedes, rectè deducitur puellariter. *Prægnationibus*) legitur etiam prægnantibus, quod magis probo. *Omittenda*) contraria prægnantibus. *Expiauit errorem*) quod errore commiserat, dum in summum vitæ discrimen adducitur, purgauit & satisfecit. *Detrimentis*) fuit in secunda lectione documentis, idest experimentis & exemplis, quibus in posterum edocta fuit quid esset factura. *Accipias*) sustineas. *Grauiter*) dolenter. *Paratis*) iam conceptis, sed intempestiuè enectis. *Illos*) pronepotes. *Explorata*) experta. *Parum prosperè*) propter abortum. *Spem*) quia omnino suscipere liberos sperandum nobis est. *Iisdem*) rationibus. *Meo latere*) gradu paterno *Tuo*) Materno. *Pronum*) facile. *Audita latius nomina*) longa virorum illustrium stemmata in familia Calphurniæ & Cæcilii, quinetiam Plin. nam multa multorum Pliniorum epitaphia superioribus annis in agro & municipio Nouocomo per Benedictum Iouium eruta sunt: quibus colligitur non modò duobus Plin. sed pluribus eam familiam celebrem fuisse. *Subitas*) nouas, recentes, vt obiectum est Mario, & Ciceroni, & Q. Curtium Rufum obscuris parentibus dicebat Tiberius, cùm eum Prætorem renunciaret, videri ex se natum. *Imagines*) maiorum, de quibus plura alibi enarrauimus, id etiam indicat illa ad Traianum epistola, cùm scribit se habere in agris per plures successiones traditas sibi Principum statuas.

C. PLINIVS HISPVLLAE SVAE S.

C*Vm*) Hispullā Fabati filiā, & sororē patris Calphurniæ pariter pro abortu vxoris solatur, rogátque vt casum Fabato velit excusare. *Filiam*) Calphurniam vxorem meam. *Fratris*) tui Calphurnii. *Molliorem affectum*) amorem indulgentiorem, remissiorem quàm si illi mater esses. *Intelligo*) video optimum factu, si tibi nunciauero ipsam conualuisse, antequam dicam abortum fecisse.

CVm affectum tuum erga fratris filiā cogito, etiā materna indulgētia molliorē, intelligo priùs tibi, quod est posterius, nunciandū, vt

præsumpta lætitia solicitudini locum non relinquat: quanquam vereor ne post gratulationem quoque in metum redeas: atque ita gaudeas periculo liberatam, vt simul, quòd periclitata sit, perhorrescas. Iam hilaris, iam sibi, iam mihi reddita incipit refici, transmissúmque discrimen cõualescendo remetiri. Fuit alioqui in summo discrimine (impunè dixisse liceat) fuit nulla sua culpa, ætatis aliqua, inde abortus, & ignorati vteri triste experimẽtum. Proinde & si non contigit tibi desiderium fratris amißi, aut nepote eius, aut nepte solari, memento tamen dilatum magis istud quàm negatum, cùm salua sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud fœminas venia est. Vale.

Præsumpta) prius admissa non finat locum tristitiæ. *Simul perhorrescas*) pariter gaudeas & timeas. *Sibi*) ad sanam mentem. *Mihi*) qui iam de illa bene spero, sicut illa de se. *Remetiri*) secum reputare, quod potius fieri solet cùm periculum euasimus, quàm cùm in ipso periculo sumus. *Impunè*) liberè, sine illius pœna. Q. Curtius, Multis impune vulneratis & mox, Donec debilitati impune nauigiis excipi possent. *Ætatis*) puellaris, quæ dum prætexit, quæ prægnanti erant facienda, fecit prætereunda. *Abortus*) factus est. *Experimentum*) conuenit cum superioribus, vbi legunt aliqui documentis. vsus enim & experientia in rebus humanis dominatur, & vbi quid perperam factum, cessit improsperè, vitatur quod fefellerat. *Ignorati vteri*) vxoris quæ ignorabat se esse grauidam. *Proinde*) quare. *Fratris amißi*) Calphurnij fratris tui, quem vnicè diligebas. *Desiderium*) nam vita functus erat: cùm desiderium sit rerũ quibus caremus. *Nepte*) abortus ille debuit esse in primis mensibus, vt non potuerit dignosci mas an fœmina esset futura. *Dilatum*) in aliud tempus per secundum fœtum. nam ex abortu dedit experimentum non esse sterilem. *Patri*) Fabato. *Apud fœminas*) te fœmina deprecante facilius veniam dabit fœminæ Calphurniæ inopinati abortus.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

HVnc solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito, quẽ ego audire nescio magis debeã an cupiã. Vir est optimus, & inter præcipua sæculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fouet, prouehit, multorũq; q aliqua cõponũt, portus, sinus, præmiũ, omniũ exẽplũ, ipsarũ deniq; literarũ iã senescentium

Hunc) Cum Titinius Capito studiorum fautor, literarum reformator, recitaturus esset, excusat diem à contubernio Minutiani, vt Capitoni paria reddat, qui recitationibus Plin. interfuerat: & materia ipsa scribendi ductus. nam mortem illustrium virorũ scriptis commendabat. *Titinius Capito*) de quo libro primo. *Debeam*) vt faciam paria. *Cupiam*) ob singulares virtutes. *Seculi*) nostri, fœlicissimi. *Ornamenta*) ornatos viros. *Portus multorum*) excipit & tutatur multos scriptores. *Sinus*) statio, refugium. *Omnium exemplum*) omnes prouocat exemplo sui, vt studia colantur & doctos foueant. *Senescentium*) ab illa florida & robusta

eloquentia sterilitatem quandam redolentium. cuius rei causam pluribus quærit Tacitus in libello de causis corruptæ eloquentiæ.

reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet, auditoria non apud se tãtùm benignitate mira frequentat: mihi certè si modò in vrbe est, defuit nunquam. Porro tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causa referendæ. An si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti ad vadimonia mea: nunc quia mihi omne negocium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti: in qua obligari ego, ne dicam soleo, certè maximè possum? Quòd si illi nullã vicem, nulla quasi mutua officia deberem, solicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo & maximo: & in summa seueritate dulcissimo, vel honestate materiæ. Scribit exitus illustriũ virorum, in ijs quorundam mihi carissimorũ. Videor ergo fungi pio munere, quorúmque exequias celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

Reductor) ad priorem bonitatem & candorem. Nam Ciceronis & Aug. tempora habita sunt eloquentissima, priora pene rudia & inculta: posteriora vsque ad Honorium plus eruditionis quàm eloquentiæ collatura, reliqua vsque ad seculum nostrum semibarbara. *Recitantibus*) id quod Iuuenalis vellicat, aut si dulcedine famæ Succensus recites, Maculonus commodat ædes. Ac longè ferrata domus seruire iubetur. Sed eos sane vellicat qui solùm ædes & auditores dabant, nullo adhibito munere: at noster Capito etiam pręter domum prę mia scriptoribus numerabat. *Benignitate mera*) non simulata sed simplici bonitate: legitur etiam mira. *Frequentat auditoria*) frequenter auditum vadit recitantes. *Non apud se tantùm*) non solùm cùm libri recitantur in ædibus suis, verùm etiam in alienis. *Mihi*) recitanti. *Turpius est non referre gratiam*) non audire ipsum recitantem. *Causa*) eadem ratio. *An si litibus tererer*) si iudex essem & vadimonia facerem. *Ad mea vadimonia*) quibus sistere iussissem litigantes in iudicio. *Celebranti*) studia. *Vadimonia mea*) sponsiones per me factas aliquem se in iudicio sistendi ad certum diem. Cic. pro Quinto, Vadimonium mihi non obiit. Et mox, Qua tibi hora vadimonium non sit obitum. nam magna multa non obiti, id est deserti, vadimonij constituta erat. Plautus in Epidico, Ilicet vadimonium vltro mihi hic facis. Mart. lib. viij. Cùm modò distulerint raucæ vadimonia carræ. Fabius de legato frumentario, qui ad præstitutum diem venerat, Nisi inquit tamen ad vadimonium legate venisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Liuius, Prætores, quorum iurisdictio erat, Tribunalia ad disciplinam publicam posuerent, vadimonia fieri iubentes, ibique eo anno ius dictum est. Val. Max. Cùm Scipio oppidum Badiam circunsederet, tribunal suum adeuntes, in ædem quæ intra mœnia hostium erat, vadimonium in posterum facere iussit. Pli. Bæbius iudex dum vadimonium differri iubet, mortuus est. Et in præfatione, Inscriptiones propter quas vadimonium deseri possit. Seneca, fœnerator valitudinarius distortis manibus, & pedibus ad comparendum non reiunctis clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsius morbi accessionibus vindicat. Tranquil. tradit comprehensis à Caio meritoriis vehiculis, & pistrinensibus iumentis, plerosque litigatorum, quòd occurrere absentes ad vadimonium non potuissent, causa cecidisse. Longa fit altercatio apud Marcum Tullium pro eodem Quintio, de vadimoniis, dicentibus

quibusdam, vadimonia fuisse deserta. aliis verò à se facta non fuisse. & Macrobius in Saturnalibus, Comperendini inquit dies sunt, quibus vadimonium licet dicere. Vadimonia si credimus Apollinari, Thales Milesius culpabat. Apuleius subinde vadimonium vsurpat pro promisso destinato ad certum diem. *Obeunti*) adeunti. *Solo*) hac sola re, quia aliis rebus etiã obligari poterat. legitur etiam soleo. *Nullam diem*) promissam: adscribitur etiam vicem. *Sollicitarer*) excitarer ad audiendum Capitonem propter eius ingenium. *Pulcherrimo*) versanti circa res pulcherrimas. nam ab Imperatore Traiano impetrauit, vt sibi liceret ponere in foro statuam L. Syllani, eique omnino in vsu fuit claros colere: mirum qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi haberet. *In summa seueritate dulcissimo*) maxima enim virtus miscere seueritatem iucunditati. *Honestate materia*) nam clarissimi cuiusque vitã egregiis carminibus exornabat. *Exitus*) mortes. libro primo asserit scripsisse vitas: ergo intellige totum pro parte, quia potius solemus respicere hominum finem quàm vitam. & sic de C. Fannio libro quinto dixit, scribebat exitus occisorum, aut relegatorum à Nerone. *Charissimorum*) dum viuerent, & post mortem. non enim tantùm viuentes amabat Plinius. *Non licuit*) ob metum Domitiani. *Funebribus*) quæ solent fieri in funere clarissimorum. *Serò*) quia multos post annos funerum compositæ sunt. *Tanto magis veris*) nam in laudationibus funebribus oratores in multis mentiri solent, at in historiis non licet.

C. PLINIVS GENIALI SVO S.

PRobo, quòd libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum, à disertissimo viro discere, quid laudandum, quid reprehendendum: simul ita institui, vt verum dicere assuescas. Vides quem sequi, cuius debeas implere vestigia. O te beatum cui contigit vnum atque idẽ optimũ, & coniunctissimũ exẽplar: qui denique eum potissimum imitandũ habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

PRobo) Genialem & commẽdat, & felicem credit, quòd libellos suos cum patre doctissimo legerit, vt ab eo disceret, quæ laudanda essent quæque improbanda. Genialem scribit Spartianus fuisse præfectum prætorio Diui Iuliani imperatoris. *Pertinet ad profectũ tuum*) facit hoc vt in literis proficias. *A disertissimo viro*) à patre tuo eloquentia populari admodum imbuto. *Implere vestigia*) fieri ita disertus & veridicus qualis est pater tuus. sic enim filius implet patris vestigia, cùm ad eandem cognitionem peruenit. *O te beatum*) scilicet existimo. sic Virgilius, O fortunatos agricolas. *Exemplar*) pater, quem imiteris. *Simillimum*) respicit hîc potius mores quàm corporis lineamenta.

C. PLINIVS ARISTONI SVO S.

CVm sis peritissimus & priuati iuris & publici, cuius pars senatorium est, cupio ex te potissimũ audire: errauerim in Senatu

CVm sis) Titum Aristonẽ fuisse virum grauissimum, sanctissimum, doctissimum, Plin. lib i ad Catilium Seuerum scribens, longa & pulcherrima testatur epistola: & quoties aliquid reconditum de iure ab illo quæsisset, semper omnia veluti ab oraculo respondisse. proinde & victũ

& cultum, ac animi magnitudinem in eo summè admiratur: nunc verò cùm ad Senatum relatum esset de pœna, vel absolutione libertorum & seruorum Afranij Dextri, ambigua morte perempti, quidam senatorum censebant eos necandos, alij relegandos, nonnulli liberandos. in tanta igitur sententiarum diuersitate, qui necandos & relegandos decernebant vnà sedebant, concordiam simulantes, vt numero opprimerent qui liberandos censuerant, qua sententia deiecta statim inter se dissentirent. quod cùm animaduertisset Secundus, postulauit, vt qui morte puniendos arbitrabantur, discederent ab his qui relegandos putabant, motus, præsertim facto senatus cogentis alium diuidere sententiam, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset. Post igitur factum, Aristonem summum iurisconsultum consulit, an bene fecerit: sed dum consulit, ita subtiliter rem tractat vt potius docere quàm consulere videatur. *Priuati iuris & publici*) hîc facit Iustiniani diffinitio. publicum ius dicentis esse, quod ad statum rei Romanæ spectat: priuatum quod ad singulorum vtilitatem. Alibi de Aristone dixerat Plin. peritus ille & priuati iuris & publici. *Cuius pars Senatorium est*) nam cùm Senatus rerum publicarum curam agat, illud ius quod ad Senatores spectat, conuenienter dici potest esse pars publici iuris. an potius senatus consulta, & patrum decreta intelligamus, quæ sunt pars publici iuris. *Errauerim*) an sim deceptus.

proximè, nécne: non vt in præteritum (serum enim) verùm vt in futurum, siquid simile inciderit, erudiar. Dices, Cur quæris quod nosse debeas? Priorum temporum seruitus, vt aliarum optimarum artium, sic etiam iuris Senatorij obliuionem quandam & ignorationem induxit. Quotus enim quisque tam patiens vt velit discere quod in vsu non sit habiturus? Adde quòd difficile est tenere quæ acceperis nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos & imperitos deprehendit, cuius dulcedine accensi cogimur quædam facere antè quàm nosse. Erat autē antiquitus institutū vt à maioribus natu, nō auribus modò, verūetiā oculis disceremus, quæ facienda mox ipsi, ac per vices quasdā tradēda minoribus haberemus. inde adolescentuli statim castrensibus stipendijs imbuebātur, vt imperare parendo, duces agere, dū sequuntur, assuescerent. Inde honores petituri

Proximè) dum nuperrimè Senatus haberetur. *Serum enim*) nam præterita dicente Annibale apud Liuium magis reprehendi quàm corrigi possunt. *Quod nosse debeas*) Turpe enim est Senatori ignorare ius in quo versetur. *Seruitus*) Domitiano imperante capitale erat sententiam liberè in Senatu dicere. *Induxit*) aduexit, superfudit, instrauit. alibi inducere est delere. *Quotus enim quisque*) cuiusuis gradus & conditionis. *Reducta libertas*) per imperium Neruæ, & Traiani, quod testatur Tacitus vt omittam Pli. in Panegy. *Rudes*) senatorij iuris. *Quædam facere*) sicuti tractare ius senatorium. *A maioribus natu*) quibus Romani summam venerationem tribuere. vnde Callistratus de iure immunitatis. Senectus inquit in ciuitate nostra semper venerabilis fuit. nanque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. erat ergo vetustissimus quisque cui parens non erat parentis loco. *Oculis*) dum introducebātur in Senatū, & præsentes prætextati videbāt quæ Senatores grauissimi tractarēt. *Adolescentuli*) vt P. Cor. Scipio à pueritia sub auspicio patris cœpit militaribus disciplinis erudiri: ductus .n. in castra initio secūdi belli Pun. septimū & decimū

agẽs annum, ac breui factum est, vt equitando, vigilando, omnia militari labore tolerando, magnam laudem consequeretur. *Stipendiis*) disciplinis. *Imbuebantur*) erudiebantur. P. Rutilius consul militibus armorum tractandorum meditationem tradidit è ludo Aurelij Scauri, doctoribus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit. Discebat præterea iaculari, decurrere, castrametari, vallum iacere, & quæ vberius apud Vegetium & reliquos militaris disciplinæ scriptores tractantur.

adsistebant curiæ foribus, & consilij publici spectatores antequam consortes erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente. Quæ potestas referentibus? quod censentibus ius? quæ vis magistratibus? quæ cæteris libertas? vbi cedendum? vbi resistẽdum? quod silentij tẽpus? quis dicẽdi

Adsistebant curiæ foribus) iuuenes Senatus die, Val. Max. referente, aliquem ex patribus, aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, affixique valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur, qua quidem voluntaria statione & corpora & animos ad publica officia sustinenda impigrè corroborabãt, breuique processu rerum in lucem virtutum suarum verecundia laboris meditatione doctiores erant. *Curiæ*) Hostiliç. Romulus autore Dionysio, pop. Romanũ diuisit in xxxiij. partes quas curias à cura Reip. appellauit, ædificato deinde ab Hostilio Senatu, vbi curarent res humanas, vocata est Curia hostilia. sicut in veteri curia sacerdotes curabant res diuinas, quæ secundum aliquos Calabra curia dicebatur. *Consortes*) participes, adsciti inter Senatores. *Quæ potestas*) pro magistro erat. vt iuuenem doceret, quæ potestas esset illis qui ius referendi ad Senatum haberẽt. titulus est in codice de relationibus, neque omnibus senatoribus licebat referre ad Senatum quæ & quot voluissent, præsertim extra ordinem. qui in primis custodiri in illo ordine debebatur: sed erant distinctæ res & tempora. vnde apud Ælium Lampridium legimus inter cæteras imperii dignitates, Alexandro Seuero Cæsari ius quintæ relationis à Senatu delatum: sicut postea ius tertiæ relationis Probo Augusto ab eodem concessum Vopiscus refert. Referebatur autem ad Senatum de rebus diuinis priusquam de humanis: & referendum erat aut infinitè de rep. aut finitè de rebus singulis: tunc concessum aliquibus Imperatorum etiam de rebus quinque vno Senatu posse referre. scimus autem referre ad Senatum, esse in disceptationem proponere, vt fiat Senatusconsultum, ita referre ad populum vt fiat rogatio. *Censentibus*) Senatoribus sententiam suam dicentibus, quod ius esset an possent sententiam mutare, vel mollire, an alterius sequi, vel extra ordinem aliquid referre. *Vis*) potestas. nam magistratus in aliquibus, cæteri senatoribus præualebant. More enim maiorum, tradente Gellio, ex autoritate Varronis, senatus haberi solebat per Dictatores, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum vrbi, neque aliis præter hos ius erat facere Senatusconsultum: quotiésque vsu venisset vt omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent, tum quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum Senatus consulendi ius fuisse: ad hæc extraordinario iure Tribunos quoque militares, qui pro Consulibus fuissent: item decemuiros: quibus imperium consulare tunc esset: item triumuiros restituendæ reipublicæ causa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. ne etiam Senatusconsultũ fieret scripsit intercedendi ius solis iis fuisse, qui eadem potestate maioréve essent, quã iis qui senatuscõsultum facere vellẽt. Erat etiã ea potestas Senatũ habẽti, dũ tamẽ esset ex gradu cõsulari, vt is primùm rogaretur quem rogare vellet: cùm antea solitus esset rogari qui princeps in Senatum lectus esset.

Papinianus insuper tradit, eum qui plures liberos habuisset, in suo collegio solitum primum rogari sententiam, cæterósque honores ordine præcellere. *Cæteris*) Senatoribus. *Libertas*) dicendi. ex panegyrica Secundi oratione colligitur licuisse vnicuique dicere quæ vellet. Interrogauit inquit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicii sui reip. facere licuit: quinimmò ex Catonis orationibus apparet licuisse Senatori dicere de rebus publicis quantum voluisset. *Vbi cedendum*) quando non contradicendum, vel ob reuerentiam censentis, vel sententiæ æquitatem, an fastidio audientium. *Silentij tempus*) cæteris dicentibus etiam plerumque fit vt tacendo vel pauca dicendo nostra sententia præualeat, cùm non minus oratorium sit tacere quàm dicere.

modus? quæ distinctio pugnantium sententiarum? quæ executio prioribus aliquid addentium? Omnem denique Senatorium morem, quod fidelissimum percipiendi genus, exemplis docebantur. At nos iuuenes, fuimus quidem in castris: sed cùm suspecta virtus, inertia in precio, cùm ducibus autoritas nulla, nulla militibus verecundia, nusquā imperium, nusquam obsequiū, omnia soluta, turbata, atq; etiā in contrariū versa, postremò obliuiscēda magis quàm tenenda. Iidē prospeximus curiā: sed curiam trepidā & elinguē, cū dicere quod velles,

Modus) modestia, finis. *Distinctio*) diuisio. Est autem diuidere sententiam autore Asconio cùm aliquis in dicenda sententia duas pluresve res cōplectitur: & si non omnes ex probantur, postulat quispiam vt de rebus singulis referatur: vnde cùm in causa regia apud M. T. Bibulus censeret Regem Ptolomæum reducendum per tres legatos, etiam ex his qui erant sine imperio, postulatum est vt eius sententia diuideretur, quia scilicet non excludebat eos pariter qui cum imperio erant: ergo volebant ipsum aperiè dicere quosnam arbitraretur eligendos, priuatos an imperatores. *Pugnantium*) contrariarum. *Quæ executio*) quomodo illi debeant exequi sententiam qui aliquid addunt priori sententiæ. Dicitur persequi vel exequi quis sententiam, cùm disquirit senatorum opinionem & votum vt fiat senatusconsultum. Hinc libro quarto dixerat Plin. Sed hanc sententiam consules, quanquam maximæ parti senatus mirè probabatur, non sunt persecuti. *Exemplis*) nam sine exemplo nihil rectè docetur: quia facillimè ad consentiendum homines ducuntur experimentis. vbi enim experimentum docet quid conferat, quid illic opus est speculationibus? Exempla hoc in se boni habent, quòd approbant quæ præcipiunt fieri posse: præsertim domestica & recentiora, sunt efficaciora. *Fuimus in castris*) cùm in Syria Tribunatum militum gessit. *Cùm suspecta virtus*) Domitiani temporibus, quibus sibi [illegible]re, sibi intendi putabat quod in hostes pararetur: at sub Traiano tutum erat militum reuerentiā & charitatem mereri. *Inertia in precio*) in panegyrico, Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modò, sed & corpora ipsa languescere, gladios etiam in curia hebetari retundíque gaudebant. *Verecundia*) Traianus postmodum disciplinā castrorū lapsam extinctámque resoluit depulso prioris seculi malo, inertia, & contumacia, & dedignatione parendi. *Imperium*) ad duces refertur. *Obsequium*) ad milites. *Turbata*) disciplina militari lapsa ac pene extincta, & senatoria dignitate olim libera, tunc in seruitium redacta. *Obliuiscenda*) dediscenda. *Perspeximus curiam*) ingressi fuimus Senatum. nam fuit prætor sub Domit. *Trepidam*) cùm attoniti & tanquam periculum capitis adituri conueniebant. *Curiam elinguem*) mutos Senatores. Hinc Iuue. hoc ipsum taxans dixit de Crispo senatore, Ille igitur nunquam direxit brachia contra Torrentē, nec ciuis erat qui libera posset Verba animi

animi proferre, & vitã impendere vero. *Periculosum*) quid enim violentius aure tyranni? Cum quo de pluuiis, aut æstibus, aut nimboso Vere loquuturi fatum pendebat amici. & vt Iuue. omittamus, audi Secundum, in panegyrico diffusius hoc complexum. At quis antea loqui, quis in senatu hiscere audebat? præter miseros illos qui primi interrogabantur: cæteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? vnus solúsque censebat quod sequerentur omnes, omnes improbarent, in primis ipse qui censuerat.

periculosum: quod nolles miserum esset. Quid tunc disci potuit? quid didicisse iuuit, cùm Senatus aut ad ocium summum, aut ad summũ nefas vocaretur? & modò ludibrio, modò dolori retentus, nunquam seria, tristia sæpe censeret? eadem mala iam Senatores, iam participes malorum multos per annos vidimus, tulimúsque, quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breue tẽpus (nã tanto breuius omne, quanto fœlicius tẽpus) quod libet scire quid simus: libet exercere

Periculosum) nam Æliũ Lamiam occidit Domit. ob suspiciosos, sed & veteres & innoxios iocos. *Ad ocium summum*) disceptaturi de re ludicra. *Summum nefas*) condemnaturi aliquem virum probatissimum. *Ludibrio*) vt super rhombi coquendi consultatione: & ampliando gladiatorum numero, ac instituendo collegio Fabrorum, nunc ingentes arcus, excessurósque templorum fastigium titulos, nunc menses nomini Cæsarum dicebant. Atque vtinam his nugis potius tota illa dedisset Tempora sæuitiæ, claras quibus abstulit vrbi Illustrésque animas. vnde subiunxit Plinius. *Modo dolori*) nam & quo contemptius abuteretur patientia hominum, nunquam tristiorem sententiam absque præfatione clementiæ pronunciauit, vt non aliud iam certius atrocis exitus signum esset, quàm principis lenitas. *Seria*) grauia, vera. *Tristia*) fuit enim Domitianus non solùm magnę, sed callidæ inopinatæque sæuitiæ. *Senatores*) nos, Secundus & Aristo. *Participes malorum*) cùm & ipse periclitatus est inuento in Domitiani scrinio contra se libello à Caro dato: tum ob nimium liberè dicta, tum Artemidoro philosopho vrbe pulso, quem cùm pecunia iuuisset, & septem suis amicis occisis aut relegatis, totque circa se fulminibus iactis quasi ambustus, sibi quoque impendere idem exitium certis quibúsdam notis augurabatur. *Multos per annos*) quibus Domitianus sæuè imperium exercuit. regnauit autem annis quindecim, nam simulata clementia & largitate celerius ad sæuitiam, autore Tranquillo, quàm ad cupiditatem desciuit. *Tulimus*) trepidando, tacendo, tristia censendo. *Vidimus*) in aliis senatoribus. *Hebetata*) debilitata, in gratiarum actione ad Traianum, quamlibet inquit syncera, rectáque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera reputatio: neque enim ignauia quadam, & insito torpore ab administratione reipub. cessauerant: terror, & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à Repub. (erat autem omnino nulla respub.) oculos, aures, animos, auerterent. *Contusa*) compressa: maiorem vim habet hoc verbum quàm priora. *Breue tempus*) fuit post recuperatam libertatem: & quia iam plures anni præterierant ab imperio Traiani. *Tanto breuius*) videtur omne [illegible]pus esse tanto breuius, quanto [illegible] licius: at infœlix tempus [illegible] cunque sit, tamen long[illegible] ret. hinc poeta ille [illegible] queritur noctem quam [illegible] rat, fuisse nimium præ[illegible]. *[illegible]*) iuuat, & delectat. *[illegible]*) sub optimo principe, [illegible] & ipse Traianus [illegible] die, quo [illegible] est, [illegible] singulos, [illegible]

resumere libertatẽ, capessere quasi cõmunis Imperij curas, inuigilare publicis vtilitatib⁹.

quod sumus: quo iustius peto, primùm vt erroris, (si quis est error) tribuas veniam: deinde medearis scientia tua: cui superfuit cura, sic iura publica vt priuata, sic antiqua vt recentia, sic rara, vt assidua tractare. Atque ego arbitror illis etiam quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus quæstionis, quod adfero ad te, aut non satis tritum, aut etiam inexpertum fuisse. hoc & ego excusatior si fortè sum lapsus, & tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est, an didiceris. Referebatur de libertis Afranij Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio perempti: hos alius, quis? Ego (sed nihil refert) post quæstionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diuersitas erat, vt non possent esse nisi singula. quid enim commune habet occidere, & relegare? & non Hercule magis quàm relegare & absoluere: quanquam propior aliquanto est sententiæ relegantis, quæ absoluerit quàm quæ occiderit. vtraq; enim ex illis vitã relinquit, hæc adimit. Cũ interim & qui morte puniebãt, & qui relegabãt vnà sedebant, &

Quod sumus) libertatem scilicet quanto iustius exercere debemus cùm sumus liberi. quare in Panegyrico dixerat, Tua dextra tuisque promissis freti, obsepti diutina seruitute ora reseramus, frenatámque tot malis linguam resoluimus. Et, de Marij Prisci iudicio loquens, interrogauit quisq; quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui Reipub. facere tutum fuit Consulti omnes, atque etiam dinumerati sumus, vicitque sententia non prima, sed melior. *Error*) in hoc meo facto. *Antiqua*) duodecim tabularum. *Recentia*) imperatorum rescripta, & constitutiones ac responsa recentium Iurisconsultorum. *Rara*) non in frequenti vsu contingentia. *Agitatio frequens*) assidua exercitatio, quia Plinius temporibus Domitiani substitit à cursu rerum gerendarum, aut agitatio posita est pro primitiuo, quoniam sequitur frequens, aut additum est frequens ad maius argumentũ. *Tritum*) vulgatum. *Hoc*) ob id. *Sum lapsus*) erraui, deceptus sum. *In obscuro*) incertum, dubium. *Referebatur*) proponebatur in consultationem, tandem post longam excusationem rem ipsam aggreditur. *De libertis*) puniendis vel liberandis. *Afranij Dextri consulis*) lib. v. mentionem facit Afranium Dextrum tunc fuisse consulem designatum. *Suorum*) seruorum & libertorum. *Scelere*) malo animo & odio in dominum, plerunque enim domini non iudicio, sed scelere perimuntur. *Obsequio*) hortante Dextro qui forsan infirmus erat, & cùm desperaret posse viuere, orauerit suos vt se interficerent. *Quis? ego*) cùm Plinius dixisset, alius, neque assignasset nomen, iure Aristo poterat dicere, quis erat ille Senator qui post habitam de libertis quæstionem eos censuerat liberandos. at Plin. respondet ego eram: quamquam hoc nihil refert ad consultationem nostram. *Relegandos*) ad tempus: relegare esse ad certum tempus: deportare in perpetuum notauimus apud iurisconsultos. *Singula*) Disiunctæ & solæ. *Illis*) relegantis & absoluentis. *Hæc*) quæ censet occidendos. *Vna sedebant*) tanquam simul conuenirent, & eadem sentirent.

temporaria simulatione concordiæ discordiam differebant: Ego postulabam, vt tribus sententiis constaret suus numerus, nec se breuibus induciis duæ iungerent. Exigebam ergo vt qui capitali supplicio afficiendos putabant, discederent à relegante, nec interim contra absolutentes mox dissensuri congregarentur, quia paruulum referret, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset, coactum esse diuidere sententiam: hunc autem qui libertos morte mulctaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset diuidi sententiam vnius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quemadmodum posset iungi sententia duorum tam diuersa censentium. Atque adeo permitte mihi, sic apud te, tanquam ibi: sic peracta re tanquam adhuc integra, rationem iudicij mei reddere: quaque tunc carptim, multis obstrepentibus dixi, nunc per ocium iungere. Fingamus tres omnino iudices in hāc caussam datos esse: horum vni placuisse perire libertos, alteri, relegari, tertio, absolui: vtrum ne sententiæ duæ collatis viribus nouissimam perimant, an separatim vnaquæque tantundem, quantum altera valebit: nec magis poterit cum secunda prima connecti, quàm secunda cum tertia. Igitur in Senatu quoque numerari tanquam

Temporaria) momentanea, ad breue tempus. *Discordiam*) nam deiecta, superatáque eorum sententia, qui liberandos censebant, inter se dissensissent. *Constaret suus numerus*) vt in tres Classes diuideretur Senatus, vnáque esset eorum qui liberandos arbitrabantur, altera qui relegandos, tertia qui puniendos. *Duæ*) sententiæ relegantis & occidentis. *Iungerent*) Coniungerent. *Breuibus inducijs*) pace sequestra, non in breues dies, sed in horam & temporis momentum. *Paululum referret*) nulla vel parua admodum differentia esset inter idem displicere, & idem non placere: quibus enim placebat occidere, non placuerat relegare, & è contra. antiquissimi codices habent paruulum. *Coactum*) à Senatu. *Diuidere sententiam*) vnius qui de rebus singulis referret. nam vt diximus, diuidere sententiam, est, cùm aliquis in dicenda sententia duas pluresve res complectitur: & si non omnes [eæ] probantur, postulat quispiam vt de rebus singulis referatur. *Oportuisset*) diuidere sententiam eius qui morte mulctaret. & qui relegaret: non etiam diuidere debueram illam sententiam vnius, quia res duas comprehendebat relegare scilicet & supplicio afficere. *Diuersa*) necare & relegare. *Ibi*) in Senatu. *Integra*) non peracta. *Iudicij*) cur id senserim. *Carptim*) interpollatim. *Obstrepentibus*) contradicentibus, reclamantibus. *Iungere*) continuare. *Ne*) an ne. *Perimant*) quod magis placet quàm precant. *Nouissimam*) quæ petit absolui. *Collatis*) coniunctis suffragiis, quia sententiæ numerantur, non ponderantur. *Tantumdem*) idem. Iuuen. Dicere si tentes aliquid tacitúsve recedas, Tantundem est, feriunt pariter.

contrariæ debent, quæ tanquam diuersæ dicuntur. Quòd si vnus, atque idem & perdendos censeret, & relegandos, num ex sententia vnius & perire possent, & relegari? num denique omnino vna sententia putaretur, quæ tam diuersa coniungeret? Quemadmodum igitur cùm alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest vna sententia, quæ dicitur à duobus: quæ non videretur vna, si ab vno diceretur? Quid lex? non apertè docet dirimi debere sententias occidentis, & relegantis, cùm ita discessionem fieri iubet? Qui hæc sentitis, in hanc partem: qui alia omnia, in illam partem ite, qua sentitis. Examina singula verba, & expende, qui hæc censetis, hoc est qui relegandos putatis, in hanc partem, id est, in eam, in qua sedet, qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. Qui alia omnia: animaduertis, vt non contenta lex dicere, alia, addiderit, omnia: nũ ergo dubium est, alia omnia sentire eos qui occidunt, quàm qui relegant? in illam partem ite, qua sentitis. Nonne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariã partẽ vocare, cogere, impellere? num consulere etiã vbi quisque remanere, quò transgredi debeat, non tantùm solennibus verbis, sed manu gestúque demonstrat? At enim futurum est, vt si diuidantur sententiæ interficientis & relegantis, præualeat illa, quæ absoluit. Quid istud ad censentes? quos certè non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius: oportet tamen eos qui puniunt, & qui relegant, absoluentibus primùm, mox inter se comparari, scilicet vt in spectaculis quibusdam

Contraria) Aristoteles libro quinto primæ philosophiæ, sic contrarium à diuerso distinguit. Contraria, inquit, dicuntur ea, quæ differentia genere simul eidem inesse non possunt: & ea quæ inter sese plurimum eorum omniũ differunt, quæ sub eodem genere collocãtur: & item ea quæ inter sese plurimũ eorum omnium differunt, quæ in eodem susceptiuo suscipi possunt: & ea quæ inter sese plurimum eorũ omnium differũt, quæ sub eandẽ potentiam cadunt, & ea insuper, quę maximè, aut simpliciter, aut genere, aut specie differũt. Diuersa dicuntur ea, quorũ aut species sunt plures, aut materies, aut substantiæ ratio: atque omnino diuersum ipsum opposito modo eidẽ dicitur. *Diuersæ*) remotæ, superatę. *Quid*) an ne. *Lex*) de Senatu habendo. *Dirimi*) separari. *Alia omnia*) diuersa à priori sententia. verba legis sunt à verbo, qui, vsque exanima. *Expende*) libra, trutina, quàm optimè & apertissimè legẽ illam interpretatur. *Solennibus*) immobilibus. *At enim*) dicent aduersarii. *Diuidantur sententiæ*) separemus eos qui sentiunt interficiendos à relegantibus. *Præualeat*) numero vincat. *Ad censentes*) quid facit istud? *Deliberantibus*) si quæ absoluit superior erit. *Mitius*) absolutio, quia leges semper fauent reo. *Qui puniunt*) scilicet morte. *Comparari absoluentibus*) seorsum à relegantibus conferri cum absoluentibus. deinde relegantes iterum cum absoluentibus, quia vincentur: mox debent punientes & relegantes inter se conferre. *Quibusdam*) fortasse gladiatorum. nam legimus Caium principem

Proculum repentè in arenam è ſpectaculis deductum commiſiſſe Thraci, mox hoplomacho, biſque victorem iugulari iuſſiſſe.

ſors aliquem ſeponit, ac ſeruat, qui cum victore contendat: ſic in Senatu ſunt aliqua prima, ſunt ſecunda certamina: & ex duabus ſententijs eam, quæ ſuperior exierit, tertia expectat. Quid, quòd prima ſententia comprobata, cætera perimuntur? Qua ergo ratione poteſt eſſe vnus atque idem locus ſententiarum, quarum nullus eſt poſtea? planius repetam, niſi dicente ſententiam eo qui relegat, illi qui puniunt capite, initio ſtatim in alia diſcedunt, fruſtrà poſtea in eo diſſentiēt ab eo, cui paulo antè conſenſerint. Sed quid ego ſimilis docenti, cùm diſcere velim, an ſententias diuidi, an tri in ſingulas oportuerit? Obtinui quidem, quod poſtulabam, nihilominus tamen quæro, an poſtulare debuerim, an abſtinere, quemadmodum abſtinuit is, qui vltimū ſupplicium ſumendum eſſe cenſebat. Neſcio an iure, certè æquitate poſtulationis meæ victus, omiſſa ſententia ſua, acceſsit releganti, veritus ſcilicet, ne, ſi diuiderentur ſententiæ, (quod alioqui fore videbatur) ea, quæ abſoluendos eſſe cenſebat, numero præualeret. Etenim longè plures in hac vna, quàm in duabus ſingulis erant. Tum illi quoque, qui autoritate eius trahebantur, tranſeunte illo deſtituti, reliquerunt ſententiam ab ipſo autore deſertam, ſecutique ſunt quaſi transfugam, quem ducem ſequebantur. Sic ex tribus ſententijs duæ factæ, tenuitque ex duabus altera, tertia expulſa: quæ cùm ambas ſuperare non poſſet, elegit ab vtra vinceretur. Vale.

Sors) ducta. *Seponit*) iubet ſeduci. *Exegerit*) vicerit. *Superiorem*) ſecundam, legitur etiam ſuperior exierit, vel extiterit, quod non improbo *Expectat*) vt cum ea committatur. *Cætera*) ſecunda & tertia. *Perimuntur*) reprobantur. *Sententiarum*) ſecundę & tertiæ. *Planius repetam*) ſic in ſequentibus ad Caluiſium dicet poſt rem narratam, quam verebatur ne parum expreſſiſſet, Apertius calculos oſtendam. *Initio*) dum ille qui relegat ſententiam ſuam dicit. *In alia*) in diuerſam ſententiam & locum. *Similis docenti*) ſio tanquam magiſter tibi. *Sententias*) occidentis & relegantis. *Iri*) diſquiri. *Quod poſtulabam*) vt diuiderentur. Nam poſtulare, eſt deſiderium ſuum, ſiue amici ſui in iure apud eum qui iuriſdictioni præeſt, exponere, vel alterius deſiderio contradicere. *An abſtinere*) diſcedere è relegante. *Victus*) qui occidebat. *Acceſsit*) tranſiit in ſententiam, relegantis. *In hac vna*) abſolutoria. *Singulis*) ſolis ſeparatis. coniunctæ enim ſuperiores erant illi quæ abſoluebat. *Eius*) qui cenſuerat necandos. *Deſtituti*) à duce. *Transfugam*) confugientem ad alienam ſententiā. nam propriè tranſfuga dicitur, miles qui à ſuis ad hoſtes tranſit. *Tenuit*) vicit. alibi vſus eſt compoſito dicens, obtinui tamen quod optabam. *Altera*) quæ cenſebat relegandos. *Tertia*) quæ necandos. *Vtra*) à relegante, vel liberante.

C. PLINIVS IVNIORI SVO S.

Onerani) Iuniori excusat, quòd multa volumina legenda misisset, quòd intellexerat illi vacare propter graciles vindemias. *Exegeras*) postulaueras vt multos libros mitterem ad te. *Graciles*) steriles. *Istic*) in agris tuis. Puto esse Terentium iuniorem, qui equestribus militiis, atque etiam procuratione Narbonensis Prouinciæ integerrime functus, receperat se in agros suos, paratisque honoribus tranquillissimum ocium prætulerat: Latina Græcáque lingua tantum valens, vt ea videretur magis excellere, qua tum maximè loqueretur. *Quòd vulgo dicitur*) quod est in prouerbio. *Eadem*) esse graciles vindemias. Sic ad Venatorem scribit, se colligere vindemias graciles. *Quidem*) vberiores tamen quàm expectauerat. *Meis agellis*) Thuscis &. Transpadanis. *Licebit mihi*) non occupato circa fertiles vindemias. *Sit modò*) tantum pecuniarum. *Scabræ*) asperæ. vnde scabies, quia totum corpus crustis exasperat. Plinius libro decimotertio de generibus chartarum refert, Earum scabriciem læuigari dente cochleæ, sed caduca litera fieri. *Bibulæ*) multum humoris attrahentes. hinc bibula arena à Virgilio dicitur. Quæ igitur chartæ asperæ & humorem dispergentes, quod accidit malè colatis, hæ pessimæ sunt. *Aut necessariò debebimus*) Sensus est & ordo, Aut debebimus necessariò, id est adscribemus necessitati quicquid boni malíve scripserimus, quia cùm simus in secessu non occupati circa rustica, fuit omnino aliquid siue bonum, siue malum, scribendum: an quicquid boni malíve scripserimus necessariò debebimus, quia tenebimus persoluere chartam, cùm nobis nunc propter graciles vindemias non sint pecuniæ: aut si non erunt pecuniæ vnde bonæ chartæ emantur, quicquid scripserimus siue boni, siue mali debebimus necessariò, id est referemus necessitati. Nam scribam tantùm necessaria, vt epistolas & rationes, ac libros omittam: Quidam codices habent delebimus, obliterabimus scilicet, nec in lucem mittemus. an quòd necessario ducti in malis chartis scribere iure scripta poterimus delendo emendare. Vel sic ordinabis, Aut quicquid scripserimus, necessariò debebimus, boni malíve, id est quicquid librorum necessariò quasi à te coacti composuerimus, id assignabimus bono dæmoni, si bonum fuerit, si malum malo. omnino cum amico ludit.

Oneraui te tot pariter missis voluminibus, sed oneraui primùm, quia exegeras: deinde, quia scripseras, tam graciles istic vindemias esse, vt planè scirem tibi vacaturũ (quod vulgò dicitur) librũ legere. Eadem ex meis agellis nũciantur. Igitur mihi quoq; licebit scribere, quæ legas, sit modò vnde chartæ emi possint: quæ si scabræ bibulæve sint, aut non scribendum, aut necessariò quicquid scripserimus, boni malíve, delebimus. Vale.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

Confecerunt) In sinu Paterni amici deflet infirmitates & mortes seruorum suorũ, attamen duo solatia me-

Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam & quidem iuuenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori,

morat inuenisse, manumittẽdo illos ante obitũ, & testamenta tanquã legitima scribere cõcedẽdo *Cõfecerũt*) cõcusserũt, prostrauerũt. *Meorum*) seruorũ. *Iuuenũ*) quod maius damnandũ est: alii legũt, equidẽ inueni solatia duo. *Parsa*) resistẽa, sedãtia.

solatia tamẽ: vnũ, facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidisse, quos iã liberos perdidi:) alterum cũ permitto seruis quoque quasi testamenta facere, eáque vt legitima custodio, mandant, rogántque, quod visum: pareo ocyus. suis diuidunt, donant, relinquunt duntaxat intra domum. nam seruis Resp. quædam, & quasi ciuitas domus est. Sed quanquam his solatijs acquiescam, debilitor & frangor eadem illa humanitate, quæ me vt hoc ipsum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri, nec ignoro alios huiusmodi casus nihil amplius vocare, quàm damnum: eóque sibi magnos homines & sapientes videri, qui an magni, sapientésque sint, nescio, homines nõ sunt. Hominis est enim affici dolore, sentire, resistere tamen, & solatia admittere, non solatijs non egere. Verùm de his plura fortasse quàm debui, sed pauciora quàm volui. Est enim quædam etiã dolendi voluptas, præsertim si in amici sinu defleas, apud quẽ lacrymis tuis vel laus sit parata, vel venia. Vale.

Solatia tamen) scilicet sunt lenientia tamen aliquantulum dolorem. *Facilitas manumittendi*) quia illos facilè in libertatem mitto. *Immaturos*) ante tempus. *Seruis*) infirmis. *Quasi testamenta facere*) signatè & de iure loquutus est, cùm omnino leges vetent seruum posse legitimum testamentum facere: sed permittente etiam domino non videtur esse legitimum, cùm testamẽtum sit res publica, quæ nõ potest per alium fieri: vnde Iurisconsulti voluerunt testamentum quod permisisset pater filio familię, esse ratum. Testamenta autẽ solita mãdari custodiæ testatur Tranquill cũ refert Cæsaris Dictatoris testamentũ prolatũ, quod virgini Vestali maximè demãdauerat, & pariter Augustũ suũ testamẽtũ deposuisse apud sex virgines Vestales. *Custodio*) asseruo. *Mandant*) iubent. verbis enim imperatiuis nuncupabant antiqui testamẽta. *Rogãt*) me, vt illa tanquam legitima custodiã, vel interrogant & stipulantur. *Quod visum*) illis in testamentis est seruis, an magis mihi permittere illis. *Ocyus*) sine cunctatione. *Suis*) conseruis beneuolis. *Diuidunt*) describunt, sine testamento quod habent. *Donant*) per tabulas. nam donatio fit etiam inter viuos nulla necessitate iuris officióve, sed sponte, quæ si non fiat, nulla reprehensio est: si præstetur, plerunque laus inest. *Relinquunt*) post mortem per hæreditatẽ vel legatũ. *Intra domũ*) domesticis tantum conseruis. *Domus*) domini. *Acquiescam*) Remittar, refociller. *Debilitor*) fio infirmior & minus fortis. *Humanitate*) facilitate, clementia, misericordia, beneuolentia, quam Græci φιλανθρωπίαν. *Hoc ipsum*) posse facultates dilargiri. *Durior*) seuerior quàm [sim] erga meos seruos. *Huiusmodi casus*) infirmitates & mortes seruorum. *Eoque*) ob id quòd iacturam in facultatibus fecerint. & ideo querantur an quia sint constantes neque flectantur. *Nescio*) immò scit, neque magnos, neque sapientes esse. *Homines nõ sunt*) inhumani, neque clementes, sed feri. *Affici*) subiici humanis affectibus, qui sunt animi motus improbabiles, subiti, concitati Non educo, inquit Seneca, sapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo sicuti ab aliqua rupe nullum

adduci: sed hortatur, quia à periculo libera potest adhuc parere liberos, cùm iam eius rei dederit experimentum. *Nobis*) me & Calphurnia. *Pronepotes*) filios neptis tuæ & mei eius mariti. *Fecisse abortum*) quòd conceperat ante tempus natū.

puellariter nescit: ac per hoc quædam custodiēda prægnantibus omittit, facit omittenda: quē errorem magnis detrimentis expiàuit, in summum periculum adducta. Igitur vt necesse est, grauiter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam, sic debes agere Dijs gratias, quòd ita tibi in præsentia pronepotes negauerunt, vt seruarent neptem, illos reddituri, quorum nobis spem certiorem hæc ipsa quanquam parum prosperè explorata, fœcunditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me hortor, moneo, confirmo. neque enim ardētius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus videor à meo, tuóq; latere pronū ad honores iter, & ad audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus. Nascantur modò, & hunc nostrū dolorē gaudio mutent. Vale.

Puellariter) simpliciter, ignorāter, more puellarū. à verbo puellaris, quo vtitur Ouidius. Alta puellares tardat arena pedes, rectè deducitur puellariter. *Prægnantionibus*) legitur etiam prægnantibus, quod magis probo. *Omittenda*) contraria prægnantibus. *Expiauit errorem*) quod errore commiserat, dum in summum vitæ discrimen adducitur, purgauit & satisfecit. *Detrimentis*) fuit in secunda lectione documentis, idest experimentis & exemplis, quibus in posterum edocta fuit quid esset factura. *Accipias*) sustineas. *Grauiter*) dolenter. *Paratis*) iam conceptis, sed intempestiuè enectis. *Illos*) pronepotes. *Explorata*) experta. *Parum prosperè*) propter abortum. *Spem*) quia omnino suscipere liberos sperandum nobis est. *Iisdem*) rationibus. *Meo latere*) gradu paterno *Tuo*) Materno. *Pronum*) facile. *Audita latius nomina*) longa virorum illustrium stemmata in familia Calphurniæ & Cæcilii, quinetiam, Plin. nam multa multorum Pliniorum epitaphia superioribus annis in agro & municipio Nouocomo per Benedictum Iouium eruta sunt: quibus colligitur non modò duobus Plin. sed pluribus eam familiam celebrem fuisse. *Subitas*) nouas, recentes, vt obiectum est Mario, & Ciceroni, & Q. Curtium Rufum obscuris parentibus dicebat Tiberius, cùm eum Prætorem renunciaret, videri ex se natum. *Imagines*) maiorum, de quibus plura alibi enarrauimus, id etiam indicat illa ad Traianum epistola, cùm scribit se habere in agris per plures successiones traditas sibi Principum statuas.

C. PLINIVS HISPVLLAE SVAE S.

CVm affectum tuum erga fratris filiā cogito, etiā materna indulgētia molliorē, intelligo priùs tibi, quod est posterius, nunciandū, vt

Cum) Hispullā Fabati filiā, & sororē patris Calphurniæ pariter pro abortu vxoris solatur, rogátque vt casum Fabato velit excusare. *Filiam*) Calphurniam vxorem meam. *Fratris*) tui Calphurnii. *Molliorem affectum*) amorem indulgentiorem, remissiorem quàm si illi mater esses. *Intelligo*) video optimum factu, si tibi nunciauero ipsam conualuisse, antequam dicam abortum fecisse.

præsumpta lætitia solicitudini locum non relinquat: quanquam vereor ne post gratulationem quoque in metum redeas: atque ita gaudeas periculo liberatam, vt simul, quòd periclitata sit, perhorrescas. Iam hilaris, iam sibi, iam mihi reddita incipit refici, transmissúmque discrimen cõualescendo remetiri. Fuit alioqui in summo discrimine (impunè dixisse liceat) fuit nulla sua culpa, ætatis aliqua, inde abortus, & ignorati vteri triste experimẽtum. Proinde & si non contigit tibi desiderium fratris amissi, aut nepote eius, aut nepte solari, memento tamen dilatum magis istud quàm negatum, cùm salua sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud fœminas venia est. Vale.

Præsumpta) prius admissa non finat locum tristitiæ. *Simul perhorrescas*) pariter gaudeas & timeas. *Sibi*) ad sanam mentem. *Mihi*) qui iam de illa bene spero, sicut illa de se. *Remetiri*) secum reputare, quod potius fieri solet cùm periculum euasimus, quàm cùm in ipso periculo sumus. *Impunè*) liberè, sine illius pœna. Q. Curtius, Multis impune vulneratis & mox, Donec debilitati impune nauigiis excipi possent. *Ætatis*) puellaris, quæ dum præterit, quæ prægnanti erant facienda, fecit prætereunda. *Abortus*) factus est. *Experimentum*) conuenit cum superioribus, vbi legunt aliqui documentis. vsus enim & experientia in rebus humanis dominatur, & vbi quid perperam factum, cessit improsperè, vitatur quod fefellerat. *Ignorati vteri*) vxoris quæ ignorabat se esse grauidam. *Proinde*) quare. *Fratris amissi*) Calphurnij fratris tui, quem vnicè diligebas. *Desiderium*) nam vita functus erat: cùm desiderium sit rerũ quibus caremus. *Nepte*) abortus ille debuit esse in primis mensibus, vt non potuerit dignosci mas an fœmina esset futura. *Dilatum*) in aliud tempus per secundum fœtum. nam ex abortu dedit experimentum non esse sterilem. *Patri*) Fabato. *Apud fœminas*) te fœmina deprecante facilius veniam dabit fœminæ Calphurniæ inopinati abortus.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

HVnc solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito, quẽ ego audire nescio magis debeã an cupiã. Vir est optimus, & inter præcipua sæculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fouet, prouehit, multorũq; q aliqua cõponũt, portus, sinus, præmiũ, omniũ exẽplũ, ipsarũ deniq; literarũ iã senescentium

HVnc) Cum Titinius Capito studiorum fautor, literarum reformator, recitaturus esset, excusat diem à contubernio Minutiani, vt Capitoni paria reddat, qui recitationibus Plin. interfuerat: & materia ipsa scribendi ductus. nam mortem illustrium virorũ scriptis commendabat. *Titinius Capito*) de quo libro primo. *Debeam*) vt faciam paria. *Cupiam*) ob singulares virtutes. *Seculi*) nostri, fœlicissimi. *Ornamenta*) ornatos viros. *Portus multorum*) excipit & tutatur multos scriptores. *Sinus*) statio, refugium. *Omnium exemplum*) omnes prouocat exemplo sui, vt studia colantur & doctos foueant. *Senescentium*) ab illa florida & robusta

eloquentia sterilitatem quandam redolentium. cuius rei causam pluribus quærit Tacitus in libello de causis corruptæ eloquentiæ.

reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet, auditoria non apud se tãtùm benignitate mira frequentat: mihi certè si modò in vrbe est, defuit nunquam. Porro tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causa referendæ. An si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti ad vadimonia mea: nunc quia mihi omne negocium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti: in qua obligari ego, ne dicam soleo, certè maximè possum? Quòd si illi nullã vicem, nulla quasi mutua officia deberem, solicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo & maximo: & in summa seueritate dulcissimo, vel honestate materiæ. Scribit exitus illustriũ virorum, in ijs quorundam mihi carissimorũ. Videor ergo fungi pio munere, quorúmque exequias celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

Reductor) ad priorem bonitatem & candorem. Nam Ciceronis & Aug. tempora habita sunt eloquentissima, priora pene rudia & inculta: posteriora vsque ad Honorium plus eruditionis quàm eloquentiæ collatura, reliqua vsque ad seculum nostrum semibarbara. *Recitantibus*) id quod Iuuenalis vellicat, aut si dulcedine famæ Succensus recites, Maculonus commodat ædes, Ac longè ferrata domus seruire iubetur. Sed eos sane vellicat qui solùm ædes & auditores dabant, nullo adhibito munere: at noster Capito etiam pręter domum pręmia scriptoribus numerabat. *Benignitate mera*) non simulata sed simplici bonitate: legitur etiam mira. *Frequentat auditoria*) frequenter auditum vadit recitantes. *Non apud se tantùm*) non solùm cùm libri recitantur in ædibus suis, verùm etiam in alienis. *Mihi*) recitanti. *Turpius est non referre gratiam*) non audire ipsum recitantem. *Causa*) eadem ratio. *An si litibus tererer*) si iudex essem & vadimonia facerem. *Ad mea vadimonia*) quibus sistere iussissem litigantes in iudicio. *Celebranti*) studia. *Vadimonia mea*) sponsiones per me factas aliquem se in iudicio sistendi ad certum diem. Cic. pro Quinto, Vadimonium mihi non obiit. Et mox, Qua tibi hora vadimonium non sit obitum. nam magna multa non obiti, id est deserti, vadimonij constituta erat. Plautus in Epidico, Ilicet vadimonium vltro mihi hic facis. Mart. lib. viij. Cùm modò distulerint raucæ vadimonia carræ. Fabius de legato frumentario, qui ad præstitutum diem venerat, Nisi inquit tamen ad vadimonium legate venisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Liuius, Prætores, quorum iurisdictio erat, Tribunalia ad disciplinam publicam posuerent, vadimonia fieri iubentes, ibique eo anno ius dictum est. Val. Max. Cùm Scipio oppidum Badiam circunsederet, tribunal suum adeuntes, in ædem quæ intra mœnia hostium erat, vadimonium in posterum facere iussit. Pli. Bæbius iudex dum vadimonium differri iubet, mortuus est. Et in præfatione, Inscriptiones propter quas vadimonium deseri possit. Seneca, fœnerator valitudinarius distortis manibus, & pedibus ad comparendum non reiunctis clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsius morbi accessionibus vindicat. Tranquil. tradit comprehensis à Caio meritoriis vehiculis, & pistrinensibus iumentis, plerosque litigatorum, quòd occurrere absentes ad vadimonium non potuissent, causa cecidisse. Longa fit altercatio apud Marcum Tullium pro eodem Quintio, de vadimoniis, dicentibus

quibusdam, vadimonia fuisse deserta. aliis verò à se facta non fuisse. & Macrobius in Saturnalibus, Comperendini inquit dies sunt, quibus vadimonium licet dicere. Vadimonia si credimus Apollinari, Thales Milesius culpabat. Apuleius subinde vadimonium vsurpat pro promisso destinato ad certum diem. *Obeunti*) adeunti. *Solo*) hac sola re, quia aliis rebus etiā obligari poterat. legitur etiam soleo. *Nullam diem*) promissam: adscribitur etiam vicem. *Sollicitarer*) excitarer ad audiendum Capitonem propter eius ingenium. *Pulcherrimo*) versanti circa res pulcherrimas. nam ab Imperatore Traiano impetrauit, vt sibi liceret ponere in foro statuam L. Syllani, eique omnino in vsu fuit claros colere: mirum qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi haberet. *In summa seueritate dulcissimo*) maxima enim virtus miscere seueritatem iucunditati. *Honestate materia*) nam clarissimi cuiusque vitā egregiis carminibus exornabat. *Exitus*) mortes. libro primo asserit scripsisse vitas: ergo intellige totum pro parte, quia potius solemus respicere hominum finem quàm vitam. & sic de C. Fannio libro quinto dixit, scribebat exitus occisorum, aut relegatorum à Nerone. *Charissimorum*) dum viuerent, & post mortem. non enim tantùm viuentes amabat Plinius. *Non licuit*) ob metum Domitiani. *Funebribus*) quæ solent fieri in funere clarissimorum. *Serò*) quia multos post annos funerum compositæ sunt. *Tanto magis verè*) nam in laudationibus funebribus oratores in multis mentiri solent, at in historiis non licet.

C. PLINIVS GENIALI SVO S.

PRobo, quòd libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum, à disertissimo viro discere, quid laudandum, quid reprehendendum: simul ita institui, vt verum dicere assuescas. Vides quem sequi, cuius debeas implere vestigia. O te beatum cui contigit vnum atque idē optimū, & coniunctissimū exēplar: qui denique eum potissimum imitandū habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

Probo) Genialem & commēdat, & felicem credit, quòd libellos suos cum patre doctissimo legerit, vt ab eo disceret, quæ laudanda essent quæque improbanda. Genialem scribit Spartianus fuisse præfectum prætorio Diui Iuliani imperatoris. *Pertinet ad profectū tuum*) facit hoc vt in literis proficias. *A disertissimo viro*) à patre tuo eloquentia populari admodum imbuto. *Implere vestigia*) fieri ita disertus & veridicus qualis est pater tuus. sic enim filius implet patris vestigia, cùm ad eandem cognitionem peruenit. *O te beatum*) scilicet existimo. sic Virgilius, O fortunatos agricolas. *Exemplar*) pater, quem imiteris. *Simillimum*) respicit hîc potius mores quàm corporis lineamenta.

C. PLINIVS ARISTONI SVO S.

CVm sis peritissimus & priuati iuris & publici, cuius pars senatorium est, cupio ex te potissimū audire: errauerim in Senatu

Cum sis) Titum Aristonē fuisse virum grauissimum, sanctissimum, doctissimum, Plin. lib i ad Catilium Seuerum scribens, longa & pulcherrima testatur epistola: & quoties aliquid reconditum de iure ab illo quæsisset, semper omnia veluti ab oraculo respondisse. proinde & victū

& cultum, ac animi magnitudinem in eo summè admiratur: nunc verò cùm ad Senatum relatum esset de pœna, vel absolutione libertorum & seruorum Afranij Dextri, ambigua morte perempti, quidam senatorum censebant eos necandos, alij relegandos, nonnulli liberandos. in tanta igitur sententiarum diuersitate, qui necandos & relegandos decernebant vnà sedebant, concordiam simulantes, vt numero opprimerent qui liberandos censuerant, qua sententia deiecta statim inter se dissentirent. quod cùm animaduertisset Secundus, postulauit, vt qui morte puniendos arbitrabantur, discederent ab his qui relegandos putabant, motus, præsertim facto senatus cogentis alium diuidere sententiam, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset. Post igitur factum, Aristonem summum iurisconsultum consulit, an bene fecerit: sed dum consulit, ita subtiliter rem tractat vt potius docere quàm consulere videatur. *Priuati iuris & publici*) hîc facit Iustiniani diffinitio. publicum ius dicentis esse, quod ad statum rei Romanæ spectat: priuatum quod ad singulorum vtilitatem. Alibi de Aristone dixerat Plin. peritus ille & priuati iuris & publici. *Cuius pars Senatorium est*) nam cùm Senatus rerum publicarum curam agat, illud ius quod ad Senatores spectat, conuenienter dici potest esse pars publici iuris. an potius senatus consulta, & patrum decreta intelligamus, quæ sunt pars publici iuris. *Errauerim*) an sim deceptus.

proximè, nécne: non vt in præteritum (serum enim) verùm vt in futurum, siquid simile inciderit, erudiar. Dices, Cur quæris quod nosse debeas? Priorum temporum seruitus, vt aliarum optimarum artium, sic etiam iuris Senatorij obliuionem quandam & ignorationem induxit. Quotus enim quisque tam patiens vt velit discere quod in vsu non sit habiturus? Adde quòd difficile est tenere quæ acceperis nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos & imperitos deprehendit, cuius dulcedine accensi cogimur quædam facere antè quàm nosse. Erat autē antiquitus institutū vt à maioribus natu, nō auribus modò, verūetiā oculis disceremus, quæ facienda mox ipsi, ac per vices quasdā tradēda minoribus haberemus. inde adolescentuli statim castrensibus stipendijs imbuebātur, vt imperare parendo, duces agere, dū sequuntur, assuescerent. Inde honores petituri

Proximè) dum nuperrimè Senatus haberetur. *Serum enim*) nam præterita dicente Annibale apud Liuium magis reprehendi quàm corrigi possunt. *Quod nosse debeas*) Turpe enim est Senatori ignorare ius in quo versetur. *Seruitus*) Domitiano imperante capitale erat sententiam liberè in Senatu dicere. *Induxit*) aduexit, superfudit, instrauit. alibi inducere est delere. *Quotus enim quisque*) cuiusuis gradus & conditionis. *Reducta libertas*) per imperium Neruæ, & Traiani, quod testatur Tacitus vt omittam Pli. in Panegy. *Rudes*) senatorij iuris. *Quædam facere*) sicuti tractare ius senatorium. *A maioribus natu*) quibus Romani summam venerationem tribuere. vnde Callistratus de iure immunitatis Senectus inquit in ciuitate nostra semper venerabilis fuit. nanque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. erat ergo vetustissimus quisque cui parens non erat parentis loco. *Oculis*) dum introducebātur in Senatū, & præsentes prætextati videbāt quæ Senatores grauissimi tractarēt. *Adolescentuli*) vt P. Cor. Scipio à pueritia sub auspicio patris cœpit militaribus disciplinis erudiri: ductus .n. in castra initio secūdi belli Pun. septimū & decimū

agēs annum, ac breui factum est, vt equitando, vigilando, omnia militari labore tolerando, magnam laudem consequeretur. *Stipendiis*) disciplinis. *Imbuebantur*) erudiebantur. P. Rutilius consul militibus armorum tractandorum meditationem tradidit è ludo Aurelij Scauri, doctoribus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit. Discebat præterea iaculari, decurrere, castrametari, vallum iacere, & quæ vberius apud Vegetium & reliquos militaris disciplinæ scriptores tractantur.

adsistebant curiæ foribus, & consilij publici spectatores antequam consortes erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente. Quæ potestas referentibus? quod censentibus ius? quæ vis magistratibus? quæ cæteris libertas? vbi cedendum? vbi resistēdum? quod silentij tēpus? quis dicēdi

Adsistebant curiæ foribus) iuuenes Senatus die, Val. Max. referente, aliquem ex patribus, aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, affixique valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur, qua quidem voluntaria statione & corpora & animos ad publica officia sustinenda impigrè corroborabāt, breuique processu rerum in lucem virtutum suarum verecundia laboris meditatione doctiores erant. *Curiæ*) Hostiliç. Romulus autore Dionysio, pop. Romanū diuisit in xxxiij. partes quas curias à cura Reip. appellauit, ædificato deinde ab Hostilio Senatu, vbi curarent res humanas, vocata est Curia hostilia. sicut in veteri curia sacerdotes curabant res diuinas, quæ secundum aliquos Calabra curia dicebatur. *Consortes*) participes, adsciti inter Senatores. *Quæ potestas*) pro magistro erat. vt iuuenem doceret, quæ potestas esset illis qui ius referendi ad Senatum haberét. titulus est in codice de relationibus, neque omnibus senatoribus licebat referre ad Senatum quæ & quot voluissent, præsertim extra ordinem. qui in primis custodiri in illo ordine debebatur: sed erant distinctæ res & tempora. vnde apud Ælium Lampridium legimus inter cæteras imperii dignitates, Alexandro Seuero Cæsari ius quintæ relationis à Senatu delatum: sicut postea ius tertiæ relationis Probo Augusto ab eodem concessum Vopiscus refert. Referebatur autem ad Senatum de rebus diuinis priusquam de humanis: & referendum erat aut infinitè de rep. aut finitè de rebus singulis: tunc concessum aliquibus Imperatorum etiam de rebus quinque vno Senatu posse referre. scimus autem referre ad Senatum, esse in disceptationem proponere, vt fiat Senatusconsultum, ita referre ad populum vt fiat rogatio. *Censentibus*) Senatoribus sententiam suam dicentibus, quod ius esset an possent sententiam mutare, vel mollire, an alterius sequi, vel extra ordinem aliquid referre. *Vis*) potestas. nam magistratus in aliquibus, cæteri senatoribus præualebant. More enim maiorum, tradente Gellio, ex autoritate Varronis, senatus haberi solebat per Dictatores, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum vrbi, neque aliis præter hos ius erat facere Senatusconsultum: quotiésque vsu venisset vt omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent, tum quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum Senatus consulendi ius fuisse: ad hæc extraordinario iure Tribunos quoque militares, qui pro Consulibus fuissent: item decemuiros: quibus imperium consulare tunc esset: item triumuiros restituendæ reipublicæ causa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. ne etiam Senatusconsultū fieret scripsit intercedendi ius solis iis fuisse, qui eadem potestate maioréve essent, quā iis qui senatuscōsultum facere vellét. Erat etiā ea potestas Senatū habēti, dū tamē esset ex gradu cōsulari, vt is primùm rogaretur quem rogare vellet: cùm antea solitus esset rogari qui princeps in Senatum lectus esset.

Papinianus insuper tradit, eum qui plures liberos habuisset, in suo collegio solitum primum rogari sententiam, cæterósque honores ordine præcellere. *Ceteris*) Senatoribus. *Libertas*) dicendi. ex panegyrica Secundi oratione colligitur licuisse vnicuique dicere quæ vellet. Interrogauit inquit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicii sui reip facere licuit: quinimmò ex Catonis orationibus apparet licuisse Senatori dicere de rebus publicis quantum voluisset. *Vbi cedendum*) quando non contradicendum, vel ob reuerentiam censentis, vel sententiæ æquitatem, an fastidio audientium. *Silentij tempus*) cæteris dicentibus etiam plerumque fit vt tacendo vel pauca dicendo nostra sententia præualeat, cùm non minus oratorium sit tacere quàm dicere.

modus? quæ distinctio pugnantium sententiarum? quæ executio prioribus aliquid addentium? Omnem denique Senatorium morem, quod fidelissimum percipiendi genus, exemplis docebantur. At nos iuuenes, fuímus quidem in castris: sed cùm suspecta virtus, inertia in precio, cùm ducibus autoritas nulla, nulla militibus verecundia, nusquã imperium, nusquam obsequiũ, omnia soluta, turbata, atq; etiã in contrariũ versa, postremò obliuiscẽda magis quàm tenenda. Iidẽ prospeximus curiã: sed curiam trepidã & elinguẽ, cũ dicere quod velles,

Modus) modestia, finis. *Distinctio*) diuisio. Est autem diuidere sententiam autore Asconio cùm aliquis in dicenda sententia duas pluresve res cõplectitur: & si non omnes ex probantur, postulat quispiam vt de rebus singulis referatur: vnde cùm in causa regia apud M. T. Bibulus censeret Regem Ptolomæum reducendum per tres legatos, etiam ex his qui erant sine imperio, postulatum est vt eius sententia diuideretur, quia scilicet non excludebat eos pariter qui cum imperio erant: ergo volebant ipsum apertè dicere quosnam arbitraretur eligendos, priuatos an imperatores. *Pugnantium*) contrariarum. *Quæ executio*) quomodo illi debeant exequi sententiam qui aliquid addunt priori sententiæ. Dicitur persequi vel exequi quis sententiam, cùm disquirit senatorum opinionem & votum vt fiat senatusconsultum. Hinc libro quarto dixerat Plin. Sed hanc sententiam consules, quanquam maximæ parti senatus mirè probabatur, non sunt persecuti. *Exemplis*) nam sine exemplo nihil rectè docetur: quia facillimè ad consentiendum homines ducuntur experimentis. vbi enim experimentum docet quid conferat, quid illic opus est speculationibus? Exempla hoc in se boni habent, quòd approbant quæ præcipiunt fieri posse: præsertim domestica & recentiora, sunt efficaciora. *Fuimus in castris*) cùm in Syria Tribunatum militum gessit. *Cùm suspecta virtus*) Domitiani temporibus, quibus sibi imminere, sibi intendi putabat quod in hostes pararetur: at sub Traiano tutum erat militum reuerentiã & charitatem mereri. *Inertia in precio*) in panegyrico, Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modò, sed & corpora ipsa languescere, gladios etiam in curia hebetari retundíque gaudebant. *Verecundia*) Traianus postmodum disciplinã castrorũ lapsam extinctámque resoluit depulso prioris seculi malo, inertia, & contumacia, & dedignatione parendi. *Imperium*) ad duces refertur. *Obsequium*) ad milites. *Turbata*) disciplina militari lapsa ac pene extincta, & senatoria dignitate olim libera, tunc in seruitium redacta. *Obliuiscenda*) dediscenda. *Perspeximus curiam*) ingressi fuimus Senatum. nam fuit prætor sub Domit. *Trepidam*) cùm attoniti & tanquam periculum capitis adituri conueniebant. *Curiam elinguem*) mutos Senatores. Hinc Iuue. hoc ipsum taxans dixit de Crispo senatore, Ille igitur nunquam direxit brachia contra Torrentẽ, nec ciuis erat qui libera posset Verba animi

animi proferre, & vitâ impendere vero. *Periculosum*) quid enim violentius aure tyranni? Cum quo de pluuiis, aut æstibus, aut nimboso Vere loquuturi fatum pendebat amici. & vt Iuue. omittamus, audi Secundum, in panegyrico diffusius hoc complexum. At quis antea loqui, quis in senatu hiscere audebat? præter miseros illos qui primi interrogabantur: cæteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? vnus solúsque censebat quod sequerentur omnes, omnes improbarent, in primis ipse qui censuerat.

periculosum: quod nolles miserum esset. Quid tunc disci potuit? quid didicisse iuuit, cùm Senatus aut ad ocium summum, aut ad summũ nefas vocaretur? & modò ludibrio, modò dolori retentus, nunquam seria, tristia sæpe censeret? eadem mala iam Senatores, iam participes malorum multos per annos vidimus, tulimúsque, quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breue tẽpus (nã tanto breuius omne, quanto fælicius tẽpus) quod libet scire quid simus: libet exercere

Periculosum) nam Æliũ Lamiam occidit Domit. ob suspiciosos, sed & veteres & innoxios iocos. *Ad ocium summum*) disceptaturi de re ludicra. *Summum nefas*) condemnaturi aliquem virum probatissimum. *Ludibrio*) vt super rhombi coquendi consultatione: & ampliando gladiatorum numero, ac instituendo collegio Fabrorum, nunc ingentes arcus, excessuróśque templorum fastigium titulos, nunc menses nomini Cæsarum dicebant. Atque vtinam his nugis potius tota illa dedisset Tempora sæuitiæ, claras quibus abstulit vrbi Illustrésque animas. vnde subiunxit Plinius. *Modo dolori*) nam & quo contemptius abuteretur patientia hominum, nunquam tristiorem sententiam absque præfatione clementiæ pronunciauit, vt non aliud iam certius atrocis exitus signum esset, quàm principis lenitas. *Seria*) grauia, vera. *Tristia*) fuit enim Domitianus non solùm magnę, sed callidæ inopinatæque sæuitiæ. *Senatores*) nos, Secundus & Aristo. *Participes malorum*) cùm & ipse periclitatus est inuento in Domitiani scrinio contra se libello à Caro dato: tum ob nimium liberè dicta, tum Artemidoro philosopho vrbe pulso, quem cùm pecunia iuuisset, & septem suis amicis occisis aut relegatis, totque circa se fulminibus iactis quasi ambustus, sibi quoque impendere idem exitium certis quibúsdam notis auguraretur. *Multos per annos*) quibus Domitianus sæuè imperium exercuit. regnauit autem annis quindecim, nam simulata clementia & largitate celerius ad sæuitiam, autore Tranquillo, quàm ad cupiditatem desciuit. *Tulimus*) trepidando, tacendo, tristia censendo. *Vidimus*) in aliis senatoribus. *Hebetata*) debilitata, in gratiarum actione ad Traianum, quamlibet inquit syncera, rectáque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera reputatio: neque enim ignauia quadam, & insito torpore ab administratione reipub. cessauerant: terror, & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à Repub. (erat autem omnino nulla respub.) oculos, aures, animos, auerterent. *Contusa*) compressa: maiorem vim habet hoc verbum quàm priora. *Breue tempus*) fuit post recuperatam libertatem: & quia iam plures anni præterierant ab imperio Traiani. *Tanto breuius*) videtur omne tempus esse tanto breuius, quanto est fœlicius: at infœlix tempus quantulumcunque sit, tamen longissimum apparet. hinc poeta ille iucundissimus conqueritur noctem quam solatio transegerat, fuisse nimium præcipitem. *Libet*) iuuat, & delectat. *Quid simus*) sub optimo principe, libero Senatu. nam & ipse Traianus primo consulatus die, quo curiam ingressus est, nunc singulos, nunc vniuersos adhortatus est.

resumere libertatē, capessere quasi cōmunis Imperij curas, inuigilare publicis vtilitatib⁹.

quod sumus: quo iustius peto, primùm vt erroris, (si quis est error) tribuas veniam: deinde medearis scientia tua: cui superfuit curæ, sic iura publica vt priuata, sic antiqua vt recentia, sic rara, vt assidua tractare. Atque ego arbitror illis etiam quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus quæstionis, quod adfero ad te, aut non satis tritum, aut etiam inexpertum fuisse. hoc & ego excusatior si fortè sum lapsus, & tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est, an didiceris. Referebatur de libertis Afranij Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio perempti: hos alius, quis? Ego (sed nihil refert) post quæstionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diuersitas erat, vt non possent esse nisi singula. quid enim commune habet occidere, & relegare? & non Hercule magis quàm relegare & absoluere: quanquam propior aliquanto est sententia relegantis, quæ absoluerit quàm quæ occiderit. vtraq; enim ex illis vitā relinquit, hæc adimit. Cū interim & qui morte puniebāt, & qui relegabāt vnà sedebant, &

Quod sumus) libertatem scilicet quanto iustius exercere debemus cùm sumus liberi. quare in Panegyrico dixerat, Tua dextra tuísque promissis freti, obsepti diutina seruitute ora reseramus, frenatámque tot malis linguam resoluimus. Et, de Marij Prisci iudicio loquens, interrogauit quisq; quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui Reipub. facere tutum fuit Consulti omnes, atque etiam dinumerati sumus, vicítque sententia non prima, sed melior. *Error*) in hoc meo facto. *Antiqua*) duodecim tabularum. *Recentia*) imperatorum rescripta, & constitutiones ac responsa recentium Iurisconsultorum. *Rara*) non in frequenti vsu contingentia. *Agitatio frequens*) assidua exercitatio, quia Plinius temporibus Domitiani substitit à cursu rerum gerendarum, aut agitatio posita est pro primitiuo, quoniam sequitur frequens, aut additum est frequens ad maius argumentū. *Tritum*) vulgatum. *Hoc*) ob id. *Sum lapsus*) erraui, deceptus sum. *In obscuro*) incertum, dubium. *Referebatur*) proponebatur in consultationem, tandem post longam excusationem rem ipsam aggreditur. *De libertis*) puniendis vel liberandis. *Afranij Dextri consulis*) lib. v. mentionem facit Afranium Dextrum tunc fuisse consulem designatum. *Suorum*) seruorum & libertorum. *Scelere*) malo animo & odio in dominum, plerunque enim domini non iudicio, sed scelere perimuntur. *Obsequio*) hortante Dextro qui forsan infirmus erat, & cùm desperaret posse viuere, orauerit suos vt se interficerent. *Quis? ego*) cùm Plinius dixisset, alius, neque assignasset nomen, iure Aristo poterat dicere, quis erat ille Senator qui post habitam de libertis quæstionem eos censuerat liberandos. at Plin. respondet ego eram: quamquam hoc nihil refert ad consultationem nostram. *Relegandos*) ad tempus: relegare esse ad certum tempus: deportare in perpetuum notauimus apud iurisconsultos. *Singula*) Disiunctæ & solæ. *Illis*) relegantis & absoluentis. *Hæc*) quæ censet occidendos. *Vna sedebant*) tanquam simul conuenirent, & eadem sentirent.

temporaria simulatione concordiæ discordiam differebant: Ego postulabam, vt tribus sententiis constaret suus numerus, nec se breuibus induciis duæ iungerent. Exigebam ergo vt qui capitali supplicio afficiendos putabant, discederent à relegante, nec interim contra absoluentes mox dissensuri congregarentur, quia paruulum referret, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset, coactum esse diuidere sententiam: hunc autem qui libertos morte mulctaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset diuidi sententiam vnius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quemadmodum posset iungi sententia duorum tam diuersa censentium. Atque adeo permitte mihi, sic apud te, tanquam ibi: sic peracta re tanquam adhuc integra, rationem iudicij mei reddere: quæque tunc carptim, multis obstrepentibus dixi, nunc per ocium iungere. Fingamus tres omnino iudices in hāc caussam datos esse: horum vni placuisse perire libertos, alteri, relegari, tertio, absolui: vtrumne sententiæ duæ collatis viribus nouissimam perimant, an separatim vnaquæque tantundem, quantum altera valebit: nec magis poterit cum secunda prima connecti, quàm secunda cum tertia. Igitur in Senatu quoque numerari tanquam

Temporaria) momentanea, ad breue tempus. *Discordiam*) nam deiecta, superatáque eorum sententia, qui liberandos censebant, inter se dissensissent. *Constaret suus numerus*) vt in tres Classes diuideretur Senatus, vnáque esset eorum qui liberandos arbitrabantur, altera qui relegandos, tertia qui puniendos. *Duæ*) sententiæ relegantis & occidentis. *Iungerent*) Coniungerent. *Breuibus induciis*) pace sequestra, non in breues dies, sed in horam & temporis momentum. *Paululum referret*) nulla vel parua admodum differentia esset inter idem displicere, & idem non placere: quibus enim placebat occidere, non placuerat relegare, & è contra. antiquissimi codices habent paruulum. *Coactum*) à Senatu. *Diuidere sententiam*) vnius qui de rebus singulis referret. nam vt diximus, diuidere sententiam, est, cùm aliquis in dicenda sententia duas pluresve res complectitur: & si non omnes [eæ] probantur, postulat quispiam vt de rebus singulis referatur. *Oportuisset*) diuidere sententiam eius qui morte mulctaret. & qui relegaret: non etiam diuidere debueram illam sententiam vnius, quia res duas comprehendebat relegare scilicet & supplicio afficere. *Diuersa*) necare & relegare. *Ibi*) in Senatu. *Integra*) non peracta. *Iudicij*) cur id senserim. *Carptim*) interpollatim. *Obstrepentibus*) contradicentibus, reclamantibus. *Iungere*) continuare. *Ne*) an ne. *Perimant*) quod magis placet quàm premant. *Nouissimam*) quæ petit absolui. *Collatis*) coniunctis suffragiis, quia sententiæ numerantur, non ponderantur. *Tantundem*) idem. Iuuen. Dicere si tentes aliquid tacitúsve recedas, Tantundem est, feriunt pariter.

contraria debent, quæ tanquam diuersa dicuntur. Quòd si vnus, atque idem & perdendos censeret, & relegandos, num ex sententia vnius & perire possent, & relegari? num denique omnino vna sententia putaretur, quæ tam diuersa coniungeret? Quemadmodum igitur cùm alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest vna sententia, quæ dicitur à duobus: quæ non videretur vna, si ab vno diceretur? Quid lex? non apertè docet dirimi debere sententias occidentis, & relegantis, cùm ita discessionem fieri iubet? Qui hæc sentitis, in hanc partem: qui alia omnia, in illam partem ite, qua sentitis. Examina singula verba, & expende, qui hac censetis, hoc est qui relegandos putatis, in hanc partem, id est, in eam, in qua sedet, qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. Qui alia omnia: animaduertis, vt non contenta lex dicere, alia, addiderit, omnia: nũ ergo dubium est, alia omnia sentire eos qui occidunt, quàm qui relegant? in illam partem ite, qua sentitis. Nonne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariã partẽ vocare, cogere, impellere? num consulere etiã vbi quisque remanere, quò transgredi debeat, non tantùm solennibus verbis, sed manu gestúque demonstrat? At enim futurum est, vt si diuidantur sententiæ interficientis & relegantis, praualeat illa, quæ absoluit. Quid istud ad censentes? quos certè non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius: oportet tamen eos qui puniunt, & qui relegant, absoluentibus primùm, mox inter se comparari, scilicet vt in spectaculis quibusdam

Contraria.) Aristoteles libro quinto primæ philosophiæ, sic contrarium à diuerso distinguit. Contraria, inquit, dicuntur ea, quæ differentia genere simul eidem inesse non possunt: & ea quæ inter sese plurimum eorum omniũ differunt, quæ sub eodem genere collocãtur: & item ea quæ inter sese plurimũ eorum omnium differunt, quæ in eodem susceptiuo suscipi possunt: & ea quæ inter sese plurimum eorũ omnium differũt, quæ sub eandẽ potentiam cadunt, & ea insuper, quę maximè, aut simpliciter, aut genere, aut specie differũt. Diuersa dicuntur ea, quorũ aut species sunt plures, aut materies, aut substantiæ ratio: atque omnino diuersum ipsum opposito modo eidẽ dicitur. *Diuersæ*) remotæ, superatę. *Quid*) an ne. *Lex*) de Senatu habendo. *Dirimi*) separari. *Alia omnia*) diuersa à priori sententia. verba legis sunt à verbo, qui, vsque exanima. *Expende*) libra, trutina, quàm optimè & apertissimè legẽ illam interpretatur. *Solennibus*) immobilibus. *At enim*) dicent aduersarii. *Diuidantur sententiæ*) separemus eos qui sentiunt interficiendos à relegantibus. *Praualeat*) numero vincat. *Ad censentes*) quid facit istud? *Deliberantibus*) si quæ absoluit superior erit. *Mitius*) absolutio, quia leges semper fauent reo. *Qui puniunt*) scilicet morte. *Comparari absoluentibus*) seorsum à relegantibus conferri cum absoluentibus. deinde relegantes iterum cum absoluentibus, quia vincentur: mox debent punientes & relegantes inter se conferre. *Quibusdam*) fortasse gladiatorum. nam legimus Caium principem

Proculum repentè in arenam è spectaculis deductum commisisse Thraci, mox hoplomacho, bisque victorem iugulari iussisse.

Sors) ducta. *Seponit*) iubet seduci. *Exegerit*) vicerit. *Superiorem*) secundam, legitur etiam superior exierit, vel exciterit, quod non improbo *Expectat*) vt cum ea committatur. *Cætera*) secunda & tertia. *Perimuntur*) reprobantur. *Sententiarum*) secundæ & tertiæ. *Planius repetam*) sic in sequentibus ad Caluisium dicet post rem narratam, quam verebatur ne parum expressisset, Apertius calculos ostendam. *Initio*) dum ille qui relegat sententiam suam dicit. *In alia*) in diuersam sententiam & locum. *Similis docenti*) fio tanquam magister tibi. *Sententias*) occidentis & relegantis. *Iri*) disquiri. *Quod postulabam*) vt diuiderentur. Nam postulare, est desiderium suum, siue amici sui in iure apud eum qui iurisdictioni præest, exponere, vel alterius desiderio contradicere. *An abstinere*) discedere è relegante. *Victus*) qui occidebat. *Accessit*) transiit in sententiam, relegantis. *In hac Vna*) absolutoria. *Singulis*) solis separatis. coniunctæ enim superiores erant illi quæ absoluebat. *Eius*) qui censuerat necandos. *Destituti*) à duce. *Transfugam*) confugientem ad alienam sententiã. nam propriè transfuga dicitur, miles qui à suis ad hostes transit. *Tenuit*) vicit. alibi vsus est composito dicens, obtinui tamen quod optabam. *Altera*) quæ censebat relegandos. *Tertia*) quæ necandos. *Vtra*) à relegante, vel liberante.

sors aliquem seponit, ac seruat, qui cum victore contendat: sic in Senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina: & ex duabus sententiÿs eam, quæ superior exierit, tertia expectat. Quid, quòd prima sententia comprobata, cætera perimuntur? Qua ergo ratione potest esse vnus atque idem locus sententiarum, quarum nullus est postea? planius repetam, nisi dicente sententiam eo qui relegat, illi qui puniunt capite, initio statim in alia discedunt, frustrà postea in eo dissentiët ab eo, cui paulo antè consenserint. Sed quid ego similis docenti, cùm discere velim, an sententias diuidi, an tri in singulas oportuerit? Obtinui quidem, quod postulabam, nihilominus tamen quæro, an postulare debuerim, an abstinere, quemadmodum abstinuit is, qui vltimũ supplicium sumendum esse censebat. Nescio an iure, certè æquitate postulationis meæ victus, omissa sententia sua, accessit releganti, veritus scilicet, ne, si diuiderentur sententiæ, (quod alioqui fore videbatur) ea, quæ absoluendos esse censebat, numero præualeret. Etenim longè plures in hac vna, quàm in duabus singulis erant. Tum illi quoque, qui autoritate eius trahebantur, transeunte illo destituti, reliquerunt sententiam ab ipso autore desertam, secutique sunt quasi transfugam, quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententiÿs duæ factæ, tenuitque ex duabus altera, tertia expulsa: quæ cùm ambas superare non posset, elegit ab vtra vinceretur. Vale.

C. Plinivs Ivniori Svo S.

Nerani te tot pariter missis voluminibus, sed onerani primùm, quia exegeras: deinde, quia scripseras, tam graciles istic vindemias esse, vt planè scirem tibi vacaturũ (quod vulgò dicitur) librũ legere. Eadem ex meis agellis nũciantur. Igitur mihi quoq; licebit scribere, quæ legas, sit modò vnde chartæ emi possint: quæ si scabræ bibulave sint, aut non scribendum, aut necessariò quicquid scripserimus, boni malive, delebimus. Vale.

Nerani) Iuniori excusat, quòd multa volumina legenda misisset, quòd intellexerat illi vacare propter graciles vindemias. *Exegeras*) postulaueras vt multos libros mitterem ad te. *Graciles*) steriles. *Istic*) in agris tuis. Puto esse Terentium iuniorem, qui equestribus militiis, atque etiam procuratione Narbonensis Prouinciæ integerrimè fũctus, receperat se in agros suos, paratisque honoribus tranquillissimum ocium prætulerat: Latina Græcáque lingua tantum valens, vt ea videretur magis excellere, qua tum maximè loqueretur. *Quòd vulgo dicitur*) quod est in prouerbio. *Eadem*) esse graciles vindemias. Sic ad Venatorem scribit, se colligere vindemias graciles. *Quidem*) vberiores tamen quàm expectauerat. *Meis agellis*) Thuscis &. Transpadanis. *Licebit mihi*) non occupato circa fertiles vindemias. *Sit modò*) tantum pecuniarum. *Scabræ*) asperæ. vnde scabies, quia totum corpus crustis exasperat. Plinius libro decimotertio de generibus chartarum refert, Earum scabriciem læuigari dente cochleæ, sed caduca litera fieri. *Bibula*) multum humoris attrahentes. hinc bibula arena à Virgilio dicitur. Quæ igitur chartæ asperæ & humorem dispergentes, quod accidit malè colatis, hæ pessimæ sunt. *Aut necessariò debebimus*) Sensus est & ordo, Aut debebimus necessariò, id est adscribemus necessitati quicquid boni malíve scripserimus, quia cùm simus in secessu non occupati circa rustica, fuit omnino aliquid siue bonum, siue malum, scribendum: an quicquid boni malíve scripserimus necessariò debebimus, quia tenebimus persoluere chartam, cùm nobis nunc propter graciles vindemias non sint pecuniæ: aut si non erunt pecuniæ vnde bonæ chartæ emantur, quicquid scripserimus siue boni, siue mali debebimus necessariò, id est referemus necessitati. Nam scribam tantùm necessaria, vt epistolas & rationes, ac libros omittam: Quidam codices habent delebimus, obliterabimus scilicet, nec in lucem mittemus. an quòd necessario ducti in malis chartis scribere iure scripta poterimus delendo emendare. Vel sic ordinabis, Aut quicquid scripserimus, necessariò debebimus, boni malive, id est quicquid librorum necessariò quasi à te coacti composuerimus, id assignabimus bono dæmoni, si bonum fuerit, si malum malo. omnino cum amico ludit.

C. Plinivs Paterno Svo S.

Onfecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam & quidem iuuenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori,

Onfecerunt) In sinu Paterni amici deflet infirmitates & mortes seruorum suorũ, attamen duo solatia me-

morat inueniſſe, manumittēdo illos ante obitū, & teſtamenta tanquā legitima ſcribere cōcedēdo *Cōfecerūt*) cūcuſſerūt, proſtrauerūt. *Meorum*) ſeruorū. *Inueni*) quod maius damnandū eſt: alij legūt, equidē inueni ſolatia duo. *Parua*) reſiſtēa, ſedātia.

solatia tamē: vnū, facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidiſſe, quos iā liberos perdidi:) alterum cū permitto ſeruis quoque quaſi teſtamenta facere, eáque vt legitima custodio, mandant, rogántque, quod viſum: pareo ocyus. ſuis diuidunt, donant, relinquunt duntaxat intra domum. nam ſeruis Reſp. quædam, & quaſi ciuitas domus eſt. Sed quanquam his ſolatijs acquieſcam, debilitor & frangor eadem illa humanitate, qua me vt hoc ipſum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri, nec ignoro alios huiuſmodi caſus nihil amplius vocare, quàm damnum: eóque ſibi magnos homines & ſapientes videri, qui an magni, ſapientéſque ſint, neſcio, homines nō ſunt. Hominis eſt enim affici dolore, ſentire, reſiſtere tamen, & ſolatia admittere, non ſolatijs non egere. Verùm de his plura fortaſſe quàm debui, ſed pauciora quàm volui. Eſt enim quædam etiā dolendi voluptas, præſertim ſi in amici ſinu defleas, apud quē lacrymis tuis vel laus ſit parata, vel venia. Vale.

Solatia tamen) ſcilicet ſunt lenientia tamen aliquantulum dolorem. *Facilitas manumittendi*) quia illos facilè in libertatem mitto. *Immaturos*) ante tempus. *Seruis*) infirmis. *Quaſi teſtamenta facere*) ſignatè & de iure loquutus eſt, cùm omnino leges vetent ſeruum poſſe legitimum teſtamentum facere: ſed permittente etiam domino non videtur eſſe legitimum, cùm teſtamētum ſit res publica, quæ nō poteſt per alium fieri: vnde Iuriſconſulti voluerunt teſtamentum quod permiſiſſet pater filio familię, eſſe ratum. Teſtamenta autē ſolita mādari cuſtodiæ teſtatur Tranquill cū refert Cæſaris Dictatoris teſtamentū prolatū, quod virgini Veſtali maximè demādauerat, & pariter Auguſtū ſuū teſtamētū depoſuiſſe apud ſex virgines Veſtales. *Cuſtodio*) aſſeruo. *Mandant*) iubent. verbis enim imperatiuis nuncupabant antiqui teſtamēta. *Rogāt*) me, vt illa tanquam legitima cuſtodiā, vel interrogant & ſtipulantur. *Quod viſum*) illis in teſtamentis eſt ſeruis, an magis mihi permittere illis. *Ocyus*) ſine cunctatione. *Suis*) conſeruis beneuolis. *Diuidunt*) deſcribunt, ſine teſtamento quod habent. *Donant*) per tabulas. nam donatio fit etiam inter viuos nulla neceſſitate iuris officióve, ſed ſponte, quæ ſi non fiat, nulla reprehenſio eſt: ſi præſtetur, plerunque laus ineſt. *Relinquunt*) poſt mortem per hæreditatē vel legatū. *Intra domū*) domeſticis tantum conſeruis. *Domus*) domini. *Acquieſcam*) Remittar, refociller. *Debilitor*) fio infirmior & minus fortis. *Humanitate*) facilitate, clementia, miſericordia, beneuolentia, quam Græci φιλανθρωπίαν. *Hoc ipſum*) poſſe facultates dilargiri. *Durior*) ſeuerior quàm [ſim] erga meos ſeruos. *Huiuſmodi caſus*) infirmitates & mortes ſeruorum. *Eoque*) ob id quòd iacturam in facultatibus fecerint. & ideo querantur an quia ſint conſtantes neque flectantur. *Neſcio*) immò ſcit, neque magnos, neque ſapientes eſſe. *Homines nō ſunt*) inhumani, neque clementes, ſed feri. *Affici*) ſubiici humanis affectibus, qui ſunt animi motus improbabiles, ſubiti, concitati Non educo, inquit Seneca, ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo ſicuti ab aliqua rupe nullum

sensum admittente submoueo. Memini ex duabus partibus esse compositum illum. altera est rationalis, hæc afficitur, dolet: illa intrepida est, & indomita: inde subiunxit Plin. dolere, pro quo aliqui legunt affici dolore. *Resistere tamen*) animi scilicet ratione, quod est hominis proprium secundum philosophos. *Solatia admittere*) adhibere dolori fomenta. *Solatijs non egere*) esse fortis & constans in aduersis magis placet legere, non solatiis non egere, videlicet ita perturbari, vt opus sit solatiis. *Iis*) hominibus, an potius seruis. *Plura*) scripsi. *Est quædam voluptas dolendi*) in dolore fit quædam voluptas, Ouidius. est quædam flere voluptas, Sedatur lacrymis, egeritúrque dolor. *In amici sinu*) familiariter apud amicum. *Defleas*) infortunium tuum, isque laudet lacrymas tuas tanquam pias, vel illis veniam præstet.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

NVm mistic quoque immite & turbidum cælum? hic assidua tempestates, & crebra diluuia, Tiberis alueum excessit, & demissioribus ripis altè superfunditur. quãquam fossa, quam prouidentissimus imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis: quáque planum solum, pro solo cernitur: inde, quæ solet flumina accipere, & permista deuehere, velut obuius retrò cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit.

NVm) Tiberis crebris ac subitis incrementis augetur, nusquam magis olim aquis, quàm in vrbe stagnãtibus: quinimmò vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus verius quàm sæuus. Veruntamen cùm Plin. hæc Macrino suo scriberet, ad eo alueum suum excesserat, vt omnia plana contexerit: licèt fossa à Traiano percussa admodum exhaustus foret. Insuper Anio ipse nemora & villas adiacentes disiecerat. Petit igitur sibi nunciet Macrinus, siquid simile in regione transpadana accidisset. *Num*) an. *Istic*) Brixiæ. *Hic*) in vrbe. *Diluuia*) inundationes fiunt. *Excessit*) licèt inclusus vtrinque lateribus. Alibi non legi excreuisse Tiberim sub Traiano. antea sæpius, & postea. nam sub Othone memorant Tacitus & Plutarchus, nunquam priùs in tantum sublatum, neque tot res perdidisse. siquidem prorupto ponte Sublicio, ac strage obstantis molis infusus non modò iacentia & plana vrbis loca, sed secura huiusmodi casuum impleuit. rapti plerique ex annonæ foro, plures in tabernis, & cubilibus intercepti, corrupta stagnantibus aquis fundamenta insularum: dein remanente flumine collapsa. Imperante etiam Antonino philosopho, inundatio grauissima fuit. quæ res & multa vrbis ædificia vexauit, plurimúmque animalium interemit, famémq; quatem sub Othone grauissimam peperit, & vt omittam sub Theodosio eiusdem fluminis ingens incremẽtum: sat illud quod sub Mauritio omnium quæ hactenus legerim maximũ erit retulisse, adeo vt ipsius aquæ super muros vrbis influerẽt, & maximas in ea regiones occuparent. *Demissioribus*) inferioribus aqua superabundante. *Prouidentissimus*) epitheto conuenienti, & opportuno Traianum prouidentissimum appellauit, vt qui vrbem maiora damna prospiceret passuram, nisi fluminis incrementum fossa exhauriret. quare in epistolis ad eundem imperatorem, dum veretur ne lacus flumini commissus totus in mare effluerét, prudentissimum appellauit. Est autem prudentia sapientiæ pars. *Premit*) occupat. *Solum planum*) terræ planicies. *Cernitur pro solo*) apparet aqua instar soli. Super verbo solo plura alibi. *Quæ solet accipere flumina*) Tinnia, quem Strabo Tonam dicit, & Glanis, primi fluuium Tiberim influunt: præcipui

tamen.

tamen Nar & Anio eum fluuium augent. *Deuehere*) in mare. *Retrò cogit*) repellit. fuit in ſecunda lectione, reſiſtere cogit. *Alienis*) Nare & Aniene præſertim. *Quos ipſe non tangit*) quia ipſe Tiberis dum repellit aquam Naris & Anienis, cauſa [eſt] vt illa per agros circumiacentes diffundatur. contegit ergo campos non ſua, ſed aliena aqua.

Anio delicatiſſimus amnium, ideóque adiacentibus villis velut inuitatus, retentúſque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clauſus, dum amiſſum iter quærit, impulit tecta, ac ſe ſuper ruinas euexit, atque extulit. Viderunt hi, quos excelſioribus terris illa tempeſtas non deprehendit: alibi diuitum apparatus, & grauem ſupellectilem, alibi inſtrumenta ruris: ibi boues, aratra, rectores: hîc ſoluta, & libera armenta: atque inter hæc arborum truncos, aut villarum

Anio delicatiſſimus amnium) hic ex Alba decurrens præter Latinam Marſorum vrbem & propinquum illi campum Tiberim ingreditur. & paulo pòſt cùm hæc retuliſſet Strabo, Iuxta, inquit, Tibur cataracta, hoc eſt deſcenſus exiſtit, quem Anio facit, vbi nauigabilis eſſe incipit, cùm è ſublimi profundam in vallem defertur, & per vrbi ipſi vicina nemora. At Plinius ſcribit Anienem oriri in monte Trebanorum: tréſque lacus amœnitate nobiles in Tiberim deferre. Dionyſius verò lib. quinto ſuarum antiquitatum, Flumen, inquit, Anio Tibure effuſus ab excelſo ſcopulo per planiciem Sabinorum Romanorúmque fertur, vtranque regionem diſterminans. Influit in Tiberim aſpectu pulcher & potu dulcis. Iulius autem Frontinus, Nam cùm oriatur Anio ſupra Trebiam auguſtam, ſeu quia per ſaxoſos montes decurrit, paucis circa eum oppidis obiacentibus cultis, ſeu quia lacus altitudine in quo excipitur, veluti depuratur, imminentium quoque riuorum opacitate inumbratus, frigidiſſimus ſimul ac ſplendidiſſimus eò peruenit. Hæc tam felix aquæ proprietas omnibus dotibus æquatura Martiam, copia verò ſuperatura. *Adiacentibus villis*) nam ſicut Tiberis pluribus propè ſolus, quàm cæteri in omnibus amnes, accolebatur, aſpiciebatúrque villis, ita Anio & ipſe nauigabilis amœnitate ſua pluribus villis incolebatur. quod apertè docet Papinius. *Inuitatus*) locorum & ædificiorum amœnitate. *Quibus inumbratur*) Statius in ſyluis, Non longius vſquam Induſit natura ſibi, nemora alta citatis Incubuere vadis, fallax reſponſat imago Frondibus, & longas eadem fugit vmbra per vndas. Et paulo poſt, Venerabile dicam Lucorum ſenium? te quæ vada fluminis infrà Cernis: an ad ſyluas quæ reſpicis aula tacentes. Inibique dum villam Vopiſci celebrat, fluminis amœnitatem multis proſequitur. *Subruit montes*) dum præceps ruit, ſaxa ſecum trahit. *Decidentium*) & ſyluarum & ſaxorum. *Clauſus*) retentus, obſtructus. *Pluribus locis*) aluei ſui. *Amiſſum*) interceptum. *Impulit tecta*) villarum culmina diſiecit. *Euexit*) excreuit, extulit, tranſmiſit. non improbo euexit. *Excelſioribus terris*) vt tumulis & collibus, ſuper quos non aſcendit diluuium. *Tempeſtas*) inundatio. *Deprehendit*) circumcluſit. *Diuitum apparatus*) non minus enim ſuburbana prætoria, villæque ſtatuis ornabantur, tabelliſq; & aulæis ac precioſa ſupellectili inſtruebantur, quàm domus vrbanæ ex teſtimonio Papinij. *Grauem ſupellectilem*) multarum rerum mobilium ad vſum domeſticum. Paulus de ſupellectili connumerat, quæ appellatione eius contineantur. Inſtrumenta ruris ad quotidianum vſum ruris parata, aratra, corbes, falces bidentes, ligones, ſerrulæ, acus, cultelli, vangæ, runcones, & quæ latius libro ſecundo Palladius recenſet. *Ibi*) in aliquo loco. *Rectores*) bubulci, aratores. *Hic*) alibi. *Soluta*) ſine

iugo. *Libera*) sine custode & rectore. *Armenta*) boues & equi, & cætera maiora animantia. Virgil. Hæc satis armentis, superat pars altera curæ Lanigeros agitare greges. Armenta dicta putant ab arando, quasi aramenta: alij Armenta, ab armis quibus apta sunt, etenim qui præliis intersunt, boues etiam & maiora animalia milites armabant corio.

Trabes atque culmina) codex pontificius non habet atque culmina. *Variè*) nam viua partim nabant, partim rapiebantur. inanima leuiora superextabant, grauiora interdum mergebantur, quandoque supernatabāt. *Turbines addeti sunt nubibus*) venti in se contorquentes, qui conuoluunt rapiúntque non solùm agrestium labores, sed etiam tecta, præsertim si repugnantiores sint, turbines dicuntur quòd si turbines interpretaberis tempestates, tunc commodius legetur, deiecti, quàm adiecti. *Opera*) maceries, monumenta in agris posita. *Decussa*) detecta. *Debilitati*) debiles facti aliqua membrorum parte. *Obruti*) aqua. *Obtriti*) ruina domorum, vel fragminibus montium collisi. *Luctibus*) ob mortalium & armentorum, ac rerum perniciem. *Simile*) diluuium euenerit. *Pro mensura periculi*) quando remetior in quo periculo fuerit Latium. *Consulas solicitudini meæ*) me admoneas nihil fuisse. *Tale*) damnum euenerit. *An expectes*) immò secundum aliquos maius tormentum est expectare. Hinc Virgil. de sontibus dixit, Inclusi pœnam expectant. & ille crudelissimus Tyrannus volentibus mori vim adhibebat viuendi. nam mortem adeo leue supplicium putabat, vt cùm audisset vnum ex reis Carnullum nomine anticipasse eam, exclamauerit, Carnullus me euasit. *Modus*) terminus certus vt doleas quantum sis passus. *Nisi tantum*) quid si, nisi tamen. *Non est timendus modus*) quia nescis quantum mali possis accidere. *Timeas*) maximum.

trabes atque culmina, variè latéque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber assiduus, & deiecti nubibus turbines: prorupta opera, quibus preciosa rura cinguntur: quassata, atque etiam decussa monimenta. Multi eiusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, & aucta luctibus damna. Nequid simile istic, pro mensura periculi, vereor: téque rogo, si nihil tale est, quam maturissimè solicitudini meæ consulas. Sed & si tale, id quoque nuncies. Nam paruulum differt patiaris aduersa, an expectes: nisi quod tantùm est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim quantum scias accidisse, timeas quantum possit accidere. Vale.

C. PLINIVS RVFINO SVO S.

F*Alsum est*) Laudat Domitium Tullum, qui in vita moribus non satis probatis, tamen laudabile testamentum reliquerat præteritis captatoribus, & relicta

F*Alsum est nimirum, quod creditur vulgò, Testamenta hominum speculum esse morum. cùm Domitius Tullus longè melior apparuerit morte, quàm*

filia hærede legatis, insuper pluribus est prosequutus nepotes & pronepotem, ac in primis vxorem pientissimam, quæ illum diuitem quidem, sed senem & podagra perditum diutius sustentauit. *Speculum morum*) indicium esse quibus moribus fuerint dum viuerent. *Morte*) dum moritur relicto testamento honestissimo.

vita. Nam cùm se captandum præbuisset, reliquit filiam hæredem, quæ illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptauerat. Prosequutus est nepotes plurimis iucundissimisque legatis: prosequutus etiam pronepotem. In summa, omnia pietate plenissima: ac tanto magis, quoniam inexpectata sunt. Ergò varij tota ciuitate sermones: alij fictum, ingratum, immemorem loquuntur, séque ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, qui de illo vti de patre, auo, proauo, quasi orbi querantur: alij contrà hoc ipsum laudibus ferunt, quòd sit frustratus improbas spes hominum, quos sic decipere pro moribus temporum prudentia est. Addunt etiam non fuisse ei liberum alio testamento mori: neque enim reliquisse opes filiæ, sed reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtius Mantia perosus generum suum Domitium Lucanum (frater est Tulli)

Vita) qua omni astu diuitias quæsiuit, ac se captandum permittere simulabat. *Communis*) nam erat filia naturalis Domitij Lucani fratris Domitij Tulli, qui illam adoptauerat: & cùm adoptio imitetur naturam, videbatur esse communis filia duobus fratribus: cùm tamen vnius Domitij Tulli foret. quoniam olim adoptiuus filius in potestatem adoptantis transibat, hodie autem secus, nisi in quibusdam casibus. *Prosequutus est*) bene affecit. *Nepotes*) filios filiæ adoptiuæ. filius nepos aliique descendentes vsque ad trinepotem, liberi: vltra hos posteriores propriè appellantur. quemadmodum pater, auus, & reliqui vsque ad tritauum parentes, vlteriores verò maiores nominantur. *Pronepotem*) filiæ adoptiuæ. *Iucundissimis*) amplissimis. *Omnia*) fecit, executus est. *Tanto magis*) plenissima pietate, quia fuerunt omnia inexpectata. *Sermones*) rumusculi, fabulationes. *Alij*) vt captatores. *Fictū*) quia simulabat illos se relicturum hæredes, qui se captabant. *Ingratum*) acceptorū munerū. *Illū*) Tullū. *Confessionibus*) nam fatentur se esse de numero captatorum, dū illum tanquā ingratum accusant. *De patre*) suo, quòd se hæredes non reliquisset. *Orbi*) sine patre & hæreditate relicti. *Alij*) qui non captauerant Tullum. *Contra*) sentiunt. *Ferunt laudibus*) extollunt laudando mirandum in modum. *Hoc ipsum*) factum Tulli. *Sit frustratus*) deceperit. *Improbas*) auaras. Improbum existimat Iulianus eum, qui de viui hæreditate solicitus est: sic Vlpianus de vulgari & pupillari testamento. *Pro moribus temporum*) quibus auaritia adeo incubuerat, vt nemo diues orbus nō captaretur: id quod sæpe Iuuenalis pulsat, sed frequentius Martialis notat. *Non fuisse ei liberum*) non potuisse aliud testamentum legitimum facere. *Reddidisse*) quia illas acceperat cum fratre ab auo filiæ: honestum ergo erat, vt ad illam rediret, ne quod prospera fortuna accreuerat, hoc in alium proueniens luctuosum ei procederet. *Per filiam*) respectu filiæ, quod statim ostendit. *Auctus*) factus opulentior. *Curtius Mantia*) suspicor apud Tacitum mendam inoleuisse libro. xiij. vbi legitur, Curtilius Mantia superioris exercitus legatus: restituique debere Curtius Mantia. *Generum suum*) cui vnicam filiam dederat. *Is*) Domitius Lucanus frater est Tulli.

sub ea conditione, filiam eius, neptem suam, instituerat hæredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater, adoptauerat patruus: atque ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestate emancipatam filiam adoptionis fraude reuocauerat, & quidem cum opibus amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum, vt diuites fierent, inuitissimis à quibus facti sunt. Quinetiam Domitius Afer, qui illos in nomen assumpsit, reliquit testamentum ante octo & decem annos nuncupatum: adeóque postea

Sub ea conditione) talem institutionem permittit ius fieri. vt. ff. de hæredibus instituendis ex Africani verbis apparet, ac ex authentica, excipitur Codice de bonis quæ liberis. *Eius*) Lucani. *Neptem suā*) filiam filiæ ipsius Curtij. *Manu patris emissa*) Aduerte secundum Iurisconsultum fuisse Plinium locutum impropriè, cùm manumitti dicantur serui, emancipari verò filij. verùm quandoque eo verbo Iurisconsultus hoc modo quo Plinius abutitur: vt. ff de officio proconsulis & legati. *Pater*) Lucanus. *Emiserat*) emancipauerat. *Patruus*) Tullus. *Adoptauerat*) vt filiæ bonis gauderet. *Circumscripto*) decepto, sublato. Circumscriptores, inquit Seneca, dici solent qui aliquid sustulerunt. Et Asconius circumscriptum interpretatur sublatum, circundatum, prætermissum, deceptum. M. Tullius in secunda Philippica, Quid enim aliud ipse dicebat, nisi quòd circumscriptus esset Antonius. Et in sexta, Ille se fluuio Rubicone CC. millia circumscriptum esse patiatur. Ac in. xii. Parata de circumscribendo adolescente sententia consularis. Demum in vltima, Aut adolescentes circumscribunt. idem Cicero libro tertio Officiorum, Circumscriptio adolescentium lege Latoria. Et de Finibus eodem libro, Circumscriptus igitur iis sententiis quas posui. Videtur huius verbi circũscribere vis deducta ab illo grauiter facto Pompilii legati ad Antiochum: cui cùm tradidisset Senatusconsultum ne Ptolemæum lacesseret, & rex dixisset se cum amicis collocuturum: indignatus Pompilius quòd aliquam moram interposuisset, virga, solum quo insistebat, denotauit. &, prius inquit, quàm hoc circulo excedas, da respõsum, quod Senatui referam: quanquam Columella pro curtare vtitur, & contrahere. Diophanes, inquit, Bithynius Vticensem totum Dionysium Pœni Magonis interpretem per multa diffusum volumina sex epitomis circumscripsit. *Frater consors*) Tullus frater Lucani, bonorum particeps, & in vnum viuentes, nondum diuiso patrimonio. nam consortes fratres Secundus appellat, qui simul vitam ducunt passuri inuicem quicquid boni malive acciderit. quod etiam in Panegyrico & alibi vsurpauit, cùm pro patrimonio sors interdum accipiatur. Ita Tullus sub eadem sorte, hoc est patrimonio cum Lucano fratre suo adoptata filia quam is emancipauerat, iterum bona in patriam potestatem reduxerat. *Cum opibus*) quibus frueretur ipse cum patre naturali. *Illis*) Tullo & Lucano. *Inuitissimis*) admodum nolentibus Curtio Montano, & Domitio Afro. *A quibus*) per quorum bona. *Domitius Afer*) orator eximius, & Quintiliani magister, de quo alibi copiosius. *In nomen*) in adoptionem. quoniam adoptatus adoptantis appellationem sumebat: inde appellatus fuit Domitius, immò Domitii Tullus & Lucanus. *Ante octo & decem annos*) quàm ipse obiret. Hoc etiam tangit Fabius libro sexto, Vel optima, inquit, est hæc simulatio contra simulantem qualis illa Domitii Afri fuit: vetus habebat testamentum, & vnus ex amicis recentioribus sperans aliquid ex mutatione tabularum, falsam tabulam intulerat, consulens eum, an primipilaris testatoris suaderet ordinare suprema iudicia. Noli, inquit, facere, offendis illum. *Nuncupatum*) palam factum sine scriptura. Nuncupatiuum testa-

mentum illud eſt, ad cuius firmitudinem & ſubſtantiam neceſſaria non ſit ſcriptura: quod intellexit Tacitus, cùm libro ſecundo ſcribit, Ignotos & aliis infenſos, eóque principem nuncupantes procul arcebat: tametſi nunc ad perpetuam rei memoriam faciliorémque probationem ſoleat in ſcriptis redigi, & hoc ſit in frequentiſſimo vſu. Eſt teſtamenti genus quod appellatur in ſcriptis, quia ſine ſcriptura inualidum ſit, quo rarò vtimur. eius forma traditur Codice de teſtamentis.

improbatum ſibi, vt patris eorum bona proſcribenda curauerit. Mira illius aſperitas, mira felicitas horum: illius aſperitas, qui numero ciuium excidit, quem ſocium etiam in liberis habuit: felicitas horum, quibus ſucceſſit in locum patris, qui patrem abſtulerat. Sed hæc quoque hæreditas Afri, vt reliqua cum fratre quæſita, tranſmittenda erant filiæ fratris: à quo Tullus ex aſſe hæres inſtitutus, prælatúſque filiæ fuerat, vt reconciliaretur. Quo laudabilius teſtamentũ eſt, quod pietas, fides, pudor, ſcripſit. In quo denique omnibus affinitatibus pro cuiuſque officio gratia relata eſt, relata & vxori. Accepit amœniſſimas villas, accepit magnam pecuniam vxor optima & patientiſſima: ac tanto melius de viro merita, quanto magis eſt reprehenſa, quòd nupſit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, ætate decliuis, diu vidua, mater olim, parum decorè ſequuta matrimonium videbatur

Improbatum) quamuis non mutauerit, quoniam non credebat, ſe tam citò moriturum. Apparet autem ei diſplicuiſſe id teſtamentum, quòd eorum patris bona proſcribenda curauit. *Eorum*) Tulli & Lucani. *Proſcribenda*) publicanda. nam proſcriptorum & rebellium bona in ærarium deferebantur. *Illius*) Afri. *Excidit*) expulit, euerruncauit. Ex conſtitutione enim Imperatoris, quæ extat in Codice contra rebelles, ac maieſtatis læſæ reos, filij patriis bonis priuabantur, neque ad vllos honores admittebantur. immò nulli licebat illis opem ferre, vt exulibus mors ſolatium, & vita ſupplicium foret. *In liberis*) in numero filiorum, adoptati loco liberorum erant. *Succeſſit*) dum illos hæredes relinquit. *Abſtulerat*) condemnandum curauerat. *Hæreditas Afri*) relicta ab Afro. nihil aliud eſt hæreditas quàm ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit autoribus Caio & Vlpiano. *Reliqua*) bona. *Tranſmittenda*) relinquenda per ordinem ſucceſſionis: ideo dixit Afri hæreditatem tranſmittendam eſſe fratris filiæ, quæ erat filia eius adoptiua, quia filius adoptiuus qui eſt legitimus tantùm ſuccedit patri adoptanti ab inteſtato, ſicut filius naturalis, & legitimus patri ſuo naturali. *Filiæ*) naturali. *Fratris*) Lucani. *Ex aſſe*) ex vniuerſa hæreditate. As enim duodecim vncias complectitur, & duodecim vnciis, vniuerſa hæreditas connumeratur. *Filiæ*) quæ debebat eſſe hæres. *Reconciliaretur*) rediret in gratiam cum filia, cum qua gerebat ſimultates, quoniam à patre teſtamento priuata fuerat. *Pietas*) quia filiæ. *Fides*) quia frater fratri hæreditatem commiſerat vt filiæ reſtitueret. *Pudor*) honeſtas. *Scripſit*) per ſcripta fecit. *Affinitatibus*) tam naturalibus quam adoptiuis. *Gratia relata*) nam dum filiam relinquit hæredem, ſatiſfecit omni iuri. *Pro cuiuſque officio*) vt vnuſquiſque merebatur. *Vxori*) Tulli. *Ab ipſo*) Tullo. *Accepit*) ex legato. *Natalibus clara*) parentibus claris genita. *Decliuis*) ad ſenium. *Olim*) ſuſcepta prole, quam poſtea amiſit. *Parum decorè*) non ſine infamia.

diuitis senis ita perditi morbo, vt esse tædio posset vxori, quam iuuenis sanúsque duxisset. Quippe omnibus membris extortus & fractus tantas opes solis oculis obibat: ac ne in lectulo quidem, nisi ab aliis mouebatur. Quinetiam, fœdum miserandúmque dictu, dentes lauandos, fricandósque præbebat. Auditum est frequenter ab ipso, quum quereretur de contumeliis debilitatis suæ, se digitos seruorum suorum quotidiè lingere. Viuebat tamen, & viuere volebat, sustentante maximè vxore, quæ culpam inchoati matrimonij in gloriam perseuerantia verterat. Habes omnes fabulas vrbis. Nam sunt venales tabulæ Tulli, expectatur auctio. Fuit enim tam copiosus, vt amplissimos hortos, eodem quo emerat die, instruxerit plurimis & antiquissimis statuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quæ negligebantur. Inuicem tu, si quid istic epistola dignum, ne grauare scribere. Nam cùm aures hominum nouitate lætantur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

Diuitis senis) Domitii Tulli. *Perditi morbo*) debilitati chiragra, & podagra. *Obibat*) circuibat. *Fricandos*) dentifricio leuandos. *Præbebat*) ministris. *Viuebat tamen*) in tantis doloribus & angustiis non deliberabat mori, secuturus Corellii Rufi exemplum, qui impar dolori inedia spontanea mortuus est. *Perseuerantia*) ministrandi, curandi mariti constantia. *Fabulas*) sermúculos, res parui momenti. *Auctio*) venditio rerum in publico, quæ fit licitatione, hoc est interrogatione, cùm res traditur plus offerenti. *Tabulæ*) picturæ antiquorum preciosissimæ, quibus capiebatur Tullus. *Copiosus*) diues. *Instruxerit*) ornauerit. Solitos ornari hortos statuis, iam dixerat Plinius cùm de Regulo scriberet. Et M. Tullius iij. Officiorum vbi refert Pythium Canio vendidisse hortos instructos: non solùm statuis, verùm etiam aliis rebus & ornamentis apparatos ostendit. *Eodem die*) mira celeritate. *Antiquissimis*) ergo preciosissimis, quod notat Iuuenalis. nam inquit, Perfectissimus horum est, Si quis Aristotelem similem, vel Pittacon emit. Et iubet archetypos pluteum seruare Cleanthas. *In horreis*) in apothecis statuarum. Legitur etiam in hortis, & tunc conuenit cum præcedentibus. *Quæ negligebantur*) vel ob nimiam copiam, aut quia propter morbum non poterat illa curare. *Erudimur*) instruimur, docemur. *Exemplis*) ad bene honestéque viuendum, & vt nostros munificentia prosequamur. Exemplum propriè vocamus rei gestæ, aut tanquam gestæ vtilem, commemorationem ad persuadendum id quod intenderis.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Et gaudium mihi, & solatium in literis: nihilque tam lætum, quod his lætius: nihil tam triste, quod non per has sit minus triste. Itaque & infirmitate

Et gaudium) Excusat se quòd tristis scribat, quoniã ex studiis solatium inueniat, & librum emendandũ Maximo mittit: in quem rogat

vt pro se intentionem intendat. *Gaudium*) in rebus lætis. *Solatium*) in tristibus est. *In literis*) in studio. *Quod* *hic latius*) quod sit lætius literis. *Tam triste*)& nihil tam triste est mihi.

vxoris, & meorum periculo, quorundam verò etiam morte turbatus, ad vnicum doloris leuamentum studia confugio, quæ præstant, vt aduersa magis intelligam, sed patientius feram. Est autem mihi moris, quod sum daturus in manus hominum, antè amicorum iudicio examinare, in primis tuo. Proinde, si quando, nunc intende libro, quem cum hac epistola accipies: quia vereor, ne ipse, vt tristis, parum intenderim. Imperare enim dolori, vt scriberem potui, vt vacuo animo, lætóque, non potui. Porro vt ex studijs gaudium, sic studia hilaritate proueniunt. Vale.

Vxoris) Calphurniæ, de cuius ægritudine in præcedentibus. *Meorum*) vt Encolpi *Morte*) vt Zosimi. *Confugi ad studia*) confugimus ad aliquem opis causa & solatii. *Daturus in manus hominum*) publicaturus, emissurus. *Si quando* si vnquam intendisti. *Intende in librum meum*) tuam diligentiam intende in emendationem mei libri. Alii legunt intende libro: sicut mox, non ipse, sed ipsi, scilicet libro. *Vt tristis*) quia dolore turbabar. *Intẽderim parum*) paruam curam adhibuerim. *Vt vacuo*) vt liber à curis scriberem. *Vt ex studijs gaudium*) prouenit: si quis illa bene intellexerit. *Studia hilaritate proueniunt*) nam, Carmina proueniunt animo deducta sereno. *Hilaritate*) vacuo & læto animo.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

AD quæ noscenda iter ingredi trãsmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita natura comparatum, vt proximorum incuriosi, longinqua sectemur: seu quòd omniũ rerũ cupido languescit, cũ facilis occasio est: seu quòd differimus, tanquã sæpe visuri, quod datur videre, quoties velis cernere. Quacunque de causa permulta in vrbe nostra, iuxtáq; vrbem, non oculis modò, sed ne auribus quidem nouimus. Quæ si tulisset Achaia;

A*D quæ*) Mirabilem Vadimonis lacum per epistolam ante oculos Gallo ponit: cuius non tantùm formæ rotunditatẽ & aquæ medicinam, quàm plures innatantes ac fluctuantes insulas admiratur. *Ad quæ*) Ordo. Negligimus ea miranda, quæ posita sunt sub oculis nostris, ad quæ talia vt noscamus, solemus longum iter ingredi & traiicere mare. *Proximorum incuriosi*) negligentes proxima quæque. *Occasio*) commoditas videndi. *Datur*) licet, permittitur. *Quacunque de caussa*) id faciamus. *Vrbe*) Roma. *Permulta*) admiranda. *Achaia*) Peloponnesus, à parte totum: nam Achaia Peloponnesus, & à quibusdam pars eius, vbi spiraculum Tenarium admirandum. sed alibi de ea copiosius.

AEgyptus, Asia, aliáue qualibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita, perlecta, lustratáque haberemus. Ipse certè nuper, quod nec audieram antè, nec viderã, audij pariter, & vidi. Exegerat prosocer meus, vt Amerina prædia sua inspicerem. hæc perambulãti mihi ostẽditur subiacẽs lacus, nomine Vadimonis, simul quædã incredibilia narrantur. perueni ad ipsum. Lacus est in similitudinem iacentis rotæ circumscriptus, & vndique æqualis, nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria, & quasi artificis manu cauata & excisa. Color cæruleo albidior, viridior, & pressior sulphuris odor, sapórq; medicatus, vis qua fracta solidantur. Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos, & fluctibus intumescat. Nulla in hoc nauis (sacer enim est,) sed

AEgyptus) admiranda sunt in AEgypto Nilus Apis bos, Crocodilus, Hippopotamus, Memnonis regia, Alexandria, Pyramides, & Chemnis insula, lucos syluásque, & Apollinis sustinens templum, quæ in quodam AEgypti lacu natat, & quocunque venti agunt pellitur. *Asia*) duplex est, altera in tertio orbis diuortio posita, altera minor, in ea præter templum Dianæ Ephesiæ, admirabiles fluuii sunt Pactolus, Meander *Alia terra*) vt Africa, quæ semper aliquid noui ferebat: quod etiam autore Plinio in prouerbium cessit. *Audita*) aliis narrantibus. *Lustrata*) nobis videntibus. *Prosocer*) Fabatus. *Amerina*) in agro Amerino iacentia. Autore Stephano Amerinus ab Ameria deducitur: quod oppidum est, non procul à Meuania, referentibus Strabone & Plinio: secundum quosdam ante Persei bellum conditũ annis D. cccc lxiiii. distans ab vrbe. xlvi. milliariis. Menda est apud Seruium grammaticum, vbi tradit, Amerinum vocatum, & eius factam sæpius mentionem à Marco Tullio pro Roscio: apud quem non Amerinum, sed Ameriam inuenies. salix amerina laudatur à Virgilio, Columella, Plinio. *Hæc perambulanti*) dum hæc prædia circuirem. *Vadimonis*) de quo Plinius senior libro secundo. In Vadimonis lacu insulæ semper fluitant. Corrigendus ex libro secundo Naturalium Quæstionum locus apud Senecam sic, Aliæ in Vadimonis lacu vehuntur. cùm passim habeatur in alia inuadosis lacu vehitur. est autem is Lacus in Etruria. Liuius libro nono. Interea res in Etruria gestæ ad Vadimonis lacum, vbi Etruscorum opes fractæ sunt, Ælio Vulturreno regum Etruscorum vltimo ibidem cæso, referente Catone in Originibus. & Vadimona lingua Etrusca, Ianum dictum putat Myrsilus: at Fabius pictor, Ianum Vertumnum Vadimona ab Etruscis nuncupatum. *Iacentis rotæ*) forma circulari & rotunda. *Sinus*) recessus, reflexus, concauitas. *Dimensa*) ad mensuram facta æqualia. Marcus Tullius, Vt verba verbis quasi dimensa, & paria respondeant. *Color*) aquæ. *Cæruleo albidior*) cœruleus color mari datur. est autem viridis cum nigro: sed istius lacus color erat albidior. A colore fontem Cœruleum, quem Claudius cum Curtio & Albudineo vrbi induxit appellatum tradit Frontinus: apud quem sic restitues, Alteri quod ex fontibus Cœruleo & Curtio perducebatur, Claudiæ datum est. testimonio ipsius Frontini, Tranquil. & Plinii senioris. cœrulei temperationes, lib. vi. docet Vitruuius. *Pressior*) purior vel densior. *Sulphuris odor*) habet sulphureum odorem. *Sapórque medicatus*) vt gustus aquarum illius videatur medelæ aptus. Plinius senior libro octauo, Et succidis omnibus vsus medicatus. *Vis*) virtus, medicina est illis aquis *Fracta*) membra. *Solidantur*) coniunguntur. *Spatium*) lacus est mediocre. *Sacer*) consecratus diis, & publicè dedicatus.

Innatant

innatant insulæ herbidæ, omnes arundine & iunco tectæ, quæque alia fœcundior palus, ipsáque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura, vt modus, cunctis margo derasus, quia frequenter vel littori, vel sibi illisæ terunt, terúntúrque. Par omnibus altitudo, par leuitas: quippe in speciem carinæ humili radice descendunt. hæc ab omni latere perspicitur, eadem aqua pariter suspensa & mersa. Interdum iunctæ, copulatæque, & continenti similes sunt. Interdum discordantibus ventis digeruntur: nonnunquam destitutæ tranquillitate singulæ fluitant. Sæpe minores maioribus, velut cymbulæ onerariis, adhærescunt: Sæpe inter se maiores minorésque quasi cursum certaménque desumunt. Rursus omnes in eundem locum appulsæ, quà steterunt, promouent terram. & modò hac, modò illac lacum reddunt, auferúntque: ac tum demum, quum medium tenuere, non contrahunt. Constat pecora herbas sequuta, sic in insulas illas, vt in extremã ripã pcedere solere, nec priꝰ intelligere mobile solũ,

Innatant insulæ herbidæ) Plin. In Reatino quædam insulæ semper fluitãt sicut in agro Cecubo. & eodem Reatino mutinensi [stationem] in Vadimonis lacu, & ad Cutisas aquas opaca sylua, quę nunquam die ac nocte in eodem loco visitur. Hinc Seneca, Cutilarum insula natans, & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua sustinetur. & in hanc atque illam partem, non tantum vento impellitur, sed aura. nec vnquam illi per diem & noctem in vno loco statio adeo mouetur leui flatu. de qua multa libro. i. Macrobius & Dionysius plura in suis antiquitatibus. has natantes insulas Seneca putat ex pumicibus constare. *Quæque*) & producũt omnia alia quę cunque fœcundior palus, & ipsa margo lacus germinat. *Sua*) particularis. *Cuique*) insularum. *Modus*) mensura, forma. Legitur etiam, Vna cuique, id est eadem forma est omnibus. *Margo*) insularum ora. probati autores incerto genere marginem vsurpant. *Sibi*) inuicem, inter se. *Terunt*) contiguas insulas fricant, & pariter abraduntur. *Altitudo*) profunditas, vel eminentia extra aquam. *Carinæ*) concauitatis, instar fundi nauis. *Humili*) breui admodum descensu. *Hæc*) aliqua insularum. *Ab omni latere*) tota. *Suspensa*) superextans aquæ. *Mersa*) vndis obrupta. *Continenti similes*) [sunt] perpetuo spatio terræ coniunctæ: vnde continentes prouincias Iurisconsultus vocat Italiæ coniunctas. [legitur etiam, continenti similes eunt.] *Digeruntur*) separantur. *Destitutæ*) seiunctæ, solæ. *Tranquillitate*) in tranquillo lacu. *Minores*) insulæ. *Cymbulæ*) nauiculæ, scaphæ, quæ naues onerarias consequuntur. Legitur etiam corbulæ à similitudine corbularum ex viminibus: eas tamen Columella corbes appellat, & Festus corbitas memorat onerarias: quod in malo earum summo pro signo corbes solent suspendi. Plautus dixit. Tardior est quàm corbitæ sunt. Gellius ix. Corbitas inter nauigia refert. *Onerariis*) quæ maximum onus vehunt, & structæ sunt ad importanda onera. *Desumunt cursum*) concurrunt. *In eundem locum*) coniunctim & simul, in ripam lacus *Appulsæ*) terræ coniunctæ: nam appellere dicitur de iis quæ ab alto terræ redduntur, *Promouẽt*) extendunt, annexu suo prorogant. *Reddunt lacum*) detegunt aquam. *Vnde*) recesserint. *Auferunt*) occupant, contegunt vbi stetere. [*Ac tum demum*) Aliter, auctum demum.] *Medium*) lacum. *Non trahuntur*) non dissipantur, non mouentur. quidam legunt non contrahunt, [id est] lacum, non minuunt, quia sunt tanquam insulæ. *Herbas*) quæ in illis sunt insulis.

Iulio mense, quo maximè lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris, amicos collocaui. fortè accidit, vt eo die manè in aduocationem subitam rogarer, quod mihi causam praloquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis vt irreuerētem operis argueret, quòd recitaturus, quanquam & amicis, & paucis: idem iterum amicis, foro & negociis non abstinuissem. Addidi hunc ordinem, me & in scribendo sequi, vt necessitates voluptatibus, seria iucundis anteferrem, ac primùm amicis, tum mihi scriberem. Liber fuit & opusculis varius, & metris: ita solemus qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitaui biduo: hoc assensus audientium exegit. Et tamen vt alij transeunt quædam, imputántque, quod transeant: sic ego nihil prætereo, atque etiam non præterire me testor. Lego enim omnia, vt omnia emendem, quod contingere non potest electa recitantibus. At illud modestius, & fortasse reuerentius, sed hoc simplicius & amantius. Amat enim qui se sic amari putat, vt tædium non pertimescat. & alioqui quid præstant sodales, si conueniunt voluptatis suæ causa? delegatus ac similis ignoto est, qui amici librum bonum mauult audire, quàm facere. Non dubito cupere te pro

Iulio mense) quo etiam Romani solebant transire in domos conductas cum sua supellectile. quod mōstrat illo versiculo Mart. O Iuliarum dedecus Calendarum. Vidi Vacerra sarcinulas tuas vidi. Et Apertius in Tiberio Tranquil. ac Marcus Tullius subinde. *Lectos*) mensas. Lampridius, Heliogabalus, inquit, solido argento habuit lectos, & triclinares, & cubiculares. Curtius, Conuiuium exornari iussit. centum aurei lecti modicis interuallis positi erant, lectos circundederant aulæa purpurea, auróque fulgentia. Et libro octauo (cùm post aulæa quæ lectos obduxerant staret. *Fortè*) ex insperato. *Eodem die*) quo promiseram me recitaturum. *Mane*) ante cibum. nam pòst recitauit. *Subitam*) inopinatam, improuisam. *Praloquendi*) præfationem faciendi, qua veniam deprecabatur. quod mane non recitasset sicut promiserat, excusans se aduocatum in repentinam aduocationē. *Irreuerentem operis*) parui pendentem versuum recitationem. *Quanquam & amicis*) cum quibus liberus agere licet. *Non abstinuissem amicis*) operam meam præstitissem in defendendis amicis. *Foro & negociis*) in causis forensibus. Addidi in præfatione. *Praeferrem*) præponerem, & in primis ducerem. *Amicis scriberem*) amicorum causa actiones haberem. *Mihi*) ad voluptatem meam. *Liber*) à me recitatus. *Opusculis varius*) diuersæ materiæ, & vario metrorum genere. *Ita*) varietate, qua legentium fastidium effugimus. *Ingenio*) nostro tanquam minus excusso. *Biduo*) sic libro quarto meminit orationem biduo recitatam magno auditorum assensu. *Assensus*) fauor, intentio, cupiditas audiendi. *Exegit*) fecit. *Et tamen*) vera scriptura. & tamen vt alii recitatores quædam sua scripta transeunt quæ non recitant, & quia transeunt, illa videntur improbare: sic tamen diuersa ratione, ego nihil [prętereo, quia nihil] meorū scriptorum improbo, vt illa melius per auditores emendem: quinimmò apertè profiteor omnia recitare. *Electa*) meliora. nam nisi quæ sibi displicent recitauerint, illa sanè non emendabunt. *Illud*) quod faciunt huiusmodi lectores, tantùm electa recitando.

Modestius) ne auditorem obtundant scriptorum copia & deteriorum. *Simplicius*) magis ingenuum. *Amantius*) amoris indicium maius, qui omnia qualiacunque sunt amicis communicem. *Amat*) verissimè. *Tædium*) vt sit fastidio auditoribus. *Quid*) parum, admodum, vel nihil. *Conueniunt*) ad audiendum. *Delegatus*) peregrinus, substitutus: hoc magis placet quàm delicatus. nam antè ferè in eundem sensum dixerat delegata vocabula. *Quàm facere*) emendando, & intentè audiendo.

Cætera) quam habes in cæteris rebus meis. *Musteum*) nouellum, recentem. Sic Columella musteum fructum dixit: proinde musteum pro dulci: hinc mustea poma, quæ postea mellimella sunt appellata, Varrone tradente. *Retractatum*) emendatum. Hoc addidit ne miretur Arrianus, si hic liber videbitur alius à priore, quem scilicet antea viderat, quia multa in emẽdatione fuerant commutata, vt nouus liber appareret. *Ex eo*) quia multa in illo fuerant emendanda. *Nosti*) dum illum legeres nam Arriani Maturii iudicio in literis vtebatur. *Deteriora facta*) quæ solent fieri interdum deteriora longa mora: quia nimia lima magis atterit quàm emendat. Rescripta de nouo scripta & emendata: & statim subiungit causam: nam aliquibus partibus mutatis, quia non placebãt, illæ quoque quæ restabant, videntur mutatæ. *Ea*) scripta. *Quæ manent*) quæ relicta fuerant tanquam bona.

cætera mei charitate, quàm maturissimè legere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum, quæ causa recitandi fuit: & tamen nonnulla iam ex eo nosti: hæc vel emendata postea, vel (quod interdum longiore mora solet) deteriora facta, quasi noua rursus & rescripta cognosces. Nam plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur quæ manent. Vale.

C. Plinius Geminio Suo S.

Nosti) Monet nõ esse imitandã illorum consuetudinẽ, qui alios grauissimè insectantur, in quo ipsi maximè peccant, quinimmò à vitiis seipsum comprimendum, & alienis erroribus parcendum. *Libidinum*) vitiorum: libido etiam pro desiderio veneris. Lampridius enim refert Heliogabalum multa libidinum genera excogitasse, & Martialis in eundem sensum protulit libidinari. Valerius insupèr luxuriæ libidinem iungit, quoniam ex iisdem vitiorum principiis oriatur. ad hæc veteres pro appetitu aliarum rerum vsos docet Cato de re rustica. Libido inquit nauseæ veniet. & pro æmulatione honestæ rei Salustius, tanquam libido sit quod libeat. Magísque indecoris armis, & militaribus equis, quàm in scortis atque conuiuiis libidinem habẽt. Libidinitatem pro libidine Laberius posuit, si Marcello credimus. *Eos*) bonos viros, qui nihil reprehendendum admittunt. *Lenitas*) facilitas ignoscendi. Hinc Horatius, At pater vt gnati,

Nostine hos, qui omnium libidinum serui, sic aliorum vitiis irascuntur, quasi inuideant: & grauissimè puniunt, quos maximè imitantur? cùm eos etiã, qui non indigent clementia vllius, nihil magis quàm lenitas deceat. Atque ego optimum & emendatissimum existimo, qui cæteris ita ignoscit, tanquam ipse quotidie peccet: ita peccatis abstinet,

ſic nos debemus amici, Si quod ſit vitium nō faſtidire i & Auguſtū refert Tranquil. amicorum delicta duntaxat modica perpeſſum. *Ita ignoſcat*) inde illud apud Gręcos laudabile dictum οὐ χρὴ πικρὸν εἶναι καὶ ἀπαραίτητον, ἀλλὰ συγγνώμονά τινα ἄνθρωπον ὄντα, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἁμαρτήμασι δυνάμενον, ἐξ ὧν κακίζει πικρῶς ἄλλον. id eſt non oportet aſperum eſſe, & inexorabilem, ſed mitem quendam hominem exiſtentem, & ſimilibus incidere potentem, ex quibus reprehendit acerbè alium.

tanquam nemini ignoſcat. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vita genere teneamus, vt nobis implacabiles ſimus, exorabiles iſtis etiam qui dare veniam niſi ſibi neſciunt: mandemúſque memoriæ, quod vir mitiſsimus, & ob hoc quoque maximus, Thraſea, crebrò dicere ſolebat, Qui vitia odit, homines odit. Fortaſſe quæris, quo commotus hæc ſcribam. Quidam nuper, ſed melius corám. quanquam ne tunc quidem. Vereor enim ne id, quod improbo, eos ſectari, carpere, referre, huic quod quàm maximè præcipimus, repugnet. Quiſquis ille, qualiſcunque ſileatur, quem inſignire exempli nihil, non inſignire humanitatis plurimum refert. Vale.

Tanquam nemini ignoſcat) nulli reprehendendo parcat. nam monitorem omni culpa carere decet. quare iure hi reprehenduntur, qui ſceleribus obnoxii grauitate ficta alios arguunt. *Domi*) in rebus priuatis. *Foris*) in publicis. *Vt nobis implacabiles*) vt peccatis noſtris meritam pœnam irrogemus. *Exorabiles*) illis parcamus prædictis: nam maioris clementiæ eſt indulgendo corrigere peccata quàm vindicando. Omnis igitur habenda ratio & diligentia eſt, primùm vt monitio acerbitate, deinde obiurgatio contumelia careat. Nō enim debemus amici vitia ferre, quaſi diſſimulauerit facies tua. Inde Seneca inquit, Eſto vitiorum fugator ipſe, aliorum neque curioſus ſcrutator, neque acerbus reprehenſor, ſed ſine reprobatione correptor, ita vt admonitionem hilaritate præuenias, & errori facilè veniam dato. *Sibi*) ſuis vitiis, cùm aliena acerrimè inſectentur. *Ob hoc*) quia mitiſſimus erat. *Maximus*) virtutibus excellens Epigrammaticus poeta Petum Thraſeam magnum, Tacitus egregium appellarunt. *Homines odit*) tanquam impoſſibile ſit hominibus carere crimine. ipſe tamen alibi Euphratem laudauit, quòd vitia non homines inſectaretur. *Scribam*) iſta. *Nuper quidam*) incipit tanquam deſcripturus aliquem, qui aliorum vitia diſtrictè flagellaret, ſua verò ſibi indulgeret: ſed per rhetorum exornationem, quæ dicitur præciſio, rem ſuppreſſit. Ea autem fit, cùm dictis quibuſdam reliquum quod cœptum eſt dici, relinquitur. nam tacita ſuſpicio, quàm diſerta explanatio atrocior eſt. *Coràm*) viua voce melius quàm per literas de hoc homine dicam. *Ne tunc quidem melius*) ne quidem melius erit dicere coràm. *Vereor enim*) ordo eſt, vereor ne referre id quod improbo eos ſectari, carpere, repugnet huic quod quàm maximè præcipimus, ſc. vitādū. *Repugnet*) non conſtet ſibi, magna inter vtrunque diſcordia ſit. *Ille*) vir ſit. *Qualiſcunque*) cuiuſuis conditionis & naturæ. qualiſcunque interdum pro malo ponitur. Tacitus lib. xv. inuidiam prætendens Piſo, ſi ſacra menſæ diíque hoſpitales cæde qualiſcunque principis cruentarentur. Iuuenalis, Facit indignatio verſum Qualemcunque poteſt. Interdum pro minimo. Idem Tacitus. xiiii. Se Nero in omnes libidines effudit, quas malè coercitas qualiſcunque matris reuerentia retardauerat. *Inſignire*) notare, famoſum reddere. *Nihil refert exempli*) non facit ad inſtitutionem cæterorum. *Non inſignire humanitatis refert*) id eſt, ſi tacuero, videbor fuiſſe humanus.

C. PLINIVS MARCELLINO SVO S.

OMnia mihi studia, omnes curas, omnia auocamenta exemit, excussit, eripuit dolor: quem ex morte Iunij Auiti grauissimum cepi. Latumclauum in domo mea induerat: suffragio meo adiutus in petendis honoribus fuerat: ad hoc ita me diligebat, ita verebatur, vt me formatore morum, me quasi magistro vteretur. Rarum hoc adolescentibus nostris. Nam quotusquisque vel ætati alterius, vel autoritati vt minor cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia, neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Auitus, cuius hæc præcipua prudentia, quòd alios prudentiores arbitrabatur. Hæc præcipua eruditio, quòd discere volebat. Semper ille aut de studijs aliquid, aut de officijs vitæ consulebat: semper ita recedebat, vt melior factus, & erat factus, vel eo, quod audierat, vel quod omnino quæsierat. Quod ille obsequium Seruiano exactissimo viro præstitit? quem Legatum Tribunus ita & intellexit, & excepit, vt ex Germania in

OMnia) Iulium Auitum ædilitatis candidatum, iam Tribunatu militum & Quæstura functum, decessisse, impatienter dolet. nam Secundum tanquam rectorem secutus, vt aliquid disceret, parentem suum iam ætate grauem, vxorem, filiolam vnicam morte reliquit: impar igitur tanto dolori, Marcellino rem totam exponit per hanc epistolam inter pulchriores pulcherrimam, inter tristiores tristissimam, inter amantiores amantissimã. *Curas*) alias occupationes. *Auocamenta*) solatia, lusus. *Iunij Auiti*) alius fuit Iulius Auitus, cuius obitum pariter libro quinto defleuit. *Grauissimum*) intensissimum, maximum. *Latumclauum*) vestem Senatoriã, quam post virilem togam Senatorum filii induebant. *Quotusquisque*) quis est tam minimus qui. *Cedit*) assurgit siue senioribus siue honestioribus. *Statim sapiunt*) adolescentes nostri sapientes se credunt esse sine præceptore. *Sibi sunt exempla*) se solos imitantur. *Non Auitus*) hæc faciebat. *Eruditio*) cognitio doctrinæ. *De officijs vitæ*) de rectè benéque viuendo. *Recedebat*) à viris doctis. *Vt melior factus*) tale illud Terentianum quanuis per adulationem, nunquam accedo ad te, quin abs te abeã doctior. *Factus*) melior & doctior. *Audierat*) non percunctando. *Quæsierat*) quærendo cognouerat. *Seruiano*) de quo multa alibi diximus. *Exactissimo*) omni virtute absolutissimo. *Legatum*) Proconsulis vicarium. *Tribunus*) Iunius Auitus *Cepit*) complexus est, fouit, delectauit. an potius excepit legendum, id est hospitio suscepit, honestauit: sicut non dilexit, sed intellexit, virum scilicet esse exactissimum. *Germania*) Omnis Germania à Gallis Rhetisque, & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, Sarmatis Dacísque mutuo metu, aut montibus separatur: cætera Oceanus ambit, latos sinus, & insularum immensa spatia complectens. Germaniæ vocabulum non antiquissimum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, ac tum Tungri, tum Germani vocati sunt, ita nationis nomen non gentis eualuit paulatim: & omnes primùm à victore ob metum, mox à seipsis inuento nomine Germani vocati sunt. Omissis cæteris qui de Germania scripsere, contenti fuimus vno autore Tacito.

Pannoniam transeuntem, non vt commilito, sed vt comes assectatórque sequeretur. qua industria, qua modestia Quæstor Consulibus suis (& plures habuit) non minus iucundus & gratus, quàm vsui fuit? quo discursu, qua vigilantia hanc ipsam ædilitatem, cui præreptus est, petijt? Quod vel maximè dolorem meum exulcerat: obuersantur oculis cassi labores, & infructuosæ preces, & honor, quem meruit. Tantùm non redit animo ille latusclauus, in penatibus meis sumptus: redeunt illa prima, illa

Pannoniam) vnam tantùm Pannoniam Plinius nominat: Ptolomæus in duas diuidit: eas more suo disterminans: satis constat contingere Germaniam. *Commilito*) militiæ socius. ex præceptis tamen eorum qui de re militari scripserunt, Tribunus Legato parere debuit: quare Auitus in hoc potest videri nihil magni præstitisse. *Comes*) secutor. Est enim is qui officii causa maiorem comitatur. Secundus alibi, Obtinenti Africam comes hæserat: & libro nono. Delphinus alius tantùm spectator & comes. *Habitus*) tractatus, assumptus. M. Tullius pro Plancio mandat Quæstorem debere suum Consulem, vel Prætorem more maiorum in parentis locum habere. Alij non legunt & Prætoribus habitus, sed & plures habuit: fuit scilicet Quæstor plurium Consulum. quanquam Cicero ad Caninium scribens dicat, quod ego officio quæstorio te adductum reticere de Prætore tuo non molestè ferebam. & [ad] Auitum Prætorem in Epistolis inquit, dum Marcum Varronem eius Quæstorem commendat Satis enim commendatum tibi arbitrabar ab ipso more maiorum, qui vt te non fugit hanc quæsturæ coniunctionem liberorum necessitudini proximam esse voluit. ac in diuinatione à maioribus nostris accepimus, Prætorem Quæstori parentis loco esse oportere. *Quo discursu*) labore, dum ambit suffragia. *Ædilitatem*) creati Ædiles eadem die & hora, qua Tribuni plebis: & ne quis eis noceret concesso simili priuilegio, quale Tribunis sancitum. Duo erant Ædilium ordines: vnus in quo sellis currulibus in dicendo iure vtebantur: hic magistratus maior Ædilitas dicebatur. secundus autem plebeius. curabant vrbem, annonam & ludos, potestatem coercendi popinas & nouas superstitiones, exigendíque munditias in locis publicis. & vtilem & salubrem temperaturam habebant, ne quis aquam publicam inquinaret. Aleam prætérquam in Saturnalibus vetabant. diem dicere poterant iis, qui plusquam lege finitum erat agri possiderent. Dicti Ædiles secundum Varronem quòd ædes sacras & priuatas procurarent. At Festo autore quòd facilis ad eos plebi aditus esset. Conuenit cum Varrone iurisconsultus in proœmio ff. & tradit ædilibus plebem omnia scitè sua detulisse. Cæsar Dictator duos Ædiles constituit, qui frumento præessent, & à Cerere Cereales nuncupauit, vt in summa essent sex in vrbe ædiles. Fuit & hic magistratus in oppidis, qui vasa minora frangeret, & res quæ pluris vænirent, corrigeret. Hæc sumpta ex probatissimis autoribus. *Præreptus*) extinctus ante initum honorem. *Exulcerat*) renouat, exasperat. alibi eadem verba protulit, Decessit inquit Corellius Rufus, & quidem sponte, quod dolorem meum exulcerat. *Obuersantur*) occursant. *Cassi*) inutiles, [alij legunt passi, id est, exantlati, quanuis potior videtur prior lectio.] *Tantùm non*) etiam. super qua dictione luculenter libro nono illud addam dici apud probatos etiam modò non ad Græcorum imitationem, qui dicunt μονονουχί Tibullus, Iam modò non possum contentus viuere paruo. Valerius, Pictor equum ab exercitatione venientem modo non viuum labore industriæ suæ comprehenderat. Et Fabius. Quis enim non de iusto æquo ac bono, modo non & vir pessimus, loquitur, [id est ferè.] *Clauus*] vestis senatoria auro purpura inserto. *Prima*] in quæstura.

postrema suffragia mea, illi sermones, illæ consultationes. Afficior adolescentia ipsius, afficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens, erat vxor, quam ante annum virginem acceperat: erat filia quam paulo antè sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies vnus in diuersa conuertit. Modò designatus ædilis, recèns maritus, recèns pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam vxorem, filiam pupillam, ignaram aui, ignarámque patris reliquit. Accedit lacrymis meis, quod absens & impendentis mali nescius, pariter ægrum, pariter decessisse cognoui, ne grauissimo dolori timore consuescerem. In tantis tormentis eram, cùm scriberem hæc, scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare, aut loqui possum. Vale.

Postrema) in ædilitate. *Adolescentia*) quòd raptus fuerit in ipso flore ætatis. magis enim dolendum de morte iuuenum quàm senum. nam ab illorum bona indole speranda sunt pututniora. *Necessitudinũ*) Giellius lib. xij. deridet grammaticos, qui necessitudinem & necessitatem inter se differre putant, quòd necessitas sit vis quæpiam premens & cogens: necessitudo autem dicatur ius quoddam & vinculũ religiosæ coniũctionis. sed hæc nihil differre putat, sicut suauitudo & suauitas, sanctitudo & sanctitas. & sequitur, Necessitas pro iure officióq; obseruantiæ affinitatisque infrequens est, quanquam qui ob hoc ipsum ius affinitatis familiaricatisve coniuncti sunt, necessarii dicuntur. Satis constat necessitudinem ab eruditis pro eo quod necessum est, vsurpari. vnde à M. Tullio sic circumscribitur, Hæc est necessitudo, cui nulla vi resisti potest, quæ neque mutari, neque leniri potest. Nam Tacitus lib. xii. dixit, necessitudinem pugnæ detulere & Arrianus pariter pro necessitate. ff. xlix. de re militari. Vlpianus tamen iurisconsultus eruditissimus pro affinitate vsurpat titulo, quibus ex causis in possessionẽ eatur. *Grandis natu parens*) mater iam grauis annis, ideo auxilio filii ndigens. *Virginem*) nuptam, nulli prius. *Vnus dies*) quo raptus est Auitus. *Spes*) suscipiendorum liberorum. *Diuersa*) ad idem legitur aduersa. *Intactum honorem*) ædilitatem nondum cœptam geri. [*Ignaram a.*) Ista verba in quibusdam codicibus non sunt.] *Lacrymis*) dolori. *Absens*) procul ab vrbe, vbi supremum [diẽ] clauserat Auitus. *Impendentis mali*) eius mortis. *Pariter*) eisdem literis nunciato mihi morbo & obitu. *Dolori consuescerẽ*) sed statim obruerer. *Timore*) pontificius codex habet tempore. *Scriberem sola*) In quibusdam exemplaribus non habentur hæ duæ voces.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

AMor in te meus cogit, non vt præcipiam (neque enim præceptore eges) admoneam tamen, vt quæ scis, teneas & obserues,

AMor) Maximum in Achaiã missum ad eam ordinandam monet, vt ciuitates inspecturus, singulas humanè tractet: ibique laudat Achaiam ab antiquitate & rebus gestis: postremò hortatur velit bonam famam in quæstura partam tueri mollius & clementius tractando homines libertati assuetos. Videtur Secundus Ciceronem secutus monentem libro primo ad Atticum, Quintum fratrem, qui tunc in Asia Proconsulatum gerebat,

rebat, vt in ea prouincia se integrè gereret. *Vt quæ scis teneas*) vt memi-neris prouinciales tractandos molliter, quod tu faciundum scis.

aut scias melius. Cogita te missum in prouinciam Achaiam, illam veram & meram Graciam, in qua primùm humanitas, literæ, etiam fruges inuentæ esse creduntur: missum ad ordinandum statum liberarum ciuitatum, id est, ad homines maximè liberos, qui

Aut scias melius) moneo te, vt ea quæ scis, melius scias: plurimum enim in amicitia valet amicorum bene suadentium autoritas, eáque adhibetur ad monendum non modò apertè, sed etiã acriter, si res postulabit: nã & monendi amici sępe sũt, & obiurgãdi si opus fuerit. *Achaiam*) latissimè vocabulo Achaiæ vtitur Secundus, vt non solùm Peloponnesum intelligat, sed etiam Atticam complectatur. omissis autem quæ à Ptolomæo, Pli. Strab. de Achaia dicuntur, vno Pausania contenti erimus, qui lib. v. inquit, Inter Eleam & Sicyoniam iacens regio ad orientale pelagus, nunc Achaia dicitur ab incolis, olim AEgialus, & incolæ AEgialẽses ab AEgialeo Sicyonum rege, vel quia ibi multa populus, Græcè αἰγίαλος dicta, nascatur. Achæum verò Tricorythi filiũ tradunt nomen Achæis indidisse *Veram Graciam*) propter virtutem in bellicis rebus, & ingenia circa literas præstantia ac humaniores mores, quibus omnibus Peloponnesus & Attica inter cæteras Gręcię regiones excelluerunt. Strabo refert totius Gręcię arcem esse Peloponnesum: nam præter inhabitantium gentium nobilitatem atque potentiam, ipse locorũ situs principatum designat & imperiũ: ad hæc Philippus Iunior Corinthum compedes Græciæ seriò solebat appellare: nec Athenienses à sordidis initiis ad summam creuerunt, nam eodem nata solo gaudent origine. primi lanificii, & olei, & vini vsum docuere, arare quoque & serere frumenta glande vescentibus monstrauere: literæ certè ac facundia, & hic ciuilis ordo disciplinæ veluti templum Athenas habent. Quare addidit meram, quoniam reliquæ partes Græciæ erant aliquantulum barbaræ. *Humanitatis literæ*) quibus verè initiati fiunt humaniores. Sunt qui legant humanitas, literæ: humanitas autem vetat esse superbum aduersus socios: vetat auarum: verbis, affectibus, communem se facilémque omnibus præstat, nullum alienum putat: bonum autem suum, ideo maximè quòd alicui bonum futurum sit, amat. Plato triplicem humanitatem inducit: aliam quippe per salutationem: vt cùm fortè obuiam humaniter salutamus, & dextram porrigentes comiter excipimus: aliam cùm in casus varios ærumnásque iactato quis opem clemẽter impendit: tertiam qua cœnas & conuiuia inter se homines celebrant. Hanc Græci φιλανθρωπίαν vocant: verùm quam idem παιδείαν nominat, nos eruditionem institutionémque in bonas artes dicimus, quas qui sinceriter cupiunt, appetúntque, ii sunt vel maximè humanissimi: huius enim scientiæ cura & disciplina ex vniuersis animantibus vni homini data est, idcircóque humanitas appellata est. quare hîc non tam literarum elementa quàm disciplinas intellexisse puto, quanuis Xenophon tradat post xvi. Cadmi literas Palamedem & Simonidem Melicum reliquas inuenisse, non scribendi solùm causa, vt inquit Philostratus, sed vt etiam cognoscere quisque posset, quæ non essent scribenda. Alii Mercurium literarum inuentorem prodidere, quidam Ægyptios, nonnulli Babylonios, Iosephus Hebræos asserit. *Fruges inuentæ*) testimonio Pausaniæ, Iustini, Ouidii, Diodori, ac aliorum Ceres in Attica Triptolemo frumenti semen dedit, mandauítque, vt omnibus id donum communicaret: quidã tamẽ tradunt in Sicilia primùm fruges inuentas. *E quibus*) etiam Diodorus Isidi inuentionẽ frugũ assignat. *Maximè homines*) supra cęteros humanos. *Maximè liberos*) Hi verè liberi sunt, qui affectus animi philosophia doce regere norunt, an quibus per Romanos libertas seruata est. nam, Strabone referente, socios sibi Athenienses asserentes, proprias ipsis leges institutáque seruarunt, & libertate donarũt, ac magnis honoribus dignati sunt.

Hinc Plinius: à Tænaro ager Laconicus liberæ gentis est: & subdit Athenas liberas fuisse, quinimmò iam dixerat Achaiæ libertatem à Domitio Nerone datam, quod Plutarchus confirmat: Nostra scribens ætate Græcia per celebritatem Isthmiorum pristina libertate donata est, pristinísque legibus restituta à Nerone: cuius rei etiam Tranquil. meminit. Demetrius antea patrias leges pristinámque libertatem restituerat, & deinde Titus Flaminius edicto à præcone audientibus Græcis in hunc modum prolato, Senatus populusque Romanus, ac Titus Quintius Imperator, ac Consul, rege Philippo & Macedonibus debellatis, sine custodiis liberos, immunes, suo iure viuentes fore permittunt, Corinthios, Locros, Phocenses, Eüboicos, Achæos, Phthiotas, Magnesios, Thessalos, Perrhæbos. In Titi igitur laudem illud Alcæi Græcum epigramma circunfertur, ἄγαγε καὶ ξέρξης πέρσαν στράτον ἑλλάδος ἐς γᾶν· καὶ τίτος εὐρείας· ἄγαγ' ἀπ' ἰταλίας. ἀλλ' ὁ μὲν εὐρώπας δούλιον ζύγον αὐχένι θήσων ἤλυθεν. ὁ δ' ἀμπαύσων ἑλλάδα δουλοσύνας. Quod nos Latinum fecimus, Agmina Persarum Xerxes & in Hellada vexit, Et Titus extensa vexit ab Italia: Ille quidem Europæ seruilia vincula nectens Venerat, hic soluens Hellada seruitio.

Ius à natura datum) Omnes enim homines si Iustiniano credimus, à natura liberi sunt, & hoc ius naturale appellatur ius gentium, postea seruitutem induxit.

ius à natura datum virtute, meritis, amicitia: fœdere deniq; & religione tenuerũt. Reuerere

Tenuerunt) non adempta libertate. Achaiam tamen scribit Tranquil. adempta libertate in formam prouinciæ à Vespasiano redactam: & necesse fuit seruiuisse si à Nerone libertate donata est. sed temporibus Secundi suis legibus viuebat: deinde Adrianus pecunias multas, frumentum annuum, & vniuersam Cephaleniam Atheniensibus elargitus est. *Virtute*) rebus gestis. nam Athenienses multa ad vitam & decorum partim excogitarunt, partim excoluerunt, confugientes ad se humanè susceperunt, pressos subleuarunt, leges optimas sanxerunt, colonias emiserunt, rempublicam optimam constituerunt, in bello excelluerunt, certamina instituerunt, in disciplinis tantum præstitere, vt eorum discipuli aliorum fuerint præceptores. Hæc latiùs tractantur apud Isocratem: sic Lacedæmoniorum virtus apud Xenophontem. Virtus secundum philosophos est recta ratio: omnes enim virtutes rationes sunt. *Meritis*) beneficiis in Romanos & alios collatis, quorum quædam iam ostendimus & mox alia. *Amicitia*) Liuius in bello Macedonico memorat Achæos tum primùm cum Romanis amicitiam fecisse. *Fœdere*) In amicitia necesse est esse conditiones æquas: in fœdere non. Liber autem populus secundum Proculum is est, qui nullius alterius populi potestati subiectus est: item siue æquo fœdere in amicitiam obuenit, siue fœdere comprehensum est, vt is populus alterius populi maiestatem comiter conseruet, vt intelligatur alterum populum superiorem esse: non vt intelligatur alterum non esse liberum. Fœdus dictum quòd in paciscendo porcus saxo fœdè mactaretur. Vnde Virgil. Et cæsa iungebant fœdera porca. Vel quia fides fœderi interponatur. Autores sunt Varro, Festus, Seruius. quomodo autē per fœciales fieret, lege plura apud Dionysium libro secundo. *Religione*) deorum cultu, quo maximè claruerunt Athenienses, vt testatur Isocrates in Panegyrico. Nam in primis mystica Eleusinæ Cereris sacra coluerũt, quibus nõnulli Romanorũ initiati sunt: & Æsculapium ab Epidauro Romani in vrbē aduexerunt. Religio appellatur, quę in nutu & cęrimonia deorũ est; vel religio est, quæ superioris cuiusdã naturæ, quam diuinam vocant, curã ceremoniámque affert. Ab hac fit religiosus, id est maiestatis religionísque plenus, & propter sanctitatem remotus, autoribus Gellio & Macrobio, existimantibus religionem à relinquendo, sicut cerimonias à carendo dictas. Seruius ab eo quòd mentem religet appellatam putat: at Cicero ab eligendo. Aggenus Vrbicus religiosum dictum putat à re-

ligando mentes ne malè agant homines. Sacrum autem propriè dei esse. Huius inuentum Cretensibus ascribit Seruius.

cōditores deos, numina deorum: reuerere gloriam veterem, & hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in vrbibus sacra est: Sit apud te honor antiquitatis, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cuiusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex iactatione decerpseris. Habe ante oculos hāc esse terrā, quæ nobis miserit iura, quæ leges nō victa acceperit, sed petētibus dederit:

Conditores deos) respexit ad Palladem quæ Athenis nomen imposuit. auxere eas Cecrops, Ægeus, Theseus. *Numina deorum*) quæ ibi coluntur. Super hoc lege Pausaniam. Pontificius tamen codex habet nomina deorum. *Veterem*) antiquam. Pausanias satis superque gloriam & gesta Atheniensium, Lacedæmoniorúmque exequitur, in omnibus benignos Athenienses testans, quos nullius indigos præconii excellentes tradit Plin. tanta claritate superfluente. *Senectutem*) Senectus est nomen lassæ ætatis, sed nondum fractæ: vetustissimi omnium creduntur Athenienses & Arcades *Sacra*) diuina. Macrobius enim dixit, vetustas quidem nobis semper, si sapimus, adoranda est. *In homine venerabilis*) vnde Senatoribus maximus honor habebatur: & Lycurgus maximum honorem, non diuitum & potentum, sed pro gradu ætatis senum esse voluit, nec sanè vsquam terrarum locum honoratiorem senectus habuit. *Antiquitatis*) Antiquos putant dici supra mille annos, disputāte Tacito. *Ingentibus factis*) è quibus illa præcipuè fuere bellum aduersus Persas terra marique, Amazonum strages, Herculis gesta, Theseique, bellum Troianum, Adrasti in Thebas. Nam Pausanias libro septimo tradit Spartanos post Cadmum plurimum valuisse: ibique ab antiquissimis exordiis per varias fabulas historiásque res Achæorum diligenter enumerat. Ad hæc inter Lacedæmonios & Argiuos bella, & Thebanorum duce Epaminonda, Peloponnesiacum, & Atheniensium contra Philippum, & Lacedæmoniorum contra Alexandrum. *Fabulis*) vt iudiciū Martis in ariopago, Palladis & Neptuni contentio, Cecropis gemina forma, & quæ à Pausania innumeræ traduntur. [aliter in in fabulis.] *Iactatione*) inani gloria. Liuius taxat Athenienses tanquam verbis non factis excellentes: Athenienses inquit literis quidem verbísque, quibus solum valent, aduersus Philippum bellum gerebant. Plin. Græci genus in gloriam suam effusissimum. *Iura*) Marcus Tullius pro Flacco, Adsunt Athenienses, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur. Strabo. Populari gubernaculo vrbes Achaiæ post Ogygen habitatæ: adeo in regendis ciuitatibus famam cōpararunt, vt Italicæ gentes post susceptam aduersus Pythagoricam sectam factionem maximam legum & institutionum partem ab hisce transtulerint. Liuius ab vrbe condita, Missi Legati Athenas Spur. Posthumius Albus, P. Sulpitius Camerinus, A. Manlius: iussique inclytas leges Solonis describere, & aliarum Græciæ ciuitatum instituta moresque noscere. Dionysius non conuenit in nomine legatorum. nam scribit missum Sp. Posthumium, Seruilium Sulpitium, A. Manlium, & insequenti anno aduenisse Athenis, & ab aliis Græcis vrbibus in Italiam ferentes leges. At Pomponius iurisc. Placuit inquit publica autoritate decem cōstitui viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, vt ciuitas Romana fundaretur legibus, quas in tabulis eburneis perscriptas pro rostris proposuerunt, vt possent aptius percipi, primò decem tabulis, mox additis duabus, appellatę sunt leges duodecim tabularum: quarum ferēdarum autorem fuisse ex Decemuiris Hermodorum quendam Ephesium exulrantē in Italia. Dionysius tamē decimo libro in cōmemoratione Decemuirorum

nullum Hermodorum nominat. *Non vi-sta*) non subacta à nobis. nam cùm Romani leges ab Atheniensibus acceperant, erant Athenæ liberæ, & sui iuris, non à Philippo, neque ab alio subactę. Placet tamen vt legatur inuitis nobis, scilicet Rom. sed rogantibus vt illarum copiam facerent.

Athenas esse, quas adeas: Lacedæmonem esse, quam regas: quibus reliquam vmbram, & residuum libertatis nomen eripere durum, ferum, barbarúmque est. Vides à medicis, quanquam in aduersa valetudine nihil serui ac liberi differant, mollius tamen liberos clementiúsque tractari? Recordare quid quæque ciuitas fuerit: non vt despicias, quòd esse desierit. Absit superbia, asperitas: nec timueris contemptum. an contemnitur qui imperium, qui fasces habet? nisi qui humilis & sordidus, & qui se primus ipse cõtemnit. Malè vim suã potestas aliorũ cõtumelijs experitur:

Athenas) bonarum artium magistras & inuentrices secundum Mamertinum. eis summa vi expugnatis à L. Sylla libertatem, & quæ habuerant, reddita testatur abbreuiator Liuij: & Pausanias Adrianum multa Atheniensibus contulisse. *Lacedæmonem*) Spartam. Lacedæmones vt tradit Strabo vltimo prælio debellati apud Mantineam Græciæ principatum, quem prius adepti tenebant, vlterà recuperare nequiuerunt: vnum tamen illis quamquam hunc in modum afflictis permansit, vt nullorum aliorum ditioni subiecti sint vsque ad Romanorum imperium, à quibus eis habitus perdurat honor propter regendæ ciuitatis probitatem. Pausanias scriptum reliquit, Lacedæmonem appellatam à Lacedæmone, qui præfuit legibus Laconicæ regionis, cum Sparta filia Eurotæ, à qua & eadem vrbis cognomentum accepit. *Vmbram libertatis*) verè vmbram & quandam libertatis speciem. Aliud enim præesse cæteris, aliud pendere ab aliis. nam quamuis suis legibus viuerent, nutu tamen Romanorum regebantur. *Durum*) agreste. *Ferum*) inhumanum. *Nihil differãt*) quia omnes homines sunt, & dolores sentiunt. *Mollius*) humanius. *Non*) ideo debes recordari vt eas contemnas quòd deciderint à pristina fœlicitate. *Absit superbia*) Callisto autore, obseruandum est ius reddendi, vt in adeũdo quidem se facilem præbeat Sanũ verò consiliũ prouinciarum præsidibus Iuue. præbet sat. viij. Expectata diu tandẽ prouincia cùm te Rectorem accipiet, pone iræ frena, modúmque, Pone & auaritiæ, miserere inopum sociorum. *Nec timueris contemptum*) non debes esse tristis, & asper, quòd timeas ne à subiectis contemnaris: non enim contemnitur, qui habet liberam gladij potestatem, nisi qui vilis & auarus fuerit. *Qui imperium*) qui fasces habet, qui in magistratu maximo est: habebat enim in Achaia proconsulare imperium Maximus, quem ideo sex lictores cum fascibus præibant. *Qui se primus contemnit*) qui non seruat dignitatem suã & personæ decorum. *Potestas*) quilibet magistratus potestas dicitur, neque est officij nomen vt quidam ariolantur. Paulus de verborum significatione, Potestatis verbo plura significantur. In persona magistratuum imperium, in persona liberorum patria potestas, in persona serui dominium. Iustinianus in Institutionibus, Qui potestatem aliquam habent se excusare possunt à tutelis, vt diuus Marcus rescripsit. & ne tantùm iurisconsultorum testimonio vtamur, accedamus ad nostros. Valerius de Cassio filio Trib. pl. Postquam, inquit, illam potestatem deposuit. Tranquil. Iurisdictionem & fideicommissis etiam per prouincias potestatibus demandauit. Martialis. x. Semper pauperior redit potestas. Iuuen. satyra. x. Gabiorúmque esse potestas. Plin. senior, Promittunt dentes Draconis mites præstare dominos, potestatésque exorabiles. Tertullianus, Orate, inquit, pro regibus,

& pro principibus, & potestatibus. Sallustius, Sempérque in potestatibus eo modo agitabat, vt ampliore honore quàm gerebat dignus haberetur. Valerius de Cos. & Prætore loquens, Ne in honore, inquit, triumphi minor potestas maiori æquaretur. Secundus in Panegyrico, Meminisse debes nullam tantam potestatem cuiquã dari posse, vt non sit gratior potestate libertas. Item, Finémque potestatis alterius tanquam parum esset excipere præuenit. Manifesta deriuatione à posse deductum.

malè terrore veneratio acquiritur: longéque valentior amor ad obtinendum, quod velis, quàm timor. nam timor abit, si recedas, manet amor: ac sic, vt ille in odium, hic in reuerentiã vertatur. Te verò etiam atque etiam (repetam enim) meminisse oportet officij tui titulum, ac tibi ipsum interpretari, quale quantúmque sit ordinare statum liberarum ciuitatum. Nam quid ordinatione ciuilius? quid libertate preciosius? porrò quàm turpe, si ordinatio euersione, libertas seruitute mutetur? Accedit quòd tibi certamẽ est tecũ: onerat te Quæsturæ tuæ fama, quam ex Bithynia optimam reuexisti: onerat testimonium principis: onerat Tribunatus, Prætura, atque hæc ipsa legatio, quasi præmium data. Quo magis nitendum est, ne in longinquam prouinciam, quàm suburbanam, ne inter

Malè terrore veneratio acquiritur) Inde Silius, Et metui demens credebat honorem. Nullus enim hominum secundum Dionem sponte subiectus est, sed quando timet, potentiorem colit: quando audet, pœnas sumit de debiliore. Et Secundus in Panegyrico dixit, Non ex metu, nec terrore hominum, aut criminibus maiestatis, reuerentia nomini nostro acquiritur: quare meritas Caligula qui cunctis terribilis videri conabatur, pœnas luit. At Traianus qui amore ciuium magis lætabatur quàm veneratione fœlicissimam vitam transegit. nam certior est ex mansuetudine securitas si Senecæ credimus. *Longéque valentior*) Huc accedit Marci Tullii dictum ex libro ij. de Officiis, Sed cùm metus sit malus custos diuturnitatis, contráque beneuolentia fidelis vel ad perpetuitatem, debet bonus princeps potius diligi velle quàm timeri, à quo non [fortè] discrepat Claudianus in Panegyrico Honorii, Non sic excubiæ, nec circunstantia pila, Quàm tutatur amor, non ex torquebis amari. *Si recedas*) ab his à quibus venerationem quæris. Quis enim aut eum diligat quem metuit, aut eum à quo se metui putet? *Manet amor*) durat etiam post recessum tuum & mortem. *At*) quinimmò. Legitur etiam ac sic. vt sit sensus, sic manet vt. *Ille*) timor vertitur in odium. *Hic*) amor. *Officij tui titulum*) dignitatis tuæ nomen, quòd missus fuisti Legatus cum proconsulari imperio ad ordinandum Græcas ciuitates, & mores reformandos, vt ea constitueres, quæ ad perpetuam earum quietem essent profutura. *Tibi ipsi*) per teipsum, in vtilitatem tuam. *Quale*) cuius conditionis. *Quantum*) quàm magni negocii. *Ciuilius*) humanius. *Si ordinatio*) si pro ordinandis ciuitatibus euertantur, & liberandis subiugentur. *Accedit*) additur prædictis rationibus *Tibi certamen est tecum*) enitendum est tibi ne diuersa prioribus facias. *Onerat te quæstura tua fama*) optima fama quam in Quæstura tua tibi comparasti, exigit vt te integrè geras in hac potestate. Lego alibi ad Terentium Maximum scriptam à Domitiano epistolam, qua colligi potest Quæstorem Cæsaris in Bithynia fuisse. *Testimonium principis*) Traiani qui multis testatus est te virum summum *Tribunatu & Pretura*) in quibus magistratibus te optimè

ge ssisti. *Præmium*) virtutis tuæ. *Suburbana*) loca vrbi propinquiora & humaniora: nam Achaia Romæ quàm Bithynia vicinior. Latè tamen vocabulum suburbani vsurpauit, quamuis Cicero in Verrem de Sicilia scribens dicat, Quemadmodum propinquis vos vestris prædiis maximè delectamini, sic populo Romano iucunda est suburbanitas huiusce prouinciæ. Magis probo vt legatur quo magis nitendum est, ne in longinquam prouinciam, quàm suburbanam.

seruientes, quàm liberos, ne sorte quàm iudicio missus, ne rudis & incognitus, quàm exploratus probatúsque, humanior, melior, peritior fuisse videaris. Cùm sit alioqui, vt sæpe audisti, sæpe legisti, multo deformius amittere, quàm non assequi laudem. Hæc velim credas, quòd initio dixi, scripsisse me admonentem, non præcipientem, quanquam præcipientem quoque. Quippe non vereor in amore ne modum excesserim. neque enim periculũ est, ne sit nimium quod esse maximum debet. Vale.

Seruientes) Bithynos. parentes Romanis legibus & securibus. *Liberos*) Achæos. *Sorte*) casu. *Rudis*) inexpertus. *Exploratus*) examinatus, probatus. *Amittere*) iam partam. *Deformius*) turpius. *Laudem*) Seneca laudationem à laude differre putat, quòd illa fiat voce, vnde funebrem laudationem non laudem dicimus. hæc verò non verba hominum, sed iudicia sequatur: ergo laus etiam taciti est bene sentientis. *Præcipientem*) tanquam potiorem te. *In amore*) in officio amoris dum te moneo. *Modum*) honestam formam. *Ne sit nimium*) ne te nimis admonuerim, maximo amoris calore ductus. *Maximum*) summum, perfectum: nam libera admonitio signum est maximæ amicitiæ.

C. PLINI CAECILI SECVNDI EPISTOLARVM

LIBER NONVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS MAXIMO SVO S.

SAEPE te monui, vt libros, quos vel pro te, vel in Plantam (immò & pro te & in illum: ita enim materia cogebat) composuisti, quammaturissimè emitteres: quod nunc præcipuè morte eius audita, & hortor & moneo. Quamuis enim legeris multus, legendósque dederis, nolo tamen quenquam opinari defuncto demum inchoatos, quos incolumi eo peregisti. Salua sit tibi

SAEpe) Hunc nonum epistolarum librum præter styli similitudinem, & quòd eadē quæ in aliis multa Plinius refert, Sidonius Apollinaris eidem in limine noni libri suarum epistolarum attribuit. Cū exigis, inquit, vt epistolarū priore limite irrupto stylus noster in vlteriora procurrat, numeri suprà dicti priuilegio non contentus includi, addis & causas quibus hic liber nonus octo superiorum voluminibus accrescat: eo quòd C. Secundus, cuius nos orbitas sequi hoc opere pronuncias, paribus titulis opus epistolare determinet. Maximum hac epistola monet, (quod iam subinde fecerat) vt libros quos in Blateram viuentem composuerat, demum eo defuncto publicet, ne videatur post mortem inchoasse, cùm turpe sit pugnare cum laruis. *Blateram*) Blatera illo Mart. carmine notatur tanquam impudicus. Omnia fœmineis quare dilecta cathedris, & quæ deinceps sequuntur, multi non Blateram, sed Plantam legunt. *Pro te*) in defensionem tui. *Defuncto demum inchoatos*) post mortem Blateræ libros illos inceptos. *Incolumi*) viuente.

constantia & fama. Erit autem, si notum aequis iniquisque fuerit, non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam: sed iam paratam editionem morte praeuentam. Simul vitabis illud, οὐχ᾽ ὅσιον φθιμένοισιν ἐπ᾽ ἀνδράσιν εὐχετάασθαι. Nam quod de viuente scriptum, de viuente recitatum est, in defunctum quoque tanquam viuentem adhuc editur si editur. Statim igitur si quid aliud in manibus, differ: interim hoc perfice, quod nobis, qui legimus olim, absolutum videtur, sed iam videatur & tibi, cuius cunctationem nec res ipsa desiderat, & temporis ratio praecidit. Vale.

Constantia) fortitudinis. Legitur in quibusdam exemplaribus, non constantiae fama, sed constantia & fama. *Aequis*) bonis & amicis. *Praeuentam*) praeoccupatam, interruptam. *Morte*) Blaterae. *Illud*) celebratum dictum, οὐχ ὅσιον φθιμένοισιν ἐπ᾽ ἀνδράσιν εὐχετάασθαι) carmen est ex lib. xxii Odysseae, vbi monet Vlysses non gloriandum pro mortuis. sic ergo interpretabimur, Impietas defunctis pro viris gloriari. Quidam codices Hom. nō habēt φθιμένοισιν sed κταμένοισιν ad idem tamen. nam & in Phoenissis Euripides dixerat [illegible] id est, & illud decretum est non iniuria afficere mortuos. & Plutarchus in Solone, Illa verò lex laudatur praecipuè, quae prohibet in defunctos maledicta coniicere: nam & pium est eos sacros ducere, qui à vita discesserint, & iustum iis qui esse desierunt, abstinere: & ciuile inimicitiarum aliquando modum statuere, nec in infinitum progredi sinere. Vnde Secundus in primo dixerat, Quid tibi cum mortuis? Et Aristophanes, [illegible] Desine, desine domine Hermes, mortuo enim Cleoni conuicia dicis. Quintus Calaber in primo derelictorum ab Homero, [illegible] non enim in mortuos durat ira. sed miserandi hostes non amplius viuentes. Plin. in praefatione naturalis historię, Nec Plancus illepidè, qui cùm diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quae ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne posset respondere, Cum mortuis, inquit, non nisi laruas luctari. quo dicto sic repercussit illas, vt apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Nam testatur Marcus Tullius, maiores nostros mortuis multa iura religiosa concessisse: quare non immeritò reprehenditur Adrianus, quòd adeo naturae peruersae fuerit, vt & mortuis plurimum inuideret & detraheret. *De viuente recitatum*) Si librum [scriptum] in Blateram adhuc eo viuente recitatum esse constat. *Si habes in manibus quid aliud*) aliquod alind opus. *Hoc opus*) in Blateram. *Absolutum*) vndique perfectum. *Pracidit*) interrumpit, remouet. *Mortis ratio*) ne videaris mortuo non viuo conuicia fecisse: alii legunt temporis ratio, quod in pontificio codice scriptum inuenies.

C. PLINIVS SABINO SVO S.

FAcis iucundè, quòd non solùm plurimas epistolas meas, verumetiam longissimas flagitas, in quibus parcior fui, partim quia tuas que se

Facis) Sabino respondet non posse rescribere plures, nec longissimas epistolas, cùm materia non suppetat: ne-

que se velle scribere res inanes viro graui, & circa seria occupato.

occupationes verebar, partim quia ipse multum distringebar plerunque frigidis negocijs: quæ simul & auocant animum & comminuũt. Præterea nec materia plura scribendi dabatur: neque enim eadem nostra conditio, quæ M. Tullij, ad cuius exemplum nos vocas. Illi enim & copiosissimum ingenium, & par ingenio materia, quam tam varietas rerum, quàm magnitudo largissimè suppetebat. Nos quàm angustis terminis claudamur, etiam tacente me perspicis: nisi fortè volumus scholasticas tibi, atque (vt ita dicam) vmbraticas literas mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, cùm arma vestra, cùm castra, cùm denique cornua, tubas, sudorem, puluerem, soles cogitamus. Habes, vt puto, iustam excusationem, quam tamen dubito, an tibi probari velim. Est enim summi amoris negare veniam breuibus epistolis amicorum, quamuis scias illis constare rationem. Vale.

Frigidis) parui momenti. *Auocant*) alienant. *Comminuunt*) deprimunt Animus enim qualitatem rerum, in quibus versatur, plerunque sumit. *Vocas*) inuitas. *Varietas*) earum rerum quas maximi ponderis in rep. tractauit: & tunc bellis ciuilibus incidentibus *Suppetebat*) auxiliabatur. Alia lectio habet, Illi enim copiosissimum ingenium, & par ingenio materia. quam tam varietas rerum quàm magnitudo scilicet rerum suppetebat. nam Cornelius Tacitus in libello de causis corruptæ eloquentiæ: inter alias rationes ponit maioribus fuisse dicendi genus copiosum ob maximarum rerum incidentiam. *Angustis terminis*) scribendi: nam rarò eueniebat aliquid in rep. notabile, & longa pace, & quòd omnia arbitrio vnius regebantur. *Scholasticas*) ociosas, fictis. *Vmbraticas*) inanes. Marcus Tullius & Fabius vitam vmbratilem, ociosam, secretam, & delicatam appellant, similiter Columella moram vmbratilem. *Arma vestra*) erat enim in castris Sabinus. *Sudorem, puluerem, soles*) labores militares. *Soles*) calores. *Summi amoris*) signum, & argumentum magnæ beniuolentiæ. *Breuibus*) quales sunt meæ. *Constare rationem*) id cum ratione fecisse.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

Alius alium, ego beatissimum existimo, qui bona mansuræq́; famæ præsumptione perfruitur, certúsque posteritatis cum futura gloria viuit, ac nihil nisi præmiũ æternitatis ante oculos, pingue illud, altúmq; ociũ placeat. Etenim omnes homines arbitror oportere, aut immortalitatẽ suã, aut mortalitatẽ cogitare: &

Alius) Immortalitatẽ & bonã perpetuámque famam omnibus rebus anteponit. [*Alius putat*) alium esse sumit.] *Præsũptione*) opinione ante factum. *Posteritatis*) immortalitatis quòd sit victurus apud posteros. *Nisi primum*) nisi inter præcipua & potissima. *Ocium*) æternitatis requiem, in qua perpetuò requiescere possit. *Mortalitatẽ*) obliuionẽ sui post mortẽ. Mortalitatẽ Iuriscõsulti frequenter pro morte accipiunt.

illos quidem contendere, eniti: hos quiescere, remitti, nec breuem vitam caducis laboribus fatigare, vt video multos, misera simul, & ingrata imagine industriæ, ad mortalitatem sui peruenire. Hæc ego tecum, quæ quotidie mecum, vt desinam mecum, si dissenties tu: quanquam non dissenties, vt qui semper præclarum aliquid, & immortale meditaris. Vale.

Illos) qui student æternitati. *Contendere*, eniti ad illam præclaris operibus. *Hos*) qui non curant viuere pro se. *Non remitti*) in inibus rebus fatigari, & exerceri, vel remitti, cessare. *Caducis*) morte interituris. respicit illos qui auaritiæ causa tot periculis & laboribus vitam exponunt, & ideo industrii haberi volunt. *Ingrata imagine*) inutili prætextu. *Mortalitatem*) silentium, nec ignoro in pontificio codice, scriptum fuisse vilitatem, id est contemptum: cùm vilia non sint in precio. *Hæc ego*) communico. *Quæ quotidie mecum*) ea quæ semper mecum reputo. *Vt desinam mecum*) ita tamen vt desinam mecum talia reuoluere, si tu secus senseris.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

VErerer ne immodicam orationem putares, quam cum hac epistola accipies, nisi esset generis eius, vt sæpe incipere, sæpe desinere videatur: nam singulis criminibus, singulæ velut causæ continentur. Poteris ergo vndecunque inceperis, vbicunque desieris, quæ deinceps sequentur, & quasi incipientia legere, & quasi cohærentia: méque in vniuersitate longissimum, breuissimum, in partibus iudicare. Vale.

VErerer) Excusat orationem suã, contra Cæcilium Classicũ, tanquam in vniuersum longam, in partibus breuem: ita vt legenti tædium non afferat. *Immodicam*) nimiam. *Singulæ velut causæ*) Plures enim reos in ea accusatione fecit. Nam ministros, quibus ad turpe ministerium Cæcilius fuerat vsus, condemnandos curauit, & illum multis insuper criminibus redarguit. Erant igitur singulorum accusationes, quamuis vna oratio esset, veluti singulæ causæ. *Quasi incipientia*) tanquam si causa ibi inciperet. Ferè idem facit Marcus Tullius in Verrem, vbi multa complexus crimina, dum ad aliud transit, finiri causa videtur. *Cohærentia*) ita tam aptè coniuncta, vt tota oratio videatur, vnum corpus eadem superficie inductum.

C. PLINIVS TYRONI SVO S.

EGregiè facis (inquiro enim, & perseuero) quòd iustitiã tuã prouincialibus multa humanitate cõmẽdas: cuius præcipua pars est

EGregiè) Lætatur humanitate Tyronis in subditos, & in primis quod respectũ habeat vniuscuiusq; secundũ conditionẽ. *Inquiro enim*) interrogo qui istinc veniunt: quomodo te in Proconsulatu geras. Sunt autem interposita, ea Græci διάμεσα vocant.

Perseuero) persto in instituto inquirendi. *Commendas*) cum commendatione administras. *Prouincialibus*) Bæticis.

honestissimum quenque complecti, atque ita à minoribus amari, vt simul à principibus diligare. Plerique autem dum verentur, ne gratiæ potentium nimium impertiri videantur, sinisteritatis, atque etiam malignitatis famam consequuntur, à quo vitio tu longè recessisti: scio. Sed temperare mihi non possum, quo minus laudem similis monenti, quòd eum modum tenes, vt discrimina ordinum dignitatúmque custodias: quæ si confusa, turbata permista sint, nihil est ipsa æqualitate inæqualius. Vale.

Honestissimum quemque) principem in sua patria *Impartiri*) gratiæ potentum. Indulgere, & adhærere potentibus: facere aliquid in eorum gratiã. *Sinisteritatis*) asperitatis, quia nimium sæuerè in potentes prouinciales se gerunt. *Similis monenti*) tanquam si monerem. *Custodias*) obserues *Confusa*) vt omnes pari lance prouinciales tractes, nulla habita personarum ratione. *Inæqualius*) indignius, importunius.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

Omne hoc tempus inter pugillares ac libellos iucundissima quiete transVisi. Quemadmodum, inquis, in vrbe potuisti: Circenses erant, quo genere spectaculi ne leuissimè quidem teneor. Nihil nouum, nihil varium, nihil quod non semel spectasse sufficiat. Quo magis miror tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere. Currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla. Nunc

Omne) Circenses tanquam rẽ inanem, & nullius voluptatis notabiliter dãnat, quibus scribit se sẽper vacasse literarũ studio. *Vrbe*) negociosa Roma. *Circenses*) ludi instituti in honorem matris deum, sic dicti vel à circuitu, quòd metas circuibant, vel quòd vbi postea metæ fuerant, olim gladij ponebantur quos circuibant, ab ensibus Circenses appellati, quasi circumenses. vocati etiã megalesia, quia fierent in honorem matris deûm, quam Græci μεγάλην dicunt. Legimus apud Liuium Brutum ædem matris deûm in Palatio dedicasse, & ludos ob eandem dedicationem factos, Megalesia nuncupasse. Alij ludos magnos dictos tradidere, quòd impensa magna celebrarentur: nam Circensium pompa deorum simulacra ferebantur, victoriæ tres locabantur, & missi. xxv. exhibebantur: quorũ vltimus ærarius dicebatur, à collatione populi: interdũ inter quinos missos venationes dabant. Gellius ex autoritate Varronis scripsit curricula ludorum Circensium solennia vij. fuisse. Seruius notat Virgilium dixisse Circenses, sine adiectione ludorum, sed eius sententiæ veterum autoritas refragatur. *Nihil nouum*) quia tantùm quadrigis certatur *Tot millia virorum*) nam Roma Circensibus plurimùm oblectabatur. quod sæpe Iuuenalis testatur, vt Satyra tertia. Si potes auelli Circensibus. & xi. Ille dolor solus patriam fugientibus: illa Mœstitia caruisse anno Circensibus. & alibi dixerat duas tantùm res cogitare populum Ro. Pana

& Circenses. Ammianus insuper Marcellinus. Et est, inquit, admodum mirum videre plebem innumeram mentibus ardore quodam infuso cum dimicationum currulium euentu pendêtem. *Identidem*) frequenter. *Trahetentur*) ducerentur ad spectandum. *Hominum*) aurigarum.

fauent panno: pannum amant: etsi in ipso cursu, medióque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur, studium fauórque transibit, & repente agitatores illos equos, illos quos procul noscitant, quorum clamitant nomina relinquent. Tanta gratia, tāta autoritas in vna vilissima tunica. Mitto apud vulgus, quod vilius tunica est, sed apud quosdam graues homines: quos ego cùm recordor in re inani, frigida, assidua tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quòd hac voluptate non capiar. Ac per hos dies libentissimè ocium meum in literis colloco, quos alij ociosissimis occupationibus perdunt. Vale.

Fauent panno) factionibus aurigarum, quę diuersitate panni distinguebantur. Scriptorum aliqui meminere duarum tantùm factionum, Prasinæ & Venetæ, vt Martialis subinde, & Græca in laudem Vranii agitatoris epigrāmata. Christodorus poeta Thebanus manifestè ostendit aurigantium quatuor factiones: cæruleam, viridem, candidam, rufam: sic enim rubram appellat. Dion in Neronis vita, pariter quatuor enumerat: vnam quæ panno albo, alteram quæ fuluo vteretur, tertiam quæ viridi, quartá quæ veneto. Tranquil. in Domitiano refert, duas Circensibus gregum factiones, aureati purpureique panni ad quatuor pristinas additas: alii non purpurei, sed argentei scripsere. Prasinus autē color viridis est. Nā τὸ πράσινον viride. Miror interpretē Mart. Prasinum pro nomine proprio accepisse. venetus autem cæruleus. Vegetius enim libro quarto inquit, Ne tamen exploratoriæ naues candore prodantur, colore veneto, qui marinis est fluctibus similis, vela tinguntur. Lampridius in Heliogabalo, pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos conditura veneta comedit. Sciendum autem colorem prasinum virenti dicatum veri, rubrum æstati ignitæ, album autumno pruinis albescenti, venetum hyemi cæruleæ. *Pannum amant*) student factioni suæ, quam à colore panni dignoscunt. Hinc Cassiodorus, Pannum, panno amant. *Hic color*) verbi causa prasinus. *Illuc*) ad factionem venetam. *Ille*) venetus. *Huc*) ad factionem prasinam. *Fauor*) spectatorum. *Transibit*) ad illos agitatores, in quos transitus fuerit pannus, cui fauent. perinde ac si diceret, nulla ducuntur ratione, vt alteri partium magis faueant: sed quocunque transierit color ille, transibit & spectatorum studium maximè, vbi viderint fauorem principis inclinare, vt ad prasinum colorem Iuuenalis hoc studium damnans, inquit, Interea megalesiacæ spectacula mappæ, Idæum solenne colunt, similisque triumpho Prædo caballorum Prætor sedet, ac mihi pace, Immensæ nimiæque licet si dicere plebis, Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem Percutit, euentum viridis, quo colligo panni. Nam si deficeret mœstam attonitámque videres Hanc vrbem veluti Cannarum in puluere victis Consulibus. *Vilissima*) viridi, siue cærulea. *Mitto apud vulgus*) Taceo quòd tanta gratia & autoritas sit in vna vilissima tunica apud vulgus. *Quod vilius tunica*) quod vulgus est vilius tunica, & nullius precii. *Sed verum*) hoc magis mirandum, quòd tanta autoritas sit, apud quosdam graues homines. Hinc Cassiodorus, Omnino, inquit, stupendum, quòd in Circo supra cætera spectabilia feruor animorum inconsulta grauitate rapiatur. transit prasinus, pars populi mœret, procedit venetus, & potior turba ciuitatis affligi-

tur. nihil profitentes, feruenter insultantes, nihil patientes, grauiter vulnerantur, ad inanes cogitationes sic descenditur, tanquam de statu conditionis patriæ laboretur. *Assidua*) nam per multos dies fiebant Circenses: ex quibus vnus erat Cereri & Libero, si Tacito credimus. *Desidere*) ociari, tempus sedendo absumere. *Hac voluptate*) Spectandorum Circensium, quibus alii delectantur. *In literis colloco*) sic Marcus Tullius pro Archia, Quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat? Si quantum cæteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos: quantum ad alias voluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporum, quantum alii tribuunt intempestiuis conuiuiis: quantum denique aleæ, quantum pilæ: tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero. *Ociosissimis*) perditis, inutilibus.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

AEdificare te scribis, bene est: inueni patrocinium. AEdifico enim iam ratione, quia tecũ. Nam hoc quoque non dissimile, quòd ad mare tu, ego ad Larium lacum. huius in littore plures villæ meæ, sed duæ, vt maximè delectant, ita exercent. Altera imposita saxis more Baiano lacum prospicit: altera æquè more Baiano lacum tangit. Itaque illam, tragœdiam, hanc, appellare comœdiam soleo: illam, quòd, quasi cothurnis: hanc, quòd

AEdificare) Ante oculos ponit Romano per epistolam duas villas, quas iuxta lacum Larium tenebat: quarum alteram, quòd esset humili loco, vocat comœdiam: alteram, quòd in colle edito, tragœdiam appellat. *Inueni patrocinium*) possum me defendere exemplo tuo. nam nimia ædificandi cupiditas non caret reprehensione. *Quia tecum*) Ædifico. sic enim exemplo tuo me defendam. *Hoc*) Quod ego facio. *Non dissimile*) Est simile ei quod tu facis. Vterque enim iuxta aquam ædificabat. *Tu ædificas*) in littore, in ripa Larii. Littus est, quousque maximus fluctus hybernus à mari peruenit, idque Marcum Tullium aiunt cùm arbiter esset, primum constituisse. non dissimilis Celsi sententiæ illa Modestini. Littus publicum est quatenus maximè fluctus exæstuat & effluit. Idem iuris est in lacu, nisi is totus priuatus est. *Exercent*) Occupatum tenent in ædificando. *Saxis*) Loco edito. *More Baiano*) Ad formam & typum villarum, quæ in collibus Baiani sinus consurgunt. *Lacum tangit*) Iuxta lacum sita: nam ad Baias villæ, aliæ in collibus, aliæ in littore. *Tragœdiam*) Quia erat in edito dorso sita. stylus enim tragicus insurgit altior. *Comœdiam*) Humilem, depressam: cùm stylus comœdiæ similis sit quotidiano sermoni, & de medio petitus populo. *Cothurnis*) Si Seruio credimus, cothurnus est genus calciamenti vtrique aptum pedi, cui sententiæ concedit Suidas, addens tam mulieribus, quàm viris conuenire, & ante eum Xenophon in historiis post Thucydidem, vbi refert Theramenem cognominatum Cothurnum, quòd modò isti, modò illi adhæreret. Eo tragœdi agendis tragœdiis vtebantur: socco autem comœdi actitandis comœdiis. Inde vtrunque translatiuè, pro suo poemate vsurpatur. Fabius, Nec comœdia in cothurnos assurgit, nec contrà tragœdia socco ingreditur. Apuleius, scio tragœdiam non fabulam legere, & à socco ad cothurnum ascēdere. Martialis, Contulit ad tragicos se nostra Thalia cothurnos.

quasi socculis sustinentur. Sua vtriq; amœnitas, & vtranque possidenti ipsa diuersitate iucundior. Hæc lacu propius, illa latius vtitur: hæc vnum sinum molli curuamine amplectitur, illa editissimo dorso duos dirimit: illic recta gestatio longo limite super littus extenditur, hîc spatiosissimo xysto leuiter inflectitur: illa fluctus non sentit, hæc frangit: ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamúmque de cubiculo, ac penè etiam de lectulo, vt è nauicula iacere. Hæ mihi causæ vtrique, quæ desunt astruendi: ob ea, quæ supersunt. Sed quid ego rationem tibi, apud quem pro ratione erit idem facere? Vale.

Socculis) minoribus calciamentis amores, inquit Plin. calciarunt soccos. & alibi. Ne crepidarum tantùm obstragulis, sed totis socculis addunt. Seneca de beneficiis diminutiuo pariter vsus, tradit Cæsarem porrexisse ad osculandum pedem sinistrum, vt socculum aureum margaritis distinctum ostenderet. *Sua*) conueniens. *Vtranque*) villam. *Possidenti*) mihi domino. legitur etiam possidentibus, id est incolis. *Hæc*) comœdia. *Illa*) tragœdia. *Latius*) quia longius speculatur. *Vnum sinum*) quem efficit lacus iuxta villam. Nam cum tota ambibat, & continebat. *Dirimit*) diuidit. *Duos*) sinus, in ea Larii parte, qui nunc bilacus dicitur: v bi in duos lacus scindi videtur *Dorso*) promontorio in lacu procurrente. *Hic*) vbi comœdia. *Illic*) in dorso, vbi tragœdia. *Xysto*) relege de Xysto, & gestatione iam prænotata. *Non sentit fluctus*) quia procul à lacu. *Frangit*) repellit. *Ex hac ipsa piscari*) sic Martialis villam Apollinaris laudauerat. Nec seta longo quærit in mari prædam. sed à cubiculo, lectulóque iactatam spectatus altè lineam trahit piscis. *Astruendi vtrique*) addendi vtrique villæ, quæ supersunt. Multa sunt in his membra, quibus si addidero aliquid reddam illa vtilia. *Rationem tibi*) reddo meæ ædificationis. *Idem facere*) ædificare vt tu facis.

C. PLINIVS AVGVRINO SVO S.

SI laudatus à te, laudare te cœpero, vereor ne non tam proferre iudicium meum, quàm referre gratiam videar. Sed licet videar, omnia scripta tua pulcherrima existimo, maximè tamen illa, quæ de nobis. Accedit hoc, vna eadémque de causa. Nam & tu, quæ de amicis optimè scribis, & ego quæ de me, vt optima lego. Vale.

SI) Timet laudare Augurinũ tãquam suspectus, quòd ab eo laudatus esset, & tamen laudat. *Iudicium meum*) quid verè sentiam. *Quæ*) de nobis composuisti, quæ in laudem nostri scripsisti. *Nam & tu*) ordo est, materia, & tu quæ scribis de amicis, optimè scribis, quia tui amici sunt: & ego quæ lego de me, & in laudem nostri, puto vt optima. erat igitur amor causa vtriusque.

C. PLINIVS COLONI SVO S.

VNicè probo, quòd Pompeij Quintiani morte tam dolenter afficeris, vt amißi charitatem desiderio extendas: non vt plerique, qui tantùm viuentes amant, seu potius amare se simulant, ac ne simulant quidem, nisi quos florentes vident. Nam miserorum non secus ac defunctorum obliuiscuntur. sed tibi perennis fides, tantáque in amore constantia, vt finiri, nisi tua morte, non poßit. & Hercules, is fuit Quintianus, quem diligi deceat exemplo ipsius. Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat amissos. Iam illa quanta probitas in ore? quanta in sermone cunctatio? quàm pari libra grauitas, comitásque? quod studium literarum? quod iudicium? qua pietate cum dißimillimo patre viuebat, cùm non obstabat illi, quo minus vir optimus videretur, quòd erat optimus filius? Sed quid dolorem tuum exulcero? quanquam sic amasti viuentē, vt hoc potius, quàm de illo sileri velis, à me præsertim: cuius prædicatione putas vitā eius ornari, memoriā prorogari, ipsámq. illā, qua est raptus, ætatē posse restitui. Vale.

VNicè, Laudat Colonis fidem, qui post mortē assiduè requirebat amicū Quintianū: cuius tanta erat virtus, vt meritò hunc honorē mereretur. *Pompeij Quintiani*) Quintianum Martialis suorum carminum facit assertorem. Comendo tibi Quintiane nostros. Nostros dicere, si tamen libellos possum: quos recitat tuus poeta. Et alibi. Quoties amico diuiti nihil donat. O Quintiane liberalis est pauper. Prius fuerat Afranius Quintianus conscius Pisonianæ coniurationis: quanquam apud Tacitum corruptè legatur Quintilianus: postmodum Appius Quintianus Apuleio coniunctus amicitia. *Extendas charitatem*) acriorem proroges. *Desiderio amißi*) desiderando illum defunctum reuiuere. *Non*) facis. *Viuentes amant*) Martialis in eundē sensum. Qui præstat pietate pertinaci Sensuro bona liberalitatis, Captet forsitan, aut vicem reposcat. At si quis dare nomini relicto Post manes tumulúmque perseueret, Quærit, quid: nisi parciùs dolere. *Ac ne*) non simulant amare infelices, quia apertè illos negligunt, sed tantùm simulant amare quos fortunatos intuentur *Non secus*) pariter. *Is*) tam probatus. *Probitas*) modestia. *Cunctatio*) mora, frenum. *Par libra*) æquo examine & iudicio. Summa enim virtus condire pariter grauitatem cum comitate. *Dißimillimo*) improbo, infami, molli: nam coniecto fuisse Afranium Quintianum Senatorii ordinis, molli corpore infamem, à Nerone probroso carmine diffamatum, secundum Tacitum, & in coniuratione Pisoniana deprehensum diu indicium abnuisse: pòst promissa impunitate corruptum, quo tarditatem excusaret, Glicium Gallum præcipuum amicorum nominasse: is tamen mox periit non ex priore vitæ mollicie. *Non obstabat*) patris improbitas, & infamia, quæ interdum filiis obest. *Optimus filius*) qui se tam pudenter gereret cum parente morboso. *Exulcero*) exaggero, renouo. *Hoc*) potius velis, scilicet benedici de illo. *Prædicatione*) laudatione. *Illam ætatem*) florentem, iuuenilem. *Raptus*) rapti propriè dicuntur, ante tempus mortui.

Cornelius Tacitus C. Plinio Suo S.

Cupio preceptis tuis parere, sed aprorum tanta penuria est, vt Mineruæ & Dianæ, quas ais pariter colendas, cõuenire nõ possit. Itaque Mineruæ tãtùm seruiendũ est, delicatè tamẽ, vt in secessu, & æstate. In via planè nõnulla leuiora, statímq; delẽda, ea garrulitate, qua sermones in vehiculo serũtur, extẽdi. His quædã addidi in villa, cùm aliud nõ liberet. Itaq; poemata quiescunt, quæ tu inter nemora, & lucos cõmodissimè perfici putas. Oratiũculã vnã & alterã retractaui, quãquã id genus operis inamabile, inamœnũ magísq; laborib⁹ ruris, quàm voluptatib⁹ simile. Vale.

Cupio) Nisi epistola Secundi ex libro primo, vbi hortatur Tacitum ad venationem pariter & studium exemplo suo, tum etiam styli diuersitate aliqua sentimus, quamuis nullo exemplari addicente, has literas à Cor. Tacito scriptas fuisse Secundo, qui illi iam prænotatæ epistolæ ad vnguem respondet: non posse, scilicet Mineruæ & Dianæ simul inseruire. quare omissa venatione, tantùm studere intendit: parcè tamen, quia in æstu. Nec mirum si Secundus has vnas Taciti suis inseruit, vt eum ab omnibus secerneret, & præcipuum faceret. quod librarij non intelligentes integram lectionem in vitiosam mutarant C. Plinius Tacito, S. pro Cor. Tacitus Plinio. S. inscribentes. *Præceptis tuis*) dixerat enim Plinius, Proinde cùm venabere licebit, autore me, vt panarium & laguncula, sic etiam pugillares feras. *Aprorum*) quia scripserat se cepisse tres apros. *Conuenire*) concordare, simul satisfacere. *Quas ais pariter colendas*) nam inquit illic: experieris non magis Dianam montibus, quàm Mineruam inerrare. *Delicatè*) modicè delicatus est, quasi luxui consecratus. quod enim nunc dedicatum, prius delicatum dixêre. Fabius igitur testatur aures delicatas nihil asperum admissuras, & delicare verbum, autore Festo, significat deducere. *Vt solet*) fieri. *In secessu*) In ocio, ruri. *AEstate*) caloribus, quibus cura sanitati in primis adhibenda. *In via*) inter eundum ab vrbe in villam. *Leuiora*) minus grauia. *Delenda*) obliteranda, radenda. *Extendi*) scripsi. *Ea garrulitate*) ita infacilè. *Seruntur*) dicuntur, illinc sermo appellationem suscepit. *His*) leuioribus scriptis. *Non liberet*) non placeret nihil componere. *Quiescunt*) non exercentur à me, intacta relinquuntur. *Inter nemora*) nam scripserat. Iam vndiq; syluç, & solitudo ipsúmq; illud silentium quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Nemus pabulo idoneum, lucus religioni sacer. *Retractaui*) emendaui. *Inamabile*) quia acre & contentiosum: nã poemata magis delectant. Plautus in Bacchidibus inamabile, atque illepidum dixit. *Inamœnum*) durum, laboriosum.

C. Plinius Geminio Suo S.

Epistolam tuam iucundissimã recepi, eo maximè, quòd aliquid ad te scribi volebas, quod libris inseri posset. obueniat materia, vel

Epistolam) Geminio spondet aliquam materiam monstrare, qua libris eius inseratur. Deinde lætatur scripta sua venditari Lugduni. *Aliquid*) de me. *Libris*) tuis.

Hac ipsa) materia quam mihi tuis literis monstras. *Offendicula)* obstacula dubia. *Circumfer oculos)* rectè considera. *Et occurrent)* tibi illa offendicula. *Lugduni)* vbi erat Geminius. Lugdunum, à quo Lugdúensis prouincia, metropolis in Gallia instar arcis, situm in monte non editissimo, vbi Arar & Rhodanus amnes confluunt. de quo Plutarchus in vita Annibalis, Arar & Rhodanus amnes, ex diuersis montibus confluentes efficiunt. Quam Galli insulam appellant, ibíque Lugdunum est, celeberrima Galliç vrbs, quã à Planco Numatio Consule conditam fuisse accepimus, supra reliquas sanè ciuitates, excepta Narbone, florens temporibus Strabonis virorum ordine: nam & vsui magno illis est emporium: sed tot pulcherrima in ea opera, quæ singula illustrare singulas vrbes possent, incendium sub Nerone strauit. verùm hæc antea ciuitas opulenta ornamentum prouinciarum, quibus inserta est, & excepta centesimo ab origine sua anno exusta breui coaluit, vt sub Vitellio cum Viennensibus certare sit ausa, veteribus inter vtranque odiis. Illic Romani duces monetam argenteam, aureámque signabant. Templum ab vniuersis Gallis communi designatum impensa, & Augusto Cæsari dicatum, ante Lugduni vrbem ædificatum est, vbi fluuiorum coitio adest, & ara dignitatis eximiæ gentium sexaginta numero inscriptum habens titulum: earúmque singularum statua vna, alia subinde ingens locata est ara. Emaculandus est Liuii abbreuiator, apud quem legitur. Ara Cæsari ad confluentem maris & Rhodani dedicata. etiam restituendum, ara Cæsari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata. iuxta Lugdunensem aram edidit Caligula certamen Græcæ Latinæq; facundiæ, quo ferunt victoribus victos præmia contulisse, Tranquillo scribente, eorundem & laudes componere coactos: eos autem qui maximè displicuissent, scripta sua spongia linguáve delere iussos, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent. Ad quod Iuuenalis respiciens dixit, Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram. *Bibliopolas)* librorum venditores. *Peregrè)* in prouinciis. *Manere gratiam)* durare fauorem. *Placere)* gratiosos esse. *Collegerint)* adepti sint, id est delector placere libellos meos, tam foris quàm domi: tam apud peregrinos quàm nostros *De quo)* de quibus libellis iudicia hominum diuisa tanta diuersitate regionum conueniunt, vt eos bonos iudicent. *Discreta)* hoc magis probo, quàm discrepata.

hac ipsa, quam monstras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, & occurrent. Bibliopolas Lugduni esse non putabam, ac tanto libentius ex literis tuis cognoui venditari libellos meos, quibus peregrè manere gratiam, quam in vrbe collegerint, delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diuersitate regionum discreta hominum iudicia consentiunt. Vale.

C. PLINIVS IVNIORI SVO S.

Castigabat) Exemplo alterius monet Iuniorem remittenda quædam filio, neque semper vtendum seueritate, cùm omnes homines aliquo errore ducantur. *Ego)* dixi *Iuuene)* filio.

Castigabat quidam filium suum, quòd paulo sumptuosius equos, & canes emeret, huic ego, iuuene digresso, heus tu, nunquamne fe-

cisti, quod à patre corripi posset? fecisti dico. Non interdum facis, quod filius tuus si repentè pater ille, tu filius, pari grauitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? non hic in illo sibi, in hoc alius indulget? Hæc tibi admonitus immodicæ seueritatis exemplo pro amore mutuo scripsi, nequando tu quoque filium tuum acerbius duriúsque tractares. Cogita & illum puerum esse, & te fuisse, atque ita hoc quòd es pater, vtere, vt memineris & te hominem esse, & hominis patrem. Vale.

Quod filius tuus) id est, non aliquando facis, quæ corripi possunt? Si repentè filius tuus fieret tibi pater. *Repentè*) ex improuiso. *Tu filius*) illi fieres. *Pari*) qua tu illum reprehendis. *Grauitate*) seueritate. *Num omnes homines*) sumptum ex Antigone Euripidis. inquit enim ἀνθρώποισι γὰρ τοῖς πᾶσι κοινόν ἐστι τὸ ἁμαρτάνειν, id est hominibus enim cunctis commune est peccare. *Hic*) alius. *In illo*) crimine & re damnanda. *Indulget sibi*) nimium permisit sibi. *Hæc tibi*) ordo, admonitus exemplo culpandæ seueritatis scripsi, hæc tibi amore mutuo. Nam Martianus ad legem Pompeiam de parricidiis, Patria, inquit, potestas in pietate debet, non in atrocitate consistere. hinc, referente Papiniano, Traianus Imperator coegit patrem emancipare filium, quem malè tractabat contra patriam pietatem. *Te*) Fecisse quæ ille facit. *Quod es tu pater*) habes arbitrium in filium, quia pater es. *Hominem*, humanum vel pronum ad delicta: nam humanum est peccare.

C. PLINIVS QVADRATO SVO S.

QVanto studiosius, intentiúsque legisti libros: quos de Heluidij vltione composui, tanto impensius postulas, vt perscribam tibi, quæque extra libros, quæq; circa libros, totũ denique ordinem rei, cui per ætatem non interfuisti. Occiso Domitiano statui mecum ac deliberaui, esse magnam pulchrámque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro inter multa scelera multorum, nullum atrocius videbatur, quàm quòd in Senatu Senator Senatori, Prætorius Consulari, reo iudex

QVanto) Quadrato significat quid tractauerit antequam Heluidii vltionem aggrederetur, quóque modo illam inchoauerit & absoluerit. Et cùm primò vix à Senatoribus audiretur, & à quibusdam deterreretur, postremò assecutus sit, quod optauerat, peracto reo Publicio Certo, qui libris à Secundo diuulgatis, intra paucos dies periit. *Circa libros*) pertinentia ad causam. *Per ætatem*) quia cùm Secundus Publicium accusauit, Quadratus puer erat. *Occiso Domitiano*) à Stephano Domicillæ procuratore, & Clodio Corniculario, ac Maximo Parthenii Liberto, & Saturio Decurione cubiculariorum, denique à quibusdam è gladiatorio ludo non ignaris Parthenio, & Domitia eius vxore, cum Norbano ac Petronio. sed hæc latius in Panegyrico. *Proferendi*) demonstrandi per egregia facta. *Inter multa scelera multorũ*) inter immensa crimina patrata à multis. *Senator*) Publicius Certus. *Senatori*) Heluidio filio.

manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Heluidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo, qui metu temporum nomen ingens, parésque virtutes secessu tegebat. Fuerat cum Arria & Fannia, quarum altera Heluidij nouerca, altera mater nouercæ. Sed non ita me iura priuata, vt publicum fas, & indignitas facti, & exempli ratio incitabat. Ac primis quidem diebus redditæ libertatis pro se quisque inimicos suos, duntaxat minores incondito turbidóque clamore postulauerat simul, & oppresserat. Ego & modestius, & constantius arbitratus immanissimum reum non communi temporum inuidia, sed proprio crimine vrgere. Cùm iam satis ille primus impetus deferbuisset, & languidior in dies ira ad iustitiam redisset, quanquam tum maximè tristis amissa nuper vxore, mitto ad Anteiam (nupta hæc Heluidio fuerat) rogo vt veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret. Vt venit, Destinatum est, inquam mihi, maritum tuum non inultum pati, nuncia Arriæ & Fanniæ (ab exilio enim redierāt) cōsule te cōsule illas, an velitis

Manus intulisset) causa necis fuisset, quòd quasi scenico exordio, sub persona Paridis & Oenonæ diuortium Domitiani cum vxore Heluidius tractasset, referente Dione. *Metu temporum*) Domitiano imperante cum bonis omnibus viris immineret mortis periculum ob virtutes. *Nomen*) famam *Secessu*) ab vrbe, & negociis ciuilibus. *Nouercæ*) Fanniæ. *Mater*) nouercæ. *Arria*) prioris Arriæ filia, mater Fanniæ. *Iura priuata*) illorum amicitia. *Vt publicum fas*, sicut amor publicæ iustitiæ. *Exempli ratio*) vt posteris exemplum darem, non criminandos bonos, cùm inuenturi essent, qui illorum iniurias vlciscerētur. *Redditæ libertatis*) creato imperatore Nerua. In Capitolio nostro seculo eluxit hic titulus. Libertati, ab Impe. Nerua Cæsare August. anno ab vrbe condita. D. cccxxiiij. *Pro se*) respectu suo. *Postulauerat*) accusauerat. Dion scribit ingentem tumultum exortum, quòd Nerua principe facto statim omnes suos inimicos accusarunt. vnde ferunt Frontinum Consulem dixisse, quòd malum esset habere Imperatorem, sub quo nulli liceret aliquid facere, Domitianum sanè demonstrans: sed peius sub quo omnibus omnia: quare Nerua in posterum vetuit, talia promiscuè fieri. *Immanissimum*) crudelissimum Publicium. *Communi inuidia*) concordi omnium maleuolentia in eos, qui temporibus Domitiani vsi fuerant. Nam tales sub Nerua, & Traiano vulgo inuisi fuerunt. *Proprio*) priuato. & atrocitate criminis in Heluidium commissi fisus, non temporis occasione. *Ira*) iudicum. *Tristis*) mœstus, lugubris. *Amissa*) mortua. *Vxore*) alia à Calphurnia cum qua supremum vixit. In epistolis ad Traianū asserit se habuisse duas vxores. *Anteiam*) Anteia C. Anteii iussu Neronis interfecti filia. de quo Tacitus plura lib. xvi. *Limine*) domo. Iosephus asserit. vij. diebus lugeri mortuos solitos. Seneca, viris nullum lugendi tempus legitimum, quia nullum honestum: annum verò fœminis ad lugendum constituisse maiores, non vt tam diu lugerent, sed ne diutius, sic Dionysius in suis antiquitatibus: sic Ouidius in Fastis. nisi iussu Senatus citius finiretur. Plutarchus refert Lycurgum præfiniuisse leges flendi, intra vndecimum diem, Numam verò pro ætatibus, & temporibus lugendi modum statuisse: puerum non lugeri trimo minorem, neque etiam natu grandiorem plures menses quàm vixisset annos vsque ad decem. & prolixiore fletu ætatem lugeri nullam. Ab exilio enim

redierant) nam Nerua quoscunque Domitianus exterminauerat edicto publico restituit, quo pariter diuus Ioannes apostolus ab exilio Pathmi liberatus est, consentientibus Græcis & Latinis autoribus.

ascribi facto, in quo ego comite non egeo. Sed non ita gloriæ meæ fauerim, vt vobis societatem eius inuideam. Perfert Anteia mandata: nec illæ morantur. Opportunè Senatus intra diem tertium. Omnia ego semper ad Corellium retuli, quem prudentissimum ætatis nostræ sapientissimúmque cognoui: in hoc tamen contentus consilio meo fui, veritus ne vetaret. (Erat enim cunctantior, cautiórque) sed non sustinui inducere in animum, quo minus illi eodem die facturum me indicarem: quod an facerem, non deliberabam, expertus vsu, de eo, quod destinaueris, non esse consulendos, quibus consultis obsequi debeas. Venio in Senatum, ius dicēdi peto, dico paulisper maximo assensu: vbi cœpi crimē attingere, reū destinare, adhuc tamē sine nomine, vndiq; mihi reclamari. Alius, sciamus qui sit, de quo extra ordinē referas: alius, Quis est ante relationem reus: alius, salui simus, qui supersumus.

Ascribi facto) participes accusationis esse. *Non tam gloriæ meæ fauerim*) non studeo tantum meæ laudi: quin vos libenter socios assumam. *Illæ*) Arria, & Fannia. *Senatus*) habetur. *Omnia*) à me gerenda. *Retuli*) proposui in disceptationem: vtebatur enim Corellio Ruffo magistro, & rectore. *Prudentissimum*) scientia iuris consultissimum. Prudentes dicuntur, qui iuris scientiam tenent. Sunt tamen qui legant. prouidentissimum, vt qui longè prouideret, quæ futura essent. *Ne vetaret*) ne retineret me ab accusatione Publicij. *Cunctatior*) tardior in rebus gerendis. *Inducere in animum*) mihi persuadere. *Quo minus*) quin. sensus est, Volui quidem ea die, qua eram Publicium accusaturus, indicare Corellio, quid essem facturus, cùm omnino constituissem illum accusare, neque dubitaré quid facerem. *Vsu*) experientia. nā didici experientia magistra, quod nullum debemus consulere super illa re, quam penitus deliberauimus facere: præsertim eos viros quorum consiliis, etiam contra nostram sententiam standum est. *Crimen attingere*) rem ipsam aggredi, & ad narrationem peruenire. *Reum destinare*) Publicium destinare, designare quem accusarem. Destinare enim designare. Curtius, Intellectum est mare destinare ab ignaris naturæ eius. Cæsar interdum pro retinere, & quod plerunque facit Apuleius, pro ligare. At in frequentiori vsu pro deliberare. Emendanda dictio, apud Columellam lib. xiij. cap. xviij. Et cùm picem, inquit, fundo destinauit. pro destillauit. Destinare item emere, si Marcello credimus. *Sine nomine*) sed per certa signa. *Reclamari*) reclamabatur à Senatoribus. *Alius*) Senator dicebat. *Extra ordinem*) antequam relatum sit, de quo dicturus esses. *Relationem*) propositionem criminis & rei apud Senatum. Titulus est in codice de relationibus. Tacitus decimotertio. Meminit patribus licere, quoties ius dicendi accepissent, quæ vellent exprimere, relationémque in ea postulare. Hinc apud eundem legitur Thraseam non obtinuisse, vt vetita gratiarum actione ambitio cohiberetur, abnuentibus Consulibus ea de re relatum esse. *Supersumus*) ab accusationibus liberi sumus, postquam mala tempora euasimus: quibus multi Senatores rei periere.

Audio imperturbatus, interritus: tantum suscepta rei honestas valet, tantúmque ad fiductam vel metum differt, nolint homines, quod facias, an non probent. Longum est omnia, quæ tunc hinc inde iactata sunt recensere. Nouissimè Consul Secunde, sententia loco dices, si quid volueris. Permiseris inquam, quod vsque adhuc omnibus permisisti. Resido. Aguntur alia interea. Me quidam ex consularibus amicis secreto, accuratóque sermone, quasi nimis fortiter incautéque progressum corripit, reuocat, monet, vt desistam: adiecit etiam, Notabilem te futuris principibus fecisti. Esto, inquam, dum malis. Vix ille discesserat, rursus alter, Quid audes? cur ruis? quibus te periculis obijcis? quid præsentibus confidis incertus futurorum? Lacessis hominem iam præfectum ærarij & breui Consulem. præterea qua gratia: quibus amicitijs fultum? nominat quendam, qui tunc ad orientem amplissimũ & famosissimũ exercitũ, non sine magnis dubiisque rumoribus obtinebat. Ad hæc ego, Omnia pcepi, atq; animo mecũ ante pegi: nec recuso, si ita casus attulerit, luere pœnas ob honestissimum factũ, dũ flagitiosissimũ vlciscor. Iam

Audio inturbatus) constanter quæ dicebantur audio. Si legeris inturbatus, intellige, dum dicerem interrumpebar à prędictis, sed semper perstiti interritus. *Tantúmque*) sensus, multum differt ad augendum fiduciam, si causa sit iusta: vel metum, si iniusta, & si homines nolint, aut nó probent quod facias: nolebant enim multi Publicium accusari. iusta tamen Secundum facere sciebant, quod illi magnam fiduciam dabat. *Iactata*) dicta: in antiquissimo codice scribitur facta [*Secunde*) ô Plini.] *Sententia loco*) pro sententia tua quam dicturus es super ea re de qua iam relatum est, & Senatum habebant: nam concedebatur, vt loco sententiæ dicerent Senatores, de quacunque re voluissent. quare Tacitus libro iij. dicendæ primo loco sententiæ. Item. xiiij. C. Cassius, inquit, sententiæ loco in hunc modũ disseruit & Seneca in ludo Claudij, si tamen ille libellus est Senecæ, Surrexit inquit Augustus sententiæ suæ loco dicendæ, & summa facundia disseruit. Quid si legeris secundo sententiæ loco, vt in aliquibus legi exemplaribus: & referatur ad illud Cic. ad Atticum. Et ille secundus in dicendo locus habet autoritatem penè principis. Priorem sensum potius probamus. nam ipse lib. v. dixerat loco sententiæ Homullum postulasse. *Dices*) orationem habebis. *Permiseris*) rogo permittas. An melius permiseras, id est, iam hoc mihi concesseras. *Quod hucusque permisisti omnibus*) vt loco sententiæ dicerent quicquid voluissent. *Aguntur*) à Senatoribus. *Alia*) aliæ res iam relatæ. *Accuratóque*) sollicito, diligenti. *Progressum*) excessisse in loquendo. *Notabilem*) insignem, dignum nota. antiqua lectio habet, notabilem me futuris principibus, scilicet ad futurum, ad id tamen. *Esto*) concedo me notabilem futurum. *Dum*) dummodo fecerim mé notabilem. *Malis*) principibus, quos paruipendo. *Alter*) Senator, inquit. cur, quid si quo vt est in antiquissimo codice? *Præsentibus*) præsenti Reip statu incertus futurorum, ad quem post Neruam imperium peruenturum sit. *Præfectum ærarij*) Publicium: repete prænotata à nobis de præfecto ærarij. *Consulem*) futurum. *Qua*) maxima. *Quendam*) amicum. *Publicij*) incertum quis esset ille præfectus orientis, sub Nerua. *Dubijs*) ambiguis, an futurus Cæsar post

Neruam, id est quem aliqui inopinabantur electum iri imperatorem. *Ad hæc ego respondi*) omnia percepi. versus ex sexto Virgilii vbi inducit Æneam respondere Sibyllæ.

censendi tempus. Dicit Domitius Apollinaris, Consul designatus, dicit Fabritius Veiento, Fabius Posthumius, Vectius Proculus, collega Publicij Certi, de quo agebatur: vxoris autem meæ, quam amiseram, vitricus: post hos Ammius Flaccus, omnes Certum nondum à me nominatum, vt nominatum defendunt: criménque quasi in medio relictum defensione suscipiunt. Quæ præterea dixerint, non est necesse narrare, in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum verbis persecutus. Dicunt contrà Auidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus, iniquissimum esse, querelas dolentium excludi: ideóque Arriæ, & Fanniæ ius querendi non auferendum: nec interesse cuius ordinis quis sit, sed quam causam habeat. Cornutus, datum se à Consulibus tutorem Heluidij filiæ, petentibus matre eius, & vitrico: nunc quoque non sustinere deserere officij sui partes, in quo tamen, & suo dolori modum imponere, & optimarũ fœminarum perferre modestissimum affectum: quas contentas esse admonere Senatum Publicij Certi cruentæ adulationis: & petere, si pœna flagitij manifestissimi

Censendi tempus) dicendi sententiam tempus aduenerat. *Posthumius*) antiquissimus codex habet Maximinus. *Vectius Proculus*) alibi meminit Proculum virum eruditũ carmina scripsisse, quod etiam colligitur ex carmine Martialis libri primi. Fuit & Eutychius Proculus, quo grammatico vsus est Antoninus philosophus: ideo ad Proconsulatum vsque prouecto. & Claudius Proculus Prætor sub Adriano. pariter & Flauius Proculus. Item Lusianus Proculus Senator sub Domitiano, & eius necis vates Larginius Proculus, vt alios omittam. *Ammius Flaccus*) in quibusdam exemplaribus legi Annius Flaccus. *In medio*) in communi. *Libris*) à me publicatis. *Ipsorum verbis*) quibus ipsi dixerant: nullum verbum immutando. *Contra*) nominatos Senatores. *Quietus*) dicit. *Excludi*) repelli: non audiri. Cuius ordinis quis sit ille qui accusetur: an Senator, an alterius conditionis, sed omnibus æquè ius præstandum. *Quàm*) bonam vel malam. *Cornutus*) inquit. *Tutorem*) tutela secundum Seruium, referente Paulo, est vis, ac potestas in capite libero constituta ad tuendum eum, qui propter ætatem suam sponte se defendere nequit, iure ciuili data ac permissa: tutores autem sunt qui eam vim ac potestatem habent, ex qua re ipsi nomen acceperunt: itaque appellantur tutores, quasi tuitores ac defensores: sicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur. *Datum à Coss.*) Claudius Tranquilli testimonio sanxit extra ordinem tutores à Coss. darentur. & Iustinianus, vt veteres Iurisconsultos taceamus. si cui, inquit, nullus omnino tutor datus fuerat, ei dabatur quidem in vrbe Romana à Prætore vrbano & maiore parte Tribunorum plebis ex lege Atilia: in prouinciis verò à præsidibus prouinciarum ex lege Iulia & Titia, postea Consules pupillis tutores, ex inquisitione dare cœperunt: deinde Prætores ex constitutionibus filiæ minori: duas enim filias habuit Heluidius filius. *Matre eius & vitrico*) nam Heluidii vxor eo mortuo alium maritum duxit: illa igi-

tur cum marito nouo, qui vitricus erat puellæ, petiuerat à Coss. vt Cornutus ei daretur tutor. *Officij sui*) vt vlcisca-tur parentem illius, cui datus fuerat tu-tor. *Imponere modum suo dolori*) non indulgere dolori, sed cohibere illum, & ratione procedere. *Ferre*) tolerare, excusare. Antiquus codex habet per-ferre. *Fœminarum*) Arriæ, & Fanniæ, [Anteiæ.] *Affectum*) dolorem, cruen-ti adulatoris, vel cruentæ adulationis, qui sua adulatione occiderit Heluidium.

remittatur, nota Certo quasi censorio inura-tur. Tum Satrius Rufus medio ambiguóque sermone, Puto, inquit, iniuriam factam Publi-cio Certo, si non absoluitur: nominatus est ab amicis Arriæ, & Fanniæ, nominatus ab ami-cis suis nec debemus soliciti esse. Idē enim nos, qui bene sentimus de homine, iudicaturi su-mus: si innocens est, sicuti & spero, & malo, do-nec aliquid probetur, credo poteritis absoluere. Hæc illi, quo quisque ordine citabantur. Veni-tur ad me, consurgo, vtor initio, quod in li-bro est: respondeo singulis. Mirum, qua in-tentione, quibus clamoribus omnia excepe-rint, qui modò reclamabant: tanta conuersio, vel negotij dignitatem, vel prouentum ora-tionis, vel actoris constantiam subsecuta est. Finio. Incipit respondere Veiento: nemo patitur, obturbatur, obstrepitur: adeo qui-dem, vt diceret, Rogo, Patres C. ne me cogatis implorare auxilium Tribunorum. Et statim

Remittatur) nō permit-tendo illum accusare. *Nota*) ignominia. *Quasi censoria*) maxima. Facultas e-nim Censoribus fuit nota-re vnumquemque ordi-nem, vt qui Senator esset, eiiceretur Senatu, qui e-ques Romanus, equum publicum perderet: qui plebeius in ceritum tabu-las referretur, & ærarius fieret. De Præfectis insuper eminentissimis iudicabāt, excepto Præfecto vrbis Romæ, si Trebellio Pol-lioni fides præstanda, & consulibus ordinariis, & rege sacrorum, ac maxi-ma virginum Vestalium: si tamen incorrupta per mansisset. Erat enim Cen-sura amplissimus magi-stratus, & quodammodo perfectissimum Reipubli-cæ culmen, maximæ o-mnium reuerentiæ, pluri-mæque potestatis, cùm in aliis rebus, tum ad morum emendationem: de qua plurima Liuius, Plutarchus, Dionysius, Gellius, Asconius. *Inuratur*) imprimatur, vstuletur. Liuius, Patrum memoria insti-tutum fertur, vt Censores motis è Senatu ascriberent notas. *Medio*) qui poterat trahi quoquo versum. *Ambiguo*) anci-piti. *Iniuriam*) si causa non cognosce-tur. *Absoluitur*) prius cognita cau-sa. *Nominatus*) tanquam reus, & noxius. *Amicis Arriæ & Fanniæ*) Quieto, & Tertullo. *Amicis suis*) Apollinari. & reliquis. *Soliciti esse*) timere, quia res agitur sub rectissi-mis iudicibus. *Probetur*) testes pro-ducantur, aduersus Publicium. *Absoluere*) liberum sinere. *Hæc illi*) di-xerunt eo ordine, quo quisque cita-bantur ad dicendum. Super verbo quisque quam vim habeat lege in Pa-negyrico. *Exceperint*) probauerint, in-tellexerint. *Negotij dignitatem*) di-gnam materiam insectandi nocentes, & miseros vindicandi *Prouentum*) suc-cessum. *Actoris constantiam*) fortitu-dinem mei dicentis. *Veiento*) Fabri-cius Veiento à Iuuenale, prudens ap-pellatus. Fabricii adhuc extat illa anti-qua memoria. Imperatori Cæsari Ves-pasiano Augusto Pontifici Maximo Tr. Pot. iii. Imp. xii. PP. Coss. iii. Des. S. C. quod vias vrbis negligentia supe-riorum temporum coruptas insti-tuit. Lucius Fabricius. Caius Furius Cur. Viar. Faciendum curauit. *Obstrepitur*)

strepitum, faciunt contra Veientonem ne audiretur: nam is defendere conabatur Publicium Certum, ne & ipse pariter traheretur in periculum, quia sub Domitiano summus fuerat adulator. *Auxilium Tribunorum*) qui præsto erant oppressis. & referente Appiano, quando Tribuno libuisset Senatum dissoluere licebat.

Murena Tribunus, Permitto tibi vir clarissime Veiento dicere. Tunc quoque reclamatur. Inter moras Consul citatis nominibus, & peracta discessione mittit Senatum, ac penè adhuc stantem, tentantémque dicere Veientonem relinquit. Multum ille de hac (ita vocitabat) contumelia, questus est Homerico versu, ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί. Non ferè quisquam in Senatu fuit, qui non me complecteretur, exoscularetur, certatimq; laudem cumularet, quòd intermissum iamdiu morem in publicum consulendi, susceptis propriis simultatibus, reduxissem: quòd denique Senatum inuidia liberassem, qua flagrabat apud ordines alios quòd seuerus in cæteros, Senatoribus solis dissimulatione quasi mutua parceret. Hæc acta sunt absente Certo. Abfuit enim seu tale aliquid suspicatus, siue vt excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Cæsar ad Senatum non remisit. Obtinui tamen quod intenderam. nam collega Certi consulatum, successorem Certus accepit: planéque factum est, quod dixeram in fine, Reddat præmium sub optimo principe, quod à

Murena) Licinios Murenas cognominatos Macrobius indicat, quòd pisce Murena effusissimè delectati sint. *Nominibus*) Senatorum. *Peracta discessione*) discussis sententiis Senatorum per discessionem, de qua alibi apertius. *Mittit*) soluit. ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί. id est ô senex sanè multum te iuuenes premunt bellatores. nam Secũdus iunior erat Veiẽtone. Carmen est ex octauo Iliados. vbi Diomedes alloquitur Nestorem in pugna circũsessũ à Troianis. Comeon aleatorem mordens Rhodophanta, tradente Athenæo, eũdem versum ferè vsurpauit, ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι κυβευταί. id est, ô senex sanè multum te iuuenes premunt aleatores. Fabius Quintilianus libro decimo videtur Secundum & alios oratores Secundo contemporaneos per ista significasse. Sũt enim summa hodie, quibus illustratur forum ingenia: namq; & consumati iam patroni veteribus æmulantur, & eos iuuenum ad optima tendentium imitatur ac sequitur industria. *Morem*) liberè dicendi, & fortiter accusandi. *Intermissum*) desuetum metu malorum principum. *Simultatibus*) inimicitiis. *Inuidia*) odio, maleuolentia, qua flagrasset nisi Publicium permisisset accusari. *Alios ordines*) cæteros magistratus, an magis sequestrem & plebeium. *Cæteros*) reos qui non erant senatores. *Dissimulatione quasi mutua*) tergiuersando nolle intelligere, nec plectere crimina alicuius senatoris: ne sua pariter plecterentur, sed ita videbantur se gerere, vt vnus alteri indulgeret possumus imprimis respicere Veientonem tuentem Publicium, quia vterque delator fuerat. *Tale aliquid*) quòd accusandus veniret. ideo ægritudinem simulauit. *Siue*) non ficta fuit infirmitas. *Relationem*) cùm Cæsar intellexisset quæ gesta essent in Senatu contra Certum, non remisit Senatui, vt reum peragerent. *Cæsar*) Nerua. *Obtinui*) à Cæsare. *Intenderam*) proposueram. *Collega*) Vectius, Proculus socius Publicii in præfectura. *Successorem*) ambiguum an in

præfectura

præfectura ærarij, an in Consulatu. nam suprà de eo loquens dixerat. & iam consulem. ego mallem in consulatu, in quo designatus fuerat à Domitiano, sed cum honorem nondum inierat. *Premium*) consulatum, adulationis præmium. *Optimo*) Nerua.

pessimo accepit. Postea accessionem meam vtcunque potui, recollegi: addidi multa. Accidit fortuitum, sed non tanquam fortuitum, quòd editis libris Certus intra paucissimos dies implicitus morbo decessit. Audiui referenteis hanc imaginem menti eius, hanc oculis oberrasse, tanquam videret me sibi cum ferro imminere. Veráne hæc, affirmare non ausim: interest tamen exempli, vt vera videantur. Habes epistolam, si modò epistolam cogitas libris quos legisti non minorem: sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

Pessimo] Domitiano. *Recollegi*) reduxi in memoriam. *Addidi multa*) conuenit cum illo ex libro primo, vbi tradit non eadem publicari quæ dicuntur. *Sed tanquam fortuitum*) sed ratione aliqua: nam sapientum quidam in fortuna aliquid esse putant. sed eius improuidos casus ignorari à nobis. Fortuitum igitur videtur quòd Publicius paulo pòst decesserit, non tanquam fortuitum: quod conscientia pressus & dolore in morbum inciderit. *Libris*) de vltione Heluidij. *Referentes*) narrantes mihi Heluidium. *Respondere mihi*) laudare meam actionem, & gratias agere pro vltione sua: an respondere, id est consulere quomodo dicerem. sed si legimus me sibi cum ferro imminere, quæ scriptura est in pontificio exemplari, melius procedet. *Veráne*) sint. *Interest tamen exempli*) pertinet tamen credere fuisse vera, vt tali exemplo mali deterreantur. *Modum epistolæ*] mensuram. alia lectio habet, si modò epistolam cogites libris quos legisti non minorem.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

NEc ipse tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide, quàm de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio: nos certè meremur vt sit aliqua, non dico ingenio: id enim superbum, sed studio, sed labore, & reuerentia posterûm: pergamus modò itinere instituto, quod vt paucos in lucem famámque prouexit, ita multos è tenebris & silentio protulit. Vale.

NEc) Hortatur Tacitum ad comparãdam sibi æternitatem scriptis. *Tibi plaudis*) tibi blandiris & places, tua nimium amas. *Ex fide*] Verè. *Cura nostri*] Futura sit de nobis. *Non dico*] Quod mereamur aliquam curam nostri propter ingenium excusum. *Studio & labore*] Circa disciplinas. *Reuerentia posterorum*) Quam posteris habemus, quibus studemus aliqua literarum monumenta relinquere. *Quod vt paucos*) Sicut pauci per literas ad summum gloriæ culmen peruenerunt, multi tamen per illas immortales facti sunt.

C. PLINIVS FALCONI SVO S.

REfugeram in Thuſcos, vt omnia ad arbitrium meum facerem, at hoc ne in Thuſcis quidem: tam multis vndique ruſticorum libellis, & tam querulis inquietor, quos aliquanto magis inuitus, quàm meos lego. nam & meos inuitus. retracto enim actiunculas quaſdam, quod poſt intercapedinem temporis & frigidũ, & acerbum eſt. ratiocinationes, quaſi abſẽte me, negligũtur. interdũ tamen equum conſcendo, & patremfamiliæ hactenus ago, quòd aliquam partem prædiorum, ſed pro geſtatione percurro. Tu conſuetudinem ſerua, nobiſque ſic ruſticis vrbana acta perſcribe. Vale.

REfugerã] Seceſſerat in Thuſcos Secundus vt libertiùs & ociofius viueret: ſed ſcribit non minus ibi moleſtari negociis ruſticis ingruentibus: interdum tamen ſtudere. Peruetuſta lectio non Falconi, ſed Mamiliano hanc epiſtolam ſcriptam fuiſſe monſtrat. *In Thuſcos*] in villã iuxta Tifernium Tyberinum. *Ne quidem*] poſſum facere ad arbitrium meum. *Libellis*] ſupplicationibus, lamentationibus. *Quos libellos*) alluſit ad nomen. nam qui porriguntur principi vel Senatui, vel alicui magiſtratui, poſtulantes aliquid, libelli dicuntur, ſic & parui libri, vt ſuos frequenter Secundus ſolet appellare. *Inuitus*] quia ſunt illiteratiſſimi. *Meos inuitus*] lego, quia interturbor: & iam difficile eſt poſt temporis ſpatium reſumere priorem intentionem. *Retracto*) emendo. *Actiunculas*] breues actiones, oratiunculas, quod magis placet: quamuis alij non actiones, ſed ratiunculas legant, vt ſit ſenſus, ego reuideo quoſdam calculos rei meç familiaris, quod poſt longum temporis ſpatium eſt inane & importunum: & ideo rationes ita curantur tanquam ſi eſſem abſens, i. fermè negliguntur. placet prior lectio. *Intercapedinem*] ſpatium. *Serum*] ſunt qui legant frigidum. ſ. deperdito actionis calore iners. *Acerbum*] intempeſtiuum, inopportunum. *Rationes*] rerum ruſticarum calculi. Varro libro primo, rei ruſticæ, vbi ratio cum orco habetur, ibi non modò fructus eſt incertus, ſed etiam colentium vita. Columella etiam rationem calculorum dixit. & ibidem, ſed nec conditum cum fide rationibus inferunt. quanquam idem alibi dicat, ratiocinator calculo poſito. quod ideo allegauimus, quoniam in aliquo exemplari legitur ratiocinationes, non rationes. *Quaſi abſentes*] Tanquam ſi non eſſemus ruri. exemplaria peruetuſta habent, quaſi abſente me, in eundem ſenſum. *Patrem familiæ ago*] Facio patrisfamiliæ officium, viſendo meorum prædiorum partem. *Hactenus*] In hoc ſolo. *Pro geſtatione*] Cauſa geſtationis magis quàm viſendi prædia. duplex enim corporis exercitatio, aut pedib. aut geſtatione, ſed geſtabantur equo, aut vehiculo, aut lectica, vel naui. *Sic ruſticis*] Sic occupatis circa res ruſticas.

C. Plinius Mamiliano Suo S.

Vmmam te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo genere venandi non miror, cùm historicorũ more scribas numerum iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat, nec libet: non vacat, quia vindemiæ in manibus: non libet, quia exigua. Deuehemus tamen pro nouo musto, nouos versiculos tibi, quos iucundissimè exigenti, vt primùm videbuntur deferbuisse, mittemus. Vale.

Vmmam) Non sibi occupato circa steriles vindemias licere venari, nec placere, scribit Mamiliano, sed pro musto nouos versiculos pollicetur. *Isto genere*) quo in istis regionibus vtuntur. *More historicorum*] qui cùm volunt significare copiam occisorum, vel captiuorum, aut hostium fuisse adeo magnam, vt recenseri non potuerit: dicunt numerum non potuisse iniri. nam inire numerum, est numerare. *Nec vacat*] occupatis circa vindemias. *Nec libet*] tristibus nobis ob sterilitatem earũ. *Deuehemus*] deducemus ex ingenio nostro: sicut vinum ex canali. *Nouo musto*] videtur parelcon esse nouo, cùm mustum sit nouum vinum. & mustea res pro nouella & recenti vsurpetur: nisi tamen additum, vt responderet nouis versiculis. *Exigenti iucundissimè*] tibi petenti cum maxima lætitia. *Deferbuisse*] defæcatos esse & purgatos, quod solet fieri vino deferuescenti.

C. Plinius Genitori Suo S.

Ecepi literas tuas, quibus q̃reris tædio tibi fuisse q̃uis lautissimam cœnam, quia scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex

Ecepi] Permittendas esse vnicuique suas voluptates ostendit: nam si cœnam (inquit Genitor) damnasti parasitis refertam, nonne credis aliquibus nostram tædio esse, quoties introducitur lector aut lyristes? *Scurræ*] scurra est, qui risum captat non seruata dignitate personarum. diminutiuo eius scurrula vsus est Apuleius in suo asino. *Cinædi*] qui muliebria patitur, is cinædus dicitur. vnde à Virg. in Priapeis, & ab Apuleio festiuiter cinædi pro puellis vsurpantur, quòd officium eorum sustineant: dicti ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὰ αἰδοῖα, id est, à motu verendorum: vel cinædus dictus tanquam κενὸς αἰδοῦς, id est, vacuus verecundia. *Moriones*] qui natura, stultitia risum excitat dictis factisve insulsis morio appellatur. μωρὸς .n. fatuus & stultus, & morari cùm prima longa significat fatuum esse. vnde Tranquil. scribit Claudium inter homines desisse morari producta prima syllaba, hoc est, non amplius fatuum esse mortis interuẽtu. In morionẽ lusit acutissimè Mart. in illo carmine, Morio dictus erat, viginti millibus emi, Redde mihi nummos Gargiliane, sapit. tanquam pluris venirent stulti quàm sapientes. & alibi, hũc verò acuto capite & auribus lõgis, quæ sic mouẽtur, vt solẽt asellorũ: qs morionis filiũ neget? Certè emẽdãdus satis obuius error apud Iuriscõsultũ. ff. xxj. titulo de edicto ædilitio. vbi corruptè legũt morionẽ: quamuis, inquit, nõ valdè sapientẽ seruũ venditor præstare debeat.

tamen si ita fatuum vel morionem vendiderit, vt in eo vsus nullus sit, videri vitiū. *Inerrabant*] versabantur, transcurrebant. Lucianus in sympoſio, Ariſtænetum refert conuiuiis introduxiſſe poſt medium conuiuium quendam hominem ridiculum, deformem, capite raſo, cum quibuſdam ſolùm capillis in vertice rectis, vt & dicendo & faciendo ludicre aliquid, conuiuas magis ad riſum diffunderet. hic ergo ſeipſum confringens & diſtorquens ita ſaltabat vt ridiculoſior videretur, & crepitu anapæſta lingua Aegyptia differebat, demum aſtantes mordebat: ideò cæteri ridebant: verùm cùm Alcidamanta cynicum pupugiſſet, eum melitæum catellum appellando, iratus ille, vt qui iamdudum conuiuarum oculos teneret & ſibi præſtaret: nudatúſque ipſum ad certamen pancratium inuitauit, ſinminus, ſe illum baculo percuſſurum minabatur: ſic ille ſatyrio accepta luctandi conditione feriebat & feriebatur: interim præſentium quidam oblectabantur, alij ridebant, donec Alcidamas victus ceſſit cum ſummo ſpectatorum ſolatio.

rugis? equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero: cur ergo non habeo? quia nequaquā me vt inexpectatum, feſtiuúmve delectat: ſiquid molle à cinædo, petulans à ſcurra, ſtultum à morione profertur, non rationem, ſed ſtomachum tibi narro. Atque adeò quàm multos putas eſſe, quos æquè ea quibus ego & tu capimur & ducimur, partī vt inepta, partī vt moleſtiſſima offendant? Quàm multi quum lector, aut lyriſtes aut comœd⁹ inductus eſt, calceos poſcūt, aut non minore cum tædio recubāt, quā tu iſta (ſic enim appellas) prodigia perpeſſus es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, vt noſtris impetremus. Vale.

Rugis) tua grauitate. nam in triſtitia & ſeueritate rugas in facie contrahimus. *Siquidem*) quam uis. non diſplicet equidem. *Tale*) ſcurras, cinædos, moriones. *Fero habentes*) non damno horum dominos. *Inexpectatum*) ſubitum, inopinatum: ſunt enim mirabilia quæ maximè inexpectata. *Petulans*) mordax, laſciuum. *Non narro rationem*) non dico quòd omnino moueat ratione. *Stomachum*] appetentiam meam. Mart. Prætereas, ſi quid non facit ad ſtomachum. *Capimur*] oblectamur, detinemur. *Lector aut lyriſtes*) ſic lib. j. docuit ſolitum introducere comœdum, vel lectorem, vel lyriſten. Athenæus hunc morem notabiliter taxat, referēs viles homines in conuiuia ſolitos introducere tubicines magno precio, quia neſcirent inuicem confabulari, & ineruditi eſſent ad diſſerendum: vbi verò ſint honeſti & eruditi conuiuæ, neque tubicines, neq; ſaltatores, neque lyriſtas intromitti, cùm ſatis habeant inter ſe digna memoratu diſſerere, ſine gyris & talibus ludibriis. *Calceos*) quos conuiuium inituri deponebant. Meminit huius conſuetudinis frequenter Martialis, vt ibi, Marmora calcantem frigidiora niue. Item, Excalceatus ire cœpit ad cœnam. *Recubant*) diſcumbunt.

C. PLINIVS SABINO SVO S.

Qua.) Deſideranti Sabino promittit libellos ſuos: ſed per ordinem ne memoriā conturbes. *Exhibes negociū tibi*) quæris tibi laborem.

Qua intentione, quo ſtudio, qua denique memoria legeris libellos meos, epiſtola tua oſtēdit. ipſe igitur exhibes negociū tibi, qui

elicis & inuitas, vt quamplurima communicare tecum velim. faciam, per partes tamen, & quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui gratias ago, assiduitate & copia turbem, oneratámque & quasi oppressam cogam pluribus singula, posterioribus priora dimittere.

Elicis] elicere est blanditiis ad se trahere, & educere: inde elices sulci aquarij, Columella scribente: per quos aqua collecta educitur è liris. *Per partes*] per species. *Quasi digesta*] in ordinem posita: verbi causa orationes per se, sic poëmata: ac deinceps. *Istam*] tuam. *Gratias ago*) quòd tuo vsui satisfaciat. *Assiduitate*) nimio attritu. *Turbem*) confundam. *Singula*) vnum aliquod. *Pluribus*) propter plura: & ne confundã te lectione multarum. *Dimittere priora post*) vt omittas priora, & confundas ordinem dum festinas ad posteriora. *Priora*) prius scripta.

C. Plinius Rufoni Suo S.

Significas legisse te in quadam epistola mea, iussisse Virginium Rufum inscribi sepulcro suo, Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi, sed patriæ. Reprehendis, quòd iusserit, addis etiam, melius, rectiúsque Frontinum, quòd vetuerit omnino monimentum sibi fieri: méque ad extremũ, quid de vtroq; sentiam, consulis. vtrũq; dilexi. miratus sum magis quem tu reprehendis, mirarísq;, atq; ita miratus vt non putarem satis vnquam laudari posse, cuius nunc mihi subeunda defensio est. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandúmque fecerunt, non modò venia, verùm etiam laude dignissimos iudico, si immortalitatem, quàm meruêre, sectantur: victuríque nominis famam supremis etiã titulis prorogare nituntur. Nec facilè quenquã, nisi Virginiũ inuenio, cuius tãta in prædicãdo verecundia, quãta gloria ex facto. Ipse sũ testis familiariter ab eo dilectus probatúsque, semel

Significas) Rufoni reprehendenti Virginium excusat, quòd iussisset sepulcro inscribi factum illud suum memorabile, & Frontinum laudanti quòd prohibuisset conditorium sibi construi: demum vtrosq; laudat tanquam diuerso itinere ad immortalitatem tendentes. *In quadam epistola*] lib. vj. ad Albinum. *Frontinum*) Iulium Frontinum fecisse. *Quem*) Virginium. *Miraris*) corripis. apud Græcos scriptores casibus distinguitur miror. nam θαυμάζω genitiuo iunctum reprehendo significat, accusatiuo verò laudo. apud Latinos ex præcedentibus & sequentibus discernitur. *Atq; ita*) miratus sum. *Sectantur*) conquirunt, admittunt. *Supremis titulis*) epitaphiis. *Prædicando*) se extollendo. sensus est, neminem cognosco, qui esset tam verecundus in laudando se, & qui mereretur tantam gloriam rebus præclarè gestis, quàm Virginius. *Dilectus*) nam tutor Secundo relictus affectum parentis ei præstitit: candidatum suffragio ornauit, ad omnes illius honores ex secessibus accurrit, sacerdotio dignum nominauit

omnino me audiente prouectum, vt de rebus suis hoc vnũ referret, ita secũ aliquãdo Cluuiũ locutum, Scis Virgini quæ historiæ fides debeatur: proinde siqd in historijs meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas. Ad hoc sic illũ, Cluui, ne tu ignoras, ideò me fecisse, quod feci, vt esset liberũ vobis scribere, quæ libuisset? Agedũ hunc ipsum Frontinũ in hoc ipso in quo tibi parcior videtur & pressior, cõparemus. Vetuit extrui monimentũ: sed quibus verbis: Impensa monimenti superuacua est, memoria nostri durabit, si vitã meruimus. An restrictius arbitraris per orbem terrarum legẽdum, dare duraturã memoriã suã, quàm vno in loco duobus versiculis signare quod feceris? Quanquam non habeo propositum, illũ reprehendendi, sed hũc tuẽdi, cuiúsq; potest apud te iustior esse defensio, quàm ex collatione eius quem prætulisti. Meo quidẽ iudicio neuter culpandus, quorum vterque ad gloriam pari cupiditate, diuerso itinere cõtendit: alter, dum expetit debitos titulos: alter, dum mauult videri contempsisse. Vale.

Prouectum) elatum. *Cluuium*) M. Cluuius Rufus, quem frequenter Tacitus in historiis citat, Heluidij Prisci pater, diues, eloquentia clarus, nulli vnquam sub Nerone periculum faciens, per quem idem princeps pronunciauit se cantaturum Nioben tragœdiam: historiam scripsit suorum temporum, vir facundus, sed pacis artibus aptus, bellis inexpertus. de quo lib. xvij. Tacitus, Laudatus per edictum Cluuius Rufus. & ibidem, Digressum à Lugduno Vitellium M. Cluuius Rufus assequitur omissa Hispania, cui post interitum Neronis præerat: lætitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitum se criminationibus gnarus: eum Hilarius Cæsaris libertus detulerat tanquam audito Vitellij & Othonis principatu propriam ipse potentiam & possessionem Hispaniarum tentasset: eóq; diplomatibus nullum principem præscripsisset, interpretabantur quædam ex orationibus eius contumeliosa in Vitellium, & pro seipso popularia. autoritas Cluuij præualuit, vt puniri vltrò libertum suum Vitellius iuberet. Cluuius comitatui principis adiectus, non adempta Hispania quam absens rexit. *Quæ fides historiæ debeatur*) historiæ finis est veritas, cùm sit rei gestæ descriptio: vnum enim secundum Lucianum, & proprium historiæ, & illi sacrificandum, vt vera omnia dicat: igitur mihi historicus sit intrepidus, incorruptus, liber loquendi libertate, & veritatis amicus, vt comicus dicit, ficus ficus, scapham scapham, nominaturus, sed talem scriptorem, autoribus Iosepho & Plutarcho, difficile est reperire. *Aliter ac velles*) contra tuam sententiam. *Illum*) Virginium respondisse, alia lectio ad idem. *Ad hoc ille*) tu ne ignoras Cluui.

Quod feci) imperium asseruisse patriæ. *Vobis*) historicis. *Quæ*) vera. *Agedum*) hortatur Rufonem vt comparationem Virginij & Frontini consideret. *Parcior*] quòd vetuerit impensam sepulcri tanquam superfluam. *Pressior*) humilior, breuior. *Impensa monumenti superuacua est*) M. T. Tusculanorum primo multis comprobat impensam sepulturæ superfluam: quantum autem consuetudini famæque dandum, vt id curent viui: sed ita vt intelligant nihil ad mortuos pertinere. *Vitã*] immortalitatem rebus præclarè gestis. *Restrictius*) breuius, esse dictum Frontini. *Per orbem terrarum.*] omnibus dũ inquit Frontinus memoria nostri durabit. *Vno in loco*) in villa Alsiensi, duobus versiculis. præscripto disticho. *Illum*] Frontinum. *Cuius*) Virginij. *Quàm ex collatione*] sine comparatione. *Diuerso itinere*] Virginius recto, dum factum

carminibus signat, Frontinus ductu Figurato, dum modestiam pretendit: & tamen monstrat se victurum. *Alter*) Virginius. *Alter*) Frontinus. *Contempsisse*) extat apud Lucianum Diogenis dictum, qui interrogatus quomodo quispiam gloriam adipisceretur: si gloriam, inquit, spreuerit.

C. PLINIVS VENATORI SVO S.

TVa verò epistola tanto mihi iucundior fuit, quanto longior erat, præsertim cū de libellis meis tota loqueretur: quos tibi voluptati esse non miror, cùm omnia nostra, perinde ac nos ames. Ipse quum maximè vindemias graciles quidē, vberiores tamē quā expectauerā, colligo, si colligere est nonnunquam decerpere vuam, torculum inuisere, gustare de lacu mustum, obrepere vrbanis qui nunc rusticis præsunt, méque notarijs & lectoribus reliquerunt. Vale.

TVa) Gratam fuisse Venatoris epistolā testatur, quòd longa, quòd de scriptis suis loqueretur: demum significat quid ruri agat. *Cum absis*) à nobis. legimus in multis exemplaribus, tum maximè. *Graciles*) steriles. *Quàm expectaueram*) præter spem. *Est*) verè dici potest. *Decerpere*) demere. *Torculum*) apud autores plurifariam dicitur. nam Plin. senior xvij. vnum sufficit torculum. Item Columel. xviij. Priusquā vinacea torculis exprimantur. Sed idē lib. j. torcularia scripsit, vt Vitruuius. vj. torcular proximum sit culinæ. at Cato, inquit, Torcularium si ædificare voles. & alibi, in torcularium, quæ opus sunt. Columel. verò xiij. torculariis pro ipsis torculi operatoribus vtitur. Marcellus ait torculum, quod vsu torcular, dico. verùm Cato torculum funem intortum appellat. *Obrepere*) lento passu ire, repere. propriè dicitur de animalibus, quæ ventre gradiūtur, à quo reptilia. *Vrbanis*) ad vrbanos ministros, qui tempore vindemiæ curabāt rustica, & Secundum reliquerant solum notariis & lectoribus. Pomponius de verb. sig. Vrbana familia & rustica, nó loco, sed genere distinguitur: potest enim aliquis dispensator non esse vrbanorum seruorum numero: veluti is qui rerum rusticarum rationes dispensat. & contrà. *Notariis*) qui breuibus notis excipiebant quæ dictabantur. *Lectoribus*) Zozimo & Encolpo.

C. PLINIVS SABINIANO SVO S.

LIbertus tuus, cui succensere te dixeras, venit ad me, aduolutúsq; pedibus meis tanquā tuis hæsit: fleuit multum, multūq; rogauit, multū etiā tacuit: in sūma, fecit mihi fidē pœnitentiæ. verè credo emendatū, quia deliquisse sentit. Irasceris, scio, & irasceris meritò, id quoq; scio: sed tunc p̄cipua mansuetudinis laus

LIbertus) Tentat per epistolam reducere in gratiam Sabiniani libertum, eius, quē quidem fatetur peccasse, sed delicti sui pœnitentiam multis signis ostendisse. Sabinianum puto fuisse Brixiensem. *Succensere*) irasci. *Meritò*] ratione.

cùm iræ causa iustißima est. Amasti hominem, & spero amabis: interim sufficit vt exorari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit: quod exoratus excusatius facies. Remitte aliquid adolescẽtiæ ipsius, remitte lacrymis, remitte indulgẽtiæ tuæ: ne torseris illum, ne torseris etiã te. torqueris enim quum tã lenis irasceris. Vereor ne videar non rogare, sed cogere, si precibus eius meas iunxero. Iũgam tamẽ tanto plenius & effusius, quanto ipsum acrius seueriúsq; corripui, districtè minatus nunquam me postea rogaturum. Hoc illi, *quem terreri oportebat, tibi non idem. nam fortasse iterum rogabo, iterum impetrabo: sit modò tale, vt rogare me, vt præstare te deceat.* Vale.

Cùm iræ causa] cùm quis habet iustissimas irascendi causas. *Exorari*] vinci, demulceri: vt hoc à te impetrem. *Meruerit*) peccauerit. *Exoratus*) semel pacatus. *Facies*) irasceris. *Adolescentiæ*] deprecatur ab ætate. sic Euripides in Hecetidibus. ἥμαρτεν; ἐν νέοισι δ᾽ ἀνθρώπων τόδ᾽ ἔνεστι, συγγνώμην δὲ τῷδ᾽ ἔχειν χρεών. peccauit? in iuuenibus autem hominum hoc inest, veniam autem huic habere opus est. *Remitte indulgentiæ tuæ*] sis indulgens etiam plus solito. *Ne torseris*] ne afficias te molestia, dum perturbaris ira. *Lenis*] ingenio quieto. *Cogere*] rationibus & impellere ad veniam. *Eius*] liberti tui. *Districtè*) intensè, asperè. *Hoc illi*] interminatus sum. *Tibi non idem*] denuncio. *Tale*) crimen eius conditionis.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

MAgna me solicitudine affecit Paßieni Pauli valetudo, & quidem plurimis iustißimísque de causis. Vir est optimus, honestißimus, nostri amãtißimus. Præterea in literis veteres æmulatur, exprimit reddit, Propertium in primis, à quo genus ducit, vera soboles: eóq; simillima illi, in quo ille præcipuus. Si elegos eius in manũ sumpseris, leges opus tersum, molle, iucundum & planè in Propertij domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit: in quibus ita Horatiũ, vt in illis illũ alterum effingi putes: siquid in studijs cognatio valet,

M*Agna*) Dolet Passieni Pauli ægritudine præter bonos mores doctissimi. Nam Propertium, quem inter maiores suos connumerabat, elego imitabatur, lyrico Horatium. *A quo genus ducit*) nam lib. vij. de eodem dixerat, Scribit elegos, gentilitium hoc illi: est enim municeps Propertij, atque etiá inter maiores suos Propertium numerat. *In quo*] elego. *Ille*] Propertius est. *Tersum*) emendatum. *Molle*] tenellum, lasciuum. *Ideoque*) quia simile est Propertio: ideo optimè scriptum est. Fabius, Elegia quoque Græcos prouocamus: cuius mihi tersus atque elegans maximè [videtur] autor Tibullus. Sunt qui Propertium malint: sunt tamen qui non legant, & planè Propertianum: ideoque optimè scriptum: sed & planè in Propertij domo scriptum: vt illud, ideoq; optimè scriptum, sapiat glossemata. *Deflexit*) diuertit à proposito itinere. *Illis*) elegis.

Illum

Illum alterum) Propertium. hoc dicendi modo alibi est vsus. *Cognatio*) genus. *Et*) etiam est. *Propinquum*) huius, Horatium Passieno sanguine coniunctum.

& huius propinquũ: magna varietas, magna mobilitas. Amat, vt qui verißimè: dolet, vt qui impatiẽtißimè: laudat, vt qui benignißimè: ludit, vt qui facetißimè. omnia denique tanquã singula absoluit. Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio, nõ minus æger animo, q̃ corpore ille. Tandẽ illum, tandem me recepi. Gratulare mihi, gratulare etiam literis ipsis, quæ ex periculo eius tantum discrimen adierunt, quantum ex salute gloria consequentur. Vale.

Magna varietas) est in lyricis Passieni, varietas enim plurimum lectorem oblectat. *Mobilitas*) transgrediendi ad alia facilitas. alia lectio habet mollitas: quod conuenit cum præcedentibus. *Amat vt qui verißimè*) amet. tam bene exprimit scribendo quod intendit, vt rem ante oculos ponat. Sidonius Apollinaris hunc locum conatus est æmulari libro. v. Colis, inquit, vt qui solertissimè, ædificas, vt qui dispositissimè, venaris, vt qui efficacissimè. *Tanquam singula*) tanquam si vni soli intenderet: ergo singula, id est perfectiora: nam vno tantùm studio occupati præstantiores in illo genere sunt. *Illum recepi*) illo valetudinem corporis recuperante, me ab ægritudine animi liberaui. *Etiam*) non solùm mihi, sed & ipsi Latinitati: an literis ipsius, vt aliqui codices habent. *Eius*) Passieni, quasi literæ cum illo essent interituræ.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Frequenter agenti mihi euenit, vt Centumuiri, cùm diu se intra iudicium, autoritatem, grauitatémque tenuissent, omnes repentè quasi victi coactíque consurgerent, laudarént que. Frequenter è senatu famam, qualem maximè optaueram, retuli: nunquam tamen maiorem cepi voluptatem, quàm nuper ex sermone Cornelij Taciti. Narrabat sedisse secum Circensibus proximis equitem Romanum hunc post varios eruditósque sermones

Frequenter) Nõ potest bona cõscientia se plerunque cohibere, quin exultet & ostentet. Facit hoc interdum Tullius non tantùm in epistolis, sed in iudicijs: assimiliter Secundus alibi. hic verò præsertim, vbi gloriatur si quis doctus esse in vrbe dicitur, se statim & Tacitum nominari, tanquam hi summam in literis gloriam tenerent. *Iudicium autoritatem*) quã iudices seruare debent, an potius iudiciũ scilicet suum continentes, vt auditores attentiores redderent omnes iudices. *Coacti*) vi orationis nostræ ad pronunciandum secundum nos. *Consurgerent*) tanquã finito iudicio. M. Tullius in Verrẽ, Quid sedetis? cur non in media oratione consurgitis, atque discederis iudices? Vel consurgerẽt honoris gratia, vt accidit Athenis Xenocrati. historia est apud Valerium Maxi. lib. II. cap. de maiestate. *E Senatu*) à Senatoribus à quibus benignè audiebatur. *Optaueram*) antiqua lectio habet captaueram. *Famam constantia*) vt contra Marium & Classicum. *Sedisse*) in gradibus Circi. *Proximis*) nuper & postremò factis. In pontificio codice ita legitur, narrabat sedisse se in Circẽsibus proximis cum quodam equite Rom. *Hunc*) equitem Rom.

requisisse, Italicus es, an prouincialis? se respondisse, Nosti me, & quidem ex studiis. Ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? Exprimere non possum, quàm sit iucundum mihi, quòd nomina nostra quasi literarum propria, non hominum, literis redduntur: quòd vterque nostrum his etiam ex studijs notus, quibus aliter ignotus est. Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recumbebat mecum vir egregius Fabius Rufinus, super eum municeps ipsius, qui illo die primùm in vrbem venerat: cui Rufinus demonstrans me, Vides hunc? multa deinde de studijs nostris. Et ille, Plinius est, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An si Demosthenes iure lætatus est, quòd illum anus Attica ita demonstrauit, οὗτός ἐστι Δημοσθένης, *ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego verò & gaudeo, & gaudere me dico. Neque enim vereor, ne iactantior videar, cùm de me aliorum iudicium, non meum profero: præsertim apud te, qui nec illius inuides laudibus, & faues nostris.* Vale.

Requisisse) à Tacito. *Italicus es an prouincialis*) prouinciales eos accipere debemus, qui in prouincia domicilium habent, non eos duntaxat, qui ex prouincia oriundi sunt: similiter Italicos, qui in Italia domicilium habent, non solùm inde trahentes originem. hæc Vlp. Ista duo similiter Tranquillus in Vespasiano distinxit, cùm scribit, Honestissimo quoque Italicorum ac prouincialium allecto. *Ex studiis*) ex vario de literis sermone. *Illum*) equitem Ro. dixisse. *Quod nomina*) ordo & sensus, quòd nomina nostra redduntur literis quasi propria literarum non hominum, id est, cùm nominatur Tacitus & Plinius, statim intelligantur docti & eloquentes. perinde ac si diceret, Tacitus & Plinius sunt nomina indicantia doctrinam, non homines. Lib. vij. ad Tacitum dixerat, Gaudeo quòd si quis de studiis sermo, vnà nominamur, quòd de te loquentibus statim occurro. *His*) hominibus. *Alter*) fuit in secunda lectione alter. *Multa*) dixit municipi suo. *Mei laboris*) mei studij. *Demonstrauit*) in multis exemplaribus est noscitauit. *Anus Attica*) quæ Demosthenem emunctè & tersè, id est atticè, loquẽtem cognouit ex sermone. inquit (erat enim illius celebre nomen, οὗτός ἐστι Δημοσθένης, hic est Demosthenes. at ab anu notatus est Theophrastus tanquam peregrinus, cùm tamen is Athenis ætatem ageret, optiméque loqueretur. Huius rei meminit Cicero de Claris oratoribus. & Fabius libro octauo, Illa, inquit, anus Atticum Theophrastum hominem alioqui disertissimum annotata vnius affectatione verbi hospitem dixit, nec alio se id reprehendisse respondit, quàm quòd nimium atticè, id est affectatè, loqueretur. Plinius in præfatione, Cernimus etiam aduersus Theophrastum hominem in eloquentia tantum, vt nomen diuinum inde meruerit, scripsisse fœminam: & prouerbium inde natum, suspendio arborem eligendam. alia tamen hæc ab illa anu. *Profero iudicium alienum*) expono quid sentiant alii, quod sanè minus arrogantis est.

C. PLINIVS SABINIANO SVO S.

BEne fecisti, quòd libertum aliquando tibi charum, reducentibus epistolis meis, in domum, in animum recepisti. Iuuabit hoc te: me certè iuuat: primùm, quòd te talem video, vt in ira regi poßis: deinde, quòd tantum mihi tribuis, vt vel autoritati meæ pareas, vel precibus indulgeas. Igitur & laudo & gratias ago. simul in posterum moneo, vt te erroribus tuorum, & si non fuerit qui deprecetur, placabilem præstes. Vale.

Bene fecisti) Agit gratias Sabiniano, quòd rogatu suo libertũ reduxerat domũ, & in amorẽ: monétq; vt etiã nõ rogatus erroribus suorũ placabilẽ se præstet. *Aliquando*) priùs *Animum*) beneuolentiã. *Talem*) non displicet, tã tractabilẽ ex fide põtificii exẽplaris. *Tantum mihi tribuis*) tantæ existimationis apud te sum, & tantum mihi credis.

C. PLINIVS MAMILIANO SVO S.

QVereris de turba castrensium negociorum, & tanquam summo ocio perfruare, lusus & ineptias nostras legis, amas, flagitas, meque ad similia condenda non mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere studiorum non solùm oblectationem, verumetiam gloriam petere, post iudicium tuum viri grauißimi, eruditißimi, ac super ista verißimi. Nunc me rerum actus modicè, sed tamen distringit, quo finito aliquid earundem camœnarum in istum benignißimum sinum mittam. Tu passerculis & columbulis nostris inter aquilas vestras dabis pennas, si tamen & sibi & tibi placebunt: si tantùm sibi, continendos cauea, nidóve curabis. Vale.

Quereris) Scribit non satis conuenire vt Mamilianus conqueratur de negociis castrensibus, & vacet carminibus suis legendis: deinde promittit post absolutas actiones se noua facturum, quæ illi mittat. *Turba*) copia. perturbatione. *Lusus*) epigrammata. *Studiorum*) carminum. *Super ista*) prę ter ista, in cæteris. *Rerum actus*) causarum actiones. *Distringit*) occupat. *Camœnarum*) versuum. *Passerculis & columbulis*) epigrammatibus lasciuis & prurientibus. allusit ad Catulli passerem & Stellæ columbam, opera sic inscripta, quia vtraque sit auis venerea, & salax. *Dabis pennas*) comparabis famam diuulgando tuis commilitonibus. *Aquilas vestras*) signa vestra in castris, inter quæ præcipuum fuit aquila: prima enim cohors suscipiebat aquilam totius legionis insigne, eam aquilifer portabat. hęc Modestus. In commentariis Cæsar retulit. x. legionẽ portasse aquilã, Dionysius etiã ducẽ legionis. Plin. x. lib. inquit, Romanis legionibus aquilã C. Marius in secundo cõsulatu suo propriè dicauit: erat & anteà prima cum quatuor aliis, lupis, Minotauris, equis, apris, quæ singulos ordines anteibãt. paucis antè annis portari sola in acie cœperat: reliqua in castris relinquebantur, Marius in totum ea abdicauit. Et notatum non ferè apud legiones vnquam hybernatum esse in castris, vbi aquilarum non esset iugum. Iosephus tamen tradit Vespasia-

num circa aquilam habuisse alia signa: & eam omnibus apud Romanos agminibus præesse, quòd & vniuersarum auium regnum habeat, & sit validissima. Itaque illam & principatus insigne, omenque victoriæ putasse. sed in vno exercitu fuisse plures aquilas apertè Cæsar testatur. vbi meminit in acie Pharsalica cepisse aquilas quinquaginta octo. M. Tullius argenteam innuit: quod melius testatur Plinius, argentum referens militaribus signis quàm aurum familiarius, quia longiùs fulgeat. At Dion, in Pompeij gestis. Aquila, inquit, aurea in omni exercitu Romanorum electo fertur in hasta longa. *Si tantùm sibi*) si solùm mihi placebunt, & non tibi. *Caueas nidos ve contemnendos*) apud te. perstat in metaphora, quia iam de auibus locutus erat.

C. PLINIVS LVPERCO SVO S.

Dixi de quodam oratore seculi nostri, recto quidem & sano, sed parum grandi & ornato, vt opinor, aptè. Nihil peccat, nisi quod nihil peccat. debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam efferuescere, efferri, ac sæpe accedere ad præceps. nam plerunque altis & excelsis adiacent abrupta: tutius per plana, sed humilius & depreßius iter: frequentior currentibus, quàm reptantibus lapsus. sed his non labentibus nulla laus, illis nonnulla laus, etiamsi labantur. Nam vt quasdam artes, ita eloquentiam nihil magis, quàm ancipitia commendant. Vides qui per funem in summa nituntur, quantos soleant excitare clamores, cùm iam iámque casuri videntur. sunt enim maximè mirabilia, quæ maximè insperata, maximè periculosa, vtque

Dixi) Genus dicendi in oratore probat grande & elatum, ac nonunquam attenuatum, qui certo semper quodam itinere procedit, ita vt neque extollatur, neque deprimatur, vt res exigit, non rectè dicere opinatur. Nam testimonio Homeri, M. Tullij, Demosthenis, denique Æschinis nititur plerunque eleuandam orationem esse. *Recto*) quia æquo stylo procedit, nec diuertit ab instituta via. *Sano*) in nulla re peccante. *Grandi*) elato, magnifico, sublimi. *At ornato*) apto & qui orationem suam ornat opportunè *Quod nihil peccat*) quod est nimium sanus. *Debet enim orator erigi*) M. T. cùm multa de oratore subtili & moderato disseruisset, sic de graui concludit, Illum verè dici posse eloquentem, qui humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria temperatè potest dicere. nam secundum Fabium, admirabilem orationem non sic quomodo prodigia miramur. *Efferuescere*) ebullire, excellere, & calore concitari. *Accedere ad præceps*) exponere se periculo, petendo altissima. *Abrupta*) diuulsa, depressa, periculosa. *Tutius iter*) fit. *Reptantibus*) leuiter incedentibus. *His*) reptantibus. *Nulla laus*) est. *Illis*) currentibus *Ancipitia*) pericula. *Qui fune nituntur in summa*) qui pedibus per funem in altū tendunt, quos funambulos, siue funerepos, Græci σχοινοβάτας appellant. *Clamores*) acclamationes, admonitiones spectātium cum clamore legimus Imperatorum aliquos vt magis admirabile spectaculum darent introduxisse in theatrum elephantem decurrentem per funē à summo. *Maximè periculosa*) quæ sunt maximè periculosa, παράδοξα. inopinata. præter spē admirāda: sic enim interpretātur M. T. Fabi⁹, & Suidas: & pariter Cicero Hecatonē Græcū imitat⁹ sua paradoxa composuit. Demost. interdū his vtitur: vt cōtra Philippū, & pro Olynthiis, ac in oratione pro corona

Græci magis exprimunt παράδοξα, *quæ grandi sunt subiecta discrimini. ideo nequaquam par gubernatoris est virtus, cùm placido & cũ turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius subit portum: at cùm strident funes, curuatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus & dijs maris proximus. Cur hæc? quia visus es mihi in scriptis meis annotasse quædam, vt tumida, quæ ego sublimia: aut improba, quæ ego audentia: aut nimia, quæ ego plena arbitrabar. Plurimum autẽ refert reprehendenda annotes, an insignia. Omnis enim aduertit, quod eminet, & extat, sed acri intentione diiudicandum est, immodicum sit an grande, altum an enorme. atque vt Homerum potissimum attingam, quem tandem alterutram in partem potest fugere* βράχε δ' ἀρεῖα χθὼν, ἀμφὶ δ' ἐσάλπιγξε μέγας οὐρανός. *Et totum illud.* ὡς δ' ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες, ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ. *Sed opus est examine & libra, incredibilia sint hæc, & immania, an*

Græci magis exprimunt) verbo Græco ista magis ostenduntur: tanquam notet Tullium, qui παράδοξα non bene sit in libris de finibus admirabilia interpretatus. *Quæ grandi sunt subiecta discrimini*) nam opus est maximo ingenio ac arte, & vt Fabius inquit, remediis scire ea tractare. *Tunc*) in trãquillitate *Strident funes*) tẽpestate quatiente sibilant rudentes. Virg. stridórque rudentũ Oratio ista grandis est & excelsa, qualis illa ex libro. viij immitte rudentes: pãde vela: ac si quando aliàs toto ingenio vehere. Talẽ oratorem commendat Fabius. At ille, inquit, qui saxa deuoluat, & pontem in dignetur, & ripam sibi faciat, multus, & torrens orator, iudicem vel nitentem contra feret, cogétque ire quà rapit: hic defunctos excitabit: apud hũc & patria ipsa exclamabit, amplificationibus extollet orationem, & in superlationem quoque eriget: quæ carybdis tam vorax? & oceanus medius fidius ipse. nota sunt enim iam studiosis hæc lumina: hic deos ipsos in congressum prope suum sermonémque deducet. *Curuatur*) legitur, ad idem turbatur. *Tunc ille clarus*) cùm rectam tenet in periculo gubernationem, & portum illæsus subiit Hanc sententiam Lucianus in Toxari vsurpauit. *Dijs maris*) Castori & Polluci, qui præerant nauigantibus. de quibus in Odis Horatius: possumus etiam Neptunum & cæteros respicere. *Cur hæc*) scripsi. *Tumida*) nimium elata. sublimia autem per se laudabilia sunt: sed in his iudicio acri opus est, & discernenda sunt materiæ modo. quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ humilia circa res magnas, alia circa minora videntur. Vt autem in oratione nitida notabile est humilius verbum velut macula: ita in sermone tenui sublime nitidúmque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. *Improba*) nimia audacia, insolencia. *Audentia*) animosa, magni spiritus, grandia. *Nimia*) immodica redundantia. *Insignia*) præclara. *Grande & altum*) laudi sunt. *Immodicum & enorme*) vitio. *Potissimum attingam*) imprimis adducam. *Tantundem*) pariter. sunt qui legant, tandem, quod magis probo. *Alterutram in partem*) vt interdum grandis, modò pressus appareat. βράχε δ' &c.) id est sonuit lata terra: circum verò reboauit magnum cęlũ. ex vigesimoprimo Iliados: vbi dij inter se contendentes introducuntur, quorum tumultu secuta sunt prædicta. Hoc exemplum pertinet ad grandem orationem, sequens verò ad altam. nam est aliqua differentia. *Et totum illud*) Homeri, ex libro quarto Iliados, ὡς δ' ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι

ῥέοντες, ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄβριμον ὕδωρ Κρουνῶν ἐκ μεγάλων κοίλης ἔντοσθε χαράδρης. id est, vt autem quando torrentes fluuii è montibus fluentes in conuallem conferunt fluuialem aquá, aquæ ductibus ex magnis cauum intra alueum. *Examine*) acri iudicio, diligenti trutinatione. *Incredibilia & immania*) id est v.tiosa.

magnifica & cælestia. Nec nunc ego me his similia aut dixisse, aut posse dicere puto, non ita insanio: sed hoc intelligi volo, laxandos esse eloquentiæ frenos, nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. Atenim alia conditio oratorum, alia poetarum. quasi verò M. Tullius minus audeat, quanquam hunc omitto, neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse ille norma oratoris, & regula, num se cohibet & comprimit cùm dicit illa notissima, ἄνθρωποι μιαροὶ, καὶ κόλακες, καὶ ἀλάστορες. *Et rursus,* οὐ γὰρ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ. *Et statim,* ταῦτα προὐβαλόμην ἐγὼ πρὸ τῆς Ἀττικῆς, ὅσον ἦν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ δυνατόν. *Et alibi,* ἐγὼ δ᾽ οἶμαι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τοὺς θεοὺς ἐκεῖνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων. *Iam quid*

Magnifica) an cælestia, admiranda. *Nec ego non ita insanio*) nunc me aut dixisse similia Homeri dictis, aut puto posse dicere. *Nunc*) cùm dixi, stridunt funes, turbatur arbor, gubernacula gemunt. Hoc ita habet antiqua lectio. *Gyro*) spatio. *Impetus*) feruorem, calorem. *Refringendos*) fuit in alia lectione restringendos. *Alia conditio oratorum*) M. Tullius de perfecto oratore poetis plurimum licentiæ tribuit, minus oratori: & Fabius inquit, Meminerimus non per omnia poetas esse oratori sequendos, nec libertate verborum, nec licentia figurarum: est enim genus ostentationi comparatum, quod non falsa modò, sed incredibilia sectatur. quanquam vterque autor scribat in multis oratorem poetæ finitimum. *Minus*) Quàm poetæ, vt pro Cornelio. In qua causa fulgentibus armis præliatus est: vt populo Romano admirationem suam non acclamatione tantùm sed etiam plausu confiteretur. Sublimitas profectò & magnificentia, & nitor, & autoritas expressit illum fragorem, nec tam insolita laus esset prosecuta dicentem, si vsitata & cæteris similis fuisset oratio: ipse de perfecto oratore sua scripta iudicans enumerat quæ fuerint elata, quæ pressa, quæ media. nos vnum tantùm proferemus tantùm proferemus locum ex oratione Publii Sestii magnificum, Quis enim clauum tanti imperii tenere, & gubernacula reipublicæ tractare in maximo cursu ac fluxibus posse arbitraretur, hominem emersum subito ex diutinis lustrorum tenebris, ac stuprorum ganeis, lenociniis, adulteriisque confectum. *Ambigi*) dubitari quin audeat paria poetis. *Norma oratoris*) regula dicendi. Valerius, Marcus Curius exactissima norma Romanæ frugalitatis. Fabius etiam normam oratoris Demosthenem vocat. cui si credimus, Ciceronem quantus est, fecit idem Demosthenes, qui in sententiarum ornamentis, & conformationibus verborum præstat omnibus, idcirco à doctis oratorum princeps iudicatus. *Cohibet*) deprimit orationem suam, cum opus est efferuescere. ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες, id est homines scelesti, & adulatores, & dæmones. Quantum in Græcis Secundo contulerimus, vel vna hac epistola cognosci liberum vnicuique. Nam Demosthenem & Æschinis pleraque legimus, vt loca vnde essent excerpta, indicaremus, & integram ac veram lectionem restitue-

remus. Igitur in oratione περὶ στεφάνου id est de corona, inquit, ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες ἠκρωτηριασμένοι τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας. id est, homines scelesti, & adulatores, & pessimi dæmones depopulati suas singuli patrias *Et rursus in eadem oratione,* οὐ λίθοις &c) non enim lapidibus struxi ciuitatem, neque lateribus ego. *Et statim ibidem.* ταῦτα προβαλό-μην &c) hæc proposui ego ad tutelam Atticæ, quantum erat humana consideratione possibile. Et alibi in quarta oratione contra Philippum. ἐγὼ δὲ οἶμαι &c.) Ego autem opinor quidem ô viri Athenienses per deos illum ebrium esse magnitudine rerum gestarum. hoc dictum Lucianus asserit furore quodam diuino refertum.

Audentius) magnificentius. νόσημα γὰρ) ægritudo enim. ex oratione περὶ παραπρεσβείας permittant seueri lectores referre primùm Græcè, deinde Latinè illum pulcherrimum Demosthenis excessum, vt melius hic locus intelligatur. νόσημα γὰρ ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι δεινὸν ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ χαλεπόν, καὶ πολλῆς τινος εὐτυχίας, καὶ τῆς παρ' ὑμῶν ἐπιμελείας δεόμενον. οἱ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσι γνωριμώτατοι καὶ προεστάναι τῶν κοινῶν ἀξιούμενοι, τὴν αὑτῶν προδιδόντες ἐλευθερίαν οἱ δυστυχεῖς, αὐθαίρετον αὑτοῖς ἐπάγονται δουλείαν, Φιλίππου ξενίαν, καὶ ἑταιρίαν, καὶ φιλίαν, καὶ τοιαῦθ' ὑποκοριζόμενοι. οἱ δὲ λοιποί, καὶ τὰ κύρια ἅττα ποτ' ἐστὶν ἐν ἑκάστῃ τῶν πόλεων, οὓς ἔδει τούτους κολάζειν, καὶ παραχρῆμα ἀποκτιννύναι, τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ τοιοῦτό τι ποιεῖν, ὥστε θαυμάζουσι καὶ ζηλοῦσι, καὶ βούλοιντ' ἂν αὐτὸς ἕκαστος τοιοῦτος εἶναι. καίτοι τοῦτο τὸ πρᾶγμα καὶ τὰ τοιαῦτα ζηλώματα, Θετταλῶν μὲν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μέχρι μὲν ἐχθὲς καὶ πρώην τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὸ κοινὸν ἀξίωμα ἀπολωλέκει. νῦν δ' ἤδη καὶ τὴν ἐλευθερίαν παραιρεῖται. τὰς γὰρ ἀκροπόλεις αὐτῶν ἐνίων Μακεδόνες φρουροῦσιν. εἰς Πελοπόννησον δ' εἰσελθὸν, ἐν Ἤλιδι σφαγὰς πεποίηκε, καὶ τοσαύτης παρανοίας καὶ μανίας ἐνέπλησε τοὺς ταλαιπώρους ἐκείνους, ὥστ' ἵνα ἀλλήλων ἄρχωσι, καὶ Φιλίππῳ χαρίζωνται, συγγενεῖς αὑτῶν καὶ πολίτας μιαιφονεῖν. καὶ οὐδ' ἐνταῦθ' ἕστηκεν, ἀλλ' εἰς Ἀρκαδίαν εἰσελθὸν, πάντ' ἄνω καὶ κάτω τἀκεῖ πεποίηκε. καὶ νῦν Ἀρκάδων πολλοί, προσῆκον αὐτοῖς ἐπ' ἐλευθερίᾳ μέγιστον φρονεῖν ὁμοίως ὑμῖν· μόνοι γὰρ αὐτόχθονες ὑμεῖς ἐστε, κἀκεῖνοι, Φίλιππον θαυμάζουσι καὶ χαλκοῦν ἱστᾶσι καὶ στεφανοῦσι, καὶ τὸ τελευταῖον ἂν εἰς Πελοπόννησον ἴῃ, δέχεσθαι ταῖς πόλεσιν εἰσὶν ἐψηφισμένοι. ταῦτα δὲ ταῦτα Ἀργεῖοι. ταῦτα νὴ τὴν Δήμητρα, εἰ δεῖ μὴ ληρεῖν, εὐλαβείας οὐ μικρᾶς δεῖται, ὡς βαδίζον γε κύκλῳ καὶ δεῦρ' εἰσελήλυθεν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι νόσημα τοῦτο. valetudo enim ô viri Athenienses grauis incidit in Græciam & aspera, & multa aliqua prospera fortuna, & à vobis diligentia indigens. nam in ciuitatibus optimates, & præesse rebus publicis electi, suam prodentes libertatem, infelices spontaneam sibi inducunt seruitutem. Philippo hospitalitatem, & societatem, & amicitiam, & talia blandè pollicentes. reliqui verò & principatus quicunque sunt in vnaquaque ciuitatum, quos oportebat, hos punire, & statim interficere, tantum distant ab hoc tale aliquid facere, vt admirentur & beent, & vellent vnusquisque talis esse. Atqui tale facinus, & huiusmodi æmulationes Thessalorum quidem ô viri Athenienses, vsque quidem heri, & pridie principatum, & publicam dignitatem perdiderunt. nunc autem iam & libertatem destruxerunt nam arces eorum quorundam, Macedones custodiunt. In Peloponnesum introiens, in Elide cædes fecit, & tanta transgressione & furore repleuit miseros illos, vt modò inuicem dominentur, & Philippo gratificentur, cognatos suos, & ciues cruentè trucident. Et nequaquam ibi mansit: sed in Arcadiam ingrediens, omnia suprà & infrà quæ erant illic fecit. & nunc Arcadum multi, quos decebat pro libertate maximum sentire pariter nobis (soli enim omnium indigenæ vos estis & illi) Philippum admirantur, & æneum statuunt & coronant. & postremo vt posset in Peloponnesum ire suscipere in ciuitatibus decreuerunt. Hæc quidem, hæc Argiui, hæc per Cererem, si opus est non nugari, cuitatione non parua indigent, quia vadens quidem in gyrum, & huc ingressa est ô viri Athenienses ægritudo hæc.

superioribus, sed audacia paria, τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ, καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν. *ex eadem nota,* ὅταν δ' ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις, ὥσπερ οὗτος, ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε. *Simile his,* ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις γνώσει τριῶν δικαστηρίων. *Et ibidem,* σὺ τὸν εἰς ταῦτα ἔλεον προὔδωκας Ἀριστογεῖτον. μᾶλλον δὲ ἀνήρηκας ὅλως· μὴ δὴ πρὸς οὓς αὐτὸς ἐξώκειλας λιμένας, καὶ προσβολῶν ἐνέπλησας, πρὸς τούτους ὁρμίζου. *Et dixerat,* δέδοικα μὴ δόξητέ τισι τὸν ἀεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδοτριβεῖν, ἀσθενὴς μὲν γάρ ἐστι πᾶς ὁ πονηρὸς καθ' ἑαυτόν. *Et deinceps,* τούτῳ δ' οὐδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντα ἀπόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα. *Nec satis,* οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοῖς μοσχεύητε, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵν' ἀνείργητε, καὶ κολάζητε, καὶ μηδεὶς ζηλοῖ, μηδ' ἐπιθυμῇ κακίας. *Adhuc,* εἰ δὲ κάπηλός ἐστι πονηρίας καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μεταβολεύς. *Et mille talia, vt præteream quæ ab AEschine* θαύματα, *non* ῥήματα, *vocantur.*

Superioribus) illo excessu. *Audacia*) sublimitate. τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν, οὐκ εἶξα οὐδ' ὑπεχώρησα. ἀλλ' ἀναστὰς ἀντεῖπον, καὶ τὰ τῆς πόλεως δίκαια οὐ προὔδωκα. id est, tunc ego quidem Pythoni audaci, & longè strepenti contra vos non cessi, neque refugi, sed exurgens contradixi, & ciuitatis iura non prodidi, sumpta ex oratione περὶ στεφάνου, quæ verba tanquã grandia Lucianus in laude Demosthenis admiratur, & eadem ferè superioribus paria. *Nota*) vulgata, non lege. *Ex eadem*) id est oratione non enim in præcedentibus vllam nominauit orationem, nec sequentia sumpta sunt ab oratione pro corona, sed ex secunda olynthiaca. ὅταν δ' ἐκ πλεονεξίας &c) quando autẽ ex auaritia & scelere aliquis, quemadmodũ hic, potest, prima causa & paruum erratum omnia intercidit & dissoluit. ferè eadem dicuntur aduersus Philippũ. *Simile his*) ἀπεσχοινισμένος ἅπασι) priuatus omnibus in ciuitate iustis cognitionibus trium iudiciorum. Sunt ista in oratione contra Aristogitona. *Ibidem*) in eadẽ oratione, σὺ τὸν εἰς ταῦτα &c) id est, tu ad hæc misericordiã prodidisti Aristogitõ, quinimmò consumpsisti penitus, ne sanè contra quos clausisti portus, & scopulis impleuisti, ad hos confuge. *Et dixerat*) in eadem oratione, δέδοικα μὴ &c.) vereor ne videamini quibusdã semper esse malũ volentẽ existere in ciuitate instruere. infirmus namque omnis est malus per se. *Deinceps* quæ sequuntur in eadem oratione. τούτῳ δ' οὐδένα &c) huic autem nullũ cerno locorum horum peruium existentem: sed omnia præcipitia, conualles, barathra. *Nec satis*) fuit dixisse hæc, nisi in eadem oratione subiecisset, οὐδὲ γὰρ τοὺς &c) neque enim maiores nostros existimo iudicia hæc nobis construxisse, vt tales in ipsis germinarent, sed contrà vt arcerentur, & puniretis, & nemo æmularetur, neque concupisceret vitium. *Adhuc*) in eadem oratione. εἰ δὲ κάπηλός ἐστι &c) si verò institor est sceleris, & maximus institor & mercator. *Mille*) infinita apud eundem, θαύματα non ῥήματα, monstra non verba. Æschines contra Ctesiphontem & Demosthenem, οὐ μέμνησθε αὐτοῦ τὰ μιαρὰ καὶ ἀπίθανα ῥήματα, ἃ πῶς ποτε ὑμεῖς ὡς σιδηροῖ ὄντες ἐκαρτερεῖτε ἀκροώμενοι, ὅτ' ἔφη παρελθών, ἀμπελουργοῦσί τινες τὴν πόλιν, ἀνατετμήκασί τινες τὰ κλήματα τοῦ δήμου, ὑποτέτμηται τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων, φορμορραφούμεθα, ἐπὶ τὰ στενά τινες πρῶτον ὥσπερ τὰς βελόνας διείρουσι. ταῦτα δὲ τί ἐστιν ὦ κίναδος ῥήματα ἢ θαύματα, id est nũ meministi eius leuiũ & absurdorũ verborũ, quæ fortè vos tanquam ferrea sustinuistis audientes, quando dixit accedens, vinitane quidam ciuitatem, amputauerunt quidam palmites populi, succisi sunt nerui rerum,

propellimur

propellimur in angusta. quidam primùm tanquam acus perforant. Hæc igitur quid sunt, ô malefica vulpes, verba an monstra. M. Tullius de perfecto Oratore, In illa, inquit, pro Ctesiphonte oratione longè optima submissius primùm, deinde dum de legibus disputat, pressius: pòst sensim incedens iudices vt vidit ardentes, in reliquis exultauit audacius: attamen in hoc ipso diligenter examinante verborum omnium pondera reprehendit Æschines quædam & exagitat, illudénsque dira, odiosa, intolerabilia esse dicit. quinetiam quærit ab ipso, cùm quidem eum belluam appellat, vtrum illa verba, an portenta sint.

in contrariũ incidi, dicẽs hunc quoq; ob ista culpari. Sed vide quãto maior sit q reprehẽditur, ipso reprehendente: & maior ob hæc quoq; in alijs enim vis, in his grãditas eius elucet. Num autem Aeschines ipse ijs, quæ in Demosthene carpebat, abstinuit? χρὴ γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον. ὅταν δ' ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος, ἑτέραν δ' ὁ ῥήτωρ, τῷ τοῦ νόμου δικαίῳ χρὴ διδόναι τὴν ψῆφον, οὐ τῇ τοῦ λέγοντος ἀναισχυντίᾳ. *Alio loco,* ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ ψηφίσματι, πρὸς τῷ κλέμματι γράψας τὰ πέντε τάλαντα, τοὺς πρέσβεις ἀξιοῦν τοὺς Ὠρείτας μὴ ἡμῖν ἀλλὰ Καλλίᾳ διδόναι· ὅτι δ' ἀληθῆ λέγω, ἀφελὼν τὸν πόμπον, καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τὴν ἀλαζονίαν ἐκ τοῦ ψηφίσματος, ἀνάγνωθι. *Iterũ alio,* καὶ μὴ ἐᾶτε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους περιΐστασθαι. *Quod adeò probauit, vt repetat,* ἀλλ' ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους, καὶ τὰς ἐκτροπὰς αὐτοῦ τῶν λόγων ἐπιτηρεῖτε. *An illa custoditius*

In contrarium incidi] mihi contradixi. Hæc verba magnifica. *Ista*) Æschine, in alia lectione est, hũc quoque ob dicta culpari. *Hunc*] Demosthenem. *Ista*] verba grandia, quæ Æschines monstra appellabat. *Maior*] grandior dicendi genere Demosthenes, in quo verborum & rerum vis ducet. *Ipso reprehendente*] Æschine. is enim minus strictus, in quo plus carnis, minus lacertorum. *Ob hæc*] ob grandia & excelsa, quæ ab Æschine reprehenduntur. *Alijs*] scriptis. *Vis*] impetus animi, motus, acrimonia. *His*] prædictis & similibus. *Elucet*] eminet cum lumine. *His*) elatis & grandibus. *Carpebat*] tanquam immodica notabat: nam ad priora in Demosthene multa alia damnauit, vt illa, οὗτός ἐστιν ὦ Ἀθηναῖοι ὁ πρῶτος ἐξευρὼν Σέρριον τεῖχος, καὶ Δορίσκον, καὶ Ἐργίσκην, καὶ Μυρίσκην, καὶ Γάνος, καὶ Γανίδα, χωρία ὧν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ᾔδεις μὲν πρότερον. hic est, ô Athenienses, primus excogitans Sergium murum, & Doriscum, & Ergiscam, & Myriscam, & Ganum, & Ganida loca, quorum nomina ne quidem noueras prius. *Abstinuit*] sunt ista in oratione Æschinis contra Ctesiphontem, quæ Secundus tanquam elata proponit. χρὴ γὰρ, &c.] oportet enim ô viri Athenienses, idem dicere oratorem & legem: cùm verò aliam quidem vocem emittit lex, aliam verò orator legis iuri opus est dare suffragium, non dicentis impudentiæ. *Alio loco*] in eadem oratione, sed non statim, ἔπειτα ἀναφαίνεται &c.) deinde declaratum est de omnibus in decreto ad furtum scribens quinque talenta, legatos sentiens Oretas non nobis sed Galliæ dare. quod autem vera dico auferens pompam, & triremes, & arrogantiam ex decreto lege. *Iterũ alio*] loco. in eadem oratione, καὶ μὴ ἐᾶτε &c.] non sinatis ipsum circa iniquitatis sermones circumsistere. *Quod*] dicendi genus. *Vt repetat*] eadem verba, ἀλλ' ἐγκαθήμενοι &c.] sed permanentes

& confidentes in concione repellite eum ab iniquis orationibus, & mutationes eius verborum obseruate, in quibus sanè illud fuit, εἰς τοὺς τῶν παρεστώτων λόγους. ꝙ iam dixeras. *Illa*] quæ in eadem sunt oratione. *Commodius*) concinnius, aptius: magis probo, custoditius, id est, prudentius quàm iam illa commodius.

Pressius) id est, mediocrius. σὺ δ' ἑλκοποιεῖς &c.) Tu verò vulnerarius, & magis tibi cura est quotidianarum orationum quàm salutis ciuitatis. οὐκ ἀποπέμψεσθε &c.) num reiicietis hominem tanquam communem Græcorum calamitatem, aut comprahendentes tanquam latronem reum sub prætextu pro rep. nauigantem punietis & alia quæ ibidem explicantur, qualia sunt ἐξοκείλας δὲ καὶ πλεῖστα περιενεχθεὶς ἐκ τοῦ Εὐρίπου, παρ' οὗ οἰκεῖ, εἰς μέσον πίπτει τὰς τῆς Θηβαίων ἔχθρας καὶ τὰς Φιλίππου, deserens autem & illos & pluribus circumactus motibus Euripi, apud quē habitat in mediū decidit Thebanorum inimicitiæ & Philippi. *Iisdem notis*] quibus priora. tanquā nimium turgida. *Confodias*] taxes, al usse ad morem antiquum quo veru improbata scripta notabantur, & asterisco quæ indigebant lumine. *In illa ipsa*) grandia. *Illis*) quæ non sunt in hac epistola, sed fuerant in aliis Secūdi scriptis. *Tumidum*] immodicū, enormē. melius tamē vt legamus timidū. i. depressum non elatum. nā deterrebis me ab hac audacia extollendæ orationis. *Faciam*) probabo. *Temerarium*) temerè mea scripta reprehendisse.

pressiúsque? σὺ δὲ ἑλκοποιεῖς, καὶ μᾶλλόν σοι μέλει τῶν αὐθημερὸν λόγων, ἢ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. *Altius illa*, οὐκ ἀποπέμψεσθε τὸν ἄνθρωπον ὡς κοινὴν τῶν Ἑλλήνων συμφοράν, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα τιμωρήσεσθε, *& alia. Expecto quadam ex hac epistola, vt gubernacula gemūt, & dijs maris proximus, ijsdē notis, quibus ea de quib⁹ scribo, cōfodias. Intelligo enim me dum veniā prioribus peto, in illa ipsa quæ annotaueras, incidisse. Sed confodias licet, dūmodo iā nunc destines diē, quo & de illis & de his corā exigere possimus. Aut enim tu me timidum, aut ego te temerarium faciam.* Vale.

C. PLINIVS PATERNO SVO S.

Quanta) Hi storiis reuerentiam haberi exemplo monstrat. nam quum liber recitaretur de sceleribus cuiusdam, obsecrarunt eius amici vt reliqua pars à recitatione supprimeretur. Sextilius Lateranus, ad quem nunc scribit Secundus, consulatum gessit cum Vero Antonino, autor Capitolinus. alij tamen non Laterano sed Paterno. de quo in præcedentibus, scriptam epistolam credunt. *Quanta potestas*] nescire enim quid antea quàm natus sis fuerit, referente M. Tul. est semper puerum esse. hoc illud est præcipua in cognitione rerum salubre ac frugiferum omnis te

QVanta potestas, quanta dignitas, quanta maiestas, quantum deniq; numen sit historia, cùm frequenter alias, tum proximè sensi. Recitauerat quidā verissimū librū, partémq; eius in alium diē reseruauerat: ecce amici cuiusdā orantes obsecrantésq; ne reliqua recitaret. Tātus audiēdi ꝙ fecerint

exempli documenta in illustri posita monumento intueri. vnde tibi tuæque reip. quod imitere capias. vnde fœdum inceptu & exitu fœdum vites. nam pulchrū est aliorum erratis in melius instituere vitam nostram, & non quid alij egerint quærere, sed quod optimè actum sit, nobis proponere ad imitandum: seniorum consilia, quos longa ætas prudentiores fecit, laudantur à iunioribus. at hos antecellit historia, quanto plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas, & quæ latius apud Diodorum in commendationem historiæ traduntur. *Maiestas*) honor, amplitudo, quæ maioribus insunt etiam sine magistratu. *Numen dei*) nutus, potestásque. *Eiusdem recitantis*) nam hi amici in libro illo notabantur. Legitur etiam cuiusdam s. viri, cuius scelera in ea historia narrabantur.

pudor, quibus nullus faciendi quæ audire erubescunt. Et ille quidem præstitit quod rogabatur: sinebat fides. liber tamen, vt factum ipsum manet, manebitq́, legetúrque semper tanto magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad cognoscenda quæ differuntur. Vale.

Pudor] inest hominibus, id est, erubescunt homines audire, quæ non verentur facere. *Ille*] autor historiæ. *Quod rogabatur*] ne reliquum recitaret. *Sinebat fides*] hoc iure concessit, fide amicorum id exigentium. *Factum*] res notabilis. *Manet*] scitur. *Tanto magis*) quia suppressa est reliqua pars à recitatione, nam vetita auidius conquiruntur. *Sed non statim*] quia continere intendebat illum scriptor apud se per aliquod tempus. *Differuntur*) longius protrahuntur.

C. Plinius Romano Suo S.

Post longum tempus, epistolas tuas sed tres pariter recepi, omnes elegantissimas, amātissimas, & quales à te venire præsertim desideratas oportebat: quarum vna iniungis mihi iucundissimum ministerium. vt ad Plotinam,

Post] Tribus epistolis, quas à Virginio Romano pariter acceperat, respondet, sed negat alias luculenter scriptas sibi relatas, rogátque vt primùm mittat. *Desideratas*] à me expectatas. *Plotinam*] Traiani vxorem, quæ cùm primùm ad Palatium accessit, è gradibus ad populum conuersa, Tali: inquit, huc ingredior, qualis exire volo & per omnem principatum sic se gessit, vt omni culpa careret. Traiano defuncto, Adrianus creatus est princeps: quanquam Traianus consobrinæ suæ filium viuens voluisset adoptare, sed operam dante Plotina, quam Adrianus excellentissimè coluit, & ornauit: per nouem enim funeris dies atratus incessit, & in honorem eius templum erexit, & Basilicam apud Namausum opere admirabili, ac hymnos in eam fecit. Hæc sumpta ex Dione, Spartiano, Eutropio, præterea in memoriis Brixianorum legimus sacerdotes diuæ Plotinæ constitutos fuisse. Fuit & alia Plotina vxor Aulici Cæsariani raræ fidei, atque singularis pudicitiæ fœmina: quæ maritum exulem secuta est, & reditum precibus impetrauit.

sanctissimam fœminam, literæ tuæ perferantur: perferentur: eadem commendas Popilium Artemisium, statim præstiti quod petebat. Indicas etiam modicas te vindemias collegisse, communis hæc mihi tecum, quanquam in diuersissima parte terrarum, querela est. Altera epistola nuncias multa te nunc dictare, nunc scribere, quibus nos tibi repræsentes. Gratias ago, agerem magis, si me illa ipsa, quæ scribis, aut dictas, legere voluisses & erat æquum vt te mea, ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium quàm ad me pertinerent. Polliceris in fine, quum certius de vita nostræ ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitiuum rei familiaris, statimque ad nos euolaturum, qui iam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo possis. Tertia epistola continebat, esse tibi redditam orationem pro Clario, eámque visam vberiorem quàm dicente me, audiente te fuerit. Est vberior multa enim postea inserui. Adijcis, alias te literas curiosiùs scriptas misisse: an acceperim quæris: non accepi, & accipere gestio. Proinde primaquaque occasione mitte, appositis quidem vsuris, quas ego (non parcius possum) centesimas computabo. Vale.

Sanctissimam] in Panegyrico, vbi de moribus illius plura disserit, Tibi, inquit, vxor in decus & gloriam cedit. Quid enim illa sanctius? quid antiquius? nonne si Pontifici Max. Max. deligenda sit coniux, aut hanc, aut similem (vbi est autem similis?) elegerit? *Perferentur*] reddam illi. *Artemisium*) insuper. Artemisium ciuitas Oenotriorum in mediterraneo. Philistus, referente Stephano, eandem Arthemitum vocat. est etiam Euboiæ ciuitas. *Pupillum*] antiqui pupum dicebant, vnde pupillus deducitur. is est secundum Pompeium, qui impubes desiit esse in patris potestate, vel morte, vel emancipatione. Legitur etiam Pompilium Artemisium. *Communis mihi*] nam & ipse in Tuscis graciles colligo paulo enim ante dixerat, ipse vindemias graciles quidem, vberiores tamen quàm expectaueram colligo. *Dictare*)] dicere quæ alius excipiat. *Repræsentes*] laudes, immortalem facias. libro enim vj. testatur Romanum modum excessisse nimia benignitate laudando suum nomen. si legeris, nos tibi repræsentes. interpretaberis de me scribendo maximè tecum esse videar. *Vt te*) vt est æquum te cognoscere mea scripta. *Ad alium*) in laudem alterius. *Fugitiuum rei familiaris*) fugere à rebus tuis familiaribus, & relinquere curam domesticam. Fugitiuus propriè est, qui extra domini domum fugæ causa, quo se à domino celaret, mansit. Hęc Offilius Vlpiano memorante. Item relatum est apud Iulianum, fugitiuum ferè ab affectu animi intelligendum esse, non vtique à fuga. *Compedes*) vincula, obligationem veniendi. compedes ab impedimento dictas autumat Marcellus. *Clario*) alibi non meminit huius orationis, neque etiam huius nominis, sicut neque Clarij, quod in quibusdam exemplaribus scriptum reperi. *Inserui*] addidi. Hinc apparet non eadem publicari quæ dicantur. *Gestio*) motu corporis desiderium ostendendo. *Appositis quidem vsuris*) addendo illis aliis epistolis, quas non recepi alias epistolas pro vsuris. *Non possum parcius*] non possum à te petere ad præsens minores vsuras: vt besses, semisses, quincunces, trientes, quæ sanè erant minores centesima vsura. *Centesimas computabo*] pro maxima vsurarum. perstitit in proprietate ver-

bi, dicendo computabo, quoniam de vſuris agit. Centeſimas autem vſuras antiqui maximas & legitimas dixerunt: dicta ideò centeſimæ quòd ſingulo menſe centeſimum nummum redderent, & ſingulo anno duodenos. Cicero libro quinto ad Atticum poſt frequentem mentionem viceſimarum: Nam aut inquit, bono nomine contentus erat, aut non bono quaternas centeſimas ſperabat. & mox, præſertim cùm Senatuſconſultum modò factum ſit, vt puto poſtquam tu es profectus in creditorum cauſa, vt centeſimæ perpetuo fœnore ducerentur. vnde idem Cicero Verri obiecit, quòd præter legem duabus centeſimis fœneratus eſſet. Iuriſconſulti ſæpius huius centeſimæ meminere, ſed in primis Paulus tanquam oſtendere vellet quid eſſet. L. lecta. digeſtis ſi cert. petatur, inquit, Tunc eo amplius quo poſt ſolutam pœnæ nomine in dies triginta, inque denarios centenos denarios ſingulos ſtipulatus eſt, quoniam ſingulis menſibus vſuræ ſoluerentur. Sed non ſolùm dicebant antiqui centeſimas vſuras, verùm & centeſimum quæſtum. Nam Plinius libro xviij cap. quinto, Rogatus, ſcribit, Cato quis eſſet centeſimus quæſtus: Reſpondit, Si benè paſcas tanquam ex prato vel paſcuo maximus fructus colligatur, quod impendio minimo conſtet. Huius centeſimæ cùm prius admoniti eſſemus ex ſcriptis viri doctiſſimi, poſtea Bartholomæus Raimũdus, qui Pãdectas in veterẽ lectionẽ reſtituit, & in eas nouis annotationes parat, nos in maiorem eius cognitionẽ induxit.

C. PLINIVS RVSTICO SVO S.

VT ſatius eſt, vnum aliquid inſigniter facere, quàm plurima mediocriter: ita plurima mediocriter, ſi non poſsis vnum aliquid inſigniter. quod intuens ego, varijs me ſtudiorum generibus, nulli ſatis confiſus experior. Proinde quum hoc vel illud legis, ita ſingulis veniã, vt non ſingulis dabis. An cæteris artibus excuſatio in numero, literis durior lex, in quibus difficilior effectus eſt? quid autẽ ego de venia quaſi ingratus? nam ſi ea facilitate hac proxima acceperis, qua priora, laus potius ſperanda quàm venia obſecranda eſt: mihi tamen venia ſufficit. Vale.

V*T ſatius*] Excuſat ſua ſcripta quòd non ſint exactiſſima, tamen quia ſunt plura & diuerſi generis, toleranda. ¶ *Ruſticus*) filius Antiſtij Ruſtici. Mar. meminit periiſſe in Cappadocia. *Vnum*) opus. *Inſigniter*] egregiè, excellenter, admirandè. *Plura mediocriter*] ſatius eſt facere. *Non poſsis*] facere. *Varijs generibus*] nam ſcripſit tragœdiam, hendecaſyllabos, elegos, hexametros, epiſtolas, orationes. *Hoc*) vnum aliquod meum. *Ita ſingulis*] ita dabis veniam ſingulis generibus meorum ſcriptorum. *Non tanquam ſingulis*) ſunt enim plura, & ideo maiori venia digna, ſi vnumquodque non ſit perfectiſſimum. *An excuſatio eſt cæteris artibus in numero*] an excuſabimus cæteros opifices, ſi non ſint exactiſſimi circa vnumquodque artificium, quia intenti pluribus artibus non poſſint omnia perfectè complecti. *In numero*) in multarum artium profeſſione. *Literis*] doctis ſcriptoribus. *Lex*] conditio. *Durior*] ſeuerior. vt non reſpiciamus quot genera tractauerint, ſed tantùm vnumquodque per ſe examinemus. *Effectus*] profectio. *Difficilior*] certè difficilior cæterarum .n. artium inuenti ſunt artifices perfectiſſimi ad ſummum magiſterij ſui culmen peruenientes: literarum verò neminem adhuc nouimus, cui aliquid non defuerit. *De V.*) tecum diſputo. *Facilitate*) benignitate, commendatione. *Priora*] mea ſcripta accepiſti. *Ven. ſuf.*] ſatis eſt mea excuſari.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

LAudas mihi, & frequenter præsens, & nunc per epistolas Noniũ tuum, quòd sit liberalis in quosdam: & ipse laudo, si tamen non in nos solos. Volo enim eum qui sit verè liberalis tribuere patriæ, propinquis, affinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus: non vt isti qui ijs potissimum donant qui donare maximè possunt. Hos ego viscatis hamatisq; muneribus, non sua promere puto, sed aliena corripere. Sũt ingenio simili, qui quod huic donant, auferunt illi, famámq; liberalitatis auaritia petunt. Primum est autem suo esse cõtentum: deinde quos præcipuè scias indigere, sustentantem fouentémque, orbe quodam societatis ambire. Quæ cuncta si facit iste, vsquequaq; laudandus est: si vnum aliquod, minus quidem, laudandus tamen. Tam rarum est etiam imperfectæ liberalitatis exemplar: ea inuasit homines habendi cupido, vt possideri magis quàm possidere videantur.

Laudas] Exprimit Geminio laudanti Nonium tanquam munificum, quid sit liberalitas, quæ sanè est, indigentibus donare, non falsa liberalitatis simulatione diuites captare. *Nonium*] liberalem legi in monimentis Brixianorum. *Propinquis*] cognatis. *Affinibus*] affines secundum Modestinum sunt viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quòd duæ cognationes quę diuersæ inter se sunt per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. *Potissimum*] in primis, vt s munusculis maxima consequantur à diuitibus. *Hos ego*] ordo est. Ego puto hos non promere sua, sed viscatis hamatisq; muneribus corripere aliena, id est, non esse de suo liberales, sed tãquã aucupes subdolis muneribus diuites. *Illaqueare*] appositè in hunc sensum dixerat Martialis, Munera quòd senibus viduísq; ingẽtia mittis, Vis te munificum Gargiliane vocem. Sordidius nihil est, nihil est te spurcius vno. Qui potes insidias dona vocare tuas. Sic auidis fallax indulget piscibus hamus. Callida sic stultas decipit esca feras. Quid sit largiri, q̃d sit donare docebo, Si nescis, dona Gargiliane mihi. *Simili*] prędictis, i. malo. *Huic*] alicui. *Auaritia*] immò rapina. *Petunt*] quærunt. *Primum*] præcipuum in homine, abstinere alienis rebus. *Orbe*] perfectione. *Societatis*] amicitiæ, & humanæ societatis. *Iste*] tuus amicus Nonius. *Vsquequaq;*] semper. *Si vnũ aliq.*] facit ex prædictis *Min. qu.*] laudãdus est. *Tã rarũ*] tam pauci inueniuntur qui sint etiam imperfectè liberales, exclamatio aduers᷒ sua tẽpora. *Possid.*] à diuitiis regi & detineri.

C. PLINIVS SARDO SVO S.

POstquã à te recessi, non minus tecũ quàm quum apud te fui. Legi enim librum tuũ, identidẽ repetẽs eam aximè (non enim mentiar) q̃

Postquam] Sardi librum commendat & gratias agit quòd ab eo laudatus sit. *Identidem*] frequenter.

De me) In laudem meam. *Quam non eadem de eodem*] Quęrit aliquis, quomodo fieri potuerit, vt non eadem, nec tamen diuersa de eadem re dixerit multa sunt paria & similia, quæ tamen non sunt eadem. inde ostenditur scriptoris ingenium copiosum, qui de vna & eadem re plurifariam, nec tamen extra rem disseruisset. *Ob quæ gratias agerem*) Quod me laudasses. *Iucundiora*) Propter laudes meas.

de me scripsisti, in quibus quidem percopiosus fuisti: quàm multa, quàm varia, quàm non eadem de eodem, nec tamen diuersa, dixisti? Laudem pariter & gratias agam? neutrum satis possum: etsi possem, timerem ne arrogans esset, ob ea laudare, ob quæ gratias agerem Vnum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora visa, quanto iucundiora: tanto iucundiora, quanto laudabiliora erant. Vale.

C. PLINIVS TITIANO SVO S.

Vid agis] Interrogat Titianũ quid ageret, se verò scribit in ocio nolle longiores epistolas componere. *Illud*) Nolle scribere longiores epistolas. *Hoc*] Legere longissimas.

Q Vid agis? quid acturus es? ipse vitam iucundissimam, id est ociosissimam viuo. Quo fit vt scribere longiores epistolas nolim, velim legere: illud tanquam delicatus, hoc tanquã ociosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis, aut curiosius otiosis. Vale.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

Ncidi) Mira de Hipponēsi delphino narrat, qui tantũ puero assueuerat, vt natantem subiret, & inspectantibus multis per mare ferret, ac in terram reduceret. monet igitur Caninium municipem suum, vt velit hanc materiã metro excolere. *Ficta*) Falsę. [*Scholastico* ocioso] *Isto*) Tuo lętissimo, fertilissimo. *Maximo*] Copiosissimo. *Altissimo*) Magni spiritus, *Poetico*) Diuino, nato ad carmē. Nam poetę nascimur, oratores fim⁹, nihilq; bene fit inuita Minerua ac Musis, & mediocres poetas nemo nouit. oportet igitur futurũ vatem nasci altissimo ac penè diuino ingenio. hic Caninius bellum Dacicum, quo Traianus Dacos vicit, scribere exorsus erat. *Super cœnam*] Inter cœnandum. *Autoris*] Narrantis hoc. *Quid poetæ cum fide?*] Quid opus est poetæ vera scribere. *Is*) Est tali fide. *Scripturus*] Si scribere pares.

I Ncidi in materiam veram, sed simillimam fictæ, dignámque isto lætissimo, altissimo, planéque poetico ingenio. Incidi autem dum super cœnam varia miracula hinc inde referuntur. Magna autoris fides, tametsi quid poetæ cum fide? is tamen autor, cui bene vel historiam scripturus credidisses. Est in Africa

Hipponensis Colonia, mari proxima, adiacet ei nauigabile stagnum, ex quo in modum fluminis æstuarium emergit, quod vice alterna prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hîc ætas piscandi, nauigandi, atque etiam natandi studio tenetur: maximè puerorum, quos ocium ludúsque solicitant. his gloria & virtus, altissimè prouehi: victor ille, qui longissimè vt littus, ita simul nantes reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior cæteris in vlteriora tendebat, Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circuire, postremò subire, deponere, iterum subire, trepidantémque perferre, primùm in altum, mox flectit ad littus, redditque terræ, & æqualibus. Serpit per Coloniam fama: concurrere omnes, ipsum puerum tanquam miraculum aspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die

Hipponensis Colonia) Stephanus ex autoritate Polybij, Hippon, inquit, ciuitas Libyæ. Strabo, Duo Hippones, alter Vticæ proximus, alter remotior, & freto propinquus. Plinius, Africę tria promontoria, Candidum, Apollinis, Mercurij, in altum procurrētia duos efficiunt sinus, Hipponensem proximum ab oppido, quod Hipponem dilutum vocant: diarrhytum Gręci propter aquarum irrigua. Pomponius, In ea quæ propriè nomen Africę vsurpat, est Hippo regius. tria promontoria vastè proiecta in altum, duos grandes sinus efficiunt. Hipponensem vocant proximum ab Hippone diarrhyto, quod littori eius appositum est. Solinus Boron promōtorium tradit Hipponem regium postea dictum. Item Hipponem alterum de interfluente freto diarrhytum appellatum. Ptolemęus in Africę minoris situ, Hippi promontoriū, Hipponem regium: item Hipponem vel equorum citationem refert. Ex quibus colligitur alterum dictum regium, alterum diarrhytum. vnde Statius in Syluis de priore inquit, Et vaga, & antiquis dilectus regibus Hippo. quamquam Strabo vtrosque regios dixerit, hic procul dubio diarrhytum intelligit Romanorum Coloniam *Ex hoc*) stagno. Legitur etiam, & hoc s. stagnum est ęstuarium. *Aestuarium*) ab æstu maris dictum æstuarium. est enim locus marinis aquis refertus, ex inundationibus freti, per quas mediterranea sæpe in modum fluminis replentur, & vt vtar Strabone ipso in tertio dicente, æstuaria dicuntur refertæ marinis aquis conualles ex inundationibus pelagi, per quas mediterranea instar fluuiorum nauigantes ascendunt. ad vicina præsertim oppida, hanc nauigationem æstuaria aliqui vocant. Vitruuius de marinis aquis, non solùm æstuaria, sed etiam de putealibus dici posse monstrauit. Sin autem eriperetur lumen vi vaporis, tunc secundum puteum dextra ac sinistra defodiantur æstuaria, ita quemadmodum per nares spiritus ex æstu dissipabuntur. *Emergit*) exoritur à mari. *Aestus*) maris motus. elementum pelagi tertia pars mundi est, si Vegetio credimus, quæ præter ventorum flatum suo quoque spiramine motúque vegetatur. nam certis horis, diebus pariter ac noctibus æstu quodam quod reuma vocant, vltrò citróque percurrit, & more currentium fluminum nunc exundat in terras, nunc refluit in altitudinem suam. *Repressit*) retrò cessit, in mare rediit. *Impulit*) vndam in æstuarium. *Omnis ætas*) pueri, iuuenes, senes. *Tenetur*) occupatur. *Solicitat*) delectat. ætas enim puerilis lusibus pronior. *Altissimè*) longissimè in altum. *Prouehi*) natando progredi. *Victor*) in certamine natandi. *Vt reliquit littus*) sicut procurrit longius à littore. *Reliquit*) excedit, anteit. *Vlteriora*) maris interiora, an ad alteram æstuarii ripam. *Occurrit*) ei obuius fit.

Præcedere)

Praecedere) præcedebat. infinita pro indicatiuis. *Subire*) puerum dorſo excipere. *Trepidantem*) timentem nouitate rei. *AEqualibus*) ſociis. *Serpit*) diuulgatur. *Coloniam*) Hipponem. *Narrare*) narrabant aliis quæ audiuerant.

obſident littus, proſpectant mare: & ſiquid eſt mari ſimile: natant pueri, inter hos ille, ſed cautius. Delphinus rurſus ad tempus, rurſus ad puerum venit. Fugit ille cum cæteris. Delphinus quaſi inuitet, reuocet, exilit, mergitur, varióſque orbes implicitat, expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari ſubiret timendi pudor, accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam, pertrectántque præbentem. Creſcit audacia experimento. Maximè puer qui primus expertus eſt, adnatat, natanti inſilit tergo: fertur, refertúrque: agnoſci ſe, amari putat, amat ipſe: neuter timet, neuter timetur. Huius fiducia, manſuetudo illius augetur: necnon alij pueri dextra, læuáque ſimul eunt hortantes, monentéſque. Ibat vnà (id quoque mirum) Delphinus alius tantùm ſpectator & comes. Nihil enim ſimile, aut faciebat, aut patiebatur: ſed alterum illum ducebat, reducebat, vt puerum cæteri pueri, incredibile, tam verum tamen quàm priora, Delphinum geſtatorem, colluſorémque puerorum in terram quoque extrahi ſolitum, areníſque ſiccatum vbi incaluiſſet, in mare reuolui. Cõſtat

Obſident) occupant ſpectatores. *Mari ſimile*) ſtagnum illud æſtuariũ. [*Venit*) In aliquibus codicibus non habetur, ſub intelligitur tamen.] *Ille*) puer qui pridie vectus erat à Delphino. [*Ille*) puer. *Cæteris*) pueris. *Exilit*) in altum ſalit ab æſtuario, vt videretur. Ocyor, inquit Pli. auunculus, Delphinus volucre, ocyor telo. tanta vi exilit, vt plerunque vela nauium tranſuolet. *Inuitet*) puerum ad ſe venire. *Expedit*) abſoluit. *Hoc*) factum eſt. *Innutritos mari*) aſſuetos natare in mari. *Subiret timendi pudor*) puderet timuiſſe natare. *Appellant*) Simonem vocant Delphinum. nam hanc appellationem mirè agnoſcit, quòd roſtrum ſimum habet, hominem non pauescit vt alienum, obuiam nauigiis venit, alludit exultans, certat etiam. Quidam codices non habent præbentem ſcilicet ſe tractandum, ſed præeuntem. *Adnatanti tergo*) Delphino. Alij legunt, adnatat, natanti inſilit tergo. *Amari*) à Delphino Ariſto. ix. de animalibus plura ſcribit de Delphinis. Narrãtur indicia morũ placidorum ac mitiũ, amoréſq; in pueros & affectus libidinis. & Plin. teſtatur puerum à Delphino temporibus Augusti per Lucrinum lacum inuectum. Duris autor, tradente Athenæo, in Iaſo Delphinum dilexiſſe puerum nomine Dionyſium, qui cum aliis ex palæſtra ad mare procedens natabat, Delphinus ex pelago occurrens dorſo ſuſceptum in altum ferebat, deinde continenti reſtituebat. Pauſanias lib. i. memorat, Melicertam cadentẽ in mare ſuſceptũ à Delphino, & vectũ vſque ad Corinthiũ Iſthmũ. *Amat ipſe*) puer amat Delphinũ. *Neuter*) nec puer nec Delphinus. *Huius*) pueri. *Illius*) Delphini *Mãſuetudo*) eſt.n. ſecũdũ Athen. animal humaniſſimum quod referre gratias nouit nam Cœranus Mileſius Delphinũ à piſcatoribus captũ iã interficiẽdũ precio redẽptũ mari reddidit, poſtea naui in qua Cœranus erat, ſubmerſa, & omnibus necatis, ab eodẽ Delphino cõſeruatur, deinde illo in patria Mileto mortuo, ac in littus elato agmẽ Delphinorũ apparuit non procul. tãq̃ funeri præſens & opẽ laturũ. *Nihil ſimile*) nõ colludebat, non geſtabat, nõ patiebatur tangi. *Vt cæteri pueri*) ducebant, & reducebant puerũ dilectũ à Del-

phino. *Incredibile*) est quod dicturus sum sed ita verum est quàm sunt priora, qui verissima sunt. Non est mirum si dixit incredibile Delphinum extrahi solitum: mari, & arenis siccatum reuolui in mare, quia auunculus eius tradit statim tellure tacta Delphinum, si quando in terram erumpit, mori.

Octauium Anitum, legatum Proconsulis, in littus educto religione praua superfudisse vnguentum: cuius illum nouitatem, odorémque in altum refugisse: nec nisi post multos dies visum languidum & mœstum, mox redditis viribus, priorem lasciuiam, & solita ministeria repetisse. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum aduentu & mora, modica Resp. nouis sumptibus atterebatur. Postremò locus ipse quietem suam secretúmque perdebat. Placuit occultè interfici, ad quod coibatur. Hæc tu qua miseratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles? quanquam non est opus affingas aliquid, aut adstruas, sufficit ne ea, quæ sunt vera, minuantur. Vale.

Octauium Anitum) quē ferunt furta Maronis voluminibus annotasse. Plinius senior, & Solinus in suis collectaneis eum secutus, totum hoc Delphini mirum breuius retulere. Alius, inquiunt, inter hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominum manibus vescens, præbénsque se tractandum, & alludens natantibus, impositósque portans, vnguento perunctus à Flauiano Proconsule Africæ & sopitus, vt apparuit odoris nouitate, fluctuánsque similis exanimi, caruit hominum cōuersatione, [vt] iniuria fugatus per aliquot menses. mox reuersus in eodem miraculo fuit. Plura iidem, & Gellius Appionem grammaticum secutus protulerunt exempla de amoribus Delphinorum. *Proconsulis*) Flauiani, cuius imperio Delphinum vnguento conspersit. *Educto*) Delphino tacto in siccum. *Religione praua*) superstitione ductum. [*Illum*] Delphinum. [*Nouitatem*) insolentiam. *Dies*) mēses dixit auunculus. *Ministeria*) colludendi, & deferendi puerum. *Magistratus*) præfecti Africæ omnes conueniebant Hipponem tanti spectaculi visendi gratia. *Resp.*) Hipponensis. *Immodicis*) maximis. nam sumptus de publico faciebant magistratibus confluentibus. Hinc Plin. senior enarrato miraculo scribit. Iniuriæ potestatum inhospitales ad visendum venientium Hiponenses in necem eius compulerunt. Et Cice lib. iij. ad Appium, Apameæ cùm essem, multarum ciuitatum principes ad me detulerunt sumptus decerni nimis magnificos, cùm soluendo ciuitates non essent. An magis placet legere modica Resp. modicis & mediocribus facultatibus colonia Hipponensis *Locus ipse*) Hippon prius infrequens. *Perdebat quietem*) erat inquietus conuentu tot potestatum. *Quod*) animal. *Miseratione*) quod immerito tanta Delphini humanitas sublata sit. *Attolles*) Augebis, amplificabis. *Affingas*) Ficti aliquid addas.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

Explica astum meum. Audio me malè legere duntaxat versus. orationes enim commodius, sed tanto minus versus. Cogito ergo recitaturus familiaribus amicis, experiri

Explica) Consulit Tranquil. an experiatur Encolpum libertum suum in recitatione versuum suorum, cùm ipse sibi diffidat. *Explica-*

æstum.) exime scrupulum, dubitanti consule. *Audio*] intelligo. *Legere* recitare. *Commodius*) tolerabilius recito, quia magis assuetus illarum recitatione: & ideo tanto minus recito commodiùs versus, quia minus assuetus.

Libertum Encolpum. de quo in principio viij. nam Zosimum iam amiserat. *Familiare*) signum familiaritatis cum auditoribus. quòd elegi illum, quem scio non bene lecturum, sed tamen melius me recitaturum noui. *Melius*) minus malè. *Perturbatus*) audientium corona impeditus. *Defixus*) terram intuens. *Similis ocioso*] ignauus, oscitabundus, vt quidam consueuere. *Prosequar*) subsequar, imitabor: vnde subiecit saltare, quod Pantomimorum est. *Legere*) recitare. *Illa*) poemata. *Vel non facere*] vel non componere, vel facere, & non recitare.

libertum meum. Hoc quoque familiare, quod elegi, non bene, sed melius scio lecturum, si tamen non fuerit perturbatus. Est enim tam nouus lector, quàm ego poeta. Ipse nescio quid illo legente interim faciam, sedeam defixus & mutus, & similis ocioso: an vt quidam, quæ pronunciabit, murmure, oculis, manu prosequar. Sed puto me non minus malè saltare, quàm legere. Iterum dicam, explica æstum meum, veréque rescribe: num sit melius pessime legere, quàm ista vel non facere, vel facere. Vale.

C. PLINIVS OPPIO SVO S.

Librum) Scribit Appio se emẽdaturum librũ, quem ad se miserat, & cùm diligentiam in retractandis operibus probet, nimiã tamen respuit. Alij non Appio, sed Oppio scribi hanc epistolam autumant. Oppij fit mentio apud Plut. in vita Othonis. *Gratias ago*) quod confisus nostro iudicio mihi limã dum dederis *Cupiam*] legere. *Eam reuerentiam*) debeo, ita reuereor. *Vacuo*) libero, à curis ocioso. *Irreligiosum*] nefarium, profanum. *Modus*] finis, mensura. M. Tullius de perfecto oratore præcipit in omnibus rebus seruandam mensuram. nam tam offendit nimium quàm parum, in quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat, qui non sentirent quid esset satis: vnde in Græcis epigrammatibus Cleobuli dictum, Mensuram optimam, & Pittaci, Ne quid nimis. *Deterit*) necessaria tollit. sic dixerat ad Tranquillum: nec iam splendescit lima; sed atteritur. *A recentioribus*] à nouis operibus. *Reuocat*) retrahit.

Librum quem misisti recepi, & gratias ago: sum tamen hoc tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, cùm alioqui validissime cupiam: sed eam reuerentiam, cùm literis ipsis, tum scriptis tuis debeo, vt sumere illa, nisi vacuo animo, irreligiosum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Est tamen aliquis modus: primum, quod nimia cura deterit magis quàm emendat: deinde, quòd nos à recentioribus reuocat, simúlque nec absoluit priora, & inchoare posteriora non patitur. Vale.

C. PLINIVS FVSCO SVO S.

QVaris, quemadmodum in Thuscis diem æstate disponam: Euigilo, cùm libuit, plerunque circa horam primam. sæpe ante, tardius rarò clausæ fenestræ manent. Mirè enim silentio, & tenebris animus alitur ab ijs quæ auocant, abductus, & liber, & mihi relictus: non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem, quæ mens vident, quoties non vident alia. Cogito si quid in manibus, cogito ad verbum scribenti emendantique similis: nunc pauciora, nunc plura, vt vel difficilè vel facilè componi, tenerive potuerunt. Notarium voco, & die admisso, quæ formaueram dicto, abit, rursúsque reuocatur, rursúsque remittitur. Vbi hora quarta vel quinta: (neque enim certum, dimensúmque tempus,) vt dies suasit, in xystum me, vel cryptoporticum confero, reliqua meditor & dicto, vehiculum ascendo. Ibi quoque idem, quod ambulans aut iacens, durat intentio, mutatione ipsa refecta · paulũ redormio, dein ambulo, mox orationẽ Græcam Latinámve clarè & intentè, non tam vocis caussa

Quæris) Ordinẽ vitæ, quẽ ruri æstatis tempore seruabat, Fusco Salinatori explicat, ibique & studiorum suorum, & gestationis ac victus modum, amicorum confabulationes, & suas venationes enarrat. *Horam primam*) diei. nam diem inchoat ab aurora. *Ante*) primam diei horam. è silentio & tenebris animus alitur, cùm non disturbatur ab aspectu alicuius rei. nam cùm sit oculus cor hominis secundum Plinium, & in eo animus inhabitet, magnáque cogitatio obcæcet abducto intus visu, quicquid viderit statim penetrat illud: inde non est mirum, si intentionem subinde disturbet. & monumentis traditur Democritum philosophũ sua sponte oculis captum, quia existimaret, cogitationes commentationésque animi sui in contemplandis naturæ rationibus vegetiores & exactiores fore, si eas videndi illecebris, & oculorum impedimentis liberasset. quamquam Laberius aliam huius cæcitatis causam referat, autore Gellio. *Alitur*) innutritur, viget. *Auocant*) me retrahunt à studio. *Mihi*) arbitrio meo, & voluptati. *Non sequor oculos animo*) non cogito quæ oculi videant: quid enim videre possunt in tenebris? *Sed sequor animum oculis*) sed oculi famulantur animo. *Vident eadem quæ mens*) cogitant id quod mens. nam illorum officium refertur ad animum, cùm non distrahuntur in videndis corporibus. *Si quid*) operis est mihi imperfecti. *Cogito ad verbum*) singula verba diligenter examino. *Plura*) verba. *Teneri*) mandari memoriæ. *Die admisso*) apertis fenestris. *Formaueram*) composueram. *Dicto*) excipiente notario, qui deinde abit à me. postea reuocatur ad notandum deinceps, quæ excogitaui, & rursus à me remittitur. *Dimittitur*) notarius secedit à cubiculo. *Suasit*) si nubilus vel serenus fuerit: vnde in quibusdam exẽplaribus legitur fulserit. *Xystum*) ambulationem sub dio, quæ arbores & porticus hinc inde habet, quò se transferebat sereno tempore: at nubilo in cryptoporticum, id est abditam porticum. De vtroque in præcedentibus enarratum. *Reliqua*) quæ restant ad absoluenda priora. *Dicto*) dico scribenda à notario. *Idem*) facio. *Iacens*) in lecto. *Intentio*) diligens cura, cogitatio vigilans. *Mutatione*) varietate locorum & gestatione. *Refecta*) renouata, refocillata.

quàm stomachi lego, pariter tamen & illa firmatur. Iterum ambulo, vngor, exerceor, lauor. Cœnanti mihi sic cum vxore vel paucis, liber legitur: post cœnam, comœdi aut lyristes: mox cum meis ambulo, quorum numero sunt eruditi. Ita varijs sermonibus vespera extenditur, & quanquam longissimus dies, citò conditur. Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam si diu tacui, vel ambulaui, post somnum demum lectionémque, non vehiculo, sed quod breuius, quia velocius, equo gestor. Interueniunt amici ex proximis oppidis, partémque diei ad se trahunt, interdúmque lassato mihi, opportuna interpellatione subueniunt. Venor aliquando, sed non sine pugillaribus, vt quamuis nihil ceperim, non nihil referam. Datur & colonis, vt videtur ipsis, non satis temporis, quorum mihi agrestes querelæ literas nostras, & istæc vrbana opera commendant. Vale.

Quàm stomachi causa) cui vtilem lectionem claram meminit Celsus, stomachi remedia scribens, Commodè inquit, exercent clara lectio, ambulatio. & alibi, Si quis stomacho laborat, legere clarè debet, post lectionem ambulare. vnde sequitur iterum, ambulo. Nam imbecilles stomacho sunt magna pars vrbanorum, omnésque penè cupidi literarum. Stomacho Secundum laborasse prædicta demonstrant, redormire, vngi exercere, lauari, quæ singula tractantur à Celso in curatione stomachi. *Illa firmatur*) illa vox legendo clarè confirmatur. *Vxore*) Calphurnia: *Legitur*) à lectore. *Comœdi introducuntur*) Meminit alibi huius consuetudinis. Alii legunt. comœdia, ad idem *Lyristes*) qui lyra scit. nam Plutarchus permittit musicam conuiuiis. *Meis*) domesticis. *Eruditi*) vt Martialis, Encolpus, Hermes. *Vespera*) serum diei. *Vespera extenditur*) protrahimus sermones nostros vsque in multum noctis *Conditur*) componitur, transit. Legimus etiam clauditur. *Breuius*) expeditius. *Ad se trahunt*) sibi vendicant. *Lasso*) fatigato nimio studio & exercitatione. *Interpellatione*) intermissione, interruptione. *Non sine pugillaribus*) quod studendi genus libro primo latius memorat. *Nihil*) nullam prædam. *Nonnihil*) aliquod opus. *Datur & colonis*) partem temporis etiam dispenso audiendis colonis, quibus vt improbis non satis sibi spatium ad dicendum dari videtur. *Agrestes*) inurbanæ, inuerecundæ, importunæ. *Literas nostras*) elegantissimas. *Istæc*) vrbana, ciuilia, modesta. aliter hæc vrbana. *Commendant*) ná ex comparatione rusticarum querelarum sentiebat quantú præstaret eloquentia & gustus vrbanus. Vrbano enim contraria rusticitas.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S.

NEc tuæ naturæ est translatitia hæc, & quasi publica officia à familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere: & ego te constãtius amo, quàm vt verear, ne aliter ac velim accipias, nisi te Calẽdis statim Consulẽ

NEc) Excusat se quòd non poterit Romæ esse calend. Ianuariis officii gratia, cùm Paulinus consulatum inibit. nam in Thuscis retinebatur circa prædia sua locanda. *Translatitia*) vilia,

plebeia. sic Tranquillus in Nerone scripsit Britannicum elatum funere translatitio: & prius dixerat, non translatitias & breues postulationes, sed maximas. Plin. libro septimo Translatitium in Ægypto est & octauo gigni. Asconius vocat translatitia non noua, nec nuper inuenta: sed aliunde translata. Sic Plinius vsus est libro decimo. In secunda lectione fuit translatiua, quæ scilicet in aliud tempus transferri possunt. Seneca translatiuas, siue, translatitias sententias intelligit, quæ pro locis communibus suis oratorum supellex est. *Publica*) promiscua, vulgaria, communia, quæ à multis præstantur. *Constantius*) firmius, vehementius, confidentius. *Aliter*) in malam partem. *Calend. Ianuarij*) quibus inibant Consulatum.

videro: præsertim cùm me necessitas locandorum prædiorũ plures annos ordinatura detineat, in qua mihi noua consilia sumenda sunt. Nam priore lustro, quanquam post magnas

Videro) salutauero, prosecutus fuero salutatione. *Thuscanorum*) quæ in Thuscis habeo. inusitata forma denominatiuum formauit. à Thuscia enim Thuscus. à Thuscanus Thuscaniensis: à Thusculo Thusculanus deduci solet, quare magis probo locandorum. *Necessitas ordinatura*) cùm necessariò sim ordinaturus. nam ad Traianum dum petit commeatum, asserit id collaturum vtilitatibus rei familiaris suæ. Cùm enim agrorum, quos in municipio Tiphernio possidebat, locatio alioqui cccc excederet, adeo non poterat differri, vt proximam putationem nouus colonus facere deberet. *Lustro*) spatio quinque annorum, quo antiquitas agros locabat, vt Vlp. ff. l. de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium Et. ff. xxv. de soluto matrimonio: & ff xlv. de verborum obligationibus. Ibidem Pomponius & Paulus. ff. xxxiiii. de liberatione legata, Nos contenti erimus verba Labeonis ex ff. xxxii. retulisse, Qui hortos, inquit, publicos à rep. conductos habebat, eorum hortorum fructus vsque ad lustrum, quo conducti essent, Aufidio legauerat. Et Callistratus. ff. xlix. de iure fisci, Cùm quinquennium, in quo quis pro publico conductore se obligauit, excessit, sequentis temporis nomine non tenetur: idque principalibus rescriptis exprimitur. Diuus etiam Adrianus in hæc verba rescripsit, Valdè inhumanus mos est, quo retinentur conductores vectigalium publicorum agrorum: si tantidem locari non possint. nam & facilius inueniuntur conductores. Si fuerint aliqui, qui fortè conducere velint, vel si peracto lustro discedere voluerint, non teneantur. Siculus Flaccus ex libris Dolabellæ. Aliqui vectigalibus proximis quibúsque agros adscripserunt: alii per singula lustra locare soliti per mancipes redditus percipiunt: alii in plures annos, quæ ex monumentis publicis cognosci possunt. Marcus Tullius ad Atticum libro sexto, Publicanis quibus hoc ipso lustro nihil soluerant, etiam superioris lustri reddiderunt. quod in epistolis ad Lentulum ita repetit libro secundo ad Cælium scribens, In publicanis etiam superioribus lustris reliqua sine sociorum vlla querela conseruata. vbi morem locandorum vectigalium per lustra tangit: & reliqua pro debitis accipi. Ridebis bellè, si legeris interpretem Ciceronis, lustrum vnde habuerit originem, & quid significet. probatissimi sic scripsère, Omnes centuriæ & equites in campum Martium conuocati, sue, oue, tauro cæsis immolarunt, quod lustrum dictum est, sicque à sacrificio illo census obtinuit nomen lustri. quia verò census ipse siue lustrum singulis quinquenniis censorum magistratus habebatur, obtinuit consuetudo lustri appellatione, annorum quinque spatia appellari. Nam Varro dixit, lustrum nominatum tempus quinquennale, à luendo id est soluendo, quòd quinto quoque anno vectigalia & vltro tributa per censores persoluebantur Festus pariter tradit, significare tempus quinquennale nunc populi lustrationem, nunc ferarum latebras. Latinorum quidam lustrum & olympiadas indifferenter posuerunt. vt Ouidius ad Brutum, In Scythia nobis quinquennis olympias

acta est. Iam tempus lustri transit in alterius. Martialis, Vt qui prima nouo signat quinquennia lustro, Impleat innumeras Burrus olympiadas. Ausonius, Sors erit in lustrum cùm se cumulauerit illis, Confectam Proculus signat olympiadem. Seruius grammaticus lustrum & olympiada idem spatium continere putat: & illud à lustrando dictum, quod post quinquennium vnaquæque ciuitas lustraretur. Dionysius libro primo dicit annis ducentis quadraginta quatuor, quibus reges imperarunt, vnam & sexaginta olympiadas conficere, ex quibus colligitur olympiada quatuor annorum spatium tantum occupasse. Et Suidas quatuor annorum certamen fuisse refert. inibique huius rationem explicat. sed diligenter intuentes cognoscent olympia occupare quinquennium. nam quatuor annis in medio expletis principium quinti vendicabant olympiaci: totum quintum quemque annum celebratione sui occupantes. quare Eusebius dixit, Ælii agunt quinquennale certamen quatuor annis in medio expletis. Et Censorinus, Sed horum omium penteteridas maximè notandas temporibus Græci obseruant, id est quinorum annorum circuitus quos vocant olympiadas. Idem tempus anni magni Romanis fuit quod lustrum appellabant, ita quidem à Seruio Tullo institutum, vt quinto quoque anno ciuium habito lustrum conderetur. quamuis insuper impressis exemplaribus, ex fide vetusti legatur mendosè quaternorum annorum. Plinius auunculus libro secundo, Redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non ventorum modò, verùm & reliquarum tempestatum magna ex parte: & est principium lustri eius semper intercalari anno caniculæ exortu.

remissiones, reliqua creuerunt. Inde plerisque nulla iam cura minuendi æris alieni, quod desperant posse persolui. rapiunt etiam, consumúntque quod natum est, vt qui iam putent se non sibi placere. Occurrendum ergo augescentibus vitiis, & medendum est: & medendi vna ratio, si non nummo, sed partibus locem, ac deinde ex meis aliquos exactores

Remissiones) concessiones. vide viii. quot negotiatoribus vindemiarum dempserit & donauerit. Et ad Traianum, Agrorum enim locatio adeo non potest differri, vt proximam putationem nouus colonus facere debeat: prætereà continuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare, quarum ratio nemini nisi præsens inire non possum. *Reliqua*, d. bita secundum iurisconsultum & Secundum. qui libro tertio dixerat, Et dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit. *Creuerunt*) in maius aucta sunt non solutis prioribus. *Plerisque*) conductorum. *Alieni*) quod nobis debent. *Persolui*) vnquam satisfacere. *Rapiunt*) prædiorum fructus *Quod natura est*) quod ita comparatum & consuetum his est. quanquam alii legant, quod natum est. scilicet fructus prædiorum. quæ lectio magis placet. *Non sibi placere*) diffidere sibi & rem suam conclamatam videre. Quid si legatur non parcere, videlicet quoniam existimant si fructibus pepercerint, quod supererit, non futurum suum, sed domini. *Vitiis*) malis. *Augescentibus*) indies crescentibus. *Ratio*) via est. *Si non vni, sed pluribus locem*) ita emendarunt, qui antiquam lectionem, neque verum epistolæ sensum excutientes commutarunt, vt esset sensus apertus, sed à superioribus, & à subsequentibus discors. Nos veterem scripturam, si non nummo, sed partibus locem, retinendam censemus, vt sit sensus, si non locauero prædia mea colonis, vt singulis annis præstent mihi nummos pro fructibus, sed locauero illa hac conditione, vt omni anno diuidam fructus, inter partes, inter me & colonum. nam Paulus Iurisconsultus ff. xlvii. Constat, inquit, colonum qui nummis colit, cum eo qui fructus stantes furto

surripuerit acturum furti, quia vt primùm decerpti essent, eius esse cœpissent. Qui ergo nummis colit, id est, qui pecunia sua conduxit excolendos, ita vt ea persoluta omnes fructus percipiat. quare Plautus in Aulularia inquit, Nummo sum conductus, & in Epidico, Nummo conductaquæ sit.

operi, custodes fructibus ponam: & alioqui nullum iustius genus redditus, quàm quod terra, cælum, annus refert. Ad hoc magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiendum tamen, & quasi in veteri morbo quælibet mutationis auxilia tentanda sunt. Vides quàm non delicata me causa obire primũ Consulatus tui diẽ non sinat: quem tamen hîc quoque vt præsens, votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

Operi exactores) curatores agricolationi, custodes fructibus ne rapiantur. *Alioqui*) præterea. *Iustius*) probabilius quàm agricultura, quæ à Marco Tullio in Officiis sic commendatur, Nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. *Cælum*) aëris temperies & qualitas. Amnis aqua ad irriganda prata ad piscationem & similia. Legitur etiam annus, qualitas scilicet anni optima. *At hoc*) genus redditus. *Magnam fidem*) procuratorum. *Acreis*) diligentes. *Numerosas*) manus multas. *Veteri*) periculoso, desperato. *Non deficcata*) dura, molesta. *Obire*) prosequi. *Hic*) in Thuscis.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

EGo verò Rufum nostrum laudo: non quia tu, vt ita facerem, petisti, sed quia est ille dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiæ amor ipsius adiecit. Iudicaui tamen: neque enim soli iudicant, qui malignè legunt. Vale.

EGo) Laudat Rufum non tam quòd id Saturninus iussisset, quàm quòd mereretur. *Rufum*) Octauium Rufum. *Nostrum*) vtrique nostrum amicum. *Librum*) metro compositum de quo suprà. *Numeris*) perfectionibus, gratiis. *Iudicaui tamen*) rectum de illo iudicium protuli. neque ad gratiam scribo, quamuis amicus illi. *Soli*) inimici, qui omnia carpere conantur: & minutissima quæque sectantur.

C. PLINIVS MVSTIO SVO S.

ARuspicum monitu reficienda est mihi ædes Cereris in prædijs in melius & in maius. Vetus sanè & angusta, cùm sit

ARuspicũ) Mustium architectum ędem Cereris refecturus rogat vt [marmor] emat, ad id necessarium, & formam porticuum scribat. *Aruspicum monitu*) aruspices sunt, qui victimarum exta introspiciunt, & per ea monent quid futurum faciendúmve sit. *Reficienda*) reparanda,

reparanda, restituenda. nam reficere est iam aliquo vitio collapsum in pristinum restituere. Tranquillus ergo memorat, Augustum ædes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumptas refecisse. Autore Vlpiano, verbo reficiendi tegere, substruere, sarcire, ædificare, item aduehere, apportare ea quæ ad eandem rem opus essent, continentur. *Prædijs*) quæ in Thuscis tenebat. *In melius & in maius*) in meliorem & maiorem conditionem quàm prius nunc est. Hic dicendi modus frequens apud scriptores deprehenditur. Palladius inquit, Nam vacuæ sedes fanorum velut concaua ædificia voces, quas acceperint, in maius extollunt. Iuuenalis, At nihil in melius tot rerum proficis vsu. Claudianus, Et in melius gaudens conuertere fata. Tacitus, Vt cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Et libro decimonono in maius dixit. Pacatus, Ad portum mutati in melius reuexerint flatus. Secundus ad Traianum, in melius: ad Genitorem, in maius.

alioqui stato die frequentissima. Nam Idibus Septembribus magnus è regione tota coit populus, multæ res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa redduntur: sed nullum in proximo suffugiū, aut imbris aut solis. Videor ergo munifice simul, religioséque facturus, si ædi quam pulcherrimam extruxero, addidero porticus: illam ad vsum deæ, has ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cuius tibi videbitur generis: emas marmora, quibus solum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel faciendum, vel emendum ipsius deæ signum, quia antiquum illud è ligno quibusdam sui partibus vetustate truncatum est. Quantum ad porticus nihil interim occurrit, quod videatur istinc esse repetendum: nisi tamen, vt formam secundū rationem loci scribas: neque enim possunt circumdari templo. Nam solum templi hinc flumine & abruptissimis ripis, hinc via cingitur. Est vltra viam latissimum pratū in quo satis aptè contra templum ipsum porticus explicabuntur, nisi quid tu melius inueneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

Alioqui) insuper. *Stato*) certo anni die. Stata sacra sunt, quæ certo die fiunt. Tranquillus in Claudio, Circa tumulum deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarúmque ciuitates publicè supplicarent. Macrobius, Status dies vocat iudicii causa, cum peregrinis institutos. Vnde Plautus in Gurgulione, Status, inquit, condictus cum hoste intercessit dies. Plin. senior, Murena quocunque tempore parit, cùm cæteri pisces stato pariant. *Idibus Septembris*) tertiodecimo die Septembris *E regione*) è locis circumuicinis. *Coit*) conuenit illuc. *Suffugium*) diuerticulum, locus ad euitandum imbrem, vel tempestatem, aut calorem, vel aliud discrimen. Tacitus, Nec aliud infantibus ferarum imbriúmque suffugium, quàm vt in aliquo ramorum nexu contegantur. Fabius, Hæc diuerticula & anfractus, suffugia sunt infirmitatis. *Quam pulcherrimam extruxero*) videtur à fundamentis velle ædem reparare. *Illam*) ædem. *Deæ*) Cereris. *Has*) porticus ad vsum hominum. *Excolantur*) incrustentur. *Signum*) statuam. *E ligno*) quod est de ligno. *Truncatum*) mancum, exesum *Istinc*) à te. *Tamen*) legitur etiam tantum. *Formam*) typum & exemplar, modulum. *Flumine*) Tyberi, templa construi iuxta fontes præcipit Vitruuius, Cereris extra vrbem, loco quò non semper homines, nisi per sacrificium necesse habeant adire. castè enim cum religione sanctísque moribus

is locus debet custodiri. *Abruptissimis*) altissimis, præcipitibus. *Contra templum*) è regione templi. *Explicabuntur*) extendentur. *Locorum difficultates arte superare*) Seuero & Celeri machinatoribus tradit Tacitus ingenium & audaciam fuisse etiam quæ natura denegauisset, per artem tentare.

C. PLINIVS FVSCO SVO S.

Scribis pergratas tibi fuisse literas meas, quibus cognouisti quemadmodum in Thuscis ocium æstatis exegerim: requiris, quid ex hoc in Laurentino hyeme permutem. Nihil, nisi quòd meridianus somnus eximitur. multúmque de nocte vel ante, vel post diem sumitur: & si agendi necessitas instat, quæ frequens hyeme: non iam comœdo, vel lyristæ post cœnam locus: sed illa quæ dictaui, identidem retractantur: ac simul memoria frequenti emendatione proficitur. Habes æstate, hyeme consuetudinem: addas huc, licet tantumnon, quæ inter hyemem æstatémque media, vt nihil de die perdunt, ita de nocte paruulum acquirunt. Vale.

Scribis] Edocet Fuscum vitam suam hyemalem, cùm priùs æstiualem significasset. ad hæc addit quid vere, quid autumno consuescat Laurentino rure, vbi apricabatur. *Nihil*) permuto. *Sumitur multum de nocte*) multum studeo in nocte. *Vel*) ante diem. vel post diem. cùm nox incipit, id est vel in vespera, vel ante mane. *Agendi*] dicendi causas. Sæpe enim reuocabatur è Laurentino in vrbem ad dicendum. *Frequens*) frequenter, nomen pro aduerbio. *Locus*) occasio est. *Dictata*) sunt. *Identidem*) sæpe. *Proficitur memoria*) auxilium datur memoriæ. *Addas*) sic legendum, addas huc licet tantumnon quæ inter hyemem æstatémque media, id est licet etiam tibi scire quæ soleam facere in vere & autumno. Sunt enim hæc duo tempora inter hyemem & æstatem. *Huc*) ad consuetudinem æstatis & hyemis. *Tantumnon*) siue tantúnum. etiam: sicut dicimus etiam dicendi modus illo seculo non inusitatus. Ipse lib. octauo, Tantumnum redit animo ille clauus in penatibus mei sumptus. Sillius. xij. Tantumnum strictis mucronibus. Tranquillus in Vitellio, Nobiles viros condiscipulos & æquales suos omnibus blanditiis tantum non ad societatem imperij alliceffactos occidit vario genere fraudis. Et in Claudio, Tantumnum satisfacientibus veniam dedit: & dixerat in Tiberio, Tantumnum aduersis tempestatibus Rhodum nauigauit. & ibidem, Tantumnum summam malorum suorum professus. Valerius libro septimo, Ergo spoliatam bonis propugnatoribus ciuitatem tantumnum vinctis manibus ei tradidit. & .iij. Tantumnum post fata sua in sinum patriæ cruento trophæi titulo retulit. & alibi sæpius. *Vt nihil*) totos dies studeo. *Per noctes*] parum admodum. *Perdunt illa tempora*) veris & autumni.

C. PLINI CAECILI SECVNDI EPISTOLARVM

Liber Decimvs.

Cum doctisimis Ioannis Mariae Catanæi commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS Ad Traianvm Imperatorem.

Gratulatoria ob Imperium S.

TVa quidem pietas, Imperator sanctißime, optauerat vt quàm tardißimè succederes patri: sed dij immortales festinauerunt virtutes tuas ad gubernacula Reipublicæ, quam susceperas, admouere. Precor ergo, vt tibi, & per te generi humano prospera omnia, id est, digna seculo tuo contingant. Fortem te, & hilarem Imp. optime, & priuatim & publicè opto.

TVA) Gratulatur Traiano, quòd breui post adoptionem accepit Imperium Romanum, eíque felicitatem optat. *Sanctißime*] Integerrimæ vitæ, sacratissime, religiosissime. *Pietas*) Amor in parentem Neruam. *Quàm tardißimè*) Vt ille diutissimè vixisset. idem in panegyrico, non aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obsequiú adseruasti, longámq; huic nomini ætatem, longam gloriam precatus es. Te prouidentia deorum in primum locum prouexerat, tu in secundo resistere atque etiam senescere optabas. & mox, Nerua parens tuus, ingens gloria, ingénsque fama, cùm abundè expertus esset quàm bene humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit. & alibi audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctissimo seni vtile fuit, quem Dij

cœlo vindicarunt, ne quid post illud diuinum & immortale factum mortale faceret. qui cum abunde expertus esset, quàm bene humeris tuis sederet imperiũ, tibi terras, te terris reliquit. *Patri*) Neruæ. *Festinarunt*) Scribit Dion, post adoptionem Traiani breui Neruam decessisse. *Virtutes*) Quæ in primis à Plinio decantantur in panegyrico. *Gubernacula*] Etsi statim à parente fuerit factus Cæsar, & consors imperij, tamen ob reuerentiam volebat Neruam appellari, & esse imperatorem. *Tibi, & per te*) Quia genus humanum non potest esse saluum, nisi te incolumi, id quod latius in eadem oratione tractat. *Priuatim*) Mea causa. *Publice*) Reipublicæ.

C. PLINIVS TRAIANO IMP. Gratias agit.

Exprimere Domine verbis non possum, quantum mihi gaudium attuleris, quòd me dignum putasti iure trium liberorum: quamuis enim Iulij Seruiani, optimi viri, tuique amantissimi, precibus indulseris, tamen etiam ex rescripto intelligo, libentius hoc ei te præstitisse, quia pro me rogabat. Videor ergo summam voti mei consecutus, cùm inter initia felicissimi principatus tui, probaueris me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eóque magis liberos concupisco, quos habere etiam illo tristissimo seculo volui, sicut potes duobus matrimonijs meis credere. sed Dij melius, qui omnia integra bonitati tuæ reseruarunt. malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus essem & securus & felix.

Exprimere) Bidem imperatori gratias agit, quòd se dignatus esset iure trium liberorum: de quo in præcedentibus satis abundè disseruimus. *Optimi viri*) Libro octauo Iulium Seruianum virum exactissimum vocat. *Tuique amantissimi*) Nam bis consulatum gessit sub Traiano, cui adeo charus fuit, autore Dione, vt eum dignum imperio iudicauerit, & aliquando successorem suum cogitauerit. in conuiuio enim quæsiuit ab amicis, vt decem viros nominarent quibus Reipublicæ summa tutò demandari posset. cùm omnes per aliquod temporis spatium se intra silentium continerent, nouem, inquit Traianus, per vos discere cupio: Ego vnum Seuertianum habeo. ita enim appellat, quem alii Seruianum scribunt. *Ex rescripto*) Tuo ad Seruianum: nam iurisconsulti principum rescripta dicunt, quæ præsidibus suis & subditis rescribebant. *Ei*) Eo deprecante ipsius causa. *Me*) Quem maximum facis. *Summam voti mei*) Maximum omnium votorum meorum. *Initia*) Primo statim anno. *Peculiarem*) Raram. nam Plinio petenti vt idem ius Tranquillo Suetonio concederet, respondit Traianus, eum scire quàm parcè hæc beneficia tribuat. & ad Priscum de Voconio scribens, Secundus, id quod etiam mox commemorat: inquit, Ego Voconio nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quanquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam liceret indulsit. *Concupisco*) Ad Fabatum enim prosocerum nuncians abortum vxoris Calphurniæ, bonam spem facit in posterum suscipiendorum liberorum: neque enim, inquit, ardentius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus video

à meo tuóque latere pronum ad honores iter, & audita latius nomina, & non subitas imagines relicturus: nascantur modò, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. *Tristissimo*) Pessimis Domitiani temporibus. *Duobus matrimonijs*) Vxores duas habuit, posteriorem nomine Calphurniã, Calphurnii & Pompeiæ Celerinæ filiam. *Melius*) Facere. *Integra*) Intacta, sine liberis. *Hoc*) Tuo felicissimo imperio. *Patrem fieri*) Habere ius quod habent patres qui suscepere tres filios. hinc de Suetonio, qui parum felix matrimonium expertus fuerat, impetrandum dicit à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. *Securius*) Sine periculo vitæ.

C. PLINIVS TRAIANO IMP. S.

De sortitione patrocinii aduersus Marium Priscum.

VT primum me Domine indulgentia tua promouit ad præfecturam ærarij Saturni, omnibus aduocationibus, quibus alioqui nunquam eram promiscuè functus, renunciaui, vt toto animo delegato mihi officio vacarem. qua ex causa cum patronum me prouinciales optassent contra Marium Priscum, & petij veniam huius muneris, & impetraui. Sed cum postea consul designatus censuisses tacendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, vt essemus in senatus potestate, paterenúrque nomina nostra in vrnam conijci: conuenientissimum esse tranquillitati seculi tui putaui; præsertim tam moderata voluntati amplissimi ordinis non repugnare. cui obsequio meo opto vt existimes constare rationem, cũ omnia facta dictáque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

VT primum) Excusat se apud imperatorem Traianũ, quòd præfectus ærario suum patrocinium denegauerit Afris rogantibus contra Marium Priscum, deinde id exigente senatu præstiterit. *Promouit*) Sustulit ad maiorem dignitatem ea in qua tunc eram. *Præfecturam ærarij*) Cuius meminit in fine panegyrici, & de cuius officio pleraque libro primo Epistolarum recitauimus. Saturni autem dixit, quia ædes Saturni ærarium erat. gessit autem eum honorem per biennium cum Cornuto Tertullo. *Promiscuè*) Indiscretè. nam libro sexto refert, se tantum suscepisse causas aut amicorum, aut destitutas, aut ad exemplum pertinentes, aut claras & illustres. *Renunciaui*) Aduocationibus omnibus. nullas omnino causas egi sic libro primo, se in tribunatu suo memorat abstinuisse ab omni genere causarum. *Delegato officio*) Præfecturæ ærarii mandatæ mihi à te. *Prouinciales*) Afri: nam Africa post vltimum bellum Punicum redacta fuit in formã prouinciæ. *Marium P.*) Repetundarum reũ, qui illic proconsulatum gesserat. hanc rẽ longa epist. lib. ii. idem Plinius cõplectitur. *Petij*) A prouincialibus. *Muneris*) Aduocationis *Designatus*) Destinatus tu, ô Traiane. *Censuisses*) Ita decreuisses, vt ii, quorum excusatio à senatu fuerat approbata sicut nostra nobiscum tacerent, neque amplius se excusarent ab aduocationibus. inde cùm senatus iuberet me agere

contra Marium Priscum, æquum putaui voluntati eius obedire, & pati nomen meum sortiri. quidam enim arbitrantur sortibus in vrnam coniectis non tantum iudices, verumetiam aduocatos extrahi solitos, quæ opinio optime huic loco facit. *In potestate s.*) Vt ille iuberet quicquid voluisset. *In Vrnam c.*) Sortiri: an potius patrocinium scilicet Afrorum, & quod passus sit se haberi inter iudices: tunc igitur cùm dixit, petii veniam, intellige à senatu huius muneris aduocationis, quæ fiebat contra propositum meum: cúmque Traianus censuisset, vt qui semel erant excusati ab aduocationibus, sicut Plinius, non amplius à dicendo neque iudicando se excusarent: tunc postulante senatu passus sit se inter iudices connumerari. & nomen suum in vrnam coniici, quod fieri solet iudicum sortitione. super qua re Asconius & nos in panegyrico nonnulla. *Tranquillitati*) Paci, securitati. *Seculi*) Imperii felicissimi. *Amplissimi ordinis*) Senatus. *Constare rationem*) Obsequio meo, mecum ratione paruisse senatui.

TRAIANVS PLINIO.

ET ciuis & senatoris boni partibus fūctus es, obsequiū amplissimi ordinis ꝗ iustissimè exigebat pſtādo, quas parteis impleturū te secūdū susceptā fidē cōfido.

Et ciuis) Laudat Traianus Plinii factū (*Ciuis & senatoris*) quòd tutus sit Afros, & se permiserit inter iudices numerari. *Partes*) Iudicandi: nam non possumus referre ad iudiciū Marii Prisci. quoniam cùm Plinius pro Afris dixit, Traianus Cæsar in senatu præsidebat. erat enim consul. qui hanc epistolam cum præcedenti coniunxerunt, vt esset vna & eadem cum superiore, ex professo arguuntur non habuisse exemplar temporibus Plinii scriptum, vt afferunt, neque sensum vllo modo intellexisse.

C. PLINIVS TRAIANO IMP.
Petit latum clauum amico.

INdulgentia tua Imp. optime, quā plenissimā experior, hortatur me vt audeā tibi etiā pro amicis obligari, inter quos sibi vel præcipuū locū vindicat Voconius Romanus, ab ineunte ætate cōdiscipulus & cōtubernalis meus, quibus ex causis & à Diuo patre tuo petieram vt illum in amplissimum ordinem promoueret, sed hoc votum meum bonitati tuæ reseruatum est. quia mater Romani liberalitatem

Indulgētia) Petit à Traiano Voconiū Romanum condiscipulum & contubernalē suum, virum eruditum & nobilē, promoueri in ordinem senatorium. *Plenissimam*) Cumulatissimā, ad augendā dignitatē meam. *Præcipuum locū*) Nam amicorū fidelissimū, ac sodalē suū iucundissimū alibi testatur. *Ab ineunte ætate*) Ab adolescentia, cum quo iocos & seria miscuerat. *Cōdiscipulus & c.*) Hinc ad Cor. Priscum lib. ij. hunc ego cùm simul studeremus, arctè familiaritérque dilexi: ille meus in vrbe, ille in secessu cōtubernalis. *Diuo patre tuo*) Nerua qui inter deos relatus fuit. *Amplissimum ordinem*) Senatoriū. nam cùm in vrbe tres ordines essent, plebeius, equester, senatorius: hic iure amplissimus vocabatur, quòd reliquos autoritate, dignitate, potentia anteiret. *Bonitati*) Quia dictus est imperator opti-

mus, quod mores respiciebat. neque bonitas, vt quidam arbitrantur, verbum est Theologorum, sed eo vsi sunt Martialis, Columella, Fabius, Terentius.

sestertijs quadringenties, quod conferre se filio codicillis ad patrem tuum scriptis professa fuerat, nondum satis legitimè peregerat: quod postea fecit admonita à nobis. nam & fundos emancipauit, & cætera quæ in emancipatione implenda solent exigi, consummauit. Cum sit ergo finitum quod spes nostras morabatur, nō sine magna fiducia subsigno. auget fidem pro moribus Romani mei, quos & liberalia studia exornāt, & eximia pietas, quæ hanc ipsā matris liberalitatē, & statim patris hæreditatē, & adoptionē à vitrico meruit, auget hæc & natalium & paternarū facultatū splēdor, quibus singulis multū cōmendationis accessurū, etiam ex meis precibus indulgentiæ tuæ credo. Rogo ergo Domine, vt me exoptatissimæ mihi gratulationis compotem facias, & honestis (vt spero) affectibus meis præstes, vt non in me tantum, verū & in amico gloriari iudicijs tuis possim.

Sestertijs quad.) Quadragies decies centena millia, vt facultates senatorias expleret, quæ erant sestertiū octingenties. dimidiū censūs senatorii igitur ei cōdonasse credibilius est. *Codicillis*) Epistolis. *Patrem tuum*) Neruam qui te adoptauit. *Scriptis*) Missis *Legitimè*) Secundum legis solennitates. *Admonita*) Instructa. *Emancipauit fundos*) Dominio & possessione se priuauit, & filio agros libere dedit vt essent in eius potestate. quin Seuerinus Boetius Topicorum illud Ciceronis exponens, abalienatio est eius rei quæ mácipii est, omnes inquit, res quæ abalienari possunt, id est quę à nostro ad alterius transire dominium possunt, mancupi dictæ sunt. mancipes res veteres appellabant, quæ ita abalienabantur, vt ea abalienatio per quandam nexus fieret solennitatem. nexus verò est quædam iuris solennitas, quæ fiebat eo modo, quo Caius in Institutionibus exponit. mancipatio, inquit, est imaginaria quedā vēditio, quod ipsū ius propriū Romanorum est ciuiū, adhibitis nō minus quàm quinq; testibus, ciuibus Romanis, puberibus. quare arbitror apud M. Tulliū ad Atticū illud, quas cū dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret, pro venditione accipiendum esse. emancipauit ergo, è mancipio suo emisit, & filio possidendos permisit. emancipari dicitur propriè de illis, quandò de patria potestate emittuntur, id quod nunc transtulit ad fundos, qui secundum aliquos sunt pars agri. singula prata, singulę vineę, singuli horti, oliueta, pascua, arbusta, pomaria, nemora, fundi sunt. vnde signatè Plinius est vsus numero plurium, etsi Columella præcipiat ne villam fundus quærat. *Implenda*) Obseruanda. *Cōsummauit*) Perfecit. est executa. *Quod*) Fundorū emācipatio. *Subsigno*) Subscribo, sigillo, affirmo, obligo. sic lib. iii. ad Caluinū, eundē in cursum eundem terminum statuo, idque iā nunc apud te subsigno. *Auget fidē*) Adducor in maiorem fiduciam rogata obtinendi pro moribus Romani mei contubernalis. legitur in quibusdā exēplaribus apud te pro augetur, vt cohæreat cū præcedenti voce subsigno, nec improbāda lectio. *Moribus*) Nam fuit fidus, grauis, iucundus, mira in sermone eius, mira etiam in ore ipso vultúque suauitas. *Liberalia studia*) Ingenio, excelso, subtili, dulci, & facili. aderat eruditio in causis agēdis, epistolas sanè scribebat, vt musas ipsas Latinè loq credere. *Statim*) Post eius obitū quāuis esset adolescēs, nullo accepto curatore. *Adoptionē à v.*) Cū mater eius trāsisset ad secūda vota, maritus precibus vxoris motus illū in filiū adoptauit. itaq; cū amico in familiar. epist. Voconiū cōmēdaret, pater dixerat ei in equestri gradu clar⁹, clarior vitricus, immo pater alius: nā huic quoq; nomine matris pietate successit. *Nataliū sp.*) E primis. n. erat citerioris Hispanię.

Gratulationis] Lætitiæ. *In me*) In quem contulisti maiora quàm sperabam. *Tui iudicii in amico*) Quòd iudicaueris Voconium amicum meum, vt ego censeo, esse virum optimum, id quod facies, si illum promouebis ad amplissimum ordinem.

PLINIVS TRAIANO.

Ciuitatem Romanam Harpocrati Iatraliptæ suo petit.

Proximo) Pro cura & diligentia qua vsus est Harpocras medicus erga se ægrum, rogat Traianum ei dari ciuitatem Romanam: item nomine Maximillæ patronæ libertis Heliæ & Antoniæ Harmeridi ius Quiritium. Medicus apud iurisconsultos, in numero seruorum aut libertorum locatur. *Iatralipten*] Vnguentarium medicum: nam ἰατρὸς medicus. ἀλείπτης vnctor est. *Parem*) Studio & labori eius. *Conditionis peregrinæ*) Quod ipsemet (nisi est aliqua glossula introducta ab ignaro scriptore) exponit, manumissus inquiens à peregrina: nam cũ manumissus sequeretur libertatem patroni, is si erat peregrinus, necesse erat & manumissum esse conditionis eiusdem. *Ius Quiritium*] Ius Latinorũ. vide infra super hoc latius. *Libertis Heliæ, & Antoniæ Harmeridi*] Grammatici & iurisconsulti dixissent, libertabus. *Ornatissimæ*) Honoribus & suorum splendore. *Patrona*) Antonia Maximilla.

Proximo anno Domine grauissima valetudine vsque ad periculum vitæ vexatus, Iatralipten adsumpsi, cuius solicitudini & studio, tuæ tantum indulgentiæ beneficio, referre gratiam parem possum. quare rogo des ei ciuitatem Romanam. Est enim peregrinæ conditionis manumissus à peregrina. Vocatur ipse Harpocras, patronã habuit Thermuthin Theonis, quæ iampridem defuncta est. Item rogo des ius Quiritium libertis Antoniæ Maximillæ, ornatissimæ fœminæ, Heliæ, & Antoniæ Harmeridi: quod à te, petente patrona, peto.

PLINIVS TRAIANO.

Agit gratias.

Ago) Agit gratias pro impetratis. sed post Romanam ciuitatem Harpocrati Iatraliptæ impetratam, etiam Alexandrinam petit. *Censum*) Facultates Harpocratis.

Ederem] Procuratoribus Cæsaris vel magistratui, qui curam habebant in tabulas referre donatos ciuitate Rom. in alia lectione

Ago gratias Domine, quod & ius Quiritium libertis necessariæ mihi fœminæ, & ciuitatem Romanam Harpocrati Iatraliptæ meo sine mora, indulsisti. Sed cum annos eius & censum, sicut præceperas, ederem, admonitus sum à peritioribus, debuisse me ante ei Alexandrinam ciuitatem impetrare, deinde Romanam, quoniam esset AEgyptius. Ego autem, quia inter AEgyptios caterósque

lectione fuit, traderem. *Peristioribus*) Huius negocij.. *Peregrina*) Non Romana. *Stetit*] Factum est. Sic Terentius dixit, stare cum illo, id est, pro illo facere. *Libertis*) Procuratoribus tuis.

peregrinos nihil interesse credebã, cõtẽtus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet à peregrina manumissum, patronámque eius iampridem decessisse, de qua ignorantia mea non queror, per quam stetit, vt tibi pro eodem homine sæpius obligarer. Rogo itaque, vt beneficio tuo legitimè frui possim, tribuas ei & Alexandrinam ciuitatem, & Romanam. Annos eius & censum (nequid rursus indulgentiam tuam moraretur) libertis tuis, quibus iusseras misi.

TRAIANVS PLINIO.

CIuitatem Alexandrinam secundum institutionem principum non temere dare proposui, sed cum Harpocrati Iatraliptæ tuo iã ciuitatem Romanam impetraueris; huic quoque petitioni tuæ negare non sustineo. Tu ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis, vt epistolam tibi ad Pompeium Plantam præfectum Ægypti amicum meum mittam.

C*Iuitatem*] Cõcedit etiã Traianus Harpocrati ciuitatem Alexãdrinam, quæ ab Alexandro magno constructa fuit in reditu ab Hammone: visa loci opportunitate complexus quicquid loci est intra paludem & mare, & octuaginta stadiorum muris ambitum destinauit. verùm vt omittam quę libro tertio, ab Arriano historico, cæterisque super hac traduntur, diligentissimè Strabo libro decimoseptimo, omnem constructionem exequitur. *Non temere dare*] Rarò enim ciuitas Alexandrina dabatur peregrinis, & summus honos illi habebatur, quinimmo non licebat fasces consulares eam vrbem ingredi. *Non sustineo*] Non possum. *Nomo*] Præfectura, vt Plinius interpretatur, cum libro quinto scribat, Ægyptum diuidi in præfecturas oppidorum, quas nomos vocant. pariter Strabo libro decimoseptimo. Regio, inquit, Ægypti prius in præfecturas, quas nomos vocant, diuisa fuit, Thebaica in decem, Delta in totidem, intermedia in sedecim. Herodotus nomos & satrapias pro eodem vsurpat at Diodorus Græcus pro præfecturis, cùm inquit, Ægyptum in sex & triginta nomos diuisam. quidam volunt eiusmodi præfecturas tot fuisse, quot aulas Labyrinthus habebat, quæ circiter triginta erant, præfecturásque rursus diuisas in toparchias. Toparchias verò in alias diuisiones minimæ portionis. nomos autem, vt refert Hammonius, verbum polysemum est. *Sit*] Harpocras. *Tibi ad Pompeium*] Quam per me ad te missam Pompeio reddes.

C. PLINIVS TRAIANO.

De Statuis principum in municipium transferendis.

CVm diuus pater tuus, Domine, & oratione pulcherrima, & honestissimo exemplo, omneis ciueis ad munificentiam esset cohortatus, petij ab eo vt statuas principum, quas in longinquis agris, per plures successiones traditas mihi, quales acceperam, custodiebam, permitteret in municipium transferre, adiecta sua statua, quódque ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat, ego statim decurionibus scripseram, vt adsignarent solum, in quo templum pecunia mea extruerem: illi in honore operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. Sed primùm mea, deinde patris tui valetudine, postea curis delegati à vobis officij retentus, nunc videor cõmodissimè posse in rem præsentem excurrere. Nam & menstruum meum Calend. Septembris finitur, & sequens mensis complures dies feriatos habet. Rogo ergo ante omnia permittas mihi opus, quod inchoaturus sum, exornare & tua statua: deinde, vt hoc facere quam maturissimè possim, indulgeas.

CVm) Petit cõmeatum excurrendi in oppidũ Tiphernum, & in agros suos per mensem, quòd illic esset ędificaturus templum, in quod Traiani indulgentia erat translaturus principũ statuas per fundos sparsas, & agros suos ordinaturus. *Pater tuus*] Nerua. *Oratione*) Quæ non extat. *Honestissimo exemplo*] Nam secundum Dionem, etiam de suo plurima donauit, & damnatorum bona superstitibus restituit hæredibus, quæcunque Domitianus iniustè abstulerat egenis verò Romanis emptos mille & quingentis myriadibus ágros per quosdam senatores diuisit. *Longinqui*) Procul ab oppido. *Per plures successiones traditas*) Relictas mihi longa maiorum serie. nam alibi refert, fuisse vetustis clarisque parentibus, multásque in familia imagines maiorum habuisse. *Municipium*] Tiphernum arbitror Tyberinum, iuxta quod rus & villam possedit. immo iuuenis in patronum cooptatus ab illo oppido fuit. *Adiecta*] Addita numero statuarum cæterorum principum. *Testimonio*] Liberalitatis meæ præconio adhibito. *Decurionibus*] Senatoribus eius municipij. *Templum*) Fortasse illud de quo libro quarto, oppidum est prædiis nostris vicinum, nomen Tipherni Tyberini, in hoc ego templum pecunia mea extruxi. *Mea*] Oculorum, an alia. nam plerunque ægrotabat. *Valetudine*] Extrema. morbo enim periit Nerua, secundum Eusebium in ortis Salustianis. *Officii*) credo intellexisse Præfecturam ęrarij, quam sub Traiano, cum Tertullo gessit: cuius paulo antè meminit. *In rem præsentem*] in agros, & locum extructionis, vt pręsens omnia peragam. *Menstruum*) cura officii per mensem meum. alternis enim mensibus pręfecti ęrario curam eius sustinebant. Varro de agricultura, menstruum vocat tempus, quod luna circumiens implet, & Columella, Mulieris menstruum profluuium sanguinis: quod singulis mẽsibus mulieres vexat. Scęuola vero menstruos aureos relictos in singulos mẽses. *Sequẽs*) insequens. Augusto proximus Septẽber.

Feriatos] Vacuos à negociis publicis. erãt feriç Ioui sacrę. genera autẽ earũ quatuor. in feriis hoc tãtùm licebat agere, ex respõso Scæuolæ, quòd prætermissũ noceret: longa dissertatio est super prędictis apud Macrobium lib. i. Saturnalium.

commeatum. Non est autem simplicitatis meæ, dissimulare apud bonitatem tuam, obiter te plurimum collaturum vtilitatibus rei familiaris meæ. Agrorum enim quos in eadem regione possideo, locatio cùm alioqui cccc. excedat, adeo non potest differri, vt proximam putationẽ nouus colonus facere debeat. Præterea, continuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare, quarum rationem nisi præsens inire non possum. Debeo ergo Domine indulgentiæ tuæ, & pietati meæ celeritatem, & statuarum ordinationem, si mihi ob vtraque hæc dederis commeatum xxx. dierum. Neque enim angustius tempus præfinire possum, cùm & municipium, & agri de quibus loquor, sint vltra centesimum & quinquagesimum lapidem.

Commeatum] Discedendi facultatem. frequens verbum apud historicos. *Simplicitatis*) Bonitatis, candoris. *Dissimulare*] Abscondere. *Obiter*) In transitu, vel simul. Apuleius lib. vi. rursum ne breuiculo quidem tempore refectos obiter reducunt. Plinius lib. xiii. obitérque inter ordines alium capessere fertile est. & lib. xxxiiii. vt obiter hoc quoque nascatur. Iuuenalis: atque obiter leget, & scribet, vel dormiet intus. *Collaturum*] Si indulseris mihi commeatum. *Eadem regione*) Thusciæ. ibi enim optimos agros possedit. *Quadringenta*) Sestertia. supra enim censum equestrem referebat ex reditu Thuscanorum prædiorũ. ergo non erat negligẽdus. *Differri*] In alium annum: iam pacto lustro cum conductore. *Nouus colonus*) Proximè mihi accipiendus. *Debeat facere proximam putationem*) Putare vites debeat post vindemiam instantem. nam secundum Columellæ præcepta, vbi cœlum frigidum est, sine dubio verno tempore melior putatio est. vbi verò aprica loca sunt, mollésque hyemes, optima, & maximè naturalis est autumnalis, quo tempore diuina quadam lege & æterna fructum cum fronde stirpes deponunt, & non multo post, capite vigesimoquarto: placet ergo si mitis & temperata permittit in ea regione quam colimus, cœli clementia, facta vindemia secundum idus Octobris auspicari putationes, cùm tamen æquinoctiales pluuiæ præcesserint, & sarmenta iustam maturitatem ceperint: nam siccitas seriorem putationem facit. *Sterilitates*) Libro quarto conqueritur, Thuscos suos grandine excussos, & plerunque alibi se graciles vindemias colligere. *Remissionibus*) Ad Caluisium scribit abundè quantum negociatoribus suarum vindemiarum spe deceptis remiserit. & ad Paulinum, cùm me, inquit, necessitas Thuscanorum prædiorum plures annos ordinatura detineat. nam priore lustro quanquam post magnas remissiones, reliqua creuerunt. *Rationem*) Calculum, computationem. *Præsens*) Quod prius dixerat, in rem præsentem. *Debeo celeritatem & statuarum ordinationem tuæ indulgentiæ, & pietati meæ*.) id est, si concedes mihi commeatum, debebo ob hanc indulgentiam quãprimum redire, & statuarum ordinationem meæ pietati referre. *Angustius*) Breuius. *Præfinire*) Præscribere. *Municipium*) Crediderim sanè Tifernum Tyberinum, quod tantum ab vrbe distet, quòd nullibi locorum Plinius scribat se habuisse agros, quàm in Thuscis & Transpadana regione, quæ bis tot ab vrbe distat. illud animaduertendum, non omnes has epistolas ad Traianũ scriptas à Secundo, dum esset in Bithynia, sed

quasdam, vt hanc, dùm staret in vrbe, absente ab ea Traiano. collegit igitur in vnum libellum quascunque Imperatori scripserat. *Lapidem*) Miliarium: nam per lapides miliaria signabat antiquitas. Mart. Ad lapidem Torquatus habet prætoria quartum. Ad quartum breue rus emit Otacilius.

Traianvs Plinio.

Et priuatas multas, & omneis publicas causas petendi commeatus reddidisti: mihi autem vel sola voluntas tua suffecisset. Neque enim dubito, te vt primùm potueris, ad tam districtum officium reuersurum. Statuam poni mihi à te eo quo desideras loco (quanquam eiusmodi honorum parcissimus) tamen patior, ne impedisse cursum erga me pietatis tuæ videar.

Et priuatas) Cōcedit Imperator Plinio quod petierat. *Priuatas*) Pertinentes ad rem tuam domesticam. *Publicas*) Tam propter statuarum ordinationem, quàm quòd in sequenti mense vacaret ab officio. *Petendi*) Legitur etiā petendi. *Sola v.*) Vide quanti faceret Traianus Secundum. *Suffecisset*) Ad impetrandum commeatum. *Districtum*) Necessarium. hinc lib. i. de eadem præfectura scribens, distringor, inquit, officio, vt maximo, sic molestissimo: sedeo pro tribunali, subnoto libellos, cōficio tabulas, scribo plurimas sed illiteratissimas literas. & in panegyrico, nondum biennium compleueramus in officio laboriosissimo & maximo. *Parcissimus*) Quare meritò in oratione laudatur à Plinio, quòd vnam tantùm atque alteram statuam, & hanc æream in vestibulo Iouis Capitolini haberet, cùm paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totáque area hinc auro, hinc argento reluceret.

Plinivs Traiano.

Impetratæ ciuitatis Alexandrinorum pro Harpocrate gaudium.

Exprimere Domine verbis non possum, quanto me gaudio adfecerint epistolæ tuæ, ex quibus cognoui, te Harpocrati Iatraliptæ meo etiam Alexandrinā ciuitatē tribuisse, quāuis secundū institutionē principum non temerè eam dare proposuisses. Esse autem Harpocrā νόμου μεμφιτικοῦ, indico tibi: rogo ergo indulgentissime Imp. vt mihi ad Pompeium Plantam, præfectum Aegypti, amicum tuum, sic vt permisisti, epistolam mittas:

Exprimere) Impetratæ ciuitatis Alexandrinorū pro Harpocrate gaudium testatur, rogátque vt literas sibi ad Pompeium Plantam mittat, & patiatur quàm longissimè sibi occurrere. *Iatraliptæ*) Medicorum reūctori, cuius artem Iatralipticen inuenisse Prodicum memorat Plinius. *Non tem*. Nisi raro. *νόμου μεμφιτικοῦ*) Præfecturæ mē-

phiticæ. Memphitæ vsque ad summam Nili delta perueniunt. Memphis autem ipsa quondam arx Aegyptiorum regum magna & populosa, ambitu stadiorū cētū & quinquaginta, opportuniori totius eius oræ loco, vbi Nilus in plures scissus partes efficit formam deltæ: eam Ogdous cognomento Vchoreus condidit.

Obuiam iturus) Occursurus tibi. credo Traianum tunc in vrbem redire voluisse, cuius aduentu percepto Plinius ei obuius ire quàm longissimè honoris gratia optabat.

obuiam iturus, quo maturius Domine exoptatissime, aduentus tui gaudio frui possim. rogo permittas mihi quàm longissimè occurrere tibi.

PLINIVS TRAIANO.

Medici sui propinquis ciuitatem petit.

PRoxima infirmitas mea Domine obligauit me Posthumio Marino medico, cui parem gratiam referre beneficio tuo possum, si precibus meis ex consuetudine bonitatis tuæ indulseris. Rogo ergo vt propinquis eius des ciuitatem, Chrysippo Mithridatis, vxorique Chrysippi Stratonicæ Epigoni. item liberis eiusdem Chrysippi Epigono & Mithridati, ita vt sint in patris potestate, vtque ijs in libertos seruetur ius patronorum. Item rogo indulgeas ius Quiritium L. Satrio Abascantio, & P. Cæsio Phosphoro, & Pancharia Soteridi, quod à te, volentibus patronis, peto.

Proxima) Medici sui propinquis ciuitatem petit. *Proxima*) Alia a præcedenti. *Indulseris*) Non videatur mirum, si frequenter contra priscorum consuetudinem vtatur verbo indulgere, cū etiam alii similiter vsurpauerint. Liuius ab vrbe condita, cùm de cura annonæ habita, & salis vendendi arbitrio, ac portoriis & tributo remissis agit, hac indulgentia refert patres plebem concordem tenuisse. & Seneca, præstabis parentibus pietatem, cognatis indulgentiam, omnibus æquitatem. est enim indulgentia, remissio mollis de seueritate iuris. hinc Fabius dixit. mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus. item Seneca in Epistolis, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valitudini satis sit. Martialis, indulgent patientiam, dixit pro patiuntur. *Mithridatis*) Filio. *Ita*) Cum hac tamen conditione. *Vt sint in p. p.*] Ne à libera potestate patris absoluantur. *Patronorum ius*) Vt habeant idem iuris in libertos patris, quod pater in eos habet. nam Vlp. iurisconsultorum doctissimo referente, liberti tenentur alere patronos, & nonnunquam patronorum filios pro modo facultatum: verùm de iure patronatus in sequentibus pleraque multa. *Ius Quiritium*) Ius Latinorum, quo iure Quirites, id est Romani vtuntur. *Volentibus*) Consentientibus. *Abascantio*) Romæ in ędibus vetustissimis sub Quirinali adhuc extat hoc epitaphium. C. Pli. Abascanti. C. Pli. Phosphorus.

PLINIVS TRAIANO.

Præturam amico petit.

SCio Domine memoriæ tuæ, quæ eſt benefaciendi tenaciſſima, preces noſtras inhærere, quia tamen in hoc quoque ſæpe indulſiſti, admoneo ſimul & impensè rogo, vt Actium Suram prætura exornare digneris, cùm locus vacet, ad quam ſpem alioqui quietiſſimum hortatur & natalium ſplendor, & ſumma integritas in paupertate, & ante omnia felicitas temporum, quæ bonam conſcientiam ciuium tuorum ad vſum indulgentiæ tuæ prouocat & attollit.

SCio) Petit præturam amico ſuo Actio Suræ. *Inhæret m. t.*) Fixum pectore tenes. quo dicendi genere etiam in epiſtolis ad amicos plerunque Secundum, alibi referemus. *Tenaciſſima*) Conſtantiſſima. *Sæpe ind.*) In hoc etiam conceſſiſti, vt te ſæpe admonerem. *Exornare p.*) Creare prætorem. *Locus v.*) Fortaſſe in demortui locum ſufficere. *Quietiſſimam*) Certiſſimam. *Natalium ſp.*) Quòd Sura ſit parentibus claris. nam Traianus claris natalibus debitos honores retulit: quare in Panegyrico dixit, tandem ergo nobilitas non obſcuratur, ſed illuſtratur à Principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos poſteros libertatis feſtinatis honoribus amplificat atq; auget, & maioribus ſuis reddit ſi quid vſquã ſtirpis antiquæ, ſi quid reſiduæ claritatis, hoc amplexatur, & refouet, & in vſum Reip. promit. ſunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina ex tenebris obliuionis indulgentia Cæſaris, cuius eſt vt nobiles conſeruet & afficiat. *Integritas in p.*] Magna pauperis laus, qui non corrumpatur donis. integer ad mores refertur, ſed præſertim ad abſtinentiam alieni: nam in integrum eſt, quod non eſt corruptum, ſed perfectum. vnde integram rem dicunt Oratores & hiſtorici, quæ in ſua natura eſt, & integram ætatem interpretantur, in flore ipſo, cui neque addendum, nec adhuc quicquam ſit imminutum. quare Virgilius integrum qui Aſcanium meminit, etſi Seruius, cui adhuc ætas integra ſupereſſet, adducátque Ennium dicentem, Deos æuis integros. *Felicitas*] Nam cùm res olim inter ſe diſſociabiles miſcuiſſet Nerua, principatum & libertatem, auxit quotidie felicitatem imperii Traianus: nec ſpem modò ac votum ſecuritas publica, ſed ipſius voti fiduciam aſſumpſit. *Prouocat*) Inuitat oratione & exemplo ſuo. *Bonam c.*) Viros bonos, conſcios integritatis ſuæ. *Extollit*) Ad honores eleuat: cùm præſertim aliquis bene prouinciam regeret, huic quæſita virtute dignitas offerebatur. patebat enim omnibus honoris & gloriæ campus: ex hoc quiſque quod cupiebat, petere poterat, & aſſecutus ſibi debebat.

PLINIVS TRAIANO.

Sacerdotium ſibi petit.

CVm ſciam Domine, ad teſtimonium laudémque morum meorum pertinere, tam boni principis iudicio exornari, rogo, dignitati, ad quã me ꝑuexit indulgẽtia tua, vel

CVm) Auguratum, vel ſeptemuiratũ ſibi petit. *Meritorum m.*) Quos claros habuerat. *Boni*) Immò optimi. *Dignitati*) Præ-

fecturæ ærarii, & in primis consulatui. nam has dignitates à Traiano acceperat ante auguratum, quod ipse ad Arrianum lib. iiii. & in Panegyrico testatur.

Auguratum) In quo Iulio Frontino successit gratulabundus. quare alibi super hoc scribens, gratularis, inquit, quòd acceperim auguratum, iure gratularis, primùm quòd grauissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est: deinde, quod sacerdotium ipsum, cùm priscum & religiosum, tum hoc quoque sacrum planè & insigne est, quòd non adimitur viuenti. *Septemuiratum*) Me vnum facere ex septemuiris, qui epulas indicendi Ioui, cæterisque diis potestatem habebant. de vtroque sacerdotio multa in præcedentibus enarrata. *Vacant*] Sūt sine domino, vnde nō iniuria nunc in vrbe dicūtur vacare sacerdotia, mortuo sacerdote, nec dū alii collata. vacabat autē Auguratus p obitū Iulii Frōtini. *Adijcere*) Adstruere, addere. *Publicè*) Clara voce, vtilitate publica. augur enim publica signa à diis missa interptabatur.

auguratum, vel septemuiratum, quia vacant, adijcere digneris, vt iure sacerdotij precari deos pro te publicè possim, quos nunc precor pietate priuata.

PLINIVS TRAIANO.

Gratulatoria ob victoriam.

Victoriæ) Gratulatur Imperatori ob victoriam de hostib. partam. *Victoriæ*) Parthicæ, an magis pro deuicto Decibalo Dacorum rege, cuius lib. viii. meminit, signatè imperatorem Traianum appellauit, quòd is cum exercitu expeditione facta contra Dacos, victoriam retulerit. *Maxime*, Bis deuictis hostibus ferocissimis & sagacissimis. *Pulcherrima*] Vt coegerit pendere tributa Romanis, & imperata facere, cùm secus fieret sub Domitiano, deinde rebellantes rege eorum ad necem compulso penitus subiugauerit, & Daciam in prouinciæ formam redegerit. *Antiquissima*) Memorandæ, simili imperatorum antiquorum, super qua ex inuicta antea gente bis acti fuere triumphi. *Reipublicæ*) Quia sub Traiano fuit summa libertas: nam legati Decibali ad senatum missi post primam deditionem, & arma, quæ Traianus illis ademerat, & pacē impetrarūt. *Gloria Imperij*] Sub Domitiano senescētis, & ruentis. *Nouetur*) Ob reductā militarē disciplinā. *Augeatur*) Redacta tū primùm Dacia, in formam prouinciæ.

Victoria tua optime Imp. maxima, pulcherrima, antiquissima, & tuo nomine, & reipub. gratulor: deósque immortales precor, vt omneis cogitationes tuas tam lætus sequatur euentus, vt virtutibus tantis gloria imperij & nouetur, & augeatur.

PLINIVS TRAIANO.

De itinere suo in Bithyniam.

Quia) Nūciat se venisse Ephesum, reliquū itineris in Bithyniā facturū, partim naui, parti vehiculis. *Pertinere ad c. t.*)

Quia confido Domine ad curam tuam pertinere, nuncio tibi me Ephesum cum omnibus meis ὑπὲρ μαλέαν nauigasse, quamuis contrarijs ventis retentus. nunc destino partim

Te curare. ὑπὲρ μαλέαν) Super Maleam, quæ & μαλεία dicitur, secundum Stephanum, promontorium est Peloponnesi, ex quo ad Cretam insulam, si Plin. credimus, certissimus cursus. interuallum autem à Malea ad columnas Herculeas si quis computet, ex autoritate Strab. inueniet stadiorum viginti duo millia & quingenta. maria ipsa, præsertim supra Maleam, propter aduersos ventorum flatus, non fuere tuta. inde natum vulgo prouerbium, Cùm Maleam deflexeris, domesticos obliuiscere. Virgilius Maleæ vndas sequaces appellauit. *Ephesum*) Ioniæ ciuitatem. *Retentus*) In itinere remoratus.

orarijs nauibus, partim vehiculis prouinciam petere. nam sicut itineri graueis æstus, ita continua nauigationi Etesiæ reluctantur.

Orarijs na.) Piscatoriis & paruis, sic interpretatur Marr. illud Plauti in Rudente, mea opera laboratur & rete, & horia. hæc conuenientior videtur lectio, tanquam paruis lembis lecturus esset oram litoris Ionii, potiusquam nauibus onerariis, quæ amant altum pelagus. *Vehiculis*) Terrestri itinere, commodius enim & celerius iter faceret quispiam ex Colophone Smyrnam vehiculo, quàm naui. *Prouinciam*) Bithyniam. *Graues æstus*) Ingentes calores, quibus illæ prouinciæ vexabantur. *Etesiæ*) Constat Etesias tantùm in æstate flare, cùm nulli ventorum magis stati sint. exoriuntur autem secundum Plinium, post biduũ ab exortu Caniculæ. Gellius verò tradit, cùm canis oritur. Columella autem, Calend. Augusti. at Seneca in Naturalibus quæstionibus opinionem quorundam recitans, æstate, inquit, flare incipiunt, cùm & longius extenditur dies, & recti in nos radii diriguntur. à solstitio illis initium vltra ortum Caniculæ. non valent mane, nesciunt surgere, ob hoc à nautis somniculosi venti & delicati vocantur. sed Diodorus voluit Etesias à solstitio æstiuo nondum flare, & multo ante æquinoctium autumnale quiescere. & Hammonius singulis annis flare tempore fructuum, Etesias ventos oriri è terra, & eorum flatu nimios calores temperari: ab eisdem etiam maritimos cursus celeres & certos dirigi Cicero prodidit De natura deorum. esse autem subsolanos credidit Strabo libro tertio scribens, ex Hispania retrò habenda est nauigatio. obseruandum est in primis, quòd in eo mari vsque ad sinum Sardiniensem venti spirant subsolani, euri, qui & etesiæ dicuntur. at Plinius lib. xviii. ex Aquilone Etesias mutato nomine dici refert: nam & lib. ii. scripserat, Caniculæ exortum diebus octo fermè Aquilones præcedere, quos prodromos appellant. post biduum autem exortus eosdem aquilones constantius perflare diebus xl. quos Etesias vocant. ego crederem non semper Etesias flare ab eadem cœli regione, hinc modò aquilonis, modò euri nomen accepisse, quod colligi potest ex verbis Gellii. addidissem, inquit, eos ventos, qui Etesiæ & prodromi appellantur, qui certo tempore anni ex alia atque alia cœli parte spirant. Hermolaus vir doctissimus ætatis nostrę, putat illud ex lib. xviii. cap. xxxliii. contrarius Aquilo Africo flat, nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola, mollit sydera æstate media, legendum, mollitur sydere: quia sequitur mutátque nomen, id est non Aquilones amplius, sed Etesiæ vocantur. immò vt magis approbem eius sententiam, idem Plinius lib. ii. vbi Etesiarum meminit, mollire, tradit, eos creditur solis vapor geminatus ardore syderis. aduertendum tamen, Senecam ex autoritate Democriti referre Etesiarum flatum æstatem frangere, & à mensium feruentissimorum grauitate defendere, quod conuenit cum illo, mollit sydera. esse autem contrarios nauigantibus ab oriente præter supradicta, Cęsar & M. Tullius testantur. ille enim in commentariis scribit, se teneri necessariò Alexandrię Etesiis spirantibus, qui nauigantibus inde sũt aduersissimi vẽti. hic verò in epistolis ad Cælium, dum è Cilicia redire in vrbem decreuit: ego, inquit, nisi quid me Etesiæ morabuntur, celeriter (vt spero) vos videbo. ad hæc Tacitus: mare quoque Etesiæ flabant, horum flatu in orientem nauigantibus secundum, inde aduersum erat.

ſum erat. cùm itaque hi venti, autore Plinio, ſine frugibus infeſti, tradit Laertius flantibus illis ne fruges corrumperentur, Empedoclem iuſſiſſe excoriari aſinos, factíſque vtribus collibus & montium verticibus eos admoueri ad reprimendos flatus, ceſſantibúſque ventis colyſanemiam vocatum. Eteſium ſecundum Celſum, emplaſtrum rubrum eſt. at Eteſij, autore Dionyſio, penates apud Græcos dicuntur. *Reluctantur nauigationi*) Tendentibus ad ſeptentrionem contrà nituntur.

TRAIANVS PLINIO.

RE Ctè renunciaſti mi Secunde chariſſime. pertinet enim ad animum meum, quali itinere in prouinciam perueniaſ. Prudenter autem conſtituis, interim nauibus, interim vehiculis vti, prout loca ſuaſerint.

Rectè] Laudat conſilium Secundi *Renunciaſti*] Scripſiſti per nuncium. *Pertinet ad animum meum*) Scire cupio quali itinere, proſpero, an aduerſo: naui, an vehiculo. *Perueniaſ*] Sis venturus. nondum enim peruenerat. *Interim*) Aliquando, partim. *Loca*) Viarum compendia.

PLINIVS TRAIANO.

In Bithyniam ſe veniſſe ſcribit.

SIcut ſaluberrimam nauigationem Domine vſque Epheſum expertus: ita inde poſtquam vehiculis iter facere cœpi, grauiſſimis æſtibus, atque etiam febriculis vexatus Pergami ſubſtiti. Rurſus cùm tranſiſſem in orarias nauiculas, contrarijs ventis retentus, aliquanto tardiùs quàm ſperaueram, id eſt xv. Cal. Octobreis Bithyniam intraui. Non poſſum tamen de mora queri, cùm mihi contigerit, quod erat auſpicatiſſimum, natalem tuum in prouincia celebrare. Nunc Reip. Pruſenſium impendia, redditus, debitores excutio, quod ex ipſo tractu magis ac magis neceſſariũ intelligo. Multæ enim pecuniæ varijs ex cauſis à priuatis detinentur. præterea quædam minimè legitimis ſumptibus erogantur. Hæc tibi Domine in ipſo ingreſſu meo ſcripſi. Quintodecimo Cal. Octob. Domine prouinciam intraui, quã in eo obſequio, in ea erga te fide,

Sicut] Nunciat ſe tãdem perueniſſe in prouinciã, in quã miſſus fuerat à Traiano pro prætore cum conſulari poteſtate, rogátque vt mittat menſorem ad opera publica, in quæ multæ pecuniæ ſuperfluò erogãtur. *Grauiſſimis æ.*) Præſertim canicularibus diebus, & flantibus Eteſiis. *Pergami*) Longè clariſſimum Aſiæ Pergamum, Plinio referente, quod intermeat Silenus, præfluit Caicus profuſus Pindaro monte: Pergamea vocatur eius tractus iuriſdictio. Strabo inquit, in his locis principatum quẽdam obtinet Pergamum, inſignis ciuitas, quæ diu ſub Attalicis regibus fuit, fœminino genere Græcorum aliqui, at Stephanus in Maſculino protulere. *Subſtiti*) Moram feci, retardatus ſum xv. Calend. Octob. *Mora*) Facta ob febres & contra-

rios ventos. *Auspicatissimum*) Optimi auspicii. *Natalem suum*) Natus est Traianus mense Septembri. *Excutio*) Scrutor, examino: nam missus fuerat ad ordinandum statum prouinciæ Bithyniæ *Tracta*) Facto spatio. *Nimia*) Supra modum. *Erogantur*) Impenduntur.

Quam) Optimam. *Mensorem*) Qui metiatur opera publica. Vegetius qui in castris ad podismum demetiuntur loca, in quibus tentoria milites figant, vel hospitia in ciuitatibus præstant, hi mensores appellantur. an potius mensor hic accipi debet pro eo qui curam remetiendorum publicorum operum habebat, & calculatore impensarum, ac litium æstimatore, cùm demetiri, sit æquare & æstimare *Reuocari*) Ad ærarium, vnde fuerant extractæ. *Curatoribus*) Qui multas pecunias dolo malo interceperant. *Ratione Prusensium*) Calculo, computatione Prusensis Reip. *Maximo*) Procuratore tuo.

quam de genere humano mereris, inueni. Dispice Domine an necessarium putes mittere huc mensorem. videntur enim non mediocres pecuniæ posse reuocari à curatoribus operum, si mensuræ fideliter agantur: ita certè prospicio ex ratione Prusensium, quam cum Maximo tracto.

Traianvs Plinio.

Cvperem, sine querela corpusculi tui & tuorum, peruenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso, vt nauigationi fuisset, quam expertus vsque illò eras. Quo autem die peruenisses in Bithyniam, cognòui Secũde charissime literis tuis. prouinciales credo prospectum sibi à me intelligent. nam & tu dabis operam vt manifestum sit illis, electum te esse, qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem inprimis tibi rerum publicarum excutiendæ sunt. nam & esse eas vexatas satis cõstat. Mensores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ, aut in proximo fiunt, sufficiẽter habeo, sed in omni prouincia inueniuntur, quibus credi possit, & ideo non deerunt tibi, modò velis diligenter excutere.

Cuperem) Respondet non posse ab vrbe mensorẽ mittere. *Corpusculi*) Fuit enim Plinius breuis & gracilis staturæ, id quod ipse alibi etiam asserit. *Tuorum*) Familiariũ. *Ac iter ab Epheso fuiss. t. s. n.*) id est tam salubriter & commodè ab Epheso pedestri itinere peruenisses in Bithyniam, quàm ab vrbe Ephesum nauigasti. *Prospectum*) Rectè cautum. *Mei*) id est pro consulari imperio & potestate. *Vexatas*) Perturbatas, defraudatas. *Romæ*) Nam Circi latus incensum extruxit, Gymnasium, item theatrum in campo Martio, columnam cochlidem in foro, quæ etiam nunc durat, porticus, templa. *In p.*) Portum ostiensem refecit, Centumcellarũ extruxit, Põtinas paludes exsiccatas pontibus permeabiles reddidit. *Excutere*] Inquirere.

PLINIVS TRAIANO.

De custodiis.

Ogo) Consulit Traianum an custodiæ sint per seruos publicos seruandæ. *Hæsitantem*) Ambiguum. *Publicos ser.*) Seruorũ aliqui erant publici, qui Reip nomine empti fuerant, & publicis vsibus inseruiebant, aliqui priuati, priuatorum dominorum. *Milites*) Stipendiarios, & ideo liberos. *Custodias*) Carcerem, locum vbi carcerarii custodiuntur. Columella, itaque. mancipia vincta, quæ sunt ergastuli, per nomina quotidie citare debebit, atque explorare vt sint compedibus diligenter innexa, tum etiam custodiæ sedes an tuta & rectè munita sit. iurisconsultus etiam, homo, inquit, qui ex custodia producitur. *Et*) Vereor ne. *Hæc c.*) Custodiarum.

Rogo Domine consilio me regas hæsitantem, vtrum per publicos ciuitatum seruos, quod vsque adhuc factũ, an per milites adseruare custodias debeam. Vereor enim ne & per seruos publicos parum fideliter custodiantur, & non exiguum militum numerũ hæc cura distringat. interim publicis seruis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne idipsum vtrisque negligentiæ causa sit, dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.

Distringat] Occupet. *Non exi.*] Ingentem. *Addidi*) Ad custodias. *Idi.*) Additio militum seruis publicis. *Culpam*) Negligentiam. *Hi*) Milites. *Illos*) Seruos. *Regerere*) Referre, reflectere, excusare.

TRAIANVS PLINIO.

Nihil] Rescribit seruandam esse antiquam consuetudinẽ. *Commilitiones*) Vox imperatorum blanda, militibúsque grata, cùm se vnum de numero illorum putat, & militiæ socium. *Hæreat n.*) In animo sedeat, curæ sit. *Reuocandos à si.*) Remouendos à suis ducibus, à castris.

Nihil opus est mi Secũde charissime, ad continendas custodias plureis commilitones conuerti. perseueremus in ea consuetudine, quæ isti prouinciæ est, vt per publicos seruos custodiantur. Etenim vt fideliter hoc faciant, in tua seueritate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est, ne si permisceantur seruis publicis milites, mutua inter se fiducia negligentiores sint. Sed & illud hæreat nobis, quàm paucissimos milites à signis auocandos esse.

PLINIVS TRAIANO.

De numero militum Gabio Basso præfecto adsignatorum.

Gabius Bassus præfectus oræ Ponticæ, & reuerentissime & officiosissime Domine venit ad me, & compluribus diebus fuit mecum. Quantum perspicere potui, vir egregius, & indulgentia tua dignus, cui ego notum feci præcepisse te vt ex cohortibus quibus me præesse voluisti, contentus esset beneficiarijs decem, equitibus duobus centurione vno. Respondit, non sufficere sibi hunc numerum, idque se scripturum tibi. Hoc in causa fuit, quo minus statim reuocandos putarem quos habet supra numerum.

Gabius) Nunciat non reuocasse milites supernumerarios à Gabio Basso, quoniam is responderat, non sufficere sibi numerum ab Traiano præscriptum. *Præfectum* Non multo pòst testatur eadem, dum ipsum Cæsari commendat. *Me*) Hinc apparet, missum Plinium vt imperaret. *Beneficiarijs*) Militibus, de quibus lib. i. belli Ciuilis Cæsar. Petreius verò non deserit sese, armat familiam: cum hac & prætoria cohorte cetratorum, barbarisque equitibus, paucis beneficiariis suis, quos suæ custodiæ causa habere consueuerat, improuiso ad vallum euolat. sunt autem beneficiarii, autore Vegetio, ab eo appellati, quòd promouentur ad militiam beneficio Tribunorum. *Reuocandos*) Ad signa sua. *Supra numerum*] A te constitutum.

TRAIANVS PLINIO.

VT mihi scripsit Gabius Bassus, non sufficere sibi eum militum numerum, qui vt daretur illi, mandatis meis complexus sum. Quot quæris scripsisse me? vt notum haberes, his literis subiici iussi. Multum interest, res poscat, an homines imperare latius velint. Nobis autem vtilitas demum spectanda est, & quantum fieri potest, curandum ne milites à signis absint.

Vt mihi) Mandat numerum militum quos velit assignari Gabio Basso. *Quo*) In alia lectione fuit, quot: in alia, quid. *Subieci*) Subscripsi, verba per me ad Gabium scripta, statim his adieci, quæ sunt, multum interest, res poscat. *Imperare latius &c.*) id est Considerandum est an res poscat, vt Gabius apud se retineat supernumerarios milites, an id agat, vt multis dominetur. plerunque enim homines ambitione corrupti magna imperia affectant. *Nobis*) Mihi, & tibi. *Signis*] A Ducibus suis. *Vt notum haberes*) Vt certior esses.

PLINIVS TRAIANO.

De balineo Prusensium.

Rusenses) Prusensium nomine petit balineum extrui. *A priuatis*] Nam prædixerat multas pecunias à priuatis variis ex causis detineri. *In oleum*] Quo vngebantur. interdum est videre in antiquorum monumentis, balineum publicè, & oleum gratuitò datum. *Nitor*] Aedificiorum splendor & polities.

PRusenses Domine balineum habent & sordidum & vetus: id itaque indulgentia tua restituere desiderant. ego tamen æstimans nouum fieri deberi: videris mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia ex qua fiat, primùm ea, quam reuocare à priuatis, & exigere iam cœpi: deinde, quam ipsi erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balinei conferre, quod alioqui & dignitas ciuitatis, & seculi tui nitor postulat.

TRAIANVS PLINIO.

SI instructio) Indulget Prusẽsibus balinei ædificationẽ, modò ne per illos aliquid priuatim tribuatur, neque corũ vires per publicam pecuniã extenuentur ad alias collationes necessarias. *Intribuant*] Impendant. *Priuatim*] id est, viritim. *Minus fiat*] Minuantur redditus publici, ne possint conferre res necessarias.

SI instructio noui balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere: modò ne quid ideo aut intribuãt: aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

PLINIVS TRAIANO.

De aduentu Seruilii.

SErn.) Certiorẽ facit Traianum de Seruilij aduẽtu Nicomediã.]

SEruilius Pudẽs legatus Domine viij. Cal. Decemb. Nicomediam venit, méque longæ expectationis solicitudine liberauit.

PLINIVS TRAIANO.

Pro Rossano Gemino.

ROsianũ) Rogat Traianũ velit commẽdatũ habere Rosianum Geminum, sibi arcta familiaritate coniunctum:

ROsianum Geminum Domine arctissimo vinculo mecũ tua in me beneficia iunxerũt. Habui enim illum quæstorem in consulatu, mei summè obseruantissimum expertus: tan-

tam mihi post consulatum reuerentiã præstat, vt publica necessitudinis pignora, priuatis cumulet officijs. Rogo ergo vt ipsi apud te pro dignitate eius, precib⁹ meis faueas: cui, & siquid mihi credis, indulgẽtiã tuam dabis, dabit ipse operã, vt in his quæ ei mãdaueris, maiora mereatur. Parciorẽ me in laudãdo facit, quod spero tibi & integritatẽ eius, & probitatẽ, & industriã non solũ ex eius honoribus, quos in vrbe sub oculis tuis gessit, verumetiã ex commilitio esse notissimam. Illud vnum, quod propter charitatem eius nondũ mihi videor satis plene fecisse, etiã atq; etiã facio: téq; Domine rogo, gaudere me exornata quæstoris mei dignitate, id est per illũ mea, quàm maturissimè velis.

ad hæc virum integrum, probum, industrium, & Cæsaris ipsius commilitonem, de quo pleraque libro primo.

Publica necessitudinis) Quia quæstor more maiorum consulem in parentis loco habere debeat.

Ipse apud te faueas) Sis fautor eius dignitatis, quod est in tua potestate. an dignitati, quam apud te gesturus est.

Precibus meis) Ratione mearum precum.

Priuatis) Collatis in me post quæsturam.

Plinivs Traiano.

De militibus Maximo procuratori adsignandis.

Maximus libertus & procurator tuus Domine, præter decẽ beneficiarios, quos adsignari à me Gemellino, optimo viro, iussisti, sibi quoq; confirmat necessarios esse milites. ex his interim, sicut inueneram in ministerio eius, relinquendos existimaui, præsertim cùm ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quinetiã tutelæ causa, quia ita desiderabat, addidi duos equites. in futurum quid seruari velis, rogo rescribas.

Maximus] Cõsulit an relinquẽdos cẽseat in futurũ milites quos supernumerarios Maximo Cæsaris liberto dimiserat, dum iret frumẽtatum. huius Maximi, liberti & Procuratoris Traiani probitatẽ, industriam, diligẽtiã, testimonio in sequẽtibus prosequitur. *Gemellino*) Virdio Gemellino procuratori Cæsaris, vt statim & in sequẽtib. Traianus rescribit. *Paphlagoniã*) Halys, secũdũ Straboné, oriẽtẽ versus Paphlagonũ cõfiniũ est, austrũ versus Phryges & Galatæ, qui ibi habitarũt, occidẽtẽ versus Bithyni & Mariandini: Septẽtrionẽ versus Euxinus. Plinius Pylæmeniam vocatam scribit à Pylæmene duce: Paphlagoniam verò à Paphlago Phinei filio, si Stephano credimus, in qua Tantalus, autore Diodoro, habitauit.

Traianvs Plinio.

Nunc quidem proficiscentem ad comparationem frumentorum, Maximum libertum meum, rectè militibus instru-

Nunc) Respõdet pro re frumẽtaria fuisse necessarios milites Maximo, sed cũ redierit, militibus quatuor contẽtũ esse debere. *Instruxi-*

sti Muniuisti. *Extraordinario*) Ad comparandum frumentum, cùm aliàs esset Cæsaris procurator. *Actum*) Procurationem. *Quem adiuuat*) Cui est in officio socius.

xisti: fungebatur enim & ipse extraordinario munere, cùm ad pristinum actum reuersus fuerit. sufficient illi duo à te dati milites, & totidem à Virdio Gemellino procuratore meo, quem adiuuat.

C. PLINIVS TRAIANO.

De seruis inter tyrones inuentis.

S*empronius*) Cõsulit de pœna seruorum inter tyrones repertorum. *Sempronius Calianus*) Cęlianum Afrum recitat Lampridius pręceptorem Antonini Diadumeni. *Tyrones*) Nouitios milites, de quibus Vegetius & Modestinus. *Seruos*) Quos sacræ leges arcent à militia. neque respublica Romana, nisi in summa ingenuorum inopia, vsa est seruis ad bellum. *Conditorem*) Tanquam is plura militaris disciplinæ instituta fecerit, quàm nemo antecedentium principum. quare Secundus in Panegyrico, quàm inquit, speciosum est, quòd disciplinam castrorum lapsam extinctámque refouisti, depulso prioris seculi malo. & Dion autor, Traianum milites retinuisse sub disciplina, vt neque insolescerent, neque contra se insurgerent, sed quieti imperia facerent: satis enim constat, ipsum post Augustum labentem disciplinam incuria superiorum principum retinuisse, & in melius reformasse, ordinatis & officiis & impendiis. hæc tamen quidam etiam Adriano ascribunt. *Sacramento*) Nam iurabant milites in verba principis, se non recessuros nisi præcepto ducis post completa stipendia, neque remp. prodituros, dum militiæ permouerentur. lege Vegetium & Liuium. Sacramentum, militare propriè dicitur. Frontinus. L. Valerio Flacco, & C. Varrone Coss. milites primò iureiurando facti sunt. antè enim sacramento tantummodo à Tribunis rogabantur, cæterum ipsi inter se tantum iurabant, se fugę atque formidinis causa non abituros, neque ex ordine recessuros. Etiam pro iureiurando quod fit in iudicio, ponitur. Valerius. sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt. idem libro septimo, cum sorore sacramento contendere noluit. *In numeros*) In ordinem & numerum militum. super quo lege quædam libro tertio, ad Tranquillum.

SEmpronius Cælianus, egregius iuuenis, repertos inter tyrones duos seruos misit ad me: quorum ego supplicium distuli, vt te conditorem disciplinæ militaris, firmatorémque consulerem de modo pœnæ. Ipse enim dubito ob hæc maximè, quòd vt iam dixerant, sacramento militari nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi, rogo Domine scribas, præsertim cùm pertineat ad exemplum.

TRAIANVS PLINIO.

SEcundum mandata mea fecit Sempronius Cælianus, mittendo ad te eos, de quibus cognosci oportebat, an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem, voluntarij se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarij dati. Lecti si sint, inquisitor peccauit: si vicarij dati, penes eos culpa est qui dederunt, si ipsi cùm haberent conditionis suæ conscientiam, venerunt, animaduertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quòd nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies, quo primùm probati sunt, veritatem ab his originis suæ exigit.

S*Ecũdum*) Respondet, pœnam irrogãdam esse delinquẽti. *Voluntarij*) Non rogati. *Lecti*) Ab inquisitore euocati. *Vicarij*) Vt aliorum vices sustinerent: Martialis, iam volo vicarius esse. Liuius in bello Punico scribit ccc. militibus Siculis qui nolebant militare, totidem vicarios à Scipione datos: & Vegetius, seditiosos milites continendos ad omnem disciplinam arctissima seueritate tribunorum vel vicariorum. Columella vicarius meæ diligentiæ succedit is, qui me absente in locum meum substituitur. Apuleius: venisti tandem miserrimi laboris vicarius. Fabius mortem Alcestis vicariam appellauit, quia vicem morituri mariti subire non recusauit, & idem Apul. libro secundo dixerat, vicariam pro me lanienam. Horat. defunctúmque laboribus æquali recreat sorte vicarius. *Venerunt*) In militiam. *Cum h.*) Cum scirent se seruos. *Per num.*) Per ordines militiæ. *Probati*) Recepti tanquam boni milites. *Originis suæ*) Seruilis, an ingenuæ.

C. PLINIVS TRAIANO.

De iis, qui ex damnatione serui publici essent.

SAlua magnitudine tua Domine descẽdas oportet ad meas curas, cùm ius mihi dederis referendi ad te, de quibus dubito. In plerisque ciuitatibus, maximè Nicomediæ & Niceæ quidam vel in opus damnati, vel in ludum, similiáque his genera pœnarum, publicorum seruorum officio ministerióque funguntur, atque etiam vt publici serui annua accipiunt. quod ego cùm audissem, diu multúmque hæsitaui, quid facere deberem. nam & reddere pœnæ post longũ tẽpus plerosque iam senes, & quantum affirmatur,

S*Alua*] Quærit quid faciẽdum de seruis dãnatis, qui se ministerijs publicis immiscuerunt. *Magnitudine s.*) Integra tua maiestate, qa quodãmodo Cæsaris amplitudo minui videbatur, cùm à rebus maximis & grauissimis retrahebatur ad obscuras & deiectas. *Ius*) Arbitriũ, facultatẽ. *Opus p.*) Vel metalli: Vlp. tit. De pœnis, inquit seruos in metallum vel in opus metalli, itẽ in ludũ venatoriũ dari solere, nulla dubitatio est. in mini-

sterium metallorum fœminę in perpetuū, vel ad tempus damnari solent, simili modo & in salinas, in calcariā quoque, vel sulphurariā damnari solent: sed hæ pœnæ metalli magis sunt. *In lu.*) Ad bestias, vt cum illis depugnent, vel ad ludum gladiatorium. quicunq; in ludum venatorum sunt damnati, videndum est an serui pœna afficiantur, an permaneant in libertate, & magis est vt hi quoque serui afficiantur. in hoc tamen distant à cæteris, quod instituuntur venatores, aut pyrrhichiarij, aut aliam quam volunt artem, gesticulandi, aut aliter se mouendi *Simila*] Vt ad argentifodinas, & lapicidinas. *Publicorū ser. of.*) Qui vel custodias tuebātur, viásve publicas muniebant, cloacásque purgabant. *Annua*) Alimenta, impensa, salaria. *Reddere p*) A qua se ad ministeria publica transtulerant.

Frugaliter) Fructuose, vtiliter. *Nimis seuerum*) Cū summum ius sit summa crux. *Damnatos*) In perpetuum alicui pœnæ. *Pasci*] Inutiles alimenta prębere, & remouere eos ab officiis publicis. *Periculosum*] Ne fame cogerentur ad desperationem. *In suspenso*) Integram. *Fortasse quemadmodum*) An forte. *Decreta*] Sententias senatus. *Principum*) Coloniarum. *Dati* Pœnis. legitur etiam, dānati. *Deprecantes*] Seruos, dimissos, liberatos à pœnis. *Hoc ausum*] Soluere eos à vinculis. *Autore*] Proconsule, vel legato.

frugaliter, modestéque viuentes, nimis seuerū arbitrabar, & in publicis officiis retinere dānatos, non satis honestum putabam: eosdem rursus à Republica pasci otiosos, inutile, non pasci etiam periculosum existimabā. Necessariò ergo rem totam, dū te consulerem in suspenso reliqui. Quæres fortasse quemadmodum euenerit, vt pœnis, in quas damnati erant, exoluerētur: & ego quæsiui, sed nihil cōperi. Quod affirmare tibi possū, vt decreta, quibus dānati erant, proferebantur: ita nulla monumēta, quibus liberati probarentur. Erant tamen qui dicerent, deprecantes, iussu proconsulum, legatorúmve dimissos. Addebat fidem, quod credibile erat, neminem hoc ausum sine autore.

TRAIANVS PLINIO.

Memineris) Rescribit, ante decem annos damnatos, & senes, dandos ministeriis, non procul à pœnis, reliquos nullo autore solutos, reddendos pœnæ. *Istam*] Bithyniam. *Emendandam*) Alibi ad eūdem, sed ego ideo prudentiam tuam elegi, vt reformandis istius prouinciæ moribus ipse moderareris, & ea constituas, quæ ad perpetuam eius prouinciæ quietem essent profutura. *Idoneo*] Legitimo. *Vetustiores*] In seruitute ærumnali supra decennium, dum-

MEmineris idcirco, te in istam prouinciam missum, quoniā multa in ea emēdanda apparuerint: erit autē vel hoc maximè corrigēdum, quòd qui damnati ad pœnā erant, non modò ea sine autore, vt scribis, liberati sunt: sed etiā in cōditionē proborum ministrorum retrahātur. Qui igitur intra hōs proximos decem annos damnati, nec vllo idoneo autore liberati sunt, hos oportebit pœnę suę reddi: si qui vetustiores inuenientur, & senes, ante annos decem damnati, distribuamus illos in ea ministeria, quæ non longè à pœ-

na sint. Solent enim eiusmodi ad balineũ, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum, & vicorum dari.

modo ij sint senes. *Non longe*] Proxima pœnæ sunt, vt insequentia *Balineum*] Publicum curandum. *Dari*] Destinari.

C. Plinivs Traiano.

De collegio fabrorum Nicomedensium instituendo.

Cum diuersam partem prouinciæ circumirem Nicomediæ vastissimum incendium multas priuatorum domos, & duo publica opera, quanquam via interiacente, Gerusiam & Isson absumpsit. Est autem latius sparsum: primũ, violentia venti, deinde, inertia hominum, quod satis constat, ociosos & immobileis tanti mali spectatores perstitisse, & alioqui nullus vsquã in publico sipho, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda, & hæc quidem vt iam præcepi, parabantur. Tu domine dispice, an instituendum putes collegium fabrorum, duntaxat hominũ. CL. ego attendam ne quis, nisi faber, recipiatur, néve iure concesso in aliud vtatur: nec erit difficile custodire tam paucos.

Cum] Ob incendium vastissimum Nicomedię factũ monet constituendum esse collegium fabrorum. *Nicomedia*) Vrbis præclaræ in intimo sinu Bithyniæ. γερουσίαν. Senatum, autore Iulio Polluce. *Isson*) Vide an legendum, Isæum, idest, Templum Isidis: sicut Serapæum, templum Serapidis, quæ Dion in vita Titi meminit incendio absumpta. quidam Isson putant ædificium quadratum habens paria latera, alij instar circi pariter vtrinque distans. sunt qui legant Hysson, locum scilicet certaminis, quia ὑσσὸς hastam significet. *Sparsum*) Euagatum, diffusum, grassatum. *Sipo*) Vel sipho, id est, canalis fistula ad deducendam aquam, & ex ea arcenda incendia. Strabo libro quinto asserit, vniuersas propè vrbis ædes subterraneos meatus, siphones, fistulas vndosas habuisse, id quod nunc etiam interdum defodiendo cellas vinarias deprehenditur: tanta per aquæductus aquarum vbertas influebat, vt per vrbem amnes inundare viderentur, vnde nil mirũ si à Plinio auunculo vrbs pensilis dicitur, subtérque nauigata. quidam scribunt Siphonem esse vas, quo in Oriente vtuntur ad arcenda incendia. Scipo autem in Gellio libro nono, inter tela connumeratur. *Hama*) Inter instrumẽta rustica cõnumeratur à Iulio Polluce, & Catone. Suidas fabrile credidit instrumentum, inibíque duo prouerbia recitantur. in vitis Põtificum plerunque leges hamas argenteas donatas ministerio diuino. quidam rentur hamulam inde deductam: de qua Columella in cultu hortorum: Aut habilem lymphis hamulam Bacchóve lagenã. nũc etiam hamula à circumpadanis nostris vulgo appellatur vas vitreum ad vsum aquę & vini. Liuius insuper scribit, Hamas locum fuisse spatio tria millia passuum à Cumis. *Hæc*) Instrumenta ad incendia extinguenda. *Collegium fabrorum*) De quibus sępe fit mentio apud historicos. *Faber*) Ferrarius. *In aliud*] Præterquam ad arcenda incendia.

TRAIANVS PLINIO.

Tibi) Respondet Traianus cùm Bithynia, præcipuè Nicomedia, perturbata fuerit ab eiusmodi collegiis, satius esse comparatis instrumentis ignes coercere. *Complurium*] Vrbium. in quibus sunt fabrorum collegia. *Factionibus*] Corporibus, sectionibus, collegiis. quare Martianus de collegiis illicitis & corporibus tradit mandatis Principum præcipi præsidibus Prouinciarum ne patiantur esse collegia sodalitia. *Hetariæ*] Siue hetariæ more poëtico, dicuntur sodalitates, sodalitia. sensus ergo est: cùm Plinius scripsisset, numerum cl. duntaxat hominum tam paucorum esse facilem custoditu: respondet Traianus, quodcunque nomen illis dederis, tamen fient sodalitates, quantumcunque breues sint, quas idem Plinius de Christianis scribens, asserit iussu imperatoris vetuisse *Quamuis breues*] Quamuis sint paucorum hominum, fient heteriæ. vocabuntur collegia & sodalitia. *Prædiorum*] Aedificiorum. *Inhibeant*] Incendia.

Tibi quidem secundum exempla complurium in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedenses cõstitui. Sed meminerimus, prouinciam istam, & præcipuè eas ciuitates, ab eiusmodi factionibus esse vexatas. Quodcunque nomen, ex quacunque causa, dederimus iis qui in idem contracti fuerint, hetæriæ quamuis breues, fient. Satius itaque est, comparari ea, quæ ad coercendos ignes auxilio esse possint, admoneríque dominos prædiorum, vt & ipsi inhibeant, ac si res poposcerit, adcursu populi ad hoc vti.

PLINIVS TRAIANO.

Votorum nuncupatio.

Olennia] Admonet imperatorẽ, suscepisse & soluisse vota pro eius incolumitate. *Solennia vota*] De solennibus Cæsaris diebus plura Tertullianus in apologetico. vbi refert solitum fuisse ita illi acclamari, de nostris annis augeat tibi Iupiter annos. nam vitam ipsi longissimam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum precabantur. *Signari*] Nam vel à consulibus & prætoribus in vrbe, in prouinciis à proconsulibus ac præsidibus, interdum etiam à prætoribus vota suscipiebantur, & persoluebantur. signari ergo, rata habere. post enim nuncupationem signata seruabantur ad finem anni, cùm persoluebantur, & alia noua nuncupabantur.

Solennia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, & suscepimus Domine pariter & soluimus, precati Deos, vt velint ea semper solui, sempérque signari.

TRAIANVS PLINIO

Respondet Traianus se lætari ob suscepta & soluta vota pro eius incolumitate.

Et soluisse vos cũ prouincialibus dijs immortalibus vota pro mea salute & incolumitate, & nũcupasse, libẽter mi Secũde charissime cognoui ex literis tuis.

PLINIVS TRAIANO.

De aquæductu Nicomedensium.

In aquæductum) Monet Nicomedẽses frustrà impendisse plurimam pecuniam in aquæductum, se autem inuenisse quò deduci commodè posset, modò mittat aquilegem, vel architectum. *HS. xxx. cccxxix* Sestertia triginta millia, trecentena ix nam autore Probo, x. signatum cum virgula superius plana, apud antiquos decem millia significabat. *Dimissus*) Derelictus: legitur etiam relictus. *CC.*] Sestertia. *Arcuato*] Structo per arcus, qualibus in vrbem videmus aquas deductas multas, sed in primis Anienis. *Ad plana*] Sed ardua & eminentiora. *Superiore*) Priore aquęductu inchoato, sed demolito. *Testaceo*) Lateritio. *Vilius*] Minori impendio erit. *Aquilegem*) Qui scientiam deducendarum aquarum habet. Plinius libro xxvj syluestris vbi nascitur, subesse aquas credunt, & hoc habent signum aquileges. extat Theodorici Regis epistola, qua scribit se comparuisse, aquilegium (non enim dicit aquilegem) Romam venisse ab Africa. vbi ea ars pro locorum siccitate sũmo studio semper viguit, qui aridis locis aquas possit dare vernatiles, vt beneficio suo humida habitare faciat loca nimia sterilitate siccata. verũ autore Marcello, Aquilex est qui aquam colligit. Varro in Quinquatribus. an hoc præstat Hero, filius Diogenis, quod ille è ventre aquam mittit ad hoc te iactas, at hoc pacto vtilior te Thuscus Aquilex. apud Iurisconsultum titulo De immunitatibus,

In aquæductum Domine Nicomedẽses impẽderũt. HS. xxx. cccxxix. q imperfect⁹, adhuc relict⁹ ac etiã destruct⁹ est rursus in aliũ ductum erogata sunt cc. hoc quoq; relicto, nouo impendio est opus vt aquam habeant, qui tantam pecuniam male perdiderunt. Ipse perueni ad fontem purissimum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana ciuitatis & humilia perueniat. manent adhuc paucissimi arcus, possunt & erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est. aliqua pars, vt mihi videtur, testaceo opere agenda erit. Id enim & facilius, & vilius. Et imprimis necessarium est, mitti à te vel aquilegem, vel architectũ, ne rursus eueniat quod accidit. ego illud vnũ affirmo, & vtilitatem operis, & pulchritudinem seculo tuo esse dignissimam.

aquilices passim legitur, fortasse ab eliciendа aqua: nisi tamen corruptè pro aquilege legatur. Frontinus tamen in libello De aquęductibus, aquarium vocat, qui curam distribuendæ aquæ habeat. minimus, inquit, modus in aquæ distributione continetur, cuius rei fraus aquariorum, quos aquas ex publicis ductibus in priuatorum vsum deriuare deprehendimus. & priùs dixerat, aquam Trabam modulis certis per vicem in dies dispensatam omnes villæ accipiunt: sed non eadem moderatione aquarij nostri procedunt: eam semper in supplementum Iuliæ inducentes: Item, Anio aquariorum imperitia in aliquos eum specus deducentium, cæteras aquas vitiabat. Cęlius & Iuuenalis Aquarium pro vilissimo officij genere vsurpant. Vlpianus aquarios vocat seruos aquægerulos. At aquariolus, si Pompeio Festo credimus, dicitur mulierum impudicarum sordidus assecla. Id quod videtur afferere Apuleius in secunda Apologia, cùm inquit, hisce auditis exacerbatus aquariolus iste vxoris suę ita ira extumuit. *Vel*) Hic obtinet locum coniunctionis &, ná opus erat architecto ad cõstructionem operis, & aquilege ad mensuram modulorum & deducendarum aquarum. *Quòd accidit*] Vt pecunia malè perdatur. *Seculo tuo*) Felicissimo tui imperij tempore.

TRAIANVS PLINIO.

Curãdum) Hortatur ad opus aquæductus & inquisitionem pecuniarum expensarum. *Curandum*) Quia hoc nobis placet. *Hoc opus*) Aquæductus. *Gratificantur*) Rem gratam facere student, sibi applaudunt & indulgent. vt sub hoc prætextu publicas pecunias priuatè interceperint.

CVrandum est vt aqua in Nicomedensem ciuitatem perducatur. verè credo te ea, qua debebis, diligẽtia hoc op' aggressurum. Sed mediusfidius ad eandem diligẽtiam tuá pertinet inquirere quorũ vitio ad hoc opus tantá pecuniam; Nicomedẽses perdiderint: ne cũ inter se gratificantur, & inchoauerint aquæductus, & reliquerint. quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

PLINIVS TRAIANO.

De Theatro Nicensium.

Theatrum) Consulit quid faciendum de theatro imperfecto, & gymnasio incendio consumpto Niceæ, ac balineo quod Claudiopolitani iuxta montem defodiebant, petítq; ad ea architectum ab vrbe. *Ratio*] Summæ impensæ calculus. *Ne frustrà*] Hauserit & absumpserit supra centum sestertia. *Descendit ingentibus rimis*] Enatæ in eo rimæ maximæ descendunt vsque

THeatrum Domine Niceæ maxima iã parte constructum, imperfectum tamen, sestertiûm, vt audio (neque enim ratio plus excussa est) amplius centies hausit, vereor ne frustrà. ingentibus enim rimis descendit & hiat, siue in causa solum humidum &

ad solum, inde fatiscit & aperitur: Pollio Architectus lib. ij. cap. viij. scribit, inter structurarum genera esse reticulatum, quo tunc omnes vtebantur, sed ad rimas faciendas ideò paratum, quod in omnes partes dissoluta habet cubilia, & coagmenta.

molle, siue lapis ipse gracilis & putris: dignum est certè deliberatione, sit ne faciendum, aut sit relinquendum, an etiam destruendum. nã fulturæ ac substructiones, quibus subinde suscipitur, non tam firmæ mihi, quàm sumptuosæ videntur. huic theatro ex priuatorum pollicitationibus multa debentur, vt basilicæ circa, vt porticus supra caueam, quæ nunc omnia differũtur, cessante eo quod antè peragendũ est. Iidẽ Nicenses gymnasium incendio amissũ, ante aduentum meum restituere cœperunt, longè numerosius laxiúsq́; quàm fuerat. etiam aliquantũ erogauerunt: periculum est ne parũ vtiliter. incompositum enim & sparsum est. Præterea architectus sanè æmulus eius à quo opus inchoatum est, affirmat, parietes (quanquam viginti & duos pedes latos) imposita

Molle] Quod cedat, molle. præcipit enim Vitruuius, vt in fundamentis terra fodiatur vsque ad solidum. *Lapis*) Quo theatrum constructum est. *Putris*] Resolubilis. *Faciendum*] Perficiendum. *Relinquendum*) Imperfectum. *Fulturæ*] Fulcimenta, munimenta, instaurамenta. *Substructiones*] Substructio fundamenti. eas Columella libro primo substrationes appellat. Si quis, inquit, ædificia volet in decliuibus areis extruere, semper ab inferiore parte auspicetur, quia cùm ex depressiore loco fuerint cœpta fundamenta, non solùm superficiem suam facilè sustinebunt, sed & pro fultura & substratione fungentur aduersus quidem ea, quæ mox, si fortè villam prolatare libuerit, ad superiorem partem applicabuntur. & Victruuius, substructionis fundamentum distabit ab exteriore introrsus amplo spatio. & mox, neque vniuersa pondere premens poterit vlla ratione extrudere muri substructiones: nam substructio est quicquid muri per arcus & fornices dispositi sub terra est, qua dictione præter Victruuium frequenter vtitur Frontinus in Aquæductibus. Theatri autem fundamentorum ratio ea: si in plano aut palustri loco constituetur, solidationes substructionésque ita erunt faciendæ, quemadmodum de fundationibus ædium sacrarum libro tertio à Victruuio scriptum est. *Subinde*) Statim. *Suscipitur*] Sustentatur theatrum. *Sumptuosa*] Magno impendio *Pollicitationibus*) Promissis offerentium. *Basilicæ*) Regiæ & sumptuosæ porticus, in quibus iudicia, conuiuia, saltationes fiebant. eas multi priuati homines sua pecunia extruendas promiserant: sicut porticus quæ erant in eminentiori parte theatri. *Circa*) Caueam, quæ est media theatri pars vacua, & caua propter ædificia hemicycla. Plautus, vt conquisitores singuli in subsellia eant per totam caueam spectatoribus. Apuleius consептum caueæ appellauit Theatri ædificium, quod circumsepit cauum illud. quare ego aliud existimo concessum caueæ, de quo Virgilius libro quinto & octauo, aliud caueam tantùm. illud enim, vbi spectatores sedent per gradus: hoc verò, vbi ludi & spectacula dantur. *Eo*] Theatri hemicyclo. *Gymnasium*) Locum in quo athletæ exercitabantur. relege lib. j. & ij. à nobis prænotata. Victruuius lib. quinto, enarrata forma gymnasij philosophorum, rhetorum, ac dialecticorum, statim subiicit palæstritarum, eleganter & explicatè. *Numerosius*) Spatiosius, plurium membrorum. *Aliquantulum*] Pecuniæ impenderunt ad restitutionem gymnasij. *Vtiliter*] Illud restituant incompositum absque symmetria. *Spar-*

sum) Incommodum diuulsis gymnasij membris, & indecorè inter se distantibus. *Architectus*] Qui illud restituit.

onera sustinere non posse, quia sine cemento medio farti, nec testaceo opere præcincti. Claudiopolitani quoq; in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt, magis quàm ædificant, & quidem ex ea pecunia, quam buleutæ addunt beneficio tuo, aut iam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigẽtibus conferent. Ergo cùm timeam, ne illic publica pecunia: hîc, quod est omni pecunia preciosius, munus tuum malè collocetur: cogor petere à te, non solùm ob theatrum, verumetiam ob hæc balinea, mittas architectum dispecturum: vtrum sit vtilius, post sumptum qui factus est, quoquo modo consummare opera vt inchoata sunt: an, quæ videntur emendanda, corrigere: quæ transferenda, transferre, ne dum seruare volumus quod impensum est, malè impendamus quod addendum est.

Onera] Columnarum, porticuum, tectorum. nam autore Victruuio tecta imponebantur in supremis theatri porticibus. *Farti*] Congesti. *Sine cemento medio*] Absque enim calce compacti lapides facilè corruunt. quare qui illud conduxerat ædificandum, fraudem commiserat, dum intermedia parietum nullo cemento conglutinarat. cùm satis constet, calcem esse lapidum laterúmque ad constructionem tenacissimum vinculum. hinc architectus mandat parietes crebriter satiandos ex calce & arena minutissima, vt diutius contineantur: quæ si superauerint & abundauerint, parietes plus habentes humoris non citò fient euanidi : si secus, dissoluentur. alia lectio habet, sine cemento medij farti, quę etiam non improbanda est. *Testaceo opere*] Lateritio, quod opus ad regulam fabrefactum intermediam materiam meliùs continet, sicut in mœnibus vrbis videmus. *Claudiopolitani*] Claudiopolis, quæ & Bithynium autore Ptolomæo, vnde fuit Pinytus grammaticus in vrbe Epaphroditi Neronis libertus, nisi mendosus in hoc, vt in multis, Stephani codex. *Depresso*] Humili. cùm locus ad balnearum dispositionem secundum architectum sit deligendus quàm calidissimus, & & auersus à septentrione. *Defodiunt*] Deprimunt, subterrant. *Buleutæ*) Senatores, decuriones. βουλὴ enim senatus. *Addunt beneficio tuo*] Nam lege Pompeia, qua Bithyni & Pontici vtebantur, hi qui in senatum à censoribus legebantur, dare pecuniam non iubebantur: sed quos Traiani indulgentia quibusdã ciuitatibus super legitimũ numerũ adiicere permiserat, & singula millia denariorũ & bina intulerãt. quare inquit, tuo beneficio, q̃a beneficio imperatoris fuerant facti senatores: eo permittente struebatur balineum. *Addunt*) Accrescunt. *Ob introitum*] In senatum. *Conferent*] Ad structuram balinei. *Illic*] id est, in ædificatione theatri. *Hic*] In balinei dispositione. *Tuum munus*) Indulgentia ædificandi balinei, & ad id erogata pecunia in opera & theatri & balinei. *Seruare*] Si inchoata corrigemus. *Malè impendamus*) Si postea theatrum perfectum, rueret totum, & balineum ob malam positionem esset aliò transferendum.

TRAIANVS PLINIO.

QVid oporteat fieri circa theatrũ, quod inchoatũ apud Nicenses est, in re præsenti optimè deliberabis, & constitues: mihi sufficiet, indicari cui sententiæ accesseris. tũc autem à priuatis exigi opera tibi curæ sit, cùm theatrum, propter quod illa promissa sunt, factum erit. Gymnasiis indulgent Græculi, ideò forsitan Nicenses maiore animo constructionem eius aggressi sunt. sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. Quid Claudiopolitanis circa balineũ, quod parum, vt scribis, idoneo loco inchoauerũt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. nulla prouincia est, quæ non peritos & ingeniosos homines habeat, modò ne existimes, breuius esse ab vrbe mitti, cùm ex Græcia etiam ad nos venire soliti sint.

Q*Vid*] Remittit iudicio Plinij, Theatri ædificationem. Nicenses verò vult esse contẽtos sufficienti gymnasio, monétque vt in illis prouinciis quærat architectum. *In re præsenti*] Inspecto ædificio *Opera*] Promissa munera, vel ornamenta. Traiani constitutione, referente Pomponio iureconsulto, si quis sui, alieniue honoris causa facturum se quicquam in aliqua ciuitate promiserit, tam ipse quàm hæres eius obligatur. *Græculi*) Ignominiosum verbum contra Gręcos, vnde Iuuenalis satyra iij. Græculus inquit, esuriens in cœlũ si iusseris ibit, quin etiam Zonaras, qui historiam ab orbe condito vsque ad declinationem imperij in compendium reduxit, fatetur Romanos appellare solitos Achiuos Gręcos ignominiæ causa, tanquam viles & gregales. *Indulgent gymnasiis*] Exercent palæstram nimia cum voluptate: quare Pli. lib. xv. vsũ, inquit, olei ad luxuriam vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. cui sententiæ Plutarchus in Quæstionibus assentitur: nec aliud, inquit, Græcis seruitutem ac molliciem attulisse putant Romani, quàm gymnasia & palæstram, quibus relanguescãt adolescẽtium animi, & penitus effœminẽtur. hinc puerorum amores gigni. hinc somno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc saltationibus & motu composito, & certo, ac delicato cibi genere debilitari quibus de causis ab armis se delapsos esse non intellexerunt: cõtentiq; pro strenuis ac fortibus militibus, se bonos palæstritas & athletas dici, & haberi ad summam inertiam molliciémque defluxerunt. Pausanias, Palæstram primus inuenit Theseus, & artem fecit, cùm prius tantùm robore vterentur. vnde Diotimus Poëta luctam Herculis & Antæi scribens, refert meritò succubuisse Antæum, quia inuentum luctæ fuit Græcorum non Lybicorum. *Maiore animo*] Quàm possint pati impensam. *Nulla prouincia est*) Omnis Græciæ & Asiæ, in qua prouincia plurimæ erant Græcorum coloniæ. *Peritos*] Architectura eruditos. in eundem sensum infrà scribit: Calphurnium Macrum credo facturum, vt te libratore instruat: neque enim prouinciæ istæ his artificibus carent. *Breuius*] Iter, cùm sit longius. *Ad nos*) In vrbem.

Intuentis]

PLINIVS TRAIANO.

De lacu Nicomedensium.

INtuenti mihi & fortunæ tuæ, & animi magnitudinẽ, conuenientissimum videtur, demonstrare opera non minus æternitate tua, quàm gloria digna, quantúmque pulchritudinis, tantum vtilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus, per hunc marmora, fructus, ligna, materiæ, & sumptu modico & labore vsque ad viam nauibus, inde magno labore, maiore impendio vehiculis ad mare deuehuntur. Sed hoc opus multas manus poscit. at hæ porrò non desunt: nã & in agris magna copia est hominum, & maxima in ciuitate, certáque spes, omneis libentissimè aggressuros opus omnibus fructuosum. superest vt tu libratorem, vel architectũ, si tibi videbitur, mittas, qui diligẽter exploret, sit ne lacus altior mari, quẽ artifices regionis huius quadraginta

INtuẽti) Monet imperatorẽ Traianum vt lacũ non procul à Nicomedia permittat fossa manu facta in mare deducere, futurum hoc magno decori, & emolumento toti regioni *Fortunæ*) Felicitatis. nam amplissimum omnium imperatorum imperium tenuit Traianus. *Animi magnitudinẽ*) Scribit Dion Traianum gloriæ cupidum, qua motum expeditionẽ sumpsisse aduersus Armenios & Parthos, hanc tamen causam præ se ferentem, quod illorum rex diadema à rege Parthorum non à se accepisset. *Nicomedẽsiũ fin.*) Nicomedia Bithyniæ in intimo sinu vrbs præclara, dicta de nomine regis cuiusdã Bithyni, qui eã cõdidit si Straboni credimus. multi enim eodẽ nomine vocati fuerunt, quemadmodũ Ptolomæi, propter prioris claritatẽ. Pausanias scribit, à Nicomede Bithynorum rege cognomentum accepisse maximã vrbiũ in Bithynia, quæ prius Astacus dicebatur & Stephanus. Nicomedia, inquit, ciuitas Bithyniæ à Nicomede Zelæ filio illustriss. regis, quæ etiam Olbia est appellata. non procul ab ea locant geographi Ascaniam paludem. nec omittam, Solinũ tradere Hilam lacũ, in quo periisse credunt delicias Herculis, vrbẽ Nicomediã iuxta Prusiadẽ alluere. nec mirũ super tãta re Traianum consuluit: nam Marcellus De operibus publicis, publico, inquit, sumptu opus nouũ sine principis autoritate fieri non licere, constitutionibus principum declaratur. *Ligna, m.*) Ligna rudia & impolita: si formentur ædificiis idonea, melius tamen vt distinctè legatur, & materia sit tanquam genus, prædicta tãquam species. *Viam p.*) Quæ ducebat Nicomediam. *Ad mare*) Vnde in ciuitatem importabantur. *Manus*) Operariorum. *Certáque spes*) Nobis est. *Libratorem*) Librator, vt subinde legitur apud Frontinum, est qui peritiam habet librandi aquam ad libellam. vulgo nunc libellator dicitur. significat etiam librator, qui lapides emittit in bello. Tacitus, libratoribus funditoribúsque attributus locus, vnde eminus lapides & glãdes torquerent. & Vegetius scribit, manu sola omnes milites meditatos libralia saxa, qui vsus paratior credebatur, quia nõ desiderabat fundam. *Architectum*) Quem Hammonius præfectum ædificii interpretatur, & qui aliis fabris præest, quíque formam ædificii excogitat, & aliquid parat παρὰ τὸ ἄρχειν καὶ τὸ τέκτον. eius scientia est pluribus disciplinis & variis eruditionibus ornata, cuius opera nascitur ex fabrica & ratiocinatione. fabrica est, continuata ac trita vsus meditatio, quæ manibus perficitur: & materia, vniuscuiusque

generis opus est ad propositum deformationis. ratiocinatio autem est, quæ res fabricatas solerti ratione proportionis demonstrare ac fabricare potest. constat architectura ex ordinatione & dispositione. architectus igitur est, qui ædificádi rationē habet, & aquarū deducendarum plerūq; tenet. videtur architectus & architector inter se differre: nam Seneca scribit: mihi crede, felix illud seculum ante architectos fuit: ante architectores ista nata sunt. iam nascente luxuria, in quadrum tigna decidere, & ferro per designata currente certa manu trabem scindere: nam primi, vt Virgilius, cuneis scindebant fissile lignum. non enim tecta cœnatoria epulas receptura parabantur. nisi tamen mendam suspicari volumus, vt pro architectores architectorias legamus. ab architecto verbum architectari, id est machinari, deduxit Vitruuius.

Cubitis) In architectura cubitus sex palmis constat, digitisq; triginta quatuor. *Fossam*) Receptaculum aquæ manufactum. Vlpiano autore. ff. xliiij. *Rege*) Mitridate. qui aliquando Bithyniam occupauit: siue à rege Persarū, quem Græci per excellentiam sine additione nominis regem plerunque vocant. placet tamen magis intelligere Nicomedem, à quo Nicomedia appellationem accepit, in cuius finibus lacus extendebatur.

cubitis altiorem esse contendunt. Ego per eadem loca inuenio fossam à rege percussam, sed incertum, vtrum ad colligendum humorem circumiacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum. est enim imperfecta. Hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate, an desperato operis effectu, sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum) pro tua gloria incitor & accendor, vt cupiam peragi à te, quæ tantum cœperant reges.

Sed incertum) Sed dubium est vtrum cauauerit illam fossam. *Ad committendum flumini lacum*) Vt coniungeret Calpæ flumini lacum. Calpa enim fluens à Nicomedia pótum ingreditur. *Imperfecta*) Non perueniens vsque ad flumen. *Hoc quoque dubium*) An remanserit imperfecta ob mortem regis, an quòd desperauerit posse perficere quod inchoauerat. *Hoc ipso*) Tanto magis. *Feres me ambitiosū*) Patieris me quòd sim gloriæ tuæ cupidus. *Tantum*) Non absoluendo. *Reges*) Nicomedes, quod vni suprà dederat, hic pluribus ascribit.

TRAIANVS PLINIO.

Potest) Traianus respondet, non abhorrere ab hoc opere, modò diligenter prouideat ne totus lacus effluat in mare. *Committere mari*) Per fossam in flumen deductam coniungere mari. *Demissus*) Deriuatus legimus etiam immissus. *Effluat*) In mare descendat & exorbeatur. verior tamen scriptura, ne si commissus flumini fuerit, in mare totus effluat. quod sanè conuenit cum alia epistola, quæ de eodem lacu in sequentibus scripta est. erat enim lacus altior mari. *Certè*) Vt scias, quantum aquarum.

POtest nos solicitare lac⁹ iste, vt cōmittere illū mari velim⁹: sed planè explorádū est diligenter, ne si immissus in mare fuerit, tot⁹ effluat. Certè quantū aquarū, & vnde accipiat, poteris à Calphurnio Macro petere. Libratorē & ego hinc aliquē tibi peritū eiusmodi operū mittā.

quanta sit altitudo lacus. *Vnde*) A quo fonte. *Poteris*) Secundus infrà. ego interim Calphurnio Macro clarissimo viro autore rescripsi, vt libratorem quàm maximè idoneum mitteret. *Hinc*) Ex vrbe.

PLINIVS TRAIANO.

De Byzantiorum impendiis.

Requirenti mihi Byzantiorum Reipub. impendia, quæ fecit: indicatum est, Domine, legatum ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti, eique dari nummorum duodena millia. Memor ergo propositi tui, legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putaui, vt simul sumptus leuaretur, & impleretur publicum officium. Eidem ciuitati imputata sunt terna millia, quæ viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui Mœsiæ præest, publicè salutandum. Hæc ego in posterum circumcidenda existimaui. te Domine rogo, vt quid sentias, rescribendo, aut consilium meum confirmare, aut errorem emendare digneris.

Requirenti) Cōsuluit Traianū an abscindere debeat publicos sumptus Byzantiorū, qui dabantur legatis vt salutatum irent Imperatorem, vel Mœsiæ præfectū. *Requirenti*] Examinanti, discutienti. *Byzantiorum*) Byzantium oppidū Thraciæ iuxta Hellespontum, arctissimum inter Europam Asiámque diuortium in extrema Europæ posuere Græci in promontorio Chrysocera, duce Pausania Spartanorum rege, reddito oraculo, quærerent sedem cæcorum terris aduersam, ea ambage Calcedonii monstrabātur, quòd priores illuc aduecti, præuisa locorum vtilitate peiora legissent. quippe Byzantium fertili solo, fœcundóque mari, quia vis pisciū in pōtum erumpens, & obliquis subter vndas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. vnde quæstuosi & opulenti fiunt Byzantii. Stephanus refert tale datū oraculum Megarensibus in Delphis cōsulentibus, felices qui illā incolerēt vrbem, litoris Thracis liquidum iuxta promontorium, os ponti, vbi piscis ceruusque cibum pascuntur eundem, vbi condiderit in animo, omnia accipiet. Hammonius à Byzante Thraciæ rege appellatum scribit. Diodorus & Stephanus à rege Byzantio filio Crœssæ & Neptuni. postea nominata Constantinopolis, à Constantino Constantii filio in maius aucta, & imperii sedes facta, inde à multis noua Roma vocata, clara sanè bellis naualibus, & secundū Orosium, totius Orientis caput. *Psephismate*) Decreto. vsus est vocabulo Græco, sicut. M. Tullius pro Flacco. sic sunt expressa ista quæ recitantur psephismata. nam quod nos decretum, psephisma dicunt Græci. *Eique dari*) Qui personale munus ineunt, ideo viaticum accipiunt, vt est apud iurisconsultos de muneribus & honoribus. legati qui ad sacrarium principis mittentur, personale munus ineunt, quia viaticum quod legatum dicitur, interdum solēt accipere. *Propositi tui*) Qui vis ciuitates quantū fieri licebit, leuari ab impendio. *Mittendum*) Per tabellariū. *Sumptus leu.*) Suppresso legato. *Publicū officiū*) Salutatio. *Imputata*) Ascripta sūt. *Qui praeest Mœsiæ*) Præfectus prouinciæ Mœsiæ, quæ & Mysia dicitur, incertū de inferiore an superiore loquitur. Mœsos imperio Ro. adiūxit Sylla. *Circūc.*) Abradēda, tollēda. *Confirmare*) Assētiēdo. *Emend.*) Negādo aliqua honesta ratione.

TRAIANVS PLINIO.

Optimè] Traianus laudat cõsilium Secundi. *Duodena ista*) Nummorum millia. *Psephisma fungetur his partibus*) id est, decretum supplebit vices legati, modò per te mihi mittatur. *Missum fuerit*) Ad nos *Ignoscet.*) Patienter feret. *Si minus sumptuosè*) Si non per legatum, sed tantum misso decreto.

OPtimè fecisti Secũde charissime, duodena ista Byzantiis, quæ ad salutandum me in legatum impendebãtur, remittẽdo. fungetur his partibus etsi solũ corũ psephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis & Mœsiæ pręses, si minus illum sumptuosè coluerint.

PLINIVS TRAIANO.

De diplomatibus.

Diplomata) Petit quem modum seruare debeat in diplomatibus, quorum dies præteriisset. Diploma propriè est priuilegium singularium virorum, & vicorum. quo immunitates ad tempus vel in perpetuum dantur, siue etiam quis ciuitate donaretur. Tranquillus in Caio. prolata diuorum, Iulii & Augusti diplomata, vt vetera & obsoleta deflebat. & in Nerone. diplomata ciuitatis Romanæ singulis obtulit. Tacitus. M. Cluuius Rufus criminatus apud Vitellium, quòd diplomatibus suis nullum principem præscripsisset. Diplomata demum intelliguntur pro quibuscunque literis concessis à principe vel à magistratibus eius nomine, siue tabellariis vt liberum & expeditum iter faciant, siue exulibus restitutis, siue aliquo crimine absolutis, siue obligationibus. Plutarchus in vita Galbæ. Consulibus verò proponentibus publicos famulos qui imperatori decreta ferrent, quibúsque obsignata quę vocantur diplomata darent, quæ cuiusque ciuitatis magistratus cognoscẽtes, in mutatione curruum, tabellariorum festinationẽ accelerant: non mediocriter Nymphidius excandescebat, quod non à se sigillo & militibus acceptis illa misisset. idem in Othonis. Ciuius Rufus ait, in Iberiam illata esse diplomata, quibus tabellarios emittunt, diuum Neronis nomẽ ascriptum nomini Othonis habẽtia. Modestinus. Ad legẽ Corneliã de falsis, qui se pro milite gessit, & illicitis insignibus vsus est, vel falso diplomate vias commeauit, pro admissi qualitate grauissimè puniẽdus est. Secũdus: festinationẽ tabellarii, quẽ ad te cũ epistolis misi, diplomate adiuui. Tacitus: causa fingendi fuit, vt diplomata Othonis quæ negligebantur lętiore nuncio reualescerẽt. Sen. Augustus quoscunque ob adulterium familiæ suæ adeo non odit, vt dimissis cautiones quo tutiores essent diplomata daret. & lib. vij. De beneficiis. video istic diplomata & syngrapha & cautiones vacua habendi simulacra: vbi corruptè diplomata legitur. Venuleius tamen De verb. oblig. diplomata accipit pro continuato itinere die noctúque, quod tabellarii, quibus diplomata conceduntur, susceptum iter nullo tempore intermittant. nam imperatorum constitutionibus cursu publico per dispositos equos priuatis vti fas non erat,

DIplomata Domine, quorum dies præterita, an omnino obseruari, & quàm diu velis, rogo scribas, méque hæsitatione liberes. vereor enim ne in alterutram partem ignorantia lapsus, aut illicita confirmem, aut necessaria impediam.

quòd ante cæteros eorum omnium notitiã quę in prouinciis gererentur, hoc modo principes primi sciebant. Sed nostro sæculo, priuato etiam sumptu res agitur equis per interualla locorum dispositis, quas postas vulgus appellat. vt neque, inquit Venuleius, diplomate, id est diebus ac noctibus, & omni tẽpestate contẽpta, iter cõtinuare cogatur. & mox, quod si diplomate vsus, aut felici nauigatione maturius quàm quisq; peruenerit Ephesũ *Dies praeterita*) Hæc enim durabãt ad certũ diẽ.

TRAIANVS PLINIO.

Diplomata) Respondet Traian' se noua missurũ diplomata. *Esse in vsu*) Obseruari. *Iniungo mihi*) Hoc inprimis mihi curandum, vt citissimè noua diplomata mittam.

Diplomata, quorum præteritus est dies, in vsu esse nõ debẽt, ideo inter prima iniungo mihi, vt per omnes prouincias antè mittam noua diplomata, quàm desiderari possint.

PLINIVS TRAIANO.

De priuilegio Apamæorum.

Cum) Voluerat Secundus cognoscere publicas Apameorum rationes, sed eorum priuilegio detentus consulit imperatorẽ quid facto opus sit *Apamea*) Bithyniæ Apameam (nam sunt & alibi eiusdem nominis) intelligit quã Ptolomæus iuxta fluminis Rhyndaci ostia locat. & Stephanus, Bithynia, inquit, Apamea, quam condidit Nicomedes, cognomento Epiphanes, prius dicta Myrlea. Vlpianus de censibus. est in Bithynia Apamea colonia. & Plinius lib. v. de cætero intus in Bithynia colonia Apamea, non autem Apamena, vt passim legitur. dicimus enim Placentiã Ro. coloniã, nõ Placentinã Ro. coloniam. *Legerẽtur*) Cognoscerẽtur, examinarẽtur. *Proconsulũ*) Nã Secundus pari proconsulibus potestate in Bithyniã missus fuerat. *Habuisse*) Sibi concessũ fuisse. *Priuilegium*) Priuatum ius indultum contra ius commune: nam nisi aliquid indulgeret, non esset priuilegium. priuum enim significat singulum, ex autoritate Lucillij, scribente Marcello. hinc Festus priuos priuásque antiqui dicebant pro singulis, ob quam causam & priuata dicuntur, quæ vniuscuiusque sunt, & priuilegiũ, quasi priuata lex, vt de imperio Pompeij, de reditu M. Tullij. non sunt enim generalia iussa, neque de vniuersis ciuibus, sed de singulis cõcepta. quocirca inquit Gellius, priuilegia potius vocari debent, quia veteres priua dicebãt quæ nos singula. priuilegiorũ prærogatiua veterani separãtur

Cum vellem Apameæ Domine cognoscere publicos debitores, & reditũ, & impendia, responsũ est mihi, cupere quidem vniuersos, vt à me rationes Coloniæ legerentur, nunquã tamẽ esse lectas ab vllo proconsulum, habuisse priuilegium, & vetustißimum morem, arbitrio suo Remp. administrare. Exegi, vt quæ dicebant, quæque recitabant, libello complecterentur, quem tibi, qualem acceperam, misi: quamuis intelligerem, pleraq; ex illo ad id de quo quæritur, non pertinere. Te rogo vt mihi præcipere digneris, quid me putes obseruare debere. vereor enim ne aut excesßisse, aut non implesse officij mei parteis videar.

ab aliis sed quædã causæ sunt, quædã personę, & ideo quædã ad hæredes transmittuntur: quę causæ sunt, quæ personæ sunt, ad hæredes nõ transeunt. *Vetustissimũ m.*) Antiquã cõsuetudinẽ administrãdi remp. suo arbitrio vetustas n. semp pro lege habetur. Vlp. ff. i. inueterata consuetudo pro lege non immeritò custoditur, & hoc est ius, ꝙ dicitur moribus cõstitutũ: nã cũ ipsæ leges nulla ex alia causa nos teneãt, q̃ ꝙ iudicio populi receptæ sunt, meritò & ea quæ sine vllo scripto populus probauit, tenebũt oẽs. quid. n. interest suffragio populus volũtatẽ suã declaret, an rebus ipsis & factis? Paulus ibidẽ, cõsuetudo est optima interpres legũ Imp. Leo & Antoninus quod officiis, curiis, ciuitatibus, principiis vel collegiis præstitũ cognoscitur lõga cõsuetudine, ꝑpetuã legis vicẽ obtinere statuimus: verũ, inquit Iustinianus, Codicis viij. cõsuetudo nõ vsque adeo sui valitura momento, vt aut rationẽ vincat aut legẽ. *Libello*) Supplicatione. *Quamuis*) Ordo & sensus, quãuis intelligerẽ ad id non pertinere pleraque ex illo de quo quæritur. i. quãuis scirẽ in illo libello contineri extra illud de quo quæritur. erat. n. verbosus & Asiaticus, pleraque supra rẽ cõplectẽs. *Excessisse*) Mittendo libellum. *Non imp.*) Non recognoscendo rationes Apameorum.

TRAIANVS PLINIO.

Libellus Apameorũ, quẽ epistolæ tuæ iũxeras, remisit mihi necessitatẽ perpẽdẽdi qualia essent, propter quæ videri volunt, eos qui procõsulibus hãc prouinciã obtinuerũt, abstinuisse inspectatione rationũ suarum, cũ ipsum te vt eas inspiceres, nõ recusauerint. Remuneranda est igitur probitas eorum, vt iam nunc sciant hoc, quod inspecturus es, ex mea voluntate, saluis quæ habent priuilegiis, esse facturum.

Libellus) Præcipitur saluo priuilegio rationes Apameorũ vt inspiciantur. Nescio an accusem Iuliũ Capitolinũ, an dicã Macrinũ principẽ emẽtitũ in rẽ suã, in cuius vita legimus decreuisse omnia rescripta veterũ principũ tollere, vt iure, nõ rescriptis ageretur, cũ Traianus nũquã libellis responderit, ne ad alias causas facta perferrẽtur, quę ad gratiã cõposita viderẽtur, cum hîc & alibi videamus, libellis rescripsisse. *Remisit*) Exemit. sic in panegyrico, iniuriarum metum & accusandi necessitatem remisit. *Perpendendi*) Cõsiderandi, examinandi. *Non recusauerint*) Voluerint. *Remuneranda*) Cùm conseruamus eorum priuilegia. *Probitas*. Virtus. *Ex mea voluntate*) Volo, inquit, vt rationes inspicias, ita tamen, vt priuilegia non infringantur.

PLINIVS TRAIANO.

De religioso templo transferendo.

ANte aduentum meum Domine Nicomedenses priori foro nouum adijcere cœperunt, cuius in angulo est ædes vetustissima Matris magnæ, aut reficienda, aut

Ante) Veretur ædem in angulo fori sitam religione aliqua impediente, in alium locũ transferre. quare cõsiliũ petit à põtifice max. Traiano quid faciendum.

Aduentum) In prouinciam. *Nouum*) Forum. *Matris magnæ*) Cybeles quam tradit Diodorus Cæli filiam, & reginam appellatam, cæteras annis, prudentia, virtute præstantem, in gratiam matris suæ Titeç, quæ postea terra nominata est, fratres omnes (erant enim numero xlv.) nutrisse, eóque Magnam matrem vocatam. mox tamen inquit, quòd pecorum puerorúmque morbis remedia introduxerit, infantibus verborum medicaminibus salutem præbuerit, plurimos in sinu fouerit, cum propter diligentiam, amorémq; singulis præstitum, matrem omnium dictam. nec mirū si celebratur Cybele in Bithynia nō procul à Phrygia, vbi creditur nata.

transferenda, ob hoc præcipuè, quod est multo depreßior opere eo, quod nunc maximè surgit. Ego cùm quærerem, num esset aliqua lex dicta templo: cognoui, alium hîc, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo Domine, an putes ædem, cui nulla lex dicta est, salua religione posse transferri, alioqui commodißimum est, si religio non impedit.

Transferenda) In alium locum. *Depreßior*) Humilior. *Eo opere*) Fori structura. *Dicata templo*) Dicandi templum. nam dicare, & dedicare propriè est dicendo deferre, & obsequio dare alicui numini. quærebat igitur Plinius an apud Nicomedenses constituta esset aliqua lex dicandorum templorum legitur etiam, dicta, id est, posita, id quod in sequentibus repetit. quanquam ex responso Traiani confirmetur superior scriptura. *Hic*) Nicomediæ. *Nos*) Romæ, ex libro quarto, repete, quæ de templi dedicatione enarrauimus. *Nulla lex*) Nullam putat legem morem diuersum dedicandi à Romano. *Alioquin commodißimum est*) Nisi impedierit religio, cōmodè poterit in alium locum transferri.

TRAIANVS PLINIO.

POtes me Secunde charissime, sine solicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, ædem Matris deûm transferre in eam, quæ est accommodatior, nec te moueat, quòd lex dedicationis nulla reperitur, cùm solum peregrinæ ciuitatis capax non sit dedicationis, quæ fit nostro iure.

Potes) Permittit Traianus ius transferendi ædem quocunq; voluerit, sine periculo lædendi religionem. *Positio*) Situs. *In ea*] Positione. *Peregrinæ ciuitatis*) Alienigenæ. Varro de lingua Latina, agrorum quinque genera facit. Romanum, Gabinum, peregrinum, hosticum, incertum. peregrinus est ager pacatus: extra Romanum & Gabinum, dictus peregrinus à pergendo, id est, progrediendo: eò enim ex agro Romano primùm progrediuntur. *Nostro*) Romano.

PLINIVS TRAIANO.

Agit gratias.

Difficile est Domine exprimere verbis, quantam perceperim lætitiam, quòd & mihi & socrui meæ præstitisti, vt ad finem consulatus Cælium Clementem in hanc prouinciam transferres. ex illo enim mensuram beneficij tui penitus intelligo, cùm tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar, cui referre gratiam parem nec audeo quidem, quamuis maxime debeam: itaque ad vota confugio, deósque precor, vt ijs quæ in me assiduè confers, non indignus existimer.

Difficile) Gratias agit Traiano, quòd post consulatum missurus sit in Bithyniam proconsulem Cœlium Clementem, rogante se & socru sua. *Ad finem consulatus*) Finito eius consulatu, quo sortiebantur prouincias.

Hanc) Bithyniam. *Mihi*) Roganti. *Socrui*) Pompeiæ Celerinæ. *Vota*) Quoniam tunc præcipuus votorum locus est, cùm spei nullus est.

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem Imperii.

Diem Domine, quo seruasti imperium dum suscipis, quanta mereris lætitia celebrauimus, precati deos, vt te generi humano (cuius tutela & securitas saluti tuæ innisa est) incolumem florentémque præstarent. praiuimus & commilitonibus iusiurandum more solenni præstantibus, & prouincialibus, qui eadem certarunt pietate, iurantibus.

Diem) Admonet Traianum celebrasse diem, quo susceperat imperium, & commilitonibus iusiurandum solenne dedisse. *Diem*) Incertus est dies. Tacitus indicat circa Cal. Ianuarias milites consueuisse iurare in verba Principis. illo autem die fiebant solennia Cæsaris, & secundum Tertullianum, focos & choros in publicum educebant, vicatim epulabantur, ciuitatem tabernæ habitu abolefaciebant, vino lutum cogebant, cateruatim cursitabant. *Quo seruasti dum suscipis*] Confugit, inquit in panegyrico, in sinum tuum concussa resp. ruénsque imperium super imperatorem, imperatoris tibi voce delatum est. nam cùm prætoriani milites peterent ad necem interfectores Domitiani, & Nerua contradiceret, seditionem mouerunt duce Æliano Casperio præfecto prætorij, quam vt Nerua sedaret, vestem exuit, & se iugulandum præbuit. nihil tamen sic profecit, trucidatis quos Ælianus destinauerat erat enim Nerua militibus ob senium despectui. quare Capitoliú conscendes bona præfatus fortuna. S. P. Q. R. & mihi M. Vlpiú Traiãnú adopto: sic militű furor compressus, quamuis tunc absens Traianus cũ imperio aduersus Germanos. sed hæc melius in panegyrico. *Praiuimus*) Præmonstrauimus conceptis verbis subsequente populo. legitur etiam præbuimus & commilitonibus iusiurandű more solenni. eadẽ prouincialibus pietate certatim iurantibus. *Iusiurandum*] More solenni. quod erat iurare in acta Cæsarum, & in verba imperatoris noménque eius.

TRAIANVS PLINIO.

QVáta religione ac lætitia cõmilitones cũ prouĩcialib⁹ te præeũte, diẽ imperii mei celebrauerĩt, libẽter mi Secũde charissime cognoui literis tuis.

*Q*Vanta) Rescribit Traianus, sibi gratum esse quòd à Plinio celebratus sit dies quo susceperat imperium.

PLINIVS TRAIANO.

De pecunia fœnebri.

PEcuniæ publicæ Domine prouidentia tua, & ministerio nostro etiam exactæ sunt, & exiguntur, quæ vereor ne otiosæ iaceãt. nam & prædiorum comparandorum aut nulla, aut rarissima occasio est, nec inueniuntur qui velint debere Reip. præsertim duodenis assibus quanti à priuatis mutuantur. Dispice ergo Domine, nunquid minuendam vsuram, ac per hoc idoneos debitores inuitandos putes, etsi ne sic quidem reperiuntur, distribuendam inter decuriones pecuniam, ita vt rectè Reip. caueant, quod quanquam inuitis & recusantib. minus acerbum erit, leuiore vsura constituta.

*P*Ecuniæ) Consulit an pecunias publicas decurionibus tradat leuiore vsura, cùm qui duodenis assibus velit accipere non inueniatur. *Publicæ*) Vniuscuiusque reip. an magis ærarij Romani. *Otiosæ*) Inutiles, infructiferæ. *Nam & prædiorũ*) Occurrit iis quæ dici poterant. rarissimè, inquit, inuenimus prædia venalia, nec vllum qui velit præstare vsuras reip. *Duodenis assibus*) id est, Grauioribus vsuris. quidam centesimas vsuras intelligunt. nam quincunces aut trientes vsuras leuiores vocat Iulianus. ff. xxvi. De administratione & periculo tutorum vel curatorum. *Quanti à priuatis*) Vsuras enim accipiebãt duodenis assibus, vt scilicet ex centum assibus redderentur singulis annis xii. asses, quod fœnus etsi non admodum graue erat, tamen malebant rem cum priuato habere, quàm cum rep. *Per hoc*) Ex hac diminutione. *Idoneos*) Diuites iuxta illud Satyrici, Quantum quisque sua nummorum seruat in arca, Tantum habet & fidei. Vlp. De vsuris. præses, inquit, prouinciæ prospicere debet, ne pecuniæ publicæ credantur sine pignoribus, idoneisve hypothecis. *Inuitandos*) Pelliciendos ad mutuum. *Sic*) Diminuta vsura. *Decuriones*) Municipales senatores, debitores idoneos, quibus erat census centum millium. *Caueant*) Obligando sua, vel etiam fidejubendo. *Inuitis*) Decurionibus nolentibus accipere pecunias fœnori.

TRAIANVS PLINIO.

ET ipse non aliud remedium dispicio mi Secunde charissime, quàm vt quantitas vsurarum minuatur, quo facilius

*E*T) Traianus laudat consiliũ minuendarũ vsurarum, improbat cogendum esse aliquem ad sumendam pecu-

pecuniæ publica collocentur. modum eius ex copia eorum qui mutuabuntur, tu constitues. Inuitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex iustitia nostrorum temporum.

niam. *Qui*) Quatenus. Terentius: qui sis, vel vnde. etiam quomodo significat. idem: non qui argumentū teneat. & alibi: nā qui ist hæc tibi incidit suspicio, aliquando pro quare, tunc autore Porphyrione circumflexè pronunciandum est, quale illud Horatianum, Qui fit Mœcenas. legitur etiam, quo: tunc erit manifestissima lectio. *Modum*) Mensuram. *Eius*) Pecuniæ. *Ex c.*) Secundum facultatem. *Mutuabuntur*) Mutuò accipient. Plautus: decem minas à patre mutuatus. *Constitues*) Facies, ordinabis. *Inuitos*) Decuriones. *Quod for.*) Quæ pecunia inter inuitos & recusantes distributa, nullum fortasse vsum præstitura ipsis sit, & ideo futura ociosa: si legimus, onerosum, sensus erit apertior. *Ex iustitia*) Secundum iustitiam nostrā, quæ neminem cogit ad id, quo non tenetur.

PLINIVS TRAIANO.
Consultatio super restitutione exulis.

SVmmas Domine gratias ago, quod inter maximas occupationes ijs de quibus te consului, me quoque regere dignatus es, quod nunc quoque facias, rogo. Adijt enim me quidam, indicauitque, aduersarios suos à Seruilio Caluo clarissimo viro in triennium relegatos, in prouincia morari: illi contrà, ab eodem se restitutos affirmauerunt, edictúmque recitauerunt. qua causa necessarium credidi, rem integram ad te referre. nam sicut mandatis tuis cautum est, ne restituam ab alio, aut à me relegatos: ita de ijs quos alius & relegauerit, & restituerit, nihil comprehensum est. Ideo tu Domine consulendus fuisti, quid obseruare me velles, tam Hercule de ijs quàm de illis qui in perpetuum relegati, nec restituti, in prouincia deprehenduntur. nam hæc quoque species incidit in cognitionem meam. Est enim adductus ad me in perpetuū relegatus à Iulio Basso

S*Vmmas*) Cōsulit imperatorem vt se regat super exulibus relegatis ad tempus, deinde restitutis à proconsulibus, sed præsertim eius qui in perpetuum à Iulio Basso in prouinciam redierat, quia Bassi acta fuerant rescissa. *Occupationes*) Imperii curas. *Prouincia*) Bithynia. *Edictum*) Calui, quo restituti fuerant. *Integram*) Intactam causam, indiscussam. *Alius*) Proconsul. *Cōprehensum e.*) In illis mandatis. *A Iulio Basso*) Qui sortitus Bithyniam redierat reus sub Traiano, & accusatus vix absolutus, decreto tamen facto vt illius acta rescinderentur. *Dictum i.*) Redditum ius. Tranquillus: aduocatísque eorum negauit se aduersus libertos ipsorum ius dicturum. hunc locum in panegyrico tangit, sed obscurius quàm vt statim intelligatur. ô verè, inquit, principis, intercedere iniquitatibus magistratuū, infectū reddere quicquid fieri nō oportuerit. aliqua exēplaria habēt, datū ius omnibus. i. concessum dānatis posse vti iure suo, perinde ac si Bassus illos non condemnasset.

Proconsulem) Qui Bithyniam tunc administrabat.
Pœnæ s.) Exilio. Claudius imperator constituit, vt qui à prouincia sua relegatus esset, vrbe quoque & Italia submoueretur.
Grauius) Supplicium quã exilium.

proconsule. ego, quia sciebam acta Baßi rescißa, datúmque à senatu ius omnibus, de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium, interrogaui hunc quem relegauerat, an adyßet, docuißetque proconsulem. negauit. per quod effectum est, vt te consulerem, an reddendum eum pœnæ suæ, an grauius aliquid, & quid potißimũ, constituendum putares & in hunc, & in eos, si qui forte in simili conditione inuenirentur. Decretum Calui & edictum, item decretum Baßi his literis subieci.

TRAIANVS PLINIO.

Quid) Respondet Traianus, se prius interrogaturum Caluum, deinde rescripturũ super relegatis, à Basso verò exactum mittendum vinctum ad præfectos pretorio. *In p.*) Illa enim pœna erat personalis. *Neque id f.*) Neque proconsulẽ causam suam docuisset. *Præfectos p.*) Nam duo erant, sic primum ab Augusto creati, memorante Dione, pro magistris equitum, si Aurelio. ff. i. credimus, cùm apud veteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & magistros equitũ sibi eligerent, qui associati principali curæ militiæ gratia secũdã post eos potestatẽ gererent, regiminibus reip. ad imperatores perpetuò trãslatis. ad similitudinẽ magistrorum equitũ præfecti prætorio à principibus electi sũt. data est eis plenior licentia ad disciplinæ publicæ emendationẽ. his cunabulis præfectorum dignitas innata, in tantũ meruit augeri, vt appellari à præfectis prætorio nõ possit. credidit. n. princeps, eos qui ob singularẽ industriã, explorata eorũ fide & grauitate, ad huius officii magnitudinẽ adhiberentur, nõ aliter iudicaturos esse pro sapiẽtia ac luce dignitatis suæ, quam ipse foret iudicaturus. subnixi etiã alio priuilegio præfecti prætorio, ne à sententiis eorum minores ætate ab aliis magistratibus nisi ab ipsis restitui possint. Commodus superiorum institutum soluens, tres præfectos instituit: autor Capitolinus. *Suæ*) Exilio. E*lusit*) Conuicit, effugit, vt sæpius apud Tacitum. Donatus tradit eludere, esse finem imponere. si legemus, quam, tunc interpretabimur, elusit id est effugisse credidit.

Qvid in personam eorum statuendum sit, qui à P. Seruilio Caluo procõsule in trienniũ relegati, & mox eiusdem edicto restituti in prouincia remanserũt: proximè tibi rescribam, cùm causas huius facti à Caluo requisiero. Qui à Iulio Basso in perpetuum relegatus est, cùm per biennium agendi facultatẽ habuerit, si existimabat se iniuria relegatũ, neq; id fecerit, atq; in prouincia morari perseuerauerit, vinctus mitti ad præfectos prætorij mei debet. neque enim sufficit, cũ pœnæ suæ restitui, quam contumacia elusit.

PLINIVS TRAIANO.

De Archippo philosopho.

CVm citarem iudices Domine, conuentum inchoaturus: Flauius Archippus vacationem petere cœpit, vt philosophus. Fuerũt qui dicerent, non modò liberandum eum iudicandi necessitate, sed omnino tollendum de iudicum numero, reddendúmque pœnæ, quam fractis vinculis euasisset. Recitata est sententia Velij Pauli proconsulis, qua probabatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum. ille nihil proferebat quo restitutum se doceret. adlegabat tamen, pro restitutione & libellum à se Domitiano datum, & epistolas eius ad honorem suum pertinenteis, & decretum Prusensium. addebat his & tuas literas scriptas sibi, addebat & patris tui edictum, & epistolã, quibus confirmasset beneficia à Domitiano data. Itaque quamuis eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putaui, donec te consulerem de eo, quod mihi constitutione tua dignum videbatur. ea quæ sunt vtrinque recitata, his literis subieci.

CVm) Archippũ iudicem iudicandi vacationem tanquam philosophum petentem scribit Secundus, accusatũ à quibusdam, quòd fractis vinculis pœnam metalli aufugisset, ipsum autem in defensionem sui nihil proferre, sed quædam ad honorem tantùm pertinentia. *Conuentum inchoaturus*) In vnaquaque prouincia fiebant conuentus iudicii causa: aliæ plures, aliæ pauciores faciebant. Conuentus autem quatuor modis intelligitur, primo, cum quemlibet hominem ab aliquo conuentum esse dicimus. secundo, cùm significatur multitudo ex compluribus generibus hominum contracta in vnum locum. tertio, cùm aliquem in locum frequentia hominum supplicationis aut gratulationis causa colligitur. quarto, cùm à magistratibus iudicii causa populus congregatur. hæc Festus. *Flauius Archippus*) Alium Archippum Atheniensem antiquæ comœdiæ scriptorem nominat Suidas. *Vacationem petere*) Nam imperialibus constitutionibus philosophi vacationem obtinẽt à muneribus publicis, ne hospitem reciperent, nulla municipali, nulla curialium conuentione vexentur, seu indempta administratione seu accepta testimonialem meruerint missionem, sint ab omni functione omnibúsque muneribus publicis immunes, quę omnia filiis eorúmque cõiugibus inuiolata imperatores præcipiũt apud iurisconsultos custodienda. *Non liberandum*) Nedum vacationem illi concedendam. *Pœnæ*) Metallorum fossuræ. *Sententia*) Iudicium. *Crimine falsi*) Lex Cor. de falsis, quæ etiam testamentaria vocatur, pœnam irrogat ei qui testamẽtum vel aliud instrumentum falsum scripserit, signauerit, recitauerit, subiecerit, quíve signum adulterinum fecerit, sculpserit, expresserit, sciens dolo malo. eiúsque legis pœna, in seruos vltimum supplicium est: in liberis verò, deportatio. *In metallũ*) Ad effodienda metalla in Ponto, vbi est Sandaracurgium mons concauus propter metallorum effossionem: hunc operatores maximis cuniculis subibant. olim solebant publicè operari, & fossoribus vtebantur seruis ex aliquo maleficio redemptis. præter autem operandi laborem, qui maximus est, dicunt ærem ex metallis

letiferum esse atque intolerabilem, propter odoris grauitatem è glebis prodeuntem. vnde corpora citò ibi mori. sæpe metallorum effossionem deficere propter operariorum incommoditatem, qui cùm plures essent quàm cc. continuè & morbis & labe absumebantur. hæc Strabo res Ponti scribens. Vlpianus inquit, si in metellum datus in integrum restitutus sit, perinde ac si nec damnatus fuisset, ad munera vel honores vocatur. *Pro*) Loco. *Epistolas*) Binas subsequentes. *Decretum Prusiensium*) Quo statuarum honor pluries habitus erat Archippo, qui Prusiensis erat. Prusa secundum Stephanum, à Prusiade differt. nam Prusias Bithyniæ à Prusio Zelatæ filio Bithynorum rege, Cius antea appellata, cuius ciuis Prusiensis: Prusa & ipsa quidem ciuitas parua Bithyniæ, condita à Prusio, qui aduersus Cyrum bellum gessit, cuius gentile Prusensis. Prusa iacet ad Olympum montem, sed Prusias iuxta sinum Astacenum ad orientem solem, prius dicta Cius. etiam ex autoritate Strabonis Cium Demetrius euertit, deditque Prusiæ Zelatæ, qui hanc restaurauit, & à se Prusiam appellauit. *Tuas*) Traiani, quæ non sunt in hoc libello. *Patrui tui*) Neruæ. *Vtrinque*) Ab Archippo, & eius aduersariis: quamuis tantum Domitiani literæ, & Neruæ edictum cum epistola hîc subsint.

EPISTOLA DOMITIANI AD TERENTIVM MAXIMVM.

FLauius Archippus philosophus impetrauit à me, vt agrum ei. D C. circa Prusiadam, patriam suam emi iuberem, cuius redditu suos alere posset, quod ei præstari volo: summam expensam liberalitati meæ feres.

F*Lauius*) Domitianus dona Archippũ Dc. sestertiis. *Feres liberalitati meæ*) Ascribes rationibus meæ liberalitatis, tanquam si Terentius librum rationum habuisset, quo principis liberalitates continebantur. *Summam expensam*) Agri precium, & mensuram Archippo concessam. Tranquillus ferè ad idem: admonente dispensatore cùm productæ pro concubitu sestertia quadraginta donasset, quemadmodum summam rationibus vellet referri, Vespasiano, inquit, adamato. M. Tullius in Philippicis: qui L. Antonio mille nummûm ferret expensum. vtrunque complexus est Valerius libro tertio, prolatum ab eo, inquit, librum, quo acceptæ & expensæ summæ continebantur, discerpsit. Cicero ad Atticum, pro eo tibi præsentem pecuniã solui imperaui, ne tu expensũ muneribus ferres: ne quod expẽdisti, ascriberes rationibus tuorũ muneiũ.

Eiusdem ad L. Appium Maximum.

ARchippum philosophum, bonum virum, & professione sua etiam maioribus respondentem, commendatum habeas velim mi Maxime, & plenam ei humanitatem tuam præstes in iis, quæ verecundè à te desideraucrit.

A*rchippum*] Domitianus commendat Archippum *Professione*) Philosophiæ. *Maioribus*) Antiquis philosophis, & ideo melioribus. *Respondentem*) Parem, similem. *Verecunde*) Honestè.

Edictum Diui Neruæ.

Quadam) edictũ Neruæ, quo superiorum principũ omnes codicillos, diplomata, priuilegia, immunitates confirmat: quod prius fecerat Titus, si Tranquillo & Dioni credimus, cùm ex instituto Tiberii, omnes dehinc Cæsaris beneficia à superioribus concessa principibus aliter rata nõ haberent, quàm si eadem iisdem ipsi dedissent. *Ipsa*) Nostra. *Edicit*) Præfatur, prædicit, edicto ostendit. *Spectandus*) Admirandus, laudandus. *Illum*) Me. *Intelligi*) Esse bonum. *Cum hoc*) C m persuasio bonorum ciuium vel non admonita, id est etsi edicto nõ moneretur, possit sibi persuadere, me prætulisse securitatem omnium meæ quieti, scilicet mihi antiquius fuisse consulere saluti publicæ, dum illius gratia suscepi imperium, quàm quiete in secessu viuere: nam senex admodum Nerua cœpit imperare, quibus annis ocium & vacationem à rebus publicis lex permittit: sed Parthenius, & reliqui non prius inuaserunt Domitianum, quàm Neruæ persuaserunt vt susciperet imperium mortuo illo. magis tamen probo, vt absque, vel, non admonita persuasio, legatur, quoniam structura melius procedit, ídque in aliquibus exemplaribus reperitur abesse. *Concessa*) Beneficia ab aliis imperatoribus. at Galba secus fecit, reuocato bis & vicies mille sestertio, quod Nero diuersis donauerat, relicta tantum decima parte donatariis. *Gaudijs publicis*) Reipublicæ lætæ Domitiani nece, & imperatore Nerua. *Ne tamen*) Ordo est, tamen necessarium pariter credidi, & reliqua. Ne *afferat aliquam hæsitationem*) Ne quoquo modo quis dubitet. *Vel eorum*) Vel quod diffidant, posse seruari beneficia concessa malis hominibus, vel à malo principe. *Eius*) Domitiani, cuius memoria infensa erat. *Saltem*) Vel ob hanc præcipuè causam. *Vt potius mihi debeat*] Nam si rescidisset priorum diplomata, opus erat denuo impetrare illa ab imperatore Nerua, cui hoc beneficium debuissent, quæ ille omnia vno edicto confirmauit, vt esset intentus in concedendis nouis priuilegiis, non in veteribus confirmandis. *Gratulatio vllius*] Qui gratulatus esset imperatori concedenti sibi priuilegium. *Instauratis precibus*) Repetitis ad confirmandum illud, cùm iam per edictum remiserim precandi necessitatem. *Vultu*) Nostro. *Meliore*) Liberaliore.

Quadam sine dubio Quirites ipsa felicitas temporum edicit, nec spectandus est in ijs bonus princeps, quibus illum intelligi satis est, cùm hoc sibi quisque ciuium meorum spondere poßit, me securitatem omnium quieti meæ prætulisse, vt & libenter noua beneficia conferrem, & ante me concessa seruarem. Ne tamen aliquam gaudiis publicis adferat hæsitationem, vel eorum qui impetrauerunt diffidentia, vel eius memoria qui præstitit, necessarium pariter credidi, ac lætum, obuiam dubitantibus indulgentiam meam mittere. Nolo existimet quisquam, quæ alio principe vel priuatim vel publicè consecutus, ideo saltem à me rescindi, vt potius mihi debeat, si illa rata & certa fecero. nec gratulatio vllius instauratis eget precibus. & qui non habent, me quem fortuna imperij vultu meliore respexit, nouis beneficijs vacare patiantur, & ea demum sciant roganda esse, quæ non habent.

Noui) Nondum concessis à prioribus principibus. *Patiantur*) Preces Romanorum, id est, precentur noua, cùm priora comprobauerim. *Ea*) Priuilegia. *Qua non habent*) Quæ nondum impetrauerunt.

Epistola eiusdem ad Tullium Iustum.

Cvm) Eiusdem Neruæ epistola qua Domitiani confirmat ordinationes.
Prioribus) Sub aliis principibus. *Standū*) Parendū.

Cum rerum omnium ordinatio, quæ prioribus temporibus inchoatæ consummatæq́; sunt, obseruanda sit, tum epistolis etiam Domitiani standum est.

PLINIVS TRAIANO.
De eodem Archippo.

Flauius) Mittit libellos Archippi & Furiæ accusatricis illius Traiano.
Accusatrici) Furiæ.
A qua & ipsa) A qua ipsa.

Flauius Archippus per salutem tuam æternitatémque petyt à me, vt libellum quem mihi dedit, mitterem tibi. quod ego sic roganti præstandum putaui, ita tamen, vt missurum me, notum accusatrici eius facerem: à qua & ipsa acceptum libellum his epistolis iunxi, quo faciliùs velut audita vtraque parte dispiceres, quid statuendum putares.

TRAIANVS PLINIO.

Potuit) Liberat hac epistola Traianus Flauium Archippum à pœna metalli. *In quo statu*) Cùm damnatus in metallum abruptis vinculis aufugisset. *Natura*) quæ mitis & clemens est. *Statui*) Damnationi, malæ conditioni. *Interuentu p.*) Literis scriptis à Domitiano in honorem eius. *Ab his*) Prusiensibus. *Pronunciasset*) Iudicasset.

Potuit quidem ignorasse Domitianus, in quo statu esset Archippus, cùm tam multa ad honorem eius pertinentia scriberet, sed meæ naturæ accōmodatius est, credere etiā statui eius subuentū interuētu prīcipis, præsertī cū etiā statuarū ei honor toties decretus sit ab iis, qui ignorabāt quid de illo Paulus procōs. pronūciasset. quæ tamē mi Secūde carissime,

Non eò pertinent) Non ideo à me dicuntur.

Noui) Præter supradicta.

Furia prima) Non quæ prima accusauerat Archippũ, sed cognomẽto Prima.

non eò pertinent, vt siquid illi noui criminis obiicitur, minus de eo audiendum putes. Libellos Furiæ Primæ accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistolæ tuæ iunxeras, legi.

Plinivs Traiano.

De lacu Nicomedensium.

Tv) Diligẽter circũspexerat Secũd⁹ quomodo lacus Nicomedensiũ poterat vel in mare, vel in flumen deduci, ita vt magno commodo toti regioni esset futurus. neque mirum si rem tam diligenter scrutatus fuerat, nouerat in emissario lacus Fucini à Claudio facto, primò detectam operis, incuriam haud satis depressi ad lacus ima vel media, vnde iterũ necesse fuisse, vt specus altius effoderentur. *Fluminis*) Calpæ. sed plane dixerat, explorandum est diligenter, ne si commissus flumini in mare effluat. *Præstans*) Maximi momenti, magnifica deductione lacus Ascanij. *Cuniculo*) Suffugio, excusationi. cuniculus enim fossa latens & subterranea, qua solent hostes emergere in obsessa oppida, ab animali cuniculo harum viarum, vt existimat epigramaticus poeta, monstratore. quidam legunt, periculo, quod non improbo. *Emitti*) Coniungi. *Margine*) Intercapedine, isthmo, continenti *Contineri*) Veluti coniungi, & tamen diuidi. *Facile*) Erit. *Transponere*) Transagitare, vt vocabulo vtar Patauinorum nautarum, ex Brenta flumine in mare curru ligneo trãsvehentium per breuissimam terræ intercapedinem. quare siquis Patauio Venetias vectus est, facilius hoc Secundi consilium intelliget à simili. *Quod ita fiet*) Transportabimus per interiectam terram: si nullo alio meliori poterit modo fieri. sed spero id non erit necesse. *Altus*) Profundus *Flumen*) Eiusdẽ nominis, cuius & lacus. *In contrariam*) In Propontidem, secũdum tabulam Ptolomæi. *Interclusum*) Interseptum, obstructũ. *Effundet*) Per fossam loco fluminis. *Fienda*) Restitue faciẽda, cũ nusquã apud idoneos reperiatur fienda. nam quod legitur apud Pliniũ seniorem

Tv quidem Domine prouidentissime, vereris ne commissus flumini, atque ita mari lacus effluat, sed ego in re præsenti inuenisse videor, quemadmodum huic periculo occurrerem. Potest enim lacus fossa vsque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter & dirimi. sic consequemur, vt nec vicino videatur flumini mistus, & sit perinde ac si misceatur. Erit enim facile per illam breuissimam terram, quæ interiacebit, aduecta fossa onera transponere in flumen. quod ita fiet, si necessitas coget, & spero non coget. Est enim & lacus ipse satis altus, & nunc in contrariam partem flumen emittit, quod interclusum inde, & quò volumus auersum, sine vllo detrimento lacus tantum aquæ, quantum nunc portat, effundet. præterea per id spatiũ, per quod fossa facienda est, incidũt riui, qui si diligenter colligantur, augebunt illud quod lacus dederit. Enimuero si placeat fossam

niorem libro xxix. cap. vltim. minutatim fienda: ex codice antiquo restituendū, findēda, quod quidē melius conuenit. *Illud*) Flumen. *Enimuero*) Ad hęc, praeterea. Tacitus libro decimosexto, Enimuero Montanum probè viuentem, neque famosi carminis quia protulerit ingenium, extorrem agi.

longius ducere, & arctius pressam mari aequare, nec in flumen, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris seruabit, & reprimet quicquid è lacu veniet. quorum si nihil nobis loci natura praestaret, expeditum tamen erat, cataractis aquae cursum temperare. Verùm & haec & alia multo sagacius conquiret explorabítque librator, quem planè Domine debes mittere, vt polliceris. Est enim res digna & magnitudine tua, & cura. Ego interim Calphurnio Macro, clarißimo viro, autore te scripsi, vt libratorem quam maximè idoneū mitteret.

Longius) Per longius cāpi spatium non committendo flumini Calpae. *Arctius*) Ne euagetur humor, & maiori copia sit opus, ac sic lacus euacuetur. *Pressā*) contractam. *Repercussus*) Vndarum ęstus & recellens fluctus. *Seruabit*) Continebit quoquomodo in fossa. *Loci natura*) Si fuerit nimium deuexa. *Nihil praestaret*] nullam opem ferret. *Expeditum*] In promptu, facile: quo verbo libro nono vsus est. *Cataractū*] Decursionibus, id est, quibusdam locis circumseptis lapidibus vel asseribus, immo vtrisque: vulgo conchas appellant, quales interdum est conspicere in fossa deducta ab Abdua Mediolanum vsque: nam Nili cataractas Diodorus existimat nauigabiles. locus est latitudine stadiorum x. accliuis, praeceps, in angustum clausus inter cannales, vbi frequentia saxa scopulis similia aquam magna vertigine mirabilíque elisam reflectunt, inque contrarium cursum spiris agunt redundantibus, quod in stuporem intuentes ducit. est enim ita velox hoc in loco aquae decursus, vt sagittae similis videatur. Nili incremento temperante cursum, quidam nauibus descendunt, ascendendi verò nulla est facultas, vt flumine omne hominum ingenium superante. in fossis verò manufactis per cataractas non difficiles ascensus & descensus. *Vt polliceris*) Dixerat enim, & ego hinc aliquem tibi peritum eiusmodi operum mittam. *Autore te.*] Nam rescripserat: potes à Calphurnio Macro petere libratorem.

TRAIANVS PLINIO.

MAnifestū est, mi Secunde charissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum: cùm tā multa prouisa habeas, per q̄ nō periclitetur exhauriri, & magis in vsus nobis futurus sit. Elige igitur id quod pręcipuè res ipsa suaserit. Calphurniū Macrum credo facturū vt te libratore instruat: neque enim prouinciae istę his artificibus carent.

Manifestū] Secundum laudat quòd sūma prudentia summáq; diligentia scrutatus fuisset quomodo Nicomedensiū lacus vel in mare vel in flumen adduci posset.

PLINIVS TRAIANO.

De tabellario regis Sauromatæ.

SCripsit mihi Domine Lycormas libertus tuus, vt si qua legatio à Bosphoro venisset vrbem petitura, vsque in aduentum suum retineretur. & legatio quidẽ duntaxat in eam ciuitatẽ, in qua ipse sum, nulla adhuc venit: sed venit tabellarius Sauromatæ, quem ego vsus opportunitate, quã mihi casus obtulerat, cum tabellario qui Lycormam ex itinere præcessit, mittendũ putaui: vt possis ex Lycorma, & ex regis epistolis pariter cognoscere, quæ fortasse pariter scire debes.

SCripsit) Mittit tabellarium regis Sauromatæ cũ tabellario Lycormæ ad Traianum. *Legatio*] Regis Sauromatæ. *Bosphoro*) Cimerio: nam duplex est Bosphorus, Cimerius, paludis Mæotidis finis, & initium Euxini põti: Bosphorus Thracius, Ponti finis, & Propontidis initium. iuxta Mæotides paludes vtrinque Sauromatę incolunt. lege Pliniũ lib. vi. & Strabonem vij. discordantes inter se pro latitudine Bosphori Cimerij. ad hæc Bosphorus, ciuitas Ponti iuxta Cimerium sinum. alia etiam ciuitas Indiæ, authore Stephano. Hammonius multa de Bosphoro narrat, Dionysii & Plutarchi ac aliorũ testimonio, vt quod vterque Bosphorus ab Io Inachi filia sit transfretatus, vnde Bosphorus, βὸς πόρος, i. bouis transitus. verùm apud eundem præduce Philarcho sequitur, intra Euxinum incolæ inexpertes erant agriculturæ, extra verò expertes. quare illa pelagi pars Βόσπορος appellabatur, quòd seminaretur. σπόρος enim semen. aut quod olim volentes fretum transmittere, compositis ratibus & bobus subiugatis transibant. vnde cognomentum. Eusebius author, Traianum recepisse in fidem Sauromatas Bosphoranos. *Ciuitatem*) Niceam. *Sauromata*) A rege Sauromatarum. Sauromatę enim gens Scythica, si Stephano credimus. Sauromatia duplex est, vna in Europa, altera in Asia. dicitur etiam Sarmatia, & gentilis, Sarmata. Strabo de Scythis & Sauromatis loquens, vt non, inquit, omnia Bosphoranis subiecta sunt regibus quos pop. Rom. instituerit. *Vsus opp.*) Rapiens hanc occasionem.

PLINIVS TRAIANO.

Diploma commodasse.

REx Sauromates scripsit mihi, esse quædam quæ deberes quàm maturissimè scire. quæ ex causa festinationem tabellarij, quem ad te cum epistolis misit, diplomate adiuui.

REx] Diploma se commodasse tabellario Sauromatę, scribit.

C. PLINIVS TRAIANO.

De aſſertione ingenuorum, qui pro ſeruis educati ſunt.

MAgna Domine, & ad totã prouinciam pertinens quæſtio eſt, de conditione & alimentis eorum, quos vocant θρεπτοὺς: in qua ego auditis conſtitutionibus principum, quia nihil inueniebam aut propriũ, aut vniuerſale, quod ad Bithynos ferretur, conſulẽdum te exiſtimaui, quid obſeruari velles. neq; enim putaui, poſſe me in eo, quod autoritatem tuam poſceret, exemplis eſſe contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur diui Auguſti ad Anniam pertinens, recitatæ & epiſtolæ diui Veſpaſiani ad Lacedæmonios, & diui Titi ad eoſdem, dein ad Achæos, & Domitiani ad Auidium Nigrinum & Armenium Brocchum proconſules: item ad Lacedæmonios, quæ ideò tibi non miſi, quia & parum emendata, & quædam non certæ fidei videbantur, & quia vera & emendata in ſcrinijs tuis eſſe credebam.

MAgna] Quærit iudicium imperatoris ſuper iis, qui liberi nati fuerunt expoſiti, deinde à quibuſdam ſublati, & in ſeruitute educati. *Prouinciam*] Bithyniam. *Conditione*) Serui an liberi eſſent. Imperator in inſtitutionibus conſtituit, vt ij qui vulgo concepti ſunt, & Latinè ſpurii appellantur, Græcè verò σκότιοι· id eſt, furto geniti, liberi ſint, neque ſerui, neque in patria poteſtate. quanquam mendoſe loco σκοτιὸς ſpado circumferatur. *Alimẽtis*] An reddere deberent alimenta ſuis alumnis. θρεπτοὺς] Vulgo nutritos. alij legunt ἐκθετοὺς expoſitos. Necare videtur non tantum, is qui partum præfocat, ſed is qui abiicit, & qui alimoniam denegat: & is qui publicis locis miſericordiæ cauſa eum exponit, quam ipſe non habet. caput eſt libro Codicis viij. de infantibus expoſitis liberis. omiſſis igitur cæteris conſtitutionibus imperator Iuſtinianus ſanxit, nemini licere, ſiue ab ingenuis genitoribus puer paruulus procreatus, ſiue à libertina progenie: ſiue ſeruili cõditione maculatus, expoſitus ſit, eũ puerum in ſuum dominium vendicare, ſiue nomine dominij, ſiue aſcriptitiæ, ſiue colonariæ conditionis. ſed neque iis qui eos nutriendos ſuſtulerunt, licentiam concedit penitus cum quadam diſtinctione eos tollere: & educationem procurare, ſiue maſculi ſint, ſiue fœminæ, vt eos loco libertorum, vel ſeruorum, aut colonorũ, aut aſcriptitiorum habeant. ſed nullo diſcrimine habito, ij qui ab eiuſmodi hominibus educati ſunt, liberi & ingenui appareant, & ſibi acquirant, & in poteſtatem ſuam, vel ad extraneos hæredes omnia quæ habuerint, quomodo voluerint transmittant, nulla macula vel ſeruitutis vel aſcriptitiæ vel colonariæ conditionis imbuti. nec quaſi patronatus iura in rebus eorum iis qui eos ſuſceperunt, prætendere concedit, ſed in omnem terram quæ Romanæ ditioni ſuppoſita eſt, hoc obtinere. *Conſtitutionibus*) Ordinationibus quæ pro legibus habentur. *Proprium*) Reſcriptum vel priuilegium aliquod Bithynorum tantũ ad eos pertinẽs. *Vniuerſale*) Ad omnes pertinens. nam extat Theodoſij & Valentis imperatorum ad ſenatum epiſtola, cui initium,

Quæ ex relationibus iudicum, vel consultatione in commune florentissimorum sacri nostri palatij procerum auditorium introducto negocio statuimus, vel quibuslibet corporibus, aut legatis, aut prouinciæ vel ciuitati aut curiæ donauimus: nec generalia iura sint, sed leges fiant iis duntaxat negociis atq; personis pro quibus fuerint promulgata. *Exemplis*) Superiorum principum *Edictum*) Quo vetatur vel iubetur aliquid, edictum dicimus. *Anniam*] Annij filiam. *Eosdem*) Lacedæmonios. *Dein ad Achæos*) Recitatis epistolis diui Titi ad Lacedæmonios, recitatæ etiam deinde fuerunt eiusdem principis Asiæ ad Achæos. repete quæ in præcedentibus de Achaia annotauimus. *Armenium Brocchum*] Brocchi cuiusdam meminit Seneca. ad Iunium Brocchum Illyrij præfectum scripsit Claudius imperator. appellare consueuimus Brocchos, quos alij broncos, quibus dentes prominent, autoribus Varrone, Columella, Plinio.

TRAIANVS PLINIO.

Qvæstio) Rescribit, nulli libertatem adimendam. *Expositi*) Abiecti à suis. *In com.*) In quibus rerum gestarum summam complectitur. *Ad omnes prouincias*] In vniuersum. *Assertionem*) Vendicationem libertatis. Venuleius. ff. xliij. si quis liberum hominem ignorantem suum statum, dolo malo retinuerit, cogitur exhibere. quanto igitur magis, si resciuerit: nullo enim tempore retineri liber homo potest. *Redimendam*) Emendam ab vllo.

QVÆstio ista quę pertinere ad eos, qui liberi nati expositi, deinde sublati à quibusdã, & in seruitute educati sunt, sępe tractata est: nec quicquã inuenitur in cõmentariis eorum principum qui ante me fuerũt, quod ad omnes prouincias sit cõstitutum. Epistolę sanè sunt Domitiani ad Auidium Nigrinum, & Armenium Brocchum, quæ fortasse debebant obseruari: sed inter eas prouincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia. & ideò nec assertionem denegandam iis, qui ex eiusmodi causa in libertatem vindicabuntur, puto, neque ipsam libertatem redimendam precio alimentorum.

PLINIVS TRAIANO.

De legato Regis.

Legato] Excusat se quòd legatum regis Sauromatarum nõ diu retinuerat. *Nicea*] Plures Niceas pluribus locis legimus. hæc autem

LEgato Sauromatæ regis, cùm sua sponte Niceæ, vbi me inuenerat, biduo substitisset, longiorem morã faciendã Domine non putaui: primùm, quòd incertum adhuc

Bithyniæ metropolis, iuxta lacum Ascanium in campo admodum felici, sed æstate parum salubri, quam primùm Antigonus condidit Philippi filius, & Antigoniam nominauit, postea Lysimachus, quam ab vxoris nomine filię Antipatri Niceam appellauit. vrbis ambitus stad. xvj. in figura quadrata, quæ in campo sita portas quatuor habet ad rectos angulos, & in munitionẽ excisa. quare ex vno lapide, qui circa medium gymnasium positus est, omnes quatuor portæ conspiciuntur. Niceę meminere Strabo, Plini⁹, Appianus, Ptolomæus. *Epistola*) Quas legato regis Sauromatæ scribebat, & iam Secundus per tabellarium Traiano miserat. *Legatum*) Properantem ad imperatorem.

erat quando libertus tuus Lycormas venturus esset: deinde, quòd ipse proficiscebar in diuersã prouinciæ partem, ita officij necessitate exigente. Hæc in notitiam tuam perferenda existimaui, quia proximè scripseram, petiisse Lycormã, vt legationem, si qua venisset à Bosphoro, vsq; in aduentum suum retinerem, quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit, præsertim cùm epistolæ Lycormæ, quas detinere, vt antè prædixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum antecessuræ viderentur.

PLINIVS TRAIANO.

De reliquiis sepultorum transferendis.

Petentibus) Quærit an permittat transferre mortuorum reliquias iusta aliqua ratione. *Vetustatis*] Quæ ne lapidibus quidem parcit. Mors etiam saxis nominibúsque venit, Ausonius inquit. *Incursum*] Exundationem, demolitionem: multa enim ædificia secum trahunt fluminum excursus. *Similia*] Probabilia. *Aliáque*] Ordo & propter alia quæcunque similia his. *Exemplum*) Imitationem. *Proconsulum*) Bithyniæ ante me. *Max. pontificem*) Nam fuit pontifex max. Traianus, quod antiquæ memoriæ declarant, vt illa, Imp. Cæsari, diui Neruæ F. Traiano, Augusto, Germanico, Dacico, Põt. Max. & reliqua. Secundus in Panegyrico: Imperator ergo, & Cæsar, & Augustus Pontifex Max. stetit ante gremium consulis. Et alibi, nonne si Pontifici maximo deligenda sit coniunx, aut hanc aut similem elegerit. & in fine. nobis parentem, tibi Pontificem maximũ elegisti. Pontifex ergo maximus diiudicat sacras omnes causas: religionib⁹ deorum & summæ reip. præest. de potestate eius lege plura apud Liuium & Dionysium libro secundo Antiquitatum. Maximum quidam dictũ tradunt, quòd maximarũ rerũ, quæ ad sacra & religionẽ pertinent, curã habeat, & iudex sit, vindexq; contumeliæ priuatorum magistratuum, neq; senatui rationem, neq; populo reddẽs. vocatos autem pontifices alij autu-

Petentibus quibusdam vt sibi reliquias suorum, aut propter iniuriã vetustatis, aut propter fluminis incursum, aliáque his similia quæcunq;, secundum exẽplũ proconsulũ transferre permitterẽ: quia sciebam in vrbe nostra ex eiusmodi causis collegium põtificũ adiri solere, te Domine maximum pontificem consulendum putaui, quid obseruare me velis.

mant, quoniam deos colunt potentia sacrorum omnium domini: alij verò nomen effictum ad potentum profligationem, tanquam iubente Numa potentia sacerdotes obire sacra. plures à pontibus faciendis esse dictos, ab sanctissimis & vetustissimis sacrificiis, quæ ad pontem fierent. esse autem eam obseruationem & structuram veluti aliud quicquam ex immotis patriisque sacris, sacerdotibus delegatam. nefas enim & execrabile apud Romanos existimari, lignei pontis super Tyberim extructi (inde sublicio nomen) dissolutionem, ideò lignis compacti pro diuino quodam dicto omni prorsus amoto ferro. hanc rationem deridens Plutarchus à pluribus tamen veram opinatam memorat: Dionysius confirmat omni prorsus ambiguitate sublata.

Traianvs Plinio.

Durum) Permittit transferre reliquias. *Pontificum*) Romanorum. *Ex causa*] Si iusta, permittendum: sin minus, negandum.

Durum est iniungere necessitaté prouincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas iustas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum, qui isti prouinciæ pręfuerũt, & ex causa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

Plinivs Traiano.

De loco balinei Prusensibus concedendo.

Quærenti) Ostendit locum Prusæ idoneum, vbi possit ædificari balineum, quod imperator extrui concesserat. *Ciuitatis*] Ædificiorum vrbanorum, sæpius tamen ciuitas pro ciuibus quàm pro ædificiis. *Melius*] Decentius. *Iusserat*] Polyænus moriens. *Peristylio*) Peristylium Latinè dici potest circumcolumnium: nam porticus sunt columnis suspensæ. M. Tullius prospectã porticum cum conclauibus pauimentatã trecentum pedum concupierat, amplissimũ peristylium. Vitruuius: in palæstris peristylia quadrata siue oblonga sunt faciẽda, domus ampliores habẽt latiora peristylia, in quibus sũt quatuor paris porticus altitudinis, aut vna quæ ad meridiẽ spectat excelsioribus columnis constituitur. communia sanè ædificia, in quæ de populo quilibet inuocati suo iure poterãt venire, sicut in vestibulum & cauædium.

Quærenti mihi Domine Prusæ, vbi posset balineũ quod indulsisti fieri: placuit loc⁹ in quo fuit aliquando dom⁹, vt audio pulchra, nunc deformis ruinis. per hoc. n. cõsequemur, vt fœdissima facies ciuitatis ornetur, atque etiã vt ipsa ciuitas amplietur, nec vlla ædificia tollãtur, sed quæ sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. Est autem huius domus conditio talis. Legauerat eam Claudius Polyænus Claudio Cæsari, iusserátque in peristylio templum

ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo redditũ aliquandiu ciuitas percepit: deinde paulatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylio domus tota collapsa est, ac iam penè nihil ex ea nisi solum superest. quod tu Domine siue donaueris ciuitati, siue venire iusseris propter opportunitatem loci, pro summo munere accipiet. ego, si permiseris, cogito in area vacua balineũ collocare. eum autem locum in quo ædificia fuerunt, exedra & porticibus amplecti, atque tibi consecrare, cuius beneficio elegans opus, dignũque nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, quanquam mendosum, misi tibi: ex quo cognosces, multa Polyænum in eiusdem domus ornatum reliquisse, quæ vt domus ipsa perierũt: à me tamen in quantum potuerit, requirentur.

Ei) Claudio tanquam deo. in numerum enim deorum à Nerone relatus est. *Spoliata*) Surreptis tegulis, & quæ ad ornatum faciebant. *Venire*] Vendi reip. Prusensium per tuum procuratorem. *Accipiet*] Reputabit venditionem summum munus, quanto magis donationem. *Area vacua*] Loco patenti & sub dio inter peristylium. *Exedra*] Sessio, vbi viri consident, autore Polluce: qui libro vij. insuper refert, quas nunc exedras dicimus, olim Græcos pastadas vocasse. & Victruuius, constituantur, inquit, in tribus porticibus exedræ spaciosæ, habentes sedes in quibus philosophi, rhetorésque ac reliqui qui studiis delectentur, sedentes disputare possint. eæ in porticibus ad occidentem fieri debent. Iosephus pariter exedram, vbi Salomonis templum describit, occidentalem memorat. Suidas etiam Septentrionalem. M. Tullius ait, tunc dedita opera quiescentibus aliis in eam iam exedram venisse, in qua Crassus posito lectulo requieuisset. *Consecrare*] Dedicare, & sacrum facere. *Testamenti*) Claudij Polyæni.

TRAIANVS PLINIO.

POssumus apud Prusenses area ista cum domu collapsa, quam vacare scribis, ad extructionẽ balinei vti. Illud tamen parũ expressisti, an ædes in peristylio Claudio facta esset. nam si facta ædes esset, licet collapsa sit, religio eius occupauit solum.

Possumus] Permittit balineum fieri. *Facta*) Extructa. *Religio*) Locus in quo ædes sacræ ædificatæ sunt, etiam diruto ædificio sacer manet adhuc, vt Papinianus scripsit, sed Pomponius. ff. xj. cùm loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt religiosa vel sacra esse. quòd si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodã postliminio reuersa pristino statui restituuntur. qui tamen casus hic locum non habet: quare iure scripsit, religionem locum occupasse.

PLINIVS TRAIANO.

De assertione ingenuorum.

POstulantibus quibusdam, vt de agnoscendis liberis restituendisque natalibus, & secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Rufo, & secundum exempla proconsulũ, ipse cognoscerem. Respexi ad senatusconsultum, pertinens ade adem genera causarum. quod de his tantùm prouinciis loquitur, quibus proconsules præsunt: ideóque rem integram distuli, dum tu Domine præceperis, quid obseruare me velis.

Postulantibus] Consulit de liberis cognoscendis, & natalibus restituendis: nam consequens est, vt qui inuentus fuerit liber, restituatur natalibus suis, id est, ingenuitati, perinde ac si nunquam seruiuisset. titulus est ff. IX. De natalibus restituendis, vbi Vlpianus, à principe, inquit, natalibus suis restitutum eum, qui se ingenuum natum principi affirmauerat. interdum & serui ex pòst facto iuris interuentu ingenui fiunt, vt ecce si libertinus à principe natalibus suis restitutus fuerit. illis enim vtiq; natalibus restituitur, in quibus initio omnes homines fuerunt, non in quibus ipse nascitur. idē fit, cùm plebeius inter nobiles asciscitur, quamuis nunquam antea nobilis fuerit. *Proconsules p.*] Non enim omnibus prouinciis præerant proconsules, sed plerisq; proprætores. & quamuis Bithynia à proconsule regeretur, ipse tamen extra ordinem missus, vtpote imperatoris sui reuerens, petit quid obseruare debeat.

TRAIANVS PLINIO.

SI mihi senatusconsultum miseris, quod hæsitationem tibi fecit, æstimabo an debeas cognoscere de agnoscendis liberis, & natalibus suis restituendis.

Si mihi) Senatusconsultum petit à Secundo, quo posset cognoscere de assertione ingenuorum.

PLINIVS TRAIANO.

De Callidromo Laberii Maximi fugitiuo.

APuleius, Domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi quendam nomine Callidromum, cùm detineretur à Maximo & Dionysio pistoribus, quibus operas suas locauerat, confugisse

Puleius] Callidromum multorũ seruũ, variante fortuna Traiano mittit. *Apuleius*] Apuleium Rufinum lego consulatum gessisse cũ Seuero imperatore. fuit & ille scriptis suis clarus. Apuleius Madaurensis non multo Secundo posterior. *Statione*] Præsidio. nec mirandum si Apuleius scripserit Secundo de seruo fugitiuo, cùm Vlpianus tradat

statutam multam ei qui fugitiuum celauerit, nec intra xx. dies dominis reddiderit, vel magistratibus exhibuerit. diuus etiam Marcus generali epistola declarat, præsides & magistratus & milites stationarios adiuuare debere dominos in inquirendis fugitiuis. fugitiuus autem est præter iam memorata secundum iurisconsultos, non is qui solùm fugiendi consilium à domino suo ceperit, licet id se facturum iactauerit, sed qui in ipso facto fugę, vitium mentis detexerit: nam cum aliquo actu intelligi constat. *Pistoribus*) Quorum officium erat farinam & panem facere. *Locauerat operas suas*) Precio addixerat se faciundo operi. operæ sunt diurnum officium, hæ autem pertinent ad verum dominum deductis necessariis impensis: sic prudentibus non-dissonè respondētibus.

ad tuam statuam: perductúmque ad magistratus indicasse, seruisse aliquando Laberio Maximo, captúmque à Susago in Mœsia, & à Decibalo muneri missum Pacoro Parthiæ regi: pluribúsque annis in ministerio eius fuisse, deinde fugisse, atque ita in Nicomediam peruenisse. quem ego perductum ad me, cùm eadem narrasset, mittendum ad te putaui, quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam se habentem imaginem Pacori, & quibus insignibus ornatus fuisset, subtractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inueniri potuisset, simul mittere: sicut glebulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est annulo meo, cuius est aposphragisma quadriga.

Ad statuam tuam) Imperatorũ imagines statuásque summa venerabantur obseruantia, vnde apud Philostratum legimus, Aspendi principem cùm multitudo ei faces intentaret, confugisse ad asylum Tiberij, cuius statuæ illic venerabiliores sanctiorésque habebantur, quàm Iouis Olympij simulachrum: ita vt impietatis quidã dãnatus fuerit, quòd seruum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberij imagine signatam gestabat. Athenæus in rebus Sybariticis tradit, etiam seruos cõfugere solitos ad templa & monumentum parentum dominorũ. Callistratus De pœnis. ad statuas, inquit, cõfugere vel imagines principum in iniuriam alterius, prohibitum est, nisi quis ex vinculis vel custodia detentus à potentioribus ad huiusmodi præsidium confugerit: his enim venia tribuenda est ne autem ad statuas vel imagines quis confugiat senatus censuit. Imp. Valen. Theod. & Arcadius sic rescripserunt. qui ad statuas vel euitandi metus vel creandæ inuidiæ causa confugerint, si certas habuerint causas quibus confugere ad imperatoria simulachra debuerint, iure ac legibus vendicentur. si verò probati fuerint, artibus suis inuidiam inimicis suis creare voluisse, vltrix in eos sententia proferatur. diuus Antoninus consultus à quibusdam præsidibus prouinciarum de his seruis, qui ad ædem sacram vel ad statuam principis confugiebant, præcepit, vt si intolerabilia videantur seruitia Dominorum, cogantur seruos suos bonis conditionibus vendere, vt precium Dominis daretur. *Laberio Maximo*) Qui procurator Iudeæ sub Vespasiano fuit, quamuis apud Iosephum corruptè legatur Cæsarem scripsisse ad Liberium Maximum, vt omnem terram Iudæorum venderet. Spartianus scriptum reliquit, Traianum non læsisse Laberium Maximum, qui suspectus imperio exulabat in insula, etsi vt eum necaret per epistolas ab Actiano esset admonitus. Laberium, qui versus optimos posse scribere asseuerabat, nec tamen scribebat, vrbano sale sparsit Martialis lib. vi. *Susago*) Præfecto Decibali regis Dacorum. *Pacoro*) Iosephus scribit imperante Vespasiano Pacorum non solum Parthiæ, sed etiam Mediæ regem, quem inuadentibus Alanis in loca difficiliora refugisse. Pacori regis Capitolinus in Pio meminit. fuit & alius Pacorus, quẽ

Strabo, Iosephus & Tacitus tradunt occisum à P. Vētidio *Quibus insignibus*) Glebula forsitan. allusit ad Pactolum siue Hermum, quæ habent arenas aureas. Inde Ouidius, Arua rigent auro madidis pallentia glebis. & dixerat. Contigit & glebam, ex tactu gleba potenti Massa fit. glebulam, massam: nam diminutiuum est à gleba, quo Columella vtitur. alij legunt bullam, gestamen olim triumphantium: postea à pueris ingenuis cum prætexta vsurpatam. *Metallo*) Auro. *Apesphragisma*) Insigne, inscriptio. *Quadriga*) Currus quatuor equorum. olim autore Plinio, argenti fuere bigæ atque quadrigæ. & inde bigati quadrigatique dicti numi. Plautus in Amphitryone etiam monstrat quadrigam in sigillis fuisse cum sole exoriente.

PLINIVS TRAIANO.
De testamento Largi.

IVlius Domine Largus ex Ponto nondum mihi visus, ac ne auditus quidem, sed iudicio tuo credens, dispensationem quandam mihi erga te pietatis suæ, ministeriúmque mādauit. Rogauit enim testamento, vt hæreditatē suam adirē, cernerémque, ac deinde perceptis quinquaginta millibus nummûm, reliquum omne Heracleotarum & Tianorum ciuitatibus redderem; ita vt esset arbitrij mei vtrum opera facienda, quæ honori tuo consecrarentur putarem, an instituendos quinquennaleis agonas, qui Traiani appellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimaui, ob hoc maximè, vt dispiceres quid eligere debeā.

IVlius) Moriens Iulius Largus rogauerat Secundum vt rem suam inspiceret, & quod superesset ex quinquaginta millibus, arbitrio suo dispensaret in honorem Traiani, quem per epistolam cōsulit quid velit fieri *Ex pōto*) Ex prouincia Pōti. Ptolomæus in descriptione sua Pontum & Bithyniam simul complectitur. Strabo per se prouinciam Ponti eam terminauit, quæ Mithridati paruit, de ea nunc Secundus loquitur: nam etiā Pontus Galaticus iuxta Galatiam dicitur, secundum Ptolomæum Pontus Cappadocus iuxta Cappadociam: Pontus Polemoniacus inter vtrunque: omnes à vicinitate Euxini Ponti appellationem trahentes. *Iudicio tuo*] Qui me tanquam bonum virum in hanc prouinciam delegasti. *Pietatis*] Amore suo in te. *Testamento suo*) Quo rogabat Secundum. *Cernerem*) Inspicerem, adirem: nam præmisit notius verbum Domini, subdidit non satis vulgatum: cùm Festo autore cernere hæreditatem, sit adire. quare ad Dolabellam Cicero: & peto, inquit, vt me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere. & ad Atticum libro vndecimo, eo die creui hæreditatem. & rursus: Galeonis hæreditatem creui. vnde apud iurisconsultos legimus Cretionum solēnitas. *Examinarem*) Recensere. *Perceptis*) Exceptis à tota hæreditate *Reliquū*) Quod supererat. *Redderem*) Tanquam debitum. *Heracleotarum*) Heracleæ multæ in diuersis locis numerantur, præsertim à Stephano, qui inquit, Heraclea ciuitas Thraciæ in Ponto insignis. Pomponius, in Euxino primo Mariādini vrbem habitabāt, ab Argiuo (vt ferūt) Hercule datā, Heraclea vocitatur. Ptolomæus Heracleam Ponti iuxta Psillium locat, ac deinceps Tiō Strabo duodecimo, nō Tion, sed Teiū iuxta Heracleā & fluuiū Partheniū nominat. *Opera faciēda*] Ex illis L. millibus nummûm. *Quīquēnales agonas*) Certamina quæ quīto quoque āno celebrarentur. *Qui Traiani appellarētur*.) Vt hi ludi tibi cōsecrati, tuum etiam nomen obtinerent.

TRAIANVS PLINIO.

IVlius Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimũ ad perpetuitatem memoriæ eius faciat, secundum cuiusque loci conditionem ipse dispice, & quod optimum existimaueris, insequere.

Iulius) Arbitrio Secundi relinquit vt quod ex quinquaginta millibus nummorũ (quos ex hæreditate Iulii Largi percepturus erat) superesset, prout sibi videretur, dispensares.

PLINIVS TRAIANO.

De centurione Iuliopolim mittendo.

PRouidentissimè Domine fecisti, quòd præcepisti Calphurnio Macro clarissimo viro, vt legionarium centurionem Byzantium mitteret: dispice an etiam Iuliopolitanis simili ratione consulendum putes, quorum ciuitas cùm sit perexigua, onera maxima sustinet, tantóque grauiores iniurias, quanto est infirmior, patitur. Quicquid autem Iuliopolitanis præstiteris, id etiam toti prouinciæ proderit. Sunt enim in capite Bithyniæ, plurimísque per eam commeantibus transitum præbent.

Prouidentissimè] Procurat mitti centurionẽ Iuliopolitanis, qui illos ab iniuriis militum tueretur. *Legionariũ centurionem*] In tota legione erant centuriones lv. secundum Vegetium: nam Modestus lxvi. tradit. cẽturio primipili non solùm aquilæ præerat, vt rumetiam quatuor centurias, hoc est cccc. milites gubernabat in prima acie. primus hastatus duas centurias, id est, cc. homines ducebat in secunda acie, quem iuniores ducenarium vocant. princeps primæ cohortis centuriam & semi. hoc est cl. secundus hastatus totidem gubernabat. cæteri centuriones singulas centurias. hi postea centenarii sunt appellati, vnusquisque centurio milites suos sub disciplina continere debebat, ne sociis iniurias inferrent, vt bene vestiti & calciati essent, vt arma omnium defricarentur ac splenderent. *Iuliopolitanis*] Plinius Iuliopolitas vocat. Iuliopolis in fine Bithyniæ Galatiam versus.

TRAIANVS PLINIO.

EA conditio est ciuitatis Byzantiorum cõfluente vndique in eam commeantium turba, vt secundum consuetudinẽ præcedentiũ temporũ honoribus eius præsidio cẽturionis legionarii consulendum habuerimus. Si

Ea) Propter dignitatẽ & commeãtiũ turbam rescribit Traianus prouidendum fuisse Byzãtiis, sed si idẽ Iuliopolitanis faceret, multos pariter cẽturionẽ petituros. monet tamẽ vt delinquẽ-

Iuliopolitanis ſuccurrendum eodẽ modo putauerimus, onerabimus nos exemplo. plures enim tanto magis eadem requirent, quanto infirmiores erunt. Tibi eam fiduciam diligentiæ habeo, vt credam te omni ratione id acturum, ne ſint obnoxiii iniuriis. Si qui autem ſe contra diſciplinam meam geſſerint, ſtatim coerceantur : aut ſi plus admiſerint, quàm vt in re præſenti ſit ſatis, puniantur. ſi milites erunt, legatis eorum quæ deprehenderis notum facies: aut ſi in vrbem verſus venturi erunt, mihi ſcribes.

tes caſtigandos procuret. *Confluente*) Ab Europa & Aſia terra marique. *Honoribus eius*) Nam liberæ conditionis fuit, & multis honeſtata priuilegiis. *Exemplo*) Quia ad imitationem Iuliopolitanorum multi idem rogabunt. *Iniuriis*) Militum. *Qui*) Milites. *Coerceantur*) Comminationibus reprimantur. *Admiſerint*) Deliquerint. *Quàm vt in re præſenti ſatis ſit*) Quod excedat temporum conditionem. *Legatis*) Quibus erat proconſularis autoritas.

Plinivs Traiano.

De magiſtratibus prouincialium.

Cautum eſt Domine Pompeia lege, qua Bithynis data eſt, ne quis capiat magiſtratum, néve ſit in ſenatu minor annorum xxx. Eadem lege comprehenſum eſt, vt qui ceperint magiſtratum, ſint in ſenatu. Secutum eſt dein edictum diui Auguſti, quo permiſit minores magiſtratus ab annis duobus & viginti capere. quæritur ergo, an qui minor xxx. annorũ geſſit magiſtratus poſſit

Cautum) Conſulit Traianum qua ætate debeat concedere ciuitatibus Bithyniæ legi ſenatores, diſſentiente lege Pompeia ab edicto Auguſti. nam Pompeius deuicto Mithridate, ac multis prouinciis in ditionem Rom. redactis, vt inquit Appianus, deuictarum gentium quaſdam liberas eſſe voluit, ſocietatis cauſa in bello, quaſdam Rom. ſubiecit, nonnullas in regna diſtribuit, ſed illis leges neceſſarias dedit. Bithyniæ, ne quis poſſet in ſua ciuitate gerere magiſtratum, neve in ſenatu legi minor xxx. annorum. *Sit in ſenatu*) Fiat ſenator. *Ceperint*) Inierint. *Minores magiſtratus*] Veluti quæſturam, ædilitatem. nã gerendorum honorum non promiſcua facultas erat, ſed ordo certus huic rei adhibitus: neque prius maiorem magiſtratum quiſquam niſi minorem ſuſcepiſſet, gerere poterat, neque ab omni ætate, neque continuare honores licebat. hæc Calliſtratus. *Ab annis xxii*) Vlpianus tamen ſcribit, ad remp. adminiſtrandam ante xxv. annum, vel ad munera, quæ nõ patrimonii ſunt, vel honores admitti minores non oportet minores denique nec decuriones creantur, vel creati ſuffragium in curia ferunt. eam autem fuiſſe ætatem quæſtoriam monſtrat Fabius. Caluus, inquit, & Cæſar, & Pollio multum ante quæſtoriam omnes ætatem grauiſſima iudicia ſuſceperunt. & Tacitus: vno & vigeſimo Cæſar Dolobellam, altero & xx. Aſinius Pollio Catonem: non multo

ætate antecedens Caluus Vatinium, iis orationibus insecuti sunt, quas certè hodie cum admiratione legimus. *Ab*) Post. *Duobus & viginti*) scilicet in Bithynia: nam referente Tranquillo, Romæ iudices à tricesimo ætatis anno elegit idem quinquennio maturius quàm solebant.

A censoribus] Qui ius legendi senatores habebãt. vt extat apud Tranquillum.

Et si possunt] Legi in senatum.

Gesserint) Aliquem magistratum.

Eadem ætate] Post xxii. ætatis annum.

Factitatum) Vsitatum.

Honestorum) Nobiliũ.

In curiam admitti] Fieri senatores, & ideo in senatum induci.

Destinatis) Designatis creatis.

Minores xxx.a.) Ab annis xxii.

Lex] Pompeia.

Hæsitabam) Dubitabam, an deberent in senatum legi.

Capitale) Eadem lex plura interdum complectebatur, & per capita diuidebatur, ita vt quæ plures res, plura etiam capita contineret.

à censoribus in senatum legi & si possunt, an ex iis quoque qui non gesserit, possit quis per eandem interpretationem ab ea ætate senator legi, à quo illis magistratum gerere permissum est: quod alioqui factitatum, & adhuc esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius, honestorum hominum liberos, quàm è plebe in curiam admitti. Ego à destinatis censoribus, quid sentirem interrogatus, eos quidem, qui minores xxx. annis gesissent magistratum, putabam posse in senatum, & secundum edictum Augusti, & secundum legem Pompeiam legi, quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis xxx. permisisset, lex senatorem esse voluisset, qui gessisset magistratum. de his autem qui non gessissent, quamuis essent ætatis eiusdem, cuius illi quibus gerere permissum est, hæsitabam. per quod effectum est, vt te Domine consulerem, quid obseruari velles. capita legis, tum edictum Augusti literis subieci.

TRAIANVS PLINIO.

INterpretationi) Cõprobat sententiam Secũdi Traianus, quòd edicto Augusti liceat magistratum capere ab annis duobus & xx. & sic esse in senatu: qui verò non gesserint magistratum, non posse fieri senatores minores xxx. annis. *Idem*) Quod tu interpretaris. *Hactenus*) In hoc capite. *Nouatam*) Muta-

INterpretationi tuæ mi Secunde charissime, idem existimo, hactenus edicto diui Augusti nouatam esse legem Pompeiam, vt magistratum quidem capere possent ii, qui non minores duorum & viginti annorum essent, & qui accepissent, in senatum cuiusque ciuitatis peruenirent. Cæterùm non capto magistratu, eos qui minores xxx. an-

tam. *Ciuitatis suæ*) Deinde enim scribit, eadem lege cautum fuisse, ne quis alienus ciuis ascriberetur alterius ciuitatis curiæ. *Cuiusque*) Patriæ suæ.

norum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cuiusque non existimo legi posse.

PLINIVS TRAIANO.

De Dione, qui reliquias suorum religioso loco posuisset.

CVm) Traiano mittit Dionis & Eumolpi supplices libellos, pronunciaturus quicquid imperator rescripserit. *Prusæ*) Quæ ad Olympum iacet. hic mons Mysiæ: Bithynica ei subiacent secundum Strabonē, quo autore colles quaterni sunt Olympi nomine vulgati, Idę scilicet ad Antandri plagam, & Mysiæ Olympus, nunc à Secundo designatus, iuxta quē, Ptolomęi testimonio, Prusa condita est. & quæ x. apud Strabonem narrantur. Mella, item Stephanus, ex autoritate Arriani, Olympi Mysiæ meminere. Xenophon in æquiuocis, Olympus, inquit, plura significat: nam omnis mons altior cuiuslibet regionis olympus à Græcis dicitur, vnde & plures Olympi, dicti, quasi toti lympidi. à barbaris verò omne spacium circulare vltimum lympus dictus est, & cum interiori area Olympus, à quo astrolabium Olympus. & sacrum pomerium Olympus est. at Theon Arati interpres, Olympus pro cœlo dictus ἀπὸ τοῦ ὅλος, id est à verbo totus aspirato, & λαμπὸς lucidus, qua ratione in prima aspirari deberet, quasi hololampùs, .i. totus lucidus. *Hospitium*) Domum hospitalem, designatam mihi à prouincialibus hospitii gratia. *Exiturus*) Prusa discessurus. *Asclepiades*) Magistratus qui publicorum operum ius habebat. *Appellatum*) Prouocatum, tanquam maiorem. *Claudio Eumolpo.*) Aduocato fuit alius Eumolpus filius Orphei, ante Homerum poeta, & lyræ citharœdus, vnde nomen traxisse videtur, cui initiationem mysteriorum Eleusinæ Cereris ascripsit Suidas, Plin etiā vitiū & arborū culturas. *Cocceianus Diō*) Græci scriptores Cocceianum Dionem Nicensem scribunt: Dionis philosophi, vbi quædam de Vespasiano tractat, meminit Philostratus: qui alibi scribit, Dionem oratorem Prusensem, virum omni laude præditum (nam à quibusdam cornucopiæ & Chrysostomus cognominabatur) extitisse temporibus Apollonii & Euphratis, ac Roma pulsum, quia philosophiam profiteretur, cúmque

CVm Prusæ ad Olympum Domine publicis negocijs intra hospitium, eodem die exiturus vacarem, Asclepiades magistratus indicauit, appellatū me à Claudio Eumolpo: cùm Cocceianus Dion in Bule adsignari ciuitati opus, cuius curā egerat, vellet. Tū Eumolpus adsistens Flauio Archippo dixit, exigēdā esse à Dione rationē operis antè q̄ reip. traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. Adiecit etiā, esse in eodē opere positam tuā statuā, & corpora sepultorū vxoris Dionis, & filiorū, postulauitque vt cognoscerē pro tribunali. quod cū ego me protinus facturū, dilaturúmque profectionē dixisse, vt longiorē diē ad instruendā causam darē, vtque in alia ciuitate cognoscerem, petijt. Ego me auditurum

Traianum imperatorē in currum triumphalem reposuisse, & crebrò respicientem dixisse, amo te sicut meipsum, eique plurimas statuas erectas. Huius Lucianus meminit cùm alibi, tum cùm parasitus sibi inscribendum dicit parasito, sicut Dioni philosopho. *Bule*) Senatu. *Adsignare*) Repræsentari. *Ciuitati*] Prusæ. *Flauio Archippo*) Philosopho, de quo in præcedentibus. is enim inspicere debebat rationem huius operis. *Adsistens*) Operam suam præstans: nam paulo pòst non accusatorem se, sed aduocatum Flauii Archippi fatetur Eumolpus. legitur & adsistente. *Traderetur*) Assignaretur, & per id comprobaretur. *Aliter*. Secus, diuersum. *Tuam*) Traiani, tanquam non liceret priuatorum cadauera miscere statuis imperatorum. *Profectionem*) Discessum ab oppido Prusa: nam aliter eodem die profecturus erat. *Instruendam*) Docendam, ordinandam. alii legunt, ad adstruendam, id est confirmandam, vel tuendam. *Petit*) Eumolpus à me.

Nicea) Bithyniæ metrop. est Nicea.

De c.) De lite.

Republica) Causa, quod secus opus fecisset ac debuisset.

Sepultos] Vxorem & filium.

Accusatorem se) In hoc esse.

Cuius mandata] Cuius nomine hæc exposuisset apud Secundum.

Collocatum) Conditorium.

Confessum) Manifestum, propatulum.

Exemplis) Quòd alii ita fecerint.

Nicea respondi. Vbi cùm sedissem cogniturus, idem Eumolpus, tanquam adhuc parum instructus, dilationem petere cœpit. Contrà Diō, vt audiretur exigere. Dicta sunt vtrinque multa, etiam de causa. ego cùm dandam dilationem, & consulendum existimarem in re ad exemplum pertinenti, dixi vtrique parti, vt postulationum suarum libellos darēt. Volebam enim te ipsorum potissimùm verbis, ea quæ erant proposita, recognoscere. Et Dion quidem se daturum dixit, & Eumolpus respondit, complexurum se libello, quæ Reipublicæ peteret. cæterùm quod ad sepultos pertinet, non accusatorem se, sed aduocatum Flauij Archippi, cuius mandata pertulisset Archippus. cui Eumolpus sicut Prusiæ adsistebat, dixit, se libellum daturum. ita nec Eumolpus, nec Archippus, quamplurimis diebus expectati, adhuc mihi libellos dederunt. Dion dedit, quem huic epistolæ iunxi. Ipse in re præsenti fui, & vidi tuam quoque statuam in bibliotheca positam. Id autem, in quo dicuntur sepulti filij eius, & vxor Dionis, in area collocatum, quæ porticibus includitur. Te Domine rogo, vt me in hoc præcipuè genere cognitionis regere digneris, cùm alioqui magna sit expectatio: vt necesse sit, in ea re, quæ & in confessum venit, & exemplis defenditur, deliberare.

TRAIANVS PLINIO.

Otuisti) Absoluit Dionem ab insimulatione criminis læsæ maiestatis, & disquisitionem operis permittit. *Non ex metu*] In eundem sensum libro octauo, malè terrore veneratio acquiritur. *Exemplis*) Superiorum principum, qui nolebant suas statuas priuatis locis poni, tanquam sic minueretur principalis maiestas. *Effecti*) Perfecti ad vtilitatem reipublicæ. *Sub tua cura*) Te curante. *Excutiatur*) Inspiciatur, examinetur. *Ciuitatis*) Ad idem tendit reipub.

POtuisti non hærere mi Secunde charissime circa id, de quo me consulendum existimasti, cùm propositum meum optimè nosses, non, ex metu, nec terrore hominum, aut criminibus maiestatis reuerentiam nomini meo adquiri. Omissa ergo ea quæstione, quam non admitterem, etiamsi exemplis adiuuaretur, ratio totius operis effecti sub cura tua Cocceano Dioni excutiatur: cùm & vtilitas ciuitatis exigat, nec aut recuset Dion, aut debeat recusare.

PLINIVS TRAIANO.
De Nicensibus.

Ogatus) Nuntiat se mittere ad imperatoré preces Nicensium, quas libello complexi erant.

ROgatus Domine à Nicensibus publicè, per ea quæ mihi & sunt & debent esse sanctissima, id est, per æternitatem tuam salutémque, vt preces suas ad te perferrem, fas non putaui negare, acceptúmque ab his libellum, huic epistolæ iunxi.

TRAIANVS PLINIO.

Nicensibus) Remittit cognitionem Secúdo in testatorũ bonorũ, quæ Nicenses tanquam sua vindicabant, adhibeat modo Cæsaris procuratores. *Epimacho*) Alius fuit Epimachus Atheniensis, nobilis architectus, quem Demetrius Poliorcetes secum duxit.

NIcensibus, qui intestatorum ciuium suorum concessam vindicationem bonorum à Diuo Augusto adfirmant, debebis vacare, contractis omnibus personis ad idem negociũ pertinentibus, adhibitis Virdio Gemellino, & Epimacho liberto meo

Procuratoribus)

procuratoribus, vt ęstimatis etiam iis quę contradicuntur, quod optimum credideritis, statuatis.

Procuratoribus) Quæ acta gestáque sunt à procuratore Cæsaris, sic à iurisconsultis comprobantur, ac si à Cæsare gesta sint. Vespasianus autem solebat procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur vti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humētes.

PLINIVS TRAIANO.
Commendat quos expertus est.

MAximum libertum & procuratorem tuum Domine, per omne tempus, quo fuimus vnà, probū & industrium, & diligentem, ac sicut rei tuæ amantissimum, ita disciplinæ tenacissimum expertus, libenter apud te testimonio prosequor ea fide quam tibi debeo.

MAximum) Commendat imperatori Maximum libertum. *Testimonio prosequor*) Testor bonum & laudo: nam prosequimur aliquem beneficio vel honore.

PLINIVS TRAIANO.

GAbium Bassum Domine præfectum oræ Ponticæ, integrum, probum, industrium, atque inter ista reuerentissimum mei expertus, voto pariter & suffragio prosequor ea fide quam tibi debeo: quem abundè conspexi instructum commilitio tuo, cuius disciplinæ debet, quòd indulgentia tua dignus est. apud me & milites & pagani, à quibus iustitia eius & humanitas penitus inspecta est, certatim ei quà priuatim, quà publicè testimonium retribuerunt, quod in notitiam tuam profero ea fide, quam tibi debeo.

GAbium) Laudat Gabium Bassum apud Traianū. *Cōmilitio tuo*) Quia tecum bellum gessit contra Dacos.

Disciplinæ) Tuę militari, quam pene post Augustum abiectam Traianus restituit.

Pagani) Qui non militant: alibi declaratum, paganos & milites opponi inter se.

Qua] Tum.

Testimonium tribuerunt] Fidem fecerunt.

PLINIVS TRAIANO.

NYmphidiū Lupū Domine primipilarem, commilitonem habui, cū ipse tribunus essē, ille præfectus, inde fa-

NYmphidium] Nymphidium Lupum probat. *Primipilarem*] Centurionem, militem

miliariter diligere cœpi. creuit postea charitas ipsa mutua vetustate amitiæ. itaq; & quieti eius inieci manuum, & exegi vt me in Bithynia consilio instrueret, quod ille amicissimè, & ocij & senectutis ratione postposita, & iam fecit, & facturus est. quibus ex causis necessitudines eius inter meas numero, & filium imprimis Nymphidium Lupum, iuuenem probum, industrium, & egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiæ tuæ, sicut primis eius experimentis cognoscere potes, cùm præfectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Iulij Ferocis, & Fusci Salinatoris clarissimorum virorum. meum gaudium Domine, mea gratulatio filij honore continuetur.

circumstantem aquilam. primipilaris & primipilarius miles dicitur, secundum Spartianum. *Tribunus*] Militaris alibi dicit, se tribunum in Syria militasse. *Præfectus*] Cohorti. *Inieci manum quieti eius*] Non permisi vt in ocio viueret. *Vt consilio extrueret*] Vt me consilio suo exornaret. vel si legemus instrueret, vt in quibusdam exemplaribus vidi: tunc interpretabimur, edoceret modum & formam ordinandæ prouinciæ. *Necessitudines*] Propinquos. *Filium*] Eius, Lupum. *Indulgentia tua*] Si illi aliquid indulseris dignitatis & honoris. *Suffecturum*] Paria facturum in numero arbitror. *Iulij Ferocis & Fusci Salinatoris*] Vtriusque facta est mentio in præcedentibus. *Meum gaudium*] Appositio, cuius est ea vis, vt præcedentia declaret. *Profero*] Aliter perfero.

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem natalem.

Pto Domine, & hunc natalem, & plurimos alios quàm felicissimos agas, æternáque laude florentem virtutis tuæ gloriam, & incolumis, & fortis alijs super alia operibus augeas.

Pto) Optat vt florente reipub. statu plurimos & felicissimos natales agat Traianus.

TRAIANVS PLINIO.

Gnosco vota tua mi Secunde carissime, quibus precaris, vt plurimos, & felicissimos nataleis florente statu reipublicæ nostræ agam.

Gnosco) Secundi vota probat, quibus optauerat vt plurimos natales quam felicissimè celebrare posset Traianus.

PLINIVS TRAIANO.

De aqua Sinopensium perducenda.

Inopenses) Deficientibus aqua Sinopensibus quærit opẽ ferre, modo Traianus annuat. *Sinopenses*) Sinope vrbs celeberrima Ponti, cuius conditor Macritius consul, autor Phlegon tradente Stephano, ciuis Sinopensis, & Sinopita. Vlpianus De censibus, est in Ponto Sinopensis colonia. Strabo ix. multa de Sinope, imprimis quòd suis temporibus coloniam Romanam acceperit. Plinius Sinopem in Paphlagonia locat, & coloniam Rom. afferit. Pomponius Sinopem Calybum ciuitatem scribit. Plinius item Sinuessam in Italia appellatam Sinopen. *A capite*] A principio, à fonte ipsius aquæ, vnde deducere cogitamus. *Susceptus*] Delectus. an magis, suspectus, ne sit lutosum & molle solum, vel potius cedens.

SInopenses Domine aqua deficiũtur, quæ videtur & bona & copiosa ab sextodecimo milliario posse perduci. est tamen statim ab capite paulo amplius mille passibus locus suspectus & mollis, quem ego interim explorare modico impendio iussi, an recipere & sustinere opus possit. Pecunia curantibus nobis contracta non deerit, si tu Domine hoc genus operis, & salubritati & amœnitati valde sitientis coloniæ, indulseris.

TRAIANVS PLINIO.

VT) Permittit deduci aquam. *Habes*) Putas. *Suspectum*) Quibusdam indiciis, opus ipsum sustinere non posse. *Viribus suis*) suo impendio & pecunia.

VT cœpisti Secũde carissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquæductus possit. Neque enim dubitãdum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modo & viribus suis ipsa id assequi potest, cùm plurimum ea res & salubritati & voluptati eius conlatura sit.

PLINIVS TRAIANO.

De petitione Amisenorum.

AMisenorum) Per libellum Amisenorum petit concedi magistratum, qui donis publicis præsit.

AMisenorum ciuitas & libera & fœderata beneficio indulgẽtia tuæ legibus suis vtitur. In hac datũ mihi publicè libellũ ad

Eranos pertinentem, his literis subieci, vt tu Domine dispiceres, quid, & quatenus, aut permittendum, aut prohibendum putares.

Amisenorum) Amisus ciuitas nobilis, distans à Sinope stadiis nonaginta, est in Ponto, autore Stephano. omissis igitur quæ à Plinio, & Strabone, Ptolomæo de Amiso scribuntur, Appiani historia contenti erimus. Lucullus, inquit, ad Amisum supra Sinopen castra posuit, & ciuibus per mare fugientibus, cùm intellexisset eam vrbem ab Atheniensibus, dum mari imperitarent, conditam fuisse, & diutius populari ciuilitate vsam, subinde Persarum paruisse regibus, denuò verò in eandem democratiam restitutam ab Alexandro, iterum à Ponticis subactam, vrbis sortem miseratus Alexandri in morem, cuius gloriam æmulabatur, & quod genus esset Atticum, suis legibus viuere iussit. Libera ergo: nam præterea regibus ab Antonio data, à diuo Cæsare liberatur. postea à Stratone tyranno vexata, rursum post res Actiacas ab Augusto Cæsare in libertatem reddita, & tunc optimè constituta aliter legitur, liberata. *Fœderata*) Icto fœdere Romanis coniuncta. *Ad eranos*) Ad exactores collationum sic enim Pollux, Athenæus, & eos secutus Hammonius, interpretantur: siue tributum, siue donum placeat eranum appellare, ἀπὸ τοῦ συνεράν, id est, à contribuendo & conferendo vnumquemque: dicitur etiam θίασος, referente Athenæo, & ἐρανιστὴς καὶ συνθιασώτης, tributi compositor.

TRAIANVS PLINIO.

AMisenos, quorum libellum epistolæ tuæ subiunxeras, si legibus istorum, quibus de officio fœderis vtuntur, concessum est Eranos habere, possumus quo minus habeant non impedire: eo facilius, si tali collatione non ad turbas & illicitos cœtus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam vtuntur. in cæteris ciuitatibus, quæ nostro iure obstrictæ sunt, res huiusmodi prohibenda est.

Amisenos) Concedit exactionem collationum apud Amisenos, modò ex pecunia collecta sustineant inopes. *Possumus*) Volumus, contenti sumus. ordo est, possumus Amisenos, quorum libellum supplicem tuæ epistolæ iunxeras, habere eranos, si est concessum legibus istorum Amisenorum, quibus de officio fœderis vtuntur. *Quo minus habeant non impedire*) Quare tanto minus non prohibebis illos à collatione. *Eo facilius*) Contenti sumus. *Collatione*) Pecuniarium collectione. *Turbas*) Dissensiones. *Nostro iure obstricta sunt*) Romanis legibus reguntur. *Res huiusmodi*) Collatio.

PLINIVS TRAIANO.

Ius trium liberorum amico petit.

SVetonium Tranquillũ, probissimum, honestissimũ, eruditissimũ virũ, & mores eius secutus & studia, iampridẽ Domine in contuberniũ adsumpsi: tantóque magis diligere cœpi, quanto hunc propius inspe-

Svetoniũ) Quãta fuerit Trãquillo & Secundo amicitia, cũ alibi interdũ, tũ hic sanè mõstratur: nã in cõtuberniũ assũpto ius trium natorum ab imperatore pe-

xi:huic ius triũ liberorũ neceſſariũ faciũt duæ cauſæ.nã & iudicia amicorum promeretur, & parũ felix matrimoniũ expertus eſt, impetrãdúmque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. Scio Domine quantum beneficium petam: quod peto à te, cuius in omnibus deſiderijs meis pleniſſimam indulgentiam experior. potes autem colligere, quantopere cupiam, quod non rogarem abſens, ſi mediocriter cuperem.

tit,& obtinet. *Probiſſimũ*) Optimis præditum moribus. infamia tamẽ poſtea nõ caruit: quòd apud Sabinã Adriani vxorẽ familiarius ſe geſſerit, quàm reuerentia domus aulicæ poſtularet: quare ſucceſſorẽ meruit in magiſterio epiſtolarũ *Honeſtiſſimum*) Genitũ patre tribuno legionis. *Eruditiſſimũ*) Varia rerũ cognitione inſtructũ, & multa lectione excultũ, quod indicãt eius ſcripta. *Secutus*) Probãs, amplectẽs. *In cõtuberniũ*) In domũ meã. *Ius triũ liberorũ*] Repete quæ ſuprà annotauimus. *Iudicia amicorũ promeretur*) Meretur aſſequi illud, quo amici dignũ iudicãt. nam promereri in laudẽ accipitur. Apuleius. ingẽtẽ ob id laudẽ apud populares ſuos promeritus. Virgilius. nunquã regina negabo Promeritam: Terẽtius in in Adelphis, promeruit dixit. *Parũ felix*) Infœcundum. *Habet*) Poteſt. *Fortunæ malignitas*] Imitatur Martialem qui de eodem ſcribens dixerat. Quod fortuna vetat, Cæſar permitte videri, Natorum genitor credar vt eſſe trium. *Quantum beneficium*) Raro enim concedebat Traianus ius trium natorum, quod ſequens eius epiſtola ſatis indicat, & alibi Secundus: nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quamquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam eligeret indulſit. *Indulgentiam*) Conſenſum, liberalitatem, gratiam.

TRAIANVS PLINIO.

QVàm parcè hęc beneficia tribuam, vtique mi Secũde chariſſime, hæret tibi: cùm etiã in ſenatu adfirmare ſoleam, non exceſſiſſe me numerũ, quem apud ampliſſimum ordinem ſuffecturum mihi profeſſus ſum: tuo tamen deſiderio ſubſcripſi, & vt ſcias dediſſe me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo, ea conditione qua aſſueui, referri in commentarios meos iuſſi.

Q*vàm parcè*) Reſcribit Traianus, dediſſe ſe quod petierat. *Hæc beneficia*) Ius trium natorũ, quod qui conſecutus fuiſſet, multis prærogatiuis muniebatur. *Inhæret tibi*) Memoria tenes. Cæcilius libro primo, ait timere ſe ne animo meo penitus hæreret. antè ad Traianũ, ſcio Domine memoriæ tuæ, quæ eſt benefaciendi tenaciſſima, preces noſtras inhærere. Itẽ: ſed & illud hæret nobis, dixerat Traianus ad Secundum. quo dicendi genere interdũ Marcus Tullius vſus eſt *Numerũ*) Sũmã. nã verbi cauſa, in ſenatu promiſerat ſe cõceſſurũ ius triũ natorũ mille tantũ viris, quẽ numerum nõdũ exceſſerat. *Ampliſſimũ ordinem*) Senatores. ſic enim Marcus Tullius frequẽter appellat, quia ex tribus in vrbe ordinibus maximus erat. *Profeſſus ſum*) Mihi mea ſpõte promiſi. *Suffecturũ*) Subrogaturũ, ſubſtituturũ mortuis, quib. id ius fuerat. nõ autẽ. Suffecturũ mihi, id eſt, poſiturum loco meo, niſi quis interpretetur, ſuffecturum mihi, ſatisfacturũ mihi: nam ſufficere ſatis eſſe ſignificat vulgatis autoritatibus. *Subſcripſi*) Faui, annui, permiſi. Columella: quòd ſi voto fortunæ ſubſcribit, agrum habebimus ſalubri cœlo. Tertullianus. leges ſumptuariæ abie-

runt, quæ centum æra, non amplius, in cœnam subscribi iubebant. *Ea conditione*] Non in perpetuum, sed ad tempus præfinitum, quod Tranquillus testatur Galbam fecisse, quare illud suffecturum, non tam substituturum mortuis, quàm eis, qui præfinito tempore transacto ius trium natorum perdiderant. *Commentarios meos*) Principales, in quibus acta breuiter notabantur. nam consueuerunt imperatores rerum à se gestarum commentarios conficere.

PLINIVS TRAIANO.
De Christianis.

Solenne est mihi Domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cũctationẽ meã regere, vel ignorãtiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio, quid, & quatenus, aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitaui, sit ne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil à robustioribus differant. detur ne pœnitẽtiæ venia: an ei, qui omnino Christianus fuit, desisse non prosit nomen ipsum etiam si flagitijs careat,

Solenne] Dicerẽ hanc epistolã ex albo tollendã, vel saltẽ indiscussam omittẽdã, cũ tota contra Christianos loquatur: sed cũ mecũ reputo, posse eius lectione, & Romanorũ ignorãtiã, qui veram fidem tot suppliciis persequerentur, ostẽdi, & Christianorum aureã cõstantiã: quos Christus aduersus crudelissima quæque tormẽta cõfirmabat: videor mihi operæpreciũ facturus, si quod in illis dãnat, obnoxium potius Secundum ostendero. adde quod huius epistolæ plurimi Christianorum meminere. nam Eusebius in Chronicis: Plinius, inquit, cùm quãdã prouinciã regeret, & in magistratu suo plurimos Christianorum interfecisset, multitudine eorum perterritus quæsiuit à Traiano quid facto opus esset, nuncians ei præter obstinationẽ non sacrificãdi, & antelucanos cœtus ad canẽdũ cuidã Christo Deo, nihil apud eos reperiri. præterea ad cõfœderãdã disciplinã vetari ab iis homicidia, furta, adulteria, latrocinia, & similia. ad quæ commotus Traianus rescripsit: hoc genus quidẽ hominũ inquirendũ nõ esse, oblatũ verò puniri oportere. eadẽ Tertullianus in Apologetico, & Paulus Orosius libro septimo. quare viderint, qui ista ad Plinium seniorẽ retulerũt. *Solẽne*) Cõsuetũ, tãquã sacrum anniuersale, & immobile. solẽne, scribit Põpeius, est quod omnibus annis præstari debet; & solẽnia dicũtur, quæ certis temporibus fiunt. Marcus Tullius ad Atticum. tãtũ igitur nostrum illud solenne seruimus. dixit tamẽ Palladius, solenniter pro affatim. & copiosè. *Eximere*) Legitur &, instruere. *Cognitionibus*] Examinationibus. *De Christianis*] Quos Romani suæ perfidiæ propugnatores oppugnabãt. *Quid*) Quod crimẽ. *Quatenus*] Qua pœna. *Discrimen*) Differenter sint ne puniendi viri à pueris, & pro ætatibus pœna irrogãda. *Quãlibet*) Quãtumuis. *Teneri*] id est, pueri. nam puerilis ætas tenera vocatur. *Nihil à robustioribus differant*] id est, pari pœna puniantur debiles, qua robusti. ita puniri tenellã & quãtũuis infirmam ætatẽ, sicut robustissimã. *Detur pœnitẽtiæ venia*] An si quẽ pœniteat fuisse Christianũ, veniam prioris culpæ mereatur. *Desisse*) Apostatam factũ, redisse ad idololatriã. *Nõ prosit*) Nõ ideo absoluatur. *Nomen ipsum*] An puniantur Christiani, quòd Christiani dicuntur, etsi omni scelere careant. Si nominis odium erat, quis nominis reatus? quæ accusatio vocabulorum, nisi aut barbarum sonat aliquod vox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum: Christianus verò, quantum interpretatio est, ab vnctione deducitur.

an flagitia cohærentia nomini puniantur. Interim in ijs, qui ad me tanquam Christiani deferebantur, hunc sum secutus modum. Interrogaui ipsos an essent Christiani: confitenteis iterum ac tertiò interrogaui, supplicium minatus: perseueranteis duci iussi. Neque enim dubitabam, qualecunque esset quod faterentur, peruicaciam certè & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alij similis amentiæ: quos, quia ciues Romani erant, adnotaui in vrbem remittendos: mox ipso tractu, vt fieri solet, diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine autore, multorum nomina continens, qui negant se esse Christianos, aut fuisse: cùm praeunte me Deos appellarent, & imagini tuæ (quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri) thure, ac vino supplicarent: præterea maledicerent Christo: quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt re vera Christiani. ergo dimittendos putaui. Alij ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt: & mox negauerunt, fuisse quidem, sed desiisse:

An flagitia) An crimina in Christianis puniantur, quæ tãquã Christiani cõmittunt: dum negligunt Deos Romanos, & illis maledicunt. *Confitentes*) Tertullianus. Christianus interrogatus vel vltro cõfitetur, damnatus gratias agit. quid hoc mali est, quòd naturam mali non habet: timorem, pudorem, tergiuersationem, pœnitentiam, deplorationem: quid hoc mali est, cuius reus gaudet, cuius accusatio votum est, & pœna felicitas. & statim: in Christianis illud solum expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, non examinatio criminis. quando si de aliquo noscente cognoscitis, non statim confesso nomine homicidæ, vel sacrilegi, vel incesti, vel publici hostis, vt de nostris elogiis loquar, contenti sitis ad pronunciandum: nisi & consequẽtia exigatis, qualitatem facti, locum, numerum, tempus, conscios socios. *Perseuerantes*) Idem capitulo secundo, Laniari iube sacrilegum (sic enim dicere soletis) si confiteri perseuerauerit. nã odio erat in hominibus innocuis etiam nomen innocuum. *Duci*) Ad supplicium. *Qualecunque*) Etiam si leue delictum. *Peruicaciam*) Immò constantiam & honestissimum propositum. Ergo Secunde si quis verum fateatur, tu pertinaciam, tu obstinationem appellabis? retorquenda sunt in te, quæ Christianis obiicis: tu pertinax, tu obstinatus, qui Deum verum, qui martyres eius non vis intelligere, aut nescis, quinimmò, insectaris, perdis, destruis, nihil tamen proficis. nam maius in dies agmen religioni nostræ accedit, & perdendo reparas. quam debueras lucem tunc agnoscere, & tuis virtutibus hanc omnium maximam addere, sine qua ne vllæ quidem in te fuisse creduntur. sed quandoquidem cum multis pariter falsis de te conclamatum sit, nec tibi nostræ querelæ profuturæ sunt, lectores moneo vt Christum verum Deum colant, huic vni seruiant, & vice versa, priscorum vaniloquos deos irrideant. & illorum pertinaciam non exagitent, sed misereantur. in alia lectione fuit peruicacia. *Similis amentiæ*] Eiusdem superstitionis: at magis religionis, & prudentiæ. nam Septimius inquit, non potes amentiam dicere, qui reuinceris ignorare. *Ciues Romani*) Vt de his imperator vel præfecti prætorio decernerent. *Tractu*) Spatio, mora. aliter tractatu. *Diffundente*) Aperiente, augescente. *Crimine*) Fide Christiana: quam more suo, id est impio, crimen appellat. *Propositus*) Publicatus. *Libellus*) Accusatorius. sic Tranquillus: ne populo quidem præsenti statu dictatoris Cæsaris lęto clausa palámq; dominationẽ

detrectante libellus propositus est. *Sine autore*) Suppresso autoris nomine. *Praeunte*) Præduce. in quibusdam exemplaribus legitur, præsente. lege in panegyrico quid sit in sacris præire. *Deos*) Dæmones. *Appellarent*) Salutarent. *Adferri*) Admisceri. *Imagini tuæ supplicarent*) Non solùm thure & vino imperatoribus supplicasse subiectos, sed hostias etiam cædere solitos testatur Tranquillus in Caio: & Tertullianus in Apologetico: quod qui non fecissent, tanquam sacrilegi, & maiestatis rei conueniebantur. *Nihil quorum*) Prædictorum: vt Deos appellarent, & tuæ imagini sacrificarent, non creduntur posse cogi.

quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, Deorúmque simulacra venerati sunt: iÿ & Christo maledixerunt. Adfirmabant autem, hāc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carménque Christo quasi Deo dicere secum inuicem: séque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursúsque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium: quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis quæ ministræ dicebantur, quid esset veri & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inueni, quàm

Quidam) Nonnulli dixerunt, se fuisse Christianos, sed esse desiisse. *Ante triennium*) Confessi sunt se fuisse Christianos. *Summam*) Compendium, breuiarium. *Culpæ*) At magis innocentiæ. *Erroris*) Quinimmo veritatis. *Stato*) Certo. *Inuicem*) Discreti in choros. *Sacramento*) Iureiurando. sacramentum dicitur, quod iureiurandi sacratione interposita geritur: at sacramentum æs dicitur, quod pœnæ nomine penditur. vide in præcedētibus super verbo sacramento annotata. *Depositum*) Rem fidei tuæ commissam. *Appellati*) Petiti ne scilicet negarent reddere depositum ei qui fidei suæ commisisset, cùm id repeteret: subiiciamus si libet Orosii verba non importunè, quia non multum à Secundi discrepant. in persequendis Christianis Traianus à Nerone tertius, errore deceptus, cùm passim repertos cogi ad sacrificandum idolis, ac detrectantes interfici præcepisset: plurimíque supplicio afficerentur, Plinii Secundi, qui inter cæteros iudices persecutor datus erat, relatu admonitus, eos homines præter confessionem Christi, honestáque conuenticula, nihil contrarium Romanis legibus facere: fiducia sanè innocentis confessionis nemini mortem grauem ac formidolosam videri: rescriptis leuioribus temperauit edictum. *Rursúsque*) Solitos conuenire. *Innoxium*) Sine crimine. super quo cibo plura Tertullianus appositè capitulo trigesimonono de disciplina Christianorum. *Hetærias*) Societates, conuenticula, turbulas, factiones, amicitias, collegia. ἑταῖρος enim socius, & amicus. Isocrates in oratione, quæ inscribitur Nicocles, subditos alloquens, ἑταιρείας inquit, μὴ ποιεῖτε, μήτε συνόδους, ἄνευ τῆς ἐμῆς γνώμης. collegia non facite, neque conuenticula sine mea sententia. nam Romanis legibus cauebatur, ne fierent illicitæ factiones, ne ciuitas in partes scinderetur. sed à Christianis nullo ardore gloriæ & dignitatis flagrantibus nihil tale timendum.

Superstitionem)

superstitionem prauam, & immodicam, ideoque dilata cognitione ad consulendum te decucurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maximè propter periclitantium numerum Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, vtriusque sexus etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim ciuitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio peruagata est: quæ videtur sisti & corrigi posse. Certè satis constat, propè iam desolata templa cœpisse celebrari, & sacra solennia diu intermissa repeti: passimque venire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inueniebatur. ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si fiat pœnitentiæ locus.

Superstitionem) Superuacuam religionē: sed potius verum Dei cultum. minus tamen aspere loquitur Secundus de Christianis, quàm amici eius Tacitus & Tranquillus, quorum ille, vt erat nostræ fidei acerrimus hostis, refert per flagitia inuisos, à vulgo Christianos appellatos, & fidem nostram superstitionem exitiabilem autumat. nec minus atrociter sæuit Tranquillus, superstitionem falsam & veneficam eructans. *Vocantur in periculum*) Rei fiunt capitis. *Ciuitates*) Tertullianus capite de ignorantia. obsessam vociferantur ciuitatem: in agris, in castellis, in insulis ob Christianos omnem sexum, ætatem, conditionem, etiam dignitatem transgredi ad hoc nomen quasi mœrent: nec tamen hoc ipso modo ad æstimationem alicuius latentis boni prouocant animos & alibi, vestra omnia impleuimus, vrbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum: sola vobis relinquimus templa. *Vicos*) Pagos, ex multis villis constitutos. *Agros*) Casulas in agris stantes. Cicero ad Atticum. ex agris & vicis ex omnibus domibus incredibilis concursus fit. *Contagio*) Morbus, qui contactu corripitur. hic tamen non morbus, sed diuina doctrina, & salubris medicina. *Peruagata*) Diffusa. *Sisti*) Comprimi. *Celebrari*) Frequentati. *Solennia*) Annua. *Passimque venire victimarum*) Et inueniri qui pascua publica conducant ad alendas victimas. nam pastus substantiuum, cibum significat. M. Tullius; qui est vnus suauissimus pastus animorum. & in Philippicis, ad præsentem pastum mendicitatis suæ. Plinius in decimo ingenia æquè varia ad pastum maximè. quod autem pastus pecudum publicè locaretur, monstrat Pedianus: vbi interpretatur, mancipes esse publicanorum principes, Romanos homines, qui quæstus sui causa sicut decimas redimunt: sic pastum, aut pecora publica, & exigenda à sociis suo periculo exigunt, & reipublicæ repræsentant. Varro De re rustica. itaque greges ouium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æstiuatum, atque ad publicanum profitentur, ne si inscriptum pecus pauerint, lege censoria committant mulctos, id est, mulctas. Pollux inquit, σφαγῖον esse nomen vectigalis, quod imponebatur super victimis. & Tertullianus appositè, scribit, certè, inquit is, templorum vectigalia quotidie decoquunt. si pro pastúmq; venire victimarū, legatur, passímq; venire victimas: sens' erit manifestior.

TRAIANVS PLINIO.

ACtum, quem debuisti mi Secunde in excutiendis caussis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es.

Actum) laudat ordinem cognoscendi seruatum à Secundo, vetátque inquiri Christianos, sed oblatos puniri iu-

Neque enim in vniuersum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt, si deferantur & arguantur, puniendi sunt. ita tamẽ; vt qui negauerit se Christianum esse, ídq; re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando diis nostris, quamuis suspectus in preteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine autore vero propositi libelli nullo crimine locũ habere debent. nã & pessimi exẽpli, nec nostri seculi est.

bet: libellis verò sine autore nullam fidem præstandam. *Actum*) Actionem. sic Tranquillus in Nerone: rerum actu dixit. & ipse in rescripto ad eundem Plinium jam dixerat: cùm ad pristinum actum reuersus fuerit. & Valerius, actum ipsum prosequemur. & mox, aut futuris actis. nec multo post. cæterùm vt humanæ virtutis actum exequamur vel actũ, id est, rationem & viam: nam qua vehebant, actum dici putat Varro. Actus, inquit Festus, modò significat in comœdiis & tragœdiis certa spatia canticorum, modo inter vicinos quatuor pedum latum, modo in geometria minorẽ partem iugeri, id est, centum viginti pedum, modo motum corporis, vt histrionum, & saltatorum, qui etiam ex hoc ipso saltuosi dicuntur. *Deferantur*) Accusentur. *Arguantur*) Comprobentur esse Christiani. hunc locum iure Q. Septimius Florens reprehendit, & emendat capite secundo: Plinius Secundus cùm prouinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis: ipsa tandem multitudine perturbatus quid de cætero ageret, consuluit Traianum Imper. allegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil se aliud de sacramentis eorum comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canendum Christo, vt deo, & ad confœderandam disciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cætera scelera prohibentes. tunc Traianus rescripsit, hoc genus inquirendum quidem non esse, oblatum verò puniri oportere. O sententiam necessitate confusam: negat inquirendos vt innocentes, mandat puniri vt nocentes. parcit, & sæuit: dissimulat, & animaduertit. quid temetipsum censura circumuenis? si damnas, cur non & inquiris? si non inquiris, cur non & absoluis? & quæ latius ibi consequuntur. prudentius itaque rescripsit Minutio Fundano Adrianus, & Paulo Orosio credimus, vt nemini liceret Christianos sine obiectu criminis ac probatione damnare: quamuis Suida referente (quod tamen opinor factum post hoc rescriptum) Traianus vetuerit, Christianos supplicio affici. hic, inquit, Christianis quietem pœnæ quandam reddidit; quas magistratus diuersas inferebant: vnde Tiberianus primæ Palæstinorum gentis præfectus renunciauit ei, nihil proficere in occidendis illis sua sponte ad supplicium currentibus. tunc Traianus vetuit quempiam Christianorum occidi.

PLINIVS TRAIANO.
De platea Amastrianorum.

Amastrianorum ciuitas Domine & elegãs & ornata; habet inter præcipua opera pulcherrimã, eãdémque longissimam plateam,

Amastrianorũ) Quærit an contegenda sit aqua, quæ per Amastrianorum plateam fluebat. Amastris, secun-

dum Ptolomæum, & Appianum, ac Lucianum, non multum distans à Carambe, Ponti ciuitas est, sed Plinius Paphlagoniæ ascribit, olímque Sesamum dictam refert. Strabo xij. post Parthenium amnem est Amastris, de conditoris nomine appellata, ea posita in peninsula portus habet ex vtraque Isthmi

cuius à latere per spatium omne porrigitur nomine quidem flumen, re verò cloaca fœdissima, quæ sicut turpis & immundissima aspectu, ita pestilens est odore teterrimo. Quibus ex causis non minus salubritatis quàm decoris interest, eam contegi. quod fiet, si permiseris, curantibus nobis ne desit quoque pecunia operi tam magno, quàm necessario.

parte. Amastris vxor fuit Dionysij Heracleæ tyranni, & Oxyarthis filia, fratris Darij eius, qui cum Alexandro bellum gessit, & è trium vrbium incolis, Sesamo, Cytoro, & Cromna vnam confecit ciuitatem. Sesamus Amastris arx dicitur, hinc Stephanus, Amastris ciuitas Paphlagoniæ, quæ prius Cromna, à muliere Perside Amastride, quæ cum Dionysio Siciliæ (vt Strabo, Heracleæ) tyranno concubuit. sed Demosthenes ab Amazone sic appellatam autumat: eius gentile Amastrianus. *Cloaca*) Fossa in quam sordes confluunt, à colluendo dicta, siue à verbo cloacare, quod significat inquinare, autore Festo. Vlpianus De cloacis. cloaca locus est concauus, per quem colluuies quædam fluat. cloacæ appellatione, & tubus & fistulæ continentur.

TRAIANVS PLINIO.

RAtionis est mi Secunde carissime, contegi aquam istá, quæ per ciuitatem Amastrianorú fluit, si detecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit curaturum te secundum diligentiam tuam certum habeo.

R*ationis*) Permittit cófornicari cloacam. *Rationis est*) Exigit ratio: vt, malorum est: id est, ad malos pertinet. hic modus dicendi apud iurisconsultos frequens reperitur, Martianus de hæredibus instituendis: quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata: rationis est, pariter de bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consciuerint. Vlpianus, titulo Quando dies legatorum, quæstionis est. sic Papinianus De collatione dotis, & idem Vlpianus De fideicommissariis libertatibus. Paulus De aqua pluuia arcenda, dixit, consuetudinis est. & De verborum obligationibus, dubitationis est. Modestinus De donationibus. summæ æquitatis est. demum Tacitus lib. decimoseptimo. nam suadere principi quod oporteat, multi laboris est. Plinius libro secúdo imperari naturæ, audacis est credere, nec minus hebetis beneficiis abrogare vires. item libro septimo. Fortitudo in quo maximè extiterit immensæ quæstionis est. Marcus Tullius De finibus tertio. sic enim censent opportunitatis esse. & de natura Deorum, est & philosophi & pontificis & Cottæ.

PLINIVS TRAIANO.

Votorum nuncupatio, & solutio pro Imperatore & Rep.

Ota Domine prioru annoru nuncupata, alacres latiq; persoluimus: nouáque rursus curante commilitonum, & prouincialium pietate suscepimus: precati Deos, vt te, rémque publicam florentem & incolumem, ea benignitate seruarent, quam super magnas, plurimásque virtutes pracipua sanctitate consequi Deorum honore meruisti.

Ota) Monet magno omniū consensu vota pro Traiano suscepta persoluta, & noua pro eius salute nuncupata: nam autore Caio De verborum significationibus, post Calendas Ianuarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur. & Tacitus libro decimosexto: principio anni senatores pro imperatore solennes iusiurandum sumere, & nuncupationes votorum facere memorat. Tertullianus, Nos enim pro salute imperatorū Deum vocamus æternum, Deum verum, & Deum viuum, quē & ipsi imperatores proprium sibi præter cæteros malunt. imperatoribus precamur vitam prolixam, imperium securū, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum. *Nuncupata)* Nuncupare, vt inquit Varro, nominare significat, quod multis exemplis confirmatur, & de votis propriè dicitur: quando alicui diuorum vota pollicemur, & destinamus. Apuleius, cui vota nuncupabo? Secundus in Panegyrico, nuncupare vota pro æternitate imperii, & pro salute ciuium, immo pro salute principum, & propter illos pro æternitate imperii solebamus. nuncupare igitur est palàm nominare. nam Pontifices maximi, consules, prætores, censores vota publica suscipiebant, quæ præsente populo referebantur in tabulis. vnde Augustus conscriptis paratísque iam tabulis negauit suscepturum, quæ non esset soluturus. sibi enim mox futurum exitum præsagiebat. Tranquillus autor, pro Tiberii nepotibus vota suscepta ineunte anno, cùm putabant deorum aures magis patere. quod asserit in Fastis Ouidius. Templa patent auresque deum, nec lingua caducas Concipit vlla preces, dictáque pondus habent. etiam nuncupare transfertur ad alia. Apuleius decimo iam dudum felici ministerio nuncupatum destinatúmque. sed de hoc alibi.

TRAIANVS PLINIO.

SOluisse vota Diis immortalibus te præeunte pro mea incolumitate commilitones cū prouincialibus lætissimo consensu, in futurúmque nuncupasse: libenter mi Secunde carissime cognoui literis tuis.

Oluisse) Significat, sibi iucundam fuisse pro se votorum nūcupationem & solutionem.

PLINIVS TRAIANO.
Ob diem Imperii.

Iem, in quem tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebrauimus, commendantes dijs imperij tui autoribus & vota publica, & gaudia.

Iem) Nuntiat, diem quo susceperat imperiũ Traianus, religiosissimè fuisse celebratum.

TRAIANVS PLINIO.

Iem imperij mei debita lętitia & religione à commilitonibus, & prouincialibus pręeunte te celebratum, libenter mi Secunde carissime cognoui literis tuis.

Iem) Gratum sibi fuisse scribit, quòd dies imperii sui à Secundo & commilitonibus fuisset celebratus.

PLINIVS TRAIANO.
Ius Quiritium Latinis suis petit.

Aleriu Domine Paulinus, excepto vno, ius Latinorum suorum mihi reliquit: ex quibus rogo tribus interim ius Quiritiũ des. vereor enim ne sit immodicum pro omnibus pariter inuocare indulgentiam tuam, qua debeo tanto modestius vti, quanto pleniorem experior. sunt autem pro quibus peto, C. Valerius AEstiaus, C. Valerius Dionysius. C. Valerius Aper.

Alerius) Petit ius Quiritiũ pro tribus libertis. *Ius libertorum suorum mihi reliquit.* Vt haberem idem iuris in eos, quod patronus in libertos. licebat iure xii. tabularum liberto patronum suũ testamento præterire, postea ex edicto prætoris dimidia bonorũ siue testati siue intestati liberti patrono relinquebant, etiã relicto filio suo adoptiuo. lex Papia deinde iura patronorum auxit, sed Imperator Iustinianus, à quo hæc sumpsimus, constituit vt tertiam bonorum liberti partem in casibus ibidem contentis patroni consequantur. adhæc Vlpianus de liberis agnoscendis, respondet, quòd liberti tenentur alere patronos, & nonnunquam patronorum filios, pro modo facultatum. lege pluta. ff xxxvii. de iure patronat' & xxxviii. De operis libertinorum & De bonis libertorũ. nec me præterit, etiam legi, ius Latinorum, sicut in inscriptione, Latinis suis, tanquam si liberti Valerii Paulini essent minorem libertatem consecuti, & Latini ex lege Iunia Norbana facti essent, & id ius quod habebat Paulinus in libertos suos, moriẽs

reliquerit Plinio: nam lege Papia adaucta fuere iura patronorum, qui locupletiores libertos habebant. *Excepto vno)* Quem; liberauit à iure patronatus. *Ius Quiritium)* Romanam ciuitatem, perinde ac si Quirites essent. nam manumissi modò maiorem & iustam libertatem consequebantur, & fiebant ciues Romani: modò minorem, & Latini ex lege Iunia Norbana fiebant: modò inferiorem, & fiebant ex lege Ælia Sentia dedititiorum numero. credo post hanc Secundi epistolam secutum Traiani edictum, quo libertos etiam inuito & ignorante patrono ad ciuitatem Romanam venire permisit. sed sicut viuum ciuem Romanum fecit, sic mortuú Latinum, id est, vt hæredem patronum haberet. an intelligamus patronum fuisse conditionis peregrinæ, & idem iuris libertos consecutos, quibus postea omnibus sublatis Iustinianus cunctos libertos ciuitate Romana donauit. *Quiritium)* Siue à Curibus Sabinorum oppido Quirites, siue quod Quires Sabini cuspides vocant, à quibus Romulus Quirinus quòd hastam ferret. in singulari etiam numero quiritem dicimus, cuius nominatiuus quiris, secundum Sergium, sed quirites Petronius putat. Quiritare verò iubilare dicitur, ab his qui fidem Quiritium inuocant, autor Varro. *Omnibus libertis)* In quos Paulinus mihi patronatus ius reliquit.

TRAIANVS PLINIO.

CVm honestissime iis, qui apud fidem tuam à Valerio Paulino depositi sunt, consultum velis maturè per me, iis interim, quibus nunc petisti, vt scias dedisse me ius Quiritium, referri in commentarios meos iussi: idem facturus in cæteris, pro quibus petieris.

C*Vm)* Traianus concedit rogata, & pro reliquis idem promittit. *Depositi)* Commendati. *Consultum]* Donari ciuitate Romana. *Mature)* Velociter. *Iussi referri in commentarios meos)* Iussi registrari, quòd illos ciuitate Romana donauerim.

PLINIVS TRAIANO.

Ciuitatem Romanam petit filiæ centurionis.

ROgatus Domine à P. Accio Aquila, centurione cohortis sextæ equestris, vt mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro statu filiæ suæ implorat: durum putaui negare, cùm scirem quantam soleres militum precibus patientiam humanitatémque præstare.

R*Ogatus)* Mittit libellum Aquilæ centurionis, quo rogabat filiam suam donari ciuitate. *Militum precibus)* Quos quamuis sub disciplina contineret, tamen multis præmiis & honoribus donauit: nam diuum Neruam parentem secutus, plenissimam testandi indulgentiam in milites contulit, quod ab Vlpiano de militari testamento prænotatum Iustinianus refert, & Iuuenalis vltima satyra monstrat, quanta commoda militibus fuerint sub Traiano.

TRAIANUS PLINIO.

Libellum P. Accij Aquilæ centurionis cohortis sextæ equestris, quem mihi misisti, legi: cuius precibus motus dedi filiæ eius ciuitatem Romanam. libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

Libellum) Filiæ Aquilæ ciuitatē Romanam indulget. *Libellum rescripti*) Cuius causa hæc rescripsi.

PLINIUS TRAIANO.

De exactione pecuniarum.

Quid habere iuris velis & Bithynas & Ponticas ciuitates in exigendis pecuniis, quæ illis vel ex locationib⁹ vel ex vēditionibus, aliisue causis debeātur, rogo Domine rescribas. Ego inueni, à plerisq. proconsulibus concessam eis protopraxian, eamque pro lege valuisse. existimo tamen tua prouidentia constituendum aliquid, & sanciendum, per quod vtilitatibus eorum in perpetuum consulatur. nam quæ sunt ab aliis instituta, sint licèt sapienter indulta, breuia tamen & infirma sunt, nisi illis tua contingat autoritas.

Quid) Consulit Traianum an ciuitatibus Bithyniæ & Ponti permittat potiora iura in debitis exigendis *Locationibus*) Locorum publicorum. *Plerisque proconsulibus*) Imperatoribus. *Protopraxian*) Primam actionem, vt ante alios ius haberent exigendi pecunias à debitoribus. nam Paulus De priuilegiis creditorum Respub. inquit, creditrix omnibus chirographariis creditoribus præfertur. quamuis Martianus ad municipales scribat, simile priuilegium fisco nulla ciuitas habet in bonis debitoris, nisi nominatim id à principe datum sit. πρωτοπραξίαν Suidas interpretatur primam repetitionem, primam exactionem. *Pro lege*) Loco legis, vt de consuetudine prædiximus. *Breuia*) Obscura.

TRAIANUS PLINIO.

Quo iure vti debeant Bithynæ vel Ponticæ ciuitates in iis pecuniis, quæ ex quaque causa reipublicæ debebuntur, ex lege cuiusque animaduer-

Quo) Rescribis sequēdas leges vniuscuiusque ciuitātis. *Id*) Priuilegium, vt cæteris præponatur. *Iniuriam priuatorum*) Ne

injuriam facerem priuatis creditoribus, dum eos posteriores facio rebus publicis in exigendis debitis.

tendum est. nam si habent priuilegium, quo cæteris creditoribus anteponantur, custodiendum est: si verò non habent, in iniuriam priuatorum id dari à me non oportebit.

PLINIVS TRAIANO.

De Iulio Pisone.

Ecdicus Domine Amisenorum ciuitatis petebat apud me à Iulio Pisone denariorum circiter xl. millia donata ei publicè ante xx. annos, & Bule, & ecclesia consentiente: nitebatúrque mandatis tuis, quibus eiusmodi donationes vetantur. Piso contrà, plurima se in Remp. contulisse, ac propè totas facultates erogasse dicebat. addebat etiam temporis spatium, postulabátque, ne id quod pro multis & olim accepisset, cum euersione reliquæ dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integrã cognitionẽ differẽdã existimaui, vt te Domine consulerem, quid sequendum putares.

Ecdicus) Repetebat fisci aduocatus Amisenorum à Iulio Pisone certam pecuniã ei donatam à rep. ante xx. annos, nixus Traiani mãdatis, quibus prohibebat fieri de publico erogationes. Piso contradicebat. Secundus rem integram Traiano decernendã mittit. *Ecdicus*) id est defensor & vindex reip. qui hodie dicitur fisci aduocatus. de quo M. Cicero lib. xiij. ad Thermum pro pre. in epistolis ad Lentulum. Sed malo ecdicos, & statim iubeas ecdicos Romam mittere. & iam dixerat vt ecdici Milesii Romam mitterentur. quanquam in codicibus impressis passim legatur, vbi codices. libenter enim Secundus vtitur Græcis vocabulis, vtpote Bithyniæ consuetis quædam exemplaria habent, medicus. *Bule & ecclesia*) Senatu & concione populi βουλὴ enim senatus & ἐκκλησία concio. *Contra*) Procuratoris dicta allegabat. *Rempub.*) Amisenorum Hermogenianus: decurionibus, inquit, facultatibus lapsis alimenta decerni permissum est, maximè si ob munificentiam in patriam patrimonium exhauserint. *Erogasse*) Impendisse, distribuisse. Paulus De legatis. nihil ex testamento videtur capere, qui tantum erogat quantum accipit. apud Apuleium erogare pro valde rogare, piis, inquit, precibus erogatus: sed exrogare est ex lege vetere aliquid eximere per nouam legem, tradente Festo. *Spatium*) Viginti annorum. *Pro multis*) A multis, à senatu & populo. Apuleius libro quinto, pro pedibus abrepto idest à pedibus. & ix. pro limine liberato, id est, à limine.

TRAIANVS PLINIO.

SIcut largitiones ex publico fieri mandata prohibent: ita ne multorum securitas subruatur, factas ante aliquantum

Sicut) Donationes ex publico factas ante exiguum temporis spatium, retractari non oportere admonet.

tum temporis retractari, atque in irritum vindicari non oportet. Quicquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cuiusque loci, quàm pecuniæ publicæ consultum volo.

PLINIVS TRAIANO.

De adiectione Buleutarum.

LEx) Traianum consulit an qui senatores fiunt, debeant certum quid inferre pro introitu. *Bulen*] Senatum: sportulas solere nouos decuriones cæteris distribuere. Papinianus titulo De decurionibus innuit: minores scribit vigintiquinque annorum decuriones facti, sportulas decurionum accipiunt. *Aliud alijs*) Non eandem summam omnibus, sed minorem huic, maiorem illi. *Inferre*) Dare, dilargiri. *Buleutæ*] Senatores.

LEx Pompeia Domine qua Bithyni & Pontici vtuntur, eos qui in Bulen à censoribus leguntur, dare pecuniam non iubet, sed ij quos indulgentia tua quibusdam ciuitatibus super legitimum numerum adijcere permisit, & singula millia denariorum & bina intulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul, eos etiam qui à censoribus legerentur, duntaxat in paucissimis ciuitatibus aliud alijs iussit inferre. Superest ergo vt ipse dispicias, an in omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. nam quod in perpetuum mansurum est, à te constitui decet, cuius factis dictisque debetur æternitas.

TRAIANVS PLINIO.

HOnorarium] Seruandam præcipit vniuscuiusque loci consuetudinem. *Honorarium decurionatus*] Quod datur honoris causa dum fiunt decuriones: Paulus de muneribus. æstimationem honoris aut muneris in pecunia pro administratione offerentes audiendi

HOnorarium decurionatus omnes, qui in quaque ciuitate Bithyniæ decuriones fiũt, inferre debeant nec ne, in vniuersum à me non potest statui. Id ergo, quod semper tutissimum est, sequendam cuiusq; ciuitatis legẽ puto: scilicet aduersus eos, q̃ inuiti fiũt decuriones, existimo id acturos, vt erogatio cęteris pręferatur.

mmmm. j.

non sunt. Qui pro honore pecuniam promisit, si soluere eam cœpit, totam præstare operis inchoati exemplo coactus est. decurionatus autem secundũ Callistratum, municipalis honor appellatur, siue cum sumptu, siue sine erogatione contigerit: vulgò etiam nunc, inquit, honorarium dicimus id munus, quod honoris causa erogatur: sed honorarium ius, prætoris ius est, hinc honorarios tutores à prætore datos vocat Vlpianus. *Asturos*) Bithynos & Ponticos. *Vt erogatio cæteris præferatur*) Vt minus grauentur in pecuniarum illatione, quàm cæteri decuriones spontanei.

PLINIVS TRAIANO.

De adiectione ciuium.

LEge Domine Pompeia permissum Bithynicis ciuitatibus, adscribere sibi quos vellẽt ciues, dum ciuitatis non sint alienæ, sed suarũ quisque ciuitatum, quæ sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de causis è senatu à censoribus eiiciantur, inter quas nihil de ciue alieno cauetur. inde me quidam ex censoribus consulendum putauerunt, an eiicere deberent eũ qui esset alterius ciuitatis. Ego, quia lex sicut adscribi ciuem alienũ vetabat, ita eiici è senatu ob hanc causam non iubebat: præterea quia aliquibus affirmabatur mihi, in omni ciuitate plurimos esse bulentas ex aliis ciuitatibus, futurúmque vt multi homines, multæque ciuitates concuterentur ea parte legis, quæ iampridẽ consensu quodam exoleuisset: necessarium existimaui consulere te, quid seruandum putares. Capita legis his literis subieci.

LEge) Quærit an decuriones aliarum ciuitatum debeant eiici lege Pompeia, quæ vetabat alienum ciuem adscribi senatui alterius ciuitatis. *Adscribere*) In senatum legere. *Quisque*) Adscribatur in sua ciuitate in qua natus est. *Cẽsoribus*) A censoribus, qui etiam in oppidis creabantur, vt testantur iurisconsulti, de quorum officio libro IX. multa protulimus. *Eum*) Decurionem. *Bulentas*) Senatores. *Ciuium*) enim qui reipub. consulunt. *Concuterentur*) Perturbarentur. *Ea parte*) Eo capite, quo vetabat alienum ciuem ascribi in alterius ciuitatis senatum. *Consensu*) Modestinus: omne ius aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmauit consuetudo. *Exoleuisset*) Desueuisset. *Capita legis*) Plura enim capita continebat lex Pompeia.

TRAIANVS PLINIO.

MEritò hæsisti Secunde charissime, quid à te respondi oporteret censoribus consulentibus, an legerent in senatum aliarum ciuitatum, eiusdem ta-

MEritò) Permittit esse in senatu, qui iam adlecti fuerant, vetat in futurum alienum aliquem adscribi. *Mone-*

men prouinciæ ciues. nam & legis autoritas, & longa consuetudo vsurpata contra legem, in diuersum mouere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit, vt ex præterito nihil nouaremus: sed manerét, quamuis cõtra legem adsciti quarumcunque ciuitatum ciues: in futurum autem lex Pompeia obseruaretur, cuius vim si retrò quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

remus) Legimus etiam in eundem sensum, nouaremus.

PLINIVS TRAIANO.

De diuisione sportularum.

QVi virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binósq; denarios vel singulos dare: quod an celebrandum, & quatenus putes, rogo scribas. ipse enim sicut arbitror, non imprudenter, præsertim ex solennibus causis, concedendum iussi inuitationi: ita vereor ne ij qui mille homines, interdum etiam plureis vocant, modum excedere, & in speciem diamœries incidere videantur.

QVi) Dubitat ex inuitatione multorum ad solennia officia, inter Bithynos factionem & discordiam orituram. *Virilem togam*) Quam sumere consueuerant ad septimum decimum ætatis annum. *Bulen*) Senatum. *Vocare*) Inuitare. *Dare*) Distribuere vnicuique. *Celebrandum*) Vlla celebritate & pompa agendum. celebrare est solenniter peragere. & celebrata pro solennia & iusta, posuit Mart. ix. Inscripsit tumulo septem celebrata virorum Se fecisse Cloe. *Et quatenus*) Etsi celebrandum sit, modum rescribas. *Solennibus causis*) Quales sunt prædictæ. *Et in speciem*) Eandem locutionem lib. j. ad Saturninum vsurpauit, ne quam, inquiens, in speciem ambitionis inciderem: hîc verò in speciem, & reliqua. *Diamœries*) Diuisionis, factionis: nisi fallor, inquit Tertullianus, prohibendarum factionum causa de prouidentia constat modestia publica. quæ illicitas factiones timet, ne ciuitas in partes scindatur. vnde Augustus, Tranquillo autore, plurimas factiones titulo collegij noui ad nonnullius facinoris societatem coeuntes sustulit. nõ video cur quidam, vir alioqui doct⁹, q in Pãdectas annotationes cõscripsit, pro diamœries scribẽdũ putet, malá.

TRAIANVS PLINIO.

Meritò vereris ne in speciẽ diamœries incidat inuitatio, quę & in numero modum excedit, & quasi per corpora non viritim singulos ex notitia ad solennes sportulas contrahit. sed ego ideo prudẽtiam tuam elegi, vt formandis istius prouinciæ moribus ipse moderareris, & ea constituas, quæ ad perpetuam eius prouinciæ quietem essent profutura.

Meritò] Relinquit prudentię Secundi ordinandum quod ad perpetuam Bithyniæ tranquillitatem faciat. *Corpora*] Factiones, sectiones, collegia. Ouidius libro j. Metã. tamen illud ab vno Corpore, & ex vna pendebat origine bellum. corpore igitur pro factione & hominum congregatione. Martianus De collegiis illicitis & corporibus. mandatis principalibus pręcipitur pręsidibus prouinciarum, ne patiantur esse collegia, sodalitia. in summa autem nisi ex senatusconsulti autoritate, vel Cæsaris, collegiũ vel quodcunq; tale corpus coierit, contra leges erit. & Callistratus De iure immunitatis: quibusdam, inquit, collegiis vel corporibus, vt est fabrorum corpus. Vlpianus etiã cùm tria corporum genera facit, tertium, inquit, est quod ex distantibus constat, vt corpora plura vni nomini subiecta, velut populus, legio, grex. & corpus imperij, pro illa orbis parte, quæ subiacet imperio Romano, Tacitus posuit, si immensum imperij corpus. in physica vocat Apollodorus quod secetur in tria, in longitudinem, latitudinem, altitudinẽ. *Sportulas*] Largitiones, distributiones. *Prudentiã tuam elegi*] Hinc apparet, missum Secundũ ad Bithyniæ Pontiq; statum ordinandum, moresque reformandos. quare Traianus præscripserat, meminisse Plinium, idcirco in Bithyniam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuissent. sic legimus apud Tranquillum. Galbam proconsulem obtinuisse biennio Africam extra sortem electum ad ordinandam prouinciam, & intestina dissensione, & barbarorum tumultu inquietam. *Moderareris*) Modum imponeres.

PLINIVS TRAIANO.

De Iselasticis.

Athleta Domine ea q̃ pro Iselasticis certaminibus constituisti, deberi sibi putãt statim ex eo die quo sunt coronati. nihil. n. referre, quando sint patriã inuecti: sed quando certamine vicerint, ex quo inuehi possint. ego

Athleta) Victores in certaminibus Iselasticis à Traiano factis petebant præmia, & quia de tempore controuersia nascebatur, rogat imperatorem quid facere debeat. *Athleta*] Certatores ἀπὸ τοῦ ἄθλου, quod est certo Ea) Pręmia. *Iselasticis certaminibus*] Dicta Iselastica, quòd victores cum magna pompa coronati introducebantur quisq; in suam patriam ἀπὸ τοῦ εἰσελαύνω .i. induco: inuehor: cuius futurum εἰσελάσω: nam solebant athletæ victores equis albis ingredi suã ciuitatem disiecta muri parte, secundum Plutarchum, quod significabat, non magnopere ciuitati illi opus esse muro, habenti viros qui pugnare possent & vincere. hanc consuetudinem Tranquillus in Nerone commemorat. *Coronati*) Declarati victores, & ideo corona donati. *Nei-*

hil enim referre] Non respiciendum tempus quo quisq; in patriam suam inuehitur, sed quando victor sit pronunciatus: hoc faciebant, quia è certatoribus multi procul aberant à patria sua, ad quam non poterant peruenire, nisi post multum temporis, & per hoc obsonia, quæ menstrua dabantur, interdum perdebāt.

contrà scribo Iselasticorum nomine. itaq; eorum vehementer addubitem, an sit potius id tempus, quo εἰσήλασαν intuendum. Iidem obsonia petunt pro eo agone, qui à te Iselasticus factus est, quamuis vicerint antequam fieret. Aiunt enim, congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus, quæ esse Iselastica postquam vicerunt, desierunt: ita pro ijs dari, quæ esse cœperunt. Hîc quoque non mediocriter hæreo, ne cuiusquam retrò habeatur ratio: dandúmque quod tunc cùm vincerent, non debebatur. rogo ergo vt dubitationem meam regere, id est, beneficia tua interpretari ipse digneris.

Contra] Athletarum desiderata. *Iselasticorum nomine*] Verbis eorum, qui præsunt certaminibus Iselasticis. *Eorum tempus*] Ali qua exemplaria habēt: Ita tamen vt vehementer. & reliqua. εἰσήλασαν id est, inuecti sunt. *Obsonia*] Quæ antiqui dixerunt manduca. obsonare, est opipare cœnare. Apuleius. siquid obsonare cupis. & obsonator, popinarum magister. de quo Martialis: Dic quo tus es? quāti cupias cœnare? nec vnum Addideris verbum, cœna parata tibi est. obsonitare conuiuari dicitur Pompeio tradente. *Agone*] Certamine. *Aiunt enim*) Antequam à Traiano fierent & celebrarentur certamina Iselastica, aliud genus certaminis depugnabāt athletæ, quod pariter fecerunt postquam Iselastica finita fuerunt. argumentabantur igitur deberi sibi Iselasticorum præmia, quæ quidem aliis maiora erant, ex eo tempore quo primū constituta fuerū:, nec modò cùm fierent: sicut cùm esse Iselastica desierunt, non dabantur obsonia: nam respiciebant diem constitutionis & finem verbi causa. Traianus constituit Iselastica Calendis Maiis, & mandat illa inchoata à Calendis Iuniis terminari in Calend Augusti: qui cœperant pugnare à Calendis Maiis, & certauerāt vsq; in Calēdas Iunias, petebāt pręmia Iselasticorū, tāquam instituta à Traiano. *Ne*) An. *Cuiusquam*) Athletarum. *Retrò*] In pręterito antequā fierēt Iselastica *Ratio*] Respect⁹. *Beneficia tua*] Pręmia ꝑ Iselastico agone.

TRAIANVS PLINIO.

ISelasticum tunc primū mihi videtur incipere deberi: cùm quis in ciuitatem suā ipse εἰσήλασεν. obsonia eorū certaminum, quæ Iselastica esse placuit mihi, si antè Iselastica non fuerunt, retrò non debentur. nec proficere pro desiderio athletarum potest, tam eorum quæ postea Iselastica lege constitui: quàm quæ, cùm vincerent, esse desierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilominus quæ antè perceperant, non reuocantur.

Iselasticum] Vult intelligi esse Iselastica cùm primùm quisq; in suam ciuitatem inuehitur. obsonia negat danda antequam illa fierent. *Iselasticum*) Certamen: sequitur verbi interpretationem. εἰσήλασεν] Ingressus est. *Ante Iselastica*) Antequam fierent Iselastica *Non fuerunt*] Constituta à me illa præmia. *Retrò*] Antequā fierent. *Proficere*] Procedere. *Tā eorū*]

Obsoniorum. *Cùm vincerent, esse desierunt*) Quam eorum obsoniorum, quæ cùm vincerent iam desierant esse, exacto tempore illis certaminibus constituto. *Reuocantur*) Renouantur, sed manent in eo statu in quo fuerant dum vincerent.

PLINIVS TRAIANO.

De diplomatibus.

VSque in hoc tempus Domine, neq; cuiquam diplomata commodaui, neq; in rem vllam nisi tuam misi, quam perpetuam seruationem meam quædam necessitas rupit. Vxori enim meæ audita morte aui, volenti ad amitam suã excurrere, vsum eorum negare durum putaui, cùm talis officij gratia in celeritate consisteret, scirémq; te rationem itineris probaturum, cuius causa erat pietas. Hæc scripsi, quia mihi parum gratus tibi fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc vnum, quod me debere sciebam indulgentiæ tuæ: quod fiducia eius, quasi consulto te, non dubitaui facere, quæ si consuluissem, serò fecissem.

VSque) Excusat se quòd vxorem suam vrgente itineris celeritate diplomate adiuuerit. *Diplomata*) Literas liberi itineris & immunis. de quibus paulo antè. *Tuam*) Ad te pertinentem, vt in tabellarium regis Sauromatæ. *Vxori meæ*) Calphurniæ. *Aui*) Fabati. *Amitam*) Hispullam. de vtrisque libro quinto, ad Pontium: eram cum prosocero meo, eram cum amita vxoris. *Durum*) Inhumanum. *Pietas*) Amor in maiores. *Dissimulassem*) Silentio præteriissem. *Serò*) Importunè, dum expecto tuam sententiam.

TRAIANVS PLINIO.

MEritò habuisti Secunde charissime fiduciam animi mei: nec dubitandum fuisset, si expectasses donec me consuleres an iter vxoris tuæ diplomatibus, quæ officio tuo dedi, adiuuandum esset, vsum eorum intentioni non profuisse: cùm apud amitam suam vxor tua deberet etiã celeritate gratiam aduentus sui augere.

MEritò) Rescribit Traianus, benefecisse Secundum pro diplomate concesso Calphurniæ vxori. *Adiuuandum esset, vsum eorum intentioni non profuisse*) Non profuturum esse intentioni vxoris tuæ, quam habebat vt illuc excurreret: legitur etiam, adiuuandum putarem: serum futurum.

FINIS.

PANEGYRICVS TRAIANO AVGVSTO DICTVS:

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ CATANÆI Commentariis.

Quibus adiungere visum est & alios veterum Panegyricos.

¶. i.

EMINENTISSIMO PRINCIPI IOANNI IACOBO TRIVLTIO, MILITIÆ GALLICÆ MODERATORI, Ætatísque nostræ Imperatori clarissimo,

Ioannes Maria Catanaus S.

IMPROVIDVM arbitrarer diuini Panegyrici cōmentarios sine præfatione publicare, etiam si nemo satis dignus occurreret, cui nostras qualescunque vigilias dedicaremus. verū cùm primùm eas aggressi sumus, Ill. Princeps, tu statim, hoc munusculo, quamuis maiori dignus, dignissimus iudicatus es. Maximè autem nos ad hoc consilium impulit, quòd videbamus multa quæ in te eminent & excellunt, conuenire cum illustribus Traiani gestis. nam vt is incunabula, & rudimenta sua per stipendia exercuit, tu pariter iuuentutem non ocio & deliciis, sed asperis militiæ laboribus, vincendo transegisti. dura Vlpius tempora prudenter sustinuit, nec tu minus fortiter malorum turbines ferendo superasti. dissimilibus inuisa Traiani virtus, & Triultio meo periculo fuit. prius ille Tribunus optimus, antequam fieret optimus imperator. tu præfectus equitum fortissimus, antequam dux exercitus præstantissimus. Ille arduis in rebus ad imperium assumptus: tu

fessis oportunè subuenisti. meruit triumphum tantus Cæsar, dum populo Romano imperium prorogat, tu dum iterum patriam recipis. Expectatus in vrbem venerat ille: te reducem paruuli noscere, ostentare iuuenes, mirari senes. corruptam castrorum disciplinam emendauerat Vlpius: tu lapsam extinctámque reduxisti, & post longam desuetudinem in melius reformasti. Inde te agmina ducente hospitum nullus iniurias militum sensit: inde (quod est pulcherrimum victoriæ genus) solo terrore sæpius hostem domuisti. Qua vigilantia, quo labore, quanta alacritate: quot denique periculis bella ex bellis confecisti? cùm robur corporis ingens par animi fortitudo comitaretur? & tamē bellicis artibus innutritus, pacem amas. non times bella, nec prouocas. quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. In deditis quanta clemētia tua? quanta humanitas? edoctus experimento summi ducis esse, in pugna strenuè resistere, & ferrum contra armatos impigre stringere, inermes & deuictos pro ciuibus habere. Possem hîc pluribus immorari, si vellem recensere quot hostes clarissimos mitius tractaueris, quot simultates reipub. causa deposueris. Non noua dignitas vlla, non innumeri honores, & maximi. non quod pro inuictissimo potentissimóque Rege nostro tāti exercitus summus Imperator fueris, aliquid ex moribus tuis immutarunt. nihil enim in illos fortunæ licuit, immò tanto humanior, quo felicior: & quia felicitatem tuam rectè noueras, eam optimè ferre didiceras. Liberum est omnibus te alloqui, finémque sermonis suus cuique pudor, non tua superbia facit. Quàm diligens in omnes, & constans amicitia: cúmque tibi larga demerendi ciues materia suppetat, quamlibet occasio-

nem venaris, vt in dies plures concilies: cûmque multa donaueris, longè tamen plura tibi superſunt. nam quod benignitate tua effundis, id diligentia reparas. ſcis enim illam eſſe veram munificentiam, quæ dignis condigna diſtribuit. non quæ, quod huic donat, auferat illi. Tu verò cùm ſis alieni abſtinens, pari laude voluptatibus tuis moderaris, neque ſuperfluo cœnarum luxui indulges. non enim diſtentus crapula indigna principe loqueris, ſed ciborum modeſtiam honeſti ſermones condiunt: ſequuntur remiſſiones feriæ tua conuiuia, nō hiſtriones & ſcurræ: & quanquam rebus arduis implicitus, am̃as ſtudia. nec ferè vllum intermittis diem, quo vel Cæſaris geſta, vel alterius maximi ducis nō relegas: vt teipſum in illo ſpeculeris, conſilia cum tuis conferas. Denique domum tuam ita inſtituis, vt quandoque beneuiuendi poſteris exemplum datura ſit; nihílque in laribus tuis non laudabile conſpiciatur: imprimis Illuſtriſſ. vxor tua Beatrix moderationis, caſtitatis, ſanctitatis norma, quàm cultu modeſta, quàm parca comitatu, quàm ciuilis inceſſu! diceres Romanarum veterum principem aliquam. Verùm cur præfationis formam excedimus? nā ſi vellemus clariora ſectari, in panegyricum alium panegyricum contexeremus. Nos verò præter admirandas in te virtutes, priuatum beneficium ad hoc conſilium compulit. Cùm enim domus noſtra Catanæa diuulſa inuicem, alii alia ſectarentur, & vetus inter gentiles ſimultas (nolo dicere diſcordiam) pridem inualuiſſet: tandem diuino numine concordiam reſpiceret, ídque impetrandum eſſet à ſenatu, ſed iam propter nonnullorum occultum bellum deſperaretur: tu cum prudentiſſimo Præſide, vos inquam, huius vrbis

duo clarissima lumina, dissidentes concordastis, & priuilegiis honestissimis familiam nostram coniunxistis. argumentum firmissimum neutrum alicui factioni studere, sed orbe quodam socialitatis omnes pariter fouere. Num igitur tibi meritissimo dicare debuimus Traiano inuictissimo dictam orationem, omnium eius generis præstantissimam? à Secundo publicatam eo consilio, vt imperatori optimo virtutes suæ veris laudibus commendarentur. deinde vt futuri principes non quasi à magistro, sed tamen sub exemplo præmonerentur, qua potissimùm via possent ad eandem gloriam niti. In ea tanta vis eloquentiæ fuit: vt illum ipsum Traianum eodem virtutis tenore ad extremum vitæ finem perduxerit, humanum, liberalem, iustum conseruauerit, felicissimum eius imperium præstiterit: quam Sidonius incomparabili principi comparabilem, id est, admirandam acutissimè iudicauit: certè vnicum futuris principibus regendi exemplar. vt credibile sit, qui insecuti sunt imperatorum optimos præstitisse. Nam si censent Isocratis ad Philippum orationem plurimum Alexandro profuisse ad suscipiendam aduersus Barbaros expeditionem, quantum putamus hanc posteris contulisse non Traiano missam, sed dictam in illo senatorum ordine clarissimo frequenti malorum Cæsarum recordatione, vel in virum quæ poterat ad bonum trahere? Consistit autem in genere demõstratiuo diuini Cæsaris laudes complexa, cuius ordo mirabilis, & transitus rerum ita connexus, vt idem corpus vna superficie contentum videatur, variis figuris tanquam luminibus decenter illustratum. sine controuersia, inter panegyricas orationes princeps: quæ verbis idoneis, & sententiis ad

inuentionem accommodatis exornata Traiani raram felicitatem puro dicendi flumine comprehendit. Versatur in graui figura, quam interdum mediocris suscipit. neque enim semper affectanda sunt elata, & excelsa. in ea splendorem, magnitudinem, grauitatem, venustatẽ, celeritatem inuenies. neque desiderari potest artificiũ, dictio, figura, membrum, compositio, clausula, sonus. vitat enim vocalium concursum, & quæ reddũt orationem hiantem, inde per rythmum fluit succulenta. facilitatem verò ita temperauit, ne in humilem sermonem decideret, sed dignitatem suam retineret: at dicendi libertatem, vt non monere, sed probare videatur. Nec mirandum si elocutio, & ars sæpe detegitur. nam iis actionibus, quæ in aliqua sine dubio veritate versantur, & sũt ad popularem aptæ delectationem, quales legimus panegyricos, totúmque hoc demonstratiuum genus, permittitur adhibere plus cultus, omnémque artem, quæ latere plerunque in iudiciis debet, non confiteri modò, sed ostentare hominibus in hoc aduocatis. Vna autem & maxima in hoc opere difficultas nos circũstetit: Neruæ Traianíque gesta, quæ frequenter in hoc libro occurrunt publica literarum iactura fermè deperdita. nam veterum nemo circumfertur, qui illorum vitas luculenter à se scriptas nobis transmiserit. Dionis enim & reliquorum compendiosa quædam admodum, & intercisa supersunt. cùm tamen legerimus multos, vt Marium Maximum, Fabium Marcellinum, Aurelium Verum, Statium Valentem, Traiani res posteris tradidisse. Elaborandum igitur non fuit mediocriter circa historiæ conquisitionem, vt in integram verámque lectionem Secùndum restitueremus. quòd si aliqua necessaria de-

ſiderabuntur, ſcias Illuſtriſſime Princeps, nobis bonam mentem non defuiſſe. enixùmque pro virili noſtra diligentis interpretis officio fungi, licèt arduum fuerit in tanta rerũ caligine, ac profunda diſciplina, ingenii noſtri viribus vbique paria feciſſe. homines enim ſumus, & primi hoc opus ab aliis quamuis doctiſſimis hucuſque intactum aggredimur, nullius auxilio nixi.
Veniam itaque petimus ſi quid minus conueniens
offenderis: quanquam ſi ea facilitate, qua
cæterorum ſcripta, noſtra reſpexeris,
non ſolùm venia, ſed &
laus ſperanda eſt. nobis
tamen venia
ſufficit.

C. PLINI CAECILI SECVNDI PANEGYRICVS, NERVÆ TRAIANO AVG. DICTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæi commentariis.

Bene ac sapienter P. C. maiores instituerunt, vt rerũ agẽdarũ, ita dicẽdi initium à precationibus capere: quòd nihil ritè nihilque prouidẽter homines sine Deorum immortalium ope, consilio, honore, auspicarẽtur. Qui mos cui potiùs quàm

Bene) C. Plinius Consul designatus cum Cornuto Tertullo, Imperatori Traiano gratias in senatu agit, principem optimum à parentibus & adoptione laudans, res gestas, liberalitatémque commendans, quòd delatores expulerit, quòd vectigalia represserit, leges moderatus sit, pantomimos sustulerit, doctos fouerit: admiratur in eo humanitatem statuarum, honorúmque modestiam. sed plura de consulatibus eius, quos gesserat & gerendos recusabat, tractat. iustitiam, tolerantiam, adeundi facilitatem, diligenter exponens. illi votorum nuncupationes, illi inuisitatas acclamationes à senatu habitas, corporis bona, sed animi magis admiranda. vbi potest malorum Cæsarum comparatione, Domitiani præsertim, cuius vitam vbique exagitat, illius virtutes reddit illustriores: totam denique domum, Plotinam imprimis vxorem, & Martianam sororem, Traiano similes, extollens, quantóque studio coluerit amicitias suspiciens. Illa ex tertio de Oratore verba commodè hunc transferri possunt. Ornatur oratio genere primùm, & quasi colore quodam, & succo suo. nam vt grauis, vt suauis, vt erudita sit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores habeat in toto spectantur hæc corpore, vt porrò conspersa sit, quasi verborum, sententiarúmque floribus, id non debet esse fusum æquabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, vt sint quasi in ornatu disposita quædam insignia & lumina. Ipse præterea Secundus apud Voconium, huius orationis ordinem, transitum, figuras, elocutionem commendat. Panegyricæ orationes demonstratiuæ sunt. inde Græcorum

aliqui tradidere, causarum alias deliberatiuas, alias iudiciales, alias panegyricas esse. nam πανηγυρις festiuitas, laus, conuentus dici potest, ἀπὸ τοῦ παν καὶ ἀγύρω, quod est totum congrego. Philostratus libro octauo: in Panegyri templa sunt, & Deorum cellæ, & stadia ad currendum. proinde scenæ & gentes plurimæ, partim ex finitimis, partim ex transmarinis regionibus venientes. Ex multis insuper artibus & sophismatibus constat panegyris, ex vera quoque sapientia & poetica, ex consultatiuis etiam & disputatiuis orationibus, & musicis cantibus. panegyrin quidem dico esse virorum conuentum, & locum ipsum quo ipsos conuenire necesse est. vnde meritò inscribitur panegyrica oratio, quòd in conuentu & celebritate senatorum dicta fuit, in laudem Traiani. dicitur Secundi panegyricus, sic vt Isocratis panegyricus ad τὸν λόγον respiciendo. apud Græcos enim inscribi solet ὁ λόγος πανηγυρικὸς, sicut apud nos oratio panegyrica. nam ὁ λόγος masculino genere comprehenditur, at oratio fœminino. Præter Traianum imperatorem lego alterum Traianum patricium sub Iustiniano Cæsare, qui chronica scripsit compendia admodum probata, & fidem Orthodoxam secutus. *Bene ac sapienter*) Procœmium apparatum. Quod in deliberatiuo & demonstratiuo laudabile, verùm in iudiciali genere præcipitur inutile. Trapezuntius Hermogenem secutus, hanc procœmii expositionem vocat, quod cum fine conuenit. nam sicut à precationibus incipit, ita per easdem concludit. Duplex lectio circumfertur. vt rerum agendarum, ita dicendi initium à precationibus capere: cuius erit ordo. instituerunt capere initium à precationibus, sicut agendarum rerum ita dicendi. alia vt rerum agendarum, ita dicendi initium à precationibus caperetur: vt sit ordo, instituerunt vt caperetur initium à precationibus, ita dicendi vt rerum agendarum. quæ cùm sit durior, & ordo perturbatior, minus procedit. *Vt rerum agendarum*) Satis constat nunquam ferè Romanos inisse magistratus, bella suscepisse, rem aliquam publicam tractasse, nisi prius nuncupatis votis, captato augurio, sacris ritè peractis. inde libro primo Valerius Maximus: Prisco instituto rebus diuinis opera datur, cùm aliquid commendandum est precatione, cùm exposcendum voto, cùm exoluendum gratulatione, cùm inquirendum vel extis, vel sortibus imperio, cùm solemni ritu peragendum sacrificio, quo etiam ostentorum ac fulgurum denunciationes procurantur. *Ita dicendi*) Contenti erimus vno Liuio. in cuius initio concionum sæpe legimus: quod Felix faustúmque sit senatui populóque Romano. & alibi. Deos immortales milites vestros publicos meósque ab vrbe proficiscens adoraui, veniámque supplex poposci. vt taceamus Valerium, qui in prologo sui operis testatur priscos oratores à Ioue Optimo Maximo bene orsos. *Quod nihil ritè*) Expositionis ratio verissima. *Ritè*) Benè. rectè. *Auspicarentur*) Inciperent.

consuli? aut quando magis vsurpandus colendúsque est, quàm cũ imperio senatus, autoritate reipublicæ ad agendas optimo principi gratias excitamur? Quod enim præstabilius est, aut pulchrius munus deorũ, quàm castus, & sãctus, & dijs simillimus princeps? Ac si adhuc dubium fuisset, fortè casúque rectores terris, an aliquo numine darentur, principem tamẽ nostrum liqueret diuinitus constitutum. nõ enim

Consuli) Qui præest reipublicæ, & post imperatorem summum ius habet. ante imperatores primum obtinuit. *Vsurpandus*) Vsitandus. *Colendus*) Obseruandus. *Imperio*) Iussu. *Optimo*) Traiano. *Gratias*) Proconsulatu. *Castus*) Abstinuit Traianus ab adulteriis, sed puerorum amoribus non caruit. *Rectores*) Principes. nam Home-

rus secundo Iliados regibus (inquit) dignitas ab Ioue tribuitur his quidem verbis τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι. & nono scribit Agamemnonem ab Ioue regem factum. Cæsares etiam à deo dari opinatur Vegetius libro secundo, & secundos à deo generi humano præesse apud Græcos legere memini: patrem filium Numam admonuisse, regnum susciperet, tanquam diuinum donum & dei ministerium.

occulta potestate fatorum, sed ab Ioue ipso coràm, ac palàm repertus: electus est quippe inter aras, & altaria: eodémque loci, quem deus ille tam manifestus ac præsens, quàm cælum, ac sidera insedit. Quo magis aptum, piúmque est, te Iupiter Optime Maxime, antea conditorẽ, nunc conseruatorẽ imperij nostri precari, vt mihi digna consule, digna senatu, digna principe contingat oratio. vtque omnibus quæ dicẽtur à me libertas, fides, veritas

Occulta) Nobis incognita. *Coram*) Nerua ob senectutem despectus à militibus, Capitolium ingressus exclamauit. quod felix faustúmque sit senatui populóque Romano & mihi, M. Vlpium Neruam Traianum adopto, & Cæsarem, facio. quare Secundus non multò pòst inquit, non tua in cubiculo, sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante puluinar Iouis Opt. Max. adoptio peracta est. sequitur autem rhetorum præcepta: nam scripsit de Oratore M. Tullius, nostram orationem ornari à rebus gestis, iudiciis hominum comprobatis, in quibus etiam felicitatem ipsam deorum immortalium iudicio tribui laudationis est. *Inter aras & altaria*) Seruius super illud Virgilianum: en quattuor aras, Ecce duas tibi Daphni, duóque altaria Phœbo Tradit: nouimus aras & diis superis & inferis consecratas. altaria verò esse superorum tantùm deorum. sic alterum ab altero Tacitus libro decimoseptimo distinxit, post altaria & aram complexa dicens. altare quidam dictum volunt ab altitudine, quòd antiqui diis superis in ædificiis à terra exaltatis sacra faciebant, diis terrestribus in terra, diis inferioribus in terra defossa. vel altare appellatum, quòd in eo ignis adoleatur, id est, excrescat. ara vel ab area dicta est loco in vrbe puro, quòd ara deûm pura sit. vel ab ardore, ad quem vt sit fit ara. autor Varro de lingua Latina: sed idem in libris diuinarum rerum dixerat, si Macrobio credimus, aras primùm ansas vocatas, quòd esset necessarium à sacrificantibus eas teneri. ansis autem teneri solere vasa quis ambigit? *Eodémque loci*) In eo loco, id est, in Capitolio. *Deus*) Iupiter Optimus Maximus Capitolinus. de extructione templi Capitolini multa Plutarchus in Publicola, & Dionysius lib. quarto, & Liuius primo. in illo fuerunt tria sacella æqualia inter se communia habentia latera. medium quidem Iouis, hinc inde Iunonis, & Mineruæ, sub vna aquila vnáque velata tectura. appellatur Iupiter secundum Ciceronem pro domo sua optimus propter beneficia quæ Romanis præstitit. Maximus autem propter vim. *Manifestus*) Putabat antiquitas magis præsentem Iouem supplicibus in templo Capitolino quàm alibi, quòd ibi tanquam in arce cœli solemnibus sacris & cultu pompabiliore excoleretur. *Quo magis*) Redditio rationis, quæ breuiter complectitur id quod expositione & ratione conficitur, velut ipsius rei apta propositio. *Conditorem*) At Romulum omnes conditorem vrbis tradunt, sed quia nihil fit sine Deo Opt. Max. cuius nutu ferunt Romulo aues addixisse, non iniuria conditorem vrbis Iouem appellauit. *Conseruatorem*) Qui à Domitiano, deinde à tumultuantibus militibus imperium transtulit in Traianum, cuius incolumitate rempublicam

constet: tantúmque à specie adulationis absit gratiarum actio mea, quantum abest à necessitate. Equidem non consuli modò, sed omnibus ciuibus enitendum reor, ne quid de principe nostro ita dicant, vt idem illud de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ, quas metus exprimebat. nihil quale antea dicamus: nihil enim quale antea patimur. nec eadem de principe, quæ prius, prædicemus, neque enim eadem secretò loquimur, quæ prius. Discernatur orationibus nostris diuersitas temporum, & ex ipso genere gratiarum agendarum intelligatur, cui quando sint hactenus vt deo, nunc nusquam, vt numini, blandiamur. non enim de tyranno, sed de ciue, non de domino, sed de parente, loquimur. Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quòd vnum ex nobis putat. nec minus hominem se, quàm hominibus præesse meminit. Intelligamus ergo bona nostra, dignósque nos illius vsu probemus. atque identidem cogitemus, si maius principibus præstamus obsequium, qui seruitute ciuium, quàm qui libertate lætantur. Et populus quidem Romanus dilectum principem seruat, quantóque paulo antè concentu formosum alium, hunc fortissimũ personat. quibúsque aliquando clamoribus gestum alterius, & vocẽ,

florentem & incolumem à dijs seruari in epistolis retulit. *Digna*) Repetitio. *Libertas, fides, veritas.*) Dissolutum. *Constet*) Manifesta sit. *A necessitate*) Quia inuiti non cogimur vllo timore. *Equidem*) Comprobatio, quæ est redditione causæ, rémque totam manifestius tangit. *Idem illud*) Simile. *Alio*) Principe. claritas orationis: quam puritas & elegantia conficit. *Illæ*) Blandæ & adulatoriæ. *Exprimebat*) Extorquebat, educebat. *Eadem*) Falsas laudationes. *Eadem secreto*) Clam malis principibus maledicimus. *Prius*) Sub Domitiano, qui deus dici & credi voluit: Aureliano, Dione, Eusebio, Tranquillo tradentibus. nam postquam scripsit epistolam suis procuratoribus, cuius initium fuit: Dominus, & Deus noster sic fieri voluit: institutum posthac, vt ne scripto quidem ac sermone cuiusquam appellaretur aliter: quinimmo mulier quædam quòd in conspectu imaginis illius se exuisset, supplicio est affecta. *Nusquam*) Nec publicè, nec priuatim. *Vt deo*) Addam prædictis Orosium scribere in tantum superbiæ prolapsum Domitianum, vt Dominum ac Deum sese vocari, scribi, colíque iusserit: Apolloniúmque philosophum narrat Philostratus ab accusatore iussum vt omnium hominum Deum, Domitianum respiceret: illum autem oculos ad culmen domus, id est, ad Iouem sustulisse. *Vt numini*) Tanquam deo. *Non enim de tyranno*) Contentio color. complectitur in hac oratione optimi Traiani, & pessimi Domitiani vitam, vt gratior fiat. nam nec bonum virum propriè & copiosè laudari sine virtutum, nec improbum vituperari sine vitiorum cognitione satis insigniter atque asperè posse testatur Cicero de Oratore. *Domino*) Cuius correlatiuum seruus. *Ex nobis*) Ex numero nostro. id est, hominem. *Hoc*) Propter humanitatem. oratio exacta & diligens, quæ ornatum in se continet. *Hominibus*) Quos decet humaniter tractare. *Dignos*) Bene obsequendo illi. *Identidem*) Frequenter. *Si præsta-*

mus maius obsequium) Si magis subiecti sumus, cùm sanè tyrannis magis famulemur. *Et populo*) Populus inquit Romanus obseruat Traianum, & applaudit eius virtutibus. *Concentu*) Suaui vocum concordia. solebant enim principum aliqui disponere iuuenes robustissimæ vocis, qui per classes diuisi applauderent imperatori. hoc legimus fecisse Neronem. quem morem videtur poeta tetigisse: cùm canit Tyrios & Troianos applausisse Iopæ canenti. *Formosum alium*) Domitianum intelligit, cui spectacula edenti populus applaudebat. fuit autem is pulcher & decens, maximè in iuuenta, statura procera, vultu modesto, ruborisque pleno, grandibus oculis, verùm acie hebetior. & præter Tranquilli verba, Tacitus asserit habitu decorum, & crebram oris confusionem, ignotis adhuc moribus, pro modestia accipi solitam. quare de eodem Statius in Syluius ait: par forma decórque, Par honor. *Hunc fortissimum.*) Traianum valuisse corporis viribus, constat vel vno Secundi testimonio. qui circa finem huius orationis multa de illius tolerantia tractat, lætúmque opere corpus, & crescentia laboribus membra commendans. Martialis etiam more suo, id est, adulatorio, Domitianum tanquam formosissimum libro octauo extollit. Hîc stetit Arctoi formosus puluere belli Purpureum fundens Cæsar ab ore iubar: Hic lauro redimita comas, & candida vultu Roma salutauit voce manúque ducem. *Personat*] Alta voce laudat.

huius pietatem, abstinentiam mansuetudinẽ laudat. Quid nosipsi? diuinitatem principis nostri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, vt amor & gaudium tulit, celebrare vniuersi solemus? Iam quid tam ciuile, tam senatorium quàm illud additum à nobis optimi cognomen? quod peculiare huius, & proprium arrogantia priorum principum fecit. Enimuero quàm commune, quàm ex æquo, quòd felices nos, felicem illum prædicamus: alternísque votis hæc faciat,

Huius pietatem) Ista obtinent narrationis locum. nam proponit de quibus dicturus est, & à persona Traiani, quem laudat, & Domitiani quem vituperat, incipit ex arte. Fabius enim libro quarto: initiũ narrationis quidam vtique faciendum à persona putant, eámque si nostra sit, ornandam: si aliena, infamandam statim. & quamquam is de iudiciali genere loquatur, tamen hæc per quandam similitudinem deduci possunt ad demonstratiuum, vt pro nostra persona sit illius, quem laudamus, & pro aduersarij quem ex comparatione vituperare intendimus. Narratio, inquit Cicero, in demonstratiuo nulla erit quæ necessariò consequatur. sed si qua inciderit, cùm aliquod factum eius, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude aut vituperatione, præceptio narrandi eadem quæ in iudicialibus. *Quid nosipsi?*) Interrogatio grauis: nam hæc narratio quamquam sit lucida, tamen morata & cum dignitate ornata magnificè fluit. *Nosipsi*) Senatores. *Vt amor, & gaudium tulit*) Prout quisque vel amore, vel gaudio incitatur. *Ciuile*) Pertinens ad ciues. *Optimi cognomen*) Iuxta finem inquit, iustis ne de causis Senatus Populúsque Romanus optimi tibi cognomen adiecit. nec magis diffinitè, distinctéque designat, qui Traianum, quàm qui optimum appellat. *Huius peculiare*) Traiani proprium. *Arrogantia*) Quia dedignabantur optimi cognomen, an potius quia illud non merebantur. etsi legimus optimi cognomen à senatu P. Scipionem Nasicam meruisse, & Tranquillus tradat Caium imperatorẽ cognomen optimi maximíque sumpsisse. *Commune*) Et illi & nobis est *Felices*) Traiano acclamarunt senatores: ô te felicẽ, ô nos felices: quod cùm dicerẽt, non opes illius, sed animũ admirabantur. hæc cõprehensa breuius in narratione suis locis diffusius tractabuntur. *Fe-*

licem illum) Traianum: quod non moribus, sed fortunæ datum est. *Alternúsque Votis*) Precatus est Traianus vt ita precibus suis dij annuerent, si iudicium senatorum mereri perseuerasset. precati sunt senatores, vt sic Traianum amarent dij quemadmodum imperator se *Hæc faciat*) Qualia facit.

Hæc audiat) Qualia à nobis audit, scilicet felices nos & illum. *Quasi non dicturi*) Talem dicendi libertatem nobis concessit, vt non benedicere mus de Traiano, nisi & benefaceret. *Lachrymis*) Nam præ lætitia effudit lacrymas. approbasti inquit & ipse acclamationum nostrarum fidem, lacrymarum tuarum veritate: vidimus humescentes oculos, demissúmque gaudio vultum: tantúmque sanguinis in ore, quãtum pudoris in animo. *Sibi*) Suis virtutibus. *Non principi*) Non timore & adulatione: vt solent populi principibus dicere. *Omnes*) Senatores. *Pietatis calore*) In illis repentinis acclamationibus: cùm multa sponte, plura instinctu quodam fecerunt. hîc dicit temperamentum habuisse in acclamationibus, illic verò modum excessisse. *Meditati*) Præparata oratione. *Acclamationes*) Repentinas laudationes: de quibus in epistolis copiosè disseruimus. *Quantum ad me*) A persona de qua agit, & sua, facit auditorem attentum. *Ad modestiam*) Ad imitationem Traiani, qui solet in omnibus vti modestia. *Submittam*) Deprimam, extenuem, minus dicturus quàm virtutes eius meruerint. *Quid*) Nisi modestum. *Quid*) nisi excellens & diuinum. *Inusitata*) Prioribus insueta. *Difficultas*) Ne videar immodicè laudare. *Circumstat*) Angit, obse-

hæc audiat, quasi non dicturi nisi fecerit, comprecamur. Ad quas ille voces lachrymis etiam, ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim sentitque, sibi, non principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore seruauimus, hoc singuli quoque meditati teneamus: sciamúsque nullum esse, nec sincerius, nec acceptius genus gratiarum, quàm quod illas acclamationes æmulemur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo vt orationem meam ad modestiam principis, moderationémque submittam: nec minus considerabo, quid aures eius pati possint, quàm quid virtutibus debeatur. Magna, & inusitata principis gloria, cui gratias acturus non tam vereor, ne me in laudibus suis parcum, quàm ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas sola circunstat. Nam merenti gratias agere facile est Patres Conscripti. non enim periculum est, ne cùm loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat. cùm de frugalitate luxuriam, cùm de clementia crudelitatem, cùm de liberalitate auaritiam, cùm de benignitate liuorem, cùm de continentia libidinem, cùm de labore inertiam, cùm de fortitudine timorem. Ac ne illud quidem vereor ne gratus, ingratúsve videar, prout satis aut parum dixero. Animaduerto enim etiam deos ipsos non tam accuratis adorantiũ precibus, quàm innocentia, & sanctitate, lætari: gratiorémque existimari, qui delubris eorũ purã castámque mẽtẽ, quàm qui

dit, translatum verbum. *Non enim periculum est*). Quod erat sub malis principibus, qui sibi conscij, cùm laudarentur, suspicabantur per contraria nota sua vicia. est autem contentio color, nec minus ista narrationis locum obtinent quàm superiora. *Liuorem*) Inuidiam. *Gratus*) Si satis dixero. *Ingratus*) Si parum. *Animaduerto enim*) Sententia.

Accuratis) Elaboratis, elegantibus. *Delubris*) Asconius templa singulorum Diis attributorum locorum, delubra multarum ædium sub vno tecto à diluuio pluuia munitarum. alii delubra dicunt ea templa, in quibus nunc delubra corporum abluendorum causa more Dodonęi Iouis, aut Apollinis Delphici: in quorum delubris lebetes tripodésque visuntur. sunt etiam qui delubra ligna delibrata, id est, decoriata pro simulacris deorum, more veterum posita existiment, sed malè. Varro, Macrobio referente, ait, delubrum alios existimare, in quo præter ædem sit area assumpta deûm causa. alios in quo loco Dei simulachrum dedicatum sit. sicut locum, in quo figerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, delubrum. Seruius præterea quas rationes Asconius idem & ipse retulit, sed in hoc dissentit à Festo, simul concedente, quòd delubrum fustem delibratum, hoc est decorticatum, (quem pro deo venerabantur) prodit.

Meditatum) Excultum.

meditatum carmen intulerit. Sed parendum est Senatusconsulto, quod ex vtilitate publica placuit, vt consulis voce sub titulo gratiarum agendarum boni principes, quæ facerent, recognoscerent: mali quæ facere deberent. Id nunc eo magis solemne, ac necessarium est, quòd parens noster priuatas gratiarum actiones cohibet, & comprimit, intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare, quod senatus iuberet. Vtrunque Cæsar Auguste moderatè, & quòd alibi tibi gratias agi non sinis, & quòd hîc sinis. non enim à teipso tibi honor iste, sed ab agentibus habetur. cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua prædicare, sed audire tibi necesse est. Sæpe ego mecum P.C. tacitus agitaui, qualem quantúmque esse oporteret, cuius ditione nutúque maria, terræ, pax, bella regantur: cùm interea fingenti, formantique mihi principem, quē æquata dijs immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus: Emicuit aliquis in bello, sed absoleuit in pace: alium

Carmen) Cantum. *Senatusconsulto*) Decreto patrum. *Sub titulo*) Sub inscriptione & velamento, ac prætextu. *Solenne*) Præcipuum. *Priuatas*) A priuatis hominibus. *Cohibet*) Vetat fieri sibi. *Parens*) Qui nos diligit filiorum instar, & ideo pater patriæ iure nominatus. *Intercessurus publicis*) Prohibiturus etiam publicas gratiarum actiones, si vellet infringere senatusconsultū. *Cæsar Auguste*) A primo imperatore Octauio cæteri cognomen Cæsaris Augusti sibi vendicarunt. *Moderatè*) Facis. *Alibi*) In loco priuato. *Hic*) In senatu. *Iste honor*) Gratiarum actio. *Non habetur tibi*) Tu non quæris hunc honorem. *Sed ab agentibus*) Vnde illud Aristotelis: honor est honorantibus, id est, in potestate dantis, non autem accipientis. *Cedis affectibus nostris*) Permittis quod cupimus. *Nec est necesse*) Nec cogimur. *Munera*) Beneficia. *Regantur*) Administrentur. *Aequata potestas*) Qui parem potestatem haberet in terris, quam dii habent, quorum nutu

omnia regũtur. *Voto)* Paradoxon. *Similem)* Talem & tantum. sanè Traianus fuit admirabilis: cuius virtutes diuus Gregorius scriptis recognoscens precibus à Deo illi cælestem vitam impetrasse traditur. *Emicuit aliquis in bello)* Facit diuisionem exponendo quæ dicturus sit: nam Marcus Tullius in rhetoricis genus demonstratiuum tractans, diuisione, inquit, hac vtemur. exponemus quas res laudaturi sumus. in ea, si Hermogeni credimus, summa consistit elegantia. non solùm verbis, sed etiam sententiis. quando scilicet præparamus auditorem, & in ordinem dicenda redigimus. legimus etiam emicuit. *In bello)* Vt Annibal, Marius: testatur Ausonius Traianum bello pacéque claruisse. Aggreditur regimen viridi Traianus in æuo Belli laude prior, cætera pacis habens. & Epitomata vitæ Traiani: non vt bellicosus alia pacis neglexit, aut minus intellexit, sed sæpius pro tribunali iustissimè iudicauit. tali dicendi modo quo Secundus, vtitur & Claudianus pro Stilicone. Corpus destituit, bellis insignior ille, Sed pacem fœdat vitiis. hic publica felix, Sed priuata domus. partitum singula quenquam Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis: Hunc rigor, hunc pietas, illum solertia iuris, Hunc soboles castique tori. sparguntur in omnes, In te mixta fluunt, & quæ diuisa beatos Perficiunt, collecta tenes. sic Propertius libro tertio. Hic satus ad pacem, hic castrensibus vtilis annis.

toga, sed non & arma, honestarunt: reuerentiam ille terrore, alius amorem humilitate captauit: ille quæsitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit. postremò adhuc nemo extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At principi nostro quanta concordia, quantúsque concentus omniũ laudum, omnísque gloriæ contigit? vt nihil seueritati eius hilaritate, nihil grauitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahatur. Iã firmitas, iã proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis indeflexa maturitas: nec sine quodam munere deûm festinatis senectutis

Toga) Pax, qua Marcus Tullius habilior & clarior. *Honestarunt)* Extulerunt. *Ille)* Alius qualis Marius, Sylla, Caligula & Domitianus. *Alius)* Qualis Claudius primus Cæsarum, fidem militis etiam præmio pigneratus: & quodam cum ferro circa sacrificantem se deprehenso senatũ per præcones properè conuocauit, lacrymísque ac vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti vsquam esset, ac diu publico abstinuit. Sic Otho ad promerendum militum fauorem humili concione eos adhortatus est. item Nero & Domitianus largitionibus plerũnque sibi amorem conciliarunt. *Domi)* In re priuata. *Confinio)* Contagio, commixtione. *Concordia)* Coniunctio. *Concentus)* Conuenientia, collaudatio. *Seueritati)* Marcus Tullius de Bruto. Quid enim tam distans, quàm à seueritate comitas? quis tamen vnquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? *Firmitas)* Fortitudo corporis. *Iam honor capitis.* Canicies, quæ quidem in homine graui venerabilis est. Refert Dion, dum Traianus Agarenos oppugnat, cognitum ab hostibus maiestate caniciei, & grauitate oris, quamuis imperatoria insignia deposuisset, itaque sagittis petitum, & vnum ex equitibus iuxta interfectum. *Dignitas oris.* Maiestas, pulchritudo digna imperio. Claudianus de Stilicone. Iam tum conspicuus, iam tum venerabilis ibas: Spondebátque ducem celsi nitor igneus oris Membrorúmque modus. Laudat à bonis corporis à natura attributis, ea sunt, vt velocitas, vires, ætas, dignitas, valetudo. *Ad hoc)* Præterea. *Aetatis indeflexa maturitas)* Florida virilitas. tradunt autores, Traianum imperatorem

ratorem electum in ætatis robore, vtpote qui quadragesimum annum agens, imperare cœperit. vt alios omittam vnico Suidæ testimonio contenti erimus. Traianus princeps iustus & corporis robore præstans, quadragesimo ętatis anno sumpsit imperium. & quodammodo omnia pariter, quæ priuati solent, voluit elaborare. Dionis abbreuiator quadragesimo vnum addidit. Traianus, inquit, non mediocriter enituit in iustitia, & fortitudine, morúmque simplicitate, ac robore corporis. nam vnum & quadragesimum annum agens, imperator creatus, etiam animo vigebat. vt neque iuuentute magis auderet, neque senectute retardaretur. Nam Onexander libro de imperatore eligendo præcipit nec iuuenem nimis, nec senem esse oportere imperatorem. quod alter credulus nimis & audax, imbecillus alter & timidus. Alii etiam Græcorum quadragesimo duos addiderunt. cui sententiæ videtur Eusebius concedere, si diligenter annos computaueris. Vnde miror Flauium Vopiscum referre, Tacitum imperatorem dicere solitum, Traianum senem ad imperium venisse.

insignibus ad augendum maiestatem ornata cæsaries: nonne longè latéque principem ostentant? Talem esse oportuit, quem non bella ciuilia, nec armis oppressa R. P. sed pax, & adoptatio, & tandem exorata terris numina dedissent. An fas erat nihil differre inter imperatorem, quem homines, & quem dij fecissent? quorum quidem in te Cæsar iudicium, & fauor tunc statim, cùm ad exercitum proficiscereris, & quidem in vsitato enituit. nam cæteros principes, aut largus cruor hostiarũ, aut sinister volatus auium consulentibus nunciauit. tibi ascendenti de more capitolium, quanquam non id agentium ciuium clamor, vt iam principi occurrit. siquidem omnis turba, quæ limen insederat, ad ingressum tuum foribus reclusis, iam quidem vt tunc arbitrabatur, deum: cæterùm, vt docuit euentus,

Insignibus) Canicie. *Maiestatem*) Reuerentiam: quæ maioribus habetur. *Cæsaries*) Coma à cędendo dicta. *Longè latéque*) Manifestissime. Hunc locum imitatus est Pacatus in panegyrico Theodosii. tua, inquit, hæc forma venerabilis quàm longè laté que conspicuum commẽdat imperium. *Ostentant*) Indicant. *Non bella ciuilia*) Respicit Augustum, quem Romana respublica iam bellis ciuilibus fessa, libẽter imperatorem accepit. etiam ad Vespasianum referri potest. *Adoptatio*) Electio, assumpto in filium per Neruam. *Exorata*. Propicia, precibus nostris fauentia. Orosius. Nerua Traianum in regnum adoptauit, per quem reuera affectæ reipublicæ diuina prouisio consuluit. *An fas*) Interrogatio grauis. *Quem dij*) Quem Traianum dii crearunt nobis. *Iudicium*) Dion in Domitiano. Traiano Vlpio & Acilio Glabrione coss. signa apparuisse ferunt, quibus Glabrioni mors, Traiano imperium portenderetur. Secundus in peroratione orationis Iouem appellans dicit. tu clara iudicii tui signa misisti, cũ proficiscentem ad exercitum tuo nomine, tuo honore decorasti. *Ad exercitum*) Germanicum: dum cum imperio illuc à Domitiano mittereris. *Largus cruor*) Hecatombe. innumeræ victimæ. Trãquillus memorat tribus mensibus ac ne totis quidem supra centum sexaginta millia victimarum cæsa pro Caio Cæsare. *Sinister*) Felix. læuum cùm de humanis rebus est, contrarium est: cùm de cœlestibus, prosperũ. nã quod nobis sinistrũ, diis dextrũ est. vnde pluribus quærit Plutarchus, quid est quòd auspiciorum quod sinistrũ dicitur, prosperum ac secundum putatur? *De more*) Qui cum imperio in prouinciam proficiscebatur, in Capitolio vo-

ta nuncupabat, litabátque: Traianum igitur, vt hoc faceret Capitolinum templum ingredientem, Romanorum turba consalutauit optimum, maximum. quanquam tunc non id intenderet. putabat enim consalutasse, Iouem optimum maximum, sed euentus docuit, consalutasse Traianum, cui deinde cognomen optimi est inditum, & est maximus omnium factus. Secundum artem hunc locum tractat, dum explicat quibus indiciis dii futuram felicitatem promiserint. hoc Fabius libro tertio præcipit. *Non id agentium*) Non intendentium te salutare. *Limen ingressum*) Iouis Capitolini. *Insederat*) Circunsteterat. *Foribus*) Templi. *Consalutauit Deum*) Iouem optimum maximum. *Vt tunc arbitrabatur*) Sic tunc omnes existimabant Iouem salutatum. *Euentus*) Cùm tibi inditum optimi cognomentum, & factus es maximus. trahit argumentum ab iis, quæ secuta sunt rem. Dion verò tradit futuri principatus hoc omen extitisse Traiano. nam vidisse per somnum virum seniorem in paludamento & purpurea veste: amplius hoc corona honestatum: quemadmodum fortè senatum pingunt: annulo quodam sigillum ei ad sinistram, deinde ad dextram transposuisse. Tranquillus futuri seculi felicitatem à cornice nunciatam adhuc viuo Domitiano, quæ in Capitolio Græcè elocuta est ἔσται πάντα καλῶς, erunt omnia bene. & Domitianum somniasse, gibbam sibi ponè ceruicem auream enatam: pro certóque habuisse, beatiorem post se lætiorémque portendi reipublicæ statum. sicut sanè breui euenit abstinentia & moderatione insequentium principum.

te consalutauit imperatorem, nec aliter à cunctis omen acceptũ est. nã ipse intelligere nolebas: recusabas enim imperare, recusabas quod bene erat imperaturo. igitur cogẽdus fuisti, cogi porrò nõ poteras, nisi periculo patriæ, & mutatione reipublicæ. obstinatũ enim tibi non suscipere imperium, nisi seruandum fuisset. Quare ego illum ipsum furorem, otúmque

Te consalutauit imperatorem) Non multo post eandem rem tractans, inquit, quàm peculiare gaudium eorum, qui te primi in Capitolio consalutauerunt imperatorem. *A cunctis*) Circunstantibus, quàm vt te futurum principem crederent. *Omen*) Si Varroni fidem præstamus, ab ore dictum quasi osmen, quod in ore primum elatum est. cum secutus Donatus paria retulit, & ad rem diuinam referri credidit. Marcellus dixit omen votum esse mentis, & vocis. in sacrificiis dicitur bona habere omina, id est, vt circumstantes, & bona mente velint, & recta oribus proferant. *Intelligere*) Hoc omen. *Recusabas*) Traductio, eiusdem verbi crebra repetitio. enumerat Hieron Tyrannus apud Xenophontem, quot & quantis voluptatibus priuatus fuerit factus princeps, quibus priuatus fruebatur: vnde non mirum si Traianus tanquam bonus imperium spernebat, nec nisi necessariò susceperit. *Imperaturo*) Tibi. *Bene*) Honestum futurum. *Periculo patriæ*) Mentem sustineres. præparat se, vt ad alia transeat, dicturus primo quomodo milites insurrexere contra Neruam, & ab eo Traianus sit adoptatus. *Mutatione reipublicæ*) Dum prætoriani milites imperium detrectant, & Domitiani interfectores ad pœnam pertinacissimè expostulant: nam Tranquillus inquit, occisum miles grauissimè tulit: statimque eum diuum appellare conatus, paratus & vlcisci, nisi duces defuissent. quod quidem paulò pòst fecit, expostulatis ad pœnam pertinacissimè cædis autoribus. verùm Dion latius hunc locũ complexus, memorat Neruam Crasso Calphurnio, Crassorum illorum nepoti, insidianti sibi cum aliis, in quodam spectaculo assedisse, & ignorantibus detectam coniurationem, enses porrexisse. verbo quidem, vt inspicerent si acuti essent, quod fieri solebat: re autem significans, se nihil curare, si quamprimùm interficeretur. at Aelianus Casperius præfectus prætorio sub Domitia-

no, nec vllo à Nerua successore accepto, contra imperatorem milites cum seditione stimulauit, expostulans interfectores Domitiani ad supplicium. aduersus quos Nerua tantum restitit, vt & vestem exueret, & se iugulandum praberet. nihil tamen profecit, nam trucidati sunt quos Aelianus destinauerat. quare Nerua sentiens se ob senectutem despectui apud milites esse, Capitolium conscendit, sequente magna Romanorum turba. & in conspectu Iouis: Bona, inquit, fortuna senatus populique Romani & mei, Marcum Vlpium Traianum Neruam adopto. deinde in senatu Cæsarem declarauit, & manu propria ad eum scripsit, tunc Germanicis copiis præfectum. Τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσιν, id est, Luant Danai meas lacrymas tuis sagittis. Sic igitur imperium adeptus Traianus, ad se euocauit Aelianum cum cæteris seditionis sociis, tanquam eorum opera indigens, & de omnibus meritum supplicium sumpsit.

castrensem reor extitisse. quia magna vi, magnoque terrore modestia tua vincenda erat. At sicut maris cælique temperiem turbines tempestatésque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam illum tumultum præcessisse crediderim. Habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda nascantur. Occultat vtrorumque semina deus, & plerunque bonorum malorúmque causa sub diuersa specie latent. magnum quidem illud seculo dedecus, magnum reipublicæ vulnus impressum est. imperator & parens generis humani obsessus, captus, inclusus. ablata mitissimo seni seruandorum hominum potestas, ereptúmque principi illud in principatu beatissimum, quòd nihil cogitur. Si tamen hæc sola erat ratio, qua te publicæ salutis gubernaculis admoueret, propè est vt exclamem, tanti fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, vt tu corrector emendatórque contingeres. inductum

Castrensem) Prætorianorum militum. *Extitisse*) Tanquam necessarium. *Magna vi*) Coniuratione prætorianorum. *Modestia tua*) Quæ recusabat imperare. *Turbines temperiem cæli commendant*) Aduersa faciunt, vt magis prosperæ intelligamus. turbines fiunt in fluminibus mariq;, & in aëre circa terram. de quibus Seneca libro quinto, & septimo, naturalium quæstionum, & nos alibi. *Tumultum*) Timorem multum. Fabius libro octauo, Quid enim est aliud tumultus, nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? vnde ei etiam nomen ductum est, *Tumultum*) Prætorianorum insolentiam. *Aduersa ex secundis nascantur*) Nam si bonum est, vt monet Seneca, rerum scientia, non possumus aduersa intelligere, nisi secundorum cognitione. nec secunda nisi aduersorum. *Semina*) Principia, causas boni & mali. *Diuersa*) Vt quod nobis bonum videtur, malorum causa fit. *Seculo*) Aetati nostræ. *Impressum*) Inflictum. *Imperator*) Nerua. *Parens generis humani*) Nam præter beneficia pauperibus & senatoribus collata ab eo, iureiurando in senatu affirmauit, se neminem senatorum interfecturum: præstitit, quanquam insidiis à quibusdam petitus. *Obsessus*) A prætorianis. *Obsessus, captus, inclusus*) Articulus grauis. *Seni*) Neruæ, qui vno anno & mensibus quatuor, diebus ix. imperauit. vixit autem lxv. annis, mensibus x. diebus totidem. Eutropius in hoc dissentit à Dione, quòd non diebus nouem, sed vno minus imperasse, & lxx. ac altero ætatis anno, vixisse tradit, cui sententiæ accedit in Chronicis Eusebius.

Parens h. g) Videtur Ausonius à Secūdo sumpsisse argumentū illius distichi. Proximus extincto moderatur sceptra tyráno Nerua senex, princeps nomine, mente parens. Paulus Orosius. Nerua admodū senex à Petronio præfecto prætorii, & Parthenio spadone Domitiani, imperator creatus, emenso anno imperij sui diem obiit. *Seruandorum hominum*) Interfectorum Domitiani. Sextus Aurelius autor, milites expostulasse Domitiani interfectores ad cædem, & Petronium vno ictu, Parthenium verò amputatis priùs genitalibus, & in os coniectis iugulasse. quod non conuenit cū Orosii verbis. quo enim modo fieri potuit, vt spadoni genitalia amputarentur? nisi genitalia accipiamus pro membro genitali. Est autē oratio pathetica commouēs summā miserationē. *Quod nihil cogitur*) Nam princeps nullius imperio subiacet. *Ratio*) Via. *Gubernaculi*) Regimini. *Tanti fuisse*) Debuisse militem insurgere in suum imperatorem, vt tu imperium susciperes. *Disciplina castrorum*) Militum obedientia, qui erant in prætorianis castris. nam Seianus præfectus prætorianarum cohortium, dispersas per vrbem cohortes vnà in castra primus conduxit, vt simul imperia acciperēt, numeróq; & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, cæteris metus cresceret. prætendebat lasciuire militem diductum: si quid subitum ingruat, maiore auxilio pariter subueniri: & seuerius acturos, si vallum statuatur procul vrbis illecebris. hęc Tacitus libro quarto. *Corrector*) Refert Dion Traianum continuisse milites sub imperio, neque vnquam contra illum ausos insurgere, neque seditionem mouere. & Spartianus scribit Adrianum, militarem disciplinam, post Augustum labentem, in curia superiorum principum retinuisse, iam tamen à Traiano ordinatam. tametsi Tranquillus referat militem licentia & audacia ferocem à Vespasiano sub disciplina contentum.

pessimum exemplum vt optimum opponeretur. Postremò coactus princeps, quos nolebat occidere, vt daret principem, qui cogi non posset. Olim tu quidem adoptari merebare, sed nescissemus, quantum tibi deberet imperium, si antè adoptatus esses. Expectatū est tēpus in quo liqueret, non tam accepisse te beneficium, quàm dedisse. Confugit in sinum tuum concussa respublica: ruénsque imperium super imperatorem, imperatoris tibi voce delatum est: imploratus adoptione, & accitus es. Vt olim duces magni à peregrinis externísque bellis ad opem patriæ ferendam reuocari solebant, ita filius, ac parens vno eodémque momento rem maximam inuicem præstitistis: Ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo adhuc qui pro munere tanto paria accipiendo

Pessimum exemplum) Vt milites violarēt imperatorem. *Optimum*) Vt à Traiano cogerentur in ordinē. *Princeps*) Nerua. *Principem*) Traianum. *Ante*) Priusquam incideret tale discrimen. *Liqueret*) Constaret. *Accepisse*) Dū crearis imperator. *Quàm dedisse*) Dum militum furorem tua adoptione comprimis. *In sinum*) In portū, & præsidium, ac tutelam. *Imperatorem*) Neruam. traductio color. *Imperatoris.* &c.) Eiusdem adoptantis Traianū in Capitolio. *Imploratus*) Cum ploratu pe̅titus, & inuocatus. Paulus testatur Gratianum eadē prouisione, qua quondam legerat Nerua, Hispanum virum Traianum, per quē resp. reparata est, accitum Theodosium ab Hispania fauentibus cunctis successorem sibi declarasse. *Adoptione*) Arrogatione. de qua in præcedentibus satis supérque. *Accitus*) Quia in prouincia eras. *Duces magni*) Qualis Annibal, qui ab Italia reuocatus est, ad opem ferendam Carthagini iam propè deuictæ. *Ille*) Nerua. *Reddidisti*) Ablatum prætorianorum vi.

fecisti, immò vltrò dantem obligasti: communicato enim imperio, solicitior tu, ille securior factus est. O nouum, atque inauditum ad principatum iter: non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena vtilitas, alienus timor, principem fecit. Videaris licet quod est amplissimum consecutus inter homines: felicius tamen erat illud, quod reliquisti: sub bono principe priuatus esse desiisti, assumptus es in laborum curarúmque consortium: nec te læta & prospera stationis istius, sed aspera & dura ad capessendam eam compulerunt. Suscepisti imperium postquam alium suscepti pœnitebat. Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat, cognatio, nulla necessitudo, nisi quòd vterque optimus erat, dignúsque alter eligi, alter eligere. Itáque adoptatus es, nō vt prius alius, atque alius, in gratiam vxoris. asciuit enim te filium non vitricus, sed princeps: eódémque animo diuus Nerua pater tuus factus est, quo

Fecisti p.) Reddidisti par beneficium: nam paria facere dicitur is qui æqua rependit: lib. epist. vii. idem: non feci tamen paria. i. non satisfeci beneficiis acceptis. *Communicato*) Mox dicet, simul filius, Cæsar mox, imperator & consors tribuniciæ potestatis, & omnia pariter, & statim factus es. *Solicitior*) Intétior, inquietior. *Ille*) Nerua. *Securior*) Te adoptato tanquā propugnatore assumpto. *O nouum*) Præter spem & opinionem. *Propria*) Tua. *Aliena*) Neruæ. *Quod est amp. imp.*) Circuitio color. cùm rem simplicem elocutione circumscribimus. *Quod r.*) Vitam priuatam, quę quidem modò sit honesta, melior est conditione principum. *Bono*) Nerua. *Priuatus esse des.*) Factus es princeps. priuatum dixit respectu principis, etsi cum imperio erat. in eundem sensum Tacitus xvii. de Galba loquens: maior, inquit, priuato visus, dum priuatus fuit, cùm & sæpe proconsul & cum imperio extitisset, antequam Cæsar fieret. aliàs priuatus dicitur sine magistratu quasi solus, quòd in nullum imperium habeat. priuum enim dicebat antiquitas solum & singulum. *Stationis istius*) Status & conditionis imperij. *Alium*) Neruam. *Cognatio*) Autore Dione Traianus Cæsar & mox imperator à Nerua creatus, quamuis cognatos is suos haberet: sed vir prudentissimus communi omnium saluti, cognationem postposuit: neque Traiani genus Hispanum adoptioni obsuit, etsi nullus antea Romanorum imperator extitisset alienigena: putauit enim intuendam virtutem in imperatore eligendo, non patriam. *Necessitudo*) Vinculum. *Vterque optimus*) Claudianus in laudibus Honorii. Hìc illi mansere viri quos mutua virtus Legit, & in nomen Romanis rebus adoptás Iudicio pulchram seriem, nō sanguine duxit. Hic proles atauum deducens Aelia Neruam. *Alius atque alius*) Tiberius & Nero, quorum ille instante Liuia matre, ab Augusto adoptatus est. scribit Tranquillus Tiberium primo vix impetrasse per Liuiam, vt nomine legati in Rhodo esset. vbi cùm summo discrimine versaretur impensissimis matris precibus difficulter obtinuisse, vt in vrbem rediret. denique ab vxore expugnatum Augustum, adoptionem non abnuisse. Nero in gratiā Agrippinæ matris adoptatur à Claudio. verùm sub exitu suo signa non obscura pœnitentis de adoptione Neronis dedit. Tacitus tradit. C. Antistio. M. Suilio coss. adoptionem in Domitium Neronem autoritate Pallantis festinatam, qui obstrictus Agrippinæ vt conciliator nuptiarū, & mox stupri eius illigatus, stimulabat Claudiū, cōsuleret reipublicæ, Britannici pueritiā robore circumdaret. *Vitricus*) Qualis Augustus Tiberio, Claudius Neroni.

erat omnium. Nec decet aliter filium adsumi, si adsumatur à principe. An senatus populique Romani exercitus, prouincias, socios, transmissurus vni, successorem è sinu vxoris accipias? summaque potestatis hæredem, tantùm intra domum tuam quæras? non per totam ciuitatem circumferas oculos? & hunc tibi proximum, hunc coniunctissimum existimes, quem optimum, quem dijs simillimum inueneris? imperaturus omnibus, eligi debet ex omnibus. non enim seruulis tuis dominũ, vt possis esse contentus quasi necessario hærede, sed principẽ ciuibus daturus imperator. Superbum istud, & regium, nisi adoptes eum, quem constet imperaturum fuisse etiam si non adoptasses. Fecit hoc Nerua, nihil interesse arbitratus, genueris, an elegeris, si perinde sine iudicio adoptentur liberi, ac nascantur. nisi tamen quòd æquiore animo ferunt homines, quem princeps

Erat) Pater omnium. *Aliter*) Quàm eligendo eum ab omnibus. Ausonius de Nerua. Nulla viro soboles, imitatur adoptio prolem. Quam legisse iuuat, quam genuisse velit. *Transmissurus*) Traditurus, relicturus. *E sinu*) Ex filiis vxoris, ex priuato, non publico, non ex iudicio. nam cùm Tiberius Nero solus è priuignis esset, illuc cuncta vergere. filius collega imperij consors tribunitiæ potestatis adsumitur, omnésque per exercitus ostentatur, non obscuris, vt antea, matris artibus: sed palàm hortatu. nam Liuia senem Augustum adeo deuinxerat, vti nepotem vnicum Agrippam Posthumum in insulam Planasiam proiiceret. nec satis fuit Tacito hæc scripsisse, nisi etiam libro quarto memoraret Tiberium dominationem ipsam donum matris accepisse. neque Augustum dubitasse Germanicum sororis nepotem & cunctis laudatum rei Romanæ imponere. sed precibus vxoris euictum Tiberio Germanicum sibi Tiberium adsciuisse. *Hæredem*) Tacitus decimoseptimo, Augustus sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremò Tiberium Neronem priuignum in proximo sibi fastigio collocauit. sed is in domo successorem quæsiuit. *Summa potestatis*) Imperii. *Dijs simillimum*) Diuinum. Onexander libro de imperatore eligendo. deligere oportet imperatorem non generis & maiorum, nec fortunarum & opum habita ratione, sed qui temperans sit, continens, sobrius, frugi, ac tenuis victus, laborum patiens, acer ingenio, non auarus, non iuuenis, non senex, temperatus, ne voluptate abductus curam maximarum rerum abiiciat, quæ singula quodam prouidentiæ dono Traiano fuisse legimus. *Elegi*) Tacitus: Finita Iuliorum Claudiorúmque domo optimum quenque adoptio inueniet. nam generari & nasci à principibus fortuitũ, adoptandi iudiciũ integrũ. *Dominum non es daturus*) Dominũ tuis seruis, quando successorem imperii adoptas. *Quasi necessario hærede*) Perinde ac si necesse sit relinquere proximiores hæredes. *Illud*) Est. *Regium*) Tumidũ, imperiosum, contumax. *Imperaturum*) Tanquam si diceret, nisi adoptatus fuisset à Nerua, omnino Traianus imperasset. *Hoc*) Adoptauit quem sciebat futurum principem. *Genueris*) Dion in Adriano. genuerim an elegerim multum interest: qui genitus filius, is erit quem fata voluerint. adoptatum autem vnusquisque sibi pro voluntate assumit. quare plerunque per naturam stulti atque mutilati filij dantur: qui verò leguntur, integro corpore, & sana mente. *Elegeris*) Adoptaueris. Papinius in syluis. natos genuisse necesse est: At legisse iuuat. *Ac nascuntur*) Nam sæpe nascuntur fi-

hij perditissimi à parentibus optimis. est enim hoc in manu fortunæ, siue bonos, siue malos suscipias. *Ferunt*) Patiuntur dominum.

parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit. Sedulò ergo vitauit hunc casum, nec iudicium hominum, sed deorum etiam in consilium assumpsit. Itaque non tua in cubiculo, sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante puluinar Iouis optimi, maximi, adoptio peracta est: qua tandem non seruitus nostra, sed libertas, & salus, & securitas fundabatur. Sibi enim dij gloriam illam vendicauerunt, horum opus, horum illud imperium. Nerua tamen minister fuit. Vterque, qui adoptaret tam paruit, quàm tu qui adoptabaris. allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus dijs, vt inuicti imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocarat, cùm repentè solito maior & augustior aduocata hominum concione deorúmque te filium sibi, hoc est, vnicum auxilium fessis rebus assumpsit. Inde quasi deposito imperio, qua securitate, qua gloria lætus, nam quantulum refert, deponas an partiaris imperium: nisi quod difficilius hoc est: non secus ac præsenti tibi innixus, tuis humeris se patriámque sustentans. tua iuuenta, tuo robore inualuit.

Parum feliciter) Malum. *Casum*) Conditionem. *Indicio*) Vera lectio iudicium, vt sit sensus, non solū credidit iudicio hominum, qui optimè de Traiano sentiebant, sed etiam deorum iudicium in consilium habuit. est autem in cōsilium habere aliquem, ipsum consulere. *In templo Iouis Capitolini*) Antitheta manifesta. *Genialem*) Connubialem, voluptuarium. *Puluinar*) Lectum, qui sterni diis solebat in templis. *Tandem*) Post longum Domitiani seruitium. *Fundabatur*) Inchoabatur, firmabatur. *Gloriam illam*) Quòd fuerint autores nostræ libertatis. *Horum*) Deorum *Opus*) Adoptio fuit. *Illud imperium*) Quod imperarunt Neruæ Traianum arrogari. *Vterque paruit*) Diis *Vterq;*) Nerua & tu *Tam qui adoptaret*) Sic ordinanda verba. *Ablata*) Traianus deuicit Pannonios de quibus lauream meruit, quam Ioui Capitolino Nerua obtulit adoptionis tempore. *Laurea*) Lauri corona quæ propriè triumphis dicatur: ea enim triumphantes coronabantur. ipsa quidem pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium: Romanis præcipuè lætitiæ, victoriarúmque nuncia. fasces imperatorum decorat, ex iis in gremio Iouis optimi, maximi deponitur, quoties lætitiam victoria nouam attulit. hæc scribit Plinius libro decimoquinto. Pacatus in Panegyrico Theodosij. depositis in gremio Capitolini Iouis laureis triumphales viri rusticabantur. *Inuicti*) Traiani. *Exortum*) Initium. *Victoriæ insigne*) Laurea. *Augustior*) Venerabilior, sanctior. *Deorúmque*) Quia præsentibus diis & popul. Roman. magna voce Traianum in Capitolio arrogauit. *Hoc est*) Interpretatio color. *Fessis rebus*) Ruenti imperio. *Quasi deposito*) Assumpto in socium Traiano totam curam reipublicæ administrandæ ei reliquit. *Quantulum*) Minimum. *Refert*) Distat. *Difficilius hoc*) Partiri: cùm regnum non capiat duos. *Præsenti*) In vrbe, & opem ferenti nam tunc aberat Traianus secundum Eusebium & Eutropium, imperator apud Agrippinam in Galliis factus. *Tua iuuenta*) Tua ætate robusta. Martialis in commendationem eius, inquit, & fortem iuuenémque martiúmque in tanto duce militem videret. *Iuuenta*] Secutus est opi-

Titus, sic postea nonnulli. *Tribunitia potestatis*) Consueuerant imperatores vindicare sibi tribunitiam potestatem, quòd esset sacrosancta & inuiolabilis, ac maxima pars imperij regalis. primus Augustus perpetuam recepit, mox cæteri exemplum eius secuti. *Omnia*) Solebant his titulis imperatores insigniri, Cæsaris & Augusti nomine, pontificatu maximo, tribunitia potestate, proconsulari imperio. *Proximè*) Non multo antè. *Parens Verus*) Vespasianus, quem verum appellat, tanquam naturalem Titi parentem, non per adoptionem. *In alterum filium*) In Titum, duos enim filios habebat, Titum & Domitianum. Titus cum patre triumphauit, censurámque gessit, eidem collega in tribunitia potestate, & vij. consulatibus, receptáq; ad se prope omnium officiorum cura, patris nomine & epistolas ipse dictitauit, & edicta conscripsit. hinc in proœmio naturalis historiæ Plinius: sciántque omnes quàm ex æquo tecum viuat triumphale & censorium ius, exeásque consul ac tribunitiæ potestatis particeps. libro septimo, capite de varietate nascendi, Vespasianum & Titum simul Cæsares vocat. & libro secundo, capite xiij eclipsim narrat accidisse Imp. Vespasianis patre iij. filio iterum Coss.

ri patricio, & consulari, & triumphali patre genitum, cùm fortissimum, amplissimum, amantissimum sui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem cùm Germaniæ præsideret, Germanici nomen hinc missum? nihil ipsum, vt imperator fieret, agitasse:

Patricio & consulari) Laudat à genere: narrans traxisse originem à patre honestissimo, sed ipsum magis parentem condecorasse. Onexander maiorum, inquit, & progenitorum splendor si adsit imperatori, amplectendus est: sin absit, haud magnopere desiderandus: at, si verum illud Euripidis in Helena, παιδὶ γὰρ κλέος τόδε κάλλιστον, ὅστις ἐκ πατρὸς χρηστοῦ γεγὼς εἰς ταυτὸν ἦλθε τοῖς τεκοῦσι τοὺς τρόπους, id est, filio enim gloria hæc pulcherrima, quicunque ex patre bono natus in similes venit parentibus mores: quanto magis laudandus Traianus, qui supergressus sit paternas virtutes. traxit autem originem, vt omnes consentiunt, ab Hispania. quidam etiam illic natum prodidere in vrbe Italica, si Eusebio & Eutropio credimus, ex familia antiqua magis quàm clara. nam pater in ea primùm consul fuit, & decimæ legionis tribunus in bello Iudaïco, cum duobus millibus peditum & equitibus mille mittitur à Vespasiano aduersus Aphacam, ciuitatem noua molientem. ille oppidum captu difficile cognoscens, nam natura munitum, insuper duplici muro cingebatur: & oppidanos cernens paratos eruptione facta ad resistendū, prælium cū his tamen conseruit, eósque paulisper reluctantes, in fugam vertit. quos subsequuti Romani exterioris muri ambitum, quò confugerāt, cum ipsis irrumpunt. secundum autem murum petentes exclusere sui, metu ne simul hostes irruerent. quare ad vnum omnes, vel per se, vel à Romanis interire num. hominū xij. millia. Traianus pater oppidum pugnatoribus vacuum existimans, vel si qui adhuc essent, non ausuros repugnare: excidium imperatori reseruauit. Titus cum paucis militibus missus, sic ordinata acie vt in læuo cornu Traianus, ipse in dextro staret, oppidum cepit cum magna Galilæorum strage. pro quibus Traianus pater triumphalibus ornamentis postea donatus est. *Non ab exerc.*) Qui solebat suos duces imperatores consalutare, & Cæsares facere. *Germanici no.*) Nomen pro cognomine. extant adhuc multæ in marmoribus memoriæ, quibus indicatur Traianum cognomento Germanici honestatum, quòd vrbes trans Rhenum in Germania reparasset, & feram gentem repressisset. quare in laudibus Stiliconis apertè testatur Claudianus illum vicisse Germanos, sed summo discrimine, multis annis, & per colloquia. quod Iuuen. Sat. vi respiciens inquit, Dacicus & scripto radiat

Germanicus auro. nam etiam Dacici cognomen meruit, quod lib. viij. epistolarum ex autoritate Dionis (vt veterum memorias omittam) probauimus. at qui satyrographum sunt interpretati hactenus, malè Domitianum intelligunt, quem vbique lacerat & insectatur. Traianum verò vt bonum, & sui temporis imperatorem, commendat. cuius reditum ex Germania Sat. x. voto prosequitur. *Hinc*) Ab vrbe. *Agitasse*) Tractasse, procurasse.

nihil fecisse nisi quod meruit,& paruit? paruisti enim Cæsar, & ad principatum obsequio peruenisti. nihilq; magis à te subiecti animi factum est, quàm quod imperare cœpisti. Iã Cæsar, iam imperator, iam Germanicus absens,& ignarus:& post tanta nomina, quantum ad te pertinet, priuatus. Magnum videretur, si dicerem : nescisti te imperatorem futurum. eras imperator,& esse te nesciebas. Vt verò ad te fortunæ tuæ nuncius venit, malebas quidem hoc esse, quod fueras, sed non erat liberum. An non obsequereris principi ciuis? legatus imperatori? filius patri? Vbi deinde disciplina? vbi mos à maioribus traditus, quodcunque imperator munus iniungeret, æquo animo paratóque subeundi? Quid enim si prouincias ex prouincijs, ex bellis bella mandaret? eodem illo vti iure posse putes, cùm ad imperium reuocet, quo sit vsus, cùm ad exercitum miserit? nihilque interesse ire legatum, an redire principem iubeat? nisi quòd maior sit obsequij gloria in eo, quod quis minus velit. Augebat autoritatem iubentis, in summum discrimen autoritas eius adducta : vtque magis parendum imperanti putares, efficiebatur, eo quod ab alijs minus parebatur.

Meruit & paruit) Magna Traiani laus, qui suis virtutibus meruerit imperium, & imperiis paruerit. *Obsequio*) Obedientia. *Subiecti*) Humilis, humani. *Imperare*) Dum pares iussis Neruæ. est autem admirabile. *Iam Cæsar*) Creatus eras. frequentatio color. *Quantum ad te pertinet*) Quantum in te erat. *Priuatus*) Non assumptus ad imperium. *Imperatorem n.*) Frequenter vtitur traductione, quæ fit cùm verbum crebrò ponitur. ita vt non modò non offendat animum auditoris, sed etiam orationem commodiorem reddat. *Fortuna*) Adoptionis. *Hoc*) Priuatus. *Liberum*) In tua facultate. *An non*) Frequentatio cùm res dispersæ in vnum coguntur, vt grauior, aut acrior sit oratio. maximè si fit cum interrogatione. *Legatus*) Neruæ qui ius proconsulare haberet. proconsulis enim legatus propriè dicitur. Varro sentit legatum dictum, quòd publicè lectus esset, & huius opera consilióq; imperator vteretur. *Vbi*) Fuisset militaris disciplina, nisi paruisses imperatori tuo. *Mos à maioribus*) Vt legatus proconsuli suo pareret. quod ius Caius Caligula imminuit. *Prouincias*) Subiugandas, an per translationem prouincias accipit, pro quouis magno munere. *Ex bellis*) Statim finito bello, alterum iniungeret. nolo dicere hanc esse traductionem, nolo interrogationem, ne nimia repetitione exornationum in vitium decidam, & legentibus stomachum moueam. *Eodem iure*) Imperandi scilicet, par habere ius in te ad principatum reuocandi, quod habuit dum te iuberet ire ad exercitum. *In eo*) In ea re quam aliquis minus amat. vt sit sensus, maiorem obsequij gloriam reportasti, dum

accipis imperium, quod minus volebas, quàm dum legatus mitteris ad exercitum. *Autoritatem*) Imperantis existimationem. *Iubentis*) Neruæ, vt susciperes imperium, cùm videres prætorianos rebellasse, & in illum insurrexisse. boni enim cùm vident alios à principe suo deficere, ipsi tantò magis sunt in officio. *Alijs*) Militibus seditionem mouentibus.

Ad hoc audiebas senatus, populiq; consensum. Non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit. nam qui vbique sunt homines, hoc idẽ votis expetebant. ille tantùm iure principis occupauit, primúsque fecit, quod omnes facturi erant: nec hercule tantopere cũctis factum placeret, nisi placuisset antequam fieret. At quo tẽperamento dij boni potestatem tuam, fortunámque moderatus es? imperator titulis, & imaginibus, & signis: cæterùm modestia, labore, vigilantia, dux, & legatus, & miles, cùm iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires. neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obsequium adsereres, longámque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere. te prouidentia deorum primũ in locum prouexerat, tu adhuc in secũdo resistere, atque etiam senescere optabas. Priuatus tibi videbaris, quamdiu imperator & alius esset. Audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctißimo seni vtile fuit: quem dij cælo vendicauerunt, ne quid post illud diuinum & immortale factum, mortale faceret. deberi quippe maximo operi hanc venerationẽ, vt nouißimum esset, autorémque eius statim

Ad hoc) Insuper. *Consensum*) Qui te vnicum adoptari volebant. *Vbique*) In toto orbe, sub imperio Romano. *Hoc i.*) Vt fieres imperator. *Ille*) Nerua. *Iure pri.*) In cuius manu erat te Cæsarem facere. *Occupauit*) Præuenit, quod alij facturi erant. *Nec hercule*) Ratio cur omnes cuperent Traianum imperatorem. *Temperamento*) Modestia, à qua pluribus eũ laudat. *Titulis*) Inscriptionibus cum laude. *Imaginibus*) Picturis. solebant enim imperatorum imagines in vexillis locare. *Signis*) Statuis marmoreis & æreis. *Modestia*) Articulus grauis. *Miles*) Vlp. ff. XXIX. miles inquit appellatur, vel à militia, id est, duritia, quam pro nobis sustinet, vel à multitudine, aut à malo, quod arcere milites solent, aut à numero mille hominum, aut à verbo Græco tractum ἀπὸ τῶν χιλίων: nam Græci mille hominum multitudinem τὴν χιλιάδα vocant, & ducem χιλίαρχον. *Tuas aquilas*] Quibus vt prædiximus in signis bellicis Romani vtebantur. *Magno gradu*) Longa distantia, forti passu, summa celeritate. nam paulò pòst testatur, pedibus duxisse, seu potius rapuisse legiones. *Assereres*] Assumeres. *Huic nomini*] Filij, vt Nerua pater longo tempore viueret, sicque tibi nomen filij diu restaret, vel. Huic nomini. id est, paterno? quod sequentia indicant. *In primum l.*) Dum Nerua adhuc viuens tibi reliquit habenas imperij. *In sec.*) Contentus vt Nerua rempub. administraret. *Senescere*) Diu viueret filius. *Priuatus*) Sine imperio. *Alius*] Nerũa. nota Traiani modestiam, qui nollet imperare, nisi necessario. *Audita*] Exaudita à diis. *Sed in quantum*] Temporis. Dion scribit, cùm Traianum imperatorem creasset Nerua, migrasse breui ab humanis. *Optimo*) Nihil enim fecit sine patrum sententia. *Cælo vendicauerunt*] Relatus est in numerum deorum

decreto ſenatorum, autore Euſebio in Chronicis. *Illud*) Tuam adoptionem. *Mortale*) Minus dignum inter homines. *Deberi*) Aut pro deberi ſcribendum eſt decuit, aut ſubaudiendum. *Venerationem*) Dignitatem.

conſecrandum, vt quandoque inter poſteros quæreretur, an illud iam Deus feciſſet. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quã quia tuus, ingens gloria, ingénſq; fama, cùm abundè expertus eſſet, quàm bene humeris tuis ſederet imperium, tibi terras, te terris reliquit, eo ipſo charus omnibus ac deſiderandus quòd proſpexerat ne deſideraretur. Quem tu lacrymis primùm, ita vt filium decuit, mox templis honeſtaſti: non imitatus illos, qui hoc idem, ſed alia mente fecerunt. Dicauit cœlo Tiberius Auguſtum, ſed vt maieſtatis numen induceret, Claudium Nero, ſed vt irrideret: Veſpaſianũ

Conſecrandum) Sanctificandum, referendum inter deos. *Quandoque*) A quibuſdam poſteris. *Illud*) Adoptionem Traiani. *Iam deus*) Quia viuus: tamen ob excellentiam facti videri poterat deus. *Publicus*) Omnium. *Tuus*) Qui te optimum ſciuit aſſumere, & nobis principem relinquere. *Ingens gloria*) Glorioſiſſimus. *Abunde*) Multis experimentis. *Tuis humeris*) Tua cura, tuo regimini. *Sederet*) Conueniret, requieſceret *Reliquit*) Regendas dum cœlum petit. *Proſpexerat*) Cauerat. *Deſideraretur*) Optaretur viuere relicto deteriore ſucceſſore. *Lacrymis*) Dum funeratur. *Templis*) Diuinis honoribus. nam qui in deos referebantur, iis templum & ſacerdotum collegium dicabant. Blondus libro ij. Romæ triumphantis pluribus enarrat, quomodo imperatores conſecrarentur. Tertullianus in apologetico: Vetus, inquit, erat decretum ne quis deus conſecraretur ab imperatore, niſi à ſenatu probaretur. *Honeſtaſti*) Honoraſti, condecoraſti. *Illos*) Principes. *Hoc idem*) Sublimando ſuos in cœlum. *Alia*) Diuerſa à te. ſecundum artem diſcutit, quo conſilio, qua mente, quid fecerit. *Dicauit*) Conſecrauit. dicamus propriè diis. vt ſacerdos deo dicatus, id eſt, obſequio numini datus, & dicamus perpetuò, damus ad tempus. autores habeo Donatum & Seruium. nam quæ Nonius inſuper refert, ſuper verbo dicare, conſultò omittimus. *Tiberius Auguſtum*) Quinimmo viuenti Auguſto diuinos honores habitos lego, & poſt obitum non defuiſſe prætorium virum, qui ſe effigiem cremati, euntis in cœlum, vidiſſe, iuraret. quod à Tranquillo breui comprehenſum, apertius à Dione tractatur. Romani, inquit, Auguſtum conſecrantes, ſacerdotem Liuiam Auguſtam renunciauerunt, quæ datis dono cc. ſeſtertiis cuidam Numeriæ Attico ſenatori, iurare eum impulit ſe vidiſſe Auguſtum, in cœlum euntem, quemadmodum olim Proculus Romulum. inde ſenatus illi ſimulacra, veluti Deo decreuit. Seneca tamen de clementia ſcribit: Deum eſſe non tanquam iuſſi credimus bonum principem Auguſtum. *Vt maieſtatis numen induceret*) Vt venerationem imperatoribus introduceret, tanquam ij forent dij. *Claudium Nero*) Dicauit cœlo. Claudius poſt mortem conſecratus eſt, Eutropio ſcribente, diuúſque appellatus, Tranquillus: funeratus eſt ſolenni principum pompa, & in numerum deorum relatus. quem honorem à Nerone deſtitutum abolitúmq; mox per Veſpaſianum recepit. Tacitus. cœleſtes honores Claudio decernuntur, & funeris ſolenne, perinde ac diuo Auguſto, æmulante Agrippina proauiæ Liuiæ munificentiam. & alibi: decretum à ſenatu cenſorium funus, & mox conſecratio. *Vt irrid*) Tanquam ſtultum: nam conſueuerat mortuum contumeliis inſectari, modò ſtultitiæ arguens, & morari eum inter homines deſiiſſe producta prima ſyllaba iocabatur. *Veſpaſianum Titus*) Dicauit

cœlo, meminit Eutropius Vespasianum post obitum inter deos relatum. Dion tradit cùm se moriturum vidisset, dixisse, iam deus fio.

Titus, Domitianus Titum, sed ille, vt dei filius, hic vt frater videretur. Tu sideribus patrem intulisti, non ad metum ciuium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum credis. Minus est hoc cùm fit ab his qui & sese deos putant. Sed licèt illum aris puluinaribus, flamine colas, non alio magis tamen Deum, & facis, & probas, quàm quòd ipse talis est. in principe enim, qui electo successore fato concessit, vna, itémque certissima diuinitatis fides est, bonus successor. Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ accessit? num hos proximos diuinitate parentum desides, ac superbos, potiusquam illos veteres & antiquos æmularis? qui hoc ipsum imperium peperere, quod modò hostes inuaserant contempserántque. cuius pulsi fugatique, non aliud maius habebatur indicium, quàm quòd triumpharetur. Ergo sustulerant animos, & iugum excusserant, nec iam nobiscum de sua libertate, sed de nostra seruitute certabant. ac ne inducias quidem, nisi æquis conditionibus inibant: legésque, vt acciperent,

Domitianus Titum) Quem defunctum consecrationis honore dignatum Domitianum testatur Suetonius, quanquam Eusebius decreto senatus inter deos relatum referat, sed intelligendum autore Domitiano. *Ille*) Titus. *Ad metum c.*) Opponuntur ista prædictis, non vt maiestatem numinis induceres. *In contum.*) Sicut Nero. *Titum*) Quod pater tuus esset deus, tu dei filius. *Hoc*) Refert in deos. *Sese deos putant*) Vt non sint qualis Domitianus, qui se Deum dici lætabatur. *Aris*) Templis, puluinaribus, lectisterniis. *Flamine*) Sacerdote. nam consecratis flamines eiusdem cognomenti assignabant: sic Quirino Quirinales, & Augusto Augustales. *Talis*) Deo similis. *Fato concessit*) Obijt. *Diuinitatis fides*) Qui bene sciuit eligere, quod nisi à diuino fieri nó potest. *Num ergo*) Interrogatio grauis. *Proximos*) Vt Domitianum. *Superbos*) Vana tumidos gloria, nam is principatum adeptus in senatu iactare non dubitauit, & patri se & fratri imperium dedisse, illos sibi reddidisse. *Veteres*) Bonos. facit hoc interrogatio vt neges *Qui*) Imperatores antiqui, & optimi qui sua virtute imperium Romanum compararunt. *Quàm quòd triumpharetur*) Subiugaretur à Dacis: an quia Domitianus secundum Orosium prauissimè iactantia elatus, sub nomine superatorum hostium, de extinctis legionibus triumphauit: sic Dion memorat pro defunctis in Dacia triumphum duxisse. super quo mox plura commodius. *Sustulerant animos*) Hostes, Daci ignauia Domitiani digressio per vituperationem Domitiani, ex qua conficitur reprehensionis aliquid non argumentando, sed augendo. *De sua libertate*) Vt suis legibus viuerent, neque Romanis parerent. *Nostra seruitute*) Vt Romanos subiugarent. *Inducias*) Sequestrem pacem. nam induciæ sunt pax intra breue tempus: dictæ, vel quòd in diem dentur, vel quòd in dies ocium præbeant. Paulus de captiuis Induciæ, inquit, sunt cùm in breui & in præsenti tempore conuenit, ne inuicem se lacesserent. Varro, si Gellio credimus, diffinit inducias esse pacem castrensem, paucorum dierum, & belli ferias. sed hoc reprehendit Gellius, cùm induciæ neque pax sint, & interdum paucarum

horarum. quare Græcos, ait, consignatius dicere cessationem istam pugnæ pactitiam ἐκεχειρίαν, id est, à manibus temperationem, & inducias, sic dictas arbitratur, quasi tu dicas, inde vti iam. Aurelius autem Opilius, inducias refert dictas quasi initus, atque introitus, cùm hostes scilicet inter sese vtrinque vltro citróque alteri ad alteros impunè, & sine pugna ineunt. licèt Liuius libro primo ab vrbe condita scribat datas esse inducias Veientibus in centum annos. veteres nonnunquam singulari numero protulere.

dabant. At nūc rediīt omnibus terror, & metus, & votum imperata faciendi. vident enim Romanum ducem vnum ex illis veteribus & priscis quibus imperatorium nomen addebant contecti cædibus campi, & infecta victorijs maria. accipimus obsides ergo, non emimus, nec ingentibus damnis, immensísque muneribus paciscimur. vt vicerimus, rogant, supplicant. largimur, negamus. vtrunque ex imperij maiestate. agunt gratias qui impetrauerunt, non audent queri quibus negatum est. An audeant? qui sciant assedisse

Dabant) Nobis imponebant. *Omnibus*) Hostibus. *Imperata*) Quæ tu illis imperas. *Nunc*) Traiano principe. incipit laudare à rebus gestis *Ex illis*) Ex numero illorum. virtute similis antiquis. *Imperatorium nomen*) Imperatores dicebantur ab exercitibus post victorias. M. Tullius ad Cælium. ita victoria iusta imperator appellatus apud istū, & in Philippicis. At si quis, Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidisset, non cum hac consuetudine quæ increbuit imperatorem appellaret Senatus? ter legionibus cæsis tanta multitudine hostium interfecta, imperatorium nomen adimemus? Tacitus libro tertio. Tiberius pro confecto bello interpretatus, id quoque Blæso attribuit vt imperator à legionibus salutaretur, prisco erga duces honore, qui bene gesta republica gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur. eràntque plures imperatores, nec super cæterorum æqualitatem concessit, & quibusdam Augustus id vocabulum. autor Appianus in procemio suæ historiæ. quòd imperator fuit priscorum ducum nomen, à quo, qui postea rempublicam suo nutu regebat, tanquam regem, imperatorem dictum. Tacitus duodecimo, commemorat veros triumphos & gloriosos de populis regnísque integris adquiri. *Cædibus*) Non poterant consequi legitimum triumphum imperatores, nisi certo numero hostium interfecto: quod paulo pòst monstrabimus. *Infecta*) Tincta sanguine occisorum, & per hoc parta victoria. *Maria*) Si fuisset bellum nauale. oratio in figura graui. *Obsides*) Fidei sequestres. *Emimus*) Nobis precio comparamus. quod Tacitus in vita Agricolæ fecisse Domitianum testatur. *Immensísque muneribus*) Nam motus est Traianus ad inferenda arma Decibalo, propter annua tributa, quæ Domitianus illi pendere solebat. *Paciscimur*) Pacem inimus cum hoste. Claudianus paria de Stilicone. Qui nec principibus donis precibúsque vocati Paruerant, iussi properant. & mox. Illi terribiles, quibus ocia vendere semper Mos erat, & fœda requiē mercede pacisci. Natis obsidibus pacem, tam supplice vultu, Captiuóq; rogant. *Vt vic.*) Quòd verum sit nos vicisse sequentia indicant: *Rogant, supplicant*] quod solent victi. Rogant pacem *Largimur*) Obsides arma. *Negamus*) aliquibus non concedimus rogata. *Ex imperij maiestate*) Pertinet ad amplitudinem Romani imperij concedere, & negare quodcunque nobis videtur. *Agunt gratias*) Tanquam fautori. *Non audent queri*) Cùm sentiant virtutem tuam. *An audeant*) Queri de te. *Assedisse*) Contrà stetisse. aliàs assidere est præsentia opem ferre. vnde assessores.

adiutores, vicarios dicimus. de quibus in Alexandro Lampridius. assessoribus salaria instituit, & fœmininum in vsu receptum assestrix.

ferocißimis populis eo ipso tẽpore, quod amicißimum illis, difficillimũ nobis, quũ Danubius ripas gelu iũgit, duratúsque glacie ingẽtia tergo bella trãsportat: quum feræ gentes non telis magis quàm suo cælo, suo sidere armantur. Sed

Ferocißimis populis) Germanis. quos feritate, ferociáque corporum, animorúmque præstantia in bello præualere testátur Strabo, Tacitus, Solinus. Põponius insuper tradit Germanos animis, & corporibus immanes, ad insitam feritatem vaste vtraque exercere: bellando animos, corpora ad consuetudines laborum maximè. & Dionysius: Germanorum corpora sunt à natura bellicosa. gratissima illa laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus cum labore & periculo ipsorum: nam habent ad laudandum vberrimam copiam. ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa. hæc M. Tullius de Oratore, quare meritò laudatur Traianus, qui Germanis fortissimis hyeme sæuiente restiterit. huius expeditionis meminit Claudianus in laudibus Stiliconis. *Ipso tempore*] Glaciali, hyemali. *Amicißimum*] maximè commodum & opportunum. *Danubius*] Hic, Ister alio nomine appellatur: olim Matoas, si Stephano credimus, nauigabilis fluuius, qui cùm ad orientem vertitur, multis aliis infusis fluminibus, conualescens spumosus tandem & obtectus caligine prope Peucen per quinque ingentes alueos in Euxinum proripitur: qua se ad Boream reflectit. multas ac varias nationes irrigat quousque ad ostium peruenerit Mæotidis paludis. nam Germanos primùm perlabens, Sarmatas deinde secat. tum verò Getas, ac Bastarnas inundans, qui ad Oceanum sunt versi, Dacis facultatem adauget, neque minus Alanos & Cauros præterfluens omnibus nauigandi facultatem præstat. sed de ostiis aliqua inter autores dissensio: nam Tacito referente, Danubius molli ac clementer edito montis Arbonæ iugo effusus plures populos adit, donec in Põticum mare sex meatibus erumpit. septimum enim os paludibus hauritur. & Dionysius cum Strabone conueniens ex auctoritate Ephori memorat Istrum quinque ostiis se exonerare. at Mela, totidem quot Nilus ostiis, sed tribus tenuibus, reliquis nauigabilibus effluere. Vibius Sequester in Pontum decurrere per septem ostia. Herodotus lib. iiij. Ister omnium quos nouimus fluuiorum maximus semper sibiipsi par, tam æstate quàm hyeme: fluit ab hespero primus omnium qui sunt in Scythia. Philostra. lib. iij. recitat Danubium esse maximum fluuiorum Europæ, aquarum regnatorẽ, & primum post Nilum Ausonius decantat. Seneca illorum opinionem falsam redarguit: qui Danubium mensibus æstiuis abundare, & fontes eius ignotos tradiderunt, mediúmque testatur inter pacata & hostilia fluere: Germanos auidam belli gentem repellentem. de illo Appianus in eo libro, cui titulus Illyrius. *Ripas gelu iungit*] Ita congelatur vt perpetua glacies vtranque ripam nectat. Dion in Antonino philosopho tradit Iazyges victos à Romanis, dum per Istrum congelatum retrofugiunt. Herodianus in Alexandro. maximi fluuij sub septentrione feruntur Rhenus & Danubius. quorum alter Germanos, alter Pannonios præterfluit, atque æstate quidem nauigabiles altissimo latissimóque alueo, per hyemem dein concreti gelu camporum in morem perequitantur: alueique tam solida glacies vt non equorum vngulis tantùm pedibúsque virorum subsistat, sed inde hausturi glaciem securibus & dolabris cæsam veluti lapidem asportent. *Ingentia bella*] Multa Germanorum millia. *Transportat*] Transmittit, traducit. *Tergo*] Glaciata superficie. *Feræ*] Immanes, truces. *Telis*] Scribit Tacitus penuriam ferri esse apud Germanos. *Suo cælo*] Æris rigore. *Suo sidere*] Nam natos fluminibus durant, quod ad Italos poeta transtulit. Durum à stir-

pe genus, natos ad flumina primum Deferimus sæuóque gelu duramus, & vndis. gesta Traiani Iuuenalis videtur ibi tetigisse. Maturus bello Armeniæ Syriæque tuendis amnibus & Rheno atque Istro, quæ loca Traianus domuit. circumfertur etiam, suo sidere, in eundem sensum quo, suo cælo.

vbi in proximo tu, non secus ac si mutata temporum vices essent: illi quidem latibulis suis clausi tenebantur, nostra agmina percursare ripas, & aliena occasione si permitteres vti, vltróque hyemem suam barbaris inferre gaudebant. Hæc tibi apud hostes veneratio. quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparasti? cùm tecum inediam, tecum ferrent sitim. quum in illa meditatione cãpestri militaribus turmis imperatoriũ puluerẽ sudorémque misceres? nihil à cæteris, nisi robore ac præstãtia, differens, quũ libero Marte, nũc cõmin⁹ tela librares, nũc vibrata susciperes, alacer virtute militũ, & læt⁹ quoties aut cassidi tuæ, aut clypeo grauior ictus incideret.

Vbi) Eras. *Temporum*) Ac si æstas adesset iam soluto gelu Danubio. *Latibulis*) Speluncis, casulis. *Aliena*) Qua vtebantur prius barbari. *Si permitteres*) Tanquam cohiberet milites ab inuasione Germanorum, contentus repressisse. *Inferre hyemem suam barbaris*) Inuadere Germanos ex occasione gelu Danubij, qua prius in nostros barbari vtebantur. *Veneratio*) Metus, vt non auderent Danubium transcurrere. *Inediam*) Famem *Tecum*) Exemplo Catonis Vticensis ostenditur quanto ardore milites incendantur ad sustinenda incommoda, cùm videant imperatorem suum quæcunque munia fortiter subire. ille enim galeam sitientibus cunctis aqua plenam sibi porrectam effudit, comes in calamitate, & dux suis effectus. *Meditatione*) Præexercitatione, prælusione. solebant enim imperatores priusquam in veram descenderent pugnam, milites exercere ad instar veræ pugnæ, ne cum hostibus congressi verum solem & puluerem formidarent. nam neque longitudo ætatis, nec annorum numerus, artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio. propterea sine trepidatione in acie faciebant, quod ludentes in campo fecerant. quemadmodum enim bene exercitatus miles prælium cupit, ita formidat indoctus. postremò sciendum in pugna vsum amplius prodesse quàm vires. hinc à Tranquil. Galba laudatur, quòd veteranum ac tyronem militem opere assiduo corroborasset. *Turmiũ*) Vegetius in libro ij. cuius superiora recitauimus: quemadmodum, inquit, inter pedites centuria, vel manipulus appellatur, ita inter equites turma dicitur: vna autem turma equites xxxij. habet: huic qui præest, decurio nominatur: Ælianus verò turmam totam consummari equitibus cxiij. credidit, & turmam ex versantibus in oui speciem fieri docet, & quæ sit altera parte longior. Festo autore, turma equitum dicta, quasi terma, quòd terdeni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Rhamnensium, Lucerum fiebat. itaque primi singularum decuriarum, decuriones dicti. qui ex eo singulis turmis præsunt. & nunc trini. omnia hæc mutuatus est Festus à Varrone, nisi in quantum hic tradit à terina turmam dictam mutatione e in v. *Libero marte*) Libera pugna, quando licet vnicuique aggredi quemlibet. *Nunc co.*) Compar graue, quod constat ex pari ferè numero syllabarum, quale illud. in prælio mortem pater appetebat, domi filius nuptias comparabat. *Susciperes*) Scuto exciperes & declinares. *Alacer & lætus*) Pædianus exponens Tullianum illud: alacri atque læto ex secundo Verrinarum: alacer, inquit, siue alacris dicitur is, qui ingreditur sensibus vniuersis. quod est indicium erecti animi, atque sublimis. nam è contrario lacer dicitur, amputatis à corpore sensuum

ſenſuum membris, hoc eſt auribus oculiſque, quæ ad animum transferuntur, vt plerunque afflicto animo ſenſibus non vtamur erectis: ſic alacer dicitur is, cui omnis ſenſus in loco ſuo quiſque degat, viſu & auditu intentus: vt vultu indicet adeſſe animum non ſyncerum ſenſibus ſuis. qua re cognita illud quoque intelligitur aliud eſſe alacrem, aliud lætum. Sunt qui alacrem feſtinantem & properum dici putant, quaſi alis acrem. tanta autem ferebatur exercendi milites cura, vt non ſolùm tribuni, vel præpoſiti, contubernales ſibi creditos ſub oculis ſuis iuberent quotidie meditari, ſed etiam ipſi armorum arte cæteros ad dimicationem proprio cohortarentur exemplo.

Laudabas quippe ipſe ferientes, hortabaríſque vt auderent, & audebant iam, quum ſpectator moderatórque ineuntium certamina virorũ, arma componeres, tela tentares, ac ſiquod durius accipienti videretur, ipſe vibrares. Quid cùm ſolatiũ feßis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, niſi commilitonum antè luſtraßes: nec requiem corpori, niſi poſt omnes dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, ſi inter Fabricios, & Scipiones & Camillos talis eſſet. tunc enim illum imitationis ardor, ſempérque melior aliquis accenderet: poſtquàm verò ſtudium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore tranſlatum eſt, poſtquam exercitationibus noſtris non veteranorum aliquis, cui decus, muralis aut ciuica, ſed Græculus magiſter aßiſtit: quàm magnum eſt vnum

Laudabas) Solet enim laus militem generoſum ad virtutem incitare. *Arma compon.*) Armares, docet Vegetius, milites armandos, & tela à præfectis inſpicienda, cùm ſæpe eueniſſet, vt temp. inermes perdidiſſent. *Durius*) Grauius telum. *Accipienti* Militi te præbente. *Quid*) Mirer. *Ægris opem f*) Annotauimus apud Dionem in bello Dacico, concidiſſe propriam veſtem Traianum ad colligenda militum vulnera. pertinebat ad præfectum caſtrorum medicos ægris adhibere, vt vulnera ac morbos diligenter curarẽt. (quod nouo quodam humanitatis genere, quáuis imperator, in ſe transferebat) ſic arma omnium militum, proprium præfecti legionis officium. *Niſi poſt o.*)De Annibale Liuius, princeps prælium inibat, vltimus confecto prælio excedebat. *Talis*) Tam diligens rei militaris cuſtos. *Ardor*) Amoris impetus. *Accenderet*) Imitatione ſui incitaret. ſed tu, inquit, Martialis ſub principe duro, Temporibúſque malis auſus es eſſe bonus. *A manibus*) Ab vſu, à fortitudine. *Ad o.*) Ad pompam, & ſpectaculum. *Ad V.*) Ad delicias. *A labore*] Ab exercitatione, à rebus gerendis. *Veteranorum*) Centurionum, vel militum. armorum tractandorum meditatio à P. Rutilio coſ. C. Manlij collega militibus tradita fuit. is enim nullius ante ſe imperatoris exemplum ſecutus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accerſitis, vitandi atque inferendi ictus ſubtiliorem rationem legibus ingenerauit: virtutémque arti, & artem rurſus virtuti miſcuit, vt illa impetu huius fortior, hæc illius ſcientia cautior eſſet. *Muralis*] Corona, quæ donabatur ab imperatore ei qui primus murum ſubiiſſet, ínque hoſtium oppidum per vim aſcendiſſet, iccirco quaſi muri pinnis decorata erat. ciuica verò corona appellatur, quam ciuis ciui, à quo ſeruatus eſt in prælio, teſtem vitæ, ſalutíſque perceptæ dat. ea fit è fronde querna, quoniam cibus victúſque antiquiſſimus è quercu capi ſolitus ſit. fit etiam ex ilice, quod genus ſuperiori proximum. *Græculus mag.*] Armorum inſtructor Græcus. nec aliud quicquam Græcis ſeruitutem ac mollitiem attuliſſe putant Romani, quàm gymnaſia & palæſtram,

quibus relanguescunt adolescentium animi, vt penitus effœminentur. hinc puerorum amores gigni, hinc somno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc saltationibus, & motu composito, & certo, & delicato cibi genere debilitari, quibus de causis ab armis se delapsos esse non intellexerunt, contentíque pro strenuis ac fortibus militibus se bonos palæstritas & athletas dici, & haberi ad summam molliciem defluxerunt, autore Plutarcho. hæc igitur si quis effugere studet, in puluerem prodire, & sub dio manere oportet. Gręci enim, referente Curtio, professionem honestarum artium malis moribus corruperunt. in quos Plinius senior acerrimè inuehitur, genitores omnium vitiorum, & omnium corruptores appellans. memini legisse apud quendam Gręcum Latinos appellasse Græcos ignominiæ causa: quanto magis Græculos, vt apud Iuuenalem, Græculus esuriens.

ex omnibus patrio more patria virtute lætari, & sine æmulo, ac sine exemplo secum certare, secum contendere: ac sicut imperat solus, solum ita esse qui debeat imperare? Nónne incunabula hæc tibi Cæsar, & rudimenta, quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augens, noménque Germanici iam tum mererêre? quum ferociam superbiámque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes? Rhenúmque & Euphratem admirationis tuæ famæ coniungeres? quum orbem terrarum non

Ex o.] Ex numero omnium, extra cæterorum aleam. *Patrio m.*] Romana militia. *Sine exem.*] Nouo. sc. nam veterum plura adhuc extant. *Secum c.*] Se imitari, niti ad virtutem exemplo suo, & se sibi ęmulandum proponere. *Solum*] Incomparabilem. *Incunabula*] Principia à teneris vnguiculis fuerunt. *Rudimenta*] Tyrocinia. Suidas recitat Traianum transegisse iuuentutem tanta prudentia, vt neque audacia periclitaretur, & senectutem eo animi robore, vt ocio non marcesceret. *Parthica l.*] Laurea pro gestis cōtra Parthos. neq; intelligenda illa Traiani expeditio, qua Parthos superauit, vt Diō & alij Græcorū meminere, vnde illi Parthico cognomen inditum. sed cū iuuenis Parthorum incursiones repressit, quod videtur Mart. ibi respicere, Parthorum proceres, ducésq; Serum. dum ista & quæ sequuntur in commendationem Traiani scribit. *Gloriam*] Triumphalem. *Nomen*] Cognomen. *Magno t.*] Illi decernebatur ouatio, qui sine sanguine, sed solo terrore, hostes domuisset, .i. pedibus & equo albo, coronatus myrto, vel olea vel lauro, vrbē ingrediebatur. *Rhenum*] Germanos superans. Rhenus Germaniæ fluuius Belgas à Germanis segregans, Rheticarū alpium inaccesso ac præcipiti vertice ortus, modo flexu in Occidentē versus, secundum Tacitum Septentrionali oceano miscetur: vt inquit Appianus, Rhenus & Ister potissimū Romanis fines imponūt, quorum quidem Rhenus, borealem Oceanum influit, ex monte Adualla. Mela, Rhenus ab Alpibus decidens prope à capite duos lacus efficit, Venetum & Acronum. mox diu solidus, & certo alueo lapsus, haud procul à mari huc & illuc dispergitur, sed ad sinistram amnis etiam tum & donec effluat Rhenus, ad dextram primo angustus & sui similis, pòst ripis longè ac latè recedentibus, iam non amnis, sed ingens lacus, vbi campos impleuit Fleuo dicitur, eiusdémque nominis insulam amplexus, fit iterum arctior, iterúmque fluuius emittitur. at Plinius, helinus & fleuus appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab Septentrione in lacum, ab occidente in flumen Mosam se spargit. *Euphratem*] Parthos. nam is fluuius Babylona mediam secat, cui imperabant Parthi. post Gangem flumina totius Asiæ nobiliora Euphrates & Tigris, ex Armeniæ montibus fontes habent distant autem inter se stadiis mille & quingentis, delatáque per Mediam & Paretanos, descendunt in Mesopotamiam,

quam vndique circundantes regioni nomen indiderunt. deinde per Babyloniam fluentia in mare Rubrum deferuntur. hæc sumpsimus ex Diodoro, Herodoto, Strabone: cùm alibi tú libro xi. Euphrates autem à Boreali Tauri latere exoriés, primò perArmeniam fluit occidenté versus, deinde ad austrú flexus, inter Armenios & Cappadocas, & Commagenos Taurum recidit.egressus verò cùm prope Syriá peruenerit, ad hyemales ortus reuertitur vsque Babyloniá, & ad Tygrim Mesopotamiam efficit: ambo in Persicú sinú finiút: horú Euphrates maior est, & plus regionis flexus alueo percurrit. Plinius. oritur Euphrates in præfectura Armeniæ maioris Cananitide, vt prodidere qui proximè adierunt: Domitius. Corbulo in monte Aba. Licinius Mutianus, sub radicibus montis quem Capotem appellant, supra Cymiram xii mil paſ.initio Pixirates nominatus,& quæ latius sequuntur lib. v cap xxiiii. Philostratus libro primo. Sunt qui dicant,quandam partem maximam Euphratis dilabi ita, vt ad mare non perueniat, sed in terra cursus sui finem recipiat. quidam, & audacius de eo loquentes, asserunt ipsum cú diutius sub terra fluxerit, rursus in Aegypto apparere, & Nilo compleri. per Rhenum & Euphraté voluit significare victorem orientis & occidentis.

pedibus magis quàm laudibus peragrares? apud eos semper maior, & clarior, quibus postea contigisses, & nec dum imperator, nec dum Dei filius eras: Germaniámque cũ plurimæ gentes, ac propè infinita vastitas interiacentis soli, tũ Pyrenæus, Alpes, immensíque aliÿ montes, nisi his cõpararentur, muniunt, dirimúntque per hoc omne spatiũ, cùm exclusa, trahit perpetua latera, continuus per omnem prouinciam, donec longo limite immissus, in ea litora, quæ occidenti sunt aduersa, perueniat. Hæc Pŏponius. at Diodorus: Pyrenæi qui vocantur mőtes, altitudine & magnitudine longè alios excellunt. nam à mari quod ad meridiem iacet, vsque ad Oceanú, fermè ad arctos situm, Galatiam ab Iberia diuidunt. per Celtiberiam quoque protenduntur stadiis tribus millibus. ferút olim igne à pastoribus iniecto, montanas omnes regiones combustas: qua ex re mőtes aiunt cognominatos Pyrenæos. aut Gallias Germanis cőnectit, aut decipitur Secundus in descriptione Germaniæ. non enim Pyrenæus Germaniam à Gallis disterminat, sed Hispaniam à Galliis, secundú omniú quos legerim descriptionem. præter Dionysium etiam, Bassum poetam videri Dionysio assentiri, qui in eo epigrammate, quod in laudé Germanici edidit, scripsit οὔρεα πυρηναῖα, καὶ αἱ βαθυάγκεες ἄλπεις, αἳ ῥήνου προχοὰς ἐγγὺς ἀποβλέπετε

Pedibus) Quibus incedebat. *Quàm laudibus*) Xenophon de laudibus Agesilai: qui tolerantia antecellit, vbi laborandi sit tempus: & robore, vbi fortitudinis sit propositum: & mente, vbi consilii opus adsit, hic profectò videtur mihi iure optimo vir bonus apprimè probandus. *Maior*) In dies crescente virtute. *Contigisses*) Peruenisses *Nec dum imperator*) Eras. *Dei*) Neruæ. *Germaniam*) Omnis Germania à Gallis Rhetiisque & Pannoniis, Rheno, & Danubio fluminibus: à Sarmatis Dacísque mutuo metu, aut montibus separatur, cætera Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spacia complectens. Pomponius, Germania, inquit, hinc ripis Rheni vsque ad Alpes, à meridie ipsis Alpibus: ab oriente Sarmaticarum confinio gentium: qua septentrionem spectat oceanico litore obducta est. omitto quæ à Ptolomæo & Plinio dicuntur. quorum ille in terminatione ie. iunior, hic non totam sibi cognitam prouinciam fatetur. *Infinita vastitas*) Immensum spacium, solitudo. est enim immensa Germania, & in multis locis deserta. quam terram informem, asperam cœlo, tristem cultu aspectúque scribit Tacitus. *Pyreneus*) Mons in Britannicum procurrens Oceanum, tum inter terras fronte conuersus Hispaniam irrumpit, & minore eius parte ad dextram

Saxa Pyrenæi & depressæ vallibus Alpes
Quæ Rheni flumen non procul aspicitis.
Alpes) A meridie recludunt Germaniam ab Italia, sicut ab occasu Gallias. verùm quæ Germaniam distingunt, partim Pœnæ, partim Graiæ dictæ à candore niuium. Festus appellatas putat mutatione dasseæ in lenem. nam quod nos album, Græci ἄλφον dicunt, siue secundum scriptores Græcos ab Alpide, ibi interfecto, aut à multitudine albæ niuis, aut ab alto Alpes quia sunt eminentes. *Alij montes*) Quales Abnobij & Sarmatici. *Nisi hìs compararentur*) Nam comparatione Pyrenæi & Alpium minores sunt.

legiones duceres, seu potius (tanta velocitas erat) raperes: non vehiculum vnquam, non equum respexisti. leuis hic, non subsidium itineris, sed decus, & cum cæteris subsequebatur: vt cuius nullus tibi vsus, nisi cum die statiuorum proximum campum alacritate, discursu, puluere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? multũ est quòd perseuerasti, plus tamen quòd non timuisti, ne perseuerare non posses. Nec dubito quin ille qui te inter

Legiones) Pedites. quia ferè tota peditibus consistebat legio quod Seruius & Vegetius testantur. primò legionem trium millium fuisse prodit Varro. vnde milites dictos. Plutarchus tamen in Romulo, sex millium peditum, & sexcentorum equitum cõpleuisse numerum. Liuius refert legionem plerunque scribi solitam quinis millibus peditum, equitibus in suas legiones trecentis: nono tamen belli punici legionem sena millia ducenos pedites, & trecenos equites habuisse: in bello Macedonico memorat, quina millia ducenos pedites, & trecenos equites: Seruius sex millia peditum, & trecenos equites. Eutropius verò tantum sex millia. verùm Pompeius meminit sex millium & ducentorum hominum primum C. Marium legionem descripsisse, cùm ante quatuor millium fuisset. vnde etiam quadrata appellabatur. satis constat militum numerum in legione modò auctum, modò imminutum pro imperatorum iudicio. Gellius autor, in vnaquaque legione fuisse centurias lx: manipulos xxx. cohortes x. at Modestinus centuriones lxvi. erant autem ipsi pedites in duas diuisi partes. in legiones & auxilia. legiones non nisi de Romanis militibus dicebantur. auxilia propriè ad confœderatos referebantur. Romana autem virtus præcipuè in legionum ordinatione excellebat. dicta legio ab eligendo: quod vocabulum eorum desiderat fidem atque diligentiam quibus milites probantur. *Raperes*) Historicorum verbum, qui cùm celeriter ductum exercitum volunt significare, raptum agmen inquiunt. *Non vehiculum*) Notauit Domitianum, dum Traianum admiratur. illum enim Suetonius Tranquillus commemorat in expeditione & agmine equo rarius, lectica assiduè vectum. nec minus notanda Caii inconstantia, qui iter Britannicum confecit, modò tam festinanter & rapidè, vt prætorianæ cohortes contra morem signa iumentis imponere, & ita subsequi cogerentur. interdum ita segniter & delicatè, vt octophoro veheretur, atque à propinquarum vrbium plebe verri sibi vias & conspergi propter puluerem exigeret. *Respexisti*) Curasti, ascendisti. Dion: incedebat Traianus semper cum toto exercitu pedibus, flumina verò quæcunque milites pedibus pariter ipse vadabat. *Leuis*) Agilis. *Hic*) Equus non vt te veheret sed vt honestaret subsequebatur. *Et cum cæteris*) Si legendum & cùm subsequebatur nullum habet sensum. *Vsus*) Necessitas. *Statiuorum*) Castrorum, quando scilicet munitis castris statiua habebant, & per tempus ibi permanebant. Vegetius libro tertio docet, quomodo statiua castra vel hyeme, vel hoste vicino firmanda ordinandáque sint. *Campum*) Planiciem. *Attolleres*) Excitares. equites non solùm in planis, sed etiam in abruptis, & fossarum hiatu difficillimis semitis, séque & equos

suos exerceri voluerunt, rei militaris periti, vt nihil iis in necessitate prælii accidere posset incognitum: nam & quotidiana armorum exercitia, plus ad sanitatem militum putauerunt prodesse, quàm medicos, & in conflictu posse præstare victoriam. *Iustum laberis*) Dubitatio, cùm quærere videtur, vtrum de duobus dicat. *Perseuerasti*) In laboribus. *Plus t.*) Maioris fortitudinis indicium est. *Ille*) Domitianus, ordo est, ille conceperit. & reliqua.

illa Germania bella ab Hispania vsque, vt validissimum præsidium exciuerat, iners ipse alienisque virtutibus tunc quoque inuidus imperator, cum ope earum indigeret, tantam admirationem tui non sine quodam timore conceperit, quantam ille genitus Ioue post labores, duráque imperia regi suo indomitus semper, indefessúsque referebat: cùm alijs super alias expeditionibus munere alio dignus inuenireris. Tribunus verò disiunctissimas terras, teneris adhuc annis, viri firmitate lustrasti: iam tunc præmonente fortuna, vt diu penitus perdisceres, quæ mox præcipere deberes. neque enim prospexisse castra, breuémque militiā quasi transisse cōtētus, ita egisti tribunū, vt esse statim dux posses, nihílque discendum haberes tēpore docendi. Cognouisti per stipendia decem, mores gentium, regionum situs, opportunitates locorū, & diuersam

Illa) Immania, admiratiuè dictum. *Ab Hispania*) Vbi militabat Traianus. *Vt validissimum præsidium*) Tanquam te fortissimum defensorem sui aduersus Germanicos tumultus. *Iners*) Deses, timidus. *Virtutibus*) Viris bonis. *Tunc*) Eo tempore. *Timore*) Ne sibi imperium auferres. *Ille genitus Ioue*) Hercules ex Alcumena. nota fabula. *Dura*) Ardua, periculosa. comparat Traiani gesta Herculeis laboribus. *Regi suo*) Eurystheo, sæuo tyranno, cui in omnibus parebat Iunone cogente. *Indomitus*) Inuictus Hercules. *Referebat*) Occisis monstris. *Inuenireris*) Experimentis comprobasses. *Alijs super alias*) Pluribus. *Expeditionibus*) Prouinciis, bellis, ab eo quod præcedit, ad id quod sequitur. nam expeditio est militaris apparatus, cùm se explicant à cæteris negociis belli adeundi gratia. *Alio munere*) Honestiori expeditione. *Tribunus*) Militaris de quo alibi copiosè. *Disiunctissimas*) Remotissimas, longè distantes. *Terras*) Parthiam & Hispaniam ac Germaniam, in diuersis orbis partibus sitas. *Firmitate*) Robore. *Fortuna*) Laudat à præcedentibus. *Penitus*) Optimè. *Præcipere*) Imperator creatus. *Contentus*) Fuisti. *Prospexisse*) Tantum procul vidisse, & factum militiæ candidatum. *Egisti tribunum*) Te in tribunatu gessisti, & tanta præstantia obisti. *Dux*) Imperator. *Posses*) Deberes. *Tempore docendi*) Cùm aliis præpositus esses. *Stipendia decem*) Decem militias, decem annos: nam stipendium non solùm semestre, sed annuum militum salarium dicebatur, autore Varrone dictum à stipe, nummo signato, quod per stipes secundum Vlpianum. i. per modica æra colligatur. *Mores gentium*) Vlysses habitus prudens cognitione multarum gentium, & diuersorum morum. infert ergo Traianum ideo prudentiorem factum. *Situs*) Naturas & positiones, quæ pertinent ad imperatores. referentibus enim scriptoribus rei militaris, itinera omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissimè debent habere cognita, & perscripta. ita vt locorum interualla, non solùm passuum numero, sed etiam viarum qualitates perdiscant: compendia, diuerticula, montes, flumina ad fidem descripta considerent, vsque eò, vt solertiores duces, itinera prouinciarum, in quibus

necessitas geritur, non tantùm annotata, sed etiam picta habuisse firmentur. *Opportunitates l.*) Ad quas ipse vel hostes se recipere possent, si campi patentes, in quibus solent equites magis impugnare quàm pedites. at verò in montibus sylvestribus, vel montosis, siue palustribus, pedestres magis formidandæ sunt copiæ. *Temperiem*) Qualitatem.

aquarum cœlique temperiem, vt patrios fontes, patriúmque sydus ferre consuesti: quoties equos, quoties emerita arma mutasti? veniet ergo tempus, quo posteri visere, visendúmque tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ somnum saxa prætexerint. quod denique tectum magnus hospes impleueris. vt tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia iisdem in locis monstrabantur. Verùm hæc olim, in præsentia quidem, quisquis paulò vetustior miles hic te commilitone censetur. quotus enim quisque, cuius tu nō antè cōmilito quàm Imperator? inde est, quòd prope omnes nomine appellas. quòd singulorū fortia facta cōmemoras, nec habet adnumeranda tibi pro repub. vulnera. quibus statim laudator, & testis contigisti. Sed magis prædicanda moderatio tua, quòd innutritus bellicis laudibus, pacem amas. nec quia, vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino Ioui laurus, iccirco ex occasione omni quæris triumphos. non times bella,

Aquarum) Nam aquarum differentia magna. alibi frigidæ, alibi calidæ, in plurimis terris tepidæ gelidæque. stagnantes pigrásque meritò damnant medici, vtiliores quę profluunt existimantes. has enim tenuiores, illas grauiores & minus defecatas putant. lege de aquis abūdè Senecam, Vitruuium, Plinium, Palladium. *Cœli*) Aëris. est enim alibi frigidior, alibi ardentior, alicubi temperatior, interdum densior, & grauior, interdum purior. *Patrios f.*) Romanam aquam. *Sydus*) Qualitatem cœli. *Equos*) Quos publicè accipiebant, præsertim si prioribus defectis in bello, rem optimè nauassent. *Emerita*) Victricia, finem bellis imponentia. *Veniet*) Laudat à futuris. *Sudores*) Labores, meditationes. *Refectiones*) Reparationes, prandia. *Quæ saxa*) Quæ antra saxosa & specus. *Prætexerint*) Cooperuerint. *Magnus hospes*] Magnus vir hospitio susceptus. sic ostendit Euander apud Virgilium, Hercules vbi Cacum interfecisset: & illius exemplo hortatur, vt ingrediatur domum suam: hæc, inquit, limina victor Alcides subiit. *Impleueris*) Vel allusit ad magnitudinem: nam fuit Traianus proceræ staturæ: vel ad amplitudinem maiestatis. *Tunc*) Cum priuatus militares. *Ipsi tibi*) Tibi ipsi. *Ingentium ducum*) Magnorum imperatorum. *Sacra*) Veneranda. *Vestigia*) Vbi illi constitissent. *Olim*] In futurum fient. olim tria denotat tempora, præsens, præteritum, futurum. *In præsentia*] Nunc, dicitur in præsentia & in præsentiarum à locupletissimis autoribus. *Hic*] Veteranus. *Censetur*] numeratur. fuit tibi commilito. *Quotus*] Quis est tam infimus & obscuræ sortis? *Non ante*] Fueris. *Nomine appellas*) Imprimis debet imperator suos milites cognoscere. legimus enim multas sæpe clades accidisse Romanis, propterea quòd annua, vel semestria tantum imperia, ducibus committebantur, quo breui temporis spacio vix suis militibus assuescebant] *Commemoras*) Testis scilicet virtutis vniuscuiusque. *Hæc his.*) Transitio, adornatio: cùm breuiter ostenditur quid

dictum sit, & quid consequatur: huc vsque enim laudauit à rebus bellicis, nunc ad earum moderationem transitum facit. *Habent adnumeranda*) Illi possunt milites referre. *Moderatio*) Quæ est in animo, continens modestiam cupiditatum. sunt qui inter se differre putant, moderationem & modestiam: quòd illa sit morum, hæc vultus probitas, à qua modestus, qui vtrisque præditus sit. laudandi initium à virtutibus animi sumit, in quibus considerandum si quid iustè, si quid fortiter, aliud honestè, aliud prudenter fecerit. *Quod innutritus*) Frequentatio, cùm scilicet res dispersæ coguntur in vnum locum, quo grauior sit oratio. hic enim laudes bellicas, parentes, adoptionem, lauream ex Pannonia simul collegit. *Quod innutritus bellicis laudibus*)

Pariter Statius. Mixta notis belli placidámque gerentia pacem. *Pater*) Fuit. *Adoptionis die*) Eo die quo fuisti adoptatus à Nerua. iam enim dixerat, allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, vt inuicti imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocarat, cùm repente solito maior & augustior aduocata hominum concione Deorúmque, te filium sibi, hoc est, vnicum auxilium fessis rebus, assumpsit. *Ex occasione omni quærit triumphos*) Verumtamen Dion tradit sumpsisse Traianum expeditionem aduersum Armenios & Parthos, sub prætextu quidem, quòd Armeniorum rex diadema, nõ à se, sed à rege Parthorũ cepisset, re autẽ vera cupidine gloriæ. sed hæc gesta post recitationem huius orationis.

nec prouocas. Magnum est imperator Auguste, magnum est stare in Danubij ripa, si transeas, certum triumphi, nec decertare cupere cum recusantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. nam vt ipse nolis pugnare, moderatio, fortitudo tua præstat, vt neq; hostes tui velint. Accipiet ergo aliquãdo Capitoliũ nõ inanes currus, nec falsæ

Nec prouocas) Nec hostem incitas ad bellum. *Magnum*) Magnæ moderationis argumentum. *Stare*) Cum exercitu. *Si transeas*) Certus eras si Danubium transisses, te superaturum hostes & de eis triumphaturum, tu tamen noluisti conserere manus cum recusantibus. *Alterum*) Stare in ripis Danubii contra gentem immanem. *Alterum*) Non auidum triumphi cohibere se. non dissimile Martialis illud, qui virum putat dum potest scribere versus disertos nec scribat. & M. Tullius secundo de Oratore: dicere aiunt Ennium, facilius à sapiente flammam ore in ardenti opprimi, quàm bona dicta tenere. vnde meritò laudandus est Traianus, qui rebus bellicis & laudibus innutritus, contentus fuerit hostem repressisse dum posset vincere. *Hostes tui*) Qui nolunt pugnare, verentes fortitudinem tuam. *Capitolium*) In quod triumphantes curru vehebantur. *Inanes*) Non solidam gloriam & verum triumphum reportantes. *Nec falsæ*) Domitiani falsos triumphos monstrat, è quibus Germanicum notat. Tacitus in vita Agricolæ. inerat Domitiano conscientia, derisui fuisse nuper falsum è Germania triumphum, emptis per

commercia, quorum habitus & crines in captiuorum speciem formarentur. Quod in libello de moribus Germanorum obscurius tetigit, quàm vt statim per se coniici possit: inde, inquit, proximis temporibus Cimbri magis triumphati, quàm victi sunt. Dion: Domitianus expeditionem sumens in Germanos, & nusquam bellum intuitus, rediit. nam expeditiones partim sponte suscepit, partim necessariò: sponte in Cattos, necessariò vnam in Sarmatas, legione cum legato simul cæsa: in Dacos duas, primam Oppio Sabino consulari oppresso, secundam Cornelio Fusco præfecto cohortium prætorianarum, cui belli summam commiserat. de Cattis Dacisque post varia prælia duplicem egit triumphum. de Sarmatis lauream modò Capitolino Ioui retulit. eadem ferè scribit Eutropius. at Paulus sub nomine, in-

quit, superatorum hostium de extinctis legionibus triumphauit. Dion. bellum aduersus Dacos sumpsit, nunquam tamen cum hoste congressus, falso in vrbem scripsit, se illos superasse. senatus tamen tot ei decreuit, vt ferè totus orbis Romanus subiectus imaginibus, & statuis Domitiani argenteis aureisque impleretur. verùm Iulius Frontinus libro primo stratagematicωn suorum, siue illud opus sub Domitiano fuerit editum, & ideo non ausus vltra progredi: Imperator inquit, Cæsar Domitianus Augustus Germanicus, cùm Germanos, qui in armis erant, vellet opprimere, nec ignoraret maiore bellum molitione inituros, si aduentum tanti ducis præsensissent, profectionem suam sensu obtexuit Galliarum, sub quibus inopinato bello affusus, contusa immanium ferocia nationum, prouinciis consuluit. & paulo pòst. Imperator Cæsar Domitianus Augustus, cùm Germani more suo è saltibus & obscuris latebris subinde impugnarent nostros, tutúmque regressum in profunda syluarum haberent, militibus per. c.xx. millia passuum actis, nō mutauit tantum belli statum, sed & subdidit ditioni suæ hostes, quorum refugia nudauerat. huius expeditionis Martialis & Papinius, sed cum adulatione meminere, & Germanici triumphi Eusebius. ad hæc Græcorum quidam scripsere, quòd in Galliam irruēs, & sociorum quædam depopulatus, admodum elatus sit, tanquam magnum aliquod fecisset. ideóque militibus duplex stipendium dedisse. Iosephus lib. vii. Domitianus Cæsar audita Germanorum defectione, quanquam iuuenis, tantam rei magnitudinem suscipere non detrectauit. illi autem expeditionis fama perculsi, ei se dediderunt. Sed hæc gesta videntur adhuc Vespasiano viuo. *Nec falsa*) Tacitus libro xv. de Nerone vbi narrat Cesennium Petum cum suis victum à Parthis. at Romæ, inquit, trophea de Parthis, arcúsque medio Capitolini mōtis sistebant.

Simulachra victoriæ) In triumphis producebantur machinæ delatæ per seruos in tabulis, in quibus præliorū simulachra reddebātur. cernere erat vincentes Romanos, cadentes cæsósque hostes in vna: fugientes in alia hostes, insequentésque quirites: oppugnari vrbes, defendique alias: alias capi, vrique excidique. & singulis in machinis & rebus, quæ gererentur. primarii hostium duces simulati

simulachra victoriæ, sed imperatore veram ac solidam gloriam reportante, tranquillitatem & tandem confessa hostium obsequia, vt vincendus nemo fuerit pulchrius hoc omnibus triumphis. neque enim vnquam, nisi ex contemptu imperij nostri factum est, vt vinceremus. Quòd si quis barbarus rex eò insolentiæ furorísque processerit, vt iram tuā, indignationémque mereatur: ne ille, siue interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu

eodem erant vestium habitu, in quo pòst veri ante currum victi, sequebantur. nam & Appianus libro ii. vbi explicat triumphos à Cæsare ductos, summorum virorum imagines vel occisorum, vel fugatorum, solitas in pompam triumphi deferri monstrat: quinimò regionum, vrbium, castellorum simulachra producebantur. *Sed*) Ordo est, sed accipiet tranquillitatem, imperatore Traiano reportante veram & solidam gloriam. *Obsequia*) Parent hostes imperiis nostris, & sponte faciunt imperata, vt non opus fuerit eos vincere. ideo monstratur ouationem duxisse Traianum. Hoc enim est ouatio, vincere hostes sine cæde. alibi de Spurinna. ostentatóque bello ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriæ genus) terrore perdomuit. *Nisi ex cont.*) Nisi cùm hostes parere imperiis nostris recusarent. *Barbarus*) Decibalum designabat, Dacorum regem iam tum bellum parantem. *Insolentiæ*) Superbiæ. *Ne*) Certè, si diphthongatur affirmantis aduerbium, quod etiam Diomedes præcipit, næ certe & valdè significare memorans.

rani. hoc deprehendes in prima apud Terentium comœdia. & Secundus non multo pòst scripsit, næ ille in tam breui tempore effecerit. & alibi, næ suffragiis consularium virorum, vrbes, populi, gentes inferuntur. M. T. pro Roscio. næ tu Eruci accusator esses ridiculus. obseruatur autem apud Græcos vt νὴ ponatur affirmatiuè, μὰ verò negatiuè, quanquam interdum poetæ hoc confundant, vt Homerus ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον. Immensis) Profundis.

præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona, támque cedētia virtutibus tuis sentiet, vt subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, illatásque sibi non classes nostras, sed terras ipsas arbitretur. Videor iam cernere non spoliis prouinciarum, & extorto sociis auro, sed hostilibus armis, captorúmq; regum catenis triumphum grauem. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora vocitare. Videor intueri in manibus sequentem mox ipsum te sublimem, instantémque curru domitarum gentium tergo, ante currum autem clypeos, quos ipse perfoderis. Nec tibi opima defuerint, siquis regum venire in manus audeat: nec modò telorum tuorum, sed etiam oculorum, minarúmque

Præcipiti) Arduo, prærupto. *Defenditur*) Dirimitur, munitur. nam multi locorum difficultate confisi audent rebellare. *Prona*) Peruia. *Subsedisse*) Complanasse, demisisse. Ouidius, flumina subsidunt. Iuue. nutare vrbes, subsidere terras. *Interceptum*) Sublatum. explanatio, quæ verbis propriis consistit. est præterea grãdis oratio. *Illatas*) Impulsas. *Terras*) Vel multitudinem nauium notauit, quibus æquor contectum videretur continens, vel facilitatem expugnationis, tanquam si à terra aggrederentur. an potius hominum multitudinem respexit, quam tantam futuram dicit, vt barbarus ille possit arbitrari, nō classes, sed vrbes ipsas in regnum suum illatas. *Prouinciarum*) Nostrarum. nam prouinciæ erant sub ditione Romanorum. vnde dicebatur aliquod regnum in formā prouinciæ redigi, quando sublatis regibus, misso cum exercitu proconsule Romanis legibus parebat, ac vectigalia pendebat. *Extorto*) Ablato, direpto. respicit Domitianum. *Hostilibus*) Si legitur hostibus, erit articulus, & disiunctim proferemus. hostibus, armis: si verò (quod magis probo) hostilibus armis, erit contentio, vt hostilia arma opponantur prouinciarum spoliis, & captorum regum catenæ, extorto sociis auro. hoc dicendi modo Naso dum Liuiam solatur est vsus. Aspiciam regum liuentia colla catenis: Duráq; per sæuas vincula nexa manus. *Regum c.*) Nã captiui reges cùm à portis vsque ad forum, triumphantium currus honestassent, simul atque in Capitolium flectere cœperat imperator, abrepti catenis, quibus ante currũ vincti ducebãtur, & in carcerē tracti, necabãtur. testis est ille quicunque panegyricũ Cõstantino Constantij dixit. Valerius ante triumphales currus scribit, Siphacis & Persæ ceruices catenatas ductans, & Claudianus cecinit lictórque metus cum fratre pauore Barbara ferratis innectunt colla catenis. *Grauem*) Respexit ad numerum ingentem captiuorum & spoliorum. vates nimirum sunt plerunque rerũ scriptores. nam non solùm hac oratione stimulatus est Traianus contra Decibalũ, sed ferè singula prædixit, quæ in Dacico triumpho gesta postmodum fuêre. *Ingentia ducum n.*) An respexit ingentia Decibali facta, an sicut indicant sequentia, ad sonum horrendum barbarorum nominum quæ audientibus horrorem incutiunt. *Nec indecora*) Ingentia. paria. *Videor*) Ordo & sensus. videor intueri mox ipsum te sublimem sequentem in manibus, hoc est hostes ligatos manus, & curru instantem tergo domitarum

gentium. quantum ex Plutarcho in triũpho Aemilii licet cognoscere, primò ar ma, & viniuersa rerum præda procede bat in triumpho, deinde captiui quos im perator purpura & auro contexta veste indutus, & lauri ramum dextra gerens curru sublimis post sequebatur, circa quẽ milites partim iocos, partim Imperatoris laudes continebant. *Currum*) Videor intueri clypeos hostiles. *Opima*) Spolia quæ dux duci detrahit. trunco siquidẽ mõtanę quercus abscisso, & in trophei modũ fabricato, affixa quaque versũ spolia impẽdebãt ornatè plurimũ ac decorè disposita. mox accedente populi frequentia, imperator post Romulũ tollebatur in currum, consequebatur exercitus deo ac imperatori incondita carmina canens, inde procedens & ad Feretrii Iouis templum ascendens, ea illi solemni dedicatione suspẽdebat. Primus Romulus ab Acrone Ceninensium rege detracta spolia opima retulit, extructo templo in vertice Capitolini collis. secundus A. Cornelius Cossus, Tolumnio Hetrusco. tertius & postremus, M. Claudius Marcellus Gallorum rege Viridomaro siue Briomaro (vt interdum legimus) nec multitudinẽ compotum eius doni vulgata laus est. Feretrium autem Iouẽ appellãt, quòd trophæa feretro vecta, id est, è feretro trophæa ferantur. alii quòd fulmine feriat, cæteri quòd in bello feriri soleat. si quis, inquit Dionysius, velit tropeuchon, siue, vt quidam sentiunt, scylophoron, siue quia omnes excellit, omnémque in circuitu comprehendit naturam, rerum & motum hyperpheretrem, non aberrabit à vero. manubias communes spolia, priuatas opima vocitãt. Numã tamen Pompililium, in commentariis, prima secunda & tertia memorasse opima traditum est, primáque capta Ioui Feretrio, secunda Marti, tertia Quirino, consecrari iussit. primo asses trecentos, secundo lxxx, tertio C præmium esse cõstituit. Festus opima dicta credit magnifica & ampla spolia ab ope, sicut opimas hostias pingues inde verbum opimare, quod est pinguẽ facere, deductum. quo Apuleius & Columella vsi sunt. verùm Flauius Vopiscus in Tacito, opimare vsurpauit pro abundè onerare, mensam, inquit, suam nunquam nisi agrestibus opimauit.

coniectum toto campo, totóque exercitu oppositum perhorrescat. Meruisti proxima moderatione, vt quandocunque te, vel inferre, vel propulsare bellum coegerit imperij dignitas, non ideo vicisse videaris, vt triumphares, sed triumphare, quia viceris. Aliud ex alio mihi occurrit. quàm speciosum est quòd disciplinam castrorum lapsam extinctámque refouisti? depulso prioris seculi malo, inertia & contumacia, & dedignatione parendi. Tutum est reuerentiam, tutum charitatem mereri. nec ducũ quisquam, aut non amari à militibus, aut amari timet: & inde offensæ gratiæq́ pariter securi, instant operibus, adsunt

Coniectum) Aspectum, repercussionem. *Oppositum*) Vera lectio vt dicatur coniectum oppositũ. *Proxima*) Cùm contentus fuisti repressisse Germanos. *Vicisse*) Bellum gessisse, & per id vicisse cupidus, scilicet vincere vt triumphares. *Quia v.*) Quia contigeat vincere. contrarium illi ex primo epistolarum lib. non ideo prædicare, quia fecerint, sed vt prædicaretur, fecisse creduntur. contentio, color. *Castrorum*) Militarem. nam Dione scribente, Traianus milites sub disciplina continuit, vt neque insolescerent, neque contra se auderent insurgere. sed quieti imperia facerent. ipse etiã Plin. eidẽ Traiano scribit, distulisse suppliciũ seruorũ inuentorũ inter tyrones, vt illũ cõditorẽ & formatorẽ militaris disciplinæ cõsuleret de modo pœnæ. *Refouisti*) Reparasti, resuscitasti, emendasti. *Malo.*) Inobedientia, superbia. *Inertia* Imperatorũ. *Contumacia*) Insolentia militũ, qui dedignabãtur parere suis ducibus. hinc ad Aristonẽ scribẽs

notabiliter Domitiani tẽpora taxat. iuuenes, inquit, fuimus in castris, sed cùm suspecta virtus, inertia in precio, cũ nulla ducibus autoritas, nulla militibus verecundia, nusquã imperiũ, nusquam obsequiũ, omnia turbata, atque etiã in cõtrariũ versa. *Tutum*) Repetitio. *Reuerentiã*) Honorẽ cum timore. *Charitatem*) Amorem. *Quisquã est, qui aut n.t.a.*) id est quia certus est amari à militibus. *Aut tim.a.*) Quòd non ametur. *Offensa*) Cùm dubitant de amore militum. *Gratia*) Cũ certi sunt amari. *Securi*) Imperatores fidem militum non verentes. *Operibus*) Bellicis.

exercitationibus, arma, mœnia, viros aptant. quippe non is princeps, qui sibi imminere, sibi intendi putet, quod in hostes paretur. quæ persuasio fuit illorum, qui hostilia cùm facerent, timebant. Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modò, sed corpora ipsa languescere, gladios etiam incuria hebetari, retundíque gaudebant. duces porrò nostri non tam regum exterorum, quàm suorum principum insidias, nec tam hostium, quàm commilitonum manus ferrúmque metuebant. Est hac natura syderibus, vt parua & exilia validorum exortus obscuret. similiter imperatoris aduentu legatorũ dignitas inumbratur. tu tamen maior omnibus quidẽ eras, sed sine vllius diminutione maior. eandem autoritatem præsente te quisque, quam absente retinebat. quinetiam plerisque ex eo reuerentia accesserat, quòd tu quoque illos reuerebare. Itaque perinde summis atque infimis charus, sic imperatorẽ commilitonémque miscueras, vt studiũ omniũ laborẽq; & tanquã exactor intẽderes, & tãquã particeps, sociúsq; releuares. Felices illos, quorũ fides & industria non per internuncios, & interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis, sed oculis, probantur:

Exercitationibus) Meditationibus intersunt campestribus. similiter eadẽs. *Aptant*) Adiunctio cùm verbũ postponitur, quod superiores partes orationis comprehendit. *Is*) Est verè. *Imminere*) Milites in perniciem suam impendere. *Intendi*) Machinari, struere insidias, vim vel periculũ. *Persuasio*) Quòd milites sibi mala struerẽt. *Illorum*) Imperitorum. *Hostilia*) Iniqua, crudelia. *Timebant*) Hostilia. *Studia*) Artes. *Corpora*) Quæ non exercentur. *Languescere*) Vilescere, effœminari, insitum robur perdere. *Incuria*) Situ, negligentia. *Hebetari*) Obscurari, obtundi. explanatio ex propriis & vsitatis verbis consistens. *Porrò*) Certè. *Exterorum*) Hostilium. *Principum*) Optimatum. *Validorum exortus*) Maiorum syderum eleuatio ad nostrum hemisphærium, vt exoriente sole, lunæ splendor obscuratur, illa lucente cæterarum fulgor stellarum hebetatur. est autem similitudo, quæ sumitur ante oculos negocii ponendi causa. *Aduentu*) Adueniente imperatore ad exercitum. *Legatorum*) Qui vicarias vices absente imperatore gerunt, & illius imperio parent. *Innumbratur*) * Obscuratur, minuitur. *Eras*) In exercitu. *Vllius*) Dignitatis alicuius. *Quisque*) Cum imperio, & magistratu. *Ex eo*) Ex præsentia tua. *Reuerentia accesserat*) Te præsente magis obseruabãtur. *Summis*) Militibus in honore constitutis. *Infimis*) Priuatis gregariis. laudatur Adrianus Traiani successor à Dione quòd milites ad omnem pugnæ speciem exercebat, hos honore afficeret,

illos officii admoneret, vt exemplo suo meliores ac fortiores redderet. *Sic imperatorem commilitonémque miscueras*) Sic imperatoriam grauitatem, & militarem comitatem opportunè retinebas. magna Traiani laus, qui duas res diu disiunctas ita coniunxerat, vt nullum reprehensioni locum relinqueret. sic Tacitus Neruā cōmēdauit, quòd res olim dissociabiles miscuisset, principatum & libertatē. sic Macrini vxor à Secūdo celebrata, quòd multas ex diuersis ætatib. virtutes sūptas collegisset, & cōsociasset. nō dissimiliter Pacatus in panegyrico Theodosii. duas, inquit, res diuersissimas iúxi, metum & temeritatē. *Exactor*) Censor. *Intenderes*) Augeres. *Releuares*) Leuiorem faceres cùm te viderint operum participem.

consecuti sunt, vt absens quoque de absentibus nemini magis quàm tibi crederes. Iam te ciuium desideria reuocabant, amorémque castrorum superabat charitas patriæ. iter inde placidum, ac modestum, vt planè à pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus tuis ponam quòd aduentum tuum non pater quisquam, non maritus expauit. affectata aliis castitas, tibi ingenita & innata, intérque ea, quæ imputare non possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium, annona quæ cæteris. ad hoc comitatus accinctus & patens, diceres magnum aliquem ducem, ac te potissimum ad exercitus ire. adeo nihil, aut certè parum intererat inter imperatorem factum, & breui futurum. Quàm dissimilis

Consecuti sunt) Hoc etiam amplius à te milites habent. *Quàm tibi*) Qui optimè illos noueras. *Reuocabant*) In vrbem ab exercitu. ordinem rei exequitur. *Castrorum*) Militum. *Iter*) Tuum fuit ab exercitu ad vrbem. *Nec verò ego*) Occupatio. cùm dicimus nolle dicere, quod tunc maximè dicimus. *In laudibus tuis*) In numero tuarum laudum. *Aduentum*) Hospitium. *Non pater*) Ne liberos stuprares. intellectus exornatio, cùm res tota de parte cognoscitur. quamuis tradat Dion, Traianum puerorum amatorem fuisse, citra tamen alicuius iniuriam. *Maritus*] Ne vxorem suam vi raperes. memorat Tacitus Vitellium apud senatum dixisse, se à parentibus audiuisse, ipsos vidisse, arripi coniuges ad libita Cæsarum. vt alios priores omittam, qui alienas vxores sibi vsurparunt, Domitianus contrectatis multorum vxoribus, Domitiam Longinam Aelio Lamiæ nuptam, in matrimonium abduxit, & Iuliam fratris filiam alii collocatam corrupit. adhæc Paulus Diaconus, refert Constantinum imperatorem adeo socios afflixisse, vt vxores à maritis, filii à parentibus separarentur. *Affectata*) Comparata contra sui naturam, simulata. *Castitas*) Quæ refertur non solùm ad virginitatem, sed etiam ad omnium turpium obscœnarúmque rerum abstinentiam. *Ingenita*) Insita, naturalis. *Intérque ea.*) Bona castitas est connumeranda, quæ non possis tibi ipsi ascribere, sed Deo. innata enim fuerat, non comparata abstinentia. *Imputare*) Adscribere. *Vehiculis*) Ad vehenda militum impedimenta. *Fastidium*) Ambiguum est an quòd hospitia vilia non fastideret, an quòd non esset fastidio suscipientibus se in hospitium. *Annona*) Cibus, victus erat tibi par cæteris. Spartianus. libenter Adrianus cibis castrensibus in propatulo vtebatur, hoc est larido, caseo, posca, exemplo Scipionis Aemiliani, & Metelli, & autoris sui Traiani. duro enim & aspero victu contentus, sic rem militarem constituit, vt per multum temporis ab eo facta pro lege & militari instituto haberentur. annonam autem pro copia frugum Martianus ad municipales vsurpat, non debere

ſcribens decuriones vilius præſtare frumentum ciuibus ſuis, quàm annona exigit. ſic Valentinus de adminiſtratione rerum ad ciuitatem pertinentium. ſatis conſtat annonam pro commeatu. i. omni poculento, & eſculento vſurpari. nam Varro lib. iii. rei Ruſticæ, & Tranquillus in Tiberio, annonam macelli, Columella vini ac muſti annonam libro quarto, tertio Vegetius pro omni commeatu poſuere, vt pabula, inquit, frumentum cæteræque annonariæ ſpecies, quas à prouincialibus conſuetudo depoſcit, maturius exigantur. Iuuen. ſatyra ix. veneni annonam etiam dixit. ſed commodius ad frugem refertur. nam Iulius Cæſar libro i. belli ciuilis annonam creuiſſe & militum vires inopia frumenti diminutas aſſerit. & Columella regionis annonam, vbi de paſtinato ſolo agit. Plinius lib. xviii. & Columella viii. poſuerunt annonam pro vilitate frugum & abundantia, apud Vegetium & Lampridium lego duplicem annonam, pro duplo frumenti dari militibus. vbi etiam inuenies annonis & annonas in numero pluriũ. annonariam legẽ tulit P. Clodius. trib. pleb. qua frumentũ populo gratis daretur. *Ad hoc*) Præterea. *Accinctus*) Paratus, expeditus, promptus. *Te p.*) Te principem modeſtiſſimũ. oratio venuſta. *Ire*) Tanto ordine redibat. *Factum*) Inter te iam creatum. *Et breui f.*) Tanta moderatione incedebas. nam poſtquã facti ſunt imperatores, ſolent inſoleſcere propter fortunã: futuri verò modeſtiã prætendere, vt inde fauorẽ hominum aucupẽtur. *Quam diſſ.*) Artificioſè hoc. nã Aphthonius in ſuis præexercitamẽtis iubet cõparatione vti debere in laudationibus. quod nũc Secũdus obſeruat, peſſimi principis iter & optimi inter ſe committens.

nuper alterius principis tranſitus, ſi tamen tranſitus ille, non populatio fuit, cùm abactus hoſpitum exerceret, omniáque dextra, læuáque perusta, & attrita, vt ſi vis aliqua, vel ipſi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Perſuadendum prouincijs erat, illud iter Domitiani fuiſſe, non principis: itaque non tam pro tua gloria, quàm pro vtilitate communi edicto ſubiecisti, quid in vtrunque veſtrum eſſet impenſum. Adſueſcat imperator cum imperio calculum ponere. ſic exeat, ſic redeat, tanquam rationem redditurus, edicat quid abſumpſerit. ita fiet, vt non abſumat quod pudeat dicere. Præterea futuri principes velint, nolint, ſciant, tantum constat: propoſitiſque duobus exemplis meminerint perinde coniecturam de moribus ſuis homines eſſe facturos, prout hoc vel illud elegerint.

Nuper) Paucis antè annis. *Principis*) Domitiani. *Tranſitus*) Per Italiam, dum redijt ab expeditione. *Si t.*) Dubitatio. *Abactus*) Abſtractiones hoſpitum per vim à ſedibus ſuis. *Peruſta*) Tranſlatio ab igne. *Attrita*) Conculcata. *Dextra l.*) Hinc inde, vndique. *Vt*) Tanquam. *Vis*) Belli furor. *Barbari*) Getæ, Sarmatæ, Germani. faciunt hîc ex oratione Pompeiana M. Tullij verba illa: propter auaritiam imperatorum, quantas calamitates quocunque ventum ſit, veſtri exercitus ferant, quis ignorat? itinera quæ per hoſce annos in Italia per agros, atque oppida ciuium Rom. noſtri Imp fecerunt, recordamini. vtrum plures arbitramini per hoſce annos militum veſtrorum armis hoſtium vrbes, an hybernis ſociorum eſſe deletas. neque enim poteſt exercitum is continere imperator, qui ſeipſum nõ contĩnet. *Quos f.*) Suprà monſtrauimus plures clades perpeſſum Domitianum per barbaros. *Domitiani*) Crudeliſſimi, & auariſſimi tyranni. *Non p.*) Cuius eſt curare ciues tanquam filios. *Pro tua g.*) Reſpectu gloriæ tuæ, ſcilicet quòd hoc pertineret

ad tuam gloriam. *Edicto*] A te facto post reditum in vrbem de ratione expensarum. *Quid in Getr.G.*) Quid expendisset in expeditione sua Domitianus in Germanos, & quid tu. nam longè minora Traianus impenderat sua modestia. *Cum im.*) Cum exercitu. *Calculum p.*) Computare, expensarum rationem facere. Tranquillus: nam ante occupatam remp. ab imperatoribus solebant duces rationem impendii reddere. sic boni principes deberent expensi curam tenere, tanquam si populo essent reddituri rationem. *Edicat*) Edicto ostendat, & declaret. *Ita*) Si omnibus pronunciabat. *Quod pudeat max. thes.*) Notat Domitianum, qui militibus stipendia duplicauit. *Constat*) Refert. *Duobus*) Domitiani & Traiani. *Coniecturam*) Cognitionem per signa. nam coniectura est directio quædam rationis per signa ad veritatem: dicta à coniectu. vnde etiam somniorũ, atque ominũ interpretes, coniectores vocantur, autore Fabio lib. iij. *Hoc*) Traiani exemplum. *Vel i.*) Domitiani, qui nullam impensam suæ expeditionis edixit.

Nonne his tot tantísque meritis nouos aliquos honores, nouos titulos merebare? at tu etiam nomen patris patriæ recusabas. Quàm longa nobis cum modestia tua pugna, quàm tardè vicimus, Nomen illud, quod alij primo statim principatus die, vt imperatoris, & Cæsaris, receperunt: tu vsque eò distulisti, donec tu quoque beneficiorum tuorũ parcissimus æstimator, iam te mereri fatereris. Itaque soli omniũ contigit tibi, vt pater patriæ esses, antequam fieres. eras enim in animis, in iudicijs nostris. nec publicæ pietatis intererat, quid vocarere, nisi quòd ingrata sibi videbatur, si te imperatorem potius vocaret, & Cæsarem, cùm patrem experiretur. Quod quidem nomen, qua benignitate, qua indulgentia exerces, vt cum ciuibus tuis quasi cum liberis parens viuis? Vt reuersus imperator, qui priuatus exieras, agnoscis, agnosceris. eosdem nos, eundem te putas. par omnibus, & ob tantum cæteris maior, quo, melior. Ac primum qui dies ille, quo expectatus, desideratúsque, vrbem tuam ingressus es? Iam hoc ipsum, quòd ingressus es, quàm mirum, lætúmque? nam priores inuehi, & importari solebant, non dico quadriiugo curru, &

Nonne) Multum illa ornant secúdũ Cicer. de oratore. habiti honores: decreta virtutis præmia. *Nouos*) Repetitio. *Titulos*) Splendida cognomina. *Patris p.*) Primum Romulum patrem patriæ conditorémque alterum vrbis haud vanis laudibus, milites inter iocos Camillum de Gallis triumphantem appellauere. sed ex decreto patrum omnium primus Cicero, detecta coniuratione Catilinæ dictus est, referente Plutarcho. meminere huius rei, Iuuenalis sat. viii. Plinius senior lib. vii. Appianus lib. ii. postea multi hoc cognomentum recepere, siue adulatione, seu merito. ideo dicti patres patriæ quòd eam, quam patres in filios potestatẽ, ipsi in ciues haberent. an potius hoc institutũ honoris quàm imperij causa. vt ipsi tãquam patres subiectos admonerent, ac amarẽt vt filios. & ciues principes tãquã parentes obseruarẽt. Seneca lib. i. de clementia. Patrem quidẽ patriæ appellamus principẽ, vt sciat datã sibi potestatẽ patriã, quæ est tẽperatissima, liberis cõsulẽs, suáque post illos reponẽs. & Simonides apud Xenophõtẽ præcipit, vt princeps existimet ciuitatẽ suã ꝓpriã esse domũ: ciues verò, ꝓpinquos, amicos aut fi-

lios: & filios velut animá propriá. & hos omnes obligare nitatur officio. *Pugna*] Contentio fuit, vt assumeres cognomentum patris patriæ. *Vicimus*] Obtinuimus. *Primo st. die*] Vt Cæsar dictator. recepit & Augustus, sed vix à patribus expugnatus. *Aestimator*] Iudex. *Te mereri*] Beneficiis tuis in patriam collatis. cuius exemplum postea secutus est Antoninus Pius. *Esses*] Affectu patrio & amore in ciues, sicut iubet Xenophon. *Fieres*] Cognomentum à senatu acciperes. *Nec publicè p.*) Nihil referebat ad amorem publicum quo nomine vocareris: nam etsi Cæsarem te dicebant, parentem tamen patriæ intelligebant. sed tua beneficia hoc verbo voluerunt exprimere, ne ingrati viderentur, si te non appellassent hoc cognomine, cùm verus pater esses patriæ. *Ingrata*] Patria. *Quod quidem n.*] sc. quum agis te parentem benignissimum & indulgentissimum. *Vt*] Quomodo. *Agnoscis*] Tuos ciues tanquam vnus ex illis. *Eosdem*] Tibi pares & consortes. *Par*] Humanitate. *Maior*] Illa maiestas imperatoris, & diis proxima, sibi venerationē comparare virtutibus egregiis. *Ingressus*) Pedibus. *Inuehi*] Equo *Importari*) Ceruicibus seruorum. *Non d.*) Interpretatio.

albentibus equis, sed humeris hominum, quod arrogantius erat. tu sola corporis proceritate elatior aliis, & excelsior, non de patientia nostra quendam triumphum, sed de superbia principum egisti. Ergo non ætas quenquam, non valitudo, non sexus retardauit, quo minus oculos insolito spectaculo impleret. Te paruuli noscere, ostentare iuuenes, mirari senes: ægri quoque neglecto medentium imperio, ad conspectum tui, quasi ad salutem, sanitatémque prorepere. Inde alij se satis vixisse te viso, te recepto, alij nunc magis esse viuendum prædicabant. Fœminas etiam tunc fœcunditatis suæ maxima voluptas subijt, cùm cernerent, cui principi ciues, cui imperatori milites peperisset. Videres referta tecta, ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locū, qui non nisi suspensum, & instabile vestigium caperet. oppletas vndique vias, angustúmque tramitem relictum tibi. alacrem hinc atque inde populum, vbique par gaudium, parémque clamorem: tam æqualiter ab omnibus ex aduentu tuo lætitia percepta est,

Albentibus] Candidis enim equis trahebatur triumphantium currus. *Arrogantius*] Superbius. *Proceritate*] Altitudine prędiximus Traianū fuisse statura procera. *Sed de sup.*) Contrarium, color, sc. triumphasti, quòd tua humanitate viceris priórem imperatorum superbiam. non enim vt illi in vrbem es importatus nostris humeris, sed pedibus introisti. *Aetas*] Senium & pueritia. *Insolito sp.*] Quod imperator ab exercitu veniēs in vrbem pedibus iret. *Te paruuli n.*] Distributio, eminplu res res, aut personas negocia quædā dispartimur. posita autē sunt infinita pro prętеritis imperfectis indicatiui. hîc etiam (non enim verebor ne lectoribus sim fastidio, & sim licèt, modò prosim) comprehenditur dissolutio, quæ coniunctionibus verborum è medio sublatis, partibus separatis efficitur. videtur iuuenes & senes esse similiter cadens. *Sanitatem*] Quod fecisse Vespasianum locupletissimi autores prodidere, qui excremento oris respersit genas cæci, & oculorum orbes, & statim illi dies illuxit. alium manu ægrum pede suo calcatum morbo soluit. quin & Spartianus memorat, mulierem oculis captam, recepisse lumen, quòd genua Adriani fuisset exosculata.

Prorepere] Quadrupedes de more serpētum. *Inde a.*] Ethopeia pulchra, de qua Aphthonius. Ethopeia est quæ personam habet cognitam, morem verò tantum fingit. hic Romani sunt persona cognita, fingit autem quæ dicere possent.. *Satis n*] Se mori felicem. sic Corœlius Rufus optabat superuiuere Domitiano, vt moriturus post illius tyranni necem liber, si rempubl. vidisset successori bene commissam. *Magis esse n.*] Fruendum diu felicitate temporum sub optimo principe. *Fœcunditatis suæ*] Copiæ filiorum suorum. *Videres*) Descriptio, quæ rerum consequentium continet perspicuam, & dilucidam cum grauitate expositionem. *Referta*) Plena spectatoribus. pariter Claudianus de triumpho Honorij. quantum licuit consurgere tectis Vna replet turbæ facies, vndare videres Ima viris, altas effulgere matribus ædes. *Tecta*) Quà Traiano erat transeundum. *Laborantia*) vix sufficientia oneri. *Suspensum*) ambiguum, periculosum. erant enim occupata loca, vbi nemo poterat firmiter stare, nec nisi cum discrimine. *Tramitem*) Viam. à transuerso dictum opinatur Varro.

quàm omnibus venisti. quæ tamen ipsa cū ingressu tuo creuit, ac propè in singulos gradus adaucta est. gratū erat cunctis, quod senatum osculo exciperes, vt dimissus osculo fueras. gratum quòd equestris ordinis decora honore nominū sine monitore signares. gratum quòd tātum non vltro clientibus salutatis quasdā familiaritatis notas adderes. gratius tamen, quòd sensim, & placide, & quātū respectantiū turba pateretur, incederes. quòd occursantium

Quàm om.) Æqualiter venisti. *In singulos g.*) Per singulos passus. an per singulos coniugum liberorúmque cœtus, per sexum & ætatem dispositos. quod refert Tacitus factum in Neronis ingressu. *Osculo e.*) At Nero, si Tranquillo credimus, neque aduenies, neque proficiscens, quenquam osculo impartiuit, ac ne salutatione quidem. ipsa certè virtus, M Tullio de Oratore tradente, in earum rerum vsu ac moderatione maximè cernitur. tractanda laudationibus etiam hæc sunt naturæ & fortunæ bona, in quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem propter abundantiam fortunæ, & copiæ, non superbiæ ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dedisse. *Vt dim.*) Vt deosculatus fueras senatores ab vrbe proficiscens. *Equestris ordinis de.*) i. equites. circuitio color. decora dicens, respexit ad auri fulgorem, quo equites illustrabantur. *Gratum*) Repetitio, & distributio. *Honore n.*) Nominabas cum honore. *Sine monit*) Sine nomenclatore, qui suggerere solet nomina nescientibus. *Tantum non*) Etiam. super qua dictione in præcedentibus plura. *Clientibus*) Dionysius tradit & Plutarc. Romulū patronatū vocasse susceptū pauperum humiliúmq; patrocinium, & officia instituisse, vtrisque clientibus & patronis percommoda, beniuolas ciuilésque actiones eorum fecisse. enarrare n- portebat patronos clientibus suis legitima, quorum notitiam non habuissent, præsentibúsque ipsis, siue absentibus, pariter omnia perficere quæcunque faciunt pro filiis patres: pecuniarum quoque, & qui circa eas versantur contractuum rationem explicare. causásque ipsos pro clientibus iniustè oppressis suscipere, ac si quis etiam pactionis alicuius nomine læderetur accusantibus respondere, denique omnem eis quietem priuatorum publicorúmque negociorum, cuius maximè indigent, exhibere. Clientes autem patronis suis ad filiarum dotem contribuebant, si pecuniis earum patres indigebant, próque redemptione hostibus pecunias persoluere, aut pro filiis eorum captiuis multas publicas proprio ære & gratis dissoluere. in magistratibus etiam & deductionibus, & aliis in republ. sumptibus, impendiorum participes tanquam genere proximos adesse. notum aliqui salutatores, cùm domum venirent, alij deductores

ctores, cùm ad officium deducerent: tertij assectatores, cùm comitarentur, dicebantur. promiscuum autem vtriusque, neque pium neque fas erat accusare se in vicem, neque aduersus testimonium dicere, nec suffragium aduersum ferre, nec cum inimicis adnumerari: & si quis horum aliqua fecisse argueretur, lege eum teneri proditionis. nec sub tutela patriciorum plebs tantùm erat vrbana, sed & coloniarum & sociorum. quinimmò Gellius memorat, clientem in fidem acceptum, chariorē haberi quàm propinquos, tuendúmque esse contra cognatos, & patrem primum, postea patronum, proximum nomen habere. quanquam Massurius scribat in officiis, apud maiores ita obseruatum esse, primum tutelæ, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini locum fuisse. *Respectantium*) Remorantium.

Populus) Multitudo. *Te quoque te*) Repetitio. *Immo m.*) Correctio. *Astaret*) Adhæreret, stiparet. *Latus*] Vitam. nam solent principes latus suum munire satellitib⁹, vnde etiam latrones dicti lateris custodes. *Circumfusus*] Circumdatus. *Flore*] Primoribus. *Inualuisset*] Creuisset, validior incubuisset, vt modò senatorum, modò equitum caterua media, prout altera horum maior vnda, circumstantes submouisset. *Lictores*] Suos ministros publicos. xij lictores consulem præcedebant cum securibus, quando erat sine prouocatione, & virgarum fasces, siue lora gerentes autore Plutarcho, qui iussu principis continuò comprehensos vincirent. vnde à ligando lictores dictos multi credidere. quanquam Tyro libertus, referente Gellio, vel à lino, vel à licio, appellatos scribat. *Habitu, tranquillitate, modestia*] Articulus. cùm singula verba interuallis distinguuntur cæsa oratione. *Capitolium*) Collem Saturninum. duplex in vrbe fuit Capitolium, vetus & nouum, autore P. Victore. vbi omnium deorum simulachra celebrabantur, in octaua regione. at vetus, in sexta fuit. & alibi vt Capuę. & Pausanias super theatro Corinthiaco meminit fuisse templum Iouis Capitolini. Romanum igitur Capitolium Tarpeium à Tarpeia vocatum, deinde iussu Tarquinij Superbi dum Iouis templi fundamenta aperiuntur, inuentum est caput nuper occisi hominis, faciémque habens viuis similem, & à capite manantem sanguinem calidum adhuc & recentem, quæ visa species haud per ambages arcem eam imperij, capútque rerum fore portendebat: ídque ita cecinere vates, quíque in vrbe erant, quósque ob eam rem consultandam ex Ethruria acciuerant. Dionysius, vt est Liuio copiosior, Romanos vates non intellexisse ostentum tradit, & missos in Ethruriam legatos vatem senem consulturos, quibus prius à iuuene vatis filio instructis, ne deciperentur à patre, responsum in hęc verba: Viri Romani, dicite vestris ciuibus, fato dari, caput totius Italiæ fore hunc locum, in quo caput est repertum. ex eo Capitolium ab inuento capite vocatur. *Adoptionis tuæ*) Commoratio. cùm in loco firmissimo diutius

populus te quoque, te immo maximè, astaret, quòd primo statim die latus tuum crederes omnibus. neque enim stipatus satellitum manu, sed circumfusus vndique, nunc senatus, nūc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus inualuisset, silentes quietósque lictores tuos subsequebare. nam milites nihil à plebe habitu, tranquillitate, modestia differebant. Vbi verò cœpisti Capitolium ascendere, quā læta omnibus adoptionis tuæ recordatio, quàm peculiare gaudiū eorum qui te primi eodē loco salutauerunt imperatorem: quinetiam Deum ipsum tuum præcipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Vt quidem

manetur, & eôdem sæpius reditur. *Primi*] Dum magna voce adoptabaris à Nerua. an quod magis placet, dum ad exercitum iturus Capitolium ascendisses, consalutatus es imperator optimus. iam enim dixit: omnis quæ limen Capitolij insederat ad ingressum tuum foribus reclusis, vt docuit euentus te consalutauit imperatorem. nec aliter à cunctis omen acceptum est. *Deum ipsum t.*) Potius intellige Iouem, quàm Neruam. illum enim asserit huius adoptionis autorem, hunc verò ministrum. sunt qui non tuum, sed tunc legant. *Operis*] Sui, adoptionis. nam prædixerat, deorum hoc opus fuisse.

Iisdem u.] Eôdem loci. *Parens*] Nerua. *Illud a.*] Adoptionem tuam. *Recens*) Magnus. *Dies*) Iste quàm fuit similis illi diei, quo adoptatus fuisti, & per quem ad hunc peruenisti. *Altaribus*) Tunc structis & excitatis, an excrescentibus flammis. quia altaria dicta Festus arbitratur, quòd in eis excrescat ignis. *Augusta*] Adaucta. hic facit illorum interpretatio, qui Augustum ab auctu deducunt. *Vnius*) Traiani. *Se prec.*] Sibi ac liberis suis pro salute sua & suorum filiorum. nam te sospite sciebant sibi & suis futurum bene. *Palatium*] Domũ imperatorum. docet Dion triumphantes solitos per forum adire Capitolium, inde redire in Palatium. legimus etiam

iisdem vestigiis institisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quæ circunstantium gaudia, quàm recens clamor, quàm similis illi dies, qui hunc genuit diem. vt plena altaribus, augusta victimis cuncta, vt in vnius salute collata omnium vota, cùm sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in Palatium quidem, sed eo vultu, sed ea moderatione, vt si priuatam domum peteres. cæteri ad penates suos, quisque iteraturus gaudij fidem, vbi nulla necessitas gaudendi est. Onerasset aliũ eiusmodi introitus, tu quotidie admirabilior, & melior. Talis denique, quales alij principes futuros tantũ se pollicentur. Solũ ergo te cõmendat, augétque temporis spacium. iunxisti .n. ac miscuisti res olim diuersissimas,

in epistolis Curtij Palatium Traiani: sed priuatam Traiani domum magis crediderim, cuius fit mentio à Victore. si tamen vlli fides præstanda est illis epistolis, quæ neque Curtij historici sunt, neque alicuius scriptoris illustris. quibus si nomina speciosa dempseris, nihil præter humile quoddam & penè barbarum dicendi genus offendes. immò magis offenderis. *Priuatam*] Quam habuit in Auentino iuxta ædem Bonæ deæ. *Ad penates suos*] Domum suam discessere. *Iteraturus*] Nouaturus. *Vbi nulla necessitas gaudendi*] Nam secretò & priuatis locis licet affectus liberè detegere. vtpote in tuto. ostendit igitur veram esse ciuium lætitiam, pro Traiano recepto, quam etiam domi retinebant. ac secus Recitat Dion, Neronem vrbem ingressum publicè veneratum, priuatim verò vbi impunè licebat, quid sentiret quisq;, enunciare, acerrimè laceratum. *Onerasset*] Inflasset superbia. *Eiusmodi*) Tam gratus omnibus. *Pollicentur*) Cùm fiunt imperatores, spõdent se bonos futuros. & in initio plures fuere, sed procedente tempore mala respexere. *Spatium*) Quo in imperio fuisti. nam semper perstitisti in humanitate ingenita. *Miscuisti*) Coniunxisti. *Res diuersissimas o.*] Hæc est vera lectio, vt sit sensus, securè imperas & cum pudore. quod nullus diu antè fecerat. *Olim d.*) Quæ in aliis principibus inter se nõ cõueniebãt. Dion tamen scribit, Vespasianum habitasse vt plurimùm in hortis Salustianis, foréśque domus semper patuisse sine custode, vt liceret omnibus ingredi, facilémque fuisse accessu & colloquio.

securitatem imperantis, & incipientis pudorē. Non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis: nec osculum manu reddis. Manet imperatori quæ prior humanitas. incedebas pedibus, incedis: lætabaris labore, lætaris: eadémque omnia illa circa te. nihil ipso te fortuna mutauit: liberū est ingrediente per publicum principe subsistere, occurrere, comitari, præterire. ambulas inter nos, non quasi contingat: & copiam tui non vt imputes facis. hæret lateri tuo quisquis accessit. finémque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit. regimur quidem à te, & subiecti tibi, sed quemadmodum legibus sumus. nam & illæ cupiditates nostras libidinésque moderantur, nobiscum tamen, & inter nos versantur. Emines, excellis, vt honor, vt potestas, quæ super homines quidem, hominum sunt tamen. ante principes fastidio nostri, & quodam æqualitatis metu vsum pedum amiserant. illos ergo humeri, ceruicésque seruorum. super ora nostra, te fama, te gloria, te ciuium pietas super ipsos principes vehunt. te ad sidera tollit humus. ita communia, & confusa principis vestigia.

Securitatem imperantis, & incipientis pudorem) Iam dixerat. sic imperatorem commilitonémque miscueras. Tacitus in vita Agricolæ, nunc primo statim beatissimi seculi ortu Nerua Cæsar res olim dissociabiles miscuit, principatum, libertatem, augétque quotidie felicitatem imperij Nerua Traianus. nec spem modò votorum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur assumpsit. Dion autor, Traianum, quòd bonos honorasset & extulisset, nullum timuisse, neque odisse. *Securitatem*) Quòd securus esses in imperio nullis petitus insidiis, quamuis legamus Crassum, & alios quosdam in Traianum coniurasse, & ideo patrum sententia damnatos. *Incipientis*) Imperare. *Pudorem*] Abstinentiam à malis. *Pedes deosculandos*) id est, non sinis pedes vel manus tuas ciuibus osculari: inde postea priores damnans. cùm velvt, inquit, affixi curribus suis, manum tantùm, & hanc cunctanter, & pigrè imputantibus similes promerent. *Prior*) Ante assumptum imperium. *Incedebas*) Hoc verbum vt plurimùm dignioribus personis ascribitur. *Circa te*) Imperatorem, quæ erant circa priuatum. *Ipso te*] A te ipso talis es princeps, qualis priuatus fueras. *Liberum est*] Licet ciuibus sine discrimine. *Subsistere*) Et quæ sequuntur, articulus, exornatio. *Contingat tibi ambulare*] id est, fortè. *Vt imputes*) Vt iactes te ciuibus nimium familiarem. *Suus pudor*) Si magnus, citò: si breuis, tardè. loquitur quisque tecum pro arbitrio suo. *Superbia*) Dedignatio, repulsa. *Facit*] Adiunctio, cùm verbum postremò collocamus. *Legibus*] id est, ratione à te regimur, non libidine. *Illæ*] Leges, sic tu. *Nobiscum*) Inter humanitatem, vtpote ductæ ex bono & æquo, & à nobis constitutæ, quibus nisi bonus princeps non subest. *Vt honor*] Excellit. *Quæ*) Imperatoriæ dignitates. *Aequalitatis metu*] Ne nobis viderentur æquales. *Vsum pedum amiserant*) Non gradiebantur. circuitio color. *Humeri ceruicésque*) Nam hexaphoro, vel octophoro vehebantur. *Super ora nostra*) Eminentiores. Iuuenalis satyra tertia, turba cedente vehetur Diues, & ingenti curret super ora liburno. Seneca, quos supra capita hominum, supráq; turbā delicatos lectica suspendit. *Humus*] Mortales homines. *Communia*] Nobiscum, quia pedibus incedunt, sed excellunt gloria.

Nec vereor P.C. ne longior videar, cùm ſit maximè optandum, vt ea pro quibus aguntur principi gratiæ, multa ſint. quæ quidem reuerentius fuerit integra illibatáque cogitationibus veſtris reſeruari, quàm carptim breuitérque perſtringi. quia ferè ſequitur, vt illa quidem, de quibus taceas, tanta quanta ſunt, eſſe videantur. Niſi verò leuiter attingi placet, locupletatas tribus, datúmque congiarium populo, & datum totum, cùm donatiui partem milites accepiſſent. An mediocris animi eſt his potius repræſentare, quibus magis negari poteſt? Quanquam in hac quoque diuerſitate æqualitatis ratio ſeruata eſt. æquati ſunt enim populo milites, eo, quòd partem, ſed priores: populus militibus, quòd poſterior: ſed totum ſtatim accepit. Enimuero qua benignitate diuiſum eſt? quantæ curæ tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum eſt his, qui poſt edictum tuum in locum eraſorum ſubditi fuerant,

Nec vereor) Licet interdum in media oratione vti exordio, & facere attentos auditores, quod hic vſurpat, ab eius perſona de quo loquitur. *Ea beneficia*) Virtutes. *Reuerentius*) Magis admirabile. *Illibata*) A me intacta *Carptim*) Modicè. *Perſtringi*) Colligi, ad compendium redigi. *Sequitur*) Accidit, ſuppreſſit aliam partem ſcilicet, vt quæ dicuntur, tanta quanta dicuntur, duntaxat eſſe videantur. nam non ſemper omnia dicenda, ſed aliqua ſupprimenda, quæ poſſit auditor per ſe intelligere. *Leuiter*) Breuibus. *Locupletatas tribus*) Triginta quinque tribus in vrbe fuiſſe ſatis conſtat. hunc locum vt alia multa Claudianus in laudibus Honorij ſecutus, inquit, tecum præclara vocauit Ditandas ad dona tribus. *Congiarium*) Munus quod populo, ſicut donatiuum, quod militibus dabatur. Tacitus, additum nomine Neronis donatiuum militi, congiarium plebi. congiarium dictum à congio menſuræ genere, cuius meminit Varro libro ſecundo, rei ruſticæ lactis, inquit, duos congios addunt. Fabius ſexto, incuſans anguſtiam congiariorum, quæ amicis dabantur. exiguitatem heminariam dixit Maximus, nam congiario commune liberalitatis atque menſuræ. Paulus ff. xxxiij. pro vaſe vinario vſurpat, & Nouello Mediolanenſi tricongio a tribus congijs epotis vno imperij ſpectante miraculi gratia, Tiberio principe cognomen fuit. vt ſcribit Plinius libro xiv. pro liberalitate. Tacitus. Plebique congiarium quadrageni nummi viritim dati. Tranquillus in Auguſto. congiaria populo frequenter dedit, ſed diuerſæ ferè ſummæ, modò quadragenos, modò tricenos, nonnunquam ducenos quinquagenóſque nummos, ac ne minores quidem pueros prçteriit quamuis non niſi ab xi. ætatis anno accipere conſueſcerent. noſtrorum quidam tradidêre ignorari vnde duceretur congiarium, ſed verbum ſola conſuetudine ſibi notum, & nullam habens priſcæ Latinitatis originem, cùm multorum teſtimonio probetur congium eſſe vaſis genus, & inde ad varia deductum *Totum*) Integrum. *Donatiui*) Muneris. *Milites*) Oſtendit Traiani animi magnitudinem, qui militibus partẽ donatiui ſuppreſſiſſet, cùm totum alij imperatores ſolerent initio principatus ſui illis erogare, tanquam defenſoribus & cuſtodibus. populum verò interdum præterire ſine cõgiario, vt quorum opera minus indigerent. At Traianus ſecus fecit, vt doceret illam eſſe veram liberalitatẽ, quam donamus iis, quibus nullo beneficio ſumus obnoxij, neque metuimus. *Repræſentare*) Donare, munerare. Tranquillus ſed & Iuliæ Auguſtæ, quod Tiberius ſuppreſſerat,

cum fide ac sine calumnia repræsentata persoluit. in Vitellio pro subitò inferre. verbera, inquit, & plagas, sæpe vulnera, nonnunquam necem repræsentantes aduersantibus. Marcellus iurisconsultus, pro numeratione pecuniarum subita, ff. xxxv. posuit repræsentationem. interdum repræsentare significat ostendere. idem: sed hæc verba videntur repræsentare fideicommissum. Papinianus. ff. xxxvi. absoluté pro reddere. *Quibus*) Popularibus. *Diuersitate*) Quod populus plus, miles acceperit minus. *Aequati*) In hoc quod priores acceperunt, etsi tantùm donatiui partem. pópulus æquatus est militibus, quòd etsi posterior in accipiendo munere fuit, tamen integrum accepit. ita vt quod fuerat in honore miles consecutus maius, id populus muneris maiore liberalitate adęquauerit. *Statim*) Postquam promissum fuit, non serò datum. *Edictum tuum*) Congiarij pronunciationem. *Erasorum*) Deletorum, expunctorum è numero eorum qui accipiebant congiarium eradere enim delere. Tranquillus in Domitiano refert equitem Rom. erasum iudicum albo *Subditi*) Substituti, ascripti. *Illi*) Subditi post edictum.

æquatique sunt cæteris illi etiam quibus non erat permissum. Negocijs aliquis, valitudine alius. hic mari, ille fluminibus distinebatur. expectatum est prouisúmque, ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuisset. veniret quisque, cùm vellet, veniret quisque cùm posset. Magnificum Cæsar, & tuum disiunctissimas terras munificētia, ingenio velut admouere, immēsáq; spacia liberalitate contrahere, intercedere casibus, occursare fortunæ atq; omni ope adniti, ne quis è plebe Romana, dāte congiariū te, hominem magis sentiret se fuisse, quàm ciuē. Aduentante congiarij die obseruare principis egressum in publicum, insidere examina infantium, futurúsq; populus solebat. labor parentibus erat ostentare paruulos, impositósque ceruicibus, adulantia verba blandásq; voces edocere. reddebant illi quæ monebātur, ac plerique irritis precibus surdas principis aures adstrepebant: ignaríque quid rogassent, quid non impetrassent, donec planè scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuisti. Et quanquam lætissimum oculis tuis esset

Aequati sunt c.) Par congiarium acceperunt. *Fluminibus*) Auctis ne posset venire in vrbem. *Distinebatur*) Detinebatur, impediebatur. *Veniret*. Ad congiarium. repetitio. *Tuum*) Tibi conueniens. *Munificentia i.*) Subtili inuentione liberalitatis. *Contrahere*) Coniungere. *Intercedere*) Occurrere, impedimento esse. oratio cæsa *Hominem*) Humanis casibus subiectum, vtpote absentem non participare congiarium. *Quàm ciuem*) Quàm participem congiarij *Die*) Præscripta per edictum. *Egressum*) A Palatio. *Examina*) Verbum opportunè translatum, pro multitudine nouæ prolis, instar apum. quanquam Columella lib. 2. etiam de aliis animalibus examina dixerit. & infestis inquit aculeis armata gignit animalia, quæ in nos densissimis examinibus inuolant, culices præsertim intelligens. *Insidere*) Occupare sedendo, expectare. *Futurus populus*) Veri mox futuri homines & populus. *Ostentare*) Principi. *Paruulos*) Filios suos demonstrare. exornatio. dabatur autem congiarium parentibus ad alendos filios. *Edocere*) Instruere verba precantia patres suos filios solebant. *Illi*) Pueri. *Reddebant*) Dicebant. *Monebantur*) Dictabantur, suggerebantur à patribus. *Plerique*) Filij: non enim o-

mnes qui petebant congiarium accipiebant. *Surdas*) Simulantes, tergiuersantes. *Irritis*) Quibus nihil essent acceptu- ri. *Ignari*) Quia pueri & non intelligentes quid peterent. *Planè s.*) Iam adulti cognoscerent se præteritos.

conspectu Romanæ sobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent, adiréntve, recipi, indici iussisti, vt iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur. crescerent de tuo, qui crescerent tibi alimentísque tuis, ad stipendia tua peruenirent. tantúmque omnes vni tibi, quantum parentibus suis quisque deberet. Rectè Cæsar quod spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. nullum est enim magno principe immortalitatémq. merituro impendij genus dignius, quàm quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur. pauperibus educandis vna ratio est bonus princeps. Hîc fiducia sui procreatos, nisi larga manu fouet, auget, amplectitur, occasum imperij, occasum reipublicæ accelerat. frustrà princeps plebe neglecta vt defectum corpore caput, nutatúmque instabili pondere tuetur. Facile est coniectare, quod perceperis gaudium, cùm te

Conspectu sobolis) Intuitu paruulorum. Soboles de vitibus & aliis arboribus dicitur pullulantibus, præsertim ab radice. transfertur etiam ad animata. nam idem de quibus sobolem pullos filios dixit, & de hominibus frequentius. *Recipi*) Adnumerari. *Incidi*) In æs notari. inferius enim & quanto maiorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidi, dabis congiaria si voles. nam non scripti pueri ab imperatore publicis sumptibus non alebantur. *Parentem publicum*) Te patrem patriæ. *Crescerent*) Traductio. *Tibi*) In vsum tuum, siue ad pacem, siue ad bellum. *Stipendia*) Militiam. *Omnes*) Paulominus quinque millia ingenuorum deberent. *Spem*] Pueros in quibus spes laudari possunt. *Nullus est enim*] Sentententia. *Erogatur* Distribuitur. *In posteros*] In eos qui post te victuri sunt. *Ingentia præmia*] Tranquillus: cùm Augustus legem de maritandis ordinibus, quam Q. Metellus [autore Liuio] induxerat, seuerius quàm cæteras emendasset, præ tumultu recusantium perferre non potuit, nisi adempta demum lenitáue parte pœnarum, & vacatione triennij data, auctísque præmiis. sic quoque abolitionem eius publico spectaculo, pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos, receptósque, partim ad se, partim in patris gremium ostentauit, manu vultúque significans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. inde abbreuiator Liuij, Q. inquit, Metellus censor, censuit vt ducere vxores omnes cogerentur, omnino liberorũ creandorum causa. extat oratio eius, quam Augustus Cæsar, cùm de maritandis ordinibus ageret, velutieo tempore scriptam in senatũ recitauit. Tacitus libro decimoquinto, memorat, patres habuisse ius petendi magistratus, & sortiendi prouinciis, ac hæreditates vsurpandi, & quæ ibi subsequuntur. Vlpianus respondet: legibus cautum, vt singuli anni per singulos liberos remittantur ad honores. & in panegyrico Constantini & Maximiani scribitur, si leges hæ, quę multa cœlibes notauerunt, parẽtes præmiis honorarunt, verè dicuntur esse fundamẽta reipublicę: quia seminarium iuuẽtutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt, & reliqua. *Pares* Ingentes. *Ratio*) Via. *Bonus*) Liberalis. *Occasum*] Deficientibus ciuibus. est autem repetitio. *De-*

fectum corpore] Sine membris & thorace positum. eo modo defectum à Secundo, quo à Marciale, Dulcia defecta modulatur carmina lingua, pro eo quod deficit. *Tuetur*) Se & imperium suum.

Parentum) Liberorum. articulus grauis. *Exciperet*) Applauderet tibi aduenienti. *Ne rogarent*] Nam gratia quæ fit non rogata, gratior est. *Tollere*] Habere. *Expediat*) Sit vtile. *Nisi vices humanæ fragilitatis*] Nisi casus mortalium, præsertim mortem. circuitio. *Insanabiles*] Incurabiles, desperatos. *Principis ira*] Qua solebant absumi interdum filij. *In spem congiariorum*) Repetitio & similiter cadens. *Adeò certè*) Expletiua dictio, interdum multum significans: vtraque: significatione apud Terentium & Virgilium inuenies. *Nihil*) Traductio. *Largiatur*] Auferat, alat, occidat. contrarium exornatio. *Concupiscant*) Tollere. *Contrà*] Non inuenitur qui filios concupiscat, si imperator largiatur & auferat. videtur notasse Domitianum, qui initio liberalitatis experimenta dedit, omnes circa se largissimè prosecutus, congiarium populo nummorum. ccc. ter distribuit, epulum equiti senatuique panariis plebeísque sportellis cum obsonio distributis. omne genus rerum missilia sparsit. sed conuersus ad rapinas, nihil pensi habuit, quin prædaretur omnimodo bona viuorum & mortuorum. neque in clementiæ tenore permansit. fuit enim non solùm magnæ, sed & callidæ, inopinatæque sæuitiæ. *Næ*) Certè. *Ille*) Domitianus. *Breui*) An quia serò dissimulatam sæuitiam patefecit. *Effecerit*] Sua sæuitia. *De tuo*) De rebus imperialibus, non vi & contra fas à ciuibus extortis. *Vt ferarum c.*) Similitudo per breuitatem. *Sanguine*) &c. Bonis occisorum. *Quod nemini est e.* Dion in hanc sententiam pedibus iuit. Traianus, inquit, à pecuniis alienis & iniustis cædibus abstinuit. *Quanquam*) Correctio. *Hunc*] Traianum factum esse pauperem

parentum, liberorũ, senum, infantium, puerorũ clamor exciperet. Hæc prima paruulorum ciuium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta hoc maximum præstitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quòd talis es, vt sub te liberos tollere libeat, expediat. nemo iã parens filio, nisi fragilitatis humanæ vices horret: nec inter insanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos, in spem alimentorum, in spem congiariorum: maius tamen in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeò nihil largiatur princeps, dum nihil auferat: non alat, dum non occîdat. nec deerunt qui filios concupiscant. Contrà largiatur, & auferat, alat, & occîdat, næ ille tam breui tempore effecerit, vt omnes non posterorum modò, sed sui parentúmque pœniteat. quo circa nihil magis in tua tota liberalitate laudauerim, quàm quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo, neque à te liberi ciuium, vt ferarum catuli, sanguine & cædibus nutriuntur: quódque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi, quod nemini est ereptum, locupletatísque tam multis pauperiorem esse factum principem tantum. quanquam nec hunc quidem. nam cuius est, quicquid est omnium, tantùm ipse, quantum omnes habet.

Aliò me vocat numerosa gloria tua: aliò autem, quasi verò iam satis veneratus, miratúsque sim, quòd tantam pecuniam profudisti, non vt flagitij tibi conscius ab insectatione eius auerteres famam: nec vt tristes hominum, mæstósque sermones lætiore materia detineres. nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti: nec tibi bene faciendi fuit causa, vt quæ malè feceras, impunè fecisses. amor impendio isto, non venia quæsita est: populúsque Rom. obligatus à tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securúsque securis. quodque antea principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam innocens populo dedisti, quàm populus accepit. Paulò minus P. C. quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas principis nostri conquisiuit, inuenit, adsciuit. hi subsidium bellorum, ornamentum pacis publicis sumptibus aluntur, patriámque non vt patriã tantùm, verùm vt altricem amare condiscunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur: ex his quandoque nascentur, quibus alimentis opus non sit. Dent tibi Cæsar ætatem dij, quam mereris, seruéntque animum, quem dederunt. & quanto maiorem infantium turbã

Aliò a.) Correctio per interrogationem. *Profudisti*) Dilargitus es. *Flagitij*) Sceleris. *Insectatione eius*) Taxatione, infamia. hoc fecisse Neronem post Britannici funus legimus apud Tacitum, largitione potissimum quemque amicorum iungentem. nec defuerunt qui arguerent viros grauitatem asseuerantes, quòd domos villásq; id temporis, quasi prædas diuisissent. alij necessitatem adhibitam credebant à principe, sceleris sibi conscio, & veniam sperante, si largitionibus validissimum quenque obstrinxisset adhæc tradente Dione, Post necem matris Agrippinæ prætorianis Nero argentum distribuit, deinde multis editis spectaculis, missilia sparsit in populum, edulia, equos, seruos, currus, aurum, argentum, vestem variam, per tesseras dedit. *Detineres*) Occupares, diuerteres, delectares. *Alimentis*) Nam præter congiarium etiam promisit deditque alimenta. *Nullam culpam redemisti*) Adiunctio. color. non absoluisti te ab vlla culpa & crudelitate, cùm omni crimine careres. *Impendio*) Liberalitate. *Non venia*) Antitheton. *Tribunali*) Suggestu, loco edito, sede. *Exoratus*) Placatus. *Gaudentibus gaudens*) Traductio. *Principes*) Præterea scimus Neronem post detectam coniurationem Pisonianam bina nummûm millia viritim manipularibus diuisisse, & sine precio frumentum addidisse. *Tumentibus*) Iratis. *Obiectabant*) Tanquam offam Cerbero. *Populus*) Qui non excandescebat, sed quiescebat. *Ingenuorum*) Liberorum. *Adsciuit*) Sibi assumpsit nutriendos Spartianus, Pueris ac puellis, quibus etiam Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis Hadrianus adiecit. solitum dari frumentum liberis, testatur Capitolinus. pueros narrat & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni præceperunt ascribi. *Subsidium*) Suppetiæ loco militum deficientium. articulus grauis. *Patriam*) Traductio. *Ex his*) Quinque millibus paulo minus. *Tribus*) Vrbanæ. *Ex his*) Repetitio. *Nascentur*) Diuites. *Quàm*) Longissimam. *Quem*) Liberalem.

Incldi)

Incidi] Ascribi, notari in ære. *Non*) Iccircò augetur. *Ciues chariores sunt*) Quàm ipsis parentibus. *Propter te*) Propter liberalitatem tuam. *Instar*) Similitudinem. *Affluentiam annonæ*) Copiam frugum. laudat ab accidentibus. *Huius cura*) Constituti erant præfecti frumento diuidundo in

iterum atque iterum videbis incidi, (augetur enim quotidie, & crescit, nō quia chariores parentibus liberi, sed quia principi ciues) dabis congiaria si voles. illi tamen propter te nascuntur. Instar ego perpetui congiarij reor affluentiam annonæ. huius aliquando cura Pōpeio non minus addidit gloriæ, quàm pulsus ambitus campo, exactus hostis mari,

populum, siue donaretur, siue minimo distraheretur, non tam tributim quàm viritim, vt æquam portionem quisque caperet. hoc officij genus excogitauit Augustus, qui in difficultatibus annonæ, gratis plerunque vel leuissimo precio frumentum dimēsus est, & in magna sterilitate venalitias & lanistarum familias, peregrinósque omnes, exceptis medicis & præceptoribus & parte seruitiorum, vrbe expulit. quo facto annona conualuit. dicere solebat Aurelianus nihil populo Rom. saturo lætius. at contra, immanis ille Caius, nonnunquam horreis publicis præclusis, populo famem indixit. *Pompeio*) Appianus libro secundo bellorum ciuilium, Romani assidua fame diutius vexati, Pompeium annonæ omnis præfectum elegere, eidémque vt in Piratico bello viginti senatorij ordinis viros addidêre, quos ille vicissim per prouincias partitus est M. Tullius ad Atticum xv. legatos fuisse scribit, ipse nationes vndiq; percurrens, vrbem frumēto cæterísq; ad victum necessariis, repleuit. qua ex causa ad ampliorem adhuc gloriam peruenit, ac potestatem. summarium Liuij. Cn. Pompeio per quinquennium annonæ cura mandata est. sed vberius in vita Pompeij Plutarchus. Cicero, inquit, pro lege orans frumentaria, quodammodo iterum omnis terræ omnísque pelagi populo Romano subiecti potestatem Pompeio integram dedit, & portus omnes, negociatorum conuentus, frugum dispensationes, & vnico nomine omnia nautica atque terrestria Pompeio subdita. Clodius legem hanc à senatu prodiisse, ob annonæ caritatem aiebat, sed angustiam annonæ emanasse, vt lex promulgaretur: veluti non ferente Pompeio potentiam suam extingui, sed ex nouo quodam magistratu extare eam semper quæritante. alij dicunt hoc consulem Spinterem machinatum esse, conantem ad maiorem magistratum promouere Pompeium, vt ipse ad regem Ptolomæum restituendum mitteretur. designatus itaque Pompeius rei frumentariæ dux, diuersa in loca legatos amicósque mittit, in Siciliam ipse atque Sardiniam, deinde in Africam nauigans, vim permagnam frumēti comparauit. Repetiturus Romam, cùm mare procellis infestaretur, & gubernatores se alto committere timerent, primus nauem ingressus, solui iussit anchoram, clamitans: nauigare est necesse, viuere necesse non est. hac audacia & animo vsus, læta cum fortuna omne forum frumēto, & omne mare nauibus impleuit. vnde & cæteris extra vrbem incolis, hic apparatus superabundans fuit, veluti à fonte quodam immensa frumenti copia manasset. *Non m.*) nō fuit minus gloriosum. *Pulsus ambitus cāpo*) A petentibus magistratus, qui dabātur in campo Martio exclusa ambitio, & corruptela. Liuij abbreuiator. coniuratio eorū, qui in petitione consulatus damnati ambitus erant, facta de interficiendis cōsulibus, oppressa est. Asconius insuper Pedianus refert à Cn. Pōpeio consule latam legem ex senatusconsulto, de ambitu, pœnam grauiorē & formā iudiciorum breuiorem continentem. prius enim testes dare, deinde vno die atq; eodem, ab accusatore, & ab reo perorari iubebat, ita vt duæ horæ accusatori, tres reo darentur. cui legi M. Cælius trib. ple. obsistere conatus est. & cùm pertinacius legem vituperaret, eò processit iræ Pompeius, vt diceret, si coactus esset, armis se R.P. defen-

ſurum. nam ambitioſi nullo robore ad lucra confluebant, populus non niſi merce de accepta, ad ſuffragia prodibat. ferunt octingentorum ſummam talentorũ magiſtratus nomine ex ſequeſtro fuiſſe deprehenſam, ita vt neque coſſ. per ſingulos annos exercitum ducere, aut bellum gerere fas eſſet. *Hoſtis*] Pirata Cilix, ſed cum pluribus. hoc bellum Plutarchus in Pompeio, & Dion pariter, nec non Appianus ac M. Tullius pro imperatore eligendo, pluréſque alij tradunt, vt Liuii compendia. rem tamen totam commodius L. Florus videtur expreſſiſſe, cuius hæc peroratio. Quid prius in hac mirer victoria? velocitatem, quòd quadrageſimo die parta eſt? an perpetuitatem, quòd amplius piratæ non fuerunt?

oriens triumphis, occidénſque luſtratus. Nec verò ille ciuilius, quàm parens noſter, autoritate, conſilio, fide recluſit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare, littora mari reddidit: diuerſáſque gentes ita commercio miſcuit, vt quod genitum eſſet vſquam, id apud omnes natum eſſe videretur. Nonne cernere datur, vt ſine vllius iniuria, omnis vſibus noſtris annus exuberet? quippe non vt ex hoſtico raptæ, perituræque in horreis meſſes nequicquam queritantibus ſocijs auferuntur. deuehunt ipſi quod terra genuit, quod ſidus aluit, quod annus tulit. nec nouis

Oriens triumphis] Superatis Mithridate, Tigrane, Albanis, Iberis, Arabibus. *Occidénſque luſtratus*) Domitium in Africa reliquias exercitus Marij colligentem vicit & occidit, Iarbam cepit. omne verò belli Africani tempus atque victoriæ, ex quo domitis hoſtibus ſubegit regionem, xl. dierum fuit, pro quo Magnus à Sylla cognominatus, ante tempus triumphauit. in Hiſpania Herennium, Perpennam, Sertorium vicit. demum Syriam occupare concupiuit, atque per Arabiam mare Rubrum attingere, vt vndique qui orbem cingit Oceanus, trophæis ſuis impleretur. etenim primus in Libya vſque exterius progreſſus eſt pelagus, in Hiſpania apud Atlanticum mare, fines Rom. imperij protendit. tertiò Albanos proſequens, fermè ad Hircanum pelagus progreſſus eſt. Iudæa ſubacta, regem eius Ariſtobolum cepit. memorantur hæc & plura ab antedictis ſcriptoribus. quare, inquit Cic. pro Corn. Balbo, de Pompeio loquens, cuius plerique æquales minus ſæpe caſtra viderunt, quàm hic triumphauit, qui tot habuit triumphos, quot oræ ſunt partéſque terrarum. tot victorias bellicas, quot ſunt in rerum natura genera bellorum. & mox. quæ eſt enim ora, quæ ſedes, qui locus, in quo non extent huius cùm fortitudinis, tum verò humanitatis, tum animi, tum conſilij impreſſa veſtigia? & contra Catilinam: anteponatur omnibus Pompeius. cuius res geſtæ atque virtutes, iiſdem regionibus quibus ſolis curſus ac terminus continentur. *Ille*] Pompeius. *Ciuilius*] Humanius, popularius. *Parens*] Traianus pater patriæ. *Vias*] Annonæ, compar graue. *Patefecit*] Præſtitit, vt tuto adiri poſſent. *Reddidit*] Liberauit ab omni incurſione, totum orbem latronibus purgauit. *Littoribus l.*] Mare mari. traductio. *Commercio*] Facultate commutandarum mercium. qui vſus maximè ex tuta nauigatione comparatur. *Natum*] Quia abundè omnia quocunque terrarum importantur. *Velim*) Sociorum, maximè Siculorum decimas pop. Rom. perſoluentium. hoc vberrimè tractat M. Tullius in Verrinis. *Exuberet*] Fertilis ſit, largiter ſatisfaciat. *Vt*] Tanquam. *Hoſtico*] Hoſtili terra. hoſticam gloriam dixit Spartianus in Peſcennio Nigro, & Vegetius hoſticas naues. vnde Hoſtium Hoſtilium à matre vocitatum peritiſſimi vetuſtatis referunt, quòd primus eſſet in hoſtico procreatus. *Perituræque in h.*] Nulli vſui futuræ in horreis publicis. inueniuntur hodie in

priuatis, quas dominorum auaritia corrumpit, longius reconditas, quàm frugum imbecillitas patiatur. *Nequicq. q.*] Frustrà conquerentibus apud magistratus pro rapina Annonæ, quam non sunt receptvri. *Deuehunt*) Sua sponte ad nos transportant. *Ipsi*) Socij. *Quod sid. a.*) Possũt hîc notari tres exornationes. disiũctio, repetitio, cõpar. sidus autẽ pro temperie cœli positum est. *Noui*) Insolitis.

indictionibus pressi ad vetera tributa deficiũt. Emit fiscus quicquid videtur emere. inde copiæ, inde annona, de qua inter licẽtẽ vẽdẽtẽmque conueniat. inde hic satietas, nec fames vsquã. Aegyptus alendis augẽdisq; seminibus ita concordes precij vilitate.

Indictionibus] Tributis, quæ singulis tribus lustris patrimoniis indicebãtur. vnde etiam mansit apud quosdã consuetudo numerandorũ annorũ, ab indictionibus. i. à spacio. xv. annorũ. indicebantur prouinciis primo lustro auri tributa, argenti secundo, æris tertio, vt in authenticis & x. codicis de annonis & tributis. post quod sequitur aliud caput de indictionibus, vbi rescribit Diocletianus indictiones non personis, sed rebus indici solere. & ideo ne vltra modum earundem possessionum, quas possides, conueniaris Præses prouinciæ prospiciet. indicere enim iubere significat. & Seruius super illud templis indicit honorem, innuit indictiones fuisse extraordinarias. *Ad persolu.* G. t. Et iampridem imposita. *Fiscus*] Imperatoria pecunia. *Videtur*) Ad vsum publicum satis. *Licentem*) Ementem, precium pollicentem, offerentem in auctione publica facienda Plinius li. xiiij. tunc auidi matronam oculi licentur. M. Tullius in officiis non licitatorem venditor, nec qui cõtra se liceatur, emptor, opponat. Tranquillus: monuit Cæsar publicanos, ne in licitatione nouorum vectigalium immoderatius licitarentur. Apuleius secundo: siquis mortuum seruare vellet, de precio liceretur. dicitur etiam licitari. Plinius libro vij. Aristidis Thebani pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est. & mox: Gn Pisauriense vendente, & M. Scauro principe ciuitatis, iij. millia. Dcc. sestertiis licente. & licitatio pollicitatio, oblatio. Paulus de publicanis licitatio vectigalium, quæ calore licitantis vltra modum solitæ conductionis inflauit, ita demum admittenda est, si fideiussores idoneos & cautionem is, qui licitatione vicerit, offerre paratus sit. licitatores vectigalium ad iterandam conductionem, antequam superiori conductioni satisfaciant, admittendi non sunt. *Conueniat*) Facilè sint

Hic) In vrbe. *Aegyptus*) Excessus pulcherrimus, repetẽs rem altius. Aegyptus terra expers imbrium, mirè tamẽ fertilis, & hominum aliorúmq; animaliũ fœcunda generatrix. difficilis accessu marisque importuosa, & ab occidente quidẽ secundũ Iosephum li. v. aridam Libyam habet obiectam, à meridie verò limitem, qui Syenen ab Aethiopia dirimit, nauibúsq; inuias Nili fluminis cataractas. itémq; ab oriente mare rubrum ad Copton ciuitatem vsq; diffusũ. septentrionale verò munimentum habet terram vsq; Syriam, & quod dicitur Aegyptium pelagus, totum portubus carẽs. Strabo decimoseptimo: antiqui id solum Aegyptum vocauêre, quod habitatur, & à Nilo irrigatur, à locis Syene proximis incipientes, vsque ad mare. posteriores verò ad hoc vsque tempus, è quibus Herodotus, omnes ferè orientales partes assũpserũt, quæ inter Arabicũ sinum atq; Nilum. ab occidente verò loca vsque ad Abases, in ora maritima ab hostio Canopico, vsque ad eum locum, qui Catabathmus dicitur, & ea quæ Cyrenæi tenent. nam Ptolomæi reges, qui Cyrenaïcam tenuere, adeò quondam polluerunt, vt eam ab Aegypto Cypróq; separarent. Romani, qui postea successerunt, illorum prouinciam Aegyptum iudicantes, in iisdem finibus seruauere. lege plura apud Diodorum libro primo, & Melam. dicta Aegyptus, si Hammonio credimus, ab Aegypto rege Beli filio, aut ab Aegypto Nili. nam prius Nilus dicebatur. aut quasi αἰγιμῖνε· vnde αἴγιπλος iuxta capram, quam Aegyptij colunt. aut quia nutriat pingues capras, aut

secundum Orum Thebanum ὡς ἐγγύς ὄντα τῷ πότῳ ἢ τῷ ποταμῷ. id est, tanquam propinqua potui, aut fluuio, aut παρὰ τὸ αἴθω καὶ καίω, id est, ab ardendo & comburendo. nam in Aegypto viri adusti sunt ex vehementi solis ardore.

gloriata est, vt nihil imbribus cælóque deberet. siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum solita pinguescere, quàm quas ipse deuexerat, tantis segetibus induebatur, vt cum feracissimis terris quasi nunquam cessuro, certaret. Hæc inopina siccitate vsque ad iniuriã sterilitatis exaruit,

Gloriata) Sunt enim Aegyptij ventosi, diuites, fœcundi: inde noua sæpe moliebantur. autores habeo Vopiscum & Tacitum. *Nihil imbribus cælóque deberet*) Hæc Claudianus videtur ad vnguem expressisse in Nili descriptione. Felix qui Pharias proscindit vomere terras: Nubila non sperat tenebris condentia cœlum, Nec grauiter flantes pluuiali frigore coros Inuocat, aut arcum variata luce rubentem. Aegyptus sine nube ferax, imbrésque serenos Sola tenet, secura poli, non indiga venti, Gaudet aquis, quas ipsa vehit, Nilóque redundat. Isocrates in Busiride. imbris & siccitatis quorum aliis gentibus Iuppiter dispensator est, horum quisque Aegyptius est dominus. *Amne*) Nilo, qui amnium in nostrum mare permeantium maximus, totam Aegyptum irrigat: qui vere, secundum Athenæum, dici potest trahere arenas aureas. nam cum segete vberrima vehit aurum incorruptum, tute excultum, vt cunctis satisfaciat hominibus, instar Triptolemi missus in vniuersam terram. quare Parmenon Byzantius poëta, Aegyptium Iouem Nilum appellauit. cæteræ enim prouinciæ nisi pluuia iuuantur, sterilescunt. Aegyptus verò sola Nili inundatione contenta, etiam alios alit. is fluuius iuuat agros duabus ex causis, quòd inundat & oblimat: cùm turbidus quicquid pingue secum tulit siccis agris superinducit. ante ortum caniculæ augetur mediis æstibus vltra æquinoctium secundum Diodorum incrementum Nili à solstitio incipiens æstiuo, vsque ad æquinoctium, sépérq; nouum limum secum quærens, rigat cultas regiones, tum incultas, quanto tempore velint agricolæ. aquam enim leniter fluentem facilè paruis aggeribus arcent, inducúntque pro commodo terræ: tantam verò fertilitatem infert & agri colendi facilitatem, vt cùm seuerint, aut oues introducant in campos ad conculcanda iacta semina, aut aratro leui terræ subducant. neq; nisi quatuor aut quinq; exactis mensibus ad messem redeuntes, breui tempore vberrimos fructus absque vlla impensa aut damno reportent. vineæ quoq; eôdem rigante modo vino abundant. terra inculta pecori ad pastum relicta, adeo exuberat herbis, vt oues bis in anno pariant, bísque prębeant lanam. nimirum ista fertilitas etiam ad homines processit. nam gemini partus familiares ac penè solennes Aegyptiis sunt. incrementum Nili aspicientib. videtur admirabile, incredibile audientibus æstate in immẽsum exuberat, hyéme minuitur, & quoniã plurima cura molestiáq; vrgebat agricolas Nili inundatio, excogitata est in Mẽphi quædam incrementi mensurandi à regibus obseruatio. itaq; quibus id negocii demandatum erat, per epistolas vrbibus vicissque significabant, quot cubitis, quótue digitis fluuius auctus esset, & simul quo tẽpore cœpisset decrescere, quo modo vacuus reddebatur ea solicitudine populus, incrementi magnitudine decrementóque notis, vbertatem futuram è vestigio ab inundationis modo, notatis prioribus temporibus, agnoscebãt. ad hæc lege Strabonem li. vij. Plin. v. cap. ix. Diodorum i. Senecam iiij. & vj. naturalium: & Melam. *Proprio*) Suo, vel etiã si Diodoro, Stephano, & Hammonio credimus, quòd Nilus dictus sit Aegyptus à rege Aegypto. *Induebatur*) Contegebatur, vestiebatur. *Feracissimis*) Sicilia, Africa, Italia. *Ad iniuriam sterilitatis*) Plinius scribit iustũ incrementũ esse cubitorũ xvj. mi-

nores aquas non omnia rigare, ampliores detinere, tardius recedendo. nã hæ serendi tempora absumunt solo madente, illæ non dant sitiente. vtrúq; reputat prouincia. in xij cubitis famem sentit, in xiij. etiã esurit, xiiij. cubita hilaritatem afferũt, xv securitatem, xvj. delicias. maximũ incrementum ad hoc æui fuit cubitorum xviij Claudio principe, minimúmque Pharsalico bello. veluti necem Pompeij Magni prodigio quodam flumine auersãte. & quondam fame pressam Aegyptum tradit Diodorus lib. ij. & per nouennium Nili inundationẽ cohibitam testatur Ouidius in arte, vbi docet solitum irritari ad incremẽta, immolata hostia humana. vtitur autem Secundus amplificatione res niloticas imminuens, & Traiani augens. nam, vt inquit Cicero, libro tertio, de Oratore summa laus eloquentiæ est amplificare rem ornãdo. quod valet non solùm ad augendum aliquid, & tollendum altius dicendo, sed etiam ad extenuandum atq; abiiciendum. id autem desideratur, cùm explanamus aliquid. nihil enim ad exaggerandam & amplificandam orationem est accommodatius, quàm laudare & vituperare cumulatissimè. amplificatio igitur vna laus oratoris est & propria.

quia piger Nilus cunctanter alueo sese ac languidè extulerat. ingentibus quoque tunc quidem ille fluminibus conferendus. hinc pars magna terrarum mergi palanti amne consueta, alto puluere incanduit. frustrà tunc Aegyptus nubila optauit, cœlúmque respexit, cùm ipse fœcunditatis parens, contractior & exilior, iisdem vbertatem eius anni angustijs, quibus abundantiam suam cohibuisset. Neque enim solum vagus ille

Quia piger Nilus.] Descriptio. Nilus ex monte Atlante proculdubio oritur. qui mons in Macennitide iuxta oceanum ad vesperam longè super cæteros erigitur. vnde poëtæ cœli columnam vocant. nemo enim vnquam totum conscendit, neque verticem vidit. ideo semper niuibus tectus, & magna vis aquæ inde defluit in æstu. insuper circa radices totus est paludibus obsitus. tunc igitur magis repletur. inde Nilum tempore certo auget. fons eius gignit crocodilos & cætera animalia quæ Nilus. neq; miretur aliquis si ignota priscis Græcis, inquit Dion, inuenimus. nam Macennitæ iuxta inferiorem Mauritaniam habitant, & multi illinc milites ad Atlanta perueniunt. quẽ montem assiduis nubibus & aqua scatentem testatur Virgilius in quarto Iámque volans apicem & latera ardua cernit Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit: Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris Piniferum caput, & vento pulsatur & imbri, Nix humeros infusa tegit, tum flumina mento Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba. Pausanias tamen libro primo, memorans aquam defluentem ab Atlante, nullum fluuium emittere, quamuis ibi crocodilus nascatur, sed arenis absorberi, & non multò procul ab arena Nili fõtem ebullire, at ij. idem refert Euphraten absorberi, & rursus apud Aethiopas scaturientem ostendi. Seneca sexto naturalium vero proximiora. alij alia de ortu Nili vt Mela & Strabo, Diodorus, Ptolomæus, Iosephus, Solinus, Tibullus, Vitruuius. *Piger*] Minor solito. *Cunctanter*] Vix segniter. *Extulerat*] Creuerat, exierat. *Tunc*] Quamuis minus excreuisset. maximus enim fluuiorum qui in nostrum mare exonerantur. *Mergi*] Contegi. *Palanti*] Effuso & vago. in quam significationem Liuium vsurpasse (cuius Secundus studiosus extitit) inuenies. nam palare secundum Festum errare significat, & palos plantare apud Columellam Pliniúmque. *Incanduit*] Aruit. quicquid enim Nilus non adiuuit, sterile ac squallidum iacet. *Frustrà*] Quia illic non solet pluere. quare dixerat Seneca, in Aegypto nemo aratorum aspicit cœlum. *Parens*] Nilus. *Contractior & exilior*] Idem Seneca in naturalibus. pro-

inde sterilis annus aut fertilis est, prout Nilus magnus influxit, aut parcior. ordo & sensus est. cùm ipse parens fœcunditatis contractior, & exilior cohibuisset vbertatem eius anni iisdem angustiis, quibus cohibuisset abundantiam suam, id est, tantùm excreuisset in duodecim cubitos. quibus autore Plinio famem sentit Aegyptus.

expanditur amnis intra vsurpata semper collium substiterat, atque hæserat, sed supino etiam, ac detinenti solo, placido se mollique lapsu refugum abstulerat. nec dum satis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id est, vbertate, regio, fraudata: sic opem Cæsaris inuocauit, vt solet amnem suũ. nec longius illi aduersorum fuit spacium, quàm dum nunciat. Tam velox Cæsar potentia tua est, támq; in omnia pariter intenta bonitas, & accincta, vt tristius aliquod seculo tuo paßis ad remediũ salutémq; sufficiat, vt scias. Omnibus equidem gentibus fertiles annos, gratásque terras precor. crediderim tamen per hunc Aegypti statum tuas fortunam vires experiri, tuámque vigilantiam spectare voluisse. nam cùm omnia vbique secunda merearis, nonne manifestum est, si quid aduersi cadat, tuis laudibus, tuisque virtutibus materiem, campúmque prosterni? cùm secunda felices, aduersa magnos probent. Percrebuerat antiquitus

Expanditur) Expaciatur effusior. *Intra vsurpata collium*) Ad incrementum consuetum. quod, vt diximus, dignoscebatur quadam ratione in Memphi à regibus excogitata. cúmque Aegyptus sit plana & campestris, vrbes, vici, agricolarum mapalia aggeribus munita, aquæ inundationem repellunt, & tanquam Cyclades intuentibus apparent. *Semper*) Vt plurimum, iam enim annotauimus Agyptum fame pressam. *Abstulerat*) Se refugum refugerat. *Supino*) Molli. Iuuenalis. & multum referens de Mœcenate supino. Plinius libro nono. In mari autem tam latè supino mollique ac fertili accremento. Vel supino, solo eleuato. Apuleius secundo Floridorum, alibi camporum supinam planiciem coæquauit. aliquando supinum significat pigrum. idem in fine sui Asini, supinam procrastinationem. Martialis lib. sexto supinam aurem. Venuleius. ff. quadragesimotertio, resupinam existimationem dixêrunt. interdum superbum significat. Martialis quinto. Hæc & alia dum refert supinis. interdum detectum. vt non multò post. & supinare ac resupinare, pro erigere vultum ad cœlum frequenter vsurpant eruditi. *Detinenti*) Sicco non satis irrigato. *Non placido*) Non saltem; placido. vel sine non, legas placido, id est, leni & vadoso. *Terras humentes addiderat*) Superinduxerat limum. *Id est vbertate*) Interpretatio, color. nam ab inundatione sequitur vbertas. *Regio*) Aegyptus. *Sic*) Precibus. *Tanto*) Desiderio. *Nec longius*) Non est passa Aegyptus famem nisi per illud spacium, quo Traianum certiorem fecit. *Accincta*) Prompta, parata. *Tristius aliquod*] Infelicitatem aliquam. *Tuo seculo*) Te viuo. *Vt scias*) Tantummodo vt cognoscas mala. nam statim rebus fessis subuenis. *Statum*) Conditionem, famem. ad multa refertur. vt status rerum, status temporum. *Fortunam*) Deum. *Vigilantiam*) Diligentiam, prouidentiam. *Cadat*) Accidat. *Campum*) Copiam. translatio. *Prosterni*) Præberi. allusit ad planiciem. est autem interrogatio grauis. *Secunda*) Felices. si rectè

fortunam ſuam ferre nouerint. nam ſine ratione errant, qui proſperis rebus omnes fortunæ impetus fugiſſe putant. *Percrebuerat*] Inualuerat fama. Tacitus libro duodecimo, vbi famem ſub Claudio narrat. at hercule olim Italiæ è regionibus longinquas in prouincias commeatus portabant. nec nunc in fœcunditate laboratur. ſed Africam potius & Ægyptum exercemus, nauibúſque & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt.

vrbem noſtram niſi opibus Aegypti, ali ſuſtentarique non poſſe. ſuperbiebat ventoſa, & inſolens natio, quòd victorem quidem populum paſceret tamen, quódque in ſuo flumine, in ſuis manibus vel abundantia noſtra, vel fames eſſet. Refudimus Nilo ſuas copias. recepit frumenta quæ miſerat, deportatáſque meſſes reuexit. Diſcat igitur AEgyptus, credátque experimento, non alimenta ſe nobis, ſed tributa præſtare. ſciat ſe non eſſe P. R. neceſſariam, & tamen ſeruiat. Poſt hæc ſi volet Nilus amet alueum ſuum & fluminis modum ſeruet. nihil hoc ad vrbem, ac ne ad Aegyptum quidem, niſi vt inde nauigia inania, & vacua, & ſimilia redeuntibus: hinc plena, & onuſta, & qualia ſolent venire, mittantur: conuerſóque munere maris, hinc potius venti ferentes, & breuis curſus optentur. Mirum Cæſar videretur, ſi deſidem Aegyptum, ceſſantémque Nilum non ſenſiſſet vrbis annona, quæ tuis opibus, tua cura, vſque illuc redundauit, vt ſimul probaretur, & nos Aegypto poſſe, & nobis Aegyptum carere non poſſe.

Vrbem noſtram] Romam. denominatio. *Opibus*] Frugibus. Tranquillus refert Auguſtum Ægyptũ in prouinciæ formam redactam, vt feraciorem habiliorémque annonæ vrbicæ redderet, foſſas omnes in quas Nilus ęſtuaret, oblimatas longa vetuſtate, militari opere deterſiſſe, & Ægyptum inter Romanorum horrea numeratam. inde enim vehi frumentum in vrbem ſolitum, iratúmq; ſub Nerone populum, quòd Alexandrina nauis puluerem palæſtritis, non annonam famelicis importaſſet. *Ventoſa*] Inſolens, vana. nam Vopiſcus & Adriani epiſtola teſtantur, Ægyptios leue & ventoſum genus hominum. Ad hoc furibundum, iniurioſum, ſeditioſum. *Victorem*] Romanum. *Manibus*] Arbitrio. *Eſſet*] Adiunctio. *Refudimus*] Reddidimus. παράδοξον. *Suas*] Proprias, quas nobis miſerat. *Reuexit*] Ab vrbe in Ægyptum. *Tributa*] Nam Cicero monſtrat Auletæ patri Cleopatræ quotannis duodenûm millium & quingenûm talentorum tributum afferre ſolitum Ægyptium regnum. quare cùm is qui peſſimè, & ſegniſſimè regnum adminiſtrabat, tantos redditus haberet, quanta putanda ſunt quæ Romanis præſtabantur tributa, cùm tanta diligentia exigerentur? *Seruiat*] Subiecta ſit Romano imperio, nulla illius neceſſitate. *Amet alueum ſuum*] Contentus ſit non inundare, & ſe ripis ſuis continere. amare pro contentum eſſe Latini vſurpant ad Græcorum imitationem. apud quos in hoc ſenſu datiuo iungitur, apud nos verò ſemper accuſatiuo. *Fluminis modum*] Menſuram cæterorum fluminum ſe ſuo alueo cohibentium. Hoc pertinet ad Ægyptum, cùm omnino luxuriet fertilitate, ab vrbe miſſa. *Similia redeuntibus*] Exhauſta. qualia prius ſolebant redire à nobis. *Solent*] Prius. *Venire*] Ab Alexandria. *Contrarium*] Exornatio, inania & vacua plena & onuſta. *Conuerſóque munere*] Mutata vice,

contrariis votis. sicut enim solebant Romani optare celerem nauigationem nauium Alexandrinarum ad vrbem. sic nunc Alexandrini celerem ab vrbe reditum ad se voto poscebant. *Mirum*] Non est mirum si Ægyptus laborauit penuria: per hoc enim declaratum est non posse viuere sine nostro auxilio. mirum quidem fuisset si Nilus inundasset: non enim cognitum esset, non posse carere nobis. *Vrbis annona*) Copiosissime in horreis publicis recondita, & ad victum nostrum, & Ægyptiorum. an potior sensus erit, mirum scilicet videri debuisse, si penuriam Romana annona non sentiret Ægypto sterili propter suppressas Nili aquas. nunc verò quanto mirabilius est, quod Ægypti sterilitatem vrbis annona non modò non sensit, quia propter ea non est facta carior, sed Ægyptiorum etiam necessitatibus suffecit. tua.n.cura illuc vsque se transtulit.

Actum erat de fœcundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterilitatis insolitæ. nec minus erubescebat fame, qua torquebatur, cum pariter à te necessitatibus eius pudoríque subuentum est. Stupebant agricolæ plena horrea, quæ non ipsi refersissent. quibus de campis illa subuecta messis, quáue in Aegypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, & obsequens Nilus Aegypto quidem sæpe, sed gloriæ nostræ nunquam largior fluxit. Quàm nunc iurat prouincias omnes in fidem nostram ditionémque venisse: postquam contigit princeps terrarum, qui fœcunditatem, nunc huc, nunc illuc, vt tempus & necessitas posceret, transferret, referrétque, qui diremptam mari gentem, vt partem aliquam populi plebísque Romanæ aleret ac tueretur. Et cælo quidem nunquam benignitas tanta, vt omnes simul terras vberet, foueátque hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat. hic si non fœcunditatem, at bona fœcunditatis importat. hic æternis commeatibus

Actum erat) Interierat funditus Ægyptus. desperationis summæ verbũ est: actum est. nam de iure trãslatũ dicitur in ea re, de qua iã lata sit sentẽtia. qua cauetur ne quis re acta apud iudices ea repetat. *Fœcundissima*) Isocrates meminit plurima, & multiplicia bona Ægyptum producere. *Libera*] Sui iuris, non Romanæ ditionis. *Erubescebat*) Exponere famem suam sibi. *Stupebant agricolæ*) Ethopœia, quæ fingit morem personæ *Agricolæ*. Busuris, si fides præstanda est Isocrati, diuisit Ægyptios in tres partes, in sacerdotes, in opifices (in quibus agricolas inclusit) & in milites. at Diodorus inquit, fructus partim sacerdotibus, partim regibus, partim militibus ascripsit. eorum rem publicam in tria hominum genera partitus, in pastores, agricolas, opifices. agricolæ parua quadam mercede à sacerdotibus regéque, aut militibus agros mercati, per omnem ætatem ab ipsa puericia rei rusticæ, sine intermissione vacabant quo factum est, vt agricultura cæteris, tum ob doctrinam à parentibus perceptam, tũ ob continuum vsum præstent. *Refersissent*] Replessent. *Amnis*) Nilus, qui replesset horrea. *Maligna*) Sterilis visa est Ægyptus. *Et Nilus sæpe fluxit obsequens Aegypto*) Sæpe inundauit Ægyptum. *Nunquam fluxit largior*) Nunquam fuit benignior. præbuit enim materiam, vt possemus gloriari, alluisse nostris frugibus Ægyptum, vnde solebamus petere annonam *Ditionem*] Imperium. Phocas, in vsu, tantùm in ablatiuo & accusatiuo singulari, ditionem putat. nos tamen plerunque in genitiuo notauimus, præsertim apud iureconsultos. *Diremptam*] Diuisam Ægyptum ab Italia. *Mari*) Mediterraneo, vt A-

vt Adriatico, Libyco, Ægyptio. *Vt*) Tanquam. *Benignitas*] Frugum largitas fuit. *Simul*) Vno anno. *Vberet*) Fœcundet, actiuum est. cuius passiuum x j. Palladius protulit. hoc coitu, inquit, steriles arbores vberantur. prius etiam participio vbertato fuerat vsus. *Mala sterilitatis*) Famem. *Hic*) Repetitio. *Bona fœcunditatis*) Copiam annonæ.

orientem occidentémque connectit. vt quæ vbique feruntur, quæq́ expetuntur, omnes gentes inuicem capiant, & discant quanto libertate discordi seruientibus sit vtilius vnum esse cui seruiant. quippe discretis quidem bonis omnium, sua cuiusque ad singulos mala: sociatis autem atque permixtis, singulorum mala ad neminem, ad omnes omnia bona pertinent. Sed siue terris diuinitas quædam, siue aliquis amnibus genius, & solum illud, & flumen ipsum precor, vt hac principis benignitate contentum, molli gremio

Orientem Occidentémque] Vel in genere de omnibus dixit, & erit superlatio. vel respexit ad Alexandriam magis orientalem & Italiam occidentaliorem. *Feruntur*] Producũtur. *Expetuntur*] Desiderantur vt bona. *Inuicem capiant*) Pariter per commercia suscipiant. *Et discant*] Et cognoscant, quid quæque ferat regio. *Libertate discordi*] Fere cacozelon. melius esse vni principi seruire, quàm sine principe suam rempublicam discordem habere. *Discretis*) Quod fit in republica discordi. *Sua cuiusque mala*] Pertinent ad singulos. *Sociatis*] Bonis omnium, vt sub bono principe mala singulorum pertinent ad neminem, nam leuantur participatione aliorum, cum sint omnibus communia. *Sed siue terris*] Digressio. *Genius*] Deus est in tutela cuius vt quisque natus est, viuit: siue etiam quod vt generamur curat, siue quòd vna gignitur nobiscum, siue etiam quòd nos genitos suscipiat ac tueatur. certe à gignendo genius appellatur. eundem esse Genium & Larem multi veteres tradiderunt. inter quos C. Flaccus, hunc in nos maximam, immo omnem habere potestatem, creditum est. nonnulli binos genios in his duntaxat domibus, quæ essent maritæ colendos putauere. alij duplicem omnibus genium dicunt appositum. ita nobis genius appositus est assiduus obseruator, vt ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab vtero matris acceptos, ad extremum vitæ diem comitetur. hæc Censorinus. Ammianus de genio latius libro vicesimo primo historiarum. [illegible]de deo Socratis Apuleius, Deum bonum scribit suo periculo posse vocari genium, quoniam is Deus qui est animus sui cuiusque, quanquam sit immortalis, tamen quodam modo cum homine gignitur: vt ex preces quibus genium precamur, ad coniunctionem nostram, genios & lares ministros Deorum arbitrantur, custodesque hominum & interpretes, si quid à diis velint. Seneca tradit singulis genium & Iunonem datam: Plutarchus in Quæstionibus, genium tantum. Genium vbique scribit Seruius esse. hinc Virgilium dixisse, genium ne loci. notat Dionysius inter diuinum & humanum genus, tertiam quandam extare naturam, qua geniorum natio continetur, quandoque hominibus, quandoque diis admixta. ex qua fabulare illud heroum genus esse ortum aiunt, Festo tradente, Genium appellabant Deum, qui vim obtineret rerum omnium gerendarum. genius est deorum filius & hominum. & propterea genius meus nominatur, quia me genuit. aliter genium esse putarunt vniuscuiusque loci Deum. geniales deos dixerunt elementa & semina rerum, quæ Græci γενέθλιοι vocant duodecim quoque signa, & lunam & solem inter hos computabant. *Illud solum*] Aegyptiacam terram. *Contentum*] Vt in posterum redundet.

ſemina recondat, multiplicata reſtituat. non equidem repoſcimus fœnus, putet tamen eſſe ſoluendum, fallacémque vnius anni fidem omnibus annis, omnibúſque poſtea ſeculis tanto magis, quia non exigimus, excuſet. Satisfactũ qua ciuium, qua ſociorum vtilitatibus. Viſum eſt ſpectaculum inde non eneruc, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret, & frangeret, ſed quod ad pulchra vulnera, contemptúmque mortis accenderet: cùm in ſeruorum etiam noxiorúmque corporibus amor laudis, & cupido victoriæ cerneretur. Quàm deinde in edendo liberalitatem, quàm iuſtitiam exhibuit omni affectione, aut intactus, aut maior. Impetratum eſt, quod non

Semina recondat] Exuberet. nam dicitur recondere ſemina molli gremio, cum repreſſo diluuio recedit ad tempus, non rapido curſu & præpropero, ſed molliter ac ſenſim ſic enim quod cœnis inuexerat non ſecum refert. *Multiplicata ſemina*] In duplum reddat nobis. *Fœnus*] Hìc cõnuenit illorum ſententia, qui opinantur fœnus propriè dici naturalem terræ fœtum, & quod à ſorte extrinſecus requiritur. *Putet*] Nilus. *Quia non exigimus*] Quia modeſti ſumus & verecundi, neque repetimus, quæ præſtitimus. tanto magis debet eſſe ſingulis ânnis fœcundus. *Excuſet*] Expurget per deprecationem. cùm ſcilicet peccaſſe confitetur reus, tamen ſibi pro maioribus beneficiis ignoſci poſtulat. *Satisfactum*] A te eſt. *Qua*] Tum. *Ciuium*] Dum eis alimenta præſtas. *Sociorum*] Dum famelicis ſuccurris. eſt autem tranſitio color. nam parat ad alia tranſitum. *Spectaculum*] Gladiatorum: Dione memorante, Traianus in theatro gladiatores commiſit. namque his oblectabatur. Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino ſcribit, proficiſcentibus ad bellum venationes & munera dari ſolita ab imperatoribus, more inde orto. debuiſſe Romanos ad bellum ituros pugnas videre, & vulnera, & ferrum, ac nudas inter ſe cohortes, ne dimicantes in bello armatos hoſtes timerent, aut vulnera & ſanguinem perhorreſcerent. ſic Annibal priuſquam cum Scipione apud Ticinum congrederetur, rebus magis quàm verbis adhortandos milites ratus, circumdato ad ſpectaculum exercitu, captiuos montanos vinctos in medio conſtituit, armiſque Gallicis ante pedes eorum proiectis, interrogare interpretem iuſſit, quis ſi vinculis leuaretur armáque & equum victor acciperet, decertare ferro vellet. cùm ad vnum omnes ferrum pugnámque poſcerent, vt cuiuſque ſors acciderat, alacer inter gratulantes gaudio exultans, raptim arma capiebat, vbi verò dimicarent, is habitus animorum non inter eiuſdem modò conditionis homines erat, ſed etiam inter ſpectantes vulgo, vt non vincentium magis, quàm bene morientium fortuna laudaretur. *Noxiorúmque*] Damnatorum virorum. *Amor laudis*] Cupiditas gloriæ. M. Tullius Tuſculanarum ſecundo. gladiatores quas plagas perferunt? quàm ſæpe apparet nihil eos malle, quàm, vel Domino ſatisfacere, vel populo; quis mediocris gladiator ingemuit? quis vultum mutauit? quis non modò non ſtetit, verumetiam decubuit turpiter? quis cùm decubuiſſet ferrum recipere iuſſus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, conſuetudo valet. *Edendo*] Munere gladiatorio. *Liberalitatem*] Multa paria. *Liberalitatem*] Spectacula. c. xxiij. Traianus fecit, in quibus mille feræ, interdum innumeræ confectæ ſunt, ſimiliter infinitus gladiatorum numerus decertauit. hæc traduntur à Dione. M. Tullius libro ſecundo officiorum, non vult iſtam eſſe liberalitatem, ſed prodigalitatem. *Iuſtitiam*] Vt victores meritis præmiis afficeret. *Affectione*] animi motu

vicio. M. T. affectiones sunt animi motus, qui secundum Stoicos non cadunt in sapientem. Græci τὰ πάθη, id est passiones, vocant, de quibus diuus Augustinus multa libro nono, capitulo quarto. *Intactus*. Purus. *Maior*) Superior. Quod par gladiatorum existimauerim Martialis illud tetrastichon dictum in commendationem Traiani. Cùm peteret pars hæc Myrinum pars illa triumphum Promisit pariter Cæsar vtraque manu. Non potuit meliùs litem finire iocosam: O dulce inuicti principis ingenium.

Postulabatur) A populo. immò etiam oblatũ quod non postulabatur. conuersio color. *Institit*) Traianus, vt spectaremus plura quàm rogauissemus. sic Titus qui proposito gladiatorio munere non ad suũ, sed ad spectãtiũ arbitriũ editurum se professus est, & planè ita fecit. nam neque negauit quicquam petentibus, &, vt quæ vellent peterent, vltro adhortatus est.

postulabatur, oblatũ quod nõ postulabatur, institit vltro, & vt concupisceremus admonuit. Ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Iam quàm libera spectantium studia, quàm securus fauor. nemini impietas vt solebat, obiecta, quòd odisset gladiatorem. nemo spectator spectaculum factus miseras voluptates vnco & ignibus expiauit. Demens

Vltro] Non rogatus. Sic vltro monens. *Plura*) Spectacula præstitit. *Plura*) Repetitio. *Studia*) Fauores. *Libera*) Vt vnusquisque faueret illi, qui sibi non imperatori placuisset. *Securus*] Sine discrimine. *Vt solebat*) Multos honesti ordinis, deformatos prius stigmatum notis, ad metalli, & munitiones viarum, aut ad bestias condemnatos, aut bestiarum more quadrupedum cauea coercitos, aut medios serra dissectos à Caio scribunt Tranquillus & Dion, quòd malè de munere suo opinati essent. Vitellius etiam quosdam de plebe ob id ipsum, quòd Venetæ factioni clarè malè dixerant, interemit, contemptu sui, & noua spe id ausos opinatus. *Impietas*] Crudelitas in principem. Nerua à Domitiano impietatis damnatos absoluit. *Spectaculum*] Vel feris obiectus, vel coactus digladiare. C. Caligulam tradunt iussisse Proculum patre primipilari, & ob egregiam corporis amplitudinem, & speciem coloseron dictum, è spectaculis detrahi repentè, & in arenam deductum Thraci, ac mox oplomacho comparasse, bisque victorem constringi sine mora iussisse: & pannis obsitum vicatim circumduci, ac mulieribus ostendi, deinde iugulari. Puteolis dedicatione pontis, quem excogitauerat, cùm multos è litore inuitasset ad se, repentè omnes præcipitauit. quosdam gubernacula appræhendentes, contis remisque detrusit in mare. sed & Domitianus, quem puto imprimis respexisse, patremfamilias: quòd Thracem mirmilloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è spectaculo in arenam canibus obiecit: cum hoc titulo. impiè locutus parmularius. *Vnco & ignibus*] Tractus in arenam vnco, & ignibus per obscœna immissis. quod nouum quæstionis genus primum adinuenisse Domitianum autor est Tranquillus. nam antea in carcere necatos, vncis quibusdam magnis trahi solitos à carnifice in forum, deinde in fluuium testatur Dion: & Tertullianus, sarmenticios & semissios appellatos Christianos, quia ad stipitem dimidii assis reuincti, sarmentorum ambitu exurerentur. Volcatius Gallicanus, inquit, milites in crucem sublatos, vt stipitem grandem poneret Auidius pedum octoginta & centum. & à summo vsque ad imum damnatos ligaret, ab imóque focum subderet: incensisque aliis, alios fumi cruciatu, timore etiam necaret & Lampridius tradit Voconium Turinum in foro Transitorio ad stipitem ligari iussum, & fumo apposito, quem ex stipula, atque humidis tignis fieri imperatum fuerat, necatum. Seneca, (vt omittam quæ ab eodem libro tertio epistolarum re-

feruntur) tertio de ira. ostendenda est rabies iræ effrenatæ, & attonitæ, apparatúsque illi reddendus est suus. eculeus & fidiculæ, & ergastula, & cruces, & circundati defossis corporibus ignes, & cadauera quoque trahens vncus. Iuuenalis satyra prima, tæda lucebis in illa Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant: Et latum media sulcum deducit arena.

ille, verique honoris ignarus, qui crimina maiestatis in arena colligebat: ac se despici, & contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur, sibi maledici in illis, suam diuinitatem, suum numen violari interpretabatur: cùm se idem quod Deos, idem gladiatores, quod se putabat. At tu Cæsar quàm pulchrum spectaculũ pro illo nobis execrabili reddidisti? vidimus delatorũ iudicium, quasi grassatorũ, quasi latronum: non solitudinem illi nouiter, sed templum, sed forum insederant. nullá iã testamenta secura, nullus status certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum auaritia. Aduertisti oculos, atque vt ante castris, ita postea pacem foro reddidisti, excidisti intestinum malum: & prouida seueritate cauisti, ne fundata legibus ciuitas, euersa legibus videretur. licet ergo cùm fortuna, tum liberalitas tua visenda nobis præbuerit, vt præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos,

Ille) Domitianus. *Colligebat.* Captabat. *Crimina maiestatis*) Diminutionem dignitatis, aut amplitudinis, aut potestatis imperii Romani de qua maiestate non multò pòst longè plura commodius explicabuntur. *In illis*) Gladiatoribus. *Si improbarentur*) A spectatoribus. *Suum numen*) Nam dici Dominus Deúsque voluit. vnde exiit illud à Martiale, Edictum Domini deique nostri: tulitque gratanter Alcides appellari & sub eius imagine coli, quod multis carminibus Martialis confirmatur, vt libro nono. Appia quàm simili venerandus in Hercule Cæsar. & statim: Herculis in magni vultus descendere Cæsar Dignatus. item Alcide Latio non agnoscende tonanti, Postquam pulchra dei Cæsaris ora vides. quare apud Iuuenalem satyra quarta. Itur ad Atridē, vbi sanè Domitianum intelligit, contenderem legendum, Itur ad Alciden, vt ironia satyrica eum appellauerit Alciden, qui pro Rhombi coctione tanquam pro Lernea combustione, senatores in consilium vocasset. nulla ratio, cur Atriden vocauerit. non enim fuit Domitianus parenticida. *Se*) Deos. *Illo*) Domitiani. *Execrabili*) Prophano, impio. *Spectaculum*) Dũ senatores pelluntur ab vrbe. *Iudicium*) Te pronunciasse in exilium delatores. *Grassatorum*) Latronum ex improuiso viatores adorientium, & necantium. *Latronum*) Qui à lateribus viarum grassantur: in alia significatione pro custodibus laterum. *Solitudinem*) Loca deserta sub Domitiano, Iuuenalis meminit litora etiam à delatoribus obsessa. *Forum* Romanum intelligit, in quo erant rostra & templum Iulii Cæsaris. quamuis P. Victor, si tamen illi fides in ipsis libellis præstanda est, nec ipsius potius autor fuerit Pomponius Lætus, ædem Victoriæ, & eius statuam in templo Iouis Opt. Max. locet, fora autem in vrbe xvii. Romanum quod dicitur magnum: Cæsaris Augusti, Boarium, transitorium, olitorium, pistorium, Traiani, Aenorbarbi, Suarium, Archemorium, Diocletiani, Gallorum, Rusticorum, Cupidinis, Piscarium, Salusti. *Insederant*) Tanquam hostes in insidiis locati. *Testamenta*) Hoc Tranquillus Secundi contubernalis declarauit. nihil, inquit, pensi Domitianus habuit quin prædaretur omni modo bo-

na viuorum ac mortuorum vsquequaq;, quolibet & accusatore & crimine corripiebantur. satis erat obiici qualecunque factum dictúmque aduersus maiestatem principis. confiscabantur alienissimæ hæreditates, vel existente vno, qui diceret audisse se ex defuncto, cùm viueret, hæredem sibi Cæsarē esse. *Nullus status*) Quorumcunque hominum conditio. *Non*) Repetitio. *Hoc malum*) Delatores quos qui non castigat irritat. vt ipse Domitianus dicere solebat, sed simulatè. & Tacitus in Tiberio memorat, delatores genus hominum publico exitio repertum, & quidem nunquam satis correctum, per præmia elicitos fuisse. *Aduertisti oculos*) Vidisti hoc malum. *Castris*) Prætorianis, seditiosis contra Neruam. *Foro*) Ciuibus vrbanis. *Intestinum malum*) Delatores. *Legibus*) Traductio. *Euersa legibus*) Priuata legibus euerteretur, vel potius legibus nimium seueris excisa. *Licèt*) Quamuis. *Fortuna*) Felicitas. *Nunc*) Paulo antè. *Ingentia robora virorum*) Fortissimos gladiatores. circuitio. *Pares*) Constantes.

nunc immanitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam, nunc secretas illas & arcanas, ac sub te primum communes opes: nihil tamen gratius, nihil seculo dignius, quàm quòd cōtigit desuper intueri delatorum supina ora, retortásque ceruices. agnoscebamus, & fruebamur, cū velut piaculares publicæ solicitudinis victimæ supra sanguinē noxiorū ad lēta supplicia grauiorésque pœnas ducerētur. Cōgesti sūt in nauigia raptim cōquisita, ac tēpestatib. dediti, abirēt, fugerētq; vastatas delationibus terras. ac si quē fluctus, ac procellæ scopulis reseruassēt, hic nuda saxa, & inhospitale litus incoleret, ageret duram & anxiam vitam, relictáque post tergum totius generis humani securitate mœreret. Memoranda facies, delatorum classis permissa omnibus ventis, coactáque vela tēpestatibus pandere, iratósque fluctus sequi quoscunque in scopulos detulissent. Iuuabat prospectare statim

Nunc immanitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam) Hæc puto ad verbum à Dione in suā historiam translata. vbi enim de spectaculis Traiani mētionem facit: in quibus, inquit, immanes feræ, & mansuetæ mille interdum, quandoque innumeræ confectę sunt. *Illas opes*) Domitiani, quas ille tyrānus sibi soli reseruabat, eas Traianus publicauit, partim ciuibus, partim diis distributas: vnde duodecimo Martialis, Quicquid parrhasia nitebat aula Donatum est oculis, deísque nostris: Omnes cum Ioue nūc sumus beati. At nuper pudet, ah pudet fateri, Omnes cum Ioue pauperes eramus. *Seculo*) Tuo. *Supina*) Detecta. *Retortas*) Reflexas, quod fit in resupinatione. Tranquillus Vitellii supplicia narrans, tractum scribit, religatis post tergū manibus, iniecto ceruicibus laqueo, veste discissa, seminudum per totum viæ Sacræ spacium reducta coma à capite ceu noxii solent. atque etiam mento mucroni gladii subiecto, vt visendam præberet faciem, néve submitteret. sic legimus apud eundem, C. Caligulam præter pedes suos transeuntium matronarum faciem, manu alleuasse, si quæ pudore submitterent, vt eas diligenter intueretur. *Fruebamur*] Tali spectaculo. *Piaculares victimæ*] Datæ ad purgationem aliorum hominum. libro tertio dixerat, vilissimo quoque quasi piaculari dato. *Publicæ solicitudinis*] Quæ solebant omnibus terrori esse. *Noxiorum*] Reorum, aut lege innoxiorum. *Lenta*] Grauiora. nam mori quidam leue supplicium putabant. vnde Carmilium cū audiuisset Tiberius mortem anticipasse, exclamauit, Carmilius

me euasit. nec temere Caius in quenquã nisi crebris & minutis ictibus, passus est sæuire, vt se mori sẽtiret. *Supplicia*, Exilia. *Raptim conquisita*) Ideo mala, quia sine delectu. *Dediti* Expositi. *Vastatas delationibus terras*) Romanum imperium cæde delatorum exhaustum, quibus Tiberius, Caius, Nero, Domitianus statim credebant. *Quem*] Aliquem delatorum. *Scopulis*] E scopulis, vel quibus scopulis exularent. *Hic*] Qui reseruatus esset, vel in scopulis, vt in Cycladibus. *Nuda saxa*] Sporades: quæ sanè Cycladibus obscuriores, si Straboni credimus. *Inhospitale*] Desertum, incultum, asperum, ferum. *Duram*] Laboriosam, egenam. *Securitate*] Ipsis extorribus. *Memoranda facies*] Demonstratio, color. *Facies*] Aspectus. *Coacta*] Classis est. *Iratos*] Tumidos, vndosos.

à portu sparsa nauigia, & apud illum ipsum mare agere principi gratias, qui clementia sua salua vltionem hominum terrarúmque dijs maris commendasset. Quantum diuersitas temporum posset, tum maximè cognitum est, cùm ijsdem, quibus antea cautibus, innocentissimus quisque, tunc nocentissimus adfigeretur, cùm insulas omnes, quas modò senatorum, iam delatorum turba compleret. quos quidem non in præsens tantùm, sed in æternum repressisti mille pœnarum indagine inclusos. ereptum alienas pecunias eunt? perdant, quas habent. expellere penatibus gestiunt? suis exturbentur. neque (vt antea) exanguem illam & ferream frontem

A portu] Hostiensi. *Et apud*] Et iuuabat aspicere multos. *Clementia sua salua*) Quia noluit eos interficere. *Cautibus*) Scopulis, insulari pœnæ. *Innocentissimus, nocentissimus*] Annominatio & contrarium. cùm meriti deportarentur quo prius immeriti. dixit Apollonius philosophus Domitiano, per delatores viros scelestissimos vrbes funditus interire, insulas exulib. repleri, continentem doloribus abũdare, & exercitus formidine, senatum suspicionibus nunquam carere. *Delatorum turba compleret*] Facit hoc, vt credam Martialem scripsisse illud in Traiani laudem, Turba grauis paci, placidæque inimica quieti, Quæ semper miseras sollicitabat opes. Tradita Getulis. nec cepit arena nocentes: Et delator habet quod dabat exilium. plurima enim ex spectaculis Martialis epigrammata in commendationem Traiani sunt edita. Nerua prius quosdam delatorum morte puniuerat, reliquos Traianus exilio. Dionis abbreuiator vt tantum rerum capita tangens, tradit solum non adhibuisse Traianum aures delatoribus. *In præsens*) Tacitus ad præsens dixit. *Indagine*) Inquisitione, inuestigatione legum nouarum, quibus à delationibus absterreantur, quasi illarum pœnarum formidine circumcludantur. est enim indagare scienter feras inquirere & venari. indago pro venatione Apuleius, & indaganter Columella pro diligenter vsi sunt. est autẽ grauis nominatio. *Inclusos*) Detritos, iuxta formam iuris antiqui: ei qui cœperat arguere, aut vindicta proposita erat, si vera detulisset, aut supplicium si fefellisset. Imperatores Valens & Valentinianus in hunc modum rescripserunt. nostris & parentum nostrorum cõstitutionibus comprehensum est, eos qui accusationẽ alienis nominibus præsumpsissent, delatorum numero esse adijciẽdos, atque ideo calumniosissimum caput, & personam iudicio irritæ delationis infamiæ supplicium sequatur, quo posthac singuli vniuersique cognoscant, non licere in eo, quod non possit ostendi, iudicũ animos commoueri. deinde fallaciter incusantibus maximè post exhibitionem accusati, nullius iuris color velut deriuata excusatione proficiat. nõ publica abolitio, non priuata talibus subueniat personis, non specialis indulgentia, ne benefi-

cium quidem eos generale subducat. ad hæc Honorius & Theodosius. Quisquis crimen intendit, non impunitā fore nouerit licentiā mentiendi. cùm calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii. quæ verba conueniunt cum Secundo dicente. *Ereptum pec. e.*) i. si quærent aliena delationibus rapere, sua amittent similitudine supplicii. similiter si alicui exilium intenderint, illi deportabūtur. quare dixerat iure poeta epigrammatarius, Et delator habet quod dabat exiliū. Sunt autem hic exornationes duæ, dissolutio, & contrarium. *Ferream*) Duram, feram. *Conuulnerandam p.*] Punctis cauteriando notandam, stigmate inscribendam, quod supplicii genus vulgo bullare dicitur. allusit ad Domitiani gesta, quem lego fiscales calumnias primò magna calumniantium pœna repressisse.

nequicquam conuulnerandam præbeant punctis, & notas suas rideant: sed spectent paria præmio damna. nec maiores spes quàm metus habeant, timeántque quantum timebantur. Ingenti quidem animo diuus Titus securitati nostræ vltionique prospexerat, ideóque numinibus æquatus est. sed quanto tu quandóque dignior cælo, qui tot res illi adiecisti, propter quam illum deum fecimus. Id hoc magis arduum fuit, quòd imperator Nerua te filio, te successore dignissimus, postquam magna quædam edicto Titi astruxerat, nihil reliquisse tibi videbatur. qui tam multa excogitasti, vt si ante te nihil esset inuentum. Quæ singula quantum tibi gratiæ dispensata adiecissent? at tu

Nequicquam) Nam mox ad rapinas conuersus vel vni quæcunque crimina deferenti credidit. *Paria præmio d.*) Quadruplatores enim quartā delati partem solebant accipere. *Metus*) Nisi quod intenderint, probauerint, par adituri supplicium omnes autem iudices inuigilare præcepit Constātinus imperator, delatores sine fisci aduocato denunciantes pœnis afficere. apertissimi enim iuris est, vt quod ex cuiusque patrimonio ceciderit in casū, & legibus & certo ordine iuris fisci aduocatis agentibus vēdicetur. sed quia nonnulli præcipites secundum ius possessa patrimonia deferre nō cessant, omnibus damus licentiā, qui se læsos existimāt, cōtra delatores seueritatem iudicum implorare ferro districtam. seruum verò domini iubent leges in exemplū omniū proditorū sæuissimæ sentētiæ subiugari, etiāsi obiecta probaueris, excepto crimine maiestatis. *Titus*) Quē Diō testatur expulisse ab vrbe delatores, & Trāquillus inquit, inter aduersa temporū & delatores mandatorésque erāt. ex licentia veteri hos assiduè in foro flagellis ac fustibus cæsos, & nouissimè traductos per amphitheatri arenā, partim subiici in seruos ac venire imperauit, partim in asperrima insularum aduehi. vtque etiam similia quandoque ausuros perpetuò coerceret, vetuit inter cætera de eadem re pluribus agi. itaque illud frontē punctis notatā referri potest ad Titum, quod magis probo. *Prospexerat*] Cauerat meritis pœnis. *Ideóque numinibus æquatus*) Et propterea inter deos relatus. hic quò me vertam nescio. dicamne pro commodo suo alia alibi Secundū interpretationē vsum, fatebor necesse nō constare sibi, præsertim cùm hanc orationem non auditoribus, sed lectoribus publicauerit? accusem tanti viri indiligentiam, qui in emendatione tanta vtebatur diligentia? dixerat enim in præcedentibus à Domitiano Titum cœlo dicatum, vt ille dei frater videretur: hic verò quia delatores puniuerat: nisi quis intelligat sub hoc prætextu impetratam à senatu Titi consecrationem, cùm tantùm Domitianus intenderet illam sibi decori futuram. *Quandoque*) Post mortem. nam inter deos relatum memorat Eutropius. & Spartianus

inquit, Traiano diuinos honores datis ad senatum literis & quidem accuratissimis Adrianus postulauit, & cunctis volentibus meruit, ita vt senatus multa, quæ is non postulauerat, in honorem Traiani sponte decerneret. adhæc libro decimo Gellius meminit templi Traiani, & in eo bibliothecæ. secundum artem tractans ostendit ex comparatione plura Traianum præstitisse. *Res*) Rectè facta. *Illi*) Quam Titus fecit, id est, qui longè plura gessisti laudanda quàm Titus. *Fecimus*) Hinc apparet Titum à senatu inter deos relatum. *Arduum*) Mirandum, difficile. transit ad modestiam Traiani, circa res fiscales. *Edicto Titi*) Non tam intelligendum puto edictum, quo omnia priorum Cæsarum priuilegia confirmauit, quàm quo delatores puniuit & repressit. nam sequentia huic sententiæ magis conueniunt, vt scilicet, plura Nerua cauerit, quem pariter legimus pœnis delatores cohibuisse, ad imitationem Titi, quędam suo edicto astruentem. sed tot & tanta Traianus ingesserat ad illorum castigationem, vt ipse repertor & primus videretur. *Adstruxerat*) Addiderat. *Nihil*) Quod faceret ad comprimendam delatorum calumniam. *Excogitasti*) Noua addidisti. *Vt*] Tanquam. *Inuentum*) A Tito & Nerua. *Dispensata*) Diuersis elargita. vt si aliquis accusatus fuisset iniquè, & absolutus à Traiano, condemnato calumniatore, quantum gratiæ sibi per singulos comparasset. sic Nerua vno edicto priorum liberalitates confirmauit, ne singuli à se haberent impetrare. sic paulò post, dum tradit vigesimas remissas, postremò dixit sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandíque materiam.

simul omnia profudisti, vt sol & dies non parte aliqua, sed statim totus, nec vni aut alteri, sed omnibus in commune profertur. Quàm iuuat cernere ærarium silens, & quietum, & quale ante delatores erat. nunc templum illud, nunc verè deus, non spoliarium ciuium, cruentarúmque prædarum sæuum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus vnus, in quo optimo principe boni malis impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica vtilitate conuulsum. nec pœna cuiquam remissa, sed addita est vltio: solúmque mutatum, quòd iam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non eadem seueritate

Simul) Vno edicto. extat Traiani rescriptum apud Aufidium Secundū in hūc modum. Scio relegatorū bona auaritia superiorum temporum fisco vendicata, sed aliud clemētiæ meæ conuenit, qui inter cætera quidem innocentia ac ratione meorum temporum, hoc quoque remisi exemplum. hæc Pomponius de interdictis. Paulus de iure fisci: edicto, inquit, diui Traiani, quod proposuit significatur: vt si quis tanquam causa eius ad ærarium deferatur, professus esset eam rem, quam possideret, capere sibi non licere, ex ea partem fisco inferat, partem sibi retineat. idem postea edicto significauit, vt quicúque professus esset, vel palàm, vel tacitè relictum sibi, quod capere non posset, & probasset iam id ad fiscum pertinere, etiamsi id fiscus non possideret, ex eo quod redactum esset, præfectus ærario partem dimidiam ferat. *Vt sol*) Comparatio. *Profertur*] Elucet. *Aerarium*) Saturni ædem, in quam publicam pecuniam seruandam reponebant. alibi copiosius. *Silens*) Inquietatum reis. nam damnatorum pecuniæ, partim ad ærarium, partim ad fiscum referebantur. *Templum illud*] Saturni. *Deus*) Facit hic illorum sententia, qui scripsere Saturni ædem, ideo constitutam pecuniarum publicarum receptaculum, quòd nullum in eius finibus furtum fuerit cōmissum. *Spoliarium*] Locus vbi reseruantur spolia

tur spolia. eadem forma, qua dicimus armarium. lego insuper in vita Commodi apud Lampridium, spoliarium esse locum vbi noxii necarentur. & Seneca epistolarum decimoquarto, nunquid aliquem esse tam cupidum vitæ putes? vt iugulari in spoliario, quàm in arena malit? siue spoliarium appellatum, quòd vita priuarentur, siue quòd ibi spoliati laniarentur. *Cruentarum*) Occisorum virorum, quorum bona publicarentur. *Locus*) Extat. *Optimo principe*) Sub Traiano. *Honor legum*) Seueritas legum fiscalium. *Ex publica vtilitate*] Ex pecuniis publicis ærario inferendis. *Conuulsum*) Ereptum. *Vlto*) Calumniatoribus. qui prius impune debacchabantur.

fiscum, qua ærarium cohibes: immò tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Dicitur actori, atque etiam procuratori tuo: in ius veni, sequere ad tribunal. nam tribunal quoque excogitatum cruciatu est par cæteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & vrna fisco iudicem assignat, licet reijcere, licet exclamare, hunc nolo, timidus est, & bona seculi parum intelligit. illum nolo, quia Cæsarem fortiter amat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est. sæpius vincitur fiscus, cuius mala causa nunquam est, nisi sub bono principe. Ingens hoc meritum, maius illud, quòd eos procuratores habes, vt plerunque ciues tui non alios indices malint. liberum est autem disceptanti dicere, nolo eum eligere. neque enim vllam necessitatem muneribus tuis addis: vt qui scias hanc esse beneficiorum principalium summam gratiam, si illis & nō vti licet:

Fiscum] Vbi principales pecuniæ reconduntur fiscus est, sicut ærarium vbi publicæ. viderint ii qui crediderunt ærarium & fiscum idem esse. non negauerim tamen interdum confundi, sicut apud Claudianum: Non tua priuatis crescunt æraria damnis: quanquam & ibi pro publicis liceat accipere. vt exponas tua pro tui imperii *De tuo*) De rebus fiscalibus, de publico, quę referuntur in ærarium. *Actori*] Aduocato fiscali. ipse libro secundo, fama non vnius actoris, id est aduocati. Vlpianus de iure fisci actores vocat procuratores Cæsaris bonorum. sic Tacitus libro tertio, seruos quoque Syllani, vt tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. caput est libro secūdo codicis de aduocato fisci. quem primus Adrianus instituit, autore Spartiano. *Procuratori*) Hodie quoque fiscus habet aduocatum & procuratorem, cuius officium etiam est aliena negocia mandato domini administrare. potest autem esse vnius rei, vel omnium. quod testatur Vlpianus. ff iii. & ii. Codicis titulus est de procuratoribus. *In ius veni*) Non tantum si fiscalia commoda occultauerat, quantum si nullo negocio existente fisci nomine priuatis audeat calumnias commouere. hoc imperator Constantinus cauit. & lib xl. ff. de admini. rerum ad ciuitatem pertinentium, magistratus reip. non dolum solùmodo, sed latam negligentiam, hoc amplius etiam diligentiam debent. *Tribunal*) Iudicem. nam magistratus erat constitus à Traiano, per quem cogebantur aduocatus & fisci procurator, si iniuriam alicui inferrent, stare legibus. *Cruciatu*) Vexatione, molestia, seueritate. *Par cæteris*) Ius æquè vt in aliis ibi seruatur. *Litigatoris*) Aduocati & procuratoris Cæsaris. sensus est. ibi omnibus par iustitia redditur, sicut in cęteris tribunalibus. nisi quis hoc diceret maius, quia litigant, qui Cæsaris personam repræsentant. *Sors &*

Vrna) Hæc omnia Pedianus diligenter prosequitur. cùm multi inquit, iudices in vrnam mitterentur sortito, vt de pluribus necessarius numerus confici posset, permittebatur accusatori ac reo ex illo numero reiicere, quos putabant sibi, aut inimicos, aut ex aliqua re incommodos fore. & Marcellus Eprius apud Tacitum, memorat morem fuisse per sortem & vrnam in quam iaciebant sortes, iudicandi, vnde in vi. Virgilius dixit. Quæsitor Minos vrnam mouet. *Reijcere*] Iudices suspectos remouere à iudicando. vnde reiectio appellatá, qua celebrata, moris erat & haberi in officio pretoris, & in arca reponi nomina iudicum delectorum secundum Asconium. *Hunc*] Iudicem. *Bona seculi*) Libertatem iudicibus liberam iudicandi quicquid velint sub principe Traiano. *Fortiter*] Vehementer, alibi constanter. *Eodē foro*) Iisdem legibus. *Principatus & libertas*] Princeps & liberi homines. denominatio. quæ à finitimis rebus trahit orationem, qua possit intelligi res, quæ non suo vocabulo sit appellata. *Vincitur*] Causa cadit. *Cuius causa mala*] Nūquā iudicatur aduersus fiscū. *Meritum*] Beneficiū tuū est. *Eos*] Tam bonos. *Summam*] Sunt qui legant sine additione verbi, gratiam, & interpretentur summam beneficiorum, id est maximum beneficium principis.

Onera imperij, pleráque vectigalia institui, vt pro vtilitate communi, ita singulorū iniuriis coegerunt. His vigesima reperta est, tributum tolerabile, & facile hæredibus duntaxat

Onera imperij] Ordo. onera imperii coegerunt institui pleraque vectigalia, vt pro vtilitate cōmuni, ita pro singulorum iniuriis, id est, tam ad stipendia militum & annonam classémque tuēdam, quæ pertinent ad publicam vtilitatem, quàm ad salarium magistratuum, qui ad arcendas priuatorum iniurias constituūtur. nā Cæsar dictator, scribente Dione, dicere solebat, duo maximè necessaria affectantibus imperium, milites & pecunias, & inuicem consistere. nam stipendiis exercitus contrahi, illa ex armis cōparari. sunt enim pecuniæ principatus nerui, sicut dicebat Mutianus apud eundem autorem. νεῦρα γὰρ τῆς ἡγεμονίας τὰ χρήματα ἀεί ποτε εἶναι ἔλεγεν id est, neruos enim principatus pecunias semper esse dicebat. & Demosthenes in orationibus dixit δεῖ δεῖ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων, id est, opus est opus est pecuniarum, & sine his nihil est fieri necessariorum. solutiones autem stipendiorum fiebant aliquando à stipendiariis ciuitatibus, aliquando ex ærario, quandoque ex tributo Romæ imposito militib. pecuniæ dabātur. vnde cū agitaret Nero an cūcta vectigalia omitteret, senatores impetum eius continuisse, meminit Tacitus: dissolutionem imperii docēdo, si fructus, quibus respublica sustineretur, diminuerentur. & Appianus in præfatione totius historiæ scribit, ex nonnullis imperio parentibus, atque suppositis, plus detrimenti capere Romanos, quàm vtilitatis, quos licèt inutiles deserere tamē pudeat. principatum omnē magnis copiis, magnísque præsidiis circumquaque vallantes, tantū terrę tantúmque maris quasi fundū quēdam seruasse, atque cōtinuisse, suísque tēporibus & quidē solis Romanis adfuisse ingentes copias, peditū ducenta, equitum xl. millia, elephantorū trecentorum bellicosorum numerū ad prælia instructorū duo millia, armorū in supplemētū CCC. millia. & hæc quidē terrestribus copiis: maritimi verò minorū nauiū duo millia, triremium à sexcuplis in quinqueremes mille quingentarum classem, instrumentorum quoque naualium numerum bis totidem. ad hoc naues partim auro proras, partim puppes exornatas, quas thalamegis appellant, ad belli pompam. Dion in Augusto refert aluisse Romanos viginti tres exercitus, suis verò temporibus xix. *Vigesima*) Vigesimam dicimus sicut quadragesimam, decimamquintam, cùm scilicet de vigesimo quadragesimo, decimo quinto quoque numero vnum aufertur, siue tributi siue pœnæ nomine. Tacitus de Nerone. Vectigal quoque quintæ & vicesimæ venalium mancipiorum remissum, specie magis

quàm vi. Tranquillus. Caius inquit, pro litibus vbicunque conceptis exegit quadragesimam summæ de qua litigaretur & in Vespasiano meminit Sabinum publicanum quadragesimæ in Asia egisse. M. Tullius ad Atticum. portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diuiso, quod vectigal superest domesticum? præter vicesimam, quæ videtur vna conciuncula pedis equorum nostrorum esse peritura. hinc Liuius vii. secundi belli Punici scribit, aurum vicesimarium, quod in sanctiore ærario ad vltimos vsus reseruabatur, promi placuisse. vbi vicesimarium aurum sanè intelligimus collectum ex vicesimis. quamuis sciam quosdam legere censimarium, quod non procedit. Aulus Offilius equestris ordinis & Cæsaris familiarissimus, libros de iure ciuili plurimos, omnē partem operis fundantes qui reliquit, de legibus vicesimæ primus conscripsit autore Pomponio de origine iuris. de vicesima quæ ex re frumentaria colligebatur non loquitur Secundus, sed quæ pro hæreditatibus constituta fuerat. nam peregrini & externi etiam, si iure Latii, vel principum liberalitate, in ciuitatem Romanam venissent, nō poterant adire suorum hæreditatem, nisi prius vicesimam hæreditatis persoluissent. quam legem primus instituit Augustus. hanc Dion, inquit, postquam multitudinem Romanorum exercituum enumerauit, propter copiam legionum & equitum Augustus multis indigens pecuniis, vicesimam hæreditatem & legatorum quæ testamento aliquibus præter maxima cognatione astrictos & pauperes relinquuntur, constituit tanquam hoc vectigal in Cæsaris cōmentariis scriptum inuenisset. hanc legis iniuriam, Nerua primus emendauerat, sed parce, Traianus multum liberalitati patriæ addidit, Gratianus in totum sustulit. Ausonius enim meminit Traianum tributa condonasse, sed partibus retentis, quas postea in totum Gratianus remisit, vbi de vicesimis intelligendum annotamus: Iulius etiam Capitolinus recitat Antoninum philosophum leges addidisse de vigesima hæreditatum.

extraneis, domesticis graue. Itaque illis irrogatū est, his remissū. videlicet quod manifestū erat, quanto cum dolore laturi, seu potius non laturi homines essent, destringi aliquid & abradi bonis quæ sanguine, gentilitate sacrorum, deniq; societate meruissent. quæq; nunquam vt aliena & speranda, sed vt sua sempérque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent. Hæc mansuetudo legis, veteribus ciuibus seruabatur. noui seu

Extraneis) Nulla cognatione coniunctis, vel peregrinis, qui lege Papia prohibebantur vti ciuitate Romana. *Domesticis*) Cōsanguineis, gentilibus, qui ex eadē domo i. familia sunt. *Illis*) Extraneis. *Irrogatum*) Impositum. *His*) Domesticis. *Remissū*) Ablatum, condonatū. *Seu potius non laturi*. Impatiēter passuri. correctio. *Destringi*) Tolli, decurtari. *Abradi & destringi*) Trāslata verba. *Bonis*) A bonis. *Sanguine*) Cognatione, cuius gradus lege apud Iustinianum in institutionibus & ff. trigesimooctauo. *Gentilitate*) Gentilis est, qui ex eadem familia est, vel eiusdem nominis, quasi nomen familiæ habeat. ab hoc gentilitas dicta, quæ proprie est multitudo ipsa vel familiæ, vel nationis alicuius, autore Festo. vnde Varro libro tertio rei rusticæ, cùm Axium liberè de Pauone dicere cohortatur, quòd Fircellius cognomento Pauo iam discesserat, si quid inquit diceres de hoc gentilitatis causa, fortassis ante eum duceret serram. sic habet codex vetustus. videlicet rem hanc tractaret, cùm sit ex familia Pauonum. nam eodem libro Fircellium Pauonem Reatinum dixerat. serram autem ante eum duceret, id est, se strenuè opponeret, vt de Pauone diceret. nam serra Vegetio præceptore, ducitur ex abundantibus, quæ à strenuissimis directa ante frontem opponitur hostibus, vt turbata acies reparetur. Gellius pariter tradit serram esse nomen ordi-

nis in militia. insuper Sutrula apud eundem Varronem, instrumentum est ad metendum in extremo linei baculi incurui. *Societate sacrorum*) An quia aliquibus familiis ius faciendorum sacrorum peculiare fuit, vt Potitiis & Pinariis. an magis ad iura cognationum referendum putamus? sacrum enim matrimonium, per quod multiplices fiunt cognationes. quare apud iurisconsultos cùm filius de patria potestate mitteretur, amplius non esse in sacris patris dicebatur, quoniam per emancipationem ius agnationis extinguebatur. existimo id emanasse ex lege xii. tabularum. cuius verba sunt hæc. sacra priuata perpetuò manento. ea Cicero de legibus secundo lib. interpretatur, ad quod allusit Plautinus parasitus in captiuis: sine sacris hæreditatē sum adeptus offertissimā. solēt enim gratiores esse quæ ab extraneis insperato hæreditates deferuntur. *Speranda*) Tanquam nō sua, sed extranea. *Sua*) Gentilitia patrimonia. *Deinceps*) Per gradus proximiores. *Trāsmittenda*) Vt sub fideicommisso. *Mansuetudo*) Vt gentiles succederent absque honore vigesimæ. *Veteribus*) Iam pridem in vrbem receptis. *Nouis*) Ciues.

per Latium in ciuitatem, seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis iura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus cōiunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in grauissimam iniuriam: ciuitásque Romana instar erat odij & discordiæ, & orbitatis. cùm carissima pignora salua ipsorū pietate distraheret. Inueniebantur tamen quibus tantus amor nominis nostri inesset, vt Romanam ciuitatem non vigesima modò, verùm etiam affinitatum damno bene cōpensari putarent. sed his maximè debebat gratuita contingere, à quibus tam magno æstimabatur. Igitur pater tuus sanxit vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis peruenisset ad matrem, etiam si cognationum iura non recepissent, cùm ciuitatem adipiscerentur, eius vigesimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modò reductus esset in patris potestatem, ratus improbè &

Per Latium) Iure Latii, quod qui fuerat adeptus sine tributo viuebat. solū immune habebat autore Paulo de censibus. ff. l. ad hoc ius petendi magistratus. *In Vrbe*] Nā Pedianus scribit, veteribus colonis Pōpei⁹ ius Latii dedit i. vt petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur. Strabo hoc amplius addit, vt quibus ius Latii foret concessum, nullum cum prætoribus venientibus Roma negocium esset. *Beneficio*) Munere, liberalitate, priuilegio. *Simul*) Nisi cùm à principe donarentur ciuitate Rom. simul etiā impetrassent iura cognationis. i. posse succedere in hæreditatibus suorū per ius cognationis. *Alienissimi*) Extranei, tanquam illos sanguine non contingentes. nam ab his vigesima exigebatur. *Maximum beneficium*) Donatio ciuitatis Romanæ. *In grauissimam iniuriam*) Cùm vigesima auferretur bonorum relictorum tanquam non essent ciues. *Instar odij*) Tanquam odium dicimus instar Latinè sine ad, & minus vsitatè cū ad, quod subinde reperies apud Apuleium. *Orbitatis*) Quæ priuaret ciues debita hæreditate. *Pignora*) Cognationes, quæ sunt hypothecæ amoris. *Salua ipsorum pietate*] Etiam si inter se mutuò dilexissent. *Distraheret*) Separaret. *Nostri*) Romani. *Compensari Romanam ciuitatem*) Contentos esse vigesimam soluere, & cognationum iure priuari, modò ciues Romani essent. *Gratuita*) Romanā ciuitas gratis dari sine onere vigesimæ. *Tam magno precio*] scilicet tributo vigesimæ, & affiniatum priuatione. *Pater tuus*) Nerua. *Per-*

uenisset] Siue condito testamento, siue ab intestato. *Cognationum iura*) Vt proximior adiret hæreditatem. *Non recepissent*) Non impetrassent. *Eius*) Peculii. *Ne darent*) Ne publicano soluerent. *Immunitatem*) Ab onere vigesimæ. *Reductus esset in patris potestatem*) Dupliciter possunt filii reduci in patriam potestaté. si emancipati iterum reuertantur ad patrem, aut ab hostibus capti iure postliminii, sicut sequentia indicant. nam nisi reducti essent in patriam potestatem, bona eorum pertinent ad quos pertinerent. est autem postliminium ius amissæ rei recuperandæ, ab extraneo in statum pristinũ restituendæ moribus legibúsque constitum. quod adeptus quis esse dicitur, cùm extra limina, hoc est, terminos prouinciç in captiuitate detentus, rursus ad propria limina reuertitur. hinc Iustinianus titulo quibus modis ius patriæ potestatis dissoluitur: dictum asserit, postliminium à limine & post. vnde eum qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum esse dicimus. nam limina sicut in domibus finẽ quẽdã faciunt, sic & imperii finem limen esse veteres voluerunt. hinc & limes dictus est, quasi finis quidam & terminus. ab eo postliminium dictum est, quia ab eodem limine reuertebatur, quo amissus erat. plura iurisconsulti, præsertim. ff xlix de captiuis & postliminio reuersis, & ab hostibus captis. pariter viii. codicis.

insolenter, ac penè impiè his nominibus inseri publicanum. nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines, velut intercedente vigesima scindi. nullum esse tanti vectigal, quod liberos, ac parentes faceret extraneos. Hactenus ille, parcius fortasse quàm decuit optimum principem, sed non parcius quàm optimum patrem. qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quòd delibasse quædam, seu potius demonstrasse contentus, largam ac propè intactã benefaciendi materiã filio reseruauit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua astruxit, vt quẽadmodũ in patris filius, sic in hæreditate filij pater esset immunis. nec eodẽ momento quo pater esse desiisset, hoc quoque amitteret quod fuisset. egregiè Cæsar quòd lacrymas, parentum vectigales esse non pateris. Bona filij pater sine diminutione possideat, nec socium hæreditatis accipiat, qui non habet luctus. nemo recentem & attonitam orbitatem

Insolenter) Superbè. *His*) Nominibus. parentum & liberorum. *Publicanum*) Publicum exactorem vigesimæ. de publicanis alibi multa. *Piaculo*) Scelere, monstro. *Extraneos*) Tanquam inter se alienos. *Ille*] Nerua. *Hactenus*) Hoc tantùm de vigesimis sanxit. *Quàm optimum patrem*) Decuit. *Adoptaturus*) Te filium optimum. *Hoc*) Officium. *Delibasse*) Tetegisse, pauca remisisse, translatio à gustatoribus. *Quædam*] De vigesimis. *Seu p.*] Correctio. *Demonstrasse*] Traiano. *Propè*) Intactam, delibatam *Muneri*) Legi vigesimæ. *Astruxit*) Addidit. translatio à strue lignorum. *Filius esset i.*] In hæreditate patris. *Immunis*) Liber ab onere vigesimæ. *Quod fu.*) Bona filij quibus videbatur fuisse pater. *Egregiè*) Fecisti. *Lacrymas*) Orbitatem. *Vectigales*) Obnoxias vigesimæ. *Bona filij*] Vt militis & emancipati, quæ etiam ab intestato ad proximiores deuoluuntur. *Diminutione*) Vicesimæ. *Socium*] Aliquem participem. *Habet*) Socium. *Nemo*) publicanus, *Attonitam*) stupidam, mentis inopem. *Orbitatem*) Orbos parentes. denominatio.

ad computationem vocet, cogátque patrem, quid reliquerit filius ſcire. Augeo P. C. principis munus, cùm oſtendo liberalitati eius ineſſe rationem. ambitio enim, & iactantia & effuſio, & quiduis potius quàm liberalitas exiſtimanda eſt, cui ratio non conſtat. Dignum ergo imperator manſuetudine tua minuere orbitatis iniurias, nec pati quenquam filio amiſſo inſuper affici alio dolore. ſic quoque abunde miſera res eſt pater filio ſolus hæres: quid ſi cohæredem non à filio accipiat? Adde quòd cùm diuus Nerua ſanxiſſet, vt in paternis bonis liberi neceſſitate vigeſimæ ſoluerentur, congruens erat eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim poſteris amplior honor quàm maioribus haberetur? cúrue non retro quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæſar illam exceptionem remouiſti. ſi modò filius in poteſtate patris fuiſſet, intuitus opinor vim, legémque naturæ, quæ ſemper in ditione parentum eſſe liberos iuſſit. nec vti inter pecudes, ſic inter homines poteſtatẽ & imperium valentioribus dedit. Nec verò contentus primum cognationis gradum abſtuliſſe vigeſimæ, ſecundum quoque exemit, cauitque vt in ſororis bonis frater, & contrà

Ad computationem] Ad calculum hæreditatis. vt inde dematur vicesima. *Ineſſe rationem*) Ratione vigeſimam remiſiſſe. *Effuſio*) Prodigalitas. qua poſſumus incuſare Neronem. qui bis, & vicies mille ſeſtertiûm donationibus effudit. *Ratio non c*) Nulla honeſta ratio appareat. *Dignum*] Eſt res digna. *Iniurias*) Calamitates. *Inſuper vltra d.*) Quem patitur in obitu filii. *Sic* Per ſe. *Solus*) Orbus. *Quid*] Perinde ac ſi diceret, nonne miſerrimum? *Non à filio*] Sed à fiſco, vt prius accidebat. *Neceſſitate*] Onere. *Congruens*] Conueniens, æquum. *Poſteris*) Minoribus, id eſt filiis. *Amplior*] Vt ſoluti eſſent à neceſſitate vigeſimæ, patres verò non. *Maioribus*] Patribus. *Retro recurreret*] Reſpiceret, reuerteretur, ad maiores retro graderetur. *Aequitas*] Inter ius & æquitatem hoc intereſt. ius eſt quod omnia recta & inflexibilia exigit: æquitas, quæ de iure multum remittit, referente Donato. Apuleius. ix. tradit ſiniſtram æquitati ſacratam, quòd nulla calliditate, nulla ſolertia ſit prædita. Sed Plautus & Catullus eam furtiuam appellant. *Si modò filius in poteſtate patris*] Verba iſta fuerant in edicto Neruæ. *Intuitus*) Reſpexiſti. *Vti inter pecudes*) Comparatio. *Valentioribus*) Per hoc apertè oſtenditur captos ab hoſtibus intelligere. *Abſtuliſſe vigeſimæ*] Liberaſſe ab onere vigeſimæ. *Primum*) Parentis & filii. Caius iſta de gradibus affinitatum ſcripſit: gradus cognationis, alii ſuperioris ordinis ſunt, alii inferioris, alii ex trãſuerſo, ſiue à latere. ſuperioris ſũt ordinis parẽtes, inferioris liberi, ex trãſuerſo ſiue à latere, fratres & ſorores, liberíq; eorũ. ſed ſuperior quidẽ & inferior cognatio à primo gradu incipit. ex trãſuerſo ſiue à latere nullus eſt primꝰ gradꝰ. & ideo incipit à ſecundo. itaq; primo gradu cognationis, ſuperioris quidẽ & inferioris ordinis cognati, poſsũt cõcurrere. ex trãſuerſo verò nunquã eodẽ gradu quiſquã concurrere poteſt: at in ſecundo, ac tertio, & deinceps in cæteris poſſunt etiam ex tranſuerſo quidem concurrere, & cum ſuperioris ordinis cognatis. primo igitur gradu ſunt ſuprà, pater & mater: infrà filius filia. ſecundo ſunt gradu ſuprà, auus auia: in-

frà nepos neptis: ex transuerso, frater soror, & quæ illic tractantur latius. *Secundum*] Fratris & sororis ex transuerso.

in fratris soror, vtque auus auia in neptis nepotísque, & inuicem illi seruarentur immunes. His quoque quibus per Latium ciuitas Romana patuisset, idem indulsit, omnibúsque inter se cognationum iura commisit simul & pariter, & more naturæ: quæ priores principes à singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo quàm negandi. Ex quo intelligi potest quanta benignitatis, quanti spiritus fuerit, sparsas atque vt ita dicam, laceras gentilitates colligere, atque connectere, & quasi renasci iubere, deferre quod negabatur: atque id præstare cunctis, quod sæpe singuli non impetrassent. Postremo ipsum eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandíque materiam. indignum credo ei visum ab homine peti, quod dij dedissent. Sorores estis, & frater, auus, & nepotes: quid est ergo cur egetis: vt sitis, vobis estis. Qui pro cætera sua moderatione non minus inuidiosum putat dare hæreditatem, quàm auferre: Læti ergo adite honores, capessite ciuitatẽ, neminem hoc necessitudinis abruptũ velut truncum amputatúmque destituet. ijsdem omnes quibus antè pignoribus, sed honestiores perfruentur. ac ne remotus quidem, iámque deficientis affinitatis gradus à qualibet quantitate vigesimam inferre cogetur. statuit enim

In fratris] Bonis, traductio color: nam eadem verba sine vitio frequenter repetuntur. *Illi*] Neptis & nepos. *Immunes*] Liberæ à vectigali vigesimæ. *Per Latium*] Iure Latij. *Patuisset*] Data esset. *Idem*] immunitatem Vigesimæ. *Commisit*] Coniunxit. nã intercedente 20. videbatur disiuncta. *More naturæ*] Quæ omnia pariter omnibus dispensat. *A singulis*] Per priuilegia. *Gestiebant*] Volebant, appetebant. *Spiritus*] Magnanimitatis. *Gentilitates*] Familias, domos. *Deferre*] Dare sponte non petentibus. *Eripere sibi*] Priuare se. nam per has concessiones multos obligasset, singulis singulas concedendo. *Imputandi*] Ingratis videlicet. *Sorores estis*] Fingit hæc dici potuisse à Traiano. *Vt sitis*] Vt fiatis immunes scilicet à vigesima. *Vobis estis*] Per vos & sine priuilegio. *Qui*] Traianus. *Dare*] Concedere vigesimam per priuilegium. *Auferre*] Iniustè, & vi, vt Domitianus consueuerat. *Adire honores*] Municipali iure magistratus petere poterant, perinde ac si ciues Romani essent. *Hoc edictum*] Tuum. *Destituet necessitud*] Separabit à necessitudine. *Velut truncum abruptum & amputatum*] Tanquã à familia sua exclusum: est autẽ translatio. sic Iuuenalis satyra tertia tanquã Mancus, & extincta corpus non vtile dextra. *Pignoribus*] Cognationib[9], lata significatione, more suo. *Honestiores*] Facti vigesimæ immunitate. *Ac ne remotus quidẽ*] Longè scil. à cognatione vt in v. & vi. gradu. in illo cẽtũ octoginta quatuor cõtineri personas in hoc verò quadragintaocto testis est Paul[9]. septimũ autem gradũ quis excedit? quatenus vltra eũ ferè rerũ natura cognatorũ vitã consistere nõ patitur, ibidẽ referẽte Modestino. *Qualibet*] Minima cauerat prǽterea Traianus, vt vsque ad septimũ affinitatis gradum modò esset parua hæreditas, omnes soluerentur onere vigesimæ.

communis omnium parens summam quæ publicanum pati possit. Carebit onere vigesimæ parua & exilis hæreditas: etsi ita gratus hæres volet, tota sepulchro, tota funeri seruetur: nemo obseruator, nemo castigator assistet. Cuiuscunque modi ea pecunia ex hæreditate alicuius obuenerit, securus habeat quietúsque possideat. Ea lex vigesimæ dicta est, vt ad periculum eius peruenire, nisi opibus, non possit. Conuersa est iniquitas in gratulationem, iniuria in votum: optat hæres vt vigesimam debeat. additum est vt qui eiusmodi ex causis in idem edicti vigesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in præteritum subuenire ne dij quidem possunt: tu tamen subuenisti, cauistique vt desineret quisque debere quod non esset postea debiturus. Idem fecisti, ne malos principes habuissemus, quo ingenio si natura pateretur, quàm libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem & bona refudisses? Vetuisti exigi quod deberi non tuo seculo cœperat. Alius vt contumacibus irasceretur, tarditatémque soluendi dupli, vel & quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi non oportuerit, an constituas vt debeatur.

Communis omnium parens] Traianus pater patriæ. circuitio. *Summam*] Magnam hæreditatem, obnoxiam vigesimæ. *Tota sepulchro*] Caput etiam in ea sanctione fuit: at si quis quantumuis magnam hæreditatem funeri & sepulchro faciundo totam impenderet, onere vigesimæ careret. *Obseruator*] Custos publicanus. *Cuiuscunque modi*] Siue iure affinitatis, siue alio. *Ea pecunia*] Funeri impendenda. *Dicta est*] Edicto sancita. *Periculum*] Onus. *Opibus*] Magna hæreditate. *Iniquitas in gratulationem*] Contrarium. *Vt vigesimam debeat*] Vt sit tam ampla hæreditas, per quam debeat vigesimam *Additum*] Ordo: additum est in idem edicti, id est, aliud caput continetur in eodem tuo edicto, vt omnes qui fisco aliquid in præterito vigesimæ causa debuissent, soluerentur. est autem transgressio, perturbans ordinem verborum traiectione, quæ si rem nõ reddit obscuram, multum proderit ad continuationes. sed maius remisit debitum Adrianus, per edictum condonando omnia, siue ea ad se pertinerent, siue ad ærarium. decennium præscribens à quo tempore debere quisquam desineret, nec postea debiturus esset. *Eiusmodi*] Per hæreditates. *Intulissent*] In fiscum. *Non inferrent*] Non tenerentur. *Subuenire*] Emendare præterita. Annibal enim apud Liuium præterita dixit magis reprehendi, quàm corrigi possunt. *Nec dij quidem possunt*] In eandem sententiam iam scripserat Plinius senior libro secũdo, vbi de deo agit nec inquit, potes facere, vt qui vixit non vixerit, qui honores gessit non gesserit, nullum habere in præterita ius præterquam obliuionis. *Debere*] Ærario vigesimam præteriti. *Quod*] Vectigal. *Postea*] In futurum in casibus prædictis. *Fecisti*] Dum absoluis à præteritis. *Ne malos pri.*) Remittendo quæ sub malis principibus fisco debebantur. *Quo ingenio*] Quanta diligentia. an potius, quo relatiuè accipiatur. *Si natura p.*] Si fieri posset. *Refudisses*] Reddidisses, restituisses. *Sanguinem*) Vitam trucidatis. *Et bona*) Spoliatis à Domitiano. Dionis abbreuiator memorat Neruam restituisse omnes facultates quascunque in fisco comperit, iniustè spoliatis à Domitiano. *Non tuo seculo*) Cùm nondum imperares. *Alius*) Princeps. *Vt contumacibus*) Tanquam

quam iis qui in tempore non satisfecissent. *Irrogatione*] Collatione, pœna. *Mulctaret*) Puniret. mulcta propriè pecuniaria, quamuis interdum ad alia trahatur. *Referre nihil iniquitatis*) Eandem esse iniquitatem. *Exigas*) Si redimus. *Non oportuerit*] In præteritum. *An constituas*) In futurum.

Feres Cæsar curam & solicitudinem consularem. nam mihi cogitanti, eundem te collationes remisisse, donatiuum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores abegisse, vectigalia temperasse: interrogandus videris, satisne computaueris imperij reditus, an tantas vires habeat frugalitas principis, vt tot impendijs, tot erogationibus sola sufficiat. Nam quid est causa cur alijs quidem, quum omnia raperent, & rapta retinerent, vt si nihil rapuissent, defuerint omnia: tibi, quum tam multa largiaris & nihil auferas, omnia supersint? Nunquam principibus defuerunt qui fronte graui, & tristi supercilio vtilitatibus fisci contumaciter adessent, & erant principes ipsi sua sponte auidi & rapaces, & qui magistris non egerent: plura tamen semper à nobis contra nos didicerunt, sed ad tuas aures cùm cæteris omnibus, tum vel maximè auaris adulationibus obstructus est aditus. Silent ergo & quiescunt, & postquam non est cui suadeatur, & qui suadeant non sunt. Quo euenit vt tibi cùm plurimum pro tuis, tum

Feres) Patienter sustinebis. est autem licentia astutior, qua aliquem obiurgamus quomodo se cupit obiurgari. præterea color, frequentatio, cùm res in tota causa dispersæ coguntur in vnum locum, quo grauior, aut acrior oratio sit. *Solicitudinem consular.*) Curam mei cōsulis: cuius proprium curare publica. *Collationes*) Extraordinaria vel superindicta tributa. duodecimus Codicis titulus est de collatione fundorum, vel rei priuatæ, vel dominicæ, vel ciuitatum, vel templorum. & decimus eiusdem de collatione donatorum, vel releuatorum, aut translatorum, seu adæratorum post quē sequitur titulus de collatione æris. *Congiarium obtulisse*) Compar, graue & similiter desinens. *Imperij reditus*) Nam cùm vectigalia secundum Ciceronem, pro Cornelio Pompeio, sint nerui reipublicæ, debet princeps impensas, & reditus diligenter computare, vt si ingruerit necessitas, eas tanquam subsidia opportuna paratas habeat. alij enim principes cum largitionibus ordinarios reditus exhauserant, conuertebantur ad rapinas. pecuniarum autem in thesauris Romanorum scribit Appianus Ægyptiorum talentorum quatuor & septuaginta millia suis temporibus fuisse. *Frugalitas*] Temperentia ab impensis superfluis. *Sufficiat*] Satisfaciat. quod .s. donat, remittis, id frugalitate suppleat. *Alijs*] Principibus. Domitianum inprimis notat. *Omnia*) Hyperbole. *Fronte graui*] Cum seueritate. sic Martialis: Triste supercilium, durique seuera Catonis Frons. *Contumaciter*) Superbè. *Adessent*] Fauerent. *Sua sponte*] A natura. *Magistris*] Instructoribus, monitoribus. *Plura*] Plures rapiendi vias. *A nobis*) A malis subornatoribus. *Contra nos*) Inciuium perniciem & detrimentum. *Obstructus*] Clausus. *Silent*] Auari adulatores. Philostratus libro septimo, recitat sub Domitiano comparatas accusationes aduersus ditissimos, quòd immensæ diuitiæ contumeliam parerent, & ceruicem supra multos extollerent, & animos erigerent, nec obtemperare legibus sinerent. alius item accusatus est, quòd Tarenti sacrificans

publicis precibus non addiderat Domitianum esse Palladis filium. alius quòd in insulam secessisset tanquam interfecto parente.

pro nostris moribus debeamus. Locupletabant, & fiscum, & ærarium, non tam Voconiæ, & Iuliæ leges, quàm maiestatis singulare, & vnicum crimen eorum, qui crimine vacarent. huius tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quàm qui sibi maiestatem vindicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium seruis. verētur & parent, & dominos habent:

Pro nostris moribus] Facis enim vt vel inuiti careamus adulandi morbo. *Voconia*] Voconius legem tulit autore Pediano, ne quis census, hoc est pecuniosus, hęredem relinqueret filiam. Gellius tamen decimonono, Quid inquit vtilius plebiscito Voconij de coercendis mulierum hæreditatibus? nā Marcus Tullius pro Cornelio Balbo dixerat. apud maiores nostros legem tulit Quintus Voconius, de mulierum hæreditatibus. idem in Verrem, C. Voconius sanxit nequis hæredem virginem neve mulierem faceret. & diuus Augustinus tertio de ciuitate Dei. lata est lex Voconia, ne quis hæredem fœminam faceret, nec vnicam filiam. *Iuliæ leges*] Apud Iurisconsultos legimus multas leges appellatas Iulias. nam Digestis & in Codice titulus est ad legem Iuliam maiestatis. ad legem Iuliam de vi publica. item repetundarum. ad legem Iuliam de vi priuata. ad legem Iuliam de annona. ad legem Iuliam peculatus. ad legem Iuliam ambitus. Iuliæ legis de maritandis ordinibus, meminerunt Apuleius & Tranquillus. sed imprimis monstrasse autumo legem Iuliam in adulteros & stupratores, ab Augusto latam, autore Vlpiano, quam Domitianus desuetam reuocauerat Martialis testimonio. Iulia lex populis ex quo Faustine renata est, Atque intrare domos iussa pudicitia. *Maiestatis*] Quamuis suprà quid sit maiestas enarrauimus, addam tamen non importunè, maiestatem minuere esse de dignitate, aut amplitudine, aut potestate imperij Romani aliquid derogare. crimen secundum Vlpianum ad legem Iuliam maiestatis sacrilegio proximum. quod Tiberius atrociter puniuit. nam cùm Tacitus libro tertio scribat, Ancharium postulasse Cæsium Cordum de repetundis addito, inquit, maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. & non multò post maiestatis crimina subdebantur vinculum & necessitas silendi. Nero autem instituit, vt lege maiestatis dicta factáque omnia, quibus modò delator non deesset, tenerentur. & Domitianus quosdam maiestatis reos in curiam induxerat, quibus more maiorum condemnatis liberum mortis arbitrium permisit scribente Tranquillo. lege .ff. quadragesimoctauo, ad legem Iuliam maiestatis. quot criminum species complectatur crimen læsæ maiestatis. *Locupletabant*] Paulus & Martianus Iurisconsulti testantur bona reorum maiestatis læsæ, etiam post mortem fisco applicari, filios autem eorum Honorius & Arcadius constituerunt ab omnibus bonis paternis & maternis repelli, & ab omni alia quauis hæreditate & successione: Falcidiam tantùm filiabus ex bonis matris relinquunt: maiestatis damnati capite plectuntur. *Eorum*] Ciuium. *Qui crimine vacarent*] Innocentium. *Magnitudine*] Maiestatis amplitudine. *Vendicabant*] Sibi vsurpabant. malè enim terrore veneratio acquiritur. at Traianus si Dioni credimus magis amari à Romanis quàm timeri gaudebat. *Amicis fides*] Non amplius se inuicem reos agunt, neque liberi parentes, neque serui dominos. *Verentur & parent*] Lego apud Dionē Neruam seruos atque libertorum plurimos

dominis & patronis insidiantes, ad vnum occidi imperasse, & ne serui in posterum dominos criminarentur, edicto vetuisse. quod etiam fecisse Traianum Martialis in laudem eius refert libro decimo, Qui sua restituis spoliato iura patrono: Libertis exul non erit ille suis.

Non enim) Ordo est, non enim iam serui nostri sunt amici principis, sed nos sumus. nam Claudius libertis suis omnia credidit & indulsit. sic Galba: & Suidas memorat Caium sanxisse vt serui dominos de quocunque crimine possent accusare. Hermogenianus. ff v. respondet, lege permissum seruis incertis casibus contra dominos consistere. *Mancipijs*) Seruis. *Omnes*) Dominos. *Seruile bellum*) Permutatio. nam seruorum in dominos coniurationem, seruile bellum vocauit, respiciens ad illud: quod in Sicilia ortum, cùm à prætoribus opprimi minimè valuisset, Cn. Fuluio consuli mandatum est. cuius

non enim iam serui principis nostri amici, sed nos sumus. nec pater patriæ alienis se mancipijs chariorē, quàm ciuibus suis credit. omnes accusatore domestico liberasti, vnóque salutis publicæ signo illud (vt sic dixerim) seruile bellum sustulisti in quo non minus seruis quàm dominis præstitisti. hos enim securos, illos bonos fecisti. non vis interea laudari? nec fortasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum seruos subornantem, monstrantémque crimina, quæ tanquam delata puniret. magnum & ineuitabile, ac toties cuique experiendum malum, quoties quisque similes principi seruos haberet. In eodem genere ponendū est, quòd testamenta nostra secura sunt,

belli initium fuit Eunus seruus, natione Syrus, qui contracta agrestium seruorum manu, & solutis ergastulis, iusti exercitus numerum impleuit. Cleon quoque alter seruus ad septuaginta millia seruorum contraxit, & copiis iunctis contra populum Romanum exercitúmque eius, bellum sæpenumero gesserunt. hæc Liuius & Marcellinus. *Non minus præstitisti*) Non minorem opem tulisti. *Hos*) Dominos. *Securos*) A delatione seruorum. *Nec fortasse*) Diminutio, id est, ponamus quòd non sint laudanda. *Illum*) Potius intelligo Domitianum quàm alium, in quem recenti scelerum memoria gladium oratorium distringit, cùm is cuilibet accusatori crediderit. *In capita*) In perniciem. *Subornantem*) Clanculum instruentem, quid obiecturi essent. est enim subornare, falsum instruere aliquem, summotis arbitris. & semper in malum vsurpatur: Liuius quarto belli punici. militem subornauit, vt Syracusas perferret nuncium conuenientem eis quæ ad Mylam falsò nunciata erant. Tranquillus: Iulius Cæsar subornauit, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret. *Delata*) Ab alio explicata, detecta. *Similes principi*) Malos. *In eodem genere*) Similiter laudandum. *Secura*) Rata, libera. Claudium ferunt renuisse ab vllo qui cognatos haberet se relinqui hæredem, & publicatas ab aliis imperatoribus hæreditates suis restituisse. Pertinacem verò tradit Capitolinus legem tulisse, vt testaméta priora nō prius essent irrita, quàm alia perfecta essent, néve ob hoc fiscus aliquādo succederet: ipséq; professus est, nullius se aditurum hæreditatē, quæ aut adulatione alicuius esset delata, aut lite, aut perplexa, vt legitimi hæredes & necessarij priuarentur. idē Iustinianus in Institutionib⁹: diu⁹, inquit, Pertinax expressit nō admissurum se hæreditatem eius qui litis causa principē reliquerit hæredē, neq; tabulas, non legitimè factas, in quibus ipse ob eā causam hæres institutus erat, probaturū.

rientia ostendis principem, qui ametur à suis, non solùm maiorem laudem, sed etiam pecuniam sibi comparare ab amicis, illum vltrò hæredem relinquentibus, quàm illos qui cogebant ciues se nuncupare hæredes. *Sitne.*) An sit. cùm verè sit. *Pater tuus*) Nerua.

Donauit pater tuus multa, & ipse donasti: cesserit parum gratus, manent tamen ij qui bonis eius fruantur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus, facit. Sed quis ante te laudem istam pecuniæ prætulit? quotusquisque principum ne id quidem in patrimonijs nostris suum duxit, quod esset de suo? nōne vt regum, ita Cæsarum munera illitos cibis hamos, opertos præda laqueos, æmulabantur, cùm priuatis facultatibus velut hausta & multiplicata, retro secum quicquid attigerant referrent? Quàm vtile est ad vsum secundorum per aduersa venisse. Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quæ tunc erat innocentium vita: scis & expertus es, quantopere detestentur malos principes, etiam

Donauit multa) Nam quascunque pecunias in regiis thesauris comperit reliquas, iniustè spoliatis à Domitiano restituit. pauperibus Rom. decies quinquagies centena millia erogauit, agrósque sua pecunia coemptos præpositis senatorij ordinis viris, qui illos egenis diuiderent. nihilo segnior in amicos extitit, compluribus ingentia beneficia conferens. nam Philostratus in vitis Sophistarum, tradit Atticum declamatoris Herodis patrem domi suæ thesaurum ingentem effodisse, ac Neruæ Imperatori scripsisse, quid placeret fieri de illo, cui Cæsarem rescripsisse inuento vti debere. verùm Atticus sibi metuens, iterum scripsit. sed inuentum excedit priuatam conditionem. ad quæ imperator rescripsit: etiam pro arbitrio tuo abutere. *Cesserit parum gratus*] Etsi aliquis horum inuentus est parum gratus erga illum. vel decesserit parum gratus, si aliquis horum donatus à patre tuo decessit, præterito te in testamento. *Manent*] Viuunt sine discrimine hæredes ingrati defuncti. *Eius*] Neruæ. *Illis*) Bonis, quæ pater tuus elargitus est. *Clariorem*) Illustriorem, notabiliorem. sententia duplex. *Sed quis?*) Interrogatio, quæ hoc agit vt neges. *Prætulit laudem istam pecuniæ*) Potius voluit laudari quàm habere pecuniam. *Quotusquisque*) Nullus est qui. *In patrimonijs nostris*) Quod à maioribus & parentibus transmissum fuerat ad nos. *Duxit*) Putauit. *Quod esset de suo*) Quod ipse & superiores principes donassent. *Illitos cibis hamos*) Contectos escæ vncos, quibus pisces capiuntur. sic & munerib. homines illaqueantur. Martialis captatores notans. Sic auidis fallax indulget piscibus hamus: Callida sic stultas decipit esca feras. *Illitos cibis hamos, opertos præda laqueos*) Tres exornationes notari possunt. compar, similiter cadens, permutatio. *Multiplicata*) Longè maiora munera. *Referrent*) Hæredes instituti Cæsares. *Priuatis*) A priuatis. *Quicquid attigerant*) Cuicunque aliquid donassent. *Ad vsum secundorum*) Ad felicitatem. *Per aduersa*) Quæ faciunt vt bona melius intelligamus. nam idem dixit: habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda noscantur. *Periclitatus es*] Nobiscum sub Domitiano, quoniam malis principibus virtus formidolosa est. nam omnium primatum dies & horas, quibus nati erant inquirens, nō paucos etiam eorum, qui desperabant aliquam potentiam consequi, interfecit. M. Tullius de Oratore, Magnâ laus illa & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem.

qui malos faciunt. meministi quæ optare nobiscum, quæ sis queri solitus. nam priuato iudicio principem geris. meliorem immò te præstas, quàm tibi alium precabare. Itaque sic imbuti sumus, vt quibus erat summa votorum, melior pessimo princeps, iam non possimus nisi optimum ferre. Nemo est ergo, tam tui, tam ignarus sui, vt locum ipsum post te concupiscat. facilius est, vt esse aliquis successor tuus possit, quàm vt velit. quis enim curæ tuæ molem sponte subeat? quis comparari tibi nõ reformidet? Expertus & ipse es, quàm sit onerosum succedere bono principi. & afferebas excusationem adoptari. an prona paruáque sunt ad æmulandum, quòd nemo incolumitatẽ turpitudine rependit? Salua est omnibus vita, & dignitas vitæ: nec iã consideratus, ac sapiens, qui ætatẽ in tenebris agit. Eadem quippe sub principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec benefactis tantùm ex conscientia, sed etiã præmia sunt merces. Amas constantiam ciuiũ, rectósq; ac viuidos animos, nõ vt alij contundis ac deprimis, sed foues & attollis. Prodest bonos esse,

Qui malos faciunt] Adulatores circuitio. *Quæ*] Qualem principem. *Quæ*] Domitiani scelera. *Principem geris*) Es princeps. *Priuato iudicio*] Cùm rectè scias priuatorum iudicia de principe. vel te talem geris in principatu, qualem priuatus tibi principem optabas *Alium*) Principem esse. *Imbuti*] Assueti. *Quibus*] Nobis. *Summa votorum*] Summum votum, vt nobis daretur. *Melior*] Minus malus *Pessimo*] Domitiano. *Nisi optimum*] Tibi similem. *Ignarus tui*] Alienus à cognitione tui. *Tam ignarus sui*] Tam stultus. *Locum ipsum*] Imperij habenas. *Post te*] Post obitum tuum. Affectauit tamen imperium Adrianus post mortem Traiani: quamuis non destinatus, neque ab eo adoptatus, sed potissimum fauente Plotina Cæsar creatus, multum Traiano dissimilis, sed non contemnendus imperator. *Possit*] Esse necessario. *Quàm vt velit*] Quàm voluntate cùm videat non posse tua vestigia subsequi. *Molem*] Pondus. *Comparari tibi*] Quis non diffidat tuas virtutes æquare? *Bono principi*] Neruæ. *Adoptari*] Cur non debes adoptari à bono, cùm difficile esset illum imitari? *Prona*] In promptu. *Nemo rependit incolumitatem turpitudine*] Nullus imperator incolumes facit, & absoluit viros, quòd sint turpes, & probrosi, vt olim fiebat. & vt apertius dicam, nemo cogitur esse turpis, vt incolumis fiat. nam scimus Neronem professis apud se obscœnitatem, cætera quoque concessisse delicta. *Dignitas vitæ*] Quia dignitates assequitur non flagitiis, sed virtutibus. perpulchrè Cicero dixit scripsisse Platonem, quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse ciues. & Theopompus, referente Athenæo, recitauit, Philippum Alexandri patrem, extitisse prodigum & lurconem, vnde amicos eius talibus vitiis laborasse. nam multos illi similes: alios breui regio luxu corruptos ad eam vitam defluxisse. *Consideratus*] Habetur. *In tenebris*] Sine honore, in ocio, in secessu, vt faciebant sub Domitiano. *Præmia*] Sunt constituta. *Virtutibus*] Viris bonis. *Quæ*] Erant ordinata. Nec tantùm ex conscientia merces benefactis. nam sæpius factorum suorum conscientiam præmium facit. in primo enim epistolarum: meminimus, inquit, quanto maiore animo fructus honestatis in conscientia quàm in fama reponatur. sub Traiano verò non solùm hoc, sed

etiam honorum & diuitiarum pro virtutibus præmium reportabant boni. sapiens enim etsi nulla re indigeat, tamen autore Seneca, multis illi rebus opus est. merces nominatiui casus est, dicta, à merendo, quanquam apud iurisconsultos merx pro mercimonio legatur, cuius accusatiuum pluralem merces Ouidius in Heroidibus protulit. Nec me crede fretum, merces portante carina Findere. apud Nonium sic scriptum inuenies. merx & mercatura hoc distant, quod merx est species ipsa, mercatura est actus ipse. mercatus autem locus in quo agitur mercatura. *Rectos*] Iustos. *Vt alij*] Principes solebant. Tacitus memorat Corbulonem iam bellum Caucis Germanis parantem, literis Claudij repressum. quosdam enim dicere solitos apud principem: Quicquid prosperè fecisset Corbulo, id casurum in reip. damnum, formidolosum paci virum insignem & ignaro principi pergrauem.

cùm sit satis, abundéque si non nocet. his honores, his sacerdotia, his prouincias offers. hi amicitia tua, hi iudicio florent. acuuntur isti integritatis & industriæ precio, similes dissimiles alliciuntur. nam præmia bonorum, malorúmque, bonos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent, vt non turpe honestúmque, prout bene ac secus cessit, expetant, fugiántve. cæteri, vbi laboris, inertiæ, vigilantiæ somno, frugalitatis luxuriæ, merces datur: eadem ista quibus alios artibus assecutos vident, consectantur: qualésque sunt illi, tales esse, & videri volunt. & dum volunt, fiunt. & priores quidem principes excepto patre tuo, præterea

Cùm satis sit] Bonis viris. *Si non nocet*] Vt fieri solebat sub malis principibus, quibus virtus erat suspecta. *His*] Bonis. *Honores*] Magistratus. *Sacerdotia*] Pontificatus, auguratus, & his similia. *Prouincias*] Imperia. dissolutio. color. *Hi*] Boni. *Florent*] Illustrantur. *Isti*] Alij. sic Antoninus philosophus ex malis bonos fecit, ex bonis optimos: fuitque per omnia moderatissimus in hominibus deterrendis à malo, inuitandis ad bonum, renumerandis copia & indulgētia liberalis. *Acuuntur*] Ad imitationem bonorū. *Precio*] Integritatis. cùm vident integros viros & industrios remunerari. *Similes*] Boni. *Dissimiles*] Mali. *Præmia bonorum*] Quæ dantur bonis à principe faciunt alios bonos, cùm vident bonos esse in precio, sicut malorum præmia faciunt malos. *Pauci adeo ingenio valent*] Pauci admodum reperiuntur ea natura præditi, vt vicia, aut virtutes pro rationibus temporum non expetant, aut fugiant. *Turpe*] Vicium. *Honestum*] Virtutem. *Pro vt bene*] Si bene euenit pro vitio aut virtute expetunt, vel vnum vel alterum: si malè, fugiunt. *Ac secus*] Malè cessit, id est, præponunt vtile honesto, neque sequuntur honestum virtutis causa, sed spe præmij. *Cæteri*] Plurimi. *Vbi merces laboris datur, Inertiæ præmium*] quod debebatur laboriosis viris erogatur inertibus, & quod vigilantibus, datur somniculosis, & quod frugalibus, transfertur ad prodigos. *Eadem ista*) Præmia. *Consectantur*) Conquirunt. Tacitus libro xvj. de Nerone agens. Caio, inquit, Petronio dies per somnum, nox officiis & oblectamentis vitæ transigebatur. vtque alios industria, ita hunc ignauia ad famam protulerat. reuolutus ad vicia, seu viciorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumptus est. *Quibus artibus*) Malis. *Illi*) Improbi, qui munera comparant per scelera. Nam secundum Martialem: Nemo suos, hæc est aulæ natura potentis, Sed domini mores Cæsarianus habet. *Tales*] Cæteri. *Dum volunt*) Esse & videri mali. *Fiunt*) Tales re vera euadunt. traductio.

vno, aut altero, & nimis dixi, vitiis potius ciuium, quàm virtutibus lætabantur: primùm quòd in alio sua quęque natura delectat: deinde quos patientiores seruitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi seruos, horum in sinum omnia congerebant: bonos autem ocio, aut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus, & periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis: & hercule æquũ est esse eos charissimos bono principi, qui inuisi malo fuerint. Scis vt sicut diuersa natura dominatio, & principatus, ita non aliјs esse principem gratiorem, quàm qui maximè dominum grauentur. Hos ergo prouehis, & ostentas quasi specimen & exemplar, quæ tibi secta vita, quod hominum genus placeat. ideo non censuram adhuc,

Vno aut altero] Augusto, & Tito: quos constat fuisse bonos, vnde Dion in Tito memorat, Titum Augusto comparandum in diuersa ætate, húncque si minus vixisset, nunquam à Romanis dilectum fuisse. neque illum si plus. nam Augustus crudelior in principio, propter hostes & seditiones. postea longo tempore multis in populum Romanum beneficiis claruit. at Titus humanè imperans, periit in robore gloriæ. fortassis non vacaturus culpa, si diutius vixisset. quia fortuna maiori quàm virtute vtebatur. *Nimis dixi*) Quia duos ante Traianum principes bonos fuisse retuli. Augustus enim inter initia crudelis fuit, autoribus Dione, Appiano, Tranquillo: & Titus cum patre principatum administrans, se inciuilius & violentius egit. siquidem suspectissimum quenque sibi, submissis, qui per theatra & castra quasi consensu ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppressit, in his Aulum Cecinnam consularem virum vocatum ad cœnam, ac vix dum triclinio egressum, confodi iussit. *Vitiјs*) Tranquillus in Domitiano. satis constat duos solos è notioribus venia donatos tribunum laticlauium, & centurionem, qui se, quò faciliùs expertes culpæ ostenderent, impudicos probauerunt, & ob id neque apud ducem, neque apud milites vllius momenti esse potuisse. tribunum Dion nominat. Iulius ait Caluester tribunus militum accusatus quòd sæpius cum Antonio Saturnino secretò congrederetur, neque hoc diluere posset, respondit se conuenire solitum ob amorem. erat enim eius ætatis & formæ, qui posset amari. inde absolutus hoc solùm dixit, cessabo ab iis quæ consueram. remisit igitur Domitianus crimen maiestatis læsæ Caluestro, quia impudicus erat: nam & ipse in mares pronior fuit. *Sua natura delectat quenque in alio*] Sententia, id est, vnusquisque delectatur cùm videt sui similem. *Nisi seruos*] Vitiorum: qualem Crispinum Iuuenalis pulsat, & ideo Domitiano gratum. vel, *Nisi seruos*) Vilis animi, non affectantes principatum. *Horum*) Malorum. in quos satyricus gladium distrinxit. Criminibus debent hortos, prætoria, mẽsas. *Omnia*] Dona, vt Claudius Narcisso & Pallanti, Nero Polycleto, Galba Icelo libertis. *Situ*) Desuetudine, priuatione munerum ciuilium. *Lucem*] Notitiam & famam. *Legis*) Secernis. *Eos*) Viros optimos. *Malo principi*) Domitiano. *Diuersa*) Sunt à natura, nam dominatio, quæ tyrannis dicitur, tanquam dominus seruis imperat. principatus, quem regnum appellamus, tanquam pater filiis. ita principem non esse gratiorem aliis ciuibus, quàm qui maximè grauentur, id est, ægrè patiuntur dominum tyrannum. *Hos*) Bonos. *Prouehis*) Ad honores promoues. *Exemplar*] Indicium. *Secta*] Ordo, via, modus. *Non recepisti censuram*) Noluisti fieri censor.

Non

non præfecturam morum recepisti, quia tibi beneficiis potius quàm remediis ingenia nostra experiri placet. & alioqui nescio an plus moribus conferat princeps, qui bonos esse patitur, quàm qui cogit. Flexibiles, quamcunque in partē ducimur à principe, atque, vt ita dicam, sequaces sumus. huic enim chari, huic probati esse cupimus, quod frustrà sperauerunt dissimiles. eóque obsequij continuatione peruenimus, vt propè omnes homines vnius moribus viuamus. porrò non tam sinistrè constitutum est, vt qui malum principem possumus, bonum non possimus imitari. Perge modò Cæsar, & vim effectúmque censuræ tuum propositum, tui actus obtinebunt. nam vita principis censura est, eáque perpetua. ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur, nec tam imperio nobis opus est, quàm exemplo: quippe infidelis recti magister est metus. melius homines exemplis docentur, quæ imprimis hoc in se boni habent, quòd approbant, quæ præcipiunt fieri posse. Et quis terror valuisset efficere, quod reuerentia tui effecit?

Non præfecturam morum) Interpretatio censuræ, quæ nihil aliud est quàm morum præfectura. Augustus rem ipsam sine nomine recepit. autor enim Tranquillus, recepisse morum & legum regimen perpetuum, sine honore censuræ. *Remedijs*) Notis censoriis. *Experiri*] An potius beneficiis ad beneuiuendum excitemur, quàm ignominia. *Alioquin*) Insuper. *Nescio*] Dubitatio: qua tamen ostenditur magis probari principem qui suos ciues patitur esse bonos, id est, qui vtitur clementia, quàm qui cogit vitia. scilicet seuerè reprimit admissa, latenter Domitianum monstrans, qui suscepta morum correctione, multa seuerè exercuit. *Sequaces*] Fautores, imitatores, consecutores. vnde sequaces hederas appellamus à natura sequentes, quibus adhæserint. nam subditi studia principum imitantur. quare Cicero voluit talem fuisse ciuitatem Romanam, qualescunque summi ciuitatis viri fuissent. & quamcunq; imitationem in principibus, eandem in populo. *Huic*) Traiano. *Dissimiles*) Pessimi. *Vnius*) Traiani. *Constitutum*) Comparatum à natura. *Vim*) Rem, quamuis non receperis nomen censoris. *Tuum propositum*) Tuum institutum beneuiuendi & faciendi optima. *Obtinebunt vim*) Perinde erit in effectu ac si censor esses. *Vita*) Bona. *Censura*) Regimen morum. nam Traianus cum populo humaniter versabatur. & cum senatoribus grauiter. cunctis quidem amabilis, metuendus verò nulli, nisi hostibus. hæc Dion. quare non immeritò Xenophon tradit Agesilaum priuatorum hominum errata modestè tulisse, principum verò maxima existimasse. iudicabat enim ab illis pauca, sed ab his mala multa constitui. *Nec tam imperio*) Sic est enim sic est, exasperat homines imperata correctio, blandissimè iubetur exemplo, autore Pacato in panegyrico Theodosij. *Metus est infidelis mag. recti*) Iam dixerat libro nono, timor abit, si recedas. M. Tullius asserit metum malum custodem diuturnitatis, nam longè valentior amor ad obtinendum quicquid volueris. vnde non iniuria dixit metum infidelem magistrum recti. Exemplis docetur melius, quàm præceptis. scribit enim Fabius, quantum Græci præceptis valent, tantum Romani (quod est maius) exemplis, & quidem longè probabilius est se virum bonum rebus, quàm verbis ostendere, nihílque rectè sine exemplo docetur, aut discitur. *Boni*) Vsus. *Approbant*) Re. hoc infert vt ad alia transeat.

obtinuit aliquis, vt spectaculum pantomimorum populus Rom. tolli pateretur. sed non obtinuit, vt vellet. rogatus es tu quod cogebat alius. cœpítque esse beneficium quod necessitas fuerat. neque enim à te minore concentu, vt tolleres pantomimos, quàm à patre tuo, vt restitueret, exactum est. Vtrunque rectè. nam, & restitui oportebat, quos sustulerat malus princeps: & tolli restitutos. In his enim, quæ à malis bene fiunt, hic tenendus est modus, vt appareat autorem displicuisse, non factum. Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator; & applausor, nunc in pantomimis quoque aduersatur, & damnat effœminatas artes, & indecora seculo studia. Ex quo manifestum est, principum disciplinam capere etiam vulgus, cùm rem, si ab vno fiat seuerissimam fecerint omnes.

Obtinuit aliquis) Qualis Tiberius, quem narrat Dion exegisse pantomimos ab vrbe, & ne ea arte quis vteretur, iussisse, quia mulieres corrumpebant, & tumultus excitabant. Nero pariter factiones pantomimorum cum ipsis simul relegauit. sed magis hoc ad Domitianum referendum crediderim, qui scenam histrionibus interdixit, tantùm intra domum exercendi artem iure concesso. seruat præceptum rhetorum, ex comparatione pessimi laudãdo optimum. repete quæ de pantomimis alibi annotauimus. *Vt vellet*] Vt esset contentus populus Romanus. *Rogatus es*] Petiuit precibus à te populus, vt pantomimos tolleres. *Alius*] Domitianus. *Beneficium*] Id Romani pro beneficio reputarunt. *Necessitas*] Parere imperio Domitiani. *Concentu*) Conclamatione, concordia, consensu. *A patre tuo*] A Nerua sublata sunt pantomimorum spectacula, quæ postea Traianus in theatrum reduxit, si Dioni credimus. refert enim hunc imperatorem histrione Pylade non mediocriter oblectatum. in cuius laudem Boetus Græcus epigramma cecinit. quo significatur illum recitasse Bacchi tragœdiam: non omittam, Dionem, quantum ex eius compendio licet intueri, tradere Neruam impendia contraxisse, sustulisse multa sacrificia, equorum cursus, atque certamina. nec minus spectacula quædam. nulla tamen de pantomimis particulariter habita mentione. *Exactum est*] Postularunt cuncti. Vtrunque rectè factum est. *Malus*] Domitianus. *Tolli*] Remoueri. nam spectantium mores solent inficere pantomimi. vnde meritò diuus Augustinus libro, cui titulus de ciuitate Dei, plerunque ingenij acumen intendit, in deperditos pantomimorum motus, & inhonestas saltationes. *Malis*] Hominibus. *Bene*) Honestè. *Autorem displicuisse non factum*] Quia bonum. *Scenici imperatoris*] Neronem respicit, qui scenicis artibus imbutus, primum Neapoli prodiit in scenam, deinde etiam magni æstimauit cantare Romæ: insuper non dubitauit priuatis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam prætorum sestertiumdecies offerente. tragœdias quoque cantauit personatus heroum deorúmque. Tranquillus autor. legimus etiam Caium fuisse cantatorem & saltatorem, eóq; die quo periit peruigilium indixisse, vt initium in scenam prodeundi licentia temporum auspicaretur. *Applausor*) Nam captus Nero modulatis Alexandrinorum laudationibus, plures Alexandria euocauit. nec eo segnius adolescentes equestris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robustissimæ iuuentutis vndiq; elegit, qui diuisi in factiones plausuum genera condiscerent. *Effœminatas*) Molles, corruptrices. *Seculo*] Temporibus tuis. *Vulgus capere etiam disciplinam principum*] Sequi mores suorum principú. *Rem seuerissimam*] Exterminationem pantomimorú à theatro. *Fecerint*] Secuti sint libenter. *Ab vno*) Principe Traiano.

Macte hac grauitatis gloria Cæsar, qua consecutus es, vt quod antea vis, & imperium, nunc mores vocarentur. Castigauerunt vitia sua ipsi, qui castigari merebantur, iidémque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de seueritate tua queritur, & liberum est queri. Sed cùm ita comparatum sit, vt de nullo minus principe querantur homines, quàm de quo maximè licet: tamen in seculo nihil est, quo nō omne hominum genus lætetur, & gaudeat. boni prouehuntur, mali (qui est tranquillißimus status ciuitatis) nec timent, nec timētur. medeʀis erroribus. sed implorantibus omnibus: quos bonos facis, hanc astruis laudē, ne coëgisse videaris. Quid vitam? quid mores iuuentutis, quam principaliter formas? quem honorem

Macte Cæsar] Cumulate & magis aucte hac grauitatis gloria. à sacris sermo tractus, referente Seruio. quoties enim aut thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant, mactus est taurus vino vel thure, hoc est, cumulata est hostia, & magis aucta, inde ad eos qui virtute vel honoribus aucti sunt, transfertur. Marcus Tullius de rep. ferunt laudibus, mactant honoribus, id est, magis augent. Seneca ix. epistolarum, macte virtutis esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus hoc dicitur. Cato tamen in re rustica, macte, inquit, vino inferiori esto, & macte hac illace dape pollucenda esto. ac interdum aliter coniungi septimo casu, autores sunt Donatus & Diomedes. Martialis etiam genitiuum ascripsit. Macte animi dicens, variari per casus, multorum testimonio confirmatur. nam Pompeius nominatiuum singularem, sicut Cato protulit, mactus hoc ferto scribens. Curtius libro iiij. pluralem, vos quidem macti virtute estote. sic Plinius senior lib. ij. macti ingenio. & cœli interpretes. veruntamen apud Liuium lib. ij. ab vrbe condita indeclinabile positum esse videtur. iuberem, inquit, macte virtute esse. sic non multo post Secundus, macte vterque in remp. meritò, qua dictione videtur vsus Actius, Nonio docentē, qui multorum testimonia super hoc verbo citat. *Mores*) Honestum propositum tollendorum pantomimorum. *Vitia*) Aliorum *Ipsi*) Vt Caius, vt Claudius, vt Nero, vt Domitianus, qui merebantur castigari. transgressio. quæ perturbat ordinem verborum *Liberum est*) Licet. nec igitur mirum si ea dicendi libertate Iuuenalis sub Traiano sit vsus, quamuis conqueratur non esse priorum libertatem, & tamen liberrimè loquatur. quod indicium fuit maximæ libertatis. *Comparatum*) Consuetum, constitutum. *Licet*) Libertas concessa est. *In seculo*) Temporibus nostris, tuo principatu. *Nihil est*] Nulla res fit. *Omne genus*] Cuiuscunque conditionis boni prouehuntur, virtute præditi dignitatibus honestantur. Suidas inquit. Traianus nemini inuidit, neque aliquem dignitate priuauit, sed mirum in modum omnes bonos fouit. iccirco neminem verebatur, neque oderat. Claudianus de Stilicone hunc locum æmulatus est, sicut alibi in aliis plerunque. Hinc priscæ redeunt artes, felicibus inde Ingeniis aperitur iter despectáque musæ Colla leuant, opibúsque fluens, & pauper eodem Nititur ad fructum studio, cùm cernat vterque. Quod nec inops iaceat probitas, nec inertia surgit Diuitiis. *Nec timent*) Accusatores, cùm reliqui sint boni. *Nec timentur.*) A bonis, quia nullam lædendi facultatem habent. *Erroribus*) Punis malos viros. *Implorantibus*) Cum ploratu opem petentibus, vt medearis. *Astruis*) Addis, applicas. *Ne coegisse Vid.*] Vt sua sponte boni videantur esse-cti. *Iuuentutis Romanæ*) Conductis stipendio tuo rhetoribus, qui iuuenes eloquentia sua excolant inter cæteros monstrat Fabium Quintilianum, qui ad imperium Traiani peruenit, & sub eo professus est.

dicendi magistris, quam dignitatem sapientiæ doctoribus habes? vt sub te spiritum, & sanguinem, & patriam receperunt studia, quæ priorum temporum immanitas exilijs puniebat, cùm sibi vitiorum omnium conscius princeps, inimicas vitijs artes non odio magis quàm reuerentia relegaret. At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. Præstas enim quæcunque præcipiunt: tantúmque eas diligis, quantum ab illis probaris. An quisquam studia humanitatis professus, non cùm omnia tua, tū vel imprimis laudibus fe-

Dicendi magistris) Rhetoribus, circuitio. nam Celso statuam publicè poni iussit, autore Dione, & muneribus poëtas affecit, dicente de eo Iuuenale. Nemo tamen studiis indignum ferre laborem Cogetur posthac, nectit quicunque canoris Eloquium vocale modis, laurúmque momordit. & Lucianus eum sapientem imperatorem, & studia coluisse commemorat. *Sapientiæ doctorib.*) Iam præ diximus quendam philosophum in curru triumphali à Traiano honoris causa positum, addam etiam vsum fuisse præceptore Plutarcho philosopho & historico grauissimo: extat adhuc eius epistola, qua Traianum liberè monet, vt se in principatu optimè gerat. *Spiritum & san.*] Vitam. nam sub Domitiano multi secundum Dionem interfecti, quòd philosophiæ operam darent, reliqui vrbe pulsi. hunc locum Tacitus in præfatione vitæ Agricolæ apertius exequitur. legimus, inquit, cùm Aruleno Rustico Petus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Heluidius laudati essent, capitale fuisse, neque in ipsos modò autores, sed in libros quoque eorum sæuitum esse: delegato triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem senatus, & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur. expulsis insuper sapientiæ professoribus, atq; omni bona arte in exilium acta, ne quid vnquam honestum occurreret, nunc demum redit animus Nerua Cæsare beatissimi seculi ortu, res olim dissociabiles, miscente principatum & libertatem augentéq; quotidie felicitatem imperij. Nerua Traianus nec spem modò ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur assumpserit. *Patriam*] Romam vnde fuerunt expulsi. *Studia*] Literarum. & erunt adhuc qui dissimulabunt Iuuenalem non scripsisse hæc de Traiano satyra septima. Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantùm. Solus enim tristes hac tempestate camœnas Respexit. ego vt suprà multis argumentis comprobaui, sub Traiano scriptam Iuuenalis satyram, ita de eo illic locutum facilè contenderim: nam quamuis Dionis autoritate non fuerit Traianus exactæ doctrinæ, tamen doctos & fouit & extulit: & ne longius recedamus, nonne Secundum oratorem excussum multis prouectum dignitatibus imprimis earum habuit? *Priorum temporum*] Athenæus ait, quidam Sophocles decreto eiecit omnes ab Attica philosophos, & Romani in omnibus optimi eosdem ab vrbe expulere, tanquam iuuentutis corruptores. nam Lucio Posthumio consule, Alcium & Philesium Epicureos, sic Messenenses Epicureos omnes abegerunt: pariter Antiochus rex, cuiuscunque sectæ regno suo interdixit, neque fatetur scire quomodo postea à Romanis recepti fuerint. ad hæc in Tiberio Tranquillus. obiectum est poëtæ, quòd in tragœdia Agamemnonem probris lacessisset, obiectum & historico quòd Brutum & Cassium Romanorum vltimos dixisset, animaduersum statim in autores, scriptáque abolita, quamuis probarent vt etiam aliquot ante annos Augusto audiente recitata. quibusdam custodiæ traditis non modò studendi solatium ademptum, sed etiam sermonis & colloquij vsum. *Princeps*) Domitianus. *Artes*] Philosophiam: nam vera philosophia est vitiis carere, & virtutibus abundare.

Reuerentia) Timore. *In complexu*] In ſinu. *Præſtas*] Re facis quod philoſophi præcipiunt. munera enim ſapientis, & non indocti hominis obibat, nihilque omnino erat, quod optimè nō exerceret. *Quantum ab illis probaris*) Vnde Iuuenalis hortatur iuuenes doctos ad laudes Traiani. Hoc agite ô Iuuenes, circumſpicit & ſtimulat vos Materiámque ſibi ducis indulgentia quærit. *Studia humanitatis*] Quibus edocemur vt humanis moribus vtamur.

rat admiſſionum tuarum facilitatem? Magno quidē animo parens tuus hanc ante hos principes arcem publicarum ædium nomine inſcripſerat, fruſtrà tamen, niſi adoptaſſet, qui habitare vt in publicis poſſet. Quàm bene cum titulo iſto moribus tuis conuenit, quanquā omnia ſic facis, tanquam non alius inſcripſerit. Quod enim forum, quæ templa tam reſerata? nō Capitoliū, ipſáq; illa adoptionis tuæ ſedes magis publica, magis omniū. Nullæ obices, nulli cōtumeliarum gradus: ſuperatíſque iā mille liminibus vltra ſemper aliqua dura, & obſtantia. Magna ante te, magna poſt te, iuxta tamen maxima quies. tantū vbique ſilentiū, tā altus pudor, vt ad paruos penates, & larem anguſtū ex domo principis modeſtiæ, & tranquillitatis

Admiſſionum tuarum facilitatem] Tranſit bono ordine ad facilem aditum colloquendi cum Traiano, vnicuique permiſſum. ſic laudatur Veſpaſianus apud Tranquillum, ſic Ageſilaus apud Xenophontem, quòd lætaretur aditum ad ſe omnibus patere. contrà notat Perſarum regem gloriantem difficilem ad ſe præbere acceſſum. cùm ergo Traianus ſtudiis humanitatis auſcultaret, ſequebatur eum eſſe facilem admittere quoſcunque ad congreſſum ſui. *Hos*) Flauios. antequam Domitianus proueheretur cum ſuis, ciuilibus bellis concuſſa republica. *Arcem*) Domum palatinam. *Nomine*) Titulo, inſcriptione. *Publicarum ædium*) Quòd vellet imperatoris palatium ciuibus omnibus patêre, & publicum eſſe. non autem intelligendum de priuata Traiani domo, quam P. Victor in duodecima vrbis regione locat. *Fruſtrà tamen*) Inſcripſerat arcem palatinam titulo publicarum ædium. *Adoptaſſet*) Te principem bonum. *Vt in publicis*] Sine cuſtodia, quò omnes conuenire poſſunt nullo repellente. *Moribus tuis*] Qui ſinis fores palatij omnibus patere. *Non alius*) Sed tu fueris autor, & inſtitutor huius moris. quod ſanè maius eſt, quàm ſubſequi alium *Reſerata*) Cunctis aperta ſunt, quàm tuum palatium. *Sedes*) Templum Iouis Capitolini. *Magis*) Omnium eſt. *Obices*) Repagula, ſeræ, peſſuli. dicimus hic obex, & hæc obex apud antiquos, quos Virgilius ſecutus in decimo: Ecce maris magna claudit nos obice pontus. Sulpitium Apollinarem tradit Gellius obices cum o littera correpta ſolitum dicere. Onexander de imperatore eligendo. Delectus, inquit, imperator facilis eſto, comis, & ſe volentibus adire pateat: non tamen ea ſit facilitate, atque comitate, vt contemptui fiat, nec acerbus & durus, vt odium in ſe concitet. *Gradus*) Conditiones, differentiæ: quia ſub aliis principibus inferiores & viliores homines per cuſtodes contumelioſè repellebantur ab aditu palatij. *Mille liminibus*] Innumeris oſtiis quibus ad Domitianum tranſcendebatur. *Aliqua*) Limina ſupererant. *Dura*) Surda, clauſa, difficilia aperiri. *Pudor*) Modeſtia. *Paruos*) Priuatos, virorum tenuium. *Anguſtum larem*) Pauperem domum. larem pro domo vſurpari ſatis obuium eſt, à laribus diis tracta denominatione, quos Corybantas & Idæos dactylos treſque fuiſſe tradit Diomedes nam autore Seruio, maiores omnes in ſuis domibus ſepeliebantur, vnde ortum, vt Lares

colerentur in domibus, quos Tertullianus sic irridet domesticos deos quos Lares dicitis, domestica potestate tractatis, pignerando, venditando, demutando. Cẽsorinus autor est eundem esse genium & larem. Apuleius de deo Socratis. ex lemuribus, qui posterorum suorum curã sortitus, pacato & quieto numine domum possidet, lar dicitur familiaris. neque iniuria Plutarchus in quæstionibus præsides, & domus custodes Lares dixit, alienis formidolosos, domesticis mites. vnde canis eis assistit, ipsi autem canum pellibus vestiuntur. an quod Chrysippus opinatur, dæmonia quædam mala circumire, quibus dij quasi carnificibus, & scelerum vltoribus aduersus iniustos, & impios vtuntur. sic Lares furiales quidam sunt pœnarum exactores, vitæ & operationum speculatores. ieccirco fit vt caninis pellibus induantur: quibus & canis ideo assistit, quòd ad inuestiganda scelera, & vlciscendos improbos sagaces sint. Pompeius deos inferos putat, quibus tot pilæ, id est, effigies, quot essent liberi, ponebantur, vt viuis parcerent, & essent his pilis & simulacris contenti, de quibus plura Macrobius Saturnalium primo. Larariũ Lãpridius appellat locũ in domo, in quo colebat antiqtas sãctiores animas, quarũ statuas ibidẽ locabant. à laribus vmbras laruas dicim⁹, nã dij Penates alij sũt. Plut. in Numa mediã ignis sedẽ larẽ vocari refert. Lar etiã viri ꝓpriũ cui⁹ genitiuus lartis.

exempla referantur. ipse autem, vt excipis omnes, vt expectas, vt magnam partem dierũ inter tot imperij curas quasi per ocium transigis. Itaque non vt aliàs attoniti, nec vt periculum capitis adituri tarditate, sed securi & hilares cùm commodum est conuenimus: & admittente principe interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis necessarium teneat. excusati semper tibi, nec vnquam excusandi sumus. Scis enim sibi quenque præstare, quòd te videat, quòd te frequentet, ac tanto liberalius, ac diutius voluptatis huius copiam præbes. Nec salutationes tuas fuga & vastitas sequitur: remoramur, resistimus vt in communi domo: quam nuper immanissima bellua plurimo terrore munierat, cùm velut quodam specu inclusa, nunc

Exempla referantur] Magna Traiani laus, vnde priuati modestiæ & quietis exemplum sumerent. Dion monumentis reliquit, non solùm domi Traianum, verumetiam in bello facilem & sine periculi metu adeuntibus se præstitisse. quare parum abfuit ne à quibusdam Decibali transfugis dolo trucidaretur. mansuetudinem Traiani Claudianus in panegyrico Honorij commendat, victura feretur Gloria Traiani, non tam quòd Tigride victo Nostra triumphati fuerit ꝓuincia Parthi, Alta quod inuectus fractis Capitolia Dacis, Quam patriæ quòd mitis erat. *Vt*) Quàm humanè. *Excipis*) Suscipis ad te venientes. *Vt*) Quanta patientia. *Quasi per ocium*] Iocis, iucundissimis sermonibus, & remissionibus honestissimis, tanquam si noc esses occupatus circa imperialia negocia. *Vt aliàs*) Sub malis imperatoribus. *Attoniti*] Stupidi. Domitiani tempora notauit, sicut Iuuenalis satyra quarta, de senatoribus ab eo conuocatis mentionem faciens. quos Albanam dux magnus in arcem Traxerat attonitos, & festinare coactos. *Tarditate*] Si serò aduenissent. vnde exiit illud satyricum rapti properabat ab olla. *Securi*) Contrarium exornatio. *Admittente*] Libenter excipiente. *Interdum est aliquid*] Sensus est: quamuis humanè nos Traianus intromittat ad se, aliquando tamen domi nos continemus tanquam aliquod officium magis necessarium facturi, quàm ad principem ire. laudat principis & humanitatem, & libertatem. *Excusati sumus*] Semper cre-

dis nos domi fuisse honesta ratione. *Excusandi*] Per alium. *Præstare sibi*] Pro se niti. *Ac*] Quia scis singulos contendere vt te videant. *Voluptatis b.*] Conspiciendi. *Fuga*] Secretum. quod Domitianus solebat maximè in Albana villa, vbi multum temporis conterebat. autores sunt Tranquillus & Dion. *Vastitas*] Solitudo, vt Tiberius capreis. *Remoramur*] Te detinemus. *Immanissima b.*] Crudelissimus Domitianus. imago cum vituperatione.

propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorū ciuium strages cædésq; proferret. Obuersabantur foribus horror & minæ: & par metus admissis, & exclusis. Ad hæc ipse occursu quoq; visúq; terribilis, superbia in frōte,

Propinquorū sanguinem] Eutropius. consobrinos suos Domitianus interfecit. nam Flauium Sabinum alterum ex patruelibus occidit, quòd eum comitiorum consularium die destinatum, perperam præco non consulem ad populum, sed imperatorem pronunciasset. Denique Flauium Clementem alterum ex patruelibus contemptissimę inertię, repentè ex tenuissima suspicione, quo maximè facto maturauit sibi exitium. alij etiam scriptorum prodiderunt conualuisse famam, Titum fratrem à Domitiano dolo necatum. vt Philostratus lib. vi. memorans lepore marino, qui piscis quosdam humores occultos atque mortiferos habet, de medio sublatum, quod graue molestúmque videretur simul cum fratre imperare. quare dixerat Tito Apollonius, vt caueret à propinquissimis. Tranquillus refert correptum graui valitudine, priusquam planè animam efflaret, pro mortuo deseri iussisse. alij ægrotum, sed iam conualescentem, abiici mandasse in arcá niue plená, tanquam ad valitudinis remediū opus esset celeri refrigeratione: sícq; interiisse. *Lamberet*] Tanquā fera tigris. *Clarissimorum ciuium*] Iuuenal. sat. 4. Atq; vtinam his potius nugis tota illa dedisset Tempora sæuitiæ, claras quibus abstulit vrbi Illustrésque animas impune, & vindice nullo. Sed periit postquam cerdonibus esse timendus Cœperat, hoc nocuit Lamiarum cæde madenti. Tacitus in vita Agricolæ. non vidit armis Domitiani clausum senatum, & eadem strage tot consularium cædes, tot nobilissimarum fœminarum exilia & fugas. complures enim senatores, in his aliquot consulares interemit, ex quibus Ciuicum Cerealem in ipso Asiæ proconsulatu, Saluidienum Orfitum, & Acilium Glabrionem, exilio puniuit. occidit Ælium Lamiam, Saluium Cocceianum, Metium Pomposianum, Salustium Lucullum Britanniæ lagatum, Iunium Rusticum, Heluidium filium, Maternum declamatorem, post ciuilis belli victoriam sæuior. Xenophon de tyrannide memorat summos viros, & virtute præditos, interfici à tyrannis quia illos timeant, quam sententiam transtulit ex Ieetidibus Euripidis. *Proferret*] Extenderet. *Horror & minæ*] Denominatio, qualis Virgilij in sexto, Vestibulum ante ipsum primísque in faucibus orci, Luctus & vltrices posuere cubilia curæ, Pallentésque habitant morbi, tristisque senectus, Et metus est autem oratio in graui figura. *Par metus*] Pariter timebant, quos hilari vultu suscipiebat, sicut quos truci nam fuit non solùm magnæ, sed & callidæ inopinatæque sęuitiæ. autorem summarum pridie quàm crucifigeret in cubiculum vocauit, assidere in toro iuxta coegit, hilarémque dimisit, partibus etiam de cœna dignatus est. & Aretinum Clementem capitis condemnaturus, in eadē vel etiam maiore gratia habuit, quoad nouissime simul gestienti conspecto delatore eius: Vis, inquit, hunc nequissimum cras audiamus? vnde Iunenalis satyra quarta, pallorem dixit magnæ, & miseræ amicitiæ. amicos Domitiani designans, qui non bene crederent blandicis illius perniciosis. *Ad hæc*] Præterea. *Ipse*] Domitianus. *Visu terribilis*] Conuenit Tacitus in vita Agricolæ cum Secundo, vbi de Domitiano scribēs. cùm, inquit, denotandis tot hominum palloribus sufficeret sæuus ille vultus & rubor, quo se contra pudorem muniebat.

ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa. non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras semper, secretúmque captantem, nec unquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi vt solitudinem faceret. ille tamen quibus sibi parietibus, & muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum & insidias,

Ira in oculis) Quod etiam in eius numismate monstratur. quare Philostratus libro septimo, loquitur Domitianus superbè, etiam si placidè mansuetéque loqui voluerit: supercilia verò oculis superiacent, genæ autem bile refertæ sunt, idque conspicuum maximè est. sunt enim naturæ vicia, sempérque eôdem modo sese habentia. nam si Dioni credimus, erat audax, iracundus, insidiator, dissimulator. memorant Tacitus & Tranquillus fuisse ira præcipitem, & quò obscuriore, eò irreuocabiliore. per oculos autem maximè animus emanat, vt citra motum quoque, & hilaritate enitescant, & tristitiæ quoddam nubilum ducant. quinetiam lacrymas his natura mentis indices dedit, quæ aut erumpũt dolore, aut lætitia manant. motu verò intenti, remissi, superbi, torui, mites, asperi fiunt. fuit enim grandibus oculis, sed acie hebetiore. *Fœmineus*) Mollis, impudicus. *Multo rubore*) Vultu ruboris pleno, quod refert Tranquillus libro xij. Tacitus, Ignotis, inquit, adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. *Secretum captantem*] Inter initia principatus secretum sibi horarium sumere solebat, nec quicquam amplius quàm muscas captare, ac stylo præacuto configere: vt cuidam interroganti, esset ne quis intus, non absurdè responsum sit à Vibio Crispo, Ne musca quidem. & nec nisi secretò, atque solus plerasque custodias receptis quidem in manu catenis audiebat: autores sunt Tranquillus, Dion, Eusebius in chronicis. Xenophon mala tyrannorum commemorans, ait, timeo celebritatem hominum, timeo solitudinem, incustoditos aditus, timeo ipsos custodes, neque inermes illos habere vellem circa latus, neque armatis multum confido. *Solitudine*) Secreto. *Solitudinem*) Cædem, vastationem. traductio, color. *Parietibus*] Tempore suspectæ sibi cædis appropinquante, solicitior in dies, porticuum, in quibus spatiari consueuerat, parietes phengite lapide distinxit, è cuius splendore per imagines quicquid à tergo fieret, prouideret. *Dolum & i.*] Interfecerat Domitianus Clementem virum consularem, cui propriam sororem matrimonio desponderat. palam etiam dixerat post tertiam quartámve diem ipsam quoque ad virum esse profecturam. Stephanus igitur Domicillæ libertus, cuius nomen coronam quandam iridi similem circa solem & radios eius ac lumen obscurantem significabat, siue pro interfecto Clemente cogitans, siue omnium Romanorum conditionem miseratus, siue sibi metuens, quòd erat interceptarum pecuniarum reus, tyrannum interficere aggressus est, adiuuantibus amicis & libertis intimis, conspiratione etiam Parthenij cubicularis, & Saturij decurionis cubiculariorum, necnon Entelli à libellis: Clodij cornicularij, & Maximi Partheni liberti. neque coniurationis expers vxor eius Domitia fuit, neque prætorij præfectus Norbanus, neque collega eius Petronius. nam Domitia illi inuisa mortem sibi verebatur, & alij non vlterius Domitiani scelera ferre poterant: quos omnes dicitur suspectos habuisse, & perdere destinasse, & eorum nomina delata in scriptis habuisse, iuxta ceruical, quæ puerulum imprudenter sublata Domitiæ legenda porrexisse. ea reis exposita, necem maturare fecerunt. Stephanus igitur consilium operámque obtulit, ac sinistro brachio, velut ægro lanis fasciisque per aliquot dies ad auertendam suspicionem obuoluto, ibique breuem cultrum tegens, ad ipsam horam dolum interiecit. professúsque conspirationis indicium, & ob hoc à Parthenio tanquam cæteris robustior admissus, legenti traditum à se libellum & attonito suffodit inguina, non

tamen

tamen lætaliter. saucium ac repugnantem adorti Clodius, & Maximus, & Saturius, & quidam è gladiatorio ludo vulneribus septem contrucidarunt. Philostratus lib. viij testatur, Stephanũ Domitiano redeũti à foro, obuiam processisse, & rogasse secretum, tanquam magna & admirabilia detecturum: quare in porticum, quæ regiæ adiacebat, deductum. dixisséque, non est mortuus, vt arbitraris, inimicissimus tibi Clemens, sed viuit adhuc, egóque id optimè scio: & ipse est qui nunc aduersus te irruit. clamantis autẽ imperatoris, & ob ea quæ audierat perturbati, Stephanũ ab alligato brachio cultrum educentem fœmur perfodisse, vulnere quidem ad subitã mortem inferendam non sufficienti, sed quod diutius cruciatum, extinguere tandem posset, cùm nullis medicamentis esset curabile. at Domitianum ætate adhuc integra, & corpore robusto minimè concidisse, sed arrepto Stephano superincumbentem eruere oculos enixum, & faciem aureo calice, qui sacrorum causa astabat, pertudisse, Palladem vt sibi ferret auxiliũ inuocantẽ. non omittam quod à Græcis traditur: Apollonium Tyaneũ pythagoricum philosophum magicæ peritissimũ, tunc Ephesi multis disserentem auditoribus, cùm Domitianus confossus fuit, per aliquod temporis spacium stetisse attonitum. deinde exclamasse. Euge Stephane. pulchre Sthephane. percute scelestum, percussisti, vulnerasti, interfecisti.

& vltorem scelerũ deum inclusit: dimouit, perfregítque custodias pœna, angustósque per aditus & obstructos non secus ac per apertas fores, & inuitantia limina irrupit: longéque tunc illi diuinitas sua, longè arcana illa cubilia sæuique secessus, in quos timore & superbia & odio hominum agebatur. Quanto nunc tutior, quanto securior eadem domus, postquam non crudelitatis, sed amoris

Vltorem scelerum deum] Iouem. nam Mineruam, quam superstitiosè colebat, somniauit excedere sacrario, negantem se vltra tueri eum posse, quòd exarmata esset à Ioue. nam præter Tranquillum Diõ inquit, Domitian' in insomniis vidit Palladem, cuius effigiem in cubiculo habebat, armis exuentem, & in curru equorum atratorũ decidentem in baratrum. vidit etiam per quietem rusticum accedentem ad se cũ ense. possumus vltorem scelerum deum interpretari Nemesim, quæ diuina iustitia dicitur: ea namque petulantes & superbos vlciscitur. *Custodias*) id est carcerẽ, angustos aditus, ipsos custodes, & ministros. Virgilius: cernis custodia qualis Vestibulo sedeat. sic custodelam dicebãt antiqui Festo tradente, custodiam, quæ scilicet custodit: in quem sensum plerunque annotauimus Apuleium posuisse. interdum pro ipso carcere & ergastulo. Columella xij. itaque mancipia vincta quæ sunt ergastuli, per nomina quotidie citare debebit, atque explorare, vt sint compedibus diligenter innexa tum etiam custodiæ sedes an tuta & rectè munita sit: Celsus de accusationibus. homo qui ex custodia producitur. plerunq; pro carcerariis & inclusis. Modestinus de publicis iudiciis, custodias auditurus tam clarissimos viros quàm patronos causarum adhibere debet. & feriatis diebus custodias audiri posse rescriptum est. etiam in numero vnius dicitur, vt ne quis receptam custodiam sine causa dimittat in numero tamen plurium frequentius, vt: plerũque custodias receptis quidem in manu catenis audiebat: item Caius custodiarum seriem recognoscens. custoditio verò est opera ad custodiendum aliquid sumpta. *Angustos*) Difficiles à custodibus obsessos. *Obstructos*] Munitos, septos. *Inuitantia*] Incustodita. *Tunc*) Cum obtruncatus est. *Diuinitas sua*) Sumere extrinsecus erat. nã se deum & dici & credi voluit, quinetiam filius Palladis autore Philostrato vocabatur meritò Tertullianus in apologetico taxat eos, qui imperatorem viuum deum appellarent, cui deo opus erat. *Longè*) Quia non fuerunt arcana in quæ multi infestis mucronibus irrupere. *Saui secessus*) Nam ibi struebat necem innocen-

tibus, vnde non multo post Secundus: alij intra cubicula sua illis ipsis consulibus, quos consules renunciabant, exilia & cædem machinabantur. solebat autem Domitianus ad horam somni nihil aliud quā secretò solus ambulare. *Timore* Res vera est, autore Seneca, vt qui à multis timetur multos timeat. *Superbia*) Caput est apud Tranquillum de elatione & eius vana gloria, & Eutropius memorat in eo superbiam execrabilem extitisse. *Eadem domus*) Palatium.

excubijs, non solitudine & claustris defenditur. quid ergo non discimus experimento fidissimam esse custodiam principis ipsius innocentiam? hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. frustra se terrore succinxerit, qui septus charitate non fuerit. armis enim arma irritantur. Num autem serias tantum partes dierum in oculis nostris cœtúque consumis? num remissionibus tuis eadem frequentia, eadémque illa socialitas interest? num tibi semper in medio cibus? sempérque mensa communis? num ex conuictu nostro mutua voluptas? num prouocas, reddísque sermones? num ipsum tempus epularum tuarum, cùm

Excubijs) Vigilijs tam nocturnis quàm diurnis, sicut vigiliæ tantum nocturnæ sunt. Vegetius lib. iij. quaterni pedites qui noctibus excubitum faciūt eliguntur, quem locum ad verbum Modestus transscripsit, & iam ij. lib. Vegetius dixerat. quotidianas etiam vigilias in pace, item excubitum vicissim milites faciunt. vbi excubitum vtrobique excubias significat. *Solitudine*) Loco secreto. contentio color. *Custodiam*) Quæ custodit. Callistratus. quoties quis custodiam militum euaserit. *Arx*) Munimentum, tutela, propugnaculum, sententia. *Munimento*) Traductio. *Terrore*) Custodibus armatis. hunc locum optimè tractat M. Tullius de officiis, asserens nihil esse aptius ad opes tuendas ac tenendas quàm diligi, nec alienius quàm timeri. præclarè dixerat Ennius, quem metuunt oderunt, quem quisque odit periisse expetit. *Num*) Interrogatio grauis. *Serias partes dierum*) Horas diei circa res serias & graues. serium enim triste & sine risu dixit antiquitas. *In oculis nostris*) In conspectu ciuium, sed maximè senatorum. contrà damnatur Caius, quòd in conspectu eius prandentis, vel commessantis, sæpe seriæ quæstiones per tormenta haberentur. cùm miles decolandi artifex quibuscunque è custodia capita amputabat. *Remissionibus*) Iocis opponuntur seriis remissiones. faciunt hic quæ libro sexto de eodem scribuntur. vbi seueros, inquit, dies iucundissimæ remissiones sequebantur. adhibebamur quotidie cœnæ, erat modica, si principem cogitares, interdum acromata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. *Eadem frequentia*] Par multitudo conuiuarum. Dion in Traiano: venationes, conuiuia, seria, iocos frequenter cum amicis & familiaribus exercebat. *In medio*] In communi, in aperto. Eutropij verba: conuiuia cum amicis & indiscretè vicissim habens. sic Tranquillus tradit, Augustum conuiuatum assidue, nec vnquam nisi recta, non sine magno ordinum hominúmque delectu. ad aliquam Lycurgi imitationem, qui autore Xenophonte, symposia in publicum edixit, existimans Lacedęmonios minimè hoc pacto transgredi imperata posse. ac cibum statuit, vt neque is nimius, neque multus foret. *Conuictu*) Conuiuio, quod nos melius quàm Greci symposium appellamus. *Mutua*) Et tibi & nobis existit, cùm malorum principum conuiuia conuiuis grauia sint. *Prouocas*) Inuitas nos ad colloquia. paria solitum scriptis reliquit Tranquillus Augustum. conuiuia enim nonnunquam & serius inibat, & maturius relinquebat: cum conuiuæ & cœnare inciperent, priusquam ille discumberet, & permanerent digresso eo. cœnam ternis epulis, aut

cùm abundantissimè, senis præbebat, vt non nimio sumptu, ita súma comitate. nã & ad communem sermonem tacentes, etiam submissim fabulantes prouocabat.

frugalitas contrahat, extendit humanitas. Non enim ante medium diem distentus solitaria cœna spectator, adnotatórque conuiuis tuis immines. nec ieiunis & inanibus plenus ipse & ructans non tam apponis, quàm obÿcis cibos, quos dedigneris attingere: ægréque perpessus superbam illam conuictus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam, occultúmque luxum refers. Ergo non aurum, nec argentum, nec exquisita ingenia cœnarum, sed suauitatem tuam iucunditatémque miramur, quibus nulla satietas adest,

Frugalitas) Ciborũ modestia. nam alibi dixerat cœna erat modica, si principem cogitares. dãnatur Caius, qui nepotinis sumptibus omniũ prodigorũ ingenia superans dictitabat: aut frugi hominẽ esse oportere, aut Cæsarẽ. autor Athenæus maiorẽ ex cibo voluptatem sentire temperatos, quàm edaces. & apud eundem tradit Aristo philosophus, Polemonem academicum solitum admonere cõuiuas, curarẽt vt suauem potum biberent, non solùm ad præsens, sed & in crastinum. *Contrahat*) Compendiosum & breue faciat. *Humanitas*) Comitas. *Ante medium diem*?) Ante nonam diei horam, quę cœnæ constituta fuerat. Martialis. Imperat extructos frangere nona toros. & culpatur ideo à Iuuenale Marius, Priscus, qui ab octaua cœnaret. *Distentus*) Plenus. refert Tranquillus Domitianum prandere solitum ad satietatem, vt non temerè super cœnam pręter Martianum malum & modicã in ampulla potiunculam, & penè raptim sumeret. Claudium nunquam triclinio egressum, nisi distentum ac madentem. Neronem è medio die epulas ad mediam noctem protraxisse. Vitellium trifariam, interdum quadrifariam, epulas partitum, in ientacula, & prãdia, & cœnas comessationésque, facilè omnibus sufficientem, vomitandi consuetudine. *Solitaria*) Secreta, per se, sine conuiuis. notauit Domitianum Iuuenalis sat. iiii. illo carmine tanquam voracem. Quales tunc epulas ipsum glutisse putamus Induperatorem? nam si Tranquillo credimus, prãdebat ad satietatem, vt non ferè super cœnam, præter Martianum malum & modicam in ampulla potiunculam sumeret. *Spectator*] Deinde *Adnotator*) Si quis amplius comesset. Papinius tamen mirandũ in modum extollit adulando, quòd interfuisset publico epulo: quo, tradente Tranquillo, initium vescendi primus fecit. Et tu quinetiam (quis hoc votare? Quis promittere possit hoc deorum) Nobiscum socias dapes inisti. Iam se, quisquis is est, inops beatus, Conuiuam ducis esse gloriatur. *Immines*] Astas in perniciem illorum. *Eructans*] Hinc illa in Crispinum satyrica indignatio, magni ructaret scurra palati. & ructum Vitellium fecisse legimus, ex nimia ientaculi repletione. *Obÿcis*] Exprobras notando. *Aegréque perpessus*] Vix contegens. nam raptim se à conuiuio subtrahebat. *Superbam simulationem*] Contemptum scilicet cùm tamen simularet sodalitatem. *Clandestinam ganeam*] Per interpretationem declarat occultum luxum. nam ganea pro gula, & re lauta vsurpatur. Plinius ix. vbi de suibus agit, nec alio animali numerosior materia ganeæ. Sidonius. dissumptum ganea stomachum nulla res sarcire melius, quàm parsimonia potest. Tranquillus in Nerone: parabantur insignes ganeę. & in Tiberio: dato ædilibus negocio popinas ganeásque vsque eò inhibendi, vt ne opera quidem pistoria proponi venalia finerẽt. Columella li. i. mox deinde vt apti veniamus ad ganeas, quotidianã cruditatem laconicis excoquimꝰ. vbi pro loco accipitur. sic Cicero in Pisonẽ. paulisper stetimus illo ganearum suarum nidore atque fumo. etiam pro loco in neutro vsurpant. Plautus

in Aulularia. Censen, inquit, tu illum hodie primum ire adsuetum in ganeum. & in Menæchmis: immersit aliquo sese credo in ganeum. Terentius, vbi illum quæram? credo abductum in ganeum aliquo. Apuleius in ii. apologia à magistris nunc in ganeum profugit. ganeum antiquitas dixit secundum Festum locum abditum, velut sub terra. cui astipulatur Donatus, veteres dicens ganeum meretricum tabernam dixisse ὑπὸ τῆς γῆς, quòd ipsa sit in terra. & Ganeones appellamus gulosos Catillones. Tacitus, non ganeo & profligator, vt plerique sua haurientium. *Exquisita ingenia c.*) Cœnas lautas ingeniosè structas. Pacatus Theodosium pariter laudat à frugalitate. *Iucunditatem*) Fuit enim vini amator Traianus, citra tamen vicium. nã tristes mero solicitudines expulit. vnde Martialis xii. in commendationem eius scribens, Catonianæ hilaritati comparat. quòd & Cato mero incaluerit. & Adrianum recitat Spartianus vino indulsisse, Traiani moribus obsequentem. atque ob hæc à Traiano locupletissimè muneratum. ad hæc Lampridius in Alexandro testatur, Traianum post secundam mensam vsum potandi, vsque ad quinque pocula instituisse.

quando sincera omnia, & vera, & ornata grauitate. neque enim aut peregrinæ superstitionis mysteria, aut obscœna petulantia mensis principis oberrat: sed benigna inuitatio, & liberales ioci, & studiorum honor. Inde tibi parcus & breuis somnus, nullúmque amore nostri angustius tempus, quàm quod sine nobis agis. Sed cùm tuis, vt participes perfruamur, quæ habemus ipsi, quàm propria, quàm nostra sunt? non enim exturbatis prioribus dominis

Quando) Quandoquidem. *Omnia*) Dicta Traiani sunt. *Sincera*) Candida, aperta, non simulata, neque conficta. vt absit cauillum, & mordacitas à conuiuio præcipit Athenæus multorum veterum autoritate. *Ornata g.*) Mixta seriis, non lasciua, & petulantia. Huc faciunt Ennii verba, quæ à Gellio lib. xi. recitantur. Hocce locutus vocat, qui cùm bene sæpe libenter Mensam sermonésque suos rerúmque suarum Comiter impartit. magna cùm lapsa diei Pars foret. è summis rebus paruísque regendis Parte fuisset de paruis summísque gerendis Consilio induforo, lato, sanctóq; senatu, Cui res audacter magnas paruásque, iocúmque Eloqueret, si quid vellet tutóque locaret. Quo cum multa volup. ac gaudia, & quæ sequuntur. *Mysteria*) Sacra. *Peregrina superstit.*) Enixè conati sunt Romani semper externas religiones ab vrbe exterminare, autore Liuio, eo negocio triumuiris à senatu demandato, vt omittam Valerium Max. nam legibus cautum erat secundum Ciceronem, ne aliquis separatim deos haberet, néve nouos, sed nec aduenas nisi publicè aduectos priuatim coleret. quare Tranquillus asseruit peregrinas Augustum cærimonias sicut veteres ac præceptas reuerentissimè coluisse, ita cæteras habuisse contemptui. & Tiberius laudatur, quòd externas cæremonias, Aegyptios, Iudaicósque ritus compescuerit, coactis qui superstitione ea tenebantur religiosas vestes cum instrumento omni comburere. *Superstitionis*] Superuacuæ religionis. *Obscœna p.*) Turpis lasciuia morionum, cinædorum, meretricum. *Oberrat*) Circuit mensas. idem libro viii. ad genitorem, quereris tædio tibi fuisse, quamuis lautissimam cœnam, quia scurræ, cinædi, moriones mensæ inerrabant. *Liberales ioci*) Libero homine digni, quos cum amicis & familiaribus exercuisse Dion recitat: nam si iocos exigis, hos cum dignitate sapientiæ gere, vt te nec grauent tanquam asperum, nec contemnant tanquam vilem, non erit tibi scurrilitas, sed grata vrbanitas. sales tui sint sine dente, ioci sine scurrilitate. contrà notatur Vespasianus, quòd super cœnam, & semper alias cum amicis fuerit dicacitatis plurimæ, & sic scurrilis ac sordidæ, vt ne turpibus quidem ver-

bis abstineret. *Studiorum honor*) Si aliquis studiosus eloquebatur, illi plurimũ reuerentiæ adhibebat. *Inde*) Quia nos amas & semper cupis nobiscum versari. an. magis, quia frugalis & parcus breui somno detineris. nam crapula distenti profundiori somno premuntur. *Angustius*) Breuius. *Vt particeps*) Tanquam aliqua pars illarum sit nostra. *Prioribus*) Veris.

omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum, immensa possessione circumuenis. nec vnius oculis flumina, fontes, maria deseruiunt. Et quid Cæsar non suum videt: tandémque imperium principis quàm patrimonium maius est. multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores principes occupabant, non vt ipsi fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedésque nobilium immigrant pares domini, nec iam clarissimorum virorum receptacula habitatore seruo teruntur, aut fœda vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes detersо situ auctas, ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modò, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem quo extructa sunt animo, ab interitu vendicare. muta quidem illa, & anima carentia, sentire tamen & lætari videntur: quòd niteant, quòd frequententur, quòd aliquando cœperint esse domini, non seruientis. Circumfertur sub nomine Cæsaris

Omne stagnum) Quamuis legatur Domitianum nihil pensi habuisse, quin prædaretur omni modo bona viuorum, ac mortuorum. hæc tamen magis Neronis gesta respicere videntur, qui piscinam inchoauerat à Miseno ad Auernum lacum contectam, porticibúsque conclusam, quò quicquid totis Baiis calidarum aquarum esset, committeretur. item stagnum maris instar circumseptum ædificiis ad vrbium speciem, rura insuper aruis atque vinetis & pascuis syluisque varia cum multitudine omnis generis pecudum, ac ferarum. *Circumuenis*) Muro circumcludis. *Deseruiunt*) Subiecta sunt. sanè monstrauit auream Neronis domum, in quam vulgatum illud apud Tranquillum extat. Roma domus fiet, Veios migrate quirites, Si non & Veios occupat vna domus. & Martialis eam in spectaculis mordet. nam post incendio absumptam priorem domum, qua palatium & Mecœnatis hortos continuauerat, alteram extruxit, in qua haud perinde gemmæ & aurum miraculo essent, quàm arua & stagna, & in modum solitudinum, hinc syluæ, inde aperta spacia, & prospectus, autore Tacito. *Imperium*) Quia ciues dicto Traiani sunt audientes: siue quòd aliorum principum tam latum erat patrimonium, quàm imperium, nunc verò secus quando non omnes imperii agros solus princeps possideret. *Patrimonio*) Ex rebus suis. *In imperium*) Ad vtilitatem publicam. *Occupabant*) Iniustè rapiebant. *Ne quis alius fueretur*) Vt inculta & inutilia relinquerentur. *Pares*) Nobiles. *Immigrant*) Redeunt. migrare est discedere à solita habitatione, in alium locum. Liuius primo ab vrbe condita: consilium migrandi à Tarquiniis cœpit. & dixerat. iam continens agmen migrantium impleuerat vias. *Receptacula*) Aedes. *Habitatore seruo*) Malos notat principes, qui ad delatores seruos dominorum enectorum domos transferebant. *Vastitate*) Spaciosa solitudine. *Procumbunt*) Ruunt, cadunt. *Datur*) Licet. *Derterso situ*) Sublata vetustatis putredine. *Reparatas*) Refectas. libro enim sexto, hortatur Fabatum vt velit reficere vil-

lam Camillianam, vetustate vexatam. *Sistere ruinas*, Reparare ruentes domos. *Solitudinem pellere*) Immittere qui desertas incolant. rem ipsam propositam tractat. *Eodem*] Ingenti. *Anima carentia*) Sine sensu, & ratione vocéque. nam secundum Diogenem libro septimo, partes animæ octo sunt. quinque sensus, & quæ nobis sunt seminales rationes, vocalísque & rationalis pars. *Niteant*) Splendeant, reparata, & superinducta noua superficie. *Domini*] Possessoris, patrisfamiliæ.

Tabula ingens] Nomina multarum rerum notata in tabula, quis Traianus venales proposuerat. sic Nerua liberalitatibus pecuniæ inops, vestes primùm, & vasa aurea atque argentea, preciosam præterea suppellectilem siue sua etiam, siue imperialia auctioni subiecit, autore Dione. & Capitolinus refert Antoninum philosophum, ne in bello Marcomanico, iam exhausto ærario, extra ordinem prouincialibus aliquid imperaret, in foro diui Traiani auctionem ornamentorum imperialium fecisse, vendidisséque aurea pocula, & cristallina, & myrrhina, vasa etiam regia, & vestem vxoriam sericam, & auratam, gemmásque etiam quis multas in repostorio sanctiore Adriani repererat. & per duos quidem menses hanc venditionem celebratam. tantúmque auri redactum, vt reliquias belli Marcomanici ex sententia prosecutus, postea dederit potestatem emptoribus, vt siquis vellet empta reddere, atque aurum suum recipere liceret. nec molestus vlli fuit, qui vel non reddidit empta, vel reddidit.

tabula ingens rerum venalium, quòd sit detestanda auaritia illius, qui tam multa concupiscebat, cùm haberet superuacua tam multa. tunc exitialis erat apud principem huic laxior domus, illi amænior villa. nunc princeps in hæc eadem dominos quærit, ipse inducit. ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam nisi Cæsaris suburbanum licemur, emimus, implemus. Tanta benignitas principis, tanta securitas temporum est, vt ille nos principalibus rebus existimet dignos: nos non timeamus, quòd digni esse videmur. nec verò emendi tantùm ciuibus tuis copiam prabes, sed amænissima quæque largiris & donas, ista inquam donas in quæ electus, in quæ adoptatus es. transfers quod iudicio accepisti. ac nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes. Idem tã parcus in ædificando, quàm diligens in tuẽdo. Itaque non vt ante immanium transuectione saxorum vrbis tecta quatiuntur, stant secura domus, nec iam templa nutantia. Satis est tibi nimiúmque cùm successeris frugalissimo principi, magis reÿcere aliquid &

Quod sit) Qua re detestari potest *Illius*) Domitiani *Tam multa*] Traductio, color. *Superuacua*) Non necessaria. ille enim auarus est, qui superuacua quærit & comparat. *Exitialis*) Exitii causa. *Laxior*) Pulchrior, latior. *Amænior villa*) ædificium in prædiis lautius extructum, quod eruditi prætorium vocant. *In hæc eadem*) Aedificia splendida. nam post Titum & prius Vespasianum, Traianus domum Neronianam publicis commodis accommodauit. *Inducit*) Contrà malus princeps expellebat. *Hortos*) Neronianos. *Magni*) Ironia. *Nisi Cæsaris*) Imperatoris tantùm, nulli commune. *Licemur, emimus*) Inde licitatio Oblatio precij in venditione. *Implemus*) Nostris re-

bus, & habitatione. *Suburbanum*] Possumus intelligere Albanam villam. in quam plurimum Domitianus secedebat neque aliquem moueat, quòd Alba distaret ab vrbe, clx. stadiis. nam & libro ix. suburbana de remotioribus dixerat. *Principalibus*) Cæsarianis. vtitur hoc verbo etiam alibi, neque solus Secundus, sed & Tranquillus. Caligula, dicens, pœnitentiam simulans, quòd principalium rerum priuatis copiam faceret. identidem offendes apud iurisconsultos. Apuleius viii. virum principalem pro optimate & amplissimo in ciuitate dixit: & principalis porta nominatur, quòd in eo loco est, in quo principes ordinis tendunt. *Largiri*) Fuit enim amicis liberalis. *Inque*) Imitatus patris sui Neruæ exemplum, quē scimus omnia vēdidisse præter admodum necessaria, nihilo tamen segniorem adiuuandis & extollendis amicis, quibus complura contulit beneficia. *Iudicio*] Existimatus bonus à Nerua vt eras. *Per amicos*) Quòd donasti amicis, & apud eos tanquam tuum reposuisti an magis iudicio amicorum. *Parcus*] Modestus circa res proprias. *In ædificando*) In excitandis nouis ædificiis. quare non immeritò notatur Nero qui in nulla alia re damnosior fuerit, quàm in ædificando, & Claudius, quòd magna opera potius quàm necessaria perfecerit. excitauit & multa Domitianus, in quibus illa superflua videri possunt, stadium, odeum, naumachia. *Tuendo*] Reparando, quæ iam structa necessariò fuerant. *Vt ante*) Sub aliis principibus. *Tecta quatiuntur*] parietes domorum ex transuectione columnarum concutiuntur: quod incommodum Iuuenalis satyra iii. non prætεriit. lōga coruscat Sarraco veniente abies atque altera pinum Plaustra vehunt. nutant alte populóque minantur. Nam si procubuit qui saxa Ligustica portat Axis, & euersum fudit super agmina montem, Quid superest de corporibus? magis tamen hic conueniunt Senecæ verba ex epistolis, in hunc inquit vsum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intremeentibus. *Nutantia*) Se mouentia. ruinam minitantia. *Nimiúmque*) Supérque. *Frugalissimo principi*) Neruæ, qui nisi necessaria retinuit. *Reiicere*) Quamuis enim multa vendidisset Nerua, tamen ex illis quæ videbantur necessariò relicta, quædam Traianus distraxit.

amputare ex his, quæ princeps tā̄q̄ necessaria reliquit. Præterea pater tuus vsibus suis detrahebat, q̄ fortuna imperij dederat. tutius quod pater. At quàm magnificus in publicū es? hinc

Amputare) Circumcidere, abradere, tanquam superuacua, quod est cōtinētis, autore Seneca. *Detrahebat*) Amputabat omnia præter vsui suo opportuna. *Tutius quod p.*) Securius hoc faciebat, quia pater erat, vt qui liberū in bonis imperium haberet. *Magnificus*) Ille magnificus dicitur, autore Aristotele, qui in magnis pro dignitate sumptum facit, vt in rēp. vel qui res præclaras gerit. vnde nec iniuria Theseus apud Ouidium magnificus appellatur. Tullius & Opimius apud Valerium editis operibus magnifici dicuntur. & Liuius Romulum factis virum magnificum scribit. & Valerius, magnificum Camilli Veientanum triumphum. interdum tamen magnificus pro glorioso & iactabundo ponitur. *In publicum*) Circa publica ædificia. Eutropius autor, orbem terrarum ab eo extructum. multa enim & valdè necessaria construxit. vt vias, in quibus sternendis nullius sanguinem vitámque absumpsit, pariter in portibus, & publicis ædibus. nam fuit natura magnificus & gloriæ non incuriosus. hæc traduximus ex Dione: ad hæc, & gymnasium, item Theatrum in campo Martio posuit, deduxit & aquam in vrbem, quæ ab eo Traiana est appellata. columnam cochlidem, quæ adhuc extat in foro erexit, ibi gesta sua incidens. quare à Plutarcho in Publicola iure Domitianus reprehenditur. si quis, inquit, Capitolii luxuriam miratur, is si vnam in Domitiani domo porticum aut basilicam, vel balneum, aut concubinarum diætam vidisset: profectò, quale est illud Epicarmi contra prodigum dictum, Non beneficus tu quidem morbo afficeris,

ædificare gaudes, tale quid in Domitianum vsurparet. non religiosus tu quidem, aut honoris cupidus, mórbo afficeris, ædificare gaudes.

Porticus) Nunquam memini legisse Traianum porticus extruxisse, sed portus, testimonio Dionis & ipsius Secundi. nisi volumus intelligere porticus extructas circa forú Traiani: de quo Cassiodorus: verùm cùm ad forú Traiani venisset, singularem sub omni cœlo structuram, vt opinantur æternam, mœnium ascensione admirabilem, hærebat attonitus per Giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos. omni itaque spe homini quicquam conandi deposita, Traiani equum solum in medio atrii locatum, qui ipsum principem vehit, se imitari velle & posse dicebat.

porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, vt non consummata, sed tantùm commutata videantur: hinc immensum latus circi templorum pulchritudinem prouocat. digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda, quàm quæ ex illa spectabuntur. visenda autem, cùm cætera specie, tum quod æquatus plebis ac principis locus. Siquidem per omne spacium vna facies, omnia continua & paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris suggestus, quàm propria quæ spectet. Licebit ergo ciuibus tuis

Delubra) Templa. nam Iani templum in melius & maius erexit, de quo Martialis x. Annorum nitidíque sator pulcherrime mundi. Publica quem primum vota precésque canunt. Peruius exiguos habitabas ante penates, Plurima qua medium Roma terebat iter. Nunc tua Cæsareis cinguntur limina donis: Et fora tot numeras Iane quot ora geris. At tu sancte pater tanto pro munere gratus, Ferrea perpetua claustra tuere sera. *Occulta celeritate*. Derepente, ex improuiso. *Consummata*) Perfecta ab ipsis fundamentis. *Commutata*) Reparata, refecta: quod celerius fit. *Immensum latus Circi*) Ex lapide Naumachiæ, quam Domitianus fabricauerat, per Traianum maximus circus adustis vtrinque lateribus extructus est. Dion inquit, Circum collapsum ampliorem, atque etiam elegantiorem Traianus restituit. quod ideo se fecisse inscripsit, vt populum Romanum capere posset. quod testatur vetus elogium in lapide, quo & liberalitas ipsius principis, & locorum adiectio & ampliatio celebratur. tres in vrbe Circi fuere, vnus ad templum Floræ sexta vrbis regione: alius nona qui dictus est Flaminius: tertius vndecima cognomento Maximus, qui capiebat loca cclxxxv. millia, xii. portas. nam & Ausonius monstrat à singulis lateribus sex portas habuisse, præter ostium, quod patebat ad medium stadium. Ostia quot pro parte aperit stridentia Circus, Excepto medium quod patet ad stadium. Circum ergo Maximum nunc Secundus intelligit. *Latus*) Protenditur enim in longitudinem, & hinc inde parietibus munitur. in quibus extructa ad spectandum loca. *Prouocat*) Imitatur. *Populo*) Romano. *Victore gentium*) Et hercle si omnes historias discutiamus, nullam gentem inueniemus, quæ tot victoriis claruerit, ac fines imperii tam latè protulerit, támque diu tenuerit. *Visenda*) Admiranda, contemplanda. *Quæ*] Spectacula, ludi præsertim Circenses. neque tamen me fugit alia ludorum genera testimonio Tranquilli exhiberi solita in Circo. *Ex illa*) Sede & loco. *Visenda*) Epanalepsis. *Specie*] Facie, forma. *Aequatus*) Par est *Omne spacium*) Cuneorum longitudinem. *Vna facies*) Eadem apparentia, cùm antequam exureretur distincta essent loca. nam per quingentos & quinquaginta octo annos senatus populo mixtus spectaculo ludorum interfuit. sed hunc morem Attilius Seranus & Lucius Scribonius ædiles, ludos matri deûm facientes, posterioris Africani sententiam secuti, discretis senatus

natus populíque locis soluerunt. eáque res auertit vulgi animum, & fauorem Scipionis magnoperè quassauit. *Continua*) Coniuncta & similia. *Magis propriu*] Decentior, augustior. *Suggestus*) Pulpitum, sedes excelsior. *Propria*) Sui & non alterius. nam spectacula erant communia.

inuicem contueri. dabitur non cubiculum principis, sed ipsum principem cernere in publico, in populo sedentem: populo, cui locorum quinque millia adiecisti. auxeras enim numerum eius congiarij facilitate, maiorémque in posterum suscipi liberalitatis tuae fide iusseras. horum vnum si praestitisset alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter deos sedes auro staret aut ebore, augustioribúsque aris, & grandioribus victimis

Inuicem] Mutua vice te inspicere, sicut tu illos. contrà Nero primùm accubans paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto, spectauit. Augustum recitat Tranquillus Circenses ex amicorum ferè libertorúmque cœnaculis spectasse, interdum è puluinari. vnde sequitur cubiculum, quod imprimis referri potest ad Neronem, quem accubantem, id est, in lecto iacentem, spectasse diximus. *In populo*) Inter populum Romanum pari sede. *Populo*) Repetitio. *Locorum*) Sedilium. *Adiecisti*) Addidisti ad veterem circi numerum. *Eius populi*) Paulo enim minus, suprà testatus est, quinque millia ingenuorum de publico alendos suscepisse. *Congiarij facilitate*) Liberalitate in præbendis alimentis. *Maiorem*) Numerum filiorum. *Iusseras*) Incitaueras, hortatus fueras. *Suscipi*) Tolli, generari à parentibus. *Fide*) Sub spe, quibus scilicet daturus esses alimenta. *Vnum*) Munus. *Horum tot*) Quæ tu præstitisti. *Alius*) Imperator. Augustum videtur intelligere, qui caput radiata corona vt oculis instar solis etiam venerationem sibi adsciſceret, illustrauit, sed, ne inuidiam faceret, non nominauit. *Radiatum*) Radiis distinctum. argentea enim imperatorum numismata radiis distincta vidimus. quomodo nunc beatos, nondum tamen consecratos pingunt. nouimus Caium diuinam maiestatem sibi asseruisse, dato negocio, vt simulachra numinum religione & arte præclara, inter quæ Olympiaci Iouis apportarentur egregia, quibus capite dempto, suum imponeretur: & consistentem sæpius inter fratres deos medium. adorandum se adeuntibus exhibuisse & quendam eum Latialem Iouem consalutauisse. templum etiam numini suo proprium, & sacerdotes, & excogitatissimas hostias instituisse. in templo simulachrum aureum iconicum stetisse. ista tamen potius ad Domitianum referenda, sicut indicant consequentia. nam ei sacrificatum largo cruore Martialis meminit, & quidam scripsere se deum scripto & sermone appellari voluisse, post trucidatos duce Flacco Nasamones: pro quibus adeo elatum, vt in senatu iactauerit, quod illos ab humanis sustulisset, itaque dignum se deum dici. *Media inter deos p.*] In medio deorum: Domitianus enim, autore Tranquillo, statuas sibi in Capitolio, non nisi aureas & argenteas poni permisit, ac pôderis certi. *Augustioribus*] Nobilioribus, & cum maiori maiestate. *Grandioribus*] Bobus albis, cum auratis cornibus. nam hæ dicebantur maiores hostiç & deorum honori immolabantur: de quibus Athenæus libro nono, nisi menda est in ordine librorum, ibi inquam, vbi deorum pompas enarrat. ibant tauri duo millia eiusdem coloris, auratis cornibus & frontibus coronati. præter enim aurata cornua maiores etiam hostiæ videntur appellatæ, quoniam ex tauris fiebant, & præsertim apud Clitumnum nutritis, quos eximios quidam vocatos putant, alii vt Plinius, opimas victimas, & lautissimam deorum placationem, de quibus plura lib. viii. ca. xlv. id quod etiam Tertullianus confirmat, ante fores collocari.

nam priorum imagines & statuæ intra templa & deos ipsos collocabantur: Traiani verò pro templorum foribus, aut domorum. Plinius lib xxxv. aliæ in foribus & circa limina animorum ingentiũ imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refigere licebat. Plin. li. xxxiii. deorum honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur: eas Liuius ab vrbe condita, opimas appellat. P. inquit, Decium consul centum bobus, eximióque vno albo opimo auratis cornibus donauit, quem P. Marti immolauit. M. Tullius pro lege agraria. erant inquit hostiæ maiores in foro Constantiæ, quæ ab his prætoribus ad prætorem & tibicinem immolabantur. hostiarũ duo genera prodidit Macrobius lib. iii. Sat vbi plura quàm huc transferre deceat, explicãtur. inter hostiam & victimam hoc differre Seruius existimat, quòd hostiæ fiant ab iis, qui in hostẽ pergunt: victimæ, quæ post victoriã fiũt. sed hæc licenter cõfundi, idẽ est autor. ferunt Caiũ instituisse, vt sibi immolarent phœnicopteros, pauones, tetraones, numidicas, meleagrides, phasianos.

inuocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro tẽplis, postibúsque prætexi. Sic fit, vt dei summũ inter homines fastigium seruent, cum deorum ipse non adeptus. itaque tuã statuã in vestibulo Iouis optimi maximi vnam alterámve & hãc æream cernimus. at paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totáque area, hinc auro, hinc argento relucebat, seu potius polluebatur, cùm incesti principis statuis permixta deorum simulachra sorderent. Ergo istæ quidem æreæ, & paucæ manent, manebúntque quandiu templum ipsum. illæ autem aureæ & innumerabiles strage & ruina publico gaudio

Inuocaretur] Propicia retur. *Excubare pro t.*] Statuas tuas poni ante fores templorum. *Prætexi*] Præponi, præstrui. *Sic fit*] Tu causa es, vt dii verè pro numinibus colãtur ab hominibus. *Non ad.*) Videlicet sis summum deorum fastigium, id est, cùm vnus non coleris pro deo. nam cùm imperatores volebant in vita coli pro diis, faciebant vt se nõ solum, verùm & deos homines negligerent. *In vestibulo a.f.*] Si quis quærit quid sit vestibulum, requirat li. ii. quæ à nobis recitantur. *Iouis*] Capitolini. *Vnam alt.*] Duas. *Hãc v.*] Secundam scilicet statuã. nam fuit Traianus eiusmodi honorum parcissimus, quod ipse testatur in rescriptis ad Secundũ *Paulo antè*) Viuo Domitiano. *Aditus*] Fores. *Gradus*] Scalarum. nam Capitolium centum gradibus ascendebatur, referente Tacito lib. xix. quod Domitianus refecerat Vitelliano bello incensum sub titulo suo tantum, ac sine vlla pristini autoris memoria, nouam insuper ædem excitauit in Capitolio Custodi Ioui. *Area*] Templi Iouis Capitolini. Plutarchus in Publicola Domitianum notans, vt nuda, inquit, Syllæ in Capitolio extruẽdo, ita aurea tibi omnia esse cupis. *Seu potius*] Correctio. *Polluebatur*) Prophanabatur, deturpabatur. *Incesti p.*] Domitiani, qui fratris Titi filiam Iuliam alii collocatam, corrupit. mox patre ac viro orbatam, ardentissimè palámque dilexit, vt etiam causa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere. vnde exiit illa indignatio satyrica, Cum tot abortiuis fœcundam Iulia vuluam Solueret, & patruo similes effunderet offas. *Simulachra*] Deorum effigies. in quem sensum sæpe offendes apud Tranquillum. *Sorderent*) Inquinarentur. *Istæ areæ*] Tuæ ex ære. *Templum i.*] Capitolini Iouis manebit. sic Horatius auguratur sua carmina victura, quamdiu imperium Romanum. sed hic vt minora suis scriptis tempora attribuit, sic Martialis æterna templo Flauiæ gentis, sed diuersa ratione. *Illæ autem a.*] Eusebius in Chronicis. Domitia-

nus nullam sibi nisi auream & argenteam statuam poni in Capitolio passus est. & Dion. cùm agmen, inquit, in Dacos duxisset, nihil tamen memorabile gerens, in vrbem scripsit, tanquam vicisset. quare tot honores illi decreti, vt vniuersus orbis Romanæ ditionis statuis illius repleretur. inde Secundus iure innumerabiles appellauit. quas post necem odio in eum ciues, omnes conflarunt, vnde Eusebius ait: clypei & imagines Domitiani vbique per vrbem in terram sunt deiectæ, & à populo per ignominiam publicè sunt cõculcatæ. ex quibus, secundum Dionem in Nerua, vis ingens pecuniæ comparata fuit. Tranquillus præterea, senatus morte eius adeo lætatus est, vt repleta certatim curia non temperarit, quin mortuum cõtumeliosissimo, atque acerbissimo acclamationum genere laceraret: scalas inferri, clypeósque & imagines eius coram detrahi, & ibidem solo affligi iuberet: nouissimè cradẽdos vbique titulos, abolendámque omnem memoriam decerneret.

litauerunt. Iuuabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sæuire securibus, vt si singulos ictus sanguis dolórque sequeretur. Nemo tam temperans gaudij seræque lætitiæ, quin instar vltionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendásque imagines abiectas excoctásque flammis: vt ex illo terrore, & minis in vsum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reuerentia Cæsar, non apud genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Iouis optimi maximi pateris. Illi debere nos quicquid debeamus, illius quod bene facias muneris esse, qui te dedit. Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter magna sui parte, velut intercepti diuertere via cogebantur, cum sæuissimi domini atrocissimæ effigies, tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat. Omnia P.C. quæ de aliis principibus à me, aut dicuntur, aut dicta sunt,

Litauerunt) Satisfecerunt. nam non omnis qui sacrificat, litat. cùm sacrificare sit veniam petere. litare verò propiciare, & votum impetrare. Plautus in Pœnulo, si herclè istud vnquam factum est, tum me Iupiter faciat, vt semper sacrificem, neque vnquam litem. & Macrobius super illud Virgilii, animáque litandum Argolica: litare dicit, est sacrificio facto placare numen: legimúsque quod litare sola non potest oratio, nisi is, qui deos precatur, etiam aras manibus apprehendat. deductum litare à precibus, quas Græci λιτὰς vocant. conuenienter igitur dictum strage & internecione statuarum pessimi principis litatum gaudio publico. quòd scilicet illarum sacrificio sit impetratum à diis publicum gaudium. *Illidere*) Concutere. *Instare ferro*] Ferire. rem ipsam tractat per amplificationem, & per descriptionẽ ante oculos ponit. *Vt si*] Tanquam si ex singulis ictibus dolorem sentirent statuæ, & sãguis manaret. *Instar*) Loco. *Artus*] Statuarum. sunt autẽ artus corporis partes inter iuncturas connexæ. dicti artus, quòd inter se arctentur, siue ἀπὸ τῶ ἄρθρα autore Festo. *Membra*] Septem illa præsertim, quæ in aperto sunt, intelligit, caput, pectus, brachia, tibias, & pudendum. nam quæ Macrobius libro i. de somnio Scipionis numerat, intra hominẽ sunt: superioribus adiũgi possunt aures, manus, pedes. *Truces*] Respexit Domitiani vultum, de quo iã dixerat superbia in frõte, ira in oculis. *Excoctásque flammis*] Liquefactas igni, & transformatas in aliũ vsum. cui rei videtur Iuuenalis simile illud Sat. x. descendũt statuæ, restẽmque sequũtur. Ipsas deinde rotas bigarum impacta secu-

tur quacunque hora extra ordinem sumptus, propriè tamen qui post cœnam capitur. dicta commessatio ἀπὸ τῆς κώμης à vico. prius enim in vicis habitabant, quibus in locis alii alios inuitabant non negauerim tamen deduci posse ἀπὸ τοῦ κώμου, à lasciuia & festo ebrietatis, ac intemperantiæ. nonnulli etiam à comesse, vel à comitate deductum putant. *Saltarentúrque*) Per Pantomimos quos suprà memorauimus in theatro cursitasse, exultasse, obstupuisse, ac deinde singulos dominorū gestus cum canticis reddidisse. *In omne ludibriū*] In omne genus ludi. pariter Augustinus, pantomimorum ludos ludibria appellat. *Effœminatis*] Mollibus, lasciuis, libidinosis. *Modis*] Gestibus, dissolutio color. *Frangerentur*] Fracta voce pronunciarentur, emollirentur, eneruarentur. *Scena*] Vbi histriones saltabant. *In senatu*] A consule laudabatur princeps. *Cultu*] Laude.

ludicras artes remouisti. Seria ergo te carmina, honórque æternus annalium, non hæc breuis & pudenda prædicatio colit. quinetiam tanto maiore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent, quanto magis de te scenæ silebunt. Sed quid ego istud admiror? cùm eos quoque honores, qui tibi à nobis offeruntur, aut delibare parcissimè, aut omnino soleas recusare? Nihil antè tam vulgare, tam paruum in senatu agebatur, vt non laudibus principum immorarentur, quibuscunque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur, &

Ludicras artes] Histrionicas, ludi causa repertas, viles, infames. Iulianus & Vlpianus ff. tertio: qui artis ludicræ pronunciandiue causa in scenam prodierit, infamis esto. vbi iurisconsulti athletas, xysticos, & multos alios secernunt ab arte ludicra. Pegasus autem eos qui quæstus causa in certamina descendūt, & omnes propter præmium in scenam prodeuntes famosos esse, & Vlpius Nerua responderunt. *Seria carmina*] Continentia res graues, & gesta Traiani admiranda. hæc tamen cum cæteris intercidere. *Annalium*] Historiarum. annales sunt veluti historiarum argumenta, & res gestæ plurium annorum, quæ obseruato cuiusque anni ordine deinceps conscribuntur. vnde Liuius, qui Romanorum gesta xviii. libris complexus est, annales inscripsit: quod ferè singulorum annorum actus continerent. at ἐφημερίς singulorum dierum acta declarat: qualia sunt Taciti, & à nobis diurnales actus vocati. nec me præterit Macrobium dicere, pontificibus permissam potestatem conferendi memoriam rerum gestarum in tabulas, & hos annales maximos, quòd à pontificibus maximis conferrentur, appellatos. & Seruium scripsisse annales esse annorum & temporum quæ ætas nostra non vidit, quam opinionem tanquā falsam Verrius Flaccus reprehendit, autore Gellio. apud quem libro v. multa super hoc diligentius disputata inuenies: monumentis verò literarum vitam Traiani apud nos mandauere Marius Maximus, Fabius Marcellinus, Aurelius Verus, Statius, Valens, Dion apud Græcos, sed proh dolor nisi compendia admodum breuissima ad manus nostras peruenêre. *Hac*] Per histriones. *Prædicatio*] Laudatio scenica. *Breuis*) Momentanea, cito interitura. *Pudenda*] Lasciua. *Ipsa th*] Ipsi spectatores. *Scenæ*] Histriones. *Istud*] Quod spernas per histriones probari. occupatio. *Nobis*] Senatoribus. *Delibare*] Decerpere partem eorum, & leuiter degustare. præstruit quæ dicturus sit. *Recusare*] Quod scilicet consulatum & censurā recusaueris. *Quibuscunque*] Senatoribus. *Censendi*] Sententiā dicendi. *De ampliādo gladiatorū n.*] Tranquillus in Iulio Cæsare, cautum, inquit, à senatoribus de numero gladiatorū,

quo ne maiorem cuiquam habere Romę liceret, cùm multiplici vndique familia comparata Cęsar inimicos exterruisset. & Tacitus meminit senatusconsulto permissum ciuitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum. & Petum Thraseam contradixisse, materiámque præbuisse obtrectatoribus arguendæ sententiæ. sed hîc apertè de Domitiano loquitur. *Collegio f.*) Mamurius faber cùm alij in vrbe cessassent artifices effingere ancile, diffiderêntque ac desperarent, vsque adeo eius similitudinem descripsit, vt ne ipse quidem Numa verum dignosceret. inde collegia fabrorum instituta, quorum frequenter mentio fit apud Victorem, eorúmque magistratus apud antiquos in precio fuit, ita vt quidam solo honore contenti fuerint. & in multis vetustis monumentis pręfectos fabrûm vel etiam fabrorum reperies, in quibusdam etiam quatuor præfectos fabr. fuisse cognosces. collegia fabrorum in vrbe testatur Asconius vbi refert collegia S. C. & pluribus legibus sublata, præter pauca atque certa, quæ vtilitas ciuitatis desiderasset, vt Fabrorum lictorúmque. Insuper Liuius meminit à Seruio rege duas centurias primæ classi additas esse fabrorum, quæ sine armis stipendia facerent, datum munus vt machinas in bello ferrent. & caput est apud Vegetium de officio præfecti fabrorum. nam legio habebat fabros lignarios, structores, carpentarios, ferrarios, pictores, reliquosque artifices ad hybernorũ ædificia fabricanda, ad machinas turrésque ligneas, cæteráque quibus vel oppugnantur aduersariorum ciuitates, vel defenduntur propriæ, præparatos, etiam qui arma, vehicula, cęteráque tormentorum genera formabãt. horũ omnium iudex proprius erat præfectus fabrorum. an potius intelligendum de collegiis fabrorum, quę in vrbibus instituebantur ad arcenda ædificiorum incendia.

quasi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, excessuróśque templorum fastigium titulos, nunc menses etiam, nec hos singulos nomini Cæsarum dicabamus. patiebantur illi, & quasi meruissent, lætabantur. At nunc quis nostrum tanquam oblitus eius, de quo refertur,

Quasi p.) Tanquam subacta imperio Romano Germania & Dacia, cùm turpiter cessisset. *Ingentes a.*) Triumphales. recitauimus Domitianum innumeros Ianos arcúsque cum quadrigis & insignibus triumphorum, per regiones vrbis struxisse. Maximum omnium Martialis carmine celebrat iuxta templum Fortunæ reducis: Grande loci meritum testantur & altera dona. Stat sacer edomitis gentibus arcus ouans. Hic gemini currus numerant elephanta frequenter. Sufficit immensis aureus ipse iugis. Hæc est digna tuis Germanice porta triumphis. Hos aditus vrbem Martis habere decet. *Excessuros tit.*) Arcus cum inscriptionibus honorum, tantæ altitudinis vt templorum verticem transcenderent. Vel titulos immensos & supra veritatem, ne scilicet secundum Dionem, si modica decreuissent senatores, existimasset Domitianus sua facta notari. *Menses*) Septembrẽm & Octobrem. Domitianus enim Germanici cognomine assumpto, Septembrem mensem & Octobrem ex appellationibus suis Germanicum Domitianúmque transnominauit: quòd altero natus esset. hinc lib. ix. Martial. asseruit, duraturũ templum gentis Flauiæ dũ Ianus hyemes: Domitianus autumnos: Augustus annis cõmodabit ęstates: Dũ grãde famuli nomen asseret Rheni Germanicarũ magna lux calendarum. *Patiebãtur i.*) Virtute ipsa non tam multi prædiri esse quã videri volunt. hos delectat ambitio, his fictus ad eorũ voluptatẽ sermo cũ adhibetur, orationem illam vanã testimoniũ esse laudũ suarum putant. nemo tamen secundũ Ciceronem apertè adulantem non videt, nisi qui admodũ est excors. *Illi*) Nam præter Domitianũ, Nero Aprilem in Neroneum cõmutauit, & postea Commodus Augustũ in Cõmodũ, Septembrẽ in Herculem, Octobrẽ in Inuictum, Nouẽbrem in Exuperatoriũ, Decẽbrẽ in Amazoniũ.

Qui nostrum con.] Vetus dicendi modus, pro qui senatores conterunt. proprie namque veteres quis & aliquis, & quisquam & quisquis non obseruabant, quo genere, aut quo numero declinarent. inquare Plautus in Cistellaria mulier, inquit, quisquis es medioxima. & Terentius in Adelphis dixit, aperite aliquis astutum ostium. & Paulus de verborum significatione, verbum hoc siquis tam masculos quàm fœminas complectitur. Tacitus XIX. eo suffragio turbidissimus quisque delecti. & statim. optimus quisque adsciti. cuius obseruationis quidam rudes, lectionem peruertunt scribendo apud Secundum consumit.

censendi officium principis honore consumũt? Tuæ moderationis hæc laus, cõstantiæ nostræ: tibi obsequimur quòd in curiam, non ad certamen adulationum, sed ad vsum munúsq; iustitiæ conuenimus: hanc simplicitati tuæ veritatíque gratiam relaturi, vt te quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, desinimus ibi à quo incipi in quo desini sub alio principe non posset. Nam plerosque ex decretis honoribus, & alij non receperunt: nemo antè tantus fuit vt crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non trabibus, aut saxis nomen tuum, sed monumentis æternæ laudis inciditur. Ibit in secula, fuisse principem, cui florenti & incolumi, nunquam nisi modici honores, sæpius nulli decernerentur. Et sanè si vellemus cum priorum temporum necessitate certare, vinceremur. Ingeniosior est enim ad excogitandum

Officium censendi] Dicendi sententiam, de eo quod relatum fuerat. *Principis honore*] In laudibus principis. Pacatus in Panegyrico Theodosij. non enim iam coacta laudatio, & expresse metu voces periculum silentij redimunt, fugerit abfueritque tristis illa facundiæ ancillantis necessitas. cum trucem dominum auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captantem, mendax assentatio titillabat. iam gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur. *Hæc laus*] Est. *Tuæ moderationis*] Quòd non vis extra ordinem laudari. *Nostra cõstantia*] Laus est, qui libertate censendi aperte vtimur. *Tibi obsequimur*] Facimus imperium tuum. *In curiam*] In senatum. *Ad certamen adulationum*] Vt inuicem contendamus quis melius laudet imperatorem. *Simplicitati*] Sinceritati, bonitati, quam exponit dum subiungit. vt credamus te velle, quæ ostendis velle. & nolle, quæ dicis nolle. Domitianum notabiliter taxat, quem memorant historici fuisse summum simulatorem & dissimulatorem: cùm potestatem regiam secundum Agesilaum apud Xenophontem, oporteat non versutia insignem esse, sed probitate. *Inde*] à re quæ proponitur in consultationem. *Alio*] Malo. sub quo opus erat perorare in laudibus eius. *Alij*] Principes. vt Tiberius, qui ex plurimis maximisque honoribus præter paucos & modicos non recepit. & Claudius nimios honores recusauit. Vespasianus tribunitiam potestatem & patris patriæ appellationem nisi sero recepit. hæc sumpta ex Tranquillo. *Nemo*] Imperator. *Ante*] Te præcessit. *Tantus*] Tanti animi & virtutis. *Noluisse d.*] Sed per hunc contemptum sibi famam quæsisse. *Quod*] Simpliciter recipere honores. *Titulis*] Laudibus. *Non trabibus a. s.*] Ædificiis quæ constant lapidum congerie, & lignorum contignatione, circuitio color. *Monumentis æ. l.*) Historiis & carminibus. *Ibit in s.*) Durabit in perpetuum. *Florenti*) Grato victori. *Incolumi*) Viuenti. *Nulli h.*) Quamuis merito. *Certare*) Contendere enixius laudare Traianum quàm Domitianum feceramus.

mus. *Ingeniosior*) Subtilior, acutior, diligentior. *Ad exeg.*) Ad inueniendum noua. Seneca: adulatio non tantùm imitatur amicitiam, sed vincit & præterit.

simulatio veritate, seruitus libertate, metus amore. Simul cum iam pridem nouitas omnis adulatione consumpta sit, non alius erga te nouus honor superest, quàm si aliquando de te tacere audeamus. Age, siquando pietas nostra silentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiáque decernimus nos, tu non recusas, vt appareat, non superbia & fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæsar, quàm si recusares omnes: nam recusare omnes, ambitionis: moderationis est eligere parcissimos. Quo temperamento & nobis & ærario prodes, quo sumptibus eius adhibes modum, qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempublicã merita priuatis dicabantur. Visuntur eadem è materia Cæsaris statuæ qua Brutorum, qua Camillorum. nec discrepat causa. Illi enim reges

Simulatio veritate) Contentio. *Simul.*] Etiam Liuius. 1. belli Punici simul conquisitoribus in ciuitates missis iiij. millia descripta iuuentutis. Cæsar iij. Gallici. simul quod quantùm in se facinus admisissent, intelligebant. non improbo tamen si legatur, sed, mihi scriptura melius procedit. *Nouitas o.*] Omnis honorum inuentio inusitata. *Consumpta*] Ab aliis præoccupata, & prærepta. *De te t.*) Desistere à laudibus tuis. at tyrannus secundum Xenophontem, omnes qui tacent de se male sentire putat. *Silentium r.*) Incipit fari de te. *Qualiáque*] Quamuis minimos honores *Amplissimos*] Quale patris patriæ cognomen & consulatus. *Hoc*] Recipere minores. *Ambitionis e.*] Est officium ambitiosi, & hoc exegit ãbitio. *Quo temp.*] Quia temperatus es, neque finis ingentes arcus, templa, statuas aureas tibi extrui. hæc enim de publica pecunia fiebant. *Nobis*] Dum non reples ærarium ex bonis innocentium. *Aerario*] Dum sumptibus eius modum adhibes. *Effigies*) Statuæ. te effigiantes, & reddentes. *Priuatis*] Post exactos reges sine imperio, cum resp. vigeret. non enim omnino intelligit illos non habuisse imperium, sed subiectos legibus & reip. hic ergo priuatum opponit principi, qui nullis legibus subiacet. *Eadem è materia*] Ænea. *Brutorum*] Duorum: præsertim L. Bruti qui Tarquinios expulit, et M. Bruti Cæsaris interfectoris. L. Bruti statuę meminit Plinius libro xxiij. & Plutarchus in Vita M. Bruti, Illum, inquit, prisci Romanorum in Capitolio ex ære finxerunt medium inter reges ensem strictum exerentem. quòd is constantissimè Tarquinios euertisset. ille veluti quædam fulminei ensis acies durum & inexorabile ingenium nactus, adeo animi intemperantis aduersus tyrannos fuit, vt tamquam insano impetu vectus, vsque in liberorum suorum cædem sęuierit. ibi etiam leges subscriptum fuisse illius statuę, paulo antequàm Cæsar interficeretur, vtinam Brute nunc viueres, & nunc Brutus esses. M. verò Bruti statuam extitisse Mediolani, ibidem Plutachus, & Tranquillus de claris oratoribus, testantur. *Camillorum*] M. Furium Camillum imprimis respexit, qui vrbem captam à Gallis seruauit, & seruatam in bello patriam, iterum in pace haud dubiè protexit, prohibens migrare Veios. notior historia, quàm vt à nobis latius dicatur. recitat Plinius lib. vigesimoquarto. Camilli statuam in Rostris sine tunica. *Nec discrepat causa*] Eadem causa positæ sunt tibi statuæ, qua Brutis & Camillis. *Illi*] Bruti & Camilli. *Reges*] Nam L. Brutus Tarquinios

eiecit. D. Brutus Cæsarem, qui regnum affectabat, occidit.

hostémque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipsum, quæq; alia captiuitas gignit, arcet ac submouet: sedémque obtinet principis, ne sit domino locus. ac mihi intuenti in sapientiam tuam, minus mirum videtur, quòd mortales istos, caducósque titulos, aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi vera principis, vbi sempiterna sit gloria, vbi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim & statuas, aras etiam, templáque demolitur, & obscurat obliuio: negligit, carpítque posteritas. cõtrà contẽptor ambitionis & infinitæ potestatis domitor, ac frenator animus, ipsa vetustate florescit, nec ab vllis magis laudatur quàm quibus minimè necesse est. Non ergo perpetua principi fama: quæ

Hostemque victorem) Gallum. nam Camillum designat. *Hic*) Traianus. *Regnum*) Impropriè pro tyrannide. nam regnum propriè est quando optimus regnat æquo iure, & arcet ac submouet alia mala, quæ captiuitas gignit. regnum igitur Tarquinios respicit, & captiuitas Gallos. vt illud Domitianum, hoc milites in Neruam insurgentes. *Sedem*) Vicem. *Domino*) Tyranno contraria sunt princeps & dominus. *Istos*] Scenicos, & marmoreos. *Depreceris*, Refutes, amoliaris, auertas prece adhibita, vel quo alio modo. Ouidius. Sæpe precor mortẽ, mortem quoque deprecor idem. Virgilius, merui nec deprecor. M. Tullius de republica, non modo in inuidia pari non errant, sed etiam Clodij inuidiam, Gracchi charitas deprecabatur. Idem pro Aulo Licinio. non ne concedas interdum, vt excusatione summæ stultitiæ, summæ probitatis odium deprecetur. item ad populum pro reditu suo. me nudum Cn. Pisonis virtus, & fratris mei lachrymæ sordésque lugubres à vobis deprecatæ sunt. Iustinus. contrà Phocensium legati adhibitis Lacedæmoniis & Athenensibus bellum deprecabantur. aliquando purgare & excusare, sicut apud Græcos παραιτῦμαι significat, vt Marcus Tullius in Verrem. quid faciet Hortensius? auaritiæ ne crimina frugalitatis laude deprecabitur? interdum imprecari. Catullus: Lesbia mi dicit semper male, nec tacet vnquam De me. dispeream me nisi Lesbia amat. Cui ego quasi eadem totidem mox deprecor illi Assidue. verùm dispeream nisi amo. nonnumquam valde precor. tunc enim (de) præpositio ad augendum & cumulandum valet. Cicero pro Sylla. quàm multorum hic vitam à Sylla deprecatus est. Cæsar secundo belli Gallici. dixerunt nonnum petere, & deprecari. lege quædam super hoc verbo apud Gellium libro sexto. *Temperes*] Modicos recipias. *Honores*] virtutis dignitates. *Nihil flammis*] Sic credidit Ouidius futurum operi suo ingeniosissimo, in fine Metamorphosis. Iámque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes, Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas. *Successoribus*] Maiorum enim virtutes non traduntur per successionem, vt cætera, sed eius manent, cuius sunt. effinge ergo, Caninio scripsit, aliquid, & excude quod sit perpetuò tuum. nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur, hoc nunquam tuum desinet esse si semel cœperit. quare non immeritò Iuuenalis gladium distrinxit in eos, qui tantùm maiorum imaginibus nituntur. *Statuas*) Xenophon autor, Agesilaum vetuisse statuas sibi poni, cùm hoc quidem honoris causa facerent. sed animi dotes nunquam elaborare destitisse. putabat enim statuariorum illud, hoc suum esse opus: *Demolitur*) Diruit. nam mors etiam saxis nominibúsque venit. *Obscurat*) Abra-

dit, situ obducit, titulis priuat. *Carpit*) Taxat tanquam superba. *Contra c.*] Sententia color. sed tamen illa habetur oratio vitiosa cuius dictiones ab eadem syllaba incipiunt. vt hìc contra contemptor. *Florescit*) Magis illustratur. *Quibus minus n. est*) A posteris, qui nullo beneficio erunt affecti. Pacatus in panegyrico Theodosij. neminem magis laudare imperatorem decet, quàm quem minus necesse est. *Perpetua fama*] Mala. s. nam & pessimorum fama interdum durat, sed in eorum contemptum & ludibrium. Neroni fuit æternitatis cupido, sed inconsulta, si Tranquillo credimus.

inuitum manet: sed bona concupiscenda est. ea porrò non imaginibus, & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leuiora hæc, formã principis figurámque, non aurum melius, vel argentum, quàm fauor hominũ exprimat, teneátque: quod quidem prolixè tibi cumulatéque contingit, cuius latissima facies, & amabilis vultus in omniũ ciuium ore, oculis, animo sedet. Adnotasse vos credo patres conscripti, iã dudũ me non eligere quæ referam. propositum est enim mihi principẽ laudare, non principis facta. nam laudabilia multa etiã mali faciunt, ipse laudari nisi optimus non potest. Quare nõ alia maior imperator Auguste gloria tua, quã quòd agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in principatu tuo, quod cuiusque prædicatio vel transilire, vel præteruehi debeat? quod momentum, quod immò temporis punctum

Inuitum manet) Velit nolit, duratura est. pessimi enim æquè vt optimi nominantur hi vt nobis rectè viuendi sint exemplo, at illi vt per illos quæ fugienda sunt, discamus. *Ea*] Bona *Prorogatur*] Diffunditur ad posteros *Leuiora hæc*) Minoris facienda, quia sunt fortunæ bona. *Figuram*) Similitudinem, imaginem, oris lineamenta. *Aurum*) Aureæ statuæ. *Fauor*] Amor. *Exprimat*] Effingat. Nazarius: hic vultus vniuersorum pectoribus infixus est, nec commendatione ceræ aut pigmentorum succis renitet, sed desiderio efflorescit animorum. *Cumulate*) Largè & abundè. *Latissima facies*) Decorem vultus cum grauitate in Traiano commendat Dion. *Amabilis*] Idem autor amabilem cunctis fuisse. *Iamdudum*] A principio orationis. dicitur etiam iamdudum de multis diebus contra opinionem Laurentij Vallensis. Apuleius libro quinto sui asini: iamdudum, quòd sciam, fidei atque parciloquio meo perpendisti documenta. sed apertius xi. nec fuit nox vna, vel quies aliqua visu deæ monitúque ieiuna, sed crebris imperiis sacris suis me iamdudum destinatum, nunc saltem censebat initiari. Terentius in Eunucho. Iamdudum te amat, iamdudum illi facile fit quod doleat. Virgilius in Georgicis: & iamdudum incumbere aratris. *Eligere*] Electa gestorum dicere. *Principem*] Qualia debeat facere princeps, quæ si fecerit aliquis, meritò laudandus erit. nam Traiani gesta principem superant. *Principis*] Traiani, qui supra principem est. *Mali*) Vnus nobis Tranquillus hic satisfaciet, qui duodecim Cæsarum vitas complexus, nullum describit sine aliquo laudabili facto præfuisse rebus. *Ipse*] Princeps quisquis fuerit. *Laudari*] Vera affici laude. *Optimus*] Omnibus virtutibus præditus. cognomento enim optimi plurimum Traianus lætatus. *Nihil velandum*] Nullum tuum factum dissimulandum, sed omnia tua dicenda, cùm omnia sint admiranda. *Prædicatio*] Laus. *Transilire*] Omittere, dissimulare. *Momentum*] Breue spacium. Valerius Max. eo ipso quo vita & mors distinguitur momento. Plinius

senior libro ij. Mercuri stationes breuiori momento, quàm vt deprehendi possit. Tranquillus in Vespasiano, ea momenta domestici ad aliquid petendum magnopere captabant. & momentariam vitã.i.breuissimam, pariter momentariũ maritum, momentariam salutem, momẽtarium venenum. i.subitum & præsentaneum dixit. Apuleius. sic Papinianus de alimentis momentariam curam, pro breui & præsenti.

aut beneficio sterile aut vacuum laude? num omnia eiusmodi, vt is optimè te laudasse videatur, qui narrauerit fidelissimè? Quò fit, vt propè in immensũ diffundatur oratio mea, & nec dũ de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc restãt: vt illud quòd secundũ consulatum recepisti, quia princeps, & pater deferebat. At postquã ad te imperij summã, & cùm omniũ rerũ, tũ etiã tui potestatem dij transtulerint, tertium consulatũ recusasti, cùm agere tã bonum consulem posses. Magnum est differre honorem, gloriam maius. Gestum consulatum mirer, an non receptum? gestus nõ in hoc vrbis ocio, & intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gẽtes, vt illi solebãt, quibus erat moris paludamento mutare prætextam,

Aut beneficio sterile) Ad imitationem Titi, qui quondam recordatus super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam, meritóq; laudandam vocẽ edidit, Amici hodie diẽ perdidi. *Eiusmodi*) Beneficio, vel laude plena. *Narrauerit*) Res tuas gestas sine artificio dixerit. *Fidelissimè*) Sincerè, sine adulatione & amplificatione. *Quò*) Cùm res tuæ sint amplissimæ. *De biennio*] De gestis à Traiano per biennium. *Restant*] Dicẽda. Princeps & pater Nerua obtulit secundum consulatum Traiano, dum esset cum imperio aduersus Germanos. nam priorem receperat sub Domitiano. huius secundi consulatus Traiani meminit Tacitus in libello de moribus Germanorum, & quidã Græcorum, illi in priore collegã Acilium Glabrionem assignantes. *At postquam dij transtulerunt summam imperij ad te, & potestatem omnium rerũ, tum etiam tui*) vt de te liberè posses cõstituere quicquid velles. nõ enim subiacet legib' princeps. *Agere tam bonum consulẽ*] Tam benè exercere consulatũ. *Gloriam*) Veram famam gloria secundũ Senecam vmbra virtutis est. & quẽadmodũ vmbra aliquãdo antecedit, aliquãdo sequitur vel à tergo est, ita gloria aliquando ante nos est, visendámq; se præbet, aliquãdo in aduerso est. maiórq; quo serior, vbi inuidia secesserit. quãdiu Catonem Roma ignorauit, respuit, nec intellexit, nisi cùm perdidit. dicam quid intersit inter claritatem & gloriam. gloria multorum iudiciis cõstat claritas bonorum at Cicero sic illam describit. gloria est frequens de aliquo fama cum laude. *Mirer*) Dubitatio vtrum de duobus eligat. *Gestus*] Est à te secundus consulatus. *Non in hoc ocio Vrbis*) Non in vrbe Roma vbi quies à bello, quæ tunc erat tanquam sinus & portus quietis. *Barbaras*) Germanas. *Illi*] Veteres consules. *Mutare prætextam paludamento*] Pro prętexta veste consulari induere paludamentum, vestem imperatorum euntium in expeditionem. Liuius libro primo belli Punici refert Flaminium consulẽ ad prouinciam iuisse paludatum antequam cõsulatum iniret: sumpturum prætextam in diuersorio hospitali, quàm apud penates suos. inuenies apud Tranquillum Cæsarem in oppugnatione pontis Alexandrini natando paludamentum mordicus traxisse, ne spolio potiretur hostis. & M. Antonius, eodem scribente, recitat Augustũ proprætorem in primo bello Mutinensi fugisse, ac sine paludamento, equóque, post biduum demum apparuisse. & Vitellius paludatus, ferróque succinctus ad classicum quoque vrbem introiit.

vnde Iuuenalis duces paludatos appellauit. Plinius lib. xxij. etiam colorem indicauit, referens coccum imperatoris dicatum fuisse paludamentis. Insuper Maximus refert imperatoribus in prælium exeuntibus, dari solere album aut purpureum paludamentum. & Claudianus togæ paludamentum opposuit, alterum pro pace, alterum pro bello vsurpans, in laudibus Honorij: ducibus circumstipata togatis Iura paludatæ iam curia militat aulæ & alius historicus paludamentum Curiatij dixit. cùm tantùm miles, non autem imperator is foret. quia secundum Festum omnia militaria ornamenta paludamenta vocarunt antiqui, & paludatos armatos.

ignotásque terras victoria sequi. Pulchrũ imperio, gloriosum tibi, cùm te socij, atque amici sua in patria, suis in sedibus, adierunt. Decora facies consulis, multa post secula tribunal viridi cespite extructum, nec fascium tantùm, sed pilorũ signorúmque honore circundatum. augebant maiestatem præsidentis diuersi postulantiũ habitus, ac dissonæ voces, raráque sine interprete oratio. Magnificũ est, ciuibus iura: quid hostibus reddere? speciosum certam fori pacẽ: quid immanes campos sella curruli, victorísque vestigio premere? imminere minacibus ripis tutũ quietúmque. quid spernere barbaros fremitus? hostilémque terrorem non armorum magis quàm togarũ ostentatione cõpescere? Itaque non te apud imagines, sed ipsum præsentẽ, audientẽque consalutabant imperatorẽ: noménque quod alij domitis hostibus, tu

Ignotásque terras) Quamuis enim Italiæ contigua sit Germania, tamen diu incognita fuit, neque ad id temporis ab vllo Romanorum deuicta: nuper, autore Tacito, cognitis quibusdam gẽtibus, quos bellum aperuerat. nam feritas animorum, & cœli asperitas non facilè quenquam ad se admittit. *Sua in patria*) Vbi consul exercitui præeras. *Adierunt*) Vt ius redderes. *Secula*) Tempora. *Tribunal*) Sedes consulis ius dicentis. *Cespite*) Herbida terra. est autem cespes terra in modum lateris cæsa cum herba, siue frutex recisus, vel truncatus, autore Festo. *Fascium*) Lictorum. *Pilorum*) Missilia quibus vtebatur pedestris exercitus pila vocabantur, ferro subtili trigono præfixa, nouem vnciarum siue pedali, quæ in scuto fixa non possint abscindi, & loricam scienter ac fortiter directa facilè perrumpunt hoc lib. j. Vegetius. at secundo, inquit, missile maius ferro triangulo vnciarum nouem, hastilepedum quinque & semis, quod pilum vocabant, nunc spiculum dicitur: ad cuius ictum exercebantur præcipuè milites, quod arte & virtute directum & scutatos pedites & loricatos equites sæpe transuerberat. Mendam addubito esse in superioribus, si vtranque scripturam pensitaueris: nam & Modestus dicit missile maius ferro triangulo vnciarum nouem hastili, pedum quinque semis, quod pilum vocabant, & cætera pariter. Liuius ix. ab vrbe pilum memorat haud paulo quàm hasta vehementius ictu erat & pila muralia tormentis excussa, quod docet Curtius vij. *Diuersi habitus*) Diuersæ gentes habitu distinctæ. cùm sit habitus corporis qualitas non natura sed industria comparata, maximè pertinens ad gestum siue tristem, siue hilarem. *Dissonæ*) Varietate linguarum. *Postulantium*) Ius. *Sine interp.*) Per se clara & intellecta. *Quid ho.*) Perinde ac si diceret magnificentius est. *Certam fori pacem*) Reddere ius in foro vbi est certa pax. *Immanes*) Infessos à feris & barbaris nationibus. contrarium exornatio. *Sella curruli*) In curruli sella maiores magistratus ius dicturi sedebant, vt consul, vt prætor. *Victoris*) Vbi tu viceras hostes. *Ripis*) Danubij. *Minacibus*) Infestis vltro

ædificare gaudes, tale quid in Domitianum vsurparet. non religiosus tu quidem, aut honoris cupidus, morbo afficeris; ædificare gaudes.

porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, vt non consummata, sed tantùm commutata videantur: hinc immensum latus circi templorum pulchritudinem prouocat. digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda, quàm quæ ex illa spectabuntur. visenda autem, cùm cætera specie, tum quod æquatus plebis ac principis locus. Siquidem per omne spacium vna facies, omnia continua & paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris suggestus, quàm propria quæ spectet. Licebit ergo ciuibus tuis

Porticus) Nunquam memini legisse Traianum porticus extruxisse, sed portus, testimonio Dionis & ipsius Secundi. nisi volumus intelligere porticus extructas circa forû Traiani: de quo Cassiodorus: verùm cùm ad forû Traiani venisset, singularem sub omni cœlo structuram, vt opinantur æternam, mœnium ascensione admirabilem, hærebat attonitus per Giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos. omni itaque spe homini quicquam conandi deposita, Traiani equum solum in medio atrii locatum, qui ipsum principem vehit, se imitari velle & posse dicebat. *Delubra*) Templa. nam Iani templum in melius & maius erexit, de quo Martialis x. Annorum nitidíque sator pulcherrime mundi. Publica quem primum vota precésque canunt. Peruius exiguos habitabas ante penates, Plurima qua medium Roma terebat iter. Nunc tua Cæsareis cinguntur limina donis: Et fora tot numeras Iane quot ora geris. At tu sancte pater tanto pro munere gratus, Ferrea perpetua claustra tuere sera. *Occulta celeritate*. Derepente, ex improuiso. *Consummata*) Perfecta ab ipsis fundamentis. *Commutata*) Reparata, refecta: quod celerius fit. *Immensum latus Circi*) Ex lapide Naumachiæ, quam Domitianus fabricauerat, per Traianum maximus circus adustis vtrinque lateribus extructus est. Dion inquit, Circum collapsum ampliorem, atque etiam elegantiorem Traianus restituit. quod ideo se fecisse inscripsit, vt populum Romanum capere posset. quod testatur vetus elogium in lapide, quo & liberalitas ipsius principis, & locorum adiectio & ampliatio celebratur. tres in vrbe Circi fuere, vnus ad templum Floræ sexta vrbis regione: alius nona qui dictus est Flaminius: tertius vndecima cognomento Maximus, qui capiebat loca ccclxxxv. millia, xii. portas. nam & Ausonius monstrat à singulis lateribus sex portas habuisse, præter ostium, quod patebat ad medium stadium. Ostia quot pro parte aperit stridentia Circus, Excepto medium quod patet ad stadium. Circum ergo Maximum nunc Secundus intelligit. *Latus*) Protenditur enim in longitudinem, & hinc inde parietibus munitur. in quibus extructa ad spectandum loca. *Prouocat*) Imitatur. *Populo*) Romano. *Victore gentium*) Et hercle si omnes historias discutiamus, nullam gentem inueniemus, quæ tot victoriis claruerit, ac fines imperii tam latè protulerit, támque diu tenuerit. *Visenda*) Admiranda, contemplanda. *Quæ*] Spectacula, ludi præsertim Circenses. neque tamen me fugit alia ludorum genera testimonio Tranquilli exhiberi solita in Circo. *Ex illa*) Sede & loco. *Visenda*) Epanalepsis. *Specie*] Facie, forma. *Aequatus*) Par est. *Omne spacium*) Cuneorum longitudinem. *Vna facies*) Eadem apparentia, cùm antequam exureretur distincta essent loca. nam per quingentos & quinquaginta octo annos senatus populo mixtus spectaculo ludorum interfuit. sed hunc morem Attilius Seranus & Lucius Scribonius ædiles, ludos matri deûm facientes, posterioris Africani sententiam secuti, discretis senatus

natus populúsque locis soluerunt. eáque res auertit vulgi animum, & fauorem Scipionis magnoperè quassauit. *Continuus*) Coniuncta & similia. *Magis promus*] Decentior, augustior. *Suggestus*) Pulpitum, sedes excelsior. *Propria*) Sui & non alterius. nam spectacula erant communia.

invicem contueri. dabitur non cubiculum principis, sed ipsum principem cernere in publico, in populo sedentem: populo, cui locorum quinque millia adiecisti. auxeras enim numerum eius congiarij facilitate, maiorémque in posterum suscipi liberalitatis tuæ fide iusseras. horum vnum si præstitisset alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter deos sedes auro staret aut ebore, augustioribúsque aris, & grandioribus victimis

Inuicem] Mutua vice te inspicere, sicut tu illos. contrà Nero primùm accubans paruis foraminibus, deinde toto podio adaperto, spectauit. Augustum recitat Tranquillus Circenses ex amicorum ferè libertorúmque cœnaculis spectasse, interdum è puluinari. vnde sequitur cubiculum, quod imprimis referri potest ad Neronem, quem accubantem, id est, in lecto iacentem, spectasse diximus. *In populo*) Inter populum Romanum pari sede. *Populo*) Repetitio. *Locorum*) Sedilium. *Adiecisti*) Addidisti ad veterem circi numerum. *Eius populi*) Paulo enim minus, suprà testatus est, quinque millia ingenuorum de publico alendos suscepisse. *Congiarij facilitate*) Liberalitate in præbendis alimentis. *Maiorem*) Numerum filiorum. *Iusseras*) Incitaueras, hortatus fueras. *Suscepi*) Tolli, generari à parentibus. *Fide*) Sub spe, quibus scilicet daturus esses alimenta. *Vnum*) Munus. *Horum tot*) Quæ tu præstitisti. *Alius*) Imperator. Augustum videtur intelligere, qui caput radiata corona vt oculis instar solis etiam venerationem sibi adsisceret, illustrauit, sed, ne inuidiam faceret, non nominauit. *Radiatum*) Radiis distinctum. argentea enim imperatorum numismata radiis distincta vidimus. quomodo nunc beatos, nondum tamen consecratos pingunt. nouimus Caium diuinam maiestatem sibi asseruisse, dato negocio, vt simulachra numinum religione & arte præclara, inter quæ Olympiaci Iouis apportarentur egregia, quibus capite dempto, suum imponeretur: & consistentem sæpius inter fratres deos medium. adorandum se adeuntibus exhibuisse & quendam eum Latialem Iouem consalutauisse. templum etiam numini suo proprium, & sacerdotes, & excogitatissimas hostias instituisse. in templo simulachrum aureum iconicum stetisse. ista tamen potius ad Domitianum referenda, sicut indicant consequentia. nam ei sacrificatum largo cruore Martialis meminit, & quidam scripsere se deum scripto & sermone appellari voluisse, post trucidatos duce Flacco Nasamones: pro quibus adeo elatum, vt in senatu iactauerit, quod illos ab humanis sustulisset, itaque dignum se deum dici. *Media inter deos s.*] In medio deorum: Domitianus enim, autore Tranquillo, statuas sibi in Capitolio, non nisi aureas & argenteas poni permisit, ac pōderis certi. *Augustioribus*] Nobilioribus, & cum maiori maiestate. *Grandioribus*] Bobus albis, cum auratis cornibus. nam hæ dicebantur maiores hostię & deorum honori immolabantur: de quibus Athenæus libro nono, nisi menda est in ordine librorum, ibi inquam, vbi deorum pompas enarrat. ibant tauri duo millia eiusdem coloris, auratis cornibus & frontibus coronati. præter enim aurata cornua maiores etiam hostiæ videntur appellatæ, quoniam ex tauris fiebant, & præsertim apud Clitumnum nutritis, quos eximios quidam vocatos putant. alii vt Plinius, opimas victimas, & lautissimam deorum placationem, de quibus plura lib. viii. ca. xlv. id quod etiam Tertullianus confirmat, ante fores collocari.

nam priorum imagines & statuæ intra templa & deos ipsos collocabantur: Traiani verò pro templorum foribus, aut domorum. Plinius lib xxxv. aliæ in foribus & circa limina animorum ingentiũ imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refigere licebat. Plin. li. xxxiii. deorum honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm vt auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur: eas Liuius ab vrbe condita, opimas appellat. P. inquit, Decium consul centum bobus, eximióque vno albo opimo auratis cornibus donauit, quem P. Marti immolauit. M. Tullius pro lege agraria. erant inquit hostiæ maiores in foro Constantiæ, quæ ab his prætoribus ad prætorem & tibicinem immolabantur hostiarũ duo genera prodidit Macrobius lib. iii. Sat. vbi plura quàm huc transferre deceat, explicátur. inter hostiam & victimam hoc differre Seruius existimat, quòd hostiæ fiant ab iis, qui in hostẽ pergunt: victimæ, quæ post victoriã fiũt. sed hæc licenter cõfundi, idẽ est autor. ferunt Caiũ instituisse, vt sibi immolarent phœnicopteros, pauones, tetraones, numidicas, meleagrides, phasianos.

inuocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro tẽplis, postibúsque prætexi. Sic fit, vt dei summũ inter homines fastigium seruent, cum deorum ipse non adeptus. itaque tuã statuã in vestibulo Iouis optimi maximi vnam alterámve & hãc aream cernimus. at paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totáque area, hinc auro, hinc argento relucebat, seu potius polluebatur, cùm incesti principis statuis permixta deorum simulachra sorderent. Ergo ista quidem areæ, & paucæ manent, manebúntque quandiu templum ipsum. illæ autem aureæ & innumerabiles strage & ruina publico gaudio

Inuocaretur] Propiciaretur. *Excubare pro t.*] Statuas tuas poni ante fores templorum. *Prætexi*] Præponi, præstrui. *Sic fit*] Tu causa es, vt dii verè pro numinibus colãtur ab hominibus. *Non ad.*) Videlicet sis summum deorum fastigium, id est, cùm vnus non coleris pro deo. nam cùm imperatores volebant in vita coli pro diis, faciebant vt se nõ solum, verùm & deos homines negligerent. *In vestibulo a. f.*] Si quis quærit quid sit vestibulum, requirat li. ii. quæ à nobis recitantur. *Ioui*] Capitolini. *Vnam alt.*] Duas. *Hãc v.*] Secundam scilicet statuã. nam fuit Traianus eiusmodi honorum parcissimus, quod ipse testatur in rescriptis ad Secundũ *Paulo antè*) Viuo Domitiano. *Aditus*] Fores. *Gradus*] Scalarum. nam Capitolium centum gradibus ascendebatur, referente Tacito lib. xix. quod Domitianus refecerat Vitelliano bello incensum sub titulo suo tantum, ac sine vlla pristini autoris memoria, nouam insuper ædem excitauit in Capitolio Custodi Ioui. *Area*] Templi Iouis Capitolini. Plutarchus in Publicola Domitianum notans, vt nuda, inquit, Syllæ in Capitolio extruẽdo, ita aurea tibi omnia esse cupis. *Seu potius*] Correctio. *Polluebatur*) Prophanabatur, deturpabatur. *Incesti p.*] Domitiani, qui fratris Titi filiam Iuliam alii collocatam, corrupit. mox patre ac viro orbatam, ardentissimè palámque dilexit, vt etiam causa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere. vnde exiit illa indignatio satyrica, Cum tot abortiuis fœcundam Iulia vuluam Solueret, & patruo similes effunderet offas. *Simulachra*] Deorum effigies. in quem sensum sæpe offendes apud Tranquillum. *Sorderent*) Inquinarentur. *Illæ areæ*] Tuæ ex ære. *Templum t.*] Capitolini Iouis manebit. sic Horatius auguratur sua carmina victura, quamdiu imperium Romanum. sed hic vt minora suis scriptis tempora attribuit, sic Martialis æterna templo Flauiæ gentis, sed diuersa ratione. *Illæ autem a.*] Eusebius in Chronicis. Domitia-

nus nullam sibi nisi auream & argenteam statuam poni in Capitolio passus est. & Dion. cùm agmen, inquit, in Dacos duxisset, nihil tamen memorabile gerens, in vrbem scripsit, tanquam vicisset. quare tot honores illi decreti, vt vniuersus orbis Romanæ ditionis statuis illius repleretur. inde Secundus iure innumerabiles appellauit. quas post necem odio in eum ciues, omnes conflarunt, vnde Eusebius ait: clypei & imagines Domitiani vbique per vrbem in terram sunt deiectæ, & à populo per ignominiam publicè sunt cōculcatæ. ex quibus, secundum Dionem in Nerua, vis ingens pecuniæ comparata fuit. Tranquillus præterea, senatus morte eius adeo lætatus est, vt repleta certatim curia non temperarit, quin mortuum cōtumeliosissimo, atque acerbissimo acclamationum genere laceraret: scalas inferri, clypeósque & imagines eius coram detrahi, & ibidem solo affligi iuberet: nouissimè eradēdos vbique titulos, abolendámque omnem memoriam decerneret.

litauerunt. Iuuabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sæuire securibus, vt si singulos ictus sanguis dolórque sequeretur. Nemo tam temperans gaudij seraque lætitiæ, quin instar vltionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendásque imagines abiectas excoctásque flammis: vt ex illo terrore, & minis in vsum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reuerentia Cæsar, non apud genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Iouis optimi maximi pateris. Illi debere nos quicquid debeamus, illius quod bene facias muneris esse, qui te dedit. Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter magna sui parte, velut intercepti diuertere via cogebantur, cum sæuissimi domini atrocissima effigies, tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat. Omnia P.C. quæ de aliis principibus à me, aut dicuntur, aut dicta sunt,

Litauerunt) Satisfecerunt. nam non omnis qui sacrificat, litat. cùm sacrificare sit veniam petere. litare verò propiciare, & votum impetrare. Plautus in Pœnulo, si herclè istud vnquam factum est, tum me Iupiter faciat, vt semper sacrificem, neque vnquam litem. & Macrobius super illud Virgilii, animáque litandum Argolica: litare dicit, est sacrificio facto placare numen: legimúsque quod litare sola non potest oratio, nisi is, qui deos precatur, etiam aras manibus apprehendat. deductum litare à precibus, quas Græci λιτὰς vocant. conuenienter igitur dictum strage & internecione statuarum pessimi principis litatum gaudio publico. quòd scilicet illarum sacrificio sit impetratum à diis publicum gaudium. *Illidere*) Concutere. *Instare ferro*] Ferire. rem ipsam tractat per amplificationem, & per descriptionē ante oculos ponit. *Visi*) Tanquam si ex singulis ictibus dolorem sentirent statuæ, & sāguis manaret. *Instar*) Loco. *Artus*] Statuarum. sunt autē artus corporis partes inter iuncturas connexæ. dicti artus, quòd inter se arctentur, siue ἀπὸ τοῦ ἄρθρου autore Festo. *Membra*] Septem illa præsertim, quæ in aperto sunt, intelligit, caput, pectus, brachia, tibias, & pudendum. nam quæ Macrobius libro i. de somnio Scipionis numerat, intra hominē sunt: superioribus adiūgi possunt aures, manus, pedes. *Truces*] Respexit Domitiani vultum, de quo iā dixerat superbia in frōte, ira in oculis. *Excoctásque flammis*] Liquefactas igni, & transformatas in aliū vsum. cui rei videtur Iuuenalis simile illud Sat. x. descendūt statuæ, restémque sequūtur. Ipsas deinde rotas bigarum impacta secu-

ris Cædit, & immeritis franguntur crura caballis. Iam strident ignes, iam follibus atque caminis Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens Seianus. deinde ex facie toto orbe secunda Fiunt vrceoli, pelues, sartago, patellæ. *Ex illo t.*)E metuendo & sæuo tyranno. *Mutarentur*] Imagines. *In vsum h.*] In vasa & instrumenta ad vsum & voluptatem humanam. *Genium*] Statuam, deum, in cuius tutela viuis postquam genitus es. *Bonitati tuæ*) Pro virtutibus tuis. *Illi*] Ioui pateris nos debere, quicquid tibi debemus. & sanè omne bonũ per quæcũq; nostrũ fit ad deũ referendũ est. *Qui te d.*)Nobis imperatorẽ. nã in sinu Iouis præfatus est Traianum factũ principẽ. *Per capitol. t.*] Per viam quæ ducit ad Capitoliũ. *Intercepit*] Ablati. per diuerticula enim ducebãtur ad collem Tarpeiũ, cũ recta via nõ posset simul omnes capere. *Domini*] Domitiani. *Tanto c.*) Quod etiã testatur Mart. Antè colebatis votis & sanguine largo Maiorẽ Alcidem. nunc minor iste colit: Hunc magnas rogat alter opes, rogat alter honores: Illi securus vota minora facit.

eò pertinent, vt ostendam quàm longa consuetudine corruptos, deprauatósque mores principatus parens noster reformet, & corrigat. alioqui nihil non parum gratè sine comparatione laudatur. Præterea hoc primum erga optimum imperatorem piorum ciuium officium est, insequi dissimiles. neque enim satis amarint bonos principes, qui malos satis non oderint. Adijce quod imperatoris nostri non aliud amplius, ac diffusius meritum est, quàm quòd insectari malos principes tutum est. An excidit dolori nostro modo vindicatus Nero? permitteret credo famam, vitámque eius carpi, qui mortem vlciscebatur? nec vt in se dicta interpretaretur, quæ de simillimo dicerentur? Quare ego te Cæsar muneribus omnibus tuis, omnibus comparo, multis antepono: quod licet nobis, & in præteritũ de malis imperatoribus quotidie vindicari, & futuros sub exẽplo præmonere. nullũ locum, nullũ esse tẽpus, quo funestorum principum manes, à posterorũ execrationibus conquiescant. Quo constantius, P.C. & dolores nostros, & gaudia proferamus, ingemiscamus illis, quæ patiebamur. Simul vtrunque faciendum est sub bono principe.

Eò pertinent] Ad id tendunt, & spectãt. *Parẽs n.*] Traianus. *Alioquin*) Insuper. *Nihil non*] Etiam. *Parum g.*] Ineleganter, incultè, cùm paruo decore, præter artẽ, cùm Aphthonius præcipiat ex comparatione laudandum, colligendo maius esse quod laudatur, quàm quod trahitur in comparationem. *Laudatur*) Traianus. *Piorum*] Bonorum. *Dissimiles*) Malos. *Neque e.*]Contentio. *Satis*] Traductio. *Tutum est*] Hinc trahitur & coniectura Iuuenalem satyram suam, & scribere & publicare ausum sub Traiano, libertate seculi permittente. *Nero*) Domitianus sanguinarius qualis Nero. vnde caluum Neronem Iuuenalis appellauit. Cùm iam semianimem laceraret Flauius orbem Vltimus, & caluo seruiret Roma Neroni. placet tamen magis vt simpliciter intelligatur. *Modò vindicatus Nero*] Quia paulo antè quàm moreretur Domitianus, supplicium sumpsit de Epaphrodito, in vindictam Neronis, tradente Dione, Domitianum Neronis Epaphroditum prius expulisse, deinde iugulasse, quòd Neronem in nece iuuisset, vt ex huius supplicio suos libertos deterreret, ne quid tale vnquam in se auderent. *Permitteret*) Libertatem daret Domitianus.

perinde ac si diceret minimè. nam hoc agit interrogatio. *Eius*] Neronis. quantò diligentius intueor, eò illorum indulgentiam admiror, qui asseruerunt Iuuenalem ausum scribere satyram viuo Domitiano, cùm hic locus Secundi apertè repugnet. *Mortem*) Neronis. argumentum à minori ad maius. *Vt in se dicta*] Tanquam quæ de Nerone dicerentur, de Domitiano intelligerétur. nam si Heluidium filium occidit, quod quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium suum cum vxore Domitia tractasset, quantò magis vlcisceretur, qui sæuitiam Neronis, & imperatoris, & sibi simillimi damnaret. *Muneribus t.a.*) Cōparo te omnibus, id est tu solus æquasti, si tua omnia beneficia computantur, omnium imperatorum munera, multorū verò superasti. *Muneribus*] Munus tripliciter sumitur secundū iurisconsultos aut pro dono, aut pro onere, à quo immunitas, vocatio ab oneribus, tertio pro officio. vnde municipes deducti ab officiis capiendis cum pop. Rom. *Omnibus*) Imperatoribus. *In præteritum*) Quia iam fuerunt. *Manes*) Animæ. *Execrationibus*) Imprecationibus. omnis enim execratio tristis autore Plutarcho est, & maximam vim habet. scriptum est apud Appianum, Anteium tribunum cùm non posset obsistere Crasso, profecturo ad bellum Parthicum, sudem igne torrentem anteposuisse ianuæ obuio Crasso, & delibatis auidè sacris, execrationes diras & horrendas extulisse, sæua quædam numina & immania inuocasse, atque in eum imprecatum. has quidem execrationes Romani condi solitas, & antiquas profitentur: talem quoque habere potestatem, vt nemini fas sit, qui in eas inciderit, effugere. pessimè tamen operari his vtentem, si non à conuenientibus & à multis excitentur: meminit Plutarchus in Aristide alterius generis execrationis, quæ solet fieri in perfidos. *Illis*] Malis. *Patiebamur*] Sub Domitiano. *Simul*] Et dolores & gaudia perferre.

Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsæ gratiarum actiones agāt: meminerintque sic maximè laudari incolumem imperatorē, si priores secus meriti reprehendantur. Nam cùm de malo principe posteri tacent, manifestum est eadem facere præsentem. Et quis iā locus miseræ adulationis manebat? cùm laudes imperatorum ludis etiam, & commessationibus celebrarentur, saltarentúrque, atque in omne ludibrium effœminatis vocibus, modis, gestibus frangerentur? sed illud indignum, quòd eodem tempore in senatu, & in scena ab histrione, & à consule laudabantur. Tu procul à tui cultu

Hoc] Repetitio] *Incolumem*] Viuum, superstitē. *Secus m*] Mali. *Eadem*] Reprehendenda. *Præsentem*] Viuum principem. *Et quis iam locus*] In summum locum processerat adulatio temporibus Domitiani, quod apertè ostēdit Iuuenalis satyra quarta, vbi introducit piscatorem imperatori blandientem. Et tua seruatum cōsume in secula Rhombū. Ipse capi voluit. quid apertius. & tamen illi Surgebant cristæ, nihil est, quod credere de se Non possit, cùm laudatur diis æqua potestas. *Ludis*] Multa apud Martialem epigrāmata sunt, quib⁹ applaudit ludis & muneribus Domitiani, & Statius epulū publicū versiculis celebrat. *Cōmessationibus*] Caput extat apud Tranquillum de potu, & commessationibus Tiberii. vbi notatur is princeps, quòd admodum bibaculus noctem continuúmque biduum epulando potádoque comsumpserit. vnū de multis epigramma Martialis recitabo, in quo more suo adulando cœnam Domitiani imprimis commendat. Ad cœnam si me diuersa vocaret in astra. Hinc inuitator Cęsaris inde Iouis, Astra licet propius, palatia lōgius essent, Respōsa ad superos hæc referenda darem: Quęrite qui malit fieri conuiua tonantis, Me meus in terris Iuppiter ecce tenet. cōmessatio autem cibus dici-

tur quacunque hora extra ordinem sumptus, propriè tamen qui post cœnam capitur. dicta commessatio ἀπὸ τῆς κώμης à vico. prius enim in vicis habitabant, quibus in locis alii alios inuitabant. non negauerim tamen deduci posse ἀπὸ τοῦ κώμου, à lasciuia & festo ebrietatis, ac intemperantiæ. nonnulli etiam à comesse, vel à comitate deductum putant. *Saltarentúrque*) Per Pantomimos quos suprà memorauimus in theatro cursitasse, exultasse, obstupuisse, ac deinde singulos dominorū gestus cum canticis reddidisse. *In omne ludibriū*] In omne genus ludi. pariter Augustinus, pantomimorum ludos ludibria appellat. *Effœminatis*] Mollibus, lasciuis, libidinosis. *Modis*] Gestibus, dissolutio color. *Frangerentur*] Fracta voce pronunciarentur, emollirentur, eneruarentur. *Scena*] Vbi histriones saltabant. *In senatu*] A consule laudabatur princeps. *Cultu*] Laude.

ludicras artes remouisti. Seria ergo te carmina, honórque æternus annalium, non hæc breuis & pudenda prædicatio colit. quinetiam tanto maiore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent, quanto magis de te scenæ silebunt. Sed quid ego istud admiror? cùm eos quoque honores, qui tibi à nobis offeruntur, aut delibare parcissimè, aut omnino soleas recusare? Nihil antè tam vulgare, tam paruum in senatu agebatur, vt non laudibus principum immorarentur, quibuscunque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur, &

Ludicras artes] Histrionicas, ludi causa repertas, viles, infames. Iulianus & Vlpianus ff. tertio: qui artis ludicræ pronunciandiue causa in scenam prodierit, infamis esto. vbi iurisconsulti athletas, xysticos, & multos alios secernunt ab arte ludicra. Pegasus autem eos qui quæstus causa in certamina descendūt, & omnes propter præmium in scenam prodeuntes famosos esse, & Vlpius Nerua responderunt. *Seria carmina*] Continentia res graues, & gesta Traiani admiranda. hæc tamen cum cæteris intercidere. *Annalium*] Historiarum. annales sunt veluti historiarum argumenta, & res gestæ plurium annorum, quæ obseruato cuiusque anni ordine deinceps conscribuntur. vnde Liuius, qui Romanorum gesta xviii. libris complexus est, annales inscripsit: quod ferè singulorum annorum actus continerent. at ἐφημερὶς singulorum dierum acta declarat: qualia sunt Taciti, & à nobis diurnales actus vocati. nec me præterit Macrobium dicere, pontificibus permissam potestatem conferendi memoriam rerum gestarum in tabulas, & hos annales maximos, quòd à pontificibus maximis conferrentur, appellatos. & Seruium scripsisse annales esse annorum & temporum quæ ætas nostra non vidit, quam opinionem tanquā falsam Verrius Flaccus reprehendit, autore Gellio. apud quem libro v. multa super hoc diligentius disputata inuenies: monumentis verò literarum vitam Traiani apud nos mandauere Marius Maximus, Fabius Marcellinus, Aurelius Verus, Statius, Valens, Dion apud Græcos, sed proh dolor nisi compendia admodum breuissima ad manus nostras peruenêre. *Hæc*] Per histriones *Prædicatio*] Laudatio scenica. *Breuis*) Momentanea, cito interitura. *Pudenda*] Lasciua. *Ipsa th*] Ipsi spectatores. *Scenæ*] Histriones. *Istud*] Quod spernas per histriones probari. occupatio. *Nobis*] Senatoribus *Delibare*] Decerpere partem eorum, & leuiter degustare. præstruit quæ dicturus sit. *Recusare*] Quod scilicet consulatum & censurā recusaueris. *Quibuscunque*] Senatoribus. *Censendi*] Sententiā dicendi. *De ampliādo gladiatorū n.*] Tranquillus in Iulio Cæsare, cautum, inquit, à senatoribus de numero gladiatorū,

quo ne maiorem cuiquam habere Romę liceret, cùm multiplici vndique familia comparata Cęsar inimicos exterruisset. & Tacitus meminit senatusconsulto permissum ciuitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum. & Petum Thraseam contradixisse, materiámque præbuisse obtrectatoribus arguendæ sententiæ. sed hic apertè de Domitiano loquitur. *Collegio f.*) Mamurius faber cùm alij in vrbe cessassent artifices effingere ancile, diffiderentque ac desperarent, vsque adeo eius similitudinem descripsit, vt ne ipse quidem Numa verum dignosceret. inde collegia fabrorum instituta, quorum frequenter mentio fit apud Victorem, eorúmque magistratus apud antiquos in precio fuit, ita vt quidam solo honore contenti fuerint & in multis vetustis monumentis pręfectos fabrûm vel etiam fabrorum reperies, in quibusdam etiam quatuor præfectos fabr. fuisse cognosces. collegia fabrorum in vrbe testatur Asconius vbi refert collegia S. C. & pluribus legibus sublata, præter pauca atque certa, quæ vtilitas ciuitatis desiderasset, vt Fabrorum lictorúmque. Insuper Liuius meminit à Seruio rege duas centurias primæ classi additas esse fabrorum, quæ sine armis stipendia facerent, datum munus vt machinas in bello ferrent. & caput est apud Vegetium de officio præfecti fabrorum. nam legio habebat fabros lignarios, structores, carpentarios, ferrarios, pictores, reliquosque artifices ad hybernorũ ædificia fabricanda, ad machinas turrésque ligneas, cæteráque quibus vel oppugnantur aduersariorum ciuitatęs, vel defenduntur propriæ, præparatos, etiam qui arma, vehicula, cęteráque tormentorum genera formabāt. horũ omnium iudex proprius erat præfectus fabrorum. an potius intelligendum de collegiis fabrorum, quę in vrbibus instituebantur ad arcenda ædificiorum incendia.

quasi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, excessurósque templorum fastigium titulos, nunc menses etiam, nec hos singulos nomini Cæsarum dicabamus. patiebantur illi, & quasi meruissent, lætabantur. At nunc quis nostrum tanquam oblitus eius, de quo refertur,

Quasi p.) Tanquam subacta imperio Romano Germania & Dacia, cùm turpiter cessisset. *Ingentes a.*) Triumphales. recitaui mus Domitianum innumeros Ianos. arcúsque cum quadrigis & insignibus triumphorum, per regiones vrbis struxisse. Maximum omnium Martialis carmine celebrat iuxta templum Fortunæ reducis: Grande loci meritum testantur & altera dona. Stat sacer edomitis gentibus arcus ouans. Hic gemini currus numerant elephanta frequenter. Sufficit immensis aureus ipse iugis. Hæc est digna tuis Germanice porta triumphis. Hos aditus vrbem Martis habere decet. *Excessuros tit.*) Arcus cum inscriptionibus honorum, tantæ altitudinis vt templorum verticem transcenderent. Vel titulos immensos & supra veritatem, ne scilicet secundum Dionem, si modica decreuissent senatores, existimasset Domitianus sua facta notari. *Menses*) Septembrem & Octobrem. Domitianus enim Germanici cognomine assumpto, Septembrem mensem & Octobrem ex appellationibus suis Germanicum Domitianúmque transnominauit: quòd altero natus esset. hinc lib. ix. Martial. asseruit, du raturũ templum gentis Flauiæ dũ Ianus hyemes: Domitianus autumnos: Augustus annis cōmodabit ęstates: Dũ grãde famuli nomen asseret Rheni Germanicarũ magna lux calendarum. *Patiebātur i.*) Virtute ipsa non tam multi præditi esse quã videri volunt. hos delectat ambitio, his fictus ad eorũ voluptatẽ sermo cũ adhibetur, orationem illam vanã testimoniũ esse laudũ suarum putant. nemo tamen secundũ Ciceronem apertè adulantem non videt, nisi qui admodũ est excors *Illi*) Nam præter Domitianũ, Nero Aprilem in Neroneum cōmutauit, & postea Commodus Augustũ in Cōmodũ, Septembrẽ in Herculem, Octobrẽ in Inuictum, Nouẽbrem in Exuperatoriũ, Decẽbrẽ in Amazoniũ.

Quis nostrum con.] Vetus dicendi modus, pro qui senatores conterunt. proprie namque veteres quis & aliquis, & quisquam & quisquis non obseruabant, quo genere, aut quo numero declinarent. quare Plautus in Cistellaria mulier, inquit, quisquis es medioxima. & Terentius in Adelphis dixit, aperite aliquis ꝗ̃ctutum ostium. & Paulus de verborum significatione, verbum hoc siquis tam masculos quàm fœminas complectitur. Tacitus XIX. eo suffragio turbidissimus quisque delecti. & statim. optimus quisque adsciti. cuius obseruationis quidam rudes, lectionem peruertunt scribendo apud Secundum consumit.

censendi officium principis honore consumũt? Tuæ moderationis hæc laus, cõstantiæ nostræ: tibi obsequimur quòd in curiam, non ad certamen adulationum, sed ad vsum munúsq; iustitiæ conuenimus: hanc simplicitati tuæ veritatíque gratiam relaturi, vt te quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde, desinimus ibi à quo incipi in quo desini sub alio principe non posset. Nam plerosque ex decretis honoribus, & alij non receperunt: nemo antè tantus fuit vt crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non trabibus, aut saxis nomen tuum, sed monumentis æternæ laudis inciditur. Ibit in secula, fuisse principem, cui florenti & incolumi, nunquam nisi modici honores, sæpius nulli decernerentur. Et sanè si vellemus cum priorum temporum necessitate certare, vinceremur. Ingeniosior est enim ad excogitandum

Officium censendi] Dicendi sententiam, de eo quod relatum fuerat. *Principis honore*] In laudibus principis. Pacatus in Panegyrico Theodosij. non enim iam coacta laudatio, & expresse metu voces periculum silentij redimunt, fugerit abfueritque tristis illa facundiæ ancillantis necessitas. cum trucem dominum auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captantem, mendax assentatio titillabat. iam gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur. *Hæc laus*] Est. *Tuæ moderationis*] Quòd non vis extra ordinem laudari. *Nostræ cõstantiæ*] Laus est, qui libertate censendi aperte vtimur. *Tibi obsequimur*] Facimus imperium tuum. *In curiam*] In senatum. *Ad certamen adulationum*] Vt inuicem contendamus quis melius laudet imperatorem. *Simplicitati*] Sinceritati, bonitati, quam exponit dum subiungit. vt credamus te velle, quæ ostendis velle. & nolle, quæ dicis nolle. Domitianum notabiliter taxat, quem memorant historici fuisse summum simulatorem & dissimulatorem: cùm potestatem regiam secundum Agesilaum apud Xenophontem, oporteat non versutia insignem esse, sed probitate. *Inde*] à re quæ proponitur in consultationem. *Alio*] Malo. sub quo opus erat perorare in laudibus eius. *Alij*] Principes. vt Tiberius, qui ex plurimis maximisque honoribus præter paucos & modicos non recepit. & Claudius nimios honores recusauit. Vespasianus tribunitiam potestatem & patris patriæ appellationem nisi sero recepit. hæc sumpta ex Tranquillo. *Nemo*] Imperator. *Ante*] Te præcessit. *Tantus*] Tanti animi & virtutis. *Noluisse d.*] Sed per hunc contemptum sibi famam quæsisse. *Quod*] Simpliciter recipere honores. *Titulis*] Laudibus. *Non trabibus a. s.*] Ædificiis quæ constant lapidum congerie, & lignorum contignatione, circuitio color. *Monumentis æ. l.*) Historiis & carminibus. *Ibit in s.*) Durabit in perpetuum. *Florenti*) Grato victori. *Incolumi*) Viuenti. *Nulli h.*) Quamuis merito. *Certare*) Contendere enixius laudare Traianum quàm Domitianum feceramus.

mus. *Ingeniosior*) Subtilior, acutior, diligentior. *Ad excog.*) Ad inueniendum noua. Seneca: adulatio non tantùm imitatur amicitiam, sed vincit & præterit. *Simulatio veritate*) Contentio. *Simul.*] Etiam Liuius. I. belli Punici simul conquisitoribus in ciuitates missis iiij. millia descripta iuuentutis. Cæsar iij. Gallici. simul quod quantum in se facinus admisissent, intelligebant. non improbo tamen si legatur, sed, mihi scriptura melius procedit. *Nouitas o.*] Omnis honorum inuentio inusitata. *Consumpta*] Ab aliis præoccupata, & prærepta. *De te t.*) Desistere à laudibus tuis. at tyrannus secundum Xenophontem, omnes qui tacent de se male sentire putat. *Silentium r.*) Incipit fari de te. *Qualiáque*] Quamuis minimos honores *Amplissimos*] Quale patris patriæ cognomen & consulatus. *Hoc*] Recipere minores. *Ambitionis e.*] Est officium ambitiosi, & hoc exegit ãbitio. *Quo temp.*]

simulatio veritate, seruitus libertate, metus amore. Simul cum iam pridem nouitas omnis adulatione consumpta sit, non alius erga te nouus honor superest, quàm si aliquando de te tacere audeamus. Age, siquando pietas nostra silentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiáque decernimus nos, tu non recusas, vt appareat, non superbia & fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæsar, quàm si recusares omnes: nam recusare omnes, ambitionis: moderationis est eligere parcissimos. Quo temperamento & nobis & ærario prodes, quo sumptibus eius adhibes modum, qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempublicã merita priuatis dicabantur. Visuntur eadem è materia Cæsaris statuæ qua Brutorum, qua Camillorum. nec discrepat causa. Illi enim reges

Quia temperatus es, neque finis ingentes arcus, templa, statuas aureas tibi extrui. hæc enim de publica pecunia fiebant. *Nobis*] Dum non reples ærarium ex bonis innocentium. *Aerario*] Dum sumptibus eius modum adhibes. *Effigies*) Statuæ. te effigiantes, & reddentes. *Priuatis*] Post exactos reges sine imperio, cum resp. vigeret. non enim omnino intelligit illos non habuisse imperium, sed subiectos legibus & reip. hic ergo priuatum opponit principi, qui nullis legibus subiacet. *Eadem è materia*] Ænea. *Brutorum*] Duorum: præsertim L. Bruti qui Tarquinios expulit, et M. Bruti Cæsaris interfectoris. L. Bruti statuę meminit Plinius libro xxiij. & Plutarchus in Vita M. Bruti, Illum, inquit, prisci Romanorum in Capitolio ex ære finxerunt medium inter reges ensem strictum exerentem. quòd is constantissimè Tarquinios euertisset. ille veluti quædam fulminei ensis acies durum & inexorabile ingenium nactus, adeo animi intemperantis aduersus tyrannos fuit, vt tamquam insano impetu vectus, vsque in liberorum suorum cædem sęuierit. ibi etiam leges subscriptum fuisse illius statuę, paulo antequàm Cæsar interficeretur, vtinam Brute nunc viueres, & nunc Brutus esses. M. verò Bruti statuam extitisse Mediolani, ibidem Plutachus, & Tranquillus de claris oratoribus, testantur. *Camillorum*] M. Furium Camillum imprimis respexit, qui vrbem captam à Gallis seruauit, & seruatam in bello patriam, iterum in pace haud dubiè protexit, prohibens migrare Veios. notior historia, quàm vt à nobis latius dicatur. recitat Plinius lib. vigesimoquarto. Camilli statuam in Rostris sine tunica. *Nec discrepat causa*] Eadem causa positæ sunt tibi statuæ, qua Brutis & Camillis. *Illi*] Bruti & Camilli. *Reges*] Nam L. Brutus Tarquinios

eiecit. D. Brutus Cæsarem, qui regnum affectabat, occidit.

hostémque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipsum, quæq; alia captiuitas gignit, arcet ac submouet: sedémque obtinet principis, ne sit domino locus. ac mihi intuenti in sapientiam tuam, minus mirum videtur, quòd mortales istos, caducósque titulos, aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi vera principis, vbi sempiterna sit gloria, vbi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim & statuas, aras etiam, templáque demolitur, & obscurat obliuio: negligit, carpítque posteritas. cõtrà contẽptor ambitionis & infinitæ potestatis domitor, ac frenator animus, ipsa vetustate florescit, nec ab vllis magis laudatur quàm quibus minimè necesse est. Non ergo perpetua principi fama: quæ

Hostemque victorem) Gallum. nam Camillum designat. *Hic*) Traianus. *Regnum*) Impropriè pro tyrannide. nam regnum propriè est quando optimus regnat æquo iure, & arcet ac submouet alia mala, quæ captiuitas gignit. regnum igitur Tarquinios respicit, & captiuitas Gallos. vt illud Domitianum, hoc milites in Neruam insurgentes. *Sedem*) Vicem. *Domino*) Tyranno contraria sunt princeps & dominus. *Istos*] Scenicos, & marmoreos. *Depreceris*) Refutes, amoliaris, auertas prece adhibita, vel quo alio modo. Ouidius. Sæpe precor mortẽ, mortem quoque deprecor idem. Virgilius, merui nec deprecor. M. Tullius de republica, non modo in inuidia pari non errant, sed etiam Clodij inuidiam, Gracchi charitas deprecabatur. Idem pro Aulo Licinio. non ne concedas interdum, vt excusatione summæ stultitiæ, summæ probitatis odium deprecetur. item ad populum pro reditu suo. me nudum Cn. Pisonis virtus, & fratris mei lachrymæ sordésque lugubres à vobis deprecatæ sunt. Iustinus. contrà Phocensium legati adhibitis Lacedæmoniis & Atheniensibus bellum deprecabantur. aliquando purgare & excusare, sicut apud Græcos παραιτεῖσθαι significat, vt Marcus Tullius in Verrem. quid faciet Hortensius? auaritiæ ne crimina frugalitatis laude deprecabitur? interdum imprecari. Catullus: Lesbia mi dicit semper male, nec tacet vnquam De me. dispeream me nisi Lesbia amat. Cui ego quasi eadem totidem mox deprecor illi Assidue. verùm dispeream nisi amo. nonnumquam valde precor. tunc enim (de) præpositio ad augendum & cumulandum valet. Cicero pro Sylla. quàm multorum hic vitam à Sylla deprecatus est. Cæsar secundo belli Gallici. dixerunt suum petere, & deprecari. lege quædam super hoc verbo apud Gellium libro sexto. *Temperes*] Modicos recipias. *Honores*] virtutis dignitates. *Nihil flammis*] Sic credidit Ouidius futurum operi suo ingeniosissimo, in fine Metamorphosis. Iámque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes, Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas. *Successoribus*] Maiorum enim virtutes non traduntur per successionem, vt cætera, sed eius manent, cuius sunt. effinge ergo, Caninio scripsit, aliquid, & excude quod sit perpetuò tuum. nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur, hoc nunquam tuum desinet esse si semel cœperit. quare non immeritò Iuuenalis gladium distrinxit in eos, qui tantùm maiorum imaginibus nituntur. *Statuas*) Xenophon autor, Agesilaum vetuisse statuas sibi poni, cùm hoc quidem honoris causa facerent. sed animi dotes nunquam elaborare destitisse. putabat enim statuariorum illud, hoc suum esse opus. *Demolitur*) Diruit. nam mors etiam saxis nominibúsque venit. *Obscurat*) Abra-

dit, situ obducit, titulis priuat. *Carpit*) Taxat tanquam superba. *Contra c.*] Sententia color. sed tamen illa habetur oratio vitiosa cuius dictiones ab eadem syllaba incipiunt. vt hic contra contemptor. *Florescit*) Magis illustratur. *Quibus minime est*) A posteris, qui nullo beneficio erunt affecti. Pacatus in panegyrico Theodosij. neminem magis laudare imperatorem decet, quàm quem minus necesse est. *Perpetua fama*] Mala. s. nam & pessimorum fama interdum durat, sed in eorum contemptum & ludibrium. Neroni fuit æternitatis cupido, sed inconsulta, si Tranquillo credimus.

inuitum manet: sed bona concupiscenda est. ea porrò non imaginibus, & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leuiora hæc, formã principis figurámque, non aurum melius, vel argentum, quàm fauor hominũ exprimat, teneátque: quod quidem prolixè tibi cumulatéque contingit, cuius lætissima facies, & amabilis vultus in omniũ ciuium ore, oculis, animo sedet. Adnotasse vos credo patres conscripti, iã dudũ me non eligere quæ referam. propositum est enim mihi principẽ laudare, non principis facta. nam laudabilia multa etiã mali faciunt, ipse laudari nisi optimus non potest. Quare nõ alia maior imperator Auguste gloria tua, quã quòd agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in principatu tuo, quod cuiusque prædicatio vel transilire, vel præteruehi debeat? quod momentum, quod immò temporis punctum

Inuitum manet) Velit nolit, duratura est. pessimi enim æquè vt optimi nominantur. hi vt nobis rectè viuendi sint exemplo, at illi vt per illos quæ fugienda sunt, discamus. *Ea*] Bona *Prorogatur*] Diffunditur ad posteros *Leuiora hæc*) Minoris facienda, quia sunt fortunæ bona. *Figuram*) Similitudinem, imaginem, oris lineamenta. *Aurum*) Aureæ statuæ. *Fauor*] Amor *Exprimat*] Effingat. Nazarius: hic vultus vniuersorum pectoribus infixus est, nec commendatione ceræ aut pigmentorum succis renitet, sed desiderio efflorescit animorum. *Cumulate*) Largè & abundè. *Lætissima facies*) Decorem vultus cum grauitate in Traiano commendat Dion. *Amabilis*] Idem autor amabilem cunctis fuisse. *Iamdudum*] A principio orationis. dicitur etiam iamdudum de multis diebus contra opinionem Laurentij Vallensis. Apuleius libro quinto sui asini: iamdudum, quòd sciam, fidei atque parciloquio meo perpendisti documenta. sed apertius xi. nec fuit nox vna, vel quies aliqua visu deæ monitúque ieiuna, sed crebris imperiis sacris suis me iamdudum destinatum, nunc saltem censebat initiari. Terentius in Eunucho. Iamdudum te amat, iamdudum illi facile fit quod doleat. Virgilius in Georgicis: & iamdudum incumbere aratris. *Eligere*] Electa gestorum dicere. *Principem*] Qualia debeat facere princeps, quæ si fecerit aliquis, meritò laudandus erit. nam Traiani gesta principem superant. *Principis*] Traiani, qui supra principem est. *Mali*) Vnus nobis Tranquillus hic satisfaciet, qui duodecim Cæsarum vitas complexus, nullum describit sine aliquo laudabili facto præfuisse rebus. *Ipse*] Princeps quisquis fuerit. *Laudari*] Vera affici laude. *Optimus*] Omnibus virtutibus præditus. cognomento enim optimi plurimum Traianus lætatus. *Nihil velandum*] Nullum tuum factum dissimulandum, sed omnia tua dicenda, cùm omnia sint admiranda. *Prædicatio*] Laus. *Transilire*] Omittere, dissimulare. *Momentum*] Breue spacium. Valerius Max. eo ipso quo vita & mors distinguitur momento. Plinius

senior libro ij. Mercuri stationes breuiori momento, quàm vt deprehendi posſit. Tranquillus in Vespasiano, ea momenta domestici ad aliquid petendum magnopere captabant. & momentariam vitã.i.breuissimam, pariter momentariũ maritum, momentariam salutem, momẽtarium venenum. i.subitum & præsentaneum dixit. Apuleius. sic Papinianus de alimentis momentariam curam, pro breui & præsenti.

aut beneficio sterile: aut vacuum laude? num omnia eiusmodi, vt is optimè te laudasse videatur, qui narrauerit fidelissimè? Quò fit, vt propè in immensũ diffundatur oratio mea, & nec dũ de biennio loquor Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc restãt: vt illud quòd secundũ consulatum recepisti, quia princeps, & pater deferebat. At postquã ad te imperij summã, & cùm omniũ rerũ, tũ etiã tui potestatem dij transtulerint, tertium consulatũ recusasti, cùm agere tã bonum consulem posses. Magnum est differre honorem, gloriam maius. Gestum consulatum mirer, an non receptum? gestus nõ in hoc vrbis ocio, & intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gẽtes, vt illi solebãt, quibus erat moris paludamento mutare prætextam,

Aut beneficio sterile) Ad imitationem Titi, qui quondam recordatus super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam, meritóq; laudandam vocẽ edidit, Amici hodie diẽ perdidi. *Eiusmodi*) Beneficio, vel laude plena. *Narrauerit*) Res tuas gestas sine artificio dixerit. *Fidelissimè*) Sincerè, sine adulatione & amplificatione. *Quò*) Cùm res tuæ sint amplissimæ. *De biennio*] De gestis à Traiano per biennium. *Restant*] Dicẽda. Princeps & pater Nerua obtulit secundum consulatum Traiano, dum esset cum imperio aduersus Germanos. nam priorem receperat sub Domitiano. huius secundi consulatus Traiani meminit Tacitus in libello de moribus Germanorum, & quidã Græcorum, illi in priore collegã Acilium Glabrionem assignantes. *At postquam dij transtulerunt summam imperij ad te, & potestatem omnium rerũ, tum etiam tui*) vt de te liberè posses cõstituere quicquid velles. nõ enim subiacet legib⁹ princeps. *Agere tam bonum consulẽ*] Tam benè exercere consulatũ. *Gloriam*) Veram famam gloria secundũ Senecam vmbra virtutis est. & quẽadmodũ vmbra aliquãdo antecedit, aliquãdo sequitur vel à tergo est, ita gloria aliquando ante nos est, visendámq; se præbet, aliquãdo in aduerso est. maiórq; quo serior, vbi inuidia secesserit. quãdiu Catonem Roma ignorauit, respuit, nec intellexit, nisi cùm perdidit. dicam quid intersit inter claritatem & gloriam. gloria multorum iudiciis cõstat claritas bonorum at Cicero sic illam describit. gloria est frequens de aliquo fama cum laude. *Mirer*) Dubitatio vtrum de duobus eligat. *Gestus*] Est à te secundus consulatus. *Non in hoc ocio vrbis*) Non in vrbe Roma vbi quies à bello, quæ tunc erat tanquam sinus & portus quietis. *Barbaras*) Germanas. *Illi*] Veteres consules. *Mutare prætextam paludamento*] Pro prętexta veste consulari induere paludamentum, vestem imperatorum euntium in expeditionem. Liuius libro primo belli Punici refert Flaminium consulẽ ad prouinciam iuisse paludatum antequam cõsulatum iniret: sumpturum prætextam in diuersorio hospitali, quàm apud penates suos. inuenies apud Tranquillum Cæsarem in oppugnatione pontis Alexandrini natando paludamentum mordicus traxisse, ne spolio potiretur hostis. & M. Antonius, eodem scribente, recitat Augustũ proprætorem in primo bello Mutinensi fugisse, ac sine paludamento, equóque, post biduum demum apparuisse. & Vitellius paludatus, ferróque succinctus ad classicum quoque vrbem introiit.

vnde Iuuenalis duces paludatos appellauit. Plinius lib. xxij. etiam colorem indicauit,referens coccum imperatoris dicatum fuisse paludamentis. Insuper Maximus refert imperatoribus in prælium exeuntibus,dari solere album aut purpureum paludamentum. & Claudianus togæ paludamentum opposuit, alterum pro pace,alterum pro bello vsurpans , in laudibus Honorij : ducibus circumstipata togatis Iura paludatæ iam curia militat aulæ & alius historicus paludamentum Curiatij dixit. cùm tantùm miles , non autem imperator is foret.quia secundum Festum omnia militaria ornamenta paludamenta vocarunt antiqui , & paludatos armatos.

ignotásque terras victoria sequi. Pulchrũ imperio,gloriosum tibi,cùm te socij , atque amici sua in patria,suis in sedibus,adierunt. Decora facies consulis, multa post secula tribunal viridi cespite extructum,nec fascium tantùm,sed pilorũ signorúmque honore circundatum. augebant maiestatem præsidentis diuersi postulantiũ habitus , ac dissonæ voces,raráque sine interprete oratio. Magnificũ est , ciuibus iura: quid hostibus reddere ? speciosum certam fori pacẽ:quid immanes campos sella curruli , victorisque vestigio premere? imminere minacibus ripis tutũ quietúmque.quid spernere barbaros fremitus ?hostilémque terrorem non armorum magis quàm togarũ ostentatione cõpescere? Itaque non te apud imagines, sed ipsum præsentẽ,audientẽque consalutabant imperatorẽ:noménque quod alij domitis hostibus , tu

Ignotásque terras) Quamuis enim Italiæ contigua sit Germania , tamen diu incognita fuit, neque ad id temporis ab vllo Romanorum deuicta:nuper, autore Tacito, cognitis quibusdam gẽtibus, quos bellum aperuerat. nam feritas animorum , & cœli asperitas non facilè quenquam ad se admittit. *Sua in patria*) Vbi consul exercitui præeras. *Adierunt*) Vt ius redderes. *Secula*) Tempora. *Tribunal*) Sedes consulis ius dicentis. *Cespite*) Herbida terra. est autem cespes terra in modum lateris cæsa cum herba , siue frutex recisus , vel truncatus,autore Festo. *Fascium*) Lictorum. *Pilorum*) Missilia quibus vtebatur pedestris exercitus pila vocabantur , ferro subtili trigono præfixa, nouem vnciarum siue pedali, quæ in scuto fixa non possint abscindi , & loricam scienter ac fortiter directa facilè perrumpunt hoc lib.j. Vegetius. at secundo , inquit,missile maius ferro triangulo vnciarum nouem,hastilepedum quinque & semis,quod pilum vocabant , nunc spiculum dicitur:ad cuius ictum exercebantur præcipuè milites,quod arte & virtute directum & scutatos pedites & loricatos equites sæpe transuerberat Mendam addubito esse in superioribus, si vtrãq; scripturam pensitaueris:nam & Modestus dicit missile maius ferro triangulo vnciarum nouem* hastili, pedum quinque semis,quod pilum vocabant, & cætera pariter. Liuius ix.ab vrbe pilum memorat: haud paulo quàm hasta vehementius ictu erat & pila muralia tormentis excussa, quod docet Curtius vij. *Diuersi habitus*) Diuersæ gentes habitu distinctæ. cùm sit habitus corporis qualitas non natura sed industria comparata , maximè pertinens ad gestum siue tristem,siue hilarem. *Dissonæ*) Varietate linguarum. *Postulantium*) Ius. *Sine interp.*) Per se clara & intellecta. *Quid ho.*) Perinde ac si diceret magnificentius est. *Certam fori pacem*) Reddere ius in foro vbi est certa pax. *Immanes*) Infessos à feris & barbaris nationibus. contrarium exornatio. *Sella curruli*) In curruli sella maiores magistratus ius dicturi sedebant , vt consul , vt prætor. *Victoris*) Vbi tu viceras hostes. *Ripis*) Danubij. *Minacibus*) Infestis vltro

& Germanis atrocibus. *Spernere*] Paruipendere. *Togatum ostentatione*) Pacis forma, dum ius in conspectu hostium sociis reddis. *Imagines*] Consulis, cuius effigiem gestabant milites in vexillis, etiam si non adesset, modò legiones dicto illius parerent. prima cohors in legione imagines imperatorum suscipit. has enim tanquam diuina & præsentia signa singuli venerantur. qui illas ferunt imaginarij, vel imaginiferi dicuntur, sicut qui aquilam aquiliferi. autores habeo Vegetium & Modestum. *Nomen*] Triumphatoris.

Contemptis] Cùm aduentu suo in latibula repulisset. pulchrius enim hoc omnibus triumphis. nunquam factum est vt Romani vincerent, nisi ex contemptu imperij. *Illa*] Laus est. *Dilati c.*] Reseruati in aliud tempus. *Initio prin.*] Inter initia tui imperij. *Excusatus honor.*] Qui in causam excusationem tuam, quod non receperis tertium consulatum adducebas, repentinos alios honores in vnũ tibi collatos: nam simul factus imperatoris filius, simul Cæsar, mox imperator, & consors tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim. *Noui*) Statim in principio sui imperij. *Destinatum*) Designatum. inde designati coss. in sequentes annos destinati & ordinati. *Fuit etiam*) Aliquis imperator.

contemptis merebare. hæc laus acti consulatus, illa dilati, quòd adhuc initio principatus, vt iam excusatus honoribus, & expletus, consulatum recusasti, quem noui imperatores destinatum alijs in se transferebant. fuit etiam qui in principatus sui fine consulatum, quem dederat, ipse magna ex parte iam gestum extorqueret & raperet. hoc ergo honore, quem & incipientes principes, & desinentes, adeò concupiscunt, vt auferant, tu ocioso ac vacante priuatis cessisti. Inuidiosus ne erat aut tibi tertius consulatus? aut principi primus? nam secundum Imperator quidem sub Imperatore tamen inisti, nihílque imputari in eo vel honori potest, vel exemplo, nisi obsequium. Ita verò quæ ciuitas quinquies, atque etiam sexies consules vidit, non illos qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabãtur, sed quibus sepositis, & absentibus,

Domitianũ notat qui Acilium Glabrionem Traiano in consulatu collegam interfecit, quòd cum feris pugnaret, reuera propter inuictum robur, cui se consulem suffecit. multa autem in consulatu Traiani & Acilij signa apparuerunt, quibus Traiano imperium, mors Acilio portendebatur, autore Dione. *In fine sui principatus*) Nam paulo pòst occisus est. *Extorqueret*] Iniustè & per vim in se transferret. *Incipientes*) Dum ineunt consulatum. *Priuatis*] Hominibus non imperantibus. *Ocioso*) Consulatu nemini destinato. *Tertius*) Si respicimus ad duos consulatus quos iam priuatus gesserat, hìc tertius primus erat postquã princeps creatus fuerat. *Secundum*] Consulatum. *Imperator quidem*) Non imperij Romani princeps, sed exercitus Germanici dux. *Sub imperatore*) Nerua *Imputari*) Reprehendi, obiici. *Vel honori*) Quòd non fuerit honestissimus, vtpote cum imperio. *Vel exemplo*) Quod non ita te gesseris in eo, vt non possis esse posteris exemplo. *Nisi obsequium*) Nisi quòd eras sub alieno imperio, & tuo imperatori paruisti, si tamen hoc imputandum est & non potius laudandum. *Ita vero*) An ne. *Quinquies*] Liuius Fabium Maximum tradit quintum consulatum gessisse cum Qu. Flacco Fuluio, & pariter M. Marcellum cum Qu. Crispio, vt numeretur consulatus, quem vicio creatus non gessit. cui astipulatur Valerius Max. Aretij quoque in tabula repertum est, Q. F. Maximum dictatorẽ bis. cos. v. quinquies etiã

M Furius dictator consul fuit, si Liuio & Plutarcho credimus, sexies. M Valerius Coruinus, centum annos impleuit, cuius inter primum & sextum consulatum xl. & sex anni fuere. Idem sella curruli semel ac vicies sedit, quoties nemo alius. autores habeo Plinium lib. vij. cap. xlviij. M. Tullium in Catone, Valerium Max. lib. viij. Ausonium ad Gratianum, eum magis demonstrasse quàm Marium crediderim, quia sequitur non illos qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur. vbi sanè C. Marium possumus intelligere, quem memorant historici septimum consulatum sibi arripuisse cum Cinna. hoc scribunt Ausonius, Plinius, Plutarchus, Iustinus, M. Tullius. & Aretij in tabula repertum fuit. C. Marium. C. F. Cos. vij. menda apud Appianum in primo bellorum ciuilium, vbi legitur Marium octies functum consulatu, pro septies, præter superiorum testimonium, vel ex augurio septem pullorum aquilarum, satis obuia, quòd ab eodem sicut à Plutarcho statim subiicitur. *Per vim*) Abbreuiator Liuij etiam refert Marium sextum consulatum per tribus sparsa pecunia emisse, virum quidem, si examinarentur cum virtutibus vitia, haud facile dictu vtrum bello meliorem, an pace perniciosiorem, adeò quã remp. armatus seruauit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis euertit. *Expirante*) Moriente.

in rura sua consulatus ferebantur : in hac ciuitate tertium consulatum princeps generis humani vt pergrauem recusasti ? Tanto ne Papyrius etiam, & Quintius moderatior? Augustus & Cæsar, & pater patriæ ? At illos resp. ciebat. quid te, non eadem respublica, non senatus, non consulatus ipse ? qui sibi

In rura sua) Apertè designat L. Quintium Cincinatum, quem trans Tyberim quatuor iugerum colentem agrum, seu fossam fodientem, palo innixum, seu arantem, operi certè, id quod constat, intentum legati à populo Rom. missi dictatorem salutauerunt, qui insignibus sumptis, Q Minutium consulem obsidione liberauit, & Volscorum ac Sabinorum ducem in deditionem accepit. sextodecimo die dictaturam deposuit, & ad agriculturam reuersus, iterum post xx. annos dictator dictus est. vide insuper quæ de eo traduntur à Valerio Max. lib. iiij. cap. de paupertate. Pacatus rem sine nomine tetigit. agrestes Curij veteres, Coruncani, nomina reuerenda Fabricij, cùm induciæ bella suspendebant, inter aratra viuebant. accepimus datos securibus fasces, & missas in currulibus suis per rura palmatas, agricolas cósulares, pastores trabeatos, dictatores inter armenta vestitos. & Claudianus in consulatu Manlij Theodori. Attamen inuitam blandè vestigat, & vltro Ambit honor, docuit toties à rure profectus Lictor, & in mediis consul quæsitus aratris. Quintium Seranum nominat idem in Rufinum. Sudabátque graui consul Seranus aratro. quia Plinius scripserat, Serentem inuenere dati honores Seranum. vnde cognomen aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur: Cincinato viator attulit dictaturam, & quidem (vt tradit Norbanus) nudo plenóq; puluere tum etiam ore. *Tanto ne Papyrius*) Sensus est, fuissent ne Papyrius & Quintius ita moderati, vt non recepissent tertium consulatum, si vterq; extitisset Augustus, & Cæsar & pater patriæ. qualis Traianus. vel dicatur: tanto ne Papyrius, & Quintius moderatior Augustus, & Cæsar & pater patriæ. s. potuit ne fieri vt Traianus rerũ dominus extiterit modestior in recipiendis honoribus priscis illis admirandis? plurimos lego Papyrios illustres, sed præsertim L. Papyrium Cursorem patrem, virum haud dubiè dignum omni bellica laude, non animi solùm vigore, sed etiam corporis viribus excellentem. præcipua pedum pernicitas inerat. quæ cognomen etiam dedit: victorémq; cursu omnium ætatis fuisse ferunt, & seu virium vi, seu exercitatione multa, cibi viníque eundem capacissimum. nec cum vllo asperiorem, quia ipse inuicti

ad laborem corporis esset, fuisse militiam pediti pariter equitique. *Quintius*) Cincinatus. *Resp.*) Perinde ac si diceret, verùm Papyrius & Quintius per Romanos liberos creabantur consules. *Eadem resp.*) Vocat. libera enim respublica & senatus sicut ante Cæsares, tuo auxilio indiget, non minus quàm olim Papyrij & Cincinati.

tuis humeris attolli, & augescere videtur. Non te ad exemplar eius voco, qui continuis consulatibus fecerat lõgum quendam, & sine discrimine annum. his te confero, quos certum est, quoties consules fuerunt, non sibi præstitisse. Erat in senatu ter consul, cùm tu tertium consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verecundiæ tuæ consensus noster indixerat, vt princeps toties consul esses, quoties senator tuus: nimia modestia istud etiam priuatus recusasses. An cõsularis viri triumphalísque filius, cùm tertiò consul creatur, ascendit? non debitum hoc illi, non vel sola generis claritate promeritum? Contigit ergo priuatis aperire annũ, fastósque reserare, & hoc quoq; reddita libertatis indiciũ fuit, quòd consul alius quã Cæsar esset. Sic exactis regibus cœpit liber annus. Sic olim seruitus pulsa, priuata fastis nomina in-

Tuis humeris attolli) Dignior effici te gerente. *Eius*) Domitiani. apud Tacitum etiam vidimus post deleta per Corbulonem Artaxata, Neroni supplicationes decretas, statuásque & arcus, & continuos consulatus. *Voco*) Ad consulatum suscipiendum. *Continuis consulatibus*) Decem & septem, sed ex his quosdam ante principatum Domitianus susceperat. *Annum long.*) Quindecim annorum. videbatur is vnum annum fecisse, cùm ferè toto illo spacio quo regnauit, consul fuisset. allusit autem ad consuetudinem consulatus, qui annuus magistratus erat. *His*) Antiquis. *Non sibi*) Non sua causa, sed ad vtilitatem publicam. *Tertiò consul*) Virginium Rufum possumus intelligere, quem alibi notauimus gessisse tertium consulatum cum Nerua imperatore, & destinatum à Traiano quarto interiisse. *Consensus n.*] Concordia senatorum. *Indixerat*) Denunciauerat, imposuerat. *Nescio quid o.*] Non facile excusandum, graue tuæ modestiæ. *Toties*) Tertiò. *Senator*] Virginius. *Istud*] Recipere tertium consulatum. *Priuatus*] Nondum prouectus ad principatum. *Filius consularis & t. V.*) Monstrauerat iam Traiani patrem extitisse patricium consularem triumphalem. *Non hoc d. i*] Excedit conditionem suam. respexit Virginium tantùm ex familia equestri patre ignoto. *Generis c.*) Eutropius meminit Traianum antiqua familia natum, magis quàm clara, vtpote in qua pater eius primùm consul fuit. *Promeritum*) Honorem debitum. *Aperire annum*) Inire consulatum in principio anni. annos enim à consulibus numerabant Romani. Pacatus: consul creatur, habiturus est nomen annus. Ianuario enim mẽse consulatum inibant, qui anno principium dat, & tunc annus aperiri dicebatur. Ouidius: Ergo vbi Iane biceps longum reseraueris annum, Pulsus & à sacro mense December erit. *Reserare f.*) Dare principium anno. fasti enim libri, quibus & nomina consulum, & dies festos scribebant per ordinẽ mẽsium à Ianuario procedẽtes. vnde Naso suos libros Fastos appellauit, quibus. s. festos dies totius anni complexus fuerat. sunt autem dies fasti, teste Macrobio, quibus licet fari prætori tria verba solennia: do, dico, addico. his contrarij sunt nefasti, quod Ouidius duobus carminibus cõplexus est. & Cæsarem tradunt adiectos omnes à se dies fastos notasse, vt maiorem daret actionibus libertatem. Cn. Fuluius, autoribus Liuio & Plinio, fastos circa forum in albo propo-

proposuit, vt quando lege agi posset sciretur. Numa fastos infastósque, quos aliqui profestos. i. à festiuitate vacuos dicunt, fecit. Pompeius inquit, fastorum libri appellantur, quibus totius anni fit descriptio. fasti enim dies festi sunt. festis diebus iucunda fari licebat, nefastis quædam non fari licebat. fasti ergo pro annis ponuntur. Ausonius: Ignota æternæ ne sint tibi tempora Romæ, Regibus & patrum ducta sub imperiis, Digessi fastos. *Indicium*] Fuit. *Liber annus*] Liberè creati sunt consules, expulsis ab vrbe Tarquiniis. *Olim*] Idem per diuersa, an olim, id est, paulo antè Domitiano confosso, & libertate restituta per Neruam & Traianum. *Induxit*) Ascripsit.

duxit. Miseros ambitionis, qui ita consules sẽper, vt semper principes erãt. quanquam non ambitio magis, quàm liuor & malignitas videri potest, omnes annos possidere, summúmque illud purpuræ decus, non nisi præcerptum præfloratúmque transmittere. tuam verò magnanimitatem, an modestiam, an benignitatem priùs mirer? Magnanimitas fuit expetito semper honore abstinere, modestia cedere, benignitas per alios frui. Sed iam tempus est te ipsi consulatui præstare, vt maiorem eum suscipiendo gerendóque facias. nam sæpius recusare, ambiguam, ac potius illam interpretationem habet, tanquã minorem putes. Tu quidem vt maximum recusasti, sed hoc persuadere nemini poteris, nisi aliquando, & non recusaueris. Cùm arcus, cùm trophæa, cùm statuas

Miseros ambitionis) Sume extrinsecus, dicam eos. *Consules semper*) Erant. Vitellius comitia in decẽ annos ordinauit, séq; perpetuum consulem fecit autore Tranquillo. & Dion refert Domitianum consulatus decem continuos gessisse. *Omnes annos possidere*) Sibi vendicare consulatũ omni anno. *Summúmque illud purpuræ decus*) Consulatum. nam per prætextam purpuream, qua induebãtur consules, ipsam dignitatem circumscribit. *Præcerptum*) Prælibatum. *Præfloratum*) Prætractatum *Transmittere*) In aliũ trãsferre. Domitianus ex xvij. consulatibus, quos cœperat, septem medios continuauit, si Tranquillo credimus. omnes verò pene titulo tenus gessit, nec quemquam vltra Cal. Maij, plures ad idus vsque Ianuarias. Cæsar dictator tertium & quartum consulatum titulo tenus. binos enim consules substituit sibi in ternos nouissimos menses. Augustus verò quinque medios consulatus à sexto ad xj. annuos gessit. cæteros autem, aut sex, aut quatuor, aut tribus exercuit mensibus, secundum paucissimis horis. nam die Cal. Ianuarij cùm mane pro æde Iouis Capitolini paululum curuli sella præsedisset, honore abiit, suffecto alio in locum suum. & Claudius ex quatuor consulatibus semestrem nouissimũ, bimestres cæteros gessit. Nero pariter quatuor, primum bimestrem, secundum ac nouissimum semestres, tertium quadrimestrem. *Expetito*] Exoptato ab aliis imperatoribus. *Tuámne*) Dubitatio. Quærit enim quid potissimum de multis dicat. *Modestia*) Continentia cupiditatis. nam qui continens est circumcîdit superflua. *Benignitas*] Liberalitas. *Frui*] Consulatu. *Per alios*) Gerentibus aliis *Te præstare ipsi consulatui*) Te accommodare ad gerendum consulatum. *Maiorem*] Digniorem. maioris amplitudinis. sæpe enim pro gerentium maiestate illustriores fiũt magistratus. *Ambiguam*) Suspectam. *Minorem*) Indigniorem quàm te deceat. recitat Appianus, Syllam dictatorem sub dissimulatione specimen quoddam reipublicæ tenuisse, ac denuò cum Metello Pio consulatum iniisse. hoc igitur fortasse exemplo, qui nunc Romanorum imperio præsident consules, declarantes, nonnunquam consulatum & ipsi assumpsẽre, non indecorum existimantes, cum maiore

dignitate consulatum gerere. *Et non recusaueris*] Recipias.s. *Trophæa*] Columnas tuarum victoriarum indices. spolia tamen hostium affixa stipitibus propriè trophæa dicuntur. dicta trophęa ἀπὸ τῆς τροπῆς id est, à fuga. quòd vbi hostes conuersi fuerant in fugam, solerent trophæa statui ea autem modò per columnas, modò per statuas designabant, interdum etiā erectis turribus, & armis hostilibus super impositis. Græcis hic mos frequens extitit, inde tractum est, vt trophæa quoque in vrbibus figerentur, arcubus ad hoc extructis. Virgilius trophæum Æneæ de Mezentio mirè expressit.

deprecaris, tribuēda est verecūdia tua venia, illa enim sanè tibi dicantur. cùm verò postulamus, vt futuros principes doceas inertia renūciare, paulisper delitias differre, paulisper, & saltem ad breuissimum tempus, ex illo felicitatis somno velut excitatos induere prætextā, quam cū dare possent, occuparint, ascēdere currulē, quam detineant, esse deniq; quod concupierūt. nec ideò tantùm velle consules fieri, vt fuerint. Gessisti alterum consulatum. scio, illum exercitibus, illum prouincijs, illum etiam cæteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Audiuimus quidem te omne munus consulis obiisse, sed audiuimus. diceris iustissimus, humanissimus, patientissimus fuisse, sed diceris. æquum est aliquando nos iudicio nostro, nostris oculis, non famæ semper, & rumoribus credere Quousque absentes de absente gaudebimus? liceat experiri, an aliquid superbiæ tibi ille ipse secūdus consulatus attulerit. multū in commutandis moribus hominū

Deprecaris] Abnuis. *Tibi*] In honorem tuum, & tantùm tua causa. ea tamen ex Parthica victoria, tradente Dione, postmodum recepit. *Doceas*] Exemplo sis. *Inertia renunciare*] Rempublicam administrare in consulatu. *Delitias*) Regias, principales. *Somno*) Ocio. *Excitatos*] Desopitos, perstat in metaphora. *Induere p.*] Recipere consulatum, quia toga prætexta erat consulis indumentum. *Quam*) Prætextam. *Occuparint*) Sibi continuò vsurparint. *Dare poss*] Priuato. nam imperatores suffragia consularia, quæ olim in manu populi fuerant, ad se transtulerant. quod Iuuenalis vellicat. *Currulem*) Sellam in qua consules, & reliqui maiores magistratus sedebant. C. enim Bassus, Gellio referente, senatores vocat, qui currulem magistratum gessissent, & curru solitos honoris gratia in curiam vehi, in quo sella esset, supra quam considerent, quæ ob eam causam currulis appellaretur. cui sententiæ astipulatur Pompeius. ascendere igitur currulem sellam quam detineant id est, gerere consulis officium, quod proprium erat in curruli sella pro tribunali postulantibus ius dicere. nec tantùm titulo tenus consulem agere. *Esse*) Re vera consulatum gerere, perficiendo omnia consulis munia. *Quod concupierunt*) Quandoquidem affectarunt esse consules. *Vt f.*) Modò titulo tenus fuerint, id est, vt tantùm, modò dicantur fuisse consules, & tamen munia consulum non sint executi. *Alterum*) Secundum. *Cæteris*] Barbaris, externis. *Imputare*) Ascribere, opponere, in excusationem tuam *Nobis*] Romanis. nam procul à nobis illum gessisti. *Munus*] Officium. *Sed aud*] Sed tantùm auditu, non visu quod maius est percipimus. *Fuisse*] In tuo secundo consulatu. *Sed di.*] Sed hoc tantùm ab aliis asseritur. *Nos*], Romanos. *Rumoribus*] Famis sine certo autore. nam fama certum habet autorem. *Quousque*] Perinde ac si diceret

ret sempérne? *Absentes*] Per auditum, nec intuendo te consulem. *De absente*] De te gerente consulatum procul à nobis.

medius annus valet, in principum plus. Dicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes inesse: cupimus tamen experiri, an nunc quoq; vna eadémq; res sit bonus consul, & bonus princeps. nam præter id, quòd est arduum, duas eásq; simul capere potestates summas, tũ inest vtrique nonnulla diuersitas, cùm principem quàm dissimilimum consuli deceat. Atque ego video proximo anno consulatus recusandi hanc præcipuam fuisse rationem, quòd eum absens gerere non poteras. sed iam vrbi, votísque publicis redditus, quid est in quo magis sis approbaturus, quæ; quantáque fuerint, quæ desiderabamus? Parum est vt in curiam venias, nisi & conuocas. vt intersis senatui, nisi & præsides. vt censentes audias, nisi & perrogas. Vis illud augustissimũ cõsul aliquãdo tribunal maiestati suæ reddere? ascende. vis constare reuerentiam magistratibus, legibus autoritatem, modestiam petulantibus? adi. Quod enim interesset reip. si priuatus esses, consulem te haberet tantùm, an & senatorem: hoc nunc scito interesse principem te habeat tantũ an & consulẽ. His tot tantísque rationibus, quanquam multum reluctata verecundia principis nostri, tandem tamen cessit. At quemadmodũ

Medius annus] Annus vnus, qui fluxit post actum à te secundum consulatum. *In principum plus*) Plus valet annus in commutandis moribus principum. nam in prouerbiis receptum est, honores mutare mores. quod apparuit in Caio, qui initio principatus bonus, mox ad vicia deflexit. *Dicimus*] Ex philosophorum sententia, qui putant omnes virtutes inesse, cui vna virtus perfectè sit. *Experiri*] Re ipsa cognoscere. quod plus est quàm præceptis instrui. *Duas p.*] Consulatum & principatum. *Cùm principem deceat quã dissimillimum consuli*] Cùm conueniat principi, facere diuersa à consule. non enim idem principatus & consulatus, hic legibus subiacet, ille nequaquam: hic reipublicæ causa constitutus, vt iuridicundo præsit, ille vt omnibus. consulem decet pro tribunali petentibus ius reddere. & totum diem litigantes audire. principem verò non pati disceptantium obliquas orationes, non palàm reprehendi. *Proximo*] Præterito. *Absens*) Procul ab vrbe. *Gerere*) Ius dicere. *Votis publ. cũ*] Memorat libro decimo Martialis, quanto desiderio Traianus expectaretur à Romanis. *Quid est*] Nihil optatius quàm consulatus. *Quæ*] Qualitatem rerum notat. *Conuocas*] Consul poterat conuocare senatum, quod monstrauimus ex testimonio Ouidij, Gellij, Trãquilli. *Præsides*] Nam sine præsidentia consulis aliquã res in senatu agi non poterat. vnde vbi Marij Prisci accusationem retulit, princeps, inquit, præsidebat, erat enim consul. *Censentes*] Senatores sententiam dicentes. *Prorogas*] Differs in alium diem rem de qua agitur: hoc enim in consulis potestate vel magis perrogas, scilicet sententiam, quod erat officium consulis. *Reddere maiestati suæ*] Restituere condignam & veterem autoritatem præsidendo. *Augustissimum*] Nobilissimum, maiestatis plenum. *Ascende*] Illud tribunal, id est, consul fias. *Constare reuerentiam*] Inesse respectum & timorem. *Magistratibus*] Consulatui præsertim. *Legibus*] Quia consul ius reddebat. *Adi*] Ascende tribunal

consulis. *Quod enim*] Sensus est, tantum differt te esse principem, & non consulem, quantum si absque imperio esses solùm consul, & non senator: quod quidem dedeceret, & præter consuetudinem fieret. *Nostri*) Traiani.

cessit, non se vt priuatis, sed vt priuatos pares sibi faceret. Recepit enim tertiũ consulatum vt daret. nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non sustinerent tertiò consules esse, nisi cum ter consule. Bellorũ istud socijs olim, periculorum consortibus, parcè tamẽ tribuebatur. quod tu singularibus viris ac de te quidẽ bene ac fortiter præstitisti, sed in toga meritis: vtriusq; cura, vtriusque vigilãtia, obstrictus es Cæsar. Sed in principe rarũ ac prope insolitum est: vt se putet obligatum, aut si putet, amet. Debes ergo Cæsar, & soluis: sed cùm ter consules facis, non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus videris. quin etiam per quàm modica quædam ciuiũ merita fortunæ tuæ viribus in maius extollis. efficis enim vt tantum tibi quisque præstitisse videatur, quantũ à te recepit. Quid isti benignitati precer, nisi vt semper obliges, obligeris, incertúmque facias, vtrum magis expediat ciuibus tuis

Cessit) Tertium consulatum recepit, cuius lib. xj. mentio fit à Mart. Et qui purpureis iam tertia nomina fastis Iane refers, Neruę vos precor ore pio. Húc oés seruate ducẽ, seruate senatũ. Moribus hic viuat principis, ille suis. *Non vt faceret se p. p.*) Non vt dimitteret aliquid de maiestate imperatoria, & æquaretur priuatis in numero consulatus. *Pares*] Tertium consules quemadmodum se. *Vt daret*] Vt alios faceret pariter tertium consules. *Pudorem*] Senatorum, qui iam fuerant secũdũ cõsules. *Tertiò*) Tertiò consul est tertio loco creatus, & duos ante factos significat. tertiũ verò consul tempus ad significat & ter antè factum consulem fuisse. verbi causa, P. Valerium Publicolam dicemus tertiò consulem fuisse, cùm primò fuerit L. Brutus, secundò, L. Tarquinius, tertiò, Publicola. sed tertium consulem dicemus Fabium, vt qui tres consulatus gesserit. huius rei longa disputatio apud Gellium lib. ix. ex autoritate Varronis. sed tertium pro tertio & econtra, vt hìc indifferenter accipitur. *Cùm ter c.*) Cum Traiano ter consule. cæteri vt Liuius, cùm tertium consule dixissent. sed & hoc Plinianum non absurdum, nam sicut idem dixit iterum consulem, & alij bis consulem, pro secundum consulem, quid prohibet ter consulem dicere pro tertio consule? *Istud*) Tertius consulatus, olim vigente republica. *Socijs bellorum*] Vt magistris equitum. *Parcè*] Raro. non enim inuenies passim tertium consulatum adeptos apud veteres, sed rarenter. nam nisi soluerentur legibus, non poterant alterum consulatum petere, nisi interposito decennio.

Singularibus viris) Frontonem possumus intelligere propter sequentia. nam mox dicet, vterque nuper consulatum gesserat à patre tuo. & Dion Frontonem vnum ex his recitat. alterum adhuc quærimus, nisi volumus intelligere Virginium Rufum, qui etiam à Traiano fuit designatus quartum consul. nam Arrium Antoninum virum simi'em antiquis sanctitate, verecundia, ætate, scimus tantùm bis consulem fuisse. Quòd tertium consulatum tu præstitisti singularibus viris, ac de te quidem benè & fortiter meritis. *Sed in toga*] Id est, tibi beneficis circa res ciuiles. perturbauit ordinem verborum. quod si prudenter fiat, multum ornatus affert orationi. *Vtriusque.* Viri, scilicet debes his duobus, quos elegisti consules propter curam, & diligentiam qua vsi sunt in rebus tuis.

Vt se putet obligatum?] Vt credat debere ciuibus à quibus beneficium acceperit. nam alii principes quantumuis obligati, tamen se nihil suis debere credunt. *Amet*) Contentus sit, amplectatur, gratiam referat, non oderit. *Ter consules*] Tertium consules illos singulares viros *Non ideo*] Non ingratus vt qui debitum beneficium personis. *Fortunæ tuæ*] Viribus. quia magna retribuis, nam potes cùm sis imperator: & sic quæ ciues tibi præstitere, quamuis parua, respectu tamen tuæ remunerationis magna videntur. *Nihil obligeris*] Vt alij in te beneficia conferant, vt tu illis maiora retribuas, quibus tibi deuincias. *Expediat*] Illis vtile sit. *Tibi debere beneficium*] A te sumere.

debere tibi, an præstitisse. Equidem illum antiquũ senatum contueri videbar, cùm ter consule aßidente tertiò consulem designatum rogari sententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantúsque tu. Accidit quidem vt corpora quamlibet ardua, & excelsa procerioribus admota decrescant, item vt altißimæ ciuiũ dignitates collatione fastigij tui quasi deprimantur, quantóque propius ad magnitudinem tuam ascenderint, tantò etiã à sua descendisse videantur. Illos tamen tu, quanquã non potuisti tibi æquare cùm velles, adeò in edito collocasti, vt tantũ super cæteros, quantum infra te cernerentur. Si vnius tertium consulatum in eundem annum in quem tuũ contulisses, ingentis animi specimen haberetur. vt enim fœlicitatis est quantũ velis posse, sic magnitudinis, velle quantũ possis. Laudandus quidem & ille qui tertium cõsulatũ meruit, sed magis sub quo meruit. magnus memorandúsq; qui tantum præmium cepit, sed maior qui capienti dedit. Quid? quòd duos pariter tertio consulatu collegas tui sanctitate decorasti? vt sit nemini dubiũ hanc tibi præcipuam causam fuisse extendendi consulatus tui, vt duorũ consulatus amplecteretur, &

An præstitisse] An in te contulisse: nam longè maiora recipiunt. *Antiquum*] Ante imperatores cùm respublica staret. *Aßidente*] Iuxta te in pari sella curruli. præsidebat enim Traianus, assidebat eius collega. *Tertiò consulem*] Secundus est secutus Cæcilium, qui in principio libri idem dixit, & Qũ. Claudium libro decimonono, dicentem. C. Marium creatum septimò consulem, & Gellius ad hæc ait, Romæ doctum virum dicere solitum, tertiò & quartò consulem non tertium quartúmque. *Rogari sententiam*] Consules, nisi esset princeps senatus, rogabant primùm designatos consules, ac deinceps alios senatores. *Illi*] Ter consules. *Quantus*] Quàm magnus & conspicuus. præsidebat enim. *Admota*] Comparata. *Decrescant*] Minora videantur. *Fastigij tui.*) Imperatoriæ maiestatis. *Quantóque pr.*) Et quo fuerint maiores. *A sua*] Insita magnitudine. *Illos*] Ter consules. *Aequare*) Parem dignitatem tribuere: nam regnum non capit duos. *Cùm velles*) Cùm optares tibi æquare *In edito*) In altissima dignitate. *Cæteros*) Senatores, tãto enim interuallo superabant reliquos dignitate præditos, quanto ipsi superabãtur ab imperatoria maiestate. *Si minus*) Argumentum à minori ad maius. i. si tertium consulatum cõtulisses eo anno, quo tu eundem accepisti, magnanimi fuisset argumentum, sed tertium consulatũ duobus eodem anno conferre hoc maius. *Velle quantum possis*) Extendere magnanimitatem suam quantum liceat. *Sed m.*] Laudandus est Traianus. *Maior*] Imperator.

Quid] Dicam. *Duos*) Collegas. creauerat Traianus se & alterum collegam tertium consules in sex menses. alium verò tertium designauerat consulem in posteriores sex menses, vt suo consulatu duos tertium consules faceret, vni verò semper collega extitit. nam per totum annum duos collegas habuit. inde vt vtrosque complecteretur, protulit suum consulatum vsque in finem anni, quem tantùm semestrem gessisset. alij opinantur mortuo Nerua horum alterum fuisse consulem, sed cùm aliquot menses restarent, ad finem consulatus sui Traianum cum eo iniisse consulatum. quo tempore semestri expleto alium consulem sibi asciuisse, & vt cum eo integrum consulatum gereret, sibi semestre tempus in hoc magistratu prorogasse.

collegam te vni daret. Vterque nuper consulatum alterum gesserat à patre tuo, id est, quanto minus, quàm à te datum. vtriusq; adhuc oculis paulo antè dimißi fasces oberrabant, vtriusque solennis ille lictorum, & prænuncius clamor auribus insederat, cũ rursus curulis, rursúsq; purpura: vt olim cùm hostis in proximo, & in summũ discrimen adducta resp. expertũ honoribus virũ posceret, non consulatus hominibus ijsdem, sed ijdem homines consulatibus reddebantur. Tanta tibi benefaciendi vis, vt indulgentiã tuam neceßitas æmuletur. modò prætextas exuerãt, resumãt. modò lictores abire iusserant, reuocent. modò gratulantes amici recesserant, reuertantur. hominis ne istud ingeniũ est? hominis potestas? renouare gaudia, redintegrare lætitiã, nullámque requiẽ gratulationis dare, neq; alia repetendis consulatibus interualla permittere nisi dũ finiuntur? Facias ista semper, nec vnquam in hac opere aut animus tuus, aut fortuna lassetur. des quàm plurimis tertios consulatus, & cùm plurimis tertios consulatus dederis, semper tamen plures,

Collegam perpetuum] Per totum annum. *Vni*] Priori. *Vterque*] Quos tertiũ consules fecisti. *Alterum*] Secundũ. *A patre tuo*) Nerua. à quo Frontonem factum consulẽ legimus apud Dionem. nam Virginium alterum intelligere non licet, quamuis à Nerua creatũ. quia iam gesserat tertium consulatum, ante imperiũ Traiani *Id est* Interpretatio. *Quanto minus*] Dicit Secundus horum consulatum fuisse minoris dignitatis quem accepissent à Nerua, quàm tertium, quẽ accepissent à Traiano, qui maior erat patre Nerua. *Dimißi fasces*] Depositus consulatus, quem designat per fasces, quos lictores Coss præferebãt. *Prænuncius*) Nuncians adesse cõsules, vt populus via discederet. præcedebant enim lictores, ad quod respiciẽs Ouidius dixit. Iamq; noui præeunt fasces *Curulis*] Sella. *Solennis*] Annuus, celeberrimus. *Purpura*] Toga prætexta oblata est. *In proximo*] Esset iuxta vrbem, vt Annibal. *Posceret*] Exigeret ad tutelam sui. *Virum expertum honoribus*] Iam multoties factum consulem, vt Fabium Maximum. *Sed ijdem homines consulatibus reddebantur*) Sed consulatus indigebat talibus hominibus, non autem ipsi consulatu. quare consulatui restituebantur tanquam ipsum defensuri. *Neceßitas*) Vt olim necessariò creabantur etiam præter leges, quibus intra decennium nemo poterat iterum creari consul. *Gratulantes*) Ob susceptum consulatum. *Reuertantur*] Gratulatum. *Hominis ne istud ingenium est*) Agit hoc interrogatio, vt confiteamur non esse istud humanum, sed diuinum. *Nullam requiem*) Nullam intermissionem, sed continuare consulatum. vtitur amplificatione.

Nisi dum finiuntur] Nisi finitis tertiis consulatibus. *Ista*] Continuare consulatus. *Aut animum tuum*] Sis semper eodem animo. *Aut fortuna*) Viuas semper in imperio.

Quibus debeas dare) Qui digni sint tertio consulatu. *Similes*] Bonos, benemerentes. *Horum*) Duorũ. *Publicis sumptibus minuendis*]. Temporibus Neruæ hoc scias factum qui Dione scribente, vt impendia publica contraheret, sacrificia non pauca, equorum cursus atque certamina, nec minus spectacula quædam sustulit. *Primos*) Præcipuos imprimis. nec mirum si dixit senatus. nihil enim vnquã fecit Nerua sine consilio senatus. *Hoc est*] Repetitio, id est, quia iudicio senatus tanquam optimi electi fuerant. *Insinuauit*) Latenter conciliauit. *Prosit*] Si bonus est princeps. *Noceat*] Si malus. *Paulo antè*] Sub Domitiano. *Nos senatores*) Oderamus. *Quos ille*] Malos quos Domitianus amabat. *Nunc inter*] Sensus est: & princeps & senatus amant effusissimè viros optimos, ac in amore contendunt, quis eorum magis diligat. *Demonstramus*] Dignissimos. *Inuicem*) Et senatus & princeps. Dion. Traianus bonos & studiosos honoribus & dignitate auxit. *Fauere*] Bonis. *Apertè*] Liberè, sine periculo. *Non iam amor est & c.*] Non opus est fingere illos odisse quos amamus, ne id nobis nocumento sit. quod solebat euenire sub Domitiano, vt qui bonos amarent & laudarent, pariter periclitarentur. *Premendum*] Tacendum, celandũ. *Odium*] Aduersus malos. *Vt*] Hoc premere odium nobis vtilitati cedat. *Probat*) Bona. *Improbat*) Mala. *Vos*) Senatores. *Absentes*) Nam consulebat senatores per literas si absens erat, de eo quod facturus erat. fuit enim senatui dilectus & carus, quem iucundè & honorificè appellabat. *Vos elegeratis*] Cornelius Tacitus libro primo suarum historiarum, si tamen Taciti sunt, inquit: tum primùm sub Tiberio ad patres è campo translata fuisse. nam ad eam diem etsi potissima arbitrio principis, quædam tamẽ studiis tribuũ fiebãt.

quibus debeas dare supersint. Omnium quidem beneficiorum quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis quàm ad similes redundat. præcipuè tamen ex horũ consulatu non ad partem aliquam senatus, sed ad totum senatum tanta lætitia peruenit: vt eundem honorem omnes sibi, & dedisse, & accepisse videantur. Nempe enim hi sunt, quos senatus cum publicis sumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit quidem primos. hoc est igitur, hoc est quod penitus illos animo Cæsaris insinuauit. An parum sæpe experti sumus, hanc esse rerum conditionem, vt senatus fauor apud principem, aut prosit, aut noceat? Nonne paulo ante nihil magis exitiale erat, quàm illa principis cogitatio? hunc senatus probat, hic senatui carus est, oderat quos nos amaremus, sed & nos quos ille. Nunc inter principem senatúmque dignissimi cuiusque charitate certatur. demonstramus inuicem, credimus inuicem, quódque maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus. proinde Patres C. fauete apertè, diligite constanter. Non iam dissimulandus est amor, ne noceat, non premendũ odium, ne prosit. eadem Cæsar, quæ senatus probat improbátque. vos ille præsentes, vos etiam absentes in consilio habet. tertiò cõsules fecit, quos vos elegeratis, & fecit hoc ordine, quo electi à vobis erãt.

In consilio hab.) Consulit. *Hoc ordine*] Vt quem priorem in sumptibus minuendis vos elegeratis, eundem priorem & ipse tertium consulem renunciauerit. *Vterque videtur*) Conuertit orationem ad illos tertium consules. magis tamen placet vt legatur, Magnum vtrumque videtur, vt referatur ad illa duo quæ statim sequuntur, & sit sensus, siue Traianus eos re vera maximè amet, quos à senatu amari intelligit, siue illis quos senatus amat, neminem senatus reuerētia præfert, quamuis alios habeat sibi chariores.

Magnum vtrunque videtur, siue eosdem maximè diligit, quos scit nobis esse charissimos, siue illis neminē præfert, quãuis aliquem magis amet. Proposita sunt senioribus præmia, iuuenibus exempla, adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos. quisquis probatos senatui viros suscipit, hic maximè principem promeretur. sibi enim accrescere putat, quod cuique adstruatur: nullámque in eo gloriam ponit, quòd sit omnibus maior, nisi maximi fuerint, quibus maior est. Persta Cæsar in ista ratione propositi, talésque nos crede, qualis fama cuiusque est. huic aures, huic oculos intende. ne respexeris clandestinas existimationes, nullísque magis quàm audientibus insidiantes susurros. Melius omnibus quàm singulis creditur. Singuli enim decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes, fefellerunt. Reuertor iam ad consulatum tuum, etsi sunt quædam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen, imprimis quòd comitiis tuis interfuisti candidatus, non consulatus tantùm, sed immortalitatis & gloriæ, & exempli quod sequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te P. R. in illa vetere potestatis suæ sede. perpessus es

Magnum vtrunque videtur) Illis neminem præfert viris quos à senatu diligi non ignorat. *Siue*) Rationes cur magni sint. *Nobis*] Senatoribus. *Præfert*] Dignitate, magistratu. *Senioribus*) Hinc colligitur fuisse grandæuos. *Domos*] Optimorū virorum. *Adeant*) Frequentent, respiciunt illa superiora: non iam dissimulandus est amor. *Suscipit*] Tuendos an magis, Suspicit, id est, admiratur & colit. *Promeretur*] Obligat. *Accrescere*] Addi *Quod*] Honoris. *Cuique*) Bono. *Ponit*) Putat esse. *Maximi*) Maxima consequantur senatores. *Maior*) Vide comparatiuum quandoque habere maiorem vim superlatiuo, sicut alibi notauimus. *Fama*] Certa gloria. *Clandestinas*] Paucorum. *Existimationes*] Opiniones, famam. *Susurros*) Delatores tacitè ob murmurantes. Iuuenalis, sæuior illo Pompeius tenui iugulos aperire susurro. sed delatoribus aures clausit Traianus. *Nemo omnes fefellit*] Sententia Aristotelis qui tertio politicorum inquit, in multitudine difficile est omnes labi & errare. *Omnes*) Quia impossibile est non esse aliquos bonos, qui non solent fallere. *Ante consulatum*) Ordine procedit, & secundum artem, vt antequam rem attingamus de qua dicturi sumus, exponamus quæ præcesserint. *Ante consulatum tamen*) Ista tamen præcesserunt tuum consulatum. *Imprimis*) Laudauerim. *Comitiis t.*) Quibus tu fuisti renunciatus tertium consul. *Non tantùm candidatus*) Consulatus. non tantùm veste candida indutus consulatum petisti. *Mirarentur*) Quòd princeps generis humani dignatus esset prodire in comitiū cādidatus consulatus more priuatorum. *In illa Vetere sede*) In comitio. *Potestatis suæ*) Cùm haberet in manu sua te consulem declarare.

Longum

longum illud carmen comitiorum, nec iam irridendam moram: consúlque sic factus es vt vnus ex nobis quos facis consules. Quotusquisque principum antecedentium honorem istum aut consulatui habuit, aut populo? non alij marcidi somno, hesternáque cœna redundantes, comitiorum suorum nuntios operiebantur? Alij sanè peruigiles & insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis consulibus, quibus consules renuntiabantur, exilia & cædem machinabantur. O praua & inscia veræ maiestatis ambitio, concupiscere honorem quem dedigneris: dedignari quem concupiscas: quúmque ex proximis hortis campum & comitia prospectes, sic illis

Longum illud carmen] Longum verborum ordinem, & solennem in comitiis precationem. nam more institutóque maiorum, quo die consul renunciabatur, qui comitia habebat, à diis immortalibus, vt ea res sibi magistratuíque & populo plebíque Romanæ bene & feliciter eueniret, precabatur. sicut innuit Cicero pro Murena: id autem fiebat pluribus verbis & certis ac immutabilibus; ita ab antiquo institutis. An forsan carmen hexametrũ intelligit, quod à Marco Tullio longum appellatur. an vsurpauit carmen præter aliorum consuetudinem, qui voluere quicquid pedibus constaret carmẽ esse, sicut dicimus Sibyllinum carmen. nam idem Tullius libro quinto de finibus, carmen accepit, pro perfectione aliqua, cùm inquit, sunt enim prima eleméta naturæ, quibus auctis virtutis quasi carmen efficitur. Martialis in distichis pro libro posuit carmen, Carmina Nasonis quinque decémque gerit. Interdum tamen pro soluta oratione, vt hic Secundus. item in fine huius orationis: tu nostris comitiis præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es. & Liuius quinto belli Punici ex huius Martij duobus carminibus & reliqua. Censorinus inquit, carmen est modus vocibus iunctus, cuius discrimina cantus, modus, motus. *Irridendam moram*) Simulatam. nam antequam haberentur comitia, sciebant imperatorem consulem renunciandum, quare illa comitiorum mora meritò ab omnibus irridebatur. *Nobis*) Senatoribus priuatis. *Sic*) Eo modo. *Honorem istum*) Petendi consulatum vt prodiret in comitium. *Populo*) Vt ab illo suffragia peteret. *Alij*) Imperatores. *Hesternáque cœna redundantes*) Neronem possumus accipere, cuius crapulam Iuuenalis pulsat noctésque Neronis Iam medias altámque famem scribens. & Tranquillus ait epulas è medio die ad mediam noctem protrahebat. *Redundantes*) Nimium repleti crapula, distenti. *Peruigiles & insomnes*) Caius Caligula non plusquam tribus nocturnis horis quiescebat, ac ne his quidem placida quiete, sed pauida miris rerum imaginibus. ideóque magna parte noctis vigiliæ, cubandique tædio nunc toro residens, nunc per longissimas porticus vagus inuocare frequenter atque expectare lucem consueuerat. sed imprimis Domitianum respicit, qui multum de nocte solus ambulabat, sæuósque secessus incolebat, ibi clarissimis viris necem struens. *Quibus consules renuntiabant.*) Per quos ipsi declarabantur consules. Tiberium recitat Dion omnes suos in consulatibus collegas violenter interfecisse. vnde cùm Drusus simul hunc iniisset honorem, statim cunctos necem illi iudicasse. Tranquillus autor Domitianum aliquot consulares interemisse. *O praua*) Exclamatio opportuna, à Græcis epiphonema dicitur secundum Hermogenem, non rem gestam narrans sed acclamans. *Honorem*) Consulatum. *Proximis o.*) E collibus ortulanis vel ab ortis imperatoris vicinis campo Marcio, vbi comitia habebantur. campum Martis P. Victor in nona regione locat, inter vrbem & Tiberim: in eo fuit villa publica, vbi primum populi census est actus. olim fuit Tarquiniorum, mox adepta libertate

sacrum Marti fecere, equis pratum, iuuenibus se ad bellicas meditationes exercentibus ludum opportunissimum. autores habeo Liuium & Dionysium. Gellius tamen lib. vi. tradit in xij. tabulis scriptum fuisse Caiam Tarratiam campum Tyberinum siue Martium populo Rom. condonasse. plura de Campo Martio Strabo lib. v. per campum igitur & comitia interpretamur campum Martium, vbi declarabantur consules comitiis centuriatis. nam & paulo pòst dicet sacratum campum fuisse comitiorum locum. & M. Tullius pro domo sua. constat enim nullis vnquam comitiis campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse. in Pisonem, sic inquit, sanè sors domina cápi, & Liuius. consul in campo Martio comitiis priusquam centurias in suffragium mitteret. Tranquillus in Cæsare dictatore illum in campo per comitia tribus ad suffragia vocantem partibus diuersis ex ponte vt deiicerent, atque exceptum trucidarent cogitasse. Mamertinus. illis priscis temporibus multorum ambitu fuit campus infamis. Valerius: inimicitias inquit, vt simul censores renunciati sunt, in campo deposuit. nam de comitio, quod in foro fuit, iam prædiximus.

abesse tanquam Danubio Rhenóque dirimare. auerseris tu honori tuo sperata suffragia? renunciaríque te consulem iussisse contentus, liberæ ciuitati ne simulationem quidem serues? abstineas denique comitiis abstrusus, atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogaretur imperium. Hæc persuasio superbissimis dominis erat, vt sibi viderentur principes esse desinere, si quid facerent tanquā senatores. plerique tamen non tam superbia, quàm metu quodam submouebantur. an stuprorum sibi, incestarúmque noctium conscij

Abesse] Animo & cogitatione. *Auerseris*) Oderis. maximá vim obtinet hæc interrogatio. *Iussisse*) Imperij verbum. tanto magis reprehendendum, quòd consules ob libertatē creati fuerint, ipse liberæ ciuitati iubeat, id per quod libera videtur. *Ne simulationem q. s.*) Apertè ostendas. fuit enim Domitianus maximus simulator, & dissimulator. *Liberæ c.*) Quæ suis legibus viuit, quæ cæteris imperat. *Abstineas c.*) Ne ex hortis ea despicias. *Abstrusus*) Remotus, seclusus in cubiculo. *Illic*) In comitiis. *Abrogetur*] Tollatur si intersis comitiis. nam abrogare est tollere. Liuius lib. iiij. belli Punici. M. Fundanius & L. Valerius tribuni pl. ad plebem tulerát de Oppia lege abroganda. M. & T. Iunius tribuni pl. eam legem tuebantur, neque se abrogari passuros aiebant. Valerius: M. Antoninus & L. Flaccus censores Duronium senatu mouêre, quòd legem de coercendis conuiuiorum sumptibus latam, tribunus plebis abrogauerat. idem libro septimo, prętoriam iurisdictionem abrogauit. Trāquillus: capiti legis Papiæ à Tiberio Cæsare quasi sexagenarij generare non possent, edicto abrogauit. & in Caio. Consulibus oblitis de natali suo edicere abrogauit magistratum, fuítque per triduum sine summa potestate respublica. Modestinus de verb. significat. derogatur legi, cùm pars detrahitur. abrogatur lex, cùm prorsus tollitur. Festus tamen ait abrogare esse infirmare. *Quid*] Ciuile. *Tanquam senatores*) Perinde ac si ipsi fuissent senatores, si descēdissēt in cāpum cādidati cōsulatus. *Plerique*) Principū. *Quàm m.*) Duos præsertim monstrat Caium & Domitianum, quorum ille libidinosissimus tres imprimis sorores incestauit, hic Iuliam fratris filiam, vltrò corrupit. fuit .n. nimiæ libidinis in mulieres & pueros, si Dioni credimus. *Stuprorū*] Pro adulterio & vicio stuprum promiscuè ponunt. Plautus in Amphitryone, stupro dedecoris à viro arguta meo. & Salustius: ac statim fugitiui contra præceptum ducis rapere ad stuprū potuerūt virgines matronásq;. &

pro turpitudine antiqui dixerunt, autore Festo, vt fœdè stupréque castigatur quotidie. inter stuprum & adulterium secundum Iurisconsultos hoc interesse quidam putant, quòd adulterium in nuptam, stuprum in virginem & viduam committitur. sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur.

auspicia polluere, sacratúmque campum nefario auderent contaminare vestigio? non adeo deos hominésque contempserant, vt in illa spaciocissima sede hominum deorúmque coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contrà & moderatio tua suasit & sanctitas, vt te & religioni deorum, & iudiciis hominum exhiberes. Alij consulatum antequam acciperent, tu & dum accipis, meruisti. peracta erant solennia comitiorum si principem cogitares, iámque se omnis turba commouerat, cùm tu mirantibus cunctis accedis ad consulis sellam, adigendum te præbes in verba principibus ignota, nisi cùm iurare cogerent alios. vides quàm necessarium fuit consulatum non recusare? non putassemus istud facturum te fuisse, si recusasses. Stupeo. P.C nec dũ satis aut oculis meis, aut auribus credo, atque idemtidem me an audierim an viderim interrogo. Imperator ergo & Cæsar & Augustus, pontifex maximus stetit ante gremium consulis? seditque consul principe ante se stante? & sedit inturbatus, interritus, & tanquam ita fieri soleret? quinetiam sedens præbuit iusiurandum? & ille iurauit? expressit, explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecraret. Ingens Cæsar, & par gloria tua, siue fecerint istud postea principes, siue non fecerint. Vlla ne satis prædicatio digna est? idem

Auspicia] Auguria prospera, quæ captabat antiquitas, cùm comitia esset habitura. *Sacratúmque camp.*] Marti consecratũ. *Spaciosissima sede*] In spacio campi Martii diffuso. nam amplissimum fuisse memorat Strabo lib. v. *Deorũ*] In eo námq; multa diis constructa delubra, & statuę viris illustribus erectæ. *Alij*] Principum vel priuatorum meruerunt. *Dum accip.*] Propter humanitatem tuam, qui dignatus esses cãdidati munia sustinere. *Solennia*] Ordo consuetus. *Si principem cogitares*] Si respiceres conditionem principis, qui non cogebatur iurare in verba: si verò priuatum, nondum erant expleta. *Cõmoueat*) A suo loco subsecutura principẽ. *Consulis*] Secundum Appianum lib. i. bellorum ciuilium, Comitia consulum, qui magistratum finisset, proponere solebat: quòd si fortè creatio consulis non successisset, interrex aliquis, cõsulari tamen electione, creabatur, qui comitia proponebat. *In verba*] Quod legib⁹ staret, & pareret. nã sedẽs cõsul stãti Traiano iusiurãdum præbuit, ille iurauit, expressit, explanauítque verba, quibus caput suum, domum suã, si scienter fefellisset, deorum iræ consecrabat. *Principibus ignota*] Non consueta iurari à principibus. *Alios*] Consules designatos. *Istud*] Iurasse in verba. Necdũ satis certus adhuc ambigo an Traianus iurauerit, nam hoc videtur excedere bonitatem omnium principum. *Identidem*] Frequenter. *Pont. m.*] In epistolis ad Traianum apertè monstratur, fuisse pont. max. *Inturbatus*] Hoc non tam ad laudem consulis, quàm principis pertinet,

cuius fiducia consul audenter iusiurandum obtulit. *Domum suam*] Suos domesticos, & cognatos. *Consecrares*] Deuoueret, obnoxia faceret.

tertiò consulē fecisse, quod primò, idem principem, quod priuatum. idem imperatorem, quod sub imperatore. nescio iam, nescio pulchrius ne sit istud, quod praeunte nullo, an hoc quod alio praeunte iurasti. in rostris quoque simili regione ipse te legibus subiecisti, legibus Cæsar, quas nemo principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere, quàm nobis. Sic fit vt nos tibi plus velimus. Quod lego, nunc primùm audio, nunc primùm disco. Non est princeps, sunt leges, sed leges supra principem: idem Cæsari consuli, quod cæteris non licet, iurat in legem attendentibus dijs. nam cui magis quàm Cæsari attendant? iurat obseruantibus his, quibus idem iurandum est, non ignarus alioqui nemini religiosius quod iurauerit custodiendum, quàm cuius maxima interest non peierare. itaque & abiturus consulatu iurasti te nihil contra leges fecisse. Magnum hoc erat cùm promitteres, maius postquam præstitisti. iam

Tertiò] Tertiò consul, dum imperator eras, primò autem dum priuatus. *Idem*] Iurasse in verba. *Sub imper.*] Domitiano, & Nerua. *Pulchrius*] Laudabilius. *Istud*] Pro illud posuit, quòd princeps legibus te astrinxisti in comitiis. *Praeunte nullo*] Nullo præmonstrante verba quę dicturus eras. nam in sacris & rebus solennibus solebat aliquis pontifici Maximo submissa voce prædicere verba, quæ ille dicturus erat voce clara, ne erraret, tantam sacrorum curam habuit antiquitas. quam consuetudinem Plautus tetigit, & Tacitus libro xx. vbi de templo Capitolini mentionē facit. tum inquit Heluidius Priscus prætor præeunte Plauto Heliatio pontifice, Iouem, Iunonē, Mineruam, præsidésque imperii deos precatus & reliqua. Valerius autē inquit. Africanus posterior censor, cùm lustrum conderet, inque solito sacrificio scriba ex publicis tabulis solenni eius precationis carmine præiret, quo dii immortales, vt pop. Rom. res meliores, ampliorésque facerent, rogabantur, satis, inquit, bonæ ac magnæ sunt. Plinius lib. xxviii. vidimúsque certis precationibus obsecrasse summos magistratus, & ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari, qui attendat, alium verò præponi, qui faueri iubeat. *Alio praeunte*] Alio prædicente quæ dixisti. Quod est indicium humanitatis & religionis. sicut illud, cùm firmitudinis, firmissimæque memoriæ, ac fiduciæ sui. *Religione*] Sacramento. *In rostris*] In foro vbi ius erat dicturus. *Te legibus subiecisti*] Pacatus pro Theodosio: tantum tibi per te licet, quantum per leges licebat ius summum facultate & copia commodandi, nō securitate peccandi experiris. *Legibus Cæsar*] Te subiecisti. cum admiratione repetitio interrogatiua. *Nemo legislator*] Iurisconsultus. *Scripsit*] Condidit. Dion in Augusto. Imperatores adepti sunt quod nulli Romanorum olim vnquam concessum fuerat. soluti enim sunt omnibus legibus, nullísque scriptis tenentur. hinc ff. i. Vlpianus, princeps legibus solutus est, voluntate tamen sua seipsum subiicit. eadem Paulus ff. xxxii. & imperator Alexander libro vi. codicis, ac Iustinianus in Institutionibus, sed apertius in codice. digna, inquit, vox est maiestate regnantis legibus alligatum se principem profiteri, adeo de autoritate iuris nostra pendet autoritas. & re vera maius imperio est submittere legibus principatum, & ora-

culo præsentis edicti, quod nobis licere non patimur, indicamus. quare Apollonius Vespasiano præcepit, legem imperatori dominari debere, quia in illis ferendis erit modestior, si eas non contempserit. *Nobis*) Priuatis licet. *Velimus*] Licere plusquã licet. *Non est princeps*) Quia ipse pariter nobiscum legibus paret *Sunt leges*) Omnes reguntur legibus. *Attendentibus*] Audientibus. *Obseruantibus*] Videntibus senatoribus. *Alioquin*] Insuper. *Quàm*] Sibi principi. *Abiturus*] Depositurus. *Præstitisti*] Longè enim maius obseruare promissa, quàm tantùm polliceri.

toties procedere in rostra, inascensúmque illum superbiæ principũ locũ terere, hîc suscipere, hîc ponere magistratus, quàm dignum te, quámque diuersum consuetudine illorum, qui pauculis diebus gestum consulatũ, imò non gestum abijciebant per edictum. hoc pro concione, pro rostris, pro iureiurando, scilicet vt primis extrema congruerent, vtque hoc solo intelligerentur ipsi consules fuisse, quòd alij non fuissent. non transiliui Patres conscripti principis nostri consulatum, sed eundem in locum contuli, quicquid de iureiurando dicendum erat. neque enim vt in sterili ieiunáque materia eandem speciem laudis diducere ac spargere, atque idemtidem tractare debemus. Illuxerat primus consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos, nunc vniuersos adhortatus es resumere libertatem, capessere quasi communis imperij curas, inuigilare publicis vtilitatibus, & insurgere. Omnes ante te eadem ista dixerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant sub oculis naufragia multorum, quos inuidiosa tranquillitate prouectos improuisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare, quàm blandicia principum illorum, quibus tanta lenitas, tanta fraus, vt facilius esset iratos, quàm propitios habere? te verò securi, & alacres quò vocas sequimur. iubes esse liberos? erimus. iubes quæ sentimus

Toties) Claudium Tranquillus meminit consulẽ, & extra hunc honorem ius laboriosissimè dixisse, etiam suis suorúmq; diebus solennibus. nonnunquam festis quoque antiquitus & religiosis. *Inasc.*] Nunquam ab aliis superbis principibus ascensum, vt ius publicè dicerent. Domitianum tamen scribit Tranquillus ius diligenter & industriè dixisse, plerunque & in foro pro tribunali, & extra ordinẽ. *Hic*] In rostris. *Immò non g.*] Sed tantùm titulo tenus, & non reipsa. correctio color. *Hoc*] Significasti. *Ipsi*] Traianus & collega. *Alij p.*) Qui morem consulum non fuerant executi. *Nõ trãsiliui*] Quia iam de consulatus depositione locutus fuerat, dicit non ideo se transmisisse, quæ in eo gesta fuerint. hoc dicendi genus reficit auditorem, & magis attẽtum facit. *Eundem in locũ*] In vnum, vt per species rerum procederet. *Speciem laudis*] Iurisiurandi ceteris insuetam. *Deducere*] Protrahere. est enim oratoris res amplificare, vel minuere pro cõmodo suo. quod quamuis Secundus fecit, tamen artem dissimulat, cùm præcipua ars sit dissimulare artem, præsertim in iudiciali & deliberatiuo genere, in demonstratiuo interdum. *Spargere*] Diuersis locis tractare. *Idemtidem*] Frequẽter, quod solet fieri, vbi materia exilis est, & per amplificationẽ eandem tractando variè, &

diuersimodè eam augere conamur. sed hic vbi inquit, materia supercurrit, non opus est eloqui ratione. *Primus dies*) Cal. Ianuarii. *Consulatus t.*) Tertii. *Curiam*) Senatum. *Singulos*) Senatores. *Resumere*) Quia diu per tyrannos depressa fuerat. *Quasi c.*) Perinde ac si ipsi participes forent imperii. *Insurgere*) Intendere diligentiam. *Omnes*) Principes. *Creditum est*) Quia credebant simulata dici. *Erat sub o.*) Animaduertebant, considerabant. *Naufragia*) Pericula. *Cædes*) Translatio. *Turbo*) Tempestas. perstat in metaph. *Inuidiosa t.*) Ex secessu, quòd principes inuiderent illorum quieti. an melior erit lectio, insidiosa quàm inuidiosa, quia blandè prouecti repentè conciderunt. *Prouectos*) Honoribus auctos. *Insidum*) Cui non sit credendum. comparatio. *Quàm blanditia principum*) Imprimis respexit Tiberium & Domitianum, qui à se interficiendis maximè blandiebantur. autoribus Tranquillo & Dione. *Lenitas*) Clementiæ simulatio. *Facilius*) Melius. *Sequimur quò vocas*) Facimus quod iubes. *Liberos*) Liberè loqui, & libertatem defendere.

promere in medium? proferemus. Neque enim adhuc ignauia quadam, & insito torpore cessauimus. Terror & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à republica (erat autem omnino nulla resp.) oculos, aures, animos auerteremus. At nunc tua dextera, tuísque promißis freti, & innixi obsepta diutina seruitute ora reseramus, frenatámque tot malis linguã resoluimus. Vis enim tales esse nos, quales iubes, nihílque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, denique quod credentem fallere paret non sine periculo fallentis. neque enim vnquam deceptus est princeps, nisi qui prius ipse decepit. Equidem hunc parentis publici sensum cũ exhortatione eius, tũ pronũciatione respexisse videor. Quæ enim illa grauitas sententiarum? quàm inaffectata veritas verborũ? quæ adseueratio in voce? quæ affirmatio in vultu? quãta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides?

Promere in m.) Dicere palàm. *Adhuc*) In præteritum. *Insito torp.*) Natiua pigritia. sed eorum ingenia erant hebetata, fracta, cõtusa, propter mala quæ iam per multos annos viderant & tulerant, vt idem ad Aristonem testatur. *Misera prudentia*) Per miserias comparata. *Ex periculis*) Nostrorum & aliorum. *Monebat*) Nos, ne libera animi, vt inquit satyricus, verba proferremus, & vitam pro vero impenderemus. *Erat autem*) Correctio. vbi tyrãni dominantur nulla respublica est. *Dextera*) Auxilio. *Diutina seruitute*) Domitiani quindecim annos imperantis. *Frenatam*) Cohibitam, retentam. *Tales*] Liberos in dicenda sententia. *Fucatum*) Falsum, dissimulatum, tectũ. fucus enim, autore Seruio, genus est herbæ, qua vestes tinguntur. & fucum posuit Terentius in Eunucho pro insidiis & fraude. fucum, inquit, factum mulieri. sic ad Quintum fratrem Cicero. Iam illud teneto diligenter, si eum qui tibi promiserit fucum (vt dicitur) facere velle senseris, vt te id audiisse, aut scisse dissimules. nam fucus bestiola ex equis nascens sine aculeo tanquam apis imperfecta, mel surripit apibus. vnde à Varrone dicitur fucus fur: & fucilis, falsa dicitur quasi fucata, autore Pompeio. *Denique*) Nihil est. *Non sine periculo fallentis*) Nam qui fallit, plerunque fallitur. *Neque enim*] Sententia. *Ipse*) Qualis Domitianus. *Hunc sensum*) Talem & veram sententiam. *Parentis*) Publici. *Traiani*) Patris patriæ. *Exhortatione*) Cùm nos ad bonum

publicum prouocaret. *Sententiarum*] Quas spargebat per orationem suam, an magis in sententiis dicendis. *Inaffectata*] Facilis, naturalis, aperta. veritas enim caret fuco & prætextu verborum.

tenebit ergo semper quod suaserit, sciétque nos quoties libertatem, quam dedit, experiemur, sibi parere: nec verendum est ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter vtamur, quos meminit sub malo principe aliter vixisse. Nuncupare vota pro æternitate imperij, & pro salute ciuium, imò pro salute principum, ac propter illos pro æternitate imperij solebamus. Hæc pro imperio nostro in quæ sint verba suscepta operæprecium est adnotare: si bene rempublicam, & ex vtilitate omnium rexeris. Digna vota, quæ semper suscipiantur, sempérque soluantur. Egit cum dijs ipso te autore Cæsar resp. vt te sospitem, incolumémque præstarent, si tu cæteros præstitisses: si contrà, illi quoque à custodia tui corporis oculos dimouerent, téque relinquerent votis, quæ non palàm susciperentur. Alij se superstites reipublicæ optabant faciebántque. Tibi salus tua inuisa est, si non sit cum reipublicæ salute coniecta, nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus, omnibúsq; annis in consilium de te deos mittis, exigisq́; vt sententiam suā mutent, si talis esse desieris, qualis electus es. Sed ingenti conscientia Cæsar pacisceris cum dijs, vt te si mereberis seruent, cùm scias an merearis neminem magis quàm deos scire. Nonne vobis P.C. hæc diebus ac noctibus agitare secum videtur? ego quidem in me, si omnium vtilitas ita posceret, etiam

Tenebit] Erit semper in hac sententia, vt pro vtilitate reipublicæ liberè loquamur. *Sibi parere*] Facere quod iusserit. *Si fidelitate temporum*) Si confidimus suis temporibus. *Quos*) Senatores. *Aliter*] Tacitos, obsequentes voluntati Domitiani etsi diuersa sensissent. *Nuncupare vota*) Perseuerat exemplo docens posse omnes liberè loqui. *Propter illos*) Non propter nos. *Pro æternitate imperij*) Vt Romanum imperium semper floreret. in epistolis ad Traianum, Noua inquit, vota suscepimus, precati deos, vt te rempublicámque florentem & incolumem ea benignitate seruarent, quam super magnas plurimásque virtutes præcipua sanctitate consequi deorum honore meruisti. *Hæc*] Vota. *Suscepta*) Sunt. *Pro imperio n.*] Vt dii Romanum imperium tueantur. *Si bene*] Cùm hac conditione nuncupauimus. *Egit*) Pacta est, conuenit. *Si tu cæteros p.*] Si tuos incolumes seruasses. *Si c.*] Si fecisses, id est malè tractasses. *Illi*] Dii. *Votis*] Imprecationibus, execrationibus. *Non p.*] Secretò, propter metum. *Superstites r.*] Oppressa rep. Neronem notat, qui cùm in sermone quodam diceretur, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. id est me mortuo terra misceatur igni, immò inquit, ἐμοῦ ζῶντος, id est, me viuente, quod planè fecisse recitat Suetonius. *Optantibus*] Ciuibus. *Omnibúsque annis*] Nam singulis annis vota suscipiebant pro salute imperatoris, non solùm consules, sed & prouinciarum præsides, cum militibus & prouincialibus. *In consilium*] Facis vt dii de te consulant, an dignus sis esse sospes. nescio qui semibarbarus hunc

noſtrum ſenſum corruptè legit, & tamen tanquam ipſe primus fuerit interpretatus me calumniando, vel inuitus laudat, ita fœdè lapſus, vt perdito pudore audeat meam ſententiã tanquam ſuam ſibi vẽdicare, cùm ſcriptũ fuerit in prima editione, facis vt de te dii conſulãt. non autem vt te dii conſulant. quæ nam iſta ſcriptoris tam manifeſta impudentia vel ſecordia? addo quod ne præpoſterè legi notat, cùm eius loco an ſcribendum ſit. & profectò niſi ita frontem perfricuiſſet, nunquam modeſtiam meam, quam vbique præſtitimus, expugnaſſet. *Mutent*] Te perdant. *Qualis*] Optimus. *Ingentis*] Rectiſſima & ſanctiſſima fretus.

præfecti manum armaui, ſed ne deorum quidem, aut iram, aut negligentiã deprecor. quæſo immò, & obteſtor, ne vnquam pro me vota reſpublica inuita ſuſcipiat, aut ſi ſuſceperit inuita, ne debeat. Capis ergo Cæſar ſalutis tuæ glorioſiſſimum fructum ex conſenſu deorum, nam cùm excipias, vt ita demum te dei ſeruent, ſi bene remp. & ex vtilitate omnium rexeris, certus es te bene remp. gerere cùm ſeruent. Itaque ſecurus tibi & lætus dies erit, qui principes alios, cura & metu diſtinebat, cùm ſuſpenſi & attoniti, parúmque confiſi patientia noſtra hinc atq; inde publicæ ſeruitutis nũcios expectarẽt. ac ſi fortè aliquos flumina, niues, vẽti præpediſſẽt, ſtatim hoc illud eſſe credebãt, quòd merebãtur. nec erat diſcrimen

Præfecti manum a.] Rem tangit nunquam ſatis laudatam, cuius Dion & alii Græcorum meminere. nã cùm præfectum prætorio, quem creauerat, circumdaturus eſſet enſe, quem nudum illi porrexit, cape hunc dixit. ſi quidem bene imperauero, pro me hoc vtere: ſi malè, aduerſus me: quamuis qui Traiani vitam ex Dione tranſtulit, aliter Latinitate hũc locũ donauerit quin etiã ſcribens, cùm tribunatum militum ei traderet, parazonium, quo pro dignitate accingendus erat, nudum ei porrexit. at talis, inquit, enſem accipe, quẽ pro me ita demum ſtrinxeris, ſi iuſtè imperauero. quod ſi perperam quicquam pro me fieri cognoueris, eo in perniciem mei vtaris velim. at Græcè ſic ſcriptum. ἀλλὰ καὶ ὅτι πρῶτον τῷ μέλλοντι τῶν δορυφόρων ἐπάρξειν τὸ ξίφος ὃ παραζώννυσθαι αὐτὸν ἐχρῆν, ὤρεξεν, ἐγύμνωσέ τε αὐτὸ, καὶ ἀνατείνας ἔφη, λάβε τοῦτο τὸ ξίφος, ἵνα ἂν μὲν καλῶς ἄρχω, ὑπὲρ ἐμοῦ· ἂν δὲ κακῶς, κατ᾽ ἐμοῦ χρήσῃ. quæ ſic transferri poſſe videntur. quin etiã quando primũ futuro haſtatis præeſſe, enſem, quo cingi ipſum opus erat, porrexit, nudauitque eum, & extendens dixit, cape hunc enſem, vt ſi quidem bene imperauero, pro me, ſin autem malè, cõtra me vtaris. ille igitur tribunum, nos præfectum prætorii intelligimus, qui haſtatis præerat. nam Suidas δορυφόρους cuſtodes regum armatos interpretatur, quibus præfectus vocabatur prætorio Præfectus, pro magiſtro equitum ab imperatoribus conſtitutus. & Dion ab Auguſto memorat primum creatos δύο ἐπάρχους τῶν δορυφόρων, id eſt, duos præfectos prætorianorum. & Suidas quẽ ἔπαρχον τῶν δορυφόρων vocat. ſcilicet præfectum haſtatorum alibi ἔπαρχον τῶν στρατοπέδων, id eſt, præfectum prætorianorum, appellat. *Præfecti*] Prætorii nomine Suræ. *Ne de precor*] Nullis precibus auerto *Inuita*] Me malè imperante *Ne debeat*] Ne teneatur perſoluere. *Glorioſiſſimum fructum ſalutis tuæ*] Quod ſaluus es, quia optimè rempublicam regis. eſt enim cum gloria fructus. *Seruent*] Te incolumẽ præſtent. *Dies*] Primus, & interdum ſequẽtes dies Ianuarii, quibus vbique prouinciarum vota pro ſalute imperatoris ſuſcipiebant, & milites ſolenni iureiurando ſe in fidem eius aſtringebant. mali igitur imperatores anxii expectabant nũcium talium rerum. verentes ne aliqui exercitus & prouinciæ defeciſſent à ſe, & in alterius verba iuraſſent. *Patientia noſtra*] Noſtrûm ſenatorum, qui in vrbe eramus,

eramus,& iugum patiebamur,præstantes iusiurandum principi, & vota suscipientes, ac fidem nostram obligantes. *Hinc atque inde*) Ex diuersis prouinciis imperio Romano subiectis. *Publica seruitutis*) Dum vniuersi se tyranno astringerent sacramento. *Aliquos*] Nuncios horum votorum & fidei. *Flumina*] Excrescentia supra modum. *Niues*] Ingentes, quod assolet in locis frigidioribus. *Venti* Aduersi nauigantibus. *Illud*) Defectionem prouinciarum & exercituum. *Merebantur*] Suis sceleribus.

vllum pauoris. propterea quod cùm à malo principe tanquam successor timeatur, quisquis est dignior, cùm sit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam securitatem non mora nunciorum, non literarum tarditas differt: scis tibi vbique iurari, cùm ipse iuraueris omnibus. Nemo hoc sibi non præstat: amamus quidem te in quantum mereris, istud tamen non tui facimus amore, sed nostri. nec vnquam illucescat dies, quo pro te nuncupet vota, non vtilitas nostra, sed fides Cæsar. Turpis tutela principis, cui potest imputari. Queri libet quòd in secreta nostra non inquirant principes, nisi quos odimus. nam si eadem cura bonis qua malis esset, quam vbique admirationem tui, quod gaudium, exultationémque deprehenderes, quos omnium cum coniugibus, ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones? scires mollissimis istis auribus parci, & alioqui cùm sint odium amórque contraria, hoc perquàm simile habent, quòd ibi intemperantius amamus bonos principes, vbi liberius malos odimus. Cepisti tamen, & affectus nostri, & iudicij experimentum quàm tum maximũ præsens capere potuisti illo die, quo solicitudini, pudoriq; candidatorum ita consuluisti, ne vllius gaudiũ alterius tristitia turbaret. alij cum lætitia,

Vllũ discrimẽ pauoris] Quia omnes præfectos suos pariter metuebãt. *Propterea*] Cùm quisquis est dignior, timeatur à malo principe, tanquam futurus ei successor in imperio. *Cùm nemo non dignior*] Omnes illo digniores cùm sint, meritò ab illo omnes timentur. *Non differt tuam securitatem*) Quia semper es securus. *Iurari tibi*) In tuam fidem & salutem. *Vbique*) Per omnes prouincias. *Iuraueris omnibus*) Quòd dii non aliter te seruent, nisi pro commodo omnium remp. rexeris. *Nemo hoc non præstat sibi*) Id est, omnis iurat pro salute tua, quia videt hoc sibi vtile esse. *Tamen facimus istud non amore tui, sed nostri*] Sed vtilitate nostra, nam amamus te quòd videmus expedire nobis vt viuas. *Fides*] Qua simus obstricti sic facere. sensus est nunquam fiat vt pro te vota nuncupemus fide iureiurãdi astricti, & non vtilitate nostra: perinde ac si diceret, semper bene regas, & ideo pro communi omnium vtilitate vota faciamus: neque vnquam eueniat, vt malè regas, & persoluamus vota pro fide sacramenti, quo fuerimus deuincti. est autem fides secundum Senecam sanctissimum humani pectoris bonum, ea nũlla necessitate ad fallendum cogitur, nũllo corrumpitur præmio. *Turpis*] Est. *Imputari*] Ascribi vt aliquid tutelæ faciat tantùm respectu sui, scilicet se tueatur vtilitate propria & non omnium. *Queri libet*] Iuuat conqueri. *Non inquirant in secreta nostra*] Non perscrutentur & extorqueant quid de

illis secretò, id est, verè sentiamus. *Nisi mali & crudeles*) Nam boni sua consciẽtia contenti sunt. *Eadem cura*) Perquirendi nostra secreta. *Vbique*] Apud omne hominum genus. *Quos*] Admirabiles. *Domesticis artis*] Priuatim in laribus. *Parcè*] Abstineri à maledicentia tui. *Mollissimis.* Istis tuis mitissimis. *Alioquin*] Insuper. *Perquàm sim.*) In libertate, non re ipsa, nam sunt dissimilia. *Ibi*] Secretò & priuatim. *Affectus*] Amoris. *Alij*] Candidati. *Cum lætitia*] Quia fuerant designati consules.

alij cum spe recesserunt. multis gratulandum, nemo consolandus fuit. Nec ideo segnius iuuenes nostros exhortatus es consulatum circumirent, senatui supplicarent, atque ita à principe sperarent honores, si à senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adiecisti vt te imitarentur. Arduum Cæsar exemplum, & quod imitari non magis quisque candidatorum, quàm principum possit. Quis enim vel vno die reuerentior senatus candidatus, quàm tu, cùm omni vita, tum illo ipso tempore, quo iudicas de candidatis? An aliud à te quàm senatus reuerentia obtinuit, vt iuuenibus clarissimæ gentis debitum generi honorem, sed antequam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à principe, tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis, nec terret Cæsar, nec pauet, quinimmò festinatis honoribus amplificat, atque auget, & maioribus suis reddit. si quid vsquã stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis, hoc amplexatur, & refouet, & in vsum reipublicæ promit. sunt in honore hominũ, & in honore famæ magna nomina, ex tenebris obliuionis indulgentia Cæsaris, cuius est vt nobiles, & conseruet, & efficiat. præfuerat prouinciæ quæstor vnus ex candidatis, in quem

Alij cum spe] Quòd promissis honoraueris. *Multis*] Adeptis consulatum. *Consolãdus*] Quod præteritus esset. *Circumirent consulatum*] M. Tullius ad Quintum fratrem de petitione consulatus scribens, hunc locum declarat. monet enim necesse esse omnem rationem & curam, laborem, diligentiam in petitione magistratuum esse adhibendã, inibique hæc res diffuse tractatur. *Opus*) Erat. *Imitarentur*] Qui senatui supplicaueras, & propter virtutes charus eras. *Reuerẽtior senatus*] Qui maiorem senatui reuerentiam præstiterit. *Quo iudicas*] Quo censes quis candidatorum dignior esset consulatum consequi. *Senatus reuerentia*) An quam Traianus senatui habebat, an quam candidati iuuenes. *Iuuenibus*] Candidum & Quadratum possumus intelligere, qui iterum consules à Traiano creati fuerunt, autore Spartiano. *Generi*] Familiæ, maioribus. *Antequam deberetur*] Ante tẽpus legibus præfinitũ. lege enim dabatur consulatus viris qui trigesimum annum explessent. *Obscuratur*] Deprimitur. Dion. omnibus apud Neronem publicum crimen erat virtus, genus, diuitiæ, quibus præditi aut se ipsos interfecerunt, aut ab aliis trucidati sunt. imprimis tamen notat Domitianum, sub quo nobiles deprimebantur, & monstrum erat in nobilitate senectus. nam principum multi verentur aliquem suorum fieri præstantiorem se. *Posteros libertatis*] Reseruatos ad hoc liberum seculum: an magis respicit, quòd Qua-

dratus fuit ex gente Cassia, ex qua Cassius libertatis causa in Iulium Cæsarem coniurauit, & Nero Cassium Longinum Iurisconsultum interfecit, quòd in veteri gentili stemmate C. Cassij percussoris Cæsaris imaginem retinuisset. & Tranquillus autor, quendam historicum interfectum, quòd Cassium & Brutum vltimos Romanorum dixisset. *Festinatis*] Nondum ætate legitima. *Reddit*] Aequat, data pari dignitate, qua maiores fuerant illustrati. *Stirpis*) Domus. nam multæ familiæ olim clarissimæ penitus interierant. *In vsum respublicæ*) Ad magistratus, libro secundo & tertio, vaticinatur consules à Traiano declaratos futuros quales maximè oporteret. *Magna nomina*) Magnorum virorum nepotes. *Ex tenebris obliuionis*) Qui penitus erant ab administratione reipublicæ seclusi, & in obscuro iacebant. sub Domitiano enim consideratus & sapiens habebatur, qui ætatem in tenebris agebat. *Cuius*] Officium & proprium. *Efficias*) Vel iure annulorum, vel alia ratione, cùm in manu principis sit ex obscuris parentibus nobilem facere, & libertinum natalibus restituere. *Præfuerat quæstor*] Quæsturam gesserat summa cum industria Candidus.

ea ciuitas amplissima redditus egregia constitutione fundauerat, hoc senatui allegandum putasti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum, qui posteros habere nobiles mererentur, quàm eorum qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris semper hæc nuncies, nec pœnis malorum, sed bonorum præmijs bonos facias. accensa est iuuentus, erexitque animos ad amulandum, quod laudari videbat. nec fuit quisquam quem non hæc cogitatio subiret, cùm sciret quicquid à quoque in prouincijs beneficeret, omnia te scire. Vtile est Cæsar, & salutare præsidibus prouinciarum, hanc habere fiduciam, paratum esse sanctitati, industriæ suæ maximum præmium, iudicium principis, suffragium principis. adhuc autem quamlibet sincera rectáque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera sed vera reputatio. Quid enim, si quid

Ea ciuitas amplissima] Eius prouinciæ maxima ciuitas, in qua fuerat quæstor. *In quem fundauerat redditus*] Per quem firmos certósque colligebat prouentus publicos. *Egregia constitutione*] Ob singularem ordinationem ab eo factam. *Hoc*] Hanc constitutionem. *Allegandum*) Connumerandum. nam candidatorum rectè facta numerabant in comitijs laudatores, & testes eorum producebant. *Generis claritatem*) Diximus Traianum fuisse ex familia magis antiqua quàm clara, in qua pater eius primùm consul extitit: eam Traianus clarissimá magnitudine fortunæ, & rerum gestarum præstitit. *Qui virtute sua*] Colligimus autem hunc de quo agit, fuisse rebus gestis superiorem patre suo, vt sit propositio ad confirmandum quod Traianus nobiles efficiat. *Habere posteros nobiles*] Illustrare suam familiam. *Qui parentes habuissent*) Qui non virtute propria, sed maiorum fulgerent, ita vt duo genera promoueret ad dignitates, & gentis clarissimæ & virtutis exactissimæ. *O te dignum*) Dicam, sicut paulo pòst, ô nos felices. M. Tullius: ô te miserum, ô te infelicem, quæ exclamatio ad omnem affectum conuenit, vel miserationis, vel indignationis, vel exultationis. Nazarius. O tuam imperator non victoriam magis quàm clementiam prædicandam. *Hæc*] Talia. *Facias bonos*) Incites cæteros ad bonum.

Bonorum præmijs) Dum bonos præmiis prosequeris. suprà latius hanc rem tractauit : bonis honores, sacerdotia, prouincias offers. hi amicitia tua, hi iudicio florent, acuuntur isti integritatis, & industriæ precio. similes, dissimiles alliciuntur. nam præmia bonorum, malorúmque, bonos ac malos faciunt. *Laudare*] Industriam. *A quoque*] Magistratu. videtur esse solœcissimus. cùm pluralem omnia, quicquid singularis respiciat. quod tamen apud veteres pluralis numeri vim obtinebat. *Sanctitati*] Integritati. *Quamlibet*] Validissimè, maximè. *Detorquebat*] Deuiabat ab itinere virtutis. *Hebetabat*] Retundebat, obscurabat. *Reputatio*] Illa consideratio malorum principum, qui indignis præmia cõferebant. *Quid e.*] Ethopœia, quæ morem effingit dicentis, & secundum Aphthonium notam habet personam, verba autem ficta, sed quæ verisimiliter dici poterant.

benefecero, nesciet Cæsar, aut si scierit, testimonium non reddet. Ita eadem illa seu negligentia, seu malignitas principum cùm male consultis impunitatem, rectè factis nullum præmium polliceretur, nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude. at nunc si bene aliquis prouinciam rexerit, huic quæsita virtute dignitas offertur. patet enim omnibus honoris & gloriæ campus. ex hoc quisque quod cupit petat, & assecutus sibi debeat. Prouincijs quoque in posterum, & iniuriarum metum, & accusandi necessitatem remisisti. nam si præfuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur, & alioquin nihil magis prodest candidato ad sequentes honores, quàm peractus optimè magistratus. magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego qui prouinciam rexerit, non tantùm codicillos amicorum, nec vrbana coniuratione eblanditas preces, sed decreta coloniarum, decreta ciuitatum alleget. Ne suffragiis consularium virorum

Benefecero] Sub malis principibus. *Testimonium*) Bene gestorum. *Seu neg.*] Dubitat quo nomine eam appellet. *Malè c.*] Malum consilium præbentibus. *Illos*] Malos *A laude*] A rebus laudandis. *Nunc*] Sub Traiano. *Campus*] Spacium, respexit ad campum Martium, vbi magistratus creabantur. *Sibi*] Suæ virtuti. *Assecutus*] Factus voti compos. *Remisisti metum*) Liberasti à metu. *Iniuriarum*) Quia boni præfuturi sunt prouinciis. *Accusandi necessitatem r.*] Vnum dependet ab altero. nam si boni præerunt, non opus erit eos accusare repetundarum. in epistolis ad Traianum sic dixerat. remisit mihi necessitatem. *Quibus gratias egerint*] Boni, quibus solet prouincia gratias agere pro bene administrata republica. quem morem tetigit M. Tullius ad Appium, vbi ostendit à prouinciis solitas mitti legationes Romam, sumptibus publicis, ad laudandum proconsulem post administrationem suam. *Alioquin*) Ad hoc. *Prodesse*] Nouimus. *Quàm peractos optimè*] Quàm quos prius bene gesserit. hos enim in petitione cæterorum exponebant. *Magistratus magistratu*] Per gradus à minoribus ad maiores peruenitur. præsertim si constat in anteactis integritas. *Codicillos*) Epistolas. *Vrbana coniuratione*] Conspiratione quorundam ciuium. *Eblanditas preces*] Blandis precibus impetrata testimonia, quòd scilicet aliqui fautores & studiosi illius præsidis impetrauerint à quibusdã suis precibus literas, quibus testentur illum præfuisse prouinciæ integerrimè. M. Tullius pro Planco in eundem sensum dixit, eblandita suffragia. Tacitus lib. xv. laus falsa, & precibus expressa perinde cohibeatur, quàm malitia, quàm crudelitas. &

autore principe Nerone, sanxerunt senatores ne quis ad concilium sociorum referret, agendas apud senatum pro prætoribus próve consulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur. *Decreta c.*) Publicum testimonium factum per decuriones, qui tanquam senatores in vrbe præerant coloniis & municipiis. nam decretum est quod princeps vel senatus pro omnibus cõstituũt, siue ciuitates pro singulis. M. Tullius pro P. Sextio, hunc morẽ expressit. non recito decretum officio aliquo expressũ vicinitatis, aut clientelę, aut hospitii publici, aut ambitionis, aut commoditatis gratia, sed recito memoriam perfuncti periculi, prædicationem amplissimi beneficii, vicem officii præsentis, testimonium præteriti temporis. *Consularium suffragijs*] Quæ pro consulatu fiunt.

vrbes, populi, gentes, inserantur: efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere. iam quo assensu senatus, quo gaudio exceptum est? cùm candidatis, vt quemque nominaueras, osculo occurreres, deuexus quidem in planum, & quasi vnus ex gratulantibus. te mirer magis? an improbem illos, qui effecerunt, vt istud magnum videretur, cùm velut affixi currulibus suis manum tantùm & hanc cunctanter, & pigrè, & imputantibus similes promerent? Contigit ergo oculis nostris insolita facies, princeps & candidatus æquales & simul stantes: intuerique parem accipientibus honore, qui dabat. Quod factum tuum à cuncto senatu quàm vera acclamatione celebratum est: tanto maior, tanto augustior. nam cui nihil ad augendum fastigium superest, hic vno modo crescere potest, si se ipse submittat: securus magnitudinis suæ. Neque enim ab vllo periculo fortuna principum longius abest, quàm ab humilitate. Mihi quidem non tam humanitas tua, quàm intentio eius admirabilis videbatur. Quippe cùm orationi oculos, vocem, manum, commodares, vt si alij eadem ista mandasses, omnes comitatis numeros obibas: atque etiam cùm suffragatorum nomina honore, quo solent, exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, & ex ore principis, ille senatorius assensus audiebatur: quódque apud principem perhiberi testimoniũ merẽtibus gaudebamus,

Vrbes] Iudicia vrbium. *Gentes*] Nationes, prouincię. *Inserantur*[Miscentur. *Gratias a.*] Populos quos bene rexerit, cãdidatis publicè gratias agere. *Assensu*] Concordia. *Deuexus*] Pronus descendens è tribunali. *Vnus*] Par humilis. *Te*] Humanitatẽ tuá. *Illos*] Superbos principes. *Istud*) Tuum factũ. *Affixi*] Vnde declinare nõ possent. *Currulibus*] Sedibus. *Cũctãter*) Superbè cũ despectu osculantium. *Promerent*) Extenderent, porrigerent. *Manum*] Deosculandam. iam de Traiano dixerat, non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis. notatur Domitianus quod Cænidi patris Vespasiani concubinę ex Istria reuersæ, osculúmque vt assueuerat, offerẽti, manũ præbuerit. *Insolita f.*) Insueta res visu. *Candidatus e.*] Petẽs equestrem dignitatẽ. *Simul*] Aequo loco cũ imperatore stãs. *Intueri*) Repete cõtigit. *Qui dabat h.*) Traianũ, qui dignitatem equestrẽ dabat. Sed melior scriptura, æquales & simul stantes, vt intelligas illum qui Traiano æquatus loco fuit, cãdidatũ consulatus, non equestris dignitatis extitisse. *Parẽ*] Stantem pedibus pariter illis, qui dignitates ab eo accipiebant. *Acclamatione*) Laude cum clamore & alta

voce prolata, quæ statim sequitur: tanto maior, tanto augustior es scilicet cùm te deprimis. *Cui*) Vt Traiano, qui maximus omnium erat. *Submittat*) Humiliauerit. humanè se gesserit. *Securus magnitudinis suæ*) Satis sciens se esse magnum. *Quam ab h.*) Non est timendum vt principes incidant in humilitatem, cùm sit eorum conditio altissima. *Intentio*) Perfectio, diligens cura. *Orationi*) Tuæ. *Commodares*) Applicares, concordares secundum oratorum præcepta. *Oculos, vocem, m.*] De quibus abundè prænotatum ex sententia Fabii. *Vt*] Tanquam. *Alij* Principio, qui obsequeretur tibi. *Numeros*) Gradus, species. Eutropius, Honoribus auxit Traianus quos mediocri familiaritate cognouisset. *Comitatis*] Humanitatis, facilitatis. *Suffragatorum*] Qui dabant suum suffragium candidatis. *Exciperentur*] Approbarentur à senatoribus consueto honore, & laude. *Inter e.*] In numero laudantium. *Senatoriis a.*] Quo vtuntur senatores in suffragiis. *Gaudebamus*] Aliàs. *Merentibus*] Bonis.

Perhibebatur à p.) Ipse Traianus erat testis integritatis vniuscuiusq;. *Faciebas*] Illos optimos. tanti putat iudicium Traiani, vt dum dicit eos optimos, faciat optimos. *Iudicium s.*] A quo iam fuerant probati. *Lætabatur*] Senatus. *Se ornari*) Iudicium suum comprobari. *Illos*] Candidatos. *Nam quod p es*] M. Tullius pro Murena: quæ deprecatus inquit à diis immortalibus sum consul more institutóque maiorum illo die, quo auspicato comitiis centuriatis L. Murenam consulem renunciaui, vt ea res mihi magistratuíque meo populo plebíque Romanæ bene atque feliciter eueniret. & mox. Quod si illa solennis comitiorum precatio consularibus auspiciis consecrata tantam habet in se vim, & religionem, quantam reip. dignitas expostulat. *Illa ipsa ordinatio comitiorum*] Aut generaliter accipiendũ est pro creatione magistratuũ per comitia, aut quod magis probo, tangit ordinẽ comitiorũ à Traiano immutatum reuocata lege tabellaria, cui' rei meminit lib. iii. epistola ad Messiũ Maximũ. *Bene ac f.*) In primis comitiis bene cessit, sed in sequẽtib. multa iocularia ac fœda sũt facta. quod etiã l. iiii. refert. *Tale*] Eius generis. *Vni t*) Omnia prosperè cedant. *In quo*] A quo

perhibebatur à principe. Faciebas ergo cùm diceres optimos, nec ipsorum modò vita à te, sed iudiciũ senatus comprobabatur, ornaríque se non illos magis, quos laudabas, lætabatur. nam quòd precatus es, vt illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eueniret nobis, reipub. nonne tibi tale est, vt nos hunc ordinem votorum conuertere debeamus? deos denique obsecrare, vt omnia quæ facis, quæque facies prosperè cedant tibi, reip. nobis, vel si breuius sit optandum, vt vni tibi, in quo, & resp. & nos sumus. Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo alia aduersa, alia secunda principi, & nobis: nunc communia tibi nobiscum tam læta, quàm tristia: nec magis sine te nos esse felices, quàm tu sine nobis potes. An si posses, in fine votorum adiecisses, vt ita precibus tuis dij annuerent, si iudicium nostrum mereri perseuerasses? Adeo nihil tibi amore ciuium antiquius, vt antè à nobis, deinde à dijs, atque ita ab illis amari velis, si à nobis ameris. Et sanè priorum principum exitus docuit, ne à Dijs quidem amari, nisi quos homines ament. Arduum erat has precationes tuas laudibus adæquare. adæquauimus tamen. qui amoris

depēdet reip. salus & nostra. *Nimiū diu.*] Quia Domitianus sęuus nimiū diu fuit in imperio. *Quo*] Precabamur. *Alia aduersa, alia s.*] Ná si bona malo principi precabamur, nobis mala imprecabamur. quæ .n. prospera tyráno sunt, ea ciuibus aduersa. *Nunc c.*) Núc verò & secúda, & aduersa etiá nobis cómunia sunt, quia bonus es, & tanquá nostrū vnus, bonúmq; publicū amas. *Nos pos.*] Esse felices. *Potes*] Esse felix, quia doles cómuni omniúc alamitate. *Si p.*] Esse felix sine nobis. *Ita*) Hac códitione. *Mereri*] Iudicium nostrum comprobari ab vniuerso senatu. *Antiquius*] Carius, acceptius, potius. *Exitus*] Mors violēta, qualis Caij, Claudij, Neronis, Galbę, Othonis, Vitellij, Domitiani. *Adaquanimus*] Nostris acclamationibus.

ardor? qui stimuli? quæ faces illas nobis acclamationes subiecerūt? non nostri Cæsar ingenij, sed tuæ virtutis tuorúmq; meritorū voces fuerūt, quas nulla vnquā adulatio inuenit, nullus cuiusquā terror expressit. Quē sic timuimus vt hæc fingeremus? quē sic amauimus vt hæc fateremur? Nosti necessitatē seruitutis quādo simile aliquid audisti, & quando dixisti. Multa quidē excogitat metus: sed quæ appareāt quæsita ab inuitis: aliud solicitudinis, aliud securitatis ingeniū est: alia tristiū inuētio, alia gaudētiū. Neutrū simulationes expresserint. habēt sua verba miseri, sua verba felices, vt quæ iam maximè ab vtrisq; dicantur. Testis ipse es quæ in omniū ore lætitia: nō amictus cuiquā, nō habitus quē modò extulerat: inde resultantia vocibus tecta, nihilq; tātis clamoribus satis clausum. Quis tūc non è vestigio suo exiluit? quis exiluisse sensit? multa fecim⁹ spōte, plura instīctu quodā & imperio. nā gaudio quoq; cogendi vis inest. nū ergo modū ei tua saltē modestia imposuit? nā quāto magis à te reprimebatur, exarsimus, nō cōtumacia Cæsar, sed vt in tua potestate est an gaudeamus, ita in quātū nec in nostra. Cōprobasti & ipse acclamationū nostrarū

Ardor] Stimuli, faces, trāslata verba ꝑ incitamētis. *Voces*] Acclamationes, laudes. *Nullius terror cu.*] Nulli vnquā principum dictæ fuerút ob metú. *Hæc*) Qualia tibi acclamauim⁹. *Seruitutū*] Sub Domitiano, cui oēs adulari cogebátur. *Dixisti*] Ná & Traianus erat ex senatoribus, immò cōsularis. *Excogitat*] Noua fingit. idē alibi, Ná ingeniosior est ad excogitandú simulatio veritate, seruitus libertate, met⁹ amore. *Quæsita*] Inuenta ab eo quod præcessit. *Aliud*] Diuersū. *Neutrum simulationes expresserint*] Possunt simulationes tristitiā & gaudium fingere, sed nequaquá exprimere. *Sua*] Propria, cōueniētia miseris. id est tristia. nā cùm sit oratio maxima cordis prænuncia, difficile est quoquomodo non ostendere verbis affectus animi. Pacatus. fingit quidē timor gaudium, sed ita intimos mentis affectus proditor vultus enúciat, vt in speculo frōtiū imago extat animorū. *Sua felices*) Læta, exultantia. *Iā maxime*] Quá plurimū. *Ab vtrisque*] Miseris & felicibus. *Dicātur*] Cōsueta fine dici. *Habitus*) Remásit. est aūt habit⁹ corporis qualitas, nō natura, sed industria cōparata, maximè pertinēs ad gestū, siue tristē, siue hilaré. habitudo verò bona mēbrorum cōpactio. Apuleius: cōtinuatio litterati laboris habitudinē tenuat. & secundo asini. omnē Fotidis habitudinē scribit diligēter explorasse. nono vtrūq; cōplexus est. quidā, inquit, procerus, & vt indicabat habitus atq; habitudo, miles. Terēt. in Eunuc. quæ habitudo corporis. at Macrob. sed tota Daretis fatigatio habitu depingitur. ast illum fidi ęquales, & reliqua *Extulerat*] A domo sua in curiā. *Vestigio*] Loco. *Instigatio*] Gaudiū cogit homines facere quę nō intēdūt. est .n. animi passio. vnde Gell. lib. 3. cap. 15. tradit, multos insperato gaudio expirasse. *Ei*] Nostro gaudio. *Tua mode-*

stra] Quę nos iubebat imponere finē acclamationibus. *Exarsimus*] Tanto magis sumo extrinsecus. *An gaudeamus*] Bene regendo. *In quantum*) Ad quantam mensuram gaudeamus. *Nec in nostra*) Est, cùm in gaudio sit vis imperij.

Fidem] Quòd essent verę. *Lacrymarum tuarum veritate*] Quia tuis lacrymis quæ gaudio erumpebant, credidisti nostras acclamationes esse veras. *Sāguinis in ore*] Ruboris in facie. nihil aliud est rubor, quàm color sanguinis. qui gaudent ideo rubescunt, quia gaudium extrinsecus contingit. ad hoc animoso cursu natura festinat, quā sanguis comitando quasi alacritate integritatis suæ compotem tingit cutem, & inde similis color nascitur. hæc Macrobius in Saturnalibus. sequētia tamen indicant, rubuisse Traianum pudore, nam rubor ex animi pudore nascitur, cuius hæc causa. natura cùm quid ei occurrit honesto pudore dignū, imū petendo penetrat sanguinē, quo cōmoto atq; diffuso, cutis tingitur, & inde nascitur rubor. dicūt & physici, quòd natura pudore tacta ita sāguinē ante pro velamento tendat, vt videmus quemque erubescentem manum sibi ante faciem frequenter opponere. *Ne quando non*] Vt sæpe daretur. *Hoc ipsum*) Ordo est. vt interrogaremus has sedes, quasi nobis responsuras hoc ipsum, id est, totidem voces per echo saltem reddituras, viderint ne vnquam principis lacrymas: perinde ac si diceret, nemo imperatorum vnquam tam tenerè & præ pudore in senatu lacrymas effudit, quamuis scribat Tranquillus Tiberium in senatu fleuisse, sed alia de causa. est autem species idolopœiæ cùm sensum mutæ personæ dare conetur. *At senatus*) Lacrymas. *Posteros*) Senatores. *Eadem*] Quæ tu precatus es pro salute omnium. *Quod non audiant*] Easdem acclamationes, quas intelligent Traiano dictis. *Animum*] Dotes animi. *Vera*) Felicitas. Plato felicitatem quinque partitam diffinit primam eius partem bene consulere, secundam sensibus & bona valetudine corporis vigere, tertiam in rebus gerendis fortunatum esse, quartam gloria & claritudine apud homines excellere, quintam pecuniis rebúsque cæteris ad omnes vsus humanitatis affluere. primum illud ex eruditione, multarúmque rerum peritia, & experimento contingere. sequens ex corporis membris accidere, vt si quis videt oculis, audit auribus, narium præterea & oris sensu viget, & integritate membrorum, quæ sensuum instrumenta sunt. tertium inde prouenire, si quis quod agere intendit, ita egerit vt decet sapientem & strenuum virum. quartum illud scilicet gloriæ celebritatem ex opinione bonitatis manare. postremum rerum affluentia est, cùm cui ad vitæ vsum ita suppeditat pecuniarum copia, vt & amicos fouere beneficio, & largè ac liberaliter cuncta necessaria subministrare valeat. hæc cui suppetant omnia eum perfectè felicem ac beatum esse. *Videri dignum felicitate*] Existimari bonum, ita vt merearis esse felix. *Illo die*) Quo tibi acclamauimus.

fidem, lacrymarum tuarum veritate. vidimus humescentes oculos tuos, demißúmque gaudio vultum, tantúmque sanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incensi sumus, vt precaremur, ne quando tibi non eadem causa lacrymarum, vtq; nunquam frontem tuam abstergeres. hoc ipsum, has sedes nobis quasi responsuras interrogemus, viderint ne vnquam principis lacrymas? at senatus sæpe viderunt. Onerasti futuros principes, sed & posteros nostros. nam & hi à principibus suis exigent, vt eadem audire mereantur, & illi quod non audiant indignabuntur. Nihil magis poßū propriè dicere, quàm quod dictum est à cuncto senatu: ô te fœlicē! quod cū diceremus, non opes tuas, sed animū mirabamur. est enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed cū multa in illo die dicta sunt sapiēter & grauiter, tū vel imprimis hoc:

crede nobis, crede tibi. Magna hoc fiducia nostri, maiore tamen tui diximus. Alius enim fortasse alium, ipsum se nemo deceperit, introspiciat modò vitam, séque quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus nostris fidem apud optimum principem, quod apud malos detrahebat. quanuis enim faceremus quæ amantes solent, illi tamen non amari se credebant sibi. Super hæc precati sumus, vt sic te amarent dij, quemadmodum tu nos. Quis hoc aut de se, aut principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis ipsis quidem hæc fuit summa votorum, vt nos sic amarent dij, quomodo tu. Estne verum quod inter ista clamauimus, O nos felices? Quid enim felicius nobis, quibus non iam illud optandū est vt nos diligat princeps, sed dij quemadmodum princeps? Ciuitas religionibus dedita, sempérque deorum indulgentiam piè merita, nihil felicitati suæ putat astrui posse nisi vt dij Cæsarem imitentur. Sed quid singula consector & colligo, quasi verò aut oratione complecti, aut memoria consequi possim quæ vos P. C. ne qua interciperet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære censuistis? Ante orationes principum tantùm eiusmodi genere monumentorum mandari æternitati solebant: acclamationes quidem nostræ parietibus curiæ claudebantur. erant enim quibus nec senatus gloriari, nec princeps possent. has verò & in singulis exire, & posteris prodi, cùm ex vtilitate, tum ex dignitate publica fuit. Primùm vt orbis terrarum pietatis nostræ adhiberetur testis & conscius, deinde vt manifestum esset audere nos de bonis malísq; principibus,

Crede nobis) Crede nostro testimonio, te felicem esse, crede etiam tuo qui non crederes te felicem, nisi esses. *Hoc*) Te felicem esse, crede nobis & tibi. *Alium*] Deceperit dum virtutem simulat malus. *Nemo seipsum*] Vt qui se intus & in cute nouerit. *Modò*] Dummodo. *Introspiciat*] Rectè examinet & discutiat *Vitam*] Suam. *Quid*] Conscientia principis de se, boni bona, mali mala. *Illi*] Mali. *Sibi*] Intra se. *De se*] Vt dij sic se amarent sicut ille deos. *Mediocriter amanti*] Precati sumus hoc, quia certò scimus, te nos amare plurimum. *Tu*] Amares nos. *Inter ista*] Inter precandum superiora. nam quædam consueuerant peculiaria verba precibus interponere dum acclamarent imperatoribus, qualia sunt apud Lampridium in acclamationibus Alexandri, dij te seruent. pariter apud Volcatium in Auidio, & Lampridium in Commodo, exaudi Cæsar. *Ciuitas religionibus dedita*] M. Tullius de responsis aruspicum: deorum numine hoc tantum imperiū natum est & auctum, & retentum. nec enim numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, sed pietate & religione, atque hac vna sapientia, quòd deorum immortalium numine omnia regi gubernaríque prospeximus, omnes gentes natiónésque superauimus. lege plura de religionibus Romanorum, libro primo apud Maximum. *Piè merita*) Quia in deos extitisset pia & religiosa. *Astrui*) Addi. *Imitentur*) Ita nos ament, sicut Traianus. *Singula*] Tua dicta. *Quæ*] Quas acclamationes. *Ne qua intercideret*) Ne forte deperirent & intercciderent. *In publica acta*) In tabulis, in quibus publica

ſub exemplo tui ſedit: cùm interea nihil præter conſulem ageres. Interrogauit quiſq; quod placuit, diſſentire, diſcedere, & copiam iudicij ſui reipublicæ facere, tutum fuit. conſulti omnes atq; etiam dinumerati ſumus: vicitque ſententia, non prima, ſed melior. At quis antea loqui, quis hiſcere audebat, præter miſeros illos, qui primi interrogabantur? cæteri quidē defixi & attoniti ipſam illam mutam ac ſedentariam aſſentiendi neceſſitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? Vnus, ſolúſque cenſebat, quod ſequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipſe qui cenſuerat. adeo nulla magis omnibus diſplicent, quàm quæ ſic fiunt, tanquā omnibus placeant. Fortaſſe imperator in ſenatu ad reuerentiam eius componebatur, cæterū egreſſus ſtatim ſe recipiebat in principem, omniáque conſularia officia abigere, negligere,

Sub exemplo tui) Ad imitationem tui te præſidente. *Sedit*] Fuit in conſilio *Præter conſulem*] Pręter officium conſulis & non principis. *Quiſque*] Senator. *Diſſentire*) Diſcedere licuit. nam cùm Tertullus cenſuiſſet ſeptingenta millia quę Afris Marius extorſerat, ærario inferenda, Mario vrbe Italiáque interdicendum. Martiano hoc amplius, Africa: omnes aſſenſere vſque ad Pompeium collegam, qui & ſeptingenta millia ærario inferenda & Martianum in quinquennium relegandum, Mariū repetundarum pœnæ, quam iam paſſus eſſet, cenſuit relinquendum. erant in vtraque ſententia multi, fortaſſe etiam plures in hac vel ſolutiore, vel molliore nam quidā ex illis quoque qui Cornuto videbātur aſſenſi, hunc qui poſt illos cenſuerat ſequebantur. ſed cùm fieret diſceſſio, qui ſellis conſulum aſtiterant in Cornuti ſententiam ire cœperunt. tū illi, qui ſe Collegæ annumerari patiebātur in diuerſū tranſierunt, Collega cū paucis relictus eſt. & libro ſexto Traianū laudās. Malis, inquit, hic optimus ſeparari non alio magis poterat, quàm diuerſitate cēſendi. Tacitus etiam memorat, ſub imperatore Traiano licuiſſe ſentire quę velles, & quæ ſentires dicere. *Et copiam iudicij ſui reipublicæ facere*] Dicere ſententiā ſuam pro bono reipublicæ. *Dinumerati*] Quia non poterat fieri vllum ſenatuſconſultum, niſi maior pars ſenatorum interfuiſſet. an cùm diſſentirēt, numerati ſunt vtra in parte plures eſſent. Vt alludat ad illud, numera ſenatum. *Non p*] Non quia prima, fuit enim primò, ſed quia melior, ideo Cornuti ſentētia obtinuit *Quis*) Senator. *Antea*] Sub Domitiano, cū nemo poterat liberè loqui quare ad Ariſtonem, Proſpeximus, inquit, curiam, ſed trepidam & elinguem, cùm dicere quod velles, periculoſum, quod nolles, miſerum. *Miſeros*) Quia metu mortis cogebantur ſentire quæ imperator volebat. *Cæteri*] Senatores. *Sedentariam n.*] Aſſenſum neceſſarium ſedendo. non enim audebant contradicere. ſolùm igitur tanquam ad ſedendum conuocati aſſentiebant primæ ſententiæ, veluti ex ore imperatoris prolatæ. ſedentaria igitur à ſedendo dicta. Apuleius in primo limine ſui aſini. vt etiam fatigationem ſedentariam inceſſus vegetatione diſcuterem. Columella libro decimotertio. neque enim ſedentaria eius opera eſt. *Vnus conſul*] Deſignatus, qui id decernebat quod ſentiebat imperatorem velle. an imperator qui præſidebat. *Omnes improbarent*] Quia iniuſtum erat. *Ipſe*] Conſul deſignatus. *Sic fiunt*] Sine vlla controuerſia, & nemine diſſentiente. nam illa inuitò decernuntur, id autem fit ſub tyranno. *Fortaſſe*] Aliquando. *Imperator*] Domitianus, ſiue alius. *Eius*] Senatus. *Componebatur*] Lectica deferebatur, præſidebat. *Egreſſus*] E curia *In prs.*] In qualitatem & perſonam principis. *Conſularia o*] Reddendi ius, locandi publicos redditus, ſumptus temperandi,

de rebus dubiis consultandi. hinc Ouidius ad Sex. Pompeium scripsit. Aut reget ille suos dicẽdo iura Quirites Conspicuũ signis cùm premet altus ebur. Aut populi reditus positam componet ad hastam, Et minui magnæ non finet vrbis opes, Aut vt erunt patres in Itala templa vocati. De tanto dignis consule rebus aget, Aut feret Augusto solitam natóq; salutem, Déque parum noto consulet officio.

contemnere solebat. Ille verò ita consul vt si tantùm consul foret, nihil infra se putabat, nisi quod infra consulem esset. ac primùm ita domo progrediebatur vt illum nullus apparatus arrogantiæ principalis, nullus præcursorum tumultus detineret. vna erat in limine mora consultare aues, reuererique numinum monitus nemo perturbabatur, nemo submouebatur, tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, vt plerunque aliena turba subsistere, & consulem, & principem cogeret. Ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, vt antiquus, aliquisque magnus consul sub bono principe incedere videretur. Iter illi sæpius in forum, frequenter tamen & in campum. nã comitia consulum obibat ipse. tantùm ex renũciatione eorũ voluptatis, quantũ prius ex destinatione capiebat. Stabãt candidati ante curulem principis, vt ipse ante consules steterat,

Contemnere] Quod validissimum fuit in fine locauit: maius enim est contemnere, quàm abigere, quia multos, vt diximus, consulatus titulo tenus gessit Domitianus. *Ille*] Traianus, tanquam de absente loquitur. an magis respexit ad tertium consulatum, quo iam functus erat, cùm hæc scriberet. *Ita consul*] Ità consulatum gessit. *Tantùm consul*] Et non princeps, tantùm consulatum gerens, & non simul principatum. *Nihil putabat*] Sensus est, solùm se consulibus parem existimabat, & nihilò supra. sed hoc per contrarium dixit. *Arrogantia principalis*) Pompa qua solent vti principes. *Præcursorum*) Anteambulonum. *Detineret*] Moraretur. *Nullus*] Repetitio Secundo familiaris, cum ab eodem verbo in rebus similibus & diuersis principia sumuntur. *In limine*) In ingressu palatij. *Consultare aues*] Captare auguria. *Numinum monitus*] Idem per diuersa. nam auguriis credidit antiquitas, quæ facienda vitandáue hominibus deos indicasse. monita autem deorum & in numero multitudinis neutri ac masculini generis. Virgilius, Ille Iouis monitis immota tenebat Lumina. Persius Hos pueris monitus patres infundere lippos. monemus consilio, & ante rem. *Perturbabatur*) A via. *Viatoribus*] Ministris à via dictis. erant enim viatores magistratibus parentes, & senatores ducésque ex agris ad officia vocantes. vnde M. Tullius scripsit, à via in senatũ accersebantur & Curius & cæteri senes, ex quo qui eos accersebant viatores nominati sunt. & Plinius lib. xviij. Cincinato, inquit, viator attulit dictaturam, dicens vela corpus, vt perferam senatus populiq; Rom mandata. ex quo apparet fuisse ministros publicos. Sed autore Valerio, officium erat intra seruilem habitum. *Pudor*] Modestia. *Fascibus*] Lictoribus. *Aliena t.*] Non principalis, sed popularium. *Et consulem & p.*) Traianum vadentem pedibus. *Tam modicum*) Tanta modestia. *Antiquus*] Optimus, similis antiquis *Sub bono p.*] Sub imperio boni principis alicuius. *Illi*] Traiano erat. *In forum*] Ad ius dicendum populo. *In campum Martium*] Vbi renuntiabátur cõsules. *Comitia consulum*] Quæ cẽturiata dicebãtur. *Renũciatione*) Declaratione. in fine eadẽ ferè tractat. tuo inquit, iudicio consules facti, tua voce renunciati sumus, vt idẽ honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres. renunciare aliōquin dicimus eam rẽ

quæ in placito & promissione venit, autore Pediano. Agrestius autem sic distinxit: nunciatur de longinquo, denunciatur de præsenti, annunciatur de futuro, renunciatur de excusando & repudiando: vel renunciare est quasi secretum narrare. nam illud re superuacuum est. Cicero, renunciatur mihi. Secundus, postquam renunciatum fuit. Terentius in Andria, id here tibi renuncio futurum. *Ipse*) Traianus candidatus. *Ante curulem*) Sellam, quod iam latiùs tractauit. Imperator ergo & Cæsar & Augustus Pontifex Maximus, stetit ante gremium consulis, seditque consul principe ante se stante, & sedit inturbatus, interritus & tanquam fieri soleret. quinetiam sedens præbuit iusiurandum, & ille iurauit, expressit explanauítque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecraret.

adigebantúrque in verba, in qua paulo antè ipse iurauerat princeps: qui tantũ putat esse in iureiurando, vt illud & ab alijs exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi verò quãta religio æquitatis, quanta legum reuerentia. Adibat aliquis vt principẽ, respondebat se consulẽ esse. Nullius ab eo magistratus ius, nullius autoritas imminuta est, aucta etiã. siquidẽ pleraque ad prætores remittebat, atque ita vt collegas vocaret, non quia populare gratúmq; audientibus, sed quia ita sentiebat. Tantum

Adigebantur] A consule cogebantur iurare. *Tantum putat*] Tantum fidei & religioni tribuit. *Tribunali*) Iuri dicendo. Augustum pariter Tranquillus laudat, quòd ius dixerit assiduè, & in nocte nonnunquam, si parum valeret corpore, lectica pro tribunali posita, vel etiam domi cubans. *Aequitatis*) Clementia, iustitia, benignitas, fides, fortudo in periculis communibus, iucunda est auditu, in laudationibus. & quoniam singularum virtutũ sunt certa quædam officia ac munera, & sua cuiq; virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude iustitiæ. quod nunc obseruat Secundus ex præcepto Ciceronis. quid cum fide, quid cum æquitate, quid cum eiusmodi aliquo officio is qui laudabitur fecerit. *Legum*) Fuit enim iustissimus Traianus, quod Martialis testatur hendecasyllabo, senatorem omnium iustissimum appellando: nam secundũ Eutropium militarem gloriam ciuilitate & moderatione superauit. *Vt principem*) Qui maius imperiũ habet omnibus magistratibus, quíque mitigare & intendere leges potest. *Se consulẽ*) Se legibus stare, quod est cõsulis ius, arbitrium, potestas. nam omnia suis magistratibus cognoscenda remittebat. at Claudius, autore Tacito, cuncta legum ac magistratuũ munia in se trahebat. *Pleraque ad consulem p.*) Consules enim & prætores inter cæteros magistratus habebãt facultatem in vrbe dicendi ius. *Collegas*] Prætores apparatu penè pares consulibus erant, nam virgas securibus alligatas more consulum per sex lictores tantùm præferebant. nec mirum. quippe consulibus collegæ dati iisdem auspiciis, quamuis imperio minores creabantur. vnde siquis minor prætorem vidisset, equo desiliebat honoris causa, caput adaperiebat, semita cedebat. creatus autem prætor, primùm cùm consules auocarentur à bellis finitimis, neque esset qui in vrbe ius reddere posset. *Populare*] Id sit populo gratum. *Sentiebat*] Verè credebat sibi collegas. *Dignationis*] Honoris, dignitatis, autoritatis. Tacitus lib. xiij. sed ope Senecæ dignationem Burro retentã. & lib. xvij. illi autoritatem senatus, hic dignationem Cæsaris laturus erat. Tranquillus in Caio. reliquas sorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit. Apuleius. nam maiorem domum dignatione tui feceris. Plinius lib. xxxv. dignatio autem præcipua Romæ increuit picturæ à M. Valerio Max. consule. nam dignari est dignum existimare honore aliquo. Apuleius xj. suo ille venerando me dignatus affamine. Columella lib. xij. velit

dignationis in ipso honore ponebat, vt non amplius esse cēseret, ꝙ aliquis collega appellaretur à principe, quàm ꝙ prætor esset. Ad hac tā assiduus in tribunali, vt labore refici, ac reparari videretur. Quis nostrum idem curæ, idē sudoris sumit? quis adeo expetitis honoribus aut deseruit, aut sufficit? Et sanè æquum est tantum cæteris præstare consulibus ipsum qui consules facit. quippe etiam fortunæ videbatur indignum, si posset honores dare, qui gerere non posset. facturus consules doceat, accepturísque amplissimum honorem persuadeat scire se, quid sit quod daturus sit. sic fit vt illi quoque sciant, quid acceperint. Quo iustius senatus, vt susciperes quartum consulatū, & rogauit, & iussit. Imperij hoc verbū, non adulationis esse, obsequio tuo crede, quod non alia in re magis, aut senatus exigere à te, aut tu præstare senatui debes. Vt enim cæterorū hominū, ita principū illorū omniū, qui dij sibi videntur, æuū omne, & breue, & fragile est. Itaq; optimū quenq; niti & contendere decet, vt post se quoque reip. prosit, moderationis scilicet iustitiæque monumētis, quæ prima statuere Cos. potest. Hæc nempe intentio tua vt libertatē reuoces, ac reducas. Quem ergo honorē magis amare, quod nomen vsurpare sæpius debes? quàm quod primùm inuenit recuperata libertas? Non est minus ciuile, & principem esse pariter, & consulem, quàm tantùm consulem. Habes etiā rationem

aliis quoq; honoribus dignari. Virgilius: Haud equidem tali me dignor honore.

In ipso honore] Præturæ. *Amplius*] Suprà maius. *Quod*) Cur. *Assiduus*] Diutius sedebas. *Sud.*] Laboris ab eo quod sequitur *Deseruit*] Vacat. *Cæteris*] Sine imperio. *Fortunæ indignum*] Fortunam rem indignam fecisse. *Doceat*] Exemplo sui consules instituat, qui consules facturus sit, iterum enim repete consules, sic facturus cōsules doceat cōsules *Ampl.*] Cōsulatū *Quid sit*] Vī ei⁹. *Illi*] Consules, declarati à bono principe. *Quo*] Idcirco. quia iam fuerant experti quanto vsui omnibus fuisset tertius consulatus. *Quartum consulatum*] Spartianus in Adriano refert Traianum gessisse quartum consulatum cum Articuleio, quibus coss. Adrianus quæstor fuit. *Imperij hoc verbum*) Fuit, scilicet iubere, quod pertinet ad maiores. *Non adulationis*) Nō ideo iussit senatus vt quartum consulatum susciperes, quia hoc blandum fore tibi existimaret, quòd scilicet imperatori iubere posset senatus, sed reuera quòd tu illi parere soles. *Quod*] Obsequium. *Alia in re*] Quàm accipiendis consulatibus. *Cæterorum*] Priuatorum. sententia prius ab Horatio vsurpata, mortem omnibus communem *Optimum*) Principem. *Post se*] Exemplo suo. multi enim post Traianum secuti sunt laudabiles principes *Monumentis*) Memoria. *Quæ prima*] Imprimis moderationem & iustitiam. *Statuere*] Erigere, extruere. *Libertatem*] Significat habuisse in animo Traianum restituere Romanos in pristinam libertatem deposito imperio, id quod agitasse prius Augustum Tranquillus meminit. *Quem ergo honorem*] Illa inquit Cicero concinna est interrogatio, quæ cùm enumerata sunt necessaria, confirmat orationem superiorem, vt hoc loco *Quod primùm inuenit r. l.* Satis constat post exactos reges, & remp. in libertatem vindicatam, creatos consules, annuum magistratum, & duorum tantùm. *Ciuile*] Humanum, gratum. *Et cons. quàm tantùm consulem*] traductio, color.

verecundiæ collegarum tuorũ. Collegarum inquam. ita enim & ipse loqueris, & nos loqui vis. onerosa erit modestiæ illorum tertij consulatus sui recordatio, donec te consulem videant. neque enim potest non nimiũ esse priuatis, quod principi satis est. Annuas Cæsar optantibus, quibúsque apud deos esse consuesti, quorum potens es ipse votorum compotes facias. fortasse sufficiat tibi tertius consulatus, sed nobis tanto minus sufficit. Ille nos instituit, & induxit, vt te iterum iterúmque Cos habere cupiamus. Remissius istud contenderemus, si adhuc non sciremus qualis esses futurus. Tolerabilius fuit experimentum tui nobis, quàm vsum negari. Dabitur ne rursus videre consulẽ illum, audiet, & reddet quas proximè voces, præstabítque gaudiũ quantũ ipse percipiet? præsidebit lætitiæ publicæ autor eius & causa, tentabitque affectus nostros, vt solet, cohibere, nec poterit? pietati senatus cum modestia principis felix, speciosúmque certamen, seu fuerit victa, seu vicerit. Equidẽ incognitã quandã, proximáque maiorẽ præsumo lætitiã. quis enim est tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem consulem speret, quanto

Verecundiæ collegarum tuorum] Vt qui tertium consulatum pariter ac tu gesserunt, absoluas à verecundia, quod tibi pares in consulatu fuerint. redimes autem si quartum consulatum receperis. *Collegarum*] Repetitio. *Consulem*) Quarto. *Priuatis*) Sine imperio. *Quod tertium*] Consulatus. *Annuas*) Recipias quartum consulatum. *Quibusque*) Ordo & sensus, & ipse facias nos compotes votorum, quorum potens es, id est, accipias quartum consulatum, pro quibus nobis consueuisti esse compos. *Apud deos*] Videlicet consecutus es à diis quæcunque optabamus, an magis quibus votis tu consueuisti esse compos apud deos. nam quæcunque à diis exigis, consequeris. *Tanto minus.*] Ob modestiam tuam, qua incitamur vt sæpius consul fias. *Ille*) Tertius consulatus tuus. *Remissius*) Lenius, frigidius. *Sciremus*] Experti essemus. *Experimentum t.*] Quo sumus experti quantum eo honore præstares. *Vsum*] Vtilitatem iam cognitam. *Quæ proximè ccd.*) Ambiguum, an de votorum nuncupatione, an de acclamationibus intelligat. non multò enim antè dixerat, vota pro Traiano suscepta, si bene remp. & ex vtilitate omnium rexisset, & ipsum obtestatum, ne vnquam pro se resp. vota susciperet inuita, aut si inuita suscepisset, non teneretur. & acclamatum illi ab omni senatu, Traianúmque senatorum ardorem conatum reprimere. an per hæc mõstrauit iusiurandum à consule datum, & à Traiano susceptum, se suáque deorum iræ deuouente si scienter fefellisset. *Gaudium*] Tantum nobis ex hoc. *Præsidebit*] Princeps erit senatus, vt in epistolis dixerat. *Lætitia publica*] Omnibus senatoribus lætis illius consulatu. *Affectum*] Acclamationes, ob immensum gaudium. *Nec poterit*] Nam dixerat, quantò magis à te reprimebamur, eò plus exarsimus, non contumacia, Cæsar: sed vt in tua potestate est, an gaudeamus, ita nec in nostra, in quantum gaudeamus. *Pietati*) Ordo est. felix speciosúmque certamen fuit pietati senatus, cum modestia principis: seu illa pietas fuerit victa, id est, excesserit imperium principis: seu vicerit, id est, non potuerit cohiberi à laudibus Traiani. *Præsumo*] Prænideo. nam & à futuris laudare licet ab antè actis argumentando. *Incognitam*] Admirandam, inauditam. *Proximæ*] Quam ex tertio tuo consulatu cepimus.

sæpius fuerit? Alius labores, si non continuò desidiæ, ac voluptati dedisset, otio tamen & quiete recreasset. hic consularibus curis exolutus, principales resumpsit, tam diligens temperamenti, vt nec consulis officium princeps, nec principis consul appeteret. Videmus vt prouinciarum desideriis, vt singularum etiam ciuitatum præsidiis occurrat. nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora. adeunt statim, dimittuntur statim, tandémque principis fores exclusa legationũ turba non obsidet. Quid in omnibus excogitationibus, quàm mitis seueritas, quàm non dissoluta clementia? non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sententiæ tuæ præcipuum, quàm bene iudicasse. Stant ante te litigatores non de fortunis suis, sed de tua existimatione soliciti, nec tam verentur quid de causa sua quàm quid de moribus sentias. O verè principis, atque etiam consulis, reconciliare æmulas ciuitates, tumentésque populos nõ imperio magis, quã ratione cõpescere, intercedere iniquitatibus magistratuũ infectũq; reddere quicquid fieri non oportuerit. postremò velocissimi sideris more omnia inuisere, omnia audire, & vndecunque inuocatum statim velut numen adesse & assistere.

Sæpius] Expetientia enim & vsus excolit hominum mores. *Alius*) Imperator. *Si non d.*) Si non omne tempus sui consulatus, quod laboribus occupare debuisset, voluptatibus consumpsisset. *Otio*) Interposito, quo vires animi & corporis reficiuntur. *Hic*) Traianus. *Consularibus curis exolu.*) Deposito consulatu. *Principales*) Ad principem pertinentes. *Tam diligens temperamenti*) Tanta vsus temperantia. *Princeps dum tantum g.*) Personam principis. *Prouinciarum d.*) Libellis prouincialium, & legationibus audiendis. *Occurrat*) Satisfaciat. *Ciuitatum præsid.*) Quod præsidio esset ciuitatibus missis in eas militibus, ne ab hostibus infestarentur, & quod prouidebat, ne ciuitates afficerentur iniuria à præsidiis Romanorum. *In audiendo*) In adeundo Traianum, vt quæ postularent audiret. *Statim*) Conuersio, color per quem ad postremum verbum continenter reuertimur. exornatio sanè repetitioni contraria. *Tandémque*) Postquam hoc diuersum diu sub Domitiano vidimus. *Obsidet*] Ambit, occupat. *Mitis seueritas*) Hæc est præcipua laus diuersas virtutes in vnum miscere, neque ad summum alicuius procedere, sed alterius asperitatem cum mansuetudine alterius condire. *Non dissoluta*) Non remissa, non indulgens. *Clementia*) Neq; enim quicquam est quod imperatorem Romanum melius commendet gentibus, quàm clementia, hæc Cæsarem deum fecit, hæc Augustum consecrauit, hæc Antonium Pij cognomine ornauit. Est autem temperantia animi in potestate vlciscendi, vel lenitas superioris aduersus inferiorem in pœnis constituendis, & quæ sequuntur apud Senecam libro secundo, de clementia. at Cicero in rhetoricis. Clementia est per quam animi temerè in odium alicuius concitati, comitate retinentur. nam clemẽs est qui de iusto multum remittit, dictus quòd colat mentem suam, nec eam vexat irascendo. *Sedes*) Occupatus es, intentus iudicas cũ sedere sit iudicis. *Fisco*) Imperialibus redditibus *Sententiæ tuæ*) Quam pronuncias in rebus ambiguis, nullum tibi emolumentum quàm iustitiæ laudis. *Fortunis*] Rebus de quibus contendunt. *Existimatione*] Opinione, qualem de eis habeas. *Causa*) Lite. *O verè principis*) Officiũ. *Aemulas ciuitates*) Contendentes

inter

inter se de finibus vel dignitate. *Tumentes*] Iratos, discordes. *Imperio principali*] Potestate. *Intercedere*) Occurrere prouidere. Hinc Silius in fine libri xiiij. Traianum designans, inquit, Anni cura viri, qui nunc dedit ocia mundo, Effrenum arceret populandi corde furorem, Nudassent auidæ terrásque fretúmq; rapinæ. *Iniquitatibus magistratuum*] Marium enim Priscum proconsulem Africæ, & Cæcilium Classicum Bæthicæ, quamuis defunctum, passus est repetundarum damnari. & Iulij Bassi Bithyniæ proconsulis acta rescindi, darísque à senatu ius omnibus, de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium. vnde statim subiunxit, infectúmque reddere, quicquid fieri non oportuerit. infectum igitur pro non facto. *Velocissimi syderis*] Solis, diebus singulis orbem percurrentis. *Velut*] Non enim præsentia, sed potentia poterat suis opem ferre subitò. *Assistere*] Patrocinari.

Talia esse crediderim, quæ ipse mundi parens temperat nutu, siquando oculos demisit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus est, quibus nunc per te liber, solutúsque cælo tantùm vacat, postquā te dedit, qui erga omne hominū genus vice sua fungereris. fungeris enim, sufficísque mandanti, cùm tibi dies omnis summa cum vtilitate nostra, cum tua laude condatur. Quod si quando cū influentibus negocijs paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem laboris. Quæ enim remissio tibi nisi lustrare saltus? excutere cubilibus feras? superare immensa montium iuga, & horrentibus scopulis gradum inferre?

Talia) Talis prouidentiæ. *Temperat*) Regit. *Nutu*) Ioui in consensu nutum præcipui poëtarum Homerus & Virgiliùs assignant. M. item Tullius Iouis nutu omnia regi prodidit. & Mamertinus pro consulatu. Poëtæ, inquit, ferunt altissimum illum & cuncta potestate cohibentem deum, qui ditione perpetua, diuina atque humana moderatur, cùm despiciat in terras habitu oris, tempestatum incerta mutare: eius nutu mundum tremiscere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem serena refundi. *Si quando oculos demisit in terras*) Si aliquando diuertit curam suam à cœlestibus ad humana. falsò tamen finxit antiquitas per interualla deum mortalia curare, vt Virgilius post Aeneæ naufragium, cùm Iuppiter æthere summo Despiciens mare veliuolum, terrásq; iacentes. hic locus non caret adulatione. *Inter diuina*) Ad suam curam pertinentia. *Per te*) Te idem curante. *Liber*) Ab administratione rerum humanarum. *Cælo tantùm &c.*) Solum occupatur circa regimen cœlestium. *Sufficis mandanti*] Satisfacis imperio Iouis. *Condatur*) Finiatur. *Fecisti paria*] Satisfecisti, officium tuum executus es, & par ei fuisti. sic alibi diximus. *Influentibus*) Occurrentibus. *Quæ enim remissio*) Transit ad bona corporis, & laudat à venatione, cuius studio Adrianus eius successor in imperio vsque ad insaniam & periculum detentus est. & Claudianus Stiliconem à venatione commendans, cecinit, Quis Stilicone prior ferro penetrare leones Comminus? aut longè virga transfigere ceruos? *Saltus*) Quos agros non colebant propter syluas, aut id genus vbi posset pasci, & possidebant ab vsu suo, saltus, autore Varrone, nominarunt, vnde Virgilius Saltibus in vacuis pascunt. *Excutere*) Excitare canibus odoris. *Superare immensa*) Ac deinceps verba grauitatem orationis monstrant, quæ constat ix. verborum grauium magna & ornata constructione. *Gradum inferre*) Ingredi. Xenophon in libello de venatione. oportet venatoriæ rei studiosum statura esse agilem , & validum , animo verò patientem , vt laboris victor re ipsa lætetur.

nullius manu, nullius vestigio adiutum? atque inter hæc pia mente adire lucos? & occursare numinibus? Olim hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cũ fugacibus feris cursu, cũ audacibus robore, cum callidis astu. nec mediocre pacis decus habebatur submota cãpis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestiũ labor. Vsurpabant gloriã istã illi quoq; principes, qui obire non poterant: vsurpabant autem, vt domitas fractásq; claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas, mentita sagacitate colligerent. huic par capiẽdi, quærendiq; sudor, summúsque, & idẽ gratissimus labor inuenire. Enimuero si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, nõ ille fluitantia vela, aut oculis sequitur, aut manibus, sed nũc gubernaculis assidet, nunc cũ valentissimo quoq; sodaliũ certat frangere fluctus, domitare vẽtos reluctantes, remisq; trãsfretare obstãtia freta. Quantũ dissimilis illi qui

Nullius] Præducis ministri. *Inter h.*] Interuenandum *Lucos*) Religioni conseruatos quos cædere nefas erat. *Numinibus*] Diis præsertim syluestribus, vt Faunis, Satyris, Dianæ. nam Xenophon in libello præmemorato, refert venationis præceptorum suorum memores dei cultores fieri, & pios, bonos in parentes, in patriá, in amicos, in omnes ciues. *Hæc experientia iuuentutis*] In venatione iuuentus experiebatur suam virtutem. venationis enim studiosi feruntur, Cephalus, Aesculapius, Melanion, Nestor, Theseus, Hippolytus, Palamedes, Vlysses, Mnestheus, Diomedes, Castor, Pollux, Machaon, Podalirius, Antilochus, Aeneas, Achilles. *Futuri duces*] Recitat Xenophon ex venatione bonam valetudinem comparari, ad bellum optimè institutos, hinc bonos milites & pares imperatores euadere. *Fugacibus*] Ceruis, damis, leporibus. *Audacibus*) Vrsis, leonibus. *Callidis*] Vulpibus. *Campis*] Frugibus. nam ciuibus venatores vtiles, idem est autor, ferarum internicione, exemplo Calydonij apri, qui scribente Ouidio in metamorph. sata vastabat & agros. *Labor ag.*) Fruges, sata. *Gloriam*] Venandi. *Illi*) Conueniunt Tranquilli verba. laboris, inquit, Domitianus impatiens per vrbem pedibus non temerè ambulauit, in expeditione & agmine equo rarius, lectica assiduè vectus est, armorum nullo, sagittarum vel præcipuo studio tenebatur. centenas varij generis feras sæpe in Albano secessu conficientem spectauere plerique, atque etiam ex industria, ita quarundam capita figentem, vt duobus ictibus quasi cornua efficeret. nonnunquam in pueri procul stantis præbentisq; pro scopo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, vt omnes per interualla digitorum innocuæ euaderent. Lampridius & Herodianus pariter Commodi summam in sagittando peritiam tradidere. *Obire*] Eam assequi. *Fractas claustris*) Assuetas cauea, & ideò deposita feritate. *Ipsorum*) Imperatorum. *Ludibrium*] Derisionem. *Mentita sagacitate*] Falsa industria, qua vtebantur scopo in sagittando. *Colligerent*] Præuenirent, conficerent. *Huic*) Traiano. *Sudor*] Labor. exercitationis plerunque finis esse debet sudor, aut certè lassitudo, quæ citra fatigationem fit. *In maria p.*] Experiri nauigationem. gestationum læuissima est naui, vel in portu, vel in flumine, vehementior in alto, atq; hæc ipsa intendi vel leniri possunt. Traianus intẽdebat, Domitianus lenibat. *Sequitur Vela*] Nauigat secundo vento. *Manibus*] Contrahendo tanquam nimium tumida. nulla autem res æquè adiuuat cursum nauis, quàm summa pars veli. illinc maximè

nauis vrgetur. Itaq; quoties ventus increuit, maiórque est quàm expedit, antenna submittitur, minúsq; habet viriũ flatus. *Aßidet*) Regit nauem. *Valentißimo*) Robustissimo. *Frangere fluctus*] Niti contra ventos. *Transfretare*] Transire. *Illi*) Domitiano, qui laboris impatiens autore Tranquillo, per vrbem pedibus non temerè ambulauit.

nõ Albani lacus ociũ, Baianíque torporem & silentium ferre, non pulsum saltem fragorémq; remorum perpeti poterat, qui ad singulos ictus turpi formidine horresceret. itaque procul ab omni sono inconcussus ipse, & immotus, religato reuinctóq; nauigio non secus ac piaculũ aliquod trahebatur. fœda facies, cùm P. R. Imperator alienum cursum, alienúmq; rectorẽ velut capta naue sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant, atque amnes. Danubius ac Rhenus tantũ illud nostri dedecoris vehere gaudebant, non minore cũ pudore imperij, quòd hac Romana aquilæ, Romana signa, Romana denique ripa, quàm quod hostiũ prospectarent, hostium quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut cãpis superflua, nũc liquida ac deserẽtia lustrare nauigijs,

Albani lacus] Lacus Albanus in nemore Albano à tumulis circumiacentibus inclusus. bello tamen aduersus Veios auctus, per fossas emissus satisfecit & vati Veienti, & Delphico oraculo. quæ res latius libro v. ab vrbe cõdita narratur à Liuio. delectatum secessu Albano Domitianũ, Iuuenalis saty. iiij. & Martialis lib. xj. ac Tranquillus cum Dione meminere in vita eiusdem. erat autem Albanum sub mõte Albano: vnde etiã appellationem accepit veluti arx quædam *Ocium*] Secessũ. *Baiani*] Baiarum portũ in Campania post Misenum locat Plinius & Strabo lib. j. post Misenũ, nec minus lib. v. deinde dicens profundum litus reductum in sinũ Baias aperit, aquásque calidas & ad voluptatem & ad sanãdos morbos habet accommodissimas. ob hoc deuitandus ille locus secũdum Senecã, quod habet quasdam naturales dotes, quibus illum sibi celebrandum luxuria sumpsit. quare Horatius illarum luxuriam libro 1. Epistolarũ pariter notat. Martialis xi. multis laudat ibi, Litus beatæ Veneris aureum Baias. Baias superbæ blanda dona Mineruæ. denominationem traxisse à Baio Vlyssis socio, testantur Strabo, & Seruius. *Torporẽ*] Tranquillitatẽ. *Inconcussus*) Stabilis, quietus, quod fieri non potuisset, si huc & illuc fluctibus agitaretur *Religato*] Ad maius nauigiũ, vt & præcedẽs fluctus, si qui fortè fierent, frangeret, & subsequens nullo remorum pulsu concuteretur. *Piaculum*] Pestis, contaminatio *Fœda f*) Turpe spectaculum. *Alienum r.*] Præcedentis nauis gubernatorem *Velut capta n.*] Tanquam nauis qua Domitianus trahebatur, ab hostibus capta foret. *Defor. ista*] Turpi aspectu, ac indecoro. *Fl. atq; am.*) Flumẽ dictũ quòd fluat, à quo stillicidia fluuia, quę ita fluant, cadántq; amnis, id est, flumẽ quod circuit aliquid. nam ab ambitu amnis, autore Varrone deducitur, cui astipulatur Pompeius. amnis, inquit, propriè dicitur à circunnando, ex Græca præpositione ἀμφὶ, quod est circum, tractũ, & nare fluere. Seneca iij. naturalium quæstionũ, flumen est fluens aqua, & profluxu Virgilius vsus est. aut rapidus montano flumine torrens Plinius libro trigesimosecũdo, reciproci æstus inenarrabilem vim, mare in flumen versum dixit. amnis autem incerto genere fuit apud antiquos, autoribus Festo & Seruio. *Tantum illud nostri dedecoris*] Domitianum Romanis ingens opprobrium, qui Dacis annua tributa pendebat. *Danubius & Rhenus*] Sumptis expeditionibus in Sarmatas & Getas, de quibus Martialis libro nono. Cornua Sarmatici ter perfida contudit Istri. Sudantem Getica ter niue lauit equum.

Hac) Talia visu deformia. Domitianum trahi nauigio religato. *Romana aquila*) Exercitus Romanus. repetitio & compar. *Romana ripa*) Infessa à Romanis & ditioni nostræ subiecta. *Quàm quod hostium*) Quàm quod signa & hostium ripa hæc prospectarent. *Hostium*) Germanorum alterius ripę dominorum. resumitur idem verbum per repetitionem. *Illa*) Danubium & Rhenum. *Nunc*) Interdum. *Campis superflua*] Excrescentia, inundantia. *Limpida*] Defecata, quod solet euenire decrescentibus fluminibus. magis placet liquida, vt rigenti opponatur. *Deserentia*] Campos, & in suum alueum redeuntia.

nandóque superare. Nec verò laudauerim per se magnopere duriciem corporis ac lacertorum, sed si his validior toto corpore animus imperitet, quem non fortunæ indulgentiæ molliant, non copiæ principales ad segnitiem luxúmque detorqueant. tunc ego seu montibus, seu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & crescentia laboribus membra mirabor. Video enim iā inde antiquitus maritos dearum, ac deorū liberos, nec dignitate nuptiarū magis quàm his artibus inclaruisse. Simul cogito, cùm sint ista ludus, & auocamentum huius, illæ seriæ & intentæ, & à quibus se in tale ociū recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optimè de cuiusq; grauitate, sāctitate, tēperātia creditur.

Nandóque superare] Immò concreta pedibus transire. *Per se*] Solam, sine prudentia. fortuna, inquit Xenophon de venatione, corporis & animi fortitudinem comitatur. tangit autem Domitianum. qui secundum Dionem, fuit corpore robusto & audaci animo, sed has dotes nimio luxu debilitauerat. *Duritiem*] Robur. *Validior*] Fortior. fortitudo enim animi est. nam nec omnibus qui fuerunt viri manu prompti, fortis nomen concesserim, quia sine virtute intelligi non potest fortitudo, cuius contrarium ignauiā profert Gellius. illa, autore Seneca de beneficiis, est pericula iuxta contemnens: aut scientia repellendorum, excipiendorum, prouocandorum, ac timendorum contemptrix, terribilia, & sub iugum libertatem nostrā mittentia, despicit, prouocat, frāgit. cuius perpessio patientia, & tolerantia rami sunt. illic est prudentia, sine qua nullum inuenitur consilium, quæ suadet, quod effugere non possis, constantissimè ferre: illic est constantia quæ deiici loco non potest, & propositum nulla vi extorquere, dimittit. fortitudo quidem circumsistitur hinc audacia, inde timiditate. audacia confidentiæ, fit abundantia: metus vicium deficientis audaciæ. hæc sumpta ex Apuleio. *Indulgentia fortuna*] Rerum copiæ, imperiales luxus, bona fortunæ, quæ maximè sunt in principibus. *Molliant*) Eneruent, debilitent deliciis enim plerunque corporis & animi robur frangitur. quare in præfatione totius operis Liuius, nuper, inquit, diuitiæ auaritiam, & abundantes voluptates, desiderium per luxum atque libidinē pereundi perdendíque omnia inuexêre. diuitiæ secundum Senecam inflant animos, superbiam & arrogantiam pariunt, inuidiam trahunt, corpus emolliunt. *Lætum*] Bonæ habitudinis. *Maritos dearum*) Qualis fuit Peleus, qui ob fortitudinem Thetidis nuptias meruit. Cephalus à dea raptus, & Hippolytus ob venationem Dianæ charus. *Deorum l.*) Quales nouimus Theseum, Castorem, Pollucem, & alios plures. *Dignitate n.*] Claritate parentum & natalium. *His art.*] Venatione. *Simul*] Etiam. *Ista*) Venatio, gestatio, exercitatio. *Auocamentum*] Solatium, delinimentum. propriè tamen cùm vocibus attrahimur. Apuleius in Apologia. reputo enim animum humanum, & puerilem præsertim simplicémq;, seu carminum auocamento, seu odorum delinimento soporari. lib. tamen ix. Secundus aduoca-

mentum dixit, vbi plura inuenies. *Huius*] Traiani. *Illa*) Administrationes publicæ. repete sint. *Voluptates*) Seriæ & intentæ. hyperbaton. nam mutauit ordinem verborum. sensus est, ex rebus grauibus voluptates quidem sentit Traianus, sed serias & summas. at est aliud voluptatis genus, cùm animus remittitur, & oblectatur lusibus, & honestis corporis exercitationibus. voluptatem enim ponere solemus ad demonstrandam animi hilarem affectionem. est autem secundum Senecam, non illa leuis & fugax, & subinde reficienda, sed stabilis & certa, summa voluptas posse scilicet capere ex horridis voluptatem, & ad id se reduxisse quod eripere nulla fortunę iniquitas possit. Apuleius libro de philosophia, duplicem voluptatem dicebat, eam imprimis laudans, quæ gloriosis actibus veniat, quæ sit honesta, vt pro aliqua præclara administratione suscepta. lege plura apud Gellium, cùm alibi, tum libro octauo, vbi de voluptate diuersæ philosophorum sententiæ recitantur. item Laertium, & Athenæum libro vndecimo. *Recipit*] Refouet, remittit se Traianus. *In tale otium*] In venationem & gestationem res laudabiles. pulcherrimum enim & humanissimum in vita, seueritatem comitatémque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam excidat. nam autore Seneca in declamationibus, omnibus quidem prodest animum relaxare, excitatur enim quiete vigor. Sunt enim voluptates, secundum Apuleij sententiam, qui eas existimat voluptates, & appetibiles, quæ versantur circa honestos actus. *Creditur*) Credit, cognoscit Traianus. *Cuiusque*] Candidati, senatoris, litigantis.

Iam quis adeò dissolutus, cuius non occupationibus aliqua species seueritatis insidat? Ocio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam, stupra, luxum conferebant? cùm seriarum laxamenta curarum vitiorum contentione supplerent. Habet hoc primum magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum esse patitur: principum verò non modò domos, sed cubicula ipsa, intimósque secessus recludit, omniáque arcana noscenda fama proponit, atque explicat. Sed tibi Cæsar nihil

Iam] Præterea. *Quis*] Principum fuit. *Occupationibus*] Administrationibus. *Species*] Forma. nam Domitianus, quem præcipuum respicit, plura seuerè fecit, scenam histrionibus interdixit, castrari mares vetuit, ius diligenter & industriè dixit, nummarios iudices cum suo quenque consilio notauit, magistratibus quoque vrbicis prouinciarúmq; præsidibus coercendis tantum curæ adhibuit, vt neque modestiores vnquam, neque iustiores extiterint. *Ocio*] Desidia paulatim effœminatur animus, atque in similitudinem otij sui & pigriciæ, in qua iacet, soluitur. neque immeritò secundum Columellam, maiores nostri cēsuerunt tam ocij quàm negocij reddendam rationem. *Plerique*] Multi. vt alios omittam, Augustum in plurimis laudatum principem accepimus alea, stupris, & luxu oblectatum, quanquam scio imprimis Domitianum monstrari, quem recitat Tranquillus quoties ocium esset, alea solitum auocari etiam profestis diebus matutinísq; horis. libidinis autem nimiæ assiduitatem concubitus, velut exercitationis genus clinopalen vocasse, famámque fuisse quasi concubinas ipse diuelleret, natarétque inter vulgatissimas meretrices. *Aleam*] Genus ludi, cuius species veritas & concessas iuriscōsultus enumerat. alea studiosissimè lusit Claudius, de cuius arte librum quoque emisit. translatiuè ad alia transfertur: Martialis in distichis, Alea parua nuces & nō damnosa videtur, Sæpe tamen pueris abstulit illa nates. Liuius primo ab vrbe condita, in dubiam imperij seruitiiq; aleam imus. *Cùm s.*] Sensus est, cùm si quando à rebus seriis animum relaxarent, luxuriæ & ignauiæ idem temporis absumerent. *Contentione*] Oppositione, opponuntur enim vitia seriis. *Habet hoc primū*] Sententia, color.

Magna fortuna] Magistratus, optimates, principes. *Quod nihil t.*] Non vsq; quaq; dissimile Iuuenalis illud, Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimē habet, quanto maior qui peccat habetur. *Principum verò dom.*) Claudianus in Panegyrico Honorij. Hic te præterea crebro sermone monebo. Vt te totius medio telluris in orbe Viuere cognoscas, cunctis tua gentibus esse Facta palam, nec posse dari regalibus vsquam Secretum vitiis. nā lux altissima fati Occultum nihil esse sinit, latebrásque per omnes Intrat, & obstrusos explorat fama recessus.

accommodatius fuerit ad gloriam, quàm penitus inspici. sunt quidē præclara, quæ in publicū profers, sed non minora eá, quæ limine tenes. Est magnificum quòd te ab omni cognatione vitiorum reprimis ac reuocas: sed magnificentius, quòd tuos. Quanto enim magis arduum est alios præstare quàm se, tanto laudabilius, quòd cùm ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti. Multis illustribus dedecori fuit, aut inconsultius vxor assumpta, aut retenta patientius, ita foris claros domestica destruebat infamia, & ne maximi ciues haberentur hoc efficiebat, quòd mariti minores erant: tibi vxor in decus, & gloriam cedit. quid enim illa sanctius? quid antiquius? Nonne si

Accommodatius) Proprius, conuenientius. *Gloriam*] Tuam. *Penitus*] Intimè, introrsus. *Limine*] Domi, secretò. *Tuos*] Domesticos more boni patrisfamiliæ. laudat à bonis externis, secundum præcepta, vt eorum causam extitisse Traianum argumentetur. *Alios præstare*] Bonos facere. *Circa te*] Familiares, aulicos. sic Tranquillus de Domitiano. omnes circa se largissimè prosecutus. *Similes tui*] Optimos. *Multis dedecori f.*] Qualis Pompeia tertia Cæsari dictatori vxor, quam nō inuitam Clodius amauit, Iulia Tiberio adulteriis flagrans. insimulata etiam fuit Sempronia tanquàm marito P. Scipioni Africano venenum porrexisset. quare Euripides in Iphigenia mandat domi sapienti mulierem probam & bonam habendam, aut non habendam. χρὴ δ' ἐν δόμοισιν ἄνδρα τὸν σοφὸν, τρέφειν γυναῖκα χρηστὴν κἀγαθὴν, ἢ μὴ τρέφειν. *Inconsultius*, Non examinata prius eius pudicitia. quod imprimis fecit M. Antonius superinducta Cleopatra, & Caius, quem non facile est discernere an matrimonia turpius contraxerit, an dimiserit, an tenuerit. & Claudius recepta in matrimonium Agrippina Germanici fratris sui filia, pellectus in amorem per ius osculi & blandiciarum occasiones. M. Cato Censorinus habuit vxorem Actoriā Paulam, humili loco natam, vinolentam, mentis impotem, & quod nemo posset credere Catoni superbam. meminit diuus Hieronymus. *Retenta patientius*) Sicut idem Claudius, primum retenta impudica Messalina, deinde Agrippina fera & venefica, per quam demum interiit. & Ciceronis Terentiam malè de pudicitia audiuisse accepimus. Socratem à suis vxoribus malè affectum satis constat, autore diuo Hieronymo. Syllam vel ob hoc verè felicem non fuisse, quod Metellam vxorem palam impudicam habuerit. addunt etiam Pompeio Mutiam vxorem adulteram. Philippum Macedonum regē ex more cubiculum introeuntem vxor exclusit irata, exclusus tacuit. & suam iniuriam versu tragico solatus est. Domitianus demum, quem ex professo flagellat, Domitiam Longinam Aelio Lamiæ nuptam in matrimonium abduxit: eandem Paridis histrionis amore deperditam repudiauit, intráque breue tempus impatiens dissidii, quasi efflagitante populo reduxit. *Foris*] Circa publica. *Claros*] Illustres propter res gestas. *Domestica infamia*] Vxoris libidines. *Destruebat*) Denigrabat, premebat. *Mariti minores*] Infelices matrimoniis & ideò felicioribus minores. *Vxor*] Plotina,

quàm Secundus in epistolis sanctissimam vocat. hæc autore Dione primum palatium ingressa, in gradibus ad populum conuersa, talis inquit, huc ingredior, qualis egredi volo. itaque per omnem principatum se gessit vt nullam meruerit reprehensionem. Traianum autem superuixit authoribus Spartiano, Iunio iurisconsulto, Dione Græco. *Antiquius*) Grauius, modestius, antiquas illas sanctitate referens. laudat à propinquis, quos Marcus Tullius inter bona fortunæ numerat. sed nititur Secundus probare Traianum suos fecisse imitatione sui bonos, quod sanè laudabilius, cùm animi bona longè præcedant fortunæ munera.

pontifici maximo deligenda sit coniunx, aut hanc, aut similem (vbi est autem similis) elegerit? quàm illa nihil sibi ex fortuna tua nisi gaudium vendicat? quàm constanter non potentiam tuam, sed ipsum te reueretur? Idem estis inuicem, quod fuistis, probatis ex æquo, nihílque vobis fælicitas addidit, nisi quod scire cœpistis quàm bene vterque vestrum felicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu? quàm parca comitatu? quàm ciuilis incessu? mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita instituit. nam vxori sufficit obsequij gloria. An cùm videat quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non & ipsa cum silentio incedat? ingredientémque pedibus maritum in quantum patitur sexus imitetur? Decuerit hoc illam, etiam si diuersa tu faceres. Sub hac verò modestia viri quantam debet verecundiam vxor marito? fœmina sibi? Soror autem tua, vt se sororem esse meminit? vt in illa tua simplicitas, tua veritas tuus candor agnoscitur? vt si quis eam vxori tuæ conferat dubitare cogatur, vtrum sit efficacius ad rectè viuendũ bene institui, aut feliciter nasci. Nihil est tã pronum ad

Pontifici maximo] Traiano, quem alibi significauimus fuisse pontificem maximum. *Hanc*] Plotinam. *Vbi est autem similis*) Perinde ac si cunctas virtutibus excelleret. *Quam*) Certè, quod ὡς interdum Græcè dicitur. *Fortuna tua*] Imperio. *Nisi gaudium*] Nisi quod lætior est. gaudet enim tuis bonis. *Te ipsum*] Tua animi bona, & quia maritus es. *Idem estis inuicem*] Pariter vos mutuo amatis in magna fortuna ac faciebatis in priuata. *Probatis ex æquo*] Mutuò laudatis vos. *Felicitas*] Imperatoria dignitas. *Quàm bene*] Quàm modestè & temperatè. *Eadem*] Plotina. *Cultu*] Vestitu, mundo muliebri. *Ciuilis incessu*] Demisso vultu. contra taxatur Iole apud Ouidium quòd elata facie prodiret. Dat vultum populo sublime sub Hercule victo. Grammatici obseruãt incessum pertinere ad nobiliores. *Hoc opus*] Horũ causa Traianus est. *Obsequij gloria*] Satis est gloriæ Plotinæ si obsequitur mariti monitis. *Nullus terror*] Nulli satellites terrorẽ intuẽtibus faciẽtes. hoc refertur ad comitatũ, ambitio ad cultum & incessum. *In quantum patitur s.*] Quantum licet mulieri quæ naturæ debilioris est, id est, saltem per vrbem. *Decuerit hoc i.*] Incedere pedibus Plotinæ decorum esset etiam si tu gestareris. *Sub hac modestia viri*] Sub exemplo tuæ modestiæ. *Dent verecundiã*] Quãto pudore vti debet vxor respectu mariti & sui. honestat enim plurimũ mulieres pudor. *Soror autem tua*] Martiana, cui postea Augustæ cognomẽtũ fuit, & à senatu inter deas cõsecrata. *Sororẽ*] Modestã exemplo fratris. *In illa*] illius moribus. *Tuus candor*] Tua bonitas. candori opponitur vicium, sicut candido nigrum. *Sic esse*] Maiorem vim teneat. *Bene in*] Hoc ad vxorẽ Plotinã refert, quę à Traiano bonis moribus imbuta fuerat. adolescentem enim

admodum duxerat illam. *Feliciter n.*] At istud sororem Martianam respicit, quę fratrem sortita fuerat imperatorẽ. sensus est, vtranque esse optimis moribus.

simultates quàm æmulatio, in fœminis præsertim. ea porrò maximè nascitur ex coniunctione, alitur æqualitate, exardescit inuidia, cuius finis est odiũ. Quo quidem admirabilius existimandum est, quod mulieribus duabus in vna domo, parique fortuna nullum certamen, nulla contentio est: suspiciunt inuicem, inuicem cedunt: cúmque te vtraque effusissimè diligat, nihil sua putant interesse, vtram tu magis ames, idémque vtrique propositum, idem tenor vitæ, nihilque ex quo sentias duas esse. te enim imitari, te subsequi student: ideo vtraque mores eosdem, quia vtraque tuos habet. Inde moderatio, inde etiam perpetua securitas. neque enim vnquam periclitabuntur esse priuatæ, quæ non desierunt. Obtulerat illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatæ sunt quamdiu appellationem patris patriæ tu recusasses, seu quod plus esse in eo iudicabant, si vxor, & soror tua, quàm si Augustæ dicerentur. Sed quæcunque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignæ sunt quæ in animis nostris, & sint, & habeantur Augustæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius fœminis, quàm si verum honorẽ non in splendore titulorũ, sed in iudiciis hominũ reponant? magnísque nominibus pares se faciant, etiam dum recusant? Iam etiam & in priuatorum animis exoleuerat priscum mortalium bonum amicitia, cuius in locum

Simultates) Inimicitias. *Aemulatio*] Contentio de pari conditione. *Ea porrò nascitur*] Gradatio *Ex coniunctione*) Inter affinitate coniunctos. *Alitur æqualitate*] Crescit inter pares. *Mulieribus duabus*] Plotinæ & Martianæ. *Suspiciunt*] Venerantur se. *Sua inte.*] Ad se pertinere. *Nihil*] Fit ab illis. *Duas*] Discordes. *Eosdem*] Optimos habet. *Inde*] Ex tuis moribus. *Moderatio*] Vtraque modesta est. *Non periclitabuntur esse priuatæ*] Non periculum erit vt dignitatem perdant. *Quæ non desierunt*) Quæ vixerunt etiam in principatu tanquã essent priuatorum, & vxor & soror. nam modestè & sanctè in summa potestate vitam duxerũt, vt iure nemo de illis conqueri potuerit. *Cognomen Augustarum*] Id quod etiam nunc durat in marmoribus Plotinam & Martianam appellatas Augustas. nam vxores & sorores imperatorum cognomine Augustarum insignire consueuerant Romani. *Deprecatæ*) Abnuerant precibus. *Appellationem patris patriæ*) Suprà memorauit senatum diu contendisse, vt cognomen patris patrię reciperet Traianus, & tandem obtinuisse quod intenderat. *Seu*] Recusabant. *Plus*) Dignitatis *In eo*) In hac appellatione. *Hoc*] Tanto laudat vtrasque à modestia. *In splendore titulorum*) In nominibus honorificis. *In iudiciis hominum*] In veritate. *Magnis nominibus*) Augustis. *Pares se faciant*) Verè dignæ sint. *Etiam dum recusant*) Sua modestia. *Exoleuerat*] Desueuerat. *Amicitia*) Quæ est omnium diuinarum humanarúmq; verũ cũ beneuolentia & charitate summa consensio. & nihil aliud quàm diligere ipsum, quem ames, nulla indulgentia, nulla vtilitate requisita. Seneca, amare inquit, & amicum esse inter se differunt, immò dissimilia sunt. qui amicus est, amat, qui amat, non vtique amicus est. itaque amicitia semper prodest, amor aliquando etiam nocet. quare Donatus dixit, a-

xit, amicus animi est, amator verò corporis. at alibi, amator ad tempus, amicus in perpetuum. Paulus de verb. sig. amicos appellare omnes debemus, non leui notitia coniunctos, sed quibus fuerint iura cum primis honestis familiaritatis quæsita rationibus. lege alia amicitiarum genera apud Apuleium lib. de philosophia. *Priscum m. b.*) Frequens apud priscos cùm veri reperti sunt amici, de quibus Valerius Max. lib. iiij. bonum autem nullú est tam naturæ aptum, tam conueniens ad res vel secundas, vel aduersas. & solem è mundo tollere videntur, Ciceronis testimonio, qui amicitiam tollunt, qua à diis immortalibus nihil melius, nihil iucundius habemus. nec sine virtute amicitia esse vllo pacto potest, quoquo verteris præsto est, nullo loco excluditur, nunquã intẽpestiua, nunquã molesta est. nã & secundas res splendidiores facit, & aduersas partiens communicánsque leuiores.

migrauerant assentationes, blanditiæ, & peior odio amoris simulatio: etenim in principum domo nomen tantum amicitiæ, inane scilicet, irrisúmque manebat. nam quæ poterat esse inter eos amicitia, quorum sibi alij domini, alij serui videbantur? Tu hanc pulsam, & errantem reduxisti. habes amicos quia amicus ipse es, neque enim vt alia subiectus, ita amor imperatur: neque est vllus affectus tam erectus, & liber & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Potest fortasse princeps, iniquè, potest tamen odio esse nõnullis etiã si ipse non oderit: amari, nisi ipse amet, nõ potest. Diligis ergo cũ diligaris, & in eo quod vtriq; honestissimũ est, tota gloria tua est, q superior factus,

Migrauerant) Inuaserãt. *Assentationes*) Adulationes. assentatio enim vitiorum adiutrix procul ab amicitia amoueatur, quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna. nulla in amicitiis pestis maior. *Simulatio*] Omnium rerum simulatio est vitiosa, tollit enim iudicium veri, idque adulterat, sine quo nomen amicitiæ valere non potest. *Peior od.*] Perniciosior species amicitiæ simulatio quàm assentatio. *Inane*) Simulatum *Principum*) Malorum. nam Augustus coluit amicitias, & mutuas requisiuit, pariter & Titus. *Alij domini, a. s.*) In tyrannorum vita nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis beneuolentiæ potest esse fiducia. omnia semper suspecta, atque solicita sunt, nullus locus est amicitiæ quis enim aut eum diligat, quem metuit? aut eum à quo se metui putet? hunc locum videtur subsecutus in Panegyrico Honorij Pacatus. ecquis, inquit, imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum in regia laude ponendum? humilis hæc virtus, dubiúmque an virtus iudicabatur, nec palatiis digna, sed periculis habebatur. optimus ille ditabat, non etiam diligebat, prodesse nouerat, amare nesciebat. tu amicitiam nomen ante priuatum non solum intra aulam vocasti, sed indutam purpura, auro, gemmísque redimitam, solio recepisti, réque non verbis asseruisti. *Pulsam*] Præsertim à Domitiano. quare meritò Iuuenalis illius amicitiam vocat miseram *Vt a.*) Vt aliæ res imperantur. *Amor imperatur*) Amamus vi. hinc Claudianus dixit non extorquebis amari. *Affectus*) animi passio, quæ dupliciter sumitur, aut corruptionis causa, aut perfectionis. animi passionũ quatuor genera sunt, tristitia, metus, desiderium, voluptas. *Erectus*) Magnanimus, nobilis. *Dominationis*) Inæqualitatis. *Vices exigat*] Redamari quærat, quàm amor *Iniquè*] Iniustè odio esse aliquibus. *Nisi ipse non a.*] Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus, autore Seneca, quàm quod amicos sibi putat, quibus non est. quare M. Tullius, Sed plerique, inquit, peruersè, ne dicam impudenter, amicum habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt, quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab his desiderant. *Vtrique*] Tibi &

amicis tuis. nam vera amicitia in omnibus laudanda. Pacatus tamen Traianum recitauit suos ditasse, non amasse. fortasse more oratorum hoc in rem suam trahens, cùm historici secus scribant. *Superior*] Dignitate & fortuna.

descendis in omnia familiaritatis officia & in amicum ex imperatore submitteris, immò tũc maximè Imperator cùm amicum ex imperatore agis. Etenim cùm plurimis amicitiis fortuna principum indigeat, præcipuum est principis opus amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & cùm alias virtutes tuas, tum hanc constantissimè teneas, nec vnquam persuadeatur humile esse principi, nisi odisse. Iucundissimum est in rebus humanis amari, sed non minus amare: quorum vtroque ita frueris, vt cùm ipse ardẽtissimè diligas, adhuc tamen ardentius diligaris. primùm, quia facilius est vnum amare quàm multos, deinde quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, vt nemo possit te nisi ingratus, non magis amare. Operæprecium est referre quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares: dimisisti

Descendis in omnia f. of.] Demittis te ad munia veræ amicitiæ. maximum enim in amicitia, superiorem parem esse inferiori: imitandúsque Scipio, vt si quam præstantiam virtutis, ingenii, fortunæ consecuti sumus, eam nostris impertiamur, communicemúsque cum proximis. Ausonius autor, Traianum ægrotantes amicos visere solitum. Eutropius verò, Romæ & per prouincias æqualẽ se omnibus exhibuisse, amicos salutandi causa frequentasse, vel ægrotantes, vel cùm festos dies ageret, sæpe in vehiculis eorum sedisse. & Dion, sæpenumero cum tribus curru vectum, sine satellite, & familiarius apud amicos diuertisse. non autem quatuor comitantibus, vt malè trãstulit qui Traiani vitam ex Dione Latinitate donauit, apud quem legitur πολλάκις καὶ τέταρτος ὀχεῖτο. sæpius etiam quartus curru vehebatur. neque enim illi comites quatuor esse poterant, si quartus vectabatur, sed tres tantùm. *Tua gloria est*] Simonides apud Xenophontem, si priuatus, inquit, & princeps pariter ægrotantem visant, nemini dubium, qui in hac quoque re potentissimorũ hominum magis sit grata humanitas. vt enim quisque maximè virtute & sapientia, sic munitus etiã, vt nullo egeat, suáque omnia in seipsõ posita iudicet: ita in amicitiis expetendis colẽdisq; maximè excellit. *In amicum*] In personã & studium amici. *Imperator es*] id est, facis imperatoris officiũ. amicis culpantibus Traianum quòd nimium cum omnibus communis esset, respondit, talẽ se imperatorẽ esse priuatis oportere, quales esse sibi imperatores priuatus optasset. *Præcipuum principis*] M. Tullius, quid autẽ stultius quàm vt plurimum copiis, facultatibus, opibus possint cætera parare, quę parãtur, pecuniam, equos, famulos, vestes, gloriam, vasa preciosa: amicos non parare optimã & pulcherrimã vitæ supellectilẽ. *Secta*] Opinio parãdi amicos. *Humile esse*) Descendere in omnia familiaritatis officia, & amare omnes. *Non minus*) Iucundũ est. *Amare*) Plato tres amores connumerat, vnum diuinum, cum incorrupta mente & virtutis ratione conuenientem, non pœnitendum, alterum degeneris animi & corruptissimæ voluptatis, tertium ex vtroque permixtum, mediocris ingenij & cupidinis modicæ. *Vnũ*) Te. *Multos*] Tuos amicos. *Tanta facultas obligandi*] Propter imperij fortunam, benefaciendi copiam largè præstans. Lęlius tamen apud Cicer. à Secundo discrepare videtur, qui asserit contrahi amicitiam verã, non beneficiorũ causa: verumtamen idem autor amorem confirmari beneficio accepto & studio perfecto consuetudine adiũcta. *Tormentum*] Passionem, tristitiam. *Amico*] Licinio Suræ. *Dimisisti*) A præfectura prætorij.

optimum virum tibíque chariſſimum inuitus, & triſtis, & quaſi retinere non poſſes quantum amares eum deſiderio expertus es, diſtractus ſeparatúſque dum cedis, & vinceris. Ita quod fando inauditum, cùm princeps, & principis amicus diuerſa velletis, id potius factum eſt, quod amicus volebat. O rem memoriæ literíſque mandandam, præfectum prætorij non ex ingerentibus ſe, ſed ex ſubtrahentibus legere: eundémque ocio, quem pertinaciter amet, reddere: cúmque ſis ipſe diſtentus imperij curis, non quietis gloriam cuiquam inuidere. Intelligimus Cæſar quantum tibi pro laborioſa iſta ſtatione, & exercita debeamus, cùm ocium à te tanquam res optima, & petatur, & detur. Quam ego audio confuſionem tuam fuiſſe, cùm digredientem proſequeris. proſecutus enim, nec temperaſti tibi, quominus exeunti in litore amplexus oſculum ferres. Stetit Cæſar in illa amicitiæ ſpecula, precatúſque maria, celerémque, ſi tamen ipſe voluiſſet, recurſum: nec ſuſtinuit recedentem, non etiam atque etiam votis lacrymíſque ſequi. Nam de liberalitate taceo. quibus enim muneribus æquari hæc cura principis, hæc patientia poteſt? qua meruiſti, vt ille ſibi nimium fortis, ac propè durus videretur. Nec dubito quin agitauerit ſecum an

Optimum virum tibique amiciſſimum) De quo vide in præcedentibus. addam tamen Adrianum, ſuffragante Sura, ad pleniorem Traiani amicitiam peruenisse, à quo etiam ſe adoptandum cõperiſſe, mortuo, ſepulchrum fieri & ſtatuam de publico Traianus mandauit. quem viuum cùm multi inſimularent, nunquã tamen is imperator adduci potuit, vt quicquam mali ab eo timeret. *Deſiderio*) Abſentia. *Vinceris*) Illi morem inuitus geris. *Diuerſa*) Tu volebas vt præfecturam prætorii ſuſceptam gereret, ille ſeceſſum optabat. *O rem*) Exclamatio opportuna, poſt rem explicatam. malè quidam hanc exornationem vſurpant, antequam vſi ſint amplificatione, in principio ſtatim locantes, cuius ipſa pars eſt, & non ſolùm ponitur in re lugubri, ſed etiam læta ac admiranda. *Literis*) Hiſtoriæ. *Præfectum prætorij*) Alibi oſtendimus Licinium Suram à Traiano declaratum præfectum prætorio, cui cùm enſem nudum, quo erat accingendus traderet, ſume, dixit, hunc, etſi iuſtè imperauero, pro me vtere, ſin minus, contra me. *Ex ingerentibus*] Ex numero quærentium, & ambientium honores. *Ex ſubtrahentibus*] Ex iis, qui ocium amant, & dignitates refugiunt. *Reddere ocio*) Exauthorare, dimittere à præfectura. Similem pariter nulli præfectorum ſecundum, inuitum ex centurione ab Adriano Dion recitat accepiſſe præfecturam, quam deinde depoſuit. vix tamen impetrata vacatione, in agro ſeptem annos, quod vitæ eius reliquum fuit, ocio & quieti dedit, atque moriens ſepulchro hæc inſcribi iuſſit. Similis hic iacet, cuius ætas quidem multorum annorum fuit, ſeptem tamen duntaxat annos vixit. *Diſtentus*] Occupatus. *Laborioſa iſta ſtatione*) Perſeuerantia adminiſtrandi imperii. *Exercita*] Inquieta, & ſanè multum debemus principi, cuius opera bellum remouetur, & imperium felicitatur. *Ocium*) Vacatio ab adminiſtratione rerum publicarum, quæ cùm aliis concedatur, vt res optima, tibi tamen nihil indulges, nec abſtines

à publica cura. *Confusionem*] Dolorem, animi perturbationem. *Digredientem*) Secedentẽ Surã. *Prosequereris*] Comitareris, honoris & officii gratia. *In illa amicitiæ specula*] In propatulo & cunctis intuẽtibus Cæsar maximum amicitiæ signum ostendit. *Maria*] Per quæ nauigaturus erat Sura. *Recursum*) Reditum in vrbem. *Si tamen ipse voluisset*] Si aliquando pœnituisset ocii. *Nec non sustinuit etiam atque etiam prosequi recedentem votis & lacrymis*) id est, in recessu pro salute illius multum vouit, multum fleuit. *De liberalitate taceo*) Occupatio. docet enim Traianum prosecutum Suram abeuntem multis muneribus. *Cura*) Qua vsus es in amicum. *Nimium fortis*) Obstinatus, dum sententiæ tuæ repugnat. *Durus*) Rusticus, vitio datur. *Agitauerit*) Tractauerit postquam iam soluerat.

gubernacula retorqueret : & fecisset, nisi quòd pene ipso contubernio principis felicius iucundiúsque est, desiderare principem. Et ille quidem vt maxima fructus suscepti, ita maiore depositi officij gloria fruitur. tu autem facilitate ista consecutus es, ne quem retinere videaris inuitum. Ciuile hoc erat, & parenti publico conuenientissimum, nihil cogere, sempérque meminisse, Nullam tantam potestatẽ cuiquam dari posse, vt non sit gratior potestate libertas. Dignus es Cæsar qui officia mandes deponere optantibus, qui petentibus vacationem inuitus quidem, sed tamen tribuas : qui ab amicis orantibus requiem, non te relinqui putes : qui semper inuenias, & quos ex ocio reuoces, & quos ocio reddas. Vos quoque quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fouete iudicium eius, quod de vobis habet : hic vester labor est. Princeps enim cùm in vno probauit amare se scire, vacat culpa, si alios minus amat. ipsum quidẽ quis mediocriter diligat? cũ leges amandi nõ det, sed accipiat? hic præsens, ille mauult absens amari, vterque ametur, vt mauult. nemo in tædiũ præsentia, nemo in obliuionẽ absentia veniat, tenet quisque locum, quem semper meruit, faciliúsque est vt oculis eius vultus absentis, quàm vt animo charitas excidat.

Gubernacula r.) Rediret ad te victus tot officiis. *Et fecis.* Et renauigasset. *Desiderare*) Desiderium est rerum absentium. sensus ergo, iucundius ferè est amicum principem desiderio quærere, quàm præsente frui. *Ille*) Sura. *Fructus s.*) An præfecturæ, an magis ocii quo tunc fruebatur. *Depositi off*) Præfecturæ prætorij. non enim minus gloriosũ assequi meritos honores, quàm consecutos honestè deponere. *Felicitate t.*] Indulgentia qua permisisti Suram abire à magistratu. *Retinere*) In officio esse. *Ciuile*) Humanum. *Parentis p.*] Tibi cui appellationem patris patriæ indidimus. *Potestatem*] Dignitatem. *Deponere o.*] Bonis viris. *Requiẽ*] Successum à publicis officiis, quem sexagenarii iure impetrabant. *Relinqui*] Deseri, sperni. *Qui s.*] Repete dignus es. *Ex ocio r.*] Ex secessu ad dignitates promoueas. *Ocio r.*] Ex magistratibus. *Vos*) Conuertit orationem ad senatores pręsentes. *Fouet*] Amplectitur. *Iudicium eius*) Quod habet de vobis, quod bene sentiat de vobis, vt sitis boni est labor in manu vestra. nam quanto magis eritis boni, tanto etiam chariores illi eritis. laborate igitur vt optimi ac per hoc charissimi principi sitis. vel potius legatur, fouete iudicium eius, quod de vobis habet, id

est, perseuerate in amicitia, quam credit esse mutuam. hic vester labor est, vt eum ametis, si enim secus feceritis, id non cederet vobis honori. *Probauit*) Experimentum dedit. *In vno*] In aliquo vt in Sura. *Se scire amare*] Quòd amat bene de se meritos. *Vacat culpa*) Non est culpandus. *Si minus alios amat*] Vtpote minus bonos, nam qui vnum rectè amauerit, indicat & alios se posse amare, modò bene meriti sint. *Sed accipiat*) Sed cedat amico. *Hic aliquis*) Amicus Traiani. *Præsens*) In contubernio ipsius, in vrbe, in magistratu. *Absens*) In ocio & secessu. *Vterque ametur vt m.*] Vide libertatem concessam amicis à Traiano, vt & præsentes & absentes amicitiam principis semper retinerent. *Vterque*) Vtriusque generis, & absentiam, & qui præsentiam malit. *In tædium*] Nimia interdum familiaritas satietatem & tædium parit, sicut absentia obliuionem, secus tamen in Traiano eueniebat. *Locum*] Gradum & conditionem amoris. *Vt vultus absentis excidat oculis eius*] Vt elongetur amicus è conspectu Traiani. *Absentis*] Amici. *Eius*) Traiani. *Charitas*) Amor.

Plerique principes cùm essent ciuium domini, libertorum erant serui, horum consiliis, horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur, per hos præturæ etiam, & sacerdotia, & consulatus, immò & ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tanquam libertis habes, abundéque sufficere his credis, si probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium non magni principis, magnos libertos. Ac primùm neminem in vsu habes, nisi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuiquam principum dilectum: statímque hos ipsos quotidie, deinde ita formas, vt se non tua fortuna, sed sua metiantur, tanto magis digni, quibus honor omnis præstetur à nobis, quia non est necesse. Iustisne de causis S. P. Q. R. optimi tibi cognomen adiecit?

Plerique principes) Vt Claudius & Galba. quare Apollonius Vespasiano præcepit vt libertis & seruis, quibus imperium cōcesserat, delicias auferret, eo humilius ipsos seruire assuefaciens, quo maiori domino subditi essent. *Horum consiliis*) Horum nutu regebantur compendio libertinorum, vel etiam studio ac libidine, honores, exercitus, impunitates, supplicia largit' est Claudius, & quidem insciens plerunque ac ignarus. Galba duorum arbitrio rapere omnia permisit. Pompeius Demetrius Pōpeii Magni libertus pecuniis suis extruxit in vrbe theatrum, postea sub nomine Pompeii Magni dicatum, ne videretur libertus eius tantum pecuniarum cumulasse, vt sufficeret ad impensam tanti operis: autor Dion. *Per hos præ.*) Huc facit Iuuenalis illud ex satyra septima, de Paride histrione. Ille & militiæ multis largitur honorem, Semestri vatum digitos circumligat auro. Quod non dant proceres, dabit histrio, & quæ sequuntur. non absonum hoc loco quod Tranquillus in Domitiano refert. per omne gladiatorum spectaculum ante pedes eius stabat puerulus coccinatus, portentoso paruóque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nonnunquam seriò. auditus est certè dum ex eo quærit, & quid sciret, & quid sibi visum esset, ordinatione proxima præficeret Aegypto Metium Rufum. *Prætura*] Aut in vrbe, aut extra vrbem in prouinciis, Sicilia atq; Hispania. quare non displicet si legatur præfecturæ. *Sacerdotia*) Pontificatus, auguratus, flaminiúmque. *Ab his*) Tanquam ipsi liberti forent domini rerum. *Tanquam libertis*) Pro conditione libertorū. vnde cùm Eurythmus Traiani libertus & procurator, crimi-

ne falsi testamenti substitueretur, & hæredes quasi reuerentia Eurythmo remitterent accusationem, pulcherrimè dixerat Traianus, nec ille Polycletus est, nec ego Nero. *Frugi*) Epitheton bonorum seruorum, & libertorum *Magnos libertos*) Esse præcipuum indicium non magni principis. non enim fieri potest, vt qui princeps obscuris hominibus omnia tribuat, sit magnanimus & generosus. nam qui viles extollunt, ostendunt sordidis delectari, & illustres vereri. *In vsu habes*) Veteris in tuis reb', charus & acceptus est libertorum aliquis. *Patri tuo*] Neruæ. *Optimo cuique*) Vt Vespasiano & Tito. *Tua fortuna*) Quòd sint imperatoris liberti. *Sua*) Quòd sint libertinæ conditionis. *Nobis*) Senatoribus. *Quia non est necesse*) Quia non cogimur. *Iustis*) Tot, & tantis. *Optimi cognomen*) Dion refert post deuictos Armenios in honorem Traiani multa senatum decreuisse, atque illud imprimis, vt optimus appellaretur. vnde mox Nisibi & Ecbatanis potitus, Parthicus etiam appellatus est. nihil tamen eum magis quàm cognomen optimi oblectauit: huius tantum memoriæ delatum est, vt per multa sæcula post, non aliter in senatu principibus acclamaretur, quàm, sis felicior Augusto, melior Traiano. adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, vt vel assentatoribus, vel verè laudantibus occasionem magnificentissimi præstiterit exempli. inde ad optimi cognomentum in honorem Traiani Silius libro decimoseptimo, videtur addidisse per exclamationem, cùm præmisisset iudicio senatus Nasicam iudicatum fuisse optimum, heu nomen melius maiúsque triumphis. Pomponius tamen de origine iuris optimi cognomentum à senatu Cn. Scipionem meruisse testatur, & Tranquillus Caium appellationem optimi & maximi sumpsisse. Sed dicemus illum iudicatum meritò, non appellatum: hunc verò immeritò cognominatum.

Paratum id quidem & in medio positũ, nouum tamẽ, scias neminẽ ante meruisse, quod nõ erat excogitandũ, si quis meruisset. An satius fuit felicem vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est. Satius magnum? cui plus inuidiæ quàm pulchritudinis inest. Adoptauit te

Paratum) Facile. *In m.*) In propatulo, omnibus notum. *Nouum t.*) Nondum alicui principum à senatu inditũ. Scipio enim nõ habuit principatus habenas. & Caius id sibi vsurpauit. *Neminem*) Imperatorum nullum dignum fuisse cognomento optimi. *Excogitandum*) Cum difficultate requirendum. *An satius fuit felicem*] Rem tractat per amplificationem. oportet enim ex præcepto M. Tullii in Demonstratiuis orationibus, crebras & breues amplificationes interponere. *Felicem*) Respicit Syllam, cognomento felicem, nam cùm paruulus à nutrice ferretur, mulier obuia, salue, inquit, puer tibi & reip. tuæ felix. Mario filio Præneste interfecto felicem se edicto appellauit. Plutarchus tradit cùm rerum gestarum rationem redderet, dictaturam depositurus, in peroratione felicem annum appellari iussisse. Appianus in bellis ciuilibus meminit imagini Syllæ aureæ inscriptum fuisse. Cor. Syllæ imperatori fortunato. sic enim illum adulatores in hostes feliciter pugnantem, vocare consueuerant, quæ adulatio stabile tandem nomen obtinuit. quare Plinius senior libro septimo, vnus, inquit, hominum ad hoc æui felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus, & quibusdam inductus felicitatis argumentis, quòd proscribere tot millia hominum, ac trucidare potuisset. ô praua interpretatio & futuro tempore infelix. fuit autem, si Appiano credimus, ad omnia felicissimus vsque ad finem, & quemadmodum cognominatus est, sic felix habitus, tantum prosperitatis, quantum concupierat, assecutus: quã uis diuus Hieronymus eum in matrimonio infelicem recitet. dictus præterea Sylla autoribus Plutarcho & Appiano, nisi tamen falluntur, Venustus, quod nomen non inconueniens videtur, ex quo

Faustus cognominatus. non enim longè à Felici & Fausto, Venusti nomen distat. at Plutarchus filium Faustum, & filiam Faustam appellasse scribit. *Fortunæ datum est*] Inditum est Syllæ felicis cognomen, quia fuerit fortunatus, non autem bonis moribus præditus. nam felicitatem ac fortunæ fauorem libenter admisit, & in maius extulit, siue iactantia quadam, siue ita de diis sentiret. Etenim in suis commentariis scriptum reliquit, cùm consultasset quæ contra animi sui sententiam pro tempore audacius aggredienda essent, secundiora sibi euenisse, rursus cùm sese ad fortunam, quàm ad bellum melius à natura institutum esse dicit, plus fortunæ videtur quàm virtuti tribuisse, & omnino seipsum in fortunæ potestate fecisse. felix ergo fortunæ est, vt alibi monstrauimus. *Satim Magnum*) Melius ne fuit te magnum appellare ad imitationem Pompeii. nam & Felicis & Magni appellationes in medio sunt. Magni cognomen Pompeio inditum, alii ab aliis scripsere. nam Appianus, & Plutarchus in vita illius, redacta tota in ditionem Africa tradunt in vrbem reuersum ingenti voce Magnum à Sylla consalutatum, quamuis idem in Crasso recitet Magni cognomen vltrò à ciuibus delatum: alii dicunt hoc primò inditum in Africa, ab vniuerso exercitu, deinde vim atque consuetudinem ex Syllæ affirmatione habuisse. Pompeius sanè multò pòst procul in Iberiam aduersus Sertorium missus, se in epistolis suis actisque Magnum Pompeium inscripsit, cùm iam ex consuetudine id cognomen inuidia careret. *Pulchritudinis*) Honoris laudis.

optimus princeps in suum, senatus in optimi nomen. hoc tibi tam proprium quàm paternum: nec magis diffinitè distinctéque designat qui Traianum, quàm qui optimũ appellat, vt olim frugalitate Pisones, sapiẽtia Lælij, pietate Metelli mõstrabãtur, quæ simul omnia

Optimus princeps) Nerua moribus optimis. *In suũ*) In suam appellationem optimi, vt pariter esses cognomento optimi: an in suum, id est, Neruæ, dictus enim Traianus est Nerua ab adoptante. placet posterior sententia, quia sequitur hoc cognomen optimi, tam est tibi proprium propter optimas virtutes, quàm paternum, quod relictum tibi est à patre Traiano. *Distincte*) Appositè, ad vnguem. *Designat*) Definit, describit. *Optimum*) Quæ appellatio apud multos & nunc durat. optimum enim imperatorem cùm dicimus, Traianum intelligimus. *Frugalitate Pisones*) Autore Plinio libro decimooctauo, frugi ideo cognominati sunt, non quia abstinentes essent, sed quia vtiles multis, id est, fructuosi. vnde frugalitas dicta, Fabio referẽte, quanquam idem autor vtatur pro abstinentia cibi superuacui. secundum Philostratum frugalitas sapientiæ & veritatis magistra est, & frugi hominem dici multum habet laudis. recitat M. Tullius quod frugi non solùm vtilis sit, sed moderatus & temperatus, & parcus dicatur, quod cognomen in L. Pisone maximè laudatum est. lege præterea, quæ de Calphurnio Pisone recitantur à Valerio Maximo, libro quarto, capite de abstinentia. *Sapientia Lælij*) C. Lælium Scipionis amicum in primis designat, qui legi Agrariæ succurrere instituit, sed aduersante locupletum factione, veritus perturbationem, atque ciuitatis discordiam, ab incepto destitit, ob eámque rem, autore Plutarcho sapiens postea vocitatus. quare M. Tullius pro Murena, quis verò, inquit, est Lælio comior? quis iucundior? quis illo grauior? quis sapientior? fuit enim in dicendo illustris, in agendo sapiens, eundem de claris oratoribus etiam laudando. *Pietate Metelli*) Duos præsertim monstrat. L. Cæcilium Metellum, qui pius in deos extitit, seruato ab incendio Palladio, de quo Plinius iunior libro septimo diffusè, pariter Dionysius libro secundo suarum Antiquitatum: & Qu. Metellũ pium Numidici filium, pium inquã, quia patrẽ lacrymis & precibus assiduis ab exilio reuocauit. nam secundum Appianum libro primo

bellorum ciuilium, interfecto à tribunis Apuleio, Senatus populúsque Romanus vna voce clamare occipiunt, Metellum esse reuocandum. cæterùm P. Furius tri. pl. libertino patre genitus, audacter admodum ac constanter illis resistebat, vt neque Metelli filii precibus in conspectu populi suppliciter eum deprecantis, & ad pedes eius prouoluti lachrymantísque flecti potuerit, qua ex causa puer idem ab huiusmodi prospectu, pius subinde cognominatus est: in sequenti anno Metello tandem reditu concesso. at Valerius libro quinto, Metellus verò Pius pertinaci erga patrem exulem amore, tam clarum quàm alii clarissimis victoriis cognomen assecutus, non dubitauit consul pro Qu. Claudio prætore candidato supplicare populo, quòd tribunus plebis, legem qua pater in ciuitatem restitueretur, tulerat: quin etiam patronũ eum domus & familię suæ semper dictauit. quare vbi interpres Appiani puerum vocat, reponẽdũ cẽsemus filiũ: nã παῖς apud Græcos vtrunque significat, vt cõueniat cum Valerio. *Quæ*) Frugalitas, sapientia, pietas.

vno isto nomine continentur. nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus optimis in sua cuiusque laude præstantior. Meritò tibi ergo post cæteras appellationes, hæc est addita, vt maior. Minus est enim Imperatorem & Cæsarem, & Augustum, quàm omnibus imperatoribus, & Cæsaribus, & Augustis esse meliorem. Ideóque ille parens hominum deorúmque, optimi prius, deinde maximi nomine colitur: quo præclarior laus tua, quem non minus constat optimum esse quàm maximum. Assecutus es nomen quod ad alium transire non possit, nisi vt appareat in bono principe alienum, in malo falsum, quod licèt omnes postea vsurpent, semper tamen agnoscetur vt tuum. Etenim vt nomine Augusti admonemur eius, cui primùm dicatum est, ita hæc optimi appellatio nunquam memoria hominum sine te recurret: quotiésque posteri nostri optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari. Quanto nunc diue

Vno isto nomine) Optimi. *Nisi qui est*] Nisi ille qui superat omnes optimos in omni virtutis genere, id est, qui omnes virtutes sit consecutus, supra omnes alios. *In sua cuiusque laude*) Vt Pisones in frugalitate, Lælios in sapientia, in pietate Metellos. *Cæteras appellationes*) Imperatoris, Cæsaris, Augusti, possumus addere Germanici, patris patriæ, quæ cognomina recepit ante optimi appellationem. *Hæc*) Optimi appellatio. *Minus est*) Maius est virtutibus excellere omnes imperatores & Cæsares, & Augustos, quàm esse Imperator & Cęsar & Augustus. *Ille*) Iupiter. *Optimi prius*) Dictus est antè Iupiter optimus quàm maximus: nam M. Tullio referente, maius & gratius est prodesse omnibus, quá magnas opes habere. pro domo enim sua Iouem dicit propter beneficia in pop. Romanum optimũ, propter vim maximũ nominari. quanquá idem de finibus dicat, cùm Iouẽ optimũ atq; maximũ dicimus, cúmque eundem salutarem, hospitalem, statorem, hoc intelligi volumus, salutem hominum in eius esse tutela. Laertius libro septimo de mundo, & magnus etymologicus plura nomina & potestates Ioui ascribũt. *Maximum*) Imperatorem multarum gentium. *Nomen*) Appellationem maximi. *Alienum*) Prius à te sumptum. *In malo falsum*) In malo principe cognomen optimi falsum est. *Vt tuum*) Cui tu originem dederis. obseruatum postmodum fuit in acclamationibus cæte-

bus cæterorum imperatorum, vt illis acclamarent senatores, ne sis felicior Augusto, aut melior Traiano. *Eius*) Octauii. *Dicatum*) Decretum tanquam rem sacram. Augustum enim idem quod augurio consecratum, quod cognomen prius Octauio inditum, deinceps imperatores sibi assumpsere. *Cogentur*] Vel iure, vel iniuria.

Nerua gaudio frueris, cùm vides, & esse optimum, & dici, quem tanquam optimum elegisti? Quàm lætum tibi, quòd comparatus filio tuo, vinceris. Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quàm quòd optimus ipse non timuisti eligere meliorem. Sed & tu pater Traiane, nam tu quoque si non sydera, proximam tamen syderibus obtines sedem, quantam percipis voluptatem, cùm illum tribunum, illum militem tuũ, tantum imperatorem, tantum principem cernis? cúmque eo qui adoptauit amicißimè contendis, pulchrius fuisse genuisse talem, an elegisse. Macte vterque ingenti in rempublicam merito, cui hoc tantum boni contulistis, licèt alteri vestrum filij virtus triumphalia, cælum alteri dederit. Non minor tamen vestra laus, quòd ista per filium, quàm si ipsi meruissetis. Scio P.C. cùm cæteros ciues, tum præcipuè consules oportere sic affici, vt se publicè magis quàm priuatim obligatos putent. Vt enim malos principes rectius, pulchriúsque est ex communibus iniurijs odisse quàm proprijs: ita boni speciosius amantur, ob ea quæ generi humano, quàm quæ hominibus præstant. Quia tamen in consuetudinem venit, vt consules publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine quãtum debeant principi, profiteantur, concedite me non pro me magis munere isto, quàm

Nerua] Iam fato functum Neruam alloquitur. est autem ethopœiæ species. *Et esse optimum*) Traianum. *Vinceris*) Inferior illi es & rebus gestis, & moribus. *Meliorem*] Traianum. aduerte comparatiuum maius significare, quàm superlatiuum. *Pater Traiane*] Pater secundum naturam. Nerua enim per adoptionem pater fuit, quæ imitatur naturam. *Sydera*) Consecrationem, refers in numerum deorum. *Proximam*) Inter heroas. triumphalia enim ornamenta propter res præclarè in bello Iudaico gestas, meruit. *Tribunum militum*) Tendit ad epilogum: colligit enim quæ sparserat per vniuersam orationem. *Militem tuum*) Gerentem militiam auspiciis tuis & disciplina. *Eo*) Nerua. *Amicissimè*] Placido certamine, quietis studiis. *Genuisse*) Refer ad Traianum patrem naturalem. *Elegisse*] Ad Neruam adoptiuum, cui scilicet maiori laudi filius sit. *Macte*) Laudabiliter. *Hoc tantum boni*) Traianum optimum vnus generando, alius adoptando. *Alteri vestrum*) Patri Traiano. *Filij virtus*) Traiani bonitas. *Triumphalia*) Ornamenta quibus vtebantur qui iustum triumphum meruissent, sed plerunque imperatorum facilitas sine triumpho indignis contulit. *Alteri*) Neruæ, qui ex senatuscon-sulto inter diuos relatus est, procurante Traiano. *Ista*) Istos honores. *Per filium*] Per Traianum optimum. *Ipsi*) Viui. *Præcipuè consules*) Qui reip. gra-

tia constituuntur. *Affici*) Disponi. *Publicè*) Vtilitatis publicæ causa. *Priuatim sua*) Propria. *Boni*] Principes. *Speciosius*) Honestius. *Generibus*)Ad omnium rerum conseruationem. *Hominibus*) Singulis particulatim.

pro collega meo Cornuto Tertullo C.V. fungi. Cur enim non pro illo quoque gratias agam? pro quo non minus debeo? præsertim cùm indulgentissimus Imperator in concordia nostra ea præstiterit ambobus, quæ si tantùm in alterum contulisses, ambos tamen æqualiter obligasset. Vtrunque nostrum ille optimi cuiusque spoliator, & carnifex stragibus amicorum, & in proximum iacto fulmine afflauerat: ijsdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus: ac sicut nunc spes, gaudiúmque, ita tunc communis nobis dolor, & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris diuus Nerua, vt nos, etsi minus, vt bonos, tamen promouere vellet, quia mutati sæculi signum & hoc esset, quòd florerent, quorum præcipuum votum antè fuerat, vt memoriæ principis elaberentur. Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo, & maximo, cùm tu nobis optime principum, fortissime imperatorũ consulatum obtulisti, vt ad summũ honorẽ gloria celeritatis accederet. tantum inter te, & illos principes interest, qui beneficijs suis commendationem ex difficultate

Pro collega meo Cornuto] Viro egregio, & pro veritate firmissimo. quid enim illo melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? libro quinto, meminit sibi Cornutum fuisse collegam in præfectura ærarii & consulatu. *Consulari viro*) Qui iam alterum consulatum gesserat. *In concor.*) In amicitia suspexit enim Cornutum & dilexit mirum in modum. *Ea*) Præfecturam ærarii, & consulatum. *Ille spoliator & carnifex*) Domitianus rapax & crudelis. *Optimi c.*]Nam sublatis tot illustribus viris, prodigio par erat in nobilitate senectus. *Stragibus amicorum*) Occisis Senecione, Rustico, Heluidio, relegatis Maurico, Artemidoro, Gratilla, Arria, Fannia. *In proximum iacto fulmine*) Periclitatus est Secundus sub illo non mediocriter, quod in epistolis memorat ferè iisdem verbis, pòst connumerans amicorum suorum calamitates. tot, inquit, circa me iactis fulminibus quasi ambustus mihi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. *Afflauerat*) Flamma strinxerat. nam qui fulmine stringuntur, afflati propriè dicuntur. *Iisdem enim amicis gloriabamur*) Sic alibi. vnà dileximus ferè omnes, quos ætas nostra æmulandos in vtroque sexu tulit, quæ societas amicitiarum arctissima nos familiaritate coniunxit. *Nunc*) Sub Traiano, tandem enim sub eo non ad pericula vt prius, sed ad honores virtute homines perueniebãt. *Tunc*)Sub Domitiano. *Habuerat*) Retulerat. *Periculis n.*) Quæ passi fueramus sub Domitiano. *Etsi m.*]Etsi non bonos. modestè de Tertullo, quia vnà de se loquitur. subtractum est tamen. nam sequebatur, vt cùm dixisset, etsi minus, subiungeret tamen vt bonos. id quod etiam fecit Tacitus libro vndecimo, vbi inquit. nam Parthi quanquam victores longinquam militiam aspernabantur. *Promouere*) Extollere ad maiores magistratus. *Mutati s.*)Translati imperii à malo principe ad bonum.

Et) Etiam, inter cætera. *Florerent*) Boni honestarentur. *Ante*) Imperante Domitiano. *Vt memoria principis elaberentur*) Vt sui Domitianus obliuisceretur. nam si recordatus bonos fuisset, illis vitæ periculum imminebat. *In officio laboriosissimo*) In præfectura ærarii, quam libro primo per hæc designat. distringor officio vt maximo, sic molestissimo, sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. de præfectura ærarii alibi plura disseruimus. *Summum honorem*) Consulatum, qui ferè in omnibus par regiæ dignitati, & potestati erat, nisi quòd duo, & annui magistratus constituti, rationémque rerum à se gestarum reddere cogebantur sic ergo Iuuenalis summum honorem prima satyra dixit. *Gloria celeritatis*) Vt statim præfectura ærarii consulatus sine intermissione exciperet. *Ex difficultate*) Dum reddebant se difficiles ad præstandum quod rogabantur.

captabant, gratiorésque accipientibus honores arbitrabantur, si prius illos desperatio, & tædium, & similis repulsæ mora in notam quandam, pudorémque vertissent. Obstat verecundia, quominus percenseamus, quo vtrunque nostrum testimonio ornaris, vt amore recti, amore reip. priscis illis consulibus æquaueris, meritò nec ne, neutram in partem decernere audeamus. quia nec fas est affirmationi tuæ derogare, & onerosum confiteri vera esse, quæ de nobis præsertim, tam magnifica dixisti. Tu tamē dignus es, qui eos consules facias, de quibus possis ista prædicare. Tribuas veniam, quod inter hæc beneficia tua gratissimum est nobis, quòd nos rursus collegas esse voluisti, ita charitas mutua, ita congruens tenor vitæ, ita vna eadémque ratio propositi postulabat: cuius ea vis, vt morum similitudo concordiæ nostræ gloriam minuat, ac perinde sit mirum, si alter nostrûm à collega ac si à seipso dissentiat. Non ergo temporarium & subitum est, quòd vterque collegæ consulatu, tanquam iterum suo gaudet, nisi quod tamen, qui rursus consules fiunt, bis quidē, sed tēporibus diuersis obligantur, nos duos consulatus accipimus simul, simul gerimus,

Captabant) Quærebant, aucupabantur. *Tædium rogandi*) Solicitandi. *Similis repulsæ*) Ignominiosa. *Notam*) Opprobrium, ignominiam, infamiam, dedecus. *Verecundia*) Pudor noster. dedecet enim apud notos se laudare. *Testimonio*) Elogio, laude. *Recti*) Iustitiæ. *Prisci*] optimis. Quales fuerunt antiqui consules. *Nec ne.*) An immeritò nos laudaueris. *Derogare*) Contradicere, detrahere. *Onerosum*) Improbum, insolens. *Magnifica*) Honorifica. *Possis*) Vere. *Ista*) Talia, tam magnifica. *Tribuas veniam*] Concede hoc amicitiæ nostræ. *Rursus*) In consulatu, cùm prius fuissemus in præfectura ærarii. *Tenor vitæ*) Propositum & institutum viuendi, cùm vterque eosdem amaret, & per eadem studia procederet, studia (inquam) iustitiæ, vtilitatis publicæ. *Vt morum similitudo*) Cùm, inquit, viuamus iisdem moribus, quod solet conciliare amicitiam, non videtur multum gloriosum, si tam bene conuenimus: quia id non vsque adeo refert ad virtutem nostram, quàm quod in prouerbio sit morum similitudinem parare concordiam. *A collega*) Ab altero. *Ac si à seipso dissentiat*) Videtur ferè impossibile, vt aliquis à seipso discordet. per hæc igitur mõstrat ve-

ram amicitiam, cuius propriũ est, idem velle, & idem nolle, tanquam vna anima in duobus corporibus vt est in prouerbio apud Græcos μία ψυχὴ ἐν δύσιν σώμασιν. *Temporarium*) Recens, momentaneum, breue. *Tanquam iterum suo*) Id est duplex vterque nostrum pro consulatu gaudium accepimus, & respectu sui, & collegæ. neque enim alter minus lætatus est consulatu collegæ, quàm suo proprio. *Rursus*) Secũdò. *Sed diuersis tẽporibus*) Nõ enim fieri poterat, vt vnus pariter & simul duos consulatus gereret, sed diuersis annis. *Simul*, Eodem tempore.

altérque in altero consul, sed iterum & pariter sumus. Illud verò quàm insigne quòd nobis præfectis ærario consulatum antequàm successorem dedisti. Aucta est dignitas dignitate, neque continuatus tantùm, sed geminatus est honor, finémque potestatis alterius, tanquã parũ esset excipere, præuenit. Tãta tibi integritatis nostræ fiducia fuit, vt nõ dubitares te salua diligentiæ tuæ ratione esse facturum, si nos post maximũ officium priuatos esse non sineres. Quid quod eundem in annum consulatum nostrum contulisti? Ergo non alia nos pagina, quàm te consulem accipiet, & nostra quoque nomina addentur fastis, quibus ipse præscriberis. Tu comitiis nostris præsidere, tu nobis sanctißimũ illud carmen praire dignatus es: tuo iudicio consules facti, tua voce renunciati sumus: vt idẽ honoribus nostris suffragator in curia, in cãpo declarator existeres. Nã quod eũ potißimũ mensem attribuisti, quẽ tuus natalis exornat, quàm pulchrum nobis? quibus edicto, quibus spectaculo, celebrare continget diem illum triplici gaudio lætum? qui principem abstulit peßimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit? Nos sub oculis tuis augustior solito currus accipiet, nos inter secunda omina, & vota certantia, quæ præsenti tibi conferentur, vehemur alacres, &

Altérque in altero consul) Vterque habet duos consulatus, cùm vterque sentiat in se esse consulatum, qui in altero est. *Iterum*) Bis consules. *Pariter*) Collegæ. *Antequam (succes.)* Priusquam substitueres nobis alios in præfectura. *Dignitate*) Consulatu. *Geminatus*) Vt simul essemus, & præfecti ærario & consules. *Potestatis alterius*) Præfecturæ. *Praeuenit honor*) Consulatus præoccupauit. *Excipere*) Finitam dignitatem dignitate fulcire. nam excipiuntur cadentia. *Non dubitares*) Pro certo haberes. *Maximum officium*) Præfecturam ærarii. *Priuatos*) Sine magistratu. *Quid*) Dicam. *Eundem in annum consulatum tuũ ac nostrum contulisti*) Tu gessisti consulatum per quosdam menses, & reliquam anni partem nostro consulatui reliquisti. *Non alia*) Eadem. *Nos accipient*) Nostra nomina scribentur. *Fastis*) In libris quibus consulum nomina notabantur. *Præscriberis*) Præponeris, quia priorem anni partem tuo consulatui præscripseras. *Comitijs nostris*) Centuriatis, quibus consules declarati sumus. *Præsidere*) Præesse. erat enim Traianus tunc consul. *Sanctissimum illud carmen*) Ordinem illorum comitiorum venerandum. alibi dixerat: perpessus es longum illud carmen comitiorum. *Tua voce*) Qui præsidebat comitiis consularibus consul declaratos consules populo renunciabat. *In curia*) In senatu, vbi senatores primùm consules destinabant. idem suprà. tantum ex renun-

ciatione consulum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. respicit autem illud, tuo iudicio consules facti. *Renunciati*] M. Tullius pro Planco breuiter ordinem suffragiorum tangit, vocatæ tribus, latum suffragium, descriptæ, renunciatæ. *In campo*] Martio, vbi postea declarabantur. *Declarator existeres*] Quod dixeras tua voce renunciati sumus. *Quē tuus natalis excrnat*] Quo tu natus es, ex sequentibus colligitur fuisse quartum decimum Kalendas Octobris. si idem quo Domitianus occisus fuit. nam Tranquillus monumentis reliquit obtruncatum ad decimumquartum Kal. Octo. C. Valente, C. Antistio COS. referente Dione. *Edicto*] Quo populo indicemus iustitiū & spectaculū in honore natalis tui, & recuperatæ libertatis. *Pessimum*] Domitianum. *Optimum*] Neruam. *Meliorem*] Traianum. *Sub oculis tuis*] Te astante. *Augustior*] Maior, venerabilior. *Currus*] Currulis sella, qua vehemur in Capitolium publicè vota nuncupaturi. *Secunda omina*] Quia nihil publicè magistratus aggrediebantur, nisi aues addixissent. *Vota certatim*) Certatim à cunctis suscepta.

incerti ex vtra parte maior auribus nostris accidat clamor. Super omnia tamen prædicandum videtur, quòd pateris consules esse, quos fecisti. quippe nullum periculum, nullus ex principe metus, consulares animos debilitat & frangit. nihil inuitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet, manebitque honori veneratio sua, nec securitatem autoritate perdemus. Ac siquid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra hæc erit culpa, non seculi. licet enim quantum ad principem, licet tales consules agere, quales antè principes erant. Vllam ne tibi pro beneficijs referre gratiam parem possumus, nisi tantum illam, vt semper nos meminerimus consules fuisse, & consules tuos. Ea sentiamus, ea censeamus, quæ consularibus digna sunt. Ita versemur in republica, vt credamus esse rempublicam: non consilium nostrum, non operam subtrahamus, nec disiunctos nos, & quasi dimissos consulatu, sed quasi astrictos, & deuinctos putemus: eundémque locum laboris, & curæ, quem reuerentiæ dignitatísque teneamus.

Incerti] Erimus. *Ex vtra parte*] A dextra, an sinistra. excitabitur enim par clamor vtrinque. *Consules esse*] Liberè officium consulum exercere. *Inuitis*] Contra sententiam suam. nam sub malis principib⁹ vnus decernebat quod alii sequerentur. inde Domitianum notans dixerat in præcedentibus. at quis antè loqui, quis hiscere audebat? præter miseros illos, q̄ui primi interrogabantur: cæteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam, ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore patiebamur: vnus solúsque censebat, quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipse qui censuerat. *Honori*) Consulatui. *Sua*) Debita, id est, maxima. *Nec perdemus securitatem autoritate*] Nec periclitabimur, quia simus magna autoritate apud senatum, & populum. secus sub Domitiano factum legimus, sub quo vix priuati & obscuri securè viuebant. *Fastigio*] Summā dignitate, & potestate. *Seculi*) Imperatoris Traiani, quantum permittitur à principe. *Tales*) Liberos, summos. *Agere*] Sustinere, esse. *Ante principes*) Ante remp. oppressam, priusquam vnius imperio omnia subiiceren-

tur. *Pro beneficijs.*] In vtrunque nostrum collatis. *Tuos per te*) Tuo beneficio, liberæ potestatis. *Consularibus digna*). Quæ conueniunt bonis consulibus. *Esse remp.*) Esse libertatem, & bonum publicum curari à principe. *Subtrahamus*] Ab vtilitate publica. *Disiunctos*] Consulatu, vmbram tantùm consulum præ se ferentes, & non verè consules. *Dimissos*) Solutos. *Teneamus*) Eundem locum laboris & curæ, sustineamus labores & cõsulares curas, quandoquidem vt consules veneramur.

In fine orationis præsides, custodésque imperij deos, ego consul pro rebus humanis, ac te præcipuè Capitoline Iupiter precor, vt beneficijs tuis faueas, tantísque muneribus addas perpetuitatem. Audisti quæ malo principi precabamur, exaudi quæ pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis: non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctáque ista complexum vnum omnium votum est, salus principis. Nec verò noua tibi iniungimus. tu enim iam tunc illum in tutelam recepisti, cùm prædonis auidissimi faucibus eripuisti, neque enim sine auxilio tuo cùm altissima quæque quaterẽtur, hic qui omnibus excelsior, inconcussus stetit. præteritus est à pessimo principe, qui præteriri ab optimo nõ potuit. Tu clara iudicij tui signa misisti, cũ proficiscẽti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cessisti: tu voce imperatoris quid sentires locutus, filium illi, nobis parentem,

In fine orationis) Demonstratiuæ, quæ secundum rhetorum præcepta, voto ac precibus terminari debet, & felicitatem ipsam, si M. Tullio credimus, deorum immortalium iudicio tribui laudationis est. in peroratione autem idem monet conclusionibus breuibus vtendum: quam rationem apprimè Secundus obseruat. *Præsides & custodes imperij deos*) Præsertim xii. illos à Tranquillo designatos. Séxque deos vidit Manlia séxque deas. & ab Ouidio libro sexto, bis sex cœlestes medio Ioue sedibus altis Augusta grauitate sedent. quorum nomina libro ii. belli Punici à Liuio referuntur. hi autem sunt Iuppiter, Iuno, Neptunus, Minerua, Mars, Venus, Apollo, Diana, Vulcanus, Vesta, Mercurius, Ceres. Apuleius eosdem, tantùm mutato ordine, libro de deo Socratis, ex autoritate Ennii recenset: quos pariter Græcos coluisse interpres Apollonii connumerat Δία. ἥραν. ποσειδῶνα. δημήτερα. ἑρμῆν. ἥφαιστον. ἀπόλλωνα. ἀρτέμιδα. ἑστίαν. ἄρην. ἀφροδίτην. καὶ ἀθηνᾶν. *Præsides*) Tutores, fautores. *Capitoline Iup.*) Qui coleris in Capitolio: nam aliis etiam appellationibus in vrbe colebatur. *Beneficijs tuis*) Traiano imperatori in tuo gremio adoptato. *Perpetuitatem*) Aeternitatem. *Audisti*] Exaudisti, dum illum facis à suis confodi. *Malo principi*) Domitiano. *Dissimillimo*) Traiano optimo. *Distringimus votis*) Multitudine votorum fatigamus. *Salus principis*) Est simplex vnum omniũ votum & complexũ cũcta ista, quo incolumi pacẽ, concordiã, securitatẽ, opes, honores abundè consequemur. *Tu*] Iupiter. *Illum*) Traianum. *Prædonis a.*) Domitiani tyranni crudelissimi. *Altiss.ma q.*) Omnes viri clarissimi. *Quaterentur*) Afficerẽtur morte vel exilio. *Excelsior*) Illustrior, dignior. *Inconcussus*] Tutus, illæsus. *Præteritus*) Non perturbatus. *Pessimo*] Domitiano. *Optimo*] Nerua, à quo est adoptatus. *Tu clara iudicij tui*) Cùm iturus ad exercitum Traianus Capitolini Iouis templum ingrederetur, cũ populus Rom. imperatorem consalutauit.* res ista latius tractata in principio orationis. *Tuo*

nomine] Imperatoris, nam Iupiter cognomento regis & imperatoris ornatur ab Orpheo. *Voce imperatoris*] Neruæ. nam quæ de Traiano cùm eum adoptaret præfatus est, te autore locutus est. *Illi*) Neruę. suprà dixerat sibi dij gloriam illam adoptandi vendicarunt, horum opus, horum istud imperiũ, Nerua tamẽ minister fuit. *Parente*) Vero affectu patrio, non tantùm patris patriæ appellatione.

tibi pontificem maximũ elegisti. Quo maiore fiducia, iisdem illis votis, quæ ipse pro se nuncupari iubet, oro & obtestor, si bene remp. si ex vtilitate omnium regit, primùm, vt illum nepotibus nostris, ac pronepotibus serues, deinde vt quandoque successorem ei tribuas, quem genuerit, quem formauerit, similémque fecerit adoptato, aut si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti, monstrésque aliquem, quem adoptari in Capitolio deceat. Vobis P. C. quantum debeam, publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in prætura modestiæ: vos in istis officiis etiã, quæ è studiis nostris circa tuẽdos socios iniũxeratis, cũcti constantiæ antiquißimũ testimoniũ perhibuistis. Vos proximè destinationẽ consulatus mei his

Tibi pont. max.) Fecisti Traianum põtificem maximum, vt religionem curaret, & res diuinas tractaret. erant enim omnia sacra in manu põtificis max. *Tibi*) Tua causa, tuo nomine. *Nuncupari*) Nominari, suscipi publicè. *Si bene remp.*] Dictum est nuncupata publica vota pro salute Traiani modò bene remp. & ex vtilitate omniũ rexisset, si secus fecisset, illũ ne dij seruarent. *Nepotibus n.*] Filiis nostrorum liberorum. eos iurisconsultus in secũdo loco ponit. *Pronepotibus*] Nepotum filiis, in tertio cognationis gradu existentibus secundum Caium. *Quem g.*] Decessit tamen Traianus sine liberis naturalibus. *Formauerit*] Instituerit. *Adoptato*] Electo. imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus. *Hoc*] Suscipere filios. *In cõs sis elig.*] Cõsulas, quẽ eligere debeat. *In Capitolio*) A diis, & per id optimum qualis est Traianus, cuius adoptatio peracta est ante puluinar Iouis optimi. Ausonius meminit Traianũ adoptasse Adrianum: verùm Spartianus, Eutropius, Dion, & alij Græcorum, recitant Adrianũ creatum principem præter sententiam & adoptationem Traiani, sed operam dante Plotina. frequens opinio fuit Traianum in animo habuisse, vt Neratium Priscum successorem relinqueret, multis amicis in hoc consentientibus, vsque eò, vt Prisco aliquando dixerit, commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale contigerit. alij scribunt sensisse Traianum, vt exemplo Alexandri Macedonis, sine certo successore moreretur: multi ad senatum eum orationem voluisse mittere, petiturum, vt si quid sibi euenisset, principem Romanæ reip. senatus daret, additis duntaxat nominibus, ex quibus optimum idem senatus eligeret. nec desunt qui factione Plotinę, mortuo iam Traiano, Adrianum in adoptionem ascitum esse prodiderunt, supposito qui pro Traiano fessa voce loqueretur, & mortem Traiani aliquot dies ideo occultam, vt adoptio procederet. quæ res deinde ex literis eius ad senatum patuit. nam epistolis non ipse, sed Plotina subscripsit, id quod in nullo antè alio fecerat. *Publicis m.*] Tabulis æreis, senatusconsultis. *In trib.*) Plebis. *Quietis*) Cùm multi in eo excitauerint seditiones, & turbulenti fuerint. *In prætura*) Quam gessit sub Domitiano. *In istis of.*] In aduocatione, in agendis causis. *Studiis n.*) Eloquentiæ. *Iniunxeratis*) Dabantur enim subinde aduocati à senatu. *Socios p.*] Vt Afros & Bethycos, pro quibus, iubente senatu, dixit causam Secundus. *Antiquißimum*] Maximum, nobilissimum, antiquis simile. *Testimonium c.*] Nam contra Marium cùm dixisset, meminit Tertullum designatum consulem in fine sententiæ adiecisse, Ta-

citum & Secundum aduocatione diligenter fortitérque functos, & senatum arbitrari ita illos fecisse, vt dignum mandatis partibus fuerit. & aduersus Classicum, eodem, inquit, senatusconsulto industria, fides, constãtia nostra plenissimo testimonio comprobata fuit.

acclamationibus approbauistis, vt intelligam etiam atque etiam enitendum mihi, vt hunc consensum vestrum complectar & teneam, & in dies augeam. Etenim memini, tunc verissimè iudicari, meruerit quis honorem, necne, cũ adeptus est. Vos modò fauete huic proposito, & credite, si cursu quondam prouectus ab illo insidiosissimo principe antè quàm profiteretur odium bonorum, postquam professus est, substiti: cùm viderem, quæ ad honores compendia paterent, longius iter malui: si malis temporibus inter mœstos, & pauentes, bonis inter securos, gaudentésque numeror: si denique in tantum diligo optimum principem, in quantum inuisus pessimo fui. Ego reuerentiæ vestræ sic semper inseruiam, non vt me consulem, & mox consularem, sed vt candidatum consulatus putem. Vale.

Acclamationibus] Approbationibus, laudibus. *Complectar & teneam*] Hoc videor rectè facere si consulatum bene gessero, & vos reueritus fuero. *Cum adeptus est*] Cum experimento probatur. *Quondam prouectus*] Promotus vsque ad præturam. Ordo est. ego sẽper sic inseruiam vestræ reuerentiæ, vt non putem me consulem, & mox consularem, sed vt putem me candidatum consulatus si &c. an melius, si omnia dependeant ab illis verbis, fauete & credite, vt sit expeditior sensus & ordo: fauete & credite, si substiti, si malui, si numeror, si diligo. qui dicendi mos pulcherrimus est, cùm ponimus, si particulam cum indicatiuo, non tam dubitantes, quàm rem gestam significantes. vt apud M. Tullium: si illustrantur, si erumpũt omnia. & Ouidium. Hoc duce si dixi felicia secula pro quo Cæsare thura pia Cæsaribúsque dedi. Si fuit hic animus nobis, ita parcite diui *Insidiosissimo*] Domitiano crudelitatis callidæ. *Profiteretur*] Publice & passim ostenderet. quod præsertim fecit post victoriam ciuilis belli. nam inter initia vsque adeo ab omni cæde abhorrebat, vt absente adhuc patre, recordatus Virgilij versum, Impia quam cæsis gens est epulata iuuencis, edicere destinauerit ne boues immolarentur. *Substiti*] A cursu recessi ab illo incepto gerendorum magistratuum. *Compendia*] Vias breuiores, per adulationes, & malas artes. *Longius iter malui*] Actitando causas, & prestolando meliora tempora. *Malis temporibus*] Sub Domitiano. sic Martialis: sed tu sub principe duro Temporibúsque malis ausus es esse bonus. Domitiani tempora carpens. *Mœstos*] Bonos. *Bonis*] Temporibus Traiani. *Inuisus pessimo*] Secundum odio fuisse Domitiano, & interdum delatorũ calumniis periclitatum legimus in epistolis. *Inseruiam reuerentiæ vestræ*] Colam vos senatores. *Consularem*] Iam peracto consulatu. hi enim consulares dicebãntur, qui consules fuerant. *Candidatum consulatus*] Vobis supplicem. nam candidati in omne genus se submittebant suffragatoribus.

PANEGYRICI FINIS.

PANEGYRICVS MAXIMIANO ET CONSTANTINO AVGVSTIS DICTVS.

DIxerint licèt plurimi multique dicturi ſint, ea quibus omnia facta veſtra ſummarũque virtutum merita laudãtur, ſacratiſſimi principes, Maximiane, velis nolis ſemper Auguſte,& Cõſtãtine, oriens imperator: mihi tamen certum eſt, ea præcipuè iſto ſermone complecti, quę ſũt huius propria lætitiæ, qua tibi Cæſari additum nomen imperij,& iſtarum cæleſtiũ nuptiarũ feſta celebrantur. Cætera enim in remp. beneficia veſtra poſſunt multis occaſionibus diuerſorum temporum prædicari, huic voto propria nunc debetur oratio quod ſemel factum, futurum eſt ſempiternum. Equidem ſcio gaudentium ſtudia nunc ita toto orbe floreſcere, quacunque fama vltra naturam, qua fingitur diſcurſus volucres mutuata, & pluſquã mille vocibus ſonora percrebuit, vt omnium nationum gratulationibus conſecretur. Quid enim rebus humanis cõtingere potuit aut nobilius ad gloriam, aut certius ad ſalutem, quàm quòd priſtinæ veſtræ concordię perpetuæque pietati hoc quoque pignus acceſſit ſummorum nominum arctiſſima coniunctione venerabile, vt imperatori filiam collocauerit imperator? Sed tamen nos oportet, omnes homines exultatione ſuperare, qui hoc tantum reipubl. bonum prę- ſentes intuemur,& ipſa vultuum veſtrorum contemplatione ſentimus ita conueniſſe vos, ita non dexteras tantùm, ſed etiam omnes ſenſus veſtros mentéſque vinxiſſe, vt, ſi fieri poſſit, tranſire inuicem in pectora veſtra cupiatis. Quid enim aut tu charius dare, aut tu charius accipere potuiſti: quum hac affinitate veſtra & tibi Maximiane per generum iuuenta renouata ſit,& tibi Conſtantine per ſocerum nomen imper. accreuerit. Maximas itaque vobis, æterni principes, publico nomine gratias agimus, quòd ſuſcipiendis liberis optandiſ-

que nepotibus seriem vestri generis prorogando, omnibus in futurum seculis prouidetis: vt Romana res olim diuersis regentium moribus fatisque iactata, tandem perpetuis domus vestræ radicibus coalescat, támque sit immortale illius imperium quàm sempiterna soboles imperatorum. Hæc est vera pietas, hæc voluptas conseruandi generis humani, exéplum dare gentibus ad matrimonia studiosius expetenda & liberos educandos, vt substituendis successionibus singulorum, nihil obsit omnium posteritate respubl. Quare si leges hæ quæ multa cœlibes notauerunt, parentes præmiis honorarunt, verè dicuntur esse fundamenta reipubl. quia seminarium iuuentutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt, quod huic vestro in remp. merito possumus dignum nomen ascribere? qui non plebeia germina, sed imperatoria stirpe rempubl. propagatis, vt quod millesimo anno post Vrbem cõditam euenisse tandem gratulabamur, ne mutatoria per nouas familias cõmunis salutis gubernacula traderentur: id est omnibus duret ætatibus imp. semper Herculei. Quænam igitur vtriusque vestrûm præconij ac venerationis ordinem faciam? adhuc enim de ambobus in hanc necessitudinem congruentibus vobis communiter dixi: & te quidem sentio senior Auguste maiestati præcedere, te sequi iunior imp. Sed profectò sicut tuo Constantine socero antè est conciliata diuinitas, quum ab eo pignus ipsi charissimum postulares, sic & nũc quoque in hac gratulatione priùs illa dicenda sunt, quæ in te considerans tantus iste & paterni & tui autor imperij, lætatus est quòd petisti. O diuinum tuum Maximiane iudicium, qui hunc tibi iure adoptionis nepotem, maiestatis ordine filium, etiam generum esse voluisti: diui inquam Constantij filium, in quem se prima illius iuuenta transfudit, in cuius ore cœlestes illius vultus natura signauit: qui aspectum illius ad deorũ concilia translati adhuc desiderãtibus, nobis sufficit pro duobus. Neque enim forma tantùm in te patris Constantine, sed etiam continentia, fortitudo, iustitia, prudentia sese votis gentium præsentant. Quo enim magis continentiam patris æquare potuisti, quàm quòd te ab ipso fine pueritiæ illico matrimonij legibus tradidisti, vt primo ingressu adolescentiæ formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de concessis ætati voluptatibus in hoc sacrũ pectus admitteres? Nouum iam tum miraculum, iuuenis vxorius, sed, vt res est, mente præsaga omnibus te verecundiæ obseruationibus imbuebas, talem postea ducturus

vxorem: fortitudinem autem illius iam tum in principiis consequutus es. Multa ille Francorum millia, qui Batauiam aliásque cis Rhenum terras inuaserant, interfecit, depulit, abduxit: tu iam ab ipsis eorum regibus auspicatus es: simúlque & præterita illorum scelera punisti, & totius gentis lubricam fidem timore iunxisti. Liberauit ille Britannias seruitute: tu etiam nobiles illic oriendo fecisti. Plurimas ille barbaras nationes victoria domuit, venia mitigauit: tibi, cunctis hostibus alacritatis tuæ terrore cōpressis, interim deest materia vincendi. Iustitiam verò patris atque pietatem sic imitaris & sequeris, vt omnibus ad te confugientibus, diuersámque opem aut contra aliorum iniurias, aut pro suis commodis postulantibus, quasi legata patris videaris exoluere, idq; ipsum coràm gaudeas prędicari. Quicquid tu iustè ac liberaliter feceris, filium Constantij necessariò præstitisti. Nam quid ego de prudentia dicam, qua te penè credimus fore ipso patre potiorem? qui veteres illos Romanæ reipubl. principes, superiorem Africanū, Pōpeiúmq; Magnum, ætatis cursum virtute prouectos, tā maturè sumpto vincis imperio: tātarúmq; rerū sustines molē incipiēte virtute? Gesseris enim multa fortiter licèt, multa sapiēter, quum per maximos tribunatus stipendia patria conficeres, sentias necesse est tantæ auspicia fortunæ, imp. adolescens. quanquā quid ego in te ætatis tuæ potius quàm grauitatis nomen vsurpo? cuius tanta maturitas est, vt quum tibi pater imperium reliquisset, Cæsaris tamen appellatione contentus expectare malueris, vt idem te qui illum declaret Augustum. Siquidem ipsum imperium hoc fore pulchrius iudicabas, si id non hæreditarium ex successione cepisses, sed virtutibus tuis debitum à summo imperatore meruisses. Neque enim dubium quin tibi maturè sacrum istud fastigium diuinæ potestatis astrueret, qui te iam olim sibi generum etiam antequā petere posses, sponte delegerat. Hoc enim, vt audio, imago illa declarat in Aquileiensi palatio ad ipsum conuiuij posita aspectum, vbi puella iam diuino decore venerabilis, sed adhuc impar oneri suo sustinet atque offert tibi etiam tum puero galeam auro gemmísque radiantem, & pennis pulchræ alitis eminētem: vt te quod vix vlla possunt habitus ornamenta præstare sponsale munus faciat pulchriorem. Fortunatus pictor ille, quisquis fuit: & quamuis Apellem ipsúmque Parrhasium scientia vicerit, materia tamen imaginis quàm arte felicior. Quanquam enim ipsi ferant difficillimam esse præcipuè cuiusque formæ imitationem, quia certis sui notis citò deformitas ex-

primatur: similitudo tamen pulchritudinis tam sit ardua quàm rara est pulchritudo, non tantum tamen ille cepit laboris ex ore vestro diuinas species transferendo, quantum diuinitatis hausit cominus vos inspiciendo, intuẽdo sollicitè, & curiosè ab hilaritate illius ætatis vultus immobiles & serios exigendo: promendo denique amoris vestri tacita præsagia, vt quod inuicem vobis verecundia negabat, liberè vos in imagine cerneretis. Sed profectò hoc iam Maximiane diuina mente præsumpseras, hæc, quum ferret ætas vt rogareris, optaueras, quum tibi in illa iucundissima sede lætitiæ harum nuptiarum gaudia prædestinabas, vt simul illam paruulam & hunc intuendo crescentem, diu fruereris expectatione voti, quod hac cõiunctione. firmasti enim competentius? quid prouidentia tua dignius facere potuisti, quàm vt eius filio quem tibi pridem & affinitate adsciueras, & maiestate sociaueras, nunc ex intimis affectibus traderes summi pignus imperij? Hæc est tua Maximiane inter omnes principes propria largitio. Alij diuitias, aut honores, aut ipsa etiam imperia, sed sola donarunt: tu, animo maiore quàm cæteri, pariter indulges & quod pietas tua habet charissimum, & quod fortuna præcipuum. Nec tamen miranda ista in te est Maximiane animi magnitudo, in quem dij immortales tanta congesserunt & naturæ bona, & ornamenta fortunę, vt quamuis maxima largiaris, ita penes te sint omnia quasi ea solus obtineas. Vt enim ille qui omnes aquas cœlo & terris præbet Oceanus, semper tamen in motibus suis totus est: ita tu potes imperium Maximiane donare, non potes non habere. De quo ego quum ad id loci venero, ita dicam vt fortasse quibusdam videar audacior, veritas tamen meæ erga te deuotionis appareat. Nunc enim sequitur vt quoniam virtutes tuas Constantine Auguste socero prædicaui, tu quoque licèt optimè scias, tamen audias quàm te principis ornet affinitas. Hic est qui nomen quod accepit à deo principe generis sui, dedit vobis: qui se progeniem esse Herculis non adulationibus fabulosis, sed æquatis virtutibus comprobauit. hic est qui in ipso ortu numinis sui, Gallias priorum temporum iniuriis efferatas, reipublicæ ad obsequium reddidit, sibi ipsas ad salutem. hic, quod iam falsò traditum de antiquis imperatoribus putabatur, Romana trans Rhenum signa primus barbaris gentibus intulit. huius quum frater rursus ac sæpius expeditionibus domita Germania, aut boni consulit, aut quiescit, aut lætatur quasi amica, si pareat: tu ferocissimos Mauritaniæ populos inaccessis montium iugis & naturali mu-

nitione fidentes expugnasti, recepisti, transtulisti. Te primo ingressu tuo tanta lætitia, tanta frequentia respublica excepit, vt quum te ad Capitolini Iouis gremium vel oculis ferre gestiret, stipatione sui vix ad portas vrbis admitteret. Te rursus vicesimo anno imperatorem, octauo consulem, ita ipsa amplexu quodam suo Roma voluit detinere, vt videretur augurari iam & timere quod factum est. Est enim, imperator æterne, in quo vno querelam reipublicę penè meruisti. Audi doloris nostri liberam vocem, si quidem dij ipsi quòd plerunque humanas res negligant, dum querimur ignoscũt: quibus aliud fortasse curantibus grãdines ruunt, terræ dehiscunt, vrbes hauriuntur: quæ non illis hauriuntur volentibus, sed aut aliorsum aspicientibus, aut fatali rerum cursu vrgente videntur accidere. Tale est imperator quod omnibus nobis incluso gemitu mœrentibus facere voluisti, non quidem tu reipublicæ negligentia, aut laboris fuga, aut desidiæ cupiditate ductus, sed consilij olim, vt res est, inter vos placiti constantia & pietate fraterna, ne quem totius vitæ summarúmque rerum socium semper habuisses, in alicuius facti communitate desereres: ne vel illius, viderit quali, certè nouæ laudi cederes. Verùm longè diuersa in vos erat causa declinandi aut sustinendi laboris. Quanquam & si totam excusationem ætatis afferres, sic quoque tibi reipubl. curis non erat abtuendum. An si maximus quisque natu gubernator est certissimus ad salutem, nõ is est optimus qui vsu peritissimus imperator? Aut te vnquam Constantine liberi nostri nepotésque patientur, vel quum ad summam perueneris senectutem, reipub. vela contrahere, quæ tam felicibus ventis etiam iuuenis impleueris? Sed tamen vtcunque fas fuerit, eum principem quem anni cogerent, aut valetudo deficeret, receptui canere: te verò, in quo adhuc istæ sunt integræ solidæque vires, hic totius corporis vigor, hic imperatorius ardor oculorum, immaturũ otium sperasse miramur. Quid enim aliud participi maiestatis tuæ dare potuit venia quietis, quàm vt tu imperio succederes pro duobus? Sed profectò exigit hoc ipsa varietas & natura fortunæ, cui nihil mutare licuerat, dum vos imperium teneretis, vt illa xx annorum continua felicitas interuallo aliquo distingueretur: aut etiam dij immortales probare voluerunt tibi innixam stetisse rempubl. quum sine te stare non posset. Quanquàm in istis quidem partibus non caruit pristina firmitate, ibi verò penè funditus corruit, vnde tu Maximiane discesseras: adeo illic plurimum habuerat stabilitatis asserta, vbi deserta maximè va-

cillauit. Non aliter enim quàm solet terra vẽtis aut aquis subter immissis interuulsa sui soliditate nutare, ita cuncta Italia, atque ipsa Roma subducta repentè qua sustentata fuerat dextera tua, contremuit, ac penè consedit. Quod ego cursim transeo. cur enim vel recordemur aduersa, quum videamus omnia tuo reditu restituta? Fecit enim Roma ipsa pro maiestate nominis sui, vt ostenderet posse se etiam imperatoribus imperare, abduxit exercitus suos, ac tibi reddidit. Et quum ad sedandos animos autoritatem priuati principis attulisses, supplices tibi manus tendens, vel potius queribũda clamauit, Quousque hoc Maximiane patiar me quati, te quiescere? mihi libertatem adimi, te vsurpare tibi illicitam missionem? An quod diuo Augusto post septuaginta ætatis, quinquaginta imperij non licuit annos, tam citò licuit tibi? Ideóne te mihi ille, cuius tot aras, tot templa, tot nomina colo, Hercules dedit vt tu in suburbano otiosus sedens, vsum dicatæ mihi virtutis amitteres? Redde te gubernaculis meis: & quoniam tranquillo mari portum intrare non properasti, vade per fluctus, mei quidem amore sollicitus, sed tua maiestate securus: & tamẽ per te tibi steterit, iniuriam in mei restitutione patieris. Imperasti pridem rogatus à fratre, rursus impera iussus à matre. O Imperator æterne, pietatem tuam, quæ tuum illum animum semper inuictum sola vicit. Non potuisti resistere sanctæ illius parentis imperio, & inuitus licèt paruisti, & te illis vigiliis illísque curis, quas viginti annis expertus fueras, reddidisti. Quibúsnam tu domina gentium potes compensare beneficiis hoc tui imperatoris obsequium? qui tanto vsu sciens quantus sit imperandi labor, propter te non vtitur illa quam degustauerat voluptate, tantúmque reipubl. onus suscipit post quietem? Facilius fuerat iugiter imperasse: quanuis enim magnum laborem consuetudo non sentit, intermissa desiderant nouas vires. Quanta opus fuit tibi imperator æterne, prouidentia, quanta autoritate vt subsidia reipubl. erigeres, exanimata recreares, dilapsa colligeres? Mirabamur te post imperium esse priuatum, multo magis mirum est, imperium ferre post otia. Solus hoc (vt dicitur) potuit deus ille cuius bona sunt quòd viuimus & videmus, vt habenas malè creditas & cursum deuio vectore turbatum reciperet, rursúmque dirigeret. Cuius simile tu imperator etiam facilè fecisti. neque id mirũ. quum enim à te recessit imperium, & priuatus licèt dici velles, inhæsit tibi ingenita maiestas. Omnes exercitus vestri omnésque prouinciæ requiescere te post tanta opera vtcunque æquo animo tulerunt,

imperare desiisse nunquam crediderunt. Quid enim putas tibi Maximiane Iouem ipsum respondisse, quum tu ingenti animo diceres, Recipe Iupiter quod commodasti: hoc profectò respondit, Non mutuum istud tibi tradidi, sed æternum, non sed seruo. Statim igitur vt præcipitantem rempubl. refrenasti, & gubernacula fluitantia recepisti, omnibus spes salutis illuxit: posuère venti, fugère nubes, fluctus resederunt: & sicubi adhuc in longinquioribus terris aliqua obuersatur obscuritas, aut residuus vndarum pulsus immurmurat, necesse est tamen ante tuos nutus dilucescat & sileat Dixi pro ratione temporis, sacratissimi principes, ea quæ in vobis inuicé, vt facitis, admirari & amare debetis: restat vt ipsa illa quæ separatim de virtutibus vestris locutus sum, sicut huic voto congruit, in sermonis fine coniungam. Dij immortales, quanta Romano imperio renouastis, quæ iam vt res est cesserant vetustati? Maximiano imperatori æterno Constantinus imperator nouus plus cœpit esse quàm filius. Fauor ille crescentis adest, iste senior, perpetuis profectò pietatis affinitas ista coalescat stirpibus, quæ semper in republica viros ad concordiam copulauit. Etenim si quamuis dissidentes familias Gracchi & Corneliæ matrimonium reduxit in gratiam: si pro diuo Augusto Actiacam victoriam tantummodo gener Agrippa confecit, quid sperandum est quum sempiternam patris ac filij charitatem etiam nuptiarum fœdus astrinxerit? Quòd si Publius Scipio bellum Punicum suscepit adolescens, ipsum postea superaturus Hannibalé: si Marius à factione Syllana vrbem recepit senex, ídque magno interuallo temporis euenisse memorabile est, quàm facilè nunc omnes metus ponet Romana respublica, quę defenditur cóiúcti imperij duabus ætatibus, pariterque vtitur virtute iuuenis, & maturitate senioris? Te pater ex ipso imperij vertice decet orbem prospicere communem, cœlestíque nutu rebus humanis fata decernere, auspicia bellis gerendis dare, componendis pacibus leges imponere: te iuuenis indefessum ire per limites quo Romanum barbaris gentibus instat imperium, frequentes ad socerum laureas mittere, præcepta petere, effecta rescribere. Ita eueniet vt & ambo consilium pectoris vnius habeatis, & vterque vires duorum. O felix in imperio, & post imperium felicior. Audis enim profectò hæc & vides diue Constáti, quem curru & penè conspicuo dum vicinos ortus repetit occasu sol, ipse inuecturus cœlo excepit: quáto nunc gaudio potiris, quanta voluptate perfrueris, quum talem hunc filium tuum, qui te

primus patrem in imperij tui possessionem, idem pater, idem socer, idem imperator induxerit? Hæc est tua præter omnes diuos propria immortalitas quam videmus, filius similis aspectu, similis animo, par imperij potestate. Inuiderint licèt nobis, nihil tamen auferre domi tuæ fata potuerunt. Nec Maximiano filius, qualis tu eras, nec Constantino pater deest. Quinetiam vt omnibus modis tua necessitudo renouetur, rursus hic socer, rursus hic gener est, vt beatissimus imperator semper ex tua sobole nepotibus augeatur.

* * *

LATINI PACATI DREPANI PANEGYRICVS ROMAE DICTVS THEODOSIO IMPERATORI AVGVSTO SENIORI.

SI QVIS vnquam fuit, imper. Auguste, qui te presente dicturus antè trepidauerit, eum profectò me esse & ipse sentio,& his qui consilium tuum participant, videri posse video. Nam quum te semper vltra omnes retrò principes laudari oportuerit, nũc porrò vltrà quàm aliâs prædicatus es, in ea vrbe conueniat dicendo celebrari, cuius & libertatem armatus asseruisti,& auxisti dignitatem togatus,quo tandem modo consequi maiestatem vtriusque vestrûm oratione mea potero?hoc præcipuè in tempore quo ambo ita mutuò creuistis, vt nec tu fueris adhuc maior,nec illa felicior.Huc accedit auditor senatus,cui quum difficile sit pro amore quo in te præditus est, de te satisfieri,tũ difficilius pro ingenita atque hęreditaria orandi facultate, non esse fastidio rudem hunc & incultum Trãsalpini sermonis horrorem, præsertim quum absurdæ sinistræque iactantiæ possit videri, his ostentare facundiam,quam de deorum fonte manantem, in nostros vsque vsus deriuatio sera traduxit. Quibus equidem cogitatis adeo sollicitor,vt non eos tantùm hodie arbitrer interesse quos cerno, sed assistere obseruaríque dicturo Catones ipsos,& Tullios,& Hortensios,omnésque illos oratores putem, qui me in posteris suis audiunt. Ita multiplici circumuentus metu, quasi parum habeam timere quod video,quod timeam. Quid ergo? nouúsne me pauor & inopina trepidatio in ipso dicendi tempore deprehendit? mihi verò hi omnes quibus altrinsecus iactor æstus,diu antè meditati longéquę prospecti sunt: sed quum admiratione virtutum tuarum ab vltimo Galliarum recessu,quà littus Oceani cadentem excipit so-

lem, & deficientibus terris sociale miscetur elementum, ad contuendum te adorandúmque properassem, vt bona quæ auribus ceperam, etiam visu vsurparem, timui, fateor, pij laboris officium impia taciturnitate corrumpere: ita dum obsequio interpretor impudentiam, dum in eundem hominem non puto conuenire gaudium & silentium, duas res diuersissimas iunxi, metum & temeritatem. Quin & illud me impulit ad dicendum, quòd vt dicerem nullus adigebat. non enim iam coacta laudatio & expressæ metu voces periculum silentij redimunt, fuerit abieritque tristis illa facundiæ ancillantis necessitas, cùm trucem dominum auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captantem mendax assentatio titillabat, cùm gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur, nunc par tacendi dicendíque libertas, & quàm promptum laudare principem, tam tutum siluisse de principe. Libet igitur redditam postliminio securitatem loquendo experiri: libet, inquam, quia neminem magis laudari imperatorem decet, quàm quem minus necesse est. Det igitur mihi sermonis huius auspicium ille felicitatis publicæ auspex dies, qui te primus inaugurauit imperio. Nam vt diuinis rebus operantes, in eam cæli plagam ora conuertimus à qua lucis exordium est, sic ego vota verborum quæ olim nuncupaueram soluturus, id oratione tempus arripiam, quo Romana lux cœpit. Iacebat innumerabilibus malis ægra, vel potius dixerim, exanimata respublica, Barbaris nationibus Romano nomini, velut quodam diluuio superfusis. Sed parcam replicare causas, & placatum vulgus offendere. Nam cùm per se viuax sit recordatio calamitatum, tum mihi metus hanc gaudiorum præsentium lucem, tristium commemoratione fuscare. Faciam ergo quod facere præstantes scientia medicos sæpe vidi, altorum vulnerum cicatrices, postquam cutem sanitate duxerunt, manu pendente tractabo, præsentisse & & singulos vniuersósque rogitasse contentus. An cùm inter omnes liqueret fessis rebus medendum, tali aliquo viro publicis gubernaculis admouendo, qui imperatoris vnius tueretur ætatem, alterius iuuaret laborem, potuerimus huiusmodi principē vel optare? in integro itaque rem totam esse faciamus, & in quodam orbis terrarum comitio quæri putemus quísnam sit ille, qui debeat tantam molem subire, & nutantia Romanæ rei fata suscipere.

Nónne is omnium ſuffragiis hominum tributim centuriatímque legeretur, cui felix patria, cui domus clara, cui forma diuina, cui ætas integra, cui militarium ciuiliumque rerum vſus contigiſſet? Cuncta igitur à capite propoſito ordine proſequamur: iam profectò conſtabit eum principem declaratum qui & ab omnibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primùm tibi mater Hiſpania eſt terris omnibus terra felicior, cui excolendæ atque adeo ditandæ impenſius quàm cæteris gentibus ſupremus ille rerum fabricator indulſit, quæ nec auſtrinis obnoxia æſtibus, nec arctois ſubiecta frigoribus, media fouetur axis vtriuſque temperie, quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æſtibus, inde Tyrrheni maris littoribus coronata naturæ ſolertis ingenio velut alter orbis includitur. Adde tot egregias ciuitates, adde culta incultáque omnia, vel fructibus plena vel gregibus: adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarum: ſcio fabulas Poëtarum auribus mulcendis repertas, aliqua nónullis gentibus attribuiſſe miracula, quæ dum ſint vera ſint ſingula, nec iam excutio veritatem, ſint vt ſcribitur Gargara prouentu læta triticeo, Meuania memoretur armento, campania cenſeatur monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hiſpaniæ vni, quicquid laudatur aſſurgat. Hæc duriſſimos milites, hæc experientiſſimos duces, hæc facundiſſimos oratores, hæc clariſſimos vates parit, hæc iudicum mater, hæc principum eſt, hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum miſit imperio. Huic te debet imperium, cedat his terris terra Cretenſis parui Iouis gloriata cunabulis, & geminis Delos reptata numinibus, & alumno Hercule nobiles Thebæ, fidem conſtare neſcimus auditis, deum dedit Hiſpania quem videmus. Erat iuſtę compenſationis occaſio, vt qui de patriæ tuæ laudibus pauca dixiſſem, patris ſaltem virtutibus prædicandis prolixius immorarer. ſed quid faciam? nouam quandam patior ex copia difficultatem, quid, inquam, faciam? quæ Rhenus, aut Vualis vidit, aggrediar? iam ſe mihi Sarmatica cæde ſanguineus Iſter obiiciet. Attritam pedeſtribus præliis Batauiam referam? ſaxo conſumptus bellis naualibus offeretur. Redactum ad paludes ſuas Scotum loquar? compulſus in ſolitudines auias omnis Alamanus, & vterque Maurus occurrent. Cùm igitur impediat turba delectum, ad quid tanti præſtet geſta in ſummum referre,

quáti enumerando tenuari, dixisse sufficiat vnum illum diuinitus extitisse, in quo virtutes simul omnes vigerent, quæ singulæ in omnibus prædicantur. An si eius seculo mos ille vixisset, quo Romani duces, Macedonici, Cretici, Numantini de vocabulis gentium subactarum adoptiuum insigne sumebant. Nónne hodie pauciora in Annalium scriniis quàm in vestræ domus titulis cognomenta legerentur? Quum ipse Saxonicus, ipse Sarmaticus, ipse Almanicus diceretur, & quantum tota respubl. habet hostium, tantum vna familia ostenderet & triumphorum. Sed quid necesse est mitti in præteritum diligentiam curiosam? Patrem imp. tuum, de te æstimé, nec difficilis coniectatio est. Nam quum duo sint quæ claros duces faciant, summa virtus, summáque felicitas, scire obuiũ est qua præditus fuerit virtute, qui te docuit, qua fuerit felicitate præditus qui te genuit. O digna imp. nobilitas eius esse filium principem qui princeps esse debuerit, qui hunc Romani fastigij apicem nõ solùm fortitudine atque sapientia, sed decore etiam corporis & dignitate potuerit æquare, velut tua hæc forma venerabilis, quàm fortunæ suæ par est, quàm longè latéque conspicua commendat imperium, vt planè in ambiguo sit vtrum ne te magis nostris mentibus virtus, an obtutibus vultus insinuet. Non frustrà planè opinione sapientium, qui naturalium momenta causarum subtilius sciscitati arcanis cœlestibus nobiles curas intulerunt, augustissima quæque species plurimum creditur trahere de cœlo. Siue enim diuinus ille animus vénturus in corpus, dignum prius metatur hospitium, siue quum venerit, fingit habitaculum pro habitu suo, siue aliud ex altero crescit: & quum se paria iunxerunt, vtraque maiora sunt, parcam arcanum cœleste rimari, tibi istud soli pateat imp. cum deo consorte secretũ: illud dicam, quod intellexisse hominem & dixisse fas est, talem esse debere qui à gentibus adoratur, cui toto orbe terrarum priuata vel publica vota redduntur, à quo petit nauigaturus serenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus auspicium. Dudum, vt video, dedignaris hanc gloriam, sed patere eam in laudum tuarum parte constitui, quæ solebant in aliis sola laudari. virtus tua meruit imperium, sed virtuti addidit forma suffragium. Illa præstitit vt oporteret te principem fieri, hæc vt deceret. An verò quicquam putamus in imperij tui declaratione præteritum, quum ductam esse rationem ipsorum etiam videamus annorum? Cuius quidẽ rei tanta fuit cura maioribus, vt non solùm in amplissimis magistratibus adipiscendis, sed in præturis quoque, aut ædilitatibus capessendis ętas spectata sit petito-

rum, nec quisquam tantum valuerit nobilitate, vel gratia, vel pecunia, qui annos comitiali lege præscriptos festinatis honoribus occuparit. Nec iniuria id quidem, nam & qui venturi sunt in virtutis adoptionem, illo tamen adolescentiæ lubrico, vt non cadant, titubant. Annon clarissimos nominis Romani viros (Sullas, Catulos, Scipiones, loquor,) aliquantisper sibi luxuria vēdicauit? quos etsi ad portum mutati in melius reuexerint flatus, diu tamen vitiorum turbo iactauit, & naufragos atque fluctuantes ab illis quibus mersabantur erroribus, ægrè ætas recepit. Bene igitur cuncta quadrarūt, & cæteris quæ innumera congruebant, anni quoque suum iunxere suffragium, qui soli in homine perfecti, bono duarum potiuntur ætatum, virtute iuuenum, & maturitate seniorum. Prius fortasse imperium inire debueris, vt diutius imperares, sed sine exempli periculo prouidebitur ne quid amiseris vita lōgiore pensandū, quod ex præterito perdidisti. Parum interest quando cœperit, quod terminū nō habebit. Hactenus in te prædicata sint imp. dona fatorum, nunc ad ea proferamus gradū, quæ tibi debes. Neque enim tua illa præterita bellicæ rei gloria, quam per tot laborum experimenta quęsisti, ascribēda fortunæ est, cui hoc nomine etiā succenseri potest, quòd quē sceptro & solio destinauerat, nunquam indulgenter habuit. Sed vt seueri patres his quos plus diligunt filiis, tristiores sunt, ita illa te plurimis bellis & difficillimis reipubl. temporibus exercuit, dum aptat imperio. Et priùs quidem quàm ad illa veniam quæ æui maturus egisti, summatim tuum illud attingam cum patre diuino castrense collegium, actas sub pellibus hyemes, æstates inter bella sudatas, dies noctésque præliando aut vigilando consumptas, grauissimas pugnas terra maríque pugnatas. Non tam patiens Africanus rudimēta militiæ sub Paulo patre tolerauit, nec pari indole Hannibal puer in tētoria Hispana successit, nec futurarum spe certiore virtutum Philippea castra Alexander nondum Magnus impleuit. quos etsi plurima laude dotauerit amplificatrix veri vetustas, nihil plus tamen blandita præstitit quàm vt eos in his annis sequutos regum aut ducum castra vulgaret, in quibus tu ita fortiter multa gessisti, vt ea non tātùm Alexander, aut Africanus, aut Hannibal videre dum discerent, sed parentes atque institutores eorum optassent facere dum docerent. Quàm tecta sunt semper consilia fortunæ! quis quæso tum publicis rebus non putasset inimicum tuum illū à statione castrensi ad quietem receptum? Enimuero illa futurum principem comens, idcirco

paulisper voluit esse priuatum, vt quia iam ad plenum bellicis artibus abundabas, vsus ciuilis experiens sub ocij tempore reddereris. Quod ego tuum ocium aliorum negociis anteuerto: non enim te amœna littora, nec dispositi ad temporum vices habuere secessus, sed siue tu agris siue oppidis tempus dabas, rem & famam pariter augebas, & in vrbibus quidem omnium ætatum ordinúmque homines iis aut illis beneficiis appræhendebas, amicorum commoda, absentium negotia, assiduitate, consilio, re iuuabas. Iam si placuisset oppida rure mutare, vt tu vitæ oblitus vrbanæ exequebaris agricolam? Audio etiam imperat. & credo sæpe aliqua re laborem tibi iniunxisse,& ne contraheres corporis veternum huiuscemodi semper operi insidiantis ocij tersisse rubiginem. Sic agrestes Curij, sic veteres Coruncani, sic nomina reuerenda Fabricij, cùm induciæ bella suspenderant, inter aratra viuebant? & ne virtus quiete languesceret, depositis in gremio capitolini Iouis laureis triumphales viri rusticabantur. Inde est quòd accepimus datos serentibus fasces,& missas cum curulibus suis per rura palmatas, quòd agricolas consulares pastorésque trabeatos & dictatores inter armenta vestitos. Sed illos quidem angusta res familiaris addicebat labori, vt quibus ipsi suburbani horti præcépsque ianiculum, & iugera arctata pomerio vomere essent aut ligone versanda, nec iniuria opus reuerteretur ad dominos, cùm deerant quibus iuberent. Detrahit laudem patientiæ inopia, maioris exempli est labor sine necessitate. Gaudent profectò diuina perpetuo motu; & iugi agitatione se vegetat æternitas, & quicquid homines vocamus laborem, vestra natura est. Vt indefessa vertigo cœlum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, vt stare sol nescit, ita tu imperat. continuatis negociis & in se quodam orbe redeuntibus semper exercitus es. Vix tecta Hispana successeras, iam Sarmaticis tabernaculis tegebaris: vix emerita arma suspenderas, iam hosti armatus instabas: vix Iberum tuum videras, iam Istro prætendebaris. Ne tum quidem cùm in altiorem prouectus gradum, iubere tantum & diuidere cum negociis ocium,& parta gloria velut reposito frui posses honore, operam remisisti: quin omnium Castrensium munerum numeros primus aut cum primis obires, stare pro signis, excubias forte agere, vallum ferre, locum bello antecapere, speculatum egredi, castrametari, in prælium primus ire, prælio postremus excedere, dux consilio esse, miles exemplo, vt iam tum posset intel-

ligi alios imperatori pugnare, te tibi. Illud tamen præ cæteris mirum, quòd cùm omnia faceres, vt imperare deberes, nihil tamen faciebas vt imperares. Argumento eſt dies ille communis boni autor, quo tu cùm ad ſuſcipiendam rempublicam vocabaris, oblatum imperium deprecatus es, ne dediſſe ſpeciem, tantúmque vt cogi videreris, ſed obnixè & diu,& velut impetraturus egiſti. quippe aberat cauſa fingendi, nón enim te princeps ſolus & domi, & tanquam tentaret ambibat, ſed publicè, & in comitio, & vt aliud iam facere non poſſet prorſus, vt niſi imperium affectu ſimplici voluiſſes, potueris velle ſecurus. Expoſtulari hoc loco tecum reipublicæ verbis neceſſe eſt, quæ in ſummam tua cunctatione formidinem à media ſpe relapſa,tali aliqua te profectò, ſed quam ſolus audires, voce conuenit. Parum ne me Theodoſi hactenus diſtulere fata, vt tu inſuper tentes moras augere fatorum? An neſcis rem tuam per momenta conſumi? neſcis me tibi tuíſque decreſcere? quicquid atterit Gothus, quicquid rapit Hunnus, quicquid aufert Alanus, id olim deſiderabit Arcadius. Perdidi infortunata Pannonias, lugeo funus Illyrici, ſpecto excidium Galliarum. Principum ſenior in tanta bella non ſufficit, alter & ſi futurus ſit aliquando fortiſſimus, adhuc tamen paruus eſt. Tu dubitas excipere collapſam, & vt nihil differas ſerò reparandam hanc mihi gratiam refers, quòd te etiam felix deſideraui? quòd cùm me Nerua tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret, cùm mœnibus Auguſtus ornaret, legibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus augeret, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid tu mihi faceres, ſi iuris tui eſſes? orat ecce te dominus meus,orat ecce te dominus adhuc tuus,& qui poſſet cogere,mauult impetrare.Imperium quod ab imperatore defertur tã tibi nolle iam non licet, quàm velle non licuit. Solus igitur Auguſte,ſolus inquam omnium qui adhuc imperauerunt, vt princeps eſſes,præſtitiſti. Alios empta legionum ſuffragia,alios vocans aula, alios affinitas regia impoſuere reipublicæ, te nec ambitus, nec occaſio, nec propinquitas principem creauerunt. Nam & eras à familia imperatoris alienus, & adſciſcebaris tertius, & cogebaris inuitus, inuitus inquam. Audite hoc publici parricidæ, qui oblita fide dominórum ſceptra cepiſtis, & periculo non minore quàm ſcelere imperium vita paciſcentes, ſanguinis precio regium

nomen emiſtis: repulſam patitur principatus, & vnus eſt ambitus candidati, ne declaretur. Credétne hoc olim ventura poſteritas? & præſtabit nobis tam glorioſam fidem, vt noſtro demum ſeculo annuat factum, quòd tantis infrà ſupráque temporibus nec inuenerit ęmulum, nec habuerit exemplum? Sed qui vitæ tuæ ſectam rationéſque cognouerit, fidei incunctanter accedet, nec abnuiſſe dubitabit imperium ſic imperaturum. Illi enim illi auidè regna deſiderant, quos ſoluta legibus delectat vita, quorum crudelitas indemnatos necandi, cupiditas priuata rapiendi, libido honeſta fœdandi, ius atque impunitatem requirunt. Quid tua intererat te principem fieri, qui futurus eras in imperatore priuatus? niſi fortè in te hodie aut pudicitiæ remiſſior cultus, aut minor ſanguinis humani metus, aut alienæ rei maior eſt appetitus. Idem es qui fuiſti, & tantum tibi per te licet quantum per leges licebat: ius ſummum facultate & copia cõmodandi, non ſecuritate peccandi, experiris. Vnum tibi præſtitit principatus, vt certum haberemus omnes, etiam ſub imperatoribus aliis vixiſſe te legibus tuis. nam qui nihil facit licenter quum poteſt, nunquam voluit. Quin tibi primùm te, imperio deinde præſtitiſti. Non contentus ipſe vltrò vitia reieciſſe, alienis vitiis corrigendis curam adieciſti: idque moderatè, vt ſuadere potius honeſta quàm cogere videreris. Et quia vel longo orientis vſu, vel multorum retrò principum remiſſione, tantus quoſdam luxus infecerat, vt adulta conſuetudo laſciuiæ haud quaquam facilè videretur obtemperatura medicinæ, nequis ſe pati iniuriam putaret: à te voluiſti incipere cenſuram: & impendia palatina minuendo, nec ſolùm abundantem reiiciendo ſumptum, ſed vix neceſſarium vſurpando dimenſum, quod natura difficilimum eſt, emendaſti volẽtes. An quis ferret moleſtè ad principis ſemet modum coërceri? aut ſubtractum ſibi doleret ſtipẽdiũ priuatę luxurię, quum videret imperatorẽ rerum potentẽ, terrarum hominúmque dominum, parcè contentéque viuẽtem, modico & caſtrenſi cibo ieiunia longa ſolantem? ad hoc, aulam omnẽ Spartanis gymnaſijs duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem? neminem vnum inueniri qui auderet ad penum regiam flagitare remotorum littorum piſcem, peregrini aëris volucrem, alieni temporis florem? Nã delicati illi ac fluentes, & quales tulit ſæpe reſp. parum ſe lautos putabãt, niſi luxuria vertiſſet annum, niſi hybernæ poculis roſæ innataſſent, niſi æſtiuã in gemmis capacibus glaciem falerna fregiſſent: horum gulæ anguſtus erat no-

ster orbis. námque appositas dapes non sapore, sed sumptu æstimantes, illis demum cibis acquiescebant, quos extremus oriens, aut positus extra Romanum Colchus imperium, aut famosa naufragiis maria misissent, quos inuitæ quodammodo reluctantíque naturæ hominum pericla rapuissent. Vt taceam infami sæpe delectu scriptos in prouinciis aucupes, ductásque sub signis venatorum cohortes militasse conuiuiis, nónne cognouimus cuiusdam retro principis non prǽdia sæpe sed fercula sestertiûm millies æstimata patrimoniorum equestrium precia traxisse? Tuæ Imp. epulæ mensis communibus parciores locorum ac temporum fructibus instruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parsimoniæ cultus inoleuit, & quiescentibus legum minis, subiit quemque priuatim sui pœnitentia. Sic est enim, sic est, exasperat homines imperata correctio, blandissimè iubetur exẽplo. Sed cùm hæc & ad hunc modum cætera mores hominum & instituta formarint, tum nihil abdicandis vitiis adoptãdísque virtutibus impensius sentio profuisse, quàm quòd his te viris semper dedisti, quos affectare publica deberet imitatio, qui quàm faciles tibi fuissent sequacésque discipuli, tam cæteris expetendi essent magistri. Vt de his sileam, quos tibi primus ille nascentis imperij dies obtulit, tantis virtutibus præditos vt non pro copia sumpti, sed ex copia viderentur optati, quos tu postea qualésque legisti? quibus prouinciarum custodiam, quibus militaris rei summam, quibus consiliorum tuorum arcana committeres? Ergo cùm duplex fuerit iste delectus, vnus ex iudicio, alter ex fato, incertum meliores viros sapientia tua, an fortuna quæsiuerit, cùm tales vel acceptos habeas vel repertos, vt & illi meruerint teneri, & isti debuerint cooptari. Ecquis imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum in regia laude ponendum: humilis hæc virtus, dubiúmque an virtus iudicabatur, nec palatiis digna sed periculis habebatur. Inde facilius inueneris qui pecuniam ex ærario, quàm qui ex animo fidẽ prompserint. Optimus ille ditabat, non etiam diligebat, prodesse nouerat, amare nesciebat. Tu amicitiam, nomen antè priuatum, nõ solùm intra aulam vocasti, sed indutam purpura, auro gemmísque redimitã solio recepisti, neq; non verbis asseruisti, principis mentẽ tantò in suos benigniorem esse debere, quantò sit fortuna præstantior, cum fide ac facultate paribus agas, & familiaribus tuis Imp. tribuas quod priuatus optaras. Quanquam quę capere vota potuerunt, quòd plerique te principe consecuti sunt? nec nũc de his honoribus

loquor, quos in quemcunque conferre imperatori necesse est. Dux aliquis euehitur, exegit disciplina castrorum: præfectus attollitur, imponendum est prouinciæ caput, consul creatur, habiturus est nomen annus, ita in summis illis pulcherrimisque beneficiis est aliqua præstantis vtilitas. A te noua benignitate is amicis honos habitus est, qui totus esset illorum quibus deferebatur, nihilque ex eo ad te redundaret, nisi dandi voluptas, cui cùm essent domi filij, geminæ illæ spes oculique reip. dilatis eorum magistratibus amicos consulatu ornauit. Si me Hercule vir ille diuinus felicitatis publicæ auctor parens tuus viueret, quid aliud expectasset à filio quàm vt nepotibus anteferretur? præstitisti igitur amicis, quo plus nec patri præstare potuisses. O beneuolentiæ tuæ singulare consilium, auges tempore dignitatem, quæ incrementum ex magnitudine non habebat: renunciantur amici ante filios tuos consules, quia non poterant plus esse quàm consules. Eat nunc sui vetustas ostentatrix, & illa innumeris literarum vulgata monumentis iactet exempla, Pirithoi fidem prædicet, & decantatum omnibus scenis Phocei iuuenis laudet officium, Pythiam etiam, si videtur, dicat & Damona, quorum alter in amici morte se vadem obtulit, alter ad diem vadatæ mortis occurrit, vt hæc esse vera credamus, quæ mendaciis vatum in plausus aptata cauearum fidem tempori debent, num præstare credendũ plus possumus, quàm vt istos qui amicitiæ laude censentur, amicorũ fuisse quàm sui diligentiores putemus? Sed cùm instituente natura plus ferè filios quàm nosmetipsos diligamus, omne vicit exemplum, qui amicos his prætulit, quos sibi præferebat: sed tu quidem ad exonerandam debentium verecundiam, quę in tuos confers non vis videri præstare sed reddere. Geramus tibi morem, & beneficiorum summas tuorum pro tua voluntate ducentes, quicquid familiaribus tuis tribuis, non expendi potius sed rependi putemus. Enimverò cùm leuiter cognitos aut etiam semel visos his honoribus simul ditas, quibus & amici possent esse contenti, nónne omnibus vis probare amicum tibi esse qui bonus sit? cuicunque quid publici mandatum fuerit officij, præmium spondetur & redditur. sibi humilitatem & tenebras suas imputet iacens virtus, quæ non obtulit se probandam: quod conscientiæ tuæ sufficit, honoratus est qui probatus. Velim tu dicas vnde cùm tãtis promissa persoluas, quid cui promiseris scias, nec te vel reip. cura vel ipsa illa tuorũm beneficiorũ turba cõfundat, vt parcior tardiórve tẽpore quem modóve de-

cipias. Quis debitor verecundus ita mutuum ad diem reddit, vt tu quod promittis appendis? nec imponi negligétibus arbitreris, quotidie in beneficia tua quærimus, & memoriã conuenimus, & ne singulis insidietur obliuio, cum altero quisque conferimus, vnum inuenire non possumus cuius spem atque expectationem non dicam fefelleris, sed quæ delicatior est querela, distuleris. Solam ne me imperator beneuolentiam tuam mirari putas? at ego miror etiam memoriam. nam cui Hortensio Lucullóve vel Cæsari tam parata vnquam affuit recordatio? quàm tibi sacra mens tua loco momentóque quo iusseris reddit omne depositum? Vtrum te tamen ipse admones? an vt illi maiestatis tuæ participi deo feruntur assistere fata cum tabulis, sic tibi aliqua vis diuina subseruit, quæ quod dixeris scribat & suggerat? Nihil ita primoribus labris polliceris, quin promisso fidem subdas, & verba resarcias. Nemo iam nemo beneficia quæ dederis, ab eo credit tempore computanda quo dederis, quia tam sint certa quæ spondes, vt tum videantur accepta cùm spondes. Iam illud ipsum quod antè promittis nónne de summo purissimæ mentis candore proficiscitur? Nam cuius est animi, nec vota hominum fatigare, nec adhibere muneribus artem difficultatis, sed denunciare præstanda, vt & prolixior sit sensus bonorum, nec repentina felicitas faciat attonitos, & similes reddat ingratis. Animos enim nostros subitis affectibus impares, perinde lætícia ac dolor si deprehendat externat. An non illa Romana pietatis notissimæ mater nuncio mali Cannensis exterrita, filio reduce, quæ flebat, diriguit in mortem? nec par esse gaudio potuit quæ superfuerat orbitati? Conscius igitur cælestis arcani & naturalium depositorum mauis hominibus sperata procedere, quàm insperata superuenire beneficia, nec immerito. námque fugitiua successuum repentinorum voluptas, vt occupat sic relinquit: felicitas longior est expectare securum. Itaque cùm hactenus natura esset statutum, vt bona sua homines nescirent, & tum primum inciperent felicitate gaudere, cùm cœpissent esse felices, tu promittendo præstanda, inuenisti tempus quod nobis natura subtraxerat, vt quos adepta solùm iuuabant, etiam adipiscenda delectent. Pari benignitate cùm plures afficere honoribus velles quàm honorum loca admitterent, & angustior esset materia voluntate, nec métem tuam quáuis diffusam caperet imperium, quem nondũ aliquo prouexisti gradu, tamen dignatione es solatus.

Atque haud ſcio an quibuſdam conſolatio iſta ſuffecerit, ille cohoneſtatus affatu, ille menſa beatus, ille oſculo conſecratus eſt. Ita omnibus qui te principe ſibi iure confiderent, aut proceſſit dignitas, aut ſatisfecit humanitas, humanitas inquam, quę tam clara in imperatore quàm rara eſt. Nam cùm indiſcreta felicium pediſſequa ſit ſuperbia, vix cuiquam cōtigit & abundare fortuna, & indigere arrogantia. Cuius quidē ita maiores noſtros ſemper pertæſum eſt, vt grauiorem ſemper putauerint ſeruitute contemptum, eiuſque impatiētia ſint coacti poſt bellatores Tullos Numáſque ſacrificos, & Romulos conditores regnum vſque ad nomen odiſſe. Deniq; ipſum Tarquinium execratione poſtrema hoc dānauerunt maledicto, & hominem libidine pręcipitem, auaricia cæcum, immanem crudelitate, furore vecordē, vocauerunt ſuperbum, & putauerunt ſufficere cōuitium. Quòd ſi per rerū naturā liceret, vt ille Romanę libertatis aſſertor, regij nominis Brutus oſor, precariæ redditus vitæ ſeculum tuum cerneret, ſtudiis virtutis, parſimoniæ, humanitatis imbutū ac refertum, nullū toto orbe terrarum ſuperbię, libidinis, crudelitatis extare veſtigiū, iam te ipſum tam publicè, quā priuatim videret priſcorū duricia ducū, caſtitate pōtificum, conſulū moderatione, petitorū comitate viuentē, mutaret profectò ſententiā tanto pòſt ſuam, & cùm Romanam dignitatem ac libertatem probaret, meliore in ſtatu imperatore te eſſe quàm cōſule ſe fuiſſe neceſſariò fateretur, Tarquiniū ſubmoueri debuiſſe, non regnū. Sed quod facere magnas vrbes ingreſſi ſolemus, vt primū ſacras ædes & dicata numini ſummo delubra viſamus, tum fora atq; gymnaſia, & pro ſuis extenta porticibus ambulacra & clauſtra miremur: ita in laudibus tuis ſāctos palatij ritus, & priſcis æquanda cerimoniis inſtituta venerati, gradum ad illa proferimus, quæ in medio conſtituta ad publicos vſus valentia, non partim, ſed in cōmune conducunt, nec parietibus, ſed orbe clauduntur, nec tecto, ſed cælo operiuntur. velut primum illud eſt ne ſtatim ſumma captemus, quòd creber egreſſu expectantibus populis te fateris, nec videri modò patiens, ſed facilis adiri, è proximo accipis vota hominum tuorum, vt quiſquis ille conſultor eſt, etiam ſi meruerit, (quod eſt rarum) repulſam, ferat tamen vt ſui numinis conſcientiā. At quanto aliter illorum principum mos fuit (quos loquar notum) qui maieſtatem regiā imminui & vulgari putabāt, niſi eos intra repoſitum palatinæ ædis incluſos, tanquā aliquod veſtale ſecretum veneratio occulta conſuluiſſet: niſi intra domeſticā vmbram iacentes

ſolitudo prouiſa, & ſilentia latè conciliata vallaſſent. Quin ſi quando in lucem venire & diem ferre potuiſſent, lecticis thenſiſq; ſubuecti, & denſiſſima circum ſupráque cooperti virorum armorúmque teſtudine, ſenſim atque ad numerum mouebantur, tum longè populus abigebatur, nec ocioſa viatoris manus plebem verbere ſubmouebat, vt ſecretum eſſet in publico. At noſter hic omnibus ſpectandus affertur, nec magis communem hunc diem atq; ſolem quàm noſtrum imperatorem videri licet. Quin cùm vicinum habeát permiſſa faſtidium, nunquam iſte mirantes explet oculos, magis magíſque viſus expetitur, &, nouũ dictu, præſens deſideratur: miremur in vrbibus tuis, & à tuis populis te videri, quem ferè nulla in ſolo ſuo natio externa non vidit, idque ita crebrò, vt pene tam notus ſit Barbaris vultus iſte, quàm nobis, nec fruſtrà, cùm æſtates omnes foris, hyemes domi ducens, ciuibus hoſtibúſque pari ſorte anni ſpacia diuiſeris. Et ſi qui fortè ſunt Barbarorum, qui nondum virtutis tuæ fulmen exceperint nominis terrore perculſi, & velut afflati quieſcát. Tua enim imperator auſpicia non hæ tantùm gentes tremunt, quas ab ore noſtro ſyluarum interualla, vel flumina montéſve diſtinguũt, ſed quas æternis ardoribus inacceſſas, aut cõtinua hyeme ſeparatas, aut interfuſis æquoribus abiunctas natura diſterminat. Non Oceano Indus, non frigore Boſphoranus, non Arabs medio ſole ſecurus eſt. Et quò vix peruenerat nomen, ante Romanum accedit imperium. Dicam ne ego receptos ad ſeruitium Gothos, caſtris tuis militẽ, terris ſufficere cultorem? Dicam à rebellibus Sarracenis pœnas polluti fœderis expetitas? dicam interdictum Scythis Tanaim? & imbelles arcus etiam fugientis Albani? quæcũque natio Barbarorum robore, ferocia, numero grauis vnquam nobis fuit, aut boni conſulit vt quieſcat, aut lætatur quaſi amica ſi ſeruiat. Perſis ipſa reip. noſtræ retro æmula, & multis Romanorum ducum famoſa funeribus, quicquid vnquam in principes noſtros inclementius fecit, excuſat obſequio. Denique ipſe ille rex eius dedignatus antea confiteri hominem, iam fatetur timorem, & in his te colit templis, in quibus colitur, tum legatione mittenda, gemmis ſericoque præbendo, ad hoc triumphalibus belluis in tua eſſeda ſuggerendis, & ſi adhuc non eſt fœderatus, iam tamen tuis cultibus tributarius eſt. Ne tamen Imp. exiſtimes cuncta me ad aurium gratiam locuturum, triumphis tuis Gallicis ſtupeas licebit, iraſcimur, dum in remota terrarum vincendo procedis, dum vltra terminos rerum metáſque naturæ re-

gna orientis extendis, dum ad illos primæ lucis indigenas & in ipsum si quod solis cubile est festinas, inuenit tyrannus ad scelera secretum. O quàm paruis veniunt summa mala principiis. Sic in vltimum prope Italici generis excidium effracto Cn. Lentuli ludo Mirmillonum agmen emicuit. Sic bella consulibus ancipiti Marte pugnata cilix pirata conflauit, sic tenentibus arma fugitiuis Romana diu pila cesserunt ferro ergastulorum. Quis non ad primum noui sceleris nuncium hominem risit? nam res infra dignitatem iracundiæ videbatur, cùm pauci homines & insulani totius incendium continentis adolerent, & regali habitu exulem suum illi exules orbis induerent: at quantos parturiebat fortuna motus? quantum reip. malum pestis augenda, quantam tibi gloriam restinguenda seruabat, præcipuè cum perfidia ducum, defectione legionum, contra rempublicam foret versum quicquid pro rep. fuerat armatum. Nolo tamen vsquequaque miserorum vel factum onerare, vel fatum, qui dum carnifici purpurato tua se & affinitate & fauore iactanti infeliciter credunt, grauissimum omnium nefas fecerunt affectu innocentium. Intelligo quàm difficilem in locum scopulosúmque deuenerim: nam cùm reuolui id lustrale iustitium, aures tuæ respuant, laudes petant, gloriæque intersit ad præsentium commendationem bonorum mala decursa reputari, contrà verò clementia summa beneficium suum malit imminui quàm tristium enumeratione cumulari, necesse erit me vel tacentem publica incommoda, vel loquentem aut ingratum virtuti aut onerosum esse pietati. Sed tamen imperator exiguam sensibus tuis iniunge patientiam. Nam si dulcis in bonis miseriarum recordatio est, si nautas tempestatum, si medicos iuuat meminisse morborum, cur non tu quoque mala nostra audias, vt tua beneficia recognoscas? Vnde igitur ordiar nisi à tuis mea Gallia malis? quæ ex omnibus terris quas illa pestis insederat, haud iniuria tibi vindicas priuilegium miseriarum, non auribus modò quarum sensus est leuior., sed coram oculis ferre compulsa victoriam Maximi, interitum Gratiani: Alta licet vulnera, quod fatendum est, proximus nobis Italus & contiguus ostendat Hispanus, sed in dolore summo habet suum vterque solatium, tyrannidem ille non vidit, hic tyrannicidium vidit. Nos primi impetum beluæ furentis excepimus, nos sæuitiam eius innocentium sanguine, nos cupiditatem publica paupertate satiauimus, a-

pud nos ſemet exercuit crudelitas iam ſecura & adhuc inops auaritia, alibi malum publicũ aut cœpit aut deſtitit, in Gallia ſedit. Quis ſe nobis calamitate contulerit? tyrannum & cum aliis tulimus & ſoli. Quid ego referam vacuatas municipibus ſuis ciuitates, impletas fugitiuis nobilibus ſolitudines? Quid perfunctorum honoribus ſummis virorum bona publicata? capita diminuta? vitam ære taxatam? Vidimus redactas in numerũ dignitates, & exutos trabeis conſulares, & ſenes fortunarum ſuperſtites, & infantium ſub ipſo ſectore ludentium flendam ſecuritatem, cùm interim miſeri vetabamur agere miſeros, immo omnes cogebamur mentiri beatos, & cùm domi atq; ſecretò ſolis coniugibus ac liberis credidiſſemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum non noſtræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem, quid ita ille triſtis incedit? an quia pauper ex diuite eſt? non enim ſe viuere gratulatur. quid ita hic publicum atratus inceſtat? luget credo fratrem, ſed habet filium, ita fleri non licebat amiſſa metu reliquorum. Serenos ergo nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem qui deguſtato Sardorum graminum ſuc o feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. Eſt aliquod calamitatum delinimentum dediſſe lacrymas malis, & pectus laxaſſe ſuſpiriis, & nulla maior eſt pœna quàm eſſe miſerum, nec videri. Spes inter hæc nulla prædonis explendi, nec enim vt natura fert copiam ſatietas ſequebatur, creſcebat in dies habendi fames, & parandi rabiem parta irritabant. Vt ægrorum ſitim potus accendit, vt ignis arentibus non obruitur ſed augetur, ita coactæ publica egeſtate diuitiæ auiditatem ieiunæ mentis acuebant. Stabat ipſe purpuratus ad lances & momenta ponderum, nutúſque trutinarum pallens atque inhians exigebat. Comportabantur interim ſpolia prouinciarum, exuuiæ exulum, bona peremptorum, hic aurum matronarum manibus extractum, illic raptæ pupillorum ceruicibus bullæ, iſtic dominorum cruore perfuſum appendebatur argentum. Numerari vbique pecuniæ, fiſci repleri, æra cumulari, vaſa concidi, cuiuis vt intuenti, non illud imperatoris domicilium, ſed latronis receptaculum videretur. Sed tamen latro raptis abutitur, & ablata aliis ſibi reddit, nec ideo vias ſaltúſque obſidet, vt theſaurum ſtruat atque defodiat, & cum ſcelere miſer ſit, ſed vt gulæ ventrique ſuppetat, & nec deſit ſumptus impendiis: nam & effundit & negligit eadem perdendi & quærendi facilitate. Noſter ille

pirata quicquid vndecunque conuenerat,id nobis sibique periturũ in illam specus sui charybdim congerebat. Charybdim loquor,quæ cùm plena nauigia sorbuerit,dicitur tamen reiectare naufragia, & contortas fundo rates Taurominitanis littoribus exponere: bona nostra ad ærarium vna & perpetua via ibant,nullas eorum reliquias, nulla fragmenta,vel sero victa fastidio,illa communis vorago reuomebat. Est improborum principum postrema defensio,auferre donanda,& inuidiam rapinarum magnitudine munerum deprecari. quæ(malum)ratio est abstulisse omnibus quod nullus habiturus sit? Et priuatorum quidem auaritiæ licèt mala,tamẽ aliqua defensio est, timetur inopia,& reponitur senectuti,& prospicitur hæredi. quam affert causam concupiscendi qui quantum vbique est habet? Quin ego si fas piúmque mortalibus æstimare cælestia, nullam maiorem crediderim esse principum felicitatem,quàm fecisse felicẽ, & intercessisse inopiæ,& fortunã vicisse, & dedisse homini nouũ fatum. Itaque Imperatori propriam maiestatẽ bene æstimanti,non tam illud suum videri debet quod abstulit, quàm quod dedit. Nam cùm intra ipsum voluantur omnia, & vt ille qui cuncta ambit Oceanus, quas suggerit aquas terris,recipit è terris, ita quicquid in ciues manat à principe redundat in principem,& rei & famæ bene consulit munificus imperator. Lucratur enim gloriam cùm dat pecuniam reuersuram. Sed illi quidem stulta omnis ratio captandæ laudis videbatur, qui præter insitum pessimo cuique boni exempli odium summam felicitatem habendi ac nocendi fine determinans,non solùm vt quàm plurimum quæreret, sed vt nihil cuiquam reliqui faceret laborabat. Nec enim qui regibus mos est, exercẽdis inuigilabat metallis vt latentia naturæ bona in vsum arcesseret,& pararet innoxias nullo pauperiore diuitias.Parum ille preciosum putabat aurũ,quod de montium venis aut fluminum glareis quæsitor Bessus, aut scrutator Callaicus eruisset: illud purius splendidiusque credebat, quod dedissent dolentes,quod hominum lacrymæ, non amnium aquæ abluissent, nec è terrenis specubus egestum,sed è ceruicibus iugulisq; cæsorum esset effossum. Sic cùm immitis tyranni,& stylus timeretur & gladius, transierat in vota paupertas, & vt possemus effugere carnificem,optabamus subire sectorem. Quod si ille cui pro cæteris sceleribus suis minus crudelis fuisse videtur,is vestrum Vallio triumphalis & trabeati Merobandis recordetur interitum: quorum alter post amplissimos magistratus,& purpuras cõsulares, & contractum

intra

intra vnam domum quendam honorum ſenatum, vita ſeſe abdicare compulſus eſt,alteri manibus ſatellitum Britannorum gula domi fracta,& inuſta fœmineæ mortis infamia: vt .ſ. maluiſſe vir ferri amantiſſimus videretur laqueo perire quàm gladio. Sed in illos fortaſſe ſpeciales putaretur habuiſſe odiorum cauſas tyrannus: ſteterat enim vterque in acie Gratiani,& Gratianus vtrunque dilexerat: quid de his dicimus, qui honorum ac principum neſcij, & tantùm inter ſuos clari nobiles animas ſub carnifice fuderunt? De virorum mortibus loquor,cùm deſcenſum recorder ad ſanguinem fœminarum, & in ſexum,cui bella parcũt,non parcè ſæuitum? Sed nimirum graues ſuberant inuidioſæque cauſæ, vt vnco ad pœnam Clariuatis matrona raperetur. obiiciebatur enim atque etiam exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio & diligentius culta diuinitas. Quid hoc maius poterat intendere accuſator ſacerdos? fuit enim fuit & hoc delatorum genus, qui nominibus Antiſtites, re vera autem Satellites, atque adeo carnifices, non contenti miſeros auitis euoluiſſe patrimoniis, calumniabantur in ſanguinem,& vitas premebant reorum iam pauperum. Quinetiam cùm in iudiciis capitalibus aſtitiſſent, cũ gemitus & tormenta miſerorum auribus ac luminibus hauſiſſent, cùm lictorum arma, cùm damnatorum frena tractaſſent, pollutas pœnali manus contactu ad ſacra referebant, & cerimonias, quas inceſtauerãt mentibus, & iam corporibus impiabant. Hos ille Phalaris in amicis habebat, hi oculis eius atque etiam in oſculis erant, nec iniuria à quibus tot ſimul votiua veniebãt, auaro diuitum bona, cruento innocentium pœna, impio religionis iniuria. Tandem in nos oculos deus rettulit, & bonis orientis intentus ad mala noſtra reſpexit,& hunc ſacerrimo capiti obiecit furorem,vt fœdus abrumpere,ius fœciale violare,bellum edicere non timeret. An ego ſine diuino numine factum putem? vt qui ſub nomine pacis ludere & primi ſceleris pœnas lucrari quieſcendo potuiſſet,ſecundum tertiúmq; vexillum latrocinij ciuilis attolleret? & ſuperatis Alpibus Cottiis Iulia quoque clauſtra laxaret,tibiq; Imp. imponeret ſeruatæ adhuc veniæ fidem, vincendi neceſſitatem? Agebat eum credo præcipitem vindicanda iam proximo vltore rep. & extinctus aperto dominus parricidio,pœnas ab eo debitas expetebat. Non illud confidẽtia, ſed amentia,non temeritas,ſed neceſſitas erat,nec vltro laceſſebat ille te bello,ſed vlterius ſe negare ſupplicio nõ poterat. Alioquin quomodo tantam concepiſſet audaciam,vt ruere in ferrum,& obuiam morti

venire tam ignauus & timens mortis auderet? vt qui se non potuerit postea vel victus occidere? Et te equidē Imperator Auguste ad asserendam rēpublicam vsurpandámq; victoriam suffecisset in bella vel solum venire. Nam si olim domini aduersum rebelles seruos dimicaturi, flagra in aciem detulerunt, tantáq; vis conscientiæ fuit, vt ab inermibus verterentur armati,& qui obtulerunt mortibus pectora, darent terga verberibus, nónne tu quoque legionibus ociosis rem totam visus egisses? An sustinere te coràm, & solum oculorum tuorum ferre coniectum, ille quondam domus tuæ negligentissimus vernula mensularumque seruilium statarius lixa potuisset? non statim totum subiisset hominem præterita sui tuíque reputatio? non ipse sibi obiecisset te esse triumphalis viri filium, se patris incertum? te hæredem nobilissimæ familiæ, se clientem? te retro omni tempore Romani exercitus ducem libertatis patronum, se orbis extorrem patriæque fugitiuum? iam verò te principem in medio reipublicæ sinu omnium suffragio militum, consensu prouinciarum, ipsius denique ambitu imperatoris optatum, se in vltimo terrarum recessu legionibus nesciis,aduersis prouinciarum studiis, nullis denique auspiciis in id tyrannici nominis, aspirasse furtum? Postremò tecum fidem, secum perfidiam, tecum fas, secum nefas, tecum ius, secum iniuriam,tecum clementiam, pudicitiam, religionem,secum impietatem,libidinem,crudelitatē, & omnium scelerum postremorúmq; vitiorum stare collegium? Res ipsas interrogemus, & quæ certissima coniectatio est,colligamus gerenda gestis. Num tandem dubitari potest quid fuerit eo præsente facturus, quem non vidit, & fugit? Quamuis igitur Imp. hoste tali abutereris, nec tam ad prælium conserendum quàm ad supplicium de nefario capite sumendum venires,consiliis tamen tantis tantisque rationibus bellū administrabas, vt cū Perse aliquo decertaturus, aut Pyrrho,aut cum illo ipso Hannibale videreris. Nam primùm fidem regum quibus limes orientis ambitur,data atque accepta dextera signas, quò foris securus agitares,si nihil sollicitum & suspectandum domi reliquisses: tunc copias tuas trifariam diuidis, vt & hostis audaciam multiplicato terrore percelleres, & fugam circunfusus ambires:postremò populis Barbarorum vltroneam tibi operam ferre vouētibus commilitonum munus indulges, vt & limiti manus suspecta decęderet, & militi auxiliator accederet, qua tua benignitate pellectæ omnes

Scythicæ nationes tantis examinibus confluebant, vt quem remiſeras tuis Barbaris midereris imperaſſe delectum. O res digna memoratu! ibat ſub ducibus vexilliſque Romanis hoſtis aliquando Romanus, & ſigna contra quæ ſteterat ſequebatur, vrbéſque Pannoniæ quas inimica dudum populatione vacuauerat, miles impleuerat. Gothus ille & Hunnus & Alanus reſpondebat ad nomen, & alternabat excubias, & notari infrequens verebatur. Nullus tumultus, nulla confuſio, nulla direptio vt à Barbaro erat: quin ſi quando difficilior frumentaria res fuiſſet, inopiam patienter ferebat, & quam numero arctarat annonam, comparcendo laxabat, pro omni præmio omníque mercede id vnum repoſcens, vt tuus diceretur. Quanta eſt virtus ambitio! accipiebas beneficium quod imputares. Memorabile putauit antiquitas, quod Acciaco aliquando bello, ducibus motibúſque Romanis peregrina Aegyptus arma permiſcuit, tantúmque res credita eſt habere nouitatis, vt niſi frequenter iſſet in litteras, apud poſteros videretur facti fides laboratura. Nam quis Annaliũ ſcriptor aut carminum tuas illas Cleopatra claſſes & eborata nauigia, & purpurea cum auratis funibus vela tacuit? quin ita crebrò hiſtoria recantata eſt, magis vt ab iiſdem ſæpe dicta, quàm vt ab aliquo intermiſſa videatur. Non contendam duces. nec enim principem noſtrum non dicam victus Antonius, ſed victor Auguſtus æquauerit. Quid in cæteris ſaltem ſimile depræhendimus? Maximè ſi rerum temporúmque facies altrinſecus conferamus, hos illóſque populos animorum ſubiiciamus oculis, illos vela facientes data ventis claſſis attulerat: hi longum iter ſub armorum faſce carpebant: illos peregrino igne ſuſpirans regina pellexerat, hos amor laudis & participandæ gloriæ cura rapiebat, illos tepens Pharus & mollis Canopus, leuiúmque populorum altor Nilus emiſerat: hos minax Caucaſus, & rigens Taurus, & ingentium corporum durator Iſter effuderat, illos tenero perlucentes amictu, & vix leue Carbaſum vitando ſole tolerantes, alterno concuſſa tinnitu Siſtra ducebant, hos loricis onuſtos incluſóſque ferro, fractæ voces tubarum ingentiúmque lituorum clangor acuebat. Quæ tandem vt collatio poſſet eſſe populorum, etiam ſi tanta non eſſet diſſimilitudo cauſarum, vt ab illis fuerit Romani imperij appetita captiuitas, ab his repetita libertas, quo tibi Imp. indignius videbatur eius piaculi quenquam

inueniri potuisse consortem, cuius se Barbarus agebat vltorem. Sed illi quidem nefario sanguine belli primicias imbuentes par pœnæ culpæque documentum fuerunt. Testis est Siscia, testis pulcherrimi Sauæ conflictus, si conflictus ille dicendus est, quo ita in publicos proditores animi plenus miles inuasit, vt eum nec numerus resistentium, nec maximi fluminis altitudo remorata sint, quin, vt erat ex longissimo itinere anhelus, atque puluereus, equos calcaribus incitaret, amnem nando coniungeret, ripam insiliret, paratos denique expectantésque depræhenderet. Sermo iste prolixior est quàm illa res fuerit. Vix fluuium manus inuicta transierat, iam locum belli tenebat, vix hostem inuenerat, iam vrgebat, vix pectora viderat, iam terga cædebat. Datur debito rebelle agmen exitio, voluuntur impiæ in sanguine suo turbæ, tegit totos strages vna campos, continuísque funeribus cuncta latè operiuntur. Iam qui ad muros differenda morte properauerant, aut fossas cadaueribus æquabant, aut obuiis sudibus induebantur, aut portas quas eruptatione patefecerant, morte claudebant. At quorum se fugæ imperuius ripis amnis obiecit, trepidando collecti & alterum quisque complexi per abrupta glomerantur, spumat decolor cruore fluuius, & contantes meatus vix eluctatis cadaueribus euoluit. vtque se tibi posset speciali imputare militia, ipsum illum vexillarium sacrilegæ factionis auidis gurgitibus absorbuit, & ne morti sepultura contingeret, cadauer abscondit. Nónne vtroque credendus tuæ studuisse vindictæ? & adiuuando victoriam & occupando clementiã? En tibi alteram pugnam alterámque victoriam, delectas in præliũ Marcellinus cohortes, & ipsum factionis nefariȩ robur, illa belli ciuilis Megera rapiebat, tantò cæteris satellitibus audientior, quãtò excellentiorem operam nauabat tyranno frater tyranni. Quo quidem maximè tuus gaudebat exercitus, cùm se vltro videret lacessi, qui nihil magis timuerat quàm timeri, adeo quidem vt castris ad castra collatis, quòd præcipiti die manum conserere non poterat, spe victoriæ cum luce ventura peruigil ageret, tardum solem, desertorem diem, annuum noctis æstiuæ tempus criminaretur. Ecce lux tandem, & iam omnis campus horrebat exercitu, diuisi in cornua equites, leues ante signa velites, depositæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones vniuersa latè quà visus agi poterat, occuparant. Nondum se virtus experiebatur, iam disciplina vincebat. At postquam intra coniectum teli acies vtra-

que promouit,& effusis hinc inde iaculorum sagittarúmq; nimbis, res venit ad capulos, milites pristinæ virtutis,Romani nominis,imperatorum denique memores, causam publicam manu agere: hostes,venditam operam,laceratam Italiam, spem in ferro reliquã cogitantes,gladiatoria desperatione pugnare,nec gradu cedere, sed in vestigio stare vel cadere. At vbi impulsa acies fronsque laxata,& fiducia in pedes versa est,ire præcipites, aut globo fugere,& se inuicem festinando tardare,armati,inermes,integri,saucij,primi,postremíq; misceri,miles vrgere eminus, comminus gladiis,hastis punctim cæsim ferire. Alij poplitibus imminere,alij terga configere, aut quos cursu non poterant continere,iaculis occupare, arma teláque,homines viua,perempta,prona supináque corpora, passim vel in aceruo iacere. Illi mutilis excisísque membris reliqua sui parte fugiebant, hi dolorem vulnerum sequebantur,isti mortes receptas in syluas & flumina deferebant, illi postremum spiritum in admiratione nominis tui & sui ducis detestatione fundebant, nullus finis cædendi insequendíque nisi subtraxisset aliquãdo victoribus mors hostem, & nox diem. At quantò melius manus illa consuluit,quæ submissis precabunda vexillis petiit veniam necessitatis,& terram in osculis premens calcanda vestigijs tuis corpora & arma proiecit, quam tu non superbè vt victam,non iratè vt ream, non negligẽter vt parum necessariam prætexisti, sed blandè liberalitérque tractatam iussisti esse Romanam. Iunguntur socia agmina,& sub vno capite diuersa reip. membra coalescunt,ambo pari gaudio feruntur exercitus: hic opera sua gaudet, hic venia,vterque victoria.Nec pia Hæmonia cũctantius vbi te affore nunciatum impulsis effusa portis obuiam prouolauit,& vt est omne desiderium post spem impatientius, parum credens patere venienti,festinauit occursura venturo. Fingit quidẽ, vt scimus,& timor gaudium,sed ita intimos mẽtis affectus proditor vultus enunciat, vt in speculo frontium imago extat animorum, velut illa ciuitas à lõga obsidione respirans,quòd eam tyrannus Alpibus obiacentem tanquam belli limen attriuerat, tanta se & tam simplici exultatione iactabat,vt inesse vera lætitia nimia videretur. Ferebant se obuiæ tripudiantium cateruæ, cuncta cantu & crotalis personabant. Hic tibi triumphum chorus,ille contrà tyranno funebres næmias, & carmen exequiale dicebat,hic perpetuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat aduentum,iam quocunque tulisses gradum, sequi, circumcursare, præcedere, vias denique qui-

bus ferebaris obstruere, nullus cuiquam sui tuíve respectus blandam tibi faciebat iniuriam. Quid ego referam pro mœnibus suis festum liberæ nobilitatis occursum? conspicuos veste niuea senatores? reuerendos municipali purpura flamines? insignes apicibus sacerdotes? Quid portas virentibus sertis coronatas? quid Aulæis vndantes plateas, accensisque funalibus auctum diem? Quid effusam in publicum turbam domorum, gratulantes annis senes, pueros tibi longam seruitutem vouentes, matres lætas, virginésque securas? nondum omne confeceras bellum, iam agebas triumphum. Ibat interim Maximus, ac te post terga respectans, in modum amentis attonitus euolabat, nec vllum ille consilium vllámve rationem, aut denique spem, quæ postrema homines deserit, sequebatur: quin ipsos viæ implicabat errores, & nunc dexter aut læuus, nunc vestigiis suis obuius incertum iter ancipiti ambage texebat. Quotiens sibi ipsum putamus dixisse, Quò fugio? bellum ne tentabo? aut quem viribus totis ferre non potui, parte sustineam? Alpes Cottias obserabo, quia Iuliæ profuerunt? peto Africam quam exhausi? repeto Britanniam, quam reliqui? credo me Galliæ? sed inuisus sum. Hispaniæ committo? sed notus sum. Quid ergo faciam inter arma & odia medius? à tergo premor hostibus, à fronte criminibus. Si morerer, euaseram, sed ecce nec animum sequitur manus, nec manum gladius, labitur ferrum, tremit dextera, mens fatiscit. O quàm difficile est miseris etiam perire? Ergo vt clausæ cassibus feræ quęsito diu exitu desperatóque consistunt, & præ timore non fugiunt, ita ille ipso quo agitabàtur metu alligatus in oppidum semet Aquileiense præcipitat, non vt vitam defenderet resistendo, sed ne pœnam frustrando differret. quanquam quæ poterat vlterior esse dilatio? cùm ita vestigiis eius ac tergo ardens miles insisteret, vt pene omnem quæ est secuta pompam vltio festinata percepit. Rectè profectò germana illa pictorum poëtarúmque commenta Victoriam finxere pennatam, quòd hominum cum fortuna euntium non cursus est, sed volatus. Ille ab vltimo orientis sinu festinatis itineribus raptus exercitus, tot nationibus relinquendis, tot fluminibus enatandis, tot scandendis mõtibus fatigatus, in alio orbe, & in alio penè dixerim sole positus, spacio lucis vnius Illyrico cõtinuauit Aquileiam. Nihil tamen sibimet hoc nomine vendicãt, & si quando mirantium circulos contrahunt, aut conuiuia nostra sermone producunt, operam omnem suam sine Al-

pium terminantes, deberi sibi abnuunt illam celeritatem, quòd experteslaborum peruenisse se viderunt quò ire non senserant, negāt immò se suis vectos esse corporibus, sed tanquam per aliquas imagines somniorum ferrentur absentes præbuisse gestantibus ventis ociosorum ministeria membrorum. Nec fides anceps: nam si olim seueri credidere maiores castoras geminos, albentibus equis & stellatis apicibus insignes, puluerem cruorémq; Thessalicum, aquis Tyberis abluentes, & nunciasse victoriam, & imputasse militiam, cur non tuæ publicæque vindictæ confessam aliquam immortalis dei curam putemus adnixam? nisi fortè maiorem diuini fauoris operam res Romana poscebat Macedonico augenda regno quàm tyrānico eximenda seruitio: ego verò si cæleste studium pro dignitate causarum æstimandum sit, iure contenderim equites tuos Pegasis, talaribus pedites vectos ac suspensos fuisse. Neq; enim quia se diuina mortalibus dedignātur fateri, idcirco quæ visa non fuerint dubitauimus facta, cùm facta videamus quæ dubitauerimus esse facienda. Angustè fortunam tuam Imp. expendit, quisquis id de te tantùm quòd fieri potest, credit. An ego cùm ab Alpibus Iuliis ocioso feriatóque ferro, non prælium fuisse videam, sed triumphum, dubitauerim illam specialem quandam felicitatis tuæ dixisse militiam? Scimus quidem Imp. ita te cuncta administrasse, vt non possint se tibi imputare successus, sed fatearis necesse est, quantum te in bello, tantum fortunā tuam egisse post bellum, cui si vocem demus & iudicem, nónne prolixè suam enumerabit operam? & vt virtutibus tuis multa concedat, sibi aliqua vendicabit. Et cur quæso non demus? vt accipiamus vtriusque partis assertæ, cùm sit quæ vicerit tua. Audio constantiam dicere, bellum atrox periculosúmque suscepi, memorare patientiam immensum iter, tempus anni graue, semper armata, semper ieiuna toleraui, tenere prudentiam, partita sum militem, & multiplicaui arte terrorem, asserere fortitudinem, bis conflixi cum hoste, bis vici, omnes postremo clamare, quid tibi debemus fortuna quam fecimus? Sed si illa dicat, ego properationem militum iuui, ego fugam hostium præpediui, ego Maximum in muros coegi, & quem vos cogebatis mori viuum domino reseruaui. Non video quod possit esse iudicium, quin cùm ista pars imputet tyranni fugam, illa custodiam resp. quæ vtrique pariter obnoxia est, ita vtramque coniungat vt fateatur vni semet victoriā, alteri debere vindictam. Sed nec tu debitam gratiā beneficij inficiator

abiuras, nam & si per te confeceris quæ volebas,per fortunam tamē plus adeptus es quàm volebas. Agedum si videtur, pręteritas cogitationes tuas consule,& vota conueni,num amplius sperauisti quā vt Maximus tibi nunciaretur occisus, quàm vt semiuiuum eius caput nondum clausis tota morte oculis ex acie referretur, quàm ad summum vt fugiens resisténsve caperetur: cæterum quando quod factum est,vel optasti?vt se tibi ipse seruaret, vt consciscere sibimet interitum nollet & posset,magno quidem fateor pectoribus humanis,atque adeò maximo lux amori, interitus horrori est, sed quatenus aut ista optari potest,aut illa vitari, at si vltima supra caput steterit hora,& venerit dies nunquam reuersurus, ac se confessa mors fuerit,non timentur extrema,cùm certa sunt.Hinc reorum vsque ad damnationem metus, postea attonitus stupor,& ex desperatione securitas,& ad locum supplicij voluntaria carnifice non trahente properatio. Vt de his taceam qui cum fatis fortius pacifcentes incertum exitum certò occupauerūt, vt nihil de seruis loquar, qui verbera vitauere suspendio, & motus heriles vsque ad præcipitia fugerunt, quis vnquam vltra spem timuit?quis idcirco semet occidere noluit vt occideretur? nisi verò vel leuior manus aliena quàm propria, vel fœdior mors priuata quàm publica,vel longior pœna ferro incumbere,& corpore vulnus onerare,& recipere interitum statim totum, quàm supplicium diuidere,poplitem flectere,ceruicem extendere ad plagam,expectare fortasse non vnam. Et tamen quando secum ille ferro transigendum putabat,non potius ignem,laminas,crucē,culleum,& quicquid merebatur,timebat. Nunquam profectò tam bene de sceleribus suis sensit,vt mortem potuerit sperare qua perijt. Si igitur nec præsumere veniam reus, nec sperare fugam clausus, nec mortem potuit timere moriturus, & certo extremorum leuior videri debuit voluntarius quàm coactus, honestior priuatus quàm publicus, postremò breuior occupatus quàm expectatus interitus, num cui dubium est in eo quòd non habuit rationem fuisse fortunam? Illa illa tyranni consilia cæcauit, illa & animum eius obtudit & gladium,illa expeditam in vulnus manum percussit & tenuit. Nisi verò tu tuum venerabilis Gratiane carnificem diris comitatus vltricibus obsidebas,& irata minax vmbra ob os eius oculósque fumantes infernis ignibus tedas & crepitantia torto angue flagra quatiebas,ne morti honestæ vacaret,ne regalem illum sacrosanctúmque vestitum impio cruore pollueret, nę vultus olim

olim tuus,ac deinceps fratrum futurus funeſtũ ſanguinem, vel dum vindicatur acciperet,ne poſtremò te manus vlciſceretur tyranni, & deberes Maximo vel ſuam mortem.Et planè ita cuncta ceciderunt, vt non ſeruata modò vltio,ſed ordinata videatur.Nam vnde quæſo tam repentina conuerſio?vt qui oppetere timuerat, interitum non timeret expetere,& quem incluſerat metus, proferret audacia? Hic nulla iam reliqua feſtinandis rebus mora,actutum fortiſſimi duces inſtruendo accinguntur triumpho,capiti diadema decutitur,humeris veſtis aufertur,pedibus ornatus euellitur,totus deniq; homo aptatur ad interitum,publicè publicus ſpoliator exuitur, nectuntur manus rapaces,nudantur crura fugitiuo,talis denique tuis offertur oculis, qualem offerri decebat victori captũ, domino ſeruum, imperatori tyrannum,nec tu illum (qua es clementia) in conſpectum tuũ venire voluiſſes, ne oculos iſtos omnibus ſalutares homo funebris impiaret,niſi famam cõfutare mendacij,téque purgare eodem teſte, quo inſimulatore voluiſſes.Habet vires,habet neſcio quos internos mens ſcelerata carnifices, aut ipſa ſibi carnifex conſcientia eſt, aut, quod magis credo,omni ſeuerius quæſtione eſt, à te interrogari, ad primam tuam vocem nefario pectori excuſſa confeſſio eſt,nec cunctari ſaltem,aut muſſitare potuit,quin cõſilium omne nudaret,ſe videlicet fauoris tui obtendiſſe prętextum,quòd aliter non potuiſſet allicere militum ſocietatem,niſi auctoramenti ſui te finxiſſet autorẽ. Et poſt hanc tu vocem non illum in crucem tolli, non culeo inſui, non diſcerpi in fruſta iuſſiſti,non poſtremò illam tanti ream mẽdacij linguam radicitus erui præcepiſti,cum eorum parte vitaliũ quorum fuerat locuta commentum, quin iam cœperas de eius morte dubitare,& deieceras oculos,& vultum rubore ſuffuderas,& cum miſericordia loquebaris.Sed bene eſt,quòd nõ omnia potes,tui te vindicant & inuitum.Rapitur ergo ex oculis,& ne quid licere poſſet clemẽtiæ inter innumeras manus fertur ad mortem.Ecce iterum Imp. auerteris,& illam tyrãnici exitus relationem grauaris. Iam iam eſto ſecurus, geram clementiæ tuæ morem,quod noluiſti videre non audies. Huc huc totas pij vates doctarum noctium conferte curas,hoc omnibus linguis litteríſq; celebrate,nec ſitis de operum veſtrorum perennitate ſolliciti, illa quã præſtare hiſtoriis ſolebatis, ab hiſtoria veniet æternitas.Vos quoque quibus ſecunda ſors ceſſit dare famam rebus artifices,vulgata illa veterum fabularum argumenta deſpicite, Herculeos labores & Indicos Liberi triumphos,& anguipedum bella

monstrorum, hæc potius, hæc gesta solertes manus ducant, his fora, his templa decorentur, hæc ebore reddantur, hæc in coloribus viuant, hæc in æra moueantur, hæc gemmis augeant precium. Pertinet ad securitatem omnium sæculorum quod ad factum videri, vt si quis vnquam nefaria vota conceperit, monimentis nostrorum temporum recensitus per oculos hauriat innocentiam, quisquis purpura quandoque regali vestire humeros cogitabit, Maximus ei exutus occurrat. quisquis aurum gemmásque priuatis pedibus optabit, Maximus ei plantis nudus appareat. quisquis imponere capiti diadema meditabitur, auulsum humeris Maximi caput & sine nomine corpus aspiciat. Scimus quidem nihil vnquam nouandum cùm Romanum semper imperium, aut tuum futurum sit, aut tuorum, pertinet tamen ad geminam reipublicæ securitatem, quod fieri non potest, etiam non timeri. Sed vtcunque virtutis tuæ operam curiosæ posteritatis oculis artificum manus reddet, cùm te vel Alpium dorsa superantem, vel flumina obiecta tranantem, vel agmen hostile triumphalibus vestigiis atterentem pictorum atque fictorum assequetur imitatio, clementia Imperator tua, quo cælo, quo pigmento, quo ære auróve ducetur? qua tu ipsius victoriæ victor ita omnem cum armis iram deposuisti, vt ceciderit nemo post bellum, certè nemo post Maximum, paucis Maurorum hostium, quos secum velut agmen inf rnum moriturus incluserat, & duobus aut tribus furiosi gladiatoris lanistis in belli piaculum cæsis, reliquos omnis venia complexa velut quodam materno sinu clausit. Nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius prꝯterita dignitas imminuta, nemo affectus, nemo nota, nemo conuitio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis aurium saltem molestia luit. Cuncti domibus suis, cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentiæ, quod est dulcius, restituti sunt. Vide Imp. quid hac clementia consecutus sis, fecisti vt nemo sibi victus te victore videatur. Spectabas hæc à tuis collibus Roma, & septena arce sublimis celsior gaudio ferebaris. tu quæ experta Cinnanos furores, & Marium post exilia crudelem, & Syllam tua clade felicem, & Cæsarem in mortuos misericordem, ad omne ciuilis motus classicum tremiscebas, quæ præter stragem militum vtraque tibi parte pereuntium extincta domi senatus tui lumina, suffixa pilo consulum capita, Catones

in mortem coactos, truncósque Cicerones, & Pompeios fleueras insepultos, cui dãna grauiora scissus in partes ciuium furor quàm portis imminés Pœnus aut receptus muris Gallus intulerat, cui Alliensi die Emathia funestior, Cannis Collina feralior, tam altas olim reliquerunt cicatrices, vt grauius semper tuam quàm alienam experta virtutem nihil tibi magis quàm te timeres. Vidisti ciuile bellũ hostium cæde, militũ pace, Italiæ recuperatione, tua libertate finitum, vidisti inquam finitum ciuile bellum, cui decernere posses triumphum. Hactenus memet Imp. Auguste præteritas res tuas attrectasse fuerit, at cùm tempus admoneat meminisse pręsentium, finem sermoni facere maluerim, quàm amplissimi ordinis munus inuadere. Dabitur vtcunque venia piæ temeritati, si vsurpasse communia, non occupasse videamur aliena. Licuerit mihi quæ in Barbaris gentibus longinquisque prouinciis pro summa re fortiter feliciterque fecisti, annuente numine tuo & senatu fauente, dixisse, ea verò quæ Romæ gesta sunt, & geruntur, ingeniis permittenda Romanis sunt, qualem te vrbi dies primus inuexerit, quis in curia fueris, quis in rostris, vt pompam præeuntium ferculorum curru modò, modò pedibus subsecutus, alterno clarus incessu, nunc de bellis, nunc de superbia triumpharis, vt te omnibus principem, singulis exhibueris senatorem, vt crebro ciuilique progressu non publica tantùm opera lustraueris, sed priuatas quoque ædes diuinis vestigiis consecraris, remota custodia militari tutior publici amoris excubiis, horum hæc linguis, horum inquam voce laudentur, qui de communibus gaudiis & dignius vtique quæ maxima, & iustius poterũt prædicare, quæ propria sunt. O mea felix peregrinatio. O bene suscepti & exhausti labores. Quibus ego intersum bonis? quibus paror gaudiis? quæ reuersus vrbibus Galliarum dispensabo miracula? quantis stupentium populis, quàm multo circundabor auditore, cùm dixero, Romam vidi, Theodosium vidi, & vtrunque simul vidi. Vidi illum principis patrem, vidi illum principis vindicem, vidi illũ principis restitutorem. Ad me longinquæ conuenient ciuitates. A me gestarum ordinem rerum stilus omnis accipiet. A me argumentũ Poetica, à me fidem summet historia. Compensabo tibi istam Imp. iniuriam, si cùm de te ipse nihil dixerim quod legendum sit, instruam quæ legantur.

PANEGYRICVS CONSTANTINO AVGVSTO CONSTANTII FILIO DICTVS.

VNde mihi tantum confidentiæ, sac. Imp. vt post tot disertissimos homines, quos & in vrbe sacra, & hîc rursus audisti, dicere auderem? nisi nefas esse ducerem, & commissi cuiusdam sacrilegij religionem vererer, si is, qui semper res à numine tuo gestas prædicare solitus essem, hæc, tanto maiora pristinis, silentio præterirem, per quæ non pars aliqua seruata, sed vniuersa sibi est resp. restituta? Neque enim ignoro quanto inferiora sint ingenia nostra Romanis, siquidem Latinè & disertè loqui illis ingeneratum est, nobis elaboratum, & siquid fortè commodè dicimus, ex illo fonte & capite facundiæ imitatio nostra deriuat. Sed quamuis conscius mihi infirmitatis ingenitæ, & inchoati potius studij quàm eruditi, cohibere me silétio nequeo, quo minus de recuperata vrbe imperióque Romano, & tandem ex diuturna cõuulsione solidato, & ipse aliquid coner effari, vt inter tantos sonitus disertorum mea quoque vox tenuis exaudita videatur. Etenim si in rebus bellicis ipsisq; pręliis, non solùm tubæ ac litui, sed etiã spartanę tibiæ incentiuum aliquod feruntur habuisse, credo quia magnos animos paruo licet modulo sufficit incitari, cur ego in me de tuo fauore diffidã, vt sermonẽ meum studio potius tui cultus quàm suis viribus metiaris? Experiar igitur vt possum, quanquã oppletis auribus tuis, vt sic dixerim, insusurrare sine æmulãdi fiducia cupidus imitãdi: ac primũ illud arripiam, quod credo neminẽ adhuc ausum fuisse, vt antè de constãtia expeditionis tuę dicam quã de laude victoriæ. transacto enim nutu aduersi ominis, & offenso reuocati (vtar libertate erga te nostri amoris, quem tunc inter metus & reip. vota suspendimus) te ne Imp. tantum animo potuisse præsumere, vt

bellum tantis opibus, tanto consensu auaritiæ, tanta scelerum contagione, tanta veniæ desperatione conflatum quiescentibus cunctantibúsque tunc imperij tui sociis primus inuaderes? Quis nam te deus, quæ tam præsens hortata est maiestas; vt omnibus ferè tuis comitibus & ducibus non solùm tacitè mussantibus, sed etiam apertè timentibus contra consilia hominum, contra aruspicum monita, ipse per temet liberandæ vrbis tempus venisse sentires. Habes profectò aliquid cum illa mente diuina Constantine secretum, quæ delegata nostri diis minoribus cura vni se tibi dignatur ostendere, alioqui fortissime Imperat. sic quoque cùm viceris redde rationem. Rhenum tu quidem toto limite dispositis exercitibus tuum reliqueras, sed hoc maiores pro te suscepimus metus, quòd nobis potius quàm tibi consulebas, nostrámque pacem magis quàm bellum, quod aggrediebare, firmaueras, næ tu Imp. nimio nostri amore nescisti ad securitatem nobis verè prouidere, qui non omnia tecum arma mouisti, cùm in tua conseruatione salus nostra sit. Et quid opus erat ipsi Rheno instructis & militibus & classibus? quem iampridem Barbaris nationibus virtutis tuæ terror obstruxerat. An ostentare voluisti diligẽtiam tuam diuisis copiis inter custodiam pacis & belli? aut etiam iactanter & gloriosè probare liberandæ vrbi te sufficere cum paucis? Vix enim quarta parte exercitus contra centum millia armatorum hostium Alpes transgressus es, vt appareret penitus considerantibus id quod nos fugit in amore trepidantes, non dubiam te, sed promissam diuinitus petere victoriam. Duxerat magnum Seuerus exercitum, & hostem suum perfidia desertus armauerat: maiores postea copias Maximianus admouerat, & ipse transfugis videbatur prosperè refugisse. Ipse denique qui pater illius credebatur, discissam ab humeris purpuram detrahere conatus senserat in illud dedecus sua fata transisse. Mille & sexaginta annis contractas ex toto orbe diuitias, monstrum illud redemptis ad ciuile latrocinium manibus ingesserat, ad hoc aliena matrimonia, innocentium capita cum bonis passim donando vsque ad mortem deuotionis obstrinxerat parricidas omnes antè insidiatos sibi aut palam aliquid pro libertate conatos pœnis affecerat, armis oppresserat, & inter hæc vtebatur eius vrbis maiestate quam ceperat, totam Italiam conductis ad omne facinus satellitibus oppleuerat. Hæc omnia Imp. cùm cogitares

ſcires, videres, nec te paterna grauitas, nec tua natura temerarium eſſe pateretur, dic quæſo quid in conſilio niſi diuinum numen habuiſti? An illa te ratio ducebat: ſua enim cuique prudétia deus eſt, quòd in tam diſpari contentione non poterat melior cauſa non ſuperare: & innumerabiles licèt ille copias pro ſe obiiceret, pro te tamen iuſtitia pugnaret. Vt enim omittam illa quæ non decet comparari, quòd erat ille Maximiani ſuppoſitus, tu Conſtantij pij filius, ille deſpectiſſimæ prauitatis detortis, ſolutiſq; membris, nomine ipſo abuſiua appellatione mutillato: tu quod ſufficit dicere, tantus ac talis, vt hoc inquam omittam, te Conſtantine paterna pietas ſequebatur, illum, vt falſo generi non inuideamus, impietas, te clemētia, illum crudelitas, te pudicitia ſoli dicata coniugio, illum libido ſtupris omnibus contaminata, te diuina præcepta, illum ſuperſtitioſa maleficia, illum denique ſpoliatorum templorum, trucidati ſenatus, plebis Romanę, fame enectæ, piacula, te abolitarum calumniarum, te probitatum, delationum, te conſeruatio atque homicidarum ſanguinis gratulatio. In tam diuerſa cauſarum ratione diuino conſilio Imp. hoc eſt tuo, non militum multitudinem, ſed partium merita numeraſti. Magnus Alexander cùm præter Macedonas ſuos cunctæ Gręciæ vniuerſo Illyrico innumerabilem delectum poſſet indicere, nunquam tamen maiores quadraginta millium copias duxit, inhabile regenti ratus quicquid excederet & turbam potiuſquam exercitum. Tu verò etiam minoribus copiis bellum multo maius aggreſſus es, tanto ſcilicet tua virtute propria potior, quanto ille numero inſtructior. Et ille quidem contra leues Medos & imbelles Syros & Parthorum arma volatica & Aſiaticos optantes mutare ſeruitium rem geſſit prælij vnius euentu. Tibi vincendi erant milites, proh nefas, paulo antè Romani, armis omnibus more primæ claſſis armati, & pro facinorum conſcientia, nunquam niſi morte ceſſuri. Probauit hoc prima obſtinatio eorum, qui ſub ipſis Alpium iugis munitiſſimo licèt muro ac ſitu tenētes oppidum auſi fuerunt te imminente reſiſtere, ac portas claudere, non credentes illi quidem, vt audio, te ipſum adeſſe. Quis enim crederet tam citò à Rheno ad Alpes imperatorem cum exercitu peruolaſſe? ſed tamen qui non ſolùm præſenti numini tuo, verùm etiā nunciato nomini credere debuiſſent. Luerunt igitur illico dementiæ ſuæ pœnas, cùm oblatam ſibi à clementia tua veniam recuſaſſent. Neque enim vallo foſſáque obſeſſio inchoata eſt, nec cuniculis agendis,

nec machinis admouendis, nec incutiendo ariete tentati quassatiq; sunt muri, sed statim iniectæ faces portis, scalæ propugnaculis, nec solùm fundis eminus telisque missilibus, sed hastis, gladiis, ita res simul cepta & patrata, iunctusque rebellibus fuit conatus & exitus. Gomphos vrbem Thessaliæ, quoniam abnueret obsequium, C. Cæsar vno die sustulit. Sed ille Græculos homines adortus est, tu subalpinos, ille solos incolas, tu etiam militare præsidium, ille non potuit captos à direptione defendere, tibi licuit clementiam tuis victoribus imperare. Sed illinc quidem Gomphensiũ clades, documento cæteris fuit, tibi paulo pòst alia in Taurinatibus campis pugna pugnata est, non trepidantibus ex victoria tua rebellibus, sed iratis incensisque ad vlciscendum animis, quos fortunæ inclinatio restinguere debuisset, nec verò temerè ac passim vagis hostibus, vt facilè palantes cæderentur, sed acie in cunei modum structa descendentibus retrò in altitudinem lateribus, quæ si cum prima auidè confligeret reflexa impeditos certamine circumiret. Sed tu id prouidens præmissis vtrinque qui obuiam irent, & simul si quid insidiarum lateret, excuterent: ipse obfirmato illo capite, deiectáque acie in fugam versa, tanto maiorem in processu stragem edidisti, quanto amplioribus subsidiis instructa constiterat. ita vsque ad Taurinatium muros fusi cæsique, obseratásque nacti portas ab incolis, etiam corporum suorum mole clauserunt. Quid tibi aliud sperare potuisti miles infœlix, turpissimo illi tunc deuote prodigio? iam enim non insulto sed doleo: Constantinum tu tantum sanguinis fundere coegisti, cui, quia salutem vestram à vobis impetrare non licuit, pene displicuit ipsa victoria. at non Taurinatibus, neque cæteris Italię ciuitatibus idem animus fuit, qui te Imperator exultantes gaudio certatim ad se vocauerunt, missæ ab omnibus legationes, oblati vndique commeatus, & vt appareret quem diu desiderassent, cui se tam promptè bello adhuc restante committerent, qui fuit dies ille quo Mediolanum ingressus? quæ gratulatio principum ciuitatis? qui plausus populi? quæ securitas intuentium? te matrum, te virginum quæque duplici fructu fruebantur, cùm pulcherrimi Imp. formam viderent, & licentiam non timerent. Ostentare se omnes, & tripudiare sine vllo de reliquis belli metu, auspiciũ victoriæ tuæ pro consummatione metiebantur. Non Transpadana prouincia videbatur recepta, sed Roma. quis enim crederet tantis successibus tuis

vllum obſtaculum fore? quominus omnes exercitus ſe clementiæ tuæ traderent, cùm virtutis experimentum nouiſſent, muros vi ceperas, acie palàm viceras, quis tam demens videbatur, vt aut obſideri auderet, aut congredi? Præſertim tu cùm dies aliquot Mediolani reſiſtens tempus omnibus ſibi conſulendi dediſſes vt de te ſperare. Sed enim ęrumnoſa illa & iampridem media ætate noſtra ciuili ſanguine maculata Verona maximo hoſtium exercitu tenebatur, acerrimis ducibus pertinaciſſimóque præfecto, ſcilicet vt quam coloniam Gn. Pompeius aliquando deduxerat, Pompeianus euerteret. O miſerabilem Veronenſium calamitatem, quos non tam tua quàm inteſtina ſatellitum preſſit obſidio, quippe Atheſis ille ſaxis aſper, & gurgitibus verticoſus, & impetu ferox, oppugnationem prohibebat, omnémque retro regionem euehendis copiis tutam defenſámque præſtabat. Quod tamen ne diutius hoſtem iuuaret, prouidentia tua factum eſt, cum ſuperioribus in locis qua leuior amnis & ignari hoſtes erant, exercitus parte traiecta, ancipiti periculo clauſos obſeſſóſque, peiora experiri armis coegiſti, adeo qua omnis eruptio tentauerat, cecidiſti, vt ipſe etiam dux cum parte copiarum ad accerſenda auxilia muris exceſſerit, maiorem miſer adducturus exercitum, vt maiore comitatu cladis occideret. Quo quidem tempore pręcipua apparuit tua Impera. cura ſimul & animi magnitudo, qui redeunti illi minore exercitu congredi quàm obſidionem intermittere maluiſti, ne reſpirare clauſis, aut effugere, aut imminere tergo liceret. Et primò quidem (vt audio) aciem inſtruxeras duplicem, mox prouiſo aduerſariorum numero explicari ſtatim in frontem ordines, & extendi latius arma iuſſiſti, ex tuo animo nimirum animos tuorum omnium metiens, quáuis grauius inde pondus, infringi poſſe impetu pauciorum. Laudare me exiſtimas Imp. cuncta quæ in illo prælio feceris? ego verò iterum queror. proſpexeras omnia, diſpoſueras vniuerſa, ſummi imperatoris officia compleueras, cur ipſe pugnaſti? cur te denſiſſimis hoſtium globis miſcuiſti? cur ſalutem reipublicæ in pericula tanta miſiſti? An neſcire nos putas, quòd dum nimio rapereris ardore, in media hoſtium tela deueneris? & niſi viam tibi cædibus aperuiſſes, ſpem totius generis humani & vota deceperas? Quid tibi eſt Imperator cum inferiore fortuna? Toto quippe impetu ferebare torrenti ſimilis amni

lis amni, quem abruptæ radicitus syluæ, & conuulsa funditus saxa sequerentur. Illos pugnare fas est, quibus suo cuiusque fato aut vincendum est, aut cadendum, tu cuius ex vita omnium fata pendent, ad vllum discrimen accedas? inter tot tela gladiosque versere? quis hoc à te exigit? aut quis pati possit, vt quicquam in te belli casibus liceat? deceat te Imp. hostem ferire? immò non decet laborare. Spectans ex edito monte Xerxes nauale certamen. Augustus aliquid agens vicit apud Actium, Fuit etiam qui sublatus in scalas inuicem nexas concurrentes eminus vidit exercitus, vt nec interesset periculo, & adesset euentui. Ignaua inquies sunt hæc exempla, sed tuta, grauiórque metus est periculi tui quàm lætitia victoriæ. An non ipsi cæsis fugatisque hostibus interfectóque etiam ipso eorum duce comites & tribuni corripuere lacrymantes? amplexique illud tuum anhelum pectus cruentas manus, & quicquid de sanguine profundæ cædis emerserat, hinc atq; inde clamarũt. Quid egeras Imperator? in quæ nos fata proieceras, nisi te diuina virtus tua vindicasset? quæ hæc est impatientia? aut quò tibi manus nostras, si versa vice pugnas ipse pro nobis. Hæc ego non dicerem Imp. neque ab aliis dicta memorarẽ, nisi beneficio tuæ lenitatis tutior esset nostra in verbis quã tua in armis audacia. Noua enim quadam varietate naturę confusóque virtutum temperamento idem es in prælijs ferocissimus, & parta securitate mitissimus. Cùm enim dato obsessis tempore pœnitendi, Aquileiam quoque de legatis eorum, ac supplicibus recepisses, cunctique se tibi dedidissent, quos obsidẽdo seruaueras, ignouisti omnibus, & vitam quam desperauerant reddidisti, & quidem iussisti arma deponere, vt multò tutius victoris pietate tegerentur. Vt tamen pertinaciæ suæ merita sentirent, corripi eos vincirique iussisti, non ad supplicium, sed vitã, ne conscientiæ timore diffugerent grauiúsque delinquerent, conseruarique iterum non mererentur, si seruati non fuissent. Sed vnde tanto hominum numero, tot vincula quæ continere militares & paulò ante armatas manus possent. Stupere milites qui producendos susceperant, & custodiæ curam abnuere, & prorsus nescire quid facerent. Ipsi etiam qui tibi in consilio erant, ipse etiam præfectus hærere, cùm tu diuino monitus instinctu de gladiis eorum gemina manibus aptari claustra iussisti, vt seruarent deditos gladij sui quos non defenderant repugnantes. O pulcherrimum, & qui omnium oculis subiici debuisset triumphũ, virtutis & clementiæ tuæ. Cuius enim potentiæ fuit hostibus arma di-

ripere, eius humanitatis deditos ad impunitatem suis armis alligare, atque ita vincere, vt eos ferri illius quod contra te gesserant quotidie pœniteret. gladius ille quem in te distrinxerat hostis infestus, ipse domini sui manus tenuit, & paratus ad cædem custos factus est ad salutem. Magnus poeta dum bellorum toto orbe surgentium discursum apparatúmque describit. Et curuæ, inquit, rigidum falces conflantur in ensem, triste nimium tempus id cùm instrumenta cultui pecudum præparata in cædem hominum verterentur. At nunc rigidi illi mortiferíque mucrones in salutaria vincla curuantur, & exarmatum hominem non interimunt, sed coercent, deditósque hostes gladij sui collisi obtusique tutantur, qui nihil illis prodesse integri acutique potuerunt. Omnium ergo armorum ministeria ad diuersos effectus arbitrio tuo seruiunt Imperator. Tibi vincunt gladij, tibi seruant, te pugnante feriunt, te ignoscente custodiunt. Vt Deus ille mundi creator, & dominus, eodem fulmine suo nunc tristes, nunc lætos nuncios mittit, ita eadem sub numine tuo tela, inimicos, aut supplices tuos pernicie aut conseruatione discernunt. Eripuisti Imperator aduersariis tuis gladios, ne quis incumberet dolori. superasti, & eosdem manibus suis innoxios reddidisti. Vt clemétiæ & vindictæ tuæ satisfaceres, quorú sanguini peperceras, arma fregisti. Vita enim hominum diu parta semper seruanda est, scilicet ferrum inuentu facile, vsu mutabile. Ideò quæ erant reparabilia conflasti, quod rediuiuum non erat reseruasti. Quid simile ad lætitiã fabulæ ferunt cóuersa esse humana corpora in fontes, aut pecudes, aut aues, fœda & degener talis conuersio, gladius mutatus in manicas, hoc est quod securitas post timoré, quod vmbraculum post calorem, splédorem mutatio perdidit, sed aciem retudit. Studium & humanitas tua hortata est Imperator hucvsque, vt exultatio nostra verbis eluderet: sed iã ad potiora redeamus. Recuperata omni cis Padum Italia, ipsa iam ad te supplices manus Roma tendebat, cui portentum illud insederat, nihil conari ausum ad tot nuncios suarum cladium, quippe ipsa se vilissimi hominis obsidebat ignauia, & degeneres animos timor arguebat. Stultũ & nequã animal nusquã extra parietes egredi audebat, ita enim aut prodigiis, aut metus sui præsagiis monebatur. Proh pudor intra parietũ custodias Imp. non ille aspirare in cãpũ, non exerceri armis, nó puluerem pati, astutus quidẽ, ne virorũ officia tentantem contemnerẽt qui viderent deãbulare & tantũ in illo palatio marmoratis parietibus in-

cedere:nam in Salustianos hortos ire peregrinatio & expeditio putabatur. Et hæ quidem deliciæ toto illo tempore, quo orbē obsederat, semet incluserat, turpissimam hanc eius formidinem protegebant. Non enim se imbellem, sed beatū, non inertē sed securū videri volebat. Quoties milites in concionem vocabat, se solum cum illis imperatorē, alios per limites pro se militare iactabat, fruimini aiebat, dissipate, prodigite, hæc erat miserorum breuis & caduca felicitas. Ac ne tum quidem cùm tot aduersa suorū prælia comperisset, obuiam ire conatus est ad resistendum, cùm Padi limite aut Apennini iugis vteretur. Sed litteras calamitatum suarum indices supprimebat. Interdum etiā palàm, vt vsque ad portas veniretur optabat, non intelligens maiestatē illam vrbis, quæ pridē admotos exercitus sollicitauerat, iam flagitiis ipsius deformatam & sedibus suis pulsam ad tua auxilia transisse, nec vllis præmiis posse corrumpi, quos tibi præter liberalitatem tuam, & sacramenti fidem tot victoriarum gloriæ dicauissent. Quis enim miles, qui ductu atque auspiciis tuis toties felicissimè dimicasset, vulnera illi sua venderet? belli iam penè confecti summam concederet? At enim tu idipsum de ardore totius exercitus sentiēs, non sine vlla hæsitandi mora, qua breuissimum per eos iter est rapto agmine aduolasti, celeritatem illam in re gerenda Scipionis & Cæsaris tunc maximè cupienti Romæ repræsentans. Hæc est fiducia imperatoris inuicti, & suorum mentibus freti, non dubitare nec trahere bellum, sed proximum quodque pugnæ tempus putare victoriam. Non enim res erat tibi vtiq; maximo cū Hannibale victore, vt post res asperas locum tempúsq; captares, sed vrgere te successus tuos & continuare victorias, sed quam primùm subuenire vrbi decebat. Sapientis enim imperatoris est fractis rebus cunctando consulere, secundis non deesse fortunæ. Itaque vnū iam id timebatur, ne ille cōterritus his rebus, grauiter afflictus, & in arctum redactus, boni consuleret, & debitas reip. pœnas obsidione differret, quippe omni Africa, quam delere statuerat, exhausta, omnibus insulis exinanitis, infiniti tēporis annonā cōgesserat. Sed diuina mens, & ipsius vrbis æterna maiestas nefario homini eripuere consilium, vt ex inueterato illo torpore, ac fœdissimis latebris subitò prorumperet, & consumpto per desidias senio ipsum diem natalis sui vltima sua cæde signaret, ne septennarium illum numerum sacrum & religiosum vel inchoando violaret. At quomodo instruxit aciem tot annorum vernula purpuratus? ita prorsus ne quis

euadere, ne quis, vt fit, loco motus referre gradum, & instaurare prælium possit, cùm à fronte, armis à tergo Tyberi flumine premeretur, in quo ille non me hercule cogitauit necessitatem resistendi, sed propinquitatem refugiendi, nisi fortè iam sentiens diem sibi venisse fatalem, ad solatium suæ mortis voluit secum trahere quàm plurimos, vt omnes essent exitus sui comites, qui scelerum participes extitissent. Quid enim aliud illum sperasse credendum est? Qui iam ante biduum palatio emigrauerat, & cum vxore ac filio in priuatam domũ sponte concesserat (vt res est) ominibus terribilibus agitatus, & nocturnis pulsus vltricibus, vt tu iam olim expectatus habitator sacris illis ædibus diu exhalatis expiatisque succederes, & adeò ipse verum sibi dixerat, & venturo tibi cesserat. Quamuis in prælium ingrederetur armatus, cùm excedendo palatio iam se abdicasset imperio. Ad primum igitur aspectum maiestatis tuæ primúmque impetũ totius tui victoris exercitus hostes territi fugatíque, & angustiis Miluij pontis exclusi, exceptis latrocinij illius primis autoribus, qui desperata venia locum quem pugnæ sumpserant, texere corporibus, cæteri omnes in fluuium abiere præcipites, vt tandem aliquod cædis compendium fessis tuorum dexteris eueniret. Cùm impios Tyberis hausisset, ipsum etiam illum cum equo & armis insignibus frustra conatum per abrupta ripæ vlterioris euadere, idem Tyberis correptum gurgite deuorauit, ne tam deforme prodigium, vel hanc obitus sui relinqueret famam, quòd alicuius viri fortis gladio telóve cecidisset. Et aliorum quidem hostium corpora & arma præceps fluuius voluendo deuexit, illum autem eodem quo extinxerat loco tenuit. Ne diu populus Ro. lætitia dubitaret, si putaretur aliquò profugisse, cuius mortis probatio quæreretur. Sãcte Tybris quondam hospitis monitor Aeneæ, mox Romuli conseruator expositi, tu nec falsum Romulum diu viuere, nec parricidam vrbis passus es enatare, tu Romæ tuæ altor copiis subuehendis, tu munitor mœnibus ambiendis, meritò Constantini victoriæ particeps esse voluisti, vt ille hostẽ in te propelleret, tu necares. Neque enim semper es rapidus & torrẽs, sed pro temporum ratione moderatus. Tu quietus armatum Coclitem reuexisti, tibi se placido Cloelia virgo commisit, ac nunc violẽtus & turbidus hostem reipublicæ sorbuisti, & ne tuum lateret obsequiũ eructato cadauere prodidisti. Reperto igitur, & trucidato corpore, vniuersus in gaudia & vindictã populus Ro. exarsit, nec de sica tota vrbe, qua suffixũ hasta ferebatur, caput id piaculare fœdari, cũ in-

terim (vt sunt ioci triumphales) rideretur gestantis iniuria, cùm alieni capitis merita pateretur. Sed quid ego huc vsque iocularia? tecta ipsa, vt audio, commoueri, & altitudo culminum videbatur attolli, quacunque numen tuum tardo molimine currus inueheretur, tanta te populi densitas, tanta senatus stipatio prouehebat simul & attinebat. Felices qui te propius aspicerent, longius positi nominabant, quos prætereras loci quem occupauerant pœnitebat. Vicissim omnes inde dicto accedere, insequi. Certare innumerabilis multitudo, & impulsu vario fluctuare, & tantùm sibi hominum animi post illã sexennii cladem superesse memorabant. Ausi etiam quidam vt resisteres poscere, & queri tam citò accessisse palatium, & cùm ingressus esses non solùm oculis sequi, sed pene etiam sacrum limen irrumpere. Inde omnibus circumfusis, vt inde excederes opperiri, prospicere, optare, sperare, vt viderentur eum à quo obsidione liberati fuerant, obsidere. Gloriatus sit licèt, & verè summus orator, humeris se Italię in patriam reportatum, te Cõstantine. S. P. Q. R. & illo die & aliis quocũque progressus es, & oculis ferre gestiuit, nec quicquam aliud homines diebus munerum sacrorúmque ludorum quàm te ipsum spectare potuerunt, qui tuus esset fulgor oculorum, totiúsque corporis circumfusa maiestas, quæ oris dignitas. Gaudere cuncti spectaculorum mora, & familiaribus sibi artificibus ob hoc solùm fauere, quòd te pręsente certarent. Nam quid ego de tuis in curia sententiis atque actis loquor? quibus senatui autoritatem pristinam reddidisti, salutem quam per te receperant, nõ imputasti, memoriam eius in pectore tuo sempiternam fore spopondisti. Dicerem plura de diuinis orationibus tuis, de oblata potius quàm impetrata benignitate, nisi mallem dicta reticere dum propero facta laudare. Quamlibet verba tua in senatu habita nobis nota sint, tamẽ qualia fuerint, clementiæ tuæ gloria nunciauit. O tandem felix ciuili Roma victoria, irrupit olim te Cinna furiosus, & Marius iratus, qui non solo se Octauij consulis capite satiarunt, sed luminibus ciuitatis extinctis exempla, quæ nunc toto sexennio passa es, reliquerunt. Vicit tibi iterum ante portã Collinam Sylla felix, si se parcius vindicasset, sed multis capitibus rostra compleuit. Constantinus victorię licentiam fine prælij terminauit, gladios ne in eorum quidem sanguinem distringi passus est, quos ad supplicia poscebas. Deditam sibi idem Sylla exarmatámque legionem in villa publica trucidauit, perculsúmque morientium gemitu senatum monuit ne timeret quòd ipse

iussisset. At iste victor non modò hostium, sed etiam victoriæ suæ, quicquid militum bello superfuit tibi reseruauit. tibi enim iam militant quos exutos armis impiis aduersus hostes Barbaros rursus armauit. Iam obliti delitiarum circi maximi & Pompeiani theatri & nobilium lauacrorum Rheno Danubióque prætenduntur, excubias agunt, latrocinia compescunt, certant denique cum victoribus, vt ciuili bello victi hostibus comparentur. Nec tamen id mirum videri potest, cùm qualemcunque militem fortissimum facias tuo Imperator exemplo. Non enim fessus præliis & expletus victoriis, vt natura fert, ocio te & quieti dedisti, sed eodem impetu quo redieras in Gallias tuas, perrexisti ad inferiorem Germaniæ limitem, magna scilicet intercapedine temporis, ac breui locorum distantia, post annuam expeditionem statim bello auspicatus, à Tiberi ad Rhenum, immò (vt omen & similitudo nominis sit, & tua Imp. magnitudo animi pollicetur) à Thusco Albula ad Germanicum Albim prolaturus imperium. Quisnam iste est tam continuus ardor? quæ diuinitas perpetuo vigens motu? omnium rerũ interualla sunt, cessat terra noualibus, dicuntur interdum flumina resistere, & sol ipse noctibus acquiescit, tu Constantine solus infatigabilis bellis bella continuas, victorias victoriis cumulas, quasi præterita sint oblitterata, si desinas, non putas te vicisse, nisi vincas. Ruperat fidem gens leuis & lubrica Barbarorum, & robore atque audacia lectis eruptionis autoribus institisse Rheno nunciabantur, illico obuius affuisti, & præsentia tua ne auderent transitum terruisti. Etiam videbaris rem votis tuis fecisse contrariam, quòd inhibita eruptione non foret materia victoriæ, sed inopinato consilio vsus, abeundo enim simulato nuncio maioris in superiore limite tumultus, occasionem stolidis ac ferinis mentibus obtulisti, in nostra veniendi relictis in occulto ducibus qui securos adorirentur. Quò cùm venissent, consilium tuum sequitur fortuna, toto Rheni alueo oppleto nauibus deuectus terras eorum, ac domos mœstas lugentésque populatus es, tantámque cladem vastitatémque periuræ gẽti intulisti, vt vix post illud nomẽ habitura sit Ite nunc omnes si placet Barbarę nationes, & exitiales vobis mouete conatus exemplũ, quamuis enim Imp. noster amicorum regum admittat obsequia, ídq; ipsum valeat ad laudem victoriæ, quòd à nobilissimis regibus timetur & colitur, augeri tamen gloriam virtutis suæ gaudet, quoties prouocatur. Nam quid hoc triumpho pulchrius? quòd cædibus hostium vtitur etiam ad

noſtrum omnium voluptatem, & pompam munerum de reliquiis Barbaricæ cladis exaggerat. Tantam captiuorum multitudinẽ beſtiis obiici, & ingrati & perfidi non minùs doloris ex ludibrio ſui quàm ex ipſa morte patiantur. Inde eſt quod cũ exitũ differre liceat, perire feſtinãt, ſeſéque lethalibus vulneribus & mortibus offerũt. Ex quo ipſo apparet quàm magnũ ſit viciſſe tam prodigos ſui. Facile eſt vincere timidos & imbelles, quales amœna Græcia & delitiæ orientis educunt, vix leue pallium & ſericos ſinus vitando ſole tole rantes, & ſi quando in periculum venerint, libertatis immemores vt ſeruire liceat orantes, Romanum verò militem, quẽ qualemque ordinat diſciplina, & ſacramenti religio cõfirmat, aut trucem Frãcum ferina ſola carne diſtentũ, qui vitam prouectus ſui vtilitate contemnat, quantæ molis ſit ſuperare vel capere? Quod tu Imp. & nuper in Italia, & in ipſo conſpectu Barbariæ paulò antè feciſti, ita ſine vllo diſcrimine omnia genera bellorum, armorum hoſtium vni tibi cedunt. Cedunt ex omni etiã memoria condita litteris monumenta virtutum, nec verò tantummodò vetera illa dictatorũ & conſulum, ac deinceps magnorũ principum, ſed etiã rectiſſima & pulcherrima diui patris tui facta ſuperaſti: ſordet enim alios ex proximo tempore comparare, ipſum (inquam) diuum Cõſtantiũ iam primis imperij tui luſtris rerum geſtarum laude cumulaſti. Inuitus hoc fortè accipis Imper. ſed ille dum dicimus gaudet è cælo, & pridem vocatus ad ſidera, adhuc creſcit in filio, & gloriarùm tuarum gradibus aſcendit. Purgauit ille Batauiam aduena hoſte depulſo, tibi ſe ex vltima Barbarie indigenæ populi dedere. ille Oceanum claſſe tranſmiſit, tu & Alpes gradu & claſſibus portus Italicos occupaſti, recuperauit ille Britanniam, tu nobiliſſimas Africi maris inſulas, quæ populi Rom. fuere prouinciæ. Ignoſcat (inquam) diuus ipſe Conſtantius, quid habeo quod comparem Italiæ, Africæ, Romæ? Meritò igitur tibi Conſtantine & nuper ſenatus ſignum dedit, & paulò antè Italia ſcutum & coronam cuncta aurea dedicarunt, vt conſcientiæ debitum aliqua ex parte releuarẽt: debetur enim & ſæpe debetur, & diuinitati tuorum ſimulachrum aureum, & virtuti ſcutum & corona pietati, quamobrẽ te ſumme rerum ſator, cuius tot nomina ſunt, quot gentiũ linguas eſſe voluiſti, quẽ enim te ipſe dici velis ſcire nõ poſſumus, ſiue in te quædam vis mẽſque diuina eſt, quæ toto infuſa mundo omnibus miſcearis elemẽtis, & ſine vllo extrinſecus accedẽte vigoris impulſu per te ipſe mouearis, ſiue aliqua ſupra omne cę-

lum potestas est, qua hoc opus tuum ex altiore naturæ arce despicias te inquam oramus & quæsumus, vt hunc in omnia secula principem serues: parum est enim optare tantæ virtuti tantæque pietati quem longissimum habet vita progressum. Est certè summa in te bonitas, est & pietas, & ideò quæ iusta sunt velle debes, nec abnuendi est causa cùm possis, nam si est aliquid quod à te bene meritis denegetur, aut potestas cessauit, aut bonitas. Fac igitur vt quod optimum humano generi dedisti, permaneat æternum, omnésque Constantinus in terris degat ætates. Quamuis enim Imp. inuicte iam diuina soboles tua ad reipublicæ vota successerit, & adhuc speretur futura numerosior, illa tamen erit verè beata posteritas, vt cùm liberos tuos gubernaculis orbis admoueris, tu sis omnium maximus imperator.

GRATIARVM

GRATIARVM ACTIO MAMERTINI DE CONSVLATV SVO, IVLIANO IMPERATORI.

ETsi ſcio, te, Imperator, & cunctos qui conſilium tuum participāt, poſſe mirari, quòd nunc demum gratias agere exorſus ſum, quaſi beneficia in me tua cœperint à cõſulatu, fatebor tamen quod ingenij (cuius me pœnitet) conſcius etiam nunc tacere voluiſſem, & prorumpens licet huius muneris gaudium in tam arcanæ lætitiæ conſcientiam coercere. Sed ſiue errorem noſtrum, ſiue conſilium congeſta & coaceruata in vnū beneficia vicerunt, atque in id redegerunt neceſſitatis ambiguum, vt mihi aut indiſerti, aut ingrati eſſet fama ſubeunda, malui eloquētiam potius quàm pietatem erga te officiúmq; meum deſiderari. Et ſanè in his honoribus, quibus me prius honeſtaris, minor eſſe cauſa ad agendas gratias videbatur. Nam tum me ærarium publicum curare voluiſti, cùm quęreres virum animi magni aduerſus pecuniā, liberi aduerſus offenſas, conſtantis aduerſus inuidiam, me (qui tibi viderer eiuſmodi) delegiſti, idque eo tēpore quo exhauſtæ prouinciæ partim prædatione Barbarica, partim non minus exitiabilibus quā pudendis præſidentium rapinis vltrò opem imperatoris expoſcerēt, milites ſæpe anteactis temporibus ludo habiti cùm præſens ſtipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorē onere penſare. At cùm me prætoriis pręfeciſti, & prouincias de te egregiè meritas meę fidei tutelæque mandaſti, ingens iudicij tui fuit munus, ſed in eo nō mihi ſolùm, quem tanta poteſtate ſuccinxeras, verùm etiam negociis tuis commendaſſe aliquatenus videbare. Porrò in decernendo conſulatu remotis vtilitatibus tuis rationem meę ſolùm dignitatis habuiſti. Nam in adminiſtrationibus labor honori adiungitur, in conſulatu honos ſine labore ſuſcipitur. In illis ſi læteris cupi-

dæ ambititionis esse videaris, in hoc nisi apertè & propalam læteris, ingratus sis. Huc accedit, quòd ipsa hæc vrbs, atque hoc augustissimum consilij publici templum officium huius orationis efflagitát. Hæc tibi nominis noui, sed antiquissimæ nobilitatis ciuitas est patria. Hic primùm editus, hic quasi quoddam salutare humano generi sidus exortus. hi ciues & populares tui silere me non sinunt, nec patiuntur, vt quisquam alius auspicatissimo die apud te ac de te loquendi munus vsurpet, quàm is qui amplissimo sit prædiuus magistratu. Putant aliquid adiicere ad splendorem laudum tuarum cósulis nomen, & rectè putant. adiicitur enim laudum dignitati honore laudantis. Ac licèt maxime Imp. publico iudicio & nomine agere tibi gratias debeam, tamen illa quæ pro summa re domi forísque gessisti, nunc ex parte maxima prætermittam, vt quanto ocius ad ea quæ propria sunt perueniat oratio. An ego nunc receptas virtute tua Gallias, Barbariam omnem subactam, pergã quasi noua & inaudita memorare? quæ in hac Ro. imperij parte gloriosissima sint famę laude celebrata, in tantum vt fratris imperatoris mererétur inuidiam? Quid enim à te aliud consortis imperatoris alienauit animũ, nisi gloriæ tuæ splédor? Testor immortalem Deum, testor ad vicem numinis mihi sanctam conscientiam meam, me multa constanter in hac vrbe fuisse dicturum de his quæ aduersus optimum imperatorem inclementer & impiè cogitata atque suscepta sunt. Si etiam núc hominum cœtus diuus Constantius frequentaret, nunquam profectò liberi ciuis & boni senatoris officio defuissem, quo minus redarguerem & conuincerem eas illi in te odij fuisse causas, quæ amoris inflammatrices & fidei obsides esse debuerunt. Florentissimas quondam antiquissimásque vrbes Barbari possidebant, Gallorum illa celebrata nobilitas aut ferro occiderat, aut immitibus addicta dominis seruiebat. Porrò aliæ quas à vastitate Barbarica terrarum interualla distulerant, iudicum nomine à nefariis latronibus obtinebantur. Ingenua indignis cruciatibus corpora. Nemo ab iniuria liber, nemo intactus à contumelia, nisi qui crudelitatem prædonis precio mitigasset, vt iam Barbari desiderarentur, vt præoptaretur à miseris fortuna captorum. In hoc statu Imperator noster Gallias nactus nimium habuit aduerfus hostem laboris atq; discriminis, vna acie Germaniæ vniuersa deleta est, vno prælio debellatum, sed emendatio morum iudiciorúmque correctio & difficile luctamen, & periculi plenum ne-

gotium fuit. Nam vt quisque improbissimus erat, ita maximè Cæsaris rebus inimicus, vitãdis legum pœnis, de nouo scelere remedia quærebat, & quia defendere admissa flagitia non poterat, in vltoré iuris inuidiá congerebat. Et cùm sancti principis merces atq; instituta falsarũ opinionũ vituperationũ licẽtiam submouerent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnibus conuenticulis quasi per beneuolentiam illa iactantes, Iulianus Alamaniam domuit, Iulianus vrbes Galliæ ex fauillis & cineribus excitauit. Illæ prouinciæ obsessæ, expugnatæ, ferro ignique vastatæ, beatiores sunt his oppidis quæ habet sine hoste Constantius. Aestates omnes in castris, hyemes in tribunalibus degit. ita illi anni spacia diuisa sunt, vt aut Barbaros domitet, aut ciuibus iura restituat, perpetuum professus aut contra hostem, aut contra vitia certamen. Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores. si enim comminisci aliqua flagitia tentassent, facilè ipso splendore laudis & gloriæ refutarentur. Inuenerunt accusandi genus quod nullùs refelleret. Sed quid (oro vos) principem nostrum facere debuisse censetis? Romanas vrbes hostibus dederet, ne animũ fratris offenderet? prouincias firmissimas, vtilissimásque reip. sub obtutibus suis vexari ac diripi sineret, ne quid Aug. quod nollet audiret? flagitiis administrantium non modò frena laxaret, sed etiam stimulator accederet, ne inter principes faceret morum dissimilitudo discordiam? Nobilem Etruriæ adolescentem ferunt, cùm propter eximiam formæ dignitatem multarum in se fœminarum amores excitaret, faciem suam ad obliterandam pulchritudinem vulneribus sauciasse. Sed facile fuit iuueni dignitati corporis decorem animi, præponenti & candorem decolorare, & oris nitorem altè impressis cicatricibus deuenustare. Num aliquid aduersus huiusmodi amorẽ ciuium facere debuit Iulianus? Ac ne potuit quidem nisi fortè existimamus patientes vulnerum formas esse virtutum. Scilicet & candorem æquitatis potuit obumbrare, & à tẽperantia, purpuram sancti ruboris abolere, vicẽ fortitudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos prouidẽtiæ: dein nisi ille adolescẽs seueram manum propriis vulneribus intulisset, dies & mora non longa ętatis accessio omnẽ illum florẽ corporis peremisset. At in virtutibus principis nostri quanto ætas prolixior, tãto pulchritudo pręstantior. Mitto cunctã Barbariã aduersus vindicem Romanæ libertatis in arma cõmotam, gentésq; recẽsitas

& aduerſus iugum nuper impoſitum ceruice dubia contumaces in rediuiuum furorem nefandis ſtimulis excitatas. quę omnia obſtinatam & immobilem principis maximi tandem vicere patientiam. Itaque cùm ipſo molimine oppreſſiſſet Alamaniam rebellãtem, qui paulo antè inaudita regionum, fluuiorum, montium nomina exercitu victore peragrauerat, per vltima ferarum gentium regna, calcata regum capita ſuperuolans in medio Illyrici ſinu improuiſus apparuit. Vidimus felices illius comites viæ ſtupentes, vrbium populos dubitaſſe credere quæ videbant. Non aliter conſternatas arbitror gentes, quæ primæ lapſum cælo excepêre Palladium. Virgines, pueri, fœminę, tremulę anus, titubantes ſenes, non ſine magno attoniti horrore cernebãt imperatorem longam viam ſub grauium armorum onere currentem, properantis anhelitum ſine ſenſu laſſitudinis crebriore, ſudorum riuos per fortia colla manantes, & inter illum pulueris qui barbam & capillum onerarat horrorem micantia ſidereis ignibus lumina. Voces gaudentium oppreſſerat miraculi magnitudo. Ceſſabant officia laudandi pluſquã laudanda cernentibus. Sufficere quidem poterat ad expeditionem præſentium negotiorum ſola properatio, ſed non ſufficit principi noſtro reip. vna ratione conſulere: multa pariter aggreditur pectus nullis vnquã laboribus fatigatum. Vt vno eodémque tempore & componeret fidiſſimarum prouinciarum ſtatum, & Barbariã omnem admoto propius terrore percelleret, longiſſimo curſu Iſtrum placuit nauigari. proh ſancta diuinitas, quæ nauigationis illius fuit pompa, cùm dexteriorem inclyti fluminis ripam vtriuſque ſexus, omnium ordinũ, armatorum atque inermium perpetuus ordo prætexeret, deſpiceretur ad læuã in miſerabiles preces genu nixa Barbaria? Omnes vrbes quæ Danubium incolunt aditæ, omnium audita decreta, leuati ſtatus, inſtaurakæque fortunæ, innumerabilibus Barbaris data venia, & munus pacis indultum. Qui properationem illam contemplabitur, nihil egiſſe præter viam imperatorem putabit, qui geſtarum rerum multitudinem conſiderabit, properaſſe non credet. O facundia potens Gręcia, omniũ tuorũ principũ geſta in maius extollere ſola potuiſti, ſola factorũ glorias ad verborũ copiam tetẽdiſti. Tu nauem vnam propter aurati velleris furtum, & virginis raptũ, in cælum vſq; ſublatam ſideribus conſecraſti Tu puerum inuentorem ſerẽdi, draconum alitum curru volantẽ ſemina in terras ſparſiſſe iactaſti. Quid tu ſi ad ſcribendas celebrandáſque res principis noſtri animum ad-

ieceris de Iuliani lembis liburnísque factura es? quæ non modò nihil cuiquam adimunt, neque vrbes hospitas populantur, sed vltrò omnibus populis immunitates, priuilegia, pecunias largiuntur. Qua dignitate describes classem per maximi fluminis tractum remis vẽtisque volitantem, tum principem nostrum alta puppe sublimem non per eiusmodi agros frumenta spargentem, sed Romanis oppidis bonas spes, libertatem, diuitias diuidentem, tum ex parte altera in Barbaricum solum terrorẽ bellicum, trepidationes, fugas, formidines obserentem? Iam quale illud fuit, quòd Istrum adhuc nauigans beneficia tua vsque ad Adriam, Tyrrhenum, Mareoticum porrigebas? Ipso enim tempore leuati equorum preciis enormibus Dalmatæ, Epirotæ intolerandi tributi mole depressi prouidẽtia Imper. tua non modò miserias exuerunt, sed amplam etiam atque opulentam reuexerunt fortunam. Vrbs Nicopolis, quam diuus Aug. in monumentum Actiacæ victoriæ tropæi instar extruxerat, in ruinas lacrymabiles propè tota conciderat, laceræ nobilium domus, siue tectis fora, iamdudum aquarum ductibus pessumdatis plena cuncta squaloris & pulueris. certamen ludicrum, lustris omnibus solitum frequentari, intermiserat temporis mœsti deforme iustitiũ. Ipsæ illæ bonarum artium magistræ & inuentrices Athenæ omnem cultum publicè priuatímque perdiderant, in miserandam ruinam conciderat Eleusina. Sed vniuersas vrbes ope Imp. refotas enumerare perlongum est, scire satis est cunctas Macedoniæ, Illyrici, Peloponnesi ciuitates vnis aut binis epistolis maximi Imp. repentinam induisse nouatis mœnibus iuuentutem, aquas omnibus locis scatere, quæ paulo antè arida & siti anhelantia visebantur, ea nunc perlui, mũdari, madere, fora, deambulacra, Gymnasia lætis & gaudentibus populis frequentari, dies festos & celebrari veteres, & nouos in honorem principis consecrari. Si quis mortalium in aliquã cælestem speculã nube sublatus paulo antè vidisset mœsta omnia, semiruta oppida, desolata mœnia, ab indigenis solitudinẽ, exulum turbam, is si nunc in illud idem editum reponatur, ac despiciat cuncta lætantia, agros consitos, vrbes frequentes, aquas oppidis influentes, magnifico cultu non priuatas ædes, sed magnifica tecta surgentia, dites pro terrarum ingeniis messibus segetes, vincentes agricolarũ vota vindemias, arduos colles, profundásq; valles, & lata cãporum, balatu, hinnitu, mugitibus persona, profectò mirabitur tam breui cuncta mutata, desiliet è nubibus, & viciniam cæli cupidè derelinquet, vt tuis Imp. terris

fruatur. Illud verò cuius miraculi est, neminem vllum in tanto rerum paratu sensisse dispendium, in omnia pecuniam ab imperatore depromi, & quoddam versa vice prouinciis pendi tributum, illinc ad vniuersos fluere diuitias, quo prius vndique confluebant? vt in maxima quæstione sit à quo accipias imperator, qui sic omnibus largiaris. sed qui vitæ tuæ instituta rationémq; cognouerit, facilè fontem copiæ huius inueniet. Maximum tibi præbet parsimonia tua Aug. vectigal. quicquid enim alij in cupiditates proprias prodigebant, id omne nunc in vsus publicos reseruatur, huc vsque solus hic fructus imperij putabatur, vt Imp. à cæteris ciuibus non fortibus factis, nec splendore gloriæ, sed magnitudine sumptuum separaretur. Inde nihil necessarię substructionū in ædibus moles, ingētes Aulicorum cateruæ legionum sumptum facilè vincebāt, quinetiam prādiorum & cœnarum laboratas magnitudines R.P. sentiebat cum quæsitissimæ dapes, nō gustu, sed difficultatibus æstimarentur, miracula auiū, longinqui maris pisces, alieni temporis poma, æstiuæ niues, hybernæ rosæ. Hæc cuncta animus voluptatum omnium victor abiecit. Neque enim comparandæ sunt picturatæ marmorum crustæ, & solido auro tecta laquearia, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, & cælo tantùm tegatur, neq; turbæ institutorum ad delitias ministrorum, cui tam pauca sint ministranda, neque tempus epularum ei, qui sępius statarium prandium ad necessitatem humani corporis capiat, gaudens castrensi cibo, ministro obuio, & poculo fortuito. Sed inter hæc mirari satis nequeo, quòd tam seuerè parcus in semet, in ciues suos tam liberalis est ac remissus, laborum asperrima sibi sumens, vt nos quietis rebus agitemus, cùm id vsu venire animaduertamus, vt qui remotam à voluptatibus vitam sequantur, difficiles & morosi sint, sibi parum læti, sed aliis tristiores, mœstas atque solicitas & priuatas domos faciant. At sanctissimus Imperator impensè studet, vt nos pro dignitate habitemus, vt commodis affluamus, vt castam quidem, sed hilarem ducamus ætatem, cùm alios principes labor truces, remissos desidia reddiderit, sempérque seriis imperatoribus gratia, communibus defuerit industria, neque quisquam sibi molestus, ita se facilem cæteris præbuit vt non ad suum exemplum alios coërceret. Noster Imperator nihil sibi veniæ, nihil cæteris molestiæ, ac laboris impartiens, suo negocio omnibus, ocium præstat, diuitiarum largitor, curarum auarus, laboriosissima

negociorum præoptans ipse agere quàm alijs imperare. Multi post exactos reges imperium vniuersæ reip. solitarium cupierunt, nota sunt recordantibus nomina eorum videlicet, qui in propria furentes affectati regni supplicia pependerunt. mitto veteres, qui saxo præcipites dati, quorum bona publicata, domus erutæ, interdicta posteris nomina, non paucos huiusmodi furore vecordes, & iā nostra ætas tulit, qui propter cæcam imperandi cupidinem in ferrum ruerunt. Si hos deus paulisper vitæ redditos alloquatur, heus (verbi gratia) Nepotiane atque Siluane per infestos gladios pręsentésque mortes imperium petiuistis, at nunc vltrò vobis potestas regnandi datur, vt ea qua Iulianus conditione regnetis, vt pro omnium ocio die noctúque vigiletis, & cùm domini vocemini, libertati ciuium seruiatis, sæpius prælium quàm prandium capessatis, nihil cuiquam auferatis, & vltrò omnibus largiamini, nulli gratificemini, in neminem sæuiatis, toto in orbe terrarum nullius virginis fama violetur, sit lectulus etiam sine inconcessis, sed legitimis voluptatibus, Vestalium thoris purior, æstate Alamanicum puluerē, hyeme pruinā Thraciæ in tectis verticibus perferatis, profectò verborum ipsorum molestiā delicatæ aures non poterunt sustinere, tantis negociis territi non modò imperium, sed etiam vitā perosi ad inferiores aliquos inferos redire properabunt. Videbunt enim iustum principatum, laboribus, curis, vigiliis inquietum, cuius illi faciem amœnam & amabilem contemplantes laborum aspera nō videbant. Cùm igitur inter egregia negocia itinere confecto vsq; ad Thracię fines peruentum foret, cursim deposito exercitus cōmeatu ad Romanā vrbem annonæ vacuam mentem reflexit. quemlibet alium à subueniendi conatibus grauissima fames, & tristissimum reip. periculū, deterruisset. Sed stipendiis prouinciarum & patrimonij sui fructibus, tum vndique frumentis coemptis vsque ad opulentam abundantiam esurientem iam vrbem refersit. Dicet aliquis quomodo tam multa, tā breui tēpore? & rectè. sed Imp. noster addit ad tempus quod ocio suo detrahit. nihil somno, nihil epulis, nihil ocio tribuit. Ipsa se naturalium necessariarúmq; rerum vsurpatione defraudat, totus commodis publicis vacat. Itaque grandæuum iam imperium videbitur his, qui non ratione dierum, aut mēsium, sed operum multitudine & effectarum rerum modò Iuliani tempora metientur. Cùm Romani populi victus, & exercitus commeatus esset in nauibus, in media expediendæ annonæ trepidatione nuncius venit, plurimas naues

Africano tritico graues litus Achaicum præteruectas Constantinopolim peruolasse. Permoti omnes, & aduersus eos qui oram maritimam tuebãtur irati. Venimus ad principem, desidia iudicum tãtum perisse frumenti certatim pro se quisque conquerimur. At maximus Imp. serenum renidens, nihil esse peccatum, non sibi perisse quæ ad hanc vrbem frumenta venissent. Nos vocem illam noti amoris in patriam putabamus, cùm proditionem futuri verborum ambago celaret. iam tum enim venturæ felicitatis euentum cõscius diuinus animus præuidebat. Cis pauculos dies in nouum ac florentem statũ Rep. restituta, sacra mens ad honorum & magistratuum ornamenta respexit. Versari cœpit in sacri pectoris comitio consulatus. Quid secutus sit ipse scit, & quæcunque consilia eius gaudet formare diuinitas. De omnibus Ro. imperij viris primus electus sum, cùm honorem meũ adoreis militaribus gloriosus collega cumularet. Gratias tibi gratias Imp. si mereri me credidisti, & plures gratias Imp. si tantum amasti, vt me consulem faceres, etiam non merentem. Nec ignoro maximos honores ad parum dignos penuria meliorum solere deferri, sed non vereor ne quis maliuolorum in consulatu meo id autumet accidisse. Si quis hoc liuidus iactitat, ipso tempore refutatur, aduersus quem dixisse satis est, Iam tamen principi nostro Roma patebat. Quid quòd nihil separatim mihi de honoris augmento (neque enim vltra præfecturam se votorum meorum modestia porrigebat) perfertur nuncius consulem me creatum sine impendio, quod iá diu paucis: sine labore, quod nunquã: sine petitione, quod nemini. Quis ignorat tum quoque cùm honores po. Ro. suffragiis mandabantur, multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium nomina, tributim homines, atque etiam singuli salutandi, præhensandæ obuiorum manus, omnibus arridendum, non solùm cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda, multáque alia propter honorem agenda, quæ aliâs virum honore dignum facere non deceret. Vnde illud Crassi celebre dictum, cùm peteret consulatum, & fortè cum Scæuola socero per vias vrbis incederet, nec præsente grauissimo & seuerissimo viro blandiri populo, palpare obuios, & artes petitorias auderet exercere, Quæso (inquit) Muci paulisper abscedas, nec comitatu tuo honestari putes. impedis honorem meum, te spectante ineptus esse non possum. At verò ego nullius fauoré turpi assentatione promerui, nihil feci ineptum, nihil egi quod spectare Mucium nollem, non modò nullum populariũ deprecatus

sum,

ſum, ſed ne te quidem ipſum Imp. quem orare præclarũ, cui preces adhibere pleniſſimum dignitatis eſt, verbo ſaltem adij. Spõte in familiam diuinum iſtud à te munus infuſum eſt. Fatebor autem tibi maxime Imp. & tutò apud te omnia animi aperta reſerabo, nunquam in capita ciuium poteſtatem, nunquam prouinciam concupiui, ſed quia iuuanda etiam à me videbatur pro virili portione reſp. cùm ad magiſtratum vocarer, propter opinionem deſidiæ non refugi, negocium publicum neque ambitor appetij, neque per timiditatem, aut ignauiam recuſaui, ſed à teneris annis ab ætate puerili ad hanc vſque caniciem cõſulatus amore flagraui. Secundum etiam tibi confeſſionis gradum debeo, cum in aliorum principum eſſet poteſtate reſp. diu inanem cupiditatem ſine ſpei ſolatijs foui. Vnde enim mihi aſpirandi ad hoc nomen eſſet amentia opum vacuo, & ignaro ambiundi? Nam primùm cùm Cæſar eſſes, marcentem iam cupiditatis meæ flammam ſpei bonæ flatibus excitaſti, cùm verò te Aug. mirificum innocentiæ ac virtutum ſpectatorem viderem, tunc mecum dixi, Mamertine hucuſque non fruſtrà vixiſti, habes idoneum fidei ac induſtriæ iudicem, memento in magno res tuas eſſe diſcrimine. Scietur non meruiſſe te conſulatum ſi tibi eum non detulerit hic Imp. Habes Aug. prodititionem ſilentij mei, & rem à me non breuis æui taciturnitate cælatam. Nondum tamen cuncta prodidimus, nullum hinc iam mecum volo referre ſecretũ, omnia pectoris arcana vacuabo. Suſpendiſſes beniuolentiam tuam, & tuæ iſti in me liberalitati contra mores tuos artificij aliquid addidiſſes, forſitan rogaſſem. Parui autẽ Imp. putas eſſe beneficij, quòd rogãdi mihi periculum remiſiſti, periculum inquã ſanctiſſime Imp. ſi pręſtare dubitaſſes, ſi in poſterum diſtuliſſes. Quid inde fieret poſt repulſam? in leuiſſimis quoque beneficiis petitis nec impetratis amicitia diſſoluitur. Namque is quo amicitia continetur, amor apud vtrumque polluitur, alter amari ſe quia non præſtitit non putat, alter odio ſe eſſe quia non obtinuit arbitratur. Nec ſanè mihi conſul gratuitò factus viderer, ſi honorem precibus emiſſem. miſerum enim & laborioſum ſubiiſſem meliore æui parte tranſacta tyrocinium rogandi. Neque enim exiſtimo moleſtius eſſe pecuniam quã preces fundere. Denique omnes in emendo videmus repenſandi fiducia magno & erecto animo aurum argentúmque depromere, eos verò qui preces allegant, humiles atque demiſſos vix cunctabunda atque titubantia verba proferre, neque orationem ſolùm incli-

nare, ſed totis corporibus in genua ſubmitti. Prorſus (vt ex animi ſententia loquar) maximo vendit beneficium qui preces accipit. An verò ſi centuriatis comitiis Cóſul creatus eſſem, glorioſius mihi vniuerſi populi ſuffragiis declaratus viderer? Minimè ſiquidem etiam illis priſcis temporibus multorum ambitu fuit Campus infamis. Nota diuiſorum flagitia, notæ lucellorum præſtigiæ, tum operarum ad vim & ſeditionem manus emptæ. Nec ſanè poteſt in confuſa imperitorum multitudine quidquam eſſe perpenſum. nã cùm boni rari ſint, improborũ vulgus immẽſum, in Campo auté numerus & turba prępolleat, ſine dubio intelligitur eum ſuffragiis populi magiſtratum capere quem plures, id eſt quem peiores probarunt. Vnde factũ eſt vt maiores noſtri viderent Gabinios deſignatos, & repulſos Catones. Sed hæc vetuſta debent recordari quemadmodũ paulo antè honor petitus ſit. vix pauci extiterunt quorũ virtutibus deferretur, cùm quidem ipſis illis tarda induſtriæ ac probitatis merces veniret. Cęteri verò perditiſſimum quemque ex aulicis frequentabant, vti quiſpiã per artes turpiſſimas Imperatori acceptiſſimus videbatur, eum aſſiduis obſequiis emerebantur, doníſq; captabant. Nec viros quidé, ſed mulierculas exambibãt, nec fęminas tantũ, ſed ſpadones quoq;, quos quaſi à conſortio humani generis extorres ab vtroq; ſexu aut naturæ origo, aut clades corporis ſeparauit. Ita præclara illa veterum nomina ſordidiſſimum quemq; ex cohorte Imperatoria & improbiſſimum adulabant. Hi cùm in prouincias immiſſi erant, quà ſacra, quà profana rapiebãt, iter ſibi ad Conſulatũ pecunia muniẽtes. Itaq; nullũ iam erat bonarũ artium ſtudiũ. Militiæ labor à nobiliſſimo quoque pro ſordido & illiberali reiiciebatur. Iuris ciuilis ſcientia, quæ Manlios, Scæuolas, Seruios in ampliſſimum gradum dignitatis euexerit, libertorum artificium dicebatur. Oratoriam dicendi facultatem, multi laboris, & minimi vſus negotium, noſtri proceres reſpuebant, dum homines noluiſſe videri volunt quod aſſequi nequiuerunt. Et verè tantum laboris vigiliarúmque ſuſcipere ad adipiſcẽdũ cuius vſus agendæ vitæ erudimenta non adiuuaret, demẽtia ducebatur. Itaq; omne ſtudium pecuniæ coaceruandæ. tanto enim vir quiſque melior, quanto pecunioſior habebatur. Iam ſeruiendi miſeranda patientia, aſſentandi mira calliditas. Miniſtrorum aulę quotidie limina terebantur. Ad fores eorũ qui regiis cupiditatibus ſeruiebãt, ternos patriciæ gentis viros cerneres ab huiuſmodi dedecore nõ imbri, non gelu, non amaritudine ipſius iniuriæ deterreri. Demiſ-

ſi iacentéſq; vix capita ſupra eorũ quos precabãtur genua tollebãt. Ad poſtremũ honores non iudicio, aut beneuolẽtia ſuperborũ, ſed miſericordia merebãtur. At nunc quiſquis prouincias, Tribunatus, Præfecturas, Conſulatus cupit, nihil neceſſe eſt pecuniã per fas & nefas quærat; ac libertatem ſuam ſalutator vilis imminuat. Quanto fuerit paratior ſeruituti, tanto honore indignior vocabitur. Tum aliud quoddam hominum genus eſt in amicitia Principis noſtri, rude, (vt vrbanis iſtis videtur) cõmune ſubruſticum. Blandimentis adulantium repugnat, pecuniæ verò alienæ tanquã rei noxiæ tactum reformidat, maximas opes in reip. ſalute, & glorioſi Imp. ſui laude conſtituit. Iam ipſe ingenti diuináq; prouidentia aduerſus omnes aſſentatorum illecebras captionéſq; munitus eſt. quippe ei à fucatis adulãtium venenis quod periculum eſt, qui aures etiam veris laudibus grauatus impertiat? Sed multo multóque nunc facilior eſt ratio honorum petendorum. Quiſquis (inquam) capere magiſtratũ voles, auri atq; argenti negligens eſto, nullas oſtiatim potentium ædes obito, nullius pedes, nullius genua complectitor. Adhibeto tantũ tibi gratuitas, & paratu facillimas comites, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam, atq; prudentiam, vltrò ad te maximus Imp. accedet, & vt capeſſas remp. flagitabit. Otioſo tibi, atque alia curanti prouinciæ, Præfecturæ, faſces, ſella curulis, atque inſignia omnia magiſtratuum perferentur. quid enim ſibi veræ vir perfectæq; virtutis nõ cõſtanter de honore promittat, cũ me propter tantillũ innocentię meritũ vno in anno ter videat honoratũ? Ecquis Deus vno in anno multiplices fructus agro vni dedit? Nũ quiſquã in eadẽ nouali ęſtate vna amplius quàm ſemel meſſuit? Num cui vno autumno, vnóq; vineto vindemia triplex fluxit? Vna certè vnius eſt hyemis oliuitas. Sed in noſtri Principis beneficijs miraculò caret multiplicata fecunditas. Vt de aliis optimis viris taceam, qui à priore in proximum autumnum fructus annorum multipliciter meſſuerunt, mihi certè tertia vnius anni vbertas eſt Conſulatus. Primum theſaurorum omnium mandata cuſtodia, & diſpenſatio largiendi. Secundum locum tenet in bonorum meorum fructibus Præfectura. Additus his (quo vel ſolo cuiuſlibet auiditas vinceretur) prouentuum tuorum tertius, Conſulatus. Dein cùm ager aſſiduitate fructuum in maciem decoquatur, Imperatoris noſtri poſterior liberalitas vincit priorem, nec fit effeta gignendo, ſed per vices fructuum fecundatur. Noua prorſus fuit honorũ inferendorum & inſperata cõgeſtio.

Nondum statum suum siderum curricula mutauerant,iam princeps cursum dignitatis alterius commouebat,& iam tum sol ab eorundẽ astrorum regione radiabat,iam Augustus tertia magistratus mei signa transcenderat. Quæso,non vobis inanis gloriæ cupidissimus, non flagrans ambitione notabili videretur,si quis in se tanta pariter optasset quãta in me vno tempore Augustus ingessit? Habitari ab iustis viris terras in Oceano ferunt,quas Fortunatorum insulas vocãt, quòd per eas non arato solo frumenta nascuntur, fortuitis vitibus iuga collium vestiuntur,sponte pomis arbor grauatur,ad herbarum vicem olus vulgò est. Quantula ista sunt, si Deum autorem consideres,munera?Nempe nobis quoque,cùm agrum nõ nostris manibus excolamus,hęc illaborata nascuntur.Quanto felicior nostra cõditio,quanto beatitudo præstantior?Non spica triticea, non viles vuarum racemi, sed opes atque diuitiæ nihil laborantibus ingeruntur,prouinciæ,Præfecturæ, fasces sponte proueniunt. Tu tu inquam maxime Imperator exulantes relegatásque virtutes ad remp. quodã postliminio reduxisti.Tu extincta iam litterarum studia flammasti. Tu philosophiam paulo antè suspectam,ac necdum spoliatam honoribus,sed accusatam ac ream non modò iudicio liberasti, sed amictã purpura,auro gemmísque redimitam in regali solio collocasti. Suspicere iam in cælum licet, & securis contemplari astra luminibus, qui paulo antè pecorum atque quadrupedum animantium ritu in humum visus trepidos figebamus.quis enim spectare auderet ortum sideris,quis occasum? Ne agricolæ,quorum quidem opera ad motum signorum cælestium temperanda sunt, tempestatum præsagia rimabantur.Ipsi nautę,qui nocturnos cursus ad astra moderantur, stellarum nominibus abstinebant. Prorsus terra mariq; nõ ratione cælesti,sed casu ac temerè viuebatur. Nihil igitur mirum est Imperator si tantus amor,& tam verus in te ciuium feruet. neque enim vllum puto post homines natos tanto generis humani ardore dilectum. Cæterorum Regum atq; Imperatorum charitates admodum raræ,nec vnquam diuturnæ fuerunt.in summis enim hominũ habitauere pectoribus,subita & fortunata beneuolentia prouocatæ, nõ virtutum admiratione deuinctæ.At verò noster affectus veri certíque iudicij est,imis mentis sedibus alligatus animus,& vitę immixtus & vnitus,resolutis etiam morte corporibus cum immortali mẽte victurus. Arma igitur,& iuuenes cùm gladiis atque pilis non custodiæ corporis sunt,sed quidam Imperatoriæ maiestatis solẽnis or-

natus. Quid enim istis opus est, cùm firmissimo sis muro ciuici amoris obseptus? An metuenda tibi Curia est, cùm Senatui nõ solùm veterem reddideris dignitatem, sed plurimũ etiã noui honoris adieceris? An populus est timendus procuratori alimentorum suorum, vitę vindici, libertatis autori? Nam quid de militibus loquar? Duo, aut tria fermè ex vetere memoria amicorum paria proferuntur. Nego quempiam ab vno amico plus dilectum quã tu Imp. nõ modò à comitibus Tribunis tuis, sed à legionibus cunctis, equitibus ac peditibus, gregariis etiam militibus diligaris. Itaque (quod ad te attinet) cuncta iam à custodia tua arma remoueres, sed quãdo hoc potes persuadere militibus? Anxia est fidelium diligẽtia. Maximo amori maximus timor iunctus est. Nõ nobis sufficit quòd obtinuisti vt nemo te velit lędere, nisi nos curamus vt nemo possit. Habuerunt nonnulli alij Principes deuotam & amantem sui cohortem, sed alio quodam modo, primum quòd imperitia rudes indoctissimum quemque in consiliũ delegabant, scilicet vt ipsorum prudentia vulgo suo aliquatenus emineret. Ita cùm vilissimus quisq; honorum & diuitiarũ potitus fuerit, sua cõmoda, & vitia Principum diligebant. Ab his optimus quisque abigebatur procul, cùm suspecta esset probitas & inuisa, & quanto quisq; honestior, tanto importunior turpium arbiter vitaretur. At tu Auguste omnibus nugis remotis optimum & doctissimum quemq; perquiris. Si quis præstat virtutibus bellicis & laude militiæ, in amicis habetur, qui in oratoria facultate, qui in scientia iuris ciuilis excellit, vltrò ad familiaritatẽ vocatur. Quicũque in administratione reipub. innocentem se vnquam & strenuum præbuit in consortium munerum receptatur. Regendis prouinciis non familiarissimum quemque, sed innocentissimum legis. Omnes à te augentur pecunia, locupletantur diuitiis, honoribus honestantur. Prorsus amicitias tueris priuati fide, Imperatoris opulentia, quæ perpetuæ & constantis beneuolentiæ prima fiducia est, certissima virtutum. & princeps veritas. Num quem in animo esse suspicatũ audiui? Nemo simulatis blanditiis, nemo falsa pollicitatione deceptus est. Quis nescit aliorũ imperatorum hilarem diritatem, cachinnãtẽmq; sæuitiam, à quibus ingenita crudelitas figmento lætitiæ tegebatur? Mira est in principe nostro mentis linguæque concordia. Non modò humilis & parui animi, sed seruile vitium scit esse mendacium. Et verè, cùm mendaces homines aut inopia, aut timor faciat, magnitudinẽ fortunæ suæ Imperator qui mentitur ignorat. Quis (oro vos) plura præbuit fidei constantiæq; documenta? omnes quos priuatus

in familiaritatem recepit, eodem habet Imp. affectu. Nemo gradu pulsus, nemo habitu prohibitus, nulli Palatij fores clausæ sunt. Omnes bonos habet. In recipiendis amicis optimus iudex est. Si aliqui sunt improbi tolerandi, familiarium vitiis immutabilis est amicus. At mutant secundæ res animos? Nostrum Principem si nōdum mutauerint, quando mutabunt? Cuius inquam diuinior felicitas fuit? Paulo antè in laceratis Galliæ prouincijs lapsus inimicorum capitalium apertis armis, & occultis insidiis petebatur; in pauculis mēsibus diuino munere Libyæ, Europæ, Asiæque regnator est. Quæ maiora expectabimus Dei præmia, quæúe vberiora dona Fortunæ? Videte num secūdis rebus elatus aliquid de prioris vitæ mansuetudine, & moderatione mutauerit. Mutauit planè, mutauit. nam ciuilior factus prosperorum infregit inuidiam. Cui non vel id tempus sedatæ præbuit mentis indicium, quo horrendi belli metu rep. liberata elati sumus cuncti gestiente lætitia? Sed Imp. quanquam cælesti ope salutem reip. propagatā videret, & conditionem doluit humanam, & offensarum gratias faciens induit fatum, & cuius armis vitam impugnatā sciebat, mortē eius ornauit, ac postea ipse iusta persoluit. Et memoria, & obliuione mirabilis, oblitus inimici, meminit heredis. Sed quid ego longius indicia mitis & mansuetæ mentis accerso? Hic ipse hic inquā ipse dies præbuit ciuilis animi satis clara documenta. Ego & collega meus ne quid maximus Imperator propensius humanitatis studio faceret, verebamur. Itaque matutino crepusculo Palatium petimus. Aduētare nos Principi, fortè tum danti operam salutatoribus, nunciatur. Statim è solio tanquam præreptus exiluit, vultu trepido atque satagente, qualis mens mea esse potuisset, si Principi serus occurrerem. Aegrè remotis populi qui nos pręgrediebatur agminibus, vt quàm lōgissimè nobis obuiā procederet laborauit. Illic (proh sancta diuinitas!) gaudētibus cunctis, quo ore? qua voce? Aue, inquit, Consul amplissime. Dignatus osculo oris illius diuinis affatibus cōsecrati dexteram dedit, illam dexteram, immortale pignus virtutis, & fidei. Poëtæ ferunt altissimum illum, & cuncta potestate cohibentem Deum, qui ditione perpetua diuina atque humana moderatur, cùm despiciat in terras habitu oris tempestatum incerta mutare, eius nutu mundum tremiscere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem serena * refundi. Hoc ita esse paulo antè oculis licuit experiri. In quantā laxatus est populus te Cōsulibus tuis arridente lętitiā? Vidimus attonitos admirantiū vultus, multiformes lætan-

tium ſtatus,varios corporum motus. Clamores inconditos profundebat laudãdi effuſa libertas.Tripudiabat crebris ſaltibus multitudo. Nimię lętitię decoris ſunt & grauitatis immemores.Illa iactatio togarum,illa exultatio corporum neſcientibus pæne hominibus excitabatur.Omnem modeſtiam populi,omnem verecundiã tui gaudia effrena ſuperauerant. Aue Cõſul ampliſſime. Aueo planè,Imperator, & auebo. neq; enim euentus eſſe poteſt optati huius ambiguus,cùm is auere iubeat qui iã fecit vt auerem.Conſul ampliſſime.Sum planè Conſul,& ampliſſimus Conſul.quis enim me fuit amplior Conſul, quem ſublimat & illuſtrat Cõſulatus, quẽ tribuiſti, amplitudo, quã tribuis.Poſt primæ ſalutationis fauſta colloquia quid pro iure Conſulari agere nobis placeat ſciſcitatur, Senatorium impleturus officiũ ſi libeat tribunal petere,ſi concionem aduocare,ſi Roſtra cõſcendere. Sed nos ad Curiam ſolennia huius diei ſenatuſconſulta ducebãt. Itaq; ſe comitẽ ſtatim præbet, & vtrumq; latus Cõſulatus prętextatis tectus incedit, non multũ differens à magiſtratibus ſuis & genere & colore veſtitus. Superfluũ fortè videatur quæ voſmetipſi vidiſtis iterare, (neque enim auribus expetuntur quæ fuerint vſurpata luminibus) ſed mandanda ſunt litteris,inſerenda monumentis, mittenda in poſteros venturis ſeculis vix credenda miracula. Pæne intra ipſas Palatinæ domus valuas lecticas Conſulares iuſſit inferri,& cùm honori eius venerationiq; cedentes ſedile illud dignitatis ampliſſimæ recuſaremus,ſuis nos propè manibus impoſitos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes,gradum moderãs pænè ad lictoris nutum,& viatoris imperium.Credet hoc aliquis qui illa purpuratorum vidit paulo antè faſtigia, qui ideo tantum honorem in ſuos ne in honores contemnerent conferebant? Credet aliquis tanto pòſt veterem illam priſcorum temporum libertatem reipublicæ redditam? neque enim ego L. Bruti, & P. Valerij, qui primi exactis regibus poteſtate annua ciuibus præfuerunt, Conſulatum noſtro anteponendum puto. Vterque bono publico, vterque Romanæ reipublicæ ſalutaris, vterque inſignis principiis commodorum, ſed habet aliquid vnuſquiſque præcipuum. Illi poteſtatem Conſularem per populum acceperunt, nos per Iulianum recipimus. Illorum anno libertas orta eſt, noſtro reſtituta. Sed ſint ſanctiſſime Imperator ea quæ tu iuſtè, moderatè,ciuiliter facis, aliis fortè miraculo, mihi eſſe non poſſunt, qui te omnibus humanis vitiis abſolutum & liberũ,ſciam ſolo immorta-

litatis amore flagrare, dirigere omnes opes & cogitationes tuas ad memoriam posteritatis æternam, atque his maximè seruire iudicibus qui de rebus gestis tuis sine odio & gratia véturis sæculis iudicabunt. Non potest quidquam abiectum & humile cogitare qui scit de se semper loquendum. Nunc si tibi Imp. parum ampla, nec respondente meritis tuis oratione vsus videbor, quæso obtestórque te, meæ id naturæ potius quàm magnitudini beneficiorum tuorum putes esse tribuendum. Nemo vnquam post homines natos ampliora prẹmia à regibus atq; Imperatoribus cõsecutus est, nulli plus oneris impositum. Non abnuam Præfecturas, & Consulatus multis esse delatos, sed his post immensos labores honos quasi debitus restitutus est, mihi cùm iam honorem adeptus sim, nunc demum vt merear laborandum est. Versa ratione temporum, permutata munerum vice, modò enitendum est vt præmio dignus existimer, cùm iam præmiũ ceperim. O mihi festinæ tuæ beneuolentiæ grauissimum pondus! Vereor vt apertè exprimere difficultatem mearum ordinem valeã. Facilius est Imp. bonis artibus mereri Consulem fieri quàm industria & labore perficere vt videaris meruisse cùm factus sis. Absit Auguste, & istud sancta diuinitas omen auertat, vt tu à quoquam mortalium expectes vicem beneficij, veruntamen (quod solùm vel accipere potest ista fortuna, vel à nobis opibus tuis tribui) immortalitatem munerum tuorum colam officiis sempiternis. Omne negociũ, omne otium meum in ornandis rebus tuis celebrandísque ponetur, neque solùm à iuuentute mea vigente grati animi beneuolentia declarabitur, sed etiam à me cùm anima defecerit monumenta tui in me beneficij permanebunt. In referenda autem gratia sanctissime Imp. hoc tibi polliceor, sempérque præstabo, mihi neque in suggerẽdis consiliis veritatem, neque in adeundis (si res poposcerit) periculis animum, neque in sententia simpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro rep. téque lædendis libertatem, neque in laboribus perferendis industriam, neque in augendis imperij tui commodis grati animi beneuolentiam defuturam; idque omni vitę meæ tempore summis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, vt honores in me tui, non quia necesse fuerit ad quemcunque delati, sed quia oportuerit rectè positi & ratione collocati esse videantur.

NAZARI

NAZARII PANEGYRICVS CONSTANTINO IMPERATORI DICTVS.

DICTVRVS Constantini augustissimas laudes, qui tantùm vltra omnium sæculorum Principes eminet quãtum à priuatis cæteri Principes recesserunt, & dicturus in cætu gaudiorum exultantium, & lætitiæ gestientis, quàm æmulationem solita beatissimorum Cæsarum quinquennia primo fecerunt, sentio nullam eloquentiam nec optari, nec concipi posse quæ dignam afferat aut tempori gratiam, aut materię copiam, aut vestris studiis facultatem. iactat quippe se nunc cùm maximè alacris omnium ac beata deuotio. Nec operta mentium rimari necesse est, extat in vultu cuiusque hilaritatis publicæ decus, & in serenis frontibus animorum iudicia prælegùntur. non enim se capit exundantis lætitiæ magnitudo, sed dedignata pectorum latebras ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur nõ ingentior esse quàm verior. Nec verò mediocribus bonis gaudent, qui exultãdi modum nonhabent. Fruimur quidem nos præsentium maxima voluptate, sed lenocinatur his iam futuri ratio, & quæ temporibus disseparata sunt animorum præsumptione iunguntur. Quintumdecimum annum maximus Princeps salutaris imperij degit, sed auguramur iam vicenalia, & venturi fidem superiorũ felicitate sentimus. Quinquennalia beatissimorum Cæsarum occupatos in gaudiis habent, sed in destinatis decenniis iam vota properantia, & spes volucres constituerunt. Horum dehinc compotes propagabimus optabilis boni seriem. Ita omnia quæ ex Principibus nostris prosperè veniũt, continuatos fructus ferunt, nec magis recepta delectant quàm expectata iuuerunt. Verùm quid agimus, vicenis, aut iam tricenis annis circũscribendo quæ æterna sentimus? Ampliora sunt merita Principum quàm optata votorum. Et quinnimmò immẽsus felicis cursus imperij, nec humanorum terminos cũrãt qui semper diuina

meditantur. Certè cupitorum irriti non sumus, qui cùm optemus maxima, id faciamus benignius quàm securius, quòd propter cælestem in illo fauorem tam certa adipiscendi spes est quàm optãdi soluta libertas. Has igitur gratulationes quæ præsentibus excitantur, quæq; superiorũ memoria vigent, aut quasi in posterum redundatura cogitatio auida depascitur, quis omnium queat flagrantissimis audientium studiis satisfacere dicendo? Iam verò cùm publicas tantùm vtilitates amplecti velim, & vnusquisq; priuatim suas cogitet, tremebũda proferatur oratio quæ tacita reputatione vincenda est, in ipsis etiam publicis gestorum ingẽtium professa laudatio quã augendi cupiditatem pręse ferat, nõ iniuria minuendi metũ faciunt quæ spẽ amplificationis ex magnitudine sustulerunt. Quis (oro) Cõstantine maxime (præsentẽ enim mihi alloqui videor, qui etsi cõspectu abes, reuelli tamen mentibus non potes) quis inquam aspirare laudes tuas valeat æquiparandi magis spe quàm gratia nõ tacendi? Quis tã potẽs fandi, cuius copia tã larga, tam felix, quę cùm virtutes tuas attrectauerit, non aut circumuenta numero desperato exitu stupeat, aut obterat magnitudinem, aut splendore obsolefacta tantũ nitoris habeat, quantum ex rerum luce collegerit? Cuius enim diuina virtus, & eius mira comes, appendixque victoria vrbẽ Romam non præcipitantem exceperit, sed afflictam ac planè iacentem excitarit, recrearit, erexerit, cúmque aliæ felicissimæ tuæ prius, ac deinceps expeditiones non minus in se operis amplexæ sint, quàm ex ipsis fauci bus fati Roma seruata, quid dignũ magnitudine tua excogitari ac dici potest, in cuius laudibus id maximũ nõ est quod in terrarum orbe primariũ est? Nobilissimorum quoq; Cæsarum laudes exequi velle studium quidẽ dulce, sed non & cura mediocris est: quorum in annis pubescentibus non eruptione virtutis tumens germen, non flos præcursor indolis bonæ lætior quàm vberior apparet, sed iã facta grandifera, & contra rationem ætatis maximorúmq; fructuum matura perceptio. Quorum alter iàm obterendis hostibus grauis terrorem paternum, quo semper Barbaria omnis intremuit, deriuare ad nomẽ suum cœpit, alter iam Consulatum, iam venerationem sui sentiens, si quid intactum aut parens, aut frater reseruet, declarat mox victorẽ futurum, qui animo iam vincit ætatem. rapitur quippe ad similitudinem suorum excellens quæque natura, nec sensim ac lentè indicium promit boni, cùm inuolucra infãtiæ viuidum rũpit ingeniũ. vnde enim Principis maximi tã effusus in liberos animus, nisi quòd

in illis iam simulacrum sui conspicit? Cómendet inferioribus suos sola necessitudo naturæ, & quálescunque diligant cùm illi quod ex se desiderent non habent, præstantissimum Principé hoc maximè iuuat, quòd in annis primoribus iam sunt ductę lineę, quibus virtutum suarum effigies posset includi. Et pater optimus, sed melior Imp. non tam sibi quàm reip. gaudet cũ liberos sibi similes intuetur. Quibus ad perficienda quæ ingenerata sunt bona non segnis virtutũ opifex disciplina cõiungitur. Vt spes æquiparãdi patris certá sit. quippe indole similes, sed sub eodem magistro discendi fortuna felicior. Ipsum à tenero intuentes, in ipsũ oculis ac mente cõuersi, nihil ab eius contéplatione deflectunt, incerti mirentur, an diligant. Nisi ꝙ necesse est vtrumq; permixtè simul. nam & amor factorũ cõmendator est, vnde nascitur admiratio, & facta cùm mira sunt amorem inuicé creant. Ita spectantib. liberis quidquid ab eo pulcherrimè geritur, cùm propter ipsum magis placuit, tum studio imitationis inolescit. Iam tibi quidem in erudiendo Imperator optime non omnia proponebantur quę sequi velles. Nisi quòd rectè factorum contemplator acerrimus, si quid secus fieret, à spectandi cura pudẽtes oculos abstrahebas. dabit enim veniam clemẽtia tua si audaciorem veritas facit. Existimare quidem de Principibus nemini fas est, (nam & in vestibulo suo inquirentem repellit obiecta veneratio, & si qui propius adierunt, quod oculis in Solem se contendentibus euenit, præstricta acie videndi facultate caruerunt) verùm tu facis Principum maxime vt patere videantur quæ prius obstructa fuerant, qui tam optas totus videri quàm cæteri recusabant. Non terror obtentui est, nec occultandis quæ plerumque extrinsecus latent, demorandóque aspectu ostentatio speciosa perhibetur. Obtutus hominũ benignus receptas, nec intuentem iniquus fulgor retundit, ad serenum lumen inuitat. Nũc denique intelligamus quæ desiderãda in prioribus fuerant, postquã ea quæ operta in cæteris veriti sumus, in te reserata veneramur. Igitur, vt facitis, beatissimi Cęsares per omnes paternarum laudum vias ite securi. Non simplici quidem itinere numerosę eius virtutes ingrediuntur, sed omnia ad eundé gloriæ exitũ ferunt. Nullæ cupiditatum deflexiones, nulli erroris anfractus. vt verenda progredientibus nõ sit dispendiosa reuocatio. Itaque maturioré cursum instituistis, qui morã considerandi itineris nõ habetis. Sed mihi circumuento hac ipsa rerum copia quæ potissimum capessenda sit via, qui aditus fiat incertum est. Itaque se multa offerunt semper pa-

ria, magnitudine congruentia. Verùm vt in magnis domibus interiorem ornatum vestibula ipsa declarant, sic nobis venturis ad ingentium virtutum stupenda penetralia debet laudationis ingressum & prædicationis ianuam Roma præbere. Quæ demersa quondam tyrannidis impiæ malis, & quò maior eò miserabilior, maiestatis pristinæ decus ad misericordiæ ambitum conferebat, tibi tamen Constantine maximè etiam in illa sui sorte venerabilis, quòd quos impensè amamus, obseruantia illorum integra est, etiamsi fortuna delapsa est. In abiectos officia gratiora sunt quę non ex minima, sed ex honore venerunt. Sed nimirum rectè à sapientibus ponitur connexio inter se apta virtutum. sic enim mutuo & opera iuuat, & fructũ operæ partiuntur, vt facilè appareat inseparabilis & indiscreta permixtio. Gessisti bellum Imperator maxime, quod tibi non minus onus Vrbis imposuit quàm eiusdem ærumna persuasit. Itaque non plus ex eo laudis fortitudini tuæ datum quàm pietati tributum est, quòd dum scelestos persequeris, miseros liberasti. constituta enim & in perpetuum Roma fundata est, omnibus qui statum eius labefactare poterant cum stirpe deletis. non enim (qui bellorum euentus solet esse) per varios & volubiles casus Mars dubius errauit, nec Fortunæ vicissitudo, quæ plerumque prosperis rebus triste aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulnerauit, sed tanta hostium & tam ampla cædes, tam felix & incruenta victoria fuit, vt credas non bello anticipiti dimicatum, sed solas impiorum pœnas expetitas. Tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, vt iam cœperit non virtutis magis quàm integritatis esse victoria. Spectat enim nos ex alto rerum arbiter Deus, & quamuis humanæ mẽtes profundos gerant cogitationum recessus, insinuat tamen sese totam seruata diuinitas, nec fieri potest vt cùm spiritum quem ducimus, cùm tot commoda quibus alimur diuinum nobis lumen impartiat, terrarum se curis abdicauerit, nec inter eorum vitas diiudicet quorum vtilitates gubernat. Illa igitur vis, illa maiestas fandi ac nefandi discriminatrix, quæ omnia meritorum momenta perpendit, librat, examinat, illa nefariam illius tyranni fregit amentiam, illa pietatem tuam texit, illa inuictum exercitum tuum, tot victoriarum conscientia plenis pectoribus ardentem, tantis insuper viribus iuuit, quantas præstare aut Deus potuit, aut amor tuus debuit, vt horrendas acies, vt incognita ferri & corporum robora fulmineus miles euerteret, vt quidquid instruxerat diuturni sceleris longa molitio felici congres-

ſione conſumeres. O tuam Imperator non victoriam magis quàm clementiam prædicandam! Grauate etiam apud animum tuum male pereunt. Inuitus pugnaſti, qui tam facilè vincebas. iádudum quippe præuideras hominem non imperando habilem, non tantæ maieſtatis capacem, quòd magnitudo malè crediti muneris extra animi anguſtias effluebat. Quod qui tueri nequeunt, vbi ſub tanto onere fortunæ infirmitas lapſa eſt, faciunt licentiã de poteſtate. Quid ego referam infelicium indigniſſimas cædes? quid inexpletos libidinum paſtus? quid miſeras patrimoniorum direptiones? Sileantur hæc ſanè, non tãtùm ne ſopitam malorum memoriam oratio mea ſuſcitet, ſed ne ſanctiſſimas Principis laudes dum aliena vitia depromimus ſermo talis inceſtet. Incrementum quidem adeptæ felicitatis eſt malorum commemorata depulſio, verùm vt in ſegetibus etiamſi multâ quæ humum obſederant induſtriâ releuanda ſunt, laborem tamen purgati ſoli neſciunt qui fructus editos intuentur, ſic Conſtantini laudibus ſatis eſt, dum efloreſcentia bona cernimus, ne mala exciſa reputemus. Ferebas tamen Imperator, ferebas illum in tantis malis ludentem, & cùm omnia tu ſcires, vota hominum conniuendo, patiendo fatigabas. Qui ne iniuſtè ſic quidem arma caperes, etſi nondum ab homine laceſſitus, iam tamen vitiorum eius inimicus. ſed (quod erat conſentaneum clementiæ tuę) experiebaris remedia meliora, vt quod leniri quã reſecari malles mitior medicina ſanaret. Quin extorques animo tuo conueniendi ſtudium, & concordiæ voluntatem? ſi concordiam quam veniam appellari fas eſt, cùm qui poteſt vincere optat ignoſcere. Et non dubito quin hanc rationem cæleſtis prudentia tua duxerit, quòd coniunctione ſua flagrantiſſimas hominis cupiditates vel extingueret penitus, vel modicè temperaret. nulla quippe eſt libido tam vecors, quam non capiat cùm in conſortium temperantia venerit. Deiicit oculos deformis ignauia vbi ei pulchritudo virtutis obiecta eſt. Tergiuerſari atque hærere petulantiam videas grauitate, modeſtia & decore confuſam. Vt appareat te Imp. optime concordia imperanda, nõ illi impunitatem vexandæ Vrbis daturum, ſed leniorem petiiſſe victoriam, cùm malles vitia eius quàm arma ſuperare. Sed profectò nulla vi poſſunt coire quæ naturali diuortio diſſident, nec vlla tam fidelis eſt copula quæ in diuerſum tẽdentia nexu ſuo teneat. Perpendit ſcilicet ſecum excellens prudentia tua, eique ſemper pietas applicata omnes concordiæ commoditates, illam eſſe fundamentum ac radi-

cē otij,bonorum ciuium ſeminariū,quietis publicę ſegetē,& almam pacis altricem. Sed ô quā æger eſt ad honeſtatem recurſus his qui iā gradum ex nequitia protulerūt! Vocas ad ſocietatē,appetitum tuum refugit,aduerſatur,horreſcit,nihil ſibi putat tecū cōmune,quia nihil ſimile eſt; iā certè quieſcere virtuti integrū nō eſt. nā bellum animo gerere,armis abſtinentem, non concordiæ ratio eſt, ſed ignaua diſſenſio. Licèt nō ſit in his ratio deſideranda,qui ſemel de via præcipites ire cœperunt, mirari tamen nequeo cùm id delatū non amplexus ſit quod impudens eſſet ſi auderet optare. Vtrum Vrbis funeſtam illam lacerationem lentè ac remiſſè te laturum putauit? Sed natura affert vt iniuriæ eius quē diligas etiam ſi re ipſa graues ſunt, fiant tamen amore grauiores. An credidit conſerenda manu nō inferiorē? Hoc verò quod opinari nō potuerit exitus docuit, cùm ſignis tā ſæpe collatis nihil vnquā quod aut ſpes aucuparetur, aut fortuna promitteret. Dolis(credo) exiſtimauit decipi poſſe. Sed nō virtus tua de congreſſione q̄ prudentia eſt de fraude ſecurior. quis.n.ad præſentiēdum ſagacior? quis vigilantior ad videndū? Quis contemplatur pręſentia acrius, vētura prolixius, ambigua certius, captioſa felicius? Nō hinc tecum Lynceus ille certaret, qui (vt poëtæ ferunt) parietum ſepta,& arborum truncos viſu facilè traiiciebat, aut etiam ille quem eadē vetuſtas locuta eſt cū Sicilienſi ſpecula cōſtitiſſet,conſpicari ſolitum naues quæ Africæ portum ſubirent, cùm proſpectū hominis non aër offuſus, quē craſſiorem exhalatio maris faceret, non tantū diſiunctarum regionū loginquitas impediret. Cùm ſpes omnis frigere debuerit, & voluntas pacificādi alienata ſit, quis dubitet diuinitus armis tuis deditum, cùm eò dementiæ proceſſerit, vt vltrò etiam laceſſeret quem ambire deberet? O quā acres habes dolorum aculeos contumelia quam imponit inferior! ecce enim (prò dolor! verba vix ſuppetunt) venerandarum imaginum acerba deiectio, & diuini vultus litura deformis. O manus impiæ! ô truces oculi! Ita non caligaſtis? In quo lumen mundi obſcurabatis meritas ipſi tenebras nō imbibiſtis? Cōmouere tandē cōſcia virtus, nec permittas hoc furori, cui de te aliud nō licebat. Sed quid tandem aſſequeris cæca dementia? Aboleri hic vultus nō poteſt. Vniuerſorum pectorib⁹ infixus eſt, nec cōmendatione ceræ, aut pigmentorū fucis renitet, ſed deſiderio effloreſcit animorum. Vna demum Conſtantini obliuio eſt humani generis occaſus. Nunc verò cōmendabiliorem iniuria tua faciet patientiam eius, auidius expetent quem pictura nō reddit. Flagran-

tiora sunt animorū desideria cùm oculorū solatia perdiderunt. Nihil profectò grauius, nihil miserius Roma doluisti. Quamuis recondita altè magis gemeres, & ingestos quotidie luctus callo quodā obduratæ patientiæ sustineres, confessus est se inconsultior dolor, nec timuit deprehendi, & malè clausi signa mœroris per vultus indices exierūt. hoc. n. Roma tot vulnerib' saucia vindicari volebas cùm tā præstātissimus Princeps iniuriæ suæ negligens vlcisci tuas mallet. Ita ambo, benigni ratiocinatores officiorū, paria fecistis, tu voto, quo solo valebas, ille amore pariter & facultate, vt tantū bonorū tibi tribueret, quantū te sibi velle recognosceret. Pugnasti igitur Imp. coactus quidē, sed hoc maximè victoriā meruisti, qa nō desiderabas. Optasti pacē, sed ignosce si plus omniū vota valuerunt. Nec illa diuinitus obsecundare cœptis tuis solita in hoc refragata est, sed aliquid & scientia tua nō cedit, vt plus pro meritis iniret. Negata est cōcordia cui erat parata victoria. In ore deniq; est omniū Galliarū exercitus visos qui se diuinitus missos prę se ferebant. Et quāuis cęlestia sub oculis hominū venire nō soleāt, ꝙ crassam & caligantē aciem simplex & incōcreta substantia naturæ tenuis eludat, illi tamen auxiliatores tui aspici audiriq; patientes, vbi meritum tuum testificati sunt, mortalis visus contagium refugerūt. Sed quænā illa fuisse dicitur species, qui vigor corporum? quæ amplitudo mēbrorum? quæ alacritas voluntatum? Flagrabant verendum nescio quid vmbone corusci, & cęlestium armorū lux terribilis ardebat. tales. n. venerant, vt tui crederentur. Hæc ipsorum sermocinatio, hoc inter audiētes ferebant, Cōstantinum petimus, Constātino imus auxilio. Habent profectò & diuina iactantiā, & cælestia quoq; tangit ambitio. Illi cælo lapsi, illi diuinitus missi gloriabantur ꝙ tibi militabant. Ducebat hos (credo) Constantius pater, qui terrarū triumphis altiori tibi cesserat, diuinas expeditiones iā Diuus agitabat. Magnus hic quoq; pietatis tuæ fructus, ꝙ quāuis particeps cęli ampliorē se fieri gratia tua senserit, & cuius munera in alios influere iā possent, in eum ipsum tua munera redundarint. Cedat tibi non recentium sæculorum modò, sed totius memorię vetustas, quāuis illa, recti appetēs, & nullo vnquā deprauata in officio, glorietur penes se sanctitatis famā stetisse. Sed nec legūtur pręconia hominum vbi quęruntur iudicia diuina. Illi igitur veteres, laudati vitæ moderatores, qui refrenandis cupiditatibus restrictè cōptéque vixerunt, quorum omnis ætas armis conterebatur, quando tantam in prœlio diuinā opem pro merito integritatis habuerunt?

vt qui longè à virtutibus tuis distant in proximo saltem iustitiæ gradu reponantur. Romano quodam in bello ferunt duos cum equis iuuenes, spectatos forma pariter ac viribus, quia in dimicando præter cęteros insignes fuissent, iussu Imperatoris ad remunerandum requisitos. Vbi nullus inueniebatur, fides habita est diuinos fuisse, quòd laborem sedulò communicauissent, laboris pretium respuissent. Equidem historiæ non inuitus assentior. neque enim in hoc veri interpolatrix tenenda quæ se non vanam antiquitatis nunciam pollicetur. Sed tamen illi qui hoc Annalium monumentis illigauerunt verebantur ne apud posteros miraculi fides claudicaret. Estote ô grauissimi autores de scriptorum religione securi, credamus facta qui maiora nunc sensimus. Magnitudo Principis nostri gestis veterum fidem conciliat, sed miraculum detrahit. Pro auxilij copia negotiorum ratio metienda est. Duo quondam iuuenes, sed nunc exercitus visi Hor certè vberius, nec infirmius veritate. Sat argumento duplici fides nixa. Sic Constantinus iuuari meruit, sic debuit ratione seruari. Magnum hoc Imp. maxime, sed de tua pietate non mirum. Adesse tibi in omnibus summã illam maiestatem, quæ te circumflexa tueatur coniectura mentium tenebamus, etsi nondũ ad fidẽ patebat oculorum: etenim cùm mens tua mortali contagione secreta, pura omnis, funditus sincera, vbique se promerendo Deo præstet, cùm gloria tua humanum modũ supergressa sit, quis est hominum quin opitulari tibi Deũ credat, cùm id & vita mereatur, & rerũ gestarum magnitudo testetur? Parũper igitur ab instituto cursu non ingrato diuerticulo recedamus. Tenebo hunc orationis modũ, vt nec inhumanè de cæteris muta sit, nec odiosè de instantibus obloquatur. Tu Imp. optime, inito Principatu, adhuc æui immaturus, sed iã maturus imperio, ostendisti cursum ætatis nõ expectãdum in festinatione virtutis. Tu exinde domi militiæq; iuxtà bonus, nusquã gradum extulisti, quin vbiq; te gloria quasi vmbra comitata sit. Tu ferocissimis regibus, Ascarico & Comite captis tanta laude res bellica auspicatus es, vt iã inauditæ magnitudinis obsidẽ teneremus. Vt Herculẽ ferunt tenerum adhuc atque lactentẽ duos angues manu elisisse, (Vt iã infantulo indoles futuri roboris immicaret) sic tu Imp. in ipsis imperij tui cunabulis, quasi geminos dracones necares, per sæuissimorum regum famosa supplicia ludebas. Franci ipsi, præter cęteros truces, quorum vis cùm ad bellum efferuesceret vltra ipsum Oceanum æstu furoris euecta Hispaniarũ etiam oras armis infestas

habebat,ij igitur sub armis tuis ita conciderunt, vt deleri funditus possent,nisi diuino instinctu,quo regis omnia, quos ipse affeceras afficiendos filio reseruasses. Quanquam ad gloriam nostram fecunda malis suis natio ita raptim adoleuit,robustéque recreata est, vt fortissimo Cæsari primitias ingentis victoriæ daret,cum memoria acceptæ cladis non infracta,sed asperata pugnaret. Differamus parumper Italicas expeditiones,quibus Segusiensium ciuitatem, quæ superatis Alpibus Italiæ claustrum obiicit, cùm vi & virtute velut ianuã belli refregisses, inde per obiectas acies, per exercitus obuios vsque ad Romana mœnia inoffensus victoriarum impetus percurrit. Quid memorem Bructeros? quid Clamasos? Quid Eruscos, Vangionas, Alamanos, Tubantes? Bellicum strepunt nomina,& immanitas Barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem. Hi omnes sigillatim,dein pariter armati,conspiratione fœderatæ societatis exarserant. Tu tamen Imp.cùm tantam belli molem videres, nihil magis timuisti quàm ne timereris. Adis Barbaros,& dissimulato Principis habitu quàm proximè poteras cum duobus accedis. Nunquam est excelsior Principatus quàm cùm se publico submittit officio. Facis verba,spem illorum agitas,& versas crudelitatẽ,negas te esse præsentem. O verè cæca Barbaria, quæ in illo vultu signa Principis nõ videris,quem nec sic quidem senseris,cùm intra iactum teli securus sui staret, Constantinum esse! Qui hoc poterat nõ timere,dubitare quidquam potes per omnia subnixum Deo vadere? Inuictos duces non times,& solus timeris. Tot regna, tot populi, & tantarum nationum congregatio indignam se viribus tuis putat, quem credit absentem. Tibi tamen incremẽtum laudis ex multiplicatione terroris est, magnificentius congregata obteris quàm scrupulosius dispersa sequeris. Innumeræ simul gentes ad bellum coactæ, sed vno impetu tuo fusæ,dum collatiuam vim comparant, compendiosam victoriam præstiterunt. Vno hoc bello, si debitis laudibus immorari vacaret, dies integer conderetur. Nunc ita omnia præteruolans cecidit oratio,vt victoriarum tuarum non summam euolueret,sed ornamenta monstraret. His rebus semper è rep. gestis tanta vi tantóque successu,vt nunquam virtus tua inuenit,prudẽtia hæserit,felicitas claudicarit, satis (vt opinor) probatum est perpetuã in te benignæ maiestatis opem fluere. Vt cælestes exercitus tui non tunc primò missi, sed tum demum intellecti esse videantur. Talis igitur ad liberandam Italiam & tam tutus accedis,vt cùm res bellica cęcos habeat euẽtus,

in te tamen dimicandi voluntatem pro victoriæ pignore tenebas,etsi abessent auxilia diuina.aderat enim robustus & florens,plenus virium,animi plenus exercitus,lætus armis,& militiæ munera exequés studio magis quàm necessitate, (quippe tuis stipendia sunt pauciora quàm prælia. Cùm dico prælia, significo victorias) præterea tam amans tui quàm tibi charus.ignosce enim superba virtus,quátumuis fiduciæ & spiritus capias, amor Principis facit militem fortiorem. Antiqua admodum res est quam proferam,sed non indigna memoratu Illyrici quondam despicientes Eropi regis infantiam Macedones bello lacesserunt.Et prima quidem cōgressio secundum illos fuit, verùm Macedones cùm bellum reficerent,regem suum in cunis ad aciem detulerunt.Cùm illos ira, hos miseratio, illos signorum cantus,hos pueri vagitus accenderet,mutata est ratio certaminis,vicerūt qui amore pugnabát.Quanto igitur est amor fidelior accepti beneficij memoria quàm præsumptione futuri,quòd illic præcepta res iuuat,hìc expectata blanditur,tantò tui animosiùs dimicauerunt, qui non puero spem gratiæ munerabátur,sed Principi post natos homines benignissimo meriti debitum rependebant.Primá igitur Segusiensiū ciuitatem, quam primá iter dederat,victoria facilis amplexa est.Quæ resistendi pertinacia ita in se Imperatoris vim conuertit, vt pietatem tamen non alienauerit.nam cùm introitus vi manu quæreretur,& portarum inflammatio ignem latè distulisset, cuius facilis per adiuncta contagio partu pestifero valescebat,maxima benignissimi Imperatoris fuit cura,non modò vt incendium non adiutū senesceret, sed oppressum emori posset,& longè operosior clementia quàm fortitudo perfecta est,cùm plus in conseruanda vrbe quàm in capienda fuerat laboris oriretur. Itaque digrediens sic cupiditatem sui fecit,vt eam ad omne obsequium non victoriæ metus componeret,sed admiratio lenitatis.Optima aiunt esse remedia quæ ad vsum corrigendi nostri ex aliena calamitate nascūtur, verùm animus prauitate velut morbo impeditus dilectum boni non habet. Ecce iam apud Taurinos venientem pugna grauior expectat, nec Segusiensiū vastitas monet vt sibi caueant, nec cogitant quòd cum Principe res futura sit,quòd neque vis eius resistendi spem faciat,nec mansuetudo rationem.Campum latè iacentem tantus miles oppleuerat, vt non improbaret fiduciam qui instructos videret quæ enim illa fuisse dicitur species,quàm atrox visu,quàm formidolosa, operimento ferri equi atq; homines pariter obsepti?Clibanarijs in exercitu nomé est.

Superne omnibus tectis equorum pectoribus demissa lorica, & crurum tenus pendens, sine impedimento gressus, à noxa vulneris vindicabat. Te tamen Imperator non terruit, nec quòd tanto numero duplicabat armatura terroré, nec quòd vim armis numerus addebat. certum est enim pro negotij modo animosam esse virtuté, quòd ex se rerum captum suum temperat. In paruis propè ad securitatem remissa, in mediocribus modicè intensior, vbi magna venerunt, iuxta magnitudinem exanclandi operis erigitur. Illa armorum ostétatio, & operti ferro exercitus, qui imbelles oculos vulnerassent, inuictas mentes excitauerunt, quòd imbutus Imperatoris exemplo totis animis eius miles ardescit cùm inuenit hostem quem vinci deceret. Cataphractos equites, in quibus maximum steterat pugnę robur, ipse tibi sumis. His disciplina pugnandi est, cùm aciem arctauerint, seruét impressionis tenorem, &, immunes vulnerum, quidquid oppositum sine hęsitatione perrumpant. Sed tu Imp. prudentissime, qui omnes bellandi vias nosses, opem ex ingenio reperisti, quod tutissimum est, eludere quod est difficillimum sustinere. Deducta acie, in reuocabilé impetum hostes effundis, dein quos ludificandos receperas reductis agminibus includis. Nihil proderat contra tédere, cùm ex industria tua cederent. Flexum ad insequendum ferreus rigor non dabat. Ita nostri proditos sibi clauis adoriuntur. Quæ grauibus ferratísque nodis hostem vulneri non patentem cædendo defatigabant, ac m..ximè capitibus afflictæ quos ictu perturbauerant ruere cogebát. Tunc ire præcipites, labi reclines, semineces vacillare, aut moribundi sedilibus attineri, permixta equorum clade impliciti iacere, qui reperto sauciandi loco passim equitem effreni dolore fundebant. Ad vnũ interfectis, omnibus tuis integris, horrorem armorum ad miraculum victoriæ transtulerũt, quod qui inuulnerabiles habebátur siue tuorũ vulneribus interissent. Antoninus, Imperator in toga præstans, & nõ iners nec futilis bello, cùm aduersum Parthos armis experiretur, visis cataphractis adeò totus in metum venit, vt vltrò ad regé cõciliatrices pacis litteras daret. Quas cũ Rex immodicus animi respuisset, insolétia quidé Barbari debellata est, sed patefactũ est in his tátã inesse violentiã, vt ea vincédus armis fideret, & superaturus timeret. Quid ego referã post tantã & tã grauem pugnã quòd apud Brixiã magnus quidã & acer equitatus esset, fuga quã visu astutior, & primo impetu tuo pulsus, Veronã vsq; contendit ad præsidia maiora? Neq; id dedecori fuit, ꝙ excusati fugiũt qui tibi cedunt. Cõtingat quinimò timi-

ditati miseræ res ostentanda, fuga quæ habuerit dignitatem. Ipsa autē Verona, freta immanibus copiis, quas in vnum aduentus tui formido conduxerat, cùm multorum iam cladem accepisset, facta est parumper metu cunctatior, non ratione fidelior. Muris se ab impetu vindicat. Aderat quidem Ruricius, expediētissimus belli, & tyrannicorum Ducum columen. Per tota admodum mœnia magna vis hominum, & apud Brixiam plerique iam fracti, vt in corpore cùm aliqua pars ægra est, valetudo omnis cōtaminari solet, sic illius multitudinis portio malo affecta totum exercitum timoris cōtagio dissiparat. Quàm faciles lapsus infirmitas habet, cùm eam intempestiua mouit audacia, cùm sępe aliàs, tum maximè in illa obsidione perspectum est. Clausi impetum faciunt, & qui se aliquamdiu latendo à morte defenderant, facta pugnandi causa pœnas eruptionis temerarię pependerunt. Idémque Ruricius magna suorum clade reiectus in mœnia, spe iam lassa, & adhuc mente vesana, cùm se Veronam proripuisset, nouos eôdem egit exercitus, & pręcipitante iam die bellum non detrectauit, pugnæ auidior quàm salutis. Sed eum exitus magis quàm merita fefellerunt. nam furorem mors domuit, quem non potuerat considerata ratio, nec victi formido sanare. O nox illa æternis sæculis monumentísq; mandanda, cùm spiris tenebrísque congressus Fortunę totum liceret, tu tamen Imp. non intutior tempore quàm adeo tectior, sæuissimo hosti inultus instares, & libertate cædis exultans donum noctis duceres quòd pugnantem nemo seruaret! Per infestas acies interritus vadis, dēsissima quæque prorumpis, deiicis, proteris. Mortis decus perdūt quos ignoratus affligis. Nisi quod te ipsa vis tua cogit agnosci. nihil enim te permouent tubarū fractæ voces, horrendus militum clamor, permissa casibus vulnera, illisi cominus gladij, cadentium graues gemitus, arma latè strepētia, & in vnum quendam sonitum diuersi fragoris acta confusio, quòd hæc omnia aut virtus negligit, aut ira non sentit. Nox ipsa, iustissima bellantibus causa terroris, vehementiorem te agendis stragibus fecerat. quod solùm enim virtutis tuæ impedimentum est, miserationem tenebræ non habent. Vt intelligi liceat quantum illo in bello vis tua perfecerit, pietate non retenta, & maiestate secura. Prælio vix multa nocte confecto, fessus cædibus, anhelus ex bello, cruore oblitus, sed hostili, ad obsidionis vigilias recurrebas. O Fortuna! O præpotens Roma! Quam tu vnquam gratiam pro tantis laboribus referes? Nisi quòd indulgentissimus Princeps, tanquam hoc ipsum tibi

debeat, eò chariorē habet quò maiore laborè seruauit. Et quoniam me ad Vrbis commemorationem sors quędam intulit, non rerum ordo deduxit, neque reuocare orationem fas est quò iamdudum cōtenta veniebat, prætereo te Aquileia, te Mutina, cęteráſque regiones, quibus propter insecutas incredibilium bonorum commoditates gratissima fuit ipsius oppugnationis iniuria. senserunt enim translatis ad fortissimum Principem fortunarū suarum gubernaculis quā facilè omnia ad salubrem cursum redirent, quæ ita deferebantur, vt mox aut malorum omnium scopulis illiderentur, aut miseriarum vadis adhærescerent. Prætereo inquam & hæc, & alia complura, quorum est & sigillatim onerosa moles, & omnium simul aceruus onerosior. Nam quæ diducta ferre nequeas, his congregatis subire spei importunioris est quàm fiduciæ promptioris. Recuperata igitur Italia, hic primus fuit liberandæ Vrbis gradus, & ad victoriā facilis accessus, quòd illum semper excedendæ Vrbis visceribus inhærentem ex assuetis latebris vis diuinitatis excussit. In quo quidem tantū momenti fuit ad perficiendæ rei facilitatem, vt non tam gloriādum sit virtuti tuę præstantissime Imp. quòd eum viceris, quàm gratulandū felicitati quòd ad pugnam potueris euocare. non enim casu, non fiducia factum putemus, vt vltrò etiam exercitum educeret aduersum eum cuius aduentus stridorem ipsum perhorresceret, nisi animum iam metu deuium infestior Deus, & pereundi maturitas perpulisset. Quòd ita ratio disponendi exercitus docuit illum mente perdita, implicatóque consilio, cùm eum pugnæ locum caperet, vt interclusa fuga moriendi necessitatem imponeret, cùm spem victoriæ nō haberet. Quod quidem Imperatori nostro optandum largiter fuit, qui hoc vno maximè offenditur, si certamen lubricum faciat spes prōpta fugiendi. Relaxauerit acies, aut frons impulsa titubauerit, fiducia manuum ad pedes migrat. Non amas Imp. bella, nisi feruentem hostem in gradu suo præcisa fuga teneat, vt aut ferro concidat, aut miseratione seruetur. Apud Tyberim igitur suos instruxit, sic ripæ locatos, vt vltimorum vestigia præsagio quodam euenturæ cladis vnda fatalis allueret, ita verò multitudine suppeditante, vt vltra quàm visus agi posset extenta acies pertineret, non frons imbecilla tractu inualido duceretur, sed tanta subsidiorum atque ordinum confirmatione, vt acies non porrectior quàm robustior murum vtrimq; præberet, quòd eam nec constipatio contraxisset, nec longitudo tenuarat. Prætermittàm hoc loco Constantine maxime disponendi mi-

litis tui miram incredibilémq; rationẽ. hoc enim persequi vellem, quem tenuisset locum cælestis exercitus dicam. Quanquã non illos arbitror stetisse nisi tecum. difficillimam enim pugnæ partem tibi deligis,& tanquam pro fortunæ gradu modus virtutum debeatur, ita inter tuos non vis Principatu magis excellere quàm labore. Cumulatissimum quidem Principis munus est, si manus etiam cesset, non cessasse cõsilio, sed tu non segnior gerere quàm iubere, simul exercitus tuos monito regis, opere iuuas, incendis exemplo. Quod hîc etiã facis promptius quàm in cæteris prælijs, quòd in præsenti erat tam ampla pugnæ merces quàm pugnator illustris, & statim Roma victoris. Cuius rei cùm imaginem cepi, dicturus horresco. Inuadis primus aciem, solus irrumpis. Obumbrant euntẽ telorum irriti iactus, sonat ictibus vmbo securus. His quos cũ trabalis hasta deiicit insultãs ferus proterit. Fulget nobilis galea,& corusca luce gemmarũ diuinũ verticẽ mõstrat. Auro clypeus, auro arma collucent. O quantam vim possides virtus, quæ in hoc habitu plus terroris præferas quàm decoris! Secuti hũc ardorem fortissimi milites,& dignos se ductu eius imperióq; testati, sic viritim laborauerunt, quasi summa res singulorũ manu niteretur. Non cõmmemorabo hîc tectas cõtinuis stragibus ripas, nõ oppletum aceruis corporum Tyberim, & inter cõgestas altè cadauerum moles ęgro nixu ac vix eluctantibus gurgitibus exeũtem, quódque illum ipsum tyrannum non mors virilis, sed fuga turpis prodidit, & dignum ignauiæ & sæuitiæ exitu fluctus sanguinei necauerũt. Perstringi hæc satis est, quòd & pridie prolixius mihi dicta sunt, neq; pro dignitate exequi copia est, & ne pugna raptim gesta diutius narrata quàm confecta videatur. O si nunc mihi facultas daretur sermonis pro rerum dignitate figurãdi! Adhiberem omnes flosculos,& abuterer exquisito quodam lepore ac venustate dicendi. Iam strepitus Martij, iam tubarum sonores festis & resultanti fauore mutantur. Dicendus est in Vrbem ingressus Imperatoris, & in exprimendo S.P.Q.R. maximo gaudio ingrata nisi & ipsa lasciuiat oratio. Nullus post Vrbem conditam dies Romano illuxit imperio cuius tam effusa támq; insignis gratulatio aut fuerit, aut esse debuerit, nulli tam læti triumphi, quos Annalium vetustas consecratos in litteris habet. Non agebantur quidẽ ante currũ vincti duces, sed incedebat tandẽ soluta nobilitas. Non cõiecti in carcerẽ Barbari, sed deducti è carcere Consulares. Non captiui alienigenę introitum illum honestauerũt, sed Roma iã libera. Nihil ex hostico accepit, sed seipsã

recuperauit,nec præda auctior facta est,sed esse præda desiuit, & (quo nihil adiici ad gloriæ magnitudinem potest) imperium recepit quæ seruitium sustinebat. Duci sanè omnibus videbātur subacta vitiorũ agmina,quæ Vrbem grauiter obsiderant. Scelus domitum,victa Perfidia,diffidens sibi Audacia & Importunitas catenata,Furor vinctus, & cruenta Crudelitas inani terrore frendebat,Superbia atque Arrogantia debellatæ,Luxuries coërcita, & Libido constricta nexu ferreo tenebantur. Sequebatur hunc comitatum suum tyranni ipsius teterrimum caput,ac (si qua referētibus fides est) superat adhuc sæuitia,& horrēdæ frōtis minas mors ipsa nō vicerat. Iniiciebantur vulgò cōtumeliosissimæ voces. nam & ludibriis oppressoris sui auspicari libertatem iuuabat, & mira voluptate conceptus è vita terror insultatione interitus obterebatur. Quis triũphus illustrior? quæ species pulchior? quę pompa felicior? Dicã itaq; Imp. quo vno satis mihi videor diuinam gloriã tuam significaturus. Quod in illo turpitudinũ notas extinxeras,tot in te laudum infulæ refulserunt. Fraudari indulgētissimus Princeps nemo voluit,quominus omnia quò odium eius persuaserat spectaculum tyrannici funeris expiaret. Vbiq; iam quidē lætitiam gestæ rei diffuderat Fama velox,& ad celeritatem nuncij pennata Victoria,insequebatur tamē vberiore cũ gaudio ipsius rei fructus,quòd ad animum languidius accedunt quæ aurium via manãt quàm quæ oculis hauriuntur. Itaque tanti per Italiam cōcursus hominum excitabantur,tantæ ex oppidis effusiones, vt facilè anteacti terroris testificatio in pręsēti exultatione luceret. Pari studio missum eiusdē tyrãni ad permulcendã Africam caput,vt quã maximè vnus afflixerat laceratus expleret. Et nondum satis tempestiuo mari,affuerunt tamen nauigãtibus felices aurę,& fluctus secũdi, beatissimámq; victoriam ipsa etiam elementa iuuerunt. Caput, in quo titulus tantæ laudis circumferebatur, reddidit Tyberis, prosecuti sunt venti, maria seruarunt. Quonam modo te potens Africa, quanto lætitiæ fremitu, quàm insolenti voluptate iactasti? nihil quippe est immoderatius quàm post longam tristitiam repens gaudium. Impetu suo feruet, nec vt primum liberum continuò defecatum, statim purum est. nam vt fistulæ cum vi diu interceptæ sunt, exitu dato quô largiores, eô crassiores aquas euomunt, sic vota hominum metu interclusa turbidè aliquid egerunt cùm cumulata ruperunt. Hæ victoriarum gratulationes. Nec minus vberes fructus reliquarum virtutum fuerunt. Implicatam quidem

atque obsitam Vrbem grauissimis malis euoluerunt indefessa vis, atque eximia fortitudo. sed quantum boni prudentia excogitauit, benignitas & clementia cõtulerunt. Quorum quid magis iuuerit difficilis ęstimatio est. nam & calamitate obsessis finis est, voti miseria liberari, & mox facultas miseriarum parum grata est, nisi lætitia consequatur. Ita pro se quæque officiis suis functæ fortitudo & liberalitas Imperatoris, cumulatissimam Vrbis beatitudinem exhauriẽdæ, & congerendis commodis reddiderunt. Facilior quidem & multo procliuior lædendi quàm commodãdi semper est via, vulnerare integrum quàm sauciato mederi, dissipare rapta quàm diuulsa componere, cessit tamen rerum hæc conditiõ Principi nostro. nam quidquid mali sexennio toto dominatio feralis inflixerat, bimestris ferè cura sanauit. Sanauit dico? Redintegratio status pristini permulcendo dolori satis est, non & arcessẽdæ gratulationi, nec amplius postules quàm vt eum sui non pœniteat, qui solitario modo id egit, vt recuperatis quę amiserat non doleret, sed etiam vt nouorum adoptione gauderet. Prætereo priuatim reddita omnibus patrimonia quos illa monstrosa labes extorres domo fecerat, prætereo inquam, quia vix sufficit oratio facta publicè explicare. Quanquam ex singulis sint augumenta reip. & quidquid in eam conferatur id omne proportione permanat, & vicissim necesse est quod sigillatim omnes adipiscũtur in commune reip. redundare. Iam illa vix audeo de tanto principe commemorare, quòd nullam matronarum cui forma emẽdatior fuerit boni sui piguit, cùm sub abstinentissimo Imp. species luculenta non incitatrix licentiæ esset, sed pudoris ornatrix. Quæ sine dubio magna, seu potius diuina laudatio sæpe in ipsis etiam philosophis nõ tam re exhibita, quàm disputatione iactata. Sed remittamus hoc Principi nostro, qui ita temperãtiam ingenerare omnibus cupit, vt eam non ad virtutum suarum decus adscribendam, sed ad naturæ ipsius honestatem referendam arbitremur. Quid? faciles aditus, quid? aures patientissimas, quid? benigna responsa, quid? vultũ ipsum augusti decoris grauitate, hilaritate permixta, venerãdum quiddam & amabile renidentẽ quis dignè exequi possit? Quarum rerum miraculo sic omnes deuinciebantur, vt non tam omnes dolerent quòd illum tyrannum ita diu tulerant, quàm quòd tali Principe tam serò fruerentur. Longũ est ex illo percensere beneficia Principis, quæ in vrbem sine modo redeuntia contexta eius benignitate fulserunt, ita infinita numero, commodis magna, vt nunquam obliuione gratiã

obductura

obductura sit vel multitudo omnium, vel vtilitas singulorum. Sensisti Roma tandem arcem te omnium gentium, & terrarum esse reginam, cùm ex omnibus prouinciis optimates viros Curiæ tuæ pigneraueris. Vt Senatus dignitas nó nomine quàm re esset illustrior cùm ex totius orbis flore constaret. Populi verò Romani vis illa & magnitudo venerabilis ad imaginem antiquitatis relata non licentia effrenis exultat, non abiecta languidè iacet, sed sic assiduis diui Principis monitis temperata est, vt, cùm ad nutum eius flexibilis & tenera ducatur, morigeram se non terrori eius prębeat, sed benignitati. placidam quippe rerum quietem, & profundum Vrbi otium gentes perdomitæ condiderunt. Vacat remissioribus animis delectamenta pacis adhibere. Celeberrima quæ Vrbis nouis operibus enitescunt, nec obsoleta modò per vetustatem rediuiuo cultu insigniũtur, sed illa ipsa quæ antehac magnificentissima putabantur, nunc auri luce fulgentia indecoram maiorum parsimoniam prodiderũt. Idcirco ipsæ maximæ sublimes porticus, & rutilantes auro columnę tantum inusitati ornatus dederunt, vt illò non minus cupidè conueniatur loci gratia quàm speculi voluptate. Tantorum Roma compos bonorum, quæ quidem ei sunt cum toto orbe communia, habuit insuper ingentis spei fructum, quem propositum sibi ex Cæsaribus nobilissimis habet, eorúmque fratribus, quorum iam nomina ipsa veneramur, etsi vota nostra iterum proferũtur. Nec Lacedæmoniis magis licuerit hoc instituto remp. tueri suam, cùm regem nisi ex stirpe Herculis non haberent. tuos Constantine maxime, tuos liberos, ac deinceps nepotes tecum optat, vt tanto à pluribus petantur quanto ad maiora nascuntur. Declarant ecce rationem cupiditatém que votorum facta Crispi, Cæsarum maximi, in quo velox virtus ætatis mora non retardata pueriles annos gloriis triumphalibus occupauit. Cuius ita iam vberes scatent laudes, vt plenę possent videri, nisi cœpisse & patrem cogitaremus. Qui quidem nunc nobilissimus Cæsar venerandi patris, fratrum, suorúmque omnium fruitur aspectu, séque fruẽdum omnibus prębet. Cruda adhuc hyeme iter gelu intractabile, immensum spatio, niuibus infestum, incredibili celeritate confecit. Vt intelligamus alacritatibus nihil asperum, qui ipsam quam à suis petebat tam laboriosam instituerit voluntatem. Quæ tuum Constantine maxime mite pectus inundauit gratulatio, cui tanto interuallo videre filium licuit, & videre victorem? Narrauit vtique exhausta bella, & hoc ad suam gratiam, non ad sui osten-

tationem, qualis excipiendo hoste, quàm resistenti vehemés, quàm facilis supplicanti. Audiuit frater intentus, & puerilem animum spes læta & blanda gaudia titillarunt, cúmque miraretur fratrem, etiam sibi fauit, quòd ex annis eius quàm proximus tantæ gloriæ esset agnouit. Nunc te Constantine maxime omnes rogamus, cùm præsentem laudaueris, cùm iam reip. flagitanti, cùm Gallis desiderantibus reddes, iterum atque iterum moneas reuertentem (neque enim persuaderi facilè potest) & si quando armis vestris contusa Barbaria aliquid tamē mouerit, sit ille animo, sit consilio tui similis. Temperet modò dextræ, manui parcat, & sit aliquid (quæsumus) in quo te iterum nolit imitari. Te verò Constantine Cæsar, incrementum maximum boni publici, quibus modis amplectitur Romana felicitas, quæ de te tantum expectat quantum nomine polliceris? Et licèt ætas adhuc euocet ab imitatione virtutis paternæ, iam tamē ad pietatem eius natura deducit. Iam maturato studio litteris habilis, iam felix dextera fructuosa subscriptione lętatur. Delegat multa indulgētissimus parens, & quæ per te concedit referri ad gratiam tuam mauult. Quid igitur his temporibus fortunatius, quàm beneficio Constantini maximi, qui tam maturè nobis Cæsares dedit, vt vtamur maximis eorum commodis, & integra ætas supersit? Nihil imminuitur, & plurimum sumitur. Vt cùm res largiter suppetat, spes tamē illibata permaneat. Quinquenniis igitur feliciter inchoatis, decennia Cæsarum nobilissimorum, vltra posteros nostros extendenda, quàm impensè rogare & orare nos conueniat ipsis bonis temporū, & reip. vtilitatibus admonemur. Iacet in latere Galliarum, aut in sinu tuo fusa Barbaria, per se ipsa potens natio, & post Romanam magnitudinem in terris secunda. Amicitiam tuam Constantine maxime non minùs trepidè, quàm amabiliter petiuerunt. Nulla in terris tam ferox natio est quæ te non metuat, aut diligat. Omnia foris placita, domi prospera. An non vbertate, fructuum copia exornatæ mirandum in modum, ac propè de integro conditæ ciuitates. Nouę leges gerendis moribus, & frangendis vitiis constitutæ. Veterum calumniosæ ambages recisæ captandæ simplicitatis laqueos perdiderunt. Pudore tuo munita coniugia. Securæ facultates ambitione sui gaudent, nec aliquis habendi quàm plurimum metus, sed in tanta bonorum affluentia magna verecundia non habendi. Hic denique status rerum est, vt obtinendæ potiùs felicitatis votū geramus quàm augendæ cupiditatis. Vnum modò est quo fieri posset Roma feli-

cior, maximum quidem, sed tamen solum, vt Constantinum, conseruatorem suum, vt beatissimos Cæsares videat, vt fruendi copiam pro desiderij modo capiat, & nos alacris excipiat, & cùm reip. ratio digredi fecerit, receptura dimittat.

EVMENII PANEGYRICVS FLAVIENSIVM NOMINE CONSTANTINO AVGVSTO dictus.

SI Flauia Aeduorum, tãdem æterno nomine nuncupata, sacratissime Imp. commouere se funditus, atque huc venire potuisset, tota profectò coram de tuis in se maximis pulcherrimísq; beneficiis vna voce loqueretur, tibique restitutori suo, immò (vt verius fatear) conditori in ea potissimum ciuitate gratias ageret, cuius eam similẽ facere cœpisti. Sed quoniã non potest, gestit animo, quæ Natura non patitur, clamoréśque suos quib⁹ quotidie laudes tuas tollit in cælũ exaudiri à te nõ finit interiecta lõginquitas sua, (id quod fieri decebat) gaudiorum patriæ meæ nuncium sponte suscepi, vt essem iam non priuati studij litterarũ, sed publicę gratulationis orator. volui.n. sacratissime Imperator, cùm in illo aditu Palatij tui stratũ ante pedes tuos ordinẽ indulgentiæ tuæ voce diuina, porrectáq; hac inuicta dextra subleuasti, Numini tuo gratias agere. Nec mihi verba quãuis ĩparata defuissẽt, (quis .n. aut præparare se ad beneficia tã insperata potuisset, aut ab

tanta gratulatione cohiberet?) ſed habui rationem loci ac temporis, ne meus ille ardor animi, ſtudiúmque dicendi tibi quidem (quod mihi ad immortalitatem ſufficeret) probaretur, ſed propter aſſiſtẽtium paucitatem minùs quàm te dignum eſſet iret in populo, ſed te vno die de ſalute noſtra multa tractantem moraretur oratio, quæ pro magnitudine meritorum tuorum feſtinare nõ poſſet. Nunc itaque cùm in hac vrbe, quæ adhuc aſſiduitate præſentiæ tuæ præ cæteris fruitur, (habebit enim felicitas æmulam Flauiam noſtram) totus tibi amicorum tuorum comitatus, & omnis imperij apparatus aſſiſtat, & cùm omnes homines omnium ferè ciuitatum aut publicè miſſi, aut pro ſe tibi ſupplices adſint, dicam Imperator ea quæ libenter agnoſcas, & cæteri nobis indulta non crederent, niſi te cognoſcẽte dixiſſem. Primum eſt autem, ſacratiſſime Imperator, in agendis gratiis oſtendere id quod indultum ſit, non fortunæ felicitatis, ſed iuſtæ fuiſſe clementiæ. nam cùm omnes homines coràm non indigentes iuuare boni ſit Principis, tum præcipuè bene meritis & grauiter affectis ſubuenire ſapientis eſt. Quod cùm oſtendam, non tam ſtudio prædicandæ patriæ meæ, quàm officio demonſtrandæ prouidentiæ tuæ, tum potiſſimè beneficiorum tuorum magnitudinem proſequar, tuam maiore voto quàm ingenio. Quænam igitur gens toto orbe terrarum in amore Romani nominis Aeduis ſe poſtulet anteponi? Qui primi omnium inter illas immanes & Barbaras Galliæ gentes plurimis Senatus conſultis fratres populi Rom. appellati ſunt, & cùm à cæteris Rhodano ad Rhenum vſque populis ne pax quidem poſſet niſi ſuſpecta ſperari, ſoli & conſanguinitatis nomine gloriati ſunt, & nuper (vt media prætercam) Diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias ſoli vocauerũt, & ante pauciſſimos annos (quod maximè prædicandum) plurima patris tui beneficia partim rebus effecta perceperunt, partim animo ſignificata lætantur. Fuit olim Saguntus fœderata, ſed cùm iam tędio Punici belli nouare imperium omnis cuperet Hiſpania, fuit amica Maſſilia, protegi ſe maieſtate Romana gratulabatur; imputauere ſe origine fabuloſa in Sicilia Mamertini, in Aſia Ilienſes: ſoli Aedui non metu territi, non adulatione compulſi, ſed ingenua & ſimplici charitate fratres populi Rom. crediti ſunt, appellaríque meruerunt. Quo nomine pręter cætera neceſſitudinum vocabula & communitas apparet, & dignitatis æqualitas. Deinde cùm finitimæ nationes ipſi illi Romanæ fraternitati, non gloriæ inuidentes, & vſque

in perniciem sui odiis incitatæ, Germanos sibi auxiliarios dominos inuocassent, princeps Aeduus in Senatum venit, rem docuit, cũ quidem oblato consensu minus sibi vindicasset quàm dabatur, scuto innixus perorauit. Imperata ope, Romanum exercitũ, Cæsarémque cis Rhodanum primus induxit. semita enim Galliæ vsque ad id temporis Transalpina Gallia nominabatur. Sed enim Aedui totum istud quod Rheno, Oceano, Pyrenæis montibus, cunctis Alpibus cõtinetur, Romano imperio tradiderunt, hibernis hospitaliter præbitis, suppeditatis largiter commeatibus, armis fabricandis, pedestribus, equitum copiis auxiliantibus. Ita in vnam pacem sociatis omnibus Celtarũ Belgarúmque populis, eripuere Barbaris quidquid iunxere Romanis. Dicet aliquis, Vetera ista sunt. Et quidem hoc sanctiora quòd vetera. bonis enim meritis cum ætate dignitas & pondus accedit. Atque vt magno natu parentes magis magísque in dies veneramur & colimus. fratrum verò æqualitas, & liberorum soboles blandiore licèt, leuiore tamen animos tangit affectu, ita beneficia antiqua grauiora sunt, quamuis præsentia suauiora videantur. Sed tamen si illa vetustate obsoleuerunt, quid hæc recentia quæ pueri vidimus? Attende (quæso) quanti sit Imperator quòd diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias primi sollicitauerunt, expectantésque eius auxilium, septem mensibus clausi, & omnia inopiæ miseranda perpessi, tum demum irrumpẽdas rebellibus Gallicanis portas reliquerunt cùm fessi obseruare non possent. Quòd si vobis, & conatibus Aeduorum Fortuna fauisset, atque ille reip. restitutor implorantibus nobis subuenire potuisset, sine vllo detrimento Romanarum virium, sine clade Catalaunica compendium pacis reconciliatis prouinciis attulisset fraternitas Aeduorum. Ob hæc igitur merita & prisca diuus pater tuus ciuitatem Aeduorum voluit iacentem erigere, perditámque recreare, non solùm pecuniis ad calendaria largiendis, & lauacris quæ corruerant extruẽdis, sed & methycis vndique transferẽdis, vt esset illa ciuitas prouinciarum velut vna mater, quæ reliquas vrbes quodammodo Romanas prima fecisset. Dixi quàm bene meritis Aeduis subueneris Imperator, sequitur vt dicam quàm grauiter afflictis. Qui locus nimium quantum plus mihi suppeditaret orationis si fas esset, audiente te, rebus tristioribus immorari. Vt igitur in prædicandis laudibus patriæ meæ verecundia modũ fecit, ne arroganter insurgeré, ita in commemorandis eiusdem malis & meus dolor, & tuarum aurium consuetudo co-

hibebit.nihil enim libenter audis,nisi quos pro tuis gratuleris. Sed tamen(quæso)Imp.iniunge patientiã sensibus tuis,vt queádmodum præstantes scientia medici non aspernantur vulnera inspicere quæ sanant,ita nunc tu paulisper audias Aeduorũ labores quos sustulisti. neq; enim potes sine experimento misericordię ad laudem clementiæ peruenire.Iacebat illa ciuitas non tã innixa Romanis,quàm viriumdefectione prostrata,ex quo eam noui census exanimauerat acerbitas. Nec tamen iustè queri poterat, cùm & agros qui descripti fuerant haberemus , & Gallicani census communi formula teneremur,qui fortunis nemini possumus ęquari.Quo magis Imp.clemẽtiæ tuæ gratias agimus,qui remediis sponte concessis fecisti, vt quod nõ poteramus iure petere,iustè obtinuisse videamur. habemus enim (vt dixi) & hominũ numerũ qui delati sunt, & agrorũ modum,sed vtrumq; nequã hominum segnitia,terręque perfidia. vnde.n.nobis Remus,aut Neruius,aut ipse ille de proximo Tricassinus ager,aut arator,quorũ reditus cum labore contendunt? Quanquam meritò quiuis si ignoscat ipsis cultoribus, quos piget laborare sine fructu. siquidẽ ager qui nunquam respondet impendiis ex necessitate,deseritur etiam inopia rusticanorum , quibus in aëre alieno vacillãtibus, nec aquas deducere,nec siluas licuit excidere.Ita quidquid olim fuerat tolerabilis soli aut corruptum est paludibus, aut sentibus impeditum.Quinetiã ipse ille pagus Arebrignus manu seritur inuida,cuius in loco vitium cultura perspicua est. nam retro cætera, siluis & rupibus inuia,securarum sunt cubilia bestiarum. Illa autem quæ subiecta & vsque Ararim porrecta planities fuit quidem (vt audio) aliquando iucunda,cùm per singulorum fines continua cultura procursus fontium vallibus patentibus euehebat,nunc autem interclusis vastitate meatibus,quidquid humilitate sua fuerat vberius in voraginem & stagna conuersum. Ipsæ denique vineæ, quas mirantur ignari,ita vetustate senuerunt , vt culturam iam pæne non sentiant. radices enim vitium , quarum iam nescimus ætatem , millies replicando congestæ , altitudinem debitam scrobibus excludunt , & ipsam propaginem non debitam , sed obtectam perdunt imbribus eluendam , & Solibus perurendam. Nec possumus (vt Aquitanis , aliisque prouinciis familiare est) nouis vitibus locum vbique metari ,cùm suprà saxa perpetua sint, infrà humilitas ruinosa. Nam quid ego de cæteris ciuitatibus illius regionis loquar, quibus illacrymasse te ipse confessus es ? vidisti enim non vt

per agros aliarum vrbium, omnia ferè culta, aperta, florentia, vias faciles, nauigera flumina ipsas oppidorum portas alluentia, sed statim ab eo fluxu è quo retrorsum via ducit in Belgicá vasta omnia, inculta, squalentia, muta, tenebrosa, & vt militaris via sit confragosa, & alternis montibus ardua atque præceps, vt vix semiplena carpenta, interdum vacua transmittat. Ex quo sæpe accidit vt obsequia nostra tarda sint, cùm paruarum frugum nobis difficilior sit euectio quàm cæteris plurimarum. Quo magis Imp. pietati tuæ gratias agimus, qui cùm scires itinerum regionum nostrarum aditum atque aspectum tam fœdum támque asperum, tum illò deflectere, & vrbē illam sola opis tuę expectatione viuentem illustrare dignatus es. Boni Principis est libenter suos videre felices, sed melioris inuisere etiā laborantes. DI boni! quisnam ille tum nobis illuxit dies (iam enim ad prædicanda remedia ordine Numinis tui superuenit oratio) cùm tu (quod primum nobis signum salutis fuit) portas ipsius vrbis intrasti: quę te habitu illo in sinum reducto, & procurrentibus vtrinque turribus amplexu quodam videbātur accipere. Miratus es Imp. vnde se tibi tanta obuiam effunderet multitudo, cùm solitudinem ex vicino monte vidisses? Omnes enim ex agris omnium ætatum homines conuolauerunt, vt viderent quem superstitem sibi libenter optarent. quod enim ad propagandos aliorum Principum solenni verborum more iuratur, tibi Cōstantine soli, vltra omniū nostrùm fata victuro, securè vouemus, cui tam longa ætas propria debeatur. Magna est profectò vis post diuturnam ægritudinē atque mœstitiā surgentiū gaudiorum. Caluit in nobis vltra vires nostras animus ad lætitiā, vt quodam præsagio futuræ felicitatis elati tāta te exultatione suscepimus, quasi iam indulgentiā quam vsurus eras haberemus. Exornauimus vias quibus in Palatium peruenitur, paupere quidem supellectile, omnium signa collegiorum, omnium Deorum nostrorum simulacra pertulimus, paucissima clarorum instrumēta modulorum, per compendia sæpius tibi occursura pertulimus. Diuites nos crederet qui veritatem studio æstimaret. Sed enim prouidentiam tuam latere non potuit quamuis bene dissimulata paupertas: intellexisti officiosam & honestam inopum vanitatem. Sponte nos ad Numinis tui aditum vocas, sponte affari, quod opus desideraremus interrogare dignatus es. Hæc sunt Imperator vera beneficia, quæ non precibus efflagitata, sed ex voluntaria tua benignitate proueniunt, & citra vllam petendi molestiam adi-

piſcendi voluptatem dederunt. neque enim parui negotij eſt Imperatorem totius orbis pro ſe peculiariter rogare, ſub tantæ maieſtatis affectu perfricare frontem,vultum componere,cõfirmare animum, verba concipere,trepidanter dicere,aptè deſinere, expectare reſponſum. Has omnes difficultates Imperator verecundiæ noſtræ remiſiſti,non ſolùm vltrò percunctando quid remedij poſceremus , ſed etiam tibi ipſi ſuggerendo quæ nos tacebamus,dum nos iacentes ad pedes tuos clementiſſimo attollis afflatu. Vidimus minimam tuam humentibus oculis eminentem. Ibant per hæc ora lacrymæ,nobis ſalutares,tibi glorioſæ,& nos inuicem iam dolore diſcuſſo flebamus gaudio. nam ſicut agros diuturno ardore ſitientes expetitus votis imber vbertat, ita lacrymæ tuæ pectora noſtra gaudiis irrigabant. Vt quamuis nefas eſſet te flente lætari,vinceret tamen gratulatio religionem,cùm lacrymæ illæ pietatis eſſent indices,non doloris. Et hæc quidem nobis ad ſummam gratulationem ſufficere potuiſſent, etſi remediorum noſtrorum ſpem diſtuliſſes, & quibus nos opibus leuaturus eſſes dubium reliquiſſes, ſed tam prompta in te eſt natura bonitatis,vt quod pia mente conceperis ſtatim voce declarares. Sic ingenui largíque fontes vt vbique poſſint ire feſtinant, ſic celeriter in terras cælo miſſa perueniunt , ſic denique diuina illa mens quæ totum mundum hunc gubernat quidquid cogitauit illud fecit. In quo tamen,Imperator,ſi conſilium amici callidioris admitteres, eſſet quod fortaſſe reprehenderetur, nimium te ſcilicet facilè ea quæ ſis tributurus aperire,& ſine vllo artificio citò promere,quæ ſperari diu debeant.Neſcis Imperator tua commendare beneficia,pręſtandi celeritate occupas tempus optandi.Sed enim indulgentiæ celeritate viciſti Imperator ipſa elementa quibus animam viuimus. Diu venturi hominis paratus optatur, diu vagitus inconditi locuturam differunt vocem,diu fruges hiems cohibet,ver elicit,æſtas flore ſolidat,calor ematurat; tu nobis vitam pariter totam dediſti, tu fructus meritorum tuorum ſtatim nos metere,& in conditis referre iuſſiſti. Releuaturus cenſum,definiſti numerum.Reliqua debita remiſſurus, quantum deberemus interrogaſti. Quæ interrogatio manifeſta pro miſſio fuit.nam cùm is qui omnia poteſt quid ſibi debeatur interrogat,non curioſè percunctatur vt ſciat , ſed liberaliter cupit audire quantum remittat.Separatè igitur vtique dicam. neque enim quaſi per ſatyram confundenda ſunt tua beneficia.Septem milia capitum remiſiſti, quartam amplius partem noſtrorum cenſuum , & tamen

vtrum

vtrum sufficeret hoc nobis sæpius requisisti. O nos vtrúmne verecundos dicam nimium, an satis gratos? qui reticuimus, hæsimus, indulgentiæ tuæ amplè fluenti modum fecimus. Plus adhuc præstare cupiebas, si ausi fuissemus exposcere. Quantum sit hoc Imp. beneficium, quàm necessarium nobis, quàm vtile etiā deuotionis officiis, non queo satis dicere. Remissione ista septem millium capitum viginti quinq; millibus dedisti vires, dedisti opem, dedisti salutē, plúsq; in eo consecutus es quod roborasti quàm recidisti in eo quod remisisti. Quater tantum ter firmum certúmque redditum est. Id quod irritò petebatur. siquidem desperatio perferēdi debiti etiam id quod dari poterat inhibebat, nec erat ratio conandi, cùm nō esset spes vlla cōplendi. O diuinam Imp. tuā in sananda ciuitate medicinam! Sicut ægra corpora & onerata stupentium torpore membrorum resecata aliqua sui parte sanantur, vt imminuta vigeant quæ exacerbata torpebant, ita nos nimia mole depressi leuato onere consurgimus. Nescit taxare indulgentiam tuam qui te putat septem millia capitum sola donasse. Donasti omnia quæ stare fecisti. quáquam enim adhuc sub pristina sarcina vacillemus, tamen leuior videtur, quia nemo præfertur. Exonerandi præsumptio dat patientiam sustinendi. Certè & tum liberi parentes suos chariores habent, & mariti coniuges nō grauatè tuētur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorū onera sibi remissa lætantur. Ita omnium pietas olim fessa respirat, & suos quemque iuuat numerare securum, cùm plures adiuuant obsequia paucorum. Quo magis spe futuri temporis eleuamur. Recreatur animus securitate prȩteriti, remissisque reliquis nihil est quod respectandum timendúmque sit, quod aliquid virium venturis pensitationibus necet. Ita duorum temporum, quæ sunt maxima, molestia liberati sumus, vnum, atque id minimum, breui labore transigimus. nam cùm præteritum tempus pro modo suo longum, futurum autē infinitum sit, præsens tempus breue, & semper in partem vtramque mutabile, cùm & à præterito relinquatur, & transeat in futurū, vnus hic annus propè sensum non habet difficultatis, duorum temporum indulgentiis coarctatus, & quasi terminus quidam positus felicitati & vtriusque confinij, quî nos & in præterito liberos facit, & in futuro securos. Quinque annorū nobis reliqua remisisti. O lustrum omnibus lustris felicius! O lustrū quod meritò hanc imperij tui æquauit ætatem! Nobis ergo præcipuè te principem DI creauerunt, quibus singulis hæc est nata felicitas ex quo tu imperare cœpisti. Quin-

quennalia tua nobis etiam perfecta celebranda sunt. illa enim quæ te incipiente suscepta, omnibus populis iure communia, nobis hæc propria quæ plena sunt. Præclara fertur Catonis oratio de lustri sui felicitate. iam tunc enim in illa vetere rep. ad Cẽsorum laudem pertinebat, si lustrum felix condidissent, si horrea messis implesset, si vindemia redundasset, si oliueta larga fluxissent. Quid ergo nos conuenit gratulari de hoc indulgentiæ tuæ lustro? lustro, quo licèt nulla frugum cessarit vbertas, fecisti tamen vt omnia videantur fuisse largiora quàm fuerint. valet enim nos tantum habuisse quantum debere desinimus, valet plena fuisse horrea, plenas cellas, cùm in nullis reliquis hęreamus. Hoc nobis est ista largitio, quod terra mater frugú, quod Iuppiter moderator aurarum. Quidquid illi parcius dederunt, nobis tamen ex beneficio tuo natum est. Quænam toto orbe terrarum auri argentíque metalla tam larga sunt, quis Tagus? quísve Pactolus tanto fluxerunt auro, quantum liberalitate tua consecuti sumus? nos enim maioris est muneris abs te accepisse, quinimmò quáto est durius extorqueri quod proprium fuerit, quàm non acquirere quod fuerit alienum, tanto dulcior est remissa soluendi necessitas quàm lucrandi optata commoditas. Quá multi, Imp. Auguste, quos inopia latitare per saltus, aut etiam in exilium ire compulerat, ista remissione reliquorum in lucem exeunt, & in patriam reuertuntur, desinunt pristinam accusare pauperiem, desinunt odisse agrorum suorum sterilitatem, resumunt animos operi, præparant culturam, melioribus annituntur auspiciis, reuisunt domos, referunt dona téplis? Pręsertim cùm tu omnium nostrorum cóseruator adueneris, & quasi illa maiestatis tuæ comes & socius, flagrabit tota ciuitas, gaudiis perstrepet, & cùm proficisceris fortasse retinebit. dabis enim veniam, amoris nostri contumeliam feres. Omnium sis licèt dominus vrbium, omnium nationum, nos tamen & nomen accepimus tuum iam, non antiquum. Bribracte quidem hucusque dicta est Iulia Polia Florentia, sed Flauia est ciuitas Aeduorum.

EVMENII PANEGYRICVS CONSTANTINO CONSTANTII FILIO DICTVS.

FACEREM, sacratissime Imp. quod paulo antè mihi plerique persuaserunt, vt, quoniam maiestas tua hunc mediocritati meæ diem, dicto in ista ciuitate celeberrimum, ad dicẽdum dedisset, de eo ipso ducerem sermonis exordium, nisi me ab hoc duplex ratio reuocaret, considerantem neque mediæ ætatis hominem ostentare debere subitam dicendi facultatem, neque ad aures tãti Numinis quidquam, nisi diu scriptum, & sæpe tractatũ afferri oportere. nam qui apud Imperatorem populi Romani dicit ex tempore, quãtum sit, non sentit imperium. Huc accedit quòd iam satis multi sunt, qui me putant nimium multa dicturum: idque (vt arbitror) non ex ingenio meo, (quod mediocre est) sed ex laudum vestrarum copia metiũtur. Quorum ego ex pectationem, inuitus licèt, fallam breuitate dicendi. re vera enim cogitaueram plura quæ dicerem, sed malo orationẽ meã respuere. Itaque primum illud compendium faciam, quod cùm omnes inuictissimi Principes, quorum concors est & socia maiestas, debita veneratione suscipiam, hunc tamen quantulumcũque tuo modò Constantine Numini dicabo sermonẽ. vt enim ipsos immortales Deos quamquam vniuersos animo colamus, interdum tamen in suo quemque templo ac sede veneramur, ita mihi fas est omnium Principum pietatem meminisse, laudibus celebrare præsentem. A primo igitur incipiam originis tuæ Numine, ꝙ pleriq; adhuc fortasse nesciũt, sed qui te amãt plurimũ sciũt. ab illo enim Diuo Claudio manet in te auita cognatio, qui Romani imperij solutã & perditã disciplinã primus reformauit, immanésq; Gotthorũ copias potestati faucibus & Istri ore proruptas terra maríq; deleuit, vtinã diuturnior recreator hominũ quàm maturior Deorum comes. Quãuis igitur ille felicissimus dies proxima religione celebratus imperij tui natalis habeatur, quoniã te isto habitu primus ornauit, iam tamẽ ab illo generis autore in te imperij fortuna descendit. Quinìmò patrẽ tuũ ipsum vetus illa Imperatoriæ domus prærogatiua prouexit. Vt iã

summo gradu,& supra humanarum rerum fata consisteres,post duos familiæ tuæ tertius Imp.Inter omnes inquam participes maiestatis tuæ hoc habes Constantine præcipuum, quòd Imp.es,tantáque est nobilitas originis tuę,vt nihil tibi addiderit honoris imperium,nec possit Fortuna Numini tuo imputare quod tuum est,omisso habitu & suffragatione.Non fortuita hominum consensio,non repentinus aliquis fauoris euentus te principem fecit.Imperium nascendo meruisti.Quod quidem mihi Deorum Immortalium munus & primũ videtur & maximum in lucem statim felicem venire, & ea quæ alij vix totius vitæ laboribus consequuntur iam domi parta suscipere. quamuis etiam magna sit & admiranda felicitas quæ stipendiis in ordinem meritis,& militiæ gradibus emẽsis ad fastigium istud maiestatis ascendit, & solis virtutis nixa radicibus ad tantum potentiæ robur inualuit; (quod quidem etiam tu quantum per ætatem licuit consecutus es,& quamuis te super omnes acquirendæ gloriæ moras Fortuna posuisset, crescere militando voluisti, & adeundis belli periculis,ac manu cùm hostibus etiam singulari certamine conserenda notiorem te gentibus reddidisti, cùm non posses esse nobilior) magnum(inquam) est ab se profectum ad maxima peruenire,longè tamen aliud est niti per ardua,& iuga montium patere plano, aliud ipsa ortus sui sublimitate fultum verticẽ tenere fortunæ, & quę summa sunt non sperare,sed habere.Sacrum istud Palatium non candidatus imperij, sed designatus intrasti,confestímque te illi paterni Lares successorem videre legitimum. neque enim erat dubium quin ei competeret hereditas quem primum Imperatori filium Fata tribuissent.te enim tantũ ille & Imperator in terris,& in cælo Deus in primo ætatis suæ flore generauit,toto adhuc corpore vigens,illa præditus alacritate ac fortitudine quanquam bella plurima præcipuè cãpi Vindonis idonei.Inde est quod tanta ex illo in te formæ similitudo transiuit,vt signante Natura vultibus tuis impressa videatur.idem enim est, quem rursus in te colimus, aspectus, eadem in fronte grauitas, eadem in oculis & in ore tranquillitas. Sic est index modestiæ rubor,sic testis sermo iustitiæ. Accipe,Imp. accipe nostrorum sensuũ confessionem. Dolemus quòd Constantius excessit à nobis, sed dum te cernimus illum excessisse non credimus. Quanquam quid ego illũ excessisse dico, cuius immortalia facta viuunt, & in ore omnium hominum oculísque versantur? quis enim non dico reminiscitur, sed quis non adhuc quodammodo videt quantis ille rebus

auxerit ornarítq; remp.? Qui aſcitus imperio primo aduentu ſuo innumerabili hoſtium claſſe feruentem excluſit Oceanum, exercitum illum qui Bononienſis oppidi litus inſederat terra pariter ac mari ſepſit, cùm reciprocos curſus illius elementi iactis inter vndas vallis diremiſſet, vt quorum portus fluctu allueret mare & quod tangerent perdidiſſent. Qui eodē exercitu virtute capto, clementia conſeruato, dùm ædificandis claſſibus Britanniæ recuperatio comparatur, terrā Batauiam, ſub ipſo quondam alumno ſuo à diuerſis Francorum regibus, gentibus occupatam, omni hoſte purgauit, nec contentus viciſſe, ipſas in Romanas tranſtulit nationes, vt non ſolùm arma, ſed & feritatem ponere cogerentur. Nam quid ego de receptione Britāniæ loquar? Ad quam ita quieto mari nauigauit, vt Oceanus ille tāto vectore ſtupefactus caruiſſe ſuis motibus videretur, ita peruectus, vt non comitata ſit, ſed præſtolata victoria. Quid de miſericordia dicam qua victis temperauit? quid de iuſtitia qua ſpoliatis amiſſa reſtituit? quid de prouidentia qua ſociis ſibi iunctis ſe eiuſmodi iudicio dedit, vt ſeruitutem paſſos iuuaret recepta libertas, culpæ conſcium ad pœnitentiam reuocaret impunitas? Quid loquar rurſus intimas Franciæ nationes non iam ab his locis, quę olim Romani inuaſerāt, ſed à propriis ex origine ſuis ſedibus, atq; ab vltimis Barbariæ litoribus auulſas, vt in diſertis Gallię regionibus collocatæ etiam pacem Romani imperij cultu iuuarent, & arma dilectu? Quid cōmemorem Lingonicam victoriam, & Imperatoris ipſius vulnere glorioſam? quid Vindonis campos hoſtium ſtrage completos, ſed adhuc oſſibus opertos? quid immanē ex diuerſis Germanorū populis multitudinē, quā duratus gelu Rhenus illuxerat, vt inſulam quā diuortio ſui idem amnis cōplectitur pedeſtri agmine auſa trāſmitere, repētè laxato flumine clauderetur, & demiſſis ſtatim obſeſſa nauigijs ita ſe dedere cogeretur, vt quod difficilius eſt ſorte cōmuni eligeret, & ex æquo captiuitati traderet, relatura cum reliquiis ſuis infamiam proditionis ſuorū. Dies me antè deficiet quā oratio ſi omnia patris tui facta vel hac breuitate percurrā. Cuius etiā ſuprema illa expeditio non Britānica tropæa (vt vulgo certum eſt) expetiuit, ſed DIs iam vocantibus ad intimum terrarum limen acceſſit, neq; enim ille tot tantíſque rebus geſtis non dico Caledonum, aliorúmque pictorum ſiluas & paludes, ſed nec Hiberniam proximam, nec Thulen vltimam, nec ipſas (ſi quæ ſunt) Fortunatorum inſulas dignabatur acquirere, ſed (quod eloqui nemo voluit) iturus ad Deos, genitorem illum

Deorum,fluctibus ſuis ignea cæli aſtra refouentem,proſpexit Oceanum, vt futurus exinde luce perpetua iã videret illic diem pene continuum. verè enim profectò illi Superûm templa patuerunt, receptúſque eſt conceſſu cæli, Ioue ipſo dexterã porrigente. Quinimmò ſtatim ſententiam rogatus,cui imperium decerneret,vt decebat, dixit Conſtantinum Pium. manifeſtè enim ſententia patris electus eſt Imp. Quod ita nos dicere cùm veritas iubet,tum pietati tuæ (vt video) gratiſſimum eſt. Sed cur tantummodo priuatis tuis affectibus blandiamur,cùm omniũ deorum fuerit illa ſententia, & quidẽ iã autoritate præſcripta,quæ tum pleno firmata ſit cõſilio? iam tunc enim cæleſtibus ſignis ſuffragiis ad ſalutem reip. vocabaris, cũ ad tempus ipſum quo pater in Britanniã transfretabat claſſi iam vela facienti repentinus tuus aduentus illuxit. Vt non aduectus curſu publico, ſed diuino quodã aduolaſſe curriculo videreris. non enim illa Perſarũ, Cydonúmve tela tam certis iactibus deſtinata fixerunt, quã tempeſtiuus patri tuo terras relicturo comes affuiſti, omnéſq; illius curas, quas præſaga & tacita mente voluebat præſentiæ tuę ſecuritate laxaſti. DI boni,quanta Conſtantinum Pium etiam in exceſſu ſuo felicitate donaſtis! Imperator tranſitum facturus in cælum vidit quem relinquebat hæredem. illicò enim atque ille terris fuerat exemptus, vniuerſus in te conſedit exercitus,te omnium mentes oculíq; ſignarunt, & quanquam tua ad ſeniores Principes de ſumma reip. quid fieri placeret retuliſſes. præuenerunt tamen ſtudio quod illi mox iudicio probauerunt. Purpuram ſtatim tibi, cùm primus copiam tui fecit egreſſus, milites, vtilitati publicæ magis quã tuis affectibus ſeruientes, iniecere lacrymanti. neque enim fas erat diutiùs fleri Principem conſecratum. Diceris etiam Imp. inuicte ardorem illum te depoſcentis exercitus fugere conatus equum calcaribus incitaſſe. Quod quidem (vt verum audias) adoleſcentiæ errore faciebas. quis enim te Cyllarus,aut Arion poſſet eripere, quem ſequebatur imperium? Illa (inquam) illa maieſtas quæ Iouis ſubiecta nutu, nec Iridi Deûm nunciæ, ſed prius commiſſa Victoriæ,tam facilè te comitata eſt quàm citò ad terras cælo miſſa perueniunt. Sic modeſtiam tuam atque pietatem & differendi imperij conatus oſtendit, & reip. felicitas vicit. O fortunata, & nunc omnibus beatior terris Britannia, quæ Conſtantinum Cæſarem prima vidiſti! Meritò te omnibus cæli ac ſoli bonis Natura donauit, in qua nec rigor eſt nimius hyemis, nec ardor æſtatis, in qua ſegetum tanta fœcundi-

tas, vt muneribus vtriusque sufficiat,& Cereris & Liberi, in qua nemora sine immanibus bestiis, terra sine serpentibus noxijs, contrà pecorum mitium innumerabilis multitudo lacte distenta, & onusta velleribus. certè quod propter vitam diligitur, longissimæ dies, & nullæ sine aliqua luce noctes, dum illa littorum extrema planicies non attollit vmbras, noctísque metam cæli & siderum transit aspectus. Vt sol ipse,qui nobis videtur occidere, ibi appareat præterire. DI boni, quid hoc est quòd semper ex aliquo supremo fine mundi noua Deûm numina vniuerso orbi colenda descendunt? Sic Mercurius à Nilo, cuius fluminis origo nescitur, sic Liber ab Indis propè consciis Solis orientis Deos se gentibus ostendere præsentes. Sacratiora sunt profectò Dij terraneis loca vicina cælo,& inde propius à DIs mittitur Imperator vbi terra finitur. Imperatoris igitur filius,& tanti Imperatoris, & ipse tam feliciter adeptus imperium,quomodo remp.vindicare cœpisti? Ignobilem credo aliquam Barbarorum manum repentino impetu, & improuiso latrocinio ortus tui auspicia tentasse. Affecisti pœna temeritatis reges ipsos Franciæ, qui per absentiam patris tui pacem violauerant, non dubitasti vltimis punire cruciatibus, nihil veritus gentis illius odia & inexpiabiles iras.cur enim vllam reputet iustæ seueritatis offensam Imp.qui quod fecit tueri potest? Tua clementia est, quæ parcit inimicis,& sibi magis prospicit quàm ignoscit. Te verò Constantine quantumlibet oderint hostes,dum perhorrescant. hęc est enim vera virtus,vt non ament,& quiescant. Cautior licèt sit qui deuinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Renouasti Imp. veterem illam Romani imperij fiduciam, quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. tunc enim captiui reges cùm à portis vsque ad forum triumphantium currus honestassent,simulátq; in Capitolium currum flectere cœperat Imperator,abrepti in carcerem necabantur. Vnus pro se ipsa Paulo qui sedentem se acceperat deprecante, legem illius seueritatis euasit. Cęteri in vinculis luce priuati aliis regibus dedere documentũ,vt mallent amicitiam colere Romanorum quàm exasperare iustitiam. Adeo &hoc boni confert pœna hostibus irrogata,vt nõ solùm inimici ferocire non audeát,sed etiã amici impensius reuereantur. Inde est igitur,Imp.pax ista qua fruimur.neq; enim Rheni iã gurgitibus,sed nominis tui terrore munimur. Quãlibet ille aut arescat æstu,aut residat gelu,neutro hostis audebit vti vado.nihil enim tam insuperabili

vallo Natura præclusit, quod non penetret audacia cui aliqua conãdi spes relinquatur, ille est inexpugnabilis murus quem extruit fama virtuti. Sciunt posse Franci transire Rhenum, quos ad necem suam libenter admittas, sed nec victoriam possunt sperare, nec veniam. Quid ipsos maneat ex regum suorum cruciatibus metiuntur, ideóq; tantum abest vt amnis illius transitum moliantur, magis vt comperta potestate desperent. Vbi nunc est illa ferocia? vbi semper infida mobilitas? Iam ne procul quidem Rhenum audetis attollere, & vix securi flumina interiora petitis. Contrà hinc per interualla disposita magis ornant limitem castella quàm protegunt. Arat illam terribilem aliquãdo ripam inermis agricola, toto nostri greges flumine bicorni versantur. Hæc est tua Constantine de Asacari cinere Gaisíque supplicio quotidiana atque æterna victoria, omnibus quõdam secundis prœliis anteponenda. Semel acie vincitur, sine fine documento. Cladem suam, quamuis multi pereant, vulgus ignorat, cõpendium est deuincendorum hostium duces sustulisse. Vt tamẽ omnibus modis Barbarorum immanitas frangeretur, nec hostes regũ suorum supplicia mœrerent, etiam immensam Bructeris vastationẽ fecisti Imp. inuicte. In quo prima consilij tui fuit ratio, quòd exercitu repentè traiecto inopinantes adortus es, non quò aperto Marte diffideres, vt qui palàm congredi maluisses, sed vt illa natio perfugiis siluarum, & paludium bellum solita frustrari fugę tempus amitteret. Cæsi igitur innumerabiles, capti plurimi. Quidquid fuit pecoris, captum, aut trucidatum est. Vici omnes igne cõsumpti. Puberes qui in manus venerunt, quorum nec perfidia erat apta militiæ, nec ferocia seruituti, ad pœnas spectaculo dati, sæuientes bestias multitudine sua fatigarunt. Hoc est, Imperator, fretum esse virtute sua atque fortuna, hoc est, non pacem emere parcendo, sed victoriam quærere prouocando. Insuper etiam Agrippinensi ponte faciendo reliquiis afflictæ gentis insultas, ne vnquam metus ponat, semper horreat, semper supplices manus tendat, cùm tamen hoc tu magis ad gloriam imperij tui, & ornatum limitis facias, quàm ad facultatem quoties velis in hostem transeundi. quippe cùm totus armatis nauibus Rhenus instructus sit, & ripis omnibus vsque ad Oceanum dispositus miles immineat. Sed pulchrũ tibi videtur (& re vera pulcherrimũ est) vt Rhenus ille non solùm superioribus locis, vbi aut latitudine vadosus, aut vicinia fõtis exiguus, sed & ibi nouo ponte calcetur vbi totus est, vbi iã plurimos hausit amnes, quos hic noster

ingens

ingens fluuius,& Barbarus Nicer,& Męnus inuexit,vbi iam immani meatu ferox,& aluei vnius impatiens in ſua cornua geſtit excedere.Seruit profectò Conſtantine maxime ipſa rerum natura Numini tuo,cùm in illa gurgitú altitudine tantarú moliũ fundamenta iaciuntur,fidam & ſtabilem firmitatem habitura. Iunxerit quondam licèt Helleſponti anguſtias claſſe connexa Perſarum Rex potentiſſimus,temporarius ille tranſitus fuit. Simili nauium continuatione Baianum ſinum ſtrauerit ab Auguſto tertius Cæſar, delicata fuit illa vectatio Principis otioſi.Hoc opus & difficile factu,& vſu futurum eſt ſempiternum. Certè quidem iam ter in exordio ſuo hoſtiũ mouit obſequia,qui pacem ſupplices petierũt, nobiliſſimos obſides obtulerunt.Ex quo nemo dubitat quid perfecto ponte facturi ſint qui iam ſeruiunt inchoato. Talibus te pro vtilitate ac dignitate publica rebus intentum auertunt in ſe noui motus eius hominis,quem ſucceſſibus tuis maximè fauere decuiſſet. De quo ego quemadmodum dicam adhuc fermè dubito, & de nutu Numinis tui expecto conſilium.quamlibet enim meritò pietatis tuæ queſtibus arguatur, debet tamen ſibi vox priuata moderari, præſertim cùm eum qui tibi ex tantis beneficiis tuis,& tanto neceſſitudinũ fauore ingratus extiterit adhuc contemplatui cogat vt quamuis irati reuereat. Quid faciam igitur,vt tam profunda vulnera ſuſpenſa manu tractem? Vſurpabo nimirum illa communia omnium facinorum patrocinia (quæ tamen plerumque etiam à ſapientibus aſſeruntur) neminẽ hominem peccare niſi Fato,& ipſa ſcelera mortalium actus eſſe Fortunæ,contrà autem Deorum munera eſſe virtutem. Gratulare Cõſtantine naturæ ac moribus tuis, quòd te talem Conſtantius Pius genuerit,talem ſiderum decreta formarint, vt crudelis eſſe non poſſis. Illum autem non credo cùm venturus in lucem optionem vitæ qua vteretur acciperet,ſortem incurriſſe fugiendam,quæ multis hominibus iniuſtum,& poſtremò ipſi voluntarium ferret exitium. vt enim alia mittam, hoc ipſum nonne Fati neceſſitas tulit,vt ille pietati tuæ hanc referret vicem, quem tu ab Vrbe pulſum,ab Italia fugatum,ab Illyrico repudiatum tuis prouinciis, tuis copiis,tuo Palacio recepiſti? Quid (oro) ſibi voluit? quid optauit? aut quid amplius dipiſceretur his quæ à te fuerat conſecutus? cui tu ſumma, & diuerſiſſima bona,priuatum otium & regias opes, dederas,cui digredienti ad annua fœderas, cui impenſius etiam quàm tibi occurrere obſequia noſtra mandaueras,cuius omnibus iuſſis ſic ſtatueras obedi-

re,vt penes te habitus,penes illum poteſtas eſſet imperij. Quis nam ille tantus fuit non ardor poteſtiæ, (quid enim te imperante non poſſet?) ſed error iam deſipientis ætatis, vt tot natus annos grauiſſimas curas,& bellum ciuile ſuſciperet? Nullis (vt res eſt) muneribus Fortunæ explentur,quorum cupiditates ratio non terminat, atque ita eos felicitas ingrata ſubterfluit,vt ſemper pleni ſpei,vacui cōmodorum,præſentibus careant,dum futura proſpectant. Atenim diuinum illum virum, qui primus imperium & participauit, & poſuit, conſilij & facti ſui non pœnitet, nec amiſiſſe ſe putat quod ſponte tranſcripſit.Fœlix beatúſque verè,quem veſtra,tantorum Principū, colunt obſequia priuatum. Sed & ille multiiugo fultus imperio,& veſtro tegitur lætus vmbraculo, quos ſcit & ſua ſtirpe creuiſſe,& glorias veſtras ſibi iuſtè vindicat. Hunc ergo illum quæ ab illo fuerat fratre aſcitus puduit imitari, huic illum & Capitolini Iouis templo iuraſſe pœnituit. Non mirum,quòd etiam genero peierauit.Hæc eſt fides, hæc religio Palatini ſacrarij deuota penetralibus, vt lentè & cunctanter, iam ſcilicet cùm illis belli conſiliis, itinere confecto, conſumptis copiis manſionum, ne quis conſequi poſſet exercitus, repentè intra parietes conſideret purpuratus, & bis depoſitum tertiò vſurparet imperium, litteras ad ſollicitandos exercitus mitteret, fidem militum præmiorum oſtentatione turbare tentaret,ſecurè ſcilicet vſurus exercitu quem venales manus habere docuiſſet? Quid quòd illius errore declaratum eſt Imp. quantus te militum tuorum amor complecteretur,qui te omnibus donis quæ ille promiſerat, omnibus honorū oblationibus prætulerunt. Rara illa virtus continētiæ,vix à paucis ſapientiæ præceptoribus tantùm aliquando ſeruata, propter te Conſtantine omniū hominum eſt ſcientia cōmunis,nec ſolùm hi quos litteræ,vitę quies mitigauit,ſed etiam ille militarium ardor animorum reſpectu tui lucra contēpſit.Fuerint aliqui exercitus alacritate ac viribus tui ſimiles, tibi vni cōtigit exercitum habere ſapiētem.Multi olim fortaſſe praui duces,armis impares, largitate certarunt,ſed breuis eorum fuit & caduca popularitas, quos facilè vicit quiſquis imitatus eſt.Hic firmus,hic æternus eſt reip.cuſtos,quē ipſum per ſe milites amant,cui non blandita, nec vendita ſeruit adulatio,ſed ſimplex & ſincera deuotio.Dona tua Conſtantine manifeſtè ſunt grata militibus,ſed hoc gratiora quòd tua ſunt. Quæcunque porrigis manu tua fiunt acceptiora. Quam nemo poteſt tecum hac ambitione contendere? Inſuperabile genus eſt largitio-

nis cùm ipse militi pręmium est Imperator. Itaq; tribuis tu tuis quidem exercitibus etiam plura quàm cupiunt, sed tuum te magis nomen, tua de memoria patris autoritas, tua ætatis gratia, tua denique ista venerabilis forma commendat. pulchrum enim (DI boni!) & cæleste miraculum Imperator adolescens, in quo illa, quæ iam summa est fortitudo, adhuc tamen crescit, in quo hic fulgor oculorum, hæc veneranda pariter & grata maiestas perstringit simul & inuitat aspectus. Talem magnum illum regem, talem Thessalum virum méte concipio, quorum summa virtus pulchritudini coniuncta celebratur. non frustrà enim doctissimi viri dicunt: Naturam ipsam magnis mentibus domicilia corporum digna metari, & ex vultu hominis, ac decore membrorum colligi posse, quantus illos cælestis spiritus intrarit habitator. Itaque te cùm ingredientem milites vident, admirantur, & diligunt, sequuntur oculis, animo tenent, Deo se obsequi putant, cuius tam pulchra forma est quàm certa diuinitas. Statim igitur vt fœdum illud facinus audierant, vltrò à te proficiscendi signum petiuerunt, cùm viatica dares, idipsum sibi moram facere, plusque iam se quàm sufficeret ex largitionibus tuis habere dixerũt. Inde arreptis armis portas petierunt, tot dierum iter à Rheno vsque ad Ararim sine vlla requie peregerunt. inde fessis corporibus, animis flagrantibus, crescente in dies ardore vindictæ quantò propius accederent. Tum quidem tua Imperator cura, qua refouendis eorum viribus à Cabillonensi portu nauigia prouideras, festinantibus penè non placuit. Segnis ille & cunctabundus amnis nunquam fuisse tardior videbatur. Carinis tacitè labentibus, & ripis lentè recedentibus, stare se, non ire clamabant. Tum verò vsum pedum manibus aggressi incubuere nauigiis, & naturam fluminis vrgendo vicerunt, & tandem eluctati Araris moras vix ipso Rhodano fuere contenti. Parum illis videbatur concitus ruere, minus solito Arelate properare. Quid multa? Confitendum est, Imperator, cum hoc tuo vigore corporis, hoc mentis ardore, laborasti interdum vt quem ducebas sequereris exercitum. tanto enim omnes impetu ferebantur, vt cùm illum Arelate deserto comperiissent abiisse Massiliam, confestim nauibus euolarent, effusóque cursu non iam Rhodani curricula, sed ipsa quodammodo ventorum flamina præuerterent. Tantus illos incenderat amor Numinis tui, vt quamuis scirent oppugnandam esse munitissimam ciuitatem, sufficere sibi crederent præuenire. Massilia enim (vt audio) in profundum mare prominens,

& munitiſſimo accincta portu, in quem anguſto aditu meridianus refluit ſinus, mille quingētis paſſibus terrę cohæret, quâ firmiſſimus, & turribus frequens murus opponitur. quippe olim Græcos, Italóſque illuc conuenas, cùm artibus ingenióque pollerent, etiam ipſe docuit locus omnia quæ bello vſui forent largius in eam partē quæ adiri poſſet impendere, cùm natura in cæteris ſumptum operis remiſiſſet. Itaque illam tum graui Fato Cæſari portas pro duce ſeniore claudentem, terra maríque, admotis machinis, aggeribus extructis, naualibus prœliis ſæpius oppugnatam quàm territam, vix obſeſſio diuturna patefecit, cùm tamen Græculi magiſtratus & ipſum Cęſarem, & mox duces eius & copias non tā viribus ſuis quàm mœnibus repuliſſent. Atenim non, primo tuo Imperator aduentu, primóque impetu exercitus tui nihil eiuſdem Maſſiliæ altitudo murorum, nihil celeberrimæ turres, nihil loci natura remorata eſt quominus & portum caperes, & vrbem continuò, ſi velis. quippe tanta fiducia murum omnem milites inuaſerunt, vt ſtatim ſine dubio aſcenſuri fuiſſent, niſi parandis, quas admouerant, ſcalis coniecturam oculorum ſublimitas fefelliſſet. Sic quoque multi ſcalarum breuitate decepti quod ſupererat aſcenſui extentis corporibus æquabant, & ſuccedentium humeris ſubleuati iam interualla pinnarum vncis manibus inuaſerant. Adeo nihil periculi in vindictæ executione metuebant, vt ſibi non murum ſcandere, ſed ex æquo congredi viderentur. Sed (ô ſingularem tuam Conſtantine pietatem, & ſua ſemper officia etiam inter arma ſeruantem!) ſignum receptui dediſti, & victoriam diſtuliſti, vt omnibus tibi liceret ignoſcere, ne quid atrocius faceret miles iratus quàm clementiæ tuæ natura pateretur. In quo licèt optimi Imperatoris ſollicitudine caueris vt inducti in fraudem milites pœnitendi tempus acciperent, atque vltrò veniam precarentur, nos tamen, qui mitiſſimos ſenſus tuos intuemur, (nihil eſt enim tam perſpicuum quàm in pectore tuo bonitas) illi te intelligimus peperciſſe, quem, ſi prima copiam habuiſſet irruptio, eripere ferè nemo potuiſſet. Ita (quod ad pietatem tuam pertinet Imperator) & illum, & omnes quos receperat reſeruaſti. Sibi imputet quiſquis vti noluit beneficio tuo, nec ſe dignum vita iudicauit, cùm per te liceret vt viueret, tu (quod ſufficit conſcientiæ tuæ) etiam non merentibus peperciſti. Sed (ignoſce dicto) non omnia potes. DI te vindicant & inuitum. Quod quidem nobis ſemper optandum eſt, vt proſperos habeas etiam vltra vota ſucceſſus, qui omnem ſpem in

gremio maiestatis tuæ ponimus, & tuam vbique præsentiam, quasi dari possit, expetimus. ecce enim, dum à limite paulisper abscesseras quibus se terroribus Barbarorum perfidia iactauerat scilicet, dum sibi illa proponunt, Quando perueniet? Quando veniet? Quando fessum reducet exercitum? cùm repentè audito reditu tuo velut attoniti conciderunt. Nec tuum pro rep. votum amplius quàm vnius noctis cura tetigit. postridie enim quàm accepto illo nuncio geminatum itineris laborem susceperas omnes fluctus resedisse, omnem quam reliqueras tranquillitatem rediisse didicisti, ipsa hoc sic ordinante Fortuna, vt te ibi rerum tuarum felicitas admoneret DIs Immortalibus ferre quæ voueras vbi deflexisses ad templum toto orbe pulcherrimum, immò ad præsentem, vt venisti, Deum. vidisti enim (credo) Constantine Apollinem tuum, comitante Victoria, coronas tibi laureas offerentem. quæ tricenûm singulæ ferunt omẽ annorum. hic est humanarum numerus ætatum, quę tibi vtique debentur vltra Pyliam senectutem. Et immò quod credo vidisti, téque in illius spem recognouisti, cui totius mundi regna deberi vatũ carmina diuina cecinerunt. Quod ego nunc demum arbitror contigisse, cùm tu sis, vt ille, iuuenis, & lætus, & salutifer, & pulcherrimus Imperator. Meritò igitur augustissima illa delubra tantis donariis honestasti, vt iam vetera non quærant. iam omnia te vocare ad se templa videantur, præcipuéque Apollo noster, cuius feruentibus aquis periuria puniuntur, quæ te maximè oportet odisse. DI Immortales quando illum dabitis diem quo præsentissimus hic Deus omni pace composita illos quoque Apollinis lucos, & sacras sedes, & anhela fõtium ora circumeat? Quorum scaturigines, leni tempore nebulosæ, arridere Constantine oculis tuis, & osculis sese inserere velle videantur. Miraberis profectò illam quoque numinis tui sedem, & calentes aquas sine vllo soli ardentis indicio, quarum nulla tristitia est saporis, aut halitus, sed talis haustu & odore sinceritas qualis fontium frigidorum. Dabis & illic munera, constitues priuilegia, ipsam denique patriam meam ipsius loci veneratione restitues. Cuius ciuitatis antiqua nobilitas, & quondam fraterno populi Rom. nomine gloriata opem tuæ maiestatis expectat, vt illic quorum loca publica, & templa pulcherrima tua liberalitate reparentur, sicut hic video hanc fortunatissimam ciuitatem, cuius natalis dies tua pietate celebratur, ita cũctis mœnibus resurgentẽ, vt se quodãmodo gaudeat olim corruisse, auctior tuis facta beneficiis: video Circum maximum, æmulũ

(credo) Romano; video basilicas, & forum, opera regia, sedémque iustitiæ in tantam altitudinem suscitari, vt se sideribus & cęlo digna & vicina promittant. Quæ certè omnia sunt præsentia tua munera: quæcunque enim loca frequentissimè tuum Numen illustrat, in his & hominibus omnia, & mœnibus, & muneribus augentur, nec magis Ioui & Iunoni recubantibus nouos flores terra submisit, quàm circa tua Constantine vestigia vrbes & templa consurgunt. Ideóque hoc votis meis sufficit, vt patriam meam videas ducẽte pietate, quia statim erit restituta si videris. Sed enim ista felicitas viderit, an adhuc meæ debeatur ætati. Interim quoniam ad summam votorum meorum tua dignatione perueni, vt hanc meam qualemcunque vocem, diuersis otij & Palatij officiis exercitam, tuis auribus consecrarem, maximas Numini tuo gratias ago, tibíque (quod superest) commendo liberos meos, præcipuéq; illum iam summa fisci patrocinia tractantem, in quem me totum transtulit pietas. Cuius fœlix seruitus, siquando respexeris, maximè tuæ conueniet ætati. Cæterùm quod de omnibus liberis dixi, lata est, Imperator, ambitio: præter illos enim quinque quos genui, etiam illos, quasi meos numero, quos prouexi ad tutelam fori, ad officia Palatij. multi quippe ex meri humo ignobiles fluunt, multi sectatores mei etiam prouincias tuas administrant. Quorum successibus lætor, omniúmque honorem pro meo duco, & si fortè hodie infrà expectationem mei dixero, in illis me confido placuisse. Sed tamen hoc quoque tuum mihi Numen indulserit, vt ex hac oratione non eloquentiæ, (quod nimium est) sed quantulæcunque prudentiæ, & deuotæ tibi mentis testimonium referam, cedant priuatorum studiorum ignobiles curæ, perpetua mihi erit materia dicendi qui me probauerit Imperator.

EVMENII PANEGYRICVS CONSTANTINO CAESARI AVGVSTO DICTVS.

SI mihi Cæſar, poſt diuturnum ſilentium ſola eſſet vincenda trepidatio, qua rudimenta quædam vocis meæ rurſus experior, haud immeritò me vltra ætas, & quantulacumque ſtudij mei ferret opinio perturbari confiterer, præſertim cùm apud maieſtatem tuam diuina virtutum miracula veſtrarum prædicarem. Quo in genere orationis quanta eſſet cura, quantus labor, quàm ſollicita veneratio, ſenſi etiam cùm quotidiana illa inſtituendæ iuuẽtutis exercitatione verſarer. quamuis enim prima tunc in renaſcentem remp. patris ac patrui tui merita licèt æquare non poſſem, poſſem tamen vel cenſere numerando. Sed cùm in eo curriculo illo vetere, aut inter adyta Palatij veſtri alia quædam ſermonis arcani ratio demouerit, aut poſt indultam à pietate veſtra quietem ſtudium ruris abduxerit, & vos interim nullum vlciſcendæ augendæque reipublicæ vacuum tempus amiſeritis; cùm tot poſtea virtute veſtra partæ victoriæ, tot exciſæ vndique Barbaræ nationes, tot tranſlati ſint Roma cultores, prolati limites, tot prouinciæ reſtitutæ, hæreo prorſus & ſtupeo, & præter illam ex otio meo tarditatem tanta rerum mole deterreor, niſi hoc vno nitar hortatu, quòd ex quantacunque deſidia quamuis maximè orationi imparem facit Cæſar auditor, præſertim cum fauente Numine tuo ipſe ille iam pridem mihi, qui in lucem primus eduxit, diuinarum patris tui aurium aditus euenerit. Quò facilius maieſtatis tuæ recordatione confiſus poſſim illa quæ tunc dicta ſunt præterire, atque hunc ſermonem ab his quæ ſecuta ſunt inchoare. Quanquam multa mihi ex illis quoque hoc in tempore

necessariò transeunda sunt, ac potissimum ea quibus officio delati mihi à diuinitate vestra honoris interfui, captus scilicet Rex ferocissimæ nationis inter ipsas quas moliebatur insidias, & à ponte Rheni vsque ad Danubij trãsitum continentem deuastata atque exhausta penitus Alamania. nam & maiora sunt quàm vt enarrari inter alia possint, & (ne meis quoque stipendiis videar gloriari) sufficit conscientiæ meæ illa vidisse. De te igitur mihi Cæsar inuicte hodiernæ gratulationis exordium diuinus ille vestræ maiestatis ortus, ipso quo illuxit auspicio veris illustrior, cui dies serenus, atque (vt celebrantes sensimus) vltra rationem temporis Sol æstiuus incaluit, augustiore fulgens luminis claritate quàm cùm originem mundi nascentis animauit. siquidem tunc inter illa rerum tenera primordia moderatus dicitur, ne noceret ardentior, nunc certasse dicitur ne maiestate vestra videretur obscurior. O felix beatúmque ver nouo partu, iam non amœnitate florum, nec viriditate segetum, nec gemmis vitium, nec ipsis tantùm Fauoniis, & luce serena lætum atque venerabile, quantum ortu Cæsarum maximorum! O tempus quo meritò quondam omnia nata esse credantur, cùm eôdem nunc confirmata esse videamus! O Kalendæ Martiæ sicuti olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum! quanta enim inuictissimi Principes & vobis & reip. propagatio orbis vestri participando tutelam? Cuius licèt omni hoste perdomito certa securitas, nimios tamen in diuersa discursus vel reuisenda poscebat. Partho quippe vltra Tigrim redacto, Dacia restituta, porrectis vsque ad Danubij caput Germaniæ Rhetiæque limitibus, destinata Batauiæ, Britanniæque vindicta, gubernacula maiora quærebat aucta atque augenda resp. & qui Romanæ potentiæ terminos virtute protulerãt imperium filio pietate debebant. Et sanè præter vsum curámq; reip. etiam illa Iouis & Herculis cognata maiestas Iouio Herculióq; Principibus totius mundi, cælestiúmque rerum similitudinem requirebat. quippe isto Numinis vestri numero summa omnia nituntur & gaudent, elementa quatuor, & totidem anni tempora, & orbis quadrifariam duplici discretus Oceano, & emenso quater cælo lustra redeuntia, & quadrigæ Solis, & duobus cæli luminibus adiuncti Vesper & Lucifer. Sed neque Sol ipse, neque cuncta sidera humanas res tam perpetuo lumine intuentur quàm vos tuemini, qui sine vllo ferè discrimine dierum ac noctium illustratis orbem, salutíque gentium non his modò quibus immortales vultus vestri vigêt, sed multo ma-

to magis illis diuinarum mentium vestrarum oculis prouidetis, nec solùm qua dies oritur, & præteritur, & conditur, sed etiam ex illa Septentrionali plaga salutari beatis luce prouincias. Adeo Cæsares vestra in orbem terrarum distributa beneficia prope plura sunt quàm Deorum. Quibus ego si omnibus immorari velim, neque hic dies mihi totus, neque proximus, neque porrò cęteri sat erunt. Et habenda est ratio temporis, Cæsares, tanta dum loquimur. Adoratæ sint igitur mihi Sarmaticæ expeditiones, quibus illa gens propè omnis extincta est, & pænè cum solo nomine relicta, quo seruiat. Dent veniam tropæa Niliaca, sub quibus Aethiops & Indus intremuit. Cõtenta sit voce gloriæ suæ & proxima illa ruina Carporum. Reseruetur nunciis iam iámque venientibus Mauris immissa vastatio. Aliis hæc permittente maiestate vestra celebrabo temporibus. DI Immortales, vota suscipio, & ipsis qui gessere præsentibus. Illa verò Cæsar inuicte quæ ductu atque auspicio numinis tui gesta sunt, quorum etiam spectaculo fruimur sub hac occasione dignationis tuæ, sine dilatione dicenda sunt, eô magis, quòd quamuis in communibus reip. bonis necesse nobis gratulari quæ priora nobis sunt maximè sunt gratulationi. Statim itaque Gallias tuas Cæsar veniendo vicisti. siquidem illa celeritas qua omnes ortus atque aduentus tui nuncios præuertisti cepit oppressam Gesorigiam censibus muris pertinacem, tunc errore misero Romano piraticæ factionis, atque illis olim mari fretis alluentem portas ademit. In quo diuina prouidentia tua, & par consilio effectus apparuit, qui omnem sinum illum portus quem statis vicibus æstus alternat, defixis in aditu trabibus, ingestísque saxis, inuium nauibus reddidisti, atque ipsam loci naturam admirabili ratione superasti, cùm mare frustrà reciprocum prohibitis fuga quasi illudere videretur, tanquam nullo vsu iuuaret inclusos, quasi redire desisset. Quænam vnquam mirabimur valla castrorum post hoc nouum in mari vallum? Quid erit mirum si quæ murorum, aut arieti non cesserit firmitas, aut machinas despexerit altitudo? cùm Oceanus ille tanto liberatus impetu, tanta mole consurgens, (siue vlterioribus, vt ferunt, terris repulsus, siue anhelitu quo respirat euectus, seu quacunque alia ratione motus) nunquam tua Cæsar claustra perfregerit, neque omnino conuellerit tot dierum ac noctium receptus recursúsque, cùm tot interim, quà terras circumfluit littora solueret, ripásque defringeret, vno illo (vt res est) loco aut potentia vestræ maiestatis inferior, aut pro debito vobis honore clementior

Xerxes,(vt audio) Persarum rex potentissimus, pedicas iecit aureas in profundum, Neptunum se dictitans alligare, qui fluctibus fero-ciret. Stulta ille iactantia & sacrilega vanitate. At enim tua Cæsar diuina prouidentia & efficaci est vsa consilio, nec insultauit elemento, vt non prouocaret odium, sed mereretur obsequium. quid enim aliud interpretemur, cùm statim atque obsidionem necessitas, & clementiæ vestræ fides soluerat eadem claustra qui primus insiluit æstus irruperit, totáque illa quoad vsus fuit inuicta fluctibus acies arborum veluti signo dato, & peracta statione dilapsa sit? Vt nemo dubitaret portum illum qui piratę, ne suis opem ferret, occlusus fuisset, vobis ad victoriam spontè patuisse. Potuisset enim Cæsar inuicte illo virtutis ac felicitatis tuæ impetu totum peragi continuò bellum, nisi ædificandis nauibus dari tempus rei necessitudo suasisset. Quo tamen omni nunquam ab eorum hostium euersione cessatum est quos adiri continens terra permisit. Quanquam illa regio diuinis expeditionibus tuis Cæsar vindicata atque purgata, quam obliquis meatibus callidis interfluit, quámque diuortio sui Rhenus amplectitur, pænè (vt cum verbi periculo loquar) terra non est. Ita penitus aquis imbuta permaduit, vt non solùm quæ manifestè palustris est cedat ad nixum, & hauriat pressa vestigium, sed etiam vbi paulò videtur firmior pedum pulsu tẽtata quatiatur, & sentire se procul mota pondus testetur. Ita (vt res est) subiacentibus innatat, & suspensa latè vacillat, vt meritò quis duxerit exercendum fuisse tali solo militẽ ad nauale certamen. Sed neque illæ fraudes locorum, nec, quæ plura inerãt perfugia syluarum Barbaros tegere potuerunt, quominus ditioni tuæ diuinitatis omnes sese dedere cogerentur, & cum coniugibus ac liberis, cęteróque examine necessitudinum, ac rerum suarũ ad loca olim deserta transirent, vt quæ fortasse ipsi quondam deprędando vastauerant, culta redderent seruiendo. Quis hoc vnquam futurum, etiamsi coràm voluistis & affari, Deus ante vos Principes persuadere potuisset quod nũc vidimus, & videmus, totis porticibus ciuitatum sedere captiua agmina Barbarorum, viros attonita feritate trepidantes, respicientes anus ignauiam filiorum, nuptas maritorum, copulatas vinculis, pueros ac puellas familiari murmure blandientes, atque hos omnes prouincialibus vestris ad obsequiũ distributos, donec ad destinatos sibi cultus solitudinum ducerentur. Insultare hercule communi Galliarum nomine libet, (quod pace vestra loquar) ipsis triumphum assignare prouinciis. Arat ergo

nunc mihi Caunus, & Frisius, & ille vagus, ille prædator exercitio squalidus operatur, & frequentat nundinas meas pecore vænali, & cultor Barbarus laxat annonam. Quinetiam si ad delectum vocetur, occurrit, & obsequiis teritur, & tergo coërcetur, & seruire se militiæ gratulatur. Quid faciam Cæsar Auguste? Ignosce si moror, ignosce si propero. multa enim illius temporis quo transitus in Britanniã parabatur admirabilia virtutum tuarum facta prætereo, dum festino cupidus ad singularem illam victoriam, qua vniuersa resp. tandem est vindicata. Cuius magnitudo, Cæsar inuicte, hactenus explicabitur, vt prius dicam quàm necessarium illud, & difficile bellum fuerit, quo magis confectum sit. Minus indignum fuerat sub Principe Gallieno, quamuis triste, harum prouinciarum à Romano duce dissidium. tunc enim siue incuriâ rerum, siue quadam inclinatione Fatorum omnibus ferè membris erat truncata resp. Tunc se nimiùm & Parthus extulerat, & Palmyrenus æquauerat, tota Aegyptus Syriæque defecerant, amissa Rhetia, Noricum Pannoniæque vastatæ. Italia ipsa, gentium domina, plurimarum vrbium suarum excidia mœrebat. Non erat tantum doloris in singulis, cùm pænè omnibus careret. Nunc verò toto orbe terrarum non modò quâ Romanus limes fuerat virtute vestra recepto, sed etiam quâ hostilis edomito, cùm toties proculcata esset Alamania, toties obstricta Sarmatia, Vitungi, Quadi, Carpi toties profligati, submittente se Gottho pace poscenda, supplicante per munera rege Persarum, vrebat animum (quod nunc denique confitemur) vna illa tanti imperij contumelia, eòque nobis intolerabilior videbatur, quòd gloriæ sola restabat. Et sanè non sicut Britanniæ nomen vnum, ita mediocris iacturæ erat reipublicæ terra tanto frugum vbere: tanto læta numero pascuorum, tot metallorum fluens riuis, tot vectigalibus quæstuosa, tot accincta portubus, tanto immensa circuitu. Quam Cæsar ille autor vestri nominis cùm Romanorum primus intrasset, alium se orbem terrarum scripsit reperisse, tantæ magnitudinis arbitratus, vt non circumfusa Oceano, sed complexa ipsum Oceanum videretur. Sed enim illa ætate nec Britannia vllis erat ad nauale bellum armata nauigiis, & Romana res inde iam à Punicis Asiaticisque bellis etiam recenti exercitata Piratico, & postea Mithridatico, non magis terrestri quàm nauali vsu vigebat. Ad hoc natio etiã tunc rudis, & soli Britanni Pictis modo, & Hibernis assueta hostibus,

adhuc seminudis,facilè Romanis armis signísque cesserunt. Prope vt hoc vno Cæsar gloriari in illa expeditione debuerit, quòd nauigasset Oceanum.Isto verò nefario latrocinio abducta primum à fugiente pirata classe, quæ olim Gallias tuebatur, ædificatis præterea plurimis in nostrum modum nauibus, occupata legione Romana, interclusis aliquot peregrinorum militum cuneis,contractis ad delectum mercatoribus Gallicanis,sollicitatis per spolia ipsarum prouinciarum nó mediocribus copiis Barbarorum, atque iis omnibus ad munia nautica flagitij illius autorum magisterio eruditis, exercitibus autem nostris licèt inuictis virtute, tamen in re maritima nouis,malam coaluisse ex indignissimo latrocinio belli molem audiebamus,licèt de exitu fideremus.nam & accesserat diuturna sceleris impunitas,quæ desperatorum hominum inflarat audaciam,vt illam inclementiam maris,quæ victoriam nostram fatali quadam necessitate distulerat pro sui terrore iactarét, nec consilio intermissum bellum esse,sed desperatione omissum crederent,adeò vt iam cómunis pœnæ timore deposito archipiratam satelles occideret, & illud auctoramentum tanti discriminis putaret, imperium. Hoc igitur bellum,tam necessarium,tam difficile auditu,tam inueteratum, tam instructum,ita Cæsar aggressus es, vt statim atque illò infestum maiestatis tuæ fulmen intenderas, confectum omnibus,videretur. nam primò omnium, (in quo præcipuè consulendum fuit) ne quid Barbaræ nationes conuerso illuc Numine tuo nouare tentarent,inuocata potestatis tuæ maiestate prouisum est.tu enim ipse tu domine Maximiane,Imperator æterne, nouo itineris compendio aduentum diuinitatis tuæ accelerare dignatus, repentè Rheno institisti, omnémque illum limitem nó equestribus, neque pedestribus copiis, sed potentiæ tuæ terrore tutatus es. Quantoslibet valebat exercitus Maximianus in ripa. Tu verò inuicte Cæsar instructis armatísque diuersis classibus ita hostem incertum consiliíque inopem reddidisti, vt tunc denique senserit quòd non munitus esset Oceano,sed inclusus.Hoc loco venit in métem mihi quàm delicata illorum Principum fuerit in administranda rep.cum laude felicitas, quibus Romæ degentibus triumphi,& cognomina deuictarum à Ducibus suis gentium proueniebant.Itaque Fronto, Romanæ eloquentiæ nó secundum,sed alterum decus,cùm belli in Britannia confecti laudem Antonino Principi daret,quamuis ille in ipso Vrbis Palatio residés gerendi eius mandasset auspicium,veluti longæ nauis gubernaculis præ-

præſidentem totius velificationis & curſus gloriam meruiſſe teſtatus eſt. At enim tu Cęſar inuicte omnis iſtius & nauigationis, & belli non modò pro imperij iure præceptor, ſed rebus ipſis & exemplo cõnſtantiæ tuæ hortator atque impulſor fuiſti. ſiquidem magis Geſoriacenſi littore quamuis feruidum inuectus Oceanum, etiam illi exercitui tuo quem Sequanam fluctus inuexerat irreuocabilem iniecisti in eis ardorem, adeo vt cunctantibus adhuc Ducibus, cælo & mari turbidis, vltrò ſignum nauigationis expoſceret, quędam minacia ſigna, quæ videbantur, contemneret, die pluuio vela faceret, ventum, quia directus non erat, captaret obliquum. quis enim ſe quamlibet iniquo mari non auderet credere te nauigante? Omnium (vt dicitur) accepto nuncio nauigationis tuæ vna vox & hortatio fuit, Quid dubitamus? quid moramur? Ipſe iam ſoluit, iam prouehitur, iam fortaſſe peruenit. Experiamur omnia, per quoſcunque fluctus eamus. Quid eſt quod timere poſſimus? Cæſarem ſequimur. Nec fefellit opinio veſtræ felicitatis. ſiquidem (vt ex ipſorum relatione cõperimus) ad tempus ipſum tantæ ſe dorſo maris nebulæ miſcuerunt, vt inimica claſſis apud Vectam inſulam in ſpeculis & inſidiis collocata ignorantibus omnino hoſtibus præteriretur, ne vel moraretur ipſe tum, quamuis non poſſet obſiſtere. Iam verò quòd idem ille veſtro auſpicio inuictus exercitus ſtatim atque Britanniæ littus inuaſerat vniuerſis nauibus ſuis iniecit ignes, quinam alij niſi diuinitatis veſtræ monitus impulerunt? aut quæ alia ratio perſuaſit nullum præſidium fugę reſeruare, nec vereri dubia bellorum, nec Martem (vt dicitur) putare communem, niſi quòd veſtri contemplatione conſtabat de victoria non poſſe dubitari? Non illic tunc vires, non Romana robora, ſed veſtra Numina cogitauerunt. Propoſito qualicunque prœlio certam ſibi ſpondere fortunam, non tam eſt fiducia militum, quàm felicitas Imperatorum. Ipſe ille autem ſignifer nefariæ factionis cur ab eo litore quod tenebat abſceſſit, cur claſſem portúmque deſeruit, niſi quòd te Cæſar inuicte, cuius imminentia vela conſpexerat, timuit iam iámque venturum? Vtcunque cum Ducibus tuis maluit experiri quàm præſens maieſtatis tuæ fulmen excipere. Demens, qui neſciebat quacunque fugerat vbiq; numina veſtrę diuinitatiś eſſe, vbi vultus veſtri, vbi ſigna colerentur. Te tamẽ ille fugiens incidit in tuorum manus, à te victus, à tuis exercitibus oppreſſus eſt. Denique adeò trepidus, & te poſt terga reſpiciens, & in modum amentis attonitus properauit ad mortem, vt nec explicarit

aciem, nec omnes copias quas trahebat instruxerit, sed cum veteribus illius coniurationis autoribus, & mercenariis cuneis Barbarorum tanti apparatus oblitus irruerit. Adeò Cæsar hoc etiam reip. tribuit vestra felicitas, vt nemo ferè Romanus occiderit imperio vincente Romano. omnes enim illos (vt audio) campos atque colles non nisi teterrimorum hostium corpora fusa texerunt. Illa Barbara, aut imitatione Barbariæ olim cultu vestis, & prolixo crine rutilantia, tunc verò vulnere, & cruore fœdata, & in diuersos situs structa, sicuti dolorem vulnerum fuerant secuta, iacuerunt, atque inter hos ipse vexillarius latrocinij, cultu illo quem viuus violauerat spõte deposito, & vix vnius velaminis repertus indicio. Adeò verum sibi dixerat morte vicina, vt interfectum se nollet agnosci. Enimuerò Cæsar inuicte tanto Deorum Immortalium tibi est addicta consensu victoria, omnium quidem quos adortus fueris hostium, sed præcipuè interiectio Francorum, & illi quoque milites vestri qui per errorem nebulosi (vt paulò antè dixi) maris abiuncti ad oppidũ Londiniense peruenerant, quidquid ex mercenaria illa multitudine Barbarorum prælio superfuerat, cùm direpta ciuitate fugam capessere cogitarent, passim tota vrbe confecerunt, & non solam prouincialibus vestris in cæde hostium dederunt salutem, sed etiam in spectaculo voluptatem. O victoria multiiuga, & innumerabilium triũphorum, qua Britanniæ restitutæ, qua gentes Francorum penitus excisæ, qua multis præterea gentibus in coniuratione illius sceleris deprehensis imposita est necessitas obsequendi, denique ad perpetuam quietem maria purgata sunt! Gloriare tu verò Cæsar inuicte alium te orbem terrarum peperisse, & Romanæ potentiæ gloriam restituẽdo naualem addidisti imperio terris omnibus maius elementum. Confecisti (inquam) bellum Cæsar inuicte, quod cunctis impendere prouinciis videbatur, támque latè vagari & flagrare poterat quàm latè omnis Oceanus, & mediterranei sinus abluunt. neque enim si metu vestri lues illa solis Britanniæ visceribus intabuit, idcirco nescimus quanto se aliàs furore iactasset, si fiduciam peruagandi quâ patebat habuisset. nullo siquidem certo fine montium, aut fluminũ terminabatur, quem dispositæ limitis custodiæ non tuerentur, sed vbique nauis, licèt nobis virtutem felicitatémque vestram haberemus, magnis tamen terroribus imminebat quâ iacent maria, quâ venti ferunt. recursabat quippe in animos illa sub Diuo Probo & paucorum ex Francis captiuorum incredibilis audacia, & indigna

felicitas, qui, à Ponto vſque correptis nauibus, Græciam, Aſiámque populati, nec impunè pleriſque Libyæ littoribus appulſi, ipſas poſtremò naualibus quondam victoriis nobiles ceperant Syracuſas, & immenſo itinere peruecti Oceanum quâ terras rupit intrauerant, atque ita euentu temeritatis oſtenderant nihil eſſe clauſum piraticæ deſperationi quò nauigiis pateret acceſſus. Itaque hac victoria veſtra non Britannia ſolùm ſeruitute eſt liberata, ſed omnibus nationibus ſecuritas reſtituta, quæ maritimo vſu tantum in bello adire periculi poterant, quantum in pace commodi conſequuntur. Nunc ſecura eſt (vt de latere Gallico taceam) quamuis pænè conſpicuis littoribus Hiſpania, nunc Italia, nunc Africa, nunc omnes vſque ad Mæotidas paludes perpetuis curis vacant gentes. Nec idcirco minoribus gaudiis feruntur dempto periculi metu quòd experiundi neceſſitate caruerunt, ſed hoc ipſum & in adminiſtratione prouidentiæ veſtræ, & infectione fortunæ impenſius gratulantur. quòd tanta illa vis nauticæ rebellionis in veſtigiis ſuis concidit. Atque ipſam Britanniam, quæ ſedem tam diuturno ſceleri præbuiſſet, conſtat victoriam ſola ſui reſtitutione ſenſiſſe veſtram. Meritò igitur ſtatim atque ad littus illud exoptatus olim vindex & liberator appuleras obuius ſeſe maieſtati tuæ triumphus effudit, exultantéſque gaudio Britanni cum coniugibus ac liberis obtulerunt, non te ipſum modò, quem vt cælo delapſum intuebantur, ſed etiã nauis illius quę tuum Numen aduexerat, vela remigiáq; venerantes, paratíque te ingredientem ſtratis ſenſere corporibus. Nec mirum ſi tanto gaudio ferebantur. poſt tot annorum miſerrimam captiuitatem, poſt violatas coniuges, poſt liberorum turpe ſeruitium tandẽ liberi, tandémque Romani, tandem vera imperij luce recreati. ſiquidem præter illã clementiæ veſtræ pietatíſq; famam, quæ cõmuni gentium voce celebratur, in ipſo Cæſar tuo vultu videbant omniũ ſigna virtutum, in fronte grauitatis, in oculis lenitatis, in rubore verecundiæ, in ſermone iuſtitiæ. Quæ ſingula vt reſpectantes agnouerant, lætitiæ clamoribus concinebant, vobis ſe, vobis liberos ſuos, veſtris liberis omnes generis ſui poſteros deuouebant. Nos quidẽ certè, ô perpetui parentes & domini generis humani, hoc à DIs immortalibus omni votorũ nũcupatione depoſcimus, vt liberi nepotéſq; noſtri, & ſiqua omnib⁹ ſæculis erit duratura progenies, cùm vobis, tum etiã his quos educatis, atque educabitis dedicentur.

quid enim melius posteris nostris optare possumus quàm quo fruimur ipsi? Tenet vno pacis amplexu Romana resp. quidquid variis temporum vicibus fuit aliquando Romanum, & illa quæ sæpe veluti nimia mole defluxerat magnitudo, tandem solido cohæsit imperio. Nihil ex omni terrarum cælique regione non aut metu quietum est, aut armis domitum, aut pietate deuinctum. Et ex aliis quidé partibus aliqua restant, quæ (si voluntas vel ratio desiderent) possitis acquirere. vltra Oceanum verò quid erat præter Britanniã? Quæ à vobis ita recuperata est, vt illæ quoque nationes terminis eiusdem insulæ cohærentes vestris nutibus obsequantur. Nulla progrediendi causa superest, nisi si (quod Natura vetuit) fines ipsius quærantur Oceani. Omnia (inquã) inuictissimi Principes vestra sunt, quæ sunt digna vobis. Et inde est quod consulere singulis æqualiter licet, cùm vniuersa teneatis. Itaque sicuti pridem tuo Diocletiane Auguste iussu suppleuit deserta Thraciæ translatis incolis Asia, sicut postea tuo Maximiane Auguste nutu Neruiorum & Treuirorum arua iacentia lætus postliminio restitutus & receptus in leges Francus excoluit, ita nunc per victorias tuas Constantine Cæsar inuicte quidquid infrequẽs Ambiano, & Bellouaco, & Trigastino solo, Lingonicóq; restabat barbaro cultore reuirescit. Quinetiã illa cuius nomine mihi peculiariter gratulandum deuotissima vobis ciuitas Aeduorum ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos, quibus illæ prouinciæ redundabant, accepit artifices, & nunc extructione veterum domorum, & refectione operum publicorum, & templorum instauratione consurgit. Nunc sibi redditum vetus illud Romanæ fraternitatis nomen existimat, cùm te rursus habeat conditorem. Dixi, Cæsar inuicte, prope plura quàm potui, sed pauciora quàm debui, vt iustissima mihi causa sit propitio munere tuo & nunc desinendi, & sæpe dicendi.

EVMENII RHETORIS ORATIO PRO SCHOLIS INSTAVRANDIS, CORAM V. P. PRAESIDE GALLIAE HABITA.

CERTVM habeo V.P. non quidem te, qui ſemper in omni genere dicendi maxima facultate viguiſti, ſed circumſtantium pleroſque mirari, quòd ego, qui ab ineunte adoleſcẽtia vſque in hunc diem nunquam iſto in loco dixerim, & quantulumcunque illud eſt quod labore ac diligentia videor conſecutus exercere priuatim quàm in foro iactare maluerim, nunc demum ſero quodam tyrocinio ad inſolitum mihi tribunal aſpirem. A quo ego me fateor, quanquam ſedes iſta iuſtitiæ & ad agendum & ad dicendum ampliſſima videretur, diffiſum tamẽ ingenio meo antehac affuiſſe, & hoc ipſo in tempore quamuis diuerſiſſimum à contentione litium genus orationis habiturũ conſcientiæ trepidatione reuocari. Ne quid igitur aut opinioni hominum dubium relinquam, aut interpretationi ex hac poſtulatione, quam de reſtituendis patriæ meæ Menianis mihi ſumendam potiùs quàm cuiquam delegandam putaui, maius de me aliquid quàm poſſe mẽ ſentio videar promittere, conteſtatum eſſe initio dicẽdi apud audiẽtes volo temporarium me dicendi munus, atque idipſum meis ſtudiis peculiariter commodare, non ad incognitam mihi ſectam forenſium patronorum alienæ laudis cupiditate tranſire. neque enim tanta me aut negligentia, aut confidentia tenet, vt neſciam quanta ſit inter hanc aciem fori, & noſtra illa ſecreta ſtudiorum exercitia diuerſitas. Ibi armantur ingenia, hîc prœliatur. Ibi prælusio, hîc pugna committitur. Hic plerumque velut ſudibus & ſaxis, illic ſemper telis ſplendentibus dimicatur. Hic ſudore & quaſi puluere ſordidus, illic inſignis ornatu laudatur orator. Vt, ſi vterque experiundi cauſa officia commutent, alium quidem tubarum ſonus, & ſtrepitus armorũ, alium quidem triumphi deterreat. Scio hæc inquam, V.P. neque me

ſciens fallo, & idcirco tantum abeſt vt me docẽdi relictis præcipiendíque rationibus aptum atque idoneum putem, vt hoc ipſo quòd vel vno die, atque vna de re in foro dicam, veniam magis poſſim ſperare quàm gloriam. Quanquam in hac oratione V.P. loci tantummodo inſolentia, non dicendi nouitate perturber. ſiquidem id poſtulo quod non modò contradicendo nemo audeat impedire, ſed omnes potiùs quibus diuina Principum liberalitas, quibus vrbis iſtius reſtitutio, quibus optimarum artium celebratio grata atque iucunda eſt, ſummo gaudio & fauore ſuſcipiant, vt Menianæ illæ ſcholæ, quondam pulcherrimo opere, & ſtudiorum frequẽtia celebres & illuſtres, iuxta cętera quæ inſtaurantur opera ac templa reparentur. Ita quantum mihi trepidationis affert locus, tantum releuat cauſa dicendi. Quam quidem ego V.P. duas in partes arbitror diuidendam, vt priùs diſſeram quàm ſit ex vſu & officio opus illud ad priſtinam magnificentiam reformari, deinde qua ratione id poſſit ſine ſumptu publico, ex largitione quidem Principum maximorum, ſed tamen cum aliquo meo erga patriá ſtudio & amore, procedere. Ante omnia igitur V.P. diuinæ Imperatorum Cæſarúmque noſtrorum prouidentiæ, ſingularíque in nos beneuolentiæ huius quoque operis inſtauratione parendum eſt, qui ciuitatem iſtam, & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam, & tunc demum grauiſſima clade perculſam cùm latrocinio Batauicæ rebellionis obſeſſa auxilium Romani Principis irrogantem, non ſolùm pro admiratione meritorũ, ſed etiam pro miſeratione caſuum attollere ac recreare voluerunt, ipſámque ruinarũ eius magnitudinẽ immortalibus liberalitatis ſuæ monumentis dignam iudicauerũt, vt tanto eſſet illuſtrior gloria reſtitutorum quanto ipſa moles reſtitutionis immanior. Itaque maximas pecunias, & totum (ſi res poſcat) ærarium non templis modò, ac locis publicis reficiundis, ſed etiam priuatis domibus indulgent, nec pecunias modò, ſed etiam artifices tranſmarinos, & ex ampliſſimis prouinciarum ordinibus incolas nouos, & deuotiſſimarum hiberna legionum, quarum inuicta robora ne in his quidem quę nũc cùm maximè egent bellis requirunt, vt commodis noſtris ſtudio gratiæ hoſpitalis operentur, & reſides aquas, & nouos amnes vel vti aridis feſſæ vrbis viſceribus infundant. Ex quo manifeſtum eſt eos qui coloniam iſtam tot tantíſque operibus totius imperij erigere atque animare ſtatuerunt, & præcipuè ſedem illam liberalium litterarum velle reparare, vt frequentiam honeſtiſſimæ iu-

uentutis illustrato studiorum honore prouiderint. cui enim vnquam veterum principum tantæ fuit curæ, vt doctrinæ atque eloquentiæ studia florerent quàtæ his optimis & indulgentissimis dominis generis humani? Quos ego quidem (quantum ad votum pietatémque pertinet) liberorum nostrorum parentes appellare non dubito, qui nobilissimam istam indolem Galliarum suarum, interitu summi doctoris orbatam, respicere dignati suo potissimum iudicio præceptorem ei moderatorémque tribuerunt, & inter Imperatorias dispositiones summis reipublicæ gubernandæ prouisionibus occupatas litterarum quoque habuere dilectum, nealiter quàm si equestri turmæ, vel cohorti Prætoriæ consulendum foret, quem potissimum præficerent sui arbitrij esse duxerunt, ne ij quos ad spem omnium tribunalium, aut interdum ad stipendia cognitionum sacrarum, aut fortasse ad ipsa palatij Magisteria prouehi oporteret, veluti repentino nubilo in mediis adolescentiæ fluctibus depræhensi incerta dicendi signa sequerentur. In quo ego V.P. nihil laudi meæ tribuo, sed domini nostri Constantij Principis iuuentutis, incredibilem erga iuuentutem Galliarum suarum sollicitudinem atque indulgentiam mirari satis nequeo, qui honorem litterarum hac quoque dignatione cumulauit, vt me, potius ad pristina mea studia molientem, ipsum iusserit disciplinas artis oratoriæ retractare, & hoc mihi munus iniunxerat vt mediocrem quidem pro ingenio meo naturáque vocem, cælestia tamen verba, & diuina sensa Principum prolocuturam ab arcanis sacrorum penetralium ad priuatarum Musarum aditus transtulerit; non vtique quia mihi, quem (quod sine inuidia dixerim) tanta dignatione respicit quanta pro summis honoribus debet sufficere sapienti, vellet aliquid imposita ista professione detrahere, sed vt professioni ipsi ex eo honore quem gessi adderet dignitatem. Cui igitur dubium quin diuina illa mens Cæsaris, quæ tanto studio præceptorem huic conuentui iuuentutis elegit, etiam locum exercitiis illius dedicatum instaurari atque exornari velit, cùm omnes omnium rerum sectatores atque fautores parum se satis facere voto & conscientiæ suæ credant, si non ipsarum quas appetunt gloriarum templa constituant. Inde est vt Atheniensis humanitas aram Misericordiæ instituerit, & Romani ducis animi magnitudo templum Virtutis & Honoris. quarum enim artium, siue animi affectionum magnis hominibus ingeneratus ardor fue-

rit, earum etiam consecrata existere ad posteros monumenta voluerunt. Aedem Herculis musarum in Circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecit, non id modò secutus, quòd ipse litteris, & summa poëtæ amicitia duceretur, sed quòd in Græcia cùm esset Imperator acceperat Herculem Musagetem esse comitem ducémque Musarum. Idémque primus nouem signa, hoc est, omnium Camœnarum, ex Ambraciēsi oppido translata sub tutela fortissimi Numinis consecrauit, (vt res est) quia mutuis operibus & præmiis iuuari ornaríq; deberent, Musarum quies defensione Herculis, & virtus Herculis voce Musarum. Credo igitur tali Cæsar Herculius & aui Herculis, & Herculij patris instinctu tanto studium litterarum fauore prosequitur, vt non minus ad prouidentiam Numinis existimet pertinere benedicendi quàm rectè faciendi disciplinam, & pro diuina intelligentia mentis æternæ sentiat litteras omnium fundamenta esse virtutum, vtpote continentiæ, modestiæ, vigilantiæ, patientiæ magistras. Quæ vniuersa cùm in cōsuetudinem tenera ætate venerunt, omnia deinceps officia vitæ ad ipsa quæ diuersissima videntur militiæ atque castrorum munimina conualescunt. Ideóque his omnis industriæ atque omnis laudis nutricibus, aut (vt verius loquar) matribus cùm præceptorem Cæsar Herculius declarare dignatus sit, necesse est etiam sedem propriam cupiat reformari, vt cū ad antiquā firmitatem cultúmq; reparata sit, multo hîc iustius & verius nuncupetur ædes Herculis atque Musarum. Et sanè V.P. interest etiā gloriæ quam tanti Principes tot victoriis ac triumphis merentur, vt ingenia quæ canendis eorum virtutibus excoluntur non intra priuatos parietes, sed in publica ostentatione, & in ipso vrbis istius ore vegetentur. Quid autem magis in facie vultúque istius ciuitatis situm est, quàm hæc eadem Mæniana, in ipso transitu aduenientium huc inuectissimorum Principum constituta? Qui cùm se occursu lætæ iuuentutis afficit, non solùm liberalitate quam ipsi tribuunt, sed etiam litteris quibus me ad institutionem eius cohortātur, ostendant, quanto plus capient voluptatis cùm reparatum videant ipsum conciliabulum iuuentutis: Adhoc V.P. opus istud reddit illustrius cùm ipsorum Cæsarum, tum etiam omnium hominū aspectu promptius quod præcipuo est loco positum, quasi inter ipsos oculos ciuitatis, inter Apollinis templum atque Capitolium. Quo magis est etiam sacrosancta sedes, vtriusque lateris veneranda confinio, vtriusque latè numeris instauranda respectu, ne fana longè o-

mnium in hac vrbe pulcherrima labes media deformet, præsertim cùm mihi videatur ipse ille, qui Meniana hęc primus extruxit, idcirco ea illic potissimum collocasse, vt veluti cognato vicinorum sibi numinùm tenerentur amplexu, cùm augustissima tecta litteris dedicata inde Athenarum conditrix Minerua conspiceret, hinc Apollo medius Camœnarum. Igitur ibi maximè & oportet & fas est exercere iuuentutis ingenia, vbi tam propinqua sunt Numina amica doctrinæ, vbi ex proximo iuuat mens diuina sapientiam, & carminum Deus vocem, & verecundiam virgo perpetua, & prouidentiá præscius futurorum. Ibi adolescentes optimi discant, nobis quasi solenne carmen præfantibus, maximorum Principum facta celebrare. quis enim melior vsus est eloquentiæ quàm vbi ante aras quodámodo suas Iouios Herculiósque audiant prædicari Iuppiter pater, & Minerua socia, & Iuno placata? Satis me verborum fecisse arbitror V.P. de eo quod mihi ad dicendú priùs constitueram, quá sit ex vsu atque officio instaurari opus illud studiis, quibus optimi Principes maximè fauent, dedicatum, in ipsa ciuitatis fronte positum, celeberrimis templis vtrinque coniunctum. Nunc, in secundum, eundémque locum distuli, quemadmodum id sine sumptu publico, & cum laude sacrę largitionis fieri possit ostendam. Salarium me liberalissimi Principes ex huius reip. viribus in sexcenis millibus nummûm accipere iusserunt, non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora & prius & postea præmia contulerunt, sed vt tercena illa sestertia, quæ sacræ memoriæ Magister acceperam, in honore priuati huius magisterij addita pari sorte geminarent. Hoc ego salarium (quantum ad honorem pertinet) adoratum accipio, & in accepti ratione perscribo, sed expensum referre patriæ cupio, & ad restitutionem huius operis quoad vsus poposcerit destinare. Cuius voluntatis meæ ratio etsi asserenda non est, tamen sub hac tua humanitate, & circumstantium expectatione, qua me audiri sentio, aliquatenus prosequenda est. Nam primum omnium in hoc ego maximos esse fructus præmiorum puto, vt digni quibus tribuantur habeamur. siquidem ipse vsus pecuniæ bonis malísve artibus partæ promiscuus & vilis est, honestis verò rationibus posse acquirere summú, etiási quæstum remiseris, lucrum est. neq; enim Syrus mercator, aut Deliacus, aut Indicus ad vberrima ista compendia laudis aspirat, sed raræ atque inter paucissimos opes sunt contentæ meritis conscientiæ. quippe hoc ipso præmij gloria continetur,

ne id cupiditate quærendi affectasse videamur. Quod hoc vno assequi possumus, si pro accepto ducamus oblatum. Vt industriæ, assumendi copiam præuenire potuisse: continentiæ, præteriisse. At si fortissimi viri in sacris certaminibus summo labore, atque etiam vitæ periculo, solam vocem præconis, & coronæ testimonium petunt, ego verba illa diuina, cælestésque litteras, quibus mihi tanti Principes instituendam iuuentutem commendare dignati sunt, non vltra omnium vocum potentiam venerabundus accipiam? non vltra omnes laureas colam? Leges ergo V.P. Tametsi hanc quoque mihi veniam tribuas oportet. neque enim ipsius epistolæ sacræ commemorationem solam sine obsequio recitationis inducere fas est, vt perlecta magis eluceat quantum me studium par sit impendere non ipsis modò litteris, sed etiam templis ac sedibus litterarum.

MERENTVR & Galli nostri vt eorum liberis, quorum vita in augusto Cliuiensium oppido ingenuis artibus eruditur, & ipsi adolescentes, qui hilari consensu meum Constantij Cæsaris ex Italia reuertenti s suscepere comitatum, vt eorum indoli cósulere cupiamus. Proinde quod aliud præmium his quàm illud conferre debemus quod nec dare potest, nec eripere Fortuna? Vnde auditorio huic, quod videtur interitu præceptoris orbatú, te vel potissimú præficere debuimus, cuius eloquentiam, & grauitatem morum, & actis nostris habemus administratione cópertam. Saluo igitur priuilegio dignitatis tuæ, hortamur vt professionem oratoriam recipias, atque in supradicta ciuitate, quã non ignoras nos ad pristinam gloriã reformare, ad vitę melioris studium adolescentium excolas mentes, nec putes hoc munere antè partis aliquid tuis honoribus derogari, cùm honesta professio ornet potius omnem quàm destruat dignitatem. Denique etiam salarium te in sexcenis millibus nummûm ex reip. viribus consequi volumus, vt intelligas meritis tuis etiam nostram constituere clementiam. Vale Eumeni charissime nobis.

Ita non videtur tibi V.P. hac tantorum Principum exhortatione non solùm mens & ocio iacens ad pristinas artes animus attolli, verumetiam veterum ipsi quodammodo scholarum parietes & tecta consurgere? quod enim tantùm carmen Amphioni, quæ tanta plectro fidibúsque dulcedo, quam secuta quondam saxa perhibentur, vt ducentibus subuecta modulis, & ad interualla carminum resistentia sponte murum velut arte construerent, quanta

in his Imperatorum & Cæsarum litteris inest ad omnes animorum impetus, effectúsque rerum ciendos vis atque permotio, qui quod iubere possint, suadere dignantur, & cùm vel tacitas eorum ac vultu tenus significatas voluntates summi patris sequatur autoritas, cuius nutum promissionémque firmantis totius mundi tremor sentit, ipsi tamen vltrò imperandi potestatem cohortandi humanitate conciliant? Quinetiam laudibus incitant, grauitatem morum, dicendi facultatem sibi probatam & cognitam prædicantes, Palatini honoris priuilegium oratoriæ professioni saluum & incolume seruantes. Quibus ego diuinæ benignitatis illecebris, etiamsi omni sensu antè caruissem, ad quamuis profectò intelligentiam adducerer. siquidem tantos Principes vnum hominem tanta laude decorare non est oratorem admonere, sed facere. Quid igitur mihi cum numerata pecunia? immò quid cum vllis opibus aut Midæ regis, aut Crœsi, aut ipsius qui auro dicitur fluxisse Pactoli, cùm diuina hæc testimonia omnibus diuitiis, atque ipsis eorum præmiis anteponam? Nisi fortè Pythiados illius excellentem Socratis sapientiam vaticinatę, aut magnificentius carmen videtur, aut verius quàm quod Iouij Herculiique pronunciăt, quorum ne nutus quidem possunt, non modò dicta, reuocari. Quamobrem (vt dixi) V.P. sexcena illa (quantum ad honorem spectat) accipi oportere cẽseo, atque vsum delego patriæ, & ipsi potissimum operi in quo studia nostra celebranda sunt. videor enim mihi id quod sacris litteris cõtinetur, ita saluo honoris mei priuilegio doceam, hôc manifestius atq; illustrius retenturus vt me dignum talibus æternorum Principum iudiciis probem amore reip. Equidem ipsos patriæ Deos testor tanto me ciuitatis istius amore flagrare, vt, quocunque oculos circũtuli, ad restitutionem operum singulorum ita gaudio ferar, vt spiritũ identidem meum pro illorum salute deuoueam, quorum iussu operibúsque reparantur. Sed tamen hoc quod mihi ornandæ professionis meæ causa tributũ est huic me præcipuè sentio debere monumẽto. etenim si bello parta Marti dicantur, si mari quæsita Neptuno, si messes Cereri, si Mercurio lucra libantur, si item rerum omnium ad cultum referuntur autorum, vbi fas est docendi præmia consecrare nisi in sede dicendi, præsertim, cùm mihi vltra cõmunem cum cæteris studiorum religionem, etiam proprius quidam sit erga Mæniana illa ex maiorum meorum recordatione dilectus? quãuis enim ante ingressum pueritiæ meæ prætermissa fuerit eorum exercen-

di studij frequentatio, tamen illic auum quondam meum docuisse audio, hominem Athenis ortum, Romæ diu celebrem, mox in ista vrbe perspecto & probato hominum amore doctrinæ, atque huius ipsius operis veneratione detetum. Cuius ego locũ in quo vt referũt, maior octogenario docuit, si ab isto venerabili sene (Te Glauce, appello præsentem, quem videmus, non ciuitate Atticum, sed eloquio) recoli ornaríque perfecero, ipsum mihi videbor ad vitam tali professionis suæ successione reuocasse. Quod quidem meum ego erga honorem domus ac familiæ meæ studium non confiterer V.P. nisi si ipsis Imperatoribus Cæsaribúsque nostris gratum esse considerem, vt publicam eorum in restituendo orbe pietatem pro suo quisque captu in renouandis suorum vestigiis æmuletur. quis enim nunc sit animo tam humili, tam abiecto, tam ab omni appetitione laudis alieno, vt nõ & quamtulamcunque memoriam suorum excitare, & sibi aliquid secundæ opinionis cupiat acquirere? cùm videat omnia quæ priorum labe conciderant, hac felicitate sæculi resurgentia, tot vrbes diu siluis obsitas, atque habitatas feris, instaurari mœnibus, incolis frequentari, quod in Aegęo mari semel cõtigit, vt quæ opertis fluctibus vagabatur repentè insula Delos existeret, eius nunc simile tot orientibus vndique ciuitatibus, tot insulis ad humanos cultus quasi renascentibus euenire. Nisi fortè non grauior Britãniam ruina depresserat, quam si perfuso tegerẽt Oceano, quæ profundissimo Pœnorum gurgite liberata ad conspectum Romanæ lucis emersit, aut hæc ipsa, quæ modò desinit esse Barbaria, non magis feritate Francorum velut hausta desiderat quàm si eam circumfusa flumina & mare alluens operuisset. Nam quid ego alarum & cohortium castra percenseam toto Rheni, & Istri, & Euphratis limite restituta? Qua veris autumnive clementia tot manu positæ arbores cõualescunt, quo calore Solis tot depressæ imbribus segetes resurgunt, quot vbiq; muri vix repertis veterum fundamentorum vestigiis excitantur? Adeo (vt res est) aurea illa sæcula, quæ non diu quondã Saturno rege viguerunt, nunc æternis auspiciis Iouis & Herculis renascuntur. Sed enim V.P. inter omnia quæ virtute Principum ac felicitate recreãtur, sint licèt fortasse alia magnitudine atq; vtilitate potiora, nihil est tamen admirabilius hac liberalitate quam fouendis honorandísque litterarum studiis impartiunt. quippe (vt initio dixi) nulli vnquã antehac Principes pari cura belli munera, & huiusmodi pacis ornamenta coluerunt. diuersissimus enim ad vtramque se-

que ſectam deflexus eſt, diſpar natura mentium, & diſcrepans in electione iudicium, ipſorum denique vtriſque artibus præſidentiū nominum diſſoni monitus, habitúſque diſſimiles. Quo magis horum noua & incredibilis eſt virtus & humanitas, qui inter tanta opera bellorum ad hæc quoque litterarum exercitia reſpiciunt, atque illum temporum ſtatum quo (vt legimus) Romana res plurimum terra & mari valuit, ita demum integrari putant, vt non potentia, ſed etiam eloquentia Roma reuireſcat. Detur ergo V.P. illa mihi ab optimis virtutum omnium dominis tributa largitio huic operi doctrinę atque eloquentiæ dedicato, vt quemadmodum cætera vitæ noſtræ cōmoda apud auxiliatores eorum Deos colimus, ita ſingularem eorūdem erga litteras dignationem in antiqua literarum ſede celebremus. Videat præterea in illis porticibus iuuentus & quotidie ſpectet omnes terras & cuncta maria, & quidquid inuictiſſimi Principes vrbium, gentium, nationum aut virtute deuinciunt, aut terrore. ſiquidem illic, vt ipſe vidiſti, (credo) inſtruendæ pueritiæ cauſa, quò manifeſtius oculis diſcerentur quæ difficilius percipiuntur auditu, omniū cum nominibus ſuis locorum ſitus, ſpatia, interualla deſcripta ſunt, quidquid vbique fluminum oritur & conditur, quacunque ſe littorum ſinus flectunt, quóve ambitu cingit orbem, vel irrumpit Oceanus. Ibi fortiſſimorum Imperatorum pulcherrimæ res geſtæ per diuerſa regionum argumenta recoluntur, dum calentibus ſemperque venientibus victoriarum nunciis reuiſuntur perfida flumina, & Libyæ arua ſitientia, & cōnexa Rheni cornua, & Nili ora multifida, dúmque ſibi ad hæc ſingula intuentium animus affingit, aut ſub tua Diocletiane Auguſte clementia Aegyptum furore poſito quieſcentem, aut te Maximiane inuicte perculſa Maurorum agmina fulminantem, aut ſub dextera tua domine Conſtanti Batauiam Britanniámque ſqualidum caput ſyluis & fluctibus exerentem, aut te Maximiane Cæſar Perſicos arcus pharetráſque calcantem. nunc enim nunc demum iuuat orbem ſpectare depictum, cùm in illo nihil videmus alienum. Habes V.P. ſtudij ac voti mei profeſſionem. Abs te peto vt eam litteris tuis apud ſacras aures proſequi non graueris. ſiquidem maximus, ac pæne ſolus fructus eſt recta cupientiū, vt voluntas eorum ad diuinam tantorum Principum ſciētiam perferatur.

CLAVDII MAMERTINI PANEGYRICVS MAXIMIANO A.

CVm omnibus festis diebus sacratissime Imperator debet honor vester diuinis rebus æquari, tum præcipuè celeberrimo isto, & imperantibus vobis lætissimo die veneratio Numinis tui cum solenni sacræ vrbis religione iungenda est. verum est enim profectò quod de origine illius ciuitatis accepimus, primã in ea sedem Numinis vestri, sanctum illud venerandúmque Palatium, regem aduenam condidisse. neque enim fabula est de licentia poëtarum, nec opinio de fama veterum sæculorum, sed manifesta res & probata, (sicut hodie quoque testatur Herculis ara maxima, & Herculei sacri custos familia Pinaria) principem illum tui generis ac nominis Palantea mœnia addidisse victorem, & parua licet tunc regia, summã tamen religione susceptũ futuræ maiestatis dedisse primordia, vt esse posset domus Cæsarum, quæ Herculis fuisset hospitium. Iure igitur hoc die, quo immortalis ortus dominæ gentium ciuitatis vestra pietate celebratur, tibi potissimùm Imperator inuicte laudes canimus, & gratias agimus, quem similitudo ipsa stirpis tuæ, ac vis tacita naturæ ad honorandum natalem Romæ diem tam liberalem facit, vt vrbem illam sic colas cõditam quasi ipse condideris. re vera enim sacratissime Imperator meritò quiuis te, tuúmque fratrem, Romani imperij dixerit conditores. estis enim (quod est proximum) restitutores, & sit licèt hic illi vrbi natalis dies quòd pertineat ad originem populi Romani, vestri imperij primi dies sunt principes ad salutem. Quare si nunc Romæ omnes Magistratus, & Pontifices, & Sacerdotes iuxta parentes Vrbis, & Statores Deos Herculis templa venerantur, quia partam aliquando ex victoria prædam à flumine Ibero & conscio occidui So-

lis Oceano ad pabula Tyrrhena compulerit,& in Palatino iugo vẽturo ter reliquerit vestigia:quanto tandem studio nos hîc cõuenit, qui te præsentem intuemur Deum,toto quidem orbe victorem, sed nunc quidem maximè in eadem Occidentis plaga non pastorem trino capite deformem, sed prodigium multo tetrius opprimenté, quidquid spiritus & vocis habemus, omne id in laudibus tuis non occupare modò,sed (si res poscat) absumere debemus. Vnde igitur ordiar? Commemorabo nimirum patriæ tuæ in rempublicã merita?Quis enim dubitat quin multis iam sæculis, ex quo vires illius ad Romanum nomen accesserint,Itália quidem sit gentium domina gloriæ vetustate,sed Pannonia virtute? An diuinam generis tui originem recensebo,quam tu non modò factis immortalibus, sed etiam nominis successione testaris?An quemadmodum educatus institutúsque sis prædicabo in illo limite, in illa fortissimarum sede legionum inter discursus strenuæ iuuentutis,& armorum sonitus tuis vagitibus obstrepentes? Finguntur hæc de Ioue,sed de te vera sunt Imperator.An tuas res gestas enumerare conabor, quæ te prima signa Imperatoriis auspiciis inaugurarint,quę castra dominum habitura susceperint,quæ bella deduxerint, quæ victoriæ auxerint? Ibo scilicet vestigiis virtutis tuæ colligendis per totum Istri limité, pérq; omné quâ tendit Euphraté,& ripas peragrabo Rheni, & litus Oceani?Sed qui velit omnia ista complecti sæcula sibi optare debet,& innumerabiles annos,& quantam tu mereris ætatem. Faciam igitur cõpendium orationi meæ,sed damno voluntatis,quod huic tempori maximè cõgruit omittam,cętera,& potissimũ illud arripiá,(quod multis fortasse mirum videbitur,& tamen re ipsa verissimũ est) te cũ ad restituendam remp. à cognato tibi Diocletiani Numine fueris inuocatus plus tribuisse beneficij quàm acceperis.neque enim specie tenus ac nomine fortuna imperij consideranda est. Trabeæ vestræ triumphales,& fasces Cõsulares,& sellæ curules,& hæc obsequiorum stipatio & fulgur,& illa lux diuinum verticé claro orbe complectés, vestrorum sunt ornamenta meritorũ pulcherrima quidem & augustissima: sed longè illa maiora sunt, quæ tu impartito tibi imperio meræ gratiæ retulisti,admittere in animum tantæ reip.curã, & totius orbis fata suscipere,& oblitum quodãmodo sui gentibus viuere, & in tam arduo humanarum rerum stare fastigio,ex quo veluti terras omnes & maria despicias,vicissimq; oculis ac méte collustres vbi sit certa serenitas,vbi dubia tempestas,qui iustitiam vestram iudices.

æmulentur, qui virtutis vestræ gloriam duces seruent, accipere innumerabiles vndique nuncios, totidem mandata dimittere, de tot vrbibus & nationibus & prouinciis cogitare, noctes omnes diésque perpeti sollicitè pro omnium salute transigere. Hæc omnia cùm à fratre optimo oblata susceperis, tu fecisti fortiter, ille sapienter. neque enim cùm reip. nauem secundus à puppi flatus impleret salutarem manum gubernaculis addidisti, sed cùm ad restituendam eam post priorum temporum labem diuinum modò, ac ne id quidem vnicũ, sufficeret auxilium, præcipitanti Romano nomini iuxta Principem subiisti, eadem scilicet auxilij opportunitate, qua tuus Hercules Iouem vestrum quondam Terrigenarum bello laborantem magna victoriæ parte iuuit, probauítque non magis à DIs accepisse cælum quàm eisdem reddidisse. An non illud malum simile monstrorum biformium & hisce terris fuit, quod tua Cæsar nescio vtrum magis fortitudine repressum sit, an clementia mitigatũ, cùm militares habitus ignari agricolæ appetiuerunt; cùm autor equitem, cùm pastor equitem, cũ hostem Barbarum suorum cultorum rusticus vastator imitatus est? Quod ego cursim prætereo. video enim te (qua pietate es) obliuionem illius victoriæ malle quàm gloriam. Quòd verò statim, vixdum misero illo furore sopito, cùm omnes Barbarę nationes excidium vniuersæ Galliæ minarentur, neq; solùm Burgundiones & Alamani, sed etiam Chaibones Erulíque, viribus primi Barbarorum, locis vltimi, præcipiti impetu in has prouincias irruissent, quis Deus tam insperatam salutem nobis attulisset, nisi tu affuisses? tu enim diuinæ prouidentiæ Imp. consilio prius quàm vi bellum gerendum ratus, cęteros quidem perduelles, quibus ipsa pestifera multitudo, ire passus es in profundam famem, & ex fame in pestilentiã, mox triumphi ornamenta capiẽda militum manibus vsurus, Chaibones tamen Erulósque non dignatus pariter perdere, atque vt interim diuina virtus tua exercitatione solita non careret, aperto Marte, atque vno impetu perculisti, non vniuerso ad id prælium vsus exercitu, sed paucis cohortibus. quid enim opus erat multitudine, cùm ipse pugnares, ipse omnibus locis totáq; acie dimicares, ipsi hosti vndique, & quâ resisteret, & quâ cederet, & quâ fugeret, occurreres, errorémque aduersariis pariter ac tuis faceres, cùm neque te Barbari vnũ putarent, neque milites non dico stipatione atq; comitatu, sed saltẽ oculis sequi possent. tanto quippe prælio ferebare, non aliter quàm magnus amnis solet hibernis imbribus auctus & niuibus passim

fluere quà campus est. Ita cuncti Chaibones, Erulíque cuncti tanta internecione cæsi interfectiq; sunt, vt extinctos eos relictis domi cóiugibus ac matribus non profugus aliquis è prælio, sed victoriæ tuæ gloria nunciaret. Transeo innumerabiles tuas tota Gallia pugnas atque victorias. quæ enim tot tantísque rebus sufficiet oratio? Illum tamen primum Consulatus tui auspicalem dié tacitus præterire nullo modo possum, quo tu solus omnium consecutus es, vt quod tépus antea incipiendis tantummodo rebus aptum videbatur tunc primú potuerit sufficere peragendis, vnóque Sol curriculo suo, eóque breuissimo, & officia te Consulis inchoanté videret, & Imperatoris implentem. Vidimus te Cæsar eodem die pro rep. & vota suscipere, & coniuncta debere. quod enim optaueras in futurum fecisti continuò transactum. Vt mihi ipsa Deorum auxilia quæ precatus eras præuenisse videaris, & quidquid illi promiserant antè fecisse. Vidimus te Cæsar eodem die & in clarissimo pacis habitu, & in pulcherrimo virtutis ornatu. Bona venia Deûm dixerim, ne Iuppiter quidem ipse tanta celeritate faciem cæli sui variat quàm facile tu Iuppiter togam prætextam sumpto thorace mutasti, hastam posito scipione rapuisti, à tribunali venisti in campum, à curuli in equum transtulisti, & rursus ex acie cum triumpho rediisti, totámque hác vrbem repentina tua in hostes eruptione sollicitam lætitia & exultatione, & aris flagrantibus, & sacrificiis, & odoribus accensis Numini tuo implesti. Ita vtroque illius diei supremo tempore bis diuina res pari religione celebrata est, Ioui, dum pro futuris vouetur, tibi, dum pro victoria soluitur. Tale igitur auspiciú illius anni quid sequebatur nisi nouum aliquod & ingens miraculum? Quod autem maius euenire potuit illa tua in Germaniam transgressione? qua tu primus omniú Imp. probasti Romani imperij nullum esse terminum nisi qui tuorú esset laborum. Atqui Rhenú antea videbatur ipsa sic Natura duxisse, vt eo limite Romanæ prouinciæ ab immanitate Barbariæ vindicarentur. Et quis vnquam ante vos Principes nó gratulatus est Gallias illorum amne muniri? Quando non eum sine metu nostro Rheni alueum imminuit diu serena tempestas? Quando non cum securitate nostra illius diluuia creuerunt? Credo, itidem optimam illam fertilémque Syriam velut amplexu suo tegebat Euphrates, antequam Diocletiano sponte se dederent regna Persarum. Verùm hoc Iouis sui more, nutu illo patrio quo omnia contremiscút, & maiestate vestri nominis consecutus est. Tu auté Imp. inuicte feras illas indomi-

tásque gentes vastatione, præliis, cædibus,ferro,igníque domuisti. Herculei generis hoc fatum est, virtuti debere quòd vindicat. Exinde igitur soluto animo ac libero sumus. Licèt Rhenus arescat,tenuíque lapsu vix læues calculos perspicuo vado pellat, nullus inde metus est.Quidquid vltra Rhenum prospicio Romanum est. Sic illa quondam Romanæ potentiæ diu æmula & inimica Carthago à P. Scipione deuicta est, cùm is traiecto in Africam exercitu Hannibalem ab Italiæ vastatione reuocauit. Audieras hoc Imperator? an ipsa per te diuina tua mente prospexeras ita demum hostes funditus posse subuerti, si in propriis sedibus vincerentur, nec prædam modò quam cepissent amitterent, sed ipsi coniuges, & liberos, & parentes suos,& charissima omnia capta mœrerét? Hoc tu siue cognitum secutus es, seu te autore fecisti, vtrumque pulcherrimum est. neque enim minorē laudem magnarū rerum æmuli quàm ipsi merētur autores, quinimmò, quamuis optimum, intentatæ rei consilium Fortunæ committitur, iteratum idem atque repetitum ad certam rei gloriam pertinet iudicij. Ideóque hoc nunc sacri ambo Imperatores ipso estis Scipione potiores, quòd & tu Africanum, & te Diocletianus imitatus est. Ingressus es nuper illam quæ Rhætis est obiecta Germaniam,similíque virtute Romanum limitem victoria protulit. Adeo Numini illius simpliciter amantérque quidquid pro his cęteris feceras retulisti, cùm ex diuersa orbis parte coëuntes inuictas dexteras contulistis. Adeò fidum firmúmque fuit illud eloquium. In quo nobis mutua præbuistis omnium exempla virtutum atque inuicem vos (quod fieri iam posse non videbatur) auxistis,ille tibi ostendendo dona Persica,tu illi spolia Germanica. Sed neque illum virtutes tuæ bellicæ à liberalitate,neq; illius opes à bellica virtute te reuocarunt. Ambo nunc estis largissimi,ambo fortissimi,ab hac ipsa vestri similitudine magis magísque cōcordes,(quod omni consanguinitate certius est) virtutibus fratres. Sic fit vt vobis tantum imperium sine vlla æmulatione commune sit, neque vllum vitæ vos discrimen esse patiamini,sed planè vt gemini illi reges Lacedæmones Heraclidæ remp.pari sorte teneatis. Quanquam hoc vos meliores & iustiores,quòd illos mater astu coëgit, cùm nemini fateretur quem prius edidisset in lucē, pari ætatis autoritate regnare,vos hoc sponte faciatis,quos in summis rebus æquauit non vultuum similitudo,sed morum. Attamen illos,si discrimē sui scire potuissent,minus mirum fuisset exiguam sibi communicasse regionē,

quam sæpe vno die impiger viator emensus est. Vos verò, qui imperium non terræ, sed cæli regionibus terminatis, tantam vim, tantam potestatem mutuò vobis impartire diuinæ profectò immortalísque fiduciæ est, quam cupiditas nulla perturbet. Et tamen vides Imp. non inuenire me ex omni antiquitate quod comparem vobis nisi Herculeæ gentis exemplum. nam ille quidem magnus Alexander iam mihi humilis videtur Indo regi sua regna reddendo, cùm tam multi reges Imp. vestri clientes sint, cùm per te regnum receperit Genobon, Esatech verò munus acceperit. Quid ille aliud expetiuit ad conspectum cum omni sua gente veniendo, nisi vt tunc demum integra autoritate regnaret cùm te Maximiane placasset? Ostendit ille te identidem (vt audio) popularibus suis, & intueri diu iussit, & obsequia discere, cùm tibi ipse seruiret. Hoc eodem modo rex ille Persarum, nunquam se antè dignatus hominem confiteri, fratri tuo supplicat, totúmque se, vt ingredi ille dignetur, regnum suum pandit. Offert interim varia miracula, eximię pulchritudinis feras mittit, amicitiæ nomen impetrare contentus, promeretur obsequio. Vestra hoc concordia facit inuictissimi Principes, vt vobis in tãta æqualitate successuum etiam Fortuna respondeat. remp. enim vna mẽte regitis, neque vobis tanta locorum diuersitas obest quominus etiam velut inuictis dexteris gubernetis. Ita quamuis maiestatem regiam geminato Numine augeatis, vtilitatem imperij singularis consentiendo retinetis. Quare si non frustrà Græci poëtæ hominibus iustitiam colentibus repromittũt binos gregum fœtus, & duplices arborum fructus, nunc omnia gentibus vniuersis gemina debentur, quarum vos domini tam sanctè iustitiam, & cõcordiam colitis. Tu quidem certè Imp. tantum esse in concordia bonum statuis, vt etiam eos qui circa te potissimo funguntur officio necessitudine tibi & affinitate deuinxeris, id pulcherrimum arbitratus, adhærere lateri tuo nõ timoris obsequia, sed vota pietatis. Quorum ductu proximè, cùm felicissimis vestris auspiciis vterentur, lubrica illa falláxque gens Barbarorum vt merebatur affecta est. Vestra hæc Imp. vestra laus est. A vobis proficiscitur, & quod per alios administratur. vt enim omnia commoda cælo terráque parta licèt diuersorum Numinum ope nobis prouenire videantur, à summis tamen autoribus manãt, Ioue rectore cæli, & Hercule pacatore terrarum, sic omnibus pulcherrimis rebus etiam quæ aliorum ductu geruntur Diocletianus facit, tu tribuis effectum. Vestrę (inquã) fortunæ, vestrę felicitatis est

Imp. quòd iam milites vestri ad Oceanum peruenere victoria, iam cæsorum in illo litore hostium sanguinem reciproci fluctus sorbuerunt. Quid nunc animi habet ille pirata, cùm fretum illud quo solo mortem suam hucusque remoratus est pæne vestros exercitus videat ingressos, oblitósque nauium refugum mare secutos esse quâ cederet? Quam nunc insulam remotiorem, quem alium sibi optet Oceanum? Quo denique pacto effugere pœnas reip. potest? Nisi si haustu terræ deuoretur, aut turbine aliquo in deuia saxa rapiatur. Aedificatæ sunt, ornatæque pulcherrimæ classes, cunctis simul amnibus Oceanum petituræ. Neque solùm ad perficiendas eas certatim homines laborarunt, sed etiam ad excipiendas flumina repentè creuerũt. Toto ferè anno Imp. quo tibi opus erat serenitate, vt naualia texerentur, vt trabes cæderentur, vt artificum animi vigerent, ne manus torpescerent, nullus ferè dies imbre fœdatus est. Hiems ipsa temperiem veris imitata est. Iam non Septemtrionis nos putauimus, & quasi translatis sideribus, aut terris, meridiani cæli clementiam sensimus. Fluuius hic noster, diu pluuiarum pabulo carens, impatiens erat nauium, solam naualibus tuis materiam deuehebat. Ecce autem subitò cùm iam deduci liburnas oporteret, tibi vberes fontes terra submisit, tibi largos imbres Iuppiter fudit, tibi totis fluminum alueis Oceanus redundauit. Ita in aquas sponte subeuntes impetum nauigia fecerunt, leui modo commota nixu ducentium, quorum ad felicissimum illud exordium magis opus erat nautico carmine quàm labore. Facile itaque quiuis intelligit Imp. quàm prosperi te successus in re maritima secuturi sint, cùm iam sic tempestatũm oportunitas obsequatur. Felix igitur talibus Roma Principibus, (fas est enim vt hoc dicendi munus pium vnde cœpimus terminemus) felix inquã, & nunc multo felicior quàm sub Remo & Romulo tuis. Illi enim fratres quamuis geminíque essent, certauerunt tamen vter suum tibi nomen imponeret, diuersósque montes & auspicia ceperunt: hi verò conseruatores tui, sit licet nunc tuum tanto maius imperium quanto latior es vetere pomœrio quidquid homines colunt, nullo circa te liuore contendunt. Hi cùm primum redeant ad te triumphantes, vno cupiunt inuehi curru, simul adire Capitolium, simul habitare Palatium. Vtere (quæso) tuorum Principum vtroque cognomine, cùm non cogaris eligere. Licet nunc simul & Herculea dicaris, & Iouia. O quanto nunc Imperatores illa ciuitas esset augustior, quanto magis hunc natalem suum

diem

diem coleret, si vos stipato vestro Senatu in illa Capitolini Iouis arce conspiceret! Quæ nunc sine dubio præsentiam vestri sibi fingit, ædes vestrorum Numinum frequentando identidem, sicut à maioribus institutum est, inuocando Statorem Iouem, Herculémque victorem. hoc enim quondã illi Deo cognomen asscripsistis qui, cùm piratas oneraria naue vicisset, ab ipso audiuit Hercule per quietem illius ope victoriam contigisse. Adeò sacratissime Imperator multis iam sæculis inter officia est Numinis tui superare piratas. Sed profectò maturè ille illucescet dies cùm vos videat Roma victores, & alacrem sub dextera filium. Quem, ad honestissimas artes omnibus ingenij bonis natum, fœlix aliquis præceptor expectat. Cui nullo labore constabit diuinam immortalémque progeniem ad studium laudis hortari. Non necesse erit Camillos, & Maximos, & Curios, & Catones proponere ad imitandum, quin potius vestra illi facta demonstret, vos identidem & semper ostendat, præsentes, & optimos Imperatoriæ institutionis autores. Interim tamẽ te gentium domina, quoniam hunc optimum Principem in Galliis suis retinet ratio reip. quæsumus (si fieri potest) ne huic inuideas ciuitati, cui nunc ille similitudinem maiestatis tuæ confert, natalem tuum diem celebrando intra consuetudine magnificentiæ tibi debitæ. Téque ipsum Imperator oramus vt etiam cùm vos totius orbis securitate composita illa imperij vestri mater acceperit, amplexus eius arctissimos interdum piis manibus resoluatis, túque potissimùm (credo enim, hoc idem Diocletianum Oriens rogat) has prouincias tuas frequẽter illustres, & profundissima licèt pace florentes aduentu Numinis tui reddas feliciores. Vides Imperator quanta vis sit tuorum in nos cælestium beneficiorum? Adhuc præsentia tua fruimur, & reditum desideramus.

EIVSDEM CLAVDII MAMERTINI GENETHLIACVS MAXIMIANI A.

OMNES quidē homines, sacratissime Imperator, qui maiestati vestrę laudes canunt, & gratias agunt, debitum vobis conantur exoluere, (quis enim est qui posset implere?) sentio tamen à me, hoc præcipuè tempore, hoc piæ vocis officium iure quodam sacrosancti fenoris postulari, vt expectationē sermonis eius quem tuis Quinquennalibus præparaueram, hac gemini natalis prædicatione compensem, & dicendi munus quod tunc voti promissione susceperam, nunc religione debiti repræsentem. Noueram autem sacratissime Imperator longè infra spem honoris eius quem in me contulistis, (vnde enim vel tantam fiduciam mei gererem, vel tam improbè concupiscerem, vt optarem mihi quantum iudicio vestro sum consecutus, auderem?) noueram inquam potissimùm, vt me dignatione qua pridem audieras rursus audires. siquidem apud tanti præsentiam Numinis hoc ipsum mihi maximum dicendi præmium videbatur, vt dicerem. Gaudeo igitur (si fas est confiteri) dilatam esse illam cupiditatem meam. neque enim orationis eius quam composueram faciam iacturam, sed eam reseruo, vt quinquennio rursus exacto Decennalibus tuis dicam, quoniam quidem lustris omnibus prædicandis communis oratio est. Et profectò (si non sensus meos dicatorum vobis dierū proxima quæq; veneratio sui maiestate perstringit) hic mihi dies videtur illustrior magísq; celebrandus qui te primus protulit in lucē. etenim illi ipsi dies quibus imperij auspicia sumpsistis, ob hæc sancti sunt & religiosi, quòd tales declarauerūt Imperatores. Et certè virtutes quibus ipsum ornatis imperium & ingeniū vestri procreauere natales. Quos quidem, sacratissime Imp. quoties annis voluentibus reuertū-tur, vestri pariter ac vestrorum Numinum reuerentia colimus. siquidem vos DIs esse genitos & Numinibus quidem vestris, sed mul-

tò magis virtutibus approbatis. Quarum infatigabiles motus & impetus ipsa vis diuinitatis exercet, quæ vos tãtis discursibus toto quem regitis orbe deducit, vt nos semper auxilij vestri caritate nuper ad libertatem piæ constitutionis impleuerit, cùm itinera vestra ipsis hybernis diebus per vicina illa cælo Alpium iuga, quibus Italiam Natura vallauit, pérque illa saxa, & duriorem saxis niuium densitatem desiderio vestri & amore sequeremur, & virtus vestra non sentiret pati nos putaremus iniuriam. Reddimus tamen rationem sollicitudinis vestræ, & inspecta penitus veritate cognouimus quæ causa faciat vt nunquam otio acquiescere velitis. profectò non patitur hoc cælestis ille vestri generis conditor. nam primum omnium quidquid immortale est stare nescit, sempiternóque motu se seruat æternitas. Deinde præcipuè vestri illi parentes, qui vobis & nomina & imperia tribuerunt, perpetuis maximorum operum actionibus occupantur. ille siquidem Diocletiani autor Deus, præter depulsos quondam cæli possessione Titanes, & mox deformium bella monstrorum, præpeti cura quamuis compositum gubernat imperium, atque hanc tantam molem infatigabili manu voluit, omnium quoque rerum ordines ac vices peruigil seruat. neque enim tunc tantummodo commouetur cùm tonitrua incutit, & fulmina iacit, sed etiamsi tumultuantia elementorum officia pacauit, nihilominus tamen & ipsas quæ tacitæ labuntur auras placido sinu fundit, & in aduersa cæli nitentem impetu rapit Solem. Itidem quoque Maximiane Hercules tuus mitto quòd cùm inter homines erat, terras omnes & nemora pacauit, vrbes dominis crudelibus liberauit, etiã cælo dirarum alitum volucratilia detraxit, etiã terrores Inferum abducto custode cõpescuit, exinde certè nihilominus post adoptionem Cælitum, Iuuẽtæ connubiũ, perpetuus est virtutis assertor, omniúmque fortium virorum laboribus fauet, in omni certamine conatus adiuuat iustiores. His quidem certè diebus, quibus immortalitatis origo celebratur, instigat (vt videmus) illos à sacris certaminibus accitos, vt pertinaci animositate certandi multa faciãt ipsius similia victoris. Adeo sacratissime Imp. vtraq; vestra Numina semper aliquid agunt, agendúmve curant. Vt iã nobis illa quã pro vobis susceperamus cura ponenda sit, cùm non laborare vos, sed parentes Deos videamus imitari, cúmque prætereа ingenitum illum vobis diuinæ mentis ardorem etiam earum quæ primæ vos

suscepére, regionum alacritas excitarit. non enim in otiosa aliqua deliciisque corrupta parte terrarum nati institutique estis, sed in his prouinciis, quas ad infatigabilem consuetudinem laboris atque patientiæ fractus, licèt oppositus hostis, armis tamen semper instructus miles exercet, in quibus omnis vita militia est, quarum etiam fœminæ cæterarum gentium viris fortiores sunt. Ex istis ergo causis stirpis vestræ, patriorúmque institutorum illa veniunt quæ sæpe miramur, (interdum etiam pro amoris impatientia timebamus) quòd expeditiones vestras numerare non possumus, quòd diutiùs in iisdẽ manere vestigiis dedignamini, quòd vos à continuo rerum cursu gerendarum non modò amœnitas locorum, aut nobilitas vrbium, sed ne ipsa quidem victoriarum nostrarum lætitia remoratur. Illum modò Syria viderat, iam Pannonia susceperat. Tu modò Galliæ oppida illustraueras, iam summas arces Monœci Herculis præteribas. Ambo cùm ad Orientem, Occidentémque occupati putaremini, repentè in medio Italiæ gremio apparuistis. Hos fructus capitis operum maximorum, sic interim meritorum cõscientia triumphatis, dum triumphos ipsos semper vincendo differtis, quòd quæcunque pulcherrima facitis continuò transitis, & ad maiora properatis. Vt dum vestigia vestra miramur, dúmque vos adhuc esse in conspectu putamus, iam de vobis audiamus longinqua miracula. Ita omnes prouinciæ vestræ quas diuina celeritate peragrastis, vbi sitis vicissim nesciunt, sciunt tamen vos vbique vicisse. Sed de rebus bellicis, victoriisque vestris sacratissime Imperator multi summa eloquentia præditi sæpe dixerunt, & ego pridem, cùm mihi auditionis tuæ diuina dignatio eam copiam tribuit, quantum potui prædicaui. Hodie verò si de duabus rebus, quas ad hoc tempus optatissimas (nisi fallor) elegi, dicere mihi vestra fauente maiestate contigerit, de cæteris veniam silentij petam. Non commemoro igitur virtute vestra remp. sæuissimo dominatu liberatam. Non dico exacerbatas sæculi prioris iniuriis per clementiam vestram ad obsequium rediisse prouincias. Mitto etiam dies festos victoriis, triumphis celebratos. Taceo tropæa Germanica, in media defixa Barbaria. Transeo limitẽ Rhetiæ repentina hostium clade promotum. Omitto Sarmatiæ vastationem, oppressúmque captiuitatis vinculis Saracenum. Etiam illa quæ armorum vestrorum terrore facta sunt, velut armis gesta, prætereo, Francos ad petendam pacem cum rege venientes, Parthúmq; vobis munerum miraculis blandientem. Nouam mihi propono

dicendi legem, vt cùm omnia videar silere quæ summa sint, ostendã tamen inesse laudibus vestris alia maiora. Quæ igitur illa sunt? Pietas, sacratissime Imperator atque felicitas. nam primùm omnium quanta vestra erga Deos pietas? quos aris, simulacris, templis, donariis, vestris denique nominibus asscriptis, adiunctis imaginibus ornastis, sanctioréśque fecistis exemplo vestræ venerationis. nũc enim verè homines intelligunt. ac potestas Deorum, cùm tam impẽse colantur à vobis. Deinde (id quod maximè Deorum Immortalium cũ religione coniunctum est) quanta vosmet pietate colitis? Quæ vlla vnquam videre sæcula talem in summa potestate concordiam? Qui Germani, geminíve fratres indiuiso patrimonio tam æqualiter vtuntur quàm vos orbe Romano? Ex quo profectò manifestum est cæterorum hominum animas esse humiles & caducas, vestras verò cælestes & sempiternas. Obtrectant sibi inuicem artifices operum sordidorum, est inter aliquos etiam canoræ vocis inuidia, nihil denique tam vile, tam vulgare est, cuius participes malignis æmulationis stimulis vacent, vester verò immortalis animus omnibus opibus, omníque fortuna, atque ipso est maior imperio. Vobis Rhenus, & Ister, & Nilus, & cum gemino Tigris Euphrate, & vterque qualem accepit, & reddit Oceanus, & quidquid est inter ista terrarum, & fluminum, & littorum, tam facili sunt æquanimitate communia, quãtum sibi gaudent esse communem oculi diem. Ita duplices vobis diuinæ potentiæ fructus pietas vestra largitur, & suo vterque fruitur, & consortis imperio. Laurea illa deuictis accolentibus Syriam nationibus, & illa Rhætica, & illa Sarmatica te Maximiane fecerunt pio gaudio triumphare. Itidem hic gens Cauionum Erulorúmque deleta, transrhenana victoria, & domitis oppressa Francis bella piratica Diocletianum votorum compotem reddiderunt. Diuidere inter vos DI Immortales sua beneficia non possunt. Quidquid alterutri præstatur, amborum est. Obstupescerent certè omnes homines admiratione vestri etiamsi vos idem parens, eadémque mater ad istam concordiam naturæ legibus imbuissent. Atenim quanto hoc est admirabilius, vel pulchrius: quòd vos castra, quòd prælia, quòd pares victoriæ fecere fratres? Dum virtutibus vestris fauetis, dum pulcherrima inuicem facta laudatis, dum ad summum fortunæ fastigiũ pari gradu tenditis, diuersum sanguinem affectibus miscuistis. Non fortuita in vobis est germanitas, sed electa. Notum est sæpe eisdem parentibus natos esse dissimiles, certissimæ fraternitatis

est, vsque ad imperium similitudo. Quę ne etiam interuallum vestrę vincit ætatis, & seniorem iuniorémque caritate mutua reddit æquales. Vt iam illud falsò dictum sit, Non delectare societatem rerũ nisi inter pares annos. intelligimus enim sacratissimi Principes & geminum vobis, quamuis dispares sitis ætatibus, inesse cõsensum. Neque tu illi videris promptior, neque tibi ille cunctatior, sed inuicem vosmet imitamini, inuicem vestros affectatis annos. Sic vos estis iuniores, ambo seniores. Neuter plus suis moribus fauet, vterq; se vult hoc esse quod frater est. Inde igitur proximè ille impatientiam vestræ pietatis irrupit, quòd vos nulla regionum longinquitas, nulla iniquitas locorum, nulla tempestatis asperitas retinere, aut morari potuit quominus ad conspectum vestri peruolaretis. neque enim illud progressio fuit, nec itineris confectio, nec solitis adminiculis vsa properatio. Quod simili concitu eques, aut veliuola nauis? Diuinus quidam impetus fuit, quo repentè in eundem locum ab vtroque Solis aduerso fine venistis. ipsos siquidem quos promiseratis nuncios reliquistis, ipsam, quæ vos conata est præuenire, famam præuertistis. Vt absque paucissimis, qui vobis comites hærere potuerunt, cæteri homines fortasse crediderint (quòd ita dignum & maiestate vestra) diurna vobis & nocturna curricula vtraque mundi lumina commodasse. Sed remoueamus istinc fabulas imperitorum, verum loquamur. Vestra vobis pietas sacratissime Imp. volucres dedit cursus, etenim cùm nihil sit animo velocius, vos, quorum igneæ immortalésque mentes minimè sentiunt corporis moras, peruecti estis ad nos mutui desiderij celeritate. Sed qua tandem vice temporum? quo tempestatis habitu? Nempe hyeme sęuissima, & in his quoque regionibus inusitata, cùm algor glacies, glacies niuem premerent, cælo pariter ac terris vniformibus, cúmque ipsi anhelitus hominum circa sua ora concreti rigore canescerent. Adeò (vt res est) aduersus clementiam locorum ac siderum vestræ vos maiestatis potentia tuebatur, & cæteris hominibus atque regionibus vi frigorum astrictis & oppressis, vos solos auræ lenes, vernísque flatus, & deductis nubibus ad itinera vestra directi Solis radij sequebantur. Tanta felicitate illa quæ tunc aliis forent inaccessibilia superastis, atque inde Iulias, hinc Cotias Alpes quasi relictas æstu arenas patentium littorum transcurristis. Eant nunc rerum veterum prædicatores, & Hannibalem illum multis laboribus, magnáque exercitus sui diminutione Alpes penetrasse mirentur. Vos inuictissimi Imperatores propè soli

Alpium vias hybernis niuibus obstructas diuinis vestigiis aperuistis vt quōdam Hercules per eadem illa culmina Iberiæ spolia incomitatus abduxit. Tum si fortunæ causæque Hannibalis ac vestrorum itinerum comparentur, quanto hæc vestra DIs hominibúsque acceptiora sunt? quanto laude ac sempiterna memoria digniora? Túc Pœno ex summis Alpibus viso Italia contremuit, statim pecua agrique deserta, omnes familiæ rusticanæ siluarum & ferarum cubilia petiuere. Quo nuncio accepto omnibus oppidis matres Italæ pensa manibus abiecerunt, paucos liberos abreptos ad templa traxerunt. Ibi ædes sacras passo capillo suo quæque verrebat, planctu ploratúque futuris cladibus omnia dabant, Thrasymenum, & Cannas dolore præsago præcanebant. Nunc autem vt primum ex vtrisque Alpium iugis vestrum Numen effulsit, tota Italia clarior lux diffusa, omnibus qui suspexerant æqua admiratio atque dubitatio inuecta, & quinam de illis montium verticibus orirentur, an his gradibus in terras cælo descenderent. Vt verò propiùs propiúsque cœpti estis agnosci, omnes agri oppleti, non hominibus modò ad visendum procurrentibus, sed etiam pecudum gregibus remota pascua & nemora linquentibus. Concursare inter se agricolæ, nunciare totis visa, aræ incendi, thura poni, vina libari, victimæ cædi, cūcta gaudio calere, cuncta plausibus tripudiare, DIs Immortalibus laudes gratésque cantari, non opinione traditus, sed conspicuus & præsens Iupiter cominus inuocari, non aduena, sed Imperator Hercules adorari. Quid? illud (DI boni!) quale pietas vestra spectaculum dedit, cùm in Mediolanensi palatio admissis qui sacros vultus adoraturi erant, cōspecti estis ambo, & consuetudinem simplicis venerationis geminato Numine repentè turbastis? Nemo ordinem Numinum solita secutus est disciplina, omnes adorandi mora restiterunt, duplicato pietatis officio contumaces. Atque hæc quidem velut interioribus sacrariis operta veneratio eorū modò animos obstupefecerat quib. aditū vestri dabāt ordines dignitatis. Vt verò limine egressi per mediā vrbem simul vehebamini, tecta ipsa se (vt audio) pænè commouerunt, omnibus viris, feminis, paruulis, senibus, aut per fores in publicum proruentibus, aut per superiora ædiū limina imminētibus. Clamare omnes prę gaudio iam sine metu vestri, & palàm manu demonstrare, Vides Diocletianum Maximianúmque? vides? Ambo sunt, pàriter sunt. Quàm inuicti sedent? quàm concorditer eloquuntur? quàm citò transeunt? Nemo studio suo par fuit oculis

ad intuendum, dúmque vos alterna cupiditate mirantur, neutrum ſatis videre potuerunt. Ipſa etiam gentium domina Roma immodico propinquitatis veſtræ elata gaudio, vóſque è ſpeculis ſuorum mõtium proſpicere conata, quò ſe vultibus veſtris propiùs expleret, ad intuendum cominus quantum potuit acceſſit. lumina ſiquidem Senatus ſui miſit, beatiſſimæ illi per eos dies Mediolanenſium ciuitati ſimilitudinem maieſtatis ſuæ libenter impertiens, vt ibi tunc eſſe ſedes imperij videretur quò vterque venerat Imperator. Interim tamen dum mihi ante oculos pono quotidiana veſtra colloquia, cõiunctas in omni ſermone dexteras, ioca ſeriáque communicata, obtutu mutuo tranſacta conuiuia, illa me cogitatio ſubit, quanam animi magnitudine ad reuiſendos exercitus veſtros diſceſſeritis, pietatémque veſtram vtilitate reipublicæ viceritis. Qui tunc veſtri ſenſus fuere? qui vultus? quàm patientes ad diſſimulandum indicium perturbationis oculi? Reſpexiſti profectò ſæpius. Neque hæc de vobis vana finguntur. Talia vobis dediſtis omnia, citò ad conſpectum mutuum reuerſuri. Facilis eſt mihi tranſitus ſacratiſſime Imperator ab hac pietatis veſtræ laude ad prędicationem felicitatis. hoc enim ipſum felicitatis eſt, quod vt conſpicere vos inuicem complectíque poſſitis, in manu veſtra eſt. Solem ipſum, Lunámque cernimus, quia totius mundi funguntur officiis, non niſi poſt multa ſæcula certa lege temporum conuenire, veſtra tamen libera eſt, & beata maieſtas, vt in ſummis rebus generis humani nihil vobis neceſſe ſit, niſi veſtræ parere pietati. Cæterùm ſi quis ad humana reſpiciat, quanto magis magnitudo veſtræ felicitatis appareat? homines priuatis rebus intenti ita plerumque propriis difficultatibus implicantur, vt omnino vacent aditu ſuorum, vos tantæ reip. adminiſtratione ſuſcepta, quos huc atque illuc tot vrbes, tot caſtra, tot limites, tot circumiecta Romano imperio flumina, montes, littora vocant, tãtum animis ac fortuna valetis, vt in vnum conuenire poſſitis, nihilominus orbe ſecuro. neque enim pars vlla terrarum maieſtatis veſtræ potentia caret, etiam cùm ipſi abeſſe videamini. Ne tantulum quidem Barbaræ nationes audent animos attollere quòd vos in interiora imperij veſtri receſſeritis, quinimmò ipſi magis in vobis fiduciam pertimeſcunt, & quòd ſe contemni ſentiunt cùm relinquũtur. Itaque illud quod de Ioue veſtro cecinit poëta Romanus, plena Iouis omnia eſſe, id ſcilicet animo contemplatus, quamquam ipſe Iupiter ſummum cæli verticem teneat, ſupra nubila, ſupráque ven-

tos ſedens in luce perpetua, numen tamen eius ac mentem toto infuſam eſſe mundo, id nunc ego de vtroque veſtrûm audeo prædicare, vbicunque ſitis, in vnum licèt palatium cóceſſeritis, diuinitatem veſtram vbique verſari, omnes terras omniáque maria plena eſſe veſtri. quid enim mirum ſi cùm poſſit hic mundus Iouis eſſe plenus, poſſit & Herculis? Admonet me & temporis loci ratio, & maieſtatis tuæ reuerentia, vt finem dicendi faciam, quanquam de felicitate veſtra tam pauca dixerim, & tam multa reſtent. Spiritum ecce ſuggerunt. Adhuc poteſt dicere de ſalubritate temporum, & fertilitate terrarum. reuera ſacratiſſime Imperator ſcimus omnes antè quàm vos ſalutem reip. redderetis quanta frugum inopia, quanta funerum copia fuit, fame paſſim morbíſque graſſantibus. Vt verò lucem gentibus extuliſtis, exinde ſalutares ſpiritus iugiter manant. Nullus ager fallit agricolam, niſi quòd ſpem vbertate ſuperat. Hominum ætates & numerus augetur. Rumpunt horrea conditæ meſſes, & tamen cultura duplicatur. Vbi ſyluæ fuere, iam ſeges eſt. Metendo & vindemiando defecimus. Illud verò, non ſuggeratur licet, quomodo dicã antè quàm deſinam? tantam deſinam imperij veſtri felicitatem? vndique ſe Barbaræ nationes viciſſim lacerent & excidant, alternis dimicationibus & inſidiis clades ſuas duplicent & inſtaurent: Sarmaticas veſtras, & Rheticas, & tranſrhenanas expeditiones furore percitæ in ſemet imitentur. Sancte Iuppiter, & Hercules bone, tandem bella ciuilia ad gentes illas veſania dignas tranſtuliſtis, omnémque illam rabiem extra terminos huius imperij in terras hoſtium diſtuliſtis. etenim quod ait ille Romani criminis primus autor, A Sole exoriente aduſque Mæotidas paludes, id nunc longiùs longiúſque protendere licet, ſi quis hoſtilem in mutua clade veſaniam toto orbe percenſeat. etenim ab ipſo Solis ortu non modò hac citra Mæotin ſub extrema Septentrionis plaga, quâ feruidum caput Danubius euoluit, quáque horridus ſecat Albis Germaniam, ſed etiam ſub ipſo lucis occaſu, quâ Tingitanum littus Calpetano monti obuium latus in mediterraneos ſinus admittit Oceanum, ruunt omnes in ſanguinem ſuum populi, quibus nunquam contigit eſſe Romanis, obſtinatæque feritatis pœnas nunc ſponte perſoluunt. Furit in viſcera ſua gens effrena Maurorum. Gothi Burgundios penitus excindunt. Rurſum pro victis armantur. Alamani, itémque Teruigij, pars alia Gothorum adiuncta manu Thaifalorũ, aduerſum Vandalos Gipedéſque concurrunt. Ipſos Perſas, ipſúmque regem aſcitis Saccis &

Ruffis,&Gellis petit frater Ormies, nec respicit vel pro maiestate qua si regem, vel pro pietate quasi fratrem. Burgundiones Alamanorum agros occupauere, sed sua quoq; clade quæsitas Alamania terras amisere, sed repetunt. O magnã vim Numinis vestri! Non istæ modò, aliæque gentes, viribus armísque terribiles, fiducia instructę ad perniciem immanitatis vtuntur, sed etiam Blemij illi, (vt audio) leuibus modò assueti sagittis, aduersus Aethiopes quærunt quæ non habent arma, & penè nudis odiis pręlia internecina cõmittunt. Iam de perduellibus vltionẽ non armis, non exercitu capitis, sicut hucusque fecistis, iam (inquã) fortunatissimi Imperatores felicitatẽ vincitis soli. Et quod vnquã Romani Principes de felicitate sua prædicari lętius audierunt, quàm cùm diceretur hostes quiescere, occisos esse, pacẽ colere? Atenim quanto hoc est lætabilius, ac melius, quòd de prosperitate sæculi vestri certatim omniũ hominum circumfert Barbaria? Darnia, sed inuicem dimicaturi, vicerunt Barbari, sed consanguineos suos tam innumeros vobis, tam nouos ex omni hostium genere successus Fortuna suppeditat, vt iam mihi necesse sit illa quæ initio separauerã rursus hic cõmunium laude coniungere, dum tantorũ euentuum quæro rationem. Felicitatẽ istam optimi Imperatores pietate meruistis. Optimè igitur, sacratissime Imp. (quantũ arbitror) hæc potissima elegi quæ gemino natali tuo prędicarem. etenim cæteræ virtutes & bona cætera processu ætatis eueniunt, fortitudo annis accedentibus roboratur, continentia disciplinæ præceptis traditur, iustitia cognitione iuris ascitur, ipsa denique illa quæ videtur omniũ rerum domina esse sapientia, perspectis omniũ moribus, & exploratis rerum docetur euentis, solæ cum nascentibus pariter oriuntur pietas atque felicitas. naturalia sunt enim animorum bona, & præmia Fatorũ. Gemini ergo natales pias vobis mentes, & Imperatorias tribuere fortunas, atq; inde sanctitatis vestræ, omniúmq; successuum manat exordiũ, quòd nascentes vos ad opem generis humani bona sidera & amica viderunt. Quę vobis concordiam sempiternã, & vestrorum generum charitatem, & fouendæ reip. studia conciliant, itémque præter victorias toto orbe terrarum partas etiam naualia trophæa promittunt, vt post bella Punica, post Asiæ Syriæque reges Romani Rostra Campi nouis ornentur iis exuuiis, & oblitos iam Quirites in memoriam reducatis, cur ille solennis concionibus locus Rostra vocitetur. dico enim magna certáque fiducia, digna est quoque gloria vestra pietas, & potest eam præstare felicitas.

AVSONII BVRDIGALENSIS, VASSATIS, MELICI POETAE AC PRAECEPTORIS,

gratiarum actio ad Gratianum imperatorem pro consulatu.

AGo tibi gratias, imperator Auguste: si possem, etiam referrem. Sed nec tua fortuna desiderat remunerandi vicem, nec nostra suggerit restituendi facultatem. Priuatorum ista copia est, inter se esse munificos: tua beneficia vt maiestate præcellunt, ita mutuum nó reposcunt. Quod solùm igitur nostræ opis est, gratias ago: verùm ita vt apud deũ fieri amat, sentiendo copiosius quàm loquendo. Atque non in sacrario modò imperialis oraculi: (qui locus horrore tranquillo, & pauore venerabili raró eundem animũ præstat, & vultum) sed vsquequaque gratias ago, tum tacens, tum loquens: tum in cœtu hominum, tum ipse mecũ: & quum voce patui, & quũ meditatione secessi, omni loco, actu, habitu & tépore. Nec mirum si ego terminum non statuo tam grata profitendi, quũ tu finé facere nescias honorandi. Quis enim locus est, aut dies, qui non me huius aut similis gratulationis admoneat? Admoneat autem? ô inertiã significationis ignauæ! Quis (inquam) locus est, qui nó beneficiis tuis agitet, inflammet? Nullus, (inquã) imp. Auguste, quin admirãdã specié tuæ venerationis incutiat. Non palatium, quod tu, quum terribile acceperis, amabile præstitisti: non forũ & basilica, olim negotiis plena, nunc votis, votísque pro tua salute susceptis (nam de sua, cui non te imperante securitas?) non curia honorificis modò læta decretis, olim solicitis mœsta querimoniis: non publicum, in quo occursus gaudentium plurimorum neminem patitur solùm gratulari: non domus, commune secretum: lectus ipse ad quietem datus, beneficiorum tuorum

reputatione tranquillior: somnus, abolitor omnium, imagines tuas affert. Ista autem sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officij, in cuius me fastigio ex qua mediocritate posuisti? quoties à me cogitatur, vincor magnitudine, & redigor ad silentium, nó ingratus beneficiis, sed oppressus. Ades enim locis omnibus: nec iam miramur licentiam poetarum, qui omnia deo plena dixerunt. Spem superas, cupienda præuenis, vota præcurris, quæque animi nostri celeritas diuûm instar affectat, beneficiis præeútibus anteceditur. Præstare tibi est quàm nobis optare velocius. Ago igitur gratias, optime imperator: ac si quis hunc sermonem meum iisdem verbis tam sæpe repetitum, inopiæ loquentis assignat, experiatur hoc idem prosequi, & nihil poterit proferre facundius. Aguntur enim gratiæ non propter maiestatis ambitum, nec sine argumentis, imperatori fortissimo. testis est vno pacatus anno & Danubij limes, & Rheni: liberalissimo. ostentat hoc diues exercitus: indulgentissimo, docet securitas erroris humani: consultissimo, probat hoc tali principe oriens ordinatus: piissimo, huius verò laudis locupletissimum testimonium est pater diuinis honoribus consecratus, instar filij ad imperium frater ascitus, à contumelia belli patruus vindicatus, ad præfecturæ collegium filius cum patre coniunctus, ad consulatum præceptor electus. Possum ire per omnes appellationes tuas, quas olim virtus dedit, quas proximè fortuna concessit, quas adhuc indulgentia diuina meditatur. Voca Germanicum deditione gentilium: Alemanicum traductione captorum: vincendo & ignoscendo Sarmaticum. Connecterem omnia merita virtutis & cognomina felicitatis, sed alia est ista materia, & suo parata secreto quum placuerit signanter & breuiter omnia quæ nouimus indicare, nec persequi, vt qui terrarum orbem vnius tabulæ ambitu circumscribunt, aliquanto detrimento magnitudinis, nullo dispendio veritatis. Nunc autem, quod diei huius proprium, de consulatu gratias agã, sed procurrunt & alię dignitates, atque in vocem gratulationis erumpũt, ac se priùs debere profitentur. Tot gradus nomine comitis propter tua incrementa congesti ex tuo merito: te ac patre principibus. quæstura communis, & tui tamẽ præfectura beneficij, quæ & ipsa non vult vice simplici gratulari, liberalius diuisa quàm iuncta, quum teneamus duo integrũ, neuter desiderat separatum. Sed illa (vt paulò antè promisi) habebũt sui muneris peculiare secretum. Consulatus hic meus orat atque obsecrat, vt obnoxiam tibi vni sinas fieri eius dignitatem, quẽ omnib.

prætulisti. Quod quidẽ & ipse sibi inuenit gradus cum clarissimo viro collega in eo honore coniunctus, nuncupatione prælatus. Consul ego, imperator Auguste, munere tuo non passus septa, neque campũ, non suffragia, non puncta, non loculos, qui nõ prensauerim manus, nec cum salutantium confusus occursu, aut sua amicis nomina non reddiderim, aut aliena imposuerim: qui tribus non circumiui, centurias non adulaui, vocatis classibus nõ intremui, nihil cũ sequestre deposui, cum distributore nihil pepigi: Romanus populus, Martius campus, equester ordo, rostra, ouilia, senatus, curia, vnus mihi omnia Gratianus. Iure meo, Auguste maxime, affirmare possum, incolumi omnium gratia qui ad hunc honorẽ diuersa vnquam virtute venerunt, venturiq; sunt (suus enim cuique animus, suum meritum, sibique mẽs cõscia est) iure (inquam) meo affirmare possum, me mihi videri à cæteris esse secretum. Sunt quos votorum cruciat inanitas: non optaui. quos exercet ambitus: non petiui. quj assiduitate exprimunt: non coegi. qui offeruntur occasione, non affui. quos iuuat opulentia: obstat tẽporum disciplina. non emi, nec possum cõtinentiam iactare: non habui, vnum præstare tentaui, & hoc ipsum quasi meũ vendicare nõ possum. In tua enim positum est opinione, si merui. Fecisti autem, & facies alios quoque consules, piissime Gratiane, sed non & causa pari. viros gloriæ militaris: habent enim tecum vt semper laboris, ita dignitatis plerunque consortium, virtutis quàm honoris antiquiore collegio. viros nobilitatis antiquæ: dãtur enim multa nominibus, & est Roma pro merito: viros fide inclytos, & officiis probatos: quorũ me etsi non secerno numero, tamẽ quod ad honoris viam pertinet, ratione dispertio. Quartum hunc gradum noui beneficij tu Auguste constituis deferre tibi ipsi, quo alter ornetur: bona animi tui ad alienam referre præstantiã eruditionémque naturæ, quã deo & patri & tibi debes, ad alterius gratiã rectius retorquere quàm verius. Tua hæc verba sunt à te mihi scripta, Soluere te quod debebas, & adhuc debere quod solueris. O mentis aureæ dictũ bracteatum! ô de pectore candidissimo lactei sermonis alimoniam! Quisquámne tam parcus est in ostentatione beneficij? quisquã pondus gratiæ suæ vim meriti profitetur alieni? quisquam deniq; quod indulget quasi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare quàm donum? Certent huic sententiæ veteres illi & Homerici oratores, subtilis deducta oratione Menelaus, & instar profundæ grandinis ductor Ithacesius, & melleo delibutus eloquio iam tertiæ Nestor

ætatis.Sed neque ille concinnius eloquetur qui se Laconica breuitate collegit: neque ille contortius, qui cum sensibus verba glomerauit: nec iste dulcius, cuius lenis oratio mulcendo potius quàm extorquendo persuasit. Soluere te dicis quod debebas, & debiturum esse quum solueris. Auguste iuuenis, cœli tibi & humani generis rector hoc tribuebat, vt prælatus antiquis, quos etiam elegantia sententiæ istius antecessisti, vincas propria singulorum: in Menelao, regiam dignationem: in Vlysse, prudentiam: in Nestore, senectutem. Subiiciet aliquis, Ista quidem adeptus es, sed effare, quo merito? Quid me oneras suscitator? rationem felicitatis nemo reddit. Deus, & qui deo proximus, tacito munera dispertit arbitrio, & beneficiorũm suorum indignatus per homines stare iudicium, mauult de subditis dedisse miraculum. Quo (inquis) merito? Ego nullum scio, nisi quòd tu piissime imperator debere te dicis: & hoc debere, latissimè pertinet, siue hoc eruditionis tuæ fœnus existimas: siue sine fœnore gloriam liberalitatis affectas: siue te pondere conceptæ sponsionis exoneras: seu fideicommissum patris exoluis: seu magnan imitate cœlesti, ostentatione suppressa dei munus imitaris. Debere te dicis. cui? quando? quo nomine? Lege syngrapham, nomina creditorem: accepti & expensi tabulæ conferantur. Videbis aliò summæ istius transire rationem, tibi cœpit deus debere pro nobis. Quid autem mihi debes, gratissime imperator? (patitur enim humanitas tua vt præter regias virtutes priuata appellatione lauderis.) Quid tu mihi debes? & contrà, quid nõ ego tibi debeo? Anne quòd docui? hoc ego possum verius retorquere, dignum me habitum qui docerem: tot facundia doctrináque pręstantes inclinata in me dignatione præteritos, vt esset quem tu matura iam ætate subcinctum per omnes honorum gradus festinata bonitate proueheres: timere vt videreris ne in me vita deficeret, dum tibi adhuc aliquid quod deberes præstare superesset. Negat Cicero consularis vltrà se habere quod cupiat: ego autem, iam consul & senex (adhuc auiditatem meam iam fatebor) te videre sæpius in hoc magistratu, Gratiane, desidero, vt & sex Val. Coruini, & septem Caij Marij, & cognominis tui Augusti tredecim cõsulatus, vnus æquipares. Tibi plures potest ætas & fortuna tua præstare. verùm ego in numero parcior, quia tu in munere liberalior. Ipsum enim te sæpius hoc honore defraudas vt & aliis largiaris. Scis enim imperator doctissime (rursum enim vtar laude priuata) scis (inquã) septẽ ac decem Domitiani

cõsulatus quos illi inuidia alteros prouehendi continuando cõseruit, ita in eius auiditate derisos, vt hoc eum pagina Fastorum suorũ (immò fastidiorũ) fecerit insolentem, nec potuerit præstare felicem. Quòd si principis honoris istius temperata, & quæ vocatur aurea, debet esse mediocritas, quid priuati status hominibus? quid æquanimis? quid iá senibus erga se oportet esse moderaminis? Ego quidem quod ad honores meos pertinet, & vota saturaui: tu tamen imperator optime, tu piissime, tu, quem non fatigat liberalitas, nisi quando cessauit: tu (inquã) indulgentissime Gratiane, vt ad benefaciendũ subito es nec opinus ingenio, adhuc aliquid quod hoc nomine mihi præstetur, inuenies. Sic intellexere omnes, sic nobis ordinẽ ipse fecisti: sic amicus deo es, vt à te iam impetratum sit quod non optatur ab aliquo, & quod nondum optamus, adipiscimur. Et rursum aliquis adiiciet, aut sermone liberè, aut cogitatione liberius, Nónne olim & apud veteres multi eiusmodi doctores fuerunt? an tu solus præceptor Augusti? Immò ego cum multis coniunctus officio, sed cum paucissimis secretus exemplo. Nolo Constantini temporum taxare collegas: Cæsares docebantur. superiora extinguam: diues Seneca, nec tamen consul, arguetur rectius quàm prædicabitur non erudiisse indolem Neronis, sed armasse sæuitiam. Quintillanus cõsularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta nominis potius videtur quàm insignia potestatis habuisse. Quomodo Titianus magister? sed gloriosus ille municipalẽ scholam apud Visuntionem Lugdunúmque variando, non ætate quidem, sed vilitate consenuit. Vnica mihi amplectenda est Frontonis imitatio, quem tamen Augusti magistrum sic consulatus ornauit, vt præfectura nõ cingeret. Sed consulatus ille cuiusmodi? Ordinario suffectus, bimestri spatio interpositus, in sexta anni parte consumptus, quærendum vt reliquerit tantus orator quibus consulib. gesserit consulatum. Ecce aliud quod aliquis opponat, in tanti ergo te oratoris fastigiũ gloriosus attollis? Cui talia requirenti respondebo breuiter, nõ ego me contendo Frontoni, sed Antonino præfero Gratianũ. Celebrant quidem solennes istos dies omnes vbique vrbes, quę sub legibus agunt, & Roma de more, & Constantinopolis de imitatione, Antiochia pro luxu, & Carthago distincta, & domus fluminis Alexandria: sed Treuiri principis beneficio, & mox cum ipso autore beneficij loca inter se distant, vota consentiunt. Vnus in ore omnium Gratianus, potestate imperator, virtute victor, augustus sanctitate,

pontifex religione, indulgentia pater, ætate filius, pietate vtrunque ſuperat. Nõ poſſum fidei cauſa oſtendere imagines maiorum meorum (vt ait apud Saluſtium Marius) nec deductum ab heroibus genus ad eorum ſtemma replicare, nec ignotas opes & patrimonia ſparſa ſub regnis: ſed ea quæ nota ſunt dicere potius quàm prædicare, patriam non obſcuram, familiam non pœnitẽdam, domum innocentem, innocentiam non coactam, anguſtas opes, verumtamen libris & liberis dilatas: frugalitatem ſine ſordibus, ingenium liberale, animum non illiberalem: victum, veſtitum, ſupellectilem, munda, non ſplendida. veteribus vt illis conſulibus, excepta quæ tum erant bellicarum collatione virtutum, ſiquis me conferre dignetur, ſeponat opulentiam, non derogaturus induſtriam.

Verùm, quoniam gratiis agendis iamdudum ſuccumbo materię, tu orationi meæ Gratiane ſuccede: tu Gratiane qui hoc nomen ſic per fortunam adeptus es, vt nemo verius ambitione quæſierit. Neque enim iuſtius Metellus cognomento Pius, patre reuocato qui eſſet impius exulante: aut verius Sylla felix (qui felicior antè quàm vocaretur) quàm tu Gratiane, cui & hoc nomen eſt, & illa Metelli Syllæque cognomina: tu, inquam, Gratiane, qui hoc non ſingulis factis, ſed perpetua gratè agendi benignitate meruiſti, cui, niſi ab auo deductum eſſet, ab omnibus adderetur: tu ipſe tibi, inquam, pro me gratiam refer: tu tuæque virtutes: bonitas, qua in omnes prolixus es, perpetuus in me: pietas, qua orbem tuum temperas, quámque in vlciſcendo patruo probas, tuendo in fratre cumulas, ornando in præceptore multiplicas. Agat gratias clementia, quam humano generi impertis: liberalitas, qua ditas omnes: fortitudo, qua vincis: & mens iſta aurea quam de communi deo plus quàm vnus hauſiſti. Agant & pro me gratias voces omnium Galliarum, quarum præfecto hanc honorificentiam detuliſti. Vltrà progredior, & hoc quia debere te dicis, agat quæ optimè agere poteſt, vox iſta quam docui. Iamdudum autem quàm grati animi, tam ſermonis exigui (vt ſuprà dictum eſt) ſuccumbo materia. neque adhuc illa perſtrinxi, quæ ne infantiſſimus quidem, niſi idem impiiſſimus, eminentia per famam, & omnium gaudiis teſtata ſuppnimeret. quæ ſupra vires dicendi meas poſita cunctor attingere, aut ingrati crimine arguendus, aut temerarij profeſſione culpandus, tamen alterum quum ſubeundum ſit, audaciam quàm maleuolentiam malo reprehendi. Tu Auguſte venerabilis, diſtrictus maximo bello, aſſultantibus tot millibus barbarorum.

rum,quibus Danubij ora protexitur,comitia consulatus mei armatus exerces:tribunitia ista quòd in vrbe Syrmio gerũtur: an vt quòd in procinctu centuriata dicentur,an vt quondam pontificalia vocabuntur,sine arbitrio multitudinis, sacerdotum tractata collegio? sic potius,sic vocetur. Quæ tu pontifex maximus deo participatus habuisti? non est ingenij mei piissime imperator talia comminisci. Verba sunt litterarum tuarum quibus apud me autoritatem summi numinis & tuæ voluntatis amplificas:sic enim loqueris, Quumde consulibus in annum creandis solus mecum volutarem,vt me nosti atque vt facere debui,vt velle te sciui,consilium meum ad deum retuli:eius autoritati obsequutus,te consulem designaui,& declaraui, & priorem nuncupaui.Cuius orationis ordo lucidior? quæ doctrina tam diligens, propriis comitiorum verbis loqui, nec vocabulis moris antiqui nomina peregrina miscere? Valete modò classes, populi,& vrbanarum tribuum prærogatiuæ,& centuriæ iure reuocatę. Et quæ comitia pleniora vnquam fuerunt, quàm quibus præstitit deus consilium,imperator obsequium? Et nunc ego,piissime imperator,ne fastigium auditorij sacri dictorum tuorum timidus interpres offendam,diuinitatis tuæ propè cum piaculo verba transcurro. Quum de consulibus(inquis) in annum creandis:erudita vox,& cura solennis.Solus mecum volutarem: ô profunda altitudo secreti! habes ergo consiliatorem,& non metuis proditorem. Vt me nosti: quid familiarius? vt facere debui:quid constantius? vt velle te sciui: quid dici blandius potest? Consilium meum ad deum retuli. Et quemadmodum solus,cui præstò est tam grande consilium? an plenius cum senatu,cum equestri ordine,cum plebe Romana, cum exercitu tuo,& prouinciis omnibus deliberasses? Consilium meum ad deum retuli:non vt(credo) nouum sumeres,sed vt sanctius fieret, quod volebas,eius autoritati obsequutus: scilicet vt in consecrando patre,in vlciscendo patruo,in cooptando patre fecisti. Te consulem designaui,& declaraui,& priorem nuncupaui.Quis hæc verba te docuit? ego tam propria & tam Latina nesciui: designaui,& declaraui, & nuncupaui.Non fit hoc temerè,habet moras suas dispartitis gradibus tam matura cunctatio. Has ego litteras tuas si in omnibus pilis atque porticibus(vnde de plano legi possint) instar edicti prendere mandauero,nónne tot statuis honorabor quot fuerint paginæ libellorum? Sed ad pleniora festino. ab hac enim litterarum ad me datarum parte digressus,eò quoque descendisti vt quæreres qualis ad

me trabea mitteretur. Omne largitionum tuarum ministerium solicitudine fatigasti. Non ergo supra consulatum mihi est adhibita per te cura tam diligens, pro me cura tam felix? In Illyrico arma quatiuntur: tu mea causa per Gallias ciuilium decorum indumenta dispensas: loricatus de toga mea tractas: in procinctis, & quum maximè dimicaturus, palmatæ vestis meæ ornamenta disponis feliciter & bono omine. Namque iste habitus vt in pace consulis est, sic in victoria, triumphantis. Parum est, si qualis ad me trabea mittatur, interroges: te coram promi iubes. nec satis habes, vt largitionum ministri ex more fungantur, eligis ipse de multis, & quum elegeris, munera tuo verborum honore prosequeris Palmatam (inquis) tibi misi, in qua diuus Constantius parens noster intextus est. Me beatum, cuius insignibus talis cura præstetur. Hæc planè, hæc est picta, vt dicitur, vestis non magis auro suo quàm tuis verbis. Sed multo plura sunt in eius ornatu, quæ per te instructus intelligo. Geminum quippe in vno habitu radiat nomen Augusti: Constantius in argumento vestis intexitur Gratianus in muneris honore sentitur. Accessit tam impenso beneficio tuo pondus quorundam sciscitatione cumulatũ. Interrogatus quẽ priorem decerneres consulẽ, nec dubitandũ esse dixisti tu, & qui tecũ boni sunt dubitare non poterant. Sed tamen ad hoc dictũ erexerant animos, qui libenter clarissimum virum collegam meum, quem præsentem habebat occasio, prælatum credidissent: fatigantes tamen quod intellexerant, requirebant. Hic tu (sicut mihi renuntiatum est) noto illo pudore tuo paulisper hæsisti, nõ rationis ambiguus, sed eorum dubitationem vultu & rubore condemnans, qui studium suum interpretationis errore palpabant. Deinde illico subdidisti, Quid de duobus consulibus designatis quæritis quis ordo sit nuncupationis? ánne alius quàm quem præfectura constituit? O felicem verecundiam tuam, cui ista popularis ratio tam prudenter occurrit! Scisti aliud Gratiane quod diceres, sed propter quorundam verecundiam dicere noluisti. Scrupulosus hic mihi locus est, & propter eam quam nunquam appetiui gloriam recusandus: quum prior renuntiatus sim, satis est tuũ tenere iudicium. interpretes valete meritorum. Neq; autem ego, sacratissime imperator, in tenui beneficio gradum nuncupationis amplector. Num est hæc gloria ignota Ciceroni? Prætorem me (inquit) populus Rom. primum fecit, consulem priorem. Ex ipsa eius sententia intelligitur commendabilius ei videri, vni quàm pluri-

bus esse præpositum. Nulla enim est quidem contumelia secundi, sed ex duobus gloria magna prælati. Alexandri Macedonis hoc fertur, quum legisset illos Homericos versus quibus Hectore prouocante de nouem ducibus, qui omnes pugnare cupiebant, vnum deligi placeret sortis euentu: trepida vbi conceptione votorum Iouem optimum maximum totus precatur exercitus vt Aiacem vel Tydei filium, aut ipsum regem ditium Mycenarum sortiri patiatur Agamemnonem: Occiderem (inquit) illum qui me tertium nominasset. O magnanimitatem fortissimi viri! nominari inter nouem tertius recusabat, vbi certè pluribus antecelleret quàm subesset. Quanta hic verecundia grauaretur posterior de duobus? Est enim in hoc numero arduæ plena dignationis electio, quum vniuersis mortalibus duo, qui fiant consules, præferuntur. qui alteri præponitur, non vni, sed omnibus antefertur. Expectare nunc aures præsentium scio, & eminere in omnium vultu intelligo, quod desiderio cõcipiatur animorum. Existimant enim, quum ea quæ ad grates agendas pertinebant, summatim tenuiore filo (vt dicitur) deducta libauerim, aliqua me etiam de maiestatis tuæ laudibus debere perstringere. Quanquã me istam dixerim seposuisse materiam, & in tempus aliud reseruare, nihilominus tamen vt nunc aliqua contingam, nutu & propè murmure cohortantur. Itaque faciam, quando cogunt volentem: sed maioribus separatis, tenuiora memorabo, nulla spe ad plenum exequendi, sed vniuersi vt intelligant, eorum quæ intus prædicanda sunt, à me poscẽdam esse notitiam: ab aliis, dignitatem. nec excellẽtia, sed quotidiana tractabo. Nullum tu vnquam diem ab adolescẽtia tua, nisi adorato dei numine, & reus voti, & illico absolutus egisti lautis manibus, mẽte pura, immaculabili consciẽtia, &, quod in paucis est, cogitatione syncera. Cuius autem vnquam egressus auspicatior fuit? aut incessus modestior? aut habitudo cohibitior? aut familiaris habitus condecentior? aut militaris accinctior? in exercendo corpore quis cursum tam perniciter incitauit? quis palæstram tam lubricus expẽdiuit? quis saltum, in tam sublime collegit? nemo abductius iacula contorsit: nemo spicula crebrius iecit, aut certius destinata percussit. Mirabamur poetam qui infrænes dixerat Numidas: & alterum qui ita collegerat, vt diceret, in equitando, verbera & præcepta esse fugæ & præcepta sistendi. Obscurum hoc nobis legentibus erat: intelleximus te videntes, quum idem arcum intenderes, & habenas remitteres:

aut equum segnius euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantiam coerceres. Qui te visi sunt hoc docuisse, non faciūt? immò qui visi sunt docuisse, nunc discunt. In cibis autem cuius sacerdotis abstinentior ceremonia? in vino, cuius senis mensa frugalior? Operto conclauis tui, non sanctior ara vestalis, non pontificis cubile castius, nec puluinar flaminis tam pudicum. In officiis amicorum, non dico paria reddi: anteuenis. & quoties in obsequendo præuenimus, erubescis pudore tam obnoxio quàm in nobis esse deberet ab imperatore præuentis. In illa verò sede, vt ex more loquimur, consistorij, vt ego sentio, sacrarij tui, nullus vnquam superiorum aut dicenda pensius cogitauit, aut consultius cogitata disposuit, aut disposita maturius expediuit. Et aliqua de oratoriis virtutibus tuis dicerem, nisi vererer mihi gratificari. Non enim Sulpitius acrior in concionibus, nec maioris Gracchi commendabilior modestia fuit, nec patris tui grauior autoritas. Qui tenor vocis quum incitata pronuntias? quæ inflexio quum remissa? quæ temperatio, quum vtraque dispensas? quis oratorum læta iucundius, facunda cultius, pugnantia densius, densata glomeratius aut dixit, aut, quod est liberum, cogitauit? Vellem, si rerum natura pateretur, Xenophō Attice, in æuum nostrum venires: tu, qui ad Cyri virtutes exequendas votum potius quàm historiam commodasti, quum diceres, non qualis esset, sed qualis esse deberet. Si nunc in tempora ista procederes, in nostro Gratiano cerneres quod in Cyro tuo non videras, sed optabas: atque ista omnia quasi punctis quibusdam acuminata signaui. Si facundia pro voluntate suppeteret, quanquam non copiosius exequerer vbertatem stilo rerum magnitudine suggerente. sed nec huius diei, nec huius ista materiæ. Qui dicturi estis laudes principis nostri, habetis velut seminarium vnde orationum vestrarum iugera compleatis. Ego ista perstrinxi, atque (vt sciunt omnes) possum videri familiaris notitiæ secretus interpres, domestica istæc non tam prædicare quàm prodere. Atque vt ista dixi de cognitis mihi, atque intra aulam familiaribus, possem & foris celebrata memorare, nisi omnia omnes & separatim sibi quisque nouisset. Possem pari breuitate dicere superiora. Emendatissimi viri est pigenda non facere: at tu nunquam pœnitenda fecisti, & semper veniam pœnitentibus obtulisti. Pulchrum est indulgere timentibus, sed tu perpetuæ bonitatis edictis occurristi omnibus, ne timerent. Magnificum largiri honores: tu honoratos & liberalitate ditasti. Laudabile

eſt imperatorem faciles interpretantibus præbere aditus, nec de occupatione cauſari. tu confirmas adire cunctantes, etiam querimoniis explicatis, nequid adhuc ſileatur interrogas. Celebre fuit Titi Cæſaris dictum, perdidiſſe ſe diem, quo nihil boni fecerat: ſed celebre fuit, quia Veſpaſiani ſucceſſor dixerat, cuius nimia parſimonia & auſteritas vix ferenda, miram fecerat filij lenitatem. Tu Valentiniano genitus, cuius alta bonitas, præſens comitas, temperata ſeueritas fuit, parto & condito optimè reipubl. ſtatu intelligis poſſe te eſſe leniſſimum, ſine diſpendio diſciplinę. Neque verò vnum aliquod bonum vno die præſtas, ſed indulgentias ſeculares per ſingula horarum momenta multiplicas. Vel illud vnum cuiuſmodi eſt, de condonatis reſiduis tributorum? quod tu quàm cumulata bonitate feciſti? Quis vnquam imperatorum hoc prouinciis ſuis aut vberiore indulgentia dedit, aut certiore ſecuritate proſpexit, aut prudentia cōſultiore muniuit? Fecerat & Traianus olim, ſed partibus retentis: non habebat tantam oblectationem conceſſi debiti portio, quanta ſuberat amaritudo ſeruati. Et Antoninus indulſerat, ſed imperij non beneficij ſucceſſor inuidit, qui ex documentis tabulíſque populi condonata repetiuit: tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere iuſſiſti. Vidêre in ſuis quæque foris omnes ciuitates conflagrationem ſalubris incendij. Ardebant ſtirpes fraudum veterum: ardebant ſeminaria futurarum. iam ſe cum puluere fauilla miſcuerat: iam nubibus fumus inuoluerat, & adhuc obnoxij in paginis concrematis ductus apicum, & ſeſtertiorum notas quum iuuantia de rationę cernebant: quod meminerant lectum legi poſſe, & verentes. Quid te imperator Auguſte, indulgentius? quid poteſt eſſe conſultius? quæ bona præſtas, efficis ne caduca ſint: quà mala adimis, proſpicis ne poſſint eſſe recidiua. Hæc prouincialibus indulgentiæ bona: quid illa noſtro ordini? quid illa militibus Antoninorum comitas fuit? Et iam inde Germanicorum cohorti amicorum, & legionibus familiaris humanitas? Sed ego nolo beneuolentiam tuam aliorum collatione præcellere. Abundant in te ea bonitatis & virtutis exempla, quæ ſequi cupiat ventura poſteritas: &, ſi rerum natura pateretur, adſcribi ſibi voluiſſet antiquitas. Neceſſe eſt tamen aliquid comparare, vt poſſit intelligi bona noſtra quo præſtét. Aegrotantes amicos Traianus viſere ſolebat, hactenus in eo comitas prædicanda eſt: tu & viſere ſolitus, & mederi, præbes miniſtros, inſtruis cibos, fomenta diſpenſas, ſumptum adiicis medelarum: conſolaris

affectos, reualeſcentibus gratularis:in quot vias de vna eius humanitate progrederis? Legionibus vniuerſis, vt in communi Marte euenit,ſiquid aduerſi acciderat,vidi te circumire tentoria:ſatin' ſaluæ,quærere:tractare vulnera ſauciorum, & vt ſalutiferæ apponerentur medelæ,atque vt non ceſſaretur inſtare. Vidi quoſdam faſtidiētes cibum,te commendāte ſumpſiſſe : audiui confirmantia ad ſalutem verba profari, occurrere deſideriis ſingulorum. huius ſarcinas mulis aulicis vehere:his ſpecialia iumenta præbere, illis miniſteria perditorum inſtaurare lixarum : aliorum egeſtaté tolerare ſumptu: horum nuditatem velare veſtitu:omnia agere indefeſſe & benignè, pietate maxima,oſtentatione nulla: omnia præbere ægris, nihil exprobrare ſanatis. Inde cunctis ſalute noſtra charior factus meruiſti vt haberes amicos,obnoxios,promptos,deuotos, fideles in æuum omne manſuros,quales charitas potius quàm fortuna conciliat. Cōcludam deinceps orationem meam,piiſſime Auguſte,ſermonis magis fine quàm gratiæ. Namque illa perpetua eſt,& ſpatio non tranſmeabili terminum calcis ignorat: flexu tamen paruo,nec à te procul conuertar ad deum. Aeterne omnium genitor,ipſe non genite opifex,& cauſa mūdi,principio antiquior,fine diuturnior: qui templa tibi & aras penetralibus initiatorum mentibus condidiſti : tu Gratiano, humanarum rerum domino, eiuſmodi ſemina noſtri amoris inoleſti,vt nihil in digreſſu ſegnior factus meminiſſet & relicti,illuſtraret abſentem,præſentibus anteferret, dein, quia intereſſe primordiis dignitatis per locorum interualla non poterat , ad ſolennitatem condendi honoris occurreret beneficiis, ne deeſſet officium.Quæ enim memoria,memoria (inquam) tranſcurſum tantæ celeritatis vel in audacibus Græcorum fabulis commenta eſt? Pegaſus volucer actus à Lycia non vltra Ciliciam permeauit: Cyllarus atque Arion inter Argos Nemeámque ſenuerunt : ipſi Caſtorum equi , quod longiſſimum iter eſt, non niſi mutato vectore tranſcurrunt:tu Gratiane,tot Romani imperij limites, tot flumina & lacus, tot veterum interſepta regnorum,abuſque Thracia per totum (quā longus eſt) locum Illyrici , Venetiam,Liguriámque & Galliam veterem,inſuperabilia Rhetiæ,Rheni accolas,Sequanorum inuia,porrecta Germaniæ , celeriore tranſcurſu quàm eſt properatio noſtri ſermonis,euoluis : nulla requie otij,ne ſomni quidem aut cibi munere liberali,vt Gallias tuas inopinatus illuſtres, vt conſulem tuum quamuis deſideratus anticipes, vt illam ipſam quæ auras præcedere

ſolet, famam facias tardiorem: hoc ſenectuti meæ, hoc honori à te datum, ſupremus ille imperij & conſiliorum tuorum deus cōſcius, & arbiter, & autor, indulſit vt ſellam curulem, cuius ſedem frequenter ornabis, vt prætextam meam purpuræ tuæ luce fucatam, vt trabeam non magis auro ſuo quàm munere tuo ſplendidam, quæ ab Illyrico ſermonis dignitas honeſtauit, apud Gallias illuſtriora præſtares: quæſtorem vt tuum, præfectum vt tuo prætorio, conſulem tuum: &, quod adhuc cunctis meis nominibus anteponis, præceptorem tuum, quem pia voce declaraueras, iuſta ratione prætuleras, liberali largitate ditaueras, auguſtæ dignationis officiis conſecrares.

DIXI.

INDEX OMNIVM QVAE HISCE IN PLINIVM COMMENTARIIS NOTATV DIGNA CONTINERI visa sunt.

Atque vbi .p. literam post numeros habebis adnotatam, recurre ad Panegyricum Traiani.

B

D

F

M

V